

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఉపోద్ఘాతము

10.1-1-క.

శ్రీకంఠచాప ఖండన!

పాకారిప్రముఖ వినుత భండన! విలస

త్యాకుత్స్థవంశమండన!

రాకేందు యశోవిశాల! రామనృపాలా!

టీకా:

శ్రీకంఠచాపఖండన = శ్రీరామ శ్రీకంఠ చాప ఖండనుడు - శ్రీకంఠుని ("శోభాకర కంఠుడు" యైన శివుని) చాప (విల్లును) ఖండనుడు (విరిచినవాడు), రాముడు; పాకారిప్రముఖ వినుత భండన = శ్రీరామ {పాకారి ప్రముఖ వినుత భండనుడు - (పాకాసురుని శత్రువైన ఇంద్రుడు) మున్నగువారి చేత వినుత (పొగడబడిన) భండన (యుద్ధము కలవాడు), రాముడు; విలసత్యాకుత్స్థ వంశ మండన = శ్రీరామ {విలసత్యాకుత్స్థ వంశ మండనుడు - విలసత్ (ప్రసిద్ధి కెక్కిన) కాకుత్స్థవంశ (కకుత్స్థ మహారాజ వంశమునకు) మండనుడు (అలంకారమైనవాడు), రాముడు; రాకేందు యశోవిశాల = శ్రీరామ {రాకేందు యశోవిశాలుడు - రాకేందు (నిండు పున్నమి చంద్రుని) వంటి యశః (కీర్తి) విశాలుడు (విరివిగా కలవాడు), రాముడు; రామ = రాముడు అనెడి {నిండుపున్నమి చంద్రుని పదహారు కళలు - 1అమృత 2మానద 3పూష 4తుష్టి 5పుష్టి 6రతి 7ధృతి 8శశిని 9చంద్రిక 10కాంతి 11జ్యోత్స్న 12శ్రీ 13ప్రీతి 14అంగద 15పూర్ణ 16పూర్ణామృత}; నృపాల = రాజా.

భావము:

శ్రీరామచంద్ర ప్రభు! నీవు క్షీరసాగరమథన సమయంలో పుట్టిన హాలాహలమును కంఠమున ధరించుట ద్వారా లోకాలు సమస్తమునకు శోభను అనుగ్రహించిన శివుని ధనుస్సు విరిచిన మొనగాడవు. ఇందుడు మొదలైన దేవతలు సైతం కీర్తించేలా యుద్ధం చేసిన వాడవు. ప్రసిద్ధమైన కాకుత్స్థ వంశానికి అలంకారమైన వాడవు. నిండు పదహారు కళల పూర్ణచంద్రుని లాంటి కీర్తి మెండుగా వ్యాపించిన వాడవు. ప్రజలకి ఆనందం పంచే మహారాజువి.

10.1-2-వ.

మహనీయ గుణగరిష్ఠులగు నమ్ముని శ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుం డయిన సూతుం డిట్లనియె; నట్లు పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని.

టీకా:

మహనీయ = గొప్ప; గుణ = సుగుణములతో; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; శ్రేష్ఠులు = ఉత్తముల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన అష్టాదశ {అష్టాదశపురాణములు - 1బ్రాహ్మము 2పాద్మము 3వైష్ణవము 4శైవము 5భాగవతము 6నారదీయము 7మార్కండేయము 8ఆగ్నేయము 9భవిష్యత్తు 10బ్రహ్మకైవర్తము 11 లైంగము 12వారాహము 13స్కాందము 14వామనము 15కౌర్మము 16మాత్స్యము 17గారుడము 18బ్రహ్మాండము}; పురాణ = పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = వివరించి చెప్పడి; వైఖరీ = రీతి; సమేతుండు = కలిగినవాడు; అయిన = ఐనట్టి; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = చెప్పెను; అట్లు = ఆ విధముగ; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అనెడి; నరేంద్రుడు = మహారాజు; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; కనుంగొని = ఉద్దేశించి.

భావము:

సకల పురాణాలనూ వ్యాఖ్యానించటంలో నైపుణ్యం గల సూతమహర్షి, గొప్ప గుణాలచేత ఉత్తములైన శౌనకాది మహర్షులతో ఈ విధంగా అన్నాడు. "పరీక్షిన్నహారాజు శుకమహర్షిని చూసి ఇలా పలికాడు

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పరీక్షిత్తు కృష్ణలీల లడుగుట

10.1-3-క.

"తెలిపితివి సోమసూర్యుల

కులవిస్తారంబు; వారి కులము ధరిత్రీ

శుల నడవళ్ళును వింటిమి;

కలరూపము లెల్ల మాకుఁ గడు వెఱుగులుగన్.

టీకా:

తెలిపితివి = వివరించితివి; సోమ = చంద్ర; సూర్యుల = సూర్య; కుల = వంశముల; విస్తారంబున్ = అభివృద్ధిని; వారి = వారి; కులము = వంశపు; ధరిత్రీశుల = రాజుల (ధరిత్రీశుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు); నడవళ్ళునున్ = చరితములు; వింటిమి = తెలుసుకొంటిమి; కలరూపములు = వాస్తవార్థములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; మాకున్ = మాకు; కడు = మిక్కిలి; వెఱుగులు = అద్భుతములు; కన్ = అగునట్లు.

భావము:

"నీవు సూర్యవంశ చంద్రవంశాల విస్తారాలను తెలియ జెప్పావు. ఆ వంశాలలో పుట్టిన రాజుల చరిత్రలు చక్కగా చెప్పావు. మేము విన్నాము. వారి చరిత్రలలో ఉన్న విశేషాలు మాకు చాలా విభ్రాంతిని కలిగించాయి.

10.1-4-క.

శీలముగల యదుకులమున

నేలా పుట్టెను మహాత్ముఁ డీశుఁడు విష్ణుం?

డే లీల మెలఁగె? నెయ్యే

వేళల నే మేమి చేసె? వివరింపు తగన్.

టీకా:

శీలము = మంచి నడవడిక; కల = కలిగినట్టి; యదు = యాదవ; కులమునన్ = వంశము నందు;
ఏలా = ఎందుచేత; పుట్టెను = అవతరించెను; మహాత్ముడు = నారాయణుడు {మహాత్ముడు -
ముల్లోకములు ఆత్ముడు (తానైనవాడు), విష్ణువు}; ఈశుడు = నారాయణుడు {ఈశుడు - సృష్టి స్థితి
లయ తిరోధానానుగ్రహములు అనేడి పంచకృత్యములు చేయు ప్రభువు, విష్ణుడు}; విష్ణుండు =
నారాయణుడు {విష్ణుండు - సృష్టికి లోపల బయట నిండి (వ్యాపించి) ఉన్నవాడు, హరి}; ఏ = ఏ;
లీలన్ = విధముగా; మెలగెన్ = వర్తించెను; ఎయ్యే = ఏయే; వేళలన్ = సమయములలో; ఏమేమి =
ఏయే పనులు; చేసెన్ = ఆచరించెను; వివరింపు = వివరముగ చెప్పు; తగన్ = చక్కగ.

భావము:

శ్రీమహా విష్ణువు మహాత్ముడూ, ఈ లోకాలకు ఈశ్వరుడూ. ఆయన శీలవంతమైన యదువంశంలో
ఎందుకు పుట్టాడు. అలా పుట్టి ఏవిధంగా ప్రవర్తించాడు. ఏ ఏ వేళల్లో ఏమేమి పనులు చేసాడు. ఈ
విషయా లన్నీ వివరంగా చెప్పవలసింది.

10.1-5-క.

భవములకు మందు; చిత్త

శ్రవణానందము; ముముక్షుజన పదము; హరి

స్తవము పశుఘ్నుడు దక్కను

జైవులకుఁ దని వయ్యె ననెడి చెనఁటియుఁ గలఁడే.

టీకా:

భవములకు = పునర్జన్మల (రోగమున)కు; మందు = ఔషధము; చిత్త = అంతఃకరణమునకు; శ్రవణ =
చెవులకు; ఆనందము = ఆనందము కలిగించెడిది; ముముక్షు = మోక్షమును అపేక్షించెడి; జన =
వారికి; పదము = తగిన స్థానము; హరి = విష్ణుని యొక్క {హరి - భక్తుల పాపములు హరించు
వాడు, విష్ణువు}; స్తవము = స్తోత్రము {స్తవము - సాకార నిరాకారముల మహిమలను తెలిపెడి
స్తోత్రము}; పశుఘ్నుడు = కసాయివాడు {పశుఘ్నుడు - పశువులను చంపి జీవించువాడు,

కటికవాడు; తక్కును = తప్పించి; చెవుల్ = చెవుల; కున్ = కు; తనివి = తృప్తి; అయ్యెన్ = అయినది;
అనెడి = అనే; చెనటియున్ = వ్యర్థుడు కూడ; కలడే = ఉంటాడా, లేడు.

భావము:

శ్రీహరి అయిన విష్ణుమూర్తి స్తోత్రం సంసారబాధలకు ఔషధం. చెవులకు మనసుకు ఆనందం
కలిగిస్తుంది. మోక్షం అర్థించే జనులకు కోరదగినది. అటువంటి హరిస్తోత్రం విని ఇంకచాలు
అనేవాడు ఎవడూ ఉండడు. మూర్ఖుడో కసాయివాడో అయితే తప్ప ఆమాట ఎవరూ అనరు.

10.1-6-క.

మా పెద్దలు మును వేల్పులు

ఓపని భీష్మాది కురుకుల్లోత్తమ సేనా

కూపారము నే కోలము

ప్రాపున లంఘించి రొక్క బాలపదముగాన్.

టీకా:

మా = మా యొక్క; పెద్దలు = పూర్వులు; మును = పూర్వము; వేల్పులున్ = దేవతలు కూడ; ఓపని =
దాటలేని, తట్టుకొనలేని; భీష్మ = భీష్ముడు; ఆది = మున్నగు; కురు = కౌరవ; కుల = వంశ; ఉత్తమ =
శ్రేష్ఠులైనవారి; సేనా = సైన్యములు అనెడి; కూపారమున్ = సముద్రమును (కూపారము -
దాటరానిది, కడలి); ఏ = ఎట్టి; కోలము = తెప్ప; ప్రాపునన్ = ఆధారముతో; లంఘించిరి = దాటిరో;
ఒక్క = ఒకే ఒక; బాల = చిన్న; పదము = అడుగు వేయుట; కాన్ = అయినట్లు.

భావము:

భీష్మాది కురువీరులతో నిండిన కౌరవసైన్యాన్ని తట్టుకోవడం దేవతలకు అయినా సాధ్యం కానిది.
అలాంటి కౌరవసేనాసముద్రాన్ని మా పెద్దలైన పాండవులు ఒక పసిపిల్లవాడి అడుగును
దాటినంత సులభంగా ఎలా దాటగలిగారు. ఏ తెప్ప సహాయంతో దాటగలిగారు.

10.1-7-క.

మా యమ్మ కుక్షి గురుసుత

సాయక పీడితుడ నైన జడు నన్నుం గౌం

తేయ కురుకులము నిలుపగ

నాయుత్తముఁ డాత్త చక్రుడై రక్షించెన్.

టీకా:

మా = మా యొక్క; అమ్మ = తల్లి; కుక్షిన్ = కడుపు నందు; గురుసుత = అశ్వత్థామ యొక్క (గురుసుత - గురువు (ద్రోణాచార్యుని), సుత (పుత్రుడు), అశ్వత్థామ); సాయక = బాణముచేత (బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము); పీడితుడను = బాధింపబడెడివాడను; ఐన = అయినట్టి; జడున్ = మందుడిని, నిశ్చేష్టుడిని; నన్నున్ = నన్ను; కౌంతేయ = కుంతీ పుత్రులైన అర్జునాదుల; కురుకులమున్ = కౌరవవంశమును; నిలుపగన్ = నిలబెట్టుటకు; ఏ = ఏ; ఉత్తముడు = శ్రేష్టుడు; ఆత్తచక్రుడు = శ్రీకృష్ణుడు (ఆత్తచక్రుడు - ఆత్త (పొందిన) చక్రుడు (చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు), శ్రీకృష్ణుడు); ఐ = అయ్యి; రక్షించెన్ = కాపాడెనో.

భావము:

నేను మా అమ్మ గర్భంలో ఉండగా ద్రోణాచార్యుల వారి పుత్రుడు అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అస్త్రంచేత బాధపడి నిశ్చేష్టుడను అయ్యాను. ఆ సమయంలో పాండవకులాన్ని నిలపెట్టడానికి శ్రీకృష్ణభగవానుడు చక్రాన్ని ధరించి నన్ను రక్షించాడు.

10.1-8-ఆ.

క్రలసి పురుషమూర్తి కాలరూపములను

లోకజనుల వెలిని లోన నుండి

జన్మ మృత్యువులను సంసారముక్తుల

నిచ్చు నతని చరిత మెల్లఁ జెపుమ.

టీకా:

కలసి = కూడి యున్న; పురుష = పురుష {పురుష - జీవసాక్షి యైన ప్రత్యగాత్మ; మూర్తి = స్వరూపముచేతను; కాల = కాలము యొక్క {కాలము - నిమేషము మొదలు ప్రళయము తుదిగాఁ గల కాలము}; రూపములను = స్వరూపము చేతను; లోక = బహిర్ద్వర్షి గల వారల; జనుల = అంతర్ద్వర్షి గల వారల; వెలిని = శరీరములకు వెలుపల {వెలి - శరీరములకు వెలుపలది, బాహ్యసంసారము (ఆలుబిడ్డాలాది)}; లోన = శరీరములకు లోపల {లోన - శరీరులకు లోపలది, అంతర సంసారము (కామ క్రోధాది)}; ఉండి = నివసించి, తానై ఉండి; జన్మ = పుట్టుకలు, కలిగించుటలు; మృత్యువులను = చావులు, ఉపసంహరించుటలు; సంసార = సంసార బంధాల నుండి; ముక్తులన్ = విముక్తులను, అతీతమైన స్థితులను; ఇచ్చు = ఒసగునట్టి; అతని = అతని యొక్క {అతను - మాయచేత మానుషదేహము ధరించిన ఆ కృష్ణుడు}; చరితము = చరిత్ర; ఎల్లన్ = అంతయు; చెపుమా = తెలుపుము.

భావము:

పురుషోత్తముడైన విష్ణువు పురుషరూపంతోనూ కాలరూపంతోనూ లోకంలోని జీవులందరి లోపలా బయటా కూడా ఉంటాడు. అలా ఉండి జననమరణాల నుండి సంసారబంధాల నుండి మోక్షాన్ని ప్రసాదిస్తాడు. అటువంటి పురుషోత్తముని చరిత్ర అంతా వివరంగా చెప్పు.

10.1-9-నీ.

ఉపించి రాముఁడు రహిణి కొడు కంచు-

నవ్వుడు యోగింద్ర! చెప్పి తీవు

దేవకి కడుపున నే వెరవున నాతఁ-

దుండెను దేహంబు నొండులేక?

తన తండ్రి యిలువాసి వనజాక్షుఁ డేరీతి-

మందకుఁ బోయె? నే మందిరమున

నుండి యెయ్యది చేయుచుండెను? దన మేన-

మామ కంసుని నేల నామ మడచె?

నెన్ని యేండ్లు మనియె నిలమీద మనుజుడై?

యెంద టైరి భార్య? లెట్లు మెలగె?

మఱియు నేమి చేసె? మాధవు చారిత్ర

మెంత గలదు? నాకు నేర్పరింపు."

టీకా:

ఊహించి = యోచించి; రాముడు = బలరాముడు; రోహిణి = రోహిణీదేవి; కొడుకు = పుత్రుడు;
అంచున్ = అనుచు; అప్పుడు = ఆ వేళనందు; యోగి = ఋషులలో; ఇంద్ర = ఉత్తముడ; చెప్పితి =
చెప్పినావు; ఈవు = నీవు; దేవకి = దేవకీదేవి; కడుపునన్ = గర్భమునందు; ఏ = ఏ; వెరవునన్ =
ఉపాయముచేత; ఆతడున్ = అతను; ఉండెను = ఉన్నాడు; దేహంబున్ = శరీరము, అవతారము;
ఒండు = మరొకటి; లేక = లేకుండగ; తన = తన యొక్క; తండ్రి = కన్నతండ్రి; ఇలు = నివాసమును;
వాసి = వదలి; వనజాక్షుడు = శ్రీకృష్ణుడు; ఏ = ఏ; రీతి = విధముగా; మంద = వ్రేపల్లె; కున్ = కు;
పోయెన్ = వెళ్ళెను; ఏ = ఎవరి; మందిరమునన్ = నివాసమున; ఉండి = వసించి; ఎయ్యది = ఏమి;
చేయుచుండెన్ = చేసెడివాడు; తన = తన యొక్క; మేనమామ = తల్లిసహోదరుని; కంసుని =
కంసుని; ఏలన్ = ఎందులకు; నామమడచెన్ = చంపెను; ఎన్ని = ఎన్ని.
ఏండ్లు = సంవత్సరములు; మనియెన్ = జీవించెను; ఇల = భూమి; మీదన్ = పైన; మనుజుడు =
మానవావతారుడు; ఐ = అవతరించి; ఎందఱు = ఎంతమంది; ఐరి = కలరు; భార్యలు = భార్యలు;
ఎట్లు = ఏ విధముగ; మెలగెన్ = వర్తించెను; మఱియునున్ = ఇంకను; ఏమి = ఏమి (లీలలు); చేసెన్
= ఆచరించెను; మాధవున్ = శ్రీకృష్ణుని; చారిత్రము = నడవడిక; ఎంతగలదు = ఎంత ఉంటే అంత;
నా = నా (మోక్షేచ్ఛగల నా); కున్ = కు; నేర్పరింపుము = తెలుపుము.

భావము:

బలరాముడు రోహిణీదేవి కుమారుడు అని చెప్పావు. మరి మరో శరీరం లేకుండా దేవకీదేవి
గర్భానకూడా ఎలా కలిగాడు. కృష్ణుడు తన తండ్రి గారి ఇల్లు విడిచిపెట్టి వ్రేపల్లెకు ఎలా వెళ్ళాడు.
ఎవరి ఇంటిలో నివసించాడు. ఎలా ప్రవర్తించాడు. ఎందుకు ఆయన తన మేనమామ కంసుని

సంహరించవలసివచ్చింది. ఆయన భూమి మీద మానవుడిగా ఎన్ని సంవత్సరములు జీవించాడు. ఆయనకు ఎందరు భార్యలు. వారితో ఏవిధంగా మెలగేవాడు. ఇంకా ఘన కార్యములు ఏమేమి చేసాడు. ఆ మాధవుని చరిత్ర ఇంకా ఎంత ఉందో అది అంతా నాకు వివరంగా చెప్పవలసింది."

10.1-10-వ.

అని మఱియు ని ట్లనియె.

టీకా:

అని = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని పరీక్షిత్తు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.1-11-ఆ.

"నీ ముఖాంబుజాత నిర్ముక్త హరికథా
మృతముఁ ద్రావఁ ద్రావ మేను పొదలె;
వంత మానె; నీరుపట్టు నాఁకలియును
దూరమయ్యె; మనము తొంగలించె."

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; ముఖ = మోము అనెడి; అంబుజాత = పద్మమునుండి; నిర్ముక్త = వెలువడిన; హరి = నారాయణుని (హరి - భక్తుల దుఃఖములను హరించువాడు, విష్ణువు); కథ = చరిత్రము అనెడి; అమృతమున్ = మకరందమును; త్రావద్రావన్ = తాగగా తాగగా; మేనున్ = దేహము (మేను - అన్నము వలన పుట్టి అన్నమువలననే వృద్ధి పొందునది, శరీరము); పొదలెన్ = వర్ణిల్లెను (అన్నము తిన్నట్లుగా); వంత = మనోవ్యాకులము; మానెన్ = పోయినది; నీరుపట్టున్ = దప్పిక, పిపాస; ఆకలియున్ = క్షుత్తు, ఆహారముపై ఆశ; దూరము = తొలగిపోయినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; మనము = మనస్సు; తొంగలించె = వికసించెను,

భావము:

"నీ ముఖము అనే పద్మంనుండి మకరందంలాగా స్రవిస్తున్న హరికథలు అనే అమృతం త్రాగి త్రాగి నా శరీరం పులకరిస్తున్నది. మరణం దగ్గర పడుతోందే అనే దుఖం అంతరించింది. ఆకలిదప్పులు దూరమైపోయాయి. మనస్సు ఆనందంతో పరవళ్ళుతొక్కుతోంది."

10.1-12-వ.

అని పలుకుచున్న రాజ మాటలు విని, వైయాసి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్న = చెప్పుచున్నటి; రాజ = రాజ యొక్క; మాటలు = పలుకులు; విని = ఆలకించి; వైయాసి = శుకుడు (వయ్యాసి - వ్యాసుని పుత్రుడు, శుకుడు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా అంటున్న పరీక్షిత్తు మాటలు విని వేదవ్యాసుడి కుమారుడు అయిన శ్రీశుకుడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.1-13-క.

"విష్ణు కథా రతుఁ డగు నరు

విష్ణుకథల్ చెప్పు నరుని వినుచుండు నరున్

విష్ణుకథా సంప్రశ్నము

విష్ణుపదీ జలము భంగి విమలులఁ జేయున్.

టీకా:

విష్ణు = నారాయణుని; కథా = చరిత్రములను; రతుడు = వినుట యందు ఆసక్తి కలవాడు; ఆగు = ఐన; నరున్ = మానవుని; విష్ణు = హరి యొక్క; కథల్ = వర్తనలను; చెప్పు = తెలియజెప్పెడి; నరుని =

మానవుని; వినుచుండు = ఎప్పుడు వినెడి; నరున్ = మానవుని; విష్ణు = మాధవుని; కథ = కథలను;
సంతృప్తము = చెప్పుమని అడుగుట; విష్ణుపదీ = గంగానదీ (విష్ణుపది - విష్ణుమూర్తి పాదములందు
జనించినది, గంగ); జలము = నీటి; భంగిన్ = వలె; విమలులన్ = నిర్మలులనుగా; చేయున్ =
తయారుచేయును.

భావము:

"విష్ణుకథా ప్రసంగం కూడా విష్ణుకథల యందు ఆసక్తి గలవారినీ, విష్ణుమూర్తి కథలు చెప్పేవారినీ;
విష్ణువు పాదాల నుండి పుట్టిన గంగాజలం వలెనే పునీతులను చేస్తుంది.

10.1-14-^{సీ}.

రాజేంద్ర! విను తొల్లి రాజలాంఛనముల-
వేలసంఖ్యల దైత్యవిభులు దన్ను
నాక్రమించిన భార మారగజాలక భూమి-
గోరూపయై బ్రహ్మ జేరఁబోయి
కన్నీరు మున్నీరుగారోదనము సేయఁ-
గరుణతో భావించి కమలభవుఁడు
ధరణి నూఱడఁ బల్కి ధాత్రియు వేల్పులుఁ-
గదలిరా విష్ణునిఁ గాన నేఁగి

10.1-14.1-^{తే}.

పురుష సూక్తంబుఁ జదివి యద్భుత సమాధి
నుండి యొకమాట విని వారిజోద్భవుండు
వినుఁడు వేల్పులు ధరయు నే విన్నయట్టి
పలుకు వివరింతు"నని ప్రీతిఁ బలికెఁ దెలియ.

టీకా:

రాజేంద్రా = మహారాజా; విను = వినుము; తొల్లి = పూర్వము; రాజ = రాజ్యాధికారపు;
లాంఛనములన్ = చిహ్నములతో; వేలసంఖ్యల = వెలకొలది; దైత్య = రాక్షస; విభులు = రాజులు;
తన్నున్ = తనను (భూమండలము); ఆక్రమించినన్ = రాజ్యాధికారము గ్రహించగా; భారమున్ = ఆ
పాపపు బరువును; ఆగజాలక = తట్టుకొనలేక; భూమి = భూదేవి; గో = ఆవు; రూప = స్వరూపము
ధరించినామె; ఐ = అయ్య; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మదేవుని; చేరన్ = దగ్గరకు; పోయి = వెళ్ళి;
కన్నీరుమున్నీరుగా = అధికముగా (కన్నీరుమున్నీరుగా - కన్నీరు (దుఃఖమువలన కలిగెడి
కంటినీరు) మున్నీరు (సముద్రమువలె) కాన్ అగునట్లు, అత్యధికముగా కన్నీరుకార్చుచు);
రోదనమున్ = ఏడ్చుట; చేయగన్ = చేస్తుండగా; కరుణ = దయ; తోన్ = తో; భావించి = కనుగొని;
కమలభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు (కమలభవుడు - కమలమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మ); ధరణీన్ =
భూదేవి; ఊరిడబల్కి = ఊరడించి; ధాత్రియున్ = భూదేవి; వేల్పులున్ = దేవతలు; కదలి =
బయలుదేరి; రాన్ = వస్తుండగా; విష్ణునిన్ = నారాయణుని (విష్ణువు - సృష్టికి అంతరమున
బాహ్యమున సర్వము వ్యాపించి యుండువాడు, హరి); కానగన్ = దర్శించుటకు; ఏగి = వెళ్ళి.
పురుషసూక్తంబున్ = పురుషసూక్తమంత్రములు (పురుషసూక్తము - పురుష (పురుషోత్తముని
విరాడ్రూపము తెలిపెడి) సూక్తము (సు(మంచి) ఉక్తము (మాటలు), మంత్రములు),
మరింకొకవిధముగ పోడశోపచార పూజావిధములలో ఒక విధానము, పంచసూక్తములలో
మిగిలినవి 1నారాయణసూక్తము 2శ్రీసూక్తము 3భూసూక్యము 4నీలసూక్తము); చదివి = పఠించి;
అద్భుత = అతిగొప్ప; సమాధిన్ = యోగధ్యానమునందు; ఉండిన్ = ఉండగా; ఒక = ఒకానొక; మాట
= వాక్యము; విని = విన్నవాడై; వారిజోద్భవుండు = బ్రహ్మదేవుడు (వారిజోద్భవుడు - వారిజము
(పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ); వినుడు = వినండి; వేల్పులున్ = దేవతలు; ధరయున్ =
భూదేవి; నేన్ = నేను; విన్న = వినిన; అట్టి = అటువంటి; పలుకున్ = మాటలను; వివరింతున్ =
చెప్పెదను; అని = అని; ప్రీతిన్ = ఆపేక్షతో; పలికెన్ = చెప్పెను; తెలియ = అర్థమగునట్లు.

భావము:

మహారాజా! పరీక్షిత్తు! వివరంగా చెప్తా విను. పూర్వం ఎంతో మంది దానవశ్రేష్ఠులు భూమి మీద
పుట్టి, అధికారాలు చేపట్టి రాజులై భూమిని ఆక్రమించారు. భూదేవి ఆ భారం మోయలేక

బ్రహ్మదేవుడి వద్దకు వెళ్ళి కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించింది. బ్రహ్మదేవుడు కరుణతో భూదేవిని ఊరడించి కర్తవ్యం ఆలోచించాడు. భూదేవినీ, దేవతలనూ వెంటపెట్టుకుని విష్ణువును దర్శించడానికి బయలుదేరాడు. పురుషసూక్తం పఠించి అద్భుతమైన సమాధిస్థితిలో ప్రవేశించాడు ఆ ధ్యానంలో ఒక విషయం ఆయనకు వినపడింది. అది విని బ్రహ్మదేవుడు సంతోషంతో ఇలా అన్నాడు.

10.1-15-క.

"యాదవకులమున నమరులు!

మేదినిపైఁ బుట్టఁ జనుడు; మీ యంశములన్

శ్రీదయితుఁడు వసుదేవున

కాదరమునఁ బుట్టి భార మంతయుఁ బాపున్.

టీకా:

యాదవకులమునన్ = యాదవ వంశము నందు; అమరులు = దేవతలు; మేదిని = నేలమీద;
పుట్టన్ = జన్మించుటకు; చనుడు = వెళ్ళండి; మీ = మీ యొక్క; అంశములన్ = అంశలతో;
శ్రీదయితుడు = లక్ష్మీపతి; వసుదేవున్ = వసుదేవుని; కున్ = కు; ఆదరమున = ప్రీతిగా; పుట్టి =
జనించి; భారమున్ = ఈ బరువును; అంతయున్ = సమస్తమును; పాపున్ = తొలగించును.

భావము:

"దేవతలారా! మీరు అందరూ మీ మీ అంశలతో యాదవ కులంలో భూమి మీద జన్మించండి.
లక్ష్మీపతి అయిన విష్ణువు ఆదరంతో వసుదేవుడికి కుమారుడిగా జన్మించి భూభారం అంతా
తొలగిస్తాడు.

10.1-16-క.

హరి పూజార్థము పుట్టుఁడు

సురకన్యలు! భూమియందు సుందరతనులై;

హరి కర్ణజుడై శేషుడు

హరికళతో బుట్టు, దత్తియారంభుండై.

టీకా:

హరి = నారాయణుని; పూజ = సేవించుట; అర్థము = కోసము; పుట్టుడు = పుట్టండి; సురకన్యలు =
దేవతా స్త్రీలు; భూమి = భూలోకము; అందున్ = లో; సుందర = అందమైన; తనులు = దేహములు
కలవారలు; ఐ = అయ్యి; హరి = నారాయణుని (హరి - జాగ్రత్ చైతన్యములకు ప్రత్యగాత్మ, విష్ణువు);
కిన్ = కి; అగ్రజుడు = అన్న; ఐ = అయ్యి; శేషుడున్ = ఆదిశేషుడు (శేషుడు - ప్రకృతి ప్రళయముల
సమస్తము లయించిన వెనుక (మిగిలి) ఉండెడి నిద్రితచైతన్యమైన పరబ్రహ్మము); హరి =
నారాయణుని; కళ = అంశభాగము; తోన్ = తోటి; పుట్టున్ = జన్మించును; తత్ = అతనికి; ప్రియ =
ఇష్టమైనవి; ఆరంభకుడు = చేయువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పరలారా! మీరు అందరూ భూమి మీద సుందరమూర్తులై విష్ణువును పూజించడానికి పుట్టండి.
విష్ణువు ప్రీతికోసం ఆదిశేషుడు హరికళతో విష్ణుని అన్నగారిగా పుడతాడు.

10.1-17-ఆ.

ఈ ప్రపంచ మెల్ల నేమాయచే మోహి

తాత్మ యగుచు నుండు; నట్టిమాయ

కమలనాభు నాజ్ఞ గార్యార్థమై, నిజాం

శంబు తోడఁ బుట్టు జగతి యందు."

టీకా:

ఈ = ఈ; ప్రపంచము = లోకము అందలి ప్రజలు; ఎల్లనున్ = అందరును; ఏ = ఏ విధమైనట్టి;
మాయ = మాయ యొక్క ప్రభావము; చేన్ = చేత; మోహిత = మోహింపపడిన; ఆత్మ = మనసు
కలవారు; అగుచుండున్ = ఐపోతూ ఉండునో; అట్టి = అటువంటి; మాయన్ = మాయ;

కమలనాభున్ = విష్ణుని యొక్క కమలనాభుడు - పద్మనాభుడు, విష్ణువు; ఆజ్ఞున్ = ఆజ్ఞ ప్రకారము;
కార్యార్థము = ఒక పని కోసము; నిజ = తన; అంశంబున్ = కళతో; పుట్టున్ = జన్మించును; జగతిన్
= భూలోకము; అందున్ = లో.

భావము:

ఈ ప్రపంచం అంతా యోగమాయ యొక్క మాయ చేత మోహం చెందుతూ ఉంటుంది. ఆ
యోగమాయ విష్ణువు ఆజ్ఞ ప్రకారం తన అంశతో కార్యనిర్వహణ కోసం భూమిపైన జన్మిస్తుంది."

10.1-18-వ.

అని యిట్లు వేల్పుల నియ్యకొలిపి, పుడమిముద్దయ నొడంబరిచి, తమ్మిచూలి దన మొదలి
నెలవునకుం జనియె; నంత యదు విభుం డయిన శూరసేనుం డనువాడు మధురాపురంబు
తనకు రాజధానిగా, మాధురంబులు శూరసేనంబు లనియెడు దేశంబు లేలెం; భూర్వకాలంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వేల్పులన్ = దేవతలను; ఇయ్యకొలిపి = అంగీకరింపజేసి; పుడమి
= భూ; ముద్దయన్ = దేవిని; ఒడంబరిచి = అంగీకరింప జేసి; తమ్మిచూలి = బ్రహ్మదేవుడు; తన =
తన యొక్క; మొదలినెలవున్ = స్వస్థానమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ =
అంతట; యదు = యదువంశపు; విభుండును = రాజు; అయిన = ఐనట్టి; శూరసేనుండు =
శూరసేనుడు; అనువాడు = అనెడి వాడు; మధురా = మధుర యనెడి; పురంబున్ = పట్టణమును;
తన = తన రాజ్యమున; కున్ = కు; రాజధాని = ముఖ్యపట్టణము; కాన్ = అగునట్లు;
మాధురంబులున్ = మాధురములు; శూరసేనంబులున్ = శూరసేనములు; అనియెడి = అనెడి;
దేశంబులున్ = రాజ్యములను; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; పూర్వకాలంబునన్ = పాతకాలము
అందు;

భావము:

ఇలా దేవతలకు చెప్పి వారిని సమాధాన పరచి భూదేవిని ఓదార్చి బ్రహ్మదేవుడు తనలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. భూలోకంలో యాదవ వంశంలో పుట్టిన శూరసేనుడనే రాజు మధురాపురాన్ని రాజధానిగా చేసుకొని మధురకూ శూరసేనమునకూ సంబంధించిన దేశాలు పరిపాలించాడు.

10.1-19-క.

ఏ మధుర యందుఁ నిత్యము

శ్రీమన్నారాయణుండు చెలఁగుఁ బ్రియముమై,

నా మధుర సకల యాదవ

భూమీశుల కెల్ల మొదలి పురి యయ్యె, నృపా!

టీకా:

ఏ = ఏ; మధుర = మధురాపట్టణము; అందున్ = లో; నిత్యమున్ = ఎల్లప్పుడు;

శ్రీమన్నారాయణుండు = శ్రీకృష్ణుడు (శ్రీమన్నారాయణుడు - శ్రీమత్ (అణిమాది సంపదలతో కూడినవాడు) ఐన నారాయణుడు (విష్ణువు)); చెలగున్ = చక్కగ ఉండును; ప్రియముమై = ప్రీతి కలిగి; ఆ = ఆ; మధుర = మధురాపట్టణము; సకల = సమస్తమైన; యాదవ = యాదవవంశపు; భూమీశుల్ = రాజుల; కిన్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; మొదలిపురి = ముఖ్యపట్నము; అయ్యె = అయినది; నృపా = రాజా.

భావము:

ఏ మధురానగరంలో శ్రీమన్నారాయణుడు విలాసంగా విహరించాడో, ఆ మధురానగరం పూర్వకాలంలో యాదవ ప్రభువులు అందరకీ మొదటినుండి రాజధానిగా ఉండేది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వసుదేవ దేవకీల ప్రయాణం

10.1-20-సీ.

ఆ శూరసేనున కాత్మజం డగు వసు-

దేవుఁ డా పురి నొక్క దినమునందు

దేవకిఁ బెండ్లియై, దేవకియును దానుఁ-

గడు వేడ్క రథమెక్కి కదలువేళ,

నుగ్రసేనుని పుత్రుఁ డుల్లాసి, కంసుండు-

చెల్లెలు మఱిదియు నుల్లసిల్ల,

హరుల పగ్గములఁ జేనంది, రొప్పు దొడంగె-

ముందట భేరులు మురజములును

10.1-20.1-ఆ.

శంఖ పటహములును జడిగొని మ్రోయంగఁ

గూతుతోడి వేడ్క కొనలుసాగ,

దేవకుండు సుతకు దేవకీదేవికి

నరణ మీఁ దలంచి, యాదరించి.

టీకా:

ఆ = ఆ; శూరసేనున్ = శూరసేనమహారాజు; కున్ = కు; కాత్మజండు = పుత్రుడు; అగు = ఐన;
వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; ఆ = ఆ; పురిన్ = నగరమునందు; ఒక్క = ఒకానొక; దినమున్ =
శుభదినము; అందున్ = నాడు; దేవకిన్ = దేవకీదేవిని; పెండ్లి = వివాహముచేసుకొన్నవాడు; ఐ =
అయ్యి; దేవకియునున్ = దేవకీదేవి; తానున్ = అతను; కడు = మిక్కిలి; వేడ్కన్ = ఉల్లాసముతో;
రథము = రథమును; ఎక్కి = అధిరోహించి; కదలు = బయలుదేరెడి; వేళన్ = సమయమునందు;
ఉగ్రసేనుని = ఉగ్రసేనమహారాజు యొక్క; పుత్రుడు = కుమారుడు; ఉల్లాసి = ఉత్సాహముగలవాడు;
కంసుండు = కంసుడు; చెల్లెలు = చెల్లెలు; మఱిదియునున్ = చెల్లెలు భర్త; ఉల్లసిల్లన్ =
సంతోషించునట్లుగ; హరులన్ = గుఱ్ఱముల; పగ్గములన్ = పగ్గములను (పగ్గములు - గుఱ్ఱము
మున్నగువాని కళ్ళెమునకు తగిలించెడి తోలుటకైన తాళ్ళు); చేనంది = చేపట్టి; రొప్పదొడంగెన్ =
తోలసాగెను; ముందటన్ = ముందుభాగమునందు; భేరులున్ = పెద్దనగారాలు; మురజములును =
మద్దెలలు.

శంఖ = శంఖములు; పటహములును = తప్పెటలు; జడిగొని = ఎడతెగకుండా; మ్రోయంగన్ = మోగుచుండగా; కూతు = పుత్రిక; తోడి = ఎడలి; వేడ్కన్ = వేడుకలు; కొనలుసాగన్ = చిగురించగా; దేవకుండు = దేవకుడు; సుత = పుత్రిక; కున్ = కు; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి; కిన్ = కి; అరణమున్ = వివాహకాలమున ఇచ్చు కానుకలు; ఈన్ = ఇద్దామని; తలంచి = భావించి; ఆదరించి = ఆదరముచేసి.

భావము:

శూరసేనుడి కుమారుడైన వసుదేవుడు దేవకీదేవిని పెండ్లి చేసుకుని ఒకనాడు తన భార్యతో కలిసి రథం ఎక్కి బయలుదేరాడు. ఉగ్రసేనుని కుమారుడైన కంసుడు చెల్లెలు మీద ప్రేమతో తానే స్వయంగా గుఱ్ఱాల పగ్గాలుపట్టి రథం తోలసాగాడు. అది చూసి దేవకీవసుదేవులు చాలా సంతోషించారు. రథం ముందు భేరీలూ మృదంగాలు శంఖాలు డప్పులు రాజలాంఛనాలుగా మ్రోగుతూ ఉన్నాయి. దేవకికి తండ్రి అయిన దేవకుడు కుమార్తెపై ప్రేమతో ఆమెకు అరణం ఇవ్వాలని అనుకొని....

10.1-21-వ.

సార్థంబు లయిన రథంబుల వేయునెనమన్నూటిని, గనకదామ సముత్తంగంబు లయిన మాతంగంబుల నన్నూటిని, బదివేల తురంగంబులను, విలాసవతు లయిన దాసీజనంబుల నిన్నూటి నిచ్చి, యనిచినం గదలి, వరవధూయుగళంబుఁ దెరువునం జను సమయంబున.

టీకా:

సార్థంబులు = పరికరములు కలవి; అయిన = ఐనట్టి; రథంబులన్ = రథములను; వేయునెనమన్నూటిని = పద్దెనిమిదివందల; కనక = బంగారపు; దామ = హారములు కలిగి; సమ = మిక్కిలి; ఉత్తంగంబులు = ఎత్తైనవి; అయిన = ఐన; మాతంగంబులన్ = ఏనుగులను; నన్నూటిన్ = నాలుగువందలు; పదివేల = పదివేలు; తురంగంబులును = గుఱ్ఱములు; విలాసవతులు = ఒయ్యారము గలవారు; అయిన = ఐన; దాసీ = సేవకురాళ్ళైన; జనంబులన్ = వారిని; ఇన్నూటిని = రెండువందలమందిని; ఇచ్చి = ఇచ్చి; అనిచినన్ = పంపించగా; కదలి = బయలుదేరి; వర =

పెండ్లికొడుకు; వధూ = పెండ్లికూతురుల; యుగళంబున్ = జంట; తెరువునన్ = దారివెంట; చను = పోవుచున్న; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

సకల పరికరాలతో కూడిన పద్దెనిమిదివందల రథాలను; బంగారు గొలుసులతో అలంకరించిన నాలుగువందల ఎత్తైన ఏనుగులను; పదివేల గుఱ్ఱాలనూ; రెండువందలమంది విలాసవతులైన పరిచారికలను ఆమెకు అరణంగా ఇచ్చాడు. క్రొత్త దంపతులైన దేవకీవసుదేవులు రథంలో కూర్చుండి రాచబాటలో బయలుదేరారు. ఆ సమయంలో...

10.1-22-క.

పగ్గములు వదలి వేగిర

మగ్గలముగ రథముఁ గడపు నాకంసుడు, లో

బెగ్గలి, యెగ్గని తలపగ,

దిగ్గన నశరీరవాణి దివి నిట్లనియెన్.

టీకా:

పగ్గములున్ = పగ్గములను; వదలి = వేగముగా పోవుటకై వదలి; వేగిరము = వడి; అగ్గలము = అధికము; కన్ = అగునట్లుగ; రథమున్ = రథమును; గడపు = నడపెడి; ఆ = ఆ; కంసుడు = కంసుడు; లోన్ = మనసు నందు; బెగ్గలి = కలవరపడి; ఎగ్గు = కీడు; అని = అని; తలపగన్ = భావించుచుండగ; దిగ్గనన్ = తటాలున; అశరీరవాణి = ఆకాశవాణి; దివిన్ = ఆకాశమునుండి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికినను.

భావము:

కంసుడు గుఱ్ఱాల పగ్గాలు సడల్చి రథం వేగంగా నడపసాగాడు. ఇంతలో అకస్మాత్తుగా అతని గుండెలు అదిరేటట్లు అశరీరవాణి ఆకాశంలో నుండి ఇలా పలికింది.

10.1-23-క.

"తుష్ట యగు భగిని మెచ్చగ

నిష్ఠుడ వై రథము గడపె; డెఱుగవు మీదన్

శిష్ట యగు నీతలోదరి

యష్టమగర్భంబు నిన్ను హరియించుఁ జుమీ!"

టీకా:

తుష్ట = సంతోషించుచున్న ఆమె; అగు = అయిన; భగిని = తోడబుట్టిన ఆమె; మెచ్చగన్ = బాగు
బాగు అనుచుండగ; ఇష్టుడవు = ప్రీతి కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; రథమున్ = రథమును; గడపెడు =
నడుపుచున్నాడవు; ఎఱుగవు = తెలియనివాడవు; మీదన్ = భవిష్యత్తులో; శిష్ట = యోగ్యురాలైమె;
అగు = ఐన; ఈ = ఈ యొక్క; తలోదరి = వనిత {తలోదరి - తలమైన (పల్చని) ఉదరి (ఉదరము
కలామె), సుందరి}; అష్టమ = ఎనిమిదవ (8); గర్భంబు = చూలు, సంతానము; నిన్నున్ = నిన్ను;
హరియించున్ = సంహరించును; చుమీ = సుమా.

భావము:

"సంతుష్టురాలైన చెల్లెలు దేవకీదేవి మెప్పు కోసం ఎంతో ప్రేమతో రథం నడుపుతున్నావు. కానీ,
ముందు రానున్నది తెలుసుకోలేకుండా ఉన్నావు. ఉత్తమురాలైన ఈ యువతి అష్టమగర్భంలో
పుట్టినవాడు నిన్ను సంహరిస్తాడు సుమా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసుని అడ్డగించుట

10.1-24-వ.

అని యిట్లాకాశవాణి పలికిన, నులికిపడి, భోజకుల పాంసనుండైన కంసుండు సంచలదంసుండై,
యడిదంబు బెడిదంబుగాఁ బెటికి, జళిపించి, దెప్పరంబుగ ననుజ కొప్పుఁ బట్టి, కప్పరపాటున
నొప్పటం దిగిచి యెడిసి పట్టి, తోఁబుట్టువని తలంపక, తెంపుఁ జేసి తెగవ్రేయ గమకించు
సమయంబున వసుదేవుండు డగ్గటి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆకాశవాణి = ఆకాశవాణి; పలికినన్ = పలుకుటతో; ఉలిక్కిపడి = అదిరిపోయి; భోజకుల = భోజని వంశమునకు; పాంసనుండు = దూషకుడు, చెరచువాడు; ఐన = అయిన; కంసుండు = కంసుడు; సంచలత్ = మిక్కిలి కదిలిపోయిన; అంసుండు = భుజములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అడిదంబున్ = కత్తిని; బెడిదంబుగాన్ = భయంకరముగా; పెఱికి = ఒరలోనుండి దూసి; జళిపించి = ఆడించి; తెప్పరంబుగన్ = తొట్టుపాటుతో; అనుజన్ = తోబుట్టువును; కొప్పు = శిరోజముల కొప్పును; పట్టి = పట్టికొని; కప్పరపాటునన్ = తొట్టుపాటుతో; ఒప్పఱన్ = చలించిపోయేలా; తిగిచి = కిందకు లాగి; ఒడిసిపట్టి = ఒడిసిపట్టుకొని; తోబుట్టువు = ఇంటి ఆడబడుచు; అని = అని కూడ; తలంపక = చూడకుండు; తెంపుజేసి = తెగించి; తెగవేయన్ = నరకివేయుటకు; గమకించు = యత్నము చేసెడి; సమయంబునన్ = అప్పుడు; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; డగ్గఱి = దగ్గరకు వచ్చి.

భావము:

ఇలా ఆకాశవాణి పలుకడంతో భోజవంశాన్ని పాడుచేయడానికి పుట్టిన కంసుడు ఉలిక్కిపడ్డాడు. ఆ దుర్మార్గుడు భుజాలు అదురుతుండగా భయంకరంగా కత్తిదూసి తొట్టుపాటుతో చెల్లెలి కొప్పు పట్టుకుని రథం మీంచి క్రిందికి లాగాడు. తోడపుట్టినది అని కూడా చూడకుండా తెగించి ఆమెను చంపబోతున్న కంసుడికి వసుదేవుడు అడ్డుపడ్డాడు.

10.1-25-క.

ఆ పాపచిత్తు, మత్తుం

గోపాగ్ని శిఖానువృత్తుఁ గొనకొని, తన స

ల్లాపామృతధారా వి

క్షపణమునఁ గొంత శాంతుఁ జేయుచుఁ బలికెన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; పాప = పాపపు; చిత్తున్ = మనసు కలవానిని; మత్తున్ = మదముచేత ఒళ్లు తెలియని
వానిని; కోప = కోపము అనెడి; అగ్ని = నిప్పుల; శిఖా = మంటల; అనువృత్తున్ =
చుట్టముట్టబడినవానిని; కొనగొని = పూని; తన = తన యొక్క; సల్లాప = మంచి మాటలు అనెడి;
అమృత = అమృతపు; ధారా = ధారల; విక్షేపణమునన్ = ప్రయోగించుట ద్వారా; కొంత =
కొంతవరకు; శాంతున్ = చల్లబడినవానిగా; చేయుచున్ = చేస్తూ; పలికెన్ = మాట్లాడదొడగెను.

భావము:

ఆ కంసుడు అసలే పాపపుబుద్ధి కలవాడు. పైగా మద మెక్కి మైమరచి ఉన్నాడు. ఆగ్రహవేశంతో
అగ్నిజ్వాల లాగా మండిపడుతున్నాడు. వసుదేవుడు అమృతధారల వంటి తన చల్లని మాటల
చేత అతనిని కొంత శాంతింప చేస్తూ ఇలా అన్నాడు.

10.1-26-ఉ.

"**అన్న**వు నీవు చెల్లెలికి; **నక్కట!** మాడలు చీర లిచ్చుటో?
మన్నన చేయుటో? మధుర **మంజు**ల భాషల నాదరించుటో?
"**మిన్ను**ల మ్రోతలే నిజము, **మే**"లని చంపకు మన్న! మాని రా
వన్న! సహింపు మన్న! తగ **దన్న!** వధింపకు మన్న! వేడెదన్.

టీకా:

అన్నవు = పెద్ద సోదరుడవు; నీవున్ = నీవు; చెల్లెలి = ఆడబడుచు; కిన్ = కి; అక్కట = అయ్యో;
మాడలు = బంగారు బిళ్ళలు; చీరలు = కోకలు; ఇచ్చుటో = ఇవ్వడము కాని; మన్నన =
గౌరవించుట; చేయుటో = చేయటము కాని; మధుర = తియ్యని; మంజుల = చక్కటి; భాషలన్ =
మాటలతో; ఆదరించుటో = ఆదరించుట కాని అంతేకాని; మిన్నుల = ఆకాశ; మ్రోతలే = పలుకులే;
నిజము = సత్యములు; మేలు = సరియైనవి; అని = అనుకొని; చంపకు = సంహరింపకుము; అన్న =
అయ్య; మాని = ప్రయత్నము విరమించి; రావు = వెనుకకురమ్ము; అన్న = అయ్య; సహింపుము =

ఓర్పువహించుము; అన్న = తండ్రీ; తగదు = తగినపని కాదు; అన్న = నాయనా; వధింపకుము = చంపకుము; అన్న = అయ్య; వేడెదన్ = ప్రార్థించుచుంటిని.

భావము:

“బావా! కంసా! నీవు ఈ చిన్నదానికి అన్నగారివి కదా. నీ చెల్లెలికి ధనం ఇవ్వాలి చీరలు పెట్టాలి; ఆడపడుచు అని గౌరవించాలి; మధురమైన మాటలతో ఆదరించాలి; అంతేకానీ, అయ్యో ఇదేమిటి ఏవో గాలిమాటలు విని అవే నిజం అనుకుని ఈ అమాయకురాలిని వధించబోవడం సరికాదు కదా. చంపవద్దు బావా! దయచేసి వెనక్కు వచ్చేయి. ఓర్పుతెచ్చుకో. ఇది నీ వీరత్వానికి తగిన పని కాదు. ఆమెను వధించ వద్దు. నాయనా! నామాట విను నిన్ను వేడుకుంటున్నాను.

10.1-27-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వసుదేవుని ధర్మబోధ

10.1-28-మ.

చెలియల్, కన్నియ, ముద్దరా, లబల, నీ సేమంబె చింతించు ని

ర్మల, దీనిన్ బయలాడుమాటలకు నై ముర్యాదఁ బోదట్టి, స

త్తుల జాతుండవు, పుణ్యమూర్తి, వకటా! కోపంబు పాపంబు, నె

చ్చెలి నోహో! తెగవ్రేయఁ బాడి యగునే? చింతింపు భోజేశ్వరా!

టీకా:

చెలియల్ = చెల్లెలు; కన్నియ = కన్య; ముద్ధరాలు = ముద్ద ఐన ఈమె; నీ = నీ యొక్క; సేమంబె = క్షేమమును మాత్రమే; చింతించున్ = తలచును; నిర్మల = కపటములేని ఆమె; దీనిన్ = ఈమెను; బయలాడు = ఆకాశవాణి; మాటల్ = పలుకల; కున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; మర్యాదన్ = కట్టుబాటు; పోదట్టి = తప్పించి; సత్ = మంచి; కుల = వంశమున; జాతుండవు = పుట్టినవాడవు; పుణ్యమూర్తివి = పుణ్యస్వరూపుడవు; అకట = అయ్యో; కోపంబున్ = కోపము; పాపంబు = పాపమునకు; నెచ్చెలి = మిత్రురాలు; ఓహో = ఔరా; తెగవ్రేయన్ = నరకివేయుట; పాడి = తగిన కార్యము; అగునే = ఔతుందా, కాదు; చింతింపు = ఆలోచించుము; భోజేశ్వరా = కంసమహారాజా {భోజేశ్వరుడు - భోజరాజు వంశము వారిలో శ్రేష్టుడు, కంసుడు}.

భావము:

ఈ నీ చెల్లెలు వట్టి అమాయకురాలు; అబల; నీ క్షేమాన్నేవప్పుడూ ఆశిస్తుంది; ఏ పాపమూ ఎరుగనిది. ఇటువంటి ఈమెను ఆక్కడా ఇక్కడా వినబడే మాటలు పట్టుకుని చంపబోవడం న్యాయమేనా? కోపం మహాపాపం సుమా. పవిత్రమైన భోజవంశంలో పుట్టిన వాడివి; పుణ్యమూర్తివి; భోజవంశీయులు అందరికీ నాయకుడవు. ఇలాంటి నువ్వు ప్రియమైన సోదరిని సంహరించడం ధర్మమా? అయ్యో! ఇది నీప్రతిష్ఠకు భంగకరం కాదా? ఆలోచించి చూడు.

10.1-29-నీ.

మేనితోడన పుట్టు మృత్యువు జనులకు-

నెల్లి నేడైన నూత్రేండ్ల కైనఁ

దెల్లంబు మృత్యువు దేహంబు పంచత-

నందఁ గర్మానుగుండై శరీరి

మాటుదేహముఁ నూఁది, ముటి తొంటి దేహంబుఁ-

బ్రాయును దన పూర్వ భాగమెత్తి

వేఱొంటిపైఁ బెట్టి వెనుకభాగం బెత్తి-

గమకించు తృణజలూక్రయును బోలె;

వెంటవచ్చు కర్మవిసరంబు; మును మేలు

కన్నవేళ నరుడు గన్న విన్న

తలపబడిన కార్యతంత్రంబు కలలోనఁ

బాడితోడఁ గానఁబడిన యట్లు.

టీకా:

మేనితోడన్ = పాంచభౌతికశరీరముతోటి; పుట్టున్ = సిద్ధమగును; మృత్యువు = మరణము; జనుల్ = సకలప్రాణుల; కున్ = కు; నెల్లిన్ = రేపైనా; నేడైనా = ఈరోజైనా; నూతేండ్లు = వందసంవత్సరముల; కున్ = కు; ఐనన్ = అయినను; తెల్లంబు = స్పష్టమైనది, తప్పనిది; మృత్యువు = మరణము; దేహంబున్ = శరీరము; పంచతన్ = పంచభూతాలలో కలయుట; అందన్ = పొందగానే; కర్మా = తన పుణ్య పాపములకు; అనుగుడు = అనుగుణంగ పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; శరీరి = శరీరములో నుండె జీవుడు; మాటు = వేరొక {మాటుదేహము - భోగసాధనమైన దేవ నర పశు పక్షి మృగాది భౌతిక రూపము}; దేహమున్ = శరీరమును; ఊది = చేపట్టి; మఱి = మరి; తొంటి = మునుపటి; దేహంబున్ = శరీరమును; పాయునున్ = విడుచును; తన = తన యొక్క; పూర్వ = ముందరి; భాగము = భాగమును; ఎత్తి = పైకెత్తి; వేటొంటి = ఇంకొక గడ్డిపోచ; పైన్ = మీద; పెట్టి = ఆన్చి; వెనుక = వెనుకటి; భాగంబున్ = భాగమును; ఎత్తన్ = ఎత్తుటకు; గమకించున్ = యత్నించు; తృణజలూకయును = గడ్డిజలగ; పోలన్ = వలెనే.

వెంట = కూడాపడి; వచ్చున్ = వచ్చును; కర్మ = సంచితకర్మముల; విసరంబు = సమూహము; మును = ముందుగా; మేలుకన్న = మెళకువగా నున్న; వేళన్ = సమయము నందు; నరుడు = మానవుడు; కన్న = చూసినవి; విన్న = విన్నవి; తలపబడిన = అనుకొన్నవి (ఐన); కార్య = పనుల నడకలు; కల = స్వప్నము; లోనన్ = అందు; పాడిన్ = ఒక క్రమము; తోడన్ = తోటి; కనబడిన = కనబడ్డ; అట్ల = విధముగ.

భావము:

జన్మము ఎత్తినవారికి ఆ శరీరం తోపాటే మృత్యువు కూడా పుట్టి ఉంటుంది. నేడో రేపో నూరేళ్ళకైనా మృత్యువు తప్పదు. మరణించడం అంటే శరీరం పంచభూతాలలో కలసిపోవడమే. ఆకుపురుగును చూడు శరీరం ముందు భాగం ఎత్తి మరోచోట పెట్టి వెనుకభాగం ఎత్తి ముందుకు లాక్కుంటుంది కదా. అలాగే శరీరం ధరించిన జీవుడు తన కర్మను అనుసరించి మరొక దేహం ఏర్పాటు చేసుకుని మరి ఉన్నశరీరం విడిచిపెడతాడు. మనకు మెలుకవగా ఉన్నప్పుడు మానవుడు చూచినవి విన్నవి ఆలోచించినవి అయిన పనులు కలలో చక్కగా కనపడినట్లు శరీరం విడువగానే కర్మవాసనలన్నీ ఆ జీవి వెంటవస్తాయి.

10.1-30-క.

తన తొంటి కర్మరాశికి

ననుచరమై బహువికారమై మనసు వడిం

జను; నింద్రియముల తెరువులఁ

దనువులు పెక్కినఁ జెడవు తన కర్మంబుల్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; తొంటి = పూర్వపు; కర్మ = పాప పుణ్య కర్మముల; రాశి = సమూహముల; కిన్ = కి; అనుచరము = ప్రకారము కలుగునది; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేకమైన; వికారము = విషయ చాంచల్యాలు కలది (వికారములు - శబ్దస్పర్శాది విషయ చాంచల్యములు); ఐ = అయ్యి; మనసు = అంతఃకరణము; వడిన్ = వేగముగా; చనున్ = పోవును; ఇంద్రియముల = జ్ఞాన కర్మ అంతరింద్రియముల; తెరువులన్ = సరణులమ్మట; తనువులు = పుట్టుకలు; పెక్కు = అనేకము; ఐనన్ = గడచిపోయినను; చెడవు = నశించవు; తన = తన యొక్క; కర్మంబుల్ = కర్మల వాసనలు.

భావము:

తన పూర్వకర్మలు అనుసరించి మనస్సు అనేక వికారాలు చెందుతూ, ఇంద్రియాల వెంట వేగంగా చరిస్తూ ఉంటుంది. ఎన్ని శరీరాలు ధరించినా తన కర్మలు మాత్రం ఎక్కడకీ పోవు, విశేషార్థము -

తాను పూర్వజన్మలలో చేసిన పుణ్య, పాప, మిశ్ర కర్మముల వలన కలుగు ఫలమునకు అనుగుణంగా మనస్సు వినుట, చూచుట, స్పృశించుట, చవిచూచుట, వాసనచూచుట మున్నగు విషయ చాంచల్యములకు లోబడి ఇంద్రియముల వెంబడి పోతూ ఉండును. ఆ పోకడలు కోరికలు. జీవుడు ఆ కోరికలకు అనుగుణమైన పునర్జన్మ ఎత్తును. వాటి ఫలములను అనుభవించును. తానెన్ని జన్మలెత్తినా చేసిన పుణ్య పాప మిశ్ర కర్మముల ఫలములు అనుభవించక తప్పదు. కనుక, జన్మములు మారినంత మాత్రాన వాటిని అనుభవించక తప్పదు.

10.1-31-ఆ.

జలఘటాదులందుఁ జంద్రసూర్యాదులు

కానబడుచు గాలిఁ గదలు భంగి

నాత్మకర్మ నిర్మితాంగంబులను బ్రాణి

గదలుచుండు రాగకలితుఁ డగుచు.

టీకా:

జలఘట = నీటికుండ; ఆదులు = మున్నగువాని; అందున్ = లో; చంద్ర = చంద్రుడు; సూర్య = సూర్యుడు; ఆదులున్ = మున్నగునవి; కానబడుచున్ = కనబడుతూ; గాలిన్ = గాలివలన; కదలు = చలించు; భంగిన్ = వలె; ఆత్మ = తన యొక్క; కర్మ = కర్మములచేత; నిర్మిత = కలిగింపబడిన; అంగంబులను = అవయవములతో; ప్రాణి = జీవి; కదలుచుండున్ = మెలగుచుండును; రాగ = హర్షశోకాదులతో {రాగద్వేషాదులు - రాగము ద్వేషము కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము ఈర్ష్య అసూయ దంభము దర్పము అహంకారము}; కలితుడు = కూడుకొన్నవాడు; అగుచున్ = ఔతూ.

భావము:

చంద్రబింబం సూర్యబింబం మొదలైనవి నీటికుండలు మొదలైనవాటిలో ప్రతిబింబిస్తూ గాలికి కదులుతూ ఉంటాయి. అలాగే ప్రాణి తన కర్మల చేత నిర్మించుకున్న శరీరాలలో ఆసక్తి చెంది సంచలించుచూ ఉంటాడు.

10.1-32-క.

కర్మములు మేలు నిచ్చును;

గర్మంబులు గీడు నిచ్చు; గర్తలు దనకుం

గర్మములు బ్రహ్మ కైనను;

గర్మగుఁ డై పరులఁ దడవఁగా నేమిటికిన్?

టీకా:

కర్మములు = చేసిన కర్మములు; మేలున్ = శుభములను; ఇచ్చును = కలిగించును; కర్మంబులున్ = చేసిన కర్మములు; కీడున్ = అశుభములను; ఇచ్చున్ = కలిగించును; కర్తలు = కలిగించెడివి; తన = తన; కున్ = కు; కర్మములు = చేసుకొన్న కర్మములే; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కైననున్ = కి అయినప్పటికి; కర్మగుడు = కర్మలు చేసుకొన్న వాడు; ఐ = తానై ఉండి; పరులన్ = ఇతరులపై; తడవగాన్ = విచారించుట; ఏమిటికిన్ = ఎందులకు.

భావము:

మంచి అయినా, చెడు అయినా ఎవరికైనా తాను చేసుకున్న కర్మల ఫలితంగానే వస్తుంది. బ్రహ్మదేవుడు అంతటివాడికి అయినా తన కర్మలే తన అనుభవానికి కర్తలు. కర్మను అనుసరించి ప్రవర్తిస్తూ ఇతరులలో దోషాలు వెతకడం ఎందుకు?

10.1-33-క.

కావునఁ బరులకు హింసలు

గావింపఁగ వలదు తనకుఁ గ్రల్యాణముగా

భావించి పరుల నొంచినఁ

బోవునె? తత్ఫలము పిదపఁ బొందక యున్నే?

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; పరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; హింసలు = బాధించుటలు; కావింపగన్ = చేయుట; వలదు = వద్దు; తన = తన; కున్ = కు; కల్యాణము = శుభములు; కాన్ = అగునని; భావించి = అనుకొని; పరులన్ = ఇతరులను; ఒంచినన్ = బాధించినచో; పోవునె = తప్పిపోవునా, పోవు; తత్ = ఆ కర్మముల; ఫలము = ఫలితములు; పిదపన్ = తరువాత; పొందక = కలుగకుండా; ఉన్నే = ఉండునా, ఉండవు.

భావము:

కాబట్టి, ఇతరులను బాధించడం మంచిపని కాదు. తన సౌఖ్యం కోసం అనుకుంటూ ఇతరులను బాధిస్తే ఊరకే పోతుందా? దానికి ఫలితం తరువాత అయినా పొందక తప్పదు కదా!"

10.1-34-మత్త.

వావి చెల్లెలు గాని పుత్రిక**వంటి** దుత్తమురాలు; సం
భావనీయచరిత్ర; భీరువు; **బాల**; నూత్నవివాహ సు
శ్రీవిలాసిని; దీన; కంపిత**చిత్త**; నీ కిదె మ్రొక్కెదం;
గావవే; కరుణామయాత్మక; **కంస**! మానవవల్లభా!"

టీకా:

వావిన్ = వరుసకు; చెల్లెలు = చెల్లెలు; కాని = కాని; పుత్రిక = కూతురు; వంటిది = లాంటిది;
ఉత్తమురాలు = మంచియామె; సంభావనీయ = గౌరవింపదగిన; చరిత్ర = నడవడికగలామె; భీరువు
= భయస్తురాలు; బాల = చిన్నపిల్ల; నూత్నవివాహ = కొత్తపెళ్ళికూతురు; సు = మేలైన; శ్రీ = కాంతి
యొక్క; విలాసిని = విలాసవతి; దీన = దీనురాలు; కంపిత = చలించిన; చిత్త = మనస్సు కలామె; నీ =
నీ; కున్ = కు; ఇదె = ఇదిగో; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; కావవే = కాపాడుము; కరుణామయ =
దయ గల; ఆత్మక = మనసు కలవాడ; కంస = కంసుడా; మానవవల్లభా = రాజా.

భావము:

ఓ కంసమహారాజా! నువ్వు దయామయుడవు. ఈ దేవకి ఏదో వరసకి చెప్పడానికి నీకు చెల్లెలు కాని నీకు కూతురు వంటిది. చాలా మంచిది. గౌరవించదగ్గ ప్రవర్తన కలది. భయస్తురాలు. కొత్త పెళ్ళికూతురు. మంచి లక్ష్మీకళ ఉట్టిపడుతున్నది. దీనురాలు. భయంతో లోలోన వణికిపోతూ ఉంది. ఇదిగో నీకు మ్రొక్కుతున్నాను, ఈమెను కాపాడవయ్యా!

10.1-35-వ.

అని మఱియు సామభేదంబులగు పలుకులు పలికిన వినియు వాడు వేడిచూపుల రాలు నిప్పులు గుప్పలుగొన ననుకంపలేక, తెంపుజేసి చంపకగంధిం జంపఁ జూచుట యెఱింగి మొఱంగెడి తెఱంగు విచారించి తనలో నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; సామ = మంచి మాటల; భేదంబులు = దిగులు పుట్టించునవి;
అగు = ఐన; పలుకులు = మాటలు; పలికిన = చెప్పగా; వినియు = వినినప్పటికి; వాడు = అతడు;
వేడి = కోపమువలన వేడెక్కిన; చూపులన్ = చూపులందు; రాలు = పడుతున్న; నిప్పులు =
అగ్నికణములు; కుప్పలు = రాసులుగా; కొనన్ = పడుతుండగా; అనుకంప = దయ; లేక = లేకుండగ;
తెంపుజేసి = తెగించి; చంపకగంధిన్ = సుందరిని; చంపన్ = సంహరించుటకు; చూచుట =
యత్నించుట; ఎఱింగి = తెలిసి; మొఱంగెడి = వంచించెడి, ఒప్పించెడి; తెఱంగు = విధానము;
విచారించి = ఆలోచించుకొని; తన = తన మనసు; లోన్ = అందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

ఇలా వసుదేవుడు ఎంతో అనునయంగా కంసుడి మనస్సు కరిగించాలని మాట్లాడాడు. అయినా కంసుడికి జాలి పుట్ట లేదు. అతడు కోపపు చూపులతో కన్నుల నుండి నిప్పులు రాలుతూండగా, దేవకిని చంపబోయాడు. అతని మూర్ఖత్వాన్ని గమనించి వసుదేవుడు ఎలాగైనా అతణ్ని ఒప్పించాలని తనలో ఇలా అనుకున్నాడు.

10.1-36-క.

"ఎండును గాలము నిజ మని

పందతనంబునను బుద్ధిఁబ్రాయక ఘనులై

యెందాక బుద్ధి నెగడెడి

నందాకఁ జరింపవలయు నాత్మబలమునన్."

టీకా:

ఎందునున్ = ఎప్పటికిని; కాలము = మరణము; నిజము = తథ్యము; అని = అని;

పందతనంబునను = పిరికితనముతో; బుద్ధిన్ = తెలివిన; పాయక = కోల్పోకుండగ; ఘనులు =

గొప్పవారు; ఐ = అయ్యి; ఎందాక = ఎంతదూరము; బుద్ధిన్ = తనబుద్ధి; నెగడెడిన్ = వ్యాపించునో;

అందాక = అప్పటివరకు; చరింపవలయున్ = ప్రవర్తించుచుండవలెను; ఆత్మబలమునన్ =

స్వశక్తిచేత;

భావము:

"మనుషులకు బేలతనం పనికి రాదు. ఎప్పుడైనా కాలమే వాస్తవం అయినది అనే వివేకాన్ని పిరికిదనంతో వదల రాదు. ఆత్మబలంతో గట్టిగా నిలబడి తన బుద్ధి ఎంతవరకు ప్రసరిస్తుందో అంతవరకూ ఉపాయం ఆలోచించి ఆచరిస్తూ ఉండాలి."

10.1-37-వ.

అని నిశ్చయించి.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని.

భావము:

అని వసుదేవుడు ఇలా గట్టిగా నిశ్చయించుకొని ...

10.1-38-నీ.

"ఆపన్నురాలైన యంగన రక్షింప-

సుతుల నిచ్చెద నంట శుభము నేడు;

మీ దెవ్వ డెఱుగును? మెలత ప్రాణంబుతో-

నిలిచిన మఱునాడు నేరరాదె?

సుతులు పుట్టిర యేని సుతులకు మృత్యువు-

వాలాయమై వెంట వచ్చెనేని

బ్రహ్మచేతను వీడు పాటిమియును లేక-

యుండునే? సదుపాయ మొకటి లేదె?

10.1-38.1-తే.

పొంత మ్రాకులఁ గాల్పక పోయి వహ్ని

యెగసి దవ్వలవాని దహించు భంగిఁ

గర్మవశమున భవమృతికారణంబు

దూరగతిఁ బొందు; నిక నేల తొట్టుపడఁగ?

టీకా:

ఆపన్నురాలు = ఆపదలోపడినామె; ఐన = అయినట్టి; అంగన = స్త్రీని; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు;
సుతులన్ = పుత్రులను; ఇచ్చెదను = చంపనిచ్చెదను; అంట = అనుట; శుభము = మేలు; నేడు =
ఇవాళ; మీద = కాబోవునది; ఎవ్వడు = ఎవరు మాత్రము; ఎఱుగును = తెలియగలడు; మెలతన్ =
ఇల్లాలును; ప్రాణంబు = ఊపిరులు; తోడన్ = తోటి; నిలిచినన్ = ఆగినచో; మఱునాడు =
మరింకొకరోజు; నేర = సామర్థ్యము; రాదె = కలుగపోతుందా; సుతులు = పుత్రులు; పుట్టిరి =
జన్మించిరి; ఏని = అయినచో; సుతుల్ = పుత్రుల; కున్ = కు; మృత్యువు = మరణము; వాలాయము =
తప్పనిసరైనది; ఐ = అయ్యి; వెంటన్ = కూడా; వచ్చెన్ = వచ్చినది; ఏని = ఐనను; బ్రహ్మ =
బ్రహ్మదేవుని; చేతను = వలన; వీడు = ఇతను; పాటు = అపాయము; ఏమియును = ఏమాత్రము; లేక
= లేకుండగ; ఉండును = ఉండును; ఏ = ఎలాంటి; సదుపాయము = అవకాశములు; ఒకటి =

ఒక్కట్టినను; లేదే = లేదా ఏమి, తప్పకుండును.

పొంత = దగ్గరగా ఉన్న; వ్రాకులన్ = చెట్లను; కాల్పక = మండించుట చేయకుండగ; పోయి = వెళ్ళి;
వహ్ని = అగ్ని మంటలు; ఎగసి = లేచి; దవ్వులన్ = దూరముగా నున్న; వానిన్ = వాటిని;
దహించున్ = కాల్చివేసెడి; భంగిన్ = వలె; కర్మ = చేసినకర్మముల; వశమునన్ = అనుసరించి. భవ =
పుట్టుక; మృతి = చావులకు; కారణంబు = హేతువులు; దూరగతిన్ = దూరపుమార్గమును;
పొందును = చెందును; ఇక = ఇంకా; ఏల = ఎందుకు; తొట్టుపడగ = తడబడుట.

భావము:

"ఆపదపాలైన దేవకిని రక్షించడానికి పుట్టబోయే కుమారులను వీడికి ఇచ్చేస్తాను అనడం ప్రస్తుతానికి తగిన పని. ముందు ఏమి జరగబోతున్నదో ఎవరికి తెలుసు? ఈమె ఇప్పటికి ప్రాణాలతో నిలచి ఉంటే, రేపటికి మరోమార్గం లభించదా? పుత్రులే పుట్టి వారికి వెనువెంటనే మృత్యువు కూడా వస్తేరానీ. అందాకా వీడు బ్రహ్మదేవుడి చేత ఏ ఆపద పొందకుండానే ఉంటాడా? అప్పటికి తగ్గ ఉపాయం ఏదో ఒకటి ఉండదా. అడవిలో పుట్టిన దావాగ్ని ప్రక్కనున్న చెట్లను విడచి ఎగసిపడి ఎక్కడో దూరాన ఉన్న చెట్లను దహించి వేస్తుంది. అలాగే కర్మను అనుసరించి జన్మ మృత్యువు అనే కారణాలు దూరదూరంగా పోతూ ఉంటాయి. ఇంతతెలిసీ ఇంకా తొట్టుపడడం ఎందుకు?

10.1-39-క.

కొడుకుల నిచ్చెద నని సతి

విడిపించుట నీతి; వీడు విడిచిన మీదం

గొడుకులు పుట్టినఁ గార్యము

తడఁబడదే? నాటి కొక్క డైవము లేదే?

టీకా:

కొడుకులన్ = పుట్టబోవు పుత్రులను; ఇచ్చెదను = ఇస్తాను; అని = అని; సతిన్ = భార్యను;
విడిపించుట = కాపాడుట; నీతి = తగినది; వీడు = ఇతడు; విడిచిన = వదలిపెట్టిన; మీదన్ =
తరువాత; కొడుకులు = పుత్రులు; పుట్టినన్ = జన్మించినను; కార్యము = ఈ పని; తడబడదే =

తప్పిపోదా; నాటి = ఆరోజు; కిన్ = కి; ఒక్క = ఎవరో ఒక; దైవము = దేవుని అనుగ్రహము; లేదే = కలుగదా, కలుగును.

భావము:

పుట్టబోయే కొడుకులను ఇస్తాను అని మాట ఇచ్చి, భార్యను విడిపించడం తెలివైనపని. వీడిప్పుడు వదిలితే తరువాత కొడుకులు పుట్టి నాటికి పరిస్థితులు తారుమారు కాకపోతాయా? ఆనాటికి ఏ దైవమో అడ్డుపడక పోతుందా?

10.1-40-క.

ఎనిమిదవ చూలు వీనిం

దునుమాడెడి నంచు మింటఁ దోరపుఁబలుకుల్

వినబడియె; నేల తప్పును?

వనితను విడిపించు టొప్పు వైళం బనుచున్,

టీకా:

ఎనిమిదవ = ఎనిమిదవ (8); చూలు = పురుటిబిడ్డ; వానిన్ = ఇతనిని; తునుమాడును = సంహరించును; అంచున్ = అనుచు; మింటన్ = ఆకాశమున; తోరపు = గంభీరమైన; పలుకుల్ = మాటలు; వినబడియెన్ = వినిపించినవి; ఏలన్ = ఎందుకు; తప్పును = జరగకుండును; వనితనున్ = ఇంతిని; విడిపించుట = తప్పించుట; ఒప్పు = సరియైనపని; వైళంబు = త్వరితముగా; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

ఎనిమిదవ గర్భంలో పుట్టివాడు వీడిని సంహరిస్తాడని మాటలు సూటిగా వినువీధి నుంచి వినపడ్డాయి. అవి ఎందుకు తప్పుతాయి. త్వరగా నా భార్యను విడిపించడం మంచిది" అని ఆలోచించాడు వసుదేవుడు.

10.1-41-క.

తిన్నని పలుకులు పలుకుచు

గ్రన్నన తగఁ బూజ చేసి కంసు నృశంసున్

మన్నించి చిత్తమెరియఁ బ్ర

సన్నాననుఁ డగుచుఁ బలికె శౌరి నయమునన్.

టీకా:

తిన్నని = మెల్లమెల్లని; పలుకులు = మాటలు; పలుకుచు = మాట్లాడుతూ; క్రన్ననన్ = వేగముగ;
తగన్ = చక్కగా; పూజ = గౌరవించుట; చేసి = చేయుచు; కంసున్ = కంసుని; నృశంసున్ = క్రూరుని;
మన్నించి = గౌరవించి; చిత్తము = మనస్సు; ఎరియన్ = మండుచున్నను; ప్రసన్న =
వికాసవంతమైన; ఆననుడు = ముఖము కలవాడు; అగుచున్ = జెతూ; శౌరి = వసుదేవుడు {శౌరి -
శూరుని కొడుకు, విజ్ఞానము గలవాడు, వసుదేవుడు}; నయమునన్ = మెత్తదనముతో.

భావము:

మర్యాదతో కూడిన మంచిమాటలతో క్రూరుడైన కంసుని గౌరవించి పొగిడాడు. మనస్సులో
మంటగా ఉన్నా వసుదేవుడు పైకి నవ్వుతున్న ముఖంతో అనునయంగా నేర్పుగా ఇలా అన్నాడు.

10.1-42-క.

"లలనకుఁ బుట్టిన కొమరుని

వలనం దెగె దనుచు గగనవాణి పలికె నం

చలిగెద వేని మృగాక్షికిఁ

గల కొడుకులఁ జంప నిత్తుఁ గ్రమమున నీకున్."

టీకా:

లలన = ఇంతి; కున్ = కి; పుట్టిన = పుట్టినట్టి; కొమరుని = పిల్లవాడి; వలనన్ = చేత; తెగెదు =
మరణించెదెవు; అనుచున్ = అనుచు; గగనవాణి = ఆకాశవాణి; పలికెన్ = చెప్పినది; అంచున్ =
అనుచు; అలిగెదవు = కోపగించుచున్న; ఏని = పక్షమున; మృగాక్షి = సౌందర్యవతి {మృగాక్షి -

లేడికన్నులామె, అందమైన స్త్రీ; కిన్ = కి; కల = కలిగెడి; కొడుకులన్ = పుత్రులను; చంపన్ = సంహరించుటకు; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; క్రమముగన్ = వరుసగా; నీ = నీ; కున్ = కు.

భావము:

“ఈమెకు పుట్టిన కొడుకు వలన మరణిస్తావని ఆకాశవాణి పలికిందని కదా కోపగిస్తున్నావు. దేవకికి పుట్టిన కొడుకులు అందరినీ నీకు తెచ్చి ఇస్తాను. వారిని నువ్వు చంపుదువుగాని.”

10.1-43-వ.

అని ఇట్లు పలికిన విని కంసుడు కంపితావతంసుండై సంతసించి గుణగ్రాహిత్యంబుఁ గైకొని కొందలమందు చెలియలి మందలవిడిచి చనియె; వసుదేవుండును బ్రతుకుమందలఁ గంటి ననుచు సుందరియుం దానును మందిరంబునకుం బోయి డెందంబున నానందంబు నొందియుండె; నంతఁ గొంత కాలంబు చనిన సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికిన = చెప్పగా; విని = విన్నవాడై; కంసుడు = కంసుడు; కంపిత = ఊపిన; అవతంసుడు = తల కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సంతసించి = తృప్తిచెంది; గుణ = మంచిని; గ్రాహిత్యంబున్ = స్వీకరించుట; కైకొని = అంగీకరించి; కొందలము = దుఃఖము; అందు = చెందుతున్న; చెలియలిన్ = చెల్లెలను; మందలవిడిచి = ప్రాణాలతో వదలిపెట్టి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వసుదేవుండును = వసుదేవుడు; బ్రతుకుమందలన్ = బ్రతుకుతెరువు; కంటిన్ = చూచితిని; అనుచున్ = అనుచు; సుందరియున్ = భార్య; తానునున్ = అతను; మందిరంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; పోయి = వెళ్ళి; డెందంబునన్ = మనసు లనందు; ఆనందంబున్ = సంతోషము; ఒంది = కలిగి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; కొంత = కొన్ని; కాలంబున్ = దినములు; చనిన = గడిచిన; సమయంబునన్ = అప్పుడు.

భావము:

వసుదేవుడు ఇలా చెప్పగానే కంసుడు తలూపుతూ సంతోషించాడు. భయపడుతున్న చెల్లెలి కొప్పును విడిచి ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. బ్రతుకుజీవుడా అనుకుంటూ వసుదేవుడు, అతని భార్య దేవకీదేవి తమ మందిరానికి వెళ్ళి సంతోషంగా ఉన్నారు. ఇలా కొంతకాలం గడిచింది.

10.1-44-క.

విడువక కంసుని యెగ్గులఁ

బడి దేవకి నిఖిలదేవభావము దన కే

ర్పడ నేఁట నొకని లెక్కను

గొడుకుల నెనమండ్ర నొక్క కూతుం గనియెన్.

టీకా:

విడువక = వదలకుండ; కంసుని = కంసుడు పెట్టిన; ఎగ్గులన్ = బాధలను; పడిన్ = అనుభవించుతున్నను; దేవకి = దేవకీదేవి; నిఖిల = సమస్తమైన; దేవ = దైవికమైన; భావమున్ = భావములు; తన = ఆమె; కిన్ = కి; ఏర్పడన్ = కలుగుతుండగా; ఏటన్ = ప్రతి సంవత్సరము; ఒకనిన్ = ఒకడు; లెక్కను = చొప్పున; కొడుకులన్ = పుత్రులను; ఎనమండ్రన్ = ఎనిమిదిమందిని (8); ఒక్క = ఒక; కూతున్ = పుత్రికను; కనియెన్ = ప్రసవించెను.

భావము:

కంసుడి చేత ఎడతెగని బాధలుపడుతూ దేవకీదేవి అందరు దేవతల భావము తాను పొంది ఏడాదికి ఒకరు చొప్పున ఎనిమిదిమంది కొడుకులను ఒక కూతురును కన్నది.

10.1-45-వ.

అందు.

టీకా:

అందున్ = వారిలో.

భావము:

అలా ఉండగా...

10.1-46-ఆ.

సుదతి మున్ను గన్న సుతుఁ గీర్తిమంతుని

పుట్టుఁ దడవు కంసభూవరునకుఁ

దెచ్చి యిచ్చెఁ జాల ధృతి గల్గి వసుదేవుఁ

డాశపడక సత్యమందు నిలిచి.

టీకా:

సుదతి = పడతి; మున్ను = మొదట; కన్న = ప్రసవించిన; సుతున్ = పుత్రుని; కీర్తిమంతునిన్ =

కీర్తిమంతుడు అనెడివానిని; పుట్టున్ = పుట్టినదే; తడవు = ఆలస్యము; కంస = కంసుడు అనెడి;

భూవరున్ = రాజున; కున్ = కు; తెచ్చి = తీసుకుకు వచ్చి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; చాలన్ = మిక్కిలి; ధృతి

= ధైర్యము; కల్గి = కలిగి; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; ఆశపడకు = ఆశపడకుండగ; సత్యము =

మాటమీద నిలబడుట; అందున్ = అందే; నిలిచి = స్థిరముగ ఉండి.

భావము:

దేవకీదేవి మొదటి కాన్పులో ప్రసవించిన కొడుకు కీర్తిమంతుడు. ఆమె కన్న ఆ మొదటి

కుమారుడిని పుట్టిన వెంటనే వసుదేవుడు ధైర్యంగా తీసుకువచ్చి అన్నమాట ప్రకారం కంసుడికి

ఇచ్చేసాడు.

10.1-47-క.

పలికిన పలుకులు దిరుగక

సౌలయక వంచనము లేక సుతుల రిపునకున్

గలగక యిచ్చిన ధీరుం

దీల వసుదేవుండు దక్క నితరుడు కలడే?

టీకా:

పలికిన = ఆడిన; పలుకుల = మాటను; తిరుగక = తప్పకుండా; సౌలయక = వెనుదీయకుండా;
వంచనము = మోసగించుట; లేక = లేకుండా; సుతులన్ = కొడుకులను; రిపున్ = శత్రువున; కున్ =
కు; కలగక = మనసున కలత చెందక; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; ధీరుండు = ధైర్యశాలి; వసుదేవుండు =
వసుదేవుడు; తక్క = తప్పించి; ఇతరుడు = మరి ఒకడు; కలడే = ఉన్నాడా, ఉండడు.

భావము:

ఇచ్చినమాట తప్పకుండా తాత్పర్యం చేయకుండా బెంగ పడకుండా కన్నకొడుకును శత్రువునకు
అప్పగించిన ధీరుడు వసుదేవుడు తప్ప భూమిమీద ఇంకెవ రున్నారు?

10.1-48-ఆ.

మానవేంద్ర! సత్యమతికి దుష్కరమెయ్య?

దెఱుక గలుగువాని క్రిష్ట మెయ్య?

దీశభక్తి రతుని కీరాని దెయ్యది?

యెఱుక లేనివాని కీది కీడు?

టీకా:

మానవేంద్ర = రాజా {మానవేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; సత్యమతి = సత్యవంతుని; కిన్
= కి; దుష్కరము = చేయలేనిది; ఎయ్యది = ఏముంది; ఎఱుక = తెలివిడి; కలుగు = కలిగిన; వాని =
మనిషికి; కిన్ = కి; ఇష్టము = ప్రీయమైనది; ఎయ్యది = ఏముంది; ఈశభక్తి = విష్ణుభక్తి యెడల; రతున్

= ఆసక్తి కలవాని; కిన్ = కి; ఈరానిది = ఇవ్వలేనిది; ఎయ్యది = ఏముంది; ఎఱుక = జ్ఞానము;
లేనివాని = హీనున; కిన్ = కి; ఏది = అంతకంటే ఏది; కీడు = హాని.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! సత్యము నందు నిశ్చలంగా నిలపడిన బుద్ధిమంతుడికి కష్టమైన పని అంటూ
ఏదీ ఉండదు. జ్ఞాని అయినవాడికి ఇష్టమైనది అంటూ ప్రత్యేకంగా ఏదీ ఉండదు. అజ్ఞానికి
అపకారం అంటూ వేరే ఏమీ ఉండదు. పరమేశ్వరుని భక్తుడికి ఇతరులకు ఇవ్వరానిది అంటూ
ఏమీ ఉండదు.

10.1-49-వ.

ఇట్లు సత్యంబు దప్పక కొడుకు నొప్పించిన వసుదేవుని పలుకునిలుకడకు మెచ్చి కంసుం
డిట్టనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సత్యంబున్ = ఆడినమాటను; తప్పక = తప్పకుండగ; కొడుకున్ = పుత్రుని;
ఒప్పించిన = ఒప్పజెప్పిన; వసుదేవుని = వసుదేవుని; పలుకునిలుకడ = మాటనిలుకడ; కున్ = కి;
మెచ్చి = మెచ్చుకొని; కంసుండు = కంసుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా సత్యం తప్పకుండా కొడుకును తీసుకువచ్చి ఒప్పగించిన వసుదేవుని మాటనిలుకడకు
మెచ్చుకుని కంసుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-50-ఆ.

కొడుకు నీవు మరలఁ గొనిపొమ్ము వసుదేవ!

వెఱపు లేదు నాకు వీనివలన;

నల్ల వీనికి; భవ దష్టమపుత్రుండు

మృత్యు వఁట; వధింతు మీద నతని.

టీకా:

కొడుకున్ = పుత్రుని; నీవున్ = నీవు; మరలన్ = వెనుకకు; కొనిపొమ్మ = తీసుకువెళ్ళిపో; వసుదేవ = వసుదేవుడా; వెఱపు = భయము; లేదు = లేదు; నా = నా; కున్ = కు; వీని = ఇతని; వలనన్ = మూలమున; అల్లన్ = కోపించను; వీని = ఇతని; కిన్ = ఎడల; భవత్ = నీ యొక్క; అష్టమ = ఎనిమిదవ (8); పుత్రుండు = కుమారుడు; మృత్యువు = చంపువాడు; అటన్ = అట; వధింతున్ = సంహరించెదను; మీదన్ = తరువాత; అతని = అతనిని.

భావము:

“బావా! వసుదేవా! నీ కొడుకును తీసుకువెళ్ళు. వీడి వలన నాకు భయం లేదు. నీ ఎనిమిదవ పుత్రుడే నా పాలిట మృత్యువట. వాడు పుట్టిన వెంటనే వధిస్తాను.”

10.1-51-వ.

అనిన నానకదుందుభి నందనుం గొని చనియు నానందంబు నొందక, దుష్టస్వభావుండగు బావపలుకులు వినియు నులుకుచుండె; నంత

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆనకదుందుభి = వసుదేవుడు (ఆనకదుందుభి - పుట్టినప్పుడు ఆనకములు, దుందుభులు మ్రోగినవాడు, వసుదేవుడు); నందనునన్ = పుత్రుని; కొని = తీసుకొని; చనియున్ = వెళ్ళిపోయినను; ఆనందంబున్ = సంతోషమును; ఒందక = పొందకుండగ; దుష్ట = చెడ్డ; స్వభావుండు = స్వభావము కలవాడు; అగు = ఐన; బావ = భార్య యొక్క అన్న; పలుకులున్ = మాటలు; వినియున్ = విన్నప్పటికిని; ఉలుకుచున్ = కంగారుపడుచు; ఉండె = ఉండెను; అంత = ఆ తరువాత.

భావము:

దుష్టస్వభావం గల తన బావ కంసుడి మాటలు విని, కొడుకును ఇంటికి అయితే తీసుకొని వెళ్ళాడు కానీ, పుట్టినప్పుడు ఆనకములు, దుందుభులు మ్రోగిన ఆ వసుదేవుడు, ఎప్పుడు ఏమౌతుందో అనే సందేహంతో ఉలికిపడుతూనే ఉన్నాడు. ఇంతలో

దశమ స్కంధము - పూర్వ : మథురకు నారదుడు వచ్చుట

10.1-52-సీ.

ఒకనాఁడు నారదుం డొయ్యన కంసుని-

యింటికిఁ జనుదెంచి యేకతమున

"మందలోపలనున్న నందాదులును, వారి-

భార్యలుఁ బుత్రులు బాంధవులును

దేవకి మొదలగు తైఱవలు వసుదేవుఁ-

డాదిగాఁగల సర్వ యాదవులును,

సురలుగాని, నిజంబు నరులు గా రని చెప్పి-

కంసుండ! నీవు రక్తసుడ వనియు

10.1-52.1-ఆ.

దేవమయుడు చక్రి దేవకీదేవికిఁ

బుత్రుఁడై జనించి భూతలంబు

చెఱుపఁ బుట్టినట్టి చెనఁటి దైత్యుల నెల్లఁ

జంపు" ననుచుఁ జెప్పి చనియె దివికి.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; నారదుండు = నారదుడు; ఒయ్యన = చటుక్కున; కంసుని =

కంసుని; ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; ఏకతమునన్ = ఏకాంతముగ; మంద

= వ్రేపల్లె; లోపల్ = అందు; ఉన్న = నివసించుచున్న; నంద = నందుడు; ఆదులును = మున్నగువారు; వారి = వారి యొక్క; భార్యలున్ = పెండ్లాములు; పుత్రులున్ = పిల్లలు; బాంధవులునున్ = చుట్టాలు; దేవకి = దేవకీదేవి; మొదలగు = మున్నగు; తెఱవలు = పడతులు; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; ఆదిగాన్ = మొదలుగా; కల = ఉన్నట్టి; సర్వ = అందరు; యాదవులునున్ = యదువంశస్థులు; సురులు = దేవతలు; కాని = తప్పించి; నిజంబున్ = నిజానికి; నరులు = మానవులు; కారు = కారు; అని = అని; చెప్పి = తెలియజెప్పి; కంసుండ = కంసుడా; నీవున్ = నీవు; రక్కసుడవు = రాక్షసుడవు; అనియున్ = అని.

దేవమయుడు = హరి {దేవమయుడు - సమస్త దేవతలు తానైనవాడు, విష్ణువు}; చక్రి = హరి {చక్రి - చక్రాయుధము కలవాడు, విష్ణువు}; దేవకీ = దేవకి అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలి; కిన్ = కి; పుత్రుడు = కుమారుడు; ఐ = అయ్యి; జనించి = పుట్టి; భూతలంబున్ = భూమండలమును; చెఱుపన్ = పాడుచేయుటకు; పుట్టిన = జన్మించిన; అట్టి = అటువంటి; చెనటి = తులువలైన; దైత్యులన్ = రాక్షసులను {దైత్యులు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; ఎల్లన్ = అందరను; చంపును = సంహరించును; అనుచున్ = అనుచు; చెప్పి = చెప్పి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; దివి = స్వర్గలోకమున; కిన్ = కు.

భావము:

ఒకనాడు నారదమహర్షి కంసుడి ఇంటికి విచ్చేసాడు. కంసుడితో ఏకాంతంగా "రాజాకంస! వ్రేపల్లెలో ఉన్న నందుడూ మొదలగువారూ, వారి భార్యలూ, బంధువులూ, దేవకి మొదలైన స్త్రీలూ, వసుదేవుడు మొదలగు యాదవులందరూ దేవతలే గాని కేవలం మానవమాత్రులు కారు. నీవు రాక్షసుడవు. సర్వదేవతామయుడు అయిన చక్రధారి విష్ణువు దేవకీదేవి గర్భాన జన్మిస్తాడు. భూమిని పాడుచేయడానికి పుట్టిన దుష్ట దైత్యులను అందరినీ సంహరిస్తాడు." అని చెప్పి స్వర్గలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు.

10.1-53-క.

నా^రదు మాటలు విని పె

ల్లారాటముఁ బొంది యదువు ^లనిమిషు లనియున్

నారాయణకరఖడ్గవి

దారితుఁ డగు కాలనేమి దాననియు మదిన్.

టీకా:

నారదున్ = నారదుని యొక్క; మాటలు = పలుకులు; విని = విని; పెల్లు = అధికమైన; ఆరాటమున = పరితాపమును; పొంది = చెంది; యదువులు = యాదవులు; అనిమిషులు = దేవతలు {అనిమిషులు - నిమిషము (కనురెప్పపాటు)లు లేనివారు, దేవతలు}; అనియున్ = అని; నారాయణుని = విష్ణుని {నారాయణుడు - నారములు (నీటి) యందు ఉండువాడు, విష్ణువు}; కర = చేతియందలి; ఖడ్గ = కత్తి (నందకము) చేత; విదారితుడు = నరకబడినవాడు; అగు = ఐన; కాలనేమి = కాలనేమి అనెడివాడు; తాను = తనే; అనియున్ = అని; మదిన్ = మనసు నందు.

భావము:

నారదుని మాటలు విన్న కంసుడు, యాదవులు దేవతలని; శ్రీహరి చేతి కత్తికి బలై చనిపోయిన కాలనేమి తానే అని; తలచాడు. ఎంతో ఆరాటం పొంది, మనసులో....

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకీ వసుదేవుల చెరసాల

10.1-54-మ.

కలఁగంబాటి మఱిందిఁ జెల్లెలి నుదక్రొధుడై పట్టి బ

ద్ధులఁ గావించి హరిం దలంచి వెస తోడ్తోవారు గన్నట్టి పు

త్తులఁ జంపెన్; గురు నుగ్రసేను యదుఁ దద్దోజాంధకాధీశు ని

ర్మలు బట్టెం గడు వాలి యేలెఁ జలమారన్ శూరసేనంబులన్.

టీకా:

కలగన్ = కలత; పాటి = పడి; మఱిందిన్ = చెల్లెలు భర్తను; చెల్లెలిన్ = చెల్లెలిన్; ఉదగ్ర = రెచ్చిపోయిన; క్రొధుడు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పట్టి = పట్టుకొని; బద్ధులన్ =

బంధింపబడినవారినిగా; కావించి = చేసి; హరిన్ = నారాయణుని {హరి - భక్తుల దుఃఖములు హరించువాడు, విష్ణువు}; తలంచి = తలచుకొని; వెసన్ = త్వరగా; తోడ్తోన్ = వెంటనే; వారు = వాళ్ళు; కన్న = జన్మనిచ్చిన; అట్టి = అటువంటి; పుత్రులన్ = కుమారులను; చంపెన్ = వధించెను; గురున్ = తండ్రిని; ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనుని; యదున్ = యదువంశవానిని; తత్ = ఆ; భోజ = భోజదేశము; అంధక = అంధక దేశములకు; అధీశున్ = ప్రభువును, రాజును; నిర్మలున్ = పరిశుద్ధమైనవానిని; పట్టన్ = బంధించెను; కడు = మిక్కిలి; వాలి = మించి, అతిశయించి; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; చలము = పట్టుదల; ఆరన్ = అతిశయించగా; శూరసేనంబులన్ = శూరసేన దేశములను.

భావము:

ఈవిధంగా తలచుకొని మనస్సులో బెదిరిపోయాడు. ఉవ్వెత్తున రేగిన కోపంతో దేవకీవసుదేవులను పట్టి బంధించాడు. వారిపుత్రులను విష్ణుస్వరూపంగా స్మరించి వెంటనే సంహరించాడు. విజృంభించి యదు భోజ అంధక దేశాల నేలుతున్న తనతండ్రి ఉగ్రసేనుని పట్టి కారాగారంలో పెట్టాడు. పట్టుపట్టి శూరసేనదేశాలకు తానే రాజై పరిపాలించాడు.

10.1-55-ఆ.

తల్లి దండ్రులైన తమ్ములనన్నల
సఖుల నైన బంధుజనుల నైన
రాజ్యకాంక్ష జేసి రాజులు చంపుదు
రవని దఱచు జీవితార్థులగుచు.

టీకా:

తల్లిదండ్రున్ = తల్లిదండ్రులను; ఐనన్ = అయినను; తమ్ములన్ = చిన్నవారైన సోదరులను; అన్నలన్ = పెద్దవారైన సోదరులను; సఖులన్ = స్నేహితులను; ఐనన్ = అయినను; బంధుజనులన్ = చుట్టములను; ఐనన్ = అయినను; రాజ్య = రాజ్యాధికారముపైని; కాంక్షన్ = గాఢమైన ఆశ; చేసి = వలన; రాజులు = రాజులు; చంపుదురు = వధించెదరు; అవనిన్ = భూమండలముపై; తఱచున్ = మాటిమాటికి; జీవిత = జీవితమును; అర్థులు = కోరువారు; అగుచున్ = ఔతూ.

భావము:

రాజులు ఈ లోకంలో రాజ్యకాంక్షతో తమ జీవితాలను కాపాడుకోవడానికి ఎవరినైనా చంపుతారు. స్నేహితులు, బంధువులు, అన్నదమ్ములు, తల్లితండ్రులు ఎవరినైనా వారు వదలిపెట్టరు.

10.1-56-వ.

మఱియును బాణ భౌమ మాగధ మహాశన కేశి ధేనుక బక ప్రలంబ తృణావర్త చాణూర ముష్టి కారిష్ట ద్వివిధ పూతనాది సహాయ సమేతుండై కంసుండు కదనంబున మదంబు లడంచిన వదనంబులు వంచికొని, సదనంబులు విడిచి యదవలై, యదువులు, పదవులు వదలి నిషధ కురు కోసల విదేహ విదర్భ కేకయ పాంచాల సాల్వ దేశంబులుఁ జొచ్చిరి; మచ్చరంబులు విడిచి కొందరు కంసునిం గొలిచి నిలిచి; రంత.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; బాణ = బాణుడు; భౌమ = భౌముడు; మాగధ = మాగధుడు; మహాశన = మహాశనుడు; కేశి = కేశి; ధేనుక = ధేనుకుడు; బక = బకుడు; ప్రలంబ = ప్రలంబుడు; తృణావర్త = తృణావర్తుడు; చాణూర = చాణూరుడు; ముష్టిక = ముష్టికుడు; కారిష్ట = కారిష్టుడు; ద్వివిధ = ద్వివిధుడు; పూతన = పూతన; ఆది = మున్నగువారి; సహాయ = సహాయములు; సమేతుండు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; కంసుండు = కంసుడు; కదనంబునన్ = యుద్ధములలో; మదంబులడంచినన్ = ఓడించగా; వదనంబులు = మోములు; వంచికొని = వంచుకొని; సదనంబులు = నివాసములు; విడిచి = వదలి; అదవలు = వలసపోవువారు; ఐ = అయ్యి; యదువులు = యాదవులు; పదవులు = అధికారములను; వదలి = వదలిపెట్టి; నిషధ = నిషధ; కురు = కురు; కోసల = కోసల; విదేహ = విదేహ; విదర్భ = విదర్భ; కేకయ = కేకయ; పాంచాల = పాంచాల; సాల్వ = సాల్వ; దేశంబులున్ = రాజ్యములను; చొచ్చిరి = చేరిరి; మచ్చరంబులు = పగలు; విడిచి = మాని; కొందరు = కొంతమంది; కంసునిన్ = కంసుని; కొలిచి = సేవించుచు; నిలిచిరి = ఆగిపోయిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా రాజ్యాన్ని ఆక్రమించిన కంసుడు అనేకులైన రాక్షసులను అనుచరులుగా కూడకట్టుకున్నాడు. బాణుడు, భౌముడు, మాగధుడూ, మహాశనుడూ, కేశి, ధేనుకుడు, బకుడు, ప్రలంబుడు, తృణావర్తుడు, చాణూరుడు, ముష్టికుడు అరిష్టుడు ద్వీవిదుడు పూతన మొదలైన రాక్షసులను కలుపుకున్నవాడై యుద్ధాలు చేసి యాదవులను ఓడించాడు. ఓడిపోయినవాళ్ళు అవమానంతో తమ ఇంట్లు వదలి పదవులు వదలి దీనులై నిషధ, కురు, కోసల, విదేహ, విదర్భ, కేకయ, పాంచాల, సాల్య దేశాలు పట్టిపోయారు. కొందరు మాత్రం కంసుని సేవిస్తూ మధురలో ఉండిపోయారు.

10.1-57-క.

తొడితొడిఁ గంసుడు దేవకి

కొడుకుల నార్వర వధింప గురుశేషాఖ్యం

బొడవగు హరిరుచి యా సతి

కడుపున నేడవది యైన గర్భం బయ్యెన్.

టీకా:

తొడితొడిన్ = వెంటవెంటనే; కంసుడు = కంసుడు; దేవకి = దేవకీదేవి యొక్క; కొడుకులన్ = పుత్రులను; ఆర్వరన్ = ఆరుగురిని (6); వధింపన్ = చంపగా; గురు = గొప్ప; శేష = శేషుడు అనెడి; ఆఖ్యన్ = పెరుతో; పొడవు = ఉన్నతమైనవాడు; అగు = ఐన; హరి = విష్ణుని; రుచిన్ = కళ; ఆ = ఆ; సతి = ఇల్లాలు; కడుపునన్ = గర్భమున; ఏడవది = ఏడవది (7); ఐనన్ = అయినట్టి; గర్భంబున్ = గర్భస్థపిండముగ; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

దేవకీదేవి కొడుకులు ఆరుగురిని వెంటవెంటనే కంసుడు వధించాడు. మహనీయమైన మనోహరమైన విష్ణుదేవుని తేజస్సు అయిన ఆదిశేషుడనే పేర ప్రసిద్ధుడు దేవకీదేవి గర్భాన ఏడవదిగా ప్రవేశించింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : యోగమాయ నాజ్ఞాపించుట

10.1-58-వ.

అయ్యవసరంబున విశ్వరూపుం డగు హరి దన్ను నమ్మిన యదువులకుఁ గంసునివలన
భయంబు గలుగు నని యెఱింగి యోగమాయాదేవి కిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; విశ్వరూపుండు = విశ్వమే తా నైనవాడు; అగు =
ఐన; హరి = విష్ణుమూర్తి; తన్నున్ = అతనిని; నమ్మిన = విశ్వసించిన; యదువుల్ = యాదవుల; కున్
= కు; కంసుని = కంసుని; వలనన్ = చేత; భయంబున్ = అపాయములు; కలుగును =
సంభవించును; అని = అని; ఎఱింగి = తెలిసి; యోగమాయ = యోగమాయ అనెడి; దేవి =
దేవతలు; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఆసమయంలో విశ్వరూపుడైన హరి తనను నమ్మిన యాదవులకు కంసుని వలన భయం
కలుగుతుందని తెలిసి యోగమాయాదేవితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-59-నీ.

గోపికా జనములు గోపాలకులు నున్న-
ప్రసలమందకుఁ బొమ్మ భద్ర! నీవు
వసుదేవుభార్యలు వరుసఁ గంసుని చేత-
నాఁకల బడియుండ నందుఁ జొరక
తలఁగి రోహిణి యను తరళాక్షి నంద గో-
కుల మందు నున్నది గుణగణాధ్య
దేవకికడుపున దీపించు శేషాఖ్య-
మైన నా తేజ మీ వమరఁ బుచ్చి

నేర్పు మెఱసి రోహిణీదేవి కడుపునఁ

జొనుపు దేవకికిని సుతుడ నగుదు

నంశభాగయుతుడనై యశోదకు నందు

పొలతి కంత మీద బుట్టి దీవు.

టీకా:

గోపికా = గోపికాస్త్రీలైన; జనములు = వారు; గోపాలకులున్ = గోపాలురు {గోపాలకులు - గోవులను పాలించెడివారు, యాదవులు}; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పసుల = పశువల; మంద = గుంపులన్న వ్రేపల్లె; కున్ = కు; పొమ్ము = వెళ్ళు; భద్ర = నిత్యమంగలస్వరూపి; నీవున్ = నీవు; వసుదేవు = వసుదేవుని యొక్క {వసుదేవునిభార్యలు - 1ధృతదేవ 2ఉపదేవ 3దేవరక్షిత 4శ్రీదేవి 5శాంతిదేవి 6సహదేవి 7దేవకీదేవి}; భార్యలున్ = భార్యలు; వరుసన్ = వరసపెట్టి; కంసుని = కంసుని; చేతన్ = వలన; ఆకలన్ = చెఱి యందు; పడియుండన్ = బంధిలైపడి యుండగా; అందున్ = వారిలో; చొరక = చేరకుండగ; తలగి = తప్పుకొని; రోహిణి = రోహిణి; అను = అనెడి; తరళాక్షి = సౌందర్యవతి {తరళాక్షి - చలించుచున్నకన్నులు గలమె, స్త్రీ}; నంద = నందుని యొక్క; గోకులము = వ్రేపల్లె {గోకులము - గోపాలుర ఆవాసము, వ్రేపల్లె}; అందున్ = లో; ఉన్నది = ఉంది; గుణ = సుగుణములచే; గణా = లెక్కించదగిన; ఆధ్య = ఉత్తమురాల; దేవకి = దేవకీదేవి; కడుపునన్ = గర్భమునందు; దీపించు = ప్రకాశించెడి; శేష = శేషుడు అనెడి; ఆఖ్యము = పేరుగలది; ఐన = అయినట్టి; నా = నా యొక్క; తేజమున్ = కళను; ఈవ = నీవు; అమరన్ = చక్కగ; పుచ్చి = వెలుదీసి. నేర్పు = సామర్థ్యము; మెఱసి = అతిశయించగా; రోహిణీ = రోహిణి యనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలి; కడుపునన్ = గర్భమునందు; చొనుపు = ప్రవేశపెట్టుము; దేవకి = దేవకీదేవి; కిని = కి; సుతుడను = పుత్రుడను; అగుదున్ = ఐ పుట్టెదను; అంశ = కళల యందు; భాగము = భాగములతో; యుతుడన్ = కూడినవాడను; ఐ = అయ్యి; యశోద = యశోదాదేవి; కున్ = కి; నందు = నందుని యొక్క; పొలతి = భార్య; అంతమీద = అటుపిమ్మట; పుట్టెదవు = జన్మించెదవు; ఈవు = నీవు.

భావము:

“భద్రా! మాయాదేవీ! నీవు గోపాలకులు గోపికలు ఉన్న వ్రేపల్లెకు వెళ్ళు. వసుదేవుని భార్యలు అందరూ కంసునిచేత బంధీలు అయి జైలులో ఉన్నారు. కానీ, రోహిణి మాత్రం నందుని గోకులంలో తలదాచుకుంది. ఆమె చక్కని గుణగుణాలు కలది. దేవకి కడుపులో ఉన్న శేషుడు అనే తేజస్సును నీవు బయటికి తీసి నేర్పుగా రోహిణి గర్భాన ప్రవేశపెట్టు. నేను నా అంశతో దేవకికి జన్మిస్తాను. ఆతరువాత నీవు నందుని ఇంట యశోదాదేవికి బిడ్డగా పుట్టగలవు.

10.1-60-క.

నానావిధ సంపదలకుఁ

దానకమై సర్వకామదాయిని వగు నిన్

మానవులు భక్తిఁ గొలుతురు

కానికలును బలులు నిచ్చి కల్యాణమయీ!

టీకా:

నానా = అనేక; విధ = రకముల; సంపదల్ = ఐశ్వర్యముల; కున్ = కు; తానకము = ఉనికిపట్టు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సమస్తమైన; కామ = కోరికలను; దాయనివి = ఇచ్చేడిదానివి; అగు = ఐన; నిన్ = నిన్ను; మానవులు = నరులు; భక్తిన్ = భక్తితో; కొలుతురు = సేవించెదరు; కానికలనున్ = ముడుపులు; బలులున్ = బలులు, నైవేద్యములు; ఇచ్చి = సమర్పించుకొని; కల్యాణమయి = మంగళస్వరూపి.

భావము:

మాయాదేవీ! కల్యాణమయీ! నీవు అన్నిరకాల సంపదలకు నిలయమని, ఏ కోరికలైనా తీర్చగలవనీ, మానవులు నిన్ను భక్తితో పూజిస్తుంటారు. నీకు కానుకలు, బలులు ఇస్తారు.

10.1-61-వ.

మఱియు నిన్ను మానవులు దుర్గ భద్రకాళి విజయ వైష్ణవి కుముద చండిక కృష్ణ మాధవి కన్యక
మాయ నారాయణి యీశాన శారద యంబిక యను పదునాలుగు నామంబులం గొనియాడుదు
రయ్యై స్థానంబుల యం"దని యెఱింగించి సర్వేశ్వరుండగు హరి పొమ్మని యానతిచ్చిన
మహాప్రసాదం బని యయ్యోగనిద్ర యియ్యకొని మ్రొక్కి చయ్యన ని య్యిల కయ్యెడ బాసి వచ్చి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నిన్ను = నిన్ను; మానవులు = నరులు; దుర్గ = దుర్గాదేవి {దుర్గ - కాశీక్షేత్రమున
దుర్గ (వనాది దుర్గమ స్థావరములు కలది, ఎరుగుటకు చాలా కష్టమై నామె)}; భద్రకాళి = భద్రకాళి
{భద్రకాళి - భద్రేశ్వర క్షేత్రమున భద్రకాళి (నిత్యమంగళ స్వరూపము నీలవర్ణము కలామె)}; విజయ =
విజయ {విజయ - వరాహశైల క్షేత్రమున విజయ (చండ మండ భండాసురులను గెల్చినామె)};
వైష్ణవి = వైష్ణవీదేవి {వైష్ణవి - మాతృకాక్షేత్రమున వైష్ణవి (సర్వ లోకములకు వెలుపల లోపల
ఉండెడియామె)}; కుముద = కుముద {కుముద - మానసక్షేత్రమున కుముద (భూమికి
సంతోషమును కలుగజేయునామె, భూలోకులకు ఆనందము కలిగించెడియామె, రాక్షసులను
నవ్వుచునే (వంచనతో కూడిన) చంపెడి యామె)}; చండిక = చండికాదేవి {చండిక -
అమరకుండకక్షేత్రమున చండిక (కోపము గలదామె, చండాసురుని చంపినామె)}; కృష్ణ = కృష్ణ {కృష్ణ -
హస్తినాపురక్షేత్రమున కృష్ణ (సృష్టి స్థితి సంహారము తిరోధానము అనుగ్రహము అనెడి పంచ (5)
కృత్యములు చేసెడి యామె, మహామునుల మనసులను ఆకర్షించెడి యామె)}; మాధవి = మాధవి
{మాధవి - శ్రీశైలక్షేత్రమున మాధవి (మధ్నాతీతి మాధవి, శత్రువులైన రాక్షసులను శిక్షించునామె)};
కన్యక = కన్యక {కన్యక - కన్యాకుబ్జక్షేత్రమున కన్యక (సకల జనులచేత కోరబడెడియామె)}; మాయ =
మాయ {మాయ - మాయానగరక్షేత్రమున మాయ (లక్ష్మీదేవిచే కొలువబడెడి యామె, అజ్ఞానులకు
కనబడని యామె)}; నారాయణి = నారాయణి {నారాయణి - సుపార్వక్షేత్రమున నారాయణి
(సర్వులందు విజ్ఞానరూపమున ఉండునామె)}; ఈశాన = ఈశాన {ఈశాన - రుద్రకోటిక్షేత్రమున
ఈశాన (ఐశ్వర్యములు కలామె)}; శారద = శారద {శారద - బ్రహ్మక్షేత్రమున శారద (నలుపు
(తమోగుణము) తెలుపు (సత్త్వగుణము) ఎరుపు (రజోగుణము) లను శారను కలిగించునామె)};
అంబిక = అంబిక {అంబిక - సిద్ధవనక్షేత్రమున అంబిక (సర్వ మాతృ రూపిణి)}; అను = అనెడి;
పదునాలుగు = పద్నాలుగు (14); నామంబులన్ = పేర్లతో; కొనియాడుదరు = కీర్తింతురు; అయ్యై =
ఆయా; స్థానంబులన్ = క్షేత్రము; అందున్ = అందు; అని = అని; ఎఱింగించి = తెలిపి; సర్వేశ్వరుండు

= జగదీశ్వరుడు; అగు = ఐన; హరి = విష్ణుమూర్తి; పొమ్ము = వెళ్ళు; అని = అని; ఆనతిచ్చినన్ = చెప్పగా; మహాప్రసాదంబు = మహాప్రసాదము; అని = అని; ఆ = ఆ; యోగనిద్ర = యోగమాయ; ఇయ్యకొని = అంగీకరించి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; చయ్యన = శ్రీస్తుముగ; ఈ = ఈ; ఇలకున్ = భూలోకమునకు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = విష్ణులోకమును; పాసి = వదలి; వచ్చి = వచ్చి.

భావము:

దేశంలో వివిధ ప్రాంతాలలో ఉన్న మానవులు నిన్ను దుర్గ, భద్రకాళి, విజయ, వైష్ణవి, కుముద, చండిక, కృష్ణ, మాధవి, కన్యక, మాయ, నారాయణి, ఈశాన, శారద, అంబిక అనే పద్నాలుగు పేర్లతో సేవిస్తారు. ఇక వెళ్ళిరా" అని సర్వేశ్వరుడైన హరి ఆజ్ఞాపించాడు. ఆ యోగ నిద్రాదేవి "మహాప్రసాద" మని అంగీకరించి నమస్కారం చేసి సూటిగా భూలోకానికి వచ్చింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : రోహిణి బలభద్రుని కనుట

10.1-62-తే.

దేవకీదేవికడుపులోఁ దేజరిల్లు

దీప్త గర్భంబు మెల్లనఁ దిగిచి యోగ

నిద్ర రోహిణికడుపున నిలిపి చనియెఁ;

గడుపు దిగె నంచుఁ బౌరులు కలగఁ బడగ.

టీకా:

దేవకీ = దేవకీ అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలు; కడుపు = గర్భము; లోన్ = అందు; తేజరిల్లు = ప్రకాశించెడి; దీప్త = కాంతివంతమైన; గర్భంబున్ = పిండమును; మెల్లనన్ = మృదువుగా; తిగిచి = వెలువరించి; యోగనిద్ర = యోగమాయ; రోహిణి = రోహిణి యొక్క; కడుపునన్ = గర్భమునందు; నిలిపి = స్థిరపరచి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; కడుపు = గర్భము; దిగెను = జారిపోయెను; అంచున్ = అనుచు; పౌరులు = పురజనులు; కలగన్ = కలత; పడగ = చెందగా.

భావము:

యోగనిద్రాదేవి, కాంతులు చిమ్ముతున్న దేవకీదేవి కడుపులో ఉన్న గర్భాన్ని నెమ్మదిగా బయటకు తీసి రోహిణీదేవి కడుపులో ప్రవేశపెట్టి వెళ్ళిపోయింది. దేవకీదేవికి గర్భస్రావం జరిగిపోయిందని పౌరులు బాధపడ్డారు.

10.1-63-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

కొన్ని నెలలకు..

10.1-64-ఆ.

బలము మిగులఁ గలుగ "బలభద్రుఁ"డన లోక

రమణుఁ డగుటఁ జేసి "రాముఁ" డనగ

సతికిఁ బుట్టి గర్భసంకర్షణమున "సం

కర్షణం" డనంగ ఘనుఁడు సుతుఁడు.

టీకా:

బలము = జ్ఞానైశ్వర్య ధైర్య శారీరక శక్తి; మిగులన్ = అధికముగ; కలుగన్ = కలిగి ఉండుటచేత;

బలభద్రుడు = బలభద్రుడు; అనన్ = అని పిలవబడుతు; లోక = సమస్త లోకములకు; రమణుడు =

సంతోషింప జేయువాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; రాముడు = రాముడు; అనగన్ = అని

పిలవబడుతు; సతి = ఇల్లాలు (రోహిణి); కిన్ = కి, అందు; పుట్టెన్ = జన్మించెను, అవతరించె; గర్భ =

పిండమును; సంకర్షణమునన్ = మార్పిడి చేయబడుట చేత; సంకర్షణండు = సంకర్షణుడు;
అనగన్ = అని పిలవబడెడి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; సుతుడు = పుత్రుడు.

భావము:

రోహిణిగర్భాన చాలా గొప్పవాడు అయిన ఒక కుమారుడు పుట్టాడు. గర్భాన్ని బయటకు లాగడం ద్వారా పుట్టినవాడు కనుక సంకర్షణుడు అనీ, చాలా బలవంతుడు కావడం వలన బలభద్రుడు అనీ, అందరిని ఆనందింపజేసేవాడు కనుక రాముడు అనీ అతనికి పేర్లు వచ్చాయి.

10.1-65-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

పిమ్మట...

10.1-66-క.

ఆనకదుందుభి మనమున

శ్రీనాథుం డంశభాగశిష్టతఁ జొరఁగన్

భాసురుచి నతఁడు వెలిఁగెను

గానఁగఁ బట్టయ్యె భూతగ్రణములకు నృపా!

టీకా:

ఆనకదుందుభి = వసుదేవుడు; మనమునన్ = మనసునందు; శ్రీనాథుండు = విష్ణుమూర్తి యొక్క

(శ్రీనాథుడు - శ్రీ చిచ్ఛక్తి యైన లక్ష్మీదేవి)కి నాథుడు (భర్త), విష్ణువు); అంశ = కళ యందలి; భాగ =

భాగముచేత; శిష్టతన్ = శ్రేష్ఠత్వము; చొరగన్ = చేరుటచేత; భాను = సూర్యుని బోలు; రుచిన్ = కాంతితో; అతడు = అతను; వెలిగెనున్ = ప్రకాశించెను; కానగన్ = చూచుటకు; పట్టయ్యెన్ = నివాసభూతుడయ్యెను; భూత = జీవుల, పంచభూతము {పంచభూతములు - 1భూమి 2జలము 3అగ్ని 4వాయువు 5ఆకాశము}; గణముల్ = సమూహముల; కున్ = కు; నృపా = రాజా {నృపుడు - నరులను పాలించువాడు, రాజు}.

భావము:

శ్రీదేవికి భర్త అయిన విష్ణుదేవుని అంశ వసుదేవునిలో ప్రవేశించడంతో అతడు సూర్యకాంతితో ప్రకాశించాడు. పంచభూతాలకూ జీవులకూకూడా అది చూసి ఆనందం కలిగింది.

10.1-67-ఉ.

ఆవసుదేవుఁ డంతఁ దన యుదఖిలాత్మక మాత్మ భూతముం

బావనరేఖయున్ భువనభద్రమునై వెలుఁగొందుచున్న ల

క్ష్మీవిభు తేజ మచ్చుపడఁ జేర్చినఁ దాల్చి నవీనకాంతితో

దేవకి యొప్పెఁ బూర్వయగు దిక్పతి చంద్రునిఁ దాల్చు కైవడిన్."

టీకా:

ఆ = ఆ; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; అంత = అంతట; తన = అతని; అందున్ = శరీరములోపల;
అఖిల = సమస్తము నందు; ఆత్మకమున్ = ఆత్మ ఐనది; ఆత్మభూతమున్ = పరమాత్మ ఐనది;
పావనరేఖయున్ = నిత్యపవిత్రమైనది; భువన = సర్వలోకములకు; భద్రమున్ = శుభకరము ఐనది;
ఐ = అయ్యి; వెలుగొందుచున్న = ప్రకాశించుచున్న; లక్ష్మీవిభు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; తేజమున్ = వీర్యమున్; అచ్చుపడన్ = అచ్చొత్తినట్లేర్పడగా; చేర్చినన్ = ప్రవేశపెట్టగా; తాల్చి = ధరించి; నవీన = సరికొత్త; కాంతి = తేజస్సు; తోన్ = తోటి; దేవకి = దేవకీదేవి; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను; పూర్వ = తూర్పుది; అగు = ఐన; దిక్ = దిక్కు అనెడి; సతి = ఇల్లాలు; చంద్రునినన్ = చంద్రుడిని; తాల్చు = ధరించెడి; కైవడిన్ = విధముగ.

భావము:

అలా తనలో విష్ణుతేజం ప్రవేశించిన వసుదేవుడు, ఆ తేజాన్ని దేవకీదేవి యందు ప్రవేశపెట్టాడు. ఆ విష్ణుతేజస్సు సృష్టి అంతా నిండి ఉండేది. అన్నిటికీ ఆత్మ అయినది. లోకాలను పునీతం చేయగలది. లోకాలు అన్నిటికీ క్షేమం చేకూర్చేది. లక్ష్మీపతి అయిన విష్ణువుని యొక్క తేజస్సు అది. ఆ తేజస్సు చక్కగా తనలో ప్రవేశించడంతో, దేవకీదేవి కొత్త కాంతితో ప్రకాశించింది. తూర్పుదిక్కు అనే స్త్రీ చంద్రోదయానికి ముందు చంద్రునికాంతితో నిండిపోయినట్లు, దేవకీదేవి దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించింది."

10.1-68-వ.

అనిన విని తర్వాతి వృత్తాంతం బెట్లయ్యె నని రా జడిగిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; తర్వాతి = ఆ తరువాత జరిగిన; వృత్తాంతంబున్ = విషయములు;
ఎట్లు = ఏ విధముగ; అయ్యెన్ = జరిగినవి; అని = అన; రాజు = రాజు (పరీక్షిత్తు); అడిగినన్ =
అడుగగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

అలా శుకముని చెప్పగా విన్న పరీక్షిత్తు కుతూహలంతో "ఆ తరువాత ఏమి జరిగింది." అని అడిగాడు. అందుకు ఆయన ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.1-69-క.

"గురుతరముగఁ దన కడుపునఁ

సరసిజగర్భాండభాండ చయములు గల యా

హరి దేవకి కడుపున భూ

భ్రాణార్థము వృద్ధిబొందె బాలార్కు క్రియన్.

టీకా:

గురుతరముగన్ = మిక్కిలి గొప్పగ (గురుతనము - గురుతరము - గురుతమము); తన = తన
యొక్క; కడుపునన్ = గర్భము నందు; సరసిజగర్భాండ = బ్రహ్మాండముల; భాండ = భాండముల;
చయములు = అనేకములు; కల = కలిగి ఉన్న; ఆ = ఆ; హరి = విష్ణుమూర్తి; దేవకి = దేవకీదేవి;
కడుపునన్ = గర్భము నందు; భూ = భూమిని; భరణ = సంరక్షణ; అర్థమున్ = కొరకు; వృద్ధిన్ =
పెరుగుటను; పొందెన్ = పొందెను; బాల = లేత; అర్కు = సూర్యుని; క్రియన్ = వలె.

భావము:

ఎంతో బరువైన బ్రహ్మాండ భాండాలెన్నో తన కడుపులో దాచుకున్న విష్ణువు భూమిని
ఉద్ధరించడానికి దేవకీదేవి కడుపులో ఉదయసూర్యునిలాగ వృద్ధిపొందాడు.

10.1-70-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అప్పుడు.

భావము:

అలా భగవదవతారాన్ని దేవకీదేవి గర్భంలో దాచుకున్న ఆ సమయంలో ..

10.1-71-నీ.

విమతులమోములు వెలవెలఁ బాఱంగ-

విమలాస్యమోము వెల్వెలకఁ బాఱె;

మలయు వైరులకీర్తి మాసి నల్లనగాఁగ-

నాతిచూచుకములు నల్లనయ్యె;

దుష్టాలయంబుల ధూమరేఖలు పుట్ట-

లేమ యారున రోమలేఖ మెఱసె;

నరి మానసముల కాహారవాంఛలు దప్ప-

వనజాక్షి కాహారవాంఛ దప్పె;

10.1-71.1-తే.

శ్రమము సంధిలై రిపులకు శ్రమము గదుర

జడత వాటిలై శత్రులు జడను పడగ;

మన్ను రుచియయ్యెఁ బగతురు మన్ను చొరగ;

వెలది యుదరంబులో హరి వృద్ధిబొంద.

టీకా:

విమతుల = కంస చాణూరాదుల (విమతులు - శత్రువులు, కంసాదులు); మోములున్ = ముఖములు; వెలవెలబాఱంగ = కాంతివిహీనములుకాగ; విమలాస్య = స్త్రీ (విమలాస్య - తేటయైన అస్య (మోముగలామె), సుందరి); మోము = ముఖము; వెల్వెలక = కాంతివిహీనత్వము; పాతెన్ = పోయినది; మలయు = వ్యాపించుచున్న; వైరుల = శత్రువుల యొక్క; కీర్తి = యశస్సు; మాసి = కాంతిచెడి; నల్లనన్ = నల్లగా, నశించినది; కాగన్ = అయిపోగా; నాతి = స్త్రీ; చూచుకములు = స్తనాగ్రములు; నల్లనన్ = నల్లగా; అయ్యెన్ = అయినవి; దుష్ట = దుష్టుల యొక్క; ఆలయంబులన్ = ఆవాసములందు; ధూమ = పొగ; రేఖలు = చుట్టలు; పుట్టన్ = లేచుచుండగ; లేమ = స్త్రీ; ఆరునన్ = నూగారునందు; రోమ = వెంట్రుకల; లేఖ = వరుసలు; మెఱసెన్ = ప్రకాశించినవి; అరి = శత్రువుల యొక్క; మానసముల్ = మనసుల; కున్ = కు; ఆహారవాంఛలున్ = ఆకళ్ళు; తప్పన్ = లేకపోతుండగా; వనజాక్షి = స్త్రీ (వనజాక్షి - తామరలవంటి కన్నులుగలామె, స్త్రీ); కిన్ = కి; ఆహార = తిన; వాంఛ = బుద్ధి; తప్పెన్ = కాకపోతుండెను.

శ్రమమున్ = బడలికలు; సంధిలైన్ = కలిగెను; రిపుల్ = శత్రువుల; కున్ = కు; శ్రమమున్ = బడలిక; కదురన్ = కలుగుతుండగ; జడత = బుద్ధిమాంధ్యము; వాటిలైన్ = సంభవించినది; శత్రులు = శత్రువులు; జడను = స్తబ్ధత్వము; పడగన్ = కలుగగా; మన్ను = మట్టిపై; రుచి = ఇష్టము; అయ్యెన్ = కలిగెను; పగతురు = శత్రువులు; మన్ను = మట్టిలో; చొరగన్ = కలసిపోవుటకు; వెలది = స్త్రీ; ఉదరంబున్ = కడుపు; లోన్ = అందు; హరి = విష్ణుమూర్తి; వృద్ధిపొందెన్ = పెరిగెను.

భావము:

దేవకీదేవికి గర్భవతులైన స్త్రీలకు ఉండే లక్షణాలు కనిపించసాగాయి. స్వచ్ఛమైన ఆమె ముఖము తెల్లపడుతుండగా, దుర్మార్గుల ముఖాలు వెలవెలపోడం మొదలయింది. ఆమె చనుమొనలు నల్లపడుతుండగా, శత్రువుల కీర్తులు మాసిపోయి నల్లబడడం ప్రారంభమైంది. ఆమె పొత్తికడుపుపై నూగారు మెరుస్తుండగా, దుష్టుల ఇండ్లలో అపశకునాలైన ధూమరేఖలు పుట్టాయి. ఆమెకు ఆహారంపై కోరిక తప్పుతుండగా, శత్రువులకు బెంగతో ఆహారం హితవు అవటం మానివేసింది. ఆమెకు బద్ధకము కలుగుతూంటే, శత్రువులకు తెలియని అలసట మొదలైంది. శత్రువులు మట్టికరచే స్థితి వస్తూ ఉన్నట్లు, ఆమెకు మట్టి అంటే రుచి ఎక్కువ అయింది. ఇలా దేవకీదేవి కడుపులో విష్ణువు క్రమక్రమంగా వృద్ధిచెందసాగాడు.

10.1-72-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకనూ...

10.1-73-సీ.

సలిల మా యెలనాఁగ జుఠరార్భకునిఁ గానఁ-

జనిన కైవడి ఘర్మసలిల మొప్పె;

నొగిఁ దేజ మా యింతి యుదరడింభకు గొల్వఁ-

గదిసిన క్రియ దేహకాంతి మెఱసె;

బవనుఁ డా కొమ్మ గర్భస్థుని సేవింప-

నొలసెనా మిక్కిలి యూర్పు లమరె;

గుంభిని యా లేమ కుక్షిగు నర్చింపఁ-

జొచ్చుభంగిని మంటి చొరవ దనరె;

10.1-73.1-ఆ.

గగన మిందువదన కడుపులో బాలు సే

వలకు రూపు మెఱసి వచ్చినట్లు

బయలువంటి నడుము బహుళ మయ్యెను; బంచ

భూతమయుఁడు లోనఁ బొదల సతికి.

టీకా:

సలిలము = నీరు; ఆ = ఆ; ఎలనాగ = స్త్రీ {ఎలనాగ - యౌవనమున ఉన్నామె, పడతి}; జఠర = గర్భస్థుడైన; అర్భకునిన్ = పిల్లవానిని; కానన్ = దర్శించుకొనుటకై; చనిన = వెళ్ళిన; కైవడిన్ = విధముగ; ఘర్మ = చెమట; సలిలము = నీరు; ఒప్పెను = ఒప్పియున్నది; ఒగిన్ = క్రమముగ; తేజమున్ = తేజస్సు; ఆ = ఆ; ఇంతి = స్త్రీ; ఉదరడింభకున్ = కడుపులోని పిల్లవానిని; కొల్వ = సేవించుకొనుటకు; కదిసిన = చేరిన; క్రియన్ = విధముగ; దేహ = శరీరపు; కాంతి = ప్రకాశము; మెఱసెన్ = మెరుపులుపొందెను; పవనుడు = వాయువు; ఆ = ఆ; కొమ్మన్ = పడతి యొక్క; గర్భస్థుని = కడుపులో నున్నవాని; సేవింపన్ = కొలచుటకు; ఒలసెన్ = ప్రసరించేనా; ఆ = అన్నట్లుగ; మిక్కిలి = అధికముగ; ఉర్పులు = నిట్టూర్పులు; అమరెన్ = ఒప్పెను; కుంభిని = భూమి; ఆ = ఆ; లేమ = స్త్రీ; కుక్షిగున = కడుపులో నున్నవాని; అర్చింపన్ = సేవించుటకు; చొచ్చు = ప్రవేశించెడి; భంగినిన్ = విధముగ; మంటి = మన్నుతినుట యందు; చొరవ = ఆసక్తి; తనరె = అతిశయించెను.

గగనము = ఆకాశము; ఇందువదన = చంద్రముఖి; కడుపు = గర్భము; లోన్ = లోపల; బాలున్ = పిల్లవాని; సేవల్ = కొలచుటకి; కున్ = కు; రూపు = ఆకృతి; మెఱసెన్ = అతిశయించి; వచ్చిన = వచ్చిన; అట్లు = విధముగా; బయలు = ఆకాశము, అతిసన్ననైన; వంటి = వంటిదైన; నడుము = నడుము; బహుళ = లావెక్కినది; అయ్యెన్ = అయినది; పంచభూత = పంచమహాభూతములు; మయుడు = తానైనవాడు; లోనన్ = లోపల; పొదలన్ = వృద్ధిచెందగా; సతి = ఇల్లాల; కిన్ = కు.

భావము:

పంచభూతాత్మకుడు అయిన విష్ణుమూర్తి దేవకి గర్భంలో పెరుగుతూ ఉండటంతో.

పంచభూతాలలో జలములు ఆ గర్భస్థ బాలుడిని చూడడానికి వెళ్ళాయా అన్నట్లు, ఆమెకు చెమటలు పోయడం మొదలెట్టాయి; అగ్ని ఆ కడుపులోని పాపడిని సేవించడానికి వచ్చినట్లు, ఆమె శరీరం కాంతితో మెరిసింది; ఆ గర్భస్థుడైన శిశువును వాయుదేవుడు సేవించబోయినట్లు, ఆమెకు నిట్టూర్పులు ఎక్కువ అయ్యాయి; భూమి ఆ కడుపులోని పిల్లాడిని పూజించడానికి వెళ్ళిందా అన్నట్లు, దేవకిదేవికి మన్నుపై ప్రీతి ఎక్కువైంది; గర్భంలో ఉన్న శిశువును సేవించడానికి అకాశం రూపం ధరించి వచ్చిందా అన్నట్లు, కనుపించని ఆమె నడుము విశాలమైంది.

10.1-74-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

అటుపిమ్మట

10.1-75-నీ.

అతివకాంచీగుణం బల్లన బిగియంగ-

వైరివధూ గుణవ్రజము వదలె;

మైల్లన తన్వంగి మైయిదీవ మెఱుగెక్క-

దుష్టాంగనాతనుద్యుతు లడంగె;

నాతి కల్లన భూషణములు పల్పలనగా-

బరసతీభూషణ పంక్తు లెడలె;

గలకంఠి కొయ్యన గర్భంబు దొడ్డుగాఁ-

బరిపంథిదారగర్భములు పగిలెఁ;

10.1-75.1-తే.

బొలఁతి కల్లన నీళ్ళాడు ప్రొద్దు లెదుగ

నహితవల్లభ లైదువలై తనర్చు

ప్రొద్దు లన్నియుఁ గ్రమమున బోవఁ దొడగెఁ;

నువిదకడుపున నసురారి యుంటఁజేసి.

టీకా:

అతివ = స్త్రీ; కాంచీ = మొలనూలు; గుణంబున్ = పోగులు; అల్లన = క్రమముగా; బిగియంగన్ = బిగిసిపోతుండగా; వైరి = శత్రువుల; వధూ = భార్యల; గుణ = మంగళసూత్రముల; వ్రజమున్ = సమూహము; వడలెన్ = సడలినవి; మెల్లనన్ = క్రమముగా; తన్వంగి = సుందరి (తన్వంగి - సన్నని దేహము గలమె, స్త్రీ); మెయి = దేహము అనెడి; తీవ = తీగ; మెఱుగెక్కన్ = మెరుపుపొందగా; దుష్ట = దుష్టుల యొక్క; అంగనా = భార్యల; తను = శరీరపు; ద్యుతులు = కాంతులు; అడంగెన్ = అణగిపోయెను; నాతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; అల్లన = మెల్లగ; భూషణములున్ = ఆభరణములు; పల్పలన = విరళములు; కాన్ = కాగా; పర = శత్రుల; సతి = భార్యల; భూషణ = ఆభరణముల; పంక్తులు = పేర్లు, వరుసలు; ఎడలెన్ = వీడిపోయెను; కలకంఠి = స్త్రీ (కలకంఠి - కోయిలవంటి కంఠముగలమె, స్త్రీ); కిన్ = కి; ఒయ్యనన్ = క్రమముగా; గర్భంబున్ = కడుపు; దొడ్డు = పెద్ది; కాన్ = అగుతుండగ; పరిపంథి = శత్రువుల; దార = భార్యల; గర్భములున్ = గర్భస్థపిండములు; పగిలెన్ = బద్దలైపోయినవి; పొలతి = సుందరి; కిన్ = కి; అల్లనన్ = క్రమముగ.

నీళ్ళాడు = ప్రసవపు; ప్రొద్దులు = దినములు; ఎదుగన్ = దగ్గరొతుండగా; అహిత = పగవారి; వల్లభల = భార్యలు; ఐదువలు = పునిస్త్రీలు; ఐ = అయ్య; తనర్చు = అతిశయించెడి; ప్రొద్దులు = దినములు; అన్నియున = అన్ని; క్రమమునన్ = వరుసగా; పోవ = గడచిపోవ; తొడగెన్ = సాగెను; ఉవిద = స్త్రీ; కడుపుననన్ = గర్భములో; అసురారి = విష్ణుమూర్తి (అసురారి - అసుర (రాక్షసులకు) అరి (శత్రువు), విష్ణువు); ఉంటన్ = ఉండుటచేత; చేసి = వలన.

భావము:

దేవకీదేవి గర్భాన రాక్షసులను సంహరించే విష్ణువు ఉండడం చేత; ఆమెకు మొలనూలు నెమ్మదిగా బిగిసిపోతూ ఉంటే, శత్రువుల భార్యల మంగళ సూత్రాల త్రాళ్ళు జారిపోసాగాయి; తన శరీరకాంతి హెచ్చుతూ ఉండగా, పగవారి భార్యల శరీర కాంతులు మాసిపోసాగాయి; ఆమెకు ఆభరణాలు బరువు అనిపిస్తుండగా, శత్రుభార్యల కడుపులు జారిపోసాగాయి; ఆమెకు ప్రసవించే దినాలు దగ్గరవుతున్నకొద్దీ శత్రువుల భార్యలు ముత్తైదువలుగా ఉండే దినాలు తరిగిపోసాగాయి.

10.1-76-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఈవిధంగా లోకాలన్నింటినీ కడుపులో దాచుకున్న విష్ణువును తన గర్భంలో ఇలా మోస్తూ..

10.1-77-ఆ.

జ్ఞానఖలునిలోని శారదయును బోలె

ఘటములోని దీపకళిక బోలె

బ్రాతయింట నాకక బడియుండె దేవకీ

కాంత విశ్వగర్భగర్భ యగుచు.

టీకా:

జ్ఞానఖలుని = జ్ఞానరహితుని; లోని = అందలి; శారదయునున్ = చదువు; పోలెన్ = వలె; ఘటము = కుండ; లోని = లోపల ఉంచబడిన; దీప = దీపపు; కళిక = శిఖ; పోలెన్ = వలె; బ్రాత = సోదరుని; ఇంటన్ = నివాసమునందు; ఆకన్ = చెఱసాలలో; పడి ఉండెన్ = పడి ఉండెను; దేవకీకాంత =

దేవకీదేవి; విశ్వగర్భ = విష్ణువు (విశ్వగర్భుడు - పద్నాలుగు లోకములు ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); గర్భ = గర్భమున కలామె; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

అజ్ఞాని నోట సరస్వతి వలె, కుండ లోపల పెట్టిన దీపకణికలాగ దేవకీదేవి అన్నగారి ఇంట్లో బంధించబడి ఉంది. సకల విశ్వాళను తన గర్భంలో ధరించే శ్రీమహావిష్ణువుని తన గర్భంలో ధరించిన దేవకీదేవి అలా నిర్బంధంలో అణగిమణిగి ఉండిపోయింది.

10.1-78-వ.

అంత న కాంతాతిలకంబు నెమ్మొగంబు తెలివియును, మేనిమెఱుంగును, మెలంగెడి సొబగునుం జూచి వెఱఁగుపడి తఱచు వెఱచుచుఁ గంసుండు తనలో నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; కాంతా = స్త్రీలలో; తిలకంబున్ = శ్రేష్ఠురాలు; నెఱ = నిండైన; మొగంబున్ = ముఖము నందు; తెలివియునున్ = తేజస్సు; మేని = దేహపు; మెఱుంగును = కాంతి; మెలంగెడి = నడయాడుట యందలి; సొబగున్ = చందమును; చూచి = కనుగొని; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; తఱచున్ = అధికముగ; వెఱచుచున్ = బెదురుతూ; కంసుండు = కంసుడు; తన = అతని మనసు; లోన్ = లోపల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతకంతకూ అతిశయిస్తున్న ఆమె ముఖంలోని కాంతిని శరీరపు మెరుపునూ అందాన్ని చూసి కంసుడు నిశ్చేష్టుడు అవుతున్నాడు. అస్తమానూ భయపడుతూ తనలోతను ఇలా అనుకోసాగాడు.

10.1-79-క.

"కన్నులకుఁ జూడ బరువై

యున్నది యెలనాఁగగర్భ ముల్లము గలగన్

ము న్నెన్నడు నిట్లుండదు

వెన్నుడు చొర బోలు గర్భవివరములోనన్.

టీకా:

కన్నులన్ = కళ్ళతో; చూడన్ = చూచుటకు; బరువు = భారముగ ఉన్నది; ఐ = అయ్యి; ఉన్నది = ఉన్నది; ఎలనాగ = స్త్రీ యొక్క; గర్భమున్ = గర్భము; ఉల్లము = మనసు; కలగన్ = కలత చెందునట్లుగ; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు కూడ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఉండదు = లేదు; వెన్నుడు = విష్ణువు; చొరన్ = ప్రవేశించుటచేత; పోలున్ = కాబోలు; గర్భవివరము = గర్భాశయము; లోనన్ = లోపల.

భావము:

"ఈమె గర్భం చూస్తూ ఉంటే, నా గుండె బరువెక్కుతోంది. మనస్సు కలవరపడుతోంది. ఇంతకు ముందు ఏ గర్భాన్ని చూసినా ఇలా అవ్వ లేదు. ఈ గర్భంలో విష్ణువు ప్రవేశించి ఉండవచ్చు.

10.1-80-ఉ.

ఏమి దలంచువాడ? నిక నెయ్యది కార్యము? నాడునాటికిం

రామిని చూలు పెంపెసగె; గర్భిణి జెల్లెలి నాడు పేద నే

నేమని చంపువాడ? దగ వేలని చంపితినేని శ్రీయు ను

ద్దామయశంబు నాయువును ధర్మమును జెడిపోవ కుండునే?

టీకా:

ఏమి = ఎట్టి; తలచువాడను = ఆలోచనచేయను; ఇక = ఇకపైన; ఎయ్యది = ఏది; కార్యము = చేయదగినపని; నాడునాటికిన్ = నానాటికి; కామిని = పడతి {కామిని -కామము కలామె, స్త్రీ}; చూలు = గర్భము; పెంపెసగెన్ = మిక్కిలి వృద్ధిచెందినది; గర్భిణిన్ = కడుపుతో ఉన్నామెను; జెల్లెలిన్ = చిన్నసోదరిని; ఆడుపేదన్ = పాపం ఆడపిల్లని; నేన్ = నేను; ఏమి = ఎందుకు; అని = అని; చంపువాడన్ = సంహరించను; తగవు = గొడవ; ఏలన్ = ఎందుకని; చంపితిని = వధించితిని;

ఏని = ఐనచో; శ్రీయును = ఐశ్వర్యము; ఉద్దామ = గొప్ప; యశంబున్ = కీర్తి; ఆయువున్ = ఆయుష్షు;
ధర్మమునున్ = ధర్మములు; చెడిపోవక = క్షీణించకుండగ; ఉండునే = ఉండునా, ఉండవు.

భావము:

ఇప్పుడు నేనేమి మంత్రాంగం ఆలోచించాలి? ఏమి తంత్రం చేయాలి? రోజురోజుకీ ఈమె గర్భం
కాంతిమంతం అవుతూ ఉంది? ఇటు చూస్తే ఈమె ఆడకూతురు గర్భవతి చెల్లెలూ కదా ఎట్లా
చంపేది? ఎందుకు వచ్చిన గొడవ అని చంపానంటే, నా ఐశ్వర్యం, ఆయువు, కీర్తి, ధర్మం అన్నీ
నాశనమైపోవా?

10.1-81-క.

వావి యెఱుంగని క్రూరుని

జీవన్మృతుఁ డనుచు నిందఁ జేయుదు; రతడుం

బోవును నరకమునకు; దు

ర్భావముతో బ్రదుకు టొక్క బ్రదుకే తలఁపన్?"

టీకా:

వావి = బంధుత్వపు వరుసను; ఎఱుంగని = తెలిసికొన లేని; క్రూరుని = కఠినుని; జీవన్మృతుడు =
ప్రాణమున్న శవము; అనుచున్ = అని; నింద = దూషణలు (లోకులు); చేయుదురు = చేసెదరు;
అతడున్ = అతను కూడ; పోవును = పోవును; నరకమున్ = నరక లోకమున; కున్ = కు;
దుర్భావము = చెడ్డవాడు అనిపించుకొనుట; తోన్ = తోటి; బ్రతుకుట = జీవించుట; ఒక్క = అదికూడ
ఒక; బ్రదుకే = జీవితమా, కాదు; తలపన్ = తరచి చూసినచో.

భావము:

"వావివరుసలు చూడని క్రూరుడు బ్రతికి ఉన్నా చచ్చిన వాడే" అని నిందిస్తారు లోకులు అలాంటి
వాడు నరకానికి పోతాడు. దుష్టుడనే పేరుతో బ్రతకడం కూడా ఒక బ్రతుకేనా?"

10.1-82-వ.

అని నిశ్చయించి క్రౌర్యంబు విడిచి, ధైర్యంబు నొంది, గాంభీర్యంబు వాటించి, శౌర్యంబు ప్రకటించుకొనుచు, దిగ్గనం జెలియలిం జంపు నగ్గలిక యెగ్గని యుగ్గడించి మాని, మౌనియుం బోలెనూర కుండియు.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించుకొని = నిర్ణయించుకొని; క్రౌర్యంబున్ = క్రూరత్వమును; విడిచి = విడనాడి; ధైర్యంబున్ = ధైర్యమును; ఒంది = తెచ్చుకొని; గాంభీర్యంబున్ = గాంభీర్యమును; వాటించి = వహించి; శౌర్యంబున్ = పరాక్రమమును; ప్రకటించుకొనుచు = చూపుతూ; దిగ్గనన్ = చటుక్కున; చెలియలిన్ = చెల్లెలిని; చంపున్ = వధించెడి; అగ్గలిక = పూనిక; ఎగ్గు = కీడు; అని = అని; ఉగ్గడించి = గట్టిగా చెప్పుకొని; మాని = విడిచిపెట్టి; మౌనియున్ = మౌనవ్రతధారి; పోలెన్ = వలె; ఊరకుండియు = ఊరుకొన్నప్పటికి;

భావము:

ఇలా అని ఆలోచించి నిశ్చయించుకుని, క్రౌర్యం మాని, ధైర్యం తెచ్చుకొనిన గాంభీర్యం పైపైన పులుముకుని, శూరునిలా ప్రవర్తించాడు. "చెల్లెలిని చంపడం మహా పాపం" అని గట్టిగా భావించాడు. ఆతర్వాత ఏమీ మాట్లాడకుండా మౌనిలాగ శాంతస్వభావం ప్రకటిస్తూ ఉండిపోయాడు.

10.1-83-ఆ.

పాపరాని దొడ్డ పగపుట్టె నిక నెట్టు

లిందుముఖికిఁ జక్రి యెపుడు పుట్టుఁ?

బుట్టినపుడె పట్టి పురిటింటిలోఁ దెగఁ

జాతు ననుచు నెదురుచూచుచుండె.

టీకా:

పాపరాని = అణచుకోలేని; దొడ్డ = పెద్ద; పగన్ = పగ; పుట్టన్ = జనించినది; ఇక = ఇకపైన; ఎట్టుల = ఎలా; ఇందుముఖి = సౌందర్యవతి {ఇందుముఖి - చంద్రుని వంటిమోము గలామె, స్త్రీ}; చక్రి = మహావిష్ణువు; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; పుట్టున్ = ప్రసవించును; పుట్టినప్పుడె = ప్రసవించగానె; పట్టి = పట్టుకొని; పురిటింటి = ప్రసవము జరిపెడి గది; లోన్ = అందే; తెగజాతున్ = వధించెదను; అనుచున్ = అంటూ; ఎదురుచూచుచుండె = ఎదురుచూస్తుండెను;

భావము:

అయినా లోలోపల మాత్రం కంసుడు భయపడుతూనే ఉన్నాడు. "తప్పించుకోలే నంతటి గొప్ప శత్రుత్వం పుట్టుకు వచ్చింది. ఇంకెలాగ? ఈమెకు విష్ణువు ఎప్పుడు పుడతాడో? ఏమిటో? పుట్టగానే పురిటింట్లోనే వాడిని పట్టుకుని చంపేస్తాను." అంటూ దేవకి ప్రసవించే సమయంకోసం ఎదురుచూడసాగాడు.

10.1-84-వ.

మఱియు వైరానుబంధంబున నన్యాయసంధానంబు మఱచి యతండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వైర = శత్రుత్వపు; అనుబంధము = బంధుత్వముతో; అన్య = ఇతరమైన; అనుసంధానమున్ = దృష్టిపెట్టుట; మఱచి = చేయలేకుండగ; అతండు = అతను.

భావము:

విష్ణువుతో సంభవించిన శత్రుత్వం కారణంగా, కంసుడు విష్ణువు తప్ప ఇతర విషయాలు సమస్తం మరచిపోయాడు.

10.1-85-క.

తిరుగుచుఁ గుడుచుచుఁ ద్రావుచు

నరుగుచుఁ గూర్పుండి లేచు చనవరతంబున్

హరిఁ దలఁచితలచి జగ మా

హరిమయ మని చూచెఁ గంసుఁ డాఱిని యలుకన్.

టీకా:

తిరుగుచున్ = ప్రవర్తిల్లుచు; కుడుచుచున్ = తింటు; త్రావుచున్ = తాగుతూ; అరుగున్ = నడచుచు;
కూర్పుండి = ఆసీనుడు అయ్యి; లేచుచు = పైకి లేస్తూ; అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; హరిన్ =
విష్ణుమూర్తిని; తలచితలచి = మిక్కిలి మననము చేసి; జగము = భువనమంతా; హరి = విష్ణు;
మయము = నిండినది; అని = అని; చూచెన్ = భావించసాగెను; కంసుడు = కంసుడ; ఆఱిని =
ఉపశమింపని; అలుకన్ = పగతో.

భావము:

తిరుగుతున్నా, భోజనంచేస్తున్నా, తాగుతున్నా, నడుస్తున్నా, కూర్చున్నా, లేచినా, ఎప్పుడూ విష్ణువునే
స్మరించసాగాడు. క్రోధంతో వేడెక్కిపోయి లోకమంతా విష్ణుమయంగానే దర్శించసాగాడు.

10.1-86-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా కంసుడి పరిస్థితి ఎలా ఉంది అంటే..

10.1-87-నీ.

శ్రవణరంధ్రముల నే శబ్దంబు వినబడు-

నది హరిరవ మని యాలకించు;

నక్షిమార్గమున నెయ్యది చూడబడు నది-

హరిమూర్తి గానోపు నంచు జూచు;

దిరుగుచో దేహంబు తృణమైన సోకిన-

హరికరాఘాతమో యనుచు నులుకు;

గంధంబు లేమైన పూణంబు సోకిన-

హరిమాలికాగంధ మనుచు నదరు;

10.1-87.1-తే.

బలుకు లెవ్వయైన బలుకుచో హరిపేరు

పలుకబడియె ననుచు బ్రమసి పలుకు;

దలపు లెట్టివైన దలచి యా తలపులు

హరితలపు లనుచు నలుగఁ దలచు.

టీకా:

శ్రవణ = చెవుల; రంధ్రములన్ = కన్నములందు; ఏ = ఏ విధమైన; శబ్దంబున్ = చప్పుడు; వినబడున్ = వినబడినను; అది = అది; హరి = విష్ణువు యొక్క; రవము = పలుకు; అని = అని; ఆలకించున్ = వినును; అక్షి = కంటికి; మార్గమునన్ = ఎదురుగా; ఎయ్యది = ఏదైతే; చూడబడున్ = కనబడుతుందో; అది = దానిని; హరి = విష్ణువు యొక్క; మూర్తి = స్వరూపము; కానోపున్ = అయ్యుండవచ్చును; అంచున్ = అనుచు; చూచున్ = అనుకొనును; తిరుగుచోన్ = నడయాడెడి యప్పుడు; దేహంబున్ = శరీరమును; తృణము = గడ్డిపరక; ఐనన్ = అయినను; సోకినన్ = తగిలినచో; హరి = విష్ణువు యొక్క; కర = చేతి; ఘాతము = దెబ్బమో; అనుచున్ = అనుచు; ఉలుకున్ = ఉలికిపడును; గంధంబులు = వాసనలు; ఏమైనన్ = ఏవైనసరే; పూణంబున్ = ముక్కుకు; సోకినన్ = తగిలినచో; హరి = విష్ణువు యొక్క; మాలికా = పూలహారముల; గంధము = వాసనలు; అనుచున్ = అనుచు; అదరున్ = ఉలికిపడును; పలుకులు = మాటలు; ఎవ్వయైనన్ = ఏవైనాసరే; పలుకుచోన్ = మాట్లాడినచో.

హరి = విష్ణువు యొక్క; పేరు = నామము; పలుకబడియెన్ = ఉచ్చరించిరి; అనుచున్ = అనుచు;
 భ్రమసి = భ్రమపడి; పలుకున్ = మాటలనుచుండును; తలపులు = ఆలోచనలు; ఎట్టివి =
 ఎలాంటివి; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; తలచి = తలచుకొని; ఆ = ఆ; తలపులు = ఆలోచనలు; హరి =
 విష్ణువు యొక్క; తలంపులు = ఆలోచనలు; అనుచున్ = అనుచు; అలగన్ = కోపగించవలెనని;
 తలచు = అనుకొనును.

భావము:

చెవులకు ఏ శబ్దం వినబడినా అది విష్ణువు మాటేనని వింటూ ఉన్నాడు. కనులకి ఏది కనిపించినా అది విష్ణుదేవుడి రూపమేనని చూస్తున్నాడు. శరీరానికి గడ్డిపరక తగిలినా విష్ణుని చేయి తగిలించేమోనని ఉలుక్కిపడుతూ ఉన్నాడు. ముక్కుకు ఏవాసన సోకినా అది విష్ణువు మెడలోని వనమాలిక వాసనేమోనని అదిరిపడుతున్నాడు. తాను ఏ మాట ఉచ్చరించినా విష్ణువు పేరు పలికానేమోనని భ్రమపడి విష్ణువు పేరే పలుకుతున్నాడు. ఎటువంటి ఆలోచనలు వచ్చినా అవి విష్ణువును గురించిన ఆలోచనలేమోనని ఆగ్రహం తెచ్చుకుంటున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బ్రహ్మాదుల స్తుతి

10.1-88-వ.

అ య్యవసరంబున ననుచరసమేతులైన దేవతలును, నారదాది మునులునుం గూడ నడువ నలువయును, ముక్కంటియు నక్కడకు వచ్చి దేవకీదేవి గర్భంబున నర్భకుండై యున్న పురుషోత్తము నిట్లని స్తుతియించిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; అనుచర = పరివారముతో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐనన్ = అయినట్టి; దేవతలునున్ = దేవతలు; నారద = నారదుడు; ఆది = మున్నగు; మునులునున్ = ఋషులు; కూడనడువ = వెంటరాగా; నలువయునున్ = చతుర్ముఖబ్రహ్మ (నలువ - నలు (నాలుగు, 4) వ (ముఖముల వాడు), బ్రహ్మ); ముక్కంటియున్ = పరమశివుడు (ముక్కంటి -

మూడు కన్నులు కలవాడు, శివుడు; అక్కడ = ఆ స్థలమున; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; దేవకీ = దేవకీ
అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలి; గర్భంబునన్ = కడుపులో ఉన్న; అర్భకుండు = పిల్లవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఉన్న = ఉన్నట్టి; పురుషోత్తమునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించిరి
= కీర్తించిరి.

భావము:

మధురలో పరిస్థితి ఇలా ఉండగా బ్రహ్మదేవుడు, పరమ శివుడు అనుచరులు, దేవతలు, నారదాది
మునులు వెంటరాగా దేవకీదేవి బంధింపబడి ఉన్న కారాగారం దగ్గరకు వచ్చారు. ఆమె గర్భంలో
శిశువుగా ఉన్న పురుషోత్తముడైన విష్ణువును ఈవిధంగా స్తోత్రం చేసారు.

10.1-89-సీ.

"సత్యవ్రతుని నిత్యసంప్రాప్త సాధనుఁ-

గాలత్రయమునందు గలుగువాని

భూతంబు లైదును బుట్టుచోటగు వాని-

నైదుభూతంబులం దమరువాని

నైదుభూతంబులు నడఁగిన పిమ్మట-

బరఁగువానిని సత్యభాషణంబు

సమదర్శనంబును జరిపెడువానిని-

నిన్నాశ్రయింతుము; నీయధీన

10.1-89.1-ఆ.

మాయచేత నెఱుకమాలిన వారలు

పెక్కుగతుల నిన్నుఁ బేరుకొందు;

రెఱుగనేర్చు విబుధు లేకచిత్తంబున

నిఖిలమూర్తు లెల్ల నీవ యండు.

టీకా:

సత్య = సత్యమును; వ్రతుని = నడపుట దీక్షగా గలవానిని; నిత్య = శాశ్వతమైన మోక్షమును;
సంప్రాప్త = పొందుటకు; సాధనున్ = ఉపకరణమైనవానిని; కాలత్రయమున్ = త్రికాలముల
{త్రికాలములు - 1భూత 2భవిష్యత్ 3వర్తమానకాలములు}; అందున్ = లోను; కలుగు = ఉండెడి;
వానిన్ = అతనిని; భూతంబులైదును = పంచమహాభూతములు {పంచభూతములు - 1భూమి
2నీరు 3నిప్పు 4గాలి 5ఆకాశము}; పుట్టు = ఉత్పత్తి అయ్యెడి; చోటు = స్థానము; అగు = అయిన;
వానిన్ = అతనిని; ఐదుభూతములు = పంచభూతముల; అందున్ = లోను; అమరు = ఉండెడి;
వానిన్ = అతనిని; ఐదుభూతములున్ = పంచభూతములు; అడగినన్ = అణగిపోయిన; పిమ్మటన్
= తరువాతకూడ; పరగు = ఉండు; వానినిన్ = అతనిని; సత్య = నిజమునే; భాషణంబు = చెప్పుట;
సమదర్శనంబును = సమదృష్టి; జరిపెడు = నడపెడు; వానినిన్ = అతనిని; నిన్నున్ = నిన్ను;
ఆశ్రయింతుము = శరణుజొత్తుము; నీ = నీకు; అధీన = లోబడి యున్న.
మాయ = మాయాశక్తి; చేతన్ = వలన; ఎటుకమాలిన = నష్టజ్ఞానులైన; వారలు = వారు; పెక్కు =
అనేకమైన; గతులన్ = విధములుగ; నిన్నున్ = నిన్ను; పేరుకొందురు = చెప్పుతుంటారు; ఎటుక =
జ్ఞానము; నేర్చు = సంపాదించిన; విబుధులు = జ్ఞానులు; ఏక = ఏకాగ్రతగల; చిత్తంబునన్ =
మనసునందు; నిఖిల = సమస్తమైన; మూర్తులన్ = రూపములను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; నీవ = నీవే;
అండ్లు = అంటారు.

భావము:

"మహానుభావా! నీవు సత్యమే వ్రతంగా కలవాడవు; నిత్యత్వం అనే యోగసిద్ధి ప్రాప్తించడానికి నీవే
ఆధారం; జరిగినది జరుగుతున్నది జరుగబోయేది అయిన కాలములలో నీవు ఉంటూ ఉంటావు;
భూమి, నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనే అయిదు భూతాలూ నీయందే జన్మిస్తున్నాయి; అ ఐదు
భూతాలలోనూ నీవే నిండి ఉన్నావు; పంచభూతాలూ ప్రళయంలో అణిగి పోయిన తర్వాత కూడా
నీవు ఉంటూ ఉంటావు; సృష్టిలో ఉన్న సత్యమనేదే నీవాక్కు; అన్నిటిని సమానంగా చూడడం
అనేది నీవే నిర్వహిస్తూంటావు; అటువంటి నీవే దిక్కని నిన్ను ఆశ్రయిస్తున్నాము; మాయ అనేది నీ
అధీనంలో ఉంటుంది; ఆమాయచేత జ్ఞానం కప్పబడి అజ్ఞానం ఆవరించినవారు నీయందు

భేదభావం వహించి ఉంటారు; కాని జ్ఞానులైన పండితులు మాత్రం ఒకే మనస్సుతో అలోచించి ఈ సమస్తమైన రూపములు నీవే అంటారు.

10.1-90-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా

10.1-91-నీ.

ప్రకృతి యొక్కటి పాదు; ప్రళములు సుఖదుఃఖ-

ములు రెండు; గుణములు మూడు వేళ్ళు;

తగు రసంబులు నాల్గు ధర్మార్థ ముఖరంబు-

లెఱిగెడి విధములై దింద్రియంబు;

లాలు స్వభావంబు లాశోక మోహదు-

లూర్ములు; ధాతువులొక్క యేడు;

ప్రేపారలెనిమిది ప్రంగలు; భూతంబు-

లైదు బుద్ధియు మనోహంకృతులును;

10.1-91.1-తే.

రంధ్రములు తొమ్మిదియుఁ గోటరములు; ప్రాణ

ప్రత్తదశకంబు; జీవేశ ప్రక్షియుగముఁ

గలుగు సంసారవృక్షంబు గలుగఁ జేయఁ

గావ నడఁగింప రాజ వొక్కరుఁడ వీవ.

టీకా:

ప్రకృతి = ప్రకృతి; ఒక్కటి = ఒకానొకటి; పాడు = చెట్టు; ఫలములు = పండ్లు; సుఖ = సుఖములు;
దుఃఖములున్ = దుఃఖములు అనెడివి; రెండు = రెండు (2); గుణములు = త్రిగుణములు
{త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడు}; మూడున్ = మూడు (3); వేళ్ళు =
మూలములు; తగు = తగినవి; రసంబులు = రుచులు; నాల్గున్ = నాలుగు (4) {రుచులు నాలుగు -
తీపి, పులుపు, కారము, చేదు.}; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = అర్థము; ముఖరంబులు = మున్నగునవి;
ఎఱింగెడి = విషయములను తెలుసుకొనెడి; విధములు = రకములు; ఐదింద్రియములు =
జ్ఞానేంద్రియములు {పంచజ్ఞానేంద్రియములు - 1కన్న 2ముక్కు 3నాలుక 4చేవి 5చర్మము}; ఆఱు =
ఆరు (6); స్వభావంబులన్ = స్వభావములు; ఆ = ఆ; శోక = శోకము {షడూర్ముల - 1ఆశన 2పిపాస
3శోక 4మోహ 5జరా 6మరణములు}; మోహ = మోహము; ఆదులున్ = మున్నగుని; ఊర్ములు =
వంకరలు; ధాతువులు = సప్తధాతులు {సప్తధాతువులు - 1త్వక్ (చర్మము) 2మాంస (మాంసము)
3రుధిర (రక్తము) 4మేధో (మెదడు) 5మజ్జ (మూలుగ) 6అస్థి (ఎముకలు) 7శుక్లములు (వీర్యము)};
ఒక్క = ఒకానొక; ఏడు = ఏడు (7); పైపొరలు = పైపొరలు; ఎనిమిది = ఎనిమిదైనవి (8)
{అష్టావరణలు - 1. పృథివి, 2. అప్పు, 3. తేజము, 4. వాయువు, 5. ఆకాశము, 6. అహంకారము, 7.
మహత్తత్వము, 8. ప్రకృతి}; ప్రంగలు = కొమ్మలు; భూతంబులు = పంచభూతముల; ఐదున్ =
అయిదు(5); బుద్ధియు = బుద్ధి; మనన్ = మనస్సు; అహంకృతులును = అహంకారములు.
రంధ్రములుతొమ్మిదియున్ = నవరంధ్రములు {నవరంధ్రములు - కళ్ళు రెండు (2)
ముక్కురంధ్రములు (2) నోరు (1) చెవులు (2) రహస్యావయవము (1) గుదము(1)}; కోటఱుములు =
చెట్టు తొట్టలు; ప్రాణ = దశప్రాణములు {ప్రాణదశకములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3వ్యాన
4ఉదాన 5సమాన 6నాగ 7కూర్మ 8కృకర 9దేవదత్త 10ధనంజయములు}; పత్ర = ఆకులు;
దశకంబున్ = పది (10); జీవ = జీవాత్మ; ఈశ = పరమాత్మ అనెడి; పక్షి = పక్షుల; యుగమున్ = జంట;
కలుగున్ = కలిగుండును; సంసార = సంసారము అనెడి; వృక్షంబున్ = వృక్షమునకు; కలుగజేయ =
సృష్టి; కావ = స్థితి; అడగింప = లయములుకలిగించుటకు; రాజపు = ప్రభువువు; ఒక్కరుండవు =
ఒకడివే; ఈవ = నీవే.

భావము:

జీవులందరికీ ఈశ్వరుడవు నీవు. ఈ సృష్టిలో సంసారం అనే వృక్షం ఒకటుంది. 1) దానికి ప్రకృతి పాదు. 2) సుఖదుఃఖాలనేవి రెండూ ఫలాలు. 3) సత్త్వరజస్తమస్సు అనే గుణాలు మూడూ దానికి వేళ్ళు. 4) ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ అనే నాలుగు పురుషార్థాలూ రసాలు. 5) దానికి శబ్దం, స్పర్శం, రూపం, రుచి, వాసన అనే ఐదూ ఇంద్రియాలు గ్రహించే విధానాలు. 6) కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములు అనే ఆరూ స్వభావాలూ 7) ఆరు ఊర్ములు ఆకలి, దప్పిక, శోకమూ, మోహమూ, ముసలితనమూ, మరణమూ అనేవి. 8) రసం, రక్తం, మాంసం, మేధస్సు, అస్థి, మజ్జ, శుక్రము అనే ఏడు ధాతువులూ ఆ వృక్షానికి గల ఏడు పొరలు అయి ఉంటాయి. ఇంత తెలిసి తొట్టుపాటు పడడమెందుకు. 9) పంచభూతాలు, బుద్ధి, మనస్సు, అహంకారం అనే ఎనిమిది ఆ వృక్షానికి కొమ్మలు. 10) కన్నులు, చెవులు, ముక్కుపుటాలు, నోరు, మల మూత్రాద్వారాలు అనే తొమ్మిది ఆ వృక్షానికి గల తొమ్మిది రంధ్రాలు. 11) ప్రాణమూ, అపానమూ, వ్యానమూ, ఉదానమూ, సమానమూ అనే పంచప్రాణాలూ నాగమూ, కూర్మమూ, కృకరమూ, దేవదత్తము, ధనంజయం అనే ఐదు ఉపప్రాణాలు మొత్తం పది ప్రాణాలు అనే ఆకులు ధరించి ఉంటుంది ఆ సంసార వృక్షం. 12) జీవుడు ఈశ్వరుడు అనే రెండు పక్షులు ఆవృక్షంపై నివసిస్తుంటాయి. ఇటువంటి అద్భుతమైన సంసార వృక్షాన్ని పుట్టించడానికి రక్షించడానికి మళ్ళీ లయం చేయడానికి ప్రభువా! నీవు ఒక్కడివే

10.1-92-క.

నీదెసఁ దమచిత్తము లిడి

యేదెసలకుఁ బోక గడతు రెలుక గలుగువా;

రా దూడయడుగు క్రియ నీ

పాదం బను నావకతన భ్రవసాగరమున్.

టీకా:

నీ = నీ; దెసన్ = అందే; తమ = వారి యొక్క; చిత్తములు = మనస్సులను; ఇడి = నిలిపి; ఏ = ఏ

ఇతరమైన; దెసలు = మార్గముల; కున్ = కు; పోక = వెళ్ళకుండగ; గడతురు = జీవితము గడిపెదరు;

ఎలుక = బ్రహ్మజ్ఞానము; కలుగు = ఉన్న; వారు = వారు; ఆ = ఆ; దూడ = ఆవుదూడ యొక్క; అడుగు

= అడుగును; క్రియన్ = వలె; నీ = నీ యొక్క; పాదంబు = పాదములు; అను = అనెడి; నావ = తెప్ప;
కతన = కారణముచేత; భవ = సంసారము అనెడి; సాగరమున్ = సముద్రమును.

భావము:

పరమ జ్ఞానులు తమ మనస్సును ఏవైపునకూ పోనీయకుండా నీయందే నిలుపుతారు.
అందువలన వారు నీపాదమనే తెప్ప ఆధారంతో భయంకరమైన సంసార మహాసముద్రాన్ని
దాటతారు. అది కూడా ఆవుదూడ అడుగును దాటినంత తేలికగా దాటగలుగుతారు.

10.1-93-ఆ.

మంచివారి కెల్ల మంగళ ప్రద లయ్యుఁ
గల్గరులకు మేలుగాని యట్టి
తనువు లెన్నియైనఁ దాల్చి లోకములకు
సేమ మెల్లప్రొద్దు జేయు దీవు.

టీకా:

మంచివారి = సజ్జనుల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; మంగళ = శుభ; ప్రదలు = కలిగించెడివి;
అయ్యున్ = ఐనను; కల్గరులు = దుష్టుల; కున్ = కు; మేలు = శుభకరములు; కాని = కాని; అట్టి =
అటువంటి; తనువులు = జన్మములు; ఎన్ని = ఎన్ని; ఐనన్ = ఐనను; తాల్చి = ధరించి; లోకముల్ =
భువనముల; కున్ = కు; సేమమున్ = క్షేమములు; ఎల్లన్ = సర్వ; ప్రొద్దున్ = కాలము లందును;
చేయుదువు = చేసెదవు; ఈవు = నీవు.

భావము:

నీవు నిత్యమూ ఎన్ని శరీరాలలో అయినా అవతరిస్తావు. అలా అసంఖ్యాకమైన అవతారాలు
ధరిస్తూ లోకాలకు క్షేమం కలుగజేస్తూ ఉంటావు. ఆయా శరీరాలతో నీవు మంచివారికి అందరికి
శుభములు చేకూరుస్తూ; దుష్టులకు శిక్షలు విధిస్తూ ఉంటావు.

10.1-94-క.

ఎఱిఁగినవారల మనుచును

గొఱమాలిన యెఱుక లెఱిఁగి కొందఱు నీ పే

రెఱిగియు దలఁపగ నొల్లరు

పఱతు రథోగతుల జాడఁ బద్మదళాక్షా!

టీకా:

ఎఱిగిన = తత్త్వము తెలిసిన; వారలము = వారము; అనుచున్ = అనుచు; కొఱమాలిన = పనికిమాలిన; ఎఱుకలు = జ్ఞానములు; ఎఱిగి = తెలిసికొని; కొందఱు = కొంతమంది; నీ = నీ యొక్క; పేరు = గొప్పదనము, నామము; ఎఱిగియున్ = తెలిసినప్పటికిని; తలపగన్ = మననము చేయుటకు; ఒల్లరు = అంగీకరింపరు; పఱతురు = పడిపోయెదరు; అథోగతుల = నీచ జన్మముల; జాడన్ = మార్గము నందు; పద్మదళాక్ష = విష్ణుమూర్తి {పద్మదళాక్షుడు - తామర రేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

హరీ! కొందరు జ్ఞానులము అనుకుంటూ దుష్టులై పనికిమాలిన తెలివి తేటలతో నీ నామసంకీర్తన చేయరు. నీ నామసంకీర్తనం నిజంగా జ్ఞానులైన వారిని రక్షిస్తుంది అని తెలిసినా నీ నామం మననం చేయకుండా పోయి పోయి అథోగతుల పాలవుతారు.

10.1-95-క.

నీ వారై నీ దెసఁ దమ

భావంబులు నిలిపి ఘనులు భయవిరహితులై

యే విఘ్నంబులఁ జెందక

నీవఱలెడి మేటిచోట నెగడుదు రీశా!

టీకా:

నీ = నీకు చెందిన; వారు = వారు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ; దెసన్ = అందు; తమ = వారి యొక్క;
భావంబులున్ = ధ్యానములు; నిలిపి = చేర్చి; ఘనులు = గొప్పవారు; భయ = భయములు;
విరహితుల్ = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; ఏ = ఎట్టి; విఘ్నంబులన్ = ఆటంకములను; చెందక =
లెక్కించక; నీవు = నీవు; అరలెడి = వ్యాపించి ఉండెడి; మేటి = గొప్ప; చోటన్ = స్థానము నందు;
నెగడుదురు = అతీతయించెదరు; ఈశా = నారాయణా {ఈశుడు - సృష్టి స్థితి లయములు చేయగల
ప్రభువు, విష్ణుమూర్తి}.

భావము:

నిజంగా గొప్పవారైనవారు తమ సొంతం అంటూ ఏమీలేకుండా నీ వారుగా ఉంటారు. నీ యందే
తమ భావాలను నిలిపి ఉంచడం వలన భయం అనేది వారికి ఉండదు. నీ యందు హృదయాలు
నిలిపి ఉంచడం వలన విఘ్నాలేవీ వారిని చేరవు. నీవు ఎక్కడ ఉంటావో ఆదివ్యలోకంలోనే వారు
నివసిస్తారు.

10.1-96-క.

నిను నాలుగాశ్రమంబుల

జనములు సేవింప నఖిల జగముల సత్త్వం

బును శుద్ధంబును శ్రేయం

బును నగు గాత్రంబు నీవు పొందుదువు హరి!

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; నాలుగాశ్రమంబుల = చతురాశ్రమముల {చతురాశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్యము
2గార్హపత్యము 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము అనేడి నాలుగు ఆశ్రమములు}; జనములున్ =
ప్రజలును; సేవింపన్ = కొలచుచుండగా; అఖిల = సమస్తమైన; జగముల = లోకాలకు; సత్త్వంబును
= సత్వగుణములు కలది; శుద్ధంబును = స్వచ్ఛమైనది; శ్రేయంబున్ = మోక్షమును; అగు =

కలిగించెడిది ఐన; గాత్రంబున్ = దేహమును; నీవున్ = నీవే అయ్యి (క్షైవల్యము); పొందుదువు = పొందెదవు; హరీ = విష్ణుమూర్తి.

భావము:

బ్రహ్మచారులు గృహస్థులు వానప్రస్థులు సన్యాసులు అనే నాలుగు ఆశ్రమాల ప్రజలూ నిన్ను సేవిస్తూ ఉంటారు. అన్ని లోకాలలోనూ సత్త్వమయమైనది, పరిశుద్ధమైనది, క్షేమము చేకూర్చేది అయిన దేహాన్ని నీవు పొందుతుంటావు.

10.1-97-సీ.

నలినాక్ష! సత్త్వగుణంబు నీ గాత్రంబు-

గాదేని విజ్ఞానకలిత మగుచు

నజ్ఞానభేదకం బగు టెట్లు? గుణముల-

యందును వెలుగ నీ వనుమతింపఁ

బడుదువు; సత్త్వరూపంబు సేవింపంగ-

సాక్షాత్కరింతువు సాక్షి వగుచు

వాఙ్మనసముల కవ్వలిదైన మార్గంబు-

గలుగు; నీ గుణజన్మకర్మరహిత

10.1-97.1-తే.

మైన రూపును బేరు నత్యనఘబుద్ధు

లెఱుగుదురు; నిన్నుఁ గొల్ప నూహించుకొనుచు

వునుచుఁ దలచుచుఁ బొగడుచు వెలయువాఁడు

భవము నొందఁడు నీ పాద భక్తుఁడగును.

టీకా:

నలినాక్ష = హరి {నలినాక్షుడు - నలినము (పద్మముల) వంటి అక్షి (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు};

సత్త్వగుణంబు = సత్త్వగుణము; నీ = నీ యొక్క; గాత్రంబున్ = దేహము; కాదేని = అలాకానిచో;

విజ్ఞాన = పరబ్రహ్మజ్ఞానము; కలితము = కూడినది; అగుచున్ = అగుచు; అజ్ఞాన = అజ్ఞానమును;
 భేదనంబు = పోగొట్టునది; అగుట = అగుట; ఎట్లు = ఎలా వీలగును; గుణముల = త్రిగుణముల;
 అందునున్ = లోను; వెలుగన్ = ప్రకాశించుచుండుటకు; నీవు = నీవు; అనుమతింపబడుదువు =
 అంగీకరించెదవు; సత్త్వరూపంబున్ = సత్త్వగుణరూపమును; సేవింపంగన్ = కొలువగా;
 సాక్షాత్కరింతువు = దర్శనమిచ్చెదవు; సాక్షివి = ప్రత్యక్షసాక్షివి; అగుచున్ = అగుచు; వాక్ =
 మాటలకు; మనసముల = మనసుల; కున్ = కు; అవ్వలన్ = అతీతమైనది; ఐన = అయినట్టి;
 మార్గంబున్ = మార్గము; కలుగున్ = దొరుకును; నీ = నీ యొక్క; గుణ = గుణములు; జన్మ =
 పునర్జన్మలు; కర్మ = కర్మవాసనలును; రహితము = లేనట్టిది; ఐన = అయిన.
 రూపునున్ = స్వరూపమును; పేరును = నామమును; అతి = మిక్కిలి; అనఘ = పుణ్యవంతమైన;
 బుద్ధులు = జ్ఞానులు; ఎఱుగుదురు = తెలిసికొందురు; నిన్నున్ = నిన్ను; కొల్వన్ = సేవించుటను;
 ఊహించుకొనుచున్ = భావించుచు; వినుచున్ = ఆలకించుచు; తలచుచున్ = ధ్యానముచేయుచు;
 పొగడుచున్ = కీర్తించుచు; వెలయు = ప్రకాశించెడి; వాడు = అతను; భవమున్ = పునర్జన్మమును;
 ఒందడు = పొందడు; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములను; భక్తుడు = కొలచువాడు; అగున్ =
 అగును.

భావము:

పద్మదళములవంటి కన్నులుగల శ్రీమన్నారాయణా! సత్త్వగుణమే నీ శరీరంగా రూపుదిద్దుకుంది.
 కాకపోతే విజ్ఞానంతో నిండి వుండి, నీ శరీరం అజ్ఞానాన్ని భేదించడం ఎలా సాధ్యము?
 గుణములలో కూడా వెలుగుతూ ఉన్నవాడిగా నీవు పరిగణింపబడుతూ ఉన్నావు. అలాకాకుండా
 నీ సత్త్వరూపాన్నే సేవిస్తే సాక్షాత్కరిస్తావు అటువంటప్పుడు నీవు గుణములకు అంటక కేవలము
 సాక్షివిగా ఉంటావు. వాక్కుకు మనసుకు అతీతంగా ఉంటుంది నీమార్గం. గుణములకు కర్మలకు
 అతీతమైన నీరూపాన్ని పుణ్యాత్ములైన వివేకవంతులు గ్రహిస్తున్నారు. నిన్ను సేవిస్తూ భావనచేస్తూ
 వింటూ స్మరిస్తూ స్తోత్రం చేస్తూ జీవించేవాడు తిరిగి ఈ సంసారాన్ని పొందడు. నీ పాదములనే
 అంటిపెట్టుకుని భక్తుడై ఉండిపోతాడు.

ధరణీభారము వాసెను

బురుషోత్తమ! యీశ! నీదు పుట్టువున; భవ

చ్ఛరణాంబుజముల ప్రాపున

ధరణీయు నాకసముఁ గాంచెదము నీ కరుణన్.

టీకా:

ధరణీభారము = భూభారము; వాసెను = తొలగినది; పురుషోత్తమ = నారాయణా; ఈశా = నారాయణా; నీదు = నీ యొక్క; పుట్టువునన్ = అవతరించుటచేత; భవత్ = నీ యొక్క; చరణ = పాదము లనెడి; అంబుజముల = పద్మము; ప్రాపునన్ = అండతో; ధరణీయున్ = భూమిని, ఆధారమును; ఆకసమున్ = ఆకాశమును, రక్షణను; కాంచెదము = చూడగలిగెదము; నీ = నీ; కరుణన్ = కృపవలన.

భావము:

పురుషోత్తమా! ఈశ్వరా! నీవు జన్మించడంవలన ఈ భూమి భారము తగ్గిపోతుంది. నీ పాదపద్మములు అండగా ఉండగా నీ దయవల్ల భూమి ఆకాశము ఎక్కడ ఉన్నాయో చూడగలుతాము.

10.1-99-ఉ.

పుట్టువు లేని నీ కభవ! పుట్టుట క్రీడయె కాక పుట్టుటే?

యెట్లనుడున్ భవాదిదశ లెల్లను జీవులయం దవిద్య దాఁ

బుట్టుచు నుండుఁ గాని నినుఁ బుట్టినదింబలెఁ బొంతనుండియుం

జట్టఁగ లేని తత్త్వియలఁ జొక్కని యెక్కటి వౌదు వీశ్వరా!

టీకా:

పుట్టువు = జన్మము అన్నది; లేని = లేనట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; అభవ = నారాయణా {అభవుడు - పుట్టుకలేనివాడు, విష్ణువు}; పుట్టుట = అవతరించుట; క్రీడయె = ఆటలవిహారమే; కాక = తప్పించి;

పుట్టుట = జన్మించుట, కాదు; ఎట్టు = ఎలా వీలగును; అనుడును = అనినచో; భవ = పుట్టుక; ఆది = మున్నగు; దశలు = స్థితులు; ఎల్లను = సమస్తము; జీవుల = ప్రాణుల; అందున్ = ఎడల; అవిద్య = అజ్ఞానము; తాన్ = తనే; పుట్టుచున్ = కలగుతు; ఉండును = ఉండును; కాని = తప్పించి; నినున్ = నిన్ను; పుట్టినది = కలిగినదాని; బలెన్ = వలె; పొంతన్ = నీ సన్నిధానమున; ఉండియున్ = ఉన్నను; చుట్టగన్ = ఆవరించగా; లేని = లేనట్టి; తత్ = ఆ; క్రియలన్ = కర్మములందు; చొక్కని = తగులములేని; ఎక్కటివి = ఒంటరివి, శేషీభూతుడవు; ఔదు = అయ్యెదవు; ఈశ్వరా = సర్వమునకు ప్రభువా.

భావము:

పుట్టుక ఎరుగని నారాయణా! నీకు పుట్టుట అంటూ వేరే లేదు. అటువంటి నీవు ఇలా పుట్టడం అనేది నీకు క్రీడ గాని పుట్టుక కాదు కదా. అది ఎలా అంటే జన్మ మరణం మొదలైన స్థితులన్ని మాయకారణంగా జీవులను ఆవరిస్తూ ఉంటాయి. కానీ, నిన్ను మాత్రం ఆ మాయాదేవి ప్రక్కన నిలబడి కూడా స్పృశించలేక దూరంగా ఉండిపోతుంది. కనుక ఆ మాయామయమైన క్రియలు వేటిలోనూ చిక్కకుండా ఏకైక మూర్తివిగా నిండిపోతావు. కనుకనే ఈ జగత్తులు సమస్తానికీ నీవు ఈశ్వరుడవు.

10.1-100-మ.

గురు పాతీనమవై, జలగ్రహమవై, కోలంబవై, శ్రీనృకే
పరివై, భిక్షుడవై, హయాననుడవై, క్షాదేవతాభర్తవై,
ధరణీనాథుడవై, దయాగుణగణోదారుండవై, లోకముల్
పరిరక్షించిన నీకు మ్రొక్కెద; మిలాభారంబు వారింపవే.

టీకా:

గురు = దొడ్డు; పాతీనమవు = మత్స్యావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; జలగ్రహమవు = కూర్మావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; కోలంబవు = వరాహావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; శ్రీ = సంపత్కరమైన; నృకేసరివి = నరసింహావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; భిక్షుడవు = వామనావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; హయాననుడవు = హయగ్రీవావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; క్షాదేవతాభర్తవు = పరశురామావతారుడవు {క్షాదేవతాభర్త

- క్షాదేవతా (బ్రాహ్మణులలో) భర్త (శ్రేష్ఠుడు), పరశురాముడు; ఐ = అయ్య; ధరణీనాథుడవు = శ్రీరామావతారుడవు; ఐ = అయ్య; దయాగుణ = దయాది సుగుణముల; గణ = సముదాయములు; ఉదారుడవు = అధికముగా కలవాడవు; ఐ = అయ్య; లోకముల్ = చతుర్దశలోకములను; పరిరక్షించిన = కాపాడిన; నీ = నీ; కున్ = కు; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించుచున్నాము; ఇలా = భూమి యొక్క; భారమున్ = భారమును; వారింపవే = తొలగించుము.

భావము:

మహా మత్స్యావతార మెత్తి, కూర్మావతారం, వరాహావతారం, నరసింహావతారం, వామనావతారం, హయగ్రీవావతారం, పరశురామావతారం, శ్రీరామావతారం మున్నగు అనే కావతారాలు యెత్తి దయాదాక్షిణ్యాది గుణాలతో, ఉదారుడవై లోకాలను రక్షించిన నీకు ఇదే మేము నమస్కరిస్తున్నాము; ఈ భూమి భారాన్ని తొలగించమని ప్రార్థిస్తున్నాము.

10.1-101-క.

ముచ్చిరి యున్నది లోకము

నిచ్చలుఁ గంసాదిఖలులు నిర్దయు లేఁపన్;

మచ్చికఁ గావఁగ వలయును

విచ్చేయుము తల్లికడుపు వెడలి ముకుందా!"

టీకా:

ముచ్చిరి = దుఃఖితురాలు అయి; ఉన్నది = ఉంది; లోకము = ప్రపంచము; నిచ్చలు = నిత్యము; కంస = కంసుడు; ఆది = మొదలైన ; ఖలులు = దుర్మార్గులు; నిర్దయులు = కరుణ లేనివారు; ఏపన్ = బాధించుతుండగా, వేపుకుంటుండగా; మచ్చికన్ = ప్రీతిగా; కావఁగవలయును = కాపాడవలసి ఉన్నది; విచ్చేయుము = రమ్ము; తల్లి = తల్లి యొక్క; కడుపున్ = గర్భము; వెడలి = బయటకు వచ్చి; ముకుందా = శ్రీహరి {ముకుందుడు - ఇహపర సుఖములనిచ్చువాడు, ముంచకుంచదదాతీతి ముకుందః, తస్య బుద్ధిః ముకుంద (సంబోధనేవాదీర్హస్వాదితి సూత్రేణ ముకుందా), విష్ణువు}.

భావము:

ముకుందా! కంసుడు మొదలైన దుర్మార్గులు క్రూరంగా వేధిస్తూ బాధిస్తూ ఉంటే ఈ లోకం నిత్యం దుఃఖంలో మునిగిపోయి ఉంది. లోకాన్ని కాపాడడానికి తల్లి కడుపులోనుండి వెంటనే బయటకి రావయ్యా!"

10.1-102-వ.

అని మఱియు దేవకీదేవిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; దేవకీ = దేవకి యనెడి; దేవిన్ = ఉత్తమురాలను; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

బ్రహ్మాదిదేవతలు అలా విష్ణువును ప్రార్థించి దేవకీదేవిని చూసి ఇలా అన్నారు.

10.1-103-మత్త.

"తల్లి! నీ యుదరంబులోనఁ బ్రధానబూరుషుఁ డున్నవాఁ
డెల్లి పుట్టిడిఁ; గంసుచే భయ మింత లేదు; నిజంబు; మా
కెల్లవారికి భద్రమయ్యెడు; నింక నీ కడు పెప్పుడుం
జల్లగావలె యాదవావళి సంతసంబునఁ బొంగఁగన్.

టీకా:

తల్లి = అమ్మ; నీ = నీ యొక్క; ఉదరంబున్ = కడుపు; లోనన్ = అందు; ప్రధానపూరుషుండు = శ్రీహరి
(ప్రధానపూరుషుడు - ప్రధాన (ముఖ్యమైన, ఆది) పూరుషుడు (కారణాత్మకమైనవాడు, పురుషము
(కారణభూతము) తానైనవాడు), విష్ణువు); ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఎల్లి = రేపు; పుట్టిడిన్ =
జన్మించును; కంసు = కంసుని; చేన్ = వలన; భయము = బెదురుట; ఇంత = ఏమాత్రము; లేదు =

అక్కరలేదు; నిజంబు = ఇది తథ్యము; మేము = మా; కున్ = కు; ఎల్లవారు = అందర; కిన్ = కు;
భద్రము = క్షేమము; అయ్యెడిన్ = కలుగును; ఇంకన్ = ఇకపైన; నీ = నీ యొక్క; కడుపు = కడుపు;
ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; చల్లన్ = చల్లగా; కావలెన్ = ఉండుగాక; యాదవ = యాదవుల; ఆవళి =
సమూహములు; సంతసంబునన్ = సంతోషముతో; పొంగగన్ = ఉప్పొంగగా.

భావము:

"తల్లీ! దేవకీదేవీ! నీ గర్భంలో పురుషోత్తముడు ఉన్నాడు. రేపు పుట్టబోతున్నాడు కంసుడి వలన
ఏమాత్రం భయంలేదు. మామాట నమ్ము. ఈనాటి నుండి మాకందరికీ క్షేమం చేకూరుతుంది.
యాదవులు అందరూ సంతోషంతో పొంగిపోతున్నారు. ఎల్లవేళలా నీ కడుపు చల్లగా వర్ధిల్లాలి."

10.1-104-వ.

అని యి విధంబున హరిం బొగడి దేవకీదేవిని దీవించి దేవత లీశాన బ్రహ్మల మున్నిడుకొని
చని; రంత .

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; హరిన్ = నారాయణుని; పొగిడి = స్తుతించి; దేవకీ =
దేవకి యనెడి; దేవిని = ఉత్తమురాలను; దీవించి = ఆశీర్వదించి; దేవతలు = దేవతలు; ఈశాన =
శివుని {ఈశానుడు - ఈశాన్యదిక్కునకు అధిపతి, పరమ శివుడు}; బ్రహ్మలన్ = బ్రహ్మదేవుడిని;
మున్ను = ముందు; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంత = తరువాత.

భావము:

ఇలా విష్ణుమూర్తిని స్తుతించి, దేవకీదేవిని దీవించి, దేవతలు అందరూ శివుడిని, బ్రహ్మదేవుడిని
ముందు ఉంచుకొని బయలుదేరి వెళ్ళిపోయారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకి కృష్ణుని కనుట

10.1-105-క.

పంకజముఖి నీ శ్శాడను

సంకటపడ ఖలులమానసంబుల నెల్లన్

సంకటము దోచె; మెల్లన

సంకటములు లేమి తోచె సత్పురుషులకున్.

టీకా:

పంకజముఖి = సౌందర్యవతి; నీశ్శాడను = ప్రసవించుటకు; సంకటపడన్ = నెప్పులు పడుతుండగా;
ఖలుల = దుష్టుల; మానసంబులు = మనసులు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; సంకటము = కీడులు;
తోచెన్ = కనబడెను; మెల్లనన్ = శాంతిగా; సంకటములు = బాధలు; లేమి = లేకపోవుటలు; తోచెన్
= కనబడెను; సత్పురుషుల్ = సజ్జనుల; కున్ = కు.

భావము:

పద్మం వంటి ముఖం గల దేవకి కృష్ణుని కనుటకు ప్రసవవేదనలు పడుతుంటే దుష్టుల
మనస్సులలో ఏదో తెలియని ఆవేదన కలిగింది. మంచివారికి కష్టాలు నెమ్మదిగా తొలగిపోతున్న
సూచనలు కనిపించాయి.

10.1-106-నీ.

స్వచ్ఛంబులై పొంగె జలరాసు లేడును-

గలఘోషణముల మేఘంబు లుఱిమె;

గ్రహతారకలతోడ గ్రగనంబు రాజిలై-

దిక్కులు మిక్కిలి తెలివిఁ దాల్చె;

గ్రమ్మని చల్లని గాలి మెల్లన వీచె-

హోమానలంబు చెన్నొంది వెలిగెఁ;

గొలకులు కమలాళికులములై సిరి నొప్పె-

బ్రవిమలతోయలై పాటె నదులు;

10.1-106.1-తే.

వర పుర గ్రామ ఘోష యై వసుధ యొప్పె;

విహగ రుత పుష్ప ఫలముల వెలసె వనము;

లలరుసోనలు గురిసి ర య్యమరవరులు;

దేవదేవుని దేవకీదేవి గనగ.

టీకా:

స్వచ్ఛంబులు = నిర్మలములు; ఐ = అయ్య; పొంగె = పోటిత్తినవి; జలరాసులేడును =

సప్తసముద్రములు (సప్తసముద్రములు - 1లవణ 2ఇక్షు 3సురా 4సర్పి 5దధి 6క్షీర 7జల

సముద్రములు ఏడు); కల = అవ్యక్తమధురమైన; ఘోషణముల = మేఘధ్వనులతో; మేఘంబులున్

= మేఘములు; ఉఱిమెన్ = ఉఱిమినవి; గ్రహ = బుధాది గ్రహములతోటి; తారకల = అశ్వినాది

చుక్కల; తోడన్ = తోటి; గగనంబున్ = ఆకాశము; రాజిలైన్ = ప్రకాశించెను; దిక్కులు = అష్టదిక్కులు;

మిక్కిలి = అధికముగా; తెలివిన్ = తేటదనములను; తాలెన్ = ధరించెను; కమ్మని = సువాసనలు

కల; చల్లని = చల్లగానున్న; గాలి = వాయువులు; మెల్లనన్ = మెత్తగా; వీచెన్ = వీచినవి;

హోమానలంబున్ = హోమాగ్ని; చెన్నొంది = కాంతివంతమై; వెలిగెన్ = ప్రకాశించెను; కొలకులు =

సరోవరములు; కమల = పద్మముల; అళి = తుమ్మెదల; కులములు = సమాహములుకలవి; ఐ =

అయ్య; సిరిన్ = కాంతిచేత; ఒప్పెన్ = చక్కగానుండెను; ప్ర = మిక్కిలి; విమల = నిర్మలములైన;

తోయంబులు = నీరు కలవి; ఐ = అయ్య; పాటెన్ = ప్రవహించెను; నదులు = ఏరులు.

వర = శ్రేష్ఠములైన; పుర = పట్టణములు; గ్రామ = గ్రామములు; ఘోషన్ = గొల్లపల్లెలుగలది; ఐ =

అయ్య; వసుధ = భూమండలము; ఒప్పెన్ = అందగించెను; విహగ = పక్షుల; రుత = కూతలతో;

పుష్ప = పూలతో; ఫలముల = పండ్లతో; వెలసెను = విలసిల్లెను; వనములున్ = తోటలు; అలరు =

పూల; సోనలు = జల్లులు; కురిసిరి = వర్షించిరి; ఆ = ఆ; అమర = దేవతా; వరులు = శ్రేష్ఠులు;

దేవదేవుని = విష్ణుమూర్తిని; దేవకీ = దేవకి అనెడి (దేవదేవుడు - బ్రహ్మాండ్రాది దేవతలందరకు

దేవుడైనవాడు, విష్ణువు); దేవి = ఉత్తమురాలు; కనగ = ప్రసవించునప్పుడు.

భావము:

దేవకీదేవి శ్రీకృష్ణభగవానుని ప్రసవిస్తున్నట్టి ఆ సమయంలో ఏడు సముద్రాలు ఉప్పొంగాయి. మేఘాలు ఆనందంతో ఉరుముల చాటింపు వేసాయి. ఆకాశం గ్రహాలతో తారకలతో ప్రకాశించింది. దిక్కులన్ని దివ్యకాంతులతో నిండిపోయాయి. చల్లగాలి కమ్మని వాసనలతో మెల్లగా వీచింది. హోమగుండాలలోని అగ్ని జాజ్వల్యమానంగా వెలిగింది. తుమ్మెదలతో కూడిన పద్మాల గుంపులతో సరోవరాలు కళకళలాడాయి. నదులు నిర్మలమైన నీటితో ప్రవహించాయి. శ్రేష్ఠమైన నగరాలు, గ్రామాలు, గొల్లపల్లెలుతో భూదేవి వెలిగి పోయింది. పక్షుల కిలకిలారావాలతో, పూలతో పండ్లతో ఉద్యానవనాలు, అరణ్యాలు విలసిల్లాయి. దేవతలు పుష్పవర్షాలు కురిపించారు.

10.1-107-క.

పాడిరి గంధర్వోత్తము;

లాడిరి రంభాది కాంత; లానందమునన్

గూడిరి సిద్ధులు; భయముల

వీడిరి చారణులు; మొరసె వేల్పుల భేరుల్.

టీకా:

పాడిరి = గానములు చేసిరి; గంధర్వ = గంధర్వులలో {గంధర్వోత్తములు - చిత్రసేనాదులు};

ఉత్తములు = శ్రేష్ఠులు; ఆడిరి = నాట్యము లాడిరి; రంభాదికాంతలు = అప్పరసలు {రంభాదికాంతలు

- అప్పరసలు (రంభ ఊర్వశి తిలోత్తమ అలంబుస మున్నగువారు)}; ఆనందమునన్ =

ఆనందముతో; కూడిరి = చేరి ఆనందించిరి; సిద్ధులు = సిద్ధులు {సిద్ధులు - విశ్వావసువు

పరావసువు మొదలైనవారు}; భయములన్ = బెదురుటను; వీడిరి = వదలివేసిరి; చారణులు =

దేవయోని విశేషము {చారణులు - దేవగాయకజాతి వారు, వ్యుక్తిని నలుదిశల

వ్యాపింపజేయువారు}; మొరసెన్ = మోగినవి; వేల్పుల = దేవతల యొక్క; భేరుల్ = నగారాలు,

పెద్దదోళ్ళు.

భావము:

శ్రేష్ఠులైన గంధర్వులు (నారద, చిత్రసేనాదులు) దివ్యగానాలు చేసారు; రంభ మొదలైన అప్సరసలు నృత్యాలు చేసారు; సిద్ధులు అనే దేవతలు ఆనందంతో గుంపులు గుంపులుగా చేరారు; చారణులు అనే దేవతలకు భయం తీరి ఆనందించారు; దేవతలు ఉత్సవంగా భేరీలు మోగించారు;

10.1-108-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలాంటి సమయంలో:

10.1-109-క.

సుతుఁ గనె దేవకి నడురే

యతి శుభగతిఁ దారలును గ్రహంబులు నుండన్

దితిసుతనిరాకరిష్టున్

శ్రితవదనాలంకరిష్టు జిష్టున్ విష్టున్.

టీకా:

సుతున్ = పుత్రుని; కనెన్ = ప్రసవించెను; దేవకి = దేవకీదేవి; నడురేయి = అర్థరాత్రి; అతి = మిక్కిలి; శుభ = శుభ ఫలితముల నిచ్చెడి; గతిన్ = విధముగ; తారలును = నక్షత్రములు; గ్రహంబులున్ = గ్రహములు; ఉండన్ = ఉండగా; దితిసుతనిరాకరిష్టున్ = శ్రీకృష్ణుని {దితి సుత నిరాకరిష్టుడు - దితియొక్క పుత్రులైన రాక్షసులను తిరస్కరించువాడు, విష్టువు}; శ్రితవదనాలంకరిష్టు = శ్రీకృష్ణుని {శ్రిత వదనాలంకరిష్టుడు - శ్రిత (ఆశ్రయించినవారి) వదన (మోములను) అలంకరిష్టుడు

(వికాసవంతము చేయు శీలముగల వాడు, ఆనందింపజేయు శీలముగల వాడు), విష్ణువు); జిష్ణున్
= శ్రీకృష్ణుని (జిష్ణుడు - జయశీలుడు, విష్ణువు); విష్ణున్ = శ్రీకృష్ణుని (విష్ణుడు - విశ్వమునకు వెలుపల
లోపల వ్యాపించి యుండువాడు, హరి).

భావము:

దేవకీదేవి అర్ధరాత్రి వేళ నక్షత్రాలు గ్రహాలు అత్యంత శుభస్థానాలలో ఉండగా, రాక్షసులను
శిక్షించేవాడు; ఆశ్రయించినవారి ముఖాలలో ఆనందం నింపేవాడు; జయశీలము గలవాడు; విశ్వం
అంతా వ్యాపించి ఉండువాడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువును ప్రసవించింది.

10.1-110-క.

వెన్నుని నతిప్రసన్నునిఁ

రన్నన గని మెఱుగుఁబోడి రడు నొప్పారెం

బున్నమనాఁడు కళానిధిఁ

రన్న మహేంద్రాశ చెలువు రలిగి నరేంద్రా!

టీకా:

వెన్నుని = విష్ణుమూర్తిని; అతి = మిక్కిలి; ప్రసన్నునిన్ = అనుగ్రహము కలవానిని; కన్ననన్ =
గబుక్కున; కని = చూసి; మెఱుగుబోడి = సుందరి (మెఱుగు బోడి - మెఱుగు (కాంతివంత మైన)
పోడి (పడతి), అందగత్తె); కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పారెన్ = అందగించెను; పున్నమ = పౌర్ణమి; నాడు =
దినమున; కళానిధిన్ = పూర్ణ చంద్రుని (కళానిధి - కళలు సమృద్ధిగా కలవాడు, చంద్రుడు); కన్న =
ప్రసవించెడి; మహేంద్రాశ = తూర్పుదిక్కు (మహేంద్రాశ - మహేంద్రుని యొక్క ఆశ (దిక్కు), తూర్పు);
చెలువు = అందము; కలిగి = ఉండి; నరేంద్రా = రాజా (నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు).

భావము:

ఓ పరీక్షిన్నరేంద్రా! శ్రీ మన్నారాయణుని ప్రసవించి దేవకి మెరుపు తీగలా మెరిసి పోతూ మిక్కిలి అందంగా ఉన్నది; ఆ సమయంలో, దేవకి నిండు పౌర్ణమినాటి పదహారు కళలతో నిండిన చంద్రుని కన్న తూర్పు దిక్కు అంత అందంగా ఉంది.

10.1-111-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

అప్పుడు.

10.1-112-నీ.

జలధరదేహు నాజానుచతుర్భాహు-

సరసీరుహాక్షు విశాలవక్షుఁ

జారు గదా శంఖ చక్రపద్మ విలాసుఁ-

గంధకౌస్తుభమణికాంతి భాసుఁ

గమనీయ కటిసూత్ర కంకణ కేయూరు-

శ్రీవత్సలాంఛనాంచిత విహారు

నురుకుండలప్రభాయుత కుంతలలలాటు-

వైడూర్యమణిగణ వరకిరీటు

10.1-112.1-తే.

బాలుఁ బూర్ణేందురుచిజాలు భక్తలోక

పాలు సుగుణాలవాలుఁ గృపావిశాలుఁ

జాచి తిలకించి పులకించి చోద్య మంది

యుబ్బి చెలరేగి వసుదేవుఁ డుత్సహించె.

టీకా:

జలధర = మేఘములవంటి {జరధరము - నీటిని ధరించునది, మేఘము}; దేహున్ = శరీరపురంగు
కలవానిని; ఆజాను = మోకళ్ళదాకా (పొడవుగా) ఉండెడి; చతుర్ = నాలుగు (4); బాహున్ = చేతులు
కలవానిని; సరసీరుహ = పద్మములవంటి; అక్షున్ = కన్నుల కలవానిని; విశాల = మిక్కిలి
వైశాల్యము కల; వక్షున్ = వక్షస్థలము కలవానిని; చారు = అందమైన; గద = గద (కొమోదకి); శంఖ
= శంఖం (పాంచజన్యము); చక్ర = చక్రము (సుదర్శనము); పద్మ = తామర పుష్పములతో; విలాసున్
= విలసిల్లువానిని; కంఠ = కంఠమునందు; కౌస్తుభమణి = కౌస్తుభము అనెడి రత్నం; కాంతి =
వెలుగులుతో; భాసున్ = ప్రకాశించువానిని; కమనీయ = చూడచక్కని; కటి = మొల; సూత్ర = నూలు;
కంకణ = కంకణములు; కేయూరున్ = దండకడియాలు గలవానిని; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము అనెడి;
లాంఛన = గురుతు, పుట్టుమచ్చ; అంచిత = మనోహరమైన; విహారున్ = క్రీడించువానిని; ఉరు =
అధికమైన; కుండల = చెవికుండలముల; ప్రభా = కాంతులతో; యుత = కూడిన; కుంతల =
ముంగురులుగల; లలాటున్ = నుదురు కలవానిని; వైడూర్య = వైడూర్యము మున్నగు; మణి =
రత్నములు; గణ = అనేకములతో; నర = శ్రేష్ఠమైన; కిరీటున్ = కిరీటము గలవానిని.
బాలున్ = చిన్నపిల్లవానిని; పూర్ణ = నిండు; ఇందు = జాబిల్లి; రుచి = మెరుపులు; చాలు =
చాలాకలవానిని; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరను; పాలున్ = కాపాడువానిని; సుగుణ =
మంచిగుణములకు {సుగుణములు - శమము దమము శాంతము సర్వజ్ఞత్వము మున్నగు
మంచిగుణములు}; అలవాలము = ఉనికిపట్టినవానిని; చూచి = కనుగొని; తిలకించి = చూసి;
పులకించి = సంతోషించి; చోద్యమంది = అబ్బురపడి; ఉబ్బి = ఉప్పొంగి; చెలరేగి = విజృంభించి;
వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; ఉత్సహించెన్ = ఉత్సాహముచెందెను.

భావము:

ఆ బాలుడు దివ్యరూపంతో వసుదేవునికి దర్శనమిచ్చాడు. అతడు నీలమేఘ వర్ణ దేహం కలిగి ఉన్నాడు; (మోకాళ్ళ వరకు) పొడవైన నాలుగు చేతులలో గద శంఖం చక్రం పద్మం వెలుగొందుతున్నాయి; తామరరేకుల వంటి కళ్ళు, విశాలమైన వక్షం ఉన్నాయి; కంఠంలో కొస్తుభమణి కాంతులు వెలుగుతున్నాయి; అందమైన మొలతాడు, కంకణాలు, భుజకీర్తులు ధరించి ఉన్నాడు; శ్రీవత్సము అనే పుట్టుమచ్చ వక్షం మీద మెరుస్తున్నది; చెవికుండలాల కాంతితో ముంగురులు వెలిగిపోతున్నాయి; వైడూర్య మణులు పొదగిన కిరీటం ధరించి ఉన్నాడు; పూర్ణచంద్రుని కాంతులీనుతున్నాడు; అతడు భక్తులందరిని రక్షించే వాడు; సృష్టిలోని సగుణాల పోగు; అతి విశాలమైన కరుణ కలవాడు; వసుదేవుడు ఆ హరిని కనుగొని చూసి పులకించి, ఆశ్చర్యంతో మైమరచి ఉప్పొంగి, ఉబ్బితబ్బిబయ్యాడు.

10.1-113-క.

స్నానముచేయఁగ రామిని

నానందరసాబ్ధిమగ్నుఁడై విప్రులకున్

ధేనువులం బదివేలను

మానసమున ధారపోసె మఱి యిచ్చుటకున్.

టీకా:

స్నానము = స్నానము, నీళ్ళుపోసుకొనుట; చేయగరామిని = చేయలేకపోవుటచేత; ఆనంద = ఆనందమనెడి; రస = రసమునందు; మగ్నుడు = మునిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; విప్రుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; ధేనువులన్ = గోవులను; పదివేలను = పదివేలొంటిని (10,000); మానసమునన్ = మనసునందు; ధారపోసెన్ = ధారాదత్తముచేసెను; మఱి = మరి; ఇచ్చుట = దానముచేయుట; కున్ = కు.

భావము:

స్నానం చేయడం వీలుకాకపోవుట చేత ఆనంద రసమనే సముద్రంలో మునిగి తేలుతున్న వసుదేవుడు బ్రాహ్మణులకు "పదివేల ఆవులు దానం చేస్తున్నాను" అని మానసికంగా ధారపోసాడు.

10.1-114-వ.

మఱియు వసుదేవుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు.

భావము:

ఇంకా వసుదేవుడు.

10.1-115-క.

"ఈ పురిటియింటి కుద్య

ద్దీపంబును బోలి చాల దీపించె నిజం

బీ పాపడు నలు మొగముల

యా పాపని గనిన మేటి యగు" నని భక్తిన్.

టీకా:

ఈ = ఇక్కడి; పురిటి = ప్రసవ; ఇంటి = గృహమున; కున్ = కు; ఉద్యత్ = మిక్కిలి ప్రకాశించెడి;

దీపంబున్ = దీపమును; పోలి = వలె; చాల = అధికముగ; దీపించెన్ = ప్రకాశించెను; నిజంబున్ =

తథ్యముగా; ఈ = ఈ; పాపడు = శిశువు; నలు = నాలుగు (4); మొగముల = ముఖములు కలిగిన; ఆ

= ఆ; పాపనిన్ = పుత్రుడైన బ్రహ్మదేవుని; కనిన = పుట్టించిన; మేటి = గొప్పవాడు; అగును = అయ్యే

ఉండును; అని = అని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

ఇంకా వసుదేవుడు “పురిటింటికి దీపంలా వెలుగుంచుచున్న ఈ పాపడు నిజానికి చతుర్ముఖ బ్రహ్మాని కన్న మహానుభావుడు అయిన విష్ణుమూర్తి” అని అనుకొన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వసుదేవుడు కృష్ణుని పొగడుట

10.1-116-ఆ.

చాఁగి మ్రొక్కి లేచి సరగున నొసలిపైఁ

గేలుఁదమ్మిదోయిఁ గీలుకొలిపి

పాపఁ డనక వెఱక పాపని మొదలింటి

పోకలెల్లఁ దలచి పొగడఁ దొడఁగె.

టీకా:

సాగి = సాగిలపడి (సాగిలపడుట - సాష్టాంగ నమస్కారము చేయుట); మ్రొక్కి = నమస్కరించి; లేచి = పైకి లేచి; సరగునన్ = త్వరితముగ; నొసలి = నుదిటి; పైన్ = మీద; కేలున్ = చేతులు అనెడి; తమ్మి = పద్మముల; దోయిన్ = జంటను; కీలుకొలిపి = తగిల్చి; పాపడు = చిన్నపిల్లవాడు; అనక = అనుకోకుండ; వెఱకన్ = వెనుదీయక; పాపని = శిశువును; మొదలింటి = పూర్వపు; పోకలు = నడవడికలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తలచి = తర్కించుకొని; పొగడ = కీర్తించుట; తొడగెన్ = మొదలిడెను.

భావము:

భక్తితో సాష్టాంగపడి నమస్కారం చేసాడు. లేచి రెండు చేతులనూ తామర మొగ్గల వలె నుదురు పై జోడించాడు. పసి పిల్లాడు అని వెనుదీయకుండా అతని దివ్య చరిత్రలు అన్నీ తలచుకొని పొగడసాగేడు.

10.1-117-క.

"ఏ నిన్ను నఖిలదర్శను

జ్ఞానానందస్వరూపు సంతతు నపరా

ధీనుని మాయాదూరుని

సూనునిగాఁ గంటి; నిట్టి చోద్యము గలదే?

టీకా:

ఏ = ఎటువంటి; నిన్నున్ = నిన్ను; అఖిల = సమస్తమును (అఖిల - సమస్తమైన చతుర్దశ భువనములను); దర్శనున్ = పాలించువానిని (దర్శనుడు - సాక్షిభూతముగ చూచువాడు); జ్ఞాన = జ్ఞానము; ఆనంద = ఆనందములను; స్వరూపు = తన రూపుగా కలవానిని; సంతతున్ = శాశ్వతుని; అపరాధీనుని = సర్వస్వతంత్రుని; మాయా = జననాది ఎల్లమాయలకు; దూరునిన్ = పరమైన వానిని, తిరస్కరించు వానిని; సూనునిన్ = పుత్రుని; కాన్ = అగునట్లు; కంటిన్ = పుట్టించితిని, చూసితిని ఇట్టి = ఇటువంటి; చోద్యమున్ = అద్భుతము; కలదే = ఎక్కడైనా ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

"స్వామీ! నీవు సమస్త సృష్టిని నీ యందు దర్శింప జేస్తావు; జ్ఞానము ఆనందము కూడిన స్వరూపుడవు; నీవు శాశ్వతుడవు; ఎవరి అదుపాజ్ఞలకు నీవు లోబడవు; మాయ నిన్ను అంటలేక దూరంగా తొలగిపోతుంది; అట్టి నిన్ను నేను కన్నానట; ఇలాంటి చోద్యం ఎక్కడైనా ఉందా?

10.1-118-క.

అచ్చుగ నీ మాయను మును

జెచ్చెరఁ ద్రిగుణాత్మకముగఁ జేసిన జగముల్

జొచ్చిన క్రియఁ జొరకుందువు

చొచ్చుటయును లేదు; లేదు చొరకుండుటయున్.

టీకా:

అచ్చగన్ = స్ఫుటముగ; నీ = నీ యొక్క; మాయనున్ = మహిమచేత; మును = పూర్వము; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగ; త్రిగుణాత్మకము = త్రిగుణములతో ఏర్పడినది {త్రిగుణాత్మకము - త్రిగుణములు కలది, సత్త్వగుణముచేత ఇంద్రియాధిదేవతలను రజోగుణముచేత ఇంద్రియములను తమోగుణముచేత పంచమహాభూతములను కలిగినది}; కాన్ = అగునట్లు; చేసిన = చేసినట్టి; జగముల్ = భువనములను; చొచ్చిన = ప్రవేశించినవాని; క్రియన్ = వలె ఉండి; చొరకుందువు = ప్రవేశించక ఉండువు; చొచ్చుటయును = ప్రవేశించుట; లేదు = లేదు; లేదు = లేనేలేదు; చొరకుండుటయును = ప్రవేశించకపోవుట కూడ.

భావము:

నీ మాయను చక్కగా నీ నుండి వెలువరచి సత్త్వం, రజస్సు, తమస్సు అనే త్రిగుణాలుగా విస్తరింపజేస్తావు. ఆ మూడు గుణాలతోను జగత్తులన్నీ సృష్టింపబడుతాయి. త్రిగుణాలు నీలో నిండి ఉంటాయి. కనుక సృష్టిలో ప్రవేశించడం ఉండదు. అలా అని ప్రవేశించక పోవడమూ ఉండదు.

10.1-119-నీ.

అదియు నెట్లన మహాద్రాదులఁ బోలెడి-

దైవేఱువేఱయై యన్నివిధము

లగు సూక్ష్మభూతంబు లమర పోడశ వికా-

రములతోఁ గూడి విరాట్టనంగఁ

బరమాత్మునకు నీకు బలపైన మేను సం-

పాదించి యందు లోబడియుఁ బడక

యుండు సృష్టికి మున్న యున్న కారణమున-

వానికి లోనిభవంబు గలుగ;

10.1-119.1-ఆ.

దట్లు బుద్ధి నెఱుంగ ననువైన లాగునఁ

గలుగు నింద్రియముల కడలనుండి

వాని పట్టులేక వరుస జగంబులఁ

గలసియుండి యైనఁ గలయ వెపుడు.

టీకా:

అదియున్ = అలా; ఎట్లు = ఎలా కుదురుతుంది; అనన్ = అని అడిగినచో; మహత్ = మహాత్మ్యము
{మహదాదులు - అవ్యక్తము మహత్తు అహంకారము పంచమహాభూతములు}; ఆదులన్ =
మున్నగువానిని; పోలేడిది = వంటిది; ఐ = అయ్యి; వేఱవేఱ = విభిన్నములు; ఐ = అయ్యి; అన్ని =
సమస్తమైన; విధములు = రకములవి; అగు = ఐన; సూక్ష్మభూతంబుల్ = శబ్ద స్పర్శ రూప రస
గంధములు; అమరన్ = అమరి యున్నట్టి; పోడశవికారముల = పోడశవికారముల
{పోడశవికారములు - ఏకాదశేంద్రియములు [పంచ జ్ఞానేంద్రియములు (కన్ను, ముక్కు, నాలుక,
చేవి, చర్మము) + పంచ కర్మేంద్రియములు (కాళ్ళు, చేతులు, వాక్కు, గుదము, గుహ్యేంద్రియము)
మరియు పంచ భూతములు (భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని, ఆకాశము)] మరొక విధము
పంచప్రాణములు (5) అంతఃకరణ (1) జ్ఞానేంద్రియములు (5) కర్మేంద్రియములు (5)]; తోన్ = తోటి;
కూడి = కలిసి; విరాట్టు = విశ్వరూపుడు; అనగన్ = అనెడి; పరమాత్మున్ = పరబ్రహ్మమున; కున్ =
కు; నీ = నీ; కున్ = కు; పఱపు = విశాలము; ఐన = అయినట్టి; మేను = దేహము; సంపాదించి =
కల్పించుకొని; అందు = దాని; లోన్ = అందు; బడియున్ = చిక్కి, భోగసాధన కలిగి; పడక =
చిక్కకుండగ, అతీతుడవై; ఉండు = ఉండెడి; సృష్టి = మహదాదిసృష్టికి; మున్న = ముందు; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; కారణమున = కారణముచేత; వాని = వాటి; కిన్ = కి; లోనిభవంబు = లోనైన పుట్టుక;
కలుగదు = సంభవించదు; అట్లు = ఆ విధముగ.
బుద్ధిన్ = జ్ఞానముచేత; ఎఱుగను = తెలిసికొనుటకు; అనువు = వీలు; ఐన = అయినట్టి; లాగునన్ =
విధముగ; కలుగుచున్ = ఉంటూ; ఇంద్రియముల = ఇంద్రియ {చతుర్దశేంద్రియములు -
కర్మేంద్రియములు (5) జ్ఞానేంద్రియములు (5) అంతఃకరణ చతుష్టయము (4)}; కడలన్ = విషయము
లందు {అంతఃకరణచతుష్టయము - 1మనస్సునకు సంకల్పము 2బుద్ధికి నిశ్చయము 3చిత్తమునకు
చింతనము 4అహంకారమునకు అహంభావము}; ఉండి = వర్తించియు; వాని = వాటికి; పట్టు =
తగులము, సంబంధము; లేక = లేకుండగ; వరుసన్ = క్రమముగా; జగంబులన్ =

సమస్తభువనములందు; కలసి = చేరి; ఉండి = ఉన్నవాడవు; ఐనన్ = అయినను; కలయవు = అంటవు; ఎప్పుడున్ = ఏ కాలము నందును.

భావము:

అది ఎలాగ అంటే, సృష్టికి ముందు సృష్టిలో ఉండవలసిన సూక్ష్మ శక్తులన్నీ కలిసి నీకు విరాట్ అనే పేరుగల శరీరం నిర్మిస్తాయి. అలా నిర్మించడానికి పదహారు వికారాలు అనబడే ప్రకృతి వికారాలతో ఆ సూక్ష్మ శక్తులు కలసిపోతాయి. ఆ విరాట్ అనే శరీరం నీకు విస్తరించడానికి అవసరమైనది. ఆ నీ శరీరం సృష్టికి ఆధారమైన మహత్తు మొదలైన ధర్మాల వంటిదే గాని, వానికన్న వేరుగా కూడా ఉంటుంది. ఆ శరీరంలో నీవు ప్రవేశించి ఉండి, దానికి అతీతంగా కూడా ఉంటావు. ఎందుచేతనంటే అది నీ శక్తి అనే నీటి నుండి తయారైన బుడగ వంటిది. నీవు సృష్టికి ముందు కూడా ఉన్నందు వలన విరాట్టులోనికి నీవు పుట్టడం ఉండదు. మానవులకు ఇంద్రియాల ప్రవృత్తులు ఎక్కడ ఆగిపోతాయో అక్కడ ఉండి బుద్ధితో పరిశీలిస్తే ఈ విధమైన జ్ఞానం కలుగుతుంది. ఆ సూక్ష్మశక్తుల ఆధారం లేకుండానే నీవు జగత్తులో నిండి ఉండి కూడా దానితో కలవకుండా ఉంటావు.

10.1-120-క.

సర్వము నీలోనిదిగా

సర్వాత్ముడ; వాత్మవస్తు సప్తపన్నుడవై

సర్వమయుడ వగు నీకును

సర్వేశ్వర! లేవు లోను సందులు వెలియున్.

టీకా:

సర్వమున్ = సమస్త లోకములు; నీ = నీకు; లోనిదిన్ = లోపల ఉండునది; కాన్ = కాగా;

సర్వాత్ముడవు = లోక మందున్నవాడవు {సర్వాత్ముడు - సకల భువనము లంతటి అందు

ఉండువాడు, విశ్వరూపుడు}; ఆత్మవస్తుసప్తపన్నుడవు = లోకాతీతుడవు {ఆత్మ వస్తు సప్తపన్నుడు -

ఆత్మ అనేది వస్తువు యొక్క సమృద్ధి కలవాడవు, పరమాత్మ}; ఐ = అయ్యి; సర్వమయుడవు =

లోకము ధరించినవాడవు సర్వ మయుడు - సకల భువనములు కలిగినవాడు, విశ్వంభరుడు);
అగు = ఐన; నీ = నీ; కును = కు; సర్వేశ్వర = హరి సర్వేశ్వరుడు - సమస్తమైన సృష్టి స్థితి లయ
తిరోధానానుగ్రహములను పంచకృత్యములకును ప్రభువు, విష్ణువు); లేవు = కలుగవు; లోను =
లోపలయును; సందులు = మధ్యయును; వెలియున్ = బయటయును.

భావము:

సర్వమునకు ఈశ్వరుడైన భగవంతుడా! సర్వము నీ లోనే ఉంది; సర్వమునకు ఆత్మ అయిన
వాడవు నీవు; నీ చేత తయారైన వస్తువులతో సర్వము నిండి ఉన్నది; అట్టి నీకు లోపల, మధ్య,
బయట అన్న భేదాలు లేవు.

10.1-121-ఆ.

ఆత్మ వలనఁ గలిగి యమరు దేహదుల

నాత్మకంటె వేఱు లవి యటంచు

దలచువాఁడు మూఢతముఁడు గావునఁ నీశ!

విశ్వ మెల్ల నీవ వేఱు లేదు.

టీకా:

ఆత్మ = పరమాత్మవైన నీ; వలనన్ = వలన; కలిగి = జన్మించి; అమరు = అమరి ఉండెడి; దేహ =
శరీరము; ఆదులన్ = మున్నగువానిని; ఆత్మ = పరమాత్మ; కంటెన్ = కంటె; వేఱులు =
భిన్నములైనవి; అవి = అవి; అట = అట; అంచున్ = అనుచు; తలచు = భావించెడి; వాడు = అతడు;
మూఢతముడు = అత్యధికమైన మూఢుడు {మూఢుడు - మూఢతరుడు - మూఢతముడు};
గావునన్ = కనుక; ఈశ = నారాయణ {ఈశుడు - పంచకృత్యములకు నియామకుడు, విష్ణువు};
విశ్వము = సృష్టి; ఎల్లన్ = అంతయును; నీవ = నీవే; వేఱు = నీకు భిన్నమైనది; లేదు = లేనేలేదు.

భావము:

ఈశ్వరుడా! ఆత్మ నుండి శరీరం మనస్సు మొదలైనవి పుట్టుకొస్తాయి. వాటిని ఆత్మ కన్న వేరైనవి అనుకొనే వాడు పరమ మూర్ఖుడు. విశ్వమంతా నీవే. నీవు కానిది వేరే ఏమి లేదు.

10.1-122-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా.

10.1-123-నీ.

గుణము వికారంబుఁ గోరికయును లేని-

నీవలన జగంబు నెఱి జనించుఁ;

బ్రుచ్చు; లేదగు; నంచుఁ బలుకుట తప్పుగా-

దీశుండవై బ్రహ్మ మీవ యైన

నినుఁ గొల్చు గుణములు నీయానతులు చేయ,-

భటులశౌర్యంబులు పతికి వచ్చు

పగిది నీ గుణముల బాగులు నీ వని-

తోచును నీ మాయతోడఁ గూడి

10.1-123.1-ఆ.

నీవు రక్త ధవళ నీల వర్ణంబుల

జగము చేయఁ గావ సమయఁ జూడఁ

దనరు; దట్లు నేడు దైత్యుల దండింప

బృథివి గావ నవతరించి తీశ!

టీకా:

గుణము = సత్వరజస్తమోగుణాలు; వికారంబున్ = జన్మనమృత్యాది మార్పులు; కోరికయున్ = కర్మానుష్ఠాన వాంఛలు; లేని = లేనట్టి; నీ = నీ; వలనన్ = వలన; జగంబున్ = భువనములు; నెఱిన్ = నిండుగా; జనించున్ = పుట్టును; ప్రబున్ = వర్ధిల్లును; లేదగు = నశించును; అంచున్ = అనుచు; పలుకుట = చెప్పుట; తప్పు = అసత్యము; కాదు = కాదు; ఈశుండవు = సర్వనియామకుండవు; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము; ఈవ = నీవే; ఐన = అయినట్టి; నినున్ = నిన్ను; కొల్చు = సేవించెడి; గుణములు = త్రిగుణములు; నీ = నీ యొక్క; ఆనతులు = ఉత్తరువులను; చేయన్ = చేయుచుండగా; భటుల = సైనికుల యొక్క; శౌర్యంబులున్ = పరాక్రమములు; పతి = ప్రభువున; కిన్ = కు; వచ్చు = చెందెడి; పగిదిన్ = విధముగనే; నీ = నీ యొక్క; గుణములు = గుణములు; బాగులు = మేళ్ళు; నీవి = నీకు చెందినవే; అని = అని; తోచును = అనిపించును; నీ = నీ యొక్క; మాయ = అవ్యక్తమహిమ; తోడన్ = తోటి; కూడి = చేరి.

నీవు = నీవు; రక్త = ఎఱ్ఱని, రజస్; ధవళ = తెల్లని, సత్వ; నీల = నల్లని, తమస్; వర్ణంబులన్ = రంగులచే, గుణములతో; జగమున్ = ప్రపంచమును; చేయన్ = సృష్టించు; కావన్ = పాలించు; సమయన్ = లయములుచేయ; చూడన్ = పూని; తనరుదు = ఒప్పుచుండుదువు; అట్లు = ఆ విధముగ; నేడు = ఇవాళ; దైత్యులన్ = రాక్షసులను {దైత్యులు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; దండింపన్ = శిక్షించుటకు; పృథివిన్ = భూమండలమును; కావన్ = కాపాడుటకు; అవతరించితివి = పుట్టితివి; ఈశ = నారాయణ {ఈశుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు};

భావము:

ప్రభువా! నీ వలన జగత్తు పుడుతుంది. అయితే ఆ జగత్తుకు అవసరమైన త్రిగుణాలు గాని, వాని మార్పులు గాని నీకు లేవు. సృష్టి చేయాలనే కోరిక కూడ నీకు లేదు. నీ వలననే పుట్టిన జగత్తు నీ వలననే వృద్ధిచెంది నీ యందే లయమౌతుంది అనడం పొరపాటు కాదు. సర్వాతీతుడవై, బ్రహ్మము అయిన నీవు తమ ప్రభువు అని నీ ఆజ్ఞను పరిపాలిస్తాయి. లోకంలో భటుల శౌర్యం ప్రభువు శౌర్యం అని ప్రసిద్ధికెక్కుతుంది. అలాగే నీ మాయతో కూడిన గుణాలు, వాని గొప్పదనాలు నీవిగా

తోస్తాయి. నీవు రజోగుణ రూపుడవై సృష్టి చేస్తూ ఉన్నప్పుడు ఎఱ్ఱని రంగుతో కూడి ఉంటావు. సత్త్వగుణ రూపుడవై సృష్టిని రక్షిస్తూ ఉన్నప్పుడు తెల్లని రంగుతో కూడి ఉంటావు. తమోగుణ రూపుడవై సృష్టిని లయంచేస్తూ ఉన్నప్పుడు నల్లని రంగుతో కూడి ఉంటావు. ఇవన్నీ నీవు ధరించే పాత్రలు. అలాగే ఇవాళ కూడ దుష్టులను దండించడానికి భూమి పై మానవుడుగా అవతరించావు.

10.1-124-శా.

మింటన్ మ్రోసిన మ్రోత తాలిమిని లోమేంద్రింప మున్ నీవు నా

యింటం బుట్టెద వంచుఁ గంసుడు దొడిన్ హింసించె నీ యన్నలం;

గంటం గూరుకుఁ దేడు; నీ యుదయ మా కారాజనుల్ చెప్పగాఁ

బంటింపం; డెదురేఁగుదెంచు వడి నీపై నేడు సన్నద్ధుడై."

టీకా:

మింటన్ = ఆకాశమున, ఆకాశవాణి; మ్రోసిన = పలికిన; మ్రోత = పలుకులు; తాలిమిని = నిబ్బరమును; లోన్ = లోపల; మేంద్రింప = నశింపజేయగా; మున్ = పూర్వము; నీవున్ = నీవు; నా = నా యొక్క; ఇంటన్ = కడుపున; పుట్టెదవు = జన్మించెదవు; అంచున్ = అనుచు; కంసుడు = కంసుడు; తొడిన్ = ఒకరి తరువాత ఒకరిని; హింసించెన్ = చంపెను; నీ = నీ; అన్నలన్ = ముందు పుట్టిన వారిని; కంటన్ = కంటిమీదకు; కూరుకున్ = నిద్రను; తేడు = తెచ్చుకోడు; నీ = నీ యొక్క; ఉదయము = అవతరించుట; ఆ = అక్కడి; కారాజనులు = చెరసాల కాపలావారు; చెప్పగాన్ = చెప్పగానే; పంటింపడు = ఉపేక్షింపడు; ఎదురు = ఎదుర్కొనుటకు; ఏగుదెంచున్ = వచ్చును; వడిన్ = శీఘ్రముగ; నీ = నీ; పై = మీదకు; నేడు = ఇవాళ; సన్నద్ధుడు = సిద్ధపడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆకాశవాణి మాటలు కంసుని ధైర్యాన్ని కూలద్రోశాయి. ఆనాటి నుండి నువ్వు నా యింట పుట్టబోతున్నావని భయపడి, వాడు నీ అన్నలను అందరిని సంహరించాడు. ఇప్పుడు నువ్వు పుట్ట బోతున్నా వని తెలిసి కంటికి కునుకు లేకుండ ఉన్నాడు. నువ్వు పుట్టావని కారాగార భటులు చెప్తే తాత్కాలికం చేయడు. వెంటనే నీ మీదకి విరుచుకు పడటానికి సిద్ధమై వచ్చేస్తాడు."

10.1-125-వ.

అనుచుండ దేవకీదేవి మహాపురుషలక్షణుండును, విచక్షణుండును, సుకుమారుండును నైన కుమారునిం గని, కంసునివలని వెఱపున శుచిస్మితయై యిట్లనియె.

టీకా:

అనుచుండన్ = అని పలుకుతుండగా; దేవకీ = దేవకి అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలు; మహాపురుష = మహాపురుషుల యొక్క (మహాపురుషలక్షణములు - సాముద్రిక శాస్త్రమున చెప్పబడిన శంఖ చక్ర వజ్ర పద్మ హలాది చిహ్నములు); లక్షణుండును = లక్షణములు కలవాడు; విచక్షణుండును = జ్ఞాని నేర్పరి ఐనవాడు; సుకుమారుండును = కోమల దేహము కలవాడు; ఐన = అయిన; కుమారునిన్ = పుత్రుని; కని = కనుగొని, ఉద్దేశించి; కంసుని = కంసుని; వలని = మూలమున; వెఱపునన్ = బెదురుతో; శుచి = స్వచ్ఛమైన; స్మిత = చిరునవ్వు కలామె; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా వసుదేవుడు అంటూ ఉండగా, దేవకీదేవి కొడుకును చూసింది. అతడు మహాపురుషుల సాముద్రిక లక్షణాలు కలిగి ఉన్నాడు. అతడు చక్కని చూపులు కలవాడు, చాలా సుకుమారుడు అయ్యి ఉన్నాడు. కంసుని పేరు వినబడగానే దేవకీదేవి భయపడింది. శుచి అయి చక్కటి చిరునవ్వు కలది అయి ఆ దేవదేవుని వంక చూసి ఇలా అంది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకి చేసిన స్తుతి

10.1-126-నీ.

"అట్టిదట్టి దనరానిదై మొదలై నిండు-

కొన్నదై వెలుగుచు రుణములేని

దై యొక్క చందంబుదై కలదై నిర్వి-

శేషమై క్రియలేక చెప్పరాని

దేరూపమని శ్రుతు లెప్పుడు నొడివెడి-

యా రూప మగుచు నధ్యాత్మదీప

మైబ్రహ్మ రెండవ యర్థంబు తుది జగం-

బులు నశింపగఁ బెద్దభూతగణము

10.1-126.1-ఆ.

సూక్ష్మభూతమందుఁ జొరగఁ నా భూతంబు

ప్రకృతిలోనఁ జొరగఁ బ్రకృతి పోయి

వ్యక్తమందుఁ జొరగఁ వ్యక్త మడంగను

శేషసంజ్ఞ నీవు చెలువ మగుదు.

టీకా:

అట్టిది = అలాంటిది; ఇట్టిది = ఇలాంటిది; అనన్ = అనుటకు; రాని = వీలుకాని; మొదలు = మూలకారణము; ఐ = అయ్యి; నిండుకొన్నది = అంతటను వ్యాపించినది; ఐ = అయ్యి; వెలుగుచున్ = ప్రకాశించుచు; గుణము = త్రిగుణా; లేనిది = అతీతమైనది; ఐ = అయ్యి; ఒక్కచందంబు = నిర్వికారము కలది {ఒక్కచందము కలది - ఎప్పటికిని ఒకే విధముగా ఉండునది, షడ్భావవికారములు లేనిది} {షడ్భావవికారములు- 1. ఉత్పత్తి, 2. స్థితి, 3. పరిణామము, 4. వృద్ధి, 5. క్షయము, 6. నాశము, "షడ్భావవికారా భవంతీతి వార్షాయణిః జాయతే, అస్తి విపరిణమతే వర్ధతే అపక్షీయతే వినశ్యతి ఇతి" [సా.మ.భా.]}; ఐ = అయ్యి; కలది = శాశ్వతముగ నుండునది; ఐ = అయ్యి; నిర్విశేషము = ఇంద్రియవిషయలు లేనిది; ఐ = అయ్యి; క్రియ = కర్మవాసన గల పనులు; లేక = లేనిదై; చెప్పన్ = నోటితో వివరించుటకు; రానిది = వీలుకానిది; ఏ = ఎట్టి; రూపము = స్వరూపము; అని = అని; శ్రుతులు = వేదములు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; నొడివెడి = చెప్పెడి; ఆ = అట్టి; రూపము = స్వరూపము గలది; అగుచున్ = జెతూ; అధ్యాత్మ = ఆత్మవిషయ జ్ఞానమును; దీపము = ప్రకాశింపజేయునది; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; రెండవయర్థంబు = ద్వితీయార్థమున, శ్వేతవరాహాది కల్పములు; తుదిన్ = చివరకు; జగంబులున్ = అఖిల లోకములు; నశింపన్ = లయమైపోగా (మహాప్రళయము); పెద్దభూతగణము = పంచమహాభూతములు {పంచమహాభూతములు - భూజలాగ్ని వాయువ్యాకాశములు}.

సూక్ష్మభూతము = భూతాదియైన అహంకారము; అందున్ = లో; చొరగన్ = లయముకాగా; ఆ = ఆ;
 భూతంబు = అహంకారము; ప్రకృతి = మహతత్త్వము; లోనన్ = అందు; చొరగన్ = లయముకాగా;
 ప్రకృతి = ప్రకృతి; పోయి = నశించి; వ్యక్తము = అయవ్యక్తతత్త్వము; అందున్ = లో; చొరగన్ =
 లయముకాగా; వ్యక్తము = అయవ్యక్తతత్త్వము; అడంగును = లీనమై నశించిపోగా; శేష = శేషుడు
 అనెడి; సంజ్ఞన్ = పేరుతో; నీవున్ = నీవు; చెలువము = ఒప్పువాడవు; అగుదు = అయ్యెదవు.

భావము:

“బ్రహ్మదేవుని ఆయుర్ధాయంలో రెండవ సగం పూర్తైన పిమ్మట లోకాలన్నీ ఆ
 మహాప్రళయమునందు నశించిపోతాయి. స్థూలమైన పంచమహాభూతాలు అహంకార మనే
 సూక్ష్మ భూతంలో లీనమవుతాయి. అది మూల ప్రకృతిలో లీనమౌతుంది. ఆ మూల ప్రకృతి
 అయవ్యక్తతత్త్వం లోనికి లీనమౌతుంది. ఆ అయవ్యక్తతత్త్వం కూడ లీనమై నశించిపోతుంది.
 తరువాత శేషుడవై నీవు చక్కగా నిలబడి ఉంటావు. అట్టి నీ తత్త్వం అలాంటిది ఇలాంటిదని
 వివరించడానికి వీలుకానిది. అదే అన్నిటికీ మూలం. అన్నిటా అదే నిండి ప్రకాశిస్తుంటుంది.
 గుణాలకు అతీతమైనది. ఏకైక తత్త్వంగా నిలబడి ఉంటుంది. అది కాక వేరుగా శేషించినది ఏమీ
 ఉండదు. ఏ క్రియా ఉండదు. దాని రూపం ఇలా ఉంటుంది అని చెప్పడానికి వీలులేదు. వేదాలు ఆ
 రూపాన్ని అనగా తత్త్వాన్ని గురించే సర్వత్రా గానం చేస్తూ ఉంటాయి. ఆత్మను అధిష్టించి, దానికి
 ఆధారంగా నిలబడే జ్యోతి అది. అది నీవే.

10.1-127-ఉ.

విశ్వము లీల ద్రిప్పుచు నవిద్యకు జుట్టమ వైన నీకు దా
 శాశ్వతమైన కాలమిది సర్వము వేడబమందు; రట్టి వి
 శ్వేశ్వర! మేలుకుప్ప! నిను నెవ్వడుఁ గోరి భజించు వాడె పో
 శాశ్వతలక్ష్మి మృత్యుజయ సౌఖ్యయుతుం డభయుండు మాధవా!

టీకా:

విశ్వము = ప్రపంచమును; లీలన్ = క్రీడగా; త్రిప్పుచున్ = నడిపించుచు (సృష్టిస్థితిలయల); అవిద్య =
 మాయ; కున్ = కు; చుట్టమవు = సంబంధించినవాడవు; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; తాన్

= తను; శాశ్వతము = ఎప్పటికీ ఉండునది; ఐన = అయినట్టి; కాలము = కాలము; ఇది = ఇది;
 సర్వమున్ = సమస్తము; వేడబము = మాయ; అందురు = అంటారు; అట్టి = అటువంటి; విశ్వేశ్వర =
 ప్రపంచమునకు కర్తా; మేలు = శుభములకు; కుప్ప = రాశి ఐనవాడ; నినున్ = నిన్ను; ఎవ్వడున్ =
 ఎవరైతే; కోరి = ఇచ్చుప్టతో; భజించున్ = సేవించునో; వాడెపో = అతడు మాత్రమే; శాశ్వత = ఎన్నడు
 చెడని; లక్ష్మి = సంపదలు; మృత్యు = మరణమునుండి; జయ = జయము; సౌఖ్య = సుఖములతో;
 యుతుండు = కూడినవాడు; అభయుండు = భయము లేని వాడు; మాధవా = నారాయణా
 {మాధవుడు - మా (లక్ష్మీదేవి)కి ధవుడు (భర్త), మాధవి యొక్క భర్త, విష్ణువు}.

భావము:

విశ్వేశ్వరా! సమస్తమైన శుభాలకు (మేలు కు బహువచనం మేళ్ళు - శుభములు) నిధానమా!
 లక్ష్మీదేవిభర్తవైన నీవు ఈ విశ్వాన్ని అంతటినీ నీ లీలలతో ప్రవర్తింప జేస్తుంటావు. దానికి
 ఆధారమైన అవిద్య అనెడి మాయకు నీవు దగ్గరి బంధువవు. ఈ శాశ్వతమైన అనంతమైన కాలం
 యావత్తు నీవు నడిపించే మాయ. ఇలా శాశ్వతమైన కాలాన్ని ప్రవర్తింపజేస్తూ జగత్తులకు మేలు
 చేకూర్చే నిన్ను కోరి ఆరాధించేవాడు వివేకి. వాడే సమస్త శాశ్వతమైన లక్ష్మీకళలను, సుఖాన్ని,
 మృత్యుంజయాన్ని పొందినవాడు అవుతాడు.

10.1-128-మత్త.

ఒంటి నిల్చి పురాణయోగులు **యోగ**మార్గనిరూఢులై
"కంటి"మందురు గాని, నిక్కము **గ్రా**న; రీ భవదాకృతిం
గంటి భద్రముఁ గంటి; మాంసపుఁ **గ**న్నులం గనబోల; దీ
తొంటిరూపుఁ దొలంగఁబెట్టుము **తొ**యజేక్షణ! మ్రొక్కెదన్.

టీకా:

ఒంటిన్ = నిర్మానుష్య స్థలము లందు; నిల్చి = ఉండి; పురాణ = పురాతన (పురాణ యోగులు -
 సనక సనందన సనత్కుమార సనత్కుజాతాది మహర్షులు); యోగులు = ఋషులు; యోగమార్గ =
 యోగవిధానమున; నిరూఢులు = మిక్కిలి నేర్పరులు; ఐ = అయ్యి; కంటిమి = దర్శించితిమి;
 అందురు = అంటారు; కాని = తప్పించి; నిక్కమున్ = సత్యమునకు; కానరు = చూడలేరు; ఈ = ఈ;

భవత్ = నీ యొక్క; ఆకృతిన్ = స్వరూపమును; కంటిన్ = చూడగలిగితిని; భద్రమున్ = శుభములను; కంటిన్ = పొందితిని; మాంసపుకన్నులన్ = చర్మచక్షువులతో; కనన్ = చూచుటకు; పోలదు = సాధ్యము కాదు; ఈ = ఈ; తొంటి = ఆది; రూపున్ = స్వరూపమును; తొలంగబెట్టుము = తొలగింపజేయుము; తోయజేక్షణ = నారాయణా {తోయజేక్షణుడు - తోయజము (తెల్లతామరల)లవంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

పద్మాక్షా! ప్రాచీనకాలం నుంచీ మహాయోగీశ్వరులు ఒంటరిగా యోగమార్గంలో అత్యంత తీవ్ర సాధన చేసి నిన్ను చూసాము అంటారు. కాని వారు చూసింది తాము చూడదలచిన రూపాన్నే కాని నీవు అనుగ్రహించే ఈ రూపాన్ని కాదు. నీవు దర్శన మిచ్చిన నీ ఈ రూపాన్ని భద్రంగా చూసి తరించాను ప్రభు. ఈ భౌతికమైన కన్నులతో నీ ఈ దివ్యరూపాన్ని చూడడం కష్టంగా ఉంది. నీకు నమస్కరిస్తాను. సర్వస్వానికి ఆధారమైన ఈ నీ స్వస్వరూపాన్ని ఉపసంహరించు.

10.1-129-తే.

విలయకాలమందు విశ్వంబు నీ పెద్ద

కడుపులోన దాచు కడిమి మేటి

నటుడ వీవు; నేడు నా గర్భజుడ వౌట

పరమపురుష! వేడబంబు గాదె?

టీకా:

విలయ = ప్రళయ; కాలము = సమయము; అందున్ = లో; విశ్వంబున్ = భువనములను; నీ = నీ యొక్క; పెద్ద = పెద్ద; కడుపు = గర్భము; లోనన్ = అందు; దాచు = దాచెడి; కడిమి = సమర్థుడవైన; మేటి = శ్రేష్ఠుడవైన; నటుడవు = నడిపించెడివాడవు; ఈవు = నీవు; నేడు = ఇవాళ; నా = నా యొక్క; గర్భజుడవు = కడుపున పుట్టిన వాడవు; ఖేట = అగుట; పరమపురుష = నారాయణా {పరమ పురుషుడు - అత్యున్నతమైన కారణభూతుడు, పురుషోత్తముడు, విష్ణువు}; వేడబంబు = మాయే; కాదే = కాదా, అవును.

భావము:

సృష్టి అంతా ప్రళయంలో లీనమైపోయినప్పుడు ఈ సమస్తమైన విశ్వాన్ని కడుపులో దాచుకొన
సమర్థుడవైన మహా నటుడవు. అలాంటి పరమ పురుషుడవు నీవు నా కడుపున పుట్టడం నీ
మాయ మాత్రమే కదయ్యా! నారాయణా!

10.1-130-త.

నళినలోచన! నీవు నిక్కము నాకు బుట్టెద వంచు నీ
ఖలుడు కంసుడు పెద్దకాలము కారయింట నడంచె; దు
ర్మలినచిత్తుని నాజ్ఞజేయుము; మమ్ము గావుము భీతులన్;
నులుసు లేక ఫలించె నోచిన నోము లెల్లను నీవయ్యె."

టీకా:

నళినలోచన = నారాయణా {నళిన లోచనుడు - పద్మాక్షుడు, హరి}; నీవున్ = నీవు; నిక్కమున్ =
నిజముగా; నా = నా; కున్ = కు; పుట్టెదవు = జన్మించెదవు; అంచున్ = అనుచు; ఈ = ఈ; ఖలుడు =
దుష్టుడు; కంసుడు = కంసుడు; పెద్ద = చాలా; కాలము = కాలము నుండి; కారయింటన్ =
చెరసాలలో; అడంచెన్ = అణచివేసెను; దుర్మలిన = చెడ్డపాపపు; చిత్తున్ = బుద్ధి కలవానిని;
ఆజ్ఞజేయుము = శిక్షింపుము; మమ్మున్ = మమ్ములను; కావుము = కాపాడుము; భీతులన్ =
బెదిరిపోయినవారము; నులుసు = ఏ లోపము, న్యూనత; లేక = లేకుండగ; ఫలించెన్ = ఫలించినవి;
నోచిన = నిష్ఠగా ఆచరించిన; నోములు = వ్రతములు; ఎల్లను = అన్నియును; నీవున్ = నీవు; ఐ =
కలుగుట అయ్యి.

భావము:

కమలదళాలలాంటి చక్కని కన్నులు గల ఓ ప్రభూ! నీవు నా కడుపున పుట్ట బోతున్నావని విని,
దుర్మార్గుడు కంసుడు చాలాకాలంగా మమ్మల్ని ఇలా జైలులో పెట్టి బాధ పెడుతున్నాడు. మలిన
చిత్తంతో మసలుతున్న వాడిని శిక్షించు. భయభ్రాంతులము అయిన మమ్ము రక్షించు. నీ పుట్టుకతో

మేము నోచిన నోములు అన్నీ లోటు లేకుండ పరిపూర్ణంగా పండాాయి స్వామీ." అని చెప్పుకొంది దేవకీదేవి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకీ వసుదేవుల పూర్వజన్మ

10.1-131-వ.

అని యిట్లు దేవకీదేవి విన్నవించిన నీశ్వరుం డిట్లనియె; "నవ్వా! నీవు తొల్లి స్వాయంభువ మన్వంతరంబున పృథ్వి యను పరమపతివ్రతవు; వసుదేవుడు సుతపుడను ప్రజాపతి; మీ రిరువురును సృష్టికాలంబున బ్రహ్మపంపునం, బెంపున నింద్రియంబులం జయించి తెంపున వాన గాలి యెండ మంచులకు సైరించి యేకలములై యాకలములు దిని యే కలంకంబును లేక వేండ్రంబుగఁ బండ్రెండువేల దివ్యవర్షంబులు తపంబులఁ జేసిన నెపంబున మీ రూపంబులు మెఱయ యోజనాజపంబులు జేసి, డాసి, పేర్చి, యర్చింప మీకు నాకుఁ గలరూపుఁ జూపి యేను "దిరంబులగు వరంబులు వేడుఁ" డనిన మీరు నా మాయం బాయని మోహంబున బిడ్డలు లేని దొడ్డయడ్డంబున దుర్దమం బగు నపవర్గంబుఁ గోరక నా యీడు కొడుకు నడిగిన మెచ్చి యట్ల వరం బిచ్చి మీ కేను "పృథ్విగర్భం" డను నర్భకుండ నయితి; మఱియును.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; దేవకీ = దేవకి అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలు; విన్నవించినన్ = మనవిచేయగా; ఈశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అవ్వా = అమ్మా; నీవున్ = నీవు; తొల్లి = పూర్వకాలపు; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడను; మన్వంతరంబునన్ = మనువు కాలము నందు; పృథ్వి = పృథ్వి; అను = అను పేరుగల; పరమ = అత్యుత్తమ; పతివ్రతవు = పతివ్రతవు; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; సుతపుడు = సుతపుడు; అను = అనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; మీరు = మీరు; ఇరువురును = ఇద్దరు (2); సృష్టికాలంబు = సృష్టారంభకాలమున; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; పంపునన్ = ఆజ్ఞమీది; పెంపునన్ = గౌరవముతో; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; జయించి = లొంగదీసుకొని; తెంపునన్ = తెగువతో; వాన = వర్షములు; గాలి = వాయువులు; ఎండ = ఎండలు; మంచుల = మంచుల; కున్ = కు; సైరించి = ఓర్చుకొని; ఏకలములు = ఏకాంతులు, కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; ఆకు = ఆకులు; ఆలములు =

అలములు; తిని = ఆహారముగా తీసుకొని; ఏ = ఎట్టి; కలంకంబున్ = సందేహము; లేక = లేకుండగ;
 వేండ్రంబుగన్ = తీక్షణముగ; పండ్రెండువేల = పన్నెండువేల (12,000); దివ్యవర్షంబులు =
 దివ్యసంవత్సరములు; తపంబులున్ = తపస్సులు; నెపంబునన్ = అనెడి మిషలతో; మీ = మీ
 యొక్క; రూపంబులున్ = ఆకృతుల తేజస్సులు; మెరియన్ = కాంతివంతముకాగా; ఓజన్ =
 క్రమముగా; నా = నా యొక్క; జపంబులున్ = జపములను; చేసి = ఆచరించి; డాసి = చేరి; పేర్చి =
 అతిశయించి; అర్చింపన్ = సేవించగా; మీ = మీ; కున్ = కు; నాకుగల = నా యొక్క; రూపుజూపి =
 సాక్షాత్కారమిచ్చి; ఏను = నేను; తిరంబులు = స్థిరములు; అగు = ఐన; వరంబులు = కోరికలు;
 వేడుడు = కోరుకొనుడు; అనినన్ = అనగా; మీరు = మీరు; నా = నా యొక్క; మాయన్ = మాయను;
 పాయని = తొలగని; మోహంబునన్ = మోహమువలన; బిడ్డలు = సంతానము; లేని = లేనట్టి; దొడ్డ
 = పెద్ద; అడ్డంబునన్ = ఇబ్బందివలన; దుర్గమంబు = పొందరానిది; అగు = ఐన; అపవర్గంబున్ =
 మోక్షమును; కోరక = కోరుకొనకుండగ; నా = నాకు; ఈడు = సమానమైన; కొడుకున్ = పుత్రుని;
 అడిగినన్ = కోరుకొనగా; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; అట్ల = ఆ విధముగనే; వరంబున్ = వరమును; ఇచ్చి
 = ప్రసాదించి; మీ = మీ; కున్ = కు; ఏను = నేను; పృశ్నిగర్భుండు = పృశ్నికి పుట్టినవాడు {అన్నం,
 నీరు, వేదం మొదలైన సమస్తం తన గర్భంలోనే ఉంటాయి కనుక దేవుడే పృశ్నిగర్భుడు. పృశ్ని
 అంటే కిరణం. - పారమార్థిక పదకోశం 2010 (పోత్తూరి వేంకటేశ్వరరావు)}; అను = అనెడి;
 అర్భకుండను = పిల్లవాడను; ఐతి = అయితని; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇలా దేవకీదేవి విన్నవించగా, విష్ణుమూర్తి "అమ్మా! పూర్వం స్వాయంభువ మన్వంతరంలో "పృశ్ని" అనే మహాపతివ్రతవు నువ్వు, అప్పుడు "సుతపుడు" అనే ప్రజాపతి వసుదేవుడు. మీరిద్దరు సృష్టికాలంలో బ్రహ్మదేవుని ప్రేరణతో మహా తపస్సు చేసారు. ఇంద్రియాలను జయించారు. గాలి, వాన, ఎండ, చలి మొదలైన వానిని సహించారు. ఏకాంతగా ఉంటూ ఆకులు అలములు తిని తీవ్రమైన తపస్సు చేసారు. అలా పన్నెండువేల దివ్యసంవత్సరాలు తపస్సు చేయగా మీ రూపాలు కాంతివంత మైనాయి. అలా నిష్ఠగా నా నామజపం చేయగా నా తత్వాన్ని సమీపించగలిగారు. నన్ను బహునిష్ఠగా పూజించారు. అప్పుడు నా సత్యరూపదర్శనం ఇచ్చి, మంచి వరాలు కోరుకో మన్నాను. అప్పటికి మీకు పిల్లలు లేరు. అయితే ఆ సమయంలో నా మాయ మిమ్మల్ని ఆవహించింది. కనుక మోహంతో తిరుగులేని మోక్షం కోరుకోకుండా నాతో సాటి యైన కొడుకును

ప్రసాదించ మని వరం కోరుకొన్నారు. నేను మెచ్చి అలాగే వర మిచ్చాను. నా సాటి వేరొకడు లేడు కనుక నేనే మీకిద్దరికి "పుష్పిగర్భుడు" అనే పేరుతో కొడుకుగా పుట్టాను.

10.1-132-క.

అదితియుఁ గశ్యపుఁ డనగా

విదితుల రగు మీకుఁ గుఱుచవేషంబున నే

నుదయించితి "వామనుఁ" డన

త్రిదశేంద్రానుజడనై ద్వితీయభవమునన్

టీకా:

అదితియున్ = అదితి; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; అనగా = అనగా; విదితులరు = తెలియబడినవారు;
అగు = ఐన; మీ = మీ; కున్ = కు; కుఱుచ = పొట్టివాని; వేషంబునన్ = ఆకృతితో; నేన్ = నేను;
ఉదయించితిన్ = అవతరించితిని; వామనుడు = వామనుడు; అనన్ = అనగా; త్రిదశేంద్ర =
దేవేంద్రునికి {త్రిదశేంద్రుడు - త్రిదశు (దేవత)ల ఇంద్రుడు, దేవేంద్రుడు}; అనుజండను = సోదరుడను,
తమ్ముడను; ఐ = అయ్యి; ద్వితీయ = రెండవ (2); భవమునన్ = జన్మమునందు.

భావము:

రెండవ జన్మలో మీరు "అదితి", "కశ్యపుడు" అనే పేర్లు గల ప్రసిద్ధ మైన దంపతులు. అప్పుడు నేను మరుగుజ్జు రూపంతో "వామనుడు" అనే పేరుతో మీకు జన్మించాను

10.1-133-క.

ఇప్పుడు మూడవ బామున

దప్పక మీ కిరువురకునుఁ దనయుడ నైతిం

జెప్పితిఁ బూర్వము మీయం

దెప్పటికిని లేదు జన్మమిటపై నాకున్

టీకా:

ఇప్పుడు = ప్రస్తుతము; మూడవ = మూడవ (3); బామునన్ = జన్మము నందు; తప్పక = విడువకుండ; మీ = మీ; కున్ = కు; ఇరువుర = ఇద్దర (2); కునున్ = కు; తనయుడను = పుత్రుడను; ఐతిన్ = అయినాను; చెప్పితిన్ = తెలియజెప్పితిని; పూర్వము = ఇంతకుముందే; మీ = మీ; అందున్ = కు; ఎప్పటికిని = ఎప్పటికి; లేదు = ఉండదు; జన్మము = పునర్జన్మము; ఇట = ఇక; పై = మీదట; నా = నా; కున్ = కు.

భావము:

పూర్వం నేను చెప్పనట్లుగానే మూడవ జన్మలో ఇప్పుడు మీ దంపతులకు పుత్రుడుగా జన్మించాను. ఇకపై మీ యందు నాకు పుట్టుక లేదు.

10.1-134-క.

నందనుఁ డనియుం బరమా

నందంబగు బ్రహ్మ మనియు ననుఁ దలచుచు నా

పెందెరువు నొందెదరు; నా

యందలి ప్రేమమున భవము నందరు మీరల్"

టీకా:

నందనుడు = పుత్రుడు; అనియున్ = అని; పరమానందము = మిక్కిలి ఆనందము; అగున్ =

కలుగును; బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము; అనియున్ = అని; ననున్ = నన్ను; తలచుచున్ =

భావించుచు; నా = నాకు చెందిన; పెందెరువున్ = పరమపదమును (పెందెరువు - పెంపు

(ఉత్కృష్టమైన) తెరువు (దారి), పరమపదము; ఒందెదరు = పొందెదరు; నా = నా; అందలి = ఎడల;

ప్రేమమునన్ = భక్తివలన; భవమున్ = పునర్జన్మను; అందరు = పొందరు; మీరల్ = మీరు.

భావము:

నన్ను మీరు కుమారుడని తలచుకుంటు ఉంటారు. ఇప్పుడు నేను అనుగ్రహించిన దర్శనం వలన పరమానంద స్వరూపుడైన "పరబ్రహ్మము" నేనే అని అనుకుంటూ ఉంటారు. ఆ నిరంతర స్మరణ వలన నా అద్భుతమైన లోకాన్ని పొందుతారు. నా యందు మీకున్న ప్రేమ వలన ఇకపై మీరు జన్మ ఎత్తరు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు శిశురూపి యగుట

10.1-135-వ.

అని యిట్లు పలికి యీశ్వరుం డా రూపంబు విడిచి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికి = చెప్పి; ఈశ్వరుండు = శ్రీహరి; ఆ = ఆ; రూపంబున్ = ఆకృతిని; విడిచి = వదలివేసి.

భావము:

ఈ విధంగా చెప్పిన పిమ్మట విష్ణుమూర్తి ఆ బృహద్రూపాన్ని విడిచి పెట్టాడు.

10.1-136-క.

తెప్ప లిడక తలిదండ్రులు

తప్పక దనుఁ జూడ మాయఁ దనరి లలితుడై

యప్పు డటు గన్న పాపని

యొప్పున వేడుకలు జేసె నొకకొన్ని నృపా!

టీకా:

తెప్పలు = కనురెప్పలు; ఇడక = మూయకుండగ; తల్లిదండ్రులు = తల్లిదండ్రులు; తప్పక = విడువకుండగ; తనున్ = అతనిని; చూడన్ = చూచుచుండగా; మాయన్ = మహిమతో; తనరి = అతిశయించి; లలితుడు = మిక్కిలి కోమలుడు; ఐ = అయ్యి; అప్పుడ = అప్పుడే; అటు = అలా; కన్న = ప్రసవించబడిన; పాపని = బిడ్డ; ఒప్పునన్ = వలె; వేడుకలు = వినోదపు చేష్టలు; చేసెన్ = చేసెను; ఒక = ఒకానొక; కొన్ని = కొన్ని; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిస్తూహారాజా! ఈ విధంగా విష్ణుమూర్తి చెప్పిన పిమ్మట. దేవకీవసుదేవులు ఆశ్చర్యచకితులై కన్నార్పకుండ చూస్తుండగా హరి, మాయను ఆవరింపజేసుకొని ఆ దివ్య రూపాన్ని వదిలి, అప్పుడే పుట్టిన పసిబిడ్డ రూపం ధరించాడు. కేరుకేరు మనడం లాంటి కొన్ని వేడుకలు చేసాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుని వ్రేపల్లెకు తరలించుట

10.1-137-వ.

అంత వసుదేవుండు దనకుం జేయవలసిన పను లీశ్వరుండైన హరివలన నెఱింగిన వాడు గావున.

టీకా:

అంత = అంతట; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; తన = అతని; కున్ = కు; చేయవలసిన = పూర్తిచేయవలసిన; పనులు = కార్యములు; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; ఐన = అయినట్టి; హరి = విష్ణుమూర్తి; వలనన్ = వలన; ఎఱింగిన = తెలుపబడిన; వాడు = వాడు; కావునన్ = కనుక.

భావము:

అప్పుడు వసుదేవుడు తాను చేయ వలసిన పనులను శ్రీహరి సంకల్పం వలన గ్రహించాడు. కనుక.

10.1-138-క.

ఆ పురిటి యిల్లు వెలువడి

పాపనిఁ దరలించుకొనుచుఁ బఱచెద ననుచున్

రూపింప నందుభార్యకుఁ

బాప యగుచు యోగమాయ బ్రభవించె నృపా!

టీకా:

ఆ = ఆ; పురిటి = ప్రసవము జరిగిన; ఇల్లు = నివాసమును; వెలువడి = బయటపడి; పాపనిన్ = చంటిపిల్లవానిని; తరలించుకొనుచున్ = తీసుకొని పోతూ; పఱచెదను = వేగముగా వెళ్ళెదను; అనుచున్ = అని భావించుచు; రూపింపన్ = నిశ్చయించుకొనగా; నందు = నందుని యొక్క; భార్య = భార్య; కున్ = కు; పాప = బిడ్డ; అగుచున్ = జెతు; యోగమాయ = యోగమాయాదేవి; ప్రభవించెన్ = పుట్టెను; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిత్తు మహారాజా! అప్పుడు శిశురూపి అయిన విష్ణుని తీసుకొని, పురిటిల్లు దాటించి త్వరత్వరగా తీసుకుపోవాలని గ్రహించాడు. అదే సమయంలో వ్రేపల్లె లోని నందుని భార్య యశోదాదేవి యోగమాయను ఆడబిడ్డగా ప్రసవించింది.

10.1-139-వ.

ఆ య్యవసరంబున

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో

10.1-140-క.

బిడ్డనిఁ గరముల టొమ్మున

నడ్డంబుగ బట్టి పదము ల్లన యిడుచున్

జడ్డనఁ గావలి వారల

యొడ్డు గడచి పురిటిసాల యొయ్యన వెడలెన్.

టీకా:

బిడ్డని = చంటిపిల్లవానిని; కరములన్ = చేతులతో; టొమ్మునన్ = వక్షస్థలమున; అడ్డంబున్ = అడ్డముగా; పట్టి = పట్టుకొని; పదములు = అడుగులు; అల్లనన్ = మెల్లగా; ఇడుచున్ = వేయుచు; జడ్డనన్ = తటాలున; కావలి = కాపలా; వారలన్ = వాళ్ళ యొక్క; ఒడ్డు = అడ్డమును; గడచి = దాటి; పురిటిసాలన్ = ప్రసవగృహమును; ఒయ్యనన్ = చటుక్కున; వెడలెన్ = బయటపడెను.

భావము:

అప్పుడు, వసుదేవుడు పసిబిడ్డను చక్కగా చేతులతో ఎత్తుకొని, రొమ్ముకు అడ్డంగా హత్తుకొన్నాడు. చప్పుడు చేయకుండ మెల్ల మెల్లని అడుగులు వేస్తూ, గభాలున కావలి వాళ్ళు ఉండే ఆవరణ దాటాడు. చటుక్కున పురిటిల్లు నుంచి బయట పడ్డాడు.

10.1-141-వ.

అంత నట.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; అట = అక్కడ.

భావము:

అక్కడ, వ్రేపల్లెలో.

10.1-142-క.

నండుని సతికి యశోదకుఁ

బొందుగ హరి యోగమాయ పుట్టిన మాయా

స్పందమున నొక్క యెఱుగమి

క్రందుకొనియె నూరివారిఁ గావలివారిన్.

టీకా:

నందుని = నందుని యొక్క; సతి = భార్య; కిన్ = కి; యశోద = యశోద; కున్ = కు; పొందుగన్ = చక్కగా; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; యోగమాయ = యోగమాయాదేవి; పుట్టినన్ = జన్మించగా; మాయా = మాయ యొక్క; స్పందమునన్ = ప్రభావము వలన; ఒక్క = ఒకానొక విధమైన; ఎఱుగమి = మైకము; క్రందుకొనియెన్ = కమ్ముకొనెను; ఊరి = వ్రేపల్లెలోని; వారిన్ = వారిని; కావలి = కాపలా; వారిన్ = వాళ్ళను.

భావము:

అక్కడ, నందుడి భార్య యశోదకి యోగమాయ చక్కగా పుట్టింది. వెంటనే ఆ వ్రేపల్లెలో ఊరివారిని, కావలివారిని అందరిని విష్ణుమాయ ఆవరించి చిత్తమైన మైకం కమ్మింది.

10.1-143-వ.

అప్పుడు చప్పుడు కాకుండఁ దప్పుటడుగు లిడుచు, నినుప గొలుసుల మెలుసులు వీడిన దాలంబులు మహోత్థాలుండైన బిడ్డనికి నడ్డంబు గాక కీలూడి వీడిపడ, నరళంబులు విరళంబు లయిన సరళంబులగు మొగసాలలం గడచి, పాపతేఁడు వాకిళ్ళు మరల మూయుచుఁ బడగ లెడగలుగ విప్పి, కప్పి, యేచి, కాచికొని వెంట నంటి రాఁగ దూఁగి నడచునెడ.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; చప్పుడు = శబ్దము; కాకుండన్ = అవ్వకుండగ; తప్పుటడుగులు = ఎత్తెత్తిఅడుగులు; ఇడుచున్ = వేస్తూ; ఇనపగొలుసుల = ఇనపసంకెళ్ళ; మెలుసులు =

సంబంధములు, మెలికలు; వీడినన్ = విడిపోగా; తాలంబులున్ = బీగములు; మహా = మిక్కిలి;
 ఉత్తాలుండు = గొప్పవాడు; ఐన = అయిన; బిడ్డన్ = పిల్లవాని; కిన్ = కి; అడ్డంబు = అడ్డము; కాక =
 కాకుండగా; కీలు = కీళ్ళు; ఊడి = వదలివేసి; వీడిపడన్ = విడిపోవుటతో; అరళంబులు =
 తలుపులు; విరళంబులు = ఎడము కలవి, తెరిచుకున్నవి; అయినన్ = కాగా; సరళంబులు = ప్రతి
 బంధకములు లేనివి; అగు = ఐన; మొగసాలన్ = సింహద్వారములను; గడచి = దాటి; పాపతేడు =
 ఆదిశేషుడు {పాపతేడు - పాప (సర్పము)లకు తేడు (రాజు), ఆదిశేషుడు}; వాకిళ్ళున్ =
 ద్వారములను; మరల = మళ్ళా; మూయుచున్ = మూసివేయుచు; పడగలు = పడగలను;
 ఎడగలుగన్ = విశాల మగునట్లు; విప్పి = విడదీసి; కప్పి = గొడుగువలె కప్పి; ఏచి = అతిశయించి;
 కాచికొని = కనిపెట్టుకొని ఉండి; వెంటనంటి = వెనుకనే; రాగా = వస్తుండగా; తూగి = తూలుతూ,
 వెడలి; నడచున్ = వెళ్ళుతున్న, పోవుచున్న; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

వసుదేవుడు పురిటింటిని దాటి, తప్పటడగులు వేస్తూ చడి చప్పుడు కాకుండా వస్తున్నాడు.
 విష్ణుమాయ వలన కాళ్ళకి చేతులకి ఉన్న ఇనపగొలుసులు, సంకెళ్ళు అతుకులు వీడి
 ఊడిపోయాయి. ఆ మహామహిమాన్వితుని సంకల్పానికి అడ్డు రాలేక తలుపుల తాళాలు కీళ్ళు
 ఊడి పడిపోయాయి. ద్వారాలు వాటంతట అవే తెరుచుకొన్నాయి. వసుదేవుడు మెల్ల మెల్లగా
 ముందున్న చావళ్ళు అన్ని దాటాడు. అక్కడెక్కడా దాక్కుండా మన్నా ఏమి లేని తిన్నని పొడుగైన
 చావళ్ళు. అయినా శ్రీహరి మాయ వలన ఎవరు చూడలేదు. వసుదేవుడు ఇలా చావళ్ళు
 దాటుతుంటే ఆదిశేషుడు ఆ ద్వారాలని మూస్తూ వెనువెంట వస్తున్నాడు. పడగలు విప్పి ఆ
 బాలునికి గొడుగులా పట్టి వెనుకనించి ఎలాంటి ఆపద రాకుండా కాస్తూ అనుసరిస్తున్నాడు.
 వసుదేవుడు ముందుకు వెళుతూ ఉన్నాడు.

10.1-144-క.

ఆ శౌరికిఁ దెరువొసఁగెఁ బ్ర

కాశోద్ధత తుంగ భంగ క్రిత ధరాశా

కాశ యగు యమున మును సీ

తేఘనకుఁ బయోధి త్రోవ యిచ్చిన భంగిన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; శౌరి = వసుదేవుని {శౌరి - శూరిని పుత్రుడు, వసుదేవుడు}; కిన్ = కి; తెరువు = దారి;
ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; ప్రకాశ = బాగుగా కనబడుతు; ఉద్ధతన్ = అతిశయించిన; తుంగ = పొడవైన;
భంగ = అలలు; కలిత = కలిగిన; ధర = భూమి; ఆశ = దిక్కులు; ఆకాశ = ఆకాశము కలది; అగు =
ఐన; యమున = యమునానది; మును = ఇంతకు పూర్వము; సీతేశున్ = శ్రీరాముని {సీతేశుడు -
సీతాదేవి యొక్క భర్త, రాముడు}; కున్ = కు; పయోధి = సముద్రము {పయోధి - పయస్ (నీటి)కి
నిధి, కడలి}; త్రోవ = దారి; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; భంగిన్ = విధముగా.

భావము:

శూరుని పుత్రుడైన వసుదేవుడు నవజాత శిశువుని రేపల్లెకు తరలిస్తూ యమున దగ్గరకు వచ్చాడు.
ఎగిసిపడుతున్న పెద్దపెద్ద అలలతో భూమినుండి ఆకాశందాకా నల్దిక్కులను కమ్ముకుంటు
ప్రవహిస్తూ ఉన్న, ఆ నది పూర్వకాలంలో శ్రీరామునికి లంకాపురం వెళ్ళటానికి సముద్రుడు త్రోవ
యిచ్చినట్లే, ఆ శిశు రూపి శ్రీకృష్ణ భగవానునికి యమున దారి యిచ్చింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : శయ్యన నుంచుట

10.1-145-వ.

ఇట్లు యమున దాటి, దూటి, చని నందుని మందం జేరి, యం దమంద నిద్రం బొంది, యొడ
లెఱుంగని గొల్లలం దెలుప నొల్లక , నిత్యప్రసాద యగు యశోదశయ్య నొయ్యన చిన్నినల్లనయ్య
నునిచి, చయ్యన నయ్యవ్వ కూతు నెత్తుకొని మరల నింటికిఁ బంటింపక వచ్చి య
చ్చిఱుతపాపను దేవకి ప్రక్కం జక్క నిడి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; యమున = యమునానది; దాటి = దాటివేసి; దూటి = చొచ్చి; చని = వెళ్ళి;
నందుని = నందుని యొక్క; మందన్ = పల్లెను; చేరి = ప్రవేశించి; అందు = అక్కడ; అమంద =
గాఢమైన, మందంకాని; నిద్రన్ = నిద్రను; పొంది = పోయి; ఒడలు = ఒళ్ళు; ఎఱుంగని = తెలియని;

గొల్లలన్ = యాదవులకు; తెలుపన్ = తెలియజేయుటకు; ఒల్లక = అంగీకరించకుడా; నిత్య = ఎల్లప్పుడును; ప్రసాద = ప్రసన్నంగా ఉండెడి ఆమె; అగు = ఐన; యశోదన్ = యశోద యొక్క; శయ్యన్ = పక్కమీద; ఒయ్యన్ = త్వరితముగా; చిన్ని = చిన్నపిల్లవాడైన; నల్లనయ్యను = శ్రీకృష్ణుని {నల్లనయ్య - నల్లని అయ్య, కృష్ణుడు}; చయ్యనన్ = చటుక్కున; ఆ = ఆ; అవ్వ = అమ్మ యొక్క; కూతున్ = పుత్రికను; ఎత్తుకొని = చేతులలోకి తీసుకొని; మరలన్ = వెనుకకి; ఇంటి = తన నివాసమున; కిన్ = కి; పంటింపక = సంకోచింపకుండగ; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; చిటుత = చిన్ని; పాపను = బిడ్డను; దేవకి = దేవకీదేవి; ప్రక్కన్ = ప్రక్కన; చక్కన్ = చక్కగా; ఇడి = పెట్టి.

భావము:

ఇలా వసుదేవుడు యమునానదిని దాటి వెళ్ళి, హుటాహుటిని నందుని వ్రేపల్లెను ప్రవేశించాడు. అక్కడ మందలోని గొల్లలందరు ఒళ్ళుతెలియని అతిగాఢమైన నిద్రలో ఉన్నారు. వారికి చెప్పడం ఇష్టంలేని వసుదేవుడు తిన్నగా ఎప్పుడు ప్రసన్నంగా ఉండే యశోదాదేవి శయ్య దగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఆమె కూడ మైమరచి నిద్రపోతోంది. తన చేతిలోని చిన్నారి నల్లనయ్యను జాగ్రత్తగా పరుండబెట్టి. ఆమె పక్కలోని ఆడపిల్లని ఎత్తుకొని వెనక్కి బయలుదేరాడు. తాత్పర్యం చేయకుండా వేగంగా తిరిగి వచ్చి దేవకీదేవి పక్కలో చక్కగా పడుకోబెట్టాడు.

10.1-146-క.

పదముల సంకెల లిడుకొని

మది దలకుచు శూరసుతుడు మందుడు బోలెన్

బెదరుగల రీతి దేహము

గదలించుచు నొదిగియుండె గృణవతనమునన్

టీకా:

పదములన్ = కాళ్ళకు; సంకెలల్ = సంకెళ్ళు; ఇడికొని = పెట్టుకొని; మదిన్ = మనసునందు; తలకుచు = బెదురుతు; శూరసుతుడు = వసుదేవుడు {శూరసుతుడు - శూరుని యొక్క పుత్రుడు, వసుదేవుడు}; మందుడు = ఏమి ఎరుగనివాని; బోలెన్ = వలె; బెదురు = బెరుకు; కల = ఉన్నట్టి;

రీతిన్ = విధముగా; దేహమున్ = శరీరమును; కదిలించుచున్ = వణికించుచు; ఒదిగి =
ముడుచుకొని; ఉండెన్ = ఉండెను; గలువతనమునన్ = గడుసుతనముతో.

భావము:

శూరసేనుని కొడుకైన వసుదేవుడు మనసులో తడబడుతు కాళ్ళకి సంకెళ్ళు తగిలించుకొన్నాడు.
అతడు "ఏమి తెలియని వాడిలా, బెదిరిపోతున్న వాడిలా, ఒదిగి ఒదిగి పోతూ, శరీరం వణుకుతున్న
వాడిలా" గడుసుగా నటిస్తూ ఉన్నాడు.

10.1-147-క.

వనజాక్షునిఁ దెచ్చుటయును

దనసుతఁ గొనిపోవుటయును దానెఱుగక మూఁ

గిననిద్ర జొక్కియుండెను

వనజాక్షి యశోద రేయి వసుధాధీశా!

టీకా:

వనజాక్షునిన్ = శ్రీకృష్ణుని {వనజాక్షుడు - వనజము (పద్మము)ల వంటి అక్షుడు (కన్నులు
కలవాడు), విష్ణువు}; తెచ్చుటయును = తీసుకొని వచ్చుట; తన = తన యొక్క; సుతన్ = పుత్రికను;
కొనిపోవుటయును = తీసుకొని పోవుట; తాన్ = ఆమె; ఎఱుగక = తెలియక; మూగిన్ =
ముంచుకొచ్చిన; నిద్రన్ = నిద్ర యందు; చొక్కి = మైమరచిపోయి; ఉండెను = ఉండెను; వనజాక్షి =
అందగత్తె {వనజాక్షి - పద్మాక్షి, సుందరి}; యశోద = యశోదాదేవి; రేయి = ఆ రాత్రి; వసుధాధీశ =
రాజా {వసుధాధీశుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

మహారాజా! పరీక్షిత్తూ! ఆ పద్మాల లాంటి కళ్ళున్న నల్లనయ్యను తీసుకురావడంకాని, తన
కూతురును తీసుకుపోవడంకాని ఏమాత్రం ఎరుకలేకుండా యశోదాదేవి మైమరచి కమ్ముకు

వచ్చిన నిద్రమైకంలో ఆ రాత్రంతా ఉండిపోయింది. (పద్మాల్లాంటి కళ్ళున్న ఆ యశోదాదేవికి అలాంటి కళ్ళున్న కొడుకు)

10.1-148-సీ.

అంత బాలిక యావు రని యేడ్చు చిలుచప్పు-

దాలించి వేకన నాకయింటి

కావలివారు మేల్కని చూచి తలుపుల-

తాళముల్ తొంటివిధమున నుండఁ

దెలిసి చక్కన వచ్చి దేవకి నీళ్ళాడె-

రమ్ము రమ్మని భోజరాజుతోడఁ

జెప్పిన నాతఁడు చిడిముడి పాటుతోఁ-

దల్పంబుపై లేచి తత్తఱమున

10.1-148.1-తే.

వెండ్రుకలు వీడఁ బైచీర వ్రేలియాడ

దాల్చి కీలూడ రోషాగ్ని దర్పమాడ

భూరివైరంబుతోఁ గూడఁ బురిటియింటి

జాడఁ జనుదెంచి యా పాపఁ జంపఁ గదియ.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; బాలిక = ఆ ఆడపిల్ల; ఆవురు = ఆ...; అని = అనుచు; ఏడ్చు = రోదించెడి; చిలు = చిన్న; చప్పుడున్ = శబ్దమును; అలించి = విని; వేకనన్ = వేకువజామున; నాకయింటి = చెఱసాల; కావలివారలు = కాపలావాళ్ళు; మేల్కని = నిద్రలేచి; చూచి = పరిశీలనగా చూసి; తలుపుల = ద్వారముల యొక్క; తాళముల్ = బీగములు; తొంటి = ఇంతకు ముందు; విధమునన్ = విధముగానే; ఉండన్ = ఉన్నట్లుగా; తెలిసి = చూసుకొని; చక్కనన్ = చక్కగా; వచ్చి = వచ్చి; దేవకి = దేవకీదేవి; నీళ్ళాడెన్ = ప్రసవించెను; రమ్ము = రా; రమ్ము = రా; అని = అని; భోజరాజు = కంసుని {భోజరాజు - భోజదేశమునకు రాజు, కంసుడు}; తోడన్ = తోటి; చెప్పినన్ = తెలుపగా; ఆతడున్ =

అతను; చిడిముడిపాటు = తొట్టుపాటు; తోన్ = తోటి; తల్పంబున్ = మంచము; పైన్ = మీంచి; లేచి = లేచి; తత్తఱమునన్ = తొందరలో.

వెండుకల్ = తలవెంట్టుకలు; వీడన్ = వీడిపోగా; పైన్ = వంటిమీది; చీర = బట్ట; వ్రేలియాడ = వేళ్ళాడుతుండగ; తాల్మి = ధైర్యము; కీలూడన్ = చెదిరిపోగా; రోష = కోపము అనెడి; అగ్ని = అగ్ని; దర్పము = తలెత్తి; ఆడ = చెలరేగ; భూరి = అత్యధికమైన; వైరంబున్ = శత్రుత్వము; తోగూడన్ = కలిగియుండి; పురిటియింటి = ప్రసవగృహము; జాడన్ = దారిని; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; పాపన్ = ఆ బిడ్డను; చంపన్ = వధించుటకు; కదియ = దగ్గరకురాగానే.

భావము:

అక్కడ మధురలో, అప్పుడు, కారాగారంలో పసిపిల్ల కేరుకేరుమని ఏడ్చింది. ఆ శబ్దం విన్న కావలివారి విష్ణుమాయ వీడిపోడంతో వెంటనే మేల్కొన్నారు. లోపలికి తొంగి చూసారు. తాళాలు అవి మామూలుగా ఉన్నాయని స్థిమితపడ్డారు. వెంటనే కంసుడి దగ్గరకు పరుగెట్టుకొని వెళ్ళి, "దేవకి ప్రసవించింది. తొందరగా రమ్మని పిలిచారు. అతడు గాబరాగా మంచం దిగాడు. వెంట్టుకలు చిందర వందరగా వేళ్ళాడుతున్నాయి. పై పంచె నేలమీద జీరాడుతోంది. ఓర్పు నశించి రోషాగ్ని విజృంభిస్తోంది. తీరని శత్రుత్వంతో, వాడు పురుటింటికి పరుగుపెట్టాడు. పసిపాపని చంపేద్దామని దగ్గర కెళ్లాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకి బిడ్డను విడువ వేడుట

10.1-149-వ.

అంత దేవకీదేవి యడ్డంబు వచ్చి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; దేవకీ = దేవకి అనెడి; దేవి = ఉత్తమురాలు; అడ్డంబు = అడ్డుకొన; వచ్చి = వచ్చి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు, చెల్లి దేవకి అన్న కంసుడికి అడ్డం వచ్చి ఇలా అంది.

10.1-150-ఉ.

"**అన్న!** శమింపుమన్న! తగ **ద**ల్లుడు గాఁ డిది మేనకోడ లౌ
మన్నన జేయు మన్న! విను **మా**నినిఁ జంపుట రాచపాడి గా
దన్న! సుకీర్తివై మనఁగ **ద**న్న! మహాత్ములు పోవు త్రోవఁ బో
వన్న! భవత్సహోదరిఁ గ**ద**న్న! నినున్ శరణంబు వేడెదన్.

టీకా:

అన్న = పెద్ద సోదరుడా; శమింపుము = శాంతించుము; అన్న = తండ్రి; తగదు = ఇది మంచిదికాదు;
అల్లుడు = నీకు అల్లు డయ్యే బాలుడు; కాదు = కాదు; ఇది = ఈమె; మేనకోడలు = మేనకోడలు
(ఆడపిల్ల); ఔ = అగును; మన్నన జేయుము = మన్నింపుము; అన్న = తండ్రి; విను = వినుము;
మానినిన్ = స్త్రీని; చంపుట = వధించుట; రాచ = క్షత్రియులకు; పాడి = తగినది; కాదు = కాదు; అన్న
= తండ్రి; సు = మంచి; కీర్తివి = కీర్తికలవాడు; ఐ = అయ్యి; మనన్ కద = బ్రతుకుము; అన్న = తండ్రి;
మహాత్ములు = గొప్పవారు; పోవు = నడచెడి; త్రోవన్ = దారిలో; పోవు = వెళ్ళుము; అన్న = తండ్రి;
భవత్ = నీ యొక్క; సహోదరిన్ = తోడబుట్టినదానిని; కద = కదా; అన్న = తండ్రి; నినున్ = నిన్ను;
శరణంబున్ = రక్షణముకై; వేడెదన్ = ప్రార్థించెదను.

భావము:

"ఓ అన్నా కంసా! శాంతించవయ్యా! ఇది నిన్ను సంహరించే మేనల్లుడు అయ్యే మగపిల్లవాడు
కాదు. ఈమె ఆడపిల్ల నీకు మేనకోడ లవుతుంది. ముద్దు జేయుమయ్యా! ఆడవారిని చంపుట
క్షత్రియమర్యాదలకు తగిన పని కాదు కదయ్యా! కోపాన్ని చల్లార్చుకొని మహాత్ములు నడచే దారిలో
నడువవయ్యా! మంచి కీర్తిమంతుడవుగా జీవించవయ్యా! నేను నీ సోదరి నయ్యా! నిన్ను శరణు
వేడుతున్నానయ్యా! ఈ పిల్లను వదిలెయ్యవయ్యా!

10.1-151-క.

కట్టా; యార్గురు కొడుకులఁ

బట్టి వధించితివి; యాఁడుఁబ్రదుచిది; కోడల్;

నెట్టన చంపఁగ వలెనే?

కట్టిడివి గదన్న! యన్న! కరుణింపఁ గదే.

టీకా:

కట్టా = అయ్యో; ఆర్గురు = ఆరుగురు (6); కొడుకులన్ = నా పుత్రులను; పట్టి = పట్టుకొని; వధించితివి = చంపివేసితివి; ఆడుపడుచు = ఆడపిల్ల; ఇది = ఈమె; కోడల్ = మేనకోడలు (ఆడపిల్ల); నెట్టనన్ = అనివార్యముగా; చంపగవలెనే = వధించవలెనా; కట్టిడివి = కఠినాత్ముడవు; కద = కదా; అన్న = అయ్యో; అన్న = సోదరుడా; కరుణింపగదే = దయచూపుము.

భావము:

అయ్యో! ఇప్పటికే పసిబిడ్డలైన ఆరుగురు కొడుకుల్ని చంపేశావు కదయ్యా! ఇదేమో ఆడపిల్ల కదా, నీ మేనకోడలు కదా ఎందుకని చంపాలయ్యా? అన్నా! మరీ దయలేని వాడవైపోయావయ్యా! కరుణ చూపి వదిలిపెట్టవయ్యా!

10.1-152-క.

పుత్రుడు నీ బ్రతుకునకును

శత్రుండని వింటిగాన సమయింపఁ దగున్;

పుత్రులకు నోచ నైతిని

పుత్రీదానంబు జేసి పుణ్యముఁ గనవే."

టీకా:

పుత్రుడు = కొడుకు; నీ = నీ యొక్క; బ్రతుకున్ = జీవితమున; కును = కు; శత్రుండు = విరోధి; అని = అని; వింటిన్ = విన్నావు; కాన = కనుక; సమయింపన్ = వధించుటకు; తగున్ = యుక్తము అగును;

పుత్రుల్ = కొడుకుల; కున్ = కు; నోచనైతిని = నోచుకొనలేదు పోనీ; పుత్రీ = కూతురును; దానంబున్ = దానము; చేసి = చేసి; పుణ్యమున్ = పుణ్యమును; కనవే = మూటగట్టుకొనుము.

భావము:

నా కొడుకు నీ ప్రాణానికి శత్రువు అని విన్నావు. అందుకు చంపేవు. సరే! నేను కొడుకుల్ని ఎలాగూ నోచుకోలేదు. కనీసం ఈ కూతురైనా నాకు వదలిపెట్టి పుణ్యంకట్టుకోరాదా?"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : మాయ మింటనుండి పలుకుట

10.1-153-వ.

అని పయ్యెదఁ జక్కఁ సవరించుకొనుచు, బలవరించుచు, భ్రాంతిపడి కూతున్ గ్రక్కున నక్కునం
జక్క హత్తుకొని, చెక్కుచెక్కున మోపి, చయ్యన నుత్తరీయాంచలంబున సంచలతం గప్పి,
చప్పుడుగాఁ గుయ్యడ, నయ్యెడం గ్రయ్యం బడి వాడు పోడిమి చెడఁ, దోబుట్టువుం దిట్టి, చిట్టిపట్టి
నావురని వాపోవఁ, గావరంబున నడుగు లొడిసి తిగిచి, వడిం బెడిసిపడం బుడమిపైం బడవైచిన,
న బ్బాలయు నేలంబడక, లీల నెగసి, నవ్య దివ్య మాలికా గంధ బంధుర మణి
హారాంబరాద్యలంకార మనోహరిణియు, గదా శంఖ చక్ర పద్మశర చాపాసి శూలధారిణియునై,
యెనిమిది కరంబులం గరంబొప్పుచు, సిద్ధ చారణ కిన్నర గరుడ గంధర్వాది వైమానిక
నికాయంబు గానికలిచ్చి పొగడ, నెగడుచు, నచ్చరల యాట పాటలకు మెచ్చుచు, మింటనుండి
కంటఁబడి, కంటుపడఁ, గంసుని కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పయ్యెదన్ = కొంగును; చక్కగన్ = చక్కగా; సవరించుకొనుచున్ = సరిచేసుకొనుచు;
పలవరించుచున్ = మొత్తుకొనుచుండగా; భ్రాంతిపడి = కలవరపడిపోయి; కూతున్ = పుత్రికను;
గ్రక్కునన్ = తటాలున; అక్కునన్ = రొమ్మునందు; చక్కన్ = చక్కగా; హత్తుకొని = చేర్చిపట్టుకొని;
చెక్కు = చెంపకు; చెక్కున = చెంపని; మోపి = ఆన్చి; చక్కనన్ = ఒప్పుగా; ఉత్తరీయాంచలంబున =
పైటచెఱగుతో; సంచలతన్ = కంగారును; కప్పి = కప్పిపుచ్చుకొని; చప్పుడుగాన్ = గట్టిగా; కుయ్యడన్

= రోదించగా; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమునందు; క్రయ్యంబడి = కలియబడి; వాడు = అతను;
 పోడిమి = పద్ధతి; చెడన్ = తప్పి; తోబుట్టువున్ = చెల్లెలిని; తిట్టి = దూషించి; చిట్టి = చిన్ని; పట్టిన్ =
 పాపను; ఆవురు = ఆ...; అని = అని; వాపోవగన్ = ఏడ్చుచుండగా; కావరంబునన్ = గర్వముతో;
 అడుగులు = కాళ్ళు; ఒడిసి = ఒడిసిపట్టికొని; తిగిచి = లాగిపెట్టి; వడిన్ = వేగముగా; బెడిసిపడన్ =
 మిడిసిపాటుతో; పుడమి = నేల; పైన్ = మీదకి; పడవైచినన్ = విసిరికొట్టగా; ఆ = ఆ; బాలయున్ =
 ఆడపిల్ల; నేలన్ = నేలమీద; పడకన్ = పడిపోకుండ; లీలన్ = అద్భుతముగా; ఎగసి = ఎగిరి; నవ్య =
 సరికొత్త; దివ్య = దివ్యమైన; మాలికా = పూలమాలలతో; గంధ = సువాసన; బంధుర = తరుచైన;
 మణి = రత్నాలు; హార = దండలు; ఆది = మున్నగు; అలంకార = భూషణములతో; మనోహరిణియున్
 = అందమైనది; గదా = గద; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; పద్మ = పద్మము; శర = బాణములు;
 చాప = విల్లు; అసి = ఖడ్గము; శూల = శూలము; ధారిణియున్ = ధరించినామె; ఐ = అయ్యి;
 ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); కరంబులన్ = చేతులతో; కరంబున్ = మిక్కిలి; ఒప్పుచున్ = ప్రకాశించుచు;
 సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; కిన్నర = కిన్నరులు; గరుడ = గరుడులు; గంధర్వ = గంధర్వులు;
 ఆది = మున్నగు; వైమానిక = దేవయోనివిశేషముల {వైమానికులు - విమానము లందు
 సంచరించువారు, దేవయోని విశేషములు}; నికాయంబు = సమూహములు; కానికలు =
 బహుమతులు; ఇచ్చి = సమర్పించి; పొగడన్ = స్తోత్రములు చేయుచుండ; నెగడుచున్ =
 ప్రకాశించుచు; అచ్చరల = అప్పరసల యొక్క; ఆట = నాట్యములు; పాటల = గానముల; కున్ = కు;
 మెచ్చుచున్ = మెచ్చుకొనుచు; మింటన్ = ఆకాశము; నుండి = నుండి; కంటబడి = కనిపించి;
 కంటపడన్ = విరోధించి; కంసున్ = కంసుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

ఆడపిల్ల కదా రక్షించుకోవచ్చు అని దేవకీదేవి భ్రాంతి పడి, విలపిస్తూ, పలవరిస్తూ పిల్లని ఎత్తుకొని
 గుండెలకు హత్తుకొని, జారిపోతున్న పైట సర్దుకొంటు, పాప చెక్కిలికి తన చెక్కిలి చేర్చి,
 పైటకొంగుతో చటుక్కున పిల్లని కప్పింది. పసిపిల్లేమో గట్టిగా ఏడిచింది. వాడప్పుడు రెచ్చిపోయి
 సిగ్గు, లజ్జ వదిలేసి చెల్లెల్ని తిట్టాడు. కన్నుమిన్ను కానని కావరంతో చిన్నారిపాప కాళ్ళు పట్టుకొని
 లాగాడు. పాప కెవ్వమని ఏడ్చింది. అయినా లెక్కచేయక నేల మీదకి విసిరి కొట్టాడు. కాని పాప
 నేలమీద పడలేదు. రివ్వున ఆకాశానికి ఎగిరింది. ఆమె దేవతాపుష్పాల సువాసనలతో
 ఘుమఘుమలాడిపోతోంది. మణిమయ హారాలు మొదలైన ఆభరణాలతో మనోహరంగా ఉంది.

గద, శంఖం, చక్రం, పద్మం, బాణం, ధనుస్సు, ఖడ్గం, శూలం అనే ఎనిమిది ఆయుధాలు ఎనిమిది చేతులలో చక్కగా ధరించి ఉంది. విమానాల్లో ఆకాశ మార్గంలో పయనించే సిద్ధులు, చారణులు, కిన్నరలు, గంధర్వులు, గరుడులు మొదలైన దేవ గణాలు ఆమెకు కానుకలు సమర్పించి స్తోత్రాలు చేస్తున్నారు. అప్పరసలు నాట్యాలు చేస్తున్నారు. ఆ మాయాదేవి వారిని మెచ్చుకుంటూ, ఆకాశంలో కనబడి, కంసుడిని కర్కశంగా ఇలా హెచ్చరించింది.

10.1-154-ఉ.

"తెంపరివై, పొరిం బొరిని, దేవకిబిడ్డలఁ జిన్నికుఱ్ఱలం

జంపితి, వంతనైన నుపశాంతి వహింపక, జాలమీద నొ

ప్పింపితి, విస్సీరో! యిదియు బీరమె? నా సరసన్ జనించి నిన్

జంపెడు వీరుఁ డొక్క దెస సత్కృతి నొందెడువాడు; దుర్మతీ!"

టీకా:

తెంపరివి = తెంపరితనం కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; పొరింబొరిని = వరుసగా; దేవకి = దేవకి యొక్క; బిడ్డలన్ = పుత్రులను; చిన్ని = చంటి; కుఱ్ఱలన్ = పిల్లవాళ్ళను; చంపితివి = వధించావు; అంతన్ = అంతటితో; ఐననున్ = అయిన; ఉపశాంతి = ఓర్పు; వహింపక = పట్టకుండ; జాల = రాళ్ళ; మీదన్ = పైన; నొప్పింపితి = కొట్టితివి; ఇస్సీరో = ఛీ; ఇదియున్ = ఇదికూడ; బీరమె = మగతనమేనా, కాదు; నా = నాకు; సరసన్ = తోడనే; జనించి = పుట్టి; నిన్ = నిన్ను; చంపెడు = వధించెడి; వీరుడు = శూరుడు; ఒక్క = ఒకానొక; దెసన్ = పక్కన; సత్కృతిన్ = సమ్మానములను, మంచిగ చూడబడుట; ఒందెడున్ = పొందుచున్నాడు; వాడు = అతను; దుర్మతీ = చెడ్డబుద్ధి గలవాడా.

భావము:

"దుర్మార్గుడా! తెంపరితనంతో దేవకీదేవి బిడ్డలను వరసపెట్టి ఆరుగురిని వధించావు. అంతటితో శాంతించక పసిబిడ్డను ఆడపిల్లను నన్ను విసిరి కొట్టావు; ఛీ! ఛీ! ఇదేనా నీ వీరత్వం? నిన్ను చంపే మహా వీరుడు ఒకడు నాతో పాటే పుట్టి మరో చోట గొప్ప గౌరవాలు పొందుతున్నాడటలే."

10.1-155-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

ఇలా హెచ్చరించి అదృశ్యమైంది.

10.1-156-క.

మహనీయ గుణాస్పదయై,
మహిలో నా దేవి జనము మన్నింపంగా,
బహు నామ నివాసంబుల,
బహునామములం జరించె భద్రాత్మికయై.

టీకా:

మహనీయ = మిక్కిలి గొప్పదైన; గుణ = సుగుణములకు; ఆస్పద = ఉనికిపట్టు; ఐ = అయ్యి; మహి = భూలోకము; లోన్ = అందు; ఆ = ఆ; దేవి = దేవత; జనము = ప్రజలు; మన్నింపంగా = పూజించుచుండగా; బహు = అనేకమైన; నామ = పేర్లు కల; నివాసంబులన్ = స్థలము లందు; బహు = అనేకమైన; నామములన్ = పేర్లతో; చరించెన్ = వర్తిలెను; భద్రాత్మిక = శుభముల నిచ్చునది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ దేవి భూలోకంలో అనేక చోట్ల ప్రజలచే పూజింపబడుతున్నది. ఒక్కొక్కచోట ఒక్కొక్క పేరుతో ఒక్కో మహాగుణం ప్రధానంగా వివిధ నామాలతో విలసిల్లుతూ ఉన్నది. ఏ ఊరైనా, ఏ పేరైనా రక్షించడమే ఆమె ముఖ్య లక్షణమై ఉంటుంది.

10.1-157-వ.

అంత నాబోటి పలికిన కలికి పలుకులు ములుకులై, చెవులఁ జిలికిన, నులికిపడి, జళుకు గదిరిన మనంబున, ఘనంబుగ వెఱఁగంది, కంది, కుందెడు దేవకీవసుదేవుల రావించి, యాదరంబున సంభావించి, చేరి, వారితో నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; బోటి = ఆమె; పలికిన = చెప్పిన; కలికి = చతురమైన; పలుకులు = మాటలు; ములుకులు = బాణములు; ఐ = అయ్యి; చెవులన్ = చెవుల యందు; చిలికినన్ = సోకగా; ఉలికిపడి = అదిరిపోయి; జళుకు = దిగులు; కదిరిన = పుట్టిన; మనంబునన్ = మనసుతో; ఘనంబుగా = మిక్కిలి అధికముగా; వెఱగంది = బెదిరిపోయి; కంది = సంతాపించి; కుందెడు = దుఃఖించెడి; దేవకీ = దేవకి; వసుదేవులన్ = వసుదేవులను; రావించి = పిలిపించి; ఆదరంబునన్ = ఆత్మీయతతో; సంభావించి = మన్నించి; చేరి = దగ్గరకుపోయి; వారి = వారల; తోన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు ఆ యోగమాయ పలుకులు బాణాలై చెవులో దూరి కలతపెట్టాయి. అతడు ఉలిక్కిపడ్డాడు. చెదరిన మనస్సుతో బాగా భయపడ్డాడు. దుఃఖంతో కుంగిపోతున్న దేవకీవసుదేవులను పిలిపించి, ఆదరించి, గౌరవించాడు. దగ్గరకు చేరి వారితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-158-ఉ.

"**పావు**డ; బాలఘాతకుడ; **బంధు** విరక్తుడ; దుష్ట చిత్తుడన్;
గోపనుడన్; జరన్మృతుడ; **గ్రూ**రుడ; బ్రాహ్మణహంత భంగి మీ
పాపల జంపితిన్; బయలి **ప**ల్కుల నమ్మితి; సాధులార! నా
పాపము లుగ్గడింపక, కృ**పా**పరులై కనరే! శమింపరే!

టీకా:

పాపుడన్ = పాపము చేసిన వాడను; బాల = శిశువులను; ఘాతకుడన్ = చంపిన వాడను; బంధు = చుట్టములపై; విరక్తుడన్ = ప్రేమ లేనివాడను; దుష్టచిత్తుడన్ = చెడ్డబుద్ధి గలవాడను; కోపనుడన్ = అధిక కోపము కలవాడను; చరత్ = తిరుగుతున్న; మృతుడన్ = శవముతో సమానుడను; క్రూరుడన్ = కఠినుడును; బ్రాహ్మణహంత = బ్రహ్మహత్య చేసెడివాని; భంగిన్ = వలె; మీ = మీ యొక్క; పాపలన్ = పిల్లలను; చంపితిన్ = వధించితిని; బయలి = ఆకాశవాణి; పల్కులన్ = మాటలను; నమ్మితిన్ = విశ్వసించితిని; సాధులారా = సజ్జనులులారా; నా = నా యొక్క; పాపములున్ = పాపపు పనులను; ఉగ్గడింపక = ప్రకటించక; కృపాపరులు = దయ గలవారు; ఐ = అయ్యి; కనరే = చూడండి; శమింపరే = శాంతించండి.

భావము:

"శాంతమూర్తులారా! మహాపాతకుడను. నేను బయలు మాటలు నిజమని నమ్మి బ్రహ్మహత్య చేసే పాతకుడులా మీ పురిటి కందులను చంపాను. బంధువులపై కత్తిగట్టిన దుష్ట బుద్ధిని. క్రోధం నా కళ్ళుకప్పివేసింది. నేను బ్రతికున్న చచ్చిన వాడితో సమానం. మహాక్రూరుడిని. మహాపాపిని. నా తప్పులు, పాపాలు లెక్కించకుండ దయాస్వభావంతో నన్ను కరుణించి క్షమించండి.

10.1-159-ఉ.

ఒక్కడఁ బ్రాణులందఱు నిజోచితకర్మము లోలిఁ ద్రిప్పగా,
నొక్కొక మేనితో బొడమి, యొక్కొక త్రోవను రాకపోకలం
జిక్కులఁ బొందుచుండుదురు; చెల్లిని సంస్కృతితోడఁ బాయ, రే
నెక్కడి హంత? మీ శిశువు లెక్కడి హన్యులు? దూఱనేటికిన్?

టీకా:

ఒక్క = ఒకానొక; ఎడన్ = చోట; నిజ = తమకు; ఉచిత = తగిన; కర్మముల్ = పనులను; ఓలిన్ = క్రమముగా; త్రిప్పగా = నడిపించుతుండగా; ఒక్కొక్క = ఒకటి తరువాత ఒకటి; మేని = దేహముల; తోన్ = తోటి; పొడమి = పుట్టి; ఒక్కొక్క = వేరువేరు విధముల; త్రోవను = దారు లందు; రాకపోకలన్

= జననమరణము లందు; చిక్కులన్ = ఇక్కట్లను; పొందుచుండుదురు = అనుభవించెదరు; చెల్మిని
 = స్నేహభావముతో; సంస్కృతి = సంసార లంపటము; తోడన్ = నుండి; పాయలేరు = విడివడలేరు;
 ఏన్ = నేను; ఎక్కడి = ఎక్కడి; హంత = చంపినవాడను; మీ = మీ యొక్క; శిశువుల్ = పిల్లలు; ఎక్కడి
 = ఎక్కడి; హన్యులు = హత్య చేయబడినవారు; దూఱన్ = దూషించుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు.

భావము:

వారి వారి కర్మలే జీవులను నడిపిస్తుంటాయి. అలా వారి కర్మలే కారణంగా, ఎన్నోరకాల జీవులు
 వారికి అనుకూలమైన దేహంతో ఒక్కొక్కోట జన్మిస్తారు. అందరు తలోవైపునుంచి వచ్చి ఒకచోట
 చేరతారు, జీవిస్తారు, ఎవరిదారిన వారు వెళ్ళిపోతారు. ఈ రాక పోకలలో చిక్కులు పడుతుంటారు.
 ఒకచోట ఏర్పడిన స్నేహాలు అక్కడ వదలి వెళ్ళిపోతారు. ఇలా ఉండగా, చంపేవాడు ఎవడు?
 చనిపోయేవాడు ఎవడు? మీ బిడ్డలను చంపినవాడను నేను కాదు. వారు నాచే చంపబడ్డవారు
 అనటం కూడా సరి కాదు. ఇంక ఒకరి నేరాలొకరు ఎంచడం ఎందుకు?

10.1-160-క.

పగతురఁ జెఱిచితి ననియును,

బగతురచేఁ జెడితి ననియు, బాలుఁడు తలఁచున్;

బగచెలుములు లే వాత్మకుఁ

బగచెలుముల కీలు కర్మబంధము సుండీ!"

టీకా:

పగతురన్ = శత్రువులను; చెరచితిన్ = వధించితిని; అనియునున్ = అని; పగతుర = వైరుల; చేన్ =
 వలన; చెడితిని = పాడైపోతిని; అనియున్ = అని; బాలుడు = తెలివితక్కువవాడు; తలఁచున్ =
 భావించును; పగ = శత్రుత్వము; చెలుములు = స్నేహములు; లేవు = ఉండవు; ఆత్మ = ఆత్మ; కున్ = కి
 {బగచెలుములకీలు కర్మబంధము సుండీ.}; పగ = శత్రుత్వము; చెలుముల = మిత్రత్వముల; కీలు =
 మర్మము, సంబంధము; కర్మ = చేసికొన్న కర్మలకు; బంధము = సంబంధించినవి; సుండీ = సుమా.

భావము:

తాను శత్రువులను బాధించానని. తన్ను శత్రువులు బాధించారని అమాయకుడు మాత్రమే అనుకుంటాడు. సత్యం తెలుసుకొని ఆలోచిస్తే, ఆత్మకు స్నేహ విరోధాలు అంటూ లేవు. ఆ శత్రుత్వ మిత్రత్వాల మధ్య సంబంధం కేవలం తమ కర్మల బంధం మాత్రమే సుమా."

10.1-161-వ.

అని పలికి, కన్నీరు నించి, వగచి, వెఱచుచు, దేవకీవసుదేవుల పాదంబులఁ బట్టుకొని, సంకెలలు విప్పించి, మిక్కిలి యక్కఱ గల వాక్యంబుల నైక్యంబులు నెఱపిన, వారును బరితప్తుం డైన కంసునిఁ జూచి, రోషంబును బాసి; రంత నా వసుదేవుండు బావ కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; కన్నీరు = కన్నీటిని; నించి = కార్చి; వగచి = విచారించి; వెఱచుచున్ = బెదురుతూ; దేవకీ = దేవకి; వసుదేవుల = వసుదేవుల యొక్క; పాదంబులన్ = కాళ్ళు; పట్టుకొని = పట్టుకొని; సంకెలలన్ = సంకెళ్ళను; విప్పించి = ఊడదీయించి; మిక్కిలి = అధికమైన; అక్కఱ = ప్రీతి; కల = కలిగిన; వాక్యంబులన్ = మాటలతో; ఐక్యంబులు = దగ్గరి తనములు; నెఱపినన్ = నడపగా; వారును = వారు; పరి = మిక్కిలి; తప్తుండు = పశ్చాత్తాపము పడువాడు; ఐన = అయినట్టి; కంసునిన్ = కంసుని; చూచి = కనుగొని, ఉద్దేశించి; రోషంబునున్ = కోపమును; పాసిరి = విడిచి పెట్టారు; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; బావ = భార్యకి అన్న; కిన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

కంసుడు ఇలా పలికి, దుఃఖించి, కన్నీరు పెట్టుకున్నాడు. బెదురు బెదురుగా దేవకీవసుదేవుల కాళ్ళు పట్టుకొని వేడుకున్నాడు. వారి సంకెళ్ళు ఊడదీయించాడు. చాలా ప్రేమ కురిసే మాటలతో ఐకమత్యాలు చూపించాడు. వారు కూడ పశ్చాత్తాపం పడుతున్న కంసుని చూసి శాంతించారు. అప్పుడు వసుదేవుడు కంసుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-162-శా.

"**బావా!** నీ వచనంబు నిక్కము సుమీ; **ప్రాణుల్** గతజ్ఞాను లై
నీవే నంచును లోభ మోహ మద భీ **నిర్మితతామోద** శో
కావేశంబుల నొండొరుం బొడుతు రే**కా**కారుడై సర్వరూ
పావిష్టుండగు నీశ్వరుం దెలియలే **ర**న్యోన్యవిభ్రాంతులై"

టీకా:

బావా = బావా; నీ = నీ యొక్క; వచనంబు = మాట; నిక్కము = నిజమే; సుమీ = సుమా; ప్రాణుల్ = జీవులు; గత = పోయిన; జ్ఞానులు = విజ్ఞానము కలవారు; ఐ = అయ్యి; నీవు = నీవు; ఏను = నేను; అంచునున్ = అనుచు; లోభ = లోభము; మోహ = మోహము; మద = మదము; భీ = భీతి; నిర్మితతామోద = స్నేహాంగీకార రాహిత్యము; శోక = దుఃఖము; ఆవేశంబులన్ = ఆవేశములతో; ఒండొరున్ = ఒకరినొకరు; పొడుతురు = చంపెదరు; ఏకాకారుడు = అఖండ స్వరూపుడు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సమస్తమైన; రూప = రూపముల జీవు లందు; ఆవిష్టుండు = ఉన్నవాడు; అగు = ఐన; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; తెలియ = తెలిసికొన; లేరు = లేరు; అన్యోన్య = ఒకరిపై నొకరు; విభ్రాంతలు = నమ్మలేనివారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"బావా! కంసమహారాజా! నీవు చెప్పిన మాట నిజమే సుమా! ప్రాణు లందరు అహంకారంచేత జ్ఞానాన్ని నష్టపోతారు. లోభం, మోహం, మదం, భయం, శత్రుత్వం, ఇష్టం, దుఃఖం, ఆవేశం మొదలైనవాటికి లోనై నువ్వా, నేనా అంటు ఒకరినొకరు వధించుకుంటూ ఉంటారు. అంతేగాని, ఉన్నది పరమాత్మ ఒకడే అనీ, అతనే అనేక రూపాలలో ఉంటాడని తెలుసుకోలేక, ఇతరులు వేరు తాము వేరు అనుకుంటూ భ్రాంతిలో పడుతూ ఉంటారు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసునికి మంత్రుల సలహా

అని యిట్లు బ్రసన్నులైన దేవకీవసుదేవుల యనుజ్ఞ వడసి, కంసుం డింటికిం జని, యా రేయి గడపి, మఱునాఁడు ప్రొద్దునం గ్రద్దనం దనకుం బరతంత్రులగు మంత్రుల రావించి, యోగనిద్ర వలనం దా వినిన వృత్తాంతం బంతయు మంతనంబున నెఱింగించిన, నపుడు వార లతని కిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రసన్నులు = అనుకూలురు; ఐన = అయినట్టి; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవుల = వసుదేవుల; అనుజ్ఞ = సెలవు; పడసి = తీసుకొని; కంసుండు = కంసుడు; ఇంటికిన్ = తన నివాసమున; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; రేయి = రాత్రి; గడపి = గడపి; మఱునాడు = మర్నాడు; ప్రొద్దునన్ = ఉదయమే; గ్రద్దనన్ = త్వరితముగ; తన = అతని; కున్ = కి; పరతంత్రులు = మిక్కిలి అనుకూలురు; అగు = ఐన; మంత్రులన్ = మంత్రులను; రావించి = పిలిపించి; యోగనిద్ర = యోగమాయ; వలనన్ = నుండి; తాన్ = అతను; వినిన = విన్నట్టి; వృత్తాంతంబు = వర్తమానము; అంతయున్ = అంతా; మంతనంబునన్ = ఏకాంతమున; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; అప్పుడు = అప్పుడు; వారలు = వారు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = చెప్పిరి.

భావము:

ఇలా ప్రసన్నులు అయిన దేవకీవసుదేవుల అనుమతి తీసుకుని, కంసుడు తన ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ రాత్రి ఎలాగో గడపి మరునాడు ఉదయాన్నే తన మంత్రులను పిలిపించాడు. దేవి యోగమాయ చెప్పిన విషయాలు అన్నీ వారికి చెప్పి సలహా అడిగాడు. వారు ఇలా అన్నారు.

10.1-164-క.

"ఇట్లయినఁ దడయ నేటికి?

పట్టణముల, మందలందుఁ బుల్లెల నెల్లన్

బుట్టిడి పెరిగెడి శిశువులఁ

బట్టి వధించెదము; మమ్ముఁ బంపు మధిశా!

టీకా:

ఇట్టయినన్ = అలా అయితే; తడయన్ = ఆలస్యము చేయుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు; పట్టణములన్ = పురములలోను; మందలు = గొల్లపల్లెలు; అందున్ = లోను; పల్లెలన్ = పల్లెటూళ్ళలోను; ఎల్లన్ = అన్నిచోట్లను; పుట్టెడి = పుట్టినట్టి; పెరిగెడి = పెరుగుతున్నట్టి; శిశువులన్ = చంటిపిల్లలను; పట్టి = పట్టుకొని; వధించెదము = చంపెదము; మమ్మున్ = మమ్ములను; పంపుము = పంపించుము; అధీశా = నాయకుడా, రాజా.

భావము:

“అలా అయితే ఇంకా ఆలస్యం దేనికి మహారాజా! పట్టణాలు, గొల్లపల్లెలు, గ్రామాలు అన్నిటిని వెదకి పసిపాపలు ఎక్కడ పుట్టినా పెరిగినా వధించి వస్తాము మమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించండి

10.1-165-మ.

భవదీయోజ్జ్వల బాహుచాప విలసద్బాణావళీ భగ్నులై,

దివిజాధీశ్వరు లే క్రియంబడిరో? యే దేశంబులం డాగిరో?

శివునిం జొచ్చిరో? బ్రహ్మఁ జెందిరో? హరిన్ సేవించిరో? మౌని వృ

త్తివనాంతంబుల నిల్చిరో? మనకు శోధింపం దగున్ వల్లభా!

టీకా:

భవదీయ = నీ యొక్క; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన; బాహు = భుజబల; చాప = ధనుస్సు నందు;

విలసత్ = విలసిల్లెడి; బాణ = బాణముల; ఆవళీ = సమూహములచేత; భగ్నులు =

ఒడిపోయినవారు; ఐ = అయ్యి; దివిజ = దేవతా; అధీశ్వరులు = ప్రభువులు; ఏక్రియన్ = ఎలా; పడిరో

= పడిపోయారో; ఏ = ఏ; దేశంబులన్ = దేశములలో; డాగిరో = దాక్కిన్నారో; శివునిన్ = శంకరుని;

చొచ్చిరో = శరణువేడిరో; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మదేవుని; చెందిరో = చేరిరో; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని;

సేవించిరో = కొలిచిరో; మౌని = మునుల; వృత్తని = విధానమున; వనాంతంబులన్ = అడవులలో;

నిల్చిరో = వసించిరో; మన = మన; కున్ = కు; శోధింపన్ = వెతుకుట; తగున్ = యుక్తమైనపని;

వల్లభా = రాజా.

భావము:

మహారాజా! భయంకరంగా ప్రకాశిస్తున్న బాహువులతో ప్రయోగించిన బాణాల దెబ్బలు తిన్న దేవతాప్రభువులు ఏమైపోయారో? ఎక్కడ తలదాచుకున్నారో? శివుని ఆశ్రయించారేమో? లేక బ్రహ్మనో విష్ణువునో సేవిస్తున్నారేమో? అదీ కాకపోతే మునివృత్తులను స్వీకరించి నిరాశతో అరణ్యాలమధ్యలో ఉండిపోయారేమో? మనం వెదకడం మంచిది.

10.1-166-క.

నొచ్చిరి శాత్రువు లనుచును

విచ్చలవిడిఁ దిరుగ వలదు, వివిధాకృతులన్

ముచ్చిలి వత్తురు; వారలు

సచ్చిన యందాక మఱవఁ జన దధిపునకున్.

టీకా:

నొచ్చిరి = దెబ్బతిన్నారు; శాత్రువులు = వైరులు; అనుచునున్ = అనుకొనుచు; విచ్చలవిడిన్ = స్వేచ్ఛగా; తిరుగన్ = సంచరించుట; వలదు = పనికిరాదు; వివిధ = అనేక విధములైన; ఆకృతులన్ = రూపములలో; ముచ్చిలి = మోసపుచ్చి; వత్తురు = వచ్చెదరు; వారలున్ = వారు; సచ్చిన = చచ్చిపోయే; అందాక = వరకు; మఱవన్ = ఉపేక్షించుట; చనదు = తగదు; అధిపున్ = రాజున; కున్ = కు.

భావము:

శత్రువులు దెబ్బతిన్నారు కదా! అనుకుని విచ్చలవిడిగా తిరగరాదు. వారు ఎన్నో రకాల వేషాలతో దొంగతనంగా రాగలరు. వారు చచ్చిపోయేటంతవరకు రాజైనవాడు వారిని మరచిపోరాదు.

10.1-167-క.

ఒత్తికొనుచు రానీఁజనఁ

దెత్తిన రోగముల, రిపుల, నింద్రియముల ను

త్పత్తి సమయములఁ జెలుపక

మెత్తన గారాదు; రాదు మీద జయింపన్.

టీకా:

ఒత్తికొనుచున్ = తోసుకొనుచు; రానీన్ = రానిచ్చుట; చనదు = తగదు; ఎత్తిన = విజృంభించిన;
రోగములన్ = జబ్బులను; రిపులన్ = శత్రువులను; ఇంద్రియములనున్ = ఇంద్రియములను; ఉత్పత్తి
= పుట్టిడి, అంకురించిన; సమయములన్ = అప్పుడే, సమయంలోనే; చెలుపక = నశింపజేయకుండ;
మెత్తనన్ = మెత్తబడుట, ఉపేక్షించుట; కారాదు = చేయరాదు; రాదు = వీలుకాదు; మీదన్ =
ఆతరువాత; జయింపన్ = లొంగదీసుకొనుటకు.

భావము:

విజృంభించిన రోగాలను, శత్రువులను, ఇంద్రియాలను అవి మనను ఆక్రమించేవరకు
ఊరుకోరాదు. అవి పుట్టినప్పుడే త్రుంచివేయడంలో మెతకదనం చూపుట పనికిరాదు. ముదిరిన
తరువాత జయించడం మన వల్ల కాదు.

10.1-168-మ.

అమరశ్రేణికి నెల్లఁ జక్రి ముఖరుం; డాచక్రి యేధర్మమం

దమరున్; గోవులు, భూమిదేవులు, దితిక్షామ్నాయ కారుణ్య స

త్తములున్, యాగ తపోదమంబులును, శ్రద్ధాశాంతులున్ విష్ణుదే

హము; లిన్నింటిని సంహరించిన నతం డంతంబునుం బొందెడిన్.

టీకా:

అమర = దేవతల; శ్రేణి = సమూహముల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; చక్రి = విష్ణుమూర్తి {చక్రి -
చక్రాయుధము కలవాడు, హరి; ముఖరుండు = ముఖ్యమైనవాడు; ఆ = ఆ; చక్రి = విష్ణుమూర్తి; ఏ
ధర్మంబున్ = ఏయే ధర్మముల; అందున్ = అందు; అమరున్ = ఒప్పి ఉండును; గోవులు = ఆవులు;
భూమిదేవతలు = బ్రాహ్మణులు; తితిక్ష = క్షాంతి, ఓర్పు; ఆమ్నాయ = వేదములు; కారుణ్య =

భూతదయ; సత్యములున్ = సత్యములు; యాగ = యజ్ఞములు; తపస్ = తపస్సులు; దమంబులును
= ఇంద్రియ నిగ్రహములు; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; శాంతులున్ = నెమ్మది తనములు; విష్ణున్ = విష్ణుమూర్తి;
దేహములు = స్వరూపములు; ఇన్నిటిన్ = ఇన్నిటిని; సంహరించినన్ = నాశనము చేసినచో;
అతండున్ = అతడు; అంతంబున్ = నాశనమును; పొందెడిన్ = పొందగలడు.

భావము:

దేవతలు అందరకీ ఆ విష్ణువే ముఖ్యుడు. అతడు ధర్మము నందు నిలచి ఉంటాడు. విష్ణువును
సంహరించాలంటే అతని శరీరం మనకి దొరకాలి. అది ఒక్కచోట దొరకదు. అతనికి ఎన్నోశరీరాలు
ఉన్నాయి. గోవులు, బ్రాహ్మణులు, వేదములు, ఓరిమి, కారుణ్యము, సత్యము, యాగము, తపస్సు,
దమము, శ్రద్ధ, శాంతి ఇవన్నీ విష్ణువు యొక్క శరీరాలే. వీటిని అన్నింటినీ అంతంచేస్తే అతడు కూడా
నిలువనీడలేక నశించిపోతాడు.

10.1-169-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = కనుక.

భావము:

మంచిని మట్టుపెడితే విష్ణువు నశించిపోతాడు కనుక ...

10.1-170-ఉ.

చంపుదుమే నిలింపులను? **జం**కెల ఐంకెలఁ దాపసావళిం

బంపుదుమే కృతాంతకుని **పా**లికిఁ? గ్రేపులతోడ గోవులం

దుంపుదుమే? ధరామరులఁ **దో**లుదుమే? నిగమంబులన్ విదా

రింపుదుమే? వసుంధర హ**రింపు**దు మే? జననాథ! పంపుమా."

టీకా:

చంపుదుమే = వధించమంటావా; నిలింపులను = దేవతలను, బ్రహ్మవేత్తలని; జంకెలన్ = అదలించుటలతో; అంకెలన్ = బొబ్బలు అరుపులతో; తాపస = ఋషుల; ఆవళిన్ = సమూహములను; పంపుదుమే = పంపించమంటావా; కృతాంతకుని = యముని; పాలి = వద్ద; కిన్ = కి; క్రేపుల = దూడల; తోడన్ = తోపాటు; గోవులన్ = ఆవులను; త్రుంపుదుమే = నరకమంటావా; ధరామరులన్ = బ్రాహ్మణులను (ధరామరులు - ధర (భూమి)పై అమరులు (దేవతలు), విప్రులు); తోలుదుమే = తరిమేయమంటావా; నిగమంబులన్ = వేదములను; విదారింపుదుమే = భేదించమంటావా; వసుంధరన్ = భూమిని; హరింపుదుమే = అపహరించమందువా; జననాథ = రాజా; పంపుమా = ఆజ్ఞాపింపుము.

భావము:

మహారాజా! దేవతలను చంప మంటావా? తపస్సు చేసుకునే మునులను భీకర గర్జనలతో యముని వద్దకు పంపేయ మంటావా? దూడలతో కూడా గోవులను నరికివేయ మని అంటావా? బ్రాహ్మణులను తరిమి తరిమి కొట్టమంటావా? లేక వేదాలను చింపివేయమంటావా? అదీకాకపోతే, భూమినే చుట్టచుట్టి తెచ్చి నీ వశంలో ఉంచమంటావా? ఏమి చేయమంటావో మమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించు."

10.1-171-వ.

అని పలుకు మంత్రుల మంత్రంబుల నిమంత్రితుండై, బ్రాహ్మణ నిరోధంబు నిషిద్ధం బని తలంపక కాలపాశబద్ధుండయి, విప్రాది సాధుమానవులఁ జంప దానవులం బంపి, యంతిపురంబునకుం జనియె; ననంతరంబ యా రక్కసులు వెక్కసంబు లగు మొక్కలంబుల సజ్జనుల పజ్జలం బడి, తర్జన గర్జన భర్జనాది దుర్జనత్వంబులం జేసి, నిర్జించి పాపంబు లార్జించిరి.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = బోధించెడి; మంత్రులన్ = మంత్రుల యొక్క; మంత్రంబులన్ = ఆలోచనలచేత; నిమంత్రితుండు = ప్రభావములో పడినవాడు; ఐ = అయ్యి; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులను; నిరోధంబున్

= అడ్డగించుట; నిషేధంబున్ = కూడనిపని; అని = అని; తలపక = ఎంచకుండ; కాల = కాలము
 అనేడి; పాశ = పాశములకు; బద్ధుండు = చిక్కినవాడు; అయి = ఐ; విప్ర = బ్రాహ్మణులు; ఆది =
 మున్నగు; సాధు = మంచి; మానవులన్ = వారిని; చంపన్ = సంహరించుటకు; దానవులన్ =
 రాక్షసులను; పంపి = నియమించి; అంతిపురంబున్ = అంతఃపురమున; కున్ = కు; చనియెన్ =
 వెళ్ళిపోయెను; అనంతరంబ = ఆ తరువాత; ఆ = ఆ; రక్కసులు = రాక్షసులు; వెక్కిరింబులు =
 సహింపరానివి; అగు = ఐన; మొక్కలంబులన్ = క్రూరవర్తనములచేత; సజ్జనుల = మంచివారి;
 పజ్జలంబడి = వెంటబడి; తర్జన = బెదిరించుటలు; గర్జన = అరుపులు; భర్జన = వేపుకుతినుట; ఆది =
 మున్నగు; దుర్జనత్వంబులన్ = దుష్టచేష్టలను; చేసి = చేసి; నిర్జించి = వధించి; పాపంబులున్ =
 పాపములను; ఆర్జించిరి = సంపాదించిరి.

భావము:

ఆ విధంగా మాట్లాడుతున్న మంత్రుల ఆలోచనలకు కంసుడు ప్రభావితం అయ్యాడు.
 బ్రాహ్మణులను బాధించడం తప్పు అని ఆలోచించ లేదు. కాలము అనేది అతని దుష్కర్మ
 రూపంలో యమపాశంవలె అతణ్ణి బంధించి వేసింది. బ్రాహ్మణులు మొదలైన సాధుజనులను
 చంపడానికి తన అనుచరులైన రాక్షసులను పంపి తాను అంతఃపురానికి వెళ్ళిపోయాడు. అటు
 పిమ్మట రాక్షసులు భీకరంగా విజృంభించారు. సజ్జనుల వద్దకు చేరి భయపెట్టారు. దూషించారు.
 దండించారు. ఇలా అనేక దుర్మార్గాలతో వారిని బాధించి వేధించి ఎన్నో పాపాలు
 మూటగట్టుకున్నారు.

10.1-172-ఆ.

వెదకి వెదకి, దైత్యవీరులు సాధుల

నడఁప, వారి బలము లడఁగిపోయె;

యశము, సిరియు, ధర్మ, మాయువు, భద్రంబు,

నార్యహింసజేయ నడఁగుఁగాదె.

టీకా:

వెదకివెదకి = బాగా వెతికి మరీ; దైత్య = రాక్షస; వీరులు = సైనికులు; సాధులన్ = సాధువులను;
అడపన్ = అణచివేయుచుండగా; వారి = ఆ రాక్షసుల; బలములు = శక్తులు; అణగిపోయెన్ =
క్షీణించిపోయినవి; యశమున్ = కీర్తి; సిరియున్ = సంపదలు; ధర్మమున్ = పుణ్యము; ఆయువు =
ఆయుష్షు; భద్రంబున్ = మేలు; ఆర్య = ఉత్తములను; హింస = హింసించుట; చేయన్ = చేసినచో;
అడగున్ = అణగిపోవును; కదె = కదా, నిజముగ.

భావము:

ఆవిధంగా ఆ దానవులు సజ్జనులను వెదకి వెదకి మరీ హింసపెడుతూ ఉంటే క్రమంగా వారిలోని
అసలైన బల సామర్థ్యాలు నశించి పోయాయి. పూజ్యులను హింసిస్తే కీర్తి, ఐశ్వర్యం, ధర్మం,
ఆయుర్దాయము, క్షేమము నశించిపోతాయి కదా.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణునికి జాతకర్మచేయుట

10.1-173-వ.

అంత మందలో నందుండు నందనుండు పుట్టుట యెఱింగి, మహానందంబున నెఱివాదులగు
వేదవిదులం బిలిపించి, జలంబులాడి, శుచియై, శృంగారించుకొని, స్వస్థి పుణ్యాహవాచనంబులు
చదివించి, జాతకర్మంబు జేయించి, పితృదేవతల నర్పించి, క్రేపులతోడఁగూడఁ గైజేసిన
పాఁడిమొదవుల రెండులక్షలను, గనక కలశ మణి వసన విశాలంబులైన తిల శైలంబుల
లేడింటిని భూదేవతల కిచ్చిన.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; మంద = వ్రేపల్లె; లోన్ = అందు; నందుండు = నందుడు; నందనుండు =
పుత్రుడు; పుట్టుట = జన్మించుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; మహా = గొప్ప; ఆనందంబునన్ =
సంతోషముతో; నెఱివాదులు = మిక్కిలి విద్వాంసులు; అగు = ఐన; వేదవిదులన్ =
వేదపండితులను; పిలిపించి = రావించి; జలంబులాడి = స్నానములు చేసి; శుచి = పరిశుద్ధుడు; ఐ

= అయ్య; శృంగారిండుకొని = అలంకరించుకొని; స్వస్థిపుణ్యాహవాచనంబులు = అశుద్ధి నివారక కర్మము, మంగళార్థము మూడుమారులు చెప్పెడు శుభకర్మము(ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము, ఆంధ్రవాచస్పతము); చదివించి = పఠింపజేసి; జాతక్రమంబున్ = పుట్టినప్పుడు జేయుకర్మ {జాతకర్మము - వ్యూ. జ్యోతి కర్మ, షోడశకర్మములలో శిశువు పుట్టినప్పుడు చేయు కర్మము}; చేయించి = చేయించి {షోడశకర్మములు - 1గర్భాదానము 2పుంసవనము 3సీమంతము 4జాతకర్మము 5నామకరణము 6అన్నప్రాసన 7చౌలము 8ఉపనయనము 9ప్రాజాపత్యము 10సౌమ్యము 11ఆగ్నేయము 12వైశ్వదేవము 13గోదానము 14సమావర్తము 15వివాహము 16అంత్యకర్మము}; పితృదేవతలన్ = పితృదేవతలను {పితృదేవతలు - వసురుద్రాది రూపులైన అగ్నిష్వాత్తుడు కవ్యవాహనుడు మొదలైనవారు}; అర్చించి = పూజించి; క్రేపుల = దూడల; తోడన్ = తో; కూడన్ = పాటు; కైచేసిన = అలంకరించిన; పాడి = పాలిచ్చెడి; మొదవులన్ = ఆవులను; రెండులక్షలను = రెండులక్షలను (2,00,000); కనక = బంగారు; కలశ = కుండలచేతను; మణి = రత్నములచేతను; వసన = వస్త్రములచేతను; విశాలంబులు = విరివిగా చేయబడినవి; ఐన = అగు; తిల = నువ్వుల; శైలంబులన్ = పెద్ద కుప్పలను; ఏడింటిని = ఏడింటిని (7); భూదేవతల్ = విప్రుల; కిన్ = కు; ఇచ్చినన్ = దానముచేయగా.

భావము:

ఇది ఇలా ఉండగా అక్కడ వైపల్లెలో నందుడు తనకు కొడుకు పుట్టాడని విని, మహానందం పొందాడు. వేదపండితులు అయిన బ్రాహ్మణులను పిలిపించాడు. తాను శుచిగా స్నానాలు చేసి, అలంకరించుకున్నాడు. బ్రాహ్మణుల చేత స్వస్థివాచకాలు శుభాశీస్సులు పుణ్యాహవాచనాలు చేయించాడు. బాలుడికి శుభకర్మలు చేయించాడు. పితృదేవతలకు తృప్తిగా పూజలు చేసాడు. రెండు లక్షల (2,00,000) పాడిఆవులను ఆభరణాలతో అలంకరించి దూడలతో సహా బ్రాహ్మణులకు దానాలు చేసాడు. పెద్ద పెద్ద నువ్వుల రాసులు ఏడింటితో (7) పాటు బంగారు చెంబులు, రత్నాభరణాలు, నూతన వస్త్రాలు దానం చేసాడు.

10.1-174-క.

"ఈ యాభీరకుమారుడు

శ్రీయుతుడై, వీర వైరిజేతయ్యునై, దీ

ర్హాయుష్మంతుం దగు"నని

పాయక దీవించి రపుడు బ్రాహ్మణ జనముల్.

టీకా:

ఈ = ఈ; ఆభీర = గొల్ల; కుమారుడు = పిల్లవాడు; శ్రీ = సంపదలతో; యుతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వీర = శూరులైన; వైరి = శత్రువులను; జేతయున్ = జయించినవాడు; ఐ = అయ్యి; దీర్ఘ = ఎక్కువ; ఆయుష్మంతుడు = ఆయుష్షు కలవాడు; అగును = అగుగాక; అని = అని; పాయక = తప్పక; దీవించిరి = ఆశీర్వాదించిరి; అపుడు = అప్పుడు; బ్రాహ్మణ = విప్రులైన; జనముల్ = వారు.

భావము:

బ్రాహ్మణులు అందరూ "ఈ నందగోపకుమారుడు సమస్త సంపదలతో; తులతూగగలడు; శత్రు వీరులను జయించగలడు; దీర్ఘాయుష్మంతుడు కాగలడు." అని గట్టిగా దీవించారు.

10.1-175-క.

దుందుభులు మొరసె; గాయక

సందోహము పాడె; సూత సముదాయముతో

వందిజనులు కీర్తించిరి;

క్రందుగ వీతెంచె భద్ర కాహళ రవముల్.

టీకా:

దుందుభులు = నగరాలు, భేరీలు; మొరసెన్ = మోగినవి; గాయక = గానములు చేసెడివారి;

సందోహము = సమూహము; పాడెన్ = ఆలపించెను; సూత = పొగడువారి; సముదాయము =

సమూహముల; తోన్ = తోటి; వందిజనులు = స్తుతించువారు; కీర్తించిరి = స్తోత్రములు చేసిరి;

క్రందుగన్ = సందడిగా; వీతెంచెన్ = వినబడెను; భద్ర = మంగళకరములైన; కాహళ = పెద్ద బాకాల;

రవముల్ = ధ్వనులు.

భావము:

ఆ వ్రేపల్లెలో దుందుభులు మ్రోగించారు. గాయకులు ఆనందంతో పాటలు పాడారు. సూతులు వందిజనులు స్తోత్రాలతో కీర్తించారు. భద్రంకరములు అయిన బాకాల మోతలు చెవుల కింపుగా వినిపించాయి.

10.1-176-క.

పల్లవ తోరణసురుచిర

వల్లీధ్వజరాజిధూపవాసనములతో,

సల్లలితములై యొప్పెను

వల్లవవల్లభుల యిండ్ల వాకిం డెల్లన్

టీకా:

పల్లవ = చిగురుటాకుల; తోరణ = వరుసలు కట్టినవానితోను; సురుచిర = చక్కనైన; వల్లీ = తీగలు గల; ధ్వజ = జండాలు; రాజి = సమూహములతోను; ధూప = సాంబ్రాణి మున్నగువాని; వాసనముల = సువాసనల; తోన్ = తోటి; సల్లలితములు = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైనవి; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను; వల్లవ = గొల్లల, యాదవుల; వల్లభలు = శ్రేష్ఠుల; ఇండ్ల = నివాసముల; వాకిండ్లు = వాకిళ్ళు; ఎల్లన్ = అన్నియును.

భావము:

గొల్లనాయకుల ఇండ్లువాకిళ్ళు చిగురుటాకుల తోరణాలతో మనోహరములైన తీగలతో గొప్ప కేతనములతో ధూపముల పరిమళములతో ఇంపుగొల్పుతున్నవి.

10.1-177-క.

పసుపులు నూనెలు నలఁదిన

ప్రసఁదనరి, సువర్ణ బర్హి బర్హ ప్రభతోఁ

బసిమి గలిగి, వెలుగొందుచు,

బసు లన్నియుఁ మందలందుఁ బ్రసరించె, నృపా!

టీకా:

పసువులు = పసుపు కుంకుమ గంధములు; నూనెలు = చమురులు; అలదిన = రాసినట్టి; పసన్ = చాతుర్యముచేత; తనరి = అతిశయించి; సువర్ణ = బంగారపు; బర్హి = నెమళ్ళ; బర్హ = పింఛముల; ప్రభ = కాంతుల; తోన్ = తోటి; బసిమిన్ = నవకము, అందము; కలిగి = కలవై; వెలుగొందుచున్ = ప్రకాశించుచు; పసులు = ఆవులు; అన్నియున్ = ఎల్లను; మందలు = గొల్లపల్లెల; అందున్ = లో; ప్రసరించెన్ = మెలగెను; నృపా = రాజా.

భావము:

గోపకులు అందరూ తమ పశువుల శరీరాలకు పసుపు నూనె కలిపి పట్టించారు. ఆ పశువులు బంగారురంగు నెమలిపింఛముల లాగ పచ్చని పసిమిరంగుతో వెలుగొందుతూ మందలలో చిందులు వేశాయి.

10.1-178-క.

క్రేళ్ళుఁగికి మసలె లేఁగలు;

మల్లడిగొని అంకె లిడియె మదవృషభంబుల్;

పెల్లుగ మొదవులు పొదుఁగుల

జల్లించెం బాలు, బాలుసంభవవేళన్

టీకా:

క్రేళ్ళు = చెంగుమని; ఉఱికి = దూకుచూ; మసలెన్ = మెలగెను; లేగలు = లేగదూడలు; మల్లడిగొని = మత్తెక్కి; అంకెలు = రంకెలు (ఎద్దు అరుపు); ఇడియెన్ = వేసినవి; మద = మదించిన; వృషభంబులు = ఎద్దులు; పెల్లుగన్ = అధికముగా; మొదవులు = ఆవులు; పొదుగులన్ = పొదుగులనుండి;

జల్లించెన్ = కురిపించెను; పాలు = క్షీరములను, పాలను; బాలు = బాలకృష్ణుని; సంభవ =
జన్మించిన; వేళన్ = సమయమునందు.

భావము:

బాలుడు కలిగిన సమయంలో ఆ మందలలోని లేగదూడలు చెంగున గంతులు వేశాయి.
పోతరించిన వృషభాలు ఉత్సాహంతో ఖణిల్లు మని అంకెలు వేశాయి. ఆవులు పుష్కలంగా పాలు
వర్షించాయి.

10.1-179-క.

ఆరగగఁ జదివెడి పొగడెడి

వారికి, విద్యలను బ్రతుకువారికి, లేమిం

జేరిన వారికి నెల్లను

కోరక మును నందు డిచ్చె గోధనచయముల్.

టీకా:

ఆరగన్ = నిండుగా; చదివెడి = పఠించెడి; పొగడెడి = స్తుతించెడి; వారి = వారల; కిన్ = కు; విద్యలను
= విద్యలు చూపుట ద్వారా; బ్రతుకు = జీవకసాగించెడి; వారి = వారల; కిన్ = కు; లేమిన్ =
పేదరికమువలన; చేరిన = ఆశ్రయించిన; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఎల్లను = అందరకు; కోరక =
అడుగక; ముందే = ముందుగనే; నందుడు = నందుడు; ఇచ్చెన్ = దానము చేసెను; గో = ఆవుల; ధన
= ధనముల; చయముల్ = సమూహములను.

భావము:

నందుడు ఆ సమయంలో తృప్తిగా దానాలు చేసాడు. ప్రతిదినమూ వచ్చి పుణ్యకథలు వినిపించే
బ్రాహ్మణులకూ, స్తోత్రపాఠాలుచేసే వందిగాయకులకూ, గారడీలు ఇంద్రజాలాలు పగటివేషాలు
మొదలైన విద్యలపై బ్రతికేవారికి, దారిద్ర్యంతో బాధపడుతూ దరిచేరినవారికి, అందరికి వారు
అడగక ముందే గోవులను ధనాన్ని కొల్లలుగా దానం చేసాడు.

10.1-180-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆనాడు

10.1-181-క.

కంచుకములు, తలచుట్టును,

కాంచన భూషాంబరములు, కడు మెఱయగ నే

తెంచిరి, గోపకు లందఱు

మంచి పదార్థములు గొనుచు మాధవుఁ జూడన్.

టీకా:

కంచుకములు = చొక్కాలు, అంగీలు, అవికెలు; తలచుట్టును = తలపాగాలు; కాంచన = బంగారు;

భూష = ఆభరణములు; అంబరములు = వస్త్రములు; కడు = మిక్కిలి; మెఱయగన్ =

ప్రకాశించుచుండగా; ఏతెంచిరి = వచ్చిరి; గోపకులు = గొల్లలు; అందఱున్ = ఎల్లరు; మంచి =

మేలైన; పదార్థములున్ = వస్తువులను; గొనుచు = తీసుకొని వచ్చి; మాధవున్ = శ్రీకృష్ణుని

{మాధవుడు - మాధవి భర్త, కృష్ణుడు}; చూడన్ = చూచుటకు.

భావము:

గోపకులందరూ నందుని నందనుణ్ణి చూడడానికి బయలుదేరారు; అందరూ అంగీలు

తొడుక్కున్నారు; తలపాగాలు చుట్టుకున్నారు; బంగారు ఆభరణాలు, అందమైన దుస్తులు

ధరించారు; అందరూ శుభకరములైన పదార్థాలు తీసుకుని నందుని ఇంటికి వచ్చారు; ఆ పుట్టిన వాడు లక్ష్మీదేవికి భర్త కనుక అందరూ సంపదలతో తులతూగుతూ వచ్చారు.

10.1-182-క.

ఏతెంచి, చూచి చెలగుచు

నేతుల, పెరుగులను, బాల, నీళ్ళను, వెన్నం

ప్రీతి వసంతము లాడిరి

యేతరులై, సరసభాష లైసగన్ గొల్లల్.

టీకా:

ఏతెంచి = వచ్చి; చూచి = చూసి; చెలగుచున్ = చెలరేగుచు; నేతులన్ = నేతితోను; పెరుగులనున్ = పెరుగుతోను; పాలన్ = పాలతోను; నీళ్ళనున్ = నీళ్ళతోను; వెన్నన్ = వెన్నతోను; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగా; వసంతములు = ఒకరిపై నొకరు జల్లుకొనుట, వసంతోత్సవములు; ఆడిరి = ఆటలు ఆడిరి; ఏతరులు = తుళ్ళుతున్నవారు; ఐ = అయ్యి; సరస = సరసపు; భాషలు = మాటలు; ఎసగన్ = విజృంభించగా; గొల్లలు = యాదవులు.

భావము:

అలావచ్చి ఆ బాలుని చూసి గోపకులు అందరూ ఆనందముతో పొంగిపోతున్నారు; ఉత్సాహంతో చెలరేగి నేతులను పెరుగులను పాలను నీళ్ళను వెన్నను ఒకరిపై ఒకరు చిమ్ముకుంటూ ఛలోక్తులు విసురుకుంటూ వసంతోత్సవం జరుపుకున్నారు.

10.1-183-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

అలా బాలుని చూసి ఆనందంతో పండుగ చేసుకున్న పిమ్మట.

10.1-184-ఆ.

"ఏమి నోము ఫలమొ? యిత ప్రొద్దొక వార్త

వింటి మబలలార! వీను లలర;

మన యశోద, చిన్నిమగవానిఁ గనె నట

చూచి వత్త మమ్మ! సుదతులార!"

టీకా:

ఏమి = ఎట్టి; నోము = వ్రతములు నోచిన; ఫలమొ = ఫలితముగనో; ఇంతప్రొద్దు = ఇప్పటికి; ఒక = ఒకానొక; వార్తన్ = శుభ వర్తమానమును; వింటిమి = విన్నాము; అబలలార = ఇంతులూ {అబల - బలము తక్కుగా ఉండునామె, స్త్రీ}; వీనులు = చెవులు; అలరన్ = ఆనందించగా; మన = మన యొక్క; యశోద = యశోద; చిన్ని = చంటి; మగవాని = మగపిల్లవాడిని; కనెను = ప్రసవించెను; అటన్ = అట; చూచి = చూసి; వత్తము = వచ్చెదము; అమ్మ = అమ్మ; సుదతులార = సుందరీమణులారా {సుదతి - మంచి పలువరుస కలామె, అందగత్తె}.

భావము:

"ఓ సుందరమైన చెలులారా! ప్రొద్దునే లేస్తూనే ఇంత మంచి శుభవార్త చెవులార విన్నాం, ఏనాడు నోచిన నోముల ఫలితమో గానీ; మన యశోదమ్మ చిన్న పాపడిని కన్నదట. చూసి వద్దాం సుందరీమణులు! రండి రండి"

10.1-185-వ.

అని యొండొరుల లేపికొని, గోపిక లోపికలు లేని చిత్తంబుల నెత్తిన తత్తఱంబు లొత్తుకొన, నుదారంబులగు శృంగారంబులతో నిండ్లు వెలువడి.

టీకా:

అని = అని; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు; లేపికొని = బయలుదేరదీసికొనుచు; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు;
ఓపికలు = తాలుములు, ఓర్పులు; లేని = లేనట్టి; చిత్తంబులన్ = మనసులతో; ఎత్తిన = కలిగిన;
తత్తఱంబులు = తొట్టబాటలు; ఒత్తుకొనన్ = కమ్ముకొనగా; ఉదారంబులు = విరివియైనవి; అగు =
ఐన; శృంగారంబుల = అలంకారముల; తోన్ = తోటి; ఇండ్లు = తమ నివాసములనుండి; వెలువడి =
బయలుదేరి.

భావము:

ఆ గోపికలు సహజంగానే సున్నితహృదయాలు గలవారు. ఈవార్త వినేసరికి తొందర ఎక్కువైంది.
అపూర్వంగా అలంకారాలు చేసుకుని ఒకరి నొకరు లేవండి లేవండి అని చెప్పుకుంటూ
ఇళ్ళనుండి బయలుదేరారు.

10.1-186-క.

జడగతులును, బలుపిఱుదులుఁ,
బిడికెడు నడుములును, వలుద బిగి చనుఁగవలున్,
వెడద నయనములు, సిరి తడఁ
బడు మోములు, భ్రమర చికుర భరములు, నమరన్.

టీకా:

జడగతులునున్ = మెల్లని నడకలు, జడల సొంపులు; పలు = పెద్ద; పిఱుదులున్ = పిఱులు; పిడికెడు
= పిడికిట్లో సరిపడు సన్నని; నడుములునున్ = నడుములు; వలుద = లావైన; బిగి = గట్టి, బిగువైన;
చను = స్తనముల; కవలున్ = జంటలు; వెడద = వెడల్పైన; నయనములున్ = కళ్ళు; సిరి =
సౌభాగ్యములు, లక్ష్మీకళలు; తడబడు = మెదలెడి, తడబడెడి; మోములున్ = ముఖములు; భ్రమర =
తుమ్మెదలవంటి; చికుర = శిరోజములు; భరములున్ = విరివైనవి, అధికమైనవి; అమరన్ = అమరి
ఉండగా.

భావము:

అందరికి త్వరగానే వెళ్ళాలి అని ఉన్నది కాని, విశాలమైన పిరుదులు; పొంకమైన వక్షోజాలు; పిడికిట్లో ఇమిడేటంత సన్నని నడుము; ఇంకెలా త్వరగా నడువగలరు. నెమ్మదిగా నడకలు సాగుతున్నాయి. కన్నులు మాత్రం ఆనందంతో విశాలంగా విచ్చుకున్నాయి. పెద్ద తుమ్మెద రెక్కలవలె నల్లనైన పెద్దతల కొప్పులు చక్కగా ఊగుతున్నాయి. లక్ష్మీకళలు కూడా ఆ గోపికల మోముల అందాల ముందు తడబడుతున్నాయి.

10.1-187-ఉ.

వేడుకతోడఁ గ్రొమ్ముడులు వీడఁ, గుచోపరి హారరేఖ ల

ల్లాడఁ, గపొలపాలికల హాటకపత్రరుచుల్ వినోదనం

బాడఁ, బటాంచలంబు లసియాడఁగఁ, జేరి, యశోద యింటికిన్

జేడియ లేగి, చూచి రొగి జిష్టుని విష్టునిఁ జిన్నికృష్టునిన్.

టీకా:

వేడుకన్ = సరదాగా వేసిన; క్రొత్త = సరికొత్త; ముడులు = కొప్పులు; వీడన్ = సడలుతుండగా; కుచ = స్తనముల; ఉపరి = మీది; హార = హారముల; రేఖలు = వరుసలు; అల్లాడన్ = చలించుచుండగా; కపొలపాలికలన్ = చెంపల ప్రదేశము నందు; హాటక = బంగారు; పత్ర = పత్రముల; రుచుల్ = కాంతులు; వినోదనంబున్ = వేడుకగా; ఆడన్ = కదులుతుండగా; పటాంచలంబులు = పైటకొంగులు; అసియాడగన్ = వేళ్ళాడగా; చేరి = కూడి; యశోద = యశోద యొక్క; ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కు; చేడియలు = పడతులు; పగి = వెళ్ళి; చూచిరి = చూసిరి; ఒగిన్ = ఒక్కసారిగా, చక్కగా, వరుసగా; జిష్టుని = శ్రీకృష్ణుని {జిష్టుడు - జయించెడి శీలము కలవాడు, విష్టువు}; విష్టుని = శ్రీకృష్ణుని {విష్టువు - సర్వవ్యాపకుడు, హరి}; చిన్నికృష్టునిన్ = బాలకృష్ణుని.

భావము:

ఆతురతలు పెరిగిపోతుండటంతో అంతకంతకు పెరుగుతున్న గోపికల నడక వేగాలు నందుని ఇంటికి చేరేసరికి దాదాపు పరుగును అందుకున్నాయి. అప్పుడే వేసుకుని వచ్చిన జడముడులు

విడిపోయాయి; వక్షస్థలంపైన ఉన్నహారాలు అల్లల్లాడిపోయాయి; బంగారు కర్ణపత్రాల కాంతులు వారి చెక్కిళ్ళపై కదులుతున్నాయి; పైట కొంగులు గాలిలో ఒయ్యారంగా నాట్యాలు చేసాయి; ఆవిధంగా ఆ గోపికలు యశోద ఇంటికి చేరి, ఎంతో ఉత్సాహంతో చిన్ని కృష్ణుడిని చూసారు. అతడు సకల జయశీలుడు, దానవులనే కాదు వారి హృదయాలను కూడా జయింపబోతున్న వాడు అయిన విష్ణువు కదా.

10.1-188-వ.

చూచి సంతసించి, తెచ్చిన కానుక లిచ్చి.

టీకా:

చూచి = చూసి; సంతసించి = సంతోషించి; తెచ్చిన = తీసుకొని వచ్చిన; కానుకలు = బహుమానములను; ఇచ్చి = సమర్పించి.

భావము:

గోపికలు చిన్నికృష్ణుని చూసి ఎంతో సంతోషించారు. తాము తెచ్చిన కానుకలు ఇచ్చారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జలక మాడించుట

10.1-189-తే.

పాపనికి నూనెఁ దలయంటి, ప్రసుపుఁ బూసి,
బోరుకాడించి, "హరిరక్ష ప్రా"మృటంచు
జలము లొక కొన్ని చుట్టి రాఁజ్జల్లి, తొట్ల
నునిచి, దీవించి, పాడి ర య్యవిద లెల్ల.

టీకా:

పాపని = బాలుని; కిన్ = కి; నూనెన్ = చమురు పెట్టి; తలయంటి = అభ్యంగన స్నానము చేయించి;
పసుపు = పసుపును; పూసి = రాసి; బోరుకాడించి = పిల్లవానికి బోరున నీళ్ళు పోసి; హరి = శ్రీహరే;
రక్ష = అండ; పొమ్మ = కావలెను; అంచున్ = అనుచు; జలములు = నీళ్ళు; ఒకకొన్ని = కొంచెము;
చుట్టి = చూట్టారాతిప్పి; రాన్ = వచ్చునట్లు; జల్లి = చల్లి; తొట్లన్ = ఉయ్యాల యందు; ఉనిచి = ఉంచి,
పడుకోబెట్టి; దీవించి = ఆశీర్వదించి; పాడిరి = పాటలు పాడిరి; ఉవిదలు = పడతులు; ఎల్లన్ =
అందరు.

భావము:

గోపికలు అందరూ కలసి ఆ బాలుడి తలకు నూనె అంటి శరీరానికి పసుపు రాసారు. శుభ్రంగా
స్నానం చేయించారు. చివరగా బోరున నీళ్ళు పోసి, "ఇదే నీకు శ్రీరామరక్ష" అని కొన్ని నీళ్ళు చుట్టూ
తిప్పి చల్లారు. ఉయల తొట్టెలలో పడుకోబెట్టి దీవించారు; ఇలా జోల పాటలు పాడేరు.

10.1-190-క.

"జోజో కమలదళేక్షణ!

జోజో మృగరాజమధ్య! జోజో కృష్ణా!

జోజో పల్లవకరపద!

జోజో పూర్ణేందువదన! జోజో" యనుచున్.

టీకా:

జోజో = బజ్జో నాయనా బజ్జో; కమల = తామర; దళ = రేకులవంటి; ఈక్షణ = కన్నులు కలవాడా;
జోజో = బజ్జో నాయనా బజ్జో; మృగరాజ = సింహము వంటి; మధ్య = నడుము కలవాడా; జోజో =
బజ్జో నాయనా బజ్జో; కృష్ణా = నల్లనయ్యా కృష్ణుడు - సృష్టి స్థితి లయ తిరోదాన అనుగ్రహములు
అనెడి పంచకృత్యములు చేయువాడు, శ్రీకృష్ణుడు; జోజో = బజ్జో నాయనా బజ్జో; పల్లవ =
చిగురుటాకులవంటి; కర = చేతులు; పద = పాదములు కలవాడా; జోజో = బజ్జో నాయనా బజ్జో;

పూర్ణ = నిండు; ఇందు = చంద్రుని వంటి; వదన = మోము కలవాడా; జోజో = బజ్జో నాయనా బజ్జో;
అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

గోపికలు చిన్నికృష్ణునికి శుభ్రంగా స్నానం చేయించి, నిద్రపుచ్చుతు - "జోజో కమలదళేక్షణ! జోజో
మృగరాజమధ్య! జోజో కృష్ణా! జోజో పల్లవకరపద! జోజో పూర్ణేందువదన! జోజో" అంటు
జోలపాటలు పాడారు.

10.1-191-వ.

ఇ విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఈ విధంగా....

10.1-192-క.

పలు తోయంబులు జగములఁ

బలు తోయములందు ముంచి, భాసిల్లెడి యా

పలుతోయగాఁడు, వల్లవ

లలనా కరతోయములఁ జెల్లఁగుచుఁ దడియున్.

టీకా:

పలు = అనేక; తోయంబులున్ = మారులు; జగములన్ = భువనములను; పలు = అధికములైన
(ప్రళయ); తోయములు = జలముల (సముద్రముల); అందున్ = లో; ముంచి = ముంచేసి; భాసిల్లెడు

= ప్రకాశించెడి; ఆ = ప్రసిద్ధుడైనట్టి; పలు = బహు; తోయగాడు = విధములు కలవాడు; వల్లవ = గోపికా; లలనా = స్త్రీల; కర = చేతులతో పోయబడెడి; తోయములన్ = నీళ్ళలో; చెలంగుచున్ = చెలరేగుచు; తడియున్ = తడిసెను.

భావము:

ఎన్నెన్నో ప్రళయసమయాలలో ఎన్నోమార్లు జగత్తులను నీటిలో ముంచివేసి తాను ప్రకాశిస్తూ ఉండే ఆ మాయలాడు గోపికల చేతుల్లో జలకాలాడుతూ కేరింతలు కొడుతూ ఆడుకున్నాడు.

10.1-193-క.

లోకములు నిదుర వోవఁగ

జోకొట్టుచు, నిదురవోని సుభఁగుడు, రమణుల్

జోకొట్టి పాడ, నిదురం

కైకొను క్రియ నూరకుండెఁ గను దెఱవకయున్.

టీకా:

లోకములున్ = ఎల్లలోకులను; నిదురవోవగన్ = నిద్రించేలాగ; జోకొట్టుచున్ = నిద్రపుచ్చుతు; నిదురవోని = ఏమరుపాటు పొందని; సుభఁగుడు = అందగాడు; రమణుల్ = సుందరీమణులు; జోకొట్టి = నిద్రపుచ్చి; పాడన్ = పాటలు పాడగా; నిదురన్ = నిద్రను; కైకొను = స్వీకరించుతున్న; క్రియన్ = అనిపించునట్లు; నూరకుండెన్ = కదలక మెదలక ఉండెను; కను = కళ్ళు; తెఱవకయున్ = తెరవకుండా.

భావము:

లోకాలన్నింటినీ జోకొట్టి నిదురపుచ్చుతూ తాను మాత్రం మెలకువగా ఉండే ఆ అందగాడు, గోపికలు జోకొడుతూ ఉంటే నిద్రపోయినట్లు కనులు తెరవకుండా కదలకుండా పడుకున్నాడు.

10.1-194-నీ.

ఏ బాము లెఱుగక యేపారు మేటికి-

బసుల కాపరియింటఁ బాము గలిగె;

నేకర్మములు లేక యెనయు నెక్కటికిని-

జాత కర్మంబులు సంభవించె;

నేతల్లి చనుఁబాలు నెఱుఁగని ప్రోడ, య-

శోద చన్నుల పాల చొరవ నెఱిగె;

నేహాని వృద్ధులు నెఱుఁగని బ్రహ్మాంబు-

పొదిఁగిటిలో వృద్ధిఁ బొందఁ జొచ్చె;

10.1-194.1-తే.

నేతపములనైన నెలమిఁ బండనిపంట

వల్లవీ జనముల వాడఁ బండె;

నేచదువుల నైన నిట్టిట్టి దనరాని

యర్థ మవయవముల నంద మందె.

టీకా:

ఏ = ఎట్టి; బాములున్ = పుట్టుకలు; ఎఱుగక = ఎప్పుడు లేకుండగ; ఏపారు = అతిశయించెడి; మేటి = గొప్పవాని; కిన్ = కి; పసులకాపరి = ఆవులుకాసే గొల్లల; ఇంటన్ = ఇంట్లో; బాము = పుట్టుట; కలిగెన్ = సంభవించెను; ఏ = ఏవిధమైన; కర్మములు = కర్మలు; లేక = అంటక; ఎనయు = పొందిక కలిగిన; ఎక్కటి = ఒంటరి; కినిన్ = కి; జాతకర్మంబులు = పుట్టినప్పుడు చేయుక్రియ; సంభవించెన్ = పొందెను; ఏ = ఏవిధమైన; తల్లి = మాతృమూర్తి; చను = స్తనముల; పాలున్ = క్షీరమును; ఎఱుగని = తెలియని; ప్రోడ = నిపుణుడు; యశోద = యశోద యొక్క; చన్నుల = స్తనముల; పాలన్ = క్షీరమునందు; చొరవన్ = ఆసక్తిని; ఎఱిగెన్ = చూసెను; ఏ = ఎటువంటి; హాని = కీడు; వృద్ధులున్ = మేలు; ఎఱుగని = ఏమాత్రము లేని; బ్రహ్మాంబు = పరబ్రహ్మ; పొదిగిటి = ఒడి; లోన్ = అందు; వృద్ధిన్ = వర్ధిల్లుటను; పొందజొచ్చెన్ = పొందసాగెను; ఏ = ఎట్టి.

తపములన్ = తపస్సులను; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఎలమిన్ = వికసించి; పండని = ఫలించని;

పంట = పరమపదము; వల్లవీ = గోపికాస్త్రీ; జనముల = జనముల యొక్క; వాడన్ = పల్లెలో; పండెన్

= పండుకొనెను, ఫలించెను; ఏ = ఎటువంటి; చదువులన్ = విద్యల వలన; ఐనన్ = అయినప్పటికీ;
 ఇట్టిట్టిది = అలాంటిది ఇలాంటిది; అనరాని = అని చెప్ప సాధ్యము కాని; అర్థము = పదార్థము;
 అవయవములన్ = కరచరణాదు లందు; అందము = అందమును; అందెన్ = పొందెను.

భావము:

దుఖాలు అనేవి ఎరుగని మహాత్మునికి పశువుల కాపరుల ఇంట పుట్టి బాధలలో పెరుగవలసిన స్థితి వచ్చింది; కర్మలనేవి లేకుండా తానొక్కడే ప్రకాశించే విష్ణువు జాతకర్మలు చేయించుకున్నాడు; తానే జగత్తుకు తల్లితండ్రీ అయి తల్లిపాలు ఎరుగనివాడు నేడు యశోదాదేవి చనుబాల రుచి మరిగాడు. పెరుగుట తరుగుట అనేవి యెరుగని పరబ్రహ్మము ఈనాడు యశోద ఒడిలో పెరగసాగాడు. ఎన్ని తపస్సులు చేసినా పండని బంగారుపంట నేడు గోపకుల వ్రేపల్లె వాడలో కన్నులపండువగా పండింది. ఎన్ని చదువులు శాస్త్రాలు చదువుకున్నా ఇలా ఉంటుంది అని తెలియరాని ఆ పరమార్థం అందాలుచిందే బాలుని అవయవా లన్నింటిలోనూ అభివ్యక్తం కాసాగింది.

10.1-195-మ.

చెయువుల్ జేయుతఱిన్ విధాతకరణిం జెన్నొందు, సంతోష దృ
 ప్తియుతుండై నగుచున్ జనార్దనుని మాడ్కింబొల్పు, రోషించి యు
 న్నెడన్ రుద్రునిభంగి నొప్పును, సుఖానందంబునం బొంది త
 న్మయుడై బ్రహ్మముభాతి బాలుఁ డమరు న్నాహుళ్య బాల్యంబునన్.

టీకా:

చెయువుల్ = పాకుట పలుకుటాది చేష్టలు; చేయు = చేయ మొదలిడెడి; తఱిన్ = సమయము నందు; విధాత = బ్రహ్మదేవుని; కరణిన్ = విధముగా; చెన్నొందున్ = ఒప్పును; సంతోష = ఆనందపు; దృష్టి = చూపులతో; యుతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నగుచున్ = నవ్వుతూ; జనార్దనుని = విష్ణుమూర్తి; మాడ్కిన్ = వలె; పొల్పున్ = పోలియుండును; రోషించి = కోపగించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయము నందు; రుద్రుని = పరమశివుని; భంగిన్ = వలె; ఒప్పును = చక్కగా ఉండును; సుఖ = సుఖములవలన; ఆనందంబున్ = సంతోషమును; పొంది = పొంది; తన్మయుడు =

పరవశము పొందినవాడు; ఐ = అయ్య; బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మ; భాతిన్ = వలె; బాలుడు = పిల్లవాడు;
అమరున్ = చక్కగా అమరి ఉండును; బాహుళ్య = గొప్ప; బాల్యంబునన్ = బాల్యావస్థ అందు.

భావము:

ఆ చిన్నికృష్ణుడు బాల్యచేష్టలు చేస్తూ కొత్త కొత్త లీలలు ప్రకటించే టప్పుడు సృష్టికర్త యైన
బ్రహ్మదేవుడివలె ప్రకాశిస్తాడు. సంతోషం నిండిన చూపులతో ఉన్నప్పుడు విష్ణువువలె కనిపిస్తాడు.
కోపంవచ్చి రోషం తెచ్చుకున్న సమయంలో రుద్రునివలె భయం గొలుపుతాడు. ఆనందంతో
తన్మయుడు అయినప్పుడు పరబ్రహ్మములాగా గోచరిస్తాడు. ఈవిధంగా ఎన్నోరీతులతో
బాలకృష్ణుని బాల్యం గడుస్తున్నది.

10.1-196-వ.

అ య్యవసరంబున

టీకా:

అయ్యవసరంబునన్ = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు ...

10.1-197-ఆ.

కొడుకుఁ గన్న వేడ్య కొనసాగ రోహిణిఁ

జీరఁబంచి, చిత్రచేలములను

మండనముల నిచ్చి, మన్నించె, నందుఁ డా

యంబుజాక్షి ప్రీతయై చరించె.

టీకా:

కొడుకున్ = పుత్రుని; కన్న = ప్రసవించిన; వేడ్కన్ = సంతోషము; కొనసాగన్ = కలకాలము
ఉండుటకు; రోహిణిన్ = రోహిణీదేవిని; చీరబంచి = పిలిపించి; చిత్ర = నానావిధ రంగులతో
చిత్రించిన; చేలములన్ = వస్త్రములను; మండనములన్ = ఆభరణములను; ఇచ్చి = బహూకరించి;
మన్నించెన్ = గౌరవించెను; నందుండు = నందుడు; ఆ = ఆ; అంబుజాక్షి = పద్మాక్షి, పడతి; ప్రీత =
సంతోషించినది; ఐ = అయ్యి; చరించెన్ = వర్తించెను.

భావము:

నందుడు తాను కొడుకును కన్న సంబరంలో రోహిణీదేవిని పిలిపించాడు రంగురంగుల చీరలను
ఆభరణాలను బహూకరించి గౌరవించినాడు. ఆమె చాలా సంతోషించింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నందుడు వసుదేవుని చూచుట

10.1-198-వ.

అది మొదలు మొదవుల కదుపులు పొదుపులు గలిగి యుండె; నంత నందుండు గోపకుల
ననేకుల గోకులరక్షకుం దక్షులైన వారిని నియమించి, మధురకుం జని, కంసునకు నేఁటేఁటం
బెట్టడి యరింబెట్టి, వీడ్కొని, వసుదేవుని కడకుం జని, యథోచితంబుగ దర్శించిన.

టీకా:

అది = అప్పటి; మొదలు = నుంచి; మొదవుల = పాడియావుల; కదుపులు = గుంపులు; పొదుపులు
= నిండ్లైన పొదుగులు; కలిగి = కలిగి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; నందుండు =
నందుడు; గోపకులన్ = గోపాలకులను; అనేకులన్ = అనేకమందిని; గోకుల = గోవులమందలను;
రక్ష = కాపాడుట; కున్ = కోసము; దక్షులు = సమర్థులు; ఐనన్ = అయినట్టి; వారిని = వారలను;
నియమించి = ఏర్పరచి; మధుర = మధురానగరి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; కంసున్ = కంసుని; కున్ =
కి; ఏటేటన్ = ప్రతి సంవత్సరము; పెట్టడి = కట్టవలసిన; అరిన్ = కప్పమును, పన్నును; పెట్టి = కట్టి;

వీడ్కోని = సెలవు తీసుకొని; వసుదేవుని = వసుదేవుడి; కడ = దగ్గర; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
యథోచితంబుగన్ = తగిన విధముగా; దర్శించినన్ = చూడబోగా.

భావము:

ఆ బాలుడు పుట్టినప్పటి నుండి వ్రేపల్లెలోని ఆలమందలు కుండపొదుగులతో కనులపండుగ చేసాయి. ఒకనాడు నందుడు ఆలమందలను వ్రేపల్లెను రక్షించడానికి నిపుణులైన గోపకులను నియమించాడు. తాను మధురానగరానికి వెళ్ళి, ఏటీటా చెల్లించవలసిన పన్నులను కంసునికి సమర్పించాడు. అతని వద్ద సెలవుతీసుకుని వసుదేవుని దగ్గరికి వెళ్ళాడు. ఎంతో గౌరవంగా అతనిని దర్శనం చేసుకున్నాడు.

10.1-199-క.

నందుని గనుగొని ప్రాణము

పొందిన బొందియును బోలె పొలుపారుచు, నా

నందాశ్రులు గడకన్నుల

క్రందుకొనం, గేలుసాచి కొగిట జేర్చెన్.

టీకా:

నందునిన్ = నందుడును; కనుగొని = చూసి; ప్రాణమున్ = ప్రాణములను; పొందిన = తిరిగి

పొందినట్టి; బొందియునున్ = శవము; పోలెన్ = వలె సంతోషముతో; పొలుపారుచున్ = ఒప్పుచు;

ఆనంద = ఆనందముతో కూడిన; అశ్రులు = కన్నీరు; కడకన్నులన్ = కనుగొలకు లందు;

క్రందుకొనన్ = కమ్ముకొనగా; కేలున్ = చేతులు; సాచి = చాచి; కొగిటన్ = కొగిటి యందు; చేర్చెన్ =

చేర్చుకొనెను.

భావము:

నందుని చూడగానే ఆనందాశ్రవులతో చేతులు సాచి వసుదేవుడు నందుడిని
కౌగలించుకున్నాడు. ప్రాణంలేని కళేబరానికి ప్రాణాలు వచ్చినట్లు అతనికి నందుని చూడగానే
ప్రాణాలు లేచి వచ్చాయి.

10.1-200-వ.

మఱియుఁ గౌఁగలించుకొని, సుఖాసీనునింగాఁజేసి, వసుదేవుండు దన కొడుకువలని మోహంబు
దీపింప నందుని కిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = మరింకను; కౌగలించుకొని = ఆలింగనములు చేసి; సుఖా = సుఖవంతమైన;
ఆసీనునిన్ = పీఠంపై కూర్చున్నవాని; కాన్ = అగునట్లు; చేసి = చేసి; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు;
తన = తన యొక్క; కొడుకు = పుత్రుని; వలని = ఎడలి; మోహంబు = ప్రేమము; దీపింపన్ =
ప్రకాశించునట్లుగా; నందుని = నందుడుతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆవిధంగా నందుని కౌగిలించుకుని, సుఖాసీనుణ్ణి చేసాడు. అప్పుడు వసుదేవుడికి కన్నకొడుకుపై
ప్రేమ పొంగింది. అంతట వసుదేవుడు నందునితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-201-క.

"సంతతి లే దని మును ఘన

చింతనముల మునిగి, ముదిసి చిక్కిన నీకున్

సంతతి గలిగెను; భాగ్యము;

సంతతిహీనునికి సౌఖ్యవంతతి గలదే?

టీకా:

సంతతి = పిల్లలు; లేదు = కలుగలేదు; అని = అని; మును = ఇంతకు ముందు; ఘన = గొప్ప;
చింతనములన్ = విచారము లందు; మునిగి = ములిగిపోయి; ముదిసి = ముసలితనముపొంది;
చిక్కిన = కృశించిన; నీ = నీ; కున్ = కు; సంతతి = సంతానము; కలిగెన్ = లభించినది; భాగ్యము =
నీదే అదృష్టము; సంతతి = సంతానము; హీనుని = లేనివాని; కిన్ = కి; సౌఖ్య = సుఖముల; సంతతి =
విశేషము; కలదే = కలుగునా, కలుగదు.

భావము:

“మిత్రమా! సంతానం లేదని ఎన్నో ఏళ్ళ నుండి తీరని చింతతో చిక్కిపోయిన నీకు ఈనాటికి
సంతతి కలిగింది. ఎంత అదృష్టవంతుడవు నిజానికి సంతానం లేని వాడికి సౌభాగ్యం ఎక్కడ
ఉంటుంది.

10.1-202-క.

పొడగంటి నిన్ను; బ్రతికితిఁ;

గడచితి నాపదల నింకఁ గార్యములం దే

ఎడమడుగు లేని నెచ్చలిఁ

బొడగాంచుట చచ్చి మఱలఁ బుట్టుట గాదే?

టీకా:

పొడగంటి = కనుగొంటిని; నిన్నున్ = నిన్ను; బ్రతికితిన్ = బతికిపోయాను; కడచితి = దాటితిని;
ఆపదలన్ = ఇడుములను; ఇంకన్ = ఇకమీద; కార్యములు = పనులు; అందున్ = ఎడల; ఏ = ఎట్టి;
ఎడమడుగు = అరమరికలు; లేని = లేనట్టి; నెచ్చలిన్ = స్నేహితుని; పొడగాంచుట = దర్శించుట;
చచ్చి = చచ్చిపోయిన వెనుక; మరల = తిరిగి; పుట్టుట = బతుకుట; కాదే = కదా, అవును.

భావము:

ఎన్నోరోజులకు నిన్నుచూసాను, బ్రతికిపోయాను. నా ఆపదలన్నీ గడచినట్లు అనిపిస్తూ ఉంది. కార్యనిర్వహణలో ఏమాత్రం భేదభావం చూపని స్నేహితుణ్ణి చూడడం అంటే పునరుజ్జీవితుడు కావడమే కదా.

10.1-203-క.

పలుపాటులఁబడు జనులకు

నిల నొకచో నుండఁ గలదె? యేలుల వెంటం

గలసి చను, వ్రాకు లన్నియుఁ

బలువెంటలఁ బోవుఁగాక; పాయక యున్నే?

టీకా:

పలు = బహువిధమైన; పాటులన్ = శ్రమలను; పడు = పొందెడి; జనుల్ = మానవుల; కున్ = కు; ఇలన్ = భూమండలముపై; ఒక = ఒకటి; చోన్ = స్థలము నందే; ఉండన్ = ఉండుట; కలదే = కుదురునా, కుదరదు; ఏలుల = నదీప్రవాహ; వెంటన్ = మార్గమున; కలసి = పక్కపక్కన; చను = వెళ్ళెడి; వ్రాకులు = చెట్లమానులు; అన్నియున్ = అన్నీ; పలు = అనేక; వెంటలన్ = మార్గములలో; పోవు = కొట్టుకుపోవుచుండును; కాక = కాని; పాయక = ఒకదాని నొకటి విడువక; ఉన్నే = ఉండునా, ఉండవు.

భావము:

బ్రతుకుతెరువులో ఎన్నోపాట్లు పడతూ ఉండే జనులకు ఒకే చోట ఉండాలంటే వీలు అవుతుందా? మరి నదులలో ఎన్నో చెట్లు వ్రాకులు కొట్టుకుని వస్తూ ఉంటాయి; క్రొన్ని వ్రాకులు కలిసి ఒక చోట చేరి ప్రయాణం చేస్తాయి; మళ్ళీ విడిపోయి తమ దారిని తాము వెళ్ళిపోతాయి కదా.

10.1-204-మ.

పలురోగంబుల నొందకున్నవె పసుల్? పాలిచ్చునే ధేనువుల్?

గోలకుల్ వాగులు వారిపూరితములే? గోష్ఠ ప్రదేశంబులం

బులులున్ దుప్పులు సంచరింపవు గదా? పొల్పారునే ఘోషముల్?

కలవే పచ్చని పూరిజొంపములు, తత్కాంతార భాగంబులన్?

టీకా:

పలు = వివిధములైన; రోగంబులన్ = జబ్బులను; పొందక = పడకుండగ; ఉన్నవె = సుఖముగ ఉన్నవా; పసుల్ = పసువులు; పాలున్ = పాలను; ఇచ్చున్ = సమృద్ధిగా ఇచ్చుచున్నవా; ధేనువుల్ = ఆవులు; గోలకుల్ = చెరువులు; వాగులు = ఏర్లు; వారి = నీటితో; పూరితములే = నిండుగా ఉన్నవి కదా; గోష్ఠ = పశువులదొడ్ల; ప్రదేశంబులన్ = చుట్టుపక్కలకి; పులులున్ = వ్యాఘ్రములు, పెద్దపులులు; దుప్పులు = లేళ్ళు; సంచరింపవు = తిరుగుటలేదు; కదా = కదా; పొల్పారునే = బాగున్నవి కదా; ఘోషముల్ = గొల్లపల్లెలు; కలవె = సమృద్ధిగ ఉన్నవి గదా; పచ్చని = పచ్చ; పూరి = గడ్డి; జొంపములున్ = దుబ్బులు; తత్ = అక్కడి; కాంతార = అటవీ; భాగంబులన్ = ప్రదేశము లందు.

భావము:

మిత్రమా! మీ ఆవులన్నీ చక్కగా పాలు ఇస్తున్నాయా? ఏ అంటురోగాలూ లేవు కదా? మీ ప్రాంతాల చెరువులూ ఏరులూ నీళ్ళతో నిండి ఉన్నాయా? మీ గొల్లపల్లెలన్నీ వృద్ధి పొందుతున్నాయా? మీ గోవులు నిలిచేచోట పులులూ, దుప్పలూ సంచరించడం లేదు కదా? మీ అడవులలో చక్కని పచ్చని పచ్చికబయళ్ళు సమృద్ధిగా ఉన్నాయి కదా?

10.1-205-క.

తన పుత్ర మిత్ర ముఖరులఁ

దనుపక, చూడకయు, వారు ద్రుతిగి నశింపన్

మనుచు గృహమేధియాశ్రమ

మున నుండెడువాని, కొక్క మోదము గలదే?

టీకా:

తన = తన యొక్క; పుత్ర = కుమారులు; మిత్ర = మిత్రులు; ముఖరులన్ = మున్నగువారిని; తనుపక = సంతోషపెట్టకుండ; చూడకయున్ = కళ్ళారా చూడకుండగ; వారు = వారలు; తఱిగి = కృశించి; నశింపన్ = నశించిపోతుండగ; మనుచు = బతికి; గృహమేధి = మరియొక గృహస్థుని; ఆశ్రమమునన్ = ఇంటి యందు; ఉండెడు = ఉండెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; ఒక్క = ఏ విధమైన; మోదమున్ = సంతోషమైనను; కలదే = ఉండునా, ఉండదు.

భావము:

తన పుత్రులూ, మిత్రులు మొదలైన వారిని సంతృప్తి పరచకుండా; వారి క్షేమం చూడకుండా; వారు క్షీణించి నశించిపోయేలా ప్రవర్తించే గృహస్థు పోషణలో ఉన్నవారికి ఏమాత్రం సంతోషం ఉండదు కదా.

10.1-206-క.

నీ కాంతయొద్ద నీవును

నికాంతయు గారవింప, నినుఁ దండ్రిగ నా

లోకించుచు నీ మందను

నాకొడు కున్నాడె? నంద! నందాన్వితుడై."

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; కాంత = భార్య; ఒద్దన్ = దగ్గర; నీవునున్ = నువ్వు; నీ = నీ యొక్క; కాంతయున్ = భార్య; గారవింపన్ = గారాబము చేయుచుండగ; నినున్ = నిన్ను; తండ్రిగన్ = కన్నతండ్రిగా; ఆలోకించుచున్ = భావించుచు; నీ = నీ యొక్క; మందను = పల్లె యందు; నా = నా యొక్క; కొడుకున్ = పుత్రుడు; ఉన్నాడె = పెరుగుతున్నాడా; నంద = నందుడా; నంద = ఆనందముతో; ఆన్వితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నందా! నీవూ నీభార్య ప్రేమగా చూస్తూ ఉంటే యశోదవద్ద నాకొడుకు ఆనందంగా ఉన్నాడా?
నిన్ను తండ్రిగా చూస్తూ నీ ప్రేమలు అందుకుంటూ వ్రేపల్లెలో క్షేమంగా ఉన్నాడు కదా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వసుదేవ నందుల సంభాషణ

10.1-207-వ.

అనిన నందుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; నందుండు = నందుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన వసుదేవుడుతో నందుడు ఇలా అన్నాడు

10.1-208-శా.

"**నీకున్** దేవకికిన్ జనించిన సుతా**నీ**కంబుఁ దోడ్తోడ ము

న్నీకంసుండు వధించె; మీ సుతఁ దుదిన్ **హిం**సింపఁ జే తప్పి, తా

నాకాశంబున కేగె; బాల యిది; దై**వా**ధీనమాపద్దశన్

శోకంబందునె తజ్ఞఁ; డూఱిడిలు! నా **సూ**నుండు నీ సూనుడే."

టీకా:

నీ = నీ; కున్ = కు; దేవకి = దేవకీదేవి; కిన్ = కి; జనించిన = పుట్టినట్టి; సుతా = పుత్రులను;

అనీకంబున్ = అందరను; తోడ్తోడన్ = వరుసగా; మున్ను = ఇంతకు ముందే; ఈ = ఈ; కంసుండు =

కంసుడు; వధించెన్ = చంపివేసెను; మీ = మీ యొక్క; సుతన్ = పుత్రికను; ; తుదన్ = చివరకు;

హింసింపన్ = చంపబోగా; చేన్ = చేతులోనుండి; తప్పి = తప్పించుకొని; తాన్ = ఆమె; ఆకాశంబున్

= ఆకాశమున; కున్ = కు; ఏగెన్ = ఎగిరిపోయెను; బాల = చిన్నపిల్ల; ఇది = ఇట్టి స్థితి; దైవాధీనమున్
= విధివశాత్తు జరిగినది; ఆపత్ = ఆపదలు కలిగెడి; దశన్ = కాలము నందు; శోకంబున్ =
దుఃఖమును; అందునె = పొందునా, పొందడు; తజ్ఞుడు = వివేకి; ఊరడిలు = ఊరుకొనుము; నా =
నా యొక్క; సూనుండు = పుత్రుడు; నీ = నీకును; సూనుడే = పుత్రుడే.

భావము:

"వసుదేవా! నీకూ దేవకీదేవికి పుట్టిన కొడుకులు అందరినీ పుట్టిన వెంటనే ఆ కంసుడు
వధించాడు. పాపం చివరికి మీ కూతురిని కూడా హింసించబోతే ఆపాప ఆకాశానికి
ఎగిరిపోయింది. మొత్తంమీద నీకు బిడ్డలు లేకుండా పోయారు. జగత్తు అంతా దైవాధీనంకదా.
ఈసంగతి తెలిసినవాడు ఆపదలు వచ్చినప్పుడు దుఃఖపడతాడా. కనుక ఊరడిల్లుము నా కొడుకే
నీ కొడుకు అనుకో!"

10.1-209-వ.

అనిన వసుదేవుండు నందునికి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; నందున్ = నందుని; కిన్ = కి; మఱియున్ =
ఇంకా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

అలా అన్న నందుడితో వసుదేవుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-210-క.

"జనపతి కరి యిడితివి; మముఁ

గ్రనుఁగొంటివి; మేము నిన్నుఁ గంటిమి; మే ల

య్యెను; బొమ్మింకను గోకుల

మున నుత్పాతములు దోచు మునుకొనవలయున్."

టీకా:

జనపతి = రాజున; కీన్ = కు; అరి = కప్పము; ఇడితివి = కట్టితివి; మమున్ = మమ్ములను;
కనుగొంటివి = చూచితివి; మేమున్ = మేముకూడ; నిన్నున్ = నిన్ను; కంటిమి = చూచితిమి; మేలు =
బాగుగనే; అయ్యెన్ = జరిగినది; పొమ్ము = వెళ్ళిపొమ్ము; ఇంకను = వెంటనే; గోకులమునన్ = మంద
యందు; ఉత్పాతములన్ = ఆపదలు తోపించుట; తోచున్ = కనబడుచున్నది; మునుకొనవలయున్
= ఎదుర్కొనవలెను.

భావము:

"కంసుడికి పన్నులు చెల్లించావు; మమ్మల్ని చూడటానికి వచ్చావు; మేమూ నిన్ను చూసాము;
మంచిది. గోకులంలో ఉత్పాతాలు సంభవించే సూచనలు ఉన్నాయి. ముందుజాగ్రత్తలు
తీసుకోవాలి. వెంటనే బయలుదేరు."

10.1-211-వ.

అని పలికి వసుదేవుండు నందాదులైన వల్లవుల వీడ్కోలిపిన వారలు గొబ్బున వడిగల గిబ్బలం
బూనిన శకటంబులు ప్రకటంబులుగ నెక్కి, తమతమ పల్లెల త్రోవలుపట్టి చని; రా నందుండు
ప్రతీతంబులైన యుత్పాతంబులు ముందరఁ బొడగని "శౌరి తనతోఁ బలికిన పలుకులు
తప్ప"వనుచుఁ దలంచుచుం జనియె; నంత.

టీకా:

అని = అని; పలికి = హెచ్చరించి; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; నంద = నందుడు; ఆదులైన =
మొదలైన; వల్లవులన్ = గోపకులను; వీడ్కోలిపినన్ = సెలవియ్యగా; వారలు = వారు; గొబ్బునన్ =
వెంటనే; వడి = వేగముగా పోవుటకు; కల = సమర్థము లైన; గిబ్బలన్ = ఎద్దులను; పూనిన =
కట్టినట్టి; శకటంబులున్ = బళ్ళను; ప్రకటంబులుగన్ = ప్రసిద్ధముగా; ఎక్కి = అధిరోహించి; తమతమ
= వారివారి; పల్లెల = మందల యొక్క; త్రోవలున్ = దారులను; పట్టి = పడి; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; ఆ
= ఆ; నందుండున్ = నందుడుకూడ; ప్రతీతంబులు = ఎరుకపడుచున్నవి; ఐన = అయిన;
ఉత్పాతంబులున్ = ఆపద సూచకములను; ముందరన్ = ఎదురుగా; పొడగని = కనుగొని; శౌరి =

వసుదేవుడు {శౌరి - శూరుని పుత్రుడు, వసుదేవుడు}; తన = అతని; తోన్ = తోడ; పలికిన్ =
హెచ్చరించిన; పలుకులు = మాటలు; తప్పవు = తప్పిపోవుటలేదు; అనుచున్ = అని; తలంచుచున్
= భావించుచు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా చెప్పి వసుదేవుడు నందుడు మొదలైన గోపకులకు వీడ్కోలు చెప్పి పంపించాడు. వాళ్ళు
కూడా త్వరత్వరగా పోయే గిత్తలను పూన్చిన బళ్ళు ఎక్కి తమ తమ పల్లెలకు ప్రయాణమై
వెళ్ళిపోయారు. నందుడు తన ఎదురుగా స్పష్టమైన ఉత్పాతాలను చూసాడు. "వసుదేవుడు చెప్పిన
మాటలు తప్పవేమో" అనుకుంటూ వేగంగా ప్రయాణం సాగించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన వ్రేపల్లె కొచ్చుట

10.1-212-^{సీ}.

కంసుపంపున బాలపూతిని పూతన-

పల్లెల, మందలఁ, బట్టణముల

నిల నెల్లచో, బాలహింస గావించుచుఁ-

జనుచు, నెవ్వని పేరు శ్రవణవీధిఁ

బడినయంతన సర్వభయనివారణ మగు-

నట్టి దైత్యాంతకుం డవతరించి

యున్న నందునిపల్లె కొకనాడు ఖేచరి-

యైవచ్చి యందు మాయాప్రయుక్తిఁ

10.1-212.1-^{తే}.

గామరూపిణి యై చొచ్చి, కానకుండ

నరిగి, యిల్లిల్లు దప్పక యరసికొనుచు,

నందగృహమున బాలుని నాద మొకటి

విని ప్రమోదించి, సుందరీవేష యగుచు.

టీకా:

కంసు = కంసుని యొక్క; పంపునన్ = ఆజ్ఞప్రకారము; బాల = శిశువులను; పూతని = హంతకురాలు; పూతన = పూతన (అను రాక్షసి); పల్లెలన్ = ఊర్లు యందు; మందలన్ = ఘోషము లందు; పట్టణములన్ = పురము లందు; ఇలన్ = భూమండలముమీద; ఎల్ల = అన్ని; చోన్ = ప్రదేశము లందు; బాల = శిశువులను; హింసన్ = చంపుట; కావించుచున్ = చేయుచు; చనుచున్ = పోతుండగా; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పేరు = నామము; శ్రవణ = చెవుల; వీధిన్ = మార్గమున; పడినన్ = వినబడిన; అంతనన్ = వెంటనే; సర్వ = సమస్తమైన; భయ = భయములనుండి; నివారణము = విముక్తి; అగున్ = కలుగునో; అట్టి = అటువంటి; దైత్యాంతకుండున్ = విష్ణుమూర్తి; అవతరించి = పుట్టి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నందుని = నందుడు యొక్క; పల్లె = వ్రేపల్లె; కున్ = కు; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; ఖేచరి = అదృశ్యగమన {ఖేచరి - ఖః (ఆకాశమున, కనబడకుండగ) చరి (తిరుగునామె), అదృశ్య గమనము గల స్త్రీ}; ఐ = అయ్యి; వచ్చి = చేరి; అందున్ = దానిలో; మాయా = మాయను; ప్రయుక్తిన్ = పన్నుటచే; కామరూపిణి = మారువేషధారి.

ఐ = అయ్యి; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కానకుండన్ = కనబడకుండగా; అరిగి = వెళ్ళి; ఇల్లిల్లున్ = ప్రతి ఇంటిని; తప్పక = విడువకుండగ; అరసికొనుచున్ = వెతుక్కునుచు; నంద = నందుని యొక్క; గృహమునన్ = ఇంటిలో; బాలునిన్ = చిన్నపిల్లవాని; నాదమున్ = చప్పుడు; ఒకటిన్ = ఒకదానిని; విని = విని; ప్రమోదించి = సంతోషించి; సుందరీ = మంచి అందగత్తె; వేష = వేషధారి; అగుచు = ఔత్సాహిక.

భావము:

కంసుడు పూతన అనే రాక్షసిని పంపించాడు. ఆ పూతన శిశువులను చంపడంలో ఆరితేరిన రక్కసి. అలా కంసుడు పంపగా వచ్చి, గ్రామాలు, గొల్ల పల్లెలు, పట్టణాలలో ఎక్కడ చంటి పిల్లలు కనబడినా చంపివేయ సాగింది. ఎవరి పేరు విన్నట్లయితే సమస్త భయాలు పోతాయో అట్టి ముకుందుడు ఉన్నట్టి నందుడి వ్రేపల్లెకు ఒకరోజు ఆకాశ మార్గాన వచ్చింది. మాయలు పన్నుటలో దిట్ట గనుక, కామరూపం ధరించి వ్రేపల్లె ప్రవేశించింది. ఎవరికి తెలియకుండ ప్రతి ఇంటిని పరిశీలిస్తోంది. నందుని ఇంట్లోంచి పిల్లాడి ఏడుపు విని సంతోషించింది. మంచి అందగత్తె వేషం వేసుకొంది.

10.1-213-మత్త.

క్రాలుకన్నులు, గుబ్బచన్నులుఁ, గ్రందుఁవొందని చందురుం,
బోలు మోమును, గల్లు లేదను బుద్ధి దూఱని కౌను, హే
రాళమైన పిఱుందు, పల్లవరాగ పాద కరంబులుం,
జాల దొడ్డగు కొప్పు, నొప్పగ సర్వమోహనమూర్తితోన్

టీకా:

క్రాలు = చలించెడి; కన్నులున్ = కళ్ళు; గుబ్బ = గుండ్రటి; చన్నులున్ = స్తనములు; కందు = మచ్చ;
ఒందని = లేనట్టి; చందురున్ = చంద్రుని; పోలు = వంటి; మోమునున్ = ముఖము; కల్లులేదు =
ఉందోలేదో; అను = అనెడి; బుద్ధిన్ = ఆలోచన; దూఱని = కలుగని; కౌను = నడుము; హేరాళము =
మిక్కిలి విశాలము; ఐన = అయిన; పిఱుందున్ = పిరుదులు; పల్లవ = చిగుళ్ళవలె మృదువైన; రాగ
= ఎఱ్ఱని; పాద = పాదములు; కరంబులున్ = చేతులు; చాలన్ = మిక్కిలిగా; దొడ్డ = పెద్దది; అగు =
ఐన; కొప్పు = జట్టుముడి; ఒప్పు = చక్కనిది; అగు = ఐన; సర్వ = అందరిని; మోహన =
మోహింపజేసెడి; మూర్తి = స్వరూపము; తోన్ = తోటి.

భావము:

ప్రకాశవంతమైన కళ్ళు, పొంకమైన స్తనాలు, మచ్చలేని చంద్రుడి వంటి ముఖము. ఉండా లేదా
అన్నట్లున్న సన్నని నడుము, విశాలమైన పిరుదులు. చివురు కొమ్మల వంటి ఎఱ్ఱని కాళ్ళు చేతులు.
చాలా ఒత్తైన జట్టుముడి. ఇలా చాలా అందమైన రూపంతో ఆమె అందరిని మోహింపజేసే
రూపంతో వచ్చింది.

10.1-214-మాని.

కాంచనకుండల కాంతులు, గండయు-
గంబునఁ గ్రేళ్ళుఱుకన్ జడపై
మించిన మల్లెల మేలిమి తావులు-
మెచ్చి, మదాళులు మింటను రా,

నంచిత కంకణహారరుచుల్ చెలు-

వారగఁ, బైవలు వంచల నిం

చించుక జారగ నిందునిభానన-

యేగఁ గుమారుని యింటికినై.

టీకా:

కాంచన = బంగారు; కుండల = చెవికుండలముల; కాంతులున్ = తళతళలు; గండ = చెక్కిళ్ళ;
యుగంబునన్ = జంటపై; క్రేళ్ళులుకన్ = చిందులాడగా; జడ = జడగా నల్లిన జట్టు; పైన్ = మీద;
మించిన = అతిశయించిన; మల్లెల = మల్లెపూల; మేలిమి = మంచి; తావులున్ = సువాసనలు;
మెచ్చి = అపేక్షించి; మద = మత్తెక్కిన; ఆళులు = గండుతుమ్మెదలు; మింటను = ఆకాశము నందు;
రాన్ = వస్తుండగా; అంచిత = అలంకరించుకొన్న; కంకణ = చేతికంకణములు; హార = మెడలోని
హారముల; రుచుల్ = తళతళలు; చెలువారగన్ = అందగిస్తుండగా; పైవలువ = కొంగు; అంచలన్ =
అంచులను; ఇంచించుకన్ = కొద్దికొద్దిగా; జాఱగన్ = జారునట్లుగా; ఇందునిభానన = సుందరి
{ఇందునిభానన - చంద్రముఖి, అందగత్తె}; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; కుమారుని = బాలకృష్ణుని; ఇంటి =
నివాసమున; కిన్ = కోసము.

భావము:

బంగారపు లోలకుల కాంతులు చెక్కిళ్ళ మీద కేరింతలు కొడుతుండగా, జడ లోని చక్కటి మల్లెల
సువాసనలకు ఆకర్షించబడిన తుమ్మెదలు గాలిలో వెన్నంటి వస్తుండగా, వేసుకున్న గాజులు,
గొలుసులు కాంతులు విరజిమ్ముతుండగా, పైట కొద్దిగా జారుతుండగా. చంద్రుడిలాంటి అందమైన
ముఖం గల పూతన బాలకృష్ణుడి ఇంటికి వెళ్ళింది.

సహజ కవి పోతన వారు, ఆ మాయా మానిని వర్ణిస్తూ మానిని వృత్తం వేశారు. ఎంత చక్కటి
సందర్భోచిత ఛందస్సు ఎన్నిక.

10.1-215-వ.

ఆ సమయంబునన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా ఆమె ఇంట్లోకి వెళుతున్న సమయంలో ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన బాలకృష్ణుని చూచుట

10.1-216-మ.

సిరి మమ్మున్ బ్రతుకంగఁ జూచుకొఱకై, శృంగారవేషంబుతో
నరుదేనోపు నటంచు గోపికలు జిహ్వాల్ రాక మోహించి త
త్పరులై చూడ, లతాంగి బోయి కనియెం, పర్యంక మధ్యంబునం
బరు, భస్మానలతేజ, దుర్జనవధ ప్రారంభకున్, డింభకున్.

టీకా:

సిరి = లక్ష్మీదేవి; మమ్మున్ = మమ్ములను; బ్రతుకంగజూచుట = బతికించుట; కొఱకై = కోసము;
శృంగార = అందమైన; వేషంబు = మారువేషము; తోన్ = తోటి; అరుదేనోపున్ = వచ్చి
ఉండవచ్చును; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; గోపికలు = గోపస్త్రీలు; జిహ్వాలు = మాటలు; రాక =
పెగలక; మోహించి = మోహములో పడిపోయి; తత్ = ఆమె యందే; పరులు = ఆసక్తి కలవారు; ఐ =
అయ్యి; చూడన్ = చూచుచుండగా; లతాంగి = సుందరి {లతాంగి - లతలవంటి దేహము కలమె,
స్త్రీ}; పోయి = వెళ్ళి; కనియెన్ = చూసెను; పర్యంక = పాన్పు; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; పరున్ =
హరిని, కృష్ణుని; భస్మానల = నివురు కప్పిన అగ్నివంటి; తేజన్ = ప్రకాశము కలవానిని; దుర్జన =
దుష్టులను; వధ = సంహరించుట; ప్రారంభకున్ = ప్రారంభించువానిని; డింభకున్ = బాలుని.

భావము:

పూతన అలా ఇంట్లోకి వెళుతున్న సమయంలో, లక్ష్మీదేవి ఇలా శృంగార వేషంతో మమ్మల్ని బ్రతికించడానికి వచ్చిందేమో అన్న భ్రాంతిలో పడిపోయారు, గోపికలు మాటలు పెగలనంత మైకంలో పడ్డారు, తదేక దృష్టితో అలా చూస్తూ ఉండిపోయారు. పూతన లోనికి వెళ్ళి మంచం మీద ఉన్నట్టి బాలకుడిని చూచింది. ఆ పరాత్పరుడు, నివురు గప్పిన నిప్పు లాంటి వాడని, దుష్టులను వధించడం ప్రారంభిస్తున్న వాడు అని ఆమెకు తెలియదు.

10.1-217-వ.

కని కదియవచ్చు సమయంబున.

టీకా:

కని = చూసి; కదియవచ్చు = సమీపించెడి; సమయంబున = సమయమునందు.

భావము:

అలా చూసి శైశవరూపి కృష్ణమూర్తి దరికి పూతన చేరుతున్న సమయంలో..

10.1-218-శా.

ఆలోకేశ్వరుఁ, డా చరాచరవిభుం, **డా**బాలగోపాలుఁ, డా

బాలధ్వంసిని గొంటు కంటిడి వెసన్ **బా**లింతచందంబునన్,

బాలిండ్లన్ విష మూని, వచ్చుట మదిన్ **బా**వించి, లో నవ్వుచున్

గాలుం గేలు నెఱుంగకున్న కరణిం **గ**నోడ్చి, గుర్వెట్టుచున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; లోకేశ్వరుడు = కృష్ణుడు (లోకేశ్వరుడు - సమస్తమైన లోకములకు ప్రభువు, విష్ణువు); ఆ = ఆ;

చరాచరవిభుండు = కృష్ణుడు (చరాచరవిభుడు - కదల గలవి లేనివి రెంటికి ప్రభువు, విష్ణువు); ఆ

= ఆ; బాల = శిశురూపుడైన; గోపాలుడు = యాదవుడు, కృష్ణుడు; ఆ = ఆ; బాల = శిశు; ధ్వంసిని =

హంతను; గొంటు = దుష్టురాలు; కంటన్ = పగ, పట్టు; ఇడి = పట్టి; వెసన్ = శ్రీస్తుముగా; బాలింత = పసిబిడ్డతల్లి; చందంబునన్ = వలె; పాలిండ్లన్ = స్తనము లందు; విషమున్ = విషమును; ఊని = ధరించి; వచ్చుట = వచ్చుటను; మదిన్ = మనసులో; భావించి = ఊహించి; లోన్ = మనసులో; నవ్వుచున్ = నవ్వుకొనుచు; కాలున్ = ఇవి కాళ్ళు; కేలున్ = ఇవి చేతులు; ఎఱుంగక = అని తెలియని స్థితిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కరణిన్ = విధముగ; కన్ = కళ్ళను; మోడ్చి = మూసికొని; గుర్రెట్టుచున్ = గుఱుపెడుతు.

భావము:

అలా పూతన వస్తోంది. లోకాలు అన్నిటికీ ఈశ్వరుడు. ఈ చరాచర జగత్తు అంతటికీ ప్రభువు. బాల కృష్ణుడిగా అవతరించిన వాడు ఐన అతడు, ఆ శిశు హంతకిని చూశాడు. క్రూరాత్మురాలు దురాత్మురాలు అయిన ఆ పూతన కోరి బాలింతరాలి వేషంలో వక్షోజాలలో విషం ధరించి వస్తోంది అని గ్రహించాడు. లోలోపల నవ్వుకొని కాలు చెయ్యి తెలియకుండా నిద్రపోతున్నట్లు గుఱు పెట్ట సాగాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన కృష్ణుని ముద్దాడుట

10.1-219-క.

ఆ పాపజాతి సుందరి

యా పాపని పాన్పుఁ జేర నరిగి, కరములన్

లేపి, చనుంగవ శిశువున్

మోపుచు ముద్దాడి, శిరము మూర్కిని, పలికెన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; పాపజాతి = రాక్షస {పాపజాతి - దుష్కృత వంశస్థులు, రాక్షసులు}; సుందరి = స్త్రీ; ఆ = ఆ; పాపని = శిశువు యొక్క; పాన్పున్ = పక్క వద్దకి; చేరన = చేరుటకు; అరిగి = వెళ్ళి; కరములన్ = చేతులతో; లేపి = లేవదీసి; చను = స్తనముల; కవన్ = జంటను; శిశువున్ = చంటిపిల్లవానిని;

మోపుచున్ = అన్నచు; ముద్దాడి = ముద్దుపెట్టుకొని; శిరమున్ = తలను; మూర్కొని = మూజూచి;
పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఆ పాపిష్టి రాక్షసి మంచం దగ్గరకి వెళ్ళి, కృష్ణుడిని చేతుల లోకి తీసుకొంది. పాలిళ్ళకి హత్తుకొని,
తల వాసన చూసి, ముద్దు పెట్టుకొంది.

10.1-220-క.

"చను నీకు గుడుపఁజాలెడి

చనువారలు లేరు; నీవు చనవలె" ననుచుం

"జనుఁగుడుపి, మీద నిలుకడఁ

జనుదాన" ననంగ, వేడ్కఁ జనుఁ జనుఁ గుడుపన్.

టీకా:

చనున్ = చనుబాలను; నీ = నీ; కున్ = కు; కుడుపన్ = తాగించుటకు; చాలెడు = సమర్థులైన;

చనువారలు = తగినవారు; లేరు = ఎవరూలేరు; నీవు = నీవు; చనవలెన్ = వెళ్ళవలెను, చావవలెను;

అనుచున్ = అనుచు; చను = చనుబాలు; కుడిపి = తాగించి; మీదన్ = ఆపైన; నిలుకడన్ =

నెమ్మదిగా; చనుదానన్ = వెళ్ళెదను, చనిపోయెదను; అనగన్ = అనెడి; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో;

చనున్ = వెళ్ళును; చను = చనుబాలు; కుడుపన్ = తాగించుటకు.

భావము:

బాలకృష్ణుని వద్దకు వస్తున్న శిశుహంతకి పూతన "నీకు చనుబాలు (చనుట) పట్టించ గల

నేర్పరులు ఎవరు లేరయ్య. ఇంక నువ్వు పోవాలి." అని లాలించింది. నీకు చనుబాలు (చనుట)

పట్టించి అటుపిమ్మట మెల్లగా (తప్పక) పోతాలే (చనిపోతాలే) అంటున్నట్లు ఉత్సాహంతో స్తన్యం

ఇవ్వడానికి బయలుదేరింది.

10.1-221-క.

"నా చనుబా లొక గుక్కెడు

నో! చిన్నికుమార! త్రావు మొయ్యన; పిదపన్

నీ చెలువ మెఱుగ వచ్చును;

నా చెలువము సఫల మగును; నళినదళాక్షా!"

టీకా:

నా = నా యొక్క; చనుబాలు = స్తన్యము; ఒక = ఒకే ఒక్క; గుక్కెడున్ = ఒక గుటక వేయగలిగి నంత;
ఓ = ఓయీ; చిన్ని = చంటి; కుమార = పిల్లవాడ; త్రావుము = తాగుము; ఒయ్యనన్ = తిన్నగా;
పిదపన్ = తరువాత; నీ = నీ యొక్క; చెలువము = చక్కదనమును; ఎఱుగవచ్చును =
చూడవచ్చును; నా = నా యొక్క; చెలువము = చందము; సఫలము = పండినది; అగును = అగును;
నళినదళాక్ష = పద్మాక్షుడా.

భావము:

ఓ పద్మాలవంటి కన్నులు గల చిట్టి తండ్రీ! నా చనుబాలు ఒక్క గుక్కెడు తాగు. తరువాత నీ
చక్కదనం ఎలా ఉంటుందో తెలుస్తుంది. నా అందానికి కూడ తగిన ఫలితం దక్కుతుంది."

10.1-222-వ.

అని బాలు నుద్దేశించి, ముద్దాడెడి భంగి మాటలాడెడి చేడియం జూచి.

టీకా:

అని = అని; బాలున్ = బాలుని; ఉద్దేశించి = గురించి; ముద్దాడెడి = ముద్దు చేయుచున్న; భంగిన్
= విధంగా; మాటలాడెడి = మాట్లాడుచున్న; చేడియన్ = స్త్రీని; చూచి = కనుగొని;

భావము:

ఈ విధంగా ముద్దాడుతున్నట్లు కృష్ణుడితో మాట్లాడుతున్న పూతనను చూసి యశోదాదేవిరోహిణి
అభ్యంతరం చెబుతూ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన కృష్ణునికి పాలిచ్చుట

10.1-223-మ.

"**వ**నితా! ముట్టకు మమ్మ; చన్ను గుడుపన్ **వ**ల్లమ్మ; నీ చన్నుమా
తనయుం డొల్లఁడు; వాసి పొమ్మని యశోదా రోహిణుల్ జీరఁ, గై
కొన, కీక్షించుచు మాయఁ బన్ని, పెలుచం **గో**శంబులో వాలు మె
ల్పున రాజిల్లుచు, మాట మెత్తఁదనమున్, **లో**వాడియు న్నేర్పడన్.

టీకా:

వనితా = ఇంతి; ముట్టకుము = తాకవలదు; అమ్మ = తల్లి; చన్నున్ = స్తన్యమును; కుడుపన్ =
తాగించుట; వలదు = వద్దు; అమ్మ = తల్లి; నీ = నీ యొక్క; చన్నున్ = స్తన్యమును; మా = మా యొక్క;
తనయుండు = పిల్లవాడు; ఒల్లడు = అంగీకరించడు; పాసి = విడిచి; పొమ్ము = వెళ్ళిపొమ్ము; అని =
అని; యశోద = యశోదాదేవి; రోహిణుల్ = రోహిణీదేవి; చీరన్ = పిలుచుచుండగా; కైకొనక =
లెక్కజేయకుండ; ఈక్షించుచున్ = చూచుచు; మాయన్ = మాయను; పన్ని = పరచి; పెలుచన్ =
భయంకరముగ; కోశంబు = ఒర; లోన్ = లోని; వాలున్ = కత్తి; మెల్పునన్ = వలె; రాజిల్లుచున్ =
ప్రకాశించుచు; మాట = నోటి మాట యందలి; మెత్తదనమున్ = సున్నితత్వమును; లోన్ = మనసు
నందు; వాడియున్ = తీవ్ర స్వభావమును; ఏర్పడన్ = కలుగునట్లుగ.

భావము:

"ఓ యమ్మా! మా బాబును ముట్టుకోకు. పాలివ్వద్దు. నీవెవరో మాకు తెలియదు. నీ స్తన్యం మా
బాబు తాగడు. వదలిపెట్టి దూరంగా వెళ్ళిపో!" అని ఓ ప్రక్క ఈ విధంగా ముద్దాడుతున్నట్లు
కృష్ణుడితో మాట్లాడుతున్న పూతనను చూసి యశోదాదేవి రోహిణి అభ్యంతరం చెబుతున్నారు,
అరుస్తున్నారు. కాని మాటల మెత్తదనం మాటన వాడితనం కనబడకుండా దాగి ఉన్న ఆ
పూతన, వారిని లెక్కచెయ్యకుండ మాయ పన్ని, ఒరలో ఉన్న పదునైన కత్తిలా కృష్ణుడిని చూస్తోంది.

10.1-224-వ.

కదిసి కలికిపలుకులు పలుకుచు, నులుకుజెడి జళుకు సొరక, యెదుర నిదురంగదిరిన ఫణిని, ఫణి
యని యెఱుంగక, గుణమతిం దిగుచు జడమతి బెడంగునఁ, గఱటి జఱభితెఱవ వెరవునం
జనుదెంచి, పఱపునడుమ నొఱపు గలిగి, మెఱయుచుఁ, గనుంగవం దెఱవక, వెఱపు మఱపు
నెఱుంగక, కొమరుమిగులు చిఱుత కొమరునిం దిగిచి, తొడలనడుమ నిడుకొని, యెడలు
నివురుచు, నెడనెడ మమతం గడలుకొలుపుచు, "నాఁకొన్న చిన్నియన్న! చన్ను గుడువు" మని
చన్నిచ్చు సమయంబున.

టీకా:

కదిసి = చేరి; కలికి = మనోజ్ఞమైన; పలుకులు = మాటలు; పలుకుచున్ = చెప్పుతు; ఉలుకుచెడి =
బెదురు లేకుండ; జళుకున్ = తత్తరపాటును; చొరక = పొందకుండగ; ఎదురన్ = తన యెదుట;
నిదురన్ = నిద్ర; కదిరిన = పోయిన; ఫణిని = పామును; ఫణి = పాము; అని = అని; ఎఱుంగక =
తెలిసికొనలేక; గుణమతిన్ = తాడు అని భ్రమించి; తిగుచు = లాగుటకు యత్నించు; జడమతిన్ =
బుద్ధిహీనుని; బెడంగునన్ = విధముగ; కఱటి = వంచకురాలు; జఱభితెఱవ = దుష్టురాలు;
వెరవునన్ = బెదురుగ; చనుదెంచి = వచ్చి; పఱపు = పాన్పు; నడుమన్ = మధ్యన; ఒఱపు =
చక్కదనములు; కలిగి = ఉండి; మెఱయుచున్ = ప్రకాశించెడి; కనున్ = కళ్ళ; కవన్ = జంటను;
తెఱవక = తెరవకుండ; వెఱపు = బెదురు; మఱపు = నదరు; ఎఱుంగక = లేకుండగ; కొమరు =
మనోజ్ఞత; మిగులు = అతిశయించెడి; చిఱుత = చంటి; కొమరున్ = పిల్లవానిని; తిగిచి = తీసుకొని;
తొడలనడుమ = ఒడిలో; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; ఒడలు = దేహము; నివురుచున్ = తడువుతు;
ఎడనెడ = మధ్యమధ్యలో; మమతన్ = ప్రేమను; కడలుకొలుపుచు = కలిగించుచు; ఆకొన్న =
ఆకలితోనున్న; చిన్ని = చంటి; అన్న = నాయనా; చన్నున్ = చనుబాలు; కుడువుము = తాగుము; అని
= అని; చన్నున్ = స్తనమును; ఇచ్చు = అందిచ్చెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఈ విధంగా తియ్యని మాటలతో నదురు బెదురు లేకుండా పక్క దగ్గరకి వచ్చింది. తెలివి లేని
వాడు ఎదురుగుండా నిద్రపోతున్న పామును, పాము అని తెలియక, తాడు అనుకొని చేతితో
లాగుతున్నట్లు, ఆ క్రూరురాలైన దుష్ట యువతి పిల్లాడి మంచం దగ్గరకి వచ్చింది. పరుపు మీద
కృష్ణుడు చక్కటి కాంతులతో ప్రకాశిస్తూ, కళ్ళు తెరవకుండా, భయం మరుపులు లేక అందాలు

చిందిస్తున్నాడు. ఆ చిరు బాలుని ఒడిలోకి తీసుకొని, ఒళ్ళు నిమిరుతూ, వాత్సల్యం చూపుతోంది
"ఓ నా చిన్ని కన్న! దా, నా చనుబాలు తాగు నాయనా!" అంటు చనుబాలు పట్టబోతోంది. అప్పుడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన సత్తువ పీల్చుట

10.1-225-సీ.

మేల్కొన్న తెఱంగున మెల్లనఁ గనువిచ్చి-

క్రేగంటఁ జూచుచు, కిదికి నీల్లి,

యావులించుచు జేతు లాకసంబునఁ జూచి-

యొదిగిలి యాకొన్న యోజ నూది,

బిగిచన్నగవఁ గేలఁ బీడించి, కబళించి-

గుక్క గుక్కకు గుటుగుటుకు మనుచు,

నొక రెండు గుక్కల నువిద ప్రాణంబులు-

స్తేతము, మేనిలో సత్వ మెల్లఁ

10.1-225.1-తే.

ద్రావే, నదియును గుండెలు దల్లడిల్ల,

జిమ్మ దిరుగుచు నిలువక, శిరము వ్రాల

"నితర బాలుర క్రియవాఁడ వీవు గావు;

చన్ను విడువుము; విడువుము; చాలు" ననుచు.

టీకా:

మేల్కొన్న = నిద్రలేచిన; తెఱంగునన్ = విధముగ; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; కను = కళ్ళు; విచ్చి = తెరచి;

క్రేగంటన్ = ఓరకంటితో; చూచుచున్ = చూచుచు; కిదికి = ఒడలువిరుచుకొని; నీల్లి = నిక్కి;

ఆవులించుచున్ = ఆవులిస్తూ; చేతులున్ = చేతులను; ఆకసంబునన్ = పైకి; చూచి = చూసి; ఒదిగిలి

= ఒత్తిగిలి; ఆకొన్న = ఆకలివేయుచున్న; ఓజన్ = విధముగ; ఊది = వహించి; బిగి = బిగువైన;

చన్నున్ = స్తనముల; కవన్ = జంటను; కేలన్ = చేతులతో; పీడించి = పిసికి; కబళించి = నోటిలో

పెట్టుకొని; గుక్కగుక్కకున్ = ఒక్కొక్కగుక్కపీల్చునపుడు; గుటుగుటుకున్ = గుటుక్కుగుటుక్కు
(మ్రొంగుట యందలి ధ్వన్యనుకరణ); అనుచు = అని శబ్దముతో తాగుతూ; ఒకరెండు = రెండేరెండు;
గుక్కలను = గుక్కలతో; ఉవిద = స్త్రీ; ప్రాణంబులన్ = ప్రాణవాయువుల; సైతము = తోపాటు; మేని =
దేహము; లోన్ = అందలి; సత్వము = శక్తి; ఎల్లన్ = అంతటిని; త్రావెన్ = తాగివేసెను; అదియునున్ =
ఆమెకూడ.

గుండెలు = హృదయము; తల్లడిల్లన్ = అలమటించగా; జిమ్మ = అధికముగా; తిరుగుచున్ =
భ్రమించుచు; నిలువక = తట్టుకొనలేక; శిరమున్ = తలను; వ్రాలన్ = వాలిపోతుండగా; ఇతర =
మిగిలిన; బాలుర = పిల్లల; క్రియన్ = వంటి; వాడవు = వాడివి; ఈవున్ = నీవు; కావు = కావు;
చన్నున్ = స్తనమును; విడువుము = వదలిపెట్టుము; విడువుము = విడిచిపెట్టుము; చాలున్ = ఇక
చాలు; అనుచున్ = అంటు.

భావము:

కృష్ణుడు అప్పుడే నిద్ర చాలించి నట్లు, మెలకువ వచ్చినట్లు, మెల్లగా కళ్ళు తెరిచాడు. ముక్కి, ఒళ్ళు
విరుచుకొని ఆవలిస్తూ, క్రీగంట చూశాడు. చేతులు పైకి చాపి, ఒత్తిగిల్లాడు. ఎంతో ఆకలితో ఉన్నట్లు
చేతులతో ఆమె చన్నులు రెండు గట్టిగా పట్టుకొని నొక్కాడు. తాగుతూనే రెండు గుక్కలలో గుటుక్కు
గుటుక్కు మని పూతన ఒంటిలోని సత్తువ అంతా ప్రాణాలతో సహా తాగేశాడు. దాని గుండెలు
తల్లడిల్లి పోయాయి. నాలుక లుంగచుట్టుకుపోయింది. తల నిలవలేక వాల్చేసింది "అయ్యబాబోయ్.
నువ్వు మిగతా పిల్లలలాంటి వాడివి కాదు. ఇంక చాలు. నా చన్ను వదలిపెట్టు." అంటు గిలగిలలాడి
పోయింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పూతన నేలగూలుట

10.1-226-క.

నిబ్బరపు దప్పి మంటలు

ప్రబ్బిన, ధృతి లేక, నేత్ర పద హస్తంబుల్

గొబ్బున వివృతములుగ, నా

గుబ్బనుచున్నట్టి కూతఁ గూలెన్ నేలన్.

టీకా:

నిబ్బరపు = అధికమైన; దప్పిన్ = దాహముతో; మంటలు = మండిపోవుటలు; ప్రబ్బినన్ = వ్యాపించగా; ధృతి = ధైర్యము; లేక = తప్పి; నేత్ర = కళ్ళు; పద = కాళ్ళు; హస్తంబుల్ = చేతులు; గొబ్బనన్ = శీఘ్రముగా; వివృతములుగన్ = విస్తారమైనట్టి; ఆ = ఆ; గుబ్బు = గుబ్బు (కూలుట యందలి ధ్వన్యనుకరణ); అనుచున్నట్టి = అనెడి; కూతన్ = శబ్దముతో; కూలెన్ = పడిపోయెను; నేలన్ = నేలమీద.

భావము:

పూతనకు భయంకరమైన మంటలు లోపలి నుంచి చెలరేగాయి. కాళ్ళు చేతులు వంకరలు తిరిగిపోయి నేలమీద పడిపోయింది. కను గుడ్లు వెళ్ళుకొచ్చాయి. పెద్ద ఆర్తనాదంతో కూలి చచ్చిపోయింది.

10.1-227-మ.

అదరెం గొండలతోడ భూమి; గ్రహతారానీకముల్ మింటిపై
బెదరెన్; దిక్కుల మాటు మ్రోత లెసఁగెన్; భీతిల్లి లోకంబులుం
కదలం బాటెను; వజ్రభిన్నగిరిరేఖంబూర్వదేహంబుతోఁ
ద్రిదశధ్వంసిని గూలి, కుయ్యడిన దద్దిర్హోరు ఘోషంబునన్.

టీకా:

అదరెన్ = కంపించెను; కొండల = గిరుల; తోడన్ = తోపాటు; భూమి = నేల; గ్రహ = గ్రహములు; తార = నక్షత్రముల; అనీకముల్ = సమూహములు; మింటి = ఆకాశము; పైన్ = మీద; బెదరెన్ = భయపడినవి; దిక్కుల = నల్దిక్కు లందు; మాటుమ్రోతలు = ప్రతిధ్వనులు; ఎగసెన్ = లేచినవి; భీతిల్లి = భయపడిపోయి; లోకంబులున్ = ముల్లోకముల జీవులు; కదలంబాటెను = కలతచెందెను; వజ్ర = వజ్రాయుధముచేత; భిన్న = నరకబడిన; గిరి = పర్వతము; రేఖన్ = వలె; పూర్వదేహంబు = ఎప్పటి రూపు; తోన్ = తోటి; త్రిదశ = దేవతలను; ధ్వంసిని = హింసించెడి ఆమె; కూలి = పడిపోయి;

కుయ్యడినన్ = కుయ్యో మనగా; తత్ = ఆ యొక్క; దీర్ఘ = పెద్దదైన; ఉరు = గట్టి; ఘోషంబునన్ = అరుపుతో.

భావము:

ఆ రాక్షసికి చావు దగ్గర పడటంతో, తన భయంకర రూపం వచ్చేసింది. పెద్ద గావుకేక పెట్టి, ఇంద్రుని వజ్రాయుధం దెబ్బకు కూలిన కొండలా పెద్ద దేహంతో దభాలున నేల కూలింది. అతి భీకరమైన ఆ ధ్వనికి దిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించాయి. పర్వతాలతో పాటు భూమి అదిరింది. ఆకాశంలో గ్రహాలు, తారలు కదిలి పోయాయి. లోకాలు అన్ని బెదరి చెదరి పోయాయి.

10.1-228-క.

అప్పుడు దెప్పరమగు నా

చప్పుడు హృదయములఁ జొచ్చి, సందడి పెట్టన్,

ముప్పిరిఁగొని పడి; రెఱుకలు

దప్పి ధరన్, గొల్ల లెల్లఁ దల్లడపడుచున్

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; తెప్పరము = దుస్సహమైనది; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; చప్పుడు = శబ్దము; హృదయములన = గుండెలలో; చొచ్చి = దూరి; సందడి = సంకట; పెట్టన్ = పెడుతుండగా; ముప్పిరిగొని = ఉక్కిరిబిక్కిరి; పడిరి = ఐపోయిరి; ఎఱుకలు = దేహస్మృతులు; తప్పి = తప్పిపోయి; ధరన్ = నేలమీద; గొల్లలు = గోపకులు; ఎల్లన్ = అందరును; తల్లడపడుచున్ = తత్తరపడుతు.

భావము:

భయంకరమైన ఆ శబ్దం గోపకుల హృదయాలలో దూరి అలజడి రేపింది. వారు అందరు భయంతో బెంబేలుపడి, మెలికలు తిరుగుతూ, స్పృహతప్పి పడిపోయారు.

10.1-229-క.

ఆ జఱభిరండ రక్కసి

నైజశరీరంబు నేల నలియంబడినన్

యోజనమున్నర మేర ధ

ధరాజంబులు నుగ్గులయ్యె, ధరాజవరేణ్యా!

టీకా:

ఆ = ఆ; జఱభి = దుష్టురాలు(తిట్టు); రండ = కుంకముండ (తిట్టు); రక్కసి = రాక్షసి; నైజ = తన
సహజమైన; శరీరంబున్ = దేహముతో; నేలన్ = భూమి; నలియన్ = నలిగిపోవునట్లుగా; పడినన్ =
పడిపోగా; యోజనమున్నర = ఒకటిన్నర యోజనముల; మేరన్ = వరకు; ధరాజంబులు = చెట్లు
{ధరాజము - ధర (నేల)ను జము (పుట్టినది), చెట్టు}; నుగ్గులు = చూర్ణములైనవి; అయ్యెన్ =
అయినవి; ధరాజవరేణ్య = మహారాజ.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! క్రూరురాలు, నీచురాలు ఐన ఆ రక్కసి తన అసలు దేహంతో నేలమీద
పడిపోవడంతో, ఒకటిన్నర ఆమడల (12 లేదా 14 కిమీ) పరిధిలోని చెట్లన్నీ నుగ్గు నుగ్గు
అయిపోయాయి. (యోజనం / ఆమడ అంటే 8 నుండి 9 కిమీలకు సమానం)

10.1-230-సీ.

దారుణ లాంగలదండ దంతంబులు-

నగ గహ్వరముఁ బోలు నాసికయును,

గండశైలాకృతి గల కుచయుగమును-

విరిసి తూలెడు పల్లవెండ్రుకలును,

జీకటినూతులఁ జైనయు నేత్రంబులుఁ-

బెనుదిబ్బఁ బోలెడి పెద్ద పిఱుఁదుఁ,

జాగుకట్టలఁ బోలు చరణోరుహస్తంబు-

లింకినమడుపుతో నైనయు కడుపుఁ,

10.1-230.1-తే.

గలిగి షట్కోశ దీర్ఘమై కదిసి చూడ,
భయదమగు దాని ఘనకళేబరముఁ జూచి,
గోపగోపీజనంబులు గుంపుగూడి,
బెగడుచుండిరి మనముల బెదరు గదిరి.

టీకా:

దారుణ = భయంకరమైన; లాంగలదండ = నాగలిదండము, నాగలిమేడి; దంతంబులున్ = పళ్ళు;
నగ = కొండ; గహ్వరమున్ = గుహ; పోలు = వంటి; నాసికయును = ముక్కు; గండశైల = గండ్రాళ్ళ;
ఆకృతి = వంటిరూపు; కల = కలిగిన; కుచ = స్తనముల; యుగమును = జంట; విరిసి =
విరబోసుకొని; తూలెడు = చలించెడి; పల్ల = కావిరంగు; వెంట్రుకలును = శిరోజములు; చీకటి =
అంధకారమయమైన; నూతులన్ = బావుల; చెనయు = వంటి; నేత్రంబులున్ = కళ్ళు; పెను = పెద్ద;
దిబ్బన్ = మట్టిదిబ్బలను; పోలెడి = వంటి; పెద్ద = పెద్దపెద్ద; పిఱుదున్ = పిఱులు; చాగు = దీర్ఘమైన;
కట్టలున్ = కట్టలు; పోలు = వంటి; చరణ = కాళ్ళు; ఊరు = తొడలు; హస్తంబులు = చేతులు; ఇంకిన
= ఎండిపోయిన; మడువు = చెరువు; తోన్ = తోటి; ఎనయు = పోలెడి; కడుపున = పొట్ట; కలిగి =
ఉండి.

షట్ = ఆరు (6); క్రోశ = కోసుల; దీర్ఘము = పొడవుకలది; ఐ = అయ్యి; కదిసి = దగ్గరకు వెళ్ళి; చూడన్
= చూచుటకు; భయదము = భీకరము; అగు = అయిన; దాని = ఆమె యొక్క; ఘన = పెద్ద;
కళేబరమున్ = ప్రాణములేని కట్టను; చూచి = కనుగొని; గోప = గోపకులు; గోపీ = గోపికలైన;
జనంబులు = వారు; గుంపుగూడి = గుంపులుకట్టి; బెగడుచుండిరి = వెరచుచుండిరి; మనములన్ =
మనసులందు; బెదురు = భయము; కదిరి = కలిగి.

భావము:

ఆ రాక్షసి కోరలు నాగలిమేడి అంత ఉన్నాయి. ముక్కు రంధ్రాలు కొండ గుహలలా ఉన్నాయి.
స్తనాలు రెండు కొండరాళ్ళ లాగ ఉన్నాయి. ఎఱ్ఱని వెంట్రుకలు గాలికి ఎగురుతున్నాయి. కళ్ళు
చీకటి నూతులు కన్న లోతుగా ఉన్నాయి. విశాలమైన పిరుదులు పెద్ద దిబ్బలని పోలి ఉన్నాయి.

కాళ్ళు చేతులు పొడుగైన కాలువ కరకట్టలు వలె ఉన్నాయి. కడుపు ఇంకిపోయిన చెరువులా ఉంది. ఆరు క్రోసుల (3.6X6 కిమీ) పొడవైన దాని భయంకరమైన పెద్ద దేహాన్ని గొల్ల స్త్రీలు గొల్ల పురుషులు గుంపులుగా చూసి మనసులో బెదురు పుట్టి, కళవళ పడుతున్నారు.

10.1-231-వ.

ఇ విధంబునన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఇలా

10.1-232-క.

ఆ తటిన్ కుడువగ నడచెన్,

నూతనపుల్లాబ్జలోచనుడు, హరి మృత్యు

ద్యోతన గృతముని సముదయ

యాతన, బూతన నెటింగి యాతనలీలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయము నందు; కుడువగన్ = చనుబాలు తాగుట ద్వారా; అడచెను =

అణచివేసెను; నూతనపుల్లాబ్జలోచనుడు = బాలకృష్ణుడు {నూతన పుల్లాబ్జ లోచనుడు - కొత్తగా

విరిసిన పద్మములవంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; హరి = బాలకృష్ణుడు {హరి - భక్తుల

పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; మృత్యు = మరణమును; ద్యోతనన్ = కనిపింపజేయు

ఆమెను; కృత = కలిగించిన; ముని = ఋషుల యొక్క; సముదయ = సమూహములకు; యాతనన్

= కష్టపెట్టెడి ఆమె; పూతనన్ = పూతనను; ఎటింగి = తెలిసికొని; ఆ = అటువంటి; తన = తన

యొక్క; లీలన్ = లీలాకృత్యముతో.

భావము:

ఈ విధంగా, అప్పుడే విరిసిన పద్మాల వంటి కన్నులున్న కృష్ణుడు, చనుబాలు తాగే నెపంతో పూతనను అవలీలగా సంహరించాడు. మరి ఆ రక్కసి మృత్యువులాగా పసిపిల్లలని చంపేది, మునులను బాధ పెట్టేది, యాతనలపాలు చేసేది కదా.

10.1-233-క.

విషధరరిపు గమనునికిని

విషగళ సఖునికిని, విమల విష శయనునికిన్,

విషభవభవ జనకునికిని,

విషకుచచను విషముఁ గొనుట విషమే తలపన్?

టీకా:

విషధర రిపు = గరుత్మంతునిపై (విషధర రిపుడు - విషధర (సర్పములకు) రిపుడు (శత్రువు), గరుత్మంతుడు); గమనుని = విహరించువాని; కిని = కి; విషగళ = పరమశివుని (విషగళుడు - విషమును కంఠమున ధరించినవాడు, శంకరుడు); సఖుని = స్నేహితుని; కిని = కి; విమల = నిర్మలమైన; విషశయనుని = శేషశాయి (విషశయనుడు - విష (జలము)పై శయనుడు, విష్ణువు); కిన్ = కి; విషభవభవ = బ్రహ్మదేవుని (విషభవభవుడు - విష (నీటియందు) భవ (పుట్టెడిది) యైన పద్మమున భవ (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ); జనకుని = తండ్రి; కిని = కి; విష = విషము పూసిన; కుచ = స్తనముల; చను = వెలువడు; విషమున్ = విషమును; కొనుట = తీసుకొనుట; విషమే = కష్టమా, కాదు; తలపన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

విషము కోరలలో ధరించే నాగులను చీల్చేడి గరుత్మంతుడు వాహనంగా కలవాడు, కంఠమున విషము ధరించేడి శంకరుని మిత్రుడు, ప్రళయకాలమున విషము (జలము)పై శయనించు నిర్మలమైన వాడు, విషము (నీటి) యందు పుట్టెడి పద్మము నందు జనించిన వాడైన

బ్రహ్మదేవునికి తండ్రియైన వాడు అయినట్టి సాక్షాత్తు మహావిష్ణువు యైన ఈ బాలుడికి విషము చిమ్మే చన్నులతో తిరిగే ఒక రాకాసి విషం లాగివేయటం విషమ (పెద్ద కష్ట)మైన పనా, కానేకాదు.

10.1-234-వ.

అంత నా గోపగోపీజనంబులు దెలిసి, రోహిణీయశోదలం గూడుకొని, బెగ్గడిలక డగ్గటి.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; గోప = గోపకులు; గోపీ = గోపికలైన; జనంబులు = వారు; తెలిసి = తెలిసికొని; రోహిణీ = రోహిణీదేవి; యశోదలన్ = యశోదాదేవిలను; కూడుకొని = తోపాటు; బెగ్గడిలక = వెరవకుండగ; డగ్గటి = దగ్గరకువెళ్ళి.

భావము:

ఇంతలో ఆ విషయం ఆ గొల్లవాళ్లలోని స్త్రీ పురుషులకు అందరికి తెలిసింది. యశోదా రోహిణీలతో కలిసి వచ్చి బెదరిపోకుండా దగ్గరకి వచ్చి...

10.1-235-శా.

నేలంగూలిన దాని పెన్నరముపై నిర్భీతి గ్రీడింప, "నో!

బాలా! ర"మ్మని మూపుఁ జేర్చుకొని, సంస్కరించి, యూరార్చుచున్

గోలంగూలముఁ ద్రిప్పి, గోవురజమున్ గోమూత్రముం జల్లి, త

ద్రావంగంబుల గోమయం బలఁది; రా పండ్రెండు నామంబులన్.

టీకా:

నేలన్ = భూమిపైన; కూలిన = పడిపోయిన; దాని = ఆమె యొక్క; పెన్న = బాగ పెద్ద; ఉరము = వక్షస్థలము; పైన్ = మీద; నిర్భీతిన్ = భయము లేకుండగ; గ్రీడింపన్ = ఆడుకొంటుండగా; ఓ = ఓయీ; బాలా = పిల్లవాడా; రమ్మ = రా; అని = అని; మూపున్ = భుజముపై; చేర్చుకొని = ఎత్తుకొని; సంస్కరించి = ఒడలు నిమిరి; ఊరార్చుచున్ = ఊరడించుచు; గో = ఆవు యొక్క; లాంగూలమున్ = తోకను; త్రిప్పి = దిగదుడిచి; గోవు = ఆవు యొక్క; రజమున్ = కాలి దుమ్మును; గో = ఆవు యొక్క;

మూత్రమున్ = పంచితము (ఉచ్చ); చల్లి = చిలకరించి; తత్ = ఆ; బాల = పిల్లవాని; అంగంబులన్ =
 ద్వాదశావయవములకు (12) {ద్వాదశావయవములు - 1నుదురు 2మెడ 3రోమ్ము 4బొడ్డు
 5-6మూపులు 7-8మోచేతులకీళ్ళు 9-10మణికట్టులు 11-12మోకాళ్ళు}; గో = ఆవు యొక్క;
 మయంబున్ = పేడను; అలదిరి = రాసిరి; ఆ = ఆ; పండ్రెండు = ద్వాదశ (12); నామంబులన్ =
 కేశవనామములు.

భావము:

చచ్చి పడి ఉన్న ఆ రాకాసి విశాలమైన వక్షస్థలం మీద చిన్నికృష్ణుడు నిర్భయంగా
 ఆడుకుంటున్నాడు. రమ్మని పిలిచి ఎత్తుకున్నారు ఒళ్ళు నిమరుతూ ఓదార్చారు. పీడ
 వదలిపోడానికి ఆవుతోక పిల్లవాడి చుట్టు తిప్పి దిష్టి తీశారు. గోధూళిని, గోమూత్రాన్ని బాలుని మీద
 చల్లారు. పన్నెండు నామాలతో పన్నెండు అవయవాలు లోను గోమయము (ఆవుపేడ) పట్టించారు.

10.1-236-వ.

మఱియు నంతటం దనియక, గోపిక లాచమనంబు జేసి దక్షులై, మునుపుగాఁ దమకు
 రక్షాకరంబగు బీజన్యానంబు సేసికొని, "చిన్నియన్న! నీ యడుగు లజుండును, జానువు
 లనిలుండును, దొడలు యజ్ఞుండును, గటితలం బచ్చుతుండును, గడుపు హయాస్యుండును,
 హృదయంబు గేశవుండును, నురము నీశుండును, గంఠంబు నినుండును, భుజంబుల
 జతుర్భుజుండును, ముఖంబు త్రివిక్రముండును, శిరం బీశ్వరుండును రక్షింతురు; ముందు చక్రియు,
 వెనుక గదాధరుండైన హరియుఁ, బార్శ్వంబుల ధనుర్ధరుండైన మధువైరియు, నసిధరుండగు
 నజనుండును, గోణంబుల శంఖచక్ర గదాధరుండైన యురుగాయుండును, మీఁదు నుపేంద్రుండును,
 గ్రిందు ధార్మ్యుండు, నంతటను హలధరుండగు పురుషుండును, గాతురు; నీ యింద్రియంబుల
 హృషీకేశుండును, బ్రాణంబుల నారాయణుండును, జిత్తంబు శ్వేతద్వీపపతియును, మనంబును
 యోగీశ్వరుండైన కపిలుండును, బుద్ధిని బృశ్నిగర్భుండు, నహంకారంబున భగవంతుండైన
 పరుండును బాలనంబు సేయుదురు; నీవు క్రీడించునెడ గోవిందుండును, శయనించు తఱి
 మాధవుండును, నడచువేళ వైకుంఠుండును, గూర్చున్న సమయంబున శ్రీపతియును, గుడుచు
 కాలంబున సర్వభక్తకుం డయిన యజ్ఞభుజుండు నేమఱికుండుదురు; నిన్నుఁ బేర్కొనిన దుస్వప్న
 వృద్ధబాలగ్రహంబులును, గూఢాండు, డాకినీ, యాతుధానులును, భూత ప్రేత యక్ష రాక్షస పిశాచ

వినాయకులును, గోటరాదులును, జ్యేష్ఠాది భూతనాథులును, మాతృకాదిగణంబులు
 నశియింతురు; నీ యందుఁ బ్రాణేంద్రియ శరీరనిరోధంబు లైన యున్మాదంబులు,
 నపస్మారంబులును, మహోత్పాతంబులును బొందకుండుం గావుత!" యని రక్షచేసి దీవించి; రంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అంతటన్ = వానితో; తనియకన్ = తనివితీరక; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు;
 ఆచమనంబు = కేశవాది నామములు జపించి పుడిసిలి(అరచేతి)తో నీరు తీసుకొని; చేసి = చేసి;
 దక్షులు = అర్హత కలవారు; ఐ = అయ్యి; మునుపుగాన్ = ముందుగా; తమ = వారి, స్వంతమునకు;
 కున్ = కి; రక్షాకరంబు = రక్షణ కలిగించునవి; అగు = ఐన; బీజన్యాసంబున్ = బీజన్యాసమును
 {బీజన్యాసముచేయుట - ప్రణవాదిగా ద్వాదశాక్షరి (ఓంనమో భగవతే వాసుదేవాయః) జపము
 అంగన్యాస పూర్తిగా (లలాటాది స్థానములను తాకుట కలదిగా) ఆచరించుట}; చేసికొని = చేసికొని;
 చిన్ని = చంటి; అన్న = తండ్రీ; నీ = నీ యొక్క; అడుగులన్ = అడుగుల యందు; అజండును =
 బ్రహ్మదేవుడు; జానువులన్ = మోకాళ్ళను; అనిలుండును = వాయుదేవుడును; తొడలన్ =
 తొడలను; యజ్ఞుండును = యజ్ఞమూర్తి ఐన అగ్ని; కటి = మొల; తలంబునన్ = ప్రాంతమును;
 అచ్యుతుండును = విష్ణుమూర్తి {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (జారుట) లేనివాడు, విష్ణువు}; కడుపున్ =
 బొజ్జను; హయాస్యండును = హయగ్రీవమూర్తి; హృదయంబున్ = మనసును; కేశవుండును =
 విష్ణుమూర్తి {కేశవుడు - కేశి అనెడి రాక్షసిని చంపినవాడు, విష్ణువు}; ఉరమున్ = వక్షస్థలమును;
 ఈశుడున్ = ఈశానుడును; కంఠంబున్ = గొంతును; ఇనుండును = సూర్యుడు; భుజంబులన్ =
 బాహువులను; చతుర్భుజండును = విష్ణుమూర్తి {చతుర్భుజుడు - నాలుగు చేతులు గలవాడు,
 విష్ణువు}; ముఖంబున్ = మోమును; త్రివిక్రముండును = వామనుడు {త్రివిక్రముడు - ముల్లోకమును
 ఆక్రమించిన వాడు, వామనావతారుడు, విష్ణువు}; శిరంబున్ = తలను; ఈశ్వరుండును =
 పరమశివుడు; రక్షింతురు = కాపాడుగాక; ముందు = ముందు వైపు; చక్రియున్ = విష్ణుమూర్తి {చక్రి -
 చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు, విష్ణువు}; వెనుకన్ = వీపు వైపు; గదా = గదాయుధము; ధరుండు
 = ధరించినవాడు; ఐన = అయిన; హరియున్ = విష్ణుమూర్తి; పార్శ్వంబులన్ = ఇరుపక్కల; ధనున్ =
 విల్లును; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐన = అయిన; మధువైరియున్ = విష్ణుమూర్తి {మధువైరి -
 మధు అనెడి రాక్షసుని శత్రువు, విష్ణువు}; అసి = ఖడ్గమును; ధరుండు = ధరించినవాడు; అగు =
 అయిన; అజనుండును = అజనుడు; కోణంబులన్ = మూలలందు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము;

గదా = గద; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐన = అయిన; ఉరుగాయుండును = ఉరుగాయుడు;
 మీదను = పైభాగమందు; ఉపేంద్రుడును = విష్ణుమూర్తి {ఉపేంద్రుడు - ఇంద్రుని సోదరుడు, విష్ణువు};
 క్రిందున్ = కిందవైపునందు; తార్క్ష్యండును = గరుడుడు; అంతటను = సర్వప్రదేశములందును; హల
 = నాగేలు ఆయుధము; ధరుండు = ధరించినవాడు; అగు = ఐన; పురుషుండును =
 సర్వకారణభూతుండు; కాతురు = కాపాడుగాక; నీ = నీ యొక్క; ఇంద్రియంబులన్ =
 సర్వేంద్రియములను {ఏకదశేంద్రియములు - 5జ్ఞానేంద్రియములు (1కన్ను 2ముక్కు 3నాలుక 4చేవి
 5చర్మము) 5కర్మేంద్రియములు (1కాళ్ళు 2చేతులు 3నోరు 4గుహ్యేంద్రియము 5గుదము) మరియు
 1మనసు మొత్తం 11}; హృషీకేశుండును = విష్ణుమూర్తి {హృషీకేశుడు - హృషీకము
 (ఇంద్రియము)లకు ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; ప్రాణంబులన్ = పంచప్రాణములను
 {పంచప్రాణములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3సమానము 4ఉదానము 5వ్యానము};
 నారాయణుండును = విష్ణుమూర్తి {నారాయణుడు - నారములందు పుట్టినవాడు, విష్ణువు};
 చిత్తంబున్ = చిత్తమును; శ్వేతద్వీపపతియును = శ్రీహరి {శ్వేతద్వీపపతి - శ్వేతద్వీపవాసిని (లక్ష్మీదేవి)
 పతి (భర్త), విష్ణువు}; మనంబున్ = మనస్సును; యోగీశ్వరుండు = కపిలుడు {యోగీశ్వరుడు -
 యోగులలో ఈశ్వరుడు, కపిలావతారుడు, విష్ణువు}; ఐన = అయినట్టి; కపిలుండును = కపిలుడు;
 బుద్ధినిన్ = మతిని; పృశ్నిగర్భుండును = విష్ణుమూర్తి {పృశ్నిగర్భుడు - పృశ్ని కుమారుడు, విష్ణువు};
 అహంకారంబునన్ = అహంకారమునందు; భగవంతుండు = భగవంతుడు {భగవంతుడు -
 షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు}; ఐన = అయిన; పరుండునున్ = పరబ్రహ్మ {పరుడు - పరాత్పరుడు,
 పరబ్రహ్మ, విష్ణువు}; పాలనంబునన్ = కాపాడుట; చేయుదురు = చేయుగాక; నీవున్ = నీవు;
 క్రీడించున్ = ఆడెడి; ఎడన్ = సమయములందు; గోవిందుడును = విష్ణుమూర్తి {గోవిందుడు -
 వేదవేది, విష్ణువు}; శయనించు = పరుండు; తఱిన్ = సమయము లందు; మాధవుండును =
 విష్ణుమూర్తి {మాధవుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; నడచున్ = నడచెడి; వేళన్ = అప్పుడు;
 వైకుంఠుండును = విష్ణుమూర్తి {వైకుంఠుడు - వైకుంఠము (మొక్కపోనిలోకము)నకు అధిపతి,
 విష్ణువు}; కూర్చున్న = కూర్చుండెడి; సమయంబునన్ = అప్పుడు; శ్రీపతియున్ = లక్ష్మీపతి; కుడుచున్
 = తినెడి; కాలంబునన్ = అప్పుడు; సర్వభక్తుండు = అన్నిటిని తినువాడు; అయిన = ఐనట్టి;
 యజ్ఞభుజుండున్ = విష్ణుమూర్తి {యజ్ఞభుజుడు - అన్ని హవిర్భాగములను (ఆయా దేవతా
 రూపములలో) తినువాడు, విష్ణువు}; ఏమఱుకుండుదురు = అప్రమత్తులుగకాపాడుగాక; నిన్నున్ =
 నీ యొక్క; పేర్కొనిన = పేరుతలచినచో; దుస్వప్న = చెడ్డకలలు; వృద్ధ = వృద్ధగ్రహములు;

బాలగ్రహంబున్ = బాలగ్రహములు; కూశ్మాండ = కూశ్మాండపిశాచములు; డాకినీ = డాకినీపిశాచములు; యాతుధానులును = రాక్షసపిశాచములు; భూత = భూతపిశాచములు; ప్రేత = ప్రేతపిశాచములు; యక్ష = యక్షులు; రాక్షస = రాక్షసులు; పిశాచ = పిశాచములు; వినాయకులున్ = వినాయక క్షుద్రదేవతలు; కోటరాదులు = కోటరీ ఆది పిశాచములు; జ్యేష్ఠ = జ్యేష్ఠదేవత; ఆది = మున్నగు; భూతనాథులునున్ = భూతాధిపతులు; మాతృక = మాతృక ఆది {మాతృక - ఎడమపక్క కొమ్ము చెవి మున్నగునవి కొరవడిన ఏనుగు, దీని వలన అధిపతికి దారిద్ర్యము కలుగును}; గణంబులును = గణదేవతలును; నశియింతురు = నశించిపోదురు; నీ = నీ; అందున్ = ఎడల; ప్రాణ = ప్రాణములకు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; శరీర = దేహమునకు; నిరోధంబులు = ఇబ్బంది కలిగించెడివి; ఐన = అయిన; ఉన్మాదంబులున్ = చిత్తాది చాంచల్యములు; అపస్మారంబులును = బుద్ధిభ్రమ కరణములు; మహ = గొప్ప; ఉత్పాతంబులును = ఆపదలను సూచించునవి; పొందకుండు = కలుగకుండు; కావుత = కాక; అని = అని; రక్షచేసి = రక్షకట్టి; దీవించిరి = ఆశీర్వాదించిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

గోపికలకు అంతటితో తృప్తి కలుగలేదు. అంగాంగాలకు మహారక్ష కట్టదలచి ఆచమనం చేశారు. బాలునకు రక్షకట్టి ముందు తమకు రక్షకోసం బీజన్యాసం చేసుకొన్నారు. బాలునికి రక్ష కట్టడం మొదలు పెట్టారు. "చిన్ని తండ్రీ! నీ పాదాలు బ్రహ్మ, మోకాళ్లు వాయువు, తొడలు యజ్ఞుడు, నడుము అచ్యుతుడు, కడుపు హయగ్రీవుడు, హృదయం కేశవుడు, వక్షస్థలము ఈశుడు, భుజాలు చతుర్భుజుడు, ముఖము త్రివిక్రముడు, శిరస్సు ఈశ్వరుడు రక్షిస్తారు. అంతేకాక, నీ ముందు చక్రధారి అయిన విష్ణువు, వెనుక గదాధారి అయిన శ్రీహరి, కుడి పక్క ధనుర్ధారి అయిన మధువైరి, ఎడమ పక్క ఖడ్గధరుడైన అజనుడు, కోణములలో శంఖ చక్ర గదా ధరుడైన ఉరుగాయుడు, మీద ఉపేంద్రుడు ఐన విష్ణువు, కింద గరుత్మంతుడు, అంతట హలధరుడు అయిన పురుషుడు రక్షిస్తారు. నీ ఇంద్రియాలు హృషీకేశుడు, ప్రాణాలు నారాయణుడు, చిత్తము శ్వేతద్వీపవతి, మనస్సు యోగీశ్వరుడైన కపిలుడు, బుద్ధి పృశ్నిగర్భుడైన విష్ణువు, అహంకారం భగవంతుడైన పరమపురుషుడు రక్షిస్తూ ఉంటారు. నీవు ఆడుతుండగా గోవిందుండు, నిద్రించేటప్పుడు మాధవుడు, నడిచేటప్పుడు వైకుంఠుండు, కూర్చొన్నప్పుడు శ్రీపతి, భుజిస్తున్నప్పుడు సర్వభక్షకుడైన యజ్ఞభుజుడు ఏమరుపాటు లేకుండా నిన్ను రక్షిస్తూ ఉంటారు. నీ పేరు పలికితే చాలు పీడ కలలు,

వృద్ధగ్రహాలు, బాలగ్రహాలు, కూశ్మాండాలు, డాకినీ పిశాచాలు, యాతుధానులనే దుష్టశక్తులు, ప్రేత, యక్ష, రాక్షస, పిశచాదులు నశించిపోతాయి. గోటర, రేవత అనే దుష్టశక్తులు, జ్యేష్ఠదేవి, పూతన, మాతృకలు మొదలైన గణాలన్ని నాశనమై పోతాయి. నీ యందు ప్రాణాలను, ఇంద్రియాలను, శరీరాన్ని బాధించే ఉన్మాదాలు, మూర్ఛలు, మహోత్పాతాలు చేరకుండు గాక!" అని బాలుడికి రక్షపెట్టి దీవించారు.

10.1-237-క.

ఆ పెద్ద వేడబంబుల

పాపనికిని జన్మఁ గుడిపి, పానుపుపై సం

స్థాపించి, కప్పి, "కూరుకు

మోపాపడ!" యని యశోద యొక్కనఁ బాడెన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; పెద్ద = అధికమైన; వేడబంబుల = మాయలు కల; పాపని = పిల్లవాని; కిన్ = కి; చన్నున్ = స్తన్యమును; కుడిపి = తాగించి; పానుపు = పక్క, పడక; పైన్ = మీద; సంస్థాపించి = కుదురుకొల్పి, పడుకోబెట్టి; కప్పి = దుప్పటి కప్పి; కూరుకుము = నిద్ర పొమ్ము; ఓ = ఓయీ; పాపడ = పిల్లవాడ; అని = అని; యశోద = యశోద; ఒక్కనన్ = తిన్నగా, వెంటనే; పాడెన్ = జోలపాడెను.

భావము:

ఆ పెను మాయల చంటి పాపడికి చనుబాలు పట్టి పానుపు మీద పరుండబెట్టారు "ఇక నిద్రపో నాయనా" అని యశోద జోల పాట పాడింది.

10.1-238-వ.

అంత నందుండు మొదలయిన గోపకులు మధురనుండి వచ్చి, రక్కసి మేనుఁ గని, వెఱఁగుపడి, "మున్ను వసుదేవుం డుత్పాతంబు లెఱింగి చెప్పి; నతండు మహాయోగి" యని పొగిడి, కఠోరం బగు పూతన యొడలు గుఠారంబుల నఱకి, తమ కుటీరంబులకుం దవ్వగు ప్రదేశంబున పటీరంబుల దహనంబు, సంగ్రహించి దహించి; రంత.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; నందుండు = నందుడు; మొదలయిన = మున్నగు; గోపకులు = యాదవులు;
మధుర = మధురానగరము; నుండి = నుండి; వచ్చి = వచ్చి; రక్కసి = రాక్షసి యొక్క; మేనున్ =
కళేబరమును; కని = చూసి; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; మున్ను = ఇంతక్రితము; వసుదేవుండు =
వసుదేవుడు; ఉత్పాతంబులున్ = గొప్పఆపదలను; ఎఱింగి = తెలిసికొని; చెప్పెను = హెచ్చరించెను;
అతండు = అతను; మహా = గొప్ప; యోగి = ఋషి; అని = అని; పొగిడి = స్తుతించి; కఠోరంబులు =
కఠినమైనది; అగు = ఐన; పూతన = పూతన యొక్క; ఒడలున్ = కళేబరమును; కుఠారంబులన్ =
గొడ్డళ్ళతో; నఱికి = నరికేసి; తమ = వారి యొక్క; కుటీరంబుల = నివాసముల; కున్ = కు; దవ్వు =
దూరముగా ఉండునది; అగు = ఐన; ప్రదేశంబునన్ = చోటు నందు; పఠీరంబులన్ =
గంధపుచెక్కలతో; దహనంబు = చితిని; సంగ్రహించి = పేర్చి; దహించిరి = కాల్చిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు నందుడు మొదలైన యాదవ నాయకులు మధురా నగరం నుండి వచ్చి, ఆ రాకాసి
కళేబరాన్ని చూసి నివ్వెరపోయారు "వసుదేవుడు మహా యోగి కనుక ఈ జరగబోయే ఉత్పాదాలు
ముందే ఊహించి చెప్పాడు" అని మెచ్చుకొన్నారు. తరువాత కఠినమైన పూతన కళేబరాన్ని
గొడ్డళ్ళతో నరికి ముక్కలు ముక్కలు చేసారు. తమ ఇళ్ళకు దూరంగా చందనం కట్టలు పేర్చి ఆ
కళేబరం ముక్కలు దహనం చేసారు.

10.1-239-ఆ.

పొగిలి పొగిలి, కాలు మగువదేహంబున

నగరు పరిమళముల పొగలు వెడలె;

దేహకల్మషములు శ్రీహరి ముఖమునఁ

ద్రావఁబడుటఁ జేసి, భూవరేణ్య!

టీకా:

పొగిలిపొగిలి = మిక్కిలి రాజకొని; కాలు = దహిస్తున్న; మగువ = స్త్రీ యొక్క; దేహంబునన్ = శరీరమునుండి; అగరు = అగరు సుగంధపు; పరిమళముల = సువాసనల; పొగలు = పొగలు; వెడలెన్ = వెలువడెను; దేహ = శారీరక; కల్మషములున్ = దోషములు, కుళ్ళు; శ్రీహరి = శ్రీకృష్ణుని యొక్క; ముఖమునన్ = నోటితో; త్రావబడుటన్ = తాగబడుట; చేసి = వలన; భూవరేణ్య = మహారాజ {భూవరేణ్యుడు - భూవరు (రాజులలో) వరేణ్యుడు (గొప్పవాడు), మహారాజ}.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తు మహారాజా! ఆ పూతన కళేబరం రగిలి రగిలి కాలుతుంటే అగరు సువాసనల పొగలు వెలువడ్డాయి. మరి విష్ణుమూర్తి ఆమె విషపు పాలతోపాటు ప్రాణాలే కాదు శరీరం లోని మాలిన్యాలన్నీ తాగేశాడు కదా.

10.1-240-క.

హరి దనమీదం బదములు

గరములు నిడి, చన్ను గుడిచి, కదిసినమాత్రన్

హరిజనని పగిదిఁ బరగతి

కరిగెను దురితములు బాసి యసురాంగనయున్.

టీకా:

హరి = శ్రీకృష్ణుడు; తన = ఆమె; మీదన్ = పైన; పదములున్ = కాళ్ళు; కరములన్ = చేతులను; ఇడి = పెట్టి; చన్నున్ = చనుపాలు; గుడిచి = తాగి; కదిసిన = దగ్గరచేరిన; మాత్రన్ = మాత్రముచేత; హరి = విష్ణుమూర్తి; జనని = తల్లి; పగిదిన్ = వలె; పరగతి = పరమపదమున; కిన్ = కి; అరిగెను = వెళ్ళెను; దురితములున్ = పాపములు; పాసి = తొలగి; అసుర = రాక్షస; అంగన = స్త్రీ.

భావము:

అంతటి పాపిష్టి రాక్షసి, కృష్ణుడు తనపై కాళ్ళు చేతులు వేసి దగ్గరకు వచ్చి, చనుబాలు తాగినంత మాత్రాన పాపాలు అన్ని పటాపంచలైపోయి, విష్ణువు తల్లి లాగ పరమగతికి వెళ్ళింది.

10.1-241-క.

వెన్నుని కొకమఱి విషమగు

చన్నిచ్చిన బాలహంత్రి చనెనట దివికిన్;

వెన్నునిఁ గని, పెంచుచుఁ దన

చన్నిచ్చిన సతికి మఱియు జన్మము గలదే?

టీకా:

వెన్నుని = శ్రీకృష్ణుని; కిన్ = కి; ఒక = ఒకే ఒక్క; మఱి = సారి; విషమున్ = వ్యతిరిక్తమైనవి; అగు = ఐన; చన్నున్ = చనుపాలను; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; బాల = శిశు; హంత్రి = హంతకురాలు; చనెను = వెళ్ళినది; అట = అట; దివి = స్వర్గమున; కిన్ = కు; వెన్నుని = శ్రీకృష్ణుని; కని = పుట్టించి; పెంచుచున్ = పోషించుచు; తన = ఆమె యొక్క; చన్నున్ = చనుబాలను; ఇచ్చినన్ = ఇచ్చినట్టి; సతి = ఇల్లాలను; కిన్ = కు; మఱియున్ = మళ్ళీ; జన్మము = పుట్టుట; కలదే = కలుగునా, కలుగదు.

భావము:

విష్ణువుకు ఒక్కసారి విషపూరితమైన చనుబాలు ఇచ్చిన బాలహంతకురాలైన రాకాసి కూడ స్వర్గానికి వెళ్ళిందట. మరి ఇంక విష్ణుమూర్తిని కన్నతల్లికి, పాలిచ్చి పెంచిన తల్లికి మోక్షం తప్పక లభిస్తుంది కాని, మళ్ళీ జన్మ అన్నది ఉంటుందా?

10.1-242-క.

హరిఁ గని, చన్నులు గుడిపెడి

తరుణులు ప్రాపించు పదము తలఁపఁగ వశమే?

హరి యారగించుటకుఁ బా

ల్లరిసిన ధేనువులు ముక్తి కొనలఁ జరించున్.

టీకా:

హరిన్ = శ్రీకృష్ణుని; కని = జన్మనిచ్చి; చన్నులు = చనుబాలు; కుడిపెడి = తాగించెడి; తరుణులున్ = ఇంతులు; ప్రాపించు = పొందెడి; పదము = స్థానము; తలపగన్ = ఊహించుట; వశమే = సాధ్యమా, కాదు; హరి = శ్రీకృష్ణుడు; ఆరగించుట = తాగుట; కున్ = కు; పాలు = పాలను; కురిసిన = సమృద్ధిగానిచ్చిన; ధేనువులు = ఆవులు; ముక్తి = మోక్షము; కొనలన్ = అంతమువరకు; చరించున్ = చేరుకొనును.

భావము:

చక్రిని కని చనుబాలు తాగించగలిగిన యువతులకు లభించే ఉత్తమలోకాలు ఊహించడం సాధ్యం కాదు. చక్రి తాగడానికి పాలను ఇచ్చిన గోవులు పరమపదం పొలిమేరలలో తిరుగు తుంటాయి.

10.1-243-క.

ఆ పూతన మెయిగంధము

గోపాలు రెటింగి, "యిట్టి కువనిత యొడలం

దీపాటి స్వాదుగంధము

ప్రాపించునె" యనుచుఁ జనిరి పల్లెల కధిపా!

టీకా:

ఆ = ఆ; పూతన = పూతన యొక్క; మెయి = దేహపు; గంధము = సువాసన; గోపాలురు = యాదవులు; ఎటింగి = తెలిసికొని; ఇట్టి = ఇటువంటి; కు = చెడ్డ; వనిత = స్త్రీ; ఒడలున్ = దేహము; అందున్ = అందు; ఈపాటి = ఇంతటి; స్వాదు = మంచి; గంధము = సువాసన; ప్రాపించునె =

పొందుతుందా, వింతకదా; అనుచున్ = అనుచు; చనిరి = వెళ్ళిరి; పల్లెలు = మందల; కున్ = కు;
అధిపా = రాజా.

భావము:

ఆ పూతన కళేబరంనుంచి మంచి సువాసనలు రావడం గోపాలకులు గమనించారు. ఆశ్చర్యంతో
“ఇంతటి దుష్టురాలి శరీరంలోంచి ఇంత చక్కటి సుగంధమా” అనుకొంటు తమతమ పల్లెలకి
వెళ్ళారు.

10.1-244-వ.

అంత నందుండు పరమానందంబున నింటికిఁ జని, వ్రేతలచేత రక్కసిచేత లన్నియు నెఱంగి,
వెఱగుపడి, పాపని లేపి, శిరంబు మూర్కొని, ముద్దాడి, ముదంబున నుండె;” నని చెప్పిన విని,
పరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; నందుండు = నందుడు; పరమానందంబునన్ = అత్యధిక సంతోషముతో;
ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; వ్రేతల = గోపికల; చేతన్ = వలన; రక్కసి = రాక్షసస్త్రీ;
చేతలు = చేష్టలు; అన్నియున్ = సమస్తమును; ఎఱింగి = తెలిసికొని; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి;
పాపని = శిశువును; లేపి = పైకి తీసుకొని; శిరంబున్ = తలను; మూర్కొని = మూచూచి; ముద్దాడి =
ముద్దుచేసి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; ఉండెను = ఉండెను; అని = అని; చెప్పిన =
తెలియజెప్పిన; విని = విని; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రుండు = మహారాజు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతటి ప్రమాదం తప్పిపోయినందుకు చాలా సంతోషంగా నందుడు ఇంటికి వెళ్ళాడు. గోపికలు
పూతన చేష్టలు అన్ని చెప్పగా విని, ఆశ్చర్యపోయాడు. చంటిపిల్లాడిని లేపి శిరస్సు మూర్కొని

ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు. కొడుకుకి ఆపద తప్పినందుకు సంతోషించాడు." ఈ విధంగా శుకమహర్షి చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అడిగాడు.

10.1-245-క.

"ఏయే అవతారంబుల

నేయే కర్మములు జేసి నీశుడు హరి; భ

ద్రాయతనము లన్నియు వినఁ

బాయదు చిత్తంబు; చెవులపండువు లయ్యెన్.

టీకా:

ఏయే = ఎట్టి; అవతారంబువన్ = అవతారములందు; ఏయే = ఎట్టి; కర్మముల్ = పనులు; చేసెన్ = ఆచరించను; ఈశుడున్ = నారాయణుడు {ఈశుడు - ఈశత్వము (సర్వనియామకత్వము), కలవాడు, విష్ణువు}; హరి = నారాయణుడు; భద్రాయతనములు = మేలు కలిగించెడివి {భద్రాయతనములు - భద్రములు (మంగళముల) కి ఆయతనములు (ఇళ్ళు), మేలుకలిగించెడివి}; అన్నియున్ = అన్నింటిన; వినన్ = వినుటను; పాయదు = వదలదు; చిత్తంబున్ = మనస్సు; చెవులన్ = చెవులకి; పండువులు = ఆనందములు; అయ్యెన్ = కలిగెను.

భావము:

"భగవంతుడైన విష్ణుమూర్తి ఏయే అవతారాలలో ఏమేం పనులు చేసాడు. అవి విన్నవారిని రక్షిస్తాయి. నా మనస్సు వాటి మీదకు తప్పించి ఇంకో వాటి మీదకు పోదు. హరి చరిత్రలు వినడానికి చెవులకు పండుగలాగా ఉంటాయి.

10.1-246-క.

ఉరుసంసారపయోనిధి

తరణంబులు, పాపపుంజ ద్రళనంబులు, శ్రీ

కరణంబులు, ముక్తి సమా

చరణంబులు, బాలకృష్ణ సంస్మరణంబుల్.

టీకా:

ఉరు = గొప్ప; సంసార = సంసారము అనెడి; పయోనిథిన్ = సముద్రమును; తరణంబులు = దాటించునవి; పాప = పాపముల; పుంజ = సమూహములకు; దళనంబులు = ఖండించునవి; శ్రీ = శుభములను; కరణంబులు = కలిగించునవి; ముక్తి = మోక్షమును; సమ = చక్కగా; ఆచరణంబులు = సమకూర్చునవి; బాల = బాలునిగా ఉన్న; కృష్ణు = శ్రీకృష్ణుని; సంస్మరణలు = మననము చేయుటలు.

భావము:

బాలకృష్ణుని గొప్ప పనుల స్మరణలు సంసారమనే మహా సముద్రాన్ని దాటించే నావలు. అవి పాపాల సమూహాలను పార తోలుతాయి, సకల సంపదలు సమకూరుస్తాయి, మోక్ష పదానికి మంచి మార్గాలు.

10.1-247-వ.

అని "తరువాత బాలకృష్ణుం డేమి చేసి? నా యందుఁ గృపగలదేనిం జెప్పవే!" యని యడిగిన, రాజనకు శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; తరువాత = పిమ్మట; బాలకృష్ణుండు = బాలకృష్ణుడు; ఏమి = ఏమి; చేసెన్ = ఆచరించను; నా = నా; అందున్ = ఎడల; కృప = కరుణ; కలదేని = ఉన్నట్లయితే; చెప్పవే = చెప్పుము; అని = అని; అడిగిన = అర్థించినట్టి; రాజన్ = పరీక్షిత్తు; కున్ = కి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

నా మీద దయ ఉంటే ఆ తరువాత బాలకృష్ణుడు ఏమి చేసాడో చెప్పవలసినది" అని పరీక్షిత్తు అడుగగా, శుకబ్రహ్మ ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : యశోద కృష్ణుని తొట్లనిడుట

10.1-248-స్.

బాలకుం డొదిగిలఁ బడనేర్చెనని జన్మ-

నక్షత్రమం దొకనాడు, నందు

పొలతి వేడుకతోడఁ బొరుగు వ్రేతలఁ జీరి-

వాదిత్రగీతారవంబు చెలఁగ

విప్రులతోఁగూడ వేదమంత్రంబుల-

నభిషేచనాదిక మూచరించి

వారి దీవెన లొంది వారికి మొదవులు-

నన్నంబు జీరల నడిగినట్టు

10.1-248.1-తే.

లిచ్చి బాలుఁ దియ్య మెనఁగఁ బానుపుఁ జేర్చి

నిదురపుచ్చి గోపనివహమునకు

గోపికలకుఁ బూజ గొమరారఁ జేయుచు

జనని కొడుకు మఱచె సంభ్రమమున.

టీకా:

బాలకుండు = పసిపిల్లవాడు; ఒదిగిలబడన్ = బోర్లాపడుట; నేర్చెన్ = నేర్చుకొనెను; అని = అని;
జన్మనక్షత్రమున్ = పుట్టిననక్షత్రము; అందున్ = వేళ; ఒక = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; నందు =
నందుని; పొలతి = భార్య; వేడుక = వినోదకార్యపు సరదా; తోడన్ = తోటి; పొరుగు = పక్క ఇళ్ళ
నుండెడి; వ్రేతలన్ = గోపికలను; చీరి = పిలిచి; వాదిత్ర = వాద్యముల యొక్క; గీతా = పాటల యొక్క;
రవంబున్ = శబ్దములు; చెలగన్ = చెలరేగగా; విప్రుల్ = బ్రాహ్మణుల; తోన్ = తో; కూడ = కలిసి; వేద
= వేదములందలి; అభిషేచన = అభిషేకము; ఆదికమున్ = మున్నగువానిని; ఆచరించి = చేసి; వారి
= వారి యొక్క; దీవెనలున్ = దీవెనలను; ఒంది = పొంది; వారి = వారల; కిన్ = కి; మొదవులున్ =

పాడియావులు; అన్నంబున్ = అన్నము; చీరలున్ = వస్త్రములు; అడిగినట్టులు = ఎంత అడిగితే అంత; ఇచ్చి = దానములు చేసి.

బాలున్ = పిల్లవానిని; తియ్యమున్ = ప్రీతి; ఎసగన్ = అతిశయించగా; పాన్పుజేర్చి = పక్కపై పడుకోబెట్టి; నిదురబుచ్చి = నిదురపోవునట్లు చేసి; గోప = యాదవుల; నివహమున్ = సమూహమున; కున్ = కు; గోపికల = వ్రేతల; కున్ = కి; పూజన్ = గౌరవించుటలు; కొమరారన్ = చక్కగా; చేయుచున్ = చేస్తూండెడి; జనని = తల్లి; కొడుకున్ = బిడ్డని; మఱిచెన్ = ఆదమరచెను; సంభ్రమమునన్ = పరాకువలన.

భావము:

యశోద ఒకనాడు బాలకృష్ణుడు ప్రక్కకు ఒత్తిగిల్లి, బోర్లపడడం నేర్చుకున్నాడు అని వేడుక చేసింది. ఆవేళ బాలకుని జన్మనక్షత్రం. ముచ్చటతో గోపికలను అందరినీ పేరంటానికి పిలిచింది. మంగళవాద్యాలు మ్రోగుతుండగా బ్రాహ్మణులచేత వేదమంత్రాలతో అభిషేకం చేయించింది. బ్రాహ్మణుల దీవెనలు గ్రహించి, వారికి ఆహార ధాన్యాలు గోవులు కొత్త బట్టలు అడిగినవి అడిగినట్లు దానం చేసి, తరువాత బాలకృష్ణుణ్ణి పాన్పుపై పడుకోబెట్టి నిదురబుచ్చింది. వృద్ధులైన గోపికలకు గోపకులకు గౌరవాలు చేస్తూ, ఆ సందడిలో పిల్లవాడి విషయం మరచిపోయింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు శకటము దన్నుట

10.1-249-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

శైశవ కృష్ణుడు బోర్లా పడ్డాడు. యశోదాదేవి పండుగ జేస్తున్నది. గోపకులను గౌరవించే హడావిడిలో, చంటిపిల్లడిని ప్రీతిగా పాన్పు మీద నిద్రపోగొట్టింది. పనులలో మునిగిపోయింది. అప్పుడు..

10.1-250-క.

నిదురించిన శిశు వాకొని

క్రిదుకుచుఁ జనుఁ గోరి కెరలి క్రిసలయ విలస

న్మృదు చక్రచాపరేఖా

స్పద పదమునఁ దన్నె నొక్క బండిన్ దండిన్.

టీకా:

నిదురించిన = నిద్రపోయిన; శిశువు = పసిపిల్లవాడు; ఆకొని = ఆకలివేసి; కిదుకుచున్ = ఒళ్ళు విరుచుకొనుచు; చనున్ = చనుబాలు; కోరి = కోరి; కెరలి = విజృంభించి; కిసలయ = చిగురుటాకు; విలసత్ = వంటి విలాసము కల; మృదు = మృదువైన, మెత్తనైన; చక్ర = చక్రము; చాప = విల్లు; రేఖా = రేఖలు; ఆస్పద = ఉనికిపట్టిన, ఉన్న; పదమునన్ = కాలితో; తన్నెన్ = తన్నెను, కాలితోకొట్టెను; ఒక్క = ఒకానొక; బండిన్ = బండిని; దండిన్ = గట్టిగా.

భావము:

అలా నిద్రనటిస్తున్న చంటిపిల్లాడుగా ఉన్న శ్రీకృష్ణునికి ఆకలి వేసింది. పాలకోసం ఒళ్ళు విరుచుకుంటు కాళ్ళు చేతులు ఆడిస్తున్నాడు. ఆ పాదాలు మామూలువా, కాదు చక్రం చాపం మున్నగు శుభరేఖలతో అలరారేవి. అట్టి పాదంతో ఒక బండిని గట్టిగా తన్నాడు. కృష్ణుడు షడ్భావ శూన్యుడు, షడూర్మి శూన్యుడు. అయినను నిద్ర నటిస్తున్నాడు. లోకవిడంబనార్థం తల్లిపాలు తాగాలని చూస్తున్నట్లు నటిస్తున్నాడు. స్తన్యం ఇచ్చేవారు లేరని కోపం వచ్చి, కాలుతో శకటాన్ని తన్నాడు. శకటం అంటే మానవ శరీరం. అసురుడు అంటే అమానుష తత్త్వము ధరించి నిద్రా సంగమాదులలో మునిగితేలు మూర్ఛుడు. భోగవాంఛలు బండిలోని వస్తువులు. వాని వలన

సంసారసాగరంలో పడుతున్నాడు. వాటిని పరిత్యజించా లని బండిని తన్నటం. ఆ తన్నిన పాదం విశ్వాన్ని నడిపే చక్రం శాసించే చాపం తానైన పరమాత్మ. పరిత్యజించటానికైనా భగవానుని అనుగ్రహం కావాలి కనుక భక్తి ముఖ్యం అని అనుకోవచ్చు. [ఆధారం శ్రీ పాలపర్తి నాగేశ్వర్లు శాస్త్రులు గారి శ్రీమదాంధ్రభాగవత గ్రంథం. ఆ పండితోత్తమునికి కృతజ్ఞతా పూర్వక ప్రణామ శతాలు]

10.1-251-క.

శకటము హరి దన్నిన దివి

ప్రకటం బై యెగసి యిరుసు భరమునఁ గండ్లున్

వికటంబుగ నేలంబడె

నకటా! యని గోపబృంద మాశ్చర్యపడన్.

టీకా:

శకటమున్ = బండిని; హరి = బాలకృష్ణుడు; తన్నినన్ = తన్నగా; దివిన్ = ఆకాశముమీదికి;
ప్రకటంబున్ = బాగా కనబడునది; ఐ = అయ్యి; ఎగసి = ఎగిరి; ఇరుసున్ = ఇరుసుపైపడిన {ఇరుసు - చక్రము తిరుగనాధార మైన గుండ్రటి కమ్మి}; భరమునన్ = బరువువలన; కండ్లున్ = కండిలు {కండి - ఇరుసుపై తిరిగెడి మధ్య రంధ్రముగల గుండ్రముగానుండి ఆకులుద్వారా చక్రమునకు కలపబడి యుండెడిది}; వికటంబుగన్ = ఆకులు విరిగి విడిపోయి; నేలన్ = నేలమీద; పడెన్ = పడిపోయెను; అకటా = అయ్యో; అని = అని; గోప = గోపకుల; బృందము = సమూహము; ఆశ్చర్యపడన్ = ఆశ్చర్యపోగా.

భావము:

అలా బాలకృష్ణుడు బండిని తన్నగా, అది ఆకాశం అంత ఎత్తు ఎగిరింది. ఇరుసు బరువుకి చక్రాల కండ్లు నేలమీద ముక్కలుముక్కలై పడ్డాయి. అక్కడున్న గోపకులు ఆశ్చర్యపోయారు. శకటము మానవ దేహానికి గుర్తు. హరి బ్రహ్మజ్ఞానం తన్నటం తాకటం అంటే స్పర్శ కలిగింది. నడిపిన నడిపించిన పుణ్యాల ఫలంతో స్వర్గ ప్రాప్తి కలిగింది (ఆకాశాని కెగసింది). ఇరుసు (సంచితాది కర్మలు) బరువుకి కండ్లు అంటే (కర్మ వాసనలు) తో చిన్నాభిన్నము అయ్యి నేలమీద

పడెను. అంటే పుణ్యకర్మ ఫలము కరిగిపోయి మర్త్యలోకంలో పడి పునర్జన్మ పొందును. గోపకులు జ్ఞానపేక్షకులు /ముముక్షువులు. [ఆధారం శ్రీ పాలవర్తి నాగేశ్వర్లు శాస్త్రులు గారి శ్రీమదాంధ్రభాగవత గ్రంథం. వారికి వందనాలు]

10.1-252-వ.

అప్పు డందున్న సరసపదార్థంబులు వ్యర్థంబులై నేలంగూలుటం జూచి యశోదానంద ముఖ్యులైన గోపగోపికాజనంబులు పనులు మఱచి పబ్బంబులు మాని యుబ్బుచెడి వెఱపులు ఘనంబులుగ మనంబులందుఁ గదుర.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; అందున్ = దానిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సరస = మంచి, రసవంతములైన; పదార్థంబులున్ = వస్తువులు; వ్యర్థంబులు = ప్రయోజనము లేనివి; ఐ = అయ్యి; నేలన్ = నేలమీద; కూలుటన్ = పడిపోవుటను; చూచి = చూసి; యశోద = యశోద మఱియు; నంద = నందుడు; ముఖ్యులు = మున్నగు ముఖ్యులు; ఐన = అయిన; గోప = గోపకులు; గోపికా = గోపికలైన; జనంబులున్ = వారు; పనులున్ = చేస్తున్న పను లందు; మఱచి = విస్మృతి చెంది; పబ్బంబులున్ = వేడుకలను; మాని = వదలిపెట్టి; ఉబ్బు = ఉత్సాహములు; చెడి = లేనివారై; వెఱపులు = భయములు; ఘనంబులుగా = మిక్కిలి అధికముగ; మనంబులన్ = మనసు లందు; కదుర = పుట్టగా.

భావము:

బాలకృష్ణుని తన్నుకు బండి ఎగిసి పడింది. దానిలోని రసవంతమైన పదార్థాలు వ్యర్థాలు అయ్యి నేలపాలయ్యాయి. అప్పుడది చూసి, యశోద, నందుడు మున్నగు గోపీ గోపకులు సంభ్రమంతో చేస్తున్న పనులు మరచారు. వేడుకలు మానారు. ఉత్సాహాలు నశించి మిక్కిలి బెదరసాగారు.

10.1-253-క.

"మిన్నున కూరక నెగయదు

తన్న సమర్థుండు గాఁడు తల్పగతుం డీ

చిన్నికుమారుడు తేరే

విన్ననువున నెగసె దీని విధ మెట్టిదియో."

టీకా:

మిన్నునన్ = పైకి; ఊరక = కారణము లేకుండగ; ఎగయదు = ఎగరజాలదు; తన్నన్ = తన్నుటకు;
సమర్థుండు = శక్తిగలవాడు; కాడు = కాదు; తల్పగతుడు = పక్కమీంచి లేవలేనివాడు; ఈ = ఈ; చిన్ని
= చంటి; కుమారుడు = పిల్లవాడు; తేరు = బండి; ఏ = ఏ; విన్ననువునన్ = విధముగ, యత్నముచే;
ఎగసెన్ = ఎగిరినది; దీని = ఇది జరిగిన; విధము = విధానము; ఎట్టిదియో = ఏమిటో.

భావము:

"ఉత్తినే కారణం లేకుండా బండి ఎగరదు కదా. మరి ఈ చంటి పిల్లాడు కృష్ణుడు అంతటి పనికి
చాలినవాడు కాదు. పక్కమీంచి లేవనైన లేవలేడు. మరి బండి ఎలా ఎగిరిపడింది" అనుకుంటు
గోపగోపికాజనాలు విచారించసాగారు.

10.1-254-వ.

అని వితర్కించు సమయంబున

టీకా:

అని = అని; వితర్కించు = యోచించెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

బండి ఎలా ఎగిరి పడిందని గోపగోపికలు యోచించుకుంటున్నారు. అప్పుడు.

10.1-255-క.

"బాలకుఁ డాకొని యేడ్చుచు

గొల్తెత్తినఁ దాకి యెగసెఁ గొని శకట మే

మూలమున నెగయ"దని య

బ్బాలుని కడ నాడుచుండి పలికిరి శిశువుల్.

టీకా:

బాలకుడు = పిల్లవాడు; ఆకొని = ఆకలివేసి; ఏడ్చుచుచున్ = ఏడుస్తూ; కాలున్ = కాలు; ఎత్తినన్ = ఎత్తగా; తాకి = తగిలి; ఎగసెన్ = ఎగిరినది; కాని = తప్పించి; శకటము = బండి; ఏ = మరింకే విధమైన; మూలమునన్ = కారణముచేతను; ఎగయదు = ఎగరలేదు; అని = అని; తత్ = ఆ; బాలుని = పిల్లవాని; కడన్ = వద్ద; ఆడుచుండి = ఆటలాడుకొనుచు; పలికిరి = చెప్పిరి; శిశువులు = చిన్నపిల్లలు.

భావము:

అక్కడ ఆడుకుంటున్న పిల్లలు ఇలా చెప్పారు. "పక్కమీద పడుకున్న చంటిపిల్లాడు హరి ఆకలివేసి ఏడుస్తూ కాలు జాడించాడు. కాలు తగిలి బండి ఎగిరిపడింది. అంతే గాని మరో కారణం కాదు."

10.1-256-వ.

ఇట్లు శిశువులు పలికిన పలుకులు విని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శిశువులు = పిల్లలు; పలికిన = చెప్పుచున్నట్టి; పలుకులు = మాటలు; విని = విని.

భావము:

ఇలా కృష్ణుని కాలు తాకిడికి బండి ఎగిరిందని చెప్పిన పిల్లల మాటలు విని.

10.1-257-శా.

"బాలుం డెక్కడ? బండి యెక్కడ? నభోభాగంబుపైఁ జేడ్పడం
గాలం దన్నుట యెక్క? డేల పడుచుల్ గల్లాడి? రీ జడ్డు ప
ల్కే లోకంబున నైనఁ జెప్పఁబడునే? యే చందమో కాక" యం
చాలాపించుచుఁ బ్రేలు వ్రేతలు ప్రభూతాశ్చర్యలై రంతటన్.

టీకా:

బాలుండు = పిల్లవాడు; ఎక్కడ = ఎక్కడ; బండి = బండి; ఎక్కడ = ఎక్కడ; నభోభాగంబు =
ఆకాశము; పైన్ = మీదికి; చేడ్పడన్ = వికల మగునట్లుగా; కాలన్ = కాలితో; తన్నుట = తన్నడము;
ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; ఏలన్ = ఎందుకని; పడుచుల్ = పిల్లలు; కల్లులు = అబద్ధములు; ఆడిరి = పలికిరి;
ఈ = ఇలాంటి; జడ్డు = తెలివిమాలిన; పల్కు = మాటలు; ఏ = ఏ; లోకంబునన్ = లోకములో; ఐనన్
= అయినప్పటికి; చెప్పబడునే = వినబడుతుందా; ఏ = ఎలాంటి; చందమో = హేతువో; కాక = కాని;
అంచున్ = అనుచు; ఆలపించుచున్ = మాటలాడుకొనుచు; ప్రేలు = తపించునట్టి; వ్రేతలు =
గోపికలు; ప్రభూత = పుట్టిన; ఆశ్చర్యలు = ఆశ్చర్యములు కలవారు; ఐరి = అయినారు; అంతటన్ =
అటుపిమ్మట.

భావము:

అప్పుడు గోపికాగోపజనులు ఎంతో ఆశ్చర్యపోతూ ఇలా అనుకోసాగారు "ఇంత చంటిపిల్లా
డేమిటి? ఇంత పెద్ద బండిని కాలుతో తన్నటం ఏమిటి? అది వెళ్ళి ఆకాశం అంత ఎత్తు ఎగరటం
ఏమిటి? కుట్టాళ్ళు ఇలా ఎందుకు చెప్తున్నారో, ఏమిటో కాని. స్వర్గ మర్త్య పాతాళాలనే
ముల్లోకాలలో ఎక్కడైనా ఎవరైనా ఇలాంటి అసంబద్ధాలు మాట్లాడారా? లేదు లేదు, దీనికి వేరే
హేతువేదో ఉండవచ్చు"

10.1-258-వ.

అప్పుడా బాలుని రోదనంబు విని యశోద పఱతెంచి.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; ఆ = ఆ; బాలుని = పిల్లవాని; రోదనంబు = ఏడుపు; విని = విని;
యశోద = యశోద; పఱతెంచి = పరుగెట్టుకొని వచ్చి.

భావము:

ఇలా శకటాసుర సంహారం చేసిన లీలా బాలకుడు కృష్ణుని ఏడుపు విని యశోద పరుగెట్టుకొని వచ్చింది.

10.1-259-ఆ.

"అలసితివి గదన్న! యాకొంటివి గదన్న!

మంచి యన్న! యేడ్పు మాను మన్న!

చన్నగుడువు మన్న! సంతసపడు మన్న!"

యనుచుఁ జన్నగుడిపె నర్భకునకు.

టీకా:

అలసితివి = అలసిపోయావు; కద = కదా; అన్న = నాయనా; ఆకొంటివి = ఆకలివేసినది; కద = కదా;
అన్న = నాయనా; మంచి = బుద్ధిమంతుడివి; అన్న = నాయనా; ఏడ్పున్ = రోదనమును; మానుము
= మానివేయుము; అన్న = నాయనా; చన్న = చనుబాలు; కుడువుము = తాగుము; అన్న =
నాయనా; సంతసపడుము = సంతోషింపుము; అన్న = నాయనా; అనుచున్ = అంటూ; చన్నున్ =
చనుబాలు; కుడిపెన్ = తాగించెను; అర్భకున్ = పిల్లవాని; కున్ = కి.

భావము:

ఓ నా చిన్ని కన్నా! అలసిపోయావా నాయనా! ఆకలేస్తోందా కన్నా! మంచి వాడివి కదా కన్నా!
ఏడుపు ఇక ఆపు నాయనా! దా పాలు తాగి చిరునవ్వులు చిందించు కన్నా! అంటు లాలిస్తూ
యశోదాదేవి పాలిచ్చింది బిడ్డడికి.

అంత నబ్బాలునిమేన బాలగ్రహంబు సోకునుగదా యని శంకించి గోపకు లనేకు లనేక బలి విధానంబులు చేసిరి; బ్రాహ్మణులు దధికుశాక్షతంబుల హోమంబు లాచరించిరి; ఋగ్యజు స్సామ మంత్రంబుల నభిషేచనంబులు చేయించి స్వస్తి పుణ్యాహవాచనంబులు చదివించి కొడుకున కభ్యుదయార్థంబు నందుం డలంకరించిన పాడిమొదవుల విద్యజ్ఞనంబుల కిచ్చి వారల యాశీర్వాదంబులు గైకొని ప్రమోదించె"నని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; బాలుని = పిల్లవాని; మేనన్ = దేహమునందు; బాలగ్రహంబు = పిల్లల పిశాచము; సోకునుకదా = పట్టవచ్చును; అని = అని; శంకించి = సందేహించి; గోపకులు = గొల్లలు; అనేకులు = చాలామంది; అనేక = బహువిధముల; బలి = బలులు ఇచ్చెడి; విధానంబులు = కార్యక్రమములు; చేసిరి = చేసారు; బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; దధి = పెరుగు; కుశ = దర్బలు; అక్షతంబుల = అక్షతలు {అక్షతలు - క్షతము (బాధ) లేనివి}; హోమంబులు = హోమములను; ఆచరించిరి = చేసిరి; ఋగ్యజుస్సామ = వేదత్రయమునకు చెందిన; మంత్రంబులన్ = మంత్రములతో; అభిషేచనంబు = అభిషేకములు; చేయించి = చేయించి; స్వస్తిపుణ్యాహ = శుభప్రద మైన; వచనంబులు = మంత్రములను; చదివించి = పఠింపజేసి; కొడుకున్ = పుత్రున; కున్ = కు; అభ్యుదయ = మేలు కలుగుట; అర్థంబున్ = కోసము; నందుండు = నందుడు; అలంకరించిన = ఆభరణాదు లిడిన; పాడి = పాలిచ్చెడి; మొదవులన్ = పశువులను; విద్యత్ = విద్వాంసులైన; జనంబుల్ = వారి; కిన్ = కి; ఇచ్చి = దానములు చేసి; వారల = వారి యొక్క; ఆశీర్వాదంబులున్ = దీవెనలను; కైకొని = స్వీకరించి; ప్రమోదించెను = ఆనందించెను; అని = అని; చెప్పి = తెలిపి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

బాల కృష్ణుడు శకటాసుర సంహారం చేసిన తరువాత, అనేకమంది గోపకులు పిల్లాడికి బాలగ్రహం సోకిందేమో అని అనేక రకాల శాంతులు బలులు చేసారు. బ్రాహ్మణులు పెరుగు, దర్బలు, అక్షంతలు దిష్టి తీసి హోమంలో వేసారు. వేదమంత్రాలతో ఆశీర్వాచనాలు పలికారు.

పుణ్యాహవచనాలు చదివారు. నందుడు కుమారుని అభ్యుదయం కోసం అలంకరించిన పాడి ఆవులను పండితులకు దానం చేసాడు. వారి ఆశీర్వాదములు తీసుకుని ఆనందించాడు. అంటు శుకమహర్షి పరీక్షిత్తునకు చెప్పసాగాడు.

10.1-261-క.

"కొడుకు నొకనాడు తొడపై

ఇడుకొని ముద్దాడి తల్లి యెలమి నివురుచోఁ

గడుదొడ్డ కొండ శిఖరము

వడువున వ్రేఁ గయ్యె నతఁడు వసుధాధీశా!

టీకా:

కొడుకున్ = కుమారుడు; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; తొడ = ఒడి; పైన్ = అందు; ఇడుకొని = పెట్టుకొని; ముద్దాడి = ముద్దులు పెట్టి; తల్లి = తల్లి; ఎలమిన్ = ప్రేమతో; నివురుచోన్ = దేహముపై రాయుచుండగా; కడు = మిక్కిలి; దొడ్డ = పెద్ద; కొండ = కొండ యొక్క; శిఖరము = శిఖరము; వడువునన్ = వలె; వ్రేగు = బరువెక్కినవాడు; అయ్యెన్ = అయిపోయెను; అతడు = అతను; వసుధాధీశ = రాజు.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తు! తల్లి యశోదాదేవి, ఒకరోజు పాపడిని ఒళ్ళో కూర్చుండబెట్టుకొంది. ముద్దులు పెట్టి లాలించి ఒడలు నిమురుతోంది. ఇంతలో ఆ యశోదా కృష్ణుడు చటుక్కున పెద్ద కొండరాయి అంత బరువెక్కి పోసాగాడు.

10.1-262-క.

బరువైన కొడుకు మోవను

వైరివిడి యిలమీదఁ బెట్టి వైరిచి జనని దా

"ధరఁగావఁ బుట్టిన మహా

పురుషుఁడు గాఁబోలు" ననుచు బుద్ధిఁ దలంచెన్.

టీకా:

బరువైన = బరువెక్కినట్టి; కొడుకున్ = పుత్రుని; మోవను = మోయుటకు; వెరవిడి = భయపడి; ఇల = భూమి; మీదన్ = పైన; పెట్టి = ఉంచి; వెఱచి = బెదిరి; జనని = తల్లి; తాన్ = అతను; ధరన్ = భూమిని; కావన్ = కాపాడుటకు; పుట్టిన = జన్మించిన; మహా = గొప్ప; పురుషుడు = యత్నశీలి; కాబోలున్ = అయి ఉండవచ్చును; అనుచున్ = అనుకొని; బుద్ధిన్ = మనసున; తలంచెన్ = భావించెను.

భావము:

అలా యశోద తొడలమీది కొడుకు బరువెక్కిపోతుంటే, ఇంత బరువుగా ఉన్న కొడుకును మోయలేక నేలమీద పడుకోబెట్టింది. బెదిరిపోతు తల్లి యశోద మనసులో ఇతగాడు లోకాన్ని కాపాడటానికి వచ్చిన కారణజన్ముడేమో అనుకుంది.

అవును మరి సాధారణ పిల్లాడు కాదు కదా, లీలామాణవబాలకుడు కదా. అది గ్రహింపు అయినప్పటికీ, వెంటనే మాయ కమ్మేసిందేమో. లేకపోతే నేలమీద పడుతుందా కారణజన్ముని అని సందేహం.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : తృణావర్తుడు కొనిపోవుట

10.1-263-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అప్పుడు అలా బరువెక్కిన చంటిపిల్లవానిని తల్లి కింద పెట్టి వెళ్ళినప్పుడు.

10.1-264-క.

ఖరుడగు కంసుని పంపున

నరిగి తృణావర్తుడవని కవచాటముగా

సురకరువలి యై బిసబిస

నరుదరు దన ముసరి విసరి హరి గొనిపోయెన్.

టీకా:

ఖరుడు = కరినుడు; అగు = ఐన; కంసుని = కంసుని యొక్క; పంపునన్ = ఆజ్ఞానుసారము; అరిగి = వెళ్ళి; తృణావర్తుడు = తృణావర్తుడను రాక్షసుడు; అవని = లోకుల; కిన్ = కి; అవచాటముగా = అకస్మాత్తుగా; సురకరువలి = సుడిగాలి (సురకరువలి - వ్యు. సుర (పెను) కరువలి (వాయువు), పెనుగాలి, సుడిగాలి); ఐ = అయ్యి; బిసబిస = వేగముగా; అరుదు = వింతలలో, అశక్యములలో; అరుదు = వింత, అపూర్వము; అనన్ = అనుచుండగ; ముసరి = ఆవరించి; విసిరి = బలంగావీచి; హరిన్ = కృష్ణుని; కొనిపోయెన్ = తీసుకుపోయెను.

భావము:

కరినాత్ముడైన కంసుడు పంపిన తృణావర్తుడనే రాక్షసుడు అకస్మాత్తు నేల మీదకి వచ్చాడు. ఆ రావటం రావటం సుడిగాలి రూపంలో "రయ్" "రయ్" మంటు అందరు ఆశ్చర్యపోయేలా మిక్కిలి వడితో కమ్ముకుంటు వచ్చి, ఒక్క విసురుతో కృష్ణబాలకుని పైకి ఎత్తుకుపోయాడు.

10.1-265-క.

సుడి యెఱుగని హరి సుడివడ

సుడిగాలి తెఱంగు రక్కసుడు విసరెడి యా

సుడిగాలి ధూళి గన్నుల

సుడిసిన గోపకులు బెగడి సుడివడి రధిపా!

టీకా:

సుడి = చలింపజేయబడుట అన్నది; ఎఱుగని = తెలియని; హరిన్ = విష్ణుమూర్తి; సుడివడన్ = చుట్టబెట్టికొనిపోవలె నని; సుడిగాలి = సుడిగాలి; తెఱంగు = వంటి; రక్కసుండు = రాక్షసుడు; విసరెడి = బలంగా వీస్తున్న; ఆ = ఆ; సుడిగాలి = సుడిగాలి యొక్క; ధూళిన్ = దుమ్ము; కన్నులన్ = కళ్ళలో; సుడిసినన్ = చుట్టుముట్టగా; గోపకులు = యాదవులు; బెగడి = భయపడిపోయి; సుడువడిరి = చుట్టచుట్టుకుపోయిరి; అధిపా = రాజా.

భావము:

కష్టం అంటే తెలియని చంటిపిల్లాడు కృష్ణుడుని చిక్కుపడేయాలని తృణావర్తుడనే రాక్షసుడు సుడిగాలి రేపాడు. ఆ విసురుకి లేస్తున్న దుమ్ముకు కళ్ళు కమ్ముకోగా గోపకులు బెదిరి గాబరా పడ్డారు.

సుడి సుడి అని ఏడుసార్లు ప్రయోగించి. ఎంతో చమత్కారం చూపారు పొతన్న గారు.

10.1-266-వ.

మఱియు న వ్యలయపవన దనుజుండు విలయపవనుని తెఱంగునం గసిమసంగి ముసరి మసరుకవిసి విసిరెడి సురకరువలిం బొడమిన పుడమిరజంబు వడి నెగసి గగనమున మెఱసి తరణి కిరణములకు మఱుంగుపడిన నిబిడ మగు బెడిదంపు తిమిరమున దశదిశ లెఱుంగఁబడక గోకులం బాకులంబు నొంద నొండొరుల నెఱుంగక బెండుపడుచున్న జనంబుల మనంబుల ఘనంబగు భయంబు రయంబునం జెంద నదభ్రపరిభ్రమణ శబ్దంబున దిగంతంబులు చెవుడుపడి పరిభ్రాంతంబులుగ నొక్క ముహూర్తమాత్రంబున భువన భయంకరత్వంబు దోచె; నా సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; మలయపవన = పైరగాలివంటి తృణావర్త; దనుజుండు = రాక్షసుడు; విలయ = ప్రళయకాలపు; పవను = వాయువుల; తెఱంగు = వలె; కసిమసంగి = రేగి; ముసరి = చుట్టుముట్టి; ముసరుకవిసి = ఆక్రమించి; విసిరెడి = వీచెడి; సురకరువలిన్ = సుడిగాలిని; బొడమినన్ =

చూపట్టిన; పుడమి = నేలమీది; రజంబున్ = ధూళి; వడిన్ = వేగముగా; ఎగసి = ఎగిరివచ్చి;
 గగనమునన్ = ఆకాశమున; మెఱసి = అతిశయించి; తరణి = సూర్యుని; కిరణముల = కిరణముల;
 కున్ = కు; మఱుగుపడిన = కనబడకుండ చేసిన; నిబిడము = దట్టమైనది; అగు = ఐన; బెడిదంపు
 = భయంకరమైన; తిమిరమునన్ = చీకటి యందు; దశదిశలు = దిక్కు {దశదిశలు - దిక్కులు4
 (1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తరము) మూలలు4 (1ఈశాన్యము 2ఆగ్నేయము 3నైరృతి
 4వాయవ్యము) మరియు పైనకింద2; ఎఱుంగబడక = తోచక; గోకులంబున్ = వ్రేపల్లె; ఆకులంబున
 = కలతను; ఒందన్ = పొందగా; ఒండొరులన్ = ఒకరి నొకరు; ఎఱుంగక = చూడలేక;
 బెండుపడుచున్న = నిశ్చేష్టులు అగుచున్న; జనంబుల = వారి; మనంబులన్ = మనసు లందు;
 ఘనంబు = అత్యధికమైనది; అగు = ఐన; భయంబు = భయములు; రయంబునన్ = శీఘ్రముగ;
 చెందెన్ = కలిగినవి; అదభ్ర = తక్కువకాని, అధికమైన; పరిభ్రమణ = తిరుగుటవలని; శబ్దంబునన్ =
 ధ్వనిచేత; దిగంతంబులున్ = దిక్కుల కడలను కూడ; చెవుడుపడి = చెవులు గళ్ళుపడి;
 పరిభ్రాంతంబులు = మిక్కిలి భ్రాంతిచెందినవారు; కన్ = అయిపోగ; ఒక్క = ఒకే ఒక; ముహూర్త =
 ముహూర్తపు; మాత్రంబునన్ = కాలములోనే; భువన = లోకములకు; భయంకరంబున్ =
 భీతిగొల్పేడిదిగా; తోచెన్ = కనబడెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ సుడిగాలి రాక్షసుడు ప్రళయకాల ప్రభంజనం వలె విజృంభించి రివ్వరివ్వన విసిరికొట్టాడు. ఆ
 గాలినుండి పుట్టిన దుమ్ము ధూళి ఉవ్వెత్తుగా లేచింది. ఆ ధూళి ఆకాశమంతా ఆవరించి సూర్యుని
 కిరణాలకు అడ్డుపడింది. అప్పుడు భయంకరమైన చీకటి ఆకాశమంతా దట్టంగా ఆవరించింది.
 గోపకులు దిక్కు తెలియక అల్లాడిపోయారు, ఎవ రెక్కడ ఉన్నారో తెలియకుండ పోయింది. దానితో
 నిశ్చేష్టులైన వారి కందరికి గొప్పభయం పుట్టి మనస్సుల నిండా నిండిపోయింది. ఆ సుడిగాలి
 వేగానికి ఆ భయంకర ధ్వనికి దిక్కులు దద్దరిల్లాయి. జగమంత గిణ్ణున తిరుగుతున్నట్లు తోచింది.
 అలా ఒక్క ముహూర్తం పాటు లోకా లన్నిటికి భయంకరమైన స్థితి ఏర్పడింది.
 కసిమసగు, ముసురు, మసరుకవియు, చెవుడుపడు వంటి జాతీయాలు ప్రయోగం వచనానికి
 ఎంతో అందాన్నిచ్చాయి.

పాపనిఁ జూడఁ గానక విపద్ధశ నొంది కలంగి తల్లి"యో

పాపఁడ! బాలసూర్యనిభ! బాలశిరోమణి! నేడు గాలికిం

జేపడిపోయితే"యనుచుఁ జీరుచు దైవముఁ జాల దూఱుచుం

దాపము నొంది నెవ్వగల డయ్యుచుఁ గుందుచు బిట్టు గూయుచున్

టీకా:

పాపని = శిశువును; చూడన్ = చూచుటకు; కానక = కనబడని; విపత్ = ఆపదల; దశన్ = స్థితిని;
ఒంది = పొంది; కలంగి = కలతచెంది; తల్లి = తల్లి; ఓ = ఓయీ; పాపడ = బిడ్డడ; బాలసూర్య =
ఉదయిస్తున్న సూర్యుని; నిభ = సరిపోలువాడ; బాల = శిశువులలో; శిరోమణి = శ్రేష్ఠుడా; నేడు =
ఇవాళ; గాలి = వాయువుల; కిన్ = కి; చేపడిపోయితే = చిక్కుపడిపోతివా; అనుచున్ = అనుచు;
చీరుచున్ = పీలుచుచు; దైవమున్ = దేవుడిని; చాలన్ = ఎక్కువగా; దూఱుచున్ = తిడుతూ;
తాపమున్ = బాధ; ఒంది = పడి; నెవ్వ = అధికమైన; వగలన్ = విచారములచేత; డయ్యుచున్ =
కుంగిపోతూ; కుందుచున్ = దుఃఖించుచు; బిట్టు = బిగ్గరగా; కూయుచున్ = ఏడ్చుచు.

భావము:

తన చంటిబిడ్డ కృష్ణుడు కనబడకపోడం అనే విపత్తులో పడి కొట్టుకుంటున్న యశోదాదేవి ఎంతో
కలత చెందింది. "ఓ నా చిట్టితండ్రీ! ఉదయించే సూర్యుని లాంటి ప్రకాశం కలవాడవు కదా నువ్వు.
బాలలలో వరేణ్యుడవుకదా. ఇదేమిటయ్యా, ఇలా సుడిగాలి బారిన పడిపోయావు" అని పీలుస్తూ
విలపించింది. ఇలాంటి విపద్ధశ కలిగించిన దేవుణ్ణి అనేక రకాలుగా నిందించింది. ఎంతో బాధ
పడింది. బాధతో కుంగిపోతు విలపించసాగింది.

10.1-268-క.

"సుడిగాలి వచ్చి నిన్నున్

సుడిగొని కొనిపోవ మింట సుడిసుడి గొనుచున్

బెడఁ గడరెడు నా ముద్దుల

కొడుకా! యే మంటి" వనుచు "మోరం" బనుచున్

టీకా:

సుడిగాలి = సుడిగాలి; వచ్చి = వచ్చి; నిన్నున్ = నిన్ను; సుడిగొని = చుట్టుకొని; కొనిపోవన్ = తీసుకుపోగా; మింటన్ = ఆకాశమున; సుడిసుడిగొనుచున్ = మిక్కిలి బడలిక పడుతు; బెడగు = అధికముగ; అడరెడు = కష్టపడెడి; నా = నా యొక్క; ముద్దుల = గారాల; కొడుకా = పుత్రుడా; ఏమంటివి = ఏమంటున్నావు; అనుచున్ = అంటూ; ఘోరంబు = మిక్కిలి భయంకరము; అనుచున్ = అంటు.

భావము:

"ఓ నా ముద్దుల కొడుకా! అయ్యో సుడిగాలి వచ్చి ఎత్తుకుపోయిందా కొడుకా! ఆకాశంలో సుళ్ళు తిప్పేస్తుంటే ఎంతలా ఏడుస్తున్నావో ఏమిటో. ఎంతగా బెదిరి పోయావో ఏమిటో. మరీ ఇంత ఘోరమా" అంటు యశోద వాపోతోంది.

10.1-269-ఉ.

"ఇక్కడఁ బెట్టితిం దనయుఁ డిక్కడ నాడుచు నుండె గాలి దా
నెక్కడ నుండి వచ్చె శిశు వెక్కడి మార్గము పట్టిపోయె నే
నెక్కడఁ జొత్తు" నంచుఁ గమలేక్షణ గ్రేపుఁ దొఱంగి ఖిన్నయై
పొక్కుచు వ్రాలు గోవు క్రియ భూస్థలి వ్రాలె దురంత చింతయై

టీకా:

ఇక్కడన్ = ఈ ప్రదేశము నందే; పెట్టితిన్ = ఉంచాను; తనయుడు = కొడుకు; ఇక్కడన్ = ఈ ప్రదేశము నందే; ఆడుచుండెన్ = ఆడుకొనుచుండెను; గాలి = సుడిగాలి; తాన్ = అది; ఎక్కడ = ఎక్కడ; నుండి = నుండి; వచ్చెన్ = వచ్చినదో; శిశువున్ = పిల్లవాడు; ఎక్కడి = ఏ; మార్గమున్ = దారి; పట్టి = అమ్మట; పోయెన్ = వెళ్ళిపోయెనో; నేన్ = నేను; ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; చొత్తును = శరణుపొందగలను; అని = అని; అంచున్ = అనుచు; కమలేక్షణ = సుందరి కమలేక్షణ - కమలములవంటి కన్నులు కలామె, అందగత్తె, స్త్రీ; క్రేపున్ = దూడను; తొఱంగి = ఎడబాసి; ఖిన్న = ఖేదముపొందిన ఆమె; ఐ = అయ్యి; పొక్కుచున్ = తపించుచు; వ్రాలు = నేలగూలెడి; గోవు = ఆవు;

క్రియన్ = వలె; భూస్థలిన్ = నేలమీద; వ్రాలెన్ = పడెను; దురంత = అంతులేని; చింత = విచారము
కలామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"పిల్లాడ్ని ఇక్కడే ఇలా పడుకో బెట్టా. నా చిన్ని కన్నయ్య ఇక్కడే ఆడుతు ఉన్నాడు. ఇంతలో ఈ
పాడు గాలి ఎక్కనుండి వచ్చిందో. నా పిల్లాడ్ని ఎక్కడకి ఎగరేసుకు పోతోందో. నా కొడుకు
ఏమైపోతున్నాడో. అయ్యో నా కింకేం సాయం దొరుకుతుంది." అంటూ ఆ కలువ కన్నుల
కాంతామణి యశోద, లేగదూడ దూరమైన దుఃఖంతో అరుస్తు కూలే పాడి ఆవులా, భరించరాని
దుఃఖంతో నేలమీద కుప్పకూలి పోయింది.

10.1-270-క.

పాపనికై యిటు పొగిలెడి

యాపాపని తల్లిఁ జూచి యారటపడుచున్

గోపాలసతులు బాష్పజ

లాపూరిత నయన లైరి యార్తిం బడుచున్

టీకా:

పాపని = కొడుకు; కై = కోసము; ఇటు = ఈ విధముగ; పొగిలెడి = దుఃఖించెడి; ఆ = ఆ; పాపని =
బిడ్డ; తల్లిన్ = తల్లిని; చూచి = చూసి; ఆరాటపడుచున్ = కంగారుపడుతు; గోపాల = యాదవుల;
సతులు = ఇల్లాండు; బాష్పజల = కన్నీళ్ళతో; ఆపూరిత = నిండిన; నయనలు = కన్నులు కలవారు;
ఐరి = అయ్యారు; ఆర్తింబడుచున్ = దుఃఖపడుతు.

భావము:

సుడిగాలి ఎత్తుకుపోయిన తన కొడుకు కృష్ణుని కోసం ఇలా విలపిస్తున్న తల్లి యశోదాదేవిని
చూసి, గోపికలు ఆరాటంతో కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుని దుఃఖించసాగారు.

10.1-271-శా.

ఆలోఁ జక్రసమీరదైత్యుఁడు మహాహంకారుఁడై మింటికిన్

బాలుం దోకొనిపోయి పోయి తుదిఁ దద్భారంబు మోవన్ బల

శ్రీలేమిం బరిశాంత వేగుఁ డగుచుం జేష్టింపఁగా లేక ము

న్నీలా గర్భకుఁ జూడ నంచు నిటమీఁ దెట్లంచుఁ జింతించుచున్.

టీకా:

ఆ = అంత; లోన్ = లోపల; చక్రసమీరదైత్యుడు = తృణావర్తుడు (చక్రసమీర దైత్యుడు - చక్రసమీర (సుడిగాలి) దైత్యుడు (రాక్షసుడు), తృణావర్తుడు); మహా = మిక్కిలి; అహంకారుడు = అహంకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మింటి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; బాలున్ = పిల్లవానిని; తోకొని = తీసుకొని; పోయిపోయి = చాలా దూరము పోయి; తుదిన్ = చివరకు; తత్ = అతని; భారంబున్ = బరువును; మోవన్ = మోయుటకు; బల = బలము; శ్రీ = కలిమి; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; పరి = మిక్కిలి; శాంత = తగ్గిన; వేగుడు = వేగము కలవాడు; అగుచున్ = ఔతూ; చేష్టింపగాలేక = కదలలేక మెదలలేక; మున్ను = ఇంతక్రితము ఎప్పుడును; ఇలాగు = ఇలా; అర్భకున్ = ఏ పిల్లవానిని; చూడన్ = చూడలేదు; అంచున్ = అనుచు; ఇటమీద = ఇకపై; ఎట్లు = ఎలాగ; అంచున్ = అనుచు; చింతించుచున్ = బాధపడుతు;

భావము:

ఈలోగా, ఆ సుడిగాలిరాక్షసుడు, తృణావర్తుడు మిక్కిలి అహంకారంతో బాలకృష్ణుని ఆకాశంలో ఎంతో ఎత్తుకి తీసుకుపోసాగాడు. అయితే కృష్ణుడు క్రమేపీ బరువెక్కి పోసాగాడు. క్రమేణా రాక్షసుడికి బాలుని బరువు భరించే శక్తి సామర్థ్యాలు సరిపోవటం లేదు. వాడి తిరిగే వేగం తగ్గిపోతోంది. కడకు కదలటం కూడ కష్టసాధ్యం అయిపోయింది. "ఇంతకు ముందు ఇలాంటి పిల్లాణ్ణి ఎక్కడా చూడలేదే, ఇంకెలా బతకను బాబోయ్" అని విచారించసాగాడు.

10.1-272-వ.

అట్లు దనుజుండు చింతించుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; దనుజుండు = రాక్షసుడు; చింతించుచున్న = బాధపడుతున్న; సమయంబునన్
= సమయము నందు.

భావము:

అలా తృణావర్తుడు బాలుని బరువు మోయలేక ఆరాటపడుతున్నాడు. అప్పుడు

10.1-273-క.

బాలద్విరద కరంబులఁ

పోలెడి కరములను దనుజు బొందుగు బిగియం

గీలించి వ్రేలఁ బడియెను

బాలకుఁ డొక కొండభంగి బరు వై యధిపా!

టీకా:

బాల = పిల్ల, గున్న; ద్విరద = ఏనుగు; కరంబులన్ = తొండముల; పోలెడి = వంటి; కరములను =
చేతులతో; దనుజున్ = రాక్షసుని; బొందుగున్ = మెడను; బిగియన్ = గట్టిగా; కీలించి =
చేర్చిపట్టుకొని; వ్రేలబడియెను = వేలాడబడెను; బాలకుడు = పిల్లవాడు; ఒక = ఒక; కొండ =
పర్వతము; భంగిన్ = వలె; బరువై = బరువెక్కినవాడయ్యి; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్నహారాజా! కృష్ణుడు గున్న ఏనుగు తొండాల్లాంటి తన రెండు చేతులు తృణావర్తుని
కంఠానికి, శిక్షగావేసే బొండకొయ్యలా, మెలేసి బిగించాడు. పెద్ద కొండంత బరువై వాడి మెడగట్టిగా
పట్టుకొని వేళ్ళాడసాగాడు.

రాజు శిక్షవేస్తేనే ఇక్కడ బాధపెట్టినా, పాప పరిహారం జరిగి నరకబాధలు తగ్గుతాయి. అలాగే
భగవంతుడు వేసే శిక్షైనా అనుగ్రహమే. అందుకే అధిపా అని ప్రయోగించారేమో అనుకుంటాను.

10.1-274-క.

మెడ బిగియఁ బట్టుకొని డిగఁ

బడియెడి బాలకునిచేతఁ బర్వతనిభుచే

విడివడఁజాలక వాఁ డురిఁ

బడి బెగడెడు ఖగము భంగి భయముం బొందెన్.

టీకా:

మెడన్ = కంఠమును; బిగియన్ = బిగుతుగా; పట్టుకొని = పట్టుకొని; డిగబడియెడి = దిగలాగెడి;
బాలకుని = పిల్లవాని; చేతన్ = వలన; పర్వత = పర్వతము; నిభున్ = వలె బరువైనవాని; చేన్ =
వలన; విడివడఁజాలక = వదిలించుకొనలేక; వాడున్ = అతను; ఉరిన్ = ఉచ్చు నందు; పడి =
తగుల్కొని; బెగడెడు = వెఱచు నట్టి; ఖగము = పక్షి; భంగిన్ = వలె; భయమున్ = భీతిని; పొందెన్ =
పొందెను.

భావము:

తన కంఠం బిగించి పట్టుకున్న పర్వతమంత బరువైన కృష్ణబాలకుని బరువు దిగలాగుతుంటే, ఆ
పట్టు తప్పించుకోలేక తృణావర్తుడు ఉరిలో చిక్కుకొని కొట్టుకొనే పక్షిలాగ గిలగిలా కొట్టుకోసాగాడు.

10.1-275-క.

హరి కరతల పీడనమునఁ

బరవశుడై జాలమీద భగ్నాంగకుఁ డై

సురవైరిభటుఁడు గూలెను

బురభంజను కోలఁ గూలు పురముం బోలెన్.

టీకా:

హరి = బాలకృష్ణుని; కరతల = అరచేతుల; పీడనమునన్ = నొక్కబడుటచేత; పరవశుడు =
స్వాధీనము తప్పినవాడు; ఐ = అయ్యి; జాల = రాళ్ళ; మీదన్ = పైన; భగ్నాంగుడు = విరిగిన

అంగాలు కలవాడు; ఐ = అయ్య; సురవైరి = కంసుని (సురవైరి - సురల (దేవతల) వైరి (శత్రువు), కంసుడు); భటుడు = బంటు; కూలెన్ = పడిపోయెను; పురభంజను = పరమశివుని (పురభంజనుడు - త్రిపురసంహారుడు, శివుడు); కోలన్ = బాణమునకు; కూలు = పడిపోయిన; పురమున్ = పురములు; పోలెన్ = వలె.

భావము:

అలా పాపాలు హరించేవాడైన శ్రీకృష్ణుడు చేతులుతో నొక్కుతున్న నొక్కుడుకి, స్వాధీనం తప్పి తృణావర్తుడు రాళ్ళమీద పడ్డాడు. అలా త్రిపురసంహారి శంకరుని బాణం దెబ్బకి పురము కూలినట్లు కూలి పడ్డ ఆ దేవతల శత్రువు అవయవాలు అన్నీ తుక్కు తుక్కుగా చితికిపోయాయి.

10.1-276-వ.

అంత గోపకాంత లంతయుం గని రోదనంబులు మాని సమ్మోదంబున విక్రవిరిసి రక్కసుని యురంబున మురువు గలిగి బరువులేక వ్రేలు బాలునిం గొనివచ్చి ముచ్చిరుచున్న తల్లి కిచ్చి రప్పుడు గోపగోపికాజనంబు లందఱు దమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; గోపకాంతలు = గోపికలు; అంతయున్ = ఇదంతా; కని = చూసి; రోదనంబులు = ఏడుపులు; మాని = మానేసి; సమ్మోదంబునన్ = మిక్కిలి ఆనందముతో; విక్రవిరిసి = విరిసివిరిసి; రక్కసుని = రాక్షసుని; ఉరమునన్ = వక్షస్థలమున; మురువు = మురిపము, విలాసముగ; కలిగి = ఉండి; బరువు = బరువుగా; లేక = ఉండకుండగ; వ్రేలు = వేలాడుచున్న; బాలునిన్ = పిల్లవానిని; కొనివచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ముచ్చిరుచున్న = చింతిల్లుచున్న; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కి; ఇచ్చిరి = అందించారు; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; గోప = గోపకులు; గోపికా = గోపికలైన; జనంబులు = వారు; అందఱున్ = అందరు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = అనుకొనిరి.

భావము:

అలా తృణాసురుడు నేలకూలటం అంతా చూసిన గొల్లభామలు సంతోషంతో ఆ రాక్షసుడి గుండెల మీద బరువుగా ఉండటం మాని విలాసంగా ఆడుకుంటున్న కృష్ణబాలకుని తీసుకొని వచ్చి, తల్లి యశోదకు ఇచ్చారు. వాళ్ళు ఆశ్చర్యంతో ఇలా అనుకోసాగారు.

10.1-277-క.

"రక్షణము లేక సాధుఁడు

రక్షితుఁ డగు సమతఁ జేసి రాయుడు లందున్

రక్షణములు వెయి గలిగిన

శిక్షితుఁ డగు ఖలుఁడు పాపచిత్తుం డగుటన్.

టీకా:

రక్షణము = కాపుదలలు ఏమియు; లేక = లేకున్నను; సాధుడు = మంచివాడు; రక్షితుడు = కాపాడబడినవాడు; అగున్ = అగును; సమతన్ = సరియగు బుద్ధి; చేసి = వలన; రాయుడుల్ = సంకటములు కలిగిన; అందున్ = సమయ మందు; రక్షణములున్ = కాపుదలలు; వెయి = అనేకములు; కలిగినను = ఉన్నప్పటికిని; శిక్షితుడు = శిక్షింపబడినవాడు; అగున్ = అగును; ఖలుడు = దుర్జనుడు; పాప = పాపపు; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; అగుటన్ = అగుటవలన.

భావము:

మంచి వాడు తన మంచి బుద్ధి వలన, ఏ విధమైన రక్షణలు లేకపోయినా కాపాడబడుతూ ఉంటాడు. చెడ్డవాడు తన పాపాల ఫలితంగా, సంకటాలు కలిగినప్పుడు వేలకొద్దీ భటుల రక్షణలు ఏర్పాటు చేసినా శిక్షింపబడతాడు అంటారు ఇదే కాబోలు?

10.1-278-మ.

గత జన్మంబుల నేమి నోచితిమో? యాగ్రశ్రేణు లేమేమి జే

సితిమో? యెవ్వరి కేమి పెట్టితిమో? యే చింతారతిం బ్రొద్దు పు

చ్చితిమో? సత్యము లేమి పల్కితిమో? యే సిద్ధప్రదేశంబుఁ ద్రో

క్రితిమో? యిప్పుడు జూడఁగంటి మిచటం రృష్టార్థకు నిర్భయున్."

టీకా:

గత = పూర్వ; జన్మంబులన్ = జన్మలలో; ఏమి = ఏమి; నోచితిమో = నోమునోచితిమో; యాగ =
యజ్ఞముల; శ్రేణులు = సముదాయములను; ఏమేమి = ఏమి ఏమి; చేసితిమో = ఆచరించితిమో;
ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కి; ఏమి = ఏమిటి; పెట్టితిమో = దానము చేసితిమో; ఏ = ఎట్టి; చింత =
విచారించుట ఎడలి; రతిన్ = ఆసక్తితో; ప్రొద్దున్ = కాలము; పుచ్చితిమో = గడపితిమో; సత్యముల్ =
సత్యములను; ఏమి = వేటిని; పల్కితిమో = చెప్పామో; ఏ = ఎట్టి; సిద్ధ = పవిత్రమైన; ప్రదేశంబున్ =
చోటును; త్రొక్కితిమో = దర్శించితిమో; ఇప్పుడున్ = ఈ సమయమున; చూడగంటిమి = చూచు
భాగ్యము పొందితిమి; ఇచటన్ = ఇక్కడ; కృష్ణా = కృష్ణు డనెడి; అర్థకున్ = బాలుని; నిర్భయున్ =
భయము లేని వానిని.

భావము:

పూర్వ జన్మలలో ఏమి పుణ్య చేశామో? ఏమి నోములు నోచామో? ఎంతటి దానాలు చేశామో?
ఎంత గొప్ప తత్వ విచారాలు చేశామో? ఎంతటి సత్యాలు పలికామో? ఎలాంటి పుణ్యక్షేత్రాలు
దర్శించామో కానీ? ఇవాళ ఈ చిన్ని కన్నయ్యన కృష్ణయ్యను మళ్ళా చూడగలిగాము. ఇదేం
విచిత్రమూ ఈ చిన్ని పాపడికి భయం అన్నదే లేదు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పాలుతాగి విశ్వరూప ప్రదర్శన

10.1-279-వ.

అని పలికి రంత నందుండు మున్ను దనకు వసుదేవుండు జెప్పిన మాటలకు వెఱఁగుపడుచుండె
మఱియును.

టీకా:

అని = అని; పలికిరి = అన్నారు; అంతన్ = అప్పుడు; నందుండు = నందుడు; మున్ను = ఇంతకు ముందు; తన = అతని; కున్ = కి; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; చెప్పిన = తెలిపినట్టి; మాటలు = పలుకుల; కున్ = కు; వెఱంగుపడుచుండెన్ = ఆశ్చర్యపోతుండెను; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇలా గొల్లభామలు తమలో అనుకుంటూ ఉంటే, నందుడు ఇంతకు ముందు వసుదేవుడు తనకు చెప్పిన మాటలు గుర్తుచేసుకుని ఆశ్చర్యపోసాగాడు.

10.1-280-సీ.

జననాథ! యొకనాడు చన్ను చేపినఁ దల్లి-

చిన్ని ముద్దుల కృష్ణుఁ జేరఁ దిగిచి

యెత్తి పెందొడలపై నిడికొని ముద్దాడి-

చన్నిచ్చి నెమ్మొము చక్క నివిరి

యల్లని నగవుతో నావులించిన బాలు-

వదన గహ్వరమున వారినిధులు

దిశలు భూమియు వనద్రోవశైలంబులు-

నేఱులు గాలియు నినుడు శశియు

10.1-280.1-ఆ.

దహనుఁ డాకసంబు దారలు గ్రహములు

నఖిలలోకములు జరాచరంబు

లైన భూతగణము లన్నియు నుండుటఁ

జాచి కన్నుమోడ్చి చోద్యపడియె.

టీకా:

జననాథ = రాజా {జననాథుడు - జనులకు పతి, రాజు}; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
చన్నున్ = స్తనము నందు; చేపిన = పాలు ఉబ్బగా; తల్లి = తల్లి; చిన్ని = చిన్నవాడైన; ముద్దుల =
గారాల; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; చేరన్ = దగ్గరకు రమ్మని; తిగిచి = తీసుకొని; ఎత్తి = ఎత్తుకొని; పెందొడల
= పెద్దవైన తొడల; పైన్ = మీద; ఇడికొని = పెట్టికొని; ముద్దాడి = ముద్దులు పెట్టుకొని; చన్నున్ =
చనుబాలు; ఇచ్చి = తాగించి; నెఱి = విశాలమైన; మోమున్ = ముఖమును; చక్కన్ = చక్కగా; నివిరి
= నిమిరి; అల్లని = మెల్లని; నగవు = నవ్వు; తోన్ = తోపాటు; ఆవులించిన = ఆవులింతలిడగా; బాలు
= పిల్లవాని; వదనగహ్వరమున = నోటి యందు; వారినిధులున్ = సముద్రములు; దిశలున్ =
దిక్కులు; భూమియున్ = భూమండలము; వన = అడవులు; దీప్వ = దీప్వములు; శైలంబులున్ =
పర్వతములు; ఏలులున్ = నదులు; గాలియున్ = వాయువు; ఇనుడు = సూర్యుడు; శశియున్ =
చంద్రుడు.

దహనుడు = అగ్ని; ఆకసంబున్ = ఆకాశము; తారలున్ = నక్షత్రములు; గ్రహములున్ = గ్రహములు;
అఖిల = సమస్తమైన; లోకములున్ = లోకములు; చర = చరించగలిగినవి; అచర = చరించలేనివి;
ఐన = అయినట్టి; భూతగణములు = జీవజాలములు; అన్నియును = సమస్తము; ఉండుటన్ =
ఉండుటను; చూచి = చూసి; కన్ను = కళ్ళు; మోడ్చి = మూసికొని; చోద్యపడియె = ఆశ్చర్యపోయెను.

భావము:

ఓ జనాధిప! పరీక్షిన్మహారాజా! యశోదకు ఒకనాడు పాలిండ్లు చేపుకు వచ్చాయి. తన ముద్దుల
కృష్ణుని ఎత్తుకొని, ఒడిలో పడుకోబెట్టుకొని ముద్దాడింది. చిన్న కృష్ణునికి చక్కగా పాలు తాగించింది.
ప్రేమగా ముఖం నిమిరసాగింది. ఆ అల్లరి పిల్లాడు తన మాయలమారి చిరునవ్వులు నవ్వుతు
నిద్రవస్తున్నట్లు ఆవులించాడు. అతని నోరు పెద్ద కొండగుహవలె యశోదకు కనబడింది. ఆ
లోతులలో సముద్రాలు, దిక్కులు, భూమి, అరణ్యాలు, దీప్వాలు, పర్వతాలు, నదులు, గాలి, సూర్యుడు,
చంద్రుడు, అగ్ని, ఆకాశము, తారలు, గ్రహాలు, సర్వలోకాలు చరచారాలైన అన్ని జీవరాశుల తోసహా
కనబడ్డాయి. ఆమె కన్నులు అరమోడ్చులు అయ్యాయి. ఆమె నివ్వెరపోయింది.
వదన గహ్వరము అంటే వాక్ స్థానమైనది. మరి ఈ చరాచరజగత్తు సమస్తం వాగధిష్ఠానం..
అంటే శబ్దనిష్ఠం కదా. "సర్వంశబ్దనిష్ఠంజగత్" అని ప్రమాణం. అంటే శబ్దం లేకపోతే ఏమి లేదని.

ఆహా ఏమి చోద్యం. చూపుతున్నవాడు సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మ. చూపుతున్నది తల్లి జీవజాలం సమస్తం
అనుకోవచ్చు. జననాథుడు అంటే జీవజాలంలో జ్ఞానం గల మానవు లందరి నాథుడు కదా.

10.1-281-వ.

అంత నొక్కనాడు వసుదేవు పంపున యాదవ పురోహితుం డైన గర్గుండు మందకుం
జనుదెంచిన నందుం డతనిఁ గనుంగొని లేచి నిలిచి కృతాంజలి యై.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; వసుదేవున్ = వసుదేవుని చేత; పంపునన్
= చెప్పబడి; యాదవ = యాదవులకు; పురోహితుండు = పురోహితుడు; ఐన = అయినట్టి; గర్గుండు
= గర్గుడు; మంద = వైపల్లె; కున్ = కు; చనుదెంచిన = రాగా; నందుండు = నందుడు; అతనిన్ =
అతనిని; కనుంగొని = చూసి; లేచి = ఆసనమునుండి లేచి; నిలిచి = నిలబడి; కృతాంజలి =
నమస్కరించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ రోజుల్లో ఒకరోజు వసుదేవుడు యాదవుల పురోహితుడు అయిన గర్గుడిని, నందుడి మందకు
వెళ్ళమని పురమాయించేడు. అలా గర్గుడు రాగానే నందుడు తన ఆసనం గబుక్కున దిగి, చేతులు
జోడించి నిలబడి...

10.1-282-క.

కోరి భజించెను నందుఁడు

సారగుణాచారమార్గు సత్సంసర్గు

న్నారాధితభర్గున్ మతి

దూరితషడ్వర్గుఁ గుజనదుర్గున్ గర్గున్.

టీకా:

కోరి = ప్రీతిగా; భజించెను = సేవించెను; నందుడు = నందుడు; సార = శ్రేష్ఠమైన; గుణ = సుగుణములు; ఆచార = నడవడికలతో; మార్గున్ = నడచువానిని; సత్ = మంచివారితో; సంసర్గున్ = చేరిక కలవానిని; ఆరాధిత = అర్చింపబడిన; భర్గున్ = పరమశివుడు కలవానిని; మతిన్ = మనసునుండి; దూరిత = దూరము చేయబడిన; షడ్వర్గున్ = అరిషడ్వర్గుములు కలవాని {అరిషడ్వర్గుములు - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు}; కుజన = చెడ్డవారికి; దుర్గున్ = పొందరానివానిని; గర్గున్ = గర్గుడుని.

భావము:

ఆ గర్గమహాముని ఎంతో మంచి గుణాలూ నడవడికలూ కలవాడు; గొప్ప శివ భక్తుడు; ఎల్లప్పుడూ సత్సాంగత్వంతో ఉండేవాడు, దుర్జన సాంగత్వం వర్జించి మెలగేవాడు; కామ, క్రోధ, మోహ, లోభ, మద, మాత్సర్యాలు అనే అరిషడ్వర్గాలు విడిచిన వాడు; పైగా పురోహితుడు. అంతటివాని రాకతో సంతోషించినవాడై, మిక్కిలి ప్రీతితో ఆ గర్గుని సేవించాడు.

10.1-283-వ.

మఱియుఁ దగిన సత్కారంబులు జేసి ఇట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తగిన = అర్హమైన; సత్కారంబులున్ = మర్యాదలు; చేసి = చేసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా సేవించి, తగిన అతిథి సత్కారాలు చేసి, నందుడు గర్గమునితో ఇలా అన్నాడు

10.1-284-క.

"ఊరక రారు మహాత్ములు

వారధముల యిండ్లకడకు వచ్చుట లెల్లం

గారణము మంగళములకు

నిరాక శుభంబు మాకు నిజము మహాత్మా!

టీకా:

ఊరక = కారణము లేకుండగ; రారు = రాబోరు; మహాత్ములు = గొప్పవారు (మహాత్ములు - గొప్ప చిత్తవృత్తి గలవారు, గొప్పవారు); వారు = అట్టివారు; అధముల = అల్పుల; ఇండ్ల = నివాసముల; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చుట = రావడ మన్నది; ఎల్లన్ = అంతయు; కారణము = కారణము; మంగళముల్ = శుభముల; కున్ = కు; నీ = నీ యొక్క; రాక = వచ్చుట; శుభంబు = మంచిది; మా = మా; కున్ = కు; నిజము = తథ్యము యిది; మహాత్మా = గొప్పవాడా.

భావము:

"ఓ మహాత్ముడవైన గర్గమహాముని! మీవంటి పెద్దలు, మా వంటి సామాన్యుల ఇళ్ళకు ఉత్తినే రారు. వచ్చారంటే తప్పకుండా ఏదో గొప్ప మేలు సిద్ధించడానికి మాత్రమే. అందుకే "ఊరక రారు మహాత్ములు" అన్న నానుడి ప్రసిద్ధమైంది కదా. కాబట్టి, తమ రాక వలన మాకు తప్పకుండా శుభాలు కలుగుతాయి. ఇది సత్యం.

10.1-285-శా.

జ్యోతిశ్శాస్త్రుల కెల్ల మేటరివి తేజోమూర్తి వాశాంత వి

ఖ్యాత స్ఫూర్తివి బ్రహ్మబోధనుడ వాక్తర్ణింపు నా పల్కు ని

ర్జితుండైన గురుండు మానవులకున్ విప్రోత్తముం డండ్రు నీ

చాతుర్యంబున నీ కుమారులకు సంస్కారంబుఁ గావింపవే."

టీకా:

జ్యోతిశాస్త్రుల = జ్యోతిషశాస్త్ర పండితుల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరిలోను; మేటరవి = శ్రేష్ఠుడవు; తేజస్ = తేజస్సు కల; మూర్తివి = ఆకృతి కలవాడవు; ఆశాంత = దిగంతములవరకు; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధమైన; స్ఫూర్తివి = స్ఫూరణ కలవాడవు; బ్రహ్మబోధనుడవు = బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాడవు; ఆకర్ణింపు = వినుము; నా = నా యొక్క; పల్కున్ = మాటలను; నిర్ణీతుండు = నిర్ణయింపబడినవాడు; ఐన = అయిన; గురుండు = గురువు; మానవుల్ = నరుల; కున్ = కు; విప్ర = బ్రాహ్మణుడైన; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; అంద్రున్ = అనెదరు; నీ = నీ యొక్క; చాతుర్యంబునన్ = నేర్పుతోటి; ఈ = ఈ; కుమారుల్ = బాలుర; కున్ = కు; సంస్కారంబు = నామకరణాది కర్మలను; కావింపవే = చేయుము.

భావము:

మానవులకు తమ కుల పురోహితుడే సర్వోత్తమమైన విప్రుడు అంటారు. పైగా మీరు గొప్ప జ్యోతిష్కులలో శ్రేష్ఠులు, మిక్కిలి తేజోవంతులు. నలుదిక్కులా పాకిన కీర్తి కలవారు. బ్రహ్మజ్ఞానం చెప్పే గురువు. కాబట్టి దయచేసి నా అభ్యర్థన మన్నించి, ఈ పిల్లలకు నామకరణము మొదలైన సంస్కారాలు చేయించి వీరిని పరిశుద్ధులను చెయ్యి."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బలరామ కృష్ణుల నామకరణం

10.1-286-వ.

అని రామకృష్ణులం జూపిన గర్భండు మున్ను కంసునిచేత వ్రేటుపడి దివికెగసిపోయిన తెఱవ చెప్పిన తెఱంగు తేటపఱచి దేవకీదేవి కొడుకని కృష్ణుని గంసుండు దలంచుఁ గావున రహస్యంబున సంస్కారంబు జేయుట కార్యం బని నందానుమతంబున రోహిణీకుమారు నుద్దేశించి.

టీకా:

అని = అని; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; చూపినన్ = చూపించగా; గర్గుండు = గర్గుడు; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; కంసుని = కంసుడి; చేతన్ = వలన; వ్రేటుపడి = కొట్టబడి; దివికిన్ = ఆకాశమునకు; ఎగసిపోయిన = ఎగిరిపోయినట్టి; తెఱవ = స్త్రీ; చెప్పిన = పలికిన; తెఱంగు = విధమును; తేటవఱచి = తెలియజెప్పి; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి యొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; అని = అని; కృష్ణుని = కృష్ణుని; కంసుండు = కంసుడు; తలచున్ = భావించును; కావునన్ = కనుక; రహస్యంబునన్ = ఇతరులకు తెలియకుండ; సంస్కారంబు = కర్మలు; చేయుట = ఆచరించుట; కార్యంబు = తగినపని; అని = అని; నంద = నందుని యొక్క; అనుమతంబునన్ = అంగీకారముతో; రోహిణి = రోహిణీదేవి యొక్క; కుమారున్ = పుత్రుని; ఉద్దేశించి = గురించి.

భావము:

అలా నందుడు నామకరణం చేయమని గర్గుని అడిగి, బలరాముడు, కృష్ణుడు ఇద్దరిని చూపించాడు. అంతట గర్గుడు కంసుడు బాలిక అయితేనేం అష్టమ గర్భం అనుకుంటూ చంపబోతే ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోయిన ఆ యోగమాయ చెప్పిన మాటలు వివరించి చెప్పి; ఈ కృష్ణుడే ఆ దేవకీదేవి కొడుకు అని అనుకునే అవకాశం ఉంది కనుక; నామకరణాది సంస్కారాలు గోప్యంగా చేయటం మేలని చెప్పాడు. దానికి నందుడు అంగీకరించిన పిమ్మట రోహిణి కొడుకుని గురించి...

10.1-287-క.

"జనులు రమియింపఁ దిరిగెడి

యనువు కలిమి రాముఁ డనియు యదు సంకర్షం

బున సంకర్షణుఁ డనియును

ఘన బలమున బలుడు ననియు గణుతించె నృపా!"

టీకా:

జనులున్ = ప్రజలు; రమియింపన్ = సంతోషించునట్లుగ; తిరిగెడి = మెలగెడి; అనువు = మెలకువ;
కలిమిన్ = ఉండుటచేత; రాముడు = రాముడు; అనియున్ = అని; యదు = యాదవులను,
యదువంశాంకురం; సంకర్షణునన్ = కలిపి యుంచుటచే, లాగబడుటచేత; సంకర్షణుడు =
సంకర్షణుడు; అనియునున్ = అని; ఘన = మిక్కిలి అధికమైన; బలమునన్ = శక్తి కలిగి
యుండుటచే; బలుడు = బలుడు; అనియున్ = అని; గణుతించెన్ = ఎంచెను (నామములను);
నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! ఈ రోహిణి కుమారుడుకి లోకులు అందరు సంతోషించేలా ప్రవర్తించేవాడు కనుక
రాముడు అనీ. యాదవులలో ఐకమత్యం పెంచి కలిసి మెలిసి ఉండేలా చూసేవాడు కనుక
సంకర్షణుడు అనీ. గొప్ప బలవంతుడు కనుక బలుడు అనీ గర్గుడు నామకరణం చేసాడు.

10.1-288-వ.

మఱియుం గృష్ణు నుద్దేశించి తొల్లి "యా శిశువు ధవళారుణపీత వర్ణుండై యిప్పుడు నల్లనైన
కతంబునఁ గృష్ణుం డయ్యె; వసుదేవునకు నొక్కెడ జన్మించిన కారణంబున వాసుదేవుండయ్యె; నీ
పాపనికి గుణరూపకర్మంబు లనేకంబులు గలుగుటం జేసి నామంబు లనేకంబులు గల; వీ
శాబకునివలన మీరు దుఃఖంబులఁ దరియింతు; రీ యర్భకునిచేత దుర్జనశిక్షణంబు
సజ్జనరక్షణంబు నగు నీ కుమారుండు నారాయణ సమానుం"డని చెప్పి; తన గృహంబునకు
నమ్మునీశ్వరుండు జనియె; నందుండును బరమానందంబున నుండె; నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; ఉద్దేశించి = గురించి; తొల్లి = పూర్వము; ఈ = ఈ; శిశువు
= బిడ్డడు; ధవళ = తెల్లని; అరుణ = ఎఱ్ఱని; పీత = పచ్చని; వర్ణుండు = వన్నెలు కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; ఇప్పుడున్ = ప్రస్తుతము; నల్లన = నల్లటివాడు; ఐన = అయినట్టి; కతంబునన్ =
కారణముచేత; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అయ్యె = అయ్యెను; వసుదేవున్ = వసుదేవున; కున్ = కు; ఒక్క

= ఒకానొక; ఎడన్ = చోట; జన్మించిన = పుట్టిన; కారణంబునన్ = కారణముచేత; వాసుదేవుండు = వాసుదేవుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఈ = ఈ; పాపని = బాలుని; కిన్ = కి; గుణ = సుగుణములు; రూప = స్వరూపములు; కర్మంబులున్ = చేసినపనులు; అనేకంబు = పెక్కులు; కలుగుటన్ = ఉండుట; చేసి = వలన; నామంబులున్ = పేర్లు; అనేకంబులున్ = పెక్కులు; కలవు = ఉన్నవి; ఈ = ఈ; శాబకుని = పిల్లవాని; వలన = వలన; మీరున్ = మీరు; దుఃఖంబులన్ = దుఃఖములను; తరియింతురు = దాటిదరు; ఈ = ఈ; అర్భకుని = పిల్లవాని; చేతన్ = వలన; దుర్జన = దుష్టులు; శిక్షణంబున్ = శిక్షింపబడుట; సజ్జన = మంచివారి; రక్షణంబున్ = కాపాడబడుట; అగున్ = జరుగును; ఈ = ఈ; కుమారుండు = బాలుడు; నారాయణ = విష్ణుమూర్తితో; సమానుండు = సమానమైనవాడు; అని = అని; చెప్పి = తెలిపి; తన = అతని యొక్క; గృహంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుండు = శ్రేష్ఠుడు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; నందుండునున్ = నందుడు; పరమ = అత్యధికమైన; ఆనందంబునన్ = ఆనందమున; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఆ తరువాత, యశోదా కుమారుడు కృష్ణునికి "ఈ బిడ్డడు పూర్వం కృతయుగంలో తెల్లగానూ, త్రేతాయుగంలో ఎఱ్ఱగానూ, ద్వాపర యుగంలో పచ్చగానూ ఉండేవాడు కానీ. ప్రస్తుతం నల్లని దేహం కలవాడు అయ్యాడు కనుక కృష్ణుడు అని పేరు పెట్టాడు, వసుదేవుడికి పుట్టుటచేత వాసుదేవుడు అనే పేరుతో ప్రసిద్ధుడు అవుతాడు అని చెప్పి, ఈ పిల్లవాడికి అనేకమైన గుణాలు, రూపాలు, సాధించిన కార్యాలు లెక్కలేనన్ని ఉంటాయి కనుక అనంతమైన పేర్లు ఉంటాయి. ఇతని వలన మీ కష్టాలు అన్నీ నష్టాలు అవుతాయి అంటే నశించిపోతాయి. ఇతను దుర్జనులను శిక్షిస్తాడు, సజ్జనులను రక్షిస్తాడు. ఈ బాలుడు సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తితో సమానుడు." అని చెప్పి, నందుడు దగ్గర సెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడు. నందుడు పరమానంద భరితుడు అయ్యాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బలరామ కృష్ణుల క్రీడాభివర్ణన

జానుభాగముల హస్తములు వీడ్వడఁ జేసి-

నిగుడు చల్లనఁ బోదు రింత నంత

నవ్వల పయ్యెద లంది జవ్వాడుదు-

రాల క్రేపుల తోక లలమి పట్టి

విడువ నేరక వాని వెనువెంట జరుగుదు-

రప్పంకముల దుడు కడర జొత్తు

రెత్తి చన్నిచ్చుచో నిరుదెసఁ బాలిండ్లు-

చేతులఁ బుడుకుచుఁ జేపు గలుగ

10.1-289.1-తే.

దూటుదురు గుక్క గుక్కకు దోర మగుచు

నాడుదురు ముద్దుపలుకు లవ్యక్తములుగఁ

గరము లంఘులు నల్లార్చి కడలుపుదురు

రామకృష్ణులు శైశవరతులఁ దగిలి.

టీకా:

జానుభాగములన్ = మోకాళ్ళపైనుండి; హస్తములున్ = చేతులు; వీడ్వడన్ = విడిచివచ్చునట్లుగ;

చేసి = చేసి; నిగుడుచున్ = నిక్కుతూ; పోదురు = వెళ్ళెదరు; ఇంతనంతన్ = కొంచెము దూరము;

అవ్వల = అమ్మల యొక్క; పయ్యెదలు = పైటకొంగులు; అంది = అందుకొని; జవ్వాడుదురు =

ఊగులాడెదరు; ఆలక్రేపుల = ఆవుదూడల; తోకలున్ = తోకలను; అలమి = ఒడిసి (గట్టిగా); పట్టి =

పట్టుకొని; విడువన్ = వదల; నేరక = లేక; వాని = వాటి; వెనువెంటన్ = వెనకాతలనే; జరుగుదురు =

జారుతారు; ఆ = ఆ; పంకములన్ = బురదలలో; దుడుకు = దుడుకుతనము; అడరన్ =

అతిశయించగా; చొత్తురు = దూరుదురు; ఎత్తి = ఎత్తుకొని; చన్నున్ = చనుబాలు; ఇచ్చుచోన్ =

ఇచ్చునప్పుడు; ఇరు = రెండు (2); దెసన్ = పక్కల; పాలిండ్లున్ = స్తనములను; చేతులన్ = చేతులతో;

పుడుకుచున్ = పిసుకుతూ.

దూటుదురు = పీల్చుకొనెదరు; గుక్కగుక్క = ప్రతిగుక్క; కున్ = కు; తోరము = అధిక రుచికరముగ;

అగుచున్ = ఔతూ; నాడుదురు = పలికెదరు; ముద్దు = ఇంపైన; పలుకులు = మాటలు;

అవ్యక్తములుగన్ = చక్కగతెలియకుండునట్లు; కరములు = చేతులను; అంఘ్రులున్ = కాళ్ళు;
అల్లార్చి = ఊపుతూ; కదలుపుదురు = కదుపుతారు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణుడులు;
శైశవ = బాల; రతున్ = క్రీడలందు; తగిలి = ఆసక్తులై.

భావము:

బలరాముడు శ్రీకృష్ణుడు ఇద్దరు పసితనంలో క్రమంగా బాల్యక్రీడలతో గోకులంలో అందరకు
సంతోషం కలిగిస్తున్నారు. మోకాళ్ళపై చేతులు వూని పట్టి నెమ్మదిగా లేచి నిలబడతారు.
తూలుతారు మళ్ళా నిలబడతారు. అటునిటు నడుస్తారు. లేగ ఆవుదూడల తోకలు పట్టుకొంటారు,
అవి పరుగెడుతుంటే, ఆ తోకలు వదలిపెట్టలేక వాటి వెనుక జరుగుతు ఉంటారు. తల్లులు పాలు
ఇస్తుంటే రెండు చేతులతోను పాలిండ్లు రెండు తడుముతు గుక్కగుక్కకు చేపుకు వచ్చేలా పాలు
త్రాగుతుంటారు. వచ్చీరాని ముద్దుమాటలు పలుకుతారు. చేతులు కాళ్ళు కదుపుతు పసిక్రీడలలో
నాట్యాలు ఆడేవారు.

10.1-290-క.

తడ వాడిరి బలకృష్ణులు

దడ వాడిరి వారిఁ జూచి తగ రంభాదుల్

దడవాడి రరులు భయమునఁ

దడ వాడిరి మంతనములఁ దపసులు వేడ్కన్.

టీకా:

తడవు = చిరకాలం; ఆడిరి = క్రీడించిరి; బల = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణుడు; తడవు =
కొంతసేపు; ఆడిరి = నాట్యము లాడిరి; వారిన్ = వారిని; చూచి = చూసి; తగన్ = తగినట్లుగ; రంభ =
రంభ; ఆదుల్ = మున్నగువారు; తడవాడిరి = తడబడిరి; అరులు = శత్రువులు; భయమునన్ =
భీతిచేత; తడవు = చాలాసేపు; ఆడిరి = మాట్లాడుకొనిరి; మంతనములన్ = రహస్యముగా; తపసులు
= ఋషులు; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో.

భావము:

బాల్యక్రీడలలో బలరామ కృష్ణులు ఆలా ఎంతోసేపు ఆడుతుంటే చూసి, రంభ మొదలైన అప్పరసలు ఆకాశంలో ఆనందంగా ఆడుతున్నారు. అరిషడ్వర్గం అనే శత్రువులు పెచ్చుమీరినవారు దుర్మార్గులు. వారు భయంతో తడబడ్డారు. ఋషులు లోకానికి మంచి దనే సంతోషంతో రహస్యంగా ముచ్చట్లలో ఓలలాడారు.

10.1-291-సీ.

తల లెత్తి మెల్లనఁ దడవి యాడెడు వేళ-

పన్నగాధీశులపగిదిఁ దాల్తు;

రంగసమ్మష్ట పంకాంగరాగంబుల-

నేనుగుగున్నల నెత్తువత్తు;

రసమంబులైన జవాతిరేకమ్ముల-

సింగంపుఁగొదమల సిరి వహింతు;

రాననంబుల కాంతు లంతకంతకు నెక్కు-

బాలార్క చంద్రుల పగిదిఁ దోతు;

10.1-291.1-తే.

రెలమిఁ దల్లుల చన్నుబా లెల్లఁ ద్రావి

పరమయోగోద్భవామృత పానలీల

సోలి యెఱుగని యోగుల సొంపు గందు

రాకుమారులు జనమనోహరు లగుచు.

అందు.

టీకా:

తలలు = శిరస్సులను; ఎత్తి = పైకెత్తి; మెల్లనన్ = మెల్లగా; తడవియాడెడి = పాకెడి; వేళన్ = సమయమునందు; పన్నగాధీశుల = సర్పరాజుల {పన్నగాధీశులు - ఆదిశేషుడు అనంతుడు వాసుకి మున్నగు సర్పరాజులు}; పగిదిన్ = విధమును; తాల్తురు = ధరింతురు; అంగ = అవయవములకు; సమ్మష్ట = బాగా పూనుకొన్న; పంక = బురద యనెడి; అంగరాగంబులన్ = గంధపుపూతలచే; ఏనుగు = ఏనుగు; గున్నలన్ = పిల్లల; ఎత్తువత్తురు = సాటియగుదురు; అసమంబులు = సాటిలేని; ఐన = అయినటువంటి; జవ = జవసత్వాదుల; అతిరేకమ్ములన్ = అధిక్యములచేత; సింగపు = సింహపు; కొదమల = పిల్లల; సిరిన్ = మేలిమిని; వహింతురు = పొందెదరు; ఆననంబుల = మోముల; కాంతులు = వికాసములు; అంతంతకున్ = అంతకంతకు; ఎక్కు = ఏక్కువగుతు; బాల = అప్పుడే ఉదయించిన; అర్క = సూర్యబింబము; చంద్రుల = చంద్రబింబముల; పగిదిన్ = వలె; తోతురు = కనబడుదురు; ఎలమిన్ = చక్కగా; తల్లుల = తల్లుల యొక్క. చన్నుబాలు = స్తన్యములు; ఎల్లన్ = అన్ని; త్రావి = తాగి; పరమ = సర్వోత్కృష్టమైన; యోగ = బ్రహ్మనిష్ఠ వలన; ఉద్భవ = పుట్టిన; అమృత = ఆనందామృతమును; పాన = తాగిన; లీలన్ = విధముగ; సోలి = మైమరచి; ఎఱుగని = తెలియని; యోగుల = యోగుల; సొంపున్ = ఆనందమును; కందురు = పొందెదరు; ఆ = ఆ; కుమారులు = పిల్లలు; జన = ప్రజల; మనః = మనసులను; హారులు = దోచుకొనువారు; అగుచున్ = జెతూ.

భావము:

అలా బలభద్ర కృష్ణులు బాల్యక్రీడలలో నేలపై ప్రాకుతు మెల్లగా తలలెత్తి ఆడుకుంటు ఉంటే, ఆదిశేషుడు వంటి సర్పరాజులు పడగెత్తి ఆడుతున్నట్లు కనిపిస్తారు. ఆటల్లో ఒంటినిండ మట్టి అంటినప్పుడు ఏనుగు గున్నలలా గోచరిస్తారు. కుప్పిగంతులు వేసేటప్పుడు సాటిలేని జవసత్వాలతో సింహం పిల్లలులా కనిపిస్తారు. రోజు రోజుకి వారి ముఖాలలోని తేజస్సు పెరుగుతు ఉదయిస్తున్న సూర్య చంద్రులు లాగ కనబడతారు. తల్లుల చనుబాలన్నీ త్రాగి నిద్ర కూరుకు వస్తుంటే, చక్కటి యోగసాధనతో కలిగిన అనుభవం అనే అమృతాన్ని ఆస్వాదిస్తున్న యోగీశ్వరుల వలె గోచరిస్తున్నారు, వారి లీలలు వీక్షిస్తున్న వ్రేపల్లెవాసులకు తన్మయత్వం కలుగుతోంది.

చూడని వారల నెప్పుడు

జూడక లోకములు మూడు చూపుల దిరుగం

జూడగ నేర్చిన బాలక

చూడామణి జనుల నెఱిగి చూడగ నేర్పెన్.

టీకా:

చూడని = భక్తిలేక తనని లెక్కచేయని; వారలన్ = వారిని; ఎప్పుడును = ఏ సమయము నందును;
చూడక = దయచూడకుండ; లోకములున్ = లోకములు {ముల్లోకములు - 1భూలోకము
2స్వర్గలోకము 3పాతాళలోకము}; మూడున్ = మూడింటిని; చూపులన్ = తన ఆజ్ఞ ప్రకారము;
తిరుగన్ = నడచునట్లుగ; చూడగన్ = చేయుట; నేర్చిన = తెలిసిన; బాలక = బాలురలో; చూడామణి
= శ్రేష్ఠుడు (తలపైని మణివలె); జనులన్ = చుట్టుపక్కల వారిని; ఎఱిగి = ఆనమాలుపట్టి; చూడగన్
= చూచుటను; నేర్పెన్ = నేర్పుకొనెను.

భావము:

ఊర్ధ్వ, అధో, భూలోకాలు మూటిని తన కనుసన్నలలో నడుపే ఆ శ్రీహరి, భక్తిలేక తనని
లెక్కచేయని వారి ఎడల దయచూపడు. అట్టి శ్రీహరి శైశవశ్రేష్ఠుడైన కృష్ణుడుగా కళ్ళు తిప్పుతు
చుట్టుపక్కలవారిని చూసి గుర్తుపట్ట నారంభించాడు.

10.1-293-క.

నగవుల నవిద్య పోడిమి

నగుబాటుగఁ జేయనేర్చు నగవరి యంతన్

నగుమొగముతోడ మెల్లన

నగుమొగముల సతులఁ జూచి నగనేర్పె నృపా!

టీకా:

నగవులన్ = నవ్వులతో; అవిద్య = మాయల యొక్క; పోడిమి = సమర్థత; నగుబాటుగ =
పరిహాసముగ; చేయన్ = చేయగలుగుట; నేర్పు = తెలిసిన; నగవరి = పరిహాస వేది; అంతన్ =
అప్పుడు; నగు = నవ్వు; మొగము = మోము; తోడన్ = తోటి; మెల్లనన్ = మృదువుగ;
నగుమొగముల = చిరునవ్వులు కల; సతులన్ = ఇంతులను; చూచి = కనుగొని; నగన్ = నవ్వుట;
నేర్పెన్ = నేర్చుకొనెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! మహావిష్ణువు చిరునవ్వు నవ్వితే ఆత్మజ్ఞానము కాని లౌకిక విద్యలను
దట్టమైన అజ్ఞానం నవ్వులపాలై, జ్ఞానం పుట్టుకు వస్తుంది. అంతటి పరదైవము మానవ
బాలకృష్ణునిగా తనను చూసి నవ్వుతున్న గోపకాంతలను చూసి నవ్వుటం నేర్పాడు.

10.1-294-క.

అవ్వల నెఱుగక మువ్వరి

కవ్వల వెలుగొందు పరముఁ డర్భకుఁడై యా

యవ్వలకు సంతసంబుగ

నవ్వా! యవ్వా! యనంగ నల్లన నేర్పెన్.

టీకా:

అవ్వలన్ = జననులు, ఇతరమైనది; ఎఱుగక = అసలులేకుండ; మువ్వరి = త్రిమూర్తుల
{త్రిమూర్తులు - బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు}; కున్ = కు; అవ్వల = అతీతముగ; వెలుగొందు =
ప్రకాశించెడి; పరముడు = అతీతమైన భగవంతుడు; అర్భకుడు = పిల్లవాడు; ఐ = అయ్య; ఆ = ఆ;
అవ్వలు = తల్లుల; కున్ = కు; సంతసంబుగన్ = సంతోషము కలుగునట్లుగ; అవ్వా = అమ్మ; అవ్వా =
అమ్మ; అనంగన్ = అనుటను; అల్లనన్ = మెల్లగా; నేర్పెన్ = నేర్చుకొనెను.

భావము:

బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులగు త్రిమూర్తులకు అతీతంగా ప్రకాశించే శ్రీమన్నారాయణుడు జన్మలు లేని వాడు గనుక తనకు అమ్మ అంటు ఎవరు లేరు. జగత్తు అంతటికీ తనే అమ్మ. అంతటి పరమపురుషుడు యశోదమ్మ కొడుకై గోపమ్మలు అందరికీ ఆనందం కలిగేలా అమ్మా అమ్మా అనటం నేర్పాడు.

సర్వకారణమై నిష్కారణమై వెలుగు పరబ్రహ్మము ఆత్మావైపుత్రానామాసీత్ అని శ్రుతి కనుక జగత్తునకు మాతృస్థానమైన తానే పుత్రరూపమై జన్మించి అమ్మా అమ్మా అనసాగాడు. అవ్వ అవ్వ అని వేసిన పంచకంచే మాతృత్వ విలువ చెప్పబడుతోందా? ఆదిపరాశక్తితో అబేధం చెప్పబడుతోందా?

10.1-295-క.

అడుగులు వే గలిగియు రెం

డడుగులనే మన్నుమిన్ను నలమిన బాలుం

డడుగిడఁ దొడఁగెను శాత్రవు

లడుగులు సడుగులును వదలి యడు గవనిఁబడన్.

టీకా:

అడుగులు = కాళ్ళు; వేగలిగియున్ = వేయిగలిగినను; రెండు = రెండు (2); అడుగులనే = అడుగులతోనే; మన్నున్ = భూమండలము; మిన్నున్ = ఆకాశములను; అలమిన = ఆక్రమించిన; బాలుండు = పిల్లవాడు; అడుగిడన్ = అడుగులువేయుట; తొడగెన్ = మొదలిడెను; శాత్రవుల = శత్రువుల యొక్క; అడుగులు = అడుగులువేయుట; సడుగులును = కీళ్ళను; వదలి = వదులైపోయి; అడుగు = క్రింది; అవనిన్ = నేలపై; పడన్ = వేస్తుండగా.

భావము:

"సహస్ర శీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్" అనగా విష్ణుమూర్తి సహస్రాక్షుడు, సహస్రశీర్షుడు, సహస్రపాదుడు. అలా వేయి అడుగులు కలిగిన వాడు. ఇక్కడ వేయి, సహస్రం అంటే అనంతమని

గ్రహించదగును. వామనావతారుడై బలిచక్రవర్తి నుండి మూడడుగుల భూమి యాచించి, రెండు అడుగులలో భూమిని ఆకాశాన్ని ఆవరించిన వాడు. అట్టి పరమాత్మ ఇలా శ్రీకృష్ణబాలకుడై తప్పటడుగులు వేయ నారంభించాడు. ఆయన అడుగులు వేయటం చూసి దుష్టులు కాళ్ళు కీళ్ళు జారిపోయి అథమ బుద్ధులు, సణుగుళ్ళు వదిలేసి క్రింద నేలపై పడి అణగిపోయారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : హరిహరా భేదము చూపుట

10.1-296-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

అంతే కాకుండా

10.1-297-నీ.

తనువున నంటిన ధరణీపరాగంబు-

పూసిన నెఱిభూతి పూత గాఁగ;

ముందల వెలుగొందు ముక్తాలలామంబు-

తొగలసంగడికాని తునుక గాఁగ;

ఫాలభాగంబుపైఁ బరగు కావిరిబొట్టు-

కాముని గెల్చిన కన్ను గాఁగ;

గంఠమాలికలోని పుననీల రత్నంబు-

కమనీయ మగు మెడకప్పు గాఁగ;

10.1-297.1-ఆ.

హారవల్లు లురగహారవల్లులు గాఁగ;

బాలలీలఁ బ్రౌఢబాలకుండు

శివుని పగిది నొప్పె శివునికిఁ దనకును

వేణులేమిఁ దెల్పు వెలయునట్లు.

టీకా:

తనువున్ = ఒంటికి; అంటిన = అంటుకొన్న; ధరణీ = మట్టి; పరాగంబున్ = మరకలు; పూసిన = రాసుకొన్న; నెటి = నిండైన; భూతి = వీబూది; పూత = పూత; కాగన్ = అగుచుండగా; ముందలన్ = శిరస్సుపై; వెలుగొందు = ప్రకాశించెడి; ముక్తాలలామంబు = ముత్యాలచేరు; తొగలసంగడికాని = చంద్రుని {తొగలసంగడికాడు -తొగ (కలువ)ల సంగటికాడు (స్నేహితుడు), చంద్రుడు}; తునుక = రేఖ; కాగన్ = అగుచుండగా; ఫాలభాగంబు = నుదిటి; పైన్ = మీద; పరగు = ఉండునట్టి; కావిరిబొట్టు = నల్లబొట్టు; కాముని = మన్మథుని; గెల్చిన = జయించిన; కన్ను = కన్ను (మూడవకన్ను); కాగన్ = అగుచుండగా; కంఠమాలిక = మెడలోనిహారము; లోని = అందలి; ఘన = బాగాపెద్ద; నీల = ఇంద్రనీల; రత్నంబు = మణి; కమనీయము = అందమైనది; అగు = ఐన; మెడకప్పు = కంఠమునందలినల్లదనం; కాగన్ = అగుచుండగా.

హారవల్లులు = ముత్యాలహారపుపేటలు; ఉరగ = సర్పములనెడి; హారవల్లులు = దండలపేర్లు; కాగన్ = అగుచుండగా; బాల = పసితనపు; లీలన్ = విలాసములతో; ప్రౌఢ = అన్నీతెలిసిన; బాలకుండు = పిల్లవాడు; శివుని = పరమశివుని; పగిదిన్ = వలె; ఒప్పెన్ = కనబడుచుండెను; శివుని = పరమశివుని; కిన్ = కి; తన = తన; కును = కు; వేణు = భేదము; లేమిన్ = లేకపోవుటను; తెల్పన్ = తెలియజేయుటకు; వెలయున్ = విలసిల్లిన; అట్లు = విధముగా.

భావము:

ఆ శ్రీపతి అపరావతారమైన బాలకృష్ణుడు ఎదగకుండానే పెద్దవాడైన ప్రౌఢబాలకుడు. హరి హరులకు భేదం లేదు ఇద్దరు ఒకటే సుమా అని హెచ్చరిస్తున్నట్లుగా శ్రీకృష్ణుడు బాల్యంలో ఆటపాటల సమయాలలో పరమశివుని వలె కనిపించేవాడు. ఎలా అంటే.

దేహానికి అంటిన దుమ్ము విభూతి పూత వలె కనిపించేది. యశోద ముత్యాలపేరుతో ఉంగరాలజుట్టు పైకి మడిచి ముడివేసింది. అది శంకరుని తలపై ఉండే చంద్రవంకలా

కనబడసాగింది. నుదుట పెట్టిన నల్లని అగులు బొట్టు ముక్కంటి మూడవకన్నులా
అగబడసాగింది. మెడలో వేసిన రత్నాలహారం మధ్యలో నాయకమణిగా ఉన్న పెద్ద ఇంద్రనీల
మణి, ఈశ్వరుని కంఠంలోని హాలాహలపు నల్లని మచ్చలా కనబడేది, మెళ్ళోవేసిన హారాలు
సర్పహారాలుగా కనబడుతున్నాయి.

అలా చిన్ని కృష్ణుడు శివునిలా కనబడుతున్నాడు అన్నారు. ఆ కాలపు వీరశైవ వీరవైష్ణవ
భేదాలను పరిహరించిన విప్లవ కవి, ప్రజాకవి మన బమ్మెర పోతనామాత్యుల వారు.

10.1-298-క.

ఆ పాపల విహరణములు

తీపులు పుట్టింప మరగి తేకువ లే కా

గోపాలసతులు మక్కువ

నేపనులును మఱచి యుండి రీక్షణపరలె.

టీకా:

ఆ = ఆ; పాపల = శిశువుల; విహరణములున్ = క్రీడలు; తీపులు = ఆసక్తిని; పుట్టింపన్ =
కలిగిస్తుండగ; మరగి = అలవాటు వలన ఆసక్తి పెరిగి; తేకువ = భయము; లేక = లేకుండగ; ఆ = ఆ;
గోపాల = యాదవ; సతులున్ = స్త్రీలు; మక్కువన్ = ప్రీతివలన; ఏ = ఏ యొక్క; పనులును =
కార్యక్రమములను; మఱచి = మరిచిపోయి; ఉండిరి = ఉండిపోయారు; ఈక్షణ = చూచుట యందు;
పరలు = లగ్నమైనవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బలభద్ర కృష్ణుల బాల్యక్రీడలు ఆ మందలోని గోపికలకు మధుర మధురంగా కనిపిస్తున్నాయి.
వారు ఆ మాధుర్యాన్ని మరిగి అన్ని పనులు మరిచిపోయి, అదురు బెదురు లేకుండా ఆ క్రీడలనే
మక్కువతో వీక్షిస్తు ఉండిపోయారు.

10.1-299-వ.

ఆ సమయంబున బాలకుల తల్లులు గోఱ గోరు కొమ్ములు గల జంతువులవలన నేమఱక,
జలదహనకంటకాదుల యెడ మోసపోక, బాలసంరక్షణంబు జేయుచు నుల్లంబుల మొల్లంబు లైన
ప్రేమంబు లభిరామంబులు గా విహరించుచుండి రంత.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; బాలకుల = పిల్లల; తల్లులు = తల్లులు; కోఱన్ =
కోరలు గల; గోరు = గోర్లు గల; కొమ్ములు గల = కొమ్ములు గల; జంతువుల = ప్రాణుల; వలనన్ =
నుండి; ఏమఱక = ప్రమత్తులు కాకుండ; జల = నీరు; దహన = అగ్ని; కంటక = ముల్లు; ఆదులన్ =
మున్నగువాని; ఎడన్ = అందుకొని; మోసపోక = ఏమరకుండ; బాల = పిల్లల; సంరక్షణంబు =
పోషణ; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉల్లంబుల = హృదయములలో; మొల్లంబులు = అధికములు; ఐన =
అయిన; ప్రేమంబులన్ = అభిమానములతో; అభిరామంబులుగా = మనోజ్ఞము లైనవి; కాన్ =
అగునట్లు; విహరించుచుండిరి = క్రీడించుచుండిరి; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

బలరామకృష్ణులు శైశవలీలలు ప్రదర్శిస్తున్న సమయంలో, వారి తల్లులు రోహిణి, యశోదలు చక్కని
జాగ్రత్తలతో ఆ బాలురను పెంచుతు వచ్చారు. గోళ్ళు, కోరలు, కొమ్ములు ఉన్న జంతువులనుండి;
నీళ్ళు, నిప్పు, ముళ్ళు మొదలైన వానినుండి ప్రమాదాలు జరగకుండ జాగ్రత్త పడ్డారు.
హృదయాలలో బాలకుల యెడ ప్రేమానురాగాలు ఉప్పొంగుతు ఉండగా ఆనందంగా కాలం
గడుపుతున్నారు.

10.1-300-క.

తన యీడు గోపబాలురు

తనఁ గొలువఁగ రాముఁ గూడి తనవు గలుగుచుం

దను గమనంబులఁ గృష్ణుఁడు

తనమధ్యలు మెచ్చ నీల తనరుచి మెఱసెన్.

టీకా:

తన = తన; ఈడు = వయసు; గోప = యాదవ; బాలురు = పిల్లలు; తనున్ = అతనిని; కొలువగన్ = సేవించుచుండగా; రామున్ = బలరాముని; కూడి = తోకలిసి; తనువున్ = మంచిదేహము; కలుగుచున్ = ఉండి; తను = చిన్న; గమనంబులన్ = నడకలతో; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; తనుమధ్యలు = పడతులు {తనుమధ్యలు - సన్నని నడుము కలవారు, స్త్రీలు}; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనునట్లుగా; నీల = నల్లని; తను = శరీరపు; రుచిన్ = రంగుతో; మెఱసెన్ = చక్కగ నుండెను.

భావము:

బాలకృష్ణుడు అన్న బలరామునితో చిన్నచిన్న ఆడుగులు వేస్తూ ఆడుకుంటు ఉంటే, తన యీడు గల గొల్లపిల్లవాళ్ళు అతని చుట్టూ చేరి ఆడుకునేవారు. అతడే తమ నాయకుడు అన్నట్లు భక్తితో ప్రేమతో ప్రవర్తించేవారు. చల్లని వర్తనలు చూసి మందలోని మగువలు చూసి మెచ్చుకునే అతని నీల దేహకాంతి మెరుస్తున్నది.

10.1-301-వ.

మఱియు నా కుమారుండు దినదినంబునకు సంచార సంభాషణ దక్షుండై.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కుమారుండు = పిల్లవాడు; దినదినంబున్ = రోజురోజు; కున్ = కి; సంచార = విహరించుటలు; సంభాషణ = మాట్లాడుట; దక్షుండు = వచ్చినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ కృష్ణ బాలకుడు రోజురోజు నడవటం, మాట్లాడటం వంటి కొత్త విద్యలు చక్కగా నేర్చుకున్నాడు.

10.1-302-ఉ.

చప్పుడు చేయకుండు మని జుంకె యొనర్చిన నల్లిపోవగా

నప్పుడు బార చాచి తన యుర్మిలి విందులు వచ్చి రంచు న

వ్యోష్పగఁ జీరు తల్లి దెస కొత్తిలి కృష్ణుఁడు రంతు జేయుచు

న్నెప్పటియట్ల చన్గుడుచు నింపొలయన్ మొలగంట మ్రోయఁగన్.

టీకా:

చప్పుడు = అల్లరి శబ్దములు; చేయక = చేయకుండా; ఉండుము = ఉండు; అని = అని; జంకె = బెదిరించుట; ఒనర్చినన్ = చేసినచో; అల్లి = అలిగి; పోవగాన్ = వెళ్ళిపోయి; అప్పుడు = అప్పటి కప్పుడే; బారచాచి = చేతులు నిడుపుగా చాపి; తన = అతని యొక్క; అర్మిలి = ప్రియ; విందులు = చెలికాళ్ళు; వచ్చిరి = వచ్చారు; అంచున్ = అనుచు; నవ్వోష్పగన్ = నవ్వొచ్చేటట్లుగ; చీరు = పిలుచు; తల్లి = తల్లి; దెసన్ = వైపున; కున్ = కు; ఒత్తిలి = గట్టిగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; రంతు జేయుచున్ = ఏడుస్తూ; ఎప్పటియట్ల = ఎప్పటిలాగనే; చన్నున్ = చనుబాలు; కుడుచున్ = త్రాగును; నింపు = చక్కదనము; ఒలయన్ = ఒలకబోస్తూ; మొలగంట = మొలకు కట్టిన చిరుగంట; మ్రోయగన్ = శబ్దము చేయగా.

భావము:

తల్లి యశోద అల్లరి చేయవద్దని బెదిరిస్తే, కొంటె కృష్ణుడు కోపగించి దూరంగా వెళ్ళిపోతాడు. అది చూసి "నా కన్నతండ్రి! రా ప్రియ చెలికాళ్ళు వచ్చారు" అంటు చేతులు చాపి పిలవగానే పరిగెత్తుకుంటు తల్లి దగ్గరకు వచ్చి అల్లరి చేస్తూ ఎప్పటిలాగా చనుబాలు త్రాగుతాడు. అలా అల్లరి చేస్తూ పరుగెడుతుంటే, మొలతాడుకు కట్టిన చిరుగంట ఘల్లుఘల్లున మ్రోగుతుంది. ఆ అల్లరి ఎంతో అందంగా ఉంటుంది.

10.1-303-క.

వల్లవగృహ నవనీతము

లెల్లను భక్షించి వచ్చి, యెఱుఁగని భంగిం

దల్లిఁగదిసి చిట్టాడుచు,

నల్లనఁ జను "బువ్వ బెట్టు మువ్వా" యనుచున్.

టీకా:

వల్లవ = గోపికా; గృహంబున్ = ఇండ్లలోని; నవనీతములు = వెన్నలు; ఎల్లను = అన్నిటిని; భక్షించి = తినివేసి; వచ్చి = వచ్చి; ఎఱుగని = ఏమీ తెలియనివాని; భంగిన్ = వలె; తల్లిన్ = తల్లిని; కదిసి = చేరి; చిట్టాడుచున్ = ఇటునటు తిరుగుచు; అల్లనన్ = మెల్లిగా; చనున్ = వెళ్ళును; బువ్వ = అన్నము; పెట్టుము = పెట్టు; అవ్వా = అమ్మా; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

గోపికల ఇళ్ళల్లో వెన్నంతా తిని యింటికి వచ్చి, అల్లరి కృష్ణుడు ఏమీ తెలియనివానిలా మెల్లిగా తల్లి పక్కకి చేరతాడు. "అమ్మా బువ్వ పెట్టు" అంటు ఊరికే ఇల్లంతా తిరిగేస్తాడు.

10.1-304-వ.

మఱియు గోపకుమారులం గూడికొని కృష్ణుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; గోపకుమారులన్ = గొల్లపిల్లలను; కూడికొని = కలుపుకొని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు.

భావము:

మరి కృష్ణబాలుడు గోపబాలురు అందరితో కలిసి, రకరకాల ఆటలు ఆడసాగాడు.

10.1-305-నీ.

"గోవల్లభుడ నేను; గోవులు మీ"రని-

వడి అంకె వైచుచు వంగి యాడు;

"రాజు నే; భటులు మీరలు రండురం"డని-

ప్రాభవంబునఁ బెక్కు ప్రనులుపనుచు;

"నేడస్కరుండ; మీరింటివా"రని నిద్ర-

పుచ్చి సొమ్ములు గొనిపోయి డాగు;
"నే" సూత్రధారి; మీ రిందలు బహురూపు"-
అని చెలంగుచు నాటలాడఁ బెట్టు;

10.1-305.1-తే.

మూల లులుకును; డాగిలిమూత లాడు;
మయ్యలల నూగుఁ జేబంతు లొనరవైచు;
జార చోరుల జాడలఁ జాల నిగుడు;
శౌరి బాలురతో నాడు సమయమందు.

టీకా:

గోవల్లభుండన్ = ఆంబోతును, ఎద్దును; నేను = నేను; గోవులు = ఆవులు; మీరు = మీ రందరు; అని = అని; వడిన్ = వేగముగ; అంకె = ఎద్దు, ఆంబోతు అరుపు యందలి ధ్వన్యనుకరణ అంకె;
వైచుచున్ = వేస్తూ; వంగి = ఎద్దు వలె వంగి; ఆడున్ = ఆటలాడును; రాజన్ = రాజును; నేన్ = నేను;
భటులు = సేవకులు; మీరలు = మీరు; రండురండు = తొందరగా రండి; అని = అని; ప్రాభవంబునన్ = అధికార పూర్వకముగా; పెక్కు = అనేకమైన; పనులున్ = పనులను; పనుచున్ = అప్పజెప్పును;
నేన్ = నేను; తస్కరుండన్ = దొంగను; మీరున్ = మీరు; ఇంటివారు = గృహస్థులు; అని = అని; నిద్ర = నిద్ర; పుచ్చి = పోవునట్లు చేసి; సొమ్ములున్ = ఆభరణములు; కొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; డాగున్ = డాగుకొనును; నేన్ = నేను; సూత్రధారి = దారముల బట్టి తిప్పువాడు, నాటకానికి దర్శకుడను;
మీరు = మీరు; అందలున్ = అందరు; బహురూపులు = అనేక రూపముల బొమ్మలు, వివిధ వేషధారులు; అని = అని; చెలంగుచున్ = చెలరేగుచు; ఆటలాడబెట్టున్ = ఆట్లాడునట్లు చేయును.
మూలలున్ = సందుగొందుల లోకి; ఉలుకును = పరుగెత్తును; డాగిలిమూతలు = డాగుడుమూతల ఆటలు; ఆడును = ఆడును; ఉయ్యలలన్ = ఉయ్యాలలు; ఊగున్ = ఊగును; చే = చేతిలోని;
బంతులున్ = బంతులను; ఒనరన్ = చక్కగా; వైచున్ = వేయును; జార = విటుల; చోరుల = దొంగల;
జాడలన్ = వలె; చాలన్ = విరివిగా, మిక్కిలి; నిగుడున్ = వ్యాపించును; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని వంశపు వాడు, కృష్ణుడు}; బాలుర = పిల్లల; తోన్ = తోటి; ఆడు = ఆడెడి; సమయమందు = వేళ.

భావము:

“నేను ఆబోతును, మీరందరు ఆవులు” అంటు, ఆబోతులా రంకలు వేస్తూ పరుగుపెడతాడు. నేను రాజును, “మీరు అందరు నా భటులు” అంటు, అధికారం చూపుతు వాళ్ళతో ఎన్నో పనులు చెప్పి చేయిస్తాడు. “నేను దొంగను మీరు గృహస్థులు” అంటు వారిని నిద్రపుచ్చి, వారి వస్తువులు తీసుకొని పారిపోయి దాక్కుంటాడు. “మీరందరు నాటకాలలో పాత్రధారులు, నేను దర్శకత్వం చేసే సూత్రధారుడను” “నేను తోలుబొమ్మ లాడించే వాడిని, మీరు రకరకాల పాత్రల ధరించే తోలు బొమ్మలు” అంటు వారందరి చేత ఆటలు ఆడిస్తూ ఉంటాడు. మూలమూలలోను దూరుతు ఉంటాడు దాగుడుమూతలు ఆడతాడు. ఉయ్యాలలు ఊగుతాడు. చేతిబంతులు ఎగరేసి ఆడుతుంటాడు. తిరుగుబోతులా, దొంగలా రకరకాల పోకిళ్ళు పోతాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలు కృష్ణుని యల్లరి చెప్పుట

10.1-306-వ.

మఱియు నా కుమారశేఖరుండు కపట శైశవంబున దొంగజాడలం గ్రీడింప గోపిక లోపికలు లేక యశోదకడకు వచ్చి యిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ప్రసిద్ధుడైన; కుమారశేఖరుండు = కృష్ణుడు (కుమారశేఖరుడు - పిల్లలో శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు); కపట = మాయా; శైశవంబునన్ = బాల్యమునందు; దొంగ = యాయలు చేయు; జాడలన్ = విధముల; గ్రీడింపన్ = విహరించుచుండగా; గోపికలు = యాదవస్త్రీలు; ఓపికలు = తాలిములు; లేక = లేనివారై; యశోద = యశోద; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇంకను ఆ మాయామాణవబాలకుడు శ్రీకృష్ణుడు మాయా శైశవ లీలలలో క్రీడిస్తుంటే,
గోకులంలోని గోపికలు ఓపికలు లేక, తల్లి యశోదాదేవి దగ్గరకు వచ్చి కృష్ణుని అల్లరి
చెప్పుకోసాగారు .

10.1-307-క.

“బా**లు**రకుఁ బాలు లే వని

బాలింతలు మొఱలుపెట్టఁ **బ**కపక నగి యీ

బా**లుం** డాలము చేయుచు

నాలకుఁ గ్రేపులను విడిచె **నం**భోజాక్షీ!

టీకా:

బాలురు = పిల్లల; కున్ = కి; పాలు = తాగుటకు పాలు; లేవు = లేవు; అని = అని; బాలింతలు =
పసిబిడ్డల తల్లులు; మొఱలుపెట్టన్ = మొత్తుకొనగా; పకపక = పకపక అని; నగి = నవ్వి; ఈ = ఈ;
బాలుండు = పిల్లవాడు; ఆలమున్ = అల్లరి; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఆల = ఆవుల; కున్ = కు; గ్రేపులను
= దూడలను; విడిచెన్ = వదిలిపెట్టెను; అంభోజాక్షీ = సుందరీ {అంబోజాక్షి - పద్మాక్షి స్త్రీ}.

భావము:

కలువలవంటి కన్నులున్న తల్లీ! అసలే పిల్లలకి తాగటానికి పాలు సరిపోవటం లే దని పసిపిల్లల
తల్లులు గోలపెడుతుంటే, నీ కొడుకు పకపక నవ్వుతూ, వెక్కిరిస్తూ లేగదూడల తాళ్ళువిప్పి ఆవులకు
వదిలేస్తున్నాడు చూడవమ్మ.

10.1-308-క.

ప**డ**తీ! నీ బిడ్డడు మా

కడవలలో నున్న మంచి **కా**గిన పా లా

పడచులకుఁ బోసి చిక్కిన

కడవలఁ బో నడిచె నాజ్ఞ కలదో లేదో?

టీకా:

పడతీ = ఇంతీ; నీ = నీ యొక్క; బిడ్డడు = పిల్లవాడు; మా = మా యొక్క; కడవల = కుండల; లోన్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మంచి = శుభముగ; కాగిన = కాగినట్టి; పాలున్ = పాలను; పడుచులకు = పిల్లలకు; పోసి = తాగించి; చిక్కిన = మిగిలిన; కడవలన్ = కుండలను; పోనడిచెన్ = పగులగొట్టెను; ఆజ్ఞ = అడ్డు అదుపు; కలదో = ఉన్నవా; లేదో = లేవా.

భావము:

ఓ యశోదమ్మా! నువ్వు గొప్ప పడచుదానివే కాని, నీ పిల్లాడు చూడు; మా కుండలలో చక్కగా కాగిన పాలు ఉంటే, ఆ పాలను తోటిపిల్లలకు పోసేశాడు, ఆ పైన మిగిలిన కడవలను పగలగొట్టేశాడు. మీ వాడికి భయభక్తులు చెప్తున్నారో, లేదో మరి.

10.1-309-క.

మీ పాపడు మా గృహముల

వాపోవఁగఁ బాలు ద్రావ నగపడ కున్నన్

కోపింపఁ బిన్నపడుచుల

వాపోవఁగఁ జిమ్ముకొనుచు వచ్చెం దల్లి!

టీకా:

మీ = మీ యొక్క; పాపడు = పిల్లవాడు; మా = మా యొక్క; గృహములన్ = ఇండ్లలో; ఆపోవగన్ = సరిపడినంత; పాలు = పాలను; ద్రావ = తాగుటకు; అగపడకన్ = కనబడకుండా; ఉన్నన్ = ఉండగా; కోపింపన్ = కోపించినచో; పిన్నపడుచులన్ = పసిబిడ్డలను; వాపోవగన్ = ఏడ్చించుచు; జిమ్ముకొనుచు = కాలితో ఎగజిమ్ముతో; వచ్చెన్ = వచ్చెను.

భావము:

ఓ యమ్మా! మీ అబ్బాయికి మా యింట్లో తాగటానికి సరిపడగ పాలు కనబడలేదు. దానితో కోపించి పసిపిల్లలను పడదోసుకుంటూ బయటకు వస్తున్నాడు. పసిపిల్లలేమో గుక్కపెట్టి ఏడుస్తున్నారు. మరి నువ్వు ఓ బిడ్డకు తల్లివే కదా ఇదేమైనా బాగుందా చెప్పు.

10.1-310-మత్త.

పుట్టి పుట్టడు నేడు దొంగిల బోయి మా యిలు జొచ్చి తా
నుట్టి యందక టోలు పీటలు నొక్క ప్రోవిడి యెక్కి చై
పెట్ట జాలక కుండ క్రింద దొక పెద్ద తూటా టొనరించి మీ
పట్టి మీగడపాలు చేరల బట్టి త్రావె దలోదరి!

టీకా:

పుట్టిపుట్టడు = కొత్తగా పుట్టినవాడు; నేడు = ఇవాళ, అప్పుడే; దొంగిలబోయి = దొంగిలించుటకు వెళ్ళి; మా = మా యొక్క; ఇల్లున్ = నివాసమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; తాన్ = అతను; ఉట్టి = ఉట్టి (ఉట్టి - పాలు పెరుగు లాంటివి పిల్లలకు అందకుండుటకై పైన వేళ్ళాడదీసెడి తాళ్ళసాధనము); అందక = అందకపోవుటచే; ఒక = ఒక; టోలున్ = రోటిని (రోలు - ధాన్యాదులను దంచుటకైన గుండ్రటి రాతి లేదా కట్ట సాధనము); పీటలు = పీటలు (పీట - కూర్చొనుటకైన క్రింద కోళ్ళు గల బల్ల, పీటలలో కొన్ని రకాలు నేల పీట, ఎత్తు పీట, ముక్కాలి పీట); ఒక్క = ఒక; ప్రోవు = పోగులా; ఇడి = పెట్టి; యెక్కి = పైకెక్కి; చై = చెయ్యి; పెట్ట = పెట్టుటకు; చాలక = సరిపోకపోవుటచేత; కుండ = కుండకు; క్రిందన్ = కింద పక్కని; ఒక = ఒకానొక; పెద్ద = పెద్ద; తూటు = కన్నము; ఒనరించి = చేసి; మీ = మీ యొక్క; పట్టి = పిల్లవాడు; మీగడపాలు = మీగడకట్టిన పాలను; చేరలన్ = దోసిళ్ళతో; పట్టి = పట్టుకొని; త్రావెన్ = తాగెను; తలోదరి = సుందరీ (తలోదరి - తల (పలుచ)నైన ఉదరము కలది, స్త్రీ).

భావము:

ఓ సన్నకడుపు సుందరీ! యశోదా! మీ వాడు మొన్నే కదా పుట్టాడు. అప్పుడే చూడు దొంగతనాలు మొదలు పెట్టిసాడు. మా యింట్లో దూరాడు. ఉట్టిమీది పాలు పెరుగు అందలేదట. రోళ్ళు, పీటలు

ఒకదానిమీద ఇంకోటి ఎక్కించాడు. వాటిమీదకి ఎక్కినా చెయ్యి పెడదామంటే అందలేదట.
అందుకని కుండ కింద పెద్ద చిల్లు పెట్టాడు. కారుతున్న మీగడపాలు దోసిళ్ళతో పట్టుకొని కడుపు
నిండా తాగేసాడు.

10.1-311-క.

ఆడం జని వీరల పెరు

గోడక నీ సుతుండు ద్రావి యొక యించుక తాఁ

గోడలి మూఁతిం జరిమినఁ

గోడలు మ్రుచ్చునుచు నత్త గొట్టి లతాంగి!

టీకా:

ఆడన్ = అక్కడకు; చని = వెళ్ళి; వీరల = వీరి యొక్క; పెరుగున్ = పెరుగును; ఓడకన్ = బెదురు
లేకుండ; నీ = నీ యొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; ద్రావి = తాగి; ఒకయించుక = కొంచెము; తాన్ =
అతను; గోడలి = వారి కొడుకుభార్య యొక్క; మూతిన్ = నోటికి; చరిమినన్ = రాయగా; గోడలు =
కోడలు; మ్రుచ్చు = చాటుమాటుగా తీసుకొనునది, దొంగ; అనుచును = అనుచు; అత్త = భర్తతల్లి;
కొట్టన్ = కొట్టినది; లతాంగి = ఇంతి {లతాంగి - లతవంటి దేహము కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

లత వలె సున్నితమైన దేహం గల సుందంరాంగీ యశోదా! నీ కొడుకు అలా వెళ్ళి, వీళ్ళ ఇంట్లోని
పెరుగు శుభ్రంగా తాగాడు. పోతూపోతూ నిద్రపోతున్న వాళ్ళ కోడలి మూతికి కొద్దిగా పెరుగు
పులిమాడు. లేచాక అత్తగారు చూసి దొంగతిండి తిందని కోడలిని కొట్టింది.

10.1-312-క.

వా రిల్లు చొచ్చి కడవలఁ

దోరంబగు నెయ్యిఁ ద్రావి తుది నా కడవల్

వీరింట నీ సుతుం డిడ

వారికి వీరికిని దొడ్డ వాదయ్యె సతీ!

టీకా:

వారి = వారి యొక్క; ఇల్లున్ = నివాసమును; చొచ్చి = దూరి; కడవల్ = కుండలలోని; తోరంబు = చక్కటి, గట్టిగా పేరుకొన్నది; అగు = ఐన; నెయ్యిన్ = నేతిని; త్రావి = తాగి; తుదిన్ = చివరకు; ఆ = ఆ; కడవల్ = కుండలను; వీరి = వీరి యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; నీ = నీ యొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; ఇడన్ = పెట్టగా; వారి = వారల; కిన్ = కి; వీరి = వీరల; కిని = కి; దొడ్డ = పెద్ద; వాడు = జగడము; అయ్యెన్ = అయినది; సతీ = ఇల్లాలా.

భావము:

ఓ యిల్లాలా! మీ సుపుత్రుడు వాళ్ళింట్లోకి దూరి ఘమఘమలాడే నె య్యంతా తాగేసి, చివరకి ఆ కుండలు వీళ్ళింట్లో పడేసి పోయాడు. దాంతో వాళ్ళకీ వీళ్ళకీ పెద్ద గొడవ అయిపోయింది తెలుసా?

10.1-313-క.

"వేలుపులటె; నా కంటెను

వేలుపు మఱి యెవ్వ"రనుచు వికవిక నగి మా

వేలుపుల గోడపై నో

హేలావతి! నీ తనూజు డెంగిలి జేసెన్.

టీకా:

వేలుపులటె = దేవతలా (ఇవి); నా = నాకు; కంటెను = వేరైన; వేలుపు = దేముడు; మఱిన్ = ఇంకను; ఎవ్వరు = ఎవరున్నారు; అనుచున్ = అనుచు; వికవికన్ = విరగబడి వికవిక అనుచు {వికవిక - విరగబడి నవ్వుటలోని ధ్వన్యనుకరణ}; నగి = నవ్వి; మా = మా యొక్క; వేలుపులగోడ = దేవతలను చిత్రించిన గోడ; పైన్ = మీద; ఓ = ఓహో; హేలావతి = విలాసవతీ; నీ = నీ యొక్క; తనూజుడు = పుత్రుడు; ఎంగిలి = మైల; చేసెను = పరచెను.

భావము:

ఓ యమ్మ! యశోదమ్మ! గొప్పగా నవ్వేవు గాని దీనికేమంటావు. మా యింట్లో దేవతలను చిత్రించిన గోడను చూసి, "వీళ్ళా దేవతలు? నాకంటే వేరే దేవతలు ఎవరున్నారు?" అంటు పకపక నవ్వుతూ నీ కొడుకు గోడమీద ఎంగిలి చేసాడు.

10.1-314-క.

వెన్నఁ దినఁగఁ బొడగని మా

పిన్నది యడ్డంబు వచ్చి పిఱిదికిఁ దివియన్

జన్మడిసి పట్టి చీతెనుఁ

జిన్ని కుమారుండె యితఁడు? శీతాంశుముఖీ!

టీకా:

వెన్నన్ = వెన్నను; తినగన్ = తింటుండగా; పొడగని = చూసి; మా = మా యొక్క; పిన్నది = చిన్నమ్మాయి; అడ్డంబున్ = అడ్డుపెట్టుటకు; వచ్చి = వచ్చి; పిఱిదికిన్ = వెనుకకు; తివియన్ = లాగగా; చన్ను = స్తనమును; ఒడిసి = అనువుగా; పట్టి = పట్టుకొని; చీతెను = గీరెను; చిన్ని = చిన్న; కుమారుండె = పిల్లవాడా; ఇతడున్ = ఇతను; శీతాంశుముఖీ = సుందరీ {శీతుంశుముఖి - చంద్రముఖి, స్త్రీ}.

భావము:

చంద్రముఖీ! యశోదమ్మా! మా ఇంట్లోకి చొరబడి నీ కొడుకు వెన్న తింటున్నాడు. అది చూసి మా చిన్నమ్మాయి అడ్డంవెళ్ళి ఇవతలకి లాగింది. మీ వాడు మా పడచుపిల్ల రొమ్ముమీద గోళ్ళతో గీరేసి పారిపోయాడు. చంద్రుళ్ళా వెలిగిపోతున్న ముఖం పెట్టుకొని మరీ చూస్తున్నావు గాని చెప్పవమ్మా! ఇవి పసిపిల్లలు చేసే పనులా.

10.1-315-క.

ఇమ్మగువ దన్ను వాకిటఁ

క్రమ్మరుచోఁ జీరి నిలిపిక్ొని పే రడుగం

గెమ్మోవిఁ గఱచి వడిఁ జనె

నమ్మా! యీ ముద్దుగుఱ్ఱఁ డల్పుడె? చెపుమా.

టీకా:

ఈ = ఈ; మగువ = ఇల్లాలు; తన్నున్ = అతనిని; వాకిటన్ = ఇంటి గుమ్మం ముందు; క్రమ్మరుచోన్ = తిరుగుచుండగా; చీరి = పిలిచి; నిలిపిక్ొని = నిలబెట్టి; పేరున్ = నామమును; అడుగన్ = ఏమిటని అడుగగా; కెంపు = ఎఱ్ఱని; మోవిన్ = పెదవిని; కఱచి = కరచి; వడిన్ = వేగముగా; చనెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అమ్మా = తల్లీ; ఈ = ఈ; ముద్దు = మనోజ్ఞమైన; కుఱ్ఱడు = పిల్లవాడు; అల్పుడె = తక్కువవాడా, కాదు; చెపుమా = తెలుపుము.

భావము:

ఈ ఇల్లాలు వాకిట్లోంచి వెళ్తున్న నీ పిల్లాడ్ని పిలిచి నిలబెట్టి పేరు అడిగింది. మీ వాడు చటుక్కున ఆమె పెదవి కొరికి పారిపోయాడు. ఓ యమ్మా! మీ ముద్దుల కొడుకు తక్కువ వాడేం కాదు తెలుసా.

10.1-316-క.

చేబంతి దప్పి పడెనని

ప్రాబల్యముతోడ వచ్చి భవనము వెనుకన్

మా బిడ్డ జలక మాడఁగ

నీ బిడ్డఁడు వలువఁ దెచ్చె నెలఁతుక! తగునే?

టీకా:

చేబంతి = చేతితో ఆడెడి బంతి; తప్పి = తప్పిపోయి; పడెను = పడిపోయినది; అని = అని; ప్రాబల్యము = దబాయించుట; తోడన్ = తోటి; వచ్చి = వచ్చి; భవనము = మేడ; వెనుకన్ = వెనుక, పెరడులో; మా = మా యొక్క; బిడ్డ = ఆడపిల్ల; జలకమాడగన్ = స్నానము చేయుచుండగా; నీ = నీ

యొక్క; బిడ్డడు = పిల్లవాడు; వలువ = గుడ్డ; తెచ్చెన్ = తీసుకు వచ్చేసాడు; నెలతుక = ఇంతి; తగునే = ఇది యుక్తమైనదేనా, కాదు.

భావము:

ఓ యింతి! తన చేతి ఆట బంతి ఎగిరివచ్చి పడిందని దబాయంపుగా మా పెరట్లోకి వచ్చేసాడు. అప్పుడు మా అమ్మాయి స్నానం చేస్తోంది. మీ అబ్బాయి చీర తీసుకొని పారిపోయాడు, ఇదేమైనా బావుందా చెప్పమ్మా యశోదా!

10.1-317-క.

ఇచ్చెలువఁ జూచి "ఘుచ్చిలి

యచ్చుగ నుఱికించుకొనుచు నరిగెద; నాతో

వచ్చెదవా?" యని యనినాఁ

డిచ్చిటుతఁడు; సుదతి! చిత్ర మిట్టిది గలదే?

టీకా:

ఈ = ఈ; చెలువన్ = అందగత్తెను; చూచి = చూసి; ఘుచ్చిలి = దొంగతనముగ; అచ్చుగన్ = చక్కగా; ఉఱికించుకొనుచున్ = లేపుకొని; అరిగెదన్ = పోయెదను; నా = నా; తోన్ = తోటి; వచ్చెదవా = వస్తావా; అని = అని; అనినాడు = అన్నాడు; ఈ = ఈ; చిటుతడు = చిన్నవాడు; సుదతి = సుందరి {సుదతి - మంచి దంతములు కలామె, స్త్రీ}; చిత్రము = విచిత్రము; ఇట్టిది = ఇలాంటిది; కలదే = ఎక్కడైనా ఉందా, లేదు.

భావము:

ఈ చక్కటామెను "దొంగతనంగా లేవదీసుకుపోతాను, నాతో వచ్చేస్తావా" అని అడిగాడట మీ చిన్నాడు. విన్నావా యశోదమ్మ తల్లీ! ఇలాంటి విచిత్రం ఎక్కడైనా చూసామా చెప్పు.

10.1-318-క.

కొడుకులు లేరని యొక సతి

కడు వగవగఁ దన్ను మగనిఁగాఁ గైకొనినం

గొడుకులు గలిగెద రని పైఁ

బడినాఁ డిది వినుము శిశువు పనులే? తల్లీ!

టీకా:

కొడుకులు = పుత్రులు; లేరు = కలుగలేదు; అని = అనుచు; ఒక = ఒకానొక; సతి = ఇల్లాలు; కడున్ = ఎక్కువగా, మిక్కిలి; వగవన్ = విచారించగా; తన్నున్ = అతనిని; మగనిన్ = భర్త; కాన్ = అగునట్లు; కైకొనిన్ = చేపట్టినచో; కొడుకులు = పుత్రులు; కలిగెదరు = పుట్టెదరు; అని = అని; పైన్ = మీద; పడినాడు = పడ్డాడు; వినుము = విను; శిశువు = పిల్లవాళ్ళ; పనులే = చేతలా ఇవి, కాదు; తల్లీ = అమ్మా.

భావము:

ఓ యమ్మా యశోదా! ఈ విచిత్రం విను. ఓ యిల్లాలు తనకు కొడుకులు లేరే "అపుత్రస్య గతిర్నాస్తిః" అని శాస్త్రం కదా మరి మా గతేంటి అని బాధపడుతుంటే, "నన్ను మొగుడుగా చేసుకో కొడుకులు పుడతారు" అని మీదమీదకి వచ్చాడుట మీ వాడు. ఇవేమైనా పసివాడి పనులా చెప్పు. అవును అతనేమైనా పసివాడా కాదు సాక్షాత్తు శ్రీమహావిష్ణువే కదా. పరబ్రహ్మస్వరూపు డైన తన్ను భర్తగా స్వీకరించ మని సద్గతులు కలుగుతాయి అని నొక్కి చెప్పే, ఆ కపట శైశవ కృష్ణమూర్తి దొంగజాడల బాల్యచేష్టలను చేస్తున్నాడు

10.1-319-క.

"తలఁగినదానం దల" మనఁ

దలఁగక యా చెలికి నాన తలయెత్తఁగ "నీ

తలఁగిన చోటయ్యది" యని

తల యూఁచెన్ నీ సుతుండు తగవె? మృగాక్షీ!

టీకా:

తలగినదానన్ = బహిష్టురాలను; తలము = తప్పుకొనుము; అనన్ = అనగా; తలగక = తప్పుకొనక;
ఆ = ఆ; చెలి = ఇంతి; కిన్ = కి; నాన = సిగ్గు; తలయెత్తగ = కలుగునట్లుగా; నీ = నీ యొక్క; తలగిన =
తొలగిన; చోటు = చోటు; ఎయ్యది = ఏది; అని = అని; తల = శిరస్సును; ఊచెన్ = ఊపెను; నీ = నీ
యొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; తగవె = ఇది ధర్మమేనా. కాదు; మృగాక్షీ = సుందరీ {మృగాక్షి -
లేడికన్ను లామె, స్త్రీ}.

భావము:

చక్కని లేడికన్నులవంటి కళ్ళు నీ కున్నాయిలే కాని ఓ యశోదమ్మ! ఇటు చూడు. ఈ అమ్మాయి
"బహిష్టు అయ్యాను దూరంగా ఉండు" అంటే, నీ పుత్రుడు తప్పుకోడు. పైగా తలూపుతూ "బహిష్టు
అయిన చోటేది" అని అడిగాడుట. ఈ అమ్మాయేమో పాపం సిగ్గుతో చితికిపోయింది. ఇదేమైనా
బావుండా చెప్పు.

10.1-320-క.

వ్రాలగ వచ్చిన నీ సతి

"చూలాలం దలఁగు" మనుడు "జూలగుటకు నే

మూలంబు జెప్పు" మనె నీ

బాలుడు; జెప్పుదురె సతులు? పర్వందుముఖీ!

టీకా:

వ్రాలగన్ = మీదపడుటకు; వచ్చినన్ = రాగా; ఈ = ఈ; సతి = ఇంతి; చూలాలన్ = గర్భిణిని;
తలగుము = తప్పుకొనుము; అనుడున్ = అనగా; చూలు = గర్భము; అగుట = కలుగుట; కున్ = కు;
ఏ = ఏది; మూలంబు = కారణము; చెప్పుము = చెప్పు; అనెన్ = అన్నాడు; నీ = నీ యొక్క; బాలుడు
= పిల్లవాడు; చెప్పుదురె = చెప్తారా; సతులు = ఇల్లాండ్రు; పర్వందుముఖీ = సుందరీ {పర్వందుముఖీ
- పర్వ (పౌర్ణమినాటి) ఇందు (చంద్రునివంటి) ముఖి (మోముకలామె), స్త్రీ}.

భావము:

ఓ యశోదమ్మా! నీ కొడుకు ఈ ఇల్లాలు ఒళ్ళో కూర్చోడానికి వచ్చేడు. ఈమె "గర్భవతిని దూరంగా ఉండు అంది." గర్భవతివి కావటానికి కారణం ఏమిటి చెప్పు" అని అడుగుతున్నాడు నీ కొడుకు. సుందరి! ఈ తెలివితేటలకు నిండుపున్నమి నాటి చందమామలా నీ మోము వికసించిందిలే. కాని, అలా అడిగితే ఆడవాళ్ళు ఎవరైనా చెప్తారుటమ్మా.

10.1-321-క.

మగువా! నీ కొమరుడు మా

మగవా రటు పోవఁ జూచి మంతనమునకుం

దగఁ జీరి పొందు నడిగెను

జగముల మున్నిట్టి శిశువు చదువంబడెనే?

టీకా:

మగువా = ఇంత; నీ = నీ యొక్క; కొమరుడు = పుత్రుడు; మా = మా యొక్క; మగవారు = భర్తలు; అటున్ = అలా; పోవన్ = వెళ్ళిపోగా; చూచి = చూసి; మంతనమున = రహస్యమున; కున్ = కు; తగన్ = చక్కగా; చీరి = పిలిచి; పొందు = కూడుటను; అడిగెను = అడిగెను; జగములన్ = లోకము లందు; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; ఇట్టి = ఇటువంటి; శిశువున్ = పిల్లవానిని; చదువంబడెనే = ఎక్కడైనా చెప్పబడెనా, లేదు.

భావము:

ఓ ఇల్లాలా! మా మగవాళ్ళు బైటకు వెళ్ళటం చూసి రహస్యం చెప్పాలి దగ్గరకి రా అని పిలిచి, నీ కొడుకు క్రీడిద్దాం వస్తావా అని అడిగాడు. ఇలా అడిగే పసిపిల్లాడు ఉన్నాడని ఇంతకు ముందెప్పుడైనా విన్నామా?

గోపికలు యశోదకి చెప్పిన బాలకృష్ణుని అల్లరి ఇది. ఇక్కడ పాలపర్తి నాగేశ్వర శాస్త్రి గారు చెప్పిన విశేషార్థం చూడండి. అసంభవ నాదుల చేత బ్రహ్మాకృం భంగపరచే దుర్వృత్తులు లే నప్పుడు,

రహస్యమున నా యం దైక్యము గమ్మని పిలిచేడు. (ఉపనిషత్ ప్రమాణం - చిదేవాహం చిదేవత్వం సర్వ మే త చ్చిదేవహి)

10.1-322-క.

నమ్మి నిదురబోవ నా పట్టిచుంచు మా

లేగతోకతోడ లీలఁ గట్టి

వీధులందుఁ దోలె వెలది! నీ కొమరుండు;

రాచబిడ్డఁ డైన అవ్వ మేలె?

టీకా:

నమ్మి = నమ్మకముగా; నిదురబోవన్ = నిద్రపోగా; ఆ = ఆ; పట్టి = చిన్నపిల్ల; చుంచున్ = జుట్టును;
మా = మా యొక్క; లేగ = లేగదూడ; తోక = తోక; తోడన్ = తోటి; లీలన్ = విలాసముగా; కట్టి = కలిపి
కట్టిసి; వీధులన్ = వీధుల; అందున్ = లో; తోలెన్ = తూలెను (ఆ దూడను); వెలది = పడతి; నీ = నీ
యొక్క; కొమారుండు = పుత్రుడు; రాచబిడ్డడు = రాకుమారుడు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; అవ్వ =
అల్లరి చేయుట; మేలె = మంచిదా, కాదు.

భావము:

ఓ ఉత్తమురాలా! యశోదమ్మా! నా కొడుకు ఆడి ఆడి అలసి నిద్రపోయాడు. నీ సుపుత్రుడు వచ్చి
నా కొడుకు జుట్టును మా లేగదూడ తోకకు కట్టి, దాన్ని వీధు లమ్మట తోలాడు. ఎంత గొప్ప
నాయకుడి పిల్లా డైతే మాత్రం ఇంతగా అల్లరి పెట్టవచ్చా.

10.1-323-క.

నా పట్టి పొట్ట నిండఁగఁ

బైపడి నీ పట్టి వెన్న బానెం డిడినాఁ;

డూపిరి వెడలదు; వానిం

జూపెద నేమైన నీవ స్తుమ్మ లతాంగీ!

టీకా:

నా = నా యొక్క; పట్టి = పిల్లవాని; పొట్ట = కడుపు; నిండగన్ = నిండా; పైపడి = మీద ఎక్కి,
బలవంతం చేసి; నీ = నీ యొక్క; పట్టి = పిల్లవాడు; వెన్నన్ = వెన్నను; బానెండు = పెద్ద కుండెడు;
ఇడినాడు = పెట్టాడు; ఊపిరి = శ్వాస; వెడలదు = రావటంలేదు; వానిన్ = అతనిని; చూపెదన్ =
చూపించెదను; ఏమైనన్ = ఏదైనా ప్రమాదము జరిగితే; నీవ = నీవే బాధ్యురాలవు; సుమ్ము =
సుమా; లతాంగి = సుందరీ.

భావము:

పూతీగెలాంటి చక్కదనాల సుందరాంగి ఓ యశోదమ్మా! నీ కొడుకు నా కొడుకును పట్టుకొని వాడి
పొట్ట నిండిపోయినా వదలకుండా బలవంతంగా బానెడు వెన్న పట్టించేసాడు. వాడికి ఊపిరి
ఆడటం లేదు. మా వాడిని తీసుకు వచ్చి చూపిస్తా. ఇదిగో వాడి కేమైనా అయిందంటే నీదే బాధ్యత
సుమా.

10.1-324-క.

తెఱవ యొకతె నిద్రింపఁగ

నెఱిఁగట్టిన వలువ వీడ్చి నేటగు తేలుం

గఱిపించి నీ కుమారుఁడు

వెఱచుచు నది పఱవ నగియె విహితమె? సాధ్వీ!

టీకా:

తెఱవ = ఇంతి; ఒకతె = ఒకరై; నిద్రింపగన్ = నిద్రపోతుంటే; నెఱిన్ = చక్కగా; కట్టిన = కట్టుకొన్న;
వలువన్ = చీరను; వీడ్చి = విప్పి; నేటు = దృఢమైనది; అగు = ఐన; తేలున్ = తేలుచేత; కఱిపించి =
కరిపించి; నీ = నీ యొక్క; కుమారుడు = పిల్లవాడు; వెఱచుచున్ = బెదిరిపోతూ; అది = ఆమె;
పఱవన్ = పరుగెడుతుండగ; నగియెన్ = నవ్వెను; విహితమె = తెలియునా; సాధ్వీ = అబల.

భావము:

ఒకామె నిద్రపోతుంటే బట్టలు విప్పేసి, నీ కొడుకు ఇంత పెద్ద తేలు తెచ్చి కరిపించాడు. ఆమె బెదిరిపోయి పెద్ద నోరు పెట్టుకొని అరుస్తూ గంతులు వేస్తుంటే మీ అబ్బాయి పకపక నవ్వాడు. ఇదేమైనా బాగుందా తల్లీ! ఎంతో సాధు స్వభావివి కదా నువ్వు చెప్పు మరి.

10.1-325-క.

నా కొడుకును నా కోడలు

నేకతమునఁ బెనఁగ బాము నీతఁడు వైవం

గోక లెఱుంగక పాఱినఁ

గూఁక లిడెన్ నీ సుతుండు గుణమె? గుణాధ్యా!

టీకా:

నా = నా యొక్క; కొడుకును = పుత్రుడు; నా = నా యొక్క; కోడలున్ = కొడుకుభార్య; ఏకతమునన్ = ఏకాంతమందు; పెనగన్ = కలియుచుండగా; పామున్ = సర్పమును; ఈతడున్ = ఇతను; వైవన్ = వేయగా; కోకలు = వంటిమీది బట్టలు; ఎఱుంగక = తెలియకుండ; పాఱినన్ = పరుగెట్టగా; కూకలు = కేకలు; ఇడెన్ = పెట్టెను; నీ = నీ యొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; గుణమె = మంచి బుద్ధి ఇది, కాదు; గుణాధ్య = ఇల్లాలా {గుణాధ్య - సుగుణములచే ఉత్తమురాలు, స్త్రీ}.

భావము:

నా కొడుకు కోడలు ఏకాంతంలో ఉంటే, నీ కొడుకు వెళ్ళి పాము నొకదానిని వారిమీద పడేసాడు. వంటిమీద బట్టలు లేవని తెలియనంతగా భయపడిపోయి, వాళ్ళు పరుగులు పెడుతుంటే, చూసి హేళనగా కేకలు పెట్టాడు. ఓ యశోదమ్మా! నీవేమో సుగుణాల రాశివి కదా. మరి మీ వాడి గుణ మేమైనా బావుందా చెప్పు.

10.1-326-ఆ.

తరుణి యొకతె పెరుగుఁ ద్రచ్చుచోఁ దుది వంగి
వెన్నదీయ నొదిఁగి వెనుకఁ గదిసి
మగువ! నీ సుతుండు మగపోడుములు చేయ
సాఁగినాఁడు తగదె? జక్కజేయ.

టీకా:

తరుణి = పడతి {తరుణి - తరుణ వయసు స్త్రీ}; ఒకతె = ఒకామె; పెరుగున్ = పెరుగును; ద్రచ్చుచోన్ = చిలుకుతూ; తుదిన్ = ఆఖరున; వంగి = వంగొని; వెన్నన్ = వెన్న; తీయన్ = తీయుచుండగా; ఒదిగి = పొంచి ఉండి; వెనుకన్ = వెనుకవైపు; కదిసి = చేరి; మగువ = ఇంతి; నీ = నీ యొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; మగపోడుములు = పోకిరీ వేషములు; చేయసాగినాడు = చేయుట మొదలు పెట్టాడు; తగదె = ఉచితము కాదు, అవును; చక్కజేయన్ = సరిదిద్దుట.

భావము:

ఓ యమ్మా! ఒక యువతి పెరుగు చిలుకుతోంది. చివరకి వెన్న తీయడానికి వంగింది. నీ కొడుకు వెనక చేరి పోకిరీ పనులు చేయసాగాడు. కొంచెం బుద్ధి చెప్పరాదా?

స్త్రీ బాలాంధజడోపమా అంటారు కదా అలా ఉండి, పెరుగు అనే జ్ఞానం పేరుకున్న వేదాలు చిలికిచిలికి, వెన్న అనే సారం తీయడానికి ప్రయత్నిస్తే సరిపోదు అని. ఏకాంతిక భక్తి లేనిచో వ్యర్థమని పరమాత్మ వెనుతగిలి మగపోడుమ లనే సరైన పురుషయత్నం చూపుతున్నాడట.

10.1-327-నీ.

కలకంఠి! మా వాడ గరితల మెల్ల నీ-
పట్టి రాఁగల డని పాలు పెరుగు
లిండ్లలోపల నిడి యే మెల్లఁ దన త్రోవఁ-
జూచుచో నెప్పుడు చొచ్చినాఁడో?
తలుపుల ముద్రల తాళంబులును బెట్టి-
యున్న చందంబున నున్న వరయ;

నొక యింటిలోఁ బాడు నొక యింటిలో నాడు-

నొక యింటిలో నవ్వు నొకటఁ దిట్టు;

10.1-327.1-ఆ.

నొకట వెక్కిరించు నొక్కొకచో మృగ

పక్షి ఘోషణములు పరఁగఁ జేయు

నిట్లు చేసి వెనుక నెక్కడఁ బోవునో

కాన రాఁడు రిత్త కడవ లుండు.

టీకా:

కలకంఠి = పడతి కలకంఠి - కోకిలవంటి కంఠస్వరము కలామె, స్త్రీ; మా = మా యొక్క; వాడన్ = పేట, వీధి; గరితలము = స్త్రీలము గరితలు - ఉత్తమురాండ్రు, స్త్రీలు; నీ = నీ యొక్క; పట్టి = పిల్లవాడు; రాగలడు = వస్తాడు; అని = భావించి; పాలు = పాలను; పెరుగున్ = పెరుగును; ఇండ్ల = ఇళ్ళ; లోపలన్ = లో; ఇడి = పెట్టి; ఏము = మేము; ఎల్లన్ = అందరము; తన = అతని; త్రోవన్ = దారిలో; చూచుచోన్ = చూస్తుండగా; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; చొచ్చినాడో = దూరాడో; తలుపుల = తలుపుల యొక్క; ముద్రల = గొళ్ళెముల; తాళంబులునున్ = తాళములు; పెట్టి = వేసినవి; ఉన్నన్ = అలానే ఉన్న; చందంబునన్ = విధముగనే; ఉన్నవి = ఉన్నాయి; అరయ = తరచి చూసినను; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = ఇంటి; లోన్ = అందు; పాడున్ = పాటలు పాడును; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = నివాసము; లోన్ = అందు; ఆడున్ = నాట్య మాడును; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = గృహము; లోన్ = అందు; నవ్వున్ = నవ్వుతుండును; ఒకటన్ = ఒకదానిలో; తిట్టున్ = తిడుతుండును; ఒకటన్ = ఒకచోట.

వెక్కిరించున్ = వెక్కిరించును; ఒక్కొక్కచోన్ = కొన్ని చోట్ల; మృగ = జంతువుల; పక్షి = పక్షుల; ఘోషణములున్ = అరుపులను; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగా; చేయున్ = చేయును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; చేసి = చేసిన; వెనుకన్ = తరువాత; ఎక్కడన్ = ఎక్కడకు; పోవునో = వెళ్ళిపోవునో; కానరాడు = కనిపించదు; రిత్త = ఖాళీ; కడవలు = కుండలు; ఉండు = ఉండును.

భావము:

ఓ యశోదమ్మా! మంజులవాణి! మీ వాడు వస్తాడని ఊహించాము. మా వీధిలోని గొల్ల భామలము అందరము తలుపులు అన్ని వేసేసి, గడియలకు తాళాలు బిగించాము. అతను వచ్చే దారిని కాపాలాగా చూస్తునే ఉన్నాం. తలుపులకు వేసిన గొళ్లేలు తాళాలు వేసినవి వేసినట్టే ఉన్నాయి. కాని ఇలా చూసేసరికి ఎలా వచ్చాడో ఎలా దూరాడో మరి ఒకరి ఇంట్లో పాటలు పాడుతున్నాడు. ఇంకొక ఇంటిలో గెంతుతున్నాడు. ఇంకో ఇంట్లో నవ్వుతున్నాడు. మరింకొక ఇంట్లోనేమో తిడుతున్నాడు. ఇంకొక చోటేమో ఎక్కిరిస్తున్నాడు. కొన్ని ఇళ్ళల్లో అయితే పక్షులలా కూతలు జంతువులలా కూతలు కూస్తున్నాడు.. ఇంతట్లోనే ఎలా వెళ్ళిపోతాడో చటుక్కున వెళ్ళిపోతాడు. చూస్తే ఖాళీ కడవలు ఉంటాయి తల్లీ.

10.1-328-క.

కడు లచ్చి గలిగె నేనిం

గుడుతురు గట్టుదురు గాక కొడుకుల నగుచున్

బడుగుల వాడలపైఁ బడ

విడుతురె రాకాంత లెందు? విమలేందుముఖీ!

టీకా:

కడు = ఎక్కువగా, మిక్కుటమైన; లచ్చి = సంపదలు; కలిగెను = ఉన్నట్లు; ఏనిన్ = అయితే; కుడుతురు = మంచి తిండి తింటారు; కట్టుదురు = మంచి బట్ట కడతారు; గాక = అంతేకాని; కొడుకులన్ = పుత్రులను; నగుచున్ = నవ్వుకొనుచు; బడుగుల = పేదల; వాడలన్ = పేట, వీధి; పైన్ = మీద; పడన్ = పడమని; విడుతురె = వదులుతారా, వదలరు; రాకాంతలు = క్షత్రియపడతులు; ఎందు = ఎక్కడ అయినా; విమలేందుముఖీ = సుందరీ {విమలేందుముఖి - స్వచ్ఛమైన మోము కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

నిర్మలమైన మోము గల ఓ యశోదాదేవి! ఎంత భాగ్యవంతులు అయితే మాత్రం. గొప్ప తిండి తింటారు, గొప్ప బట్టలు కట్టుకుంటారు. అంతేకాని రాజవంశపు స్త్రీలు ఎక్కడ అయినా ఇలా

పిల్లలను ఊళ్ళోని పేదల మీద పడి పేదలను వేపుకు తిన మని చిరునవ్వులు నవ్వుతూ
పంపుతారా? చెప్పు.

10.1-329-క.

ఓ యమ్మ! నీ కుమారుడు

మా యిండ్లను బాలు పెరుగు మననీ డమ్మా!

పోయెద మెక్కడి కైనను

మాయన్నల సురభులాన మంజులవాణీ!"

టీకా:

ఓ = ఓహో; అమ్మ = తల్లి; నీ = నీ యొక్క; కుమారుడు = పుత్రుడు; మా = మా యొక్క; ఇండ్లను =
నివాసములలో; పాలున్ = పాలు; పెరుగున్ = పెరుగు; మననీడు = బతకనీయడు; అమ్మా = తల్లీ;
పోయెదము = పోతాము; ఎక్కడికైనను = మరింకొక చోటునకు; మా = మా యొక్క; అన్నల = అన్నల
(పుట్టింటివారి) యొక్క; సురభులు = గోవులమీద; ఆన = ఒట్టు; మంజులవాణీ = సుందరీ
{మంజులవాణి - మృదువుగా మాటలాడెడి యామె, స్త్రీ}.

భావము:

ఓ మంజులవాణీ! యశోదమ్మ తల్లీ! నీ సుపుత్రుడు మా ఇళ్ళల్లో బాలుపెరుగు బతకనీయ డమ్మా.
మెత్తని మాటల మామంచి దానివే కాని. సర్దిపుచ్చాలని చూడకు. మేం వినం. మా అన్నల
(పుట్టింటి వారి) యొక్క గోవుల మీద ఒట్టు. ఈ వాడలో మేం ఉండలేం. ఊరు విడిచి పోతాం.
మాకు మరో గతి లేదు."

విశ్లే. అవును పాపం. వాళ్ళు అమాయకులైన గోపికలు కదా. వాళ్ళెక్కడికి పోతారు? ఎక్కడికీ పోరు.
మహా అయితే నాలుగు రోజులు పుట్టిళ్ళకి వెళ్తారు. అందువల్లనే వాళ్ళ అన్నల సురభులు
గుర్తుకొచ్చాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : యశోద గోపికల నొడంబరచుట

10.1-330-వ.

అని మఱియు ననేకవిధంబుల బాలకృష్ణుండు చేయు వినోదంబులు దమ యందుఁ జేయు మహాప్రసాదంబు లని యెఱుంగక దూఱుచున్నయట్టి గోపికలకు యశోద యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అనేక = వివిధ; విధంబులన్ = రకములుగా; బాలకృష్ణుండు = బాలకృష్ణుడు; చేయు = చేసెడి; వినోదంబులన్ = వేడుక పనులు; తమ = వారి; అందున్ = ఎడల; చేయు = చేసెడి; మహా = గొప్ప; ప్రసాదంబులు = అనుగ్రహములు; అని = అని; ఎఱుంగక = తెలియక; దూఱుచున్నయట్టి = తిడుతున్నట్టి; గోపికల = గోపస్త్రీల; కున్ = కు; యశోద = యశోద; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

మరికా ఆ కపట శైశవమూర్తి కొంటె కృష్ణమూర్తి దొంగజాడల ఇలా రకరకాల బాల్యచేష్టలను లీలలుగా ప్రదర్శిస్తూ క్రీడిస్తుంటే. తమకు అందిస్తున్న ఆ మహాప్రసాదాలను తెలుసుకోలేక, ఓపికలు నశించిన గోపికలు తిడుతుంటే. యశోదాదేవి వారికి ఇలా చెప్పుతున్నారు.

10.1-331-క.

"చన్ను విడిచి చనఁ డిట్టటు

నెన్నఁడుఁ బొరుగిండ్ల త్రోవ లెఱుఁగఁడు నేడుం

గన్నులు దెఱవని మా యీ

చిన్ని కుమారకుని అవ్వ చేయం దగునే?

టీకా:

చన్ను = చనుబాలుతాగుట; విడిచి = వదలి; చనడు = వెళ్ళడు; ఇట్టట్టు = ఎటుపక్కకి; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు కూడ; పొరుగు = పక్కవారి; ఇండ్లన్ = ఇళ్ళకి; త్రోవలు = దారికూడ; ఎఱుగడు = తెలియనివాడు; నేడున్ = ఇప్పటికి; కన్నులు = కళ్ళు; తెఱవని = తెరవనట్టి; మా = మా యొక్క; ఈ = ఈ; చిన్ని = చంటి; కుమారకునిన్ = పిల్లవానిని; అవ్వ = అల్లరి, గొడవ; చేయన్ = చేయుట; తగునే = తగినపనేనా, కాదు.

భావము:

"మా కన్నయ్య చంటాడు నా ఒళ్ళో కూర్చుండి పాలు తాగుతుండటమే తప్ప నన్ను వదలి ఈ పక్కకి ఆ పక్కకి పోడు. పక్కంటికి కూడ దారి తెలియదు. అలాంటి ఈ నాటికి సరిగా కళ్ళు తెరవడంరాని పసిగుడ్డును ఇలా అల్లరి పెట్టడం మీకు తగినపని కాదు.

10.1-332- తే.

అన్య మెఱుఁగఁడు; తన యంత నాడుచుండు;

మంచివాఁ డీత; డెగ్గులు మానరమ్మ!

రామలార! త్రిలోకాభిరామలార!

తల్లులార! గుణవతీమతల్లులార!"

టీకా:

అన్యమున్ = ఇతర మైన వేమి, తనకు వేరైనది; ఎఱుగడు = తెలియనివాడు, అసలు లేనివాడు; తనయంతన్ = అతనంటతనే, ఆత్మా; ఆడుచుండున్ = ఆడుకొనుచుండును, రాముడు; మంచివాడు = ఉత్తముడు; ఈతడు = ఇతను; ఎగ్గులు = నిందలు, చాడీలు; మానరు = మానివేయండి; అమ్మ = తల్లి; రామలార = మనోజ్ఞరాళ్ళూ; త్రిలోక = ముల్లోకములను; అభి = మిక్కిలి; రామలార = ఆనందింపజేసే ఇంతులూ; తల్లులారా = మా అమ్మలారా; గుణవతీమ తల్లులారా = సుగుణవంతులలో శ్రేష్టులారా.

భావము:

తల్లులల్లారా! మనోజ్ఞమైన మగువల్లారా! ముల్లోకాలకు మోదం కలిగించే ముదితల్లారా! నామాట వినండి. ఇతను ఇతరమైనదేది ఎరుగడు. తనంతట తనే క్రీడిస్తు ఉంటాడు. మా కన్నయ్య ఎంతో మంచివాడు అమ్మలార! సకల సద్గుణవతీ లలామల్లారా! ఇతనిపై అపనిందలు వేయకండమ్మా." తల్లి యశోదాదేవి తన వద్దకు వచ్చి బాలకృష్ణుని అల్లరి చెప్పే గోపికలను సమాధాన పరుస్తోంది.

10.1-333-వ.

అని యశోద వారల నొడంబఱచి పంపి గొడుకుం గోపింపఁజాలక యుండె; నిట్లు.

టీకా:

అని = అని; యశోద = యశోద; వారలన్ = వారిని; ఒడంబఱచి = ఒప్పించి; పంపి = సాగనంపి;
కొడుకున్ = పుత్రుని; గోపింపన్ = గోపించుటకు; చాలక = మనసురాక; ఉండెన్ = ఉండెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ.

భావము:

ఇలా ఆ కవట శైశవ కృష్ణమూర్తి దొంగజాడల జేయు బాల్యచేష్టలను చెప్పుకుంటున్న ఓపికలు లేని గోపికలకు యశోదాదేవి నచ్చచెప్పి పంపిది, కాని కొడుకుమీద ఉన్న ప్రేమ వలన కోప్పడలేకపోయింది.

10.1-334-ఉ.

కాంతలు దల్లితోఁ దన వికారము లెల్ల గణింప భీతుఁ డై
శాంతుని సొంపునం బరమ సాధుని పెంపున గోలమాడ్కి వి
భ్రాంతుని కైవడిన్ జడుని భ్రంగిఁ గుమారకుఁ డూరకుండె నే
వీంతయు లేక దల్లి కుచవేదికపైఁ దల మోపి యాడుచున్.

టీకా:

కాంతలు = గోపికలు; తల్లి = తనతల్లి; తోన్ = తోటి; తన = తన యొక్క; వికారములు = వెకిలిపనులు;
ఎల్లన్ = అన్నిటిని; గణింపన్ = ఎంచిచెప్పగా; భీతుడు = భయపడుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి;
శాంతుని = పరమశాంతస్వభావుని; సొంపునన్ = విధముగ; పరమ = అతిమిక్కిలి; సాధుని =
యోగ్యుని; పెంపునన్ = విధముగ; గోల = అమాయకుని; మాడ్కిన్ = వలె; విభ్రాంతుని =
నివ్వేరపడినవాని; కైవడిన్ = వలె; జడుని = మందుని; భంగిన్ = వలె; కుమారకుడు = పిల్లవాడు;
ఊరక = చడీచప్పుడు చేయకుండ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఏ = ఎట్టి; వింతయున్ = కపటము; లేక =
లేకుండగ; తల్లి = తల్లి యొక్క; కుచ = స్తనముల; వేదిక = స్థలము; పైన్ = మీద; తల = తలను; మోపి
= అన్ని; ఆడుచున్ = ఆడుకొనుచు.

భావము:

ఇలా గోపికలు తన తల్లి యశోదకు తను చేసే అల్లరిల పనులు అన్ని ఎంచి మరీ చెప్తుంటే, ఈ
కొంటే కృష్ణుడు ఏం మాట్లాడకుండా ఎంతో భయపడిపోయిన వాడిలాగ, ఎంతో నెమ్మదైన
వానిలాగ, పరమ సాధు బుద్ధి వానిలాగ, అమాయకపు పిల్లవానిలాగ, నివ్వేరపోయినవానిలాగ,
మందుడి లాగ ఊరికే ఉన్నాడు. అసలు ఏమి జరగనట్లు తల్లి ఒడిలో చేరి తల్లి రొమ్మలపై తలాన్ని
ఆడుకుంటున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు మన్ను దినె ననుట

10.1-335-వ.

అంత నొక్కనాడు బలభద్రప్రముఖులైన గోపకుమారులు వెన్నుండు మన్ను దినె నని చెప్పిన
యశోద బాలుని కేలు పట్టుకొని యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; బలభద్ర = బలరాముడు; ప్రముఖులు =
మున్నగువారు; ఐన = అయిన; గోప = యాదవ; కుమారులు = పిల్లలు; వెన్నుండు = కృష్ణుడు

{వెన్నుడు (వి) - విష్ణువు (ప్ర)}; మన్ను = మట్టిని; తినెను = తిన్నాడు; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా;
యశోద = యశోద; బాలుని = పిల్లవానిని; కేలు = చేయి; పట్టుకొని = పట్టుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఒక రోజున బలరాముడు మొదలైన యాదవ బాలురు కృష్ణుడు మట్టి తిన్నాడు అని
యశోదాదేవికి చెప్పారు. అంత ఆ అమాయకపు తల్లి ఆ నెరదంట పాపడిని చెయ్యి పట్టుకొని
గదమాయిస్తోంది.

10.1-336-క.

"మన్నేటికి భక్షించెదు?

మన్నియమము లేల నీవు మన్నింపవు? మీ

యన్నయు సఖులును జెప్పెద

రన్నా! మ న్నేల మఱి పదార్థము లేదే?"

టీకా:

మన్ను = మట్టిని; ఏటికిన్ = ఎందుకు; భక్షించెదు = తింటావు; మత్ = నా యొక్క; నియమములు =
ఆంక్షలు, ఆజ్ఞలు; ఏలన్ = ఎందులకు; నీవున్ = నీవు; మన్నింపవు = లెక్కచేయవు; నీ = నీ యొక్క;
అన్నయున్ = అన్నయ్య; సఖులునున్ = స్నేహితులు; చెప్పెదరు = చెప్పుతున్నారు; అన్నా = నాయనా;
మన్ను = మట్టి; ఏలన్ = ఎందుకు; మఱి = ఇంకేమి; పదార్థము = తినదగిన వస్తువు; లేదే = లేదా
ఏమి.

భావము:

"ఏమయ్యా కన్నయ్యా! మట్టిందుకు తింటున్నావు. నే వద్దని చెప్పేవేవి ఎందుకు లెక్క చేయవు. తల
అలా అడ్డంగా ఊపకు. అన్న బలరాముడు, స్నేహితులు అందరు చెప్తున్నారు కదా. ఏం ఇంట్లో
తినడానికి ఇంకేం లేవా ఏమిటి పాపం."

10.1-337-వ.

అని పలికిన ముగుదతల్లికి నెఱదంట యైన కొడు కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పుతున్న; ముగుద = ముగ్ధ యైన, అమాయకురాలైన; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కి;
నెఱ = మిక్కిలి; దంట = నేర్పరి; ఐన = అయినట్టి; కొడుకున్ = పుత్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె
= పలికెను.

భావము:

ఆ ముగ్ధురాలు అయిన తల్లి యశోదా దేవికి మాయలమారి కృష్ణబాలుడు సమాధానం
చెప్పన్నాడు

10.1-338-శా.

"**అమ్మా!** మన్నుదినంగ నే శిశువునో? **యౌ**కొంటినో? వెట్టినో?
నమ్మం జూడకు వీరి మాటలు మదిన్; **న**న్నీవు గొట్టంగ వీ
రి **మార్గం**బు ఘటించి చెప్పెదరు; కా**దే**నిన్ మదీయాస్య గం
ధ **మూ**ఘ్రాణము జేసి నా వచనముల్ **ద**ప్పైన దండింపవే."

టీకా:

అమ్మా = తల్లి; మన్నున్ = మట్టిని; తినంగ = తినుటకు; నేన్ = నేను; శిశువునో = చంటిపిల్లాడినా;
ఆకొంటినో = ఆకలేసి ఉన్నానా; వెట్టినో = వెట్టివాడినా; నమ్మంజూడకు = నమ్మబోకుము; వీరి = వీరి
యొక్క; మాటలున్ = పలుకులను; మదిన్ = మనసు నందు; నన్నున్ = నన్ను; నీవున్ = నీవు;
గొట్టంగన్ = కొట్టుటకోసము; వీరు = వీరు; ఈ = ఇలాంటి; మార్గమున్ = దారిని; ఘటించి = కూర్చి,
కల్పించి; చెప్పెదరు = చెప్పుతున్నారు; కాదేనిన్ = కాకపోయినచో; మదీయ = నా యొక్క; ఆస్య =
నోటి; గంధమున్ = వాసనను; ఆఘ్రాణము = వాసనచూచుట; చేసి = చేసి; నా = నా యొక్క;
వచనముల్ = మాటలు; తప్పు = అబద్ధమైనవి; ఐనన్ = అయినచో; దండింపవే = శిక్షించుము.

భావము:

"అమ్మా! మట్టి తినడానికి నేనేమైనా చంటిపిల్లాడినా చెప్పు. ఇప్పుడే కదా పాలు తాగాను ఇంకా ఆకలి ఎందుకు వేస్తుంది. లేకపోతే నేనేమైనా అంత వెణ్ణివాడినా ఏమిటి మట్టి తినడానికి. నువ్వు నన్ను కొట్టాలని వీళ్ళు కల్పించి చెప్తున్నారు అంతే. కావాలంటే నా నోరు వాసన చూడు. నే చెప్పింది అబద్ధమైతే కొట్టుదుగానిలే. వీళ్ళు చెప్పేమాటలు నమ్మవద్దు" అని చిన్నికృష్ణుడు. మట్టి ఎందుకు తింటున్నావని దెబ్బలాడుతున్న తల్లి యశోదమ్మకి సర్ది చెప్పి, నోరు తెరిచి చూపించబోతున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నోటిలో విశ్వరూప ప్రదర్శన

10.1-339-వ.

అని పలికి నెయ్యంబున నయ్యవ్వ నియ్యకొలిపి క్రీడామనుజ బాలకుం డైన యీశ్వరుండు తన నోరు దెఱచి ముఖంబుఁ జూపిన

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; నెయ్యంబున్ = ఇంపుగా; ఆ = ప్రసిద్ధురాలైన; అవ్వన్ = తల్లిని;
ఇయ్యకొలిపి = ఒప్పించి; క్రీడా = విలాసార్థము; మనుజ = మానవునిగా అవతరించిన; బాలకుండు
= పిల్లవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; తన = తన యొక్క; నోరున్ = నోటిని;
తెఱచి = తెరిచి; ముఖంబున్ = ముఖమును; చూపినన్ = చూపించగా.

భావము:

అలా కృష్ణుడు తల్లిని మెత్తని మాటలతో శాంతింపజేసాడు. సర్వలోకాలకు ప్రభువైన ఆ లీలామానవ వేషధారి అయిన శైశవకృష్ణుడు తన నోరు తెరిచి తల్లి యశోదాదేవికి చూపించాడు.

10.1-340-క.

ఆ లలితాంగి కనుంగొనె

బాలుని ముఖమందు జలధి పర్వత వన భూ

గోళ శిఖి తరణి శశి ది

క్వాలాది కరండమైన బ్రహ్మాండంబున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; లలితాంగి = సుందరి {లలితాంగి - మృదువైన శరీరము కలమె, స్త్రీ}; కనుంగొనెన్ = చూచెను; బాలుని = పిల్లవాని యొక్క; ముఖము = మోము; అందున్ = అందు; జలధి = సముద్రములు {జలధి - నీటికి నిధి, కడలి}; పర్వత = పర్వతములు {పర్వతము - సందులు కలది, కొండ}; వన = అడవులు; భూగోళ = భూమండలము; శిఖి = అగ్ని {శిఖి - సిగలు కలది, అగ్ని}; తరణి = సూర్యుడు {తరణి - అంధకారమును తరింపజేయువాడు, సూర్యుడు}; శశి = చంద్రుడు {శశి - కుందేలు గుర్తు ధరించినవాడు, చంద్రుడు}; దిక్పాల = అష్టదిక్పాలకులు {అష్టదిక్పాలకులు - 1తూర్పు ఇంద్రుడు 2ఆగ్నేయము అగ్ని 3దక్షిణము యముడు 4నైఋతి నిర్వతి 5పడమర వరుణుడు 6వాయవ్యము వాయువు 7ఉత్తరము కుబేరుడు 8ఈశాన్యము శివుడు}; ఆది = మొదలగువానికి; కరండము = భరణి; ఐన = అయిన; బ్రహ్మాండంబున్ = విశ్వమంతా {బ్రహ్మాండము - ఒక పెద్ద గుడ్డు ఆకారమున ఉండు భూగోళ ఖగోళాది మొత్తము, విశ్వము}.

భావము:

యశోదామాత ఆ పసివాని నోటిలో సముద్రాలు, పర్వతాలు, అరణ్యాలు మొదలగు వాటితో భూగోళము; అగ్ని; సూర్యుడు; చంద్రుడు; అష్టదిక్పాలకులు 1తూర్పుకి ఇంద్రుడు, 2ఆగ్నేయానికి అగ్ని, 3దక్షిణానికి యముడు, 4నైఋతికి నిర్వతి, 5పడమరకి వరుణుడు, 6వాయవానికి వాయువు, 7ఉత్తరానికి కుబేరుడు, 8ఈశాన్యానికి శివుడు మొదలగు సమస్తముతో కూడి ఉన్న బ్రహ్మాండం మొత్తాన్ని చూసింది.

10.1-341-వ.

కనుంగొని.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి.

భావము:

యశోద కొడుకు నోటిలో బ్రహ్మాండం చూసి.

10.1-342-మ.

“కలయో! వైష్ణవ మాయయో! యితర సంకల్పార్థమో! సత్యమో!

తలపన్ నేరక యున్నదాననో! యశోదాదేవిఁ గానో! పర

స్థలమో! బాలకుఁడెంత? యీతని ముఖస్థంబై యజాండంబు ప్ర

జ్వలమై యుండుట కేమి హేతువో! మహాశ్చర్యంబు చింతింపఁగన్

టీకా:

కలయో = స్వప్నమా; వైష్ణవ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయయో = మాయా; ఇతరసంకల్పార్థమో =

అసత్యమా, చిత్తభ్రమా {ఇతర సంకల్పార్థము - సరికాని ఆలోచనలవలన కలిగినది, అసత్యము,

చిత్తభ్రమ}; సత్యమో = వాస్తవమా; తలపన్ = విచారించ; నేరక = లేక; ఉన్నదాననో = ఉన్నానేమో;

యశోదాదేవిన్ = నేనసలు యశోదాదేవిని; కానో = కాదేమో; పర = ఇతరమైన; స్థలమో =

ప్రదేశమేమో (ఇది); బాలకుడు = పిల్లవాడు; ఎంత = ఎంతటివాడు; ఈతని = అతని యొక్క;

ముఖస్థంబు = ముఖమునం దున్నది; ఐ = అయిన; అజాండంబు = విశ్వము; ప్రజ్వలము = మిక్కిలి,

అధికముగా ప్రకాశిస్తున్నది; ఐ = అయ్యి; ఉండుట = ఉండుట; కున్ = కు; ఏమి = ఏమి; హేతువో =

కారణమో; మహా = గొప్ప; ఆశ్చర్యంబు = వింత; చింతింపఁగన్ = విచారించగా.

భావము:

కొడుకు నోటిలో బ్రహ్మాండం చూసి విభ్రాంతురాలైన యశోద ఇలా అనుకోసాగింది

“నేను కలగనటం లేదు కదా? లేకపోతే ఇదంతా విష్ణుమాయేమో? ఇదంతా నా చిత్తభ్రమా?

కాకపోతే ఇదే సత్యమా? ఒకవేళ నా బుద్ధి సరిగా పనిచేయటం లేదా? అసలు నేను యశోదను

అవునా కాదా? ఇది అసలు మా ఇల్లైనా మరొకటా? ఈ పిల్లాడు ఎంత, వీడి నోటిలో బ్రహ్మాండం అంతా వెలుగులు చిమ్ముతూ ఉండటం ఏమిటి? ఇలా ఎలా సాధ్యం? ఆలోచించేకొద్దీ ఇదంతా మహా ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

10.1-343-ఆ.

బాలమాత్రుఁడగు సలీలుని ముఖమందు

విశ్వ మెల్ల నెట్లు వెలసి యుండు

బాలు భంగి నితఁడు భాసిల్లుఁ గాని స

స్వాత్ముఁ డాది విష్ణుఁ డగుట నిజము."

టీకా:

బాల = సామాన్య బాలునికి; మాత్రుడు = సమానమైనవాడు; అగు = ఐన; సలీలుని = లీలతో కూడి ఉన్నవాని; ముఖము = ముఖము; అందున్ = లో; విశ్వము = భువనభాండము; ఎల్లన్ = అంతా; ఎట్లు = ఏ విధముగ; వెలసి = విలసిల్లి; ఉండున్ = ఉండగలదు; బాలున్ = పిల్లవాని; భంగిన్ = వలె; ఇతడు = ఇతను; భాసిల్లున్ = ప్రకాశించును; కాని = కాని; స్వాత్ముడు = నారాయణుడు (స్వాత్ముడు - సర్వమునందు (ఆత్మగా) నుండెడి వాడు, విష్ణువు); ఆదివిష్ణుడు = నారాయణుడు (ఆదివిష్ణుడు - మూలాధారమైన సర్వవ్యాపకుడు, విష్ణువు); అగుటన్ = ఐ ఉండుట; నిజము = తథ్యము.

భావము:

యశోద కొడుకు నోటిలో బ్రహ్మాండం చూసిన విభ్రాంతిలో ఇంకా ఇలా అనుకుంటోంది. ఇంత చిన్న పిల్లవాడి నోటిలో, ఈ బ్రహ్మాండం అంతా ఎలా ఇమిడిపోయింది పసివాడిలాగ కనిపిస్తున్నాడు కాని ఇతడు నిజానికి సర్వమునందు ఆత్మరూపంలో ఉండే స్వాత్ముడు, ఆదిమూలాధారమైన సర్వవ్యాపకుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువే. ఇదే ముమ్మాటికీ నిజం."

10.1-344-వ.

అని నిశ్చయించి.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని.

భావము:

ఇలా యశోదాదేవి ఈ కృష్ణబాలుడు సాక్షాత్తు ఆ మహావిష్ణువే అని నిశ్చయించుకొని .

10.1-345-ఆ.

“ఏ మహాత్మువలన నీ విశ్వరూపంబు

గానబడిన బుద్ధి కంప మయ్యె

నా మహాత్ము విష్ణు నఖిలలోకాధారు

నార్తులెల్లఁ బాయ నాశ్రయింతు.

టీకా:

ఏ = ఏ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; వలనన్ = వలన; ఈ = ఈ; విశ్వ = భువనభాండము యొక్క;

రూపంబున్ = స్వరూపము; కానబడినన్ = కనబడుటచేత; బుద్ధి = మనసు; కంపము =

చలించినది; అయ్యెన్ = అయినది; ఆ = అట్టి; మహాత్మున్ = గొప్పవానిని; విష్ణున్ = నారాయణుని;

అఖిల = సమస్తమైన; లోక = భువనములకు; ఆధారున్ = ఆధారభూతుని; ఆర్తులు = పీడలు,

దుఃఖములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాయన్ = తొలగించుకొనుటకు; ఆశ్రయింతు = కొలచెదను.

భావము:

ఇలా ఈ నోటిలో విశ్వదర్శనం ఇచ్చిన కృష్ణబాలుడు సాక్షాత్తు ఆ మహావిష్ణువే అని

నిశ్చయించుకొనిన యశోదాదేవి ఇలా స్తోత్రం చేస్తోంది..

“విష్ణుమూర్తి అన్ని లోకాలకు ఆధారంగా నిలబడినవాడు. ఈ బ్రహ్మాండం అంతటా వ్యాపించి ఉన్న

ఆ మహాత్ముడైన విష్ణువు వల్లనే నాకు ఈ విశ్వరూపం కనబడింది. నా బుద్ధి చలించిపోయింది. నా

దుఃఖాలన్నీ పోవడానికి ఆ మహా విష్ణువునే శరణు కోరుతాను.

10.1-346-క.

నా మగడు నేను గోవులు

నీమందయు గోపజనులు నిబ్బాలుని నె

మోమున నున్న విధముఁ గని

యేమటితిమి గాక యీశుఁ డీతఁడు మాకున్".

టీకా:

నా = నా యొక్క; మగడు = భర్త; నేనున్ = నేను; గోవులున్ = పశువులు; ఈ = ఈ; మందయున్ = పల్లె; గోపజనులును = యాదవులు; ఈ = ఈ; బాలుని = పిల్లవాని; నెఱి = నిండైన; మోమునన్ = ముఖము నందు; ఉన్న = ఉన్న; విధమున్ = విధానమును; కని = చూసి; ఏమటితిమి = భ్రమ పడితిమి; కాక = తప్పించి; ఈశుడు = భగవంతుడు; ఇతడున్ = ఇతను; మా = మా అందరి; కున్ = కి.

భావము:

"ఈ బాలకుని నిండు ముఖము నందు నేను, నా భర్త, గోవులు, గోపగోపికా జనులు, ఈ వ్రేపల్లెలో ఉన్న మేమందరము ఉన్నతీరు కనుగొని ఏమరుపాటు చెందాము(ను) తప్పించి, ఇతడు సాక్షాత్తు మా కందరికీ ప్రభువైన ఈశ్వరుడు"

అని యశోదాదేవి భావించసాగింది.

10.1-347-వ.

అని తన్ను పరమేశ్వరుండని తలంచుచున్న యశోద యందు నా కృష్ణుండు వైష్ణవమాయం బొందించిన.

టీకా:

అని = అని; తన్ను = అతనిని; పరమేశ్వరుండు = భగవంతుడు; అని = అని; తలంచుచున్ = ఎంచుచున్నట్టి; యశోదన్ = యశోద; అందున్ = ఎడల; ఆ = ఆ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వైష్ణవ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయన్ = మహిమను; పొందించినన్ = కలిగించగా.

భావము:

బాలకృష్ణుడు ఇలా తనను భగవంతుడైన శ్రీమహావిష్ణువుగా భావిస్తూ ఉన్న యశోదకు మళ్ళీ వైష్ణవమాయను ఆవరింపజేశాడు

10.1-348-క.

జడనుపడి యెలుక చెడి యా

పడతుక సర్వాత్ముఁ డనుచుఁ బలుకక యతనిం

గొడుకని తొడపై నిడుకొని

కడు వేడుకతోడ మమతఁ గావించె నృపా!"

టీకా:

జడనుపడి = మూఢత్వములో పడిపోయి; ఎలుక = జ్ఞానము; చెడి = పోయి; ఆ = ఆ; పడతుక = పడతి; సర్వాత్ముడు = విష్ణుమూర్తి; అనుచున్ = అనుచు; పలుకక = అనకుండా; అతనిన్ = అతనిని; కొడుకు = పుత్రుడు; అని = అని; తొడ = ఒడి; పైన్ = మీద; ఇడుకొని = పెట్టుకొని; కడు = మిక్కిలి, అధికమైన; వేడుక = కుతూహలము; తోడన్ = తోటి; మమతన్ = ప్రీతి; కావించెన్ = చేసెను; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్నహారాజా! ఆ మాయా ప్రభావంవలన యశోద మోహం చెంది, బాలకృష్ణుడు సర్వాత్ముడే అనే విషయం మరచిపోయింది. అతడు తన కొడుకే అనుకుంటూ ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకొని చక్కగా ముద్దులాడింది"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నంద యశోదల పూర్వజన్మ

10.1-349-వ.

అనిన విని రా జిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రాజు = పరీక్షితు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా శుకమహర్షి యశోద బాలకృష్ణుని ముద్దు చేస్తోంది అని చెప్పగా విని పరీక్షిత్తుహారాజు ఇలా అన్నాడు.

10.1-350-ఆ.

"జగదధీశ్వరునకుఁ జన్మిచ్చు తల్లి గా

నేమి నోము నోచె నీయశోద?

పుత్రుఁ డనుచు నతనిఁ బోషించు తండ్రి గా

నందుఁ డేమి జేసె? నందితాత్మ!

టీకా:

జగదధీశ్వరున్ = హరి {జగదధీశ్వరుడు - జగత్ (లోకము) లన్నిటికి అధీశ్వరుడు (సర్వోత్కృష్ట అధిపతి), విష్ణువు}; కున్ = కి; చన్ను = చనుబాలు; ఇచ్చు = తాగించెడి; తల్లి = అమ్మ; కాన్ = అగుటకు; ఏమి = ఎట్టి; నోమున్ = నోములను; నోచెన్ = చేసెనో; ఈ = ఈ; యశోద = యశోద; పుత్రుడు = కుమారుడు; అనుచున్ = అంటూ; అతనిన్ = అతనిని; పోషింపన్ = పెంచుటకు; తండ్రి = తండ్రి; కాన్ = అగుటకు; నందుడు = నందుడు; ఏమి = ఎట్టి (ప్రణ్యములు); చేసెన్ = చేసెను; నందితాత్మ = శుకయోగి {నందితాత్మ - ఆనందమున ఉన్న ఆత్మ కలవాడు, శుకుడు}.

భావము:

శుకమహర్షి! నీవు ఆత్మానందం పొందిన వాడవు. ఈ లోకాలన్నిటికీ ప్రభువూ భగవంతుడూ అయిన శ్రీకృష్ణునికి పాలిచ్చి పెంచే తల్లిగా జన్మించడానికి యశోదాదేవి పూర్వజన్మలో ఏమి నోములు నోచిందో? శ్రీ హరిని పోషించే తండ్రిగా పుట్టడానికి నందగోపుడు ఏమి తపస్సులు చేసాడో?

10.1-351-క.

ప్రబ్బిన భక్తిని హరిపైఁ

రబ్బంబులు చెప్పి కవులు కైవల్యశ్రీ

కబ్బుదు రట! హరిపోషణ

మబ్బిన తలదండ్రు లెచటి కబ్బుదురొ? తుదిన్."

టీకా:

ప్రబ్బిన = సందడించు; భక్తిని = భక్తితో; హరి = విష్ణుమూర్తి; పైన్ = మీద; కబ్బంబులున్ = కావ్యములు {కావ్యము (ప్ర) - కబ్బము (వి)}, కవిత్యము; చెప్పి = రచించి; కవులున్ = పండితులు; కైవల్యశ్రీ = మోక్షసంపద; కిన్ = కున్; అబ్బుదురు = చెందుదురు; అట = అంటారు; హరి = శ్రీహరి యొక్క; పోషణమున్ = పెంచుట; అబ్బిన = లభించిన; తలదండ్రులు = తల్లిదండ్రులు; ఎచటి = ఎంతగొప్పపదమున; కిన్ = కు; అబ్బుదురొ = పొందెదరు; తుదిన్ = చివరకు.

భావము:

కవీశ్వరులు ఎంతో భక్తితో శ్రీమహావిష్ణువు మీద కావ్యాలు వ్రాసి, మోక్షలక్ష్యకటాక్షానికి పాత్రులు అవుతారు. మరి ఆ విష్ణుమూర్తినే కని, పెంచి, పోషించే అదృష్టానికి నోచుకున్న తల్లిదండ్రులు ఏ లోకానికి చేరుతారో?"

10.1-352-వ.

అనిన విని రాజయోగికి శుకయోగి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రాజయోగి = పరీక్షిత్తున; కిన్ = కు; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని రాజయోగి అయిన పరీక్షిన్నహారాజు అడుగగా, యోగిబ్రహ్మ శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-353-నీ.

"అవనీశ! విను ద్రోణుఁ డనువాఁడు వసువుల-

యందు ముఖ్యుఁడు; ధర యతని భార్య;

వారి నిద్దఱు బ్రహ్మ వసుధపై జన్మించు-

డంచుఁ బంపిన వార లతనిఁ జూచి

"విశ్వేశ్వరుండైన విష్ణుసేవారతి-

మాకిచ్చితేనిని మహి జనింతు"

మనవుడు "నట్ల కా"కనియె వేల్పులపెద్ద-

యాద్రోణుఁ డీ నందుఁడై జనించె

10.1-353.1-ఆ.

ధర యశోద యయ్యె; ధనుజేంద్రవైరియుఁ

గమలగర్భమాట గ్రారవించి

తల్లిదండ్రు లనుచుఁ దగ వారి మన్నించె;

నధిక భక్తితోడ నలరి రిట్లు.

టీకా:

అవనీశ = రాజా {అవనీశుడు - అవని (భూమి)కి ప్రభువు, రాజు}; విను = వినుము; ద్రోణుడు = ద్రోణుడు; అనువాడు = అనెడివాడు; వసువుల = వసువులు; అందున్ = లో; ముఖ్యుడు = ముఖ్యమైనవాడు; ధర = ధర అనెడి యామె; అతని = అతని యొక్క; భార్య = భార్య; వారిన్ = వారిని; ఇద్దఱన్ = ఇద్దరిని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; వసుధ = నేల; పైన్ = మీద; జన్మించుడు = పుట్టండి; అంచున్ = అనుచు; పంపినన్ = పంపించగా; వారలు = వారు; అతనిన్ = అతనిని; చూచి = ఉద్దేశించి; విశ్వేశ్వరుండు = లోకము లన్నిటికి ప్రభువు; ఐన = అయిన; విష్ణు = నారాయణుని; సేవా

= కొలుచుట యందలి; రతిన్ = ఆసక్తి; మా = మా; కున్ = కు; ఇచ్చి = ప్రసాదించితివి; ఏనిని = ఐనచో; మహిన్ = భూలోకమున; జనింతుము = పుట్టెదము; అనవుడు = అనగా; అట్ల = అట్లనే; కాక = అగుగాక; అనియె = పలికెను; వేల్పులపెద్ద = బ్రహ్మదేవుడు (వేల్పులపెద్ద - దేవతలందరి లోను అధికుడు , బ్రహ్మ); ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ద్రోణుడి = ద్రోణుడే; ఈ = ఈ; నందుడు = నందుడు; ఐ = అయ్యి; జనించెన్ = పుట్టెను.

ధర = ధర; యశోద = యశోదగా; అయ్యెన్ = పుట్టెను; దనుజేంద్రవైరియున్ = శ్రీహరి (దనుజేంద్రవైరి- రాక్షసులకు శత్రువు, విష్ణువు); కమలగర్భు = బ్రహ్మదేవుని; మాటన్ = పలుకును; గారవించి = మన్నించి; తల్లిదండ్రులు = తల్లిదండ్రులు; అనుచున్ = అనుచు; తగన్ = చక్కగా; వారి = వారిని; మన్నించెన్ = గౌరవించెను; అధిక = గాఢమైన; భక్తి = భక్తి; తోడన్ = తోటి; అలరిరి = ఒప్పిరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ.

భావము:

"ఓ పరీక్షిత్తు మహారాజా! చెప్తాను విను! వసువులు అనే దేవతలలో "ద్రోణుడు" అనేవాడు ముఖ్యుడు; అతని భార్య "ధర"; బ్రహ్మదేవుడు వారిద్దరినీ భూలోకంలో జన్మించమని ఆదేశించాడు; "విశ్వేశ్వరుడైన విష్ణుమూర్తిని సేవించే భాగ్యం ప్రసాదించినట్లు అయితే అలాగే భూమిపై జన్మిస్తాము" అన్నారు ఆ దంపతులు; బ్రహ్మదేవుడు "అలాగే" అని అనుగ్రహించాడు; ఆ ద్రోణుడు అనే వసువే ఈ నందుడుగా జన్మించాడు, ధరాదేవి అనే వసువే యశోద; శ్రీమన్నారాయణుడు కూడా బ్రహ్మదేవుని మాట మన్నించి ఆ దంపతులను తల్లిదండ్రులుగా అంగీకరించాడు; ఎంతో భక్తితో, సంతోషంతో గౌరవించాడు;

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చిలుకుతున్న కవ్వం పట్టుట

10.1-354-వ.

అంత నొక్కనాడు తన యింటికడ పాప లందఱు నయ్యై పనులందుఁ బంపుపడిపోయిన నందసుందరి సంరంభంబునం దరికంబంబు కడఁ గుదురున నొక్క దధికుంభంబు పెట్టి మిసిమిగల మీఁగడపెరుగు గూడంబోసి వీఁక నాఁక త్రాడు కవ్వంబున నలంవరించి.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = రోజు; తన = తన యొక్క; ఇంటి = నివాసము; కడన్ = వద్ద; పాపలు = సేవకురాళ్ళు; అందఱున్ = అందరు; అయ్యై = వేరువేరు; పనులు = పనులు; అందున్ = లో; పడిపోయినన్ = మునిగిపోగా; నంద = నందుని యొక్క; సుందరి = భార్య; సంరంభంబునన్ = వేగిరపాటుతో; తరి = చిలుకుటకైన; కంబంబున్ = స్తంభము; కడన్ = వద్ద; కుదురున్ = కుండ పెట్టి కుదురు మీద {కుదురు - కుండ కదలకుండ కుండ క్రింద పెట్టిడి గుండ్రని చుట్ట}; ఒక్క = ఒకానొక; దధి = పెరుగు; కుంభంబు = కుండను; పెట్టి = ఉంచి; మిసిమి = వెన్న; కల = ఉన్నట్టి; మీగడ = తొరకకట్టిన; పెరుగున్ = పెరుగులను; కూడన్ = కలియ; పోసి = పోసి; వీకన్ = పూనికతో; నాకత్రాడు = కవ్వపుతాడు; కవ్వంబునన్ = కవ్వమునకు; అలంవరించి = చక్కగాచుట్టి.

భావము:

ఒక రోజు యశేదాదేవి ఇంటివద్ద ఉన్న యువతులు అందరూ వారి పనులమీద వెళ్ళిపోయారు. యశోదాదేవి పెరుగు చిలకడానికి చిలుకు స్తంభం వద్ద కుదురు పెట్టి, దానిమీద పెరుగు కుండను పెట్టింది. తరిత్రాటిని కవ్వానికి తగిలించి పెరుగు చిలకడం మొదలు పెట్టింది.

10.1-355-^{సీ}.

క్రరకమలారుణ క్షాంతి గవ్వపు ద్రాడు-

పవడంపు నునుదీచ పగిది మెరియ;

గ్రమముతో రజ్జు వాక్రర్షింప బాలిండ్లు-

వీడ్వడి యొండొంటి వీక నొత్త;

గుచకుంభములమీది కొంగు జాఱగ జిక్కు-

పడుచు హారావళుల్ బయలుపడగ;

బొడమిన చెమటతో బొల్పారు నెమ్మోము-

మంచు పైబడిన పద్మంబు దెగడ;

10.1-355.1-తే.

గౌను నులియంగఁ; గంకణక్వణన మెసంగఁ;
దులుము బిగివీడఁ; గర్జికాద్యుతులు మెఱయ;
బాలు నంకించి పాడెడి పాట వలనఁ
దరువు లిగురొత్త బెరు గింతి దరువఁ జొచ్చె.

టీకా:

కర = చేతులు అనెడి; కమల = పద్మముల; అరుణ = ఎఱుని; కాంతిన్ = మెరుపువలన; కవ్వపుత్రాడు
= నాకతాడు, తరితాడు; పవడంపు = పగడాల; నును = నున్నటి; తీవ = తీగలాగ; పగిదిన్ = వలె;
మెఱయన్ = ప్రకాశించుచుండగా; క్రమము = ఒకపద్ధతి; తోన్ = ప్రకారము; రజ్జువున్ = తాడును;
ఆకర్షింపన్ = పట్టుకొని లాగుతుండగా; పాలిండ్లు = స్తనములు; వీడ్వడి = విడివిడిగానై; ఒండొంటిన్
= ఒకదానినొకటి; వీకన్ = గట్టిగా; ఒత్తన్ = ఒరసికొనగా; కుచ = స్తనములు అనెడి; కుంభముల =
కుండల; మీది = మీద ఉన్న; కొంగు = చీరకొంగు; జాఱగన్ = జారుచుండగా; చిక్కుపడుచున్ =
మెలికలుపడుతు; హార = మెడలోనిదండల; ఆవళుల్ = వరుసలు; బయలుపడగన్ =
బయటికిరాగా; పొడమిన = పుట్టిన; చెమట = చెమటబిందువుల; తోన్ = తోటి; పొల్పారు =
అందంగా కనబడుతుండగా; నెఱ = నిండైన; మోము = ముఖము; మంచు = మంచు బిందువులు;
పైన్ = మీద; పడిన = పడినట్టి; పద్మంబున్ = పద్మములను; తెగడన్ = పరిహసించగా; కౌను =
నడుము.

నులియంగన్ = ఊగిసలాడగా; కంకణ = చేతికంకణముల, గాజుల; క్వణన = శబ్దము; ఎసగన్ =
అతిశయించగా; తులుము = జుట్టుముడి; బిగి = బిగింపు; వీడన్ = వదులుకాగా; కర్జికా = చెవి
ఆభరణముల; ద్యుతులు = కాంతులు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; బాలున్ = బాలకృష్ణుని;
అంకించి = ఉద్దేశించి; పాడెడి = పాడుతున్న; పాట = పాట; వలన = వలన; తరువులు = చెట్లు;
ఇగురొత్తన్ = చిగురించునట్లుగా; పెరుగున్ = పెరుగును; ఇంతి = యశోద; తరువజొచ్చె =
చిలకసాగెను.

భావము:

అలా యశోదాదేవి పెరుగు చిలుకుతుండగా, ఆమె చేతుల అరుణకాంతులు కవ్వం తాటిపై పడి
అది పగడపుతీగలాగ మెరుస్తోంది. తాడును క్రమపద్ధతిలో ఒకదాని తరువాత ఒకటి లాగుతుంటే,

ఆమె పాలిండ్లు ఒకదానితో ఒకటి ఒరుసుకుంటున్నాయి. వక్షోజాలపై ఉన్న కొంగు జారుతోంది. మెడలోని హారాలు చిక్కు పడుతూ కనబడుతూ ఉన్నాయి. పట్టిన చెమట బిందువులతో అందంగా ఉన్న ముఖం మంచుబిందువులు చెందిన తామరపూవు కన్నా మనోహరంగా ఉంది. సన్నని నడుము జవజవలాడుతూ ఉంది. చేతుల గాజలు గలగలలాడుతూ ఉన్నాయి. కొప్పుముడి బిగింపు సడలుతూ ఉంది. చెవుల కమ్మల కాంతులు తళుక్కుమంటూ ఉన్నాయి. ముద్దు కృష్ణుని ఉద్దేశించి ఆమె పాడేపాటకు చెట్లు చిగురుస్తూ ఉన్నాయి. ఇలా యశోదాదేవి పెరుగు చిలుకుతూ ఉంది.

10.1-356-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

యశోద పెరుగు చిలుకుతూ ఉండగా.

10.1-357-క.

సుడియుచు వ్రాలుచుఁ గిదుకుచు

చడి గొట్టుచు "నమ్మ! రమ్మ; చన్ని" మృనుచున్

వెడవెడ గంతులు వైచుచుఁ

కడవఁ గదిసి బాలకుండు కవ్వముఁ బట్టెన్.

టీకా:

సుడియుచున్ = గుండ్రంగా తిరుగుతూ; వ్రాలుచున్ = వాలిపోతూ; కిదుకుచున్ = గారాలుపోతూ;

చడిగొట్టుచున్ = గోలచేస్తూ, చప్పుళ్ళు చేస్తూ; అమ్మ = తల్లి; రమ్మ = రా; చన్ను = చనుబాలు; ఇమ్ము

= ఇయ్య; అనుచున్ = అంటూ; వెడవెడ = పిల్లిగంతులు; వైచుచున్ = వేస్తూ; కడవన్ =

పెరుగుకుండను; కదిసి = చేరి; బాలకుండు = పిల్లవాడు; కవ్వమున్ = కవ్వమును; పట్టెన్ = పట్టుకొన్నాడు.

భావము:

కృష్ణబాలకుడు ఆమె చుట్టూ తిరుగుతూ, మీద పడుతూ, పైటలాగతూ అల్లరి చేయసాగాడు. "అమ్మా! రావే! నాకు పాలియ్యవే!" అంటూ గంతులు వేస్తూ దగ్గరకొచ్చి, చిన్నారి కన్నయ్య కవ్వాన్ని కదలకుండా పట్టుకున్నాడు.

10.1-358-క.

కవ్వముఁ బట్టిన ప్రియసుతు

నవ్వనరుహనేత్ర దిగిచి యంకతలమునన్

నవ్వుచు నిడుకొని కూకటి

దువ్వుచుఁ జన్నిచ్చె; నతఁడు దూఁటుఁచుఁ గుడిచెన్.

టీకా:

కవ్వమున్ = కవ్వమును; పట్టిన = పట్టుకొనిన; ప్రియ = ముద్దుల; సుతున్ = పుత్రుని; ఆ = ఆ;
వనరుహనేత్ర = సుందరి (వనరుహనేత్ర - వనరుహ (పద్మములవంటి) నేత్రములు కలామె, స్త్రీ); తిగిచి
= తీసుకొని; అంకతలమునన్ = ఒడిలో; నవ్వుతున్ = నవ్వుతూ; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; కూకటిన్ =
జుట్టుపిలక; దువ్వుచున్ = దువ్వుతూ; చన్ను = చనుబాలు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అతడున్ = అతను;
దూటుచున్ = పీల్చుచు; కుడిచెన్ = తాగెను.

భావము:

యశోదాదేవి కవ్వం పట్టుకున్న తన కొడుకు కృష్ణుడిని నవ్వుతూ దగ్గరకు తీసుకుంది. ఒళ్లో కూర్చుండ బెట్టుకుంది. ప్రేమగా జుట్టు దువ్వుతూ అతనికి పాలు ఇవ్వసాగింది. నల్లనయ్య చక్కగా తల్లిరొమ్ములో తలదూర్చి తాగుతున్నాడు.

10.1-359-మ.

కడుపారం జనుబాలు ద్రావని సుతుం గంజాక్షి పీఠంబుపై
నిడి పొంగారెడు పాలు డించుటకునై యేగంగఁ దద్బాలుఁ డె
క్కుడు కోపంబున వాఁడిఱాత దధిమత్తుంభంబుఁ బోఁగొట్టి తెం
పడరం గుంభములోని వెన్నఁ దినె మిథ్యాసంకులద్బాష్పుఁడై.

టీకా:

కడుపారన్ = కడుపునిండుగా; చనుబాలు = చనుబాలు; ద్రావని = తాగుటపూర్తిచేయని; సుతున్ =
పుత్రుని; కంజాక్షి = పద్మాక్షి; పీఠంబు = పీఠ; పైన్ = మీద; ఇడి = పెట్టి; పొంగారెడు =
పొంగిపోవుచున్న; పాలున్ = పాలను; డించుట = పొయ్యి మీంచి దింపుట; కున్ = కోసము; ఐ =
అయ్య; ఏగంగన్ = వెళ్ళగా; తత్ = ఆ; బాలుడు = పిల్లవాడు; ఎక్కుడు = అధికమైన; కోపంబునన్ =
కోపముతో; వాడి = సూదియైన; ఱాతన్ = రాయితో; దధిమత్తుంభంబున్ = పెరుగుతో
నిండుగానున్న కుండను; పోగొట్టి = పగులగొట్టి; తెంపు = పెంకితనము; అడరన్ = పెరిగిపోగా;
కుంభము = కుండ; లోని = అందలి; వెన్నన్ = వెన్నను; తినెన్ = తినెను; మిథ్యా = దొంగ; సంకులత్ =
కారుతున్న; బాష్పుడు = కన్నీరు కలవాడు; ఐ = అయ్య.

భావము:

కవ్వం పట్టుకున్న చిన్నారి కృష్ణునికి యశోదాదేవి పాలు ఇస్తూ, పొయ్యిమీది పాలు
పొంగిపోతున్నాయి అని చూసింది. అతను పాలు తాగటం పూర్తికాకుండానే పీటమీదకి
దింపేసింది. పాలకుండ దింపడానికి గబగబా లోపలికి వెళ్ళింది. తన కడుపు నిండకుండా
మధ్యలో వెళ్ళిందని కోపంతో వాడిరాతితో నిండుగా ఉన్న పెరుగుకుండను పగులగొట్టాడు.
పగిలిన కుండలోని వెన్నను తినసాగాడు. పైపెచ్చు దొంగకన్నీళ్లు కారుస్తూ ఏడవటం మొదలెట్టాడు.

10.1-360-వ.

అంత నా లోలలోచన పాలు డించి వచ్చి వికలంబు లయిన దధికుంభ శకలంబులఁ బొడఁగని
తుంటకొడుకు వెన్నదింట యెఱింగి నగుచు నా కలభగామిని యతనిం గానక చని చని.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; లోలలోచన = సుందరి {లోల లోచన - చలించెడి కన్నులు కలామె, స్త్రీ};
పాలున్ = పాలను; డించి = పొయ్యిమీదనుంచి దించి; వచ్చి = వెనుకకు వచ్చి; వికలంబులు =
పగిలిపోయిన; దధికుంభ = పెరుగుకుండ; శకలంబులన్ = పెంకులను; పొడగని = చూసి; తుంట =
తుంటరి; కొడుకు = కుమారుడు; వెన్నన్ = వెన్నని; తింటన్ = తినుట; ఎటింగి = తెలిసికొని; నగుచున్
= నవ్వుతూ; ఆ = ఆ; కలభగామిని = సుందరి {కలభగామిని - కలభ (ఎనుగుగున్న వంటి) నడక
కలామె, స్త్రీ}; అతనిన్ = అతనిని; కానక = కనుగొనలేక; చనిచని = బాగా తిరిగి.

భావము:

యశోదాదేవి పొయ్యిమీది పాలు దించి వచ్చింది. పగిలిపోయిన పెరుగుకుండ ముక్కలను
చూసింది. తుంటరి కొడుకు వెన్న మీగడలు తిన్నాడని గ్రహించి నవ్వుకుంటూ చూస్తే, కొంటె
కృష్ణుడు కనిపించలేదు. అతణ్ణి వెతుక్కుంటూ బయలుదేరింది యశోద.

10.1-361-ఆ.

వికచకమలనయన వేటొక యింటిలో

వెలయ టోలు దిరుగవేసి యెక్కి

యుట్టిమీది వెన్న నులుకుచు నొక కోతి

పాలు జేయుచున్న బాలుని గనియె.

టీకా:

వికచకమలనయన = పడతి {వికచ కమల నయన - విరిసిన పద్మముల వంటి కన్నులు కలామె,
స్త్రీ}; వేటొక = మరొకరి; ఇంటి = నివాసము; లోన్ = అందు; వెలయన్ = చక్కగా; టోలున్ = రోటిని;
తిరుగవేసి = తిరగేసి; ఎక్కి = పైకెక్కి; ఉట్టి = ఉట్టి {ఉట్టి - పాలు పెరుగాదులు దాచుట కోసం
వేళ్ళాడలా కట్టబడెడి చిక్కము}; మీది = పైనున్న; వెన్నన్ = వెన్నను; ఉలుకుచున్ = బెదురుతూ; ఒక
= ఒకానొక; కోతి = కోతి; పాలున్ = కిపెట్టుట; చేయుచున్న = చేస్తున్న; బాలునిన్ = పిల్లవానిని;
కనియెన్ = చూసెను.

భావము:

ఇంట్లో పెరుగుకుండ పగలగొట్టిన కృష్ణుడు, అక్కడ మరొక ఇంటిలో ఒక రోలుని తిరగేసి, చక్కగా దానిమీద ఎక్కాడు. ఉట్టిమీద ఉన్న వెన్నతీసి బెదురుతూనే ఒక కోతికి పెడుతున్నాడు. యశోదమ్మ వచ్చి అతడు చేస్తున్న ఆ అల్లరి పని చూసింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : యశోద కృష్ణుని అదిలించుట

10.1-362-ము.

కని చేతన్ సెలగోలఁ బట్టికొనుచుం "గానిమ్ము గానిమ్ము రా
తనయా! యెవ్వరి యందుఁ జిక్కుపడ నేదండంబునుం గాన నే
వినివారంబును బొంద నే వెఱపు నే విభ్రాంతియుం జెంద ము
న్ననియో నీవిటు నన్నుఁ గైకొనమి నేడారీతి సిద్ధించునే."

టీకా:

కని = చూసి; చేతన్ = చేతితో; సెలగోల = చెర్నాకోల, కొరడాకట్ట సెలగోల - కట్టచివర తాడువంటిది
ఉండి గుట్టబృందీ ఆదుల తోలు కొరడాకట్ట, చెర్నాకోల; పట్టికొనుచున్ = పట్టుకొంటు; కానిమ్ము =
చెయ్యి; కానిమ్మురా = అలానే చెయ్యి; తనయా = కొడుకా; ఎవ్వరి = ఎవరి; అందున్ = కును;
చిక్కుపడన్ = దొరకినవాడను కాను; ఏ = ఎట్టి; దండంబునున్ = శిక్షించుటను; కానన్ =
చూసినవాడను కాను; ఏ = ఎట్టి; వినివారంబునున్ = నిర్బంధమును; పొందన్ = పొందినవాడను
కాను; ఏ = ఎట్టి; వెఱపున్ = బెదిరించుటను; ఏ = ఏట్టి; విభ్రాంతియున్ = తొందరపాటులు; చెందన్
= చెందినవాడను కాను; మున్ను = ఇప్పటివరకు; అనియో = అనగా ఏమి; నీవు = నువ్వు; ఇటున్ =
ఇలా; నన్నున్ = నన్ను; కైకొనమి = లక్ష్యపెట్టకపోవుట; నేడు = ఇవాళ; ఆరీతిన్ = ఆవిధముగ;
సిద్ధించునే = జరుగునా, జరుగదు.

భావము:

కృష్ణుడు కోతికి వెన్న పెడుతూ అల్లరిచేస్తుండటం చూసిన యశోద బెత్తం చేతిలో పట్టుకొని
"కన్నయ్యా! నువ్వు ఇప్పటివరకూ ఎవరి చేతికీ చిక్కలేదనీ, నిన్ను ఎవరూ శిక్షించలేరని, ఎవరూ
అడ్డుకోలేరని, నిన్ను భయపెట్టరనీ, నీకు అదురూ బెదురూ లేకుండా పోయింది. అందుకే గదా నా
మాట బొత్తిగా వినటంలేదు! సరే కానియ్యి! ఇవాళ ఎలా తప్పించుకుంటావో చూస్తాను"

10.1-363-వ.

అని యదలించుచు కొడుకు నడవడిం దలంచి తనుమధ్య దన మనంబున.

టీకా:

అని = అని; అదిలించుచున్ = బెదిరించుచు; కొడుకున్ = పుత్రుని; నడవడిన్ = ప్రవర్తనను; తలంచి
= తలచికొని; తనుమధ్య = ఇంతి {తను మధ్య - సన్నని నడుము కలామె, స్త్రీ}; తన = ఆమె యొక్క;
మనంబునన్ = మనసునందు.

భావము:

అంటూ యశోద కృష్ణున్ని అదలిస్తూ, తన కొడుకు దుడుకుతనం తలచుకుంటూ ఇలా
అనుకుంటోంది..

10.1-364-నీ.

"బాలుఁ డీతండని భావింతు నందునా-

యే పెద్దలును నేర రీక్రమంబు

వెఱ పెఱుంగుటకు నై వెఱిపింతు నందునా-

కలిగి లే కొక్కఁడు గాని లేఁడు

వెఱపుతో నా బుద్ధి వినిపింతు నందునా-

తనుఁ దాన యై బుద్ధిఁ దప్పకుండు

నొం డెఱుంగక యింట నుండెడి నందునా-

చొచ్చి చూడని దొకచోటు లేదు

10.1-364.1-ఆ.

తన్ను నెవ్వరైనఁ దలపోయఁ బాటెడి

యోజ లేదు భీతి యొక టెఱుంగఁ

డెలమి నూరకుండఁ డెక్కసక్కెము లాడుఁ

బట్టి శాస్త్రజేయు భంగి యెట్లు?"

టీకా:

బాలుడు = పిల్లవాడు; ఈతండు = ఇతను; అని = అని; భావించునందునా = అనుకొందామంటే; ఏ = ఎలాంటి; పెద్దలును = పెద్దవారుకూడ; నేరరు = చేయలేరు; ఈక్రమంబున్ = ఈవిధముగా; వెఱపున్ = భయము; ఎఱుంగుటకు = చెప్పుటకు; ఐ = కోసము; వెఱపించును = భయపెట్టెదను; అందునా = అనుకొందామంటే; కలిగిలేక = లేకలేక; ఒక్కడు = ఇతడొక్కడే; కాని = తప్పించి; లేదు = మరొకడులేదు; వెఱపు = భయపెట్టుట; తోన్ = తోటి; నా = నా యొక్క; బుద్ధిన్ = మంచిబుద్ధిని; వినిపించున్ = చెప్పెదను; అందునా = అనుకొందామంటే; తనున్ = తనంతట; తాన = తానే; ఐ = ఉండి; బుద్ధిన్ = మంచిబుద్ధిని; తప్పకుండున్ = క్రమముగానుండును; ఒండున్ = ఇతర విషయములేవీ; ఎఱుంగక = తెలిసికొనకుండ; ఇంటన్ = ఇంట్లోనే; ఉండెడిన్ = ఉండుము; అందునా = అనుకొందామంటే; చొచ్చి = దూరి; చూడనిది = చూడనట్టిది; ఒక = ఒక్కటైనా; చోటు = స్థలము; లేదు = లేదు.

తన్నున్ = అతనిని; ఎవ్వరైనన్ = ఎవరైనాసరే; తలపోయెన్ = తలచుకొనినచో; పాటెడి = పరిగెట్టిపోయెడి; ఓజ = విధము; లేదు = లేదు; భీతి = భయము; ఒకటెఱుంగడు = అసలులేదు; ఎలమిన్ = చక్కగా; ఊరకుండడు = ఊరుకోడు; ఎకసక్కెములు = వంకరమాటలు; ఆడున్ = పలుకును; పట్టి = పట్టుకొని; శాస్త్ర = తగినశిక్ష; చేయన్ = చేయవలసిన; భంగి = విధము; ఎట్లు = ఏమిటి.

భావము:

కన్నయ్యని పోనీ పసిపిల్లాడులే అనుకుందామంటే, ఇలాంటి నడవడి పెద్దలకు ఎవరికి తెలియదు; పోనీ ఇతడికి కొద్దిగా భయం చెబ్బాం అనుకుందామంటే, లేకలేక పుట్టినవాడు వీడొక్కడే మరోడు లేడాయె; బెదిరించి బుద్ధులు నేర్పడాం అంటే, తనంతట తనే బుద్ధిగా ఉంటున్నాడాయె; అలాగనీ ఏమి తెలియకుండా ఇంట్లో కూర్చుంటాడులే అనుకుంటే, వీడు వెళ్ళని చోటు, చూడని చోటు ఏదీ లేనే లేడాయె; తనని ఎవరైనా చూస్తే పారిపోదామనే ఆలోచనే కూడా వీడికి రాదు; అసలు భయం అన్నదే తెలియదు; మళ్ళీ ఊరికే ఉండడు, ఎకసెక్కాలాడుతూనే ఉంటాడు; వీణ్ణి పట్టుకొని తగిన శాస్త్రీ చేయటం ఎలా?

10.1-365-వ.

అని వితర్కించి.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించి = బాగుగ తర్కించుకొని.

భావము:

కన్నయ్యకు బుద్ధి చెప్పటం ఎలా అని ఆలోచించుకుంటోంది

10.1-366-క.

లా^లనమున బహుదోషము

లో^{లి}ం బ్రాపించుఁ దాడ^{నో}పాయములన్

జా^ల గుణంబులు గలుగును

బా^{లు}రకును దాడనంబ ^పథ్యం బరయన్.

టీకా:

లాలనమునన్ = గారాబముచేత; బహు = అనేకమైన; దోషములు = లోపములు; ఓలీన్ = క్రమముగా; ప్రాపించున్ = కలుగును; తాడనోపాయములన్ = దండోపాయములచేత; చాలన్ = మిక్కిలిగ, చాలా; గుణంబులున్ = సుగుణములు; కలుగును = లభించును; బాలురు = మగపిల్లల; కును = కు; తాడనంబ = కొట్టి దండించుటయే; పథ్యంబు = తగినపని, మందు; అరయన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

గారాబం మరీ ఎక్కువ చేస్తే పిల్లలు చివరికి చెడిపోతారు. అప్పుడప్పుడు తగలనిస్తుంటే మంచి గుణాలు అలవడతాయి. పిల్లల మితిమీరే అల్లరికి చక్కటి ఔషధం దండోపాయం.

“దండం దశగుణ భవేత్” అంటారు కదా.

“శ్లో| లాలనాద్బహవో దోషాన్తాడనాద్బహవో గుణాః|

తస్మాత్పత్రం చ శిష్యం చ తాడయేన్నతులాలయేత్||”

అని ఒక నీతిశాస్త్ర బోధ.

10.1-367-వ.

అని నిశ్చయించి కేలనున్న కోల జళిపించి “బాలా! నిలునిలు” మని బగ్గుబగ్గున నదల్చుచు దల్లి డగ్గటిన బెగ్గడిలిన చందంబున నగ్గలికచెడి టోలు డిగ్గ నుటికి.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని; కేలన్ = చేత; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కోలన్ = కొరడాకట్టను;

జళిపించి = వేగముగా ఊపి; బాలా = పిల్లవాడా; నిలునిలుము = ఆగిపోమ్ము; అని = అని;

బగ్గుబగ్గున = కోపముతో మండిపోతూ; అదల్చుచు = బెదిరించుచు; తల్లి = అమ్మ; డగ్గటినన్ =

దగ్గరకు రాగా; బెగ్గడిలిన = భయపడిపోయిన; చందంబునన్ = విధముగ; అగ్గలిక = ఉత్సాహము;

చెడి = పోయి; టోలున్ = రోటిని; డిగ్గన = దుమికి; ఉటికి = పరుగెట్టి.

భావము:

అల్లరి కృష్ణుని ఆగడాలు ప్రత్యక్షంగా చూసిన తల్లి యశోద..

దండించాలి అని నిర్ణయించుకొంది. చేతిలో బెత్తం పట్టుకొని కోపంతో ఝళిపిస్తూ "ఒరేయ్ పిల్లాడా!

ఆగక్కడ" అని అరుస్తూ యశోద దగ్గరకు వచ్చింది . కృష్ణ బాలుడు భయపడినట్లు ముఖం పెట్టి,

అల్లరి ఆపేసాడు. గభాలున రోలుమీంచి కిందకి దూకాడు

10.1-368-క.

గజ్జలు గల్లని మ్రోయగ

నజ్జలు త్రొక్కుటలు మాని యతిజవమున యో

షిజ్జనములు నగఁ దల్లియుఁ

బజ్జం జనుదేర నతఁడు పరువిడె నధిపా!

టీకా:

గజ్జలు = కాలిగజ్జలు; గల్లు = గల్లుగల్లు; అని = అని; మ్రోయగన్ = మోగుతుండగా; అజ్జలు = చిందులు; త్రొక్కుటలు = వేయుట; మాని = వదిలేసి; అతి = మిక్కిలి; జవమునన్ = వేగముగా; యోషిజ్జనములు = ఆడవాళ్ళు; నగన్ = నవ్వుతుండగ; తల్లియున్ = తల్లి; పజ్జన్ = కూడా; చనుదేరన్ = వస్తుండగా; అతడు = అతను; పరువిడెన్ = పరుగెట్టెను; అధిపా = రాజా.

భావము:

చిలిపి కృష్ణుడు చిందులు తొక్కుటలు మానేసి, చాలా వేగంగా పరుగు లంకించుకున్నాడు. కాలి

గజ్జలు గల్లు గల్లు మని మ్రోగుతున్నాయి. తల్లి యశోదాదేవి వెంట పరుగెట్టుకుంటూ వస్తోంది.

గోపికా స్త్రీలు నవ్వుతూ చూస్తున్నారు.

10.1-369-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అప్పుడు.

10.1-370-మ.

స్తనభారంబున డస్సి క్రుస్సి యసదై జవ్వాడు మధ్యంబుతో
జనిత స్వేదముతోఁ జలత్కబరితో ప్రస్తోత్తరీయంబుతో
వనజాతేక్షణ గూడ బాటి తిరిగెన్ వారింతుచున్ వాకిటన్
ఘనయోగీంద్ర మనంబులున్ వెనుకొనంగఁగా లేని లీలారతున్.

టీకా:

స్తన = స్తనముల; భారమునన్ = బరువు వలన; డస్సి = అలసిపోయి; క్రుస్సి = చిక్కిపోయి; అసదు =
సన్ననిది; ఐ = అయ్యి; జవ్వాడు = ఊగిపోయెడి; మధ్యంబు = నడుము; తోన్ = తోటి; జనిత = పట్టిన;
స్వేదము = చెమట; తోన్ = తోటి; చలత్ = కదిలిపోతున్న; కబరి = జట్టుముడి; తోన్ = తోటి; ప్రస్త =
జారిపోయిన; ఉత్తరీయంబు = పైట; తోన్ = తోటి; వనజాతేక్షణ = పద్మాక్షి; కూడ = వెంట; పాటి =
పరుగెట్టి; తిరిగెన్ = వెళ్ళెను; వారింతుచున్ = ఆగుమనుచు; వాకిటన్ = ఇంటి ముందటి వాకిట్లో;
ఘన = గొప్ప; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; మనంబులున్ = మనసులం దైనను;
వెనుకొనంగఁగాలేని = వెంబడింప జాలని; లీలారతున్ = విహారములు కలవానిని.

భావము:

యశోదామాత "ఆగు, ఆగు" అంటూ ఇంటి ముంగిలిలో పరుగెడుతున్న బాలకృష్ణుడి వెంట పరుగెడుతున్నది. పెద్ద వక్షోజాల బరువుతో అలసిపోతూ, వంగిపోతూ ఉంది. సన్నని నడుము జవజవలాడుతూ ఉంది. పరుగెట్టే వేగానికి కొప్పు కదిలి జారిపోతూ ఉంది. చమటలు కారిపోతూ ఉన్నాయి. పైట జారిపోతూ ఉంది. మహామహా యోగీంద్రుల మనస్సులు కూడా పట్టుకోలేని ఆ లీలాగోపాల బాలుణ్ణి పట్టాలనే పట్టుదలతో వెంటపడి తరుముతూ ఉన్నది. ఎంత అదృష్టం యశోదాదేవిది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుని తోలుకి కట్టుట

10.1-371-వ.

ఇట్లు గూడం జని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గూడంజని = వెంటబడి.

భావము:

యశోద ఇలా శ్రీకృష్ణబాలుడి వెంటపడి,

10.1-372-నీ.

స్తంభాదికంబులు దనకు నడ్డం బైన-

నిట్టట్లు చని పట్టినీనివాని

నీతప్పు సైరింపు మింక దొంగిలఁ బోవ-

నేనని మునుముట్ట నేడ్చువాని

గాటుక నెఱయంగఁ గన్నులు నులుముచు-

వెడలు కన్నీటితో వెగచువాని

నే దెస వచ్చునో యిది యని పలుమాలు-

సురుగుచు గ్రేగంట జూచువాని

10.1-372.1-ఆ.

గూడఁ బాటి పట్టుకొని వెఱపించుచు

జిన్న వెన్నదొంగ చిక్కె ననుచు

నలిగి కొట్టఁ జేతు లాడక పూబోడి

కరుణతోడ బాలుఁ గట్టఁ దలచి.

టీకా:

స్తంభ = స్తంభము; ఆదికంబులు = మున్నగునవి; తన = అతని; కిన్ = కి; అడ్డంబు = అడ్డము; ఐనన్ = వచ్చినచో; ఇట్టట్టు = ఇటునటు; చని = వెళ్లి; పట్టినని = పట్టుకోనీయని; వానిన్ = వాడిని; ఈ = ఈ ఒక్క; తప్పు = తప్పును; సైరింపుము = ఓర్చుకొనుము; ఇంకన్ = ఇక; దొంగిల = దొంగతనమునకు; పోవన్ = వెళ్ళును; నేను = నేను; అని = అని; మునుముట్టన్ = ముందుగానే; ఏడ్చు = ఏడ్చేసే; వానిన్ = వాడిని; కాటుక = కాటుక; నెఱయంగన్ = పాకిపోయెలాగ; కన్నులున్ = కళ్ళను; నులుముచున్ = నులుముకొనుచు; వెడలు = కారుతున్న; కన్నీరు = కన్నీరు; తోన్ = తోటి; వెగచు = వెక్కివెక్కి ఏడ్చెడి; వానిన్ = వాడిని; ఏ = ఏ; దెసన్ = వైపునుండి; వచ్చునో = వచ్చెస్తుందో; ఇది = ఈమె; అని = అని; పలు = అనేక; మాలు = సార్లు; సురుగుచున్ = స్రుక్కుచు; క్రేగంటన్ = ఓరకంటితో; చూచు = చూచెడి; వానిన్ = వాడిని; కూడబాటి = వెంటబడి.

పట్టుకొని = పట్టుకొని; వెఱపించుచున్ = బెదిరించుచు; చిన్న = చిన్నవాడైన; వెన్నదొంగ = వెన్నను దొంగిలించువాడు; చిక్కెను = దొరికెను; అనుచున్ = అంటు; అలిగి = కోపగించి; కొట్టన్ = కొట్టుటకు; చేతులు = చేతులు; ఆడక = రాక; పూబోడి = సుందరి {పూబోడి - పువ్వువలె సున్నితమైనామె, స్త్రీ}; కరుణ = దయ; తోడన్ = తోటి; బాలున్ = పిల్లవానిని; కట్టన్ = కట్టివేద్దామని; తలచి = భావించి.

భావము:

కృష్ణబాలుడు వాకిట్లో స్తంభాలు అడ్డంగా ఉంటే వాటి చాటున ఇటు అటు దొరక్కుండా పరిగెడుతున్నాడు; "ఈ ఒక్కసారికీ క్షమించవే! ఇంకెప్పుడూ దొంగతనం చేయనే!" అంటూ

మునుముందే ఏడుస్తున్నాడు; కాటుక చెదిరేలా కళ్ళు నులుము కుంటున్నాడు; కన్నీరు
కారుతుండగా వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నాడు; తన తల్లి ఎటువైపు నుంచి వస్తుందో అని బెదురుతూ
మాటి మాటికీ క్రీగంట చూస్తున్నాడు, పక్కలకు తప్పుకుంటున్నాడు; చివరికి ఎలాగైతేనేం వెంటబడి
తరుముతున్న యశోద "అమ్మయ్య! ఈ చిన్ని వెన్నదొంగచిక్కాడు." అంటూ భుజం పట్టుకుంది; కానీ
ఆమెకు కొట్టటానికి చేతులు రాలేదు, యశోద శరీరము, స్వభావము కూడా పువ్వువలె
సుతిమెత్తనైన పూబోడి కదా; కొడుకు మీద జాలిపడి కొట్టకుండా పోనీలే కట్టివేద్దా మనుకుంది;

10.1-373-వ.

ఇ ట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

యశోదాదేవి కృష్ణునితో ఇలా అంది.

10.1-374-క.

"వీరెవ్వరు? శ్రీకృష్ణులు

గారా? యెన్నడును వెన్న గ్రానరటు కదా!

చోరత్వం బించుకయును

నేరరటు! ధరిత్రి నిట్టి నియతులు గలరే?

టీకా:

వీరు = ఈ పెద్దమనిషి; ఎవ్వరు = ఎవరు; శ్రీకృష్ణులు = కృష్ణుడుగారు; కారా = కాదా; ఎన్నడును =
ఎప్పుడు; వెన్నన్ = వెన్నను; కానరు = చూడనే చూడ లేదు; అట = అట; కదా = కాదా; చోరత్వంబున్
= దొంగతనము; ఇంచుకయును = కొంచెము కూడ; నేరరు = చేతకాదు, తెలియదు; అట = అట;

ధరిత్రిన్ = భూమిపైన; ఇట్టి = ఇలాంటి; నియతులు = పద్ధతి ప్రకారము ఉండువారు; కలరే = ఉన్నారా.

భావము:

ఓహో ఎవరండీ వీరు? శ్రీకృష్ణులవారేనా? అసలు వెన్నంటి ఎప్పుడూ చూడనే చూడలేదట కదా! దొంగతనమంటే ఏమిటో పాపం తెలియదట కదా! ఈ లోకంలో ఇంతటి బుద్ధిమంతులు లేనేలేరట!

పట్టుబడ్డ వెన్నదొంగను కొట్టటానికి చేతులురాని తల్లి యశోదాదేవి కొడుకును ఇలా దెప్పుతోంది.

10.1-375-క.

పట్టినఁ బట్టుపడని నినుఁ

బట్టెద నని చలముఁగొనినఁ బట్టుట బెట్టే?

పట్టువడ వండ్రు పట్టి

పట్టుకొనన్ నాఁకుఁగాక పరులకు వశమే?

టీకా:

పట్టినన్ = పట్టుకొన్నను; పట్టుబడని = చిక్కని; నినున్ = నిన్ను; పట్టెదన్ = పట్టుకుంటాను; అని = అని; చలము = పట్టుదల; కొనిన = పట్టినచో; పట్టుట = పట్టుకొనుట; బెట్టే = ఏమైనా ఘనకార్యమా; పట్టువడవు = చిక్కవు; అండ్రున్ = అనెదరు; పట్టి = కొడుకా; పట్టుకొనన్ = పట్టుకొనుటకు; నా = నా; కున్ = కు; కాక = తప్పించి; పరులు = ఇతరుల; కున్ = కు; వశమే = శక్యమే.

భావము:

పట్టుకుందామంటే ఎవరికీ చిక్కనని అనుకుంటున్నావా. పట్టుకోవాలని నేను పట్టుబడితే నువ్వు దొరకటం పెద్ద కష్టం అనుకుంటున్నావా. నువ్వు చిక్కవు అని అందరూ అంటారు. నిన్ను పట్టుకోడం నాకు తప్ప ఇంకెవరికి సాధ్యం కాదురా."

అసలు తత్వం కూడా ఆ మహాతల్లి యశోదమ్మ నోట అంతరార్థంగా ఇలా బయటబడుతోంది.

10.1-376-క.

ఎక్కడనైనను దిరిగెద;

వొక్క యెడన్ గుణము గలిగి యుండవు; నియమం

బెక్కడిది నీకు? మఱచినఁ

జక్కగఁ బోయెదవు పెక్కు జాడలఁ బుత్రా!

టీకా:

ఎక్కడన్ = ఎక్కడను; ఐనన్ = అయినను; తిరిగెదవు = సంచరించెదవు; ఒక్క = ఏదో ఒక; యెడన్ = చోట; గుణము = బుద్ధి; కలిగి = కలిగి; ఉండవు = ఉండవు; నియమంబు = కట్టుబాటు; ఎక్కడిది = అసలు లేదు; నీకున్ = నీకు; మఱచినన్ = ఆదమరచినచో; చక్కగన్ = చక్కగా; పోయెదవు = వెళ్ళిపోయెదవు; పెక్కు = అనేకమైన; జాడలన్ = దార్లమ్మట; పుత్రా = కొడుకా.

భావము:

కన్నా! ఎక్కడబడితే అక్కడ తిరుగుతూ ఉంటావు. ఒకచోట కుదురుగా, బుద్ధి కలిగి ఉండవు కదా. నీకు పద్ధతి ప్రకారం ఉండటం అంటూ లేదా ఏమిటి? ఒక్క క్షణం ఏమరుపాటు చెందితే చాలు ఎన్నివేషాలైనా వేసి, ఎక్కడికైనా పోతావురా కొడుకా!

ఇలా యశోదాదేవి తన కొడుకు కృష్ణుని దెబ్బలాడుతూంటే కూడా తత్వమే కనబడుతోందిట.

“భగవంతుడవు సర్వాంతర్యామివి, ఎక్కడైనా తిరుతావు. గుణాతీతుడవు, నీవు బుద్ధికలిగి కూర్చోడం ఏమిటి? సర్వోన్నతుడవు నియమాలు ఎవరు పెట్టగలరు? ఈ ఎరుక మరచి ఒక్క క్షణం ఏమరుపాటు చెందితే చాలు. మిత్రులు, శత్రులు మొదలైన అనేకంగా కనిపిస్తావు కదయ్యా!”... అవును ఆత్మావైపుత్రా అంటారు పెద్దలు.

10.1-377-సీ.

త్రోయంబు లివి యని త్రొలగక చొచ్చెదు-

తలఁచెదు గట్టినఁ ద్రురల నెత్త;

మంటితో నాటలు మానవు; కోరాడె-

దున్నత స్తంభంబు లూపఁ బోయె;
దన్యుల నల్పంబు లడుగంగఁ బాటెదు-
రాచవేటలఁ జాల టవ్వఁదెచ్చె;
దలయపు నీళ్ళకు నడ్డంబు గట్టెదు-
ముసలివై హాలివృత్తి మొనయఁ జూచె

10.1-377.1-ఆ.

దంబరంబు మొలకు నడుగవు తిరిగెద
వింకఁ గల్కిచేత లేల పుత్ర!
నిన్ను వంప వ్రాల్ప నేనేర ననియొ నీ
విట్టు క్రిందు మీఁదు నెఱుంగ కునికి."

టీకా:

తోయంబులు = నీళ్ళు; ఇవి = ఇవి; అని = అని; తొలగక = తప్పుకొనక; చొచ్చెదు = ప్రవేశించెదు
(మత్స్యావతార సూచన); తలచెదు = ప్రయత్నించెదవు; గట్టెనన్ = కొండనైన; తరలనెత్తన్ =
లేవనెత్తుటకు (కూర్మావతార సూచన); మంటితోన్ = మట్టితో; ఆటలు = ఆటలాడుట; మానవు =
వదలవు; కోరాడెదు = గుచ్చియెత్తదవు (వరాహావతార సూచన); ఉన్నత = ఎత్తైన; స్తంభంబులున్ =
స్తంభములను; ఊపబోయెదు = ఊపుటకుపోయెదవు (నరసింహావతార సూచన); అన్యులన్ =
పరులను; అల్పంబులు = చిన్నవి; అడుగన్ = అర్థించుటకు; పాటెదు = వెళ్ళెదవు (వామనావతార
సూచన); రాచ = పెద్ద (రాజులను); వేటలన్ = పేటలందు (వేటాడుటందు); చాలన్ = మిక్కిలి; టవ్వ =
అపకీర్తి (గొడవలు); తెచ్చెదు = తీసుకు వస్తావు (పరశురామావతార సూచన); అలయపు =
అలసటన్నది లేదు; నీళ్ళు = జలముల; కున్ = కు; అడ్డంబున్ = కట్టను; కట్టెదు = కట్టుదువు
(రామావతార సూచన); ముసలివి = వయసు మీరిన వాడవు (ముసలము ధరించినవాడవు); ఐ =
అయ్యి; హాలి = రైతువలె (జలధారివి); వృత్తిన్ = వలె; మొనయజూచెదు = ప్రవేశింపచూచెదవు
(బలరామావతార సూచన); అంబరంబున్ = బట్టలు.

మొలకున్ = మొలక కట్టుకొనుటకు; అడుగవు = కోరవు (బౌద్ధావతార సూచన); తిరిగెదవు =
నడచెదవు; ఇంకన్ = మళ్ళీ; కలికి = జగడపు; చేతలు = పనులు; ఏలన్ = ఎందుకు (కల్యాణావతార

సూచన); పుత్ర = కొడుకా; నిన్నున్ = నిన్ను; వంపన్ = వంచుటకు; వ్రాల్చున్ = అణచుటకు; నేన్ = నేను; నేరను = అసమర్థురాలను; అనియె = అనా; నీవు = నీవు; ఇట్టు = ఇలా; కిందుమీదున్ = కిందమీద; ఎఱుగకున్ = తెలియకవర్తించుట (అలక్ష్యమున); కిన్ = కుకారణము.

భావము:

ఒరే కన్నయ్యా! అల్లరి పిల్లాడా! అదురు బెదురు లేకుండా నీళ్ళలో చొరబడి పోతావు!
(మత్స్యావతారుడవుగా నీళ్ళలో తిరిగావు కదా). ఎంత పెద్ద బండైనా ఎత్తేయాలని చూస్తావు!
(కూర్మావతారుడవుగా మందరపర్వతాన్ని ఎత్తావు కదా). పరాయి వాళ్ళ దగ్గర అల్ప మైన
వాటికోసం చెయ్యి చాస్తావు! (వామనావతారుడవుగా రాక్షసచక్రవర్తి బలివద్ద చెయ్యిచాపావు కదా).
నీకు రాజసం ఎక్కువ ఎన్నో జగడాలు తెస్తావు! (పరశురామావతారుడవుగా రాజలోకాన్ని
సంహరించావు కదా). నీళ్ళ ప్రవాహానికి అడ్డకట్టలు వేయాలని చూస్తావు! (రామావతారుడవు
సముద్రానికే సేతువు కట్టావు కదా). దుడ్డుకట్ట పట్టుకొని నాగలిదున్నే వాడిలా నటిస్తావు!
(బలరామావతారుడవుగా ముసలము పట్టావు కదా). మొలకు గుడ్డ లేకుండా దిగంబరంగా
తిరుగుతావు! (బుద్ధావతారుడవుగా సన్యాసిగా ప్రకాశించావు కదా). ఇవి చాలవు నట్లు ఇంకా
దుడుకు చేష్ట లెందుకు చేస్తావో ఏమిటో? (ఇక ముందు కల్కి అవతార మెత్తి దుష్టులను
శిక్షించడానికి ఏవేం చేస్తావో). నిన్ను నేను భయభక్తులలో పెట్టలేను అనుకునేగా ఇలా కింద మీద
తెలియకుండ మిడిసిపడు తున్నావు! (త్రివిక్రమావతారుడవుగా బ్రహ్మాండభాండందాటి
ఎదిగిపోయావు కదా). ఇలా ఎత్తిపొడుపు మాటలతో తల్లి యశోదాదేవి కొంటెకొడుకును
దెప్పుతోంది.

చమత్కారమైన అలంకారం నిందాస్తుతి. ఓ ప్రక్కన నిందిస్తున్నా, స్తుతి పలుకుతుంటే నిందాస్తుతి
అంటారు. ఇలా అల్లరి కృష్ణబాలుని యశోద దెప్పటంలో నిందాస్తుతితో బహు చక్కగా
అలరించారు మన పోతన్నగారు. ఆస్వాదిద్ధాం రండి."

10.1-378-వ.

అని మర్మంబు లెత్తి పలికి.

టీకా:

అని = అని; మర్కంబులు = ఎత్తిపొడుపుమాటలు; ఎత్తి = ఎత్తిపొడిచి; పలికి = అని.

భావము:

ఇలా ఎత్తిపొడుపు మాటలతో తల్లి యశోదాదేవి కొంటెకొడుకును దెప్పుతూ.....

10.1-379-క.

ఆ లలన గట్టె టోలన్

లీలన్ నవనీతచౌర్యలీలుం బ్రియ వా

గ్జాలం బరివిస్మిత గో

ఫాలున్ ముక్తాలలామ ఫాలున్ బాలున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; లలన = ఇంతి; కట్టెన్ = కట్టివేసెను; టోలన్ = రోటికి; లీలన్ = అవలీలగా;

నవనీతచౌర్యలీలున్ = వెన్నదొంగను; ప్రియ = ఇంపైన; వాక్ = మాటల; జాలున్ = అనేకము పలుకు

వానిని; పరి = మిక్కిలిగా; విస్మిత = ఆశ్చర్యపోతున్న; గోఫాలున్ = కృష్ణుని; ముక్తా = ముత్యాల; లలామ

= ఆభరణము; ఫాలున్ = నుదుట కలవానిని; బాలున్ = బాలకృష్ణుని.

భావము:

ఇలా యశోద అవతార రహస్యాలు ఎత్తుకుంటూ దొంగకృష్ణుని ఎత్తిపొడిచి,

అతనిని ఒక రోలుకి కట్టిసింది. ఆ దుడుకు పిల్లాడు వెన్నదొంగిలించటమనే క్రీడ కలవాడు,

సంతోషాలు పంచుతూ గలగలా మాట్లాడు వాడు. తల్లి తనను కట్టిసినందుకు ఆశ్చర్యపోతున్నట్లు

కనబడుతున్న గొల్లపిల్లాడు. ముత్తైపుబొట్టు నుదుట అలంకారంగా మెరుస్తున్న వాడు.

10.1-380-క.

తోలను గట్టుబడియు న

బ్బాలుడు విలసిల్లె భక్త పరతంత్రుండై

యాలాన సన్నిబద్ధ వి

శాల మదేభేంద్రకలభ సమరుచి నధిపా!

టీకా:

తోలను = రోటికి; కట్టుపడియున్ = కట్టివేయబడి; ఆ = ఆ; బాలుడు = బాలకృష్ణుడు; విలసిల్లెన్ = ఒప్పెను; భక్త = భక్తులకు; పరతంత్రుండు = లోబడునట్టివాడు; ఐ = అయ్యి; ఆలాన = ఏనుగు కట్టుకొయ్యకు; సత్ = మిక్కిలి; నిబద్ధ = కట్టివేయబడినట్టి; విశాల = అధికమైన, పెద్దదైన; మద = మదించిన; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము; కలభ = గున్నతో; సమ = సమానమైన; రుచిన్ = ప్రకాశముతో; అధిపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! బాలగోపాలుడు భక్తుల వశంలో ఉండే వాడు గనుక తను రోటికి కట్టిబడిపోయి ఉన్నాడు. దానికి అతడు ఏమాత్రం బిక్కమొగం వేయలేదు. పైగా కట్టుకొయ్యకు కట్టబడిన గున్న ఏనుగు వలె హుందాగా వెలిగిపోతున్నాడు.

10.1-381-క.

వెలిలోను మొదలు దుది నడు

ములు లేక జగంబు తుదియు మొదలున్ నడుమున్

వెలియున్ లో నగు నీశ్వరు

నలవడునే కట్టఁ బ్రణతురాల్ గా కున్నన్?

టీకా:

వెలి = బయట; లోనున్ = లోపల; మొదలున్ = ఆది; తుది = అంతము; నడుములు =

మధ్యభాగములు; లేక = కలుగక (పూర్ణుడు, ఏకము); జగంబున్ = విశ్వమునకు; తుదియున్ =

అంతము; మొదలున్ = ఆది; నడుమున్ = మధ్యలోను; వెలియున్ = బయట; లోనన్ = లోపల; అగు
= ఐ ఉండెడి; ఈశ్వరున్ = సర్వనియామకుని; అలవడునే = వీలగునా, వీలుకాదు; కట్టన్ =
కట్టివేయుటకు; ప్రణతురాల్ = భక్తురాలు; కాకున్నన్ = కాకపోయినచో.

భావము:

విష్ణుమూర్తికి లోపల, వెలుపల అనేవీ, మొదలు, చివర, మధ్య అనేవి ఏమీలేవు; ఈ లోకాలు
అన్నిటికీ మొదలు, చివర, మధ్య, లోపల, వెలుపల సర్వం అతడే; అటువంటి ఆయనను
కట్టియాలంటే, శరణాగతి చెందిన పరమభక్తురాలు గనుక యశోదకు సాధ్యం అయింది కాని,
లేకపోతే సాధ్యం కాదు గదా?

10.1-382-ఆ.

పట్టి యెల్లబోటి పట్టి యీతం డని
గట్టితలపుతోడఁ గట్టెఁ గాక
పట్టికడుపు పెక్కు బ్రహ్మాండములు పట్టు
టెఱిగి నేనిఁ దల్లియెల కట్టు?

టీకా:

పట్టి = పట్టుకొని; ఎల్లబోటి = అందరి లాంటి; పట్టి = కుమారుడు; ఈతండున్ = ఇతను; అని = అని;
గట్టి = దృఢమైన; తలపు = భావము; తోడన్ = తోటి; కట్టెన్ = కట్టివేసెను; కాని = అంతే తప్పించి; పట్టి
= బాలకృష్ణుని; కడుపు = బొజ్జ; పెక్కు = అనేకములైన; బ్రహ్మాండములున్ = విశ్వగోళములు;
పట్టుటన్ = లోపల ఇమిడి ఉండుట; ఎఱిగినేని = తెలిసినచో; తల్లి = తల్లి; ఏలన్ = ఎలా, ఎందుకు;
కట్టున్ = కట్టివేయును.

భావము:

యశోదాదేవి తన చిన్నికృష్ణుడు కూడా అందరి లాంటి బాలుడే అనుకుంది గనుక అతణ్ణి కట్టగలిగింది; అలాకాక, అనేకమైన బ్రహ్మాండాలు ఆ బాలుని కడుపులో ఉంటాయని తెలిస్తే ఆ తల్లి కట్టేయదు కదా?

10.1-383-క.

చిక్కడు సిరికొగిటిలోఁ

జిక్కడు సనకాది యోగిచిత్రాబ్జములం

జిక్కడు శ్రుతిలతिकाవళిఁ

జిక్కెనతడు లీలఁ దల్లి చేతన్ టోలన్

టీకా:

చిక్కడు = చిక్కుకొనడు; సిరి = లక్ష్మీదేవి యొక్క; కొగిటి = రెండు చేతుల నడుమ. కొగిలి; టోన్ = అందును; చిక్కడు = దొరకడు; సనక = సనకాదులు {సనకాదులు - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్కుజాతులు అనెడి ఆది యోగులు, బ్రహ్మదేవుని కొడుకులు}; ఆది = మున్నగు; యోగి = యోగుల; చిత్ర = మనసు లనెడి; అబ్జములన్ = పద్మముల నైనను; చిక్కడు = కట్టుబడడు; శ్రుతి = వేదము లనెడి; లతिका = తీగల; ఆవళిన్ = సమూహమున కైనను; చిక్కెను = దొరికెను; అతడు = అట్టివాడు; లీలన్ = అవలీలగా, మాయతో; తల్లి = తల్లి యొక్క; చేతన్ = చేతిలో; టోలన్ = రోటికి.

భావము:

ఆ లీలా గోపాలకృష్ణుడు సామాన్యమైనవాడా కాదు. లక్ష్మీదేవి కొగిటలోను చిక్కలేదు, సనకసనందాది మహర్షుల చిత్రాలకు చిక్కలేదు. ఉపనిషత్తులకు చిక్కలేదు. అహ! అంతటి వాడు లీలగా అవలీలగా తల్లి చేతికి చిక్కి రోటికి కట్టివేయబడ్డాడు.

భక్తపరాధీనుడు గనుక తల్లి యనే మిషచే తనకు అంతరంగ భక్తురాలు గనుక యశోదచేతికి చిక్కాడు.

10.1-384-వ.

ఇట్లు గ్రద్దన నా ముద్దయ ముద్దులపట్టి యుదరంబు గట్ట నడరుచుఁ జతురంబుగఁ జక్క
నొక్కత్రాడు చుట్టిన నది రెండంగుళంబులు కడమపడియె; మఱియు నొక్క బంధనంబు సంధించి
వలగొనిన నంతియ కొఱంత యయ్యె; వెండియు నొక్కపాశంబు గూర్చి పరివేష్టించిన వెల్లిఁ జూపె;
నిట్లు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గ్రద్దనన్ = చటుక్కున; ఆ = ప్రసిద్ధురాలైన; ముద్దయ = ముద్దరాలు; ముద్దుల =
గారాల; పట్టన్ = పుత్రుని; ఉదరంబున్ = కడుపును; కట్టన్ = కట్టివేయుటకు; అడరుచున్ =
పూనుచు; చతురంబుగన్ = నేర్పుగా; చక్కన్ = సరిగా; ఒక్క = ఒకానొక; త్రాడున్ = తాడు; చుట్టినన్
= చుట్టగా; అది = ఆ తాడు; రెండు = రెండు (2); అంగుళంబులున్ = అంగుళములు; కడమ =
తక్కువ; పడియెన్ = అయ్యెను; మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒకానొక; బంధంబున్ = తాడు;
సంధించి = కలిపి, ముడివేసి; వలగొనినన్ = చుట్టూ తిప్పగా; అంతియన్ = అంతే; కొఱంత = తక్కువ;
అయ్యెన్ = పడినది; వెండియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒకానొక; పాశంబున్ = తాడు; కూర్చి =
ముడివేసి; పరివేష్టించినన్ = చుట్టూ తిప్పినను; వెల్లి = తక్కువగుట; చూపెన్ = కనబడెను; ఇట్లు = ఈ
విధముగ.

భావము:

ఇలా తన ముద్దుల కొడుకును కట్టటానికి ఒక త్రాడు తెచ్చి నడుం చుట్టూ చుట్టబోయింది. అది 2
అంగుళాలు తక్కువైంది. మరో త్రాడు జతచేసినా అదే 2 అంగుళాలు తక్కువైంది. మరొక్క త్రాడు
ముడిసినా అంతే తక్కువైంది. ఇలా....

10.1-385-క.

తజ్జనని లోఁగిటం గల

రజ్జపరంపరలఁ గ్రమ్మఁ అన్ సుతుఁ గట్టన్

బొజ్జ దిరిగి రా దయ్యె జ

గజ్జాలము లున్న బొజ్జఁ గట్టన్ వశమే?

టీకా:

తత్ = ఆ; జనని = తల్లి; లోగిటన్ = ఇంటిలో; కల = ఉన్నట్టి; రజ్జ = తాళ్ళ; పరంపరలన్ = సమాహములచే; క్రమ్మఱన్ = మరల; సుతున్ = పుత్రుని; కట్టన్ = కట్టబోగా; బొజ్జ = కడుపు; తిరిగి = చుట్టుతిరిగి; రాదు = అందనిది; అయ్యెన్ = అయినది; జగజ్జాలములున్ = ఎల్లలోకములు; ఉన్న = లోనున్న; బొజ్జ = కడుపును; కట్టన్ = కట్టివేయుట; వశమే = శక్యమా, కాదు.

భావము:

ఆ యమ్మ ఇంట్లో ఉన్న తాళ్ళన్నీ వరుసగా కలిపినా అంతే వెలితి ఉండిపోయింది. ముజ్జగములూ దాగి ఉన్న ఆ చిరుబొజ్జను కట్టటం ఎవరి తరం?

10.1-386-వ.

అప్పు డా యవ్వయు గోపికలును వెఱంగుపడిరి; తదనంతరంబ

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; అవ్వయున్ = తల్లి; గోపికలునున్ = గోపికలు; వెఱంగుపడిరి = ఆశ్చర్యపోయిరి; తదనంతరంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

అప్పుడు ఆ వింతను, పిల్లాణ్ణి చూసి యశోదా, గోపికలూ నివ్వెరపోయారు. పిమ్మట...

10.1-387-ఆ.

ఒడలఁ జెమట లెగయ నుత్తరీయము జాఱ

వీడి యున్న తుఱుము విరులు రాలఁ

గట్టరాని తన్నుఁ గట్టద నని చింతఁ

గట్టుకొనిన తల్లిఁ గరుణఁ జూచి.

టీకా:

ఒడలన్ = ఒంటినిండా; చెమటల్ = చెమట; ఎగయన్ = ఎగజిమ్మగా; ఉత్తరీయమున్ = కొంగు;
జాఱన్ = జారిపోగా; వీడి = వదులైపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తుఱుమున్ = జుట్టుముడినుండి; విరులు
= పువ్వులు; రాలన్ = రాలిపోతుండగా; కట్టరాని = లోబడజేసుకొన నశక్య మైన; తన్నున్ = తనను;
కట్టదను = కట్టివేసెదను; అని = అనెడి; చింతన్ = విచారము; కట్టుకొనిన = మూటగట్టుకొనిన; తల్లిన్
= తల్లిని; కరుణన్ = దయతో; చూచి = చూసి.

భావము:

పడుతున్న శ్రమకు యశోద శరీరమంతా చెమటలు పట్టాయి. కొప్పు వదులైపోయి పువ్వులు
రాలిపోయాయి. అలా కట్టటానికి శక్యంకాని తనను కట్టాలనే పట్టుదలతో తల్లి పడుతున్న
తంటాలు చూసి నల్లనయ్య జాలి పడి.....

10.1-388-క.

బంధవిమోచనుఁ డీశుఁడు

బంధింపఁ బెనంగు జనని పాటోర్చి సుహృ

ద్బంధుఁడు గావున జననీ

బంధంబునఁ గట్టుబడియొఁ బాటించి నృపా!

టీకా:

బంధ = సంసారబంధములను; విమోచనుడు = తొలగించువాడు; ఈశుడు = భగవంతుని,
బాలకృష్ణుని; బంధింపన్ = కట్టివేయుటకు; పెనంగు = పెనగులాడుచున్నట్టి; జనని = తల్లి; పాటున్
= శ్రమను; ఓర్చి = సహించి; సుహృత్ = ఆప్తులకు; బంధుడు = బంధువు; కావునన్ = కనుక; జననీ =

తల్లి యొక్క; బంధంబునన్ = బంధింపబడుటకు; కట్టుపడియెన్ = కట్టుబడిపోయెను; పాటించి = పూని; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! భగవంతుడు, భవబంధాలను తొలగించి మోక్షాన్ని ప్రసాదించేవాడు అయిన కృష్ణబాలుడు కన్నతల్లి కష్టం చూడలేక అలా త్రాడుకి కట్టుపడిపోయాడు; అతడు ఆస్తులైన వారికి ఆత్మబంధువు గదా!

10.1-389-క.

సంగడిఁ దిరిగెడు శంభుఁడు

నంగాశ్రయ యైన సిరియు నాత్మజుడై యు

ప్పొంగెడు పద్మజుడును గో

పొంగన క్రియఁ గరుణ పడయ రభిలేశ్వరుచేన్.

టీకా:

సంగడిన్ = పార్శ్వమున; తిరిగెడు = వర్తించెడి; శంభుడున్ = పరమశివుడు; అంగ = దేహమును;

ఆశ్రయ = చేరి ఉండెడి ఆమె; ఐన = అయిన; సిరియున్ = లక్ష్మీదేవి; ఆత్మజుడున్ = తనకు

కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉప్పొంగెడు = సంతోషించు నట్టి; పద్మజుడు = బ్రహ్మదేవుడు; గోప =

నందగోపకుని; అంగన = భార్య; క్రియన్ = వలె; కరుణ = కృపను; పడయరు = పొందరు; అభిలేశ్వరు

= నారాయణుని (అభిలేశ్వరుడు - సర్వేశ్వరుడు, విష్ణువు).

భావము:

ఆయనతో ప్రియమిత్రుడై మెలగే శంకరుడు గానీ, ఆయన వక్షస్థలాన్ని ఆశ్రయించుకొని ఉండే

లక్ష్మీదేవి గానీ, ఆయన కొడుకును అని ఉప్పొంగిపోయే బ్రహ్మదేవుడు గానీ శ్రీకృష్ణుని వలన

యశోద పొందిన అనుగ్రహాన్ని పొందలేకపోయారు.

10.1-390-క.

జ్ఞానులచే మౌనులచే

దానులచే యోగ సంవిధానులచేతం

బూని నిబద్ధం డగునే

శ్రీనాథుడు భక్తియుతులచేతం బోలెన్?

టీకా:

జ్ఞానులు = అధిక జ్ఞానము కలవారు; చేన్ = వలన; మౌనులు = మునుల; చేన్ = వలన; దానులు = దాతల; చేన్ = వలన; యోగ = యోగవిద్యా; సంవిధానుల = బాగుగా అభ్యసించు వారి; చేతన్ = వలన; పూని = ప్రయత్నించి; నిబద్ధండు = కట్టిబడినవాడు; అగునే = అగునా, కాదు; శ్రీనాథుడు = లక్ష్మీపతి, విష్ణువు; భక్తియుతుల = భక్తి గల వారి; చేతన్ = వలన; పోలెను = విధముగా.

భావము:

భక్తులకు పట్టుబడినట్లు భగవంతుడు జ్ఞానులకు గానీ, మునులకు గానీ, దాతలకు గానీ, యోగీశ్వరులకు గానీ పట్టుబడడు గదా!

10.1-391-వ.

అంత నయ్యశోద యింటికడఁ బనులవెంటందిరుగఁ గృష్ణుడు తొల్లి నారదు శాపంబున నిరుమద్దులై యున్న నలకూబర మణిగ్రీవు లను గుహ్యకుల నిద్దఱం గని తో లీడ్చుకొని చనియె" నని చెప్పిన శుకయోగివరునకు భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; యశోద = యశోద; ఇంటి = ఇంటి; కడన్ = వద్ద; పనుల = ఉన్నట్టి పనులు; వెంటన్ = అందు; తిరుగన్ = మెలగుచుండగా; కృష్ణుడు = బాలకృష్ణుడు; తొల్లి = పూర్వము; నారదు = నారదుని యొక్క; శాపంబునన్ = శాపమువలన; ఇరు = జంట; మద్దులు = మద్దిచెట్లు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నలకూబర = నలకూబరుడు (నలకూబరుడు - నల (నల్లటి) కూబర (మనోజ్ఞము) యైన వాడు); మణిగ్రీవులు = మణిగ్రీవుడు (మణిగ్రీవుడు - మణి (శ్రేష్ఠమైన) గ్రీవుడు

(కంఠము) కలవాడు); అను = అనెడి; గుహ్యకులన్ = దేవయోని వారలను; ఇద్దరిన్ = ఇద్దరిని; కని = కనుగొని; తోలు = రోలును; ఈడ్చుకొని = కూడ లాగుచు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; వరున్ = ఉత్తమున; కున్ = కు; భూవరుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తల్లి యశోదాదేవి కొడుకు కృష్ణుని అలా రోటికి కట్టివేసి, ఇంట్లో పనులు చేసుకోవటంలో మునిగిపోయింది. నలకూబరుడు, మణిగ్రీవుడు అనే ఇద్దరు యక్షులు నారదుని శాపం వలన చాలాకాలంనుంచి రెండు పెద్దపెద్ద మద్దిచెట్లుగా పడి ఉన్నారు. కృష్ణబాలుడు ఆ మద్దిచెట్ల జంటను చూసాడు. రోలును ఈడ్చుకుంటూ ఆ చెట్ల దగ్గరకు వెళ్ళాడు" ఇలా శుకబ్రహ్మ చెప్పగా విన్న మహారాజు ఇలా అడిగాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గుహ్యకుల నారదశాపం

10.1-392-క.

"నారదుఁ డేల శపించెను?

వారా వృక్షత్వమునకు వచ్చిన పనికిం

గారణ మెయ్యది? యోగికు

లారాధ్య! యెఱుంగఁ జెప్పు మయ్య! వినియెదన్."

టీకా:

నారదుడు = నారదుడు; ఏలన్ = ఎందుకు; శపించెను = శాపము ఇచ్చెను; వారున్ = వారు; ఆ = అట్టి; వృక్షత్వమున్ = చెట్లుగా ఐపోవుట; కున్ = కు; వచ్చిన = దారితీసిన; పని = చేష్ట; కిన్ = కి; కారణము = హేతువు; ఎయ్యది = ఏమిటి; యోగి = యోగులు; కుల = అందరిచేత; ఆరాధ్య = పూజింపబడువాడ; యెఱుంగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పుము = తెలుపుము; అయ్య = తండ్రి; వినియెదన్ = వింటాను.

భావము:

"ఓ యోగివరేణ్య! శుకా! లోకంలోని యోగులందరూ నిన్ను సేవిస్తూ ఉంటారు. ఆ యక్షులను నారదుడు ఎందుకు శపించాడు; వారికి అలా చెట్టుగా పడిఉండే శాపం రావటానికి వారు చేసిన అపచారం ఏమిటి? ఆ వివరం తెలియజెప్పు వింటాను."

10.1-393-వ.

అనిన శుకుండిట్లనియె "మున్ను కుబేరుని కొడుకు లిరువురు శంకరకింకరులై యహంకరించి వెండికొండమీద విరుల తోటలం బాడెడి చేడియలం గూడికొని కరేణు సంగతంబు లైన యేనుంగుల భంగి సురంగంబు లైన మందాకినీతరంగంబులం గ్రీడింప నారదుండు వచ్చిన న చెలువలు చెచ్చెర వలువలు ధరియించిరి; మదిరాపాన పరవశులు గావున వార లిరువురు వివస్తులై మెలంగుచున్న నా మునీశ్వరుండు చూచి శపియించు వాడై ప్రతీతంబగు గీతంబు వాడె; వినుము.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మున్ను = పూర్వము; కుబేరుని = కుబేరుని యొక్క; కొడుకులు = పుత్రులు; ఇరువురు = ఇద్దరు; శంకర = పరమశివుని; కింకరులు = సేవకులు; ఐ = అయ్యి; అహంకరించి = గర్వించి; వెండికొండ = కైలాసపర్వతము; మీదన్ = పైన; విరుల = పూల; తోటలన్ = తోటలలో; పాడెడి = పాటలు పాడునట్టి; చేడియలన్ = స్త్రీలను; కూడికొని = కలిసి; కరేణు = ఆడు ఏనుగులతో; సంగతంబులు = కూడుకొన్నవి; ఐన = అయినట్టి; ఏనుంగుల = ఏనుగుల; భంగిన్ = వలె; సురంగంబులు = చక్కగా వ్యాపించునవి; ఐన = అయిన; మందాకినీ = గంగానదిలోని; తరంగంబులన్ = అలల యందు; క్రీడింపన్ = విహరించుచుండగా; నారదుండు = నారదుడు; వచ్చినన్ = రాగా; ఆ = ఆ; చెలువలు = స్త్రీలు; చెచ్చెరన్ = వెంటనే; వలువలున్ = బట్టలను; ధరియించిరి = కట్టుకొనిరి; మదిరా = మద్యము; పాన = తాగుటచే; పరవశులు = ఒళ్ళు మరచినవారు; కావునన్ = కనుక; వారలు = వారు; ఇరువురున్ = ఇద్దరు; వివస్తులు = దిగంబరులు; ఐ = అయ్యి; మెలంగుచున్నన్ = సంచరిస్తుండగా; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుండు = శ్రేష్ఠుడు; చూచి = కనుగొని; శపియించు = శాపము

ఇచ్చెడి; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రతీతంబు = ప్రసిద్ధము; అగు = ఐన; గీతంబున్ = గీతమును;
పాడెన్ = పాడెను; వినుము = విను.

భావము:

అలా పరీక్షిత్తు అడుగగా శుకుడు ఇలా చెప్పసాగాడు "పూర్వం కుబేరుడి కుమారులు ఇద్దరు
నలకూబరుడు, మణిగ్రీవుడు అనేవారు శంకరునికి సేవకులుగా ఉండేవారు, యక్షుల
రాకుమారులము, పైగా పరమశివుని అనుచరులము గదా అని అహంకారంతో వారు సంచరిస్తూ
ఉండేవారు. ఒకరోజు వారిద్దరూ వెండికొండమీద ఉద్యానవనాలలో తమ ప్రియురాళ్ళతో కలిసి
విహరిస్తున్నారు. ఆ గంధర్వకన్యలు చాలా మనోహరంగా పాటలు పాడుతున్నారు. ఇలా ఆడ
ఏనుగులతో కూడిన మదపుటేనుగులులాగా తమ కాంతలతో అందమైన ఆకాశగంగా
తరంగాలలో జలక్రీడలు సాగిస్తున్నారు. ఇంతలో ఆ మార్గాన నారదమహర్షి వచ్చాడు. ఆయనను
చూసి గంధర్వ కాంతలు గబగబా బట్టలు ధరించారు. మద్యం కైపులో మునిగి ఉన్న నలకూబర
మణిగ్రీవులు మాత్రం దిగంబరులుగానే తిరుగుతున్నారు. వారిని చూసిన నారదుడు శపించబోతూ
ఒక ప్రసిద్ధమైన గీతాన్ని పాడాడు. దానిని విను;

10.1-394-శా.

"సంపన్నుం డొరుఁ గాన లేడు తనువున్ సంసారమున్ నమ్మి హిం
సంపం జూచు దరిదుఁ డెత్తుబడి శుష్కిభూతుడై చిక్కి హిం
సంపం డన్యుల నాత్మకున్ సముల కాఁ జింతించు నట్లౌటఁ ద
త్సంపన్నాంధున కంజనంబు వినుమీ ద్రాద్రి మూహింపఁగన్."

టీకా:

సంపన్నుండు = ధనవంతుడు; ఒరున్ = ఇతరుని; కానలేడు = లెక్కజేయలేడు; తనువున్ = తన
దేహమును; సంసారమున్ = సంసారమును; నమ్మి = విశ్వసించి; హింసంపన్ = బాధించుటకు;
చూచున్ = ప్రయత్నించును; దరిదుడు = పేదవాడు; ఎత్తుబడి = దీనత్వమును పొంది;
శుష్కిభూతుడు = కృశించిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; చిక్కి = సన్నబడిపోయి; హింసంపడు =
బాధింపడు; అన్యులన్ = ఇతరులను; ఆత్మ = తన; కున్ = తో; సములన్ = సమానమైనవారి; కాన్ =

ఐనట్లు; చింతించున్ = భావించును; అట్లు = అలా; ఔటన్ = అగుటచేత; తత్ = ఆ; సంపన్న = కలిగిన
సంపదలు వలన; అంధున్ = గుడ్డివాడైనవాని; కిన్ = కి; అంజనంబు = కళ్ళు తెరిపించునది; అగున్
= అగును; సుమా = సుమా; దారిద్ర్యము = బీదతనము; ఊహింపగన్ = యోచించినచో.

భావము:

ధనవంతుడు ఎవరినీ లెక్కచేయడు; తన ధనాన్నీ, శరీరాన్నీ, సంసారాన్నీ నమ్ముకుని ఇతరులను
హింసించాలని చూస్తాడు; దరిద్రుడు దారిద్ర్యదేవతకు చిక్కి కష్టాలతో బక్కచిక్కినా ఇతరులను
హింసించడు; వాళ్ళు కూడా తనలాంటివారే కదా అని భావిస్తాడు; ఇది లోకరీతి; విను, కనుక
ధనమదాంధులైన వారికి దరిద్రమే చక్కని కళ్ళు తెరిపించే మందు అవుతుంది;"

10.1-395-వ.

అని గీతంబు వాడి తన మనంబున.

టీకా:

అని = అని; గీతంబున్ = గీతమును; పాడి = ఆలపించి; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ =
మనసునందు.

భావము:

ఇలా గీతం పాడిన నారదుడు తన మనసులో ..

10.1-396-క.

"కలవాని సుతుల మనుచును

గ్రలకంతులతోడఁ గూడి క్రానరు పరులం

గలలో నైనను; వీరికిఁ

గ్రలక్రొవ్వడఁగించి బుధులఁ గ్రలపుట యొప్పున్."

టీకా:

కలవాని = సంపన్నుని; సుతులము = పుత్రులము; అనుచున్ = అని యెంచుకొని; కలకంఠులు = సుందరీమణుల కలకంఠి - కోయిలవంటి గొంతు కలమె, స్త్రీ; తోడన్ = తోడి; కూడి = చేరి; కానరు = లక్ష్మపెట్టరు; పరులన్ = ఇతరులను; కల = స్వప్నము; లోన్ = అందు; ఐనను = అయినప్పటికీ; వీరి = వీరల; కిన్ = కు; కల = కలిగినట్టి; కొప్పు = గర్వము; అడగించి = అణచివేసి; బుధులన్ = జ్ఞానులందు; కలపుట = చేర్చుట; ఒప్పున్ = చక్కనిపని.

భావము:

"ఈ యక్షరాజు కుమారులు ధనవంతుని కొడుకులమని గర్వించి ఉన్నారు; పైగా ప్రేయసులతో కూడి ఉన్నారు. ఇక చెప్పేదేమి ఉంది. వీరికి కొప్పు అణచి మళ్ళీ సత్పురుషులనుగా మార్చటం సముచితమైన పని."

10.1-397-వ.

అని చింతించి విజ్ఞాన విశారదుండగు నారదుండు నలకూబర మణిగ్రీవులఁ జూచి "మీరలు స్త్రీమదాంధులరు గావున భూలోకంబున నర్జున తరువులై నూలు దివ్యవర్షంబు లుండుం డటమీఁద గోవిందచరణారవింద పరిస్పందంబున

టీకా:

అని = అని; చింతించి = భావించి; విజ్ఞాన = విశిష్ట (బ్రహ్మ) జ్ఞానము; విశారదుండు = సమృద్ధిగా కలవాడు; అగు = ఐన; నారదుండు = నారదుడు {నారదుడు - నారములను ఇచ్చివాడు, బ్రహ్మమానస పుత్రుడు}; నలకూబర = నలకూబరుడు; మణిగ్రీవులన్ = మణిగ్రీవుడులను; చూచి = ఉద్దేశించి; మీరలు = మీరు; స్త్రీ = స్త్రీల సాంగత్యము గల; మద = గర్వమువలన; అంధులరు = గుడ్డివారైనవారు; కావునన్ = కనుక; భూలోకంబునన్ = మానవలోకమున; అర్జునతరువులు = మద్దిచెట్లు; ఐ = అయ్యి; నూలు = వంద (100); దివ్యవర్షంబులు = దివ్యసంవత్సరములు; ఉండుడు = ఉండండి; అటమీద = ఆపైన; గోవింద = శ్రీకృష్ణుని {గోవిందః- గోవులకు ఇంద్రుడు, గో అనగా వాక్కు కనుక వాక్కు తెలియుట (వేదవిదుత్వము) కలిగించువాడు, శ్రీశంకరభాష్యం

విష్ణుసహస్రనామములు 187వ నామం; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల;
పరిస్పందంబునన్ = తాకుటచేత, కదలుటచేత (శబ్దార్థ దీపిక).

భావము:

అని తన మనసులో ఆలోచించుకొని విశేషమైన జ్ఞానం కల నారదమహర్షి నలకూబర,
మణికూబరులతో ఇలా అన్నాడు "మీరు స్త్రీఐశ్వర్యమదంతో కొట్టుకుంటున్నారు; కనుక భూమ్మీద
వంద దివ్యసంవత్సరాల పాటు మద్దిచెట్టుగా పడి ఉండండి. ఆ తరువాత గోవిందుని
పాదారవిందాల స్పర్శ లభించుటచేత;

10.1-398-క.

ముక్తులరై నారాయణ

భక్తులరై పరమసాధుభావ శ్రీసం

సక్తులరై సురలోక

వ్యక్తుల రయ్యెదరు నాదువాక్యము కతనన్."

టీకా:

ముక్తులరు = మోక్షము పొందినవారు; ఐ = అయ్యి; భక్తులరు = భక్తులైన వారు; ఐ = అయ్యి; పరమ
= మిక్కిలి; సాధు = మంచి; భావ = స్వభావము అనెడి; శ్రీ = సంపత్తితో; సంసక్తులరు = బాగుగా
కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; సుర = దేవ; లోక = లోకపు; వ్యక్తులరు = తెలియబడు మూర్తులు;
అయ్యెదరు = అగుదురు; నాదు = నా యొక్క; వాక్యము = మాట; కతనన్ = నిమిత్తముచేత.

భావము:

ఈ నా శాప విమోచన అనుగ్రహం వలన, ఆ యశోదానందనుని పాదారవిందస్పర్శతో
విముక్తులు అవుతారు; ఆ విధంగా ముక్తులై, శ్రీమన్నారాయణుని భక్తులై సత్యవర్తన యందు ఆసక్తి
కలవారై మళ్ళీ దేవలోకంలో ప్రవేశిస్తారు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు మద్దిగవను గూల్చుట

10.1-399-వ.

అని యిట్లు పలికి నారదుండు నారాయణాశ్రమంబునకుం జనియె వారిరువురు సంగడిమద్దు
లైరి, పరమభాగవతుండైన నారదు మాటలు వీటింబుచ్చక పాటించి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికి = శాపము ఇచ్చి; నారదుండు = నారదుడు;
నారాయణాశ్రమంబున్ = నారాయణాశ్రమమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వారున్ =
వారలను; ఇరవురు = ఇద్దరు; సంగడిన్ = జంట, జోడు; మద్దులు = మద్దిచెట్లు; ఐరి = అయితిరి;
పరమ = అత్యుత్తమమైన; భాగవతుండు = భాగవతుడు; ఐన = అయినట్టి; నారదు = నారదుని
యొక్క; మాటలున్ = మాటలను; వీటింబుచ్చక = వ్యర్థము చేయక; పాటించి = ధరించి.

భావము:

ఇలా శాపమూ విమోచనమూ చెప్పి, నారదుడు నారాయణాశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు: వాళ్ళిద్దరు
జంట మద్ది చెట్లుగా భూలోకంలో పక్కపక్కన పడిఉన్నారు, నారదమహర్షి పరమభాగవతోత్తముడు
కనుక శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఆయన మాటలను పాటించదలచాడు.

10.1-400-క.

ముద్దుల తక్కిరిబిడ్డఁడు

మద్దులఁ గూల్పంగ దలఁచి మసలక తా నా

మద్దికవ యున్న చోటికిఁ

రదన ణో లీడ్చుకొనుచుఁ రదకం జనియెన్.

టీకా:

ముద్దుల = మనోజ్ఞమైన; తక్కరి = టక్కులమారి; బిడ్డడు = బాలకుడు; మద్దులన్ = మద్దిచెట్లను;
కూల్పంగన్ = పడద్రోయవలెనని; తలచి = అనుకొని; మసలక = ఆలస్యము చేయక; తాన్ = అతను;
ఆ = ఆ; మద్ది = మద్దిచెట్ల; కవ = జంట; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చోటు = స్థలమున; కిన్ = కు; గ్రద్దనన్ =
శీఘ్రముగా; తోలున్ = రోటిని; ఈడ్చుకొనుచున్ = లాగుకొంటూ; కడకన్ = పూని; చనియెన్ =
వెళ్ళెను.

భావము:

ఆ టక్కులమారి ముద్దుకృష్ణుడు ఆ రెండు మద్దిచెట్లను కూల్చాలని సంకల్పించాడు. ఏ మాత్రం
ఆలస్యం చేయకుండా మద్దిచెట్ల జంట దగ్గరకు అమాతంగా తోలు ఈడ్చుకుంటూ వెళ్ళాడు.

10.1-401-వ.

చని యా యూర్జిత మహాబలుండు నిజోదరదామ సమాకృష్యమాణ తిర్యగ్భవదులూఖలుండై యా
రెండు వ్రాకుల నడుమం జొచ్చి ముందటికి నిగుడుచు.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; యూర్జిత = దృఢమైన; మహా = గొప్ప; బలుండు = శక్తిశాలి; నిజ = తన యొక్క;
ఉదర = పొట్టకి; దామ = కట్టబడి; సమా = చక్కగా; ఆకృష్యమాణ = లాగబడుచున్నట్టి; తిర్యక్ =
తిరుగుచున్నది; భవత్ = అగుచున్న; ఉలూఖలుండు = తోలు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; రెండు
= రెండు (2); వ్రాకుల = చెట్ల; నడుమన్ = మధ్యన; చొచ్చి = దూరి; ముందటి = ముందు; కిన్ = కి;
నిగుడుచున్ = నిక్కుచు.

భావము:

దృఢమైన బలము కల ఆ కృష్ణబాలకుడు, తన పొట్టకు కట్టిన త్రాటిని బలంగా ఊపాడు, తోలు
అడ్డంతిరిగిపోయింది. అతడు చెరచెరా మద్దిచెట్లు రెంటి మధ్యనుండి దూరి తోలును
ఈడ్చుకుంటూ ముందుకు వెళ్ళిపోయాడు.

10.1-402-క.

బాలుడు తో లడ్డము దివ

మూలంబులు పెకలి విటపములు విటిగి మహా

భీలధ్వనిఁ గూలెను శా

పాలస్యవివర్జనములు యమళార్జునముల్

టీకా:

బాలుడు = బాలకృష్ణుడు; తోలు = తోలు; అడ్డమున్ = అడ్డముగా; తివన్ = లాగుటచేత;
మూలంబులు = వేళ్లతోసహా; పెకలి = పెల్లగిల్లి; విటపములు = చెట్లు; విటిగి = విరిగిపోయి; మహా =
మిక్కిలి; అభీల = భయంకరమైన; ధ్వనిన్ = శబ్దముతో; కూలెను = పడిపోయెను; శాపా =
శాపమువలన కలిగిన; అలస్య = అలసత్వమును; వివర్జనములున్ = తొలగినవి; యమళ = జంట;
అర్జునములు = మద్దిచెట్లు.

భావము:

ఆ కృష్ణబాలుడు అడ్డం పడిన తోలుని లాగాడు. దాంతో ఆ జంట మద్దిచెట్లు రెండూ వేళ్లతో సహా
పెకలించుంకొనిపోయి, కొమ్మలు విరిగిపోతూ మహాభయంకరమైన ధ్వనితో నేలకూలిపోయాయి.
చాలా కాలం తరువాత వాటికి శాపాలు తొలగిపోయాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గుహ్యకులు కృష్ణుని పొగడుట

10.1-403-వ.

ఇట్లు నిర్మూలంబు లై పడిన సాలంబులలోనుండి కీలీకీలలు వెల్వడు పోలిక నెక్కుడు తేజంబున
దిక్కులు పిక్కటిల్లం బ్రసిద్ధులైన సిద్ధు లిద్దఱు వెడలివచ్చి ప్రబుద్ధులై భక్తలోకపాలకుండైన
బాలకునకు మ్రొక్కి లేచి కరకమలంబులు మొగిడ్చి యిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నిర్మూలంబులు = వేళ్లతోసహా పెల్లగిలినవి; ఐ = అయ్యి; పడిన = పడిపోయిన;
సాలంబుల = మద్దిచెట్ల; లోన్ = లోపల; నుండి = నుండి; కీలి = అగ్ని; కీలలు = శిఖలు, జ్వాలలు;
వెల్వడు = వెలువడెడి; పోలికన్ = వలె; ఎక్కుడు = అధికమైన; తేజంబునన్ = తేజస్సుతో; దిక్కులున్
= అన్నిదిశలు; పిక్కటిల్లన్ = నిండుతుండగా; ప్రసిద్ధులు = కనబడినవారు; ఐన = అయినట్టి; సిద్ధులు
= సిద్ధపురుషులు; ఇద్దరున్ = ఇద్దరు (2); వెడలి = బయట; వచ్చి = పడి; ప్రబుద్ధులు = మిక్కిలి బుద్ధి
కలవారు; ఐ = అయ్యి; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరకు; పాలకుండు = కాపాడువాడు; ఐన =
అయినట్టి; బాలకున్ = బాలకృష్ణున; కున్ = కి; మ్రొక్కి = వంగి నమస్కరించి; లేచి = లేచి నలబడి;
కర = చేతులు అనెడి; కమలంబులున్ = పద్మములను; మొగిడ్చి = జోడించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా మొదలంటా కూలిన ఆ జంట మద్ది చెట్లలోనుండి, అగ్నిజ్వాలలు వెలువడినట్లు ఇద్దరు
యక్షులు నిద్రమేల్కొన్నట్లు లేచి, దిక్కులు నిండిన తేజస్సులతో ప్రత్యక్షమయ్యారు. భక్తులందరినీ
రక్షించే కృష్ణబాలకునికి వికసించిన జ్ఞానంతో తలవంచి నమస్కారాలు చేసారు. చేతులు జోడించి
అతనితో ఇలా అన్నారు.

10.1-404-క.

"బాలుడవె నీవు? పరుడ వ

నాలంబుడ వధికయోగి వాద్యుడవు తను

స్థూలాకృతి యగు విశ్వము

నీలీలారూప మంధ్ర నిపుణులు కృష్ణా!

టీకా:

బాలుడవె = సాధారణ పిల్లాడివా, కాదు; నీవున్ = నీవు; పరుడవు = పరాత్పరుడవు (పరుడు - పరా
పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి అనెడి వాక్కులకు అందనివాడవు); అనాలంబుడవు = ఆలంబనల

కతీతుడవు; అధిక = అధికమైన; యోగివి = వైభవములు కలవాడవు; ఆద్యుడవు = విశ్వ
కారణభూతుడవు; తను = సూక్ష్మ; స్థూల = బహుళమైన; ఆకృతి = జగత్తులు కలది; అగు = ఐన;
విశ్వము = భువనము; నీ = నీ యొక్క; లీలా = క్రీడా; రూపము = స్వరూపము; అంద్రు = అనెదరు;
నిపుణులు = బాగా తెలిసినవారు; కృష్ణా = శ్రీకృష్ణా.

భావము:

"శ్రీకృష్ణా! నీవు సామాన్య మానవ బాలుడవా? కాదు కాదు. పరబ్రహ్మవు. నీకు నీవే కాని వేరే
ఆధారం అక్కరలేని వాడవు. మహాయోగివి. అన్నిటికీ మొదటివాడవు. అత్యంత సూక్ష్మం నుండి
అత్యంత స్థూలం వరకూ ఈ విశ్వమంతా నీ రూపమే అని వివేకులు అంటారు.

10.1-405-సీ.

ఎల్లభూతంబుల క్రిందియాహంకృతి-

ప్రాణంబులకు నధిపతివి నీవ;

ప్రకృతియుఁ బ్రకృతిసంభవమహత్తును నీవ-

వీని కన్నిటికిని విభుఁడ వీవ;

ప్రాకృతగుణవికారములఁ బొందక పూర్వ-

సిద్ధుఁడ వగు నిన్నుఁ జింత జేయ

గుణయుతుం డోపునే? గుణహీన! నీ యంద-

క్షల గుణంబుల నీవ క్షప్పబడుదు;

10.1-405.1-తే.

మొదల నెవ్వని యవతారములు శరీరు

లందు సరిదొడ్డు లేని వీర్యముల దనువు

లడర జన్మించి వారల యందుఁ జిక్క;

వట్టి పరమేశ! మొక్కెద మయ్య! నీకు.

టీకా:

ఎల్ల = సకల; భూతంబుల = ప్రాణుల, భూమ్యాది (పంచభూతములు - భూమి, నీరు, వాయువు, తేజస్సు, ఆకాశము అనే అయిదు); కిన్ = కు; ఇంద్రియ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములు (చతుర్దశేంద్రియములు - ఐదు జ్ఞానేంద్రియములు (కన్ను ముక్కు చెవి నాలుక చర్మము) ఐదు కర్మేంద్రియములు (కాళ్ళు చేతులు నోరు గుహ్యేంద్రియము గుదము) నాలుగు అంతరింద్రియములు (మనస్సు బుద్ధి చిత్తము ఆహంకారము)); అహంకృతి = అహంకారము; ప్రాణంబుల్ = పంచప్రాణముల (పంచప్రాణములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3సమానము 4ఉదానము 5వ్యానము); కున్ = కు; అధిపతివి = ప్రభువువి; నీవ = నీవుమాత్రమే; ప్రకృతియు = అవ్యక్తము, మాయ; ప్రకృతి = ప్రకృతివలన; సంభవ = పుట్టిన; మహత్తును = మహత్తు; నీవ = నీవే; వీటి = వీని; కిన్ = కి; అన్నిటికిని = అన్నింటికి; విభుడవు = అధిపతివి; ఈవ = నీవే; ప్రాకృత = ప్రకృతిసంబంధమైన; గుణ = త్రిగుణములను (త్రిగుణముల - శాంత ఘోర మూఢవృత్తులు గల సత్త్వరస్త్వమోగుణములు); వికారములన్ = షడ్వికారములను (షడ్వికారములు - 1పుట్టుట 2పెరుగుట 3ముదియుట 4ఫలించుట 5చిక్కుట 6చచ్చుట); పొందక = చెందకుండగ; పూర్వ = ఈ సృష్టికి పూర్వమే; సిద్ధుడవు = స్వప్రాకాశము కలవాడవు; నిన్నున్ = నిన్ను; చింతచేయ = భావింప; గుణయుతుండు = త్రిగుణములతో కూడినవాడు; ఓపునే = శక్తి కలవా డగునే, కాడు; గుణహీన = త్రిగుణాతీత; నీ = నీ; అందన్ = లోపలనే; కల = ఉన్నట్టి; గుణంబులన్ = త్రిగుణములచేత; నీవ = నీవే; కప్పబడుదువు = మరుగునపడెదవు.

మొదలన్ = ఆది అందు; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; అవతారములు = అవతారములు; శరీరులు = ప్రాణుల; అందున్ = అందు; సరిదొడ్డులోని = సాటిలేని; వీర్యముల = పరాక్రమములు; తనువులున్ = దేహములు; అడరన్ = వర్ధిల్లుచుండగా; జన్మించి = పుట్టి; వారి = ఆదేహధారుల; అందున్ = ఎడల; చిక్కవు = తగుల్కొనవు; అట్టి = అటువంటి; పరమేశ = సర్వోత్కృష్ట భగవంతుడా; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; అయ్య = తండ్రి; నీ = నీ; కున్ = కు.

భావము:

సకల జీవరాశులకు, పంచభూతములు, చతుర్దశదశ ఇంద్రియములు, అహంకారము, పంచప్రాణములు సమస్తమునకు అధిపతివి; ప్రకృతీ నీవే, దానినుండి పుట్టిన మహత్తూ నీవే;

అయినా వీటికి వేటికినీ అందకుండా అన్నిటిపైన ఉండే అధిపతివి నీవే; ప్రకృతి గుణాలు, నీలో ఏమార్పును కలిగించలేవు. నీలోంచే అవి పుట్టుకు వస్తాయి. సృష్టికి పూర్వంనుండి స్వయం ప్రకాశము కలవాడవు. ఇక గుణాలతో ఆవరింపబడినవాడు నిన్ను గూర్చి ఎలా ధ్యానం చేయగలడు? నీకు ఏ గుణాలూ లేవు; నీ నుండి గుణాలు వస్తూ ఉంటాయి; వాటిచేత కప్పబడి రహస్యంగా దాగి ఉంటావు; శరీరం ధరించిన వీరెవ్వరూ నీ అవతార వైభవాలకి సాటిరారు; నీ రూపాలు వేరు, వీళ్ళరూపాలు వేరు; ఈ జీవులంతా నీ తేజస్సుతో శరీరాలు ధరించి పుడతారు; కనుక వీళ్ళకి అంతుపట్టవు. అటువంటి పరమపురుష! నీకు నమస్కారం చేస్తున్నాము.

10.1-406-క.

భువనములు చేయఁ గావఁగ

నవతీర్థుఁడ వైతి కాదె యఖిలేశ్వర! యో

గివరేణ్య! విశ్వమంగళ!

కవిసన్నత! వాసుదేవ! కల్యాణనిధి!

టీకా:

భువనములు = లోకములను; చేయగన్ = సృష్టించుటకు; కావగన్ = కాపాడుటకు; అవతీర్ణుడవు = అవతరించుచుండవాడవు; ఐతి = అయినావు; కాదె = కదా; అఖిలేశ్వర = సర్వేశ్వరుడా {అఖిలేశ్వరుడు - అఖిల - పంచకృత్యము లన్నిటిని (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహ) చేయుటకు ఈశ్వరుడు (కర్త); యోగి = యోగులచే; వరేణ్య = వరింపబడెడివాడా; విశ్వ = భువనములకు; మంగళ = శుభప్రదుడా; కవి = కవులచే, సృష్టికర్తలచే; సన్నతా = కీర్తింపబడెడివాడా; వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణా {వాసుదేవుడు - లోకములన్ని తన యందు తను లోకము లన్నిటి యందు వసించు వాడు, విష్ణువు}; కల్యాణ = శోభనములకు; నిధి = నిధి వంటివాడా.

భావము:

ఓ వాసుదేవా! శ్రీకృష్ణా! ఈ లోకాలను అన్నింటినీ సృష్టించడానికీ, రక్షించడానికీ అవతరించావు గదా! నీవు ఈ సమస్తానికి ఈశ్వరుడవు. యోగులు అందరూ నిన్ను దైవంగా వరించారు. నీవు ఈ సృష్టికి శుభాలు చేకూర్చుతావు. సృష్టిలోని శుభాలు అన్నీ నీ నుండే పుడుతూ ఉన్నాయి.

10.1-407-ఉపేం.

తపస్వివాక్యంబులు దప్ప వయ్యెన్;
నెపంబునం గంటిమి నిన్నుఁ జూడన్
దపంబు లొప్పెన్; మముఁ దావకీయ
ప్రపన్నులం జేయుము భక్తమిత్రా!

టీకా:

తపస్వి = ఋషి యొక్క; వాక్యంబులు = మాటలు; తప్పవు = వట్టిపోనివి; అయ్యెన్ = అయినవి;
నెపంబునన్ = వంక వలన (నారదశాపం); కంటిమి = చూడగలిగితిమి; నిన్నున్ = నిన్ను; చూడన్ =
చూచుటతోడనే; తపంబులు = మా తపస్సులు; ఒప్పెన్ = సాఫల్యము లాయెను; మమున్ =
మమ్ములను; తావకీయ = నీకు; ప్రపన్నులన్ = శరణాగతులనుగా; చేయుము = చేయుము; భక్తమిత్ర
= శ్రీకృష్ణ {భక్తమిత్రుడు - భక్తులకు ఆపుడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ కృష్ణపరమాత్మా! నారదమునీంద్రుల వారు మహాతపస్వి. వారి మాటలు వట్టిపోకుండా అలాగే
జరిగింది. వారి శాపం పుణ్యమా అని నిన్ను చూడగలిగాము. ఇన్నేళ్ళ నుండి నిన్ను చూడాలనే
తపించాము. ఇప్పటికి ఫలించింది. నీవు భక్తులకు పరమ మిత్రుడవు. మమ్ములను నీ శరణాగత
భక్తులుగా మన్నించి అనుగ్రహించు.

10.1-408-శా.

నీపద్యావళు లాలకించు చెవులున్ నిన్నాడు వాక్యంబులున్
నీపేరం బనిచేయు హస్తయుగముల్ నీమూర్తిపైఁ జాపులున్
నీపాదంబుల పొంత మ్రొక్కు శిరముల్ నీసేవపైఁ జిత్తముల్
నీపై బుద్ధులు మాకు నిమ్ము కరుణన్ నీరేజపత్రేక్షణా!"

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పద్య = పద్యముల; ఆవళుల్ = సమూహములను; ఆలకించు = వినెడి; చెవులున్ = చెవులూ; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆడు = స్తుతించెడి; వాక్యంబులున్ = మాటలూ; నీ = నీకు; పేరన్ = సమర్పణగా; పనిచేయు = పనిచేసెడి; హస్త = చేతుల; యుగముల్ = జంటలూ; నీ = నీ యొక్క; మూర్తి = స్వరూపము; పైన్ = మీది; చూపులున్ = దృష్టులూ; నీ = నీ యొక్క; పాదంబులన్ = పాదముల; పొంతన్ = దగ్గర; మ్రొక్కు = వాలి నమస్కరించెడి; శిరముల్ = తలలూ; నీ = నీ; సేవ = సేవచేయుట; పైన్ = అందే; చిత్తముల్ = మనసులూ; నీ = నీ; పైన్ = మీది; బుద్ధులు = బుద్ధులూ; మా = మా; కున్ = కు; ఇమ్ము = ఇమ్ము; కరుణన్ = దయతో; నీరేజపత్రేక్షణా = శ్రీకృష్ణా {నీరేజపత్రేక్షణుడు - తామర రేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ కమలపత్రాల వంటి కన్నులున్న కన్నయ్యా! నీ స్తుతి చేసే పద్యాలను విడువక వింటూ ఉండే చెవులను, నిన్ను విడువక స్తోత్రం చేస్తు ఉండే వాక్యాలను మాకు అనుగ్రహించు. ఏ పని చేస్తున్నా నీ పేరనే నీ పనిగానే చేసే చేతలను, ఎప్పుడు విడువక నిన్నే చూసే చూపులను మాకు అనుగ్రహించు. నీ పాదపద్మాలను విడువక నమస్కరించే శిరస్సులను, నీమీద ఏకాగ్రమైన భక్తి కలిగి ఉండే మనస్సును, నిరంతరం నీ ధ్యానం పైనే నిలిచి ఉండే బుద్ధిని మాకు దయతో ప్రసాదించు, పరమేశ్వరా!

బాలకృష్ణుడు తన నడుముకు కట్టిన తోలు ఈడ్చుకుంటూ రెండు మద్దిచెట్లను కూల్చాడు. వాటినుండి విముక్తులైన గుహ్యకులు కపటబాలుని స్తుతించి మాకు నీ యందు ప్రపత్తిని అనుగ్రహించమని ఇలా వేడుకున్నారు. ఇది భాగవతుల ధర్మాలని నిర్వచించే ఒక పరమాద్భుతమైన పద్యం. అందుకే ఒక శార్దూలాన్ని వదలి, ప్రాసాక్షార నియమాన్ని యతి స్థానాలైన మొదటి, పదమూడవ స్థానాలకు కూడా ప్రసరింపజేసి పంచదార పలుకులకు ప్రత్యేక జిలుగులు అద్దారు పోతనామాత్యులు.

10.1-409-వ.

అని యిట్లు కీర్తించిన గుహ్యకులం జూచి నగుచు నులూఖల బద్ధుండైన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కీర్తించిన = స్తుతించిన; గుహ్యకులన్ = గుహ్యకులను (దేవజాతి); చూచి = కనుగొని; నగుచున్ = నవ్వుతూ; ఉలూఖల = రోటికి; బద్ధుండు = కట్టబడినవాడు; ఐన = అయినట్టి; హరి = శ్రీకృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా స్తుతిస్తున్న యక్షులు నలకూబర, మణిగ్రీవులతో రోటికి కట్టబడి ఉన్న కృష్ణమూర్తి చిరునవ్వులు నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు.

10.1-410-క.

"తమతమ ధర్మముఁ దప్పక

సములైనను నమ్మి తిరుగు సభ్యులకును బం

ధము ననుఁ జూచిన విరియును

కమలాప్తుఁడు పొడమ విరియు ఘనతమము క్రియన్.

టీకా:

తమతమ = స్వ, వారివారి; ధర్మమున్ = ధర్మమును; తప్పక = విడువకుండగ; సములు

= సహృదయులు, సుజనులు; ఐ = అయ్యి; ననున్ = నన్ను; నమ్మి = విశ్వసించి; తిరుగు = మెలగెడి;

సభ్యుల్ = మంచివారల; కును = కు; బంధము = సాంసారిక బంధము; ననున్ = నన్ను; చూచిన =

దర్శించిన మాత్రముచే; విరియునున్ = విడిపోవును; కమలాప్తుడు = సూర్యుడు (కమలాప్తుడు -

కమలములకు మిత్రుడు, సూర్యుడు); పొడమన్ = ఉదయించుటతోనే; విరియు = తొలగిపోయెడి;

ఘన = గాఢమైన; తమము = చీకటి; క్రియన్ = వలె.

భావము:

“తమతమ ధర్మాలను తప్పకుండా అందరి ఎడల సమత్వంతో ప్రవర్తిస్తూ, నన్ను నమ్మి మెలగుతుండే వారు సజ్జనులు. సూర్యుడు ఉదయించటంతోనే దట్టమైన చీకట్లు తొలగినట్లు; అలాంటివారికి నన్ను చూడగానే బంధాలు విడిపోయి, మోక్షం లభిస్తుంది.

10.1-411-క.

కారుణ్యమానసుం డగు

నారదువచనమునఁ జేసి ననుఁ బొడఁగనుటన్

మీరు ప్రబుద్ధుల రైతిరి

చేరెన్ నామీది తలఁపు సిద్ధము మీకున్.”

టీకా:

కారుణ్య = దయా; మానసుండు = హృదయుడు; అగు = ఐన; నారదు = నారదుని యొక్క

{నారదుడు - నరస్యేదంనారం నారంవిజ్ఞానానందదాతీతి నారదః అని వ్యుత్పత్తి,

అవినాశమైనదానికి (ఆత్మ) చెందినది నారం (బ్రహ్మ) అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమును కలుగజేయువాడు

నారదుడు అనబడును, బ్రహ్మవేత్త; వచనమునన్ = మాట; చేసి = వలన; ననున్ = నన్ను;

పొడగనుటన్ = దర్శించుటచేత; మీరున్ = మీరు; ప్రబుద్ధులు = మేలైన జ్ఞానము కలవారు; ఐతిరి =

అయినారు; చేరెన్ = సమకూడెను; నా = నా; మీది = పైని; తలఁపు = ధ్యాస; సిద్ధము = తథ్యము,

నిజముగ; మీ = మీ; కున్ = కు.

భావము:

నారదమహర్షి దయాస్వభావి. వారు ఇచ్చిన శాపం కారణంగా మీరు నన్ను చూడగలిగారు. మీరు సుజ్ఞానులు అయ్యారు. ఈనాటి నుండి మీకు నామీద భక్తి చేకూరుతుంది.”

10.1-412-వ.

అని యీశ్వరుండు మీరు "మీ నెలవులకుం బొం" డని యానతిచ్చిన, మహాప్రసాదం బని వలగొని పెక్కు మ్రొక్కులిడి, నలకూబర మణిగ్రీవు లుత్తర భాగంబున కరిగి రంత; నందాడు లైన గోపాలకులు నిర్మూలంబులై పడిన సాలంబుల చప్పుడు పిడుగు చప్పు డని శంకించి వచ్చి చూచి.

టీకా:

అని = అని; ఈశ్వరుండు = శ్రీకృష్ణుడు {ఈశ్వరుడు - పంచకృత్యములను (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహములు) చేయుటకు కర్తృత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; మీరున్ = మీరు; మీ = మీ యొక్క; నెలవులు = నిజస్థానముల; కున్ = కు; పొండు = వెళ్ళండి; అని = అని; ఆనతి = విడ్డోలు; ఇచ్చినన్ = చెప్పగా; మహా = గొప్ప; ప్రసాదంబు = అనుగ్రహము; అని = అని; వలగొని = ప్రదక్షిణముచేసి; పెక్కు = అనేకమైన; మ్రొక్కులు = నమస్కారములు; ఇడి = చేసి; నలకూబర = నలకూబరుడు; మణిగ్రీవులు = మణిగ్రీవులు; ఉత్తరభాగంబున్ = ఉత్తరపు దిక్కున; కున = కు; అరిగిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంతన్ = అప్పుడు; నంద = నందుడు; ఆదులైన = మొదలైన; గోపాలకులు = యాదవులు; నిర్మూలంబులు = వేళ్ళతోసహా పెళ్ళగిలినవి; ఐ = అయ్యి; పడిన = పడిపోయిన; సాలంబులన్ = మద్దిచెట్ల యొక్క; చప్పుడును = శబ్దమును; పిడుగు = పిడుగుపడిన; చప్పుడు = చప్పుడు; అని = అని; శంకించి = అనుమానించి; వచ్చి = అక్కడకు వచ్చి; చూచి = చూసి.

భావము:

ఇలా చెప్పి, "ఇక మీరు మీ లోకాలకు పోవచ్చును" అని కృష్ణుడు అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు. యక్షులు "మహాప్రసాదం" అంటూ ప్రదక్షిణలు చేసి, అనేక విధాలుగా మ్రొక్కి, నెలవు తీసుకొని ఉత్తర దిక్కుగా వెళ్ళిపోయారు. ఇంతలో నందుడు మొదలైన గోపకులు చప్పుడు విని, పిడుగు పడిందేమో అని భయపడి వచ్చి కృష్ణబాలునీ, పడిన మద్దిచెట్లనూ చూసారు.

10.1-413-క.

"ఈ పాదపములు గూలఁగ

నీపాప డులూఖలమున నిటు బద్ధుండై

యే పగిది బ్రతికె? గంటిరె;

వాపోవడు; వెఱవడు; డెట్టివాడో యితడున్.

టీకా:

ఈ = ఇంతటి; పాదపములున్ = వృక్షములు (పాదపము - వేళ్ళతో నీరుతాగునది, చెట్టు); కూలగన్
= పడిపోగా; ఈ = ఈ; పాపడు = చిన్నపిల్లవాడు; ఉలూఖలమునన్ = రోటికి; ఇటు = ఇలా; బద్ధుండు
= బంధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏ = ఏ; పగిదిని = విధముగా; బ్రతికెన్ = జీవించి ఉన్నాడు;
కంటిరె = చూసారా (ఈవింత); వాపోవడు = ఏడువడు; వెఱవడు = బెదరడు; డెట్టివాడో = ఎంత
ధైర్యవంతుడో; ఇతడున్ = ఇతను.

భావము:

"అయ్యో! ఇంత పెద్ద చెట్లు ఇలా కూలిపోతే, ఇలా రోటికి కట్టివేయబడి ఉన్న ఈ చంటిపిల్లాడు ఎలా
బ్రతికి ఉన్నాడో? చూశారా! ఏడువనూ లేదు, భయపడనూ లేదు. ఏం పిల్లాడురా బాబూ వీడు?"

10.1-414-తే.

పిడుగు పడదు; కాక పెనుగాలి విసరదు;

ఖండితంబు లగుట గానరాదు;

బాలుఁ డితఁడు; పట్టి పడఁ ద్రోయఁజాలఁడు;

తరువు లేల గూలె ధరణిమీద"

టీకా:

పిడుగు = పిడుగేమీ; పడదు = పడలేదు; కాక = అదికాకుండా; పెనుగాలి = గట్టిగాలి; విసరదు =
వేయలేదు; ఖండితంబులు = నరకబడినవి; అగుటన్ = అగుటకూడ; కానరాదు = కనబడదు;
బాలుడు = చిన్నపిల్లవాడు; ఇతడున్ = ఇతను; పట్టి = పట్టుకొని; పడద్రోయన్ = పడునట్లు
తోయుటకు; చాలదు = సరిపడదు; తరువులు = వృక్షములు; ఏలన్ = ఎందుచేత; కూలెన్ =
పడిపోయినవి; ధరణి = నేల; మీదన్ = మీద."

భావము:

అసలు ఈ మహా వృక్షాలు ఎలా పడిపోయాయి? పిడుగు పడింది లేదు. పోనీ పెద్దగాలి వీచిందా అంటే అదిలేదు. ఎవరు నరికిన సూచనలు ఏమీ లేవు. కూకటి వేళ్ళతో సహా కూలిపోయాయి. ఈ పిల్లాడు ఏమైనా పడగొట్టాడు అనుకుందా మంటే మరి ఇంత పసిపిల్లాడు అంత పెద్ద చెట్లను పడ తొయ్యటం అసాధ్యం కదా! మరి అయితే ఈ చెట్లు ఎలా కూలిపోయినట్లు?"

10.1-415-వ.

అని పెక్కండ్లు పెక్కువిధంబుల నుత్పాతంబులు గావలయు నని శంకింప నక్కడ నున్న బాలకు లిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; పెక్కండ్లు = అనేకులు; పెక్కు = అనేక; విధంబులన్ = విధములుగా; ఉత్పాతంబులు = అపశకునము, ఉపద్రవము, అశుభ సూచక మగు భూత వికారము; కావలయును = అయ్యుండవచ్చును; అని = అని; శంకింపన్ = సందేహించుచుండగా; అక్కడన్ = ఆ సమీపమున; ఉన్న = ఉన్నట్టి; బాలకులు = పిల్లలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా పదిమందీ పదిరకాలుగా అపశకునమేమో అనుకుంటూ ఉండగా, అక్కడ ఆడుకుంటున్న గోపకుల అబ్బాయిలు ఇలా అన్నారు.

10.1-416-క.

"నందుని కొమరుఁడు వినుఁ డీ

సందున మును దూటి తోలు సరి యడ్డముగా

ముందటి కీడ్చిన మద్దులు

గ్రందుకొనం గూలె; జనులఁ గంటి మిరువురన్."

టీకా:

నందుని = నందుడి యొక్క; కొమరుడ = పుత్రుడు; వినుడు = వినండి; ఈ = ఇక్కడి; సందునన్ = నడిమి ఇరుకు మార్గము; మునున్ = ముందుగా; దూఱి = దూరి వెళ్ళి; తోలున్ = తోలు; సరియడ్డము = బాగ అడ్డము; కాన్ = పడగా; ముందఱ = ఎదర; కిన్ = కు; ఈడ్చినన్ = లాగగా; మద్దులు = మద్దిచెట్లు; క్రందుకొనన్ = పెద్ద చప్పుడు చేస్తూ; కూలెన్ = పడిపోయెను; జనులన్ = వ్యక్తులను; కంటిమి = చూసేతిమి; ఇరువురన్ = ఇద్దరను (2).

భావము:

"నందుని కొడుకు అయినట్టి కృష్ణుడు ఈ చెట్ల సందులలోనుంచి ముందు తాను దూరాడు. వెనుక నున్న తోలు ఏమో అడ్డంతిరిగింది. గట్టిగా లాగాడు. అంతే! మద్ది చెట్లు ఫెళఫెళ మంటూ కూలిపోయాయి. ఇద్దరు వ్యక్తులు కనబడ్డారు."

10.1-417-వ.

అని యిట్లు పలికిన బాలకాలాపంబులు విని మిథ్యారూపంబు లని కొందఱనిరి; కొందఱు నానావిధంబుల సందేహించి; రంత నందుండు వికసిత వదనారవిందుం డగుచుఁ బట్టి కట్లు విడిచెను; నట్టి యెడఁ దన తెఱంగు గెవ్వరు నెఱుంగకుండవలె నని తవరకుమారుండు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికిన = చెప్పిన; బాలక = చిన్నపిల్లల; ఆలాపంబులు = పలుకులు; విని = విని; మిథ్యా = అసత్యపు, భ్రాంతి; రూపంబులు = స్వరూపములు; అని = అని; కొందఱు = కొంతమంది; అనిరి = పలికిరి; కొందఱు = కొంతమంది; నానావిధంబులన్ = రకరకములుగా; సందేహించిరి = అనుమానపడిరి; అంతన్ = అప్పుడు; నందుండు = నందుడు; వికసిత = విప్పారిన; వదన = మోము అనేడి; అరవిందుడు = పద్మము కలవాడు; అగుచున్ = జెతూ; పట్టి = పిల్లవాని; కట్లు = బంధనములు; విడిచెను = విప్పివేసెను; అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; తన = అతని యొక్క; తెఱంగు = విధమును; ఎవ్వరున్ = ఎవరుకూడ;

ఎఱుంగకుండవలెను = తెలియకూడదు; అని = అని; తవర = మాయా, నేర్పరియైన; కుమారుండు = బాలకుడు.

భావము:

ఇట్లా యాదవ బాలురు చెప్పగా, కొందరు అబద్ధాలాడుతున్నారు అన్నారు. మరి కొందరు మరికొన్ని విధాలుగా సందేహించారు. అప్పుడు నందుడు తన కుమారుడు బ్రతికి బయటపడి నందుకు సంతోషించాడు. అతడు ముందుకు వచ్చి కృష్ణునికి కట్టిన త్రాళ్ళు విప్పాడు. ఆ సమయంలో ఈ విషయం నుండి గోపకుల మనస్సులు మళ్ళించటానికి, లీలా వినోది, కపట మానవ బాలకుడు అయిన కృష్ణుడు.

10.1-418-శా.

పాడున్ మందుని భంగి; గోపవనితల్ **పా**ణిధ్వనుల్ సేయఁగా
నాడున్ జంత్రముకైవడిం; బరవశుండై హస్తముల్ త్రిప్పుచుం;
జూడున్ నేరని వాని భంగి జనులం **జూ**చున్; నగున్; బాలురం
గూడున్ పెద్దలపంపు చేయఁజను; డా**గున్**; మట్టిఁ జిట్టాడుచున్.

టీకా:

పాడున్ = గీతములు పాడును; మందుని = మూఢుని; భంగిన్ = విధముగ; గోపవనితలు = గోపికలు; పాణిధ్వనుల్ = చప్పట్లు; చేయగాన్ = కొడుతుండగా; ఆడున్ = నాట్యము చేయును; జంత్రము = కీలుబొమ్మ; కైవడిన్ = వలె; పరవశుండు = మిక్కిలి ఆనందించువాడు; ఐ = అయ్యి; హస్తముల్ = చేతులు; త్రిప్పుచున్ = ఆడించుచు; చూడున్ = చూడడానికి; నేరనివాని = అభం శుభం తెలియని వాని; భంగిన్ = వలె; జనులన్ = ప్రజలను; చూచున్ = చూచును; నగున్ = నవ్వును; బాలురన్ = పిల్లలతో; కూడున్ = కలియును; పెద్దల = పెద్దవారి; పంపున్ = చెప్పినపనిని; చేయన్ = చేయుటకు; చనున్ = వెళ్ళును; డాగున్ = మరుగున దాగును; మట్టిన్ = మట్టిలో; చిట్టాడుచున్ = చిమ్ముకొనుచు, తప్పటడుగులు వేస్తూ, క్రీడిస్తూ.

భావము:

అమాయకపు పిల్లాడిలా పాటలు పాడుతాడు, గోపికాస్త్రీలు చేతులతో లయబద్ధంగా చప్పట్లు చరుస్తూ ఉంటే, పరవశుడై కీలుబొమ్మలా చేతులు తిప్పుతూ నాట్యాలు చేస్తాడు. చూడటం తెలియవానిలా జనుల వంక పలకరింపుగా చూస్తాడు. నవ్వుతాడు, తోటి పిల్లలతో కలిసి గంతులు వేస్తాడు. పెద్దవారు ఏమైనా చెప్తే బుద్ధిమంతునిలా చేస్తాడు. తలుపుచాటున దాక్కుంటాడు. మట్టిలో ఆడతాడు.

నందాదుల మనసులు మళ్ళించటానికి ఇలా ప్రవర్తించాడు చిన్నికన్నయ్య.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కపటబాల లీలలు

10.1-419-క.

"చుంచొదువుఁ బాలు ద్రావు ము

ఉంచితముగ" ననుడుఁ బాలు ద్రావి జననితోఁ

జుం చొదువ దనుచు లీలా

చుంచుం డై యతఁడు చుంచుఁ జూపె నరేంద్రా!

టీకా:

చుంచు = పిలక, బలము, నేర్పరితనం (నేర్పరి- చుంచుప్ ప్రత్యయం ("తేనవిత్తః చుంచుప్ చణపౌ" అని కౌముదీ సూత్రం)); ఒదవున్ = బాగగును, కలుగును; పాలున్ = పాలను; త్రావుము = తాగుము; ఉదంచితముగన్ = చక్కగా; అనుడున్ = అని చెప్పగా; పాలున్ = పాలను; త్రావి = తాగి; జనని = తల్లి; తోన్ = తోటి; చుంచు = జట్టు; ఒదవదు = పెరగలేదు; అనుచు = అంటూ; లీలాచుంచుండు = లీలలందు ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అతడు = అతను; చుంచున్ = పిలకను; చూపెన్ = చూపించెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తు! "చక్కగా పాలు తాగు జట్టు బాగా పెరుగుతుం" దని చెప్పి పాలు తాగించింది తల్లి యశోదాదేవి. పాలు తాగి చేతితో జట్టు తడువుకుంటు "జట్టు పెరగలేదేం టమ్మా" యని అడిగాడు లీలలు చూపుటందు ఆసక్తిగల ఆ బాలకృష్ణమూర్తి.

10.1-420-క.

సెలగోల పట్టుకొని జల

: "కలశములో నీడఁ జూచి కలశయుతుండై

సెలగోలఁ బాపఁ డొకఁ డిదె

తలచెన్ ననుఁ గొట్ట" ననుచుఁ దల్లికి జెప్పెన్.

టీకా:

సెలగోల = చెర్నాకోల, కొరడాకట్ట; పట్టుకొని = చేతబట్టి; జల = నీటి; కలశము = బాన; లోన్ = అందు; నీడన్ = ప్రతిబింబమును; చూచి = చూసి; కలశ = కుండలో; యుతుడు = ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; సెలగోలన్ = కొరడాకట్టతో; పాపడు = చిన్నపిల్లవాడు; ఒకడు = ఒకానొకడు; ఇదె = ఇదిగో; తలచెన్ = అనుకుంటున్నాడు; ననున్ = నన్ను; కొట్టన్ = కొట్టాలి; అనుచున్ = అనుచు; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కి; చెప్పెన్ = చెప్పెను.

భావము:

చిన్నికన్నయ్య ఒకరోజు సెలగోల చేతిలో పట్టుకొని, గిన్నెలోని నీళ్ళలోకి చూసాడు. తన ప్రతిబింబం కనబడింది. ఆ గిన్నెపట్టుకొని తల్లి దగ్గరకు వెళ్ళి "అమ్మా! ఇదిగో చూడు! ఒక పిల్లాడు సెలగోల పట్టుకొని నన్ను కొట్టటానికి వస్తున్నాడు" అన్నాడు.

10.1-421-క.

"భిక్షులు వచ్చెద రేడ్చిన;

భిక్షాపాత్రమున వైచి బెగడించి నినున్

శిక్షించెద"; రని చెప్పిన

భిక్షులఁ గని, తల్లిఁ గనియు భీతిల్లు నృపా!

టీకా:

భిక్షులు = యాచకులు, అడుక్కొనెడివారు; వచ్చెదరు = వస్తారు; ఏడ్చినన్ = ఏడ్చినచో;
భిక్షాపాత్రమునన్ = భిక్షాపాత్ర యందు; వైచి = వేసుకొని; బెగడించి = బెదిరించి, జడిపించి; నినున్ =
నిన్ను; శిక్షించెదరు = దండింతురు; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పినచో; భిక్షులన్ = బిచ్చగాళ్ళను; కని
= చూసి; తల్లిన్ = తల్లిని; కనియున్ = కనుగొనినను; భీతిల్లె = భయపడెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! యశోదాదేవి "ఏడవుకురా కన్నా! ఇదిగో బిచ్చగాళ్లు వస్తున్నారు. ఏడుస్తుంటే వాళ్ళు
నిన్ను జోలెలో వేసుకొని తీసుకు వెళ్ళి కొడతారు జాగ్రత్త" అని బెదిరించింది. చిన్నికిట్టయ్య వాకిట్లోకి
వచ్చిన బిచ్చగాళ్ళను చూసి, తల్లి వైపు భయపడుతూ చూసాడు.

10.1-422-వ.

ఇట్లు కృష్ణుండు బహువిధంబులఁ గపటబాలలీలల వినోదింప, బృహద్వనంబున నందాదు లైన
గోపవృద్ధులు మహోత్పాతంబు లగుటయు, వానివలన బాలుం డుత్తరించుటయుఁ జూచి
యేకాంతంబున నొక్కనాడు విచారింప నుపనందుం డను వృద్ధగోపకుండు తన యెఱుక మెఱసి
యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణుండు = బాలకృష్ణుడు; బహు = అనేక; విధంబులన్ = రకములుగా; కపట
= మాయా; బాల = బాలుని; లీలలన్ = క్రీడలతో; వినోదింపన్ = వేడుకలు కలుగ చేయగా;
బృహద్వనంబునన్ = బృహద్వనమను వ్రేపల్లెలో; నంద = నందుడు; ఆదులైన = మొదలైన; గోప =
యాదవ; వృద్ధులు = పెద్దలు; మహా = గొప్ప; ఉత్పాతంబులు = అనుకోని కీడులు, ఉపద్రవములు;
కలుగుటయున్ = సంభవించుట; వాని = వాటి; వలనన్ = నుండి; బాలుడు = బాలకృష్ణుడు;

ఉత్తరించుటయున్ = దాటుట, బైటపడుట; చూచి = కనుగొని; ఏకాంతంబునన్ = రహస్యముగ;
 ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; విచారింపన్ = చర్చించుచుండగా; ఉపనందుండు =
 ఉపనందుడు; అను = అనెడి; వృద్ధ = పెద్దవయసు; గోపకుండు = గొల్లవాడు; తన = తన యొక్క;
 ఎఱుక = తెలివి; మెఱసి = చూపి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చిన్ని కృష్ణుడు కపటబాలలీలలు చూపుతూ క్రీడిస్తూ గోపికలను, గోపాలురను, అందరిని
 వినోదింపజేస్తున్నాడు. ఒకరోజు నందుడూ, ఇతర గోపాలక పెద్దలూ వ్రేపల్లె దగ్గరి పెద్ద తోటలో
 సమావేశం అయ్యారు. అప్పటివరకు జరిగిన భయంకరమైన ఉత్పాతాలూ, వాటినుంచి కృష్ణుడు
 తప్పించుకోటం మున్నగు విషయాలు చర్చించారు. వారిలో ఉపనందుడు అనే వృద్ధగోపాలుడు
 బుద్ధిలో దైవసంకల్పం వలన ఒక ఆలోచన మెరిసింది, అతడు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బృందావనము బోవతలచుట

10.1-423-ఉ.

"ఇక్కడ నుందురే మనుజు? **శ్రీ**మన కృష్ణున కెగ్గు చేయఁగా
రక్కసురాలు చ న్నొసఁగె; **ఊ**లపయిన్ సుడిగాలి వీచె; బై
రిక్కిఱియం దరుల్ వడియె; **రే**శవు సత్కృపఁ దప్పె; జాలు నేఁ
డెక్కడి కైనఁ బోవలయు **నిం**కిట గోపకులార! వింటిరే?"

టీకా:

ఇక్కడన్ = ఇలాంటిచోట; ఉందురే = ఉంటారా; మనుజులు = మానవులు ఎవరైనా; ఈ = ఈ; మన
 = మన యొక్క; కృష్ణున్ = బాలకృష్ణుని; కిన్ = కి; ఎగ్గు = కీడు; చేయగాన్ = చేయుటకు; రక్కసురాలు
 = రాక్షసి; చన్ను = చనుబాలు; ఒసగెన్ = ఇచ్చెను; ఊల = బండరాళ్ళ; పయిన్ = మీద; సుడిగాలి =
 సుడిగాలి; వీచెన్ = వీచినది; పైన్ = అంతేకాక; కిక్కిరియన్ = మిక్కిలి దగ్గరగా, ఇరుకుగా; తరుల్ =
 చెట్లు; పడియెన్ = పడిపోయినవి; కేశవున్ = నారాయణుని; సత్కృపన్ = మిక్కిలి దయ వలన,

చక్కటి కరుణ వలన; తప్పెన్ = తప్పినవి; చాలున్ = చాలును ఇంక; నేడు = ఇప్పుడు; ఎక్కడ =
మరింకొక ప్రాంతమున; కిన్ = కు; పోవలయున్ = వెళ్ళిపోవాలి; ఇంకన్ = ఇంక; ఇట = ఇక్కడనుంచి;
గోపకులార = గొల్లలలారా; వింటిరే = విన్నారా (నా మాట).

భావము:

"మనుష్యులు ఉండే ప్రదేశమా ఇది. మన ఈ చిన్నికృష్ణుడికి అపకారం చేద్దామని ఒక రాక్షసి
చనుబాలు ఇచ్చింది; కొండరాళ్ళ మీదకి సుడిగాలి వీచింది; దట్టమైన చెట్లు వాడి మీద
పడిపోయాయి. అన్ని అపాయాలూ శ్రీహరి దయవలన తప్పిపోయాయి. ఇంక చాలు ఇప్పటికైనా
మరో క్షేమకరమైన ప్రదేశానికి వెళ్ళిపోవడం మంచిది. వింటున్నారా!

10.1-424-క.

కసవు గల దిరవు పసులకు

లస దద్రి నదీ మహీజ లతికావళిఁ బెం

పెసగును, కాపురమునకును

బొసగును బృందావనంబు పొదఁ డచ్చటికిన్."

టీకా:

కసవు = గడ్డి; కలది = ఉన్నట్టి; ఇరవు = చోటు; పసులకు = పశువులకు; లసత్ = చక్కటి,
ప్రకాశవంతమైన; అద్రి = కొండలు; నదీ = నదులు; మహీజ = వృక్షములు; లతికా = తీగల; ఆవళిన్ =
సమూహములతో; పెంపు = సమృద్ధితో; ఎసగున్ = అతిశయించును; కాపురమున్ =
సంసారములు చేయుట; కును = కు; పొసగును = తగి ఉండును; బృందావనంబు =
బృందావనము; పొదడు = పదండి పోదాము; అచ్చటి = అక్కడ; కిన్ = కు.

భావము:

అక్కడ బృందావనం అనే ప్రదేశం ఉంది. అక్కడ పశువులకు మేత పుష్కలంగా లభిస్తుంది. అక్కడ విహరించడానికి చక్కని పర్వతాలు నదులూ చెట్లు తీగెలు కలిగి ఎంతో అందంగా ఉంటుంది. అక్కడకి వెళ్ళిపోదాం పదండి."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బృందావనమునకు బోవుట

10.1-425-వ.

అని పలుకు నుపనందుని పలుకుల కార్యులైన గోపకు "లిదియ కార్యంబు మందల"యని కొందల మందక యాలమందల నమంద గమనంబున ముందఱి నడవం బనిచి పిఱుందం గ్రందుకొనకుండ, బాల వృద్ధ నారు లెక్కిన తేరులు సాగించి తారు తను త్రాణ తూణీర బాణధరులై విండ్లు బట్టుకొని నడవ, బండ్ల వెనుకం గొమ్ము లిమ్ములం బూరించుచు నవార్యంబులగు తూర్యరవంబులు సెలంగ, నార్య, పురోహిత సమేతులై వేడుకలు కొనలునిగుడ మొన లేర్పఱచుకొని పావనం బగు బృందావనంబునకుం జని రప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = చెప్పెడి; ఉపనందుని = ఉపనందుని యొక్క; పలుకుల్ = మాటల; కున్ = కు; ఆర్యులు = పెద్దలు; ఐన = అయిన; గోపకులు = యాదవులు; ఇదియ = ఇదే; కార్యంబు = మన కర్తవ్యము; మందలన్ = మన ఊరికి; అని = అని; కొందలము = సంకటములు; అందక = పడక; ఆలమందలన్ = పశువుల గుంపును; అమంద = వడిగల; గమనంబులన్ = నడకలతో; ముందఱన్ = ముందు; నడవన్ = నడవవలెనని; బనిచి = పంపించి, నియమించి; పిఱుందన్ = వెనుకనే; క్రందుకొనకుండన్ = సందడిచేయకుండ; బాల = చిన్నపిల్లలు; వృద్ధ = ముసలివారు; నారులు = స్త్రీలు; ఎక్కిన = అధిరోహించిన; తేరులు = బండ్లు, రథములు; సాగించి = నడిపించి; తారు = తాము; తనుత్రాణ = కవచములు; తూణీర = అమ్ములపొదులు; బాణ = అమ్ములు; ధరులు = ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; విండ్లున్ = విల్లులను; పట్టుకొని = చేతులలో పట్టుకొని; నడవన్ = నడుస్తుండగా; బండ్ల = బండ్లు; వెనుకన్ = వెనకాతల; కొమ్ములు = కొమ్ముబూరాలు; ఇమ్ములన్ = గట్టిగా; పూరించుచున్ =

ఊదుచు; అనివార్యంబు = అడ్డగింపరానివి; అగు = ఐన; తూర్య = వాద్యముల; రవంబులున్ = ఘోషలు, ధ్వనులు; ఆర్య = పెద్దలు; పురోహిత = పురోహితులు; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; వేడుకలు = ఉత్సాహములు; కొనలునిగుడన్ = అతిశయించుచుండగా; మొనలు = నాయకులను, బారులు; ఏర్పఱచుకొని = నియమించుకొని, తీర్చి; పావనంబు = పరిశుద్ధమైనది; అగు = ఐన; బందావనంబున్ = బృందావనమున; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఉపనందుడిలా చెప్పగానే పెద్దలూ పూజ్యులైన గోపకులు అందరూ అంగీకరించారు ఒక క్రమపద్ధతిలో ముందుగా ఆవుల మందలను వేగంగా బృందావనానికి తోలించారు. వాటికి రక్షగా వెనుకనే వారి బండ్లు బయలుదేరాయి. వాటిలో బాలకులు స్త్రీలు వృద్ధులు పయనించసాగారు. వాటి పక్కనే గోపాలురు కవచాలు, ధనుర్భాణాలు, అమ్మలపొదులు పట్టుకుని బయలుదేరారు. బండ్లకు వెనుకగా బాకాలు తూర్యములు మ్రోగుతూ ఉండగా పూజ్యులైన పురోహితులు వెంట నడువగా పల్లెలోని మిగిలినవారు అందరూ బయలుదేరారు. అలా గుంపులు గుంపులుగా ఈ మొత్తం అంతా ఉత్సాహంతో బృందావనానికి బయలుదేరారు.

10.1-426-త.

పసుపు లాడి యురోజకుంకుమ పంకశోభితలై లస

ద్వసనలై కచభారచంపకదామలై సు లలామలై

పసిడిమాడల కాంతు లఱ్ఱులఁ బర్వ దేరులమీద బెం

పెసఁగ బాడిరి వ్రేత లా హరిహాల లింపగు నేలలన్.

టీకా:

పసుపులాడి = పసుపులు రాసుకొని స్నానములు చేసి; ఉరోజు = రొమ్ముల పైన పూసుకొన్న; కుంకుమ = కుంకుమ; పంక = పల్చటి లేహ్యము, పాలుతో; సం = చక్కగా; శోభితలు = ప్రకాశించువారు; ఐ = అయ్యి; లసత్ = అందమైన; వసనలు = వస్త్రములు ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; కచభార = జట్టుముడులలో; చంపక = సంపెగపూల; దామలు = దండలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సు = చక్కగా; లలామలు = తిలకము ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; పసిడి = బంగారు;

మాడల = మాడల యొక్క; కాంతులు = మెరుపులు; అట్టులన్ = మెడల యందు; పర్వన్ = పరచుకొనుచుండగా; తేరులు = రథములు, బండ్లు; మీదన్ = పైననుండి; పెంపు = ఉత్సాహములు; ఎసగన్ = అతిశయించగా; పాడిరి = పాటలు పాడిరి; వ్రేతలు = గోపికలు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హరి = శ్రీకృష్ణుని; హేలలు = లీలలను; ఇంపగు = మనోజ్ఞుడైన; నేలలన్ = ప్రదేశములలో.

భావము:

గోపికలు చక్కగా పసుపులు రాసుకుని, స్నానాలు చేసి, ఆపైన పాలిండ్ల మీద కుంకుమ పూతలు పూసుకుని, మెరుపుల వస్త్రాలు ధరించారు, అందంగా తిలకాలు దిద్దుకున్నారు. పెద్ద కొప్పులపై సంపెంగ పూలదండలు ధరించారు. ధరించిన బంగారు కాసులపేరు కాంతులు మెడలో ప్రకాశిస్తున్నాయి. వారు బండ్లలో ఎక్కి కూర్చుని చక్కని కంఠాలతో మాధవుడిమీద పాటలు పాడుతూ ఉన్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బృందావనము జొచ్చుట

10.1-427-వ.

అప్పుడు రోహిణీయశోద లేక రథంబునఁ బరిపూర్ణమనోరథులై రామకృష్ణుల ముందట నిడుకొని వారల వినోదంబులకుఁ బ్రమోదంబు నొందుచుండి; రిట్లు గోపకులు బృందావనంబు జొచ్చి యం దర్థచంద్రాకారంబుగ శకట సందోహంబు నిలిపి మందలు విడియించి వసియించిరి.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; రోహిణి = రోహిణీదేవి; యశోదలు = యశోదాదేవిలు; ఏక = ఒకే; రథంబునన్ = రథముపైన; పరిపూర్ణమనోరథులు = తృప్తితో ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; ముందటన్ = ఎదుట; ఇడుకొని = కూర్చోబెట్టుకొని; వారల = వారు చేయు; వినోదంబుల్ = వినోదపుపనుల; కున్ = కు; ప్రమోదంబున్ = సంతోషము; ఒందుచుండిరి = పొందుచుండిరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోపకులు = యాదవులు; బృందావనంబున్ = బృందావనమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందున్ = అక్కడ; అర్థచంద్ర =

అర్థచంద్రుని, అర్థవృత్త; ఆకారంబుగ = ఆకృతిలో; శకట = బండ్ల; సందోహంబున్ = సమూహమును;
నిలిపి = ఆపికొని; మందలు = పశువుల గుంపును; విడియించి = కుదురుగ ఉంచి; వసియించిరి =
నివసించిరి.

భావము:

రోహిణి దేవి, యశోదాదేవి ఎంతో సంతృప్తితో ఒకే బండిలో కూర్చున్నారు. బలరామకృష్ణులను
ఎదుట కూర్చోపెట్టుకుని, వారి ఆటపాటలతో ఆనందిస్తూ ప్రయాణం సాగించారు. ఈ విధంగా
గోకులంలోని ప్రజలు అందరూ బృందావనంలో ప్రవేశించారు. బండ్లను అర్థచంద్రాకారంగా
నిలబెట్టి ఆవుల మందలను మధ్యలో ఉంచారు. అలాగే ఇండ్లను కూడా కట్టుకుని అక్కడ
నివసించారు.

10.1-428-క.

చెందిరి బలమాధవు లభి

నందించుచుఁ బరమ పావనము సంచిత కా

ళిందీ సంజీవనమున్

బృందావనమున్ మునీంద్రబృందావనమున్.

టీకా:

చెందిరి = చేరిరి; బల = బలరామ; మాధవులు = కృష్ణులు {మాధవుడు - మాధవి (లక్ష్మీదేవి) భర్త,
విష్ణువు}; అభినందించుచున్ = కొనియాడుతు; పరమ = అతిమిక్కిలి; పావనమున్ = పరిశుద్ధమైన;
సంచిత = కూడిన; కాళిందీ = యమునానది యొక్క; సంజీవనమున్ = మరల జీవింప జేసినది;
బృందావనమున్ = బృందావనమును; ముని = ఋషులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; బృంద =
సమూహములను; అవనమున్ = రక్షించెడి దానిని.

భావము:

ఇలా బలరామకృష్ణులు సంతోషంతో పరమ పావనమైన బృందావనంలో ప్రవేశించారు. ఆ బృందావనం కాళింది నదికి ప్రాణాలు పోసినట్లుగా ఉంది. అది మునీంద్రులు అందరినీ రక్షించేది.

10.1-429-వ.

ఇట్లు బృందావనంబు చెంది, కొంత కాలంబునకు రామకృష్ణులు సమానవయస్కులైన గోపబాలకులం గూడుకొని వేడుక లూడుకొన దూడలఁ గాచుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బృందావనంబున్ = బృందావనము నందు; చెంది = స్థిరపడినవారై; కొంత = కొన్ని; కాలంబున్ = నాళ్ళు; కున్ = కి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణుడు; సమానవయస్కులు = తమ ఈడువారు; ఐన = అయినట్టి; గోప = గొల్ల; బాలకులన్ = పిల్లవారిని; కూడుకొని = కలుపుకొని; వేడుకలు = ఉత్సాహములు; ఊడుకొనన్ = అలముకొనగా, వ్యాపించగా; దూడలన్ = ఆవుదూడలను; కాచుచున్ = మేపుచు.

భావము:

ఇలా బృందావనం చేరిన కొన్నాళ్ళ పిమ్మట, బలరామకృష్ణులు వేడుకతో తమ ఈడు గోపబాలురతో కలిసి ఆనందంగా దూడలను కాయసాగారు.

10.1-430-నీ.

వేణువు లూఁడుచు వివిధ రూపములతో-

గంతులు వైతురు గౌతుకమున;

గురుకంబళాదుల గోవుషంబులఁ బన్ని-

పరవృషభము లని ప్రతిభటింతు;

రల్లులు దట్టించి యంఘ్రుల గజ్జలు-

మొఱయఁ దన్నుదు రోలి ముమ్మరముగఁ

పన్నిదంబులు వైచి ఫలమంజరులు గూల్చి-

వేటు లాడుదురు ప్రావీణ్య మొప్ప;

10.1-430.1-తే.

వన్య జంతు చయంబుల వానివాని

పదురు పదురుచు వంచించి పట్టఁబోదు;

రంబుజాకరములఁ జల్లులాడఁ జనుదు;

రాకుమారులు బాల్యవిహరు లగుచు.

టీకా:

వేణువులు = పిల్లనగ్రోవులు; ఊదుచున్ = పూరించుచు; వివిధ = అనేకమైన; రూపముల్ = ఆకృతుల; తోన్ = తోటి; గంతులు = చిందులు; వైతురు = వేసెదరు; కౌతుకమునన్ = కుతూహలముతో; గురు = పెద్దపెద్ద; కంబళ = కంబళ్ళు; ఆదులన్ = మున్నగువానితో; గోవృషభంబులన్ = ఆబోతులను; పన్ని = ఏర్పరచి; పర = ఇతరుల; వృషభములు = ఆబోతులు; అని = అని; ప్రతిభటింతురు = ఎదురింతురు; అల్లులున్ = చల్లడములను, భుజాలు {చల్లడము - తొడలకు సగమువరకు వచ్చునట్లు కట్టుకొనెడి వస్త్రవిశేషము}; దట్టించి = బిగియగట్టి, చరచికొని; అంఘ్రుల = కాళ్ళ; గజ్జలు = గజ్జలు; మొఱయన్ = మోగుతుండగా; తన్నుదురు = కాళ్ళతో తన్నెదరు; ఓలిన్ = వరుసగా; ముమ్మరముగన్ = అధికముగా; పన్నిదంబులున్ = పందెములు; వైచి = వేసుకొని; ఫల = పండ్లను; మంజరులున్ = పూలగుత్తులను; కూల్చి = రాలగొట్టి; వేటులు = కొట్టుకొనెడి ఆటలు; ఆడుదురు = ఆడెదరు; ప్రావీణ్యము = నేర్పులు; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగా. వన్య = అడవి; జంతు = జంతువుల; చయంబులన్ = సమూహములను; వానివాని = ఆయాజంతువుల; పదురు = కూతలను; పదురుచున్ = అనుకరించికూయుచు; వంచించి = మోసగించి; పట్టన్ = పట్టుకొని; పోదురు = వెళ్ళెదరు; అంబుజాకారములన్ = తామరకొలనులలో {అంబుజాకరము - అంబుజ (పద్మముల) ఆకరము (నివాసము), చెరువు, కొలను}; చల్లులాడన్ = జలకాలాడుటకు; చనుదురు = వెళ్ళెదరు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; కుమారులు = బాలకులు; బాల్య = పసితనపు; విహారులు = క్రీడలు క్రీడించువారు; అగుచున్ = జెతూ.

భావము:

ఆ బలరామకృష్ణులు వేణువులు ఊడుతూ రకరకాల వేషాలతో ఉత్సాహంతో గెంతులు వేయసాగారు; పెద్దపెద్ద కంబళ్ళతో వృషభాలరూపాలు తయారుచేసి, వాటిని శత్రు వృషభాలు అని వాటితో యుద్ధం చేయసాగారు; గుడ్డలతో బొమ్మలుచేసి వాటిని గట్టిగా తన్నుతుండేవారు, అలా కాలిగజ్జెలు ఘల్లుఘల్లు మంటూ మ్రోగసాగాయి; పందాలు వేసుకుని మరీ పండ్లగుత్తులను రాళ్ళతో కొడుతూ ఉంటారు; అడవి జంతువుల కూతలను అరుపులను అనుకరించి అరుస్తూ ఆ జంతువులు దగ్గరకు రాగానే వాటిని పట్టుకోబోతారు. తామరపూల కొలనులలో ప్రవేశించి ఒకరిపై ఒకరు నీళ్ళు చల్లుకుంటూ ఆడుతూ ఉంటారు. ఇలా ఆ రాకుమారులు గోపబాలకులై బాల్యక్రీడలలో చరించసాగారు.

10.1-431-క.

పోరుదురు గికురు పొడుచుచు;

దూలుదురు భయంబు లేక తోరపుటిరవుల్;

జాలుదురు ఘనశిలాతటి;

మీలుదు రెన్నంగరాని మెలకువల నృపా!

టీకా:

పోరుదురు = దెబ్బలాడుకొనుచు; కికురుపొడుచుచున్ = తోసుకొనుచు; దూలుదురు = చొరబడెదరు; భయంబున్ = బెదురు; లేక = లేకుండ; తోరపు = పెద్దపెద్ద; ఇరవుల్ = పొదరిండ్లలోకి; జాలుదురు = జారెదరు; ఘన = పెద్దపెద్ద; శిలాతటిన్ = చాపరాళ్ళమీద; మీలుదురు = ఒకరినొకరు మించుదురు; ఎన్నంగరాని = ఎంచ వీలుకాని; మెలకువలన్ = మెలకువలతో; నృపా = రాజా.

భావము:

ఒకరితో ఒకరు యుద్ధాలు ఆటలు ఆడుతూ, దొంగదెబ్బలు కొట్టుకుంటారు. అందమైన స్థలాల లోనికి జంకులేకుండా ప్రవేశిస్తూ ఉంటారు. పెద్ద బండరాళ్ళపైకి ఎక్కి జారుతూ ఉంటారు పెద్దలకి ఊహించరాని నేర్పరితనాలలో ఒకరి నొకరు మించిపోతూ ఉంటారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వత్సాసుర వధ

10.1-432-వ.

అంత నొక్కనాడు యమునాతీరంబున నా కుమారులు గోపకుమారులుం దారును గ్రేపుల మేప నొక్క రక్కసుండు క్రేపు రూపున వచ్చి వారల హింసింపం దలంచి.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; యమునా = యమునానదీ; తీరంబునన్ = తీరమునందు; ఆ = ఆ; కుమారులు = బాలకులు; గోపకుమారులున్ = గొల్లపిల్లలు; తారును తాము; క్రేపులన్ = దూడలను; మేపన్ = మేపుతుండగ; ఒక్క = ఒకానొక; రక్కసుండు = రాక్షసుడు; క్రేపు = ఆవుదూడ; రూపంబునన్ = ఆకృతితో; వచ్చి = చేరి; వారలన్ = వారిని; హింసింపన్ = సంహరించవలెనని; తలంచి = భావించి.

భావము:

ఒకరోజు బలరామకృష్ణులు యమునానదీతీరాన గోపాలకులతో కలసి గోవత్సాలను మేపుతూ ఉండగా ఒక రాక్షసుడు వారిని చంపాలని వచ్చి తాను కూడా ఒక కోడెదూడ రూపం ధరించాడు.

10.1-433-క.

క్రేపుల యజ్ఞులు నాకుచు

రేపులలో నిదియె మంచి క్రేపనగగ గడుం

జూపట్టి భక్త సంగతి

రేపై చనువాని మ్రోల రేపై తిరిగెన్.

టీకా:

క్రేపుల = ఆవుదూడల; అజ్ఞులున్ = మెడలను; నాకుచున్ = నాకుతూ; క్రేపుల = అన్ని దూడలలోను; ఇదియె = ఇదే; మంచి = మంచి; క్రేపు = దూడ; అనగన్ = అన్నట్లుగా; కడున్ = మిక్కిలి; చూపట్టి =

కనబడి; భక్త = తన భక్తుల; సంగతిన్ = వెంట; క్రేపు = దూడ; ఐ = అయ్యి; చనువాని = వెళ్ళేడివానిని;
మ్రొలన్ = ఎదుట; క్రేపు = దూడ; ఐ = అయ్యి; తిరిగెన్ = సంచరించెను.

భావము:

వాడు దూడలలో దూడ రూపం దాల్చి వాటితో కలసిపోయి మిగిలిన దూడల మెడలు నాకుతూ;
ఉన్న వాటిలో ఇదే మంచి దూడ అన్నట్లు సంచరించాడు. భక్తుల వెంట దూడవలె సంచరించే
కృష్ణుని వెనుక ఆ రాక్షసుడు దూడ రూపంలో తిరుగసాగాడు.

10.1-434-వ.

వాని నెటింగి కృష్ణుండు రామునకుం జెప్పి

టీకా:

వానిన్ = అతనిని; ఎటింగి = తెలిసికొని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; రామున్ = బలరామున; కున్ = కు;
చెప్పి = చెప్పి.

భావము:

ఆ వత్సాసురుడి విషయం ఎరిగిన కృష్ణుడు బలరాముడుకి చెప్పి...

10.1-435-చ.

"**ఇది** యొక మంచితేగ; వినుఁ **డెంత**యు నొప్పెడి" నంచు దాని త
త్పదములు తోకయున్ బిగియఁ**బట్టి** చెలంగి వెలంగ వ్రానితోఁ
జదియఁగ నొక్క పెట్టుగొని **చంపె** గుమారుఁడు లేఁగరక్కసుం
గుడులుకొనంగ బాలకులు **గ్రో**యని యార్వ నఖర్వ లీలతోన్.

టీకా:

ఇది = ఇది; ఒక = ఒకానొక; మంచి = మంచి; లేగ = లేగదూడ; వినుండు = వినండి; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; ఒప్పెడిన్ = అందముగ ఉంది; అంచున్ = అనుచు; దాని = దానిని; తత్ = ఆ; పదములున్ = కాళ్ళు; తోకయున్ = తోక; బిగియన్ = గట్టిగా; పట్టి = పట్టుకొని; చెలంగి = చెలరేగి; వెలంగ = వెలగ; వ్రాని = చెట్టుబోదె; తోన్ = తోటి; చదియగన్ = నలియునట్లు; ఒక్క = ఒకానొక; పెట్టు = దెబ్బ; కొని = కొట్టి; చంపెన్ = సంహరించెను; కుమారుడు = బాలకృష్ణుడు; లేగరక్కసున్ = వత్సాసురుని; కుదులుకొనంగ = కూలిపోయేలా; బాలకులు = గోపబాలురు; కో = కో; అని = అని; ఆర్వన్ = అరచుచుండగ; అఖర్వలీల = విస్తారమైన లీల; తోన్ = తోటి.

భావము:

కృష్ణుడు "ఆహా ఈ దూడ ఎంత మంచిదో చూసారా; ఎంత చక్కగా ఉందో చూడండి" అంటూ నెమ్మదిగా దాని దగ్గరికి వెళ్ళాడు. గభాలున దాని కాళ్ళు తోక పట్టుకుని పైకెత్తి పెద్దపెట్టున వెలగచెట్టుకేసి మోదాడు. ఆ దెబ్బకు ఆ దూడ చితికి పచ్చడి అయిపోయింది. ఈ విధంగా దూడరూపంలో వచ్చిన వత్సాసురుడు అనే రాక్షసుడు గిలగిల కొట్టుకుని చచ్చి పోయాడు. గోపాలకులు ఆనందంతో ఒక్కపెట్టున పెద్దగా కేకలు వేసారు.

10.1-436-వ.

ఇట్లు రక్కసుండు వ్రేటుపడి విశాలంబు సాలంబుతో నేలం గూలెను; అప్పుడు

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రక్కసుండు = రాక్షసుడు; వ్రేటుపడి = చనిపోయి; విశాలంబు = పెద్దది; అగు = ఐన; సాలంబు = మాను; తోన్ = తోటి; నేలంగూలెన్ = మరణించెను; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

అలా ఆ రాక్షసుడు దెబ్బ తిని నేలకూలాడు ఆ దెబ్బకు అంత పెద్ద చెట్టు సైతం కూలిపోయింది..

10.1-437-క.

గొంగడు లెగురగ వైచుచు

జంగున దాటుచును జెలగి చప్పట లిడుచు

బొంగుచు గృష్ణుని బొగడుచు

దుంగిన రక్కసునిఁ జూచి త్రుళ్ళిరి కొమరుల్.

టీకా:

గొంగడులు = కంబళ్ళు, రగ్గులు; ఎగురగన్ = పైకెగురునట్లు; వైచుచున్ = వేయుచు; చంగునన్ = చెంగుమని; దాటుచునున్ = ఎగిరిదాటుతూ; జెలగి = విజృంభించి; చప్పటలు = చప్పట్లు; ఇడుచున్ = కొట్టుతూ; బొంగుచున్ = ఉప్పొంగుతు; కృష్ణుని = బాలకృష్ణుని; బొగడుచున్ = స్తుతించుచు; త్రుంగిన = చచ్చిపోయిన; రక్కసునిన్ = రాక్షసుని; చూచి = కనుగొని; త్రుళ్ళిరి = గర్వించి గంతులు వేసిరి; కొమరుల్ = బాలకులు.

భావము:

గోపకుమారులు చచ్చి పడిన రాక్షసుని చూసి పట్టరాని ఉత్సాహంతో గొంగళ్ళు ఎగురవేసారు. ఎగిరి దూకారు. చప్పట్లు కొట్టారు. తృప్తితో పొంగిపోయారు. కృష్ణుని బలాన్ని పొగిడారు.

10.1-438-వ.

ఆ సమయంబున వేలుపులు విరులవానలు గురియించి రివ్విధంబున.

టీకా:

ఆ సమయంబునన్ = అప్పుడు; వేలుపులు = దేవతలు; విరుల = పూల; వానలు = జల్లులు; కురియించిరి = కురిపించిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ;

భావము:

అప్పుడు దేవతలు పూలవానలు కురిపించారు. ఇలా....

10.1-439-క.

వత్సముల పగిది జగముల

వత్సలతన్ మనుపఁ జూచువాఁడై యుంటన్

వత్సముల మేపు చుండియు

వత్సాసురుఁ జంపె భక్తవత్సలుఁ డధిపా!

టీకా:

వత్సములన్ = ఆవుదూడలను {వత్సము - ఒక సంవత్సరములోపు దూడ}; పగిదిన్ = వలెనే;
జగములన్ = లోకములను; వత్సలతన్ = వాత్సల్యముతో; మనుపన్ = కాపాడవలెనని;
చూచువాడు = పూనునట్టివాడు; ఐ = అయ్యి; ఉంటన్ = ఉండుటచే; వత్సములన్ = దూడలను;
మేపుచుండియున్ = మేపుతున్నను; వత్సారున్ = వత్సుడు అనెడి రాక్షసుని; చంపెన్ =
సంహరించెను; భక్తవత్సలుడు = శ్రీకృష్ణుడు {భక్త వత్సలుడు - భక్తుల ఎడ వాత్సల్యము కలవాడు,
విష్ణువు}; అధిపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఆవు తన దూడను రక్షించు నట్లు ఈ లోకాలు అన్నింటిని వాత్సల్యభావంతో
రక్షించడానికి అవతరించాడు. కనుక భక్తులను కన్నబిడ్డలవలె కాపాడే కృష్ణుడు దూడలను
మేపుతూ ఉండి కూడా దుర్మార్గుడైన వత్సాసురుణ్ణి చంపివేసాడు.

10.1-440-వ.

మఱియు నొక్కనాడు రేపకడ గోపకుమారులు క్రేపులం గొంచు నడవికిం జని యెండంబడి
మెండుకొనిన దప్పిని బెండుపడిన తమ తమ లేగకదుపుల నేర్పరించి నిలువరించుకొని
కలంకంబు లేని యొక్క కొలంకున నీరు ద్రావించి తారును జలపానంబు జేసి వచ్చునెడ నందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; రేపకడ = ఉదయమే; గోపకుమారులు = గొల్లపిల్లలు; క్రేపులన్ = ఆవుదూడలను; కొంచున్ = తీసుకొని; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; ఎండన్ = ఎండకు; పడి = గురై; మెండుకొనిన = అధికమైన; దప్పిన్ = దాహముతో; బెండుపడిన = నీరసించిపోగా; తమతమ = వారివారి; లేగ = లేగదూడల; కదుపులన్ = సమూహములను; ఏర్పరించుకొని = విభజించుకొని; నిలువరించుకొని = నిలుపుకొని; కలంకంబు = ముఱికి, మాలిన్యము; లేని = లేనట్టి; ఒక్క = ఒకానొక; కొలంకునన్ = చెరువలో; నీరున్ = నీటిని; త్రావించి = తాగించి; తారును = వారుకూడ; జలపానంబు = నీళ్ళుతాగుట; చేసి = చేసి; వచ్చున్ = వచ్చెడి; ఎడన్ = సమయము; అందు = అందు.

భావము:

దినము ఉదయమే గోపబాలకులు వారి లేగదూడలను అడవికి తీసుకొని వెళ్ళారు. అక్కడ ఎండకు గురై విపరీతమైన దాహము కలుగగా, అలసిపోయిన వారి లేగదూడలను వారిలో వారు విభజించుకొని ఒక మంచినీటి కొలనులో వాటి చేత నీరు తాగించి వారు కూడా నీరు తాగి వస్తున్న సమయంలో

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బకాసుర వధ

10.1-441-క.

అకలంకులు బాలురు గని

రకుటిలదంభోళిహతసితాద్రి శిఖర రూ

పకమున్ హరిహంసారం

భకమున్ బకమున్ విశాల భయదాంబకమున్.

టీకా:

అకలంకులు = కపట మెరుగని వారు; బాలురున్ = పిల్లలు; కనిరి = చూసితిరి; అకుటిల = వాడి
తగ్గుటలేని; దంభోళి = వజ్రాయుధముచేత; హత = కొట్టబడిన; సిత = తెల్ల; అద్రి = పర్వతపు; శిఖర =
శిఖరము; రూపకమున్ = ఆకృతి గలదానిని; హరిన్ = బాలకృష్ణుని; హింసా = చంపెడి;
ఆరంభకమున్ = ప్రయత్నము కలదానిని; బకమున్ = కొంగను; విశాల = పెద్ద; భయద = భయము
కలిగించెడి; అంబకమున్ = కన్నులు కలదానిని.

భావము:

అలా తిరిగి వస్తున్నప్పుడు పుణ్యమూర్తులైన ఆ బాలకులు మహా భయంకరమైన ఒక కొంగను
చూసారు. పూర్వం ఇంద్రుని వజ్రాయుధం రెక్కలను విరగగొట్టగా క్రిందపడిన పెద్ద కొండశిఖరమా
అన్నట్లు ఆకొంగ నిలపడి ఉంది. భయంకరమైన పెద్ద కన్నులతో కృష్ణుని చంపడానికి అక్కడ వేచి
ఉంది.

10.1-442-వ.

కని దాని యొడలిపొడవునకు వెఱగుపడి చూచుచుండ.

టీకా:

కని = చూసి; దాని = దాని యొక్క; ఒడలి = దేహపు; పొడవున్ = భారీతనమున; కున్ = కు;
వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; చూచుచుండ = చూస్తుండగా.

భావము:

ఆ గోపకుమారులు ఆ దొంగకొంగ పొడవును నిర్ఘాంతపోయి చూస్తుండగా.....

10.1-443-ఆ.

ఎల్ల పనులు మాని యేకాగ్రచిత్తుఁ డై

మౌనివృత్తి నితర మతము విడిచి

వనములోన నిలిచి వనజాక్షపై దృష్టి

చేర్చి బకుడు తపసి చెలువుఁ దాలె.

టీకా:

ఎల్ల = అన్ని; పనులు = వ్యాపారములు; మాని = విసర్జించి; ఏకాగ్రచిత్తుడు = మనసు లగ్నమైన వాడు; ఐ = అయ్యి; మౌని = మునుల; వృత్తిన్ = వలె; ఇతర = అన్యమైన; మతము = ఆలోచనలు; విడిచి = వదలిపెట్టి; వనము = కొలను; లోనన్ = అందు; నిలిచి = నిలబడి; వనజాక్షన్ = కృష్ణుని (వనజాక్షుడు - వనజము (పద్మము)లవంటి అక్షుడు (కన్నులు గలవాడు), కృష్ణుడు); పైన్ = మీద; దృష్టి = మనసును; చేర్చి = లగ్నము చేసి; బకుడు = బకాసురుడు; తపసి = తపసుల; చెలువున్ = రీతిని; తాలెన్ = ధరించెను.

భావము:

ఆ కొంగ అన్ని పనులు మానేసి ఏకాగ్రచిత్తంతో అడవిలోని కొలనులో మునిలాగా నిలబడి ఉన్నది. ఇంక ఏ విధమైన కోరికలు లేవు ఒక్క కృష్ణుడి మీదనే దృష్టి అంతా కేంద్రీకరించింది. కృష్ణుడిని శత్రుత్వంతో చంపజూచే ఆ ప్రయత్నంలో మహర్షులు చేయదగిన తపస్సు దానికి సిద్ధించింది.

10.1-444-వ.

ఇ విధంబున నొదుగు పెట్టుకొని యుండి.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = లాగున; ఒదుగుపెట్టుకొని = పొంచి; ఉండి = ఉండి.

భావము:

అలా నీటిలో మాటువేసి ఉన్నాడు ఆ బకాసురుడు.

10.1-445-ఉ.

చంచువు దీటి పక్షములు జల్లున విచ్చి పదంబు లెత్తి కు

ప్పించి నభంబుపై కెగసి, భీషణ ఘోషణ వక్తడై విజృం

భించి గరుత్సమీరమున భిన్నము లై తరులోలిఁ గూలఁగా

మించి బకాసురుం డొడిసి మ్రింగె సహిష్ణునిఁ జిన్నికృష్ణునిన్.

టీకా:

చంచువున్ = ముక్కు; దీటి = సవిరించుకొని; పక్షములు = రెక్కలు; జల్లునన్ = చటుక్కున; విచ్చి = విప్పుకొని; పదంబులన్ = కాళ్ళు; ఎత్తి = ఎత్తి; కుప్పించి = గెంతి; నభంబున్ = ఆకాశమువైపున; కున్ = కి; ఎగిసి = ఎగిరి; భీషణ = భయంకరమైన; ఘోషణ = గట్టిధ్వని గల; వక్తడై = నోరు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; విజృంభించి = రెచ్చిపోయి; గరుత్ = రెక్కల; సమీరమునన్ = గాలిచేత; భిన్నములు = విరిగిపోయినవి; ఐ = అయ్యి; తరులు = చెట్లు; ఓలీన్ = వరుసగా; కూలఁగా = పడిపోగా; మించి = అతిశయించి; బకాసురుండు = బకాసురుడు; ఒడిసి = ఒడిసిపట్టుకొని; మ్రింగెన్ = మింగివేసెను; సహిష్ణునిన్ = కృష్ణుని (సహిష్ణుడు - సుఖదుఃఖముల మానావమానముల జ్ఞానాజ్ఞానముల ఎడ మిక్కిలి ఓర్పుగలవాడు, ద్వంద్వాతీతుడు, విష్ణువు); చిన్ని = బాల; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని.

భావము:

ఆ టక్కరి కొంగ ఒక్కసారిగా కృష్ణునివైపు కుప్పించి దూకింది. ముక్కు విదిలించింది. రెక్కలు జల్లున విప్పి పాదాలు పైకెత్తి ఆకాశంలోకి ఎగిరింది. భయంకరంగా కూతపెడుతూ విజృంభించింది. దాని రెక్కల గాలికి అక్కడి చెట్లు విరిగి పడిపోయాయి. "సరే చూద్దాం" అని ఓర్పు వహించిన కృష్ణుణ్ణి తన ముక్కుతో బకాసురుడు ఒడిసిపెట్టి మ్రింగేశాడు.

10.1-446-క.

సంగడి లోకము లన్నియు

మ్రొంగుచు గ్రక్కుచును బయల మ్రెలఁగించుచు ను

ప్పొంగెడు వేడుకకాఁ డటు

మ్రొంగుడుపడె బకునిచేత మ్రొదెఱిగి నృపా!

టీకా:

సంగడిన్ = గుత్తగుచ్చి. సమూహముగా; లోకములు = లోకములను; అన్నియున్ = ఎల్లను;
మింగుచు = లయము చేసుకొనుచు; క్రక్కుచు = బహిర్గతము చేయుచు; బయల = ప్రకాశముగ;
మెలగించుచును = ప్రవర్తింప జేయుచు; ఉప్పొంగెడు = సంతోషించుచుండు నట్టి; వేడుకకాడు =
వినోదములు కలవాడు; అటు = అలా; మింగుడుపడె = మింగబడెను; బకుని = బకాసురుని; చేతన్
= వలన; మీదన్ = జరగబోయెడిది; ఎఱిగి = తెలిసి; నృపా = రాజా (నృపుడు - నరులను
పాలించువాడు, రాజు).

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తూ! ఈ బ్రహ్మాండాలు అన్నింటినీ తనలో నుండి పుట్టిస్తూ మళ్ళీ మింగి వేస్తూ ఆడిస్తూ
ఉండే లీలామయుడు అయిన ఆ కృష్ణుడు అంతా తెలిసి బకాసురుని చేత మింగబడ్డాడు.

10.1-447-క.

దనుజుడు మింగినఁ గృష్ణునిఁ

గనలేక బలాది బాలకప్రముఖు లచే

తనులై వెఱఁ గందిరి చ

య్యనఁ బ్రాణములేని యింద్రియంబుల భంగిన్.

టీకా:

దనుజుడు = రాక్షసుడు; మింగినన్ = మింగివేయగా; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడిని; కనలేక = చూడలేక; బల
= బలరాముడు; ఆది = మున్నగు; బాలక = గొల్లపిల్లలలో; ముఖ్యులు = ప్రముఖులు; అచేతనులు =
చేష్టలుడిగినవారు; ఐ = అయ్య; వెఱగు = దిగ్భ్రమ; అందిరి = చెందిరి; చయ్యన = చటుక్కున;
ప్రాణములు = ప్రాణములు; లేని = పోయిన; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; భంగిన్ = వలె.

భావము:

అలా రాక్షసుడు మ్రింగిడంతో బలరాముడు మొదలైన గోపాలబాలకులు కృష్ణుడు కనిపించక, ప్రాణంలేని అవయవాలవలె అచేతనులై భయంతో కంపించిపోయారు.

10.1-448-వ.

అట్లు మ్రింగుడుపడి లోనికిం జనక.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; మ్రింగుడుపడి = మింగబడి; లోనికిన్ = కడుపులోకి; చనక = వెళ్ళకుండ.

భావము:

అలా మ్రింగబడిన కృష్ణుడు ఆ రాకాసికొంగ గొంతుక దాటి లోపలికి పోలేడు....

10.1-449-శా.

కంఠోపాంతము దౌడలున్ మెఱముచుం గాలాగ్ని చందంబునం

గుంఠీభూతుఁడు గాక వేండ్రమగు నా గోపాలబాలున్ జయో

త్కంఠన్ బ్రహ్మగురున్ మహామహిముఁ జక్కం మ్రింగ రాదంచు సో

ల్లంఠం బాడుచు వాఁడు గ్రక్కె వెడలన్ లోకం బశోకంబుగన్.

టీకా:

కంఠ = గొంతుక; ఉపాంతమున్ = లోపల (అంగిలీ) అందు; దౌడలున్ = చెంపల లోపలనుండి;
మెఱముచున్ = మెరమెర లాడించు (మెఱము - మెరమెర (కంటిలోని నలుసు మెదలుట
యందలి ధన్యనుకరణ) లాడించు, చూ నాటిన శల్యాదులను మెదల్చునట్లు మెదులు); కాలాగ్ని =
ప్రళయాగ్ని; చందంబునన్ = వలె; కుంఠీభూతుఁడు = అణగిఉండువాడు; కాకన్ = కాకుండగా;
వేండ్రము = తపింపజేయువాడు; అగున్ = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; గోపాలబాలున్ = బాలకృష్ణుని;
జయోత్కంఠన్ = గెలుచుట యందు ఉత్సహము కలవానిని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునికి; గురున్ =

తండ్రి యైనవానిని; మహా = గొప్ప; మహిమున్ = మహిమలు కలవానిని; చక్కన్ = అనువుగా;
 మ్రింగరాదు = మింగుట వీలుకాదు; అంచున్ = అనుచు; సోల్లుంఠంబాడుచు = నిందించుచు
 (జాతీయము); వాడున్ = అతడు; క్రక్కెన్ = వెళ్ళగ్రక్కెను; వెడలన్ = బయటకు; లోకంబు =
 సమస్తప్రాణులు; అశోకంబుగన్ = విచారము లేని వగునట్లు.

భావము:

ఆ బకాసురుని కంఠం ముందు భాగమూ దౌడలూ కాలాగ్నివలె మండిస్తూ విజృంభించాడు
 కృష్ణుడు నిప్పుముద్దలాగ బకాసురుని కంఠానికి అడ్డుపడ్డాడు. అతడు విజయం సాధించే
 శీలంకలవాడు; బ్రహ్మదేవుడు అంతటివాడికి తండ్రి; అతడు మహా మహిమ గలిగినవాడు. అతడు
 మ్రింగుడుపడడం లేదని దీర్ఘంగా నిందిస్తూ, ఆ బకాసురుడు కృష్ణుణ్ణి మళ్ళీ బయటకి వెళ్ళగ్రక్కాడు.
 అలా కృష్ణుడు బయటపడటం చూసి లోకం అంతా సంతోషించింది.

10.1-450-క.

క్రక్కి మహాఘోషముతోఁ

జక్కగఁ దనుఁ బొడవరాఁగఁ జంచులు రెండున్

స్రక్కగఁ బట్టి తృణము క్రియ

క్రక్కున హరి చీరె బకునిఁ కలహోత్సకునిన్.

టీకా:

క్రక్కి = వెడలగ్రక్కి; మహా = పెద్ద; ఘోషము = అరుపుల; తోన్ = తోటి; చక్కగన్ = చక్కగా; తన్నున్ =
 తనను; పొడవరాగ = పొడవబోగా; చంచులు = ముక్కుపుటములు; రెండున్ = రెంటిని (2); స్రక్కన్
 = లొంగునట్లు; పట్టి = పట్టుకొని; తృణము = గడ్డిపోచ; క్రియన్ = వలె; క్రక్కున = చటుక్కున; హరి =
 కృష్ణుడు; చీరెన్ = చీల్చివేసెను; బకుని = బకాసురుని; కలహా = కయ్యానికి; ఉత్సకునిన్ =
 కాలుదువ్వువానిని.

భావము:

ఆవిధంగా బయటికి క్రక్కివేసిన కృష్ణుణ్ణి ఆ కొక్కెర రక్కసి ముక్కుతో పొడిచి చంపేద్దామని భీకరంగా నోరు తెరచి ముందుకు దూకాడు. కలహానికి కాలు దువ్వే ఆ కొంగ ముక్కు రెండు భాగాలను కృష్ణుడు రెండు చేతులతో పట్టుకుని గడ్డిపరకను చీల్చినట్లు నిలువునా చీల్చేసాడు..

10.1-451-వ.

అప్పు డా నందనందనుమీద వేలుపులు చాలపులుగా నందన మల్లికాది కుసుమవర్షంబులు హర్షంబునం గురియించిరి; దేవవాద్యంబులు మొరసె; రామాది గోపకుమారులు ప్రాణంబులతోఁ గూడిన యింద్రియంబులునుం బోలెఁ గ్రమ్మఱ కృష్ణునిం గని రమ్మని కౌగిలించుకొని కృష్ణసహితులయి లేగదాఁటుల మరల దాటించుకొని మందగమనంబున మంద కరిగిరి; వారలచేత నా వృత్తాంతం బంతయు విని వెఱంగుపడి గోపగోపికాజనంబులు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; నందనందను = బాలకృష్ణుని (నంద నందనుడు - నందుని యొక్క నందనుడు (కొడుకు), కృష్ణుడు); మీదన్ = పైన; వేలుపులు = దేవతలు; చాలుపులుగాన్ = జల్లులుగా; నందన = నందనవనములోని; మల్లిక = మల్లెలు; ఆది = మున్నగు; కుసుమ = పూలు; వర్షంబులున్ = వానలను; హర్షంబునన్ = సంతోషముతో; కురియించిరి = జల్లిరి; దేవ = దేవతా; వాద్యంబులున్ = వాయిద్యములు; మొరసెన్ = మోగినవి; రామ = బలరాముడు; ఆది = మున్నగు; గోపకుమారులు = గొల్లపిల్లలు; ప్రాణంబులన్ = జీవముల; తోన్ = తోటి; కూడిన = కలిగి యున్న; ఇంద్రియంబులునున్ = ఇంద్రియముల; పోలెన్ = వలె; క్రమ్మఱన్ = మరల; కృష్ణునిన్ = బాలకృష్ణుని; కని = కనుగొని; రమ్మ = దగ్గరకు రమ్మ; అని = అని; కౌగిలించుకొని = కౌగిలించుకొని; కృష్ణ = కృష్ణునితో; సహితులు = కూడినవారు; అయి = ఐ; లేగ = చిన్నదూడల; దాటులన్ = గుంపులను; మరల = మళ్ళీ; దాటించుకొని = తోలుకొని; మందగమనంబున = మెల్లని నడకతో; మందకున్ = పల్లెకు; అరిగిరి = వెళ్ళిరి; వారల = వారి; చేతన్ = వలన; ఆ = ఆ యొక్క; వృత్తాంతంబు = జరిగినది; అంతయున్ = సమస్తమును; విని = విని; వెఱంగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; గోప = యాదవులు; గోపికా = యాదవస్త్రీల; జనంబులు = సమూహములు.

భావము:

అలా బకాసురుని చంపగానే కృష్ణుడి మీద దేవతలు సంతోషంగా రకరకాల పూలవానలు కురిపించారు. ఆకాశంలో దుందుభి ధ్వనులు వినిపించాయి. ప్రాణాలు రాగానే ఇంద్రియాలుకూడా ఎలా సచేతనాలు అవుతాయో అలాగే బలరాముడు మొదలైన గోపకుమారులు అందరూ బ్రతికిపోయామని సంతోషించారు. "బ్రతికి వచ్చావా కృష్ణా!" అంటూ అతణ్ణి కౌగలించుకున్నారు. అందరూ కలసి మందలను మళ్లించుకుని నెమ్మదిగా తమ ఇంట్ల వద్దకు చేరుకున్నారు. బకాసురవధను గురించిన కథ అంతా వారు చెప్పగా గోకులంలోని గోపగోపికాజనాలు విని నివ్వెరపోయారు.

10.1-452-క.

"ఆపదలమీద నాపద

లేపాపనిఁ జెంది తొలగె; నీయర్థకుపై

వే పడిన ఖలులు దహనుని

వైపున శలభముల పగిదిఁ బడిరి ధరిత్రిన్."

టీకా:

ఆపద = ప్రమాదము, విపత్తు; మీదన్ = తరువాత; ఆపదలు = విపత్తులు; ఈ = ఈ; పాపనిన్ = కుఱ్ఱవానికి; చెంది = కలిగి; తొలగెన్ = తప్పిపోయినవి; ఈ = ఈ; అర్థకుని = పిల్లవాని; పైన్ = మీద; వేపడిన = వేగిరంగా వచ్చి మీద పడిన, కలియబడిన; ఖలుల = దుష్టులు; దహనుని = మంటల; వైపున్ = లోనికి; శలభముల = మిడుతల; పగిదిన్ = వలె; పడిరిధరిత్రిన్ = నేలకూలిపోయిరి, చచ్చిరి.

భావము:

"ఈ లేతపాపనికి ఆపదలపై ఆపదలు వచ్చినట్లే వచ్చి తొలగిపోయాయి. పసివాడు కదా అని కృష్ణుడిపైకి విజృంభించిన దుర్మార్గులు ఎవరైనా సరే అగ్నిలో పడిన మిడతలలాగా భస్మమైపోయారు"

10.1-453-వ.

అని పలికిరి; మఱియు నా రామకృష్ణులు క్రేపులం గాచు తఱి.

టీకా:

అని = అని; పలికిరి = అనుకొనిరి; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; రామ = బలరామ;
కృష్ణులు = శ్రీకృష్ణులు; క్రేపులన్ = ఆవుదూడలను; కాచు = మేపెడి, పాలించెడి; తఱిన్ =
సమయమునందు.

భావము:

ఆ రామకృష్ణులు ఆ దూడలను మేపే సమయములో తోటి గోపకులు అలా అనుకున్నారు.

10.1-454-సీ.

క్రపులమై జలరాశిఁ గట్టుదమా యని-

క్రట్టుదు రడ్డంబు కాలువలకు;

మునులమై తపములు మొనయుదమా యని-

మౌనులై యుందురు మాటలేక;

గంధర్వవరులమై గానవిద్యలు మీఱఁ-

బ్రాడుదమా యని పాడఁ జొత్తు;

రప్పరోజనులమై యాడుదమా యని-

యాడు రూపముఁ దాల్చి యాడఁ జనుదు;

10.1-454.1-ఆ.

రమర దైత్యవరులమై యభిఁ ద్రుతమా

యని సరోవరముల యందు హస్త

దండచయముఁ ద్రిప్పి తరుతురు తమ యాడు

కొమరు లనుచరింపఁ గొమరు మిగుల.

టీకా:

కపులము = వానరులము; ఐ = అయ్యి; జలరాశిన్ = వారధిని; కట్టుదుమా = కడదామా; అని = అని;
కట్టుదరు = నిర్మించెదరు; అడ్డంబు = అడ్డకట్ట, ఆనకట్ట; కాలువలు = కాలువలు; కున్ = కు;
మునులము = ఋషులము; ఐ = అయ్యి; తపములున్ = తపస్సులు; మొనయుదమా = గట్టిగా
చేద్దామా; అని = అని; మౌనులు = మాట్లాడనివారు; ఐ = అయ్యి; ఉందురు = ఉంటారు (కొంతసేపు);
మాటలేకన్ = మాట్లాడుటకుండగ; గంధర్వ = గాయక; వరులము = శ్రేష్ఠులము; ఐ = అయ్యి; గాన =
పాటలు పాడుట యందు; విద్యలు = నేర్పులు; మీఱన్ = అతిశయించునట్లు; పాడుదమా =
పాడుదామా; అని = అని; పాడన్ = పాటలు పాడుట; చొత్తురు = మొదలిడుదురు; అప్పరన్ =
అప్పరస; జనులము = సమూహములు; ఐ = అయ్యి; ఆడుదమా = నృత్యములు చేద్దామా; అని =
అని; ఆడు = స్త్రీల, నర్తకుల; రూపమున్ = ఆకృతి; తాల్చి = ధరించి; ఆడన్ = నాట్యమాడుట;
చనుదురు = మొదలిడుదురు; అమర = దేవతలు.

దైత్య = రాక్షసులు; వరులము = శ్రేష్ఠులము; ఐ = అయ్యి; అభిన్ = సముద్రమును; త్రతమా =
చిలికెదమా; అని = అని; సరోవరములన్ = చెరువుల; అందున్ = లో; హస్త = చేతులు యనెడి; దండ
= కణ్ణుల; చయమున్ = సమూహములను; త్రిప్పి = తిప్పి; తరుతురు = తుళ్ళించెదరు; తమ = వారి;
ఈడు = తోటి; కొమరులు = పిల్లలు; అనుచరింపన్ = అలాగే చేయుచుండగా; కొమరులు =
అందములు; మిగులన్ = అతిశయించునట్లు.

భావము:

ఆ బలరామకృష్ణులూ గోపాలబాలురూ దూడలను కాచే సమయాలలో రకరకాల ఆటలు
ఆడుకునేవారు "మనం అందరం కోతుల మట సముద్రానికి వారధి కడదామా" అంటూ
కాలువలకు అడ్డం కడుతూ ఉంటారు. "మనం మునులమట తపస్సు చేసుకుందామా" అంటూ
కన్నులు మూసుకుని మునులవలె మౌనంగా ఉండి పోతారు. "మనం గంధర్వ శ్రేష్ఠుల మట. ఎవరు
పాటలు బాగాపాడుతారో" అంటూ పాటలు పాడుతారు. "మనం అందరం అప్పరసలమట నాట్యం
చేద్దామా" అంటూ నర్తకుల వేషాలు వేసుకుని నాట్యాలు చేస్తారు. "మేము దేవతలం; మీరు
రాక్షసులు అట; సముద్రాన్ని మఢించుదామా" అంటూ చెరువులలో చేరి చేతులతో నీళ్ళు
చిలుకుతారు. బలరామకృష్ణులు ఏ పని చేస్తే మిగిలిన గోపకులు అందరూ వారినే అనుసరించి ఆ

పనినే చేస్తారు. ఈ విధంగా రకరకాల ఆటపాటలతో వారందరూ అందరికీ ముద్దుగొలిపేటట్లు కన్నులకువిందు చేస్తూ ఉండేవారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చల్లులు గుడుచుట

10.1-455-వ.

అంత నొక్కనాఁడు రామకృష్ణులు కాంతారంబున బంతిచల్లులు గుడువ నుద్యోగించి ప్రొద్దున లేచి, క్రద్దనం దమ యింటి లేగకదుపులం గదలించి, సురంగంబులగు శృంగంబులు పూరించిన విని, మేలుకని, సంరంభంబున గోపడింభకులు చలిది కావడులు మూపున వహించి, సజ్జంబులగు కజ్జంబులు గట్టుకొని పదత్రాణ వేత్రదండంధరులయి, లెక్కకు వెక్కసంబైన తమతమ క్రేపుకదుపులం జప్పుడించి రొప్పుకొనుచు, గాననంబు జొచ్చి, కాంచనమణి పుంజగుంజాది భూషణ భూషితులయ్యును, ఫల కుసుమ కోరక పల్లవ వల్లరులు తొడవులుగా నిడుకొని, కొమ్ములి మ్ముగఁ బూరించుచు వేణువు లూఁదుచుఁ, దుమ్మెదలం గూడి పాడుచు, మయూరంబులతోడం గూడి యాడుచుఁ, బికంబులం గలసి కూయుచు, శుకంబులం జేరి రొదలు జేయుచుఁ, బులుగుల నీడలం బాటుచుఁ, బొదరిండ్లం దూటుచు సరాళంబులగు వాఁగులు గడచుచు, మరాళంబుల చెంత నడచుచు, బకమ్ములం గని నిలుచుచు, సారసంబులం జోపి యలంచుచు, నదీజలంబులం దోఁగుచుఁ, దీగె యుయ్యెలల నూఁగుచు, బల్లంబులం డాఁగుచు, దూరంబుల కేగుచుఁ, గవుల సంగడిఁ దరువులెక్కుచు ఫలంబులు మెక్కుచు రసంబులకుంజొక్కుచు నింగికి న్నిక్కుచు నీడలు చూచి నవ్వుచుఁ, గయ్యంబులకుం గాలుదువ్వుచు, చెలంగుచు, మెలంగుచు, వ్రాలుచు, సోలుచు బహుప్రకారంబుల శరీర వికారంబులు జేయుచు మఱియును.

టీకా:

అంతన్ = అటుపిమ్మట; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణులు; కాంతారంబునన్ = అడవిలో; బంతి = సామూహిక; చల్లులు = చద్దితినుటలు; కుడువన్ = తినవలెనని; ఉద్యోగించి = అనుకొని; ప్రొద్దునన్ = ఉదయమే; లేచి = నిద్రలేచి; క్రద్దనన్ = శ్రీఘ్రముగా; తమ = వారి; ఇంటి = ఇంటికి చెందిన; లేగ = ఆవుదూడల; కదుపులన్ = గుంపులను; కదలించి = వెడలదోలి; సురంగంబులు = మనోహరము లైనవి, సొరంగము వంటివి; అగు = ఐన;

శృంగంబులున్ = కొమ్ముబూరాలను; పూరించినన్ = ఊదగా; విని = విని; మేలుకని = నిద్రలు లేచి;
 సంరంభంబునన్ = సంబరముగా; గోప = యాదవుల; డింభకులు = పిల్లలు; చలిది = చద్ది;
 కావిడులున్ = కావిళ్ళను {కావిడి - రెండు కొసలలోను వస్తువు లుంచుకొనెడి చిక్కములు కల
 భుజమున మోపుకొన వీలగు అడ్డకట్ట ఉండే పరికరము}; మూపునన = భుజము లందు; వహించి
 = ధరించి; సజ్జంబులు = మంచి రుచి గలవి; అగు = ఐన; కజ్జంబులు = భక్ష్యములను; కట్టుకొని =
 కట్టులు కట్టుకొని; పదత్రాణ = చెప్పులు; వేత్తదండ = బెత్తములు; ధరులు = ధరించినవారు; అయి =
 ఐ; లెక్క = లెక్కపెట్టుట; కున్ = కు; వెక్కసంబు = వీలుకానివి; ఐన = అయిన; తమతమ = వారివారి;
 క్రేపు = ఆవుదూడల; కదుపులన్ = గుంపులను; చప్పుడించి = అరచుచు; రొప్పుకొనుచు =
 తోలుకొనుచు; కాననంబున్ = అడవిని; చొచ్చి = చేరి; కాంచన = బంగారు; మణి = రత్నాల; పుంజ =
 సమూహముల; గుంజ = గురువింద; ఆది = మున్నగువాని; భూషణ = ఆభరణములచే; భూషితులు
 = అలంకరింపబడినవారు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; ఫల = పళ్ళు; కుసుమ = పూలు; కోరక =
 మొగ్గలు; పల్లవ = చిగుళ్ళు; వల్లరులు = గుత్తులను; తొడవులు = అలంకారములు; కాన్ =
 అగునట్లు; ఇడుకొని = పెట్టుకొని; కొమ్ములు = కొమ్ముబూరాలను; ఇమ్ముగా = గట్టిగా; పూరించుచున్
 = ఊదుతూ; వేణువులున్ = పిల్లనగ్రోవులను; ఊదుచున్ = ఊదుతూ; తుమ్మెదలన్ = తుమ్మెదలతో;
 కూడి = పాటు; పాడుచున్ = పాడుతు; మయూరంబుల్ = నెమళ్ళ; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి;
 ఆడుచున్ = నాట్యములాడుతూ; పికంబులన్ = కోయలలతో; కలసి = కూడి; కాయుచు =
 కాయచు; శుకంబులన్ = చిలుకలతో; చేరి = పాటు; రొదలుజేయుచు = అరచుచు; పులుగుల =
 (ఎగురుతున్న) పక్షుల; నీడలన్ = నీడలతోపాటు; పాటుచున్ = పరుగెడుతు; పొదరిండ్ల =
 పొదరిళ్ళలో; దూలుచున్ = చొరబడుతూ; సరాళంబులు = దారాళమైనవి, తిన్ననివి; అగు = ఐన;
 వాగులున్ = ఏరులను; కడచుచున్ = దాటుతూ; మరాళంబుల = హంసల; చెంతన్ = పక్కలను;
 నడచుచున్ = నడుస్తూ; బకమ్ములన్ = కొంగలను; కని = చూసి; నిలుచుచున్ = నిలబడుతు;
 సారసంబులన్ = బెగ్గురుపక్షులను; జోపి = తరమి; అలంచుచు = బెదరించుచు; నదీ = ఏరులలోని;
 జలంబులన్ = నీటిలో; తోగుచున్ = మునుగుతూ; తీగె = లతల; ఉయ్యెలలన్ = ఉయ్యాల లందు;
 ఊగుచున్ = ఊగుతూ; పల్లంబులన్ = గోతులలో; డాగుచున్ = దాగికొనుచు; దూరంబులు =
 ఎక్కువ దూరములు; ఏగుచున్ = వెళ్ళుతు; కపుల = కోతుల; సంగడిన్ = తోపాటు; తరువులు =
 చెట్లు; ఎక్కుచున్ = ఎక్కుతు; ఫలంబులున్ = పళ్ళు; మెక్కుచు = ఎక్కువగా తినుచు; రసంబులు =
 రుచుల; కున్ = కు; చొక్కుచున్ = పరవశించిపోతూ; నింగి = ఆకాశమున; కున్ = కు; నిక్కుచు =

నొక్క డొక్క ఉడకించి దాచు; నొక్క డొక్క ఉది వే

టోక డొకని మొఱగికొని చను

నొక డొకఁ డది దెచ్చి యిచ్చు నుర్వీనాథా!

టీకా:

ఒకనొకని = ఒకానొకని యొక్క; చల్లి = చద్ది; కావిడిన్ = కావిడిని; ఒకడొకడు = ఒకానొకడు;
అడకించి = వంచించి; దాచున్ = దాచివేయును; ఒకడొకడు = ఒకానొకడు; అది = దానిని;
వేటొకడొకని = మరింకొకని; మొఱగికొని = చాటుచేసుకొని; చనున్ = పారిపోవును; ఒకడొకడు =
ఒకానొకడు; అది = దానిని; తెచ్చి = తీసుకొనివచ్చి; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; ఉర్వీనాథా = రాజా
{ఉర్వీనాథుడు - ఉర్వి (భూమి)కి నాథుడు, రాజు}.

భావము:

ఓరాజా! ఒకతని చల్లి కావిడి మరొకతను అదిలించి లాక్కొని దాచేసాడు. ఇంకొకతను మరొకని
అడ్డుపెట్టుకొని తీసుకుపోయాడు. మరింకొకతను ఆ కావిడిని తీసుకొని వచ్చి యిచ్చేసాడు.
అలతిపాలతి పదాలతో కళ్ళకు కట్టినట్టు చెప్పటంలో చెప్పుకొదగ్గ పోతన, తన భాగవతంలో
అద్భుతంగా ఆవిష్కరించిన ఘట్టాలలో చల్లులు గుడుచుట ఒకటి. అలా మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైన యీ
పద్యం ఆ ఘట్టంలోది.

10.1-457-క.

ఒక్కడు ము న్నేమటి చన

నొక్కడు బలుబొబ్బ వెట్టు నులికిపడన్; వే

టొక్కడు మిట్టి తటాలున

నొక్కని కనుదోయి మూయు నొక్కడు నగఁగన్.

టీకా:

ఒక్కడు = ఒకానొకడు; మున్ను = ముందుకి; ఏమటి = పరాకుపడి; చనన్ = పోగా; ఒక్కడున్ =
ఒకానొకడు; పలు = పెద్ద; బొబ్బన్ = కేకలు; పెట్టున్ = వేయును; ఉలికిపడన్ = ఉలికిపడునట్లుగా;

వేటొక్కడు = మరింకొకడు; మిట్టి = అతిశయించి; తటాలున = చటుక్కున; ఒక్కని = ఒకానొకని; కను = కళ్ళు; దోయి = రెంటిని (2); మూయున్ = చేతులతో కప్పివేయును; ఒక్కడున్ = ఒకానొకడు; నగగన్ = నవ్వుతుండగా.

భావము:

పరధ్యానంగా ఒక గోపకుమారుడు ముందు నడుస్తుంటే గమనించినవాడు, అత నులిక్కిపడేలా పెనుబొబ్బ పెట్టాడు. ఒక గోపడు మరొకని కళ్ళు వెనకనించి తటాలున మూసాడు. అది చూసి ఇంకొకడు పకపక నవ్వుతున్నాడు.

10.1-458-క.

తీపుగల కజ్జ మన్యుడు

కోపింపగ నొడిసి పుచ్చుకొని త్రోపాడం

పైపడి యది గొని యొక్కడు

క్రేపులలో నిట్టునట్టుఁ గిక్కురించు నృపా!

టీకా:

తీపు = తియ్యదనము; కల = ఉన్న; కజ్జమున్ = భక్ష్యమును, తీపిపిండివంట (కజ్జికాయలు - తీపితినుబండారము (కొబ్బరి కోరు బెల్లం పాకంలో పట్టించినది లస్కారా, లౌజ అంటారు. పిండి పూరీలా గుండ్రంగా వత్తి ముందు చేసుకున్న లస్కారా మధ్యలో పెట్టి సగానికి మడుస్తారు. రెండు పొరలు కలవటానికి అందంగా నొక్కులు నొక్కుతారు. అప్పుడు కాగుతున్న నూనెలో వేయిస్తారు. కొద్దిగా పొంగుతాయి. వాటిని కజ్జికాయలు అంటారు)); అన్యుడు = ఇంకొకడు; కోపింపన్ = కోపపడునట్లుగా; ఒడిసి = లాగి; పుచ్చుకొని = తీసుకొని; త్రోపాడన్ = తోయగా; పైపడి = మీదపడి; అది = దానిని; కొని = తీసుకొని; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; క్రేపుల = ఆవుదూడల; లోన్ = మధ్యలో; ఇట్టునట్టు = ఇటునటు; కిక్కురించున్ = తప్పించుకొంటు తిరుగును; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! తియ్యటి పిండివంట ఒకడి చేతిలోంచి మరొకడు లాక్కుని పారిపోతున్నాడు. మొదటి వాడు ఉడుక్కున్నాడు. ఇంతలో ఇంకొకడు దానిని లాక్కుని పోయి, దూడల మధ్య అటు యిటు పరిగెడుతు ఏడిపించసాగాడు.

10.1-459-క.

వనజాక్షుడు ము న్నరిగిన

మునుపడగా నతని నేనె ముట్టెద ననుచుం

జని మునుముట్టనివానిన్

మునుముట్టినవాడు నవ్వు మొనసి నరేంద్రా!

టీకా:

వనజాక్షుడు = కృష్ణుడు; మున్ను = ముందుకు; అరిగినన్ = పోగా; మునుపడన్ = ముందుగా;
అతనిన్ = అతనిని; నేనె = నేనే; ముట్టెదన్ = ముట్టుకొనెదను; అనుచున్ = అంటూ; చని = వెళ్ళి;
మును = ముందుగా; ముట్టని = ముట్టుకొనని; వానిన్ = అతనిని; మును = ముందుగా; ముట్టిన =
ముట్టుకొన్న; వాడు = అతను; నవ్వున్ = ఎగతాళిచేయును; మొనసి = పూని; నరేంద్రా = రాజా
{నరేంద్రుడు - నరులకు ఇంద్రుని వంటి వాడు, రాజు}.

భావము:

మహారాజా! కృష్ణుడు ముందు వెళ్తుంటే, ఇద్దరు బాలకులు కృష్ణుణ్ణి "నేనే అంటే నేనే ముందు ముట్టుకుంటాను" అంటూ పరుగు లెత్తారు. ముందు ముట్టుకోగలిగినవాడు ముట్టుకోలేనివాడిని చూసి పకపక నవ్వాడు.

10.1-460-వ.

ఇ వివృతంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఇలా కృష్ణుని సహచర్యంతో గోపబాలలు...

10.1-461-ఉ.

ఎన్నడునైన యోగివిభు లెవ్వని పాదపరాగ మింతయుం

గన్నుల గాన రట్టి హరిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుచుఁ జెట్టఁ బట్టుచుం

దన్నుచు గ్రుద్దుచున్ నగుచుఁ దద్దయుఁ బైపడి కూడి యాడుచుం

మన్నన జేయు వల్లవకుమారుల భాగ్యము లింత యొప్పునే?

టీకా:

ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; ఐనన్ = కూడా; యోగి = ఋషులలో; విభులు = శ్రేష్ఠులు ఐనను; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; పాద = కాళి; పరాగమున్ = దుమ్మురేణువులు; ఇంతయున్ = కొంచెముకూడ; కన్నులన్ = కళ్ళతో; కానరు = చూడలేరో; అట్టి = అటువంటి; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; కౌగిటన్ = ఆలింగనము; చేర్చుచున్ = చేసికొనుచు; చెట్టపట్టుచున్ = కలిసి తిరుగుతూ; తన్నుచున్ = సరదాగా తన్నుకొనుచు; గ్రుద్దుచున్ = సరదాగా కొట్టుకొనుచు; నగుచున్ = నవ్వుకొనుచు; తద్దయున్ = అస్తమాను; పైపడుచున్ = మీదపడుతు; కూడి = కలిసి; ఆడుచున్ = ఆడుకొనుచు; మన్ననజేయు = మన్నించెడి; వల్లవ = యాదవ; కుమారుల = పిల్లల; భాగ్యములు = అదృష్టములు; ఇంత = ఎంత ఎక్కువగా; ఒప్పునే = చక్కగా కలిగెనవో కదా.

భావము:

మహాయోగులు కూడా ఏ పరమపురుషుని పాదపద్మాల ధూళి కొంచెం కూడా చూడను కూడా చూడలేరో, అంతటి వాడు అయిన కృష్ణునితో గోపబాలకులు కలిసి మెలసి ఆడుకున్నారు. అతడిని కౌగిలించుకుంటూ, అతనితో చెట్టపట్టాలు పట్టి తిరుగుతూ, తన్నుతూ, గ్రుద్దుతూ, హాస్యాలాడుతూ,

మీదపడుతూ, కలసి ఆడుకుంటూ ప్రేమిస్తున్నారు. చెప్పలే నంతటిది కదా ఈ గోపబాలకుల భాగ్యం.

10.1-462-క.

విండులకును బ్రహ్మసుఖా

నందం బై భక్తగణమునకు దైవత మై

మండులకు బాలుఁ డగు హరి

పొందుఁ గనిరి గొల్ల; లిట్టి పుణ్యులు గలరే?"

టీకా:

విందుల్ = చుట్టములు, జ్ఞానులు; కును = కు; బ్రహ్మ = అత్యధికమైన; సుఖ = సౌఖ్యము;
ఆనందంబున్ = ఆనందము కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; భక్త = భక్తుల; గణమున్ = సమూహముల;
కున్ = కు; దైవతము = మిక్కిలి సేవింపదగినవాడు {దైవము - దైవతరము - దైవతమము}; ఐ =
అయ్యి; మండులు = అజ్ఞానుల; కున్ = కు; బాలుడు = చిన్నపిల్లవాడు; అగు = ఐన; హరిన్ =
శ్రీకృష్ణుని; పొందు = చేరిక; కనిరి = పొందిరి; గొల్లలు = యాదవులు; ఇట్టి = ఇంతటి; పుణ్యులు =
పుణ్యాత్ములు; కలరే = ఉన్నారా, ఉండరు.

భావము:

జ్ఞానులకు బ్రహ్మానంద స్వరూపుడూ, భక్తులకు ఆరాధ్య దైవమూ అయిన ఆ భగవంతుడు;
అజ్ఞానులకు బాలుని వలె కనిపిస్తున్నాడు. ఆయన ఎవరు ఏ విధంగా భావిస్తే ఆ విధంగా
అనుగ్రహించేవాడు. అటువంటి కృష్ణుని సాన్నిధ్యాన్ని ఆ గోపాలకులు పొందారు. ఆహా! ఇంతటి
పుణ్యాత్ములు ఎక్కడైనా ఉన్నారా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అఘాసుర వధ

10.1-463-వ.

అని పలికి శుకయోగీంద్రుండు మఱియు ని ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = తెలియజెప్పి; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చెప్పి శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షన్మహారాజుతో మరల ఇలా అన్నాడు.

10.1-464-క.

"అమరు లమృతపానంబున

నమరిన వా రయ్యు నే నిశాటుని పంచ

త్వమునకు నెదుళ్ళు చూతురు

తము నమ్మక యట్టి యఘుఁడు ద్రోధతుడై.

టీకా:

అమరులు = దేవతలు; అమృత = అమృతమును; పానంబున్ = తాగుట; అమరిన = చక్కగా కలగిన; వారు = వారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఏ = ఏ ఒక్క; నిశాటునిన్ = రాక్షసుని (నిశాటుడు - నిశ (రాత్రి) చరించువాడు, రాక్షసుడు); పంచత్వంబున్ = చావున (పంచత్వము - పంచభూతములకు తిరిగి చెందుట, మరణము); కున్ = కు; ఎదుళ్ళు = ఎదురుచూచుటలు; చూతురున్ = చూచెదరో; తము = తమ శక్తిసామర్థ్యములను; నమ్మక = నమ్మలేక; అట్టి = అటువంటి; అఘుడు = అఘాసురుడు; దర్ప = గర్వము; ఉద్ధతుడు = అధికముగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఇలా ఉండగా కొంతకాలానికి అఘాసురుడు అనే రాక్షసుడు బయలుదేరాడు. దేవతలు అమృతం త్రాగి మరణం లేని వారైనా, ఈ అఘాసురుడి పేరు చెబితే బెదిరి పోతారు. ఈ అఘాసురుడు ఎప్పుడు మరణిస్తాడా అని, వారు ఎదురుచేస్తూ ఉంటారు.

10.1-465-క.

బకునికి దమ్ముడు గావున

బకమరణము దెలిసి కంసు పంపున గోపా

లక బాలురతో గూడను

బకవైరిని ద్రుంతు ననుచు బటురోషమునన్.

టీకా:

బకుని = బకాసురుని; తమ్ముడు = చిన్నసోదరుడు; కావునన్ = కనుక; బక = బకాసురుని;
మరణము = చావు; తెలిసి = తెలిసికొని; కంసున్ = కంసుని యొక్క; పంపునన్ = ఆజ్ఞ ప్రకారముగ;
గోపాలక = యాదవుల; బాలుర = పిల్లల; తోన్ = తో; కూడన్ = కలిపి; బకవైరినిన్ = శ్రీకృష్ణుని
{బకవైరి - బకాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు}; ద్రుంతును = సంహరించెదను; అనుచున్ = అనుచు; పటు
= తీవ్రమైన; రోషమునన్ = కోపముతో.

భావము:

ఆ అఘాసురుడు బకాసురుడి తమ్ముడు. కంసుడి ఆజ్ఞానుసారం అతడు తన తమ్ముడిని
చంపినవాడిని తోడి బాలకులతో సహా చంపుతాను అని గర్వంతో రెచ్చిపోయి బయలుదేరాడు.

10.1-466-క.

"బాలురు ప్రాణంబులు గో

పాలురకు; మదగ్రజాతు ప్రాణము మా టీ

బాలుర జంపిన నంతయ

చాలును; గోపాలు రెల్ల సమసిన వారల్."

టీకా:

బాలురు = పిల్లలే; ప్రాణంబులున్ = పంచప్రాణములు; గోపాలుర = యాదవుల; కున్ = కు; మత్ =
నా యొక్క; అగ్రజాతున్ = అన్న యొక్క {అగ్రజాతుడు - ముందు పుట్టినవాడు, అన్న}; ప్రాణము =

చావునకు; మాటు = బదులు; ఈ = ఈ; బాలురన్ = పిల్లలను; చంపినన్ = చంపివేసినచో;
అంతియన్ = అది; చాలును = సరిపోవును; గోపాలురన్ = గొల్లలను; ఎల్లన్ = అందరు; సమసిన =
నశించిన; వారల్ = వారగు.

భావము:

అఘాసురుడు "గోపాలకులకు ప్రాణాలు వారి మగ పిల్లలు. మా అన్న బకాసురుని ప్రాణానికి
బదులుగా ఈ పిల్లగాళ్ళను చంపేస్తే చాలు. గోపాలకులు అందరూ చచ్చినట్లే."

10.1-467-వ.

అని నిశ్చయించి, యోజనంబు నిడుపును, మహాపర్వతంబు పొడుపును, గొండతుదల మీఱిన
కోటలును, మిన్నదన్ని పన్నిన నల్ల మొగిళ్ళ పెల్లుగల పెదవులును, బిలంబులకు నగ్గలంబు
లయిన యిగుళ్ళ సందులును, నంధకారబంధురంబయిన వదనాంతరాళంబును, దావానల
జ్వాలాభీలంబయిన దృష్టిజాలంబును, వేడిమికి నివాసంబులయిన యుచ్ఛ్వాస
నిశ్వాసంబులును మెఱయ, నేల నాలుకలు పఱచుకొని ఘోరంబగు నజగ రాకారంబున.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని; యోజనంబు = ఆమడంత; నిడుపును = పొడవు; మహా
= గొప్ప; పర్వతంబు = పర్వతమంత; పొడుపును = ఎత్తు; కొండ = కొండల; తుదలన్ = శిఖరముల;
మీఱిన = మించిన; కోటలును = కోటపళ్ళు; మిన్నన్ = ఆకాశమువరకు; తన్ని = అంటి; పన్నిన =
వ్యాపించిన; నల్ల = నల్లటి; మొగిళ్ళు = మబ్బుల; పెల్లు = అతిశయము; కల = కలిగినట్టి; పెదవులును
= పెదవులు; బిలంబులు = గుహలు; కున్ = కు; అగ్గలంబులు = మించినట్టివి; అయిన = ఐన; ఇగుళ్ళ
= పళ్ళ ఇగుళ్ళ మధ్యన గల; సందులు = ఖాళీ స్థలములు; అంధకార = చీకటితో; బంధురంబు =
గుడ్డివైపోయినవి; అయిన = ఐనట్టి; వదన = నోటి; అంతరాళంబును = లోపలి భాగము; దావానల
= కార్చిచ్చు; జ్వాలా = మంటలవలె; అభీలంబు = భయంకరమైనవి; అయిన = ఐనట్టి;
దృష్టిజాలంబును = చూపులు; వేడిమి = ఉష్ణత్వమున; కిన్ = కు; నివాసంబులు = ఉనికిపట్లు;
అయిన = ఐనట్టి; ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులును = ఊపిర్లు; మెఱయన్ = ప్రకాశించుచుండగా; నేలన్

= నేలమీద; నాలుకలు = నాలుకలను; పఱచుకొని = జాపిపరచి; ఘోరంబు = భయంకరమైనది;
అగు = ఐనట్టి; అజగర = కొండచిలువ; ఆకారంబునన్ = రూపముతో;

భావము:

అని నిశ్చయించుకున్న అఘాసురుడు ఘోరమైన కొండచిలువ రూపాన్ని ధరించాడు. ఆ
కొండచిలువ యోజనం పొడుగుతో, మహాపర్వతమంత పెద్దగా ఉంది. దాని కోరలు
పర్వతశిఖరాలను మించిపోయి ఉన్నాయి. నల్లని మేఘాల వంటి పెదవులు తెరచి ఉండగా
పైపెదవి అకాశాన్ని, క్రిందపెదవి నేలని తన్నుతున్నట్లు ఉంది. దాని కోరల మధ్యన ఉన్న సందులు
పర్వత గుహల వలె ఉన్నాయి. అంధకార బంధురమైన నోటితో భయంకరంగా ఉంది. దాని
చూపుల నుండి అగ్నిజ్వాలలు భీకరంగా వెలువడుతున్నాయి. దాని ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు
భరించలేనంత వేడిగా నిప్పులు కురిపిస్తున్నాయి. ఆ రాకాసి కొండచిలువ నాలుకలు నేల మీద
పరచుకుని పడుకుని ఉంది.

10.1-468-క.

"జాపిరము లేక ఇప్పుడు

క్రేపుల గోపాలసుతులఁ కృష్ణునితోడన్

గీపెట్టగ మ్రింగెద" నని

పాపపు రక్కసుఁడు త్రోవఁ బడి యుండె నృపా!

టీకా:

జాపిరము = జాగు, ఆలస్యము; లేక = జరగకుండ; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; క్రేపులన్ = ఆవుదూడలను;
గోపాల = యాదవుల; సుతులన్ = పిల్లలను; కృష్ణుని = కృష్ణుని; తోడన్ = తోపాటు; గీపెట్టగన్ =
గీపెట్టి ఏడ్చునట్లుగ; మ్రింగెదను = మింగివేసెదను; అని = అని; పాపపు = పాపిష్టి పాము రూప;
రక్కసుడు = రాక్షసుడు; త్రోవన్ = దారిలో; పడి = పడుకొని; ఉండెన్ = ఉండెను; నృపా = రాజా.

భావము:

"గిలగిలా కొట్టుకునేలా చేసి ఈ గొల్లపిల్లలనూ, దూడలను కృష్ణుడితో పాటు కలిపి ఇప్పటికీ ఇప్పుడే మింగేస్తాను." అనుకుంటూ ఆ రాక్షసుడు దారిలో నోరు తెరుచుకుని పడుకుని ఉన్నాడు.

10.1-469-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా అఘాసురుడు ఎదురు చూస్తూ పడి ఉన్న ఆ సమయంలో...

10.1-470-మ.

"ఒక వన్యజగరేంద్ర మల్లదె గిరీంధ్రోత్సేధ మై దావ పా
వక కీలా పరుష ప్రచండతర నిశ్వాసంబుతో ఘోర వ
హ్నికరాళాతత జిహ్వతోడ మనలన్ హింసింప నీక్షించుచున్
వికటంబై పడి సాగి యున్నది పురోవీధిం గనుంగొంటిరే?"

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; వన్య = అడవిలో తిరిగే; అజగరేంద్రము = శ్రేష్ఠమైన కొండచిలువ; అల్లదె = అదిగో;
గిరీంద్ర = హిమాలయాలంత; ఉత్సేధము = పొడవైన శరీరము కలది; ఐ = అయ్యి; దావపావక =
కార్చిచ్చు; కీలా = మంటలవంటి; పరుష = తీవ్రమైన; ప్రచండతర = మిక్కిలి చేరరాని ప్రచండము -
ప్రచండతరము - ప్రచండతమము; నిశ్వాసంబు = ఊపిరుల; తోన్ = తోటి; ఘోర = భయంకరమైన;
వహ్ని = అగ్నివలె; కరాళ = భీతికరమైన; ఆతత = విస్తృతమైన; జిహ్వ = నాలుకల; తోడన్ = తోటి;
మనలన్ = మనలను; హింసింపన్ = చంపుటకు; ఈక్షించుచున్ = ఎదురుచూచుచు; వికటంబు =

అతిపెద్దది; ఐ = అయ్యి; పడి = పడుకొని; సాగి = సాగిలబడి; ఉన్నది = ఉంది; పురో = ఎదురుగా
ఉన్న; వీధిన్ = దారిలో; కనుంగొంటిరే = చూసారు కదా.

భావము:

ఆ దారిన వస్తూ ఉన్న గోపబాలకులు కొండచిలువను చూసారు. "అదిగో అడవి కొండచిలువ
పర్వతమంత పెద్ద శరీరంతో పడుకుని ఉంది చూసారా? అగ్నిజ్వాలలతో తీక్ష్ణమైన బుసలు
భయంకరంగా కొడుతోంది చూడండి. దాని చాచిన నాలుకల నుండి అగ్నిజ్వాలలు రేగుతున్నాయి
చూసారా? మనలను చంపేద్దాం అని మన దారి మధ్యలో అడ్డంగా పడుకుని ఉంది."

10.1-471-వ.

అని యొండొరులకుం జూపుచు.

టీకా:

అని = అని; ఒండొరుల్ = ఒకరికొకర; కున్ = కు; చూపుచున్ = చూపించుకొనుచు.

భావము:

అంటూ ఒకరి కొకరు పామును చూపించు కున్నారు.

10.1-472-మ.

"**బ**కునిం జంపిన కృష్ణుఁ డుండ మనకుం **బ**ామంచుఁ జింతింప నే
టికి? రా పోదము దాఁటి; కాక యది కౌ**టి**ల్యంబుతో మ్రింగుడున్
బకువెంటం జనుఁ గృష్ణుచేత" ననుచుం **బ**ద్మాక్షు నీక్షించి యు
త్సుకులై చేతులు వ్రేసికొంచు నగుచున్ **దు**ర్వారులై పోవగన్.

టీకా:

బకునిన్ = బకాసురుని; చంపిన = సంహరించిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఉండన్ = ఉండగా; మన = మన; కున్ = కు; పాము = సర్పము; అంచున్ = అనుచు; చింతింపన్ = విచారపడుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు; రా = రమ్ము; పోదము = వెళ్ళెదము; దాటి = దాటుకొని; కాక = ఆలాకాకపోయినచో; అది = అది; కౌటిల్యంబు = కుటిలత్వము; తోన్ = తోటి; మ్రింగుడున్ = మింగివేసినచో; బకు = బకాసురుని; వెంటన్ = వెనుకనే; చనున్ = చచ్చిపోవును; కృష్ణు = కృష్ణుని; చేతన్ = వలన; అనుచున్ = అనుచు; పద్మాక్షున్ = కృష్ణుని; ఈక్షించి = ఉద్దేశించి; ఉత్సకులు = ఉత్సాహము కలవారు; ఐ = అయ్యి; చేతులు = చేతులను; వ్రేసికొంచున్ = ఒకరిపై నొకరు వేసికొని; నగుచున్ = నవ్వుతు; దుర్వారులు = అడ్డగింపరానివారు; ఐ = అయ్యి; పోవగన్ = వెళ్ళుచుండగా.

భావము:

కానీ ఎవరూ భయపడటం లేదు "బకాసురుడు అంత వాడిని సంహరించిన కృష్ణుడు ఉండగా మనకి ఈ పాములంటే భయం దేనికి. రండజ్ఞా! పోదాం. కాదు వంకరబుద్ధితో మనలని దిగమింగిందా, బకాసురుడి లాగే ఇదీ కచ్చితంగా చచ్చిపోతుంది. అంతే" అనుకుంటూ కృష్ణుడిని చూస్తూ గోపబాలురు అందరూ ఒకరి మీద ఒకరు చేతులు వేసుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ ముందుకు సాగిపోయారు. వారిని వారించడం ఎవరికీ సాధ్యం కాదు.

10.1-473-వ.

వారలం జూచి హరి తన మనంబున.

టీకా:

వారలన్ = వారిని; చూచి = కనుగొని; హరి = కృష్ణుడు; తన = అతని యొక్క; మనంబునన్ = మనసునందు.

భావము:

అలా ఆ కొండచిలువగాడి నోటి లోనికి గొల్లపిల్లలు వెళ్తుంటే, కృష్ణుడు తన మనసులో.....

10.1-474-మ.

"అర్భకు లెల్ల బాము దివిజాంతకుఁ డౌట యెఱుంగ; రక్కటా!
నిర్భయులై యెదుర్కొనిరి నేఁగల" నంచు "విమూఢు"లంచు నా
నిర్భవదాగ్రహత్వమున వెందగులన్ దమ లేఁగపిండుతో
దుర్భర ఘోర సర్ప ఘన తుండ బిలాంతముఁ జొచ్చి రందఱున్.

టీకా:

అర్భకులు = చిన్నపిల్లలు; ఎల్లన్ = అందరు; పాము = సర్పమును; దివిజాంతకుడు = రాక్షసుడు
{దివి జాంతకుడు - దివిజు (దేవత)లను అంతకుడు (చంపువాడు), రాక్షసుడు}; ఔటన్ = అయ్యి
ఉండుటను; ఎఱుంగరు = తెలియనివారు; అక్కటా = అయ్యో; నిర్భయులు = భయము లేనివారు;
ఎదుర్కొనిరి = ఎదురుగా పోయితిరి; నేన్ = నేను; కలను = ఉన్నాను కదా; అంచున్ = అని
భావించుచు; విమూఢులు = తెలివితక్కువవారు; అంచున్ = అనుచు; ఆవిర్భవత్ = పుట్టుచున్న;
ఆగ్రహత్వమునన్ = కోపముతో; వెన్ తగులన్ = వెంబడింపగా; తమ = వారి యొక్క; లేగ = దూడల;
పిండు = మందల; తోన్ = తో; దుర్భర = భరింపరాని; ఘోర = భయంకరమైన; సర్ప = పాము
యొక్క; ఘన = అతిపెద్ద; తుండ = నోరు యనెడి; బిల = గుహ; అంతమున్ = లోపలికి; చొచ్చిరి =
ప్రవేశించిరి; అందఱున్ = అందరు.

భావము:

అప్పుడు, కృష్ణుడు చూసి ఇలా అనుకున్నాడు "అయ్యో! ఈ అర్భకులు అందరూ ఇది మామూలు
పాము కాదని మహా రాక్షసుడనీ తెలుసుకోలేదు. నేను ఉన్నానని మొండి ధైర్యంతో నిర్భయంగా
దానిని ఎదుర్కొంటున్నారు." కృష్ణునికి వెంటనే రాక్షసునిపై కోపంవచ్చింది. అతడు కూడా వారి
వెనుకనే పాము నోటిలో ప్రవేశించాడు. బాలకులు అందరూ తమ లేగలతో సహా భయంకరమైన
ఆ చిలువ నోటిలో ప్రవేశించారు.

10.1-475-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా గోపబాలురూ లేగలూ అఘాసురుని నోటిలోనికి వెళ్ళిన ఆ సమయంలో...

10.1-476-శా.

వేల్పుల్ చూచి భయంబు నొంద గ్రసనావేశంబుతో నుజ్జ్వల
తల్పాంతోజ్జ్వలమాన జిహ్వా దహనాకారంబుతో మ్రింగె న
స్వల్పాహేంద్రము మాధవార్పిత మనోవ్యాపార సంచారులన్
యల్పకారుల శిక్యభారులఁ గుమారాభీరులన్ ధీరులన్.

టీకా:

వేల్పుల్ = దేవతలు; చూచి = కనుగొని; భయంబున్ = బెదిరి; ఒందన్ = పొందగా; గ్రసన =
మింగివేయవలె ననెడి; ఆవేశంబునన్ = ఆతృతతో, అక్కరతో; ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి ప్రకాశించెడి;
కల్పాంత = ప్రళయకాలపు; ఉజ్జ్వలమానత్ = మండుతున్న; జిహ్వా = అగ్నికీలల; దహన్ = అగ్నివంటి;
ఆకారంబు = ఆకృతి; తోన్ = తోటి; మ్రింగెన్ = మింగివేసెను; అస్వల్ప = పెద్దది, చిన్నదికానిది; అహి =
సర్పములలో; ఇంద్రము = గొప్పది; మాధవ = శ్రీకృష్ణునకు; అర్పిత = అర్పింపబడిన; మనోవ్యాపార =
భావములు; సంచారులన్ = నడవడికలు కలవారిని; అల్ప = చిన్నచిన్న; ఆకారులన్ = ఆకారములు
కలవారిని; శిక్య = కావడిచిక్కములు; భారులన్ = మోయుచున్నవారిని; కుమార = పిల్ల; అభీరులన్
= గోపాలకులను; ధీరులన్ = ధైర్యము కలవారిని.

భావము:

అప్పుడు అఘాసురుడు వారిని అందరినీ మ్రింగేసే ఆవేశంతో నోరు ఒక్కసారిగా అప్పళించాడు.
ప్రళయ కాలంలో భగ్గున జ్వలించే భయంకర జ్వాలలవలె మంటలు మండుతున్న తన నాలుకతో
వారిని అందరినీ నోటి లోనికి లాక్కుని మ్రింగేశాడు. దేవతలు అందరూ ఆ మహాసర్పం వారిని

మింగడం చూసి భయపడిపోయారు. ఆ గొల్లపిల్లలు మనస్సులు ఎప్పుడూ కృష్ణుని చుట్టూనే తిరుగుతూ ఉంటాయి. వారు శారీరకంగా బలవంతులు కారు. చిన్నపిల్లలు తాము మోస్తున్న చిక్కములు కూడా వారికి బరువే. అయినా ఆ గోపకుమారులు కృష్ణునికి తమను తాము సమర్పించుకున్నవారు కనుక చాలా ధైర్యం ఉన్నారు.

10.1-477-వ.

ఇట్లు పెనుబాముచేత మ్రింగుడుపడు సంగడికాండ్ర గమిం జూచి కృష్ణుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పెను = అతిపెద్ద; పాము = సర్పము; చేత = వలన; మ్రింగుడుపడు = భక్షింపబడుతున్న; సంగడికాండ్ర = స్నేహితుల; గమిన్ = సమూహమును; చూచి = చూసి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు.

భావము:

తన మిత్రులు అందరూ అలా ఆ భయంకర సర్పం చేత మ్రింగబడుతూ ఉండడం చూసి, కృష్ణుడు తనలో తాను ఇలా అనుకున్నాడు

10.1-478-ఉ.

"పడుచులు లేగలుం గలిసి పైకొని వత్తురు తొల్లి కృష్ణ! మా
కొడుకు లదేల రా; రనుచు గోపిక లెల్లను బల్క నేక్రియన్
నొడివెద? నేడు పన్నగము నోరికి వీరికి నొక్కలంకెగా
నొడబడ నేలచేసె? విధి యొడక జేయుగదయ్య! క్రౌర్యముల్."

టీకా:

పడుచులు = పిల్లవాళ్ళు; లేగలున్ = దూడలు; కలిసి = కూడి; పైకొని = ఉత్సహించి; వత్తురు = వచ్చెదరు; తొల్లి = ఇంతకు ముందు; కృష్ణ = కృష్ణా; మా = మా యొక్క; కొడుకులు = కుమారులు; అదేల = ఎందుచేత; రాదు = రావటంలేదు; అనుచున్ = అనుచు; గోపికలు = గొల్లభామలు; ఎల్లన్ =

అందరు; పల్కన్ = అడుగగా; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగ; నొడివెదన్ = సమాధానము చెప్పెదను;
 నేడు = ఇప్పుడు; పన్నగము = పాము యొక్క; నోరు = నోటి; కిన్ = తి; వీరి = వీరి; కిన్ = కి; ఒక్కలంకె
 = గుత్తగుచ్చిగా; కాన్ = అగునట్లు; ఒడబడన్ = కలుగునట్లు; ఏలన్ = ఎందుకు; చేసెన్ = చేసెను; విధి
 = బ్రహ్మదేవుడు; ఓడకన్ = వెఱవక; జేయున్ = చేయును; కద = కదా; అయ్య = తండ్రి; క్రొర్యముల్ =
 క్రూరపు పనులు.

భావము:

“నేను ఇంటికి వెళ్ళేసరికి గోపికలు ఎదురు వస్తారు. “కృష్ణా! ఇంతవరకూ మా పిల్లలూ లేగదూడలు
 కలసి పరిగెత్తుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేవారు ఇవాళ మా కొడుకులు రారేమిటి? ఏమయ్యారు?” అని
 అడుగుతారు వారికి నేనేమి జవాబు చెప్పగలను. విధి ఈ రోజు వీరిని గుత్తగుచ్చినట్లు పాము
 నోటికి అప్పగించింది. ఈ బ్రహ్మదేవుడు ఎప్పుడూ ఇలాంటి క్రూరకృత్యాలే చేస్తాడేమిటో?”

10.1-479-వ.

అని తలపోసి, నిఖిలలోచనుండును, నిజాశ్రిత నిగ్రహమోచనుండు నైన తమ్మికంటి, మింటి
 తెరువరులు మొఱిలిడ రక్కసు లుక్కుమిగుల వెక్కుసంబగు నజగరంబు యున్న య
 న్నరభోజను కుత్తుకకుం బొత్తుగొని మొత్తంబు వెంటనంటం జని తమ్ము నందఱఁ జిందఱ
 వందఱ చేసి మ్రింగ నగ్గలించు నజగరంబు కంఠద్వారంబున సమీరంబు వెడలకుండఁ దన
 శరీరంబుఁ బెంచి గ్రద్దన మిద్దెచఱచి నట్లుండ.

టీకా:

అని = అని; తలపోసి = భావించి; నిఖిల = సమస్తమును; లోచనుండును = అవలోకించువాడు,
 కాపాడువాడు; నిజ = తనను; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారి; నిగ్రహ = ఇబ్బందులను; మోచనుండున్ =
 పోగొట్టువాడు; ఐన = అయినట్టి; తమ్మికంటిన్ = కృష్ణు {తమ్మికంటి - తమ్మి (పద్మ) కంటి (అక్షుడు),
 విష్ణువు}; మింటితెరువరులు = దేవతలు {మింటితెరువరులు - మింటి (ఆకాశ) తెరువు (మార్గమున)
 సంచరించెడి వరులు (ఉత్తములు), దేవతలు}; మొఱిలిడ = గోలపెడుతుండ; రక్కసులు = రాక్షసులు;
 ఉక్కుమిగుల = మదింపగా; వెక్కుసంబు = సహింపరానిది; అగు = ఐన; అజగరంబు = కొండచిలువ;
 అయి = రూపుదాల్చి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ; నరభోజను = మనుషులను తినువాని; కుత్తుకన్ =

గొంతులో; పొత్తుగొని = గుంపుగూడి; మొత్తంబు = అందరు; వెంటనంటన్ = కూడా; చని = వెళ్ళిన;
 తమ్మున్ = తమను; అందఱన్ = అందరిని; చిందఱవందఱ = చిన్నాభిన్నము; చేసి = చేసి; మ్రింగన్
 = మింగివేయ; అగ్గలించున్ = గమకించెడి; అజగరంబు = కొండచిలువ; కంఠద్వారంబునన్ =
 గొంతులోపల; సమీరంబు = గాలి; వెడలకుండన్ = పోకుండ; తన = అతని యొక్క; శరీరంబున్ =
 దేహమును; పెంచి = పెద్దది చేసి; గ్రద్దనన్ = శీఘ్రముగా; మిద్దెచఱచినట్లు = సజ్జాకట్టినట్లుగ
 {మిద్దెచరచు - స్థాబులులాంటివి వేయుటకు రాటలు నిలబెట్టి మిద్దెలా ఖాళీలేకుండ కట్టుట};
 ఉండన్ = అవ్వగా.

భావము:

ఇలా భావించిన కృష్ణుడు సర్వమూ చూడగలవాడు; అందరి చూపూ తానే అయిన వాడు; తనను
 ఆశ్రయించిన వారి కష్టాలను తొలగించేవాడు; తామరరేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు కనుక.
 దేవతలు కూడా మొరలు పెట్టేలాగ, రాక్షసులందరూ గర్వంతో మిడిసిపడేలాగ, ఆ రాక్షసుడు
 కొండచిలువ రూపంతో బాలకులను లేగదూడలను మ్రింగుతూ ఉంటే కృష్ణుడు కూడా
 వారివెనుకనే లోపలికి ప్రవేశించాడు. ఆ కొండచిలువ నాలుకలతో అందరిని చిందరవందరచేసి
 మింగడానికి ప్రయత్నించుతూ ఉంటే; కృష్ణుడు కంఠద్వారం దగ్గర చేరి తన శరీరాన్ని విపరీతంగా
 పెంచి దిమ్మిస కొట్టినట్లు అక్కడ గొంతుకలో ఇరుక్కున్నాడు. ఇక పాముకు ఊపిరి వెళ్ళే దారి
 మూసుకు పోయింది.

10.1-480-5.

ఊపిరి వెడలక కడుపున

వాపొదవినఁ బాము ప్రాణవాతంబులు సం

తాపించి శిరము వ్రక్కలు

వాపికోనుచు వెడలి చనియెఁ బ్రటు ఘోషముతోన్.

టీకా:

ఊపిరి = శ్వాస; వెడలక = ఆడక; కడుపునన్ = కడుపు; వాపు = ఉబ్బరింపు; ఒదవినన్ = కలుగగా;
 పాము = సర్పము; ప్రాణవాతంబులు = ప్రాణవాయువుల; సంతాపించి = మిక్కిలి తపించిపోయి;

శిరమున్ = తల; వ్రక్కలు = బద్దలు; వాపికొనుచున్ = చేసికొనుచు; వెడలిచనియె = చనిపోయెను;
పటు = గట్టి; ఘోషము = చప్పుడు; తోన్ = తోటి.

భావము:

ఆ పాముకు ఊపిరి ఆడలేదు. లోపల చేరిన గాలి బయటకి వెళ్ళక కడుపు ఉబ్బిపోసాగింది.
ప్రాణవాయువులు లోపల తుకతుకలాడాయి. అవి వ్యాకోచించి చివరకు పాము తల పెద్దశబ్దంతో
పేలి పగిలి పోయి వాయువులు బయటకు వచ్చేశాయి.

10.1-481-శా.

క్రూరవ్యాళ విశాల కుక్షిగతులన్ గోవత్ససంఘంబుతో
గారుణ్యామృతవృష్టిచేత బ్రతుకంగాఁ జూచి వత్సంబులున్
వారుం దాను దదాస్యవీధి మగుడన్ వచ్చెన్ ఘనోన్ముక్తుడై
తారానీకముతోడ నొప్పెసఁగు నా తారేశు చందంబునన్.

టీకా:

క్రూర = భయంకరమైన; వ్యాళ = పాము యొక్క; విశాల = పెద్ద; కుక్షి = కడుపు; గతులన్ =
లోపలికిపోవువారిని; గోవత్స = ఆవుదూడల (గోవత్సము - ఒక సంవత్సరములోపు ఆవు దూడ;
సంఘంబు = గుంపు; తోన్ = తోటి; కారుణ్య = కరుణ అనెడి; అమృత = అమృతపు; వృష్టి = వాన; చేత
= వలన; బ్రతుకంగాన్ = జీవించునట్లుగా; చూచి = చేసి; వత్సంబులున్ = ఆవుదూడలు; వారున్ =
వారు; తాను = అతను; తత్ = దాని; ఆస్య = నోటి; వీధిన్ = దారిని; మగుడన్ = వెనుకకు; వచ్చెన్ =
వచ్చెను; ఘన = మబ్బులనుండి; ఉన్ముక్తుడు = వెలువడినవాడు; ఐ = అయ్యి; తార = నక్షత్రముల;
అనీకము = గుంపుల; తోడన్ = తోటి; ఒప్పు = చక్కగా; ఎసగు = అతిశయించెడి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
తారేశు = చంద్రుని (తారేశుడు - తారలకు ఈశుడు (భర్త), చంద్రుడు); చందంబునన్ = వలె.

భావము:

కూరసర్పం కడుపులో ఇరుక్కుపోయిన గోపబాలురు, లేగదూడలతోసహా కృష్ణుడు తన కరుణ అనే అమృత వర్షంతో బ్రతికించాడు. ఆ పాము నోటిలోనుంచి తాను, తనతోపాటు గోపబాలురు, లేగదూడలు కూడా బయటకు వస్తూ ఉంటే ఆవరించిన మేఘాలు విరిసిపోగానే చంద్రుడు నక్షత్రాలతో బయటపడినట్లుగా ఉంది.

10.1-482-ఆ.

అమరవరులకొఱకుఁ గ్రమలజాండం బెల్ల

బలిఁ దిరస్కరించి బలియు వడుగు

గోపసుతులకొఱకుఁ బాపపుఁ బెనుబాము

గళము దూఁటుగట్ట బలియకున్నె?

టీకా:

అమర = దేవతా; వరుల = శ్రేష్ఠుల; కొఱకున్ = కోసము; కమలజాండంబున్ = బ్రహ్మాండము
{కమలజాండము - కమలజ (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము}; ఎల్లన్ = అంతటిని; బలిన్ =
బలిచక్రవర్తిని; తిరస్కరించి = తెగడి; బలియు = అతిశయించెడి; వడుగు = వామనావతారుడు; గోప
= యాదవ; సుతుల = కుమారులు; కొఱకున్ = కోసము; పాపపు = దుష్టమయిన; పెను = పెద్ద;
పాము = సర్పము యొక్క; గళము = కంఠమును; తూటుగట్ట = ఖండించుటకు; బలియకున్నె =
అతిశయించకుండా ఉంటాడా.

భావము:

వామనమూర్తిగా దేవతల కోసం బలిచక్రవర్తిని ధిక్కరించి బ్రహ్మాండం అంతా ఆక్రమించిన ఈ కృష్ణమూర్తి; అమాయకులైన గోపబాలకుల కోసం పాపిష్టి పాము గొంతుక బ్రద్దలై పగిలిపోయేలా చేయడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

10.1-483-ఉ.

ఆపెనుబాము మేన నొక యద్భుతమైన వెలుంగు దిక్తటో
ఉద్ధీపకమై వడిన్ వెడలి దేవపథంబునఁ దేజరిల్లుచున్
క్రీపులు బాలురున్ బెదరఁ గృష్ణుని దేహము వచ్చి చొచ్చె నా
పాపఁడు చొచ్చి ప్రాణములఁ బాపిన యంతన శుద్ధసత్వమై.

టీకా:

ఆ = ఆ; పెను = పెద్ద; పాము = సర్పము; మేనన్ = దేహమునుండి; ఒక = ఒకానొక; అద్భుతము =
ఆశ్చర్యకరమైనట్టిది; ఐన = అయిన; వెలుంగు = ప్రకాశము; దిక్తట = దిగ్భాగములను; ఉద్ధీపకము =
ప్రకాశింపజేయునది; ఐ = అయ్యి; వడిన్ = వేగముగా; వెడలి = వెలువడి; దేవపథంబునన్ =
ఆకాశమార్గమున; తేజరిల్లుచున్ = వెలిగిపోతూ; క్రీపులున్ = దూడలు; బాలురున్ = పిల్లలు; బెదరన్
= భయపడుతుండగ; కృష్ణుని = కృష్ణుని యొక్క; దేహమున్ = శరీరమును; వచ్చి = చేరి; చొచ్చెన్ =
ప్రవేశించెను; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పాపడు = బాలకృష్ణుడు; చొచ్చి = దూరి; ప్రాణములన్ =
ప్రాణములను; పాపినన్ = తీసివేసిన; అంతన్ = వెంటనే; శుద్ధ = నిష్కల్మషమైన; సత్త్వము =
సత్త్వగుణోపేతమైనది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా కృష్ణుడు సహచరులతో బయటకు వచ్చిన ఆ సమయంలో ఓ అద్భుతం జరిగింది. అంతటి
పాపిష్టి పాము తన దేహంలోకి కృష్ణుడు ప్రవేశించి ప్రాణాలు తీయగానే శుద్ధతత్త్వమయం
అయిపోయింది. దిక్కులు వెలిగిపోయే టంత అద్భుతమైన వెలుగువలె వేగంగా వెలువడి
ఆకాశంలో వెలుగుతూ వచ్చి కృష్ణుని శరీరంలో ప్రవేశించింది. అది చూసిన గోపబాలురు లేగలతో
పాటు బెదరిపోయారు.

10.1-484-క.

తనరూ పొకమా టైనను

మనమున నిడుకొనినఁ బాపమయు నైనను లోఁ

గొనిచను హరి తను మ్రింగిన

దనుజునిఁ గొనిపోవకున్నె తనలోపలికిన్?

టీకా:

తన = అతని యొక్క; రూపు = స్వరూపమును; ఒక = ఒకే ఒక్క; మారైనను = సారైనాసరే;
మనమునన్ = మనసునందు; ఇడుకొనినన్ = ఉంచుకొన్నచో, తలచినచో; పాపమయున్ = పాపిని
{త్రివిధపాపములు - 1అహం (గర్వము) 2ఆగ (ఆగడము, తప్పు) 3ఏనస్సు (అపరాధము)}; ఐనను =
అయినప్పటికి; లోగొనిచను = లయముచేసికొనెడి; హరి = విష్ణువు; తనున్ = తనను; మ్రింగిన =
మింగినట్టి; దనుజునిన్ = రాక్షసుని; కొనిపోవకున్నె = స్వీకరించడా; తన = అతని; లోపలి = లోపలి;
కిన్ = కి.

భావము:

శ్రీహరి తన రూపాన్ని ఒక్కసారైనా మనస్సులో నిలుపుకుంటే ఎంతటి పాపాత్ముడి నైనా తన
లోనికి స్వీకరిస్తాడు. అటువంటిది తననే మ్రింగిన రాక్షసుని తన లోనికి స్వీకరించడా మరి?

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సురలు పూలు గురియించుట

10.1-485-వ.

తదవసరంబున, సురలు కుసుమ వర్షంబులు గురియించిరి; రంభాదు లాడిరి; గంధర్వాదులు
పాడిరి; మేఘంబులు మృదంగంబుల భంగి ఘోషించె; సిద్ధ గణంబులు జయజయ భాషణంబులు
భాషించి; రంత.

టీకా:

తదవసరంబునన్ = ఆసమయమున; సురలు = దేవతలు; కుసుమ = పూలు; వర్షంబులున్ =
వానలు; కురియించిరి = కురిపించిరి; రంభాదులు = అప్పరసలు {రంభాదులు -
రంభమున్నగువారు, ఏకత్రిశంతి యప్పరసలు }; ఆడిరి = నాట్యములు చేసిరి; గంధర్వ =
గంధర్వులు; ఆదులు = మున్నగువారు; పాడిరి = పాటలుపాడిరి; మేఘంబులున్ = మేఘములు;
మృదంగముల = మద్దెలల; భంగిన్ = వలె; ఘోషించెన్ = మోగినవి; సిద్ధ = సిద్ధుల; గణంబులు =

సమూహములు; జయజయ = జయము జయము అనెడి; భాషణంబులు = ధ్వానములు;
భాషించిరి = చేసిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు, దేవతలు పూలవర్షం కురిపించారు; రంభ మొదలైన అప్పరసలు నాట్యాలు చేసారు;
గంధర్వులు గానాలు చేసారు; మేఘాలు మృదంగాలవలె ధ్వనించాయి; సిద్ధులు కృష్ణునికి
జయజయధ్వానాలు పలికారు.

10.1-486-శా.

ఆ వాద్యంబులు, నా మహాజయరవం, బా పాట, లా యాటలున్
దేవజ్యేష్ఠుఁడు పద్మజండు విని ప్రీతిన్ భూమి కేతెంచి "నే
క్షీవత్సార్భకులన్ భుజంగపతి హింసింపంగ నీ బాలకుం
డవెంటన్ బ్రతికించె? మే", అనుచు నూహించెం గడుం నివ్వెఱన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; వాద్యంబులున్ = ధ్వనులను; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; జయరావంబున్ =
విజయధ్వానములను; ఆ = ఆ; పాటలు = పాటలను; ఆ = ఆ; ఆటలున్ = నాట్యములను; దేవ =
దేవతలలో; జ్యేష్ఠు = పెద్దవాడు; పద్మజండు = బ్రహ్మదేవుడు; విని = విని; ప్రీతిన్ = కోరి,
సంతోషముతో; భూమి = భూలోకమున; కున్ = కు; ఏతెంచి = వచ్చి; నేడు = ఇప్పుడు; ఈ = ఈ; వత్స
= దూడలను; అర్భకులన్ = బాలురను; భుజంగ = పాములలో; పతి = గొప్పది; హింసింపంగన్ =
చంపుతుండగా; ఈ = ఈ; బాలకుండు = పిల్లవాడు; ఏవెంటన్ = ఏ విధముగా; బ్రతికించెన్ =
కాపాడెను; మేలు = గొప్పవిషయమే; అనుచున్ = అనుకొనుచు; ఊహించెన్ = అనుకొనెను;
నివ్వెఱన్ = పారవశ్యముతో.

భావము:

దేవతలు అందరికీ పెద్దవాడైన బ్రహ్మదేవుడు ఆ జయజయద్వానాలు, వాద్యాలు, పాటలు విని ఏదో లోకకల్యాణం జరిగిందని సంతోషంతో భూలోకానికి వచ్చాడు. "ఇంతటి మహాసర్పం లేగలను బాలకులను చంపడానికి ప్రయత్నిస్తే ఇంత చిన్న కుజ్ఞాడు వారిని ఎలా బ్రతికించ గలిగాడో ఆశ్చర్యంగా ఉందే! భలే" అని నివ్వెరపోయాడు.

10.1-487-వ.

అంత న య్యజగర చర్మంబు కొన్ని దివసంబుల కెండి పెద్దకాలంబు గోపాలబాలురకు కేళీబిలంబై యుండె; నిట్లు కౌమార విహారంబుల నైదవ యేటఁ గృష్ణుం డఘాసురునిం దెగఁ జూచుటయుఁ దమ్ముంగాచుటయు నాఱవయేటిదైన పౌగండవృత్తాంతం బని చిత్తంబుల గోపకుమారులు తలంచుచుందు" రని చెప్పిన న పృథ్వీమితేఁ డ పృథమయోగీంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; ఆ = ఆ; అజగర = కొండచిలువ; చర్మంబు = కళేబరము; కొన్ని = కొద్ది; దివసంబుల = కాలమున; కీన్ = కు; ఎండి = ఎండిపోయి; పెద్ద = చాలా; కాలంబు = కాలమువరకు; గోపాల = యాదవుల; బాలురు = పిల్లల; కున్ = కు; కేళీ = ఆట; బిలంబు = గుహ; ఐ = వలెనయ్యి; ఉండెన్ = ఉన్నది; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కౌమార = చిన్ననాటి (5సం.లు కన్నా తక్కువ) {అవస్థాష్టకము - 1కౌమారము (5సం. వరకు) 2పౌగండము (10సం.) 3కైశోరిము (15సం.) 4బాల్యము (16సం.) 6తారుణ్యము (25సం.) యౌవనము (50సం.) 7వృద్ధత్వము (70సం.) 8వర్షీయస్త్వము (90సం.వరకు)}; విహారంబులన్ = క్రీడలను; ఐదవ = అయిదవ (5); ఏటన్ = సంవత్సరపు వయసులో; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అఘాసురునిన్ = అఘాసురుని {అఘాసురుడు - కొండచిలువ రాక్షసుడు}; తెగజూచుటయున్ = చంపుట; తమ్మున్ = వారిని; కాచుటయున్ = కాపాడుటలని; ఆఱవ = ఆరో (6); ఏటిది = సంవత్సరపు వయసులోనిది; ఐన = అయినట్టి; పౌగండ = 5-10 ఏళ్ళ వయసు; వృత్తాంతంబు = వర్తమానము; అని = అని; చిత్తంబుల = మనసులందు; గోప = యాదవుల; కుమారులు = బాలురు; తలంచుచుందురు = భావింతురు; అని = అని; చెప్పినన్ =

చెప్పగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పుడమితేడు = రాజు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పరమ = అతిగొప్ప; యోగి =
ఋషులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటుపిమ్మట ఆ కొండచిలువ చర్మం కొన్నాళ్ళకు ఎండిపోయి చాలాకాలంపాటు గోపబాలురకు
ఆటలాడుకునే గుహలాగ పనికి వచ్చింది. ఇలా కృష్ణుడు కౌమార వయస్సులో అంటే
అయిదవయేట అఘాసురుని సంహరించాడు. అయితే ఈ సన్నివేశం పౌగండ వయస్సులో అంటే
ఆరు సంవత్సరాల వయస్సులో జరిగిందని గోపాలబాలురు అనుకున్నారు." ఇలా శుకయోగి
చెప్పగానే పరీక్షుత్తు ఇలా అడిగాడు.

10.1-488-సీ.

"అయిదేండ్లు కౌమార; ముటమీద నయిదేండ్లు-

పౌగండ మనియెడు ప్రాయ మందు;

నయిదేండ్లవాడైన యబ్జాక్షచరితంబు-

పౌగండ మని గోపబాలు రెల్లఁ

దలఁతు రంటివి యెట్లు తలతురు వారలు?-

నిరుడు చేసిన పని నేటి దనఁగ

వచ్చునే? యిది నాకు వరుసతో నెఱిఁగింపు"-

మనవుడు యతిచంద్రుడైన శుకుఁడు

10.1-488.1-ఆ.

యోగ దృష్టిఁజూచి యొక్కింత భావించి

వినము రాజవర్య! వినయధుర్య!

పరమగుహ్య మనుచుఁ బలుకుదు రార్యులు

శిష్యజనుల కీవు జేయు తలఁపు.

టీకా:

అయిదేండ్లు = అయిదేళ్ళవరకు; కౌమారము = కౌమారావస్థ (అవస్థాష్టకము - 1 కౌమారము (5 సం. వరకు) 2 పౌగండము (10 సం.) 3 కైశోఋము (15 సం.) 4 బాల్యము (16 సం.) 6 తారుణ్యము (25 సం.) యౌవనము (50 సం.) 7 వృద్ధత్వము (70 సం.) 8 వర్షీయస్త్వము (90 సం. వరకు)); అటమీద = ఆ పైన; అయిదు = అయిదు (5); ఏండ్లు = ఏళ్ళువరకు; పౌగండము = పౌగండావస్థ; అనియెడి = అనెడి; ప్రాయము = ఈడు, వయస్సు; అందున్ = అలా ఉండగా; అయిదు = ఐదు (5); ఏండ్లవాడు = ఏళ్ళవయసువాడు; ఐన = అయినట్టి; అబ్బాక్షు = కృష్ణుని; చరితంబున్ = వర్తనను; పౌగండము = పౌగండము; అని = అని; గోప = యాదవుల; బాలురు = పిల్లలు; ఎల్లన్ = అందరు; తలతురు = భావించెదరు; అంటివి = అన్నావు; ఎట్లు = ఎలా; తలతురు = అనుకొనెదరు; వారలు = వారు; నిరుడు = గడచిన సంవత్సరమున; చేసిన = చేసినట్టి; పనిన్ = పనిని; నేటిది = ఇప్పటిది; అనగన్ = అనుట; వచ్చునే = సరియేనా, కాదు; ఇది = దీనిని; నా = నా; కున్ = కు; వరుసతోన్ = క్రమముగా; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అనువుడు = అడుగగా; యతి = యోగులలో; చంద్రుడు = ఉత్తముడు; ఐన = అయినట్టి; శుకుడు = శుకుడు.

యోగ = జ్ఞాన; దృష్టిన్ = దృష్టితో; చూచి = చూసి; ఒక్కొంత = కొద్దిసేపు; భావించి = ఆలోచించుకొని; వినుము = వినుము; రాజవర్య = మహారాజు; వినయధుర్య = వినయము ధరించినవాడు; పరమ = అతి; గుహ్యము = రహస్యమైనది; అనుచున్ = అనుచు; పలుకుదురు = చెప్పెదరు; ఆర్యులు = పెద్దలు; శిష్య = శిష్యుల; జనులు = సమూహముల; కిన్ = కు; ఈవు = నీవు; చేయు = వేసెడి; తలపున్ = సందేహముగురించి.

భావము:

“మహర్షీ! మొదటి ఐదేళ్ళ వయస్సును కౌమారము అంటారు. తరువాతి ఐదేండ్లను పౌగండమని అంటారు కదా. ఐదేళ్ళవాడైన కృష్ణుడి కథను పౌగండములో ఆరో ఏట జరిగినకథ అని గోపబాలకులు తలుచుకున్నారని చెప్పావు. అదెలా సంభవము వాళ్ళు అలాఎలా అనుకోగలరు. నిరుడు చేసినపని ఈనాటిది అనుకోవడం ఎవరికైనా ఎలా సాధ్యం. నాకు విపులంగా వివరించు” ఇలా పరీక్షుత్తు అడగగానే శుకయోగీ యోగదృష్టితో చూసి కొంచెంసేపు ఆలోచించాడు.

“మహారాజా! నీవు వినయంగా వేసిన ఈ ప్రశ్నలు ముందు ముందు రాబోయే శిష్యులు అందరికీ ఎంతో మేలు చేకూరుస్తాయి. నీ ఆలోచన పరమ రహస్యమైంది అని పెద్దలు భావిస్తారు.

10.1-489-క.

ప్రియురాలివలని వార్తలు

ప్రియజనులకు నెల్లప్రాధుఁ బ్రియ మగు భంగిన్

ప్రియుఁడగు హరిచరితంబులు

ప్రియభక్తుల కెల్లయెడలఁ బ్రియములు గావే?

టీకా:

ప్రియురాలి = ఇష్టసఖి; వలని = గురించిన; వార్తలు = విషయములు; ప్రియజనుల్ = ఇష్టుల; కున్ = కు; ఎల్లప్రాధున్ = ఎల్లప్పుడు; ప్రియము = ఇష్టము; అగు = అయ్యెడి; భంగిన్ = విధముగ; ప్రియుడు = ఇష్టుడు, మేలుచేయువాడు; అగు = ఐన; హరి = కృష్ణుని; చరితంబులు = వర్తనలు; ప్రియ = ఇష్టమైన; భక్తుల్ = భక్తుల; కున్ = కు; ఎల్ల = అన్ని; ఎడలను = సమయము లందును; ప్రియము = ఇష్టము; కావే = కావా ఏమి, అగును.

భావము:

ప్రియురాలిని గురించిన వార్తలు ఎప్పుడు చెప్పినా ప్రియులకు ఎంతో ఇష్టంగా ఉంటాయి. ప్రియుడి కథలు ప్రియురాలికి కూడా అంతే కదా. జీవులందరూ ప్రియురాళ్ళు అయితే భగవంతుడు ప్రియుడు. అతని కథలు ప్రియభక్తులకైతే మరీ ప్రియమైనవి కదా!”

10.1-490-వ.

అని పలికి యోగీంద్రుండు రాజేంద్రున కిట్లనియె; “న ట్లఘాసురు మొగంబువలనం గడచి చనిన లేఁగల గోపకుమారులం బ్రతికించి వారును దానునుం జని చని.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; యోగ = యోగులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; రాజేంద్రున్ = మహారాజున;
కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను; అట్లు = అలా; అఘాసురుని = అఘాసురుని;
మొగంబు = నోటి; వలనన్ = నుండి; కడచిచనిన = బయటపడిన; లేగలన్ = దూడలను; గోప =
యాదవుల; కుమారులన్ = బాలురను; బ్రతికించి = కాపాడి; వారునున్ = వారు; తానునున్ =
అతను; చనిచని = శ్రీష్ఠముగా వెళ్ళి.

భావము:

ఇలా పలికి శుకయోగి పరీక్షుత్తుతో ఇంకా ఇలా చెప్పాడు “అలా కృష్ణుడు అఘాసురుడి నోట్లోకి
పోయిన లేగలను గోపకుమారులను వాడి బారి నుంచి బ్రతికించి, వారితో కలిసి ముందుకు
సాగిపోయాడు

10.1-491-మ.

కనియెం గృష్ణుండు సాధునీరము మహాగంభీరముం బద్మకో
కనదాస్వాద వినోద మోద మదభృంగ ద్వంద్వ ఝంకారమున్
ఘనకల్లోల లతావితాన విహరత్కాదంబ కోలాహల
స్వనవిస్ఫారము మందవాయుజ కణాస్థారంబు గాసారమున్.

టీకా:

కనియెన్ = కనుగొనెను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; సాధు = మంచి; నీరమున్ = నీళ్ళు కలిగినదానిని;
మహా = మిక్కిలి; గంభీరమున్ = లోతు గలదానిని; పద్మ = పద్మముల; కోకనద = ఎఱ్ఱకలువలను;
ఆస్వాద = సుగంధాలను ఆస్వాదించుటను; వినోద = క్రీడగా, వేడుకగా; ఆమోద = తీసుకొనుటచే;
మద = మత్తెక్కిన; భృంగ = తుమ్మెదల; ద్వంద్వ = జంట యొక్క; ఝంకారమున్ = ఝంకారములు
కలదానిని; ఘన = గొప్ప; కల్లోల = పెద్ద అలలు అనెడి; లతా = తీగల; వితాన = సమూహము నందు;
విహరత్ = విహరించుచున్న; కాదంబ = కలహంసల {కాదంబము - ధూమ్రవర్ణము కల ముక్కు
కాళ్ళు కల హంస}; కోలాహల = కలకల మనెడి; స్వన = ధ్వనులచేత; విస్ఫారమున్ = అధికముగా

కల దానిని; మంద = మెల్లని; వాయుజ = గాలివలన కలిగిన; కణ = నీటితుంపరలు; సారంబున్ = దట్టముగా కలదానిని; కాసారమున్ = సరస్సును.

భావము:

అలా అఘాసుర వధానంతరం వెళ్ళిన కృష్ణుడు ఒక కొలనును చూసాడు. అది ఎంతో లోతైనది, స్వచ్ఛమైన నీటితో నిండి ఉన్నది. పద్మాలు, ఎఱ్ఱకలువలు ఆ చెరువులో వికసించి ఉండగా వాటి సుగందాలకు ఆనందించి మదించిన తుమ్మెదల జంటలు ఝుంకారం చేస్తూ ఆ పూవుల పైననే తిరుగుతున్నాయి. ఆ కొలనులో నీటిఅలల మధ్యగా హంసలు ఈదులాడుతూ కోలాహలం చేస్తూ ఉంటే ఆ ధ్వని చెవుల పండువుగా వినవస్తోంది. చల్లని పిల్లగాలికి నీటితుంపరలు ఎగురుతూ కొలనునిండా వ్యాపించి ఉన్నాయి.

10.1-492-వ.

కని తమ్మికంటి తమ్ముల యింటి సొబగునకు నిచ్చ మెచ్చుచుఁ జెచ్చెర గాలి నోలిం గదలెడు కరళ్ళ తుంపురుల జల్లు పెల్లున నొడళ్ళు గగుర్పొడువఁ గొలంకు కెలంకులఁ గాయ పండుల గెలల వ్రేగున వీఁగి పట్టుగల చెట్టుతుటుము నీడల నొప్పుచున్న యిసుక తిప్పల విప్పుఁ జూచి వేడుక పిచ్చలింప నెచ్చెలుల కిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూసి; తమ్మికంటి = కృష్ణుడు, పద్మాక్షుడు; తమ్ములయింటి = సరస్సు యొక్క {తమ్ముల యిల్లు - తమ్మి (పద్మము)లకు ఇల్లు (నివాసము), సరస్సు}; సొబగున్ = చక్కదనమున; కున్ = కు; ఇచ్చన్ = మనసు నందు; మెచ్చుకొనుచున్ = ప్రశించుచు; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; గాలిన్ = గాలివలన; ఓలిన్ = మిక్కిలి; కదలెడు = కదిలెడి; కరళ్ళ = అలలవలని; తుంపురుల = నీటిబిందువుల; జల్లు = జల్లుల యొక్క; పెల్లునన్ = అతిశయముచేత; ఒడళ్ళు = శరీరములు; గగుర్పొడువన్ = గగుర్పాటు చెందుతుండగ; కొలంకు = సరస్సు యొక్క; కెలంకులన్ = గట్లమీద; కాయ = కాయల; పండుల = పళ్ళ; గెలల = గుత్తుల; వ్రేగునన్ = బరువులకు; వీగి = మొగ్గి; పట్టు = ధృఢత్వము; కల = కలిగిన; చెట్టు = వృక్షముల; తుటుము = సమూహముల; నీడలన్ = నీడలందు; ఒప్పుచున్న = చక్కగా ఉన్నట్టి; ఇసుకతిప్పల = ఇసుకదిబ్బల; విప్పు = విస్తారములను; చూచి = చూసి; వేడుక = ఉత్సాహము;

పిచ్చలింపన్ = అతిశయించగా; నెచ్చెలుల = స్నేహితుల; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఆ కొలనును చూసిన తామరకన్నుల కన్నయ్య తామరపూలతో నిండిన దాని అందానికి మెచ్చుకున్నాడు. చెరువు లోని నీరు గాలికి కెరటాలుగా లేచి నీటి తుంపరలు లేస్తున్నాయి. అవి గాలితెరతోపాటు వచ్చి జల్లులాగా తాకగానే ఒళ్ళు గగుర్పొడుస్తున్నది. ఆ కొలను ఒడ్డున ఎన్నో ఫలవృక్షాలు ఉన్నాయి. కాయలు పండ్లు గుత్తులు గుత్తులుగా వ్రేలాడుతూ ఉంటే, ఆ చెట్లు ఆ బరువుకు ఊగిపోతున్నా బలంగానే నిలబడి ఉన్నాయి. అలాంటి చెట్ల గుంపుల నీడలలో విశాలమైన ఇసుకతీర్నెలను చూడగానే కృష్ణుడిలో ఉత్సాహం చెలరేగింది. అతడు స్నేహితులతో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చల్లు లారగించుట

10.1-493-శా.

"**ఎండన్** మ్రగ్గితి రాకటం బడితి రిం**క్షే**లా విలంబింపగా
రండో బాలకులార! చల్లి గుడువన్ **ర**మ్యస్థలం బిక్క డీ
దండన్ లేగలు నీరు ద్రావి యిరవంద**దం** బచ్చికల్ మేయుచుం
దండంబై విహరించుచుండఁగ నమంద**దప్రీ**తి భక్షింతమే?"

టీకా:

ఎండన్ = ఎండవలన; మ్రగ్గితిరి = మాడిపోయి ఉన్నారు; ఆకటన్ = ఆకలిచేత; పడితిరి = బడలితిరి;
ఇంకన్ = ఇంకను; ఏల = ఎందుకు; విలంబింపగాన్ = ఆలస్యము చేయుట; రండి = రండి; ఓ = ఓహో; బాలకులారా = పిల్లలూ; చల్దీన్ = చద్దికూడులను; కుడువన్ = తినుటకు; రమ్య = అందమైన;
స్థలంబు = చోటు; ఇక్కడ = ఇక్కడ; ఈ = ఈ; దండన్ = వైపున; లేగలు = దూడలు; నీరు = నీటిని;
త్రావి = తాగి; ఇరవందన్ = ఒప్పారు; పచ్చికల్ = పచ్చిగడ్డి; మేయుచున్ = తినుచు; తండంబు =

గుంపు గట్టినవి; ఐ = అయ్యి; విహరించుచుండగన్ = తిరుగుతుండగా; అమంద = మిక్కుటమైన;
ప్రీతిన్ = ఇష్టముతో; భక్షితమే = తినెదము.

భావము:

“మిత్రులారా! ఇప్పటికే ఎండలో మాడిపోయారు ఆకలితో నకనకలాడుతున్నారు కదా. ఇంకా ఆలస్యం దేనికి? ఇది చల్లులు తినడానికి అనువైన అందమైన చోటు. లేగదూడల మందలు ఈ కొలనులో నీరు త్రాగి ఈ ప్రక్కనే ఉన్న పచ్చికబయళ్ళులో స్వేచ్ఛగా మేస్తూ విహరిస్తూ ఉంటాయి. మరి మనం హాయిగా చల్లులు ఆరగిద్దాం. ఏమంటారు?”

గమనిక:- వారి ఐదవ ఏట, బ్రహ్మదేవుడు వారిని గుహ (గుహ్యమైనది గుహ, ఇది బ్రహ్మదేవుని పని కనుక కాలంలో గుహ), కనుక ఆ గుహలో ఉన్నవారికి కాలం లేదు / స్తంభించింది, దానితో ఆ ఏడాది వారి దృష్టిలో లేదు. దానితో ఆరు వచ్చినా వారికి అది ఐదే. దీనినే ఇప్పటి వారు time travel అంటున్నారు.

10.1-494-వ.

అనిన “నగుఁగాక” యని వత్సంబుల నుత్సాహంబున నిర్మలంబు లగు జలంబులు ద్రావించి,
పచ్చికల మొల్లంబులుగల పల్లంబుల నిలిపి చొక్కంబులగు చల్లిచిక్కంబులు చక్కడించి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అగుగాక = అలాగే; అని = అని; వత్సంబులన్ = దూడలను; ఉత్సాహంబునన్ = హుషారుగా; నిర్మలంబులు = స్వచ్ఛమైనవి; అగు = ఐన; జలంబులున్ = నీళ్ళు; త్రావించి = తాగించి;
పచ్చికల = పచ్చిగడ్డి; మొల్లంబులు = అధికముగా; కల = ఉన్నట్టి; పల్లంబులన్ = పల్లపు ప్రదేశము లందు; నిలిపి = ఉంచి; చొక్కంబులు = స్వచ్ఛమైనవి; అగు = ఐన; చల్లి = చద్దికూడులు గల;
చిక్కంబులున్ = కావిళ్ళలోని సంచులను; చక్కన్ = చక్కగా; డించి = దింపుకొని.

భావము:

కృష్ణుడిలా అనగానే గోపబాలకులందరూ సరే అన్నారు. లేగదూడలకు నిర్మలమైన నీటిని త్రాగించి, చిక్కని పచ్చికబయళ్ళులో మేతకు వదలిపెట్టారు. నోరూరించే చల్లులను చిక్కాలనుంచి బయటకు తీసారు.

10.1-495-మ.

జలజాంతస్థిత కర్ణికం దిరిగిరా సంఘంబులై యున్న తే

కుల చందంబునఁ గృష్ణునిం దిరిగిరాఁ గూర్చుండి వీక్షించుచున్

శిలలుం బల్లవముల్ దృణంబులు లతల్ చిక్కంబులుం బువ్వు లా

కులు కంచంబులుగా భుజించి రచటన్ గోపార్భకుల్ భూవరా!

టీకా:

జలజ = పద్మము; అంతస్థిత = అందలి; కర్ణికన్ = బొడ్డును; తిరిగిరాన్ = చుట్టూరా; సంఘంబులు = కలిసిగట్టుగా ఉండెడివి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తేకుల = దళముల; చందంబునన్ = వలె; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడి; తిరిగిరాన్ = చుట్టూరా; కూర్చుండి = కూర్చొని; వీక్షించుచున్ = చూచుచు; శిలలున్ = రాళ్ళు; పల్లవముల్ = చిగుళ్ళు; తృణముల్ = గడ్డిపోచలు; లతల్ = లతలు; చిక్కంబులున్ = సంచులు; పువ్వులున్ = పువ్వులు; ఆకులున్ = ఆకులు; కంచంబులు = తినుటకైన పళ్ళములు; కాన్ = అగునట్లుగా; భుజించిరి = తింటిరి; అచటన్ = అక్కడ; గోప = గొల్లల; అర్భకుల్ = పిల్లలు; భూవరా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! తామర పువ్వు బొడ్డు చుట్టూరా వరుసలు వరుసలుగా రేకులు పరచుకొని ఉంటాయి. అలాగే చల్లులు తినడానికి కృష్ణుడు మధ్యన కూర్చున్నాడు. గోపకలు అందరు చుట్టూరా చేరి కూర్చుని కృష్ణుణ్ణి చూస్తున్నారు. వాళ్ళకి వేరే కంచాలు లేవు. రాతిపలకలు, తామరాకులు, వెడల్పైన గడ్డిపోచలుతోను లతలుతోను పొడుగాటి పొన్న పూలతోను అల్లిన

చదరలు, తెచ్చుకున్న చిక్కాలు, వెడల్పైన ఆకులు వీటినే కంచాలుగా వాడుకుంటు అందరు చక్కగా చల్లులు ఆరగించారు.

10.1-496-సీ.

మాటిమాటికి వ్రేలు మడిచి యూరించుచు-

నూరుగాయలు దినుచుండు నొక్క;

డొకని కంచములోని దొడిసి చయ్యన మ్రింగి-

"చూడు లే"దని నోరు చూపునొక్క;

డేగు రార్గురి చల్లు లెలమిఁ బన్నిదమాడి-

కూర్కొని కూర్కొని కుడుచు నొక్క;

డిన్నియుండఁగఁ బంచి యిడుట నెచ్చలితన-

మనుచు బంతెనగుండు లాడు నొకడు;

10.1-496.1-ఆ.

"కృష్ణుఁ జూడు" మనుచుఁ గిక్కురించి పరు మ్రోల

మేలి భక్ష్కరాశి మెసఁగు నొకడు;

నవ్వు నొకడు; సఖుల నవ్వించు నొక్కడు;

ముచ్చటాడు నొకడు; మురియు నొకడు.

టీకా:

మాటిమాటికిన్ = పలుమార్లు; వ్రేలున్ = వేలిని; మడిచి = వంచి; ఊరించుచున్ = ఆసపెట్టుచు;

ఊరగాయలున్ = ఆవకాయలాంటివి; తినుచున్ = తింటూ; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; ఒక్కని =

ఒకానొకని యొక్క; కంచము = కంచము; లోనిదిన్ = అందలిదానిని; ఒడిసి = ఒడుపుగా తీసుకొని;

చయ్యన = చటుక్కున; మ్రింగి = తినేసి; చూడు = చూసుకొనుము; లేదు = ఏమీలేదు; అని = అని;

నోరు = నోటిని; చూపున్ = చూపెట్టును; ఒక్కడు = ఒకతను; ఏగురి = ఐదుగురు (5); ఆర్గురి =

ఆరుగురి (6); చల్లులు = చద్దికూడులు; ఎలమి = రెచ్చిపోయి; పన్నిదము = పందెములు; ఆడి =

వేసుకొని; కూర్కొనికూర్కొని = బాగా కూరేసుకుంటు; కుడుచున్ = తినును; ఒక్కడు = ఒకతను; ఇన్ని

= ఇంత ఎక్కువగ; ఉండగన్ = ఉన్నప్పుడు; పంచి = పంచిపెట్టి; ఇడుట = ఇచ్చట; నెచ్చలితనము = స్నేహభావము; అనుచున్ = అనుచు; బంతెనగుండులు = వరుసగ అందరికి ముద్దులు పెట్టుట (బంతెనగుండ్లు - బంతి (వరుస)గా కూర్చొన్న వారికి తలా ఒక గుండు ఇచ్చెడి ఆట); ఆడున్ = చేయును; ఒకడున్ = ఒకతను.

కృష్ణున్ = కృష్ణుడుని; చూడుము = చూడు; అనుచున్ = అనుచు; కిక్కురించి = మాయజేసి; పరున్ = వేరొకని; మ్రొలన్ = ఎదురుగానున్న; మేలి = మంచి; భక్ష్ = తినుబండారముల; రాశిన్ = గుంపును; మెసగు = వేగముగా తినును; ఒకడు = ఒకతను; నవ్వున్ = నవ్వును; ఒకడు = ఒకతను; సఖులన్ = స్నేహితులను; నవ్వింపున్ = నవ్వింపును; ఒక్కడు = ఒకతను; ముచ్చటలాడు = కబుర్లు చెప్పును; మురియున్ = మురిసిపోవును; ఒకడు = ఒకతను.

భావము:

ఎంత చక్కగా మురిపిస్తున్నాడో చూడండి మన పోతన కృష్ణుడు. - ఒక గొల్ల పిల్లాడు వ్రేళ్ళ మధ్యలో ఊరగాయ ముక్క ఇరికించుకొని మాటి మాటికి పక్కవాడిని ఊరిస్తూ తిన్నాడు. ఇంకొక గోప బాలుడు పక్కవాడి కంచంలోది చటుక్కున లాక్కొని మింగేసి, వాడు అడిగేసరికి 'ఏదీ ఏంలేదు చూడు' అంటు తన నోరు చూపించాడు. మరొకడు పందాలు కాసి మరీ, ఐదారుమంది తినే చల్లులు నోట్లో కుక్కుకొని తినేసాడు. మరో పిల్లాడు 'ఒరే ఇన్ని పదార్థాలు ఉన్నాయి కదా, స్నేహ మంటే పంచుకోడంరా' అంటు బంతెనగుండు లనే ఆట ఆడుతు తింటున్నాడు. ఇంకో కుట్టాడు 'ఒరే కృష్ణుణ్ణి చూడు' అని దృష్టి మళ్ళించి, మిత్రుడి ముందున్న మధుర పదార్థాలు తినేసాడు. మరింకో కుట్టాడు తాను నవ్వుతున్నాడు. ఇంకొకడు అందరిని నవ్విస్తున్నాడు. మరొకడు ముచ్చట్లాడుతున్నాడు. వేరొకడు ఉరికే మురిసిపోతున్నాడు.

10.1-497-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా చట్టులు గుడుస్తున్న ఆ సమయంలో...

10.1-498-నీ.

కడుపున దిండుగాఁ గట్టిన వలువలో-

లాలిత వంశనాళంబు జొనిపి

విమల శృంగంబును వేత్రదండంబును-

జాటి రానీక డాచంక నిటికి

మీగడ పెరుగుతో మేళవించిన చల్లి-

ముద్ద డాపలిచేత మొనయ నునిచి

చెలరేగి కొసరి తెచ్చిన యూరుగాయలు-

వ్రేళ్ళ సందులయందు వెలయ నిటికి

10.1-498.1-ఆ.

సంగడిల నడుమఁ జక్కగఁ గూర్చుండి

నర్మభాషణముల నగవు నెఱిపి

యాగభోక్త కృష్ణుఁ డమరులు వెఱంగంద

శైశవంబు మెఱసి చల్లి గుడిచె.

టీకా:

కడుపున = పొట్టమీద; దిండుగా = నడుముకు దట్టిగా; కట్టిన = కట్టుకొన్న; వలువ = గుడ్డ; లోన్ = అందు; లాలిత = చక్కటి; వంశనాళంబున్ = మురళిని; చొనిపి = దూర్చి; విమల = నిర్మలమైన; శృంగంబును = కొమ్ముబూర; వేత్రదండంబును = బెత్తంకట్టలను; జాటిరానీక = జారిపోకుండ; డాచంకన్ = ఎడమచంకలో; ఇటికి = ఇరికించుకొని; మీగడ = మీగడబాగాకలగిన; పెరుగు = పెరుగు; తోన్ = తో; మేళవించిన = కలిపిన; చల్లి = చద్దన్నము; ముద్ద = కబళము; డాపలి = ఎడమ; చేతన్ = చేతిలో; మొనయన్ = చక్కగా; ఉనిచి = ఉంచుకొని; చెలరేగి = చెలరేగి; కొసరి =

మరింకొంచె మని అడిగి; తెచ్చిన = తీసుకు వచ్చిన; ఊరుగాయలు = ఊరగాయ ముక్కలు; వేళ్ళ = వేళ్ళ; సందుల = మధ్య; అందు = లో; వెలయన్ = ఉండునట్లు; ఇటికి = ఇరికించుకొని. సంగడీల = తోటివారి; నడుమన్ = మధ్యన; చక్కగన్ = చక్కగా; కూర్చుండి = కూర్చొని; నర్మ = పరిహాసపు; భాషణములన్ = మాటలతో; నగవు = నవ్వులను; నెఱిపి = వ్యాపింపజేసి; యాగభోక్త = హవిర్భాగములు భుజించువాడు; కృష్ణుడు = శ్రీకృష్ణుడు; అమరులు = దేవతలు; వెఱగందన్ = అబ్బురపడగా; శైశవంబున్ = బాల్యమును; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి; చల్దీన్ = చద్దికూడులు; కుడిచె = తినెను.

భావము:

యాగభోక్త అయిన శ్రీకృష్ణుడు దేవతలు అందరూ ఆశ్చర్య చకితులు అవుతుండగా మనోహర శైశవ చేష్టలు ప్రదర్శిస్తున్నాడు. పొట్టమీదకు దట్టిలా కట్టిన అంగవస్త్రంలో మనోజ్ఞమైన మురళిని ముడిచాడు. నిర్మలమైన కొమ్ముబూర, పశువుల తోలు కట్టలను ఎడం చంకలో చక్కగా ఇరికించి జారిపోకుండా పట్టుకున్నాడు. ఎడమ చేతిలో ఏమో మీగడ పెరుగు కలిపిన చద్దన్నం ముద్ద పట్టుకున్నాడు. కోరిమరీ తెచ్చుకున్న నంజుడు ఆవకాయ ముక్కలు వేళ్ళ మధ్య నేర్పుగా ఇరికించుకున్నాడు. తన తోటి పిల్లల మధ్య చక్కగా కూర్చుని వారితో ఒక ప్రక్క పరిహాసాలు ఆడుతున్నాడు. మరొక ప్రక్క చిరునవ్వులు రువ్వుతూ తన మాయా శిశుత్వము ప్రకాశించగా గోపబాలురతో కూడి సమానంగా చల్లులు భుజించెను.

10.1-499-వ.

ఇట్లు కృష్ణసహితు లయిన గోపకుమారులు చల్లులు గుడుచునెడఁ గ్రేపులు మేపులకుం జొచ్చి, పచ్చని గఱికిజొంపంబుల గుంపుల కుటికి, లంపులు మేయుచు, ఘోరంబగు నరణ్యంబు నడుమం దోరంబగు దూరంబు జనిన, వానింగానక వెఱచుచున్న గోపడింభకులకు నంభోజనయనుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణ = కృష్ణునితో; సహితులు = కూడుకొన్నవారు; అయిన = ఐన; గోప = గొల్లల; కుమారులు = పిల్లలు; చల్లులు = చద్దిభోజనములు; కుడుచున్ = తినెడి; ఎడన్ =

సమయమునందు; క్రేపులు = దూడలు; మేపులు = గడ్డితినుట; కున్ = కోసము; చొచ్చి = మొదలిడి;
 పచ్చని = పచ్చటి; గటిక = గడ్డి; జొంపంబుల = దుబ్బుల; గుంపుల్ = సమూహముల; కున్ = కు;
 ఉటికి = పరిగెట్టిపోయి; లంపులు = దొంగమేత; మేయుచు = తినుచు; ఘోరంబు =
 భయంకరమైనది; అగు = ఐన; అరణ్యంబున్ = అడవి; నడుమన్ = మధ్యలో; తోరంబు =
 అధికమైనది; అగు = ఐన; దూరంబున్ = దూరమునకు; చనినన్ = వెళ్ళగా; వానిన్ = వాటిని, అవి;
 కానక = చూడలేక, కనబడక; వెఱచుచున్న = బెదురుతున్న; గోప = గొల్లల; డింభకుల్ = పిల్లలు; కున్
 = కు; అంభోజనయనుండు = కృష్ణుడు, పద్మాక్షుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ఇక్కడ కృష్ణుడితోపాటు గోపకుమారులు చల్లులు ఆరగిస్తుండగా, అక్కడ లేగదూడలు
 పచ్చికలు మేస్తున్నాయి. పచ్చని పచ్చికలున్న గుబుర్లలోనికి జొరబడి దొంగమేతలు మేస్తూ
 భయంకరమైన అరణ్యంలో చాలా దూరం వెళ్ళిపోయాయి. గోపబాలకులు భోజనాలు చేస్తూ లేగల
 కోసం చూస్తే అవి కనిపించ లేదు. వారు కంగారు పడుతుంటే కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : క్రేపుల వెదక బోవుట

10.1-500-ము.

"**వినుఁ** డో! బాలకులారా! క్రేపు లటవీ**వీ**ధిన్ మహా దూరముం
జనియెన్ గోమల ఘాసఖాదన రతో**త్సా**హంబుతో నెందుఁ బో
యెనో? యే మయ్యెనో క్రూరజంతువులచే **నే**యాపదం బొందెనో?
కని తెత్తుం గుడువుండు చల్లి గొఱఁతల్ **గ్రా**కుండ మీ రందఱున్."

టీకా:

వినుడు = వినండి; ఓ = ఓహోయ్; బాలకులారా = పిల్లలు; క్రేపులు = దూడలు; అటవీ = అడవి;
 వీధిన్ = మార్గమున; మహా = చాలా; దూరమున్ = దూరముగా; చనియెన్ = వెళ్ళినవి; కోమల =
 లేత; ఘాస = గడ్డిని; ఖాదన = తినవలెననెడి; రతి = ఆసక్తితో; ఉత్సాహంబు = హుషారు; తోన్ = తో;

ఎందున్ = ఎక్కడికి; పోయెనో = వెళ్ళినవో; ఏమి = ఏమిటి; అయ్యెనో = జరిగినదో; క్రూరజంతువుల
 = క్రూరజంతువుల క్రూర జంతువులు - ఇతర జంతువులను చంపి తినెడి పులి మున్నగు
 జంతువులు; చేన్ = వలన; ఏ = ఎట్టి; ఆపదన్ = ప్రమాదము, ఇక్కట్లను; పొందెనో = పొందినవో; కని
 = చూసి; తెత్తున్ = తీసుకొని వచ్చెదను; కుడువుండు = తినండి; చల్దన్ = చద్దిభోజనములు;
 కొఱతలు = తక్కువపడుట; కాకుండన్ = జరుగకుండా; మీరు = మీరు; అందఱున్ = అందరు.

భావము:

"ఓ మిత్రులారా! మన లేగదూడలు లేత పచ్చికల మేతలలో లీనమైపోయి, ఉత్సాహంతో అడవిలో
 చాలా దూరం వెళ్ళిపోయి నట్లున్నాయి. ఎక్కడికి వెళ్ళాయో యే మయ్యాయో? ఏ క్రూరజంతువుల
 కైనా చిక్కి ఆపదలో పడ్డాయో? ఏమిటో? నేను వెదకి తీసుకొస్తాను. మీరు కంగారు పడకుండా
 చల్లులు ఆరగిస్తూ ఉండండి." అని చెప్పి బయలుదేరాడు

10.1-501-వ.

అని చెప్పి,

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి.

భావము:

ఇలా తన సహచరులకు చల్లులు తింటూ ఉండమని చెప్పిన కృష్ణుడు...

10.1-502-శా.

కర్ణాలంబిత కాక పక్షములతో గైవేయహారాళితో
 స్వర్ణాభాసిత వేత్రదండకముతో సత్పించదామంబుతోఁ
 బూర్ణోత్సాహముతో ధృతాన్నకబళోత్పుల్లాబ్జహస్తంబుతోఁ
 దూర్ణతృప్తంబున నేఁగె లేఁగలకునై దూరాటవీధికిన్.

టీకా:

కర్ణా = చెవులమీద; ఆలంబిత = వేళ్ళాడుచున్న; కాకపక్షముల = జలపాల; తోన్ = తోటి; గ్రైవేయ = మెడలోవేసుకొన్న; హర = దండల; ఆళి = వరుసల; తోన్ = తోటి; స్వర్ణ = బంగారము; ఆభాసిత = ప్రకాశించెడు; వేత్రదండకము = బెత్తంకట్టు; తోన్ = తోటి; సత్ = మంచి; పింఛ = నెమలిపింఛముల; దామంబు = మాల; తోన్ = తోటి; పూర్ణ = నిండు; ఉత్సాహము = పూనిక; తోన్ = తోటి; ధృత = ధరింపబడిన; అన్న = అన్నపు; కబళ = ముద్ద కలిగిన; ఉత్పల్ల = విరిసిన; అబ్జ = పద్మమువంటి; హస్తంబు = చేతి; తోన్ = తోటి; తూర్ణత్వంబునన్ = తొందర కలిగి; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; లేగలు = దూడలు; కున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; దూర = దూరము నందలి; అటవీ = అడవి; వీధికిన్ = మార్గమున.

భావము:

జలపాల జట్టు చెవులదాకా వేళ్ళాడుతూ ఉంది. మెడలో హారాలు మెరుస్తున్నాయి. బంగరంలా మెరిసే కట్టి చేతిలో ఉంది. చక్కటి నెమలి పింఛం తలపై ధరించాడు. ఎఱ్ఱటి అర చేతిలో తెల్లటి అన్నం ముద్ద మెరిసి పోతూ ఉంది. ఇలా గోపాల కృష్ణుడు ఉత్సాహంతో లేగదూడలను వెదకడానికి అడవిలో ఎంతో దూర ప్రాంతాలకి వెళ్ళాడు.

10.1-503-వ.

ఇ ట్లేగుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఏగుచున్ = వెళ్తు.

భావము:

అలా దూడల జాడలకై వెళ్తూ..

10.1-504-క.

"ఇచ్చోక పచ్చిక మేసిన;

విచ్చోక ద్రావినవి తోయ; మేగిన విచ్చో;

నిచ్చోట మంద గొన్నవి;

యిచ్చోక బాసినవి; జాడ యిదె యిదె" అనుచున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; చోన్ = చోటునందు; పచ్చిక = పచ్చిగడ్డి; మేసినవి = తిన్నాయి; ఈ = ఈ; చోన్ = చోటునందు; త్రావినవి = తాగినవి; తోయము = నీళ్ళు; ఏగినవి = వెళ్ళిపోయినవి; ఈ = ఈ; చోన్ = చోటునందు; ఈ = ఈ; చోటన్ = చోటునందు; మందగొన్నవి = గుంపుకట్టినవి; ఈ = ఈ; చోన్ = ప్రదేశమునందు; పాసినవి = విడిపోయినవి; జాడ = ఆనమాళ్ళు; ఇదెయిదె = తప్పక ఇదే; అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

అలా వెళ్తూ కృష్ణుడు లేగల జాడ కనిపెట్టసాగాడు. "ఇవిగో ఇక్కడ పచ్చిక మేసాయి. ఇక్కడ నీరు త్రాగాయి. ఇదిగో ఇక్కడ మళ్ళీ బయలుదేరాయి. ఇక్కడ ఒక్కచోటికి మందగా చేరాయి. ఇదిగో ఇక్కడ మంద విడిపోయాయి."

10.1-505-క.

కంజదళాక్షుడు వెదకెను

కొంజక లేగల నపార గురుతృణవనికా

పుంజంబుల భీకర మృగ

కుంజంబుల దరుల గిరులఁ గొలఁకుల నదులన్.

టీకా:

కంజదళాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; వెదకెన్ = అన్వేషించెను; కొంజక = వెనుదీయక; లేగలన్ = దూడలను; అపార = అమితమైన; గురు = గొప్ప; తృణ = గడ్డిగల; వనికా = అడవుల; పుంజంబులన్

= సమూహము లందు; భీకర = భయంకరమైన; మృగ = జంతువులు కల; కుంజంబులన్ = పొదలలో; దరులన్ = గుహలలో; గిరులన్ = కొండలలో; కొలకులన్ = చెరువులలో; నదులన్ = ఏర్లుయందు.

భావము:

ఇలా చూసుకుంటూ కృష్ణుడు వెనుదీయకుండా లేగలను వెదుకసాగాడు. దట్టమైన అడవిలో పచ్చిక గుబురులలోనూ; భయంకర మృగాలుండే చెట్ల గుంపుల లోనూ; చెట్లవెనుక; పర్వతాలపైనా; కొలనుల చెంత; నదుల దగ్గర అంతటా వెదికాడు.

10.1-506-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బ్రహ్మ వత్స బాలకుల దాచుట

10.1-507-శా.

"**బ్రా**లుం డయ్యు నితం డఘాసురుఁడు ద్రుం**పన్** బాలురం గ్రేపులన్
యేలీలన్ బ్రతికించెనొక్కో భువి నూ**హిం**పం గడుం జోద్య" మం
చాలో నంబుజసంభవుండు చని మా**యా**బాలు శుంభదృలం
బ్రాలోకింపఁ దలంచి డాచె నొకచో **నా**లేగలన్ బాలురన్.

టీకా:

బాలుండు = చిన్నపిల్లవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; ఇతండు = ఇతను; అఘాసురుండు = అఘాసురుడు; త్రుంపన్ = చంపబోగా; బాలురన్ = పిల్లలను; క్రేపులన్ = దూడలను; ఏ = ఎట్టి; లీలన్ = విధానముతో; బ్రతికించెనొక్కొ = కాపాడెనో కదా; భువిన్ = భూలోకము నందు; ఉహింపన్ = తలచుటకే; కడున్ = మిక్కిలి; చోద్యము = ఆశ్చర్యకరమైనది; అంచున్ = అనుచు; ఆలోనన్ = అంతలోపల; అంబుజసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు (అంబుజ సంభవుడు - అంబుజ (పద్మము)న సంభవుడు (పుట్టినవాడు). బ్రహ్మ); చని = వెళ్ళి; మాయాబాలు = కపటబాలకుని; శుంభత్ = ప్రకాశించెడి; బలంబున్ = శక్తిని; ఆలోకింపన్ = చూడవలెనని; తలంచి = భావించి; డాచెన్ = దాచివేసెను; ఒక = ఒకానొక; చోన్ = స్థలమున; ఆ = ఆ; లేగలన్ = దూడలను; బాలురన్ = పిల్లలను.

భావము:

అలా కృష్ణుడు పశువులను వెతుకుతుంటే, భూమికి దిగి వచ్చిన బ్రహ్మదేవుడు ఇలా అనుకున్నాడు. "ఇతడు పసిబాలుడు కదా! అఘాసురుడు మ్రింగిన గోపబాలురను లేగలను ఎలా రక్షించగలిగాడు? ఇది ఈ భూలోకం లోనే చాలా ఆశ్చర్యకరమైన విషయమే. ఈ మాయబాలకుడి మహాశక్తి ఎలాంటిదో పరీక్షించి చూద్దాం" అనుకున్నాడు. బ్రహ్మయ్య ఇటు అడవిలోని లేగలను, అటు భోజనాలు చేస్తున్న బాలురనూ ఒక రహస్య ప్రదేశంలో దాచాడు.

10.1-508-వ.

ఆ సమయంబున, దూడలు పోయిన జాడ యెఱుంగక, తప్పి య పద్మలోచనుం డెప్పటి కొలంకుకడకు వచ్చి, యచ్చోట నె నెచ్చెలులం గానక వారిం జీరి, లేకుండుట నిశ్చయించి గోవిందుండు విశ్వవిదుండు గావున నిది విరించి మొఱంగని యెఱింగి తిరిగి పోవుచు.

టీకా:

ఆసమయంబునన్ = అప్పుడు; దూడలు = ఆవుదూడలు; పోయిన = వెళ్ళిన; జాడ = ఆనమాళ్ళు; ఎఱుంగక = తెలియక; తప్పి = తప్పిపోగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పద్మలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఎప్పటి = మునుపటి; కొలంకు = కొలను; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ;

చోటన్ = ప్రదేశమునందు; నెచ్చెలులన్ = స్నేహితులను; కానక = కనుగొనలేక; వారిన్ = వారిని; చీరి = పిలిచి; లేకుండుట = అక్కడ లేకపోవుటను; నిశ్చయించుకొని = స్థిరపరచుకొని; గోవిందుండు = శ్రీకృష్ణుడు (గోవిందుడు - గో (ఆవులు, జీవుల)కు విందుడు, విష్ణువు); విశ్వ = సర్వము; విదుండు = తెలిసినవాడు; కావున = కనుక; ఇది = ఈ పని; విరించి = బ్రహ్మదేవుని యొక్క; మొఱంగు = మోసము; అని = అని; ఎఱింగి = తెలుసుకొని; తిరిగి = వెనుకకు (మందకు); పోవుచున్ = వెళ్ళూ.

భావము:

అప్పుడు కృష్ణుడు దూడలజాడలు కనపడక తిరిగి కొలను వద్దకు వచ్చాడు. అక్కడ గోపబాలురు కూడా కనిపించలేదు. వారిని పిలిచి వారు ఇక్కడ లేరని నిర్ధారించు కున్నాడు. కృష్ణుడు విశ్వంలోని రహస్యాలన్నీ ఎరిగిన వాడు కదా. ఇది బ్రహ్మదేవుడి మోసం అని గ్రహించాడు. వెంటనే గిరుక్కున వెనుదిరిగాడు.

10.1-509-శా.

"**వంచి**ంపం బనిలేదు బ్రహ్మ కిచటన్ **వత్సంబు**లన్ బాలురన్
వంచించెం గనుఁ బ్రామి; తన్ను మరలన్ **వంచి**ంచు టాశ్చర్యమే?
వంచింపం మనకేల? తెచ్చుటకునై **వ**"ల్లంచు బ్రహ్మాండము
ల్వంచింపన్ మరలింప నేర్పు హరి లీ**లన్** మందహాసాస్కుడై.

టీకా:

వంచింపన్ = మోసముచేయుటకు; పనిలేదు = అవసరములేదు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునికి; ఇచటన్ = ఇక్కడ; వత్సంబులన్ = దూడలను; బాలురన్ = పిల్లలను; వంచించెన్ = మోసపుచ్చెను; కనుబ్రామి = మాయచేసి; తన్ను = అతనిని; మరలన్ = తిరిగి; వంచించుట = మోసపుచ్చుట; ఆశ్చర్యమే = అబ్బురమా, కాదు; వంచింపన్ = మోసపుచ్చుట; మన = మన; కున్ = కు; ఏలన్ = ఎందుకులే; తెచ్చుటకునై = తీసుకొని వచ్చుట కోసము; వల్లు = వద్దులే; అంచున్ = అనుచు; బ్రహ్మాండముల్ = బ్రహ్మాండములనే; వంచింపన్ = మాయము చేయ; మరలింప = మరల పుట్టింప; నేర్పు = సమర్థుడైన; హరి = విష్ణువు; లీలన్ = విలాసముగా; మందహాస = చిరునవ్వుకలిగిన; ఆస్కుడు = మోముకలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఇలా పిల్లలను, లేగదూడలను వంచనచేసి మాయం చేయవలసిన అవసరం బ్రహ్మకు ఏమీ లేదు. అయినా నా కన్నుకప్పి మోసం చేసాడు. అతణ్ణి తిరిగి మోసం చేయడం నాకు పెద్ద కష్టమైన పని కాదు. అయినా వారిని తిరిగి తీసుకురాడానికి అతణ్ణి వంచించడం మనకెందుకు వద్దులే" అంటూ పెదవులపై చిరునవ్వులు చిందించాడు. శ్రీహరి ఈ బ్రహ్మాండాలనే వంచించడం మరలించడం అనే విద్యలలో నేర్పరి కదా.

10.1-510-క.

"గోపాలసుతులు లే రని

గోపికలకుఁ జెప్ప నేల? గోపాలకులున్

గోపికలు నలర బాలుర

క్రీపులరూపముల నేఁ జరించెద ననుచున్."

టీకా:

గోపాల = గొల్లల; సుతులు = పిల్లలు; లేరు = లేరు; అని = అని; గోపికలు = యాదవస్త్రీల; కున్ = కు; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏలన్ = ఎందుకు; గోపాలకులున్ = గొల్లలు; గోపికలు = గొల్లభామలు; అలరన్ = సంతోషించునట్లు; బాలురన్ = పిల్లలు; క్రీపులన్ = దూడలు; రూపములన్ = ఆకృతులందు; నేన్ = నేనే; చరించెదన్ = వర్తించెదను; అనుచున్ = అనుకొనుచు.

భావము:

"ఇంటికి తిరిగివెళ్ళి మీ పిల్లలు లేరమ్మా అని గోపికలకు చెప్పడం దేనికి? నేనే గోపబాలకుల రూపాల లోనూ; గోవత్సాల రూపాల లోనూ సంచరిస్తాను గోపికలు గోపకులు కూడా ఎప్పటిలాగే చాలా సంతోషిస్తారు." అంటూ

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వత్స బాలకుల రూపు డగుట

10.1-511-మ.

క్రమమ్ పాదములున్ శిరంబు లవలగ్నంబుల్ ముఖంబుల్ భుజాం

తరమ్ముల్ ముక్కులు గన్నులుం శ్రవణముల్ దంతాదులున్ దండ కాం

బరస్రగ్గేణ విషాణ భూషణ వయో భాషా గుణాఖ్యాన త

త్పరతల్ వీడ్వడకుండఁ దాలెన్ విభుఁ డా వత్సార్భకాకారముల్.

టీకా:

కరముల్ = చేతులు; పాదములున్ = కాళ్ళు; శిరంబుల్ = తలలు; అవలగ్నంబుల్ = నడుములు;
ముఖంబుల్ = ముఖములు; భుజాంతరముల్ = వక్షస్థలములు; ముక్కులు = ముక్కులు; కన్నులున్ =
కళ్ళు; శ్రవణముల్ = చెవులు; దంత = దంతములు; ఆదులున్ = మున్నగునవి; దండక = చేతికట్టలు;
అంబర = దుస్తులు; స్రక్ = పూలమాలలు; వేణు = పిల్లనగ్రోవులు; విషాణ = కొమ్ముబూరలు; భూషణ
= అలంకారములు; వయస్ = ఈడు; భాషా = మాటలు; గుణ = గుణములు; ఆఖ్యాన = పేర్లు;
తత్పరతలు = ఆసక్తులు; వీడ్వడకుండన్ = తప్పిపోకుండగ; తాలెన్ = ధరించెను; విభుడు =
శ్రీకృష్ణుడు; ఆ = ఆ; వత్స = దూడల; అర్భక = పిల్లల; ఆకారముల్ = ఆకృతులను.

భావము:

ఇలా అయితే గోపికలు సంతోషిస్తారు కదా అనుకుంటూ, కృష్ణబాలుడు ఆ యా లేగదూడల,
గోపబాలకుల రూపాలను అన్నీ తానే ధరించాడు. అన్ని అవయవాదులు ఆ యా బాలుర
పోలికల్లోనే ఉన్నాయి. అంతే కాకుండా, ఆ బాలురు ధరించే చేతికట్టలు, వస్త్రాలు, దండలు,
వేణువులు, కొమ్ముబూరాలు, ఆభరణాలు, వారి వయస్సులు, గుణాలు, మాటలాడే యాస ఏ ఒక్కటి
వదలకుండా సంపూర్ణంగా ఆ యా బాలుర, లేగల స్వరూపాలు అన్నీ తనే ధరించాడు.

10.1-512-క.

రూపంబు లెల్ల నగు బహు

రూపకుఁ డిటు బాలవత్సరూపంబులతో

నేపారు టేమి చోద్యము?

రూపింపగ నతని కితరరూపము గలదే?

టీకా:

రూపంబులు = స్వరూపములు; ఎల్లన్ = సమస్తము; అగున్ = తానే ఐనట్టి; బహురూపకుడు = సర్వవ్యాపి; ఇటు = ఇలా; బాల = పిల్లల; వత్స = దూడల; రూపంబులు = ఆకృతుల; తోన్ = తోటి; ఏపారుట = అతిశయించుటలో; ఏమి = ఏమి; చోద్యము = ఆశ్చర్యము కలదు, లేదు; రూపింపగన్ = నిరూపించుటకు, ఋజువు చేయుటకు; అతని = ఆ భగవంతుని; కిన్ = కంటే; ఇతర = అన్యమైన; రూపమున్ = స్వరూపము; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

ఈ జగన్నాటకంలో అందరి రూపాలూ ధరించే అంతర్యామి స్వరూపుడు ఆ గోపాలకృష్ణుడు కదా. ఆ మహానటుడు ఇలా బాలుర యొక్క, లేగల యొక్క రూపాలు ధరించడంలో ఏమి ఆశ్చర్యం ఉంది. ఏ రూపంలో అయినా ఉన్నవాడు అతడే. జాగ్రత్తగా గమనిస్తే అతడు సర్వాత్మకుడు రూపాతీతుడు కనుక అతనికి రూపం అన్నది వేరే ఉండదు కదా. అవును, ఆ జగన్నాటక సూత్రధారి ధరించలేని పాత్ర ఏముంటుంది.

10.1-513-క.

మరలుపు మనియెడు కర్తయు

మరలించు కుమారకులును మరలెడి క్రేపుల్

పరికింపఁ దాన యై హరి

మరలం జనె లీలతోడ మందకు నధిపా!

టీకా:

మరలుపుము = మళ్ళించు; అనియెడు = అనెడి; కర్త = బాధ్యుడు; మరలించు = మళ్ళించెడి;
కుమారకులును = బాలురు; మరలెడి = మళ్ళెడి; క్రేపుల్ = దూడలు; పరికింపన్ = పరిశీలించి
చూసినచో; తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు; మరలన్ = వెనుకకు; చనెన్ = వెళ్ళిపోయెను;
లీల = విలాసము; తోన్ = తో; మందకున్ = రేపల్లె; కున్ = కు; అధిపా = రాజా.

భావము:

విచిత్రంగా మందలోని పశువులను తమ ఇంటి వైపు తోలమని చెప్పేవాడు తానే, అలా
తోలుతున్న గొల్లపిల్లలు తానే, అలా తోలబడి తమ ఇళ్ళకు వెళ్తున్న పశువులు తానే అయ్యి ఆ
శ్రీహరి గొప్పవినోదంగా రేపల్లెకు వెళ్ళాడు.
సూత్రధారి పాత్రధారి అభేదమా జీవాత్మ పరమాత్మల అభేదమా, ఆహా! ఏమి లీల!

10.1-514-వ.

ఇట్లు బాలవత్సరూపంబులతో విహరించుచు మందకు వచ్చి వారివారి దొడ్ల నయ్యై వత్సంబుల
ముందటి కందువల నిలిపి, తత్తద్బాలరూపంబుల నందటి గృహంబులం బ్రవేశించి
వేణునాదంబులు చేసిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; బాల = పిల్లల; వత్స = దూడల; రూపంబుల్ = ఆకృతుల; తోన్ = తోటి; విహరించుచున్
= మెలగుచు; మందకున్ = బృందావనమున; కున్ = కు; వచ్చి = చేరి; వారివారి = వారివారి; దొడ్లన్
= పెరళ్ళలో; ఆయ్యై = ఆయా; వత్సంబులన్ = దూడలను; ముందరి = మునుపటి; కందువలన్ =
చోట్లలో; నిలిపి = ఉంచి; తత్ = ఆయా; బాల = పిల్లల; రూపంబులన్ = ఆకృతులలో; అందటి =
అందరి; గృహంబులన్ = ఇళ్ళలోకి; ప్రవేశించి = వెళ్ళి; వేణు = మురళీ; నాదంబులు = గానములు;
చేసినన్ = చేయగా.

భావము:

ఇలా సమస్తమైన బాలురు, లేగలు యొక్క స్వరూపాలు అన్నీ తానే ధరించి విహరిస్తూ గోకులానికి తిరిగివచ్చి, వారి వారి దొడ్లలో ఆయా దూడలను ఆయా స్థానాలలో కట్టేసి, ఆయా బాలకుల స్వరూపంలో ఆయా ఇళ్ళల్లో ప్రవేశించి వారి వారి వేణువుల ద్వారా వేణునాదం వినిపించసాగాడు.

10.1-515-చ.

కొడుకుల వేణునాదములు గొబ్బున వీనులకుం బ్రయంబు లై
ముడిపడ లేచి యెత్తుకొని మూర్కొని తల్లులు గొగలించుచుం
జడిగొనఁ జేపువచ్చి తమచన్నుల యందు సుధాసమంబు లై
వెడలెడి పాలు నిండుకొనువేడుక నిచ్చిరి తత్సతాళికిన్.

టీకా:

కొడుకుల = కుమారుల; వేణు = పిల్లనగ్రోవులు; నాదములు = ధ్వనులు; గొబ్బునన్ = తటాలున;
వీనుల్ = చెవుల; కున్ = కు; ప్రియంబులు = ఇష్టమైనవి; ఐ = అయ్యి; ముడిపడన్ = తగుల్కొనగా;
లేచి = లేచినుంచుని; ఎత్తుకొని = ఎత్తుకొని; మూర్కొని = ముద్దుచేసి; తల్లులు = ఆయా తల్లులు;
కొగలించుచున్ = కొగలించుకొనుచు; జడిగొనన్ = మిక్కిలిగా; చేపు = ఉబికి; వచ్చి = వచ్చిన; తమ =
వారి; చన్నుల = స్తన్యముల; అందు = అందు; సుధా = అమృతతో; సమంబులు = సమానమైనవి; ఐ
= అయ్యి; వెడలెడి = కారెడి; పాలున్ = పాలను; నిండుకొను = సంపూర్ణమైన; వేడుకన్ =
కుతూహలముతో; ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; తత్ = ఆయా; సుత = బాలుర; ఆళి = సమూహమున; కిన్ = కి.

భావము:

గోపబాలకుల తల్లులు కొడుకుల వేణునాదాలు విన్నారు. అవి వీనులవిందుగా వినిపించి వారి మనస్సులు పరవశించాయి. వెంటనే ఆ తల్లులు లేచి కుమారులను కొగిలించుకుని శిరస్సులను మూర్కొన్నారు. వారి పాలిళ్ళు అందు పాలు ఉవ్వెత్తుగా చేపుకుని వచ్చాయి. గోపికలు అమృతంతో సమాన మైన ఆ పాలను నిండైన ప్రేమతో కొడుకులకు త్రాగించారు.

10.1-516-వ.

మఱియుఁ దల్లులు లుల్లంబులం బెల్లుగ వెల్లిగొనిన వేడుకలం దమనందనులకు నలుంగు లిడి,
మజ్జనంబులు గావించి, గంధంబు లలంది తొడవులు దొడిగి నిటలతటంబుల రక్షాతిలకంబులు
పెట్టి, సకలపదార్థసంపన్నంబులైన యన్నంబు లొసంగి సన్నములు గాని మన్ననలు చేసిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తల్లులు = తల్లులు; ఉల్లంబులన్ = మనసులలో; పెల్లుగ = అధికముగా;
వెల్లిగొనిన = ఉబికిడి; వేడుకలన్ = ఉత్సాహములతో; తమ = వారివారి; నందనుల్ = పిల్లల; కున్ =
కు; నలుంగులు = నలుగులు; ఇడి = పెట్టి; మజ్జనంబులు = స్నానములు; కావించి = చేయించి;
గంధంబులన్ = గంధములను; అలంది = రాసి; తొడవులు = ఆభరణములు; తొడిగి = తొడిగి;
నిటలతటంబులన్ = నొసటిప్రాంతమున; రక్షా = దిష్టి; తిలకంబులు = బొట్టు; పెట్టి = పెట్టి; సకల =
అన్ని; పదార్థ = వస్తువులు; సంపన్నంబులు = సమృద్ధిగా ఉన్నవి; ఐన = అయిన; అన్నంబులున్ =
అన్నములను; ఒసంగి = పెట్టి; సన్నములుగాని = ఎక్కువలైన; మన్ననలు = ఆదరణలు; చేసిరి =
చేసిరి.

భావము:

పిమ్మట, ఆ గోపికా తల్లుల హృదయాలు ఆనందంతో పరవళ్ళు తొక్కిగా వారు ఎంతో వేడుకతో
కొడుకులకు నలుగుపెట్టి తలంటి స్నానాలు చేయించారు; గంధాలు పూసారు; చక్కని ఆభరణాలు
అలంకరించారు; నుదిటిపై రక్షా తిలకాలు పెట్టారు; అన్ని రకాల పదార్థాలతోనూ భోజనాలు
పెట్టారు; ఎంతో ప్రేమతో వారిని ఆదరించారు.

10.1-517-క.

ఏ తల్లుల కే బాలకు

లేతెఱగునఁ దిరిగి ప్రీతి నెఱసగింతురు ము

న్నా తల్లుల కా బాలకు

లాతెఱగునఁ బ్రీతి జేసి రవనీనాథా!

టీకా:

ఏ = ఏ; తల్లులు = తల్లుల; కిన్ = కి; ఏ = ఏ; బాలకులు = పిల్లలు; ఏ = ఏ; తెఱంగునన్ = రీతిని; తిరిగి = మెలగి; ప్రీతిన్ = సంతోషమును; ఎసగింతురు = అతిశయింపజేతురో; మున్ను = ఇంతకుముందు; ఆ = ఆయా; తల్లులు = తల్లుల; కిన్ = కి; ఆ = ఆయా; బాలకులు = పిల్లలు; ఆ = ఆయా; తెఱంగున్ = రీతిని; ప్రీతిన్ = సంతోషమును; చేసిరి = కలిగించిరి; అవనీనాథా = రాజా {అవనీనాథుడు - అవని (భూమి)కి నాథుడు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఇంతకు ముందు ఏ బాలకులు ఏ తల్లులకు ఏ యే విధంగా ఆనందం కలిగించారో; ఇప్పుడు అలాగే ఆ యా బాలకులు ఆ యా తల్లులకు ఆ యా విధాలైన ఆనందాలు కలిగించారు.

10.1-518-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో...

10.1-519-ఉ.

పాయని వేడ్కతో నునికి**ప**ట్టులకుం జని గోవులెల్ల నం
బేయని చీరి హుమ్మనుచుఁ **బే**రిచి మూర్కొని పంచితిల్లి పె
ల్లెయతిరేకమై పొదుగు**లం** దెడలేక స్రవించుచున్న పా
లాయెడ నాకుచున్ సుముఖ**లై** యొసఁగెన్ నిజవత్సకోటికిన్.

టీకా:

పాయని = తొలగని; వేడ్క = ఉత్సాహములతో; ఉనికిపట్టులు = ఉండేచోటుల; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; గోవులు = ఆవులు; ఎల్లన్ = అన్ని; అంబే = అంబా; అని = అని; చీరి = అరచి; హుమ్మ = హుమ్మ; అనుచున్ = అనుచు; పేరిచి = అతిశయించి; మూర్కొని = మూజాసి; పంచితిల్లి = మూత్రమువిడిచి; పెల్లు = అధికము; ఐ = అయ్యి; అతిరేకము = మించినవి; ఐ = అయ్యి; పొదుగులన్ = పొదుగులనుండి; ఎడలేక = ఎడతెగకుండ; స్రవించుచున్న = కారుచున్న; పాలున్ = పాలు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; నాకుచున్ = దేహము నాకుచు; సుముఖులు = అనుకూలముగా ఉన్నవి; ఐ = అయ్యి; ఒసగెన్ = ఇచ్చినవి; నిజ = వానివాని; వత్స = దూడ; కోటి = సమూహమున; కీన్ = కు.

భావము:

దొడ్లలో ఉన్న ఆవులు తమ దూడలను చూడగానే అంబా అంటూ బిడ్డలను పిలిచాయి; హుమ్మంటూ దూడలను వాసన చూసి, ఆనందంతో చటుక్కున మూత్రాలు కార్చాయి; ప్రేమతో దూడలను నాకుతూ, పొదుగుల నుండి కురుస్తున్న పాలను లేగదూడలకు త్రాగించాయి.

10.1-520-క.

వ్రేతలకును గోవులకును

మాతృత్వము జాలఁ గలిగె మఱి మాధవుపై

మాత లని హరియు నిర్మల

కౌతూహల మొప్పు దిరిగెఁ గడు బాల్యమునన్.

టీకా:

వ్రేతలు = గోపికల; కును = కు; గోవులు = గోవుల; కును = కు; మాతృత్వము = తల్లిదనము; చాలన్ = మిక్కిలిగా; కలిగెన్ = కలిగినది; మఱి = ఇంకను; మాధవు = కృష్ణుని; పై = మీద; మాతలు = తల్లులు; అని = అని; హరియున్ = కృష్ణుడు కూడ; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; కౌతూహలము = ఉత్సుకుత కలిగి

ఉండుట; ఒప్పన్ = చక్కగానుండ; తిరిగెన్ = మెలగెను; కడు = మిక్కిలి; బాల్యమునన్ = పసితనముతో.

భావము:

గోపికలకు, గోవులకు కూడా తమ బిడ్డల రూపంలో ఉన్న కృష్ణునిపై మాతృప్రేమ ఎంతో అధికంగా కలిగింది. శ్రీహరి కూడా వారిని తల్లులు అంటూ ఎంతో స్వచ్ఛమైన ప్రేమతో పసిపిల్లవాడిగా వారి మధ్య ప్రవర్తించాడు.

10.1-521-ఆ.

ఘోషజనుల కెల్లఁ గుఱ్ఱులపై వేడ్క
పూటపూట కెలమిఁ బొటకరించె
నిచ్చ గ్రొత్త యగుచు నీరజాక్షునిమీద
వేడ్క దమకుఁ దొల్లి వెలసినట్లు.

టీకా:

ఘోష = గొల్ల; జనుల = వారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరికి; కుఱ్ఱుల = బాలుర; పై = మీద; వేడ్క = పీతి;
పూటపూట = ఒక్కొక్కపూటగడిచేకొద్దీ; ఎలమిన్ = సంతోషము; పొటకరించెన్ = అతిశయించెను;
నిచ్చ = ఎల్లప్పుడు; గ్రొత్త = అపూర్వములు; అగుచున్ = జెతూ; నీరజాక్షుని = శ్రీకృష్ణుని; మీదన్ = పైన;
వేడ్క = కుతూహలము; తమ = వారల; కున్ = కు; తొల్లి = మునుపు; వెలసినట్లు = కుదుర్కొన్నట్లుగా.

భావము:

పూర్వం బాలకృష్ణుని మీద తమకు మిక్కిలి అధికమైన ప్రేమ కలిగినట్లు. ఈ గోపబాలకుల పైన కూడ గోకులంలోని జనులు అందరికి రోజురోజుకీ ప్రేమలు పెరగుతూ ఏరోజు కారోజు కొత్తలు తొడుగుతూనే ఉండేవి.

10.1-522-వ.

ఇట్లు కృష్ణుండు బాలవత్సరూపంబులు దాల్చి తన్నుఁ దాన రక్షించుకొనుచు, మందను వనంబున నమంద మహిమంబున నొక్క యేఁడు గ్రీడించె, నా యేటికి నైదాటు దినంబులు కడమపడి యుండ నం దొక్కనాఁడు బలభద్రుండును, దానును వనంబునకుం జని మందచేరువ లేఁగల మేప నతి దూరంబున గోవర్ధన శైలశిఖరంబున ఘాసంబులు గ్రాసంబులు గొనుచున్న గోవు లా లేఁగలం గని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; బాల = బాలుర; వత్స = దూడల; రూపంబులున్ = ఆకృతులను; తాల్చి = ధరించి; తన్ను = అతనిని; తాన = అతనే; రక్షించుకొనుచు = పాలనచేయుచు; మందను = బృందావనం విడిదిలో; వనంబునన్ = అడవి యందు; అమంద = గొప్ప; మహిమంబునన్ = మహిమతో; ఒక్క = ఒక (1); ఏడున్ = సంవత్సరముపాటు; క్రీడించెను = విహరించెను; ఆ = ఆ యొక్క; ఏటి = సంవత్సరమున; కిన్ = కు; ఐదు = అయిదు (5); ఆఱు = ఆరు (6); దినంబులు = రోజులు; కడమపడి = మిగిలి; ఉండన్ = ఉండగా; అందున్ = అప్పుడు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; బలభద్రుండును = బలరాముడు; తానునున్ = అతను; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; మంద = వైపల్లెకు; చేరువన్ = దగ్గరగా; లేగలన్ = దూడలను; మేపన్ = మేపుతుండగా; అతి = చాలా; దూరంబునన్ = దూరమునందు; గోవర్ధన = గోవర్ధనము అనెడి; శైల = కొండ; శిఖరంబునన్ = కొనయందు; ఘాసంబులున్ = లేతపచ్చికలను, కసవులు; గ్రాసంబులుగొనుచు = ఆహరించుచు, మేస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గోవులు = గోవులు; ఆ = ఆ యొక్క; లేగలన్ = దూడలను; కని = చూసి.

భావము:

ఇలా బాలకృష్ణుడు గొల్లపిల్లల రూపాలూ దూడల రూపాలు తానే ధరించి, అందరి రూపాలలోనూ ఉన్న తనను తాను రక్షించుకుంటూ, ఆ బృందావనంలోనూ గోకులంలోనూ మహామహిమతో ఒక ఏడాది పాటు విహరించాడు. ఏడాదికి ఇంకా ఐదారు రోజులు ఉన్నాయి అనగా, ఒకనాడు తాను బలరాముడు అడవికి వెళ్ళి మందకు దగ్గరగా లేగదూడలను మేపుతున్నారు. ఆ ప్రదేశానికి చాలాదూరంగా గోవర్ధనపర్వత శిఖరంపైన గోపకులు ఆవులు మేపుతున్నారు. ఆ కొండ మీది ఆవులు ఈ క్రింద ఉన్న దూడలను చూసాయి.

10.1-523-చ.

ముదమున హంకరించుచును; **మూపుల**పై మెడ లెత్తి చాచుచున్

బదములు నాల్గు రెండయిన **బాగున** గూడగ బెట్టి దాటుచున్

వదనములన్ విశాలతర **వాలములన్** వడి నెత్తి పాటి యా

మొదవులు చన్నులంగుడిపె **మూతుల** మ్రింగెడిభంగి నాకుచున్.

టీకా:

ముదమునన్ = సంతోషముతో; హంకరించుచును = హుమ్మనుచు; మూపుల = మూపురముల;
పైన్ = మీదకానునట్లు; మెడలు = మెడలను; ఎత్తి = ఎత్తి; చాచుచున్ = సాగదీయుచు; పదములు =
కాళ్ళు; నాల్గు = నాలుగు (4); రెండు = రెండు (2); అయిన = ఐన; బాగునన్ = విధముగా; కూడగబెట్టి
= దగ్గరకుచేర్చి; దాటుచున్ = దూకుతూ; వదనములన్ = ముఖములను; విశాలతర =
బాగాపెద్దవైన {విశాలము - విశాలతరము - విశాలతమము}; వాలములన్ = తోకలను; వడిన్ =
విసురుగా; ఎత్తి = పైకెత్తి; పాటి = పరుగెట్టి; ఆ = ఆ యొక్క; మొదవులు = ఆవులు; చన్నులన్ =
స్తన్యములను; కుడిపెన్ = తాగించెను; మూతులన్ = మూతులతో; మ్రింగెడి = మింగేస్తున్నాయా;
భంగిన్ = అన్న విధముగా; నాకుచున్ = (దూడలను) నాకుతు {నాకుట - నాలుకతో
రాయుటాదులు చేయుట}.

భావము:

ఆనందంతో ఆ ఆవులు ఒక్కసారి హంకరించాయి; మూపుల పైదాకా మెడలు ఎత్తి వేగంగా
చెంగుచెంగున దాట్లువేస్తూ పరిగెత్తాయి; తోకలు ముఖాలపైకి వచ్చేలా ఎత్తి దూడల దగ్గరకు
పరిగెత్తాయి; లేగల మూతులను ఆత్రంగా నాకుతూ ఆవులు లేగలకు పాలు కుడిపాయి.

10.1-524-వ.

అంత గోపకులు గోవుల వారింప నలవి గాక దిగ్గన నలుకతోడి సిగ్గు లగ్గలంబుగ దుర్గమ
మార్గంబున వానివెంట నంటి వచ్చి లేగల మేపుచున్న కొడుకులం గని.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; గోపకులు = గోపాలకులు; గోవులన్ = ఆవులను; వారింపన్ = ఆపుటకు; అలవి = శక్యము; కాక = కాకుండుటచే; దిగ్గనన్ = శీఘ్రముగా; అలుక = కోపము; తోడి = తోగూడిన; సిగ్గులు = లజ్జలు; అగ్గలంబుగన్ = అతిశయించగా; దుర్గమ = అతికష్టమైన; మార్గంబున = దార్లమ్మట; వాని = వాటి; వెంటనంటి = కూడాపడి; వచ్చి = వచ్చి; లేగలన్ = దూడలను; మేపుచున్న = కాచుచున్న; కొడుకులన్ = బిడ్డలను; కని = చూసి.

భావము:

ఇంతవరకూ తమ మాటలను ఆవులు ధిక్కరించేవి కాదు. అలాంటిది అలా వచ్చిన ఆవులను ఆపుచేయడం, గోపకులకు సాధ్యం కాలేదు. వారికి కోపంతోపాటు సిగ్గు కూడా కలిగింది. వాటి వెనుకనే తుప్పల వెంట బండల పైనుంచి పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చారు. లేగలను మేపుతున్న తమ బిడ్డలను చూసారు. మమతలతో వారు కోపాలు సిగ్గులు అన్నీ మరచిపోయారు.

10.1-525-ఉ.

అయ్యల గంటి మంచు బుల**కాం**కురముల్ వెలయంగ గుఱ్ఱలం

జయ్యన డాసి యెత్తికొని **సంత**స మందుచు గౌగలింప దా

రయ్యడ నొదలల్ మనము **లార**గ మూర్కొని ముద్దు చేయుచున్

దయ్య మెఱుంగు; గోపకులు **దద్ద**యు నుబ్బిరి నిబ్బరంబుగన్.

టీకా:

అయ్యలన్ = మాతండ్రిలను; కంటిమి = చూసితిమి; అంచున్ = అనుచు; పులకాంకురములు = గగుర్పాటులు; వెలయంగన్ = ప్రసిద్ధముగ కలుగగా; కుఱ్ఱలన్ = బిడ్డలను; చయ్యన = గబుక్కున; డాసి = చేరి; ఎత్తికొని = ఎత్తుకొని; సంతసమున్ = సంతోష; అందుచున్ = పడుతు; కౌగలింపన్ = ఆలింగనములు చేయుచు; తారు = వారు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; ఔదలల్ = మాడులను, నడినెత్తిలను; మనములారగ = మనస్ఫూర్తిగా; మూర్కొని = మూజూసి, ముద్దిడి; ముద్దు = గారాబములు; చేయుచున్ = చేయుచు; దయ్యము = దేవుడే; ఎఱుంగు = తెలియు; గోపకులు =

పశువుల పాలించువారు; తద్దయున్ = మిక్కిలిగా; ఉబ్బిరి = పొంగిపోయిరి; నిబ్బరంబుగన్ = స్థిరముగా.

భావము:

“మా చిన్ని అయ్యలను చూడగలిగాము” అంటూ బిడ్డల వద్దకు చేరి వారిని ఎత్తుకున్నారు. ఒడలంతా పులకలెత్తుతుండగా సంతోషంతో కౌగలించుకుని తలలను మూర్కొని ముద్దులు చేసారు. బిడ్డలలో ఉన్న దైవాన్ని తెలుసుకున్నారా అన్నట్లు ఎంతో సంతోషంతో పొంగిపోయారు.

10.1-526-వ.

ఇట్లు బాలకాలింగనంబుల నానందబాష్పపూరిత నయనులై గోపకులు గోవుల మరలించుకొని తలంగిచన వారలం జూచి బలభ ద్రుండు తనలోఁ నిట్లని తలంచె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; బాలక = బిడ్డలను; ఆలింగనంబులన్ = కౌగలించుకొనవలన; ఆనంద = సంతోషపు; బాష్ప = కన్నీళ్ళతో; పూరిత = నిండిన; నయనలు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్య; గోపకులు = గోవులను పాలించెడివారు; గోవులన్ = ఆవులను; మరలించుకొని = మళ్ళించుకొని; తలంగి = తొలగి; చనన్ = పోగా; వారలన్ = వారిని; చూచి = చూసి; బలభద్రుండు = బలరాముడు; తనలోన్ = తన మనసు నందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; తలంచె = అనుకొనెను.

భావము:

ఈ విధంగా కుమారులను కౌగలించుకోవడంతో కలిగిన ఆనందబాష్పాలతో నిండిన కన్నులతో గోపకులు కుమారులను వదిలిపెట్టి గోవులను మళ్ళించుకుని దూరంగా వెళ్ళిపోయారు. వారిని చూసి బలరాముడు ఇలా అనుకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బలరాము డన్న రూ పెరుగుట

10.1-527-నీ.

"చన్ను మానిన యట్టి శాబకశ్రేణిపై-

గోగణంబులకును గోపకులకు

నిబ్బంగి వాత్సల్య మైబ్బంగి నుదయించె?-

హారిఁ దొల్లి మన్నించునట్లు వీరు

మన్నించు చున్నారు మమతఁ జేయుచుఁ బ్రీతి-

నంబుజాక్షునిఁ గన్న యట్లు నాకుఁ

ప్రేమయ్యెడి, డింభబృందంబుఁ గనుఁగొన్న-

నిది మహద్భుత మెందు నెఱుఁగరాదు

10.1-527.1-తే.

మనుజు ధైవత దానవ మాయ యొక్కో?

కాక నా భర్త యగుచున్న కమలనయను

మాయయో గాక యితరులమాయ నన్నుఁ

గ్రలప నోపదు; విభుమాయ కాఁగ నోపు."

టీకా:

చన్నున్ = స్తన్యపానమును; మానిన = విడిచిపెట్టిన; అట్టి = అటువంటి; శాబక = పిల్లల, సంతానము; శ్రేణి = సమూహముల; పై = మీద; గో = ఆవుల; గణంబుల్ = సమూహముల; కును = కు; గోపకుల్ = యాదవుల; కున్ = కు; ఈ = ఈ; భంగిన్ = లాంటి; వాత్సల్యము = ప్రేమ; ఏ = ఏ; భంగిన్ = విధముగా; ఉదయించెన్ = కలిగెను; హరిన్ = కృష్ణుని; తొల్లి = ఇంతకుముందు; మన్నించునట్లు = గౌరవించునట్లు; వీరు = వీరు; మన్నించుచున్నారు = గౌరవించుచున్నారు; మమతన్ = ప్రేమ; చేయుచున్ = చూపుతు; ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్తిగా; అంబుజాక్షునిన్ = శ్రీకృష్ణుని; కన్న = చూసిన; అట్లు = ఆ విధముగా; నా = నా; కున్ = కును; ప్రేమము = మమత; అయ్యెడిన్ = కలుగుచున్నది; డింభ = బాలుర; బృందంబున్ = సమూహములను; కనుగొన్నన్ = చూసిన యెడల; ఇది = ఈ విషయము; మహా = గొప్ప; అద్భుతము = అబ్బురము; ఎందున్ = ఏవిధముగనో; ఎఱుంగరాదు = అర్థముగాదు. మనుజు = మానవులు; ధైవత = దేవతలు; దానవ = రాక్షసులు; మాయ = పన్నినమాయ; ఒక్కో = ఏమో; కాక = అధికానిపక్షమున; నా = నా యొక్క; భర్త = ప్రభువు; అగుచున్న = అయినట్టి;

కమలనయను = కృష్ణుని; మాయయో = మాయ యేమో; కాక = అదికాకపోయినచో; ఇతరుల = అన్యుల; మాయ = మాయ; నన్నున్ = నన్ను; కలపన్ = కలతచెందించను; ఓపడు = సాధ్యముగాదు; విభు = (నా) ప్రభువు; మాయ = మాయ; కాగన్ = అయితే; ఓపున్ = అయ్యుండవచ్చు.

భావము:

“తల్లిపాలు విడిచిన వయస్సులో ఉన్న బిడ్డల మీదా దూడల మీదా గోపకులకు ఆవులకు ఇంత అధికంగా వాత్సల్యం ఎలా పుట్టుకు వచ్చింది; వీరు ఇదివరకు కృష్ణుని ఎడల మమకారంతో ఎంత ప్రేమ చూపేవారో, ఇప్పుడు తమ బిడ్డలపైన ఆ విధమైన ప్రేమ చూపుతున్నారు. నాకు కూడ ఈ బిడ్డలను లేగలను చూస్తుంటే కృష్ణుని చూసినట్లే ప్రేమా, ఇష్టాలు కలుగుతున్నాయి. ఇది ఏమిటో మహా అద్భుతంగా ఉంది. ఇంతకు ముందు ఇలా ఎన్నడూ ఎరుగను. మానవులు గానీ దానవులు దేవతలు కానీ చేసిన మాయ కాదు కదా. లేక నా స్వామి అయిన విష్ణుమూర్తి యొక్క మాయ యేమో. నా స్వామి మాయే అయి ఉంటుంది.”

10.1-528-క.

అని మున్ను ముగ్ధుఁ డయ్యును

దన యందుల దివ్యదృష్టిఁ దప్పక బుద్ధిన్

దన చెలికాండ్రను క్రేపుల

వనజాక్షుం డనుచుఁ జూచె వసుధాధీశా!

టీకా:

అని = అని; మున్ను = ముందు; ముగ్ధుడు = పరవశుడు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; తన = అతని; అందులన్ = లోని; దివ్యదృష్టిన్ = దివ్యదృష్టితో; తప్పక = సరిగా; బుద్ధిన్ = మనసు నందు; తన = తన యొక్క; చెలికాండ్రను = స్నేహితులను; క్రేపులన్ = దూడలను; వనజాక్షుండ = కృష్ణుడే {వనజాక్షుడు - పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు}; అనుచున్ = అనుచు; చూచెన్ = గ్రహించెను; వసుధాధీశ = రాజా {వసుధాధీశుడు - వసుధ (భూమి)కి అధీశుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

బలరాముడు ఇలా ఆలోచించి ఇంతవరకూ మోహంచెంది ఉన్నప్పటికీ, ఇప్పుడు దివ్యదృష్టితో శ్రద్ధగా చూసాడు. తన స్నేహితులు లేగదూడలు అన్నీ కృష్ణుడే అని గ్రహించాడు.

10.1-529-వ.

ఇట్లు విజ్ఞానదృష్టిం జూచి యెఱింగియు నమ్మక బలదేవుండు గొందలపడుచుఁ గృష్ణుం జూచి "మహాత్మా! తొల్లి యెల్ల క్రేపులును ఋషుల యంశం బనియును గోపాలకులు వేల్పుల యంశం బనియును దోచుచుండు; నిపుడు వత్సబాలకసందోహంబు సందోహంబు లేక నీవ యని తోచుచున్నది; ఇది యేమి?" యని యడిగిన యన్నకు నున్నరూపంబు వెన్నుండు మన్ననఁ జేసి క్రన్నన నెఱింగించె నతండు నెఱింగె; యిద్వింధంబున హరి బాల వత్సంబులు దాన యై సంచరించిన యేడు విరించికిఁ దన మానంబున నొక్క త్రుటిమాత్రం బైన విరించి చనుదెంచి వత్సబాలకాకారుండైన కృష్ణబాలకుం జూచి వెఱంగుపడి యిట్లని వితర్కించె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; విజ్ఞానదృష్టిన్ = దివ్యదృష్టితో; చూచి = గ్రహించి; ఎఱింగియు = తెలుసుకొనియు;
నమ్మక = నిశ్చయించుకొనలేక; బలదేవుండున్ = బలరాముడు; కొందలపడుచున్ =
కంగారుపడుతు; కృష్ణున్ = శ్రీకృష్ణుని; చూచి = ఉద్దేశించి; మహాత్మా = మహానుభావుడా; తొల్లి =
ఇంతకుముందు; ఎల్ల = అన్ని; క్రేపులున్ = దూడలు; ఋషుల = మునుల; అంశంబులు = అంశతో
బుట్టినవారు; అనియును = అని; గోపాలకులు = యాదవులు; వేల్పుల = దేవతల; అంశంబు =
అంశతో బుట్టినవారు; అనియును = అని; తోచుచుండున్ = అనిపించెడిది; ఇపుడు = ఇప్పుడు; వత్స
= దూడలు; బాలక = పిల్లల; సందోహంబున్ = సమూహము; సందోహంబు = అనుమానము; లేక =
లేకుండగ; నీవ = నీవే; అని = అని; తోచుచున్నది = తెలియుచున్నది; ఇదియేమి = ఇదేమిటి; అని =
అని; అడిగిన = ప్రశ్నించిన; అన్న = అన్న; కున్ = కి; ఉన్నరూపంబు = వాస్తవమును; వెన్నుండు =
విష్ణువు; మన్నన = మన్నించుట; చేసి = చేసి; క్రన్నన = వెంటనే; ఎఱింగించెన్ = తెలిపెను; అతండున్
= అతను; ఎఱింగెన్ = తెలుసుకొనెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = లాగున; హరి = కృష్ణుడు; బాల =
పిల్లలు; వత్సంబులున్ = దూడలు; తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; సంచరించిన = మెలగిన; ఏడు =

సంవత్సరము; విరించి = బ్రహ్మదేవుని; కీన్ = కి; తన = అతని; మానంబునన్ = కాలమానము
 ప్రకారము; ఒక్క = ఒకే ఒక; త్రుటి = చాలా కొద్దిసమయము {త్రుటి - సుమారు 0.39 మిల్లిసెకన్లు};
 మాత్రంబు = మాత్రమే; ఐనన్ = కాగా; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; చనుదెంచి = వచ్చి; వత్సబాలక =
 దూడల, మేపు పిల్లవారి; ఆకారుండు = ఆకారము గలవాడు; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణబాలకున్ =
 బాలకృష్ణుని; చూచి = కనుగొని; వెఱంగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని;
 విత్కొంచెన్ = ఆలోచించుకొనెను.

భావము:

ఇలా యోగదృష్టితో చూసినప్పటికీ బలరాముడు నమ్మలేక కంగారుపడ్డాడు. కృష్ణుని ఇలా అడిగాడు. "మహాత్మా! ఇంతకు ముందు వరకూ లేగదూడలన్నీ ఋషుల అంశలతో జన్మించినవి అనీ, గోపాలకులు అందరూ దేవతల అంశలు అనీ నాకు అనిపిస్తూ ఉండేది. ఇప్పుడు చూస్తే లేగలూ బాలకులూ అందరూ నిస్సందేహంగా నీవే అని నాకు అనిపిస్తున్నది, కనిపిస్తున్నది ఈ వింత ఏమిటి" ఇలా అడగానే కృష్ణుడు అన్నగారి యెడల అనుగ్రహంతో ఉన్న రహస్యం విప్పి చెప్పాడు. బలరాముడు గ్రహించాడు. ఈవిధంగా శ్రీహరి బాలురు లేగలు తానే అయి చరించినది ఒక ఏడాది. ఆ కాలం బ్రహ్మదేవునికి తన కాలమానం ప్రకారం ఒక్క త్రుటి కాలంగా కనిపించింది. అతడు వచ్చి దూడల రూపంలోనూ, బాలకుల రూపంలోనూ కనిపిస్తున్న బాలకృష్ణుని చూసి నివ్వెరపోయి ఇలా ఆలోచించుకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బ్రహ్మ తర్కించుకొనుట

10.1-530-శా.

"**మందం** గల్గిన వత్సబాలకులు నా **మాయా** గుహాసుప్తులై
యెందుం బోవరు; లేవ రిప్పుడును; వే**తే** చేయ నా కన్య లొం
డెందున్ లేరు; విధాతలుం బరులు; వీ **రె**వ్వార లెట్టెరొకో?
యెం దేతెంచిరొ కృష్ణతో మెలఁగువా? **రే**డయ్యెడిన్ నేటికిన్.

టీకా:

మందన్ = గుంపుగా; కల్గిన = ఉన్నట్టి; వత్స = దూడలు; బాలకులు = పిల్లలు; నా = నా యొక్క;
మాయా = మాయ అనేడి; గుహా = గుహ యందుల; సుప్తులు = మునిగినవారు; ఐ = అయ్యి;
ఎందున్ = ఎక్కడికిని; పోవరు = వెళ్ళలేరు; లేవరు = మేలుకొనలేరు; ఇప్పుడును = ఇప్పటికి కూడ;
వేతే = ఇంకొకలా; చేయన్ = చేయుటకు; నా = నా; కున్ = కు; అన్యులు = సాటివారు; ఒండు =
ఇంకొకరు; ఎందున్ = ఎక్కడను; లేరు = లేరు; విధాతలున్ = సృష్టికర్తలు; పరులు = అన్యులు; వీరు =
వీరు; ఎవ్వారు = ఎవరు; ఎట్లు = ఎలా; ఐరి = కలిగిరో, పుట్టిరో; ఒకో = ఏమో; ఎందున్ =
ఎక్కడనుండి; ఏతెంచిరో = వచ్చితిరో ఏమో; కృష్ణు = కృష్ణుని; తోన్ = తోపాటు; మెలగు = వర్తించెడి;
వారు = వాళ్ళు; ఏడయ్యెడిన్ = ఎలా కలిగారు, ఏడాది అయిపోయింది; నేటికిన్ = ఇవాళ్ళికి.

భావము:

ఈ గోకులంలో ఉండే బాలకులు దూడలూ అందరూ నా మాయా గుహలో ఇప్పటికీ అక్కడే
నిద్రపోతున్నారు. ఎక్కడకీ పోలేదు. మళ్ళీ ఎవరైనా సృష్టి చేసారు అనుకుందాం అంటే; నేను తప్ప
సృష్టికర్తలు అయిన బ్రహ్మలు ఇంక ఎవరూ లేరు కదా. మరి వీరెవరు? ఎలా వచ్చారో? నేటికి
భూలోకంలో ఏడాది గడిచింది. మరి ఈ కృష్ణుడితో విహరిస్తున్న వీళ్ళంతా ఎక్కడ నుంచి
వచ్చారో?

10.1-531-మత్త.

బ్రహ్మ పంపునఁ గాని పుట్టదు ప్రాణిసంతతి యెప్పుడున్
బ్రహ్మ నొక్కడ గాని వేటొక బ్రహ్మ లేఁడు సృజింపఁగా
బ్రహ్మ నేను సృజింప నొండొక బ్రాలవత్సకదంబ మే
బ్రహ్మమందు జనించె? నొక్కట బ్రహ్మమౌ నది చూడఁగాన్."

టీకా:

బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; పంపునన్ = అనుజ్ఞ ప్రకారము; కాని = తప్పించి; పుట్టదు = జనించదు; ప్రాణి
= జీవ; సంతతి = జాలము; ఎప్పుడును = ఏ కాలము నందు; బ్రహ్మన్ = సృష్టికర్తను; ఒక్కడన్ = నే

నొక్కడనే; కాని = తప్పించి; వేటొక = మరొక; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; లేడు = లేడు; సృజింపగాన్ = సృష్టించుటకు; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మదేవుడను; నేను = నేను; సృజింపన్ = సృష్టిస్తుండగా; ఒండొక = మరింకొక, ప్రతిసృష్టి; బాల = పిల్లల; వత్స = దూడల; కదంబము = సమూహము; ఏ = ఏ యొక్క; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; అందున్ = వలన; జనించెన్ = పుట్టెను; ఒక్కటన్ = ఏక కాలమున; బహ్మము = మహద్భూతము; ఔన్ = అయి ఉన్నది; అది = అది; చూడగాన్ = తరచి చూసినచో.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు సృష్టిస్తే గాని ఈ జీవరాసు లేవీ పుట్టవు కదా. సృష్టి చేసే బ్రహ్మదేవుడు అంటే నేనొక్కడినే గాని మరింకొకడు లేడు కదా. బ్రహ్మదేవుడుగా నేను సృష్టించిన గొల్లపిల్లలు దూడలు కాక వేరేవి ఎలా వచ్చాయి? వీటిని ఏ బ్రహ్మదేవుడు సృష్టించాడు? అందరిలోనూ ఒక్కటిగా ఉండే పరబ్రహ్మ కాదు కదా వీటి సృష్టికర్త?"

10.1-532-వ.

అని యిట్లు సకలంబును సుకరంబుగ నెఱింగెడి నెఱివాది ముదుక యెఱుకగలప్రోడ వెఱంగుపడి గ్రద్దనఁ బెద్దప్రాద్ధు తద్దయుం దలపోసి కర్జంబు మందల యెఱుంగక కొందలపడుచు నాందోళనంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సకలంబును = సమస్తమును; సుకరంబుగన్ = సుళువుగా, తేలికగా; ఎఱింగెడి = తెలిసికొనగల; నెఱివాది = చతురుడు; ముదుక = పరిణతి చెందినవాడు; ఎఱుక = జ్ఞానము; కల = కలిగిన; ప్రోడ = వివేకి, నేర్పరి; వెఱంగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; గ్రద్దన = శీఘ్రముగా; పెద్ద = చాలా; ప్రాద్ధు = సేపు; తద్దయున్ = మిక్కిలిగా; తలపోసి = ఆలోచించి; కర్జంబు = చేయవలసిన పని; మందలన్ = మేరలను; ఎఱుంగక = తెలిసికొనలేక; కొందలపడుచున్ = కంగారుపడుతు; ఆందోళనంబునన్ = చలించిన మనసుతో;

భావము:

ఇలా ఈ గొల్లపిల్లలు దూడలు గురించి అలోచించుకుంటూ, సర్వస్వాన్ని తేలికగా
తెలుసుకోవడంలో నేర్పరి అయిన ఆ పితామహుడు, ఆ జ్ఞానవృద్ధుడు, ఆ బ్రహ్మదేవుడు
నివ్వెరపోయాడు. కంగారుపడి తనలోతాను అలోచించుకున్నా ఏం చేయాలో తెలియ లేదు.
బిక్కమొగం వేసి, ఆందోళన పడసాగాడు.

10.1-533-క.

మోహము లేక జగంబుల

మోహింపగఁ జేయ నేర్చి మొనసిన విష్ణున్

మోహింపించెద ననియెడు

మోహమున విధాత తాన మోహితుఁ డయ్యెన్.

టీకా:

మోహము = భ్రమపడుటన్నది; లేక = లేకుండ; జగంబులన్ = లోకములను; మోహింపగన్ =
మాయలో పడునట్లు; చేయన్ = చేయుటను; నేర్చిన = తెలిసినవాడై; మొనసిన = అతిశయించిన;
విష్ణున్ = శ్రీమహావిష్ణువును; మోహింపించెదన్ = మోసము చేసెదను; అనియెడు = అనెడి;
మోహమున = అజ్ఞానముచేత; విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; తాన = అతనే; మోహితుడు =
మోసపోయినవాడు; అయ్యెన్ = అయిపోయెను.

భావము:

శ్రీహరి మోహం అంటని వాడు. కానీ తాను సర్వ జగత్తులను మోహింపచేయ గల నేర్పరి.
అటువంటి విష్ణువునే మోహింప చేద్దాం అనుకొని మోహపడిన బ్రహ్మదేవుడు తానే మోహంలో
పడ్డవాడు అయిపోయాడు.

10.1-534-తే.

పగలు ఖద్యోతరుచి చెడుప్రగిది రాత్రి
మంచు చీకటి లీనమై మాయమాడ్కి
విష్ణుపై నన్యమాయలు విశద మగునె?
చెడి నిజేశుల గరిమంబుఁ జెలుచుఁ గాక.

టీకా:

పగలు = సూర్యుడు ఉండు నప్పుడు; ఖద్యోత = మిణుగురుపురుగుల; రుచి = కాంతి; చెడు =
అణగిపోవు; పగిదిన్ = విధముగ; రాత్రి = రాత్రికాలము నందు; మంచు = మంచుతెరలు; చీకటిన్ =
చీకట్లో; లీనము = కలిసిపోయినవి; ఐ = అయ్యి; మాయు = మాయ మగు; మాడ్కిన్ = విధముగ;
విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; పైన్ = మీద; అన్య = ఇతరుల; మాయలు = మాయలు; విశదమగునె =
స్పష్టమగునా, పనిచేయునా, చేయవు; చెడి = నశించి; నిజ = తమని; ఈశులన్ =
ప్రయోగించినవారల; గరిమంబున్ = యశస్సును, గొప్పదనం; చెలుచున్ = పాడుచేయును; కాక =
తప్పించి.

భావము:

పగటివేళ సూర్యుడి ముందు మిణుగురు పురుగుల కాంతి తేలిపోతుంది. రాత్రివేళ మంచు
చీకటిలో లీనమై మాయమై పోతుంది. అలాగే మాయకే పుట్టినిల్లు అయిన విష్ణుమూర్తి మీద
ఇతరుల మాయలు పనిచేస్తాయా? ఆ మాయలు సర్వం వస చెడి విడిపోతాయి. తమను
ప్రయోగించిన వారి గౌరవాన్ని కూడా చెడగొట్టేస్తాయి తప్ప.

10.1-535-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతట...

10.1-536-క.

"పుట్టితి; బుద్ధి యెఱింగితి;

బుట్టించితి జగము; సగము పోయెను బ్రాయం;

బిట్టివి నూతన సృష్టులు

పుట్టుట లే; దొర! యిట్టి బూమెలు భూమిన్."

టీకా:

పుట్టితిన్ = జన్మించితిని; బుద్ధి = వివేకమును, జ్ఞానము; ఎఱింగితి = తెలుసుకొంటి; పుట్టించితిన్ = సృష్టించితిని; జగమున్ = లోకములను; సగము = అర్థభాగము; పోయెను = గడచిపోయినది; ప్రాయంబు = వయసు; ఇట్టివి = ఇలాంటి; నూతన = సరికొత్త; సృష్టులు = సృష్టింపబడుటలు; పుట్టుట = కలుగుట; లేదు = జరుగలేదు; ఔరా = అయ్యో; ఇట్టి = ఇలాంటి; బూమెలు = మాయలు; భూమిన్ = భూలోకమున.

భావము:

"ఏనాడో పుట్టాను. పుట్టిన తరువాత బుద్ధి తెలిసింది ఈ జగత్తు అంతటినీ పుట్టించాను. వయస్సు సగం గడచిపోయింది. ఇంతవరకూ ఇలా కొత్త సృష్టులు పుట్టడం ఎప్పుడూ ఎరుగను. ఔరా! నేను పుట్టించిన ఈ భూమి మీద నాకు అందని ఇన్ని మాయలా?"

10.1-537-వ.

అని యిట్లు తలవాకిట వాణి గల పొడిమిచే వాడిమి కెక్కిన నలుమొగంబుల తక్కిరిగొంటు పెనుదంట పలువెంటలైన తన మనంబున వితర్కించి, విచారించు నెడ, నతండు కనుగొనుచుండ నబ్బాలకులు మేఘశ్యాములును, హార కుండల కిరీట వనమాలికాభిరాములును, శ్రీవత్స మంగళాంగద నూపుర కనక కటక కంకణ కటిఘటిత కాంచీగుణోద్ధాములును, నాపాదమస్తక

తులసీదళదాములును, విలస దంగుళీయకస్తోములును, శంఖ చక్ర గదా కమల హస్తలును,
జతుర్భుజప్రశస్తలును పీతకౌశేయవాసులును, చంద్రికాధవళహాసులును, కరుణాకటాక్షవీక్షణ
విలాసులును, రవికోటిభాసులును, ననంత సచ్చిదానందరూప మహితులును,
యణిమాదిగుణోపేతులును, విజాతీయభేదరహితులును, శ్రీమన్నారాయణ ప్రతిమాన
విగ్రహస్వరూపులునై తమకుఁ బరతంత్రులగుచు నృత్యగీతాది సేవావిశేషంబులకుం జొచ్చి
మెలంగుచు మూర్తిమంతంబు లయిన బ్రహ్మాదిచరాచరంబులును, నణిమాదిసిద్ధులును,
మాయాప్రముఖంబులయిన శక్తులును, మహదాది చతుర్వింశతి తత్త్వంబులును,
గుణక్షోభకాలపరిణామ హేతుసంస్కారకామ కర్మగుణంబులును సేవింప వేదాంతవిదులకయిన
నెఱుంగరాని తెఱంగున మెఱయుచుఁ గానబడిన వారలం గనుంగొని.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; తలవాకిట = నోటియందు (తలవాకిలి - తల (ముఖము)నకు
వాకిలి (ముందుగుమ్మము), నోరు); వాణి = సరస్వతీదేవి; కల = కలిగిన; పొడిమి = చక్కదనమున;
చేన్ = వలన; వాడిమికెక్కిన = ప్రసిద్ధిచెందిన; నలుమొగముల = చతుర్ముఖముల; తక్కరి = టక్కరి;
గొంటు = దిట్ట; పెను = గొప్ప; తంట = మాయగాడు; పలువెంటలు = చెదిరినది; ఐన = అయినట్టి;
తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు; వితర్కించి = తరచిచూసుకొని; విచారించున్ =
ఆలోచించుకొనెడి; ఎడన్ = సమయము నందు; అతండు = అతను; కనుగొనుచుండన్ =
చూస్తుండగానే; ఆ = ఆ యొక్క; బాలకులు = పిల్లలు; మేఘ = మేఘములవలె; శ్యాములును =
నల్లనివారు; హార = మెడలో హారములు; కుండల = చెవికుండలములు; కిరీట = కిరీటములు;
వనమాలికా = పూల ఆకులు కల మాలలచే; అభిరాములును = మనోజ్ఞమైనవారు; శ్రీవత్స =
శ్రీవత్స మనెడి మచ్చలతో; మంగళ = శుభప్రదమైన; అంగద = భుజకీర్తులు; నూపుర =
కాలిఅందెలు; కనక = బంగారపు; కటక = కడియములు, గాజులు; కంకణ = మురుగులు; కటి =
మొలకు; ఘటిత = కట్టిన; కాంచీగణ = మొలనూలులచేతను; ఉద్ధాములునున్ = అధికులు;
ఆపాదమస్తక = తలనుండి పాదాలవరకు గల; తులసీదళ = తులసీదళములు కూర్చిన;
దాములును = దండలు కలవారు; విలసత్ = మెరిసిపోతున్న; అంగుళీయక = ఉంగరముల;
స్తోములును = సమూహము కలవారు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; కమల =
కమలపువ్వు; హస్తలును = చేతు లందు కల వారును; చతుః = నాలుగు; భుజ = చేతులతో;

ప్రశస్తులును = ప్రసిద్ధినొందిన వారును; పీత = పచ్చని; కౌశేయవాసులును = పట్టుబట్టులు
 ధరించినవారు; చంద్రికా = వెన్నెలవంటి; ధవళ = స్వచ్ఛమైన; హాసులును = నవ్వులు కలవారు;
 కరుణా = కృపాతోకూడిన; కటాక్ష = కడకంటి; వీక్షణ = చూపులతో; విలాసులును = విలసిల్లువారు;
 రవికోటి = కోటిసూర్యుల; భాసులునున్ = తేజస్సు కలవారు; అనంత = శాశ్వతమైన {అనంతము -
 దేశ కాల వస్తువులచేత భాగింపరానిది}; సచ్చిదానంద = సచ్చిదానందము యొక్క {సత్ -
 అవస్థాత్రయమున {జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులందు} చెడని}; రూప = స్వరూపముతో {చిత్ -
 తత్వజ్ఞానపరితమైన}; మహితులును = గొప్పవారు; అణిమాదిగుణ = అష్టవిభూతులతో {అణిమాది,
 అష్టవిభూతులు, అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి 6 ప్రాకామ్యము
 7ఈశత్వము 8వశిత్వము }; ఉపేతులును = కూడినవారు; విజాతీయ = ఇతరజాతి; భేద = తేడాలు;
 రహితులును = లేనివారు; శ్రీమన్నారాయణ = శ్రీమహావిష్ణువుతో; ప్రతిమాన = సమానమైన; విగ్రహ
 = ఆకృతే; స్వ = తమ; రూపులున్ = ఆకృతికా కలవారు; ఐ = అయ్యి; తమ = వారల; కున్ = కు;
 పరతంత్రులు = పరవశము పొందినవారు; అగుచు = జెతూ; నృత్త = నాట్యము లాడుట; గీత =
 పాటలు పాడుట; ఆది = మున్నగు; సేవా = కొలుచుట యందలి; విశేషంబులు = విశిష్టతలు; కున్ =
 అందు; చొచ్చి = లగ్నమై; మెలంగుచున్ = వర్తించుచు; మూర్తిమంతంబులు = ఆకృతి వహించినవి;
 అయిన = ఐన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునితో; ఆది = మొదలుపెట్టి; చర = చరించ గలిగిన జీవులు;
 అచరంబులున్ = చరించ లేని జీవులు; అణిమాదిసిద్ధులును = అష్టైశ్వర్యములు; మాయా =
 పరాశక్తి {మయాదిశక్తులు - 1పరాశక్తి 2ఆదిశక్తి 3జ్ఞానశక్తి 4ఇచ్ఛాశక్తి 5క్రియాశక్తి, పంచవిధశక్తులు};
 ప్రముఖంబులు = మున్నగునవి; అయిన = ఐన; శక్తులును = శక్తులు; మహత్ = మహత్తు, అవ్యక్తము;
 ఆది = మొదలైన; చతుర్వింశతి = ఇరవైనాలుగు (24) {చతుర్వింశతి తత్వముల టిప్పణికి };
 తత్త్వంబులును = తత్వములు; గుణక్షోభ = అవ్యక్తచలనస్థితి {గుణక్షోభము - స్వభావము యొక్క
 కలతపాటు, త్రిగుణసమతావస్థ యైన అవ్యక్త చలన స్థితి}; కాల = ప్రజ్ఞాచైతన్యస్థితి {గుణక్షోభము -
 స్వభావము యొక్క కలతపాటు, త్రిగుణసమతావస్థ యైన అవ్యక్త చలన స్థితి}; పరిణామ =
 పరిణామస్థితి {పరిణామ - కాలస్థితి మాటి ప్రపంచ వృత్తితో కూడి అహంకార రూపముగా
 పరిణమించునట్టి స్థితి}; హేతు = పంచభూతస్థితి {హేతు - ఆ అహంకార వృత్తియే
 జననకారణముగా గల అపంచీకృత పంచమహాభూత రూపముగా నుండుట}; సంస్కార =
 విషయస్థితి {సంస్కార - ఆ పంచభూతముల విషయములైన శబ్ద స్పర్శాదులుగా నుండుట}; కామ
 = అభిలాషస్థితి {కామ - ఆ శబ్దాదు లందు గల రాగద్వేష రూపములైన అభిలాషలు కలిగి

ఉండుట); కర్మ = నడవడి {కర్మ - ఆ అభిలాషలకు తగిన నడవడులు}; గుణంబులు = స్వభావస్థితి
 {గుణంబులు - ఆ నడవడులకు తగిన స్వభావములు కలిగి ఉండుట}; సేవింపన్ =
 కొలచుచుండగా; వేదాంతవిదులు = బ్రహ్మజ్ఞానులు {వేదవిదులు - వేదాంతార్థములు తెలిసిన
 బ్రహ్మవేత్తలు}; కైనన్ = కి అయినను; ఎఱుంగరాని = తెలియబడని; తెఱంగున = విధముగ;
 మెఱయుచున్ = ప్రకాశించుచు; కానబడిన = కనపడుతున్న; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

అని బ్రహ్మదేవుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. అతను తన తలవాకిట సరస్వతి ఉన్నదనే అభిమానం
 వలన కొంత గర్వపడుతూండే వాడు. నాలుగు మొగాలున్న ఆ మహా మాయగాడు జంకి వెనుకకు
 తగ్గుతూ, తన మనస్సులో ఎన్నోరకాలుగా ఆలోచించి చూసాడు. ఒకసారి బాలుర వంక చూసాడు.
 అందరూ మేఘశ్యామల మూర్తులూ, హారాలు కుండలాలు కిరీటాలు వైజయంతీమాలికలూ
 ధరించి చాలా అందంగా ఉన్నారు; వక్షస్థలం పైన శ్రీవత్సం అనే పుట్టుమచ్చ, శుభకరాలైన
 బాహుపురుషులు, కాలిగజ్జెలు, బంగారు కడియాలు, నడుములకు కాంచీకలాపాలతో కనిపిస్తూ
 బ్రహ్మదేవుడిని బెదరగొట్టారు; పాదాలనుండి శిరస్సులవరకూ తులసీ దళాల మాలలు
 ధరించారు; వ్రేళ్ళకు రవ్వల ఉంగరాలు మెరుస్తున్నాయి; అందరికీ నాలుగేసి బాహువులు
 ఉన్నాయి; నాలుగు చేతులలో శంఖం, గద, చక్రం, పద్మం ధరించి ఉన్నారు; బంగారు పట్టువస్త్రాలు
 ధరించి ఉన్నారు; వెన్నెలవంటి చల్లని తెల్లని చిరునవ్వులు వెదజల్లుతున్నారు; కన్నుల నుండి
 కరుణాకటాక్షాలు వెలువడుతున్నాయి; కోటిసూర్యుల కాంతితో వెలిగిపోతున్నారు; సచ్ చిత్
 ఆనందాలు తామే అయిన అనంత రూపాలతో విలసిల్లుతున్నారు; అణిమ, గరిమ, మహిమ,
 లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశిత్వము, వశిత్వము అనబడే ఎనిమిది అష్టసిద్ధుల గుణాలూ
 తమలోనే ధరించి ఉన్నారు; అందరూ అంతర్యామి స్వరూపులే కనుక, ఇది పరాయిది అనే భేదం
 వారికి లేదు; లక్ష్మీదేవితో కూడిన నారాయణుని ప్రతిబింబా లైన రూపాలతో విలసిల్లుతున్నారు;
 సృష్టిలో ఉన్న బ్రహ్మ దగ్గర నుండి చరాచర జీవరాశులు; అణిమ మొదలైన సిద్ధులు, మాయ,
 అహంకారము, బుద్ధి, మనస్సు, పంచమహాభూతాలు, పంచతన్మాత్రలు, పంచజ్ఞానేంద్రియాలు,
 పంచకర్మేంద్రియాలు మొదలైన ఇరవైనాలుగు తత్వాలు; మూడు గుణముల కలయిక, కాలము,
 మార్పు, కారణము, సంస్కారము, కామము, కర్మము, వాని గుణాలు ఇవన్నీ రూపాలు ధరించి
 నృత్యాలు గానాలు మొదలైనవి చేస్తూ ఈ నారాయణ స్వరూపు లైన బాలకులకు లోబడి సేవిస్తూ

ఉన్నాయి; వేదాంత మంతా తెలిసినవారికి ఐనా ఈ విశ్వరూపాలు తెలియవు. ఈవిధంగా దేదీప్య
మానంగా ప్రకాశిస్తూన్న బాలురను బ్రహ్మదేవుడు చూసాడు. చూసి ఇలా అనుకున్నాడు.

10.1-538-ఉ.

"**బాలుర** గంటి నాచెయిది **బా**సినవారిని మున్ను వారి నేఁ
బోలగఁ జూచునంతటన **భూ**రినిరర్గళదుర్గమప్రభా
జాలముతోడఁ జూపులకుఁ **జాల**మి దెచ్చుచు నున్నవార; లే
మూలమొ మార్గమెయ్యదియొ? **మో**సము వచ్చెఁగదే విధాతకున్."

టీకా:

బాలురన్ = చిన్నపిల్లలను; కంటిన్ = చూసిన; నా = నా యొక్క; చెయిది = కృత్యమున; కిన్ = కు;
పాసిన = మీరిన; వారిని = వారిని; మున్ను = ఇంతకుముందు; వారిన్ = వాళ్ళను; నేన్ = నేను;
పోలగన్ = సరిగా, పోల్చుకొన; చూచున్ = చూసెడి; అంతన = అప్పటికి, సరికి; భూరి =
అత్యధికమైన; నిరర్గళ = అడ్డములేని; దుర్గమ = పొందరాని; ప్రభా = కాంతుల; జాలము =
సమూహముల; తోడన్ = తోటి; చూపుల్ = చూచుటకు; చాలమి = అశక్తతను; తెచ్చుచున్న =
కలిగించుచున్నట్టి; వారలు = వారు; ఏ = ఏమిటి; మూలమొ = కారణమో ఏమో; మార్గము =
దారి తెన్ను, చేయదగ్గది; ఎయ్యదియొ = ఏదో ఏమిటో; మోసమువచ్చెన్ = మోసము వచ్చినది; కదే
= కదా; విధాతకున్ = బ్రహ్మత్వమునకు.

భావము:

"నా చేష్టకు లోబడక తప్పించుకున్న బాలురను ముందు నుంచీ చూస్తూనే ఉన్నాను. వారు
చూడగా చూడగా గొప్ప తేజస్సుతో కనపడుతున్నారు. ఆ తేజస్సు మహా ప్రవాహం లాగా
చూపులతో నైనా సమీపించడానికి వీలుకాకుండా ఉంది. వారి వర్చస్సు చూడడానికి నా
చూపులకు శక్తి చాలటం లేదు. దీనికి అంతటికి మూలకారణం ఏమిటి? ఇప్పుడు నేనేమిటి
చేయడం. సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మదేవుడను నాకే మోసం వచ్చింది కదా."

10.1-539-వ.

అని సకలేంద్రియంబులకు వెక్కిరించిన స్రుక్తి.

టీకా:

అని = అని; సకల = సమస్తమైన (మనసాది) {మనసాది, ఏకదశేంద్రియములు - 1మనస్సు
5జ్ఞానేంద్రియములు 5కర్మేంద్రియములు}; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; కున్ = కు; వెక్కిరించు
= సహింపరానిది; ఐన = కాగా; స్రుక్తి = సంతాపముపొంది.

భావము:

ఆ బాలుర రూపాలు బ్రహ్మదేవుని ఇంద్రియాల అన్నిటికీ భరించరానివి అయిపోయాయి. చూసి
చూసి అతడు చేష్టలు దక్కి డస్సి పోయాడు.

10.1-540-ఉ.

పరమేశు తేజమున **నీ** సచరాచరమైన లోక ము
ద్ధీపిత మయ్యె నట్టి విభు**తేజ**ముఁ గన్నులఁ జక్కఁ జూడఁగా
నోపక పారవశ్యమును **నొం**దుచు సంస్థిమితాఖిలేంద్రియుం
డైపరమేష్టి మైమఱచె **నప్పు**డు చిత్రపురూపుడైవడిన్.

టీకా:

ఏ = ఏ ఒక్క; పరమ = సర్వోత్కృష్టమైన; ఈశు = దేవుని; తేజమునన్ = తేజస్సుచేత; ఈ = ఈ;
సచరాచర = స్థావర జంగ మాత్మక మైన; లోకము = లోకము; ఉద్ధీపితము = ప్రకాశింప
జేయబడినది; అయ్యెన్ = అయినదో; అట్టి = అటువంటి; విభున్ = ప్రభువు యొక్క {విభుడు - శ్రుతి.
నతత్ర సూర్యోభాతి న చంద్రతారకం, నేమా విద్యుతోభాంతి కుతోయమగ్నిః, తమేవ
భాంతమనుభాతి సర్వం, తస్య సర్వమిదం విభాతి}; తేజమున్ = తేజస్సును; కన్నులన్ = కళ్ళతో;
చక్కన్ = చక్కగా; చూడగాన్ = చూచుటకు; ఓపక = శక్యముగాక; పారవశ్యమును =
పరవశత్వమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; సంస్థిమిత = పనిచేయలేని {సంస్థిమిత -
శబ్దస్వరూపివ్యాపారశూన్యములైన, వాటిపని అవి చేయలేని}; అఖిల = సమస్తమైన (మనసాది);

ఇంద్రియుండు = ఇంద్రియములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుడు {పరమేష్ఠి - శ్రేష్ఠమైన స్థానమగు సత్యలోకమున ఉండువాడు, పరమ (శ్రేష్ఠమైన) ఇష్టి (యజ్ఞముచేయువాడు), బ్రహ్మ; మైమఱచెన్ = స్మృతి తప్పిన వాడయ్యెను; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; చిత్రపు = చిత్రువు నందలి; రూపు = ఆకృతి, బొమ్మ; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

ఈసృష్టి అంతటికి పరముడైన ఈశ్వరుడు విష్ణుమూర్తి. తేజస్సు అనేది అతని నుండే పుట్టినది. దానివలన చరాచరమైన ఈ సృష్టి అంతా రూపొంది కాంతిమంతమై కళ్ళకు కనపడుతోంది. ఆ తేజస్సులో బ్రహ్మదేవుడు ఒక భాగం మాత్రమే కనుక ఆ తేజస్సును బ్రహ్మదేవుడు కన్నులారా చూడలేకపోయాడు. అతడు పరవశించి పోయాడు. అన్ని ఇంద్రియాలూ వ్యాపార శూన్యములు అయిపోయాయి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు బొమ్మగీసినట్లు ఒడలు తెలియక నిశ్చేష్టుడయి నిలబడిపోయాడు.

10.1-541-వ.

ఇట్లు మాయాతీతుండును, వేదాంత విజ్ఞాన దుర్లభుండును, స్వప్రకాశానందుండునునైన తన బాహుళ్యంబుఁ జూచి నివ్వెఱ పడిన బ్రహ్మాంగని యీశ్వరుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మాయా = అవ్యక్తమును {మాయ - అన్యత జడ దుఃఖ అనిత్య మలినములే రూపములుగా కలిగిన స్వస్వరూప విస్మృతికి కారణమైన అవ్యక్తము}; అతీతుండును = అతిక్రమించినవాడు; వేదాంత = ఉపనిషద్ధర్మము లందలి; విజ్ఞాన = విశిష్ట జ్ఞానము చేతనైనను; దుర్లభుండును = పొందరానివాడు; స్వప్రకాశ = తనంతటతనే వెలిగెడి {స్వప్రకాశుడు - సాధనాంతరము లేక స్వయముగా ప్రకాశించువాడు}; ఆనందుడును = నిరతిశయానందము కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; తన = తన యొక్క; బాహుళ్యంబున్ = అతిశయము, విరాడ్రూపము; చూచి = కనుగొని; నివ్వెఱపడిన = నిశ్చేష్టుడైన; బ్రహ్మాన్ = బ్రహ్మదేవుని; కని = ఉద్దేశించి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు, శ్రీకృష్ణుడు.

భావము:

ఈశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు బ్రహ్మదేవుడిని చూసాడు. మాయకు అతీతుడు వేదాంతాలు చదివినంత మాత్రాన దొరకని వాడు, తన ప్రకాశములో తాను ఆనందమై ఉన్నవాడు, అయిన పరబ్రహ్మ విశ్వరూపాన్ని చూసి బ్రహ్మదేవుడు నివ్వెరపోవడం గమనించాడు. గమనించి...

10.1-542-శా.

బాలుండ్లై చతురాననుండు తన యీ బ్రహ్మభిమానంబునన్

లోలుండ్లై మతిదప్పి నా మహిమ నాలోకింప నేతెంచెఁ దా

నాలోకింపఁగ నెంతవాఁ? డనుచు మా యాజాలమున్ విప్పి త

లీలా రూపము లెల్ల డాచె నటఁ గేళీచాతురీధుర్యుడై.

టీకా:

బాలుండు = తెలివి తక్కువగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చతురాననుండు = బ్రహ్మదేవుడు
{చతురాననుడు - నాలుగు ముఖములు కలవాడు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ}; తన = అతనిదై నటువంటి; ఈ
= ఈ యొక్క; బ్రహ్మ = బ్రహ్మను అనెడి; అభిమానంబునన్ = అహంకారమునకు; లోలుండు =
లోంగిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; మతి = బుద్ధి; తప్పి = చెడి; నా = నా యొక్క; మహిమన్ =
మహాత్మ్యమును; ఆలోకింపన్ = చూచుటకు; ఏతెంచెన్ = వచ్చెను; తాన్ = అతను; ఆలోకింపన్ =
చూచుటకు, తెలిసికొనుటకు; ఎంతవాడు = ఎంతటివాడు, అశక్తుడు; అనుచున్ = అని; మాయా =
మాయ యొక్క; జాలమున్ = ప్రభావమును (వల); విప్పి = తొలగించి; తత్ = ఆయా; లీలా = మాయ;
రూపములు = స్వరూపములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; డాచెన్ = అణచివేసెను; అటన్ = అక్కడ,
అప్పుడు; కేళీ = క్రీడించుట యందు; చాతురీ = నేర్పును; ధుర్యుడు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఈ బ్రహ్మదేవుడు తనకు నాలుగు తలలు ఉన్నాయి అనుకుంటున్నాడు. బాలభావంతో తన ఈ బ్రహ్మపదవిని చూచుకుని అహంకారంలో మునిగిపోయాడు. అజ్ఞానంలో నిమగ్నమైపోయి నా మహిమ ఎంతటిదో చూడాలని వచ్చాడు. ఇంతటి మహామహిమ చూడడానికి అతడు ఎంతో

చిన్నవాడు కదా." అని జాలిపడి భగవంతుడైన బాలకృష్ణుడు తన మాయాజాలాన్ని విప్పివేసాడు. తాను సృష్టించిన లీలారూపాలు అన్నింటినీ అక్కడికక్కడే దాచేసాడు, మాయంచేసేసాడు. ఆటలాడడంలో గానీ ఆడించడంలో గాని ఆయన చాతుర్యం ఊహించరానిది.

10.1-543-వ.

అంతలోన నజీవుండు సజీవుండైన తెలింగున నెనిమిది కన్నులు గల వేల్పుగమికాడు తేటి తెప్పటి కాలుఁ గేలుఁ గదలించి చెచ్చెరం గన్నులు విచ్చిచూడ సమర్థుండై ముందటఁ గని వెనుకఁ జూచి, దివి విలోకించి దిక్కులు వీక్షించి, యెల్లయెడలం గలయ దర్శించి తన పురోభాగంబున హరి సంచరించుటం జేసి జాతివైరంబు లేని నర పక్షి మృగాదులకు నాటపట్టయి సిరి గలిగి కామ క్రోధాది రహితులకు జీవనంబైన బృందావనంబుఁ బొడగాంచి; యందు.

టీకా:

అంతలోనన్ = అంతటితో; అజీవుండు = ప్రాణములు పోయినవాడు; సజీవుండు = బతికున్నవాడు; ఐన = అయిన; తెలింగునన్ = విధముగ; ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); కన్నులు = కళ్ళు; కల = కలిగిన; వేల్పుగమికాడు = బ్రహ్మదేవుడు (వేల్పు గమికాడు - వేల్పు (దేవత)లకు గమికాడు (నాయకుడు), బ్రహ్మ); తేటి = తేరుకొని; తెప్పటి = సంభాళించుకొని; కాలున్ = కాళ్ళు; కేలున్ = చేతులు; కదలించి = ఆడించి; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; కన్నులు = కళ్ళు; విచ్చి = తెరుచుకొని; చూడన్ = చూచుట; సమర్థుండు = చేయగలవాడు; ఐ = అయ్యి; ముందటన్ = ఎదురుగా; కని = చూసి; వెనుకన్ = వెనుకవైపు; చూచి = చూసి; దివిన్ = పైకి; విలోకించి = చూసి; దిక్కులున్ = అన్ని దిక్కులకు; వీక్షించి = చూసి; ఎల్లెడలన్ = అన్ని వైపులా; కలయన్ = తరచి; దర్శించి = చక్కగా చూసి; తన = అతని; పురోభాగంబున = ఎదుట; హరి = శ్రీకృష్ణుడు (హరి - ప్రళయకాలమున రుద్రరూపముతో సకలజీవులను లయింపజేయువాడు, విష్ణువు); సంచరించుటన్ = మెలగుట; చేసి = వలన; జాతి = జాతుల మధ్య ఉండు; వైరంబు = శత్రుత్వములు; లేని = లేనట్టి; నర = మానవులు; పక్షి = పక్షులు; మృగ = జంతువుల; కున్ = కు; ఆటపట్టు = నివాసము; అయి = ఐ; సిరి = శాంతి యనెడి సంపద; కలిగి = కలిగి; కామక్రోధాది = అరిషడ్వర్గములు (అరిషడ్వర్గములు - 1కామము 2క్రోధము 3లోభము 4మోహము 5మదము 6మాత్సర్యము); రహితుల్ = లేనివారల; కున్ = కు; జీవనంబు =

జీవనాధారము; ఐన = అయినట్టి; బృందావనంబున్ = బృందావనమును; పొడగాంచి = చూచి;
అందు = దానిలో.

భావము:

ఇంతలో అంతటి ఎనిమిది కన్నులున్న దేవతల పెద్ద బ్రహ్మదేవుడూ, మృత్యుచెందినవాడు బ్రతికి
వచ్చినట్లు, తేరుకుని తెప్పరిల్లాడు. కాళ్లు చేతులు కదలించి చూసుకున్నాడు. తరువాత కళ్ళు విప్పి
చూడడానికి శక్తి వచ్చింది. ముందు వైపు వెనుక వైపు చూసుకున్నాడు. తలపైకెత్తి చూసుకున్నాడు.
అన్ని దిక్కులకూ చూసాడు. అప్పుడు అన్ని చోట్ల పరిశీలనగా చూసాడు. ఎదుట బృందావనం
కనిపించింది. కృష్ణుడు ఉండడం వలన నరులు, పక్షులు, జంతువులు, తమ తమ జాతి సహజమైన
శత్రుత్వాన్ని మరచి తిరుగుతూ ఉండడం గమనించాడు. ఆ బృందావనంలో సిరి సంపదలు
ఉన్నాయి. అందులో ఉన్న వారెవరికి కామక్రోధాలు లేవు. ఆ బృందావనం చూసాడు బ్రహ్మదేవుడు.

10.1-544-సీ.

తన కన్యములు లేక తనరారి ముమ్మాల-

విభుడయ్యుఁ గ్రేపుల వెదకువాని

నఖిలజ్ఞుడై యొక్కడయ్య నజ్ఞాకృతి-

జైలికాండ్రఁ బెక్కండ్రఁ జీరువాని

బహిరంతరాద్యంత భావశూన్యుండయ్య-

నంతంత నడుగు చొప్పురయువాని

గురుగభీరుండయ్యుఁ గురువులు వాఱుచు-

నట్టిట్టు పాతరలాడువాని

10.1-544.1-ఆ.

జాతిరహితుఁ డయ్యుఁ జతుర గోపార్థక

భావ మెల్ల నచ్చుప్రడిన మేటి

చెలువువాని హస్త శీతాన్నకబళంబు

వానిఁ గాంచె నపుడు వాణిమగఁడు.

టీకా:

తన = అతని; కిన్ = కి; అన్యములు = ఇతరములు; లేక = ఏవియులేక; తనరారి = ఒప్పి; ముమ్మాల = ఆదిమూలకారణుడైన; విభుడు = ప్రభువు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; క్రేపులన్ = దూడలను; వెదకు = అన్వేషించెడి; వానిన్ = అతనిని; అఖిల = సమస్తము; జ్ఞుడు = తెలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒక్కడు = అద్వితీయుడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; అజ్ఞాకృతిన్ = తెలివిలేనివానివలె; చెలికాండ్రన్ = స్నేహితులను; పెక్కండ్రన్ = అనేకమందిని; చీరు = పిలిచెడి; వానిన్ = వానిని; బహిర్ = వెలుపల; అంతర = లోపల; ఆది = మొదలు; అంత = చివర, తుద అనెడి; భావ = భావమునకుకూడ; శూన్యండు = లేనివాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; అంతంతన్ = అక్కడక్కడ; అడుగు = అడుగులు; చొప్పు = జాడను; అరయు = వెదకెడి; వానిన్ = అతనిని; గురు = మిక్కిలి; గభీరుండు = గాంభీర్యము కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; గురువులువాఱుచున్ = వేగముగా పరుగెడుతు; అట్టిట్టు = అటునిటు; పాతరలాడు = నటించెడి; వానిన్ = వానిని.

జాతి = జాతిభేదములు; రహితుడు = లేనివాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; చతుర = నేర్పుగల; గోప = యాదవ; అర్భక = పిల్లల; భావము = స్వభావము; ఎల్లన్ = అంతటిని; అచ్చుపడిన = ప్రతిరూపుగా పొందిన; మేటి = అధికుడైన; చెలువు = దేహసౌందర్యము కల; వానిన్ = వానిని; హస్త = చేతి యందు; శీత = చద్ది; అన్న = అన్నపు; కబళంబు = ముద్ద కలిగిన; వానిన్ = వానిని; కాంచెను = చూసెను; అపుడు = ఆ సమయము నందు; వాణిమగడు = బ్రహ్మదేవుడు.

భావము:

పిమ్మట, సృష్టికి మూలము లైన త్రిగుణాలకూ ఆధారమూ, ప్రభువూ అయినవాడు; తనకు తాను ఒక్కడే అయినా, లేగల కోసం చూస్తూ వెతుకుతున్నాడు కృష్ణుడు. సర్వం తెలిసినవాడు తాను ఒక్కడే అయి సత్యం తానే అయినవా డైనా, ఎందరో స్నేహితులు ఉన్నట్లు పిలుస్తూ ఉన్నాడు. బయట లోపల మొదలు తుద అనే భావాలేవీ లేనివా డైనా, అక్కడక్కడా దూడల జాడలు వెదుకుతూ ఉన్నాడు, ఎంతో లోతైనవాడైనా, పరుగులు తీస్తూ ఇటూ అటూ చూస్తూ అడుగులు వేస్తున్నాడు, అతనికి జాతి అనేది లేదు అయినా, నేర్పరి అయిన గోపబాలుని లక్షణాలన్నీ చక్కగా అచ్చుపోసినట్లు ఉన్న శరీరంతో అందంగా వెలుగొందుతూ ఉన్నాడు. చేతిలో చద్ది అన్నపు ముద్ద

పట్టుకుని ఉన్నాడు. ఇలా సర్వ లక్షణాలు మేళవించిన కృష్ణుని కేవలం వాక్కుకు మాత్రమే అధిపతియైన బ్రహ్మదేవుడు చూసాడు.

10.1-545-వ.

కని సంభ్రమించి విరించి రాయంచ డిగ్గనుటికి కనకదండ సుకుమారంబైన శరీరముతోడ నేలఁ జాగిలంబడి మణిగణ సుప్రకాశంబు లైన తన కిరీటశిఖరప్రదేశంబు లా కుమారుని పాదపద్మంబులు మోవ మ్రొక్కి తోరంబులగు నానందబాష్పజల పూరంబుల నతని యడుగులు గడిగి మఱియును.

టీకా:

కని = చూసి; సంభ్రమించి = హలపారుచెంది; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; రాయంచన్ = హంస వాహనమునుండి; డిగ్గనుటికి = దుమికి దిగి; కనక = బంగారపు; దండ = కడ్డీవలె మెరిసెడి; సుకుమారంబు = కోమలము; ఐన = అయినట్టి; శరీరము = దేహము; తోడన్ = తోటి; నేలన్ = భూమిపైన; సాగిలపడి = సాష్టాంగనమస్కారము చేసి; మణి = రత్నాలు; గణ = సమూహములచే; సు = మంచి; ప్రకాశంబులు = మెరిసిపోయెడివి; ఐన = అయిన; తన = అతని యొక్క; కిరీట = కిరీటముల; శిఖర = పైవైపుకొనల; ప్రదేశంబులు = భాగములు; ఆ = ఆ యొక్క; కుమారుని = బాలుని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మంబులు = పద్మములు; మోవన్ = తాకునట్లుగ; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; తోరంబులు = అధికములు; అగు = ఐన; ఆనంద = ఆనందమువలన కలిగిన; బాష్పజల = కన్నీటి; పూరంబులన్ = ప్రవాహములచే; అతని = అతని; అడుగులు = అడుగులను; కడిగి = కడిగి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

కృష్ణుడిని చూసి చూడగానే బ్రహ్మదేవుడు తత్తరపాటుతో హంసవాహనం నుండి దభాలున క్రిందికి దూకాడు. బంగారు శలాకు వలె రంగులీనుతూ ఉండి సుకుమారంగా ఉన్న తన శరీరంతో నేలపై సాగిలపడ్డాడు. ఎన్నోమణులతో వెలుగుతున్న తన కిరీటాలు కృష్ణుని పాదపద్మాలకు తాకేలాగ మ్రొక్కిడు. ఆనందబాష్పాలు ధారలుగా కారుతూ ఉండగా అతని పాదాలు కడిగాడు. ఆపైన...

10.1-546-క.

అడుగులపైఁ బడు లేచున్

బడుఁ గ్రమ్మఱు లేచు, నిట్లు భక్తిన్ మును దాఁ

బొడగనిన పెంపుఁ దలఁచుచు

దుడుకని మహిమాబ్ధి నజఁడు దుడు కడఁచె నృపా!

టీకా:

అడుగుల = పాదముల; పైన్ = మీద; పడున్ = వాలిపడును; లేచున్ = పైకిలేచును; పడున్ = వాలిపడును; క్రమ్మఱున్ = మరల; లేచున్ = పైకిలేచును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; భక్తిన్ = భక్తితో; మునున్ = ఇంతకుముందు; తాన్ = అతను; పొడగనిన = చూసినట్టి; పెంపున్ = అతిశయమును; తలచుచున్ = గుర్తుచేసుకొనుచు; దుడుకని = ఉధృతికలవాని (కృష్ణుని); మహిమ = ప్రభావము అనెడి; అబ్ధిన్ = సముద్రము నందు; అజఁడు = బ్రహ్మదేవుడు; దుడుకు = ఉధృతిని (తన); అడఁచెన్ = అణచివేసెను; నృపా = రాజా.

భావము:

పరవశత్వంతో బ్రహ్మదేవుడు కృష్ణుడి పాదాలపై అనేక సార్లు పడుతూ లేస్తూ ప్రణమిల్లాడు. భక్తిపరవశుడై ఇంతకు ముందు తాను చూసిన విశ్వరూపం తలచుకుని ఆ బాలుని మహిమ అనే మహాసముద్రంలో మునిగిపోయాడు.

10.1-547-వ.

అంత నల్లనల్లన లేచి నిలుచుండి నయనారవిందంబులు దెలిచి, గోవిందుని సందర్శించి చతుర్ముఖుండు ముఖంబులు వంచి కృతాంజలియై దిగ్గన డగ్గుత్తిక యిడుచు నేకచిత్తంబున జతుర్ముఖంబుల నిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; అల్లనల్లనన్ = మెల్లగా; లేచి = పైకిలేచి; నిలుచుండి = నిలబడి; నయన = కన్నులు అనెడి; అరవిందంబులున్ = పద్మములను; తెఱచి = తెరచుకొని; గోవిందునిన్ = శ్రీకృష్ణుని; సందర్శించి = చక్కగా చూసి; చతుర్ముఖుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - నాలుగు ముఖములవాడు, బ్రహ్మ}; ముఖంబులున్ = మోములను; వంచి = వాల్చి; కృత = చేయబడిన; అంజలి = ముడిచిన చేతులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; దిగ్గనన్ = తటాలున; డగ్గుతిక = గద్గదస్వరము; ఇడికొనుచు = పెట్టుకొని; ఏక = అచంచలమైన; చిత్తంబునన్ = మనసుతో; చతః = నాలుగు; ముఖంబులన్ = మోములతోను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించె = స్తోత్రములు చేసెను.

భావము:

తరువాత, బ్రహ్మదేవుడు నెమ్మదిగా లేచి నిలబడి కళ్ళు తెరచి గోవులను కాస్తున్న గోవిందుని దర్శనం చేసుకున్నాడు. తన ముఖాలు నాలుగూ వంచి చేతులు జోడించి డగ్గుత్తిక పడిన గొంతుతో ఏకాగ్రమైన మనస్సుతో నాలుగు నోరులారా ఇలా స్తుతించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బ్రహ్మ పూర్ణిజేయుట

10.1-548-నీ.

"శంపాలతికతోడి జలదంబు కైవడి-

మెఱుంగు టొల్లియతోడి మేనివానిఁ

కమనీయ మృదులాన్నకబళ వేత్ర విషాణ-

వేణుచిహ్నంబుల వైలయువాని

గుంజా వినిర్మిత కుండలంబులవాని-

శిఖిపింఛవేష్టిత శిరమువానిఁ

వనపుష్పమాలికావ్రాత కంఠమువాని-

నళినకోమల చరణములవానిఁ

గరుణ గడలుకొనిన కడగంటివాని గో

పాలబాలుభంగి బరగువాని

నగుమొగంబువాని ననుగన్నతండ్రిని

నిను భజింతు మ్రొక్కి నీరజాక్ష!

టీకా:

శంపా = మెరుపు; లతిక = తీగ; తోడి = తోకూడియున్న; జలదంబు = మేఘము; కైవడిన్ = వలె;
మెలుగు = మెరుస్తున్న; ఒల్లియ = పైబట్ట; తోడి = తోకూడుకొన్న; మేని = దేహముకల; వానిన్ =
వానిని; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; మృదుల = మృదువైన; అన్న = అన్నపు; కబళ = ముద్ద; వేత్ర =
బెత్తముకట్ట; విషాణ = కొమ్ము; వేణు = మురళి; చిహ్నంబులన్ = గురుతులుగా; వెలయు =
ప్రకాశించెడి; వానిన్ = అతనిని; కుంజా = ఏనుగు దంతంతో; వినిర్మిత = చక్కగాచేయబడిన;
కుండలంబుల = చెవికుండలములుకల; వానిన్ = అతనిని; శిఖి = నెమలి {శిఖి - తలపైన శిఖగలది,
నెమలి}; పింఛ = పింఛముచేత; వేష్టిత = చుట్టుకొనబడిన; శిరము = తల కలిగిన; వానిన్ = అతనిని;
వన = అడవి; పుష్ప = పూల; మాలికా = దండల; వ్రాత = సమూహములున్న; కంఠము =
మెడకలిగిన; వానిన్ = అతనిని; నళిన = పద్మములవంటి; కోమల = మృదువైన; చరణముల =
పాదములుకలిగిన; వానిన్ = వానిని; కరుణ = దయారసము; కడలుకొనిన = అతిశయించిన.
కడకంటి = కంటిచివరలు కలిగిన; వానిన్ = వానిని; గోపాలబాలు = గొల్లపిలవాని; భంగిన్ = వలె;
నగు = నవ్వుతున్న; మొగంబు = ముఖము కలిగిన; వానిన్ = వానిని; ననున్ = నన్ను; కన్న =
పుట్టించిన; తండ్రిని = తండ్రిని; నిన్నున్ = నిన్ను; భజింతు = సేవింతును; మ్రొక్కి = నమస్కరించి;
నీరజాక్ష = శ్రీకృష్ణ.

భావము:

“మెరుపుతీగతోకూడిన మేఘంవలె నీ శరీరం బంగారురంగు ఉత్తరీయంతో ప్రకాశిస్తున్నది. నీ
చేతిలో ఉన్న చలిది ముద్ద మృదువుగా ఎంతో అందంగా ఉంది. వెదురుకట్ట, కొమ్ముబూర, మురళి
మొదలైనవి అలంకారాలవలె కలిగి ప్రకాశిస్తున్నావు. ఏనుగు దంతంతో చక్కగా చేసిన నీ

కుండలాలు; నెమలి పింఛంతో చుట్టబడిన శిరస్సు; అడవిపూల మాలికతో అలంకరించబడిన నీ కంఠం; తామరపూవులా సున్నితమైన నీ పాదాలు ఎంతో అందంగా ఉన్నాయి. అదిగో కడగంటితో నన్ను చూస్తున్న నీ చూపులో కరుణ తొణికిసలాడుతోంది. నీ గోపాలబాల రూపాన్ని నేను స్తుతిస్తూ ఉంటే, నన్ను చూసి నవ్వుతున్న నీ మోము చాలా రమణీయంగా ఉంది. కమలదళాలవంటి కన్నులకల నీవు నన్ను కన్నతండ్రివని ఇప్పుడు గుర్తించాను. ఓ విష్ణుమూర్తి! నీకు మ్రొక్కి నిన్ను సేవించుకుంటున్నాను.

10.1-549-మ.

నను మన్నించి భవజ్ఞనంబులకు నానందంబు నిండించు నీ
తను రూపం బిదె నా మనంబున కచింత్యంబు బయ్యె; నీ యుల్లస
ద్దన విశ్వాకృతి నెవ్వఁ డోపు? నెఱుంగన్ కైవల్యమై యొప్పు నా
త్మ నివేద్యంబగు నీదు వైభవము చందంబు బెట్టిదో? యీశ్వరా!

టీకా:

ననున్ = నన్ను; మన్నించి = క్షమించి; భవత్ = నీ; జనంబులు = వారల; కున్ = కు; ఆనందంబున్ = సంతోషమును; నిండించు = పరిపూర్ణంగా జేయు; నీ = నీ యొక్క; తను = దేహము యొక్క;
 రూపంబు = స్వరూపము; ఇదె = ఇదిగో; నా = నా యొక్క; మనంబున్ = మనసున; కున్ = కు;
 అచింత్యంబు = విచారించ శక్యము కానిది; అయ్యెన్ = అయినది; నీ = నీ యొక్క; ఉల్లసత్ = ప్రకాశించునట్టి; ఘన = గొప్ప; విశ్వాకృతిన్ = విరాడ్రూపమును; ఎవ్వడు = ఎవరు మాత్రము; ఓపున్ = శక్తి కలవా డగును; ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుటకు; కైవల్యము = ముక్తి రూపు దాల్చినది; ఐ = అయ్యె;
 ఒప్పున్ = చక్కగా ఉండునది; ఆత్మ = పరమాత్మను; నివేద్యంబు = ఎరిగింపదగినది; అగు = ఐన;
 నీదు = నీ యొక్క; వైభవము = మహిమము యొక్క; చందంబు = విధము; ఎట్టిదో = ఎలాంటిదో;
 ఈశ్వరా = కృష్ణా {ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు}.

భావము:

పరమేశ్వరా! నన్ను అనుగ్రహించు. నీ వారికి అందరకీ ఆనందం నిండించే నీ ఈ చిన్నరూపమే నా మనస్సుకే ఊహించడానికి సాధ్యం కాలేదు. ఇక నీవు ఉల్లాసంతో ధరించిన మహావిశ్వరూపాన్ని

తెలుసుకోవడానికి సమర్థులెవరు? నాలో నేను గా నున్న నీకు మాత్రమే తెలియదగిన నీ వైభవ విశేషం ఎంతటిదో ఎవరికి మాత్రం తెలుస్తుంది?

10.1-550-క.

విజ్ఞాన విధము లెఱుగక

తద్దులు నీ వార్త చెప్పఁ దను వాఙ్మనముల్

యజ్ఞేశ! నీకు నిచ్చిన

యజ్ఞులు నినుఁబట్టి గెలుతు రజితుఁడవైనన్.

టీకా:

విజ్ఞాన = అనుభవ జన్య జ్ఞానము; విధముల్ = మార్గములను; ఎఱుగక = తెలియకపోయినను; తద్దులు = తత్వజ్ఞానము కలవారు; నీ = నీ యొక్క; వార్తన్ = వృత్తాంతమును; చెప్పన్ = బోధింపగా; తను = దేహమును; వాక్కు = మాటలను; మనముల్ = మనసులను; యజ్ఞేశ = శ్రీకృష్ణా {యజ్ఞేశుడు - యజ్ఞములకు కర్త, విష్ణువు}; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇచ్చిన = సమర్పించిన; అజ్ఞులున్ = మూఢులు కూడ; నినున్ = నిన్ను; పట్టి = కనుగొని; గెలుతురు = జయింతురు, పొందెదరు; అజితుడవు = జయింపరానివాడవు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

ఓ యజ్ఞరూపా! శ్రీహరీ! మహా పండితులు తాము వివరించ దలచిన నీ పరబ్రహ్మ తత్వాన్ని “అది (తత్)” అని వ్యవహరిస్తారు. వారు ఆత్మ జ్ఞానాన్ని తెలియ లేక, చెప్పడానికి ఈ పదాన్నే వాడుతూ ఉంటారు. అంతేతప్ప, ఎంతటి పండితుల కైనా నీవు జయింపరాని వాడవే. అయితే, ఏమీ తెలియని వాళ్ళు సైతం, త్రికరణములు అనే శరీరము వాక్కు మనస్సులతో సహా తమను తాము నీకు సమర్పించుకుని భక్తితో గట్టిగా నిన్ను పట్టుకుంటే, నిన్ను అందుకో గలుగుతారు.

10.1-551-క.

శ్రేయములుఁ గురియు భక్తిని

జేయక కేవలము బోధసిద్ధికిఁ దపమున్

జేయుట విఫలము; పొల్లున

నాయము జేకులునె తలఁప నధికం బైనన్.

టీకా:

శ్రేయములున్ = శుభములను; కురియు = సమృద్ధిగా ఇచ్చునట్టి; భక్తిని = పూజించుట; చేయక = చేయకుండగ; కేవలము = ఒక్క; బోధ = జ్ఞానము; సిద్ధి = పండుట; కిన్ = కుమాత్రమే; తపమున్ = తపస్సును; చేయుట = చేయుట; విఫలము = ఫలితము లేనిది; పొల్లునన్ = పొట్టునుండి, ఊకనుండి; ఆయము = వచ్చుబడి బియ్యము; చేకులునె = లభించునా, లభించదు; తలపన్ = తరచి చూసినచో; అధికంబు = ఎంత ఎక్కువ; ఐనన్ = ఉన్నప్పటికిని.

భావము:

భక్తి అనేది సర్వ శుభాలనూ వర్షిస్తుంది. అటువంటి భక్తిని వదలిపెట్టి కేవలం జ్ఞానంకోసం తపస్సు చేయడం వ్యర్థం. ఎంత ఎక్కువగా కూడపెట్టినా, ఊక (బియ్యంపైన ఉండే పొట్టు) వల్ల ఏమి ఆదాయం లభిస్తుంది? ఎంత ఊకదంపుడు చేసినా ఏమి ఫలితం దక్కుతుంది?

10.1-552-క.

నిజముగ నిన్నెఱుగఁగ మును

నిజవాంఛలు నిన్ను జేర్చి నీ కథ వినుచున్

నిజకర్మలబ్ధ భక్తిన్

సుజనులు నీ మొదలిటెంకి జొచ్చి రథిశా!

టీకా:

నిజముగన్ = వాస్తవమునకు; నిన్నున్ = నీ తత్వమును; ఎఱుగఁగన్ = తెలిసికొనుటకు; మునున్ = ముందుగా; నిజ = తమ; వాంఛలున్ = కోరిక లందు; నిన్నున్ = నిన్ను; చేర్చి = పెట్టుకొని; నీ = నీ యొక్క; కథ = వృత్తాంతము; వినుచున్ = శ్రద్ధగా వినుచు; నిజ = తము; కర్మ = చేసిన కర్మలవలన; లబ్ధ = లభించిన; భక్తిన్ = భక్తితో; సుజనులు = సత్పురుషులు; నీమొదలిటెంకి = పరమపదమును

{నీ మొదలి టెంకి - నీ (భగవంతుని యొక్క) మొదలి (మూల) టెంకి (నివాసము), వైకుంఠము, పరమపదము}; చొచ్చిరి = ప్రవేశించిరి; అధీశ = ప్రభూ.

భావము:

ప్రభూ! విష్ణుమూర్తి! నిన్ను తెలుసుకోవడం కోసం ముందుగా తమ కోరికలన్నీ నీ యందు సమర్పించి, నీ కథలు వింటూ ఉండాలి. అప్పుడు తాము చేసిన సత్ కర్మలకు ఫలితంగా భక్తి అనేది లభిస్తుంది. ఇలా లభించిన భక్తితో సజ్జనులు మాత్రమే నీ మూలస్థానం అయిన పరమపదాన్ని చేరతారు.

10.1-553-నీ.

విక్రియాశూన్యమై విషయత్వమును లేని-

దగుచు నాత్మాకారమై తనర్చు

నంతఃకరణ మొక్క యధిక సాక్షాత్కార-

విజ్ఞానమునఁ బట్టి వేఱొరులకుఁ

నెఱుఁగంగ రానిదై యేపారి యుండుటఁ-

జేసి నీ నిర్గుణ శ్రీవిభూతి

బహిరంగవీధులఁ బాఱక దిరములై-

యమలంబు లగు నింద్రియములచేత

10.1-553.1-ఆ.

నెట్టకేలకైన నెఱుఁగంగ నగుగాని

గుణవిలాసి వగుచుఁ గ్రొమరుమిగులు

నీగుణవ్రజంబు నేర రా దెఱుఁగంగ

నొక్క మితము లేక యుంట నీశ!

టీకా:

విక్రియా = వికారములు (షడ్విధ) (షడ్విధ వికారములు - 1పుట్టుట 2పెరుగుట 3ముదియుట
4చిక్కుట 5చచ్చుట 6గర్భనరకస్థితి); శూన్యము = సంపూర్తిగా లేనిది; ఐ = అయ్యి;
విషయత్వములేనిది = ఇంద్రియాతీతము (విషయత్వములేనిది - విషయత్వము
(ఇంద్రియార్థములైన 1శబ్ద 2స్పర్శ 3రూప 4రస 5గంధ లక్షణములేవియును) లేనిది,
ఇంద్రియములకందనిది); అగుచున్ = జెతూ; ఆత్మ = పరబ్రహ్మ; ఆకారము = స్వరూపము; ఐ =
అయ్యి; తనర్చు = ఒప్పునట్టి; అంతఃకరణము = అంతరంగము నందు; ఒక్క = అఖండాకారమైన;
అధిక = సర్వోత్కృష్టమైన; సాక్షాత్కార = అపరోక్షమైన; విజ్ఞానమునన్ = అనుభవైకజ్ఞానమును; పట్టి
= అవలంబించి; వేటొరులకు = మిగిలినవారి కెవరికిని; ఎఱుంగరానిది = తెలిసికొన శక్యము
కానిది; ఐ = అయ్యి; ఏపారి = అతిశయించి; ఉండుటన్ = ఉండుట; చేసి = వలన; నీ = నీ యొక్క;
నిర్గుణ = గుణత్రయరహితమైన (నిర్గుణము - శాంత ఘోర మూఢ వృత్తులు కలగిన సత్వ
రజస్తమో గుణత్రయ రహితము); శ్రీ = సంపద; విభూతి = మహాత్మ్యము; బహిరంగవీధులన్ =
బాహ్యప్రదేశములందు (బహిరంగవీధులు - అంతర బాహ్య శబ్ద దృశ్యాది విషయ పంచక
మార్గములు, బాహ్యప్రదేశములు); పాఱక = వ్యాపింపక; తిరములు = స్థిరముగా నుండునవి; ఐ =
అయ్యి; అమలంబులు = నిర్మలంబులు (అమలంబులు - నిర్మలములు, రాగద్వేషాదులు లేనివి);
అగు = ఐన; ఇంద్రియముల = ఇంద్రియముల; చేత = వలన; ఎట్టకేలకున్ = అతికష్టముచేతనైనను;
ఎఱుగంగన్ = తెలిసికొనుట; అగున్ = సాధ్యము; కాని = కాని.
గుణ = సగుణ (సగుణవిలాసి - గుణత్రయముయొక్క విలాసముచే, సత్వగుణమువలన సకల
దేవతల రూపములను రజోగుణముచేత సకల భూలోకజీవులను తమోగుణముచేత భౌతిక
రూపములైన భూమి పర్వతములు శిలలు మున్నగునవి ధరించినవాడు); విలాసివి =
మెలగెడివాడవు; అగుచున్ = అగుచు; కొమరుమిగులు = అందగించునట్టి; నీ = నీ యొక్క; గుణ =
సర్వగుణముల (గుణవ్రజము - సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వపాలకత్వ సర్వస్తప్తత్వ సర్వసంహారకత్వ
సర్వభోక్తృత్వాది గుణముల సముదాయము); వ్రజంబున్ = సమూహమును; నేరరాదు =
శక్యముకాదు; ఎఱుగంగ = తెలిసికొనుటకు; ఒక్క = ఏదో ఒక; మితము = పరిమితి అన్నది; లేకన్ =
లేకుండగ; ఉంటన్ = ఉండుటచేత; ఈశ = కృష్ణా (ఈశుడు - సర్వ నియామకుడు, విష్ణువు).

భావము:

ఓ పరమేశా! కృష్ణా! నీ నిర్గుణ వైభవంలో ఏ మార్పులూ ఉండవు కనుక తెలియడానికి ఏమీ ఉండదు. పైగా తన కన్నా వేరే తనకు వెలుపల ఏమీ ఉండదు. దానినే తత్ లేదా ఆత్మ అంటాము. అది అన్నింటి లోపల అంతర్యామియైన ప్రయోజనంగా ఉంటుంది. అది ఇంద్రియాలకీ, ఎదుట కనిపించడానికి అవకాశం లేదు. ఎందుకంటే, అంతకు ముందున్న విజ్ఞానం అనే అలవాటు ఉన్నప్పుడే ఇంద్రియాలు తెలుసుకోగలవు కదా. అది తనకు తప్ప ఇంకొకళ్ళకు తెలియదు. ఎందుకనగా, దానికి అదే కాని ఇతరము ఏదీ ఉండదు. అది ఎప్పుడూ వెలుపల కనిపించేది కాదు. కనుక ఇంద్రియాలను లోపలికి త్రిప్పితే తనకు తాను అనిపిస్తుంది. ఇలా తిప్పలుపడి ఎలాగో అలాగ నీ నిర్గుణ తత్వాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. అదే కష్టం అనుకుంటారు కానీ, నిజానికి నీ సగుణరూపం తెలుసుకోవడమే అసాధ్యం. నీవు ప్రదర్శించే గుణాలు ఎవరికీ అంతుపట్టవు. నీవు గుణాలతో కూడి మాత్రమే గోచరిస్తూ ఉంటావు. మరి (గుణాతీతుడవైన) నీ గుణాలకు పరిమితి అన్నదే లేదు కనుక, నీ యొక్క కనిపించే రూపాలను తెలుసుకోవడమే అసాధ్యం.

10.1-554-క.

తారా తుషార శీకర

భూరజములకైన లెక్క బుధు లిడుదురు; భూ

భారావతీర్ణకరుఁ డగు

నీరమ్యగుణాలి నెన్న నేర రగణ్యా!

టీకా:

తారా = నక్షత్రముల; తుషార = మంచు; శీకర = తుంపరల; భూరజముల = ధూళికణముల; కైనన్ = అయినప్పటికీ; లెక్క = లెక్కించి వివరములను; బుధులు = పండితులు; ఇడుదురు = ఇచ్చెదరు; భూ = భూమండలము మీది; భార = భారమును; అవతీర్ణకరుడవు = తగ్గించెడివాడవు; అగు = ఐన; నీ = నీ యొక్క; రమ్య = చక్కటి; గుణ = గుణముల; ఆలీన్ = సమూహమును; ఎన్నన్ = గణించుట; నేరరు = చేయలేరు ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములు (8) - 1ప్రత్యక్షము 2అనుమానము 3ఉపమానము 4శాబ్దము 5అర్థాపత్తి 6అనుపలబ్ధి 7సంభవము 8ఐతిహ్యము. వీనిలో మొదటి 4 తార్కికులమతము

6వేదాంతులమతము 8పౌరాణికుల మతము ప్రకారము ఎంచబడును; అగణ్యా = శ్రీకృష్ణా
{అగణ్యుడు - ప్రత్యక్షాది అష్ట ప్రమాణములచేతను ప్రమాణింప (గణింప) శక్యము కానివాడు,
విష్ణువు}.

భావము:

ఓ గణనాతీతా! శ్రీకృష్ణా! ఆకాశంలో మెరిసే తారలను, మంచు తుంపరలను, భూమి మీది ధూళి
కణాలను అయినా లెక్కించడం సాధ్యం కావచ్చు. కాని భూభారాన్ని తగ్గించడానికి అవతరించిన
నీ మనోహరమైన గుణాలను ఎంతటి పండితులూ లెక్కపెట్టలేరు. నీవు అన్ని లెక్కలకూ
పైనున్నవాడవు కదా.

10.1-555-శా.

ఏవేళం గృపఁ జూచు నెన్నఁడు హరిన్ వీక్షింతు నం చాఢ్యుడై
నీవెంటంబడి తొంటి కర్మచయమున్ నిర్మూలముం జేయుచున్
నీవాఁడై తను వాఙ్మనోగతుల నిన్ సేవించు విన్నాణి పో
కైవల్యాధిపలక్ష్మీ నుద్ధవడిఁ దాఁ కైకొన్నవాఁ డీశ్వరా!

టీకా:

ఏ = ఏ; వేళన్ = సమయ మందు; కృపన్ = కరుణాదృష్టితో; చూచున్ = చూచునో (నన్ను); ఎన్నడు =
ఎప్పుడు; హరిన్ = నారాయణుని; వీక్షింతున్ = దర్శించెదనో; అంచున్ = అనుచు; ఆఢ్యుడు =
అధికాసక్తి గలవాడు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ యందు; వెంటంబడి = లగ్నమై (వెంటంబడి - వెంబడించి,
చతుర్దశేంద్రియ వ్యాపారములను నీ యందె చేర్చి); తొంటి = మునుపటి; కర్మ = ప్రారబ్ధకర్మముల
{ప్రారబ్ధ కర్మములు - ఆగామి సంచిత కర్మములు}; చయమున్ = సముదాయమును; నిర్మూలమున్
= మొదలంట చెరచుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; నీ = నీ దయకు పాత్రుడైన; వాడు = వాడు; ఐ =
అయ్యి; తనువాఙ్మనోగతుల = మనోవాక్యాయ కర్మములను; నిన్ = నిన్ను; సేవించు = కొలిచెడి;
విన్నాణిపో = విజ్ఞానియే; కైవల్య = పరమపదమునకు; అధిప = నాథుని సంబంధమైన; లక్ష్మీన్ =
సంపదను (మోక్ష); ఉద్ధవడిన్ = అతిశీఘ్రముగా; తాన్ = అతను; కైకొన్నవాడు = పొందినవాడు;
ఈశ్వరా = సర్వాంతర్యామి అయిన భగవంతుడా.

భావము:

సర్వేశ్వరా! శ్రీకృష్ణా! నన్ను ఏనాటికి దయతో చూస్తాడో ఎప్పుడు నేను శ్రీహరిని చూడగలుగుతానో అనే ఆర్తితో ఉన్నవాడు నిజమైన సంపన్నుడు. అట్టి నీ భక్తుడు నీ వెంటపడాలి. ఆ మార్గంలో ప్రయాణం సాగిస్తూ తన పూర్వకర్మల మొత్తాన్ని మొదలంటా తొలగించుకొని, నీ వాడు కావాలి. మనస్సుతోను, వాక్కుతోను, చేష్టలతోను నిన్నే సేవించాలి. అతడు నిజమైన నేర్పరి. అటువంటి నేర్పరికి గాని మోక్షలక్ష్మిని పూర్తిగా అందుకోవడం సాధ్యం కాదు.

10.1-556-ఉ.

మాయలు గల్గువారలను **మాయలఁ** బెట్టెడి ప్రోడ నిన్ను నా
మాయఁ గలంచి నీ మహిమ **మానముఁ** జూచెద నంచు నేరమిం
జేయఁగఁ బూనితిం; గరుణ **చేయుము**; కావుము; యోగిరాజ వా
గేయ! దవాగ్నిఁ దజ్జనిత **కీలము** గెల్చి వెలుంగ నేర్చునే.

టీకా:

మాయలున్ = కపట వ్యాపారములు; కల్లు = కలిగిన; వారలను = వారిని; మాయలన్ = మాయలలో; పెట్టెడి = చిక్కించునట్టి; ప్రోడ = నేర్పరి; నిన్నున్ = నిన్ను; నా = నా యొక్క; మాయన్ = మాయచేత; కలంచి = కలవరపెట్టి; నీ = నీ యొక్క; మహిమన్ = ప్రభావము; మానము = కొలదిని; చూచెదన్ = పరీక్షించెదను; అంచున్ = అనుచు; నేరమిన్ = తెలియకపోవుటచేత; చేయగాన్ = చేయవలె నని; పూనితిన్ = ప్రయత్నించితిని; కరుణచేయుము = దయచూడుము; కావుము = కాపాడుము; యోగి = యోగులలో; రాజ = శ్రేష్ఠుల; వాక్ = వాక్కులచేత; గేయ = కీర్తింపబడువాడ; దవాగ్నిన్ = కార్చిచ్చును; తత్ = దానిలో; జనిత = పుట్టిన; కీలము = మంట; గెల్చి = జయించి, మీరి; వెలుంగన్ = ప్రకాశించ; నేర్చునే = చేయగలదా.

భావము:

ఓ గడసరివాడా! కృష్ణమూర్తి! యోగీశ్వరులు అందరిచేతా వాక్కుల తోను పాటలతోను స్తుతింపబడుతూ ఉండేవాడా! దావాగ్ని నుండి పుట్టిన ఒక అగ్నిజ్వాల, ఆ దావాగ్నినే మించి

ప్రకాశించడం ఎలా సాధ్యం అవుతుంది? నీవు ఎంతటి మాయలు కల వారిని అయినా మాయలో పడవేస్తుంటావు. అటువంటి నిన్ను నా మాయతో ఇబ్బందిపెట్టి నీ మాయ ఎంతటిదో చూద్దాం అనుకున్నాను. చేత కాదని తెలియక చేయడానికి సాహసించాను. నా యందు దయ చూపి రక్షించు.

10.1-557-^{సీ}.

సర్వేశ! నే రజోజ్జనితుండ; మూఢుండఁ-

బ్రభుడ నేనని వెట్టి ప్రల్లదమున

గర్వించినాడను; గర్వాంధకారాంధ-

నయనుండ గృపజాడు ననుఁ; బ్రధాన

మహదహంకృతి నభో మరుదగ్ని జల భూమి-

పరివేష్టితాండకుంభంబులోన

నేడు జేనల మేన నెనయు నే వెక్కడఁ-

నీ దృగ్విధాండంబు లేరి కైన

10.1-557.1-తే.

సంఖ్య జేయంగ రానివి; సంతతంబు

నోలిఁ బరమాణవుల భంగి నొడలి రోమ

వివరముల యందు వర్తించు విపులభాతి

నెనయుచున్న నీ వెక్కడ? నెంతకెంత?

టీకా:

సర్వేశా = శ్రీకృష్ణా (సర్వేశుడు - సర్వమునకు నియామకుడు, విష్ణువు); నీ = నీకు సంబంధించిన;
రజస్ = రజోగుణముచేత; జనితుండన్ = పుట్టినవాడను; మూఢుండన్ = ఏమీ తెలియనివాడను;
ప్రభుడన్ = అధికారము కలవాడను; నేన్ = నేనే; అని = అనుకొని; వెట్టి = పిచ్చి; ప్రల్లదమునన్ =
పౌరుషముచేత; గర్వించినాడను = గర్వము పొందితిని; గర్వ = గర్వము యనెడి; అంధకార =
చీకటిచేత; అంధ = కనిపించని; నయనుండన్ = కళ్ళు కలవాడిని; కృపన్ = దయతో; చూడు =

అనుగ్రహింపుము; ననున్ = నన్ను; ప్రధాన = అవ్యక్తము; మహత్ = మహత్తత్వము; అహంకృతి = అహంకారము; నభో = ఆకాశము; మరుత్ = వాయువు; అగ్ని = నిప్పు; జల = నీరు; భూమి = భూమి చేతను; పరివేష్టిత = పూర్తిగా ఆవరింపబడిన (పై అష్టావరణములచేతను); అండకుంభంబు = బ్రహ్మాండభాండము నందు (అండకుంభము - బ్రహ్మాండములు కల కుండ, బ్రహ్మాండభాండము); ఏడు = ఏడు (7) (ఏడుజానలమేను - దేహి (ఏ మనిషి అయినా) తన జానతో ఏడుజానల పొడుగు ఉండును అన్నది ఒక సామూద్రికశాస్త్ర ప్రమాణము.); జేనల = జేనల కొలది గల (జేన, జాన - బాగా సాచిన బొటకనవేలు చిటికినవేలుల చివర్ల మధ్య దూరము, (సుమారు 10 అంగుళములుండును)); మేనన్ = దేహమునందు; ఎనయు = కూడి యుండువాడను; నేను = నేను; ఎక్కడ = ఎక్కడ; ఈ = ఈ యొక్క; దృక్ విధ = కనబడెడి; అండంబులు = బ్రహ్మాండాలు, విశ్వాలు; ఏరి = ఎవరి; కైనన్ = కి అయినప్పటికి.

సంఖ్యచేయంగన్ = లెక్కించుట; రానివి = శక్యముకానివి; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; ఓలీన్ = వరుసగా; పరమాణువుల = సూక్ష్మాతిసూక్ష్మకణముల (పరమాణువు - కిటికీలోంచి పడెడి సూర్య కిరణమునందు కనబడెడి రేణువునంద ఆరవ భాగము అణువు. ఇది కంటికి కనబడదు. అట్టి దానిలో ఆరవ భాగము పరమాణువు అనెదరు.); భంగిన్ = వలె; ఒడలి = ఒంటిమీది; రోమ = వెంట్రుకల; వివరముల = మూలరంధ్రముల; అందున్ = లో; వర్తించు = ఉండునట్టి; విపుల = విస్తారమైన; భాతిన్ = విధముగా; ఎనయుచున్న = అతిశయించునట్టి; నీవు = నీవు; ఎక్కడ = ఎక్కడ; ఎంతకెంత = పోల్చలేనంతతేడా ఉంది.

భావము:

సర్వేశ్వరా! కృష్ణా! నేను రజోగుణము నుండి జనించిన వాడను. కనుక మోహం చెంది ఉన్నాను. నేనే ప్రభువును అనుకుని వెట్టి అహంకారంతో గర్వించాను. గర్వం అనే చీకటితో నా కన్నులు చీకట్లు క్రమాయి. ప్రధాన పురుషుడు అతని చుట్టూ మహత్తు అహంకారము ఆకాశము వాయువు అగ్ని జలము భూమి ఇలా ఒకదాని చుట్టూ మరియొకటి ఆవరించి యున్న బ్రహ్మాండంలో ఏడుజానల పొడవున్న నేనెంతవాడను? ఎవరికీ లెక్కించనలవి కానన్నిఇలాంటి బ్రహ్మాండాలు కల బ్రహ్మాండ భాండాలు ఎన్నింటినో నిత్యమూ ఒకదానివెంట ఒకటిగా నీ శరీరంలోని రోమకూపాలలో పరమాణువులుగా ధరిస్తూ ఉన్న నీవెక్కడ? నేనెక్కడ? ఎక్కడి కెక్కడికి పోలిక?

10.1-558-త.

కడుపులోపల నున్న పాపడు కాలం దన్నినం గిన్నతో
నడువ బోలునె క్రాగి తల్లికి? నాథ! సన్నము దొడ్డునై
యడగి కారణ కార్యరూపమునైన యీ సకలంబు నీ
కడుపులోనిదె గాదె? పాపడం గాక నే మఱి యెవ్వడన్?

టీకా:

కడుపు = గర్భము; లోపలన్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పాపడు = శిశువు; కాలన్ = కాలితో; తన్నినన్
= తన్నినప్పటికిని; కిన్న = కోపముతో; తోన్ = తోటి; అడువబోలునే = అణచివేయవచ్చా; క్రాగి =
మండిపడి; తల్లి = మాతృమూర్తి; కిన్ = కి; నాథ = ప్రభువా; సన్నము = చిన్నది; దొడ్డు = పెద్దది; ఐ =
అనబడుతు; అడగి = ఒకదానికొకటి అణగి; కారణకార్యరూపము = కార్యకారణ సంబంధమే
{కార్యకారణ సంబంధము - సృష్టిలో కార్యము కారణములకు అవినాభావ (విడదీయరాని)
సంబంధము కలదు అన్నది ప్రమాణము}; రూపమున్ = స్వరూపముగా గలది; ఐన = అయినట్టి;
ఈ = ఈ; సకలంబున్ = సమస్తము; నీ = నీ; కడుపు = గర్భము, అంతర్భాగము; లోనిదె = లోపలిదే;
గాదె = కదా; పాపడన్ = శిశువును (గర్భంలోని); కాక = కాకపోతే; నేన్ = నేను; మఱి = ఇక; ఎవ్వడన్
= ఎవరిని.

భావము:

ఓ కృష్ణ ప్రభూ! కడుపులో ఉన్న పాపడు కాలితో తన్ని బాధపెట్టినా తల్లి కోపగించి కొట్టదు కదా.
సూక్ష్మము, స్థూలము, అయి కారణరూపము కార్యరూపము అయిన ఈసృష్టి సమస్తం నీ
కడుపులోనిదే కదా. మరి నేను నీ పాపడనుకాక మరెవ్వడను?

10.1-559-క.

భూమి లయ జలధినిద్రిత

నారాయణనాభికమలనాళమున నజం

డా॒ర॒య॒ఁ బుట్టె ననుట నిజ

మో॒! రాజీవాక్ష! పుట్టె నో॒టు తలంపన్.

టీకా:

భూరిలయ = విస్తారమైనలయ, విలయ; జలధిన్ = సముద్రము నందు {జలధి - జలము నిధి, కడలి}; నిద్రిత = నిద్రించెడి; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి యొక్క {నారాయణుడు - నారములు (నీరు, జీవులు) యందు నివసించువాడు, విష్ణువు}; నాభి = బొడ్డు; కమల = తమ్మి; నాళమునన్ = కాడ యందు; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు - పుట్టుకలేనివాడు, బ్రహ్మ}; ఆరయన్ = చక్కగా; పుట్టెను = జనించెను; అనుట = అని లోకులు చెప్పుట; నిజము = సత్యమే; ఓ = ఓ; రాజీవాక్ష = శ్రీకృష్ణా {రాజీవాక్షుడు - రాజీవము (పద్మము) లవంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; పుట్టెనోటు = ఓటమి కూడ పుట్టింది ; తలంపన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

మహాపుత్రయ సమయంలో ఆ సముద్ర జలాల నడుమ నిద్రిస్తూ ఉన్న నారాయణుని బొడ్డుతామర నుండి బ్రహ్మదేవుడు పుట్టాడు అనే మాట సత్యం. ఆలోచిస్తే, నేను పుట్టినప్పుడే నాతోపాటే నా ఓటమి కూడా పుట్టిందేమో అనిపిస్తోంది..

10.1-560-నీ.

నళినాక్ష! నీ వాది నారాయణుండవు-

జలము నారము జీవచయము నార

మందు నీవుంట నీ యందవి యుంటను-

నారాయణుండను నామ మయ్యె

సకల భూతములకు సాక్షి వధీశుండ-

వభి నిద్రించు నారాయణుండవు

నీమూర్తి యిది నీకు నిజమూర్తి యనరాదు-

నళిననాళము త్రోవ నడచి మున్ను

కడగి నూతేండ్లు వెదికి నేఁ గాననయితి

నేకదేశస్థుడవు గా వనేక రుచివి

జగములోనుండు; నీలోన జగములుండు

నరుదు; నీ మాయ నెట్లైన నగుచు నుండు.

టీకా:

నళినాక్ష = శ్రీకృష్ణా (నళినాక్షుడు - నళినము (కమలము)ల వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు),

విష్ణువు); నీవు = నీవు; ఆది = ప్రపంచాదియైన (ప్రపంచము - 1పంచభూతములు

2పంచజ్ఞానేంద్రియములు 3పంచకర్మేంద్రియములు 4పంచతన్మాత్రలు 5పంచవాయువులు అనెడి

పంచ పంచకప్రవర్తకము); నారాయణుండవు = నారాయణుడవు; జలము = జలము; నారము =

నారము అనబడును; జీవ = సకలజీవుల; చయము = జాలము; నారము = నారము అనబడును;

అందు = వానిలో; నీవు = నీవు; ఉంటన్ = ఉండుటచేత; నీ = నీ; అందున్ = లోపల; అవి = అవి;

ఉంటను = ఉండుటచేత; నారాయణుడవు = నారాయణుడు (నారాయణుడు - శ్లో. ఆపోనారా ఇతి

ప్రోక్తాః ఆపోవైనరసూనవః ఆయనంతస్యతాః ప్రోక్తాః తేన నారాయణ స్మృతః - విష్ణుపురాణ

ప్రమాణము); అను = అనెడి; నామము = పేరు; అయ్యెన్ = కలిగినది; సకల = సమస్తమైన;

భూతములకు = జీవులకు; సాక్షివు = అతీతముగా నుండి చూచువాడవు; అధీశుండవు =

అధిపతివి; అభీన్ = సముద్రము నందు; నిద్రించు = నిద్రపోయెడి; నారాయణుడ = నారాయణుడవు;

నీ = నీ; మూర్తి = స్వరూపము; ఇది = ఇది (గోపాలరూపము); నీకు = నీకు; నిజమూర్తి =

స్వస్వరూపము; అనరాదు = అనితలపరాదు; నళిన = పద్మము; నాళము = కాడరంధ్రపు; త్రోవన్ =

దారిలో; నడచి = వెళ్ళి; మున్ను = పూర్వము.

కడగి = పూని ప్రయత్నించి; నూలు = వంద (100); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; వెదికితిన్ =

అన్వేషించితిని; నేన్ = నేను; కాననైతి = చూడలేకపోతిని; ఏక = ఒకే; దేశస్థుడవు =

తావుననుండెడివాడవు; కావు = కావు; అనేక = బహువిధముల; రుచివి = ప్రకాశించెడివాడవు;

జగము = విశ్వము; లోన్ = అంతటను; ఉండు = ఉంటావు; నీ = నీ; లోనన్ = లోపల; జగములు =

లోకములన్నియు; ఉండున్ = ఉండును; అరుదు = అద్భుతమైనది; నీ = నీ యొక్క; మాయ =

ప్రభావము, మహిమ; ఎట్లు = ఏవిధముగను; అయినన్ = అయినప్పటికీ; అగుచున్ = జరుగుతునే;
ఉండు = ఉండును.

భావము:

తామరరేకులవంటి కన్నుల కలవాడా! కృష్ణా! నీవు త్రిమూర్తులకూ మూలమైన
ఆదినారాయణుడవు. జలములు, జీవరాసులు నారములు అని పిలవబడతాయి. నారములలో
నీవు ఉండడం చేత, నీ యందు అవి ఉండడంచేతా నీకు నారాయణుడు అనే పేరు మేము
పెట్టుకున్నాం. భూతములు జీవరాసులు సర్వం వస్తూ పోతూ ఉంటే, నీవు సాక్షిగా ఉంటావు. నీవు
వాటికి అన్నింటికీ అధిష్టానమైన ఈశ్వరుడవు. సముద్రంలో నిద్రించే నారాయణా అదే నీ నిజమైన
రూపం అనడానికి వీలులేదు. నేను పూర్వం తామరతూడు లోపల పయనిస్తూ నూరేండ్లు వెదకినా
నీ అసలు రూపం ఏమిటో చూడలేకపోయాను కదా. నీవు ఒకచోట ఉంటావు అనడానికి
వీలులేదు. నీవు ఎన్నో రూపాలు కాంతులు కలవాడవు. సృష్టిలో నీవు ఉంటావు నీ లోపల సృష్టి
ఉంటుంది. నీ మాయాప్రభావంతో ఏ విధంగా నైనా ఉండగలవు.

10.1-561-మ.

వినుమో; యీశ్వర! వెల్పులన్ వెలుగు నీ **వి**శ్వంబు నీ మాయ గా
కనిజంబైన యశోద యెట్లుగనియెం? **క**న్నార నీ కుక్షిలోఁ
కనెఁ బోఁ గ్రమ్మఱు గాంచెనే? భవదపాం**క**శ్రీఁ బ్రపంచంబు చ
కన్ లోనా; వెలి యాను; లోను వెలియుం **క**దేఁ దదన్యం బగున్;

టీకా:

వినుము = వినుము; ఓ = ఓ; ఈశ్వర = కృష్ణా; వెల్పులన్ = బయట, నీకంటే అన్యముగ; వెలుగు =
ప్రకాశించెడి; ఈ = ఈ; విశ్వంబు = భువనములు; నీ = నీ యొక్క; మాయ = మాయయే; కాక = అలా
కాకుండ; నిజంబు = సత్యమైనది; ఐన = అయినచో; యశోద = యశోదాదేవి; ఎట్లు = ఏ విధముగా;
కనియెన్ = చూచెను; కన్నారన్ = కళ్ళారా; నీ = నీ; కుక్షి = కడుపు; లోన్ = అందు; కనెబో = చూసింది
అనుకో; క్రమ్మఱున్ = మరల; కాంచెనే = చూసినది కదా; భవత్ = నీ యొక్క; అపాంగ =
కడకంటిచూపు యొక్క; శ్రీ = ప్రకాశముచేత; ప్రపంచంబు = లోకములన్నియు; చక్కనన్ = ఒప్పుగా;

లోన్ = లోపలున్నవి; ఔన్ = అగును; వెలియు = బయటనున్నవి; ఔన్ = అగును; లోను = లోపలనున్నవి; వెలియున్ = బయటనున్నవికూడా; కాదా = లేదా; తత్ = వాటికి (లోని బయటికి); అన్యంబు = భిన్నమైనవి; అగున్ = అగును.

భావము:

ఓ శ్రీకృష్ణ ప్రభూ! వెలుపల కనిపిస్తున్న ఈ విశ్వం అంతా నీ మాయకాక నిజమే అయినట్లయితే, యశోద కనులారా నీ కడుపులో ఈ విశ్వాన్ని ఎలా చూడగలిగింది? చూసిందే అనుకో, మళ్ళీ ఏనాడైనా చూడగలిగిందా? నీ కడగంటిచూపుతో ఈ ప్రపంచమంతా నీ లోపలది అవుతుంది; నీ బయటది అవుతుంది; లోపల వెలుపల కాకపోతే మూడవది అవుతుంది; లోపలా వెలుపలా కూడా అవుతుంది.

10.1-562-మ.

ఒకడై యుంటివి; బాలవత్సములలో నొప్పారి తీ వంతటన్
సకలోపాసితులౌ చతుర్భుజులునై సంప్రీతి నేఁ గొల్వఁగాఁ
ప్రకటశ్రీ గలవాడ వైతి; వటుపై బ్రహ్మాండముల్ జూపి యొ
ల్లక యిట్లోక్కడవైతి; నీ వివిధ లీలత్వంబుఁ గంటిం గదే?

టీకా:

ఒక్కడు = అన్యరహితుడవు; ఐ = అయ్యి; ఉంటివి = ఉన్నావు; బాల = పిల్లలు; వత్సములు = దూడల;
లోన్ = అందు; ఒప్పారితి = చక్కగా ఉండి; ఈవు = నీవు; అంతటన్ = సర్వత్ర; సకల = సర్వ
ప్రాణులచేత; ఉపాసితులు = సేవించునవి; ఔ = అయిన; చతుర్భుజులున్ = నాలుగు చేతులు
కలవాడను; ఐ = అయ్యి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి ఇష్టముతో; నేన్ = నేను; కొల్వగాన్ =
సేవించుచుండగా; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; శ్రీ = సంపద; కల = కలిగిన; వాడవు = వాడివి; ఐతివి =
అయినావు; అటపై = పిమ్మట; బ్రహ్మాండముల్ = విశ్వగోళములు; చూపి = జనింపజేసి,
ప్రకటితముజేసి; ఒల్లక = అంగీకరించక; ఇట్లు = ఇలా; ఒక్కడవు = ఒంటరివి; ఐతి = అయిపోతివి; నీ =
నీ యొక్క; వివిధ = బహుళత్వము యొక్క; లీలత్వంబున్ = క్రీడను; కంటిన్ = చూసితిని; కదే = కదా.

భావము:

మొదట నీవు ఒక్కడవే ఉన్నావు; తరువాత గోపబాలురలో లేగలలో వెలుగొందేవు; ఆ తరువాత అందరిచేత నమస్కారాలు అందుకుంటున్న చతుర్భుజులైన విష్ణువుల రూపాలలో కనిపించి నన్ను ఆనందపరచి నీ వైభవాన్ని చక్కగా ప్రదర్శించావు; ఆ తరువాత బ్రహ్మాండాలన్నీ చూపించావు; తరువాత అది కాదని మళ్ళీ ఇప్పుడు ఇలా ఒక్కడివిగా కనిపిస్తున్నావు; ఆహా! ఏమి నా భాగ్యం? ఇన్నాళ్ళకు ఇన్నిరకాల నీ లీలలు చూసాను.

10.1-563-క.

ఎఱిగిన వారికిఁ దోతువు

నెఱిగ బ్రకృతింజేరి జగము నిర్మింపఁగ నా

తెఱంగున రక్షింపఁగ నీ

తెఱంగున బ్రహరింప రుద్రు తెఱంగున నీశా!

టీకా:

ఎఱిగినవారి = బ్రహ్మజ్ఞానుల; కిన్ = కు; తోతువు = భావములో కనబడెదవు; నెఱిన్ = క్రమముగా; ప్రకృతిన్ = మాయతో; చేరి = కూడుకొని; జగమున్ = జగత్తును; నిర్మింపగాన్ = సృష్టించుటకు; నా = నా; తెఱంగునన్ = విధముగను; రక్షింపన్ = పాలించుటకు; నీ = నీ (విష్ణుని); తెఱంగునన్ = విధముగను; ప్రహరింపన్ = సంహరించుటకు; రుద్రు = పరమ శివుని; తెఱంగునన్ = విధముగను; ఈశ = భగవంతుడా {ఈశుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు}.

భావము:

శ్రీకృష్ణ ప్రభూ! నీవు ప్రకృతితోకూడి జగత్తును నిర్మిస్తూ ఉండి నేను గానూ; రక్షిస్తూ ఉండి నీవు గానూ; లయం చేస్తూ ఉండి రుద్రుని గానూ జ్ఞానులకు నీవే తెలుస్తూ ఉంటావు.

10.1-564-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా...

10.1-565-క.

జలచర మృగ భూసుర నర

కులముల జన్మించి తీవు కుజనులఁ జెఱుపన్

చెలిమిని సుజనుల మనుపను

దలపోయఁగ రాదు నీ విధంబు లనంతా!

టీకా:

జలచర = మత్స్యకూర్మాది; మృగ = నరసింహాది; భూసుర = పరశురామాది; నర = రామాది;

కులములన్ = వంశములలో; జన్మించితి = అవతరించితివి; ఈవు = నీవు; కుజనులన్ = దుష్టులను;

చెఱుపన్ = సంహరించెడి; చెలిమిన్ = సుహృదముతో; సుజనులన్ = మంచివారిని; మనుపనున్ =

కాపాడెడి; తలపోయగన్ = ఉహింప; రాదు = శక్యముకాదు; నీ = నీ యొక్క; విధంబులున్ =

వర్తనవిధములను; అనంతా = కృష్ణా {అనంతుడు - అంతములేని (కాల ప్రదేశ భావముల

పరిమితులకు మీరిన) వాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ అనంత కృష్ణా! నీవలనే నీ మార్గాలు కూడా అంతం లేనివి. నీవు దుర్మార్గులను శిక్షించడానికీ,

సజ్జనులను ప్రేమతో రక్షించడానికీ జలచరములుగా, మృగములుగా, బ్రాహ్మణులుగా, సాధారణ

మానవులుగా ఎన్నో అవతారాలు ఎత్తావు. నీ మార్గాలు ఈవిధంగా ఉంటాయని ఊహించడం

అసాధ్యం కదా.

మబ్బుగొలిపి యోగమాయ నిద్రించిన

యో! పరాత్మభూమ! యోగిరాజ!

యే తెఱంగు లెన్ని యెంత యెచ్చోట నీ

హేల లెవ్వఁ డెఱుఁగు నీశ్వరేశ!

టీకా:

మబ్బు = అజ్ఞానావరణలో (లోకమును); కొలిపి = కప్పి; యోగ = అవ్యక్తనామ {యోగమాయ - అవినాభావముగా భగవంతుని యందు వెలిగెడి అవ్యక్త నామక ప్రకృతి; మాయన్ = ప్రకృతి యందు; నిద్రించిన = సుషుప్తిలో ఉండెడి; ఓ = ఓయీ; పరాత్మభూమ = కృష్ణా {పరాత్మభూమ - పరబ్రహ్మము తానే ఐన వాడు, విష్ణువు}; యోగిరాజ = కృష్ణా {యోగిరాజ - పరమయోగులలో శ్రేష్ఠుడు, విష్ణువు}; ఏ = ఏ; తెఱంగులు = పద్ధతులు, విధానములు; ఎన్ని = ఎన్నిఎన్ని; ఎంత = ఎంతవరకు; ఎచ్చోట = ఏఏ చోటులందు; నీ = నీ యొక్క; హేలలు = లీలలు (కలుగునని); ఎవ్వడు = ఎవరు మాత్రము; ఎఱుగున్ = తెలియగలరు; ఈశ్వరేశ = కృష్ణా {ఈశ్వరేశ - ఈశ్వరుల (సృష్టి స్థితి లయ తిరోధాన అనుగ్రహములను నియమించెడి బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివాదుల)కు ఈశ (నియామకుడా), విష్ణువు, భగవంతుడు}.

భావము:

ఓ పరమాత్మా! మహాయోగీశ్వరేశ్వరా! శ్రీకృష్ణా! నీ కన్న ఇతరులుగా జీవిస్తున్న జీవులందరూ “ఎవరికివారు “నేను” అని మిగిలినవారిని “వారు” అని అనుకుంటున్నారు. వారందరిలో ఉన్న “నేను” నివాసంగా “నీవు” ఉన్నావు. దానిని దర్శించడానికి సాధన చేసేవారే యోగులు. వారి యోగంగా వారిలో వెలుగుతూ ఉన్నదీ నీవే మిగిలినవారు ఈ నీ యందు మరుపు కలిగి ఉంటారు. “తాము ఉన్నామనే తెలివి” మైకంగా కప్పుతుంది. ఈ మైకాన్నికలిగించి నీవు లోపల ఉంటే వారికి నీవు నిద్రిస్తున్నట్లు ఉంటావు. అలాంటి యోగనిద్రలో ఉన్న నీ లీలలు ఎవరికి తెలుస్తాయి? ఎప్పుడు తెలుస్తాయి? ఎక్కడ తెలుస్తాయి?

అది గాన నిజరూప మనరాదు; కలవంటి-

దై బహువిధదుఃఖమై విహీన

సంజ్ఞానమై యున్న జగము సత్సుఖబోధ-

తనుడవై తుదిలేక తనరు నీదు

మాయచేఁ బుట్టుచు మనుచు లే కుండుచు-

నున్న చందంబున ముండుచుండు;

నొకఁడ; వాత్సుఁడ; వితరోపాధి శూన్యుండ-

వాద్యుండ; వమృతుండ; వక్షరుండ;

10.1-567.1-ఆ.

వద్యయుండవును; స్వయంజ్యోతి; వాపూర్ణుఁ

డవు; పురాణపురుషుడవు; నితాంత

సౌఖ్యనిధివి; నిత్యసత్యమూర్తివి; నిరం

జనుండ వీవు; తలఁపఁ జనునె నిన్ను. ?

టీకా:

అదిగాక = అంతేకాకుండ; నిజరూపము = అసలుస్వరూపము(నీది); అనరాదు = అనుట యుక్తము కాదు; కల = స్వప్నము, అసత్యము; వంటిది = లాంటిది; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేక; విధ = రకముల; దుఃఖము = దుఃఖములు కలది; ఐ = అయ్యి; విహీన = పూర్తిగాలేని; సంజ్ఞానము = సరి యగు జ్ఞానము కలది; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉండునట్టి; జగమున్ = లోకమును; సత్ = సత్యము {సత్యము - సర్వకాలసర్వావస్థలందు వికారములు లేనిది, సత్తు; సుఖ = నిరతిశయానందము; బోధ = జ్ఞానము {బోధ - పరమాత్మ స్వస్వరూపమై తెలిసి యుండుట, జ్ఞానము}; తనుడవు = దేహముగా కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; తుదిలేక = అనంతమవు యై {తుదిలేక - ఆది (సృష్టి) స్థితి అంతము(లయము)లు లేకుండ, అనంతమై}; తనరు = వర్తించెడి; నీదు = నీ యొక్క; మాయ = నీ యందలి ప్రకృతి; చేన్ = వలన; పుట్టుచున్ = జనించుచు; మనుచున్ = వృద్ధిపొందుతు; లేకుండుచున్ = నశించుచు, లయించుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చందంబునన్ = విధముగ; ఉండుచుండు = తోచుచుండును; ఒకడవు = ఒంటరివి {ఒకడవు - సజాతీయ విజాతీయ స్వ గత బేధశూన్యుడవు, విష్ణువు};

ఆత్మడవు = ఆత్మగా నుండువాడవు {ఆత్మ - అతతితత్తద్వస్తురూపేణ వ్యాప్నోతీత్యాత్మా
 ఆతసాతత్యగమనే (వ్యుత్పత్తి), సర్వ వస్తు నామ రూపములతో మరియు అందు అంతట నిండి
 యున్నట్టిది}; ఇతర = స్వేతర, తనకుభిన్నమైన; ఉపాధి = ఉపాధిత్రయము {ఉపాధిత్రయము - స్థూల
 సూక్ష్మ కారణోపాధులు}; శూన్యండవు = లేనివాడవు; ఆద్యండవు = ఆది(మూల)కారణుడవు
 {ఆద్యుడ - విశ్వ సృష్టి స్థితి లయములకు మూలకారణుడు, విష్ణువు}; అమృతుండవు =
 ముక్తిప్రదాతవు {అమృతుడు - మోక్షమును యిచ్చుట ద్వారా జననమరణ చక్రమునుండి విముక్తి
 కలిగించువాడు, విష్ణువు}; అక్షరుండవు = శాశ్వతుడవు {అక్షరుడు - శ్లో. క్షరస్సర్వాణిభూతాని
 కూటస్థోక్షర ఉచ్యతే (గీత), సర్వ భూతముల నాశము పిమ్మటను యుండువాడు అక్షరుడు,
 విష్ణువు}; అద్వయుండవును = రెండవవస్తువులేనివాడవు {అద్వయుడు - శ్రు.
 ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ, ఒక్కడై ఉండి తను తప్పించి రెండవ వస్తువు (స్వేతరము) లేనివాడు
 పరబ్రహ్మ అనబడును, విష్ణువు};
 స్వయంజ్యోతివి = స్వయంప్రకాశకుడవు {స్వయంజ్యోతి - తన వెలుగుచేతనే ప్రకాశించువాడు,
 విష్ణువు}; ఆపూర్ణుడవు = అఖండస్వరూపుడవు {ఆపూర్ణుడు - అంతట నిండియుండు వాడు,
 అఖండ స్వరూపుడు, విష్ణువు}; పురాణపురుషుడవు = ఆదిపురుషుడవు {పురాణపురుషుడు -
 సృష్టికి ఆది (ముందు)నుండి ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; నితాంతసౌఖ్యనిధివి = నిత్యసౌఖ్యప్రదాతవు
 {నితాంతసౌఖ్యనిధి - నితాంత (క్షీణములేని) సౌఖ్య (ఆనందమునకు) నిధివి (స్థానమైనవాడు),
 విష్ణువు}; నిత్యసత్యమూర్తివి = శాశ్వతమైనసత్యస్వరూపుడవు {నిత్యసత్యమూర్తివి - నిత్య
 (శాశ్వతమైన) సత్య (సత్యమే) మూర్తి (తన స్వరూపైనవాడు), విష్ణువు}; నిరంజనుడవు =
 పరిశుద్ధుడవు {నిరంజనుడు - మచ్చలేనివాడు, పరిశుద్ధుడు}; ఈవు = నీవు; తలపన్ =
 ఇట్టివాడవనిఊహించుటకు; చనునె = సాధ్యపడునా, కాదు; నిన్ను = నిన్ను.

భావము:

కనుక ఇది నీ అసలు స్వరూపం అని అనటానికి లేదు. ఈ జగత్తు అంతా కల వంటిది, ఎన్నో
 రకాల దుఃఖాలు కలది "సత్య జ్ఞానం" నష్టపోవడంలో మునిగి ఉంది. అటువంటి జగత్తు అంతా నీ
 మాయ చేత పుట్టుతూ, ఉంటూ, లేకుండా పోతూ ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. నీవు మాత్రం సత్తు,
 నిరతిశయానంద రూపుడవు. ఆది, అంతమూ అంటూ లేనివాడవు; నీవు అనితరుడవు,
 స్వేతరుడవు కనుక ఒక్కడివే; ఆత్మ స్వరూపుడవు; నీవు మరో శరీరం అక్కరలేని వాడవు; నీవే

అంతటికీ మూలమైన వాడవు; అంతము లేని వాడవు; తరిగిపోవడం అంటూ ఉండని వాడవు;
 నీకు సాటి రెండవవాడు లేడు; నీ యంత నీవు వెలుగుతూ ఉన్నావు; మొదటినుండి సర్వమూ నీ
 లోనే ఉన్నవాడవు; ప్రాచీనులలో కెల్లా ప్రాచీనతముడవు అయిన మొట్టమొదటి పురుషుడవు నీవే;
 నిరంతరమైన సంపూర్ణమైన సుఖమునకు నిధి యైన వాడవు నీవు; సమస్త సృష్టికీ నిత్యమూ
 ఆధారమైన సత్యము నీవే; పోడశకళాపూర్ణ స్వరూపుడవు నీవు. ఇటువంటి నిన్ను ఉత్తి భౌతిక
 మనస్సుతో భావించాలంటే సాధ్యమా?

10.1-568-వ.

దేవా! యిట్టి నీవు జీవాత్మ స్వరూపకుడవు, సకలాత్మలకు నాత్మయైన పరమాత్మ స్వరూపకుడవు
 నని యెవ్వ రెఱుంగుదురు, వారు గదా గురు వనియెడు దినకరునివలనఁ బ్రాప్తంబైన
 యుపనిషదర్థజ్ఞానం బను సునేత్రంబునంజేసి సంసార మిథ్యాసాగరంబుఁ దరించిన చందంబున
 నుండుదురు; రజ్జవందు రజ్జవని యెఱింగెడి యెఱుక లేకుండ, న య్యెఱుంగమి నది
 సర్పరూపంబయి తోచిన పిదప నెఱింగిన వారివలన రజ్జవు రజ్జవని యెఱుంగుచుండ,
 సర్పరూపంబు లేకుండు కైవడి, నాత్మ యప్పరమాత్మ యని యెవ్వ రెఱుంగరు వారి
 కయ్యెఱుంగమివలన సకల ప్రపంచంబు గలిగి తోచు; నాత్మ యప్పరమాత్మ యని
 యెవ్వరెఱుంగుదురు, వారి కయ్యెఱుకవలనఁ బ్రపంచంబు లేకుండు నజ్ఞాన సంభావిత
 నామకంబులైన సంసార బంధ మోక్షంబులు, జ్ఞాన విజ్ఞానంబులలోనివి గావు; కావునఁ
 గమలమిత్రున కహోరాత్రంబులు లేని తెఱంగునఁ, బరిపూర్ణ జ్ఞానమూర్తి యగు నాత్మ యందు
 నజ్ఞానంబులేమిని బంధంబును సుజ్ఞానంబు లేమిని మోక్షంబు లే; వాత్మవయిన నిన్ను
 దేహాదికంబని తలంచెయు, దేహాదికంబు నిన్నుఁగాఁ దలంచెయు, నాత్మ వెలినుండు నంచు
 మూఢులు మూఢత్వంబున వెదకుచుందురు; వారి మూఢత్వంబుఁ జెప్పనేల? బుద్ధిమంతులయి
 పరతత్వంబు గాని జడంబును నిషేధించుచున్న సత్పురుషులు తమ తమ శరీరంబుల యంద
 నిన్నరయుచుండు రదిగావున.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా (దేవుడు - వ్యు. దీవ్యతి ఇతి దేవః, భూత భవిష్యద్వర్తమాన కాలములందు
 వెలుగుచుండువాడు, విష్ణువు); ఇట్టి = ఇటువంటి; నీవు = నీవు; జీవాత్మస్వరూపకుడవు =

క్షేత్రజ్ఞుడవు {జీవాత్మస్వరూపకుడు - సకల జీవులలోన ఉండెడి ఆత్మయే తన రూపైన వాడు, శ్లో.
ప్రకృతింపురుషంచైవక్షేత్రం క్షేత్రమేవచ, ఇందంశరీరం కౌంతేయ క్షేత్రమిత్యభిధీయతే, ఏతద్ద్యో వేత్తి తం
ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతితద్విదః, క్షేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత (భగవద్గీత), అర్జునా
క్షేత్రమనగా ప్రకృతి ప్రకృతి అనగా దేహము దానిని తెలియువాడు క్షేత్రజ్ఞుడు ఆ క్షేత్రజ్ఞుడను నేనని
తెలియుము, విష్ణువు); సకల = సమస్తమైన; ఆత్మల = జీవాత్మల {జీవాత్మ - జీవులలో నుండెడి జీవి
(ఆత్మ)); కున్ = కి; ఆత్మ = శరీరివి; ఐన = అయినట్టి; పరమాత్మ = పరమాత్మ; స్వరూపకుడవు =
తనరూపమైనవాడవు; అని = అని; ఎవ్వరు = ఎవరైతే; ఎరుంగుదురు = తెలియుదురో; వారు = వారే;
కదా = కదా; గురువు = గురువు {గురువు - శ్లో. గుశబ్ధస్త్యంధకారస్య ద్రుశబ్ధస్తన్నివర్తకః, అంధకార
నివృత్తి త్వాద్గురు రిత్యభిధీయతే, అజ్ఞానాంధకార నివారకుడైన కారణాచార్యుడు); అనియెడి =
అనెడి; దినకరుని = సూర్యుని {దినకరుడు - దినమును కలిగించు వాడు, సూర్యుడు); వలన =
వలన; ప్రాప్తంబు = లభించినది; ఐన = అయినట్టి; ఉపనిషత్ = వేదాంత; అర్థ = సారపు; జ్ఞానంబు =
అపరోక్ష జ్ఞానము; అను = అనెడి; సు = మంచి; నేత్రంబునన్ = కన్నుల; చేసి = వలన; సంసార =
సంసారమనెడి {సంసారము - శరీరేంద్రియాదులు నేననుట సంసారము}; మిథ్యా = అన్యత;
సాగరంబున్ = సముద్రమును; తరించిన = దాటిన; చందంబునన్ = విధమున; ఉండుదురు =
ఉండెదరు; రజ్జువు = తాడు; అందు = ఎడల; రజ్జువు = తాడు; అని = అని; ఎఱింగెడి = తెలుసుకొనెడి;
ఎఱుక = జ్ఞానము; లేకుండన్ = లేక; ఆ = ఆ యొక్క; ఎఱుంగమిన్ = అజ్ఞానముచేత; అది = అది;
సర్ప = పాము; రూపంబు = రూపము; అయి = కలిగి; తోచినన్ = కనపడిన; పిదపన్ = ఆ తరువాత;
ఎఱింగినవారి = తెలిసినవారి; వలన = వలన; రజ్జువు = తాడు; రజ్జువు = తాడే; అని = అని;
ఎఱుంగుచుండన్ = తెలుస్తుండగా; సర్ప = పాము; రూపంబు = రూపము; లేకుండు = ఉండని;
కైవడిన్ = విధముగనే; ఆత్మ = జీవుడు; ఆ = ఆ; పరమాత్మ = పరబ్రహ్మము {పరమాత్మ -
సర్వోత్కృష్టమైన ఆత్మ, సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మము}; అని = అని; ఎవ్వరు = ఎవరైతే; ఎఱుంగరు =
తెలియరో; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఆ = అట్టి; ఎఱుంగమి = అజ్ఞానము; చేత = వలన; సకల =
సమస్తమైన; ప్రపంచంబు = లోకములు; కలిగి = ఉన్నట్లు; తోచున్ = కలబడును; ఆత్మ = జీవుడే; ఆ =
ఆ; పరమాత్మ = పరబ్రహ్మము; అని = అని; ఎవ్వరు = ఎవరైతే; ఎఱుంగుదురు = తెలిసినవారో; వారి
= వారల; కిన్ = కు; ఆ = ఆ; ఎఱుక = జ్ఞానము; వలన = వలన; ప్రపంచంబు = ప్రపంచము;
లేకుండున్ = అసత్తు అని తెలియును; అజ్ఞాన = తన్నుతానెరుగపోవుటచేత; సంభావిత = కలిగినవి;
నామకంబులు = అనెడి పేరుగలవి; ఐన = అయినట్టి; సంసార = సంసారముతో; బంధ =

బంధములు; మోక్షంబులు = విడుదలలు; జ్ఞాన = వేదాంతాధ్యాయజన్యజ్ఞానము; విజ్ఞానంబులు =
 అనుభవజన్యజ్ఞానములకు; లోనివి = చెందినవి; కావు = కావు; కావునన్ = అందుచేత;
 కమలమిత్రున్ = సూర్యుని క్రమల మిత్రుడు - పద్మము లకు కావలసినవాడు, సూర్యుడు; కున్ = కి;
 అహోరాత్రంబులు = రాత్రింబగళ్ళనెడితేడా; లేని = లేకపోయిన; తెఱంగునన్ = విధముగనే;
 పరిపూర్ణ = సంపూర్ణమైన; జ్ఞాన = తను తనేననెడి జ్ఞానమే; మూర్తి = స్వస్వరూపమైనది; అగు =
 ఐన; ఆత్మ = ఆత్మ; అందున్ = ఎడల; అజ్ఞానంబు = అజ్ఞానము; లేమిని = లేకపోవుటచేత;
 బంధంబును = బంధములు; సుజ్ఞానంబు = ఎరుక; లేమిని = లేకపోవుటచేత; మోక్షంబున్ =
 విడుదలగుటలు; లేవు = ఉండవు; ఆత్మవు = పరబ్రహ్మమవు; అయిన = ఐనట్టి; నిన్ను = నిన్ను; దేహ
 = శరీరము; ఆదికంబు = మొదలగునవి; అని = అని; తలంచెయు = ఎంచుకొనినను; దేహ =
 శరీరము; ఆదికంబు = మొదలగునవి; నిన్ను = నీవే; కాన్ = అయినట్లుగా; తలంచెయున్ = భావించి;
 ఆత్మ = ఆత్మ; వెలిన్ = వేరేగా; ఉండున్ = ఉండును; అంచున్ = అనుచు; మూఢులు =
 తెలివిలేనివారు; మూఢత్వంబునన్ = మూర్ఖముగా; వెదుకుచుందురు = శోధించుచుంటారు; వారి =
 వారల యొక్క; మూఢత్వంబున్ = తెలివితక్కువను; చెప్పనేల = తలచుట ఎందుకు; బుద్ధిమంతులు
 = ఆత్మజ్ఞానము కలవారు; అయి = ఐ; పరతత్వంబు = పరబ్రహ్మము; కాని = కానట్టి; జడంబును =
 చైతన్యముకానిదానిని; నిషేధించుచున్న = వదలివేయుచున్న; సత్పురుషులు = విజ్ఞానులు;
 తమతమ = వారి యొక్క మాత్రమే; శరీరంబుల = దేహములు; అందే = లోనే; నిన్ను = నిన్ను;
 అరయుచుందురు = చూచుచుందురు; అదిగావున = అందుచేత.

భావము:

ఓ దేవా! శ్రీకృష్ణా! ఇట్టి నీవు జీవాత్మస్వరూపుడ వని; ఆత్మలు అన్నింటికీ ఆత్మ యైన పరమాత్మ
 స్వరూపుడ వని గ్రహించ గలిగినవారు, గురువు అనే సూర్యుని వలన ఉపనిషత్తుల జ్ఞానం అనే
 కన్నును పొందినవారు. అటువంటివారు సంసార మనే ఈ మాయాసముద్రాన్ని దాటినట్లు
 కనిపిస్తారు. అది త్రాడే అను జ్ఞానం లేనప్పుడు, దానిని చూస్తే అది పాములా కనిపిస్తుంది. తరువాత
 తెలిసినవారి వలన అది త్రాడే అని తెలుసుకున్న తర్వాత ఇంక పాము అనే రూపం ఉండదు.
 అలాగే తనలో నున్న ఆత్మయే పరమాత్మ అని తెలియని వారికి, ఈ ప్రపంచ మంతా ఉన్నట్లుగా
 కనిపిస్తుంది. తరువాత తాను ఆత్మ అని ఆత్మయే పరమాత్మ అని తెలిసిన తరువాత వారికి
 "అజ్ఞానం కారణంగా ఈ ప్రపంచమంతా తనకు కనిపించినదే తప్ప నిజంగా అక్కడ ఏమీ లే"దని

తెలుస్తుంది. సంసారబంధము అనేది అజ్ఞానం వలన పుట్టినది. మోక్షం అనేది కూడా అజ్ఞానం వలననే పుట్టినదే. ఈ బంధ మోక్షాలు జ్ఞాన విజ్ఞానాల లోనికి చేరవు. సూర్యుని చుట్టూ భూమి పరిభ్రమణం వలన మనకు రాత్రింబవళ్ళు ఉన్నాయి గానీ సూర్యునికి రాత్రి పగలు లేవు అలాగే సంపూర్ణు డైన, జ్ఞాన స్వరూపు డైన ఆత్మకు అజ్ఞానం లేనందువలన బంధ మోక్షాలు ఉండవు. ఆత్మ వైన నిన్ను శరీర మని శరీరాదులు నీ వని భావించేవారు శరీరానికి బయట ఎక్కడో ఆత్మ ఉంటుంది అనుకునేవారు మూఢులు. అంటే మోహం చెందిన వారు. ఆ మోహంలోనే పడి ఆత్మ కోసం వెతుకులాడుతూ ఉంటారు. వారి మూఢత్వం ఇంత అని చెప్పడ మెందుకు. జడపదార్థంలో కూడా పరమాత్మనే దర్శనం చేసేవారు బుద్ధిమంతు లైన సత్పురుషులు. వారు తమ శరీరాల లోనే నిన్ను చూడగలుగుతారు. అందుచేత...

10.1-569-శా.

దేవా! నీ చరణప్రసాదకణల**భిం** గాక లేకున్న నొం

డేవెంటం జను నీ మహామహిమ నూ**హిం**పంగ నెవ్వారికిన్?

నీవారై చనువారిలో నొకడనై **నిన్** గొల్చు భాగ్యంబు నా

కీవే యిప్పటి జన్మమం దయిన నొం**డెం**దైన నో! యీశ్వరా!

టీకా:

దేవా = కృష్ణా {దేవా - స్వయంప్రకాశకుడు, విష్ణువు}; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదముల; ప్రసాద = అనుగ్రహము యొక్క; కణ = రేణువైన; లభిన్ = దొరకుటచేత; కాక = తప్పించి; లేకున్న = లేకపోతే; ఒండేవెంటన్ = మరింకేవిధముగనైన; చనున్ = వీలగునా, కాదు; నీ = నీ యొక్క; మహా = గొప్ప; మహిమన్ = మహత్త్వమును; ఊహింపగన్ = ఊహించుటకైనను; ఎవ్వారికిన్ = ఎవరికైనను; నీ = నీకు; వారు = చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; చను = వర్తించెడి; వారి = వారలలో; లోన్ = అందు; ఒకడను = ఒకానొకడను; ఐ = అయ్యి; నిన్ = నిన్ను; కొల్చు = సేవించెడి; భాగ్యంబున్ = అదృష్టమును; నా = నా; కున్ = కు; ఈవే = ఇమ్ము; ఇప్పటి = ప్రస్తుత; జన్మము = పుట్టుక; అందున్ = లోన; అయినన్ = అయినప్పటికి; ఒండు = మరొకటి (జన్మము); ఎందు = దేనిలో; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఓ = ఓ; ఈశ్వరా = శ్రీకృష్ణా {ఈశ్వరుడు - సర్వ కర్త, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ శ్రీకృష్ణ ప్రభూ! నీ మహోన్నత మహిమను ఊహించా లంటే నీ పాద ధూళికణ ప్రాప్తి వలన మాత్రమే సాధ్యం తప్ప మరి ఎవరికి సాధ్యం కాదు. నీవారుగా జీవించ గల ధన్యులలో నేను ఒకడిగా ఉండి నిన్ను సేవించుకునే భాగ్యాన్ని నాకు ప్రసాదించు. ఈ జన్మలో కాకపోతే మరో జన్మలో నైనా సరే ఆ మహాభాగ్యం నాకు ప్రసాదించు.

10.1-570-త.

క్రతుశతంబునఁ బూర్ణకుక్షివి; కాని నీ విటు క్రేపులున్

సుతులునై చనుబాలు ద్రావుచుఁ జొక్కి యాడుచుఁ గౌతుక

స్థితఁ జరింపఁగఁ దల్లులై విలసిల్లు గోవుల గోపికా

సతుల ధన్యత లెట్లు చెప్పగఁ జాలువాడఁ గృపానిధీ!

టీకా:

క్రతు = యజ్ఞములు; శతంబునన్ = నూటివలనను (100); పూర్ణకుక్షివి = నిండిన కడుపు గలవాడవు (పూర్ణకుక్షివి - నిండిన కడుపు కల వాడవు, తృప్తుడవు); కాని = కానట్టి; నీవు = నీవు; ఇటు = ఈ విధముగ; క్రేపులున్ = దూడలుగ; సుతులున్ = బాలురుగ; ఐ = అయ్యి; చనుబాలు = స్తన్యము; ద్రావుచున్ = తాగుచు; చొక్కి = సోలి, మైమరచి; ఆడుచున్ = క్రీడించుచు; కౌతుక = కుతూహలము కలిగిన; స్థితన్ = విధముగ; చరింపన్ = మెలగుచుండగ; తల్లులు = తల్లిపాత్రలు పోషించుచు; ఐ = ఉండి; విలసిల్లు = ప్రకాశించెడి; గోవుల = ఆవుల యొక్క; గోపికా = యాదవ; సతుల = ఇల్లాళ్ళ యొక్క; ధన్యతన్ = కృతార్థత్వములు; ఎట్లు = ఏ విధముగా; చెప్పగజాలు = స్తుతించగలిగిన; వాడన్ = వాడిని; కృపానిధీ = దయాసాగరా.

భావము:

ఓ కృపానిధీ! కృష్ణా! నీవు యజ్ఞపురుషుడవు; వందల కొద్దీ యజ్ఞాలు నీ కడుపులో దాగి ఉన్నాయి; అయినా నీవు ఈ విధంగా లేగలుగా, గోపాలురుగా రూపాలు ధరించి ఉన్నావు; గోవుల వద్ద గోపికల వద్ద నీవు పాలు త్రాగి పరవశిస్తూ, ఆటలుఆడుతూ, ఎంతో ఉత్సాహంతో సంచరిస్తున్నావు;

నీకు తల్లులు కాగలిగిన ఆ గోవులు గోపికలు ఎంత పుణ్యం చేసుకున్నారో ఎలా చెప్పగలను; నీవు కరుణామయుడవు కనుకనే ఆ గోవులు గోపికలు అంత ధన్యత్వాన్ని అందుకోగలిగారు.

10.1-571-క.

పరిపూర్ణంబుఁ బురాణముఁ

పరమానందంబునైన బ్రహ్మమె చెలికాఁ

డరు దరుదు నందఘోష

స్థిరజనముల భాగ్యరేఖ చింతింపంగన్

టీకా:

పరిపూర్ణంబున్ = అంతట నిండి ఉన్నది; పురాణంబున్ = సృష్ట్యాదినుండి ఉన్నది;

పరమానందంబున్ = నిరతిశయ సుఖ రూపము; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మమె = పరబ్రహ్మమే

స్వయముగా; చెలికాడు = స్నేహితుడు; అరుదరుదు = అత్యద్భుతము; నంద = నందుని యొక్క;

ఘోష = ప్రేపల్లెలో; స్థిర = నివసించెడి; జనములు = వారి యొక్క; భాగ్యరేఖ = అదృష్టము;

చింతింపగన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

అంతా తన యందు ధరించినది; అన్నిటికి మొదటిది; పరమానంద స్వరూపము అయిన

పరబ్రహ్మమే; ఈ నందగోకులం లోని జనులకు చెలికాడు అయినా డట; ఆహా! ఇది ఎంత

అపురూప మైన విషయం. వీరి భాగ్యరేఖ ఎంత అద్భుత మైనదో ఊహించడం కూడా విధాత నైన నాకే సాధ్యం కావడం లేదు.

10.1-572-సీ.

ఏకదశేంద్రియాద్దీశులు చంద్రాదు-

లేను ఫాలాక్షుండు నిట్లు గూడఁ

బదుమువ్వరము నెడపడక యింద్రియ పాత్ర-

ముల నీ పదాంభోజముల మరంద

అమృతంబుగాఁ ద్రావి యమర నేకైకేంద్రి-

యాభిమా నులుమయు నతి కృతార్థ

భావుల మైతిమి; పరగ సర్వేంద్రియ-

వ్యాప్తులు నీ మీద వాల్చి తిరుగు

10.1-572.1-తే.

గోప గోపికాజనముల గురు విశిష్ట

భాగ్య సంపదఁ దలపోసి ప్రస్తుతింప

నలవిగా దెవ్వరికి నైన నంబుజాక్ష!

భక్తవత్సల! సర్వేశ! పరమపురుష!

టీకా:

ఏకాదశేంద్రియ = ఏకదశేంద్రియములకు {ఏకదశేంద్రియములు - జ్ఞానేంద్రియములు (5)

కర్మేంద్రియములు (5) మరియు మనస్సు మొత్తం (11)); అధీశులు = అధిదేవతలు; చంద్ర = చంద్రుడు

{చంద్రాదులు - 1చంద్రుడు మనసునకు, 2దిక్కులు చెవికి, 3గాలి చర్మమునకు, 4సూర్యుడు కంటికి,

5వరుణుడు నాలుకకు, 6అశ్వినులు ముక్కునకు, 7అగ్ని వాక్కునకు, 8దేవేంద్రుడు హస్తమునకు,

9విష్ణువు పాదమునకు, 10వృత్తువు గుదమునకు, 11ప్రజాపతి గుహ్యమునకు అధిదేవతలు};

ఆదులు = మున్నగువారు; ఏనున్ = బ్రహ్మదేవుడనునేను {బ్రహ్మ - బుద్ధిేంద్రియమునకు అధిదేవత};

ఫాలాక్షుండును = పరమశివుడు {శివుడు - అహంకారేంద్రియమునకు అధిదేవత}; ఇట్లు = ఇలా;

కూడన్ = కలుపుకొనినచో; పదమువృరము = పదముగ్గురము (13); ఎడపడక = ఎడతెగక;

ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు అనెడి; పాత్రములన్ = పాత్రల యందు; నీ = నీ యొక్క; పద =

పాదములు అనెడి; అంభోజముల = పద్మము లందలి; మరంద = మకరందము అనెడి;

అమృతంబున్ = అమృతమును (దుఃఖరహితస్థితి); కాన్ = ఐనట్లు; త్రావి = తాగి (స్వీకరించి);

అమరన్ = ఒప్పియుండి; ఏకైక = ఒకే; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; అభిమానులము =

అభిమానించువారము; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; అతి = మిక్కిలి; కృతార్థ = ధన్యమైన; భావులము

= కలిగినవారము; ఐతిమి = అయినాము; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగా; సర్వ = ఎల్ల; ఇంద్రియ =

ఇంద్రియముల యొక్క; వ్యాప్తులున్ = వర్తనలను; నీ = నీ; మీదన్ = అందే; వాల్చి = ఉంచి; తిరుగు =

మెలగెడి.

గోప = యాదవులు, గొల్లలు; గోపిక = గోపికలు, గొల్లస్త్రీలు; జనముల = అందరి; గురు = గొప్ప; విశిష్ట = శ్రేష్ఠమైన; భాగ్య = అదృష్టము అనేడి; సంపద = కలిమి; తలపోసి = విచారించి; ప్రస్తుతింపన్ = స్తోత్రముచేయుటకు; అలవి = శక్యము; కాదు = కాదు; ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికి; అంబుజాక్ష = పద్మాక్షా, కృష్ణా {అంబుజాక్షుడు - అంబుజము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; భక్తవత్సల = కృష్ణ {భక్తవత్సలుడు - భక్తుల ఎడ వాత్సల్యము కలవాడు, విష్ణువు}; సర్వేశా = కృష్ణ {సర్వేశుడు - సర్వులకు నియామకుడు, విష్ణువు}; పరమపురుష = కృష్ణ {పరమపురుషుడు - పురుషులలో (కారణభూతులలో) ఉత్తముడు (మూలమైనవాడు), విష్ణువు}.

భావము:

సర్వేశ్వరా! పరమపురుషా! పుండరీకాక్షా! చంద్రుడు మొదలైన పదకొండు ఇంద్రియాలకు అధిపతులు, నేను, శివుడు ఈ పదముగ్గురమే నీ యందు ఏమరుపాటు చెందకుండా ఉన్న వారము. మేము మా మా ఇంద్రియాలు అనే పాత్రలలో నీ పాదపద్మముల నుండి పుట్టిన మకరందాన్ని అమృతం వలె త్రాగుతున్నాము. కనుకనే ఒక్కక్క ఇంద్రియానికి వేరువేరుగా అధిపతులం అయ్యాము. ఎంతో ధన్యులం అయ్యాము. అలాంటిది అన్ని ఇంద్రియాల ప్రవృత్తులూ నీ పైననే ఉంచుకో గలుగుతున్న గోపికల భాగ్యం ఎంత గొప్పదో ఎంత విశిష్టమైందో దానిని గురించి ఆలోచించడానికి గాని స్తోత్రం చేయడానికి గాని ఎవరికీ సాధ్యం కాదు. నీవు భక్తుల యెడల వాత్సల్యం కలవాడవు కనుకనే గోపగోపికా జనాలకు ఇంతటి భాగ్యం లభించింది.

10.1-573-శా.

పలా బ్రహ్మపదంబు? వేదములకున్ **వీ**క్షింపఁగారాని ని

వీల్లోకంబున నీ వనాంతరమునం **దీ**మందలోఁ గృష్ణ యం

చాలాపాది సమస్త భావములు నీ **యం**దే సమర్పించు నీ

వ్రేలం దొక్కని పాదరేణువులు పై **వ్రే**ష్టించినం జాలదే?

టీకా:

ఏలా = ఎందులకు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవు డనెడి; పదంబు = పదవి, అధికారస్థానము; వేదముల్ = చతుర్వేదముల కైనను {చతుర్వేదములు - 1ఋగ్వేదము 2యజుర్వేదము 3సామవేదము 4అథర్వణవేదము}; వీక్షింపగాన్ = దర్శించుటకు; రాని = శక్యముగాని; నిన్ను = నిన్ను; ఈ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకము నందు; ఈ = ఈ యొక్క; వన = అడవి; అంతరము = లోపల; అందున్ = అందు; ఈ = ఈ; మంద = గొల్లపల్లె; లోన్ = లోపల; కృష్ణ = కృష్ణుడా; అంచున్ = అనుచు; ఆలాప = ముచ్చటలాడుట; ఆది = మున్నగు; సమస్త = ఎల్ల; భావములున్ = వ్యాపారములు; నీ = నీ; అందే = ఎడలనే; సమర్పించు = భక్తిగా నడపించెడి; ఈ = ఈ; వైలన్ = గోపాలుర; అందున్ = లో; ఒక్కని = ఏదో ఒకని; పాద = కాలి; రేణువులు = దుమ్ముకణములు; పైన్ = మీద (శరీరముమీద); వేష్టించినన్ = కమ్ముకొన్నను; చాలదే = సరిపోదా, సరిపోతుంది కదా.

భావము:

వేదాలు నిన్నుగురించి చెబుతాయే గాని. నిన్ను దర్శించ లేవు కదా. అటువంటి నిన్ను ఈ భూలోకంలో ఈ అడవిలో ఈ గోకులంలో సహచరుడుగా పొందగలిగారు. ఈ గోపకులు “కృష్ణా! కృష్ణా!” అంటూ మాటల దగ్గర నుంచీ అన్ని భావాలు నీ యందే సమర్పించుకుంటున్నారు. ఈ గొల్లలలో ఒక్కడి పాదరేణువులలో ఒక్క కణం నా శిరస్సు పైన ధరించగలిగితే చాలదా? ఈ బ్రహ్మ పదవి ఎందుకయ్యా నాకు.

10.1-574-మ.

నిను హింసించిన పూతనాదులకు మున్ **నీ** మేటి సంకేత మి

చ్చిన నీకుం బుర దార పుత్ర గృహ గో **స్త్రీ** ప్రాణ దేహాదు లె

ల్లను వంచింపక యిచ్చు గోపకులకున్ **లక్షింప** నే మిచ్చెదో?

యని సందేహము దోచుచున్నది ప్రప**న్నా**నీకరక్షామణీ!

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; హింసించినన్ = చంపవచ్చిన; పూతన = పూతన; ఆదులు = మొదలగువారి; కున్ = కి; మున్ = ఇంతకుముందు; నీ = నీ యొక్క; మేటి = గొప్ప; సంకేతము = పరమపదమును; ఇచ్చిన = ప్రసాదించినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; పుర = పట్టణము; దార = భార్యలు; పుత్ర = కొడుకులు; గృహ = నివాసములు; గో = ఆవులు; శ్రీ = సంపదలు; ప్రాణ = పంచప్రాణులు; దేహ = శరీరములు; ఆదులు = మున్నగునవి; ఎల్లను = సర్వము; వంచినపక = వెనుదీయక; ఇచ్చు = సమర్పించెడి; గోపకుల్ = యాదవుల; కున్ = కు; లక్ష్మింపన్ = విచారించినచో; ఏమి = ఏమిటి; ఇచ్చెదో = ప్రసాదించెదవో; అని = అని; సందేహము = అనుమానము; తోచుచున్నది = కలుగుచున్నది; ప్రపన్నానీకరక్షామణి = శ్రీకృష్ణా {ప్రపన్నానీకరక్షామణి - ప్రపన్న (ప్రపత్తిని [భక్తులు చేయు శరణాగతిని] పొందిన వారి) అనీక (సమూహమును, గుంపును) రక్షా (రక్షించునట్టి) మణి (శ్రేష్ఠుడు), విష్ణువు}.

భావము:

భక్తులకు అందరికి రక్షామణివైన ఓ కృష్ణా! నిన్ను చంప దలచి వచ్చిన పూతన మొదలైన రాక్షసులకే అద్భుతమైన మోక్షాన్ని ప్రసాదించావు. అటువంటి నీకు గోపకు లందరూ తమ ఊరిని, భార్యలను, పుత్రులను, ఇండ్లను, గోవులను, స్త్రీలను, ప్రాణాన్ని, శరీరం మొదలైన వాటిని అన్నింటినీ సందేహం లేకుండా సమర్పణ చేసుకున్నారు. అటువంటి వారికి ఆ మోక్షం కన్నా ఇంకా ఎక్కువైనది ఏమి ఇస్తావో అని నాకు సందేహం కలుగుతూ ఉంది.

10.1-575-క.

దేహము కారాగేహము

మోహము నిగళంబు; రాగముఖరములు రిపు

వ్యూహములు భక్తితో ని

న్నాహింపఁని యంతదడవు నో! కమలాక్షా!

టీకా:

దేహము = శరీరము; కారాగేహము = చెరసాల వంటిది; మోహము = అత్యాసక్తి, వలపు {మోహము - శరీరాదులు నేను అనుకోనుట}; నిగళంబు = సంకెళ్ళు; రాగముఖరంబులు = రాగద్వేషములు {రాగద్వేషములు - 1రాగము 2ద్వేషము 3కామము 4క్రోధము 5లోభము 6మోహము 7మదము 8మాత్సర్యము 9ఋర్ష్య 10అసూయ 11దంభము 12దర్పము 13అహంకారము}; రిపు = శత్రు; వ్యూహములు = సేనలు; భక్తి = అనన్యభక్తి; తోన్ = తోటి; నిన్ను = నిన్ను; ఊహింపని = తలచని; అంత = అంత; తడవునే = సేపు; ఓ = ఓ; కమలాక్షా = పద్మాక్షా, కృష్ణా.

భావము:

కమలముల వంటి కన్నుల కల కృష్ణా! భక్తితో నిన్ను స్మరించనంత కాలమూ ఎవరికైనా శరీరము కారాగారము; మోహము అనేది సంకెళ్ళూ; రాగద్వేషాదులు శత్రువ్యూహాలూ; అవుతాయి.

10.1-576-ఆ.

ఆశ్రయించు జనుల కానందసందోహ

మీదలంచి వివిధ హేలతోడ

నప్రపంచకుండ వయ్యుఁ బ్రపంచంబు

వెలయఁజేయు దీవు విశ్వమూర్తి!

టీకా:

ఆశ్రయించు = నిన్ను ఆశ్రయించునట్టి; జనుల్ = వారల; కిన్ = కు; ఆనంద = సంతోషములు; సందోహము = సమాహారము; ఈన్ = ఇయ్యవలె నని; తలచి = భావించి; వివిధ = అనేక రకముల; హేల = లీలల; తోడన్ = తోటి; అప్రపంచకుండవు = ప్రపంచాతీతుడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ప్రపంచంబున్ = జగత్తును; వెలయజేయుదువు = అలర జేయుదువు; ఈవు = నీవు {విశ్వము - శ్రు. విశ్వశబ్దస్య ఓంకారోభిధీయతే, శ్లో. ఓమితి బ్రహ్మ ఓమితీదగం సర్వం ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ (ఉపనిషత్) శ్రు. ఓం భూః ఓంభువః ఓంగంసువః ఓంమహాః ఓంజనః ఓంతపః ఓంగం సత్యం}; విశ్వమూర్తి = శ్రీకృష్ణా {విశ్వమూర్తి - విశ్వ (జగత్తు, ఓంకార) మూర్తి (స్వరూపుడు), శ్రీశ్రీశంకరభాష్యం

విష్ణుసహస్రనామాలు 717వ నామం, శ్లో || విశ్వమూర్తి ర్మామూర్తి ర్ద్విప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్ |
అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్మతమూర్తి శ్మతాననః ||}.

భావము:

విశ్వమంతటా అంతర్యామిగా ఉన్న ఓ విశ్వమూర్తి! నీకు ప్రపంచం అంటూ నిజంగా లేదు అయినా
నిన్ను భక్తితో ఆశ్రయించిన జనులకు ఆనందాన్ని ప్రసాదించటానికి ఎన్నో విలాసాలతో ఈ
ప్రపంచాన్ని సృష్టించి, నడుపుతూ ఉంటావు.

10.1-577-క.

ఎఱిగిన వార లెఱుంగుదు

రెఱుగన్ బహు భాషలేల? నీశ్వర! నీ పెం

పెఱుగ మనోవాక్కులకున్

గుఱిచేయం గొలది గాదు గుణరత్ననిధి!

టీకా:

ఎఱిగినవారలు = బ్రహ్మవేత్తలు {బ్రహ్మవేత్తలు - శ్రు. బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మవిద్యవతి, బ్రహ్మవేత్తలు
బ్రహ్మమే (నీ స్వరూపులే) ఐయున్నారు}; ఎఱుంగుదురు = తెలిసికొందురు; ఎఱుగన్ =
తెలిసికొనుటకు; బహుభాషలు = ఇన్నిమాటలు; ఏలన్ = ఎందుకు; ఈశ్వర = సర్వనియామకా; నీ =
నీ యొక్క; పెంపున్ = ఘనతను; ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుటకు {తెలియరానివాడు - శ్రు. నతత్ర
చక్షుఃగచ్ఛతి నవార్గచ్ఛతి నోమనః; నీవు ఇట్టివాడవు అని చూపులచేత మాటలచేత ఊహలచేత
తెలియ శక్యము కాదు}; మనన్ = మనసు; వాక్కుల = మాటల; కున్ = చేతను; గుఱిచేయన్ =
లక్షించుటకు, అందుకొన; కొలది = శక్యము; కాదు = కాదు; గుణరత్ననిధి = కృష్ణా {గుణరత్ననిధి -
సర్వజ్ఞత్వము సర్వేశ్వరత్వము సర్వభోక్తృత్వము మున్నగు గుణములలో రత్నముల (శ్రేష్ఠమైనవాని)కి
నిధివంటివాడు లేదా రత్ననిధి (సముద్రము వంటివాడు), విష్ణువు}.

భావము:

శ్రీకృష్ణ పరమశ్వరా! సర్వోత్తమ గుణాలకు నిధి వంటివాడా! నిన్ను తెలియవలె నంటే అది ఎలాగో జ్ఞానులకే తెలుసు. ఇన్ని మాట లెందుకు. నీ గొప్పతనం తెలుసుకోవడానికి మనస్సు గాని వాక్కు గాని ఉపయోగించడం కష్టంగా ఉంది.

10.1-578-క.

సర్వము నీవ యెఱుంగుదు

సర్వవిలోకనుడ వీవ; జగదధిపతివిన్;

సర్వాపరాధి నను నో!

సర్వేశ! యనుగ్రహింపు; చనియెద నింకన్.

టీకా:

సర్వము = సమస్తమును; నీవ = నీవే; ఎఱుంగుదు = తెలియువాడవు; సర్వ = సమస్తమును;
విలోకనుడవు = చక్కగా చూచువాడవు; ఈవ = నీవే; జగత్ = విశ్వమంతటికీ; అధిపతివిన్ =
ఈశుడవు; సర్వ = ఎల్ల; అపరాధిన్ = తప్పులు చేసిన వాడను; ననున్ = నన్ను; ఓ = ఓ; సర్వేశ =
కృష్ణా (సర్వేశుడు - సర్వమునకు ప్రభువైనవాడు, విష్ణువు); అనుగ్రహింపు = కరుణచూపుము;
చనియెదన్ = వెళ్ళిపోయెదను; ఇంకన్ = ఇక.

భావము:

సర్వేశ్వరా! శ్రీకృష్ణా! సర్వం నీవే ఎరుగుదువు. నీవు అన్నీ చూడగలిగిన వాడవు. ఈ జగత్తు అంతటికీ అధిపతివి నీవే. అన్ని విధాలైన అపచారాలు చేసిన నన్ను మన్నించి అనుగ్రహించు. నేనింక సెలవు తీసుకుంటాను.

10.1-579-క.

జిష్ణు! నిశాటవిపాటన!

వృష్టికులాంభోజసూర్య! విప్రామర గో

వైష్ణవ సాగర హిమకర!

కృష్ణా! పాషండధర్మహదావాగ్నీ!

టీకా:

జిష్ణు = కృష్ణా (జిష్ణుడు - జయశీలుడు, విష్ణువు); నిశాటవిపాటన = కృష్ణా (నిశాటవిపాటన - నిశాట (రాత్రించరుల, రాక్షసుల)ను విపాటన (పడగొట్టువాడు), విష్ణువు); వృష్టికులాంభోజసూర్య = కృష్ణా (వృష్టికులాంభోజసూర్యుడు - వృష్టి అనేడి కుల (వంశము) అనేడి అంభోజ (పద్మము)నకు సూర్యునివంటివాడు, కృష్ణుడు); విప్ర = బ్రాహ్మణులు; అమర = దేవతలు; గో = గోవులు; వైష్ణవ = విష్ణుభక్తులు అనేడి; సాగర = సముద్రమునకు; హిమకర = చంద్రునివంటివాడా (హిమకరుడు - చల్లదనము ఇచ్చు వాడు, చంద్రుడు); కృష్ణా = కృష్ణా; పాషండ = నాస్తికుల యొక్క; ధర్మ = ఆచారము లనెడు; గృహ = ఇంటికి; దావాగ్నీ = కార్చిచ్చువంటివాడా, కృష్ణా.

భావము:

కృష్ణా! నీవు సాక్షాత్తూ విష్ణుమూర్తివి; రాక్షసులను సంహరించడానికి అవతరించావు; వృష్టి కులము అనే తామరపూవును వికసింప జేసే సూర్యుడవు నీవు; బ్రాహ్మణులు, దేవతలు, గోవులు, విష్ణుభక్తులు అనే పాలసముద్రంలో ప్రభవించి వారిని సంతోషింప జేసి చల్లగా చూసే చంద్రుడవు నీవు; ఈ అవతారంలో ప్రత్యేకంగా వేదాలకు విరుద్ధమైన పాషండధర్మం అనే ఇంటిని దహించే అగ్నిహోత్రుడవు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పులినంబునకు తిరిగివచ్చుట

10.1-580-వ.

దేవా! నీకుఁ గల్పపర్యంతంబు నమస్కరించెద"నని యివ్విధంబున సంస్తుతించి ముమ్మాటు వలగొని పాదంబులపైఁ బడి వీడ్కొని బ్రహ్మ తన నెలవునకుం జనియె; నతని మన్నించి భగవంతుండైన హరి తొల్లి చెడి తిరిగి వచ్చిన వత్సబాలకులం గ్రమ్మఱం గైకొని పులినంబుకడఁ జేరె; నిట్లు.

టీకా:

దేవా = కృష్ణా {దేవుడు - తనంతటతను వెలుగువాడు, విష్ణువు}; నీకున్ = నీకు; కల్ప = ఈకల్పము;
పర్యంతము = అంతమై ప్రళయము వరకు; నమస్కరించెదను = నమస్కారము చేసెదను; అని =
అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగా; సంస్తుతించి = గట్టిగా స్తోత్రముచేసి; ముమ్మాటు =
మూడుసార్లు; వలగొని = ప్రదక్షిణముచేసి; పాదంబుల్ = కాళ్ళ; పైన్ = మీద; పడి = మ్రొక్కి; వీడ్కొని =
సెలవుతీసుకొని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; తన = తన యొక్క; నెలవున్ = నివాసమున; కున్ = కు;
చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; మన్నించి = ఆదరించి; భగవంతుండు = కృష్ణా {భగవంతుడు -
షడ్గుణైశ్వర్యముల (మహత్వ ధైర్య యశో శ్రీ జ్ఞాన వైరాగ్యములు అనేడి ఐశ్వర్యములు)తో
సంపన్నుండు (సమృద్ధిగా కలవాడు), విష్ణువు}; ఐన = అయినట్టి; హరి = కృష్ణుడు {హరి - భక్తుల
పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; తొల్లి = ఇంతకుముందు; చెడి = కనబడకుండపోయి; తిరిగి
= వెనుకకు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; వత్స = దూడలు; బాలకుల్ = బాలురను; క్రమ్మఱన్ = మరల; కైకొని
= స్వీకరించి; పులినంబు = ఇసుకదిబ్బ (ముందు చల్లులు తిన కూర్చున్న స్థలము); కడన్ = వద్దకు;
చేర్చెన్ = చేర్చెను; ఇట్లు = ఈ విధముగా.

భావము:

ఓ భగవంతుడా! నా ఆయుర్దాయం ఈ కల్పాంతం వరకూ ఉంది కదా. అంత వరకూ నీకు
నమస్కరిస్తూనే ఉంటాను." అని స్తుతించి బ్రహ్మదేవుడు మూడుసార్లు కృష్ణుడికి ప్రదక్షిణం చేసి,
పాదాలకు మ్రొక్కి, సెలవు తీసుకుని తన సత్యలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. కృష్ణుడు అతనిని క్షమించి
గౌరవించాడు. ఇంతకు ముందు మాయమై తిరిగి వచ్చిన దూడలను, బాలకులను మళ్ళీ ఇసుక
తినైల వద్దకు చేర్చాడు. ఈ విధముగా...

10.1-581-క.

క్రించు దనంబున విధి దము

వంచించిన యేడు గోపవ్రతనందను లొ

క్రించుక కాలంబుగ నీ

క్షించిరి రాజేంద్ర! బాలకృష్ణుని మాయన్.

టీకా:

క్రించుదనంబునన్ = అల్పత్వముతో; విధి = బ్రహ్మదేవుడు; తమున్ = తమను; వంచించిన = మోసపుచ్చిన; ఏడు = సంవత్సరకాలము; గోప = యాదవ; వర = శ్రేష్ఠుల; నందనులు = కుమారులు; ఒక్కించుక = చాలాకొద్ది; కాలంబు = కాలము; కన్ = ఐనట్లు; ఈక్షించిరి = చూచిరి, భావించిరి; రాజేంద్ర = మహారాజా {రాజేంద్రుడు - రాజులలో ఇంద్రుని వంటివాడు, మహారాజు}; బాలకృష్ణుని = చిన్నికృష్ణుని; మాయన్ = మహిమవలన.

భావము:

మహారాజా! ఈవిధంగా బ్రహ్మదేవుడు అల్పత్వంతో మోసగించి తమను దాచిపెట్టిన ఏడాది కాలాన్ని కృష్ణుని మాయ కారణంగా గోపబాలకులు కొద్దిసేపుగా భావించారు.

10.1-582-ఆ.

ఏమహాత్ము మాయ నీవిశ్వమంతయు

మోహితాత్మక మయి మునిగి యుండు

నట్టి విష్ణుమాయ నర్భకు లొక్క యే

దెఱుగ కుండి రనుట యేమి వెఱగు?

టీకా:

ఏ = ఏ; మహాత్ము = మహిమ గలవాని; మాయన్ = మహిమత్వముచేత; ఈ = ఈ యొక్క; విశ్వము = జగత్తు; అంతయున్ = సమస్తమును; మోహిత = మోహము చెందిన; ఆత్మకము = ఆత్మ కలది; అయి = అయ్యి; మునిగి = మగ్నం అయి, ఓలలాడి; ఉండున్ = ఉండును; అట్టి = అటువంటి; విష్ణు = కృష్ణుని యొక్క {విష్ణువు - విశ్వమంత వ్యాపించి ఉండువాడు, హరి}; మాయన్ = మాయవలన; అర్భకులు = చిన్నపిల్లలు; ఒక్క = ఒకే ఒక; ఏడున్ = సంవత్సరము; ఎఱుగక = కలదని తెలియక; ఉండిరి = ఉన్నారు; అనుట = అని చెప్పుట; ఏమి = ఏమి; వెఱగు = వింత.

భావము:

మొత్తం విశ్వమంతా మహాత్ముడైన విష్ణుదేవుడి మాయ వలన మోహంలో మునిగిపోయి ఉంటుంది. అంతటి విష్ణుమాయ వలన గోపబాలకులు ఏడాది కాలాన్ని తెలుసుకోలేకపోడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

10.1-583-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ తరువాత.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడి మాయా గుహనుండి పులినతలానికి కృష్ణబాలుడు తీసుకువచ్చిన సమయంలో...

10.1-584-మ.

"చెలికాడా! యరుదెంచితే యిచటికిన్? క్షేమంబునం గ్రేపులున్
నెలవుల్ జేరె నరణ్యభూమివలనన్ నీవచ్చునం దాకఁ జ
ల్లులు వీ రించుక యెవ్వరుం గుడువ; రా లోకింపు; ర"మ్మంచు నా
జలజాక్షుండు నగన్ భుజించి రచటన్ సంతభాషలన్ డింభకుల్.

టీకా:

చెలికాడా = స్నేహితుడా; అరుదెంచితే = వచ్చితివా; ఇచటికిన్ = ఇక్కడికి; క్షేమంబునన్ =
కులాసాగా; క్రేపులున్ = దూడలును; నెలవుల్ = వాటి స్థానములకు; చేరెన్ = తిరిగి వచ్చినవి;
అరణ్య = అటవీ; భూమి = ప్రాంతము; వలనన్ = నుండి; నీవు = నీవు; వచ్చున్ = వచ్చెడి; అందాక =
వరకు; చల్లులు = చల్లిభోజనములు; వీరు = వీరందరు; ఇంచుకన్ = కొంచెముకూడ; ఎవ్వరున్ = ఏ
ఒక్కరు; కుడువరు = తినలేదు; ఆలోకింపుము = చూడుము; రమ్ము = రా; అంచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ

యొక్క; జలజాక్షుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; నగన్ = నవ్వుతుండగా; భుజించిరి = తినిరి;
సంభాషల్ = కబుర్లుచెప్పుకొంటు; డింభకుల్ = బాలురు.

భావము:

(ఇసుకతినైల మీద కూర్చుని చల్లులు తింటూ అర్థాంతరంగా ఆపు చేసిన గోపబాలురు కృష్ణుని చూసి ఇలా అన్నారు.) "చెలికాడా! వచ్చావా? ఇదిగో లేగదూడలు అరణ్య మధ్యం నుండి ఇప్పుడే తిరిగి వచ్చేసాయి. నీవు తిరిగివచ్చే వరకూ మాలో ఎవరమూ చల్లులు తినలేదు. చూడు. త్వరగారా! తిందాము." అని పిలిచారు కృష్ణుడు నవ్వుతూ వచ్చి వారి మధ్యలో కూర్చోగానే అందరూ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ చల్లులు తిన్నారు.

10.1-585-వ.

ఇట్లు బాలకులతోడఁ జల్లి గుడిచి వారలకు నజగర చర్మంబు చూపుచు వనంబున నుండి తిరిగి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బాలకుల్ = పిల్లల; తోడన్ = తోటి; చల్లి = చద్దన్నములు; గుడిచి = తిని; వారల్ = వారి; కున్ = కి; అజగర = కొండచిలువ; చర్మంబు = కళేబరమును; చూపుచున్ = చూపించుచు; వనంబున్ = అడవి; నుండి = నుండి; తిరిగి = మరలి.

భావము:

అలా కృష్ణుడు వారితో చల్లులు తిని వనంలో నుండి తిరిగి వస్తుంటే, వారికి కొండచిలువ చర్మం చూపాడు.

10.1-586-పంచ.

ప్రసన్నపింఛమాలికా ప్రభావచిత్రితాంగుఁడుం

బ్రసిద్ధ శృంగ వేణునాద ప్రాశబ్ధ లోకుఁడుం

బ్రసన్న గోప బాలగీత బ్రాహ్మవీర్యుఁ డయ్య ను

ల్లసించి యేగె గోపకుల్ జెల్లంగి చూడ మందకున్.

టీకా:

ప్రసన్న = నిర్మలమైన, మనోహరమైన; పింఛ = నెమలి పింఛముల; మాలికా = వనమాలల; ప్రభా = కాంతులచే; విచిత్రత = అలంకరింపబడిన; అంగుండున్ = దేహము కలవాడు; ప్రసిద్ధ = ఖ్యాతికెక్కిన; శృంగ = కొమ్ము; వేణు = మురళీ; నాద = ధ్వను లనెడి; పాశబద్ధ = తాళ్ళచే కట్టివేయబడిన; లోకుండున్ = లోకులు కలవాడు; ప్రసన్న = సంతోషించిన; గోప = గొల్ల; బాల = పిల్లలు; గీత = కీర్తించెడి; బాహువీర్యుడు = భుజబలము గలవాడు; అయ్యున్ = అయ్య; ఉల్లసించి = సంతోషించి; ఏగెన్ = వెళ్లెను; గోపకుల్ = యాదవులు; చెలంగి = చెలరేగి; చూడన్ = చూచుచుండగా; మందకున్ = మంద విడిచిన చోటికి.

భావము:

శ్రీ కృష్ణుడు తలలో అడవిపూలు నెమలిపింఛము ధరించాడు. వాటి రంగురంగుల కాంతులు అంతటా ప్రసరించి అతని శరీరభాగాలను అలంకరిస్తున్నాయి. కృష్ణుని కొమ్ముబూర మోత, అతని వేణుగానం అందరికీ పరిచయమైనవి. అవి వినపడగానే లోకమంతా పరవశం చెంది ఆకర్షించబడుతుంది. గోపబాలురు సంతోషంతో అతని బాహుబలాన్ని స్తోత్రం చేసారు. కృష్ణుడు గోపబాలురతో కూడి ఉల్లాసంతో మందకు చేరుకుంటూ ఉంటే గోపకు లందరూ సంతోషంతో వారిని ఆదరించారు.

10.1-587-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అప్పుడు

10.1-588-క.

పెనుఁబాము దమ్ము మ్రింగిన

మన నందసుతుండు పాము మర్దించి మమున్

మనిచె నరణ్యములోపల

నని ఘోషించిరి కుమారు లా ఘోషములోన్."

టీకా:

పెను = పెద్ద; పాము = సర్పము; తమ్మున్ = తమను; మ్రింగినన్ = మింగివేయగా; మన = మన యొక్క; నంద = నందుని; సుతుండు = పుత్రుడు; పామున్ = సర్పమును; మర్దించి = చితగొట్టి; మమున్ = మమ్ములను; మనిచెన్ = కాపాడెను; అరణ్యము = అడవి; లోపలన్ = అందు; అని = అని; ఘోషించిరి = చాటించిరి; కుమారులు = బాలకులు; ఆ = ఆ యొక్క; ఘోషము = గొల్లపల్లె; లోన్ = అందు.

భావము:

బాలకులు గోకులంలో అడుగు పెడుతూనే అందరికీ వినిపించేటట్లు కేకలు వేస్తూ "మన నందగోపకుమారుడు అడవిలో ఒక పెద్ద పాముని చంపి మమ్మల్ని అందరిని రక్షించాడు" అని చాటి చెప్పారు."

10.1-589-వ.

అనిన విని నరేంద్రుం డిట్లనియె

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; నరేంద్రుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

శుకయోగి అలా చెప్పగానే పరీక్షన్యూహరాజు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు అత్యేయ డగుట

10.1-590-క.

"కని మనిచి యెత్తి పెంచిన

తనుజన్ములకంటె నందతనయుం డా ఘో

షనివాసులకు మనోరం

జనుఁ డెట్లయ్యెను? బుధేంద్ర! చను నెఱిగింపన్."

టీకా:

కని = ప్రసవించి; మనిచి = పోషించి; ఎత్తి = ఎత్తుకొని; పెంచిన = పెద్దచేసిన; తనుజన్ముల = స్వంతపిల్లల; కంటెన్ = కంటెను; నంద = నందుని; తనయుండు = పుత్రుడు; ఆ = ఆ యొక్క; ఘోష = గొల్లపల్లె; నివాసుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; మనోరంజనుడు = ఇష్టుడు {మనోరంజనుడు - మనసును రంజింప చేయువాడు, ఇష్టుడు}; బుధ = జ్ఞానులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్టుడా; చనున్ = తగును; ఎఱిగింపన్ = తెలియజేయ.

భావము:

"ఓ శుక మునీంద్రా! గోకులం లోని వారికి తాము కని పెంచిన తమ బిడ్డల కన్నా కృష్ణుడు ప్రేమపాత్రుడు ఎలా అయ్యాడు? నీవు జ్ఞానులలో శ్రేష్టుడవు ఇది వివరించడం నీకే సాధ్యపడుతుంది."

10.1-591-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా అడిగిన పరీక్షనృహారాజునకు శుకమహర్షి ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.1-592-సీ.

"అఖిల జంతువులకు నాత్మవల్లభమైన-

భంగి బిడ్డలు నిండ్లుఁ పసిడి మొదలు

వస్తువు లెవ్వియు వల్లభంబులు గావు-

సకలాత్మకుండైన జలజనేత్రు

ఉఖిల జంతువులకు నాత్మ గావున ఘోష-

వాసుల కెల్లను వల్లభత్వ

మున మిక్కిలింపెను మూడులోకములకు-

హితము చేయఁగ జలజేక్షణండు

10.1-592.1-ఆ.

మాయతోడ మూర్తిమంతుడై యొప్పారు;

గలఁ డతండు నిఖిల గణము లందు

భవతిథాతు వెట్లు భావార్థమై సర్వ

ధాతు గణమునందుఁ దనరు నట్లు.

టీకా:

అఖిల = సమస్తమైన; జంతువుల = ప్రాణుల; కున్ = కు; ఆత్మ = ఆత్మ; వల్లభము = అతిప్రియమైనది;

ఐన = అయినట్టి; భంగిన్ = విధముగా; బిడ్డలున్ = పిల్లలు; ఇండ్లు = నివాసములు; పసిడి =

బంగారము; మొదలు = మొదలగు; వస్తువులు = వస్తువులు; ఎవ్వియున్ = ఏవికూడ; వల్లభంబులు

= ప్రియతరములు; కావు = కావు; సకల = సమస్తమును; ఆత్మకుండు = తనరూపముగకలవాడు; ఐన

= అయినట్టి; జలజనేత్రుడు = కృష్ణుడు {జలజనేత్రుడు - జలజము (పద్మము)ల వంటి నేత్రుడు (కళ్ళు

కల వాడు), విష్ణువు};

మాయ = ప్రకృతి; తోడన్ = తోకూడి; మూర్తిమంతుడు = దేహధారి; ఐ = అయ్యి; ఒప్పారు = అతిశయించును; కలడు = ఉన్నాడు; అతండు = అతను; నిఖిల = ఎల్ల; గణములు = జీవజాలము; అందున్ = లోను; భవతిధాతువు = భూధాతువు (సంస్కృతమున); ఎట్లు = ఎలా ఐతే; భావ = క్రియావాచ్యమైన; అర్థము = అర్థముకలది; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సమస్తమైన {ధాతుగణము - భావి, అదాది, జహోత్యాది దివాది సునోత్యాది తుదాది రుధాది తనోత్యాది క్రాది చురాది}; ధాతు = ధాతువుల; గణమున్ = సమూహమున; అందున్ = కును; తనరు = అతిశయించును; అట్లు = ఆ విధముగనే.

భావము:

జీవరాసులు అన్నింటికీ "తనకు తాను ఇష్టమైనంత" బిడ్డలు గాని, ఇండ్లు గాని, బంగారం మొదలైన వస్తువులు గాని ప్రియమైనవి కావు. అన్నిటి యందు ఆత్మగా ఉన్న విష్ణువు అన్ని జీవరాసులలో "ఆత్మస్వరూపుడుగా" ఉన్నాడు. కనుకనే గోకుల నివాసులకు అందరికీ ప్రియుడై చక్కగా ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. పద్మముల వంటి కన్నులు ఉన్న విష్ణుమూర్తి మాయతో కూడిన రూపం ధరించి ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఇదంతా మూడు లోకాలకూ మేలు చేయడానికే. క్రియలను తెలిపే అన్ని ధాతువులకూ "భవతి" అనే ధాతువు భావంగా అంతర్లీనమై ఉంటుంది. అలాగే చరాచర సృష్టి లోని అన్నిటి యందూ విష్ణువు ఉన్నాడు.

10.1-593-క.

శ్రీపతి పదమను నావను

ప్రాపించి భవాభి వత్సప్రదముగ ధీరుల్

రూపించి దాఁటి చేరుదు

రావత్పద రహితు లగుచు నమృతపదంబున్.

టీకా:

శ్రీపతి = శ్రీవిష్ణుమూర్తి యొక్క; పదము = పాదాశ్రయము; అను = అనెడి; నావను = పడవను; ప్రాపించి = పొంది; భవ = సంసార, జన్మాది; అభి = సాగరమును; వత్స = దూడ యొక్క; పదము = గిట్టల ముద్ర; కన్ = ఐనట్లు; ధీరుల్ = ఆత్మజ్ఞాన సంపన్నులు; రూపించి = రూఢి చేసుకుని,

నిశ్చయించుకొని; దాటి = తరించి; చేరుదురు = చెందెదరు; ఆపత్ = సకల దుఃఖములకు; పద = స్థానమైన అజ్ఞానము; రహితులు = విడువబడినవారు; అగుచున్ = అగుచు; అమృత = మరణములేని, ముక్తి; పదంబున్ = స్థానమును.

భావము:

బుద్ధిమంతులైనవారు శ్రీహరి పాదము అనే నావను ఆధారంగా చేసుకుని సంసారం అనే సముద్రాన్ని ఒక లేగదూడ అడుగును అంగవేసి దాటినంత తేలికగా దాటి ఆపద అనే స్థితిని పొందకుండా, అమృత స్థితిని చేరుకుంటారు.

10.1-594-ఆ.

అఘునిఁ జంపి కృష్ణుఁ డాప్తులు దానును

జల్లి గుడిచి జలజసంభవునకుఁ

జిద్విలాసమైన చెలువుఁ జూపిన కథఁ

జదువ వినినఁ గోర్కి సంభవించు.

టీకా:

అఘుని = అఘాసురుని; చంపి = సంహరించి; కృష్ణుడు = శ్రీకృష్ణుడు; ఆప్తులున్ = తనకు కావలసినవారు; తానునున్ = అతను; చల్లి = చద్దన్నములు; గుడిచి = తిని; జలజసంభవున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; చిత్ = ప్రజ్ఞాస్వరూపమైన తన; విలాసము = లీలావిలాసము; ఐన = అయినట్టి; చెలువున్ = చక్కదనమును; చూపిన = చూపినట్టి; కథన్ = వృత్తాంతమును; చదువన్ = చదువుటవలన; వినినన్ = వినుట వలన; కోర్కి = వారి యొక్క కోరిక; సంభవించు = తీరును.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు అఘాసురుని సంహరించడం ఆప్తులైన గోపబాలుర తోకూడి చల్లిఅన్నం ఆరగించడం బ్రహ్మాకు తానే అన్నిటి యందూ అన్ని రూపాలలో ఉండటం అనే తన లీలలు చూపడం మొదలుగా గల ఈ కథను ఎవరు చదివినా ఎవరు విన్నా వారు కోరిన కోరిక తీరుతుంది."

10.1-595-వ.

అని చెప్పి మఱియు వ్యాసనందనుం డిట్లనియె

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = తెలిపి; మఱియున్ = ఇంకను; వ్యాసనందనుండు = శుకుడు {వ్యాసనందనుడు - వ్యాసుని యొక్క కొడుకు, శుకమహర్షి}.

భావము:

ఇలా చెప్పి వ్యాసుని కుమారుడైన శుకయోగి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.1-596-క.

రాగంబున బలకృష్ణులు

పౌగండవయస్సు లగుచుఁ బశుపాలకతా

యోగంబున బృందావన

భాగంబునఁ గాచి రంతఁ బశువుల నధిపా!

టీకా:

రాగంబునన్ = ఆత్మీయతతో; బల = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణులు; పౌగండవయస్కులు = పౌగండావస్థ చేరువారు; అగుచున్ = ఔతూ; పశుపాలకతా = పశువులను పాలించుట అనెడి; యోగంబునన్ = యోగవృత్తితో; బృందావన = బృందావనము యొక్క; భాగంబునన్ = వాటిక యందు; కాచిరి = మేపిరి; అంతన్ = అప్పుడు; పశువులన్ = గోవులను; అధిపా = రాజా.

భావము:

“బలరామకృష్ణులు ఈవిధంగా పౌగండ వయస్సు గల వారై అనురక్తితో పశువులను మేపుతూ గోపబాలురుతో కలసి బృందావనంలో విహరించారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఆలకదుపుల మేప బోవుట

10.1-597-వ.

అయ్యెడఁ గృష్ణుం డొక్కనాడు రేపకడ లేచి, వేణువు పూరించి బలభద్ర సహితుండై గోపకుమారులు
దన్ను బహువారంబులు కైవారంబులు జేయ, మ్రోల నాలకదుపుల నిడుకొని నిరంతర ఫల
కిసలయ కుసుమంబులును, కుసుమ మకరంద నిష్యంద పానానం దేందిందిర కదంబంబును,
గదంబాది నానాతరులతా గుల్మ సంకులంబును, గులవిరోధరహిత మృగపక్షిభరితంబును,
భరితసరస్పరోరుహపరిమళమిళిత పవనంబును నైన వనంబుఁ గని యందు వేడుకం గ్రీడింప
నిశ్చయించి వెన్నుం డన్న కిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; కృష్ణుండు = శ్రీకృష్ణమూర్తి; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ =
దినమున; రేపకడ = ఉదయము; లేచి = నిద్రలేచి; వేణువున్ = మురళిని; పూరించి = ఊది; బలభద్ర
= బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గోప = గొల్ల; కుమారులు = పిల్లలు;
తన్నున్ = అతనిని; బహు = అనేక; వారంబులు = మార్లు; కైవారంబులు = స్తుతించుటలు; చేయన్ =
చేయగా; మ్రోలన్ = ముందర; ఆల = ఆవుల; కదుపలన్ = మందలను; ఇడుకొని = ఉంచుకొని;
నిరంతర = ఎల్లప్పుడును; ఫల = పండ్లు; కిసలయ = చిగుళ్ళు; కుసుమంబులును = పూలు కలది;
కుసుమ = పూలనుండి; నిష్యంద = కారుతున్న; మకరంద = పూదేనె; పాన = తాగుటచేత; ఆనంద =
సంతోషించుచున్న; ఇందిందిర = తుమ్మెదల; కదంబంబును = గుంపు కలది; కదంబ = కడిమిచెట్టు;
ఆది = మున్నదు; నానా = అనేక రకముల; తరు = చెట్లు; లతా = తీగల యొక్క; గుల్మ = పొదల
యొక్క; సంకులంబును = సందడి కలది; కుల = జాతి; విరోధ = వైరము; రహిత = లేనట్టి; మృగ =
జంతువులచేత; పక్షి = పక్షులచేత; భరితంబును = నిండి ఉన్నది; భరిత = నిండైన; సరస్ = సరస్సు
లందలి; సరోరుహ = తామరపూల యొక్క సరోరుహము - సరస్సునందు పుట్టునది,
తామరపూవు; పరిమళ = సువాసనతో; మిళిత = కూడిన; పవనంబును = గాలి కలది; ఐన =
అయినట్టి; వనంబున్ = అడవిని; కని = చూసి; అందున్ = దానిలో; వేడుకన్ = వినోదముగా;

క్రీడింపన్ = విహరించవలెనని; నిశ్చయించి = అనుకొని; వెన్నుండు = విష్ణువు, కృష్ణుడు; అన్న = సోదరుని; కిన్ = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ఉండగా ఒక రోజు, కృష్ణుడు సూర్యోదయానికి ముందే మేల్కొని వేణుగానం చేసాడు. గోపకుమారులు అందరూ వెంటనే మేలుకుని లేగల మందలను తోలుకుని కృష్ణుడి వద్దకు చేరారు. బలరాముడు, కృష్ణులతో కలసి గోపబాలకులు తనను పదేపదే పొగడుతూ ఉండగా ఆవుల మందలను తోలుకుంటూ అడవికి బయలుదేరాడు. ఆ అడవిలో అన్ని ఋతువులలోనూ పళ్ళు పూలు చిగుళ్ళు లభిస్తాయి. పూవులలో తేనెలు పొంగిపొరలుతూ ఉంటే ఆ తీయతేనెలను త్రాగడానికి వచ్చి జమ్మ జమ్మని ధ్వనులు చేసే తుమ్మెదల గుంపులు ఆనందం కలిగిస్తూ ఉన్నాయి. కడిమి మొదలైన అనేక రకాల చెట్లు, తీగలు, పొదరిళ్ళు, ఆ అడవి నిండా అడుగడుగునా ఉన్నాయి. అక్కడి జంతువులు పక్షులు తమ తమ జాతి సహజములైన శత్రుత్వాలను మరచిపోయి ప్రవర్తిస్తూ ఉన్నాయి. అక్కడి సరస్సుల లోని నీళ్ళు చక్కని తామర పూల పుప్పొడి పరిమళం వెదజల్లుతూ ఉన్నాయి. ఆ అడవిలో ఉత్సాహంగా ఆడుకోవాలని కృష్ణుడు నిశ్చయించుకున్నాడు. అన్నగారు అయిన బలరాముడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-598-శా.

శాఖాపుష్పఫలప్రభారనతలై చర్పించి యో! దేవ! మా

శాఖిత్వంబు హరింపు; మంచు శుకభాషన్ నీ కెఱింగించుచున్

శాఖాహస్తములం బ్రసూనఫలముల్ జక్కున్ సమర్పించుచున్

శాఖిశ్రేణులు నీ పదాబ్జముల కోజన్ మ్రొక్కడిం జూచితే.

టీకా:

శాఖా = కొమ్మల యొక్క; పుష్ప = పూల యొక్క; ఫల = పండ్ల యొక్క; ప్రభార = అధికమైన బరువు వలన; నతలు = వంగినవి, మొక్కుతిన్నవి; ఐ = అయ్యి; చర్పించి = విచారించుకొని; ఓ = ఓయీ; దేవా = దేవుడా; మా = మా యొక్క; శాఖిత్వంబున్ = వృక్షత్వమును, స్థావరజన్మమును; హరింపుము = పోగొట్టుము; అంచున్ = అనుచు; శుక = చిలుకల; భాషన్ = పలుకులచేత; నీ = నీ; కున్ = కు;

ఎఱింగించుచున్ = తెలుపుతు; శాఖా = కొమ్మలు అనెడి; హస్తములన్ = చేతులచేత; ప్రసూన = పువ్వులను; ఫలములున్ = పండ్లు; చక్కన్ = చక్కగా; సమర్పించుచున్ = భక్తిగా ఇచ్చుచు; శాఖి = వృక్షముల; శ్రేణులు = వరుసలు; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జముల్ = పద్మముల; కున్ = కు; ఓజన్ = ఉత్సాహముగా; మ్రొక్కెడిన్ = నమస్కరించుచున్నవి; చూచితే = చూచితివా.

భావము:

“అన్నా! బలదేవా! ఈ చెట్లు చూసావా? కొమ్మల నిండా నిండి ఉన్న పూలగుత్తుల బరువుతో, పళ్ళ భారంతో వంగిపోయి నీ పాదాలు స్పృశిస్తూ, నమస్కరిస్తూ ఉన్నాయి. తమ మీద వాలిన చిలుకల వాక్కులతో “ఓ దేవా! మా యీ వృక్షజన్మను పరిహరించి ఉత్తమ జన్మ ప్రసాదించ” మని తమ కోరికను నీకు విన్నవిస్తూ ఉన్నాయి. తమ కొమ్మలు అనే చేతులతో పూవులు పండ్లు నీకు చక్కగా సమర్పిస్తూ ఈ చెట్లు వరుసలు కట్టి నీ పాదపద్మాలకు చక్కగా మ్రొక్కుతూ ఉన్నాయి

10.1-599-సీ.

నిఖిల పావనమైన నీకీర్తి బాడుచు-

నీతుమ్మెదలు వెంట నేగుదెంచె

నడవిలో గూఢుండవైన యీశుడ వని;

ముసరి కొల్వగ వచ్చె మునిగణంబు

నీలాంబరముతోడి నీవు జీమూత మ-

వని నీలకంఠంబు లాడఁ దొడఁగె

బ్రియముతోఁ జూచు గోప్రికలచందంబున-

నినుఁ జూచె నదె హరిణీచయంబు

10.1-599.1-ఆ.

నీవు వింద వనుచు నిర్మలసూక్తులు

పలుకుచున్న విచటఁ బరభృతములు

నేడు విపినచరులు నీవు విచ్చేసిన

ధన్యులైరి గాదె తలఁచి చూడ.

టీకా:

నిఖిల = సర్వమును; పావనము = పరిశుద్ధముగా చేయునది; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క; కీర్తిన్
= యశస్సును; పాడుచున్ = కీర్తించుచు; ఈ = ఈ; తుమ్మెదలు = తుమ్మెదలు; వెంటన్ = కూడా;
ఏగుదెంచెన్ = వచ్చినవి; అడవి = అరణ్యము; లోన్ = అందు; గూఢుండవు = రహస్యముగా
మెలగువాడవు; ఐన = అయిన; ఈశుడవు = భగవంతుడవు; అని = అని; ముసరి = మూగి; కొల్వగన్
= సేవించుటకు; వచ్చెన్ = వచ్చినవి; ముని = ఋషుల; గణంబున్ = అందరును; నీల = నల్లని;
అంబరము = బట్టల; తోడి = తోనున్న; నీవు = నీవు; జీమూతమవు = మేఘమవు; అని = అని;
నీలకంఠంబులు = నెమళ్ళు; ఆడన్ = నాట్యము చేయుటను; తొడగెన్ = ఆరంభించినవి; ప్రియము
= ఇష్టము; తోన్ = తోటి; చూచు = చూసెడి; గోపికల = గొల్లపడుచుల; చందంబునన్ = పగిదిని;
నినున్ = నిన్ను; చూచెన్ = చూచుచున్నవి; అదె = అదిగో; హరిణీ = ఆడుజింకల; చయంబు =
సమూహము.

నీవున్ = నీవు; విందవు = చుట్టమవు; అనుచున్ = అనుచు; నిర్మల = శుద్ధమైన; సూక్తులున్ =
మంచిమాటలను; పలుకుచున్నవి = పలుకుచున్నవి; ఇచటన్ = ఇక్కడ; పరభృతములు =
కోయిలలు; నేడు = ఇవాళ; విపినచరులు = అడవిలోసంచరించెడివారు; నీవున్ = నీవు; విచ్చేసినన్
= రాగా; ధన్యులు = కృతార్థులు; ఐరి = అయినారు; కదే = కదా, అవును; తలచి = విచారించి; చూడన్
= చూసినచో.

భావము:

ఈ తుమ్మెదలు, సర్వులను పావనం చేయగల నీ కీర్తిని గానం చేస్తూ నీ వెనుకనే ఎగిరివస్తూ
ఉన్నాయి. ఈ ఋషిపక్షులు నీవు ఈ అరణ్యంలో రహస్యంగా ఉన్న ఈశ్వరుడవు అని గుమికూడి
నిన్ను సేవించడానికి వస్తూ ఉన్నాయి. నల్లని వస్త్రం ధరించిన నిన్ను చూసి మేఘము అనుకుని
నెమళ్ళు నాట్యం చేస్తున్నాయి. గోపికలు నిన్ను ప్రేమతో చూస్తునట్లు ఈ ఆడలేళ్ళు, నిన్ను
అనురాగంతో చూస్తున్నాయి. నీవు తమ అతిథివని కోకిలలు నీకు రాగయుక్తంగా స్వాగతం
పాడుతున్నాయి. ఇవాళ నీ రాక చేత ఇక్కడ ఉండే వనచరులు అందరూ ధన్యులయ్యారు.

నీపాదములు సోకి నేడు వీరుత్తణ-

పుంజంబుతో భూమి పుణ్య యయ్యె

నీనఖంబులు దాకి నేడు నానాలతా-

తరుసంఘములు గృతార్థంబు లయ్యె

నీకృపాదృష్టిచే నేడు నదీ శైల-

ఖగ మృగంబులు దివ్యకాంతిఁ జెందె

నీపెన్నురము మోవ నేడు గోపాంగనా-

జనముల పుట్టువు సఫల మయ్యె;

10.1-600.1-ఆ.

నని యరణ్యభూమి నంకించి పసులను

మిత్రజనులు దాను మేపు చుండి

నళినలోచనుండు నదులందు గిరులందు

సంతసంబు మెరియ సంచరించె.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పాదములున్ = అడుగులు; సోకి = తగిలి; నేడు = ఇవాళ; వీరుత్త = పూపొదలు; తృణ = గడ్డి; పుంజంబు = దుబ్బుల; తోన్ = తోపాటు; భూమి = నేల; పుణ్య = పుణ్యవంతమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; నీ = నీ యొక్క; నఖంబులున్ = గోర్లు; తాకి = తగిలి; నేడు = ఇవాళ; నానా = అనేక రకముల; లతా = తీగలు; తరు = చెట్ల; సంఘంబులున్ = సమూహములు; కృతార్థంబులు = ధన్యములు; అయ్యెన్ = అయినవి; నీ = నీ యొక్క; కృపా = దయతోకూడిన; దృష్టి = చూపుల; చేన్ = వలన; నేడు = ఇవాళ; నదీ = నదులు; శైల = కొండలు; ఖగ = పక్షులు; మృగంబులున్ = జంతువులు; దివ్య = గొప్ప; కాంతిన్ = ప్రకాశమును; అందెన్ = పొందినవి; నీ = నీ యొక్క; పెన్ = పెద్ద; ఉరము = వక్షస్థలము; మోవన్ = తగులగా; నేడు = ఇవాళ; గోపాంగనా = గోపికాస్త్రీలు; జనముల = సమూహముల; పుట్టువు = జన్మము; సఫలము = ధన్యమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; అని = అని. అరణ్య = అటవీ; భూమిన్ = ప్రదేశమును; అంకించి = పొగిడి; పసులును = ఆవులు; మిత్ర = స్నేహితుల; జనులున్ = సమూహము; తాను = అతను; మేపుచుండి = కాచుచుండి;

నళినలోచనుండు = శ్రీకృష్ణుడు {నళినలోచనుడు - నళినము (పద్మముల) వంటి లోచనుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు}; నదులు = ఏరులు; అందున్ = లోను; గిరులు = కొండల; అందున్ = లోను; సంతసంబు = సంతోషము; మెరియన్ = ప్రకాశింపగా; సంచరించెన్ = మెలగెను.

భావము:

నీ యొక్క పాదాలు సోకి నేడు భూదేవి పూపొదలతో పెరిగిన పచ్చికలతో పావనమై పోయింది. రకరకాల తీగలూ చెట్లూ అన్నీ ఈవేళ నీ గోళ్ళు తాకి ధన్యములయ్యాయి. ఇక్కడ ఉన్న నదులూ పర్వతాలు పక్షులూ జంతువులూ నేడు నీ కరుణామయమైన దృష్టి సోకి దివ్యమైన కాంతిని పొందాయి. నీ విశాలమైన వక్షస్థలంపై వాలిన గోపికల జన్మలు ధన్యమయ్యాయి." ఈవిధంగా పలుకుతూ వనభూములలో ప్రవేశించి తన మిత్రుల తోపాటు తాను పశువులను మేపుతూ కృష్ణుడు నదుల తీరాలలోనూ పర్వత సానువుల పైననూ ఆనందంగా విహారం చేసాడు.

10.1-601-వ.

మఱియు నయ్యాశ్వరుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ఈశ్వరుండు = కృష్ణుడు, భగవంతుడు.

భావము:

అంతే కాకుండా ఆ శ్రీకృష్ణ భగవానుడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఆవుల మేపుచు విహరించుట

10.1-602-నీ.

ఒకచోట మత్తాళి యూధంబు జమ్మని-

మ్రోయంగ జమ్మని మ్రోయుచుండు

నొకచోటఁ గలహంసయూధంబు గూడి కేం-

కృతులు జేయంగఁ గేంకృతులు జేయు

నొకచోట మదకేకియూధంబు లాడంగ-

హస్తాబ్జములు ద్రిప్పి యాడఁ దొడఁగు

నొకచోట వనగజయూధంబు నడవంగ-

నయముతో మెల్లన నడవఁజొచ్చు

10.1-602.1-ఆ.

క్రొంచ చక్ర ముఖర ఖగము లొక్కొకచోటఁ

బలుక వానియట్ల పలుకుఁ గదిసి

పులుల సింహములను బొడగని యొకచోటఁ

బఱచు మృగములందుఁ దఱచు గూడి.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = స్థలమునందు; మత్త = మదించిన; ఆళి = తుమ్మెదల; యూధంబు = సమూహము; జమ్మ = జమ్మ; అని = అనుచు; ప్రాయంగన్ = ధ్వని చేయుచుండగా; జమ్మ = జమ్మ; అని = అనుచు; ప్రాయుచుండున్ = ధ్వని చేయుచుండును; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = స్థలమునందు; కలహంస = శ్రేష్ఠమైన హంసల; యూధంబున్ = సమూహములుగా; కూడి = కూడి; కేంకృతులు = కేం అనెడి ధ్వనులు; చేయంగన్ = చేయుచుండగా; కేంకృతులు = కేం అనెడి ధ్వనులు; చేయున్ = చేయును; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = ప్రదేశమునందు; మద = మదించిన; కేకి = నెమళ్ళ; యూధంబులున్ = సమూహములు; ఆడంగన్ = నాట్యముచేయుచుండగా; హస్త = చేతులు అనెడి; అబ్జములున్ = పద్మములను; త్రిప్పి = ఆడించి; ఆడన్ = నాట్యమాడ; తొడగెన్ = మొదలిడును; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = స్థలమునందు; వన = అడవి; గజ = ఏనుగుల; యూధంబున్ = సమూహము; నడవంగన్ = నడచుచుండగా; నయము = మృదుత్వము; తోన్ = తోటి; మెల్లన = మెల్లగా; నడవన్ = నడచుట; చొచ్చున్ = ఆరంభించును.

క్రొంచ = క్రొంచ పక్షులు; చక్ర = చక్రవాక పక్షులు; ముఖర = మున్నగునవి; ఖగములు = పక్షులు;

ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; చోటన్ = చోట; పలుకన్ = కూయుచుండగా; వాని = వాటి; అట్లన్ = వలెనె;

పలుకున్ = కూయును; కదిసి = చేరి; పులుల = పెద్ద పులుల; సింహములను = సింహములను;
పొడగని = కనుగొని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = ప్రాంతమున; పఱచు = పరుగెట్టును; మృగముల్ =
జంతువుల; అందున్ = తోటి; తఱచున్ = పలుమారు; కూడి = కలిసి.

భావము:

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు వనవిహారం చేస్తూ ఒకచోట మదించిన తుమ్మెదలు జంజమ్మని ఎగురుతూ
ఉంటే తాను కూడా వాటి తోపాటు ఝంకారం చేయసాగాడు; మరొకచోట కలహంస పంక్తులు
క్రీంకారాలు చేస్తూంటే తాను కూడా క్రీంకారాలు చేసాడు; ఇంకొకచోట మదించిన నెమళ్ళు
నాట్యం చేస్తుంటే తాను కూడా తామరపూల వంటి చేతులు త్రిప్పుతూ నాట్యం చేసాడు;
వేరొకచోట మదపుటీనుగుల గుంపు మంద మందంగా నడుస్తూ ఉంటే తాను కూడా వాటి వలె
మెల్ల మెల్లగా నడవసాగాడు; అలాగే ఒకొక్కచోట క్రౌంచపక్షులు చక్రవాకపక్షులు మొదలైనవి
కూతలు పెడుతుంటే వాటి ననుసరించి తాను రెట్టించి కూతలు పెట్టాడు; ఒకచోట పులులు
సింహాలు లంఘిస్తూ ఉంటే తాను కూడా ఆ మృగాల తోపాటు దూకుతూ పరుగులు తీసాడు.

10.1-603-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా

10.1-604-నీ.

"రా పూర్ణచంద్రిక! రా గౌతమీగంగ!-

రమ్ము భగీరథరాజతనయ!

రా సుధాజలరాశి! రా మేఘబాలిక!-

రమ్ము చింతామణి! రమ్ము సురభి!
రా మనోహరిణి! రా సర్వమంగళ!-
రా భారతీదేవి! రా ధరిత్రి!
రా శ్రీమహాలక్ష్మి! రా మందమారుతి!-
రమ్ము మందాకిని! రా శుభాంగి!"

10.1-604.1-ఆ.

యనుచు మణియుఁ గలుగు నాఖ్యలు గల గోవు
అడవిలోన దూరముండు మేయ
ఘనగభీరభాషఁ గడునొప్పఁ జీరు నా
భీరజనులు బొగడఁ బెంపు నెగడ.

టీకా:

రా = రమ్ము; పూర్ణచంద్రిక = పూర్ణచంద్రిక; రా = రమ్ము; గౌతమీగంగ = గౌతమీగంగ; రమ్ము = రమ్ము;
భగీరథరాజతనయ = భగీరథరాజతనయ; రా = రమ్ము; సుధాజలరాశి = సుధాజలరాశి; రా =
రమ్ము; మేఘమాలిక = మేఘమాలిక; రమ్ము = రమ్ము; చింతామణి = చింతామణి; రమ్ము = రమ్ము;
సురభి = సురభి; రా = రమ్ము; మనోహరిణి = మనోహరిణి; రా = రమ్ము; సర్వమంగళ =
సర్వమంగళ; రా = రమ్ము; భారతీదేవి = భారతీదేవి; రా = రమ్ము; ధరిత్రి = ధరిత్రి; రా = రమ్ము;
శ్రీమహాలక్ష్మి = శ్రీమహాలక్ష్మి; రా = రమ్ము; మందమారుతి = మందమారుతి; రమ్ము = రమ్ము;
మందాకిని = మందాకిని; రా = రమ్ము; శుభాంగి = శుభాంగి.
అనుచున్ = అని; మణియున = ఇంకను; కలుగు = ఉన్న; ఆఖ్యలు = పేర్లు; కల = కలగిన; గోవులు =
పశువులు; అడవి = అడవి; లోనన్ = అందు; దూరము = దూరము; అందున్ = అందు; మేయన్ =
గడ్డితినుచుండగా; ఘన = గొప్ప; గభీర = గంభీరమైన; భాషన్ = గొంతుతో; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పన్
= చక్కగా; చీరున్ = పిలిచును; ఆభీర = యాదవ; జనులు = ప్రజలు; పొగడన్ = కీర్తించుచుండగా;
పెంపున్ = గొప్పదనముతో; నెగడన్ = అతిశయించగా.

భావము:

ఇలా రావే ఓ పూర్ణచంద్రికా! రామ్మా గౌతమీగంగ! రావే భాగీరథీతనయా! ఇటు రా సుధాజలరాశి!
రావమ్మ ఓ మేఘబాలిక! ఇలా రామ్మా చింతామణి! రామ్మా ఓ సురభి! రావే మనోహారిణీ! రమ్మ
సర్వమంగళ! రా భారతీదేవీ! ఇటు రా ధరిత్రీ! రావమ్మా శ్రీమహాలక్ష్మీ! రావే మందమారుతి! రమ్మ
మందాకిని! ఇలా రా శుభాంగీ! అంటు తన మేఘగర్జన లాంటి కంఠస్వరంతో అడవిలో దూర
ప్రాంతాలకు పోయిన గోవులను వాటి పేరు పెట్టి పేరుపేరునా పిలుస్తున్నాడు. బహుచక్కటి ఆ
పలుకుల గాంభీర్యానికి, మాధుర్యానికి ఆనందించి గోకులంలోని ఆభీరజనులు ఎంతో
మెచ్చుకుంటున్నారు.

గోవులు (జ్ఞానులు నామ రూప జ్ఞానాలు) మేస్తూ అడవిలో (సంసారాటవిలో) దూరదూరాల్లోకి
దారితప్పి వెళ్ళి పోయాయి. శ్రీకృష్ణుడు గొల్లపిల్లలను (ప్రసిమనసు లంత స్వచ్ఛమైన సిద్ధులను)
చల్లులు తింటో (మననం చేస్తూ) ఉండ మని చెప్పి గోపాల బాలుడు బయలుదేరాడు ఇదిగో ఇలా,
శ్రీకృష్ణ తత్వ ఆవిష్కరణ వెల్లడిస్తూ బమ్మెర వారు బ్రహ్మాండంగా అలతి పొలతి పదాలతో
అలరించాడు.

10.1-605-క.

కాంతార విహారమ్ముల

శ్రాంతుండై గోపకాంకశయుడగు నన్నన్

సంతుష్టి బొందజేయు ని

రంతర కరచరణ మర్మనాదుల నధిపా!

టీకా:

కాంతార = అడవి యందలి; విహారమ్ములన్ = సంచారములచేత; శ్రాంతుండు = అలసినవాడు; ఐ =
అయ్యి; గోప = గొల్లవాని; అంక = ఒడి యందు; శయనుండు = పండుకొనువాడు; అగున్ = ఐన;
అన్నన్ = అన్నను; సంతుష్టిన్ = సంతోషమును; పొందజేయున్ = కలుగజేయును; నిరంతర =

ఎడతెరిపి లేకుండ; కర = చేతులు; చరణ్ = కాళ్ళు; మర్మన = ఒత్తుట; ఆదులన్ =
మున్నగువానివలన; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! పరీక్షిత్తు! బలరాముడు అడవిలో తిరిగి తిరిగి ఒక్కక్క సారి అలసిపోయి ఆ గొల్లబాలుర
తొడల మీద తల పెట్టుకుని విశ్రాంతి తీసుకునేవాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు అన్నగారి వద్దకు చేరి
ఆయన కాళ్ళు, చేతులు ఒత్తి అలసట పోగొట్టి సంతృప్తి పరచేవాడు.

10.1-606-క.

పాడుచు నాడుచు ముచ్చట

లాడుచు నొండొరులఁ దాఁకు నాపులఁ గని బి

ట్టాడుచుఁ జేతులు వ్రేయుచుఁ

క్రీడింతురు నగుచు బలుఁడుఁ శ్రీకృష్ణుఁడు నొకచోన్.

టీకా:

పాడుచున్ = పాటలు పాడుతు; ఆడుచున్ = ఆటలాడుతు; ముచ్చటలాడుచున్ = కబుర్లు చెప్తూ;
ఒండొరులన్ = మిగతావారిని; తాకున్ = ముట్టుకొనును; ఆపులన్ = ఇష్టమైనవారిని; కని = చూసి;
బిట్టు = గట్టిగా; ఆడుచున్ = మాట్లాడుతు; చేతులున్ = చేతులను; వ్రేయుచున్ = వేస్తూ; క్రీడింతురు =
విహరింతురు; నగుచున్ = నవ్వుతు; బలుడున్ = బలరాముడు; కృష్ణుడున్ = శ్రీకృష్ణుడు; ఒక = ఒక;
చోన్ = చోట.

భావము:

అప్పుడప్పుడు గోపబాలకులు ఆట లాడుతూ పాటలు పాడుతూ పరుగు పందాలు
వేసుకుంటారు. ఆ అటలలో వారు పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి, బలరామకృష్ణులను తాకుతూ
ఉంటారు. అటువంటి ఆపులైన గోపబాలురను చూసి వారిద్దరూ నవ్వుతూ ఆడుతూ పాడుతూ
మాట్లాడుతూ చక్కలిగింతలు పెడుతూ క్రీడిస్తూ ఉంటారు.

10.1-607-వ.

ఇవిధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = ప్రకారముగా.

భావము:

ఈవిధంగా...

10.1-608-సీ.

వేదాంత వీధుల విహరించు విన్నాణి-

విహరించుఁ గాంతారవీధులందు;

ప్రణిరాజశయ్యపైఁ బవళించు సుఖభోగి-

వల్లవ శయ్యలఁ బవ్వళించు;

గురుయోగి మానసగుహలఁ గ్రుమ్మరు మేటి-

గుమ్మరు నద్రీంద్ర గుహలలోనఁ;

గ్రమలతోడఁ బెనంగి క్రడు డయ్యు చతురుఁ డా-

భీరజనులతోడఁ బెనఁగి డయ్యు;

10.1-608.1-ఆ.

నఖిల లోకములకు నాశ్రయుండగు ధీరుఁ

డలసి తరులనీడ నాశ్రయించు

యాగభాగచయము లాహరించు మహాత్ముఁ

డడవిలోని ఫలము లాహరించు

టీకా:

వేదాంత = ఉపనిషత్తు లందు చెప్పబడెడి (వేదాంతవీధులు - శో. బ్రహ్మనారాయణః శివశ్చ
నారాయణః శక్తశ్చ నారాయణః సర్వం నారాయణః నిష్కళంకో నిరంజనో నిర్వికారో నిరాకారో
శుద్ధే కో నారాయణఃనద్వితీయోస్థి (నారయణోపనిషత్తు) వంటి ప్రతిపాదనల మార్గములు);
వీధులన్ = మార్గములందు; విహరించు = సంచరించెడి; విన్నాణి = బహునేర్పరి; విహరించున్ =
తిరుగును; కాంతార = అటవీ; వీధుల్ = దారుల; అందున్ = లో; ఫణిరాజ = ఆదిశేషుడు అనెడి;
శయ్య = పాన్పు; పై = మీద; పవ్వళించు = పడుకొనెడి; సుఖ = సుఖమును; భోగి = అనుభవించెడి
భోగ పురుషుడు; పల్లవ = చిగురుటాకుల; శయ్యలన్ = పక్కలమీద; పవ్వళించున్ = పడుకొనును;
గురు = గొప్ప, త్రిలోకాచార్యులైన; యోగి = నారదాది మహర్షుల; మానస = మనసులు అనెడి;
గుహలన్ = గుహలలో; క్రుమ్మరు = సంచరించెడి; మేటి = అతి గొప్పవాడు; క్రుమ్మరు = మెలగును;
అద్రింద్ర = గొప్పపర్వతముల; గుహల = గుహల; లోనన్ = అందు; కమల = చిచ్చక్తి యైన లక్ష్మీదేవి;
తోడన్ = తోటి; పెనంగి = కూడి; కడు = మిక్కిలి; డయ్యు = అలసెడి; చతురుడు = నేర్పరి; ఆభీర =
గొల్ల; జనుల = వారి; తోడన్ = తోటి; పెనగి = కలసితిరిగి; డయ్యున్ = అలసిపోవును; అఖిల =
సమస్తమైన చతుర్దశ.

లోకముల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఆశ్రయించు = శరణ మిచ్చెడి వాడు; అగు = ఐన; ధీరుడు =
ధైర్యశాలి; అలసి = బడలిక పొంది; తరుల = చెట్ల; నీడన్ = నీడను; ఆశ్రయించున్ = చేరును;
యాగభాగ = హవిర్భాగములు; చయమున్ = అన్నిటినీ; ఆహరించు = గ్రహించెడి; మహాత్ముడు =
పరమాత్ముడు; అడవి = అరణ్యము; లోని = అందలి; ఫలములు = పండ్లను; ఆహరించు = తినును.

భావము:

వేదాంత వీధులలో విహరించే విన్నాణి, ఈ నాడు విపిన వీధులలో విహరిస్తూ ఉన్నాడు.
మృదువైన ఆదిశేషుడు అనే శయ్యపై పవళించే పరమ భోగి, ఇప్పుడు చిగురాకు ప్రక్కల మీద
పవళిస్తూ ఉన్నాడు. గొప్ప యోగుల అంతరంగాల లోపల సంచరిస్తూ ఉండే మహానుభావుడు,
ఇక్కడ కొండగుహలలో తిరుగుతూ ఉన్నాడు. లక్ష్మీదేవితో క్రిడించి అలసిపోయే చతురుడు ఇవాళ
గోపబాలురతో ఆడిపాడి అలసిపోతున్నాడు. సర్వ లోకాలకూ ఆశ్రయమిచ్చి కాపాడే ధీరుడు, ఈ

రోజు అలసిపోయి విశ్రాంతికై చెట్ల నీడలను ఆశ్రయిస్తున్నాడు. మహామునీంద్రుల యజ్ఞాల లోని హవిర్భాగాలను భుజించే భగవంతుడు, అడవిలో కాయలు పండ్లు తింటున్నాడు.

10.1-609-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా కృష్ణబాలుడు వనంలో విహరించే సమయాలలో...

10.1-610-సీ.

అలసినచోఁ గొంద అతిమోదమున వీపు-

లెక్కించుకొని పోదు రేపు మెఱసి;

సొలసి నిద్రించినచోఁ నూరుతల్పంబు-

లీడుదురు కొందఱు హితవు గలిగి;

చెమరించి యున్నచోఁ జిగురుటాకులఁ గొంద-

టొయ్యన విసరుదు రుత్సహించి;

దవ్వేగి నిలుచుచోఁ దడయకఁ గొందఱు-

పదము లొత్తుదు రతిబాంధవమున;

10.1-610.1-ఆ.

గోపవరులు మఱియుఁ గొందఱు ప్రియమున

మాధవునకుఁ బెక్కుమార్గములను

బనులు చేసిరెల్ల భవములఁ జేసిన

పాపసంచయములు భస్మములుగ.

టీకా:

అలసినచోన్ = అలసిపోయినప్పుడు; కొందఱు = కొంతమంది; అతి = మిక్కిలి; మోదమునన్ = సంతోషముతో; వీపుల్ = వీపులమీద; ఎక్కించుకొని = కూర్చుండబెట్టుకొని; పోదురు = తీసికొని వళ్ళదరు; ఏపు = శక్తి; మెఱసి = చూపి; సొలసి = బడలిక పొంది; నిద్రించినచోన్ = నిద్రపోవునప్పుడు; ఊరు = తొడలనెడి; తల్పంబులు = పాన్పులను; ఇడుదురు = ఇచ్చెదరు; కొందఱు = కొంతమంది; హితవు = ఇష్టము; కలిగి = కలిగి; చెమరించి = చెమటపట్టి; ఉన్నచోన్ = ఉన్నట్లయిన ఎడల; చిగురుటాకులన్ = లేత ఆకులతో; కొందఱు = కొంతమంది; ఒయ్యన్ = గట్టిగా; విసరుదురు = విసురుతారు; ఉత్సహించి = ఉత్సాహముతో; దవ్వు = దూరము; ఏగి = వెళ్ళి; నిలుచుచోన్ = ఆగినప్పుడు; తడయక = వెనుదీయక; కొందఱు = కొంతమంది; పదములు = కాళ్ళు; ఒత్తుదురు = వత్తెదరు; అతి = మిక్కిలి; బాంధవమునన్ = చనువుతో.
గోప = యాదవ; వరులు = శ్రేష్టులు; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; ప్రియమునన్ = ప్రేమతో; మాధవున్ = కృష్ణుని (మాధవుడు - మాధవి యొక్క భర్త, విష్ణువు); కున్ = కు; పెక్కు = అనేకమైన; మార్గములను = రకములుగా; పనులు = ఉపచారములను; చేసిరి = చేసిరి; ఎల్ల = అన్ని (ఇదివరకు ఎత్తిన); భవములన్ = జన్మలందు; చేసిన = చేసినట్టి; పాప = పాపములు; సంచయములు = కూడబెట్టుకొన్నవి; భస్మములు = బూడిదలు; కన్ = అగునట్లు.

భావము:

కృష్ణుడు అలసిపోతే కొందరు గోపబాలకులు చాల సంతోషంతో తమ వీపు మీద ఎక్కించుకుని తీసుకుని వెడతారు. కృష్ణుడు అలసి సొలసి నిద్రపోతే తమ ఒడిలోనే ఎంతో ఇష్టంగా పడుకోపెట్టుకుంటారు. కృష్ణుడికి చెమటలు పోస్తే చిగురుటాకులతో గాలి తగిలేలా వీస్తారు. కొంత దూరం నడచి అలసిపోతే కాళ్ళు నొప్పిపుట్టాయేమో నని పాదాలు వత్తుతారు ఇంకొందరు ప్రేమతో ఎన్నో విధాల సేవలు చేస్తారు. ఆ సేవలతో పూర్వజన్మలలో చేసిన వారి పాపాలన్నీ పటాపంచలు చేసుకున్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ధేనుకాసుర వధ

10.1-611-వ.

అ య్యవసరంబున శ్రీదామ నామధేయుం డయిన గోపాలకుండు రామకేశవులం జూచి
యిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; శ్రీదామ = శ్రీదాముడు అనెడి; నామధేయుండు =
పేరు కలవాడు; అయిన = ఐన; గోపాలకుండు = గొల్లవాడు; రామ = బలరాముడు; కేశవులన్ =
కృష్ణులను; చూచి = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా విహారాలు చేసేటప్పుడు ఒకసారి, శ్రీదాముడు అనే పేరు గల గోపబాలుడు బలరామ
కృష్ణులను చూసి ఇలా అన్నాడు.

10.1-612-క.

"దూరంబునఁ దాలతరు

స్వార్థం బగు వనము గలదు; పతితానుపత

ద్భారీఫలసహిత మది యే

ధీరులుఁ జొర వెఱతు రందు ధేనుకుఁ డుంటన్.

టీకా:

దూరంబునన్ = దూరప్రాంతమున; తాలతరు = తాడిచెట్లు; స్వార్థంబు = అధికముగా కలది; అగు =
ఐన; వనము = తోట; కలదు = ఉన్నది; పతితానుపతత్ = అలాపడుతూనే ఉన్న; భూరి = అనేకమైన;
ఫల = పండ్లు; సహితము = కలగినది; అది = అది; ఏ = ఏ; ధీరులున్ = వీరులును; చొరన్ =

ప్రవేశించుటకు; వెఱితురు = భయపడెదరు; అందున్ = దాని యందు; ధేనుకుడు = ధేనుకాసురుడు;
ఉంటన్ = ఉండుటచేత.

భావము:

“ఇక్కడ నుంచి చాలా దూరంలో తాడిచెట్లతో నిండిన వనము ఒకటి ఉంది. అక్కడ ఎన్నో పెద్ద పెద్ద
తాటిపండ్లు ఒకదాని వెంట మరొకటి పండి రాలుతూ ఉంటాయి. కానీ అందులో ధేనుకుడు అనే
రాక్షసుడు ఉండడం వలన, ఎంత ధైర్యం కలవారు అయినా ఆవనంలో ప్రవేశించడానికి
జంకుతుంటారు.

10.1-613-వ.

ఆ ధేనుకాసురుండు మహాశూరుండును, ఖరాకారుండును నై సమాన సత్వసమేతులైన జ్ఞాతులుం
దానును మనుష్యులం బట్టి భక్షించుచుండు; నయ్యెడఁ బరిమళోపేతంబులైన నూతన ఫల
వ్రాతంబు లసంఖ్యాకంబులు గలవు; వినుఁడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; ధేనుక = ధేనుకుడు అనెడి; అసురుండు = రాక్షసుడు; మహా = గొప్ప; శూరుండును =
శౌర్యము కలవాడు; ఖర = గాడిద; ఆకారుండును = రూపు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సమాన =
సమానమైన (తనతో); సత్వ = బలము; సమేతులు = కలిగినవారు; ఐన = అయినట్టి; జ్ఞాతులున్ =
దాయాదులు; తానునున్ = అతను; మనుష్యులన్ = మానవులను; పట్టి = పట్టుకొని;
భక్షించుచుండున్ = తినివేయుచుండును; ఆ = ఆ యొక్క; ఎడన్ = ప్రదేశమునందు; పరిమళ =
సువాసనలతో; ఉపేతంబులు = కూడుకొన్నవి; ఐన = అయినట్టి; నూతన = కొత్త; ఫల = ఫండ్ల;
వ్రాతంబులు = సమూహములు; అసంఖ్యాకంబులు = లెక్కలేనన్ని; కలవు = ఉన్నవి; వినుడు =
వినండి.

భావము:

ఆ ధేనుకుడు మహాబలవంతుడు వాడు భయంకరమైన గాడిద రూపంలో ఉంటాడు. తనతో సమానమైన బలం కలిగిన తన బంధువుల తోపాటు తాను మనుష్యులను పట్టుకుని తింటూ ఉంటాడు. అక్కడ చక్కని సువాసనలు వెదజల్లుతూ ఎన్నో కొత్త కొత్త పండ్లు లెక్కపెట్టలేనన్ని ఉన్నాయి. వింటున్నారా.

10.1-614-క.

ఫలగంధము నాసాపుట

ముల జొచ్చి కలంచి చిత్తములఁ గొనిపోయెన్

ఫలముల నమలింపుడు మము;

బలియురకును మీకు దైత్యభటు లడ్డంబే?"

టీకా:

ఫల = పండ్లు; గంధము = వాసన; నాసా = ముక్కు; పుటముల = రంధ్రముల; వెంటన్ = ద్వారా; చొచ్చి = దూరి; కలంచి = కలంచి; చిత్తములన్ = మనసులను; కొనిపోయెన్ = దొంగిలించెను; ఫలములన్ = పళ్ళను; నమలింపుడు = తినిపించండి; మమున్ = మమ్మలను; బలియుర = బలవంతులు; కునున్ = కు; మీ = మీ; కున్ = కు; దైత్య = రాక్షస; భటులు = యోధులు; అడ్డంబె = అడ్డమా ఏమిటి, కాదు.

భావము:

ఆ పండ్ల సువాసనలు మా ముక్కులలో చొరబడి మమ్మల్ని వ్యాకుల పెడుతూ మనస్సులను అటు లాగివేస్తున్నాయి. ఎలాగైనా ఆ పండ్లను మాకు తినిపించండయ్యా. మీరు మహాబలవంతులు మీకు ఆ సామాన్య రాక్షసులు అడ్డమా ఏమిటి."

10.1-615-వ.

అని పలికిన చెలికాని పలుకు లాదరించి విని నగి వారునుం దారును నుత్తాలంబగు
తాలవనంబునకుం జని; యందు.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; చెలికాని = స్నేహితుని; పలుకులు = మాటలను; ఆదరించి =
మన్నించి; విని = విన్నవారై; నగి = నవ్వి; వారునున్ = వాళ్ళు; తారునున్ = తాము; ఉత్ = ఎత్తైన;
తాలంబు = తాడిచెట్టు గలది; అగు = ఐన; తాలవనంబు = తాటితోపున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
అందు = దానిలో.

భావము:

ఇలా చెప్పిన మిత్రుని మాటలు విని బలరామ కృష్ణులు చిరునవ్వుతో అంగీకరించారు. వారి
తోపాటు ఆ తాటితోపులో ప్రవేశించారు.

10.1-616-క.

తత్తఱమున బలభద్రుడు

తత్తాలానోకహములఁ దనభుజబలసం

పత్తిఁ గదల్చుచు క్రక్కున

మత్తేభము భంగిఁ బండ్లు మహిపై రాలెన్.

టీకా:

తత్తఱమునన్ = వేగిరపాటుతో; బలభద్రుడు = బలరాముడు; తత్ = ఆ; తాల = తాడి;

అనోకహములన్ = చెట్లను; తన = తన యొక్క; భుజబల = బాహుబలము యొక్క; సంపత్తిన్ =

అధిక్యముతో; కదల్చుచున్ = ఊపేస్తూ; క్రక్కునన్ = చటుక్కున; మత్తేభము = మదించిన ఏనుగు;

భంగిన్ = వలె; పండ్లున్ = పళ్ళను; మహి = నేల; పై = మీద; రాలెన్ = పడగొట్టగా.

భావము:

బలరాముడు తొందర తొందరగా ఆ తాటి చెట్లను పట్టుకుని తన భుజబలంతో మదించిన
ఏనుగులా కదలించగానే మగ్గిన తాటిపండ్లు దబ దబ నేల మీద రాలాయి.

10.1-617-వ.

అప్పుడు పండ్లు రాల్చిన చప్పుడు చెవులకు దెప్పరంబయిన, నదిరిపడి రిపుమర్దన కుతుకంబున
గార్దభాసురుండు

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; పండ్లు = పళ్ళు; రాల్చిన = రాలగొట్టబడిన; చప్పుడున్ = ధ్వని; చెవుల్ =
చెవుల; కున్ = కు; తెప్పరంబు = సహింపరానిది; అయినన్ = కాగా; అదిరిపడి = ఉలికిపడి; రిపు =
శత్రువులను; మర్దన = శిక్షించెడి; కుతుకంబునన్ = కుతూహలముతో; గార్దభ = గాడిద; అసురుండు
= రాక్షసుడు.

భావము:

గార్దభ రూపంలో అక్కడ ఉండే రాక్షసుడు పండ్లు రాల్చిన చప్పుడు విన్నాడు. ఆ ధ్వని చెవిలో
పడగానే అదిరిపడి శత్రువులను వెంటనే చంపేయాలనే కోరికతో బయలుదేరాడు.

10.1-618-మ.

పదవిక్షేపములన్ సవృక్షధరణీభ్రాగంబు గంపింపఁగా

రదముల్ దీటుచుఁ గత్తిరించిన చెవుల్ రాజిల్ల వాలంబు భీ

తిదమై తూలఁగఁ గావరంబున సముద్ధిపించి గోపాలకుల్

బెదరన్ రాముని టొమ్ము దన్నె వెనుకై బీరంబు తోరంబుగన్.

టీకా:

పద = అడుగులు; విక్షేపములన్ = కదలికలచే; సవృక్ష = చెట్లతోపాటు; ధరణీ = భూ; భాగంబున్ = ప్రదేశము; కంపింపగాన్ = అదురుతుండగా; రదముల్ = దంతములు, పళ్ళు; దీటుచున్ = నూరుతు, కొరుకుచు; కత్తిరించిన = చలించెడి, చీలిన; చెవుల్ = చెవులు; రాజిల్లన్ = విరాజిల్లుతుండగా; వాలంబున్ = తోక; భీతిదము = భయంకరముగా; తూలగన్ = ఊగుతుండగా; కావరంబున్ = గర్వముతో, కొవ్వెక్కి; సమ = మిక్కిలి; ఉద్ధిపించి = ప్రకాశించి; గోపాలకుల్ = యాదవులు; బెదరన్ = భయపడునట్లుగా; రాముని = బలరాముని; టొమ్మున్ = వక్షస్థలమున; తన్నెన్ = తన్నెను (వెనుక కాళ్ళతో); వెనుక = వెనుక తిరిగినది; ఐ = అయ్యి; బీరంబు = శౌర్యము; తోరంబుగన్ = అతిశయించగా.

భావము:

భయంకరంగా విజృంభించి వస్తున్న ఆ రాక్షసుని కాలి తాకిడికి అక్కడ ఉన్న నేలంతా చెట్లతో సహా అదరిపోయింది. అతడు చలిస్తున్న చెవులతో, తోక భయంకరంగా ఊగుతుండగా, పళ్ళు పట పట కొరుకుతూ, కొవ్వెక్కి పరిగెత్తుకు వచ్చాడు. ఆ గోపబాలకులు అందరూ బెదరిపోయేటట్లు బలరాముని వక్షస్థలం మీద ఒక తన్ను తన్నాడు.

10.1-619-క.

మఱియును దనుజుడు రాముని

గఱవగ గమకించి తెఱపి గానక యతనిం

జఱచుఱ జూచుచు శౌర్యము

పఱిబోవగ నింత నంత బదమల దన్నెన్

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; దనుజుడు = రాక్షసుడు; రాముని = బలరాముని; కఱవగన్ = కరచుటకు; గమకింపన్ = యత్నించి; తెఱపి = సందు; కానక = చిక్కక; అతనిన్ = అతనిని; చుఱచుఱ = కోపముగా {చుఱచుఱ - కోపముతో చుఱచుఱమను నిప్పులాంటి చూపులు}; చూచుచున్ =

చూస్తు; శౌర్యమున్ = శూరత్వము; పటిపోవగన్ = వ్యర్థమైపోగా; ఇంతనంతన్ = ఇక్కడనక్కడ (నేలపై); పదములన్ = కాళ్ళతో; తన్నెన్ = తన్నెను.

భావము:

తన్నడంతో ఊరుకోకుండా ఆ రాక్షసుడు బలరాముడిని కరవడానికి ప్రయత్నించాడు. కానీ బలరాముడు అంద లేదు. ఇంక చేసేదిలేక ఆ రాక్షసుడు చుర చుర చూస్తూ ఇటు అటు తన్నులు తన్నసాగాడు. అయితే అందులో అతని బలం క్షీణించినట్లు తెలిసిపోతూ ఉంది.

10.1-620-వ.

అంత బలభద్రుండు రౌద్రాకారంబున గర్దభాసురుపదంబులు నాలుగు నొక్క కేల నంటంబట్టి బెట్టుదట్టించి త్రిప్పి విగతజీవునిం జేసి.

టీకా:

అంత = పిమ్మట; బలభద్రుండు = బలరాముడు; రౌద్ర = మిక్కిలి భయంకరమైన; ఆకారంబునన్ = రూపముతో; గర్దభ = గాడిదరూపు; అసురున్ = రాక్షసుని; పదంబులన్ = కాళ్ళు; నాలుగున్ = నాలుగింటిని (4); ఒక్క = ఒకటి; కేలన్ = చేతి యందు; అంటన్ = చేర్చి; పట్టి = పట్టుకొని; బెట్టు = గట్టిగా; దట్టించి = అదల్చి; త్రిప్పి = తిప్పి; విగతజీవునింజేసి = చంపేసి (విగతజీవుని చేయు - విగత (పోయిన) జీవుని (ప్రాణములు కలవానిని) అగునట్లు చేయు, సంహరించు);

భావము:

అప్పుడు బలరాముడు రౌద్రాకారం ధరించాడు. ఆ గాడిద రాక్షసుడి నాలుగు కాళ్ళు కలిపి ఒక్క చేత్తో ఒడిసి పట్టుకుని మహావేగంగా గిర గిరా తిప్పికొట్టి వాణ్ణి మట్టుపెట్టాడు.

10.1-621-వ.

ఒక తాలాగ్రముఁ దాఁక వైవ నది కంఠొద్దిక్తమై త్రుళ్ళి వే

ఱొక తాలాగ్రము పైఁబడ న్నదియు నయ్యుగ్రాహతిన్ నిల్వ కొం

డొక తాలార్ము పైఁ బడన్ విటిగి యిట్టొండొంటిపైఁ దాలవ్వు
క్షకముల్ గూలెఁ బ్రచండ మారుతము దాఁకొ గూలు చందంబునన్.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; తాల = తాడిచెట్టు; అగ్రమున్ = తలకు, కొనను; తాకున్ = తగిలెడి; అట్టున్ =
విధముగ; వైవన్ = విసరివేయగా; అది = అది; కంప = కంపనములు; ఉద్రిక్తము = ఉద్రేకించినది,
విజృంభించినది; ఐ = అయ్యి; త్రుళ్ళి = తూలిపోయి; వేటొక = ఇంకొక; తాల = తాడిచెట్టు; అగ్రము =
గొప్పదాని; పైన్ = మీద; పడన్ = పడిపోగా; అదియున్ = అదికూడ; ఆ = ఆ యొక్క; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; ఆహతిన్ = దెబ్బవలన; నిల్వక = నిలబడలేక; ఒండొక = మరొక; తాల = తాడిచెట్టు;
అగ్రము = శ్రేష్ఠము; పైన్ = మీద; పడన్ = పడిపోగా; విటిగి = ముక్కలైపోయి; ఇట్లు = ఇలా;
ఒండొంటిపైన్ = ఒకదానిమీదొకటి; తాల = తాడి; వృక్షములు = చెట్లు; కూలెన్ = కూలిపోయినవి;
ప్రచండ = మిక్కిలి తీవ్రమైన; మారుతము = గాలి; తాకన్ = తాకిడికి; కూలు = కూలిపోయెడి;
చందంబునన్ = ప్రకారముగా.

భావము:

అలా చచ్చిన రాకాశి గాడిదను బలరాముడు ఒక తాడిచెట్టుకేసి విసిరి కొట్టాడు. ఆ వేగానికి ఆ
చెట్టు విరిగి మరొక తాడిచెట్టు పై పడింది. ఆ వేగానికి ఆ చెట్టు మరొక చెట్టు పై పడింది ఇలా ఎన్నో
చెట్లు సుడిగాలి దెబ్బకు పడిపోయినట్లు, నేలపై కూలిపడిపోయాయి.

10.1-622-ఉ.

తంతువులందుఁ జేలము విధంబున నే పరమేశు మూర్తియం
దింతయుఁ బుట్టినట్టి జగదీశుఁ డనంతుఁడు దైత్యమాతృని
ట్లంతము జేయు టెంతపని? యద్భుత మే విను మంతలోన వాఁ
డంతముఁ బొందు టెల్లఁ గని యాతని బంధులు గార్దభంబులై.

టీకా:

తంతువులు = దారముల; అందున్ = నుండి; చేలము = బట్ట, వస్త్రము; విధంబునన్ = వలె; ఏ = ఏ;
పరమేశు = భగవంతుని {పరమేశుడు - పరమ (అత్యున్నతమైన) ఈశుడు (సర్వమును
నియమించు వాడు), ఆదిశేషుడు}; అందున్ = నుండి; ఇంతయున్ = ఈ సృష్టి సమస్తమును;
పుట్టున్ = జనించునో; అట్టి = అటువంటి; జగదీశుడు = ఆదిశేషుడు {జగదీశుడు - శ్రు. యతోవా
ఇమాని భూతాని జాయంతే ఏనజాతాని జీవంతి యత్యయంత్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్య
తద్భ్రహ్మతి, లోక స్థితి లయ కారణుడు, ఆదిశేషుడు}; అనంతుడు = ఆదిశేషుడు {అనంతుడు -
అంతములేని కాల స్వరూపుడు, ఆదిశేషుడు}; దైత్య = రాక్షసుడు; మాతృనిన్ = మాత్రమే ఐనవాని;
ఇట్లు = ఇలా; అంతము చేయుట = సంహరించుట; ఎంతపని = ఏపాటి దేమిటి, చిన్నది; అద్భుతమే
= ఆశ్చర్యకరమైనదా, కాదు; వినుము = వినుము; అంతలోనన్ = ఆ లోపున; వాడు = అతను;
అంతము బొందుట = చనిపోయిన రీతిని; ఎల్లన్ = అంతయు; కని = చూసి; ఆతని = అతని యొక్క;
బంధులు = చుట్టాలు; గార్దభంబులు = గాడిదలు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

దారపు పోగులు మూలపదార్థమై ఉండగా వాటి ఆధారంతో వస్త్రం చేయ చేయబడుతుంది. అలా
దారాల యందు వస్త్రం కలదు. అదే విధంగా పరమేశ్వరుని రూపము ఈ జగత్తుకి
మూలపదార్థము కాగా ఈ సృష్టి అంతా అతని యందే కలదు. అటువంటి స్వామి ఒక సామాన్య
రాక్షసుడిని చంపగలగడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది. ఆ రాక్షసుడు చనిపోవడం చూసి, అతడి
బంధువులు అంతా గాడిద రూపాలలో కృష్ణుడి పైకి, బలరాముడి పైకి వచ్చిపడ్డారు.

10.1-623-క.

బలకృష్ణులపైఁ గవిసిన

బలియుర ఖరదైత్యభటులఁ బశ్చిమపాదం

బుల బట్టి తాల శిఖరం

బుల కెగురఁగ వైచి వారు పొరిగొని రధిపా!

టీకా:

బల = బలరాముడు; కృష్ణుల = కృష్ణుల; పైన్ = మీద; కదిసినన్ = కలియబడగా; బలియుర = బలవంతులను; ఖరదైత్య = గార్దభాసురుని; భటులన్ = యోధులను; పశ్చిమ = వెనుక; పాదంబులన్ = కాళ్ళను; పట్టి = పట్టుకొని; తాల = తాడిచెట్ల; శిఖరంబులు = కొనలపైకి, తలలపైకి; ఎగురగ = ఎగురునట్లుగా; వైచి = విసిరేసి; వారు = వారలు; పొరిగొనిరి = చంపివేసిరి; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఆ బలరామకృష్ణులు తమ పైకి వచ్చిన ఆ రాకాసి గాడిదలను వెనుక కాళ్ళు పట్టుకుని గిర గిరా త్రిప్పి తాడిచెట్ల తలలపైకి విసిరికొట్టి మట్టుపెట్టారు.

10.1-624-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయంబున.

భావము:

అప్పుడు...

10.1-625-క.

ఆలమున నోలిఁ గూలిన

తాలద్రుమఖండ దైత్యతనుఖండములన్

కీలితమై ధర జలధర

మాలావృతమైన మింటి మాడ్కిన్ వెలిగెన్

టీకా:

ఆలమునన్ = యుద్ధమున; ఓలీన్ = వరుసగా; కూలిన = కూలిపోయినట్టి; తాల = తాడి; ద్రుమ = చెట్ల; ఖండ = ముక్కలచేత; దైత్య = రాక్షస; తను = దేహ; ఖండములన్ = ముక్కలచేతను; కీలీతము = కలిగినది; ఐ = అయ్యి; ధర = నేల; జలధర = మేఘముల; మాలా = వరుసలచే; ఆవృతము = కమ్ముకొన్నది; ఐన = అయిన; మింటి = ఆకాశము; మాడ్కిన్ = వలె; వెలిగెన్ = ప్రకాశించెను.

భావము:

అలా యుద్ధంలో కూలిపోయిన తాడిచెట్ల ముక్కలూ రాక్షసుల శరీరఖండాలు కలగావులగంగా భూమిపై పడి ఉండి, ఆ నేల మేఘశకలాలతో ఆవరించబడిన ఆకాశంలా కనిపించింది.

10.1-626-క.

ధేనుకవనమున నమలిరి

మానవు లావేళఁ దాటి మ్రాకుల ఫలముల్;

ధేనువులు మెసఁగెఁ గసవులు;

ధేనుకహరభక్తకామధేనువు గలుగన్.

టీకా:

ధేనుక = ధేనుకాసురుని యొక్క; వనమునన్ = తోట యందు; నమలిరి = తినిరి, భుజించిరి;
మానవులు = మనుష్యులు; ఆవేళన్ = అప్పటి; దాటి = నుండి; తాటిమ్రాకుల = తాడిచెట్ల; ఫలముల్
= పండ్లను; ధేనువులు = ఆవులు; మెసగెన్ = మేసెను, తినెను; కసవులున్ = పచ్చికలను; ధేనుక =
ధేనుకాసురుని; హర = సంహరించిన; భక్త = భక్తుల యెడ; కామధేనువు = కామధేనువు
వంటివాడు; కలుగన్ = ఉండుటచేత.

భావము:

ఎన్నాళ్ళ తరువాతో ఆనాడు దేనుకవనంలో గోపకులు ఆ తాడిపండ్లు తనివితీరా తిన్నారు. ఆవులు వనంలోని పచ్చికలు కడుపునిండా మేసాయి. దేనుకాసురుడిని చంపిన స్వామి భక్తుల పాలిట కామదేనువై ఉండగా వారి కోరికలు తీరడం అదెంతపని.

10.1-627-వ.

ఆ సమయంబున సురలు విరులవానలు గురియించి దుందుభులు మొరయించి; రంతఁ గమలలోచనుండు గోపజన జేగీయమాన వర్తనుండై, అన్నయుం దానును గోగణంబులం దోలుకొని మందకు జనియె; న య్యెడ.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయ మందు; సురలు = దేవతలు; విరుల = పూల; వానలు = జల్లులు; కురియించిరి = అధికముగా జల్లిరి; దుందుభులు = భేరీలను; మొరయించిరి = మోగించిరి; అంతన్ = అటు పిమ్మట; కమలలోచనుండు = శ్రీకృష్ణుడు; గోపజన = గొల్లవారిచేత; జేగీయమాన = కీర్తింపబడుచున్న; వర్తనుండు = చరితములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అన్నయున్ = సోదరుడు; తానునున్ = అతను; గో = పశువుల; గణంబులన్ = సమూహములను; తోలుకొని = మరలించుకొని; మందకున్ = గొల్లపల్లెకు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ శుభ సమయంలో దేవతలు పుష్పవర్షం కురిపించి దుందుభులు మ్రోగించారు. అప్పుడు పద్మలోచనుడు కృష్ణుడు బలరాముడూ పశువులను తోలుకుని గోకులానికి తిరిగి వచ్చారు. గోపకు లందరూ రామకృష్ణుల పరాక్రమాన్ని ప్రస్తుతించారు. ఆ సమయంలో...

10.1-628-ఉ.

గోపదరేణు సంకలిత కుంతలబద్ధ మయూరపింఛు ను
 ధీపిత మందహాస శుభదృష్టి లసన్ముఖ వన్యపుష్ప మా
 లాపరిపూర్ణు గోపజన లాలిత వేణురవాభిరాము నా
 గోపకుమారునిం గనిరి గోపసతుల్ నయనోత్సవంబుగన్.

టీకా:

గోపదరేణు = గోధూళి {గోపదరేణు - పశువుల కాళ్ళచే రేగిన దుమ్ము, గోధూళి}; సంకలిత = కూడుకొన్న; కుంతల = తలవెండ్రుకలను; బద్ధ = కట్టి ఉంచిన; మయూర = నెమలి; పింఛున్ = పింఛము కలవానిని; ఉద్ధీపిత = మిక్కిల ప్రకాశించుచున్న; మందహాస = చిరునవ్వుతో కూడిన; శుభ = శుభకరమైన; దృష్టి = చూపులచే; లసత్ = ప్రాకాశిస్తున్న; ముఖున్ = మోము కల వానిని; వన్య = అడవి; పుష్ప = పూలు; మాలా = మాలలచే; పరిపూర్ణున్ = నిండుగా ఉన్నవానిని; గోప = గొల్ల; జన = వారిచే; లాలిత = కొనియాడబడినట్టి; వేణు = మురళీ; రవ = గానముచేత; అభిరామున్ = మనోజ్ఞముగా ఉన్నవాని; గోప = గొల్ల; కుమారునిన్ = పిల్లవానిని; కనిరి = చూసిరి; గోప = గోపికా; సతుల్ = స్త్రీలు; నయన = కళ్ళకు; ఉత్సవంబు = సంతోషములు; కన్ = కలుగగా.

భావము:

గోకులంలోని గోపికలు కృష్ణుడిని కన్నులపండువగా చూసారు. కృష్ణుడు గోధూళి ఆవరించిన తలవెండ్రుకల పై నెమలిఫించం ధరించి ఉన్నాడు. వెలుగులు చిమ్ముతున్న చిరునవ్వులతో శుభాన్ని కలిగించే చూపులతో కూడిన మోముతో ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. క్రొత్త పూలమాలికలను ధరించి ఉన్నాడు. గోపకు లందరూ బతిమిలాడితే వేణు నాదం చేస్తూ అందరి మనస్సులకూ ఆనందం కలిగించాడు.

10.1-629-ఆ.

కమలనయను వదనకమల మరందంబు
 ద్రవిలి నయన షట్పదముల వలనఁ
 ద్రావి దిన వియోగతాపంబు మానిరి
 గోపకాంత లెల్లఁ గోర్కు లలర.

టీకా:

కమలనయను = కృష్ణుని; వదన = ముఖము అనెడి; కమల = పద్మము యొక్క; మరందంబున్ = మకరందమును; తవిలి = ఆసక్తిగొని; నయన = కళ్ళు అనెడి; షట్పదముల = తుమ్మెదల; వలనన్ = వలన; త్రావి = తాగి; దిన = పగటిపూట కలిగెడి; వియోగ = ఎడబాటు వలని; తాపంబున్ = బాధను; మానిరి = వదలిరి; గోప = గోపికా; కాంతలు = స్త్రీలు; ఎల్ల = అన్ని; కోర్కులు = కోరికలు; అలరన్ = తీరగా.

భావము:

పగలు అంతా కలిగిన వియోగ సంతాపాన్ని ఆ గోకులంలోని గోపకాంతలు శ్రీకృష్ణుని ముఖపద్మం లోని తేనెలను తమ కన్నులు అనే తుమ్మెదలతో కోరిక మీరా త్రాగుతూ, తగ్గించుకున్నారు.

10.1-630-వ.

ఇట్లు గోపికలు సాదరంబుగం జూడ వ్రీడాహాస వినయంబులం జూచుచుం గ్రీడాగరిష్ఠుండైన ప్రోడ గోష్ఠంబు ప్రవేశించె; నంత రోహిణీ యశోదలు కుఱ్ఱులవలని మచ్చికలు పిచ్చలింప నిచ్చకువచ్చిన ట్లయ్యై వేళల దీవించిరి; వారును మజ్జనోన్మర్దనాదు లంగీకరించి, సురభి కుసుమ గంధంబులు గైకొని, రుచిర చేలంబులు గట్టికొని, రసోపపన్నంబు లయిన యన్నంబులు గుడిచి, తృప్తు లయి, మంజులశయ్యల సుప్తులై యుండి; రందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; గోపికలు = గోపస్త్రీలు; సాదరంబుగన్ = మన్ననతో; చూడన్ = చూచుచుండగా; వ్రీడా = సిగ్గుచేతను; హాస = నవ్వులచేతను; వినయంబులన్ = అణకువలతో; చూచుచున్ = చూస్తూ; క్రీడా = క్రీడించు టందు; గరిష్ఠండు = గొప్పవాడు; ఐన = అయిన; ప్రోడ = బహు సమర్థుడు; గోష్ఠంబున్ = మంద యందు; ప్రవేశించెన్ = చేరెను; అంతన్ = ఆ తరువాత; రోహిణీ = రోహిణీదేవి; యశోదలు = యశోదాదేవి; కుఱ్ఱుల = కుమారుల; వలని = ఎడలి; మచ్చిక = మోహములు; పిచ్చలింపన్ = అతిశయింపగా; ఇచ్చకు వచ్చినట్లు = అత్యధికముగా (ఇష్టం వచ్చినట్లు); అయ్యై = ఆయా; వేళలన్ = సమయము లందు; దీవించిరి = ఆశీర్వాదించిరి; వారును = వారుకూడ; మజ్జన = స్నానములు

చేయించుట; ఉన్నర్థన = గంధం పూతలు పూయుటలు; ఆదులు = మున్నగునవి; అంగీకరించి = గ్రహించి; సురభి = మంచివాసన కలిగిన; కుసుమ = పూలు; గంధంబులున్ = గంధములు; కైకొని = స్వీకరించి; రుచిర = పరిశుద్ధమైన; చేలంబులున్ = బట్టలు; కట్టికొని = కట్టుకొని; రస = షడ్రస (షడ్రసములు - 1కషాయము (వగరు) 2మధురము (తీపి) 3లవణము (ఉప్పు) 4కటువు (కారము) 5తిక్తము (చేదు) 6ఆమ్లము (పులుపు)); ఉపపన్నంబులు = పూర్ణములు; అయిన = ఐన; అన్నంబులు = ఆహారములు; కుడిచి = భుజించి; తృప్తులు = తృప్తిచెందినవారు; అయి = అయ్యి; మంజుల = మృదువైన; శయ్యలన్ = పక్కలమీద; సుప్తులు = నిద్రించినవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండిరి = ఉన్నారు; అందున్ = ఆ తరువాత.

భావము:

ఇలా గోపికలు తనను ప్రేమతో చూస్తూ ఉంటే లీలా పాటవ మూర్తి కృష్ణమూర్తి వారిని సిగ్గుతోనూ, చిరునవ్వుతోనూ, వినయంతోనూ చూస్తూ గొల్లపల్లెలో ప్రవేశించాడు. అప్పుడు రోహిణి యశోదలు కుమారుల యందలి ప్రేమ పొంగిపొరలగా మనసుతీరా వారిని దీవించారు. బలరామకృష్ణులు నలుగుపెట్టి తలంటు పోయించుకున్నారు. చక్కని సువాసనలు వెదజల్లే పూవులను గంధాలను అలంకరింప జేసుకున్నారు. అందమైన దుస్తులు తొడగి కొన్నారు. ఎన్నో రుచులతో రసవంతమైన భోజనం తిన్నారు. తృప్తిగా భుజించిన తరువాత సుఖమైన శయ్యలపై నిద్రపోయారు. అంతట...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : విషకలిత కాళింది గనుగొనుట

10.1-631-^{నీ}.

ఒకనాడు బలభద్రుఁ డొక్కఁడు రాకుండ-

గోపాలకులు దానుఁ గూడి కృష్ణుఁ

డడవికిఁ జని యెండ నా గోవులును గోప-

కులు నీరుపట్టనఁ గుంది డస్సి

కాళిందిలో విషకలిత తోయముఁ ద్రావి-

ప్రాణానిలంబులు వాసి పడిన

యోగీశ్వరేశుండు యోగివంద్యుడు గృష్ణుఁ-

క్షీక్షణామృతధార లైలమిఁ గురిసి

10.1-631.1-ఆ.

పసుల గోపకులను బ్రతికించె మరలంగ;

వారుఁ దమకుఁ గృష్ణువలన మరలఁ

బ్రతుకు గలిగెనంచు భావించి సంతుష్ట

మానసములఁ జనిరి మానవేంద్ర!

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; బలభద్రుడు = బలరాముడు; ఒక్కడు = మాత్రము; రాకుండన్ = రాకుండగా; గోపాలకులున్ = యాదవులు; తానున్ = అతను; కూడి = కలిసి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; ఎండన్ = ఎండలో; ఆ = ఆ; గోవులును = పశువులు; గోపకులున్ = యాదవులు; నీరుపట్టునన్ = దాహముతో; కుంది = కుంగిపోయి; డస్సి = బడలిక చెంది; కాళింది = యమున; లోన్ = అందు; విష = విషముతో; కలిత = కూడిన; తోయమున్ = నీటిని; త్రావి = తాగి; ప్రాణానిలంబులున్ = ప్రాణవాయువులు; పాసి = పోయి; పడినన్ = పడిపోగా; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులకు; ఈశుండు = ప్రభువు; యోగి = యోగులచే; వంద్యుడు = స్తుతింపబడువాడు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఈక్షణ = చూపులు అనేడి; అమృత = అమృతపు; ధారలు = జల్లులు; ఎలమిన్ = ప్రేమతో; కురిసి = కురిపించి; పశులన్ = పశువులను; గోపకులనున్ = గొల్లవాండ్రను; బ్రతికించె = జీవింపజేసెను; మరలంగ = తిరిగి; వారున్ = వారుకూడ; తమ = వారల; కున్ = కు; కృష్ణు = కృష్ణుని; వలన = వలన; మరలన్ = మళ్ళీ; బ్రతుకు = జీవితము; కలిగెన్ = కలిగినది; అంచున్ = అని; భావించి = తలచుకొని; సంతుష్ట = సంతోషించిన; మానసములన్ = మనసులతో; చనిరి = వెళ్ళిరి; మానవేంద్రా = రాజా {మానవేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

శుకమహర్షి ఇంకా ఇలా చెప్పసాగేడు "ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఒకరోజు కృష్ణుడు గోపాలకులు తాను కలిసి ఆవులను తోలుకొని అడవికి వెళ్ళాడు. ఆ రోజున మాత్రం బలరాముడు వారితో వెళ్ళలేదు. ఆ వేళ ఎండ తీవ్రతకి గోవులు, గోపాలకులు దాహంతో తపించిపోతు సొమ్మసిల్లి పోసాగారు. వారు కాళింది అనే యమునా నది మడుగులోని విషపూరితమైన నీళ్ళు తాగి ప్రాణవాయువులు కోల్పోయి పడిపోయారు. మహా యోగులకు ప్రభువు, యోగు లందరికీ వందనీయుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు తన చూపులనే గొప్ప అమృతం వర్షించి ఆ గోవులను, గోపాలకులను మళ్ళీ బతికించాడు. వారంతా కృష్ణుడు తమకు పునర్జన్మ ప్రసాదించాడని సంతోషించి ఇళ్ళకు వెళ్ళిపోయారు.

10.1-632-క.

కాళియఫణిదూషిత యగు

కాళిందిఁ బవిత్రఁ జేయఁగ్రానుత్సుకుడై

కాళిందీజలవర్ణుడు

కాళియు వెడలంగ నడిచెఁ గౌరవముఖ్యా!"

టీకా:

కాళియ = కాళియుడు అనెడి; ఫణి = సర్పముచేత; దూషిత = కలుషితము చేయబడినది; అగు = ఐన; కాళిందిన్ = యమునానది లోని కాళింది అనే మడుగును; పవిత్రంబు = పరిశుద్ధమైనదిగా; చేయన్ = చేయుటకొరకు; ఉత్సుకుడు = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కాళిందీజలవర్ణుడు = కృష్ణుడు {కాళిందీ జల వర్ణుడు - కాళిందీ (యమునా నది) యొక్క జల (నీటి) వలె నల్లని వర్ణుడు (రంగు దేహము కలవాడు), కృష్ణుడు}; కాళియున్ = కాళింగుని; వెడలంగనడిచెన్ = వెడలగొట్టెను; కౌరవముఖ్య = పరీక్షిన్మహారాజా {కౌరవముఖ్యుడు - కురువంశపు రాజులలో ముఖ్యమైన వాడు, పరీక్షిత్తు}.

భావము:

కురువంశంలో ముఖ్యమైన మహారాజా! పరీక్షిత్తూ! కాళియుడు అనే నాగుడి వల్ల పాడైన కాళింది మడుగును బాగు చేయాలని శ్రీకృష్ణుడు సంకల్పించుకొన్నాడు. కాళిందినదీ జలాల వలె నీల వర్ణ దేహుడైన కృష్ణుడు కాళియ సర్పాన్ని వెళ్ళగొట్టాడు."

గంగానది నీళ్ళు తెల్లగా ఉంటాయి. యమునానది నీళ్ళు నల్లగా ఉంటాయి. ప్రయాగ త్రివేణీసంగమం వద్ద ఆ తేడా స్పష్టంగాతెలుస్తుంది.

10.1-633-వ.

అనిన "న య్యగాధజలంబుల వలన మాధవుం డెట్టి నేర్పున సర్పంబు దర్పంబు మాపి వెడలించె, నందుఁ బెద్దకాలం బా వ్యాళం బేల యుండె? నెఱిగింపుము.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; అగాధ = మిక్కిలి లోతుగల; జలంబుల = నీటి; వలన = నుండి;
మాధవుండు = కృష్ణుడు; ఎట్టి = ఎటువంటి; నేర్పునన్ = నేర్పుచేత; సర్పంబు = ఆ పాము యొక్క;
దర్పంబున్ = మదమును; మాపి = పోగొట్టి; వెడలించెన్ = వెడలగొట్టెను; అందున్ = ఆనది యందు;
పెద్దకాలంబు = చాలా కాలము నుండి; వ్యాళంబు = పాము; ఏల = ఎందుచేత; ఉండెన్ = ఉన్నది;
ఎఱిగింపుము = తెలియ చెప్పుము.

భావము:

అని శుకుడు చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అడిగాడు "ఆ అతి లోతైన మడుగులోని నాగరాజు కాళియుడి గర్వం లక్ష్మీపతి అయిన శ్రీకృష్ణుడు ఎలా అణచాడో. ఎలా వెళ్ళ గొట్టాడో? ఆ నేర్పు ఎలాంటిదో? అసలు అన్నాళ్ళు ఆ కాళిందిలో ఆ సర్పరాజు ఎందుకున్నాడో. నాకు తెలియజేయుము.

10.1-634-క.

తొట్టలఁ గాచిన నందుని

కుట్టని చరితామృతంబు గొనకొని చెవులన్

జుట్టంగఁ దనివి గల్గునె;

వెట్టుల కైనను దలంప? విప్రవరేణ్యా!"

టీకా:

తొట్టులన్ = ఆవులను; కాచిన = మేపెడి; నందుని = నందుని యొక్క; కుట్టని = కుమారుని; చరిత = చరిత్ర అనెడి; అమృతంబున్ = అమృతమును; కొనకొని = పూని; చెవులన్ = చెవులతో; జుట్టంగన్ = ఆసక్తితో పీల్చుకొనగా; తనివి = తృప్తి; కల్గునె = కలుగునా, కలుగదు; వెట్టుల్ = పిచ్చివాని; కిన్ = కి; ఐనను = అయినప్పటికి; తలంపన్ = తరచి చూసినచో; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరేణ్యా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! శుకబ్రహ్మ! గోవులను కాచిన నందుని కుమారుని కథలనే సుధారసాన్ని చెవులారా జుట్టుకుంటు ఆస్వాదిస్తున్న ఎంతటి వెట్టివాడైనా తృప్తిచెంది ఇంక చాలు అనుకోగలడా? ఊహ అనుకోలేదు."

10.1-635-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని పరీక్షింపహారాజ అనగా, శుకమునీంద్రుడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.1-636-నీ.

"మానవేశ్వర! యొక్క ముడుగు కాళిందిలోఁ-

గల; దది యెప్పుడుఁ గాళియాహి

విషవహ్నిశిఖలచే వేచు చుండును; మీదఁ-

బరితెంచినంతన పక్షులైనఁ

బడి మ్రగ్గు; నందుఁ దద్భంగశీకరయుక్త-

పవనంబు సోకినఁ బ్రాణు లెవ్వి

యైన నప్పుడ చచ్చు; నట్టి యా మడుగులో-

నుదకంబు పొంగుచు నుడుకుచుండుఁ

10.1-636.1-తే.

జూచి వెరిగంది కుజనుల స్రుక్కజేయ

నవతరించిన బలువీరుఁ డాగ్రహించి

"భుజగవిషవహ్నిదోషంబుఁ బోలియజేసి

సుజలఁ గావించి యా నదిఁ జూతు" ననుచు.

టీకా:

మానవేశ్వరా = రాజా {మానవేశ్వరుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; ఒక్క = ఒకానొక; మడుగు =
మడుగు {మడుగు - ఏటిలో లోతైన నిడుపాటి ప్రాంతము, ప్రాదము}; కాళింది = యమునానది; లోన్
= అందు; కలదు = ఉన్నది; అది = ఆ మడుగు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; కాళియ = కాళియుడు
అనెడి; అహి = పాము యొక్క; విష = విషపు; అగ్ని = అగ్ని; శిఖల = జ్వాలల; చేన్ = చేత;
వేచుచుండును = తపించిపోతుండును; మీదన్ = పైన; పరితెంచి = వెళ్ళిన; అంతనన్ =
మాత్రముచేతనే; పక్షులు = పక్షులు; ఐనన్ = అయినను; పడి = పడిపోయి; మ్రగ్గును = చచ్చిపోవును;
అందున్ = ఆ మడుగునందు; తత్ = ఆ మడుగు యొక్క; భంగ = అలల వలని; శీకర =
తుపుంగులతో; యుక్త = కూడినట్టి; పవనంబు = గాలి; సోకినన్ = తగులగానే; ప్రాణులు =
జంతువులు; ఎవ్వి = ఏవి; ఐనన్ = అయినను; అప్పుడ = అప్పుడే; చచ్చున్ = చనిపోవును; అట్టి =
అటువంటి; ఆ = ఆ; మడుగు = మడుగు; లోన్ = అందలి; ఉదకంబు = నీరు; పొంగుచున్ =
ఉబుకుచు; ఉడుకుచున్ = తెల్లుతు; ఉండున్ = ఉండును; చూచి = అది చూసి.
వెరిగంది = ఆశ్చర్యపడి; కుజనులన్ = దుష్టులను; స్రుక్కజేయ = అణచివేయుటకు; అవతరించిన =
పుట్టినట్టి; బలువీరుడు = బలమైన శౌర్యము కలవాడు; ఆగ్రహించి = కోపించి; భుజగ =

కాళియసర్పము యొక్క; విష = విషపు; వహ్ని = అగ్ని వలని; దోషంబున్ = కల్మషమును;
పొలియజేసి = పోగొట్టి; సుజలన్ = మంచినీరు కలది; కావించి = చేసి; ఆ = ఆ యొక్క; నదిన్ =
నదిని; చూతున్ = కాపాడెదను; అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

“మహారాజా! యమునానదిలో మడుగు ఒకటి ఉంది. కాళియుడనే సర్పరాజు విషజ్వాలలతో అది
ఎప్పుడు తుకతుకలాడుతు ఉంటుంది. దాని పై ఎగిరే పక్షులు కూడ ఆ విషపు గాలులు సోకి చచ్చి
అందులో పడిపోతాయి. ఆ కాళిందిలోని అలలకి చెలరేగిన నీటితుంపరలు కలిసిన గాలి సోకితే
చాలు ఏ జంతువైనా అప్పటికప్పుడు చచ్చి పడిపోవలసిందే. ఆ మడుగులోని జలాలు ఎప్పుడు
కుతకుత పొంగుతు ఉడుకుతు ఉంటాయి. ఆ మడుగును చూచి కృష్ణుడు ఆశ్చర్యపోయాడు.
దుర్మార్గులను అణచేయడానికి అవతరించిన ఆ మహావీరునికి బాగా కోపం వచ్చింది. ఈ
నదిలోని పాము విషాగ్ని దోషం పోగొట్టి, నిర్మల జలాలతో నిండి ఉండే నదిగా చేస్తాను. అని
నిశ్చయించుకొన్నాడు.

10.1-637-వ.

కృతనిశ్చయుండై, పూర్వజన్మ భాగ్యంబునం దన చరణ సంస్పర్శనంబునకు యోగ్యంబై,
తత్సమీపంబున విశాల విటపశాఖా కదంబంబుతో నున్న కదంబభూజంబు నెక్కి.

టీకా:

కృతనిశ్చయుండు = నిర్ణయించుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; పూర్వజన్మ = పూర్వజన్మలందు చేసిన;
భాగ్యంబునన్ = సుకృతములవలన; తన = తన యొక్క; చరణ = పాదముల; సంస్పర్శనంబున్ =
చక్కగా సోకుటల; కున్ = కు; యోగ్యంబు = తగినది; ఐ = అయ్యి; తత్ = ఆ మడుగునకు;
సమీపంబునన్ = దగ్గరలోని; విశాల = పెద్దదైన; విటప = చిగురించిన రెమ్మలు; శాఖా = పెను
కొమ్మలు; కదంబంబున్ = సమూహముల; తోన్ = తోటి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కదంబ = కడిమి;
భూజంబున్ = చెట్టును; ఎక్కి = ఎక్కినవాడై.

భావము:

ఆ దగ్గరలో ఒక కడిమి చెట్టుంది. అది పూర్వజన్మ భాగ్యం చేత శ్రీకృష్ణుని పాదస్పర్శకు నోచిన చెట్టు. దానికి విశాల మైన కొమ్మ లున్నాయి. ఆ చెట్టు మీదకు కృతనిశ్చయుడైన కృష్ణుడు ఎక్కాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాళిందిలో దూకుట

10.1-638-మ.

కటిచేలంబు బిగించి పింఛమునఁ జక్కఁగొప్పు బంధించి దో
స్తట సంస్థాలన మాచరించి చరణద్వంద్వంబుఁ గీలించి త
త్తుటశాఖాగ్రము మీఁదనుండి యుటికెన్ గోపాలసింహంబు ది
క్తటముల్ మ్రోయ ప్రాదంబులో గుభగుభ ధ్వానం బనూనంబుగన్.

టీకా:

కటి = మొలనున్న; చేలంబున్ = వస్త్రమును; బిగించి = గట్టిగా కట్టి; పింఛమునన్ = నెమలి
పింఛముతో; చక్కన్ = చక్కగా; కొప్పున్ = జట్టుముడిని; బంధించి = కట్టి; దోస్తట = భుజాలు రెంటి
పైని; సంస్థాలనము = చఱచుట; ఆచరించి = చేసి; చరణ = కాళ్ళు; ద్వంద్వంబున్ = రెంటిని;
కీలించి = సంఘటించి, చేర్చి; తత్ = ఆ యొక్క; కుట = చెట్టు; శాఖా = కొమ్మ; అగ్రము = కొన; మీద =
పై; నుండి = నుండి; ఉటికెన్ = దుమికెను; గోపాల = గొల్లవాడైన; సింహంబు = అతి
పరాక్రమవంతుడు; దిక్తటముల్ = దిగ్భాగములు; మ్రోయన్ = మారుమోగిపోవునట్లు; ప్రాదంబు =
మడుగు; లోన్ = లోనికి; గుబగుబ = గుబగుబ అనెడి; ధ్వానంబు = శబ్దములు; అనూనంబు =
అధికముగ; కన్ = కలుగునట్లు.

భావము:

నడుముకున్న దట్టిగుడ్డని గట్టిగా బిగించి కట్టుకున్నాడు. తలవెంట్రుకల కొప్పు నెమలి పింఛంతో
బిగించి కట్టుకున్నాడు. రెండు చేతులతో భుజాలు చరచాడు. రెండుకాళ్ళు బిగించి

సింహపరాక్రమశాలి గోపాలబాలుడు ఆ చెట్టు కొమ్మ మీదనుంచి కాళింది మడుగులోకి కుప్పించి దూకాడు. దూకిన వేగానికి గుభీలు మని పెద్ద శబ్దం వచ్చింది. దిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించాయి.

10.1-639-ఉ.

భూరి మహాప్రతాప పరిపూర్ణ భయంకర గోపబాల కం

రీరవ పాత వేగ వికటీకృత దుర్విషభీషణోర్మి సం

పూరితమై వడిం గలగి **పొంగి** ధనుశ్శతమాత్ర భాగ వి

స్తారము బొందె న మృదుగు తప్తపయఃకణ బుద్బుదోగ్రమై.

టీకా:

భూరి = అతి అధికమైన; మహా = గొప్ప; ప్రతాప = తేజస్సుచే; పరిపూర్ణ = నిండి యున్న; భయంకర = భీకరమైన; గోప = యాదవ; బాల = బాలు డనెడి; కంఠీరవ = సింహము (కంఠీరవము - భీకరమైన కంఠధ్వని కలది, సింహము); పాత = పడుట యొక్క; వేగ = వడిచేత; వికటీకృత = తుళ్ళింపబడిన; దుః = చెడ్డ; విష = విషముతోటి; భీషణ = భయంకరమైన; ఊర్మి = అలలచేత; సంపూరితము = పూర్తిగా నిండినది; ఐ = అయ్యి; వడిన్ = శీఘ్రముగా; కలగి = చలించి; పొంగి = పైకి ఉబికి; ధనుః = విల్లులు; శత = నూటింటి యంత; మాత్ర = కొలదికల; భాగ = ప్రదేశము; విస్తారమున్ = విస్తరించుటను; పొందెన్ = పొందినది; ఆ = ఆ యొక్క; మడుగు = ప్రాదము; తప్త = కాచబడిన; పయః = నీటి; కణ = బిందువులు; బుద్బుద = బుడగలతోను; ఉగ్రము = భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మిక్కిలి గొప్ప ప్రతాపంతో నిండిన భీకరమైన సింహకిశోరం లాంటి ఆ గొల్లపిల్లాడు గభాలున దూకాడు. ఆ విపరీత వేగానికి ఆ సరస్సు దుర్విషంతో కూడిన భీకరమైన అలలుతో నిండి, వడితో కలచివేయబడింది. నీళ్ళు వికట నృత్యం చేస్తు పొంగిన కుత కుతలాడుతున్న నీటి బుడగలు నూరు ధనుస్సుల మేర భీకరంగా విస్తరించాయి.

10.1-640-శా.

పాఠీనాకృతిఁ దోయరాశినడుమన్ భాసిల్లి మున్నాఢ్యుడై
కాఠిన్యక్రియ నీదునేర్పు దనకుం గల్గిన్ భుజంగేంద్ర హృ
త్ప్రేరారంబున రోషవహ్నా లెగయన్ భీమంబుగా నీదె ను
ల్లోఠోత్తుంగతరంగమై మడుగు దుర్లోక్యంబుగా బాహులన్.

టీకా:

పాఠీన = చేప (మత్స్యావతారం); ఆకృతిన్ = రూపముతో; తోయరాశిన్ = సముద్రము (తోయరాశి - తోయము (నీరు) రాశిగా కలది, కడలి); నడుమన్ = మధ్యలో; భాసిల్లి = ప్రకాశించి; మున్ను = పూర్వము; ఆఢ్యుడు = సుసంపన్నముగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కాఠిన్య = కఠినమైనట్టి; క్రియన్ = విధముగా; ఈదు = ఈడెడి; నేర్పు = ప్రావీణ్యము; తన = అతని; కున్ = కి; కల్గిన్ = ఉండుటచేత; భుజగ = పాములకు; ఇంద్ర = రాజ యొక్క; హృత్ = హృదయము; పీఠ = మూలముల; అగ్రమునన్ = చివరవరకు; రోష = కోపము అనెడి; వహ్నాలు = అగ్నులు; ఎగయన్ = వ్యాపించగా; భీమంబుగాన్ = భయంకరముగా; ఈడెన్ = ఈడెను; ఉల్లఠ = ఉత్+లుఠ, అల్లకల్లోలమైన, మిక్కిలి పొర్లుపెట్టు; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; తరంగము = అలలు కలది; ఐ = అయ్యి; మడుగు = ప్రాదము; దుర్లోక్యంబు = చూడ శక్యము కానిది; కాన్ = అగునట్లు; బాహులన్ = చేతులతో.

భావము:

హరికి మత్స్యావతారం ఎత్తినప్పుడు సముద్ర మధ్యలో భీకరంగా విహరిస్తు ఈదడంలో ఇంతకు ముందే అభ్యాసం అయింది కదా. కనుక ఇప్పుడు కృష్ణావతారంలో ఆ మడుగు అల్లకల్లోలమై ఉవ్వెత్తున అలలు లేచేలా తన చేతులతో చూడశక్యంకానంత భయంకరంగా కలచివేస్తు ఈదుతున్నాడు. దానితో మడుగులో ఉన్న కాళియ నాగరాజ గుండెల్లో రోషాగ్ని జ్వాలలు ఎగసాయి.

10.1-641-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయంము నందు.

భావము:

అప్పుడు

10.1-642-శా.

"బాలుం డొక్కడు వీడు నా మడుగు విభ్రాంతోచ్చలత్తీర్ణ క
ల్లోలంబై కలగంగం జరించె నిట నే లోనుంటం జూడండు; మ
త్తీలాభీల విశాల దుస్సహ విషార్జ్విజ్వాలన్ భస్మమై
కూలం జేసెద నేడు లోకులకు నా కోపంబు దీపింపంగన్."

టీకా:

బాలుండు = పిల్లవాడు; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; వీడు = ఇతడు; నా = నా యొక్క; మడుగున్ =
ప్రాదమును; విభ్రాంత = విభ్రాంతికరమైన; ఉచ్చలత్ = పైకెగిసి; కీర్ణ = చెదిరిన; కల్లోలంబు = గొప్ప
అలలు కలది; ఐ = అయ్యి; కలగన్ = చెల్లాచెదురు అగునట్లు; చరించెన్ = మెలగెను; ఇట = ఇక్కడ;
నేన్ = నేను; లోన్ = లోపల; ఉంటన్ = ఉండుటను; చూడండు = లెక్కజేయడు; మత్ = నా యొక్క;
కీలా = మంటలచేత; అభీల = భయంకరమైన; విశాల = విస్తారమైన; దుస్సహ = సహింపలేని; విష =
విషము అనెడి; అగ్ని = అగ్ని; జ్వాలన్ = మంట లందు; భస్మము = బూడిద; ఐ = అయిపోయి;
కూలన్ = పడిపోవునట్లు; చేసెదన్ = చేసెదను; నేడు = ఇవాళ; లోకుల్ = లోకములోని అందర; కున్
= కి; నా = నా యొక్క; కోపంబు = రోషము; దీపింప = ప్రకాశించినది; కన్ = అగునట్లు.

భావము:

ఆ కాళియుడు ఇలా అనుకున్నాడు "వీడెవడో ఒక కుట్టాడు నా మడుగును కల్లోలం చేసి
కలచివేస్తున్నాడు. ఎగిసి పడుతున్న అలలతో కళ్ళుచెదిరేలా ఈదేస్తూ ఉన్నాడు. లోపల నేను

ఉన్నాననేనా చూడటంలేదు. భయంకరమైన భరింపశక్యంకాని నా విషాగ్నిజ్వాలలతో భస్మంచేసి
వీడిని కూల్చేస్తాను. లోకు లందరికి నా కోపం ఎలాంటిదో తెలిసిరావాలి."

10.1-643-వ.

అని తలంచి విజృంభించి.

టీకా:

అని = అని; తలంచి = అనుకొని; విజృంభించి = రెచ్చిపోయి.

భావము:

ఇలా అనుకుని కాళియుడు విజృంభించి....

10.1-644-ఉ.

ఘోరవిషానలప్రభలు గొబ్బునఁ గ్రమ్మఁగ సర్పసైన్య వి
స్ఫోరుఁడు గాళియోరగుఁడు పాటివడిం గఱచెన్ పయోధరా
కారుఁ బయోవిహారు భయకంప విదూరు మహాగభీరు నా
భీరకుమారు వీరు నవప్రీత శుభాంబరధారు ధీరునిన్.

టీకా:

ఘోర = అతిభయంకరమైన; విష = విషము అనెడి; అనల = అగ్ని; ప్రభలు = కాంతులు; గొబ్బునన్ =
శీఘ్రముగా; క్రమ్మగన్ = కమ్ముకొనగా; సర్ప = పాముల; సైన్య = దండు; విస్ఫోరుడు = అధికముగా
కలవాడు; కాళియ = కాళియుడు అనెడి; ఉరగుడు = సర్పము; పాటి = పరుగెత్తుకు వెళ్ళి; వడిన్ =
వేగముగా; గఱచెన్ = కరచెను; పయోధరాకారున్ = కృష్ణుని (పయోధరాకారుడు - పయోధరము
(మేఘముల వలె) నల్లని ఆకారుడు (దేహము కలవాడు), కృష్ణుడు); పయన్ = నీటి యందు;
విహారున్ = ఈదుతున్నవానిని; భయ = భయము; కంప = బెరుకులు; విదూరున్ = లేనివానిని;
మహా = గొప్ప; గభీరున్ = గంభీర మైనవానిని; ఆభీర = యాదవ; కుమారున్ = బాలుని; వీరున్ =

శూరుడుని; నవ = కొత్త; పీత = పచ్చని; శుభ = మంచి; అంబర = బట్టలు; ధారున్ =
ధరించినవానిని; ధీరున్ = ధైర్యశాలిని.

భావము:

తన సైన్యం అంతటితోనూ కృష్ణుడి దగ్గరకు పరుగెట్టుకుని వెళ్ళాడు సర్పరాజు; తన ఘోరమైన
విషాగ్ని జ్వాలల కాంతులు గుప్పుమని కమ్ముకుంటు ఉండగా, కృష్ణుడిని పెద్దగా కాటువేసాడు; ఆ
బాలుడు నీలమేఘం వలె శ్యామ వర్ణుడు; భయం, బెరుకు ఏ మాత్రం లేనివాడు; మహాగంభీరుడు;
మిక్కిలి ధైర్యవంతుడు. గొప్పవీరుడు; బంగారు రంగుగల శుభకరమైన కొత్త పట్టుబట్టలు కట్టుకుని
ఉన్నాడు; అటువంటి కృష్ణుడు ఆ కాళింది నీళ్ళలో ఇష్టంవచ్చి నట్లు ఈదుతుండగా కాళియుడు
కరిచాడు;

10.1-645-క.

కఱచి పిఱుతివక మఱియును

వెఱవక నిజవదనజనిత విషదహనశిఖల్

మెఱయఁ దన నిడుద యొడలిని

నెఱి హరిఁ బెనగొనియె భుజగవివహపతి వడిన్.

టీకా:

కఱచి = కరిచి; పిఱుతివక = వెనుదీయక, జంకక; మఱియును = పిమ్మట; వెఱవక్ = బెదరక; నిజ =
తన యొక్క; వదన = ముఖముల నుండి; జనిత = పుట్టిన; విష = విషము అనెడి; దహన = అగ్ని;
శిఖల్ = మంటలు; మెఱయన్ = ప్రకాశించుచుండగ; తన = తన యొక్క; నిడుద = పొడుగైన;
ఒడలిని = శరీరముతో; నెఱిన్ = పూర్తిగా; హరిన్ = కృష్ణుని; పెనగొనియెన్ = పెనవేసుకొనెను;
భుజగ = పాముల; నివహ = సమూహములకు; పతి = రాజు; వడిన్ = వేగముగా.

భావము:

కాటేసిన కాళియ నాగరాజు అంతటితో ఊరుకోలేదు. నదురు బెదురు లేకుండ తన పొడవైన శరీరంతో కృష్ణుడిని అతి వేగంగా పెనవేసుకొని గట్టిగా బంధించాడు. పైకి ఎత్తిపెట్టిన తన పడగల నోళ్ళనుండి విషాగ్నిజ్వాలలు మెరిపిస్తున్నాడు.

10.1-646-వ.

ఇట్లు భోగిభోగ పరివేష్టితుండై, చేష్టలు లేనివాని తెఱంగునఁ గానంబడుచున్న ప్రాణసఖునిం గనుంగొని తత్ప్రభావంబు లెఱుంగక, తత్సమర్పిత ధన దార మనోరథ మానసులు గావున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; భోగి = పాము; భోగ = శరీరముచేత; పరివేష్టితుండు = చుట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; చేష్టలు = అంగచలనములు; లేని = పోయినట్టి; వాని = వాడి; తెఱంగునన్ = విధముగా; కానంబడుచున్న = అగపడుతున్న; ప్రాణసఖునిన్ = ప్రాణస్నేహితుని; కనుంగొని = చూసి; తత్ = అతని; ప్రభావంబులు = మహిమత్వములు; ఎఱుంగక = తెలియక; తత్ = అతని యందే; సమర్పిత = అర్పింపబడినట్టి; ధన = సంపదలు; దార=భార్య; మనోరథ = కోరికలు కల; మానసులు = మనసుకలవారు; కావునన్ = కనుక.

భావము:

ఇలా ఆ నాగేంద్రుడి పొడవాటి శరీరంచేత చుట్టివేయబడి నిశ్చేష్టు డైనట్లు కృష్ణుడు కనబడుతున్నాడు. అలా పడి ఉన్న తమ ప్రాణస్నేహితుడిని చూసి గోపబాలకులు భయపడ్డారు. వారికి అతని ప్రభావాలు తెలియవు. కాని వారు తమ సంపదలు సంసారాలు కోరికలు మనస్సులు సమర్పించిన వారు కనుక.

10.1-647-చ.

"అదె మన కృష్ణునిం గఱచి; యంతటఁ బోక భుజంగమంబు దు

ర్మదమున మేనఁ జుట్టుకొని మానక యున్నది; యింక నేమి చే

యుద? మెటఁజొత్త? మే పురుషు లోపుదు రీ యహి నడ్డపెట్ట నె
య్యది సదుపాయ?" మంచుఁ బడి **రార్త**రవంబులఁ దూలి గోపకుల్.

టీకా:

అదె = అదిగో; మన = మన యొక్క; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని; కఱచి = కరిచి; అంతటన్ = దానితో; పోక = విడువక; భుజంగమంబు = పాము; దుర్మదమునన్ = మహా చెడ్డ గర్వముతో; మేనన్ = శరీరమును; చుట్టుకొని = పెనవేసుకొని; మానక = విడువక; ఉన్నది = ఉన్నది; ఇంకన్ = ఇక; ఏమి = ఏమిటి; చేయుదము = చేసెదము; ఎటన్ = ఎక్కడ; చొత్తుము = శరణుజొత్తుము; ఏ = ఏ; పురుషులు = ధీరులు; ఓపుదురు = సమర్థులు; అహిన్ = ఈ పామును; అడ్డపెట్టన్ = అడ్డగించుటకు; ఎయ్యది = ఏది; సత్ = మంచి; ఉపాయము = ఉపాయము; అంచున్ = అనుచు; పడిరి = ఆరంభించిరి; ఆర్తారావంబులున్ = ఏడ్చుటలకు; తూలి = చలించిపోయి; గోపకుల్ = గొల్లలు.

భావము:

ఆ గోపకులు "అదిగో ఆపాము కృష్ణుడిని కాటువేసేసింది; దాంతో వదలిపెట్టకుండ చెడ్డమదంతో శరీరమంతా చుట్టేసింది; వదలిపెట్టటం లేదు; అయ్యో! ఇంకేమి చేయాలి? ఎక్కడికి పరుగులు తీయాలి? ఈ పామును అడ్డుకోనే సామర్థ్యం గల మగధీరులు ఎవరున్నారు? ఈ ఆపద దాటే ఉపాయమే లేదా?" అంటు ఆర్తానాదాలు చేస్తు సోలిపోయారు;

10.1-648-క.

గోపకుమారకశేఖరు

నేపున సర్పంబు గఱచు **ట్రిక్**కించి వగన్

మేపులకుఁ దొలఁగి గోవులు

వాపోవుచు నుండె వృషభ **వత్స**ంబులతోన్.

టీకా:

గోప = గొల్ల; కుమార = పిల్లలలో; శేఖరున్ = శ్రేష్ఠుని; ఏపునన్ = గర్వముతో; సర్పంబున్ = పాము;
కఱచుటన్ = కరిచివేయుటను; ఈక్షించి = చూసి; వగన్ = విచారముతో; మేపుల్ = గడ్డిమేయుటల;
కున్ = కు; తొలగి = మాని; గోవులు = ఆవులు; వాపోవుచున్ = ఏడ్చుచును; ఉండెన్ = ఉండెను;
వృషభ = ఎద్దులు; వత్సంబుల = దూడల; తోన్ = తోటి.

భావము:

అక్కడి ఆవులు, దూడలు, ఎద్దులు గోపబాలకులలో శ్రేష్ఠుడైన ఆ కృష్ణుని నాగరాజు బలంగా
కాటువేయటం చూసాయి; అవి అన్నీ విచారంతో మేతమేయడం మానేసి దుఃఖిస్తున్నాయి;

10.1-649-క.

భూతలము వడకె నుల్కా

పాతంబులు మింటఁ గానబడె ఘోషములో

వ్రేతలకును గోపక సం

ఘాతములకు నదరె గీడుకన్న లిలేశా!

టీకా:

భూతలము = భూమండలము; వడకెన్ = వణికిపోయినది, కంపించె; ఉల్కా = ఉల్కలు;
పాతంబులున్ = పడుటలు; మింటన్ = ఆకాశము నందు; కానబడెన్ = అగపడెను; ఘోషము =
మంద; లోన్ = అందు; వ్రేతల = గోపికల; కును = కు; గోపక = గోపకుల; సంఘాతముల =
సమూహముల; కున్ = కి; అదరెన్ = అదిరినవి; కీడు = చెడుసూచించు {కీడుకన్న - మగవారికి
ఎడమకన్న స్త్రీలకు కుడికన్న}; కన్నులు = కళ్ళు; ఇలేశా = రాజా {ఇలేశుడు - ఇల (భూమి)కి
ఈశుడు, రాజు}.

భావము:

మహారాజా! ఆ సమయంలో, భూమి కంపించింది. ఆకాశంలో ఉల్కలు కనబడ్డాయి. గోకులంలోని గొల్లలకు ఎడం కన్ను, గోపికలకు కుడికన్ను అశుభ సూచకంగా అదిరాయి.

10.1-650-వ.

అంత నా దుర్నిమిత్తంబులు బొడగని బెగడు గదిరిన చిత్తంబుల నుత్తలపడుచు మందనున్న నంద యశోదాదులైన గోపగోపికా జనంబులు హరి దళసరి యెఱుంగక గోపాల గోగణ పరివృతుం డైన కృష్ణుం డెక్కడ నైనం జిక్కినోపునని పొక్కుచుం బెక్కువలైన మక్కువలు చెక్కులొత్త నొక్కపెట్ట బాలవృద్ధసమేతులై మహాఘోషంబున నా ఘోషంబు వెలువడి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ యొక్క; దుర్నిమిత్తంబులున్ = అపశకునంబులను; బొడగని = కనుగొని, చూసి; బెగడు = భయము; కదిరిన = విజృంభించిన; చిత్తంబులన్ = మనసులతో; ఉత్తలపడుచున్ = కలతపడుతు; మందన్ = వ్రేపల్లెలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నంద = నందుడు; యశోద = యశోదాదేవి; ఆదులు = మొదలైనవారు; ఐన = అయిన; గోప = గోపకులు; గోపికా = గోపికల; జనంబులు = జనసమూహములు; హరి = కృష్ణుని; దళసరి = ఘనత, సామర్థ్యము; ఎఱుంగక = తెలియక; గోపాల = గొల్లల; గో = ఆవుల; గణ = సమూహములతో; పరివృతుండు = చుట్టబడినవాడు; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఎక్కడన్ = ఎక్కడను; ఐనన్ = అయినను; చిక్కినోపున్ = చిక్కుబడియుండవచ్చు; అని = అని; పొక్కుచున్ = దుఃఖించుచు; పెక్కువలు = అధికమైనవి, అతిశయించినవి; ఐన = అయిన; మక్కువలు = ప్రేమలు; చెక్కులొత్తన్ = మొలకెత్తగా; ఒక్కపెట్టన్ = ఒక్క గుంపుగా; బాల = బాలురతోను; వృద్ధ = వృద్ధులతోను; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మహా = అధికమైన; ఘోషంబునన్ = గోలపెడుతు; ఆ = ఆ యొక్క; ఘోషంబున్ = పల్లెనుండి; వెలువడి = బయలుదేరి.

భావము:

యశోద నందుడు మొదలైన గోపికా గోపక జనాలు ఆ దుశ్శకునాలు చూసి బెదిరిన మనసులలో ఆందోళన పడ్డారు. శ్రీకృష్ణుడి మహిమ, శక్తి తెలియక, అతడు ఎక్కడ ఆపదలోపడ్డాడో? అని గోవులు గోపాలకులతో పాటు వారందరు దుఃఖించారు. ప్రేమలు పొంగిపోతుండగా ఒక్కసారిగా వారందరు పిల్లలు ముసలివారితో సహా కేకలు వేసుకుంటు గోకులంనుండి బయల్దేరారు.

10.1-651-క.

వా రిబ్బంగి నెఱుంగని

వారై హరిఁ జాడఁబోవ వడిగొని నగుచున్

వారింపఁ డయ్యె రాముఁడు

వారిని హరి లా వెఱుంగువారఁ డయ్యు నృపా!

టీకా:

వారు = ఆ గోపకులు; ఈ = ఈ; భంగిన్ = ప్రకారముగా; ఎఱుంగని = తెలియని; వారు = వారు; ఐ = అయ్యి; హరిన్ = కృష్ణుని; చాడబోవన్ = వెతకుటకు పోవుచుండగ; వడిగొని = మిక్కిలిగా; నగుచున్ = నవ్వుతు; వారింపడు = అడ్డగింపని వాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; రాముడు = బలరాముడు; వారిని = వారిని; హరి = కృష్ణుని; లావు = శక్తి; ఎఱుంగువాడు = తెలిసినవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; నృపా = రాజా.

భావము:

బలరాముడు కృష్ణుడి శక్తి తెలిసిన వాడు అయినప్పటికి, గోకులంలోని వారందరు అజ్ఞానంతో కృష్ణుడి జాడ కోసం అలా వేగంగా పోతుంటే చూసి కూడా వారిని ఆపలేదు. పైగా నవ్వుతూ చూస్తున్నాడు.

10.1-652-వ.

అంతలోన వారునుం దానును గాంతారమార్గంబు పట్టిపోవుచు నెడనెడ గోపగోష్పదంబుల
 సందుల నింతనంత నక్కడక్కడ యవాంకుశ హల కమల కులిశ చక్ర చాప కేతనాది
 రేఖాలంకృతంబులై మార్గాభరణంబులయిన హరిచరణంబుల జాడఁ గని చొప్పుదప్పక చని
 దుర్లటంబైన యమునా తటంబుఁ జేరి వారిమధ్యంబున నితరుల కసాధ్యం బయిన
 సర్పంబుచేతఁ గాటుపడి దర్పంబుఁ జూపక భోగిభోగపరివృతుం డయిన శ్రీకృష్ణునిం గని "కృష్ణ
 కృష్ణేతి" విలాపంబులఁ దాపంబులం బొందుచు తత్కాలంబునఁ బ్రతికూలం బయ్యె ననుచు
 దైవంబుఁ దిట్టు గోపికలును గోపకులం గలసి మేతలుడిగి టెప్పలిడక కృష్ణునిం దప్పక చూచుచు
 నొలుచున్న గోవులం గని; రండు గోపికలు యశోదం బట్టుకొని విలపించుచుఁ గృష్ణు నుద్దేశించి
 యిట్లనిరి.

టీకా:

అంతలోన = ఆలోపున; వారునున్ = ఆ గోపకులు; తానును = అతను; కాంతార = అడవి;
 మార్గంబున్ = దారి; పట్టి = అమ్మట, వెంట; పోవుచున్ = వెళ్తూ; ఎడనెడ = అక్కడక్కడ; గోప =
 గోపాలుర; గో = ఆవుల; పాదంబులన్ = అడుగు జాడలను, పాదముద్రలను; సందులన్ = మధ్యలో;
 ఇంతనంతన్ = ఇంతింత; అక్కడక్కడ = అక్కడక్కడ; యవ = గోధుమగింజ; అంకుశ = అంకుశపు;
 హల = నాగలి; కమల = పద్మము; కులిశ = వజ్రము; చక్ర = చక్రము; చాప = విల్లు; కేతన = ధ్వజము;
 ఆది = మొదలైన; రేఖా = గుర్తులు గల రేఖలచే; అలంకృతంబులు = అలంకరింపబడినవి; ఐ =
 అయ్యి; మార్గ = మార్గమునకు; ఆభరణంబులు = భూషణములు; అయిన = ఐనట్టి; హరి = కృష్ణుని;
 చరణంబుల = పాదముద్రల; జాడన్ = పోబడి గుర్తులు; కని = కనుగొని; చొప్పు = జాడ; తప్పక =
 విడువక; చని = వెళ్ళి; దుర్లటంబు = చేరరానిది; ఐన = అయిన; యమునా = యమునానది;
 తటంబున్ = గట్టును; చేరి = చేరి; వారి = నీటి; మధ్యన = నడుమ; ఇతరుల = మామూలువారి; కిన్ =
 కి; అసాధ్యంబు = సాధింప శక్యము కానిది; అయిన = ఐనట్టి; సర్పంబున్ = పాము; చేతన్ = చేత;
 కాటుపడి = కాటువేయబడి; దర్పంబున్ = పరాక్రమము; చూపక = చూపించకుండ; భోగి = పాము;
 భోగ = శరీరముచేత; పరివృతుండు = పెనవేసుకోబడిన వాడు; అయిన = ఐనట్టి; శ్రీకృష్ణుని =
 శ్రీకృష్ణుని; కని = చూసి; కృష్ణా = కృష్ణా; కృష్ణా = కృష్ణా; ఇతి = అని; విలాపంబులన్ = ఏడ్చుటలను;
 తాపంబులన్ = తపించుటలను; పొందుచు = పొందుతు; తత్ = ఆ; కాలంబునన్ = సమయము;
 ప్రతికూలంబు = వ్యతిరేకము చేయువాడు; అయ్యెను = అయ్యెను; అనుచున్ = అనుచు; దైవంబున్

= భగవంతుడిని; తిట్టు = తిడుతున్నట్టి; గోపికలను = గొల్లస్త్రీలు; గోపకులన్ = గొల్లలు; కలిసి = తోపాటు; మేతలు = గడ్డితినుటలు; ఉడిగి = మానివేసి; టెప్పలిడక = కనురెప్పలువాల్చుకుండ; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని; తప్పక = దృష్టితప్పక; చూచుచున్ = చూస్తు; ఒలుచున్న = విలపించుచున్న; గోవులన్ = ఆవులను; కనిరి = చూసిరి; అందు = అప్పుడు; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; యశోదన్ = యశోదను; పట్టుకొని = కౌగలించుకొని; విలపించుచున్ = ఏడ్చుచు; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; ఉద్దేశించి = గూర్చి; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

బలరాముడు కూడ వారితో పాటు అడవిలో ప్రవేశించి కృష్ణుడి జాడ వెదుక సాగాడు. గోపబాలుర, గోవుల అడుగు జాడలు మధ్యలో అక్కడక్కడ కృష్ణుని అడుగుజాడలు కనబడసాగాయి. కృష్ణుడి అడుగు జాడలలో యవరేఖ, అంకుశరేఖ, హలరేఖ, వజ్ర రేఖ, చక్రరేఖ, చాపరేఖ, ధ్వజరేఖ మున్నగు శుభలక్షణాల రేఖలన్నీ కనిపిస్తు ఆ దారికే ఆభరణాలై ప్రకాశించసాగాయి. వారంతా చివరికి, చేరటానికి దుష్కరమైన యమునానది మడుగు వద్దకు చేరారు. నీటి మధ్యలో ఎవరికి జయించ సాధ్యంకాని మహాసర్పంచేత కాటువేయబడి దాని శరీరంచేత చుట్టివేయబడిన కృష్ణుడిని చూసారు. అతడు శక్తి కోల్పోయిన వాడిలా సొమ్మసిలి పడి ఉన్నాడు. అది చూసి "కృష్ణా! కృష్ణా!" అంటు విలపిస్తు వారంతా దుఃఖంతో తపించసాగారు. "ఇన్నాళ్ళు దయ చూపిన దైవం ఈరోజు ప్రతికూలమైందా ఏమిటి?" అని గోపకులు దుర్విధిని తిట్టసాగారు. వారితో పాటు గోవులు లేగలుతో సహా మేతలు మేయడం మానేసి రెప్పలార్పకుండ కృష్ణుణ్ణి చూస్తూ కన్నీళ్ళు కారుస్తున్నాయి. వారిలో కొందరు గోపికలు యశోదాదేవితో ఇలా అన్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలు విలపించుట

10.1-653-నీ.

"ఎదురువచ్చినఁ జాల నెదురుగాఁ జనుదెంతు-

నెదురు వచ్చిన నే డదేల రావు?

చూచినఁ గృపతోడఁ జూచు చుందువు నీవు-

చూచినఁ గనువిచ్చి చూడ వేల?

డాసిన నఱలేక డాయంగ వత్తువు-

డాసిన నేటికి డాయ విచట?

జీరిన "నో!"యని చెలరేగి పలుకుదు-

విది యేమి చీరిన నెఱుగకుంట?

10.1-653.1-ఆ.

తలపుఁ జేయునంతఁ దలపోయుచుందువు

తలపుఁ జేయ నేడు దలఁప వకట;"

యనుచు భక్తివివశు లాడెడి కైవడి

వ్రేత లెల్ల నాడి వివశ లైరి.

టీకా:

ఎదురువచ్చినన్ = ఎదురైతే; చాలన్ = మిక్కిలిగా; ఎదురుగా = ముందుకు; చనుదెంతు = వచ్చెదవు;
ఎదురు = ఎదురుగా; వచ్చినన్ = వచ్చినప్పటికి; నేడు = ఇవాళ; అది = అదే; ఏల = ఎందుకు; రావు
= రావటం లేదు; చూచినన్ = నిన్నుచూసినచో; కృప = దయాదృష్టి; తోడన్ = తోటి;
చూచుచుందువు = చూసెదవు; నీవు = నీవు; చూచినన్ = ఎంతచూసినను; కను = కళ్ళు; విచ్చి =
విప్పి; చూడవు = నీవుచూచుటలేదు; ఏల = ఎందుకు; డాసినన్ = నిన్నుచేరినచో; అఱలేక =
అరమరికలేకుండ; డాయంగన్ = చేరుటకు; వత్తువు = వచ్చెదవు; డాసినన్ = మేమువచ్చిచేరినను;
ఏటికిన్ = ఎందుకు; డాయవు = దగ్గరకురావు; ఇచటన్ = ఇక్కడ; చీరినన్ = పిలిచినచో; ఓ = ఓహో;
అని = అని; చెలరేగి = విజృంభించి; పలుకుదువు = సమాధానమిచ్చెదవు; ఇది = ఇది; ఏమి =
ఏమిటి; చీరినన్ = పిలిచినను; ఎఱుగకుంటన్ = తెలియకుండుట.

తలపుచేయున్ = తలచిన; అంత = అంతమాత్రముచేతనే; తలపోయుచున్ = పట్టించుకొనుచు;

ఉందువు = ఉండెదవు; తలపుచేయన్ = తలచుకొంటున్నను; నేడు = ఇవాళ; తలపవు =

పట్టించుకొనవు; అకట = అయ్యో; అనుచున్ = అనుచు; భక్తి = భక్తిచేత; వివశులు =

పరవశులైనవారు; ఆడెడి = పలికెడి; కైవడిన్ = ప్రకారముగా; వ్రేతలు = గోపికలు; ఎల్లన్ = అందరు;

ఆడి = పలికి; వివశలు = పరవశత్వం పొందినవారు; ఐరి = అయితిరి.

భావము:

"కృష్ణా! మేము ఎదురుగా వస్తే, ఎప్పుడు నీవు మాకు ఎదురుగా వచ్చేవాడివి. ఇవేళ మేము వచ్చినా నీవు రావేమి? మేము చూస్తే దయతో నీవు మమ్మల్ని చూసేవాడివి. ఇవేళ మేం చూసినా నీవు కళ్ళువిప్పి చూడవేమి? మేము నీ దగ్గరకు వస్తే నీవు మా దగ్గరకు వచ్చేవాడివి. మేం దగ్గరకి వచ్చినా నీవు ఇక్కడికి రావటంలేదేమి మేము "కృష్ణా!" అని పిలిస్తే "ఓ!" అని ఉత్సాహంగా పలికేవాడివి. ఇవేళ గొంతెత్తి పిలిచిన తెలియకుండా ఉన్నావేమి? మేము నిన్ను స్మరిస్తే చాలు మమ్మల్ని స్మరించే వాడివి. ఇవేళ మేము స్మరిస్తున్నా మమ్మల్ని తలవట్టేదేమి?" అంటు భక్తితో పరవశులైనవారి వలె పలుకుతు గోపికలు అందరు వివశులు అయ్యారు.

10.1-654-వ.

ఆ సమయంబున నంద యశోదాదులు హరిం జూచి యధికం బైన శోకంబున నిట్లనిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; నంద = నందుడు; యశోద = యశోద; ఆదులు = మొదలగువారు; హరిన్ = కృష్ణుని; చూచి = చూసి; అధికంబు = పెరిగిపోయినది; ఐన = అయినట్టి; శోకంబునన్ = దుఃఖముతో; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అప్పుడు నందుడు యశోద మొదలైనవారు కృష్ణుడిని చూసి చాలా ఎక్కువ దుఃఖంతో ఇలా అన్నారు.

10.1-655-క.

"విషకుచయుగ యగు రక్కసి

విషకుచదుర్ధంబుఁ ద్రావి విషవిజయుఁడ వై

విషరుహలోచన! యద్భుత

విషయుండగు నీకు సర్పవిష మెక్కె గదా!

టీకా:

విష = విషము గల, దుష్టమైన; కుచ = చన్నుల; యుగ = జంట గలమె; అగు = ఐనట్టి; రక్షసి = రాక్షసి; విష = విషపూరిత; కుచ = చను; దుర్ధంబున్ = పాలను; త్రావి = తాగి; విష = విషప్రభావముపై; విజయుడవు = జయించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; విషరుహలోచన = కృష్ణా (విషరుహలోచనుడు - విషరుహ (నీటపుట్టు పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు); అద్భుత = ఆశ్చర్యకరమైన; విషయుండు = వృత్తాంతము కలవాడవు; అగు = ఐన; నీ = నీ; కున్ = కు; సర్ప = పాము యొక్క; విషము = విషము; ఎక్కెను = వంటికి పట్టినది; కదా = కదా.

భావము:

"ఓ కన్నయ్యా! విషపూరితమైన, దుష్టమైన స్తనాలతో వచ్చిన ఆ రాక్షసి పూతన విషపు స్తన్యం తాగి ఆ విషాన్ని జయించిన వాడవు నువ్వు; విషము (నీటి) యందు పుట్టు పద్మాలలాంటి కన్నులు కలవాడవు, అద్భుతమైన మూర్తిమంతుడవు. కమలాక్షా! అట్టి నీకు పాము విషం ఎక్కిందా? ఇదేంటయ్యా ఇంతకన్నా ఆశ్చర్యం ఏముంటుంది? విషమము అంటే దుష్టము అని అర్థం (సూర్యారాయాంధ్ర) కూడా ఉన్నది. అలా పూతన, కాళీయుల దుష్టత్వాన్ని స్ఫురింపజేస్తూ, యమకానుప్రాసతో అలంకారిస్తూ, "ష"కార దుర్గమప్రాసతో చెప్పిన పోతన పాటించిన సందర్భ శుద్ధి బహు రమ్యంగా ఉంది.

10.1-656-క.

కట్టా! క్రూర భుజంగము

గట్టలుకన్ నిన్నుఁ గఱవఁ **గం**పించితివో?

తిట్టితివో పాపపు విధిఁ?

బట్టి! మముఁ దలఁచి కాఁక **ప**లవించితివో?

టీకా:

కట్టా = అయ్యో; క్రూర = క్రూరమైన; భుజంగము = పాము; కట్ట = గట్టి; అలుకన్ = కోపముతో; నిన్నున్ = నిన్ను; కఱవన్ = కరచుటచేత; గంపించితివో = వణికిపోతివేమో; తిట్టితివో = తిట్టినావేమో; పాపపు

= పాపిష్టి; విధిన్ = దైవమును; పట్టి = అబ్బాయీ; మమున్ = మమ్ము; తలచి = తలచుకొని; కాకన్ = పరితాపముతో; పలవించితివో = విలపించితివో.

భావము:

అయ్యయ్యా! క్రూరమైన ఆ పాము కోపంతో నిన్ను కాటువేస్తుంటే భయంతో ఎంత వణికిపోయావో? ఆ పాపిష్టి విధిని ఎంతగా తిట్టుకొన్నావో? మమ్మల్ని తలచుకొని బాధతో ఎంతగా పలవరించావో కదా!

10.1-657-క.

పన్నగము మమ్ముఁ గఱవక

నిన్నేటికిఁ గఱచెఁ గుఱ్ఱ! నెమ్మి గలిగి నీ

వున్నను మము రక్షింతువు;

నిన్నున్ రక్షింప నేము నేరము తండ్రీ!

టీకా:

పన్నగము = పాము; మమ్మున్ = మమ్మలను; కఱవక = కరవకుండ; నిన్నున్ = నిన్ను; ఏటికిన్ = ఎందుకు; కఱచెన్ = కరిచినది; కుఱ్ఱ = పిల్లవాడ; నెమ్మి = క్షేమము; కలిగి = ఉన్నవాడవు; నీవు = నీవు; ఉన్నను = ఉంటే చాలు; మమున్ = మమ్మలను; రక్షింతువు = కాపాడెదవు; నిన్నున్ = నిన్ను; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు; ఏము = మేము; నేరము = శక్తులము కాము; తండ్రీ = అయ్యా.

భావము:

ఓ కన్నతండ్రీ! ఈ పాపిష్టి పాము మమ్మల్ని కరవకుండ నిన్నెందుకు కరిచిందయ్యా? నువ్వు క్షేమంగా ఉంటే మమ్మల్ని రక్షిస్తావు. కాని నువ్వు ఆపదలో ఉంటే మేము నిన్ను రక్షించగల వారము కాదు కదయ్యా!

10.1-658-ఉ.

చూడ వదేమి గౌరవపుఁజూపుల మమ్ము; సఖాలితోడ మా

టాడ వదేమి? మర్మముగ **నందెలు** పాదములందు మ్రోయ నే

డాడ వదేమి నర్తనము? **లవ్వల** మ్రోలను గోపికావళిం

గూడ వదేమి నవ్వులను? **గోప**కుమారవరేణ్య! చెప్పుమా;

టీకా:

చూడవు = చూడవు; ఏమి = ఎందుకు; గౌరవపు = గౌరవముతో కూడిన; చూపులన్ = చూపులతో;
మమ్మున్ = మమ్ములను; సఖ = స్నేహితుల; ఆలి = సమూహము; తోడన్ = తోటి; మాటాడవు =
మాట్లాడుటలేదు; ఏమి = ఎందుకు; మర్మముగన్ = కొంటేగా; అందెలు = కాలిగజ్జెలు; పాదముల =
కాళ్ళ; అందున్ = అందు; మ్రోయన్ = మోగుతుండగ; నేడు = ఇవాళ; ఆడవు = ఆడుటలేదు; ఏమి =
ఎందుకు; నర్తనముల్ = నాట్యములు; అవ్వల = తల్లుల; మ్రోలను = ఎదురుగా; గోపికా = గోపికా
స్త్రీల; అవళిన్ = సమూహములను; కూడవు = కలియవు; అది = అదే; ఏమి = ఎందుకు; నవ్వులను =
నవ్వులతో; గోప = గొల్ల; కుమార = పిల్లలలో; వరేణ్య = శ్రేష్ఠుడా; చెప్పుమా = చెప్పుము.

భావము:

మన గోకులంలోని బాలలందరిలోకి నీవే శ్రేష్ఠుడవు కదా. ఈరోజు తల్లిదండ్రులను మమ్మల్ని
గౌరవంతో కూడిన చూపులతో చూడవేంటయ్యా? మిత్రులతో మాట్లాడవేంటయ్యా? అందగా కాళ్ళ
గజ్జలు మోగేలా నాట్యాలు చేయవేమయ్యా? తల్లుల ఎదుట గోపికలతో హాస్యాలాడవేమయ్యా?
చెప్పవయ్యా!

10.1-659-సీ.

శ్రవణరంధ్రంబులు **స**ఫలతఁ బొందంగ-

నెలమి భాషించు వా **రె**వ్వ రింక?

రరచరణాదుల **క**లిమి ధన్యత నొంద-

నెగిరి పైఁ బ్రాఁకు వా **రె**వ్వ రింక?

నయనయుగ్మంబు లు**న్న**తిఁ గృతార్థములుగా-

నవ్వులు చూపు వా **రె**వ్వ రింక?

జిహ్వలు గౌరవశ్రీ జేరఁ బాటల-

యెడఁ బలికించు వా రెవ్వ రింక

10.1-659.1-ఆ.

తండ్రి! నీవు సర్పదష్టుండవై యున్న

నిచట మాకుఁ బ్రభువు లెవ్వ రింక?

మరిగి పాయ లేము; మాకు నీ తోడిద

లోక మీవు లేని లోక మేల?"

టీకా:

శ్రవణ = చెవి; రంధ్రంబులున్ = కన్నములు; సఫలతన్ = ధన్యము; పొందంగన్ = పొందునట్లు;
ఎలమిన్ = ప్రీతితో; భాషించు = మాట్లాడెడి; వారు = వాళ్ళు; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఇకన్ = ఇకపైన; కర
= చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆదులన్ = మొదలగునవి; కలిమిన్ = కలుగుటచేత; ధన్యతన్ =
కృతార్థత్వము; ఒందన్ = పొందగా; ఎగిరి = మీదికి దూకి; పైన్ = మామీదకు; ప్రాకు = పాకెడి; వారు
= వారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఇంక = ఇకమీద; నయన = కళ్ళ; యుగ్మంబులు = జంటలు; ఉన్నతిన్ =
అతిశయముతో; కృతార్థములుగా = ధన్యమగునట్లు; నవ్వులు = నవ్వులను; చూపు =
కనపరచువారు; వారు = వారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఇంక = ఇకమీద; జిహ్వలు = నాలుకలు; గౌరవ =
మన్నుల; శ్రీన్ = సంపదలను; చేరన్ = చేరునట్లుగా; పాటల = పాటల; ఎడల = అందు; పరికించు =
చూచెడివారు; వారు = వారలు; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఇంకన్ = ఇకపైన.

తండ్రి = నాయనా; నీవు = నీవు; సర్ప = పాముచే; దష్టుండవు = కాటువేయబడినవాడవు; ఐ =
అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగా; ఇచటన్ = ఇక్కడ; మా = మా; కున్ = కు; ప్రభువులు = విభులు; ఎవ్వరు =
ఎవరు; ఇంకన్ = ఇకపైన; మరిగి = మాలిమిగలవారమై; పాయలేము = ఎడబాయలేము; మా =
మా; కున్ = కు; నీ = నీ; తోడిద = తోమాత్రమే; లోకము = లోకము; ఈవు = నీవు; లేని = లేనట్టి;
లోకము = ప్రపంచము; ఏల = ఎందుకు.

భావము:

చిన్ని నా తండ్రీ! మా చెవులున్నందుకు సార్థకమయ్యేలా ఉత్సాహంగా ఇంక మాతో ఎవరు మాట్లాడతారు? కాళ్ళు చేతులు ఉన్నందుకు సార్థక మయ్యేలా మా మీదకి దూకి ఇంకెవరు ఎగబాకుతారు? మా కళ్ళు సార్థక మయ్యేలా ఇంక ఎవరు చిరునవ్వులు చిలుకుతారు? మా నాలుకలు కృతార్థత పొందేలా ఇంక మాచేత పాటలు ఎవరు పాడిస్తారు? నాయనా! నువ్విలా పాముకాటు పాల పడిపోతే, ఇక్కడ మమ్మల్ని కాపాడేవారు ఎవరు ఉన్నారు? నీ ప్రేమ రుచి మరిగిన వాళ్ళం. నిన్ను విడిచి వెళ్ళి పోలేము. మాకు నీతోడిదే లోకం. నువ్వు లేని ఈ లోకం మా కెందుకు?"

10.1-660-వ.

అని యొండొరులం బట్టుకొని విలపించుచు "గృష్ఠునితోడన మడుగుఁ జొత్తము చత్త" మనుచు గృష్ఠవిరహ వేదనానల భార తప్పులై మడుగు చొరఁబాటుచున్న వారలం గనుంగొని భగవంతుండైన బలభద్రుండు "మీరు మీ దెలుగరు; ధైర్యంబు విడుచుట కార్యంబు గాదు సహించి చూడుం" డనుచు వారిని వారించె.

టీకా:

అని = అని; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు; పట్టుకొని = పట్టుకొని; విలపించుచున్ = దుఃఖించుచు; కృష్ణుని = కృష్ణుని; తోడన = తోబాటి; మడుగున్ = మడుగు నందు; చొత్తము = పడెదము; చత్తము = చనిపోయెదము; అనుచున్ = అనుచు; కృష్ణ = కృష్ణుని; విరహ = ఎడబాటువలని; వేదన = బాధ అనెడి; అనల = అగ్నిచే; భార = బరువెక్కిన మనసులతో; తప్పులు = తపించెడివారు; ఐ = అయ్యి; మడుగున్ = మడుగు నందు; చొరన్ = పడుటకు; పాటుచున్న = పరుగెడుతున్న; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి; భగవంతుండు = భగవత్స్వరూపుడు; ఐన = అయినట్టి; బలభద్రుండు = బలరాముడు; మీరు = మీరు; మీదన్ = భవిష్యత్తులో జరుగ నున్నది; ఎలుగరు = తెలియరు; ధైర్యంబున్ = స్థైర్యమును; విడుచుట = వదలుట; కార్యంబు = తగినపని; కాదు = కాదు; సహించి = ఓర్పువహించి; చూడుండు = జరుగబోవునది చూడండి; అనుచున్ = అనుచు; వారిని = గోపజనులను; వారించెన్ = ఆపెను.

భావము:

ఇలా విలపిస్తు ఒకళ్ళనొకళ్ళు పట్టుకొని ఏడుస్తున్నారు; “కృష్ణుడితోపాటు మనం కూడ ఈ మడుగులో పడి చచ్చిపోదాం” అంటు కృష్ణ విరహాగ్ని భరించలేక తపించిపోతూ మడుగులో పడబోతున్నారు; వారిని చూసి మహిమాన్వితు డైన బలరాముడు “మీరు ముందు జరగబోయేది తెలుసుకోలేకుండా ఉన్నారు; ధైర్యం వదలి పెట్టడం సరైన పని కాదు; ఓర్పుపట్టి ఏం జరుగుతుందో చూస్తు ఉండండి;” అని చెప్పి వారిని ఆపాడు.

10.1-661-క.

తనుఁ గూర్చి యివ్విధంబున

వనితలు బిడ్డలును దారు వాపోయెడి ఘో

షనివాసులఁ గని కృష్ణుఁడు

మనుజుని క్రియ నొక ముహూర్తమాత్రము జరపెన్.

టీకా:

తన్నున్ = అతనిని; కూర్చి = గురించి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిని; వనితలు = స్త్రీలు; బిడ్డలును = పిల్లలు; తారు = వారు; వాపోయెడి = ఏడ్చుచున్న; ఘోష = పల్లె; నివాసులన్ = ప్రజలను; కని = చూసి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; మనుజుని = మానవుని; క్రియన్ = వలె; ఒక = ఒకేఒక్క; ముహూర్త = ముహూర్తము కాలము; మాత్రము = మాత్రమే; జరపెన్ = గడిపెను.

భావము:

ఇలా తన గురించి పెళ్ళాం పిల్లలుతో పాటు తాము కూడా విలపిస్తున్న గోకులంలో నివసించే వాళ్ళందరిని చూసాడు. సామాన్య మానవుడు లాగ కొంచెంసేపు మౌనం వహించి ఊరకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాళియ మర్ధనము

10.1-662-శా.

అంతం గృష్ణుడు మేను పెంప భుజగుం డావృత్తులం బాసి తా
సంతప్తాయతభోగుఁ డై కఱచుటల్ చాలించి నిట్టూర్పుతో
శ్రాంతుండై తల లెత్తి దుర్విషము నానావీధులం గ్రమ్మ దు
శ్చింతన్ దిక్కులు చూచుచుం దలఁగి నిల్చెన్ ధామకాష్ఠాకృతిన్.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; మేను = శరీరమును; పెంపన్ = పెంచగా; భుజగుండు
= ఆ కాళియ సర్పము; ఆవృత్తులను = తన చుట్టను; పాసి = విడిచి; తాన్ = తను; సంతప్త =
సంతాపము పొందిన; ఆయత = నిడుపాటి; భోగుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కఱచుటలు
= కరుచుట; చాలించి = ఆపి; నిట్టూర్పు = దీర్ఘశ్వాసల; తో = తో; శ్రాంతుడు = బడలినవాడు; ఐ =
అయ్యి; తలలు = పడగలను; ఎత్తి = పైకెత్తి; దుర్ = చెడ్డ; విషమున్ = విషమును; నానా =
ముక్కురంధ్రముల; వీధులన్ = దారిని; క్రమ్మన్ = కమ్ముకొన; దుశ్చింతన్ = చెడు ఆలోచనలతో;
దిక్కులున్ = ఇటునటు; చూచుచున్ = చూస్తు; తలగి = తొలగి; నిల్చెన్ = నిలబడెను; ధామ =
పొగతోటి; కాష్ఠ = కొఱవికట్టె; ఆకృతిన్ = లాగ.

భావము:

అప్పుడు కృష్ణుడు చటుక్కున తన శరీరాన్ని బాగా పెంచాడు. కాళీయుడి చుట్టలు జారిపోయాయి.
అతని పడగలు వేడెక్కిపోయాయి దేహం కమిలిపోయింది. కరవడం మానేసాడు. పొగచూరిన
కట్టెలా తేజస్సుకోల్పోయిన నాగరాజు నిట్టూర్పులు వదుల్తూ బాగా కష్టపడి పడగలు పైకెత్తాడు.
విషాన్ని విరజిమ్మే చెడ్డ ఉద్దేశంతో అటునిటు చూస్తు పక్కకి తొలగి నిల్చున్నాడు.

10.1-663-చ.

వెలు మఱలేని మేటి బలువీరుండు కృష్ణకుమారుఁ డొక్క చేఁ
జఱచి ఖగేంద్రచందమునఁ జక్కన దౌడలు పట్టి కన్నులం
జొఱజొఱ దుర్విషానలము జొబ్బిలు చుండఁగ నెత్తి లీలతో
జిఱజిఱఁ ద్రిప్పి వైచెఁ బరిశేషిత దర్పముఁ గ్రూరసర్పమున్.

టీకా:

వెఱు = బెదురు; మఱు = మఱపు, విస్మయము; లేని = లేనట్టి; మేటి = గొప్పవాడు; బలువీరుడు = మహాశూరుడు; కృష్ణకుమారుడు = బాలకృష్ణుడు; ఒక్క = ఒకేఒక్క; చేన్ = చేతితో; చఱచి = కొట్టి; ఖగేంద్రు = గరుత్మంతుని; చందమునన్ = వలె; చక్కన = చక్కగా; దొడలు = రెండుదొడలను; పట్టి = పట్టికొని; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; జొఱజొఱ = జొఱజొఱ మిణుగురులు రాలటంలో ధ్వన్యనుకరణ, అను ధ్వనితో; దుః = చెడ్డ; విష = విషము అనెడి; అనలము = అగ్ని; జొబ్బిలుచుండగన్ = స్రవించుచుండగా; ఎత్తి = పైకెత్తి; లీల = విలాసము; తోన్ = తోటి; జిఱజిఱ = జిఱజిఱ త్రిప్పుట యందలి ధ్వన్యనుకరణ, అని ధ్వనితో; తిప్పి = తిప్పి; వైచెన్ = విసిరివేసెను; పరిశేషిత = కొద్దిగమిగిలిన; దర్పము = మదము కలది; క్రూర = క్రూరమైన; సర్పమున్ = పామును.

భావము:

నదురు బెదురు లేని గొప్ప మహావీరుడైన బాలకృష్ణుడు ఒక అరచేత్తో కాళియుడి పడగల మీద ఒక చరుపు చరిచాడు. గరుత్మంతుడిలా దొడలు రెండు పట్టుకొని పైకెత్తి గిరగిర తిప్పి విలాసంగా విసిరికొట్టాడు. కాళియుని కళ్ళలోంచి దుష్ట విషాగులు బుసుబుస పొంగి జరజర కారాయి. ఆ క్రూర మైన కాళియుడి గర్వమంతా అణగిపోయింది.

10.1-664-వ.

ఇట్లు వేగంబుగ నాగంబు వీచివైచి జగజ్జెట్టియైన నందునిపట్టి రెట్టించిన సంభ్రమంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వేగంబుగన్ = వడిగా; నాగంబున్ = పామును; వీచివైచి = విసిరేసి; జగత్ = లోకమునకే; జెట్టి = శూరుడు; ఐన = అయిన; నందుని = నందుని యొక్క; పట్టి = కుమారుడు; రెట్టించిన = ద్విగ్రుణీకృతమైన; సంభ్రమంబునన్ = వేగిరపాటుతో.

భావము:

ఈ విధంగా లోకానికే మేటి వీరుడైన శ్రీకృష్ణుడు పామును గిరగిర తిప్పి విసిరికొట్టి రెట్టించిన ఉత్సాహంతో విజృంభించాడు.

10.1-665-సీ.

ఘన యమునానదీ కల్లోల ఘోషంబు-

సరసమృదంగ ఘోషంబు గాఁగ

సాధు బృందావనచర చంచరీక గా-

నంబు గాయక సుగానంబు గాఁగఁ

గలహంస సారస కమనీయమంజ శ-

బ్ధంబులు దాళశబ్దములు గాఁగ

దివినుండి వీక్షించు దివిజ గంధర్వాది-

జనులు సభాసీనజనులు గాఁగ

10.1-665.1-తే.

పద్మరాగాది రత్నప్రభాసమాన

మహితకాళియ ఫణిఫణామండపమున

నళినలోచన విఖ్యాత నర్తకుండు

నిత్యనైపుణమునఁ బేర్చి న్యత్య మాడె.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; యమునా = యమున అనెడి; నదీ = నది యొక్క; కల్లోల = పెద్ద అలల; ఘోషంబు = పెద్ద ధ్వని; సరస = రస యుక్తమైన; మృదంగ = మద్దెల; ఘోషంబు = ధ్వని; కాగన = అగుతుండగ; సాధు = చక్కని; బృందావన = బృందావనము నందు; చర = మెలగెడి; చంచరీక = తుమ్మెదల; గానంబు = పాట; గాయక = గాయకుల; సు = మంచి; గానంబున్ = పాటలు; కాగన్ = అగుచుండగ; కలహంస = కలహంసల; సారస = బెగ్గురుపక్షుల; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; మంజు = ఇంపైన;

శబ్దంబులు = ధ్వనులు; తాళ = పక్క తాళము వేయువారి; శబ్దములు = ధ్వనులు; కాగన్ = అగుచుండగ; దివి = ఆకాశము; నుండి = నుండి; వీక్షించు = చూచెడి; దివిజ = దేవతలు; గంధర్వ = గంధర్వులు; ఆది = మొదలైన; జనులు = ప్రజలు; సభ = సభ యందు; ఆసీన = కూర్చున్న; జనులు = వారు; కాగన్ = అగుచుండగ.

పద్మరాగ = కెంపులు; ఆది = మొదలైన; రత్న = రత్నములచేత; ప్రభాసమాన = మిక్కిలి వెలుగుచున్న; మహిత = గొప్ప; కాళియ = కాళియుడు అనెడి; ఫణి = పాము; ఫణా = పడగ లనెడి; మండపమునన్ = వేదికపైన; నళినలోచన = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు (అను); విఖ్యాత = ప్రసిద్ధుడైన; నర్తకుండు = నృత్యము చేయువాడు; నిత్య = శాశ్వతమైన; నైపుణమునన్ = నేర్పుచేత; పేర్చి = అతిశయించి; నృత్యము = నాట్యములు; ఆడెన్ = చేసెను.

భావము:

ఆ కాళీయుని పడగలు అనే విశాల మండపంమీద బాలకృష్ణుడు అనే ప్రఖ్యాత నర్తకుడు ఎక్కి నిలబడి, బహు నైపుణ్యంతో నృత్యం చేసాడు. ఆ పాముపడగల మండపం పద్మరాగాలు మొదలైన రత్నాలు చేత ప్రకాశిస్తున్నది. ఆ నృత్యానికి సహకారం అందిస్తున్నట్లు యమునానదిలో కదిలే తరంగాల ధ్వనులు చక్కని మృదంగ ధ్వనులుగా ఉన్నాయి. ఆ బృందావనంలో తిరుగుతున్న తుమ్మెదల మధుర సంగీతం, గాయకుల గానంలా వినబడుతున్నది. కలహంసలు, సారసపక్షులు చేస్తున్న శ్రావ్యమైన శబ్దాలు చక్కని తాళధ్వనులను సంతరించుకున్నాయి. ఆకాశంలోనుండి చూస్తూ ఉన్న దేవతలు, గంధర్వులు మొదలైనవారు సభలో ఆసీనులై ఉన్న ప్రేక్షకుల వలె ఉన్నారు. మొత్తం మీద అదొక గొప్ప నాట్య కచేరీలా ఉంది.

10.1-666-శా.

కుక్షిన్ లోకములున్న గౌరవముతో **గ్రో**పాకృతి న్నున్న యా

రక్షోహంత వడిన్ మహాఫణిఫణా**రం**గప్రదేశంబుపై

నక్షీణోద్ధత నాడుఁ; బాడుఁ; జెలఁగున్; **హం**సంబుతోడం బద

ప్రక్షేపంబులు జేయుఁ గేళిగతులం **బ్రా**ణైకశేషంబుగన్.

టీకా:

కుక్షిన్ = కడుపులో; లోకములు = చతుర్దశ భువనములు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గౌరవము = భారము;
తోన్ = తోటి; గోప = గొల్లవాని; ఆకృతిన్ = ఆకారముతో; ఉన్న = ఉన్న; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
రక్షోహంత = కృష్ణుడు {రక్షోహంత - రాక్షసులను సంహరించువాడు, విష్ణువు}; వడిన్ = వేగముగా;
మహా = గొప్ప; ఫణి = పాము; ఫణా = పడగ లనెడి; రంగ = వేదికా; ప్రదేశంబు = స్థలము; పైన్ =
మీద; అక్షీణ = అధికమైన; ఉద్ధతన్ = అతిశయముతో; ఆడున్ = నాట్యమాడును; పాడున్ =
పాటలుపాడును; చెలగున్ = విజృంభించును; హాసంబు = నవ్వుల; తోడన్ = తోటి; పద =
అడుగులు; ప్రక్షేపంబులు = వేయుట; చేయున్ = చేయును; కేళీ = లీలా; గతులన్ = రీతులతో; ప్రాణ =
ప్రాణము; ఏక = ఒకటిమాత్రమే; శేషంబు = మిగిలినది; కన్ = అగునట్లు.

భావము:

గోపబాలకుని రూపంలో ఉన్న రాక్షస సంహారకుడైన శ్రీకృష్ణుడి కడుపులో లోకాలన్నీ ఉన్నాయి. ఆ
బరువుతో సహా కాళియుడి పడగలనే మండపంమీద మిక్కిలి ఉల్లాసంగా వేగంగా నృత్యం
చేసాడు. పాటలు పాడాడు. చెలరేగి నవ్వుతు గంతులు వేసాడు. పాదాలతో బలంగా తొక్కుతు
ఆటలాడాడు. కాళియుడి తల ప్రాణాలు తోక్కిచ్చాయి.

10.1-667-క.

ఘనతర సుషిరానంద

స్వనములతో సిద్ధ సాధ్య చారణ గంధ

ర్వ నిలింప మునిసతులు చ

య్యన గురిసిరి విరులవాన లాడెడు హరిపై.

టీకా:

ఘనతర = మిక్కిలి గొప్పదైన {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; సుషిర = ఒక రకమైన
మురళి యొక్క; ఆనంద = సంతోషకరమైన; స్వనముల = శబ్దముల; తోన్ = తోటి; సిద్ధ = సిద్ధుల;
సాధ్య = సాధ్యుల; చారణ = చారణుల; గంధర్వ = గంధర్వుల; నిలింప = దేవతల; ముని = మునుల;

సతులు = భార్యలు; చయ్యన = శీఘ్రముగా; కురిసిరి = కురిపించిరి; విరుల = పూల; వానలు = వానలను; ఆడెడి = నాట్యము చేయుచున్న; హరి = కృష్ణుని; పై = మీద.

భావము:

ఆ కాళియమర్దనునిపై ఆకాశంమీద నుండి సిద్ధులు, సాధులు, చారణులు, గంధర్వులు, దేవతలు, దేవర్షులు వారి భార్యలు పూలవానలు కురిసారు. అమృతం తాగిన అధికతర ఆనందం వెల్లివిరిసే కంఠాలతో జయజయ ధ్వానాలు చేసారు.

10.1-668-వ.

ఇట్లు దుష్టజనదండధరావతారుండైన హరి వడి గలిగిన పడగల మీదఁ దాండవంబు సలుప, బెండుపడి యొండొండ ముఖంబుల రక్తమాంసంబు లుమియుచుఁ గన్నుల విషంబు గ్రక్కుచు నుక్కుచెడి చిక్కి దిక్కులుచూచుచుఁ గంఠగతప్రాణుండై ఫణీంద్రుండు తన మనంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలాగున; దుష్ట = చెడ్డ; జన = వారి యెడల; దండధర = యముని; అవతారుండు = రూపుదాల్చినవాడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుడు; వడి = బిగువు; కలిగిన = ఉన్న; పడగల = పాముపడగల; మీదన్ = పైన; తాండవంబు = ఉద్యతమైన నాట్యమును; సలుపన్ = చేయుచుండగా; బెండుపడి = నిస్సారుడై; ఒండొండ = క్రమముగా; ముఖంబులన్ = ముఖములనుండి; రక్త = రక్తము; మాంసంబులు = మాంసములు; ఉమియుచున్ = కక్కుతు; కన్నులన్ = కన్నులనుండి; విషంబున్ = విషమును; గ్రక్కుచున్ = కక్కుతు; ఉక్కుచెడి = బలహీనపడి; చిక్కి = కృశించి; దిక్కులు = ఇటునటు; చూచుచున్ = చూస్తు; కంఠ = కుత్తుక యందు; గత = ఉన్న; ప్రాణుండు = ప్రాణములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఫణీంద్రుడు = సర్పరాజు; తన = తన యొక్క; మనంబున = మనసులో.

భావము:

ఈ విధంగా దుర్మార్గుల పాలిటి కాలయముడైన కృష్ణుడు కాళియుడి బిగువైన పడగలపై ప్రచండ తాండవం చేసాడు; దానితో కాళియుడు బలహీనుడైపోయాడు. ఒక్కొక్క నోటినుండి రక్తమాంసాలు కక్కుతున్నాడు. కళ్ళల్లోంచి విషం ఉబుకుతోంది. పొరుషం చెడిపోయింది. బాగా నీరసించిపోయాడు. ప్రాణాలు గొంతులోకి వెళ్ళుకొచ్చేశాయి. దిక్కులు చూస్తు కాళియుడు తనలో తాను ఇలా అనుకొన్నాడు.

10.1-669-ఉ.

"వేలుపులైన లావుచెడి వేదనఁ బొందుచు నా విషానల
జ్వాలలు సోకినంతటన చత్తురు; నేడిది యేమి చోద్య? మా
భీలవిషాగ్ని హేతిచయప్రీడకు నోర్చియుఁ గ్రమ్మఱంగ నీ
బాలుఁడు మత్పణాశతము భగ్నముగా వెసఁ ద్రొక్కి యాడెడున్.

టీకా:

వేలుపులు = దేవతలు; ఐనన్ = అయినను; లావు = శక్తి; చెడి = నశించి; వేదనన్ = సంకటమును;
పొందుచున్ = పొందుచు; నా = నా యొక్క; విష = విషము అనెడి; అనల = అగని; జ్వాలలు =
మంటలు; సోకినన్ = తాకిన; అంతటనన్ = మాత్రముచేతనే; చత్తురు = చనిపోయెదరు; నేడు =
ఇవాళ; ఇది = ఇది; ఏమి = ఏమిటి; చోద్యము = విచిత్రము; ఆభీల = భయంకరమైన; విష =
విషమనెడి; అగ్ని = అగ్నిచేత; హేతి = దెబ్బల; చయ = అనేకము యొక్క; పీడ = బాధ; కున్ = కు;
ఓర్చియున్ = తట్టుకొనుటేకాక; క్రమ్మఱంగ = మరల; ఈ = ఈ యొక్క; బాలుడు = చిన్నపిల్లవాడు;
మత్ = నా యొక్క; పణా = పడగల; శతమున్ = నూటిని, సమూహమును; భగ్నము =
నలిగిపోయినవి; కాన్ = అగునట్లు; వెసన్ = వేగముగా; త్రొక్కి = తొక్కి; ఆడెడున్ = నృత్యము
చేస్తున్నాడు.

భావము:

"నా విషాగ్ని జ్వాలలు సోకితే చాలు, దేవతలైనా సరే శక్తి నశించిపోయి గిలగిలకొట్టుకొని చచ్చిపోతారు. అలాంటిది ఇవేళ ఈ బాలుడు క్రూరమైన నావిషాగ్ని జ్వాలల తాకిడి ధాటికి తట్టుకొన్నాడు. పైగా నా నూరు పడగలను చితకతోక్కేస్తూ నాట్యం చేసేస్తున్నాడు కూడ. ఇదేమి విచిత్రమో?

10.1-670-క.

ఈతడు సర్వచరాచర

భూతేశుండైన పరమపురుషుడు సేవా

ప్రీతుడు శ్రీహరి యగు"నని

భీతిన్ శరణంబు నొందె బిట్టలసి నృపా!

టీకా:

ఈతడు = ఇతను; సర్వ = సమస్తమైన; చర = చరించ గల; అచర = చరించ లేని; భూత = జీవులకు;
ఈశుండు = ప్రభువు; ఐన = అగు; పరమపురుషుడు = పరమాత్మ; సేవా = భక్తుల యందు; ప్రీతుడు
= ప్రీతి గలవాడు; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి హరి - సుషుప్తి మరియు ప్రళయ కాలములందు సర్వమును
తన యందు లయము చేసుకొని సుఖరూపమున నుండువాడు, విష్ణువు; అగును = అగును; అని
= అని; భీతిన్ = భయముతో; శరణంబు = శరణు; ఒందెన్ = చొచ్చెను; బిట్టు = మిక్కిలి; అలసి =
అలసిపోయి; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా! విష్ణుమూర్తి సమస్త చరాచర జీవులకు ప్రభువు, పరమ పురుషుడు, భక్తితో సేవిస్తే సంతోషించేవాడు. ఈ పిల్లవాడు ఆ శ్రీహరే అయ్యి ఉంటాడు." అనుకున్నాడు కాళియుడు. మిక్కిలి భయంతో, అలసటతో అతడు కృష్ణుని శరణు కోరాడు.

10.1-671-వ.

ఇట్లు క్రూరంబులయిన హరిచరణ ప్రహరంబులం బడగ లెడసి నొచ్చి చచ్చినక్రియం బడియున్న పతిం జూచి నాగకాంతలు దురంతంబయిన చింతాభరంబున నివ్వటిల్లెడు నెవ్వగల నొల్లొంబోయి పల్లటిల్లిన యుల్లంబుల.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; క్రూరంబులు = కఠినమైనవి; అయిన = ఐన; హరి = కృష్ణుని; చరణ = పాదముల; ప్రహరంబులన్ = తాకిడిచే; పడగలు = పడగలు; ఎడసి = భగ్నమై; నొచ్చి = నొప్పిని పొందినవాడై; చచ్చిన = చనిపోయినవాని; క్రియన్ = వలె; పడియున్న = పడి ఉన్నట్టి; పతిన్ = భర్తను; చూచి = చూసి; నాగకాంతలు = ఆ కాళియుని భార్యలు; దురంతంబు = అంతులేనిది; అయిన = ఐనట్టి; చింత = విచారము యొక్క; భరంబునన్ = అతిశయముచేత; నివ్వటిల్లెడు = కలిగిన; నెఱ = మిక్కిలి; వగలన్ = దుఃఖముతో; ఒల్లంబోయి = తపించి; పల్లటిల్లిన = తడబడిన, కలవరపడిన; ఉల్లంబుల = మనసులతో.

భావము:

ఈ విధంగా తాండవకృష్ణుడి దారుణమైన పాదాలతాకిడికి పడగలన్ని చితికిపోయి, చచ్చిపోయినవాడిలా పడి ఉన్న తమ భర్త కాళియుని చూసి, అతని భార్యలు ఎంతో శోకించారు. భరించలేని ఆ శోకభారంతో వారి మనస్సులు కలవరపడ్డాయి.

10.1-672-మ.

క్రవబంధంబులు వీడ భూషణము లాక్రపింపఁ గౌదీవియల్
క్రచయుగ్మంబుల వ్రేగునం గదలఁ బైక్రొగుల్ వడిన్ జాఱఁగాఁ
బ్రచురభ్రాంతిఁ గలంగి ముందట రుదద్రాఱావళిం గొంచు స్రు
క్రుచు, భక్తింజని కాంచి రా గుణమణిన్ గ్రోపాలచూడామణిన్.

టీకా:

కచబంధంబలు = జట్టుముళ్ళు; వీడన్ = విడిపోతుండగ; భూషణములు = ఆభరణములు;
ఆకంపింపన్ = అంతటను చలించగా; కౌన్ = నడుములు అనెడి; తీవియల్ = లతలు; కుచ =
స్తనములు; యుగ్మంబులు = జంటల; వ్రేగునన్ = బరువునకు; కదలన్ = చలింపగా; పైకొంగులు =
పైటకొంగులు; వడిన్ = వేగముచేత; జార = తొలగుచుండగా; ప్రచుర = అధికమైన; భ్రాంతిన్ =
విభ్రమముచే, నివ్వెరపాటుచేత; కలంగి = కలత నొంది; ముందట = ఎదురుగా; రుదత్ = ఏడ్చుచున్న;
బాల = పిల్లల; ఆవళిన్ = సమూహమును; కొంచున్ = తీసుకొనుచు; స్రుక్కుచు = నొచ్చుకొనుచు;
భక్తిన్ = భక్తితో; చని = వెళ్ళి; కాంచిరి = దర్శనము చేసికొనిరి; గుణమణిన్ = మంచి గుణములు
కలవానిని; గోపాల = యాదవులలో; చూడామణిన్ = శిరోమణివంటి వానిని.

భావము:

వారు వస్తున్న వేగానికి కాళియుని భార్యల కొప్పుముడులు జారిపోతున్నాయి. వారి ఆభరణాలు
చెదిరిపోతున్నాయి. స్తనాల బరువుకు తీగలాంటి నడుములు అల్లాడిపోతున్నాయి. పైటకొంగులు
జారి పోతున్నాయి. దిక్కు తోచని భ్రాంతితో కలవర పడిపోతున్నారు. గొల్లున ఏడుస్తున్న పిల్లలను
ముందు పెట్టుకొని సుగుణాలశ్రేష్ఠుడు గోపాలశేఖరుడు అయిన కృష్ణుని చేరి వారు
భక్తిపూర్వకంగా దర్శనం చేసుకొన్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నాగకాంతలు స్తుతించుట

10.1-673-వ.

కని దండప్రణామంబు లాచరించి నిటలతటఘటిత కరకమలలై యిట్లనిరి.

టీకా:

కని = దర్శించి; దండప్రణామంబులు = సాష్టాంగనమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; నిటల =
నొసటి; తట = ప్రదేశమున; ఘటిత = కూర్చబడిన; కర = చేతులు అనెడి; కమలలు = పద్మములు
కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఆ నాగకాంతలు కృష్ణుని దర్శించి సాష్టాంగనమస్కారాలు చేసి, నుదుట చేతులు జోడించి ఇలా అన్నారు:

10.1-674-క.

"క్రూరాత్ముల దండింపగ

ధారుణిపై నవతరించి తనరెడి నీ కీ

క్రూరాత్ముని దండించుట

క్రూరత్వము గాదు సాధుగుణము గుణాధ్యా!

టీకా:

క్రూర = కఠినమైన; ఆత్ములన్ = మనసులు కలవారిని; దండింపగ = శిక్షించుటకు; ధారుణి = భూమి;
పైన్ = మీద; అవతరించి = పుట్టి; తనరెడి = ఒప్పునట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఈ = ఈ యొక్క;
క్రూరాత్ముని = కఠినాత్ముని; దండించుట = శిక్షించుట; క్రూరత్వము = కఠినత్వము; కాదు = కాదు;
సాధుగుణము = మృదుత్వము; గుణాధ్యా = త్రిగుణసంపన్నుడా, కృష్ణా.

భావము:

"సర్వగుణ సంపన్నుడవైన కృష్ణా! క్రూరులను దండించడానికి అవతరించిన వాడవు నీవు.
క్రూరుడైన కాళియుని శిక్షించుట నీ వీరత్వమే గాని క్రూరత్వం కాదు.

10.1-675-క.

పగవారి సుతుల యందును

బగయించుక లేక సమతః బ్రరగెడి నీకుం

బగగలదె? ఖలుల నడచుట

జగదవనముకొఱకుఁ గాక జగదాధారా!

టీకా:

పగవారి = శత్రులు యొక్క; సుతుల = బిడ్డల; అందునున్ = ఎడల; పగ = శత్రుత్వము; ఇంచుక = కొద్దిగా కూడ; లేక = లేకుండగ; సమతన్ = సమభావమున; పరగెడి = మెలగెడి; నీ = నీ; కున్ = కు; పగ = శత్రుభావము; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; ఖలులన్ = దుష్టులను; అణచుట = శిక్షించుట; జగత్ = లోకమునకు; అవనము = రక్షించుట; కొఱకున్ = కోసము; కాక = తప్ప; జగదాధరా = కృష్ణా {జగ దాధారుడు - జగత్తునకు ఆధారభూత మైనవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

సమస్త లోకాలకు ఆధారభూతమైనవాడా! శ్రీకృష్ణా! శత్రువుల కొడుకు లందు సైతము కొంచెం కూడ శత్రుత్వం చూపకుండ నీవు సమానత్వం చూపుతావు. నీకు పగ అన్నది లేదు కదా. నీవు దుష్టులను శిక్షించుట లోకాలను రక్షించడానికే కదా.

10.1-676-క.

నిగ్రహమె మము విషాస్యుల

నుగ్రుల శిక్షించు టెల్ల? మాహింప మహా

నుగ్రహము గాక మాకీ

నిగ్రహము విషాస్యభావనిర్గతిఁ జేసెన్.

టీకా:

నిగ్రహమె = అడ్డగించుట, కాదు; మమున్ = మమ్ములను; విష = విషము గల; ఆస్యులన్ = మోము గలవారలను; ఉగ్రులన్ = భయంకరులను; శిక్షించుట = దండించుటలు; ఎల్లన్ = సమస్తము; ఊహింప = ఆలోచించగా; మహా = గొప్ప; అనుగ్రహము = అనుగ్రహము; కాక = కాకుండగ; మా = మా; కున్ = కు; ఈ = ఈ యొక్క; నిగ్రహము = దండన; విష = విషపు; అస్య = ముఖముల; భావ = తత్వమునుండి; నిర్గతి = విడుదలౌటను; చేసెన్ = కలిగించెను.

భావము:

మేము నోట్లో విషం కలిగి ఉండేవాళ్ళం. తీవ్రమైన కోపం కలవాళ్ళం. అలాంటి మమ్మల్ని శిక్షించడం నిజానికి దండనే కాదు. అది మమ్మల్ని గొప్పగా అనుగ్రహించుటయే. ఈ శిక్ష, మా కున్న విషం కలవాళ్ళ మనే పొగరు దిగిపోయేలా చేసింది.

10.1-677-ఉ.

ఎట్టి తపంబు జేసెనొకొ? **యెట్టి** సుకర్మము లాచరించెనో?

యెట్టి నిజంబు బల్కెనొకొ? **యీ** ఫణి పూర్వభవంబు నందు ము

న్నెట్టి మహానుభావులకు **నెన్నడు** జేరువగాని నీవు నే

డిట్టి వినోదలీల దల **లెక్కి** నటించెద వీ ఫణీంద్రుపై.

టీకా:

ఎట్టి = ఎలాంటి; తపంబున్ = తపస్సును; చేసెన్ = చేసెనో; ఒకొ = ఏమో; ఎట్టి = ఎలాంటి; సుకర్మములు = మంచిపనులు; ఆచరించెనో = చేసెనో; ఎట్టి = ఎలాంటి; నిజంబున్ = సత్యమును; పల్కెన్ = పలికెనో; ఒకొ = ఏమో; ఈ = ఈ యొక్క; ఫణి = సర్పము; పూర్వ = ముందు; భవంబున్ = జన్మము; అందున్ = లో; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; ఎట్టి = ఎలాంటి; మహానుభావుల = గొప్పవారల; కున్ = కు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; చేరువ = సన్నిహితుడు; కాని = కాని; నీవు = నీవు; నేడు = ఇవాళ; ఇట్టి = ఇటువంటి; వినోద = వినోద; లీన = విలాసములను; నటించెదవు = నాట్యము చేసెదవు; ఈ = ఈ యొక్క; ఫణి = పాము; ఇంద్రు = శ్రేష్ఠుని; పైన్ = మీద.

భావము:

పూర్వ జన్మలలో ఈ కాళియుడు ఎంతటి గొప్ప తపస్సు చేసాడో? ఏగొప్ప మంచిపనులు చేసాడో? ఏసత్యాలు పలికాడో? ఎప్పుడు ఎంతటి మహానుభావుల దగ్గరకువెళ్ళని నువ్వు ఇవేళ ఇలా వినోదంగా ఈ నాగరాజు పడగలమీదెక్కి నాట్యం చేసావు. (అహ! విష్ణుపాద స్పర్శ లభించింది ఎంత అదృష్టవంతుడో కదా ఇతడు?)

10.1-678-మ.

బహు కాలంబు తపంబు చేసి వ్రతముల్ **బాటించి** కామించి నీ

మహానీయోజ్వల పాదరేణుకణ సంస్కరాధికారంబు శ్రీ

మహిళారత్నము తొల్లి కాంచె నిదె నేమంబేమియున్ లేక నీ

యహి నీ పాదయుగాహతిం బడసె నే డృత్యద్భుతం బీశ్వరా!

టీకా:

బహు = చాల; కాలంబు = కాలము; తపంబున్ = తపస్సు; చేసి = చేసి; వ్రతముల్ = వ్రతములు;
పాటించి = ఆచరించి; కామించి = కోరి; నీ = నీ; మహనీయ = గొప్ప; ఉజ్వల = ప్రకాశవంతమైన;
పాద = పాదముల; రేణు = ధూళి; కణ = లేశము; సంస్కర్మ = సోకునట్టి; అధికారంబు = అర్హతను;
శ్రీమహిళారత్నము = లక్ష్మీదేవి; తొల్లి = పూర్వము; కాంచెన్ = పొందెను; ఇదె = ఇదిగో; నేమంబు =
నియమములు; ఏమియున్ = ఏమికూడ; లేకన్ = లేకుండగనే; ఈ = ఈ యొక్క; అహి = సర్పము; నీ
= నీ యొక్క; పాద = పాదముల; యుగ = జంట యొక్క; హతిన్ = దెబ్బలను; పడసె = పొందెను;
నేడు = ఇవాళ; అతి = మిక్కిలి; అద్భుతంబు = ఆశ్చర్యకరము; ఈశ్వరా = కృష్ణా.

భావము:

దేవా? కృష్ణా? పూర్వం లక్ష్మీదేవి ఎంతోకాలం తపస్సు చేసి, పట్టుదలగా వ్రతా లనేకం చేసి, గొప్ప
తేజస్సుతో ప్రకాశించే నీ పాదరేణువుల లోని కణాన్ని తాకేటట్టి అర్హత సంపాదించు కొంది. ఆహా!
అలాంటిది ఈ సర్పరాజు ఏ తపస్సు చేయకుండానే నీ రెండు పాదాల పవిత్రస్పర్శకు
నోచుకున్నాడు.

10.1-679-ఉ.

ఒల్లరు నిర్జరేంద్రపద **మొల్ల**రు బ్రహ్మపదంబు నొందఁగా

నొల్లరు చక్రవర్తిపద **మొల్ల**రు సర్వరసాధిపత్యము

న్మొల్లరు యోగసిద్ధి మఱియొండు భవంబుల నొందనీని నీ

సల్లలితాంఘ్రి రేణువుల **సంగ**తి నొందిన ధన్యు లెప్పుడున్.

టీకా:

ఒల్లరు = అంగీకరించరు; నిర్జరేంద్ర పదము = దేవేంద్ర పదవిని; ఒల్లరు = అంగీకరింపరు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; పదంబున = పదవు; ఒందగా = పొందుటకు; ఒల్లరు = అంగీకరించరు; చక్రవర్తి = సార్వభౌమ; పదమున్ = స్థానమును; ఒల్లరు = అంగీకరింపరు; సర్వ = సమస్తమైన; రస = భూమండలమును; అధిపత్యమున్ = ఏలెడి అధికారమును; ఒల్లరు = అంగీకరించరు; యోగ = యోగసాధనలో; సిద్ధిన్ = సాఫల్యమును; మఱి = మరి; ఒండు = ఇంకొక; భవంబులన్ = జన్మలను; ఒందనీని = పొందనీయని; నీ = నీ యొక్క; సత్ = ప్రశస్తమైన; లలిత = మనోజ్ఞమైన; అంఘ్రి = పాద; రేణువుల = ధూళితోడి; సంగతిన్ = కూడికను; ఒందిన = పొందినట్టి; ధన్యులు = కృతార్థులు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైనను.

భావము:

అతి మనోజ్ఞము లైన నీ పాదరేణువుల స్పర్శ పొందిన ధన్యులు ఎప్పటికి మరొక పునర్జన్మను పొందరు. అట్టి ధన్యులు, ఆ భాగాన్ని తప్పించి, ఎప్పుడూ దేవేంద్ర పదవికి కూడా ఇష్టపడరు. బ్రహ్మపదానికి కూడా ఇష్టపడరు. చక్రవర్తి, వరుణ పదవులకి కూడా ఒప్పుకోరు. యోగసిద్ధికి అయినా సరే ఒప్పుకోరు.

10.1-680-క.

ఘన సంసారాహతులగు

జను లాకాంక్షింపఁ గడు నశక్యం బగు శో

భనము సమక్షంబున నహి

గనియెం దామసుఁడు రోషకలితుం డయ్యున్

టీకా:

ఘన = గొప్పదైన; సంసార = సంసారపు; ఆహతులు = భారము పడినవారు; అగు = ఐన; జనులు = ప్రజలు; ఆకాంక్షింపన్ = కోరుకొనుట కైనన్; కడు = మిక్కిలి; అశక్యంబు = అసాధ్యము; అగు = ఐన; శోభనము = మేలు; సమక్షంబునన్ = కంటి కెదురుగా; అహి = ఈ సర్పము; కనియెన్ = పొందెను;

తామసుడు = తమోగుణాన్వితుడు; రోష = కోపము; కలితుండు = కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ.

భావము:

నీ సాన్నిధ్యమే పరమ శుభం; అతి భారమైన సంసారం వలన మిక్కిలిగా కూరుకుపోయిన వారికి, కోరడానికి కూడ సాధ్యం కానిది. ఎంత అదృష్టవంతుడో? అట్టి భాగ్యాన్ని ఈ కాళీయుడు ఇలా క్రోధం రోషంతో నిండిన వాడైనప్పటికీ, పొందాడు.

10.1-681-వ.

దేవా! సకల పురుషాంతర్యామి రూపత్వంబు వలనఁ బరమ బురుషుండ వయ్యు,
నపరిచ్ఛిన్నత్వంబు వలన మహాత్ముండ వయ్యు, నాకాశాది భూతసమాశ్రయత్వంబు వలన
భూతావాసుండ వయ్యును, భూతమయత్వంబు వలన భూతశబ్ద వాచ్యుండ వయ్యుఁ,
గారణాతీతత్వంబు వలనఁ బరమాత్ముండ వయ్యును, జ్ఞాన విజ్ఞాన పరిపూర్ణత్వంబు గలిగి
నిర్గుణత్వ నిర్వికారత్వంబు వలన బ్రహ్మంబ వయ్యును, బ్రకృతి ప్రవర్తకత్వంబు వలన ననంతశక్తివై
యప్రాకృతుండ వయ్యుఁ, గాలచక్రప్రవర్తకత్వంబు వలనఁ గాలుండ వయ్యుఁ, గాలశక్తి
సమాశ్రయత్వంబు వలన గాలనాభుండ వయ్యు, సృష్టి జీవన సంహారాది దర్శిత్యంబు వలనం
గాలావయవసాక్షి వయ్యు నొప్పు నీకు నమస్కరించెదము; మఱియును.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; సకల = సమస్తమైన; పురుష = జీవుల యొక్క; అంతర్యామి = లోపల
వర్తించునట్టి; రూపత్వంబు = రూపము కలవాడవు; వలన = అగుట వలన; పరమపురుషుండవు =
పరమపురుషుడవు {పురుషుడు - వ్యుత్పత్తి. పురీ శరీరేశేత ఇతి పురుషః, సకల జీవశరీరముల
యందు వసించువాడు పురుషుడు}; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; అపరిచ్ఛిన్నత్వంబు = అఖండ
స్వభావము {అపరిచ్ఛిన్నము - దేశ కాల వస్తువుల చేత విభాగింపబడనిది}; వలన = వలన;
మహాత్ముండవు = మహాత్ముడవు {మహాత్ముడు - మహత్తత్వ అవ్యక్తములను మీరిన గొప్పరూపము
కలవాడు}; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; ఆకాశ = ఆకాశము; ఆది = మొదలగు; భూత =
పంచభూతములకు {భూత - భూమి నీరు అగ్ని వాయువు ఆకాశము అనెడి పంచభూతములు ఆ

భూతజన్యములైన జీవులు; సమ = చక్కటి; ఆశ్రయత్వంబు = అండగా ఉండు తత్వము; వలన =
 వలన; భూత = సమస్త భూతములకు; ఆవాసుండవు = నివాసమైనవాడవు; అయ్యును =
 అయినప్పటికి; భూత = సమస్త భూతముల; మయత్వంబు = నిండి ఉండు తత్వము; వలన = వలన;
 భూత = భూతము అనెడి; శబ్ద = నామము చేత; వాచ్యుండవు = పలుకబడువాడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; కారణ = మూల ప్రకృతి {మూలప్రకృతి - సర్వకారణములకు కారణమైనది};
 అతీతత్వంబు = మీరిన లక్షణము; వలన = వలన; పరమాత్ముండవు = పరమాత్ముడవు; అయ్యును =
 అయినప్పటికి; జ్ఞాన = అపరోక్షజ్ఞానము నందు; విజ్ఞాన = పరోక్షజ్ఞానము నందు {పరోక్షజ్ఞానము -
 ప్రపంచ కల్పనాది రూపము కలది}; పరిపూర్ణత్వంబు = సంపూర్ణభావము; కలిగి = ఉండి; నిర్గుణత్వ
 = త్రిగుణాతీత స్వభావము {నిర్గుణత్వము - శాంతరూపైన సత్త్వగుణము ఘోరరూపైన రజోగుణము
 మూఢరూపైన తమోగుణము ఐన త్రిగుణములు లేకపోవుట, మూటికి అతీతముగ వుండుట};
 నిర్వికారత్వంబు = షడ్భావవికారాతీతత్వము {నిర్వికారత్వము - షడ్విధ వికారములు లేకపోవుట
 (1గర్భములో ఉండుట 2పుట్టుట 3పెరుగుట 4ముదియుట 5కృశించుట 6చనిపోవుట)}; వలన =
 వలన; బ్రహ్మాంబవు = పరబ్రహ్మవు {పరబ్రహ్మ - అఖండ పరిపూర్ణ సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ (శో.
 బహిర్భూత్వా వృద్ధై బృహతేర్థాతోః అర్థానుగమాత్ దేశతః కాలతః వస్తుతః అపరిచ్ఛిన్నం యద్వస్తు
 తద్బ్రహ్మేతి భాష్యం)}; అయ్యును = అయినప్పటికి; ప్రకృతి = నీ అవ్యక్త నామ శక్తి యొక్క;
 ప్రవర్తకత్వంబు = సర్వ వ్యాపార ప్రవర్తకము {సర్వ వ్యాపార ప్రవర్తకము - సమస్తమైన
 పంచవ్యాపారముల (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహములు) యందు విచిత్రముగ
 వ్యాపించగలుగుట}; వలనన్ = వలన; అనంతశక్తివి = అంతులేని శక్తి కలవాడవు {అనంత శక్తి -
 1సర్వజ్ఞత్వ 2సర్వేశ్వరత్వ 3సర్వభోక్తృత్వ 4సర్వపాలకత్వాది సామర్థ్యములు కలిగి ఉండుట}; ఐ =
 అయ్యి; అప్రాకృతుండవు = ప్రకృతికి అతీతుడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; కాలచక్ర =
 కాలావయవములను {కాలచక్రము - అఖండమై నిమేష ఘటిక దిన మాస సంవత్సరాది
 కాలావయవము లనెడి భేదములచే చక్ర భ్రమణయుక్తమైన కాలము}; ప్రవర్తకత్వంబు =
 నడిపించెడివాడవు; వలన = అగుట వలన; కాలుండవు = అఖండకాలస్వరూపుడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; కాల = కాలము అనెడి; శక్తి = శక్తికి (సృష్టిస్థితిలయాదులకు); సమ = మేలైన;
 ఆశ్రయత్వంబు = ఆశ్రయభూతుడగుట; వలన = వలన; కాలనాభుండవు = కాలము స్వాధీనముగ
 కలవాడువు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; సృష్టి = సృష్టి; జీవన = స్థితి; సంహార = లయ; ఆది =
 మొదలగునవానిని; దర్శితత్వంబు = చూపువాడవు; వలన = అగుట వలన; కాల = కాలము యొక్క;

అవయవ = భాగములకు (నిమేష సంవత్సరాదులు); సాక్షివి = సాక్షివి {సాక్షి - కాల వస్తు స్థితి
 స్వభావముల ప్రభావములకు లోనుగాక చూచువాడు}; అయ్యున్ = అయ్యి; ఒప్పు = ఉండునట్టి; నీ
 = నీ; కున్ = కు; నమస్కరించెదము = మ్రొక్కెదము; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఓ కృష్ణ దేవుడా! నీవు అందరిలోను నిండి ఉండేవాడవు, కనుక జీవుడనే పురుషుడవు. అంతే కాక,
 అందరిలోని అంతర్యామివి, కనుక పరమ పురుషుడవు. విడివిడిగా కాకుండా అందరిలోను నిండి
 ఉండేవాడవు, కనుక మహాత్ముడవు. ఆకాశం మొదలైన పంచభూతాలకు ఆశ్రయుడవు గనుక, నీవు
 భూతవాసుడవు. సమస్తభూతాలు నీలో ఉన్నాయి గనుక, నీవు భూతమయుడవు. నీకు కారణం
 ఏమి లేదు కనుక నీవు పరమాత్మవు. పరిపూర్ణమైన జ్ఞానం విజ్ఞానం కలవాడవు కనుకను,
 గుణాలు ఆటంకాలు మార్పులు లేనివాడవు కనుకను, బ్రహ్మమువవు. ఈ ప్రకృతిని ప్రవర్తింప
 జేసేవాడవు నీవే కనుక, అనంతశక్తి స్వరూపుడవు. ఆ ప్రకృతి అంటని వాడవు. కాలచక్రాన్ని
 నడుపుతుంటావు కనుక, కాలస్వరూపుడువు. కాలం యొక్క శక్తిని ఆశ్రయించి ఉన్నావు కనుక,
 కాలనాభుడవు. సృష్టిలోని జీవులు జన్మించటం మరణించటం చూస్తూ ఉంటావు కనుక, నీవు
 సర్వసాక్షివి. అటువంటి దేవా? నీకు నమస్కరిస్తున్నాము.

10.1-682-సీ.

విశ్వంబు నీవయై విశ్వంబుఁ జూచుచు-

విశ్వంబుఁ జేయుచు విశ్వమునకు

హేతువవై పంచభూతమాత్రేంద్రియ-

ములకు మనః ప్రాణ బుద్ధి చిత్త

ముల కెల్ల నాత్మవై మొనసి గుణంబుల-

నావృత మగుచు నిజాంశభూత

మగు నాత్మచయమున కనుభూతి చేయుచు-

మూఁడహంకృతులచే ముసుగుబడక

10.1-682.1-తే.

నెటి ననంతుడవై దర్శనీయరుచివి

గాక సూక్ష్మడవై నిర్వికారమహిమఁ

దనరి కూటస్థుడన సమస్తంబు నెఱుఁగు

నీకు మ్రొక్కెద మాలింపు నిర్మలాత్మ!

టీకా:

విశ్వంబు = జగత్తు; నీవ = నీవే; ఐ = అయ్యి; విశ్వంబున్ = జగత్తును; చూచుచున్ = సాక్షివై
చూచుచు; విశ్వంబున్ = జగత్తును; చేయుచున్ = సృష్టించుచు; విశ్వమున్ = జగత్తున; కున్ = కు;
హేతువవు = కారణభూతుడవు; పంచభూత = పంచమహాభూతములకు {పంచమహాభూతములు
- 1 భూమి 2 నీరు 3 అగ్ని 4 వాయువు 5 ఆకాశము}; మాత్ర = పంచతన్మాత్రలకు {మాత్రలు,
పంచతన్మాత్రలు - 1 శబ్దము 2 స్పర్శము 3 రూపము 4 రసము 5 గంధము}; ఇంద్రియముల్ =
జ్ఞానకర్మేంద్రియముల {దశేంద్రియములు - జ్ఞానేంద్రియములు ఐదు {కన్న ముక్కు చెవులు నాలుక
చర్మములు} కర్మేంద్రియములు ఐదు {కాళ్ళు చేతులు నోరు గుదము గుహ్యములు}}; కున్ = కు;
మనః = మనస్సునకు {మనస్సు - సంకల్ప రూపము}; ప్రాణ = దశవాయువులకు {ప్రాణములు,
దశవాయువులు - పంచవాయువులు ఐదు {ప్రాణ అపాన వ్యాన ఉదాన సమానములు} పంచ
ఉపవాయువులు ఐదు {నాగ కూర్మ కృకర దేవదత్త ధనంజయములు}}; బుద్ధి = బుద్ధి {బుద్ధి -
నిశ్చయము రూపము}; చిత్తముల = చిత్తముల {చిత్తము - సంశయ రూపము}; కిన్ = కి; ఎల్లన్ =
సమస్తమునకు; ఆత్మవు = స్వరూపుడవు; ఐ = అయ్యి; మొనసి = పూని; గుణంబులన్ =
త్రిగుణములచేత; ఆవృతము = కప్పబడినవాడవు; అగుచున్ = అగుచు; నిజ = నీయొక్క; అంశ =
అంశములో; భూతము = ఐనవవి; అగు = అయిన; ఆత్మచయమున = సర్వజీవజాలముల; కున్ =
కు; అనుభూతి = జీవన్మరణా ద్యనుభవములు; చేయుచున్ = కలుగజేయుచు; మూడహంకృతుల =
త్రిగుణాత్మకహంకృతులు {త్రిగుణాత్మకహంకృతులు - రాజసాహంకృతి తామసాహంకృతి
సాత్వికాహంకృతి}; చేన్ = వలన; ముసుగుబడకన్ = కమ్ముకొనబడకుండగ.
నెటిన్ = పరిపూర్ణత్వముచేత; అనంతుడవు = అంతము లేనివాడవు {అనంతుడు - దేశ కాల వస్తు
విభాగము లేనివాడు, అంతము లేనివాడు}; ఐ = అయ్యి; దర్శనీయ = చూడదగిన; రుచివి =
తగినవాడవు {రుచి - ప్రకాశము, దృశ్యప్రపంచ రూపమైన ఇదంవృత్తి}; కాక = కాకుండగ;
సూక్ష్మడవు = సూక్ష్మత్వము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; నిర్వికార = షడ్వికార శూన్యత్వ; మహిమన్ =

మహాత్మ్యముచేత; తనరి = ఒప్పి; కూటస్థుడు = కూటస్థుడు {కూటస్థుడు - కూటస్థము (ఎల్లకాలము ఒకే విధముగా నుండెడి తత్వము) కలవాడు, పంచమహాభూతముల సమూహమున ఉండువాడు, క్షేత్రజ్ఞుడు}; అనన్ = అనబడుతు; సమస్తంబున్ = సమస్తమును {సమస్తము - ద్రష్ట దృక్ దృశ్య మయమైన సమస్తము}; ఎఱుగు = తెలిసి యుండెడి; నీ = నీ; కున్ = కు; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; ఆలింపుము = వినుము {పంచమలములు - 1ఆణవము 2కార్మికము 3మాయికము 4మాయేయము 5తిరోధానము }; నిర్మలాత్మా = కృష్ణా {నిర్మలాత్మ - పంచమలములు లేని పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఈ సమస్త విశ్వము నీవే; ఈ విశ్వంగా ఉండి దాన్ని చూస్తున్న వాడవు కూడ నీవే. దీన్ని నిర్మిస్తూ ఉండేది నీవే. ఈ విశ్వానికి మూలకారణం నీవే. పంచతన్మాత్రలు, పంచేంద్రియాలు, మనస్సు, ప్రాణం, బుద్ధి, చిత్తం అన్ని కూడ నీవే. ఈ గుణాలచేత ఆవరింపబడి ఉన్నవాడవు నీవే. నీలో కొంత భాగమై, నీ అంశలై ఇన్ని ఆత్మలు వర్తిస్తు ఉంటే, వాటికి అనుభూతి కలిగించే మొత్తంగా నీవే ఉన్నావు. త్రిగుణాలైన సత్వరజస్తమాల రూపంలో పనిచేసే మూడు అహంకారాలుచేత కప్పబడకుండా ఉంటావు. అంతులేని ప్రకాశం కలిగి ఉంటావు. గమనించడానికి శక్యంకాని సూక్ష్మ రూపుడవు అయ్యి ఉంటావు. మార్పులన్నవి లేకుండా ఉండి, అన్నిటిలోను దాగి ఉంటావు కనుక, సమస్తము ఎరుగుదువు. అటువంటి నీకు నిర్మలాత్మడా! మేము నమస్కరిస్తున్నాము.

10.1-683-వ.

మఱియుఁ గలండు లేఁడు; సర్వంబు నెఱుంగు; నించుక నెఱుంగు బద్ధుండు; విముక్తుం డొకం; డనేకుఁడు నను నివి మొదలుగాఁ గల వాదంబులు మాయ వలన ననురోధింపుదురు గావున నానావాదానురోధకుండ వయ్యు, నభిధానాభిధేయ శక్తిభేదంబుల వలన బహుప్రభావప్రతీతుండ వయ్యుఁ, జక్షురాది రూపంబుల వలనఁ బ్రమాణ రూపకుండ వయ్యు, నిరపేక్షజ్ఞానంబు గలిమిం గవి వయ్యు, వేదమయనిశ్వాసత్వంబువలన శాస్త్రయోని వయ్యు, సంకర్షణ వాసుదేవ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ రూపంబుల వలనఁ జతుర్మూర్తి వయ్యు, భక్తజనపాలకుండ వయ్యు, నంతఃకరణ ప్రకాశత్వంబు గలిగి సేవకజన ఫలప్రదానంబుకొఱకు గుణాచ్ఛాదకుండ వయ్యుఁ, జిత్రాదివర్తనంబులఁ గానందగిన గుణంబులకు సాక్షివై యొరుల కెఱుంగరామి నగోచరుండ

వయ్యుఁ, దర్కింపరాని పెంపు వలన నవ్యాహతవిహారుండ వయ్యు, సకలకార్య హేతు వయ్యు,
 నంతఃకరణప్రవర్తకత్వంబు వలన హృషీకేశుండ వయ్యును, సాధనవశంబు గాని
 యాత్మారామత్వంబు వలన ముని వయ్యు, స్థూల సూక్ష్మగతుల నెఱుంగుచు నెందుం జెందక నీవు
 విశ్వంబుగాకయు విశ్వంబు నీ వయ్యును, విశ్వభావాభావ సందర్శనంబు చేయుచు
 విద్యావిద్యలకు హేతువైన నీకుం బ్రణామంబు లాచరించెదము; అవధరింపుము.

టీకా:

మఱియున్ = అంతేకాక; కలండు = దేవు డున్నాడు {కలండు - దేవుడు త్రికాలములు భూత
 భవిష్యత్ వర్తమానము లందు ఉన్నాడు}; లేడు = దేవుడు లేడు {లేడు - దేవుడు త్రికాలములు
 భూత భవిష్యత్ వర్తమానము లందు లేడు}; సర్వంబునెఱుంగున్ = దేముడు సర్వజ్ఞుడు {సర్వంబు
 నెఱుగు - సృష్టి స్థితి లయ తిరోధానానుగ్రహము లనెడి పంచకృత్యములు మొదలైనవానిని
 అన్నిటిని దేముడు ఎరుగును}; ఇంచుకనెఱుంగును = దేముడు కొంత మాత్రమే తెలిసిన వాడు;
 బద్ధుండు = మాయకు లోబడువాడు {బద్ధుండు - ప్రకృతి పాశములచేత కట్టుబడువాడు, మాయకు
 లోబడువాడు}; విముక్తుండు = ముక్తిపొందినవాడు {విముక్తుడు - ప్రకృతి పాశములనుండి విముక్తి
 పొందినవాడు}; ఒకండు = అన్యరహితుడు; అనేకుండును = సర్వ దేవతా రూపకుడు {అనేకుడు -
 శ్రు. ఏకోదేవా బహుధానివిష్టః, ఒక్కడుగాను అనేకులుగాను ఉన్నవాడు దేవుడు}; అను = అనెడి;
 ఇవి = ఇవి; మొదలుగాగల = మొదలైన; వాదంబులు = మతములు, ప్రసంగములు; మాయ = భ్రమ;
 వలనన్ = వలన; అనురోధింపుదురు = జరిపెదరు; కావున = అందుచేత; నానా = అనేక
 విధములైన; వాదా = ప్రసంగములకు; అనురోధకుండవు = అనుకూలుడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; అభిదాన = పేర్ల యొక్క; అభిధేయ = పేర్లుగల వస్తువులయొక్క; శక్తి = వస్తు
 గుణముల; భేదంబుల = ఎక్కువతక్కుల; వలన = చేత; బహు = అనేకవిధములైన {బహు ప్రభావ
 ప్రతీతుడు - క. నానా దేహోపాధుల, నానాత్వ భ్రాంతినొంది నానీదనుచున్, నానాభిమానములచే,
 నానావిభవంబులాయె నారాయణుడే (రామస్తవరాజము)}; ప్రభావ = సర్వజ్ఞత్వాది
 మహిమలచేత; ప్రతీతుండవు = ప్రసిద్ధుడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; చక్షున్ = కన్ను; ఆది =
 మొదలైన; రూపంబుల = అవయవములచేత; ప్రమాణ = నిశ్చయింపబడిన; రూపకుండవు =
 రూపము కలవాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; నిరవేక్ష = సాధానానంతరాపేక్ష లేని; జ్ఞానంబున్ =
 విజ్ఞానమును; కలిమిన్ = కలిగుండుటచేత; కవివి = స్వయంప్రకాశుడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి;

వేదమయ = వేదస్వరూపమైన; నిశ్వాసత్వంబు = నిశ్వాస కలిగి యుండుట; వలనన్ = చేత; శాస్త్ర =
 శాస్త్రములకు; యోనివి = జన్మస్థానమైనవాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; సంకర్షణ =
 అహంకారమున కధిదేవత; వాసుదేవ = బుద్ధి కధిదేవత; ప్రద్యుమ్న = మనస్సున కధిదేవత;
 అనిరుద్ధ = చిత్తమున కధిదేవత; రూపంబుల = వ్యూహరూపములు కలవాడవు; వలన = అగుట
 వలన; చతుః = నాలుగు విధములైన; మూర్తివి = వ్యూహములు కలవాడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; భక్త = అనన్య భక్తి గల; జన = వారిని; పాలకుండవు = ఏలువాడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; అంతఃకరణ = మనసులోపల {అంతఃకరణము - మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములకు
 మూలమైన ప్రధానము}; ప్రకాశత్వంబున్ = తెలియబడుట {ప్రకాశత్వము - శబ్ద స్పర్శాది
 వ్యాపారములందు ప్రవర్తించునట్లు చేయుట}; కలిగి = కలవాడవై; సేవకజన = భక్తులకు; ఫల =
 ధర్మార్థ కామ మోక్ష ఫలములు; ప్రదానంబు = ఇచ్చుట; కొఱకున్ = కోసము; గుణ =
 త్రిగుణములచేత; ఆచ్ఛాదకుండవు = ఆవరింపబడినవాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; చిత్తాది =
 చిత్తము మున్నగువాని {చిత్తాది వర్తనములు- 1చిత్తము 2అహంకారము 3మనస్సు 4బుద్ధి
 రూపములైన చతురంతఃకరణముల చలన కర్తవ్య సంకల్ప నిశ్చయ వ్యాపారములు
 నిర్వహించునవి}; వర్తనంబులు = వ్యాపారములచేత; కానందగిన = తెలిసికొనదగిన; గుణంబులన్
 = ఆ త్రిగుణముల; కున్ = కు; సాక్షివి = ఎడమగా నుండి చూచువాడవు; ఐ = అయ్యి; ఒరులకు =
 బ్రహ్మజ్ఞానులకంటె నితరుల; కున్ = కు; ఎఱుంగరామిన్ = తెలిసికొనశక్యము గానిచేత;
 అగోచరుండవు = కంటికి కనబడనివాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; తర్కింపరాని = ఇట్టిదట్టిదని
 చెప్ప వీలుకాని; పెంపు = మహిమ; వలనన్ = వలన; అవ్యాహత = ఊహింపరాని; విహారుండవు =
 మహిమలు గలవాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; సకలకార్య = సకల కార్యములకు {సకల
 కార్యములు - అవ్యక్తము మహత్తత్వము అహంకారము పంచతన్మాత్రలు పంచభూతము అనెడి
 చతుర్దశ కార్యములు}; హేతువు = మూలకారణభూతుడవు, ఉత్పత్తిస్థాన మైనవాడవు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికి; అంతఃకరణ = చతురంతఃకరణములను {చతురంతఃకరణములు - 1చిత్తము
 2అహంకారము 3బుద్ధి 4మనస్సులు}; ప్రవర్తకత్వంబు = నడపువాడవు; వలన = అగుట వలన;
 హృషీకేశుండవు = హృషీకేశుడవు {హృషీకేశుడు - చతుర్దశేంద్రియములకు {దశేంద్రియములు
 చతురంతఃకరణములకు} నియామకుడు}; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; సాధన = యోగాది
 సాధనలచే నైనను; వశంబుగాని = స్వాధీనముకాని, అందని; ఆత్మారామత్వంబు =
 ఆత్మారామముడవు {ఆత్మారామత్వము - తన యందు తానే క్రీడించుట కలిగి యుండుట}; వలన =

అగుట వలన; మునివి = మౌనశీలివి; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; స్థూల = ఆదిభౌతికము; సూక్ష్మ = ఆధ్యాత్మికము; గతులన్ = మార్గము లందును; ఎఱుంగుచున్ = తెలిసికొనుచు; ఎందున్ = దేని యందును; చెందక = అంటక, వస్త్యంతర సంబంధము లేక; నీవు = నీవు; విశ్వంబున్ = ప్రపంచ స్వరూపుడవు; కాకయున్ = కాకపోయినను; విశ్వంబు = ప్రపంచ స్వరూపము; నీవ = నీవే; అయ్యును = అయినప్పటికీ; విశ్వ = ప్రపంచము {విశ్వభావాభావసందర్భనము - భగవంతుడు ప్రపంచోత్పత్తికి ముందు లయము తరువాత నుండువాడు కనుక ఉండుట లేకపోవుటలు రెండు చూచును}; భావ = కలిమి, సృష్టితరువాత; అభావ = లేమి, లయముతరువాత; సందర్భనము = చూచుట; చేయుచున్ = చేస్తు; విద్య = ఆత్మజ్ఞానము; అవిద్యల = ఆత్మజ్ఞాన రాహిత్యమున; కున్ = కు; హేతువు = కారణభూతము; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; ప్రణామంబులు = నమస్కారములు; ఆచరించెదము = చేసెదము; అవధరింపుము = చిత్తగింపుము.

భావము:

దేవుడు ఉన్నాడనీ, లేడనీ వాదిస్తు ఉంటారు. దేవుడికి అన్నీ తెలుసుననీ, జీవుడికి కొంచమే తెలుసుననీ అంటారు. జీవుడు ఒకప్పుడు సంసారబంధంలో ఇరుక్కున్నాడనీ పిమ్మట మోక్షం పొందాడనీ అంటారు. దేవుడు ఒకడే అనీ, అనేక రూపాలలో ఉన్నాడనీ అంటారు. ఇలాంటి వాదాలన్నీ మాయ వలన కలుగుతూ ఉంటాయి. అనేక వాదాల చిక్కులుగా తెలియ బడువాడవు నీవే. నీవు అనేక పేర్లు రూపాలు శక్తుల తారతమ్యములతో నానావిధ మహిమల చేత తెలియబడుతూ ఉంటావు. కన్నులు మొదలైన ఇంద్రియాలచే గ్రహించ వీలగు రూపంగాను గమనింపబడతూ, ఆ గమనింపులుగా కూడ ఉంటావు. నీ యందలి జ్ఞానానికి ఆధారాలు కాని సంకేతాలు కాని అవసరం లేదు. సమస్తాన్ని కల్పిస్తూ కవివై ప్రవర్తిల్లుతావు. నీ నిశ్వాసమే వేదం కనుక, శాస్త్రం అనే సమస్తము నీనుండే తెలుసుకోబడుతూ ఉంటాయి. ఆ శాస్త్రాలకి ఉత్పత్తి స్థానంగా ఉంటావు కనుక, "సంకర్షణుడు", "వాసుదేవుడు", "ప్రద్యుమ్నుడు", "అనిరుద్ధుడు" అనే "చతుర్వ్యూహమూర్తి"గా తెలియబడతావు. భక్తి కలిగిన వాళ్ళని నీవే సాకుతూ ఉంటావు. అందరి హృదయాలలో సర్వం తెలిసి ఉండి, వారి భక్తికి తగిన ఫలాలను అందేటట్లు చేస్తావు. అందుచేత గుణాలచేత ఆవరింపబడిన వాడివిగా కనబడతావు. చిత్తం మొదలైన వాని వర్తనలచేత తెలియదగిన గుణాలకి గోచరిస్తున్నట్లే ఉంటావు. కాని ఇతరులకు గోచరించకుండా సాక్షిగా వాళ్ళలోనే ఉంటావు. తర్కానికి అతీతమైన వాడవై, ఇట్టిదట్టిదని నిరూపించడానికి రాని విహారం

కల వాడవు. సృష్టిలోని సమస్తమైన కార్యాలకి మూలకారణం నీవే. అంతఃకరణానికి విషయ గ్రహణ శక్తి కలుగ చేస్తావు కనుక, సర్వ ఇంద్రియాలకు ఆధిపతివి (హృషీకములకు ఈశుడు). తన యందు తానే క్రీడించు శక్తి కలవాడవు కనుక సాధనకు లొంగే వాడివి కాదు. మునివై మౌనంగా అందరిలోను ఉంటావు. స్థూలమైన వానిలో స్థూలుడుగా, సూక్ష్మమైన వానిలో సూక్ష్ముడుగా తెలియబడుతూ ఉంటావు. కాని రెంటికీ నీవు అంటనివాడవు కనుక ప్రపంచానికి అతీతమైనవాడవు, నీవు ప్రపంచ స్వరూపుడవై ఉంటావు. లోకము యొక్క కలిమి లేములను సాక్షివై చూస్తూ ఉంటావు. విద్యకు అవిద్యకు సర్వానికి కారణభూతుడవు, కర్తవు నీవే. అటువంటి నీకు నమస్కరిస్తున్నాము. అవధరింపుము.

10.1-684-క.

లోక జనిస్థితిలయములు

కైకొని చేయుదువు త్రిగుణకలితుండవై కా

లాకారమున నమోఘ

శ్రీకలితుండ వగుచు నిచ్చ జెందక యీశా!

టీకా:

లోక = జగత్తునకు; జని = బ్రహ్మరూపమున సృష్టి; స్థితి = విష్ణురూపమున పాలన; లయములు = శివరూపమున లయము; కైకొని = స్వీకరించి; చేయుదువు = నీవే ఆచరించెదవు; త్రిగుణ = మూడుగుణములుతోడ త్రిగుణములు - 1 శాంతవృత్తిగల సత్త్వగుణము 2 ఘోరవృత్తిగల రజోగుణము 3 మూఢవృత్తిగల తమోగుణము అనెడి మూడుగుణములు; కలితుండవు = కూడుకొన్నవాడవు; ఐ = అయ్యి; కాల = కాలము యొక్క కాలము - నిమేష ప్రళయాది రూపములు కలది, సర్వము కలిగించెడిది; ఆకారమునన్ = స్వరూపముతో; అమోఘ = వ్యర్థముకాని, తిరుగులేని; శ్రీ = షడ్గుణైశ్వర్యములు; కలితుండవు = కలవాడవు; అగుచున్ = అగుచు; ఇచ్చన్ = అపేక్షను; చెందక = పొందక; ఈశా = కృష్ణా ఈశుడు - బ్రహ్మాదులను సృష్ట్యాది కార్యము లందు నియమించు వాడు, విష్ణువు.

భావము:

పరమేశ్వరా! నీవు తిరుగులేని అష్టేశ్వరాలూ కలవాడవు. కాల స్వరూపుడవు. త్రిగుణాలను అవలంబించిన వాడవు. అయినట్టి నీవు ఎట్టి అపేక్ష పొందక, ఈ లోకాలను అన్నిటినీ పుట్టిస్తూ, నిలబెట్టుతూ, నశింపజేస్తూ ఉంటావు.

10.1-685-క.

ఈ శాంతులు గాని తనువు

శ్రీశా! యీ మూఢజాతు శ్రీసజ్జాతుల్

యీశాంత తనువులందుఁ బ్ర

కాశింతువు ధర్మహితముగా సుజనులలోన్.

టీకా:

ఈ = ఈ కనబడుచున్న; శాంతలుగాని = శాంతాది సద్గుణములు లేని; తనువులు = దేహధారి జీవులు; ఈశా = సర్వభోక్త, కృష్ణా; ఈ = ఈ కనబడుచున్న; మూఢ = నీ స్వరూప జ్ఞానములేని; జాతులు = జన్ములు; ఈ = ఈ కనబడుచున్న; సజ్జాతుల్ = నీ స్వరూపజ్ఞాన మున్నవి; ఈశాంత = ఈశ్వరుడే తుదిగా గల; తనువులు = దేహధారి జీవులు; అందున్ = అందు; ప్రకాశింతువు = వెలిగెదవు; ధర్మ = వర్ణాచారములకు; హితముగా = మేలు కలుగుటకు; సుజనుల = సజ్జనుల; లోన్ = అందు.

భావము:

ఈశ్వరా! నీవు శాంతి లేని వారిలోను, మూఢులైన వారి లోను, జ్ఞానులైన వారిలోను, ఈశ్వరుడే తుదగా జీవించే వారి లోను అందరిలోను ప్రకాశిస్తుంటావు. కాని ధర్మానికి మేలు చేయటం కోసం మంచి వాళ్ళలో తరచుగా ప్రకాశిస్తావు.

10.1-686-ఉ.

నేరము లెన్న నెక్కడివి? నేము దలంచు తలంపు లోపలన్

నేరుపు లున్నవే? సుతుల నేరమిఁ దండ్రులు ద్రోచిపుచ్చరే?

నేరము చేయువారి ధరణీపతు లొక్కకమాటు గావరే?

నేరము గల్గు మద్విభుని నేడిటఁ గావఁగదే కృపానిధి!

టీకా:

నేరములు = తప్పులు (శిక్షించదగినవి); ఎన్నన్ = తరచి చూసినచో; ఎక్కడివి = ఎక్కడ ఉన్నవి;

నేము = మేము; తలంచు = తలచెడి; తలంపులు = ఆలోచనలు; అందులోన్ = అన్నిటిలోని;

నేరుపులు = చతురత్వములు, నేర్పులు; ఉన్నవే = ఉన్నాయా, లేవు; సుతుల = కొడుకుల; నేరమున్ =

తప్పును; తండ్రులు = తండ్రులు; త్రోసిపుచ్చరే = విడిచిపెట్టరా, విడిచెదరు; నేరము = తప్పు; చేయు =

చేసెడి; వారిన్ = వారిని; ధరణీపతులు = రాజులు; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; మాటు = సారి; కావరే =

క్షమించరా; నేరము = తప్పు; కల్గు = చేసినట్టి; మత్ = మా యొక్క; విభుని = భర్తను; నేడు = ఇవాళ;

ఇటన్ = ఇక్కడ; కావగదే = కాపాడుము; కృపానిధి = దయాసాగరా, కృష్ణా.

భావము:

దయాసాగరా! కృష్ణా! మేము చేసే ఆలోచనలలో నేర్పులన్నవి లేవు కదా! నీ సన్నిధిలో నేరాలు

అంటూ ఏముంటాయి? పిల్లలు తప్పులు చేస్తే తండ్రులు క్షమించరా! రాజులు కూడ ఒక్కొక్కసారి

నేరంచేసేవారిని కూడ క్షమిస్తుంటారు కదా! నేరం చేసిన మా భర్త కాళియుడుని క్షమించు. నీవు

కరుణకు పుట్టిల్లు వంటివాడవు కదా! కాపాడు తండ్రీ!

10.1-687-శా.

బాలుం డీతఁడు మంచివాఁ డనుచుఁ జెప్పన్ రాము క్రూరుండు దు

శ్రీలుండొ నవు నైన నేము సుభగశ్రీఁ బాసి వైధవ్య దు

ష్టాలంకారముఁ బొంద నోడెద మనాఁడ్రాలాప మాలింపవే?

చాలున్ నీ పద తాండవంబు; పతిభిక్షం బెట్టి రక్షింపవే?

టీకా:

బాలుండు = అమాయకుడు; ఈతడు = ఇతను; మంచివాడు = యోగ్యుడు; అనుచున్ = అని; చెప్పన్ = చెప్పటకు; రాము = వచ్చిన వారము కాము; క్రూరుండు = చెడ్డమనసు కలవాడు; దుశ్శీలుండున్ = చెడు నడవడిక గలవాడు; ఔనవున్ = అవును; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; నేము = మేము; సుభగ = అయిదవతనమను; శ్రీన్ = సంపదను; పాసి = తొలగి; వైధవ్య = వైధవ్యము అనెడి; దుష్ట = చెడ్డ; అలంకారమున్ = అలంకారమును; పొందన్ = పొందుటకు; ఓడెదము = భయపడుచున్నాము; అనాథ = నీవు తప్ప దిక్కులేనివారి; ఆలాపమున్ = వేడ్కొనుటను; ఆలింపవే = వినుము; చాలున్ = ఇక చాలును; నీ = నీ యొక్క; పద = అడుగుల; తాండవంబు = లయబద్ధ ప్రక్షేపములు; పతిభిక్షన్ = భర్త అనెడి భిక్షను; పెట్టి = అనుగ్రహించి; రక్షింపవే = కాపాడుము.

భావము:

ఈ కాలీయుడు అమాయకుడు, మంచివాడు అనడం లేదు. నిజమే! ఇతడు క్రూరుడు, దుష్టుడు. అయినా మేము సౌభాగ్యాన్ని పోగొట్టుకొని అసహ్య రూపాలతో ఉండే వైధవ్యం పొందలేము. మేము అనాథలము. మా దీనాలాపాలను మన్నించు. ఇక నీ పాదతాడనాలు చాలించు. పతిభిక్ష పెట్టి మమ్ము పాలించు!

10.1-688-ఉ.

ఆకుల మయ్యె భోగ మిదె **యౌ**దల లన్నియు వ్రస్సెఁ బ్రాణముల్

రాకలఁ బోకలం బొలిసె **ర**ాయిడి పెట్టక మా నిజేశుపై

నీకరుణాకటాక్షములు **ని**ల్పఁగదే తగ నో! సమస్త లో

క్షైకశరణ్య! యో! యభయ **క**ారణ! యో! కమలామనోహరా!

టీకా:

ఆకులము = నలగినది; అయ్యెన్ = అయినది; భోగము = ఇతని దేహము; ఇదె = ఇదిగో; ఔదలలు = పడగలు; అన్నియున్ = సర్వము; వ్రస్సెన్ = చిట్టెను; ప్రాణముల్ = పంచప్రాణవాయువులు; రాకలన్ = ఉచ్ఛ్వాసములు; పోకలన్ = నిశ్వాసములు; పొలిసె = క్షీణించెను; రాయిడి = బాధలు; పెట్టక =

పెట్టకుండ; మా = మా యొక్క; నిజేశు = భర్త; పైన్ = మీద; నీ = నీ యొక్క; కరుణా = దయ కలగిన;
 కటాక్షములున్ = కడగంటి చూపులను; నిల్పగదే = ఉంచుము; తగన్ = నిండుగా; ఓ = ఓ;
 సమస్తలోకైకశరణ్య = కృష్ణా సమస్త లోకైక శరణ్యుడు - సమస్తమైన చతుర్దశ భువనములకు
 ఒక్కడే ఐన రక్షకుడు, విష్ణువు); ఓ = ఓ; అభయకారణ = కృష్ణా అభయ కారణుడు - భక్తులకు
 భయములేకుండ చేయుటకు హేతువు ఐనవాడు, విష్ణువు); ఓ = ఓ; కమలామనోహరా = కృష్ణా
 కమలా మనోహరుడు - కమల (లక్ష్మీదేవికి) మనోహరుడు (భర్త), విష్ణువు).

భావము:

అన్ని లోకాలలోను శరణు ఇవ్వగల ఒకే ఒక్క ప్రభువా! ఓ అభయమును ఇచ్చే దేవా! ఓ లక్ష్మీపతీ!
 ఇతని దేహమంతా నలిగి చితికిపోయింది. తలలు పగిలిపోయాయి. ప్రాణాలు వస్తున్నాయా,
 పోతున్నాయా అన్నట్లు ఉన్నాడు. ఇంకా బాధపెట్టకుండా, మా భర్త మీద నీ దయ గల చూపులు
 ప్రసరించి రక్షించు.

10.1-689-ఆ.

మమ్ముఁబెండ్లి చేయు మా ప్రాణవల్లభు

ప్రాణమిచ్చి కావు భక్తవరద!

నీవు చేయు పెండ్లి నిత్యంబు భద్రంబు

పిన్ననాటి పెండ్లి పెండ్లి కాదు.

టీకా:

మమ్మున్ = మమ్ములను; పెండ్లిచేయుము = పెళ్ళిచేయుము, కూర్చుము; మా = మా యొక్క;
 ప్రాణవల్లభు = భర్త యొక్క; ప్రాణమున్ = ప్రాణమును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; కావు = కాపాడుము; భక్తవరద
 = కృష్ణా భక్తవరదుడు - భక్తుల కోరికలు తీర్చువాడు, విష్ణువు); నీవు = నీవు; చేయు = చేసెడి; పెండ్లి =
 పెళ్ళి, శుభము; నిత్యంబు = శాశ్వతమైనది; భద్రంబు = మేలైనది; పిన్ననాటి = మా చిన్నప్పటి; పెండ్లి =
 పెళ్ళి; పెళ్ళి = పెళ్ళి అని చెప్పదగినది; కాదు = కాదు.

భావము:

భక్తులకు వరాలిచ్చే మహానుభావ! శ్రీకృష్ణ! మా ప్రాణప్రియుడైన కాళీయుడి ప్రాణాలు ప్రసాదించి, అతనితో మాకు కల్యాణం చేయించు. చిన్నప్పుడు జరిగిన మా పెళ్ళి కల్యాణం కాదు. ఇప్పుడు నీవు మాకు చేసేదే కల్యాణం శాశ్వతంగా ఉండేదీ, క్షేమకరమైనదీ.

10.1-690-ఇం.

నీయాన; యెవ్వారిని నిగ్రహింపం

డాయుగ్ర పాపాకృతి నంద డింకన్;

నీయాజ్ఞలో నుండెడు నేటఁగోలెన్

మాయాశు ప్రాణంబులు మాకు నీవే."

టీకా:

నీ = నీమీద; ఆన = ఒట్టు; ఎవ్వారిని = ఎవరిని; నిగ్రహింపడు = బాధింపడు; ఆ = మునుపటి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; పాప = పాపరూపమైన; ఆకృతిన్ = ఆకారమును; అందడు = చెందడు; ఇంకన్ = ఇకపైన; నీ = నీవు పెట్టడి; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞకు; లోన్ = లోబడి; ఉండెడున్ = ఉండగలడు; నేట = ఇవాళ్టి; కోలెన్ = నుంచి; మా = మా యొక్క; ఈశు = భర్త; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములను; మా = మా; కున్ = కు; ఈవే = ఇమ్ము.

భావము:

నీ మీద ఒట్టు; ఈ కాళీయుడు ఇంకెవ్వరిని బాధపెట్టడు; ఇంకెప్పటికీ భయంకరమైన పాపిష్టి రూపమెత్తడు; ఇవేళ్ళి నుంచి నువ్వు చెప్పినట్లే నడచుకుంటాడు; మా భర్త ప్రాణాలను మాకు ప్రసాదించవయ్యా స్వామీ!"

10.1-691-వ.

అని యిట్లు తమ పెనిమిటి బ్రతుకుఁ గోరెడి భుజగసతుల యందు శరణాగతవత్సలుండైన పుండరీకాక్షుండు కరుణించి, చరణ ఘట్టనంబు చాలించి, తలంగిన, నెట్టకేలకుఁ బ్రాణేంద్రియముల

మరలం బడసి, చిదిసి నలగిన తలలు సవరించుకొని, వగర్చుచు భుజగపతి జలజనయనునికి నంజలిచేసి మెల్లన నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; తమ = వారి యొక్క; పెనిమిటి = భర్త; బ్రతుకున్ = జీవించి ఉండుటను;
కోరెడి = వేడుకొనెడి; భుజగ = సర్ప; సతుల = స్త్రీల; అందున్ = ఎడల; శరణాగత వత్సలుండు =
శరణు జొచ్చినవారి ఎడల అనుగ్రహము కలవాడు; ఐన = అయిట్టి; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు;
కరుణించి = దయచూపి; చరణ = పాదముల; ఘట్టనంబు = తాకిడిని, తన్నులను; చాలించి = ఆపి;
తలంగినన్ = ఇవతలకు రాగా; ఎట్టకేలకున్ = బహు ప్రయాసముతో; ప్రాణ = ప్రాణములను;
ఇంద్రియములన్ = ఇంద్రియములను; మరలన్ = మళ్ళీ; పడసి = వశములోనికి పొంది; చిదిసి =
చితికిపోయి; నలగిన = నలగిపోయిన; తలలున్ = పడగలను; సవరించుకొని = చక్కజేసుకొని;
వగపు = విచారము; కదురన్ = కలుగగా; భుజగపతి = సర్పరాజు, కాళియుడు; జలజనయనుని =
పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; కిన్ = కి; అంజలి = నమస్కారము; చేసి = చేసి; మెల్లన = మెల్లిగా; ఇట్లు = ఇలా;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా తమ భర్త జీవించటాన్ని కోరుకుంటున్న కాళియుని భార్యలైన నాగకాంతలను, శరణు జొచ్చినవారిని కాపాడే వాడైన శ్రీకృష్ణుడు కరుణించాడు. తన కాలితాపులు ఆపుచేసి పక్కకి తప్పుకొన్నాడు. నాగరాజు తన ప్రాణాలు చిట్టచివరకు దక్కించుకొన్నాడు. నలిగి చితికిన తన తలలను సవరించుకొన్నాడు. ఆయనంతో వగరుస్తూ కృష్ణుడికి తలవంచి నమస్కారం చేసి నెమ్మదిగా ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాళిందుని విన్నపము

10.1-692-చ.

"మలకలు మా ప్రచారములు మా ముఖముల్ విషవహ్ని ఘోరముల్;

ఖలులము; రోషజాతులము; గర్వుల; మే మొక మంచివారమే?

నళినదళాక్ష! ప్రాణులకు నైజగుణంబులు మాన నేర్చునే?

వెలయవె? మా వికారములు వింతలె? మే లొనరించి తీశ్వరా!

టీకా:

మలకలు = వంకర లైనవి; మా = మా యొక్క; ప్రచారములు = సంచారములు, నడకలు; మా = మా యొక్క; ముఖములు = మోములు; విష = విషము అనెడి; అగ్ని = అగ్నితో; ఘోరముల్ = భయంకరమైనవి; ఖలులము = దుష్టులము; రోష = కోపముతోనే; జాతులము = పుట్టినవారము; గర్వులము = అహంకారము కలవారము; మేమున్ = మేము; ఒక = కొంచమైనా; మంచివారమే = మంచివాళ్ళమా, కాదు; నళినదళాక్ష = కృష్ణా (నళినదళాక్షుడు - నళిన (తామర) దళ (రేకులవంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); ప్రాణుల్ = జంతువుల; కున్ = కు; నైజ = స్వభావమువలన కలిగిన; గుణంబులు = లక్షణములు; మానన్ = పోవుట; నేర్చునే = సాధ్యమా, కాదు; వెలయవె = ప్రసిద్ధములు కావా, అవును; మా = మా యొక్క; వికారములు = దుష్టచేష్టలు; వింతలె = విచిత్రమైనవా, కాదు; మేలు = మంచి; ఒనరించితి = చేసితివి; ఈశ్వరా = కృష్ణా.

భావము:

"కమలలాంటి కన్నులున్న శ్రీకృష్ణా! పరమేశ్వరా! మావి వంకరటింకర వర్తనలు, నడకలు. మా నోర్లు విషాగ్నులతో ఘోరమైనవి. మేము దుష్టులము, పొగరుబోతులము. మా జాతీ రోషపు జాతి. ఇంకా మేం మంచివారిలా ఎలా ఉండగలము. ఈ సృష్టిలోని జీవులు తమ సహజగుణాలు మార్చుకోలేవు కదా. అవి స్థిరంగా ఉండిపోతాయి కదా. మేం వికృత చేష్టలు చేయటం వింతేమి కాదు గదా. అయినా ఇవాళ నాకు చాలా ఉపకారం చేసావు.

10.1-693-నీ.

వివిధ భావాకార వీర్యబీజాశయ-

జవయోనియుతముగా జగము లెల్ల

నీవ చేసితి మున్న; నేమా జగంబులో-

సహజకోపనులము సర్పములము;
దుర్వారమైన నీ తోరంపు మాయ నే-
మెఱిగి దాటెడు పని కెంతవార;
మంతకుఁ గారణ మఖిలేశ్వరుండవు-
సర్వజ్ఞుడవు నీవు జలజనయన!

10.1-693.1-తే.

మనిచె దేనిని మన్నించి మనుపు నన్ను
నిగ్రహించెద వేనిని నిగ్రహింపు;
మింక సర్వేశ! మాయిమ్ము లెందుఁ గలవు
చిత్తమందున్న క్రమమునఁ జేయఁదగును.

టీకా:

వివిధ = నానావిధములైన; భావ = జననాది వికారములు; ఆకార = ఆకృతులు; వీర్య = శక్తులు; బీజ = మూలలక్షణములు; ఆశయ = అభిప్రాయములు; జవ = వేగములు; యోని = జన్మస్థానములు; యూతముగా = కూడుకొన్నవి; కాన్ = అయిన; జగములు = భువనములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; నీవ = నీవే; చేసితి = సృష్టించితివి; మున్న = ముందుగనే; నేము = మేము; ఆ = ఆ; జగంబు = విశ్వము; లోన్ = అందు; సహజకోపనులము = కోపముతోడనేపుట్టినవారము (సహజకోపనులము - సహ (కూడా) జ (పుట్టిన) కోపనులము (కోపము కలవారము), పాములము); సర్పములము = పాములము, ప్రాకులాడువారము; దుర్వారము = దాటరానిది; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క; తోరంపు = మిక్కిలి అధికమైన; మాయన్ = మాయను; నేము = మేము; ఎఱిగి = తెలిసికొని; దాటెడు = దాటుటను; పని = చేయుట; కిన్ = కు; ఎంతవారము = అశక్తులము; అంత = సమస్తమున; కున్ = కు; కారణము = కారణభూతుడవు; అఖిలేశ్వరుండవు = సర్వనియామకుడవు; సర్వజ్ఞుడవు = అన్నితెలిసినవాడవు; నీవు = నీవు; జలజనయన = పద్మాక్ష కృష్ణా.
మనిచెదు = కాపాడెడివాడవు; ఏనినిన్ = అయినచో; మన్నించి = ఆదరించి; మనుపు = కాపాడుము; నన్నున్ = నన్ను; నిగ్రహించెదవు = శిక్షించెడివాడవు; ఏనినిన్ = అయినచో; నిగ్రహింపుము = శిక్షింపుము; ఇంక = ఇక; సర్వేశా = కృష్ణా (సర్వేశుడు - పంచకృత్యములను (సృష్టి

స్థితి లయ తిరోధానానుగ్రహములను) నియమించు ప్రభువు, విష్ణువు); మా = మాకు; ఇమ్ములు = ఇష్టాలు; ఎందు = ఎక్కడ; కలవు = ఉన్నాయి; చిత్తము = నీ మనసు; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; క్రమమునన్ = ప్రకారముగా; చేయదగును = చేయుము.

భావము:

పద్మాక్షా! శ్రీకృష్ణా! ఈ సృష్టి అంతటికి నువ్వే కారణభూతుడవు, సర్వేశ్వరుడవు. సమస్తము తెలిసిన వాడవు. పూర్వం నువ్వే ఈ లోకాలన్నిటిని వివిధ స్వభావాలు, రూపాలు, వీర్యములు, వీర్యాతిశయాలు, జననస్థానాలతో కూడినవిగా సృష్టించావు. మేం ఆ సృష్టిలో సహజంగా కోపస్వభావం కలిగిన పాములం. అద్భుతమైన నీ మాయ దాటరానిది. ఆ మాయని తెలుసుకొని దాటాలంటే మా వల్ల కాదు. కనుక పరమేశ్వరా! నన్ను క్షమించదలచుకొంటే క్షమించి పాలించు. శిక్షించదలచు కొంటే శిక్షించు. ఇంకా మా ఇష్టాలు ఎక్కడున్నాయి. నీ ఇష్ట ప్రకారమే చెయ్యి.

10.1-694-క.

నా పుణ్య మేమి చెప్పుదు?

నీ పాదరజంబుఁ గంటి నే: సనకాదుల్

నీ పాదరజముఁ గోరుదు

రే పదమం దున్ననైన నిక మేలు హరి!"

టీకా:

నా = నా యొక్క; పుణ్యము = అదృష్టము; ఏమి = ఏమని; చెప్పుదు = చెప్పగలను; నీ = నీ యొక్క; పాద = కాళి; రజంబున్ = దుమ్మును; కంటిన్ = పొందితిని; నేన్ = నేను; సనకాదుల్ = పరమ ఋషులు (సనకాదులు - సనకుడు సనందనుడు సనత్కుమారుడు సనత్కుజాతుడు); నీ = నీ యొక్క; పాద = పాద; రజమున్ = ధూళిని; కోరుదురు = అపేక్షింతురు; ఏ = ఏ; పదము = స్థానము; అందున్ = లో; ఉన్ననైనన్ = ఉండినను; ఇకన్ = ఇకమీద; మేలు = మంచిదే; హరి = కృష్ణా.

భావము:

శ్రీహరీ! సనకసనందాది దివ్యమునులు కూడ నీ పాద ధూళినే కావాలని కోరుకుంటారు. అలాంటి నీ పాదధూళి నేను పొందగలిగాను. నా పుణ్యం ఎంత గొప్పదో కదా? ఇంక నేను ఏ స్థితిలో ఉన్నా సరే నాకు శోభనమే."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాళిందుని శాసించుట

10.1-695-వ.

అని విన్నవించిన కాళియు పలుకులు విన నవధరించి కారుణ్యమానసుం డైన సర్వేశ్వరుం డతని కిట్టనియె

టీకా:

అని = అని; విన్నవించినన్ = మనవి చేసుకొన్న; కాళియు = కాళియుని యొక్క; పలుకులు = మాటలు; వినన్ = అంగీకరించుటకు; అవధరించి = గ్రహించి; కారుణ్య = దయ గల; మానసుండు = మనసు గలవాడు; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుండు = కృష్ణుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా మనవి చేసుకొన్న కాళియుడి మాటలు విని మన్నించ దలచుకొన్న దయాస్వభావి, సర్వేశ్వరుడు అయిన కృష్ణుడు అతనిని ఇలా ఆజ్ఞాపించాడు.

10.1-696-క.

"గోవర్గముతో మనుజులు

ద్రావుదు రీ మడుగు నీరు; దగ దిం దుండన్;

నీవును నీ బాంధవులును

నీవనితలు సుతులుఁ జనుడు నేడంబుధికిన్.

టీకా:

గో = ఆవుల; వర్గము = సమూహము; తోన్ = తోపాటు; మనుజులు = మానవులు; త్రావుదురు = తాగెదరు; ఈ = ఈ; మడుగు = మడుగులోని; నీరున్ = నీటిని; తగదు = యుక్తము కాదు; ఇందున్ = ఈ మడుగు నందు; ఉండన్ = ఉండుట; నీవును = నీవు; నీ = నీ యొక్క; బాంధవులును = చుట్టాలు; నీ = నీ యొక్క; వనితలు = స్త్రీలు; సుతులు = పిల్లలు; చనుడు = వెళ్ళండి; నేడు = ఇవాళ; అంబుధి = సముద్రమున {అంబుధి - అందు (నీటికి) నిధి, కడలి}; కిన్ = కు.

భావము:

"కాళియుడా! ఈ మడుగులోని నీటిని గోవులతో పాటు మనుషులు కూడా తాగుతారు. కనుక, ఇంక నువ్వు ఇక్కడ ఉండ కూడదు. నువ్వు, నీ పెళ్ళం పిల్లలు, బంధువులు అందరితో కలిసి ఇవాళే సముద్రం లోకి వెళ్ళిపోండి.

10.1-697-క.

నిను నే శాసించిన కథ

మనమునఁ జింతించి రేపుమాపును గీర్తిం

చిన మనుజులు నీ భయమును

విను మెన్నడు బొంద రెందు విషవిజయముతోన్.

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; నే = నేను; శాసించిన = శిక్షించిన; కథ = వృత్తాంతము; మనమునన్ = మనసు నందు; చింతించి = విచారించుకొని; రేపుమాపు = ప్రతిదినము; కీర్తించిన = స్తుతించునట్టి; మనుజులు = మానవులు; నీ = నీ వలన; భయమును = భీతిని; వినుము = వినుము; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; పొందరు = పొందరు; ఎందున్ = ఎక్కడను; విష = విషమును; విజయము = జయించుట; తోన్ = తోటి.

భావము:

నిన్ను నేను శిక్షించిన ఈ కథను మనస్సులో స్మరించి, ప్రతిరోజు పఠించే మనుషులు విషాన్ని జయించి సురక్షితంగా ఉంటారు. వారు ఎవ్వరు ఎప్పుడు ఎక్కడ ఇకపై మీ పాముల గురించి భయం పొందరు.

10.1-698-మ.

ఇది మొదలెవ్వరైన నరు లీయమునాతటిని ప్రాదంబులో
వదలక తోగి నన్ను నుపవాసముతోడ దలంచి కొల్చుచుం
గదలక దేవతాదులకుఁ గాజలతర్పణ మాచరించినన్
సదమలచిత్తులై దురితసంఘముఁ బాయుదు రా క్షణంబునన్.

టీకా:

ఇది = ఇప్పటి; మొదలు = నుంచి; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఐనన్ = అయినను; నరులు = మానవులు; ఈ = ఈ యొక్క; యమునాతటిన్ = యమునానది వద్ద; ఈ = ఈ యొక్క; ప్రాదంబు = మడుగు; లోన్ = అందు; వదలక = పూని; తోగి = స్నానముచేసి; నన్నున్ = నన్ను; ఉపవాసము = నిరాహారము; తోడన్ = తోటి; తలంచి = ధ్యానించి; కొల్చుచున్ = సేవించుచు; కదలక = స్థిరముగా; దేవతలు = దేవతలు; ఆదుల = మున్నగువారి; కున్ = కు; కాన్ = అగునట్లు; జలతర్పణము = నీటిని తృప్తికై సమర్పించుట; ఆచరించినన్ = చేసినచో; సత్ = మిక్కిలి; అమల = నిర్మలమైన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; దురిత = పాపముల; సంఘమున్ = సముదాయమును; పాయుదురు = వదలివేసెదరు; ఆ = ఆ; క్షణంబునన్ = క్షణమునందే.

భావము:

ఇప్పటి నుంచి ఈ యమునా నది మడుగులో స్నానంచేసి, ఉపవాసం ఉండి, నన్ను పూజించి, దేవతలు మొదలైన వారికి జలతర్పణాలు వదలిన వారెవరైనా ఆ క్షణంలోనే నిర్మలమైన మనస్సు కల వారు అవుతారు, వారి పాపాలన్నీ తత్క్షణమే తొలగి పోతాయి.

10.1-699-ఆ.

గరుడభీతి రమణకద్వీప మొల్లకీ

మడువుఁ జొచ్చి తీవు; మత్పదాబ్జ

లాంఛనములు నీ తలను నుంటఁజూచి యా

పక్షిరాజు నిన్నుఁ బట్ట డింక."

టీకా:

గరుడ = గరుత్మంతుని వలన; భీతిన్ = భయముచేత; రమణక = రమణకము అనెడి; ద్వీపమున్ = ద్వీపమున ఉండుటకు; ఒల్లక = అంగీకరింపక; ఈ = ఈ యొక్క; మడువున్ = మడుగును; చొచ్చితివి = ప్రవేశించితివి; ఈవు = నీవు; మత్ = నా యొక్క; పద = పాదము అనెడి; అబ్జ = పద్మముల; లాంఛనములు = గుర్తులు; నీ = నీ యొక్క; తలనున్ = పడగలపైన; ఉంటన్ = ఉండుటను; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పక్షిరాజు = గరుత్మంతుడు; నిన్నున్ = నిన్ను; పట్టడు = పట్టుకొనడు; ఇంక = ఇకపైన.

భావము:

ఇంతకు ముందు గరుత్మంతుని వలన భయంతో రమణకద్వీపాన్ని వదిలిపెట్టి ఈ మడుగులో చేరావు. కాని నా పాదాల గుర్తులు నీ పడగలమీద ఉండటం చూసి, ఇకపై పక్షిరాజైన గరుత్మంతుడు నిన్ను పట్టుకొనడు."

10.1-700-వ.

అని యిట్లు విచిత్రవిహారుండైన గోపాలకృష్ణకుమారుం డానతిచ్చిన, నియ్యకొని, చయ్యన నయ్యహేంద్రుండు తొయ్యలులుం డానును నెయ్యంబున నయ్యాశ్వరునకు నవ్యదివ్యాంబరాభరణ రత్నమాలికానులేపనంబులు సమర్పించి, తేఱితండంబులకు దండ యగు నీలోత్పలంబుల దండ యిచ్చి, పుత్ర మిత్ర కళత్ర సమేతుండై, బహువారంబులు కైవారంబుచేసి, వలగొని, మ్రొక్కి లేచి, వీడ్కొని రత్నాకరద్వీపంబునకుం జనియె; నిట్లు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; విచిత్ర = ఆశ్చర్యకరమైన; విహారుండు = వర్తన కలవాడు; ఐన = అయిన; గోపాల = గోపాలుడైన; కృష్ణకుమారుండు = బాలకృష్ణుడు; ఆనతిచ్చినన్ = సెలవియ్యగా, చెప్పగా; ఇయ్యకొని = అంగీకరించి; చయ్యన = శీఘ్రమే; ఆ = ఆ యొక్క; అహి = సర్ప; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; తొయ్యలులున్ = భార్యలు; తానును = అతను; నెయ్యంబునన్ = భక్తితో; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ఈశ్వరున్ = కృష్ణున; కున్ = కు; నవ్య = సరికొత్త; దివ్య = భవ్యమైన; అంబర = బట్టలు; ఆభరణ = భూషణములు; రత్నమాలిక = రత్నాలహారములు; అనులేపంబులు = మేని పూతము; సమర్పించి = చక్కగా నిచ్చి; తేటి = తుమ్మెదల; తండంబుల్ = బారుల; కున్ = కు; దండ = ఆవాసము; అగు = ఐన; నీలోత్పలంబుల = నల్లకలువల; దండ = దండను; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పుత్ర = కొడుకులతోను; మిత్ర = స్నేహితులతోను; కళత్ర = భార్యలతోను; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేక; వారంబులు = మార్లు; కైవారంబులు = నమస్కారములు; చేసి = చేసి; వలగొని = ప్రదక్షిణలుచేసి; మొక్కి = వంగి నమస్కరించి; లేచి = లేచి; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; రత్నాకర = కడలిలోని {రత్నాకరము - రత్నములు ఉండు స్థానము, సముద్రము}; ద్వీపంబున్ = ద్వీపమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళిపోయెను.

భావము:

ఈ విధంగా విచిత్రమైన నడవడికలు కలిగిన గోపాలుడైన బాలకృష్ణుడు కాళియుడిని ఆజ్ఞాపించెడు. ఆ నాగరాజు వెంటనే అంగీకరించాడు. తన భార్యలతో కలిసి అతను కృష్ణుడికి సరికొత్త దివ్యవస్త్రాలు, ఆభరణాలు, రత్నహారాలు, సుగంధ మైపురాలు సమర్పించాడు. ఇంకా తియ్యటితేనెలు వెల్లివిరిసే నల్లకలువల దండ సమర్పించాడు. పెళ్ళంపిల్లలు స్నేహితులు అందరితో కలిసి అనేకమార్లు ఆ నందనందనునికి వందనాలు చేసాడు, ప్రదక్షిణలు చేసి, మొక్కి. సెలవుతీసుకొని సముద్రంలోని ఒక ద్వీపానికి వెళ్ళిపోయాడు.

10.1-701-క.

వాఁజలోచనుఁ డెవ్వరు

వాఁరింపఁగలేని ఫణినివాఁసత్వంబున్

వారింఁచిన యమున సుధా

వారింఁ బొలుపారె నెల్లవారికిఁ బ్రియమై."

టీకా:

వారిజలోచనుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఎవ్వరున్ = ఎవరుకూడ; వారింపగలేని = అడ్డుకొనలేని;
ఫణిన్ = కాళియసర్పము యొక్క; నివాసత్వంబున్ = ఉనికిని; వారింఁచినన్ = పోగొట్టగా; యమున
= యమునానది; సుధా = అమృతపు; వారిన్ = నీటిని; పొలుపారెన్ = ఒప్పి ఉండెను; ఎల్లవారి =
లోకు లందర; కిన్ = కి; ప్రియము = ఇష్టమైనది; అయ్యి = అయ్యి.

భావము:

కమలలాంటి కన్నులున్న కన్నయ్య ఎవరికి వారింప శక్యంకాని కాళియుడనే సర్పం నివాసాన్ని
తొలగించగానే యమునానది అమృతం వంటి నీళ్ళతో అందరికి ప్రీతిపాత్రమై విలసిల్లింది."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాళియుని పూర్వకథ

10.1-702-వ.

అనిన విని "మునీంద్రా! యేమి కారణంబునఁ గాళియుండు భుజగనివాసం బైన
రమణకద్వీపంబు విడిచె? నతం డొక్కరుండును గరుడున కేమి తప్పుఁ దలంచె?" నని నరవరుం
డడిగిన మునివరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; విని = వినినవాడై; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా; యేమి = ఏ;
కారణంబునన్ = నిమిత్తమై; కాళియుండు = కాళియసర్పరాజు; భుజగ = పాములకు; నివాసంబు =
ఉనికిపట్టు; ఐన = అయిన; రమణక = రమణక మనెడి; ద్వీపంబు = ద్వీపమును (ద్వీపము -
సప్తద్వీపములలోనిది); విడిచెన్ = వదలిపెట్టెను; అతండు = అతను; ఒక్కరుండును = ఒక్కడు;
గరుడున్ = గరుత్మంతుని; కిన్ = కి; ఏమి = ఏమి; తప్పు = అపకారము; తలంచెను = తలపెట్టెను;

అని = అని; నరవరుండు = రాజు, పరీక్షిత్తు; అడిగినన్ = అడుగగా; ముని = మునులలో; వరుండు = ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

అలా శుకముని చెప్పగానే పరీక్షిన్మహారాజు ఇలా అడిగాడు. "మునీంద్రా! పాములకు నివాసమైన రమణకద్వీపాన్ని కాళీయుడు ఎందుకు వదలిపెట్టాడు? అతడొక్కడూ గరుత్మంతునికి ఏమి అపచారం చేసాడు." అప్పుడు శుకయోగి ఇలా అన్నాడు.

10.1-703-సీ.

"సర్పభీరువులైన జనులెల్ల నెలనెల-

సరసభక్త్యములు వృక్షముల మొదల

సర్పంబులకుఁ బెట్ట, సర్పంబులును మును-

సర్పాంతకుఁడు దమ్ముఁ జంప కుండఁ

బ్రతిమాసమును దమ భాగ భక్త్యంబు లా-

ప్రక్షిరాజున కిచ్చి బ్రతుకు చుండ,

విషవీర్యదుర్మదావిష్టుఁడై కాళీయుఁ-

డహికులాంతకుని పా లపహరించి

10.1-703.1-తే.

యీక తనపాలి బలి భాగ మెల్లఁ దినిన

విని ఖగేంద్రుఁడు కోపించి "వీని తలలు

చీటి చెండాడి భోగంబు చించివైచి

ప్రాణములఁ బాపి వచ్చెదఁ బట్టి" యనుచు.

టీకా:

సర్ప = పాములవలన; భీరువులు = భయపడువారు; ఐన = అయిన; జనులు = ప్రజలు; ఎల్లన్ = అందరు; నెలనెల = ప్రతిమాసమునందు; సరస = రసవంతములైన; భక్త్యములు = భోజన

పదార్థములు; వృక్షముల = చెట్ల; మొదలన్ = మొదళ్ళవద్ద; సర్పంబుల్ = పాముల; కున్ = కోసము;
 పెట్టన్ = పెడుతుండగా; సర్పంబులును = పాములు; మును = పూర్వము; సర్పాంతకుడు =
 గరుత్మంతుడు (సర్పాంతకుడు - పాములకు యముని వంటి వాడు, గరుత్మంతుడు); తమ్మున్ =
 వాటిని; చంపకుండన్ = చంపకుండ ఉండుటకు; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; మాసమునున్ = నెలయందు;
 తమ = వాటి పాలునుండి; భాగ = ఒకవంతు; భక్ష్యంబుల్ = తినుబండారములను; ఆ = ఆ
 ప్రసిద్ధుడైన; పక్షిరాజున్ = గరుడుని; కిన్ = కు; ఇచ్చి = సమర్పించి; బ్రతుకుచుండన్ =
 జీవించుచుండగా; విష = తన విషపు; వీర్య = అధిక ప్రభావము వలన; దుఃర్ = చెడ్డ; మద =
 గర్వము; ఆవిష్టుడు = ఆవేశించినవాడు; ఐ = అయ్యి; కాళీయుడు = కాళీయుడు; అహికులాంతకుని
 = గరుత్మంతుని (అహికులాంతకుడు - అహి (సర్పముల) కుల (సమూహమునకు) అంతకుడు
 (యమునివంటివాడు), గరుడుడు); పాలున్ = వంతు, భాగమును; అపహరించి = దొంగిలించి.
 ఈకన్ = ఈయకపోవుటచేత; తన = అతని యొక్క; పాలి = వంతునకువచ్చిన; భాగము = ఆహార
 భాగమును; ఎల్లను = అంతటిని; తినిన = భక్షించగా; విని = తెలిసికొని; ఖగేంద్రుడు = గరుత్మంతుడు
 (ఖగేంద్రుడు - ఖగము (పక్షి)లందు ఇంద్రుడు (శ్రేష్ఠుడు), గరుడుడు); కోపించి = ఆగ్రహము
 పొందినవాడై; వీని = ఇతని; తలలు = పడగలను; చీటి = చీల్చేసి; చెండాడి = ఎగురగొట్టి; భోగంబున్
 = దేహమును; చించివైచి = ముక్కలుచేసి; ప్రాణములన్ పాపి = చంపేసి; వచ్చెదన్ = వెనుకకు
 వచ్చెదను; పట్టి = పట్టుకొని; అనుచు = అని భావించుచు.

భావము:

"ప్రజలు అందరూ పూర్వం పాములు అంటే ఉన్న భయంతో నెల నెలా మధురమైన పదార్థాలను
 పాములకు నైవేద్యాలుగా చెట్ల మొదట్లో పెట్టి వెళ్ళేవారు. గరుత్మంతుడు తమను చంపకుండా
 ఉండటానికి, తమ భాగాలకు వచ్చిన పదార్థాలలో కొంత ప్రతి మాసం ఖగరాజుకు కానుకగా
 సమర్పించేవారు. అలా సర్పరాజులు ధైర్యంగా బ్రతుకుతూ ఉండేవారు. కాళీయుడు మాత్రం
 ఒకసారి తన విషం చాలా గొప్పదని దురహంకారంతో మదించిపోయి, గరుత్మంతుని భాగం
 ఎగగొట్టి అంతా తానే తినేసాడు. ఇది విన్న గరుత్మంతుడు కోపించి "వీడి తలలు చీల్చి చెండాడి
 పడగలు చించి ప్రాణాలు తీసి వస్తాను." అంటూ బయలుదేరాడు.

అక్షీణ కనకసన్నిభ

పక్షయుగోద్భూత ఘోర పవమాన మహా

విక్షేప కంపితానే

క్షోణిధరేంద్రుఁ డగుచు గరుడుఁడు వచ్చెన్.

టీకా:

అక్షీణ = పెద్దవైన (అక్షీణము - క్షీణము (తక్కువ) కానిది, పెద్దది); కనక = బంగారము; సన్నిభ = వంటి; పక్ష = రెక్కల; యుగ = జంటచేత; ఉద్భూత = పుట్టిన; ఘోర = భయంకరమైన; పవమాన = గాలి యొక్క; మహా = అధికమైన; విక్షేప = వీచుటచేత, ఎగపుచేత; కంపిత = చలించిపోయెడి; అనేక = పెక్కులైన; క్షోణిధర = పర్వత; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠములు గలవాడు; అగుచున్ = జెతూ; గరుడుడు = గరుత్మతుడు; వచ్చెన్ = వచ్చెను.

భావము:

బంగారురంగులో మెరిసిపోతూ ఉన్న గరుత్మంతుని పెద్ద పెద్ద రెక్కలనుండి పుట్టిన బ్రహ్మాండమైన వాయువు మహాఘోరమై ఎన్నో పర్వతాలనే కంపింప జేసింది. అంతటి మహావేగంతో గరుత్మంతుడు కాళీయుడి మీదకు వచ్చాడు.

10.1-705-ఉ.

వచ్చిన సర్పవైరి కని వ్రాలక లేచి మహాఘణావళుల్

విచ్చి దృగంచలంబుల నవీనవిషాగ్నికణంబు లొల్కగా

నుచ్చలదుగ్రజిహ్వాలు మహోద్ధతిఁ ద్రిప్పుచు నూర్పు లందుఁ గా

ర్చిచ్చెగయంగఁ బాటి కఱచెన్ విహగేంద్రు నహింద్రుఁ డుగ్రతన్.

టీకా:

వచ్చినన్ = అలారాగా; సర్పవైరిన్ = గరుడుని; కని = చూసి; వ్రాలక = వెనుదీయకుండగ; లేచి = పైకిలేచి; మహా = గొప్ప; ఘణా = పడగల; ఆవళుల్ = సమూహమును; విచ్చి = విప్పదీసుకొని; దృక్ =

కళ్ళ; అంచలంబుల్ = కొనలనుండి; నవీన = సరికొత్త; విష = విషము అనెడి; అగ్ని = నిప్పు;
 కణంబుల్ = రవ్వలు; ఒల్కగన్ = రాలగా; ఉత్ = మిక్కిలిగా; చలత్ = ఆడుతున్న; ఉగ్ర =
 భయంకరమైన; జిహ్వలు = నాలుకలు; మహా = మిక్కుటమైన; ఉద్ధతిన్ = గర్వముతో; త్రిప్పుచున్ =
 తిప్పుతూ; ఊర్పులు = శ్వాసముల; అందున్ = లోనుండి; కాట్టిచ్చు = దావాగ్ని; ఎగయన్ =
 చెలరేగునట్లుగా; పాటి = పరుగెట్టుకు వెళ్ళి; కఱచెన్ = కాటువేసెను; విహగేంద్రున్ = గరుడుని
 (విహగేంద్రుడు - విహగము (పక్షి)లందు ఇంద్రుడు (శ్రేష్ఠుడు), గరుడుడు); అహి = సర్పములలో;
 ఇంద్రుడు = గొప్పవాడు; ఉగ్రతన్ = భీకరముగా.

భావము:

అలా వస్తున్న గరుత్మంతుడిని చూసి కాళీయుడు పడగలు వంచుకుని పారిపోలేదు. కాళీయుడు
 తన బ్రహ్మాండమైన పడగ విప్పి కళ్ళ నుండి విపాగ్ని కణాలు రాలుస్తూ, నాలుకలు సాచి, మహా
 వేగంతో తల తిప్పుతూ, ఉచ్చాస నిశ్వాసాలలో నుండి జ్వాలలు ప్రసరింప జేస్తూ, ముందుకు
 దూకి గరుత్మంతుడిని కాటువేశాడు.

10.1-706-క.

కఱచిన భుజగము రదములు

విలుగఁగ వదనముల విషము వెడలఁగ శిరముల్

పఱియలుగ నడిచె గరుడుఁడు

తఱిమి కనకరుచులు గలుగు తన డాటెక్కన్.

టీకా:

కఱచినన్ = కాటువేయగా; భుజగము = పాము; రదములు = కోరలు; విలుగగన్ = ముక్కలుకాగా;
 వదనములన్ = నోళ్ళనుండి; విషమున్ = విషము; వెడలగ = పడగా; శిరముల్ = పడగలు;
 పఱియలుగన్ = బద్దలుకాగ; అడిచెన్ = కొట్టెను; గరుడుడు = గరుత్మంతుడు; తఱిమి = తరుముతూ;
 కనక = బంగారు; రుచులు = ఛాయలు; కలుగు = కలిగిన; తన = అతని యొక్క; డాన్ = డాపలి,
 ఎడమ; టెక్కన్ = రెక్కతోటి.

భావము:

కాళీయుడు అలా కాటు వేయగానే గరుత్మంతుడు విజృంభించాడు కాళీయుడిని తరుముకుంటూ వెళ్ళి బంగారు రంగులు చిమ్ముతున్న తన ఎడమ రెక్కతో ఒక దెబ్బ కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు కాళీయుని కోరలు విరిగిపోయాయి. నోటి వెంట రక్తం క్రక్కుకున్నాడు, తలలు చితికి చీలికలై పోయాయి.

10.1-707-వ.

ఇట్లహికులారాతి చేత వ్రేటుపడి వెఱచి పఱతెంచి కాళీయుం డీ గభీరంబైన మడుగుఁ జొచ్చె;
మఱియు నొక్కవిశేషంబు గలదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; అహికులారాతి = గరుడుని {అహి కులారాతి - సర్పవంశమునకు శత్రువు, గరుడుడు};
చేతన్ = వలన; వ్రేటుపడి = దెబ్బతిని; వెఱచి = భయపడి; పఱతెంచి = పారిపోయి; కాళీయుండు =
కాళీయుడు; ఈ = ఈ యొక్క; గభీరమైన = మిక్కిలి లోతైన; మడుగున్ = మడుగును; చొచ్చెన్ =
చేరెను; మఱియున్ = ఇంక; ఒక్క = ఒక; విశేషంబు = ప్రత్యేక కారణము; కలదు = ఉన్నది.

భావము:

ఇలా గరుత్మంతుడి చేత దెబ్బలు తిన్న కాళీయుడు భయపడి పారిపోయి ఈ లోతైన మడుగులో ప్రవేశించాడు. ఇక్కడ ఒక విశేషం కూడా ఉంది.

10.1-708-నీ.

మున్ను సౌభరి యను ముని యీ హ్రదంబునఁ-

ద్రపము జేయుచు నుండ ద్రరణిలోన

నాకలిగొని పన్నగాతకుఁ దొకనాడు-

చనుదెంచి యందుల జలచరేంద్రు

నొడిసి భక్షించిన మన్న మీనము లెల్ల-

ఖిన్నంబులై వగఁ క్రిస్సి యున్నఁ
జూచి యా మునిరాజు శోకించి కోపించి-
గరుడుఁడు నేడాది గాఁగ నిందుఁ

10.1-708.1-తే.

జొచ్చి మీనంబులను మ్రింగఁజూచెనేనిఁ
జచ్చుఁగావుత మని యుగ్రశాప మిచ్చెఁ
గాళియుం డొక్కఁడా శాపక్షథ నెఱుంగు
నితర భుజగంబు లెవ్వియు నెఱుంగ వధిప!

టీకా:

మున్ను = పూర్వము; సౌభరి = సౌభరి; అను = అనెడి; ముని = ఋషి; ఈ = ఈ యొక్క;
ప్రాదంబునన్ = మడుగునందు; తపమున్ = తపస్సు; చేయుచుండన్ = చేయుచుండగా; ధరణి =
భూలోకము; లోనన్ = అందు; ఆకలిగొని = ఆకలేసి; పన్నగాంతకుడు = గరుడుడు {పన్నగాంతకుడు
- పన్నగము (పాము) లకు అంతకుడు (యముని వంటి వాడు), గరుడుడు}; ఒక = ఒకానొక; నాడున్
= దినమున; చనుదెంచి = వచ్చి; అందులన్ = దానిలో; జలచరేంద్రున్ = చేపలరాజును; ఒడిసి =
ఒడుపుగాపట్టుకొని; భక్షించినన్ = తినివేయగా; ఉన్న = మిగిలిన; మీనములు = చేపలు; ఎల్లన్ =
అన్ని; ఖిన్నంబులు = దుఃఖించుచున్నవి; ఐ = అయ్యి; వగన్ = విచారముతో; క్రిస్సి = చిన్నబోయి;
ఉన్నన్ = ఉండగా; చూచి = కనుగొని; ఆ = ఆ యొక్క; ముని = మునులలో; రాజు = శ్రేష్ఠుడు; శోకించి
= బాధపడి; కోపించి = ఆగ్రహించి; గరుడుడు = గరుత్మంతుడు; నేడు = ఈదినము; ఆదిగాగాన్ =
మొదలుకొని; ఇందున్ = దినిని; చొచ్చి = ప్రవేశించి.

మీనంబులను = చేపలను; మ్రింగన్ = తినవలెనని; చూచెనేని = యత్నించినచో; చచ్చుగావుతము =
మరణించుగాక; అని = అని; ఉగ్ర = భయంకరమైన; శాపమున్ = శాపమును; ఇచ్చెన్ = పెట్టెను;
కాళియుండు = కాళీయుడు; ఒక్కడు = ఒకడుమాత్రమే; ఆ = ఆ; శాప = శాపము యొక్క; కథన్ =
వృత్తాంతమును; ఎఱుంగున్ = తెలిసి ఉండెను; ఇతర = అన్యములైన; భుజగంబులు = పాములు;
ఎవ్వియున్ = ఏవికూడ; ఎఱుంగవు = ఎఱుగవు; అధిప = మహారాజు.

భావము:

పూర్వము సౌభరి అనే ముని ఈ మడుగులో తపస్సు చేసుకుంటూ ఉండేవాడు. గరుత్మంతుడు ఒకనాడు ఆకలివేసి, ఈ మడుగు దగ్గరకు వచ్చాడు. ఇందులో ఉన్న చేపలరాజును పట్టుకుని చంపి తిన్నాడు. మిగిలిన చేపలన్నీ దుఃఖంతో ఉసూరుమంటూ ఏడుస్తూ ఉంటే, ఆ మహర్షి వాటి శోకం చూసి, చాలా బాధపడ్డాడు. అతడు కోపంతో "ఈ నాటి నుండి గరుత్మంతుడు వచ్చి ఇందులో ఉన్న చేపలను మ్రింగడానికి ప్రయత్నించా డంటే వెంటనే చచ్చిపోతాడు" అని భయంకరమైన శాపం ఇచ్చాడు. కాళీయుడు ఒక్కడికే ఈ శాపం గురించి తెలుసు. మిగిలిన పాములకు తెలియదు.

10.1-709-వ.

అది కారణంబుగాఁ గాళీయుం డా మడుగు జొచ్చియున్న, గో మనుజ రక్షణార్థంబు కృష్ణుం డతని వెడలించె; నిట్లు దివ్య గంధాంబర సువర్ణ మణిగణ మాలికాలంకృతుండయి, మడుగు వెడలివచ్చిన మాధవుం గని, ప్రాణలాభంబులం బొందిన ఇంద్రియంబులం బోలె, యశోదారోహిణీ సమేతలయిన గోపికలును, నంద సునందాదులయిన గోపకులును మూర్ఖలం బాసి, తేటి తెప్పటిలి, లేచి పరమానందంబులం బొందిరి; బలభద్రుండు తమ్ముని యాలింగనంబుఁ జేసె; నప్పుడు.

టీకా:

అది = దాని; కారణంబుగాన్ = నిమిత్తముచేత; కాళీయుండు = కాళీయుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; మడుగున్ = మడుగును; చొచ్చి = చేరి; ఉన్నన్ = ఉండుటచేత; గో = గోవులను; మనుజ = మానవులను; రక్షణా = కాపాడుట; అర్థంబున్ = కోసము; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అతనిన్ = అతనిని; వెడలించెన్ = వెడలగొట్టెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; దివ్య = బహుగొప్ప; గంధ = పరిమళ లేపనములు; అంబర = వస్త్రములు; సువర్ణ = బంగారపు; మణి = రత్నాలు; గణ = సమూహముచేత; మాలిక = హారములచేతను; అలంకృతుండు = అలంకరింపబడినవాడు; అయి = ఐ; మడుగున్ = మడుగునుండి; వెడలివచ్చిన = బయటకు వచ్చిన; మాధవున్ = కృష్ణుని; కని = చూసి; ప్రాణలాభంబులన్ = తిరిగి దక్కిన ప్రాణములు; పొందిన = పొందినట్టి; ఇంద్రియంబులున్ = ఇంద్రియముల; పోలెన్ = వలె; యశోదా = యశోదాదేవి; రోహిణీ = రోహిణీదేవిలతో; సమేతలు =

కూడినవారు; ఐన = అయిన; గోపికలును = గోపికాస్త్రీలు; నంద = నందుడు; సునంద = సునందుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; అయిన = ఐన; గోపకులును = గొల్లలు; మూర్ఖులన్ = బాధా పరవశు లగుట; పాసి = తొలగి; తేటి = తేరుకొని; తెప్పటిల్లి = స్థిమితపడి; లేచి = పైకిలేచి; పరమానందంబులన్ = మిక్కిలి సంతోషములను; పొందిరి = పొందిరి; బలభద్రుండు = బలరాముడు; తమ్మునిన్ = తమ్ముడిని; ఆలింగనంబు = కౌగలించుకొనుట; చేసెన్ = చేసెను; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

అందుచేత, కాలీయుడు ఈ మడుగులో ప్రవేశించి ఉంటున్నాడు. కృష్ణుడు గోవులను గోపాలకులను రక్షించడానికి, అతనిని అక్కడ నుండి వెళ్ళగొట్టాడు. ఈ విధంగా దివ్యగంధాలు, వస్త్రాలు, మణిహారాలు అలంకరించుకుని మాధవుడు మడుగులో నుంచి బయటకు వచ్చాడు. అలా మడుగు నుండి వచ్చిన కృష్ణుని చూడగానే ఇంద్రియాలకు ప్రాణాలు వచ్చినట్లు ఆ బృందావనంలోని ప్రజలు అందరికీ ప్రాణాలు లేచి వచ్చాయి. యశోద రోహిణుల తోపాటు గోపికలు; నందుడు, సునందుడూ మొదలైన గోపకు లందరూ మూర్ఖుల నుంచి తేరుకుని తెప్పరిల్లి లేచి పరమానందం పొందారు. బలరాముడు తమ్ముడిని కౌగలించుకున్నాడు.

10.1-710-క.

అంకెలు వైచె వృషభము ల

హంకారముతోడ; లేగ లట్టి ట్టుటికెం;

బొంకముల నొప్పె ధేనువు;

అంకురితము లయ్యె దరువు లాహరిరాకన్.

టీకా:

అంకెలు = గట్టి అరుపులు; వైచెన్ = అరచినవి; వృషభములు = ఎద్దులు; అహంకారము = గర్వము;

తోడన్ = తోటి; లేగలు = దూడలు; అట్టిట్టు = అటునిటు; ఉటికెన్ = పరుగులు పెట్టినవి;

పొంకములన్ = పొందికలతో; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉన్నవి; ధేనువులు = ఆవులు; అంకురితములు =

చిగురించినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; తరువులు = చెట్లు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హరి = కృష్ణుడు; రాకన్ = వచ్చుటచేత.

భావము:

కాళింది మడగు నుండి కృష్ణుడు వెలికి వచ్చిన సంతోషంతో, ఆంబోతులు రంకెలు వేసాయి; లేగదూడలు ఆనందంతో అటూ ఇటూ గంతులు వేశాయి; ఆవులు పొంగిపోయాయి; చెట్లు చిగురించాయి.

10.1-711-క.

"నీ సుతుడహిచే విడివడె

నీ సురుచిర భాగ్యమహిమ నిశ్చల" మనుచున్

భూసురులు సతులుఁ దారును

భాసురవచనముల నందుఁ బలికి రిలేశా!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; సుతుడు = కొడుకు; అహి = పాము; చేన్ = చేతిలోనుండి; విడివడె = బయటపడెను;
నీ = నీ యొక్క; సు = మంచి; రుచిర = మేలైన; భాగ్య = అదృష్టము యొక్క; మహిమ = ప్రభావము;
నిశ్చలము = చలనము లేనిది; అనుచున్ = అని; భూసురులు = బ్రాహ్మణులు {భూసురులు -
భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; సతులున్ = స్త్రీలు; తారును = వారు; భాసుర = ప్రసిద్ధములైన;
వచనములన్ = మంచి మాటలతో; నందున్ = నందుని; పలికిరి = కీర్తించిరి; ఇలేశా = రాజా
{ఇలేశుడు - ఇల (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు}.

భావము:

"ఓ రాజా! బ్రాహ్మణులు తమ భార్యలతో కలసి నందుని ఉద్దేశించి నీ కొడుకు పాము నోటి నుండి బయటపడ్డాడు. నీది గొప్ప మహద్భాగ్యము. ఇక దానికి తిరుగు లేదు." అని అభినందించి ఆశీర్వాదించారు .

10.1-712-శా.

"నిన్నా యుగ్ర భుజంగమంబు గఱవన్ నీ వాపదం బొందుచున్

నన్నేమంటి తనూజ! యోడవు గదా నా కూన! నా తండ్రి! రా

వన్నా"యంచు శిరంబు మూర్కొని నిజాంకారంబుపై నిల్పుచున్

గన్నీ రొక్కగఁ గొగలించెఁ దనయున్ గారాముతోఁ దల్లి దాన్.

టీకా:

నిన్నున్ = నిన్ను; ఆ = ఆ యొక్క; ఉగ్ర = భయంకరమైన; భుజంగమంబు = పాము; కఱవన్ =
కాటువేయగా; నీవున్ = నీవు; ఆపదన్ = ప్రమాదమును; పొందుచున్ = చెందుతు; నన్నున్ = నన్ను;
ఏమి = ఏమి; అంటి = అడిగితివి; తనూజ = పుత్రుడా {తనూజుడు - తనువున జనించినవాడు,
పుత్రుడు}; ఓడవు = భయపడలేదు; కదా = కదా; నా = నా; కూన = కొడుకా; నా = నా; తండ్రి =
నాయనా; రావు = రమ్మ; అన్నా = అయ్యా; అంచున్ = అనుచు; శిరంబున్ = తలను; మూర్కొని =
ముద్దాడి; నిజ = తన; అంకారంబు = ఒడి; పైన్ = మీద; నిల్పుచున్ = ఉంచుకొనుచు; కన్నీరు =
కన్నీళ్ళు; ఒక్కగాన్ = కారుతుండగా; కొగలించెన్ = ఆలింగనము చేసుకొనెను; తనయున్ = పుత్రుని;
గారాము = గారాబము; తోన్ = తోటి; తల్లి = తల్లి; తాన్ = తాను.

భావము:

యశోద కృష్ణుణ్ణి తన ఒడిలో కూర్చుండ పెట్టుకుని "నా తండ్రి! నా బాబూ! నిన్ను ఆ భయంకరమైన
పాము కరుస్తూ ఉంటే, ఆపదలో చిక్కుపడినప్పుడు నా కోసం ఏమని విలపించావు నాయనా!
బెంబేలు పడలేదు కదా" అంటూ కన్నీళ్ళతో గట్టిగా కొగలించుకుని గారాబం చేసింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కార్పిచ్చు చుట్టుముట్టుట

10.1-713-వ.

ఇట్లు పరమ సంతోషులై ఘోషజను లా రేయి కాళిందీతటంబున నాకలి నీరుపట్టుల డస్సి క్రుస్సి,
గోవులుం దారు నుండ నగణ్యంబగు న య్యరణ్యంబున నొక్కదవానలంబు పుట్టి

చుట్టుముట్టుకొని నడురేయి నిద్రితంబైన వ్రజంబుమీఁద గదిసిన నదిరిపడి లేచి,
దందహ్యమానదేహులై సకల జనులును మాయా మనుజ బాలకుండైన హరికి శరణాగతులై
యిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; పరమ = మహా; సంతోషులు = ఆనందము పొందినవారు; ఐ = అయ్య; ఘోష =
మందలొని; జనులు = వ్రజ లందరు; ఆ = ఆ యొక్క; రేయి = రాత్రి; కాళిందీ = యమునానదీ;
తటంబునన్ = తీరము నందు; ఆకలిన్ = ఆకలిచేత; నీరుపట్టులన్ = దాహములచేత; డస్సి =
బడలికచెంది; క్రుస్సి = నీరసించి; గోవులున్ = ఆవులు; తారున్ = వారు; ఉండన్ = ఉండగా;
అగణ్యంబు = ఎంచరానిది; అగు = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; అరణ్యంబునన్ = అడవి యందు; ఒక్క =
ఒకానొక; దవానలంబు = కార్చిచ్చు; పుట్టి = జనించి; చుట్టుముట్టుకొని = చుట్టుముట్టి; నడురేయి =
అర్థరాత్రి సమయము నందు; నిద్రితంబు = నిదురపోయినవారు గలది; ఐన = అయిన; వ్రజంబు =
మంద; మీదన్ = పైన; కదిసినన్ = కమ్ముకొనగా; అదిరిపడి = ఉలిక్కిపడి; లేచి = మేలుకొని;
దందహ్యమాన = కాలుచున్న; దేహులు = శరీరము కలవారు; ఐ = అయ్య; సకల = ఎల్ల; జనులును
= వ్రజలు; మాయా = మాయచేత నైన; మనుజ = మానవ; బాలకుండు = చిన్నపిల్లవాడు; ఐన =
అయిన; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; శరణాగతులు = శరణుజొచ్చినవారు; ఐ = అయ్య; ఇట్లు = ఇలా;
అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అప్పుడు గోకులవాసులు పరమ సంతోషంతో ఆ రాత్రి యమునానదీ తీరాన ఉండిపోయారు.
ఎవరికీ అన్నమూ నీళ్ళు లేవు. అందరూ నీరసించి గోవుల తోపాటు అక్కడ ఉండిపోయారు.
అరణ్యంలో ఆరాత్రి ఒక పెద్ద దావాగ్ని పుట్టింది. నిద్రిస్తున్న గోకులవాసులను చుట్టు ముట్టి మీద
మీదకి వచ్చింది. వారందరూ శరీరాలు కాలిపోతూంటే మాయా గోపాలుడైన ఆ శ్రీహరిని
శరణాగతులై ఇలా ప్రార్థించారు.

"అదె వచ్చెన్ దవవహ్ని ధూమకణ కీలాభీల దుర్వారమై
యదె కప్పెన్ మము నెల్లవారి నిట మీఁ దేలాగు రక్షింపు; నీ
పదపద్మంబులకాని యొండెఱుంగ; మో పద్యాక్ష! యో కృష్ణ! మ్రొ
క్తేద మో! రామ! మహాపరాక్రమ! దవాగ్నిన్ వేగ వారింపవే.

టీకా:

అదె = అదిగో; వచ్చెన్ = వచ్చేస్తున్నది; దవవహ్ని = దావాగ్ని; ధూమ = పొగచేతను; కణ =
ధూళిచేతను; కీలా = మంటలచేతను; ఆభీల = భయంకరత్వముచేతను; దుర్వారంబు = ఆపరానిది;
ఐ = అయ్యి; ఇదె = ఇదిగో; కప్పెన్ = కమ్ముకొనెను; మమున్ = మమ్ములను; ఎల్లవారిని = అందరిని;
ఇట = ఇక; మీదన్ = పైన; ఏలాగు = ఎలాగో ఏమిటో; రక్షింపు = కాపాడుము; నీ = నీ యొక్క; పద =
పాదములు అనెడి; పద్మంబులున్ = పద్మములు; కాని = తప్పించి; ఒండు = ఇతరము; ఎఱుంగము
= ఎరుగము; ఓ = ఓయీ; పద్యాక్షా = కృష్ణా (పద్యాక్షుడు - పద్మములవంటి కన్నులు గలవాడు,
కృష్ణుడు); ఓ = ఓయీ; కృష్ణా = కృష్ణా; మ్రొక్తేదము = నమస్కరించెదము; ఓ = ఓయీ; రామ =
బలరాముడా; మహాపరాక్రమ = గొప్పపరాక్రమశాలి; దవాగ్నిన్ = కార్చిచ్చును; వేగన్ = శీఘ్రముగా;
వారింపవే = అణచివేయుము.

భావము:

"అదిగో అదిగో దావాగ్ని వచ్చేస్తోంది. పొగలతో, నిప్పురవ్వలతో, అగ్నిజ్వాలలతో ఆపడానికి
వీలులేకుండా వచ్చేస్తున్నది. ఇదిగో మమ్మల్ని అందరిని ఆవరించింది. ఇప్పు డేమి చేయడం. ఓ
కృష్ణా! పద్యాక్షా! పరాక్రమంతుడవైన బలరామా! మీకు నమస్కరిస్తూన్నాము, మీ పాదపద్మాలు తప్ప
మేమేమి ఎరుగము. దావాగ్నిని నివారించి మమ్ము రక్షించండి.

10.1-715-క.

నీ పాదంబులు నమ్మిన

నాపద లెక్కడివి? జనుల క్షత్యుగ్ర మహా

దీపిత దావజ్వలనము

పైఁబడ కుండెడి విధంబు భ్రావింపఁగదే."

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పాదంబులున్ = పాదములను; నమ్మిన = నమ్ముకొన్నచో; ఆపదలు = కష్టములు; ఎక్కడివి = రానేరావు; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; మహా = అధికముగ; దీపిత = మండుచున్న; తాప = అతి వేడి గల; జ్వలనము = అగ్ని; పైన్ = మీద; పడక = కమ్ముకొనకుండ; ఉండునట్టి = ఉండెడి; విధంబున్ = దారిని; భావింపగదే = ఆలోచించుము.

భావము:

నీ పాదాలను నెర నమ్మినవారికి ఆపదలు ఎక్కడ ఉంటాయి? తీవ్రమైన భయంకరమైన దావాగ్నిని మా మీదకు రాకుండా నివారించవయ్యా!"

10.1-716-వ.

అని ఘోషించు ఘోషజనులం గరుణించి జగదీశ్వరుండగు ననంతు డనంతశక్తియుక్తుం డై గహనంబు నిండిన దావదహనంబు పానంబు చేసిన, విజయగానంబు దశదిశల నిగిడె; నంత రామకృష్ణులు గోగణ జ్ఞాతి సహితులై మందయానంబున మందకుం జని; రిట్లు రామకేశవులు గోపాలబాల వేషంబులఁ గ్రీడించు సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; ఘోషించు = మొత్తుకుంటున్నట్టి; ఘోష = మందలోని; జనులన్ = ప్రజలను; కరుణించి = దయచూపి; జగదీశ్వరుండు = విశ్వానికి ప్రభువు; అగు = ఐన; అనంతుండు = ఆద్యంత రహితుడు; అనంతశక్తియుక్తుండు = అంతు లేని శక్తి గలవాడు; ఐ = అయ్యి; గహనంబు = అడవి నంతటను; నిండిన = ఆక్రమించిన; దావదహనంబున్ = కార్చిచ్చును; పానంబు = తాగుట; చేసిన = చేసినట్టి; విజయగానంబు = విజయగీతము; దశదిశలన్ = అన్నిపక్కలకు {దశదిశలు - దిక్కులు 4(తూర్పు, దక్షిణము, పడమర, ఉత్తరము) మూలలు 4(ఈశాన్యము, ఆగ్నేయము, నైరృతి, వాయవ్యము) పైనకింద 2, మొత్తం పది}; నిగిడెన్ = ప్రసరించెను; అంతన్ = అప్పుడు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణుడు; గో = గోవుల; గణ = మందతోను; జ్ఞాతి = బంధువులతోను; సహితులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మంద = మెల్లని; యానంబున = నడకతో; మందకున్ = వ్రేపల్లె; కున్ =

కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; రామ = బలరాముడు; కేశవులున్ = కృష్ణుడు; గోపాల =
యాదవుల; బాల = పిల్లల; వేషంబులన్ = రూపములందు; క్రీడించు = విహరించెడి;
సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా ఘోషిస్తూన్న గోకుల ప్రజలను కృష్ణుడు కరుణించాడు. జగదీశ్వరుడైన కృష్ణుడు అనంతమైన
తన మహాశక్తితో అడవిలో వ్యాపించిన దావాగ్నిని త్రాగేశాడు. అతనిని స్తుతిస్తూ జయజయ
గానాలు పదిదిక్కులలోనూ ఒక్కసారిగా వ్యాపించాయి. బలరామ కృష్ణులు తమ వారితో కూడి
తమ పల్లెకు మెల్లగా తిరిగి వెళ్ళారు. ఈ విధంగా బలరామకృష్ణులు క్రీడిస్తూన్న సమయంలో
వేసవికాలం వచ్చింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గ్రీష్మఋతు వర్ణనము

10.1-717-సీ.

దినము లంతంతకు దీర్ఘంబులై యుండ-

దిననాథుఁ డుత్తుర దిశఁ జరించె;

నాఁటినాటికి నెండ నవ్వమై ఖర మయ్యె-

వెచ్చని గాడ్పులు విసరఁ జొచ్చె;

మేదినీరేణువుల్ మింట సంకుల మయ్యె-

నేఱులుఁ గొలఁకులు నిగిరిపోయె;

బానీయ శాలలఁ బ్రథిక సంఘము నిల్చె-

జప్పరంబుల భోగిచ్చయము డాఁగె;

10.1-717.1-ఆ.

దరులఁ గుసుమ చయము దళములతో వాడె;

మిథునకోటికి రతి మెండు దోచె;

నఖిలజంతుభీష్మమైన గ్రీష్మము రాకఁ

గ్రీలి యడవులందుఁ గ్రీలి సలిపె.

టీకా:

దినములు = పగళ్ళు; అంతకంతకు = అంతటంతటికి; దీర్ఘంబులు = పెద్దవి; ఐ = అగుచు; ఉండన్ = ఉండగా; దిననాథుడు = సూర్యుడు {దిననాథుడు - పగళ్ళకు అధిపతి, సూర్యుడు}; ఉత్తరదిశ = ఉత్తరపువైపు, ఉత్తరాయణమున; చరించెన్ = తిరుగసాగెను; నాటినాటికి = రోజురోజుకి; ఎండ = ఎండ; నవ్యము = కొత్తది; ఐ = అయ్యి; ఖరము = తీక్షణము; అయ్యెన్ = అయినది; వెచ్చని = వేడి; గాడ్పులు = ఉష్ణవాయువులు; విసరన్ = వీచుట; చొచ్చెన్ = మొదలిడెను; మేదినీరేణువు = ధూళిధూసరితములు; మింటన్ = ఆకాశమునందు; సంకులము = రేగినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; ఏఱులున్ = కాలువలు; కొలకులున్ = చెరువులు; ఇగిరి = ఎండి; పోయినవి = పోయినవి; పానీయశాలలన్ = మంచినీటి పందిరుల లందు; పథిక = బాటసారులు; సంఘము = సమూహము; నిల్చెన్ = నిలబడిపోతుంటిరి; చప్పరంబులన్ = మంచెపట్టు లందు; భోగి = పాముల; చయమున్ = సమూహములు; డాగి = దాగుకొనెను; తరులన్ = చెట్ల; కుసుమ = పూల. చయమున్ = గుత్తులు; దళముల = పూరేకుల; తోన్ = తోటి; వాడెన్ = వాడిపోయినవి; మిథున = దంపతుల; కోటి = సమూహములు; కిన్ = కు; రతి = భోగము లందు; మెండు = అధిక్యము; తోచెన్ = కనిపించసాగెను; అఖిల = సమస్తమైన; జీవులకు = జంతువులకు; భీష్మము = భయంకరమైనది; ఐన = అయిన; గ్రీష్మము = గ్రీష్మముతువు; రాకన్ = వచ్చినప్పుడు; కీలి = అగ్నిదేవుడు; అడవుల = అడవుల; అందున్ = లో; కేలి = క్రీడగా; సలిపెన్ = గడిపెను.

భావము:

అలా గ్రీష్మ ఋతువు రావడంతో పగటి సమయాలు అంతకంతకూ పెరుగుతూ ఉన్నాయి. సూర్యుడు ఉత్తర దిక్కు వైపు సంచరిస్తున్నాడు. ఎండ రోజు రోజుకి తీక్షణం అవుతోంది. వేడి గాడ్పులు విసురుతున్నాయి. భూమి నుండి లేచిన ధూళిరేణువులు గాలిలో ఆకాశమంతా వ్యాపించాయి. సెలయేళ్ళలో కొలనులో నీళ్ళు ఇగిరిపోయాయి. చలివేంద్రశాలలో బాటసారులు చేరుతున్నారు. పాములు ఎండలు భరించలేక పొదలలో దూరిపోయాయి. చెట్లు పూలు ఆకులతో

సహా మాడిపోయాయి. సర్వజీవులకూ భయంకరమైన గ్రీష్మ ఋతువు రావడంతో అగ్నిదేవుడు అడవులతో ఆడుకోసాగాడు.

10.1-718-ఆ.

వాడిరుచులు గలుగువాని వేడిమి గ్రీష్మ

కాలమందు జగము కలయబడియె

బ్రహ్మ జనులకొఱకు బ్రహ్మాండఘటమున

నుష్టరసముఁ దెచ్చి యునిచె ననగ.

టీకా:

వాడి = తీక్షణమైన; రుచులు = కిరణములు; కలుగువాని = ఉండువాని, సూర్యుని; వేడిమి = వేడి; గ్రీష్మకాలము = గ్రీష్మఋతువు; అందున్ = అందు; జగము = లోకమున; కలయబడియె = కమ్ముకొనెను; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; జనుల = ప్రజల; కొఱకున్ = కోసము; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండ మనెడి; ఘటమున = భాండమున; ఉష్ణ = వేడి అనెడి; రసమున్ = రసమును; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; ఉనిచెను = ఉంచెను; అనగ = అన్నట్లుగా.

భావము:

తీవ్రమైన కిరణాలు కల సూర్యుని వేడికి ఆ వేసవికాలంలో లోకమంతా కలవరపడిపోయింది. బ్రహ్మదేవుడు ఈ బ్రహ్మాండమనే భాండంలో ఉష్ణ రసాన్ని తెచ్చి ఈ జనులందరి కోసం నింపాడా అన్నట్లు ఉంది.

10.1-719-వ.

ఇట్లాభీలంబైన నిదాఘకాలంబు వర్తింప బృందావనంబు రామ గోవింద మందిరంబైన కతంబున నిదాఘకాల లక్షణంబులం బాసి, నిరంతర గిరినిపతిత నిర్ధర శీకర పరంపరా భాసిత పల్లవిత కుసుమిత తరులతం బయ్యును, దరు లతా కుసుమ పరిమళ మిళిత మృదుల పవనం బయ్యును, బవనచలిత కమల కల్హార సరోవర మహాగభీర నదీహ్రాదం బయ్యును, నదీహ్రాద కల్లోల కంకణ ప్రభూత పంకం బయ్యును, బంక సంజనిత హరితాయమాన తృణనికుంజ బయ్యును,

జనమనోరంజనంబయిన వసంతకాల లక్షణంబులు గలిగి లలితమృగపక్షి శోభింతంబై
యొప్పుచుండె; మఱియు నందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆభీలంబు = భయంకరమైనది; ఐన = అయినట్టి; నిదాఘకాలంబు =
వేసవికాలము; వర్తింపన్ = రాగా; బృందా = బృంద యనెడి; వనంబు = అడవి; రామ =
బలరాముడు; గోవింద = కృష్ణుడు; మందిరంబు = నివాసము; ఐన = అయినట్టి; కతంబునన్ =
కారణముచేత; నిదాఘకాల = వేసవికాలపు; లక్షణంబులన్ = లక్షణములను; పాసి = విడిచి;
నిరంతర = ఎడతెగని; గిరి = కొండలనుండి; నిపతిత = పడునట్టి; నిర్ధర = సెలయేళ్ళ యందలి; శీకర
= తుంపుర్ల యొక్క; పరంపరా = జల్లుచే; భాసిత = ప్రకాశించెడి; పల్లవిత = చిగురించిన; కుసుమిత =
పుష్పించిన; తరు = చెట్లు గలది; లతంబు = లతలు కలది; అయ్యున్ = అయ్యి; తరు = వృక్షములు;
లతా = తీగలు యొక్క; కుసుమ = పూల; పరిమళ = సువాసనలు; మిళిత = కలిసిన; మృదుల =
మిక్కిలి సున్నితమైన; పవనంబు = గాలులు కలది; అయ్యున్ = అయ్యి; పవన = గాలిచేత; చలిత =
కదలింపబడిన; కమల = తామర; కల్వార = ఎఱ్ఱ కలువలు కల; సరోవర = చెరువులు; మహా =
మిక్కిలి; గభీర = లోతైన; నదీ = నది యందలి; హ్రదంబున్ = మడుగు కలది; అయ్యున్ = అయ్యి;
నదీ = నది యందలి; హ్రద = మడుగు యొక్క; కల్లోల = పెద్ద అలలవలని; కంకణ =
నీటితుంపురలవలన; ప్రభూత = బాగా ఏర్పడిన; పంకంబు = బురద కలది; అయ్యున్ = అయ్యి;
పంక = బురద యందు; సంజనిత = మొలచిన; హరితాయమాన = పచ్చగా నగుచున్న; తృణ = గడ్డి;
నికుంజంబు = పొదలు కలది; అయ్యున్ = అయ్యి; జన = ప్రజల; మనః = మనసులకు; రంజనంబు
= ఇంపును పుట్టించునది; అయిన = అయినట్టి; వసంతకాల = వసంత ఋతువు యొక్క;
లక్షణంబులన్ = లక్షణములను; కలిగి = ఉండి; లలిత = మనోహరమైన; మృగ = జంతువులు; పక్షి =
పక్షులతో; శోభితంబు = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; ఒప్పుచున్ = అందగించి; ఉండెన్ = ఉండెను;
మఱియున్ = ఇంకను; అందున్ = దానిలో.

భావము:

ఇలా భయంకరమైన వేసవికాలం నడుస్తూ ఉంటే, బృందావనం మాత్రం బలరామకృష్ణులు
నివసిస్తూ ఉండటంతో చల్లగా ఉంది. వేసవికాలపు లక్షణాలు అక్కడ కనిపించడం లేదు. కొండల

మీద నుండి ఎప్పుడూ ప్రవహిస్తూ ఉన్న సెలయేళ్ళ నుండి నీటితుంపరలు తెరలు తెరలుగా వస్తూ ఉంటే అక్కడి చెట్లు తీగలు చిగిర్చి, పూలు పూస్తున్నాయి. ఆ పూల నుండి వెలువడే సువాసనలు గాలిలో తేలి తేలి వస్తున్నాయి. అక్కడ కొలనులలో నదులలో మడుగులలో కలువపూవులు తామరపూవులు మందమారుతాలకు కదలి ఊయల లూగుతున్నాయి. బురదల్లో పచ్చని పచ్చిక గుబుర్లు పుట్టి పెరుగుతున్నాయి. ఆ బృందావనం ప్రజల మనస్సులను సంతోషపరుస్తూ వసంతకాలపు లక్షణాలలో అందమైన మృగాలతో పక్షులతో చాలా మనోహరంగా ఉంది. ఇంకా అక్కడ....

ఇలా ముక్తగ్రస్తంతో అలంకరించి చెప్పడంలో భగద్భక్తి ఎన్నిసార్లు చేజార్చుకున్నా మరల మరల పట్టుకుంటూనే ఉండాలని కవిబ్రహ్మ భావమేమో.

[... తరులతం .., దరు లతా ... పవనం ... బవన నదీపూదం ,, నదీపూద ,,, పంకం .. బంక ...]

10.1-720-క.

పికముల కోలాహలమును,

శుకసంఘము కలకలంబు, సుభగ మయూర

ప్రకరము కేకారవ, మళి

నికరము రోదయును జెలంగె నెఱి నయ్యడవిన్.

టీకా:

పికముల = కోకిల; కోలాహలమును = కలకలారావము; శుక = చిలుకల; సంఘము = సమూహము యొక్క; కలకలంబున్ = కలకలధ్వని; సుభగ = అందమైన; మయూర = నెమళ్ళ; ప్రకరము = సమూహము యొక్క; కేకా = కేకల; రవము = అరుపులు; అళి = తుమ్మెదల; నికరము = గుంపు; రోదయును = ఝంకారధ్వని; చెలంగె = చెలరేగెను; నెఱిన్ = నిండుదనముతో; ఆ = ఆ యొక్క; అడవిన్ = అడవి యందు.

భావము:

కోకిలల కోలాహలము; చిలుకల కలకల ధ్వనులు; నెమళ్ళ కేకలు; తుమ్మెదల రొదలు తోకూడి ఆ అడవిలో చక్కని వాతావరణం నెలకొల్పింది.

10.1-721-క.

ఆతత యమునా సరసీ

జాత తరంగాభిషిక్త జలరుహ గంధో

పేతానిల మడచె నిదా

ఘాతత దావాగ్నిపీడ న వ్వనమందున్.

టీకా:

ఆతత = విస్తారమైన; యమునా = యమునానది యందలి; సరసీ = చెరువులందు; జాత = పుట్టిన; తరంగ = అలల లందు; అభిషిక్త = స్నానముచేసిన; జలరుహ = పద్మములు; గంధ = పరిమళములచే; ఉపేత = కూడుకున్న; అనిలము = గాలి; అడచెన్ = అణచివేసెను; నిదాఘ = వేసవికాలపు; ఆతత = విస్తారమైన; దావాగ్ని = కార్చిచ్చువంటి; పీడన్ = బాధను; ఆ = ఆ యొక్క; వనము = అడవి; అందున్ = అందు.

భావము:

అగ్నిని వాయువు రెచ్చకొట్టడం సహజం. కాని యమున మడుగులోని కెరటాలు తామరపూలను తడుపుతూ ఉంటే, ఆ సువాసనలను మోసుకొస్తున్న అక్కడి తడిసిన చల్లని గాలి వలన అడవిలోని వేసవి కాలపు దావాగ్ని వలన కలిగే తాపం అణిగిపోతోంది.

10.1-722-వ.

ఇట్లామని కందువ తెలుగు గలిగి సుందరంబైన బృందావనంబునకు బలకృష్ణులు గోవుల రొప్పికొని చని, గోపకులుం దారును నొండొరులతో నగుచు, దెగడుచు, జెలంగుచు, దలంగుచు. జిఱజిఱందిరుగుచు, దరులసందుల కరుగుచు, దాఁగిలిమూత లాడుచు, గీతంబులు బాడుచు,

వేణునాదంబులు ఘటియించుచు, నటియించుచు, గతులు దప్పినక్రియ నొఱగుచు, గుప్పల
కుఱుకుచు జప్పటలుగొట్టుచు, గందుకంబుల దట్టుచు నుప్పరం బెగసి దర్దురంబుల
చందంబున దాటుచు, నామలకబిల్వాది ఫలంబుల మీటుచు, గుటవిటపంబులు గదల్చుచు,
మృగంబుల నదల్చుచు, బెరల రేపుచు, మధుమక్షికల జోపుచు, దేనియలు ద్రావుచు,
సొమ్మసిలం బోవుచు, గురుశిష్య కల్పనంబులం బనులు చేయుచు, గాకపక్షధరులై
ముష్టియుద్ధంబుల డాయుచు, బన్నిదంబులు చఱచుచు, బులుగుల భంగి నఱచుచు,
బహురూపంబులు పన్నుచు, నెగిరి తన్నుచు, సేవ్యసేవక మిత్రామిత్ర భావంబులు వహించుచు,
నుత్సహించుచు మఱియు ననేకవిధంబుల గ్రడించి; రండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆమని = వసంత; కందువన్ = ఋతువు; తెఱంగు = విధము; కలిగి = ఉండి;
సుందరంబు = అందమైనది; ఐన = అయిన; బృందావనంబున్ = బృందావనమున; కున్ = కు; బల
= బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడు; గోవులన్ = పశువులను; రొప్పికొని = తోలుకొని; చని = వెళ్ళి;
గోపకులున్ = పశువుల కాపరులు; తారును = వారు; ఒండొరులతోన్ = ఒకరితో నొకరు; నగుచున్
= నవ్వుకొనుచు; తెగడుచున్ = తిట్టుకొనుచు; చెలంగుచున్ = చెలరేగిపోతూ; తలంగుచున్ =
తప్పించుకొంటు; జిఱజిఱన్ = గిరగిర; తిరుగుచున్ = తిరుగుతు; తరుల = చెట్ల; సందులన్ = మధ్యకి;
అరుగుచు = వెళుతు; దాగిలిమూతలు = దాగుడుమూతలు; ఆడుచున్ = ఆడుకొనుచు;
గీతంబులున్ = పాటలు; పాడుచున్ = పాడుతు; వేణు = మురళీ; నాదంబులు = రవములు;
ఘటియించుచు = చేయుచు; నటియించుచున్ = నాట్యములు చేయుచు; గతులు = తెలివి; తప్పిన =
తప్పుతున్న; క్రియన్ = వలె; ఒఱగుచున్ = వాలిపోతూ; కుప్పల = గుట్టలమీద; కున్ = కు; ఉఱుకుచు
= దుముకుచు; చప్పటలున్ = చప్పట్లు; కొట్టుచున్ = చరచుచు; కందుకంబులన్ = బంతులను,
చెండ్లను; తట్టుచున్ = కొడుతు; ఉప్పరంబు = మీదికి; ఎగసి = ఎగిరి; దర్దురంబుల = కప్పల;
చందంబునన్ = వలె; దాటుచున్ = గెంతుతు; ఆమలక = ఉసిరిక; బిల్వ = మారేడు; ఆది = మున్నగు;
ఫలంబులన్ = పండ్లను; మీటుచున్ = రాల్చుచు; కుట = చెట్ల; విటపంబులన్ = కొమ్మలను;
కదల్చుచున్ = ఊపుతు; మృగంబులన్ = జంతువులను; అదల్చుచున్ = బెదిరించుచు; పెరలన్ =
తేనెపట్టులను; రేపుచు = రేగగొట్టుచు; మధుమక్షికలన్ = తేనెటీగలను; జోపుచున్ = చెదరగొట్టుచు;
తేనియల్ = తేనెలను; త్రావుచున్ = తాగుతు; సొమ్మసిలంబోవుచు = మూర్ఛిల్లుతు; గురు =

గురువులు; శిష్య = శిష్యులు అని; కల్పనంబులన్ = ఏర్పరచుకొనుచు; పనులున్ = గురువులు
 చెప్పిన పనులు; చేయుచు = చేస్తు; కాకపక్షధరులు = పిలకలు కలవారు, ఉత్తుత్తి మిత్ర శత్రు
 పక్షములు కల్పించుకున్నవారు; ఐ = అయ్యి; ముష్టియుద్ధంబులన్ = కుస్తీపట్లకు; డాయుచున్ =
 చేరుచు; పన్నిదంబులు = పందెములు; చఱచుచున్ = వేసికొనుచు; పులుగుల = పక్షులతో; భంగిన్
 = వలె; అఱచుచున్ = కూయుచు; బహు = అనేకమైన; రూపంబులున్ = బొమ్మలు; పన్నుచున్ =
 చేయుచు; ఎగిరి = ఎగిరి; తన్నుచున్ = తన్నుతు; సేవ్య = కొలవబడువాని; సేవక = కొలచెడివాని;
 మిత్ర = స్నేహపు; అమిత్ర = శత్రుత్వపు; భావంబులున్ = అనురీతులను; వహించుచున్ = ధరించుచు;
 ఉత్సహించుచున్ = పూనుతు; మఱియున్ = ఇంకను; అనేక = బహు; విధంబులన్ = విధములుగా;
 క్రీడించిరి = విహరించిరి; అందున్ = వానిలో.

భావము:

వసంతఋతువు ఆవరించి ఉన్నట్లు అందంగా ఉన్న బృందావనానికి బలరామకృష్ణులు గోవులను
 తోలుకుని వెళ్ళారు. గోపకులు తాము ఒకరి నొకరు హాస్యలాడుకుంటూ, నెట్టుకుంటూ, ఎగురుతూ,
 తిరుగుతూ, చెట్ల సందులలో పరిగెడుతూ, నాట్యాలు చేస్తూ, వేణువులు వాయిస్తూ, కుప్పలమీదకు
 దూకుతూ, చప్పట్లు చరుస్తూ, బంతు లాడుతూ, కప్పల్లా గెంతుతూ, ఉసిరిక మారేడు పండ్లను
 ఎగురవేస్తూ, చెట్లు ఊపుతూ, జంతువులను తోలుతూ, తేనెటీగలను దూరంగా తరుముతూ, తేనెలు
 తాగుతూ, గురు శిష్యుల ఆటలాడుతూ, ముష్టి యుద్ధాలు చేస్తూ, పందాలు కాస్తూ, పక్షుల వలె
 అరుస్తూ, రకరకాల వేషాలు వేస్తూ, సేవకుడు యజమాని మిత్రుడు శత్రువు మొదలైన భావాలు
 కల్పించుకుంటూ, ఉత్సాహంతో ఇంకా ఎన్నో విధాలుగా ఆటలు ఆడుకున్నారు.

10.1-723-క.

"మా పాలికి బలకృష్ణులు

భూపాలకు"లంచు నెగిరి బొబ్బ లిడుచు నా

గోపాలురు మోతురు ప్రమ

దాపాదకు లగుచు వల్లికాందోళికలన్.

టీకా:

మా = వారల; పాలికి = మట్టుకు; బల = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడు; భూపాలకులున్ = రాజులు; అంచున్ = అని; ఎగిరి = ఉత్సాహముచెంది; బొబ్బలు = కేకలు; ఇడుచున్ = పెట్టుచు; ఆ = ఆ యొక్క; గోపాలురు = గోపాలకులు; మోతురు = మోయుదురు; ప్రమద = మిక్కిలి సంతోషమును; ఆపాదకులు = పొందినవారు; అగుచున్ = జెతు; వల్లికా = తీగల; ఆందోళికలన్ = అందలము లందు.

భావము:

“మా పాలిటికి బలరామకృష్ణులే రాజులు” అని జేజేలు కొడుతూ ఆ గోపాలకులు తీగలతో అల్లిన పల్లకీలలో వారిని కూర్చుండబెట్టి మోస్తూ, ఎంతో సంతోషంతో ఉన్నారు.

10.1-724-క.

గోపకు లందఱు నాడుచు

దీపింపగ రామవాసుదేవుల వెనుకం

బైపడి పాఠక గాయక

రూపంబులఁ బొగడుదురు నిరూఢాత్మకులై.

టీకా:

గోపకులు = గొల్లవాళ్ళు; అందఱున్ = ఎల్లరు; ఇడుచున్ = నృత్యములు చేయుచు; దీపింపగన్ =

ప్రకాశించునట్లుగా; రామ = బలరాముడు; వాసుదేవుల = కృష్ణుడు {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని

పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; వెనుకన్ = వెంబడిని; పైపడి = కవియుచు; పాఠక = వంది {పాఠకుడు -

వంశావళి వర్ణించుచు జీవించువాడు, వంది}; గాయక = మాగధుల {గాయకుడు - బిరుదులను

ఉగ్గడించి కీర్తించుచు జీవించువాడు, గాయకుడు, మాగధుడు}; రూపంబులన్ = వలె; పొగడుదురు

= స్తుతింతురు; నిరూఢ = మిక్కిలి దృఢమైన; ఆత్మకులు = మనసు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా అటలలో గోపబాలకులు అందరూ ఉత్సాహంతో బలరామకృష్ణుల వెనుక నడుస్తూ స్తోత్ర పాఠకుల లాగ మంచి మనస్సులతో పొగడుతూ ఉండేవారు.

10.1-725-క.

ప్రీతిన్ గోపకు లందఱు

గీతంబులు పాడఁ దరుల క్రిందను నగుచుం

జేతులు ద్రిప్పుచు వెడవెడ

పాతర లాడును యశోదపాపం డడవిన్.

టీకా:

ప్రీతిన్ = ఇష్టముగా; గోపకులు = యాదవులు; అందఱున్ = ఎల్లరు; గీతంబులున్ = పాటలు; పాడన్ = పాడుచుండగా; తరుల = చెట్ల; క్రిందను = కింద; నగుచున్ = నవ్వుతూ; చేతులున్ = చేతులను; త్రిప్పుచున్ = తిప్పుతూ; వెడవెడన్ = మృదువుగా; పాతరలు = నాట్యములు; ఆడును = చేయును; యశోదపాపండు = కృష్ణుడు {యశోదపాపడు - యశోదాదేవి పిల్లవాడు, కృష్ణుడు}; అడవిన్ = అడవి యందు.

భావము:

గోపబాలకులు అందరూ చెట్ల క్రింద చేరి, ఎంతో ప్రీతిగా పాటలు పాడుతూంటే, కృష్ణుడు నవ్వుతూ చేతులు తిప్పుతూ మృదువుగా నాట్యం చేస్తూ ఉండేవాడు.

10.1-726-మ.

జలజాక్షుండును రాముండున్ నటనముల్ సల్పంగ గోపాల మూ

ర్తులతో వారలఁ గొల్చు నిర్జరులు సంతృప్తిపించి, వేణుస్వనం

బులుగావించుచుఁ గొమ్మలూడుచు శిరంబుల్ ద్రిప్పుచుం బాడుచున్

వలనొప్పన్ వినుతించి రప్పుడు నటుల్ వర్ణించు చందంబునన్.

టీకా:

జలజాక్షుండును = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; రాముడున్ = బలరాముడు; నటనముల్ = నృత్యములు;
సల్పంగన్ = చేయుచుండగా; గోపాల = గొల్లవాళ్ళ; మూర్తుల్ = రూపముల; తోన్ = తోటి; వారలన్
= వారిని; కొల్చు = సేవించెడి; నిర్జరులున్ = దేవతలు {నిర్జరులు - జర (ముసలితనము లేనివారు),
దేవతలు}; సంతోషించి = ఆనందించి; వేణు = పిల్లనగ్రోవి; స్వనంబులు = రవములు; కావించుచున్
= ఊదుతు; కొమ్ములున్ = కొమ్ముబూరాలు; ఊదుచున్ = ఊదుతు; శిరంబుల్ = తలలు; త్రిప్పుచున్
= ఆడించుచు; పాడుచున్ = పాటలు పాడుతు; వలనొప్పన్ = అందగించునట్లుగ; వినుతించిరి =
స్తోత్రములు చేసిరి; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; నటుల్ = నాటకులు; వర్ణించు = వర్ణించెడి;
చందంబునన్ = విధముగ.

భావము:

బలరామకృష్ణులు నాట్యాలు చేస్తుంటే, వారి చుట్టూ గోపాలకులుగా ఉంటూ ఉన్న దేవతలు
సంతోషించేవారు. వేణుగానాలు చేస్తూ, కొమ్ముబూరలు ఊదుతూ, తలలు తిప్పుతూ, పాటలు
పాడుతూ, చక్కగా స్తోత్రాలు చేసేవారు. నటులు ఏవిధంగా నటనలు చేస్తూ, వర్ణనలు చేస్తుంటారో,
అలాగే వీరూ ఆడుతూ పాడుతూ ఉండేవారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ప్రలంబాసుర వధ

10.1-727-వ.

ఇట్లు రామకృష్ణులు నద నదీ తీరంబులఁ, గొలంకుల సమీపంబుల, గిరులచఱుల సెలయేఱుల
పొంతల మడుఁగులచెంతలఁ, బొదలక్రేవలఁ, బసిమి గల కసవుజొంపంబులఁ బసుల మేపుచుడం
బ్రలంబుడను రక్కసుం డుక్కుమిగిలి గోపాలరూపంబున వచ్చి వారల హింసజేయ
దలంచుచుండ న య్యఖిలదర్శనుం డగు సుదర్శనధరుం డెఱింగియు నెఱుంగని తెఱంగున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడు; నద = పడమరకు పారు యేరుల;
నదీ = తూర్పుకు పారు యేరుల; తీరంబులన్ = గట్టమీద; కొలంకుల = సరస్సుల; సమీపంబులన్ =
దగ్గరలో; గిరులన్ = కొండ; చఱుల = చరియ లందు; సెలయేఱుల = సెలయేరుల; పొంతలన్ =
పక్కన; మడుగులన్ = మడుగుల; చెంతలన్ = దగ్గర; పొదల = పొదలకు; క్రేవల = ప్రక్కల,
సమీపమున; పసిమి = పచ్చదనము; కల = కలిగిన; కసవు = గడ్డి; జొంపంబులన్ = దుబ్బులను;
పసులన్ = పశువులను; మేపుచుండన్ = మేపుతుండగా; ప్రలంబుడు = ప్రలంబుడు {ప్రలంబుడు -
ప్ర (మిక్కిలి) లంబుడు (పొడవుగా ఉన్న వాడు)); అను = అనెడి; రాక్షసుండు = రాక్షసుడు {రాక్షసుడు
- ప్రమాణము శ్లో:: వృక్షాన్ ఛిత్వా పశూన్ హత్వా కృత్వా రుధిరకర్దమం: బ్రాహ్మణావ యమిత్యేవం
మౌస్యంతే రాక్షసాః కలౌ: రాక్షసాః కలిమాశ్రిత్య జాయంతే బ్రహ్మయోనిషు: బ్రాహ్మణానేవ బాధంతే
పరిత్యక్తాఖిలాగమాః::}; ఉక్కుమిగిలి = విజృంభించి; గోపాల = గొల్లవాని; రూపంబునన్ =
స్వరూపముతో; వచ్చి = దగ్గరకు చేరి; వారలన్ = వారిని; హింస = చంపి; చేయన్ = వేయవలెనని;
తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; ఉండన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ యొక్క; అఖిల = సమస్తమును;
దర్శనుండు = చూచువాడు; అగు = ఐన; సుదర్శనధరుండు = కృష్ణుడు {సుదర్శన ధరుండు -
సుదర్శనము అను చక్రాయుధము ధరించువాడు, విష్ణువు}; ఎఱింగియున్ = తెలిసినను; ఎరుంగని
= తెలియనివాని; తెఱంగునన్ = విధముగ.

భావము:

ఇలా బలరామకృష్ణులు నదనదీ తీరాలలో; సరస్సుల సమీపాన; కొండల దాపున; సెలయేళ్ళ
చెంత; మడుగుల దగ్గర; పొదల పొంత; పచ్చని పచ్చిక గుబురులలో; పశువులను మేపుతూ
ఉన్నారు. ఆ సమయంలో ప్రలంబాసురుడు అనే రాక్షసుడు గోపబాలుని రూపంతో విజృంభించి
వారి వద్దకు వచ్చాడు. రామకృష్ణులను ఏ తీరున హింసించడమా అని ఆలోచిస్తున్నాడు. అన్నీ
తెలిసిన శ్రీకృష్ణుడు ఏమీ తెలియనట్లు ఉన్నాడు.

ఆ రాముని సహజన్ముడు

రాఠమ్మని వానిఁ జీరి రాకం బోకన్

గారాము చేసి మెల్లన

పోరామి యొనర్చె బిదపఁ బొరిగొనుకొఱకున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రామునిసహజన్ముడు = కృష్ణుడు {రాముని సహజన్ముడు - బలరాముని యొక్క సోదరుడు, కృష్ణుడు}; రాఠమ్మ = తొందరగారా {రాముడు - శ్రు:: రమంతే యోగినోనంతే సత్యానందే చిదాత్మని: ఇతి రామ పదేనాసౌ పరబ్రహ్మభియతే, పరమానందము నిచ్చెడి పరబ్రహ్మ}; అని = అని; వానిన్ = అతనిని; చీరి = పిలిచి; రాకంబోకన్ = ఇటునటు తిరుగునప్పుడు; గారాము = గారాబము; చేసి = చేసి; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; పోరామి = చెలిమి; ఒనర్చెన్ = చేసెను; బిదపన్ = తరువాత; పొరిగొను = చంపుట; కొఱకున్ = కోసము.

భావము:

బలరాముడి తోబుట్టువైన కృష్ణుడు ప్రలంబాసురుని హతమార్చేందుకు ఒక పన్నాగం పన్నాడు. ఆ దానవుణ్ణి చెంతకు రమ్మని ప్రియంగా పిలిచి రాకపోకలతో వానిలో నెమ్మదిగా చెలిమి పెంపొందించుకున్నాడు.

10.1-729-వ.

ఇట్లు ప్రలంబునితోఁ జెలిమి చేయుచు, గృష్ణుండు గోపాలకులకు, నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రలంబుని = ప్రలంబాసురుని; తోన్ = తోటి; చెలిమి = స్నేహము; చేయుచున్ = చేస్తు; గోపాలకుల్ = గొల్లవారి; కున్ = కింద; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ప్రలంబాసురుడితో నెయ్యం నెరపుతూ శ్రీకృష్ణుడు గోపబాలురను ఉద్దేశించి ఇలా అన్నాడు

10.1-730-ఆ.

"మనకుఁ బ్రొద్దుపోదు మన మిందఱము రెండు

గములవార మగుచుఁ గందుకముల

శిలలు గుఱులు చేసి చేరి క్రీడింతము

రండు వలయు జయపరాజయములు.

టీకా:

మన = మనము అందరి; కున్ = కి; పొద్దుపోదు = కాలక్షేప మగుట లేదు; మనము = మనము;
ఇందఱమున్ = ఈ అందరము; రెండు = రెండు (2); గముల = పక్షములు కట్టిన; వారము =
వారలము; అగుచున్ = ఔతు; శిలలున్ = రాళ్ళను; గుఱులు = లక్ష్యములుగా; చేసి = చేసికొని; చేరి =
కూడి; క్రీడింతము = ఆడుకొనెదము; రండు = రండి; వలయున్ = పొందవలెను; జయ = గెలుపు;
పరాజయములున్ = ఓటములు.

భావము:

"మనకు ప్రొద్దు పోవడం లేదు కదా. మనం అందరం రెండు పక్షాలుగా ఏర్పడి రాళ్ళను బంతులను గురి చేసి విసురి కొట్టి ఆట ఆడుదాం. ఎవరు గెలుస్తారో ఎవరు ఓడుతారో చూద్దాం."

10.1-731-వ.

అని యిట్లుపలికి, తానును బలభద్రుండును బెన్నుద్దులై యితర వల్లపు లెల్ల నుద్దించుకొని చిట్టుద్దులై వచ్చిన సమయంబుగ విభజించుకొని, రెండు గములవారై మార్గంబులందుఁ దృణ దారు శిలా కల్పితంబు లగు గుఱులొడ్డి, కందుక శిలాది ప్రక్షేపణంబుల లక్ష్యంబులఁ దాఁక వైచి, జయ పరాజయ నిర్ణయంబులు గైకొని వాహ్యవాహక లక్షణంబుల నిర్జితులు జేతల వహించి క్రీడించుచు, బలరామునికి వాని చందంబు రహస్యంబున నెఱింగించి; పసుల బిల్చుచు,

భాండీరకం బను వటంబు జేరి రా సమయంబున; క్రీడయందుఁ శ్రీదామనామధేయండైన
గోపకుండు శ్రీకృష్ణుని వహించె; భద్రసేనుండు వృషభు నెక్కించుకొనియె; బలభద్రుండు ప్రలంబు
నారోహించె నప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికి = చెప్పి; తానును = అతను; బలభద్రుండును =
బలరాముడు; పెన్ = పెద్ద; ఉద్దులు = ఉద్దులు, జతగాడు; ఐ = అయ్యి; ఇతర = మిగిలిన; వల్లవుల =
గొల్లవాళ్ళను; ఎల్లను = అందరిని; ఉద్దించుకొని = జతపర్చుకొని; చిటు = చిన్న; ఉద్దులు =
జతగాళ్ళు; ఐ = అయ్యి; వచ్చిన = రాగా; సమయంబుగన్ = ఒప్పుకున్నట్లు, అంగీకారమైనట్లు;
విభజించుకొని = పంచుకొని; రెండు = రెండు (2); గముల = పక్షముల; వారు = వారుగా; ఐ =
ఏర్పరచుకొని; మార్గంబులందు = దారు లమ్మట; తృణ = గడ్డి; దారు = కట్టలు; శిలా = రాళ్ళతో;
కల్పితంబులు = ఏర్పరచుకొన్నవి; అగు = ఐన; గుఱులు = లక్ష్యములను; ఒడ్డి = పన్నుకొని; కందుక
= బంతులు, చెండ్లు; శిల = రాళ్ళు; ఆది = మున్నగు; ప్రక్షేపణంబులన్ = విసరుటచేత; లక్ష్యంబులన్ =
లక్ష్యములను; తాకన్ = తగులునట్లుగా; వైచి = విసిరి; జయ = గెలుపు; పరాజయ = ఓటములను;
నిర్ణయంబులన్ = నిశ్చయములు; కైకొని = చేసుకొని; వాహ్యా = మోయబడువాడు; వాహక =
మోయువాడు అను; లక్షణంబులన్ = పద్ధతి ప్రకారము; నిర్జితులు = ఒడినవారు; జేతలన్ =
గెలిచినవారిని; వహించి = మోయుచు; క్రీడించుచున్ = ఆడుకొనుచు; బలరాముని = బలరాముడి;
కిన్ = కి; వాని = అతని యొక్క; చందంబున్ = విధమును (కపటము); రహస్యంబునన్ =
రహస్యముగా; ఎఱింగించి = తెలిపి; పసులన్ = గోవులను; పిల్చుచున్ = పిలుచుకొని వెళుతు;
భాండీరకంబు = భాండీరకము; అను = అనెడి; వటంబున్ = మఱిచెట్టును; చేరిరి = చేరిరి; ఆ = ఆ;
సమయంబునన్ = సమయము నందు; క్రీడ = ఆట; అందున్ = లో; శ్రీదామ = శ్రీదాముడు అనెడి;
నామధేయండు = పేరు గలవాడు; ఐన = అయిన; గోపకుండు = గోపాలుడు; శ్రీకృష్ణుని = కృష్ణుని;
వహించెన్ = మోసెను; భద్రసేనుండు = భద్రసేను డనువాడు; వృషభున్ = వృషభు డనువానిని;
ఎక్కించుకొనియె = ఎక్కించుకొనెను; బలభద్రుండు = బలరాముడు; ప్రలంబున్ = ప్రలంబుని;
ఆరోహించెన్ = ఎక్కెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా చెప్పిన శ్రీకృష్ణుడు తానూ తన అన్న బలరాముడూ పెద్ద ఉద్దులై చెరొక జట్టుకి నాయకులుగా, నిలబడ్డారు తక్కిన గొల్లపిల్లలు చిట్టుద్దులుగా జట్టులోని సభ్యులుగా చీలి రెండు జట్లుగా ఏర్పడ్డారు. అలా కొందరు కృష్ణుని జట్టూ; మరికొందరు బలరాముని వైపు చేరారు. వారు గడ్డితో కొయ్యలతో రాళ్ళతో లక్ష్మ్యాలు ఏర్పాటు చేసుకుని, వాటిని బంతులతోను, శిలలతోను గురి చూసి కొడుతూ, గెలుపు ఓటములు నిర్ణయించుకో సాగారు. ఆటలో గెలిచిన వారు, ఓడిన వారి మీద ఎక్కాలి. ఓడిన వారు గెలిచిన వారిని మోయాలి. ఇలా నియమం పెట్టుకుని ఆడుతూ వెళ్తున్నారు. దారిలో శ్రీకృష్ణుడు రహస్యంగా తన అన్న బలరాముడికి ప్రలంబాసురుడి వృత్తాంతం తెలియ జెప్పాడు. అలా క్రీడిస్తూ గోపాలకులు పశువులను అదిలిస్తూ కదిలి భాండీరకము అనే మణ్ణిచెట్టు దగ్గరకి చేరారు. అప్పుడు బలరాముడి పక్షంలో ఉన్న శ్రీదాముడు అనే గొల్లపిల్లాడు క్రీడలో ఓడినందున కృష్ణుణ్ణి తన మీద ఎక్కించుకుని మోసాడు. అలాగే పరాజయం పొందిన కృష్ణుడి జట్టులోని భద్రసేనుడు మీద వృషభుడు, ప్రలంబుడుమీద బలరాముడు ఎక్కారు.

10.1-732-మ.

వనజాక్షున్ బలిమిన్బలాధ్యుడు తృణావర్తుండు మున్మింటికిం
గొనిపోఁ జాలక చిక్కినాఁ డతని నాకున్ మోవరా దంచు నా
దనుజారిన్ గొనిపోఁ దలంపక వడిన్ దైత్యేశుఁ డయ్యాటలోఁ
గొనిపోయెన్ గిరి దాఁటి రాము నఖిలక్రూరక్షయోద్ధామునిన్.

టీకా:

వనజాక్షున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; బలిమిన్ = బలముతో; బలాధ్యుడు = మిక్కిలి బలము కలవాడు;
తృణావర్తుండు = తృణావర్తుడు; మున్ను = ఇంతకు ముందు; మింటి = ఆకాశమున; కిన్ = కు;
కొనిపోన్ = తీసుకుపోవుటకు; చాలక = సమర్థుడుగాక; చిక్కినాడు = చిక్కుపోయాడు; ఇతనిన్ =
ఇతడిని (కృష్ణుని); నా = నా; కున్ = కుకూడ; మోవన్ = మోయుట; రాదు = వల్లకాదు; అంచున్ =
అని; ఆ = ఆ యొక్క; దనుజారిన్ = కృష్ణుని (దనుజారి - దనుజ (రాక్షసులకు) అరి (శత్రువు),
విష్టువు); కొనిపోన్ = తీసుకుపోవలెనని; తలంపక = అనుకొనకుండా; వడిన్ = వేగముగా; దైత్య =

రాక్షసుల; ఈశుడు = ప్రభువు; ఆ = ఆ యొక్క; ఆట = క్రీడ; లోన్ = అందు; కొనిపోయెన్ = తీసుకు
వెళ్ళెను; గిరిన్ = ఎల్లను, కొండను; దాటి = దాటేసి; రామున్ = బలరాముని; అఖిల = సమస్తమైన;
క్రూర = క్రూరులను; క్షయ = నశింపజేసిడి; ఉద్ధామునిన్ = అధికుడిని.

భావము:

ఇంతకు పూర్వం మహా బలవంతుడైన తృణావర్తుడు అనే దైత్యుడు కృష్ణుణ్ణి గగనతలానికి
ఎత్తుకుపోలేక, అతని చేతిలో చిక్కి హతమయ్యాడు. అందువల్ల అతణ్ణి భరించడం తనకు సాధ్యం
కాదని ప్రలంబుడు రాక్షసాంతకుడైన శ్రీ కృష్ణుడిని పట్టుకుపోడానికి సంకల్పించ లేడు. క్రూరుల
నందరినీ అంతరింప జేసే బలదేవుణ్ణి తన మూపున వహించి మోస్తూ, దింపవలసిన చోట
దింపక ఎల్ల దాటి వడివడిగా పరిగెత్తిపోయాడు.

10.1-733-వ.

ఇట్లు క్రీడాకల్పిత వాహనుం డయిన ప్రలంబుండు బలభద్రునిం గొనిపోవుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; క్రీడా = ఆటలందు; కల్పిత = ఏర్పరచుకొన్న; వాహనుండు = మోసెడివాడు;
అయిన = ఐన; ప్రలంబుడు = ప్రలంబుడు; బలభద్రునిన్ = బలరాముని; కొని = తీసుకొని; పోవుచున్
= వెళ్ళుచు.

భావము:

ఇలా ఆటలో మోసేవాడిగా వచ్చిన ప్రలంబుడు బలరాముడిని ఎత్తుకుపోతూ...

10.1-734-మ.

గురుశైలేంద్ర సమాన భారుఁ డగు నా గోపాలకున్ మోవలే
కరయోద్రేకము మాని దైత్యుఁడు నరాకారంబు జాలించి భీ
కర దైత్యాకృతి నేగె హేమకటకాకల్పంబుతో రాముతో
మురు వొప్పంగఁ దటిల్లతేందుయుత జీమూతంబు చందంబునన్.

టీకా:

గురు = పెద్ద; శైల = పర్వతములలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠ మైనదానితో; సమాన = సరితూగెడి; భారుండు = బరువు కలవాడు; అగున్ = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; గోపాలకున్ = గొల్లవానిని; మోవలేక = మోయలేనివాడై; రయోద్రేకమున్ = మిక్కిలి వడిగా పోవుట; మాని = వదలిపెట్టి; దైత్యుడు = రాక్షసుడు; నర = మానవుని; ఆకారంబున్ = స్వరూపమును; చాలించి = వదలిపెట్టి; భీకర = భయంకరమైన; దైత్య = రాక్షసుని; ఆకృతిన్ = స్వరూపముతో; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; హేమ = బంగార; కటక = కడియముల యొక్క; ఆకల్పంబు = అలంకారము; తోన్ = తోటి; రాము = బలరాముని; తోన్ = తోటి; మురువు = గర్వము; ఒప్పంగ = మెరయునట్లుగా; తటిల్లత = మెరుపుతీగ; ఇందు = చంద్రుడితో; యుత = కూడిన; జీమూతంబు = మేఘము; చందంబునన్ = వలె.

భావము:

పెద్ద పర్వతరాజం అంత బరువు ఉన్న ఆ బలరాముణ్ణి మోయలేక, గమన వేగం తగ్గించాడు. ఆ రాక్షసుడు మానవ రూపం విడిచి తన అతి భీకరమైన అసురాకారం ధరించి గర్వము అతిశయించగా బలరాముడిని తీసుకు పోసాగాడు. తెల్లని బలరాముడిని అలా మోసుకుని వెడుతున్న నిశాచరుడు, మెరుపులతో మిలమిలలాడే చందమామను పొదివి యున్న కారుమబ్బులా ప్రకాశిస్తున్నాడు.

10.1-735-ఉ.

మోసము లేక వాని పెను**మూఁపు**ననుండుచు నా హలాయుధం

దాసమయంబునం గనియె **హాటక** రత్న కిరీట కుండలో

దృశిత మస్తకున్ భుకుటి **భ్రా**సుర దారుణ నేత్రునుగ్గ దం

ప్రాసహితుం బ్రలంబు నురు**శౌ**ర్యవిలంబు మదావలంబునిన్.

టీకా:

మోసము = వంచన, ప్రమాదము; లేక = లేకుండగ; వాని = అతని; పెను = పెద్ద; మూపునన్ = భుజముపై; ఉండుచున్ = ఉండి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హలాయుధండు = బలరాముడు; ఆ = ఆ

యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు; కనియెన్ = కనుగొనెను; హాటక = బంగారపు; రత్న = రత్నాల; కిరీట = కిరీటము; కుండల = చెవికుండలములతో; ఉత్ = మిక్కిలి; భాసిత = ప్రకాశించుచున్న; మస్తకున్ = శిరము కలవానిని; భ్రుకుటి = బొమముడిచేత; భాసుర = ప్రకాశించునట్టి; దారుణ = భయంకరమైన; నేత్రున్ = కన్నులు కలవానిని; ఉగ్ర = భయంకరమైన; దంష్ట్రా = దంతములు; సహితున్ = కలిగిన వానిని; ప్రలంబున్ = ప్రలంబుని; ఉరు = మిక్కిలి; శౌర్య = శూరత్వముచేత; విలంబున్ = అతిశయించిన వానిని; మద = మదమును; అవలంబునిన్ = అవలంబించిన వానిని.

భావము:

భుజాల మీద ఏమరుపాటు లేకుండా కూర్చుని ఉన్న బలరాముడు, ప్రలంబుణ్ణి గమనించి చూసాడు. సువర్ణఖచిత రత్నకిరీటంతోను చెవిపోగులతోనూ వాడి శిరస్సు మిక్కిలి ప్రకాశిస్తోంది. వాడి కన్నులు బొమముడితో పరమ దారుణం గాను, వాడి కోరలు మహా భయంకరం గానూ మెరుస్తున్నాయి. దొడ్డ శౌర్యానికి దుర్గర్వానికి అతడు ఆటపట్టుగా కనబడ్డాడు. దానితో...

10.1-736-వ.

కని నక్తంచరుం డని యించుక శంకించి, వెఱవక.

టీకా:

కని = చూసి; నక్తచరుండు = రాక్షసుడు (నక్తంచరుడు - నక్తము (రాత్రి) చరుడు (చరించువాడు), రాక్షసుడు); అని = అని; ఇంచుక = కొద్దిగా; శంకించి = అనుమానించి; వెఱవక = బెదిరిపోకుండా.

భావము:

బలరాముడు తనని మోస్తున్న వాడు రక్కసుడని కొంచెం సంశయించాడు. అయినా భయపడకుండా...

10.1-737-క.

కడువడిఁ దను దివికిం గొని

వడిఁజనియెడు దనుజ శిరము వ్రయ్య హలధరుం

డడరి పటుచటులతర మగు

పిడికిట వెస విసరి పొడిచె బిలుసున నలుకన్.

టీకా:

కడు = మిక్కిలి; వడిన్ = వేగముగా; తనున్ = అతను; దివి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; కొని = తీసుకొని;
వడిన్ = వేగముగా; చనియెడు = పోతున్న; దనుజుని = రాక్షసుని; శరమున్ = తల; వ్రయ్యన్ = బద్ధ
లగునట్లుగా; హలధరుండు = బలరాముడు {హల ధరుడు - హలము నాగలి అనేడి ఆయుధము
ధరించువాడు, బలరాముడు}; అడరి = విజృంభించి; పటు = తీవ్రమైనది; చటులతరము = మిక్కిలి
కఠినమైనది {చటులము - చటులతరము - చటులతమము}; అగు = ఐన; పిడికిటన్ = పిడికిలితో;
వెసన్ = వడిగా; విసరి = విసిరి; పొడిచెన్ = కొట్టెను; బిలుసునన్ = కఠినత్వముతోటి; అలుకన్ =
కోపముతోటి.

భావము:

నాగలి ఆయుధంగా కల బలరాముడు విజృంభించి తన్ను వడివడిగా పట్టుకుపోతున్న ఆ
దానవుడి తల వ్రక్కలయ్యేట్లు అత్యుగ్ర మైన తన పిడికిలి బిగించి పెరీలు మని పొడిచాడు.

10.1-738-క.

హలధరు బలుపిడికిట హతిఁ

ద్రల పగిలిన రుధిరజలము తనువివరములం

దొలఁక మొఱియిడుచు దనుజుఁడు

బలరిపుపవి నిహత నగము వ్రగిదిం బడియెన్.

టీకా:

హలధరున్ = బలరాముని; బలు = బలమైన; పిడికిట = పిడికిలి; హతిన్ = పోటుతో; తల = శిరస్సు;
పగిలినన్ = బద్ధలుకాగా; రుధిర = రక్తపు; జలము = ద్రవము; తనువివరములన్ =
నవరంధ్రములనుండి {తను వివరములు - నేత్రములు రెండు, శోత్రములు రెండు, నాసారంధ్రములు
రెండు, నోరు ఒకటి, మలమూత్ర విసర్జక రంధ్రములు రెండు, మొత్తం ఈ తొమ్మిది దేహము నందలి
రంధ్రములు, నవరంధ్రములు}; ఒలకన్ = కారగా; మొఱ = మొట్టోయని అరుచుట; ఇడుచున్ =
చేయుచు; దనుజుడు = రాక్షసుడు; బలరిపు = ఇంద్రుని {బలరిపుడు - బలాసురుని శత్రువు,
ఇంద్రుడు}; పవి = వజ్రాయుధముచేత; నిహత = వేటు వేయబడిన; నగము = పర్వతము; పగిదిన్ =
వలె; పడియెన్ = పడిపోయెను.

భావము:

బలరాముడి పిడికిటి పోట్లకు రాక్షసుడి తల పగిలి బ్రద్దలైంది. నెత్తురు నవరంధ్రాల నుండి
పెల్లుబికి ప్రవహించింది. దేవేంద్రుడి వజ్రాయుధం వేటుకు కూలే పర్వతం లాగ వాడు మొట్టో
అంటూ నేలకూలి ప్రాణాలు విడిచాడు.

10.1-739-మత్త.

"**మేలు**మేలుగదయ్య! రాముడు **మేటి**రక్కసు నొక్కడున్
నేలగూలిచె నొక్క పోటున **నేడు** విస్మయ" మంచు గో
పాలకుల్ గని చచ్చి వచ్చిన **భ్రాత** గన్న విధంబునం
జాలదీవన లిచ్చి రాముని **సత్కరించి**రి వేడుకన్.

టీకా:

మేలుమేలు = బాగుబాగు; కద = కదా; అయ్య = నాయనా; రాముడు = బలరాముడు; మేటి = గొప్ప;
రక్కసున్ = రాక్షసుని; ఒక్కడున్ = ఒంటరిగా; నేలగూల్చెన్ = చంపెను; ఒక్క = ఒకేఒక్క; పోటునన్ =
గుడ్డుతో; నేడు = ఇవాళ; విస్మయము = ఆశ్చర్యకరము; అంచున్ = అనుచు; గోపాలకుల్ =
గొల్లవాళ్ళు; కని = చూసి; చచ్చి = మరణించి; వచ్చిన = తిరిగిబతికిన; భ్రాతన్ = సోదరుని; కన్న =

కనుగొనిన; విధంబునన్ = విధముగా; చాలన్ = మిక్కిలి; దీవనలు = ఆశీర్వాచనములు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; రాముని = బలరాముని; సత్కరించిరి = గౌరవించిరి; వేడుకన్ = సంతోషముతో.

భావము:

“బలే బలే! ఇవాళ మన బలరాముడు ఇంత పెద్ద రాక్షసుడినీ ఒక్క దెబ్బ తోటే నేల కూలగొట్టాడు. ఇది మహద్భూతం” అంటూ గోపబాలకులు అందరూ బ్రతికి వచ్చిన సహోదరుణ్ణి చూసినంత మిక్కిలి సంతోషంతో పెక్కు దీవెనలిస్తూ ఆయనను గౌరవించారు.

10.1-740-క.

బలవంతుఁ డగు ప్రలంబుఁడు

బలుముష్టిన్ నిహతుఁడైన బ్రతికితి మనుచున్

బలసూదనాది దివిజలు

బలుపైఁ గుసుమముల వానఁ బరఁగించి రొగిన్.

టీకా:

బలవంతుడు = మిక్కిలి బలము కలవాడు; అగు = ఐన; ప్రలంబుడు = ప్రలంబుడు; బలు = బలరాముని; ముష్టిన్ = పిడికిటిపోటుతో; నిహతుడు = చచ్చినవాడు; ఐన = అయిన; బ్రతికితిమి = ఆపదనుండి బైటపడితిమి; అనుచున్ = అనుచు; బలసూదన = ఇంద్రుడు (బలసూదనుడు - బలాసురుని సంహరించిన వాడు, ఇంద్రుడు); ఆది = మున్నగు; దివిజలు = దేవతలు; బలు = బలరాముని; పైన్ = మీద; కుసుమముల = పూల; వాన = వర్షము; పరగించిరి = వ్యాపింపజేసిరి; ఒగిన్ = చక్కగా.

భావము:

బలాడ్కుడైన ప్రలంబుడు బలరాముడి పిడికిటిపోటుకి చచ్చేసరికి. బలాసురుని చంపిన ఇంద్రుడు సహితంగా దేవతలు అందరూ “అమ్మయ్య ఇక బ్రతికిపోయాం” అని ఊరట పొంది, ఒక్క పెట్టున బలరాముడి మీద పూలవాన కురిపించారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దావాగ్ని తాగుట

10.1-741-వ.

ఇట్లు గోపకులు క్రీడింప గోవు లంతంతం గాంతారంబున వింత కసవులు మెసవుచు, మేతపడి నొండడవికి దూరంబు చని యందు దవదహనపవన సంస్పర్శంబు సైరింపక కంపించి దప్పి నొప్పుజెడి ఘోషించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; గోపకులు = గోపాలకులు; క్రీడింపన్ = ఆడుకొనుచుండగా; గోవులు = ఆవులు; అంతంతన్ = అంతటంతట; కాంతారంబునన్ = అడవిలో; వింత = ఆశ్చర్యకరములైన; కసవులు = గడ్డి; మెసవుచున్ = మేయుచు; మేతన్ = మేయు టందు; పడి = ములిగిపోయి; ఒండు = ఇంకొక; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; దూరంబు = ఎక్కువ దూరము; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; దవదహన = కార్చిచ్చు యొక్క; పవన = గాలి; సంస్పర్శంబున్ = తగులుటను; సైరింపక = ఓర్చుకొనలేక; కంపించి = భయముతో వణకిపోయి; దప్పిన్ = దాహముతో; ఒప్పుచెడి = స్తిమితము తప్పి; ఘోషించినన్ = అరవగా.

భావము:

అలా గొల్లపిల్లలు ఆటలలో మునిగి ఉండగా, ఆవులు అడవిలోని రకరకాల మేతలను మేస్తూ, మరొక అడవిలో దూరాయి. అక్కడ చెలరేగిన కార్చిచ్చు గాలి వేడికి తట్టుకోలేక భయంతో వణికి పోతూ "అంబా" అని అరిచాయి.

10.1-742-శా.

ఆ గోపాలకు లందఱుం బసుల కుయ్యాలించి కౌమార కే
శ్రీ గాఢత్వము మాని గోఖురరదాశ్చిచ్చిన్న ఘాసంబుతో
బాగై యున్న పథంబునం జని దవాప్రన్నంబు గాకుండ వే
వేగన్ గోగణమున్ మరల్చి రటవీప్రధిన్ జవం బొప్పగన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; గోపాలకులు = గోపకులు; అందఱున్ = ఎల్లరు; పసుల = పశువుల; కుయ్ = మొఱ, అరువులను; ఆలించి = విని; కౌమార = పిల్లల; కేళీ = ఆట లందు; గాఢత్వమున్ = ఆసక్తిని; మాని = విడిచిపెట్టి; గో = ఆవుల; ఖుర = గిట్టల; రద = దంతములచేత; భిన్న = నలిగిపోయిన; ఘాసంబు = గడ్డి; తోన్ = తోటి; బాగు = చక్కగా; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పథంబునన్ = దారిని; చని = వెళ్ళి; దవ = కార్చిచ్చుచేత; ఆపన్నంబు = ఆపదలో పడినవి; కాకుండ = కాకుండగా; వేవేగన్ = మిక్కిలి వేగముగా; గో = పశువుల; గణమున్ = సమూహమును; మరల్చి = మరలించిరి; అటవీ = అడవి; వీధిన్ = దారమ్మట; జవంబు = వడి; ఒప్పగన్ = కలుగునట్లుగా.

భావము:

ఆ యాదవబాలలు పశువుల ఘోష విన్నారు. పిల్లలు ఆటల మీది దృష్టి చాలించారు. ఆవుల గిట్టలచే నలిగి, వాటి దంతాలచే తునిగి ఉన్న గుర్తులను ఆనవాలు పట్టారు. అవి వెళ్ళిన దారిలో వాళ్ళు వేగంగా వెళ్ళారు. అలా వెళ్ళి, మంటలపాలు కాకుండా ఆ అడవిదారి నుంచి తమ గోవులను మరలించారు.

10.1-743-క.

జలధర గభీర రవమున

నళినదళాక్షుండు దమ్ము నామాంకములం

బిలిచిన విని ప్రతిఘోషణ

ములు జేయుచుఁ బసులు దిరిగె ముదమున నధిపా!

టీకా:

జలధర = మేఘము వంటి; గభీర = గంభీరమైన; రవమునన్ = ధ్వనితో; నళినదళాక్షుడు = శ్రీకృష్ణుడు; తమ్ము = వాటిని; నామ = పేర్లు అనెడి; అంకములన్ = గురుతులతో; బిలిచినన్ = పిలువగా; విని = విని; ప్రతిఘోషణములున్ = మారుపలుకటకై అరచుట; చేయుచున్ = చేస్తు; పసులు = పశువులు; తిరిగెన్ = వెనుదిరిగెను; ముదమునన్ = సంతోషముతో; అధిపా = రాజా.

భావము:

మేఘగర్జనవలె గంభీరమైన కంఠస్వరంతో శ్రీకృష్ణుడు గోవులను పేరు పేరున పిలిచాడు. అలా పిలవగానే ఆ ధేనువులు మిక్కిలి సంతోషంతో "అంబా" అని మారు పలుకుతూ మరలి వచ్చాయి

10.1-744-వ.

అంత న వనంబున దైవయోగంబునం బుట్టిన కార్చిచ్చు బిట్టు విసరెడి కరువలి వలన
మిన్నుముట్ట మిట్టిపడి, గట్టు చెట్టనక దరికొని, యట్టె క్రాలుచుఁ జుట్టుకొని, పఱవం గని పల్లటిల్లిన
యుల్లంబులతో వల్లవు లెల్లఁ దల్లడిల్లి సబలుండైన హరికి మృత్యుభీతుల రీతిం జక్క మ్రొక్కి
యిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ యొక్క; వనంబునన్ = అడవి యందు; దైవయోగంబునన్ =
దైవికముగా; పుట్టిన = కలిగినట్టి; కార్చిచ్చు = అడవి అంటుకొనుట; బిట్టు = అధికముగా; విసరెడి =
వీచు; కరువలి = గాలి; వలన = వలన; మిన్ను = ఆకాశమును; ముట్టన్ = తాకునట్లు; మిట్టిపడి =
మీది కెగసి; గట్టు = గుట్టలు; చెట్టు = చెట్లు; అనక = లెక్కచేయకుండ; దరికొని = అంతట రగుల్కొని;
అట్టె = అలాగే; క్రాలుచున్ = ప్రవర్తిల్లుచు; చుట్టుకొని = ఆవరించుకొని (నాలుగు పక్కలనుండి);
పఱవన్ = వ్యాపించుచుండగా; కని = చూసి; పల్లటిల్లిన = చెదిరిన; ఉల్లంబుల్ = మనసుల; తోన్ =
తోటి; వల్లవులు = గొల్లవాళ్ళు; ఎల్లన్ = అందరు; తల్లడిల్లి = మిక్కిలి భయపడి; సబలుండు = మంచి
బలము కలవాడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; మృత్యుభీతుల = మరణభయము
కలవారి; రీతిన్ = వలె; చక్కన్ = చక్కగా; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి =
పలికిరి.

భావము:

ఆ అడవిలో దైవికంగా జనించిన ఆ కార్చిచ్చు ఈడ్చి కొట్టి విసిరే గాలికి పెచ్చుపెరిగి ఆకాశాన్ని
అంటే మంటలతో. గట్టనక పుట్టనక అడ్డమైన వాటినీ పట్టి పడగాలుస్తూ అడవి నలుమూలలా

అలముకుంటోంది. అది చూసి గొల్లపిల్లల గుండెలు తల్లడిల్లాయి. వారు మరణభయంతో కలత చెంది, బలరామ సహితుడైన శ్రీకృష్ణుడికి సాగిలపడి మ్రొక్కి ఇలా అన్నారు.

10.1-745-క.

"అభ్రంకష ధూమాయిత

విభ్రాంత మహాస్ఫులింగ విసరోగ శిఖా

విభ్రష్ట దగ్ధలోకా

దభ్రంబై వచ్చెఁ జూడు దవశిఖి కృష్ణా!

టీకా:

అభ్రన్ = ఆకాశమును; కష = ఒరసికొనుచున్న; ధూమ = పొగలచేత; ఆయిత = విస్తరింపబడిన;
విభ్రాంత = చెదరిపడిపోతున్న; మహా = గొప్ప; స్ఫులింగ = నిప్పురవ్వల యొక్క; విసర =
సమూహములతోటి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; శిఖా = మంటలచేత; విభ్రష్ట = మిక్కిలి చెడిపోయి; దగ్ధ =
కాలిపోయిన; లోకా = లోకము నంతటను; అదభ్రంబు = పెరిగిపోయినది; ఐ = అయ్యి; వచ్చెన్ =
వచ్చినది; చూడు = చూడుము; దవశిఖి = దావాగ్ని; కృష్ణా = కృష్ణుడా.

భావము:

"కృష్ణా! ఆ కార్చిచ్చును చూడు పొగలతో ఆకాశం అంతా ఆవరించింది. భయం గొలిపే పెద్దపెద్ద నిప్పురవ్వలు విరజిమ్ముతూ ఉంది. పైపైకెగసే పెనుమంటలు లోకాలను మాడ్చి మనీ కావిస్తున్నట్లు ఉన్నాయి.

10.1-746-శా.

నీచుట్టాలకు నాపదల్ గలుగునే? నేమెల్ల నీ వార మ

న్యాచారంబు లెఱుంగ; మీశుడవు; మా క్రాభీలదావాగ్ని నే

డేచందంబున నింక దాఁటుదుము? మమ్మిక్కించి రక్షింప వ

న్యా! చంద్రాభ! విపన్నులన్ శిఖివితానచ్చన్నులన్ ఖిన్నులన్."

టీకా:

నీ = నీ; చుట్టాల్ = బంధువుల, చెందినవారి; కున్ = కి; ఆపదల్ = కష్టములు; కలుగునే = కలుగునా, కలుగవు; నేము = మేము; ఎల్లన్ = అందరము; నీ = నీకు చెందిన; వారము = వారలము; అన్య = ఇతర; ఆచారంబున్ = మతములను; ఎఱుంగము = తెలియము; ఈశుడవు = ప్రభువవు; మా = మా అందరకు; కున్ = కు; ఆభీల = భయంకరమైన; దావాగ్ని = కార్చిచ్చు; నేడు = ఇవాళ; ఏ = ఏ; చందంబునన్ = విధముగా; ఇక = మరి; దాటుదుము = దాటగలము; మమ్ము = మమ్ములను; ఈక్షించి = చూసి; రక్షింపవు = కాపాడుము; అన్నా = నాయనా; చంద్రాభ = చంద్రుని వంటి చల్లనివాడ; విపన్నులన్ = ఆపద పొందిన వారిని; శిఖి = మంటల; వితానత్ = సమూహముచేత; ఛన్నులన్ = ఆవరింపబడినవారిని; భిన్నులన్ = దుఃఖించుచున్నవారిని.

భావము:

చందమామ వలె చల్లనైన వాడా! శ్రీకృష్ణా! నీ ఇష్ట బంధువులకు ఇట్టి కష్టాలా? మేమంతా నీవారమే కదా! ఇంకో దారి ఏదీ మాకు తెలియదు. మా ప్రభుడవు నీవే. ఈ దారుణమైన కార్చిచ్చును మేము ఇప్పుడెలా దాటగలం. మంటలలో తగుల్కొని అలమటిస్తున్న మాపై దృష్టి సారించి కాపాడు."

10.1-747-వ.

అని విన్నవించి రంత.

టీకా:

అని = అని; విన్నవించిరి = చెప్పుకొనిరి; అంతన్ = పిమ్మట.

భావము:

ఇలా గొల్లపిల్లలు విన్నవించుకున్నారు. అంతట...

10.1-748-ఉ.

బంధుజనంబుచేత నిటు ప్రార్థితుడై హరి విశ్వరూపు "డో
బంధువులార! మీ నయనపంకజముల్ ముకుళింపుఁ డగ్గినీ
సంధి నడంతు నే"ననినఁ జక్కన వారలు నట్ల చేయుడున్,
బంధురదావపావకముఁ బట్టి ముఖంబునఁ ద్రావె లీలతోన్.

టీకా:

బంధు = చుట్టముల; జనంబు = సమూహము; చేత = చేత; ఇటున్ = ఇలా; ప్రార్థితుడు =
వేడుకొనబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు; విశ్వరూపుడు = కృష్ణుడు {విశ్వరూపుడు -
సమస్తమైన విశ్వము తన రూపమైన వాడు, విరాట్ పురుషుడు, విష్ణువు}; ఓ = ఓ; బంధువులారా =
ఓహో చుట్టములు; మీ = మీ యొక్క; నయన = కన్నులు అనేడి; పంకజముల్ = పద్మములను;
ముకుళింపుడు = మూయుడు; అగ్ని = కార్చిచ్చును; ఈ = ఈ; సంధిన్ = లోపున; అడంతున్ =
అణచివేసెదను; నేను = నేను; అనినన్ = అని చెప్పగా; చక్కనన్ = చక్కగా; వారలు = వారు; అట్ల =
అలానే; చేయుడున్ = చేయగా; బంధుర = ఆవరించినట్టి; దావపావకమున్ = కార్చిచ్చును; పట్టి =
పట్టుకొని; ముఖంబునన్ = నోటితో; త్రావెన్ = తాగెను; లీల = ఒక విలాసము; తోన్ = తోటి.

భావము:

గోపకులూ బంధువులూ ఇట్లా వేడుకోగా విశ్వరూపు డైన శ్రీకృష్ణుడు వారితో "బంధుమిత్రులారా!
మీరు కళ్ళు మూసుకోండి. ఇంతలో నేను అగ్నిని అణచేస్తాను" అన్నాడు. వాళ్ళు కళ్ళు
మూసుకున్నారు. వెంటనే కృష్ణుడు దారుణ మైన దావానలాన్ని అలవోకగా నోటిలోకి పీల్చుకుని
త్రాగేశాడు.

10.1-749-వ.

ఇట్లు నిజయోగ వైభవంబున దావదహనంబుఁ బానంబుచేసి నిమిషమాత్రంబున గోపకుల
నందఱ భండీరక వటసమీపంబునకుం దెచ్చి విడిచిన వారు వికసిత నయన కమలు లయి
కృష్ణుని యోగమాయాప్రభావంబున నెరగలి చిచ్చు మ్రగ్గె నని యగ్గించుచుఁ దమ
మనంబులందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; నిజ = స్వంత, తన యొక్క; యోగ = యోగబలము యొక్క; వైభవంబునన్ = గొప్పదనముచేత; దావదహనంబున్ = కార్చిచ్చును; పానంబుచేసి = తాగి; నిమిష = కనురెప్పపాటు; మాత్రంబునన్ = కాలములోనే; గోపకులన్ = గోపాలకులను; అందఱన్ = అందరిని; భాండీరక = భాండీరకము అనెడి (భాండీరకము - ఒక రకమైన కుంభము (కుండ), నవద్వారకలిత దేహమనవచ్చు); వట = మఱ్ఱిచెట్టు (వటవృక్షము - సాంసారమునకు గుర్తు); సమీపంబున్ = వద్ద; కున్ = కు; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; విడిచినన్ = వదిలిపెట్టగా; వారు = వారు; వికసిత = బాగా తెరుచుకొన్న; నయన = కన్నులు అనెడి; కమలులు = పద్మములు కలవారు; అయి = అయి; కృష్ణుని = కృష్ణుని; యోగ = యోగబలము యొక్క; మాయా = మహిమ యొక్క; ప్రభావంబునన్ = ప్రభావమువలన; ఎరగలి = దావాగ్ని; చిచ్చు = తాపము; వుగ్గెను = నశించెను; అని = అని; అగ్గించుచున్ = స్తుతించుచు; తమ = వారి యొక్క; మనంబుల్ = మనసుల; అందున్ = లోపల.

భావము:

ఇలా తన యోగ మాయ చేత మాధవుడు దావాగ్నిని త్రాగేసి, గోపబాలకులను అందరిని భాండీరకం అనే వటవృక్షము దగ్గరకు తీసుకువచ్చాడు. వారు సంతోషంతో విప్పారిన కన్నులతో శ్రీకృష్ణుని యోగమాయా మహిమ వలన కార్చిచ్చు ఆరిపోయిం దని పొగడుతూ తమ మనస్సులలో ఇలా తలపోశారు.

10.1-750-క.

"కార్చి చ్చార్చు పటత్వము

నేర్చునె నరుఁ డొకఁడు? శౌరి నేడిదె కార్చి

చ్ఛార్చి మనలఁ రక్షింపఁగ

నేర్చె; నితం డజఁడొ హరియొ నిటలాక్షుండో!"

టీకా:

కార్చిచ్చు = దావాగ్నిని; ఆర్పు = ఆర్పివేసిడి; పటుత్వము = సామర్థ్యము; నేర్చునె = సంపాదించగలడా, లేడు; నరుడొకడు = మానవమాత్రుండు, సామాన్య మానవుడు; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; నేడు = ఇవాళ; ఇదె = ఇదిగో; కార్చిచ్చు = దావాగ్నిని; ఆర్చి = ఆర్పివేసి; మనలన్ = మనలను; రక్షింపగన్ = కాపడుటను; నేర్పెన్ = చేయగలిగెను; ఇతండు = ఇతను; అజడొ = బ్రహ్మదేవుడుకాని; హరియొ = విష్ణుమూర్తికాని; నిటలాక్షుండో = పరమశివుడుకాని (అయ్యుండవచ్చు).

భావము:

“దావానలాన్ని చల్లార్చే శక్తి సామాన్య మానవుడికి ఉంటుందా? నేడు శ్రీకృష్ణుడు కార్చిచ్చు నార్పివేసి మనలను సంరక్షించాడు. ఇతడు బ్రహ్మదేవుడా? విష్ణుమూర్తా? పరమశివుడా?”

10.1-751-వ.

అని వితర్కించి; రంతఁ గృష్ణుండు సాయాహ్నసమయంబున రామసహితుండై వంశనాళంబు పూరించుచు గోపగణ జేగీయమానుండై గోష్ఠంబుఁ బ్రవేశించె; నప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించిరి = ఆలోచించుకొనిరి; అంతన్ = అప్పుడు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; సాయాహ్న = సాయంకాల; సమయంబునన్ = సమయము నందు; రామ = బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వంశనాళంబున్ = పిల్లనగ్రోవిని; పూరించుచున్ = ఊదుతు; గోప = గోపకుల; గణ = సమూహముచేత; జేగీయమానుండు = పొగడబడుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; గోష్ఠంబున్ = ప్రేపల్లెను; ప్రవేశించెన్ = చేరెను; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

ఇలా గోపబాలురు భావించారు. ఇంతలో సాయంకాలం అయింది, కృష్ణుడు బలరాముడి తోకూడి వేణువు ఊదుతూ గొల్లపిల్లలు అందరు పొగడుతుండగా గోశాలలో ప్రవేశించాడు.

10.1-752-క.

కమలాక్షు నొద్ద నుండని

నిమిషము యుగశతముగాఁగ నెగడిన గోప

ప్రమదుల సంభ్రమమున నా

కమలాక్షునిఁ జూచి ముదముఁ గనిరి మహిశా!

టీకా:

కమలాక్షున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; ఒద్దన్ = దగ్గర; ఉండని = ఉండనట్టి; నిమిషము = రెప్పపాటు కాలము; యుగ = యుగములు; శతము = నూరు; కాగన్ = అయినట్లు; నెగడిన = ప్రవర్తించిన, అతిశయించిన; గోప = గోపికా; ప్రమదుల = స్త్రీలు; సంభ్రమమునన్ = వేగిరపాటుతో; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; కమలాక్షుని = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; చూచి = చూసి; ముదమున్ = సంతోషమును; కనిరి = పొందిరి; మహిశ = రాజా {మహిశుడు - మహి (భూమి, రాజ్యము)నకు ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

ఓ రాజా! పరీక్షిత్తూ! శ్రీకృష్ణుడు దగ్గర లేని ప్రతి క్షణం గోపికలకు నూరు యుగాలుగా తోస్తుంది. కనుక, కమలాక్షుడు కృష్ణుడిని చూడగానే వారికి పరమానందం కలిగింది.

10.1-753-వ.

ఆ సమయంబున గోపకు లిండ్లకడనున్న వృద్ధకాంతాజనంబులకు రామకృష్ణుల చిత్రచరిత్రంబులు చెప్పిన, విని వారు వారిని గార్యార్థులై వచ్చిన వియచ్చరవరు లని తలంచి; రంత.

టీకా:

ఆసమయంబునన్ = అప్పుడు; గోపకులు = గోపాలురు; ఇండ్ల = నివాసముల; కడన్ = వద్ద; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వృద్ధ = ముసలి; కాంతా = స్త్రీ; జనంబులు = సమూహముల; కున్ = కు; రామ = బలరాముని; కృష్ణుల = కృష్ణుడు యొక్క; చిత్ర = వింతైన; చరిత్రంబులున్ = వర్తనములను; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; వారున్ = వారు; వారిని = వారిని (బలకృష్ణులను); కార్యార్థులు = ఏదో పని

కోసమై; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; వియచ్చర = దేవతా {వియచ్చరులు - వియత్ (ఆకాశమున) చరులు
(చరించువారు), దేవతలు}; వరులు = శ్రేష్ఠులు; అని = అని; తలంచిరి = భావించిరి; అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు గొల్లపిల్లలు ఇండ్లలో ఉన్న వృద్ధులకూ స్త్రీలకూ జరిగిన అద్భుతమైన విషయాలు,
బలరాముడు ప్రలంబాసురుని సంహరించడం; కృష్ణుడు తమనూ, గోవులనూ కార్చిచ్చు బారి
నుండి కాపాడటం చెప్పారు. వాటిని విని, రామకృష్ణులు ఏవో మహాకార్యాలు కోసం గోకులంలో
అవతరించిన దేవతా శ్రేష్ఠులు అని భావించారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వర్షర్తు వర్ణనము

10.1-754-సీ.

పూర్వవాయువులు ప్రభూతంబులై వీచె-

బడమట నింద్రచాపంబు దోచె

బరివేషయుక్తమై భానుమండల మొప్పె-

మెఱపు లుత్తరదిశ మెఱవఁ దొడగె

దక్షిణగాములై తనరె మేఘంబులు-

జలచరానీకంబు సంతసించె

జాతకంబుల పిపాసలు కడపలఁ జేరె-

గాంతారవహ్నుల గర్వ మడఁగె

10.1-754.1-ఆ.

నిజకరాళివలన నీరజబంధుండు

దొల్లి పుచ్చకొనిన తోయ మెల్ల

మరల నిచ్చుచుండె మహిఁ గర్షకానంద

కందమైన వాన కందు వందు.

టీకా:

పూర్వ = తూర్పుకువీచెడి; వాయువులు = గాలులు; ప్రభూతంబులు = హెచ్చినవి; ఐ = అయ్యి; వీచెన్ = వీచినవి; పడమటన్ = పశ్చిమదిక్కునందు; ఇంద్రచాపంబున్ = ఇంద్రధనుస్సు; తోచెన్ = కనబడెను; పరివేష = గుడికట్టుటతో (గుడికట్టుట - ఆకాశమునందు సూర్యునిచుట్టు ఏర్పడెడి ప్రకాశవంతమైన తెల్లని చక్రాకారము తయారగుట); యుక్తము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; భాను = సూర్య; మండలము = బింబము; ఒప్పెన్ = అందగించినది; మెఱుపులు = మెరుపులు; ఉత్తర = ఉత్తరపు; దిశన్ = దిక్కునందు; మెఱవన్ = మెరియుట; తొడగెన్ = సాగెను; దక్షిణ = దక్షిణపువైపు; గాములు = పోవునవి; ఐ = అయ్యి; తనరెన్ = అతిశయించినవి; మేఘంబులు = మబ్బులు; జలచర = జలచరముల; అనీకంబు = సమూహములు; సంతసించెన్ = సంతోషించినవి; చాతకంబుల = చాతకపక్షుల, వానకోకిల; పిపాసలు = దప్పికలు; కడపలజేరెన్ = తుదముట్టెను; కాంతారవహ్నుల = కార్చిచ్చుల; గర్వము = అతిశయము; అడగెన్ = అణగిపోయెను.

నిజ = తన యొక్క; కర = కిరణముల; ఆళి = సమూహముల; వలన = చేత; నీరజబంధుండు = సూర్యుడు (నీరజబంధుడు - నీరజము (కలువపూల)కు బంధువు ఐనవాడు, సూర్యుడు); తొల్లి = ఇంతకుముందు; పుచ్చుకొనిన = తీసుకొన్నట్టి; తోయము = నీరు; ఎల్లన్ = అంతటిని; మరలన్ = తిరిగి; ఇచ్చుచుండెన్ = ఇచ్చుచుండెను; మహిన్ = భూలోకమునందు; కర్షక = రైతుల, సేద్యగాండ్ర; ఆనంద = సంతోషమునకు; కందము = మూలము; ఐన = అయిన; వాన = వర్ష; కందువ = ఋతువు; అందున్ = అందు.

భావము:

ఇంతలో వర్షాకాలం వచ్చింది. తూర్పుగాలులు విపరీతంగా వీచాయి. పశ్చిమాన ఇంద్రధనుస్సు కనబడింది. చుట్టూ కట్టిన గాలిగుడితో సూర్యుడు చక్కగా ఉన్నాడు. ఉత్తరదిక్కులో మెరుపు మెరిసింది. మబ్బులు దక్షిణదిశకు తిరిగిపోసాగాయి. జలచరాలకు సంతోషం సమకూడింది. చాతకపక్షుల దప్పిక తీరింది. అడవులలోని దావాగ్నులు అణిగిపోయాయి. సూర్యుడు తన కిరణాలతో మునుపు స్వీకరించిన నీటిని అంతటినీ రైతులకు ఆనందదాయకమైన వానాకాలంలో వర్షాల రూపంలో ఇచ్చేస్తున్నాడు

వర్షాకాలభుజంగుడు

హర్షముతో నిడిన నవ నఖాంకము లని యు

త్కర్షింప భూమిసతిపైఁ

కర్షక హలరేఖ లమరె రహనాంతములన్.

టీకా:

వర్షాకాల = వర్ష ఋతువు అనెడి; భుజంగుడు = విటుడు; హర్షము = సంతోషము; తోన్ = తోటి;
ఇడిన = పెట్టిన; నవ = నూతనమైన; నఖాంకములు = నఖక్షతములు {నఖక్షతములు - గిల్లుటచేత
చర్మముపై ఏర్పడు గోటి గుర్తు}; అని = అని; ఉత్కర్షింపన్ = పొగడునట్లుగా; భూమి = భూమి అనెడి;
సతి = స్త్రీ; పైన్ = మీద; కర్షక = సేద్యగాని; హల = నాగలి, నాగేటి; రేఖలు = చాళ్ళు; అమరె = అమరి
ఉన్నాయి; గహన = అడవి; అంతములన్ = చివరల యందు.

భావము:

వర్షాకాలం అనే విటుడు భూమి అనే అంగన మీద ఆనందంతో క్రొత్తగా పెట్టిన కొనగోటి
నొక్కులవలె నేలపై కర్షకులు వేసిన నాగటిచాళ్ళు చక్కగా ఉన్నాయి.

10.1-756-క.

చెలువుడు ప్రావృట్కాలుడు

పొలసినఁ బులకించు భూమి పులకము లనఁగా

మొలచి తల లెత్తి నిక్కుచు

సలలితగతిఁ జాలువారె సస్యము లధిపా!

టీకా:

చెలువుడు = ప్రియుడు; ప్రావృట్కాలుడు = వర్షఋతువు అనెడి పురుషుడు; పొలసిన =
సమీపించగా; పులకించు = గగుర్పాటు నొందు; భూమి = నేల; పులకములు = గగుర్పాటులు;
అనగా = అన్నట్లుగా; మొలచి = మొలిచి; తలలెత్తి = నిటారుగా నిలబడి; నిక్కుచున్ = బిగువు కలిగి

ఉండి; సలలిత = మిక్కిలి మనోజ్ఞముగా; చాలువారెన్ = వరుస కట్టాయి; సస్యములు = పైర్లు;
అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! వర్షాకాలమనే ప్రియుడు సమీపించగా, పుడమికి కలిగిన గగుర్పాటీమో
అన్నట్లు మొలచి మొలకెత్తి నిలిచిన పైరులు సొగసుగా శోభిల్లాయి.

10.1-757-వ.

మఱియుఁ జటుల పవన చలితంబులై మిన్నుదన్ని, లెక్కకు మిక్కిలియై, తెక్కలు గల నీలగిరుల
సిరుల మీఱి, కాలుకొని తెఱపిపడక, నిబిడంబులై, శిశిరకిరణ తరణి మండలంబుల
చొప్పుదప్పించి, విప్పు కలిగి, చదలు గప్పికొనిన లీలం గ్రాలు నీలమేఘంబులును,
మేఘవిముక్తంబులై జలదసమయవిటుండు సరసగతి ధరణిసతి యురమ్మున దర్పించి, నేర్పున
సమర్పించు కర్పూరఖండంబుల వడువునఁ బుడమిం బడు కరకలును, గరకానుగతంబులై
యసిత భోగిభోగంబుల బాగున నీలమణిమాలికా విశేషంబుల విధంబున నెడపడక పడు
సలిలధారలును, ధారాధర విగళిత విమల సలిలంబులం దోగుచు మదజలాభిషిక్త మత్త
మాతంగంబుల సొబగున నుండు కొండలును, గొండల తుదలనుండి గండ శైలంబులపైఁ బడి
వికీర్యమాణంబులగు గిరినిర్ద్వరంబుల శీకరంబులును, శీకరపరంపరల చొదుకులు
మదుగులుగొనినఁ బిద పిద నగుచుఁ జిదుకుచిదుకుమను రొంపులును, రొంపులుగ్రొచ్చి క్రచ్చర
నుచ్చలితంబులై పఱచు వఱదలును, వఱదల వలన మెదలి కదలిపాటెడి యేలులును
నేలులవెంట గలులు త్రిప్పుచు గములుగొని క్రొన్నీటి కెదురునడచు మీనంబులును, మీననయనల
మేనుల మెఱుంగు సొంపు పెంపు సైరింపక కంపించి తిరిగి సురిఁగి చనియెడు కరణి మేఘ
మధ్యంబులం బొలసి మలసి నిలువక మరలి చను క్రొమ్మెఱుంగులును, మెఱుంగుల తెఱుంగునఁ
దెఱవలు పురుషులం దగిలి నిలువరని జనుల కెఱుంగ నలువ మొఱయిడిన వడువున
మొరయు నుఱుములును, నుఱుముల కులికిపడక కికురుపొడుచుచుఁ బింఛంబులు
కొంచెంబులు జేయక విప్పి దెప్పరంబుగ టొప్పుచు నర్తనంబులు చేయు మయూరంబులును,
మయూర ఘోషంబులు భీషణంబులై చెవులు సోఁక ననూనంబులైన మానంబుల నాసలు చెడి
యొండొరులకుం గ్రిందుపడి క్రందుకొను విరహజనులును, జనులకు రేపు మా పని రూపింప రాక

మాలతీ కుసుమ విసర వికసన విదితావసానంబు లగు దుర్దినంబులును, దినావసాన
 సమయంబున మినుకుమినుకు మని మెఱయుచుం దిరుగు ఖద్యోతంబులును,
 ఖద్యోతసందర్శనంబు గోరుచు నుడుగక విడువక కురియు జడింబడి వలిగొని వడఁకుచు
 నశనయత్నంబులు వర్జించి ఖర్జూర జంబూఫల భక్షణంబుల దేహ సంరక్షణంబు లాచరించు
 వనచరులును, వనచరానందకారిణులై వారరమణులరుచి ననవరత భుజగ సమేతలగు
 కేతకులును, గేతకీ కదంబ యూధికా కుటజ కుసుమ పరిమళ మిళితంబు లగు విపిన
 మార్గంబులును మార్గనిరోధంబు లగుచుం బెరిగి రసికంబులై పసరు దొలంకుచు హరిన్మణికిరణ
 పుంజంబుల భంగి రంజిల్లి తొంగలించుచు జొంపంబులు గొనిన కసువులును, గసువులు మెసవి
 మిసమిసం దనువులు మెఱయ వలుఁద పొదుఁగుల బరువునం గదలక నిల్చి నెమ రమర నిడు
 ధేనువులును, గలిగి ధేనువ్రజంబుకైవడిఁ బయఃకణ మనోహరంబై, హరకరంబు భంగిఁ బరిపూర్ణ
 సారంగ భాసురంబై, సురగిరి చెలువున హరి శరాసన విభీషణంబై, విభీషణ హృదయంబు
 పోలికఁ బ్రకటిత హరిశబ్ద వైభవంబై, భవపూజనంబు చందంబున నింద్రగోపాది విభవ జనకం
 బయి, జనక యాగంబు భాతి సీతాప్రకరణాలంకృతం బయి, కృతయుగంబు సొంపున
 బహువర్షంబునై వర్షాగమంబు చెలువొందె నప్పుడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; చటుల = గట్టి; పవన = గాలులచేత; చలితంబులు = కదల్చబడినవి; ఐ =
 అయ్యి; మిన్ను = ఆకాశమును; తన్ని = అంటి; లెక్కకుమిక్కిలి = లెక్కలేనన్ని; ఐ = అయ్యి; టెక్కలు =
 రెక్కలు; కల = కలిగిన; నీల = నల్లని; గిరుల = కొండల; సిరులన్ = చక్కదనములను; మీఱి =
 మించిపోయి; కాలుకొని = నలుపెక్కి; తెఱపిపడక = ఎడతెగక; నిబిడంబులు = దట్టమైనవి; ఐ =
 అయ్యి; శిశిరకిరణ = చంద్రుని యొక్క; తరణి = సూర్యుని యొక్క {తరణి - అంధకారమునుండి
 తరింపజేయువాడు, సూర్యుడు}; మండలంబుల = బింబముల; చొప్పు = చక్కదనములను; తప్పించి
 = మరుగుపరచి; విప్పు = విస్తారము; కలిగి = ఉండి; చదలు = ఆకాశమును; కప్పికొనిన =
 కమ్మకొన్న; లీలన్ = విధముగా; నీల = నల్లని; మేఘంబులును = మబ్బులు; మేఘ =
 మేఘములనుండి; విముక్తంబులు = విడువబడినవి; ఐ = అయ్యి; జలదసమయ = వర్షముతువు
 అనెడి; విటుండు = విటుడు; సరస = సరసములాడు; గతిన్ = విధముగ; ధరణిన్ = నేల అనెడి; సతి
 = స్త్రీ యొక్క; ఉరమునన్ = రొమ్ములపై; దర్పించి = విజృంభించి; నేర్పునన్ = ప్రౌఢత్వముతో;

సమర్పించు = ఉంచెడి; కర్పూర = కర్పూరపు; ఖండంబుల = పలుకుల; వడువునన్ = వలె;
 పుడమిన్ = నేలపై; పడు = పడుచున్నట్టి; కరకలును = వడగండ్లు; కరక = వడగండ్లను;
 అనుగతంబులు = వెంబడించునవి; ఐ = అయ్యి; అసిత = నల్లని; భోగి = పాముల యొక్క;
 భోగంబుల = దేహముల; బాగునన్ = వలె; నీలమణి = నీలాల; మాలికా = దండల; విశేషంబులన్ =
 ఒకరకముల; విధంబునన్ = వలె; ఎడపడక = ఎడతెగక; పడు = వర్షించు; సలిల = నీటి; ధారలును
 = ధారలు; ధారాధర = మేఘముల నుండి; విగళిత = జారుతున్న; విమల = స్వచ్ఛములైన;
 సలిలంబులన్ = మంచినీటి యందు; తోగుచున్ = తడియుచు; మదజల = మదజలముచేత;
 అభిషిక్త = మిక్కిలతడిసిన; మత్త = మదించిన; మాతంగంబుల = ఏనుగుల; సౌబగునన్ = విధముగ;
 ఉండు = ఉండెడి; కొండలున్ = కొండలు; కొండల = కొండల; తుదల = కొనల; నుండి = నుండి;
 గండశైలంబులన్ = బండరాళ్ళ; పైన్ = మీద; పడి = పడి; వికీర్యమాణంబులు = చెదురుచున్నవి;
 అగు = ఐన; గిరి = కొండల యందలి; నిర్ధరంబులన్ = సెలయేళ్ళ యొక్క; శీకరంబులును =
 తుంపరలు; శీకర = తుంపరల; పరంపరలన్ = జడితో; చొదుగులు = చెమ్మలు; మదుగులగొని =
 అనుకులుకట్టి, మట్టిమెత్తగా అయ్యి; పిదపిదనగుచున్ = బురబురదగా ఔతు; చిదుకుచిదుకు =
 చిదుకు చిదుకు; అను = అనెడి; రొంపులును = బురదలు; రొంపులున్ = బురదలలో; గ్రొచ్చి =
 పెల్లగించి; క్రచ్చెరన్ = వేగముగా; ఉచ్చలితంబులు = పైకెగయునవి; ఐ = అయ్యి; మెదలి = కొద్దిగా
 కదిలి; కదలి = వెడలి; పాతెడి = ప్రవహించెడి; ఏరులును = ప్రవాహములు; ఏరుల = ప్రవాహముల;
 వెంటన్ = వెనుక; గలులు = రెక్కలు; త్రిప్పుచు = కదల్చుచు; గములు = గుంపులు; కొని = కట్టి; కొత్త =
 కొత్త; నీటి = నీటి ప్రవాహముల; కిన్ = కు; ఎదురు = ఎదురుగా; నడచు = ఈడెడి; మీనంబులును =
 చేపలు; మీననయనల = అందగత్తెల (మీననయన - మీన (చేపలవంటి) నయన (కన్నులు కలామె),
 సుందరి; మేనుల = దేహముల; మెలుంగు = కాంతుల; సొంపు = చక్కదనముల; పెంపున్ =
 అధిక్యమును; సైరింపక = ఓర్వలేక; కంపించి = వణికిపోయి; తిరిగి = వెనుదిరిగి; సురిగి = దాగి;
 చనియెడు = పోవునట్టి; కరణిన్ = విధముగా; మేఘ = మబ్బుల; మధ్యంబులన్ = నడుమ; పొలసి =
 కనబడి; మలసి = వ్యాపించి; నిలువక = నిలువకుండా; మరలిచను = మాయమగు; కొత్త =
 నూతనమైన; మెలుంగులును = మెరుపులు; మెలుంగుల = మెరుపుల; తెరంగునన్ = వలె;
 తెఱవలు = స్త్రీలు; పురుషులన్ = పురుషులతో; తగిలి = లగ్నమై, నిలకడగకూడి; నిలువరు =
 ఉండరు; అని = అని; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కి; ఎలుంగ = తెలియునట్లు; నలువ = బ్రహ్మదేవుడు;
 మొఱియిడిన = మొత్తుకొన్న; వడువునన్ = విధముగ; మొరయు = ధ్వనించునట్టి; ఉలుములును =

ఉరుములు; ఉలుముల్ = ఉరుముల; కున్ = కి; ఉలికిపడక = బెదిరిపోక; కికురుపొడుచుచన్ =
 మెడలు తిప్పుతు; పింఛంబులున్ = పింఛములను; కొంచెంబులుజేయక = ముడుచుకొనకుండ;
 విప్పి = విప్పారించి; తెప్పరంబుగన్ = అధికముగ; రొప్పుచున్ = కేకలువేయుచు; నర్తనంబులు =
 నాట్యములు; చేయు = చేయునట్టి; మయూరంబులును = నెమళ్ళు; మయూర = నెమళ్ళ;
 ఘోషంబులు = కేకలు; భీషణంబులు = భయంకరములుగ; ఐ = అయ్యి; చెవులున్ = చెవులకు;
 సోకన్ = తగులగానే; అనూనంబులు = తక్కువకాని, అధికమైన; మానంబులన్ = శీలములమీది;
 ఆసలు = ఆపేక్షలు; చెడి = పోయి; ఒండొరుల = రెండవవారి; కున్ = కి; క్రిందుపడి = కిందపడి;
 క్రందుకొను = అతిశయించెడి; విరహి = విరహముగల; జనులును = ప్రజలు; జనుల్ = మానవుల;
 కున్ = కు; రేపుమాపు = పగలురాత్రి; అని = అనెడిభేదము; రూపింపన్ = చెప్పుటకు; రాక =
 అనువుగాక; మాలతీ = జాజి; కుసుమ = పూల; విసర = సమూహముల యొక్క; వికసన =
 విరిసినట్లు; విదిత = తెలియుట; అవసానంబులు = ముగిసినవి; అగు = ఐన; దుః = చెడ్డ;
 దినంబులును = రోజులు; దినావసాన = సాయంకాల; సమయంబునన్ = సమయమునందు;
 మినుకుమినుకు = మినుకుమినుకు; అని = అని; మెఱయుచున్ = ఆరివెలుగుతు; తిరుగు =
 మెలగునట్టి; ఖద్యోతంబులును = మిణుగురు పురుగులును; ఖద్యోత = సూర్యుడు; సందర్శనంబున్
 = చక్కగాకనబడుటను; కోరుచును = అపేక్షించుచు; ఉడుగక = తగ్గకుండ; విడువక = వదలకుండ;
 కురియు = వర్షించెడి; జడిన్ = జల్లులందు; పడి = చిక్కుకొని; వలిగొని = చలిపెట్టి; వడకుచున్ =
 వణికిపోతు; అశన = వంటవండెడి; ప్రయత్నంబులున్ = ప్రయత్నములను; వర్జించి = విడిచిపెట్టి;
 ఖర్జూర = ఖర్జూరము, పేరీతల; జంబు = నేరేడు; ఫల = పండ్లను; భక్షణంబులన్ = తినుటచేత; దేహ
 = శరీర; సంరక్షణంబులు = పోషించుకొనుటలు; ఆచరించు = చేసెడి; వనచరులును =
 అడవిమనుషులు; వనచర = అడవిమనుషులకు; ఆనంద = ఆనందమును; కారిణులు =
 కలిగించెడివారు; ఐన = అయినట్టి; వారరమణుల = వేశ్యల; రుచిన్ = వలె; అనవరత = ఎల్లప్పుడు;
 భుజగ = విటులనెడి మిన్నగులతో; సమేతలు = కూడినవి; అగు = ఐన; కేతకులును =
 పచ్చమొగలిచెట్లు; కేతకీ = పచ్చమొగలి; కదంబ = కడిమి; యూధికా = అడవిమొల్ల; కుటజ = కొడిసె;
 కుసుమ = పూల; పరిమళ = సువాసనతో; మిళితంబులు = కూడినవి; అగు = ఐన; విపిన = అడవి;
 మార్గంబులును = దార్లు; మార్గ = దారిని; నిరోధంబులు = అడ్డగించునవి; అగుచున్ = ఔతు; పెరిగి =
 వృద్ధిపొంది; రసికంబులు = రుచికరములైనవి; ఐ = అయ్యి; పసరు = ఆకుపచ్చవన్నెను; తొలంకుచు
 = ధరించెడి; హిరణ్మణి = పచ్చల; కిరణ = కాంతుల; పుంజంబుల = సమూహముల; భంగిన్ = వలె;

రంజిల్లి = ప్రకాశించి; తొంగలించుచున్ = అతిశయించుచు; జొంపంబులుగొనిన = గుబురులుగట్టిన;
 కసువులును = గడ్డిదుబ్బులు; కసువులున్ = గడ్డిదుబ్బులు; మెసవి = మేసి; మిసమిసన్ =
 మిసమిసమెరిసెడి; తనువులున్ = శరీరములు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; వలుద = లావైన;
 పొదుగుల = పొదుగుల; బరువునన్ = బరువు వలన; కదలకన = కదలకుండ; నిల్చి = నిలబడి;
 నెమరు = నెమరువేయుట; అమరన్ = చక్కగా; ఇడు = చేయునట్టి; ధేనువులును = ఆవులు; కలిగి =
 కలదై; ధేను = పాడిఆవుల; వ్రజంబు = మంద; కైవడిన్ = వలె; పయన్ = నీటి, పాల; కణ =
 బిందువులచేత; మనోహరంబు = అందగించినవి; ఐ = అయ్యి; హర = శంకరుని (సారంగధరుని);
 కరంబు = చేతి; భంగిన్ = వలె; పరిపూర్ణ = నిండైన; సారంగ = వానకోకిలలచేత, జింకతో;
 భాసురంబు = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; సురగిరి = మేరుపర్వతము; చెలువునన్ = వలె; హరి =
 ఇంద్ర, విష్ణువు అనెడి; శరాసన = ధనుస్సుతో, బాణమునకు విల్లు అగుటచేత; విభీషణంబు =
 మిక్కిలి భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; విభీషణ = విభీషణుని; హృదయంబు = మనసు; పోలిక =
 వలె; ప్రకటిత = ప్రసిద్ధముగ, ప్రసిద్ధమైన; హరి = కప్పల, హరి అనెడి; శబ్ద = చప్పుళ్ళుతో, మాటచేత;
 వైభవంబు = కలిమికలది, గొప్పదనము కలది; ఐ = అయ్యి; భవ = శివుని; పూజనంబు =
 పూజించుట; చందంబునన్ = వలె; ఇంద్రగోప = ఆరుద్రపురుగులు, ఇంద్రునిపోషణ; ఆది =
 మున్నగువానియొక్క; విభవ = కలిమికి, కలుములు; జనకంబు = జన్మస్థానము, కలుగునది; ఐ =
 అయ్యి; జనక = జనకమహారాజు యొక్క; యాగంబు = యజ్ఞము; భాతిన్ = వలె; సీతా =
 నాగేటిచాళ్ళు, సీతాదేవి; ప్రకరణ = చక్కగాచేయుటచేత, సంగతివలన; అలంకృతంబు =
 అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి; కృతయుగంబు = కృతయుగము; సొంపునన్ = వలె; బహు =
 అధికమైన, అనేకమైన; వర్షంబున్ = వానలుకలది, సంవత్సరములు కలది; ఐ = అయ్యి; వర్ష =
 వానాకాలము; ఆగమంబు = వచ్చుట; వచ్చెను = జరిగెను; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

ఇంకా, ఆ వర్షాకాలంలో ప్రచండమైన మారుతాలకు కదలి వచ్చి, మబ్బులు గగనమండలం అంతా ఆక్రమించాయి. గణనాతీతమైన ఆ మేఘాలు రెక్కలు కలిగిన నీలికొండల వలె వ్యాపించి సందు లేకుండా దట్టంగా కమ్ముకున్నాయి. సూర్యచంద్ర బింబాల కాంతులు మూసేసి మహా వ్యాపకాలై అవి ఆకాశతలం ఆవరించాయి. వర్షాకాలం అనే వలపుకాడు సవీలాసంగా పుడమి పడతి యెదపై సమర్పించిన కర్పూర ఖండాల వలె మబ్బుల నుండి వడగళ్ళు రాలాయి, ఆ వడగండ్ల

వెంట నల్లత్రాచు పడగల విధంగా ఇంద్రనీల మణిహారాల తీరున అవిచ్ఛన్నంగా జలధారలు
జాలువారాయి. జలధారల నుంచి కారుతున్న నిర్మల నీళ్ళతో తడిసిన గిరులు మదజలాలతో
అభిషేకించబడ్డ మత్తగజాల మాదిరి చెలువొందాయి. కొండ శిఖరాల నుండి చట్టుబండల మీద
పడి సెలయేటి నీటిధారలు చెల్లాచెదురు అయ్యాయి. వాటి నీటి తుంపరలకు చెమ్మగిల్లి నేల
చితచితలాడుతూ అడుసు అయింది. ఆ బురద మీద దొరలి పొరలిన నీరు వరదలై ప్రవహించింది.
వాగులు వంకలు ఏకమై ఏరులై పారాయి. ఆ యేళ్ళలో రెక్కలాడిస్తూ గుంపులు కట్టి చేపలు వరద
నీటికి ఎదురీడాయి. ఆ చేపల వంటి బెళుకు కన్నులు కల భామల నెమ్మేని తళతళలకు తాళలేక
వణుకుతూ పారిపోతున్నవా అన్నట్లు మబ్బుల మధ్య తళుక్కున మెరసి మరుక్షణంలోనే
మెరుపుతీగలు మాయమై పోయాయి. ఆ మెరుపుల్లాగ చంచల చిత్తలైన పొలతులు పురుషుల
చెంత నిలకడగా నిలువరు సుమా! అని జనులకు బ్రహ్మదేవుడు ఎలుగెత్తి చాటుతున్నాడా
అన్నట్లుగా ఉరుములు ఉరిమాయి. ఆ ఉరుములకు రవంతయినా వెరవక ఫించాలు చక్కగా
విప్పుకుని నెమళ్ళు క్రీంకారాలు చేస్తూ నాట్యలాడాయి. నెమలి కూతలు భీకరంగా చెవుల
పడేసరికి విరహంతో వేగుతున్న దంపతులు అభిమానం వదులుకుని ఒకరికొకరు
దాసులయ్యారు. మబ్బులు క్రమ్మడం మూలాన ఇది పగలు ఇది రేయి అని తెలియకపోయినా
మాలతీపూలు పూచి సంధ్యాసమయాన్నిసూచించాయి. పగలు ముగియగానే మినుకుమినుకు
మని మెరుస్తూ మిణుగురులు మింట తిరుగాడాయి. ఎడతెరిపి లేకుండా కుండపోతగా కురుస్తున్న
జడివానలో చలికి గడగడా వణుకుతూ ఎండకోసం ఎదురు చూస్తూ, వంట ప్రయత్నాలు మాని
కిరాతులు ఖర్జూరాలు నేరేడుపండ్లతో ఆకలి బాపుకున్నారు. ఎల్లప్పుడూ విటుకాండ్ర పొత్తు వీడని
వారవనితల లాగ సదా సర్పాల పొత్తు బాయని మొగలిపూలు చెంచులకు సంతోషం
సమకూర్చాయి. అడవి త్రోవలు విరబూచిన మొగలి, కడిమి, మొల్ల, గోరంట పూల గుబాళింపులతో
నిండిపోయాయి. ఇంద్రనీల మణికాంతుల నెగజిమ్ముతూ దారికడ్డంగా పసరు వెలిగక్కే పచ్చిక
గుబురుగా పెరిగింది. ఆ పచ్చిక జొంపాలు మెసవి ఒడలు మిసమిసలాడగా కుండపోదుగుల
బరువుచే కదలలేక నిలచి మొదవులు నెమరవేయసాగాయి. ఆ వానకారు క్షీర సంపన్నమైన
ఆవులమంద లాగ జల బిందువులతో ఇంపారింది. జింకతో చెలువారే శివుని చెయ్యి లాగ నిండైన
వానకోయిలలతో సొంపారింది. విష్ణువనే బాణం అధిష్టించడం చేత భీకరమైన మేరు శైలం లాగ
ఇంద్రచాపం చేత చెలువారింది. హరి నామసంకీర్తన వైభవంతో కూడిన విభీషణుని హృదయం
లాగ భేకముల బెకబెక ధ్వనులతో ఎసలారింది. ఇంద్రుడు గోవిందుడు మొదలగువారికి

ఐశ్వర్యాపాదక మైన శివపూజ లాగ ఆరుద్ర పురుగులతో అలరారింది. సీతామహాదేవి
 వృత్తాంతంతో జనకచక్రవర్తి యాగంలాగ నాగటిచాళ్ళతో సాబగారింది. బహు సంవత్సరాలు
 కలిగిన కృతయుగం లాగ మెండైన వానలతో నిండారింది.
 ముక్తరస్త వర్షం కురిపించి ఎంత చక్కగా మురిపించారు మన సహజకవి పోతనామాత్యులవారు.
 (ముందు వర్ణనలో కాని పాదంలో కాని విడిచిన పదాన్ని అందుకుని తరువాతి వర్ణన లేదా పాదం
 మొదలెడుతుంటే ముక్తరస్తాలంకారం..)

10.1-758-క.

వాడక వ్రాలక తెవుళులఁ

గూడక తగ నల్ల గెఱలుగొని నవకములై

చూడఁగ భద్రము లగుచును

వీడెన్ సస్యంబు లిడుమ వీడెం బ్రజకున్.

టీకా:

వాడక = వడలిపోకుండ; వ్రాలక = వాలిపోకుండ; తెవుళులన్ = చీడలుతో; కూడక = కూడి
 ఉండకుండ; తగన్ = చక్కగా, యుక్తముగా; నల్ల = నల్లని; గెఱలుకొని = ఛాయపొంది; నవకములు =
 కోమలములు; ఐ = అయ్యి; చూడగన్ = చూచుటకు; భద్రములు = బాగున్నవి; అగుచును = అగుచు;
 వీడెన్ = వికసించినవి; సస్యంబులు = పైర్లు; ఇడుము = ఇక్కట్లు; వీడెన్ = తొలగెను; ప్రజ = జనుల;
 కున్ = కు.

భావము:

ఎండకు వాడిపోయి నేలమీదకి వ్రాలిపోకుండా, చీడపీడలకు గురికాకుండా, నవనవలాడుతూ
 నలుపెక్కి పైరులు ఏపుగా పెరిగాయి. ప్రజలకు ఇక్కట్లు తొలిగాయి.

10.1-759-క.

జీవనము చాలఁ గలిగియుఁ

గౌవరమున మిట్టిపడని ఘనునిక్రియ నదీ

జీవనములు చొర జలనిధి

ప్రావృట్కాలమున డిందుపడి యుండె నృపా!

టీకా:

జీవనము = మంచి జీవితము; చాలన్ = అధికముగనే; కలిగియున్ = ఉన్నను; కావరమునన్ = గర్వముతో; మిట్టిపడని = మిడిసిపడనట్టి; ఘనుని = గొప్పవాని; క్రియన్ = వలె; నదీ = నదుల యొక్క; జీవనములు = నీళ్ళు; చొరన్ = ప్రవేశించుచున్నను; జలనిధి = సముద్రము; ప్రావృట్కాలమునన్ = వర్ష ఋతువు నందు; డిందుపడి = అణగియే; ఉండెన్ = ఉండెను; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్నరేంద్రా! ఎంత సంపన్నుడైనప్పటికీ గొప్పవాడు తలపొగరుతో మిడిసిపడడు. అదే విధంగా, నదుల నుండి ఎంత దండిగా నీరు వచ్చి చేరుతున్నా, వానాకాలంలోనూ సాగరుడు హద్దుమీరక అణగి ఉన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వర్ణాగమ విహారంబు

10.1-760-శా.

ఆ వర్ణాగమమందు గోవుల నరణ్యంతంబులన్ మేపుచున్

గోవిందుండు ప్రలంబవైరియుతుడై గోపాలవర్గంబుతోఁ

బ్రావీణ్యంబునఁ గందమూలఫలముల్ భక్షించుచున్ మంజుల

గ్రావార్గంబులఁ బ్రీతిఁ జల్లిగుడిచెం గ్రాసారతీరంబులన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; వర్ణాగమము = వర్ణ ఋతువు; అందున్ = లో; గోవులన్ = ఆవులను; అరణ్య = అడవుల; అంతంబులన్ = లో; మేపుచున్ = కాచుచు; గోవిందుండు = కృష్ణుడు (గోవిందుడు -

గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు; ప్రలంబవైరి = బలరామునితో ప్రలంబవైరి - ప్రలంబాసురిని శత్రువు, బలరాముడు; యుతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గోపాల = గోపకుల; వర్గంబు = సమూహము; తోన్ = తోటి; ప్రావీణ్యంబునన్ = నేర్పరితనముతో; కందమూల = దుంపలు, కందదుంపలు; ఫలముల్ = పండ్లు; భక్షించుచున్ = తినుచు; మంజుల = చక్కటి; గ్రావ = కొండరాళ్ళ; అగ్రంబులన్ = మీద; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగా; చల్లి = చల్లన్నములను; కుడిచెన్ = తినెను; కాసార = సరోవరముల; తీరంబులన్ = గట్లమీద.

భావము:

ఆ వర్షముతువులో శ్రీకృష్ణుడు అడవుల అంచుల్లో ఆవులను మేపుతూ ప్రలంబాసురుణ్ణి వధించిన బలరాముడితోనూ, గోపాలబాలకులతోనూ కలిసి కందమూలాలు ఫలాలు అరగిస్తూ మడుగుల గట్ల మీద మనోహరమైన శిలాతలాల మీద, సంతోషంగా చల్లులు భుజించాడు.

10.1-761-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆసమయంబునన్ = అప్పుడు.

భావము:

అలా వర్షకాలంలో...

10.1-762-నీ.

విశ్వమోహనమైన వేణు నినాదంబు-

స్రసగంభీర గర్జనముగాఁగ

మహనీయ నిర్మల మందహాసద్యుతి-

లలిత సౌదామనీ లతిక గాఁగఁ

దలచుట్టు బాగుగఁ దనరు పింఛపుదండ-

శైలభేదను శరాసనము గాఁగఁ

గరుణా కటాక్షవీక్షణ సుధావర్షంబు-

సలిలధారా ప్రవర్షంబు గాఁగఁ

10.1-762.1-తే.

జాడ నేతెంచు గోపాలజన మునీంద్ర

చాతకంబుల దురవస్థఁ జక్క జేసి

కృష్ణమేఘంబు బహుతరక్తి నొప్పి

విమల బృందావనాకాశవీధి యందు.

టీకా:

విశ్వ = లోకములను; మోహనము = మోహింపజేయునది; ఐన = అయినట్టి; వేణు = మురళీ;
నినాదంబు = రవము; సరస = నవరసభరితమైన {నవరసములు - 1శృంగారము 2హాస్యము
3కరుణము 4వీరము 5రౌద్రము 6భయానకము 7భీభత్సము 8అద్భుతము 9శాంతము}; గంభీర =
గంభీరమైన; గర్జనము = ఉఱుమువంటిది; కాగన్ = అగునట్లుగా; మహనీయ = గొప్పదైన; నిర్మల =
స్వచ్ఛమైన; మందహాస = చిరినవ్వుల; ద్యుతి = కాంతి; లలిత = మనోజ్ఞమైన; సౌదామనీ = మెరుపు;
లతిక = తీగ; కాగన్ = అగునట్లుగా; తల = శిరస్సు; చుట్టు = చుట్టూర, వలగొని; బాగుగన్ = చక్కగా;
తనరు = అతిశయించునట్టి; పింఛపు = నెమలిపింఛము; దండ = మాల; శైలభేదనుశరాసనము =
ఇంద్రధనుస్సు {శైలభేదనుశరాసనము - శైలభేదను (పర్వతములను కొట్టిడివాని, ఇంద్రుని)
శరాసనము (విల్లు), ఇంద్రధనుస్సు}; కాగన్ = అగునట్లుగా; కరుణా = దయతోకూడిన; కటా = కడ;
అక్ష = కన్నుల; వీక్షణ = చూపులు అనెడి; సుధా = అమృతపు; వర్షంబు = జల్లులు; సలిల = నీటి;
ధారా = ధారలుగల; ప్రవర్షంబు = మంచువాన; కాగన్ = అగుచుండగ.
జాడన్ = అనుసరించి; ఏతెంచు = వచ్చెడి; గోపాలజన = గొల్లవాళ్ళు; ముని = ఋషి; ఇంద్ర =
శ్రేష్ఠులు అనెడి; చాతకంబుల = చాతకపక్షుల, వానకోకిల; దురవస్థన్ = బాధలను; చక్కన్ = బాగు;
చేసి = చేసి; కృష్ణ = కృష్ణుడు అనెడి; మేఘంబు = మేఘము; బహుతర = మిక్కిలిఅధికమైన {బహు -
బహుతరము - బహుతమము}; కీర్తిన్ = కీర్తితో; ఒప్పెన్ = ఒప్పెను; విమల = స్వచ్ఛమైన; బృందావన
= బృందావనము అనెడి; ఆకాశ = ఆకాశపు; వీధి = దారి; అందున్ = లో.

భావము:

నిర్మలమైన బృందావనం అనే వినువీధిలో శ్రీకృష్ణుడనే మేఘం మిక్కిలి విఖ్యాతంగా విహరించింది. భువనాలను సమ్మోహపరచే వేణుగానమే ఆ నీలమేఘానికి రసవంతమైన గంభీరమైన గర్జన అయింది. ఉదాత్తమూ స్వచ్ఛమూ అయిన దరహాస శోభయే మెరుగారు మెరుపుతీగ అయింది. తలచుట్టిన చక్కగా విలసిల్లే నెమలిపింఛ కలాపమే ఇంద్రచాపం అయింది. కరుణాపూరితమైన కడగంటి చూపుల నుండి ప్రసరించే అమృతవర్షమే నీటి జల్లులు వార్చే వాన అయింది. ఇలా సంచరించిన ఆ శ్రీకృష్ణజీమూతం, తన్ను అనుసరించే గోపాలురు, మునీంద్రులు అనే చాతకపక్షుల తాపాలను రూపుమాపింది.

10.1-763-క.

గోవుల వృషవత్సంబుల

వావిరిఁ బూజించి పిదప వర్షాకాల

శ్రీవనితనుఁ బూజించెను

శ్రీవల్లభుఁ డయ్యు గోపశేఖరుఁ డధిపా!

టీకా:

గోవులన్ = ఆవులను; వృష = ఎద్దులను; వత్సంబులన్ = దూడలను; వావిరిన్ = అధికముగ;
పూజించి = పూజించి; పిదపన్ = తరువాత; వర్షాకాల = వర్ష ఋతువు అనెడి; శ్రీవనితను =
లక్ష్మీదేవిని; పూజించెను = పూజించెను; శ్రీవల్లభుండు = లక్ష్మీపతి; అయ్యున్ = అయినప్పటికి;
గోపశేఖరుడు = కృష్ణుడు (గోపశేఖరుడు - గోపకులలో శేఖరుడు (శ్రేష్ఠుడు), కృష్ణుడు); అధిపా =
రాజా.

భావము:

పరీక్షిత్తు మహారాజా! తాను లక్ష్మీవల్లభుడైనా ఆ యదునందనుడు గోవులను కోడెదూడలను పూజించాడు ఆ పై వర్షలక్ష్మిని అర్పించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : శరదృతువర్ణనము

10.1-764-వ.

ఇట్లు కృష్ణుండు విహితవిహారంబుల వర్షాకాలంబుఁ బుచ్చె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; విహిత = తగినట్టి; విహారంబులన్ = నడవడికలతో;
వర్షాకాలంబున్ = వానాకాలమును; పుచ్చెన్ = గడపెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఇలా ఆ నందనందనుడు యథోచిత విహారాలతో వర్షాకాలం గడిపాడు. పిమ్మట, శరదృతువు వచ్చింది.

10.1-765-క.

జొంపములు గొనియె వనములు;

రొంపు లిగిరె; నెమలిగముల రొద లుడిగె; నదుల్

పెంపులకుఁ బాసె; నులుముల

శంపల సంపదలు మానె శారదవేళన్.

టీకా:

జొంపములున్ = గుబురులు; కొనియెన్ = కట్టెను; వనములు = అడవులు; రొంపులు = బురదలు;
ఇగిరెన్ = ఎండిపోయినవి; నెమలి = నెమళ్ళ; గములన్ = సమూహము లందు; రొదలు =
కేకలిడుట; ఉడిగెన్ = తగ్గెను; నదుల్ = నీటిప్రవాహములు; పెంపుల్ = వరదల; కున్ = కు; పాసెన్ =
దూరమయ్యెను; ఉలుములన్ = ఉరుముల యొక్క; శంపల = మెరుపుల యొక్క; సంపదలు =
సమృద్ధులు; మానెన్ = తొలగెను; శారదవేళన్ = శరదృతువు నందు.

భావము:

ఆ శరత్కాలంలో అరణ్యాలన్నీ గుబురుగా పెరిగాయి; బురదలు ఎండిపోయాయి; నెమలి గుంపుల కేక ధ్వనులు ఆగాయి; ఉరుముల మెరుపుల ఆడంబరాలు అణిగాయి.

10.1-766-వ.

మఱియు జీవనంబులు విడిచి, విమలజ్ఞానవశంబున ముక్తులగు పురుషరత్నంబులచెన్నునఁ జెన్ను వదలి, మిన్ను విడిచి, వాయువశంబులై, వెల్లివిరిసి చను మేఘంబులును, మేఘపటల రహితంబును, గలశభవముని సహితంబునునయి, విజ్ఞానదీప విలసితం బగు యోగిహృదయంబు చందంబున శుభం బైన నభంబును, నభంబున నీలదుకూల వితాన సంయుక్త ముక్తాఫలంబుల వడువున నెగడు నుడుగణంబులును, నుడుగణ మయూఖంబు క్రొవ్వులువ్వెత్తుగఁ గొని నివ్వటిల్లుచు బ్రహ్మాండ కరండ కర్పూర ఖండాయమానంబు లగు చంద్రకిరణంబులును, జంద్రకిరణ సమ్మర్శనంబున సగర్భంబులై భూమికి దుర్భరంబు లగుచు నిండి పండి హాలిక కర నిశిత లవిత్ర ధారా సంరంభంబుఁ దలంచి తల్లడిల్లి వెలవెలకంబాటుచుఁ దల్లియగు విశ్వంభరకు మునుకొని ప్రణతంబులై వడంకుచు నెఱుంగ మొఱయిడుచున్న పెంపున సంపన్నంబులైన యెన్నులవ్రేగున వ్రాలి గాలిం దూలుచు మర్మర ధ్వనుల సారస్యంబు లగు కలమాది సస్యంబులును సస్య మంజరీ పుంజంబులం గొంచక చంచువులఁ ద్రుంచి కబళించి పిల్లపెంటి తండంబులం గూడి కడుపులు నిండ మెక్కి విక్రవిరిసి చొక్కుచుఁ ద్రిక్కలుగొని మహోత్తుంగ సమంచిత మంచప్రదేశంబు లెక్కి సంచరించుచు వెన్నుల కావలియున్న యన్నుల కెమ్మోవులు బింబఫలంబు లని కఱచి తత్కరాస్ఫాలనంబుల నులికి పడి యెగసి చను శుకనికరంబుల కలకలంబులును, గలహంస కోక సారస కోలాహల మండితంబులై నిండిన నిర్మల జలంబులు గల జలాశయంబులును, జలాశయముల జలము లనుదినము నిగుర గృహములఁ బ్రతుకు దినములు చనుట యెఱుంగని మనుజుల గమనికం దిరుగు జలచరంబులును, జలచర హృదయముల బెగడుగదుర డొంకి యింకిన నదులును, నదులందుఁ గర్పూర మండపంబుల తెఱంగున, మణికుట్టిమంబుల మాడ్కిని సౌధసోపానమార్గంబుల జాడను, విలోకితంబులగు నూతన సైకతంబులును సైకత ప్రదేశంబుల నుదయ వేళల నిత్యకర్మానుష్ఠాన నిరతులగు మునులును, మునికన్యకాకర కలశ సలిలాభిషిక్తమూలంబులగు

తపోవన బాలరసాల సాలంబులును, సాలవిటపి వాసంతికా కుంజపుంజంబుల తఱచున
నిముడుకొని దినకర కిరణములకుం గరువలికిం జొర వెరవుపడని వనమ్ములును, వనమ్ములం
దరులకొమ్మల నాకలమ్ములు నేకలమ్ములై మెసంగి మసరుకవిసి క్రొవ్వి కొమ్ముకొనల సూటి
యేటిదరులు త్రవ్వి చిమ్మి కుమ్మి కోరాడెడు వనగజంబులును, గజకుంభ కనకకుంభ రుచిర
కుచభార భీరుమధ్య సమంచిత లగు చెంచితలును, జెంచితల క్రూరమ్ము లగు వాలమ్ముల
సారములుచెడి బెడిదంబుగఁ బాదంబులు దొట్టుపడఁ బెనుగాతమ్ములం బడు వరాహ
పుండరీకంబులును, బుండరీక కుంద కుముద కురంటకాది కుసుమ మకరందంబులు గ్రోలి తేలి
సోలి వాలి మహాహంకృతుల ఝంకృతులు జేయు తేటికదుపులును, గదుపులం గలయక
యెదగలిగి మదమున నదనుపద నెఱింగి మదనమార్గణ ప్రేరితంబులై పెంటితుటుముల వెంటం
జని యొండొంటి గెంటించుచుఁ దగుల నెక్కి గర్భంబులు నెక్కిలుపు మృగవృషభ రాజంబులును
గలిగి రాజరాజ గృహంబు పగిది విలసిత కుంద పద్మ సౌభాగ్యం బై, భాగ్యహీను కర్మంబు రేఖ
నశ్రుత నీలకంఠ శబ్దంబై, శబ్దశాస్త్రవేది హృదయంబు బాగున విశదప్రకాశాభిరామంబై,
రామసంగ్రామంబు కైవడి బాణాసనాలంకృతంబై, కృతాంత హృదయంబు కరణి నపంకంబై,
పంకజాసను గేహంబు సొంపున రాజహంస విరాజమానంబై, మానధనుని చరిత్రంబు సొబగున
నకల్మషజీవనంబై, వననిధి పొలుపున సమ్మిళిత భూభృద్వాహినీ సంకులంబై, కులవధూరత్నంబు
చెలుపున నదృష్ట పయోధరంబై ధరణికిం దొడ వగుచు శరత్కాలంబు వచ్చె; నందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; జీవనంబులు = ఉపాధులను; విడిచి = వదలిపెట్టి; విమల =
పంచమలములు తొలగిన {పంచమలములు - 1ఆణవ 2కార్మిక 3మాయక 4మాయేయ
5తిరోధానములు అనెడి ఆధ్యాత్మవిధ్యార్జనలో కలిగెడి మలములు}; జ్ఞాన = విజ్ఞానము;
వశంబునన్ = చేత; ముక్తులు = మోక్షము పొందినవారు; అగు = ఐన; పురుష = పురుషులలో;
రత్నంబుల = శ్రేష్ఠమైనవారి; చెన్నునన్ = విధముగ; చెన్ను = చక్కగనుండుటను; వదలి = విడిచిపెట్టి;
మిన్నున్ = ఆకాశమును; విడిచి = వదలిపెట్టి; వాయు = గాలివాటు; వశంబులు = అనుగుణముగా
పోవునవి; ఐ = అయ్యి; వెల్లివిరిసి = చెదిరి; చను = పోవు; మేఘంబులును = మేఘములు; మేఘ =
మేఘముల; పటల = సమూహములు; రహితంబును = లేనిది; కలశభవ = అగస్త్య; ముని =
ఋషితో; సహితంబును = కూడినది; అయి = ఐ; విజ్ఞాన = విమలజ్ఞానము అనెడి; దీప =

దీపముచేత; విలసితంబు = ప్రకాశించునట్టిది; అగు = ఐన; యోగి = ఋషుల; హృదయంబు =
 మనసు; చందంబునన్ = వలె; శుభంబు = పరిశుద్ధమైనది; ఐన = అయిన; నభంబును =
 ఆకాశమున; నభంబునన్ = ఆకాశము నందు; నీల = నల్లనైన; దుకూల = మురికిలేని వస్త్రముల;
 వితాన = మేలుకట్టు నందు; సంయుక్త = కూడుకొని ఉన్న; ముక్తాఫలంబుల = ముత్యముల;
 వడువునన్ = వలె; నెగడుచున్ = అతిశయించునట్టి; ఉడు = నక్షత్రముల యొక్క; గణంబులును =
 సమూహముల; ఉడు = నక్షత్ర; గణ = సమూహముల; మయాఖంబున్ = కాంతుల యొక్క;
 కొవ్వులు = మదములను; ఉవ్వెత్తుగన్ = బహు మిక్కిలిగా; కొని = అపహరించి; నివ్వటిల్లుచున్ =
 అతిశయించుచు; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము అనెడి; కరండ = భాండము నందలి; కర్పూర =
 పచ్చకర్పూరపు; ఖండాయమానంబులు = పలుకులో అనదగినవి; అగు = ఐన; చంద్ర = చంద్రుని
 యొక్క; కిరణంబులును = కిరణములు; చంద్రకిరణ = వెన్నెలల; సమ్మర్శనంబునన్ = బాగుగా
 సోకుట చేత; సగర్భంబులు = పొట్టలు గలవి; ఐ = అయ్యి; భూమి = నేల; కిన్ = కు; దుర్భరంబులు =
 భరింపరానివి; అగుచున్ = జెతు; నిండి = నిండుగా; పండి = ఫలించి; హాలిక = సేద్యగాని, రైతు
 యొక్క; కర = చేతి యందలి; నిశిత = వాడియైన; లవిత్ర = కొడవలి; ధారా = పదును యొక్క;
 సంరంభంబున్ = ఆటోపమును; తలంచి = తలచుకొని; తల్లడిల్లి = కంగారుపడిపోయి; వెలవెలకన్ =
 తెలతెల్లగా; పాటుచున్ = ఐపోతూ; తల్లి = తల్లి; అగు = ఐన; విశ్వంభర = భూదేవి; కున్ = కి;
 మునుకొని = పూని; ప్రణతంబులు = మొక్కునవి; ఐ = అయ్యి; వడంకుచున్ = వణికిపోతూ;
 ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; మొఱుఱుచుచున్న = మొరపెట్టుకొంటున్న; పెంపునన్ = విధముగా;
 సంపన్నంబులు = సమృద్ధిగా ఉన్నవి; ఐన = అయిన; ఎన్నుల = వెన్నుల, కంకుల; వ్రేగునన్ =
 బరువు వలన; వ్రాలి = నేలకు వంగి; గాలిన్ = గాలివాటునకు; తూలుచున్ = చలించుచు; మర్మర =
 మరమర మనెడిమర్మర - గాలికి వస్త్రములు, ఆకులు చేసెడి ధ్వన్యనుకరణ; ధ్వనులన్ =
 చప్పుళ్ళతో; సారస్యంబులు = రసవంతము లైనవి; అగు = ఐన; కలమ = వరి; ఆది = మున్నగు;
 సస్యంబులు = పైర్లు; సస్య = పైరుల; మంజరీ = కంకుల; పుంజంబులన్ = గుత్తులను; కొంచక =
 సంకోచింపకుండా; చంచువులన్ = ముక్కులతో; త్రుంచి = తుంచుకొని; కబళించి = మింగి; పిల్ల =
 పిల్లపక్షులు; పెంటి = ఆడపక్షుల; తండంబులన్ = సమూహములతో; కూడి = కలిసి; కడుపులు
 నిండ = సంతృప్తిగా; మెక్కి = మిక్కిలిగా తిని; విక్రవిరిసి = మిక్కిలి ఉప్పొంగి; చొక్కుచున్ =
 దేహములు మరచుచు; త్రిక్కులుగొని = తిక్కెత్తి, వెట్టెత్తి; మహా = గొప్ప; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; సమంచిత =
 చక్కటివి యైన; మంచ = మంచెలపై; ప్రదేశంబులు = చోట్లకు; ఎక్కి = ఎక్కి; సంచరించుచున్ =

మెలగుచు; వెన్నుల = కంకులకు; కావలి = కాపలాకాయుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; అన్నులన్ = స్త్రీల
 యొక్క; కెంపు = ఎఱ్ఱని; మోవులున్ = పెదవులను; బింబఫలంబులు = దొండపండ్లు; అని = అని;
 కఱచి = ముక్కులతో పొడిచి; తత్ = వారి; కర = చేతుల; ఆస్థానంబులన్ = చప్పట్ల వలన; ఉలికిపడి
 = అదరిపడి; ఎగసి = ఎగిరి; చను = పోవునట్టి; శుక = చిలుకల; నికరంబుల = సమూహముల;
 కలకలంబులును = కలకల ధ్వనులు; కలహంస = రాజహంసల; కోక = చక్రవాకములు; సారస =
 బెగ్గురుపక్షులు; కోలాహల = కలకల ధ్వనులచే; మండితంబులు = అలంకరింపబడినవి; ఐ = అయ్యి;
 నిండిన = నిండుగా ఉన్న; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; జలంబులు = నీరు; కల = కలిగిన;
 జలాశయంబులును = చెరువులు; జలాశయముల = చెరువులలోని; జలములు = నీళ్ళు;
 అనుదినము = ప్రతిరోజు; ఇగురన్ = ఎండిపోతుండగా; గృహములన్ = ఇండ్లలో; బ్రతుకు =
 జీవించగల; దినములు = రోజులు; చనుట = గడచిపోవుచుండుట; ఎఱుంగని = తెలిసికొనని;
 మనుజుల = మానవుల; గమనికన్ = వలె; తిరుగు = మెలగెడి; జలచరములు = చేపలు మున్నగు
 జీవులు; జలచర = చేపలు మున్నగు జీవుల; హృదయముల = మనసులలో; బెగడు = బెదురు;
 కదురన్ = నెలకొనునట్లు; డొంకి = అడుగంటి; ఇంకిన = ఎండిపోయిన; నదులును = ఏరులు;
 నదుల = ఏరుల; అందున్ = లో; కర్పూర = కర్పూరపు; మండపంబుల = మండపముల; తెఱంగున
 = విధముగ; మణి = రత్నాల; కుట్టిమంబుల = అరుగుల; మాట్కిని = వలె; సౌధ = భవనముల;
 సోపాన = మెట్ల; మార్గంబుల = దారుల; జాడను = వలె; విలోకితంబులు = కనబడునవి; అగు =
 ఐన; నూతన = కొత్త; సైకతంబులును = ఇసుకదిబ్బలు; సైకత = ఇసుకదిబ్బలపై; ప్రదేశంబులను =
 స్థలము లందు; ఉదయ = పొద్దుటి; వేళలన్ = పూట; నిత్యకర్మ = ప్రతిరోజు చేయు కర్మలు
 {నిత్యకర్మలు - సంధ్యావంద నాది విహిత కర్మలు}; అనుష్ఠాన = నడుపుట యందు; నిరతులు =
 మిక్కిలి నిష్ఠ గలవారు; అగు = ఐన; మునులును = ఋషులు; మునికన్యకా = ఋషికన్యల యొక్క;
 కర = చేతి యందలి; కలశ = కుండలలోని; సలిలా = నీటిచేత; అభిషిక్త = తడుపబడిన;
 మూలంబులు = మొదళ్ళు కలవి; అగు = ఐన; తపోవన = మునివాటికలలోని; బాల = లేత; రసాల
 = మామిడి; సాలంబులును = చెట్లు; సాల = మద్ది; విటపి = చెట్లు; వాసంతికా = పూలగురివింద;
 కుంజ = పొదల; పుంజంబులన్ = సమూహముల యొక్క; తఱచున = దట్టమై ఉండుటచేత;
 ఇముడుకొని = చేరుకొని; దినకర = సూర్యుని; కిరణముల్ = కిరణములు; కున్ = కు; కరువలి = గాలి;
 కిన్ = కి; చొరన్ = ప్రవేశించుటకు; వెరవు = వీలు; పడని = కాని; వనములును = అడవులు;
 వనములన్ = అడవులందు; తరుల = చెట్ల; కొమ్మలన్ = కొమ్మలందు; ఆకలములున్ = ఆకులు

అలములు; ఏకలమ్మలు = చుట్టబెట్టినవి; ఐ = చేసి; మెసంగి = మేసి; మసరుకవిసి = బలమెక్కి;
 క్రొవ్వి = మదించి; కొమ్ము = దంతముల; కొనల = చివర్ల; సూటి = వాడిదనముతో; ఏటి = కాలువల;
 దరులున్ = గట్లను; త్రవ్వి = తవ్వి; చిమ్మి = చెదరగొట్టి; కుమ్మి = కమ్ములతో పొడిచి; కోరాడెడు =
 మట్టి ఎగజల్లెడు; వనగజంబులును = అడవి ఏనుగులు; గజ = ఏనుగుల యొక్క; కుంభ =
 కుంభస్థలమువంటి; కనక = బంగారు; కుంభ = కుండలవంటి; రుచిర = ప్రకాశము కలిగిన; కుచ =
 స్తనముల; భార = బరువుచేత; భీరు = భయపడుచున్నట్టి; మధ్య = నడుములుతోటి; సమంచితలు =
 చక్కగా ఉన్నవారు; అగు = ఐన; చెంచితలును = చెంచుస్త్రీలు; చెంచితల = చెంచుస్త్రీల; క్రూరమ్ములు
 = భయంకరమైనవి; అగు = ఐన; వాలమ్ముల = బాణముల; సారముల = సత్తువలవలన; చెడి =
 నశించి; బెడిదంబుగన్ = మిక్కిలిగా; పాదంబులున్ = కాళ్ళు; తొట్టుపడన్ = తడబడగా; పెను =
 పెద్దపెద్ద; గాతమ్ములన్ = పల్లములలో, గోతులలో; పడు = పడిపోయెడి; వరాహ = అడవిపందులు;
 పుండరీకంబులును = పెద్దపులులు; పుండరీక = తెల్లతామరల; కుంద = కొండమల్లెల; కుముద =
 తెల్లకలువపూల; కురంటక = పచ్చగోరింట; ఆది = మున్నగు; కుసుమ = పూల యొక్క;
 మకరందంబు = తేనెలను; క్రోలి = తాగి; తేలి = తనిసి; సోలి = చొక్కి; వాలి = అతిశయించి; మహా =
 గొప్ప; అహంకృతులన్ = అహంకారములతో; ఝంకృతులున్ = ఝాంకారములను; చేయు = చేసిడి;
 తేటి = తుమ్మెదల; కదుపులును = సమూహములు; కదుపులన్ = గుంపులలో; కలయకు =
 కూడకుండా; ఎదకలిగి = ఎదకట్టి; మదమునన్ = కామమదముచేత; అదను = తగిన సమయము;
 పదను = పరిపాకములను; ఎటింగి = తెలిసికొని; మదన = మన్మథుని; మార్గణ = బాణములచే;
 ప్రేరితంబులు = ప్రేరేపింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; పెంటి = ఆడజంతువుల; తుటుముల =
 సమూహముల; వెంటన్ = వెంబడి; చని = పోయి; ఒండొంటిన్ = ఒక్కొక్కదానిని; గెంటించుచన్ =
 దాటుతు; తగులన్ = ఆనిగా నెక్కి; గర్భంబులున్ = చూలులను; నెక్కిలుపు = నిలబడజేయు; మృగ
 = మృగములును; వృషభరాజంబులు = ఆంబోతులు; కలిగి = కలిగినదై; రాజరాజ = కుబేరుని;
 గృహంబున్ = ఇంటి; పగిదిన్ = వలె; విలసిత = ప్రకాశించునట్టి; కుంద = మొల్లలతో, కుందనిధి;
 పద్మ = కమలములతో, పద్మనిధి; సౌభాగ్యంబు = కోరదగినది, సంపద కలది; ఐ = అయ్యి;
 భాగ్యహీను = దురదృష్టవంతుని; కర్మంబు = పని; రేఖన్ = వలె; అశ్రుత = వినబడని; నీలకంఠ =
 నెమళ్ళ, శివుడు అనెడి; శబ్దంబు = కేకలు గలది, పేరు గలది; ఐ = అయ్యి; శబ్దశాస్త్రవేది =
 వ్యాకరణవేత్త యొక్క; హృదయంబు = మనసు; బాగునన్ = వలె; విశద = నిర్మలమైన, స్పష్టమైన;
 ప్రకాశ = వెలుగులచే, వ్యక్తీకరణలతో; అభిరామంబు = మనోజ్ఞమైనది; ఐ = అయ్యి; రామ =

శ్రీరాముని; సంగ్రామంబు = యుద్ధము; కైవడిన్ = వలె; బాణ = నల్లగోరింట వేగిసలచే, విల్లులచే; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి; కృతాంత = యముని; హృదయంబు = మనసు; కరణిన్ = వలె; అపంకంబు = బురద లేనిది, పాపము లేనిది; ఐ = అయ్యి; పంకజాసను = బ్రహ్మదేవుని; గేహంబు = నివాసము; సొంపునన్ = వలె; రాజహంస = రాయంచలచే, గొప్ప ఆత్మజ్ఞానులచే; విరాజమానంబు = విరాజిల్లునది; ఐ = అయ్యి; మానధనుని = ఆత్మాభిమానము గలవాని; చరిత్రంబు = నడవడిక; సొబగునన్ = వలె; అకల్మష = స్వచ్ఛమైన, కపటములేని; జీవనంబు = నీరు గలది, జీవితము కలది; ఐ = అయ్యి; వననిధి = సముద్రము (వననిధి - వనము (నీటికి) నిధి (గనివంటిది), కడలి); పొలుపునన్ = సొంపుతో; సమ్మిళిత = సమ్మిళితగా కలిగిన; భూభృత్ = కొండ, రాజుల; వాహినీ = వాగులతో, సేనావాహినితో; సంకులంబు = కలకలము గలది; ఐ = అయ్యి; కుల = మంచివంశపు; వధూ = ఇల్లాళ్ళలో; రత్నంబు = శ్రేష్ఠురాలి; చెలువునన్ = వలె; అదృష్ట = కనబడని; పయోధరంబు = మేఘము కలది, పాలిండ్లు కలామె; ఐ = అయ్యి; ధరణి = భూమి; కిన్ = కి; తొడవు = అలంకారము; ఐ = అయ్యి; శరత్కాలంబు = శరదృతువు; వచ్చెన్ = వచ్చినది; అందున్ = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా శరత్కాల సమయంలో, బ్రతుకు తెరువులు వదలి నిర్మల జ్ఞాన ప్రభావంతో ముక్తికేగు పురుష పుంగవుల మాదిరి మేఘాలు గాలివాలుకి ఆకాశంలో వికావికలై వెళ్ళిపోయాయి; విజ్ఞానం అనే దీపంతో వెలుగొందే యోగిచిత్తం లాగ ఆకాశ మండలం మబ్బులు వీడి అగస్త్య నక్షత్రంతో కూడి స్వచ్ఛంగా అయి ప్రకాశించింది; అలాంటి ఆకాశ వీధిలో చుక్కల గుంపులు ఆకాశం చాందినికి గూర్చిన ముత్యాల విధంగా విలసిల్లసాగాయి; ఆ నక్షత్రకాంతుల విజృంభణం అరికడుతూ చంద్రకిరణాలు బ్రహ్మాండమనే పేటికలో కర్పూరఖండాలై రంజిల్లాయి; ఆ చంద్రకిరణాలు సోకి పంటకు వచ్చిన వరి మొదలైన పైరులు బాగా పండి భూమికి నిండుతనం చేకూర్చసాగాయి; అవి రైతుల చేతి కరుకైన వాడి కొడవళ్ళ పదనును తలచి తల్లడం చెంది వెలవెలబారాయి; నిండైన వెన్నుల భారంతో వ్రాలి గాలికి తూగుతూ మర్మర ధ్వనులు సల్పుచున్న ఆ వరిపంట పుడమితల్లికి ప్రణమిల్లి వడవడ వణుకుతూ రక్షింపమని మొరపెట్టుకుంటున్నట్లు అనిపిస్తోంది; చిలుకల బారులు వరివెన్నుల గుంపులను త్రుంచి ముక్కులతో కబళించి తమ పిల్లలతో పెంటి గుంపుతో చేరి కడుపార మెక్కి సొక్కుతూ సోలుతూ పయనించసాగాయి; అలా

పోతూ పోతూ ఎత్తైన మంచె మీద ఎక్కి అటూ ఇటూ తిరుగుతూ పైర్లకు కాపలా ఉన్న పడతుల
 ఎఱ్ఱని పెదవులు దొండపండ్లని భ్రమంచి కరిచాయి; అలా కరిచి ఆ చెలుల చేతి విసురుకు
 ఉలికిపడి కిలకిల ధ్వనులు గావిస్తూ రివ్వున ఎగిరిపోయాయి; తేటనీటితో నిండిన సరస్సులు
 కలహంసలు చక్రవాకాలు బెగ్గురుపక్షుల కలకల నినాదంతో చెలువారాయి; ఇండ్ల లోపల
 ఇంకెన్నాళ్ళు జీవించడమో తెలియని మనుజుల మాదిరి తటాకాలలోని జలం దినదినానికీ
 ఇంకిపోవడం గమనింపక జలచరాలు అందులోనే చరించసాగాయి; ఆ జలచరాల చిత్రాలలో భీతి
 జనింపగా నదులు నానాటికి తగ్గి ఇంకసాగాయి; ఆ నదులలో కొత్తగా మేటలేసిన ఇసుకతిన్నెలు
 కర్పూర మండపాల లాగ మణులు తాపిన స్థలాల మాదిరిగా మేడమెట్ల పోలికగా చూడ సొబగై
 ఉన్నాయి; ఆ సైకత ప్రదేశాలలో తెల్లవారగట్ల సమయంలో మునులు నిత్యకర్మాచరణలో
 నిమగ్నులయ్యారు; అక్కడి తపోవనాల లోని గున్నమామిడిచెట్ల పాదులలో మునికన్యలు
 చేతిబిందెలతో నీళ్ళు పోయసాగారు; ఆ వనాలు మద్దిచెట్లు మొల్లతీవెలు అల్లిబిల్లిగా అల్లుకోవడం
 వలన సూర్యకిరణాలకూ పవనాలకూ బొత్తిగా చొరవీలుకానివి అయ్యాయి; అడవి ఏనుగులు
 అడవి చెట్లకొమ్మల లోని ఆకులు అలములు యధేచ్ఛగా మేసి కొవ్వెక్కి దంతాగ్రాలతో ఏటిగట్లు
 క్రుమ్మి క్రుచ్చి పోరాడాయి; అక్కడ చెంచితలు ఏనుగు కుంభాలు బంగారు కలశాల వంటి చక్కని
 చనుగుబ్బల బరువుకు వణుకుతున్న సన్నని నడుములు కలవారై ఉన్నారు; ఆ బోయతల వాడి
 బాణాల ఘాతాలకి చేవ గోల్పోయి అడవిపందులు పులులు దుఃఖంతో కాళ్ళు తొట్టుపడగా వెళ్ళి
 పెద్ద గుంటలలో పడిపోసాగాయి; తుమ్మెద కదుపులు కమలములు కలువలు గోరింటలు మొదలైన
 పూలలోని తీయతేనెలు గ్రోలి మత్తెక్కి సొక్కి సోలుతూ జంజమ్మని రొదచేయసాగాయి;
 మృగశ్రేణులు వృషభరాజాలు మందలతో చేరక మదమెక్కి దూరంగా సంచరిస్తూ కామప్రేరితాలై
 ఒకదాని నొకటి త్రోసుకుంటూ పెంటిగుంపు వెంటబడి వాటిని దాటసాగాయి; ఆ శరత్కాలం
 కుందము పద్మము అనే నిధులతో నివ్వటిల్లే కుబేరుని మందిరం లాగ మొల్లలతో తామరలతో
 ఒప్పారింది; శివశబ్దం విన నోచని అభాగ్యుని చెవి లాగ నెమళ్ళ రవళి వినబడనిది
 అయిపోసాగింది; విశ్వప్రకాశమనే నిఘంటువుతో చెలువారే వ్యాకరణ శాస్త్రవేత్త హృదయంలాగ
 విశ్వమును విలసింప జేయుట చేత మనోహరం అయింది; ధనుస్సుతో చెలువారిన రాముని
 యుద్ధం లాగ నల్లగోరింట వేగిసచెట్లతో విలసిల్లింది; పాపరహితమైన యమధర్మరాజు మనస్సు
 లాగ బురదలేనిది అయింది; రాజహంసలతో రాజిల్లే చతుర్ముఖుని సౌధం లాగ రాయంచలతో
 విలసిల్లింది; పాపరహితమైన జీవనంతో చెలువారే మానధనుడి నడవడి లాగ నిర్మలమైన నీరు

కలది అయి నివ్వటిల్లింది; పర్వతాలతోను నదులతోనూ కూడిన కడలిలాగ కలిసికొన్న రాజసేవలు
కలది ఐనది; చనుకట్టు కనబడనీయని ఇల్లాలి లాగ కనరాని మబ్బులు కలది అయింది; అలా
శరదృతువు అవనీ మండలానికే అలంకారమయింది.

మరొక ముక్తగ్రస్తాలంకారం.....

10.1-767-క.

వాజుల నీరాజనములు

రాజుల జయగమనములును రాజిత లక్ష్మీ

పూజలు దేవోత్సవములు

రాజిలైన జగతి యందు రాజకులేంద్రా!

టీకా:

వాజుల = గుఱ్ఱములకిచ్చేడి {వాజుల నీరాజనములు - యుద్ధములకు పోబోవునప్పుడు గుఱ్ఱములు
ఏనుగులు రథములు మున్నగు వానికి నీరాజనము (హారతి) ఇచ్చి హారతి మంటలు సవ్యముగా
చలించిన జయము కలుగును అని భావించెడి వాడుక కలదు దానిని వాజుల నీరాజనము
అందురు}; నీరాజనములు = హారతులను శాంతికర్మలు; రాజుల = రాజుల యొక్క;
జయగమనములును = దిగ్విజయ యాత్రలు; రాజిత = ప్రకాశించెడి; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవికి చేసెడి;
పూజలున్ = పూజలు; దేవ = నానాదేవతల యొక్క; ఉత్సవములు = పండగలు; రాజిలెన్ =
విలసిలెను; జగతిన్ = లోకము; అందున్ = లో; రాజకులేంద్రా = మహారాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తు రాజపుంగవా! శరత్కాలంలో అశ్వాలకు హారతులెత్తారు. రాజుల విజయప్రస్థానాలు,
లక్ష్మీపూజలు, దేవోత్సవాలు జరుగసాగాయి.

10.1-768-క.

చేగగల చెఱకువింటను

బాగుగ నీలోత్పలంబు బాణంబుగ సం

యోగంబు చేసి మదనుడు

వేగంబున విరహజనుల వేటాడె నొగిన్.

టీకా:

చేగ = చేవ, పటువైన; చెఱకు = చెరుకుగడ; వింటను = విల్లు నందు; బాగుగున్ = చక్కగా;

నీలోత్పలంబున = నల్ల కలువపూవును; బాణంబుగా = అమ్ముగా; సంయోగంబు = సంధించుట;

చేసి = చేసి; మదనుడు = మన్మథుడు; వేగంబునన్ = వడిగా; విరహజనులన్ = విరహము (ప్రియుల
ఎడబాటు) గలవారిని; వేటాడెన్ = వేటాడెను; ఒగిన్ = పూనికతో.

భావము:

మన్మథుడు తన చేవగల చెరకువింట నల్లకలువను శరంగా సంధించి బహు వేగంగా విరహము
గలవారలను వేటాడసాగాడు.

10.1-769-వ.

ఇట్లు భాసురంబైన శరద్వాసరంబుల గోవిందుండు గోబృంద సమేతుండై బృందావనంబునం
బసులఁ బొసంగ మేపుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భాసురంబు = ప్రకాశవంతమైనది; ఐన = అయినట్టి; శరత్ = శరదృతువు

నందలి; వాసరంబులన్ = దినములలో; గోవిందుడు = కృష్ణుడు (గోవిందుడు - గోవులకు

ఒడయుడు, కృష్ణుడు); గోప = గోపకుల; బృంద = సమూహముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ =

అయ్యి; బృందావనంబుననన్ = బృందావనములో; పసులన్ = పశువులను; పొసగన్ = చక్కగా;

మేపుచు = పాలించుచు.

భావము:

ఈవిధంగా పసందైన కనువిందైన ఆ శరత్కాలపు రోజులలో శ్రీ కృష్ణుడు హాయిగా ఆలమందలతో కూడి బృందావనంలో పశువులను మేపాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వేణు విలాసంబు

10.1-770-సీ.

కర్ణావతంసిత కర్ణికారప్రభ-

గండభాగద్యుతిఁ గడలుకొలుప

భువనమోహనమైన భూవిలాసంబుతో-

వామభాగానతవదన మొప్ప

నపసవ్యకర మృదులాంగుళీ చాతురి-

ప్రక్షధ్వనికి మర్మస్థరణిఁ జూప

డాకాలిమీఁద నడ్డము చాచి నిల్పిన-

ప్రదనఖద్యుతి భూమిఁ బ్రబ్బి కొనఁగ

10.1-770.1-తే.

మౌళిపింఛముఁ గంఠదామమును మెఱయ

విలసితగ్రామముగ నొక్క వేణువందు

బ్రహ్మాగాంధర్వగీతంబు ప్రరంగఁ జేసెఁ

జతురనటమూర్తి గోపాలచక్రవర్తి.

టీకా:

కర్ణా = చెవియందు; అవతంసిత = సిగపువ్వుగ్రాతురిమిన; కర్ణికార = కొండగోగిపువ్వు; ప్రభ = కాంతి;
గండభాగ = చెక్కిలిపలకల; ద్యుతిన్ = కాంతిని; కడలుగొలుప = ఓడించగా; భువన = లోకములను;
మోహనము = మోహింపజేయునది; ఐన = అయినట్టి; భూ = కనుబొమల; విలాసంబు =

చక్కటికదలికల; తోన్ = తోటి; వామ = ఎడమ; భాగ = పక్క; ఆనత = వంచబడిన; వదనము = మోము; ఒప్పన్ = అందగించుచుండగ; అపసవ్య = కుడి; కర = చేతి యొక్క; మృదుల = మృదువైన; అంగుళీ = వేళ్ళ యొక్క; చాతురి = నేర్పు; షడ్జమ = షడ్జమస్వరము యొక్క; ధ్వని = ధ్వని; కిన్ = కి; మర్మ = రహస్య; సరణిన్ = మార్గమును; చూపన్ = చూపుచుండగా; డాకాలి = ఎడమకాలి; మీదన్ = మీద; అడ్డమున్ = అడ్డముగా; చాచి = చాపి; నిల్పిన = ఉంచినట్టి; పద = కాలి; నఖ = గోర్ల; ద్యుతిన్ = కాంతి; భూమిన్ = నేలపైన; ప్రబ్బికొనగా = వ్యాపించగా.

మౌళి = సిగయందలి; పింఛమున్ = నెమలి పింఛము; కంఠ = మెడలోని; దామమున్ = వనమాల; మెఱయన్ = ప్రకాశించుచుండగా; విలసిత = ప్రకాశవంతమైన; గ్రామమునన్ = సంగీతవిన్యాసముతో, షడ్జము మొదలైన స్వరముల సముదాయముతో కూడిన; ఒక్క = ఒకానొక; వేణువు = పిల్లనగ్రోవి యందు; బ్రహ్మ = గొప్ప, వేదసంబంధమైన; గాంధర్వగీతంబు = అతిచక్కటిగానమును; పరగన్ = ప్రకాశింప; చేసెన్ = చేసెను; చతురనటమూర్తి = శ్రీకృష్ణుడు {చతురనటమూర్తి - చతుర (మిక్కిలినేర్పుగల) నటుని వంటి మూర్తి (స్వరూపము కలవాడు), కృష్ణుడు}; గోపాలచక్రవర్తి = శ్రీకృష్ణుడు {గోపాలచక్రవర్తి - గోపకులకు మహారాజు, కృష్ణుడు}.

భావము:

మిక్కిలి చమత్కారమైన నటనాలతో మనసు లలరించే గోపాల చక్రవర్తి యైన శ్రీకృష్ణమూర్తి చెవిసందులో తురిమిన కొండగోగుపూల అందం, చెక్కిళ్ళ శోభను ఇనుమడిస్తుండగా; విశ్వాన్నంతటిని మోహింపజేసే బొమముడి సోయగా, లొప్పుతుండగా; ఎడమ పక్కకి వంచిన తల, చక్కదనాలు చిందిస్తుండగా; కోమలమైన కుడిచేతి వ్రేళ్ళ నైపుణ్యాలు షడ్జస్వరానికి, నర్మగర్భ అందాలు అద్భుతుండగా; ఎడమ కాలిమీద అడ్డంగా సాచి ఉంచిన కుడి కాలిగోర్లు, మేదిని మెరుపులు మెదుపుతుండగా; సిగలోని నెమలి పింఛము, మెడలోని వైజయంతీమాలల మిలమిలలు, మించుతుండగా; మురళిని మోవిపై ఆనించి గ్రామ మూర్ఖును లనే స్వరభేదాలు స్వచ్ఛంగా వెలయిస్తూ; బ్రహ్మగాంధర్వగీత మనే సామవేదగానం (ఆ శారదాదినాలలో గోవుల మేపుతూ) ఆలపించాడు.

ఇట్లు హరి వేణునాదంబు పూరింపఁగ మారవికారహేతు వగు తద్గీతం బాలించి సిగ్గులు చాలించి
మక్కువలు చెక్కులొత్త గోపిక లోపికలు లేక తమతమ పొత్తుకత్తెలుం దారును దత్తఱంబునం
బదుగురు నేగురుం దుటుములు గట్టి జిలిబిలి ముచ్చటలకుం జొచ్చి తమలోన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; వేణు = మురళి; నాదంబున్ = రవమును; పూరింపగన్ =
ఊదతుండగా; మార = మన్మథ; వికార = వికారములకు; హేతువు = కారణము; అగు = ఐన; తత్ =
ఆ యొక్క; గీతంబున్ = గానమును; ఆలించి = విని; సిగ్గులు = లజ్జలను; చాలించి = వదలివేసి;
మక్కువలు = అనురాగములు; చెక్కులొత్తన్ = అతిశయించగా; గోపికలు = గోపికాస్త్రీలు; ఓపికలు =
తాలుములు; లేక = లేకపోవుటచేత; తమతమ = వారివారి; పొత్తుకత్తెలున్ = స్నేహితులు; తారును =
తాము; తత్తఱంబునన్ = తబ్బిబ్బుతో; పదుగురున్ = పదేసిమంది; ఏగురున్ = ఐదేసిమంది;
తుటుములు = గుంపులుగ; కట్టి = ఏర్పడి; జిలిబిలి = శృంగార ప్రయుక్తమైన; ముచ్చటలు =
కబుర్లుచెప్పుకొనుట; కున్ = కు; చొచ్చి = ఆరంభించి; తమలోనన్ = వారిలోవారు.

భావము:

ఇలా కృష్ణుడు మురళి ఊదతుంటే కామోద్దిపకమైన ఆ పిల్లనగ్రోవి పాట విని గొల్లచేడియలు
సిగ్గులు వదిలిపెట్టారు. వలపులు చిగురించగా ఆ గోపికలు ఓపిక వహింప లేక తమ తమ
చెలికత్తలతో సంభ్రమంగా గుంపులుగా కూడి తమలోతాము సరసపు ముద్దుముచ్చటలకు
ఉపక్రమించి...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల వేణునాథుని వర్ణన

10.1-772-మ.

"త్రవణోదంచితకర్ణికారమునతో స్వర్ణాభ చేలంబుతో

నవతంసాయిత కేకిపింఛమునతో నంభోజ దామంబుతో

స్వవశుండై మధురాధరామృతముచే వంశంబుఁ బూరించుచు

న్నువిదా! మాధవుఁ డాలవెంట వనముం దొప్పారెడిం జూచితే?

టీకా:

శ్రవణ = చెవి యందు; ఉదంచిత = మిక్కిలి చక్కగా ఉంచబడిన; కర్ణికారమున్ = కొండగోగిపువ్వు;
తోన్ = తోటి; స్వర్ణ = బంగారము; ఆభ = ప్రభ గల; చేలంబు = వస్త్రము; తోన్ = తోటి;
అవతంసాయిత = సిగబంతిగా కూర్చబడిన; కేకి = నెమలి; పింఛమున్ = పింఛము, కుంచము; తోన్
= తోటి; అంభోజ = పద్మముల; దామంబు = దండ; తోన్ = తోటి; స్వవశుండు = స్వతంత్రుడు; ఐ =
అయ్యి; మధుర = తియ్యనైన; అధర = పెదవులస్పర్శ అనెడి; అమృతము = అమృతము; చేన్ = చేత;
వంశంబున్ = మురళిని; పూరించుచున్ = ఊడుతు; ఉవిదా = వనితా; మాధవుడు = కృష్ణుడు
{మాధవుడు - మాధవి ప్రియుడు, కృష్ణుడు}; ఆల = ఆవుల; వెంటన్ = వెంటబడిని; వనము = అడవి;
అందున్ = లో; ఒప్పారెడిన్ = చక్కగాఉన్నాడు; చూచితే = చూచితివా.

భావము:

"సఖీ! మన కృష్ణుడు చూసావా? చెవిలో కొండగోగి పువ్వు అలంకరించుకొన్నాడు. పసిడి వన్నె
పట్టు వస్త్రం కట్టుకున్నాడు. శిరోజాలందు నెమలిపింఛం ధరించాడు. మెడలో పద్మాల దండ
వేసుకున్నాడు. పరవశత్వంతో వేణువు నందు తియ్యని అధరామృతం పూరించుతు, అడవిలో
ఆలమందలను మేపుతు ఎంత చక్కగా ఉన్నాడో చూడవే చూడు!

10.1-773-శా.

రావే సుందరి! యేమె బోటి! వినవే; రాజీవనేత్రుండు బృం

దావీధిం దగ వేణు వూఁడుచు లసత్సవ్యానతాస్యంబుతో

భ్రూవిన్యాసము లంగుళీ క్రమములుంబొల్పార షడ్జంబుగాఁ

రావించెన్ నటుభంగి బ్రహ్మమగు దధ్ధాంధర్వ సంగీతమున్.

టీకా:

రావే = రమ్మ; సుందరి = చక్కనిచుక్క; ఏమే = ఒసేయ్; బోటి = వనితా; వినవే = వినుము;
రాజీవనేత్రుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; బృందా = బృందావనము; వీధిన్ = దారు లమ్మట; తగన్ =
చక్కగా; వేణువున్ = మురళిని; ఊదుచున్ = పూరించుచు; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; సవ్య =
ఎడమపక్కకు; ఆనత = వంచబడిన; ఆస్యంబు = మోము; తోన్ = తోటి; భూ = కనుబొమల;
విన్యాసములన్ = కదలించుటలతో; అంగుళీ = వేళ్ళ యొక్క; క్రమములున్ = వాడుటలోని లయలు;
పొల్పారన్ = శోభించగాఁగ; షడ్జంబున్ = షడ్జమస్వరము (షడ్జమము (స) - షట్ + జమ, షట్
(నాసిక, కంఠము, ఉరస్సు, తాలువు, జిహ్వా, దంతములు (6) ఆరు స్థానములందు) జమ (జనించు
ధ్వని)కి షడ్జమము అని పేరు); కాన్ = కలుగునట్లు; కావించెన్ = చేసెను, పలికించెను; నటు =
నటుని; భంగిన్ = వలె; బ్రహ్మము = గొప్పది, వేదమయమైనది; అగు = ఐన; తత్ = ఆ యొక్క;
గాంధర్వ = గంధర్వులు చేయునట్టి; సంగీతమున్ = గానమును.

భావము:

ఓ చక్కదనాల చిన్నదాన! ఇలారావే. ఏమే వింటున్నావా. బృందావన వీధిలో పద్మాక్షుడు మన
శ్రీకృష్ణుడు వేణువు ఊదుతూ ఎడమవైపుకు వంచిన ముఖంతో కనుబొమలాడిస్తూ వేణువుపై
వేళ్ళవిన్యాసాలు వెలయిస్తూ నటునివలె షడ్జమస్వరంలో బహ్మగాంధర్వగీతాన్ని ఆలపిస్తున్నాడు.
అని బృందావనంలో కృష్ణుడు మన్మథోద్ధీపితంగా వాయిస్తున్న మురళీగాన లోలులైన గోపికలు
ఒకరిని ఒకరు హెచ్చరించుకుంటున్నారు. అసలే బృందావనం బాగా పెద్దది, అతిశ్రేష్ఠమైనది,
బహుమనోహరమైనది. శ్రీకృష్ణభగవానుల ఆకర్షణ చాలా ఎక్కువ, ఆలపిస్తున్నది పరబ్రహ్మం
తానైన గాంధర్వగీతం, అది మనస్సును మథించి ఉద్ధీపితం చేసేది, మరి గోపికలు (గో (జ్ఞానం)
ఓపిక ఎక్కు వున్నవాళ్ళుట. మరి వేగిరపాటు సహజమే కదా.

10.1-774-క.

తలకెను గొబ్బునఁ జిత్తము

నళినాక్షుని మధుర వేణునాదము నా వీ

నులు సోకినంత మాత్రన

చెలియా! యిక నేటివెఱపు చింతింపఁ గదె.

టీకా:

తలకెను = చలించిపోయినది; గొబ్బునన్ = తటాలున; చిత్తము = నా మనసు; నళినాక్షుని = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; మధుర = ఇంపైన; వేణు = మురళీ; నాదము = రవము; నా = నా యొక్క; వీనులన్ = చెవు లందు; సోకిన = తగిలిన; అంతమాత్రన్ = అంతమాత్రముచేతనే; చెలియా = స్నేహితురాల; ఇక = మరి; ఏటి = దేనికి; వెఱపు = బెదురు; చింతింపగదె = ఆలోచించుము.

భావము:

ఓ నా చెలి! ఆ అరవిందాక్షుడి మధుర మైన మురళీ రవం చెవుల సోకే సరికి నా మనసు చలించింది; ఇంకా భయం దేనికి, ఏదైనా ఉపాయం ఆలోచించవే!

10.1-775-క.

నాతోడ వెఱవ వలదే?

నాతోడనె గొనుచుఁ బోయి నళినదళాక్షున్

నీతోడుతఁ బలికించెద

నీతోడి జనంబు మెచ్చ నీతోడు సుమీ."

టీకా:

నా = నా; తోడన్ = తోటి, తోబుట్టువా; వెఱవన్ = బెదరు; వలదే = పడవద్దు; నా = నాకు; తోడనె = తోకూడా; కొనుచున్ = తీసుకొని; పోయి = వెళ్ళి; నళినదళాక్షున్ = కృష్ణుని (నళిన దళాక్షుడు - నళిన (తామర) దళ (రేకులవంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); నీ = నీ; తోడుతన్ = తోటి; పలికించెదన్ = మాట్లాడించెదను; నీ = నీ; తోటి = తోపాటి, సహచరులైన; జనంబు = వారు; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనునట్లుగా; నీ = నీమీద; తోడు = ఒట్టు; సుమీ = సుమా.

భావము:

నాతో రావడానికి భయపడకే. నీ తోటివారు మెచ్చేలా నిన్ను నా వెంట తీసుకెళ్ళి గోవిందుడు నీతో మాట్లాడేటట్లు చేస్తాను నీ మీద ఒట్టు."

10.1-776-వ.

అని పెక్కు భంగుల నోర్తోర్తు నుద్దేశించి పలుకుచు గోపసుందరులు బృందావనంబునకు గోవిందుని కెదురు చని పరమానందంబున నతనిం దమ మనంబులఁ బ్రతిపదంబును నాలింగనంబు చేసిన వార లగుచు, రామకృష్ణుల నుద్దేశించి.

టీకా:

అని = అని; పెక్కు = అనేక; భంగులన్ = విధములుగా; ఒర్తోరును = ఒండొరులను; ఉద్దేశించి = గురించి; పలుకుచు = చెప్పుకొనుచు; గోప = గోపికా; సుందరులు = స్త్రీలు; బృందావనంబున్ = బృందావనమున; కున్ = కు; గోవిందుని = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఎదురు = ఎదురుగా; చని = పోయి; పరమ = అత్యధికమైన; ఆనందంబునన్ = సంతోషముతో; అతనిన్ = అతనిని; తమ = వారియొక్క; మనంబులన్ = మనసు లందు; ప్రతిపదంబునున్ = అడుగడుగునకు; ఆలింగనంబు = కౌగలించుకొనుట; చేసిన = చేసినట్టి; వారలు = వారు; అగుచున్ = అగుచు; రామ = బలరామ; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; ఉద్దేశించి = గురించి.

భావము:

అంటూ, ఇలా రకరకాలుగా ఒకరితో ఒకరు చెప్పుకుంటూ గొల్లపడుచులు బృందావనంలో అరవిందదళ నేత్రుణ్ణి మనస్సులో మాటిమటికీ కౌగలించుకున్నారు. బలరామ కృష్ణులను ఉద్దేశించి తమలోతాము ఇలా చెప్పుకోసాగారు.

10.1-777-మ.

"నవగోస్థానక రంగమందుఁ బరమానందంబుతోఁ జూత ప

ల్లవ నీలోత్పల పింఛ పద్మదళ మాహావస్త సంపన్నులై

క్వయై వేణువు లూఁదుచున్ బహునటాకారంబులం గేళితాం

డవముల్ జేసెద రీ కుమారకులు; వేడ్కుఁగామినుల్ గంటిరే.

టీకా:

నవ = కొత్త; గోస్థానక = పశువులదొడ్డి అనెడి; రంగము = రంగస్థలము; అందున్ = అందు; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబునన్ = సంతోషముతో; చూత = మామిడి; పల్లవ = లేతచిగుళ్ళ; నీలోత్పల = నల్ల కలువపూవుల; పింఛ = నెమలిపింఛము; పద్మదళ = తామరపూలరేకుల; మాలా = దండలు; వస్త్ర = మంచిబట్టలు; సంపన్నులు = సమృద్ధిగా గలవారు; ఐ = అయ్యి; కవ = జోడి, జతగా; ఐ = అయ్యి; వేణువులు = పిల్లనగ్రోవులను; ఊదుచున్ = పూరించుచు; బహు = మిక్కిలిగా; నట = నటుల యొక్క; ఆకారంబులన్ = స్వరూపముతో; కేళీ = వినోదపు; తాండవముల్ = ఉద్ధతమైన నృత్యములను {లాస్యము - మృదుమధురమైన నాట్యము}; చేసెదరు = చేయుచున్నారు; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధమైన; కుమారకులు = బాలురు; వేడ్కున్ = సంతోషముతో; కామినుల్ = పడతులు {కామిని - కామము కలామె, కామించదగినామె, స్త్రీ}; కంటిరే = చూసితిరా.

భావము:

"ఓ గొల్లభామల్లారా! ఈ వేడుకలు చూడండి. ఈ బలరామకృష్ణులు ఎంతో సంతోషంతో మామిడి చివుళ్ళు, నల్ల కలువలు, నెమలి ఫించాలు, తామర పూదండలు, పట్టు పుట్టాలు ధరించారు. జతగూడి ఈ సుకుమారులు మురళి మ్రోగిస్తూ నిత్యం ఎన్నెన్నో నటవేషాలతో అత్యంత మనోహరంగా తాండవ మాడుతున్నారు. చూడండి.

10.1-778-క.

ఓ చెలువలార! వినుఁదీ

వాచా శతకంబులేల? వర్ణింపంగా

లోచనముల కలిమికి ఫల

మీ చెలువురఁ జూడఁగలుగు టింతియ సుండీ."

టీకా:

ఓ = ఓహో; చెలువలు = స్నేహితులులారా; వినుడీ = వినండి; వాచా = నోటిమాటల; శతకంబు = వందలు; ఏలన్ = ఎందుకు; వర్ణింపంగా = స్తుతించుచుటకు; లోచనముల = చూపుల, కన్నులు; కలిమి = సంపదల, ఉన్నందు; కిన్ = కు; ఫలము = ప్రయోజనము; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధమైన; చెలువురన్ = సుందరులను; చూడగలుగుట = చూడగలుగుట; ఇంతియ = ఇంతే; సుండీ = సుమా అండి.

భావము:

సుందరీమణులారా! వినండి. వందల మాటలతో వర్ణించడం ఎందుకు? కన్నులు ఉన్నందుకు ఫలం ఈ సౌబగు కాండ్రను చూడగలగడమే సుమా."

10.1-779-వ.

అని పలికి; రందుఁ గొందఱు గోవిందు నుద్దేశించి.

టీకా:

అని = అని; పలికిరి = చెప్పుకొనిరి; అందున్ = వారిలో; కొందఱు = కొంతమంది; గోవిందున్ = కృష్ణుని; ఉద్దేశించి = గురించి.

భావము:

ఇలా అనుకుంటుండగా, వారిలో కొంతమంది గొల్లభామలు కృష్ణుడు గురించి ఇలా అన్నారు.

10.1-780-మ.

"**ఓ**నరన్ వ్రేతల కించుకేనియును లే**కుం**డంగ గోపాలకృ
ష్ణుని కెమ్మోవి సుధారసంబు గొనుచుం **జో**ద్యంబుగా మ్రోయుచుం
దన పర్వంబులు నేత్రపర్వములుగా **ద**ర్పించె, బూర్వంబునన్
వనితా! యెట్టి తపంబు జేసెనొకొ యీ **వం**శంబు వంశంబులోన్.

టీకా:

ఒనరన్ = చక్కగా; వ్రేతల = గోపికల; కున్ = కు; ఇంచుక = కొద్దిగా; ఏనియును = ఐయినను;
లేకుండగన్ = మిగలకుండునట్లుగా; గోపాల = గోవులను పాలించెడి; కృష్ణుని = కృష్ణుని యొక్క;
కెంపు = ఎఱ్ఱని; మోవి = పెద వనెడి; సుధా = అమృతపు; రసంబున్ = ఊటను; కొనుచున్ =
తీసికొనుచు; చోద్యంబుగా = వింతగా; మ్రోయుచున్ = పలుకుచు; తన = తన యొక్క; పర్వంబులు =
కణపులు; నేత్ర = కన్నులకు; పర్వములు = పండుగులు; కాన్ = అగునట్లుగా; దర్పించెన్ =
గర్వించెను; పూర్వంబునన్ = పూర్వజన్మమునందు; వనితా = పడతీ; ఎట్టి = ఎలాంటి; తపంబున్ =
తపస్సును; చేసెనొకొ = చేసినదొకదా; ఈ = ఈ యొక్క; వంశంబు = వేణువు; వంశంబు = జాతి;
లోన్ = అందు.

భావము:

"సుందరీ! ఈ వేణువు ఉంది చూసావా, మునుపు ఏం తపస్సులు చేసిందో కాని. ఇలా వెదురు
వంగడంలో జన్మించింది. ఇప్పుడు ఈ పిల్లనగ్రోవి అయి, కృష్ణుడి మోవిని అందుకుంది.
గొల్లభామలకు ఇసుమంతైనా మిగల్చకుండా గోపాలకృష్ణుని అరుణ అధరసుధలను ఆస్వాదిస్తూ
వింతమ్రోత లీనుతున్నది. తన స్వరా లొలికే వెదురు కణపులతో అందగిస్తూ కనులపర్వం గావిస్తూ
వెదురుల కులంలో నేనే గొప్పదాన్ని అని గర్వంతో మిడిసి పడుతున్నది.

10.1-781-మ.

ముదితా! యే తటినీ పయఃకణములన్ **మున్** వేణు వింతయ్యె నా

నది సత్పుత్రునిఁ గన్నతల్లి పగిదిన్ **నందంబు**తో నేడు స

మృద హంసధ్వని పాటగా వికచపద్మశ్రేణి రోమాంచమై

యొదవం దుంగతరంగ హస్తనటనోద్యోగంబు గావింపదే!

టీకా:

ముదితా = ముద్దుగుమ్మా; ఏ = ఏ యొక్క; తటినీ = నది యొక్క; పయన్ = నీటి; కణములన్ =
బిందువులచే; మున్ = ఇంతకుముందు; వేణువు = వెదురుకణ్ణి; ఇంత = ఇంతగొప్పది; అయ్యెన్ =

అయినదో, ఆ = ఆ యొక్క; నది = ఏరు; సత్ = మంచి; పుత్రునిన్ = కొడుకును; కన్న = కనినట్టి; తల్లి = తల్లి; పగిదిన్ = వలె; నందంబు = సంతోషము; తోన్ = తోటి; నేడు = ఇవాళ; సమ్మద = సంతోషము కలిగించెడి; హంస = హంసల యొక్క; ధ్వని = రుతము; పాట = గానము; కాన్ = కాగా; వికచ = వికసించిన; పద్మ = కమలముల; శ్రేణి = పంక్తి; రోమాంచము = గగుర్పాటు; ఐ = అయ్యి; ఒదవన్ = కలుగగాగా; తుంగ = పొడవైన; తరంగ = అలలు అనెడి; హస్త = చేతులతో; నటన = నాట్యాభినయనముల; ఉద్యోగంబున్ = ప్రయత్నములను; కావింపదే = చేయదా, చేయును.

భావము:

విరిబోణీ! ఏ నదీజల బిందువులతో ఈ వేణువు ఇంతగా వర్ణిల్లిందో ఆ నదీమతల్లి, మంచి కొడుకును కన్న మాతృదేవత లాగ, మహానందంతో, మత్తిల్లిన రాయంచల రవళి అనే గానంతో, వికసించిన పద్మాలు అనే రోమాంచములతో; చెలరేగిన అలలనే హస్తాలతో ఈనాడు నాట్యం చేయకుండా ఉంటుందా.

10.1-782-క.

నళినోదరుభక్తునిఁ గని

కులజలు ప్రమదాశ్రుజలము కురియు తెఱఁగు మ్రాఁ

కులు పూదేనియ లొలికెడు

నలినాక్షుని చేతి వంశనాళము మ్రోతన్.

టీకా:

నళినోదరు = విష్ణుమూర్తి; భక్తుని = భక్తుడుని; కని = చూసి; కులజలు = స్వకులస్థులు; ప్రమద = సంతోషపు; అశ్రుజలమున్ = కన్నీటిని; కురియన్ = కార్చు; తెఱగున్ = విధముగా; మ్రాకులు = చెట్లు; పూదేనియలు = మకరందములను; ఒలికెడున్ = కార్చుచున్నవి; నలినాక్షుని = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; చేతి = చేతిలోని; వంశనాళము = వేణువు; మ్రోతన్ = నాదమువలన.

భావము:

పద్మనాభుడైన విష్ణుమూర్తి యొక్క భక్తుడిని చూసిన అతని కులం వారు ఆనందబాష్పాలు కార్చినట్లు, కమలాక్షుడు శ్రీకృష్ణుని కమ్మని పిల్లనగ్రోవి పాటలు విని చెట్లు పూదేనియలు జాలువారుస్తున్నాయి.

10.1-783-శా.

నామోసంబున కెద్ది మేర? విను నే **నా**పూర్వజన్మంబులన్

లేమా! నోములు నోచుచో నకట! కాళిందీతటిన్ వేణువై

భూమిం బుట్టెద నంచుఁ గోరఁ దగదే? బోధిల్లి యెట్లైన నీ

బామం దిప్పుడు మాధవాధరసుధాపానంబు గల్గుంగదే?

టీకా:

నా = నేను చెందిన; మోసంబున్ = మోసమునకు; ఎద్ది = ఏది; మేర = పరిమితి; విను = వినుము; నేన్ = నేను; నా = నా యొక్క; పూర్వ = మొదటి; జన్మంబులన్ = పుట్టుకలలో; లేమా = చిన్నదానా! లేమ - లేత వయస్కురాలు; నోములు = స్త్రీలు చేయు వ్రతములు; నోచుచోన్ = చేయినప్పుడు; అకట = అయ్యో; కాళిందీ = యమునానదీ; తటిన్ = తీరమున; వేణువు = వెదురును; ఐ = అయ్యి; భూమిన్ = భూలోకమున; పుట్టెదన్ = జన్మించెదను; అని = అని; అంచున్ = అనుచు; కోరన్ = కోరినచో; తగదే = సరిపోయెడిదికదా; బోధిల్లి = తెలివితెచ్చుకొని; ఎట్లైనను = ఎలాగైనను; ఈ = ఈ యొక్క; బామ = జన్మ; అందున్ = లో; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; మాధవ = కృష్ణుని; అధర = పెదవి సొకు టనెడి; సుధా = అమృతము; పానంబు = తాగుట; కల్గున్ = లభించును; కదే = కదా.

భావము:

అయ్యయ్యో! నేనెంత వంచితురాలను అయ్యానో కదా. ఓ చిన్నదానా! విను. నేను పూర్వ జన్మలో నోములు నోచేటప్పుడు యమునానదీతీరంలో వెదురు మొక్కగా పుట్టాలని తెలివిగా కోరుకోలేకపోయాను కదా. ఆ జన్మలో అలా కోరుకుని ఉంటే ఇప్పుడీ జన్మలో మాధవుడైనమన కృష్ణుడి అధరామృతం ఆస్వాదించి ఉందును కదా.

10.1-784-క.

కాళిందీ కూలంబున

నాళీ! యీ నందతనయు నధరామృతముం

క్రోలేడి వేణువు నగు నో

మేలాగున నోమవచ్చు నెఱిగింపగదే?

టీకా:

కాళిందీ = యమునానదీ; కూలంబునన్ = గట్టు నందు; ఆళీ = స్నేహితురాల; ఈ = ఈ యొక్క;
నందతనయున్ = కృష్ణుని (నంద తనయుడు - నందుని కొడుకు, కృష్ణుడు); అధర = పెదవి సోకు
టనెడి; అమృతమున్ = అమృతమును; క్రోలేడి = తాగెడి; వేణువున్ = వెదురుకట్టని, వేణువుని; అగు
= అయ్యెడి; నోమున్ = వ్రతమును; ఏ = ఏ; లాగునన్ = విధముగా; నోమ = ఆచరించ; వచ్చున్ =
వచ్చునో; ఎఱిగింపగదే = తెలుపుము.

భావము:

ఓ చెలియా! యమునాతీరంలో నందుని పుత్రుడు కృష్ణుడి యొక్క మోవిసుధను పీల్చే
పిల్లనగ్రోవిగా అయ్యే నోము ఏవిధంగా నోచుకోవలెనో చెప్పవే.

10.1-785-క.

వనితా! కృష్ణుడు నల్లని

ఘన మనియున్ వేణురవము గర్జన మనియున్

మనమునఁ దలంచి రొప్పుచు

ననవరతము నెమలితుటుము లాడెడిఁ గంటే?

టీకా:

వనితా = స్త్రీ; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; నల్లని = నల్లటి; ఘనము = మేఘము; అనియున్ = అని; వేణు =
మురళీ; రవము = నాదము; గర్జనము = ఉరుము; అనియున్ = అని; మనమునన్ = మనసు నందు;

తలచి = భావించి; రొప్పుచున్ = కేకలువేయుచు; అనవరతము = ఆగకుండగ; నెమలి = నెమళ్ళ;
తుటుములు = సమూహములు; ఆడెడిన్ = నాట్యము చేయుచున్నవి; కంటే = చూసితివా.

భావము:

పడతీ! నళినాక్షుడు కృష్ణుడు నల్లని మేఘమనీ; మురళీ నినాదం ఉరుమనీ; మదిలో భావించి
ఎడతెరిపి లేకుండా కేకారవాలు గావిస్తూ, నెమళ్ళు పురివిచ్చి నాట్యాలు చేస్తున్నాయి చూసావా.

10.1-786-క.

గిరిచరమిథునము లోలిం

పరికింపగఁ గృష్ణపాదపద్మాంకితమై

సురరాజ నగరికంటెనుఁ

తరుణీ! బృందావనంబు తద్దయునొప్పెన్.

టీకా:

గిరిచర = గిరిజనులు; మిథునములు = దంపతులు; ఓలిన్ = వరుసగా, అదేపనిగా; పరికింపన్ =
చూచుచుండగా; కృష్ణ = కృష్ణుని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మములుపెట్టిన; అంకితము =
గుర్తులు కలది; ఐ = అయ్యి; సురరాజనగరి = అమరావతి (సురరాజనగరి - సురరాజ (ఇంద్రుని)
నగరి (పట్టణము), అమరావతి); కంటెను = కంటే; తరుణీ = యువతీ (తరుణి - తరుణ
వయస్కురాలు, స్త్రీ); బృందావనంబు = బృందావనము; తద్దయున్ = అధికముగా; ఒప్పెన్ = చక్కగా
ఉన్నది.

భావము:

ఓ అంగనా! కృష్ణుడి పద్మాల వంటి అడుగుల ముద్రల చిన్నెలతో కూడిన ఈ బృందావనం
అమరావతి కంటే మిక్కిలి అందంగా భాసిస్తున్నది. కొండజాతి జంటలు ఈ సౌభాగ్యాన్ని
అదేపనిగా చూస్తున్నారు.

10.1-787-మ.

అమరేంద్రాంగన లాకసంబున విమానారూఢులై పోవుచుం

గమలాక్షున్ శుభమూర్తిఁ గాంచి మురళీగానంబు లందందఁ గ

ర్ణములన్ నిల్పుచు మేఖలల్ వదలఁగా నాథాంకమధ్యంబులం

బ్రమదా! వ్రాలిరి చూచితే వివశలై పంచాశుగభ్రాంతలై?

టీకా:

అమర = దేవతా; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; అంగనలు = భార్యలు; ఆకసంబునన్ = ఆకాశము నందు; విమాన = విమానము లందు; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారై; పోవుచున్ = వెళుతూ; కమలాక్షున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; శుభమూర్తిన్ = కృష్ణుని {శుభమూర్తి - శుభములు స్వరూపమైన వాడు, కృష్ణుడు}; కాంచి = చూసి; మురళీ = వేణు; గానంబులన్ = నాదములతో; అందందన్ = మఱిమఱి; కర్ణములన్ = చెవు లందు; నిల్పుచున్ = ఉంచుకొనుచు; మేఖలల్ = మొలతాళ్ళు; వదలగా = వీడగా; నాథ = భర్తల; అంకమధ్యంబులన్ = ఒడిలో; ప్రమదా = సుందరీ {ప్రమద - మిక్కిలి, సంతోషము కలామె, స్త్రీ}; వ్రాలిరి = వాలి పోయిరి; చూచితే = చూసితివా; వివశలు = పరవశులు; ఐయ్యి = అయిపోయి; పంచాశుగ = మన్మథవేదనలచే {పంచాశుగుడు - 1అరవిందము 2అశోకము 3చూతము 4నవమల్లిక 5నీలోత్పలము అనెడి ఐదు బాణములు కలవాడు, మన్మథుడు}; భ్రాంతలు = భ్రమగొన్నవారు {మన్మథుని పంచబాణములు - 1మోహనము 2ఉన్మాదము 3సంతపనము 4శోషణము 5నిశ్చేష్టికరణము}; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ కాంతా! అదిగో దేవతాస్త్రీలు విమానాలెక్కి ఆకాశవీధిలో వెళుతూ, మంగళమూర్తి అయిన కృష్ణుడిని తిలకించి, ఆయన వేణుగానం వీనులపడగానే పులకించారు. వారి కలాపం అనే మొలతాళ్ళు వదులైపోసాగాయి. వారు వశంతప్పి మదనపీడితులై పతుల ఒడులలో ఒరిగిపోతున్నారు చూసావా.

10.1-788-ఉ.

కానల నుండుచున్ సరసగాన వివేకవిహీనజాతలై

వీనుల నేడు కృష్ణముఖ వేణురవామృతధార సోకినన్

మేనులు మేఁతలున్ మఱచి **మె**త్తని చూడ్కి మృగీమృగావళుల్

మానిని! చూడవమ్మ; బహు**మా**నము చేసెఁ గృతార్థచిత్తలై.

టీకా:

కానలన్ = అడవులలో; ఉండుచున్ = ఉంటు; సరస = నవరసభరితమైన {నవరసములు -

1శృంగారము 2హాస్యము 3కరుణము 4వీర్యము 5రౌద్రము 6భయానకము 7భీభత్సము

8అద్భుతము 9శాంతము, వీని సంఖ్య ఇతర సందర్భములలో హెచ్చుతగ్గులు కావచ్చు; గాన =

సంగీతపు; వివేక = తెలివి, జ్ఞానము; విహీన = లేనట్టి; జాతలు = పుట్టుకలు కలవి; ఐ = అయ్యి;

వీనులన్ = చెవు లందు; నేడు = ఇవాళ; కృష్ణ = కృష్ణుని; ముఖ = మూలముగా; వేణు = మురళీ; రవ

= నాదము అనెడి; అమృత = అమృతపు; ధారన్ = జల్లులు; సోకినన్ = తగులుటచేత; మేనులున్ =

ఒళ్ళు; మేతలున్ = మేయుటలు; మఱచి = మరిచిపోయి; మెత్తని = మృదువైన; చూడ్కిన్ =

చూపులతో; మృగీ = ఆడజంతువులు; మృగా = మగజంతువుల; ఆవళుల్ = సమూహములు;

మానిని = స్త్రీ {మానిని - మంచిమానము కలమ్మె, స్త్రీ}; చూడవు = చూడుము; అమ్మ = తల్లి;

బహుమానము = గౌరవించుట; చేసెన్ = చేసినవి; కృతార్థ = ధన్యమైన; చిత్తులు = మనసులు కలవి;

ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ యమ్మా! మానవతీ! చూసావా. అడవిలో నివసించే ఈ పెంటి, పోతు జంతువులు అన్నీ సంగీత

మాధుర్యం గ్రోలే జ్ఞానం బొత్తిగా లేనట్టివి అయినా; నేడు చిన్నికృష్ణుడు చిందిస్తున్న మురళీ

గానాల సుధారసం చెవులలో పడగానే, ఒడలు మరచి; మేతలు విడిచి; సుతిమెత్తని చూపులతో;

పరవశించిన మనసులతో; నందగోపుణ్ణి అభినందిస్తున్నాయి.

10.1-789-ఉ.

తల్లుల చన్నుబాలు మును **ద్రా**వు తఱిం దమకర్ణవీధులన్

వల్లభమైన మాధవుని **వం**శరవామృతధార చొచ్చినం

దుశ్శక పాలురాఁ దివక **దూ**టక మానక కృష్ణమీఁద దృ

గ్నల్లులు చేర్చి నిల్చె నదె; **వ**త్సము లంగనలార! కంటిరే?

టీకా:

తల్లులు = తల్లుల యొక్క; చన్నుబాలు = స్తన్యము; మును = ఇంతకుముందు; త్రావు = తాగెడి; తటిన్ = అప్పుడు; తమ = వాటి; కర్ణ = చెవుల; వీధులన్ = మార్గములద్వారా; వల్లభము = ప్రీతికరము; ఐన = అయిన; మాధవుని = కృష్ణుని; వంశ = వేణు; రవ = గానము అనెడి; అమృత = అమృతపు; ధార = పరంపరలు; చొచ్చినన్ = దూరగా; త్రుళ్ళకన్ = గెంతులేయకుండ; పాలు = స్తన్యము; రాన్ = వచ్చునట్లు; తివక = పీల్చుకొనకుండ, తాగక; దూటక = మూతితో పొడిచి చేపకుండ; మానక = వదలకుండ; కృష్ణు = కృష్ణుని; మీదన్ = మీద; దృక్ = చూపు లనెడి; వల్లులున్ = తీగలను; చేర్చి = ఉంచి; నిల్చెన్ = నిలుచున్నవి (కదలక); అదె = అదిగో; వత్సములు = దూడలు; అంగనలార = అందగత్తెలు {అంగన - మంచి అంగములు కలమె, స్త్రీ}; కంటిరె = చూచితిరా.

భావము:

ఓ వనితలారా! చూసారా. లేగలు తల్లి ఆవుల పాలు కుడిచే వేళ ప్రియమైన మాధవుడు కృష్ణుడి వేణుగాన సుధాదార చెవులలో పడడంతో అవి తుళ్ళిపడటం మానేసాయి. పాలు పీల్చకుండా; పొదుగు కుమ్మకుండా; ఊరక చన్నులను నోటిలో ఉంచుకుని; చిన్నికృష్ణుడి మీదనే కన్నులుంచి; అలాగే చూస్తూ నిలబడిపోయాయి.

10.1-790-మ.

మమతన్ మోములు మీది కెత్తుకొని రోమంధంబు చాలించి హృ

త్మమలగ్రంబులఁ గృష్ణు నిల్పి మురళీగానామృతశ్రేణి క

ర్ణములం గ్రోలుచు మేఘమాని గళితానందాశ్రులై చిత్రితో

పమలై గోవులు చూచుచున్న వవిగో పద్మాక్షి! వీక్షించితే?

టీకా:

మమతన్ = మోహముతో; మోములు = మోరలు; మీదికిన్ = పైకి; ఎత్తుకొని = ఎత్తి; రోమంధంబు = నెమరువేయుటలను; చాలించి = ఆపివేసి; హృత్ = హృదయములు అనెడి; కమల = పద్మముల; అగ్రంబులన్ = మీద; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; నిల్పి = ఉంచుకొని; మురళీ = పిల్లనగ్రోవి యొక్క; గాన =

నాదము యనెడి; అమృత = అమృతపు; శ్రేణి = పరంపరలు; కర్ణములన్ = చెవులతో; క్రోలుచున్ = తాగుతు; మేతన్ = మేతమేయుట; మాని = విడిచిపెట్టి; గళిత = కారుచున్న; ఆనంద = సంతోషపు; అశ్రులు = కన్నీరు కలవి; ఐ = అయ్యి; చిత్రిత = చిత్తరవులోని బొమ్మలతో; ఉపమలు = పోల్చదగినవి; ఐ = అయ్యి; గోవులు = ఆవులు; చూచుచున్నవి = చూస్తున్నవి; అవిగో = అదిగో; పద్మాక్షి = సుందరీ {పద్మాక్షి - పద్మముల వంటి కన్నులు కలమె, స్త్రీ}; వీక్షించితే = చూసితవా.

భావము:

ఓ కలువ కన్నుల సుందరీ! అవిగో చూడు. ఆవులు మమకారంతో మోరలు పైకెత్తుకున్నాయి; నెమరువేయడం ఆపేసాయి; హృదయకోశంలో కృష్ణుడిని నిలుపుకున్నాయి; వేణునాదామృత ధారలను చెవులతో త్రాగుతూ మేతలు మేయడం మానేసాయి; ఆనందబాష్పాలు విడుస్తున్నాయి; బొమ్మల లాగ కదలక మెదలక నిలబడి శ్రీ కృష్ణుడి వైపు చూస్తున్నాయి. పరికించావా?

10.1-791-మ.

జగతీజంబులశాఖ లెక్కి మురళీశబ్దామృతస్యందమున్

మిగులన్ వీనులఁ ద్రావి వ్రేగుపడి నెమ్మిఁ గృష్ణు రూపంబు చి

త్తగమై యుండఁగ నడ్డపెట్టు క్రియ నేత్రంబుల్ దగన్ మూసి యీ

ఖగముల్ చొక్కెడిఁ జూచితే? మునిజనాకారంబులం గామినీ!

టీకా:

జగతీజంబులన్ = చెట్ల యొక్క {జగతీజములు - భూమి యందు పుట్టునవి, వృక్షములు}; శాఖలన్ = కొమ్మలను; ఎక్కి = ఎక్కి; మురళీ = వేణు; శబ్ద = నాదము యనెడి; అమృత = అమృతపు; స్యందమున్ = స్రావమును; మిగులన్ = అధికముగా; వీనులన్ = చెవులతో; త్రావి = తాగి; వ్రేగుపడి = మత్తుగొని, బరువెక్కి; నెమ్మిన్ = నెమ్మదిగా; కృష్ణు = కృష్ణుని; రూపంబున్ = రూపమును; చిత్తగము = మనస్సు నందు పొందినది; ఐ = అయ్యి; ఉండగన్ = ఉండిపోవునట్లుగా; అడ్డపెట్టి = అడ్డపెట్టెడి; క్రియన్ = విధముగ; నేత్రంబులు = కళ్ళు; తగన్ = చక్కగా; మూసి = మూసి; ఈ = ఈ యొక్క; ఖగముల్ = పక్షులు; చొక్కెడిన్ = సోలిపోతున్నవి; చూచితే = చూసితవా; ముని = ఋషులైన; జన =

వారి; ఆకారంబులన్ = వలె; కామినీ = సుందరీ {కామిని - ప్రియ సంగము నందు మిక్కిలి ఆశ కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

ఓ పడతీ! పక్షులు చెట్లకొమ్మలపై చేరి వేణుగాన మనే సుధారస ధారలను మిక్కిలిగా చెవులారా త్రాగి, మత్తుగొన్నాయి. చిత్తంలో నెలకొల్పుకున్న చిన్నారి కృష్ణుడి రూపం వెలికి వెళ్ళనీకుండా ఆపుకోడం కోసమా అన్నట్లు, అవి కళ్ళు మూసుకుని ఉన్నాయి. వాటిని గమనించావా, ఎలా కళ్ళుమూసుకుని మునిజనం లాగ సొక్కుతున్నాయో?

10.1-792-మ.

క్రమమొప్పన్ నదులెల్ల వంశరవ మాకర్ణించి సంజాత మో
హాములన్ మన్మథసాయక క్షత విశాలావర్తలై హంస వా
క్యములం జీరి తరంగహస్తముల నాకర్ణించి పద్మోప హా
రములం గృష్ణపదార్చనంబు సలిపెన్ రామా! విలోకించితే?

టీకా:

క్రమమొప్పన్ = సక్రమముగా; నదులు = నదులు; ఎల్లన్ = అన్ని; వంశ = వేణువు యొక్క; రవమున్ = నాదమును; ఆకర్ణించి = విని; సంజాత = పుట్టిన; మోహములన్ = మోహములచేత; మన్మథ = మన్మథుని; సాయక = బాణములుచేత కలిగిన; క్షత = గాయము లనదగిన; విశాల = పెద్దపెద్ద; ఆవర్తలు = సుడిగుండములు కలవి; ఐ = అయ్యి; హంస = హంసల కూత లనెడి; వాక్యములన్ = పలుకులతో; చీరి = పిలిచి; తరంగ = అల లనెడి; హస్తములన్ = చేతులతో; ఆకర్ణించి = దగ్గరకు పిలిచి; పద్మ = పద్మములు అనెడి; ఉపహారములన్ = కానుకలచేత; కృష్ణ = కృష్ణుని; పద = పాదముల; అర్చనంబు = పూజలు; సలిపెన్ = చేసెను; రామా = రమణీ {రామ - రమించు నట్టి యామె, స్త్రీ}; విలోకించితే = చూసితివా.

భావము:

ఓ మనోహరమైన సుందరీ! నదులన్నీ చక్కగా వేణునాదం వింటున్నాయి; ఆ సుడిగుండాలు అవి మోహంలో పడగా కలిగిన మదనునిబాణాల గాయల వలె ఉన్నాయి కదా. ఆ నదులు హంసల పలుకులనే తమ మాటలతో కృష్ణుణ్ణి అహ్వానిస్తున్నాయి. అలలనే చేతులతో చెంతకు పీలుస్తున్నాయి. కలువలనే కానుకలతో ఆ కమలాక్షుడి పాద పద్మాలను పూజిస్తున్నాయి. వీక్షించావా?

10.1-793-ఆ.

వనిత! నేడు కృష్ణు వంశనినాదంబు
విని పయోధరంబు విరులు గురిసి
తన శరీర మెల్ల ధవళాతపత్రంబుఁ
జేసి మింట నీడఁ జేసెఁ గంటె?

టీకా:

వనితా = యువతీ {వనిత - మిక్కిలి అనురాగస్తురాలు, స్త్రీ}; నేడు = ఇవాళ; కృష్ణు = కృష్ణుని యొక్క;
వంశ = వేణువు యొక్క; నినాదంబు = మోతను; విని = విని; పయోధరంబు = మబ్బులు; విరులు =
పూలు; గురిసి = వర్షించి; తన = దాని యొక్క; శరీరము = దేహము; ఎల్లన్ = అంతటినీ; ధవళ =
తెల్లని; అతపత్రంబున్ = గొడుగుగా; చేసి = చేసి; మింటన్ = ఆకాశము నందు; నీడన్ = ఛాయలను;
చేసెన్ = చేసెను; కంటే = చూసితివా.

భావము:

నెలతా! ఇదిగో ఇక్కడ చూడు కృష్ణుడి మురళీ స్వరాలు విని, నీలమేఘం పూల వానకురిసింది.
ఆపైని తన విపుల దేహం అంతటినీ గొడుగులా చేసి అకాశంలో నిలబడి నీడ కల్పిస్తోంది.
విలోకించావా?

10.1-794-క.

మంచి ఫలంబులు హరిచే

నించి కరాలంబనముల నెగడుచు నిదె క్రీ

డించెద, రంగన! చూడుము

చెంచెతలం బింఛ పత్ర చేలాంచితలన్.

టీకా:

మంచి = చక్కటి; ఫలంబులున్ = పండ్లను; హరి = కృష్ణుని; చేన్ = చేతి యందు; నించి = నిండించి;
కర = చేతులను; ఆలంబనములన్ = ఊతమిచ్చుటలుతో; నెగడుచున్ = అతిశయించుచు; ఇదె =
ఇదిగో; క్రీడించెదరు = వినోదించుచున్నారు; అంగన = ఇంతి; చూడుము = చూడుము; చెంచెతలన్ =
చెంచుస్త్రీలు; పింఛ = నెమలి పింఛములను; పత్ర = ఆకులను; చేల = వస్త్రములచే; అంచితలన్ =
ధరించినవారిని.

భావము:

అందాల బొమ్మా! చూడు. ఆ బోయపడతులను. నెమలి ఈకల గుత్తులు ఆకులూ కోకలుగా ధరించి,
ఎంతో మురుపు గొల్పుతున్నారు. వారు మధురమైన మంచి మంచి మాగిన పండ్లు గోవిందుడికి
ఇచ్చే నెపంతో, అతని చేతిలో చేయ్యేసి ఆనందంతో అడుతున్నారు.

10.1-795-క.

ఉల్లసిత కుచభరంబున

నల్లాడెడి నడుముతోడ నలరుల దండన్

భిల్లి యొకతె హరి కిచ్చెను

హల్లోహలకలిత యగుచు నంగన! కంటే?

టీకా:

ఉల్లసిత = ఉప్పొంగిన, నిక్కిన; కుచ = స్తనముల; భరంబునన్ = బరువులచేత; అల్లాడెడి =
ఊగిపోతున్న; నడుము = నడుము; తోడన్ = తోటి; అలరుల = పూల; దండన్ = మాలను; భిల్లి =

ఎరుక యువతి; ఒకతె = ఒకామె; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; హల్లోహల = సంభ్రమము, తొట్టుపాటు, ఆదరము; కలిత = కలామె; అగుచున్ = అగుచు; అంగన = సుందరి; కంటె = చూసితివా.

భావము:

ఓ మానినీ! చూసావా? ఒక బోయత ఉప్పొంగే కుచముల బరువుతో జవ్వాడే నడుముతో భావావేశంతో పూల మాలికను కృష్ణుడికి సమర్పించింది. కన్నావుటే.

10.1-796-క.

గిరు లెల్ల జలము లయ్యెం

దరు లెల్లనుఁ బల్లవించె ధరణి గగన భూ

చరు లెల్లనుఁ జొక్కిరి హరి

మురళిరవామృతము సోక ముద్దియ! కంటే?

టీకా:

గిరులు = కొండలు; ఎల్లన్ = అన్ని; జలములు = నీళ్ళు కలవి; అయ్యెను = అయినవి; తరులు = చెట్లు; ఎల్లన్ = అన్ని; పల్లవించెన్ = చిగురించినవి; ధరణిన్ = భూలోకము నందు; గగన = ఆకాశము నందు; భూ = నేలమీద; చరులు = మెలగెడివారు; ఎల్లను = అందరును; చొక్కిరి = సోలిపోయిరి; హరి = కృష్ణుని; మురళి = వేణు; రవ = నాదము యనెడి; అమృతము = అమృతము; సోక = తగలగా; ముద్దియ = ముగ్ధ; కంటె = చూసితివా.

భావము:

ఓ ముద్దరాలా! కృష్ణుడి మురళీగానామృతం సోకగానే కొండలన్నీ కరిగి నీరైపోతున్నాయి. భూమీదున్న చెట్లన్నీ చిగురిస్తున్నాయి. ఖేచరులు భూచరులు అందరూ సొక్కి సోలిపోతున్నారు. విలోకించావా?

10.1-797-మ.

బలకృష్ణాంఘ్రిసరోజ సంగమముచే భాసిల్లుచున్ ధన్యమై
ఫలపుష్పంబులఁ గానికల్ గురిసి సంభావించి మిన్నందుచున్
జలఘాసంబుల గోవులం దనిపి చంచదూభాజరోమాంచమై
వెలసెం జాడఁ గదమ్మ! యీ గిరిపురోవీధిన్ సరోజాననా!"

టీకా:

బల = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుల; అంఘ్రి = పాదము లనెడి; సరోజ = పద్మములతో; సంగమము = కలియ గలుగుట, సోకుట; చేన్ = వలన; భాసిల్లుచున్ = ప్రకాశించుచు; ధన్యము = కృతార్థమైనది; ఐ = అయ్యి; ఫల = పండ్లు; పుష్పంబులన్ = పువ్వులు అనెడి; కానికల్ = కానుకలను; కురిసి = సమృద్ధిగా ఇచ్చి; సంభావించి = గౌరవించి; మిన్నందుచున్ = మిన్నముట్టుచు; జల = నీళ్ళచేతను; ఘాసంబులన్ = గడ్డిచేతను; గోవులన్ = ఆవులను; తనిపి = తృప్తిపొందించి; చంచత్ = కదులుతున్న; భూజ = చెట్లు అనెడి; రోమాంచము = గగుర్పాటులు కలది; ఐ = అయ్యి; వెలసెన్ = ప్రకాశించెను; చూడగద = చూడుము; అమ్మ = తల్లి; ఈ = ఈ యొక్క; గిరి = కొండ; పురోవీధిన్ = మన ఎదుటి భాగమున; సరోజాననన = సుందరి (సరోజానన - సరోజ (పద్మముల వంటి) ఆనన (మోముకలామె), స్త్రీ).

భావము:

ఓ పద్మముఖీ! మన ఎదురుగా ఉన్న ఈ కొండను చూడవమ్మా! ఈ పర్వతం బలరామకృష్ణుల పాదపద్మాల సంస్పర్శతో ధన్యత పొంది ప్రకాశిస్తున్నది. పండ్లు పూలు అనే కానుకలను సమర్పించి వారిని సత్కరిస్తున్నది. ఆనందంతో ఆకాశం అందుకుంటోంది. నీటితో కసవుతో ధేనువుల తనివితీరుస్తున్నది. అందమైన తరువులనే గగుర్పాటుతో కనువిందు చేస్తున్నది."

10.1-798-వ.

అని యిట్లు బృందావన విహారియైన గోవిందుని సందర్శించి పంచబాణభల్ల భగ్నహృదయ లయి వల్లవకాంత లేకాంతంబులఁ జింతించుచుఁ దత్పరతంత్రలై యుండి; రంత.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; బృందావన = బృందావనము నందు; విహారి =
విహరించుచున్నవాడు; ఐన = అయిన; గోవిందుని = కృష్ణుని; సందర్శించి = చూసి; పంచబాణ =
మన్మథుని {పంచబాణుడు - 1అరవిందము 2అశోకము 3చూతము 4నవమల్లిక 5నీలోత్పలము
అనెడి ఐదు బాణములు కలవాడు, మన్మథుడు}; భల్ల = బాణములచే; భగ్న = తెబ్బతిన్న, లోనైన;
హృదయలు = హృదయములు కలవారు; అయి = అయ్యి; వల్లవ = గోపికా; కాంతలు = స్త్రీలు {కాంత
- కాంక్షిప దగి నామె, స్త్రీ}; ఏకాంతంబునన్ = రహస్య ప్రదేశము లందు; చింతించుచున్ =
స్మరించుకొనుచు; తత్ = అతని యందు; పరతంత్రులు = ఆసక్తి కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండిరి =
ఉన్నారు; అంత = ఆ సమయము నందు.

భావము:

ఇలా అనుకుంటూ గోపికలు బృందావనంలో విహరిస్తున్న మాధవుడిని చూసి మదనుడి భాణ
పరంపరలచే పీడింపబడే మనసులతో ఏకాంతంలో చింతిస్తూ తదేక ధ్యానపరాయణులై
ఉండిపోయారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : హేమంతఋతు వర్ణనము

10.1-799-క.

శామంతికా స్రగంచిత

సీమంతవతీ కుచోష్ణజితశీతభయ

శ్రీమంతంబై గొబ్బున

హేమంతము దోచె; మదనుఁ డేచె విరహలన్.

టీకా:

శామంతికా = చేమంతిపూల; స్రక్ = దండచేత; అంచిత = అలంకరింపబడిన; సీమంతవతీ =
పాపటలు కలిగిన స్త్రీల; కుచ = పాలిండ్ల; ఉష్ణ = వేడిచేత; జిత = జయింపబడిన; శీత = చలివలని;

భయ = భయము అనెడి; శ్రీమంతంబు = సంపదలు కలిగినవారు; ఐ = అయ్య; గొబ్బున = తటాలున; హేమంతము = చలికాలము; తోచెన్ = కనబడెను; మదనుడు = మన్మథుడు; ఏచెన్ = బాధించెను, పీడించెను; విరహాలన్ = విరహము కలవారిని.

భావము:

ఇంతలో శ్రీమంతమైన హేమంతం ప్రవేశించేసింది. చేమంతి పూలు ధరించిన పూబంతుల చనుబంతల వేడిమిచే చలి భయాన్ని జంటలు జయించారు. కాని, వియోగులను మన్మథుడు వేధించాడు.

10.1-800-క.

ఉత్తరపుగాలి విసరె వి

యత్తలమునఁ దుహినకిరణుఁ డహితుం డయ్యెం

బొత్తు జరిగె మిథునములకు

నెత్తమ్ములు దఱిగె హిమము నెలకొనియె నృపా!

టీకా:

ఉత్తరపు = ఉత్తరదిక్కునుండి వచ్చెడి; గాలి = గాలి; విసరెన్ = వీచెను; వియత్తలమునన్ = ఆకాశము నందు; తుహినకిరణుండు = చంద్రుడు {తుహిన కిరణుడు - తుహిన (మంచువలె చల్లని) కిరణములు కలవాడు, చంద్రుడు}; అహితుడు = అయిష్టుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పొత్తు = కలియుట; జరిగెన్ = జరిగినది; మిథునముల = దంపతుల; కున్ = కు; నెఱి = వికసించిన; తమ్ములు = కమలములు; తఱిగెన్ = తగ్గెను; హిమము = మంచు; నెలకొనియె = వ్యాపించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తూ! హేమంతం రాకతో ఉత్తరపు గాలులు వీచాయి. ఆకాశంలో ఉండి చలివెలుగు ఇచ్చే చంద్రుడు విరహాలకు సహింపరాని వాడయ్యాడు. దంపతులకు పొత్తు కుదిరింది. అంతటా మంచు అలుముకుంది. తామరలకు శోభ తరిగిపోయింది.

10.1-801-క.

అహములు సన్నము లయ్యెను

దహనము హితమయ్యె దీర్ఘదశ లయ్యె నిశల్;

బహు శీతోపేతంబై

యుహుహూ యని వడకె లోక ముర్వీనాథా!

టీకా:

అహములున్ = పగటిసమయములు; సన్నములు = తగ్గినవి; అయ్యెను = అయ్యెను; దహనము = అగ్ని; హితము = ఇష్టము కలది; అయ్యెన్ = అయినది; దీర్ఘ = ఎక్కువ; దశలు = కాలముండునవి; అయ్యెన్ = అయినవి; నిశల్ = రాత్రులు; బహు = మిక్కిలి; శీత = చలితో; ఉపేతంబు = కూడినవి; ఐ = అయ్యి; ఉహుహూ = ఉహుహూ అను ధ్వనితో; వడకెన్ = వణకిపోయెను; లోకము = జగత్తు; ఉర్వీనాథా = రాజా {ఉర్వీనాథుడు - ఉర్వి (భూమికి, రాజ్యమునకు) నాథుడు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! పగలు కాలాలు తగ్గిపోయాయి. మంటల వెచ్చదనం ఇష్టమైంది. రాత్రి సమయాలు పెరిగాయి. చలి ఎక్కువై లోకం "ఉహుహూ" అంటూ వణికింది హేమంతంలో.

10.1-802-క.

అన్నుల చన్నుల దండ వి

పన్నులు గా కెల్లవారు బ్రతికిరిగా కీ

చన్నుల మీఱిన వలి నా

పన్నులు గా కుండఁ దరమె బ్రహ్మాదులకున్.

టీకా:

అన్నుల = స్త్రీల యొక్క {అన్ను - పరవశింప చేయునామె, స్త్రీ}; చన్నుల = పాలిండ్ల; దండన్ = ప్రాపుచేత, అండచేత; విపన్నులు = ఆపదపొందినవారు; కాక = కాకుండగ; ఎల్ల = అందరు; వారున్

= జనులు; బ్రతికిరి = కాపాడబడిరి; కాక = తప్పించి; ఈ = ఈ యొక్క; చన్నులన్ = పాలిండ్లను;
మీఱినన్ = లెక్కచేయకపోయినచో; వలన్ = చలిచేత; ఆపన్నులు = ఆపదలు పొందినవారు;
కాకుండన్ = కాకుండుట; తరమె = శక్యమా, కాదు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదుల =
మొదలగువారల; కున్ = కు.

భావము:

ఈ హేమంత ఋతువులో పడతుల పయోధరాల చెంత ప్రజలందరు ఆపదకు లోనుగాకుండ
జీవింప గలుగుతున్నారు. వాటి అండే లేకపోతే బ్రహ్మది దేవతల కైనా చలిబాధ తట్టుకోడం
సాధ్యం కాదు కదా.

10.1-803-ఆ.

పొడుపుఁగొండమీఁద పొడిచిన మొదలుగాఁ

బరువుపెట్టి యినుఁడు పశ్చిమాద్రి

మఱుగుఁ జొచ్చెఁ గాక మసలినఁ జలిచేతఁ

జిక్కిఁజిక్కి ననఁగఁ జిక్కకున్నె.

టీకా:

పొడుపు = పొద్దుపొడుపు; కొండ = కొండ; మీద = పైన; పొడిచిన = ఉదయించినది; మొదలుగాన్ =
మొదలు పెట్టి; పరువుపెట్టి = పరుగెట్టి; ఇనుడు = సూర్యుడు; పశ్చిమ = పడమరవైపున్న; అద్రి =
కొండ; మఱుగున్ = చాటునకు; చొచ్చెన్ = దాగెను; కాక = కాని; మసలినన్ = ఆలస్యము చేసినచో;
చలి = చలి; చేతన్ = వలన; చిక్కిజిక్కిన్ = బలే చిక్కిపోయాడు; అనగన్ = అని పరిహాసము
చేయగా; చిక్క = చిక్కకుండ; ఉన్నె = ఉండునా, ఉండడు;

భావము:

సూర్యుడు ఉదయాద్రి మీద ఉదయించింది మొదలు ఎక్కడా ఆగకుండా పరుగులుతీసి అస్తమాద్రి మాటున చేరుకున్నాడు. అలాకాకుండా దారిలో ఆలస్యం చేసి ఉంటే, "చిక్కాడు చిక్కా"డని పరిహాసం చేసేలా చలి చేతిలో చిక్కి ఉండే వాడు కదా ఈ హేమంతంలో.

10.1-804-క.

చెంగల్వ విరుల గంధము

మంగళముగఁ గ్రోలుచున్న మధుపము లొప్పె

న్నంగజ వహ్నులపై ను

ప్రొంగి విజృంభించు పొగల పోలిక నధిపా!

టీకా:

చెంగల్వ = ఎఱ్ఱకలువ {చెంగల్వ - చెన్ను (ఎఱ్ఱదనము కలిగిన) కల్వ (కలువపువ్వు)}; విరుల = పూల యొక్క; గంధము = సువాసన; మంగళముగన్ = మిక్కిల మేలుగా; గ్రోలుచున్న = తాగుచున్న; మధుపములు = తుమ్మెదలు; ఒప్పెన్ = చక్కగానున్నవి; అంగజ = మన్మథ; వహ్నులు = అగ్నులు; పైన్ = మీద; ఉప్పొంగి = మిక్కిలిగ సంతోషించి; విజృంభించి = చెలరేగునట్టి; పొగల = ధూమముల; పోలికన్ = వలె; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! హేమంతంలో ఎఱ్ఱకలువ పూవుల పరిమళం శుభప్రదంగా ఆస్వాదిస్తున్న తుమ్మెదలు మన్మథాగ్నుల మీదనుండి ఉవ్వెత్తుగా పైకెగసే పొగల వలె పొడకట్టాయి.

10.1-805-ఆ.

శంభుకంట నొకటి జలరాశి నొక్కటి

మఱియు నొకటి మనుజు మందిరముల

నొదిగెఁగాక మెఱసియున్న మూడగులు

చలికి నులికి భక్తి సలుపకున్నె?

టీకా:

శంభు = శివుని; కంటన్ = కంటియందు; ఒకటి = ఒకటి; జలరాశిన్ = సముద్రమునందు; ఒక్కటి = ఒకటి; మఱియున్ = ఇంకను; ఒకటి = ఒకటి; మనుజు = మానవుల; మందిరములన్ = నివాసములందు; ఒదిగెన్ = దాగెను; కాకన్ = లేకపోయినచో; మెఱసి = బహిరంగముగామెలగుచు; ఉన్నన్ = ఉండినచో; మూడగులు = త్రేతాగులు మూడు {త్రేతాగులు - 1గార్హపత్యము 2ఆహవనీయము 3దక్షిణాగులు అనెడి మూడు అగులు}; చలి = చలి; కిన్ = కి; ఉలికి = అదిరిబెదిరి; భక్తి = సేవ; సలుపక = చేయకుండగా; ఉన్నె = ఉండునా.

భావము:

చలిదెబ్బకు తట్టకోలేక త్రేతాగులు మూడు అగులలోను ఆహవనీయం అనే అగ్ని ఒకటి శివుని మూడోవ నేత్రంలో అణగి ఉంది. దక్షిణాగ్ని అనే మరొకటి సాగర గర్భంలో చొచ్చింది. గార్హపత్యం అనే అగ్ని ఇంకొకటి గృహస్థుల ఇండ్లలో ఒదిగి ఉంది. అలాకాక బట్టబయల ఉంటే హేమంతమును చలికి త్రేతాగులు కొంకర్లు తిరిగి పోయేవి.

10.1-806-శా.

ఈ హేమంతము రాకఁ జూచి రమణీహేలాపరీరంభ స

త్సాహాయ్యంబునఁగాని దీని గెలువన్ శక్యంబుగా దంచుఁ దా

రూహాపోహవిధిం ద్రిమూర్తులు సతీయుక్తాంగు లైనారు గా

కోహో! వారలదేమి సంతత వధూయోగంబు రాఁ గందురే?

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; హేమంతము = చలికాలము; రాకన్ = వచ్చుటను; చూచి = చూసి; రమణీ = భార్యల యొక్క {రమణి - క్రీడింపదగినామె, స్త్రీ}; హేలా = విలాసపూరితమైన; పరీరంభ =

ఆలింగనముల; సత్ = మంచి; సహాయ్యంబునన్ = తోడ్పాటువలన; కాని = తప్పించి; దీనిన్ = దీనిని; గెలువన్ = జయింప; శక్యంబుగాదు = వీలుకాదు; అంచున్ = అనుచు; తార్ = వారు; ఉహాపోహల = అనుకూల్య ప్రతికూల్యము లూహించుకున్న; విధిన్ = విధముగా; త్రిమూర్తులు = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు; సతీ = భార్యలతో (సరస్వతి, లక్ష్మి, పార్వతులతో); యుక్త = కూడిన; అంగులు = దేహములు కలవారు; ఐనారు = అయితీరి; కాకన్ = అలాకాని పక్షమున; ఓహో = ఔరా; వారలు = వారు; అది = అలా; ఏమి = ఎందుకు; సంతత = ఎడతెగని; వధూ = భార్యతో; యోగంబున్ = కూడియుండుటను; రాన్ = కలుగుటను; కందురే = పొందుదురా.

భావము:

హేమంత ఋతువు రావటం చూసి కామినుల విలాసవంతమైన బిగికొగిళ్ళ తోడ్పాటుతో కాని దీని చలిని జయించటం వీలుపడ దని ఊహించుకొన్నట్లు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు ముగ్గురు సరస్వతీ, లక్ష్మి, పార్వతులను ముగ్గురిని తమ తమ దేహాల యందే ధరించారు. ఔనాను, ఇదే కారణం లేకపోతే ఆ త్రిమూర్తులు స్త్రీమూర్తుల సదా సాంగత్యం కలిగి ఉండరు కదా.

10.1-807-క.

ఈ హేమంతము రాకకు

శ్రీహరి యొక్కింత వడకి చింతింపంగా

నోహో! వెఱవకు మని తా

మాహారికిని శ్రీకుచంబు లభయం బిచ్చెన్.

టీకా:

ఈ = ఆ యొక్క; హేమంతము = హేమంత ఋతువు; రాక = వచ్చుట; కున్ = కు; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; ఒక్కింత = బహుకొద్దిగా; వడకి = వణకిపోయి; చింతింపంగా = బాధపడుచుండగా; ఓహో = ఓయీ; వెఱవకు = బెదిరిపోకు; అని = అని; తాము = అవి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిని = కి; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి యొక్క; కుచంబులు = స్తనములు; అభయంబున్ = ధైర్యము చెప్పుట; ఇచ్చెను = చేసెను.

భావము:

హేమంతం రావడంతో శ్రీమహావిష్ణువు కొద్దిగా వణకి బాధపడ్డాడుట. అప్పుడు భయపడకు అంటూ శ్రీమహాలక్ష్మి వక్షోజాలు ఆయనకు అభయం ఇచ్చాయిట.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల కాత్యాయని సేవనంబు

10.1-808-వ.

ఇట్టి నితాంతంబగు హేమంతంబున మొదలినెల తొలిదినంబు నందు నందుని మందంగల
గోపకుమారికలు రేపకడ లేచి చని కాళిందీజలంబులం దోగి; జలతీరంబున నిసుమునం
గాత్యాయనీరూపంబుఁ జేసి, సురభి కుసుమ గంధంబు లిడి, ధూపదీపంబు లిచ్చి,
బహువిధోపచారంబులు సమర్పించి.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; నితాంతంబు = గాఢమైనది; అగు = అయిన; హేమంతంబునన్ =
హేమంతముతువు నందు; మొదలి = మొదటి; నెల = మాసము; తొలిదినంబున్ = మొదటిరోజు;
అందున్ = లో; నందుని = నందుని యొక్క; మందన్ = వ్రేపల్లెలో; కల = ఉన్నట్టి; గోప = గోపికా;
కుమారికలు = యువతులు; రేపకడ = ఉదయమే; లేచి = నిద్రలేచి; చని = వెళ్ళి; కాళిందీ =
యమునానదీ; జలంబులన్ = నీటిలో; తోగి = స్నానములు చేసి; జల = నీటి; తీరంబునన్ = ఒడ్డు
నందు; ఇసుమునన్ = ఇసుకతో; కాత్యాయనీ = కాత్యాయనీదేవి యొక్క; రూపంబున్ = బొమ్మను;
చేసి = చేసి; సురభి = మంచి సువాసనలు కల; కుసుమ = పూలు; గంధంబులు = సువాసన
ద్రవ్యములను; ఇడి = సమర్పించి, పూజించి; ధూప = ధూపమును {ధూపము - అగరవత్తులు
పొగను చూపుట అనెడి దేమునికి చేసెడి సేవ}; దీపంబులు = దీపములను {దీపము - వెలిగించిన
దీపమును చూపుట అనెడి దేమునికి చేసెడి సేవ}; ఇచ్చి = ఇచ్చి; బహు = అనేక; విధ = రకములైన;
ఉపచారంబులున్ = నైవేద్యములను; సమర్పించి = నివేదించి.

భావము:

ఇలా ఆరంభమైన ఆ హేమంతఋతువు మొదటి నెల మార్గశీర్షంలోని తొలి రోజున నందుని మందలో ఉన్న గోపకన్యలు వేకువనే నిద్ర లేచారు; కాళిందీ నదికి వెళ్ళి స్నానాలు చేసారు; నది గట్టున గోరీదేవి ప్రతిమను రూపొందించారు; సురభి కుసుమాలతో అలంకరించారు; చందనం పూసారు; ధూపదీపాలు, రకరకాల నైవేద్యాలు సమర్పించారు.

10.1-809-క.

"ఓ! కాత్యాయని! భగవతి!

నీకున్ మ్రొక్కిదము మేము నేడనుకంపన్

మా కిందఱకును వైళమ

శ్రీకృష్ణుడు మగడు గాఁగఁ జేయుము తల్లీ!

టీకా:

ఓ = ఓహో; కాత్యాయనీ = పార్వతీ దేవి {కాత్యాయని - వృత్పత్తి, కతి అయినాని మోక్షమార్గాస్సంతీతి విచారయతీతి కత్యయనః, కత్యయనస్సాపత్యంస్తీ కాత్యాయనీ. మోక్షమార్గములెన్ని కలవని విచారించువాడు కత్యయనుడు (బ్రహ్మవేత్త), వాని యందు పుట్టినామె కనుక కాత్యాయనీ బ్రహ్మవిద్య, బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణీః; భగవతి = పార్వతీ దేవి {భగవతి - షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నురాలు, పార్వతీదేవి}; నీ = నీ {షడ్గుణైశ్వర్యములు - 1మహత్వము 2ధైర్యము 3కీర్తి 4శ్రీ 5జ్ఞాన 6వైరాగ్యములు}; కున్ = కు {షడ్గుణములు - 1సర్వజ్ఞత 2సర్వస్వతంత్రత 3అనాదిబోధ 4నిత్యతృప్తి 5నిత్యుత్త 6అనంతములు}; మ్రొక్కిదము = నమస్కరించెదము; మేము = మేము; నేడున్ = ఇవాళ; అనుకంపన్ = దయతో; మా = మా; కున్ = కు; ఇందఱకున్ = ఇంతమందికిని; వైళమ = శీఘ్రముగా; శ్రీ = సంపత్కరుడైన; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; మగడు = భర్త; కాగన్ = అగునట్లు; చేయుము = చేయుము; తల్లీ = అమ్మ.

భావము:

"భగవతీ కాత్యాయని! దయతో మా కందరికీ శీఘ్రంగా శ్రీకృష్ణుణ్ణి పతిగా ప్రసాదించమ్మా.

10.1-810-క.

ఓ తల్లీ! మాకుఁ గృష్ణుఁడు

చేతోవిభుఁ డైననాడు చెలువల మెల్లన్

నేతివసంతము లాడుచు

జాతర జేసెదము భక్తి చాతురితోడన్."

టీకా:

ఓ = ఓ; తల్లీ = అమ్మ; మా = మా; కున్ = కు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; చేతోవిభుడు = పెనిమిటి
{చేతోవిభుడు - చేతన్ (చిత్తమునకు) విభుడు, భర్త}; ఐన = అయిన; నాడున్ = రోజున; చెలువలము
= అందగత్తెలము; ఎల్లన్ = మేమందరము; నేతి = నేతితో; వసంతములు = వసంతములు
{వసంతము లాడుట - వినోదముగా ఉత్సవాదు లందు ఒకరిపైనొకరు జలము మున్నగునవి
జల్లుకొనుట}; ఆడుచున్ = ఆడుతు; జాతరన్ = ఉత్సవము; చేసెదము = చేయుదము; భక్తి = భక్తి
కలిగుండుట లోని; చాతురిన్ = నేర్పు; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఓ తల్లీ! శ్రీకృష్ణుడు మాకు ప్రాణేశ్వరుడు అయిన రోజు మే మందరమూ నేతివసంతాలు ఆడుతూ
పరమ భక్తితో నీకు జాతర చేస్తాం."

10.1-811-వ.

అని నమస్కరించి హవిష్యంబులు గుడుచుచు ని విధంబున మాసవ్రతంబు సలిపి;
రందొక్కనాడు.

టీకా:

అని = అని; నమస్కరించి = నమస్కరించి; హవిష్యంబులున్ = నేతిప్రసాదములను; కుడుచుచున్ =
తినుచు; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = లాగున; మాసవ్రతంబున్ = నెల రోజు లాచరించు నోము; సల్పిరి
= చేసిరి; అందున్ = దానిలో; ఒక్క = ఒకానొక; దినంబునన్ = రోజున.

భావము:

అని దేవికి నమస్కరించి, హవిషాన్నాలు భుజించారు. వారు ఇలా ఒక నెల కాలానికే వ్రతం కొనసాగించారు.

10.1-812-మ.

రమణుల్ ప్రొద్దుల మేలుకాంచి సఖులన్ రండుంచు నాత్మీయ నా
మములం జీరి, కుచద్వయా భరములన్ మధ్యంబు లల్లాడఁగాఁ
బ్రమదోద్ధామ గజేంద్రయాన లగుచుం బద్మాక్షునిం బాడుచున్
యమునాతీరముఁ జేరఁబోయిరి గృహీతాన్యోన్య హస్తాబ్జలై.

టీకా:

రమణుల్ = స్త్రీలు; ప్రొద్దులన్ = ఉదయమే; మేలుకాంచి = నిద్రలేచి; సఖులన్ = స్నేహితురాళ్ళను;
రండు = రండి; అంచున్ = అని పిలుచుచు; నాత్మీయ = వారివారి; నామములన్ = పేరులతో; చీరి =
పిలిచి; కుచ = పాలిండ్లు; ద్వయా = జంట యొక్క; భరములన్ = బరువుచేత; మధ్యంబులు =
నడుములు; అల్లాడగాన్ = ఊగిపోతుండగా; ప్రమోద్ధామ = అధికమైన సంతోషము చేత; గజ =
ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠములవంటి; యానలు = నడకలు కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; పద్మాక్షునిన్
= కృష్ణుని; పాడుచున్ = స్తుతించుచు; యమునా = యమునానదీ; తీరమున్ = గట్టు; చేరన్ =
దగ్గరకు; పోయిరి = వెళ్ళిరి; గృహీత = పట్టుకోబడిన; అన్యోన్య = ఒండొరుల; హస్త = చేతులు అనెడి;
అబ్జలు = పద్మములు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఒకరోజు గోపికలు తెల్లవారగట్ల మేల్కొన్నారు. "రండి రండి" అని తమ స్నేహితురాళ్ళను పేరు పేరున పిలుచుకుంటూ, చనుగవ బరువుకి నడుములు ఊగిన లాడుతూ ఉండగా, ఒకరి చేయి మరొకరు పట్టుకుని బయలుదేరారు కమలాక్షుని మీద పాటలు పాడుతూ సమద గజేంద్ర గమనులై యమునానదీ తీరానికి చేరుకున్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికా వస్త్రాపహరణము

10.1-813-వ.

అట్లా నదీతీరంబు చేరం జని గజగమనలు విజనప్రదేశంబున వలువలు విడిచి యిడి మది శంకలేక యకలంకలై గ్రుంకులిడఁ జలంబున జలంబు జొచ్చి.

టీకా:

అట్లా = ఆ విధముగా; నదీ = యమునానదీ; తీరంబున్ = గట్టు; చేరన్ = వద్దకు; చని = వెళ్ళి; గజగమనలు = అందగత్తెలు (గజగమన - గజ (ఏనుగు వలె ఒయ్యారమైన) గమన (నడక కలామె), స్త్రీ); విజన = జను లెవ్వరు లేని; ప్రదేశంబునన్ = చోటు నందు; వలువలు = బట్టలు; విడిచి = విప్పి; ఇడి = పెట్టి; మదిన్ = మనసు లందు; శంక = వెరవు, అనుమానము; లేక = లేకుండా; అకలంకలు = నిర్మల మనసు కలవారు; కుంకులిడన్ = స్నానములు చేయుటకు; చలంబునన్ = పట్టుదలతో; జలంబున్ = నీటి యందు; చొచ్చి = ప్రవేశించి.

భావము:

ఇలా ఆ గజగమనలు కాళిందీనదీ తీరాన చేరి ఒక ఏకాంత స్థలంలో కోకలు విడిచిపెట్టారు. కళంకరహితలు అయిన ఆ కలువకన్నుల సుందరాంగులు జలకాలాడటం కోసం మనసులో ఏ జంకు లేకుండా పట్టుదలతో నదిలో నీటిలోకి దిగారు.

10.1-814-క.

వాఁజిలోచనుఁ బాడుచు

వాఁజిలోచనలు వారివారికి వేడ్కన్

వాఁవిహారము సలిపిరి

వాఁ విహారములు జగతివారికిఁ గలవే?

టీకా:

వారిజలోచనున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; పాడుచున్ = కీర్తించుచు; వారిజలోచనులు =
సుందరీమణులు {వారిజ లోచన - వారిజ (పద్మములవంటి) లోచన (కన్నులు కలామె), స్త్రీ};
వారివారి = తమలోతామ; కిన్ = కి; వేడ్యన్ = వినోదముగా; వారి = జల; విహారమున్ = క్రీడలు;
సలిపిరి = ఆడిరి; వారి = వారి యొక్క; విహారములు = వినోదసంచారములు; జగతి = లోకములోని;
వారి = జనుల; కిన్ = కి; కలవే = ఉన్నాయా, లేవు.

భావము:

ఆ పద్మనేత్రాల వనితలు, పద్మాక్షుడు అయిన కృష్ణుడి మీద పాటలు పాడుతూ, ఇష్టం వచ్చినట్లు
వేడుకలతో జలక్రీడలు ఆడారు. వారి ఆ విహారాలు ఆ ఆనంద పారవశ్యాలు ఈ లోకంలో ఎవరికి
మాత్రం దొరుకుతాయి?

10.1-815-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా గోపికలు నగ్నంగా జలకాలాడుతూ ఉన్నప్పుడు...

10.1-816-క.

తోయజనయనలు యమునా

తోయములం దుండు టెటిఁగి దూరగుఁ డయ్యున్

తోయజనయనుఁడు హరి తన

తోయము వారలును దానుఁ దోతెంచె నృపా!

టీకా:

తోయజనయనలు = పడతులు {తోయజనయన - పద్మములవంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; యమునా = యమునానదీ; తోయములన్ = నీటి; అందున్ = లో; ఉండుట = ఉండుటను; ఎటిగి = తెలిసి; దూరగుడు = దూరముగా ఉన్నవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి. తోయజనయనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; హరి = కృష్ణుడు; తన = తన; తోయమువారలును = స్నేహితులు; తానున్ = అతను; తోతెంచెను = కలిసి వచ్చెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా! ఆ పద్మనేత్రుల గోపికలు యమునా నదీ జలాలలో ఈదులాడుతున్నారు అని, దూరంలో ఉన్న కృష్ణుడు తెలుసుకున్నాడు. వెంటనే తోటి గోపబాలకులతో అక్కడికి వచ్చాడు.

10.1-817-త.

"**కదలకుం**" డని తోడివారలఁ **గ**న్నుసన్నల నిల్పుచుం
బదము లొయ్యన నేలఁ బెట్టుచుఁ **బ**ద్మనేత్రుఁడు మౌనియై
పొదల మాటున నల్లనల్లనఁ **బొ**ంచి పొంచి నతాంగుడై
యదను గోరుచు డాసి వ్రేతల **యం**బరంబులు దొంగిలెన్.

టీకా:

కదలకుండు = కదలబోకండి; అని = అని; తోడివారలన్ = సహచరులను; కన్ను = కంటితో చేసెడి; సన్నలన్ = సంజ్ఞలచేత; నిల్పుచున్ = నిలువరించుచు; పదములు = అడుగులను; ఒయ్యన = మెల్లగా; నేలన్ = నేలమీద; పెట్టుచున్ = వేయుచు; మౌని = మౌనము వహించినవాడు; ఐ = అయ్య; పొదలన్ = పొదలకు; మాటునన్ = చాటుగా; అల్లనల్లన = మెల్మిమెల్మిగా; పొంచిపొంచి = మిక్కిలి దాగుకొనుచు; నత = వంగిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్య; అదను = అవకాశము, సమయము; కోరుచున్ = అపేక్షించుచు; డాసి = చేరి; వ్రేతల = గోపికల యొక్క; అంబరంబులున్ = వస్త్రములను; దొంగిలెన్ = అపహరించెను.

భావము:

అలా వచ్చిన కృష్ణుడు, "కదలకుండా ఉండండి" అని తోటి గోపబాలకులకు కనుసైగలు చేసాడు. చప్పుడు కాకుండా అడుగులేస్తూ, మౌనంగా, పొదలమాటున, మెల్ల మెల్లగా, పొంచి పొంచి, వంగి వంగి మరీ వెళ్ళాడు. సరైన సమయం కనిపెట్టి చేరి ఆ గొల్లభామల వలువలు అపహరించాడు.

10.1-818-వ.

ఇట్లు దొంగిలి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దొంగిలి = అపహరించి.

భావము:

అలా వలువలు దొంగిలించి...

10.1-819-శా.

ఉద్యధంధగజేంద్ర గౌరవముతో యోషాంబరంబుల్ విభుం
దాద్యుం డర్భకు భంగి నర్భకులతో హాసార్థియై కొంచు ద
న్నద్యంభకణ శీతవాత జనితానందంబుతో నెక్కి దా
సద్యోముక్త దురంతపాదప జనుస్సంతాపమున్ నీపమున్.

టీకా:

ఉద్యత్ = పుట్టుచున్న; గంధ = మదజలము కలిగిన; గజ = ఏనుగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము వంటి;
గౌరవముతో = గంభీరత్వముతో; యోషా = స్త్రీల; అంబరంబుల్ = వస్త్రములను; విభుండు = కృష్ణుడు
{విభుడు - సర్వేశ్వరుడు, విష్ణువు}; ఆద్యుండు = కృష్ణుడు {ఆద్యుడు - ప్రపంచోత్పత్తి స్థితి
లయములకు మూలపరుషుడు, విష్ణువు}; అర్భకున్ = బాలుని; భంగిన్ = వలె; అర్భకుల్ = పిల్లల;
తోన్ = తోటి; హాస = నవ్వులాటను; అర్థి = కోరువాడు; ఐ = అయ్యి; కొంచున్ = అపహరించుచు; తత్

= ఆ; నది = నది యొక్క; అంభః = నీటి; కణ = తుంపరలచేత; శీత = చల్లని; వాత = గాలివలన; జనిత = కలిగిన; ఆనందంబు = సంతోషము; తోన్ = తోటి; ఎక్కెన్ = ఎక్కెను; తాన్ = అతను; సద్యః = అప్పటికప్పుడే; ముక్త = విడువబడిన; దురంత = అంతులేని; పాదప = వృక్షముగా; జనుః = జన్మవత్తుట అనెడి; సంతాపమున్ = పరితాపముకల దానిని; నీపమున్ = కడిమి చెట్టును.

భావము:

విశ్వవిభుడూ, ఆది దేవుడూ అయిన ఆ చిన్ని కృష్ణుడు. చిన్న పిల్లవాడి లాగ తోటిపిల్లలతో కూడి పరిహాసానికి ఆడువారి అంబరములు అపహరించి మత్తగజేంద్రుడిలా యమునానది జలకణాలచే చల్లపడిన పిల్లవాయువుల వలన కలిగే ఆనందంతో నడచి ఒక కడిమిచెట్టు ఎక్కాడు. అతడు ఎక్కగానే ఆ చెట్టు వృక్షజన్మం వల్ల తనకు కలిగిన సంతాపాన్ని అంతా వెంటనే పోగొట్టుకుంది.

10.1-820-వ.

అప్పు డయ్యింతు లిట్లనిరి.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; ఇంతులు = స్త్రీలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా కృష్ణుడు బట్టలు పట్టుకుపోడం చూసిన ఆ యాదవ యువతులు ఇలా అన్నారు.

10.1-821-క.

"మామా వలువలు ముట్టకు

మామా! కొనిపోకుపోకు మన్నింపు తగన్

మా మాన మేల కొనియెదు?

మామానసహరణ మేల? మానుము కృష్ణా!

టీకా:

మామా = మావి మావి; వలువలు = వస్త్రములు; ముట్టకు = ముట్టుకొనకుము; మామా = నాయనా;
కొనిపోకుపోకు = పట్టుకుపోబోకుము; మన్నింపు = మామాట గౌరవించుము; తగన్ = మిక్కిలిగా;
మా = మా యొక్క; మానము = మర్యాదను; ఏల = ఎందుకు; కొనియెదవు = తీసెదవు; మా = మా
యొక్క; మానస = మనస్సులను; హరణము = అపహరించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; మానుము =
విడువము; కృష్ణా = కృష్ణుడా.

భావము:

"నాయనా! కృష్ణా! మా బట్టలు తాకవద్దు. వాటిని తీయకు. మా మాట విను. మా సిగ్గు తీయకు. మా
మనస్సులు దొంగిలించకు. ఈ ప్రయత్నం వదిలిపెట్టు.

గోపికా వస్త్రాపహరణ బాగా ప్రసిద్ధమైన ఘట్టం. కృష్ణుడు గోపికల వస్త్రములు పట్టుకొని
నల్లవిరుగు చెట్టు (నీపము) ఎక్కాడు. నీళ్ళలో ఉన్న గోపికలు పెట్టు కున్న ఈ మొర బహు చక్కటిది.
అక్షరం "మా" 7 సార్లు (మకారం 11 సార్లు) వృత్యనుప్రాసంగా ప్రయోగించ బడింది. మా మా - మా
అందరివి, మామా - సంభోదన, మా మాన - మా యొక్క మానం, మా మానస - మా యొక్క
మనస్సులు అని మామా 4 సార్లు వాడిన యమకాలంకారం పద్యానికి సొగసులు అద్దింది.
గోపికలు అంటే ఆత్మలు, కృష్ణ అంటే బ్రహ్మతత్వం, వలువలు అంటే అవిద్యా ఆవరణలు, మా అంటే
అహంకారం అనుకుంటే వచ్చే శ్లేష విశిష్టమైన అలంకారంగా భాసిస్తుంది. పండితవరేణ్యులు
పాలపర్తి నాగేశ్వర శాస్త్రులు గారు "ప్రజ్ఞ అనె తల్లి తో బుట్టినది బ్రహ్మతత్వం గనుక జీవునికి మామ
అయింది" అన్నారు.

10.1-822-⁵.

బహుజీవనముతోడ భాసిల్లి యుండుటో?-

గోత్రంబు నిలుపుటో క్రూర్మితోడ?

మహి నుద్ధరించుటో? మనుజసింహంబవై-

ప్రజలఁ గాచుటో? కాక బలిఁ దెరల్చి

పిన్నవై యుండియుఁ బెంపు వహించుటో?-

రాజుల గెలుచుటో రణములోన?

గురునాజ్ఞ జేయుటో? గుణనిధి వై బల-

ప్రఖ్యాతిఁ జూపుటో భద్రలీల?

10.1-822.1-ఆ.

బుధులు మెచ్చ భువిఁ బ్రబుద్ధత మెఱయుటో?

కలికితనము చేయ ఘనత గలదె?

వావి లేదు వారి వారు నా వారని

యెఱుఁగ వలదె? వలువ లిమ్ము కృష్ణ!

టీకా:

బహు = గొప్ప, అధికమైన; జీవనము = జీవిత, జలము; తోన్ = తోటి; భాసిల్లి = ప్రకాశించియుండుటో,
మత్స్యావతారమున భాసిల్లి; ఉండుటో = ఉండుటకాని; గోత్రంబున్ = వంశప్రతిష్ఠను, కొండను;
నిలుపుటో = ఉద్ధరించుటకాని, కూర్మము ఐ అసరా ఇచ్చుటకాని; కూర్మి = ప్రీతితో, ప్రేమతో, మహిన్
= రాజ్యమును, భూమండలమును; ఉద్ధరించుటో = ఏలుటకాని, వరహము ఐ భూమినెత్తుటకాని;
మనుజసింహంబవు = మానవశ్రేష్ఠుడవు, నరసింహుడవు; ఐ = అయ్య; ప్రజలన్ = గోపకులను,
లోకులను; కాచుటో = ఏలుటకాని, కాపాడుటకాని; కాకన్ = లేదా; బలిన్ = కొవ్వినవారిని,
బలిచక్రవర్తిని; తెరల్చి = తరిమికొట్టి; పిన్నవు = బాలుడవు, వామనుడవు; ఐ = అయ్య; ఉండియున్ =
ఉన్నప్పటికీ; పెంపు = అతిశయము, త్రివిక్రమ వైభవము; వహించుటో = చూపుటకాని,
ప్రదర్శించుటకాని; రాజులన్ = శత్రురాజులను, లోకములోని రాజులందరను; గెలుచుటో =
జయించుటకాని, పరశురామునిగా శిక్షించుటగాని; రణములోనన్ = యుద్ధభూమియందు; గురున్
= పెద్దల యొక్క, తండ్రి యొక్క; ఆజ్ఞ = ఆజ్ఞను; చేయుటో = పాటించుటకాని, పాలించుటకాని
(రామావతారము పితృవాక్యపాలన); గుణనిధివి = మంచిగుణములు కలవాడవు; ఐ = అయ్య; బల
= బలముయొక్క, బలరాముని యొక్క; ప్రఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధిని; చూపుటో = ప్రదర్శించుటకాని,
ప్రకాశముచేయుటకాని; భద్ర = శుభకరమైన; లీలన్ = విహారములతో.
బుధులు = జ్ఞానులు; మెచ్చన్ = శ్లాఘించునట్లుగా; భువిన్ = భూలోకమున; ప్రబుద్ధతన్ = మిక్కిలి
జ్ఞానముతో, బుద్ధునిగా; మెఱయుటో = ప్రకాశించుటకాని; కలికితనము = కొంటితనపుపనులు,

కల్కిచేయుపనులు; చేయన్ = చేయుటయందు; ఘనత = గొప్పదనము; కలదె = ఉన్నదా; వావి = బంధుత్వములన్నది; లేదు = లేదు; వారి = ఇతరులకుచెందిన; వారు = వారు; నా = తనకు చెందిన; వారు = వారు; అని = అని; ఎఱుగన్ = తెలిసికొన; వలదె = వద్దా; వలువలు = వస్త్రములు; ఇమ్ము = ఇచ్చివేయుము; కృష్ణ = కృష్ణుడ.

భావము:

ఓ కిట్టయ్యా! ఏం పనయ్యా యిది!దొడ్డ బ్రతుకుతో వన్నెకెక్కడం కాని (జలరాశిలో విలసిల్లుట - మత్స్యవతారం); కూర్మితో కులం ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టటంకాని (కొండను మూపున నిల్పుట - కూర్మావతారం); భూమిని రక్షించటంకాని (భూదేవిని పైకి లేవనెత్తుట - వరహావతారము); పురుషపుంగవుడవై జనులను కాపాడటంకాని (నరకేసరియై భక్తుల రక్షించుట - నృసింహావతారం); వయసున పసివాడవయ్య దుష్టులు బలవంతులు నైనవారిని నిగ్రహించి ప్రఖ్యాతి వహించుటకాని (వటువు రూపమున బలిచక్రవర్తి నణచి కీర్తిపొందుట - వామనావతారం); యుద్ధాలలో రాజులను గెలవటం కాని (ఇరవైయొక్క మార్లు క్షత్రియులను జయించుట - పరశురామావతారం); గురువు లాజ్ఞలు పాటించడమో (తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించుట, రామావతారము); గుణనిధివై బలమును ప్రదర్శించడమో (బలరామావతారం); పండితులు ప్రశంసించేలా ప్రబుద్ధుడవై లోకంలో ప్రకాశించటం కాని (పొందిన జ్ఞానంతో పండితుల ప్రశంసలకు పాత్రుడగుట - బుద్ధావతారం) తగిన పని. అంతే కాని యిలాంటి వంచకత్వం యే మాత్రం గొప్పదనంకాదయ్యా. (కల్కి పదంతో కల్యాణవతారం సూచన). నీకు వావివారసలు లేనట్లుంది, తనవారు పరాయివారు అనే వివేకం అక్కరలేదా (భగవంతునికి వావివరసలు, స్వపక్ష పరపక్షాలు లేవు). మా బట్టలు మా కిచ్చేయ్యవయ్యా.

10.1-823-క.

కొంటివి మా హృదయంబులు;

గొంటివి మా మనము; లజ్జఁ గొంటివి; వలువల్

గొంటి; విఁక నెట్లు చేసెదొ;

కొంటివు గద; నిన్ను నెఱిగికొంటిమి కృష్ణా!

టీకా:

కొంటివి = దొంగిలించితివి; మా = మా యొక్క; హృదయంబులున్ = హృదయములను; కొంటివి = అపహరించితివి; మా = మా యొక్క; మనమున్ = మనసును; లజ్జన్ = సిగ్గును; కొంటివి = పోగొట్టితివి; వలువలు = వస్త్రములను; కొంటివిన్ = అపహరించితివి; ఇకన్ = ఇంక; ఎట్లు = ఏవిధముగ; చేసెదొ = చేసెదవో; కొంటివు = కొంటివాడివి; కద = కదా; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎఱిగికొంటిమి = తెలిసికొంటిమి; కృష్ణా = కృష్ణుడా.

భావము:

కృష్ణా! మా మనసులు దొంగిలించావు; మా మానాలు అపహరించావు; మా సిగ్గులు దోచావు; మా వస్త్రాలు పట్టుకుపోయావు; ఇంకా ఏమి చేయబోతున్నావో ఏమిటో తెలియము; ఓ కొంటెగోపాలా! నీ గుట్టు కనిపెట్టిసామయ్యా!

10.1-824-సీ.

రాజసంబున నీవు రంజిల్లు టెఱుంగమే-

చెలరేగి వింతలు చేయుచుండ?

సత్త్వసంపద గల్గి జరుగుటఁ దలపమే-

సిరి గల్గి యన్యులఁ జెనకుచుండ?

గురుతర శక్తియుక్తుడ వౌట యెఱుంగమే-

తామసంబున నెగ్గుదలఁచుచుండ?

నొకభంగితో నుండకుంట జింతింపమే-

మాయావియై మాటుమలయుచుండ?

10.1-824.1-ఆ.

నేమి జాడవాడ? వేపాటి గలవాడ?

వేగుణంబు నెఱుంగ? వెల్ల యెడల

నాదిగి యుండ నేర వోరంత ప్రొద్దును?

బటము లీగదయ్య! పద్మనయన!

టీకా:

రాజసంబునన్ = రాచరీతితో, రజోగుణముతో; నీవున్ = నీవు; రంజిల్లుటన్ = ప్రకాశించుటను;
ఎలుగమే = ఎరుగమా, ఎరుగుదుము; చెలరేగి = విజృంభించి; వింతలు = విచిత్రమైనపనులు, సృష్టి;
చేయుచుండన్ = చేస్తుండగా; సత్త్వసంపద = బలము, సత్త్వగుణము; కల్గి = కలిగుండి; జరుగుట =
మెలగుట, స్థితినుంచుట; తలపమె = తెలియమా, తెలియును; సిరి = సంపదలు; కల్గి = ఉండి;
అన్యులన్ = సాత్వికులు కానివారిని; చెనకుచుండన్ = కలవరపెట్టుచుండగా; గురుతర =
అత్యధికమైన {గురు - గురుతరము - గురుతమము}; శక్తిన్ = బలమును; యుక్తుడవు = కలవాడవు;
బెట = అగుట; ఎలుగమే = ఎరుగమా, ఎరుగుదుము; తామసంబునన్ = కోపముచేత,
తమోగుణముతో; ఎగ్గు = చెరుపు, లయము; తలచుచుండన్ = పొందించుచుండగా; ఒక =
ఒకేరకమైన; భంగిన్ = విధముగా; ఉండకుంటన్ = ఉండకపోవుటను; చింతింపమే = తెలియమా,
తెలియును; మాయావి = మాయలుచేయువాడవు; ఐ = అయ్యి; మాటుమలయుచుండన్ =
గర్వముతో మెలగుటను; ఏమి = ఎట్టి; జాడ = నడవడికగలవాడవు; ఏపాటిగలవాడవు =
ఎంతశక్తిమంతుడవు; ఏ = ఎలాంటి , ఏ.

రాజసంబునన్ = రాచరీతితో, రజోగుణముతో; నీవున్ = నీవు; రంజిల్లుటన్ = ప్రకాశించుటను;
ఎలుగమే = ఎరుగమా, ఎరుగుదుము; చెలరేగి = విజృంభించి; వింతలు = విచిత్రమైనపనులు, సృష్టి;
చేయుచుండన్ = చేస్తుండగా; సత్త్వసంపద = బలము, సత్త్వగుణము; కల్గి = కలిగుండి; జరుగుట =
మెలగుట, స్థితినుంచుట; తలపమె = తెలియమా, తెలియును; సిరి = సంపదలు; కల్గి = ఉండి;
అన్యులన్ = సాత్వికులు కానివారిని; చెనకుచుండన్ = కలవరపెట్టుచుండగా; గురుతర =
అత్యధికమైన {గురు - గురుతరము - గురుతమము}; శక్తిన్ = బలమును; యుక్తుడవు = కలవాడవు;
బెట = అగుట; ఎలుగమే = ఎరుగమా, ఎరుగుదుము; తామసంబునన్ = కోపముచేత,
తమోగుణముతో; ఎగ్గు = చెరుపు, లయము; తలచుచుండన్ = పొందించుచుండగా; ఒక =
ఒకేరకమైన; భంగిన్ = విధముగా; ఉండకుంటన్ = ఉండకపోవుటను; చింతింపమే = తెలియమా,
తెలియును; మాయావి = మాయలుచేయువాడవు; ఐ = అయ్యి; మాటుమలయుచుండన్ =
గర్వముతో మెలగుటను; ఏమి = ఎట్టి; జాడ = నడవడికగలవాడవు; ఏపాటిగలవాడవు =

ఎంతశక్తిమంతుడవు; ఏ = ఎలాంటి , ఏ.

గుణంబులు = మంచిగుణములు, త్రిగుణములు; ఎటుగవు = నీయందులేవు; ఎల్ల = అన్ని; ఎడలన్ = చోట్లయందు; ఒదిగి = అణిగి, ఇరుక్కొని; ఉండనేరవు = ఉండలేవు; ఓ = ఒక; అంత = కొంచమైన; ప్రొద్దును = సమయముకూడ; పటములు = వస్త్రములు; ఈగదా = ఇమ్ము; అయ్య = నాయనా; పద్మనయన = పద్మాక్ష, కృష్ణా.

భావము:

తామరరేకుల వంటి కన్నుల కల ఓ కృష్ణా! నీవు విజృంభించి విచిత్రమైన కార్యాలు చేస్తూ ఉంటావు. అందుకే నీవు రజోగుణంతో ఒప్పినవాడవని మాకు తెలియదా? సిరి ఉండి కూడా పరులను ఎదిరిస్తూ ఉంటావు. అందుకే నీవు సత్త్వగుణ సంపన్నుడవని మేము ఊహించలేమా? తమోగుణంతో నీవు దుర్మార్గులకు ఎగ్గులు తలపెడుతూ ఉంటావు అందుకే మిక్కిలి గొప్పశక్తితో కూడిన వాడవని మేమనుకోవడం లేదా? మాయతో కూడినవాడవై తిరుగుతూ ఉంటావు కనుకనే ఒకే తీరుగా ఉండేవాడివి కావని మేము భావించడం లేదా? కృష్ణా! నీ జాడ లేమి టయ్యా? నీవు ఎంతటి వాడవు? నీవు గుణమెరుగని వాడివి; ఎప్పుడూ ఒకే చోట కుదురుగా ఉండవు. మా వస్త్రాలు మాకు ఇచ్చేయ్య వయ్యా!

10.1-825-క.

రాజుల నెఱుగవు బలిమిని

రాజిల్లెదు చీర లీవు రమణుల మింకన్

రాజున కెఱిగించెద; మో

రాజీవదళాక్ష! నీవు రాజవే ధరకున్?"

టీకా:

రాజులన్ = నిను శిక్షించ గలవారిని; ఎటుగవు = ఎవరులేరు; బలిమినిన్ = స్వశక్తిచేత; రాజిల్లెదు = ప్రకాశించెదవు; చీరలు = వస్త్రములు; ఈవు = ఇయ్యవు; రమణులము = స్త్రీలము మేమందరము;

ఇంకన్ = మరి; రాజన్ = ఈదేశ పాలకున; కున్ = కు; ఎఱిగించెదము = తెలిపెదము; ఓ = ఓయీ;
రాజీవదళాక్షా = కృష్ణా; నీవున్ = నీ వొక్కడవేనా; రాజవె = రాజవా ఏమి; ధరకున్ = భూమిపైన.

భావము:

రాజీవలోచనాల నల్లనయ్యా! రాజుల మర్యాదలంటే ఏమో నీకు తెలిసినట్లు లేదు. బలవంతుడై
నట్లు ప్రవర్తిస్తున్నావు. మేము అబలము మా వలువలు మాకు ఇయ్యకున్నావు. మేము
నందరాజుకు ఈ విషయం చెప్తాము. నీవేమైనా ఈ దేశానికి రాజవా, ఏమిటి?"

10.1-826-వ.

అని పలికిన కన్నియల పలుకు లాలించి మందహాస సుందర వదనారవిందుండై
గోపాలబాలకులకరంబులం గరంబులు వ్రేసి య మ్ముద్దియల నుద్దేశించి నెఱవాది చతురుం
డిట్టనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పిన; కన్నియల = కన్నెపిల్లల; పలుకులున్ = మాటలను; ఆలించి = విని;
మందహాస = చిరునవ్వుగల; సుందర = అందమైన; వదన = మోము అనెడి; అరవిందుడు =
పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; గోపాల = గొల్ల; బాలకుల = పిల్లల; కరంబులన్ = చేతులలో;
కరంబులున్ = చేతులు; వ్రేసి = వేసి; ఆ = ఆ యొక్క; ముద్దియలన్ = ముగ్ధల; ఉద్దేశించి = తో;
నెఱవాది = చక్కగా మాట్లాడువాడు; చతురుండు = నేర్పరి, కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె
= పలికెను.

భావము:

ఇలా గోపికలు అంటున్న మాటలు శ్రీకృష్ణుడు విన్నాడు. ఆయన ముఖపద్మం ముసిముసి
నవ్వులతో చక్కగా అయింది. తోటి గొల్లపిల్లల చేతులతో చేతులు కలిపినెరజాణలలో మేటి అయిన
శ్రీకృష్ణుడు ఆ వనితలతో ఇలా అన్నాడు.

10.1-827-శా.

"**రామల్** రామలతోడి నీ పనికిగా **రా**గింతురే మీ క్రియన్

మోమోటమియు లేక దూతెదరు మీ **మో**సంబు చింతింప రం

భోమధ్యంబున నుండి వెల్వడి వెసం **బూ**ర్లేందుబింబాననల్

మీమీ చీరలు వచ్చి పుచ్చుకొనుడా; **మీ**కిచ్చెదం జెచ్చెరన్."

టీకా:

రామల్ = స్త్రీలు; రామల = మగవారి; తోడి = తోటి; ఈ = ఇలాంటి; పని = పని; కిగాన్ = కోసము;
రాగింతురే = అనురాగము పొందుదురా; మీ = మీ; క్రియన్ = వలె; మోమోటము = మొహమాటము;
ఏమియున్ = ఏమాత్రము; లేకన్ = లేకుండగా; దూతెదరు = దూషించెదరు; మీ = మీ యొక్క;
మోసంబు = మనసులోనిమాట; చింతింపరు = తలపరు; అంభో = నీటి; మధ్యంబునన్ = లోపల;
నుండి = నుండి; వెల్వడి = బయటకు వచ్చి; వెసన్ = శీఘ్రమే; పూర్లేందుబింబాననల్ = అందగత్తెలు
(పూర్లేందు బింబానన - పూర్ణ (నిండు) ఇందు (చంద్రుని) బింబ (బింబమువంటి) ఆనన (మోము
కలామె), స్త్రీ); మీమీ = మీలో ఎవరివివారు; చీరలున్ = వస్త్రములను; వచ్చి = ఇక్కడకు వచ్చి;
పుచ్చుకొనుడా = తీసుకొనండి; మీ = మీ; కున్ = కు; ఇచ్చెదన్ = ఇచ్చివేసెదను; చెచ్చెరన్ = వెంటనే.

భావము:

"నిండుజాబిలి లాంటి గుండ్రటి మోములు కల ముగుదలులారా! ఆడువారు అవనీపతులతో
మీలా ప్రవర్తిస్తారా? కొంచెము కూడా మొహమాటం లేకుండా నన్ను నిందిస్తున్నారే; కానీ, మీ తప్పు
మీరు చూసుకోడం లేదు; నీటిలో నుండి వెంటనే బయటకు వచ్చి, నా దగ్గరకు రండి; మీ
వలువలు తీసుకోండి; ఇదిగో ఇప్పుడే మీ కిచ్చేస్తాను."

10.1-828-వ.

అనిన న మ్మానవతు లొండండురుల మొగంబులుచూచి నగుచు, మర్మంబులు నాటిన మాటలకు
మగుడం బలుక సిగ్గుపడచు, నగ్గలం బైన చలిని వలిగొని కంఠప్రమాణజలంబులం దుండి
డోలాయమాన మానస లై యిట్లనిరి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ యొక్క; మానవతులు = అభిమానవంతులు; ఒండొరుల = ఒకరికొకరు;
మొగంబులున్ = ముఖములు; చూచి = చూసి; నగుచున్ = నవ్వుతు; మర్మంబులున్ =
మర్మములను; నాటిన = తాకినట్టి; మాటలు = మాటల; కున్ = కు; మగుడన్ = మారు; పలుకన్ =
పలుకుటకు; సిగ్గుపడుచున్ = లజ్జపొందుతు; అగ్గలంబు = అధికము; ఐన = అయినట్టి; చలిని =
చలి వలన; వలిగొని = వణకుపుట్టి; కంఠ = మెడ; ప్రమాణ = లోతు; జలంబులన్ = నీటి; అందున్ =
లో; ఉండి = ఉండి; డోలాయమాన = సందేహపడుతున్న; మానసలు = మనసులు కలవారు; ఐ =
అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుని పలుకులు వినిన అభిమానవతులైన ఆ గొల్లస్త్రీలు ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకుని
నవ్వుకున్నారు. మనసు మర్మాలను హరించే మాధవుని మాటలకు బదులు పలకడానికి వారు
లజ్జితులయ్యారు. ఎక్కుగా ఉన్న చలికి గడగడ వణుకుతూ గొంతు లోతు నీళ్ళలో నిలబడి వెనుక
ముందుకు ఊగిసలాడుతున్న మనసులతో వారు ఇలా అన్నారు.

10.1-829-క.

"మా వలువ లాగడంబున

నీవేటికి బుచ్చుకొంటి? నీవల్పుడవే?

నీ వెలుగని దేమున్నది?

నీవందటిలోన ధర్మనిరతుడవు గదే?

టీకా:

మా = మా యొక్క; వలువలు = వస్త్రములను; ఆగడంబునన్ = దుడుకుతనముతో; నీవున్ = నీవు;
ఏటికిన్ = ఎందుకు; పుచ్చుకొంటి = తీసుకొంటివి; నీవున్ = నీవు; అల్పుడవే = చిన్నవాడవా; నీవున్
= నీవు; వెలుగనిది = తెలియనట్టిది; ఏమి = ఏమిటి; ఉన్నది = ఉంది; నీవున్ = నీవు; అందటి =
అందరి; లోనన్ = అందును; ధర్మనిరతుడవు = ధర్మనిష్ఠ గలవాడవు; కదే = కదా.

భావము:

“అల్లరివాడివై మా వలువలు ఎందుకు దోచాసావు? అందరిలోకి నువ్వే మహా గొప్ప ధర్మపరుడవు కదా. నీవు ఏమన్నా తక్కువవాడవా ఏమిటయ్యా? నీకు తెలియనిది ఏముందిలే.

10.1-830-శా.

ఇంతుల్ తోయము లాడుచుండ మగవా **రే**తెంతురే? వచ్చిరా

యింతల్ చేయుదురే? కృపారహితులై **యే**లోకమందైన నీ

వింతల్ నీ తలఁబుట్టఁ గాక; మఱి యే **వీ** కృష్ణ! యో చెల్ల! నీ

చెంతన్ దాసులమై చరించెదము మా **చే**లంబు లిప్పింపవే.

టీకా:

ఇంతుల్ = స్త్రీలు; తోయములాడుచున్ = స్నానములు చేయుచు; ఉండన్ = ఉన్నప్పుడు; మగవారు = పురుషులు; ఏతెంతురే = వచ్చెదరా; వచ్చిరా = వచ్చినప్పటికిని; ఇంతల్ = ఇంత ఎక్కువగా; చేయుదురే = చేస్తారా; కృపా = దయ; రహితుల్ = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; ఏ = ఎట్టి; లోకము = లోకమున; అందున్ = లో; ఐనన్ = అయినప్పటికి; వింతల్ = ఇలాంటి శృంగార పనులు; నీ = నీ యొక్క; తలన్ = బుట్టలోనే; పుట్టన్ = పుట్టినవి; కాక = అంతే తప్పించి; మఱి = ఇంక; ఏవీ = ఎక్కడ ఉన్నవి; కృష్ణా = కృష్ణా; ఓచెల్ల = బెర్రె; నీ = నీ; చెంతన్ = వద్ద; దాసులము = భక్తులము; ఐ = అయ్యి; చరించెదము = మెలగెదము; మా = మా యొక్క; చేలంబులు = వస్త్రములు; ఇప్పించవే = ఇచ్చివేయుము.

భావము:

కృష్ణా! ఆడవాళ్ళు స్నానం చేసేటప్పుడు. మగవాళ్ళు ఆ ఛాయలకు వస్తారా? వచ్చారే అనుకో దయలేకుండా ఎక్కడైనా ఇలాంటి అల్లరి పనులు చేస్తారా? బెరా! ఈ విచిత్రమైన చర్యలు నీకే సరిపోయాయిలే. మరింక ఎక్కడా ఉండవు. నీకు బానిసలై ఉంటాము కాని మా కోకలు మాకిప్పించు.

10.1-831-క.

వచ్చెదము నీవు పిలిచిన;

నిచ్చెద మేమైనఁగాని; నెట జొరు మనినం

జొచ్చెదము; నేడు వస్తము

లిచ్చి మముం గరుణతోడ నేలుము కృష్ణా!"

టీకా:

వచ్చెదము = వత్తుము; నీవున్ = నీవు; పిలిచినన్ = పిలిచినచో; ఇచ్చెదము = ఇచ్చివేసెదము;
ఏమైనన్ = ఏదైనను సరే; కానిన్ = కాని; ఎటన్ = ఎక్కడకు; చొరుము = చొరబడుడు; అనినన్ =
అన్నప్పటికిని; చొరెదము = చొరబడెదము; నేడు = ఇవాళ; వస్తములున్ = బట్టలను; ఇచ్చి =
ఇచ్చివేసి; మమున్ = మమ్ములను; కరుణ = దయ; తోడన్ = తోటి; ఏలుము = పాలింపుము; కృష్ణా =
కృష్ణా.

భావము:

కృష్ణా! నీవు పిలవగానే వస్తాము. నీ వేది కోరినా ఇస్తాము. నీ వెక్కడికి పొమ్మన్నా పోతాము.
ఇప్పుడు మా చీరలు మాకిచ్చేసి దయతో మమ్మేలుకో!"

10.1-832-వ.

అనిన దరహాసితవదనుండై హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; దరహాసిత = చిరునవ్వు గల; వదనుండు = మోము గల వాడు; ఐ = అయ్యి; హరి
= కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

గోపికల మాటలువిని చిరునవ్వుతో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు...

10.1-833-క.

"ఏ తరుణుడు మగఁ డౌటకు

మీ తపములు చెప్పుఁ డింక మీ యానలు సుం

డీ తప్పిన నీ కూరిమి

మీ తలలనె పుట్టినోటు మేదిని లేదే?

టీకా:

ఏ = ఎవరు ఆ; తరుణుడు = యువకుడు {తరుణుడు - యుక్తవయసువాడు, యువకుడు}; మగడు = భర్త; ఔట = అగుట; కున్ = కు; మీ = మీ యొక్క; తపములున్ = తపస్సులు; చెప్పుడు = చెప్పండి; ఇంకన్ = మరి; మీ = మీ మీ; ఆనలు = ఒట్టు; సుండీ = సుమా; తప్పినన్ = లేకపోయినట్లయితే; ఈ = ఇట్టి; కూరిమి = ప్రేమ; మీ = మీ యొక్క; తలలనె = మనసు లందె; పుట్టినోటు = కలిగినదా ఏమి; మేదినిన్ = భూలోకము నందు; లేదే = లేదా ఏమి, ఉన్నదే కదా.

భావము:

"ఓ పడతులారా! ఏ పడచువాడిని పతిగా కోరి మీరు ఈ వ్రతం చేస్తున్నారో నిజం చెప్పండి, అసత్యమాడితే మీ మీద ఒట్టు సుమా. ఈ వలపు మీకు మాత్రమే పుట్ట లేదు లెండి. లోకంలో సర్వత్రా ఉన్నదే కదా.

10.1-834-క.

ఎవ్వనిఁ గని మోహించితి?

రెవ్వఁడు మీ మానధనములెల్ల హరించెన్?

నివ్వటిలె మీకుఁ గూరిమి

యెవ్వనిపైఁ? బలుకరాదె? యే నన్యుడనే?"

టీకా:

ఎవ్వనిన్ = ఎవరిని; గని = చూసి; మోహించితిరి = మోహమున పడితిరి; ఎవ్వడు = ఎవరు; మీ = మీ యొక్క; మాన = మానములు అనేడి; ధనమున్ = సంపదను; ఎల్లన్ = సమస్తమును; హరించెన్

= అపహరించెను; నివ్వటిలెన్ = వృద్ధిపొందెను; మీ = మీ; కున్ = కు; కూరిమి = స్నేహము; ఎవ్వని = ఎవరి; పైన్ = మీద; పలుకరాదె = చెప్పండి; ఏన్ = నేను; అన్యడనే = పరాయివాడనా, కాదుకదా.

భావము:

మీరు ఎవరిని చూసి మోహించారు? మీ మానధనం అపహరించిన ఆ మగవాడు ఎవరు? ఎవరి మీద మీకు ప్రణయం నెలకొన్నది? నేనేమైనా పరాయివాడనా! నిజం చెప్పండి."

10.1-835-వ.

అనిన విని సుందరు లన్యోన్య సందర్శనంబులు చేయుచు, హృదయారవిందంబులఁ గందర్పండు సందడింప నగుచు నిరుత్తరలయి యున్న లోకోత్తరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; విని = విని; సుందరులు = స్త్రీలు; అన్యోన్య = ఒకరి నొకరు;
సందర్శనంబులు = చూచుకొనుట; చేయుచున్ = చేయచు; హృదయ = మనసులు అనెడి;
అరవిందంబులన్ = పద్మము లందు; కందర్పండు = మన్మథుడు; సందడింపన్ = అలజడిరేపగా;
నగుచున్ = నవ్వుతు; నిరుత్తరలు = మారు పలుకనివారు; అయి = అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగా;
లోకోత్తరుండు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని కృష్ణు అడిగిన మాటలు విని గొల్లచెలియలు ఒకరి నొకరు చూచుకున్నారు. వారి హృదయపద్మాలలో మరులు హెచ్చాయి. వారు నవ్వుతూ మిన్నకున్నారు. అప్పుడు లోకమాన్యుడైన శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు

10.1-836-క.

"నా యింటికి దాసులరై

నా యాజ్ఞ వహించి మీరు నడచెదరేనిన్

మీ యంబరంబు లిచ్చెదఁ

దోయంబులు వెడలి రండు తొయ్యలులారా!"

టీకా:

నా = నా యొక్క; యింటి = నివాసమున, వద్ద; కిన్ = కి; దాసులరు = సేవచేయువారు, భక్తులు; ఐ = అయ్యి; నా = నా యొక్క; ఆజ్ఞ = చెప్పినమాట; వహించి = పూని, ధరించి; మీరు = మీరు; నడచెదరు = అలా వర్తించెదరు; ఏనినే = అయినచో; మీ = మీ యొక్క; అంబరంబులు = వస్త్రములు; ఇచ్చెదన్ = ఇచ్చివేసెదను; తోయంబులున్ = నీటినుండి; వెడలి = వెలువడి; రండు = రండి; తొయ్యలులారా = ఓ ఇంతులు.

భావము:

"ఓ వనితలారా! నా ఇంటిదాస్యం చేస్తూ నా ఆజ్ఞ ప్రకారం మీరు నడచుకుంటామంటే, మీ చీరలు మీకిస్తాను. నీటిలో నుండి బయటకు రండి."

10.1-837-వ.

అనిన విని హరిమధ్యలు చలికి వెఱచి సలిలమధ్యంబున నిలువనోపక.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; విని = విని; హరిమధ్యలు = అందగత్తెలు {హరి మధ్యలు - సింహమువంటి నడుము కలవారు, స్త్రీలు}; చలి = శీతగాలి; కిన్ = కి; వెఱచి = బెదరి; సలిల = నీటి; మధ్యంబునన్ = లో; నిలువన్ = ఉండ; ఓపక = లేక;

భావము:

ఆ కృష్ణుడి మాటలు విన్నారు. సన్నని నెన్నడుములు కల ఆ గొల్లభామలు చలికి భయపడి నీటిలో ఉండ లేకపోయారు.

10.1-838-క.

కొందలు వెడలుద మందురు;

కొందలు వెడలుటయు సిగ్గుఁగొను గోవిందుం

డందురు; కొందలు దమలోఁ

గొందల మందుదురు వడకుఁగొని మనుజేంద్రా!

టీకా:

కొందలు = కొంతమంది; వెడలుదము = వెళ్ళాము; అందురు = అనుచున్నారు; కొందలు = కొంతమంది; వెడలుటయున్ = వెళ్ళగానే; సిగ్గున్ = సిగ్గులునట్లు; కొనున్ = చేయును; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; అందురు = అనుచున్నారు; కొందలున్ = కొంతమంది; తమలో = మనసు లందు; కొందలము = కలత; అందుదురు = పడుదరు; వడకున్ = వణికి; కొని = పోతు; మనుజేంద్ర = రాజా {మనుజేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! చలికి గడగడ లాడుతూ ఆ కన్నెలలో కొందరు "బయటకు వెళదాం" అంటారు; "వెళితే శ్రీ కృష్ణుడు మన సిగ్గు తీయడం తధ్యం" అంటారు మరికొందరు; ఇంకొందరు ఎటూతోచక తమలో ఆందోళన చెందుతున్నారు.

10.1-839-వ.

మఱియు నెట్టకేలకుఁ జిత్తంబులు గట్టిపఱచుకొని తనుమధ్యలు తోయ మధ్యంబు వెలువడి.

టీకా:

మఱియున్ = మళ్ళీ; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; చిత్తంబులున్ = మనసులు; గట్టిపఱచుకొని = దృఢపరచుకొని; తనుమధ్యలు = యువతలు {తనుమధ్యలు - సన్నని నడుము కలవారు, స్త్రీలు}; తోయ = నీటి; మధ్యంబు = నడుమనుండి; వెలువడి = బయటపడి.

భావము:

చిట్టచివరకు ఎలాగో మనసులు దిటవు పరచుకుని సన్నని నడుములు కల ఆ గోపకన్యలు నీటిలో నుండి బయటకు వచ్చారు.

10.1-840-క.

చంచత్పల్లవ కోమల

కాంచన నవరత్నఘటిత కంకణరుచిరో

దంచిత కరసంఛాదిత

పంచాయుధగేహ లగుచుఁ బడతులు వరుసన్.

టీకా:

చంచత్ = వణుకుతున్నట్టి; పల్లవ = చిగురాకుల వంటి; కోమల = మృదువైన; కాంచన = బంగారపు; నవరత్న = నవరత్నములు {నవరత్నములు - 1వజ్రము 2వైడూర్యము 3గోమేధికము 4పుష్కరాగము 5మరకతము 6మాణిక్యము 7నీలము 8ప్రవాళము 9ముత్యము అనేడి తొమ్మిది మణులు}; ఘటిత = పొదిగినట్టి; కంకణ = గాజులు; రుచిర = ప్రకాశవంతములైన; ఉత్ = మిక్కిలి; అంచిత = అందమైన; కర = చేతులచే; సంఛాదిత = బాగా కప్పుకొన్నట్టి; పంచాయుధగేహాలు = గుహ్యంద్రియము కలవారు {పంచాయుధగేహము - పంచాయుధుని (మన్మథుని) గేహము (నివాసము), స్త్రీల రహస్యేంద్రియము, ఉపస్తు}; అగుచున్ = ఔతు; పడతులు = ఇంతులు; వరుసన్ = వరసకట్టి.

భావము:

ఆ స్త్రీలు చిగురుటాకువలె మృదువైనవీ; నవరత్నాలు పొదిగిన బంగారుగాజుల కాంతితో మిలమిల మెరిసేవి; అయిన తమ చేతులతో మర్మాంగాలు దాచుకుని మడుగు నుండి క్రమంగా బయటకు వచ్చారు.

10.1-841-వ.

చని ప్రౌఢలైన సుందరుల ముందట నిడుకొని మందగమనలు మందహాసంబుతోడ నెదుర
నిలిచిన నరవిందనయనుం డిట్లనియె.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ప్రౌఢలు = పెద్దవారు; ఐన = అయినట్టి; సుందరులన్ = అందగత్తెలను; ముందటన్ =
వరుసలో ముందువైపు; ఇడుకొని = పెట్టుకొని; మందగమనలు = ఇంతులు {మంద గమనలు -
మెల్లని నడక కలవారు, స్త్రీలు}; మందహాసంబు = చిరునవ్వుల; తోడన్ = తోటి; ఎదురన్ =
ఎదురుగా; నిలిచినన్ = నిలబడగా; అరవిందనయనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ
విధము; అనియె = పలికెను.

భావము:

మెల్లగ నడిచే ఆ గొల్లభామలు తమలో పెద్దవారు అయిన పడతులను ముందు నిలుపుకుని,
చిరునవ్వులు చిందిస్తూ, కమలనేత్రుని ఎదుట నిలిచారు. అప్పుడు కృష్ణుడు వారితో ఇలా
అన్నాడు .

10.1-842-⁵నీ.

"శృంగారవతులార! ప్రిగ్గేల? మిముఁ గూడి-

ప్రిన్ననాటను గోలెఁ బెరిగినాడ;

నెఱుఁగనే మీలోన నెప్పుడు నున్నాడ-

నేను జూడని మర్మ మెద్ది గలదు?

ప్రతనిష్ఠలై యుండి వలువలు గట్టక-

నీరు జొత్తురె మీరు నియతిఁ దప్పి?

కాత్యాయనీదేవిఁ గల్గ చేయుట గాక-

నీ రీతి నోమువా రెందుఁ గలరు?

10.1-842.1-ఆ.

వ్రతము ఫలము మీకు వలసినది జక్కగ

నింతు లెల్ల జేతు లెత్తి మ్రొక్కి

చేరి పుచ్చుకొనుడు చీరలు; సిగ్గు పో

నాడనేల? యెగ్గు లాడనేల?"

టీకా:

శృంగారవతులారా = ఓ పడతులు; సిగ్గున్ = లజ్జించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; మిమున్ = మిమ్ములను;
కూడి = కలిసి; పిన్ననాటను = చిన్నప్పటి; గోలెన్ = నుండి; పెరిగినాడన్ = పెరిగినవాడను; ఎఱుగనే
= తెలిసినవాడనుకానా ఏమి; మీ = మీ; లోనన్ = లోపల; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; ఉన్నాడన్ =
ఉన్నవాడనే; నేనున్ = నేను; చూడని = తెలియనట్టి; మర్మము = రహస్యము; ఎద్ది = ఏమిటి; కలదు =
ఉన్నది; వ్రత = నోమునోచెడి; నిష్ఠలు = సంకల్పించుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండికూడ;
వలువలు = బట్టలు; కట్టకన్ = కట్టుకొనకుండ; నీరున్ = నీటిలోకి; చొత్తురె = దిగుతారా; మీరు =
మీరు; నియతిన్ = నియమమును; తప్పి = తప్పి; కాత్యాయనీదేవి = పార్వతీదేవిని; కల్ల = మోసము;
చేయుట = చేయుట; కాకన్ = అగునట్లుగా; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; నోమున్ = వ్రతమునోచు;
వారు = వారలు; ఎందు = ఎక్కడ; కలరు = ఉంటారు, ఉండరు.

వ్రతము = నోము యొక్క; ఫలమున్ = ప్రయోజనము; మీ = మీ; కున్ = కు; వలసినన్ =
కావలసినచో; చక్కగా = చక్కగా; ఇంతులు = పడతులు; ఎల్లన్ = అందరు; చేతులన్ = చేతులను;
ఎత్తి = పైకెత్తి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; చేరి = దగ్గరకు వచ్చి; పుచ్చుకొనుడు = తీసుకోండి; చీరలు =
వస్త్రములు; సిగ్గున్ = సిగ్గు; పోన్ = పడుతున్నట్లు; ఆడన్ = మాట్లాడుట; ఏలన్ = ఎందుకు; ఎగ్గు =
దూషణములు; ఆడన్ = పలుకుట; ఏలన్ = ఎందుకు.

భావము:

"అమ్మాయిలూ! ఎందుకు సిగ్గుపడతారు? చిన్నప్పటి నుంచీ మీతోనే పెరిగాను కదా. ఎప్పుడూ
మీతోనే ఉన్నాను. నాకు తెలియదా. నేను చూడని రహస్యం ఏముంది. మీరు కాత్యాయనీ
వ్రతదీక్షను ఆచరిస్తూ కూడా చీరలు ధరించకుండా, నియమం విడిచిపెట్టి జలకాలు ఆడవచ్చునా?
ఇది అంబికాదేవికి అపరాధం చేయడమే కదా. ఈ విధముగా నోమునోచే జవ్వనులు ఎక్కడైనా
ఉంటారా? వ్రతఫలం దక్కాలని మీరు అనుకుంటే చక్కగా చేతులెత్తి నాకు నమస్కరించండి. నా

చెంతకు వచ్చి మీ బట్టలు పుచ్చుకోండి. సిగ్గు చెడేటట్లు చెప్పడం ఎందుకు? ఇలా దెప్పడం ఎందుకు?"

10.1-843-వ.

అనిన విని మానవతులు తమలోన.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; మానవతులు = పడతులు {మానవతులు - మంచి మానము కలవారు, మంచిస్త్రీలు}; తమలోన = వారిలోవారు.

భావము:

అభిమానవతులైన ఆ యువతులు పరమపురుషుని పలుకులు విని ఇలా తమలో ఆలోచించుకుని....

10.1-844-మ.

ప్రతముల్ జేయుచు నొక్క మాటయిన నెవ్వనిన్ విచారించినన్

ప్రతభంగంబులు మానునట్టి వరదున్ వామాక్షు లీక్షించియున్

గతచేలాప్లవనంబు నేడు ప్రతభంగంబు బంచు శంకించి ఘా

తట నృస్త కరాబ్జలై సరసలీలన్ మ్రొక్కి రట్లందఱున్.

టీకా:

ప్రతముల్ = నోములు; జేయుచున్ = నోచుచు; ఒక్క = ఒకేఒక; మాటు = సారి; అయినన్ = అయినప్పటికి; ఎవ్వనిన్ = ఎవనిని; విచారించినన్ = తలచినచో; ప్రత = ప్రతములకు కలుగు; భంగంబులున్ = విఘ్నములు; మానున్ = తొలగిపోవునో; అట్టి = అటువంటి; వరదున్ = కృష్ణుని {వరదుడు - వరములను ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; వామాక్షులు = అందగత్తెలు {వామాక్షి - వామమైన (అందమైన) అక్షి (కన్నులు కలామె), స్త్రీ}; ఈక్షించియున్ = దర్శించినప్పటికి; గత = విడిచిన; చేలా = వస్త్రములతో; ప్లవనంబు = స్నానము చేయుట; నేడు = ఇవాళ; ప్రత = నోమునకు; భంగంబున్ =

చెరువు; అంచున్ = అని; శంకించి = సందేహించి; ఫాలతట = నుదుటిపై; న్యస్త = ఉంచిన; కర = చేతులు అనెడి; అబ్జలు = పద్మములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సరస = తగిన; లీలన్ = విధముగ; మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; అట్లు = ఆవిధముగ; అందఱున్ = ఎల్లరు.

భావము:

అభిమతాలైన వ్రతాలు ఆచరిస్తూ ఒక్కసారి ఏ ఉత్తమశ్లోకుడిని స్మరిస్తే వ్రతభంగాలన్నీ తొలగిపోతాయో అట్టి వరాలు ప్రసాదించే పరాత్పరుణ్ణి ఆ గొల్లభామలు వీక్షించారు. కట్టుకోకలు విడచి స్నానమాడటం వ్రతభంగం అవ్వ సంగతి తెలుసుకుని, వారు జంకారు. అందరూ అరవిందాల వంటి అందమైన తమ హస్తాలను నుదుట ఉంచుకుని కృష్ణుడికి ఒయ్యారంగా మ్రొక్కారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల యెడ ప్రసన్ను డగుట

10.1-845-క.

బాలలకు హస్తకీలీత

ఫాలలకు నితాంతశీత పవనాగమ నా

లోలకు నంబరములు కృ

పాలుడు హరి యిచ్చె భక్తపాలకు డగుటన్.

టీకా:

బాలల = బాలికల; కున్ = కు; హస్త = చేతులు; కీలీత = కూర్చబడిన; ఫాలల్ = నుదురు కలవారల; కున్ = కు; నితాంత = అధికమైన; శీత = చలి; పవన = గాలుల; ఆగమన = రాకచేత, వీచుటచేత; ఆలోలల్ = వణుకుతున్నవారల; కున్ = కు; అంబరములున్ = వస్త్రములను; కృపాలుడు = కృష్ణుడు {కృపాలుడు - అనుగ్రహించు స్వభావము కలవాడు, కృష్ణుడు}; హరి = కృష్ణుడు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను; భక్త = భక్తులను; పాలకుడు = ఏలువాడు; అగుటన్ = అగుటచేత.

భావము:

శ్రీ కృష్ణుడు దయామయుడు. భక్తజన పరిపాలకుడు. అందుకనే మిక్కుటమైన చలిగాలికి వణుకుతున్న వారూ నెన్నోసట చేతులు ఉంచి మ్రొక్కుతున్నవారూ అయిన ఆ చెలువలకు వలువలు ఇచ్చేసాడు.

10.1-846-ఆ.

చీర లపహరించి సిగ్గులు విడిపించి
పరిహసించి యైన బరగ మనకు
ఘనుడు నోము కొఱతగాకుండ మ్రొక్కించె
ననుచు హరి నుతించి రబలలెల్ల

టీకా:

చీరలు = వస్త్రములను; అపహరించి = దొంగిలించి; సిగ్గులు = లజ్జలు; విడిపించి = తొలగించి;
పరిహసించి = ఎగతాళిచేసి; ఐనన్ = అయినను; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగా; మన = వారల; కున్ = కు;
ఘనుడు = గొప్పవాడు; నోము = వ్రతమునకు; కొఱత = లోటు; కాకుండ = జరుగకుండ; మ్రొక్కించెన్
= నమస్కరింపజేసెను; అనుచు = అనుచు; హరి = కృష్ణుని; నుతించిరి = స్తోత్రముచేసిరి; అబలలు =
స్త్రీలు; ఎల్లన్ = అందరును.

భావము:

“చీరలు దొంగిలించినా, సిగ్గులు దీసినా ఎగతాళి చేసినా చివరకు వ్రతలోపం జరగకుండా మన మ్రొక్కులు అందుకున్నాడు” అంటూ ఆ సుందరులు అందరూ కృష్ణుడిని సంతోషంగా అభినందించారు.

10.1-847-క.

ఉల్లములు నొవ్వు నాడిన
రల్లులు చేసినను నగిన రలచిన వైనన్

వల్లభులు చేయు కృత్యము

వల్లభులకు నెగ్గుగాదు; వల్లభ మధిపా!

టీకా:

ఉల్లములు = మనసులు; నొవ్వన్ = నొచ్చుకొనునట్లు; ఆడినన్ = పలికినను; కల్లులు = మోసములు;
చేసినను = చేసప్పటికి; నగినన్ = పరిహాసములు చేసినను; కలచిననైన్ = కలవరపెట్టినను;
వల్లభులు = ప్రియులు; చేయు = చేసిడి; కృత్యములున్ = పనులు; వల్లభల్ = ప్రియురాండ్రు; కున్ = కు;
ఎగ్గు = అనాదరముగా; కాదు = తోచదు; వల్లభము = ఇష్టమైనవి; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! మనసులు నొచ్చేలా మాటలాడి నప్పటికి, మోసగించి నప్పటికి, అపహసించి నప్పటికి,
కలత కలిగించి నప్పటికి ప్రియులు చేసే పనులు ప్రియురాండ్రకు బాధాకరం కాదు పైగా అది
ఎంతో ప్రియంగానే ఉంటాయి.

10.1-848-వ.

ఇట్లు హరి వలువ లిచ్చినం గట్టుకొని సతు లతని యందు బద్ధానురాగులై యుచ్చరింపక
తెప్పలిడక తప్పక చూడ నా ప్రోడ యెఱింగి చేరి వారి కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; హరి = కృష్ణుడు; వలువలు = వస్త్రములను; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; గట్టుకొని =
ధరించి; సతులు = ఇంతులు; అతని = అతని; అందున్ = ఎడల; బద్ధ = మిక్కిలి, బంధించిన;
అనురాగులు = అనురాగము కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉచ్చరింపక = మారుపలుకక; తెప్పలు =
కనురెప్పలు; ఇడక = మూయక; తప్పక = విడువకుండ; చూడన్ = చూచుచుండగా; ఆ = ఆ; ప్రోడ =
వివేకి; ఎఱింగి = తెలుసుకొని; చేరి = కలిసి; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె
= పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా నారాయణుడు ఇచ్చిన చీరలు ఆ నారీమణులు ధరించారు. అతని పట్ల
అచంచలమైన ప్రణయం కలవారు అయినప్పటికీని, కనురెప్పలు మూయక చలింపక, అలాగే
నవనీతచోరుణ్ణి అవలోకిస్తూ నిలపడ్డారు. చతురుడైన స్వామి వారి చెంతకు చేరి ఇలా అన్నాడు.

10.1-849-సీ.

“లక్షణవతులారా! లజ్జించి చెప్పరు-

గాని మీ మర్మముల్ గానబడియె;

నను గొల్వ జింతించి నారు నాచేతను-

సత్యంబు మీ నోము సఫల మగును;

గామితార్థంబులు కలిమి జెప్పగ నేల?-

నను గొల్వ ముక్తికి నడవవచ్చు;

గడమ కూడగ నంబి కాదేవి నోమంగ-

నటమీద రాత్రుల యందు మీకు

10.1-849.1-ఆ.

నన్ను బొందగ గల్గు నమ్మి పొందని హరి

పల్క నింతు లెల్ల భ్రాంతి జనిరి

తపము పండె ననుచు దత్పదాంభోజముల్

మానసించికొనుచు మందకడకు.

టీకా:

లక్షణవతులారా = ఓ ప్రమదలు {లక్షణవతులు - శుభలక్షణములు కల స్త్రీలు}; లజ్జించి = సిగ్గుపడి;

చెప్పరు = చెప్పుటలేదు; కాని = తప్పించి; మీ = మీ యొక్క; మర్మముల్ = రహస్యములు;

గానబడియెన్ = తెలియవచ్చెను; ననున్ = నన్ను; కొల్వన్ = సేవించుటకు; చింతించినారు =

యోచించితిరి; నా = నా; చేతను = వలన; సత్యంబు = ఇది నిక్కము; మీ = మీ యొక్క; నోము =

వ్రతము; సఫలము = ఫలప్రదము; అగును = అగును; కామిత = కోరిన; అర్థంబులు =
 ప్రయోజనములు; కలిమిన్ = సిద్ధించుటలను; చెప్పగన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందుకు; ననున్ = నన్ను;
 కొల్వన్ = సేవించుటచేత; ముక్తి = మోక్షమున; కున్ = కు; నడవవచ్చున్ = పోగలరు; కడమన్ =
 చివరకు; కూడగన్ = కలియుటకు; అంబికాదేవిన్ = అంబికాదేవిని; నోమంగన్ = పూజించినచో;
 అటమీద = ఆ తరువాత; రాత్రులన్ = రాత్రులు; అందున్ = సమయమునందు; మీ = మీ అందర;
 కున్ = కు.

నన్నున్ = నన్ను; పొందగల్గు = పొందుట లభించును; నమ్మి = నమ్మకముంచి; పొండు = వెళ్ళండి;
 అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; పల్కన్ = చెప్పగా; ఇంతులు = పడతులు; ఎల్లన్ = అందరును; భ్రాంతిన్
 = భ్రమతో; చనిరి = వెళ్ళిరి; తపమున్ = తపస్సు (తప); పండెన్ = ఫలించినది; అనుచున్ = అనుచు;
 తత్ = అతని; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జములున్ = పద్మములను; మానసించుకొనుచున్ =
 స్మరించుకొనుచు; మంద = గోకులమున; కున్ = కు.

భావము:

"ఓ శుభలక్షణవతులైన సుందరీమణులారా! బిడియపడి చెప్పటంలేదు కాని, మీ హృదయ
 రహస్యం నాకు తెలిసిపోయింది. మీరు నన్ను పతిగా పొందడం కోసం వ్రతం చేపట్టారు. నా వలన
 మీ నోము పండుతుంది. నన్ను సేవిస్తే కైవల్యమే కరతలామలకం అవుతుంది. కోరిన కోరికలు
 ఈడేరుతాయి. అని వేరుగా చెప్పడం ఎందుకు? ఇందుకు తోడుగా మీరు గౌరవ్రతం పరిసమాప్తి
 చేస్తే రాత్రులందు నాతో కలయిక మీకు లభిస్తుంది. నా మాటలు నమ్మి, మీరు ఇండ్లకు వెళ్ళిపొండి."
 అని కృష్ణుడు పలికాడు. గోపికలు తపస్సు ఫలించిందని హరి పాదపద్మాలు మదిలో
 తలచుకుంటూ ఆనందంగా వ్రేపల్లెవాడకు వెళ్ళిపోయారు.

10.1-850-వ.

ఇట్లు గోపకన్యక లందుఁ బ్రసన్నుడయి గోవిందుండు బృందావనంబు దాఁటి దూరంబున
 ధేనువుల మేపుచుండఁ; జండకిరణుని యెండంబడి దండిచెడి తరుల దండ నండగొనుచు
 నాతపత్రాకారంబులయి నీడలు చేయుచున్న వృక్షంబుల నీక్షించి కృష్ణ బలరామ శ్రీదామ దేవప్రస్థ
 విశాలార్జున ప్రముఖులకుం దక్కిన గోపకు లిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; గోప = గోపికా; కన్యకలు = యువతులు (కన్యక - అవివాహిత స్త్రీలు);
అందున్ = ఎడల; ప్రసన్నుండు = అనుగ్రహించినవాడు; అయి = ఐ; గోవిందుండు = కృష్ణుడు
{గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు}; బృందావనంబున్ = బృందావనము; దాటి = గడచి;
దూరంబునన్ = దూరప్రాంతమున; ధేనువులన్ = ఆవులను; మేపుచుండన్ = కాచుచుండగా;
చండకిరణుని = సూర్యుని {చండకిరణుడు - తీవ్రమైన కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు}; ఎండన్
= ఎండకు; పడి = గురియై; దండిచెడి = శక్తిక్షీణించి, నీరసించి; తరుల = చెట్లనీడలను; దండన్ = వద్ద;
అండగొనుచున్ = ఆశ్రయముపొందుతు; ఆతపత్ర = గొడుగుల; ఆకారంబులన్ = వలె
రూపుగొనినవి; అయి = ఐ; నీడలున్ = ఛాయలను; చేయుచున్న = ఏర్పరచుచున్నట్టి; వృక్షంబులన్
= చెట్లను; ఈక్షించి = చూసి; కృష్ణు = కృష్ణుడు; బలరామ = బలరాముడు; శ్రీదామ = శ్రీదాముడు;
దేవప్రస్థ = దేవప్రస్థుడు; విశాల = విశాలుడు; అర్జున = అర్జునుడు; ప్రముఖుల్ = మొదలగువారి; కున్
= కి; తక్కిని = మిగతా; గోపకులు = గోపాలకులు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా గోవిందుడు గోపకన్యలను అనుగ్రహించి బృందావనం దాటి దూరంలో గోవులను
మేపుతున్నాడు. అది మంచి వేసవికాలం. భానుని తాపం భరించలేక గోపకులు బడలిపోయారు.
చెట్లనీడలను ఆశ్రయిస్తున్నారు. గొడుగులవలె నీడనిస్తున్న ఆ చెట్లను చూసి శ్రీ కృష్ణుడు
బలరాముడు, శ్రీరాముడు దేవప్రస్థుడు విశాలుడు అర్జునుడు మొదలైన వారితో తక్కిన
గోపాలబాలకులు ఇలా అన్నారు.

10.1-851-మ.

"అపకారంబులు చేయ వెవ్వరికి నేకాంతంబు లం దుండు నా

తప శీతానిల వర్ష వారకములై త్వగ్గంధ నిర్యాస భ

స్మపలాశాగ్ర మరంద మూల కుసుమచ్చాయా ఫలశ్రేణిచే

నుపకారంబులు చేయు నర్థులకు నీ యుర్విజముల్ గంటిరే."

టీకా:

అపకారంబులున్ = కీడులను; చేయవు = కలిగించవు; ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కిని; ఏకాంతంబులన్ = నిర్మానుష్య ప్రదేశముల; అందున్ = లో; ఉండున్ = ఉండును; ఆతప = ఎండను; శీత = చలి; అనిల = గాలిని; వర్ష = వానలను; వారకములు = నివారించునవి; ఐ = అయ్యి; త్వక్ = బెరడు, పైపట్ట; గంధ = సుగంధ ద్రవ్యములు; నిర్యాస = జిగురులు; భస్మ = బూడిద; పలాశ = ఆకులు; అగ్ర = చిగుళ్ళు; మరంద = తేనెలు; మూల = దుంపలు; కుసుమ = పూలు; ఛాయ = నీడ; ఫల = పండ్లు; శ్రేణి = పంక్తుల, సమూహముల; చేన్ = చేత; ఉపకారంబులున్ = మేలులను; చేయున్ = చేయును; అర్థులు = కోరినవారల; కున్ = కు; ఈ = ఈ యొక్క; ఉర్వీజములు = చెట్లు {ఉర్వీజము - ఉర్వి (భూమి యందు) జములు (పుట్టినవి), వృక్షములు}; కంటిరే = చూసితురా.

భావము:

"ఈ చెట్లు చూడండి. ఎవరికీ కీడు చేయవు, ఎవరి జోలికి పోకుండా ఏకాంతంగా ఉంటాయి. ఎండ, వాన, గాలి, మంచుల బారి నుండి ఆశ్రితులను కాపాడతాయి. ఆర్థి జనులకు తమ పట్టలు, గంధము, జిగురు, బూడిద, చివురుటాకులు, తేనె, పళ్ళు, వేళ్ళు, పూలు, నీడ ఇచ్చి మేలు చేస్తాయి."

10.1-852-వ.

అని చిగురాకు పువ్వు కాయ పండు తండంబుల వ్రేగున వీగిన తరువుల నడిమి తెరువునం బసుల దాటుల దాటించి, యమునకుం జని, వెడదమడుగుల మెల్లనఁ జల్లని నీరుఁ ద్రావించి, తత్సమీపంబున మేపుచు, వల్లపు లెల్ల మూఁకలుగొని, యాకలి గొంటిమని విన్నవించినఁ దనకు భక్తురాండ్రగు విప్రభార్యలవలనం బ్రసన్ను డయి వారలం జూచి రామసహితుం డయిన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చిగురు = చిగుళ్ళు; ఆకు = ఆకులు; పువ్వు = పూలు; కాయ = కాయలు; పండు = పండ్లు; తండంబుల = పెద్దసమూహముల; వ్రేగునన్ = బరువునకు; వీగిన = వంగిపోయిన; తరువుల = చెట్ల; నడిమి = మధ్య; తెరువునన్ = దార్లమ్మట; పసుల = పశువుల; దాటులన్ = సమూహములను;

డాటించి = గడచి; యమున = యమునానది; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; వెడద = విశాలమైన;
 మడుగులన్ = చెరువులందు; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; చల్లని = చల్లటి; నీరున్ = నీటిని; త్రావించి =
 త్రాగించి; తత్ = ఆ; సమీపంబునన్ = దగ్గరలో; మేపుచున్ = మేపుతు; వల్లవులు = గొల్లవారు; ఎల్లన్
 = అందరును; మూకలుగొని = గుంపులుకట్టి; ఆకలిగొంటిమి = ఆకలి వేయుచున్నది; అని = అని;
 విన్నవించినన్ = మనవిచేయగా; తన = అతని; కున్ = ఎడల; భక్తురాండు = భక్తి కలిగిన స్త్రీలు; విప్ర
 = బ్రాహ్మణ; భార్యల = సతుల; వలనన్ = ఎడల; ప్రసన్నుండు = అనుగ్రహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 వారలన్ = వారిని; చూచి = చూసి; రామ = బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; అయిన =
 ఐన; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అంటూ చివురుటాకులు పువ్వులు కాయలు పండ్లు మున్నగు వాటి బరువుతో వంగిన చెట్ల
 సందుల నడిమి బాటలో, పశువుల మందలను తోలుకుని గోపబాలకులు యమునానదికి
 వెళ్ళారు. అక్కడ పెద్ద మడుగులలో నెమ్మదిగా పశువులను చల్లనినీరు త్రాగించి ఆ సమీపంలో
 వాటిని మేపుతూ వారు "ఆకలి వేస్తోంది" అని కన్నయ్యకు విన్నవించుకొన్నారు. బలరామ సహితు
 డైన శ్రీహరి తన భక్తురాండ్రగు బ్రాహ్మణ పత్నులను అనుగ్రహింప దలచి, యాదవ బాలకులతో
 ఇలా చెప్పాడు.

10.1-853-⁵నీ.

"వల్లవులార! యీ వనమున విప్రులు-

బ్రహ్మవాదులు దేవభవనమునకు

నరుగుట కాంగిరసాహ్వయ సత్రంబు-

సలుపుచునున్నారు చనుఁడు మీరు

మానామములు చెప్పి మైత్రితో నడిగిన-

నన్నంబుఁ బెట్టెద"రనుచుఁ బలుక

వారలు చని విప్రవరుల కెల్లను మ్రొక్కి-

"ప్రసుల మేపుచు బలభద్ర కృష్ణ

10.1-853.1-తే.

లలసి పుత్తెంచి రిట మమ్ము నన్న మడుగ

ధర్మవిదులార! యర్థిప్రదాతలార!

పెట్టు డన్నంబు; శ్రాంతులఁ బిలిచి తెచ్చి

పెట్టుదురు గాదె మిముబోటి పెద్ద లెల్ల.

టీకా:

వల్లవులారా = ఓ గోపకులు; ఈ = ఈ యొక్క; వనమునన్ = అడవి యందు; విప్రులు =
బ్రాహ్మణులు; బ్రహ్మవాదులు = వేదమార్గులు; దేవభవనమున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; అరుగుట =
వెళ్ళుట; కున్ = కై; అంగిరస = అంగిరసము అనెడి; ఆహ్వాయ = పేరు కలిగిన; సత్రంబున్ =
యాగమును; సలుపుచున్నారు = చేయుచున్నారు; చనుడు = వెళ్ళండి; మీరు = మీరు; మా = మా
యొక్క; నామములు = గోత్రనామములను; చెప్పి = తెలియజెప్పి; మైత్రి = స్నేహభావము; తోన్ =
తోటి; అడిగినన్ = అడిగినచో; అన్నంబున్ = ఆహారమును, తిండిని; పెట్టెదరు = ఇచ్చెదరు;
అనుచున్ = అని; పలుక = చెప్పగా; వారలు = వారు; చని = వెళ్ళి; విప్రవరుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ =
కు; ఎల్లన్ = అందరకు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; పసులన్ = పశువులను; మేపుచున్ = మేపుతు;
బలభద్ర = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; అలసి = అలిసిపోయి.
పుత్తెంచిరి = పంపిరి; ఇట = ఇప్పుడు; మమ్మున్ = మమ్ములను; అన్నము = ఆహారము; అడుగన్ =
అడుగుటకై; ధర్మవిదులారా = ఓ ధర్మముతెలిసినవారు; అర్థిప్రదాతలార = ఓ కోరినవారికిచ్చువారు;
పెట్టుడు = ఇవ్వండి; అన్నంబున్ = ఆహారమును; శ్రాంతులన్ = అలసిపోయినవారిని; పిలిచి =
పిలిచి; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; పెట్టుదురుగాదె = తినుటకు ఇచ్చువారుకదా; మిము = మీ; బోటి =
వంటి; పెద్దలు = గొప్పవారు; ఎల్లన్ = అందరు.

భావము:

“ఓ గోపాలబాలకులారా! ఈ వనంలో విప్రులు ఉన్నారు. వారు వేదవేత్తలు. స్వర్గానికి వెళ్ళడం
కోసం “అంగిరసం” అనే యాగం చేస్తున్నారు, మీరు వారి వద్దకు వెళ్ళండి. నా పేరూ, మా అన్నగారి
పేరు చెప్పి అనురాగ పూర్వకంగా వారిని అడగండి. మీకు అన్నం పెడతారు.” అలా శ్రీకృష్ణుడు

చెప్పగా గొల్లపిల్లలు ఆ బ్రాహ్మణోత్తముల దగ్గరికి వెళ్ళి నమస్కరించారు. "ఓ ధర్మవేత్తలారా! ఆర్థిజనులకు అడిగినవి ఇచ్చే మహనీయులారా! బలరామకృష్ణులు పశువులను మేపుతూ బడలిక చెందారు. దయచేసి అన్నం పెట్టండి. మీ వంటి పెద్దలు అకలిగొన్నవారిని పిలిచి పెడతారు.

10.1-854-క.

ఘన దీక్షితునకు నైనం

జనుఁ గుడువఁగఁ; బశువధంబు సౌత్రామణీయుం

జనిన వెనుక దోషము లే

దనఘాతృకులార! పెట్టు దన్నము మాకున్."

టీకా:

ఘన = గొప్పవారైన; దీక్షితున్ = దీక్షితుని, దీక్షవహించినవాని {దీక్షితుడు - సోమముగల యజ్ఞమునందు దీక్ష వహించువాడు}; కున్ = కి; ఐనన్ = అయినను; చనున్ = తగును; కుడువంగన్ = భుజించుట; పశు = యాగపశువు; వధంబున్ = బలిచ్చుట; సౌత్రామణీయున్ = ఇంద్రహోమము {సౌత్రామణి - సుత్రాముడైన ఇంద్రుని సంబంధమైన హోమము}; చనిన = అయిన; వెనుక = పిమ్మట; దోషము = తప్పు; లేదు = లేదు; అనఘాతృకులారా = ఓ పుణ్యాత్ములు {అనఘాతృకులు - అఘము (పాపము) లేని మనసు గల వారు, పుణ్యాత్ములు}; పెట్టుడు = పెట్టండి, ఇవ్వండి; అన్నము = ఆహారము; మా = మా; కున్ = కు.

భావము:

యాగం నడుస్తూ ఉండగా పశువధము, సౌత్రామణి కార్యక్రమములు జరిగిన పిమ్మట దీక్షలో ఉన్న గొప్పవాడు సైతము అన్నము తిన వచ్చును. ఇందు దోషములేదు కదా! మహానుభావులారా! యాగం నడుస్తోంది ఆగండి అనకుండా, మాకు అన్నము పెట్టండి.

10.1-855-వ.

అని గోపకులు పలికిన.

టీకా:

అని = అని; గోపకులు = యాదవులు; పలికినన్ = అడుగగా.

భావము:

అని గోపాలురు అనగా.

10.1-856-ము.

క్రతువున్ మంత్రముఁ దంత్రమున్ ధనములుం గాలంబు దేశంబు దే
వతయున్ ధర్మము నన్యముల్ దలఁప నెవ్వఁడట్టి సర్వేశ్వరున్
మతి నూహింపక గోపబాలుఁ డనుచున్ మందస్థితిం జూచి దు
ర్మతులై యన్నము లేదు లే దనిరి సన్మాన్యక్రియాశూన్యులై.

టీకా:

క్రతువున్ = యజ్ఞము; మంత్రము = యజ్ఞపు మంత్రములు; తంత్రమున్ = వేదశాస్త్రము; ధనములున్
= అవసరమైన విత్తములు; కాలంబు = తగిన కాలము; దేశంబున్ = ప్రదేశము; దేవతయున్ =
అధిదేవత; ధర్మమున్ = విధానము; అన్యములున్ = ఇతరములు; తలపన్ = తరచిచూడగా;
ఎవ్వఁడు = ఎవరో; అట్టి = అటువంటి; సర్వేశ్వరున్ = సర్వనియామకుని; మతిన్ = మనసు నందు;
ఊహింపక = తెలిసికొనక; గోప = యాదవ; బాలుడు = పిల్లవాడు; అనుచున్ = అనుచు; మంద =
జడ; స్థితిన్ = స్థితిలో; చూచి = చూసి; దుర్మతులు = చెడ్డబుద్ధి గలవారు; ఐ = అయ్యి; అన్నము =
భోజనము; లేదులేదు = లేనేలేదు; అనిరి = అని చెప్పిరి; సత్ = మంచి; మాన్య = మన్నన; క్రియా =
చేయుట; శూన్యులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

యాగములు, వేదమంత్రములు, క్రియా తంత్రములు, హవిస్సులు, దర్శ పూర్ణమాస
సంక్రమణాదికములైన పుణ్య కాలములు, కాశీ మున్నగు దివ్యస్థలాలు, ఇంద్రాగ్ని సోమాది
దేవతలు, యాగఫలమైన ధర్మము, యాగదీక్షితు డైన యజమానుడు మొదలైన ఈ సమస్తం ఏ

మహావిష్ణు స్వరూపాలై ఉన్నాయో, అట్టి మహావిష్ణువే శ్రీ కృష్ణుడని వారు అజ్ఞానం వలన అంతరంగాలలో తెలుసుకోలేక పోయారు. కేవలం గోపబాలకుడనే తలచారు. ఆ విప్రులు దుర్బుద్ధితో కృష్ణుడు పంపిన గొల్లపిల్లలను ఆదరించ లేదు. అన్నం లేదు లేదని అదలించి పొమ్మన్నారు.

10.1-857-వ.

అంత గోపకులు నిరాశులై వచ్చి యెఱింగించిన హరి లోకికానుసారి యగుచు “మీ ర య్యార్యుల నడుగక, వారి భార్యలకు మారాకఁ జెప్పుఁ; డన్నంబు పెట్టుదు” రని పంచిన వారు చని బ్రాహ్మణసతుల దర్శించి నమస్కరించి సంపూజితులై యిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; గోపకులు = గొల్లవారు; నిరాశులు = నిరాశ చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; వచ్చి = వెనుకకు వచ్చి; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; హరి = కృష్ణుడు; లోకిక = లోకరీతి; అనుసారి = అనుసరించువాడు; అగుచున్ = అగుచు; మీరు = మీరు; ఆ = ఆ యొక్క; ఆర్యులన్ = బ్రాహ్మణులను; అడుగక = అడుగకుండా; వారి = వారి యొక్క; భార్యల్ = సతుల; కున్ = కు; మా = మేము; రాకన్ = వచ్చుటను; చెప్పుడు = చెప్పండి; అన్నంబున్ = భోజనము; పెట్టుదురు = ఇచ్చెదరు; అని = అని; పంచినన్ = పంపగా; వారు = వారు; చని = వెళ్ళి; బ్రాహ్మణ = విప్రు; సతులన్ = భార్యలను; దర్శించి = చూసి; నమస్కరించి = మ్రొక్కి; సత్ = చక్కగా; పూజితులు = గౌరవింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అప్పుడు గోపబాలకులు నిరాశతో మరలివచ్చి శ్రీ కృష్ణుడికి విషయం వివరించారు. గోవిందుడు లోకవ్యవహారం అనుసరిస్తూ వారితో “మీరు మళ్ళీ ఆ పెద్దలను అడగకండి. వారి పత్నులకు రామకృష్ణులు ఈ వనానికి ఏతెంచారు అని చెప్పండి. అన్నం పెడతారు వెళ్ళండి.” అని మళ్ళీ గొల్లపిల్లలను పంపాడు. వారు యజ్ఞవాటికకి వచ్చి బ్రాహ్మణ స్త్రీలను దర్శించి నమస్కరించారు. తమను ఎంతో సంతోషంతో ఆదరించిన ఆ ఇల్లాండ్రతో గొల్లపిల్లలు ఇలా అన్నారు.

10.1-858-క.

"గోవుల మేపుచు నాఁకొని

గోవిందుం డన్న మడిగి~~కొ~~ని రండని మ

మ్మవేళనుఁ బుత్తెంచెను

ధీవిలసితలార! రండు తెం డన్నంబుల్."

టీకా:

గోవులన్ = ఆవులను; మేపుచున్ = కాచుచు; ఆకొని = ఆకలేసి; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; అన్నము = భోజనము; అడిగికొని = కోరి; రండు = రండి; అని = అని; మమ్మున్ = మమ్ములను; ఈవేళనున్ = ఈరోజున; పుత్తెంచెను = పంపించెను; ధీవిలసితలారా = ఓ బుద్ధివికాసము కలవారా {ధీవిలసిత - బుద్ధివికాసము కలామె, బుద్ధిమంతురాలు}; రండు = రండి; తెండు = తీసుకురండి; అన్నంబుల్ = ఆహారపదార్థములు.

భావము:

"ఓ బుద్ధిమతులారా! శ్రీ కృష్ణుడు గోవులను మేపుతున్నాడు. ఆయనకు ఆకలి వేస్తోంది. మిమ్మల్ని అడిగి అన్నం పెట్టించుకుని రండని మమ్మల్ని పంపించాడు. రండమ్మా అన్నం పెట్టండి."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : విప్రవనితా దత్తాన్న భోజనంబు

10.1-859-వ.

అనిన విని గోవింద సందర్శన కుతూహలలై ధరణీసుర సుందరులు సంభ్రమానందంబులు
డెందంబుల సందడింప, భక్త్య భోజ్య లేహ్య చోష్య పానీయ భేదంబులుం గలిగి, సంస్కార
సంపన్నంబులైన యన్నంబులు కుంభంబుల నిడికొని సంరంభంబున సముద్రంబునకు నడచు
నదుల తెలుగున.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; గోవింద = కృష్ణుని; సందర్శన = చూడవలెనని; కుతూహలలు = కుతూహలము కలవారు; ఐ = అయ్యి; ధరణీసుర = విప్ర; సుందరులు = అందగత్తెలు, స్త్రీలు; సంభ్రమ = తొట్టుపాటు; ఆనందంబులున్ = సంతోషములు; డెందంబులన్ = మనసు లందు; సందడింపన్ = అతిశయింపగా; భక్త్య = కొరికి తిన గలిగినవి {పంచభక్త్యములు - 1భక్త్యము (కొరికి తినగలిగినవి) 2భోజ్యము (పిడుచగా తిన గలిగినవి) 3లేహ్యము (నాకి చప్పరించ గలవి) 4చోష్యము (జుట్టుకో దగినవి) 5పానీయము (తాగ గలిగినవి) ఐన ఆహార పదార్థములు}; భోజ్య = పిడుచగా తిన గలిగినవి; లేహ్య = నాకి చప్పరించ గలవి; చోష్య = జుట్టుకో దగినవి; పానీయ = తాగ గలిగినవి అను; భేదంబులున్ = రకములై; కలిగి = ఉండి; సంస్కార = పరిశుద్ధత అనెడి; సంపన్నంబులు = సంపత్తి కలిగిన; అన్నంబులున్ = ఆహారపదార్థములను; కుంభంబులన్ = కుండలలో; ఇడికొని = పెట్టుకొని; సంరంభంబున = వేగిరపాటుతో; సముద్రంబు = కడలి; కున్ = కు; నడచు = పారెడి; నదుల = నదులు; తెఱంగునన్ = వలె.

భావము:

గోపబాలకుల మాటలు వింటూనే దేవకీనందనుడైన కృష్ణుడిని సందర్శించాలని ఆ స్త్రీలు ఉబలాటపడ్డారు. హృదయాలలో సంబరమూ, సంతోషమూ చెలరేగగా భక్ష్యాలు, భోజ్యాలు, లేహ్యాలు, చోష్యాలు, పానీయములు అనే పంచభక్త్యములైన పంచవిధాహారాలు; పక్వంగా వండిన అన్నమూ; కుండలలో పాత్రలలో నింపుకున్నారు. సాగరుణ్ణి చేరడానికి వెళ్ళే నదీమతల్లుల వలె వేగంగా బయలుదేరారు.

10.1-860-క.

బిడ్డలు మగలును భ్రాతలు

నడ్డము చని వల దనంగ నటు తలడని మా

తొడ్డుచు జగదీశ్వరునకు

జడ్డన నన్నంబు గొనుచుఁ జని రా సుదతుల్.

టీకా:

బిడ్డలు = పుత్రులు; మగలును = భర్తలు; భ్రాతలు = సోదరులు; అడ్డము = అడ్డముగా; చని = వెళ్ళి;
వలదు = వద్దు; అనంగన్ = అని చెప్పగా; అటు = అవతలకి; తలడు = తొలగుడు; అని = అని చెప్పి;
మాటొడ్డుచున్ = ఎదిరించి పలుకుతు; జగదీశ్వరున్ = కృష్ణుని {జగదీశ్వరుడు - ఎల్ల లోకములకు
ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; కున్ = కి; జడ్డనన్ = శీఘ్రముగ; అన్నంబున్ = భోజన పదార్థములు; కొనుచున్
= తీసుకొని; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఆ = ఆ యొక్క; సుదతుల్ = స్త్రీలు {సుదతి - మంచి దంతములు
కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

బిడ్డలు, పతులు, తోబుట్టువులు అడ్డంవచ్చి వద్దని వారిస్తున్నా, ఆ బ్రాహ్మణ స్త్రీలు "మమ్మల్ని
అడ్డగించకండి తప్పుకోండి" అని బదులు చెబుతూ జగన్నాథునికి అన్నం తీసుకుని వెళ్ళారు.

10.1-861-వ.

చని యమునాసమీపంబున నవపల్లవాతిరేకంబును విగత వనచర శోకంబును నైన
యశోకంబుక్రింద నిర్మలస్థలంబున.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; యమునా = యమునానదీ; సమీపంబునన్ = వద్ద; నవ = కొత్త; పల్లవ = చిగుళ్ళచేత;
అతిరేకంబును = అతిశయించినది; విగత = పోయిన; వన = అడవి యందు; చర = తిరుగువారి;
శోకంబును = శోకములు కలది; ఐన = అయిన; అశోకంబు = అశోకవృక్షము; క్రింద = కింద; నిర్మల =
పరిశుభ్రమైన; స్థలంబునన్ = చోటునందు.

భావము:

అలా వారు వెళ్ళి యమునానది వద్ద వనాలలో తిరిగే వారి క్లేశాలు హరించేది, నవనవలాడే
చిగురులతో ఇంపారు తున్నది అయిన అశోక చెట్టు క్రింద నిర్మలప్రదేశంలో ఉన్న కృష్ణుడిని
చూసారు...

10.1-862-సీ.

ఒక చెలికానిపై నొక చేయి చాచి వే-

టొక చేత లీలాబ్జ మూఁచువానిఁ

గొప్పున కందని కొన్ని కుంతలములు-

చెక్కుల నృత్యంబు చేయువానిఁ

గుఱుచ చుంగులు పుచ్చి కొమరారఁ గట్టిన-

పసిడి వన్నియ గల పటమువానిఁ

నౌదలఁ దిరిగిరా నలవడఁ జుట్టిన-

దట్టంపు పింఛపు దండవాని

10.1-862.1-తే.

రాజితోత్పల కర్ణపూరములవాని

మహిత పల్లవ పుష్ప దామములవాని

భువన మోహన నటవేష భూతివానిఁ

గనిరి కాంతలు కన్నుల క్షణపు దీఱ.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; చెలికాని = స్నేహితుని; పైన్ = మీద; ఒక = ఒక; చెయి = చేతిని; చాచి = చాపి ఉంచి;
వేఱు = మరి; ఒక = ఒక; చేతన్ = చేతిలో; లీలా = వినోదార్థపు; అబ్జమున్ = పద్మమును; ఊచు =
ఊపెడి; వానిన్ = వాడిని; కొప్పున్ = సిగ, జుట్టుముడి; కిన్ = కి; అందని = పొడగుసరిపోని; కొన్ని =
కొన్ని; కుంతలములున్ = తల వెంట్రుకలు; చెక్కులన్ = చెంపలమీద; నృత్యంబున్ = నాట్యములు;
చేయు = చేయుచున్నట్టి; వానిన్ = వాడిని; కుఱుచ = పొట్టి; చుంగులు = కుచ్చిళ్ళు; పుచ్చి = పోసి;
కొమరారన్ = చక్కగా; కట్టిన = ధరించిన; పసిడి = బంగారు; వన్నియ = రంగు; కల = కలిగిన;
పటము = వస్త్రముగల; వానిన్ = వాడిని; ఔదలన్ = శిరస్సుకు; తిరిగిరాన్ = చుట్టివచ్చునట్లు;
అలవడన్ = అనువుగా; చుట్టిన = కట్టిన; దట్టంపు = చిక్కటి; పింఛపు = నెమలి పింఛముల; దండ =
దండగల; వానిన్ = వాడిని.

రాజిత = విరాజిల్లుతున్న; ఉత్పల = పద్మముల; కర్ణపూరముల = చెవికుండలముల; వానిన్ = వాడిని; మహిత = మేలైన; పల్లవ = చిగుళ్ళ యొక్క; పుష్ప = పూల యొక్క; దామముల = దండలుగల; వానిన్ = వాడిని; భువన = లోకములను; మోహన = మోహముపుట్టించెడి; నట = నటుని వంటి; వేష = వేషధారణ అనెడి; భూతి = సంపద కల; వానిన్ = వాడిని; కనిరి = చూసిరి; కాంతలు = స్త్రీలు; కన్నులకటపుదీప = కన్నులకానందమగునట్లు.

భావము:

ఆ నందగోపాలుడు ఒక మిత్రుడి భుజంపై చెయ్యి వేసికొని, రెండవ చెయ్యి లీలా పద్మం ఆడిస్తున్నాడు; కొప్పు ముడికి అందని కొన్ని ముంగురులు నునుచెక్కిళ్ళ మీద చిందులు వేస్తున్నాయి; ఆయన పొట్టి కుచ్చెలు వచ్చేలా మంచి మెరుపుల వస్త్రం కట్టుకున్నాడు; తల చుట్టూ గుబురుగా తిరిగి వచ్చేలా నెమలి పింఛాల దండ ధరించాడు; చెవి యందు కళకళలాడుతున్న కలువ పువ్వు నెరపాడు; చివుళ్ళు, పువ్వులు కట్టిన వనమాలలు మెడలో అలంకరించుకున్నాడు; భువన మోహనుడు లీలావేష ధారి అయి విరాజిల్లుతున్నాడు. అట్టి శ్రీకృష్ణుడిని తమ కళ్ళ కరువు తీరిపోయాలా ఆ విప్ర వనితలు దర్శించారు.

10.1-863-క.

కని లోచనరంధ్రంబుల

మునుమిడి హరి లలితరూపమును లోగొని నె

మనములఁ బరిరంభించిరి

తనుమధ్యలు హృదయ జనిత తాపమువాయన్.

టీకా:

కని = చూసి; లోచన = కళ్ళ; రంధ్రంబుల = ద్వారములగుండా; మునుమిడి = చక్కగా; హరి = కృష్ణుని; లలిత = మనోహరమైన; రూపమును = స్వరూపమును; లోగొని = గ్రహించి; నెఱ = నిండైన; మనములన్ = మనసులతో; పరిరంభించిరి = కౌగలించుకొనిరి; తనుమధ్యలు = అందగత్తెలు {తను మధ్య - తను (సన్నని) మధ్య (నడుము కలామె), స్త్రీ}; హృదయ = మనసు లందు; జనిత = పుట్టిన; తాపమున్ = సంతాపము, తాపత్రయము; పాయన్ = తొలగిపోవునట్లుగా.

భావము:

సన్నని నడుములతో అందగించిన ఆ స్త్రీలు, హరి స్వరూపాన్ని వీక్షించి, తమ నయన రంధ్రాల ద్వారా ఆ నళినాక్షుని సుందరమూర్తిని హృదయ మందిరాలలో ప్రవేశింప జేసుకున్నారు. ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికములు అనే త్రివిధ తాపాలూ ఉపశమింపగా అతనిని కౌగలించుకున్నారు.

10.1-864-వ.

ఇ విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

అలా కృష్ణుని చేరి....

10.1-865-క.

వారి^త సర్వస్వహాలై

వారి^తందఱుఁ దన్నుఁ జూడ వచ్చుట మదిలో

వారి^తజనయనుఁడు పొడగని

వారి^తకి నిట్లనియె నగి యవారి^తదృష్టిన్.

టీకా:

వారి^త = తొలగిన; సర్వ = సమస్తమైన; స్వహాలు = ఇచ్చలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; వారు = వారు;
అందఱున్ = అందరు; తన్నున్ = తనను; చూడన్ = దర్శించుటకు; వచ్చుటన్ = వచ్చుటను; మది =
మనసు; లోన్ = అందు; వారి^తజనయనుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; పొడగని = చూసి; వారి = వారల;

కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; నగి = నవ్వి; అవారిత = అడ్డులేని; దృష్టిన్ = దృష్టితో.

భావము:

ఆ విప్రవనితలు అన్ని అపేక్షలు వదులుకుని తన్ను దర్శించే తహతహతో రావడం సర్వదర్శనుడైన ఆ పద్మాక్షుడు కృష్ణుడు గ్రహించి ఒక చిరునవ్వు నవ్వి వారి వైపు చూస్తూ ఇలా అన్నాడు.

10.1-866-శా.

"కాంతారత్నములార! మీ గృహములం గ్రళ్యాణమే? యేమి గా
వింతున్ మీ? కిటు రండు; మమ్ము నిచటన్ వీక్షింప నేతెంచినా
రెంతో వేడుకతో; నెఱుంగుదుము; నిర్వేతుస్థితిన్ నన్ను ధీ
మంతుల్ మీ క్రియఁ జేరి కందురుగదా మత్సేవలన్ సర్వమున్.

టీకా:

కాంతారత్నములారా = ఓ స్త్రీలలో ఉత్తములు; మీ = మీ యొక్క; గృహములన్ = ఇండ్లలో; కళ్యాణమే
= అంతా శుభమే కదా; ఏమి = ఏమిటి; కావించున్ = చేయగలను; మీ = మీ; కున్ = కు; ఇటు = ఈ
పక్కకి; రండు = రండి; మమ్మున్ = మమ్ములను; ఇచటన్ = ఇక్కడ; వీక్షింపన్ = చూచుటకు;
ఏతెంచినారు = వచ్చితిరి; ఎంతో = చాలా ఎక్కువ; వేడుక = కుతూహలము; తోన్ = తోటి;
ఎఱుంగుదుము = తెలిసి యున్నాము; నిర్వేతు = నిర్నిమిత్తమైనట్టి; స్థితిన్ = స్థితిలోనుండి; నన్ను =
నన్ను; ధీమంతుల్ = బుద్ధిమంతులు; మీ = మీ; క్రియన్ = వలెనే; చేరి = దగ్గరకు వచ్చి; కందురు =
పొందెదరు; కదా = కదా; మత్ = నా యొక్క; సేవలన్ = భక్తిచేత; సర్వమున్ = సమస్తమును.

భావము:

"ఓ స్త్రీరత్నములారా! ఇలా రండి. మీకు అందరికీ కుశలమే కదా! ఎంతో ఉల్లాసంగా మీరు మా దర్శనానికి వచ్చారు. మీకు మేము ఏమి చేయాలో చెప్పండి. ఏ ఫలాపేక్ష లేకుండా వచ్చారని మాకు తెలుసు. విజ్ఞానులు మీ వలెనే మా వద్దకు వచ్చి సేవలు చేసి, సకలమూ పొందగలరు.

10.1-867-వ.

కావున గృహస్థులయిన మీ పతులు మిమ్ము గూడి క్రతువు నిర్విఘ్నంబుగా సమాప్తి జేసెదరు; మీరు యాగవాటంబునకుం జనుఁ" డనిన విప్రభార్య లిట్లనిరి.

టీకా:

కావునన్ = కనుక; గృహస్థులు = సంసారులు; అయిన = ఐన; మీ = మీ యొక్క; పతులు = భర్తలు; మిమ్మున్ = మీతో; కూడి = కలిసి; క్రతువున్ = యజ్ఞమును; నిర్విఘ్నంబుగా = విఘ్నములు లేకుండగా; సమాప్తి జేసెదరు = నెరవేర్చెదరు; మీరు = మీరు; యాగవాటంబున్ = యజ్ఞశాల; కున్ = కు; చనుడు = వెళ్ళండి; అనినన్ = అనగా; విప్ర = బ్రాహ్మణ; భార్యలు = సతలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

కాబట్టి, గృహస్థులైన మీ భర్తలు మీతో కూడి యజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా సమాప్తి చేస్తారు. మీరు యాగశాలకు వెళ్ళండి" అని శ్రీకృష్ణుడు బ్రాహ్మణ స్త్రీలకు చెప్పగా వారు ఇలా అన్నారు.

10.1-868-మ.

"**త**గునే మాధవ! యిట్టి వాఁడిపలుకుల్ **ధ**ర్మంబులే మా యెడన్?
మగులుం బిడ్డలు సోదరుల్ జనకులున్ **మ**మ్మున్ నివారింప మ
చ్చిగనీ యంఘ్రులు చేరినార; మటఁబోఁ **జే**కొందురే వార లా
పగిదే మొల్లము; కింకరీజనులఁగా **భా**వించి రక్షింపవే."

టీకా:

తగునె = తగినవా, కాదు; మాధవా = కృష్ణా {మాధవుడు - యదుపుత్రుడైన మధు యొక్క వంశమున పుట్టిన వాడు, కృష్ణుడు}; ఇట్టి = ఇటువంటి; వాడి = పదునైన; పలుకులు = మాటలు; ధర్మంబులే = ధర్మమేనా, కాదు; మా = మా; ఎడన్ = గురించి; మగలున్ = భర్తలు; బిడ్డలున్ = పుత్రులు; సోదరుల్ = తోడబుట్టినవారు; జనకుల్ = తల్లిదండ్రులు; మమ్మున్ = మమ్ములను; నివారింపన్ = అడ్డుకొనగా; మచ్చిగన్ = ప్రేమతో, మోహముతో; నీ = నీ యొక్క; అంఘ్రులున్ = పాదముల వద్దకు; చేరినారము = చేరితిమి; అటబోన్ = అక్కడకు వెళ్ళినచో; చేకొందురే = అంగీకరింతురా; వారలు = వారు; ఆ = అట్టి; పగిదిన్ = విధమును; ఏము = మేము; ఒల్లము = అంగీకరించము; కింకరీ = సేవకురాండైన; జనులన్ = వారిమి; కాన్ = అగునట్లు; భావించి = తలచి; రక్షింపవే = కాపాడుము.

భావము:

“లక్ష్మీమనోహరా! మాతో ఇలా పరుషంగా మాట్లాడటం నీకు తగునా? మా ఎడల ఇది న్యాయమా? పతులు, సుతులు, సోదరులు, తండ్రులు వారిస్తున్నా తిరస్కరించి చనువుగా నీ చరణాల చెంతకు చేరాము. మేం అక్కడికి వెళితే వారు మమ్మల్ని ఆదరిస్తారా? మరి ఇళ్ళకు తిరిగి వెళ్ళడానికి మేం ఒప్పుకోము. మమ్మల్ని నీ దాసీజనంగా భావించి ఏలుకో”

10.1-869-వ.

అనిన జగదీశ్వరుండు.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; జగదీశ్వరుండు = కృష్ణుడు {జగదీశ్వరుడు - సర్వలోకములకు నియామకుడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఇలా పలికిన వనితలతో కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు...

10.1-870-సీ.

"నా సమీపమున నున్నారంచు నలుగరు;-

బంధులు భ్రాతలు పతులు సుతులు

మిమ్ము దేవతలైన మెత్తు రంగనలార!-

నా దేహసంగంబు నరుల కెల్ల

సౌఖ్యానురాగ సంజనకంబు గాదు; ము-

క్తిప్రదాయకము; నా కీర్తనమున

దర్శనాకర్ణన ధ్యానంబులను గర్మ-

బంధ దేహంబులఁ బాసి మీరు

10.1-870.1-తే.

మానసంబులు నా యందు మరుగఁజేసి

నన్నుఁ జేరెద రటమీఁద నమ్ము" డనుచుఁ

బలికి వారలు దెచ్చిన భక్షణాదు

లాప్తవర్గంబుతో హరి యారగించె.

టీకా:

నా = నా; సమీపంబునన్ = వద్ద; ఉన్నారు = ఉన్నారు; అంచున్ = అని; అలుగరు = కోపింపరు;

బంధులు = చుట్టములు; భ్రాతలు = తోడబుట్టినవారు; పతులు = భర్తలు; సుతులున్ = పుత్రులు;

మిమ్మున్ = మిమ్ములను; దేవతలు = దేవతలు; ఐనన్ = కూడా; మెత్తురు = మెచ్చుకొనెదరు;

అంగనలారా = ఓ ఇంతులు; నా = నా యొక్క; దేహ = దేహముతో; సంగంబు = సాన్నిహిత్యము;

నరుల = మానవుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; సౌఖ్య = భోగరూపమైనసుఖపు; అనురాగ =

అనురక్తి; సంజనకంబు = కలిగించెడిది; కాదు = కాదు; ముక్తి = మోక్షమును; ప్రదాయకము =

ఇచ్చునది, ప్రసాదించునది; నా = నా యొక్క; కీర్తనమునన్ = స్తుతివలన; దర్శన = దర్శించుట;

ఆకర్ణన = చరిత్రవినుట; ధ్యానంబులనున్ = ధ్యానములవలన; కర్మ = పుణ్య పాప కర్మలను; బంధ =

బంధములుగల; దేహంబులన్ = శరీరములను; పాసి = దూరమై; మీరు = మీరు.

మానసంబులు = మనసులను; నా = నా; అందున్ = ఎడలనే; మరుగన్ = లగ్నము; చేసి = చేసి;
 నన్నున్ = నన్ను; చేరెదరు = కలసెదరు; అటమీదన్ = ఆటుపిమ్మట; నమ్ముడు = నమ్మండి;
 అనుచున్ = అనుచు; పలికి = చెప్పి; వారలు = వారు; తెచ్చిన = తీసుకు వచ్చిన; భక్షణాదులు =
 పంచభక్త్య పరమాన్నములు {భక్షణాదులు - పంచభక్త్యము (1భక్ష 2భోజ్య 3లేహ్య 4చోష్య
 5పానీయము) లతో కూడిన పరమ (శ్రేష్ఠమైన) అన్నములు (ఆహార పదార్థములు)); ఆప్తవర్గంబు =
 తనవారి; తోన్ = తోటి; హరి = కృష్ణుడు; ఆరగించెన్ = భుజించెను.

భావము:

"మగువలారా! నా దగ్గర ఉన్నారని మీ చుట్టాలు, సోదరులు, భర్తలు, బిడ్డలు మిమ్మల్ని
 కోపగించుకోరు. దేవతలు సైతం మిమ్మల్ని ప్రస్తుతిస్తారు. నరుల సంగమం వలె, నా సాంగత్యం
 సౌఖ్యానురాగాలు ఇచ్చేది కాదు. ఇది కేవలం ముక్తి ప్రదాయకం. నన్ను స్తుతించడం వలన, నన్ను
 దర్శించడం వలన, నా కథలు వినడం వలన, నన్ను ధ్యానించడం వలన మీరు కర్మబంధదేహాన్ని
 విడిచి మనసు నా యందే లగ్నం చేసికొని, ఉచితకాలంలో నన్ను పొందగలరు. నా మాట
 నమ్మండి" అంటూ హరి వారు తెచ్చిన ఆహారాలను ఆప్తమిత్రులతో కలిసి ఆరగించాడు.

10.1-871-క.

పరమేశ్వరార్పణంబుగఁ

బ్రజనులకు భిక్ష యిడినఁ బరమపదమునం

బరగెద రఁట; తుది సాక్షా

త్పరమేశుఁడు భిక్ష గొన్న ప్రలమెట్టిదియో?

టీకా:

పరమేశ్వర = భగవంతునికి; అర్పణంబుగన్ = సమర్పించినదిగా; పర = ఇతరులు; జనులుకు =
 ఎవరికైనను; భిక్ష = ఆహారమును; ఇడినన్ = పెట్టినచో; పరమపదమున్ = వైకుంఠమునకు
 {పరమపదము - సర్వోత్కృష్ట స్థానము, మోక్షము}; పరగెదరు = వెళ్ళదరు; అట = అంటారు; తుదిన్ =
 చివరకి; సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షముగా; పరమేశుడున్ = కృష్ణపరమాత్మయే; భిక్ష = ఆహారము; కొన్నన్ =
 తీసుకుంటే దానికి; ఫలము = ఫలితము; ఎట్టిదియో = ఎంత గొప్పగా నుండునో.

భావము:

“పరమేశ్వరార్పణం” అంటూ ఎవరికైనా భిక్ష పెడితేనే పరమపదం లభిస్తుంది అంటారు. మరి సాక్షాత్తు పరమేశ్వరు డైన శ్రీకృష్ణ భగవానుడే భిక్ష స్వీకరిస్తే కలిగే ఫలితం ఎంతటిదో చెప్పడం సాధ్యం కాదు కదా!

దశమ స్కంధము - పూర్వ : విప్రుల విచారంబు

10.1-872-వ.

ఇట్లు సర్వేశ్వరుండైన హరికి భిక్ష యిడి తమ భార్య అతని వలనం గృతార్థులగుట యెఱింగి భూసురులు తమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సర్వేశ్వరుండు = సర్వులను నియమించువాడు; ఐనన్ = అయినట్టి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; భిక్ష = భిక్ష; ఇడి = పెట్టి; తమ = వారి యొక్క; భార్యలు = సత్తులు; అతని = అతని; వలనన్ = వలన; కృతార్థులు = ధన్యులు; అగుట = అగుట; ఎఱింగి = తెలిసి; భూసురులు = విప్రులు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = చెప్పుకొనిరి.

భావము:

ఇలా తమ పత్నులు అఖిలాండేశ్వరుడైన కృష్ణునికి ఆహారం నివేదించి కృతార్థులు అయ్యారని తెలుసుకుని, ఆ బ్రాహ్మణ పుంగవులు తమలో ఇలా అనుకున్నారు...

10.1-873-చ.

"**కృ**టకట! మోసపోయితిమి; **కా**తల పాటియు బుద్ధి లేదు; నే
డిట హరిఁ గానఁబో నెఱుఁగ; **మే**ము దురాత్ముల; మేము గల్గిపో
ద్ధటులము; విష్ణుదూరగుల **ప్రా**జ్ఞత లేల? తపంబు లేల? ప
ర్కటనము లేల? శీలములు **యా**గములున్ మఱి యేల కాల్పనే?

టీకా:

కటకట = అయ్యో; మోసపోతిమి = ఏమరితిమి; కాంతల = స్త్రీలకున్న; పాటియున్ = అంతయైన;
బుద్ధి = జ్ఞానము; లేదు = లేదు; నేడు = ఇవాళ; ఇటన్ = ఇక్కడ; హరిన్ = కృష్ణుని; కానగన్ =
దర్శించుటకు; పోన్ = వెళ్ళవలెనని; ఎఱుగము = తెలిసికొనలేకపోతిమి; ఏము = మేము; దురాత్ముల
= చెడ్డమనసు కలవారము; ఏము = మేము; కల్మష = పాపములచేత; ఉదృఢులము = అధికులము;
విష్ణు = విష్ణుమూర్తికి; దూరగుల = దూరమైనవారి; ప్రాజ్ఞతలు = వివేకములు; ఏల = ఎందుకు,
దండగ; తపంబులు = తపస్సులు; ఏలన్ = ఎందుకు, దండగ; పర్యటనములు = యాత్రలు; ఏలన్ =
ఎందుకు, దండగ; శీలములు = సద్వర్తనములు; యాగములున్ = యజ్ఞములు; మఱి = ఇంకా; ఏలన్
= ఎందుకు, దండగ; కాల్యనే = తగులబెట్టుటకా.

భావము:

"అయ్యయ్యో! ఎంతగా మోసపోయితి. ఆడువారికి ఉన్నపాటి బుద్ధి మనకు లేకపోయిందే! ఇక్కడ
ఉన్న శ్రీహరిని దర్శించడానికి వెళ్ళలేకపోయాం. మనం ఎంత దుష్ట చిత్తులం! పరమ పాపాత్ములం!
విష్ణుమూర్తికి దూర మైపోయాము. మన ప్రజ్ఞలు ఎందుకు? తపస్సులు ఎందుకు? తీర్థయాత్రలు
ఎందుకు? నియమనిష్ఠలు ఎందుకు? యజ్ఞాలు ఎందుకు? తగులబెట్టడానికా?

10.1-874-క.

జపహోమాధ్యయనంబులు

తపములు వ్రతములును లేని తరుణులు హరి స

తృప్త బడసి రన్ని గలిగియు

జపలతఁ బొందితిమి భక్తి నలుపమి నకటా!

టీకా:

జప = మంత్రములు జపించుట; హోమ = హోమములు చేయుట; అధ్యయనంబులు = వేదము
చదువుట; తపములున్ = తపస్సులు చేయుట; వ్రతములును = వ్రతములు చేయుట; లేని =
చేయనివారైన; తరుణులు = స్త్రీలు; హరి = కృష్ణుని; సత్ = మంచి; కృపన్ = దయను; పడసిరి =

పొందిరి; ఇన్ని = ఇవన్నికూడ; కలిగియున్ = ఉన్నప్పటికిని; చపలతన్ = చాంచల్యము {చపలత - రాగద్వేషాదులచేత పనుల ఎడ కలుగు తబ్బిబ్బు}; పొందితిమి = పడితిమి; భక్తి = అనన్య భక్తి; సలుపమిన్ = చేయకపోవుటచేత; అకటా = అయ్యో.

భావము:

జపాలూ, హోమాలూ, అధ్యయనాలూ, తపస్సలూ, వ్రతాలూ ఏవీ లేని స్త్రీలు హరి దయకు పాత్రలు అయ్యారు. అయ్యో! అన్నీ ఉండి అలసత్వంతో భక్తి హీనులమై బుద్ధి చాచంల్యానికి లోనయ్యాం కదా!

10.1-875-క.

సుర గురులగు యోగీంద్రుల

నరుదుగ మోహితులఁ జేయు హరిమాయ మమున్

నరగురుల మూఢవిప్రుల

నురవడి మోహితులఁ జేయ నోపక యున్నే?

టీకా:

సుర = దేవతలలో; గురులు = శ్రేష్ఠులు; అగు = ఐన; యోగి = ఋషి; ఇంద్రులన్ = శ్రేష్ఠులను;
అరుదుగా = అప్పు డప్పుడు; మోహితులన్ = మాయలోపడినవారిగా; చేయు = చెసెడిది యైన;
హరి = విష్ణువు యొక్క; మాయ = మాయ; మమున్ = మమ్మల్ని; నర = మానవులలో; గురులన్ =
గురువులను; మూఢ = అజ్ఞానము పొందిన; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; ఉరవడిన్ = మిక్కిలి
వేగముగా, విజృంభించి; మోహితులన్ = మాయలో పడినవారిగా; చేయనోపక = చేయలేకుండ;
ఉన్నే = ఉండునా, ఉండదు.

భావము:

దేవతల గురువులు అయిన యోగీంద్రులనే విష్ణు మాయ అప్పుడప్పుడు మోహింప జేస్తుంది. మరి మానవ గురువులమూ, జడ విప్రులమూ అయిన మనలను విష్ణు మాయ మోహింప జేయలేదా?

10.1-876-మ.

క్రతువుల్ ధర్మము మంత్ర తంత్ర ధనముల్ కాలంబు దేశంబు దే

వతయున్ వహ్నాలు మేదినీసురులు నెవ్వాడిట్టి సర్వేశుఁ డీ

క్షీతి రక్షింప జనించినాఁ; డెఱుగ; మా శ్రీభర్తకుం గర్తకుం

గుతలోద్ధర్తకు మేము మ్రొక్కెదము రక్షోనాథ సంహర్తకున్."

టీకా:

క్రతువుల్ = యజ్ఞములు; ధర్మము = ఆచారములు; మంత్ర = మంత్రశక్తి; తంత్ర = తంత్రజ్ఞానములు
అనెడి; ధనముల్ = సంపదలు; కాలంబు = కాలము; దేశంబున్ = ప్రదేశము; దేవతయున్ =
అధిదేవత; వహ్నాలు = అగ్నులు, త్రేతాగ్నులు; మేదినీసురులున్ = విప్రులు; ఎవ్వాడు = ఎవరో; ఇట్టి =
ఇటువంటి; సర్వేశ్వరుడు = సర్వనియామకుడు; ఈ = ఈ యొక్క; క్షీతిన్ = భూలోకమును; రక్షింపన్
= కాపాడుటకు; జనించినాడు = అవతరించినాడు; ఎఱుగము = తెలియము; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
శ్రీభర్త = కృష్ణుని {శ్రీభర్త - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి)కి భర్త (పెనిమిటి), విష్ణువు}; కున్ = కి; కర్త = కృష్ణుని {కర్త -
కారణభూతుడైనవాడు, విష్ణువు}; కున్ = కి; కుతలోద్ధర్త = కృష్ణుని {కుతలోద్ధర్త - కుతల (భూమిని)
ఉద్ధర్త (ఉద్ధరించు వాడు), విష్ణువు}; కున్ = కి; మేమున్ = మేము అందరము; మ్రొక్కెదము =
నమస్కరించెదము; రక్షోనాథసంహర్తకున్ = కృష్ణుని {రక్షో నాథ సంహర్త - రక్షన్ (రాక్షసుల యొక్క)
నాథ (రాజులను) సంహర్త (చంపెడి వాడు), విష్ణువు}; కున్ = కి.

భావము:

యాగములు, మంత్రాలూ, తంత్రాలూ, ద్రవ్యాలూ, కాలమూ, దేశమూ, దేవతలూ, అగ్నులూ, విప్రులూ ఏ
పరమేశ్వరుడో, అట్టి పరమేశ్వరుడే భూలోకంలో శ్రీకృష్ణుడుగా జగద్రక్షకై అవతరించాడని
తెలుసుకోలేక పోయాం. ఆ లక్ష్మీపతికి, సకలమునకు కర్తకు, భూ మండలాన్ని ఉద్ధరించు వాడికి,
రాక్షసరాజులను సంహరించు వాడికి ఇవే మా వందనములు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : యాగము చేయ యోచించుట

అని మఱియు ననేకవిధంబులఁ బశ్చాత్తాపంబులం బొంది హరిం దలంచి శమింపుమని మ్రొక్కి
బ్రాహ్మణులు కంసభీతులై బల కృష్ణ సందర్శనంబు జేయం జనరై; రంత నక్కడ నఖిలదర్శనం
డైన హరి యింద్రయాగంబు జేయం దలంచి తనకడకు వచ్చిన నందాది గోపవృద్ధులం గని
నమస్కరించి, నందున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అనేక = బహు; విధంబులన్ = ప్రకారములుగా;
పశ్చాత్తాపంబునన్ = చేసినపనికి బాధపడుటను; పొంది = పొంది; హరిన్ = కృష్ణుని; తలంచి =
స్మరించుకొని; శమింపుము = క్షమింపుము, ఓర్పుము; అని = అని; మ్రొక్కి = నమస్కరించి;
బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; కంస = కంసుని వలన; భీతులు = భయపడువారు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణ =
కృష్ణుని; సందర్శనంబు = దర్శించుకొనుట; చేయన్ = చేయుటకు; చనరు = వెళ్ళకుండువారు; ఐరి =
అయ్యారు; అంతన్ = ఆ తరువాత; అక్కడన్ = అక్కడ; అఖిలదర్శనండు = సమస్తము
తెలిసినవాడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుని; ఇంద్రయాగంబున్ = ఇంద్రునికై యజ్ఞము; చేయన్ =
చేయవలెనని; తలంచి = భావించి; తన = అతని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చినన్ = రాగా; నంద =
నందుడు; ఆది = మున్నగు; గోప = గొల్లలలో; వృద్ధులన్ = పెద్దవారిని; కని = చూసి; నందున్ =
నందుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఈ విధంగా తాము చేసిన తప్పు ఆ విప్రులంగవులు గ్రహించి, చింతించి, హరిని స్మరించుకొని
తమ తప్పులను మన్నించ మని ప్రణమిల్లారు. కాని, కంసుడికి భయపడి, బలరామ కృష్ణుల
దర్శనానికి వెళ్ళలేదు. అటుపిమ్మట, గోకులంలో ఇంద్రయాగం చేద్దామని అనుకుని నందుడు
మొదలగు యాదవ ప్రముఖులు తన దగ్గరకు రాగా, సర్వజ్ఞుడైన కృష్ణుడు వారితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-878-సీ.

"యాగంబు సేయంగ నర్థించి వచ్చితి-

రీయాగమున ఫల మేమి గలుగు?

నెవ్వాడు దీనికి నీశ్వరుం? డధికారి-

యెవ్వడు? సాధన మెంత వలయు?

శాస్త్రీయమో, జనాచారమో కార్యంబు?

వైరుల కెఱిగింప వలదు గాని

యెఱిగెడి మిత్రుల కెఱిగింప దగు జేరి-

యెఱిగి చేసిన గోర్కు లెల్ల గలుగు

10.1-878.1-ఆ.

బగయు జెలిమి లేక పరగిన మిముబోటి

మంచివారి కేల మంతనంబు?

తలపు లెల్ల మాకు దగ నెఱిగింపవే

తాత! వాక్కుధాప్రదాత వగుచు."

టీకా:

యాగంబు = యజ్ఞము; చేయంగన్ = చేయవలెనని; అర్థించి = కోరి; వచ్చితిరి = వచ్చారు; ఈ = ఈ
యొక్క; యాగమునన్ = యజ్ఞము వలన; ఫలము = ప్రయోజనములు; ఏమి = ఏవి; కలుగున్ =
కలుగును; ఎవ్వాడు = ఎవరు; దీని = దీని; కిన్ = కి; ఈశ్వరుండు = అధిదేవత; అధికారి = అధిపతి;
ఎవ్వడు = ఎవరు; సాధనము = ఉపకరణసమూహము; ఎంత = ఎంత; వలయున్ = కావలెను;
శాస్త్రీయమో = శాస్త్రవిహితమో; జనాచారమో = అలవాటుగా చేయునదా; కార్యంబు = ఏదైన
కార్యక్రమము; వైరుల్ = శత్రువుల; కున్ = కు; ఎఱిగింపన్ = తెలుప; వలదు = వద్దు; కాని =
అంతేతప్పించి; ఎఱిగెడి = తెలిసిన; మిత్రుల్ = స్నేహితుల; కున్ = కి; ఎఱిగింపన్ = తెలుపుట; తగున్
= తగినపని; చేరి = దగ్గరగా, బాగా; ఎఱిగి = తెలిసి; చేసినన్ = చేసినచో; కోర్కులు = కోరికలు; ఎల్లన్
= అన్ని; కలుగున్ = సిద్ధించును; పగ = శత్రుత్వములు; చెలిమి = స్నేహములు.
లేకన్ = లేకుండగా; పరిగిన = ప్రసిద్ధమైన; మిము = మీ; బోటి = లాంటి; మంచి = యోగ్యులైన;
వారల = వారి; కున్ = కి; ఏల = ఎందుకు; మంతనంబు = రహస్యపుభావనలు; తలపులు =
భావించుటలు; ఎల్లన్ = సమస్తము; మా = మా; కున్ = కు; తగన్ = పూర్తిగా; ఎఱిగింపవే =
తెలుపుము; తాత = తండ్రి; వాక్ = మాటలనెడి; సుధా = అమృతమును; ప్రదాత =
చక్కగానిచ్చువాడవు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

“మీరేదో యాగం తలపెట్టి వచ్చినట్లున్నారు. ఈ యజ్ఞం వలన ప్రయోజనం ఏమిటి? ఎవరిని ఉద్దేశించి ఈ యాగం? ఈ యాగానికి అధికారి ఎవరు? ఈ క్రతువుకి కావలసిన సంభారాలు ఏమిటి? ఈ యాగం శాస్త్ర సమ్మతమేనా? లేక లోకాచారాన్ని బట్టి వచ్చిందా? శత్రువులకు అయితే వివరాలు అన్నీ చెప్పరాదు. కానీ మిత్రులకు చెప్పవచ్చు కదా. తెలిసి కర్మలను చేస్తే కార్య సిద్ధి అవుతుంది. తెలియకుండా చేస్తే కాదు. మిత్రుడు, శత్రువు అని భేదం లేని మీవంటి సత్పురుషులకు దాచదగిన రహస్యాలు ఉండవు కదా. మీ పలుకులు అనే అమృతం చిందిస్తూ ఈ యజ్ఞం సంకల్పించిన మీ ఉద్దేశం ఏమిటో నాకు వివరించండి.”

10.1-879-వ.

అనినఁ బ్రౌఢకుమారునికిఁ దండ్రి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని పలుకగా; ప్రౌఢ = అన్ని తెలిసినట్టి; కుమారుని = పుత్రుని; కిన్ = కి; తండ్రి = తండ్రి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అంటున్న యౌవనుడైన కుమారుడితో తండ్రి అయిన నందుడు ఇలా అన్నాడు...

10.1-880-నీ.

"ప్రర్జన్యః డధికుండు **భ్ర**గవంతుఁ డమరేంద్రుఁ-

డతనికిఁ బ్రియమూర్తు **ల**గుచు నున్న

మేఘ బృందంబులు **మే**దినీ తలముపై-

నతని పంపున భూత**హ**ర్షణముగ

జలములు గురియుఁ, ద**జ్జ**లపూరములఁ దోఁగి-

పండు సస్యంబు లా **పం**ట దమకు

ధర్మార్థకామ ప్రదాయకంబుగ లోకు-

లెల్లను బ్రతుకుదు; రింత యెఱిగి

10.1-880.1-తే.

మేఘవిభుడైన యింద్రుడు మెచ్చుకొనుకు

నింద్రమఖములు జేయుదు రెల్ల నృపులు

రామ లోభ భయ ద్వేష కలితు లగుచు

జేయ కుండిన నశుభంబు చెందు బుత్ర!

టీకా:

పర్జన్యుడు = వర్షాధిపతి (పర్జన్యుడు - వర్షాధిపతి, ఇంద్రుడు); అధిపుండు = గొప్పవాడు;
భగవంతుడు = షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు; అమరేంద్రుడు = దేవేంద్రుడు; అతని = వాని; కిన్ = కి;
ప్రియ = ఇష్ట; మూర్తులు = వస్తువులు; అగుచున్ = ఐ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మేఘ = మేఘముల;
బృందంబులు = సమూహములు; మేదిన్ = భూ; తలము = మండలము; పై = మీద; అతని =
వానిచేత; పంపునన్ = నియమింపబడినట్లు; భూత = జీవులకు; హర్షణము = సంతోషకరము; కన్
= అగునట్లు; జలములున్ = నీటిని; కురియున్ = వర్షించును; తత్ = ఆ; జల = నీటియొక్క;
పూరములన్ = ప్రవాహములందు; తోగి = తడిసి; పండు = పండును; సస్యంబులు = పంటలు; పంట
= ఫలసాయము; తమ = వారి; కున్ = కి; ధర్మ = ధర్మమును, సద్వర్తన; అర్థ = అర్థము, సద్బ్రయోజన;
కామ = కామములను, సదిచ్ఛ; ప్రదాయకములు = చక్కగానిచ్చునవి; లోకులు = ప్రజలు; ఎల్లను =
అందరు; బ్రతుకుదురు = సుఖముగాజీవింతురు; ఇంతన్ = ఇది అంతటిని; ఎఱిగి = తెలిసి.
మేఘ = మేఘములకు; విభుడు = ప్రభువు; ఐన = అయిన; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; మెచ్చు =
మెచ్చుకొనుట; కొనుకు = కోసము; ఇంద్రమఖములు = ఇంద్రయాగములు; చేయుదురు = చేసెదరు;
ఎల్ల = సమస్తమైన; నృపులున్ = రాజులు; కామ = కామము; లోభ = లోభము; భయ = భయము;
ద్వేష = ద్వేషములు; కలితులు = కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; చేయకుండినన్ =
చేయకపోయినచో; అశుభంబు = కీడు; చెందున్ = కలుగును; పుత్ర = కొడుకా.

భావము:

“కుమారా! ఇంద్రుడు వర్షాధిపతి, గొప్పవాడు. భగవంతుడు, దేవేంద్రుడు. అతనికి ఇష్టమూర్తులు అయిన మబ్బులు అన్నీ, అతని ఆజ్ఞచే సర్వజీవులకు సంతోషం కలిగిస్తూ నేలమీద వర్షాలు కురుస్తాయి. ఆ నీటి వలన పంటలు పండుతాయి. ఆ పంటల వలన ధర్మార్థ కామాలు సిద్ధిస్తాయి. జనులు హాయిగా జీవనం సాగిస్తారు. కనుక, మేఘాలకు అధిపతి అయిన ఇంద్రుడు మెచ్చేటందుకు, రాజులు అందరూ “ఇంద్రయాగం” చేస్తారు. కామం వలననో, లోభం వలననో, భయం వలననో, ద్వేషం వలననో ఈ యజ్ఞం చేయకపోతే, మానవులకు శుభాలు కలుగవు.

10.1-881-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతే కాకుండా...

10.1-882-ఆ.

మఖము సేయ వజ్ర మది సంతసించును

వజ్ర సంతసంప వాన గురియు

వాన గురియఁ గనవు వసుమతిఁ బెరుగును

గనవు మేసి ధేనుగణము బ్రతుకు.

టీకా:

మఖమున్ = యాగమును; చేయన్ = చేసినచో; వజ్ర = ఇంద్రుడు {వజ్ర - వజ్రాయుధము

ధరించువాడు, ఇంద్రుడు}; మదిన్ = మనసు నందు; సంతసించును = తృప్తిచెందును; వజ్ర =

ఇంద్రుడు; సంతసింపన్ = సంతోషించగా; వాన = వర్షములు; కురియున్ = వర్షించును; వాన = వర్షములు; కురియన్ = వర్షించినచో; కసవు = పచ్చగడ్డి; వసుమతిన్ = నేలపైన; పెరుగును = వృద్ధిచెందును; కసవున్ = గడ్డిని; మేసి = తిని; ధేను = పశువుల; గణము = సమూహము; బ్రతుకున్ = బాగుగా జీవించును.

భావము:

యాగం చేస్తే వజ్రాయుధుడైన దేవేంద్రుడి మనసు సంతోషిస్తుంది. ఆయన సంతోషిస్తే, వర్షాలు కురుస్తాయి. వాన కురిస్తే భూమిపై గడ్డి బాగా పెరుగుతుంది. పశువులు సుఖంగా బ్రతుకుతాయి.

10.1-883-క.

ధేనువులు బ్రతికేనేనియు

మానక ఘనమైన పాడి మందలఁ గలుగున్;

నూనముగ బాడి గలిగిన

మానవులును సురలుఁ దనిసి మనుదురు పుత్రా!"

టీకా:

ధేనువులు = ఆవులు; బ్రతికెన్ = బాగా జీవించునవి; ఏనియున్ = అయినచో; మానక = తప్పక; ఘనము = గొప్పది; ఐన = అయినట్టి; పాడి = పాలదిగుబడి; మందలన్ = గోకులము లందు; కలుగున్ = కలుగును; నూనముగన్ = నిశ్చయముగ; పాడి = పాలదిగుబడి; కలిగినన్ = కలిగినచో; మానవులును = మనుష్యులు; సురలున్ = దేవతలు; తనిసి = తృప్తిచెంది; మనుదురు = బాగుగా జీవింతురు; పుత్రా = కొడుకా.

భావము:

కుమారా! ధేనువులు హాయిగా బ్రతుకుతుంటే, పాడి సమృద్ధిగా లభిస్తుంది. మానవులు, దేవతలు సంతృప్తిగా జీవిస్తారు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఇంద్రయాగ నివాళింబు

10.1-884-వ.

అని యిట్లు నొడివిన నందుని పలుకులు విని యింద్రునికిఁ గోపంబు దీపింప దనుజదమనుండు తండ్రి కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; నొడివిన = చెప్పిన; నందుని = నందుని యొక్క; పలుకులున్ = మాటలను; విని = విని; ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; కిన్ = కి; కోపంబు = కోపము; దీపింపన్ = చెలరేగునట్లుగా; దనుజదమనుండు = కృష్ణుడు (దనుజ దమనుడు - దనుజ (రాక్షసులను) దమనుడు (శిక్షించువాడు), విష్ణువు); తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా చెప్తున్న నందగోపుని మాటలు విని, దేవేంద్రుడుకి కోపం రేగేలా రాక్షసాంతకుడు తండ్రితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-885-క.

"కర్మమునఁ బుట్టు జంతువు

కర్మమునను వృద్ధి బొందుఁ గర్మమునఁ జెడుం

గర్మమే జనులకు దేవత

కర్మమే సుఖదుఃఖములకుఁ గారణ మధిపా!

టీకా:

కర్మమునన్ = పాపపుణ్యకర్మలవలన; పుట్టున్ = పుట్టును; జంతువు = జీవి, ప్రాణి; కర్మముననున్ = కర్మముచేతనే; వృద్ధిబొందున్ = పెద్దదగును, వర్ధిల్లును; చెడున్ = నశించును; కర్మమే = కర్మమే;

జనులు = ప్రజల; కున్ = కు; దేవత = దైవము; కర్మమె = కర్మమే; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖముల = దుఃఖముల; కున్ = కు; కారణము = హేతువు; అధిపా = రాజా.

భావము:

"నంద మహారాజా! తాము చేసిన కర్మము చేతనే ప్రాణి పుడుతున్నది. కర్మము చేతనే వృద్ధి పొందుతున్నది. ఆ కర్మము చేతనే లయిస్తున్నది. కనుక, కర్మమే జనులకు దైవం. కర్మమే జీవులకు దుఃఖానికీ, సుఖానికీ హేతువు.

10.1-886-క.

కర్మములకుఁ దగు ఫలములు

కర్ములకు నిడంగ రాజ గాని సదా ని

ష్కర్ముఁ దగు నీశ్వరుండును

గర్మవిహీనునికి రాజ గాఁడు మహాత్మా!

టీకా:

కర్మముల్ = చేసిన కర్మముల; కున్ = కు; తగు = తగినట్టి; ఫలములున్ = ఫలితములను; కర్ముల్ = సామాన్య మానవుల కర్ములు - కర్మములు చేయువాడు, మానవుడు; కున్ = కు; ఇడంగన్ = ఇచ్చుటకు; రాజ = ప్రభువు; కాని = అగును కాని; సదా = ఎల్లప్పుడు; నిష్కర్ముడు = కర్మములు చేయనివాడు; అగున్ = అయినట్టి; ఈశ్వరుండునున్ = భగవంతుడుకూడ; కర్మవిహీనుని = నిష్కామకర్ముని కర్మ విహీనుడు - కర్మముల (బంధము) లేని వాడు, నిష్కాముగా కర్మ చేసినను అది వానికి అంటదు అందుచేత వాడు కర్మవిహీనుడు (నిష్కామకర్ముడు); కిని = కి; రాజ = నియామకుడు, ప్రభువు; కాడు = కాలేడు; మహాత్మా = దివ్యజ్ఞానసంపన్నా.

భావము:

మహాత్మా! కర్మములు చేయడానికి తగిన ఫలాలు ఆయా కర్మములే, ఇస్తాయి. మధ్యలో ఈశ్వరుడి ప్రసక్తి ఎందుకు. ఈశ్వరుడు కూడా కర్మములు చేసే వానికి మాత్రమే ఫలితములను ఇస్తాడు. అంతేగాని, ఏ కర్మము చేయని వానికి ఎన్నటికీ ఫలితము ఈయడు కదా!

10.1-887-వ.

కావునఁ గర్మానుయాతంబులైన భూతంబులకుఁ బురుషాతుని వలని భీతి యేటికి? బురాతన జన్మసంస్కారంబులు కుప్పలుగొని కప్పినఁ గర్మంబులఁ దప్పించి పెంపు పడయ న స్వరమేశ్వరుండును నేరం; డితరులం జెప్పనేల? సురాసురనరానీకంబులతోడి లోకంబు నిజసంస్కారవశంబై యంద డింది యున్నది; సందేహంబు లేదు; దేహి కర్మవశంబున గురుతను దేహంబులం జొచ్చి వెడలు; నొజ్జ, వేలుపు, నెచ్చలి, పగలు, చుట్టంబులు కర్మంబులు, జీవుండు కర్మంబుతోడన వర్తించు; నతనికిఁ గర్మంబు దైవతంబు కర్మంబునం బ్రతుకుచు నితర సేవ జేయుట సతి పతిని విడిచి జారుం జేరిన చందంబగు; విప్రుండు వైదికకర్మంబున మెలంగు; నృపతి ధరణీ పాలనంబున సంచరించు; వైశ్యుండు వాణిజ్య కృషి కుసీద గోరక్షాదుల వర్తించు; శూద్రుం డగ్రజన్ముల సేవించి బ్రతుకు; రజ స్సత్వ తమోగుణంబు లుత్పత్తి స్థితి లయ కారణంబు లందు రజంబున జగంబు జన్మించు; రజోగుణప్రేరితంబులై మేఘంబులు వర్షించు; వర్షంబునం బ్రజావృద్ధి యగు; నింద్రుం డేమి చేయంగలవాఁ; డదియునుం గాక.

టీకా:

కావునన్ = కనుక; కర్మ = కర్మములకు; అనుయాతంబులు = అనుసరించి వర్తించునవి; ఐన = అయినట్టి; భూతంబుల్ = ప్రాణుల భూతములు - పంచభూత కలితములు, ప్రస్తుతము ఐ (పుట్టి) ఉన్నవి (అశాశ్వతమైనవి), జీవులు; కున్ = కు; పురుషాతుని = ఇంద్రుని పురుషాతుడు - యజ్ఞములందు ప్రచురమైన పిలుపు కలవాడు, పురువు అనేడి రక్కసుని చంపినవాడు, ఇంద్రుడు; వలని = మూలమున; భీతి = భయము; ఏటికిన్ = ఎందుకు; పురాతన = ముందటి, పూర్వ; జన్మ = పుట్టుకలలోని; సంస్కారంబులు = సంచితకర్మములు; కుప్పలుగొని = రాసులుగా నేర్పడి; కప్పినన్ = కమ్ముకొన్నట్టి; కర్మంబులన్ = కర్మములను; తప్పించి = తొలగించి; పెంపు = వృద్ధి; పడయన్ =

పొందించుటను; ఆ = ఆ యొక్క; పరమేశ్వరుండును = దేవుడుకూడ {పరమేశ్వరుడు - పరమ
 (ఉత్కృష్టమైన) ఈశ్వరుడు (సర్వ నియామకుడు), భగవంతుడు}; నేరండు = చేయలేడు; ఇతరులన్ =
 మిగతా వారి విషయము; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందుకు; సుర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసుల;
 నర = మానవుల; అనీకంబుల్ = సమూహము లన్నిటి; తోన్ = తోటి; లోకంబు = ప్రపంచము; నిజ =
 తన యొక్క; సంస్కార = కర్మములకు; వశంబు = లోబడినది; ఐ = అయ్యి; అందన్ = దానిలోనే;
 డింది = మునిగి, అణగి; ఉన్నది = ఉన్నది; సందేహంబు = అనుమానించవలసినది; లేదు = లేదు;
 దేహి = జీవుడు {దేహి - దేహమున ఉండువాడు, జీవుడు}; కర్మ = కర్మమునకు; వశంబునన్ =
 అధీనముగా; గురు = స్థూల, పెద్ద; తను = సూక్ష్మ, చిన్న; దేహంబులన్ = శరీరము లందు; చొచ్చి =
 ప్రవేశించి, పుట్టి; వెడలున్ = బడటపడును, చచ్చును; ఒజ్జ = గురువు; వేలుపు = దేవుడు; నెచ్చలి =
 స్నేహితుడు; పగలు = శత్రువు; చుట్టంబులు = బంధువులు; కర్మంబు = కర్మఫలములే; జీవుండు =
 ప్రాణి; కర్మంబు = కర్మము; తోడన్ = తోటి; వర్తించున్ = మెలగును; అతని = అతని; కిన్ = కి; కర్మంబు
 = కర్మమే; దైవతంబు = దేవుడు {దైవతము - ప్రకాశింప జేయువాడు, దేవుడు}; కర్మంబునన్ =
 కర్మమువలన; బ్రతుకుచున్ = జీవించుచు; ఇతర = ఇతరుల ఎడ; సేవ = భక్తి; చేయుట = చూపుట;
 సతి = భార్య; పతిన్ = భర్తను; విడిచి = వదలిపెట్టి; జారున్ = విటుని; చేరిన = చేరిన; చందంబు =
 విధముగ; అగున్ = ఉండును; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; వైదిక = వేదవిహితమైన; కర్మంబునన్ =
 కర్మల యందు; మెలంగు = వర్తించును; నృపతి = రాజు; ధరణి = రాజ్యమును; పాలనంబునన్ =
 పాలించుట యందు; సంచరించున్ = వర్తించును; వైశ్యుండు = కోమటి; వాణిజ్య = వ్యాపారము;
 కృషి = వ్యవసాయము; కుసీద = వడ్డివ్యాపారము; గోరక్ష = పశుపాలన; ఆదులన్ = మొదలగువాని
 యందు; వర్తించున్ = జీవించును; శూద్రుండు = శూద్రుడు; అగ్ర = ఉత్తమ; జన్మలన్ = కులస్థులను;
 సేవించి = కొలిచి; బ్రతుకున్ = జీవించును; రజన్ = రజోగుణము; సత్త్వ = సత్త్వగుణము;
 తమోగుణంబులున్ = తమోగుణములు; ఉత్పత్తి = పుట్టుటకు; స్థితి = ఉండుటకును; లయ =
 నశించుటకు; కారణంబులు = హేతువులు; అందున్ = వానిలో; రజంబునన్ = రజోగుణమునందు;
 జగంబు = భువనములు; జన్మించు = పుట్టును; రజోగుణ = రజోగుణముచేత; ప్రేరితంబులు =
 ప్రేరేపింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; మేఘంబులు = మేఘములు; వర్షించున్ = వానకురిపించును;
 వర్షంబునన్ = వర్షమువలన; ప్రజా = సంతానము, ప్రజలకు; వృద్ధి = పెరుగుట, వర్ధిల్లుట; అగున్ =
 జరుగును; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; ఏమి = ఏమి; చేయం గలవాడు = చేయుటకు సమర్థుడు;
 అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

కాబట్టి, కర్మానుగుణంగా సుఖ దుఃఖాలు అనుభవించే ప్రాణులు ఇంద్రుని వలన భయపడవలసిన పనిలేదు. పూర్వజన్మ సంస్కారాలు కుప్పల వలె కప్పగా జీవులు కర్మలు ఆచరిస్తున్నారు. అట్టి కర్మఫలాలు తప్పించడం కడకు ఆ పరమేశ్వరుడికైనా శక్యం కాదు. ఇక ఇతరుల మాట చెప్పడం ఎందుకు. దేవతల తోనూ, రాక్షసుల తోనూ, మనుష్యుల తోనూ కూడిన ఈ జగమంతా తన స్వభావమునకు అధీనమై మెలుగుతూ ఉంది. ఇందులో అనుమానం లేదు. జీవుడు తన స్వభావానికి అనుగుణమైన కర్మము చేతనే కర్మానురూప మైన నానావిధ దేహాలను పొందుతూ విడుస్తూ ఉంటాడు. గురువు, దేవత, మిత్రుడు, శత్రువు, బంధువు, అంతా కర్మమే. జీవుడు స్వభావానురూపమైన కర్మమునే ఆచరిస్తాడు. అతని పాలిటికి కర్మమే దైవతం. కర్మనే అతడు దైవం వలె ఆరాధించాలి. కర్మంచేత జీవిస్తూ దానిని విడిచి మరియొక దానిని భజించడం అనేది; పతి వలన బ్రతుకుతూ, అతడిని సేవించకుండా విటుని సేవించే రంకుటాలి విధం అవుతుంది. బ్రాహ్మణుడు వైదికకర్మచేత బ్రతుకుతాడు. క్షత్రియుడు పుడమిని పాలిస్తాడు. వైశ్యుడు కృషి, గోరక్షణ, వాణిజ్యం, సొమ్ము వడ్డీకిచ్చుట సాగిస్తాడు. శూద్రుడు త్రివర్ణములవారికీ సేవ చేసి జీవిస్తాడు. సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అనే మూడు గుణాలు ప్రాణుల పుట్టుకకు పెరుగుదలకూ వినాశనమునకూ హేతువులుగా ఉన్నాయి. రజోగుణంవలన జగత్తు పుడుతుంది రజోగుణం వలనే మేఘాలు వర్షిస్తాయి. వాన వలన ప్రజలు వృద్ధి చెందుతున్నారు. కనుక, ఇందులో మహేంద్రుని ప్రమేయం ఏమీ లేదు.

10.1-888-శా.

క్రోపింపం బనిలేదు శక్తునికి; దాఁ **గ్రోపించు**గా కేమి సం

క్షేపం బయ్యెడి దేమి? పట్టణములున్ **గ్రేహంబులు**న్ దేశముల్

వ్యాపారంబులు మీకుఁ బోయెడినె? శైలారణ్యభాగంబులన్

గ్రోవత్సంబున నుండుచున్ మనకు సం**క్రోచింప**గా నేటికిన్?

టీకా:

కోపింపన్ = కోపగించవలసిన; పనిలేదు = అవసరములేదు; శక్తుని = ఇంద్రుని {శక్తుడు - దుష్టులను శిక్షించుటకు శక్తిగల వాడు, ఇంద్రుడు}; కిన్ = కి; కోపించుగాక = కోపగించి నప్పటికిని; సంక్షేపంబు = సంగ్రహముగా; అయ్యెడిది = జరుగునది; ఏమి = ఏమున్నది; పట్టణములున్ = నగరములు; గేహంబులున్ = భవనములు; దేశముల్ = రాజ్యములు; వ్యాపారంబులున్ = వ్యాపారములు; మీ = మీ; కున్ = కు; పోయెడినె = పోవునా, లేదు కదా; శైల = కొండలు; అరణ్య = అడవుల; భాగంబులన్ = ప్రదేశము లందు; గోపత్వంబునన్ = ఆవులను కాచుకొనుచు; ఉండుచున్ = ఉండెడి; మన = మన; కున్ = కు; సంకోచింపగాన్ = బెదరుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు.

భావము:

ఈ విషయంలో ఇంద్రునికి కోపం రావలసిన పని లేనే లేదు. ఒకవేళ కోపగించుకున్నాడే అనుకో, అందువలన మనకు కలిగే కొరత ఏమీ లేదు. పట్టణాలు, భవనాలు, దేశాలు, వ్యాపారాలూ పోతాయని మనకు భయమా? మనం పర్వతాలలో వనాలలో పశుపాలనతో జీవిస్తున్న వాళ్ళం మనం దేవేంద్రుడిని చూసి జంకవలసిన పని లేదు.

10.1-889-సీ.

ప్రసులకుఁ గొండకు బ్రాహ్మణోత్తములకు-

మఖము గావించుట మంచి బుద్ధి

యింద్రయాగంబున కేమేమి దెప్పింతు-

రవి యెల్లఁ దెప్పింపుఁ డరసి మీరు

పాయసంబులు నపూప్రములు సైదపుఁబిండి-

వంటలుఁ బప్పును వలయు నట్టి

ప్రళశాకములు వండఁ బుంపుఁడు; హోమంబు-

జేయుడు; ధేనుదక్షిణల నిచ్చి

10.1-889.1-తే.

బహురసాన్నంబు పెట్టుడు బ్రాహ్మణులకు

నచలులై పూజ యొనరిపు డచలమునకు;

నధమ చండాల శునక సంహతికిఁ దగిన

భక్తములు పెట్టి కసవులు పసుల కిండు.

టీకా:

పసుల్ = పశువుల; కున్ = కు; కొండ = పర్వతమున; కున్ = కు; బ్రాహ్మణ = విప్రు {బ్రాహ్మణుడు -
వృత్పత్తి, బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మణి నిష్ఠావత్త్వాత్ బ్రాహ్మణః. బ్రహ్మదేవుని ఉత్కృష్టమైన దైవమనెడి నిష్ఠ
యందుండువాడు, విప్రుడు}; ఉత్తముల = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; మఖమున్ = యాగమును; కావించుట
= చేయుట; మంచి = చక్కటి; బుద్ధి = ఆలోచన; ఇంద్రయాగంబున్ = ఇంద్రయాగమున; కున్ = కు;
ఎమేమి = ఏవేవైతే; తెప్పింతురు = సమకూర్చుకొనెదరో; అవి = వాటిని; ఎల్లన్ = అన్నిటిని;
తెప్పింపుడు = రప్పించండి; అరసి = విచారించుకొని; మీరు = మీరు; పాయసంబులు =
పరమాన్నములు {పాయసము - పాలతో వండినది, పరమాన్నము}; అపూపములు = అప్పములు;
సైదపు = గోధుమ; పిండి = పిండితో చేయు; వంటలున్ = వంటకములు; పప్పును = ముద్దపప్పు;
వలయున్ = కావలసిన; అట్టి = అటువంటి; ఫల = పండ్లు; శాకములున్ = కాయగూరలు; వండన్ =
వండుటకు; పంపుడు = నియమించండి, చెప్పండి; హోమంబున్ = అగ్నిహోత్రమును; చేయుడు =
చేయండి; ధేను = గోదానాదులు; దక్షిణలన్ = దక్షిణలను; ఇచ్చి = ఇచ్చి.
బహురసాన్నంబు = షడ్రసోపేతాన్నములు {బహురసాన్నములు - అనేకమైన రస (రుచులు)
కలిగిన ఆహార పదార్థములు, షడ్రసోపేతములు}; పెట్టుడు = పెట్టండి {షడ్రసములు - 1కషాయము
(వగరు) 2మధురము (తీపి) 3లవణము (ఉప్పుదనము) 4కటువు (కారము) 5తిక్త (చేదు) 6ఆమ్లము
(పుల్లని) అనెడి ఆరు రుచులు}; బ్రాహ్మణుల = విప్రుల; కున్ = కు; అచలులు =
చలింపనిబుద్ధికవారు; ఐ = అయ్య; పూజన్ = పూజించుటలు; ఒనరింపుడు = చేయండి;
అచలముల్ = కొండల; కున్ = కు; అధమ = నీచవృత్తిననుండువారికి; చండాల =
భీకరమైనవృత్తికలవారికి; శునక = కుక్కల; సంహతి = సమూహముల; కిన్ = కి; తగిన =
యోగ్యమైన; భక్తములున్ = భోజనపదార్థములను; పెట్టి = పెట్టి; కసవులు = గడ్డి; పసుల్ =
పశువుల; కిన్ = కి; ఇండు = ఇవ్వండి.

భావము:

కనుక, మనకు జీవన హేతువు లైన పశువులకూ; మన పశువులను తృణజలాదులచే నిత్యమూ పోషిస్తున్న పర్వతానికి; మనకు దీవెన లొసగే విప్రవర్యులకూ సంతుష్టి కలుగునట్లుగా యజ్ఞం చేయడం మంచి బుద్ధి అవుతుంది. ఇంద్రయాగానికి ఏమేమి సంభారాలు తెప్పించదలిచారో అన్నీ విచారించి ఇప్పుడు తెప్పించండి. పరమాన్నములు, అప్పాలు, పిండివంటలు, పప్పుకూరలు వండించండి హోమాలు చేయించండి. బ్రాహ్మణోత్తములకు గోదానాలు దక్షిణములతో కూడ సరస పదార్థ సంపన్నాలైన అన్నాలు పెట్టండి. అచంచల భక్తితో కొండకు పూజలు చేయండి. పతితులకు అనాథలకూ భోజనాలు పెట్టండి. కుక్కలు మొదలైన జంతువులచే భక్ష్యములు తినిపించండి. పశువులకు గడ్డి ఇవ్వండి.

10.1-890-శా.

గంధాలంకరణాంబరావళులచేఁ గైచేసి యిష్టాన్నముల్

బంధుశ్రేణీయు మీరలుం గుడిచి నా భాషారతిన్ వేడుకల్

సంధిల్లన్, గిరి గో ద్విజానల నమస్కారంబు గావింపుడీ;

సంధిల్లున్ సకలేప్పితంబులును మీ జన్మంబు ధన్యం బగున్."

టీకా:

గంధ = సుగంధ ద్రవ్యముల; అలంకరణ = ఆభరణముల; అంబర = వస్త్రముల; ఆవళులన్ = సమూహములను; కైచేసి = చేపట్టి, స్వీకరించి; ఇష్ట = ఇష్టముగా నుండెడి; అన్నముల్ = ఆహార పదార్థములను; బంధు = చుట్టముల; శ్రేణి = సమూహములు; మీరలున్ = మీరును; కుడిచి = తిని; నా = నా యొక్క; భాష = మాట యందలి; రతిన్ = ప్రీతితో; వేడుకల్ = వినోదములు; సంధిల్లన్ = కలుగునట్లుగా; గిరి = కొండకు; గో = ఆవులకు; ద్విజ = బ్రాహ్మణులకు; అనల = అగ్నులకు; నమస్కారంబు = నమస్కారములు; కావింపుడా = చేయండి; సంధిల్లున్ = ఒనగూడును; సకల = సమస్తమైన; ఈప్పితంబులును = కోరికలు; మీ = మీ యొక్క; జన్మంబు = పుట్టుకలు; ధన్యంబు = కృతార్థములు; అగున్ = అగును.

భావము:

తండ్రీ! మీకు ధర్మమని తోచినట్లయితే నామాటపై నమ్మముంచి, మీరు మీబంధువులూ చందనం పూసుకుని ఆభరణాలు అలంకరించుకుని, కొత్తవస్త్రములు ధరించి, ఇష్టపదార్థాలు హాయిగా భుజించి, ఎంతో వేడుకగా గిరికి గోవులకూ బ్రాహ్మణులకూ అగ్నిహోత్రమునకు ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు ఆచరించండి. మీ జన్మ ధన్యమవుతుంది."

10.1-891-వ.

అని మఱియు నిలింపపతి సొంపు దింపు తలంపున ని మృఖంబు తనకు సమ్మతం బని గోవిందుండు పలికిన నందాదులు మేలుమేలని తద్వచన ప్రకారంబునం బుణ్యాహవాచనంబులు చదివించి ధరణీసురులకు భోజనంబు లిడి పసులకుం గసవు లొసంగిరి; అప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; నిలింపపతి = దేవేంద్రుని (నిలింపపతి - నిలింపుల (దేవతల)కు పతి (ప్రభువు), ఇంద్రుడు); సొంపు = అతిశయము, గర్వము; దింపు = తగ్గించవలె ననెడి; తలంపునన్ = భావముతో; ఈ = ఈ యొక్క; మఖంబు = యాగము; తన = అతని; కున్ = కి; సమ్మతంబు = అంగీకారము; అని = అని; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; పలికినన్ = చెప్పగా; నంద = నందుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; మేలుమేలు = బహుబాగు; అని = అని; తత్ = అతని; వచన = మాట; ప్రకారంబునన్ = ప్రకారము; పుణ్యాహవాచనంబులు = పుణ్యాహవాచనము (పుణ్యాహవాచనము - దైవాది కర్మ ప్రారంభమున మంగళార్థము చేయు కర్మ; చదివించి = పఠింపజేసి; ధరణీసురుల్ = విప్రుల; కున్ = కు; భోజనంబులు = భోజనములు; ఇడి = పెట్టి; పసుల్ = పశువుల; కున్ = కు; కసవులు = గడ్డి; ఒసంగిరి = వేసిరి; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

అంటూ కృష్ణుడు దేవేంద్రుని గర్వము అణచుటకై, ఈ కొత్తయాగం తనకు సమ్మత మైనదని చెప్పాడు. అది విని నందుడు మొదలైనవారు "అవునవును. ఇది లెస్స" అని కృష్ణుడు చెప్పిన

తీరుగానే చేసారు. పుణ్యాహవాచనాలు చదివించి, బ్రాహ్మణులకు తృప్తిగా భోజనాలు పెట్టారు. పశువులకు కడుపు నిండా కసవు వేశారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పర్వత భంజనంబు

10.1-892-ము.

సకలాభీరులు వీడె కృష్ణుఁ డన నైజంబైన రూపంబుతో

నకలంకస్థితి నుండి "శైల మిదె మీర్చింప రం" డంచుఁ దా

నొక శైలాకృతిఁదాల్చి గోపకులతో నొండొండఁ బూజించి గో

పక దత్తాన్నము లాహరించె విభుఁ డా ప్రత్యక్ష శైలాకృతిన్.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; ఆభీరులున్ = గొల్లలు; వీడె = ఇతడె; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు అంటె; అనన్ = అనుకొనునట్లు; నైజంబు = తనది; ఐన = అయినట్టి; రూపంబు = స్వరూపము; తోన్ = తోటి; అకలంక = స్వచ్ఛమైన; స్థితిన్ = స్థితిలో; ఉండి = ఉండి; శైలము = కొండ; ఇదె = ఇదిగో; మీరు = మీరందరు; అర్చింపన్ = పూజించుటకు; రండు = రండి; అంచున్ = అనుచు; తాన్ = అతను; ఒక = ఒకానొక; శైల = కొండ వలె; ఆకృతిన్ = రూపు; తాల్చి = ధరించి; గోపకుల = గొల్లవారి; తోన్ = తోటి; ఒండొండన్ = క్రమముగ; గోపక = గొల్లవారిచేత; దత్తాన్నములు = నివేదించిన ప్రసాదములు; ఆహరించెన్ = భుజించెను; విభుడు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; ప్రత్యక్ష = సాక్షాత్కరించిన; శైల = కొండ యొక్క; ఆకృతిన్ = రూపముతో.

భావము:

శ్రీ కృష్ణుడు ఎప్పటి గొల్ల రూపుతో గొల్లల నడుమ నిశ్చంకంగా నిష్కళంకంగా ఉంటూ, వారితో "ఇదిగో పర్వతం దీనిని పూజించడానికి మీరంతా రండి" అని, తాను తత్క్షణం పర్వతాకృతి ధరించాడు. ఆ గోపాలకులతో కలసి ఉండి, గిరి రూపం దాల్చిన హరి తన్ను తానే ప్రత్యేకంగా పూజించుకుంటూ గొల్లలు నివేదించిన నైవేద్యమంతా ఆరగించాడు.

10.1-893-మ.

"**విను**డీ శైలము కామరూపి; ఖలులన్ **వే**ధించు; నాజ్యాన్నముల్
మన మొప్పింపగ నాహరించె; మనలన్ **మ**న్నించె; జిత్తంబులో
ననుకంపాతిశయంబు చేసి మనపై" **వం**చున్ సగోపాలుడై
వనజాక్షుండు నమస్కరించె గిరికిన్ **వం**దారు మందారుడై.

టీకా:

వినుడీ = వినండి; శైలము = కొండ; కామరూపి = కోరిన రూపము పొంద గలది; ఖలులన్ =
దుర్జనులను; వేధించున్ = బాధించును; ఆజ్య = నేతి; అన్నముల్ = వంటలు; మనమున్ = మనము,
మనసులకు; ఒప్పింపగన్ = సమ్మతించగా, బాగుండగా; ఆహరించెన్ = ఆరగించెను; మనలన్ =
మనలను; మన్నించె = ఆదరించెను; చిత్తంబు = మనసుల; లోన్ = లో; అనుకంపాతిశయము =
మిక్కిల కరుణచూపుట; చేసెన్ = చేసినది; మన = మన; పైన్ = మీద; అంచున్ = అనుచు;
సగోపాలుడు = గొల్లవారితో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వనజాక్షుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు;
నమస్కరించెన్ = మొక్కినది; గిరి = కొండ; కిన్ = కు; వందారు = సేవించువారికి; మందారుడు =
కల్పవృక్షమువంటివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మ్రోక్కే వారికి కల్పవృక్షమైన కమలాయతాక్షుడు కృష్ణుడు "ఓ గోపకులారా! ఆలకించండి. ఈ కొండ
ఇష్టం వచ్చిన రూపం ధరించ గలదు. మనము ఆరగింపు చేసిన నేతిబువ్వలు చక్కగా
భుజించింది. మనలను ఆదరించింది. మన యెడల కారుణ్యం చూపింది. దుర్మార్గులను ఈ కొండ
పీడిస్తుంది." అంటూ వారితోపాటు తాను కూడ ఆ కొండకు చేతులు జోడించాడు.

10.1-894-వ.

ఇట్లు గోపకులు హరిసమేతులై గిరికిం బూజనోపహారంబులు సమర్పించి, గోధనంబులం
బురస్కరించుకొని భూసురాశీర్వాద వచనంబులతో గిరికిం బ్రదక్షిణంబు చేసి, రా సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోపకులు = యాదవులు; హరి = కృష్ణునితో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; గిరి = కొండ; కిన్ = కు; పూజన = పూజించుట; ఉపహారంబులు = నైవేద్యములు; సమర్పించి = నివేదించి; గో = గోవులు అనెడి; ధనంబులన్ = సంపదలను; పురస్కరించుకొని = ముందుంచుకొని; భూసుర = విప్రుల; ఆశీర్వాచన = దీవెనల; వచనంబుల = పలుకుల; తోన్ = తోటి; గిరి = కొండ; కిన్ = కు; ప్రదక్షిణంబు = ప్రదక్షిణలు {ప్రదక్షిణ - రూపమునకు చుట్టును కుడివైపుగా భక్తితో తిరుగుట}; చేసిరి = చేసిరి; ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా, గోపాలకులు శ్రీ హరితో కూడి ఆ కొండకు పూజలూ కానుకలూ సమర్పించారు. పిమ్మట ఆలమందలను ముందుంచుకొని బ్రాహ్మణాశీస్సులతో ఆ గిరికి అందరూ ప్రదక్షిణలు చేశారు.

10.1-895-క.

గుఱ్ఱముల పరువు మెచ్చని

నఱ్ఱల గట్టిన రథంబు నందప్రముఖుల్

గుఱ్ఱల యార్పులు చెలగగన్

దొఱ్ఱలగమి వెంట నంటన్ దోలి రిలేశా!

టీకా:

గుఱ్ఱముల = గుఱ్ఱముల యొక్క; పరువు = పరుగును; మెచ్చని = గొప్పగా ఎంచని, మించెడి; నఱ్ఱలన్ = కొప్పిన ఎద్దులను; కట్టిన = పూన్చిన; రథంబున్ = బండ్లను; నంద = నందుడు; ప్రముఖుల్ = మొదలగువారు; కుఱ్ఱల = పిల్లల యొక్క; ఆర్పులు = అరుపులు; చెలగగన్ = చెలరేగుచుండగా; తొఱ్ఱల = ఆవుల; గమి = గుంపుల; వెంటనంటన్ = వెంటబడించుచు; తోలిరి = పరుగెత్తించిరి; ఇలేశా = రాజా {ఇలేశుడు - ఇల (భూమి)కి ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! పిల్లలు ఉత్సాహంతో కేరింతలు కొడుతూండగా, గుఱ్ఱాల దౌడును మించిపోయే యెడ్లబండ్లలో నందుడు మున్నగువారు ఎక్కి ఆవుల మంద వెంట తోలించారు.

10.1-896-క.

పాటించి గానవిద్యా

పాటవమునఁ దేరు లెక్కి బహుతానములం

బాటలగంధులు కృష్ణుని

పాటలు పాడిరి విరోధిపాటనుఁ డనుచున్.

టీకా:

పాటించి = పూని; గాన = పాటలు పాడెడి; విద్యా = విద్య అందలి; పాటవమునన్ = నేర్పులతో;
తేరులు = రథములు, బండ్లు; ఎక్కి = ఎక్కి; బహు = అనేకమైన; తానములన్ = తాళభేదములతో;
పాటలగంధులు = అందగత్తెలు {పాటలగంధి - పాదిరిపూలవంటి దేహ సువాసన కలిగినామె, స్త్రీ};
కృష్ణుని = కృష్ణుని గురించిన; పాటలు = గీతములను; పాడిరి = ఆలపించిరి; విరోధి = శత్రువులను;
పాటనుడు = అణగగొట్టువాడు; అనుచున్ = అనుచు.

భావము:

కలిగొట్టు పూలవలె కమ్మని దేహపరిమళం కల గొల్లభామలు తమ సంగీత కళాకౌశల్యం తేటపడేలా ఆ బండ్లెక్కి రాగాలాపన చేస్తూ "శత్రువులను చీల్చివేసే వాడు అంటూ" శ్రీకృష్ణుని మీద పాటలు పాడారు.

10.1-897-క.

కుండ నిభాపీనంబులు

మండితవర్ణములు వివిధమహితాకృతులున్

నిండిన కడుపులుఁ గన్నుల

పండువులుగఁ బాడి కుట్టిపదువులు జరిగెన్.

టీకా:

కుండ = కడవల; నిభ = వంటి; ఆపీనంబులును = పొదుగులను; మండిత = అలంకరింపబడిన;
వర్ణములు = వన్నెలు; వివిధ = నానా విధమైన; మహిత = గొప్ప; ఆకృతులున్ = ఆకారములు;
నిండిన = నిండినట్టి; కడుపులున్ = కడుపులు; కన్నుల = కళ్ళకు; పండువులుగన్ = ఆనందము
కలిగించునవిగ; పాడి = పాలిచ్చెడి; కుట్టి = ఆవుల; పదువులు = సమూహములు; జరిగెను =
నడచెను.

భావము:

కుండల అంత పెద్ద పొదుగులు, మెరుస్తున్న దేహ కాంతులు, రకరకాల గొప్ప ఆకారాలు, నిండిన
పొట్టలు గల పాడియావుల మంద కనువిందు చేస్తూ కదలింది.

10.1-898-క.

పొగరెక్కిన మూపురములు;

దెగ గల వాలములు, శైల దేహంబులు, భూ

గగనములు నిండు అంకెలు

మిగుల మెఱయు వృషభగణము మెల్లన నడచెన్.

టీకా:

పొగరు = మదము; ఎక్కిన = అతిశయించిన; మూపురములున్ = మూపురములు; తెగగల =
నిడుపైన; వాలములున్ = తోకలు; శైల = కొండలలాంటి; దేహంబులున్ = శరీరములు;
భూగగనములు = భూమ్యాకాశములు; నిండు = వ్యాపించు; అంకెలు = రంకెలు {రంకె, అంకె -
ఎద్దుల అరుపు}; మిగులన్ = మీరుచుండగా; మెఱయు = ప్రకాశించునట్టి; వృషభ = ఆబోతుల;
గణము = సమూహము; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; నడచెన్ = నడచెను.

భావము:

బలసిన మూపురములు, పొడవైన తోకలు, కొండల వంటి మేనులు, భూమ్యాకాశాలు నిండిన అంకెలు ఉద్దీపించగా అతిశయించిన ఎద్దుల గుంపు మెల్లగా నడచింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పాషాణ సలిల వర్షంబు

10.1-899-వ.

ఇట్లు పర్వతప్రదక్షిణంబు చేసి గోపకులు మాధవసమేతులై మందకుం జని; రంత మహేంద్రుం డంతయు నెఱింగి మహాకోపంబునఁ బ్రళయ ప్రవర్తకంబు లగు సంవర్తకాది మేఘంబులం జీఱి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పర్వత = కొండకు; ప్రదక్షిణంబు = ప్రదక్షిణలు; చేసి = చేసి; గోపకులు = యాదవులు; మాధవ = కృష్ణునితో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మంద = వ్రేపల్లె; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంత = అప్పుడు; మహేంద్రుండు = దేవేంద్రుడు; అంతయున్ = సమాచార మంతా; ఎఱింగి = తెలిసి; మహా = మిక్కిలి అధికమైన; కోపంబునన్ = కోపముతో; ప్రళయ = ప్రళయమును; ప్రవర్తకంబులు = కలిగించెడివి; అగు = ఐన; సంవర్తక = సంవర్తకము {సంవర్తకాది, నవమేఘములు - 1సంవర్తకము 2ఆవర్తకము 3పుష్కరము 4ద్రోణము 5కాలము 6నీలము 7అరుణము 8తమస్సు 9వారుణము అనెడి మేఘములు}; ఆది = మున్నగు; మేఘంబులన్ = మేఘములను; చీఱి = పిలిచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా గిరిప్రదక్షిణలు చేసిన గోపాలురు కృష్ణుడితో పల్లెకు వెళ్ళిపోయారు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు జరిగిన దంతా తెలిసి, మిక్కిలి కుపితుడై ప్రళయ భయంకరమైన సంవర్తకము లనే మేఘ సమూహాలను పిలిచి ఇలా అన్నాడు.

10.1-900-మ.

"పెరుగుల్ నేతులు ద్రావి క్రొవ్వి, భువి నాభీరుల్ మదాభీరులై

గిరిసంఘాత కఠోరపత్రదళనక్రీడా సమారంభ దు

ర్భర దంభోళిధరుం బురందరు ననుం బాటించి పూజింప క

గిరికిం బూజలు చేసి పోయి రిదిగో కృష్ణుండు ప్రేరేపగన్.

టీకా:

పెరుగుల్ = పెరుగులు (పెరుగు - పాలు తోడుకొనుటచే ఏర్పడును); నేతులున్ = నెయ్యి లను; త్రావి = తాగి; క్రొవ్వి = మదించి, కొవ్వెక్కి; భువిన్ = భూలోకము నందు; ఆభీరుల్ = గొల్లవాళ్ళు; మద, మత్ = గర్వముచేత, నా ఎడల; అభీరులు = భయము లేనివారు; ఐ = అయ్యి; గిరి = పర్వత; సంఘాత = సమూహముల యొక్క; కఠోర = కఠినమైన; పత్ర = రెక్కలను; దళన = ఖండించు, తెగగొట్టు; క్రీడా = ఆట యందు; సమారంభ = ఆటోపము కలిగిన; దుర్భర = భరింపరాని; దంభోళి = వజ్రాయుధము; ధరున్ = ధరించెవాడను; పురన్ = శత్రువుల పట్టణములను; తరున్ = భేదించువాడను; ననున్ = నన్ను; పాటించి = ఆదరించి; పూజింపక = పూజించకుండా; ఆ = ఆ యొక్క; గిరి = కొండ; కిన్ = కి; పూజలు = పూజలు; చేసి = చేసి; పోయిరి = వెళ్ళిపోయిరి; ఇదిగో = ఇప్పుడే; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ప్రేరేపగన్ = రెచ్చగొట్టగా.

భావము:

"పెరుగులు నేతులు ద్రావి క్రొవ్వెక్కి పొగరెక్కిన గొల్లలు జంకుగొంకులు లేకుండా పర్వతపంక్తుల కర్కశపు టెక్కలు అవలీలగా ముక్కలు చేసి అమోఘ వజ్రాయుధం ధరించిన మహేంద్రుణ్ణి నన్ను, సగౌరవంగా పూజించకుండా కృష్ణుడు ప్రోత్సహిస్తే కొండకు పూజలు చేసి వెళ్ళిపోయారు.

10.1-901-క.

గురు దేవ హీను బాలుని

గిరిభూజ ప్రముఖ వాసుఁ ర్మృష్ణు ననీశుం

బరిమాణశీల కుల గుణ

విరహితుఁ జేపట్టి యింద్రు విడిచిరి గొల్లల్.

టీకా:

గురు, దేవ, హీనున్ = గురువులు దేవుడు లేని (లక్ష్యపెట్టని) వానిని {గురు (తనకంటే పెద్దవాడు), దేవ (తనకు మించిన దైవము) హీనుడు (లేనివాడు)}; బాలుని = చిన్న పిల్లవానిని {బాలుడు - లోకోత్పత్తి కారణమైన ప్రథమ స్ఫురణ రూపమైనవాడు కనుక బాలుడు}; గిరి, భూజ ప్రముఖ వాసున్ = కొండలు, చెట్లు మొదలగువాని యందు మెలగువానిని {గిరిభూజప్రముఖవాసుడు - ససర్వనామా సచ విశ్వరూపా (శ్రుతి) చేత కొండలు చెట్లు మున్నగు సమస్తమును తానైనవాడు}; కృష్ణున్ = కృష్ణుని {కృష్ణుడు - భక్తుల హృదయములు ఆకర్షించువాడు, శ్లో. కృషిర్భూవాచకశృభ్తో ణశ్చ నిర్మతివాచకః, పూర్ణానంద పరబ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభీయతే, పూర్ణానంద పరబ్రహ్మము కృష్ణుడు}; అనీశున్ = శిక్షకుడు లేనివానిని {అనీశుడు - సర్వనియామకుడు కనుక మరొకరిచే నియమించుట లేనివాడు}; పరిమాణ, శీల, కుల, గుణ విరహితున్ = పరిపక్వత, సరైన నడవడి, మంచి కులం, సుగుణాలు బొత్తిగా లేని వానిని {పరిమాణ విరహితుడు - అణోరణాయాన్మహతో మహీయాన్ (శ్రుతి) చేత ఇంతవాడు అంతవాడు అని నిర్ణయింపరానివాడు}; {శీలవిరహితుడు - నిత్యనిర్మలుడు నిష్కర్ముడు కనుక మంచి చెడు నడవడికలకు అతీతుడు}; {కులవిరహితుడు - సమస్తము తానగుటచేత జాతి విభజన లేనివాడు}; {గుణవిరహితుడు - త్రిగుణాతీతుడు}; చేపట్టి = అనుసరించి, ఆశ్రయించి; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుడిని; విడిచిరి = వదలివేసిరి; గొల్లల్ = యాదవులు.

భావము:

1.గురువులు దేవుడు లేని (లక్ష్యపెట్టని) వానిని, 2.చిన్న పిల్లవానిని, 3.కొండలమ్మట, చెట్లమ్మట తిరిగే వానిని, 5.సరైన శిక్షకుడు లేక కట్టుబాట్లు లేనివానిని, 4.కృష్ణుడిని, దన్నుగా చూసుకుని ఈ గొల్లలు దేవేంద్రుడిని ఐన నన్ను లక్షపెట్టటం లేదు.

శ్లేషార్థంతో నిందాస్థుతి అలంకారం విప్పి చూసుకుంటే - 1.తన కంటే పెద్దవాడు తనకు మించిన దైవము లేనివాడు, 2.లోకోత్పత్తి కారణమైన ప్రథమ స్ఫురణ రూపమైనవాడు, 3.ససర్వనామా సచ విశ్వరూపా (శ్రుతి) చేత కొండలు చెట్లు మున్నగు సమస్తమును తానైనవాడు, 5.సర్వనియామకుడు కనుక మరొకరిచే నియమించుట లేనివాడు, అణోరణాయాన్మహతో మహీయాన్ (శ్రుతి) చేత

ఇంతవాడు అంతవాడు అని నిర్ణయింప రానివాడు, నిత్యనిర్మలుడు నిష్కర్ముడు కనుక మంచి చెడు నడవడికలకు అతీతుడు, సమస్తము తానగుటచేత జాతి విభజన లేనివాడు, త్రిగుణాతీతుడు, 4.భక్తుల హృదయములు ఆకర్షించువాడు, పూర్ణానంద పరబ్రహ్మము అయిన శ్రీకృష్ణుని ఆశ్రయించి యాదవులు ఇంద్రియాలకు అధిదేవుడైన ఇంద్రుడిని నన్ను వదలివేసిరి.

10.1-902-ఆ.

విమల ఘనతరాత్మవిజ్ఞానవిద్యచే

నిగుడలేక యుడుప నిభము లగుచుఁ

కర్మమయములైన క్రతువుల భవ మహా

ర్ణవముఁ గడవఁ గోరినారు వీరు.

టీకా:

విమల = నిర్మలమైన; ఘనతర = మిక్కిలి గొప్పదైన {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; ఆత్మవిజ్ఞాన = బ్రహ్మవిద్య, ఆధ్యాత్మవిద్య; విద్య = విజ్ఞానము; చేన్ = వలన; నిగుడ = అతిశయించు; లేక = సమర్థులుకాక; ఉడుప = తెప్పల; నిభముల్ = వంటివి; అగుచున్ = అగుచు; కర్మమయములు = కేవల కర్మ స్వరూపములు; ఐన = అయిన; క్రతువులన్ = యజ్ఞములతో; భవ = సంసారము అనెడి; మహా = గొప్ప; ఆర్ణవమున్ = సముద్రమును; గడవన్ = దాటవలెనని; కోరినారు = ఆశించుచున్నారు; వీరు = వీరు.

భావము:

ఈ గొల్లలు నిర్మలము మిక్కిలి గొప్పది అయిన బ్రహ్మవిద్యను అందుకోలేక, తెప్పలతో సమానము లైన కేవలం కర్మమయము లైన ఇలాంటి యాగాలతో సంసార మనే ఈ మాయా సముద్రాన్ని దాటాలని అనుకుంటున్నారు.

10.1-903-శా.

ఉద్యత్సంపద నమ్మి నందతన యోద్యోగంబునన్ వెఱ్ఱులై

మద్యాగంబు విసర్జనీయ మని రీ ముర్త్యుల్ వడిన్ మీరు మీ

విద్యుద్వల్లులఁ గప్పి గర్జనములన్ వేధించి గోవుల్ జనుల్

సద్యోమృత్యువుఁ బొంద ఊల్ గురియుఁడీ; శౌర్యం బవార్యంబుగన్.

టీకా:

ఉద్యత్ = పెరిగిన; సంపదన్ = కలిమిని; నమ్మి = నమ్మినవారై; నందతనయ = కృష్ణుని (నంద
తనయుడు - నందుని కొడుకు, కృష్ణుడు); ఉద్యోగంబునన్ = పంపువలన; వెఱ్ఱులు =
తెలివితక్కువవారు; ఐ = అయ్యి; మత్ = నా యొక్క; యాగంబున్ = క్రతువును; విసర్జనీయము =
వదల దగినది; అనిరి = అని నిశ్చయించిరి; ఈ = ఈ యొక్క; మర్త్యుల్ = మానవులు (మర్త్యులు -
మరణము కలవారు, మానవులు); వడిన్ = వేగముతో; మీరు = మీరు; మీ = మీ యొక్క; విద్యుత్ =
మెరుపు; వల్లులన్ = తీగలతో; కప్పి = కమ్ముకొని; గర్జనములన్ = ఉరుములచేత; వేధించి =
బాధించి; గోవుల్ = పశువులు; జనుల్ = ప్రజలు; సద్యః = తక్షణ, ఇప్పుడే; మృత్యువున్ =
మరణమును; పొందన్ = పొందునట్లుగా; ఊల్ = రాళ్ళను; కురియుడీ = వర్షించండి; శౌర్యంబు =
శూరత్వము; అవార్యంబు = నిలుపరానిది; కన్ = అగునట్లు.

భావము:

ఓ సంవర్తక మేఘములారా! ఈ వెఱ్ఱిగొల్లలు తమ ధన సంపత్తిని నమ్మి కృష్ణుడి ప్రేరణతో
నాయాగం విడచిపెట్టారు. పొండి! మెరుపులతో కనుల మిరుమిట్లు గొలిపి; ఉరుములతో పీడించి;
అనివార్యమైన శౌర్యంతో వ్రేపల్లెలోని గోవులు, గోపకులు హఠాన్మరణం పాలయే లాగ రాళ్ళ వాన
కురియండి.

10.1-904-క.

మీవెంట వత్తు నే నై

రావణనాగంబు నెక్కి రయ మొప్పంగా

దేవగణంబులతోడను

గోవిందుని మంద లెల్లఁ గొందలపెట్టన్."

టీకా:

మీ = మీకు; వెంటన్ = వెనుకనే; వత్తున్ = వచ్చెదను; ఏన్ = నేను; ఐరావణ = ఐరావతము అనేడి;
నాగంబు = ఏనుగును; ఎక్కి = అధిరోహించి; రయము = వేగము; ఒప్పంగన్ = ఒప్పునట్లు; దేవ =
దేవతల; గణంబుల = సమూహముల; తోడను = తోటి; గోవిందుని = కృష్ణుని; మందలు = పశువుల
మందలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; కొందలపెట్టన్ = బాధపెడుతుంటేగ.

భావము:

గోవిందుడి మందలను మీరు కలత పెడుతుంటే నేను ఐరావతాన్ని అధిరోహించి దేవతా
సమూహంతో మీ వెంటే వస్తాను."

10.1-905-వ.

అని యిట్లు పలికి జంభవైరి సంరంభంబున దంభోళి జళిపించి, బింకంబున శంకింపక, కిన్నతోడ
సంకెలలు విప్పించిన, మహానిలప్రేరితంబులై చని, నందుని మందమీఁద నమోఘంబులైన
మేఘంబులు మహాఘంబులై పన్ని, ప్రచండగతిఁ జండమరీచి మండలంబుఁ గప్పి, దివినిండి, దిశ
లావరించి, రోదోంతరాళంబు నిరంతర నీరంధ్ర నిబిడాంధకార బంధురంబుగ నిరోధించి,
బలిభంజన ద్వితీయ పాదపల్లవభగ్నంబైన బ్రహ్మాండభాండంబు చిల్లుల జల్లించినఁ, దొరఁగు
బహిష్సముద్ర సలీలనిర్ధరంబుల వడుపున నెడతెగక తోరంబులైన నీరధారలం గురియుచు శిలల
వర్షించుచు, బిడుగుల ఋవుచ్చు, మిఱుపల్లంబులు సమతలంబులై, యేకార్ణవంబు రూపున
చూపిన, నందు దుడు కడఁచుచు వీచుచు, విలయశిఖి శిఖాసంరంభ విజృంభమాణ విద్యుల్లాతా
విలోకనంబుల మిఱుమిట్లుగొని, సొమ్మసిలంబోవు లేగలును, లేఁగలకు మూతు లడ్డంబులిడి
ప్రళయభైరవ భేరీభాంకార భీషణంబు లగు గర్జనఘోషణంబులఁ జెవుడుపడి చిందఱవందఱ
లైన డెందంబులం గంది కుంది వ్రాలు ధేనువులును, ధేనువుల వెనుక నిడుకొని దురంత కల్పాంత
కాలకేళీ కీలి కరాళ కాలకంఠ కర విశాల గదా ఘాత ప్రభూతంబు లైన నిర్ఘాతపాతంబులకు
భీతంబులై హరికి మ్రొక్కి, రక్షరక్షేతి శబ్దంబులు చేయు కైవడి విడువని జడింబడి, సైరింపక
శిరంబులు వంచుకొని, గద్గదకంఠంబుల నంభారవంబులు చేయు వృషభంబులును, వృషభాది
గోరక్షణంబు చేయుచు దుర్వారఘోర శిలా సారంబుల సారంబులు సెడి శరీరంబులు

భారంబులైన వ్రానుపడు గోపకులును, గోపకులం బట్టుకొని దట్టంబైన వానగొట్టునం బెట్టుపడి
బడుగు నడుములు నుసులుపడ వడవడ వడంకుచు గోవిందునిం జీరు గోపికలును, గోపికాజన
కరిన కుచ కలశ యుగళంబుల మఱుంగునం దలలు పెట్టుకొని పరవశులైన శిశువులునుం
గలిగి, మహాఘోషంబుతోడ నష్టంబైన ఘోషంబుఁ జూచి ప్రబుద్ధులైన గోపవృద్ధులు కొందఱు
దీనజనరక్షకుండైన పుండరీకాక్షునకు మ్రొక్కి యిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికి = చెప్పి; జంభవైరి = ఇంద్రుడు; సంరంభంబునన్ =
ఆటోపముతో; దంభోళి = వజ్రాయుధము; జళిపించి = ఊపి; బింకంబునన్ = బిగువుతో,
పట్టుదలతో; శంకింపక = సంకోచించకుండా; కిన్క = కోపము; తోడన్ = తోటి; సంకెలలు = సంకెళ్ళు;
విప్పించినన్ = విడిపించగా; మహా = గొప్ప; అనిల = గాలిచేత; ప్రేరితంబులు = రేపబడినవి; ఐ =
అయ్యి; చని = వెళ్ళి; నందుని = నందుడి యొక్క; మంద = గొల్లపల్లె; మీదన్ = పైన; అమోఘంబులు
= తిరుగులేనివి; ఐన = అయిన; మేఘంబులు = మేఘములు; మహా = గొప్ప; ఓఘంబులు =
గుంపులు, దట్టములు; ఐ = అయ్యి; పన్ని = కమ్ముకొని; ప్రచండ = మిక్కిలి భీకరమైన; గతిన్ = రీతితో;
చండమరీచి = సూర్య {చండమరీచి - భయంకరమైన ప్రకాశము కలవాడు, సూర్యుడు};
మండలంబున్ = బింబమును; కప్పి = మరుగుపరచి; దివిన్ = ఆకాశము నందు; నిండి = నిండా
వ్యాపించి; దిశల్ = అన్ని దిక్కులు; ఆవరించి = కమ్ముకొని; రోదోంతరాళంబున్ = భూమ్యాకాశముల
మధ్య ప్రదేశము; నిరంతర = ఎడతెగని; నీరంధ్ర = సందు విడువని; నిబిడ = దట్టమైన; అంధకార =
అంధకారముచేత; బంధురంబుగన్ = దృఢముగా; నిరోధించి = అడ్డగించి; బలిభంజన = వామనుని
యొక్క {బలిభంజనుడు - బలిని శిక్షించిన వాడు, వామనుడు}; ద్వితీయ = రెండవ; పాద = అడుగు
అనెడి; పల్లవ = చిగురాకుచేత; భగ్గుంబు = పగిలినది; ఐన = అయిన; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము
అనెడి; భాండంబు = కుండ; చిల్లులన్ = చిల్లులనుండి; చల్లించిన్ = రాల్చగా; తొరగు = కారునట్టి;
బహిః = బ్రహ్మాండమునకు బయటి; సముద్ర = సముద్రము యొక్క; సలిల = నీటి; నిర్ధరంబుల =
ప్రవాహముల; వడుపునన్ = వలె; ఎడతెగక = ఆగకుండా; తోరంబులు = లావుగా పడుచున్నవి;
ఐన = అయిన; నీర = నీటి; ధారలన్ = ధారలను; కురియుచున్ = వర్షించుచు; శిలలన్ =
వడగండ్రను, రాళ్ళను; వర్షించుచున్ = కురియుచు; పిడుగులన్ = పిడుగులను; ఋవుచ్చు =
విసరుతు; మిట్టు = మిట్ట; పల్లంబులు = పల్లములు; సమతలంబులు = సమతలముగా; ఐ = అయ్యి;

ఏక = ఒకటి; అర్థవంబున్ = సముద్రము; రూపున్ = స్వరూపమును; చూపి = కనబడి; అందు =
 అప్పుడు; దుడుకు = ఉద్ధతిని; అడచుచున్ = అణచివేయుచు; వీచుచున్ = వీస్తూ; విలయ =
 ప్రళయకాలపు; శిఖి = అగ్ని; శిఖా = మంటల; సంరంభ = చలనములు; విజృంభమాణ =
 రెచ్చిపోగొట్టబడిన; విద్యుత్ = మెరుపు; లతా = తీగల; విలోకనంబులన్ = కనబడుటలచేత;
 మిఱుమిట్లుగొని = కళ్ళు చీకట్లు కమ్మి; సొమ్మసిలంబోవు = మూర్ఛపోయెడి; లేగలును = దూడలు;
 లేగల = దూడల; కున్ = కు; మూతులన్ = ముట్టి లను; అడ్డంబు = అడ్డము; ఇడు = పెట్టెడి; ప్రళయ =
 విలయకాల మందలి; భైరవ = భయంకరమైన; భేరీ = దుందుభుల యొక్క; భాంకార = భం అనెడి
 శబ్దములచేత; భీషణంబులు = భయంకరము లైనవి; అగు = ఐన; గర్జన = ఉరుముల;
 ఘోషంబులన్ = గట్టి ధ్వనులచేత; చెవుడుపడి = చెవులు వినిపించక; చిందఱవందఱలు =
 చికాకుపడినవి; ఐన = అయిన; డెందంబులన్ = మనసు లందు; కంది = తపించిపోయి; కుంది =
 కుంగిపోయి; వ్రాలు = నేలకు పడునట్టి; ధేనువులును = ఆవులు; ధేనువులన్ = ఆవులను; వెనుకన్
 = వెనుకతట్టున; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; దురంత = అంతులేని; కల్పాంత = ప్రళయ; కాల = కాలపు;
 కీలి = మంటలతో కూడిన; విశాల = అధికదైన; కాలకంఠ = శివుని {కాలకంఠుడు - నల్లని కంఠము
 కలవాడు, శంకరుడు}; కర = చేతిలోని; విశాల = పెద్దదైన; గదా = గద యొక్క; ఘాత = దెబ్బలవలన;
 ప్రభూతంబులు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన; నిర్హత = పిడుగులు; పాతంబుల్ = పడుటల; కున్ = కు;
 భీతంబులు = భయపడినవి; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; రక్షరక్షేతి =
 రక్షింపుము రక్షింపుమని; శబ్దంబులును = శబ్దములను; చేయు = చేయుచున్న; కైవడిన్ = విధముగ;
 విడువని = వదలని; జడిన్ = వానలో; పడి = చిక్కి; సైరింపక = తట్టుకొనలేక; శిరంబులన్ = తలలు;
 వంచుకొని = వంచుకొని; గద్గద = డగ్గుతిక చెందిన; కంఠంబులన్ = కంఠస్వరములతో;
 అంభారవంబులు = అంభా యను శబ్దములు; చేయు = చేయుచున్న; వృషభంబులును =
 ఆబోతులు; వృషభ = ఆబోతులు; ఆది = మున్నగు; గో = పశువుల; రక్షణంబు = కాచుట; చేయుచు =
 చేస్తు; దుర్వార = నిలుపరాని; ఘోర = భయంకరమైన; శిలా = రాళ్ళ; సారంబులన్ = వానలచేత;
 సారంబులు = సత్తవలు; చెడి = నశించి; శరీరంబులు = దేహములు; భారంబులు = బరు వెక్కినవి;
 ఐనన్ = కాగా; మ్రానుపడు = నిశ్చేష్టు లగునట్టి; గోపకులును = పశులకాపరులు; గోపకులన్ =
 పశులకాపరులను; పట్టుకొని = పట్టుకొని; దట్టంబు = గట్టిగా పడుతున్నది; ఐన = అయిన; వానన్ =
 వాన; కొట్టునన్ = దెబ్బచేత; బెట్టుపడి = ఎగిరిపడి , తూలిపోయి; బడుగు = సన్నని; నడుములు =
 నడుములు; నుసులుపడ = మెదలుతుండగా; వడవడ = వడవడ మని; వడంకుచున్ = వణకిపోతు;

గోవిందునిన్ = కృష్ణుని; చీరు = పిలిచెడి; గోపికలును = గొల్లస్త్రీలు; గోపికా = గొల్లస్త్రీ; జన = జనముల; కరిన = గట్టివైన; కుచ = స్తనములనెడి; కలశ = కుంభముల; యుగళంబులన్ = జంటల; మఱుంగునన్ = చాటునందు; తలలు = శిరస్సులు; పెట్టుకొని = ఉంచుకొని; పరవశులు = స్వాధీనము తప్పినవారు; ఐన = అయిన; శిశువులున్ = పిల్లలు; కలిగి = కలిగి; మహా = గొప్ప; ఘోషంబు = గట్టిచప్పుళ్ళతో; నష్టంబు = చెరుపుపొందినది; ఐన = అయిన; ఘోషంబున్ = గోకులమును; చూచి = చూసి; ప్రబుద్ధులు = బుద్ధిమంతులు; ఐన = అయిన; గోప = గొల్లవారిలో; వృద్ధులు = పెద్దలు; కొందఱు = కొంతమంది; దీన = దీనత్వము పొంది; జన = ప్రజలను; రక్షకుండు = కాపాడువాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; కున్ = కి; మ్రొక్కి = మొరపెట్టుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

జంభాసురుని సంహరించిన ఇంద్రుడు ఇలా పలికి సరభసంగా వజ్రాయుధాన్ని జళిపించాడు. అతడు బింకం వహించి శంకలేక కినుకతో సంవర్తక మేఘాల సంకెళ్ళు తొలగించాడు. ఆ మేఘాలు పెనుగాలులచే ప్రేరితాలై పెద్ద గుంపులు గట్టి నందగోకులాన్ని ఆవరించాయి; ప్రచండంగా సూర్యమండలాన్ని కప్పాయి; ఆకాశం నిండా కమ్మాయి; దిక్కులలో క్రీక్కిరిసి పోయాయి; నింగికి నేలకు నడుమ ఎడం లేకుండా దట్టంగా కారుచీకట్లు క్రమ్మించాయి; త్రివిక్రముని రెండవ కాలి తాకిడికి పగిలి బ్రద్దలైన బ్రహ్మాండ భాండం చిల్లులో నుంచి కారుతున్న బహిష్సముద్ర జల ప్రవాహాల లాగ పెద్దపెద్ద జలధారలు విరామం లేకుండా కురిసాయి; ఆ నీలజీమూతాలు వడగండ్లు వర్షించాయి; పిడుగులు రువ్వాయి; మిట్టపల్లాలు సమతలం గావిస్తూ వర్షజలం ఏకార్థవమైంది; ఆ నీటివెల్లువలో లేగలు ఈదుతూ ప్రళయాగ్ని కీలా విజృంభణం నెలకొల్పుతున్న మెరుపుతీవల్ని చూసి స్తంభించి పోయి ముర్చిల్లాయి; ఆ లేగల మూతులు అడ్డంగా ఉంచుకుని ఆవులు ప్రళయకాలంలో భీకరాలైన భేరీభాంకారముల వలె ఘోరమైన ఉరుముల మోతవల్ల చెవులు చీదరగొనగా చిందరవందర లైన డెందాలతో కుందుతూ నేలవాలిపోయాయి; ఆ గోవుల్ని వెనుక ఉంచుకుని ఎద్దులు ప్రళయకాలాగ్ని వలె ప్రచండు డైన రుద్రుని చేతి పెను గదా ప్రహారాల నుంచి ఉప్పతిల్లిన పిడుగుపాట్లకు బెదరి కృష్ణునకు మ్రొక్కి "రక్షించు రక్షించు" అని మొరపెట్టుకుంటున్నవా అన్నట్లు ఎంతకూ వదలని వర్షానికి తట్టుకోలేక మోరలు వంచుకుని గద్గద కంఠంతో "అంబా" అని అరిచాయి; ఎద్దులు మొదలైన తమ పశువులను సంరక్షించుకుంటూ

అడ్డగింపరాని ఆ దారుణ శిలావర్షంలో చేవచెడి శరీరాలు భారాలు కాగా గోపబాలురు
 కొయ్యబారిపోయారు; ఆ గోపకులను పట్టుకుని దట్టమైన వాన దెబ్బకు మిక్కిలి దెబ్బతిని నిరుపేద
 నడుములు తూలిపోగా గడగడ వణుకుతూ గోపికలు గోవిందుణ్ణి పిలిచారు; గొల్లవనితలు
 కలశాల వంటి కఠిన స్తనాల మాటున తలలుంచుకుని వారి శిశువులు ఒడలు మరిచారు; ఇలా
 పెను కోలాహలంతో గగ్గోలు వడిన పల్లెను చూసి వృద్ధులూ ప్రబుద్ధులూ ఐన యాదవులు
 దుష్టశిక్షకుడూ శిష్టరక్షకుడూ ఐన శ్రీకృష్ణుడికి నమస్కరించి ఇలా అన్నారు.

10.1-906-ఉ.

"అక్కట! వానఁ దోగి వ్రజ ముకుల మయ్యెఁ గదయ్య! కృష్ణ! నీ
 వెక్కడనుంటి? వింత తడవేల సహించితి? నీ పదాబ్జముల్
 దిక్కుగ నున్న గోపకులు దీనత నొంద భయాపహరివై
 గ్రక్కునఁ గావ కిట్లునికి కారుణికోత్తమ! నీకుఁ బాడియే?

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; వానన్ = వర్షములో; తోగి = తడిసిపోయి; వ్రజము = గోకులము అంతయు;
 ఆకులము = వ్యాకులము; అయ్యెన్ = అయిపోయినది; కద = కదా; అయ్య = నాయనా; కృష్ణ = కృష్ణా;
 నీవు = నీవు; ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; ఉంటివి = ఉన్నావు; ఇంత = ఇంత ఎక్కువగా; తడవు = ఆలస్యము
 చేయుట; ఏల = ఎందుకు; సహించితి = ఓర్చుకొంటివి; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి;
 అబ్జముల్ = పద్మములు; దిక్కుగన్ = అండగా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గోపకులు = గొల్లవారు; దీనతన్ =
 దైన్యమును; ఒందన్ = పొందగా; భయాపహరివి = భయము పోగొట్టువాడవు; ఐ = అయ్య; గ్రక్కున
 = శీఘ్రముగ; కావక = కాపాడకుండా; ఇట్లు = ఇలా; ఉనికి = ఉండుట; కారుణిక = దయగలవారిలో;
 ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; నీ = నీ; కున్ = కు; పాడియే = తగునా, కాదు.

భావము:

"కృష్ణా! దయావంతులలో మేటియైన వాడా! అయ్యో! జడివానలో తడిసి గోకులమంతా
 ఆకులపాటు చెందింది కదయ్యా! ఇంతసేపు నీవెక్కడున్నావయ్యా! ఎందుకు ఆలసిస్తున్నావయ్యా! నీ

చరణారవిందాలు శరణాలుగా నమ్మి ఉన్న ఈ గోపకులు దైన్యంపాలు కాగా వారి భయం
పోగొట్టి వెంటనే రక్షించకుండా ఇలా చూస్తూ ఉరుకోవడం నీకు న్యాయమటయ్యా!

10.1-907-క.

ఈ యులుములు నీ మెలుములు

నీయశనీఘోషణములు నీజలధారల్

నీయాన తొల్లి యెలుగము

కూయాలింపం గదయ్య! గుణరత్ననిధి!

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; ఉలుములున్ = ఉరుములు; ఈ = ఈ యొక్క; మెలుపులున్ = మెరుపులు; ఈ =
ఈ యొక్క; అశనీ = పిడుగుల; ఘోషణములున్ = భీకర శబ్దములు; ఈ = ఈ యొక్క; జల = నీటి;
ధారల్ = ధారలు; నీయాన = నీమీద ఒట్టు; తొల్లి = ఇంతకుముందు; ఎలుగము = కనివిని
యెరుగము; కూయ్ = మా మొరలు; ఆలింపగద = వినుము; అయ్య = నాయనా; గుణరత్ననిధి =
కృష్ణా {గుణరత్ననిధి - సుగుణము లనెడి మణులకు నిధి వంటి వాడవు, కృష్ణుడు}.

భావము:

శ్రేష్ఠమైన గుణములకు నిధి వంటి వాడవు. నీమీద ఒట్టు వేసి చెప్తున్నాము. ఈ ఉరుములు,
మెరుపులు, పిడుగుల మ్రోతలు, నీటిధారలు ఇంతకు మునుపు మేమెరుగము మా
మొరాలకించవయ్యా!

10.1-908-క.

వాఠి బరు వయ్యె మందల

వారికి; నిదె పరులు లేరు వారింపంగా;

వాఠిద పటల భయంబును

వారిరుహదళాక్ష! నేడు వారింపగదే."

టీకా:

వారి = నీరు; బరువయ్యెన్ = భరింపరానిదైపోయెను; మందలన్ = గొల్లపల్లెలలో ఉండెడి; వారి = వారల; కిన్ = కి; ఇదె = ఇదిగో; పరులు = ఇతరులు ఎవరును; లేరు = లేరు; వారింపంగా = తొలగించుటకు; వారిద = మేఘముల; పటల = సమూహములవలని; భయంబును = భయమును; వారిరుహదళాక్షా = కృష్ణా (వారిరుహ దళాక్షుడు - వారిరుహ (పద్మముల) దళా (రేకులవంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); నేడు = ఇప్పుడు; వారింపగదే = పోగొట్టుము.

భావము:

ఓ నీరజనయనా! కృష్ణా! గోపకులకు ఈ వర్షం నీరు దుర్భరంగా ఉందయ్యా. ఈ బాధ నివారించే వారు నీవు తప్ప మరెవరున్నారు. మేఘాల గుంపుల వలన కలిగిన భీతిని తొలగించు."

10.1-909-వ.

అనిన విని సర్వజ్ఞుడైన కృష్ణుం డంతయు నెఱింగి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; సర్వజ్ఞుండు = సమస్తము తెలిసినవాడు; ఐన = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అంతయున్ = జరిగిన దంతా; ఎఱింగి = తెలుసుకొని.

భావము:

పెద్దవారైన గోపకుల మాటలు విని, సర్వజ్ఞుడైన శ్రీ కృష్ణుడు, అదంతా దేవేంద్రుడి పని అని గ్రహించాడు.

10.1-910-ఉ.

తన్నొక యింతగైకొనరు; **త**ప్పిరి; యాగము చేసి రంచుఁ దా

మిన్నుననుండి గోపకుల**మీ**ఁద శిలల్ గురియించుచున్న వాఁ

ఉన్నత నిర్జరేంద్ర విభవోద్ధతి గర్వనగాధిరూఢుడై

కన్నులఁ గానఁ డింద్రుఁ డీటు; ధర్వపరుం డొరుఁ గాన నేర్చునే?

టీకా:

తన్ను = అతనిని; ఇంతన్ = కొంచెముకూడ; కైకొనరు = లక్ష్యపెట్టరు; తప్పిరి = వాడుక తప్పించిరి;
యాగము = యాగము; చేసిరి = చేసితిరి; అంచున్ = అని; తాన్ = అతను; మిన్నునన్ = ఆకాశము
నందు; ఉండి = ఉండి; గోపకుల = గొల్లవారి; మీదన్ = పైన; శిలల్ = రాళ్ళను; కురియించుచున్ =
వర్షించుచు; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఉన్నత = ఉన్నతమైన; నిర్జరేంద్ర = దేవేంద్ర పదవీ; విభవ =
వైభవము అనే; ఉద్ధతి = గొప్పదనంతో కలిగిన; గర్వ = గర్వము అనెడి; నగ = పర్వతము;
అధిరూఢుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; కన్నుల గానడు = కళ్ళు కనిపించుట లేదు; ఇంద్రుడు =
ఇంద్రుడు; ఇటు = ఈ విధముగ; గర్వపరుండు = గర్వించినవాడు; ఒరున్ = ఇతరులను; కానన్ =
చూడ; నేర్చునే = నేర్చునా, నేరడు.

భావము:

ఉన్నతమైన అమరాధిపత్యం అందిందని దేవేంద్రుడు పర్వతం అంత గర్వం ఎక్కి ఉన్నాడు.
ఇలాంటి కన్నులు కనిపించని అహంకారం గలవాడు ఇతరులను ఎలా కనగలడు. గోపకులు
తన్ను తృణీకరించి ఇంద్రయాగం చేయడం మానివేశారని ఆకాశం నుండి ఇలా శిలావర్షం
కురిపిస్తున్నాడు.

10.1-911-క.

దేవత లందఱు నన్నునె

సేవింతురు; రాజ్యమదముఁ జెందరు; చెఱుపం

గా వలదు; మానభంగముఁ

రావింపఁగ వలయు శాంతి ర్లగెడుకొఱకై."

టీకా:

దేవతలు = దేవతలు; అందఱున్ = ఎల్లరు; నన్నునె = నన్ను మాత్రమే; సేవింతురు = కొలచెదరు;
రాజ్య = పాలనాధికారము వలని; మదమున్ = గర్వమును; చెందరు = పొందరు; చెఱుపంగా =
నశింపజేయుట; వలదు = అక్కరలేదు; మాన = గర్వమును; భంగము = అణచివేయుట;
కావింపగవలయున్ = చేయవలెను; శాంతి = శాంతి; కలిగెడు = నెలకొనుట; కొఱకు = కోసము; ఐ =
అయ్యి.

భావము:

దేవతలు అందరూ నన్ను భక్తితో కొలుస్తారు. వారికి రాజ్యమదం లేదు. కనుక, వారికి చెరువు
చేయరాదు. వారి అహంకారం అణగిపోయేటట్లు, వారికి గర్వభంగం చెయ్యాలి.

10.1-912-వ.

అని చింతించి శిలావర్షహతులై శరణాగతులైన ఘోషజనుల రక్షించుట తగవని, సకలలోక
రక్షకుండైన విచక్షణుండు.

టీకా:

అని = అని; చింతించి = ఆలోచించి; శిలా = రాళ్ళ; వర్ష = వానచేత; హతులు = కొట్టబడినవారు; ఐ =
అయ్యి; శరణాగతులు = శరణు కోరువారు; ఐన = అయినట్టి; ఘోష = గొల్లపల్లె; జనులన్ =
ప్రజలను; రక్షించుట = కాపాడుట; తగవు = తగిన పని; అని = అని; సకల = సమస్తమైన; లోక =
జగత్తునకు; రక్షకుండు = పాలించువాడు; ఐన = అయిన; విచక్షణుండు = వివేకి.

భావము:

అని ఆలోచించిన గోపాలకృష్ణుడు శిలావర్షం వలన ఆపన్నులై తన్ను శరణుజొచ్చిన
గోకులవాసులను రక్షించడం న్యాయమని ఆ సమస్త భువనాలనూ కాపాడే వాడు
నిశ్చయించాడు .

10.1-913-చ.

"**కల**గకుడీ వధూజనులు; **కం**పము నొందకుడీ వ్రజేశ్వరుల్;
తలగకుడీ కుమారకులు; **తక్కిన**వారలు జాలవానచే
నలయకుడీ; పశువ్రజము **నక్కడ** నక్కడ నిల్వనీకుడీ;
మెలుపున మీకు నీశ్వరుడు **మే**లొసంగుం గరుణార్థచిత్తుడై."

టీకా:

కలగకుడీ = కలత చెందకండి; వధూజనులు = స్త్రీలు; కంపమునొందకుడీ = భీతితో వణకి పోకండి;
వ్రజ = గొల్లలు; ఈశ్వరుల్ = నాయకులు; తలగకుడీ = తొలగిపోకండి; కుమారకులు = చిన్నపిల్లలు;
తక్కినవారలు = ఇతరులు ఎవరును; జాల = రాళ్ళ; వానన్ = వర్షము; చేన్ = వలన; అలయకుడీ =
సంకట పడకండి; పశు = పశువుల; వ్రజమున్ = సమూహములను; అక్కడక్కడ = విడివిడిగా;
నిల్వనీకుడీ = నిలబడ నీయకండి; మెలుపునన్ = మెలకువతో; మీ = మీ; కున్ = కు; ఈశ్వరుండు =
భగవంతుడు; మేలు = మంచిని, శుభమును; ఒసగున్ = కలిగించును; కరుణ = దయారసముచేత;
ఆర్థ = కరిగిన; చిత్తుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్య.

భావము:

"ఓ వనితలారా! కలతచెందకండి ఓ గొల్ల నాయకులారా! కంగారు పడకండి. బాలకులారా!
పరుగులు పెట్టకండి. మిగతా వాళ్ళందరూ శిలావర్షానికి వగవకండి. ముందు పసుల మందలను
అక్కడక్కడ కాక ఒక్క చోటికి చేర్చండి. దయామయ హృదయంతో పరమేశ్వరుడు మీకు మేలు
చేస్తాడు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోవర్ధనగిరి నెత్తుట

10.1-914-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = ధైర్యము చెప్పి.

భావము:

ఇలా గోపికా గోపకులకు ధైర్యం చెప్పాడు...

10.1-915-క.

కిరి యై ధర యెత్తిన హరి

కరి సరసిజముకుళ మెత్తుగతిఁ ద్రిభువన శం

కరకరుడై గోవర్ధన

గిరి నెత్తెం జక్క నొక్క కేలన్ లీలన్.

టీకా:

కిరి = వరాహావతారుడు; ఐ = అయ్యి; ధరన్ = భూమిని; ఎత్తిన = ఉద్ధరించినట్టి; హరి = కృష్ణుడు; కరి = ఏనుగు; సరసిజ = పద్మము {సరసిజము - సరసునందు జనించునది, కమలము}; ముకుళము = మొగ్గను; ఎత్తు = పైకెత్తుట; గతిన్ = వలె; త్రిభువన = ముల్లోకములను; శంకరకరుడు = సుఖము కలిగించు వాడు; ఐ = అయ్యి; గోవర్ధన = గోవర్ధనము అనెడి {గోవర్ధన గిరి - గో (గోవులు, జీవులు, ఇంద్రియములు) వర్ధనము (వర్ధిల్లజేయు) గిరి (ఉన్నతమైనది, పర్వతము)}; గిరిన్ = కొండను; ఎత్తెన్ = మీది కెత్తెను; చక్కన్ = చక్కగా; ఒక్క = ఒంటి; కేలన్ = చేతితో; లీలన్ = విలాసముగా.

భావము:

కృష్ణుడు ఆదివరాహమూర్తియై భూమిని పైకెత్తిన అచ్యుతుడు కదా. అందుకే ముల్లోకాలకూ మోదం కలిగించాలని, ఏనుగు తామర మొగ్గను పైకెత్తిన అంత అవలీలగా, ఒక్క చేత్తో గోవర్ధన పర్వతాన్ని గొడుగులాగ పైకెత్తాడు.

10.1-916-క.

దండీని బ్రహ్మాండంబులు

చెండుల క్రియఁ బట్టి యెగురఁ జిమ్మెడు హరికిన్

గొండఁ బెకలించి యెత్తుట

కొండొకపని గాక యొక్క కొండా తలపన్?

టీకా:

దండీని = సమర్థతతో; బ్రహ్మాండంబులున్ = బ్రహ్మాండములను {బ్రహ్మాండము - భూగోళ
ఖగోళాదికము, ఇది అండాకారమున నుండును}; చెండుల = పూలబంతి; క్రియన్ = వలె; పట్టి =
పట్టుకొని; ఎగురజిమ్మెడు = ఎగరవేసెడి; హరికిన్ = కృష్ణునికి; కొండన్ = పర్వతమును; పెకలించి =
పెళ్ళగించి లేపి; ఎత్తుట = మీది కెత్తుట; కొండొక = ఏదో అల్పమైన; పని = కార్యము; కాక =
అంతేకాని; ఒక్క = ఒకానొక; కొండా = గొప్పకార్యమా, కాదు; తలపన్ = తరచి చూసినచో.

భావము:

బ్రహ్మాండాలను పూబంతులలాగ విలాసంగా ఎగురేసే గోవిందుడికి, ఒక కొండను పెల్లగించి
పైకెత్తడం సులువైన పని గాక పెద్ద ఘనకార్యమా?

10.1-917-వ.

ఇట్లు గిరి యెత్తి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గిరిన్ = పర్వతమును; ఎత్తి = పైకెత్తి.

భావము:

కృష్ణమూర్తి ఇలా కొండనెత్తి...

10.1-918-శా.

బాలుం డాడుచు నాతపత్ర మని సంభావించి పూగుత్తి కెం

గేలం దాల్చిన లీల లేనగవుతోఁ **కృష్ణం**డు దా నమ్మహా

శైలంబున్ వలకేలఁ దాల్చి విపులఁ **ఛత్రం**బుగాఁ బట్టి నా

భీలాభ్రచ్చ్యత దుశ్శిలాచకిత గోపీగోపగోపంక్తికిన్.

టీకా:

బాలుండు = పిల్లవాడు; ఆడుచున్ = క్రీడగా; ఆతపత్రము = గొడుగు; అని = అని; సంభావించి = ఎంచి, అనుకొని; పూగుత్తిన్ = పూలగుత్తిని; కెంగేలన్ = అరచేతి యందు; దాల్చిన = ధరించినట్టి; లీలన్ = విధముగ; లేనగవు = లేతనవ్వు, చిరునవ్వు; తోన్ = తోటి; కృష్ణండు = కృష్ణుడు; తాన్ = అతను; ఆ = ఆ యొక్క; మహా = గొప్ప; శైలంబున్ = కొండను; వల = కుడి; కేలన్ = చేతిపై; దాల్చి = ధరించి; విపుల = విస్తారమైనట్టి; ఛత్రంబు = గొడుగు; కాన్ = ఐనట్లుగా; పట్టన్ = పట్టుకొనెను; ఆభీల = భయంకరమైన; అభ్ర = మేఘములనుండి; చ్యత = పడుతున్నట్టి; దుః = చెడ్డ; శిలా = రాళ్ళవలన; చకిత = భయపడిన; గోపీ = గొల్లస్త్రీలు; గోప = గొల్లపురుషులు; గో = ఆవుల; పంక్తి = సమూహముల; కిన్ = కొఱకు.

భావము:

పసిపిల్లాడు ఆటలాడుతూ గొడుగు అంటూ పూలగుత్తిని చేత్తో ఎత్తి పట్టుకున్నట్లు, చిరునవ్వుతో శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనపర్వతాన్ని ఎత్తి కుడి చేత ధరించాడు. దారుణమైన మేఘాల నుండి రాలుతున్న వడగండ్లవానకు భయపడుతున్న గోపికలను గోపకులకు గోవుల కోసం ఆ కొండను పెద్ద గొడుగులా పట్టుకున్నాడు.

10.1-919-వ.

ఇట్లు గోత్రంబు ఛత్రంబుగాఁ బట్టి గోపజనులకు గోపాలశేఖరుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోత్రంబున్ = కొండను; ఛత్రంబుగా = గొడుగువలె; పట్టి = పట్టుకొని ఉండి;
గోప = గొల్ల; జనుల = వారల; కున్ = కు; గోపాలశేఖరుండు = కృష్ణుడు (గోపాల శేఖరుడు -
పశువుల కాపరులలో శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

గోపాలశిరోమణి అయిన శ్రీ కృష్ణుడు కొండను గొడుగులా పట్టుకుని గోపాకులతో ఇలా అన్నాడు.

10.1-920-క.

"రా తల్లి! రమ్మ తండ్రీ!

వ్రేతలు గోపకులు రండు; వినుడు, డీ గర్త

క్షాతలమున నుండుడు గో

వ్రాతముతో మీరు మీకు వలసిన యెడలన్.

టీకా:

రా = రండి; తల్లి = అమ్మలు; రమ్మ = రండి; తండ్రీ = నాయనలు; వ్రేతలు = గోపికలు; గోపకులు =
యాదవు పురుషులు; రండు = రండి; వినుడు = వినండి; ఈ = ఈ యొక్క; గర్త = కొండను
పెల్లగించిన; క్షాతలమునన్ = ప్రదేశమునందు; ఉండుడు = ఉండండి; గో = పశువుల; వ్రాతము =
సమూహముల; తోన్ = తోటి; మీరు = మీరు; మీ = మీరల; కున్ = కు; వలసిన = కావలసినట్టి;
ఎడలన్ = చోటు లందు.

భావము:

"ఓ యమ్మా! రా; రా నాయనా! గోపవనితలారా! గోపకులారా! రండి రండి; నా మాట వినండి. వచ్చి
మీకు నచ్చిన చోట గోవుల మందలతో సహా ఈ కొండ క్రింద నిలవండి.

10.1-921-శా.

బాలుం డీతఁడు; కొండ దొడ్డది; మహాభారంబు సైరింపఁగాఁ

జాలండో; యని దీని క్రింద నిలువన్ శంకింపఁగా బోల; దీ

శైలాంభోనిధి జంతు సంయుత ధరాచక్రంబు పైబడ్డ నా

కీలల్లాడదు; బంధులార! నిలుఁ డీ క్రిందం బ్రమోదంబునన్."

టీకా:

బాలుండు = చిన్న పిల్లవాడు; ఈతడు = ఇతను; కొండ = పర్వతము; దొడ్డది = బాగా పెద్దది; మహా = మిక్కిలి; భారంబు = బరువైనది; సైరింపగాన్ = భరించుటకు; చాలండో = సరిపోడేమో; అని = అని; దీని = దీనికి; క్రింద = కింద; నిలువన్ = ఉండుటకు; శంకింపగాన్ = సందేహించుట; పోలదు = వలదు; ఈ = ఈ యొక్క; శైలంబున్ = కొండలు {శైలము - శిలలగుట్ట, కొండ}; అంభోనిధి = సముద్రము {అంభోనిధి - జలమునకు నిధానమైనది, సముద్రము}; జంతు = ప్రాణులతో; సంయుత = కూడినట్టి; ధరా = భూ; చక్రంబు = మండలము; పైబడ్డ = వచ్చి మీద పడినను; నా = నా యొక్క; కీలు = చేయి; అల్లాడదు = చలించదు; బంధులారా = ఓ బంధువులు; నిలుడీ = ఉండండి; ఈ = దీని; క్రిందన్ = కిందన; ప్రమోదంబునన్ = సంతోషముగ.

భావము:

గోవర్ధనగిరిని ఎత్తిన శ్రీకృష్ణుడు గోపకుల నందరను దీని కిందకి రండి అని పిలుస్తున్నాడు - "ఓ బంధువులారా! కృష్ణుడు ఏమో చిన్న పిల్లాడు. చూస్తే ఈ కొండ ఏమో చాలా పెద్దది. ఇతడు దీనిని మోయ గలడో లేడో అని సందేహించకండి. పర్వతాలు, సముద్రాలు, ప్రాణులు అన్నిటితో కూడిన ఈ భూమండలం అంతా మీద పడ్డా కూడ నా చెయ్యి వణకదు. మీ రందరు ఆనందంగా దీని కింద ఉండండి."

10.1-922-వ.

ఇట్లు పలుకుచున్న హరిపలుకులు విని నెమ్మనమ్ముల నమ్మి కొండ యడుగున తమతమ యిమ్ములం బుత్త మిత్ర కళత్రాది సమేతులై గోవులుం దారును గోపజనులు జనార్దన కరుణావలోక నామృతవర్షంబున నాఁకలి దప్పుల చొప్పెఱుంగక కృష్ణకథా వినోదంబుల నుండి; రివ్విధంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = చెప్పుతున్న; హరి = కృష్ణుని; పలుకులు = మాటలు; విని = విని; నెఱ = నిండు; మనమ్ములన్ = మనసులతో; నమ్మి = విశ్వసించి; కొండ = పర్వతము; అడుగున = కింద; తమతమ = వారవారి; ఇమ్ములన్ = నచ్చిన చోటు లందు; పుత్ర = పిల్లలు; మిత్ర = స్నేహితులు; కళత్ర = భార్యలు; ఆది = మున్నగువారితో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; గోవులున్ = పశువులు; తారును = తాము; గోపజనులు = గొల్లవారు; జనార్దన = కృష్ణుని; కరుణా = దయతోడి; అవలోకన = చూపు లనెడి; అమృత = అమృతపు; వర్షంబునన్ = వానచేత; ఆకలి = ఆకలి; దప్పలన్ = దాహముల; చొప్పు = విధము, జాడ; ఎఱుంగక = తెలియకుండగ; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; కథా = కథలు చెప్పుకొనెడి; వినోదంబులన్ = వేడుక లందు; ఉండిరి = ఉన్నారు; ఈ = ఈ; విధంబున = విధముగ.

భావము:

ఇలా నమ్మకంగా చెప్తున్న కృష్ణుడి మాటలు గోపకులు మనస్ఫూర్తిగా విశ్వసించారు. వారు తమ పుత్రులు, మిత్రులు, భార్యలు మొదలైనవారి తోనూ ధేనువుల తోనూ అతని కరుణాకటాక్ష వీక్షణామృత వర్షంలో ఆకలిదప్పులు లేకుండా, కృష్ణుడి కథలు వేడుకగా చెప్పుకుంటూ వింటూ ఆ కొండ క్రింద తమ తమ స్థానాలలో ఉండిపోయారు.

10.1-923-మ.

హరిదోర్దండము గామ, గుబ్బశిఖరం, **బూ**లంబి ముక్తావళుల్
పరగం జారెడు తోయబిందువులు, గో**పా**లాంగ నాపాంగ హా
సరుచుల్ రత్నచయంబు గాఁగ, నచల**చ్చ**త్రంబు శోభిల్లెఁ ద
ద్ధిభిద్దుర్మదభంజి యై జలధరా**భి**న్న ప్రజారంజి యై.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; దోర్దండము = భుజాదండము అనెడి; కామ = ఛత్రదండము, కణ్ణ, కాడ; గుబ్బ = గొడుగు పైనుండు గుండ్రని భాగము, మొగ్గ యను; శిఖరంబున్ = శృంగము నుండి; ఆలంబి =

వేలాడుతున్న; ముక్త = ముత్యములు; ఆవళుల్ = సరములు వలె; పరగన్ = ప్రసిద్ధ మగుచు; జారెడు = కారుతున్న; తోయ = నీటి; బిందువులు = బొట్లు; గోపాల = గోపికా; అంగన = స్త్రీల; అపాంగ = కడగంటి చూపులతోటి; హాస = చిరునవ్వుల; రుచుల్ = కాంతులు; రత్న = రత్నముల; చయంబున్ = సమూహముల; కాగన్ = అగునట్లుగా; అచల = కొండ యనెడి; ఛత్రంబు = గొడుగు; శోభిల్లెన్ = విలసిల్లెను; తత్ = ఆ యొక్క; గిరిభిత్ = ఇంద్రుని (గిరిభిత్ - గిరి (పర్వతములు) భిత్ (భేదించినవాడు), ఇంద్రుడు); దుర్మద = దురహంకారమును; భంజి = భంగపరచునది; ఐ = అయ్యి; జలధరా = మేఘములచేత; భిన్న = భేదము పొందిపడిన; ప్రజా = జనులకు; రంజి = సంతోషము కలిగించునది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు ధరించిన గోవర్ధనగిరి అనే గొడుగు, పర్వతాలను భేదించే దేవేంద్రుడి దురహంకారాన్ని భంజిస్తూ; ప్రళయమేఘాల జలధారలచే స్రుక్కిన ప్రజలను రంజిస్తూ; ప్రకాశించింది. ఆ కొండ గొడుగునకు పురుషోత్తముని భుజాదండమే కట్టి; శిఖరమే గుబ్బ చక్కగా జారుతున్న జలబిందువులే నాలుగు ప్రక్కలా వేలాడుతున్న ముత్యాల సరములు; గోపికల కడగంటి చూపుతో కూడిన చిరునవ్వుల జిలుగులే రత్నాల వెలుగులు.

10.1-924-క.

రాజీవాక్షునిచే నొక

రాజీవముభంగి శైలరాజము మెఱసెన్;

రాజేంద్ర! మీద మధుకర

రాజిక్రియన్ మేఘరాజి రాజిల్లె గడున్.

టీకా:

రాజీవాక్షుని = కృష్ణుని (రాజీవాక్షుడు - రాజీవ (కలువలవంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); చేన్ = చేతి యందు; ఒక = ఒకానొక; రాజీవము = తామరపువ్వు; భంగిన్ = వలె; శైల = కొండలలో; రాజము = శ్రేష్ఠము; మెఱసెన్ = ప్రకాశించెను; రాజేంద్రా = మహారాజా; మీదన్ = పైనున్న;

మధుకర = తుమ్మెదల; రాజి = సమూహముల; క్రియన్ = వలె; మేఘ = మేఘముల; రాజి = సమూహము; రాజిలైన్ = ప్రకాశించెను; కడున్ = మిక్కిలి.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! పద్మాక్షుని చేతిలో ఉన్న ఆ పర్వతరాజము మీద ఉన్న మేఘాలుతో, తుమ్మెదల గుంపు ముసిరినట్లున్న పద్మం వలె శోభిల్లింది.

10.1-925-క.

వడిగొని బలరిపు పనుపున

నుడుగక జడి గురిసె నే డహోరాత్రము; ల

య్యెడ గోపజనులు బ్రతికిరి

జడిఁ దడియక కొండగొడుగు చాటున నధిపా!

టీకా:

వడిగొని = తీవ్రమైనదై; బలరిపు = ఇంద్రునియొక్క (బలరిపు - బలాసురుని శత్రువు, ఇంద్రుడు); పనుపున = ఆనతిచేత; ఉడుగక = వదలకుండ; జడిన్ = జడివాన; కురిసెన్ = కురిసినది; ఏడు = ఏడు (7); అహోరాత్రములు = రాత్రింబగళ్ళు; ఆ = ఆ యొక్క; ఎడన్ = సమయమునందు; గోప = యాదవ; జనులు = ప్రజలు; బ్రతికిరి = రక్షింపబడిరి; జడిన్ = వానజల్లులకు; తడియక (దడియక) = తడిసిపోకుండ (బెదరిపోకుండ); కొండ = పర్వతము అనెడి; గొడుగు = గొడుగు; చాటునన్ = ముఱుగునందు; అధిపా = రాజా.

భావము:

మహారాజా! బలుడు అనే రాక్షసుడి సంహరించిన దేవేంద్రుడి అజ్ఞ ప్రకారం ఎడతెరిపి లేకుండా ఏడు పగళ్ళు, ఏడు రాత్రులు భోరున జడివాన కురిసింది. గొడుగులా కాసిన ఆ కొండ మాటున గొల్లలు అందరూ ఏమాత్రం తడవకుండా, దడవకుండా బతికిపోయారు.

10.1-926-వ.

ఇట్లు హరి యే డహోరాత్రంబులు గిరి ధరించిన గిరిభేది విసిగి వేసరి కృష్ణు చరితంబులు విని వెఱగుపడి విఫలమనోరథుండై మేఘంబుల మరలించుకొని చనియె నంత నభోమండలంబు విద్యోతమాన ఖద్యోతమండలం బగుట విని గోవర్ధనధరుండు గోపాలకుల కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; ఏడు = ఏడు (7); అహోరాత్రంబులున్ = రాత్రిబగళ్లు; గిరిన్ = కొండను; ధరించినన్ = మోయగా; గిరిభేది = ఇంద్రుడు {గిరిభేది - పర్వతములను భేదించినవాడు, ఇంద్రుడు}; విసిగివేసరి = మిక్కిలి విసిగిపోయి; కృష్ణు = కృష్ణుని యొక్క; చరితంబులు = వర్తనలు; విని = విని; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యముచెంది; విఫలమనోరథుండు = వ్యర్థ యత్నము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మేఘంబులన్ = మేఘములను; మరలించుకొని = వెనుకకు పిలుచుకొని; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = అంతట; నభోమండలంబు = ఆకాశము; విద్యోతమాన = ప్రకాశించుచున్నట్టి; ఖద్యోత = సూర్య; మండలంబు = మండలము కలది; అగుటన్ = ఐ యుండుటను; విని = విని; గోవర్ధనధరుండు = కృష్ణుడు {గోవర్ధనధరుడు - గోవర్ధనపర్వతము మోసినవాడు, కృష్ణుడు}; గోపాలకుల్ = గొల్లవారల; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

హరి గోవర్ధనగిరిని అలా ఏడు రోజులు ధరించాడు. పర్వత భండనుడైన ఇంద్రుడు విసిగి వేసారి శ్రీకృష్ణుడి వీరచరితం విని విస్మయం చెందాడు. అతడు తన ప్రయత్నము వమ్ము కావడంతో వెనుదిరిగి మేఘాలను మళ్ళించుకుని వెళ్ళిపోయాడు. వాన వెలియగానే గగనతలం సూర్యకాంతితో పరిధవిల్లింది. అప్పుడు ఆ గోవర్ధనగిధారి గొల్లలతో ఇలా అన్నాడు.

10.1-927-క.

"ఉడిగెను వానయు గాలియు

వడిచెడి నదులెల్ల బొలుప వఱద లిగిరె; గొం

డడుగున నుండక వెడలుడు

కొడుకులు గోడండ్లు సతులు గోవులు మీరున్."

టీకా:

ఉడిగెను = వదిలినది; వానయున్ = వర్షము; గాలియు = గాలి; వడి = ప్రవాహతీవ్రత; చెడి = తగ్గిపోయి; నదులు = నదులు; ఎల్లన్ = అన్నిటి యందు; పొలుపన్ = చక్కన కాగా; వఱదలు = పొంగిపొర్లిపోవుటలు; ఇగిరెన్ = ఇంకిపోయినవి; కొండ = పర్వతము; అడుగునన్ = కింద; ఉండకన్ = ఉండకుండా; వెడలుడు = బయటకురండి; కొడుకులు = పుత్రులు; కోడండ్రున్ = కోడళ్ళు; సతులు = స్త్రీలు; గోవులున్ = పశువులు; మీరున్ = మీరు.

భావము:

"వాన వెలసిపోయింది; గాలి నిలచిపోయింది; నదుల ఉరవడి తగ్గింది; వరదలు ఆగిపోయాయి; కొండ అడుగున ఇక ఉండకండి; మీ కొడుకులతో, కోడళ్ళతో, కులకాంతలతో, గోవులతో బయటకు వచ్చేయండి."

10.1-928-వ.

అనిన విని సకల గోపజనులు శకటాద్యుపకరణ సమేతులై గోవులుం దారును గొండ యడుగు విడిచివచ్చి రచ్యతుండును జెచ్చెరఁ దొల్లింటి యట్ల నిజస్థానంబున గిరినిలిపె; నంత వల్లవులెల్లం గృష్టునిఁ గౌగలించుకొని సముచిత ప్రకారంబుల సంభావించి దీవించిరి; గోపికలు సేసలిడి, దధ్యన్నకబళంబు లొసంగుచు నాశీర్వదించిరి; నంద బలభద్ర రోహిణీ యశోద లాలింగనంబుజేసి భద్రవాక్యంబులు పలికిరి; సిద్ధసాధ్యగంధర్వవరులు విరులుగురియించిరి సురలు శంఖ దుందుభులు మ్రోయించిరి; తుంబురు ప్రముఖులయిన గంధర్వులు పాడి; రప్పుడు.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; విని = విని; సకల = అందరు; గోప = యాదవ; జనులున్ = ప్రజలు; శకట = బండ్లు; ఆది = మున్నగు; ఉపకరణ = సాధనములతో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; గోవులున్ = పశువులు; తారునున్ = వారు; కొండ = కొండ; అడుగు = కింద ప్రదేశమును; విడిచి = వదిలివేసి; వచ్చిరి = వచ్చితిరి; అచ్యుతుండును = కృష్ణుడు {అచ్యుతుడు - చ్యుతము లేనివాడు, విష్ణువు}; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; తొల్లింటి = ఇంతకుముందున్న; అట్ల = విధముగనే;

నిజస్థానంబునన్ = స్వస్థానమునందు; గిరిన్ = కొండను; నిలిపెన్ = నిలబెట్టెను; అంతన్ = అప్పుడు; వల్లవులు = గోపకులు; ఎల్లన్ = అందరు; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కౌగలించుకొని = ఆలింగనముచేసి; సముచిత = తగిన; ప్రకారంబుల = విధముగ; సంభావించి = గౌరవించి; దీవించిరి = ఆశీర్వాదించిరి; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; సేసలు = అక్షతలు; ఇడి = వేసి; దధి = పెరుగు; అన్న = అన్నపు; కబళంబులున్ = ముద్దలు; ఒసంగుచు = ఇచ్చుచు; ఆశీర్వాదించిరి = దీవించిరి; నంద = నందుడు; బలభద్ర = బలరాముడు; రోహిణీ = రోహిణీదేవి; యశోదలు = యశోదాదేవి; ఆలింగనంబు = కౌగలించుకొనుట; చేసి = చేసి; భద్ర = శుభకరమైన; వాక్యంబులున్ = పలుకులు; పలికిరి = పలికిరి; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; గంధర్వ = గంధర్వు; వరులు = ఉత్తములు; విరులున్ = పూలను; కురియించిరి = వర్షించిరి; సురలు = దేవతలు; శంఖ = శంఖములు; దుందుభులు = భేరీలు; మ్రోయించిరి = వాయించిరి; తుంబురు = తుంబురుడు; ప్రముఖులు = మొదలైనవారు; గంధర్వులు = గంధర్వులు; పాడిరి = పాటలు పాడిరి; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అలా చెప్తున్న కృష్ణుడి మాటలు విని, గోపకులందరూ బండ్లూ మొదలైన సాధనాలతో, ఆవులతో, కొండ క్రింద నుండి బయటకు వెంటనే వచ్చేసారు. శ్రీ కృష్ణుడు శీఘ్రంగా ఆ పర్వతాన్ని ఇదివరకటిలా యథాస్థానంలో ఉంచాడు. అంతట గోపకు లందరూ అచ్యుతుణ్ణి ఆలింగనం చేసుకుని తగు విధంగా సన్మానించి దీవించారు; యాదవకాంతలు అక్షతలు చల్లి పెరుగన్నం ముద్దలు తినిపిస్తూ దీవించారు; నందుడు, బలరాముడు, రోహిణి, యశోద, కృష్ణుణ్ణి కౌగలించుకుని శుభవాక్యాలు పలికారు; సిద్ధులు, సాధ్యులు, గంధర్వులూ పూలవాన కురిపించారు; వేల్పులు శంఖాలూ, దుందుభులూ మోగించారు; తుంబురుడు మొదలైన గంధర్వు గాయకులు గానాలు చేసారు.

10.1-929-క.

వల్లవకాంతలు దన కథ

తెల్లను బాడంగ నీరజ్జేక్షణుఁ డంతన్

వల్లవబలసంయుతుడై

యల్లన గోష్ఠంబుఁ జేరె నవనీనాథా!

టీకా:

వల్లవ = గోపికా; కాంతలు = స్త్రీలు; తన = తన యొక్క; కథలు = కథలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాడంగ
= పాడుతుండగ; నీరజేక్షణుడు = కృష్ణుడు (నీరజేక్షణుడు - నీరజ (పద్మములవంటి) ఈక్షణుడు
(కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); అంతన్ = అంతట; వల్లవ = గోపకులు; బల = బలరాములతో;
సంయుతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అల్లన = మెల్లిగా; కోష్ఠంబున్ = మందను; చేరెన్ =
చేరెను; అవనీనాథా = రాజా (అవనీనాథుడు - అవని (భూమికి) నాథుడు, రాజు).

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! యాదవాంగనలు తన గాథలన్నీ గానం చేస్తుండగా ఆ పద్మనేత్రుడు కృష్ణుడు
గొల్లలతో గోవులతో కలిసి మెల్లగా వ్రేపల్లె చేరుకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపకులు నందునికి జెప్పుట

10.1-930-వ.

అ య్యవసరంబునఁ గృష్ణు చరిత్రంబులు తలంచి వెఱగుపడి గోపజనులు నందున కిట్లనిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; కృష్ణు = కృష్ణుని యొక్క; చరిత్రంబులు =
నడవడికలను; తలంచి = తలచుకొని; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; గోప = గొల్ల; జనులు = వారు;
నందున్ = నందుని; కిన్ = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అప్పుడు, కృష్ణుని కథలు స్మరించి ఆశ్చర్యచకితులై గోపాలకులు నందుడితో ఇలా అన్నారు...

10.1-931-నీ.

"కన్నులు దెఱవని కడుచిన్ని పాపడై-

దానవిఁ జనుబాలు ద్రాగి చంపె;

మూడవ నెలనాడు ముద్దుల బాలుడై-

కోపించి శకటంబుఁ గూలఁ దన్నె;

నేడాది కుఱ్ఱడై యెగసి తృణావర్తు-

మెడఁ బట్టుకొని కూల్చి మృతునిఁ జేసె;

దల్లి వెన్నలకునై తను తోలఁ గట్టినఁ-

గొమరుడై మద్దులు గూల నీడ్యె;

10.1-931.1-తే.

బసుల క్రేపులఁ గాచుచు బకునిఁ జీరె;

వెలఁగతో వత్సదైత్యుని వ్రేసి గెడపె;

సబలుడై ఖరదైత్యుని సంహరించె;

నితఁడు కేవల మనుజుడే యెంచిచూడ!

టీకా:

కన్నులుదెఱవని = కళ్ళు తెరచుట కూడ రాని; కడు = మిక్కిలి; చిన్ని = చంటి; పాపడు = పిల్లవాడు,
శిశువు; ఐ = అయ్యి యుండి; దానవిన్ = దానవస్త్రీ యొక్క; చనుబాలు = స్తన్యము; త్రాగి = తాగి;
చంపెన్ = సంహరించెను; మూడవ = మూడవ (3); నెల = నెల; నాడు = వయసు నందు; ముద్దుల =
బహు అందమైన; బాలుడు = పసిబిడ్డగా; ఐ = ఉండి; కోపించి = రోషము తెచ్చుకొని; శకటంబున్ =
బండిని; కూలన్ = విరిగిపోవునట్లు; తన్నెన్ = కాలితో తన్నెను; ఏడాది = సంవత్సర వయసు;
కుఱ్ఱడు = పిల్లవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎగసి = మీది కెగిరి; తృణావర్తున్ = తృణావర్తుడను రాక్షసుని;
మెడ = గొంతుక; పట్టుకొని = పట్టుకొని; కూల్చి = పడగొట్టి; మృతునిజేసె = సంహరించెను; తల్లి =
తల్లి; వెన్నలు = వెన్నలు దొంగిలించిన; కున్ = అందుకోసము; ఐ = అయ్యి; తనున్ = అతనిని;
తోలన్ = రోటికి; కట్టినన్ = బంధించగా; కొమరుడు = పిల్లవాడు; ఐ = అయ్యి యుండి; మద్దులన్ =

మద్దిచెట్లను; కూలన్ = పడిపోవునట్లుగా; ఈడ్చెన్ = లాక్కొని వెళ్ళెను; పసుల = ఆవు; క్రేపులన్ = దూడలను; కాచుచున్ = మేపుతు.

బకునిన్ = బకాసురుని; చీటెన్ = చీల్చివేసెను; వెలగ = వెలగచెట్టు; తోన్ = తోటి; వత్సదైత్యుని = వత్సాసురుని; వ్రేసి = వేసికొట్టి; గెడపెన్ = చంపెను; సబలుడు = బలరామునితో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఖరదైత్యుని = ధేనుకాసురుని; సంహరించె = చంపెను; ఇతడు = ఇతను; కేవలమనుజుడే = సామాన్యమానవుడా, కాదు; ఎంచి = విచారించి; చూడన్ = చూడగా.

భావము:

"కన్నులు తెరవని కసుగందుగా ఉన్నప్పుడే చన్నులపాలు తాగి రక్కసి పూతనను చంపాడు; మూడు నెలల ముద్దు బాలుడుగా ఉన్నప్పుడే కోపంతో శకటాసురుణ్ణి కూలతన్నాడు; ఏడాది కుట్టాడుగా ఉన్నప్పుడే మెడ పట్టుకుని తృణావర్తుడిని పడద్రోసి పరిమార్చాడు; బాలుడుగా ఉన్నప్పుడే పడతి యశోదమ్మ కినిసి రోటికి కట్టగా ఈడ్చుకుపోయి జంటమద్దులను కూలద్రోశాడు; లేగలను కాస్తూ బకాసురుడిని చీల్చేసాడు; వత్సాసురుణ్ణి వెలగచెట్టుకి కొట్టి చంపాడు; బలవంతుడైన ఖరుడనే దానవుణ్ణి నిర్మూలించాడు; తరచి చూస్తే ఈ శ్రీకృష్ణుడు మానవమాత్రుడు కాదు అని తెలుస్తోంది.

10.1-932-క.

తెంపరి యై రామునిచేఁ

జంపించెఁ బ్రలంబు; మ్రింగెఁ జటుల దవాగ్నిన్;

సొంపు చెడఁ ద్రొక్కి కాళియుఁ

దుంపక కాళింది వెడలఁ ద్రోలెన్ లీలన్.

టీకా:

తెంపరి = తెగువ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; రాముని = బలరాముని; చేన్ = చేత; చంపించె = సంహరింపజేసెను; ప్రలంబున్ = ప్రలంబాసురుని; మ్రింగెన్ = తాగివేసెను; చటుల = తీవ్రమైన; దవాగ్నిన్ = కార్చిచ్చును; సొంపు = గర్వము; చెడన్ = అణగిపోవునట్లు; ద్రొక్కి = కాళ్ళతో తొక్కి;

కాళీయున్ = కాళీయసర్పరాజను; త్రుంపక = చంపకుండ; కాళిందిన్ = యమునానదిని; వెడలన్ = వదలిపోవునట్లు; తోలెన్ = తరిమివేసెను; లీలన్ = విలాసముగా.

భావము:

సాహసంతో ప్రలంబాసురుణ్ణి బలరాముడిచే చంపించాడు; దారుణమైన దావానలం మ్రింగేసాడు; తలపోగరు దిగేటట్లు కాళీయుడిని అవలీలగా త్రొక్కాడు; ప్రాణాలు తీయకుండా యమునా మడుగు నుండి బయటకు గెంటేసాడు.

10.1-933-క.

ఏడేండ్ల బాలుఁ డెక్కడ?

క్రీడం గరి తమ్మి యెత్తు క్రియ నందఱముం

జూడ గిరి యెత్తు టెక్కడ?

వేడుక నొక కేల నేడు వెఱఁగౌఁ గాదే.

టీకా:

ఏడు = ఏడు (7); ఏండ్ల = సంవత్సరముల; బాలుడు = పిల్లవాడు; ఎక్కడ = ఏమిటి; క్రీడన్ = ఆటలాగ; కరి = ఏనుగు; తమ్మిన్ = పద్మమును; ఎత్తు = ఎత్తినంత సుళువైన; క్రియన్ = విధముగా; అందఱమున్ = మనమంతా; చూడన్ = చూస్తుండగా; గిరిన్ = కొండను; ఎత్తుట = పైకెత్తుట; ఎక్కడ = ఏమిటి; వేడుకన్ = విలాసముగా; ఒక = ఒంటి; కేలన్ = చేతితో; నేడు = ఇవాళ; వెఱగు = అద్భుతము; ఔ = అయినట్టి (విషయము); గదే = కదా.

భావము:

ఏడేళ్ళ బాలుడు ఏమిటి? ఏనుగు తామరపువ్వును ఎత్తినట్లు ఇవాళ మనం అందరం చూస్తుండగా ఒక్క చేత్తో పర్వతాన్ని పైకెత్తడం ఏమిటి? ఇదెంతో అద్భుతంగా ఉంది కదా!

10.1-934-క.

ఓ! నంద! గోపవల్లభ!

నీనందనుఁ డాచరించు నేర్పరితనముల్

మానవులకు శక్యంబులె?

మానవమాత్రుండె? నీ కుమారుఁడు తండ్రి!"

టీకా:

ఓ = ఓయీ; నంద = నందుడనెడి; గోప = గొల్లల; వల్లభ = ప్రభువ; నీ = నీ యొక్క; నందనుడు = కొడుకు; ఆచరించు = చేసెడి; నేర్పరితనముల్ = సమర్థతలు; మానవుల్ = మనుషుల; కున్ = కు; శక్యంబులె = సాధ్యమగునవా, కాదు; మానవమాత్రుండె = మామూలుమనిషా, కాదు; నీ = నీ యొక్క; కుమారుడు = కొడుకు; తండ్రి = నాయనా.

భావము:

ఓ గోపనాయకా! నందమహారాజా! నీ కుమారుడు గావించే విన్నాణపు పనులు మనుజులకు సాధ్యమయ్యే పనులా? ఓ నాయనా! నీ కొడుకు మానవమాత్రుడు కాదయ్యా!"

10.1-935-వ.

అనిన విని నందుండు వారలం జూచి మున్ను తనకు గర్గమహాముని చెప్పిన సంకేతంబు తెలిపి "శంకలేదు; కృష్ణుండు లోకరక్షకుండైన పుండరీకాక్షుని నిజాంశంబనుచు నంతరంగంబునం జింతింతు" నని పలికిన వెఱఁగుపడి గోపకులు కృష్ణుం డనంతుండని పూజించి; రంత.

టీకా:

అనినన్ = అని పలుకగా; విని = విని; నందుండు = నందుడు; వారలన్ = వారిని; చూచి = ఉద్దేశించి; మున్ను = ఇంతకుపూర్వము; తన = అతని; కున్ = కి; గర్గ = గర్గుడు అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ఋషి; చెప్పిన = తెలియజెప్పిన; సంకేతంబున్ = గుర్తులు; తెలిపి = తెలియజెప్పి; శంక = అనుమానము; లేదు = లేదు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; లోక = ఎల్లలోకములను; రక్షకుండు = రక్షించువాడు; ఐన = అయినట్టి; పుండరీకాక్షుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క; నిజ = స్వంత; అంశంబు =

అంశతోపుట్టినవాడు; అనుచున్ = అని; అంతరంగంబునన్ = మనసునందు; చింతింతున్ = భావింతును; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; గోపకులు = యాదవులు లెల్ల; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అనంతుడు = విష్ణువే (అనంతుడు - నాశరహితమైన భగవంతుడు, విష్ణువు); అని = అని; పూజించిరి = పూజించిరి; అంత = అంతట.

భావము:

అలా కృష్ణుడుని పొగడుతున్న గోపకులను చూసి నందుడు మునుపు గర్గమహాముని చెప్పిన రహస్యం స్మృతికి తెచ్చుకుని "అవునవును శ్రీకృష్ణుడు జగద్రక్షకు డైన ఆ నారాయణుడి నిజాంశమే అని మనసులో భావిస్తున్నాను" అన్నాడు. ఆ మాటలు విని గోపకులు ఆశ్చర్యచకితులై కృష్ణుడు విష్ణుమూర్తి అవతారమని భావించి సేవించారు. అంతట...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఇంద్రుడు పొగడుట

10.1-936-ము.

హరి కేలన్ గిరి యెత్తి వర్షజలఖి**న్నా**భీర గోరాజకిన్

శరణంబైనఁ ద్రిలోక రాజ్యమదముం **జా**లించి నిర్గర్వుడై

సురభిం గూడి బలారివచ్చి కనియెన్ **సొం**పేది దుష్టప్రజే

శ్వరదుర్మాన నిరాకరిష్టు కరుణా**వర్ధి**ష్టు శ్రీకృష్ణునిన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; కేలన్ = చేతితో; గిరిన్ = కొండను; ఎత్తి = మీదికెత్తి; వర్ష = వాన; జల = నీటిచేత; ఖిన్న = ఖేదపడుతున్న; ఆభీర = గోపకుల; గో = ఆవుల; రాజి = సమూహముల; కిన్ = కు; శరణంబు = రక్షణ ఇచ్చినవాడు; ఐనన్ = కాగా; త్రిలోక = ముల్లోకములను; రాజ్య = ఏలెడి అధికారపు; మదమున్ = గర్వమును; చాలించి = విడిచిపెట్టి; నిర్గర్వుడు = గర్వము లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; సురభిన్ = కామధేనువుతో; కూడి = కలిసి; బలారి = ఇంద్రుడు (బలారి - బలాసురుని శత్రువు, ఇంద్రుడు); వచ్చి = వచ్చి; కనియెన్ = దర్శించుకొనెను; సొంపు = వైభవమును; ఏది = పక్కనపెట్టి;

దుష్ట = చెడ్డ; ప్రజేశ్వర = రాజుల; దుర్మాన = దుర్మదమును; నిరాకరిష్టున్ = అణచెడి
స్వభావమువాని; కరుణావర్ధిష్టున్ = దయాతిశయము కలవాని; శ్రీ = సంపత్కరమైన; కృష్ణునిన్ =
కృష్ణుడిని.

భావము:

అప్పుడు, శ్రీ కృష్ణుడు ఒంటి చేత్తో గోవర్ధనగిరి ఎత్తి వర్ష జలం వలన క్లేశపడుతున్న గోపకులను,
గోవులనూ రక్షించడం తెలిసి త్రిలోకసామ్రాజ్యపతి ననే అహంకారం విడచి పెట్టి, అణకువతో
కామధేనువును ముందు ఉంచుకుని దేవేంద్రుడు అమరావతి నుంచి వచ్చాడు. వచ్చి దుష్టులైన
మానవేంద్రుల దురహంకారం దూరం చేసేవాడూ, అపార కరుణాశాలి అయిన శ్రీకృష్ణుని
దర్శించుకున్నాడు.

10.1-937-క.

కని ఇంద్రుడు పూజించెను

దినకరనిభ నిజకిరీట దీధితిచేతన్

ముని హృదలంకరణంబులు

సుతోధ్ధరణములు నందసుతు చరణంబుల్.

టీకా:

కని = దర్శించి; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; పూజించెను = భక్తి చూపెను; దినకర = సూర్యునితో
{దినకరుడు - పగటిని కలిగించు వాడు, సూర్యుడు}; నిభ = సరిపోలిన; నిజ = తన యొక్క; కిరీట =
కిరీటపు; దీధితి = కాంతి; చేతన్ = చేత; ముని = మునుల; హృత్ = హృదయములను;
అలంకరణంబులు = అలంకరించునవి; సు = మంచి; నత = భక్తులను; ఉద్ధరణములు =
ఉద్ధరించునట్టివి; నంద = నందుని యొక్క; సుతు = పుత్రుని యొక్క; చరణంబుల్ = పాదములు.

భావము:

ఇలా శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించుకున్న దేవేంద్రుడు సూర్య ప్రకాశంతో సమానమైన ధగధగలతో మెరిసే తన కిరీట కాంతులతో మునీంద్రుల హృదయాలను అలంకరించేవి వినతులైనవారిని ఉద్ధరించేవి అయిన నందకుమారుని పాదారవిందాలు పూజించాడు.

10.1-938-వ.

ఇట్లు నమస్కరించి కరకమలంబులు ముకుళించి హరికి హరిహాయుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నమస్కరించి = నమస్కరించి; కర = చేతులనెడి; కమలంబులున్ = పద్మములను; ముకుళించి = జోడించి; హరి = కృష్ణున; కిన్ = కు; హరిహాయుండు = ఇంద్రుడు { హరిహాయుడు - పచ్చని గుట్టములు కలవాడు, ఇంద్రుడు }; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పాదాభివందనాలు ఆచరించి. చేతులు జోడించి కృష్ణుడితో ఇంద్రుడు ఇలా స్తుతించాడు...

10.1-939-సీ.

"ప్రమ! నీ ధామంబు భాసుర సత్త్వంబు-

శాంతంబు; హత రజస్తమము; నిత్య

మృధిక తపోమయ; ముట్లు గావున మాయ-

నైగడెడి గుణములు నీకు లేవు

గుణహీనుడవు గాన గుణముల నయ్యెడి-

లోభాదికములు నీలోనఁ జేర

వైన దుర్జననిగ్రహము శిష్టరక్షయుఁ-

దగిలి సేయఁగ దండధారి వగుచు

10.1-939.1-తే.

జగముభర్తవు; గురుడవు; జనకుడవును

జగదధీశుల మను మూఢజనులు దలఁక

నిచ్చ పుట్టిన రూపంబు లీవు దాల్చి

హితము జేయుదు గాదె లోకేశ్వరేశ!

టీకా:

పరమ = పరమపురుషా; నీ = నీ; ధామంబు = స్థానము, స్వరూపం; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన;
సత్త్వంబు = సత్త్వగుణ మయ మైనది; శాంతంబు = శాంతవృత్తి గలది; హత = తొలగింపబడిన;
రజన్ = రజోగుణ; తమమున్ = తమోగుణ వృత్తులు గలది; నిత్యము = శాశ్వతమైనది; అధిక =
మిక్కిలిగ; తపన్ = తపస్సు యొక్క; మయము = స్వరూపమైనది; అట్లు = ఆ విధముగా; కావునన్ =
అగుటచేత; మాయన్ = ప్రకృతి యందు; నెగడెడి = అతిశయించెడి, కనబడెడి; గుణములు =
త్రిగుణములు; నీ = నీ; కున్ = కు; లేవు = లేవు; గుణహీనుడవు = నిర్గుణుడవు; కానన్ = అగుటచేత;
గుణములన్ = త్రిగుణములచేత; అయ్యెడి = కలిగెడి; లోభాదికము = దశవిధగుణములు
{దశవిధగుణములు - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్య 7దంభ 8దర్ప 9ఈర్ష్యా
10అసూయలు అనెడి గుణములు}; నీ = నీ; లోన్ = అందు; చేరవు = కలుగవు; ఐనన్ =
అయినప్పటికి; దుర్జన = దుష్టులను; నిగ్రహము = శిక్షించుట; శిష్ట = సజ్జనులను; రక్షయున్ =
కాపాడుట; తగిలి = పూని; చేయగ = చేయుటకు; దండ = ఆయుధములను; ధారివి =
ధరించువాడవు; అగుచున్ = జెతు.

జగమున్ = సర్వలోకములకు; భర్తవు = ప్రభువవు; గురుడవు = మార్గదర్శకుడవు; జనకుడవును =
పుట్టించువాడవై ఉంటివి; జగత్ = ఒక్కొక్క లోకమునకు; అధీశులము = ఏలెడివారము; అను =
అనెడి; మూఢ = తెలివిమాలిన; జనులున్ = వారిని; తలకన్ = భయపడునట్లుగా; ఇచ్చపుట్టిన =
ఇష్టమువచ్చిన; రూపంబులున్ = రూపములను; ఈవు = నీవు; తాల్చి = చేపట్టి; హితము = మేలు;
చేయుదు = కలిగించెదవు; కాదె = కదా, అవును; లోకేశ్వరేశ = కృష్ణా {లోకేశ్వరేశుడు - లోకేశ్వరుల
(సర్వలోకపాలకుల)కు ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}.

భావము:

“పరమపురుషా! నీ ధామం శుద్ధ సత్త్వమయము, శాంతమూ అయినది. రజస్తమోవిరహితమూ. శాశ్వతమూ అయినది. మిక్కుట మైన తపోదీప్తితో నిండినది. అందుచే, మాయ వలన జనించే గుణాలు నీకు లేవు. నీవు త్రిగుణాతీతుడవు. కనుక, ఆ గుణాల వలన సంక్రమించే లోభం మొదలైనవి నీలో పుట్టవు. అయినా దుర్జనులను శిక్షించుటకూ, సజ్జనులను రక్షించుటకూ దండమును ధరిస్తావు. నీవు జగములకు పతివి, ఆచార్యుడవు, కన్నతండ్రివి. తామే లోకేశ్వరులం అని భావించే ఖలులు భీతిల్లేలాగ, నీకు ఇష్టం వచ్చిన రూపాలు ధరించి మేలు చేకూరుస్తావు స్వామీ! నీవు లోకాధిపతుల పైన అధిపతివి.

10.1-940-క.

నావంటి వెణ్ణివారిని

శ్రీవల్లభ! నీవు శాస్త్రీ చేసితివేనిం

గావరము మాని పెద్దల

త్రోవన్ జరుగుదురు బుద్ధితోడుత నీశా!

టీకా:

నా = నా; వంటి = లాంటి; వెణ్ణివారిని = తెలివితక్కువవారిని; శ్రీవల్లభ = శ్రీకృష్ణా శ్రీవల్లభుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి)కి వల్లభుడు (భర్త), విష్ణువు; నీవు = నీవు; శాస్త్రీ = శిక్షించుట; చేసితివి = చేసిన; ఏనిన్ = పక్షము నందు; కావరము = గర్వము; మాని = వదలిపెట్టి; పెద్దల = గొప్పవారి; త్రోవన్ = ప్రవర్తించిన మార్గమున; జరుగుదురు = వర్తించెదరు; బుద్ధి = మంచిబుద్ధి; తోడుతన్ = కలిగి ఉండుటతో; ఈశా = స్వామీ.

భావము:

ప్రభూ! ఇందిరానాథా! నావంటి మూర్ఖులను నీవు శిక్షిస్తే తక్కిన వారు గర్వం విడచి, పెద్దలు నడచిన మార్గాన్ని బుద్ధి కలిగి అనుసరిస్తారు

10.1-941-క.

ఒక్కొక్క లోకముఁ గాచుచు

నెక్కుడు గర్వమున "నేమె యీశుల" మనుచుం

జొక్కి ననుబోటి వెట్టులు

నిక్కము నీ మహిమ దెలియనేర రనంతా!

టీకా:

ఒక్కొక్క = ఒకటి చొప్పున మాత్రమే; లోకమున్ = లోకములు {చతుర్దశభువనములు - సప్త
ఉర్ధ్వలోకములు (1భూలోకము 2భువర్లోకము 3సువర్లోకము 4మహర్లోకము 5జనలోకము
6తపోలోకము 7సత్యలోకము) సప్త అధోలోకములు (1అతలము 2వితలము 3సుతలము
4రసాతలము 5మహాతలము 6తలాతలము 7పాతాళము) అను పద్యాలుగు లోకములు};
గాచుచున్ = పాలించుచు; ఎక్కుడు = అధికమైన; గర్వమునన్ = మదముతో; ఏమె = మేమే;
ఈశులము = సర్వనియామకులము; అనుచున్ = అని; చొక్కి = మత్తుగొని; నను = నన్ను; బోటి =
పోలిన; వెట్టులు = మూఢులు; నిక్కమున్ = నిజముగా; నీ = నీ యొక్క; మహిమన్ =
మహత్వమును; తెలియనేరరు = తెలిసికొనజాలరు; అనంతా = కృష్ణా {అనంతడు - అంతములేని
వాడు, విష్ణువు}.

భావము:

అనంతా! కృష్ణా! ఒక్కొక్కళ్ళం ఒక్కొక్క లోకాన్ని పాలిస్తూ, ఎంతో ఎక్కువ గర్వంతో నిక్కి నీల్లి,
నిఖిలమునకు మేమే ప్రభువులం అంటూ ఒడలు మరచి వర్తించే నా వంటి వెట్టివాళ్ళు నిజంగా
నీ ప్రభావం గుర్తించ లేరు.

10.1-942-ఆ.

వాసుదేవ! కృష్ణ! వరద! స్వతంత్ర! వి

జ్ఞానమయ! మహాత్మా! సర్వపుణ్య

పురుష! నిఖిలబీజ భూతాత్మక బ్రహ్మ!

నీకు వందనంబు నిష్కళంక!

టీకా:

వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణా {వాసుదేవుడు - వ సనివాస ఇత్యస్మాద్ధాతోః వ సత్యస్మిన్సర్వం వ
సత్యసౌసర్వత్రేతివాసుః దీవ్యతేప్రకాశత ఇతిదేవః సచాసౌచేతి వాసుదేవః (వ్యుత్పత్తి), సర్వలోకములు
నిండి ఆ లోకములు వసింపగా దివ్యముగా ప్రకాశించునో ఆ దేవుడు వాసుదేవుడు అనబడును,
విష్ణువు); కృష్ణ = శ్రీకృష్ణా {కృష్ణ - కృశకరణే అను ధాతువుచేత సృష్టిస్థితిలయములను చేయువాడు,
శ్లో. కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్మతివాచకః, తయోరైక్యాత్పరంబ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయతే
(ప్రమాణము), అజ్ఞానబంధమును తెంచివేయువాడు, కృష్ణుడు); వరద = శ్రీకృష్ణా {వరదుడు -
వరములనిచ్చువాడు, విష్ణువు); స్వతంత్ర = శ్రీకృష్ణా {స్వతంత్రుడు - ఏ విషయమునందును ఒకరి
సహాయము లేనివాడు, సర్వస్వతంత్రుడు, విష్ణువు); విజ్ఞానమయ = శ్రీకృష్ణా {విజ్ఞానమయుడు -
విజ్ఞాన స్వరూపమైన వాడు, విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజనాత్ (శ్రుతి) విజ్ఞానమే పరబ్రహ్మ, విష్ణువు);
మహాత్మా = శ్రీకృష్ణా {మహాత్ముడు - గొప్ప ఆత్మ కలవాడు, విష్ణువు); సర్వపుణ్య = శ్రీకృష్ణా
{సర్వపుణ్యుడు - సమస్తమైన సుకృతముల రాశియైన వాడు, విష్ణువు); పురుష = శ్రీకృష్ణా
{పురుషుడు - సమస్తమునకు కారణభూతుడు, విష్ణువు); నిఖిలబీజ = శ్రీకృష్ణా {నిఖిలబీజుడు -
సర్వప్రాణ సహిత రహితలకు మూల జన్మ స్థానము యైన వాడు, విష్ణువు); భూతాత్మక = శ్రీకృష్ణా
{భూతాత్మకుడు - పంచభూతములు తానైన వాడు, సర్వ ప్రాణులందు ఆత్మగానుండు వాడు,
విష్ణువు); బ్రహ్మ = శ్రీకృష్ణా {బ్రహ్మ - బృహిర్బహ్మ వృద్ధౌ బృహతేర్ధాతోః అర్ధానుగమాత్ దేశతః కాలతః
స్వరూపతః అపరిచ్ఛిన్నం యద్వస్తు తద్బ్రహ్మ (వ్యుత్పత్తి)); నీ = నీ; కున్ = కు; వందనంబు =
నమస్కారము; నిష్కళంక = శ్రీకృష్ణా {నిష్కళంకుడు - కలుషితము లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

స్వతంత్రుడవు; విజ్ఞాన మయుడవు; మహాత్ముడవు; సకల పుణ్య పురుషుడవు; నిఖిల బీజ
భూతాత్మకుడవు అయిన పరబ్రహ్మవు; నిష్కళంకుడవు అయిన ఓ వాసుదేవా! వరదా! కృష్ణా! నీకు
నమస్కారము.

నీ సామర్థ్య మెఱుంగ మేఘములచే నీ ఘోషమున్ భీషణో
 గ్రాసారంబున ముంచితిన్ మఖము నాకై వల్లపుల్ చేయ రం
 చో సర్వేశ! భవన్మహత్త్వమున నా యుద్యోగ మిట్లయ్యె; నీ
 దాసున్ నన్నుఁ గృతాపరాధుఁ గరుణన్ దర్శింపవే మాధవా!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; సామర్థ్యమున్ = శక్తిని; ఎఱుంగ = ఎరుగను; మేఘముల = మేఘముల; చేన్ = చేత;
 నీ = నీ యొక్క; ఘోషమున్ = గొల్లపల్లెను; భీషణ = భయంకరమైన; ఉగ్ర = హింసాత్మకమైన;
 ఆసారంబునన్ = వానవెల్లువ లందు; ముంచితిన్ = మునుగునట్లు చేసితిని; మఖము = యాగము;
 నా = నా; కై = కోసము; వల్లపుల్ = గోపకులు; చేయరు = చేయకపోతిరి; అంచున్ = అని; ఓ = ఓ;
 సర్వేశా = శ్రీకృష్ణా (సర్వేశుడు - సర్వులను (పిపీలకాది బ్రహ్మ పర్యంతము) నియమించువాడు,
 విష్ణువు); భవత్ = నీ యొక్క; మహత్త్వమునన్ = గొప్పదనముచేత; నా = నా యొక్క; ఉద్యోగము =
 ప్రయత్నము; ఇట్లు = ఇలా; అయ్యెన్ = ఐనది; నీ = నీ యొక్క; దాసున్ = సేవకుని; నన్నున్ = నన్ను;
 కృతాపరాధున్ = అపరాధముచేసినవాడను; కరుణన్ = దయతోటి; దర్శింపవే = చూడుము;
 మాధవా = శ్రీకృష్ణా (మాధవుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు).

భావము:

సర్వేశ్వరా! లక్ష్మీపతీ! నీ సామర్థ్యం ఎంతటిదో తెలుసుకోలేక పోయాను. నా కోసం గోపకులు యజ్ఞం
 చెయ్యడం మానేశారు. అని కాటు మేఘాలను పంపి దారుణ మైన తీవ్రవర్షంలో నీ మందను
 ముంచేశాను. నీ ప్రభావం వలన నా ప్రయత్నం వమ్మయింది. నీ దాసుణ్ణి. తప్పు సైరించి నన్ను
 కరుణతో నీ కడగంట వీక్షించు.

10.1-944-మ.

నిను బ్రహ్మాదు లెఱుంగలేరు; జడతానిఘండ లోకత్రయా
 వన దుర్మాన గరిష్ఠుడన్; విపులదుర్వైదుష్య భూయిష్ఠుడన్;
 వినయ త్యాగ కనిష్ఠుడం; గుజనగర్వి శ్రేష్ఠుడన్; దేవ! నీ
 మునలీలా విభవంబు పెంపుఁ దెలియంరా నెవ్వడన్? సర్వగా!"

టీకా:

నిను = నిన్ను; బ్రహ్మ = చతుర్ముఖబ్రహ్మ; ఆదులు = మున్నగువారు; ఎఱుంగలేరు = తెలిసికొనలేరు;
జడత = మూఢత్వమునకు; ఆనిష్ఠుండన్ = ఉనికిపట్టినవాడను; లోకత్రయా = ముల్లోకములను;
ఆవన = పాలించెడివాడ ననెడు; దుర్మాన = దుర్మదము; గరిష్ఠుడన్ = అధికముగా కలవాడను;
విపుల = విస్తారమైన; దుర్వైదుష్య = చెడ్డపాండిత్యము; భూయిష్ఠుడన్ = నిండుగా కలవాడను;
వినయ = వినయము; త్యాగ = ఈవి, దానబుద్ధి; కనిష్ఠుండన్ = తక్కువగా కలవాడు; కుజన =
దుష్టుడైన; గర్వి = గర్విష్టులలో; శ్రేష్ఠుడన్ = హెచ్చైనవాడను; దేవ = శ్రీకృష్ణా (దేవుడు -
ప్రకాశింపజేయు వాడు, విష్ణువు); నీ = నీ యొక్క; ఘన = మిక్కిలి గొప్పదైన; లీలా = లీలల యొక్క;
విభవంబున్ = వైభవము, ప్రభావము; పెంపున్ = గొప్పదనము; తెలియంగాన్ =
తెలిసికొనగలుగుటకు; ఎవ్వాడన్ = నేనెంతటివాడను; సర్వగా = శ్రీకృష్ణా (సర్వగుడు - ఎల్ల యెడల
నిండి ఉండువాడు, విష్ణువు).

భావము:

దేవా! నిన్ను బ్రహ్మ మొదలగు వారే తెలియ లేరు. నేను జడత్వంలో మునిగినవాడిని. ముల్లోకాలను
పాలిస్తున్నా అన్న దురహంకారంలో పడ్డవాడిని. వినయం విడచి పెట్టుటలో శ్రేష్ఠిని. దుర్జనులలో,
గర్వపరులలో అగ్రేశ్వరుడిని. ఓ సర్వాంతర్యామీ! నీ విచిత్ర లీలావైభవం ఎరుగుటకు నేనెంతవాణ్ణి."

10.1-945-వ.

అనిన విని నగుచు జలధరగంభీర రవంబున శక్తునకుం జక్తి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; నగుచు = నవ్వుతు; జలధర = మేఘములవలె; గంభీర =
గంభీరమైన; రవంబునన్ = స్వరముతో; శక్తున్ = ఇంద్రుని (శక్తుడు - దుష్టులను శిక్షించుట యందు
శక్తి కలవాడు, ఇంద్రుడు); కున్ = కి; చక్తి = కృష్ణుడు (చక్తి - చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు, విష్ణువు);
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇంద్రుడి మాటలు విని, నవ్వుతూ మేఘగంభీరమైన కంఠధ్వనితో వాసుదేవుడు అతడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-946-మ.

"**అమరా**ధీశ్వర! లక్ష్మితోఁ దగిలి యిట్లంధుండవై యున్న నీ
సమదోద్రేకముఁ త్రుంచివైచుటకు నీ **జన్మ**ంబుఁ దప్పించితిం
ప్రమదశ్రీరత దండధారి నగు నన్ **భా**వింపఁ; రెవ్వాని ని
క్యము రక్షింపఁ దలంతు వాని నధనుం **గా**వింతు జంభాంతకా!

టీకా:

అమరాధీశ్వర = ఇంద్రుడా {అమరాధీశ్వరుడు - అమరుల (దేవతల)కు ఆధీశ్వరుడు (ప్రభువు),
ఇంద్రుడు}; లక్ష్మి = ఐశ్వర్యము; తోన్ = తోటి; తగిలి = కూడినవాడవై; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అంధుండవు = కన్నుగాననివాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ యొక్క; సమద =
గర్వముతోకూడిన; ఉద్రేకమున్ = నిక్కును; త్రుంచివైచుటకు = తొలగించుటకోసము; జన్మంబున్ =
యాగమును; తప్పించితిన్ = జరుగకుండ చేసితిని; ప్రమద = అధికమైన గర్వమనెడి; శ్రీ = సంపద.
విద్య, బలం, ఆరోగ్యము, పాడి, పసువులు, వీరత్వము, పదవి, ధనము, కీర్తి వంటి వాటి యందు; రత =
ఆసక్తి కలవారి యెడల; దండధారిని = శిక్షించుట పూనివాడను; అగు = ఐన; నన్ = నన్ను;
భావింపరు = తలపరు; ఎవ్వాని = ఎవరినైతే; నిక్కుము = తథ్యముగా; రక్షింపన్ = కాపాడాలని;
తలంతు = భావించెదనో; వానిన్ = అతనిని; అధనున్ = ధనహీనుని; కావింతు = చేసెదను;
జంభాంతకా = ఇంద్రుడా {జంభాంతకుడు - జంభాసురుని సంహరించిన వాడు, ఇంద్రుడు}.

భావము:

"జంభాసురుని కూల్చిన ఓ సురేశ్వరా! నీవు సంపదచే కన్నుగానకుండా ఉన్నందున నీ
మదాతిరేకం మాన్పుట కోసం నీ యాగం ఆపించాను అంతే. సంపత్తి వలన మత్తిల్లిన వారు

దండధారిని అయిన నన్ను తలంపరు. నిజంగా నేనెవరిని రక్షింప తలుస్తానో వాడి
అహంకారకారణమైన సంపదలు లేకుండా చేస్తాను.

10.1-947-క.

నా యాజ్ఞ సేయుచుండుము

నియధికారంబునందు నిలువు; సురేంద్రా!

శ్రీయుతుడవై మదింపకు

శ్రేయంబులు గల్గు; బొమ్మ సితకరిగమనా!"

టీకా:

నా = నా యొక్క; ఆజ్ఞన్ = అధిపత్యమునకు లోబడి; చేయుచుండుము = మెలగుచుండుము; నీ = నీ
యొక్క; అధికారంబున్ = అధికార స్థానము; అందున్ = అందు; నిలువు = ఉండుము; సురేంద్రా =
ఇంద్రుడా (సురేంద్రుడు - దేవతలకు ఇంద్రుడు); శ్రీ = సంపత్తితో; యుతుడవు = కూడినవాడవు; ఐ =
అయ్య; మదింపకు = గర్వించకుము; శ్రేయంబులున్ = శుభములు; కల్గున్ = కలుగును; బొమ్మ =
వెళ్ళుము; సితకరిగమనా = ఇంద్రుడా (సితకరిగమనుడు - సితకరి (తెల్ల ఏనుగు, ఐరావతము) పై
గమనడు (తిరుగువాడు), ఇంద్రుడు).

భావము:

ఐరావతవాహనా! ఇంద్రా! నాయాజ్ఞను నిర్వర్తిస్తూ, నీ అధికారం నిర్వహించుకో; ఇంద్రాధిపత్యం
వలన గర్వించకు; ఇక వెళ్ళు; నీకు భద్రమగు గాక."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కామధేనువు పొగడుట

10.1-948-వ.

అని యిట్లు జిష్టునిం బలుకుచున్న కృష్ణునికి మ్రొక్కి గోగణసమేత యయిన కామధేనువు
భక్తజనకామధేనువైన యీశ్వరున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; జిష్టునిన్ = ఇంద్రునితో {జిష్టుడు - జయశీలుడు, ఇంద్రుడు}; పలుకుచున్న = చెప్పుతున్న; కృష్ణుని = కృష్ణుని; కిన్ = కి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; గో = గోవుల; గణ = సమూహములతో; సమేత = కూడుకొన్నది; అయిన = ఐనట్టి; కామధేనువు = కామధేనువు; భక్త = భక్తులయెడ; కామధేనువు = కామధేనువువంటివాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; కున్ = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అని దేవేంద్రుడికి చెప్పిన గోవిందుడికి గోగణంతో కూడి యున్న కామధేనువు నమస్కరించి భక్తుల పాలిటి కామధేనువూ పరమేశ్వరుడూ అయిన శ్రీకృష్ణునితో ఇలా అన్నది.

10.1-949-క.

"విశ్వేశ! విశ్వభావన!

విశ్వాకృతి! యోగివంద్య! విను నీచేతన్

శాశ్వతుల మైతి మిప్పుడు

శాశ్వతముగఁ గంటి మధిక సౌఖ్యంబు హరీ!

టీకా:

విశ్వేశ = శ్రీకృష్ణా {విశ్వేశుడు - విశ్వమంతటిని ఏలువాడు, విష్ణువు}; విశ్వభావన = శ్రీకృష్ణా {విశ్వభావనుడు - విశ్వ ప్రణవరూపముచే భావనుడు (ధ్యానింపదగిన వాడు), విష్ణువు}; విశ్వాకృతి = శ్రీకృష్ణా {విశ్వాకృతి - ప్రపంచమే తన రూపమైన వాడు, విశ్వవిష్ణుః (శ్రుతి)}; యోగివంద్య = శ్రీకృష్ణా {యోగివంద్యుడు - యోగులచే స్తుతింపబడు వాడు, విష్ణువు}; విను = వినుము; నీ = నీ; చేతన్ = అనుగ్రహము చేత; శాశ్వతులము = నిలకడ గలవారము; ఐతిమి = అయ్యాము; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; శాశ్వతముగ = స్థిరముగ; కంటిమి = పొందితిమి; అధిక = అధికమైన; సౌఖ్యంబున్ = సుఖములను; హరీ = శ్రీకృష్ణా {హరి - భక్తుల పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

“విశ్వేశ్వరా! విశ్వబావనా! విశ్వస్వరూపా! యోగులచే నమస్కరించబడువాడా! గోవిందా! విను. ఇప్పుడు నీ చేత సుస్థిరులము అయ్యాము. సుస్థిరమైనట్టి గొప్ప సౌఖ్యం మాకు సమకూడింది.

10.1-950-వ.

దేవా! మాకుం బరమదైవంబ; విందుండవు; భూసుర గో సురసాధు సౌఖ్యంబుల కొఱకు నిన్నిందునిం జేసి పట్టంబు గట్టమని విరించి నియమించి పుత్తెంచె నీవు భూతల భూరిభార నివారణంబు సేయ నవతరించిన హరి” వని పలికి; యంత.

టీకా:

దేవా = స్వామీ; మా = మా; కున్ = కు; పరమ = అత్యుత్కృష్టమైన; దైవంబవు = భగవంతుడవు; ఇందుండవు = ప్రభువవు; భూసుర = బ్రాహ్మణుల; గో = ఆవుల; సుర = దేవతల; సాధు = సజ్జనుల; సౌఖ్యంబుల = శుభములు; కొఱకున్ = కోసము; నిన్నున్ = నిన్ను; ఇందున్ = అధిపతివిగా; చేసి = చేసి; పట్టముగట్టము = పట్టాభిషేకముచేయుము; అని = అని; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు {విరించి - వివరముగా రచించువాడు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ}; నియమించి = ఆజ్ఞాపించి, చెప్పి; పుత్తెంచెన్ = పంపించెను; నీవు = నీవు; భూతల = భూమండలము నందలి; భూరి = అత్యధికమైన; భార = భారమును; నివారణంబు = పోగొట్టుట; చేయన్ = చేయుటకై; అవతరించిన = పుట్టినట్టి; హరివి = విష్ణుమూర్తివి; అని = అని; పలికి = విన్నవించుకొని; అంత = అంతట.

భావము:

దేవా! నీవు మాకు పరమదైవమవు. నీవే మాకు ప్రభువవు. బ్రాహ్మణులు, ధేనువులు, దేవతలు, సాధువులు యొక్క సుఖంకొరకు నీకు పట్టం గట్టమని బ్రహ్మదేవుడు మమ్ము నియమించి పంపాడు. నీవు ఈ సమస్త భూమండలం మహాభారాన్ని నివారించడానికి అవతరించిన ఆదినారాయణుడవు” అని కామధేనువు స్తుతించింది. పిమ్మట ...

10.1-951-వ.

సురభిక్షీరములన్ సురద్విప మహాశుండా లతానీత ని

ర్జరగంగాంబువులన్ నిలింపజననీ సన్మౌనిసంఘంబుతో

సురనాథుం డభిషిక్తుఁ జేసి పలికెన్ సొంపార "గోవిందుఁ" డం

చురణాక్రాంతవిపక్తుఁ దోయజదళాక్షున్ సాధుసంరక్షణున్!

టీకా:

సురభి = కామధేనువు యొక్క; క్షీరములన్ = పాలతో; సురద్విప = ఐరావతము యొక్క
{సురద్విపము - దేవతల ఏనుగు, ఐరావతము}; మహా = గొప్ప; శుండా = తొండము అనెడి; లతా =
తీగచేత; ఆనీత = తేబడిన; నిర్జరగంగ = దేవగంగ యొక్క నిర్జరగంగ - నిర్జర
(ముసలితనములేనివారి, దేవతల) గంగానది, దేవగంగ; అంబువులన్ = నీటితో; నిలింపజననీ =
కామధేనువుతో; సన్మౌని = గొప్పఋషుల; సంఘంబు = సమూహము; తోన్ = తోటి; సురనాథుండు
= ఇంద్రుడు {సురనాథుడు - దేవతలకు ప్రభువు, ఇంద్రుడు}; అభిషిక్తున్ =
పట్టాభిషేకింపబడినవానిగా; చేసి = చేసి; పలికెన్ = అనెను; సొంపార = ఒప్పిదముగా, చక్కగా;
గోవిందుండు = గోవిందుడు; అంచున్ = అని; రణా = యుద్ధము నందు; ఆక్రాంత = ఆక్రమింపబడిన;
విపక్తున్ = శత్రువులు కల వాడు; తోయజదళాక్షున్ = శ్రీకృష్ణుని {తోయజదళాక్షుడు - పద్మదళముల
వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; సాధుసంరక్షణున్ = శ్రీకృష్ణుని {సాధుసంరక్షణుడు -
సజ్జనులను కాపాడువాడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

అమర వల్లభుడు అయిన ఇంద్రుడు, కామధేనువుతోను మునీశ్వరులతోనూ కూడినవాడై
కామధేనువుపాలతో, ఐరావతగజం తన తొండం నిండా తీసుకు వచ్చిన మందాకినీ నదీ
జలాలతో సమరములలో శత్రువుల పీచమడిచే వాడూ, సాధువులను రక్షించేవాడూ అయిన
పద్మాక్షుణ్ణి గోవిందుడు అంటూ పట్టాభిషేకం చేసాడు.

10.1-952-^{సీ}.

తుంబురు నారదాదులు సిద్ధచారణ-

గంధర్వులును హరికథలు పాడి

రమరకాంతలు మింట నాడిరి వేల్పులు-

కురియించి రంచిత కుసుమవృష్టి

జగములు మూడును సంతోషమును బొందె-

గుఱ్ఱుల చన్నులం గురిసెఁ బాలు

నవజలంబులతోడ నదులెల్ల బ్రవహించె-

నిఖిల వృక్షములు దేనియలు వడిసె

10.1-952.1-తే.

సర్వలతికల ఫల పుష్ప చయము లమరె

బర్వతంబులు మణిగణప్రభల నొప్పె

బ్రాణులకునెల్ల తమలోని ప్రగలుమానె

వాసుదేవుని యభిషేక వాసరమున.

టీకా:

తుంబురు = తుంబురుడు; నారద = నారదుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; గంధర్వులును = గంధర్వులు; హరి = విష్ణు; కథలు = కథలను; పాడిరి = గానముచేసిరి; అమర = దేవతా; కాంతలు = స్త్రీలు; మింటన్ = ఆకాశమునందు; ఆడిరి = నాట్యములు చేసిరి; వేల్పులు = దేవతలు; కురియించిరి = వర్షింపజేసిరి; అంచిత = మనోజ్ఞమైన; కుసుమ = పూలు; వృష్టిన్ = వానను; జగములుమూడును = ముల్లోకములు {ముల్లోకములు - 1భూలోకము 2స్వర్గలోకము 3నరకలోకము}; సంతోషమును = ఆనందమును; పొందెన్ = పొందినవి; కుఱ్ఱుల = పాడియావుల; చన్నులన్ = చన్నులనుండి; కురిసెన్ = వర్షించెను, సమృద్ధికలిగెను; పాలున్ = పాలు; నవజలంబుల్ = కొత్తనీటి; తోడన్ = తోటి; నదులు = ఏరులు; ఎల్లన్ = అన్ని; ప్రవహించెన్ = పారినవి; నిఖిల = సమస్తమైన; వృక్షములున్ = చెట్లు; తేనియలు = మకరందములను; పడిసెన్ = పొందినవి.

సర్వ = సమస్తమైన; లతికలన్ = తీగలందు; ఫల = పండ్లు; పుష్ప = పూలు; చయముల్ =

సమూహములు; అమరెన్ = చక్కగా కలిగెను; పర్వతంబులున్ = కొండలు; మణి = రత్నాలు; గణ =

సమూహముల; ప్రభులన్ = కాంతులతో; ఒప్పెన్ = చక్కనయ్యెను; ప్రాణుల్ = జీవులు; కున్ = కు;

ఎల్లన్ = అన్నిటికీ; తమ = వాటి; లోని = అందలి; పగలు = విరోధభావములు; మానెన్ = తొలగెను;
వాసుదేవుని = శ్రీకృష్ణుని {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; అభిషేక = పట్టముకట్టెడి;
వాసరమునన్ = వేళ.

భావము:

అరవిందలోచనుడు ఐన కృష్ణుడిని అలా అభిషేకము చేసి నప్పుడు తుంబురుడు నారదుడు
మున్నగువారూ సిద్ధులు చారణులూ గంధర్వులూ విష్ణుచరిత్రములు పాడారు; అప్పరసరలు
ఆకాశంలో నాట్యాలు చేసారు; దేవతలు మనోజ్ఞ మైన పుష్పవర్షము కురిపించారు; ముల్లోకాలు
సంతోషము పొందాయి; పాడిపశువుల పొదుగుల పాలు వర్షించాయి; క్రొత్తనీటితో నదులు పొంగి
పొరలాయి; చెట్లు అన్నీ మకరందాలు చిందాయి; తీగ లన్నిటి నిండా పండ్లు పండాయి, పూలు
పూశాయి; గిరులు రత్న సమూహ కాంతులతో రాజిల్లాయి; సహజ వైరం గల ప్రాణికోటికీ తమలో
విరోధం సమసి పోయింది.

10.1-953-వ.

ఇట్లు "గోప గోగణ పతిత్వంబునకు గోవిందు నభిషిక్తుంజేసి" వీడ్కొని పురందరుండు,
దేవగణంబులతో దివంబున కరిగె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోప = గోపకుల; గో = పశువుల; గణ = సమూహములకు; పతిత్వంబున్ =
అధిపత్యమున; కున్ = కు; గోవిందున్ = శ్రీకృష్ణుని; అభిషిక్తున్ = పట్టముకట్టబడినవానిగా; చేసి =
చేసి; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; పురందరుండు = ఇంద్రుడు {పురందరుడు - శత్రుపురములను
వ్రక్కలించిన వాడు, ఇంద్రుడు}; దేవ = దేవతల; గణంబుల్ = సమూహముల; తోన్ = తోటి;
దివంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఈవిధంగా దేవేంద్రుడు గోవులకూ గోపకులకూ శ్రీకృష్ణుడిని అధిపతిగా అభిషేకించి
దేవతాసమూహంతో స్వర్గలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. అటుపిమ్మట...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వరుణునినుండి తండ్రి దెచ్చుట

10.1-954-^{సీ}.

నందుఁ డేకాదశినాఁడుపవాసంబు-

చేసి శ్రీహరిఁబూజ చేసి దనుజు

వేళ యెఱుంగక వేగక ముందర-

ద్వాదశీస్నానంబుఁ దగ నొనర్చు

యమునాజలము చొర నందొక్క దైత్యుండు-

నందుని వరుణుని వగరమునకుఁ

గొనిపోవఁ దక్కిన గోపకు లందఱు-

నందగోపకునిఁ గానక కలంగి

10.1-954.1-తే.

రామకృష్ణులఁ బేర్కొని రవము సేయఁ

గృష్ణుఁ డీశుండు తమ తండ్రిఁ గురుపెట్టి

వరుణభృత్యుండు గొనిపోయి వరుణుఁ జేర్చు

ట్రాటిఁగి రయమున నచ్చోటి కేగె నధిప!

టీకా:

నందుడు = నందుడు; ఏకాదశి = ఏకాదశితిథి; నాడు = దినమున; ఉపవాసము =

నిరాహారుడైయుండుట; చేసి = చేసి; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; పూజన్ = పూజను; చేసి = చేసి;

దనుజవేళ = రాక్షసులు సంచరించువేళ; ఎఱుంగక = తెలియక; వేగక = తెల్లవారక; ముందర =

ముందే; ద్వాదశీ = ద్వాదశినాటి; స్నానంబున్ = స్నానమును; తగన్ = శీఘ్రముగా; ఒనర్పన్ = చేయుటకై; యమునా = యమునానది; జలమున్ = నీటియందు; చొరన్ = ప్రవేశించగా; అందున్ = ఆ సమయము నందు; ఒక్క = ఒకానొక; దైత్యుండు = రాక్షసుడు; నందునిన్ = నందుడిని; వరుణుని = వరుణదేవుని; నగరమున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; కొనిపోవన్ = తీసుకుపోగా; తక్కిన = మిగతా; గోపకులు = గొల్లవారు; అందఱున్ = అందరు; నందగోపకునిన్ = నందుడిని; కానక = కనిగొనలేక; కలంగి = కలతపొంది.

రామ = బలరాముని; కృష్ణులన్ = కృష్ణుని; పేర్కొని = పేరుపెట్టి పిలిచి; రవము = రోదనధ్వని; చేయన్ = చేయగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఈశుండు = కృష్ణుడు {ఈశుడు - సర్వాధికారి, విష్ణువు}; తమ = వారి యొక్క; తండ్రిన్ = తండ్రిని; కిక్కురుపెట్టి = మోసపుచ్చి; వరుణ = వరుణదేవుని; భృత్యుండు = సేవకుడు; కొనిపోయి = తీసుకు వెళ్ళి; వరుణున్ = వరుణదేవుని వద్దకు; చేర్చుట = చేరవేయుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; రయమునన్ = వేగముగా; ఆ = ఆ యొక్క; చోటి = స్థలమున; కిన్ = కు; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; అధిప = రాజు.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! నందరాజు ఒక ఏకాదశి నాడు ఉపవాసం చేసి, విష్ణుపూజ చేసాడు. అసురవేళ అయిందని గమనించక తెల్లవారక ముందే ద్వాదశీస్నానం చేయడాని కని యమునానదికి వెళ్ళి, నీటిలో దిగాడు. అప్పుడు వరుణుని దూత నందుడిని వరుణపట్టణము శ్రద్ధావతికి పట్టుకు పోయాడు. మిగిలిన గోపకు లందరూ నందగోపుడు కనబడక కలత చెందారు. వారు బలరామకృష్ణులను వద్దకు వచ్చి గోలపెట్టారు. అప్పుడు, శ్రీకృష్ణుడు తమ తండ్రిని మోసగించి వరుణభృత్యుడు వరుణుడి దగ్గరకు పట్టుకుపోయినట్లు తెలుసుకున్నాడు. వెంటనే తాను కూడా అక్కడికి వెళ్ళాడు.

10.1-955-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా తండ్రికోసం వచ్చిన శ్రీకృష్ణుడు వరుణుడి వద్దకు వచ్చినప్పుడు....

10.1-956-క.

వచ్చిన మాధవుఁ గనుఁగొని

చెచ్చెర వరుణుండు పూజ చేసి వినతుడై

యచ్చుగ నిట్లని పలికెను

"విచ్చేసితి దేవ! నా నివేశంబునకున్,

టీకా:

వచ్చిన = వచ్చినట్టి; మాధవున్ = కృష్ణుని; కనుగొని = చూసి; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; వరుణుండు = వరుణదేవుడు; పూజన్ = పూజించుట; చేసి = చేసి; వినతుడు = వినయముగా వంగినవాడు; ఐ = అయ్యి; అచ్చుగన్ = స్వచ్ఛముగ; ఇట్లు = ఇలా; అని = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; విచ్చేసితి = వచ్చితివి; దేవ = భగవంతుడ; నా = నా యొక్క; నివేశంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు.

భావము:

వరుణుడు తన నగరానికి విచ్చేసిన రమాపతిని చూసి, శీఘ్రంగా పూజించి, నమస్కరించి "ప్రభూ! నా గృహానికి తమరు నిజంగా విజయం చేసారా!" అని ఆప్యాయంగా పలకరించి ఇలా అన్నాడు.

10.1-957-ఉ.

ఏవిభు పాదపద్మరతు లెన్నఁడు నెవ్వరుఁ బొందలేని పెం

ద్రోవఁ జరింతు రట్టి బుధతోషక! నీ వరుదెంచుటం బ్రమో

దావృత మయ్యెఁ జిత్తము కృతార్థత నొందె మనోరథంబు నీ

సేవఁ బవిత్రభావమునుఁ జెందె శరీరము నేడు మాధవా!

టీకా:

ఏ = ఏ యొక్క; విభు = దేవుని; పాద = పాదములనెడి; పద్మ = పద్మములందు; రతులు = ఆసక్తికలవారు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; ఎవ్వరున్ = ఇతరమార్గాసక్తులెవ్వరు; పొందలేని = పొందజాలని; పెంద్రోవన్ = ముక్తి (పెంద్రోవ - పెన్ (గొప్ప) త్రోవ (స్థితి), మోక్షము); చరింతురు = మెలగెదరు; అట్టి = అటువంటి; బుధ = జ్ఞానులను; తోషక = సంతోషపెట్టువాడ; నీవు = నీవు; అరుదెంచుటన్ = వచ్చుటవలన; ప్రమోద = సంతోషముచేత; ఆవృతమయ్యెన్ = ఆవరింపబడినది; చిత్తము = మనసు; కృతార్థతన్ = ధన్యతను; ఒందెన్ = పొందినది; మనోరథంబు = మనోవాంఛలు; నీ = నిన్ను; సేవన్ = కొలచుటవలన; పవిత్ర = పరిశుద్ధమైన; భావమున్ = విధమును; చెందెన్ = పొందెను; శరీరము = దేహము; నేడు = ఇవాళ; మాధవా = శ్రీకృష్ణ.

భావము:

"శ్రీపతీ! కృష్ణా! పండితులకు సంతోషపెట్టివాడా! ఏ ప్రభువు యొక్క పాదపద్మాల యందు ఆసక్తి కలవారు ఎప్పుడూ ఎవ్వరూ పొందలేని గొప్పస్థానాన్ని పొందగలరో, అటువంటి నీవు రావడం వలన నా మనస్సు ఆనందంతో నిండిపోయింది. నాకోరిక సఫలమైంది. నీ సేవ వలన నా తనువు పావనమైంది.

10.1-958-ఉ.

ఏపరమేశ్వరున్ జగముల్లిన్నిటిఁ గప్పిన మాయ గప్పఁగా

నోపక పారతంత్ర్యమున నుండు మహాత్మక! యట్టి నీకు ను

ద్దీపిత భద్రమూర్తికి సుద్దిజన రక్షణవర్తికిం దనూ

తాపము వాయ మ్రొక్కెద నుద్రార తపోధన చక్రవర్తికిన్.

టీకా:

ఏ = ఏ యొక్క; పరమేశ్వరున్ = భగవంతుని (పరమేశ్వరుడు - సర్వోత్కృష్టమైన

సర్వనియామకుడు, విష్ణువు); జగములు = లోకములు; ఇన్నిటిన్ = ఈ అన్నింటిని; కప్పిన =

ఆవరించిన; మాయ = మూలప్రకృతి; కప్పగానోపక = ఆవరింపలేక; పారతంత్ర్యమునన్ = లోబడినదై;

ఉండున్ = ఉండునో; మహాత్మక = విరాటస్వరూపక; అట్టి = అటువంటి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఉద్దీపిత = ప్రకాశించెడి; భద్రమూర్తి = కల్యాణస్వరూపి; కిన్ = కి; సుధీజన = సజ్జనుల; రక్షణ = రక్షించుటందు; వర్తి = మెలగెడివాని; కిన్ = కి; తనూ = దేహసంబంధమైన; తాపమున్ = తాపత్రయములను {తాపత్రయము - 1ఆధ్యాత్మిక 2ఆధిదైవిక 3ఆధిభౌతిక రూపములైన తాపములు (బాధలు, ఇక్కట్లు)}; పాయన్ = తొలగించుట కోసము; మొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; ఉదార = అధికమైన; తపన్ = తపస్సు అనెడి; ధన = సంపదచేత; చక్రవర్తి = సార్వభౌముని; కిన్ = కి.

భావము:

ఓ మహాత్మా! సకల లోకములనూ కప్పివేయగల మాయ, పరమేశ్వరుడ వైన నిన్ను కప్పలేక నీకు అధీనమై ఉంటుంది. నీవు సర్వాంగసుందరంగా ప్రకాశించే మంగళ మూర్తివి. సద్బుద్ధికలవారిని సర్వదా సంరక్షించే వాడవు. మహా తపస్సే ధనముగా గల సాధువులకు నీవు సార్వభౌముడవు. అట్టి నీకు నా శరీరతాపం తొలగటం కోసం నమస్కరిస్తున్నాను.

10.1-959-చ.

ఎఱుగఁడు వీఁడు నా భటుఁ డొక్కించుక యైన మనంబులోపలం
దెఱకువ లేక నీ జనకుఁడెచ్చె; దయం గొనిపొమ్ము; ద్రోహమున్
మఱివుము; నన్ను నీ భటుని మన్నన చేయుము; నీదు సైరణన్
వఱులుదుఁ గాదె యో! జనకవత్సల! నిర్మల! భక్తవత్సలా!"

టీకా:

ఎఱుగడు = తెలిసినవాడుకాదు; వీడు = ఇతను; నా = నా యొక్క; భటుడు = సేవకుడు; ఇంచుక = అతికొంచెము; ఐనన్ = అయినను; మనంబు = మనసు; లోపలన్ = అందు; తెఱకువ = తెలివితేటలు; లేకన్ = లేకపోవుటచేత; నీ = నీ యొక్క; జనకున్ = తండ్రిని; తెచ్చెన్ = తీసుకు వచ్చెను; దయన్ = దయతో; కొనిపొమ్ము = తీసుకొని వెళ్ళిపొమ్ము; ద్రోహమున్ = కీడును; మఱివుము = మరచిపొమ్ము; నన్నున్ = నన్ను; నీ = నీ యొక్క; భటుని = సేవకుడను; మన్ననచేయుము = మన్నింపుము; నీదు = నీ యొక్క; సైరణన్ = ఓర్పుచేత; వఱులుదున్ =

వర్తించెదను; కాదె = కదా; ఓ = ఓ; జనక = తండ్రియెడల; వత్సల = వాత్సల్యము కలవాడ; నిర్మల = పరిశుద్ధుడా; భక్త = భక్తుల యెడ; వత్సలా = వాత్సల్యము కలవాడ.

భావము:

పితృభక్తి పరాయణా! క్షమాగుణ శోభితా! నిర్మల హృదయం కల భక్తుల యందు ప్రేమ కలవాడా! ఏ మాత్రం తెలివి లేకుండా నా భృత్యుడు వీడు నీ తండ్రిని ఇక్కడికి తీసుకొచ్చాడు. దయచేసి నీ తండ్రిని తీసుకు పొమ్ము. చేసిన తప్పు మన్నించి, నన్ను నా భటుణ్ణి రక్షించు."

10.1-960-వ.

అని ఇట్లు పలుకుచున్న వరుణునిం గరుణించి, తండ్రిం దోడ్కొని హరి తిరిగివచ్చె; నంత నందుండు తన్ను వెన్నుండు వరుణ నగరంబున నుండి విడిపించి తెచ్చిన వృత్తాంత బంతయు బంధువుల కెఱింగించిన వారలు కృష్ణుం డీశ్వరుండని తలంచి; రఖిలదర్శనుం డయిన యీశ్వరుండును వారల తలంపెఱింగి వారి కోరిక సఫలంబు చేయుదునని వారి నందఱ బ్రహ్మవ్రాదంబున ముంచి యెత్తి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = విన్నవించుచున్న; వరుణునిన్ = వరుణదేవుని; కరుణించి = అనుగ్రహించి; తండ్రిన్ = తండ్రిని; తోడ్కొని = తీసుకొని; హరి = కృష్ణుడు; తిరిగి = వెనుకకు మరలి; వచ్చెన్ = వచ్చెను; అంత = అంతట; నందుండు = నందుడు; తన్ను = అతనిని; వెన్నుండు = కృష్ణుడు (వెన్నుడు (వి) - విష్ణువు (ప్రకృతి)); వరుణ = వరుణుని; నగరంబున్ = పట్టణమున; నుండి = నుండి; విడిపించి = విడుదలచేయించి; తెచ్చిన = తీసుకొని వచ్చిన; వృత్తాంతంబు = విషయము; అంతయున్ = సమస్తము; బంధువుల = చుట్టముల; కున్ = కు; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; వారలు = వారు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; అని = అని; తలంచరి = భావించిరి; అఖిలదర్శనుండు = సర్వమును సాక్షిగా చూచుచుండువాడు; అయిన = అయిన; ఈశ్వరుండు = కృష్ణుడు (ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు); వారల = వారి యొక్క; తలంపు = భావన; ఎఱింగి = తెలిసి; వారి = వారి యొక్క; కోరికన్ = కోరికను;

సఫలంబుచేయుదును = తీర్చెదను; అని = అని; వారిన్ = వారిని; అందఱన్ = అందరిని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ అనెడి, గొప్ప; ప్రాదంబునన్ = మడుగునందు; ముంచి = మునగజేసి; ఎత్తి = పైకితీసి.

భావము:

అని చెప్తున్న వరుణుడిని కృష్ణుడు కరుణించాడు. అయిన తన తండ్రిని తోడ్కొని గోకులానికి తిరిగివచ్చాడు. అంతట నందుడు కృష్ణుడు వరుణపురి శ్రద్ధావతి వచ్చి తనను విడిపించుకుని వచ్చిన విషయమంతా చుట్టాలకు చెప్పాడు. వారు శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్ భగవంతుడే అని అనుకున్నారు. సర్వజ్ఞుడైన పరమాత్ముడు తన బంధువుల భావం గ్రహించాడు. వారి మనోరథము తీర్చడాని కని వాళ్ళను బ్రహ్మకుండంలో ముంచి ఎత్తాడు. దానితో...

10.1-961-ఆ.

ప్రకృతిఁ గామకర్మ పరవశమై యుచ్చ
నీచగతులఁ బొంది నెఱయ భ్రమసి
తిరుగుచున్న జనము తెలియనేరదు నిజ
గతివిశేష మీ జగంబు నందు.

టీకా:

ప్రకృతిన్ = మాయలోపడి; కామ = కోరికలు; కర్మ = కర్మములు చేయుటలో; పరవశము = లోబడుట;
ఐ = చెంది; ఉచ్చ = ఉత్తమ; నీచ = అధమ; గతులన్ = పునర్జన్మల మార్గమును; పొంది = చెంది;
నెఱయన్ = నిండుగా; భ్రమసి = భ్రమలోపడిపోయి; తిరుగుచున్న = సంచరించుచున్నట్టి; జనము =
వారు; తెలియనేరరు = తెలిసికొనలేరు; నిజ = నా నిజమైవ; గతిన్ = స్థిత; విశేషము = విశిష్టతను; ఈ
= ఈ యొక్క; జగంబున్ = లోకము; అందున్ = లో.

భావము:

ప్రకృతి సంబంధ మైన కామకర్మలలో తగులం వహించి ఉత్తమాధమ స్థితులను పొంది భ్రాంతిలో చరిస్తున్న ఈ జనులు ఇహలోకంలో అసాధరణమైన నా నిజస్థితి విశేషాలను గ్రహించలేకుండా ఉన్నారు. అని తలంచాడు

10.1-962-మ.

అని చింతించి దయాళుడైన హరి మా**యా**దూరమై, జ్యోతియై,
యనిరూప్యంబయి, సత్యమై, యెఱుకయై, **యా**నందమై, బ్రహ్మమై,
యనఘాత్మల్ గుణనాశమందుఁ గను నిత్యాత్మీయ లోకంబు గ్ర
క్కునఁ జూపెం గరుణార్థచిత్తుఁ డగుచున్ **గో**పాలకశ్రేణికిన్.

టీకా:

అని = అని; చింతించి = ఆలోచించి; దయాళుడు = దయగలవాడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుడు;
మాయా = ప్రకృతిని; దూరము = మీరినది; ఐ = అయ్యి; జ్యోతి = ప్రకాశవంతమైనది; ఐ = అయ్యి;
అనిరూప్యంబు = నిరూపించరానిది; అయి = ఐ; సత్యము = నాశరహితమైనది (సత్యము -
సర్వకాలసర్వావస్థలందు మార్పులేనిది); ఐ = అయ్యి; ఎఱుక = జడరహితమైనది; ఐ = అయ్యి;
ఆనందము = నిర్విషయానందమైనది; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మము = సర్వపరిపూర్ణమైనది (బ్రహ్మము -
దేశకాలవస్తువులచే విభాగింపరానిది); అనఘాత్మల్ = పాపరహితులు; గుణ = త్రిగుణాత్మకప్రకృతి;
నాశము = నశించిన; అందున్ = పిమ్మట; కను = కనుగొనెడి; నిత్య = శాశ్వతమైనది
(నిత్యాత్మీయలోకము - శాశ్వతమైనట్టి తనది (విష్ణునిది) అయినట్టి లోకము, వైకుంఠము); ఆత్మీయ =
తనదైన; లోకంబున్ = లోకమును, వైకుంఠము; గ్రక్కునన్ = చటుక్కున; చూపెన్ = కనబరచెను;
కరుణా = దయారసముచేత; ఆర్థ = కరగిన; చిత్తుడు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = జెతు;
గోపాలక = యాదవుల; శ్రేణి = సమూహమున; కిన్ = కు.

భావము:

అలా భావించి, దయాస్వభావుడైన కృష్ణ పరమాత్మ మాయకు అతీతమై జ్యోతిస్వరూపమై ఇట్టి దని వివరింప రానిదై, సత్యమై, జ్ఞానందమయమై, పరబ్రహ్మమై, పుణ్యాత్ములు త్రిగుణరాహిత్యమున దర్శించే శాశ్వతమైన తన లోకాన్ని కరుణామయ హృదయంతో గోపకు లందరికీ చూపించాడు

10.1-963-వ.

ఇట్లు హరి ము న్నక్తూరుండు పొందిన లోకమంతయుం జూపి, బ్రహ్మలోకంబునుం జూపినం జూచి, నందాదులు పరమానందంబునుం బొంది వెఱఁగుపడి హంసస్వరూపకుండైన, కృష్ణునిం బొడగని పొగడి పూజించి; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; అక్తూరుండు = అక్తూరుడు; పొందిన = దర్శించగలిగిన; లోకము = పుణ్యాలోకము; అంతయున్ = ఎల్లను; చూపి = కనబరచి; బ్రహ్మలోకంబున్ = బ్రహ్మదేవుని లోకమును; చూపినన్ = కనబరచగా; చూచి = చూసి; నంద = నందుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; పరమ = నిరతిశయ; ఆనందంబున్ = ఆనందమును; పొంది = పొంది; వెఱఁగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; హంస = పరమాత్మ; స్వరూపకుండు = స్వరూపమైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని; పొడగని = కనుగొని; పొగడి = స్తుతించి; పూజించిరి = అర్పించిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా శ్రీహరి పూర్వం అక్తూరుడు పొందిన బ్రహ్మలోకాన్ని చూపగా, నందుడు మొదలైనవారు దర్శించారు. పరమానందం చెందారు. హంసస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడిని వారు ఆశ్చర్యంతో వీక్షించి, అభినుతించి, అర్పించారు. పిమ్మట...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : శరద్రాత్రి గోపికలు జేరవచ్చుట

10.1-964-చ.

కలువలమేలికందువలు, కాముని కయ్యపు నేలలున్, విర
క్తులు దలడించువేళలు, చకోరక పంక్తుల భోగకాలముల్,
చెలువలు సైరణల్ విడిచి చిక్కు తఱుల్, ఘనచంద్ర చంద్రికా
జ్వలిత దిశల్, శరన్నిశలు, జారక దుర్దశ లయ్యె నయ్యెడన్.

టీకా:

కలువల = కలువపూలకు; మేలి = మంచి, అనుకూలమైన; కందువలు = ఋతువులు,
సమయములు; కాముని = మన్మథుని; కయ్యపు = యుద్ధ; నేలలు = భూములు; విరక్తులు =
వైరాగ్యమార్గులకు; తలడించు = జంకెడి; వేళలు = సమయములు; చకోరక = చకోర పక్షుల; పంక్తుల
= బారులకు; భోగ = సుఖములు కలిగెడి; కాలముల్ = సమయములు; చెలువలు = స్త్రీలు; సైరణల్ =
నిబ్బరములు; విడిచి = వదలివేసి; చిక్కు = ప్రియులకు చిక్కెడి; తఱుల్ = సమయములు; ఘన =
చిక్కటి; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికా = వెన్నెలలచేత; జ్వలిత = ప్రకాశింపజేయబడిన; దిశల్ = దిక్కులు
కలవి; శరత్ = శరదృతువు నందలి; నిశల్ = రాత్రులు; జారక = వ్యభిచారులకు; దుర్దశలు =
దురవస్థలు; అయ్యెన్ = కలిగెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇంతలో శరత్కాలం వచ్చింది. శారదారాత్రులు కలువలకు పసందైన విందులు చేసే వేళలు;
మదనుడు కదనానికై దండువిడిసే వేళలు; విరహాలను భయపెట్టే వేళలు; చక్రవాకశ్రేణులకు
భోగసమయాలు; యువతులు పంతములు మాని పతులకు లొంగే సుముహూర్తాలు; నిండు
చంద్రుడి వెన్నెలతో దిక్కులను దీపింపజేస్తూ, జారులకు దుర్దశ ఘటించే వేళలు.

10.1-965-ఆ.

కామతంత్రటీక, కలువల జోక, కం

దర్పు డాక, విటులతాల్మి పోక,

చకిత చక్రవాక, సంప్రీత జనలోక,

రాక వచ్చె మేలురాక యగుచు.

టీకా:

కామతంత్ర = కామశాస్త్రమునకు; టీక = వ్యాఖ్యానము వంటిది; కలువల = కలువపూలను; జోక = వికసింపజేయునది; కందర్పు = మన్నఘని; డాక = విజృంభణము కలది; విటుల = జారుల యొక్క; తాల్మి = ఓర్పు; పోక = నశింపజేయునది; చకిత = భ్రమసంభ్రమముపొందిన; చక్రవాక = చక్రవాక పక్షులు కలది; సంప్రీత = సంతోషింపజేయబడిన; జన = ప్రజల; లోక = సమూహములు కలది; రాక = నిండుపున్నమి; వచ్చెన్ = వచ్చినది; మేలు = మంచి; రాక = కలుగుట; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

మదన శాస్త్రమునకు వివరణ అయినది; కలువలను వికసింప చేసేది; కామోద్దీపక మైనదీ; జారుల సహనం పోగొట్టేది; జక్కువ పిట్టలకు జంకు కలిగించేది; జనులకు సంతోషం సమకూర్చేది; తన రాకతో మేలు కలిగించేది; అయిన రాకాపూర్ణిమ వచ్చింది.

10.1-966-క.

పతి తన కరముల కుంకుమ

సతి మొగమున నలఁదుభంగి సముదయ వేళాం

చిత కరరాగమున నిశా

ప్రతి రంజించెన్ నరేంద్ర! ప్రాక్షతి మొగమున్.

టీకా:

పతి = భర్త; తన = తన యొక్క; కరములన్ = చేతులతో; కుంకుమ = కుంకుమమును; సతి = భార్య యొక్క; మొగమునన్ = ముఖము నందు; అలదు = రాసెడి, అద్దెడి; భంగిన్ = విధమున; సముదయ

= చక్కగా ఉదయించెడి; వేళ = సమయము నందలి; అంచిత = చక్కటి; కర = కిరణముల;
రాగమునన్ = ఎఱ్ఱదనముతో; నిశాపతి = చంద్రుడు {నిశాపతి - రాత్రికాలమునకు అధిపతి,
చంద్రుడు}; రంజించెన్ = ఎఱ్ఱగా చేసెను; నరేంద్ర = రాజా; ప్రాక్ = తూర్పుదిక్కు అనెడి; సతీన్ = స్త్రీ
యొక్క; మొగమున్ = ముఖమును.

భావము:

ఓ పరీక్షాన్మహారాజా! ప్రియుడు తన హస్తాలతో ప్రియురాలి ముఖమున కుంకుమ అద్ధుతున్నాడా
అన్నట్లు, ఉదయించే సమయంలో చంద్రుడు ఒప్పిదమైన కిరణాల అరుణితో తూర్పుదిక్కు అనే
వనిత వదనం రంజింప చేసాడు.

10.1-967-సీ.

విటసేనపై దండు వెడలెడు వలతేని-

గొల్లెనపై హేమకుంభ మనఁగఁ

గాముకదృతి వల్లికలు ద్రెంపనెత్తిన-

శంబరాంతకు చేతి చక్ర మనఁగ

మారుండు పాంథుల మానాటవుల గాల్పఁ-

గూర్చిన నిప్పుల కుప్ప యనఁగ

విరహిమృగమ్ముల వేటాడ మదనుండు-

దెచ్చిన మోహన దీమ మనఁగ

10.1-967.1-ఆ.

వింతనునుపు గల్గి వృత్తమై యరుణమై

కాంతితోఁ జకోరగణము లుబ్బఁ

బొడుపుకొండ చక్కిఁ బొడిచె రాకాచంద్ర

మండలంబు గగనమండలమున.

టీకా:

విట = వ్యభిచారుల; సేన = దండు, సమూహము; పై = మీద; దండు = దండెత్తి; వెడలెడు = పోయెడి;
వలతేని = మన్మథుని {వలతేడు - రతిపతి, మన్మథుడు}; గొల్లెన = గుడారము; పై = మీది; హేమ =
బంగారపు; కుంభము = కలశము; అనగన్ = అనునట్లు; కాముక = కాముకుల యొక్క; ధృతి =
ధైర్యము అనెడి; వల్లికలున్ = తీగలను; తెంపన్ = తెగగొట్టుటకు; ఎత్తిన = సంధించిన; శంబరాంతకు
= మన్మథుని {శంబరాంతకుడు - శంబరాసురుని సంహరించిన వాడు, మన్మథుడు}; చేతి = చేతిలో
ధరించిన; చక్రము = చక్రాయుధము; అనగన్ = అనునట్లు; మారుండు = మన్మథుడు {మారుడు -
విరహిజనులను మరణింప చేయువాడు, మన్మథుడు}; పాంథుడు = బాటసారుల {పాంథుడు -
పథమున పోవువాడు, బాటసారి}; మాన = మానములు అనెడి; అటవులన్ = ఆడవులను; కాల్యన్
= కాల్యవేయుటకు; కూర్చిన = ఏర్పరచిన; నిప్పుల = నిప్పుల యొక్క; కుప్ప = రాశి; అనగన్ =
అనునట్లు; విరహిణీ = విరహమునున్నస్త్రీ అనెడి; మృగములన్ = జంతువులను; వేటాడన్ =
వేటాడుటకు; మదనుండు = మన్మథుడు {మదనుడు - మదింపజేయువాడు, మన్మథుడు}; తెచ్చిన =
తీసుకు వచ్చిన; మోహన = మోహము పుట్టించెడి; దీమము = పెంపుడుజంతువు {దీమము -
పశుపక్షులను పట్టుటకు పెంచిన సజాతీయ పశుపక్షులు, పెంపుడుజంతువు}; అనగన్ = అనునట్లు.

వింత = కొత్తగానున్న; నునుపు = స్నిగ్ధత్వము; కల్గి = కలిగి ఉండి; వృత్తము = గుండ్రముగా నున్నది;
ఐ = అయ్యి; అరుణము = ఎఱుఱుదనము కలది; ఐ = అయ్యి; కాంతి = ప్రకాశము; తోన్ = తోటి; చకోర
= చకోర పక్షుల; గణములు = సమూహములు; ఉబ్బన్ = ఉప్పొంగగా; పొడుపుకొండ =
ఉదయపర్వతము; చక్కన్ = వైపు; పొడిచె = ఉదయించెను; రాకా = నిండుపున్నమినాటి; చంద్ర =
చంద్రుని; మండలంబు = బింబము; గగన = ఆకాశ; మండలమునన్ = భాగమునందు.

భావము:

గుండ్రంగా ఉండి, చిత్రమైన స్నిగ్ధత కలిగిన ఎఱుఱి తన కాంతితో చక్రవాక పక్షులకు ఆనందం
కలిగిస్తూ పూర్ణిమ నాటి చంద్రబింబం గగనవీధిలో ఉదయ పర్వతం వైపు ఉదయించింది; అది
జారులనే సైన్యం పైకి దండెత్తు వలపుల అధిపతి మన్మథుడి శిబిరం మీది బంగారు కలశం వలె
భాసిల్లింది; మరులుగొన్నవారి ధైర్య మనే తీవలు త్రుంచడానికి శంబరాసురుని త్రుంచిన

మన్నధుడు ధరించిన చక్రమా అన్నట్లు అందగించింది; విరహాల అభిమానమనే అరణ్యాలను దహించడానికి మదనుడు ప్రోగుచేసిన నిప్పులకుప్పలా నివ్వటిల్లింది. జంతువులను వేటాడడానికి వాడే అదే జాతి పెంపుడు జంతువులను మోహదీమము అని పిలుస్తారు కదా. శారద పౌర్ణమి, అలా వియోగులనే జంతువులను వేటాడుట కోసం మన్నధుడు తెచ్చిన మోహదీమంలా దీపించింది.

10.1-968-వ.

ఇట్లు పొడమిన నవకుంకుమాంకిత రమా ముఖమండలంబునుం బోలె నఖండంబైన చంద్రమండలంబుం పొడగని పుండరీకనయనుండు యమునాతట వనంబున జగన్మోహనంబుగ నొక్క గీతంబు పాడిన విని, తదాయత్తచిత్తలై తత్తఱింబున వ్రేత లే పనులకుం జేతు లాడకయు, గోవులకుం గ్రేవుల విడువకయు విడిచి విడిచి యీడకయు నీడి యీడియు, నీడినపాలు కాఁపకయుఁ గాఁచి కాఁచియుఁ, గాఁగిన పాలు డింపకయు డించి డించియు, డించినపాలు బాలురకుఁ బోయకయుఁ బోసి పోసియుఁ, బతులకుఁ బరిచర్యలు చేయకయుఁ జేసి చేసియు, నశనంబులు గుడువకయుఁ గుడిచి కుడిచియుఁ, గుసుమంబులు ముడువకయు ముడిచి ముడిచియుఁ, దొడవులు దొడగకయు దొడిగి తొడిగియు, గోష్ఠంబుల పట్టుల నుండకయుఁ, బాయసంబులు నెఱయ వండకయు, నయ్యెయెడల నిలువం బడకయుఁ, గాటుకలు సూటినిడకయుఁ, గురులు చక్కనొత్తకయుఁ, గుచంబుల గంధంబులు కలయ మెత్తకయుఁ, బయ్యెదలు విప్పి కప్పకయు, సఖులకుం జెప్పకయు, సహోదరులు మగలు మామలు మఱిందులు బిడ్డలు నడ్డంబుచని నివారింపం దలారింపక సంచలించి, పంచభల్లుని భల్లంబుల మొల్లంపు జల్లుల పెల్లునం దల్లడిల్లి డిల్లపడి, మొగిళ్ళగమి వెలువడి; యుల్లసిల్లు తటిల్లతల పొందున మందగమన లమందగమనంబుల మంద వెలువడి గోవింద సందర్శనంబునకుం జని; రప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పొడమిన = ఉదయించినట్టి; నవ = అప్పుడే పెట్టుకొన్న; కుంకుమ = కుంకుమ చేత; అంకిత = అలంకరింపబడిన; రమా = లక్ష్మీదేవి; ముఖమండలంబును = నుదిటి; బోలె = వలె; అఖండంబు = నిండు కళలు కలది; ఐన = అయిన; చంద్ర = చంద్రుని; మండలంబున్ = బింబమును; పొడగని = చూసి; పుండరీకనయనుండు = కృష్ణుడు (పుండరీకనయనుడు -

తెల్లతామరల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు; యమునా = యమునానదీ; తట = తీరము
 నందలి; వనంబునన్ = తోటలో; జగత్ = లోకము లన్నిటికి; మోహనంబుగన్ = మోహము
 పుట్టించు నట్లు; ఒక్క = ఒకానొక; గీతంబున్ = పాటను; పాడినన్ = పాడగా; విని = విని; తదాయత్త
 = అప్పుడే అధీన మైన; చిత్తలు = మనసు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తత్తఱంబున్ = తొట్టుబాటుతో;
 వ్రేతలు = గొల్లభామలు; ఏ = ఎట్టి; పనుల్ = పనులు; కున్ = కు; చేతులాడకయున్ = తోచకుండా
 ఉండి; గోవుల్ = ఆవుల; కున్ = కు; క్రేపులను = దూడలను; విడువకయు = తాగుటకువదలకపోయి;
 విడిచి = వదలినచో; విడిచి = వదలినా; ఈడకయున్ = పితుకక పోయి; ఈడి = పితికినను;
 ఈడియున్ = మరల పితుకుతు; ఈడిన = పితికిన; పాలు = పాలను; కాపకయున్ = మరిగించక,
 కాగబెట్టపోయి; కాచి = మరిగించినచో; కాచియున్ = మరల మరిగించి; కాగిన = మరిగించబడిన;
 పాలు = పాలను; డింపకయున్ = పొయ్యిమించి డింపకపోయి; డించి = దించినను; డించియు =
 మరల దించుచు; డించిన = దించినట్టి; పాలున్ = పాలను; బాలుర = పిల్లల; కున్ = కు;
 పోయకయున్ = తాగుటకు ఇవ్వకపోయి; పోసి = ఇచ్చినచో; పోసియున్ = మరల ఇచ్చి; పతుల్ =
 భర్తల; కున్ = కు; పరిచర్యలు = సేవలు; చేయకయున్ = చేయకపోయి; చేసి = చేసినను; చేసియున్
 = మరల చేయుచు; అశనంబులు = ఆహారములు; కుడువకయు = తినకపోయి; కుడిచి = తినినచో;
 కుడిచియు = మరల తినుచు; కుసుమంబులు = పూలను; ముడువకయున్ =
 తలలోపెట్టుకొనకపోయి; ముడిచి = పెట్టుకొనినచో; ముడిచియున్ = మరలపెట్టుకొనుచు; తొడవులు
 = ఆభరణములను; తొడగయున్ = ధరించకపోయి; తొడిగి = ధరించినచో; తొడగియున్ = మరల
 ధరించుచు; గోష్ఠంబుల = పశువులకొట్టముల; పట్టులన్ = తరిని; ఉండకయున్ = నిలువకపోయి;
 పాయసంబులు = పరవాన్నములు; నెఱయన్ = చక్కగా; వండకయున్ = వండకపోయి; అయ్యై =
 ఆయా; ఎడల = సమయము లందు; నిలువంబడకయున్ = ఆగకపోయి; కాటుకలు = కంటికి
 పెట్టుకొనెడి కాటుక; సూటిన్ = తిన్నగా; ఇడకయున్ = పెట్టుకొనకపోయి; కురులు = శిరోజములను;
 చక్కనొత్తకయున్ = దువ్వుకొనకపోయి; కుచంబులన్ = స్తనము లందు; గంధంబులు =
 చందనపుపూతలు; కలయన్ = ఖాళీలేకుండ కలియునట్లు; మెత్తకయు = పూసికొనకపోయి;
 పయ్యెదలు = పైటలు; విప్పి = విప్పకొని; కప్పకయున్ = మరల కప్పకొనకపోయి; సఖుల్ =
 స్నేహితుల; కున్ = కు; చెప్పకయు = చెప్పకుండ; సహోదరులు = అన్నదమ్ములు; మగలు = భర్త;
 మామలు = భర్త తండ్రులు; మఱిందులు = భర్త తమ్ముళ్ళు; బిడ్డలు = పిల్లలు; అడ్డంబుచని =
 అడ్డముగావచ్చి; నివారింపన్ = ఆపుతుండగా; తలారింపక = వెనుదిరగక, మరలక; సంచలించి =

మిక్కిలి కలతనొంది; పంచభల్లుని = మన్మథుని {పంచభల్లుడు - ఐదు (పూల) బాణములు
 కలవాడు, మన్మథుడు}; భల్లంబుల = బాణముల యొక్క; మొల్లంపు = అధికమైన; జల్లులన్ =
 వానలా పడుతుండగ; పెల్లున = అతిశయముచేత; తల్లడిల్లి = తత్తరపడి; డిల్లపడి = డీలాపడిపోయి;
 మొగిళ్ళ = మబ్బుల; గమి = సమూహమునుండి; వెలువడి = బయటపడి; ఉల్లసిల్లు =
 ప్రకాశించునట్టి; తటిల్లతల = మెరుపుతీగల; పొందున = వలె; మందగమనలు = స్త్రీలు {మందగమన
 - మెల్లిగా నడచునామె, స్త్రీ}; అమంద = వేగవంతమైన; గమనంబులన్ = నడగలతో; మందన్ =
 గొల్లపల్లెనుండి; వెలువడి = బయలుదేరి; గోవింద = కృష్ణుని; సందర్శనంబున్ = చూచుట; కున్ =
 కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా క్రొత్తకుంకమతో అలంకృతమైన లక్ష్మీదేవి వదన మండలం వలె, ఉదయించిన నిండైన
 చంద్రమండలాన్ని చూసి తెల్లతామరల వంటి కన్నులు కల శ్రీకృష్ణుడు యమునాతీరంలో
 బృందావనములో లోకమును సమ్మోహింప జేసే ఒక మోహనగీతము మురళిపై ఆలపించాడు. ఆ
 మధురగానానికి ఆధీనమైన చిత్తాలతో గొల్ల యువతులు తత్తరపాటు చెందారు. ఏ పనులు
 చేయడానికి వారికి చేయాడ లేదు; వారు ఆవులకు దూడలను విడువటం మరిచారు; విడచి
 కూడా పాలుపితక లేదు; పిదికి కూడా, పిదికిన పాలు కాచలేదు; కాచి కూడ, కాగిన పాలు
 దించలేదు; దించి కూడా, దించిన పాలు పిల్లలకు పోయ లేదు; పోసి కూడా, భర్తలకు సేవ చేయ
 లేదు; చేసి కూడా, అన్నము ఆరగించ లేదు; ఆరగించి కూడా, పూలు ధరించ లేదు; ధరించి కూడా,
 సొమ్ములు ధరించ లేదు; ధరించి కూడా, గొల్లపల్లెలలో ఉండ లేదు; ఆ గొల్ల వనితలు
 పరమాన్నములు కలియ వండ లేదు; ఆయా నిలవవలసిన చోటులలో నిలబడటం లేదు;
 కాటుకలు చక్కగా దిద్దుకోటం లేదు; శిరోజాలు సవరించుకో లేదు; స్తనములపై చందనము
 అలందుకో లేదు; పైటలు విప్పి కప్పుకోలేదు; చెలికత్తెలకు చెప్పలేదు; తోబుట్టువులు పతులు
 మామలు మరుదులు పిల్లలు అడ్డము వచ్చి వద్దని వారించినా కూడ వెనుకకు మరలినవారు
 కారు; ఆ గొల్లభామలు మనసులు సంచలించి పంచబాణుని మిక్కుట మైన బాణవర్షపు దెబ్బలకు
 తల్లడిల్లి సొమ్మసిల్లారు; మబ్బుల గుంపు నుండి వెలువడి మెరిసే మెరుపుల వలె ఆ
 సుందరీమణులు తొందర తొందరగా నడచి గోకులము నుండి బయలుదేరి కృష్ణుడిని
 దర్శించుకోడానికి వెళ్ళారు.

10.1-969-మ.

తరుణుల్ గొందలు మూలగేహముల నుద్ధండించి రారాక త
ద్విరహాగ్నిం బరితాప మొందుచు మనోవీధిన్ విభున్ మాధవుం
బరిరంభంబులు చేసి జారుడనుచున్ భావించియుం జొక్కి పొం
దిరి ముక్తిన్ గుణదేహముల్ విడిచి ప్రీతిన్ బంధనిర్ముక్తలై."

టీకా:

తరుణుల్ = స్త్రీలు (తరుణులు - తరుణవయసు కత్తెలు, స్త్రీలు); కొందలు = కొంతమంది;
మూలగేహములన్ = లోపలి ఇంటిని, నట్టింటిని; ఉద్ధండించి = దాటి; రారాక = రాలేక; తత్ =
అతనినుండి; విరహ = ఎడబాటు అనెడి; అగ్నిన్ = అగ్నిచేత; పరితాపము = సంతాపము, బాధలు;
ఒందుచున్ = పొందుతు; మనోవీధిన్ = మనసు లందు; విభున్ = ప్రభువును; మాధవున్ = కృష్ణుని;
పరిరంభంబులు = కౌగలించుకొనుటలు; చేసి = చేసి; జారుడు = వ్యభిచారి (జారుడు - పరస్మీ
సంగమము చేయువాడు, వ్యభిచారి); అనుచున్ = అని; భావించియున్ = అనుకొనినను; చొక్కి =
పరవశలై; పొందిరి = పొందిరి; ముక్తిన్ = మోక్షమును; గుణ = త్రిగుణాత్మకమైన; దేహముల్ =
శరీరములను; విడిచి = వదలిపెట్టి; ప్రీతిన్ = సంతోషముతో; బంధ = సంసారిక బంధముల నుండి;
నిర్ముక్తులు = విముక్తులు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కొందరు మహిళలు నట్టిళ్ళను దాటుకుని ధైర్యంతో బైటకు రాలేకపోయారు; వారు
కృష్ణవిరహాగ్నితో తపించిపోతూ; ప్రభువైన రమాపతిని ఉపపతిగా నెంచుకుని; తమ
మనస్సీమలలోనే ఆలింగనం చేసుకుని పరవశించి పోయారు; ప్రారబ్ధ పుణ్యపాపాత్మకమైన
సంసారబంధాల నుండి విడివడి; సత్త్వ రజస్తమో మయ మైన శరీరం వదలి ముక్తిని పొందారు."

10.1-970-వ.

అనిన నరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; నరేంద్రుండు = పరీక్షిన్మహారాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా గొల్లభామలు గురించి చెప్పిన మాటలు వినిన పరీక్షిన్మహారాజు ఇలా అన్నాడు.

10.1-971-క.

"జారుడని కాని కృష్ణుడు

భూరిపరబ్రహ్మ మనియు బుద్ధిఁ దలంపన్

నేరరు; గుణమయదేహము

లేరీతిన్ విడిచి రింతు? లేఱిఁగింపు శుకా!"

టీకా:

జారుడు = విటుడు; అని = అని; కాని = తప్పించి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; భూరి = అతిగొప్ప;
పరబ్రహ్మము = పరమాత్మ; అనియున్ = అని; బుద్ధిన్ = మనసు నందు, తెలివితో; తలంపన్ =
భావించుటకు; నేరరు = సమర్థులుకారు; గుణమయ = త్రిగుణవికారాత్మకమైన; దేహములు =
శరీరములను; ఏరీతిన్ = ఏవిధముగా, ఎలా; విడిచితిరి = వదలిరి; ఇంతులు = స్త్రీలు; ఎఱిగింపు =
తెలుపుము; శుకా = శుకమహర్షి.

భావము:

"ఓ శుకమహర్షీ! ఆ గోపికలు శ్రీకృష్ణుని కేవలం తమకు వన్నెకాని గానే భావించారు గానీ, గొప్ప
పరబ్రహ్మ మని కాదు కదా. అలాంటి విషయాశక్తి గలవారు సత్త్వాది గుణమయా లైన కాయాలను
ఎలా విడువగలిగారో నాకు తెలియజేయుము."

10.1-972-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్రుతో శుకబ్రహ్మ ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.1-973-మ.

“మును నేఁ జెప్పితిఁ జక్రికిం బగతుఁడై మూఁడుండు చైద్యుండు పెం

పునఁ కైవల్యపదంబు నొందెఁ; బ్రియలై పొందంగ రాకున్నదే?

యనఘుం డవ్యయుఁ డప్రమేయుఁ డగుణం డైనట్టి గోవిందమూ

ర్తినరశ్రేణికి ముక్తిదాయని సుమీ! తెల్లంబు భూవల్లభా!

టీకా:

మును = ఇంతకు పూర్వము; నేన్ = నేను; చెప్పితిన్ = తెలిపితిని; చక్రి = కృష్ణునికి {చక్రి -

చక్రాయుధము కలవాడు, కృష్ణుడు}; కిన్ = కి; పగతుడు = శత్రువు; ఐ = అయ్యి; మూఁడుండు =

తెలివిమాలినవాడు; చైద్యుండు = శిశుపాలుడు {చైద్యుడు - చేది దేశపు వాడు, శిశుపాలుడు};

పెంపునన్ = అతిశయముతో; కైవల్యపదంబున్ = పరమపదమును కైవల్యపదముము - కేవలము

తానే అగు స్థితి, పరమపదము, మోక్షము}; పొందెన్ = చెందెను; ప్రియలు = ప్రేమించినవారు; ఐ =

అయ్యి; పొందన్ = పొందుట; రాకున్నదే = సాధ్యముకాదా, అవును; అనఘుండు = పాపరహితుడు;

అవ్యయుడు = నాశరహితుడు; అప్రమేయుడు = ఊహకందనివాడు; అగుణండు = త్రిగుణాతీతుడు,

నిర్గుణుడు; ఐనట్టి = అయినటువంటి; గోవిందమూర్తి = కృష్ణమూర్తి {గోవిందమూర్తి - గో (గోవుల,

గోపకుల, జీవుల)కు విందుడు (ఒడయుడు) అయిన వాడు, కృష్ణుడు}; నర = మానవుల; శ్రేణి = జాతి;

కిన్ = కి; ముక్తిన్ = మోక్షమును; దాయని = ఇచ్చువాడు; సుమీ = సుమా; తెల్లంబు = ఇది

స్పష్టమైనది; భూవల్లభా = రాజా {భూవల్లభుడు - భూమి (రాజ్యమున)కు వల్లభుడు (భర్త), రాజు}.

భావము:

“రాజోత్తమా! ఇంతకు మునుపు నీకు చెప్పాను కదా. హరి విరోధి అయినప్పటికీ మూర్ఖుడైన శిశుపాలుడు మోక్షపదవి చూరగొన్నాడు అని. మరి నారాయణునకు ప్రియమైన వారు పొందరాని పదము ఉంటుందా. పాపరహితుడూ, అనంతుడూ, వాక్కు మనస్సాది ఏ ప్రణామములచేత తెలుసుకోలేని వాడు, ప్రాకృత గుణ రహితుడూ, అయిన శ్రీకృష్ణుని అవతారం మానవులకు మోక్షప్రదాయకము అనటంలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. తెలుసుకొమ్మి.

10.1-974-ఆ.

భాంధవమున నైనఁ బ్రగనైన వగనైనఁ

ప్రీతినైనఁ బ్రాణప్రీతినైన

భక్తినైన హరికిఁ బరతంత్రులై యుండు

జనులు మోక్షమునకుఁ జనుదు రధిప!

టీకా:

భాంధవమున = బంధుత్వముచేత; ఐనన్ = అయినను; పగన = శత్రుత్వముచేత; ఐనన్ = అయినను; వగన్ = చింతచేత; ఐనన్ = అయినను; ప్రీతిన్ = ప్రేమచేతను; ఐనన్ = అయినను; ప్రాణభీతి = అతి మిక్కిలి భయముచేత; ఐనన్ = అయినను; భక్తి = భక్తిచేతను; ఐనన్ = అయినను; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి; పరతంత్రులు = లగ్నమైనవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండు = ఉండెడి; జనులు = వారు; మోక్షము = ముక్తి; కున్ = కు; చనుదురు = వెళ్ళెదరు; అధిప = రాజా.

భావము:

రాజా! చుట్టరికంతో అయినా, విరోధంతో అయినా, చింతతో అయినా, సంతోషంతో అయినా, ప్రాణభయంతో అయినా, భక్తితో అయినా శ్రీహరి ఎడల ధ్యానపరతంత్రులై ఉండే జనులు తప్పక ముక్తిని పొందుతారు.

10.1-975-వ.

అటు కావునఁ బరమపురుషుండును, నజుండును, యోగీశ్వరేశ్వరుండును నైన హరిని సోకిన
స్థావరం బైన ముక్తం బగు; వెఱుగుపడ వలవ, ది విధంబున.

టీకా:

అటు = ఆ విధముగ; కావునన్ = అగుటచేత; పరమపురుషుండును = శ్రీకృష్ణుని {పరమ
పురుషుండు - పరమ (ఉత్కృష్టమైన) పురుషుడు (కారణభూతుడు), విష్ణువు}; అజుండును =
శ్రీకృష్ణుని {అజుడు - జన్మములేనివాడు, విష్ణువు}; యోగీశ్వరేశ్వరుండును = శ్రీకృష్ణుని {యోగీశ్వ
రేశ్వరుడు - యోగులలో శ్రేష్ఠులను పాలించువాడు, విష్ణువు}; ఐన = అయినట్టి; హరిని = శ్రీకృష్ణుని;
సోకిన = తాకునట్టి; స్థావరంబు = వృక్షాది, అచలభూతము; ఐనన్ = అయినను; ముక్తంబు = ముక్తిని
పొందినది; అగున్ = అగును; వెఱుగుపడ = ఆశ్చర్యపడుట; వలవదు = అక్కరలేదు; ఈ = ఈ;
విధంబున = విధముగా.

భావము:

కాబట్టి పురుషోత్తముడూ, పుట్టుకలేనివాడూ, యోగీశ్వరుడూ అయిన నారాయణుడిని
స్పృశించినంత మాత్రాన కొండలూ చెట్లూ మున్నగు స్థావరాలు కూడా ముక్తిని పొందగలవు ఈ
విషయంలో ఆశ్చర్యపోవలసిన అవసరం లేదు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలకు నీతులు చెప్పుట

10.1-976-క.

ఘన మధుర గీత నినదము

ఓని వచ్చిన గోపికలను ఓక్షించి నయం

బున మేటి సుగుణి నేర్పరి

తన వార్హేభవము మెఱయఁ దగ నిట్లనియెన్.

టీకా:

ఘన = మిక్కిలి; మధుర = ఇంపైన; గీత = పాట యొక్క; నినదము = ధ్వని; విని = విని; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; గోపికలను = గొల్లస్త్రీలను; వీక్షించి = చూసి; నయంబునన్ = మంచిమాటలతో; మేటి = మిక్కిలి సమర్థుడు; సుగుణి = సుగుణములు కలవాడు; నేర్పరి = చతురుడు; తన = అతని యొక్క; వాక్ = మాటల; వైభవము = అతిశయము; మెరియన్ = ప్రకాశించునట్లు; తగన్ = చక్కగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అధికుడూ, కల్యాణగుణాలు కలవాడూ, చతురుడూ అయిన కృష్ణుడు తన తీయని పాటరవళిని విని వచ్చిన గొల్లమహిళలతో మృదువుగా మాటల నేర్పు తేటపడేలా ఇలా అన్నాడు.

10.1-977-శా.

"**మేలా** మీకు? భయంబు పుట్టదుగదా **మీ** మందకున్? సింహశా

ర్థులానేకప ముఖ్యముల్ దిరిగెడిన్ **దూ**రంబు లేతెంతురే?

యేలా వచ్చితి? రీ నిశా సమయముం **ది**చ్చోట వర్తింతురే?

చాలుంజాలు లతాంగులార! చనుడీ **సం**ప్రీతితో మందకున్.

టీకా:

మేలా = క్షేమమేనా; మీ = మీ; కున్ = కు; భయంబు = ఎలాంటి భయము; పుట్టదు = కలుగదు; కదా = కదా; మీ = మీ యొక్క; మంద = పల్లె; కున్ = కు; సింహ = సింహములు; శార్దూల = పెద్దపులులు; అనేకప = ఏనుగులు; ముఖ్యముల్ = మున్నగునవి; తిరిగెడిన్ = తిరుగుతుంటాయి; దూరంబులు = ఇంతేసి దూరములు; ఏతెంతురే = వస్తారా, రారు; ఏలా = ఎందుకు; వచ్చితిరి = వచ్చారు; ఈ = ఈ యొక్క; నిశా = రాత్రి; సమయము = వేళ; అందు = లో; ఈ = ఈ; చోటన్ = ప్రదేశము నందు; వర్తింతురే = సంచరించెదరా; చాలుంజాలు = ఇకచాలు; లతాంగులారా = అందగత్తెలు {లతాంగులు - లతల వంటి దేహములు కలవారు, స్త్రీలు}; చనుడీ = వెళ్ళిపోండి; సంప్రీతి = సంతోషము; తోన్ = తోటి; మంద = వైపల్లె; కున్ = కు.

భావము:

"ఓ గోపికలారా! మీ అందరికీ శుభమే కదా. మీ గోకులానికి ఎటువంటి భయమూ లేదు కదా. సింహాలూ పెద్దపులులు ఏనుగులు మొదలైన క్రూర జంతువులు సంచరించే ఈ సమయంలో మీరింత దూరం రావచ్చునా? ఇలా రాత్రివేళ ఎందుకు వచ్చారు? ఇంత రాత్రివేళ ఈ ప్రదేశంలో తిరగవచ్చునా? చాలాల్ని లెండి. ఇక మీ గొల్లపల్లెకు తిరిగి వెళ్ళిపొండి.

10.1-978-శా.

మీరేతెంచిన జాడఁ గానక వగన్ మీతల్లులుం దండ్రులున్

మీరాముల్ మఱదుల్ తనూజలు గురుల్ మీసోదరుల్ బంధువుల్

"మేరల్మీటిరి లేరు పోయి"రనుచున్ మీఘోష భూభాగముం

దేరీతిం బరికించిరో తగవులే యీసాహసోద్యోగముల్?

టీకా:

మీరు = మీరు; ఏతెంచిన = వచ్చినట్టి; జాడన్ = వివరము; కానక = తెలియక; వగన్ = విచారముతో;
మీ = మీ యొక్క; తల్లులు = తల్లులు; తండ్రులున్ = తండ్రులు; మీ = మీ యొక్క; రాముల్ =
మగవారు; మఱదుల్ = మరుదులు; తనూజలు = సంతానము; గురుల్ = పెద్దలు; మీ = మీ యొక్క;
సోదరుల్ = తోడబుట్టినవారు; బంధువుల్ = చుట్టములు; మేరల్ = హద్దులు, క్రమములు; మీటిరి =
దాటిరి, తప్పి చరించిరి; లేరు = ఇక్కడలేరు; పోయిరి = వెళ్ళిపోయారు; అనుచున్ = అనుచు; మీ =
మీ యొక్క; ఘోష = గొల్లపల్లె; భూభాగము = ప్రదేశము; అందున్ = లో; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగా;
పరికించిరో = వెతికిరో; తగవులే = తగిన పనులే ఇవి, కావు; ఈ = ఈ యొక్క; సాహస = తెగువ
చూపెడి; ఉద్యోగముల్ = ప్రయత్నములు.

భావము:

ఇలా వచ్చిన మీ జాడ తెలియక విచారంతో మీ తండ్రులు, తల్లులూ, మగలు, మరుదులు,
కొడుకులూ, కులపెద్దలు, తోబుట్టువులు మీరు హద్దుదాటారని వ్రేపల్లెలో ఎక్కడెక్కడ
వెదుకుతున్నారో ఏమో. ఇంతటి తెగువతో కూడిన పనులు మీకు తగవు.

10.1-979-చ.

ఇలువడి సున్నజేసి, హృదయేశుల సిగ్గులు పుచ్చి, యత్తమా
మల నెరియించి, సోదరుల మానము సూటలు పుచ్చి, తల్లిదండ్రుల
రుచిమాన్చి, బంధులకు రోత యొనర్చుచు జారవాంఛలన్
వలనటి సత్కులాంగనలు వత్తురే? లోకులు సూచి మెత్తురే?

టీకా:

ఇలువడి = మంచినడత; సున్నజేసి = పొగొట్టుకొని; హృదయేశులన్ = భర్తలను; సిగ్గులు = లజ్జలు;
పుచ్చి = చితికిపోవు నట్లు చేసి; అత్త = భర్తతల్లిని; మామలన్ = భర్తతండ్రిని; ఎరియించి =
తపింపజేసి; సోదరుల = తోడబుట్టువుల; మానమున్ = గౌరవమును; చూటలుపుచ్చి = కొల్లగొట్టి;
తల్లిదండ్రుల = తల్లిదండ్రుల యొక్క; రుచిన్ = కాంతి; మాన్చి = పొగొట్టి; బంధుల్ = చుట్టముల; కున్
= కు; రోత = అసహ్యము; ఒనర్చుచుచు = కలుగజేయుచు; జార = విటుని యందలి; వాంఛలన్ =
కోరికలతో; వలనటి = విధముతప్పి; సత్కుల = మంచి వంశపు; అంగనలు = స్త్రీలు; వత్తురే =
ఇలావత్తురా, రారు; లోకులు = ప్రజలు; చూచి = చూసి; మెత్తురే = మెచ్చుకొంటారా, మెచ్చరు.

భావము:

ఇంటిమర్యాద బుగ్గిలో కలిపి; భర్తలను సిగ్గుల పాలు చేసి; మామలకు పరితాపం కలిగించి;
తోబుట్టువుల పరువుదీసి; తల్లిదండ్రుల ఆశలు అడియాసలు చేసి; చుట్టాలకు రోత పుట్టిస్తూ;
మంచికులంలో పుట్టినవారు పర పురుషుల మీది కోరికతో రాదగునా? చూసిన లోకులు
మెచ్చుకుంటారా?

10.1-980-నీ.

ప్రాణేశుడ డెటింగిన బ్రాణంబునకుడ దెగు-

దండించు నెటింగిన దురణివిభుడు

మామ యెటింగిన మునువెల్ల జెడిపోవు-

దులవరి యెటింగిన దగులు సేయు

దల్లిదండ్రు లెఱిగిన దలలెత్తకుండుదు-

రేరా లెఱిగిన నెత్తిపొడుచు

నాత్మజు లెఱిగిన నాదరింపరు చూచి-

బంధువు లెఱిగిన బహి యొనర్తు

10.1-980.1-ఆ.

రితరు లెఱిగిరేని నెంతయుఁ జల్కుగాఁ

జాతు; రిందు నందు సుఖము లేదు;

యశము లేదు నిర్భయానందమును లేదు

జారుఁ జేరఁ జనదు చారుముఖికి.

టీకా:

ప్రాణేశుడు = మొగుడు; ఎఱిగినన్ = తెలిసికొన్నచో; ప్రాణంబున = ప్రాణముతోసినంతపని; కున్ = కి;
తెగున్ = తెగబడును; దండించున్ = శిక్షించును; ఎఱిగినన్ = తెలిసినచో; ధరణివిభుడు = రాజు;
మామ = మావగారు (భర్త తండ్రి); ఎఱిగినన్ = తెలిసినచో; మనువు = జీవితము; ఎల్లన్ = అంతా;
చెడిపోవు = పాడగును; తలవరి = గస్తీ తిరుగు రాజభటుడు; ఎఱిగినన్ = తెలిసినచో; తగులు =
న్యాయాధికారివద్ద తగవు; చేయు = చేయును; తల్లిదండ్రులు = తల్లిదండ్రులు; ఎఱిగినన్ =
తెలిసినచో; తలయెత్తకుండుదురు = తలవొంపులు చెందెదరు; ఏరాలు = తోడికోడలు; ఎఱిగినన్ =
తెలిసినచో; ఎత్తిపొడుచు = దెప్పిపొడుచును; ఆత్మజులు = కడుపున పుట్టినవారు; ఎఱిగినన్ =
తెలిసినచో; ఆదరింపరు = గౌరవించరు; చూచి = కనుగొని; బంధువులు = చుట్టములు; ఎఱిగినన్ =
తెలిసినచో; బహిన్ = వెలి, కులబహిష్కరణ; ఒనర్తురు = చేసెదరు; ఇతరులు = పైవాళ్ళు; ఎఱిగిరేని
= తెలిసినచో; ఎంతయో = మిక్కిలి; చుల్కనగా = అలక్ష్మముచేసి; చూతురు = తలతురు; ఇందునందు
= ఇహపరలము లందు.

సుఖము = సుఖము; లేదు = లేదు; యశము = కీర్తి; లేదు = లేదు; నిర్భయానందమును =
భయరహితానందము; లేదు = లేదు; జారున్ = విటును; చేరన్ = దగ్గరకుపోవుట; చనదు =
తగినపనికాదు; చారుముఖి = స్త్రీకి (చారుముఖి - చారు (చక్కనైన) ముఖి (ముఖము, గుర్తింపు)
కలామె, స్త్రీ); కిన్ = కి.

భావము:

మంచి ఇల్లాళ్ళకు జారుడితో పొత్తు వాంఛనీయం కాదు. ప్రాణేశ్వరుడికి తెలిస్తే ప్రాణం మీదికి వస్తుంది; రాజుకి తెలిస్తే శిక్షిస్తాడు; మామకు తెలిస్తే మనువు మట్టిగొట్టుకు పోతుంది; తలారికి తెలిస్తే తంటా వస్తుంది; తల్లిదండ్రులకు తెలిస్తే పదిమందిలో తలఎత్తుకోలేరు; తోటికోడలుకి తెలిస్తే ఎత్తిపొడుస్తుంది; కొడుకులకు తెలిస్తే గౌరవించడం తగ్గిస్తారు; చుట్టాలకు తెలిస్తే వెలివేస్తారు; ఇతరులకు తెలిస్తే ఎంతో చులకనగా చూస్తారు; జారిణికి ఇహంలో గానీ పరంలో గానీ సుఖం ఉండదు; కీర్తి ఉండదు; భయం లేని నిండు సంతోషం ఉండదు.

10.1-981-క.

నడవడి కొఱ గాకున్నను

బడుగైనఁ గురూపియైనఁ బామరుఁ డైనన్

జడుడైన రోగియైనను

విడుచుట మర్యాద గాదు విభు నంగనకున్.

టీకా:

నడవడి = ప్రవర్తన; కొఱగాక = పనికిరానిదిగా; ఉన్నను = ఉన్నప్పటికీ; బడుగు = పేదవాడు; ఐనన్ = అయినను; కురూపి = అందము లేనివాడు; ఐనన్ = అయినను; పామరుడు = పాండిత్యము లేనివాడు; ఐనన్ = అయినను; జడుడు = చొరవ లేనివాడు; ఐనన్ = అయినను; రోగి = వ్యాధిగ్రస్తుడు; ఐనను = అయినను; విడుచుట = వదలి వేయుట; మర్యాద = తగినపని; కాదు = కాదు; విభున్ = భర్తను; అంగన = స్త్రీ; కున్ = కి.

భావము:

భర్త దుశ్శీలుడైనా; అశక్తుడైనా; రూపహీనుడైనా; అజ్ఞుడైనా; మందుడైనా; రోగియైనా పరిత్యజించడం కులస్త్రీకి మర్యాద కాదు.

10.1-982-చ.

ఇది యమునానదీజల సమేధిత పాదప పల్లవ ప్రసూ

నదళవిరాజితం బగు వనంబు; మనంబుల మేర దప్పెనో?

పొదిగిట నేడ్చు బిడ్డలకుఁ బోయుండు పాలు; విడుండు లేగలన్

మొదవులకున్; నిజేశ్వరుల ముద్దియలార! భజింపుఁ డొప్పుగన్.

టీకా:

ఇది = ఇది; యమునానదీ = యమునానది యొక్క; జల = నీటివలన; సమేధిత = చక్కగా పెరిగిన;
పాదప = చెట్లు; పల్లవ = చిగుళ్ళు; ప్రసూన = పూలతో; దళ = ఆకులతో; విరాజితంబు =
విలసిల్లెడిది; అగు = ఐన; వనంబు = అడవి; మనంబులన్ = చిత్తము లందు; మేరదప్పెనో =
వైకల్యము కలిగెనా ఏమి; పొదిగిటన్ = చంకలో; ఏడ్చు = రోదిస్తున్న; బిడ్డలు = పిల్లల; కున్ = కు;
పోయుడు = పట్టండి; పాలున్ = పాలను; విడుండు = వదలండి; లేగలన్ = దూడలను;
మొదవులకున్ = పాడియావులకు; నిజ = మీ; ఈశ్వరులన్ = భర్తలను; ముద్దిలయలార = ఓ
ముగ్ధలు; భజింపుడు = సేవించండి; ఒప్పుగన్ = చక్కగా.

భావము:

ఓ ముగ్ధలారా! ఇది కాళిందీ నదీజలాలతో చిగురించిన చిగుళ్ళతో, పూలతో, ఆకులతో పెరిగిన
చెట్లు గల బృందావనం. మీ మనసులు హద్దులను మీరాయి. ఇక మందకు వెళ్ళిపొండి. ఏడుస్తున్న
పిల్లలకు పాలివ్వండి; ఆవులకు దూడలను వదలండి; చక్కగా ప్రాణవల్లభులకు సపర్యలు
చేయండి.

10.1-983-చ.

వనితలు! నన్ను గోరి యిట వచ్చితి, రింతఁ గొఱంత లేదు మే

లొనరె; సమస్త జంతువులు నోలిఁ బ్రియంబులుగావె? నాకు నై

నను నిలువంగఁ బోలదు, సనాతన ధర్మము లాడువారికిం

బైనిమిటులన్ భజించుటలు పెద్దలు చెప్పుచు నుండు రెల్లెడన్.

టీకా:

వనితలు = ఓ ఇంతులు; నన్నున్ = నన్ను; కోరి = కలియగోరి; ఇటన్ = ఇక్కడకు; వచ్చితిరి = వచ్చినారు; ఇంతన్ = ఇంతవరకు; కొఱంత = అకార్యము, తక్కువైనది; లేదు = కాదు; మేలు = మంచి; ఒనరెన్ = జరిగినది; సమస్త = ఎల్ల; జంతువులున్ = జీవులు; ఓలిన్ = తప్పక; ప్రియంబులు = ఇష్టమైనవి; కావె = కావా, అగును; నా = నా; కున్ = కు; ఐనను = అయినప్పటికిని; నిలువంగన్ = ఇక్కడ ఉండిపోవుట; పోలదు = తగదు; సనాతన = పూర్వ; ధర్మములున్ = సంప్రదాయములు; ఆడువారికిన్ = స్త్రీలకు; పెనిమిటులన్ = భర్తలను; భజించుటలు = సేవించుట; పెద్దలు = పెద్దలు; చెప్పుచునుందురు = చెప్తుంటారు; ఎల్లెడలన్ = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

ఓ మగువలారా! నన్ను కోరి మీరిక్కడికి వచ్చారు దీంట్లో ఏమాత్రం కొరత లేదు. ఇది సరైన పనే. సకల ప్రాణులూ నాకు ప్రియమైనవే. కానీ, మీరిచట ఉండిపోకూడదు. పడతులకు పతి పరిచర్యయే ధర్మం ఎక్కడైనా పెద్దలు ఇలాగే చెప్తారు.

10.1-984-క.

ధ్యానాకర్ణన దర్శన

గానంబుల నా తలంపు గలిగినఁ జాలుం

బూనెదరు కృతార్థత్వము

మానవతుల్! చనుడు మరలి మందిరములకున్."

టీకా:

ధ్యాన = నన్ను ధ్యానించుటచే; ఆకర్ణన = నా కథలు వినుటచే; దర్శన = నన్ను చూచుటచే; గానంబులన్ = నా గుణములు పాడుటచే; నా = నా యొక్క; తలంపు = భావన; కలిగినన్ = కలిగి ఉన్నచో; చాలున్ = సరిపోవును; బూనెదరు = పొందెదరు; కృతార్థత్వమున్ = ధన్యతను; మానవతుల్ = ఇంతులు {మానవతులు - మానము (శీలము) కల స్త్రీలు}; చనుడు = వెళ్ళండి; మరలి = వెనుదిరిగి; మందిరముల్ = ఇళ్ళకు; కున్ = కు.

భావము:

ఓ మానినులారా! నన్ను గూర్చి చింతించుట; నన్ను గూర్చి వినుట; నన్ను చూచుట; నాపైని పాటలు పాడుట; ఇలా నాయెడ మనసు పెడితే చాలు. మీరు ధన్యురాండు అవుతారు. ఇక మీరు మీమీ గృహాలకు తిరిగి వెళ్ళిపోండి."

10.1-985-వ.

అనిన విని.

టీకా:

అనిన = అని చెప్పగా; విని = విని.

భావము:

అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పగా వినిన ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల దీనాలాపములు

10.1-986-నీ.

విరహాగ్ని శిఖలతో వెడలు నిట్టూర్పుల-

ముమ్మరంబులఁ గంది మోము లెండఁ

గన్నుల వెడలెడి కజ్జలధారలు-

కుచకుంకుమంబులు రుచ్చిపాఱఁ

జెక్కులఁ జేర్చిన చేతుల వేడిమి-

మోముఁదమ్ముల మేలి మురువు డిందఁ

బోరిఁ బోరిఁ బుంఖానుపుంఖంబులై తాఁకు-

మదను కోలల ధైర్యమహిమ లెడల

10.1-986.1-తే.

దుఃఖభరమున మాటలు దొట్టుపడగఁ

బ్రియము లాడని ప్రియుఁ జూచి బెగ్గడిల్లి

చరణముల నేల వ్రాయుచు సంభ్రమమునఁ

గాంత లెల్లను వగల నాక్రాంత లగుచు.

టీకా:

విరహ = ఎడబాటు అనెడి; అగ్ని = అగ్ని; శిఖల = మంటల; తోన్ = తో; వెడలు = వెలివడు;
నిట్టూర్పులన్ = నిట్టూర్పులు; ముమ్మరంబులన్ = అతిశయములవలన; కంది = ఎఱ్ఱగా
కందిపోయి; మోములు = ముఖములు; ఎండన్ = ఎండిపోగా; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; వెడలెడి =
కారెడి; కజ్జల = కాటుక కలిసిన కన్నీటి; ధారలు = ధారలు; కచ = స్తనములందలి; కుంకుమంబులు
= కుంకుమపూతలు; క్రుచ్చిపాఱన్ = నాటుకోగా; చెక్కులన్ = చెక్కిళ్ళను; చేర్చిన = తాకుతు
పెట్టుకొన్న; చేతుల = చేతుల యొక్క; వేడిమిన్ = వేడివలన; మోమున్ = ముఖములు అనెడి;
తమ్ముల = పద్మముల; మేలి = మేలైనట్టి; మురువు = వికసము; డిందన్ = అణగిపోగా; పొరిబొరిన్ =
పరంపరలుగా; పుంఖానుపుంఖంబులు = అనేకములు; ఐ = అయ్యి; తాకు = తగిలెడి; మదను =
మన్మథుని; కోలలన్ = బాణముల వలన; ధైర్య = నిబ్బరముల; మహిమలు = గొప్పదనములు;
ఎడలన్ = తొలగిపోగా.

దుఃఖ = దుఃఖము యొక్క; భరమునన్ = అతిశయములచేత; మాటలున్ = మాటలు; తొట్టుపడగన్
= తడబడగా; ప్రియములు = ప్రియభాషణములు; ఆడని = పలుకకున్నట్టి; ప్రియున్ = ఇష్టుడైన
కృష్ణుని; చూచి = చూసి; బెగ్గడిల్లి = భయపడి; చరణములన్ = పాదములను; నేలన్ = నేలమీద;
వ్రాయుచు = రాస్తూ; సంభ్రమమున = తొట్టుపాటుతో; కాంతలు = స్త్రీలు; ఎల్లను = అందరు; వగలన్
= విచారములతో; ఆక్రాంతలు = ఆక్రమింపబడినవారు; అగుచు = జెతు.

భావము:

గోపికల పెదవులు విరహమనే మంటలతో వెడలిన మిక్కుట మైన దీర్ఘ నిశ్వాసాలు సోకి
ఎండిపోయాయి. కన్నుల నుంచి కారే కన్నీరు కారి, వారు స్తనాలపై పూసుకున్న కుంకుమ చెదరేలా

ప్రవహించింది. చెక్కిట జేర్చిన చేతులు వేడిమికి ముఖపద్మాలు అందమంతా కందిపోయింది.
ఎడతెరపి లేకుండా తాకుతున్న మన్మథ బాణాలకు ధైర్యం సాంతము చెదరిపోయింది. అగ్గలమైన
దుఃఖము వలన మాటలు తడబడగా ప్రియవచనాలు పలకని ప్రియుణ్ణి చూసి బెదిరిపోయారు.
పాదాలతో నేలపై వ్రాస్తూ, తొట్టుపాటుతూ విచారంలో మునిగిపోతూ...

10.1-987-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఆ యాదవ భామలు ఇలా అన్నారు.

10.1-988-మ.

"**అకటా!** నమ్మితి మేము; క్రూరుడన ని **న్వర్ణంబె**; మా యిండ్లలో
సకలవ్యాప్తుల డించి నీ పదసరోజాతంబు లర్చింపఁ జి
క్రక యేతెంచితి, మీశుఁ; డాఢ్యుడవు; మోక్షాసక్తులం గాచు పో
లిక గావందగు గావవే? విడువ మే**లే** కాంతలన్ భ్రాంతలన్.

టీకా:

అకట = అయ్యో; నమ్మితిమి = నమ్మినాము నిన్ను; ఏము = మేము; క్రూరుడు = దయ లేనివాడు;
అనన్ = అనుట; నిన్నున్ = నిన్ను; అర్ణంబె = తగినదే; మా = మా యొక్క; ఇండ్ల = నివాసముల; లోన్
= అందు; సకల = సమస్తమైన; వ్యాప్తులన్ = పనులను; డించి = విడిచిపెట్టి; నీ = నీ; పద = పాదము
లనెడి; సరోజాతంబులన్ = పద్మములను; అర్చింపన్ = పూజించుటకు; చిక్కిక = దొరకకుండా,
తప్పించుకొని; ఏతెంచితిమి = వచ్చితిమి; ఈశుడ = భగవంతుడవు; ఆఢ్యుడవు = శ్రేష్ఠుడవు;
మోక్షాసక్తులన్ = ముక్తికోరువారిని; కాచు = కాపాడు; పోలికన్ = విధముగనే; కావన్ =

కాపాడుటకు; తగున్ = తగినది; కావవే = కాపాడుము; విడువన్ = వదలివేయుట; మేలే = మంచిపనా, కాదు; కాంతలన్ = స్త్రీలను; భ్రాంతలన్ = భ్రమపొందినవారిని.

భావము:

“అయ్యో! నిన్ను నమ్ముకున్నాము. నిన్ను క్రూరుడు అనడం తగదా? మా ఇంట్లో సకల సంగతులూ దిగవిడచి అరవిందాల వంటి నీ అడుగులు పూజించడాని కని తప్పించుకు వచ్చేసాము. ప్రభుడవు ఆదిపురుషుడవు అయిన నీవు ముముక్షువులను రక్షించే విధంగా కావదగిన మమ్మల్ని కాపాడవయ్యా. వెలదులం వేదురు కొన్నాం, మమ్మల్ని విడచిపెట్టడం నీకు తగదయ్యా.

10.1-989-మ.

పతులన్ బిడ్డల బంధులన్ సతులకుం బ్రాటించుటే ధర్మప
ద్ధతి యౌ నంటివి; దేహధారిణులకున్ ధర్మజ్ఞ! చింతింపుమా;
పతి పుత్రాదిక నామమూర్తి వగుచున్ భాసిల్లు నీ యందుఁ ద
త్పతి పుత్రాదిక వాంఛలన్ సలిపి సంభ్రావించు టన్యాయమే?

టీకా:

పతులన్ = భర్తలను; బిడ్డలన్ = కన్నపిల్లలను; బంధులన్ = బంధువులను; సతుల్ = ఇంట్లాండ్రు;
కున్ = కు; పాటించుటే = ఆదరించుట; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; పద్ధతి = విధానము; జెన్ = అయి
ఉన్నది అని; అంటివి = అన్నావు; దేహధారిణుల్ = జీవు లందరి; కున్ = కి; ధర్మజ్ఞ = ధర్మము లన్ని
తెలిసినవాడ; చింతింపుమా = తరచి చూడుము; పతి = భర్త; పుత్ర = పిల్లలు; ఆదిక = మొదలైన;
నామ = పేర్లు; మూర్తివి = రూపము కలవాడవు; అగుచున్ = జెతు; భాసిల్లు = ప్రకాశించెడి; నీ = నీ;
అందున్ = లో; తత్ = ఆయా; పతి = భర్త; పుత్ర = పిల్లలు; ఆదిక = మున్నగు; వాంఛలన్ = కోరికలను;
సలిపి = చేసి; సంభ్రావించుట = గౌరవించుట; అన్యాయమే = అధర్మమా, కాదు.

భావము:

“భర్తలను బిడ్డలనూ బంధువులనూ ఆదరించడమే పతివ్రతలకు ధర్మం” అన్నావు. మరి ధర్మవేత్తవు కదా నీవే అలోచించు. మగడు కొడుకు మున్నగు పేర్లు ధరించిన వాడవై ప్రకాశించే నీయందు దేహధారిణులైన స్త్రీలము మేము, పతి సుతాదుల పట్ల మాకున్న కోరికలు తీర్చుకోవడం అన్యాయమంటావా? చెప్పు.

10.1-990-మత్త.

నీపయిన్ రతి చేయుచుందురు నేర్పరుల్; సతతప్రియో

ద్ధీపకుండవు; గాన నెవ్వగ దెచ్చు నాథ సుతాదులం

జాప నేటికి? మన్మహాశలు చుట్టి నీకడ నుండఁగాఁ

బాప నేల? మదీయ తాపముఁ బాపఁ బోలు కృపానిధి!

టీకా:

నీ = నీ; పయిన్ = మీద; రతి = ఆపేక్ష; చేయుచుందురు = పెట్టుకొనుచుందురు; నేర్పరుల్ = చతురులు; సతత = ఎల్లప్పుడు; ప్రియ = ఇష్టులను; ఉద్ధీపకుండవు = ప్రకాశింప జేసెడి వాడవు; కాన్ = అగునట్లు; నెర = అధికమైన; వగన్ = విచారములను; తెచ్చు = కలిగించెడి; నాథ = భర్త; సుత = పుత్రులు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; చూపన్ = గుర్తుచేయుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు; మత్ = మా యొక్క; మహా = గొప్ప; ఆశలు = కోరికలను; చుట్టి = మడిచేసి; నీ = నీ; కడన్ = వద్ద; ఉండగా = ఉండగా; పాపన్ = దూరముచేయుట; ఏలన్ = ఎందుకు; మదీయ = మా యొక్క; తాపమున్ = బాధలను; పాపన్ = తొలగించుట; పోలున్ = తగును; కృపానిధి = దయాసాగరా.

భావము:

వేద శాస్త్ర చతురులు ఆత్మభూతుడవైన నీయందే ఆసక్తి చూపుతూ ఉంటారు. నీవు ఎడతెగని ప్రీతిని కలిగించే వాడవు కదా. మరి దుఃఖాలను కలిగించే భర్తా బిడ్డలూ మొదలైన వారిని మాకెందుకు చూపుతావు. మా జీవితాశ లన్నీ నీ చుట్టూనే ఉంటే ఎందుకు త్రుంచేస్తావయ్యా! ఓ కరుణకు పెన్నిధివైన వాడా! మా తాపం బాపవయ్యా!

10.1-991-సీ.

నీ పాదకమలంబు నెమ్మి డగ్గఱఁ గాని-

తరలి పోవంగఁ బాదములు రావు;

నీ కరాజ్జంబులు నెఱి నంటి తివఁ గాని-

తక్కిన పనికి హస్తములు చొరవు;

నీ వాగమృతధార నిండఁ గ్రోలనె గాని-

చెవు లన్యభాషలఁ జేరి వినవు;

నీ సుందరాకృతి నియతిఁ జూడఁగఁ గాని-

చూడ వన్యంబులఁ జూడ్కి కవలు;

10.1-991.1-ఆ.

నిన్నెకాని పలుకనేరవు మా జిహ్వ;

లోల్ల ననుచుఁ బలుకనోడ వీవు

మా మనంబు లెల్ల మరపించి దొంగిలి

తేమి చేయువార మింక? గృష్ణ!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదము లనెడి; కమలంబున్ = పద్మములను; నెమ్మిన్ = ప్రీతితో; డగ్గఱన్ = సమీపించుటకు; కాని = కాని; తరలిపోవగన్ = బయటకు వెళ్ళుటకు; పాదములున్ = మా కాళ్ళు; రావు = సహకరించవు; నీ = నీ యొక్క; కర = చేతు లనెడి; అబ్జంబులున్ = పద్మములను; నెఱిన్ = నిండుగా; అంటి = తాకి; తివన్ = తీయుటకే; కాని = కాని; తక్కిన = మరే యితరమైన; పని = పని; కిన్ = కి; హస్తములున్ = మా చేతులు; చొరవు = రావు; నీ = నీ; వాక్ = మాటలు అనెడి; అమృత = అమృతపు; ధారన్ = ధారను; నిండన్ = పూర్తిగా; క్రోలనె = తాగుటకే; కాని = కాని; చెవులు = మా చెవులు; అన్య = ఇతరమైన; భాషలన్ = మాటలను; చేరి = సమీపించి; వినవు = వినటకు రావు; నీ = నీ యొక్క; సుందర = అందమైన; ఆకృతిన్ = రూపమును; నియతిన్ = పూని; చూడగన్ = చూచుటకే; కాని = కాని; చూడవు = చూచుటకు రావు; అన్యంబులన్ = ఇతరములను; చూడ్కి =

కన్నుల; కవలు = జంటలు, రెండుకూడ.

నిన్నె = నిన్ను మాత్రమే; కాని = తప్పించి; పలుకన్ = మాట లాడుటకు; నేరవు = రావు; మా = మా
యొక్క; జిహ్వాలు = నాలుకలు; ఒల్లను = మిమ్ము అపేక్షింపను; అనుచు = అని; పలుకన్ =
చెప్పుటకు; ఓడవు = వెనుదీయవు; ఈవు = నీవు; మా = మా యొక్క; మనంబులు = మనసులు;
ఎల్లన్ = అన్నిటిని; మరపించి = మాయచేసి; దొంగిలితి = దొంగిలించినావు; ఏమి = ఏమిటి;
చేయువారము = చేయగలవారము; ఇంకన్ = ఇకను; కృష్ణ = కృష్ణుడా.

భావము:

కృష్ణా! నీ చరణపద్మాలను ప్రీతితో చేరడానికే తప్ప మరో పక్కకి వెళ్ళడానికి మా కాళ్ళు రావు; నీ
హస్తకమలాలను పట్టుకోవడానికే తప్ప ఇతర పనులకు మా చేతులు పూనుకోవు; నీ
వచనసుధారసం చెవులారా ఆస్వాదించడానికే తప్ప ఇతరమైన మాటలు వినడానికి మా చెవులు
ఇష్టపడవు; నీ మనోహరాకారం ఎల్లప్పుడూ చూస్తూ ఉండటానికే తప్ప మా కనులు మరి వేటినీ
చూడవు; నీ నామ గుణాలు తప్ప మరి దేనినీ మా నాలుకలు పలుకవు; మరి నీవో మమ్మల్ని ఒల్ల
నని పలుకడానికి జంకడం లేదు. మా మనసులను మురిపించి అపహరించావు. ఇంక మేమేమి
చేయగలం.

10.1-992-చ.

సిరికి నుదార చిహ్నములు చేయు భవచ్చరణారవిందముల్
సరసిజనేత్ర! మా తపము సంపద జేరితి మెట్టకేలకున్
మరలగ లేము మా మగల మాటల నొల్లము; పద్మగంధముల్
మరగినతేఱు లన్య కుసుమంబుల చెంతను జేరనేర్చునే?

టీకా:

సిరి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; ఉదార = మేలైన; చిహ్నములున్ = సంతోష చిహ్నములను; చేయు =
కలిగించెడి; భవత్ = నీ యొక్క; చరణ = పాదము లనెడి; అరవిందముల్ = పద్మములు; సరసిజనేత్ర
= పద్మాక్షుడా, కృష్ణుడా; మా = మా యొక్క; తపము = తపస్సుల; సంపదన్ = కలిమివలన; చేరితిమి
= సమీపించితిమి; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; మరలగలేము = తిరిగి పోలేము; మా = మా యొక్క;

మగల = భర్తల; మాటలన్ = అధికారములను; ఒల్లము = అంగీకరించము; పద్మ = కమలముల;
గంధముల్ = పరిమళములను; మరగిన = అలవాటుపడిన; తేటులు = తుమ్మెదలు; అన్య =
ఇతరమైన; కుసుమంబులన్ = పూలకు; చెంతను = దగ్గరగా; చేరనేర్చునే = వెళ్ళగలవా, వెళ్ళలేవు.

భావము:

ఓ పద్మాక్షా! మా నోములు తపములు పండటంతో, శ్రీ మహాలక్ష్మికి వన్నెచిన్నెలు చేకూర్చు నీ
పాదపద్మాల దగ్గరకు ఎలాగో చేరగలిగాము. ఇంక ఇక్కడనుండి వెనక్కి పోలేము. మా పతుల
సంగతి అంగీకరించం. తామర పువ్వుల సుగంధం మరగిన తుమ్మెదలు ఇతర పూల చెంతకు
చేరవు కదా.

10.1-993-ఆ.

సవతు లేక నీ విశాల వక్షస్థలిఁ

దొళిసితోడఁ గూడఁ దోయజాక్ష!

మనుపు మనుచు నెప్పుడు మాకాంత నీ పాద

కమలరజముఁ గోరుఁ గాదె కృష్ణ!

టీకా:

సవతులు = సరిపోలదగినవారు; లేకన్ = లేకపోయినను; నీ = నీ యొక్క; విశాల = విస్తారమైన;
వక్షస్థలిన్ = వక్షముపైన; దొళిసి = తులసి; తోడన్ = తో; కూడన్ = కలిసి; తోయజాక్ష = పద్మాక్షుడా,
కృష్ణుడా; మనుపుము = రక్షింపుము; అనుచున్ = అని; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; మాకాంత =
లక్ష్మీదేవి; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదము లనెడి; కమల = పద్మము లంటిన; రజమున్ =
రేణువులను; కోరున్ = కోరుకొనును; కాదే = కదా; కృష్ణ = కృష్ణుడా.

భావము:

కృష్ణా! నీరజాక్షా! శ్రీమహాలక్ష్మి ఎంత సాటిలేనిది అయినా నీ వెడలైన వక్షస్థలం మీద తులసితో
కలసిమెలసి విలసిల్లునట్లు కటాక్షింపు మని ఎప్పుడూ నీ పాదపద్మపరాగాన్ని కోరుతుంది కదా.

10.1-994-ఉ.

అత్తలు మామలున్ వగవ నాఱడి కోడక నాథులన్ శుగా
యత్తులఁ జేసి యిల్వరుస నాఱడి పోవఁగ నీదు నవ్వులన్
మెత్తని మాటలన్ మరుడుమేల్కొని యేచిన వచ్చినార మే
పొత్తుల నొల్లమో పురుషభూషణ! దాస్యము లిచ్చి కావవే.

టీకా:

అత్తలు = మా అత్తగార్లు; మామలున్ = మా మామగార్లు; వగవన్ = విచారపడుతుండగా; నాఱడి = నిందల; కిన్ = కు; ఓడక = వెనుదీయక; నాథులన్ = మా భర్తలను; శుగాయత్తులన్ = శోకము వచ్చినవారిని; చేసి = చేసి; ఇల్వరుసలు = ఇంటి పరువులు; నాఱడిపోవఁగన్ = చెడిపోవునట్లు; నీదు = నీ యొక్క; నవ్వులన్ = నవ్వులచేతను; మెత్తని = మృదువైన; మాటలన్ = మాటలచేతను; మరుడు = మన్మథుడు; మేల్కొని = లేచి; ఏచినన్ = వేపుకు తినగా; వచ్చినారము = వచ్చితిమి; ఏ = ఎట్టి ఇతరమైన; పొత్తులను = స్నేహములను; ఒల్లము = అంగీకరించము; ఓ = ఓ; పురుషభూషణ = కృష్ణుడా (పురుష భూషణుడు - పురుషుల (మిక్కిలి సమర్థుల)లో భూషణుడు (శ్రేష్ఠుడు), విష్ణువు); దాస్యములు = నిన్ను సేవించుకొనుటలు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

పురుషత్వానికే అలంకారమైనవాడా! కృష్ణా! అత్తమామలు ఆక్రోశిస్తున్నా, నిందకు జంకకుండా, భర్తలను దుఃఖాలపాలు చేసి, కులమర్యాదలు తోసిపుచ్చి, నీ నవ్వులకూ నీ మృదువచనాలకు, మన్మథుడు బాధించడం వలన ఇలా వచ్చాము. ఇంక మా కెవ్వరి పొత్తు వద్దు నీ పాదదాస్య మిచ్చి రక్షించు.

10.1-995-మ.

మగువల్ చిక్కరె తొల్లి వల్లభులకున్? మన్నించి తద్వల్లభుల్
మగపంతంబు తలంపరే? తగులముల్ మా పాలనే పుట్టినే?

మగవారాడెడి మాటలే తగవు నీ **మా**టల్ మనోజాగ్గిచేఁ

బొగులం జాలము; కౌగలింపుము మముం **బు**ణ్యంబు పుణ్యాత్మకా!

టీకా:

మగువల్ = స్త్రీ లెవరు; చిక్కరె = ప్రేమతో అధీనులు కారా; తొల్లి = ఇంతకుముందు; వల్లభుల =
ప్రియమైన వారల; కున్ = కు; మన్నించి = ఆదరించి; తత్ = ఆయా; వల్లభుల్ = ప్రియులు;
మగపంతంబున్ = పౌరుషములను; తలంపరే = చూప తలచరా ఏమిటి; తగులముల్ =
మోహములు, లాలసలు; మా = మా; పాలనే = ఎడలనే; పుట్టినే = పుట్టినవా ఏమిటి; మగవారు =
పౌరుషము కలవారు; ఆడెడి = చెప్పెడి; మాటలే = మాటలా ఏమిటి; తగవు = తగినవికావు; నీ = నీ
యొక్క; మాటల్ = మాటలు; మనోజ = మనః; అగ్ని = తాపము; చేన్ = తో; బొగులంజాలము =
తపింపలేము; కౌగలింపుము = ఆలింగనము చేసికొనుము; మమున్ = మమ్ములను; పుణ్యంబు =
నీకు పుణ్య ముంటుంది; పుణ్యాత్మకా = కృష్ణుడా (పుణ్యాత్మకుడు - పరిశుద్ధమైన మనసు కలవాడు,
విష్ణువు).

భావము:

పూర్వము మహిళలు ఎవరూ ప్రియులను ప్రేమించలేదా? ఆ మనోహరులు వారిని
ఆదరించలేదా? మమతలు మాకే పుట్టాయా? నీవు పలుకు మాటలు మగవారు పలుకే
మాటలేనా? ఇవి నీకు ఏమాత్రం తగవు. మనఃకాగ్నితో పరితపించి పోతున్నాము. ఓ పుణ్యాత్మా!
మమ్మల్ని ఆలింగనం చేసుకో, నీలో కలిపేసుకో నీకు పుణ్య ముంటుంది.

10.1-996-ఉ.

కుండలదీప్త గండమును **గు**ంచితకుంతల ఫాలమున్ సుధా

మండిత పల్లవాధరము **మ**ంజులహాస విలోకనంబునై

యుండెడు నీ ముఖంబుఁ గని **య**ుండఁగ వచ్చునె? మనఃథేక్షు కో

దండ విముక్త బాణముల **దా**సుల మయ్యెద; మాదరింపవే.

టీకా:

కుండల = కర్ణాభరణములచేత; దీప్త = ప్రకాశింపజేయబడిన; గండమున్ = చెక్కిళ్ళు కలది; కుంచిత = ఉంగరాలు తిరిగిన; కుంతల = శిరోజములు గల; ఫాలమున్ = నుదురు కలది; సుధా = అమృతముచేత; మండిత = అలంకరింపబడిన; పల్లవ = చిగురులవంటి; అధరము = పెదవి కలది; మంజుల = మనోజ్ఞమైన; హాస = చిరునవ్వుతో కూడిన; విలోకనంబున్ = చూపులు కలది; ఐ = అయ్యి; ఉండెడు = ఉండునట్టి; నీ = నీ యొక్క; ముఖంబున్ = ముఖమును; కని = చూసికూడ; ఉండగవచ్చునె = చలింపకుండుట వీలగునా; మన్మథ = మన్మథుని యొక్క; ఇక్షు = చెరకుగడ; కోదండ = వింటినుండి; విముక్త = వేయబడిన; బాణములన్ = బాణములవలన; దాసులము = సేవకులము; అయ్యెదము = అవుతాము; ఆదరింపవే = ఏలుకొనుము.

భావము:

చెవికమ్మల కాంతి ప్రతిఫలించే చెక్కిళ్ళూ; ముసిరిన ముంగురులతో ముద్దులొలుకే నుదురూ;
అమృతము చిందే చిగురుమోవీ; మధురమైన చిరునవ్వుల చూపులూ కల నీ వదనం వీక్షించి
నిలువగలమా? మదనుని చెరకు వింటి నుండి వెడలిన శరపరంపరలకు దాసుల
మయ్యామయ్యా! మమ్ము కాపాడవయ్యా!

10.1-997-సీ.

నీయధరామృత నిర్ధరంబులు నేడు-

చేరి వాతెరిలపై జిలుకకున్న

నీవిశాలాంతర నిర్మలవక్షంబు-

గుచకుట్మలంబుల గూర్పకున్న

నీరమ్యతర హస్తనీరజాతంబులు-

చికురబంధంబుల జేర్పకున్న

నీకృపాలోకన నివహంబు మెల్లన-

నెమ్మొగంబుల మీద నెరిపకున్న

10.1-997.1-ఆ.

నీనవీన మాననీయ సల్లాపంబు

కర్ణరంధ్రదిశలఁ గప్పకున్న

నెట్లు బ్రతుకువార? మొందు జేరెడువార?

మధిప! వినఁగఁ దగదె యాడుకుయులు

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; అధర = మోవి యొక్క; అమృత = అమృతపు; నిర్ణరంబులున్ = ప్రవాహములు; నేడు = ఇవాళ; చేరి = కూడి; వాతెఱల = మా అధరముల; పైన్ = మీద; చిలుకకున్నన్ = చిలకరించని యెడల; నీ = నీ యొక్క; విశాలాంతర = అతి విశాలమైన {విశాలము - విశాలాంతరము - విశాలాంతము}; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; వక్షంబున్ = వక్షస్థలమునందు; కుచకుట్టంబులన్ = మా స్తనాగ్రములను; కూర్పకున్నన్ = చేర్చనియెడల; నీ = నీ యొక్క; రమ్యతర = అతి చక్కటి {రమ్యము - రమ్యతరము - రమ్యతమము}; హస్త = చేతు లనెడి; నీరజాతంబులు = పద్మములు; చికురు = జుట్టు; బంధంబులు = ముళ్ళ యందు; చేర్చకున్నన్ = చేర్చని యెడల; నీ = నీ యొక్క; కృపాలోకన = దయావీక్షణముల; నివహంబు = సమూహములు; మెల్లన = సున్నితముగా; నెఱి = మా నిండ్లైన; మొగంబులన్ = ముఖముల; మీద = పైన; నెఱపకున్న = ప్రసరించని యెడల.
నీ = నీ యొక్క; నవీన = సరికొత్త; మాననీయ = మన్నింపదగిన; సల్లాపంబున్ = ముచ్చటలు; కర్ణ = మా చెవుల; రంధ్ర = కన్నముల; దిశలన్ = వైపు; కప్పకున్నన్ = పరవని యెడల; ఎట్లు = ఏ విధముగ; బ్రతుకువారము = జీవించి యుండగలము; ఎందున్ = ఎక్కడ; చేరెడువారము = శరణుపొందగలవారము; అధిప = రాజా; వినగదగదే = వినవచ్చునక దా; ఆడు = స్త్రీల; కుయలు = విన్నపములు, మొరలు.

భావము:

విభూ! కృష్ణా! చెంతకుజేరి నీ అధరసుధారసపూరం మా చిగురు పెదవులపై చిలికించు; విశాలమైన చక్కనైన విమలమైన నీ ఉరమును మా చనుమొగ్గలపై గదించు; పరమ సుందరములైన నీ కరకమలములను మా కొప్పులపై ఉంచు; నీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలను మెల్లగా మా నెమ్మొములపై ప్రసరించు; ఆదరింపదగిన నీ సరికొత్త పలుకుతేనియ మా చెవులలో

ఒలికించు. లేకపోతే మేమెలా బతుకగలం? ఎక్కడికి పోగలం? ఆడువార మయ్యా మా మొరాలకించ వయ్యా.

10.1-998-మ.

భవదాలోకన హాస గీతజములై భాసిల్లు కామాగ్నులన్
భవదీయాధరపల్ల వామృతముచే బాపం దగుం, బాపవే
నివియోగానల హేతిసంహతులచే నీటై, భవచ్చింతలన్
భవదంఘ్రిద్వయవీధిఁ బొందెదము నీ పాదంబులాన ప్రియా!

టీకా:

భవత్ = నీ యొక్క; ఆలోకన = చూపులనుండి; హాస = చిరునవ్వులనుండి; గీత = పాటలనుండి;
జములు = పుట్టినవి; ఐ = అయ్యి; భాసిల్లు = ప్రకాశించెడి; కామాగ్నులన్ = మన్మథతాపములను;
భవదీయ = నీ యొక్క; అధర = పెదవి అనెడి; పల్లవ = చిగురుల యొక్క; అమృతము = అమృతము;
చేన్ = చేత; పాపన్ = అణచుట; తగున్ = సరియైనది; పాపవేని = అణచని ఎడల; వియోగ =
విరహము అనెడి; అనల = అగ్ని; హేతి = మంటల; సంహతుల = సమూహముల; చేన్ = వలన; నీటై
= భస్మమైపోయి; భవత్ = నీమీది; చింతలన్ = విచారములతోనే; భవత్ = నీ యొక్క; అంఘ్రి =
పాదములు; ద్వయ = రెంటి; వీధి = వైపునకే; పొందెదము = చేరెదము; నీ = నీ యొక్క;
పాదంబులాన = పాదములమీద ఒట్టు; ప్రియా = ప్రియుడా.

భావము:

ఓ కృష్ణా! ప్రాణేశ్వరా! నీమీద ఒట్టిసి చెప్తున్నాము. నీ చూపులకి నవ్వులకి పాటలకి జనించి
జ్వలించే మన్మథ తాపాలను నీ చిగురుమోవి సుధ చిందించి చల్లార్చు. చల్లార్చక పోతే ఈ
విరహానల జ్వాలాలలో భస్మ మైపోయి, నిన్నే స్మరిస్తూ నీ అడుగుల జంట జాడనే చేరుతాము.

10.1-999-క.

తరు మృగ ఖగ గో గణములు

కర మొప్పెడు నిన్నుఁ గన్నఁ గ్రానము విన్నం

గరగి పులకించు, నబలలు

గరగరె నినుఁ గన్న నీదు గానము విన్నన్?

టీకా:

తరు = చెట్లు (చేతనత్వములేనివి); మృగ = జంతువులు (జ్ఞానము లేనివి); ఖగ = పక్షులు (స్థిరము లేనివి); గో = గోవుల, జీవుల; గణములు = సమూహములు; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పెడు = చక్కనైన; నిన్నున్ = నిన్ను; కన్నన్ = చూసినను; గానము = నీ పాట; విన్నన్ = వినినను; కరగి = రక్తిని పొంది; పులకించున్ = పులకించి పోవును; అబలలున్ = స్త్రీలు కూడ; కరగరె = అనురక్తితో చొక్కరా; నిన్నున్ = నిన్ను; కన్నన్ = చూసినను; నీదు = నీ యొక్క; గానము = పాటను; విన్నన్ = వినినను.

భావము:

బహు చక్కగా ఉండే నిన్ను కనుగొన్నా నీ సంగీతం విన్నా; చెట్లు, మృగాలు, పక్షులు, గోవులమందలూ కరగి పులకించిపోతాయి. మరి అంగనలు నిను చూసి, నీ గానం విని ద్రవించి పోరా మరి?

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఆత్మారాముడై రమించుట

10.1-1000-నీ.

ఈ పంచబాణాగ్ని నేమిట నార్తుము-

నీ మంజవాగ్వృష్టి నెగడదేని?

నీ మన్మథాంభోధి నేత్రోవఁ గడతుము-

నీ దృష్టి నావ యై నిలువదేని?

నీ చిత్తజఘ్వాంత మేజాడఁ జెలుతుము-

నీ హాసచంద్రిక నిగుడదేని?

నీ దర్పకజ్వర మేభంగి నడఁతుము-

నీ నవాధరసుధ నింపవేని?

నెట్లు నిర్వహింతు? మేలగు మాలగు;

కరుణ చేయ వేనిఁ గదియ వేని

మరుఁడు నిర్దయుండు మన నిచ్చునే? యశో

దా కుమార! యువతి ధైర్య చోర!

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; పంచబాణ = మన్మథ; అగ్నిన్ = తాపమును; ఏమిటన్ = దేనిచేత; ఆర్తుము = ఉపశమింపగలము; నీ = నీ యొక్క; మంజు = మనోజ్ఞమైన; వాక్ = పలుకుల; వృష్టి = జల్లు; నెగడదేనిన్ = మిక్కిలిగా పడని ఎడల; ఈ = ఈ యొక్క; మన్మథ = మన్మథమోహము అనెడి; అంభోధిన్ = సముద్రమును; ఏ = ఏ; త్రోవన్ = రీతిగా; గడతుము = దాటగలము; నీ = నీ యొక్క; దృష్టి = దయావీక్షణము; నావ = తెప్ప; ఐ = అయ్యి; నిలువదేనిన్ = ఉండని ఎడల; ఈ = ఈ యొక్క; చిత్తజ = మన్మథమోహము అనెడి; ధ్వాంతము = అంధకారమును; ఏ = ఏ; జాడన్ = విధముగ; చెఱుతుము = తొలగించగలము; నీ = నీ యొక్క; హాస = చిరునవ్వు లనెడి; చంద్రిక = వెన్నెల; నిగుడదేనిన్ = చక్కగా ప్రసరించనిచో; ఈ = ఈ యొక్క; దర్పక = మన్మథ; జ్వరమున్ = వేదనను; ఏ = ఏ; భంగిన్ = విధముగ; అడతుము = అణచివేయగలము; నీ = నీ యొక్క; నవ = నవ్వుమైన; అధర = పెదవుల; సుధ = అమృతముతో; నింపవేనిన్ = నిండింపనిచో; ఎట్లు = ఏ విధముగ. నిర్వహింతుము = తట్టుకొనగలము; ఏలగు = ఏమిటి; మాలగు = మాగతి; కరుణన్ = దయ; చేయవేని = చూపనిచో; కదియవేని = దగ్గరకుతీయనిచో; మరుడు = మన్మథుడు; నిర్దయుండు = దయలేనివాడు; మననిచ్చునే = మమ్ము బతకనిచ్చునా; యశోదాకుమార = కృష్ణా; యువతి = యౌవనస్త్రీల; ధైర్య = తాలిమిని, నిబ్బరమును; చోర = దొంగిలించువాడ.

భావము:

మానినీమానసచోరా! యశోదాకుమారా! ఓ కృష్ణా! నీ ఇంపైన పలుకులనే వానకురియక పోతే ఈ మన్మథాగ్నిని దేనితో చల్లార్చగలం? నీ చూపులనే తెప్ప లేకుండా ఈ మదన సాగరాన్ని ఏవిధంగా దాటగలం? నీ నవ్వునే వెన్నెల లేకుంటే ఈ కామాంధకారాన్ని ఎలా పారదోలగలం? నీ నిత్య

నూతనమైన అధరామృతం చిలకకపోతే ఈ స్మరజ్వరాన్ని ఎట్లా శమింపచేయగలం? నీవు
కరుణించి హత్తుకోకుంటే అసలే దయమాలినవాడు మన్మథుడు మమ్మల్ని బ్రతకనిస్తాడా?

10.1-1001-క.

అమరులఁ గాచిన హరిక్రియఁ

గమలేక్షణ! నీవు నేడు కరుణ నభయహ

స్తము మా యురముల శిరములఁ

బ్రమదంబున నిడుము మూర్ఛ పాలృడకుండన్.

టీకా:

అమరులన్ = దేవతలను; కాచిన్ = పాలించిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; క్రియన్ = వలె; కమలేక్షణ =
పద్మాక్ష, కృష్ణ; నీవు = నీవు; నేడు = ఈ దినము; కరుణన్ = దయతో; అభయ = అభయప్రదానమైన;
హస్తమున్ = నీ చేతిని; మా = మా యొక్క; శిరములన్ = వక్షస్థలము లందు; శిరములన్ =
తలలపైన; ప్రమదంబునన్ = సంతోషము కలుగునట్లు; ఇడుము = పెట్టుము; మూర్ఛ = తెలివి
తప్పుట; పాలన్ = చెందుటను; పడకుండన్ = పొందకుండగా.

భావము:

కమలాలవంటి కన్నులు గల కృష్ణా! శ్రీమహావిష్ణువు దేవతలను రక్షించిన విధంగా దయతో నీ
అభయహస్తాన్ని, మేము మూర్ఛల పాలుకాకుండా, ఇప్పుడే మా రొమ్ముల మీదా తలల మీదా
ప్రీతితో ఉంచు.

10.1-1002-క.

కట్టా తలమునకలునై

దట్టపు విరహాగ్ని శిఖలు తరుణుల నేచన్

నెట్టుం బలుకవు చూడవు

కట్టిడివి గదా కుమార! కరుణోదారా!"

టీకా:

కట్టా = అయ్యో; తలమునకలున్ = తలకు మించినవి; ఐ = అయ్యి; దట్టపు = చిక్కటి; విరహా = ఎడబాటు అనెడి; అగ్ని = అగ్ని; శిఖలున్ = మంటలు; తరుణులన్ = యువతులను; ఏపన్ = వేగించుచుండగా; ఎట్టున్ = ఏ విధముగను; పలుకవు = మాట్లాడవు; చూడవు = చూడవు; కట్టిడివి = కఠినుడవు; కదా = కదా; కరుణోదారా = దయ మిక్కిలి కలవాడ.

భావము:

దయామయా! యశోదపుత్ర! అయ్యయ్యో! గాఢవియోగ మనెడు మంటలు దట్టంగా చెలరేగి మమ్మల్ని యువతులను కాలుస్తున్నా ఏమీ మాటాడటం లేదు కన్నెత్తి చూడటం లేదు. నీవు చాలా కఠినుడవు కదయ్యా!"

10.1-1003-వ.

అని యిట్లు కుసుమశరుని శరపరంపరా పరవశలై యోపికలు లేక పలికిన గోపికల దీనాలాపంబులు విని, నవ్వి యోగీశ్వరేశ్వరుండైన కృష్ణుం డాత్మారాముండై వారలతో రమించె నప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కుసుమశరుని = మన్మథుని; శర = బాణముల; పరంపరా = ఎడతెగక తాకుటచే; పరవశలు = స్వాధీనత తప్పినవారు; ఐ = అయ్యి; ఓపికలు = నిబ్బరములు; లేక = లేక; పలికిన = పలికినట్టి; గోపికల = గొల్లభామల; దీనాలాపంబులు = మొరలు; విని = వినినను; నవ్వి = నవ్వి; యోగీశ్వరేశ్వరుండు = కృష్ణుడు {యోగీశ్వ రేశ్వరుడు - మునిశ్రేష్ఠులకు ప్రభువు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఆత్మన్ = మనసులను; రాముండు = సంతోషపెట్టువాడు; ఐ = అయ్యి; వారల = వారి; తోన్ = తోటి; రమించెన్ = కలిసెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఈవిధంగా పుష్పబాణుని బాణపరంపరలకు విహ్వలత్వం పొంది తట్టుకోలేక పోతున్న వ్రజ సుందరీమణులు పల్కిన దీనవచనాలు విని యోగేశ్వరేశ్వరుడూ ఆత్మారాముడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు నవ్వి వారితో రమించాడు. అప్పుడు...

10.1-1004-మ.

కరుణాలోకములం బటాంచల కచాకర్షంబులన్ మేఖలా

కర బాహు స్తన మర్మనంబుల నఖాంకవ్యాప్తులన్, నర్మవా

క్ష్మరంభంబుల మంజులాధర సుధాపానంబులం గాంతలం

గరించెన్ రతికేశిక గృష్ణుడు గృపం గందర్పు బాలార్చుచున్.

టీకా:

కరుణా = దయతోకూడిన; ఆలోకములన్ = చూపులచేతను; పటాంచలన్ = పమిటచెంగులను; కచ = శిరోజముల; ఆకర్షంబులన్ = లాగుటలచేత; మేఖలా = నడుముల; కర = చేతుల; బాహు = భుజముల; స్తన = కుచములను; మర్మనంబులన్ = స్పృశించుటచేత; నఖాంక = గోటితో పెట్టు గుర్తుల; వ్యాప్తులన్ = పరచుటచేత; నర్మ = పరిహాసపు; వాక్ = సంభాషణలు; పరిరంభంబులన్ = ఆలింగనములచేత; మంజుల = మనోజ్ఞమైన; అధరసుధాపానంబులన్ = చుంబనములచేతను (అధర సుధా పానము - పెదవు లందలి అమృతమును తాగుట, చుంబనము); కాంతలన్ = స్త్రీల; కరించెన్ = మనసులు ద్రవింప జేసెను; రతికేశిన్ = మన్మథక్రీడ యందు; కృపన్ = దయతో; కందర్పున్ = మన్మథుని; పాలార్చుచున్ = ఉపేక్షిస్తూ, తిరస్కరించుచు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు దయతో కూడిన చూపులతో చేలాంచల కేశాకర్షణలతోనూ; పిరుదులు, భుజములు, స్తనాలు స్పృశించుటతోనూ; నఖక్షతాలు ఉంచుటతోనూ; మేళము లాడుటతోనూ; ఆలింగనములు సల్పుటతోనూ; మధురమైన అధరామృతాలు అందించుటతోనూ; కందర్పుని గర్వ మణుస్తూ, గోపికలను కరుణతో కామకేళిలో కరిగించాడు.

10.1-1005-క.

మక్కువ వికసిత వదనలు

చక్కగఁ దనుఁ గొల్వ హాసచంద్రికతోడన్

మిక్కిలి మెఱసెను గృష్ణుడు

చుక్కలగమి నడిమి పూర్ణసోముని భంగిన్.

టీకా:

మక్కువన్ = ప్రీతితో; వికసిత = వికసించిన; వదనలు = ముఖములు కలవారు; చక్కగన్ = బాగుగా; తనున్ = అతనిని; కొల్వ = సేవించగా; హాస = చిరునవ్వు లనెడి; చంద్రిక = వెన్నెల; తోడన్ = తోటి; మిక్కిలి = బాగా; మెఱసెను = ప్రకాశించెను; గృష్ణుడు = కృష్ణుడు; చుక్కల = నక్షత్రముల; గమిన్ = సమూహము; నడిమిన్ = మధ్యన; పూర్ణ = నిండు; సోముని = చంద్రుని; భంగిన్ = వలె.

భావము:

అనురాగంతో విప్పారిన మోములు కల ఆ గోపాంగనలు చుట్టుచేరి తన్ను కొలుస్తుండగా, నక్షత్ర సమూహాల నడుమ నిండు జాబిలి మెరిసే విధంగా, కృష్ణుడు చిరునవ్వు వెన్నెలలతో ఎంతో చక్కగా ప్రకాశించాడు.

10.1-1006-ఆ.

సతులు దన్ను బాడ సంప్రీతి నాడుచు

నలుత నున్న వైజయంతితోడ

వనజలోచనుండు వనభూషణుం డయ్యె

యువతిజన శతంబు లోలిఁ గొలువ

టీకా:

సతులు = స్త్రీలు; తన్ను = అతనిని; పాడన్ = కీర్తించుచుండగా; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి ఇష్టముతో; ఆడుచున్ = నాట్యములు చేయుచు; అలుతన్ = మెడలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వైజయంతి = వైజయంతి

అనెడి మాల; తోడన్ = తోటి; వనజలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; వన = అడవికి;
భూషణుండు = అలంకార మైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; యువతి = యౌవనస్థీల; శతంబు =
నూర్గురు (అనేకులు); ఓలీన్ = వరుసగా; కొలువన్ = సేవింపగా.

భావము:

వందలాది తరుణులు తనను కొలుస్తుండగా; యువతులు తనను గురించి పాటలు
పాడుతుండగా; సంతోషంతో ఆడుతూ; మెడలో వైజయంతి అనే వనమాలతో; పద్మాక్షుడు ఆ
బృందావనానికి సరికొత్త అలంకారంగా భాసించాడు.

10.1-1007-ఉ.

చిక్క క యీశుడై యెదిరి చిక్కుల బెట్టెడు మాయలానికిం
జిక్కి కృతార్థలై మరుని చిక్కుల జొక్కి లతాంగు లుండగా
మక్కువ శాంతి చేయుటకు మన్నన జేసి ప్రసన్నుడౌటకుం
జక్కన నా విభుండు గుణశాలి తిరోహితుడయ్యె న య్యెడన్.

టీకా:

చిక్క = దొరకకుండ; ఈశుడు = వ్యాపకుడు; ఐ = అయ్యి; ఎదిరి = ఎదుటివారిని; చిక్కులన్ =
ఇబ్బందులను; పెట్టెడు = పెట్టునట్టి; మాయలాని = మాయలు చేయువాని; కిని = కి; చిక్కి =
లోంగిపోయి; కృతార్థులు = ధన్యులు; ఐ = అయ్యి; మరుని = మన్మథుని; చిక్కులన్ = తబ్బిబ్బు లందు;
చొక్కి = పరవశలై; లతాంగులు = పడతులు {లతాంగి - లత వంటి దేహముకలామె, స్త్రీ}; ఉండగా =
ఉండగా; మక్కువన్ = ప్రేమోద్రేకమును; శాంతి = ఉపశమింప; చేయుట = చేయుట; కున్ = కు;
మన్నన = ఆదరించుట; చేసి = చేసి; ప్రసన్నుడు = అనుగ్రహించువాడు; జెట = అగుట; కున్ = చేత;
చక్కనన్ = చక్కగా; ఆ = ఆ; విభుండు = ప్రభువు; గుణశాలి = మంచి గుణముల వాడు; తిరోహితుడు
= కానరానివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అయ్యెడన్ = అప్పుడు.

భావము:

పరమేశ్వరుడై ఎవరికీ చిక్కక ఎదుటివారిని చిక్కుల్లో ముంచే మాయల వాడికి దక్కి ధన్యురాండ్రై ఆ గోపాంగనలు మదనకేళిలో సొక్కి సోలిపాయారు. ఆ సమయంలో వారి కామోత్కంఠకు శాంతి కలిగించే టందుకూ, అనంతరం ఆదరంతో అనుగ్రహించే టందుకూ, కల్యాణగుణ పరిపూర్ణుడైన ఆ పరమాత్ముడు అదృశ్యమైపోయాడు.

10.1-1008-వ.

ఇట్లు హరి కనుమొఱంగి చనినఁ గరిం గానక తిరుగు కరేణువుల పెల్లున నుల్లంబులు దల్లడిల్ల వల్లవకాంతలు తదీయ గమన హాస విలాస వీక్షణ విహార వచన రచనానురాగంబులం జిత్తంబులు గోల్పడి, వివిధ చేష్టలకుం బాల్పడి, తదాత్మకత్వంబున నేన నేన కృష్ణుండ నని కృష్ణగుణావేశంబులం జరియించుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; కనుమొఱంగి = అంతర్ధానమై; చనినన్ = వెళ్ళిపోగా; కరిన్ = మగ ఏనుగును; కానక = కనుగొనలేక; తిరుగు = సంచరించెడి; కరేణువుల = ఆడ ఏనుగుల; పెల్లున = వలె; ఉల్లంబులు = మనసులు; తల్లడిల్ల = చలించిపోగా; వల్లవ = గోపికా; కాంతలు = స్త్రీలు; తదీయ = అతని; గమన = నడవడిచేత; హాస = చిరునవ్వులచేత; విలాస = ఒయ్యారముచేత; వీక్షణ = చూపులచేత; విహార = వేడుక సంచారములచేత; వచన = మాటలచేత; రచన = కూర్పులచేత; అనురాగంబులన్ = ప్రేమచేత; చిత్తంబులున్ = మనసులు; కోల్పడి = పరాయత్తములై; వివిధ = నానావిధములైన; చేష్టలు = వర్తనలకు; కున్ = కు; పాల్పడి = పూనుకొని; తత్ = అతడే; ఆత్మకత్వంబునన్ = తాననుకొనుటచేత; నేననేన = ఎవరికివారు నేనే; కృష్ణుండను = కృష్ణుడను; అని = అని; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; గుణ = గుణములను; ఆవేశంబులన్ = ఆపాదించుకొనుటలవలన; చరియించుచు = సంచరించుచు.

భావము:

ఆవిధంగా మాధవుడు మాయ మైపోగా ఆయనను కనుగొనలేక మగ ఏనుగును బాసి
సంచరించే ఆడ ఏనుగుల వలె హృదయాలు సంచలింపగా గోపికలు నందనందనుడి
గమనలీలలూ, హాసవిలాసాలూ, చూపులూ, విహారాలూ, ఆటలూ, మాటలు మొదలైన వాటిమీద
అనురాగంతో తమ మనస్సులు మనస్సులలో లేక పలు చేష్టలకు పాల్పడ్డారు. తన్మయత్వంతో
“నేనే కృష్ణుడిని”, “నేనే మాధవుడిని” అంటూ గోవిందుని గుణ చేష్టితాలు అనుకరిస్తూ
మెలగసాగారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలు కృష్ణుని వెదకుట

10.1-1009-క.

భూతముల లోన వెలిఁ బ్ర

ఖ్యాతుం డగునట్టివానిఁ; కాంతలు కాళిం

దీ తీర వనాంతరముల

భ్రాంతిన్ వెదుకంగఁ జనిరి పాడుచు నధిపా!

టీకా:

భూతముల = సకల ప్రాణుల; లోనవెలిన్ = అంత ర్భూహారంగము లందు; ప్రఖ్యాతుండు =
ప్రసిద్ధముగ ఉండువాడు; అగునట్టి = ఐనట్టి; వానిన్ = అతనిని; కాంతలు = ఇంతులు; కాళిందీ =
యమునానదీ; తీర = తీరప్రాంతము లందలి; వనాంతరములన్ = అడవులలో; భ్రాంతిన్ =
భ్రమలోనుండి; వెదుకన్ = అన్వేషించుటకు; చనిరి = మొదలిడిరి; పాడుచున్ = పాటలు పాడుతు;
అధిపా = రాజు.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! చరాచరములైన సమస్త భూతముల లోపలా వెలుపలా వసించి ఉన్న ఆ
వాసుదేవుడిని వల్లవాంగనాలు యమునా తీర వనం మధ్యలో ప్రేమతో ఇలా పాడుతూ
వెదుకుటకు బయలుదేరారు.

10.1-1010-నీ.

"పున్నాగ కానవే! పున్నాగవందితుఁ-

దిలకంబ! కానవే తిలకనిటలు;

ఘనసార! కానవే ఘనసారశోభితు-

బంధూక! కానవే బంధుమిత్రు;

మన్మథ! కానవే మన్మథాకారుని-

వంశంబ! కానవే వంశధరునిఁ;

జందన! కానవే చందనశీతలుఁ-

గుందంబ! కానవే కుందరదను;

10.1-1010.1-తే.

నింద్రభూజమ! కానవే నింద్రవిభవుఁ;

గువల వృక్షమ! కానవే కువలయేశుఁ;

బ్రియకపాదప! కానవే ప్రియవిహారు;"

ననుచుఁ గృష్ణుని వెదకి ర య్యబ్జముఖులు.

టీకా:

పున్నాగ = ఓ పొన్నచెట్టు; కానవే = చూసావా; పున్నాగ = పురుషశ్రేష్ఠులచే, మగ ఏనుగుచేత;
వందితున్ = నమస్కరింపబడినవాడు; తిలకంబ = ఓ బొట్టుగ చెట్టు; కానవే = చూసితివా;
తిలకనిటలున్ = తిలకము నుదుట కలవానిని; ఘనసార = ఓ కప్పురపు చెట్టు; కానవే =
చూసితివా; ఘనసార = మేఘమువంటి కాంతిచే; శోభితున్ = ప్రకాశించువానిని; బంధూక = ఓ

మంకెన చెట్టు; కానవే = చూసితివా; బంధు = బంధువుల ఎడ; మిత్రున్ = మిక్కిలి స్నేహము
 గలవానిని; మన్మథ = ఓ వెలగచెట్టు; కానవే = చూసితివా; మన్మథుని వంటి; ఆకారుని =
 ఆకారము కలవానిని; వంశంబ = ఓ వెదురు పొద; కానవే = చూసితివా; వంశధరుని =
 మురళీధరుని; చందన = ఓ గంధపుచెట్టు; కానవే = చూసితివా; చందన = మంచి గంధము వలె;
 శీతలున్ = చల్లనివానిని; కుందంబ = ఓ మొల్లచెట్టు; కానవే = చూసితివా; కుంద = మల్లెమొగ్గల
 వంటి; రదనున్ = పండ్లు కలవానిని; ఇంద్ర = ఓ మరువపు; భూజమ = చెట్టు.
 కానవే = చూసితివా; ఇంద్ర = ఇంద్రునివంటి; విభవున్ = వైభవముకలవాని; కువల = ఓ రేగు;
 వృక్షమ = చెట్టు; కానవే = చూసితివా; కువలయేశున్ = భూమికిప్రభువును; ప్రియక = ఓ కడప;
 పాదప = చెట్టు; కానవే = చూసితివా; ప్రియ = మనోజ్ఞమైన; విహారున్ = విహారములు కలవాని;
 అనుచు = అని; కృష్ణుని = కృష్ణుని యొక్క; వెదకిరి = అన్వేషించిరి; ఆ = ఆ యొక్క; అబ్జముఖులు =
 అందగత్తెలు (అబ్జముఖి - పద్మములవంటి మోములు కలమె, సుందరి).

భావము:

"ఓ పున్నాగవృక్షమా! పురుష పుంగవుల వందనాలు అందుకునే వానిని నీవు చూసావా? ఓ
 బొట్టుగుచెట్టా! ఫాలమున తిలకం ధరించిన వానిని తిలకించావా? ఓ కర్పూరపు చెట్టా! గొప్ప
 బలిమిచే భాసిల్లు వానిని కనుగొన్నావా? ఓ మంకెన మొక్కా! అందరికీ బంధుమిత్రుడైన వానిని
 చూసావా? ఓ వెలగవ్రానూ! మన్మథుని వంటి ఆకారం గల వానిని అవలోకించావా? ఓ వెదురు
 తరువా! వేణువు ధరించి ఉంటాడు కదా ఆ వెన్నుని వీక్షించావా? ఓ చందనవృక్షమా! చందనము
 వలె చల్లనైన వానిని సందర్శించావా? ఓ మొల్లలతికా మొల్ల మొగ్గలవంటి దంతములు కల
 వానిని పరికించావా? ఓ మరువమా! దేవేంద్ర వైభవం గల వానిని కన్నావా? ఓ రేగుచెట్టా!
 భూమండలానికి అధినాథుడైన వానిని ఆలోకించావా? ఓ కడప చెట్టా! ప్రియ విహారములు గల
 వానిని చూసావా?" అంటూ తామరరేకుల వంటి మోములు గల గొల్లభామలు బృందావనంలో
 అందాల కృష్ణుని వెదుకసాగారు.

10.1-1011-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇలా వనంలోని చెట్టూచేమలను కృష్ణుడిని చూసారా అని విచారిస్తున్న యాదవ స్త్రీలు ఇంకా ఇలా అడుగుతున్నారు...

10.1-1012-ఉ.

"నల్లనివాడు పద్మనయనంబులవాడు గృపారసంబు పై

జల్లెడువాడు మౌళిపరిసర్పిత పింఛమువాడు నవ్వు రా

జిల్లెడు మోమువాడు డొకడు చెల్వల మానధనంబు దెచ్చె నో!

మల్లియలార! మీ పొదలమాటున లేడు గదమ్మ! చెప్పరే!

ఈ పద్యమును పోలిన మరొక బహుళ ప్రసిద్ధమైన పద్యం నవమ స్కంధములో రామ పరంగా ఉంది. దానిని కూడా ఆస్వాదించండి.

టీకా:

నల్లనివాడు = నల్లని రంగు వాడు, కృష్ణుడు; పద్మనయనంబుల వాడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు;

కృపారసంబున్ = దయను; పైన్ = మీద; చల్లెడువాడు = చిలికెడివాడు; మౌళి = సిగ యందు;

పరిసర్పిత = చుట్టబడిన; పింఛమువాడు = నెమలిపింఛము గలవాడు; నవ్వు = చిరునవ్వులు;

రాజిల్లెడు = ప్రకాశించెడి; మోమువాడు = ముఖము కలవాడు; ఒకడు = ఒకా నొకడు; చెల్వలన్ =

స్త్రీల; మాన = శీలము అనెడి; ధనంబున్ = సంపదను; తెచ్చెను = దొంగిలించుకుని వచ్చెను; ఓ = ఓ;

మల్లియలారా = మల్లపూలు; మీ = మీ; పొదలన్ = పొదలందు; మాటున = దాగుకొని; లేడు = లేడు;

కదా = కదా; అమ్మ = తల్లి; చెప్పరే = చెప్పండి.

భావము:

నల్లని దేహము వాడు, కమలములవంటి కన్నులు గల వాడు, కరుణా రసము కురిపించే వాడు, సిగపై నెరపిన నెమలి పింఛము కల వాడు, చిరునవ్వు చెలువారే చక్కని మోము కల వాడు నైన ఓ కుఱ్ఱవాడు మా మానినీమణుల మానధనం దోచి తెచ్చాడు. ఓ మల్లెతీవలార! మీ మల్లె పొదల మాటున కాని ఉన్నాడేమో కొంచెము చెప్పండమ్మా.

10.1-1013-ఉ.

అంగజనైనఁ జాడ హృదయంగముడై కరగించు వాఁడు శ్రీ
రంగదురంబు వాఁడు, మధురంగు వేణురవంబు వాఁడు మ
మ్మంగజపువ్వుదూపులకు నగ్గము చేసి లవంగ! లుంగ నా
రంగములార! మీకడకు రాఁడు గదా! కృప యుంచి చూపరే!

టీకా:

అంగజన్ = మన్మథుని {అంగజడు - దేహమున పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; ఐనన్ = అయినను;
చూడన్ = తనను చూడగానే; హృదయంగముడు = మనోహరుడు; ఐ = అయ్యి; కరగించువాడు =
మోహము పుట్టించువాడు; శ్రీ = లక్ష్మీదేవికి; రంగత్ = రంగస్థలమైన; ఉరంబువాడు = వక్షస్థలము
కలవాడు; మధురంబు = ఇంపైనది; అగు = ఐనట్టి; వేణు = మురళీ; రవంబువాడు = ధ్వని
చేయువాడు; మమ్మున్ = మమ్ములను; అంగజన్ = మన్మథుని; పువ్వు = పూల; తూపుల్ =
బాణముల; కున్ = కు; అగ్గముచేసెన్ = ఒప్పగించెను; లవంగ = ఓ లవంగము చెట్టు; లుంగ = ఓ
పుల్ల మాధీఫలము చెట్టు; నారంగములారా = ఓ నారింజ చెట్టు; మీ = మీ; కడ = వద్ద; కున్ = కు;
రాడు = రాలేదు; కదా = కదా; కృపన్ = దయ; ఉంచి = ఉంచి; చూపరే = చూసి చెప్పండి.

భావము:

ఓ లవంగ వృక్షాల్లారా! ఓ మాధీఫల మొక్కల్లారా! ఓ నారింజ చెట్టులారా! దర్శించినంత
మాత్రముననే మనసుకు ఇంపు కలిగించి మన్మథుడిని కూడా కరిగించే వాడూ, సిరిగల వక్షము
గల వాడూ, మధుర మోహనంబైన మురళీనాదం చేసేవాడూ అయినట్టి మా నల్లనయ్య మమ్మల్ని

మన్మథుని పూలబాణాలకు గురిజేసి మీ దగ్గరకు రాలేదు గదా! వస్తే దయతో మాకు
చూపండమ్మా!

10.1-1014-సీ.

మానినీమన్మథు మాధవుఁ గానరే-

సలలితోదార వత్సకములార!

సలలితోదార వత్సక వైరిఁ గానరే-

సుందరోన్నత లతార్జునములార!

సుందరోన్నతలతార్జునభంజుఁ గానరే-

ఘనతర లసదశోకంబులార!

ఘనతర లసదశోకస్ఫూర్తిఁ గానరే-

నవ్య రుచిరకాంచనంబులార!

10.1-1014.1-ఆ.

నవ్య రుచిర కాంచనకిరీటుఁ గానరే

గహనపదవిఁ గురవకంబులార!

గహనపదవి గురవకనివాసిఁ గానరే

గణికలార! చారుగణికలార!

టీకా:

మానినీ = స్త్రీలకు; మన్మథున్ = మోహముపుట్టించువాడు {మన్మథుడు - మనసును కలత
పెట్టువాడు, రతీదేవి భర్త}; మాధవున్ = మాధవుని {మా (లక్ష్మీదేవి) యొక్క భర్త}; సలలిత = మిక్కిలి
మనోజ్ఞమైన; ఉదార = ఉన్నతమైన; వత్సకములారా = ఓ కొడిసె చెట్టులు; సలలిత =
మిక్కిలిమనోజ్ఞమైన; ఉదార = మనసుగల; వత్సక = వత్సకాసురునికి; వైరిన్ = శత్రును; కానరే =
చూసితిరా; సుందర = అందమైన; ఉన్నత = ఎత్తైన; లతా = తీగలతో కూడి యున్న; అర్జునములారా
= ఓ మద్దిచెట్లు; సుందర = అందమైన; ఉన్నత = ఎత్తైన; లత = లతలతో కూడి యున్న; అర్జువ =
మద్దిచెట్లను; భంజున్ = పడగొట్టినవానిని; కానరే = చూడలేదా; ఘనతర = మిక్కిలి ఉన్నతమైనవి

{ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; లసత్ = చక్కటి; అశోకంబులారా = ఓ అశోకవృక్షములు;
 ఘనతర = మిక్కిలి {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; లసత్ = ప్రకాశించునట్టి; అశోక =
 అధికానందమును; స్ఫూర్తిన్ = తోపించువాడైన; నవ్య = ఓ తాజా; రుచిర = కాంతులు గల;
 కాంచనంబులరా = సంపెంగ వృక్షములారా;
 నవ్య = సరికొత్త; రుచిర = కాంతివంతమైన; కాంచన = బంగారపు; కిరీటున్ = కిరీటము కలవానిని;
 కానరే = చూసితిరా; గహన = అడవి; పదవిన్ = మార్గమున; కురవకంబులారా = ఓ ఎఱ్ఱగోరింట
 చెట్టులారా; గహన = అడవి; పదవిన్ = ప్రదేశము లందు; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింట చెట్లకింద;
 నివాసిన్ = ఉండువానిని; కానరే = చూసితిరా; గణికలారా = ఓ అడవిమెల్లలారా; చారు = ఓ
 అందమైన; గణికలారా = ఆడ ఏనుగులు.

భావము:

మనోహరములు, ఉన్నతములు యైన కొడిసి చెట్టులార! మానవంతులైన మహిళల మనసులను
 మధించే మన్మథుడైన లక్ష్మీపతిని చూసారా? చిక్కనైన లతలు అల్లుకున్న చక్కటి పొడవైన
 మద్దివృక్షములార! మనోజ్ఞమైన రూపువాడు, ఉదారుడు, వత్సాసురుని వధించిన వాడు అయిన
 అచ్యుతుని కన్నారా? మిక్కిలి యెత్తైన చక్కటి అశోకతరువులార! చిక్కనైన లతలు అల్లుకున్న చక్కటి
 పొడవైన మద్దివృక్షములను పడగొట్టిన పద్మాక్షుని పరికించారా? తాజాగా నున్న చక్కదనాల
 సంపెంగలలారా! దుఃఖరహితుడై వెలయుచున్న తోయజాక్షుని పరికించారా? ఎఱ్ఱగోరింటలార! ఈ
 వనంమధ్యలో సరికొత్త బంగారు కిరీటము గల శౌరిని కాని కనుగొన్నారా? ఓ అందమైన
 అడవిమెల్లలలార! బృందావన మందలి ఎఱ్ఱగోరింట పొదలలో సంచరించే హరిని
 అవలోకించారా?

10.1-1015-సీ.

అదె నందనందనుం డంతర్హితుం డయ్యె-

బాటలీతరులార! పట్టరమ్మ!

హేలావతులఁ గృష్ణ! యేల పాసితి వని-

యైలేయ లతలార! యడుగరమ్మ!

వనజాక్షుఁ డిచటికి వచ్చి డాఁగఁడు గదా;-

చూతమంజరులార! చూడరమ్మ!

మానినీమదనుతో మారాక యెఱిగించి-

మాధవీలతలార! మనుపరమ్మ!

10.1-1015.1-ఆ.

జాతిసతులఁ బాయ నీతియె హరి కని

జాతులార! దిశలఁ జాటరమ్మ!

కదళులార! పోయి కదలించి శిఖిపింఛ

జాటుఁ దెచ్చి కరుణఁ జూపరమ్మ!

టీకా:

అదె = అదిగో; నందనందనుండు = కృష్ణుడు {నందనందనుండు - నందుని కొడుకు, కృష్ణుడు};
అంతర్హితండు = కనబడకపోయినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పాటలీ = ఓ పాదిరి; తరులార =
చెట్లు; పట్టరమ్మ = వెతికిపట్టుకొనండి; హేలావతులన్ = విలాసినులను; కృష్ణ = కృష్ణుడా; ఏల =
ఎందుకు; పాసితివి = దూరమైతివి; అని = అని; ఐలేయ = ఓ ఏలకి; లతలార = తీగలు; అడుగరమ్మ
= అడగండి; వనజాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఇచటి = ఇక్కడ; కిన్ = కి; వచ్చి = చేరి; డాగడు =
డాక్టోలేడు; కదా = కదా; చూత = ఓ తియ్యమామిడి; మంజరులార = గుబుర్లు; చూడరమ్మ =
చూడండి; మానినీ = స్త్రీలను; మదనున్ = మోహింపజేయువాని; తోన్ = తోటి; మా = మేము; రాకన్
= వచ్చుటను; ఎఱిగించి = తెలిపి; మాధవీ = ఓ పూలగురివింద; లతలార = తీగెలు; మనుపరమ్మ =
కాపాడండి.

జాతిసతులన్ = కులాంగనలను; పాయన్ = ఎడబాయుట; నీతియె = ధర్మమేనా; హరి = కృష్ణుని
{హరి - భక్తుల కష్టములు హరించువాడు, విష్ణువు}; కిన్ = కి; అని = అని; జాతులార = ఓ
జాజిపొదలు; దిశలన్ = నలుదిక్కులను; చాటరమ్మ = చాటించండి; కదళులార = ఓ అరటిచెట్లు;
పోయి = వెళ్ళి; కదలించి = బయలుదేరదీసి; శిఖి = నెమలి; పింఛ = పింఛము, కుంచె; జాటున్ =
సిగలోకలవాడు; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; కరుణన్ = దయతో; చూపరమ్మ = చూపించండి.

భావము:

అడుగో నందగోపుని తనయుడు ఉన్నట్టుండి మాయమైపోయాడు. ఓ కలిగొట్టుచెట్టులారా!
పట్టుకోండి "కృష్ణా! విలాసవతులను ఎందుకు వదలి వేసా" వని ఓ మిరియపు తీవలారా!
ఆయనను అడగండి. పద్మనేత్రుడు ఇక్కడికి వచ్చి దాక్కోలేదు కదా? ఓ మామిడి గుత్తులారా!
చూడండి. ఓ బండి గురివిందలారా! మగువల పాలిటి మన్మథుడైన మాధవునకు మారాక చెప్పి
మమ్ము బ్రతికించండి. జాజులారా! "చక్కటి కుల కాంతలను ఎడబాయుట శ్రీహరికి నీతి గా" దని
దిక్కులలో చాటండి. ఓ కదళీ వృక్షములారా! మీరు వెళ్ళి నెమలి పింఛము తలలో ధరించిన
పద్మనేత్రుడిని కదలించుకుని వచ్చి కరుణతో మాకు చూపండి.

10.1-1016-క.

హరి చరణములకుఁ బ్రియవై

హరి నిను మన్నింప భద్ర మందెడు తులసీ!

హరి నీ దెస రాఁడు గదా

హరి చొప్పెఱిగించి శుభము లందింపఁగదే.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; చరణముల్ = పాదముల; కున్ = కు; ప్రియవు = ఇష్టమైనదానివి; ఐ = అయ్యి;
హరి = విష్ణుమూర్తి; నినున్ = నిన్ను; మన్నింపన్ = ఆదరింపగా; భద్రమున్ = శుభమును,
ప్రశస్తమును; అందెడు = పొందెడి; తులసీ = ఓ తులసి చెట్టు; హరి = కృష్ణుడు; నీ = నీ; దెసన్ =
వైపునకు; రాడు = రాలేదు; కదా = కదా; హరి = కృష్ణుని; చొప్పు = జాడ; ఎఱిగించి = తెలిపి;
శుభములు = శుభాలు; అందింపగదే = కలుగజేయుము.

భావము:

ఓ తులసీ! నీవు గోవింద చరణారవింద ప్రియురాలవు కదా. మాధవుడు ఆదరిస్తుండగా సకల
మంగళములు పొందుతావు. శ్రీకృష్ణుడు నీ చెంతకు చేరరాలేదు కదా వస్తే అతడు వచ్చిన మార్గం
తెలిపి మాకు క్షేమం కలిగించు

10.1-1017-తే.

పొగడఁ దగువానిఁ గానరే పొగడలార!

యీడెఱుంగని విభుఁ జాపుఁ డీడెలార!

మొల్లమగు కీర్తివాఁ డేడి మొల్లలార!

శుక నిగదితునిఁ జెప్పుడు కింశుకములార!

టీకా:

పొగడన్ = కీర్తించుటకు; తగు = అర్హత కలిగిన; వానిన్ = వానిని; కానరే = చూసారా; పొగడలార = ఓ పొగడచెట్టు; ఈడెఱుంగని = సాటివచ్చువారు లేని; విభున్ = ప్రభువును; చాపుడు = చూపించండి; ఈడెలారా = ఓ కమలాఫల చెట్టు; మొల్లము = అధికమైనది; అగు = ఐనట్టి; కీర్తి = యశస్సు కలిగిన; వాడు = అతడు; ఏడీ = ఎక్కడ ఉన్నాడు; మొల్లలార = ఓ మొల్లపొదలు; శుక = శుకమహర్షిచే; నిగదితుని = వర్ణింపబడినవానిని; చెప్పుడు = ఎక్కడున్నాడో చెప్పండి; కింశుకములారా = ఓ మోదుగ చెట్టు.

భావము:

పొగడలారా! పొగడ దగిన పురుషోత్తముణ్ణి చూసారా? ఓ కమలాఫలం చెట్టులారా! సాటిలేని పురుషోత్తముని మాకు చూపండి. ఓ మొల్లలారా! వెల్లివిరిసిన కీర్తిగల నల్లనయ్య ఎక్కడ? ఓ మోదుగ వృక్షములారా! శుక మహర్షిచే వర్ణించబడిన వనమాలి ఏడి చెప్పండి.

10.1-1018-క.

తరుణీకుచ కుంకుమ యుత

హరికంధర దామగంధ ముడరెడు చూడ్కిన్

హరిగనిన పగిదిఁ దనరెడి

హరిణీ! హరిజాడఁ బుణ్యమయ్యెడిఁ జెప్పమా!

టీకా:

తరుణీ = ఇంతుల యొక్క; కుచ = స్తనము లందలి; కుంకుమ = కుంకుముపువ్వుతో; యుత = కూడిన; హరి = కృష్ణుని; కంధర = మెడలోని; దామ = దండ యొక్క; గంధము = సువాసన; అడరెడున్ = వ్యాపించుటచేత; చూడ్కిన్ = చూపులతో; హరిన్ = కృష్ణుని; కనిన = చూసిన; పగిదిన్ = విధముగ; తనరెడి = అతిశయించెడి; హరిణీ = ఓ ఆడులేడి; హరి = కృష్ణుని; జాడన్ = వివరమును; పుణ్యము = నీకు పుణ్యము; అయ్యెడిన్ = ఉంటుంది; చెపుమా = చెప్పుము.

భావము:

ఓ ఆడులేడి! యువతులు స్తనాలపై పులుముకున్న కుంకుమ పూతలు అంటుకున్న హరి కంఠంలోని పుష్పమాలికా పరిమళం బుగులు కొలుపుతున్న నీ చూపులు పరికించగా గోపాలుడిని చూసినట్లుగా ఉన్నాయి. నీకు పుణ్యం ఉంటుంది శ్రీకృష్ణుని జాడ తెలుపు.

10.1-1019-క.

కిటి యై కౌగిటఁ జేర్చెను

వటుడై వర్ధిల్లి కొలిచె వడిఁ గృష్ణుండై

యిటు పదచిహ్నము లిడెఁ గ్రిం

దటి బామున నేమి నోచి తమ్మ ధరిత్రీ!"

టీకా:

కిటి = వరాహావతారుడు; ఐ = అయ్యి; కౌగిటన్ = ఆలింగనమున; చేర్చెను = చేర్చుకొనెను; వటుడు = వామనావతారుడు; ఐ = అయ్యి; వర్ధిల్లి = మిక్కిలి పెరిగి; కొలిచెన్ = కొలతవేసెను; వడిన్ = వేగముగ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఐ = అయ్యి; ఇటు = ఇలా; పద = పాదముల; చిహ్నములు = గుర్తులు; ఇడెన్ = వేసెను; క్రిందటి = పూర్వపు; బామునన్ = జన్మ యందు; ఏమి = ఎలాంటి; నోచితి = నోమునోచినావు; అమ్మ = తల్లి; ధరిత్రీ = భూమాత.

భావము:

ఓ భూదేవీ! వరాహావతారం ధరించి నప్పుడు నిన్ను కౌగిట చేర్చుకున్నాడు. త్రివిక్రమ స్వరూప ధరుడై నిన్ను కొలిచాడు కదా. ఇప్పుడు కృష్ణుడు నీపై అడుగులు ఉంచాడు. పూర్వజన్మలలో నీవు ఎంతటి నోములు నోచావో!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల తాదాన్యతోన్మత్తత

10.1-1020-వ.

అనుచు మదనోన్మాదచిత్తలై తదాత్మకత్వకంబునఁ గృష్ణు లీలల ననుకరించుచు.

టీకా:

అనుచు = అని; మదన = మన్మథబాధతో; ఉన్మాద = వెణ్ణెత్తిన; చిత్తలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తత్ = అతని యందు; ఆత్మకత్వకంబునన్ = పొందిన మనసులతో; కృష్ణు = కృష్ణుని; లీలలన్ = లీలలను; అనురకరించుచు = పోలిన పనులు చేయుచు;

భావము:

ఇలా పాడుతూ గోపికలు యౌవనోద్రేకంతో వేదురుగొన్న మనసులు గల వారై కృష్ణతాదాత్మ్యాన్ని పొంది అ భగవంతుని లీలలు ఇలా అనుకరించ సాగారు.

10.1-1021-నీ.

పూతన యై యొక్క పొలఁతి చరింపంగ-

శౌరి యై యొక కాంత చన్నగుడుచు;

బాలుడై యొక భామ పాలకు నేడ్చుచో-

బండి నే నను లేమఁ బాఱదన్ను;

సుడిగాలి నని యొక్క సుందరి గొనిపోవ-

హరి నని వర్తించు నబ్జముఖియు;

బకుడ నే నని యొక్క పడతి సంరంభింప-

బద్మాక్షుడను కొమ్మ పరిభవించు;

10.1-1021.1-ఆ.

నెలమి రామకృష్ణు లింతు లిద్దలు గాఁగ

గోపవత్సగణము కొంద అగుదు

రసురవైరి ననుచు నబల యొక్కతె చీరుఁ

బసుల మనెడి సతుల భరతముఖ్య!

టీకా:

పూతన = పూతన; ఐ = నేనై ఉన్నాననుచు; ఒక్క = ఒకానొక; పొలతి = స్త్రీ; చరింపంగన్ =
వర్తించుచుండగా; శౌరి = కృష్ణుడను {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; ఐ = నేనై ఉన్నాననుచు;
ఒక్క = ఒకానొక; కాంత = స్త్రీ; చన్నుగుడుచు = స్తవ్యపానము చేయును; బాలుడు = బాలకృష్ణుడను;
ఐ = నేనై ఉన్నాననుచు; ఒక = ఒకానొక; భామ = స్త్రీ; పాలు = పాలు; కున్ = కోసము; ఏడ్చుచున్ =
రోదించుచుండగ; బండిన్ = బండిని; నేను = నేనై ఉన్నాను; అను = అనెడి; లేమన్ = స్త్రీని;
పాఱదన్ను = పడదన్నును; సుడిగాలిని = నేను సుడిగాలిని; అని = అని; ఒక్క = ఒకానొక; సుందరి
= స్త్రీ; కొనిపోవ = తీసుకుపోతుండగ; హరిన్ = నేను కృష్ణుడను; అని = అని; వర్తించు = నటించును;
అబ్జముఖియు = స్త్రీ; బకుడన్ = ఒకానొక; నేను = నేనై ఉన్నాను; అని = అని; ఒక్క = ఒకానొక;
పడతి = స్త్రీ; సంరంభింప = హడావిడిచేయగా; పద్మాక్షుడన్ = నేను కృష్ణుడను; అను = అనెడి; కొమ్మ
= స్త్రీ; పరిభవించున్ = పరాభవించును; ఎలమి = పూని.

రామ = బలరాముడుగా; కృష్ణు = కృష్ణుడుగా; ఇంతులు = స్త్రీలు; ఇద్దరు = ఇద్దరు (2); కాగన్ = వలె
నటించుచుండగ; గోప = గోపాలకులు; వత్స = దూడలు; గణము = సమూహము; కొందలు =
కొంతమంది; అగుదురు = ఐ వర్తించెదరు; అసురవైరిని = నేను కృష్ణుడను; అనుచు = అని; అబల =
స్త్రీ; ఒక్కతె = ఒకానొక ఆమె; చీరున్ = పీలుచును; పసులము = మేము పశువులము; అనెడి =
అనునట్టి; సతులన్ = స్త్రీలను; భరతముఖ్య = పరీక్షిన్మహారాజా {భరతముఖ్యుడు - భరత వంశము
నందలి రాజులలో ముఖ్యుడు, పరీక్షిత్తు}.

భావము:

ఓ భరతవంశ ప్రముఖుడైన పరీక్షిన్నహారాజా! ఒక గోపిక పూతన వలె నటిస్తుంటే, కృష్ణునిలా అభినయిస్తున్న ఇంకొక గోపిక స్తన్యం తాగింది. మరొకామె పసిపిల్లాడిలా భావించుకొని పాలకేడుస్తూ, శకటాసురుడిని అని మెలగుతున్న ఇంకో గోపికను కాలితో తన్నింది. మరింకొకామె నేను కృష్ణుణ్ణి అంటు ఉన్నామెను తృణావర్తుడిలా ఎగరేసుకుపోయింది. ఇంకొకరై బకాసురుణ్ణి నేను అని విజృంభించగా, ఆమెను మరొకరై నేను వాసుదేవుణ్ణి అంటు పరాభవించింది. ఇంతలో ఇద్దరు ఇంతులు బలరామ కృష్ణులు కాగా, మరికొందరు మగువలు గోపకులు, దూడలు అయ్యారు. పసువులం మేం అంటున్న పడతులను పద్మాక్షుడను అనే ఆమె పిలిచింది.

10.1-1022-ఆ.

"లోకమెల్లఁ గుక్షిలోపల నున్నది

మాధవుండ నేను మాత వీవు

చూడు" మనుచు నొక్క సుందరి యొకతెకు

ముఖము దెఱచి చూపు ముఖ్యచరిత!

టీకా:

లోకము = జగత్తు; ఎల్లన్ = సమస్తము; కుక్షి = కడుపు; లోన్ = అందు; ఉన్నట్టి = ఉన్నటువంటి; నేను = నేను; మాధవుండన్ = కృష్ణుడను; మాతవు = తల్లివి; ఈవు = నీవు; చూడుము = చూడు; అనుచన్ = అని; ఒక్క = ఒకానొక; సుందరి = స్త్రీ; ఒకతె = ఒకామె; కున్ = కు; ముఖము = నోరు; తెఱచి = తెరిచి; చూపున్ = చూపించును; ముఖ్యచరిత = పరీక్షిన్నహారాజా {ముఖ్య చరితుడు - ముఖ్య (ఉత్తమమైన) చరితుడు (వర్తన కలవాడు), పరీక్షిత్తు}.

భావము:

ఉత్తమ చరిత్రుడవైన పరీక్షిన్నహారాజా! ఒక గోపిక మాధవుడై "విశ్వమంతా నా కుక్షిలోఉంది చూడ" మంటూ యశోదమ్మగా నటిస్తున్న మరొక గోపికకు తన నోరు తెరచి చూపించింది.

10.1-1023-క.

"వెన్నలు దొంగిలి తినియెడి

వెన్నుడ" నని యొకతె నుడువ వేటొక్కతె చే

సన్నల యశోద నంచును

రన్నన గుసుమముల దండఁ రట్టు నిలేశా!

టీకా:

వెన్నలు = వెన్నముద్దలు; దొంగిలి = దొంగిలించి; తినియెడి = తినెడి; వెన్నుడన్ = కృష్ణుడను; అని = అని; ఒకతె = ఒకామె; నుడువ = చెప్పగా; వేటొక్కతె = ఇంకొకామె; చేతి = చేతులతో చేసెడి; సన్నలన్ = సంజ్ఞలతో; యశోదన్ = నేను యశోదను; అంచును = అని; కన్నన = శీఘ్రముగా; కుసుమముల = పూల; దండన్ = మాలతో; కట్టున్ = కట్టివేయును; ఇలేశా = రాజా (ఇలేశుడు - ఇల (రాజ్యమునకు) ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు);

భావము:

మహారాజా! "నేను నవనీతచోరుడైన కృష్ణుడిని" అని ఒకతె అంటుంటే వేరొకతె "నేను యశోదాదేవిని అని చేసన్నలు చేస్తూ ఆమెను వెంటనే పూలదండతో బంధించింది."

10.1-1024-క.

"కాళియఫణి యిది వీరలు

కాళియఫణి సతులు మ్రొక్కఁ రడఁగిరి నే గో

పాలకుమారుడ" ననుచును

లీలాగతి నాడు నొక్క లేమ నరేంద్రా!

టీకా:

కాళియ = కాళియుని యొక్క; ఫణి = పడగ; ఇది = ఇది; వీరలు = వీరంతా; కాళియఫణి = కాళియు డను పాము; సతులు = భార్యలు; మ్రొక్కన్ = దండములు పెట్టి; కడగిరి = ఆరంభించిరి; నేన్ = నేను;

గోపాలకుమారుడను = కృష్ణుడను; అనుచును = అని; లీలా = విలాస; గతిన్ = వైఖరితో; ఆడున్ = నాట్యము లాడును; ఒక్క = ఒకానొక; లేమ = స్త్రీ; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

"ఇది కాళీయసర్పం. వీరు అతని పత్నులు నాకు మ్రొక్కుతున్నారు. నేను యశోదా తనయుడిని" అంటూ ఒక కులుకులాడి ఆడ సాగింది.

10.1-1025-క.

"తరుణులు గోపకు లందఱు

హరిహయుఁ డిదె వాన గురిసె హరి నే"నని భా

సుర చేలాంచల మొక్కతె

గిరి నెత్తెద ననుచు నెత్తుఁ గెంగేల నృపా!

టీకా:

తరుణులు = యువతులు; గోపకులు = గొల్లలు; అందఱున్ = మీరందరు; హరిహయుడు = ఇంద్రుడు (హరిహయుడు - పచ్చని గుఱ్ఱములు కలవాడు, ఇంద్రుడు); ఇదె = ఇదిగో; వానన్ = వర్షమును; కురిసెన్ = కురిపించెను; హరి = కృష్ణుడను; నేను = నేను; అని = అని; భాసుర = ప్రకాశించునట్టి; చేలా = చీర; అంచలమున్ = కొంగును; ఒక్కతె = ఒకామె; గిరిన్ = కొండను; ఎత్తెదను = ఎత్తుతాను; అనుచున్ = అని; ఎత్తున్ = పైకెత్తును; కెంగేలన్ = ఎఱ్ఱని చేతితో; నృపా = రాజా.

భావము:

"ఈ చెలువలు అందరూ గోపాలకులు, దేవేంద్రుడు రాళ్ళవాన కురిపిస్తున్నాడు. నేను శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఇదిగో గోవర్ధనగిరిని ఎత్తుతున్నాను" అంటూ ఒకామె చీరకొంగు పయికెత్తి అరచేత పట్టుకుంది.

10.1-1026-క.

"మీరలు గోపకు లే నసు

రారిని దావాగ్ని వచ్చె నటు చూడకుడి

వారిచెద" నని యొక్కతె

చేరి బయల్ కబళనంబు చేయు నరేంద్రా!

టీకా:

మీరలు = మీరు; గోపకులు = యాదవులు; ఏన్ = నేను; అసురారిని = కృష్ణుడను; దావాగ్ని = కార్పిచ్చు; వచ్చెన్ = వచ్చినది; అటు = అటుపక్కకి; చూడకుడి = చూడకండి; వారిచెదన్ = అడ్డుకొనెదను; అని = అని; ఒక్కతె = ఒకామె; చేరి = పూని; బయల్ = ఉత్తుత్తునే; కబళనంబు = మింగినట్టు; చేయున్ = చేయును; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! "మీరందరూ గోపకులు నేను రాక్షసవిరోధినైన కృష్ణుడిని. కార్పిచ్చు వస్తున్నది. అటు చూడకండి. నేను దానిని నివారిస్తాను" అంటూ ఒక గోపిక ఉత్తినే మింగినట్టు నటించింది.

10.1-1027-వ.

ఇట్లు తన్మయత్వంబున గోపసుందరులు బృందావనంబునం గల తరులతాదుల హరి నడుగుచు, దుర్గమం లయిన విపినమార్గంబుల సరోజాత కేతన హల కులిశ కలశాంకుశాది లక్షణలక్ష్మితంబులై మనోహరంబు లయిన హరిచరణంబుల చొప్పుగని తప్పక చెప్పి కొనుచుఁ దమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన్మయత్వంబునన్ = పరవశత్వముతో; గోపసుందరులు = గొల్లభామలు; బృందావనంబునన్ = బృందావనము నందు; కల = ఉన్నట్టి; తరులు = చెట్లు; లత = తీగలు, పాదులు; ఆదులున్ = మున్నగువానిని; హరి = కృష్ణుని గురించి; అడుగుచున్ = అడుగుతు; దుర్గమంబులు = వెళ్ళుటకు కష్టమైనవి; అయిన = ఐన; విపిన = అడవి; మార్గంబులన్ = దారు

లమ్మట; సరోజాత = పద్మరేఖ; కేతన = ధ్వజరేఖ; హల = నాగలిరేఖ; కులిశ = వజ్ర రేఖ; కలశ = పూర్ణకుంభ రేఖ; అంకుశ = అంకుశ రేఖ; ఆది = మున్నగు; లక్షణ = గుర్తులు; లక్ష్మితంబులు = వేయబడినవి; ఐ = అయ్య; మనోహరంబులున్ = మనోజ్ఞమైనవి; అయిన = ఐన; హరి = కృష్ణుని; చరణంబులు = పాదములను; చొప్పు = జాడను; తప్పక = అనుమానము లేకుండా; చెప్పికొనుడు = ముచ్చటించుకొనుచు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా తనువులు మరచి గోపాంగనలు బృందావనంలోని వ్రాకులనూ తీవలనూ శ్రీహరి జాడలు అడుగుతూ చొరరాని అడవి దారుల్లో కమలం, ధ్వజం, నాగలి, వజ్రం, కలశం, అంకుశం మొదలైన శుభలక్షణాలతో మనోజ్ఞములైన గోవిందుని అడుగులు గుర్తించి గొప్పగా చెప్పుకుంటూ తమలో ఇలా చెప్పుకోసాగారు,

10.1-1028-సీ.

"కొమ్మకుఁ బువ్వులు కొసినాఁ డిక్కడ-
 మొనసి పాదార్గంబు మోపినాఁడు
 సతి నెత్తుకొని వేడ్య జరిగినాఁ డిక్కడఁ-
 దృణములోఁ దోపఁడు తెఱవ జాడ
 ప్రియకు ధమ్మిల్లంబు పెట్టినాఁ డిక్కడఁ-
 గూర్చున్న చొప్పదె కొమరు మిగులు
 నింతికిఁ గెమ్మోవి యిచ్చినాఁ డిక్కడఁ-
 వైలఁది నిక్కిన గతి విశదమయ్యె

10.1-1028.1-ఆ.

సుదతితోడ నీరు చొచ్చినాఁ డిక్కడఁ
 జొచ్చి తా వెడలిన చోటు లమరెఁ
 దరుణిఁ గాముకేళిఁ దనిపినాఁ డిక్కడఁ
 ననఁగి పెనఁగియున్న యంద మొప్పె.

టీకా:

కొమ్మ = స్త్రీ; కున్ = కోసము; పువ్వులు = పువ్వులను; కోసినాడు = కోసెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; మొనసి = పూని; పాద = పాదము యొక్క; అగ్రంబున్ = ముందుభాగము; మోపినాడు = ఆనెను; సతిన్ = స్త్రీని; ఎత్తుకొని = ఎత్తుకొని; వేడ్కన్ = వినోదముగ; జరిగినాడు = నడచినాడు; ఇక్కడ = ఇక్కడ; తృణము = గడ్డినేల; లోన్ = అందు; తోపదు = కనబడదు; తెఱవ = స్త్రీ; జాడ = గుర్తులు; ప్రియ = ప్రియురాలి; కున్ = కి; ధమ్మల్లంబున్ = కొప్పు; పెట్టినాడు = చుట్టెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; కూర్చున్న = కూర్చుండిన; చొప్పు = జాడ; ఇదె = ఇదిగో; కొమరు = అందము; మిగులు = అతిశయించున్నది; ఇంతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; కెంపు = ఎఱ్ఱని; మోవి = పెదవి; ఇచ్చినాడు = అందిచ్చెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; వెలది = స్త్రీ; నిక్కిన = పైకినిగిడిన; గతి = జాడ; విశదమయ్యెన్ = స్పష్టమై ఉన్నది. సుదతి = స్త్రీ; తోడన్ = తోటి; నీరున్ = నీటి యందు; చొచ్చినాడు = ప్రవేశించెను, దిగెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; చొచ్చి = దిగి; తాన్ = అతను; వెడలిన = బయటికొచ్చిన; చోటులు = గుర్తులు; అమరెన్ = ఏర్పడినవి; తరుణిన్ = స్త్రీని; కాముకేళి = మన్మథక్రీడ యందు; తనిపినాడు = తృప్తిపరచెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; అణగి = అణిగిపోయి; పెనగి = కలిసిమెలిసి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; అందము = విధము; ఒప్పెన్ = చక్కగానున్నది.

భావము:

మురళీలోలుడు ఇక్కడ మునివేళ్ళు మాత్రమే నేలపై మోపాడు, ముదితకు పూలుకోసినాడేమో; నెలత నెత్తుకొని ముందుకెళ్లాడేమో ఇక్కడ ఆమె అడుగుల జాడలు కనబడటం లేదు; ఇద్దరు కూర్చున్న ఈ చోటు సొగసుగా ఉంది, ఇక్కడ కొమరాలి కొప్పు సవరించి ఉంటాడు; ఇక్కడ నీలవేణి నిక్కినతీరు తేటపడుతోంది, అతివకు అరుణాధర మిచ్చాడేమో; ఇక్కడ కొలనులోకి దిగిన ఆనమాళ్ళు స్పష్టంగా కనబడుతున్నాయి, కాంతతో కొలను నీటిలోకి ప్రవేశించాడేమో; ఇక్కడ గడ్డిగాదము అణగి, పెనగిన ఆనవాలు కానవస్తోంది, మగువను మదనకేళిలో తనిపినాడేమో.

10.1-1029-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతేకాదు....

10.1-1030-సీ.

ఒక యెలనాగ చెయ్యూదినాఁ డిక్కడ-

సరస నున్నవి నాల్గు చరణములును

నొక నీలవేణితో నొదిగినాఁ డిక్కడ-

మగ జాడలో నిదె మగువ జాడ

యొక లేమ మ్రొక్కిన నురివినాఁ డిక్కడ-

రమణి మ్రొక్కిన చొప్పు రమ్యమయ్యె

నొక యింతి కెదురుగా నొలసినాఁ డిక్కడ-

వనోన్యముఖములై యంఘ్రు లొప్పె

10.1-1030.1-ఆ.

నొకతె వెంటఁ దగుల నుండక యేగినాఁ

డడుగుమీదఁ దరుణి యడుగు లమరె

వబల లిరుగెలంకులందు రాఁ దిరిగినాఁ

డాలు పదము లున్నవమ్మ! యిచట.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; ఎలనాగ = స్త్రీ; చెయ్యి = చేతిని; ఊదినాడు = పట్టుకొనెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; సరసన్
= పక్కపక్కన; ఉన్నవి = ఉన్నాయి; నాల్గు = నాలుగు (4); చరణములునున్ = పాదములు; ఒక =
ఒకానొక; నీలవేణి = స్త్రీ; తోన్ = తోటి; ఒదిగినాడు = ఒత్తిగిలెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; మగ = మగవాని;

జాడ = జాడ; లోన్ = అందు; ఇదె = ఇదిగో; మగువ = స్త్రీ; జాడ = జాడ; ఒక = ఒకానొక; లేమ = స్త్రీ;
 మ్రొక్కినన్ = నమస్కరించగా; ఉరివినాడు = ఒడిసిపట్టెను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; రమణి = స్త్రీ; మ్రొక్కిన =
 నమస్కరించిన; చొప్పు = జాడ; రమ్యము = అందగించినది; అయ్యెన్ = అయినది; ఒక్క = ఒకానొక;
 ఇంతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; ఎదురుగా = ఎదురుగ; ఒలసినాడు = చేరినాడు; ఇక్కడ = ఇక్కడ;
 అన్యోన్యముఖములు = ఎదురుబొదురుగా ఉన్న; ఐ = అయ్యి; అంఘ్రులు = పాదములు; ఒప్పెన్ =
 చక్కగానున్నవి; ఒకతె = ఒకామె.

వెంటదగులన్ = వెంటపడగా; ఉండక = నిలబడకుండా; ఏగినాడు = వెళ్ళినాడు; అడుగు =
 పాదముద్రలు; మీద = పైన; తరుణి = స్త్రీ; అడుగులు = పాదముద్రలు; అమరె = వరసగానున్నవి;
 అబలలు = స్త్రీలు; ఇరుగెలంకులు = రెండుపక్కల; అందున్ = అందు; రాన్ = కూడావస్తుండగా;
 తిరిగినాడు = సంచరించెను; ఆఱు = ఆరు (6); పదములున్ = పాదముద్రలు; ఉన్నవి = ఉన్నాయి;
 అమ్మ = తల్లి; ఇచటన్ = ఇక్కడ.

భావము:

ఇక్కడ నందుని కొడుకు ఒక చెలియ చేయి పట్టుకుని నడిచాడు కాబోలు, నాలుగు పాదముద్రలు
 ఉన్నాయి. ఒక పొలతితో ఇక్కడ ఒదిగాడు కాబోలు, మగ జాడలో మగువ జాడ గోచరిస్తున్నది. ఒక
 ఒక్కరి మ్రొక్కిగా ఇక్కడ ఒడిసి పట్టుకున్నాడు కాబోలు, సుందరి మ్రొక్కిన తీరు రమ్యంగా ఉంది.
 ఒక అందగత్తెకు అభిముఖంగా వెళ్ళాడు కాబోలు, అక్కడ ఎదురెదురుగా అడుగులు ఏర్పడ్డాయి.
 ఒక చిన్నది వెంటబడించగా ఆగకుండా వెళ్ళాడు కాబోలు, ఇక్కడ అతని అడుగుల మీద అతివ
 అడుగులు అమరి ఉన్నాయి. ఇదిగో చూడండమ్మా! రెండుప్రక్కలా వెలదులు అనుసరిస్తుంటే
 తిరిగాడులా ఉంది, ఇక్కడ ఆరు పాదాలున్నాయి.

10.1-1031-నీ.

ఈ చరణంబులే యిందునిభానన!-

సనకాది ముని యోగ సరణి నొప్పు;

నీ పాదతలములే యెలనాగ! శ్రుతివధూ-

నీమంతవీధులఁ జెన్నుమిగులు;

నీ పదాబ్జంబులే యిభకులోత్తమయాన!-

పాలేటిరాచూలి పట్టుకొమ్మ;

శ్రీ సుందరాంఘ్రలే యిందీవరేక్షణ!-

ముక్తికాంతా మనోమోహనంబు;

10.1-1031.1-ఆ.

శ్రీ యడుగల రజమె యింతి! బ్రహ్మశాది

దివిజవరులు మౌళిదిశలఁ దాల్తు"

రనుచుఁ గొందఁ బబల లజ్జాక్షుఁ డేగిన

క్రమముఁ గనియు నతనిఁ గానరైరి.

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; చరణంబులే = పాదములే; ఇందునిభానన = స్త్రీ {ఇందునిభానన - చంద్రుని వంటి
మోము కలామె, స్త్రీ}; సనక = సనకుడు; ఆది = మున్నగు; ముని = ఋషుల; యోగ = యోగపు;
సరణిన్ = మార్గమున; ఒప్పున్ = చక్కగానుండు; ఈ = ఈ యొక్క; పాదతలములే = అరికాళ్ళే;
ఎలనాగ = స్త్రీ; శ్రుతివధూసీమంతవీధులన్ = ఉపనిషత్తులందు {శ్రుతివధూసీమంతవీధులు - శ్రుతి
(వేదములు అనెడి) వధూ (స్త్రీ యొక్క) సీమంత (పాపిట) వీధులు (ప్రదేశములు), ఉపనిషత్తులు};
చెన్నమిగులున్ = మిక్కిలి చక్కగానుండును; ఈ = ఈ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి;
అబ్జంబులే = పద్మములే; ఇభకులోత్తమయాన = ఇంతే {ఇభకులోత్తమయాన - ఏనుగులన్నిటికన్న
ఉత్తమమైన నడక కలామె, స్త్రీ}; పాలాటిరాచూలి = లక్ష్మీదేవికి {పాలేటిరాచూలి - పాలసముద్రుని
రాకుమారి, లక్ష్మీదేవి}; పట్టుకొమ్మలు = ఆధారములు, నివాసములు; ఈ = ఈ యొక్క; సుందర =
అందమైన; అంఘ్రలే = పాదములే; ఇందీవరేక్షణ = సుందరి {ఇందీవరేక్షణ - నల్లకలువల వంటి
కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; ముక్తి = మోక్షము అనెడి; కాంతా = స్త్రీ యొక్క; మనస్ = మనసును;
మోహనంబులు = మోహము పుట్టించునవి; ఈ = ఈ యొక్క;
అడుగుల = పాదము లంటిన; రజము = ధూళియే; ఇంతి = స్త్రీ; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఈశ = పరమ
శివుడు; ఆది = మొదలగు; దివిజ = దేవతా; వరులు = శ్రేష్టులు; మౌళి = తలల; దిశలన్ = పైన;
తాల్తురు = ధరింతురు; అనుచున్ = అని; కొందఱు = కొంతమంది; అబలలు = స్త్రీలు; అజ్ఞాక్షుడు =

కృష్ణుడు; ఏగిన = వెళ్ళిన; క్రమమున్ = విధమును; కనియున్ = చూసినప్పటికి; అతనిని = అతనిని;
కానరు = కనుగొనలేనివారు; ఐరి = అయ్యిరి.

భావము:

ఓ చంద్రముఖీ! ఈ చరణాలే సనకసనందాది మునీశ్వరుల ధ్యానమార్గాన వెలుగొందే చరణాలు.
ఓ వెలదీ! ఈ పాదములే వేదములనెడి భామినుల పావటపై భాసిల్లే పాదాలు. ఓ గజరాజగమనా!
ఈ పద్మముల వంటి పాదములే క్షీరసాగరపుత్రిక అయిన లక్ష్మికి ఆధారాలు. ఓ కలువకంటీ! ఈ
అందమైన అడుగులే మోక్షమనెడు మగువ మసును మోహింపచేసే అడుగులు. ఓ నెలతా ఈ
పాదధూళియే బ్రహ్మ రుద్రుడు మున్నగు దేవతా శ్రేష్ఠులు ఔదల ధరించేది." అన్నారు కొంతమంది
యువతులు. కాని, కృష్ణుడు వెళ్ళిన దారిని గుర్తించినా అతనిని చూడ లేకపోయారు.

10.1-1032-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడ = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా.....

10.1-1033-నీ.

పతుల దైన్యంబును భామల క్రౌర్యంబుఁ-

జాపుచు విభుఁ డొక్క సుదతితోడ

విహరింప నది యెల్ల వెలఁదుల వర్జించి-

"నా యొద్దనున్నాఁడు నాథుఁ"డనుచు

గర్వించి రాఁ జాలఁ గమలాక్ష! మూఁపున-

నిడుకొను"మనుఁడు న య్యాశ్వరుండు

మొఱగి పోయినఁ దాపమును బొంది "యో! కృష్ణ!-

యొక్కడఁ జనితి ప్రాణేశ! రమణ!

10.1-1033.1-తే.

నీకు వరవుడ నయ్యెద నిలువు" మనుచు

వగవఁ గొందఱు కాంతలా వనితఁ జూచి

"వరుఁడు మన్నింప గర్వించి వనజనేత్ర

చిక్కె నేఁ" డని వెఱఁగును జెంది రపుడు.

టీకా:

పతుల = భర్తల; దైన్యంబును = దీనత్వమును; భామల = స్త్రీల యొక్క; క్రౌర్యంబును =
క్రూరత్వమును; చూపుతు = కనబరచుచు; విభుడు = కృష్ణుడు; ఒక్క = ఒకానొక; సుదతి = స్త్రీ; తోడన్
= తోటి; విహరింపన్ = క్రీడించగా; అది = ఆమె; ఎల్ల = అందరు; వెలదులన్ = స్త్రీలను; వర్జించి =
వదలిపెట్టి; నా = నా; యొద్దన్ = దగ్గర; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; నాథుడు = ప్రభువు; అనుచు = అని;
గర్వించి = గర్వముపొంది; రాజాలన్ = రాలేను; కమలాక్ష = పద్మాక్షుడా, కృష్ణుడా; మూపునన్ =
వీపుమీద; ఇడుకొనుము = ఎక్కించుకొనుము; అనుడున్ = అనగా; ఆ = ఆ; ఈశ్వరుండు = కృష్ణుడు;
మొఱగి = కనుమొరగి; పోయినన్ = వెళ్ళిపోగా; తాపమును = విచారమును; పొంది = పొంది; ఓ =
ఓ; కృష్ణ = కృష్ణుడా; ఎక్కడన్ = ఎక్కడకు; చనితి = వెళ్ళిపోతివి; ప్రాణేశా = నా ప్రాణనాథా; రమణ =
ప్రియుడా.

నీ = నీ; కున్ = కు; వరవుడు = దాసురాలను; అయ్యెదన్ = అయ్యి ఉండెదను; నిలువుము =
ఆగుము; అనుచున్ = అని; వగవన్ = విచారించగా; కొందఱు = కొంతమంది; కాంతలు = స్త్రీలు; ఆ =
ఆ యొక్క; వనితన్ = స్త్రీని; చూచి = చూసి; వరుడు = విభుడు; మన్నింపన్ = ఆదరించగా; గర్వించి
= గర్వముచెంది; వనజనేత్ర = ఇంతి {వనజనేత్ర - పద్మాక్షి, స్త్రీ}; చిక్కెన్ = చిక్కిపోయినది; నేడు = ఈ
దినము; అని = అని; వెఱగును = ఆశ్చర్యమును; చెందిరి = పొందిరి; అపుడు = ఆ
సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయాన పతులు పడతులకు లొంగిపోయి పొందే దైన్యమును, స్త్రీలు చూపే దౌర్జన్యమునూ తెలపడం కోసం, కృష్ణుడు ఒక చెలువతో కలసిమెలసి విహరించాడు. అంతలో ఆ నెలత తక్కిన వనితలు అందరినీ వదలి వల్లభుడు తననే వలచి వచ్చి తన దగ్గరే ఉన్నాడని విజ్ఞప్తిగింది. ఆ గర్వంతోనే అది "ఓ కృష్ణా! ఇక నడచి రాలేను. నన్ను నీ వీపు మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళు" అని పలికింది. ఆ మాట అనగానే అచ్యుతుడు అంతర్ధానం చెందాడు. అప్పుడు ఆ వనిత పరితాపం పొంది "ఓ కృష్ణా! ఓ ప్రాణేశ్వరా! ఓ వల్లభా! ఎక్కడికి వెళ్ళిపోయావు. నీకు చరణదాసీని అవుతాను. నిలుపుము." అంటూ పలవరించింది. అప్పుడు కొందరు గోపికలు ఆ సుందరిని చూసి "మగడి మన్ననతో దర్పించి ఈ చిన్నది ఇలా ఇక్కట్లకు పాలయింది" అని ఆశ్చర్యపోయారు.

10.1-1034-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! గోపకాంతల వింతచేష్టలు ఇంకా విను....

10.1-1035-సీ.

"ఈ పొదరింటిలో నిందాకక గృష్టుండు-

నాతోడ మన్మథవటన మాడె

నియ్యోల మగుచోట నిందాకక జెలువుండు-

గాఢంబుగా నన్నుఁ గొంగరించె

నీమహీజము నీడ నిందాకక సుభగుండు-

చిట్టంటు చేతల సిగ్గుగొనియె

నీపుష్పలత పొంత నిందాక దయితుండు-

నను డాసి యధరపానంబు చేసి

10.1-1035.1-ఆ.

నీప్రసూనవేది నిందాక రమణుండు

కుసుమ దామములను గొప్పు దీర్చె

ననుచు గొంద అతివ లంభోజనయనుని

పూర్వలీల దలచి పొగడి రధిప!

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; పొదరింటి = గుబురుపొద; లోన్ = అందు; ఇందాక = కొంత సమయము ముందు;
కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; నా = నా; తోడన్ = తోటి; మన్మథనటన = మదనక్రీడ; ఆడెన్ = ఆడెను; ఈ =
ఈ యొక్క; ఓలము = మరుగుగా నున్నది; అగు = ఐన; చోటన్ = చోటు నందు; ఇందాకన్ =
ఇందాక; చెలువుండు = అందగాడు; గాఢంబుగాన్ = గట్టిగా; నన్నున్ = నన్ను; కౌగలించెన్ =
ఆలింగనము చేసికొనెను; ఈ = ఈ యొక్క; మహీజము = చెట్టు; నీడన్ = నీడలో; ఇందాక =
ఇందాక; సుభగుండు = మనోహరుడు, కృష్ణుడు; చిట్టంబు = చిలిపి, శృంగారపు; చేతలన్ =
పనులతో; సిగ్గుగొనియెన్ = నా సిగ్గుతీసెను; ఈ = ఈ యొక్క; పుష్ప = పూల; లతన్ = తీగ; పొంతన్
= వద్ద; ఇందాకన్ = ఇందాక; దయితుండు = ప్రിയుడు; ననున్ = నన్ను; డాసి = చేరి; అధరపానంబు
= ముద్దుపెట్టుకొనుట; చేసెన్ = చేసెను; ఈ = ఈ యొక్క.
ప్రసూన = పూల; వేదిన్ = గట్టుమీద; ఇందాక = ఇందాక; రమణుండు = అందగాడు; కుసుమ =
పూల; దామములను = దండలను; కొప్పున్ = జుట్టుముడి యందు; తీర్చెన్ = చక్కగాపెట్టెను;
అనుచున్ = అని; కొందలు = కొంతమంది; అతివలు = స్త్రీలు; అంభోజనయనుని = పద్మాక్షుని;
పూర్వ = మునుపటి; లీలల్ = విలాసపు చేష్టలను; తలచి = గుర్తుచేసుకొని; పొగడిరి = కీర్తించిరి;
అధిప = రాజు.

భావము:

“ఈ పొదరింట్లో ఇంతకు ముందే కృష్ణుడు నాతో మన్మథక్రీడ సల్పినాడు. చాటుగా నున్న ఈ చోట ఇంతకు ముందు వల్లభుడు గట్టిగా కౌగలించుకున్నాడు. ఈ చెట్టు నీడలో ఇందాక మనోహరుడు నఖక్షతాలతో నా సిగ్గు హరించాడు. ఈ పుష్పనికుంజం దగ్గరే ఇంతకు ముందు ప్రాణేశ్వరుడు నను చేరి నా కెమ్మోవి జుట్టాడు. ఈ పూలతిన్నె మీద ఇందాక ప్రియుడు నా కొప్పులో పూలదండలు తురిమాడు.” అంటూ కొందరు గోపికలు పద్మాక్షుడు మునుపు చేసిన శృంగార చేష్టలను మాటి మాటికీ తలచుకుని కొనియాడారు.

10.1-1036-మ.

అని యిబ్బంగి లతాంగు లందఱును బృందారణ్య మం దీశ్వరున్
వనజాక్షుం బరికించి కానక విభున్ వర్ణించుచుం బాడుచున్
మనముల్ మాటలుఁ జేష్టలుం గ్రియలు నమ్మనాథుపైఁ జేర్చి వే
చనిర య్యమున సైకతాగ్రమునకున్ సంతృక్త గేహచ్ఛలై.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగ; లతాంగులు = అందగత్తెలు (లతాంగి - లత వంటి దేహము కలామె, స్త్రీ); అందఱును = ఎల్లరు; బృందారణ్యము = బృందావనము; అందున్ = లో;
ఈశ్వరున్ = కృష్ణుని; వనజాక్షున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; పరికించి = వెదికి చూసి; కానక = కనబడకపోవుటచేత; విభున్ = ప్రభువును, కృష్ణుని; వర్ణించుచున్ = కీర్తించుచు; పాడుచున్ = స్తుతించుచు; మనముల్ = మనసులు; మాటలు = వాక్కులు; చేష్టలున్ = కాయములు; క్రియలున్ = కర్మలు; ఆ = ఆ యొక్క; మానాథు = లక్ష్మీపతి, కృష్ణుని; పైన్ = మీద; చేర్చి = ఏకాగ్రముగా ఉంచి; వేన్ = శీఘ్రమే; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఆ = ఆ; యమున = యమునానదీలోని; సైకతా = ఇసుకదిబ్బలు; అగ్రమున్ = మీద; కున్ = కి; సంతృక్త = మిక్కిలి విడువబడిన; గేహ = ఇండ్లపై; ఇచ్చలు = ఆసక్తులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈవిధంగా ఆ సుందరీ మణులు అందరూ బృందావనంలో భగవంతుడైన కృష్ణుడిని చేరాలని ఎంత వెదికినా దర్శించలేకపోయారు. ఆ ప్రభువు గుణచేష్టితాలను వర్ణించి పాడుతూ తమ మనోవాక్యాయ కర్మలను ఆ లక్ష్మీవల్లభుడి మీదనే చేర్చి ఇండ్లకు వెళ్ళాలన్న కోరికలు కూడ వదలి పెట్టి, యమునానదిలోని ఇసుక తిన్నెల మీదకు వెళ్ళారు.

10.1-1037-వ.

చని గోపికలు హరి నుద్దేశించి యిట్లనిరి.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; హరిన్ = కృష్ణుని; ఉద్దేశించి = గురించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలావెళ్ళిన ఆ గొల్లయువతులు కృష్ణుని ఉద్దేశించి ఇలా అన్నారు...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల విరహపు మొరలు

10.1-1038-క.

"నీవు జనించిన కతమున

నో! వల్లభ! లక్ష్మీ మంద నొప్పె నధికమై

నీ వెంటనే ప్రాణము లిడి

నీవా రరసెదరు చూపు నీరూపంబున్.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; జనించిన = పుట్టుట; కతమునన్ = వలన; ఓ = ఓ; వల్లభ = ప్రియుడా; లక్ష్మీ = సంపదలు; మందన్ = గొల్లపల్లెలో; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉన్నవి; అధికము = అతిశయించినవి; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ; వెంటనే = కూడానే; ప్రాణములు = ప్రాణములను, ఆశలను; ఇడి = ఉంచి; నీ = నీకు చెందిన; వారు = వారు; అరసెదరు = వెదుకుతున్నారు; చూపు = చూపించుము; నీ = నీ యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపమును.

భావము:

“నాథా! నీవు పుట్టడంతో, గోకులంలో సీరి సంపదల సమృద్ధితో వర్ధిల్లాయి. ప్రాణాలు అరచేత పెట్టుకుని నీవాళ్ళము అయిన మేము నీకోసం వెదుకుతున్నాము. నీ రూపం చూపించు.

10.1-1039-క.

శారదకమలోదరరుచి

చోరకమగు చూపువలన సుందర! మమ్ముం

గోరి వెల యీని దాసుల

ధీరత నొప్పించు టిది వధించుట గాదే?

టీకా:

శారద = శరత్కాలపు; కమల = పద్మముల; ఉదర = లోపలి; రుచిన్ = కాంతిని; చోరకము = దొంగిలించినది; అగు = ఐన; చూపు = చూపుల; వలన = చేత; సుందర = అందగాడా; మమ్మున్ = మమ్ములను; కోరి = అపేక్షించి; వెలయీని = జీతములేని; దాసులన్ = బంటులను; ధీరతన్ = ధైర్యముతో; నొప్పించుట = బాధపెట్టుట; ఇది = ఇది; వధించుట = చంపుటయే; కాదే = కాదా, అవును.

భావము:

ఓ అందగాడా! శరత్కాల కమలగర్భంలోని జిగిని దొంగిలించు నీచూపు వలన నిన్ను వలచి జీతబత్తెములు లేని దాసీలము అయ్యాము. అటువంటి మమ్మల్ని ధీరుడవై ఇలా వేధించుకు తినడం నిజంగా చంపడంతో సమానం సుమా.

10.1-1040-ఆ.

విషజలంబువలన విషధరదానవు

వలన ఊలవానవలన వహ్ని

వలన నున్నవానివలనను రక్షించి

కుసుమశరునిబారిఁ గూల్పఁ దగునె?

టీకా:

విషజలంబు = విషపూరిత మగు నీటి, (కాళీయుని వలన విషపూరితమైన కాళిందీ జలము);
వలన = నుండి; విషధర = సర్ప రూప (అఘాసుర); దానవు = రాక్షసుని; వలనన్ = నుండి; ఊల = రాళ్ళ (వాన); వలనన్ = నుండి; వహ్ని = కార్చిచ్చు; వలనన్ = నుండి; ఉన్న = తక్కిన (ఆపదల); వాని = వాటి; వలనను = నుండి; రక్షించి = కాపాడి; కుసుమశరుని = మన్మథుని (కుసుమశరుడు - పూలబాణము వాడు, మన్మథుడు); బారిని = బాధలకు దొరకునట్లు; కూల్పన్ = తోయుట; తగునే = యుక్తమేనా, కాదు.

భావము:

యమునానదీ జలాలలో విషం గ్రక్కు కాళీయుని వలన; సర్పరూపు డగు అఘాసురుని వలన;
ఇంద్రుడు కురిపించిన రాళ్ళవాన వలన; అడవిలో చెలరేగిన కార్చిచ్చు వలన; ఇంకా ఎన్నో
భయాల వలన; మమ్మల్ని కాపాడి, ఇప్పుడు ఇలా మన్మథ బాధలకి గురిచేయడం నీకు
న్యాయమా?

10.1-1041-ఉ.

నీవు యశోదబిడ్డడవె? నీరజనేత్ర! సమస్తజంతు చే
తొవిదితాత్మ; వీశుడవు; తొల్లి విరించి దలంచి లోక ర
క్షావిధ మాచరింపు మని సన్నతి చేయగ సత్కులంబునన్
భూవలయంబుఁ గావ నిటు పుట్టితి గాదె మనోహరాకృతిన్.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; యశోద = యశోదాదేవి యొక్క; బిడ్డడవె = కొడుకువా, అంతే కాదు; నీరజనేత్ర =
పద్మాక్షుడా, కృష్ణుడా; సమస్త = సమస్తమైన; జంతు = జీవుల యొక్క; చేతన్ = చిత్తము లందు; విదిత
= తెలియబడెడి; ఆత్మవు = పరబ్రహ్మవు; ఈశుడవు = సర్వనియామకుడవు; తొల్లి = ఇంతకు
మునుపు; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; తలంచి = ధ్యానించి; లోక = జగత్తును; రక్షా = కాపాడునట్టి;
విధమున్ = మార్గమును; ఆచరింపుము = చేయుము; అని = అని; సన్నతి = స్తోత్రము; చేయగన్ =
చేయగా; సత్ = మంచి; కులంబునన్ = వంశము నందు; భూవలయంబున్ = భూమండలమును;
కావన్ = కాపాడుటకు; ఇటు = ఈ విధముగ; పుట్టితి = అవతరించితివి; కాదె = కదా; మనోహర =
అందమైన; ఆకృతిన్ = రూపముతో.

భావము:

ఓ నలినాక్షా! నీవు కేవలం యశోద కుమారుడవే కాదయ్యా! నిఖిల దేహదారుల బుద్ధికి
సాక్షీభూతుడ వైన అంతరాత్మవు పరమేశ్వరుడివి పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు నిన్ను స్మరించి విశ్వ
రక్షణం కావింపు మని నిన్ను వేడుకోగా భూమండలాన్ని ఉద్ధరించేందుకు ఇలా మనోజ్ఞ రూపంలో
మేటి యదువంశంలో జన్మించావు.

10.1-1042-ఆ.

చరణసేవకులకు సంసార భయమును
బ్రాహ్మి శ్రీకరంబు పట్టు గలిగి
కామదాయి యైన క్రరసరోజంబు మా
మస్తకముల నునిచి మునుపు మీశ!

టీకా:

చరణ = పాదములను; సేవకుల = కొలచువారి; కున్ = కి; సంసార = సంసారము వలని;
భయమును = భయమును; పాపి = పోగొట్టి; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి, శుభములను; కరంబు = చేతిని,
కలిగించుటందు; పట్టు = పట్టుకొనుట, పట్టుదల; కలిగి = ఉండి, పూని; కామదాయి =
కోరికలుతీర్చునది; ఐన = అయినట్టి; కర = చేయి అనెడి; సరోజంబు = పద్మమును; మా = మా
యొక్క; మస్తకములను = తలలపై; ఉనిచి = ఉంచి; మనువుము = కాపాడుము; ఈశ = స్వామీ.

భావము:

నీపాదాలను కొలిచేవారికి సంసారం వల్ల కలిగే భయాన్ని తొలగించేది, లక్ష్మీదేవి హస్తాన్ని
చేపట్టేది, అభీష్టములు అందించేది అయిన నీ కరకమలాన్ని మా శిరములపై ఉంచి మమ్మల్ని
కాపాడు ప్రభూ!

10.1-1043-ఉ.

గోవుల వెంటఁ ద్రిమ్మరుచుఁ **గొల్పిన**వారల పాపసంఘముల్

ద్రోవఁగఁజాలి శ్రీఁ దనరి **దుష్ట** భుజంగఫణా లతాగ్ర సం

భావితమైన నీ చరణపద్మము చన్నులమీద మోపి త

ద్రావజ పుష్పభల్ల భవ**బాధ** హరింపు వరింపు మాధవా!

టీకా:

గోవుల = ఆవుల; వెంటన్ = వెంటబడి; త్రిమ్మరుచున్ = తిరుగుతు; కొల్పిన = నిను సేవించిన; వారలన్
= వారి; పాప = పాపములు; సంఘముల్ = సమూహములను; ద్రోవంగన్ = తొలగించ; చాలి =
సమర్థుడవై; శ్రీన్ = సంపదచేత; తనరి = చక్కగా ఉండి; దుష్ట = చెడ్డదైన; భుజంగ = సర్పము యొక్క;
ఫణా = పడగలు అనెడి; లతా = తీగల; అగ్రమున్ = మీద; సంభావితము = గౌరవింపబడినది; ఐన =
అయినట్టి; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదము అనెడి; పద్మమున్ = పద్మమును; చన్నుల = మా
స్తనముల; మీదన్ = పైన; మోపి = ఆనించి; తత్ = ఆ; భావజ = మన్మథుని; పుష్ప = పూల; భల్ల =

బాణముల వలన; భవబాధన్ = కలిగెడి బాధను; హరింపు = పోగొట్టుము; వరింపు = మమ్ము ఆదరించుము; మాధవా = కృష్ణుడా.

భావము:

ఓ లక్ష్మీపతీ! ఆవుల వెంట సంచరించునదీ; నేవించు వారి పాపలు సమస్తం పోగొట్టగలిగినదీ; సిరితో ఒప్పునదీ; క్రూరుడైన కాళీయుని పడగలపై నటించేది అయిన నీ పాదపద్మాన్ని మా కుచాల మీద మోపి మాకు మన్మథుని బాణాలవల్ల ప్రాప్తించిన బాధ పరిహరించు. మమ్మల్ని స్వీకరించు.

10.1-1044-క.

బుధరంజనియును సూక్తయు

మధురయు నగు నీదు వాణి మరగించెను నీ

యధరామృత సంసేవన

విధి నంగజతాప మెల్ల విడిపింపఁ గదే.

టీకా:

బుధ = బ్రహ్మజ్ఞానులను; రంజనియునున్ = రంజిల్లచేయునది; సూక్తయున్ = మంచి తెలుపునది; మధురయున్ = ఇంపైనది; అగు = అయినట్టి; నీదు = నీ యొక్క; వాణి = పలుకు; మరగించెను = లాలస పుట్టించెను; నీ = నీ యొక్క; అధరామృత = ముద్దులను; సంసేవన = చక్కగా అనుభవించెడి; విధిన్ = మార్గమున; అంగజ = మన్మథ; తాపము = తాపము; ఎల్లన్ = అంతటిని; విడిపింపగదే = తొలగించుము.

భావము:

పండితులకు ఇంపు గూర్చునదీ, చక్కగా పలుకబడునదీ, తీయనిదీ అయిన నీ పలుకు మమ్మల్ని మరులు కొల్పింది. నీ యధరామృతం జుట్టిపించి మా మదనతాపమంతా తొలగించు

10.1-1045-క.

మగువల యెడ నీ క్రౌర్యము

తగునే? నిజభక్తభీతిదమనుడ వకటా!

తగదు భవద్దాసులకును

నగు మొగముం జూపి కావు నళినదళాక్షా!

టీకా:

మగువల = స్త్రీల; ఎడన్ = అందు; ఈ = ఇట్టి; క్రౌర్యము = కఠినత్వము; తగునే = యుక్తమైనదేనా,
కాదు; నిజ = నీ; భక్త = భక్తుల యొక్క; భీతిన్ = భయమును; దమనుడవు = అణచివేయు వాడవు;
అకట = అయ్యో; తగదు = తగినపనికాదు ఇది; భవత్ = నీ యొక్క; దాసుల్ = భక్తుల; కున్ = కు;
నగు = చిరునవ్వుతో కూడిన; మొగమున్ = ముఖమును; చూపి = చూపించి; కావు = కాపాడుము;
నళినదళాక్షా = కృష్ణా {నళినదళాక్షుడు - నళినదళముల (పద్మపు రేకుల) వంటి కన్నులు కలవాడు,
కృష్ణుడు}.

భావము:

ఓ లక్ష్మీపతీ! అయ్యో స్త్రీల పట్ల ఇంత క్రూరత్వము చూప వచ్చునా? నీవు భక్తుల భయం
పోకార్చువాడవు కదా. మరి నీ దాసులమైన మాకు నీ నగు మోము చూపించి కాపాడవా.

10.1-1046-మ.

ఘనలక్ష్మీ యుతమై మహా శుభదమై కామాది విధ్వంసీయై

సనకాది స్తుతమై నిరంతర తప స్సంతప్తపున్నాగ జీ

వనమై యొప్పెడు నీ కథామృతము ద్రావంగల్గునే భూరి దా

న నిరూఢత్వము లేనివారలకు మానారీమనోహరకా!

టీకా:

ఘన = సర్వోత్కృష్టమైన; లక్ష్మీ = మోక్షసంపదతో; యుతము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; మహా =
అధికమైన; శుభదము = మేలులను ఇచ్చునది; ఐ = అయ్యి; కామాది = అరిషడ్వర్గములను

{కామాది - అరిషడ్వర్గములు, 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు}; విధ్వంసి = నశింపజేయునది; ఐ = అయ్యి; సనకాది = సనకుడుమొదలైనవారిచే {సనకాది - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుజాత 4సనత్కుమారుడు అను నలుగురు మహా యోగులు}; స్థితము = స్థితింపబడినది; ఐ = అయ్యి; నిరంతర = ఎడతెగని; తపస్ = తపస్సుచేత; సంతప్త = బాగుగాకాగిన; పున్నాగ = పురుషశ్రేష్ఠులకు; జీవనము = జీవితము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెడు = ఒప్పునట్టి; నీ = నీ యొక్క; కథా = కథలనెడి; అమృతమున్ = అమృతమును; త్రావన్ = తాగుట; కల్గునే = సాధ్యమగునా; భూరి = అతి మిక్కిలి యైన; దాన = దానముచేయవలె ననెడి; నిరూఢత్వము = దృఢ తలపులు; లేనివారల్ = పేదవారి; కున్ = కైనను; మానారీమనోహరకా = కృష్ణా {మానారీమనోహరుడు - మానారీ (లక్ష్మీదేవియొక్క, మా స్త్రీల) మనోహరుడు (మనస్సును దొంగిలించువాడు), విష్ణువు, కృష్ణుడు}.

భావము:

లక్ష్మీదేవి మనసును రంజింప జేయువాడా! కృష్ణా! గొప్పసిరితో కూడినది; శ్రవణ మాత్రమున శుభములు ఇచ్చునది; కామక్రోధాదులను నిర్మూలించునట్టిది; సనకసనందాది యోగీశ్వరులచే కొనియాడబడునది; నిరంతరం తపములచే తపించెడి పురుష పుంగవులకు జీవనము; అయి ఒప్పుచున్న నీ కథాసుధను ఎన్నెన్నో గొప్పదానములు చేసిన వారికి తప్పించి ఇతరులకు గ్రోల సాధ్యమా?

10.1-1047-క.

నీ **న**గవులు నీ చూడ్కులు

నీ **నా**నావిహరణములు **నీ** ధ్యానంబుల్

నీ **న**ర్మాలాపంబులు

మా **న**సముల నాటి నేడు **మ**గుడవు కృష్ణా!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; నగవులున్ = నవ్వులు; నీ = నీ యొక్క; చూడ్కులు = చూపులు; నీ = నీ యొక్క;

నానా = నానావిధములైన; విహరణములున్ = విహారములు; నీ = నిన్ను; ధ్యానంబుల్ =

ధ్యానించుటలు; నీ = నీ యొక్క; నర్మ = ప్రియములైన; ఆలాపంబులున్ = ముచ్చట్లు; మానసమలన్
= మనస్సులందు; నాటి = అంటి; నేడు = ఇవేళ; మగుడవు = మరపునకురావు; కృష్ణా = కృష్ణుడా.

భావము:

కృష్ణా! నీ నవ్వులు, చూపులు, నీ రకరకాల విహారాలు, నీ ధ్యానములు, నీ పరిహాసపు మాటలు, మా
హృదయాలలో నాటుకుని ఉన్నాయి. నేడు వదలి పోవడం లేదు.

10.1-1048-ఆ.

ఘోషభూమి వెడలి గోవుల మేపంగ

నీరజాభమైన నీపదములు

కనవు శిలలు దాకి కడునొచ్చునో యని

కలగు మా మనములు కమలనయన!

టీకా:

ఘోషభూమిన్ = వ్రేపల్లెను; వెడలి = బయటకు వచ్చి; గోవులన్ = ఆవులను; మేపంగన్ =
కాచుటకు; నీరజ = పద్మములకు; ఆభము = సమానమైనవి; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ యొక్క;
పదములు = పాదములు; కనవు = గడ్డి; శిలలున్ = రాళ్ళు; తాకి = తగిలి; కడున్ = బాగా; నొచ్చునో
= నొప్పెట్టునేమో; అని = అని; కలగున్ = కలతచెందును; మా = మా యొక్క; మనములు =
మనస్సులు; కమలనయన = పద్మాక్షా, కృష్ణా.

భావము:

ఓ కమలాక్షా! నీవు గోవులను మేపుడం కోసం వ్రేపల్లె నుండి బయలుదేరిన దగ్గర నుండి
పద్మాలతో సమానమైన నీ పాదములకు గడ్డిమొలకలు, గులకరాళ్ళు తాకి ఎంతో నెప్పి
పెడతాయేమో అని మా మనసులు కుందుతుంటాయి.

10.1-1049-ఉ.

మాపటివేళ నీవు వనమధ్యము వెల్వడి వచ్చి గోష్పద
ప్రాపిత ధూళిధూసరిత భాసిత కుంతలమై సరోరుహో
ద్ధీపిత మైన నీ మొగము ధీరజనోత్తమ! మాకు వేడ్యతోఁ
జూపి మనంబులన్ మరునిఁ జూపుదు గాదె క్రమక్రమంబునన్.

టీకా:

మాపటి = సాయంకాలపు; వేళన్ = సమయము నందు; నీవున్ = నీవు; వన = అడవి; మధ్యము =
నడిమినుండి; వెల్వడి = బయలుదేరి; వచ్చి = వచ్చి; గోస్ = ఆవుల; పద = కాళ్ళనుండి; ప్రాపిత
= పొందబడిన; ధూళి = దుమ్ముచేత; ధూసరిత = మాసిన; భాసిత = ప్రకాశించెడి; కుంతలము =
ముంగురులు కలది; ఐ = అయ్యి; సరోరుహ = పద్మములవలె; ఉద్ధీపితము = వెలుగునట్టిది; ఐన =
అయినట్టి; నీ = నీ యొక్క; మొగమున్ = ముఖమును; ధీరజనోత్తమ = కృష్ణా (ధీరజనోత్తముడు -
ధీర (మహాశౌర్యవంతమైన) జన (వారిలో) ఉత్తముడు (శ్రేష్ఠుడు), కృష్ణుడు); మా = మా; కున్ = కు;
వేడ్యన్ = కుతూహలము; తోన్ = తోటి; చూపి = చూపించి; మనంబులన్ = మా మనసుల యందు;
మరుని = మన్మథుని; చూపుదు = చూపుచుందువు; కాదే = కదా; క్రమక్రమంబునన్ = వరుసగా.

భావము:

ధీరులలో శ్రేష్ఠుడవైన కృష్ణా! నీవు రాత్రివేళ బృందావనం లోపలి నుండి వచ్చి, గోధూళి సోకి
ధూసర వర్ణం పొందిన ముంగురులుతో కూడి పద్మంవలె భాసిల్లే నీ ముఖం మాకు ప్రీతితో
కనపరచి మా చిత్తాలలో అంత కంతకు మరులు హత్తుకొలుపుతూ ఉంటావు కదా.

10.1-1050-ఆ.

భక్తకామదంబు బ్రహ్మ సేవిత మిలా
మండనంబు దుఃఖమర్థనంబు
భద్రకరమునైన భవదంఘ్రియుగము మా
యురములందు రమణ! యునుపడగదె?

టీకా:

భక్త = భక్తుల; కామదంబు = కోరికలు ఇచ్చునది; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునిచే; సేవితము =
కొలువబడునది; ఇలా = భూమండలమునకు; మండనంబు = అలంకారమైనది; దుఃఖ =
దుఃఖములను; మర్దనంబు = అణచివేయునది; భద్రకరము = శుభము కలిగించునది; ఐన =
అయినట్టి; భవత్ = నీ యొక్క; అంఘ్రి = పాద; యుగము = ద్వయము; మా = మా యొక్క; ఉరముల్
= హృదయముల; అందున్ = లో; రమణ = కృష్ణా (రమణుడు - మనోజ్ఞమైన వాడు, కృష్ణుడు);
ఉనుపదగదె = ఉంచరాదా.

భావము:

భక్తులకు అభీష్టము లిచ్చునది; బ్రహ్మదేవునిచే కొలువబడునది; పుడమికి భూషణమైనది;
దుఃఖములను అణచునది; శుభము లొసంగి కాపాడునది; అయిన నీ పాదములు రెంటినీ మా
వక్షములపై చక్కగా ఉంచుము!

10.1-1051-ఆ.

సు రతవర్ధనంబు శోకాపహరణంబు
స్వనిత వంశనాళ సంగతంబు
నన్యరాగజయము నైన నీ మధురాధ
రామృతమునఁ దాప మూర్ఘ మేశ!

టీకా:

సు = మంచి, మిక్కిలి; రతవర్ధనంబు = ఆసక్తిని వృద్ధి చేయునది; శోక = శోకమును; అపహరణంబు
= పోగొట్టునది; స్వనిత = మోగుతున్న; వంశనాళ = పిల్లనగ్రోవితో; సంగతంబు = కూడి ఉన్నది; అన్య
= ఇతరమైన; రాగ = అనురాగములను; జయమున్ = గెలిచెడిది; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ యొక్క;
మధుర = తీయనైన; అధర = పెదవి యొక్క; అమృతమున్ = అమృతముచేత; తాపమున్ = మా
తాపమును; ఆర్ఘ్యము = చల్లార్చుము; ఈశా = భగవంతుడా;

భావము:

ప్రభూ! మంచి ఆసక్తిని (రతిసౌఖ్యము) పెంచునదీ, దుఃఖములను హరించునదీ; మ్రోగునట్టి పిల్లనగ్రోవితో కూడి ఉండేదీ; ఇతర అనురాగములను జయించునదీ; అయిన నీ తీయని కెమ్మోవి సుధలచే (పలుకులు) మా తాపం చల్లార్చు.

10.1-1052-ఉ.

నీవడవిం బగల్ దిరుగ నీ కుటిలాలకలాలితాస్య మి

చ్చావిధిఁ జాడకున్న నిమిషంబులు మాకు యుగంబులై చనుం

గావున రాత్రు లైన నినుఁ కన్నుల నెప్పుడుఁ జాడకుండ ల

క్ష్మీవర! టెప్ప లడ్డముగఁ జేసి నిదేల? విధాత క్రూరుడై

టీకా:

నీవు = నీవు; అడవిన్ = అడవిలో; పగలు = పగటిపూట; తిరుగన్ = సంచరించుచుండగా; నీ = నీ యొక్క; కుటిల = ఉంగరాలు తిరిగిన; అలక = ముంగురులతో; లాలిత = మనోజ్ఞమైన; ఆస్యమున్ = ముఖమును; ఇచ్చావిధిన్ = ఇష్టమైన విధముగా; చూడక = చూడకుండా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నిమిషంబులు = నిమిష మాత్రపు కాలములు; మా = మా; కున్ = కు; యుగంబులు = యుగ ప్రమాణము లైనవి; ఐ = అయ్యి; చనున్ = గడచును; కావునన్ = కనుక; రాత్రులు = రాత్రివేళ లందు; ఐనన్ = అయినను; నినున్ = నిన్ను; కన్నులన్ = కళ్ళారా; ఎప్పుడున్ = ఎడతెగకుండా; చూడకుండన్ = చూచుటకు వీలులేనట్టు; లక్ష్మీవర = లక్ష్మీపతి, కృష్ణా; టెప్పలు = కనురెప్పలను; అడ్డముగ = అడ్డము వచ్చునట్లుగ; చేసెన్ = చేసెను; ఇది = ఇలా; ఏల = ఎందుకు; విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; క్రూరుడు = కఠినాత్ముడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రమాపతీ! నీవు పగలు బృందావనంలో తిరుగుతూ ఉండటం వలన, ఉంగరాలు తిరిగిన ముంగురులతో అందాలు చిందే నీ వదనం తృప్తితీరేలా తిలకించలేక పోతున్నాము. అందువల్ల మాకు క్షణాలు యుగాలుగా నడుస్తాయి. పోనీ రాత్రుళ్ళు అయినా కన్నులనిండా నిన్ను

విడువకుండా చూసుకుందా మనుకుంటే క్రూరుడైన బ్రహ్మదేవుడు కండ్లకు ఈ రెప్పలడ్డంగా
సృష్టించాడాయె.

10.1-1053-ఉ.

అక్కట! బంధులున్ మగలు నన్నలుఁ దమ్ములుఁ బుత్రకాదులున్

నెక్కిని రాత్రిఁ బోకుడన నీ మృదుగీతరవంబు వీనులన్

వెక్కిసమైన వచ్చితిమి వేగమె మోహము నొంది నాథ! నీ

వెక్కిడ బోయితో? యెఱుగ మీ క్రియ నిర్దయుఁ డెందుఁ గల్గునే?

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; బంధులున్ = బంధువులు; మగలున్ = భర్తలు; అన్నలున్ = అన్నలు; తమ్ములున్
= తమ్ముళ్ళు; పుత్రక = కొడుకులు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; నెక్కిని = అడ్డగించి, పూని; రాత్రిన్ =
రాత్రివేళ లందు; పోకుడు = పోకండి; అనన్ = అనగా; నీ = నీ యొక్క; మృదు = సున్నితమైన; గీత =
పాట యొక్క; రవంబు = ధ్వని; వీనులన్ = చెవు లందు; వెక్కిసము = అతిశయించినది; ఐనన్ =
కాగా; వచ్చితిమి = వచ్చాము; వేగమె = శీఘ్రముగ; మోహము = మోహమును, లాలస; ఒంది =
పొంది; నాథ = ప్రభూ; నీవు = నీవు; ఎక్కిడన్ = ఎక్కిడికి; పోయితో = వెళ్ళితివో; ఎఱుగము =
తెలియము; ఈ = ఈ; క్రియన్ = విధమైన; నిర్దయుడు = దయలేనివాడు; ఎందున్ = ఎక్కడ; కల్గునే =
ఉండునా, ఉండడు.

భావము:

ప్రభూ! కృష్ణా! చుట్టాలు, భర్త, అన్నలు, తమ్ములు, కొడుకులూ మొదలైన వారంతా "రాత్రిపూట ఇల్లు
వదలి వెళ్ళవ" ధ్వని చెబుతున్నాప్పటికీ నీ మెత్తని పాట సవ్వడి చెవులలో పడగానే మోహితులమై
పరుగు పరుగున మేము వస్తే; అయ్యో, నీ వెక్కిడికి వెళ్ళిపోయావో తెలియటం లేదు. నీ లాంటి
జాలిమాలిన వాడు ఎక్కడైనా ఉంటాడా?

10.1-1054-తే.

మదనుఁ డార్వంగ నీ వాడు మంతనములు

నవరసాలోకనంబగు నగుమొగంబు

కమల కిరవైన మహితవక్షస్థలంబు

మా మనంబుల లోఁగొని మరపెఁ గృష్ణ!

టీకా:

మదనుడు = మన్మథుడు; ఆర్వంగన్ = పలుకునట్లు; నీవు = నీవు; ఆడు = చెప్పెడి; మంతనములు = రహస్యపుమాటలు; నవరసా = నవరసములు {నవరసములు - 1శృంగారము 2వీరము 3కరుణము 4అద్భుతము 5హాస్యము 6భీభత్సము 7భయనకము 8రౌద్రము 9శాంతము అనెడి తొమ్మిది రసములు}; ఆలోకనంబు = కనబడునవి; అగు = ఐన; నగు = నవ్వు; మొగంబున్ = ముఖము; కమల = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; ఇరవు = ఉనికిపట్టులు; ఐనన్ = అయినట్టి; మహిత = గొప్ప; వక్షస్థలంబు = ఉరము; మా = మా యొక్క; మనంబులన్ = మనసులను; లోగొని = ఆకర్షించి; మరపెన్ = మాలిమి కలిగించెను; కృష్ణ = కృష్ణా.

భావము:

కృష్ణా! నీవు పలికే వలపు లొలికే పలుకులూ, నవరసములు జాలువారే నీ చూపులూ, నీ నగు మొగమూ, సిరికాటపట్టయిన నీ విశాలవక్షమూ, కామోద్ధీపనకరములై మా మనసులను ఆకర్షించి, మమ్మల్ని మురిపించాయి.

10.1-1055-మ.

అరవిందంబులకంటెఁ గోమలములై యందంబులై యున్న నీ

చరణంబుల్ కఠినంబులై మొనయు మా చన్నంగవల్ మోవఁగా

నెఱియంబోలు నటంచుఁ బొక్కుదుము నీ యీ కర్కశారణ్య భూ

పరిసంచారము కృష్ణ! నీ ప్రియలకుం బ్రాణవ్యధం జేయదే?

టీకా:

అరవిందంబుల = పద్మముల; కంటెన్ = కంటె; కోమలములు = మృదువైనవి; ఐ = అయ్యి;
అందంబులు = చక్కటివి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ యొక్క; చరణంబుల్ = పాదములు;
కఠినంబులు = బాగా గట్టివి; ఐ = అయ్యి; మొనయు = అతిశయించెడి; మా = మా యొక్క; చన్నులన్
= స్తనముల; కవల్ = ద్వయము నందు; మోవగా = తగల్పగా; నెఱియం బోలునట =
బీటలువారునేమో; అంచున్ = అని; పొక్కుదుము = దుఃఖించెదము; అయ్యో = అయ్యో; కర్కశ =
కఠినమైన; అరణ్య = అటవీ; భూ = ప్రదేశము లందు; పరి = మిక్కిలియైన; సంచారము = మెలగుట;
కృష్ణ = కృష్ణా; నీ = నీ యొక్క; ప్రియలు = ప్రియురాండ్రు; కున్ = కు; ప్రాణవ్యధన్ = ప్రాణము
పోవునంత బాధ; చేయదే = కలిగించదా, కలిగించును.

భావము:

కృష్ణా! తామరపూల కంటే సుకుమారంగా సుందరంగా ఉండి ఒప్పుతున్న నీ పాదాలు బిరుసైన
మా కుచాల ఒత్తిడికి కందిపోతాయని బాధపడతాము. అటువంటి పాదాలతో కఠినములైన అటవీ
భూములలో నీవు సలీపే సంచారం నీ ప్రియురాండ్రు మైన మాకు ప్రాణాంతక మైనంత బాధ
కలిగిస్తోంది.

10.1-1056-క.

కట్టా! మన్మథు కోలలు

నెట్టన నో నాట బెగడి **నీ** పాదంబుల్

పట్టికొనగ వచ్చిన మము

నట్టడవిని డించి పోవ **న్యాయ**మె? కృష్ణా!

టీకా:

కట్టా = అయ్యో; మన్మథు = మన్మథుని యొక్క; కోలలున్ = బాణములు; ఎట్టననో = ఎలాగో,
చాలాగట్టిగా; నాటన్ = తగులగా; బెగడి = భయపడిపోయి; నీ = నీ యొక్క; పాదంబుల్ =
పాదములను; పట్టికొనగన్ = పట్టుకొనుటకు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; మమున్ = మమ్ము; నట్టడవినిన్

= అడవిమధ్యలో; డించి = వదలిపెట్టి; పోవన్ = వెళ్ళిపోవుట; న్యాయమె = న్యాయమేనా, కాదు; కృష్ణా = కృష్ణా.

భావము:

కృష్ణా! మన్మథుని బాణాలు తప్పక తగిలి మమ్మల్ని పీడించగా, బెదిరి నీ కాళ్ళు పట్టుకోవడానికి వచ్చాము, అలాంటి మమ్మల్ని నట్టడలిలో ఇలా వదలిపెట్టి వెళ్ళడం నీకు ధర్మమా?

10.1-1057-క.

హృదయేశ్వర! మా హృదయము

మృదుతరముగఁ జేసి తొల్లి మిక్కిలి కడ నీ

హృదయము కఠినము చేసెను

మదీయ సౌభాగ్య మిట్టి మందము గలదే?

టీకా:

హృదయేశ్వర = మనోనాయక, కృష్ణ; మా = మా యొక్క; హృదయమున్ = మనస్సును;
మృదుతరముగన్ = మిక్కిలి మృదువుగా {మృదువు - మృదుతరము - మృదుతమము}; చేసి = చేసి;
తొల్లి = ఇంతకుముందు; మిక్కిలికడన్ = చివరకు; నీ = నీ యొక్క; హృదయమున్ = మనస్సును;
కఠినమున్ = కఠినమైనదిగా; చేసెను = చేసెను; మదీయ = మా యొక్క; సౌభాగ్యము = అదృష్టము;
ఇట్టి = ఇటువంటి; మందమున్ = దురదృష్టమైనది; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

ఓ ప్రాణేశ్వరా! మా చిత్తాలను మిక్కిలి మెత్తనైనవిగా చేసి, నీ మనస్సును కడకు కర్కశం కావించిన ఇలాంటి మా మందభాగ్యం వంటిది ఎక్కడైనా ఉంటుందా?

10.1-1058-ఉ.

క్రమ్మినిశాచరుల్ సురనికాయములన్ వడిదాకి వీర వా

లమ్ముల తెట్టెలన్ పఱవ నడ్డము వచ్చి జయింతు వండ్రు నిన్

నమ్మిన ముగ్ధులన్ రహితనాథుల నక్కట! నేడు రెండు మూఁ

డమ్ముల యేటుకాఁ డెగువ నడ్డము రాఁ దగదే కృపానిధి!

టీకా:

క్రమ్మి = ఆక్రమించి; నిశాచరుల్ = రాక్షసులు {నిశాచరులు - రాత్రి సంచరించువారు, రాక్షసులు};
సుర = దేవతల; నికాయములన్ = సమూహములను; వడిన్ = వేగముగా; తాకి = ఎదుర్కొని; వీకన్
= గర్వముతో; వాలమ్ములన్ = వాడిఅమ్ముల; తెట్టెలన్ = సమూహములతో; పఱవన్ =
తరుముతుండగా; అడ్డమువచ్చి = అడ్డపడి; జయింతువు = గెలిచెదవు; అండ్లు = అంటారు; నిన్ =
నిన్ను; నమ్మిన = నమ్ముకొన్న; ముగ్ధులన్ = అమాయకురాళ్ళను; రహితనాథులన్ = విడువబడిన
నాథులు గలవారిని, దిక్కులేనివారిని; అక్కట = అయ్యో; నేడు = ఇవాళ; రెండుమూడు = ఐదు
{రెండుమూ డమ్ముల యేటుకాడు - ఐదు (2+3) బాణముల వాడు, పంచబాణుడు, మన్మథుడు};
అమ్ముల = బాణముల; ఏటుకాడు = వేటగాడు; ఎగువన్ = తరుముతుండగా; అడ్డము =
అడ్డపడుటకు; రాదగదే = రారాదా, రమ్మ; కృపానిధి = దయాసాగరా.

భావము:

ఓ దయామయా! కృష్ణా! రాక్షసులు ఒక్కపెట్టున చెలరేగి దేవతాసమూహాలను ఎదిరించి
పట్టుదలగా వారిపై వాడి బాణాలు గుప్పిస్తుంటే, అడ్డపడి రాక్షసులను శిక్షిస్తావని పెద్దలంటారే.
మరి, మేము నిన్ను నమ్ముకున్న ముగ్ధులం, నీ కోసం భర్తలను వదలి వచ్చిన భామలం. ఇలాంటి
మమ్మల్ని పంచబాణుడైన మన్మథుడు వేటాడుతుంటే అయ్యో! అడ్డపడ వెందుకు?

10.1-1059-క.

తియ్యవిలుకాఁడు డీకొని

ప్రయ్యలుగాఁ దూఱనేసె వనితల మనముల్

నియ్యాన యింక నైనం

గుయ్యానింపం గదయ్య! గోవింద! హరీ!"

టీకా:

తియ్యవిలుకాడు = మన్మథుడు {తియ్యవిలుకాడు - తియ్యని (చెరకుగడ) విల్లుగా కలవాడు, మన్మథుడు}; డీకొని = తాకి; వ్రయ్యలుగాన్ = ముక్క లగునట్లు; తూఱన్ = బాణములను; ఏసె = వేసెను; వనితల = స్త్రీల; మనముల్ = మనస్సులను; నీ = నీమీద; ఆన = ఒట్టు; ఇంకనైనన్ = ఇప్పటికైనా; కుయ్య = మొర; ఆలింపగదయ్య = వినుము; గోవింద = కృష్ణా {గోవిందుడు - వేదవాక్కులచే ఎరుగదగిన వాడు, విష్ణువు}; హారీ = కృష్ణా.

భావము:

ఓ గోవిందా! ముకుందా! కృష్ణా! తియ్యని బాణాలు వేసే మన్మథుడు మా మగువల నెదిరించి గుండెలు పగిలేలా బాణాలు వేసాడు. అవును నిజంగానే వేసాడు. ఇకనైనా మా మొరాలకించవయ్యా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలకు ప్రత్యక్షమగుట

10.1-1060-మ.

అని యిట్లంగన లంచితస్వరముతో నంకించుచుం బాడుచుం
దను "రావే"యని చీరి యేడువ జగత్రాణుండు త్రైలోక్య మో
హానుఁడై మన్మథ మన్మథుం డయి మనోజ్ఞాకారియై హారియై
ఘనపీతాంబరధారియై పొడమెఁ దత్కృతాసమీపంబునన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అంగనలు = స్త్రీలు; అంచిత = చక్కటి; స్వరము = కంఠస్వరము;
తోన్ = తో; అంకించుచున్ = పొగడుతు; పాడుచున్ = పాడుతు; తను = అతనిని; రావే = రమ్ము; అని
= అని; చీరి = పిలిచి; ఏడువన్ = రోదించగా; జగత్రాణుండు = కృష్ణుడు {జగ త్రాణుడు - లోక
రక్షకుడు, విష్ణువు}; త్రైలోక్య = ముల్లోకములను; మోహనుడు = మోహము పుట్టించువాడు; ఐ =
అయ్యి; మన్మథమన్మథుడు = మిక్కిలి అందగాడు; అయి = అయ్యి; మనోజ్ఞ = మనోజ్ఞుడైన; ఆకారి =

ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; హారి = హారములు ధరించిన వాడు; ఐ = అయ్యి; ఘన = గొప్ప;
పీతాంబర = పచ్చని పట్టుబట్టలు; ధారి = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; పొడమెన్ = కనబడెను; తత్
= ఆ; కాంతా = స్త్రీల; సమీపంబునన్ = వద్ద.

భావము:

అలా గోపకాంతలు తమ మధురమైన కంఠాలతో కృష్ణుడి గుణాలను స్తుతిస్తూ పాడుతూ
"ప్రియతమా రా!" అని విలపించగా, లోకాలను రక్షించే ఆ పరమాత్ముడు, త్రిజగన్మోహనుడై,
మన్మథమన్మథుడై, సుందర స్వరూపుడై మనోహరము లైన హారములు ధరించి, పచ్చని పట్టుబట్ట
కట్టి వారి ముందు సాక్షాత్కరించాడు.

10.1-1061-క.

వచ్చిన వల్లభుఁ గనుగొని

విచ్చేసె నటంచు సతులు వికసిత ముఖులై

యచ్చుగ నిల్చిరి ప్రాణము

వచ్చిన నిలుచుండు నవయవంబుల భంగిన్.

టీకా:

వచ్చిన = వచ్చినట్టి; వల్లభున్ = ప్రియుని; కనుగొని = చూసి; విచ్చేసెన్ = వచ్చెను; అటంచున్ =
అనుచు; సతులు = స్త్రీలు; వికసిత = వికసించిన; ముఖులు = మోములు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
అచ్చుగన్ = చక్కగా; నిల్చిరి = నిలబడిరి; ప్రాణము = జీవము; వచ్చిన = తిరిగిరాగా; నిలుచుండు =
స్థిమిత పడెడి; అవయవంబుల = అవయవముల; భంగిన్ = వలె.

భావము:

అలా వచ్చిన గోపాలుడిని చూసి తమ ప్రియుడు వచ్చాడని ఆ నెలతలు వికసించిన మోములు
కలవారై, పోయిన ప్రాణాలు తిరిగి వచ్చిన దేహేంద్రియముల వలె లేచి చక్కగా నిలబడ్డారు.

10.1-1062-సీ.

అతివ యొక్కతె భక్తి నంజలి గావించి-

ప్రాణేశు కెంగేలుఁ బట్టుకొనియె

నింతి యొక్కతె జీవితేశ్వరు బాహువు-

మూపున నిడుకొని ముదము నొందె

వనిత యొక్కతె తన వల్లభు తాంబూల-

చర్విత మాతృ హస్తమునఁ దాల్చె

బడతి యొక్కతె ప్రియుపదములు విరహాగ్ని-

తప్తకుచంబులఁ దాఁపుకొనియె

10.1-1062.1-ఆ.

భామ యొకతె భ్రుకుటిబంధంబు గావించి

ప్రణయభంగ రోషభాషణమున

దష్టదశన యగుచు దండించు కైవడి

వాడి చూడ్కిగముల వరునిఁ జూచె.

టీకా:

అతివ = ఇంతి; ఒక్కతె = ఒకామె; భక్తిన్ = భక్తితో; అంజలిగావించి = నమస్కరించి; ప్రాణేశు =
ప్రియుని; కెంగేలు = ఎఱ్ఱని అరచేతిని; పట్టుకొనియె = పట్టుకొనెను; ఇంతి = పడతి; ఒక్కతె = ఒకామె;
జీవితేశ్వరు = విభుని, కృష్ణుని; బాహువున్ = చేతిని; మూపునన్ = భుజముపైన; ఇడుకొని =
ఉంచుకొని; ముదమున్ = సంతోషమును; ఒందె = పొందెను; వనిత = స్త్రీ; ఒక్కతె = ఒకామె; తన =
తన యొక్క; వల్లభు = ప్రియుని; తాంబూలచర్వితంబున్ = తమ్మ {తాంబూలచర్వితము -
తాంబూలము (కిళ్ళీ) చర్వితము (నమలబడి మెత్తగా ఐనది), తమ్మ; ఆత్మ = తన యొక్క;
హస్తమునన్ = చేతిలో; తాల్చెన్ = ధరించెను; పడతి = యువతి; ఒక్కతె = ఒకామె; ప్రియు = ప్రియుని
యొక్క; పదములున్ = పాదములను; విరహ = ఎడబాటు వలని; అగ్ని = తాపముచే; తప్త =
తపిస్తున్న; కుచంబులన్ = స్తనములందు; దాపుకొనియె = ఆనించుకొనెను.

భామ = మహిళ; ఒకతె = ఒకామె; భ్రుకుటి = కనుబొమలు; బంధంబుగావించి = ముడివేసుకొని;
ప్రణయభంగ = మదనక్రీడాగుటచే కలిగిన; రోష = రోషపు; భాషణమునన్ = మాటలతో; దష్ట =

కొరుకుతున్న; దశన = పళ్ళు గలది; అగుచు = అగుచు; దండించు = శిక్షిస్తున్న; కైవడిన్ = విధముగా;
వాడి = చురుకైన; చూడ్కి = చూపుల; గములన్ = సమూహములతో; వరుని = ప్రియుని; చూచెన్ =
చూసెను.

భావము:

ఒక పల్లవపాణి భక్తితో దోసిలోగ్గి జీవితనాథుని ఎఱ్ఱని అరచేతిని పట్టుకుంది. మరొక భామ
ప్రాణవల్లభుని చెయ్యి తన మూపుపై వేసుకుని మురిసిపోయింది. వేరొక తన్ని తన ప్రియుడి
తాంబూల చర్చితాన్ని తన చేతితో అందుకుంది. ఇంకొక రమణి రమణుని చరణాలు
వియోగాగ్నితో ఉడికిపోతున్న తన ఉరోజాలపై పెట్టుకుంది. మరొక కాంత కనుబొమలు ముడిచి,
ప్రణయభంగం కావించడం వల్ల కినుక గదిరిన మాటలతో పెదవి కొరుకుతూ కొట్టేదాని వలె
వరుడిని చురుకు చూపులతో చూసింది.

10.1-1063-క.

హరిముఖకమలముఁ జూచుచుఁ

దరుణి యొకతె టెప్పలిడక తనియక యుండెన్

హరిపదకమలముఁ జూచుచు

మరిగి తనివి లేని సుజను మాడ్కి నరేంద్రా!

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; ముఖ = ముఖము అనెడి; కమలమున్ = పద్మమును; చూచుచున్ = చూస్తూ;
తరుణి = యువతి; ఒకతె = ఒకామె; టెప్పలు = కనురెప్పలను; ఇడక = మూయకుండా; తనియక =
తృప్తిచెందకుండ; ఉండెన్ = ఉండెను; హరి = నారాయణుని; పద = పాదములు అనెడి; కమలమున్
= పద్మములను; చూచుచున్ = చూస్తూ; మరిగి = ఆసక్తుడై; తనివిలేని = తృప్తిచెందని; సుజను =
సజ్జను; మాడ్కిన్ = వలె; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! శ్రీమన్నారాయణుని పాద పద్మములను దర్శించటంలో రుచిమరగిన సత్పురుషుడు ఎంత చూసినా సంతృప్తి పొందడు; అదే విధంగా ఇంకొక యువతి శ్రీకృష్ణుని ముఖకమలములను వీక్షిస్తూ తనివితీరక రెప్పలు వాల్చుటలేదు.

10.1-1064-ఉ.

ఒక్క లతాంగి మాధవుని యుజ్జ్వలరూపము చూడ్కితీగలం
జిక్కగఁ బట్టి హృదయముఁ జేసి వెలిం జనకుండ నేత్రముల్
గ్రక్కున మూసి మేనఁ బులకంబులు క్రమ్మగఁ గౌగలించుచుం
జొక్కుములైన లోచవులఁ జొక్కుచు నుండెను యోగి కైవడిన్.

టీకా:

ఒక్క = ఒకానొక; లతాంగి = సుందరి; మాధవుని = కృష్ణుని; ఉజ్జ్వల = కాంతివంతమైన; రూపమున్ = ఆకారమును; చూడ్కి = చూపు లనెడి; తీగలన్ = తీగెలతోటి; చిక్కగన్ = గట్టిగా; పట్టి = పట్టుకొని; హృత్ = హృదయము నందు; గతము = ఉండునట్లు; చేసి = చేసి; వెలిన్ = బయటకు; చనకుండ = వెళ్ళిపోకుండా; నేత్రముల్ = కన్నులను; గ్రక్కునన్ = చటుక్కున; మూసి = మూసివేసి; మేనన్ = దేహము నందు; పులకంబులు = పులకరింతలు; క్రమ్మగన్ = కమ్ముకొనగా; కౌగలించుచున్ = ఆలింగనము చేసికొని; చొక్కుములు = స్వచ్ఛములు, మనోహరములు; ఐన = అయిన; లోచవులన్ = అంతర రుచుల చేత; చొక్కుచునుండెన్ = పరవశించుచుండెను; యోగి = ముని; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

ఒక సన్నని సుందరాంగి దేదీప్యమానంగా వెలుగొందు గోపాలుని రూపాన్ని చూపులనే తీగలతో బంధించేసి, తన హృదయంలోనికి జొనుపుకుంది. ఆ రూపం మళ్ళీ బయటకు వెళ్ళిపోకుండా ఉండాలని తటాలున కండ్లు మూసుకుంది. తనువు గగుర్పాటు చెందుతుండగా ఆలింగనం చేసుకుంటూ ఓ యోగి మాదిరి చక్కగా లోపల లోపలే ఆస్వాదిస్తూ సొక్కిపోయింది.

10.1-1065-సీ.

"ఎలయించి ప్రాణేశ! యెందుఁ బోయితి" వని-

తోరంపుటలుకతో దూతె నొకతె

"జలజాక్ష! ననుఁబాసి చనఁగ నీ పాదంబు-

లెట్లాడె"నని వగ నెయిదె నొకతె;

"నాథ! నీ వరిగిన నాప్రాణ మున్నది-

కూర్మియే యిది"యని కుందె నొకతె

"యీశ్వర! నను నిన్ను నిందాఁకఁ బాపెనే-

పాపపు విధి"యని పలికె నొకతె

10.1-1065.1-ఆ.

"తలఁగి పోవు నట్టి తప్పేమి సేసితి

నధిప! పలుకు ధర్మ"మనియె నొకతె

"యేమి నోము ఫలమొ హృదయేశ! నీ మోము

మరలఁ గంటి" ననుచు మసలె నొకతె.

టీకా:

ఎలయించి = చేరదీసి; ప్రాణేశా = జీవితేశ్వరా; ఎందున్ = ఎక్కడకు; పోయితివి = వెళ్ళిపోతివి; అని = అని; తోరంపు = అధికమైన; అలుక = కోపము; తోన్ = తోటి; దూతెన్ = తిట్టెను; ఒకతె = ఒకామె; జలజాక్షా = కృష్ణా; ననున్ = నన్ను; పాసి = విడిచిపెట్టి; చనగన్ = వెళ్ళుటకు; నీ = నీ; పాదంబులు = కాళ్ళు; ఎట్లు = ఎలా; ఆడెన్ = సహకరించినవి; అని = అని; వగన్ = విచారముతో; ఎయిదెన్ = సమీపించినది; ఒకతె = ఒకామె; నాథ = స్వామీ; నీవు = నీవు; అరిగిన = వెళ్ళిపోయిన; నా = నా యొక్క; ప్రాణము = ప్రాణము; ఉన్నది = పొకుండ ఉన్నది; కూర్మియే = స్నేహధర్మమేనా; ఇది = ఇది; అని = అని; కుందెన్ = దుఃఖించెను; ఒకతె = ఒకామె; ఈశ్వర = భగవంతుడా; నినున్ = నిన్ను; నన్నున్ = నన్ను; ఇందాకన్ = ఇప్పటివరకు; పాపెనే = దూరముచేసెను; పాపపు = పాపి యైన; విధి = అదృష్టము; అని = అని; పలికెను = అనెను; ఒకతె = ఒకామె.

తలగిపోవు = దూరము చేసేటి; అట్టి = అంతటి; తప్పు = అపరాధము; ఏమి = ఏమిటి; చేసితిన్ = చేసాను; అధిప = ప్రభు; పలుకు = చెప్పుము; ధర్మము = న్యాయము; అనియె = అనెను; ఒకతె =

ఒకామె; ఏమి = ఏ; నోము = నోము నోచుటవలన కలిగిన; ఫలమొ = ప్రయోజనమో; హృదయేశ =
ప్రియా; నీ = నీ యొక్క; మోమున్ = ముఖమును; మరలన్ = మళ్ళీ; కంటిని = చూడగలిగితిని;
అనుచు = అని; మసలెన్ = మెలగెను; ఒకతె = ఒకామె.

భావము:

"ప్రాణేశ్వరా! నన్ను మోసగించి ఎక్కడికి వెళ్ళిపోయావు" అని ఒక అంగన మిక్కిలి కినుకతో కృష్ణుని
నిందించింది. "కమలనయనా! నను వదలి వెళ్ళడానికి నీకు కాళ్ళు ఎలా ఆడాయి" అని ఒక వెలది
వాపోయింది. "ప్రభూ! నీవు వెళ్ళిపోయినా ఇంకా ప్రాణాలతోనే ఉన్నాను. చూడు. ఇదేమి ప్రేమ" అని
ఒక ఇంతి చింతించింది. "దేవా! ఇంత వరకు పాపపు దైవం నన్ను నీకు దూరం చేసింది గదా." అని
ఒక పడతి పలవరించింది. "నాథా! నన్ను వదలి దూరంగ పోయేటంత తప్పు నేనేమి చేసానో
చెప్పు. నీ కిది న్యాయమా?" అని ఒక అతివ అడిగింది. "ప్రాణేశా! నా నోము ఫల మెలాంటిదో కాని
నాకు మళ్ళీ నీ ముఖ దర్శనం లభించింది." అని ఒక పడచు పరవశించింది.

10.1-1066-క.

"పలికిన ప్రతిజ్ఞ దప్పెడి

పలికించిన గాని రమణుల పలుక" నటంచుం

గలకంఠి యొకతె చెలితో

పలుకుల నమృతములు గురియు పలుకుల బలికెన్.

టీకా:

పలికినన్ = మాట్లాడితే; ప్రతిజ్ఞ = చేసిన శపథము; తప్పెడిన్ = తప్పిపోతుంది; పలికించిన =
పలకరించితే; కాని = తప్పించి; రమణున్ = మనోజ్ఞమైనవానితో; పలుకన్ = మాట్లాడను;
అటంచున్ = అని; కలకంఠి = యువతి కలకంఠి - కోయిలవంటి కంఠస్వరము కలామె, స్త్రీ; ఒకతె =
ఒకామె; చెలి = స్నేహితురాలి; తోన్ = తోటి; పలుకుల = మాటలందు; అమృతములు =
అమృతపుసోనలు; కురియు = కారెడి; పలుకులన్ = మాటలను; పలికెన్ = చెప్పెను.

భావము:

కమ్మని కంఠస్వరం కల ఒక జాణ నేనే ముందుగా తనతో మాట్లాడితే నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ తప్పిపోతుంది కదా. కనుక, ప్రియుడు పలుకరిస్తేనే కానీ పలుకను అంటూ పలుకులలో అమృతం ఒలికేలా తన చెలికత్తెతో చెప్పింది.

10.1-1067-క.

"పట్టినఁ గాని మనోవిభుఁ

బట్టఁ గదా?" యంచుఁ నొక్క బాలిక సఖి చే

పట్టుకొని చెప్పె ధైర్యము

పట్టెల్లను మరునిటెంకి పట్టుగ నధిపా!

టీకా:

పట్టినన్ = ముట్టుకొనిన; కాని = కాని; మనోవిభున్ = హృదయేశ్వరుని; పట్టన్ = ముట్టుకొనను; కదా = కదా; అంచున్ = అనుచు; ఒక్క = ఒకానొక; బాలిక = పడచు; సఖి = స్నేహితురాలి; చే = చేతిని; పట్టుకొని = పట్టుకొని; చెప్పెన్ = చెప్పెను; ధైర్యము = ధైర్యము; పట్టు = ఆధారము; ఎల్లను = అంతటిని; మరునిటెంకి = మన్మథస్థానమే; పట్టుగన్ = మూలముగా భావించి; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షనృహారాజా! ఒక పిల్ల "ప్రాణనాథుడు నన్ను తాకకపోతే, నేను అతణ్ణి తాకను కదా" అని ఒక చెలి చెయ్యి పట్టుకుని చెప్పింది కాని, అమె ధైర్యమంతా కడకు మన్మథుడు ఎగరగొట్టేసాడు.

10.1-1068-క.

"చెలువుఁడు చెప్పకపోయిన"

సొలపున నొక ముగ్ధ "మున్ను చూడ" ననుచు నొ

దల వంచి యుండఁ జాలక

దల యెత్తెను లోన మరుఁడు దలయెత్త నృపా!

టీకా:

చెలువుడు = ప్రియుడు; చెప్పక = చెప్పకుండా; పోయినన్ = వెళ్ళిపోగా; సొలుపునన్ = అలుకతో;
ఒక = ఒకానొక; ముగ్ధ = ముద్దరాలు; మున్ను = ముందుగా; చూడను = చూడను; అనుచున్ = అని;
జెదల = తల; వంచి = వంచుకొని; ఉండజాలక = ఆగలేక; తల = తలను; ఎత్తెను = పైకెత్తెను; లోన =
మనసులోపల; మరుడు = మన్మథుడు; తలయెత్తన్ = పొడసూపగా; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిన్నరేంద్రా! విను. ప్రియుడు తనకు చెప్పకుండా వెళ్ళాడనీ అందుచే తాను ముందుగా అతనిని
చూడ నని వైముఖ్యం వహించిన ఒక అమాయకురాలు తన హృదయంలో మరులు
సందడింపగా అలాగే తల వంచుకుని ఉండలేక తల పైకెత్తి చూసింది.

10.1-1069-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఈ రీతిగా...

10.1-1070-క.

హరిసురుచిర లలితాకృతిఁ

ద్రుణులు గని ముక్త విరహతాప జ్వరలై

పరమోత్సవంబు సలిపిరి

పరమేశ్వరుఁ గనిన ముక్తబంధుల భంగిన్.

టీకా:

హరిన్ = కృష్ణుని; సు = మంచి; రుచిర = కాంతి గల; లలిత = మనోజ్ఞమైన; ఆకృతిన్ = రూపమును;
తరుణులు = యువతులు; కని = చూసి; ముక్త = వదలిన; విరహ = ఎడబాటు వలని; తాప =
సంతాపముచేత; జ్వరలు = తపించుట కలవారు; ఐ = అయ్యి; పరమ = అత్యుత్తమమైన;
ఉత్సవంబున్ = వేడుకను; సలిపిరి = చేసిరి; పరమేశ్వరున్ = భగవంతుని; కనిన = చూసిన;
ముక్తబంధుల = ముక్తులు, యోగులు; భంగిన్ = వలె.

భావము:

భగవంతుడిని దర్శించి, భవబంధాల నుంచి విముక్తి పొందిన భాగవతుల వలె నందనందనుడు
కృష్ణుని ఉజ్వల సుందరాకారం సందర్శించి; ఆ గోపవనితలు విరహం వలన జనించిన
తాపజ్వరం వదలినవారై పరమానందభరితులు అయ్యారు.

10.1-1071-వ.

అంత న క్కాంతుండు కాంతాజనపరిక్రాంతుండై వనాంతరంబున శక్తినికర సంయుక్తుండైన
పరమపురుషుడునుంబోలె వారలం దోడ్కొని మందార కుండ కుసుమపరిమళ మిళిత
పవమానమానిత మధుకరనికర ఝంకార సుకుమారంబును, శరత్కాల చంద్రకిరణ సందోహ
సందళితాంధకారంబును యమునాతరంగ సంగత కోమల వాలుకాస్పారంబునై యమలినంబైన
పులినంబు ప్రవేశించె; వారును జ్ఞానకాండంబున నీశ్వరుంగని శ్రుతులు ప్రమోదంబునం
గామానుబంధంబుల విడిచిన విధంబున హరిం గని విరహవేదనల విడిచి పరిపూర్ణమనోరథులై.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; కాంతుండు = అందగాడు; కాంతా = స్త్రీ; జన = జనులచే; పరిక్రాంతుండు
= చుట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వన = అడవి; అంతరంబునన్ = నడిమి యందు; శక్తి =
సర్వశక్తులతో (శక్తి నికరము - అవ్యక్త, మహదహంకారాది శక్తుల సమూహము, సర్వజ్ఞ సర్వతంత్ర
అనాదిబోధ నిత్యతృప్తి నిత్యలుప్త అనంతాది శక్తుల సమూహము); సంయుక్తుండు = కూడినవాడు;
ఐన = అయిన; పరమపురుషుడునున్ = పరబ్రహ్మ; పోలెన్ = వలె; వారలన్ = వారిని; తోడ్కొని =

కూడా తీసుకొని; మందార = మందారములు; కుంద = మొల్లులు; కుసుమ = పూలు; పరిమళ = సువాసనలతో; మిళిత = కూడిన; పవమాన = వాయువు; మానిత = గౌరవింపబడిన; మధుకర = తుమ్మెదల; నికర = సమూహముల; ఝంకార = జమ్మనెడి శబ్దముచే; సుకుమారంబును = మృదువైనది; శరత్కాల = శరదృతువు నందలి; చంద్రకిరణ = వెన్నెల యొక్క; సందోహ = సమూహములచేత; సందళిత = చక్కగా అణచబడిన; అంధకారంబును = చీకటి కలది; యమునా = యమునానదీ; తరంగ = అలలచే; సంగత = కూడుకొన్న; కోమల = మృదువైన; వాలుకా = ఇసుకతోటి; స్ఫారంబున్ = విస్తారమైనది; ఐ = అయ్యి; అమలినంబు = నిర్మలము; ఐన = అయిన; పులినంబు = ఇసుకతిప్ప యందు; ప్రవేశించెన్ = చేరెను; వారును = వారు; జ్ఞానకాండంబునన్ = జ్ఞానకాం డాధ్యయములో; ఈశ్వరునిన్ = భగవంతుని; కని = చూసి; శ్రుతులు = వేదములు; ప్రమోదంబునన్ = సంతోషముతో; కామానుబంధంబుల = కామక్రోధాది బంధములు; విడిచిన = వదిలివేసిన; విధంబునన్ = విధముగా; హరిన్ = కృష్ణుని; కని = చూసి; విరహ = ఎడబాటు వలని; వేదనలన్ = బాధలను; విడిచి = వదిలివేసి; పరిపూర్ణమనోరథలు = పూర్తిగా ధన్యురాండు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పుడు, శక్తినికరములు పరివేష్టించిన పరమాత్మ వలె, శ్రీకృష్ణుడు తన చుట్టూ కొలుస్తున్న బృందావన గొల్లపడతులుతో ప్రకాశించాడు. వాసుదేవుడు ఆ వ్రజ సుందరులను వెంట నిడుకుని మందారపూల సౌరభంతో మొల్ల పువ్వుల నెత్తావితో గూడిన మందమారుతములకు మూగి మృదువుగా జంజు మ్మని రొదచేస్తున్న తుమ్మెద సమూహాలు కలదీ, శరత్కాల చంద్రకిరణ సమూహాలచే చెదరగొట్టబడిన చీకటులు కలదీ, యమునానదీ తరంగాలచే సంతరించబడిన మెత్తని ఇసుక కలిగి విస్తార మైనది, స్వచ్ఛమైనదీ అయిన ఇసుకతిన్నెల ప్రవేశం చేసాడు. జ్ఞానకాండలో పరమాత్మను దర్శించిన వేదాలు కామానుబంధాలు సంతోషంగా విడిచినట్లు, కృష్ణ విరహం వలన కలిగిన తాపాన్ని ఆ గోపికలు పోగొట్టుకున్నారు. వారి కోరికలన్నీ చక్కగా నెరవేరాయి.

పాఠీననయన లెల్ల న

కాఠిన్య పటాంచలములఁ గౌతుకములు హృ

త్పీఠముల సందడింపఁగఁ

బీఠముఁ గల్పించి రంతఁ బ్రియునకు నధిపా!

టీకా:

పాఠీననయనలు = అందగత్తెలు {పాఠీన నయన - చేపవంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; ఎల్లను = అందరు; అకాఠిన్య = మృదువైన; పటాంచలములన్ = చీర కొంగులచేత; కౌతుకములు = కోరికలు; హృత్ = హృదయము లనెడి; పీఠములన్ = వేదిక లందు; సందడింపఁగన్ = తొందరపెట్టగా; పీఠమున్ = ఆసనమును; కల్పించిరి = ఏర్పాటు చేసిరి; అంతన్ = అప్పుడు; ప్రియున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; అధిపా = రాజా;

భావము:

ఆ చేప కన్నుల సుందరీమణులు హృదయసీమలలో ఉబలాటం మెండుకోగా ప్రియుడికి తమ మెత్తని పైట కొంగులు పరచి ఆసనం కల్పించారు.

10.1-1073-ఆ.

పరమయోగి హృదయ భద్రపీఠంబుల

నుండు మేటి వ్రజవధూత్తరీయ

పీఠమున వసించి పెంపారెఁ ద్రిభువన

దేవి లక్ష్మి మేనఁ దేజరిల్ల

టీకా:

పరమ = అతిగొప్ప; యోగి = యోగుల యొక్క; హృదయ = హృదయములు అనెడి; భద్ర = శుభ స్వరూపములైన; పీఠంబులన్ = స్థానము లందు; ఉండు = ఉండెడి; మేటి = గొప్పవాడు; వ్రజ = గోపికా; వధూ = స్త్రీల; ఉత్తరీయ = పైటలచే ఏర్పరచిన; పీఠమునన్ = ఆసనము నందు; వసించి =

కూర్చుండి; పెంపారెన్ = అతిశయించెను; త్రిభువన = ముల్లోకములను ప్రకాశింప జేసెడి; దేవి = దివ్యమైన; లక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; మేనన్ = తన దేహము నందు; తేజరిల్ల = విరాజిల్లగా.

భావము:

యోగీశ్వరుల హృదయములు అనే సుఖాసనము లందు అధివసించే ఆ పరమాత్ముడు. ముల్లోకాల సౌందర్యలక్ష్మి తన మేన ఉద్ధిపించగా గొల్లముగ్ధల పైట కొంగులతో కల్పించిన శయ్య మీద ఆసీనుడయ్యాడు.

10.1-1074-మ.

మదనోద్ధిపితుడైన నాథునికి సన్మానంబు గావించుచున్
ముదితల్ హసవిలోకవిభ్రమములన్ మోదించుచుం జేరి త
త్పదముల్ హస్తతలంబులం బిసుకుచుం బైముట్టుచున్ దూలుచుం
జదురుల్ పల్కుచుఁ గూర్చి నిట్లనిరి యీప్రత్యోపదీప్తాస్యలై.

టీకా:

మదన = మన్మథోద్రేకమును; ఉద్ధిపితుడు = ప్రకాశింపజేయువాడు; ఐన = అయిన; నాథుని = విభుని; కిన్ = కి; సన్మానంబు = గౌరవించుటను; కావించుచున్ = చేయుచు; ముదితల్ = ముద్దరాళ్ళు; హస = నవ్వులు; విలోక = చూపుల; విభ్రమములన్ = శృంగారచేష్టలచే; మోదించుచున్ = సంతోషించుచు; చేరి = సమీపించి; తత్ = అతని; పదముల్ = పాదములను; హస్తతలంబులన్ = అరిచేతులతో; పిసుకుచున్ = వత్తుతు; పైముట్టుచున్ = మీద చేతులు వేయుచు; దూలుచున్ = దూషించుచు; చదురుల్ = చతురోక్తులు, వేళాకోళములు; పల్కుచున్ = ఆడుతు; కూర్చిన్ = ప్రేమతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఈషత్ = కొద్దిగా; కోప = కోపముచేత; దీప్త = కాంతివంతమైన; ఆస్యలు = మోములు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ మగువలు మదనోద్రేకం కలిగిస్తున్న వల్లభుణ్ణి ఆదరిస్తూ, నగవుతో కూడిన చూపుల సింగారాలు ఒలకబోస్తూ సంతోషంగా చుట్టూ చేరి ఆయన పాదాలను తమ చేతులతో ఒత్తుతూ, ఆయనను స్పృశిస్తూ, తూలనాడుతూ, వేళాకోళము లాడుతూ, ఇంచుక కోపం దీపిస్తున్న మోములు కలవారై ప్రేమతో ఇలా అన్నారు.

10.1-1075-క.

"కొలచినఁ గొలుతురు కొందఱు

గొలుతురుఁ దముఁ గొలువకున్నఁ గొందఱు పతులం

గొలిచినను గొలువకున్నను

గొలువరు మఱికొంద టెలమి గోపకుమారా!"

టీకా:

కొలచిన = తమను సేవించినచో; కొలుతురు = సేవింతురు; కొందఱు = కొంతమంది; కొలుతురు = సేవించెదరు; తమున్ = వారిని; కొలువకున్నన్ = సేవించకపోయినను; కొందఱు = కొంతమంది; పతులన్ = భర్తలను; కొలిచినన్ = సేవించిన; కొలవకున్నన్ = సేవించకపోయినను; కొలువరు = ఆదరించరు; మఱి = ఇంకా; కొందఱు = కొంతమంది; ఎలమిన్ = ధైర్యముతో; గోపకుమారా = కృష్ణా.

భావము:

"ఓ నందుని కుమారుడవైన కృష్ణా! కొందరు తమను సేవించిన వారినే సేవిస్తారు. మరికొందరు తమను సేవించని వారిని సైతం సేవిస్తారు. ఇంకా కొందరు సంతోషంతో తమను సేవించే వారినీ, సేవించని వారినీ కూడా సేవించరు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలతో సంభాషించుట

10.1-1076-వ.

అని తన్ను నుద్దేశించి రహస్యంబుగాఁ బల్కిన సుందరుల పలుకులు విని గోపాలసుందరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; తన్నున్ = తనను; ఉద్దేశించి = గురించి; రహస్యంబుగాన్ = గుప్తముగా, నర్మగర్భంగా;
పల్కిన = అనిన; సుందరుల = అందగత్తెల; పలుకులు = మాటలను; విని = విని;
గోపాలసుందరుండు = కృష్ణుడు {గోపాల సుందరుడు - గోవులను పాలించెడి సుందరమైనవాడు,
కృష్ణుడు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా తనను గురించి నర్మగర్భంగా పలికిన ఆ సుందరాంగుల మాటలు విని గోపాలసుందరుడు కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు...

10.1-1077-సీ.

"కొలిచినఁ గొలుతురు కొందఱు పశువుల-

భజనము భంగిని ఫలము కొఱకు

వైఃసఖ్యధర్మములందు సిద్ధింపవు-

కొందఱు తండ్రుల గుణముఁ దాల్చి

దయ గలవారును దగిన సుహృత్తులు-

గొలువని వారలఁ గొల్తు రెప్పుడు

ధర్మకామంబులు తనరంగఁ గొందఱు-

కొలువని వారినిఁ గొలుచువారిఁ

10.1-1077.1-ఆ.

గొలుచు తలఁపులేమిఁ గొలువ రాత్మారాము

లాప్తకాము లజ్ఞు లతికరినులు

వారి యందుఁ బిదపవానిఁగాఁ జింతించి

యేలతాంగులార! యిట్లు లనుట.

టీకా:

కొలచినన్ = సేవించినచో; కొలుతురు = ఆదరించెదరు; కొందఱు = కొంతమంది; పశువుల = పశువులను; భజనము = మేపుట; భంగిని = వలె; ఫలము = ఫలితము; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; సఖ్య = స్నేహ; ధర్మములు = ధర్మములు; అందున్ = అందు; సిద్ధింపవు = కలుగవు; కొందఱు = కొంతమంది; తండ్రుల = తండ్రుల యొక్క; గుణమున్ = స్వభావమును; తాల్చి = ధరించి; దయగలవారునున్ = దయామయులు; తగిన = యుక్తులైన; సుహృత్తులు = స్నేహితులు; కొలువని = సేవించని; వారలన్ = వారిని; కొల్తరు = ఆదరించెదరు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; ధర్మ = ధర్మములు; కామంబులున్ = కామములు; తనరంగన్ = ఒప్పునట్లుగా; కొందఱు = కొంతమంది; కొలువనివారిని = సేవించనివారిని; కొలుచువారిని = సేవించెడివారిని; కొలుచు = ఆసక్తి చూపెడి. తలపు = భావన; లేమి = లేకపోవుటచేత; కొలువరు = ఆదరింపరు; ఆత్మారాముల్ = ఆత్మయందు రమించువారు; ఆప్తకాములు = నిరాశులు {ఆప్తకాములు - పొందబడినకోరికలు కలవారు, నిరాశులు}; అజ్ఞులు = తెలివిలేనివారు; అతి = మిక్కిలి; కఠినులు = కఠినమైన ఆత్మకలవారు; వారి = వారి; అందున్ = లో; పిదపవాని = చివరవాని; కాన్ = అగునట్లు; చింతించి = భావించేకదా; లతాంగులార = అందగత్తెలు; ఇట్లులు = ఈ విధముగ; అనుట = పలుకుట.

భావము:

“ఓ సుందరీమణులారా! పశువులను ఫలాపేక్షతో సేవించిన విధంగా సేవించే వారినే కొందరు సేవిస్తారు; వారు స్వప్రయోజనం మాత్రమే కాంక్షించే వారు. వారికి స్వార్థం మీదనే కన్ను. సేవిస్తేనే తిరిగి సేవించడం మంచి మనసు అనిపించుకోదు; దాని వలన పరోపకార ధర్మం సిద్ధించదు. ఇంక కొందరు దయ గలవారు, మంచి మనసు గలవారు, తండ్రులు తమ పుత్రులను వలె, తమను సేవించని వారిని కూడా సేవిస్తారు; అందువల్ల వారికి ధర్మ కామాలు సిద్ధిస్తాయి. మరికొందరు కొలిచే ఉద్దేశం లేనందున తమను సేవించేరినీ, సేవించని వారినీ కూడా సేవించరు; వారు కేవల స్వార్థజీవులు, నిరాశులు; మూఢులూ, మిక్కిలి కఠినులూ వీరిలో నన్ను ఈ మూడవ తెగకు చెందిన వానిగా నెంచి మీరు ఇలా అంటున్నారు. అవునా?”

10.1-1078-క.

ఏనిం దెవ్వడ నైనం

గానంగనలార! పరమకారుణికుండన్

మానసబంధుడ నిత్య

ధ్యానము మీ కొనరవలసి తలగితిఁ జుండీ.

టీకా:

ఎన్ = వీరి; అందు = లో; ఎవ్వ డన్ = ఎవరిని; ఐనన్ = కూడ; కాన్ = కాదు; అంగనలార = ఓ
యువతులు; పరమ = మిక్కిలి; కారుణికుండన్ = దయ గలవాడను; మానస = మనసులకు;
బంధుడన్ = ప్రియ చుట్టమును; నిత్య = శాశ్వతమైన; ధ్యానము = ధ్యానము; మీ = మీ; కున్ = కు;
ఒనరవలసి = సమకూర్చుట కోసము; తలగితిన్ = తొలగితిని; సుండీ = సుమా.

భావము:

ఓ మగువలూ! మీరు అంటున్న వారిలో నేను ఏ ఒక్కడనూ కాను. నేను మిక్కిలి కరుణ కలవాడిని.
మీకు ఆత్మబాంధవుణ్ణి. నా యెడ మీకు నిత్యమైన ధ్యానం సమకూర్చడం కోసం కనుమరుగు
అయ్యాను సుమా, అంతే.

10.1-1079-మ.

నను సేవించుచున్నవారలకు నే నారూపముం జూపఁ జూ

చినఁ జాలించి మదించి వారు మది నన్ సేవింపరో యంచు ని

ర్థనికుం డాత్మధనంబు చెడ్డ నెపుడుం ద్రత్పారవశ్యంబుఁ దా

ల్చిన భంగిన్ ననుఁ బాసి మత్ప్రియుఁడు దాఁ జింతించు నా రూపమున్

టీకా:

ననున్ = నన్ను; సేవించుచున్న = కొలుస్తున్న; వారల = వారి; కున్ = కి; నేన్ = నేను; ఆ = ఆ
కొలచుచున్న; రూపమున్ = స్వరూపమును; చూపన్ = చూపించను; చూచినన్ = దర్శించినచో;

చాలించి = మానివేసి; మదించి = గర్వించి; వారు = వారు; మదిన్ = మనసు నందు; నన్ = నన్ను;
 సేవింపరో = కొలువరేమో; అంచున్ = అని; నిర్ధనికుండు = బీదవాడు; ఆత్మ = తన; ధనంబు =
 ధనము; చెడ్డన్ = పోయిన ఎడల; ఎప్పుడున్ = ఎంతసేపు; తత్ = దాని యందే; పారవశ్యంబునన్ =
 దృష్టి కలిగి ఉండుటను; తాల్చిన = పూనిన; భంగిన్ = విధముగ; ననున్ = నన్ను; పాసి = ఎడబాసి;
 మత్ = నా యొక్క; ప్రియుడు = భక్తుడు; తాన్ = అతను; చింతించున్ = తలపోయును; నా = నా
 యొక్క; రూపమున్ = రూపమును.

భావము:

ప్రత్యక్షంగా నన్ను దర్శిస్తే, అంతటితో గర్వించి, నన్ను సేవించ రని కొలిచే వారికి నా రూపం
 చూపించను. దరిదురు తనకున్న డబ్బు పోయినప్పుడు తదేక చింతలో మునిగినట్లు, నేను
 కనపడకుండా ఉంటేనే నన్ను కోరేవారు నా రూపాన్ని ధ్యానిస్తారు.

10.1-1080-త.

తగవు ధర్మముఁ జూడనొల్లక తల్లిదండ్రుల బంధులన్
 మగల బిడ్డలఁ బాసి వచ్చిన మన్నిషక్తల మిమ్ము నేఁ
 దగదు; పాసితిఁ దప్పు సైపుఁడు; తద్వియోగభరంబునన్
 వగలఁ బొందుచు మీర లాడిన వాక్యముల్ వినుచుండితిన్.

టీకా:

తగవు = న్యాయము; ధర్మమున్ = ధర్మమును; చూడన్ = ఎంచుటకు; ఒల్లక = అంగీకరించకుండ;
 తల్లిదండ్రులన్ = తల్లిదండ్రులను; బంధులన్ = బంధువులను; మగలన్ = భర్తలను; బిడ్డలన్ =
 సంతానమును; పాసి = విడిచిపెట్టి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; మత్ = నా యొక్క; నిషక్తలన్ =
 సేవించువారిని; మిమ్మున్ = మిమ్ము; నేన్ = నేను; తగదు = తగినపనికాదు (కాని); పాసితిన్ =
 దూరమైతిని; తప్పు = అపరాధమును; సైపుడు = ఓర్చుకొనండి; తత్ = ఆ యొక్క; వియోగ =
 ఎడబాటు వలని; భరంబునన్ = బాధచేత; వగలన్ = విచారములను; పొందుచున్ =
 అనుభవించుచు; మీరలు = మీరు; ఆడిన = పలికిన; వాక్యముల్ = మాటలు; వినుచుండితిన్ =
 వింటున్నాను.

భావము:

నా మీద మనస్సులను లగ్నం చేసి న్యాయమూ ధర్మమూ లెక్కించక మీ తల్లితండ్రులనూ, చుట్టాలనూ, పతులనూ, బిడ్డలనూ వదలిపెట్టి మీరు నా దగ్గరకు వచ్చారు. మీకు వియోగ వ్యథ కలిగించాను. నేను చేసిన ఈ తప్పును మన్నించండి. నా విరహవేదనతో ఎంతో నలిగిపోయిన మీరు ఆడిన మాటలు వింటూనే ఉన్నాను

10.1-1081-ఉ.

పాయని గేహశృంఖలలఁ బాసి నిరంతర మత్పరత్వముం

జేయుచు నున్న మీకుఁ బ్రతిజేయ యుగంబుల నైన నేర; నన్

బాయక కొల్చు మానసము ప్రత్యుపకారముగాఁ దలంచి నా

పాయుటఁ దప్పగాఁ గొనక భామినులార! కృపన్ శమింపరే!"

టీకా:

పాయని = విడువరాని; గేహ = గృహములు అనెడి; శృంఖలలన్ = బంధములను; పాసి = విడిచిపెట్టి; నిరంతర = ఎడతెగని; మత్ = నా యందలి; పరత్వమున్ = ఆసక్తి కలిగి ఉండుటను; చేయుచున్న = చేయుచున్న; మీ = మీ; కున్ = కు; ప్రతి = ప్రత్యుపకారము; చేయన్ = చేయుటకు; యుగంబులన్ = అనేక యుగములు; ఐనన్ = పట్టినను; నేరన్ = చేయ సమర్థుడను కాను; నన్ = నన్ను; పాయక = విడువక; కొల్చు = సేవించు; మానసమున్ = మనస్సును కలిగించుటే; ప్రత్యుపకారము = బదులు; కాన్ = ఐనట్లు; తలచి = భావించి; నా = నా యొక్క; పాయుటన్ = అంతర్ధానమును; తప్పు = అపరాధము; కాన్ = అగునట్లు; కొనక = గ్రహింపకుండ; భామినులార = ఓ భామలు; కృపన్ = దయతో; శమింపరే = ఓర్చుకొనండి.

భావము:

ఓ భామలారా! వీడరాని సంసార మనే సంకెళ్ళను వీడి నా మీదనే ఎడతెగకుండా మనస్సు లీనం చేసిన మీకు ఎన్ని యుగాలు గడచినా ప్రత్యుపకారం చేయలేను. నేను మిమ్మల్ని ఎడబాయుట కృతజ్ఞత లేక కాదు. నన్ను నిరంతరం మీరు స్మరిస్తూ ఉండటం కోసమే. ఇదే మీకు నేను చేసిన

ప్రత్యుపకారంగా ఎంచి మీకు దూరం కావటాన్ని ఒక తప్పుగా తలవకండి. నా మీద కరుణతో ఓర్చుకోండి."

10.1-1082-క.

చక్కగ హరి యిటు పలికిన

చక్కని వాక్యముల నతని సంగమమున లో

నిక్కిన వియోగతాపము

లొక్కట విడిచిరి లతాంగు ల్లర్వినాథా!

టీకా:

చక్కగన్ = ఒప్పుగా; హరి = కృష్ణుడు; ఇటు = ఇలా; పలికిన = చెప్పిన; చక్కని = చక్కటి; వాక్యములన్ = మాటలను; అతని = అతనితోటి; సంగమమునన్ = కూడుట; లోన్ = అందు; నిక్కిన = పొడచూపిన; వియోగ = ఎడబాటు వలని; తాపములు = బాధలను; ఒక్కటన్ = ఒక్కసారిగా; విడిచిరి = వదలిపెట్టిరి; లతాంగులు = పడతులు; ఉర్వినాథ = రాజా.

భావము:

మహారాజా! పరీక్షిత్తా! ఇలా చక్కగా చెప్పిన కృష్ణుడి మాటలు విని, ఆయన కలయికతో తమ విరహతాపాన్ని అంతా గోపికలు ఒక్కసారిగా వదలిపెట్టేసారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : రాసక్రీడా వర్ణనము

10.1-1083-ఉ.

ఆసమయంబునన్ విభుఁ డనంతుఁడు కృష్ణుఁడు చిత్రమూర్తి యై

చేసెను మండలభ్రమణశీల పరస్పరబద్ధభాషు కాం

తాసువిలాసమున్ బహువిధస్ఫురితానన హస్త పాద వి

న్యాసము రాసముం గృతవియ్యచ్చరనేత్ర మనోవికాసమున్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు; విభుడు = ప్రభువు; అనంతుడు = మేర లేనివాడు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; చిత్ర = విచిత్రముగా ధరించిన; మూర్తి = స్వరూపములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చేసెను = చేసెను; మండల = వలయాకారము నందు; భ్రమణ = తిరిగెడి; శీల = లక్షణముగా కలిగినట్టిది; పరస్పర = ఒండొరులచేత; బద్ధ = పట్టుకొనబడిన; బాహు = చేతులు కలిగిన; కాంతా = స్త్రీల యొక్క; సు = చక్కటి; విలాసమున్ = అందము కలది; బహు = అనేక; విధ = విధములుగా; స్ఫురిత = తోచునట్టి; ఆనన = ముఖములు; హస్త = చేతులు; పాద = కాళ్ళు యొక్క; విన్యాసమున్ = రచన కలిగినట్టిది; రాసమున్ = రాసక్రీడను; కృత = చేయబడిన; వియత్ = ఆకాశము నందు; చర = సంచరించువారి; నేత్ర = కన్నులకు; మనస్ = మనసులకు; వికాసమున్ = వికాసం కలిగించెడిదానిని.

భావము:

ఆ శరత్కాలంలో జగద్భర్త, అంతుతెలియనివాడూ, అయిన శ్రీకృష్ణుడు వినూత్న సుందర స్వరూపం కలవాడై, గోపభామినులతో రాసక్రీడ సలపడం ఆరంభించాడు. గోపికలు గోవిందుని చుట్టూ గుండ్రంగా వలయాకారంగా ఏర్పడి ఒకరి చేతులు ఒకరు సవిలాసంగా పట్టుకుని గుండ్రంగా తిరిగారు. పలురీతుల స్ఫురించే ముఖ విన్యాసాలతో, హస్త విన్యాసాలతో, పాద విన్యాసాలతో, ఆ రాసగోష్ఠి భాసిల్లింది. ఆ క్రీడ తిలకిస్తున్న ఆకాశంలో విహరిస్తున్న దేవతా మూర్తుల కన్నులకూ మనస్సులకూ ఆనందాన్ని సమకూర్చింది.

10.1-1084-వ.

ఇట్లు బహుగతులం దిరుగ నేర్పరి యగు హరి దర్శించి తన యిరుకెలంకుల నలంకృతలై కళంకరహితచంద్రవదన లిద్దఱు ముద్దయ లుద్దిగొని వీణ లందుకొని వీణలం బ్రవీణలై, సొంపుమెఱసి యింపుగ వాయించుచు నానందలహరీ నిధానంబగు గానంబు చేయ; నవిరళంబై తరళంబుగాని వేడుక సరళంబగు మురళంబు లీలంగేల నందుకొని, మధురంబగు నధరంబునం గదియించి మించి కామినీజన కబరికా సౌగంధిక గంధ బంధుర కరాంగుళీ కిసలయంబులు యతిలయంబులం గూడి వివరంబుగ మురళీవివరంబుల సారించి పూరించుచు; సరిలేని భంగిం

ద్రిభంగి యై కమల కర్ణికాకారంబున నడుమ నిలిచి,, మఱియు గోపసుందరు లెంద టందఱకు
 నందఱయి సుందరుల కవలియెడలం దానును దన కవలియెడల సుందరులును దేజరిల్ల;
 నృత్యవిద్యా మహార్ణవ వేలావలయ వలయితంబై, విస్మితాఖండలంబైన రాసమండలంబు
 గల్పించి; వేల్పులు హర్షంబునం గుసుమవర్షంబులు గురియ; నందుఁ బ్రసూనమంజరీ
 సహచరంబు లైన చంచరీకంబుల మించుఁ బ్రకటించుచు; సువర్ణమణి మధ్యగంబు లైన
 మహేంద్రనీలంబుల తెఱంగు నెఱపుచు; గరణీవిహారబంధురంబులైన సింధురంబుల చెలువు
 గైకొలుపుచు; బల్లవిత కుసుమిత లతానుకూలంబులైన తమాలంబుల సొబగు నిగుడించుచు;
 మెఱుపుతీగల నెడ నెడం బెడం గడరు నల్లమొగిళ్ళపెల్లు చూపుచు; దరంగిణీ సంగతంబు లైన
 రోహణాచల శృంగంబుల బాగు లాగించుచు; జగన్మోహనుండై యుండి;
 రక్తకమలారుణంబులును, జంద్రశకల నిర్మల నఖర సంస్ఫురణంబులును, శ్రుతినితంబినీ సీమంత
 వీధికాలంకరణంబులును, సనక సనందనాది యోగీంద్ర మానసాభరణంబులును నైన
 చరణంబులు గదియనిడి; సమస్థితి నంజలి పుటంబులం బుష్పంబు లుల్లసీల్లఁ జల్లి; సల్లలిత
 కమలప్రశస్తంబు లైన హస్తంబులు వల్లవీజనుల కంఠంబులపై నిడి; తాను గీతానుసారంబగు
 విచిత్ర పాదసంచారంబులు సలుపుచు; వర్తులాకార రాసబంధంబుల నర్తనంబునంబ్రవర్తించి;
 వెండియు వ్రేతలుం దానును శంఖ పద్మ వజ్ర కందుక చతుర్ముఖ చక్రవాళ చతుర్భుద్ధ సౌభద్ర నాగ
 నంద్యావర్త కుండలీకరణ ఖురళీ ప్రముఖంబులైన విశేష రాసబంధంబులకుం జొక్కి; యేకపాద
 సమపాద వినివర్తిత గతాగత వలిత వైశాఖ మండల త్రిభంగి ప్రముఖంబులైన తానకంబుల
 నిలుచుచు; గనకకింకీణీ మంజుల మంజీర శింజనంబులు జగజ్జనకర్ణ రంజనంబులై చెలంగ,
 ఘట్టిత మర్దిత పార్శ్వగ ప్రముఖంబులైన పాదకర్మభేదంబులు చేయుచు; సమపాద శకటవదన
 మతల్లి శుక్తి ప్రముఖంబులైన పార్థివచారి విశేషంబులును. నపక్రాంత డోలాపాదసూచీ
 ప్రముఖంబులైన వ్యోమచారి విశేషంబులం జూపుచు; సురేంద్రశాఖి శాఖామనోహరంబులు,
 నపహసిత దిక్కరీంద్రకరంబులునుఁ ద్రిలోక క్షేమకరంబులును నగు కరంబులం దిరంబులగు
 రత్నకటకంబుల మెఱుంగులు నింగి చెఱుంగులం దఱచుకొన నర్థచంద్ర కర్తరీముఖ కపిత్థ
 కటకాముఖ శుకతుండ లాంగూల పద్మకోశ పతాక ప్రముఖంబులైన స్వస్వభావసూచక నానావిధ
 కరభావంబు లాచరించుచుఁ గటినిబద్ధ సువర్ణవర్ణ చేలాంచల ప్రభానికరంబులు సుకరంబులై
 దిశాంగనా ముఖంబులకు హరిద్రాలేపన ముద్రాలంకారంబు లొసంగుచు; నాస్కందిత భ్రమర
 శకటాసన ప్రముఖంబు లైన జానుమండల భేదంబులు, నలాత దండలాత లలిత విచిత్ర

ప్రముఖంబులైన దైవమండలంబు లొనర్చుచు; గమనీయ కంబుకంఠాభిరామంబులు, నుద్దామ
 తేజస్తోమంబులును నైన నీల మౌక్తిక వజ్ర వైఘార్య దామంబుల రుచు లిందిరాసుందరీ
 మందిరంబులై సుందరంబులయిన యురంబులం దిరుగుడుపడి కలయంబడ నంగాంతర
 వాహ్యాలకు ఛత్ర ప్రముఖంబులైన భ్రమణ విశేషంబుల విలసించుచు; నిద్దంబులగు
 చెక్కుటద్దంబుల నుద్ధవిడిఁ దద్దయుం బ్రభాజిత చంద్రమండలంబు లగు కుండలంబుల
 మెఱుంగు మొత్తంబులు నృత్యంబు లొనరింపఁ, గటిభ్రాంత దండరచిత లలాట తిలక మయూర
 లలిత చక్రమండల నికుంచిత గంగావతరణ ప్రముఖంబులైన కరణంబు లెఱింగించుచు;
 వెలిదమ్మి విరుల సిరుల చెన్నుమిగులు కన్నులవలని దీనజనదైన్య కర్మశంబులై తనరు
 కటాక్షదర్శన జాలంబులు జాలంబులై కామినీజన నయనమీనంబుల నావరింప, లలితకుంచిత
 వికాస ముకుళ ప్రముఖంబు లైన చూడ్కులం దేజరిల్లుచు; ననేక పరిపూర్ణచంద్రసౌభాగ్య
 సదనంబులగు వదనంబులఁ బ్రసన్నరాగంబులు బ్రకటించుచు; నుదంచిత పింఛమాలికా
 మయాఖంబు లకాల శక్తచాపంబుల సొంపు సంపాదింప, నికుంచి తాకుంచిత కంపి తాకంపిత
 పరివాహిత పరావృత్త ప్రముఖంబులైన శిరోభావంబులు నెఱిపుచు; మృగనాభి తిలకంబులుగల
 నిటలఫలకంబులఁ జికుంఠంబుల నికరంబులు గప్ప, నపరాజిత సూచికావిద్ధపరిచ్ఛిన్న విష్కంభ
 రేచిత ప్రముఖంబులగు నంగహారంబుల విలసిల్లు చరణ కటి కర కంఠ రేచకంబు లాచరించుచు;
 నొప్పెడు నప్పు డా రాసంబు సంజనిత సకల జన మానసోల్లాసకరంబై; సుధార్ణవంబునుం బోలె
 నుజ్జ్వలరసాభిరామంబై; రామరాజ్యంబునుంబోలె రాగపరిపూర్ణంబై; పూర్ణచంద్రమండలంబునుం
 బోలెఁ గువలయానందంబై; నందనవనంబునుంబోలె భ్రమరవిరాజమానంబై; మానధనుని
 చిత్తంబునుంబోలెఁ బ్రధానవృత్తి సమర్థంబై; సమర్థకవివిలసనంబునుంబోలె
 బహుప్రబంధభాసురంబై; సురలోకంబునుంబోలె వసుదేవనందన విశిష్టంబై;
 శిష్టచరితంబునుంబోలె ధరణీగగనమండలసుందరంబై; సుందరీరత్నంబునుంబోలె నంగహార
 మనోహరంబై; హరవధూనిలయంబునుంబోలె ననేకచారి సుకుమారంబై; సుకుమార
 వృత్తంబునుంబోలె నుద్దీపితవంశంబై, యుండె; నందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బహు = అనేక విధములైన; గతులన్ = గమనము లందు; తిరుగన్ =
 సంచరించుట యందు; నేర్పరి = నేర్పు కలవాడు; అగు = ఐన; హరి = కృష్ణుడు; దర్పించి =

విజృంభించి; తన = తన యొక్క; ఇరు = రెండు; కెలంకులన్ = వైపు లందు; అలంకృతలు =
 అలంకరింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; కళంకరహిత = నిర్మలమైన; చంద్ర = చంద్రునివంటి; వదనలు
 = ముఖములు కలవారు; ఇద్దరు = ఇద్దరు (2); ముద్దయలు = ముద్దులు; లుద్దిగొని = యుగళము కట్టి;
 వీణలన్ = వీణలను; అందుకొని = చేత పూని; వీణలన్ = వీణలను వాయించుటలో; ప్రవీణలు =
 నేర్పరులు; ఐ = అయ్యి; సొంపు = చక్కదనము; మెఱసి = అతిశయించగా; ఇంపుగా =
 మనోజ్ఞముగా; వాయించుచును = మీటుచు; ఆనంద = ఆనందపు; లహరీ = పెద్ద అలకు;
 నిధానంబు = ఉనికిపట్టు; అగు = ఐన; గానంబున్ = పాటను; చేయన్ = పాడగా; అవిరళంబు =
 ఎడతెగనిది; ఐ = అయ్యి; తరళంబుగాని = స్థిరమైన; వేడుకన్ = కుతూహలముతో; సరళంబు =
 ఉదారమైన ధ్వని కలది; అగు = ఐన; మురళంబున్ = వేణువును; లీలన్ = విలాసముగా; కేలన్ =
 చేతిలోకి; అందుకొని = తీసుకొని; మధురంబు = తియ్యటిది; అగు = ఐన; అధరంబునన్ = పెదవి
 యందు; కదియించి = చేర్చి; మించి = పెంపు వహించి; కామినీజన = స్త్రీల యొక్క; కబరికా = కొప్పు
 లందలి; సౌగంధిక = చెంగల్వలు; గంధ = సువాసనచే; బంధుర = బహుచక్కనైనట్టి; కర = చేతి;
 అంగుళీ = వేళ్ళు అనెడి; కిసలయంబులు = చిగుళ్ళు; యతి = యతి {యతి -
 తాళప్రాణకళావిశేషము, శ్లో. కాలోమార్గక్రియాంగాని గ్రహోజాతిః కళాలయః, యతిః ప్రస్తార ఇత్యతే
 తాళ ప్రాణాదశ స్పృతాః. (ప్రమాణము), తాళము కాలముల ప్రమాణమునకై నిదానించుట);
 లయంబులన్ = లయలతో {లయ - నృత్య గీత వాద్యముల మూడింటి సామ్యము, తాళము యొక్క
 కాలము}; కూడి = కలిసి; వివరంబుగన్ = విశదముగా; మురళీ = వేణువు యొక్క; వివరంబులన్ =
 రంధ్రము లందు; సారించి = ప్రసరింపజేసి; పూరించుచు = ఊడుతు; సరిలేని = సాటిలేని; భంగిన్ =
 భంగిమలో; త్రిభంగి = మువ్వం కల భంగిమ వాడు {త్రిభంగి - మువ్వంకల భంగిమ, మూడు
 వంకరలు (1కుడికాలు మీద ఎడమకాలు వంకరగా బొటకనవేలు నేలను తాకునట్లు పెట్టుటచేనగు
 వంకర 2తల ఎడమపక్కకు వాలుటచేనగు వంకర 3కుడి చేతిని వంచి వేణువు రంధ్రము లందు
 వేళ్ళానుట యందలి వంకర అనెడ మూడు వంకరలు) కలుగునట్లు వేణుమాధవుడు నిలబడెడి
 భంగిమ}; ఐ = అయ్యి; కమల = పద్మము; కర్ణిక = బొడ్డు; ఆకారంబునన్ = వలె; నడుమ =
 మధ్యభాగమున; నిలిచి = నిలబడి; మఱియు = ఇంకను; గోప = గోపికా; సుందరులు = స్త్రీలు;
 ఎందఱున్ = ఎంతమంది ఉన్నారో; అందఱు = అంతమంది; కున్ = కి; అందఱు = అంతమంది; ఐ =
 అయ్యి; సుందరుల = అందగత్తెల; కున్ = కు; అవలి = నడుమ, అవలగ్నపు; ఎడలన్ = స్థానము
 లందు; తానును = అతను; తన = అతని (రెండు రూపుల); కున్ = కి; అవలి = నడుమ; ఎడలన్ =

స్థానము లందు; సుందరులును = స్త్రీలు; తేజరిల్ల = ప్రకాశించుచుండగా; నృత్యవిద్యా =
 నాట్యశాస్త్రము అనెడి; మహార్ణవ = మహాసముద్రపు; వేలావలయ = చెలియలికట్ట వలె;
 వలయితంబు = చుట్టకోబడినది; ఐ = అయ్యి; విస్మిత = ఆశ్చర్యపరచబడిన; ఆఖండలంబు =
 ఇంద్రుడు కలది {ఆఖండలుడు - పర్వతములను భేదించిన వాడు, శత్రువులను ఖండించు వాడు,
 ఇంద్రుడు}; ఐనన్ = అయినట్టి; రాసమండలంబున్ = రాసక్రీడామండలమును {రాసము - జంటలు
 జంటలుగ ఉండి వర్తులాకారముగా మెలగుచు చేసెడి నృత్యవిశేషము}; కల్పించి = ఏర్పరచి;
 వేల్పులు = దేవతలు; హర్షంబునన్ = సంతోషముతో; కుసుమ = పూల; వర్షంబులున్ = వానలు;
 కురియన్ = కురిపించగా; అందు = అప్పుడు; ప్రసూన = పూల; మంజరీ = గుత్తులను;
 సహచరంబులు = కూడి చరించెడివి; ఐనన్ = అయినట్టి; చంచరీకంబుల = తుమ్మెదల; మించున్ =
 అతిశయమును, శోభను; ప్రకటించుచున్ = కనబరచుచు; సువర్ణ = బంగారపు; మణి = పూసల;
 మధ్యగంబులు = నడుమ పొదిగినవి; ఐనన్ = అయిన; మహేంద్రనీలంబుల = ఇంద్రనీలముల;
 తెఱంగున్ = వలె; నెఱపుచున్ = కనబరచుచు; కరణీ = ఆడ యేనుగుల; విహార =
 విహరించుటలచేత; బంధురంబులు = చక్కటివి; ఐనన్ = అయిన; సింధురంబులన్ = ఏనుగుల;
 చెలువున్ = అందమును; కైకొలుపుచున్ = పొందుతు; పల్లవిత = చిగురించిన; కుసుమిత =
 పుష్పించిన; లతా = లతలకు; అనుకూలంబులు = అల్లకోను అనువైనట్టి; తమాలంబుల =
 చీకటిమానుల; సొబగు = అందముతో; నిగుడించుచున్ = అతిశయించుచు; మెఱుపుతీగల =
 మెరుపుల; ఎడనెడల = మధ్యమధ్యన; బెడంగడరు = అందగించుచున్న; నల్ల = నల్లని; మొగిళ్ళ =
 మబ్బుల; పెల్లు = అతిశయమును; చూపుచున్ = ప్రదర్శించుచు; తరంగిణీ = నదులతో;
 సంగతంబులు = కూడినవి; ఐనన్ = అయినట్టి; రోహణాచల = రత్నపర్వతము యొక్క; శృంగంబులన్
 = శిఖరముల; బాగున్ = చక్కదనమును; లాగించుచున్ = గ్రహించుచు; జగత్ = జగత్తునకే;
 మోహనుండు = మోహము పుట్టించువాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; రక్తకమల = ఎఱ్ఱ తామరల
 వలె; అరుణంబులును = ఎఱ్ఱనివి; చంద్ర = చంద్రుని యొక్క; శకల = ముక్క వలె; నిర్మల =
 స్వచ్ఛమైన; నఖర = గోళ్ళచేత; సంస్కరణంబులును = చక్కగా కనబడునవి;
 శ్రుతినితంబినీసీమంతవీధికా = ఉపనిషత్తులకు {శ్రుతి నితంబినీ సీమంత వీధి - వేదములనెడి స్త్రీల
 పాపిట ప్రదేశములు, ఉపనిషత్తులు}; అలంకరణంబులును = అలంకారములు; సనక = సనకుడు;
 సనందన = సనందనుడు; ఆది = మొదలగు; యోగి = ఋషులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; మానస =
 మనసులకు; ఆభరణంబులును = అలంకారములు; ఐన = అయినట్టి; చరణంబులు =

పాదములను; కదియన్ = దగ్గరగా; ఇడి = పెట్టి; సమస్థితి = చక్కటి విధముగ; అంజలి = దోసిళ్ళు;
 పుటంబులన్ = పొట్టలతో; పుష్పంబులు = పూలు; ఉల్లసిల్లన్ = మనసు ఆనందించునట్లు; చల్లి =
 చల్లి; సల్లలిత = మిక్కిలి మృదువైన; కమల = పద్మములవలె; ప్రశస్తంబులు = శ్రేష్ఠమైనట్టివి; ఐన =
 అయిన; హస్తంబులున్ = చేతులు; వల్లవీజనుల = గోపికాజనుల; కంఠంబుల = మెడల; పైన్ = మీద;
 ఇడి = పెట్టి; గీతా = పాటకు; అనుసారంబుగన్ = అనుగుణముగ; విచిత్ర = అద్భుతమైన; పాద =
 కాళ్ళు; సంచారంబులు = కదలికలు; సలుపుచున్ = చేయుచు; వర్తుల = గుండ్రని; ఆకార =
 ఆకారము గల; రాసబంధంబులన్ = రాసక్రీడలోని బంధములలో; నర్తనంబు = నృత్యము
 చేయుటలో; ప్రవర్తించి = మెలగుచు; వెండియున్ = ఇంతేకాక; వ్రేతలున్ = గోపికలు; తానును =
 అతను; శంఖ = శంఖాకార బంధము {శంఖబంధము - మొదట ఒకరు ఆవల ఇరువురు
 వారికవతల ముగ్గురునుగా రెండుపక్కల నిలబడి నడుమనుండువారికి హస్త విన్యాసాదులను
 చూపునట్టిది}; పద్మ = పద్మాకారబంధము {పద్మాకారబంధము - తామరరేకుల వలె పేర్చుగాను
 వలయాకారముగాను నిలిచి పరస్పర హస్త విన్యాసాదులు చూపునది}; వజ్ర = వజ్రాకారబంధము
 {వజ్రాకారబంధము - వజ్రాయుధపు అంచుల వలె ఎదురెదురుగాను వాలుగాను నిలిచి
 పరస్పరము హస్త విన్యాసాదులను కనబరచునది}; కందుక = కందుకబంధము {కందుకబంధము
 - పూలచెండ్లు ఎగరవేయునట్లు ఎగురుతుగాని పూలచెండ్లను ఎగురవేయుచుగాని హస్త
 విన్యాసాదులు కనుపింపజేయుట}; చతుర్ముఖ = చతుర్ముఖ బంధము {చతుర్ముఖబంధము -
 నాలుగు వైపులకు ముఖములను తిప్పి లయబద్ధముగా తిరుగుచు హస్త విన్యాసాదులను
 కనుపింప చేయునది}; చక్రవాళ = చక్రవాళబంధము {చక్రవాళబంధము - తాళమాత్రపు
 కాలములోపల నృత్యమండలమును చుట్టివచ్చి హస్త విన్యాసాదులను చూపునట్టిది}; చతుర్భుధ్ర =
 చతుర్భుధ్రబంధము {చతుర్భుధ్రబంధము - నాలుగు మూల లందును వెనుక మొగముగా నిలిచి
 హస్త విన్యాసాదులను కనుపింప చేయునది}; సౌభద్ర = సౌభద్రబంధము {సౌభద్రబంధము -
 వారివారికి అనువైన చొప్పున హస్త విన్యాసాదులను చూపునది}; నాగ = నాగబంధము
 {నాగబంధము - పాముల వలె పెనవైచుకొనుచు నర్తించుచు లయ తప్పక అంగ విన్యాసాదులను
 చూపునది}; నంద్యావర్త = నంద్యావర్తబంధము {నంద్యావర్తబంధము - అరవైనాలుగు అక్షరముల
 కాలముగల నంద్యావర్తము అనెడి తాళమానమునకు సరిపడ నృత్యమండలమును చుట్టివచ్చి
 హస్త విన్యాసాదులను కనుపింప చేయునది}; కుండలీకరణబంధము = కుండలీకరణబంధము
 {కుండలీకరణబంధము - ఒంటికాలితో నిలిచి చక్రాకారముగ గిరుక్కున తిరుగుచు హస్త

విన్యాసాదులను కనబరచునది, కుండలాకారముగ అందరి చేతులు పైకెత్తుకొని లయ తప్పక
 నటించునది; ఖురళీబంధము = ఖురళీబంధము {ఖురళీబంధము - (ఖురళి - సాము గారడీలు)
 చెట్టాపట్టాలు వేసుకున్నట్లు చేతులను కూర్చుకొని గిరగిర తిరుగునది; ప్రముఖంబులు =
 మొదలగునవి; ఐన = అయినట్టి; విశేష = విశిష్టములైన; రాస = రాసక్రీడ యందలి; బంధంబుల్ =
 మండలపు బంధములు; కున్ = కు; చొక్కి = పరవశులై; ఏకపాద = ఏకపాదతానకము
 {ఏకపాదతానకము - ఒంటికాలితో అడుగులు వేయుట}; సమపాద = సమపాదతానకము
 {సమపాదతానకము - రెండు కాళ్ళు సమముగా ఉంచి నటించుట}; వినివర్తిత =
 వినివర్తితతానకము {వినివర్తితతానకము - పాదము వెలి పక్కకు అడ్డముగా తిప్పి మడమలు
 పిరుదులు సోకునట్లు నిలిచి నర్తించుట}; గతాగత = గతాగతతానకము {గతాగతతానకము -
 తాళమానమును మీరక పోకరాకలు చేయుచు నటించుట}; వలిత = వలితతానకము
 {వలితతానకము - ఇరుపార్శ్వములకు మొగ్గ వాలినట్లు దేహమును వాలుచు నటించుట}; వైశాఖ
 = వైశాఖతానకము {వైశాఖతానకము - కిందు మీదుగ శాఖల వలె చేతులు చాచి వేళ్ళు
 తాడించుకొనుచు నటించుట}; మండల = మండలతానకము {మండలతానకము - నటనము
 చేయుచు నృత్యమండలమును చుట్టి వచ్చుట}; త్రిభంగి = త్రిభంగితానకము {త్రిభంగితానకము -
 మువ్వకల దేహము వంచి నటనము చేయుట}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన =
 అయినట్టి; తానకంబులన్ = నిలబడుటలు యందు; నిలుచుచున్ = ఉండి; కనక = బంగారపు;
 కింకిణీ = గజ్జెలతో; మంజుల = మనోజ్ఞములైన; మంజీర = అందల యొక్క; శింజనంబులన్ =
 మ్రోతలు; జగత్ = లోకము నందలి; జన = ప్రజల యొక్క; కర్ణ = చెవులకు; రంజనంబులు =
 ఇంపుగా ఉండునవి; ఐ = అయ్యి; చెలంగన్ = చెలరేగగా; ఘట్టిత = ఘట్టితపాదకర్మలు
 {ఘట్టితపాదకర్మలు - రెండు అడుగులను చేరబెట్టుట}; మర్దిత = మర్దితపాదకర్మలు
 {మర్దితపాదకర్మలు - బంకమన్ను కలియదొక్కునట్లు అడుగులెత్తి వేయుట}; పార్శ్వగ =
 పార్శ్వగపాదకర్మములు {పార్శ్వగపాదకర్మములు - పార్శ్వము లందు పొందునట్లు బొటనవేలితో
 నేలరాయుచు అడుగు లుంచుట}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; పాదకర్మ =
 కాలితో చేయు చేష్టా; భేదంబులు = విశేషములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; సమపాద = సమపాద
 పార్థివచారము {సమపాద పార్థివచారము - సరిగా అడుగులుంచుచు పోవుట}; శకటవదన =
 శకటవదనపార్థివచారము {శకటవదనపార్థివచారము - ముందరి వైపున బండిచక్రము వలె
 కనబడునట్లు పాదములను తిప్పితిప్పి పెట్టుచు పోవుట}; మతల్లి = మతల్లిపార్థివచారము

{మతల్లిపార్థివచారము - ప్రతి పర్యాయమున కాళ్ళు ముందు వెనుకలుగా ఎత్తి పెట్టుచు పోవుట};
 శుక్తి = శుక్తిపార్థివచారము {శుక్తిపార్థివచారము - అడుగులు వంపుగా బోరగిలం చేర్చి పెట్టుచు
 పోవుట}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; పార్థివచారి = నేలమీద సంచారపు;
 విశేషంబులును = భేదములు; అపక్రాంత = అపక్రాంతవ్యోమాచారి {అపక్రాంతవ్యోమాచారి - కాలు
 పైకి ముందరికి చాచి మరల యథాస్థానమునందు అడుగులుంచుట}; డోలాపాద =
 డోలాపాదవ్యోమాచారి {డోలాపాదవ్యోమాచారి - కాలు పైకి ఎత్తి ఊపిఊపి అడుగు లుంచుట};
 సూచీ = సూచీవ్యోమాచారి {సూచీవ్యోమాచారి - మొనవేళ్ళు నేలను తాకునట్లు మెలగుట};
 ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; వ్యోమాచారి = గాలిలో కాలుకదుపుటలో;
 విశేషంబులన్ = భేదములను; చూపుచున్ = కనబరచుచు; సురేంద్రశాఖి = కల్పవృక్షము
 {సురేంద్రశాఖి - ఇంద్రుని చెట్టు, కల్పవృక్షము}; శాఖా = కొమ్మలవలె; మనోహరంబులును =
 ఇంపైనవి; అపహసిత = ఎగతాళి చేయబడిన; దిక్కరీంద్ర = దిగ్గజముల; కరంబులును =
 తొండములు కలవి; త్రిలోక = ముల్లోకములకు; క్షేమకరంబులును = మేలుచేయునవి; అగు = ఐన;
 కరంబులన్ = చేతులను; తిరంబులు = బాగా గట్టివి; అగు = ఐన; రత్నకటకంబుల =
 రత్నాలకడియముల; మెఱుంగులు = మెరుపులు; నింగి = ఆకాశమున; చెఱంగులన్ = నలుదిశలు;
 తఱచుకొనన్ = దట్టముగా వ్యాపించగా; అర్థచంద్ర = అర్థచంద్రకరభావము {అర్థచంద్రకరభావము
 - అర్థచంద్రునివలె అన్నివేళ్ళు చాచి పట్టునది, శ్లో. అర్థచంద్రకరస్సోయం పతాకేంగుష్ఠ సారణాత్};
 కర్తరీముఖ = కర్తరీముఖకరభావము {కర్తరీముఖకరభావము - కత్తెరవలె చిటికినవేలు తర్జనివేలు
 తప్ప మిగిలినవి ముడిచి పట్టునది, శ్లో. అన్యైవచాపిహస్త తర్జనీచ కనిష్ఠకా బహిః ప్రసారితేద్వేత్స
 కరః కర్తరీముఖః}; కపిత్త = కపిత్తకరభావము {కపిత్తకరభావము - వెలగపండు ఆకృతిని
 బొటకనవేలు తర్జని తప్ప తక్కినవాటిని ముడిచి బొటకనవేలు ఇంచుక వంచి దానిపై తర్జనిని
 మోపి పట్టునది, శ్లో. అంగుష్ఠమూర్ధ్ని శిఖరేవక్రితాయది తర్జనీ, కపిత్థాఖ్యకరస్సోయం
 తన్నిరూపణముచ్యతే}; కటకాముఖ = కటకాముఖకరభావము {కటకాముఖకరభావము -
 వలయము ముఖమువలె కపిత్థ హస్తమందు తర్జనిని మధ్యామాంగుష్ఠములతో పట్టునది, శ్లో. కపిత్థ
 తర్జనీచోర్ధ్వం మిశ్రితాంగుష్ఠ మధ్యమా, కటకాముఖహస్తోయం కీర్తితో భరతాదిభిః}; శుకతుండ =
 శుకతుండకరభావము {శుకతుండకరభావము - చిలుకముక్కు వలె బొటనవేలిని తర్జనీ
 అనామికలను వంచి పట్టునది, శ్లో. అస్మిన్ననామికా వక్త్రాశుకతుండకరోభవేత్}; లాంగూల =
 లాంగూలకరభావము {లాంగూలకరభావము - తోకవలె అనామిక తప్ప తక్కిన వేళ్ళను సగము

వంచి ఎడముగలవిగా చేసి అరచేయి పల్లముగా ఏర్పడునట్లు పట్టునది, శ్లో. పద్మకోశేనామికా
 చేన్నమ్రాలాంగూలకోభవేత్.; పద్మకోశ = పద్మకోశకరభావము {పద్మకోశకరభావము -
 తామరమొగ్గవలె ఐదువేళ్ళను కొంచము వంచి ఎడము కలవిగా చేసి అరచేయి పల్లముగ
 ఏర్పడునట్లు పట్టునది, శ్లో. అంగుళ్యో విరాళాః కించిత్కుంచితాస్త నిమ్నగాః, పద్మకోశాభిధో
 హస్తస్తన్నిరూపణముచ్యతే.; పతాక = పతాకకరభావము {పతాకకరభావము - జండావలె
 బొటకనవేలు తప్ప తక్కినవేళ్ళన్నియు చాచి పట్టునది, శ్లో. అంగుళ్యఃకుంచితైంగుష్ఠా స్సంశ్లిష్ఠాః
 ప్రసృతాయది, సపతాకకరఃప్రోక్తోన్యత్యకర్మవిశారదైః.; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన =
 అయిన; స్వస్వభావ = ఆయా అభిప్రాయములను; సూచక = కనబరచునట్టి; నానావిధ = అనేక
 రకములైన; కరభావంబుల్ = చేతితో చేయు అభినయములు; ఆచరించుచు = చేయుచు; కటి =
 మొల యందు; నిబద్ధ = చక్కగా కట్టబడిన; సువర్ణ = బంగారపు; వర్ణ = రంగుగల; చేలా = వస్త్రము
 యొక్క; అంచల = చెరగుల యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; నికరంబులు = సమూహములు; సు = మంచి;
 కరంబులు = చేతులు; ఐ = అయ్యి; దిశ = దిక్కులు అనెడి; అంగనా = స్త్రీల; ముఖంబులు =
 మోముల; కున్ = కు; హరిద్రా = పసుపును; లేపన = పూయుట; ముద్రా = అచ్చొత్తుట అనెడి;
 అలంకారంబులున్ = అలంకారములను; ఒసంగుచున్ = పెట్టుచు; ఆస్కందిత =
 ఆస్కందితజానువర్తన {ఆస్కందితజానువర్తన - మోకాళ్ళను సమముగా నేలమోపి నటించుట};
 భ్రమర = భ్రమరజానువర్తన {భ్రమరజానువర్తన - రెండు మోకాళ్ళను ఒకసారిగా ఎత్తిఎత్తి పెట్టుచు
 నటించుట}; శకటాసన = శకటాసనజానువర్తన {శకటాసనజానువర్తన - బండి నిలిచినట్లు ఒక
 కాలు వంచి దానిలో మరియొక కాలు చొప్పించి నిలిచి నటించుట}; ప్రముఖంబులు =
 మొదలగునవి {శకటాసనజానువర్తన - బండి నిలిచినట్లు ఒక కాలు వంచి దానిలో మరియొక
 కాలు చొప్పించి నిలిచి నటించుట}; ఐన = అయిన; జానుమండల = మోకాలి వర్తనముల;
 భోదంబులును = విశేషములు; అలాత = అలాతదైవమండలము {అలాతదైవమండలము - కొరవి
 తిప్పినట్లు రెండు చేతులను పైకెత్తి ఒకదానికొకటి తగులకుండ కిందికిమీదికి తిప్పుట}; దండలాత =
 దండలాతదైవమండలము {దండలాతదైవమండలము - బాణాకట్ట తిప్పునట్లు రెండు చేతులు
 చేర్చి మీదికెత్తి గిరగిర తిప్పుట}; లలిత = లలితదైవమండలము {లలితదైవమండలము - చేతులను
 మీదికి చాచి తిన్నగాను చక్కగాను తిప్పుట}; విచిత్ర = విచిత్రదైవమండలము
 {విచిత్రదైవమండలము - చేతులను మీదికి చాచి నానావిధములుగాను వింతగాను తిప్పుట};
 ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; దైవమండలంబులు = దైవమండలములను

{ద్వైవమండలము - చేతులను ఆకాశముకేసి చాచి నటించుట}; ఒనర్చుచు = చేయుచు; కమనీయ = చూడచక్కని; కంబు = శంఖమువంటి; కంఠ = కంఠములకు; అభిరామంబులు = చక్కనైనవి; ఉద్ధామ = అధికమైన; తేజస్ = తేజస్సుల యొక్క; స్తోమంబులును = సమూహములుకలవి; ఐన = అయిన; నీల = ఇంద్రనీలములు; మౌక్తిక = ముత్యములు; వజ్ర = వజ్రములు; వైడూర్య = వైడూర్యముల; దామంబుల = దండల; రుచులు = కాంతులు; ఇందిరాసుందరీ = లక్ష్మీదేవికి; మందిరంబులు = నివాసస్థానములు; ఐ = అయ్యి; సుందరంబులు = అందమైనవి; అయిన = ఐన; ఉరంబులన్ = వక్షస్థలము లందు; తిరుగుడుపడి = చిక్కుకొని; కలయంబడన్ = కలిసిపోగా; అంగాంతర = అంగప్రత్యంగములను; వాహ్యుల = వహించునట్టివారి; కున్ = కి; ఛత్ర = గొడుగులు; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; భ్రమణ = విలాస; విశేషంబులన్ = భేదంబులతో; విలసించుచున్ = ప్రకాశించుచు; నిద్దంబులు = మెరుస్తున్నవి; అగు = ఐన; చెక్కుటద్దంబులను = చెక్కిళ్ళను అద్దములను; ఉద్ధవిడిన్ = అధికమైన తేజముచేత; దద్దయున్ = మిక్కిలిది యగు; ప్రభా = కాంతులచేత; జిత = జయింపబడిన; చంద్రమండలంబులు = చంద్రమండలములు గలవి; అగు = ఐన; కుండలంబులన్ = చెవికుండలముల; మెఱుంగు = తళతళలు; మొత్తంబులు = సమూహములు; నృత్యంబులు = నాట్యము; ఒనరింపన్ = చేయుచుండగా; కటిభ్రాంత = కటిభ్రాంతకరణము {కటిభ్రాంతకరణము - నడుముమాత్రము కదలించుట}; దండరచిత = దండరచితకరణము {దండరచితకరణము - దేహము కట్టవలె బిగదీయుట}; లలాటతీలక = లలాటతీలకకరణము {లలాటతీలకకరణము - మొగము చిట్టించుట ద్వారా కనుబొమల వెంట్రుకలు నుదిటిబొట్టువలె కనబడ చేయుట}; మయూరలలిత = మయూరలలితకరణము {మయూరలలితకరణము - నెమలి వలె ఒయ్యారముగా మెడను నిక్కించి కదలించుట}; చక్రమండల = చక్రమండలకరణము {చక్రమండలకరణము - పాదములను కుడియెడమలుగా మార్చి ఉంచుకొని రెండుమోకాళ్ళను కౌగలించుకొనుట}; నికుంచిత = నికుంచితకరణము {నికుంచితకరణము - అవయవములను ముడుచుకొనుట}; గంగావతరణ = గంగావతరణకరణము {గంగావతరణకరణము - ముఖ కవళికలచేత ప్రవాహాది సూచకమైన అభినయంబులు చూపుట}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; కరణంబులన్ = కరణములను; ఎఱిగించుచు = కనబరచుచు; వెలి = తెల్ల; తమ్మి = తామర; విరుల = పూల; సిరులన్ = సౌందర్య సంపదల యొక్క; చెన్ను = అందమును; మిగులు = అతిశయించునట్టి; కన్నుల = కళ్ళ; వలని = చేత; దీన = దీనులైన; జన = వారి; దైన్య = దీనత్వమునకు; కర్కశంబులు = హింసకములు;

ఐ = అయ్యి; తనరు = ఒప్పునట్టి; కటాక్ష = కడగంటి; దర్శన = చూపు లనెడి; జాలంబులున్ =
 సమూహములు; జాలంబులున్ = వలలు; ఐ = అయ్యి; కామినీజన = కామినీజనుల; నయన =
 కన్ను లనెడి; మీనంబులన్ = చేపలను; ఆవరింపన్ = కమ్ముకొనగా; లలిత = లలితచూడ్కులు
 {లలితచూడ్కులు - మనోహరభ్రూవిలాసాదులు కల చూపులు}; కుంచిత = కుంచితచూడ్కులు
 {కుంచితచూడ్కులు - సగము మూయబడిన చూపులు}; వికాస = వికాసచూడ్కులు
 {వికాసచూడ్కులు - చక్కగా తెరచిన చూపులు}; ముకుళ = ముకుళచూడ్కులు {ముకుళచూడ్కులు
 - చిట్టించిన చూపులు}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; చూడ్కులన్ = చూపులతో;
 తేజరిల్లుచున్ = విలసిల్లుతు; అనేక = అనేకమైన; పరిపూర్ణ = పదహారు కళల నిండు; చంద్ర =
 చంద్రబింబ; సౌభాగ్య = మనోహరత్వమునకు; సదనంబులు = ఉనికిపట్టులు; అగు = ఐన;
 వదనంబులన్ = ముఖములచే; ప్రసన్నరాగంబులున్ = ఆదర పూర్వక ఆసక్తులను; ప్రకటించుచున్
 = కనబరచుచు; ఉదంచిత = మిక్కిలి విప్పారిన; పింఛ = నెమలిపింఛముల; మాలికా =
 సమూహముల; మయాఖంబుల = కాంతికిరణములచే; అకాల = కాలముగాని కాలపు;
 శక్తచాపంబుల = ఇంద్రధనుస్సుల; సొంపు = చక్కదనమును; సంపాదింపన్ = కలుగజేయగా;
 నికుంచిత = నికుంచితశిరోభావాలు {నికుంచితశిరోభావాలు - వంపబడిన శిరస్సు కలవి};
 అకుంచిత = అకుంచితశిరోభావాలు {అకుంచితశిరోభావాలు - నిగుడించిన శిరస్సు కలవి}; కంపిత
 = కంపితశిరోభావాలు {కంపితశిరోభావాలు - కిందమీదలుగా కదలించి శిరస్సులు కలవి};
 అకంపిత = అకంపితశిరోభావాలు {అకంపితశిరోభావాలు - సమముగా నిలిపిన శిరస్సులు కలవి};
 పరివాహిత = పరివాహితశిరోభావాలు {పరివాహితశిరోభావాలు - ఇరుపక్కలకు చామరములు
 వీచునట్లు వంచిన శిరస్సులు కలవి}; పరావృత్త = పరావృత్తశిరోభావాలు {పరావృత్తశిరోభావాలు -
 వెనుకకు తిప్పిన శిరస్సులు కలవి}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన;
 శిరోభావంబులున్ = శిరస్సుచే నటించుటలు; నెఱపుచున్ = చేయుచు; మృగనాభి = కస్తూరి;
 తిలకంబులు = బొట్టు; కల = ఉన్నట్టి; నిటలఫలకంబులన్ = నుదుర్లపై; చికురంబుల = ముంగురుల;
 నికరంబులు = సమూహములు; కప్పన్ = ఆవరింపగా; అపరాజిత = అపరాజితాంగహారము
 {అపరాజితాంగహారము - ఉత్సాహవర్ధక సూచకమును}; సూచికా = సుచికాంగహారము
 {సుచికాంగహారము - అభిప్రాయమును సూచించునవి}; అవిధ = అవిధ అంగహారము {అవిధ
 అంగహారము - మనసునందు నాటుటను సూచించునవి}; పరిచ్ఛిన్న = పరిచ్ఛిన్నంగహారము
 {పరిచ్ఛిన్నంగహారము - భిన్నభావములను సూచించునవి}; విష్కంభ = విష్కంభ అంగహారము

{విష్కంభ అంగహారము - విషయమును విరివిగా సూచించునవి}; రేచిత = రేచిత అంగహారము
 {రేచిత అంగహారము - వేళ్ళ కదలికలతో సూచించునవి}; ప్రముఖంబులు = మొదలగునవి; అగు =
 ఐన; అంగ = అయయవముల; హారంబులు = కదలికలుచేత; విలసిల్లు = విరాజిల్లెడు; చరణ =
 పాదములయొక్క; కటి = పిరుదుల యొక్క; కర = చేతుల యొక్క; కంఠ = మెడల యొక్క;
 రేచకంబులు = కదలికలు; ఆచరించుచు = చేయుచు; ఒప్పెడు = చక్కటి; అప్పుడు = సమయము
 లందు; ఆ = ఆ యొక్క; రాసంబు = రాసక్రీడ; సంజనిత = చక్కగా కలిగిన; సకల = సమస్తమైన; జన
 = వారి; మానస = మనసులకు; ఉల్లాస = సంతోషమును; కరంబులు = కలిగించెవి; ఐ = అయ్యి;
 సుధార్థవంబునున్ = పాలసముద్రమును; బోలెన్ = వలె; ఉజ్జ్వల = ప్రాకాశించునట్టి; రసా =
 క్షీరరసముచే, శృంగారరసముచే; అభిరామంబు = మనోజ్ఞము; ఐ = అయ్యి; రామ =
 శ్రీరామచంద్రుని; రాజ్యంబును = రాజ్యపాలన; బోలెన్ = వలె; రాగ = అనురాగముచే,
 సంగీతములోని రాగముచే; పరిపూర్ణంబు = బాగా నిండి ఉన్నది; ఐ = అయ్యి; పూర్ణ =
 పదహారుకళల నిండు; చంద్ర = చంద్ర; మండలంబునున్ = బింబమును; బోలెన్ = వలె; కువలయ =
 భూమండలమునకు, కలువకు; ఆనందంబు = ఆనందము కలిగించునది; ఐ = అయ్యి;
 నందనవనంబునున్ = ఇంద్రునివనము; బోలెన్ = వలె; భ్రమర = ముంగురులచే, తుమ్మెదలచే;
 విరాజమానంబు = ప్రకాశించుచున్నది; ఐ = అయ్యి; మానధనుని = అభిమానము కలవాని;
 చిత్తంబునున్ = మనసు; బోలెన్ = వలె; ప్రధాన = ముఖ్య; వృత్తి = వృత్తి యందు; సమర్థంబు =
 నైపుణ్యము కలది; ఐ = అయ్యి; సమర్థ = నేర్పు కల; కవి = కవి యొక్క; విలసనంబునున్ =
 విలాసములను; బోలెన్ = వలె; బహు = అనేకమైన, నానావిధములై; ప్రబంధ = కావ్యములచే,
 ప్రకృష్టబంధములచేత; భాసురంబు = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; సురలోకంబునున్ = స్వర్గమును;
 బోలెన్ = వలె; వసుదేవనందన = కృష్ణునిచేత, వసువులు దేవతలు నందనవనాదులచే; విశిష్టంబు
 = ఉత్తమమైనది; ఐ = అయ్యి; శిష్ట = సజ్జనుల; చరితంబునున్ = ప్రవర్తనల; బోలెన్ = వలె;
 ధరణీగగన = భూమ్యాకాశముల; మండల = చక్రములలో; సుందరంబు = అందము కలది; ఐ =
 అయ్యి; సుందరీ = స్త్రీలలో; రత్నంబున్ = శ్రేష్ఠురాలి; బోలెన్ = వలె; అంగహార = అవయవాల
 కదలికలచే, హారములు కదలికలతో; మనోహరంబు = మనోజ్ఞమైనది; ఐ = అయ్యి; హరవధూ =
 పార్వతీదేవి; నిలయంబునున్ = నివాసస్థానము; బోలెన్ = వలె; అనేక = అనేకుల; చారి =
 సంచారములచేత; సుకుమారంబు = మృదువైనది; ఐ = అయ్యి; సు = మంచి; కుమార = పుత్రుని;

వృత్తంబు = నడవడిక; బోలెన్ = వలె; ఉద్ధిపిత = ప్రకాశింప జేయబడిన; వంశంబు = కులము కలది, వేణువు కలది; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉన్నది; అందు = దానియందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు అనేక విధములుగా నటనా గమనములు సంచరించుట యందు మిక్కిలి నేర్పు కలవాడు. అప్పుడు అయన బృందావనంలో విజృంభించి రసక్రీడ ఆరంభిస్తుండగా, తనకు రెండు ప్రక్కలా బాగా అలంకరించుకున్న ఇద్దరు గోపముగ్ధలు నిర్మలమైన చంద్రుని వంటి ముఖములు కలవారు చేరారు. వారిద్దరూ యుగళము కట్టి వీణలను వాయించుటలో నేర్పరులు. ఆ జంట గాయనులు బహు చక్కగా, మనోజ్ఞముగా వీణలను చేపట్టి మీటుతూ, ఆనంద రస పరిపూర్ణమైన పాటను ఎత్తుకున్నారు. కృష్ణుడు సాటిలేని త్రిభంగి అనే మువ్వొంకల భంగిమలో నిలబడ్డాడు. దట్టమైన, స్థిరమైన కుతూహలముతో ఉదాత్తమైన ధ్వని కల వేణువును విలాసముగా అందుకున్నాడు. తన తియ్యటి పెదవికి వేణువును చేర్చి గోపికల కొప్పు లందలి చెంగల్వల సువాసనచే బహుచక్కనైన తన గొప్ప చేతి వేళ్ళు అనే చిగుళ్ళుతో, యతి లయలు వివరంగా విశదము అయ్యేలా ఊదసాగాడు. అలా అలవోకగా అందంగా అద్భుతంగా మురళి రంధ్రాలపై నాట్యలాడుతున్న ఆ వేణుమాధవుడి మునివేళ్ళ నుండి అద్భుతమైన గంధర్వ గానం జాలువారుతోంది. అలా నిలబడిన గోపాలమనోహరుడిని పద్మము బొడ్డు వలె మధ్యభాగమున ఉంచుకుని, మిగతా గోపికా స్త్రీలు అందరూ చుట్టూ గుండ్రంగా చేరి జంటలుజంటలు కట్టి వర్తులాకారంగా తిరుగుతూ చేసే రాసము అనే విశిష్ట నాట్య క్రీడలు మొదలెట్టారు. ఎంతమంది అందగత్తెలు ఉన్నారో అన్ని రూపులూ ధరించి ప్రతి మగువ ప్రక్కన తానే ఉంటూ, ప్రతి ఇద్దరి మధ్యా ఒకనిగా ఉంటూ, తన ప్రతి రెండు రూపుల మధ్య ఒక రమణి ఉండేలా అవతరించి విజృంభించి వారితో కూడి బహురీతుల నటనలు చేస్తున్నాడు. నాట్యశాస్త్రానికి పరాకాష్ఠగా ఉన్న ఆ రాసక్రీడా నటనలు చూడటానికి ఇంద్రుడు వచ్చి ఆకాశంలో సాశ్చర్యంగా తిలకిస్తున్నాడు. దేవతలు సంతోషంతో పూల వానలు కురిపిస్తున్నారు. ఆ రాసము ఎలా ఉందంటే, ఆ బృందావనంలో పూల నడిమిబొడ్డులలో విహరిస్తున్న తుమ్మెదలు అతిశయించిన శోభలతో బంగారు పూసల మధ్య పొదిగిన ఇంద్రనీలాలవలె మెరుస్తున్నాయి అన్నట్లు; ఆడవనుగులతో విహరించు గజరాజులు అందగిస్తున్నాయి అన్నట్లు; చీకటిమానులు చిగురించిన, పుష్పించిన లతలు అల్లుకొని అందగించి మనోజ్ఞంగా ఉన్నాయి అన్నట్లు; మెరుపుల మధ్యన అందగిస్తున్న

నల్లని మబ్బుల అందాలు చిందుతున్నాయి అన్నట్లు. నదులతో కూడిన రత్నపర్వతాల అందాలను
 మించుతున్నాయి అన్నట్లు ప్రకాశిస్తున్నాయి. త్రిజగన్మోహనుడైన మురళీమోహనుడి ఎఱ్ఱటి
 మునివేళ్ళ చివరల చంద్రభాగాల వలె మెరిసిపోతున్న తెల్లని గోరులుతో కూడిన పాదాలు
 ఎలాంటివి అంటే. ఉపనిషత్తులకు అలంకారములు అయినవి, సనక సనందనాది మహర్షులు
 మనస్ఫూర్తిగా దోసిళ్ళతో చక్కగా అందమైన పూలతో పూజించి ఆనందించేవి. అట్టి గొప్ప
 పాదపద్మాలతో, మిక్కిలి చక్కనైన మృదువైన పద్మాల వంటివి బహు శ్రేష్ఠమైనవి అయిన తన అన్ని
 రూపుల చేతులను ఆయా గోపికల భుజాలపై పెట్టి, పాటకు అనుగుణంగా అద్భుతంగా అడుగు
 వేస్తున్నాడు నల్లనయ్య. అలా గోపికల మధ్య తను, తన మధ్య గోపిక ఉంచుకుని వర్తులాకరంలో
 రాసక్రీడలో వేసే అందమైన బంధములు పడుతూ, అడుగులు వేస్తూ, నాట్యాలు చేస్తున్నాడు. అలా
 అనేక రకాల బంధాలు, తానకాలతో గోపిక లందరను తనుపుతున్నాడు. ఆ రాసక్రీడలో
 శంఖబంధము {మొదట ఒకరు ఆవల ఇరువురు వారికవతల ముగ్గురునుగా రెండుపక్కల
 నిలబడి నడుమ ఉండువారికి హస్త విన్యాసాదులను చూపు నట్టిది}; పద్మాకారబంధము
 {తామరరేకుల వలె పేర్చుగాను వలయాకారముగాను నిలిచి పరస్పర హస్త విన్యాసాదులు
 చూపునది}; వజ్రాకారబంధము {వజ్రాయుధపు అంచుల వలె ఎదురెదురుగాను వాలుగాను
 నిలిచి పరస్పరము హస్త విన్యాసాదులను కనబరచునది}; కందుకబంధము {పూలచెండ్లు
 ఎగరవేస్తునట్లు ఎగురుతు గాని పూలచెండ్లను ఎగురవేస్తూగాని హస్త విన్యాసాదులు కనుపింప
 జేయుట}; చతుర్ముఖ బంధము {నాలుగు వైపులకు ముఖములను తిప్పి లయబద్ధముగా
 తిరుగుచు హస్త విన్యాసాదులను కనుపింప చేయునది}; చక్రవాళబంధము {తాళమాత్రపు
 కాలములోపల నృత్యమండలమును చుట్టివచ్చి హస్త విన్యాసాదులను చూపు నట్టిది};
 చతుర్భుద్ధబంధము {నాలుగు మూల లందును వెనుక మొగముగా నిలిచి హస్త విన్యాసాదులను
 కనుపింప చేయునది}; సౌభద్రబంధము {వారి వారికి అనువైన చొప్పున హస్త విన్యాసాదులను
 చూపునది}; నాగబంధము {పాముల వలె పెనవైచుకొనుచు నర్తించుచు లయ తప్పక అంగ
 విన్యాసాదులను చూపునది}; నంద్యావర్తబంధము {అరవైనాలుగు అక్షరముల కాలము గల
 నంద్యావర్తము అనెడి తాళమానమునకు సరిపడ నృత్యమండలమును చుట్టివచ్చి హస్త
 విన్యాసాదులను కనుపింప చేయునది}; కుండలీకరణబంధము {ఒంటికాలితో నిలిచి
 చక్రాకారముగ గిరుక్కున తిరుగుచు హస్త విన్యాసాదులను కనబరచునది, కుండలాకారముగ
 అందరి చేతులు పైకెత్తుకొని లయ తప్పక నటించునది}; ఖురళీబంధము {చెట్టాపట్టాలు

వేసుకున్నట్లు చేతులను కూర్చుకొని గిరగిర తిరుగునది మొదలగు విశిష్ట రాసక్రీడ మండల
 బంధములకు గోపికలను పరవశులను చేస్తున్నాడు. ఇంకా, ఏకపాదతానకము {ఒంటికాలితో
 అడుగులు వేయుట}; సమపాదతానకము {రెండు కాళ్ళు సమముగా ఉంచి నటించుట};
 వినివర్తితతానకము {పాదము వెలి పక్కకు అడ్డముగా తిప్పి మడమలు పిరుదులు సోకునట్లు
 నిలిచి నర్తించుట}; గతాగతతానకము {తాళమానమును మీరక పోకరాకలు చేయుచు
 నటించుట}; వలితతానకము {ఇరుపార్శ్వములకు మొగ్గ వాలినట్లు దేహమును వాలుచు
 నటించుట}; వైశాఖతానకము {కిందు మీదుగ శాఖల వలె చేతులు చాచి వేళ్ళు తాడించుకొనుచు
 నటించుట}; మండలతానకము {నటనము చేయుచు నృత్యమండలమును చుట్టి వచ్చుట};
 త్రిభంగితానకము {మువ్వంకల దేహము వంచి నటనము చేయుట} మొదలగు నిలబడుటలులోని
 తానకములతో తనుపుతున్నాడు. ఇంకా, బంగారు గజ్జెలు, మనోజ్ఞములైన అందలు యొక్క
 మ్రోతలు లోకు లందరి చెవులకు ఇంపుగా ఉండేలా చెలరేగే ఘట్టితపాదకర్మలు {రెండు
 అడుగులను చేరబెట్టుట}; మర్దితపాదకర్మలు {బంకమన్న కలియదొక్కునట్లు అడుగులెత్తి వేయుట};
 పార్శ్వగపాదకర్మములు {పార్శ్వములందు పొందునట్లు బొటనవేలితో నేలరాయుచు అడుగు
 లుంచుట} మొదలగు కాలితో చేసే చేష్టా విశేషములు చేస్తూ ఆనందిస్తున్నారు. ఇంకా, సమపాద
 పార్థివచారము {సరిగా అడుగు లుంచుచు పోవుట}; శకటవదనపార్థివచారము {ముందరి వైపున
 బండిచక్రము వలె కనబడునట్లు పాదములను తిప్పితిప్పి పెట్టుచు పోవుట}; మతల్లిపార్థివచారము
 {ప్రతి పర్యాయమున కాళ్ళు ముందు వెనుకలుగా ఎత్తి పెట్టుచు పోవుట}; శుక్తిపార్థివచారము
 {అడుగులు వంపుగా బోరగిలం చేర్చి పెట్టుచు పోవుట} మొదలగు నేలమీద చేసే సంచార
 భేదములు చూపుతూ. అపక్రాంతవ్యోమాచారి {కాలు పైకి ముందరికి చాచి మరల
 యథాస్థానమునందు అడుగు లుంచుట}; డోలాపాదవ్యోమాచారి {కాలు పైకి ఎత్తి ఊపిఊపి
 అడుగు లుంచుట}; సూచీవ్యోమాచారి {మొనవేళ్ళు నేలను తాకునట్లు మెలగుట} మొదలగు
 గాలిలో కాలు కదుపుటలో భేదములను కనబరస్తూ. ఇంకా, కల్పవృక్షము కొమ్మలవలె ఇంపైనవి,
 దిగ్గజముల తొండములు ఎగతాళి చేసేటంత అందమైనవి, ముల్లోకములకు మేలుచేసేవి ఐన
 చేతులను, దట్టమైన రత్నాలకడియముల మెరుపులు ఆకాశమున నలుదిశలు దట్టముగా
 వ్యాపించేలా అర్థచంద్రకరభావము {అర్థచంద్రునివలె అన్నివేళ్ళు చాచి పట్టునది};
 కర్తరీముఖకరభావము {కత్తెరవలె చిటికినవేలు తర్జనివేలు తప్ప మిగిలినవి ముడిచి పట్టునది};
 కపిత్తకరభావము {వెలగపండు ఆకృతిని బొటకనవేలు తర్జని తప్ప తక్కినవాటిని ముడిచి

బొటకనవేలు ఇంచుక వంచి దానిపై తర్జనిని మోపి పట్టునది; కటకాముఖకరభావము
 {వలయము ముఖమువలె కపిత్థ హస్తమందు తర్జనిని మధ్యామాంగుష్ఠములతో పట్టునది};
 శుకతుండకరభావము {చిలుకముక్కు వలె బొటనవేలిని తర్జనీ అనామికలను వంచి పట్టునది};
 లాంగూలకరభావము {తోకవలె అనామిక తప్ప తక్కిన వేళ్ళను సగము వంచి ఎడము గలవిగా
 చేసి అరచేయి పల్లముగా ఏర్పడునట్లు పట్టునది}; పద్మకోశకరభావము {తామరమొగ్గవలె
 ఐదువేళ్ళను కొంచము వంచి ఎడము కలవిగా చేసి అరచేయి పల్లముగ ఏర్పడునట్లు పట్టునది};
 పతాకకరభావము {జండావలె బొటకనవేలు తప్ప తక్కిన వేళ్ళన్ని చాచి పట్టునది}; మొదలగు
 ఆయా అభిప్రాయములను కనబరచునట్టి అనేకరకాల చేతితో చేసే అభినయములు చేస్తూ. ఇంకా,
 మొల యందు చక్కగా కట్టబడిన బంగారపు రంగు గల వస్త్రము యొక్క చెరగుల యొక్క
 కాంతుల సమూహములు మంచి చేతులు అయ్యి దిక్కులు అనేడి స్త్రీల మోములకు పసుపును
 పూయుట అచ్చొత్తుట అనేడి అలంకారములను పెట్టుచు ఆస్కందితజానువర్తన {మోకాళ్ళను
 సమముగా నేలమోపి నటించుట; భ్రమరజానువర్తన {రెండు మోకాళ్ళను ఒకసారిగా ఎత్తిఎత్తి
 పెట్టుచు నటించుట}; శకటాసనజానువర్తన {బండి నిలిచినట్లు ఒక కాలు వంచి దానిలో
 మరియొక కాలు చొప్పించి నిలిచి నటించుట} అనే మోకాలివర్తనముల విశేషములు;
 అలాతదైవమండలము {కొరవి తిప్పినట్లు రెండు చేతులను పైకెత్తి ఒకదానికొకటి తగులకుండ
 కిందికి మీదికి తిప్పుట}; దండలాతదైవమండలము {బాణాకట్ట తిప్పునట్లు రెండు చేతులు చేర్చి
 మీదికెత్తి గిరగిర తిప్పుట}; లలితదైవమండలము {చేతులను మీదికి చాచి తిన్నగాను చక్కగాను
 తిప్పుట}; విచిత్రదైవమండలము {చేతులను మీదికి చాచి నానావిధములుగాను వింతగాను
 తిప్పుట} మొదలగు దైవమండలములను; {చేతులను ఆకాశముకేసి చాచి నటించుట} చేస్తూ.
 ఇంకా, అందమైన కంఠము వంటి తమ మెడలలో చక్కటి తేజస్సుతో మెరుస్తున్న ఇంద్రనీలములు,
 ముత్యములు, వజ్రములు, వైడూర్యముల దండల కాంతులు లక్ష్మీదేవికి నివాసస్థానములుగా
 ప్రకాశిస్తున్నాయి. అవి వారి అందమైన వక్షస్థలము లందు చిక్కుకొని కలిసిపోగా
 అంగప్రత్యంగములను వహించునట్టి గొడుగులు మొదలగునవి విలాసాలలో ప్రతిఫలిస్తూ
 మెరుస్తున్నాయి. చంద్ర ప్రభల మించి మెరుస్తున్న చెవికుండలముల తళతళలు, చెక్కిటద్దములపై
 నాట్యము చేస్తుండగా. కటిభ్రాంతకరణము {నడుము మాత్రము కదలించుట}; దండరచితకరణము
 {దేహము కట్టవలె బిగదీయుట}; లలాటతిలకకరణము {మొగము చిట్టించుట ద్వారా కనుబొమల
 వెంట్రుకలు నుదిటిబొట్టువలె కనబడ చేయుట}; మయూరలలితకరణము {నెమలి వలె

ఒయ్యారముగా మెడను నిక్కించి కదలించుట; చక్రమండలకరణము {పాదములను కుడి
 ఎడమలుగా మార్చి ఉంచుకొని రెండు మోకాళ్ళను కౌగలించుకొనుట}; నికుంచితకరణము
 {అవయవములను ముడుచుకొనుట}; గంగావతరణకరణము {ముఖ కవళికలచేత ప్రవాహాది
 సూచకమైన అభినయంబులు చూపుట}; మొదలగు కరణములను కనబరస్తు, ఇంకా, తెల్ల తామర
 పూల సౌందర్య అతిశయించు కళ్ళతో దీనుల దీనత్వము పోగొట్టునవి, కడగంటి చూపులు వలలు
 అయ్యి కామినీజనుల కన్నులు అనే చేపలను కమ్ముకొనేవి అయినవి; లలితచూడ్కులు
 {మనోహరభూవిలాసాదులు కల చూపులు}; కుంచితచూడ్కులు {సగము మూయబడిన
 చూపులు}; వికాసచూడ్కులు {చక్కగా తెరచిన చూపులు}; ముకుళచూడ్కులు {చిట్టించిన
 చూపులు} మొదలగు చూపులతో విలసిల్లుతూ. ఇంకా, నిందు పదహారు కళల చంద్రబింబ
 మనోహరత్వమునకు ఉనికిపట్టులు ఐన ముఖములచే ఆదర పూర్వక ఆసక్తులను కనబరస్తూ;
 బాగా విప్పారిన నెమలిపింఛముల కాంతికిరణముల వలన కలిగిన అకాల ఇంద్రధనుస్సుల
 చక్కదనమును కలుగజేస్తూ, నికుంచితశిరోభావాలు {వంపబడిన శిరస్సు కలవి};
 అకుంచితశిరోభావాలు {నిగుడించిన శిరస్సు కలవి}; కంపితశిరోభావాలు {కిందమీదలుగా
 కదలించు శిరస్సులు కలవి}; అకంపితశిరోభావాలు {సమముగా నిలిపిన శిరస్సులు కలవి};
 పరివాహితశిరోభావాలు {ఇరుపక్కలకు చామరములు వీచునట్లు వంచిన శిరస్సులు కలవి};
 పరావృత్తశిరోభావాలు {వెనుకకు తిప్పిన శిరస్సులు కలవి} మొదలగు శిరస్సులతో చేయు నటనలు
 చేస్తూ. ఇంకా, నుదుటి మీద కస్తూరి బొట్టు పై ఆవరిస్తున్న ముంగురులతో, అపరాజితాంగహారము
 {ఉత్సాహవర్ధక సూచకమును}; సూచికాంగహారము {అభిప్రాయమును సూచించునవి}; అవిధ
 అంగహారము {మనసు నందు నాటుటను సూచించునవి}; పరిచ్ఛిన్నంగహారము
 {భిన్నభావములను సూచించునవి}; విష్కంభ అంగహారము {విషయమును విరివిగా
 సూచించునవి}; రేచిత అంగహారము {వేళ్ళ కదలికలతో సూచించునవి} మొదలగు
 అయయవముల కదలికలతో విరాజిల్లే పాదముల, పిరుదుల, చేతుల, మెడల కదలికలు చేస్తూ,
 చక్కటి సమయములో కొనసాగుతోంది ఆ రాసక్రీడ. ఆ రాసక్రీడలు అందరి మనసులకు
 సంతోషమును కలిగించెవి, పాలసముద్రములా ప్రాకాశించే క్షీరరసముతో, శృంగారరసముతో
 మనోజ్ఞమైనవి, శ్రీరామచంద్రుని రాజ్యపాలన వలె నిండైన అనురాగము, సంగీతములోని రాగము
 కలవి, పదహారుకళల నిందు చంద్ర బింబమును వలె భూమండలమునకు, కలువకు ఆనందము
 కలిగించేవి, ఇంద్రుడి వనము వలె భాసించే ముంగురులతో, తుమ్మెదలతో ప్రకాశించేవి, అభిమాని

మనసులా ముఖ్య వృత్తి యందు నైపుణ్యము కలవి, కవిశ్రేష్ఠుని విలాసముల వలె రకరకాల కావ్యములతో, ప్రకృష్ట బంధములతో ప్రకాశించేవి, స్వర్గము మాదిరి కృష్ణునిచే, వసువులు దేవతలు నందనవనాదులచే ఉత్తమమైనవి, సజ్జనుల ప్రవర్తనలలా ముల్లోకాలకు అందమైన శ్రేష్ఠురాలైన స్త్రీ వలె అవయవాల హారముల కదలికలతో మనోజ్ఞమైనవి, పార్వతీదేవి నివాస స్థానము వలె ఎందరో మహానుభావుల సంచారములతో, మంచి పుత్రుడి మృదువైన ప్రవర్తన వలె వంశోద్ధారకములు (కులము, వేణువు) కలవి అయ్యి ఉన్నాయి. అలాంటి అత్యద్భుతమైన ఆ రాసక్రీడలలో...

ఈ రాసక్రీడాభివర్ణన చాలా చక్కటిది ప్రసిద్ధమైనది. ఈ వచనానికి...

(1) పండితశ్రేష్ఠులు పాలకుర్తి నాగేశ్వర్లు శాస్త్రి గారు వివరించిన పాఠం.

(2) తితిదే పోతన భాగవతంలో వివరించి పాఠం ఎత్తి ఉల్లేకించాను వాటిని క్రింది లింకులు వాడి చదవకొనగలరు:...

10.1-1085-చ.

నడుములు వీగియాడఁ, జిఱు**న**వ్వులు నివ్వటిలంగ, హారముల్

సుడివడ, మేఖలల్ వదలఁ, **జూ**డ్కిమెఱుంగులు పర్వ ఘర్మముల్

పొడమఁ, గురుల్ చలింప, శ్రుతి**భూ**షణముల్ మెఱయన్, సకృష్ణలై

పడతుక లాడుచుం జెలఁగి **పా**డిరి మేఘతటిల్లతాప్రభన్.

టీకా:

నడుములు = నడుములు; వీగియాడన్ = తూగాడుతుండగా, ఊగిపోతుండగా; జిఱునవ్వులున్ = చిరునవ్వులు; నివ్వటిల్లంగ = అతిశయించగా; హారముల్ = మెడలోని దండలు; సుడివడన్ = చిక్కుపడిపోతుండగ; మేఖలల్ = మొలనూళ్ళు; వదలన్ = జారిపోతుండగా; చూడ్కి = చూపుల; మెఱుంగులు = కాంతులు; పర్వన్ = పరచుకొంటుండగా; ఘర్మముల్ = చెమటలు; పొడమన్ = పుట్టగా; గురుల్ = తలవెంట్రుకలు; చలింపన్ = కదులుతుండగ; శ్రుతి = చెవుల యొక్క; భూషణముల్ = అలంకారములు; మెఱయన్ = ప్రకాశించుచుండగా; సకృష్ణలు = కృష్ణులతో కూడి

ఉన్నవారు; ఐ = అయ్య; పడతుకలు = యువతులు; ఆడుచున్ = నాట్య మాడుతు; చెలంగి = ఉత్సహించి; పాడిరి = పాటలు పాడిరి; మేఘు = మేఘము లందలి; తటిల్లతా = మెరుపుతీగల; ప్రభన్ = ప్రకాశముతో.

భావము:

నడుములు జవజవలాడగా; మందహాసాలు అతిశయించగా; మెడలోని దండలు మెలిపడగా; మొలనూళ్ళు వదులు కాగ; చూపుల నిగ్గులు ప్రకాశించగా; చెమటలు క్రమ్మగా; ముంగురులు చెదరగా; చెవికమ్మలు మెరయగా; ఆ నెలతలు నీలిమబ్బుల నడుమ మెరుపుతీగల్లా దీపిస్తూ; కృష్ణుడితో గూడి ఉల్లాసంగా ఆడారు పాడారు.

10.1-1086-క.

అంకరహితేందు వదనలు

పంకజలోచనునిఁ గూడి పరగ నటింపం

గింకిణుల నూపురంబుల

కంకణముల మ్రోత లెసఁగెఁ గర్ణోత్సవమై.

టీకా:

అంకరహితేందు వదనలు = స్త్రీలు {అంక రహితేందువదనలు - అంకరహిత (అంక కలంకముచేత) రహిత (విడువబడిన) (నిర్మలమైన) ఇందువదనలు (చంద్రుని వంటి ముఖములు కలవారు), స్త్రీలు}; పంకజలోచనుని = పద్మాక్షునితో, కృష్ణునితో; కూడి = కలిసి; పరగ = ప్రసిద్ధముగా; నటింపన్ = ఆడగా; గింకిణుల = గజ్జల; నూపురంబుల = అందెల; కంకణముల = గాజుల; మ్రోతలు = శబ్దములు; ఎగసన్ = విజృంభించెను; కర్ణ = చెవులకు; ఉత్సవము = సంతోషము కలిగించునవి; ఐ = అయ్య.

భావము:

మచ్చలేని చంద్రుని వంటి మోములు గల ఆ గోపికలు రాజీవాక్షునితో కూడి చక్కగా నాట్యాలు సల్పుతున్న వేళ వారి అలంకారాల చిరుగంటలు, కాలి అందెలు, చేతి కంకణాలు గల్లు గల్లు మని మ్రోగుతూ చెవుల పండువు చేసాయి.

10.1-1087-క.

హరిణీనయనలతోడను

హరి రాసక్రీడ చేయ నంబరవీధిన్

సురనాథులు భార్యలతో

సారిది విమానంబు లెక్కి చూచి రిలేశా!

టీకా:

హరిణీనయనల = అందగత్తెల {హరిణీ నయన - లేడివంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; తోడను = తోటి;
హరి = కృష్ణుడు; రాసక్రీడ = రాసమండలమున; చేయన్ = ఆడగా; అంబరవీధిన్ = ఆకాశము
నందు; సురనాథుల్ = దేవతాప్రభువులు; భార్యల = భార్యలు; తోన్ = తోటి; సారిదిన్ = వరసలు కట్టి;
విమానంబుల్ = విమానములను; ఎక్కి = ఎక్కి; చూచిరి = చూసితీరి; ఇలేశా = రాజా.

భావము:

భూమికి పతి అయిన పరీక్షిత్తూ! విను లేడికన్నుల అందగత్తెలతో కమలాక్షుడు రాసక్రీడ జరిపాడు.
వినువీధిలో విమానాలెక్కి విహరిస్తున్న దేవతా ప్రభువులు వారి భార్యలతో కూడి బారులుతీరి
వీక్షించారు.

10.1-1088-క.

కుసెం బువ్వుల వానలు

మొరసెన్ దుందుభులు మింట ముదితలుఁ దారున్

సరసన్ గంధర్వపతుల్

వరుసన్ హరిఁ బాడి రపుడు వసుధాధీశా!

టీకా:

కురిసెన్ = వర్షించెను; పువ్వుల = పూల; వానలున్ = వానలు; మొరసెన్ = మోగినవి; దుందుభులు = భేరీలు; మింటన్ = ఆకాశము నందు; ముదితలున్ = ముగ్ధలు; తారున్ = తాము; సరసన్ = చేరి; గంధర్వ = గంధర్వులలో; పతుల్ = శ్రేష్ఠులు; వరుసన్ = క్రమముగా; హరిన్ = కృష్ణుని గురించి; పాడిరి = కీర్తించిరి; అపుడు = ఆ సమయము నందు; వసుధాధీశ = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! అప్పుడు పూల వానలు కురిసాయి; ఆకాశాన భేరీలు మ్రోగాయి; గంధర్వ నాయకులు తమ తరుణులు సరసన ఉండగా కృష్ణుడిని స్తుతించారు.

10.1-1089-క.

రామలతోడను రాసము

రామానుజుఁ డాడఁ జూచి రాగిల్లి మనో

రాములమీద వియచ్చర

రామలు మూర్ఛిల్లిపడిరి రామవినోదా!

టీకా:

రామలు = పడతుల {రామ - రమింప జేయునామె, స్త్రీ}; తోడను = తోటి; రాసమున్ = రాసక్రీడను; రామానుజుండు = కృష్ణుడు {రామానుజుడు - బలరాముని తోబుట్టువు, కృష్ణుడు}; ఆడన్ = ఆడుతుండగ; చూచి = చూసి; రాగిల్లి = రక్తిని పొంది; మనోరాముల = భర్తల; మీదన్ = పైన; వియచ్చర = దేవతా {వియచ్చరులు - ఆకాశమున చరించువారు, దేవతలు}; రామలు = స్త్రీలు; మూర్ఛిల్లి = ఆనందముతో చొక్కి; పడిరి = వాలిపోయిరి; రామవినోదా = పరీక్షిన్మహారాజా {రామ

వినోదుడు - రామ (పరబ్రహ్మము, ప్రమాణము శ్లో. రమంతే యోగినోనంతే సత్యానందే చిదాత్మని,
ఇతి రామపదేనాసౌ పరబ్రహ్మభీయతే.) అందు వినోదించువాడు, పరీక్షితు).

భావము:

రాజయోగివి అయిన పరీక్షితు! గోవిందుడు గోపికలతో రాసలీల జరుపుతుండగా చూసి,
కామపీడితులై గగనచర భామినులు పారవశ్యంతో తూలి సోలి తమ తమ ప్రాణేశ్వరుల మీదకు
వాలిపోయారు.

(రామవినోదుల కోసమట ఈ పద్యం. రామ తారక మంత్ర అనుప్రాసతో ఈ పద్యం ప్రతి పాదంలో
అలంకరించారు మన పోతనామాత్యులు. హాయిగా ఆస్వాదించి వినోదించండి రామవినోదుల్లారా!
గోపికలను బాలజ్ఞానులు అనుకుంటే, వారిలో రామలు ఇక్కడ పరతత్వంలో రమిస్తున్నవారట.
వారితో పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు కృష్ణుడు బ్రహ్మరసక్రీడ జరుపుతుంటే. ఖేచరరామలు అయిన
సిద్ధిపొందిన జ్ఞానులు ఆకాశమంత ఉన్నత స్థాయిలో వారు ఆనందపారవశ్యం పొందారట. పొంది
మనోరాములు బ్రహ్మజ్ఞానుల సత్సాంగత్యం వైపు మరలారట.)

10.1-1090-క.

తారాధిపనిభవదనలు

తారాధిపవంశుఁ గూడి తారు నటింపం

దారలుతోడ సుధాంశుఁడుఁ

దారును వీక్షింప రేయి దడవుగ జరిగెన్.

టీకా:

తారాధిపనిభవదనలు = సుందరీమణులు {తారాధిపనిభ వదనలు - తారాధిపుడు (చంద్రుని)
వంటి వదనము కలామె, స్త్రీ}; తారాధిపవంశున్ = కృష్ణునితో {తారాధిప వంశుడు - తారాధిప
(చంద్ర) వంశమువాడు, కృష్ణుడు}; గూడి = కలిసి; తారున్ = వారు; నటింపన్ = ఆడగా; తారలు =
నక్షత్రములు; తోడన్ = తో కూడి; సుధాంశుడు = చంద్రుడు; తారును = వారు; వీక్షింపన్ =
చూచుచుండగ; రేయి = రాత్రి; తడవుగ = ఆలస్యముగ; జరిగెన్ = గడచినది.

భావము:

తారకల పతి అయిన చంద్రుని వంటి మోములు గల ఆ గొల్లభామలు చంద్రవంశాన జన్మించిన కృష్ణునితో చేరి నాట్యాలు చేయగా, తారకలతో పాటు చంద్రుడు తను కూడా ఆ నాట్యాన్ని చూస్తూ ఉండడంతో రాత్రి ఎంతో సేపు గడచింది.

10.1-1091-మ.

యమునా కంకణ చారియై వనజ పుష్పమోద సంచారియై

రమణీఘర్మ నివారియై మదవతీ రాసశ్రమోత్తారియై

ప్రమదామానస నవ్యభవ్యసుఖ సంపత్కారియై చేరి యా

కమలాక్షుం డలరంగ గాలి విసరెం గ్రల్యాణభావంబునన్.

టీకా:

యమునా = యమునానదీ; కం = నీటి; కణ = తుంపురలతో; చారి = చలించునది; ఐ = అయ్యి;
వనజ = అడవిలో పుట్టిన; పుష్ప = పూలు; ఆమోద = సువాసనలతో; సంచారి = సంచరించెడిది; ఐ = అయ్యి; రమణీ = స్త్రీల {రమణీ - మనోజ్ఞమైనామె, స్త్రీ}; ఘర్మ = చెమటలను; నివారి = పోగొట్టునది; ఐ = అయ్యి; మదవతీ = యువతుల యొక్క {మదవతి - యౌవనమదము కలామె, స్త్రీ}; రాస = రాసక్రీడవలని; శ్రమ = బడలికనుండి; ఉత్తారి = దాటించునది; ఐ = అయ్యి; ప్రమదా = పడతుల యొక్క {ప్రమద - మిక్కిలి మదము కలామె, స్త్రీ}; మానస = మనసులకు; నవ్య = సరికొత్త; భవ్య = గొప్ప; సుఖ = సౌఖ్యము లనెడి; సంపత్కారి = సంపదలను కలిగించెడిది; ఐ = అయ్యి; చేరి = పూని; ఆ = ఆ; కమలాక్షుండు = కృష్ణుడు; అలరంగ = సంతోషించునట్లు; గాలి = వాయువులు; విసరెన్ = వీచెను; కల్యాణ = శుభకరమైన; భావంబునన్ = విధముగ.

భావము:

కాళిందీ నీటి తుంపర్లు చిలుకుతూ; తమ్మిపూల తావులను విరజిమ్ముతూ; గోపికల చెమటలు తొలగిస్తూ; రమణులకు రాసక్రీడ వల్ల కలిగిన బడలికలను తీరుస్తూ; మగువల మనసుల్లో వినూత్న

సుఖసంపత్తిని కలిగిస్తూ; పద్మనేత్రుడు శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించేలా, మంగళకరంగా మందమారుతం వీచింది.

10.1-1092-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

ఆ సమయంలో...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలవద్ద పాడుట

10.1-1093-చ.

ప్రమద యొక్కర్తు మాధవుఁడు పాడ విపంచి ధరించి కేల సం
భ్రమమునఁ దంత్రి మీటుచుఁ దిర్రంబుగ రాయముచేసి యొక్క రా
గముఁ దగ నాలపించి సుభగస్వరజాతులు వేటువేటు కా
నమరఁగఁ బాడెఁ దన్ రమణుఁ డైనన దారువు లంకురింపఁగన్.

టీకా:

ప్రమద = యువతి; ఒక్కర్తు = ఒకామె; మాధవుడు = కృష్ణుడు {మాధవుడు - మనసులకు ప్రభువు, విష్ణువు}; పాడన్ = పాటలు పాడుతుండగ; విపంచి = వీణను; ధరించి = తీసుకొని; కేలన్ = చేతితో; సంభ్రమమున = సంతోషముతో; తంత్రిన్ = తీగను; మీటుచున్ = వాయించుచు; తిరంబుగన్ = స్థిరమైన; రాయము = స్వరస్థాయి; చేసి = చేసి; ఒక్క = ఒకానొక; రాగము = రాగము; తగన్ = చక్కగా; ఆలపించి = పాడి; సుభగ = మనోహరమైన; స్వర = సరిగమాది స్వరములు; జాతులున్ =

సమూహములు; వేలువేలు = వివరముగా; అమరన్ = అమరి ఉండునట్లు; పాడెన్ = పాడెను; తన్ = ఆమెను; రమణుడు = చక్కటివాడు, కృష్ణుడు; ఔననన్ = మెచ్చుకొనగా, శ్లాఘించగా; దారువులున్ = చెట్లు; అంకురింపన్ = చిగురించగా.

భావము:

ఒక రమణి రమావల్లభుడు కృష్ణుడు పాడుతుండగా వీణను చేతబట్టి సవిలాసంగా తీగలు మీటింది. అతడు "మేలుమే"లని మెచ్చుకోగా, మ్రోడుబారిన చెట్లు చిగురించేలా, నిలుకడగా స్వరస్థాయి అందుకుని ఒక చక్కని రాగము రమ్యంగా ఆలాపించి, షడ్జాదు లైన స్వరభేదాలూ జాతులూ కలిసిపోకుండా విశదం అయ్యేలా పాట పాడింది.

10.1-1094-క.

ఆడుచుఁ బాడుచు నందొక

చేడియ మంజీర మంజ శింజిత మమరం

కూడి హరికరము చనుగవ

పై డాయగఁ దిగిచె జఘనభారాలసయై.

టీకా:

ఆడుచున్ = ఆడుతు; పాడుచున్ = పాడుతు; అందు = వారిలో; ఒక = ఒకానొక; చేడియ = స్త్రీ; మంజీర = కాలి అందెల; మంజ = మనోజ్ఞమైన; శింజితము = ధ్వని; అమరన్ = కుదురునట్లుగ; కూడి = కలిసి; హరి = కృష్ణుని; కరమున్ = చేతిని; చనుగవ = పాలిండ్లజంట; పై = మీద; డాయగన్ = చేరునట్లు; తిగిచె = లాగుకొనెను; జఘన = పిరుదుల యొక్క; భార = బరువులచేత; అలస = బడలిక చెందినది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ గోపికలలో ఒకామె, కాలి అందెలు ఘల్లు ఘల్లు మని శబ్దం చేస్తుండగా ఆడుతూ పాడుతూ పిరుదుల బరువు చేత అలసట వహించి అనంతని హస్తాన్ని లాగి తన చనుదోయిపై ఉంచుకుంది.

10.1-1095-క.

చందనలిప్తంబై యర

విందామోదమున నొప్పు విపులభుజము గో

విందుఁ డొక తరుణి మూపునఁ

బొందించిన నది దెమల్చి పులకించె నృపా!

టీకా:

చందన = మంచిగంధముచే; లిప్తంబు = పూయబడనది; ఐ = అయ్యి; అరవింద = తామరపూల; ఆమోదమునన్ = సువాసనలతో; ఒప్పు = చక్కగానుండెడి; విపుల = విస్తారమైన; భుజము = భుజము; గోవిందుడు = కృష్ణుడు; ఒక = ఒకానొక; తరుణి = స్త్రీ; మూపునన్ = వీపుపైన; పొందించి = ఉంచగా; అది = ఆమె; తెమల్చి = చలించి; పులకించెన్ = పులకరించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! కృష్ణుడు పద్మాల పరిమళం గుబాళిస్తూ మంచిగంధం పూతచే అందగించిన తన బలమైన భుజమును ఒక సుందరి భుజానికి ఆనించగా, ఆమె చలించి గగుర్పాటు వహించింది.

10.1-1096-నీ.

చెలువ యొక్కతె చెక్కు జెక్కుతో మోపిన-

విభుఁడు తాంబూలచర్మితముఁ బెట్టె

నాడుచు నొక లేమ యలసినఁ బ్రాణేశుఁ-

డున్నత దోస్తంభ మూతఁ జేసెఁ

జెమరించి యొకభామ చేరిన గడగోర-

జతురుడు గుచఘర్మజలము బాపె

నలకంబు లొక యింతి కళిక చిత్రకరేఖ-

నంటిన బ్రయుడు పాయంగ దువ్వె

10.1-1096.1-ఆ.

బడతి యొకతె పాటపాడి డస్సిన యధ

రామృతమున నాథు డాదరించె

హార మొక్క సతికి నంసావృతంబైన

గాంతు డురము జేర్చి కౌగలించె.

టీకా:

చెలువ = సుందరి; ఒక్కతె = ఒకామె; చెక్కు = చెంపను; చెక్కు = చెంప; తోన్ = తోటి; మోపినన్ =

తాకించగా; విభుడు = కృష్ణుడు; తాంబూలచర్వితము = తమ్మ; పెట్టెన్ = పెట్టెను; ఆడుచున్ =

నటించుచు; ఒక = ఒకానొక; లేమ = చిన్నది {లేమ - లేతవయస్కురాలు, స్త్రీ}; అలసిన =

బడలికచెందగా; ప్రాణేశుడు = భర్త, కృష్ణుడు; ఉన్నత = పొడవైన; దోః = చేయి అనెడి; స్తంభమున్ =

స్తంభమును; ఊత = ఆనుట కనువుగా; చేసెన్ = అమర్చెను; చెమరించి = చెమటలుపట్టి; ఒక =

ఒకానొక; భామ = స్త్రీ {భామ - క్రీడాసమయమునందు కోపము చూపునామె, స్త్రీ}; చేరినన్ =

దగ్గరకురాగా; కడగోరన్ = కొనగోటితో; చతురుడు = నేర్పరి, కృష్ణుడు; కుచ = స్తనములందలి;

ఘర్మజలమున్ = చెమటబిందువులను; పాపెన్ = మీటెను; అలకంబులు = ముంగురులు; ఒక =

ఒకానొక; ఇంతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; అళిక = నుదుటి; చిత్రరేఖన్ = బొట్టునకు; అంటినన్ = అంటుకొనగా;

ప్రియుడు = కృష్ణుడు; పాయంగ = విడునట్లు; దువ్వెన్ = దువ్వెను; పడతి = పడచు.

ఒకతె = ఒకామె; పాట = పాటలు; పాడి = పాడి; డస్సినన్ = అలసిపోగా; అధర = పెదవులందలి;

అమృతమునన్ = అమృతముచే; నాథుడు = కృష్ణుడు; ఆదరించె = ఆదరించెను; హారము =

ముత్యాలపేరు; ఒక్క = ఒకానొక; సతి = స్త్రీ; కిన్ = కి; అంసావృతంబు = మూపునచుట్టుకొనుట; ఐన =

కాగా; కాంతుడు = కృష్ణుడు; ఉరమున్ = (ఆమె) వక్షమునందు; చేర్చి = పొందించి; కౌగలించె =

ఆలింగనము చేసెను.

భావము:

ఒక చక్కని చుక్క కృష్ణుడి చెక్కిలితో తన చెక్కిలి చేర్చగా, ఆయన తన పుక్కిటి విడియం ఆమె నోటికి అందించాడు. ఒక అందగత్తె ఆడుతూ అలసట చెందగా ప్రాణేశ్వరుడు స్తంభంలాగ ఉన్నతమైన తన బాహువును ఆమెకు ఊతగా పట్టాడు. ఒక మగువ చెమటలు క్రమ్మి చెంతకు చేరగా, ఆమె స్తనాలపై పట్టిన స్వేదబిందువులను ప్రియుడు కొనగోటితో చిమ్మాడు. ఒక చిన్నదాని నుదుటి తిలకానికి అంటుకున్న ముంగురులను ప్రియుడు పైకి దువ్వాడు. ఒక పడచు పాట పాడి అలసిపోగా నాథుడు అధరామృతం ఇచ్చి ఆదరించాడు. ఒక ఆమెకు హారాలు మూపున చిక్కుపడగా ఆ హారాల్ని చక్కదిద్ది ప్రియుడు కౌగలించుకున్నాడు.

10.1-1097-క.

హాసంబులఁ గరతల వి

న్యాసంబుల దర్శనముల నాలాపములన్

రాసశ్రాంతల నా హరి

సేసెన్ మన్ననలు కరుణఁ జేసి నరేంద్రా!

టీకా:

హాసంబులన్ = నవ్వులతో; కరతల = అరచేతులను; విన్యాసంబులన్ = కదల్చుటచేత;
దర్శనములన్ = చూపులచేత; ఆలాపములన్ = ముచ్చటలాడుటచేత; రాస = రాసక్రీడ యందు;
శ్రాంతలన్ = అలసినవారిని; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హరి = కృష్ణుడు; చేసెన్ = చేసెను; మన్ననలు =
ఆదరించుటలు; కరుణజేసి = దయతో; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

రాజశ్రేష్ఠా! చిరునగవులతో, హస్త విన్యాసాలతో, చూపులతో, రాగాలాపనలతో, రాసకేళి అందు బడలిన పడతులను పరమ పురుషుడు శ్రీకృష్ణుడు కరుణతో ఆదరించాడు.

10.1-1098-క.

హఠితునుసంగ సుఖంబునఁ

బరవశలై వ్రేత లెల్లఁ బయ్యదలు నిజాం

బరములు నెఱుంగమి చోద్యమె?

సురసతు లీక్షించి కరగి చొక్కిరి మింటన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; తను = దేహముతో; సంగ = కూడుటవలని; సుఖంబునన్ = సౌఖ్యముచేత;
పరవశలు = చొక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; వ్రేతలు = గొల్లస్త్రీలు; ఎల్లన్ = అందరు; పయ్యదలు = పైటలు;
నిజ = వారివారి; అంబరములున్ = బట్టలు; ఎఱుంగమి = తొలగిన తెలియకపోవుట; చోద్యమె =
ఆశ్చర్యమా, కాదు; సుర = దేవతా; సతులు = స్త్రీలు; ఈక్షించి = చూసి; కరగి = అనురాగముపొంది;
చొక్కిరి = పరవశులైరి; మింటన్ = ఆకాశము నందు.

భావము:

ఆ అతివలు కృష్ణ అంగసంగమ సుఖంచేత ఎంతో పారవశ్యం చెంది పైటలు, కట్టుపుట్టములు
జారిపోవడం కూడ తెలియకుండా ఉన్నారు. ఇందులో వింత ఏముంది. దేవతాంగనలు సైతం
ఆకాశమండలం నుండి ఆ రాసక్రీడా విలాస మంతా తిలకించి కరగి సమ్మోహితులు అయ్యారు.

10.1-1099-వ.

ఇట్లు భగవంతుండైన కృష్ణు డాత్మారాముం డయ్యును గోపసతు లెంద అందఱకు నందఱై
నిజప్రతిబింబంబులతోడం గ్రీడించు బాలు పోలిక రాసకేళి సలిపిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భగవంతుండు = దేవుడు {భగవంతుడు - షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు, దేవుడు,
విష్ణువు}; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఆత్మారాముండు = పరమాత్మ {ఆత్మారాముడు -
ఆత్మ యందే రమించెడి వాడు}; అయ్యును = అయినప్పటికిని; గోప = గోపికా; సతులు = స్త్రీలు;
ఎందఱు = ఎంతమందైతే ఉన్నారో; అందఱు = అంతమంది; కున్ = కి; అందఱున్ = అంతమందిగా;

ఐ = అయ్య; నిజ = తన యొక్క; ప్రతిబింబంబుల = నీడల; తోడన్ = తోటి; క్రీడించు = ఆడునట్టి;
బాలుర = చిన్నపిల్లల; పోలికన్ = వలె; రాసకేళి = రాసక్రీడ; సలిపిన = చేయగా.

భావము:

ఇలా భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మారాముడు అయినప్పటికీ ఎందరు గోపవధువులో అందరికీ
తానందరై, బాలుడు తన ప్రతిబింబాలతో అడుకునేటట్లు వారితో రాసలీలలు సాగించాడు.

10.1-1100-క.

తగఁ కూడి యాడి మనముల

నగెఁ జూచెం బలికె నందనందనుఁ డనుచున్

మగువలు పెద్దటికముతోఁ

బొగడిరి తమ పూర్వజన్మపుణ్యశ్రేణిన్.

టీకా:

తగన్ = చక్కగా; కూడి = కలిసి; ఆడి = నటించి; మనములన్ = మనసు లందు; నగెన్ = నవ్వెను;
చూచెన్ = చూసెను; పలికెన్ = మాట్లాడెను; నందనందనుండు = కృష్ణుడు (నందనందనుండు -
సంతోషమునకే సంతోషము కలిగించువాడు, కృష్ణుడు); అనుచు = అని; మగువలు = స్త్రీలు;
పెద్దటికము = గౌరవము; తోన్ = తోటి; పొగడిరి = స్తుతించిరి; తమ = వారి యొక్క; పూర్వజన్మ =
పూర్వజన్మ లందలి; పుణ్య = పుణ్యముల యొక్క; శ్రేణిన్ = సమూహములవలన.

భావము:

నందకుమారుడైన కృష్ణుడు తమతో కలిసిమెలసి నవ్వుతూ చూస్తూ సల్లాపాలు సలుపుతూ
మెలగాడని ఆ వనితలు తమ పూర్వజన్మ పుణ్యాలను ఎంతగానో స్తుతించుకున్నారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలతో జలక్రీడ లాడుట

10.1-1101-వ.

ఇట్లు హరి రాసకేళి చాలించి, కరకాంచితలగు తటిల్లతల చెలువున ఘర్మ సలీలకణాక్రాంత లగు
 కాంతలంగూడి జలక్రీడా కుతూహలుండై యమునాజలంబుఁ జొర, నందు ముందర సుందరులు
 జొచ్చి పదప్రమాణంబు, జానుదఘ్నంబు, కటిద్వయసంబు, మధ్యమాత్రంబు, కుచంబులబంటి యని
 పలుకుచుం గుచ నయన నాభివివర కుంతలంబులు చక్రవాక జలచరావర్త శైవాలంబుల
 చందంబున నందంబుగ నీడుపొందిన యేలులని కళిందనందన కరంబులు చాచి
 పరిరంభంబులకు నారంభించుకైవడి నెదురు చనుదెంచి తాఁకు తరంగంబులకు నులుకుచు,
 సారసంబులకుం గరంబులు చాచుచు మరాళంబులం జోపుచుఁ జెన్నుమిగిలిన చన్నుల
 యెత్తువత్తు మను నెపంబులఁ దపంబుల నీటఁ గావించు మాడ్కిని సంచరించు చక్రవాకంబులం
 దోలుచు నితాంతకాంతి సదనంబు లగు వదనంబులకు నోడి వ్రేడంజెంది కంది చందురుఁడు
 చలమ్ముడిగి జలమ్మునం బడి కంపించు కరణి, నిజకరచలితజలప్రతిఫలితుండై కదలు చంద్రునిం
 గని మెచ్చి సోలుచు, సలీలావగాహసమయ సముచ్చలిత వారి శీకర పరంపరలవలన
 మకరందపానమత్త మధుకర పక్షవిక్షేపణ సంజాతవాత సముద్భూత కుముదాది
 పరాగపటలంబులం జేరుచు మోముదమ్ముల కమ్మఁదనమ్ములకు మూఁగి, జమ్మురను
 తుమ్మెదలకు వెఱచుచుఁ గరంబుల నీ రెగయం జఱచుచు నీలనీరద నిపతిత పయోబిందు
 సందోహంబులం దడియు పువ్వుదీవియల బాగునఁ గృష్ణ కరద్వయంబునం జిలుకు
 తోయంబులం దడియుచుఁ గ్రందుకొని సుడియుచు, నసమబాణుని
 పులుకడిగినకుసుమబాణంబుల పగిది మేనులు మెఱయ సలీలావగాహనపరాయత్త చిత్త లగుచు
 మొత్తంబులై సరస భాషణంబులం ద్రుళ్ళుచు బాహుల నీరు నించుచు హరిమీఁదం జల్లుచుఁ
 జల్లునెడం దడఁబడ దాఁటుచు దాఁటి చనక నిలువరించుచు వినోదింప, హరియుం గరేణుకర
 విక్రీర్ణ నీరధారాభిషిక్తంబగు శుండాలంబు లీల నాభీరకామినీకర సముజ్జిత జలాసారంబులం
 దోఁగుచు, వ్రజవధూజన హస్తప్రయుక్త కల్హార కైరవ పరాగపటలంబువలన భూతిభూషణసిరి
 వహించుచు గోపికాజన పాణికిసలయ సమున్నక్త కమలదళంబుల వలన సహస్రనయనుని
 రూపుఁ జూపుచు గోపాలబాలికా కుచకలశ కుంకుమ పంకంబువలనఁ బ్రభాతబాలభానుని భంగి
 భాసిల్లుచు, ఘోషయోషా కటాక్ష విక్షేపణంబులవలన మధుపపరివృత హరిచందన సౌందర్యంబు
 నొందుచు, వల్లవీహాసరుచుల వలనఁ జంద్రికా ప్రభాభాసిత నీలశైలంబు క్రియ నమరె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; రాసకేళి = రాసము ఆడుట; చాలించి = ఆపి; కరక = వడగండ్లుచే; అంచితలు = అలంకరింపబడినవి; అగు = అయినట్టి; తటిల్లతల = మెరుపుతీగల; చెలువున = అందముతో; ఘర్మ = చెమట; సలీలకణ = బిందువులచేత; ఆక్రాంతలు = నిండినవారు; అగు = ఐన; కాంతలన్ = పడతులతో {కాంత - కోరదగినామె, స్త్రీ}; కూడి = కలిసి; జల = నీళ్ళ యందు; క్రీడా = క్రీడించవలెనని; కుతూహలుండు = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; యమునా = యమునానది యొక్క; జలంబున్ = నీటిలోనికి; చొరన్ = ప్రవేశించగా; అందున్ = అప్పుడు; ముందర = ముందుగా; సుందరులున్ = అందగత్తెలు; చొచ్చి = ప్రవేశించి, నీటిలోదిగి; పదప్రమాణంబు = అడుగు లోతు; జానుదఘ్నంబు = మోకాలిబంటి లోతు; కటిద్యయసంబు = పిరుదులజం టంత లోతు; మధ్యమాత్రంబు = నడుము లోతు; కుచంబులబంటి = రొమ్ముబంటి; అని = అని; పలుకుచు = చెప్పుచు; కుచ = స్తనములు; నయన = కన్నులు; నాభివివర = బొడ్డునుడి; కుంతలంబులు = శిరోజములు; చక్రవాక = చక్రవాకపక్షులు; జలచర = చేపలు; ఆవర్త = సుగిగుండములు; శైవాలంబుల = నాచుల; చందంబునన్ = వలె; అందంబుగన్ = సుందర మగుట యందు; ఈడుపొందిన = సామ్యము కలిగిన; ఏలులు = ఉపనదులు; అని = అని; కాళిందనందన = యమునానది {కాళిందనందన - కాళింద పర్వతమునందు పుట్టినది, యమునానది}; కరంబులన్ = చేతులను; చాచి = చాచి; పరిరంభంబులు = కౌగలంతల; కున్ = కు; ఆరంభించు = మొలు పెట్టిడు; కైవడిన్ = విధముగ; ఎదురు = ఎదురుగా; చనుదెంచి = వచ్చి; తాకు = తాకెడి; తరంగంబుల్ = అలల; కున్ = కు; ఉలుకుచు = ఉలుక్కిపడుతు; సారసంబుల్ = పద్మముల {సారసంబు - సరస్సుల ఉండునవి, తామరలు}; కున్ = కోసము; కరంబులు = చేతులు; చాచుచున్ = చాస్తూ; మరాళంబులన్ = హంసలను; జోపుచున్ = తోలుతూ; చెన్ను = అందము; మిగిలిన = అతిశయించిన; చన్నులన్ = స్తనములతో; ఎత్తువత్తుము = సమాన మగుదుము; అను = అనెడి; నెపంబులన్ = తలపు లనెడి కారణాలచే; తపంబులన్ = తపస్సులను; నీటన్ = నీటిలో; కావించు = చేయుచున్న; మాడ్కిని = విధముగా; సంచరించు = మెలగెడి; చక్రవాకంబులన్ = చక్రవాకపక్షులను; తోలుచు = తరిమివేయుచు; నితాంత = మిక్కుటములైన; కాంతి = కాంతులకు; సదనంబులు = ఉనికిపట్టు; అగు = ఐన; వదనంబుల్ = ముఖముల; కున్ = కు; ఓడి = సాటిరాలేక; వ్రీడంజెంది = సిగ్గుపడి; కంది = ఎఱ్ఱబారి; చందురుడు = చంద్రుడు; చలమ్ము = పట్టుదల; ఉడిగి = విడిచిపెట్టి;

జలమ్మునన్ = నీటిలో; పడి = పడిపోయి; కంపించు = వణకిపోయెడి; కరణిన్ = విధముగా; నిజ =
 తన యొక్క; కర = కిరణములచే; చలిత = కదలింపబడిన; జల = నీటిలో; ప్రతిఫలితుండు =
 ప్రతిబింబించినవాడు; ఐ = అయ్యి; కదలు = కదలెడి; చంద్రునిన్ = చంద్రుని; కని = చూసి; మెచ్చి =
 మెచ్చుకొని; సోలుచున్ = మైమరచిపోతూ; సలిల = నీటి యందు; అవగాహ = మునిగెడి; సమయ =
 సమయము నందు; సమ = మిక్కిలి; ఉచ్చలిత = ఎగజిమ్మిన; వారి = నీటి; శీకర = తుంపరల;
 పరంపరల = సమూహముల; వలన = వలన; మకరంద = పూదేనెలను; పాన = తాగుటచేత; మత్త =
 మదించిన; మధుకర = తుమ్మెదల; పక్ష = రెక్కలచే; విక్షేపణ = విసరబడుటచేత; సంజాత = పుట్టిన;
 వాత = గాలిచేత; సముద్ధాత = ఎగురకొట్టబడిన; కుముద = తెల్లకలువలు; ఆది = మున్నగువాని;
 పరాగ = పుప్పొళ్ళ; పటలంబులన్ = సమూహములను; చేరుచు = చేరుచు; మోము = ముఖములు
 అనెడి; తమ్ములన్ = పద్మముల యొక్క; కమ్మదనమ్ముల్ = సువాసనల; కున్ = కు; మూగి =
 ముసరుకొని; జమ్మరు = ఝంకారములు; అను = చేసెడి; తుమ్మెదల = తుమ్మెదల; కున్ = కు;
 వెఱచుచు = బెదురుతు; కరంబులన్ = చేతులతో; నీరు = నీటిని; ఎగయన్ = ఎగురునట్లు;
 చఱచుచున్ = అరచేతులతో కొట్టుతు; నీల = నల్లని; నీరద = మేఘములనుండి; నిపతిత =
 పడుతున్న; పయన్ = నీటి; బిందు = బొట్ల యొక్క; సందోహంబులన్ = సమూహములందు; తడియు
 = తడిసిపోయెడి; పువ్వు = పూల; తీవియల = తీగల; బాగునన్ = వలె; కృష్ణు = కృష్ణుని; కర = చేతులు;
 ద్వయంబునన్ = రెంటిచేతను; చిలుకు = జల్లబడెడి; తోయంబులన్ = నీటి యందు; తడియుచున్ =
 తడిసిపోతు; క్రందుకొని = సందడిచేస్తూ; సుడియుచున్ = సోలిపోతూ; అసమబాణుని = మన్మథుని
 {అసమబాణుడు - బేసిసంఖ్యగల (ఐదు, 1 అరవిందము 2 అశోకము 3 చూతము 4 నవమల్లిక
 5 నీలోత్పలము లేదా 1 ఉన్నాదన 2 తాపన 3 శోషణ 4 స్తంబన 5 సమ్మోహనము) బాణములు
 కలవాడు, మన్మథుడు; పులుకడిగిన = పరిశుభ్రమైన {పులుకడిగిన - పరిశుభ్రమైన, మురికి
 పోగొట్టబడిన; కుసుమ = పూల; బాణంబులన్ = బాణముల; పగిది = వలె; మేనులు = శరీరములు;
 మెఱయన్ = మెరిసిపోతుండగ; సలిల = నీళ్ళ యందు; అవగాహ = స్నానములు చేయుటలో;
 పరాయత్త = ఆసక్తములైన; చిత్తలు = మనసులు కలవారు; అగుచున్ = ఔతు; మొత్తంబులు =
 గుంపులు గుంపులగా; ఐ = అయ్యి; సరస = సరాగపు; భాషణంబులన్ = మాటలతో; త్రుళ్ళుచున్ =
 సందడిచేస్తూ; బాహులన్ = చేతులలో, దోసిళ్ళలో; నీరున్ = నీటిని; నించుచు = నింపుకొనుచు; హరి
 = కృష్ణుని; మీదన్ = పైన; చల్లుచున్ = చిలుకుతు; చల్లున్ = చల్లెడి; ఎడన్ = అప్పుడు; తడబడన్ =
 తత్తరపాటుతో; దాటుచున్ = తప్పించుకొనుచు; దాటిచనక = తప్పించుకోకుండగ;

నిలువరించుచున్ = ఆపుతు; వినోదింపన్ = వేడుకగా ఉండగ; హరియున్ = కృష్ణుడు; కరేణు = ఆడ
 ఏనుగుల; కర = తొండములచే; వికీర్ణ = వెదజల్లబడిన; నీర = నీటి; ధారా = ధారలచే; అభిషిక్తంబు =
 తడిసినది; అగు = ఐన; శుండాలంబు = మగ ఏనుగు; లీలన్ = వలె; ఆభీర = గొల్ల; కామినీ =
 భామల; కర = చేతులచేత; సముజ్జిత = చల్లబడిన; జలా = నీటి; ఆసారంబులన్ = జల్లులలో;
 తోగుచున్ = తడియుచు; వ్రజ = గోపికా; వధూజన = స్త్రీల; హస్త = చేతులచేత; ప్రయుక్త =
 ప్రయోగింపబడిన; కల్హార = చెంగలువల; కైరవ = తెల్లకలువల; పరాగ = పుప్పొడి; పటలంబు =
 సమూహము; వలన = వలన; భూతిభూషణ = శంకరుని భూతిభూషణుడు - విభూతిచే
 అలంకరింపబడిన వాడు, శివుడు; సిరిన్ = శోభను; వహించుచు = పొందుతు; గోపికాజన =
 గోపికాస్త్రీల; పాణి = చేతులు అనెడి; కిసలయ = చిగుళ్ళనుండి; సమున్ముక్త = బాగా విడువబడిన;
 కమల = పద్మముల; దళంబుల = రేకుల; వలన = వలన; సహస్రనయనుని = ఇంద్రుని యొక్క
 సహస్ర నయనుడు - వెయ్యి కన్నులు కలవాడు, ఇంద్రుడు; రూపున్ = ఆకృతిని; చూపుచున్ =
 కనబరచుచు; గోపాల = గోపికా; బాలికా = యువతుల యొక్క; కుచ = స్తనములనెడి; కలశంబు =
 కలశము లందలి; కుంకుమపంకంబు = కుంకుమపువ్వు లేపనము; వలన = వలన; ప్రభాత =
 ఉదయమున; బాల = ఉదయించుచున్న; భానుని = సూర్యుని భానుడు - ప్రకాశించువాడు,
 సూర్యుడు; భంగిన్ = వలె; భాసిల్లుచున్ = ప్రకాశించుచు; ఘోష = వ్రేపల్లెలోని; యోషా = స్త్రీల
 యొక్క; కటాక్ష = కడగంటి చూపుల; విక్షేపంబుల = పరివ్యాప్తులచే; మధుప = తుమ్మెదలచే; పరివృత
 = ఆవరింపబడిన; హరిచందన = కల్పవృక్షము, మంచిగంధముచెట్టు; సౌందర్యంబున్ =
 చక్కదనమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; వల్లవీ = గోపికల; హాస = నవ్వుల యొక్క; రుచుల =
 కాంతుల; వలనన్ = వలన; చంద్రికా = వెన్నెలల; ప్రభా = కాంతులచే; భాసిత = ప్రకాశించుతున్న;
 నీలశైలంబు = నీలగిరి; క్రియన్ = వలె; అమరెన్ = ఒప్పెను; అంత = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఈ విధంగా కృష్ణుడు రాసలీల చాలించి వడగండ్లతో ఒప్పే మెరుపుతీగ వలె చెమట బిందువుల
 దోగిన ఆ అందగత్తెలతో కూడి జలక్రీడలు ఆడటానికి ఉత్సాహంతో, కాళిందీ జలాలలోకి దిగాడు.
 అతని కంటి ముందుగా గోపాంగనలు యమునలో ప్రవేశించి "ఇక్కడ అడుగు లోతు; ఇక్కడ
 మోకాలిలోతు; ఇక్కడ నడుములోతు; ఇక్కడ రొమ్ములలోతు" అంటూ ఏటి నీటిలోకి దిగారు ఆ
 సుందరీమణుల చనులకు చక్రవాకాలతో, కండ్లు మీనాలతో, బొడ్డు సుడులతో, తలవెంట్రుకలు

నాచుతో సరిపోలడంతో; వారూ కూడ తన వంటి వారే అని భావించి ఆలింగనం చేసుకుందాం
 అని యమున చేతులు చాచిందా అన్నట్లు తరంగాలు ఎదురుగా వచ్చి వారిని తాకాయి. వారు
 ఉలికిపడి చూసారు. అక్కడి బెగ్గురు పక్షులను పట్టడానికి ఆ చెలులు చేతులు సాచారు,
 హంసలను తోలారు, సొబగు మీరిన ఆ సుదతుల స్తనాలకు సాటి రాగలమని నీటిలో
 తపమాచరిస్తున్నయా అన్నట్లు అక్కడ సంచరిస్తున్న జక్కన పిట్టలను వారు తరిమి వేసారు. ఆ
 మగువలు చేతులతో చెదరుగొట్టిన జలాలలో ప్రతిఫలించిన చంద్రుడి అధికమైన కాంతికి పోటీగా
 ఉన్న ఆ నెలతల ముఖాలకు ఓడి సిగ్గుతో వెలవెలబారుతూ సిగ్గుపడి నీటిలో పడి
 వణుకుతున్నాడా అన్నట్లు చంద్రుడు ఉన్నాడు. అతణ్ణి జూచి వారు పరవశించారు. తేనె త్రాగి
 మదించిన తుమ్మెదల రెక్కలగాలికి రేగుతున్న కలువలు మొదలైన పూలపుప్పొడి వారు
 నీటమునిగి నప్పుడు పైకి చెదరిన నీటితుంపరల వలన అణగిపోయింది. తమ ముఖపద్మ
 సౌరభానికి మూగి జంజమ్మనే భ్రమరాలను జూసి వారు భయపడ్డారు. అవి పైకెగిరేలా
 అరచేతులతో నీటిని చరిచారు. నీలిమబ్బుల నుండి రాలిన జలధారల వలన పూలతీగల వలె
 వారు శ్రీకృష్ణుడు దోసిటితో చల్లే నీటితో బాగా తడిసిపోయారు. గుంపులు కట్టి త్రొక్కిసలాడారు.
 మన్మథుని మాలిన్యం వెడలిన పుష్పశరాల వలె తళతళ మెరుస్తున్న మేనులు కల ఆ మెలతలు
 నీట మునగటానికి ఉబలాటపడ్డారు. వారు సరససల్లాపాలతో త్రుళ్లిపడుతూ చేతుల నిండా నీరు
 తీసుకొని తొట్రుపడుతూ నల్లనయ్య మీద చల్లారు. ఒకరి కంటే ఒకరు ముందుకు వచ్చి శ్రీకృష్ణుని
 దాటి వెళ్ళనీక వినోదించారు. ఆడ ఏనుగులు తొండాలతో విరజిమ్మిన నీటిజల్లులలో
 మదపుటేనుగు వినోదించిన మాదిరి శ్రీకృష్ణుడు, వ్రజస్త్రీలు ఎగజిమ్మిన జలధారలతో
 తడిసిపోయారు. గోపవధూటులు చేతులతో కృష్ణుని మీదికు ఎట్ట తెల్లకలువలు విసిరారు. ఆ
 పువ్వుల పుప్పొడి నెమ్మేని కంటుకుని ఆయన విభూతి ధరించిన పరమశివుడిలా భాసించాడు. ఆ
 అందగత్తెలు చిగురుటాకుల వంటి చేతులతో తామరపూరేకులు విభుని మీదకి చల్లారు. అప్పుడు
 కృష్ణుడు వేయికన్నుల దేవవిభుడు ఇంద్రుడు వలె వెలుగొందాడు. ఆ కాంతలు కుంకుమ పూసిన
 కుంభాలవంటి తమ కుచాలతో కృష్ణుని ఆలింగనం చేసుకోగా, ఆయన ఉదయకాల సమయ
 బాలభాస్కరుని వలె ప్రకాశించాడు. ఆ వనితలు తమ కడగంటి చూడ్కులు రమణుని మీద
 ప్రసరింప చేయగా, ఆయన తుమ్మెద కదుపులు ముసిరిన పచ్చని గంధంవృక్షంలా పరిధవిల్లాడు.
 ఆ గోపికలు చిరునవ్వు నిగ్గులు చెలికానిపై వెల్లిగొల్పగా, ఆయన వెన్నెల వెలుగులలో విలసిల్లేడి
 అంజనాద్రి వలె మెరిసాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలతోడ క్రీడించుట

10.1-1102-మ.

సతులుందానును నీటిలో వెడలి భూషాగంధ చేలాద్యలం

కృతుడై కుంభికరేణుయాధములతోఁ గ్రీడించు చందంబునన్

లతలందుం దరులందుఁ బుష్పమయ లీలాశయ్యలందున్ సుఖో

న్నతుడై కృష్ణుడు క్రీడలం దనిపె నా నారీలలామంబులన్.

టీకా:

సతులున్ = స్త్రీలు; తానును = అతను; నీటి = నీటి; లోన్ = నుండి; వెడలి = బయటకి వచ్చి; భూషా = ఆభరణములు; గంధ = సుగంధలేపనములు; చేలా = వస్త్రములు; ఆది = మున్నగువానిచే; అలంకృతుడు = అలంకరింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కుంభి = మగ ఏనుగు; కరేణు = ఆడ ఏనుగుల; యూధంబుల = సమూహముల; తోన్ = తోటి; క్రీడించు = విహరించెడి; చందంబునన్ = విధముగ; లతలు = తీగల, పాదుల; అందున్ = అందు; తరులు = చెట్ల; అందున్ = అందు; పుష్ప = పూలచే; మయ = ఐన; లీలా = విలాసపు; శయ్యలు = పరుపుల; అందున్ = అందు; సుఖ = సుఖముచేత; ఉన్నతుడు = అతిశయించినవాడు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; క్రీడలన్ = వినోదములందు; తనిపెన్ = తృప్తిపరచెను; ఆ = ఆ యొక్క; నారీ = స్త్రీలలో; లలామంబులన్ = శ్రేష్ఠులను.

భావము:

అప్పుడు అతిశయించిన ఆనందంతో కృష్ణుడు నందనందనుడు వ్రజవనితలతో నీటి నుండి వెడలివచ్చి ఆభరణాలు, మంచిగంధము, వస్త్రములు మొదలైనవి అలంకరించుకున్నాడు. గజరాజు ఆడు ఏనుగుల గుంపుతో క్రీడించే విధంగా, తీగలు పొదరిండ్లలో చిక్కని చెట్ల నీడలలో చక్కని పూసెజ్జలలో ఆ కన్యారత్నములతో క్రీడించి వారిని సంతోషపెట్టాడు.

10.1-1103-వ.

ఇట్లు శరత్కాలంబున వెన్నుం డింద్రియస్థలనంబు చేయక గోపికల తోడ రమించె" నని చెప్పిన మునివరునకు భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శరత్కాలంబునన్ = శరదృతువు నందు; వెన్నుండు = కృష్ణుడు;
ఇంద్రియస్థలనంబు = ఇంద్రియస్థలనంబు; చేయక = చేయకుండ; గోపికల = గోపికాస్త్రీల; తోడన్ = తోటి; రమించెను = క్రీడించెను; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పగా; ముని = ఋషులలో; వరున్ = శ్రేష్ఠున;
కున్ = కు; భూవరుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా గోవిందుడు ఆ శరత్కాలంలో అస్థలితేంద్రియుడై రమణులతో రమించాడు" అని చెప్పగా శుకయోగీంద్రునితో పరీక్షన్మహారాజు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1104-మత్త.

"ధర్మకర్తయు ధర్మభర్తయు ధర్మమూర్తియు నైన స
త్మర్ముఁ డీశుఁ డధర్మశిక్షయు ధర్మరక్షయుఁ జేయఁగా
నర్మిలిన్ ధరమీఁదఁ బుట్టి పరాంగనాజనసంగ మే
ధర్మమంచుఁ దలంచి చేసె? నుదాత్తమానస! చెప్పుమా."

టీకా:

ధర్మ = ధర్మమును; కర్తయున్ = నడపువాడు; ధర్మ = ధర్మమునకు; భర్తయున్ = ప్రభువు; ధర్మ =
ధర్మమే; మూర్తియున్ = స్వరూపమైనవాడు; ఐన = అయిన; సత్ = మంచి; కర్ముడు = పనులు
చేయువాడు; ఈశుడు = కృష్ణుడు; అధర్మ = అధర్మమును; శిక్షయున్ = శిక్షించుట; ధర్మ = ధర్మమును;
రక్షయున్ = కాపాడుట; చేయగాన్ = చేయుటకై; అర్మిలిన్ = ప్రేమతో; ధర = భూమి; మీదన్ = పైన;
పుట్టి = అవతరించి; పర = ఇతరుల; అంగనాజన = స్త్రీజనములతో; సంగము = కూడుట; ఏ = ఎట్టి;

ధర్మము = ధర్మము; అంచున్ = అని; తలంచి = భావించి; చేసెను = చేసెను; ఉదాత్తమానస =
శుకమహర్షి {ఉదాత్తమానసుడు - గొప్ప మనస్సు కలవాడు, శుకుడు}; చెప్పుమా = తెలియజెప్పుము.

భావము:

"మహాత్మా! పరమేశ్వరుడు ధర్మమునకు కర్త; ధర్మమునకు భర్త; ధర్మమే స్వరూపముగా కలవాడు;
సత్యర్మలు ఆచరించువాడు; ధర్మమును రక్షించుటకూ అధర్మమును శిక్షించుటకూ భూలోకంలో
అవతరించువాడు కదా! అట్టి భగవంతుడే ఇదేం ధర్మమని పరసతులతో సంగమించాడో
దయచేసి నాకు చెప్పవలసినది."

10.1-1105-వ.

అనిన శుకుండిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

మహారాజు మాటలు వినిన శుకుడు ఇలా ఇన్నాడు.

10.1-1106-ఆ.

"సర్వభక్షుఁ డగ్ని సర్వంబు భక్షించి

దోషిగాని పగిది దోష మైనఁ

జేసి దోషపదముఁ జెందరు తేజస్సు

లగుటఁ జంద్ర వాసవాదుఁ లధిప!

టీకా:

సర్వభక్షుడు = అన్నిటిని భక్షించువాడు; అగ్ని = అగ్నిదేవుడు; సర్వంబున్ = సమస్తమును; భక్షించి = తినివేసినను; దోషి = అపరాధి; కాని = కానట్టి; పగిదిన్ = వలె; దోషము = తప్పు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; చేసి = చేసి; దోషపదమున్ = నీచస్థానమును; చెందరు = పొందరు; తేజస్సులు = తేజస్సు కలవారు; అగుటన్ = ఐ ఉండుటచేత; చంద్ర = చంద్రుడు; వాసవ = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; అధిప = రాజు;

భావము:

“రాజా! సర్వభక్షకుడైన అగ్ని సమస్తమూ భుజించి కూడ దోషికాడు. అలాగే చంద్రుడు, ఇంద్రుడు మొదలైన తేజస్వరూపులు దోషయుక్తములైన కార్యాలు చేసినప్పటికీ దోష ఫలం పొందరు.

10.1-1107-క.

ఈశ్వరుడు గానివాడు న

రేశ్వర! పరకాంతః దలచి ఎట్లు బ్రదుకు? గౌ

రీశ్వరుడు దక్క నన్యుడు

విశ్వభయదవిషము మ్రింగి వెలయంగలడే?

టీకా:

ఈశ్వరుడు = భగవంతుడు; కానివాడు = కానట్టివాడు; నరేశ్వర = రాజు {నరేశ్వరుడు - మానవులను ఏలువాడు, రాజు}; పర = ఇతరుల; కాంతన్ = భార్యను; తలచి = తలచి; ఎట్లు = ఏ విధముగా; బ్రదుకు = నశించకుండా ఉండును; గౌరీశ్వరుడు = పరమశివుడు {గౌరీశ్వరుడు - గౌరీదేవి భర్త, శివుడు}; తక్కన్ = తప్పించి; అన్యుడు = మరియొకడు; విశ్వ = సర్వలోకములకు; భయద = భయమును కలిగించెడి; విషమున్ = విషమును; మ్రింగి = భక్షించి; వెలయంగలడే = ప్రసీద్ధినిపొందకలడా.

భావము:

ఓ రాజోత్తమా! భగవంతులైన వారు శాస్త్రవశ్యులు కారు. తమ ఇష్టమును అనుసరించి ప్రవర్తిస్తుంటారు. శాస్త్రోక్త ధర్మాలను ఉల్లంఘిస్తూ ఉంటారు. వారికది తప్పు కాదు. ఈశ్వరులు కాని వారు అలా పరపత్నులను తాకి బ్రతకగలరా? గౌరీపతి తప్ప మరొకడు లోకభయంకర మైన హాలాహలం మ్రింగి జీవించగలడా? ఈశ్వరుడు కాలకూట విషం ఆరగించాడని శాస్త్రవశ్యుడు కర్మవశ్యుడు అయిన అనీశ్వరుడు అలా చేయగలడా?

10.1-1108-క.

సత్యము ప్రభువుల వచనము

నిత్యము తద్వచన వీధి నిలుతురు పెద్దల్;

సత్యాసత్యము గావున

సత్యమనుచుఁ జనరు వారి చరితమును నృపా!

టీకా:

సత్యము = యథార్థమైనది; ప్రభువుల = అధిపుల; వచనము = మాట; నిత్యము = ఎల్లప్పుడు; తత్ = వారి; వచన = మాట; వీధిన్ = ప్రకారముగా; నిలుతురు = వర్తించెదరు; పెద్దల్ = జ్ఞానులు; సత్య = యథార్థమైనది; అసత్యమున్ = అసత్యమైనది; కావునన్ = కావచ్చును కనుక; సత్యము = యథార్థమే; అనుచున్ = అంటూ; చనరు = వర్తించరు; వారి = వారి యొక్క; చరితమును = ప్రవర్తనను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఈశ్వరుల వచనం మాత్రమే సత్యం. అదే ప్రమాణం. కాని వారి చేష్టితం కాదు. వారి మాటలను మాత్రమే ఆర్యులు ఎప్పుడూ అనుసరిస్తారు తప్ప, ఆచారాన్ని కాదు. ఒకప్పుడు వారి చేష్టితం వారి మాటకు విరుద్ధంగానూ ఉంటుంది. ఒకప్పుడు అనుకూలంగానూ ఉంటుంది. అనుసరించాల్సి వస్తే వారి మాటకు వ్యతిరేకం కాని చర్యనే అనుసరించాలి. వారి చేష్టలన్నీ సత్యమని అనుసరించ కూడదు.

10.1-1109-మ.

ఘనులై యెవ్వని పాదపంకజపరాధ్యానసంప్రాప్త యో
గనిరూఢత్వముచే మునీంద్రులు మహాకర్మంబులం బాసి బం
ధనిరోధంబులు లేక విచ్ఛలవిడిం దర్పింతు, రా దివ్య శో
భనుఁ డెట్లుండిన నుండెఁ గాక; కలవే బంధంబు లుర్విశ్వరా!

టీకా:

ఘనులు = గొప్పవారు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పాద = పాదము లనెడి; పంకజ =
పద్మముల; పరాగ = పుష్పాడి అనెడి దుమ్మును; ధ్యాన = ధ్యానించుట; సంప్రాప్త = పొందబడుట;
యోగ = లభించిన; నిరూఢత్వము = ప్రసిద్ధి; చేన్ = చేత; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు;
మహా = గొప్పవి యైన; కర్మంబులన్ = కర్మబంధములను; పాసి = తొలగించుకొని; బంధ = ఎట్టి
బంధములు; నిరోధంబులు = అడ్డంకులు; లేక = లేకుండ; విచ్ఛలవిడిన్ = యథేచ్ఛముగా;
దర్పింతురు = అతిశయించెదరో; ఆ = అట్టి; దివ్య = దివ్యమైన; శోభనుండు = శుభ స్వరూపుడు;
ఎట్లు = ఏ విధముగ; ఉండినన్ = ఉన్నను; ఉండెగాక = ఉండివచ్చును; కలవే = ఉంటాయా
(అతనికి); భంధంబులు = సంసారాది బంధములు; ఉర్విశ్వరా = రాజా {ఉర్విశ్వరుడు - ఉర్వి
(రాజ్యమునకు) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

ఓ రాజేంద్రా! నారాయణుని చరణారవింద పరాగముల ధ్యానయోగ సామర్థ్యంతో
సనకసనందాది యోగీశ్వరులు కర్మబంధాలు వీడి ఎట్టి కట్టుబాటులు లేక ఇచ్చకొలది
మెలుగుతుంటారని చెబుతుంటారు. అటువం టప్పుడు క్రీడార్థమై శుద్ధసత్త్వమయ శరీరం
స్వీకరించిన ఆ దివ్యమంగళ విగ్రహుడు ఎలా నడుచుకుంటే నేమిటి? ఏమి చేసినప్పటికిన్నీ
ఆయనకు బంధాలు లేవు.

10.1-1110-ఆ.

గోపజనములందు గోపికలందును

సకలజంతులందు సంచరించు

నామహాత్మునకుఁ బరాంగన లెవ్వరు?

సర్వమయుఁడు లీల సలిపెఁ గాక."

టీకా:

గోప = గొల్ల; జనము = వారి; అందున్ = అందు; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; అందును = అందు; సకల = సమస్తమైన; జంతులు = జీవులు; అందున్ = అందు; సంచరించున్ = మెలగును; ఆ = అట్టి; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; పరాంగనలు = పరస్త్రీలు; ఎవ్వరు = ఎవరు; సర్వమయుడు = సర్వము తానైనవాడు; లీలన్ = లీలలు; సలిపెన్ = చేసెను; కాక = తప్పించి.

భావము:

గోపాలకులలో గోపికలలో తక్కిన జీవరాసులలో ఎవడు అంతరాత్మ అయి వ్యవహరిస్తున్నాడో ఆ పరమ పురుషుడికి పరాంగనలు ఎవరు? క్రీడార్థం అవతరించిన ఆ సర్వవ్యాపి ఇలా క్రీడించాడే తప్ప, ఇందులో దోషం ఏమీ లేదు."

10.1-1111-వ.

అని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె "నంత బ్రాహ్మ్యముహూర్తంబునం గృష్ణు వీడ్కొని గోపిక లిచ్చలేకయు నిండ్ల కడకేగినం గృష్ణమాయామోహితులై గోపకులు వారలం గోపింపనేరరై రివ్వధంబున.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = తెలియజెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అంత = ఆ తరువాత; బ్రహ్మ్య ముహూర్తంబునన్ = తెల్లవారుజామున; గృష్ణున్ = గృష్ణుని; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; గోపికలు = గొల్లభామలు; ఇచ్చ = ఇష్టము; లేకయున్ = లేకపోయినను; ఇండ్ల = ఇళ్ళ; కడ = వద్ద; కిన్ = కు; ఏగినన్ = వెళ్ళగా; గృష్ణ = గృష్ణుని యొక్క; మాయా = మాయవలన;

మోహితులు = మాయలోపడినవారు; ఐ = అయ్యి; గోపకులు = గొల్లలు; వారలన్ = వారిని;
కోపింపనేరరు = కోపించజాలనివారు; ఐరి = అయ్యిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = ప్రకారంగా.

భావము:

అని చెప్పి శుకయోగి మళ్ళీ పరీక్షితుకు ఇలా చెప్పసాగాడు. "తెల్లవారుజామున ఇష్టం లేకున్నా
ఎలాగో కష్టం మీద గోపాంగనలు కృష్ణుడిని వదలి తమ ఇండ్లకు వెళ్ళిపోయారు. అతని మాయ
వలన భ్రాంతి పొందిన గోపాలురు గోపికలను కోపగించుకోలేదు. ఈ విధంగా....

10.1-1112-ఇం.

గోపాలకృష్ణుండును గోపకాంతల్

ప్రాపించి క్రీడించిన భంగు లెల్లన్

రూపించి వర్ణించి నరుండు హృత్సం

తాపంబులం బాయును దత్ప్రసక్తిన్.

టీకా:

గోపాలకృష్ణుండును = శ్రీకృష్ణుడు; గోపకాంతలు = గోపికాస్త్రీలు; ప్రాపించి = పొంది; క్రీడించిన =
విహరించిన; భంగులు = విధములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; రూపించి = స్మరించి; వర్ణించి = స్తుతించి;
నరుండు = మానవుడు; హృత్ = హృదయము లందలి; సంతాపములన్ = దుఃఖరూపములు;
పాయున్ = విడిచిపెట్టును; తత్ = ఆ యొక్క; ప్రసక్తిన్ = స్మరించుటచేత;

భావము:

గోపీకృష్ణుడూ గోపికలూ సలిపిన రాసక్రీడ వృత్తాంతాన్ని చక్కగా అభివర్ణించే, వినే మానవుడు
సమస్త మనస్తాపాల నుండి విముక్తుడు అవుతాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సర్పరూపి శాపవిమోచనము

10.1-1113-వ.

అంత నొక్కనాడు నందాదులైన గోపకు లంబికావనంబునకు శకటంబు లెక్కి జాతరకుం జని
 సరస్వతీనదీజలంబుల స్నానంబులు చేసి, యుమామహేశ్వరుల నర్పించి కానికలిచ్చి
 బ్రాహ్మణులకు గో హిరణ్య వస్త్రాన్న దానంబు లొసంగి, జలప్రాశనంబు చేసి, నియమంబున నుండ
 దైవయోగంబున నాఁకొని యొక్క మహారంగంబు నిదురబోయిన నందునిం గఱచి మ్రొంగ
 నగ్గలింప నతఁడు "కృష్ణకృష్ణేతి" వచనంబులం దన్ను విడిపింపు మని మొఱయిడిన విని.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; ఒక్కనాడు = ఒక రోజున; నంద = నందుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; ఐన
 = అయిన; గోపకులు = యాదవులు; అంబికా = అంబిక అనెడి; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి;
 శకటంబులు = బళ్ళు; ఎక్కి = ఎక్కి; జాతర = ఉత్సవము చేసికొనుట; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
 సరస్వతీ = సరస్వతి అనెడి; నదీ = నది యొక్క; జలంబులన్ = నీటి యందు; స్నానంబులు =
 స్నానములు; చేసి = చేసికొని; ఉమామహేశ్వరులన్ = పార్వతీపరమేశ్వరులను; అర్పించి =
 పూజించి; కానికలు = కానుకలు, దక్షిణలు; ఇచ్చి = చెల్లించి; బ్రాహ్మణుల్ = విప్రుల; కున్ = కు; గో =
 ఆవులు; హిరణ్య = బంగారము; వస్త్ర = బట్టలు; అన్న = అన్నములను; దానంబులు = దానములుగా;
 ఒసంగి = ఇచ్చి; జలప్రాశనంబు = ఉపవాసవిశేషము {జలప్రాశనంబు - నీరుమాత్రమే
 ఆహారముగా తీసుకొని ఉపవాసముండుట}; చేసి = చేసి; నియమంబునన్ = వ్రతనిష్ఠతో; ఉండన్ =
 ఉండగా; దైవయోగంబున = దైవికముగా; ఆకొని = ఆకలివేసి; ఒక్క = ఒకానొక; మహా = పెద్ద;
 ఉరంగంబు = పాము; నిదురబోయిన = నిద్రపోతున్న; నందునిన్ = నందుడిని; కఱచి = కరిచి;
 మ్రొంగన్ = మింగివేయుటకు; అగ్గలింపన్ = వ్రయత్నించుచుండగా; అతడు = అతను; కృష్ణకృష్ణ =
 కృష్ణా కృష్ణా; ఇతి = అనెడి; వచనంబులన్ = మాటలతో; తన్ను = తనను; విడిపింపుము =
 విడిపించుము; అని = అని; మొఱయిడినన్ = మొరపెట్టగా; విని = విని.

భావము:

అటుపిమ్మట ఒక రోజు నందుడు మొదలగు యాదవులు పశుపతి జాతర కోసం ఎడ్లబండ్లు ఎక్కి
 అంబికావనానికి వెళ్ళారు. వారక్కడ సరస్వతీ నదిలో స్నానం చేసి పార్వతీపరమేశ్వరులను
 పూజించి, కానుకలు అర్పించారు. విప్రులకు గోవులు, బంగారము, వస్త్రాలు, అన్నమూ దానాలు
 చేసారు. తాము నీరు మాత్రమే పుచ్చుకుని నియమంతో ఉన్నారు. అప్పుడు ఆకలితో ఉన్న ఒక

మహాసర్పం దైవికంగా నిద్రపోతున్న నందుణ్ణి చుట్టిపట్టి మ్రింగడానికి ప్రయత్నించింది. అతడు
"కృష్ణా! కృష్ణా! నన్ను విడిపించు" అని మొరపెట్టుకున్నాడు. ఆయన ఆక్రందనలు గోపకులు అందరూ
విన్నారు.

10.1-1114-క.

గోపకు లందఱు మేల్కొని

కోపముతోఁ బెద్దగుదెలఁ గొఱవుల మొత్తన్

తాపము నొందియు వదలక

పాపపు పెనుబాము నందుఁ బట్టి నృపాలా!

టీకా:

గోపకులు = గొల్లవారు; అందఱున్ = ఎల్లరు; మేల్కొని = నిద్రలేచి; కోపము = రోషము; తోన్ = తోటి;
పెద్ద = పెద్ద; గుదెలన్ = దుడ్డుకఱ్ఱలతో; కొఱవులన్ = మండుతున్నకఱ్ఱలతో; మొత్తన్ = బాదగా;
తాపమున్ = బాధ; ఒందియున్ = కలిగినను; వదలక = వదిలిపెట్టకుండ; పాపపు = పాపిష్టి; పెను =
పెద్ద; పాము = పాము; నందున్ = నందుని; పట్టెన్ = పట్టుకొనెను; నృపాల = రాజా.

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తు! నందుని ఆర్తానాదాలు వినిన గొల్లలు అందరూ మేలుకున్నారు. వారికి కోపం
వచ్చి దుడ్డుకఱ్ఱలతో ఆ పామును మోదసాగారు. కానీ ఆ మహాసర్పం, ఆ కఱ్ఱ దెబ్బలు తగిలి
నెప్పెడుతున్నా నందమహారాజును విడువ లేదు.

10.1-1115-వ.

అ య్యవసరంబునఁ గృష్ణుండు దర్పించి పాద తాడనంబు సేసి త్రొక్కిన సర్పంబు సర్పరూపంబు
విడిచి విద్యాధరేంద్ర రూపంబుఁ దాల్చి హరికిఁ మ్రొక్కిన నతనికి హరి యిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబున = సమయము నందు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; దర్పించి = అహంకరించి; పాద = కాలితో; తాడనంబు = తన్నుట; చేసి = చేసి; త్రొక్కినన్ = తొక్కగా; సర్పంబు = పాము; సర్ప = పాము యొక్క; రూపంబున్ = ఆకృతిని; విడిచి = వదలి; విద్యాధర = విద్యాధరుల; ఇంద్ర = ప్రభువు; రూపంబున్ = ఆకృతిని; తాల్చి = ధరించి; హరి = కృష్ణున; కిన్ = కు; మ్రొక్కినన్ = నమస్కరించగా; అతని = అతని; కిన్ = ఉద్దేశించి; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతట శ్రీకృష్ణుడు విజృంభించి ఆ సర్పాన్ని కాలితో త్రొక్కి ఒక్క తన్ను తన్నాడు. వెంటనే అది పాము రూపు వదలి విద్యాధర నాయక రూపం ధరించి మురళీమోహనునికి నమస్కరించింది. శ్రీహరి ఆ విద్యాధరుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1116-ఉ.

"మండిత మూర్తితోఁ గనకమాలికతో శుభలక్షణుండవై
యుండెడు నీకు దుష్టపు మహారగదేహ మిదేల వచ్చె? నె
వ్వండవు? నామ మెయ్యది? భవంబున కెద్ది మిషంబు? నాకునొం
డొండ యెఱుంగఁ జెప్పుము బుద్ధోత్తమ! నీపని చోద్యమయ్యెడిన్."

టీకా:

మండిత = అలంకరింపబడిన; మూర్తి = స్వరూపము; తోన్ = తోటి; కనక = బంగారపు; మాలిక = గొలుసు; తోన్ = తోటి; శుభ = మంచి; లక్షణుండవు = లక్షణములు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండెడు = ఉన్నట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; దుష్టపు = చెడ్డదైన; మహా = పెద్ద; ఉరగము = పాము యొక్క; దేహము = దేహము; ఇది = ఇలా; ఏల = ఎందుకు; వచ్చెన్ = వచ్చినది; ఎవ్వండవు = ఎవరివి (నీవు); నామము = పేరు; ఎయ్యది = ఏమిటి; భవంబున్ = ఇలా జన్మించుట; కున్ = కి; ఎద్ది = ఏమిటి; మిషంబు = కారణము; నా = నా; కున్ = కు; ఒండొండ = ఒక్కొక్కటి; ఎఱుంగన్ =

తెలియునట్లు; చెప్పుము = చెప్పుము; బుధ = పండితులలే; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; నీ = నీ యొక్క; పని = విషయము; చోద్యము = వింతగా; అయ్యెడిన్ = అయ్యి ఉన్నది.

భావము:

"అలంకారాలతో కూడిన చక్కటి ఆకారంతో, బంగారు హారాలు ధరించి, శుభ లక్షణాలతో ఉన్న నీకు క్రూరమైన ఈ మహాసర్పము రూపు ఎందుకు వచ్చింది. నీవెవరు? నీ పేరేమిటి? ఇలాంటి పాము శరీరం నీకు కలగడానికి కారణము ఏమిటి? అర్థమయ్యేలా వివరించి చెప్పు. నీ వ్యవహారం చాలా విచిత్రంగా ఉంది."

10.1-1117-వ.

అనిన వాఁడిట్లనియె "దేవా! యేను సుదర్శనుండను విద్యాధరుండ విమానారూఢుండ నై రూపసంపద్ధర్మంబులం జొక్కి దిక్కులం జరించుచు నొక్కయెడ నాంగిరసులైన ఋషులం గురూపులైన వారలం గని నగిన వారును "నీవు రూపదర్పంబునం మమ్ము నగితివి కావున మహాసర్పంబ వై యుండు" మని శపించి పిదప నే వేడు కొనిన నిట్లనిరి.

టీకా:

అనిన = అనగా; వాడు = అతను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; దేవా = భగవంతుడా; ఏను = నేను; సుదర్శనుండు = సుదర్శనుడు; అను = అనెడి; విద్యాధరుండ = విద్యాధరుడను; విమాన = విమానమును; ఆరూఢుండను = ఎక్కినవాడను; ఐ = అయ్యి; రూప = మంచి రూపము; సంపద = ధనము కలిమివలని; గర్వంబులన్ = గర్వములచే; చొక్కి = పరవశుడనై; దిక్కులన్ = ఎల్ల దిక్కు లందు; చరించుచున్ = సంచరించుచు; ఒక్క = ఒకానొక; ఎడన్ = చోట; అంగిరసులు = బ్రహ్మమానసపుత్రులు, అంగిరసుని సంతతి వారు; ఐన = అయిన; ఋషులన్ = మునులను; కురూపులు = వికార రూపము కలవారు; ఐన = అయిన; వారలన్ = వారిని; కని = చూసి; నగినన్ = నవ్వగా; వారునున్ = వారు; నీవు = నీవు; రూప = మంచి రూపమువలని; దర్పంబునన్ = గర్వముచేత; మమ్మున్ = మమ్ములను; నగితివి = అపహసించితివి; కావునన్ = కనుక; మహా = పెద్ద; సర్పంబవు = పామువు; ఐ = అయ్యి; ఉండుము = ఉండు; అని = అని; శపించి = శాపము ఇచ్చి;

పిదపన్ = తరువాత; నేన్ = నేను; వేడుకొనినన్ = ప్రార్థించగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి మాటలు విని అతడు ఇలా అన్నాడు. "నేను విద్యాధరుణ్ణి. నా పేరు సుదర్శనుడు. సౌందర్యగర్వంతో దర్పించి విమానమెక్కి, సకల దిక్కులలో తిరుగుతుండే వాడిని. ఒకరోజు అంగిరసుని సంతతి వారు వికార రూపం కలవారు అయిన ఋషులను చూసి నవ్వాను. వారు "ఓరీ! నీవు సౌందర్యమదంతో మమ్ము గేలిచేసావు కనుక, పెనుబామువుగా అయి పడివుండ" మని నన్ను శపించారు నేను వేడుకోగా ఇలా శాప విమోచనం చెప్పారు.

10.1-1118-చ.

"**యదు**కులమందు భక్తుల భ**యంబు** హరించుటకున్ జనార్దనుం
దుదయము నొంది యీ యడవి **కొక్క** దినంబున రాగలండు త
త్పదమున నీవు దన్నబడి **పన్నగ** దేహముతోడఁ బాసి నీ
మొదలిటి మేనుఁ గాంచెదవు **మూ**ఢుడ! పొ" మ్మని రో! దయానిధీ!

టీకా:

యదు = యదువు యొక్క; కులము = వంశము; అందున్ = లో; భక్తుల = భక్తుల యొక్క;
భయంబున్ = భయమును; హరించుటకు = పోగొట్టుట; కున్ = కోసము; జనార్దనుండు =
విష్ణుమూర్తి; ఉదయంబున్ = అవతారమును; ఒంది = పొంది; ఈ = ఈ యొక్క; అడవి = అడవి; కిన్
= కి; ఒక్క = ఒకానొక; దినంబునన్ = రోజున; రాగలండు = వచ్చును; తత్ = అతని; పదమున =
కాలితో; నీవు = నీవు; తన్నబడి = తన్నబడి; పన్నగ = పాము; దేహమున్ = శరీరము; తోడన్ =
నుండి; పాసి = విడువడి; నీ = నీ యొక్క; మొదలిటి = మునుపటి; మేనున్ = దేహమును;
గాంచెదవు = పొందెదవు; మూఢుడ = మూర్ఖుడా; పొమ్ము = వెళ్ళిపొమ్ము; అనిరి = అని చెప్పిరి; ఓ =
ఓ; దయానిధీ = దయాసాగరుడా, కృష్ణా.

భావము:

ఓ కృపాసాగరా! ఆ విప్రులు "ఓ మూఢుడా! భక్తుల భయం నివారించడానికి యాదవ వంశంలో విష్ణువు అవతరించి, ఈ అడవికి ఒకరోజు వస్తాడు. అప్పుడాయన కాలితన్నతో నీవు పన్నగ శరీరం విడచి మునుపటి దేహం పొందగలవు. పొమ్ము" అని అన్నారు.

10.1-1119-మ.

నిను జింతించిన విన్న చిరుకొనినన్ **ని**రూలమై క్రుస్సి పా

పనికాయంబు వినష్టమౌ నట; భవత్పాదంబు నా మీదఁ బె

ట్టిన దద్భ్రాహ్మణశాపసంజనిత కౌటిల్యంబు దా నిల్చునే?

వనజాతేక్షణ! నేడు బాసె నురగత్వంబెల్ల నేఁ బోయెదన్."

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; చింతించినన్ = తలచినచో; విన్నన్ = నీ కథలు వినినను; పేరుకొనిన్ = నీ నామ ముచ్చరించినను; నిరూలము = మొదలంట నాశనమై; క్రుస్సి = కృశించి; పాప = పాపముల {పాపనికాయము - మనోవాక్యాయకర్మల చేత చేయబడిన పాపములు}; నికాయంబు = సమూహము; వినష్టము = మిక్కిలి నష్టము; ఔను = అగును; అట = ఇది ప్రసిద్ధము; భవత్ = నీ యొక్క; పాదంబు = కాలు; నా = నా; మీదన్ = పైన; పెట్టినన్ = పెట్టుటవలన; తత్ = ఆ యొక్క; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; శాప = శాపముచేత; సంజనిత = కలిగిన; కౌటిల్యంబు = కుటిలునిగా నుండుట; తాన్ = అది; నిల్చునే = నిలబడగల్గునా, లేదు; వనజాతేక్షణ = పద్మాక్ష, కృష్ణా; నేడు = ఇవాళ; పాసెను = తొలగెను; ఉరగత్వంబు = సర్పదేహము; ఎల్లన్ = అంతయును; నేన్ = నేను; పోయెదన్ = వెళ్ళిపోవుదును.

భావము:

ఓ కమలాక్షా! నిన్ను ధ్యానించినా, నీ కథలు విన్నా నీ నామం కీర్తించినా పాపరాశి మొదలంటా క్షీణించి నశిస్తుందని చెప్తారు. మరి నీ పాదం తాకిన పిమ్మట, విప్రుల శాపం వలన ఏర్పడిన ఆ

వికృతాకారం ఎలా నిలుస్తుంది? నీ దయవలన నాకు నేటితో ఆ సర్పజన్మ తొలగిపోయింది. నేనిక
సెలవు తీసుకొంటాను."

10.1-1120-వ.

అని విన్నవించి హరికిఁ బ్రదక్షిణంబువచ్చి మ్రొక్కి, సుదర్శనుండు దివంబునకుం జనియె, సర్పంబు
వలన నందుండు విముక్తుం డయ్యె; దత్తకారంబు విని వెఱఁగుపడి గోపకులు
దేవతామహోత్సవంబు సమాప్తి నొందించి కృష్ణకీర్తనంబు సేయుచు మరల మందకుం జని; రంత.

టీకా:

అని = అని; విన్నవించి = మనవిచేసి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ప్రదక్షిణంబువచ్చి = ప్రదక్షిణచేసి;
మ్రొక్కి = నమస్కరించి; సుదర్శనుండు = సుదర్శనుడు; దివంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; చనియె
= వెళ్ళిపోయెను; సర్పంబు = పాము; వలన = నుండి; నందుండు = నందుడు; విముక్తుండు =
విడువబడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; తత్ = ఆ యొక్క; ప్రకారంబున్ = విధమున; విని = విని;
వెఱఁగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; గోపకులు = గొల్లవారు; దేవతా మహోత్సవంబున్ = జాతరను;
సమాప్తినొందించి = పూర్తిచేసి; కృష్ణ = కృష్ణుని; కీర్తనంబు = స్తోత్రములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; మరల
= తిరిగి; మంద = గొల్లపల్లె; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అని విజ్ఞప్తి చేసి, సుదర్శను కృష్ణుడికి ప్రదక్షిణ నమస్కరాలు చేసి, దేవలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు.
నందమహారాజు పాము నుంచి విముక్తుడయ్యాడు. ఇలా శ్రీకృష్ణుని వలన సుదర్శన విద్యాధరుడి
శాపవిమోచనం జరగడం చూసి గోపకులు ఆశ్చర్యపోయారు. దేవతా జాతర పూర్తి చేసుకొని
దేవకీసుతుని స్తుతిస్తూ తిరిగి గోకులానికి వెళ్ళిపోయారు.

10.1-1121-చ.

మఱి యొకనాటి రాత్రి బల**మూ**ధవు లుజ్జ్వల వస్త్రమాలికా

ధరులును లేపనాభరణ **ధారు**లునై చని మల్లికాది పు

ప్వరస నిమగ్నమైన మధుపంబుల గీతము వించుఁ దద్వనాం

తరమున వెన్నెలన్ వ్రజనితంబిను లుండగఁ బాడి రింపుగన్.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఒక = ఒకానొక; నాటి = రోజు; రాత్రి = రాత్రి; బల = బలరాముడు; మాధవులు = కృష్ణులు; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన; వస్త్ర = బట్టలు; మాలికా = పూలదండలు; ధరులును = ధరించినవారు; లేపనా = సుగంధపుపూతలు; ఆభరణ = భూషణములు; ధారులున్ = ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; మల్లిక = మల్లెపూలు; ఆది = మున్నగు; పుష్ప = పూలు; రస = మకరందము నందు; నిమగ్నము = ములిగినవి; ఐన = అయిన; మధుపంబుల = తుమ్మెదల; గీతము = గానము; వించున్ = వినుచు; తత్ = ఆ యొక్క; వన = అడవి; అంతరంబునన్ = లోపల; వెన్నెలన్ = వెన్నెల యందు; వ్రజ = గోపికా; నితంబినులు = స్త్రీలు {నితంబిని - గొప్ప పిరుదులు కలామె, స్త్రీ}; ఉండగన్ = ఉన్నప్పుడు; పాడిరి = పాటలు పాడిరి; ఇంపుగన్ = మనోజ్ఞముగా.

భావము:

మరొక రోజు రాత్రి వెన్నెల కాస్తున్నది. బలరాముడు శ్రీకృష్ణుడు శుభ్రమైన బట్టలూ, పూలదండలూ, ఆభరణాలూ ధరించారు. చందనం పూసుకున్నారు. మల్లె మొదలైన పూవుల మకరందం ఆస్వాదించి మత్తెక్కిన తుమ్మెదల ఝుంకారాలు వింటూ బృందావనంలో గోపసుందరీమణులు తమ చుట్టూ పరివేష్టించి ఉండగా మనోహరంగా మధుర గీతాలు ఆలపించారు.

10.1-1122-క.

ఆ పాట చెవుల సోకిన

నేపాటియు దేహాలతల నెఱుంగక దృగ్వా

చాపాటవములు చెడి పడి

రాపాటలగంధు లెల్ల నటవీవీధిన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; పాట = గీతము; చెవులన్ = చెవు లందు; సోకినన్ = వినబడగానే; ఏపాటియున్ = ఏమాత్రము; దేహ = శరీరము అనెడి; లతలన్ = తీగల యందు; ఎటుగక = స్పృహ తెలియక; దృక్ = చూపుల యొక్క; వాక్ = మాటల యొక్క; పాటవములు = సామర్థ్యములు; చెడి = నశించి; పడిరి = పడిపోయిరి; ఆ = ఆ యొక్క; పాటలగంధులు = స్త్రీలు {పాటలగంధులు - కలిగొట్టు పూల వాసన కలామె, స్త్రీ}; ఎల్లన్ = అందరు; అటవీ = అడవి; వీధిన్ = మార్గమునందు.

భావము:

రామకృష్ణుల పాట చెవిని పడగానే కలిగొట్టుపూల వంటి దేహపరిమళాలు కల ఆ గోపస్త్రీలు కన్నా నాలుకా మొదలగు ఇంద్రియముల వ్యాపారాలు కట్టుబడి పోగా ఏమాత్రమూ ఒడలెరుగక ఆ వనసీమలో అలా పారవశ్యంలో మునిగిపోయారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : శంఖచూడుని వధ

10.1-1123-వ.

ఇట్లు సకలభూతసమ్మోహనంబగు గానంబు సేయుచు, నిచ్చావర్తనంబులం బ్రమత్తుల చందంబున రామకృష్ణులు క్రీడింపఁ గుబేరభటుండు శంఖచూడుం డనువాఁడు రామకృష్ణ రక్షితులగు గోపికలం దన యోగబలంబున నుత్తరపు దిక్కునకుం గొనిపోవ నయ్యోషిజ్ఞనంబులు "రామకృష్ణేతి" భాషణంబులం జీరి పులికి నగపడిన మొదవుల క్రియ మొఱియిడిన విని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సకల = సమస్తమైన; భూత = జీవులకు; సమ్మోహనంబు = మోహము పుట్టించునది; అగు = ఐన; గానంబు = పాట; చేయుచున్ = పాడుచు; ఇచ్చావర్తనంబులన్ = ఇష్టమువచ్చినట్లు; ప్రమత్తుల = మిక్కిలి మత్తులోపడ్డ వారి; చందంబునన్ = విధముగా; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణులు; క్రీడింపన్ = వినోదించుచుండగ; కుబేర = కుబేరుని; భటుండు =

బంటు; శంఖచూడుండు = శంఖచూడుడు; అనువాడు = అనెడివాడు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణులచే; రక్షితలు = రక్షింపబడువారు; అగు = ఐన; గోపికలన్ = యాదవస్త్రీలను; తన = తన యొక్క; యోగ = మాయా; బలంబునన్ = శక్తిచేత; ఉత్తరపు = ఉత్తరము; దిక్కున్ = దిశ; కున్ = కు; కొనిపోవన్ = తీసుకొనిపోగా; ఆ = ఆ యొక్క; యోషిజ్ఞనంబులు = స్త్రీజనము; రామ = బలరామ; కృష్ణ = కృష్ణా; ఇతి = అనెడి; భాషణంబులు = కేకలు; పలుకుచు = వేయుచు; పులి = పులి; కిన్ = కి; అగపడిన = కనబడినట్టి; మొదవుల = ఆవుల; క్రియన్ = వలె; మొఱియిడినన్ = మొరపెట్టగా; విని = విని.

భావము:

ఇలా సకల ప్రాణులకూ సమ్మోహం కలిగించేలా గానం చేస్తూ, బలరామకృష్ణులు మత్తిల్లినవారిలా ఆ వనంలో విచ్చలవిడిగా విహరిస్తున్నారు. ఆ సమయంలో కుబేరుని భటుడు శంఖచూడుడు అనే ఒకడు రామకృష్ణుల రక్షణలో ఉన్న గోపకాంతలను తన యోగబలంతో బలాత్కారంగా ఉత్తరదిశకు పట్టుకుపోసాగాడు. అప్పుడా, భామినులు “బలరామా! శ్రీకృష్ణా!” అంటూ బెబ్బులిబారిన పడ్డ ఆవుల వలె ఆక్రందనలు చేసారు. రామకృష్ణులు వారి మొరలు ఆలకించారు.

10.1-1124-ఉ.

గ్రద్దన సాలవృక్షములు కైకొని బల్లిదు లన్నదమ్ము లా
యిద్దఱు కాలమృత్యువుల యేపున వే చని “యోడకుండుఁ డో!
ముద్దియలార!” యంచుఁ దను ముట్టినఁ జూచి కలంగి గుహ్యకుం
దుద్ధవడిం దగం బఱచె నుత్తర మింతుల డించి భీతుడై.

టీకా:

గ్రద్దనన్ = శీఘ్రముగ; సాల = మద్ది; వృక్షములున్ = చెట్లను; కైకొని = చేతబట్టి; బల్లిదులు = బలవంతులు; అన్నదమ్ములు = అన్నదమ్ములు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; ఇద్దఱు = ఇద్దరు; కాల = యముడు; మృత్యువుల = మృత్యుదేవతల; ఏపునన్ = వలె; వేచని = వేగముగా పోయి; ఓడకుండు = బెదిరిపోకండి; ఓ = ఓ; ముద్దియలార = ముగ్ధలు; అంచున్ = అనుచు; తను = అతనిని; ముట్టినన్ = తాకగ, ఎదుర్కొనగా; చూచి = చూసి; కలంగి = కలవరపడి; గుహ్యకుండు = గుహ్యకుడు; ఉద్ధవడిన్

= మిక్కిలి వేగముగా; తగన్ = చటుక్కున; పఱచెన్ = పారిపోయెను; ఉత్తరము = ఉత్తరదిక్కునకు;
ఇంతులన్ = స్త్రీలను; డించి = దిగవిడిచి; భీతుడు = భయపడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బలవంతులైన ఆ ఆన్నదమ్ములు ఇరువురూ వెంటనే మద్దిచెట్లను చేత పట్టుకొన్నారు. కాలుడు
మృత్యువు వలె చెలరేగి సరభసంగా వెళ్ళి "ఓ ముగ్ధలారా! భయపడకండి" అంటూ గోపికలకు
ధైర్యం చెప్పి గుహ్యకునితో తలపడ్డారు. వాడు రామకృష్ణులను చూసి కంగారుపడి, ఆ వనితలను
అక్కడే వదలి తత్తరపాటుతో ఉత్తర దిక్కుకు పరుగెత్తసాగాడు.

10.1-1125-వ.

ఇట్లు గుహ్యకునిచేత విడివడిన గోపికలను "రక్షించుకొని యుండు" మని బలభద్రునిం బలికి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గుహ్యకుని = గుహ్యకుని; చేత = నుండి; విడివడిన = విడువబడిన; గోపికలను
= గోపస్త్రీలను; రక్షించుకొని = కాపాడుకొనుచు; ఉండుము = ఉండుము; అని = అని; బలభద్రునిన్ =
బలరామునితో; పలికి = చెప్పి.

భావము:

అప్పుడు కృష్ణుడు గుహ్యకుని చెర తప్పించుకున్న గోపికలను కాపాడుతూ ఉండ మని
బలరామునితో చెప్పి....

10.1-1126-శా.

"**ఓరీ!** గుహ్యక! పోకుపోకు" మని రో**ప్తో**క్తిం బకారాతి వాఁ
డేరూపంబున నెందుఁ జొచ్చె నెటు బో**యెం**దోడఁ దా నేగి దు
ర్వారోదంచిత ముష్టి వాని తలఁ ద్రె**వ్వం**బెట్టి తద్వీరు కో
టీరభ్రాజిత రత్నముం గొనియె దం**డిన్** గోపికల్ జూడగన్.

టీకా:

ఓరి = ఓరి; గుహ్యక = గుహ్యకుడ; పోకుపోకుము = పారిపోకు; అని = అని; రోష = కోపముతోకూడిన; ఉక్తిన్ = మాటలతో; బకారాతి = కృష్ణుడు {బకారాతి - బకాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు}; వాడు = అతడు; ఏ = ఎటువంటి; రూపంబునన్ = ఆకారముతో; ఎందున్ = దేనిలో; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించినను; ఎటు = ఏ వైపునకు; పోయెన్ = వెళ్ళినను; తోడన్ = కూడా; తాను = అతను; ఏగి = వెళ్ళి; దుర్వార = అడ్డగింపరాని; ఉదంచిత = పైకెత్తిన; ముష్టిన్ = పిడికిటితో; వాని = అతడి (గుహ్యకుని); తల = తలను; త్రెవ్వన్ = పగులునట్లుగా; పెట్టి = పొడిచి; తత్ = ఆ; వీరు = వీరుని యొక్క; కోటిర = కిరీటము నందు; భ్రాజిత = ప్రకాశించుచున్న; రత్నమున్ = రత్నమును; కొనియెన్ = తీసుకొనెను; దండిన్ = గొప్పదనముతో; గోపికల్ = గోపికలు; చూడగన్ = చూచుచుండగా.

భావము:

బకాసురుణ్ణి భంజించిన ఆ పరమాత్ముడు “ఓరీ! యక్షుడా! పారిపోకు. పారిపోకు” అని రోషంగా అరుస్తూ గుహ్యకుడు ఏ రూపంతో ఎక్కడ ప్రవేశిస్తున్నా ఎక్కడకి వెళ్ళినా వెన్నాడి వాడిని పట్టుకున్నాడు. సాటిలేని తన పెను పిడికిటిపోటుతో వాడి తల బద్దలయ్యేలా పొడిచాడు. గోపికలు చూస్తూండగా ఆ శూరుడి కిరీటంలో పొదిగిన ప్రకాశవంతమైన మణిని తీసేసుకొన్నాడు.

10.1-1127-వ.

ఇట్లు శంఖచూడునిం జంపి వాని శిరోరత్నంబుఁ దెచ్చి బలభద్రున కిచ్చి మెప్పించె మఱియు నొక్కదినంబునం గృష్ణుండు వనంబునకుం జనిన నతని లీలలు పాడుచు నిండకడఁ దద్విరహవేదనానల భరంబు సహింపక గోపికలు తమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శంఖచూడునిన్ = శంఖచూడుని; చంపి = సంహరించి; వాని = అతని; శిరోరత్నంబున్ = తలమీదిరత్నమును; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; బలభద్రున్ = బలరాముని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; మెప్పించె = మెప్పించెను; మఱియునొక్క = ఇంకొక; దినంబునన్ = రోజున; గృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చనిన = వెళ్ళగా; అతని = అతని యొక్క; లీలలున్ =

లీలలను; పాడుచున్ = పాడుతు; ఇండ్ల = ఇళ్ళ; కడన్ = వద్ద; తత్ = అతని; విరహ =
 ఎడబాటువలని; వేదనా = బాధ అనెడి; అనల = తాపము యొక్క; భరంబున్ = అతిశయమును;
 సహింపక = ఓర్పుకొనలేక; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా కృష్ణుడు శంఖచూడుని సంహరించి వాడి చూడామణిని తీసుకొని వచ్చి బలరాముడికి ఇచ్చి
 అన్నను సంతోషపెట్టాడు. ఆ తరువాత ఇంకొక రోజు శ్రీకృష్ణుడు వనం లోకి వెళ్ళాడు. అప్పుడు
 ఆయన లీలలనే ఇండ్లలో పాడుకుంటూ విరహతాపానికి తాళలేక గోపికలు తమలో తాము ఇలా
 అనుకోసాగారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికల విరహాలాపములు

10.1-1128-శా.

"**భ్రూ**విక్షేపముతోడ దాపలి భుజం**బు** జెక్కుగిలించి కె
మ్రోవిన్ వేణువుఁ కూర్చి సుస్వరముగా **మ్రో**యించుచు న్నంగుళీ
ప్రావీణ్యంబు విభుండు చూపఁ గని స**ప్రా**ణేశలై యుండియున్
నీవీబంధము లూడఁ జొక్కుదురుపో **ని**గిన్ నిలింపాంగనల్.

టీకా:

భ్రూ = కనుబొమల; విక్షేపము = కదలికల; తోడన్ = తోటి; దాపలి = ఎడమ; భుజంబున్ =
 భుజముమీద; చెక్కున్ = చెక్కలిని; కీలించి = చేర్చి; కెంపు = ఎఱ్ఱని; మ్రోవిన్ = కిందిపెదవి యందు;
 వేణువున్ = మురళిని; కూర్చి = అమర్చి; సు = మంచి; స్వరము = స్వరము; కాన్ = కలుగునట్లు;
 మ్రోయించుచున్ = వాయించుచు; అంగుళీ = వేళ్ళ యొక్క; ప్రావీణ్యంబున్ = నేర్పును; విభుండు =
 శ్రీకృష్ణుడు; చూపన్ = కనబరచగా; కని = చూసి; సప్రాణేశలు = భర్తలతో ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి;
 ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికీ; నీవీబంధములు = నడుముకు వేసే చీరముడి; ఊడన్ = విడిపోగా;

చొక్కుదురుపో = పరవశు లగుదురు కదా; నింగిన్ = ఆకాశము నందు; నిలింప = దేవతా; అంగనల్ = స్త్రీలు.

భావము:

"వేణుమాధవుడు ఎడమ భుజంమీద చెక్కిలి ఆనించి, ఎఱ్ఱని పెదవిపై వేణువును ఉంచి కనుబొమలు తిప్పుతూ, వ్రేళ్ళను పిల్లనగ్రోవి రంధ్రాల మీద నేర్పుతో సారిస్తూ, మధుర స్వరాలు ఒలికేలా గానం చేస్తుంటే, భర్తలతోపాటు ఆకాశంలో విహరిస్తూ చూస్తున్న దేవతా స్త్రీలు చీరముడులు జారగా మదనవేదన పాలవుతూ ఉంటారే.

10.1-1129-మ.

నవమాధుర్యము గల్గు కృష్ణ మురళీ నాదామృతస్యందముల్
చెవులం జొచ్చి హృదంతరాళముల భాసిల్లన్ సవత్సంబులై
యవిదా! మేపులకుం దొఱంగి మృగ గోయూధంబు లుత్కంఠతో
దివికిం గంఠము లెత్తి లోవదలుఁబో దేహంద్రియవ్యాప్తులన్.

టీకా:

నవ = సరికొత్త; మాధుర్యము = రుచులు; కల్గు = కలిగినట్టి; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; మురళీ = వేణు; నాద = స్వరము అనెడి; అమృత = అమృతపు; స్యందముల్ = ధారలు; చెవులన్ = చెవు లందు; చొచ్చి = ప్రవేశించి; హృత్ = మనసు; అంతరాళములన్ = లోపలపొరలను; భాసిల్లన్ = ప్రకాశింపగా; సవత్సంబులు = దూడలతో ఉన్నవి; ఐ = అయ్యి; ఉవిదా = మగువా; మేపుల్ = మేత మేయుట; కున్ = కు; తొఱంగి = మాని; మృగ = లేళ్ళ; గో = ఆవుల; యూధంబులు = సమూహములు; ఉత్కంఠ = అధికమైన ఆసక్తి; తోన్ = తోటి; దివి = ఆకాశమువైపున; కిన్ = కు; కంఠములు = మెడలు; ఎత్తి = ఎత్తి; లో = లోలోపలనే; వదలుబో = అణచుకొనును సుమా; దేహ = శారీరక; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; వ్యాప్తులన్ = వ్యాపారములను.

భావము:

ఓ నెలతా! నవనవీన మాధుర్యాలు పలికే మురారి మురళి నినాదమనే అమృతస్రావం వీనులలో జొరబడి హృదయంలోకి చేరగానే మేతలు మేయడం చాలించి, లేగల తోపాటు, ఆవులు, ఇతర మృగాలు అన్నీ పారవశ్యం చెందుతాయి. ఆకాశానికి మోరలెత్తుకుని దేహమునకు సంబంధించిన ఇంద్రియవ్యాపారాలు సర్వం వదలివేస్తాయి.

10.1-1130-శా.

ఓ! కంజేక్షణ! కృష్ణుఁ డుజ్జ్వలిత హరోద్ధాముఁడై గానవి
ద్యాకౌతూహలతన్ మనోజ్ఞ మురళీ ధ్వానంబు గావింపఁగా
నాకర్ణించి సశంపమై మొఱయు నీలాభ్రంబుగాఁ జూచుచుం
గేకారావము లిచ్చుచున్ మురియుఁ బో కేకింద్రసంఘాతముల్.

టీకా:

ఓ = ఓ; కంజేక్షణ = సుందరీ (కంజేక్షణ - కంజ (పద్మము)వంటి ఈక్షణ (కన్నులుకలామె), స్త్రీ);
కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఉజ్జ్వలిత = తళతళలాడుతున్న; హర = కంఠహరములతో; ఉద్ధాముడు =
స్వతంత్రుడు; ఐ = అయ్యి; గానవిద్యా = పాటలుపాడుట యందలి; కౌతూహలతన్ =
కుతూహలముచే; మనోజ్ఞ = మనోసున కింపైన; మురళీ = వేణు; ధ్వానంబున్ = నాదమును;
గావింపగాన్ = చేయగా; ఆకర్ణించి = విని; సశంపము = మెరుపుతీగలతో కూడినది; ఐ = అయ్యి;
మొరయు = గర్జించు; నీల = నల్లని; అభ్రంబు = మేఘము; కాన్ = అయినట్లు; చూచుచున్ =
భావించుచు; కేకారవములు = కేకలశబ్దములు; ఇచ్చుచున్ = చేయుచు; మురియుబో =
మురిసిపోవును సుమా; కేకి = నెమలి; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; సంఘాతముల్ = సమూహములు.

భావము:

కలువకన్నుల సుందరీ! తళతళ లాడే ముత్యాలహారం ధరించిన శ్రీకృష్ణుడు గాంధర్వ విద్యపై ఆసక్తితో మనోహరమైన వేణుగానం చేస్తాడు. ఆ గానం ఆలకించి అతడిని మెరుపుతో కూడిన నీలమేఘం అనుకుని, కేకారావాలు చేస్తూ నెమళ్ళు అన్నీ, మైమరచి నాట్యాలు ఆడతాయి.

లలనా! యేటికి తెల్లవాటె? రవి యే**ల** తోచెఁ బూర్వాద్రిపైఁ?

రలకాలంబు నహంబు గాక నిశిగాఁ **ర**ల్పింపఁ డా బ్రహ్మ దా

వలతేఁడుం గృపలేఁడు; కీరములు దు**ర్**వారంబు; లెట్లోకదే;

కలదే మాపటికాల మందు మనకుం **క**ంజాక్షు సంభోగముల్.

టీకా:

లలనా = పడతి {లలన - విలసనశీల యైనామె, స్త్రీ}; ఏటికిన్ = ఎందుకు; తెల్లవాటెన్ = తెల్లవారినది; రవి = సూర్యుడు {రవి - రూయతేస్తూ యత ఇతి రవిః, సూర్యుడు}; ఏలా = ఎందుకు; తోచెన్ = కనబడెను; పూర్వా = తూర్పు; అద్రి = కొండ; పైన్ = మీద; కలకాలంబు = ఎల్లప్పుడు; అహంబు = పగలు; కాకన్ = కలుగకుండా; నిశి = రాత్రి; కాన్ = అగునట్లు; కల్పింపడు = కలుగజేయడు; ఆ = ఆ యొక్క; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; తాన్ = తాను; వలతేడున్ = మన్మథుడును {మన్మథుడు - యత్ బుద్ధిః తాం మంథాతీతి మన్మథః}; కృపలేడు = దయలేనివాడు; కీరములు = చిలుకలు; దుర్వారంబులు = అడ్డగింపరానివి; ఎట్లోకదే = ఎలాగో ఏమిటో; కలదే = ఉన్నదా అసలు; మాపటి = రాత్రి; కాలము = సమయము; అందున్ = దానిలో; మన = మన; కున్ = కు; కంజాక్షు = పద్మాక్షునితో, కృష్ణునితో; సంభోగముల్ = కలియకలు.

భావము:

ఓ విలాసవతీ! ఎందుకు తెలవారిందే? తూర్పుకొండ మీద భానుడు ఎందుకు ఉదయించాడే? ఉన్న పగళ్ళన్నీ ఎప్పటికీ తెలవారని రాత్రిళ్ళుగా బ్రహ్మదేవు డెందుకు చేయడే? మన్మథుడు కూడా మరీ కరుణమాలినవాడు అయిపోయాడు. చిలుకలను వారించేవారే లేరు. ఎలాగమ్మా ఈ పగలు వేగించడం? మళ్ళీ రాత్రి అవుతుందా? పద్మాక్షుడితో ఆనందించే అదృష్టం లభిస్తుందా? విశేషము : - కృష్ణవిరహదుఃఖంతో ఓపికలులేక ఇళ్లల్లో వేగిపోతూ ఉన్న గోపికలలో ఒకామె తన స్నేహితురాలి దగ్గర ఇలా విలపిస్తోంది. తెల్లవారటం అంటే బ్రహ్మనందం పొందే సమాధి స్థితికి విఘ్నం కలిగి మెళకువ అనుకుంటే, 'ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి' అని గీత కనుక రవి అంటే మనస్సు అనుకుంటే, పూర్వాద్రిలో పూర్వ అంటే సమాధి నిండుగా పూర్తికాక ముందే అని, అద్రి

అంటే ఈ దేహం అనుకుంటే, మనస్సు తోచటం అంటే తెల్లవారటం అనుకోవచ్చు. అహము అంటే సంసార సంపాదనకై సంచారం చేసే పగలు అనుకుంటే నిశి అంటే నిర్వికల్ప స్థితిలో ఉండే సమయం రాత్రి అనుకుంటే. పగళ్ళు వద్దు రాత్రే కావాలి అనటం. ‘బుద్ధిః తాం మంధాతీతీ మన్మథః’ అని వ్యుత్పత్తి. ఆ మన్మథుడు మనసుని బ్రహ్మజ్ఞానం తెలుసుకోమని మధించేస్తున్నాడుట, పోని సంసార లంపటంలో పడుతున్నాడు పడనీ అని జాలిపడకుండా. చిలకలు అంటే సమాధి కుదరకుండా చెదరగొట్టే బాహ్యభ్యంతరంలో ‘తియ్యగా అనిపించే శబ్దప్రపంచం’ అనుకుంటే. దానిని ఆపే నాథుడు లేడని విసుగు కలుగుతోంది అనుకోవచ్చు. మాపటివేళ అంటే మళ్ళీ బ్రహ్మజ్ఞానం స్ఫురించే సమాధిలో ఉండే సమయం. కంజాక్షుడు బ్రహ్మజ్ఞానమే చూపుగా కల ఆ పరబ్రహ్మతో కూడుట ఎప్పటికీ లభిస్తుంది అని ఆత్మతగా ఉంది అనుకోవచ్చు.

10.1-1132-ఉ.

ఎప్పుడు ప్రొద్దు గుంకు? హరి యెప్పుడు గోవుల మేపి వచ్చు? నా

కెప్పుడు తన్ముఖాంబుజ సమీక్షణ మబ్బు? నతండు వచ్చి న

న్నెప్పుడు గారవించు? దుది యెప్పుడు మద్విరహగ్నిరాశికిం?

జెప్పగదమ్మ! బోటి! మరుచేతల నుల్లము తల్లడిల్లెడిన్.

టీకా:

ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; ప్రొద్దుగుంకున్ = సాయంకాల మగును; హరి = కృష్ణుడు; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు;
 గోవుల = ఆవులను; మేపి = కాచి; వచ్చున్ = వచ్చును; నా = నా; కున్ = కు; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; తత్
 = అతని; ముఖ = ముఖము అనెడి; అంబుజ = పద్మము యొక్క; సమీక్షణము = చక్కగా చూచుట;
 అబ్బున్ = కలుగును; అతండు = అతను; వచ్చి = వచ్చి; నన్నున్ = నన్ను; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు;
 గారవించున్ = మన్నించును; తుదిన్ = పూర్తగుట; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; మత్ = నా యొక్క; విరహ
 = ఎడబాటువలని; అగ్ని = తాపముల; రాశి = సమూహమున; కిన్ = కు; చెప్పగద = చెప్పుము; అమ్మ
 = తల్లి; బోటి = ఇంతి; మరు = మన్మథుని; చేతలన్ = పనులవలన; ఉల్లము = మనసు; తల్లడిల్లెడిన్ =
 తత్తరపడుచున్నది.

భావము:

వనితా! ఎప్పుడు ప్రొద్దు గుంకుతుందే? గోవులను మేపి గోపాలు డెప్పుడు వ్రేపల్లెకు వస్తాడు?
ఎప్పుడు నాకు నాథుడి ముఖపద్మం దర్శనము అవుతుంది? చెంతకు చేరి అతడు నన్నెప్పుడు
ఆదరిస్తాడు? నా విరహాగ్ని ఎప్పుడు చల్లారుతుందే? చెప్పవే. మదనుడు వాడి శరాలు గుప్పించడం
వల్ల నా ఉల్లం తల్లడిల్లిపోతోంది.

10.1-1133-మ.

చెలియా! కృష్ణుడు నన్ను బాసి వనముం జేరంగ నయ్యా క్షణం
బులు నా కన్నియు నుండ నుండగఁ దగన్ బూర్ణంబులై సాగి లో
పలఁ దోచుం బ్రహరంబులై దినములై పక్షస్వరూపంబులై
నెలలై యబ్ధములై మహాయుగములై నిండారు కల్పంబులై."

టీకా:

చెలియా = మగువా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; నన్నున్ = నన్ను; పాసి = విడిచిపెట్టి; వనమున్ = అడవిని;
చేరంగన్ = ప్రవేశించగా; అయ్యా = ఆయా; క్షణంబులు = క్షణములు; నా = నా; కున్ = కు;
అన్నియున్ = అన్నికూడ; ఉండనుండగన్ = ఉండగా ఉండగా; తగన్ = చటుక్కున; పూర్ణంబులు =
నిండుగా ఉన్నవి; ఐ = అయ్యి; సాగి = పొడవు పెరిగిపోయి; లోపలన్ = మనసులోపల; తోచున్ =
తోచుచుండును; ప్రహరంబులు = జాములు; ఐ = అయ్యి; దినములు = రోజులు; ఐ = అయ్యి; పక్ష =
పక్షముల; స్వరూపంబులు = స్వరూపము కలవి; ఐ = అయ్యి; నెలలు = మాసములు; ఐ = అయ్యి;
అబ్ధములు = సంవత్సరములు; ఐ = అయ్యి; మహాయుగములు = మహాయుగములు; ఐ = అయ్యి;
నిండారు = నిండెను; కల్పంబులు = కల్పములు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

చెలీ! శ్రీకృష్ణుడు నన్ను వదలి అడవికి వెళ్ళినప్పుడు, క్షణాలు అన్నీ అంతకంతకూ దీర్ఘములైపోయి
సాగి సాగి జాములుగా, దినాలుగా, పక్షాలుగా, మాసాలుగా, సంవత్సరాలుగా, కల్పాలుగా
గోచరిస్తున్నాయే."

10.1-1134-వ.

అని మఱియుఁ గృష్ణవిరహ దుఃఖంబున బహువిధంబులఁ బశ్చాత్తాపంబు నొందుచు గోపిక
లోపికలు లేక నెట్టకేలకు దివంబు గడిపి దినాంత సమయంబు నందు.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; కృష్ణ = కృష్ణునితో; విరహ = ఎడబాటువలని; దుఃఖంబునన్ =
దుఃఖముతో; బహువిధంబులన్ = నానా విధములుగా; పశ్చాత్తాపము = పశ్చాత్తాపమును;
ఒందుచున్ = పొందుతు; గోపికలు = గోపస్త్రీలు; ఓపికలు = సహనములు; లేక = నశించి;
ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; దివంబున్ = పగటిపూట; గడిపి = జరిపి; దినాంత = సాయంకాలము;
సమయంబున్ = సమయము; అందున్ = లో.

భావము:

ఆవిధంగా శ్రీకృష్ణ వియోగ విషాదంతో రకరకాలుగా తపించిపోతూ మదనవేదన భరించలేక
గోపికలు చివరికి ఎలాగో పగళ్ళు వెళ్ళబుచ్చి, సాయంకాలం అయ్యేసరికి...

10.1-1135-మ.

అదె భానుం డపరాద్రిఁ జేరె; నిదె సాయంకాల మేతెంచె; న
ల్లదె గోపాదపరాగ మొప్పెసఁగె; బృందారణ్యమార్గంబు నం
దెదె వీతెంచె వృషేంద్రఘోషము; ప్రియుం **డే**తెంచె రం డంచుఁ దా
మెదు రేతెంతురు మాపు కృష్ణునికి న య్యంతుల్ పరిభ్రాంతలై.

టీకా:

అదె = అదిగో; భానుండు = సూర్యుడు; అపరాద్రిన్ = పడమటి కొండ యందు; చేరెన్ = చేరెను; ఇదె
= ఇదిగో; సాయంకాలము = సాయంత్రము; ఏతెంచెన్ = వచ్చెను; అల్లదె = అదిగో; గో = గోవుల; పాద
= కాలి; పరాగము = ధూళి; ఒప్పు = చక్కదనము; ఎసగెన్ = విజృంభించెను; బృందారణ్య =
బృందావనము యొక్క; మార్గంబున్ = దారి; అందు = లో; ఇదె = ఇదిగో; వీతెంచెన్ = వీచింది;

వృషేంద్ర = ఎద్దుల; ఘోషము = అంకెల చప్పుడు; ప్రియుండు = కృష్ణుడు; ఏతెంచెన్ = వచ్చెను; రండు = రండి; అంచున్ = అని; తాము = వారు; ఎదురు = ఎదురుగా; ఏతెంతురు = వస్తారు; మాపు = సాయంత్రపువేళ; కృష్ణుని = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; ఇంతులు = యువతులు; పరి = మిక్కిలి; భ్రాంతలు = భ్రాంతిపొందినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సాయంకాలం కాగానే, అదిగో సూర్యుడు పడమటి కొండకు చేరుతున్నాడు. సాయంకాల మయింది. అదిగో గోధూళి రేగింది. బృందావన వీధుల నుండి ఎద్దుల రంకెలు వినిపిస్తున్నాయి. "వల్లభుడు వచ్చేస్తున్నాడు, రండమ్మా రండి!" అంటూ గోపకాంతలు సంభ్రమంతో సంతోషంతో కృష్ణుడికి ఎదురేగుతారు.

10.1-1136-వ.

ఇట్లు తనకెదురు వచ్చిన మచ్చిక న చ్చెలువల నచ్యుతుం డిచ్చానువర్తనంబుల గారవించె నంత; నొక్కనాడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; తన = అతని; కిన్ = కి; ఎదురు = ఎదురుగా; వచ్చినన్ = రాగా; మచ్చికన్ = ఇష్టముతో; ఆ = ఆ యొక్క; చెలువలన్ = స్త్రీలను; అచ్యుతుండు = కృష్ణుడు (అచ్యుతుడు - చ్యుతము లేనివాడు, విష్ణువు); ఇచ్చ = ఇష్టములను; అనువర్తనంబులన్ = అనుసరించిన విధముగ; గారవించెన్ = ఆదరించెను; అంతన్ = ఆ తరువాత; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు.

భావము:

అలా తనకు ఎదురువచ్చిన గోపికలను వారికి నచ్చే రీతిలో మచ్చికతో మాధవుడు, కృష్ణుడు ఆదరిస్తాడు, ఇలా ఉండగా ఒకరోజు....

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వృషభాసుర వధ

10.1-1137-సీ.

ఎవ్వని మూపుర మీక్షించి మేఘంబు-

అద్రిశృంగం బని యాశ్రయించు;

నెవ్వని అంకె కర్ణేంద్రియంబులు సోక-

గర్భపాతన మగు గర్భిణులకు;

నెవ్వని పదహాతి నెగయు పరాగంబు-

అంధకారారాతి నావరించు;

నెవ్వడు కొమ్ముల నెదిరించి చిమ్మినఁ -

బృథ్విధరంబులు పైల్లగిల్లు;

10.1-1137.1-తే.

నట్టి వృషభాసురేంద్రుఁ డహంకరించి

వాలలత నెత్తి పెనుఅంకె వైచి నేలఁ

గాలు ద్రవ్వచు నిశితశృంగములు చాచి

మంద బెగడంగఁ గవిసె నమంద గతిని.

టీకా:

ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; మూపురము = కకుదము {మూపురము - ఎద్దు యొక్క భుజశిఖరము,

కకుదము}; ఈక్షించి = చూసి; మేఘంబులు = మేఘములు; అద్రి = కొండ; శృంగంబు = శిఖరము;

అని = అని; ఆశ్రయించున్ = చేరును; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; అంకె = రంకెలు; కర్ణేంద్రియంబులున్

= చెవులందు; సోకన్ = తాకగా; గర్భపాతనము = గర్భస్రావము; అగున్ = అగునో; గర్భిణుల్ =

గర్భవతుల; కున్ = కు; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పద = కాలి; హాతిన్ = తొక్కిడిచే; ఎగయున్ =

రేగునో; పరాగంబులు = ధూళి; అంధకారారాతిన్ = సూర్యుని {అంధకారారాతి - చీకటికి శత్రువు,

సూర్యుడు}; ఆవరించున్ = కప్పివేయునో; ఎవ్వండు = ఎవరు; కొమ్ములన్ = కొమ్ములతో; ఎదిరించి =

ఎదురుతిరిగి; చిమ్మినన్ = ఎదజిమ్మినచో; వృద్ధీధరంబులు = కొండలు; పెకలింపబడున్ = పెళ్ళగిలి పడిపోవునో; అట్టి = అటువంటి.

వృషభ = వృషభుడు అనెడి; అసుర = రాక్షస; ఇంద్రుడు = ప్రభువు; అహంకరించి = గర్వించి; వాల = తోక అనెడి; లతన్ = తీగను; ఎత్తి = ఎత్తి; పెను = పెద్ద; అంకెన్ = రంకెను; వైచి = వేసి; నేలన్ = భూమిని; కాలున్ = కాలితో; తవ్వచున్ = తవ్వతూ; నిశిత = వాడి యైన; శృంగములు = కొమ్ములు; చాచి = చాచి; మంద = గోకులము; బెగడంగన్ = బెదురుతుండగా; కవిసెన్ = వ్యాపించెను; అమంద = తీవ్రమైన; గతిన్ = వేగముకలవాడై.

భావము:

వృషభాసురుడి మూపురం చూసి మేఘాలు పర్వత శిఖరం అని భ్రమించి పైన వాలుతాయి. వాడి రంకె చెవిన పడిదంటే చాలు గర్భవతులకు గర్భస్రావాలు అవుతాయి. వాడి కాలి త్రొక్కిడికి ఎగిరే దుమ్ము సూర్యుణ్ణి క్రమేస్తుంది. వాడు కొమ్ములొడ్డి ఎగజిమ్మి కొండలను పెల్లగించేస్తాడు. అటువంటి వృషభాసురుడు సుధీర్ఘమైన తన తోక పైకెత్తి అహంకారంతో రంకెలు వేస్తూ, నేలను కాలితో తవ్వతూ, కొమ్ములు సాచి, మంద గడగడలాడేలా మహా వేగంతో వచ్చి మీద పడ్డాడు.

10.1-1138-వ.

ఇట్లు వృషభాకారంబున నరిష్టుండు హరికి నరిష్టంబు చేయం దలంచి పై కుఱికిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వృషభ = ఎద్దు; ఆకారంబునన్ = రూపముతో; అరిష్టుండు = అరిష్టుడు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; అరిష్టంబు = చెరువు; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొని; పైన్ = మీద; కిన్ = కి; ఉఱికినన్ = దూకగా.

భావము:

అలా వృషభాసుర రూపం ధరించిన అరిష్టుడు అనే ఆ రాక్షసుడు కృష్ణుడికి కీడు చేయ తలచి వచ్చి, తమ మీదకి దూకడంతో...

10.1-1139-ఉ.

క్రీపులు పాటె గోవులకుఁ; ర్రేపులు గోవులు గోవుషంబులం
పైపడె; వత్స ధేను వృషభంబులు గోపకులందుఁ జొచ్చె; నా
గోపకు లా వృషేంద్రములు గోవులు లేఁగలు విచ్చిపాఱఁగా
గోపచమూవిభుండు గనె గోవుషదైత్యుఁడు వెంటనంటఁగన్.

టీకా:

క్రీపులు = దూడలు; పాటెన్ = పరుగెత్తను; గోవుల = ఆవులు; కున్ = కోసము; క్రీపులు = దూడలు;
గోవులు = ఆవులు; గోవుషంబులన్ = ఆబోతులను; పైపడెన్ = చేరెను; వత్స = దూడలు; ధేను =
ఆవులు; వృషభంబులు = ఎద్దులు; గోపకుల = గోపాలకుల; అందున్ = అండలోకి; చొచ్చెన్ =
వెళ్ళినవి; ఆ = ఆ యొక్క; గోపకులు = గోపాలకుల; ఆ = ఆ యొక్క; వృషేంద్రములు = ఎద్దులులు;
గోవులు = ఆవులు; లేగలు = దూడలు; విచ్చి = చెదిరిపోయి; పాఱగాన్ = పారిపోతుండగా;
గోపచమూవిభుండు = కృష్ణుడు {గోపచమూవిభుడు - గోపకుల సేనకు అధిపతి, కృష్ణుడు}; కనెన్ =
చూసెను; గోవుషదైత్యుడు = వృషభాసురుడు; వెంటనంటగన్ = తరుముతుండగా.

భావము:

ఎద్దు రూపం ధరించిన ఆ దనుజుడు వెంటపడగా దూడలు ఆవుల దగ్గరకు పరిగెత్తిపోయాయి.
ఆవులు, దూడలు కలిసి ఎద్దుల వద్దకు వెళ్ళాయి. ఎద్దులు, ఆవులు, దూడలు ఏకమై గోపకుల
దాపునకు చేరాయి. గొల్లలు, ఎద్దులు, ఆవులూ, దూడలూ బెదిరి చెల్లాచెదురు కాసాగాయి. అదంతా
గోపనాయకు డైన గోవిందుడు కనుగొన్నాడు.

10.1-1140-వ.

ఇట్లు భయభ్రాంతులై కాంతలుం దారును “గృష్ణ! కృష్ణ! రక్షింపు రక్షింపు” మని తన్ను వేడుకొనెడు
గోపకులకు నడ్డంబువచ్చి దీనజనరక్షకుం డయిన పుండరీకాక్షుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భయ = భయముచేత; భ్రాంతులు = తత్తరపాటు చెందినవారు; ఐ = అయ్యి;
కాంతలున్ = స్త్రీలు; తారును = వారు; కృష్ణ = కృష్ణా; కృష్ణ = కృష్ణా; రక్షింపు = కాపాడుము; రక్షింపుము
= కాపాడుము; అని = అని; తన్ను = అతనిని; వేడుకొనెడు = ప్రార్థించెడి; గోపకుల్ = గోపాలకుల;
కున్ = కు; అడ్డంబువచ్చి = అడ్డముపడి; దీన = దీనులైన; జన = వారిని; రక్షకుండు = రక్షించువాడు;
అయిన = ఐన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈవిధంగా భయంతో బెదిరిపోతున్న గోపాలకులు తమ కాంతలతో కలిసి "కృష్ణా! కృష్ణా! కాపాడు"
అంటూ, కృష్ణుడి శరణుజొచ్చారు. దీనులను రక్షించువాడూ, తెల్లతామరల వంటి కన్నులు
కలవాడూ అయిన కృష్ణుడు వారికి అడ్డం వెళ్ళి దైత్యుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1141-ఉ.

"**బా**లుర నింతులం బసులఁ **బా**ఱగఁ దోలుట బంటుపంతమే
చాలు; వృషాసురేంద్ర! బల**సం**పదఁ జూపఁగ నెల్లబాడి గో
పాలురమందఁ గాదు; చను **పై**బడితేని ప్రచండ కృష్ణశా
ర్థులము నేడు నీ గళము **ధ్రు**ంపక చంపక పోవనిచ్చునే?"

టీకా:

బాలురన్ = పిల్లలను; ఇంతులన్ = స్త్రీలను; పసులన్ = పశువులను; పాఱగన్ = పారిపోవునట్లు;
తోలుట = తరుముట; బంటు = శూరుని యొక్క; పంతమే = ఒక పౌరుషమా, కాదు; చాలు = ఇక
చాలులే; వృష = వృషభరూప; అసుర = రాక్షస; ఇంద్ర = ప్రభువా; బలసంపద = మిక్కిలి బలము;
చూపగన్ = చూపుటకు; ఎల్లన్ = అంతా, ఎంత మాత్రమూ; పాడి = తగినది; గోపాలుర =
గోపాలకుల; మంద = సమూహము; కాదు = కాదు; చనున్ = తగినది; పైబడితేని = మీదపడ
గలిగితే; ప్రచండ = మిక్కిలి భీకరమైన; కృష్ణ = కృష్ణుడు అనెడి; శార్థులము = పెద్దపులి; నేడు =

ఇవాళ; నీ = నీ యొక్క; గళమున్ = కంఠమును; త్రుంపక = ఖండిపకుండ; చంపక = చంపకుండా;
పోవనిచ్చునే = వెళ్ళనిచ్చునా, వెళ్ళనివ్వదు.

భావము:

"ఓరీ! వృషభాసురా! పిల్లలను, ఆడవాళ్ళను పశువులను బెదరగొట్టడం పరాక్రమం కాదు. నీ ప్రతాపాలు ఇక చాలించు. నీ బలం చూపించి గోపగోపీజనాన్ని భయపెట్టడం పౌరుషం అనిపించుకోదు వెళ్ళిపో. లేదా చేతనైతే నా పైకి రా. వచ్చావా, ఈ కృష్ణుడనే భయంకరమైన బెబ్బులి నీ కంఠం ఖండించకుండా, నిన్ను చంపకుండా విడచిపెట్టదు సుమా!"

10.1-1142-ఆ.

అనుచు ధిక్కరించి హస్తతలంబునఁ
చప్పుడించి నగుచు సఖునిమీదఁ
బన్నగేంద్ర భయద బాహుదండము చాచి
దండి మెఱసి దనుజదండి నిలిచె.

టీకా:

అనుచున్ = అని; ధిక్కరించి = ఆక్షేపించి; హస్తతలంబునన్ = అరచేతితో; చప్పుడించి = చరిచి;
నగుచు = నవ్వుతూ; సఖుని = స్నేహితుని; మీద = పైన; పన్నగ = సర్ప; ఇంద్ర = రాజువలె; భయద =
భయంకరమైన; బాహుదండమున్ = చేతిని; చాచి = చాపి; దండి = ప్రతాపము; మెఱసి =
బయల్పరచి; దనుజదండి = కృష్ణుడు {దనుజదండి - రాక్షసులను దండించువాడు, కృష్ణుడు};
నిలిచెన్ = నిలబడెను.

భావము:

ఇలా ఆ రాక్షసుడిని ధిక్కరించి, అసురవైరి కృష్ణుడు అరచేత్తో భుజము అప్పళించి, నవ్వుతూ నాగరాజులా భీతిగొలిపే తన హస్తాన్ని తన చెలికాని మీద చాచి ఉంచి, శౌర్యం దీపించేలా ఆ దానవుడి సమీపంలో నిలబడ్డాడు.

10.1-1143-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు ...

10.1-1144-చ.

ఖురముల నేలఁ ద్రవ్వచు నకుంతిత వాల సమీరణంబులన్
విరవిరఁ బోయి మేఘములు విప్ప విషాణము లొడ్డికొంచు దు
స్తరతర మూర్తియై వృషభదైత్యుఁడు కన్నుల నిప్పు లొల్కఁగాఁ
దురతుర వచ్చి తాకె రిపుదుర్మదమోచనుఁ బద్యలోచనున్.

టీకా:

ఖురములన్ = గిట్టలతో, డెక్కలతో; నేలన్ = భూమిని; త్రవ్వచున్ = కోరాడుచు; అకుంతిత =
అణపరాని; వాల = తోక విసురుటవలని; సమీరణంబులన్ = వాయువులచేత; విరవిరబోయి =
చెదిరిపోయి; మేఘములు = మేఘములు; విప్పన్ = విడిపోగా; విషాణములు = కొమ్ములు;
ఒడ్డికొనుచు = పూనుకొనుచు; దుస్తరతర = మిక్కిలి దాటరాని {దుస్తరము - దుస్తరతరము -
దుస్తరతమము}; మూర్తి = స్వరూపము కలవాడు; ఐ = అయ్య; వృషభదైత్యుడు = వృషభాసురుడు;
కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; నిప్పులు = అగ్నికణములు; ఒల్కగాన్ = రాలుచుండగా; తురతుర = బిరబిర;
వచ్చి = వచ్చి; తాకెన్ = తలపడెను; రిపు = శత్రువుల; దుర్మద = చెడ్డగర్వమును; మోచనున్ =
పోగొట్టువానిని; పద్యలోచనున్ = శ్రీకృష్ణుని.

భావము:

ఆ వృషభాసురుడు గిట్టలతో నేల త్రవ్వతూ, గిరగిర త్రిప్పుతున్న తన వాలం గాలికి మబ్బులు విరవిర విచ్చిపోగా, కొమ్ములొడ్డుతూ, నిరోధింపరాని స్వరూపంతో, కండ్ల నుంచి గుప్పుగుప్పున నిప్పులు రాలుతుండగా, శత్రువుల గర్వం అణిచేవాడూ తామర రేకుల వంటి కన్నులు కలవాడూ అయిన కృష్ణుణ్ణి రివ్వరివ్వన వచ్చి ఎదుర్కున్నాడు.

10.1-1145-ఉ.

యాదవకుంజరుండు వృషభాసురు కొమ్ములు రెండుఁ బట్టి య

ష్టాదశపాదమాత్రము గజంబు గజంబును ద్రొబ్బు కైవడిన్

భేదిల ద్రొబ్బు న య్యసుర పిమ్మిటి నొంది చెమర్చి మ్రొగ్గి దు

ర్మాదముతోడ డీకొనెఁ బ్రమత్తవిమర్దను నా జనార్దనున్.

టీకా:

యాదవకుంజరుడు = శ్రీకృష్ణుడు {యాదవ కుంజరుడు - యదువంశపు శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు};

వృషభాసురు = వృషభాసురుని; కొమ్ములు = కొమ్ములు; రెండున్ = రెంటిని; పట్టి = పట్టుకొని;

అష్టాదశ = పద్దెనిమిది; పాద = అడుగుల; మాత్రము = మేర; గజంబున్ = ఏనుగు; గజంబునున్ =

ఏనుగును; ద్రొబ్బు = నెట్టెడి; కైవడిన్ = విధముగా; భేదిలన్ = సంధులు విరిగిపడునట్లు; ద్రొబ్బున్ =

తోసివేయగా; ఆ = ఆ యొక్క; అసుర = రాక్షసుడు; పిమ్మిటినింది = శక్తి క్షీణించి; చెమర్చి =

చెమటలు కమ్మి; మ్రొగ్గి = వాలిపోయి; దుర్మాదము = చెడ్డ ఆవేశము; తోడ = తోటి; డీకొనెన్ =

ఎదిరించెను; ప్రమత్త = మిక్కిలి మదించినవారిని; విమర్దనున్ = బాగా పీడించువానిని; ఆ = ఆ

ప్రసిద్ధుడైన; జనార్దనున్ = శ్రీకృష్ణమూర్తిని {జనార్దనుడు - జనులను రక్షించువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

యాదవులలో గొప్పవాడు అయిన కృష్ణుడు, వృషభాసురుడి రెండు కొమ్ములూ పట్టుకుని, ఏనుగు మరొక ఏనుగును పడద్రోసినట్లు, వాణ్ణి పద్దెనిమిది అడుగుల దూరం పడేలా త్రోసేశాడు. అప్పుడు

రాక్షసుడు సొమ్మసిల్లి, దేహాన చెమటలు క్రమ్మగా, నేలవాలి, తెప్పరిల్లి మళ్ళీ దనుజమర్దనుడైన
జనార్ధనుడిని దుర్మదంతో ఢీకొన్నాడు.

10.1-1146-ఆ.

అంత గోపసింహుఁ డసురఁ గొమ్ములు పట్టి

ధరణి ద్రొబ్బి తొక్కి ధైత్యభటుల

కొమ్ము వీగ సురలకొమ్ము వర్ధిల వాని

కొమ్ము పెరికి మొత్తి కూల్చె నధిప!

టీకా:

అంత = అప్పుడు; గోపసింహుడు = కృష్ణుడు {గోపసింహుడు - గోపకులలో శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు};
అసుర = రాక్షసుని; కొమ్ములు = కొమ్ములను; పట్టి = పట్టుకొని; ధరణిన్ = నేలపై; ద్రొబ్బి = పడగొట్టి;
తొక్కి = కాలితో తొక్కిపెట్టి; ధైత్య = రాక్షస; భటుల = సైన్యముల; కొమ్ము = పక్షము; వీగన్ =
నీరసించిపోగా; సురల = దేవతల; కొమ్ము = పక్షము; వర్ధిలన్ = వృద్ధిచెందగ; వాని = అతడి; కొమ్ము
= కొమ్మును; పెరికి = ఊడబీకి; మొత్తి = బలముగ కొట్టి; కూల్చెన్ = కూలదోసెను; అధిప = రాజా.

భావము:

రాజా! విను. అంతట యదుసింహుడైన కృష్ణుడు ఆ దానవుడి కొమ్ములు పట్టి నేలపై పడదోసి,
కాలితో తొక్కిపెట్టాడు. రాక్షసవీరుల ఉత్సాహం అణగారిపోయేలా, దేవతల ఉల్లాసం ఉరకలు
వేసేలా వాడి కొమ్ములు పెరికి వాటి తోనే వాణ్ణి చావబాదాడు.

10.1-1147-క.

ఉక్కుచెడి రోఁజి నెత్తురు

ముక్కున వాతను స్రవింప మూత్ర శకృత్తుల్

మిక్కిలి విడుచుచుఁ బసరపు

రక్కునుఁ డని సమసెఁ బ్రజకు రాగము లమరన్.

టీకా:

ఉక్కుచెడి = శక్తినిశించి; రోజి = నిట్టూర్పు విడిచి; నెత్తురు = రక్తము; ముక్కునన్ = ముక్కునుండి;
వాతను = నోటినుండి; స్రవింపన్ = కారగా; మూత్ర = పంచితము, ఉచ్చ; శకృత్తుల్ = పేడలు; మిక్కిలి
= అధికముగా; విడుచుచున్ = వేస్తూ; పసరపురక్కసుడు = వృషభాసురుడు; అనిన్ = యుద్ధము
నందు; సమసెన్ = చనిపోయెను; ప్రజ = జనుల; కున్ = కు; రాగములు = అనురాగములు; అమరెన్
= కలిగినవి.

భావము:

అలా కృష్ణుడు చావబాదగా బల ముడిగి, రొప్పుతూ, రోజుతూ, ముక్కుతూ, ముక్కుమ్మటా నోటమ్మటా
నెత్తురు క్రక్కుతూ, మలమూత్రాలు వదుల్తూ, అసురుడు ప్రాణాలు వదిలాడు. ప్రజలకు ప్రమోదం
కలిగింది

10.1-1148-వ.

ఇట్లు వృషభాసురుం జంపిన నిలింపులు గుంపులుగొని విరులు వర్షింప గోపకులు హర్షింప
గోపసతు లుత్కర్షింప బలభద్రుండును దానును గోవిందుండును బరమానందంబున మందకుం
జని; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వృషభాసురున్ = వృషభాసురుని; చంపినన్ = సంహరించగా; నిలింపులు =
దేవతలు; గుంపులుగొని = గుంపులుకట్టి; విరులన్ = పూలను; వర్షింపన్ = కురిపించగా; గోపకులు
= గోపాలకులు; హర్షింపన్ = సంతోషించగా; గోపసతులు = గోపికాస్త్రీలు; ఉత్కర్షింపన్ = స్తుతించగా;
బలభద్రుండును = బలరాముడు; తానును = అతను; గోవిందుండును = కృష్ణుడు; పరమ = మిక్కిలి;
ఆనందంబునన్ = సంతోషముతో; మంద = గొల్లపల్లె; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి.

భావము:

ఈవిధంగా వృషభాసురుడిని సంహరించగానే దేవతలు గుంపులు కట్టి గోపాలునిపై పూలు వర్షించారు. గోపకులు హర్షించారు. గోపాంగనలు ఉప్పొంగి పోయారు. గోవిందుడు బలరాముడితో కూడి మిక్కిలి ఆనందిస్తూ మందకు మరలి వెళ్ళిపోయాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసునికి నారదుడు జెప్పుట

10.1-1149-చ.

ఘనుడొకనాడు నారదుడు కంసునితోడ యశోద కూతు దాఁ
గనుటయుఁ జక్రి దేవకికి గర్భజుఁ డౌటయు మున్ను రోహిణీ
తనయుఁడు రాముడౌటయును దద్దిభు లిద్దఱు మంద నున్నవా
రని యెఱుఁగంగఁ జెప్పిన మహాద్భుత మంచుఁ జలించి గిన్నతోన్.

టీకా:

ఘనుడు = గొప్పవాడు; ఒకనాడు = ఒకరోజు; నారదుడు = నారదుడు; కంసుని = కంసుడి; తోడన్ = తోటి; యశోద = యశోదాదేవి; కూతున్ = పుత్రికను; తాన్ = ఆమె; కనుటయున్ = ప్రసవించుట; చక్రి = విష్ణుమూర్తి; దేవకి = దేవకీదేవి; కిన్ = కి; గర్భజుడు = కడుపున పుట్టినవాడు; జెటయున్ = అగుట; మున్ను = అంతకుముందు; రోహిణీ = రోహిణీదేవి; తనయుడు = కొడుకు; రాముడు = బలరాముడు; జెటయున్ = అగుట; తత్ = ఆ యొక్క; విభులు = వైభవములు కలవారు; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరు (2); మందన్ = ప్రేపల్లె యందు; ఉన్నవారు = ఉన్నారు; అని = అన; ఎఱుగంగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పినన్ = చెప్పగా; మహా = చాలా; అద్భుతము = ఆశ్చర్యకరమైనది; అంచున్ = అని; చలించి = కలవరపడి; కిన్క = కోపము; తోన్ = తోటి.

భావము:

తరువాత ఒకరోజు, మహానుభావుడైన నారదుడు కంసుని దగ్గరకు వచ్చి "అ బాలిక యశోద కన్న కన్నె, శ్రీకృష్ణుడు దేవకిగర్భ సంభూతుడు, బలరాముడు రోహిణి కొడుకు, ఆ రామకృష్ణులు ఇద్దరు

నందుని మందలో ఉన్నారు" అని తెలియ చెప్పాడు. ఆయన మాటలు విని, ఆశ్చర్యపోయి, ఆగ్రహవేశాలతో కంసుడు కంపించిపోయాడు.

10.1-1150-చ.

"కొడుకుల మందలోన నిడి గొంటుతనంబున మోసపుచ్చె నీ
బడుగునుఁ బట్టి చంపు టిది భావ్య" మటంచుఁ గృపాణపాణి యై
వడి వసుదేవునిం దునుమ వచ్చిన కంసునిఁ జూచి నారదుం
డుడుగుము చంపఁ బోల దని యోడక మానిచి పోయె మింటికిన్.

టీకా:

కొడుకులన్ = పుత్రులను; మంద = గొల్లపల్లె; లోన్ = లోపల; ఇడి = ఉంచి; గొంటుతనంబునన్ =
దుష్టత్వముతో; మోసపుచ్చెన్ = మోసముచేసెను; ఈ = ఈ యొక్క; బడుగునున్ = అశక్తుని; పట్టి =
పట్టుకొని; చంపుట = చంపివేయుట; ఇది = ఇది; భావ్యము = యుక్తమైనది; అటంచున్ = అనుచు;
కృపాణపాణి = కత్తి చేతపట్టిన వాడు; ఐ = అయ్యి; వడిన్ = వేగముగా; వసుదేవునిన్ =
వసుదేవుడిని; తునుమ = చంప; వచ్చిన = సిద్ధపడిన; కంసుని = కంసుడిని; చూచి = చూసి;
నారదుండు = నారదుడు; ఉడుగుము = తగ్గుము, మానుము; చంపన్ = చంపుట; పోలదు =
తగినది కాదు; అని = అని; ఓడక = వదలకుండ; మానిచి = మాన్పించి; పోయెన్ = వెళ్ళిపోయెను;
మింటి = ఆకాశము వైపున; కిన్ = కు.

భావము:

ఈ బడుగు వసుదేవుడు కొడుకులను నందవ్రజంలో భద్రంగా దాచిపెట్టి, మంచిమాటలతో నన్ను
వంచించాడు. ఈ దిక్కుమాలినవాణ్ణి, ఈ మోసగాణ్ణి పట్టి పరిమార్చడం సరైన పని అంటూ ఖడ్గం
చేపట్టి వెంటనే వసుదేవుణ్ణి చంపడానికి కంసుడు ఉద్యుక్తుడయ్యాడు. అతణ్ణి చూసి నారదమహర్షి
"వసుదేవుడిని చంపవద్దు. ఇది నీవంటి వాడికి తగదు" అని వాడిని వారించి దేవలోకానికి
తరలిపోయాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసుని మంత్రాలోచన

10.1-1151-వ.

మఱియు నలుక దీఱక కంసుండు దేవకీవసుదేవుల లోహపాశ బద్ధులంజేసి కేశియనువానిం బిలిచి రామకేశవులం జంపుమని పంపి మంత్రి భట గజారోహక చాణూర ముష్టిక సాల్వ కోసల ప్రముఖుల రావించి యిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను, దానితో; అలుక = కోపము; తీఱక = తీరకపోవుటచేత; కంసుండు = కంసుడు; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవులన్ = వసుదేవులను; లోహ = ఇనప; పాశ = గొలుసులతో; బద్ధులన్ = కట్టబడినవారిగా; చేసి = చేసి; కేశి = కేశి; అను = అనెడి; వానిన్ = వాడిని; పిలిచి = పిలిచి; రామ = బలరాముడు; కేశవులన్ = కృష్ణులను; చంపుము = చంపివేయుము; అని = అని; పంపి = నియమించి; మంత్రి = మంత్రులు; భట = సైనికులు; గజారోహక = ఏనుగుమావటీడు; చాణూర = చాణూరుడు; ముష్టిక = ముష్టికుడు; సాల్వ = సాల్వభూపతి; కోసల = కోసలరాజు; ప్రముఖులన్ = మొదలగువారిని; రావించి = రప్పించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతటితో కంసుడికి అలక తీరలేదు. అతడు దేవకీ వసుదేవులను ఇనప సంకెళ్ళతో బంధించాడు. కేశి అనేవాణ్ణి పిలిచి, గోకులానికి వెళ్ళి రామకృష్ణులను చంపి రమ్మని పంపించాడు. తరువాత మంత్రులను, భటులను, మావటీవాళ్ళను, చాణూరుడు ముష్టికుడు అనే జెట్టిలనూ, సాల్వుడు కోసలుడు మొదలైన ముఖ్యులనూ పిలిపించి వారితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1152-శా.

"**ఎందున్** నన్నెదిరించి పోరుటకు దే**వేంద్రా**దులుం జాల రీ
బృందారణ్యము మంద నిప్పుడు మదా**భీ**రార్భకుల్ రామ గో

విందుల్ వర్ధిలుచున్న వారఁట రణోర్విం గంసుని ద్రుంతు మం

చున్ దర్పంబులు పల్కుచుందు రఁట యీ **చో**ద్యంబులన్ వింటిరే?

టీకా:

ఎందున్ = ఎన్నడు; నన్ను = నన్ను; ఎదిరించి = ఎదిరించి; పోరుట = యుద్ధమున; కున్ = కు;
దేవేంద్ర = దేవేంద్రుడు; ఆదులున్ = మొదలగువారు కూడ; చాలరు = సమర్థులు కారు; ఈ = ఇక్కడి;
బృందారణ్యమున్ = బృందావనములోని; మందన్ = గొల్లపల్లెలో; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; మద =
మదమెక్కిన; ఆభీర = గొల్ల; అర్భకుల్ = పిల్లలు; రామ = బలరాముడు; గోవిందుల్ = కృష్ణులు;
వర్ధిలుచున్నవారు = పెరుగుతున్నారు; అట = అట; రణ = యుద్ధ; ఉర్విన్ = భూమి యందు; కంసున్
= కంసుడిని; నొప్పింతుము = దెబ్బతీసెదము; అంచున్ = అని; దర్పంబులన్ = గర్వపుమాటలు;
పల్కుచుందురు = చెప్పుచుందురు; అట = అట; ఈ = ఈ; చోద్యంబులన్ = విచిత్రములను; వింటిరే =
విన్నారా.

భావము:

“ఎక్కడైనా, ఇంద్రాదులకు సైతం నన్ను ఎదిరించి పోరాడా లంటే శక్తి చాలదు. అలాంటిది,
బలరామకృష్ణులు అనే మదించిన గొల్లపిల్లలు ఇప్పుడు బృందావనంలో పెరుగుతున్నారుట.
“కదనభూమిలో కంసుణ్ణి చంపుతా” మంటూ బీరాలు పలుకుతున్నారుట. మీరు ఈ వింత మాటలు
విన్నారా?

10.1-1153-క.

పట్టణజనములు చూతురు

దట్టంబుగ మల్లరంగ**తల** పార్శ్వములం

బెట్టింపుడు తమగంబులు

పుట్టింపుడు వీట మల్లు**పో**రను మాటన్.

టీకా:

పట్టణ = నగరములోని; జనములు = ప్రజలు; చూతురు = చూసెదరు; దట్టంబుగన్ = గట్టిగా; మల్ల = కుస్తీపోటీ జరిగెడి; రంగ = రంగస్థలము; తలపార్శ్వములన్ = ముందుప్రక్క; పెట్టింపుడు = పెట్టించండి; తమగంబులున్ = మంచెలను; పుట్టింపుడు = కలుగ జేయండి; వీటన్ = పట్టణము నందు; మల్లుపొరు = కుస్తీపోటీ; అను = అనెడి; మాటన్ = మాటను.

భావము:

మల్లజెట్టి పోటీ ఏర్పాటు చేయండి. మల్ల రంగానికి ముందువైపుల మంచెలు అమర్చండి. పుర ప్రజలు చూస్తారు. నగరం నలుమూలల చాటింపు వేయించండి.

10.1-1154-శా.

విన్నాణంబులఁ బోరనేర్తురు మహావీర్యప్రతాపాది సం
పన్నుల్ మీరలు మేటి మల్లుగములం బ్రఖ్యాతులై పెంపుతో
మన్నారా బలకృష్ణులం బెనఁకువన్ ముద్దించి మత్పీతి కా
సన్నుల్ గండు పురీజనుల్ పొగడ నో! చాణూర! యో! ముష్టికా!

టీకా:

విన్నాణంబులన్ = మల్లబంధములతో; పోరన్ = యుద్ధము చేయుట; నేర్తురు = నేర్పు కలిగినవారు; మహా = గొప్ప; వీర్య = శూరత్వము; ప్రతాప = పరాక్రమము; ఆది = మున్నగునవి; సంపన్నులు = అధికముగా కలవారు; మీరలు = మీరు; మేటి = అధిపుల; మల్లుగములన్ = మల్ల వీరు లందరిలోనూ; ప్రఖ్యాతంబులు = ప్రసిద్ధమైన వారు; ఐ = అయ్య; పెంపు = గొప్పదనము; తోన్ = తోటి; మన్నారు = జీవించారు; ఆ = ఆ యొక్క; బలభద్రుండును = బలరాముని; కృష్ణులన్ = కృష్ణుని; పెనుకువన్ = మల్లయుద్ధము నందు; ముద్దించి = చంపి; మత్ = నా యొక్క; పీతి = పీతి; కిన్ = కి; ఆసన్నులు = సమీపించినవారు; కండు = అవ్వండి; పురీ = నగరములోని; జనుల్ = ప్రజలు; పొగడన్ = పొగడునట్లుగ; ఓ = ఓ; చాణూర = చాణూరుడా; ఓ = ఓ; ముష్టికా = ముష్టికుడా.

భావము:

ఓ చాణూర ముష్టికులారా! మీరు మిక్కిలి నేర్పుగా మల్ల యుద్ధం సలుప గల దిట్టలు. గొప్ప శౌర్య ప్రతాపాలు కల వారు జెట్టీలలో జగజెట్టీలుగా పేరుపొందిన వారు. పట్టణ ప్రజలు ప్రశంసించేలా మల్లయుద్ధంలో ఆ రామకృష్ణులను మట్టుపెట్టి నాకు ప్రీతిపాత్రులు కండు.

10.1-1155-శా.

రారా హస్తీపకేంద్ర! గండమదధారాగంధలోభాంధ గం

భీరాళివ్రజమైన మత్కువలయాపీడద్విపేంద్రంబు మ

ద్వారోదంచిత దేహళీపరిసరస్తంభంబు డాయంగ నా

భీరుల్ రా నదలించి డీకొలుపుమీ బీరంబు తోరంబుగన్.

టీకా:

రారా = రమ్మ; హస్తీపక = మావటీలలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడా; గండ = చెక్కిళ్ళ యందలి; మద = మదజలపు; ధారా = ధారల యొక్క; గంధ = వాసన యందు; లోభ = లాలసచేత; అంధ = కళ్ళు కానని; గంభీర = గంభీరమైన; అళి = తుమ్మెదల; వ్రజము = సమూహము కలది; ఐన = అయినట్టి; మత్ = నా యొక్క; కువలయాపీడ = కువలయాపీడము అనేడి; ద్విప = ఏనుగు {ద్విపము - తొండము నోరు రెంటితోను పానము చేయునది, ఏనుగు}; ఇంద్రంబు = శ్రేష్ఠమును; మత్ = నా యొక్క; ద్వార = వాకిలి, గుమ్మము నందు; ఉదంచిత = మిక్కిలి చక్కగా ఉన్న; దేహళీ = గడప; పరిసర = సమీపము నందలి; స్తంభంబున్ = స్తంభమును; డాయంగన్ = సమీపించుటకు; ఆభీరులు = గోపకబాలురు; రాన్ = రాగా; అదలించి = అదలించి; డీకొలుపుమీ = డీకొట్టునట్లు చేయుము; బీరంబు = వీరత్వము; తోరంబుగన్ = అతిశయించునట్లు.

భావము:

ఓరీ మావటీ! ఇటు రమ్మ! ఆ గోపాలకులు మన భవన ద్వార సమీపంలో ఉన్న స్తంభం వద్దకు రాగానే నీ ప్రతాపం ప్రదర్శించుము. చెక్కిళ్ళ మీది మదజల ధారల సౌరభాల చేత

గండుతుమ్మెదలకు ఆశగొలిపి ఆకర్షించే కువలయాపీడము అనే మన గజరాజాన్ని అదలించి
వారి మీదకు డీకొలుపుము.

10.1-1156-క.

పశువిశసనములు చేయుడు

పశుపతికిం బ్రయముగాఁగ భావించి చతు

ర్థశినాడు ధనుర్యాగము

విశదంబుగఁ జేయవలయు విజయముకొఱకున్."

టీకా:

పశు = పశువులను; విశసనములు = బలి ఇచ్చుటలు; చేయుడు = చేయండి; పశుపతి = శివుని; కిన్
= కి; ప్రియము = ప్రీతి; కాగన్ = అగునట్లు; భావించి = నిశ్చయించి; చతుర్థశి = చతుర్థశితిథి; నాడు =
దినమున; ధనుర్యాగము = ధనుర్యాగమును; విశదంబుగన్ = ప్రసిద్ధముగ; చేయవలయున్ =
చేయవలెను; విజయము = విజయము; కొఱకున్ = కలుగుటకోసము.

భావము:

చతుర్థశి నాడు విజయం కోసం వైభవోపేతంగా ధనుర్యాగం చెయ్యాలి. రుద్రుడికి ప్రీతిగా
జంతుబలులు ఇవ్వండి."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసు డక్తూరునితో మాట్లాడుట

10.1-1157-వ.

అని తనవారి నందఱ నయ్యైపనులకు నియమించి యదుశ్రేష్ఠుం డగు నక్తూరునిం బిలిపించి
చెట్టపట్టుకొని యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; తన = అతనికి చెందిన; వారిన్ = వారిని; అందఱన్ = అందరిని; అయ్యె = అయా;
పనులు = పనులు చేయుట; కున్ = కు; నియమించి = పంపించి; యదు = యదు వంశమున;
శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; అగు = ఐన; అక్రూరుని = అక్రూరుని; పిలిపించి = రప్పించి; చెట్ట = చేయి;
పట్టుకొని = పట్టుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆవిధంగా కంసుడు తన వాళ్ళందరికీ ఆ యా పనులు అప్పజెప్పి. యాదవోత్తముడైన అక్రూరుణ్ణి
పిలిపించాడు. అతడి చెయ్యి తన చేతితో పట్టుకుని, ఇలా అన్నాడు.

10.1-1158-శా.

"అక్రూరత్వముతోడ నీవు మనఁగా వక్రూరనామంబు ని
ర్వక్రత్వంబునఁ జెల్లె మైత్రి సలుపన్ వచ్చున్ నినుం జేరి నీ
వక్రోధుండవు మందలోన బలకృష్ణాభీరు లస్మద్విना
శక్రీడారతులై చరింతురట యోజుందెచ్చి యొప్పింపవే.

టీకా:

అక్రూరత్వము = క్రూరత్వములేని శీలము; తోడన్ = తోటి; నీవు = నీవు; మనగా = జీవింపగా; అక్రూర
= అక్రూరుడు అనెడి; నామంబు = పేరు; నిర్వక్రత్వంబునన్ = సార్థకత్వముతో; చెల్లెన్ =
సరిపోయినది; మైత్రి = స్నేహము; సలుపన్ = నెరపుట; వచ్చును = చేయవచ్చు; నినున్ = నిన్ను; చేరి
= కూడి; నీవు = నీవు; అక్రోధుండవు = కోపము లేనివాడవు; మంద = వ్రేపల్లె; లోనన్ = అందు; బల =
బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు అనెడి; ఆభీరులు = గోపకులు; అస్మత్ = నా యొక్క; వినాశ =
నాశనము అనెడి; క్రీడా = వ్యాపారము నందు; రతులు = ఆసక్తి గలవారు; ఐ = అయ్యి; చరింతురు =
మెలగుదురట; యోజన్ = తెలివిగా; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ఒప్పింపవే = ఒప్పజెప్పుము.

భావము:

“క్రూరకృత్యాలకు దిగకుండా బతుకు సాగించడం వలన నీకు అక్రూరుడనే పేరు సార్థకనామం అయింది. నీతో కలసి మెలసి స్నేహం చేయవచ్చు. నీవు కోపంలేని వాడివి, నందవ్రజంలో గొల్లలైన రామకృష్ణులు నన్ను చంపడానికి ఆసక్తితో సిద్ధపడుతున్నారుట. ఉపాయంతో వారిని తెచ్చి నాకు అప్పగించు.

10.1-1159-ఆ.

నాకు వెఱచి సురలు నారాయణుని వేడి

కొనిన నతఁడు వచ్చి గోపకులము

నందు గృష్ణమూర్తి నానకదుందుభి

కుదితుఁ డయ్యె ననగ నొకటి వింటి.

టీకా:

నా = నా; కున్ = కు; వెఱచి = భయపడి; సురలు = దేవతలు; నారాయణుని = విష్ణుమూర్తిని; వేడికొనినన్ = ప్రార్థించగా; అతడు = అతడు; వచ్చి = వచ్చి; గోపకులమున్ = గోపాలకుల వంశము; అందున్ = లో; కృష్ణమూర్తిన్ = నల్లని ఆకృతితో; ఆనకదుందుభి = వసుదేవుని; కిన్ = కి; ఉదితుడు = పుట్టినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అనగ = అని చెప్పుటను; ఒకటి = ఒక వృత్తాంతము; వింటి = విన్నాను.

భావము:

దేవతలు నాకు భయపడి వేడుకోడంతో, విష్ణువు యదువంశంలో వసుదేవుడికి కృష్ణుడుగా పుట్టాడని ఒక మాట విన్నాను.

10.1-1160-వ.

కావున నీవు గోపకులచేత నరులు గొని ధనుర్యాగంబు చూడరం డని వారలం దోడ్కొని రమ్మ, తెచ్చిన.

టీకా:

కావున = అందుచేత; నీవు = నీవు; గోపకుల = ఆభీరుల; చేతన్ = వలన; అరులు = పన్నులు,
కప్పములు; కొని = తీసుకొని; ధనుర్యాగంబున్ = ధనుర్యాగమును; చూడన్ = చూచుటకు; రండు =
రండి; అని = అని; వారలన్ = వారిని; తోడ్కొని = కూడా తీసుకొని; రమ్ము = రా; తెచ్చిన =
తీసుకువచ్చిన ఎడల.

భావము:

కాబట్టి, నువ్వు నందాదులైన యాదవులకు చెప్పి ఒప్పించి కప్పం గైకొని, ధనుర్యాగం చూడడానికి
రండిని వారిని పిలుచుకొని రావాలి. నువ్వు అలా తీసుకు వస్తే...

10.1-1161-శా.

కొండల్లాలగఁ ద్రొబ్బు కొమ్ముల తుదిం **గోపించి** కోరాడుచో

దండిన్ దండి నధఃకరించు నొకవేదండంబు నా యింట బ్ర

హ్మాండంబైన గదల్పనోపు బలకృష్ణాభీరులం బోరిలో

ఖండింపం దడవెంత? దాని; కదియుం **గాదేని** నకూరకా!

టీకా:

కొండలున్ = గిరులను; కూలగన్ = కూలిపోవునట్లు; ద్రొబ్బు = పడగొట్టును; కొమ్ములన్ =
దంతముల; తుదిన్ = కొనలతో; గోపించి = కోపించి; కోరాడుచోన్ = భూమిని తవ్వునప్పుడు; దండిన్
= బలసామర్థ్యముతో; దండిన్ = యముని; అధఃకరించున్ = కిందుపరచును; ఒక = ఒకానొక;
వేదండంబు = ఏనుగు; నా = నా యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో (ఉంది); బ్రహ్మాండంబున్ =
బ్రహ్మాండమును; ఐనన్ = అయినను; కదల్పన్ = కదిలించుటకు; ఓపున్ = సమర్థత గలదు; బల =
బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు అనెడి; ఆభీరులన్ = గోపకులను; పోరి = యుద్ధము; లోన్ = అందు;
ఖండింపన్ = చంపుటకు; తడవెంత = ఎంతసేపు కావలెను; దాని = దాని; కిన్ = కి; అదియున్ =
దానితోను; కాదు = అవ్వకపోయిన; ఏని = ఎడల; అకూరకా = అకూరుడా.

భావము:

నా గుమ్మంలో ఉన్న కువలయాపీడము అనే గజరాజు తన దంతాగ్రాలతో కొండలను కూడా కూలద్రోస్తుంది. కోపంతో ఢీకొన్నప్పుడు నిండు మగటిమితో యముడిని సైతం క్రిందపడేస్తుంది. బ్రహ్మాండాలను కూడా కదలించే శక్తి దానికి ఉంది. అలాంటి గజరాజుకి బలరామకృష్ణులను చీల్చిచెండాడానికి క్షణకాలం పట్టదు. ఒకవేళ అది వారిని సంహరించ లేకపోతే అక్రూరా! విను...

10.1-1162-శా.

చాణూరుండును ముష్టికుండును సభాసంఖ్యాతమల్లుల్ జగ

త్యాణున్ మెచ్చరు సత్వసంపదల బాహాబాహి సంగ్రామపా

రీణుల్ వారలు రామకృష్ణుల బలోద్దేకంబు సైరింతురే?

క్షీణప్రాణులఁ జేసి చూపుదురు సంసిద్ధంబు యుద్ధంబునన్.

టీకా:

చాణూరుండును = చాణూరుడు; ముష్టికుండును = ముష్టికుడు; సభా = (మల్లు) సంఘమునందు; సంఖ్యాత = ఎంచదగిన; మల్లుల్ = మల్లయోధులు; జగత్యాణున్ = వాయుదేవుని {జగత్యాణుడు -సర్వలోకములకు ప్రాణము రూపమున ఉండువాడు, వాయువు}; మెచ్చరు = లక్ష్మపెట్టరు; సత్వ = బలము; సంపదలన్ = కలిగి ఉండుటలో; బాహాబాహి = మల్లు; సంగ్రామ = యుద్ధము నందు; పారీణుల్ = మిక్కిలి నేర్పరులు; వారలు = వారు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; బల = బలము యొక్క; ఉద్దేకంబున్ = అతిశయమును; సైరింతురే = ఓర్చుదురా; క్షీణ = కృశించిన; ప్రాణులన్ = ప్రాణములు కలవారినిగ; చేసి = చేసి; చూపుదురు = కలబరచెదరు; సంసిద్ధంబు = తప్పక; యుద్ధంబునన్ = పోరులో.

భావము:

చాణూరుడు, ముష్టికుడు మల్లర సమూహంలో గణింపదగిన యోధులు. కుస్తీపట్టుటలో వారు వాయుదేవుడిని సైతం లక్ష్మపెట్టరు. శక్తి సామర్థ్యాలతో మల్లయుద్ధం చేయడంలో మిక్కిలి నేర్పరులు.

వారు బలరామకృష్ణుల బలాధిక్యాన్ని ఏమాత్రం సహించరు. పోరాటంలో వారి ప్రాణాలుతోడి తెగటారుస్తారు. ఇది ముమ్మాటికీ నిజం.

10.1-1163-సీ.

ఆ రామకేశవు లంతరించిన వసు-

దేవ ముఖ్యులఁ జంపి తెగువ మెఱసి

వృష్టి భోజ దశార్హ వీరులఁ దెగటార్చి-

ముదుకఁడు రాజ్యకాముకుఁడు ఖలుఁడు

నగు నుగ్రసేను మా అయ్య గీటడగించి-

పినతండ్రి దేవకుఁ బిలుకుమార్చి

మఱియు వైరులనెల్ల మర్దించి నే జరా-

సంధ నరక బాణ శంబరాది

10.1-1163.1-ఆ.

సఖులతోడ భూమిచక్ర మేలెదఁ బొమ్ము

తెమ్ము వేగమ వసుదేవసుతుల

మఖము పేరు చెప్పి మంత్రభేదము చేయ

వలయుఁ బెంపఁ జనదు వైరి జనుల."

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; రామ = బలరాముడు; కేశవులు = కృష్ణులు; అంతరించినన్ = నశించగా; వసుదేవ = వసుదేవుడు; ముఖ్యులన్ = మొదలగువారిని; చంపి = సంహరించి; తెగువన్ = సాహసము; మెఱసి = కనబరచి; వృష్టి = వృష్టివంశస్థుల; భోజ = భోజవంశస్థుల; దశార్హ = దశార్హవంశస్థుల; వీరులన్ = శూరులను; తెగటార్చి = సంహరించి; ముదుకడు = ముసలివాడు; రాజ్య = రాజ్యమునేలుట యందు; కాముకుడు = మిక్కిల ఆసక్తికలవాడు; ఖలుడు = దుర్జనుడు; అగు = ఐన; ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనుని; మా = మా యొక్క; అయ్యన్ = తండ్రిని; గీటడగించి = చంపేసి; పినతండ్రి = చిన్నాన్న; దేవకున్ = దేవకుని; పిలుకుమార్చి = చంపి; మఱియును = ఇంకను యుండిన; వైరులన్ =

శత్రువులను; ఎల్లన్ = అందరిని; మర్దించి = అణగగొట్టి; నేన్ = నేను; జరాసంధ = జరాసంధుడు; నరక = నరకుడు; బాణ = బాణుడు; శంబర = శంబరుడు; ఆది = మొదలైన.
 సఖుల = స్నేహితుల; తోడన్ = తోటి; భూమిచక్రమున్ = భూమండలమును; ఏలెదన్ = పాలించెదను; పొమ్ము = వెళ్ళు; తెమ్ము = తీసుకుని రమ్ము; వేగమ = తొందరగా; వసుదేవ = వసుదేవుని; సుతులన్ = కుమారులను; మఖము = యాగము; పేరుచెప్పి = వంకపెట్టి; మంత్రభేదము = నమ్మించి చెరచు ఆలోచన (పాలపర్తి నాగేశ్వర శాస్త్రి వారి శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము); చేయవలయును = చేయవలెను; పెంపజనదు = వృద్ధిపొందింపరాదు; వైరి = శత్రువులైన; జనుల = వారిని.

భావము:

బలరాముడు కృష్ణుడు ఇద్దరు నేలకూలిన వెంటనే, వసుదేవుడు మున్నగు ప్రముఖులను సంహరిస్తాను. సాహసంతో వృష్టి, భోజ, దశార్హ వంశజులైన వీరులను హతమారుస్తాను. రాజ్యాభిలాష గలవాడూ ముసలివాడూ దుర్మార్గుడూ అయిన మా తండ్రి ఉగ్రసేనుణ్ణి నిర్మూలిస్తాను. మా పినతండ్రియైన దేవకుణ్ణి చంపేస్తాను. ఇంకా మిగిలిన శత్రువుల ప్రాణాలు తీస్తాను. జరాసంధుడు, నరకుడు, బాణుడు, శంబరుడు మొదలైన నా చెలికాండ్రతో గూడి ఈ భూమండలాన్ని పరిపాలిస్తాను. ధనుర్యాగమనే మిషతో నీవు వెళ్ళి వసుదేవుడి కొడుకులను శీఘ్రంగా ఇక్కడికి తీసుకుని రా. పగవారి గుట్టు భేదించాలి. విరోధులను వృద్ధి కానీయ రాదు."

10.1-1164-వ.

అనిన నక్రూరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

కంసుడి మాటలు వినిన అక్రూరుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1165-ఉ.

"పంపినఁ బోనివాడనె నృపాలక! మానవు లెన్న తమ్ము నూ
హింపరు దైవయోగముల నించుకఁ గానరు తోచినట్లు ని
ష్కంపగతిం చరింతు రది రాదన వచ్చునె? యీశ్వరేచ్ఛఁ ద
ప్పింపఁగ రాదు నీ పగతు బిడ్డలఁ దెచ్చెదఁ బోయి వచ్చెదన్."

టీకా:

పంపినన్ = వెళ్ళ మని చెప్పినచో; పోని = వెళ్ళకుండా ఉండెడి; వాడనె = వాడనా; నృపాలకా = రాజా; మానవులు = మనుష్యులు; ఎన్నన్ = తరచి చూస్తే; తమ్మున్ = తమ స్థితిని; ఊహింపరు = ఆలోచించుకొనరు; దైవయోగములన్ = దైవికముగ కలిగెడివానిని; ఇంచుకన్ = కొంచెమైనను; కానరు = తెలిసికొనలేరు; తోచినట్లు = తోచిన విధముగ; నిష్కంప = చలించని; గతిన్ = విధముగ; చరింతురు = మెలగెదరు; అదికాదు = అలా కాదు; అనవచ్చునె = అనుట వీలగునా, కాదు; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఇచ్చన్ = నిర్ణయము; తప్పింపగన్ = తప్పించుకొనుట; రాదు = శక్యము కాదు; నీ = నీ యొక్క; పగతు = శత్రువు యొక్క; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; తెచ్చెదన్ = తీసుకుస్తాను; పోయివచ్చెదన్ = వెళ్ళివస్తాను.

భావము:

"ఓ రాజా! నీవు ఆజ్ఞాపిస్తే వెళ్ళకుండా ఉంటానా? నిజానికి నరులు తమ శక్తి ఎలాంటిదో? దైవశక్తి ఎలాంటిదో? కొంచెము కూడ గ్రహించ లేరు. వారికి తోచినట్లు పట్టుదలతో ప్రవర్తిస్తుంటారు. దానిని కాదనలేం కదా. విధి నిర్ణయం తప్పించడం ఎవరి తరమూ కాదు. నేను వెళ్ళి నీ విరోధిపుత్రులను ఇక్కడికి తీసుకువస్తాను."

10.1-1166-వ.

అని పలికి రథంబెక్కి యక్రూరుండు చనిన సకలజనులను వీడుకొలిపి కంసుం
డంతిపురంబునకుం జనియె; నంతఁ గంస ప్రేరితుండై.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; రథంబున్ = రథము; ఎక్కి = ఎక్కి; అక్తూరుండు = అక్తూరుడు; చనినన్ = వెళ్ళగా; సకల = ఎల్ల; జనులనున్ = వారిని; వీడుకొలిపి = సాగనంపి; కంసుండు = కంసుడు; అంతిపురంబున్ = అంతఃపురమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంతన్ = ఆ తరువాత; కంస = కంసునిచే; ప్రేరేపితుండు = ప్రేరేపింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇలా చెప్పి, అక్తూరుడు రథం మీద వ్రేపల్లెకని బయలుదేరాడు. కంసుడు తక్కిన వారందరినీ పంపించి అంతఃపురంలోకి వెళ్ళాడు. అంత, కంసుడు పంపిన...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కేశిని సంహారము

10.1-1167-నీ.

ఋరపుటాహతిఁ దూలి కుంభినీచక్రంబు-

ప్రణిరాజఫణులకు బరువుసేయ

భీషణహేషా విభీషితులై మింట-

నవృతాంధు లొండొరు నండఁ గొనఁగఁ

జటుల చంచల సటాచ్ఛటల గాడ్పుల మేఘ-

ములు విమానములపై ముసుఁగు పడఁగ

వివృతాస్యగహ్వర విపులదంతంబులు-

ప్రళయాగ్నికీలల పగిది మెఱయఁ

10.1-1167.1-ఆ.

గ్రాలపాశలీలగ్రా వాల మేపార

వాహ మగుచు గంధవాహగతుల

విజితశక్రపాశి వీర్యపయోరాశి

కేశి వచ్చె మంద క్లేశ మంద.

టీకా:

ఖుర = కాలిగొరిజల, గిట్టల; పుటా = ప్లుత, అశ్వగతి; హతి = తాకుడులచే; తూలి = చలించి;
కుంభినీచక్రము = భూమండలము; ఫణిరాజ = ఆదిశేషుని; ఫణులు = పడగల; కున్ = కు; బరువు =
బరువెక్కువగుటను; చేయన్ = కలుగజేయగా; భీషణ = భయంకరమైన; హేషా = సకిలింతలచేత;
విభీషితలు = భయపెట్టబడినవారు; మింటన్ = ఆకాశమునందు; అమృతాంధులు = దేవతలు
{అమృతాంధులు - అమృతము ఆహారముగా కలవారు, దేవతలు}; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు;
అండకొనగ = అండగాచేసికొనగ; చటుల = తీవ్రముగా; చంచల = చలించుచున్న; సటాత్ = జూలు;
ఛటల = సమూహముల యొక్క; గాడ్పుల = వాయువులచేత; మేఘములు = మబ్బులు;
విమానముల = విమానముల; పైన్ = మీద; ముసుగుపడగన్ = కమ్ముకొనగ; వివృత = తెరవబడిన;
అస్య = నోరు అనెడి; గహ్వర = బిలము నందలి; విపుల = పెద్దవైన; దంతంబులు = పళ్ళు; ప్రళయ =
ప్రళయకాల మందలి; అగ్ని = అగ్ని యొక్క; కీలల = మంటల; పగిదిన్ = వలె; మెఱయన్ =
ప్రకాశింపగా; కాల = యముని; పాశ = పాశము.

లీలగా = వలె; వాలము = తోక; ఏపార = అతిశయించగా; వాహము = గుఱ్ఱము యొక్క; అగుచున్ =
రూపము కలవాడు అగుచు; గంధవాహ = గాలి; గతులన్ = వీచెడి విధములుగ; విజిత =
గెలువబడిన; శక్ర = ఇంద్రుడు; పాశి = వరుణుడు కలవాడు; వీర్య = వీరత్వము నందు; పయోరాశి =
సముద్రము వంటివాడు; కేశి = కేశి; వచ్చెన్ = వచ్చెను; మంద = గొల్లపల్లె; క్లేశము = దుఃఖమును;
అంద = పొందగా.

భావము:

కేశి అనే రాక్షసుడు ఇంద్రుడిని, వరుణుడిని మించిన వాడు, శౌర్యానికి సముద్రం లాంటి వాడు.
వాడు కంసుని ప్రోత్సాహంతో గుఱ్ఱము రూపు ధరించి వాయువేగంతో నందుని మందలో
ప్రవేశించి సంకటం కలిగించాడు. అతని అశ్వగతి వేగంతో కూడిన దిట్టమైన గిట్టల తాకిడికి
చలించిన భూమండలం మోస్తున్న ఆదిశేషుని పడగలకు భారమైంది. అతని భీతిగొలిపే
సకిలింతలకు మిక్కిలి భయపడిపోయి ఆకాశంలో దేవతలు ఒకరినొకరు గట్టిగా పట్టుకున్నారు.

అతను జాలు ఊపిన విసురుకి జనించిన గాలి వలన మేఘాలు చెల్లాచెదురు అయిపోయి,
విమానాలను క్రమ్ముకున్నాయి. తెరిచిన అతని నోటి గుహలోని పెద్ద పండ్లు ప్రళయకాలంలోని
అగ్నిజ్వాలల మాదిరి మెరిశాయి. అతని తోక యమపాశం లాగా ప్రకాశించింది.

10.1-1168-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = అంతేకాక.

భావము:

అంతే కాదు ...

10.1-1169-క.

భీషణ ఘోటక దానవ

హేషానిర్ఘోషభిన్న హృదయ నిఖిల గో

యోషా పురుషార్థకమై

ఘోషము హరి చూడ దైన్యఘోషం బయ్యెన్.

టీకా:

భీషణ = భయంకరమైన; ఘోటక = గుఱ్ఱపు రూపున ఉన్న; దానవ = రాక్షసుని; హేషా =
సకిలింతల; నిర్ఘోష = అధికమైన ధ్వనిచేత; భిన్న = పగిలిన; హృదయ = గుండెలు కలిగిన; నిఖిల =
సమస్తమైన; గో = ఆవులు; యోషా = స్త్రీలు; పురుష = మగవారు; అర్థకము = పిల్లలు కలది; ఐ =
అయ్యి; ఘోషము = మంద; హరి = కృష్ణుడు; చూడన్ = చూచుచుండగా; దైన్యఘోషంబు = మొర
ఇడెడి ధ్వని కలది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

దారుణమైన అశ్వాకారంలో ఉన్న ఆ రాక్షసుడి సకిలింత వినబడేసరికి, అక్కడున్న ఆవులు, దూడలు, స్త్రీలు, పురుషులు, బిడ్డలు అందరి హృదయాలు దద్దరిల్లాయి. కృష్ణుడు చూస్తుండగానే ఆ గొల్లపల్లె అంతా దీనంగా ఘోషించసాగింది.

10.1-1170-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

అయ్యవసరంబునన్ = అప్పుడు.

భావము:

అలా అల్లకల్లోలం సృష్టిస్తున్న ఆ సమయంలో కేశి ఇలా అనసాగాడు...

10.1-1171-ఉ.

"పేదల ఘోషగోపకుల బిట్టదలించుట వీరధర్మమా?

కాదు; వ్రజంబులో దనుజఘ్నస్మరుఁ డే"డని తన్ను రోయు క్ర

వ్యూధునిఁ జూచి గోపకుల క్రద్ధమువచ్చి "నిశాట! యింకఁ బో

రా"డని శౌరి చీరె మృగరాజ క్రియన్ నెదిరించె దైత్యుడున్.

టీకా:

పేదలన్ = అశక్తులను; ఘోష = మందలోని; గోపకులన్ = గొల్లవారిని; బిట్టు = మిక్కిలిగ;

అదలించుట = బెదిరించుట; వీర = వీరులకు; ధర్మమా = న్యాయమా; కాదు = కాదు; వ్రజంబు =

మంద; లోన్ = అందు; దనుజఘ్నస్మరుడు = కృష్ణుడు (దనుజఘ్నస్మరుడు - రాక్షసులను

సంహరించువాడు, విష్ణువు); ఏడి = ఏక్కడ ఉన్నాడు; అని = అని; తన్ను = తనను; రోయు =

నిందించెడి; క్రవ్యూధునిన్ = రాక్షసుని క్రవ్యూధుడు - మాంసమును తిను వాడు, రాక్షసుడు; చూచి =

కనుగొని; గోపకుల్ = గొల్లవారి; కున్ = కి; అడ్డమువచ్చి = అడ్డపడి; నిశాట = రాక్షసుడా {నిశాటుడు - రాత్రించరుడు, రాక్షసుడు}; ఇంకన్ = ఇకమీదట; పోరాడు = పోవుటకు వీలులేదు; అని = అని; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; చీరెన్ = పిలిచెను; మృగరాజు = సింహము; క్రియన్ = వలె; ఎదిరించెన్ = ఎదుర్కొనెను; దైత్యుడున్ = రాక్షసుడు.

భావము:

"బలహీనులైన మందలోని గొల్లలను భయపెట్టడం తరిమికొట్టడం నావంటి వీరుడికి ధర్మం కాదు. ఈ గొల్లపల్లెలో దానవహంత కృష్ణుడు ఏడీ, ఎక్కడ" అంటూ తనను తిడుతున్న ఆ అసురుణ్ణి కృష్ణుడు చూసాడు. గోపాలురకు అడ్డంగా వచ్చి శూరుని మనుమడైన కృష్ణుడు "ఓరీ నిశాచరా! ఇంక నువ్వు ఎక్కడకీ పోలేవు" అంటూ సింహంలాగ గర్జించి వాడిని పోరుకి పిలిచాడు. ఆ రక్కసుడు వాసుదేవుని ఎదిరించాడు.

10.1-1172-ఆ.

నిష్ఠురోగ్ర సింహ నిదంబుతో నింగి
మింగుభంగి నోరు మిగులఁ దెఱచి
కఱవరాఁగ నతఁడు గాటు దప్పించినఁ
దన్నె నెగసి తురగదానవుండు.

టీకా:

నిష్ఠుర = కఠినమైన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; సింహానినాదంబు = గర్జన; తోన్ = తోటి; నింగి = ఆకాశము; మింగు = మింగివేయునట్టి; భంగిన్ = విధముగ; నోరు = నోటిని; మిగుల = అధికముగ; తెఱచి = తెరుచుకొని; కఱవన్ = కరుచుటకు; రాగన్ = రాగా; అతడు = అతను; కాటు = కరవబడుటను; తప్పించినన్ = తప్పించుకొనగా; తన్నెన్ = కాలితో తన్నెను; ఎగసి = ఎగిరి; తురగదానవుడు = కేశి {తురగదానవుడు - గుఱ్ఱము రూపున గల రాక్షసుడు, కేశి}.

భావము:

ఆ అశ్వరూప రాక్షసుడు కర్కశంగా గట్టిగా సకిలిస్తూ, ఆకాశాన్నే మ్రింగబోతున్నట్లు నోరు పెద్దగా తెరచి, కరవడానికి వచ్చాడు; కృష్ణుడు ఆ పోటు తప్పించుకున్నాడు; వాడు ఎగిరి తన్నాడు.

10.1-1173-ఉ.

తన్నిన తన్నునం బడక దానవహంత సమీకరంతయై

కన్నులఁ గెంపు పెంపెనయ గ్రక్కున ఘాటనిశాటు పాదముల్

వన్నె చెడంగఁ బట్టి పడవైచె ధనుశ్శతమాత్రదూరమున్

పన్నగడింభమున్ విసరి పాఱఁగవైచు ఖగేంద్రు కైవడిన్.

టీకా:

తన్నినన్ = కాలితో తన్నగా; తన్నునన్ = తన్నునకు; పడకన్ = దొరకకుండ; దానవహంత = కృష్ణుడు {దానవహంత - రాక్షసులను హతమార్చు వాడు, విష్ణువు}; సమీకరంత = యుద్ధములో క్రీడించు వాడు; ఐ = అయ్యి; కన్నులన్ = కన్నుల యందు; కెంపు = ఎఱ్ఱదనము; పెంపు = పెరుగుట; ఎనయన్ = పొందగా; గ్రక్కునన్ = చటుక్కున; ఘాటనిశాటున్ = గుఱ్ఱపురూపు రాక్షసుని; పాదముల్ = కాళ్ళు; వన్నె = చక్కదనము; చెడంగన్ = నశించునట్లుగ; పట్టి = పట్టుకొని; పడవైచె = విసిరివేసెను; ధనుః = విల్లుపొడుగులు; శత = వంద అంత; మాత్ర = మేర; దూరమున్ = దూరముగా; పన్నగ = పాము; డింభమున్ = పిల్లను; విసరి = విసిరి; పాఱగవైచు = పారవేసెడి; ఖగేంద్రున్ = గరుత్మంతుని {ఖగేంద్రుడు - పక్షులలో శ్రేష్ఠుడు, గరుత్మంతుడు}; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

గుఱ్ఱమురక్కసుడు తన్నిన తన్ను తప్పించుకుని, కృష్ణుడు రాక్షసాంతకుడు రణోత్సాహం వహించాడు. కోపంతో గోపాలకృష్ణుడి కళ్ళు జేవురించాయి. వెంటనే తురగాసురుడి పొంగు అణిగేలా చటుక్కున, వాడి కాళ్ళు పట్టుకుని గరుత్మంతుడు పాముపిల్లను విసిరేయునట్లు, వాడిని వంద విల్లులపొడుగంత దూరం పారేశాడు.

10.1-1174-ఉ.

వైచిన మ్రొగ్గి లేచి వెస వాజినిశాటుడు హుంకరించి సం
కోచము లేక పైఁ బడిన గోపకులేంద్రుడు దిగ్గజేంద్ర శుం
డాచటల ప్రభాబల విడంబకమైన భుజార్థళంబు దో
షాచరు నోటిలోన నిడెఁ జండఘణిన్ గుహ నుంచుకైవడిన్.

టీకా:

వైచినన్ = విసిరివేయగా; మ్రొగ్గి = వాలిపోయి; లేచి = పైకి లేచి నిలబడి; వెసన్ = శీఘ్రముగ;
వాజినిశాటుడు = కేశి {వాజినిశాటుడు - గుఱ్ఱపు రూపున ఉన్న రాక్షసుడు, కేశి}; హుంకరించి =
హుమ్మని; సంకోచము = జంకు; లేక = లేకుండు; పైన్ = మీద; పడినన్ = పడగా; గోపకులేంద్రుడు =
కృష్ణుడు {గోప కులేంద్రుడు - గోపకుల వంశము నందు శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు}; దిగ్గజేంద్రము =
ఐరావతము {దిగ్గజేంద్రము - దిగ్గజములలో శ్రేష్ఠమైనది, ఐరావతము}; శుండా = తొండమువలె;
చటల = భయంకరమైన; ప్రభా = ప్రభావమును; బల = శక్తి యందు; విడంబకము = పరిహాసము
చేయునది; ఐన = అయినట్టి; భుజ = భుజము అనెడి; అర్థళంబు = గడకట్టను; దోషాచరు =
రాక్షసుని {దోషాచరుడు - పాపమునందు మెలగు వాడు, రాక్షసుడు}; నోటి = నోరు; లోన్ = అందు;
ఇడెన్ = పెట్టెను; చండ = భయంకరమైన; ఘణిన్ = సర్పమును; గుహన్ = పెద్దబిలములో; ఉంచు =
పెట్టెడి; కైవడిన్ = విధముగ.

భావము:

అలా విసిరిపారేయడంతో నిశాచరుడు నేలమీద పడి, వేగంగా పైకి లేచి అహంకారంతో
హుంకరిస్తూ జంకూగొంకూ లేకుండా కృష్ణుడి మీదకి లంఘించాడు. అప్పుడా యదుకుంజరుడు
భయంకర సర్పాన్ని పర్వత గుహలోకి చొప్పించినట్లు, దిగ్గజతొండమువలె బహు బలిష్ఠమైన తన
బాహుదండమును వాడి నోటిలోనికి దూర్చాడు.

10.1-1175-శా.

దంభోళిప్రతిమాన కర్కశ మహోర్ధ్వద్వామ దోఃస్తంభమున్
శుంభల్లీల నఘారి వాని రదముల్ మూర్ఛంబులై రాలంగా

గంభీరంబుగఁ గుక్షిలోఁ జొనిపి వీరకన్ వృద్ధిఁ బొందించుచున్

గుంభించెం బవనంబు పిక్కటిలఁ దత్తుక్కిన్ నరేంద్రోత్తమా!

టీకా:

దంభోళి = వజ్రాయుధముతోటి; ప్రతిమాన = సమానమైన; కర్కశ = కఠినము గల; మహా = గొప్పగా; ఉద్యత్ = పైకెత్తిన; వామ = ఎడమ; దోఃస్తంభమున్ = చేతిని; శుంభత్ = అధికమైన; లీలన్ = విలాసముతో; అఘారి = కృష్ణుడు (అఘారి - అఘాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు); వాని = అతని; రదముల్ = దంతములు; చూర్ణంబులు = పొడిపొడిగ; ఐ = అయ్యి; రాలగా = రాలిపోవునట్లుగ; గంభీరంబుగన్ = గొప్పగా; కుక్షి = కడుపు; లోన్ = లోపలికి; చొనిపి = దూర్చి; వీకన్ = ఉత్సాహముతో; వృద్ధిబొందించుచున్ = పెద్దది చేస్తూ; కుంభించెన్ = బంధించెను; పవనంబున్ = ప్రాణవాయువును; పిక్కటిలన్ = వ్యాపించ; తత్ = దాని; కుక్షిన్ = కడుపు; నరేంద్రోత్తమా = మహారాజా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! అఘాసురుడిని హరించిన హరి వజ్రాయుధం వలె కఠినమైనది, స్తంభంవలె ఉన్నది అయిన తన ఎడమ చేతిని, ఆ తురగ దైత్యుడి దంతాలు పొడి పొడి అయి రాలిపోయేలాగ, అవలీలగా వాడి కడుపులోనికి జొప్పించాడు. వాడి కడుపు ఉబ్బిపోయేలాగ తన చేతిని అంతకంతకూ పెంచుతూ, వాడి ఊపిరి ఉక్కిరిబిక్కిరి అయ్యేలా నిరోధించాడు.

10.1-1176-క.

వా~~య~~ువు వెడలక నిలిచినఁ

గా~~య~~ంబు చెమర్పఁ గన్ను~~గ~~వ వెలి కుఱుకన్

మా~~య~~చెడి తన్నుకొనుచును

గూ~~య~~ుచు నశ్వాసురుండు గూ~~ల~~ెన్ నేలన్.

టీకా:

వాయువు = ఊపిరి; వెడలక = నడవకుండ; నిలిచినన్ = ఆగిపోగా; కాయంబున్ = దేహము;
చెమర్పన్ = చలువలు కమ్ముకొనగ; కన్ను = కన్నులు; గవ = రెండును (2); వెలికులుకన్ = బయటకు
రాగా; మాయ = మాయారూపము; చెడి = చెడిపోయి; తన్నుకొనుచున్ = శరీరము కొట్టుకొనుచు;
కూయుచున్ = అరచుచు; అశ్వాసురుండు = గుఱ్ఱపురాక్షసుడు; కూలెన్ = కూలిపోయెను; నేలన్ =
నేలమీదకి.

భావము:

ఆ కేశి దానవుడికి ఒంట్లోని గాలి బయటకి పోకపోడంతో ఒళ్ళంతా చెమట పట్టింది. కనుగుడ్లు
వెలికి వచ్చాయి. తన మాయలు పనిచేయకపోడంతో వాడు విలవిలా తన్నుకుంటూ పెడబొబ్బలు
పెడుతూ నేల మీదకి కూలిపోయాడు.

10.1-1177-ఆ.

ఘోటకాసురేంద్రు కుక్షిలోఁ గృష్ణుని

బాహు వధికమైనఁ బట్టలేమిఁ

పగిలి దోసపండు పగిదిఁ దద్దేహంబు

వసుమతీశ రెండు వ్రయ్య లయ్యె.

టీకా:

ఘోటకాసురేంద్రు = గుఱ్ఱపురాక్షసుని; కుక్షి = కడుపు; లోన్ = లోపల; కృష్ణుని = కృష్ణుడి యొక్క;
బాహువు = చెయ్యి; అధికము = పెద్దది; ఐనన్ = కాగా; పట్టలేమిన్ = పట్టకపోవుటచేత; పగిలి =
పగిలిపోయి; దోసపండు = దోసపండు; పగిదిన్ = వలె; తత్ = వాని; దేహంబు = దేహము;
వసుమతీశ = రాజా; రెండు = రెండు (2); వ్రయ్యలు = ముక్కలు; అయ్యె = అయ్యెను.

భావము:

ఓ దేశాధీశా! పరీక్షిత్తూ! తురగాసురుడి పొట్టలో కృష్ణుడి చెయ్యి బాగా ఎక్కువగా పెరిగి పొడంతో, పట్టుటకు చోటులేక వాడి దేహం దోసపండులా రెండు ముక్కలు అయిపోయింది.

10.1-1178-క.

నశినాక్షుడు లీలాగతి

విలయముఁ బొందించె నిట్లు వీరావేశిన్

బలలాశిన్ జగదభినవ

బలరాశిన్ విజితశక్తపాశిం గేశిన్.

టీకా:

నశినాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; లీలా = విలాసవంతమైన; గతిన్ = విధముగ; విలయము = చావును; పొందించెన్ = చెందించెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వీర = వీరత్వముచేత; ఆవేశిన్ = ఒళ్ళుతెలియనివానిని; పలలాశిన్ = రాక్షసుని (పలలాశి - మాంసము తినువాడు, రాక్షసుడు); జగత్ = లోకమునందు; అభినవ = సరికొత్త; బల = బలము యొక్క; రాశిన్ = పోగు కలవానిని; విజిత = గెలువబడిన; శక్త = ఇంద్రుడు; పాశిన్ = వరుణుడు కలవానిని; కేశిన్ = కేశి అనువానిని.

భావము:

వీరావేశం కలవాడూ, మాంసాహారుడూ, లోకంలో నవనవీన శక్తియుక్తుడూ, ఇంద్ర వరుణులను జయించిన వాడూ అయిన కేశిని దానవుడిని తామరరేకుల వంటి కన్నుల కల కృష్ణుడు అలవోకగా అంతమొందించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నారదుడు కృష్ణుని దర్శించుట

10.1-1179-వ.

ఆ సమయంబునం బుష్పవర్షంబులు గురియించి సురలు వినుతించి; రంత హరిభక్తి
విశారదుండైన నారదుండు వచ్చి గోవిందుని సందర్శించి రహస్యంబున నిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు; పుష్ప = పూల; వర్షంబున్ = వానను;
కురియించి = కురిపించి; సురలు = దేవతలు; వినుతించిరి = కీర్తించిరి; అంతన్ = అప్పుడు; హరి =
విష్ణుని యెడల; భక్తి = భక్తి కలిగియుండుటలో; విశారదుండు = మిక్కిలి నేర్పు కలవాడు; ఐన =
అయినట్టి; నారదుండు = నారదుడు; వచ్చి = వచ్చి; గోవిందుని = కృష్ణుని; సందర్శించి = చూసి;
రహస్యంబునన్ = ఏకాంతము నందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సంతోష సమయంలో దేవతలు పూలవానలు కురిపించారు. స్తోత్రాలు చేసారు. అంతలో
విష్ణుభక్తి విశారదుడైన నారదుడు వచ్చి, గోపాలకృష్ణుడిని దర్శించి ఏకాంతంగా ఇలా అన్నాడు.

10.1-1180-సీ.

“జగదీశ! యోగీశ! **స**ర్వభూతాధార!-

సకలసంపూర్ణ! యీ**శ్వ**ర! మహాత్మ!

కాష్ఠగతజ్యోతి **కై**వడి నిఖిల భూ-

తము లందు నొకడవై **త**నరు దీవు

సద్గూఢుడవు; గుహ**శ**యుడవు సాక్షివి-

నీయంతవాడవై **నీ**వు మాయఁ

గూడి కల్పింతువు **గు**ణముల; వానిచేఁ-

బుట్టించి రక్షించి **పొ**లియఁజేయుఁ

10.1-1180.1-ఆ.

దీప్తపంచ మెల్ల **ని**ట్టి నీ విప్పుడు

రాజమూర్తులైన **రా**క్షసులను

సంహరించి భూమిచక్రంబు రక్షింప

నవతరించినాడ వయ్య! కృష్ణ!

టీకా:

జగదీశ = కృష్ణ {జగదీశుడు - సర్వలోకప్రభువు, విష్ణువు}; యోగీశ = కృష్ణ {యోగీశుడు - యోగులకు ప్రభువు, విష్ణువు}; సర్వభూతాధార = కృష్ణ {సర్వభూతాధారుడు - సమస్తమైన (స్థావర జంగమ) జీవులకు ఆధారభూతమైనవాడు, విష్ణువు}; సకలసంపూర్ణ = కృష్ణ {సకలసంపూర్ణుడు - సమస్తమునందు నిండి యుండువాడు, విష్ణువు}; ఈశ్వర = కృష్ణ {ఈశ్వర - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు}; మహాత్మ = కృష్ణ {మహాత్ముడు - మహత్వమే తానైన వాడు, విష్ణువు}; కాష్ఠ = కట్టలలో; గతః = ఉండెడి; జ్యోతి = నిప్పు; కైవడిన్ = వలె; నిఖిల = సమస్తమైన; భూతములు = జీవుల; అందున్ = లోను; ఒక్కడవు = రెండవదిలేనివాడవు; ఐ = అయివుండి; తనరుడు = అతిశయింతువు; ఈవు = నీవు; సత్ = మంచివారియందు; గూఢుడవు = దాగియుండువాడవు; గుహా = ప్రాణులహృదయమున; ఆశయుడవు = ఉండువాడవు; సాక్షివి = అన్నిటిని దర్శించువాడవు; నీయంతవాడవు = నీకు సమానులు నీవే; ఐ = అయ్యి; నీవు = నీవు; మాయన్ = మూలప్రకృతితో {మాయ - కార్యకారణోపాధులకు కారణభూతమైనది, మూలప్రకృతి}; కూడి = చేరి; కల్పింతువు = సృష్టించెదవు; గుణములున్ = త్రిగుణములను {త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమోగుణములు}; వాని = వాటి; చేన్ = వలన; పుట్టించి = సృష్టించి {పుట్టించెదవు - చతుర్ముఖబ్రహ్మ రూపమున రజోగణముచే సృష్టించెదవు}; రక్షించి = కాపాడి {రక్షించెదవు - విష్ణుమూర్తి రూపమున సత్త్వగుణముతో లోకములను పాలించెదవు}; పొలియజేయుదు = నశింపజేయుజేసెదవు {పొలియజేయుదువు - రుద్ర రూపమున సర్వమును తమోగుణముతో లయము చేసెదవు}; ఈ = ఈ యొక్క.

ప్రపంచము = లోకములు; ఎల్లన్ = అఖిలమును; ఇట్టి = ఇటువంటి; నీవు = నీవు; ఇప్పుడు = ప్రస్తుతకాలమునందు; రాజ = ఏలికల యొక్క; మూర్తులు = ఆకృతులు కలిగినవారు; ఐన = అయినట్టి; రాక్షసులను = రాక్షసులను; సంహరించి = చంపి; భూమిచక్రంబున్ = భూమండలమును; రక్షింపన్ = కాపాడుటకై; అవతరించినాడవు = పుట్టితివి; అయ్య = తండ్రి; కృష్ణ = కృష్ణుడ.

భావము:

“కృష్ణా! జగదీశ్వరా! యోగీశ్వరా! సకల ప్రాణులకు ఆధారమైన వాడా! నిఖిలమునందూ నిండి ఉండువాడా! ఓ మహానుభావా! కట్టెలలో అగ్నిలా సమస్త ప్రాణులలోనూ ఏకరూపుడవై విలసిల్లుతూ ఉంటావు. హృదయ కుహర మందు గూఢంగా ఉంటావు. జీవులు ఆచరించే సకల క్రియాకలాపములకు కేవలం సాక్షీభూతుడవై ఉంటావు. సర్వస్వతంత్రుడవు. నీకు అధీనమై ఉండే మాయాశక్తిచే సత్త్వరజస్తమో గుణాలను కల్పిస్తుంటావు. ఈ త్రిగుణాలచేత జగత్తును సృష్టి స్థితి లయాలు చేస్తుంటావు. రాజుల రూపాలలో ఉన్న రాక్షసులను నిర్మూలించి భూమండలాన్ని కాపాడడటం కోసం నీవు అవతరించావు స్వామీ.

10.1-1181-వ.

దేవా! నీచేత నింక చాణూర ముష్టిక గజ శంఖ కంస యవన ముర నరక పౌండ్రక శిశుపాల దంతవక్త సాల్వ ప్రముఖులు మడిసెదరు; పారిజాతం అపహృతం అయ్యెడిని; నృగుండు శాపవిముక్తుం డగు; శ్యమంతకమణి సంగ్రహంబగు; మృత బ్రాహ్మణపుత్ర ప్రదానంబు సిద్ధించు; నర్జునసారథివై యనేకాక్షౌహిణీ బలంబుల వధియించెదవు; మఱియును.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; నీ = నీ; చేతన్ = వలన; ఇంక = ఇకపైన; చాణూర = చాణూరుడు (మల్లుడు); ముష్టిక = ముష్టికుడు (మల్లుడు); గజ = కువలయాపీడ (ఏనుగు); శంఖ = శంఖచూడుడు (యక్షుడు); కంస = కంసుడు; యవన = కాలయవనుడు; ముర = మురాసురుడు; నరక = నరకాసురుడు; పౌండ్రక = పౌండ్రక వాసుదేవుడు {పౌండ్రుడు- 1. క్రియాలోపముచే వృషలత్వము పొందిన క్షత్రియ తెగవాడు, 2. పౌండ్రదేశమున వసించువాడు, 3. పౌండ్రదేశరాజు, సుతమా వసుదేవుల పుత్రుడు, శ్రీకృష్ణునిచేతిలో మరణించాడు}; శిశుపాల = శిశుపాలుడు; దంతవక్త = దంతవక్త్రుడు; సాల్వ = సాల్వుడు; ప్రముఖులు = మొదలగువారు; మడిసెదరు = మరణింతురు; పారిజాతంబు = పారిజాతపూల వృక్షము; అపహృతంబు = సంపాదించబడినది; అయ్యెడిని = అగును; నృగుండు = నృగు మహారాజు; శాప = శాపమునుండి; విముక్తుండు = విడుదలైనవాడు; అగున్ = అగును; శ్యమంతక = శ్యమంతకము అనేడి; మణి = రత్నము; సంగ్రహంబు =

సంపాదింపబడినది; అగున్ = అగును; మృత = మరణించిన; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; పుత్ర = కొడుకు; ప్రదానంబున్ = తెచ్చి యిచ్చుట; సిద్ధించున్ = జరుగును; అర్జున = అర్జునికి; సారథివి = రథము తోలువాడవు; ఐ = అయ్య; అనేక = పెక్కు; అక్షౌహిణీ = అక్షౌహిణులమేర; బలంబులు = సైన్యములను; వధియించెదవు = సంహరించెదవు; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఓ ప్రభూ! ఇంక ముందు చాణూరుడు, ముష్టికుడు, గజడు, శంఖుడు, కంసుడు, కాలయవనుడు, మురుడు, నరకుడు, పౌండ్రకుడు, శిశుపాలుడు, దంతవక్త్రుడు సాల్వుడు మొదలైనవారు నీ చేతిలో మరణిస్తారు. దేవలోకం నుంచి పారిజాతవృక్షం సంగ్రహించబడుతుంది. నృగునకు శాపవిముక్తి కలుగుతుంది. శమంతకమణి లభిస్తుంది. మృతులైన బ్రాహ్మణ కుమారులను తిరిగి తెచ్చి ఇవ్వడం జరుగుతుంది. అర్జునుడికి సారథివిగా ఉండి అనేక అక్షౌహిణుల సేనలు సంహరిస్తావు. అంతేకాకుండా.....

10.1-1182-శా.

కృష్ణా! నీ వొనరించు కార్యములు లెక్కింపన్ సమర్థుండె? వ
ర్ధిష్ఠుండైన విధాత మూడుగుణముల్ దీపించు లోపించు రో
చిష్ఠుత్వంబున నుండు నీవలన; నిస్సీమంబు నీ రూపు నిన్
విష్ఠున్ జిష్ఠు సహిష్ఠు నీశు నమితున్ విశ్వేశ్వరున్ మ్రొక్కెదన్."

టీకా:

కృష్ణా = కృష్ణుడా; నీవున్ = నీవు; ఒనరించు = చేయు; కార్యములున్ = పనులను; లెక్కింపన్ = గణించుటకు; సమర్థుండె = శక్తిగలవాడా, కాదు; వర్ధిష్ఠుండు = పెరిగెడి శీలము కలవాడు (వర్ధిష్ఠుడు - వృద్ధి చేయు స్వభావము కలవాడు, పెరిగెడివాడు); ఐన = అయినట్టి; విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; మూడుగుణముల్ = త్రిగుణములు (త్రిగుణములు - 1సత్త్వగుణము 2రజోగుణము 3తమోగుణము); దీపించున్ = వృద్ధిచెందును; లోపించున్ = నశించును; రోచిష్ఠత్వంబునన్ = మిక్కిలి ప్రకాశించుటకలిగి; ఉండున్ = ఉండును; నీ = నీ; వలనన్ = చేత; నిస్సీమంబు = మేరలేనిది; నీ = నీ యొక్క; రూపు = స్వరూపము; నిన్ = నిన్ను; విష్ఠున్ = విష్ణుమూర్తిని (విష్ణువు - సమస్తము నందు

వ్యాపించు లక్షణము కలవాడు, విష్ణువు); జిష్ణున్ = జయశీలుని {జిష్ణువు - జయించు స్వభావము కలవాడు, విష్ణువు); సహిష్ణున్ = సహనశీలుని {సహిష్ణువు - సహించు స్వభావము కలవాడు, విష్ణువు); ఈశున్ = సర్వనియామకుని {ఈశుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు); అమితున్ = అష్టప్రమాణాతీతుని {అమితుడు - అష్టప్రమాణము (1ప్రత్యక్షము 2అనుమానము 3ఉపమానము 4శబ్దము (లేదా ఆగమము) 5అర్థాపత్తి 6అనుపలబ్ధి 7సంభవము 8ఐతిహ్యము) లకు అందనివాడు, విష్ణువు); విశ్వేశ్వరున్ = జగత్తుకే ప్రభువుని {విశ్వేశ్వరుడు - జగత్తు అంతటికీ ఈశ్వరుడు, విష్ణువు); మైక్యేదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

ఓ కృష్ణా! సృష్టిని సమృద్ధిగా చేసే బ్రహ్మదేవుడు కూడా నీవు చేసే పనులను లెక్కించడానికి సమర్థుడు కాడు. నీ వలననే సత్త్వరజస్తమోగుణములు జనించి, వృద్ధిపొంది, అణగిపోతాయి. నీ రూపమునకు మేర లేదు. నీవు సర్వవ్యాపివి, జయ శీలుడవు, సహన శీలివి, పరమేశ్వరుడవు, ప్రమాణ రహితుడవు, ప్రపంచ నియామకుడవు. అటువంటి నీకు నమస్కరిస్తాను."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వ్యోమాసురుని సంహరించుట

10.1-1183-వ.

అని వినుతించి వీడుకొని నారదుం డరిగె; నంత నొక్కనాడు కృష్ణ సహితులై గోపకుమారు లడవికిం జని పసుల మేపుచు నొక్క కొండదండ నిలాయనక్రీడ చేసి; రండు.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తోత్రముచేసి; వీడుకొని = సెలవుతీసుకొని; నారదుండు = నారదుడు; అరిగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = అటుతరువాత; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; కృష్ణ = కృష్ణునితో; సహితులు = కూడియున్నవారు; ఐ = అయ్యి; గోప = గొల్లల; కుమారకులు = పిల్లలు; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; పసులన్ = పశువులను; మేపుచున్ = కాచుచు; ఒక్క =

ఒకానొక; కొండ = కొండ; దండన్ = వద్ద; నిలాయనక్రీడ = బాలుర క్రీడా విశేషము,
దాగుడుమూతలాట {నిలాయన, నిలయన - దాగుడుమూతలు }; చేసిరి = ఆడిరి; అందు = దానిలో.

భావము:

అలా గోవిందుడిని స్తుతించి, సెలవు తీసుకుని నారదమహర్షి వెళ్ళిపోయాడు. అటు పిమ్మట, ఒక రోజు గోపబాలురు కృష్ణుడితో కలిసి అడవికి వెళ్ళారు. అక్కడ పశులను మేపుతూ ఒక పర్వతం దగ్గర దాగుడుమూతలు ఆడటం ప్రారంభించారు.

10.1-1184-క.

కొండలు గొటియల మంచును

గొండలు పాలకుల మంచు కుటిలత్వమునం

గొండలు దొంగల మనుచును

చెంది కుమారకులు క్రీడజేసిరి తమలోన్.

టీకా:

కొండలు = కొంతమంది; గొటియలము = గొట్టెలము; అంచును = అని; కొండలు = కొంతమంది;
పాలకులము = గొట్టెలకాపరులము; అంచున్ = అని; కుటిలత్వమునన్ = వంకరబుద్ధితో; కొండలు
= కొంతమంది; దొంగలము = చోరులము; అనుచును = అనుచు; చెంది = భావములు పొంది;
కుమారకులు = బాలురు; క్రీడజేసిరి = ఆటలాడిరి; తమలోన్ = వారిలోవారు.

భావము:

ఆ దాగుడుమూతలాటలో కొందరు గొట్టెలుగా కొందరు కాపరులుగా కొందరు దొంగలుగా ఏర్పడి గోపబాలురు తమలో తాము ఆడుకోసాగారు.

10.1-1185-శా.

అలో దొంగలలో మయాసురసుతుం డాద్యుండు వ్యోముండు గో

పాలుండై చని మేషకల్పనలతో భ్రాసిల్లి క్రీడించు త

ద్వైప వ్రాతము నెల్ల మెల్లనఁ జతుఃపంచావశిష్టంబుగా

శైలాంతర్గుహలోనికిం గొనిచనెం జౌర్యం బవార్యంబుగన్.

టీకా:

ఆలోన్ = ఆలోపల; దొంగల = చోరుల; లోన్ = అందు; మయా = మయుడను; అసుర = రాక్షసుని;
సుతుండు = కొడుకు; ఆద్యుండు = మొదటివాడు; వ్యోముండు = వ్యోముడనువాడు; గోపాలుండు =
గొల్లవానివలె; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; మేష = గొట్టెలను; కల్పనలు = కల్పించుకొనుటల; తోన్ =
తోటి; భాసిల్లి = అతిశయించి; క్రీడించు = ఆడుచున్నట్టి; తత్ = ఆ యొక్క; బాల = పిల్లల; వ్రాతమున్ =
సమూహము; ఎల్లన్ = అంతటను; మెల్లనన్ = మెల్లిమెల్లిగా; చతుః = నలుగురు; పంచః = ఐదుగురు;
అవశిష్టంబు = మాత్రమే మిగులుట; కాన్ = అగునట్లు; శైల = కొండ; అంతర్ = లోని; గుహ = గుహ;
లోని = లోపలి; కిన్ = కి; కొని = తీసుకొని; చనెన్ = పోయెను; చౌర్యంబు = దొంగతనపునేర్పు;
అవార్యంబు = అడ్డులేనిది; కాన్ = అగునట్లు.

భావము:

అంతలో మయుడనే రాక్షసుడి పెద్ద కొడుకు వ్యోమాసురుడు గొల్లపిల్లాడి రూపం ధరించి, దొంగగా
ఏర్పడిన వారిలో చేరాడు. వాడు అడ్డులేని దొంగతనంతో ఆ ఆటలో గొట్టెలుగా నటిస్తున్న
గొల్లపిల్లలలో నలుగురు ఐదుగురిని తప్పించి మిగిలిన వారిని అందరినీ మెల్లగా ఒక
పర్వతగుహలోకి తీసుకుపోయాడు.

10.1-1186-వ.

ఇట్లు కొండగుహలోనఁ గ్రమక్రమంబున గోపకుమారుల నిడి యొక్క పెనుజాతఁ దద్ధ్వారంబుఁ
గప్పి యెప్పటియట్ల వచ్చిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కొండ = కొండ యొక్క; గుహ = గుహ; లోనన్ = లోపల; క్రమక్రమంబునన్ =
ఒకరి తరువాత నొకరిని; గోప = గొల్ల; కుమారులన్ = బాలురను; ఇడి = పెట్టి; ఒక్క = ఒకానొక; పెను

= పెద్ద; టాతన్ = రాతితో; తత్ = దాని; ద్వారంబున్ = ప్రవేశద్వారమును; కప్పి = మూసి; ఎప్పటి = ఎప్పటి; అట్టి = లాగ; వచ్చినన్ = రాగా.

భావము:

వాడు క్రమక్రమంగా గోపబాలురను ఆ కొండ గుహలో చేర్చి పెద్దబండరాయితో దారి మూసేసి, మునుపటి లాగే అక్కడి ఆటలోకి వచ్చిచేరాడు.

10.1-1187-ఉ.

వీరుడు మాధవుం డఖిల**వే**ది నిశాచరభేది నవ్వుతో

"**నౌర**! నిశాట! దొంగతన **మ**చ్చుపడెన్ నెఱదొంగ వోడు; వా

బీరుల నెల్ల శైలగుహఁ **పెట్టి**తి చిక్కినవారిఁ బెట్టరా;

రార" యటంచుఁ బట్టి మృగ**రాజ** వృకాఖ్యముఁ బట్టు కైవడిన్.

టీకా:

వీరుడు = కృష్ణుడు (వీరుడు - వీరత్వము అధికముగా కలవాడు, కృష్ణుడు); మాధవుండు = కృష్ణుడు (మాధవుడు - మా (లక్ష్మీదేవి) ధవుడు (భర్త), విష్ణువు); అఖిలవేది = కృష్ణుడు (అఖిలవేది - సమస్తము నెఱిగిన వాడు, విష్ణువు); నిశాచరభేది = కృష్ణుడు (నిశాచరభేది - రాక్షసులను హింసించువాడు, విష్ణువు); నవ్వుతోన్ = నవ్వుతూ; ఔరా = అబ్బో; నిశాట = రాక్షసుడ; దొంగతనము = చోరకళ; అచ్చుపడెన్ = బహు చక్కగా కుదిరినది; నెఱదొంగవు = గొప్పదొంగవు; ఔదువు = అయినవాడవే; ఆభీరులన్ = గోపకులను; ఎల్లన్ = అందరను; శైల = కొండ; గుహన్ = గుహలో; పెట్టితి = పెట్టావు; చిక్కిని = మిగిలిన; వారిన్ = వారినికూడ; పెట్టరా = పెట్టుము; రార = తొందరగా రమ్ము; అటన్ = అని; అంచున్ = అనుచు; పట్టెన్ = పట్టుకొనెను; మృగరాజ = సింహము (మృగరాజ - మృగములందు రాజవంటిది, సింహము); వృకాఖ్యమున్ = తోడేలులాంటి వానిని; పట్టు = పట్టుకొనెడి; కైవడిన్ = విధముగ.

భావము:

సర్వజ్ఞుడూ, గర్వాంధులైన దానవులను రూపుమాపే వాడూ, మహావీరుడూ, అయిన కృష్ణ
మాధవుడు నవ్వుతూ "ఓరోరీ! రాక్షసా! నీ గుట్టు బట్టబయలైంది. నీవు గడిదేరిన గజదొంగవి.
గొల్లపిల్లలను అందరినీ కొండగుహలో దాచిపెట్టావు. మిగతావాళ్ళని కూడా దాచేద్దువుగాని. రారా"
అంటూ సింహము తోడేలును పట్టుకున్నట్లు వాడిని ఒడిసి పట్టుకున్నాడు.

10.1-1188-ఉ.

పంకజలోచనుం డొడిసి **పట్టిన** శైలనిభాసురాకృతిన్
బింకముతోడఁ బొంగి విడిపించుకొనంగ బలంబు లేమి లో
శంకిలి బిట్టు తన్నుకొనఁ జక్కన నా రణభీము వ్యోమునిం
కొంకక కూల్చె న విభుఁడు **కో**యని మింట సుపర్వు లార్వగన్.

టీకా:

పంకజలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఒడిసి = ఒడిసి; పట్టినన్ = పట్టుకొనగా; శైల = కొండను;
నిభ = పోలిన; అసుర = రాక్షసుని; ఆకృతిన్ = రూపముతో; బింకము = బిగువు; తోడన్ = తోటి;
పొంగి = పెరిగి; విడిపించుకొనంగన్ = విడిపించుకొనుటకు; బలంబు = శక్తి; లేమిన్ =
లేకపోవుటచేత; లోన్ = మనసునందు; శంకిలి = జంకి; బిట్టు = అధికముగా; తన్నుకొనన్ =
తన్నుకొనగా; చక్కనన్ = చటుక్కున; ఆ = ఆ యొక్క; రణ = యుద్ధము నందు; భీమున్ =
భీకరమైనవానిని; వ్యోమునిన్ = వ్యోమాసురుని; కొంకక = వెనుదీయకుండ; కూల్చెన్ =
సంహరించెను; ఆ = ఆ యొక్క; విభుడు = ప్రభువు, కృష్ణుడు; కో = ఓహో; అని = అని; మింటన్ =
ఆకాశము నందు; సుపర్వులు = దేవతలు (సుపర్వులు - శుభప్రదమైన ఉత్సవములు కలవారు,
దేవతలు); ఆర్వగన్ = అరచుచుండగా.

భావము:

పద్మాల వంటి కన్నులు కల కృష్ణుడు గట్టిగా పట్టుకోగానే వాడు గొల్లరూపం వదిలిపెట్టేసాడు.
కొండంత రాక్షసాకారంతో ఉప్పొంగాడు. కాని, విడిపించుకునే శక్తి లేకపోడంతో లోలోపల

సందేహిస్తూనే, గిజ గిజ గింజకున్నాడు. అప్పుడు గోవిందుడు గొప్ప యుద్ధవీరుడు అయిన ఆ వ్యోముడిని జంకుగొంకు లేకుండా నేలకూల్చాడు. అప్పుడు ఆకాశం నుండి దేవతలు "ఓహో" అని హర్షధ్వానాలు చేసారు.

10.1-1189-ఆ.

ఘోర దనుజ నేల గూల్చి పర్వతగుహ

వాత నున్న ఱాయి వ్రయ్య దన్ని

గుహ జరించుచున్న గోపాలకుల గొంచు

బల్లిదుండు గోపపల్లి కరిగె.

టీకా:

ఘోర = భీకరుడైన; దనుజన్ = రాక్షసుని; నేలగూల్చి = సంహరించి; పర్వత = కొండ; గుహ = గుహ యొక్క; వాతన్ = గుమ్మము నందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఱాయిన్ = రాతిని; వ్రయ్యదన్ని = పగలగొట్టి; గుహన్ = గుహలో; చరించుచున్న = తిరుగుతున్న; గోపాలకులన్ = గోవులు కాయువారిని; కొంచున్ = తీసుకొని; బల్లిదుండు = మిక్కిలి బలము కలవాడు; గోపపల్లి = గొల్లపల్లె; కిన్ = కి; అరిగె = వెళ్ళిపోయెను.

భావము:

బలవంతుడైన కృష్ణుడు భయంకరుడైన దైత్యుడిని నేలగూల్చి, పర్వతగుహ ద్వారమును మూసి ఉంచిన రాతిని బద్దలుగొట్టాడు. గుహలో తిరుగాడుతున్న ఆ గొల్లపిల్లలను వెంటపెట్టుకుని గొల్లపల్లెకు వెళ్ళిపోయాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుడు వ్రేపల్లెకు వచ్చుట

10.1-1190-వ.

అక్రూరుడు గోకులానికి వచ్చుట

అంత నా రాత్రి మధురానగరంబున నక్రూరుండు వసియించి నియతుండయి మరునాడు రేపకడ లేచి నిత్యకృత్యంబు లాచరించి రథంబెక్కి కదిలి నందగోకులంబునకుం బోవుచుం దెరువునం దనలో నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; ఆ = ఆనాటి; రాత్రి = రాత్రి; మధుర = మధుర అనెడి; నగరంబునన్ = పట్టణము నందు; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; వసియించి = ఉండి; నియతుండు = సిద్ధమైన వాడు; అయి = అయి; మరునాడు = తరువాతి దినమున; రేపకడన్ = తెల్లవారగట్ల, ప్రాతఃకాలమున; లేచి = నిద్రలేచి; నిత్యకృత్యంబులు = దైనికచర్యలు; ఆచరించి = పూర్తిచేసుకొని; రథంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; కదిలి = బయలుదేరి; నంద = నందుని యొక్క; గోకులంబున్ = రేపల్లె; కున్ = కు; పోవుచున్ = వెళ్తూ; తెరువునన్ = దారిలో; తన = తన; లోన్ = మనసు నందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అక్కడ ఆక్రూరుడు ఆవేశ రాత్రికి మధురలో ఉండి, మరునాటి తెల్లవారకట్ల లేచి నిత్యకర్మానుష్ఠానములు తీర్చుకుని రథమెక్కి నందుడి గోకులానికి పయనమై వెళ్ళుతూ, దారిలో ఇలా అనుకున్నాడు.

10.1-1191-ఉ.

"**ఎట్టి** తపంబుఁ జేయఁబడె? **నెట్టి** చరిత్రము లభమయ్యెనో?
యెట్టి ధనంబు లర్హులకు **నీ**బడెనో తొలిబామునందు; నా
యట్టి వివేకహీనునకు **నా**దిమునీంద్రులు యోగదృష్టులం
బట్టగలేని యీశ్వరుని **బ్ర**హ్మమయున్ హరిఁ జూడఁగల్గెడిన్.

టీకా:

ఎట్టి = ఎటువంటి; తపంబున్ = తపస్సు; చేయబడెన్ = చేయబడినదో; ఎట్టి = ఎటువంటి; చరిత్రము = నడవడి; లబ్ధము = కలుగుట; అయ్యనో = జరిగినదో; ఎట్టి = ఎటువంటి; ధనంబుల్ = సంపదలు; అర్హుల్ = అర్హత కలవారల; కున్ = కు; ఈబడెనో = దానము చేయబడెనో; తొలి = పూర్వ; బాము = జన్మము; అందున్ = లో; నా = నా; అట్టి = లాంటి; వివేకహీనున్ = తెలివితక్కువవాని; కున్ = కి; ఆది = ప్రథమ; ముని = ఋషులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; యోగదృష్టులన్ = జ్ఞానదృష్టిచేత; పట్టగన్ = తెలిసికొన; లేని = శక్యముకాని; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; బ్రహ్మమయున్ = పరబ్రహ్మతా నైన వానిని; హరిన్ = కృష్ణుని; చూడన్ = చూచుట; కలిగెడిన్ = లభించుచున్నది.

భావము:

“పూర్వజన్మలలో నేను ఎంతటి తపస్సు చేసానో! ఏమి గొప్ప పనులు చేసానో! ఎంత గొప్ప దానములు అర్హమైన వారికి చేసానో! ఆర్కులైన పరమ యోగుల యోగ దృష్టికి కూడ అందని భగవంతుడు, బ్రహ్మస్వరూపుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని చూడబోతున్నాను.

10.1-1192-ఉ.

సూరులు దొల్లి యే విభుని **శో**భిత పాదనఖ ప్రభావళిం
జేరి భవాంధకారములఁ **జి**క్కక దాటుదు రట్టి దేవునిన్
వైరముతోడనైనఁ బిలువన్ ననుఁ బంచి శుభంబుఁ జేసె ని
ప్యోరణ ప్రేమతోడ; నిదె **కం**సునిఁ బోలు సఖుండు గల్గునే.

టీకా:

సూరులు = పండితులు; తొల్లి = పూర్వము; ఏ = ఏ యొక్క; విభుని = దేవుని యొక్క; శోభిత = ప్రకాశించెడి; పాద = కాలి; నఖ = గోరు; ప్రభా = కాంతుల; ఆవళిన్ = సమూహమును; చేరి = సమీపించి; భవ = సంసార, జన్మాంతర; అంధకారములన్ = దుఃఖము లనెడి చీకట్లలో; చిక్కక = చిక్కుకొనకుండ; దాటుదురు = గడచెదరు; అట్టి = అటువంటి; దేవునిన్ = భగవంతుని; వైరము = శత్రుత్వము; తోడన్ = తోటి; ఐనన్ = అయితేనేమి; పిలువన్ = పిలుచుకుని వచ్చుటకు; ననున్ =

నన్ను; పంచి = పంపించి; శుభంబున్ = మేలు; చేసెన్ = కలిగించెను; నిష్కారణ = అకారణమైన;
 ప్రేమ = ప్రేమ; తోడన్ = తోటి; ఇదె = ఇదిగో; కంసుని = కంసుడిని; బోలు = సాటి వచ్చెడి; సఖుండు =
 మిత్రుడు; కల్గునే = దొరకునా, దొరకడు.

భావము:

పరమ విజ్ఞులు అయిన వారు ముందు ఏ దేవదేవుడి కాలిగోళ్ళ కాంతిపుంజాలను ఆశ్రయించి
 జననమరణాలనే చీకట్లలో చిక్కుకొనక తరిస్తారో! అటువంటి భగవంతుడైన కృష్ణుడిని వైరబుద్ధితో
 జయించడం కోసం అయినా పిలుచుకు రమ్మని నిష్కారణ ప్రేమతో నన్ను పంపి కంసుడు
 నాకెంతో మేలు చేసాడు. అతని వంటి చెలికాడు మరొకడు ఎక్కడా దొరకడు కదా.

10.1-1193-ము.

ఇతఁడా కంసునిచేతఁ బంపువడి నన్ హింసింప నేతెంచినాఁ
 డతిదుష్టుం డని చూచునో? సకలభూతాంతర్బహిర్మధ్య సం
 గతుఁ డౌటం దలపోసి నన్ను సుజనుంఁగాఁ జూచునో? యెట్టి యు
 న్నతిఁ గావించునో? యే క్రియం బలుకునో? నా భాగ్య మెట్లున్నదో?"

టీకా:

ఇతడు = ఇతను; ఆ = ఆ యొక్క; కంసుని = కంసుడి; చేతన్ = చేత; పంపువడి = పంపబడి; నన్ =
 నన్ను; హింసింపన్ = చంపుటకు; ఏతెంచినాడు = వచ్చెను; అతి = మిక్కిలి; దుష్టుండు = చెడ్డవాడు;
 అని = అని; చూచునో = తలచునేమో; సకల = నిఖిలమైన; భూత = ప్రాణుల యొక్క; అంతః =
 లోపలండు; బహిః = వెలుపలండు; మధ్య = మధ్యమండు; సంగతుడు = చేరి ఉండువాడు; ఔటన్ =
 అగుటచేత; తలపోసి = తర్కించుకొని; నన్ను = నన్ను; సుజనున్ = మంచివాని; కాన్ = అగునట్లు;
 చూచునో = తలపోయునేమో; ఎట్టి = ఎటువంటి; ఉన్నతిన్ = గౌరవమును; కావించునో =
 చేయబోవునో; ఏ = ఎటువంటి; క్రియన్ = విధముగ; పలుకునో = మాట్లాడబోవుచున్నాడో; నా = నా
 యొక్క; భాగ్యము = అదృష్టము; ఎట్లు = ఎలా; ఉన్నదో = ఉందో ఏమో.

భావము:

"ఈ అక్రూరుడు ఆ కంసుడు పంపుతే, నన్ను హింసించడానికి వచ్చిన పరమ దుర్మార్గు" డని శ్రీకృష్ణుడు నన్ను అనుమానిస్తాడో? నిఖిల ప్రాణుల లోపల వెలుపల రెండూ కానిది అందు మిక్కిలి వ్యాపించి ఉండేవాడు కనుక, ఆలోచించి అభిమానిస్తాడో? నన్ను ఎలా గౌరవిస్తాడో? నాతో ఏవిధంగా మాట్లాడతాడో? ఇంతకీ నా అదృష్టం ఎలా ఉందో ఏమిటో?"

10.1-1194-వ.

అని మఱియును.

టీకా:

అని = అని; మఱియును = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఈవిధంగా తలపోస్తూ ఇంకా ఇలా అనుకోసాగాడు.

10.1-1195-మ.

"అలకబ్రాజితమై సుధాంశునిభమై హాసప్రభోద్ధామమై
జలజాక్షంబయి కర్ణకుండల విరాజద్గండమై యున్న యా
జలజాతాక్ష ముఖంబు చూడఁగలుగున్ సత్యంబుపో నాకు నా
వలది క్కేగుచు నున్న వీ వనమృగ వ్రాతంబు లీ త్రోవలన్.

టీకా:

అలక = ముంగురులచేత; బ్రాజితము = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; సుధాంశు = చంద్రబింబమును;
నిభము = పోలునది; ఐ = అయ్యి; హాస = నవ్వుల; ప్రభ = మెరుపులచేత; ఉద్ధామము = గొప్పగా
ఉన్నది; ఐ = అయ్యి; జలజా = పద్మముల వంటి; అక్షంబు = కన్నులు కలది; అయి = ఐ; కర్ణకుండల =
చెవి కుండలములచేత; విరాజత్ = ప్రకాశించుచున్నట్టి; గండము = చెక్కిళ్ళు కలది; ఐ = అయ్యి;

ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ యొక్క; జలజాతాక్షు = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; ముఖంబు = మోము; చూడన్ = చూచుట; కలుగున్ = జరుగును; సత్యంబుపో = ఇది తథ్యము; నా = నా; కున్ = కు; ఆవలదిక్కు = కుడివైపుగ; ఏగుచున్నవి = వెళ్ళుచున్నాయి; ఈ = ఈ; వన = అడవిలోని; మృగ = జంతువుల; వ్రాతంబులు = సమూహములు; ఈ = ఈ; త్రోవలన్ = దారి యందు.

భావము:

"పద్మాక్షుడైన శ్రీకృష్ణుడి ముఖము ముంగురులతో ముచ్చటగా ప్రకాశిస్తుంటుంది, చంద్రుడితో సరిపోలుతూ ఉంటుంది, నవ్వుల నిగ్గులతో నివ్వటిల్లుతూ ఉంటుంది. కమలదళాల వంటి కన్నులు, చెవులకమ్మల కాంతులతో అందరించే చెక్కిళ్ళు కలిగి ఉంటుంది. అటువంటి మోము దర్శించబోతున్నా. ఇది తథ్యం. ఇదిగో ఈ దారులమ్మట నేను ప్రయాణిస్తుంటే అడవిమృగాలు నాకు కుడిపక్కగా వెళ్తూ శుభాన్ని సూచిస్తున్నాయి.

10.1-1196-ఉ.

మాపటివేళ నేను చని **మా**ధవుపాదసమీప మందు దం

డాపతితుండనైన నతఁ **డా**శుగకాలభుజంగవేగ సం

తాపిత భక్తలోక భయ **దా**రణమైన కరాబ్జ మౌదలన్

మోపి హసించి నా కభయ**ముం** గృపతోడుత నీయకుండునే?"

టీకా:

మాపటి = సాయంకాల; వేళన్ = సమయానికి; నేను = నేను; చని = వెళ్ళి; మాధవున్ = కృష్ణుని; పాద = కాళ్ళ; సమీపమందు = వద్ద; దండాపతితుండను = సాగిలపడిన వాడను; ఐనన్ = కాగా; అతడు = అతను; ఆశుగ = మిక్కిలి వేగవంతమైన (ఆశుగము = బాణము , వాయువు); కాలభుజంగ = కాలసర్పము వలె; వేగన్ = వేగముతో; సంతాపిత = తపింపజేయబడిన; భక్త = భక్తుల; లోక = సమూహముల యొక్క; భయ = వెరపులను; దారణము = భేదించునది; ఐన = అయినట్టి; కర = చేయి అనెడి; అబ్జమున్ = పద్మమును; ఔదలన్ = తలమీద; మోపి = ఉంచి; హసించి = నవ్వి; నా = నా; కున్ = కు; అభయమున్ = రక్షణమును; కృప = దయ; తోడన్ = తోటి; ఈయకుండునే = ఇవ్వకుండా ఉంటాడా.

భావము:

సాయంకాలం అయ్యేసరికి నేను వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుడి పాదాల దగ్గర చేరి సాగిలపడి నమస్కరిస్తాను. ఆయన గబగబ పరుగెత్తే కాలమనే సర్పానికి తల్లడిల్లిపోయే భక్తుల భయాన్ని తొలగించే తన కరకమలాన్ని నా తలపై పెట్టకపోతాడా. చిరునవ్వులు చిందిస్తూ కరుణతో నాకు అభయ ప్రదానం ఇవ్వకపోతాడా."

10.1-1197-వ.

అని మఱియు నక్రూరుం డనేకవిధంబుల గోవింద సందర్శనంబు గోరుచు నమంద గమనంబున సుందర స్యందనారూఢుండయి చని చని.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; అనేక = పెక్కు; విధంబులన్ = విధములుగ; గోవింద = కృష్ణుని {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు}; సందర్శనంబు = చూచుటను; కోరుచున్ = ఆశించుచు; అమంద = వేగముగ; గమనంబునన్ = వెళ్ళుటచేత; సుందర = అందమైన; స్యందన = రథమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; అయి = ఐ; చనిచని = తొందరగావెళ్ళి.

భావము:

ఇలా రకరకాలుగా అక్రూరుడు గోపాలకృష్ణుడి సందర్శనం కోరుకుంటూ రథము ఎక్కి వేగంగా ప్రయాణం చేసి వెళ్ళి వెళ్ళి....

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుడు బృందావనం గనుట

10.1-1198-క.

ముందటఁ గనె ఘనచందన

కుందకుటజ తాల సాల కురవక వట మా

కందన్ నందితబల గో

విందన్ వికచారుణారవిందన్ బృందన్.

టీకా:

ముందటన్ = ఎదురుగ; కనెన్ = చూసెను; ఘన = గొప్పవైన; చందన = గంధపుచెట్టు; కుంద = మొల్లచెట్టు; కుటజ = కొడిసిచెట్టు; తాల = తాడిచెట్టు; సాల = మద్దిచెట్టు; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింటలు; వట = మఱ్ఱిచెట్టు; మాకందన్ = మామిడిచెట్టు కలదానిని; నందిత = సంతోషింప జేయబడిన; బల = బలరాముడు; గోవిందన్ = కృష్ణులు కలదానిని; వికచ = వికసించిన; అరుణ = ఎఱ్ఱ; అరవిందన్ = తామరలు కలదానిని; బృందన్ = బృందావనమును.

భావము:

అలా వెళ్ళివెళ్ళి అక్రూరుడు; మంచిగంధం, మొల్ల, మల్లె, తాడి, మద్ది, గోరింట, మఱ్ఱి, మామిడి మొదలైన పెద్ద చెట్లూ, వికసించిన ఎఱ్ఱతామరలు కలిగి బలరామ శ్రీకృష్ణులను సంతసింప చేసేది అయిన బృందావనమును తన ఎదుట కనుగొన్నాడు.

10.1-1199-వ.

కని బృందావనంబుఁ దఱియంజొచ్చి యందు సాయంకాలంబున నడవికి నెఱిగల మేతల వెంబడి దిగంబడి రాకచిక్కిన కుఱ్ఱుకోడె పడ్డ తండంబులం గానక పొద, యిరువు, మిఱ్ఱు, పల్లం, బనక తూటి, పాటి, వెదకి, కానక చీరెడు గోపకుల యాహ్వానశబ్దంబు లాకర్ణించుచు; గోమలఘాసఖాదన కుతూహలంబులం జిక్కి మక్కువం గ్రేపులం దలంచి తలారింపక తమకంబులం దమతమ యంత నంభారావంబులు చేయుచు మూత్రంబులు స్రవింపఁ బరువు లిడు ధేనువులును; ధేనువులకు నోసరించుచు సద్యోజాతంబులగు తర్లకంబుల వహించి నవసూతికలు వెనుతగులుటవలన దామహస్తలై చను వల్లవుల మెల్లన విలోకించుచు; మంద యిరు కెలంకులం గళంకరహితులై పులి, శివంగి, వేఁగి లోనగు వాలుమెకంబుల మొత్తంబుల వలన నప్రమత్తులై కుఠార, కుంత, శరాసన ప్రము ఖాయుధంబులు ధరియించి కావలితిరుగు వ్రేలం గడచి; నానావిధ సరసతృణకబళ ఖాదనగరిష్ఠలై గోష్ఠంబులు ప్రవేశించి రోమంధలీలాలసలై యున్న ధేనువులును; జన్నులు గుడిచి తల్లుల మ్రోలఁ బెల్లురేఁగి క్రేళ్ళుణుకు లేగలుఁను; వెదలైన

మొదవులం బైకొని పరస్పర విరుద్ధంబులై డీకొని కొమ్ముల యుద్ధంబులు సలుపు
 వృషభంబులును; నకుంతిబలంబులఁ కంఠరజ్జువులం ద్రెంచుకొని పొదలుటికి దాఁటి తల్లులం
 దూటి కుడుచు తఱిపిదూడల దట్టించి పట్టనోపక గ్రద్దనఁ బెద్దలం జీరు గోపకుమారులును;
 గొడుకుల, మగల, మామలు, మఱిందుల వంచించి పంచాయుధభల్ల భగ్నహృదయ లయి
 గృహకృత్యంబులు మఱిచి శంకిలక సంకేతస్థలంబులఁ గృష్ణాగమ తత్పరలయి యున్న
 గోపకామినులును; గోష్ఠప్రదేశంబుల గోవులకుఁ గ్రేపుల విడిచి యొడ్డుచు, మరలం గట్టుచు,
 నీడ్చుచుం, గ్రీడించు గోపకులును; గోఖుర సముద్ధాత కరీష పరాగ పటలంబుల వలన నుల్లారి
 దులదుల నైన ధేనుదోహనవేళా వికీర్ణ పయోబిందు సందోహ పరంపరా సంపాదిత
 పంకంబులును; దోహనసమయ గోపకరాకృష్ట గోస్తన నిర్గతంబు లయి కలశంబులందుఁ
 బడియెడు క్షీరధారల చప్పుళ్ళును; మహోక్షకంఠ సంస్పర్శనస్నిగ్ధంబు లయిన మందిరద్వార
 దారుస్తంభంబుల పొంతలనుండి యులికిపడి నలుదిక్కులు గనుంగొని నూతనజనవిలోన
 కుపితంబులయి కరాళించు సారమేయంబులునుఁ గలిగి బలకృష్ణబాహుదండ ప్రాకారరక్షా
 విశేషభూషంబైన ఘోషంబు బ్రవేశించి; యందు.

టీకా:

కని = చూసి; బృందావనంబున్ = బృందావనమును; దఱియన్ = దగ్గరకు; చొచ్చి = వెళ్ళి; అందున్
 = దానిలో; సాయంకాలంబునన్ = సాయంకాలము నందు; అడవి = అడవిలోని; కిన్ = కి; నెఱి =
 సమృద్ధిగా; కల = ఉన్నట్టి; మేతలన్ = గడ్డిల; వెంబడిన్ = వెంటపోవుటలో; దిగంబడి = లగ్నమై; రాక
 = తిరిగిరాకుండా; చిక్కిన = ఉండిపోయిన; కుఱ్ఱు = పాడియావులు; కోడె = మగదూడలు; పడ్డ =
 తొలిచూలి ఆవులు; తండంబులన్ = సమూహములను; కానక = కనుగొనలేక; పొద = పొదలు;
 ఇరువులు = సందులు; మిఱ్ఱు = మిట్టలు; పల్లంబు = గోతులు; అనక = అని లెక్కచేయక; తూటి =
 చొరబడి; పాటి = పరుగెత్తి; వెదకి = అన్వేషించి; కానక = కనుగొనలేక; చీరెడు = పిలుస్తున్న; గోపకుల
 = గోపాలకుల; ఆహ్వానశబ్దంబులన్ = పిలుపులను; ఆకర్ణించుచున్ = వినుచు; కోమల = మృదువైన,
 లేత; ఘాస = గడ్డి; ఖాదన = మేసెడి; కుతూహలంబులన్ = ఆసక్తులలో; చిక్కి = మైమరచి; మక్కువన్
 = మోహముచేత; క్రేపులన్ = దూడలను; తలంచి = తలచుకొని; తలారింపక = ఆగకుండ;
 తమకంబులన్ = సంభ్రమములతో; తమతమంతయున్ = వాటంతటవే; అంభారావములు = అంబా
 అనెడి అరువులు; చేయుచున్ = చేస్తు; మూత్రంబులున్ = పంచితములు; స్రవింపన్ =

కార్పుచుండగా; పరువులిడు = పరుగులు పెట్టెడి; ధేనువులును = ఆవులు; ధేనువుల్ = ఆవుల; కున్
 = కు; ఓసరించుచు = దూరముచేయుచు; సద్యత్ = అప్పుడే; జాతంబులు = పుట్టినవి; అగు =
 అయిన; తర్లకంబులు = లేగ దూడలను {తర్లకము - అప్పుడే పుట్టిన దూడ}; వహించి = ఎత్తుకొని;
 నవసూతికలు = కొత్తగా ఈనిన ఆవులు; వెనుతగులుట = వెంబడించుట; వలన = చేత; దామ =
 పలుపుతాడు; హస్తలు = చేతులతో పట్టుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; చను = పొవుచున్నట్టి; వల్లవులన్ =
 గొపాలకులను; మెల్లన = కంగారుపడకుండ; విలోకించుచు = చూస్తూ; మంద = పశువుల
 సమూహము; ఇరు = రెండు (2); కెలంకులన్ = వైపు లందు; కళంకరహితులు = కలవరములు లేని
 వారు; ఐ = అయ్యి; పులి = చిరుతపులులు; శివంగి = ఆడసింహములు; వేగి = పెద్దపులులు; లోనగు
 = మున్నగు; వాలు = క్రూర; మెకంబుల = మృగముల; మొత్తంబుల = సమూహముల; వలన =
 నుండి; అప్రమత్తులు = ఏమరనివారు; ఐ = అయ్యి; కుఠార = గొడ్డళ్ళు; కుంత = ఈటెలు; శరాసన =
 విల్లులు; ప్రముఖ = మున్నగు; ఆయుధంబులున్ = ఆయుధములను; ధరియించి = పూని;
 కావలితిరుగు = కాపలాకాయుచున్న; వ్రేలన్ = గోపాలురను; గడచి = దాటి; నానా = అనేక; విధ =
 విధములైన; సరస = రుచికరములైన; తృణ = గడ్డిపరకల; కబళ = పుంజములను; ఖాదన = తినుట
 యందు; గరిష్ఠలు = గొప్పవి; ఐ = అయ్యి; గోష్ఠంబులున్ = పశువుల దొడ్లను; ప్రవేశించి = చేరి;
 రోమంధ = నెమరువేసెడి; లీలా = విలాస మందు; అలసలు = మైమరచినవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న =
 ఉన్నట్టి; ధేనువులును = ఆవులు; చన్నులున్ = పొదుగుపాలను; కుడిచి = తాగి; తల్లుల = తల్లి
 ఆవుల; మ్రోలన్ = ముందర; పెల్లు = మిక్కిలి; రేగి = రెచ్చిపోయి; క్రేళ్ళుఱుకు = గంతులు వేసెడి;
 లేగలును = లేగదూడలు; వెదలు = ఋతువులు; ఐన = అయినట్టి; మొదవులన్ = ఆవులను; పైకొని
 = వెంబడించి; పరస్పర = ఒకదానితో నొకటి; విరుద్ధంబులు = విరోధించినవి; ఐ = అయ్యి; డీకొని =
 ఎదుర్కొని; కొమ్ముల = కొమ్ములతో; యుద్ధంబులున్ = యుద్ధములను; సలుపు = చేసెడి;
 వృషభంబులును = ఆబోతులును; అకుంఠిత = మొక్కిపోసి; బలంబులన్ = బలము ఉండుటచేత;
 కంఠరజ్జువులన్ = పలుపుతాళ్ళను; త్రించుకొని = తెంపుకొని; పొదలు = పొదలమీదుగా; ఉఱికి =
 దూకి; దాటి = దాటి; తల్లులన్ = తల్లి ఆవును; దూటి = పొదుగులుపొడిచి; కుడుచు = పాలుతాగెడి;
 తఱపిదూడలన్ = లేగలను; దట్టించి = నిలువరించి; పట్టనోపక = ఆపలేక; గ్రద్దన = శీఘ్రముగ;
 పెద్దలన్ = పెద్దవారిని; చీరు = పిలిచెడి; గోప = గొల్ల; కుమారులును = పిల్లలను; కొడుకులన్ =
 పుత్రులను; మగలన్ = భర్తలను; మామలన్ = భర్తతండ్రులను; మఱిందులన్ = భర్తసోదరులను;
 వంచించి = మోసపుచ్చి; పంచాయుధ = మన్నథుని; భల్ల = బాణములచేత; భగ్న = దెబ్బతిన్న;

హృదయలు = హృదయములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; గృహ = ఇంటి; కృత్యంబులన్ = పనులను;
 మఱచి = మరచిపోయి; శంకిలక = బెదరక; సంకేత = గుర్తుగా పెట్టుకొన్న; స్థలంబులన్ = చోటు
 లందు; కృష్ణ = కృష్ణుని; ఆగమ = రాక యందే; తత్పరలు = లగ్నమైన వారు; అయి = ఐ; ఉన్న =
 ఉన్నట్టి; గోప = గొల్ల; కామినులును = భామలు; గోష్ఠప్రదేశంబులన్ = పశువుల దొడ్ల యందు;
 గోవుల్ = ఆవుల; కున్ = కు; క్రీపులన్ = దూడలను; విడిచి = వదలిపెట్టి; ఒడ్డుచున్ =
 నిలువరించుచు; మరలన్ = తిరిగి; కట్టుచున్ = కట్టిస్తూ; ఈడ్చుచున్ = లాగుతు; క్రీడించు =
 వినోదించెడి; గోపకులును = గొల్లలు; గో = ఆవుల యొక్క; ఖుర = గిట్టలచేత; సముద్ధాత =
 ఎగజిమ్మబడిన; కరీష = ఎండిన పేడ వలని; పరాగ = దుమ్ము; పటలంబుల = తెరల; వలనన్ =
 వలన; ఉల్లారి = సహింపరానిదై; దులదులన్ = సంభ్రమించినవి; ఐన = కాగా; ధేను = ఆవులను;
 దోహన = పాలుపితికెడి; వేళ = సమయము నందు; వికీర్ణ = చెదిరిపడిన; పయన్ = పాల; బిందు =
 చుక్కల; సందోహ = సమూహముల యొక్క; పరంపరా = ఎడతెగక పడుటచేత; సంపాదిత =
 కలిగినట్టి; పంకంబులును = జిడ్డులు; దోహన = పితికెడి; సమయ = అప్పుడు; గోప = గోపకుల; కర
 = చేతిచే; ఆకృష్ణ = ఈడువబడిన; గో = ఆవుల యొక్క; స్తన = పొదుగులనుండి; నిర్గతంబులు =
 బయటకొచ్చెడివి; అయి = అయ్యి; కలశంబుల్ = చెంబుల; అందున్ = లో; పడియెడు = పడుతున్నట్టి;
 క్షీర = పాల; ధారల = ధారల యొక్క; చప్పుళ్ళును = ధ్వనులు; మహోక్ష = ఆబోతుల; కంఠ = మెడల
 సంస్పర్శనన్ = రాపిడులచేత; స్నిగ్ధంబులు = నునుపు గలవి; అయిన = ఐనట్టివి; మందిర = ఇండ్ల
 యొక్క; ద్వార = గుమ్మముల, వాకిళ్ళ; దారు = కట్టి; స్తంభంబుల = స్తంభముల; పొంతలన్ = దగ్గర;
 ఉండి = ఉండి; ఉలికిపడి = అదిరిపడి; నలుదిక్కులున్ = అన్నివైపులా {నలుదిక్కులు - 1తూర్పు
 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తరము}; కనుంగొని = చూసి; నూతన = కొత్త; జన = వారిని; విలోకన =
 చూచుటచేత; కుపితంబులు = కోపించినవి; అయి = ఐ; కరాళించు = మొరిగెడి;
 సారమేయంబులును = కుక్కలు {సారమేయము - సరమ (ఆడు కుక్క) కు పుట్టినది, కుక్క}; కలిగి =
 కలిగి; బల = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుల యొక్క; బాహుదండ = భుజము లనెడి; ప్రాకార =
 కోటగోడలచేత; రక్షా = కాపాడబడుట యనెడి; విశేష = మేలైన; భూషంబు = అలంకారము కలది;
 ఐన = అయిన; ఘోషంబున్ = వ్రేపల్లెను; ప్రవేశించి = చేరి; అందు = దానిలో.

భావము:

అక్రూరుడు బృందావనంలో ప్రవేశించాడు సంధ్యా సమయం కావడంతో దూడలూ కోడెలూ తొలిచూలు గేదెలూ గుంపులు గుంపులుగా మేతకైవెళ్ళి అక్కడి పచ్చని పచ్చికలు మేస్తూ ఎంతకూ ఇంటికి మరలిరాకపోతే వాటిని వెదకుటకోసం పోయి పొదలు మరుగులూ మిట్టపల్లాలు లెక్కింపక పొదలలో దూరి పరిగెత్తుతూ వెదుకులాడి కనుపించక ఎలిగెత్తి పిలిచే గోపబాలుర సవ్వడి ఆలకించాడు. మెత్తని పచ్చిక మేసే కుతూహలంతో ఆగి అంతలో తమ లేగదూడలను తలచుకుని ఆలస్యం చేయకుండా మమకారంతో తమకు తామే అంభారావాలు చేస్తూ, పొదుగుల నుండి పాలుకార్చుకుంటూ, పరుగెత్తి వస్తున్న ఆవులను వీక్షించాడు. అప్పుడే పుట్టిన దూడలను అరకడ నుంచుకుని పలుపులు చేతపట్టుకుని క్రొత్తగా ఈనిన బాలెంత గోవులు వెంబడించగా మెల్లగా వెడుతున్న వల్లవులను చూసాడు. చిరుతలు, సివంగులు, పెద్ద పులులు లాంటి క్రూరజంతువుల బారిన పడకుండా జాగరూకలై మందకు రెండు వైపులా గండ్రగొడ్డళ్ళు, ఈటెలూ, విల్లులు పట్టుకుని కావలికాస్తున్న కాపరులను దాటి ముందుకు సాగాడు. అక్కడ రకరకాలైన మిసిమిగల కసవులు మేసి బలిసి కొట్టాలలో చేరి ఆవులు మెల్లగా నెమరువేస్తున్నాయి. దూడలు పాలు గుడిచి తల్లుల యెదుటే చెలరేగి చెంగు చెంగున దుముకుతున్నాయి. ఎదకు వచ్చిన ఆవులపై బడి దాటుతూ వృషభాలు ఎదురు నిలచి ఒకదానితో ఒకటి ఢీకొని కొమ్ములతో కుమ్ములాడుకుంటున్నాయి. ఆరునెలల వయసు గల దూడలు మొక్కవోని బలంతో మెడ పలుపులు త్రెంచుకుని పొదలు దూకి కుప్పించి దూకుతూ తల్లిపొదుగులను పొడిచి పొడిచి పాలు కుడుస్తున్నాయి. వాటిని అదలించి ఇవతలకు పట్టి ఈడువ లేక పిల్లలు పెద్దలను పిలుస్తున్నారు. కొడుకులను భర్తలను మామలను మరదులను మరపించి మన్మథశర పీడితలై గొల్లమగువలు ఇంటిపనులు మరచి జంకు వదలి సంకేత ప్రదేశాలకు చేరి కృష్ణుడి రాక కోసం వేచి ఉన్నారు. గోపకులు పసులకొట్టాలలో ఆవులకు దూడలను విడుస్తూ తిరిగి కట్టి వేస్తూ మరల పట్టి ఈడుస్తూ క్రీడిస్తున్నారు. ఆవుల గిట్టల వలన పొడి పొడియై వ్యాపించిన ఎండు పేడ దుమ్ము గోవులను పితికేటప్పుడు చెదిరిన పాల తుంపరల మొత్తముచే తడిసి అణిగిపోయి అడుసుగా మారింది. గోపాలుకులు పాలు పిండేటప్పుడు ఆవుల చనుల నుండి చెంబుల లోనికి కారే క్షీరధారలు జంజమ్మని చప్పుడు చేస్తున్నాయి. ఆబోతులు మెడ దురద తీర్చుకోవడానికి ఒరసికొనగా నునుపారిన గృహద్వారసీమలోని స్తంభాల సమీపాన ఉన్న కుక్కలు ఉలికిపడి క్రొత్త వారిని చూసి

కోపంతో మొఱుగుతున్నాయి. ఆ గొల్లపల్లె బలరామకృష్ణులు భుజదండములనే ప్రాకారంతో
పరిరక్షింపబడుతూ ఉన్నది. అక్రూరుడు సాయంసంధ్యా సమయంలో అలాంటి వ్రేపల్లె
ప్రవేశించాడు. అలా ప్రవేశిస్తూనే అక్కడ...

10.1-1200-క.

జలజాంకుశాది రేఖలు

రల హరిపాదముల చొప్పుఁ రని మోదముతోఁ

బులకించి రథము డిగి యు

త్కలికన్ సంతోషబాష్ప క్రితాక్షుండై.

టీకా:

జలజ = పద్మరేఖ; అంకుశ = అంకుశమురేఖ; ఆది = మున్నగు; రేఖలు = శుభకర గీతలు; కల =
కలిగిన; హరి = కృష్ణుని; పాదములన్ = అడుగు జాడల; చొప్పున్ = చక్కదనమును; కని = చూసి;
మోదము = సంతోషము; తోన్ = తోటి; పులకించి = గగుర్పాటుచెంది; రథమున్ = వాహనమును;
డిగి = దిగి; ఉత్కలికన్ = తహతహతో; సంతోష = సంతోషమువలన కలిగిన; బాష్ప = కన్నీరు; కలిత
= కలిగిన; అక్షుండు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పద్మము, అంకుశము మొదలగు శుభ లక్షణములు కల కృష్ణుడి పాద ముద్రలను అక్రూరుడు
సంతోషంతో తిలకించాడు. మేను పులకించింది. కళ్ళు ఆనంద బాష్పాలతో నిండిపోగా, అతను
ఉత్కంఠతో రథం దిగాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుడు బలకృష్ణుల గనుట

10.1-1201-మ.

కనె నక్రూరుఁడు పద్మనేత్రులను రంగధాతులన్ ధేను దో

హన వాటీగతులన్ నలంకృతుల నుద్యద్భాసులం బీత నీ

లనవీనోజ్జ్వలవాసులం గుసుమమాలాధారులన్ ధీరులన్

వనితాకాములఁ గృష్ణరాముల జగద్వంద్యక్రమోద్ధాములన్.

టీకా:

కనెన్ = చూసెను; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; పద్మనేత్రులను = బలరామ కృష్ణులను {పద్మనేత్రులు -
కమలములవంటి కన్నులు కలవారు, బలరాముడు మరియు కృష్ణుడు}; రంగత్ = కాంతివంతమైన;
గాత్రులన్ = దేహము కలవారిని; ధేను = ఆవులను; దోహన = పితికెడి; వాటీ = శాల లండు;
గతులన్ = ఉన్నవారిని; అలంకృతులన్ = శృంగారించుకొన్నవారిని; ఉద్యత్ = వృద్ధిచెందిన;
భాసులన్ = ప్రకాశవంతులను; పీత = పసుపు పచ్చని; నీల = నల్లని; నవీన = కొత్త; ఉజ్వల =
మెరుస్తున్న; వాసులన్ = బట్టలు కట్టుకొన్న వారిని; కుసుమ = పూలు; మాలా = దండలు; ధారులన్
= ధరించినవారిని; ధీరులన్ = ధైర్యము కలవారిని; వనితా = స్త్రీలకు; కాములన్ = కోరబడువారిని;
కృష్ణ = కృష్ణుడు; రాములన్ = బలరాములను; జగత్ = లోక మంతటికి; వంద్య = కొనియాడదగిన;
క్రమ = మర్యాదచేత; ఉద్ధాములన్ = గొప్పవారిని.

భావము:

పద్మముల వంటి కన్నులు కలవారు, చక్కటి వన్నెగల మేనులు కలవారు, వెల్లివిరిసే ప్రకాశము
కలవారు, పచ్చని నల్లని క్రొంగొత్త వలువలు ధరించినవారు, పూలదండలు దాల్చినవారు,
ధైర్యవంతులు, యువతుల పాలిటి నవమన్మథాకారులు, సకల జనులు మెచ్చుకొనే మర్యాదస్తులు
అయిన శ్రీకృష్ణ బలరాములు అక్రూరుడు చేరే సరికి చక్కగా అలంకరించుకొని పాలు పితికే
శాలలలో ఉన్నారు. అక్కడ వారిని అక్రూరుడు చూసాడు.

10.1-1202-క.

కని వారల పాదములకు

వినయంబున మ్రొక్కి భక్తి వివశం డగుచుం

దనువునఁ బులకాంకురములు

మ్రొనయఁగ నానందబాష్పములు జడిఁ గురియన్.

టీకా:

కని = చూసి; వారలన్ = వారి; పాదముల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు; వినయంబునన్ = అణకువతో; మ్రొక్కి
= నమస్కరించి; భక్తిన్ = భక్తితో; వివశుండు = పరవశత్వం పొందినవాడు; అగుచున్ = అగుచు;
తనువు = దేహము; పులకాంకురములు = గగుర్పాటులు; మొనయగన్ = కలుగగా; ఆనంద =
ఆనందముతో కలిగిన; బాష్పములు = కన్నీరు; జడిన్ = జలజల; కురియన్ = వర్షించగా.

భావము:

అలా చూసిన అక్రూరుడు భక్తిపరవశుడు అయ్యాడు. దేహం పులకించింది. ఆనందాశ్రువుల
జాలువారుతుండగా, ఆ రామకృష్ణుల పాదాలకు వినయంతో నమస్కరించాడు.

10.1-1203-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = అటు పిమ్మట.

భావము:

అలా అక్రూరుడు వారికి నమస్కరించగా...

10.1-1204-క.

అక్రూరులైన జనుల న

వక్తగతిం గాచు భక్తవత్సలుఁ డంత

న్నక్రూరుఁ గౌఁగిలించెను

జక్రాంకిత హస్తతలముఁ జూచి నరేంద్రా.

టీకా:

అక్రూరులు = క్రూరత్వము లేనివారు; ఐన = అయిన; జనులన్ = ప్రజలను; అవక్రగతిన్ = అడ్డులేని విధముగా; కాచు = కాపాడెడి; భక్తవత్సలుడు = కృష్ణుడు {భక్తవత్సలుడు - భక్తుల యెడ వాత్సల్యము కలవాడు, కృష్ణుడు}; అంతన్ = అప్పుడు; అక్రూరున్ = అక్రూరుని; కౌగిలించెను = ఆలింగనము చేసెను; చక్రా = చక్రము గుర్తులచేత; అంకిత = అలంకరింపబడిన; హస్తతలము = అరిచేతులను; చాచి = చాచి; నరేంద్రా = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! సాధుస్వభావులను చక్కగా పాలించే భక్తవత్సలుడైన శ్రీకృష్ణుడు చక్రం గుర్తులు గల తన చేతులు చాపి అక్రూరుణ్ణి ఆలింగనం చేసుకున్నాడు.

10.1-1205-వ.

మఱియు నక్రూరుఁడు బలభద్రునికిం బ్రణతుం డయినఁ నతండు గౌగిలించి చెట్టపట్టుకొని కృష్ణసహితుండై గృహంబునకుం గొనిపోయి మేలడిగి గద్దయినిడి పాదప్రక్షాళనంబు చేసి మధుపర్కంబు సమర్పించి గోవునిచ్చి యాదరంబున రసవదన్నంబు పెట్టించి తాంబూల గంధ మాల్యంబు లొసంగె; నయ్యవసరంబున నందుం డుపవిష్టుండైన యక్రూరుని సత్కరించి' యిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = అటుపిమ్మట; అక్రూరుడు = అక్రూరుడు; బలభద్రుని = బలరాముని; కిన్ = కి; ప్రణతుండు = నమస్కరించినవాడు; అయినన్ = కాగా; అతండు = అతను; కౌగిలించి = ఆలింగనము చేసి; చెట్ట = చెయ్యి; పట్టుకొని = పట్టుకొని; కృష్ణ = కృష్ణునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; కొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; మేలు = క్షేమసమాచారములు; అడిగి = అడిగి; గద్దయన్ = సింహాసనము; ఇడి = ఇచ్చి; పాద = కాళ్ళను; ప్రక్షాళనంబు = కడుగుట; చేసి = చేసి; మధుపర్కంబు = పెరుగుతో కలిపిన తేనె; సమర్పించి = ఇచ్చి; గోవున్ = ఆవును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; ఆదరంబున = మన్ననతో; రసవత్ = మంచి రసములు కలిగిన;

అన్నంబున్ = ఆహారమును; పెట్టించి = తినుటకు ఇప్పించి; తాంబూల = తాంబూలము; గంధ = మంచిగంధము; మాల్యంబులున్ = పూలదండలు; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ యొక్క; అయ్యవసరంబునన్ = సమయము నందు; నందుండు = నందుడు; ఉపవిష్టుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐన = అయినట్టి; అక్రూరుని = అక్రూరుడిని; సత్కరించి = గౌరవించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటుపిమ్మట, అక్రూరుడు బలరాముడికి ప్రణమిల్లాడు. అతడు అక్రూరుని కౌగిలించుకున్నాడు. అతడి చెయ్యి పట్టుకుని కృష్ణునితో కూడ తమ గృహానికి తీసుకువెళ్ళాడు. కుశలప్రశ్నలు అడిగాడు. అరుగు మీద కూర్చుండబెట్టి కాళ్ళు కడిగాడు. మధుపర్కం సమర్పించాడు. ఆవుని దానం చేసాడు. సాదరంగా కమ్మని భోజనం పెట్టించాడు. తాంబూలం, చందనం, పూలదండలు ఇచ్చాడు. ఆ సమయంలో నందుడు అక్కడ కూర్చున్న అక్రూరుడిని ఆదరించి ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూర నందాదుల సంభాషణ

10.1-1206-క.

"చెలియలు మొఱయిడ నల్లర

ఖలుఁడై పొరిగొనిన యట్టి కంసుఁడు బ్రదుకం

గలదే మనకి దశార్థుల

క్రిలపై? మీ క్షేమ మింక నేమని యడుగన్?"

టీకా:

చెలియలు = చెల్లెలు; మొఱయిడన్ = ఏడ్చుచుండగా; అల్లర = మేనల్ళును; ఖలుడు = చెడ్డవాడు; ఐ = అయ్య; పొరిగొనిన = చంపిన; అట్టి = అటువంటి; కంసుడు = కంసుడు; బ్రదుకన్ = జీవించి యుండగా; కలదే = ఉన్నదా; మన = మన; కిన్ = కి; దశార్థుల = దశార్థుని వంశస్థుల; కిన్ = కు; ఇల

= భూమి; పై = మీద; మీ = మీ యొక్క; క్షేమమున్ = కుశలము గురించి; ఇంకన్ = ఇంకను; ఏమి = ఏమి; అని = అని; అడుగన్ = అడుగగలను.

భావము:

"ఓ అక్రూరా! చెల్లెలు మొరపెడుతున్నా వినకుండా అల్లుళ్ళను చంపిన ఆ నీచుడు కంసుడు బ్రతికి ఉండగా దశార్హవంశం వారైన మనకు కుశలం ఈ భూమ్మీద లేదు కదా. ఇంక మీ క్షేమసమాచారాలు ఏమని అడిగేది."

10.1-1207-వ.

అని పలికె నంత నక్రూరుం డొక పర్యంకంబున సుఖోపవిష్టుండై యుండ హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికెన్ = అనెను; అంతన్ = అంతట; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; ఒక = ఒకానొక; పర్యంకంబున = మంచముమీద; సుఖ = సుఖముగా; ఉపవిష్టుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా నందమహారాజు పలకరించాక, మంచం మీద సుఖంగా కూర్చుని ఉన్న అక్రూరుడితో కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1208-మ.

"**శుభ**మే నీకు? బ్రమోదమే సఖులకుం? **జు**ట్టాలకున్ క్షేమమే?

యభయంబే ప్రజకెల్ల? గోత్రజల క**త్యా**నందమే? మామ ము

క్తభయుండే? వసుదేవ దేవకులు త**త్యా**రాగృహం బందు మ

తృభవ వ్యాజ నిబద్ధులై బ్రతికిరే **ప్రా**ణానిలోపేతులై?

టీకా:

శుభమే = మంచిగనే ఉన్నదికదా; నీ = నీ; కున్ = కు; ప్రమోదమే = సంతోషమేకదా; సఖుల్ = స్నేహితుల; కున్ = కు; చుట్టాలు = బంధువుల; కున్ = కు; క్షేమమే = కుశలమే కదా; అభయంబే = భయములు లేవుకదా; ప్రజల్ = ప్రజల; కిన్ = కు; ఎల్ల = అందరికి; గోత్రజల్ = దాయాదుల; కున్ = కు; అతి = మిక్కిలి; ఆనందమే = సంతోషమే కదా; మామ = మా మేనమామ; ముక్త = విడువబడిన; భయుండే = భయము కలవాడే కదా; వసుదేవ = వసుదేవుడు {వసుదేవుడు - ధనాదికముచే ప్రకాశించువాడు}; దేవకులు = దేవకీదేవి; తత్ = ఆ యొక్క; కారాగృహంబున్ = చెరశాల; అందున్ = లో; మత్ = నా యొక్క; ప్రభవ = పుట్టుక అనేడి; వ్యాజ = నెపమున, వంకవలన; నిబద్ధులు = బంధింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; బ్రతికిరే = జీవించి ఉన్నారా; ప్రాణానిల = ప్రాణ వాయువులతో; ఉపేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“అక్రూరా! నీకు కుశలమేనా? మీ స్నేహితులు అందరూ సంతోషంగా ఉన్నారు కదా! చుట్టాలకు క్షేమమా? ప్రజలంతా భయాలు లేకుండా ఉన్నారా? కులబంధువులు అందరూ ఆనందంగా ఉన్నారా? మా మామ కంసుడు నిర్భయంగా ఉన్నాడా? నన్ను కన్నారన్న సాకుతో కారాగారంలో బంధింపబడిన దేవకీ వసుదేవులు ప్రాణాలతో బ్రతికే ఉన్నారా? వివరంగా చెప్పు.

10.1-1209-మ.

నెఱి నేడిక్కడ నీవు రాఁగ వగతో నీతోడ నేమైన నా

కైలుఁగం జెప్పుమటంచుఁ జెప్పరు గదా యేమందు? రా వార్త యే

తెఱఁగున్ లేదని డస్సిరో వగచిరో దీనత్వముం జెందిరో

వెఱతో నా తలిదండ్రు లెట్లుపడిరో? విన్పింపు మక్రూరకా!

టీకా:

నెఱిన్ = క్రమముగా; నేడు = ఇవాళ; నీవున్ = నీవు; రాగన్ = వచ్చుచుండగా; వగ = విచారము; తోన్ = తోటి; నీ = నీ; తోడన్ = తోటి; ఏమి = ఏ సమాచారమైన; ఐనన్ = అయిన; నా = నా; కున్ =

కు; ఎఱుగంగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పుము = చెప్పుము; అటంచున్ = అని; చెప్పరు = చెప్పినవారు
 కాదు; కదా = కదా; ఏమి = ఏమని; అందురు = అంటారు; ఆ = ఆ యొక్క; వార్త = విషయము; ఏ =
 ఎట్టి; తెఱగున్ = విధముగ; లేదు = లేదు; అని = అని; డస్సిరో = కృశించిరో; వగచిరో = దుఃఖించిరో;
 దీనత్వమున్ = దైన్యమును, బెదిరిపోవుట; చెందిరో = పొందిరో; వెఱ = భయముచేత; నా = నా
 యొక్క; తల్లిదండ్రులు = అమ్మనాన్నలు; ఎట్లు = ఏ విధముగా; పడిరో = బాధపడిరో; విన్పింపుము =
 తెలియజేయుము; అక్రూరకా = అక్రూరుడా.

భావము:

మరి అక్రూరా! నీవు ఇక్కడకి వస్తున్నావని తెలిసి నాకు చెప్పమని నా తల్లిదండ్రులు నీతో ఏమైనా
 చెప్పారా. వారేమన్నారు. నా కబురులు తమకేమీ తెలియక, వారు శుష్కించి పోయారేమో.
 దుఃఖపడుతున్నారు కాబోలు. దైన్యాన్ని చెందారేమో. భయంతో వారెలాంటి పాట్లు పడ్డారో నాకు
 చెప్పు.

10.1-1210-వ.

మఱియు నీవేమి కారణంబున వచ్చి" తని హరి యడిగిన నతండు కంసునికి నారదుండు వచ్చి
 చెప్పిన వైరానుబంధ ప్రకారంబును గంసుండు దేవకీ వసుదేవుల వధియింపం గమకించి
 మానిన తెఱంగును ధనుర్యాగంబు పేరుచెప్పి పుత్తెంచిన ప్రకారంబు నెఱింగించిన రామకృష్ణులు
 నగి; యంత తమ్ముఁ బరివేష్టించిన నందాది గోపకులం జూచి కృష్ణుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నీవున్ = నీవు; ఏమి = ఏ; కారణంబునన్ = నిమిత్తమై; వచ్చితి = వచ్చినావు;
 అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; అడిగినన్ = అడుగగా; అతండు = అతను; కంసుని = కంసుడి; కిన్ = కి;
 నారదుండు = నారదుడు; వచ్చి = వచ్చి; చెప్పిన = వివరించిన; వైర = శత్రుత్వమునకు; అనుబంధ =
 సంబంధించిన; ప్రకారంబును = విధమైన మాటలు; కంసుండు = కంసుడు; దేవకీ = దేవకీదేవి;
 వసుదేవులన్ = వసుదేవులను; వధియింపన్ = చంపుటకు; గమకించి = సిద్ధపడి; మానిన =
 మానివేసిన; తెఱంగును = విధము; ధనుర్యాగంబున్ = ధనుర్యాగము; పేరు = పంక; చెప్పి = పెట్టి;
 పుత్తెంచిన = పంపించిన; ప్రకారంబును = వృత్తాంతము; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; రామ =

బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; నగిరి = నవ్వారు; అంత = పిమ్మట; తమ్మున్ = వారిని;
పరివేష్టించిన = చుట్టును ఉన్న; నంద = నందుడు; ఆది = మున్నగు; గోపకులన్ = గొల్లవారిని;
చూచి = ఉద్దేశించి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

మరి ఇంకా నీవు దేనికోసం ఇక్కడికి వచ్చావో చెప్పు." అని కృష్ణుడు అడిగాడు. అప్పుడు అక్రూరుడు నారదుడు వచ్చి చెప్పిన కంసుడికి పూర్వ జన్మ నుండి వచ్చిన శత్రుత్వపు భావమూ, అతడు దేవకీవసుదేవులను చంపబోయి మానిన విషయమూ, ధనుర్వాగము అనే మిషతో తనను పంపిన ప్రకారము వినిపించాడు. అవన్నీ విని రామకృష్ణులు పక్కున నవ్వారు. ఆ మీదట చుట్టూ ఉన్న నందుడు మొదలైన గొల్లపెద్దలతో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1211-శా.

"**భూనా**థుండు మఖంబుఁ జూడఁ బిలువం **బు**త్తెంచినాఁ డవ్విభుం
గానం బోవలెఁ బాలు నెయ్యి పెరుగు**ల్ల**ట్నంబులుం గానుకల్
మీనేర్పొప్పఁగఁ గూడఁబెట్టుండు తగన్ **మీ**మీ నివాసంబులన్
యానంబుల్ గొనిరండు పొండు మధురా **యా**త్రాభిముఖ్యంబుగన్.

టీకా:

భూనాథుండు = రాజు; మఖంబున్ = యాగమును; చూడన్ = చూచుటకు; పిలువన్ =
పిలుచుకురావడానికి; పుత్తెంచినాడు = పంపించెను; ఆ = ఆ యొక్క; విభున్ = రాజును; కానన్ =
దర్శించుటకు; పోవలెన్ = వెళ్ళవలెను; పాలు = పాలు, క్షీరము; నెయ్యి = నెయ్యి, ఘృతము; పెరుగుల్
= పెరుగులు, దధి; కట్నంబులు = బహుమానములు; కానుకల్ = ఉపహారములు, అప్పనములు; మీ
= మీ యొక్క; నేర్పు = సామర్థ్యములు; ఒప్పగన్ = తెలియునట్లు; కూడబెట్టుండు = చేర్చండి; తగన్ =
తగినట్లుగా; మీమీ = మీ అందరి యొక్క; నివాసంబులన్ = ఇండ్లవద్ద; యానంబుల్ =
వాహనములను; కొనిరండు = తీసుకురండు; పొండు = వెళ్ళండి; మధురా = మధురానగరమునకు;
యాత్రా = తరలివెళ్ళుట; అభిముఖ్యంబుగన్ = కొరకు.

భావము:

“రాజు కంసుడు ధనుర్యాగం దర్శించడానికి రమ్మని పిలుపు పంపించాడు. ఆ ప్రభువును చూడ్డానికి వెళ్ళాలి. మీమీ ఇళ్ళలోగల పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, కట్నాలు, కానుకలు మీ నేర్పుకొద్దీ సమకూర్చండి. బండ్లు సిద్ధం చేసుకుని రండి. మనం మధురానగరానికి వెళ్ళాలి.”

దశమ స్కంధము - పూర్వ : వ్రేతలు కలగుట

10.1-1212-వ.

అని నియమించె నంత నక్రూరుండు మధురకు హరిం గొనిపోయెడి నని యెఱింగి వ్రేతలు గలంగి.

టీకా:

అని = అని; నియమించెన్ = చెప్పగా; అంతన్ = అంతట; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; మధుర = మధురానగరమున; కున్ = కు; హరిన్ = కృష్ణుని; కొనిపోయెడిని = తీసుకొనివెళ్ళును; అని = అని; ఎఱింగి = తెలిసి; వ్రేతలు = గోపికలు; కలంగి = కలతచెంది.

భావము:

అని కృష్ణుడు ఆనతి ఇచ్చాడు. అక్రూరుడు రామకృష్ణులను వెంటపెట్టుకుని మధురానగరికి వెళతాడనే వార్త తెలియగానే గోపవనితలు కలత చెందారు.

10.1-1213-మ.

హరినవ్వుల్ హరిమాటలున్ హరిమనోజ్ఞా^{హరి}లాపముల్ లీలలున్

హరివేడ్కల్ హరిమన్ననల్ హరికరాజ్ఞా^{హరి}లంబనాహ్వనముల్

హరిణీలోచన లందఱున్ మఱి యుపాయం బెట్లొకో యంచు లో

నైయన్ ముచ్చటలాడి రంత గములై యే^{నై}కాంత గేహంబులన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; నవ్వుల్ = దరహాసములు; హరి = కృష్ణుని; మాటలున్ = మాటలు; హరి = కృష్ణుని;
మనోజ్ఞ = ఇంపైన; ఆలాపముల్ = పాటలు; లీలలున్ = విలాసములు; హరి = కృష్ణుని; వేడ్కల్ =
వినోదములు; హరి = కృష్ణుని; మన్ననల్ = గౌరవ మర్యాదలు; హరి = కృష్ణుని; కర = చేతులు అనెడి;
అబ్జ = పద్మములను; ఆలంబ = ఆనుకొనుటలు; ఆహ్వానముల్ = పిలుచుటలు; హరిణీలోచనలు =
సుందరీమణులు (హరిణీలోచన - లేడివంటి కన్నులు కలామె, అందగత్తె); అందఱున్ = ఎల్లరు;
మఱియున్ = ఇంకొక; ఉపాయంబు = ఉపాయము; ఎట్లోకో = ఏముంది; అంచున్ = అని; లోన్ =
మనసులలో; ఎరియన్ = తపించగా; ముచ్చటలు = మాట్లాడుకొనుట; ఆడిరి = చేసిరి; అంతన్ =
అటుపిమ్మట; గములు = గుంపు గూడినవారు; ఐ = అయ్యి; ఏకాంత = రహస్యపు; గేహంబులన్ =
స్థానము లందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి మాటలూ, చిరునవ్వులూ, మనసులు హరించే సరస సల్లాపాలు, విలాసాలూ,
వినోదాలూ, ఆదరాభిమానాలూ, ఆయన తన చేతితో పట్టుకుని పిలుచుటలూ ఇవన్నీ ఇకపై
అనుభవించే ఉపాయాలు ఏమిటా అని ఆ లేడికన్నుల గొల్లభామినులు ఖిన్నలై కుములుతూ
ఏకాంతగృహాలలో కలుసుకుని చర్చించుకున్నారు.

10.1-1214-వ.

మఱియుం దమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తమలో = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇంకా వారు తమలోతాము ఇలా అనుకున్నారు.

10.1-1215-ఉ.

"**మేటి** గృహస్థు బ్రహ్మ యని **మిక్కిలి** నమ్మితి మమ్మ! చూడ నే
పాటియు లేదు మాకుఁ బరిపాలకుడైన సరోజనేత్రుని
చోట వసింపనీక నొక**చోటికి** బో విధియించి పిన్నబి
డ్డాటలు చేసె నీ దుడుకు **లక్కట!** భారతికైనఁ జెప్పరే."

టీకా:

మేటి = గొప్ప; గృహస్థు = గృహస్థుడు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; అని = అని; మిక్కిలి = చాలా;
నమ్మితిమి = విశ్వసించినాము; అమ్మ = తల్లి; చూడన్ = తరచి చూసినచో; ఏపాటియున్ =
కొంచెముకూడ న్యాయము; లేదు = లేనేలేదు; మా = మా; కున్ = కు; పరిపాలకుడు = ఏలిక; ఐనన్
= అయినట్టి; సరోజనేత్రుని = కృష్ణుని; ఇచ్చోటన్ = ఇక్కడనే; వసింపనీక = ఉండనీయకుండ; ఒక =
మరింకొక; చోటి = తావున; కిన్ = కి; పోన్ = వెళ్ళవలెనని; విధియించి = రాసిపెట్టి; పిన్నబిడ్డాటలు =
చిన్నపిల్లలచేష్టలు; చేసెన్ = చేసెను; ఈ = ఈ యొక్క; దుడుకులు = దుడుకు పనుల గురించి;
అక్కట = అయ్యో; భారతి = సరస్వతీదేవి; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినను; చెప్పరే = చెప్పండి.

భావము:

"బ్రహ్మదేవుడు నిష్కల సంసారి అని చాలా గట్టిగా నమ్మాము గదమ్మా! తీరా చూస్తే, ఆయనలో
ఏమాత్రం ధర్మం లేదు, మన కృష్ణుడు, మన ప్రభువు, పుండరీకాక్షుడిని ఇక్కడ ఉండనీయకుండ
వేరొకచోటికి పోయేలా చేసి చిన్నపిల్లల ఆటలాడుతున్నాడు చూడు. అయ్యో! ఆయన ఇల్లాలు
సరస్వతీ దేవితో ఐనా ఈ దుండగపు చేష్టలను చెప్పండే."

10.1-1216-వ.

అని విధిం దూలుచు మదనతాపాయత్త చిత్తలై.

టీకా:

అని = అని; విధిన్ = బ్రహ్మదేవుని; దూలుచున్ = నిందించుచు; మదన = మన్మథ; తాప = తాపమునకు; ఆయత్త = లోబడిన; చిత్తలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈవిధంగా బ్రహ్మదేవుడిని నిందిస్తూ గోపికలు మన్మథతాపానికి అధీనమైన చిత్తాలు కలవారై...

10.1-1217-ఉ.

"రమ్మని చీరినంతనె పుర్రంబున కేగెడుఁ గాని నన్ను నీ
కొమ్మలు నమ్మినారు మరుకొలల కగ్గము చేసి పోవఁగా
ముమ్మరమైన తాపమున మ్రొగ్గుదురో యనఁ డంబుజాక్షుఁ డా
యమ్మలు గోపవృద్ధులు ప్రయాణము వల్లనరైరి చెల్లరే!

టీకా:

రమ్మ = రావలసినది; అని = అని; చీరిన = పిలిచిన; అంతనే = వెంటనే; పురంబున్ = పట్టణమున;
కిన్ = కు; ఏగెడున్ = బయలుదేరుచుండెను; కాని = అంతే తప్పించి; నన్నున్ = నన్ను; ఈ = ఈ
యొక్క; కొమ్మలు = స్త్రీలు; నమ్మినారు = నమ్మకొని ఉన్నారు; మరు = మన్మథుని; కొలల =
బాణముల; కున్ = కు; అగ్గము = ఆధీనము; చేసి = చేసి; పోవగా = వెళ్ళిపోయినచో; ముమ్మరము =
అధికము; ఐన = అయినట్టి; తాపమునన్ = సంతాపముచేత; మ్రొగ్గుదురో = కృశించిపోతారేమో,
వాలిపోతారేమో; అనడు = తలచడు; అంబుజాక్షుడు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ యొక్క; అమ్మలు = తల్లులు;
గోప = యాదవులలో; వృద్ధులు = పెద్దలు; ప్రయాణమున్ = ప్రయాణమును; వల్లు = వద్దు; అనరు =
అని చెప్పనివారు; ఐరి = అయ్యారు; చెల్లరే = అయ్యో.

భావము:

ఆ గోపకాంతలు ఇంకా ఇలా అనుకున్నారు "రమ్మని పిలగానే మధురకు పయనమౌతున్నాడు
కానీ మన కమలాక్షుడు మన కన్నయ్య "నన్ను ఈ భామలు నమ్మకుని ఉన్నారే, అటువంటి

మనల్ని మదనబాణాల పాలు చేస్తే, ఎంతో తాపంతో కుమిలిపోతారు కదా" అని అనుకోలేదు. పోనీ
మన అమ్మలక్కలు మన గొల్లపెద్దలు మధురకు వెళ్ళవద్దని మాధవునితో మాటవరసకైనా
అనటం లేదు కదా.

10.1-1218-శా.

అక్రూరుం డని పేరుపెట్టుకొని నేఁ డసన్మనోవల్లభుం

జక్రిన్ మాకడఁ బాపికొంచు నరుగం చర్చించి యేతెంచినాఁ

డక్రూరుం డఁట క్రూరుం డీతఁడు నిజం బక్రూరుం డొనేని ని

ర్వక్రత్వంబునఁ గృష్ణుఁ బెట్టి తన త్రోవంబో విచారింపఁడే?

టీకా:

అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; అని = అనెడి; పేరు = నామము; పెట్టుకొని = పెట్టుకొని; నేడు = ఇవాళ;
అసన్మత = మా యొక్క; మనస్ = మనస్సునకు; వల్లభుండు = ప్రియుడు; చక్రిన్ = కృష్ణుని; మా = మా;
కడన్ = దగ్గరనుండి; పాపికొనుచున్ = దూరము చేయుచు; కొంచున్ = తీసుకొని; అరుగన్ =
వెళ్ళవలె నని; చర్చించి = తలచి; యేతెంచినాడు = వచ్చాడు; అక్రూరుడు = అక్రూరుడు; అటన్ =
అట; క్రూరుడు = క్రూర స్వభావము గలవాడు; ఈతడు = ఇతను; నిజంబు = నిజంగా; అక్రూరుడు =
క్రూరత్వము లేనివాడు; ఔను = అయిన; ఏని = ఎడల; నిర్వక్రత్వంబునన్ = వంకర బుద్ధి లేకుండ;
కృష్ణుని = కృష్ణుని; పెట్టి = ఇక్కడనే ఉంచి; తన = తన; త్రోవన్ = దారిని; పోన్ = తను వెళ్ళవలెనని;
విచారింపడే = భావించడా, భావించును.

భావము:

అక్రూరు డని పేరు పెట్టుకుని మా హృదయేశ్వరు డైన కృష్ణుణ్ణి ఇవాళ మా నుండి దూరంగా
తీసుకువెళ్ళడానికి వచ్చాడు. ఇతగాడు అక్రూరుడు కాదు నిజానికి క్రూరుడే. అక్రూరుడైతే కుటిల
ఆలోచనలు మానేసి, మన కృష్ణుణ్ణి దిగవిడచి తన దారిని తాను వెళ్తానని అనుకునే వాడు కదా.

10.1-1219-ఉ.

పుల్లసరోజలోచనలు పూర్ణసుధాంశుముఖుల్ పురాంగనల్
మెల్లనె యెల్లి పట్టణము మేడలనుండి సువర్ణ లాజముల్
చల్లగ వారిఁ జూచి హరి సంగతి చేయఁదలంచుఁ గాక వే
పల్లె వసించు ముద్దియలపైబడ నేల తలంచు నక్కటా!

టీకా:

పుల్ల = వికసించిన; సరోజ = పద్మములవంటి; లోచనలు = కన్ను లున్నవారు; పూర్ణ = నిండు;
సుధాంశు = చంద్రుని వంటి; ముఖుల్ = మోములు కలవారు; పురా = పట్టణపు; అంగనల్ = స్త్రీలు;
మెల్లనె = మెల్లగా; యెల్లి = రేపు; పట్టణము = పట్టణములోని; మేడల = భవనములపై అంతస్తుల;
నుండి = నుండి; సువర్ణ = బంగారపు; లాజముల్ = పేలాలు; చల్లగా = వేయగా; వారిన్ = వారిని;
చూచి = చూసి; హరి = కృష్ణుడు; సంగతిచేయన్ = కలియవలెనని; తలంచున్ = భావించును; కాక =
కాక; వ్రేపల్లెన్ = గొల్లపల్లెను; వసించున్ = ఉండెడి; ముద్దియల = ముగ్ధల; పైబడన్ = కలియుటకు;
ఏల = ఎందుకు; తలంచున్ = భావించును; అక్కటా = అయ్యో.

భావము:

వికసించిన పద్మముల వంటి కన్నులూ, పున్నమి చంద్రుని వంటి మోమూ కల మధురాపురం
లోని అందగత్తెలు రేపు మేడలెక్కి బంగారపు లాజలు మెల్లగా తనపై చల్లుతారు. చల్లగా వారిని
చూసాకా కృష్ణుడు వారిన కలవాలని అనుకుంటాడు అంతే కాని, అయ్యో! వ్రేపల్లెలోని గోపికల
పొందు ఎందుకు కోరుకుంటాడు.

10.1-1220-క.

పురసతుల విలోకనములు

సరసాలాపములు నర్మసంభోగములున్

మరిగి హరి మనల నొల్లఁడు;

నరవరు లో! యమ్మ! నూతనప్రియులు గదే.

టీకా:

పుర = పట్టణ; సతులన్ = స్త్రీల యొక్క; విలోకనములు = చూపులు; సరస = సరసమైన;
ఆలాపములున్ = మాటలు; నర్మ = పరిహాసపు; సంభోగములున్ = కలియుటలను; మరిగి =
అలవాటుపడి; హరి = కృష్ణుడు; మనలన్ = మనలను; ఒల్లడు = అంగీకరించడు; నరవరులు =
రాజులు {నరవరుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; ఓ = ఓ; అమ్మ = తల్లి; నూతన = కొత్తవాటి
ఎడల; ప్రియులు = ఇష్టము కలవారు; కదే = కదా.

భావము:

నగరంలోని నీటుకత్తెల చూపులూ, సరస సంభాషణలూ, తెరచాటు కలయికలూ మరిగి, ఓ
యమ్మా! మన మాధవుడు మనని చూడడే భూపతులు కొత్తవాటినే కోరుతుంటారు కదే.

10.1-1221-క.

పుట్టెన్నడు హరి నెఱుగని

పట్టణసుందరుల కితనిఁ బ్రతిఁ జేసి కడున్

దట్టపు విరహాగ్నులకును

గట్టిడి దైవంబు ఘోషకాంతల వెదకెన్.

టీకా:

పుట్టి = జన్మ ఎత్తిన తరువాత; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; హరిన్ = కృష్ణుడిని; ఎఱుగని =
తెలియనట్టి; పట్టణ = నగరపు; సుందరుల = అందగత్తెల; కున్ = కు; ఇతనిన్ = ఇతనిని; పతిన్ =
పెనిమిటిగా; చేసి = చేసి; కడున్ = మిక్కిలి; దట్టపు = అధికమైన; విరహ = ఎడబాటు అనెడి; అగ్నుల
= తాపముల కప్ప జెప్పుట; కును = కు; గట్టిడి = కఠినమైన; దైవంబు = భగవంతుడు; ఘోష = గొల్ల;
కాంతలన్ = భామలను; వెదకెన్ = వెతికిమరీ నియమించెను.

భావము:

కూరపు దైవం పుట్టింది మొదలు కృష్ణుణ్ణి ఎప్పుడూ చూసి ఎరుగని ఆ పట్టణ పడచులకేమో అతగాణ్ణి పతిగా చేసాడు. మిక్కుటమైన వియోగాగ్నికి ఆహుతి గావించడం కోసమేమో గొల్లపల్లె గోపికలను వెదకి పట్టుకొన్నాడు."

10.1-1222-మ.

"హరినేలా కొనిపోయె"దంచు మన మా యక్తూరుఁ బ్రార్థింతమా?

హరిఁ"బోనీకుఁడు నిల్పరే"యనుచు నేఁ డర్చింతమా వేల్పులన్?

హరిపాదంబుల కడ్డముల్ పడుదమా; హాదైవమా"యంచు నా

తరుణుల్ కొప్పులుఁ జీరలున్ మఱచి కందర్పజ్వర భ్రాంతలై.

టీకా:

హరిన్ = కృష్ణుని; ఏలా = ఎందుకు; కొనిపోయెడు = తీసుకుపోయెదవు; అంచున్ = అనుచు;
మనము = మనము; ఆ = ఆ యొక్క; అక్తూరున్ = అక్తూరుడిని; ప్రార్థింతమా = వేడుకొనెదమా;
హరిన్ = కృష్ణుని; పోనీకుడు = వెళ్ళిపోనీయకండి; నిల్పరే = ఆగునట్లు చేయరే; అనుచున్ = అని;
నేడు = ఇవాళ; అర్చింతమా = పూజించెదమా; వేల్పులన్ = దేవతలను; హరిన్ = కృష్ణుని;
పాదంబుల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు; అడ్డముల్ = అడ్డముగా; పడుదమా = పడిపోదామా; హా = ఓ;
దైవమా = భగవంతుడా; అంచున్ = అని; ఆ = ఆ యొక్క; తరుణుల్ = స్త్రీలు; కొప్పులు =
జుట్టుముళ్ళు; చీరలున్ = వస్త్రములు; మఱచి = మరిచిపోయి; కందర్ప = మన్మథ; జ్వర = తాపపు;
భ్రాంతలు = పరవశులు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇలా అనుకుంటూ ఆ గొల్లభామలు మదనతాపంతో కంది భ్రమచెందారు. తమ కొప్పులు, కోకలు జారిపోడం కూడా చూసుకోవడం లేదు. "మా కృష్ణుణ్ణి ఎందుకు తీసుకుపోతావని అక్తూరుణ్ణి ప్రార్థిద్దామా లేకపోతే ఆ నందనందనుడిని పోనీయకుండా ఇక్కడే ఉంచమని దేవతలను పూజిద్దామా" లేదా "ఓ దేముడా!" అంటూ ఆ హరి కాళ్ళకే అడ్డం పడదామా అనుకోసాగారు.

ఉవిదల్ సిగ్గులు మాని కన్గవల నీ రొండొండ వర్షించుచున్
వివశత్వంబులతోఁ గపోలతట సంవిన్యస్త హస్తాబ్జలై
పవనోద్ధాతలతాభలై"మముఁ గృపం బాలింపు గోవింద! మా
ధవ! దామోదర!" యంచు నేడ్చిరి సుజాతంబైన గీతంబులన్.

టీకా:

ఉవిదల్ = స్త్రీలు; సిగ్గులు = సిగ్గుపడుటలు; మాని = వదలి; కన్ = కన్నుల; కవలున్ = జంటలనుండి
(2); నీరు = కన్నీరు; ఒండొండన్ = వరుసగా; వర్షించుచున్ = కురియించుచు; వివశత్వంబుల్ =
పరవశముల; తోన్ = తోటి; కపోలతటన్ = చెక్కిళ్ళమీద; సం = చక్కగా; విన్యస్త = ఉంచబడిన; హస్త =
చేతులు అనెడి; అబ్జలు = పద్మములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పవన = గాలికి; ఉద్ధాత = చలించు;
లతా = లతల; ఆభలు = వంటివారు; ఐ = అయ్యి; మమున్ = మమ్ములను; కృపన్ = దయతో;
పాలింపు = ఏలుకొనుము; గోవింద = కృష్ణా {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు};
మాధవా = కృష్ణా {మాధవుడు - యదువు కొడుకు మధు వంశస్థుడు, కృష్ణుడు}; దామోదరా = కృష్ణా
{దామోదరుడు - తులసిమాల ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; అంచున్ = అని; ఏడ్చిరి =
విలపించిరి; సుజాతంబు = చక్కటి జాతులకు చెందినవి; ఐన = అయినట్టి; గీతంబులన్ =
కీర్తనలచేత.

భావము:

వనితలు సిగ్గులు విడిచి రెండు కళ్ళమ్మట బొటబొటా కన్నీరు కారుస్తూ మైమరచి తమ చిక్కని
చెక్కిళ్ళమీద కరకమలాలు చేర్చి గాలికి కంపించే తీగల వలె "ఓ గోవిందా! మాధవా! దామోదరా!
మమ్ము దయతో కాపాడు" అంటూ స్వరబద్ధంగా తాళబద్ధంగా రాగాలు తీస్తూ పాటలు పాడుతూ
ఏడ్చారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు మథురకు చనుట

10.1-1224-వ.

అంత మఱునాడు సూర్యోదయకాలంబునం దనతోడఁ బయనంబునకు గమకించి నడచు గోపికలను “మరలివత్తు”నని దూతికా ముఖంబున నివర్తించి, కృష్ణుండు శకటంబులందుఁ గానుకలును గోరసంబు నిడికొని నందాదులైన గోపకులు వెనుదగుల నక్రూరచోదితంబైన రథంబెక్కి మథురాభిముఖుండై చను సమయంబున.

టీకా:

అంతన్ = అటుపిమ్మట; మఱునాడు = మరుసటిరోజు; సూర్యోదయ = ఉదయపు; కాలంబునన్ = సమయము; తన = తన; తోడన్ = తోటి; పయనంబున్ = బయలుదేరుట; కున్ = కు; గమకించి = యత్నించి; నడచు = బయలుదేరు; గోపికలను = గొల్లభామలను; మరలివత్తును = తిరిగివచ్చెదను; అని = అని; దూతికా = దూతికల; ముఖంబునన్ = వలన; నివర్తించి = నిలువరించి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; శకటంబుల్ = బళ్ళ; అందున్ = లో; కానుకలు = బహుమతులు; గోరసంబున్ = పాలును; ఇడికొని = ఉంచుకొని; నంద = నందుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఐన = అయిన; గోపకులున్ = గొల్లవారు; వెనుదగులన్ = వెంటరాగా; అక్రూర = అక్రూరునిచేత; చోదితంబు = నడపబడుతున్నది; ఐన = అయిన; రథంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; మథురా = మథురాపట్టణము; అభిముఖుండు = వైపునకు పోవువాడు; ఐ = అయ్యి; చను = వెళ్ళడి; సమయంబున = సమయము నందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు మరునాటి ఉదయం తన వెంట వస్తామని సిద్ధపడుతున్న గోపికాస్త్రీలకు “మళ్ళీ వస్తా” నని దూతికల ద్వారా చెప్పించి, వారిని వెనుకకు మరలించాడు. బండ్ల నిండా కానుకలు, పాలు, పెరుగు, వెన్న, నెయ్యి మున్నగు వాటిని ఎక్కించుకుని నందుడు మొదలుగా గల గోపకులు కూడా వస్తుండగా అక్రూరుడు తోలే రథం ఎక్కి శ్రీకృష్ణుడు మథురానగరం వైపు బయలుదేరి వెళ్తున్నాడు. అప్పుడు...

10.1-1225-చ.

"అదె చనుచున్నవాడు ప్రియుఁ డల్లదె తేరదె వైజయంతి య
ల్లదె రథ ఘోటకాంఘ్రి రజమా దెస మార్గము చూడు" డంచు లో
నొదవెడి మక్కువన్ హరిరథోన్ముఖులై గములై వ్రజాంగనల్
గదలక నిల్చిచూచి రటు కన్నుల కబ్బినయంత దూరమున్.

టీకా:

అదె = అదిగో; చనుచున్నవాడు = వెళ్ళిపోతున్నాడు; ప్రియుడు = ప్రియమైనవాడు; అల్లదె = అదిగో;
తేరు = రథము; అదె = అదిగో; వైజయంతి = టక్కెము. జండా; అల్లదె = అదిగో; రథ = రథము
యొక్క; ఘోటక = గుఱ్ఱముల; అంఘ్రి = కాళ్ళ; రజము = ధూళి; ఆ = ఆ; దెసన్ = వైపు; మార్గమున్ =
దారిని; చూడుడు = చూడండి; అంచున్ = అనుచు; లోన్ = లోపల; ఒదవెడి = కలిగెడి; మక్కువన్ =
ప్రేమలచేత; హరి = కృష్ణుని; రథ = రథము; ఉన్ముఖులు = వైపు చూచువారు; ఐ = అయ్యి; గములు =
గుంపులు కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; వ్రజ = గోపికా; అంగనలు = స్త్రీలు; కదలక = విడువకుండ;
నిల్చి = నిలబడి; చూచిరి = చూసారు; అటు = ఆ వైపునకు; కన్నుల్ = కళ్ళ; కున్ = కు; అబ్బిన =
అందినంత; అంతన్ = అంతవరకు; దూరమున్ = దూరము వరకు.

భావము:

అలా మధురకు పయనమై పోతుండగా వ్రేపల్లెలోని వనితలు "అదిగో చూడు. మన ప్రియ కృష్ణుడు
వెళ్ళిపోతున్నాడు. అదిగో రథం. అదిగదిగో రథంమీది జెండా. రథానికి పూన్చిన గజ్జాల పాదధూళి
ఎలా లేస్తోందో చూడు. అదిగో అటు వైపు కృష్ణుడు వెళ్తున్నాడు చూడండి" అంటూ కళ్ళకి
కనపడినంత దూరం పోయేదాకా కదలక మెదలక అలాగే చూస్తూ నిలబడిపోయారు.

10.1-1226-వ.

ఇట్లు నక్రూర రామ సహితుండై చని చని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అక్రూర = అక్రూరుడు; రామ = బలరాములతో; సహితుండు = కూడినవాడు;
ఐ = అయ్యి; చనిచని = చాలా దూరము వెళ్ళి.

భావము:

అలా పయనమైన బలరామకృష్ణులు అక్రూరుడితో కలసి వెళ్ళూ....

10.1-1227-క.

అవలోకించెను గృష్ణుడు

ప్రవిమలకల్లోలపవన భాసితజన్య

న్నవసన్నపాపసైన్యం

కవిజనమాన్యం గళిందకన్యన్ ధన్యన్.

టీకా:

అవలోకించెను = చూసెను; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ప్రవిమల = మిక్కిలి నిర్మలమైన; కల్లోల = పెద్ద
అలలు వలని; పవన = గాలిచేత; భాసిత = సుఖమును; జన్యన్ = కలిగించునది; అవసన్న =
నశించిన, పోయిన; పాప = పాపములు అనేడి; సైన్యన్ = సమూహములు గలదానిని; కవిజన =
కవు లందరిచేత; మాన్యన్ = గౌరవింపబడెడిదానిని; కళిందకన్యన్ = యమునానదిని (కళింద కన్య
- కళిందపర్వతుని పుత్రిక, యమునానది); ధన్యన్ = కృతార్థురాలను.

భావము:

కృష్ణుడు యమునా నదిని దర్శించారు. ఆ యమున నిర్మలమైన తన పెద్ద అలలపై నుంచి చల్లటి
గాలులు వీస్తుంది. పాపాలన్నిటినీ నశింపజేస్తుంది. ఆ నదిని పండితులు ఎంతో గౌరవిస్తారు. ఆ
యమున కళింద పర్వతం కూతురు. పరమ ధన్యాత్మురాలు.

10.1-1228-వ.

కని, తత్కాళింది యందుఁ బరిక్షణ్ణ మణిగణ సముజ్జ్వలంబు లగు జలంబులు ద్రావి, తరుసమూహ సమీపంబున రామసహితుండై కృష్ణుండు రథంబు ప్రవేశించె; నంత నక్రూరుండు వారలకు మ్రొక్కి వీడ్కొని కాళిందీపూదంబు జొచ్చి విధిపూర్వకంబుగా వేదమంత్రంబులు జపించుచు.

టీకా:

కని = దర్శించి; తత్ = ఆ యొక్క; కాళింది = యమునానది {కాళింది - కళింద పర్వతుని పుత్రిక, యమునానది}; అందున్ = లో; పరిక్షణ్ణ = బాగా మెరుగుపెట్టబడిన; మణి = రత్నాల; గణ = సమూహమువలె; సముజ్జ్వలంబులు = మిక్కిలి మెఱుస్తున్నవి; అగు = ఐన; జలంబులున్ = నీటిని; త్రావి = తాగి; తరు = చెట్ల; సమూహ = గుంపులకు; సమీపంబునన్ = దగ్గరలో; రామ = బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; రథంబు = రథమును; ప్రవేశించెన్ = చేరెను, ఎక్కెను; అంతన్ = అప్పుడు; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; వారల్ = వారి; కున్ = కి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; కాళిందీ = యమునానదిలోని; పూదంబున్ = మడుగును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; విధి = శాస్త్రము నిర్ణయించిన; పూర్వకంబుగాన్ = ప్రకారముగా; వేద = వేదము లందలి; మంత్రంబులున్ = మంత్రములను {మంత్రము - మంతారం త్రాయత ఇతి మంత్రః. (వృత్పత్తి), తలచుట (మననము) చేయు వానిని దుఃఖమునుండి రక్షించునది మంత్రము}; జపించుచు = జపము చేయుచు.

భావము:

అలా మధుర వెళ్తున్న కృష్ణుడు బలరాముడితో పాటు కాళింది కన్య అయిన యమునను చూసి, బాగా మెరుగు పెట్టిన మణులలా తళతళ మెరుస్తున్న ఆ నదీజలాన్ని త్రాగాడు. పిమ్మట చెట్ల దగ్గర ఆసిన రథాన్ని అధిరోహించాడు. అప్పుడు అక్రూరుడు వారిద్దరికీ నమస్కరించి, వారి అనుమతి తీసుకుని, కాళిందీ మడుగులో దిగి యథావిధిగా వేదమంత్రాలు జపిస్తూ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుని దివ్యదర్శనములు

స్నానము చేసిచేసి నది చల్లని నీటను రామకృష్ణులన్

మానుగఁ జూచి "వారు రథమధ్యముపై వసియించి యున్నవా

రీనది నీటిలోపలికి నెప్పుడు వచ్చి?"రటంచు లేచి మే

ధానిధి చూచె వారిని రథస్థుల భక్తమనోరథస్థులన్.

టీకా:

స్నానము = స్నానము; చేసిచేసి = బాగాచేసి; నది = నది యొక్క; చల్లని = చల్లగా ఉన్న; నీటను = నీటి యందు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; మానుగన్ = చక్కగా; చూచి = చూసి; వారు = వారు; రథ = రథము; మధ్యము = నడిభాగము; పైన్ = మీద; వసియించి = ఉండి; ఉన్నవారు = ఉన్నట్టివారు; ఈ = ఈ; నది = నది యొక్క; నీటి = జలముల; లోపలి = లోని; కిన్ = కి; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; వచ్చిరి = వచ్చారు; అటంచున్ = అనుకొనుచు; లేచి = లేచి; మేధానిధి = బుద్ధిశాలి; చూచెన్ = చూసెను; వారిని = వారిని; రథస్థుల = రథముపై ఉన్నవారిని; భక్త = భక్తుల; మనస్ = మనస్సు లనెడి; రథస్థులన్ = రథము లందున్న వారిని.

భావము:

అలా వేదమంత్రాలు జపిస్తూ జపిస్తూ అక్రూరుడు మెల్లిగా స్నానం చేయసాగాడు. ఇంతలో అతనికి ఆ చల్లని నదీజలంలో బలరామకృష్ణులు చక్కగా కనబడ్డారు. "వీరు ఇంతదాక రథంలో కూర్చుని ఉన్నారు కదా. మరి ఈ యమున నీళ్ళలోకి ఎప్పుడు వచ్చారు?" అనుకుంటూ లేచి, బుద్ధిశాలి అయిన ఆ అక్రూరుడు భక్తుల మనోరథాలు చేకూర్చే వారిద్దరూ మళ్ళీ ఆ రథంలోనే ఉండడం చూసాడు.

10.1-1230-వ.

చూచి వెఱగుపడి.

టీకా:

చూచి = చూసి; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి.

భావము:

అలా నీటిలోనూ రథంలోనూ కనబడుతున్న వారిని చూసి ఆశ్చర్యపడి...

10.1-1231-శా.

"**కంటిన్** మున్ను రథంబుపై; జలములోఁ **రంటిం** దుదిం గ్రమ్మఱం

రంటిం దొంటి రథంబుమీద; నిదె యీ **కల్యాణ**చారిత్రు లే

వెంటం దోచిరి రెండు దిక్కుల; మనో**విభ్రాంతి**యో? నీటిలో

నుం టాశ్చర్యము; చూతు"నంచు మఱియు **న్నూ**హించి మగ్నాంగుడై.

టీకా:

కంటిన్ = చూసితిని; మున్ను = ఇంతకుముందే; రథంబు = రథము; పైన్ = మీద; జలము = నీటి;
లోన్ = అందు; కంటిన్ = చూసితిన్; తుదిన్ = చివరగా; క్రమ్మఱన్ = మరల; కంటిన్ = చూసితిని;
తొంటి = మునుపటి; రథంబు = రథము; మీదన్ = పైన; ఇదె = ఇదిగో; ఈ = ఈ యొక్క; కల్యాణ =
శుభకరమైన; చారిత్రులు = నడవడికలు కలవారు; ఏ = ఏ; వెంటన్ = విధముగ; తోచిరి = కనబడిరి;
రెండు = రెండు (2); దిక్కులన్ = చోటు లందు; మనన్ = మనసు నందు కలిగిన; విభ్రాంతియో =
కలవరమా ఏమి; నీటి = జలముల; లోన్ = లోపల; ఉంట = ఉండుట; ఆశ్చర్యము = వింత యైన
విషయము; చూతును = పరిశీలించెదను; అంచున్ = అని; మఱియున్ = మరీమరీ; ఊహించి =
భావించి; మగ్నాంగుడు = నీటిలో మునిగినవాడు {మగ్నాంగుడు - మునిగినదేహము కలవాడు,
నీటిలో మునిగిన వాడు}; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ముందు రథంలో చూసాను. తరువాత నీటిలో వీక్షించాను. మళ్ళీ వారు ముందటి లాగే రథం
మీదనే ఉండడం దర్శించాను. మంగళ స్వరూప గుణులైన రామకృష్ణులు ఎలా ఇక్కడ అక్కడా
రెండు చోట్లా కనపడ్డారు. నా మనస్సు ఏమైనా భ్రమ పడిందా? నీళ్ళలో వీళ్ళుండడం ఆశ్చర్యంగా
ఉంది. ఇంకోసారి చూస్తాను" అని తలంచి, తిరిగి నదీజలాలలో మునిగాడు.

10.1-1232-ఉ.

పోషిత బాంధవుండు యదుపుంగవుఁ డా జల మందుఁ గాంచె స

ద్వాషు సహస్రమస్తక విభాసిత భూషు నహీశు భూమిభృ

ద్వేషుఁ గృపాభిలాషుఁ బ్రతివీర చమూ విజిగీషు నిత్య సం

తోషు నరోషు నిర్దళితదోషు ననేక విశేషు శేషునిన్.

టీకా:

పోషిత = పోషింపబడిన; బాంధవుండు = చుట్టములు కలవాడు; యదు = యదువంశము నందు;
పుంగవుడు = శ్రేష్ఠుడు (అక్రూరుడు); ఆ = ఆ యొక్క; జలము = నీటి; అందున్ = లో; కాంచెన్ =
చూసెను; సత్ = మంచిగ; భాషున్ = మాట్లాడువాడు; సహస్ర = వెయ్యి (1000); మస్తక = తలలు
(పడగలు) చే; విభాసిత = ప్రకాశించునట్టి; భూషున్ = అలంకారము కలవానిని; అహీ = సర్పముల;
ఈశున్ = ప్రభువును; భూమిభృత్ = రాజు వలె; వేషున్ = వేషము కలవానిని; కృపా = దయచూపుట
యందు; అభిలాషున్ = అపేక్ష కలవానిని; ప్రతి = శత్రు; వీర = వీరుల యొక్క; చమూ = సైన్యమును;
విజిగీషున్ = జయించు ఇచ్చ గలవానిని; నిత్య = సదా; సంతోషున్ = ఆనందము కలవానిని;
అరోషున్ = కోపము లేని వానిని; నిర్దళిత = ఖండింపబడిన; దోషున్ = పాపములు కలవానిని;
అనేక = పెక్కులైన; విశేషున్ = విశేషములు కలవానిని; శేషునిన్ = ఆదిశేషుని {శేషుడు - మహాప్రళ
యానంతరము కూడ శేషించి ఉండువాడు, విష్ణువు పాన్పు, చూ. వివరముల (అనుయుక్తముల)
దస్తము}.

భావము:

అక్రూరుడు తక్కువవాడు కాదు బంధువులను పోషించేవాడూ, యాదవులలో గొప్పవాడూనూ.
ఆయన ఆ నదీ జలాలలో అశేషమైన విశేషాలు గల ఆదిశేషుణ్ణి దర్శించాడు. ఆ ఫణింద్రుడు
సద్భాషణాశీలం కల వాడు; వేయితలలపై ప్రకాశించే విభూషణాలు కలవాడు; నాగులకు ప్రభువు;
మహారాజు వేషము ధరించినవాడు; దయార్థ హృదయుడు; శత్రుసైన్యాన్ని జయించు శీలం
గలవాడు; నిత్యం సంతోషంగా ఉండు వాడు; కోపం లేనివాడు; నిష్కళంకుడు.

మఱియు నీలాంబర సంయుతుండును సిద్ధోరగాది సన్నుతుండునునై యొప్పు న ప్పాపఱేనిం
దప్పక కనుంగొని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంతేకాక; నీల = నీలవర్ణముగల; అంబర = వస్త్రములు; సంయుతుండును =
కలవాడును; సిద్ధ = సిద్ధులు; ఉరగ = సర్పములు; ఆది = మున్నగువారిచే; సన్నుతుండునున్ =
స్తోత్రము చేయబడువాడు; ఐ = అయ్య; ఒప్పు = చక్కగా ఉండెడి; ఆ = ఆ యొక్క; పాప = సర్ప;
ఱేనిన్ = రాజను; తప్పక = తప్పకుండు; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

నల్లని వస్త్రాలు ధరించి సిద్ధులు నాగులు మొదలైన వారిచే చక్కగా స్తుతింపబడుతున్న ఆ
సర్పరాజును అక్రూరుడు కనురెప్పలు ఆర్పకుండా చూసాడు.

10.1-1234-సీ.

ఆభోగి భోగపర్వక మధ్యంబున;-

వలనొప్పు పచ్చని **వ**లువవాని

మేఘంబుపై నున్న **మె**ఱుగు చందంబున-

నురమున శ్రీదేవి **యొ**ప్పువాని

ముసురు తేఱులు విప్ప **ము**ఖచతుష్కముగల;-

తనయుఁ డాడెడి బొడ్డు**ద**మ్మివానిఁ

గదలని బహుపదక్రమవిశేషంబుల-

రవము చూపెడి నూపు**ర**ములవాని

10.1-1234.1-ఆ.

జలజగర్భ రుద్ర**స**నక సనందన

సద్విజామర ప్ర**శ**స్యమాన

చరితుఁడైనవాని సౌందర్యఖనియైన

వాని నొక్క పురుషవర్యుఁ గాంచె.

టీకా:

ఆ = ఆ; భోగి = సర్ప; భోగ = శరీరము అనెడి; పర్యంక = పాన్పు; మధ్యంబునన్ =
నడిమిభాగమునందు; వలనొప్పు = అందముగనున్న; పచ్చని = పసుపుపచ్చని; వలువవాని =
వస్త్రములు కలవానిని; మేఘంబు = మేఘముల; పైన్ = మీద; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మెలుంగు =
మెరుపుల; చందంబునన్ = వలె; ఉరమున = వక్షస్థలమునందు; శ్రీదేవి = లక్ష్మీదేవి; ఒప్పువానిన్ =
చక్కగానుండువానిని; ముసురు = ఆవరించుచున్న; తేటులు = తుమ్మెదలు; విప్పన్ = తొలగిపోగా;
ముఖ = ముఖములు; చతుష్కము = నాలుగు; కల = కలిగిన; తనయుడు = పుత్రుడు; ఆడెడి =
క్రీడించు; బొడ్డు = నాభి; తమ్మివాని = పద్మముకలవానిని; కదలని = చలించని; బహు = పెక్కు;
పదక్రమ = నడవడికల; విశేషంబులన్ = విశిష్టతల యొక్క; రవమున్ = శబ్దమును; చూపెడి =
చేసెడి; నూపురములవానిన్ = కాలి అందెలుగలవానిని.

జలజగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = పరమశివుడు; సనకసనందన = సనకాదుల {సనకాదులు -
1సనకుడు 2సనందనుడు 3సనత్కుజాతుడు 3సనత్కుమారుడు అనెడి నలుగురు ఋషులు}; సత్
= మంచి; ద్విజ = బ్రాహ్మణులు; అమర = దేవతలుచే; ప్రశస్యమాన = కీర్తింపబడుచున్న; చరితుడు =
వర్తన కలవాడు; ఐనవానిన్ = అయినవానిని; సౌందర్యఖని = చక్కదనమునకు గని; ఐనవానిన్ =
అయినవానిని; ఒక్క = ఒక; పురుష = పురుషులలో; వర్యున్ = శ్రేష్ఠుని; కాంచెన్ = చూసెను.

భావము:

ఇంకా, ఆ అక్రూరుడు; ఆదిశేషుణ్ణి పానుపుగా చేసుకుని ఆ పానుపు మధ్య భాగంలో శయనించి
ఉన్న అందాలగని అయిన పురుషోత్తముడిని దర్శించాడు. ఆ దివ్యపురుషుడు మెరిసిపోతున్న
పసుపుపచ్చని పట్టువస్త్రం కట్టుకుని ఉన్నాడు. మేఘంలో మెరిసే మెరుపు లాగ, అతని వక్షస్థలం
మీద లక్ష్మీదేవి ఒప్పుతున్నది. మూగిన తుమ్మెదలు చెదరగా ఆయన నాభికమలంలో ఆ నాలుగు
ముఖాల నందనుడు క్రీడిస్తున్నాడు. ఆ పురుషోత్తముడు కాలు కదపకుండానే, కాలిఅందెలు ఎన్నో
పదక్రమాల విశేషాలతో వేదనినాదాలు వెలువరిస్తున్నాయి. ఆయన బ్రహ్మ, ఈశ్వర, సనక
సనందన, సద్బ్రాహ్మణ, దేవతల చేత స్తుతింపబడుతుండే వాడు.

మఱియుఁ జారు లక్షణలక్షిత నఖ పాద గుల్ఫ జాను జంఘారు కటి నాభి మధ్యోదరుండును;
సాదరుండును; శ్రీవత్స కౌస్తుభ వనమాలికా విరాజిత విశాలవక్షుండును; బుండరీకాక్షుండును;
శంఖ చక్ర గదా పద్మ హస్తండును; సత్స్వగుణ ప్రశస్తండును; బ్రహ్మసూత్ర కటిసూత్ర హార కేయూర
కటక కంకణ మకరకుండల కిరీటాది విభూషణుండును; భక్తజనపోషణుండును; సుందర కపోల
ఫాల నాసాధర వదన కర్ణుండును; నీలనీరద వర్ణుండును గంబుకంధరుండును; గరుణాగుణ
బంధురుండును; ప్రహ్లాద నారద సునంద నంద ప్రముఖ సంభావితుండును; శ్రీ పుష్టి తుష్టి కీర్తి
కాంతీలోర్ణా విద్యాశక్తి మాయాశక్త్యాది సేవితుండునునై యొప్పు నప్పరమేశ్వరునకు మ్రొక్కి
భక్తిసంభ్రమంబు లగ్గంబులుగ గద్గదకంఠుండై దిగ్గనం గరంబులు ముకుళించి యిట్లని వినుతించె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; చారు = మనోజ్ఞమైన; లక్షణ = చిహ్నములచే; లక్షిత = గురుతులుకలిగిన;
నఖ = గోళ్ళు; పాద = పాదములు; గుల్ఫ = చీలమండలు; జాను = మోకాళ్ళు; జంఘ = పిక్కలు;
ఊరు = తొడలు; కటి = పిరుదులు; నాభి = బొడ్డు; మధ్య = నడుము; ఉదరుండును = కడుపు
కలవాడు; సాదరుండును = ఆదరించుట కలవాడు; శ్రీవత్స = శ్రీవత్స మను పుట్టుమచ్చ; కౌస్తుభ =
కౌస్తుభ మను మణి; వనమాలికా = ఆకుల పూల దండలుతో; విరాజిత = విరాజిల్లుతున్న; విశాల =
వెడల్పైపైన; వక్షుండును = వక్షస్థలము కలవాడు; పుండరీక = తెల్ల తామరల వంటి; అక్షుండును =
కన్నులు కలవాడు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రాయుధము; గదా = గదాయుధము; పద్మ =
పద్మములు; హస్తండును = చేతులందు కలవాడు; సత్స్వగుణ = సత్స్వగుణచేత; ప్రశస్తండును =
స్తుతింపదగ్గవాడు; బ్రహ్మసూత్ర = జంధ్యము, యజ్ఞోపవీతం; కటిసూత్ర = మొలతాడు; హార =
హారములు; కేయూర = భుజకీర్తులు; కటక = కాలి అందెలు; కంకణ = చేతి కడియములు;
మకరకుండల = మొసలిరూపు చెవిపోగులు; కిరీట = కిరీటములు; ఆది = మున్నగునవి కలవాడు;
భక్త = భక్తులైన; జన = వారిని; పోషణుండును = పోషించువాడు; సుందర = అందమయిన; కపోల =
చెక్కిళ్ళు; ఫాల = నుదురు; నాసా = ముక్కులు; అధర = పెదవులు; వదన = మోములు; కర్ణుండును
= చెవులు కలవాడు; నీల = నల్లని; నీరద = మేఘముల; వర్ణుండును = వన్నెకలవాడు; కంబు =
శంఖమువంటి; కంధరుండును = కంఠము కలవాడు; కరుణా = దయా; గుణ = గుణముచే;

బంధురుండును = గొప్పవాడును; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుడు; నారద = నారదుడు; సునంద = సునందుడు; నంద = నందుడు; ప్రముఖ = మొదలగువారిచే; సంభావితుండును = పూజింపబడువాడు; శ్రీ = లక్ష్మి; పుష్టి = బలుపు; తుష్టి = తృప్తి; కీర్తి = యశస్సు; కాంతి = లావణ్యము; ఇలా = వాక్యశక్తి; ఊర్జా = ఋజువు; విద్యాశక్తి = జ్ఞానశక్తి; మాయా = మహత్వము; శక్తి = శక్తి; ఆది = మున్నగువానిచే; సేవితుండునున్ = కొలువబడువాడును; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = చక్కగా నుండెడి; ఆ = ఆ యొక్క; పరమేశ్వరున్ = సర్వోత్కృష్టు డైన దేవుని; కున్ = కి; మొక్కి = నమస్కరించి; భక్తి = భక్తి; సంభ్రమంబులన్ = సంబరములు; అగ్గంబులుగన్ = కనబడుచుండగ; గద్గద = డగ్గుతిక చెందిన; కంతుండు = కంఠము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; దిగ్గనం = చటుక్కున; కరంబులున్ = చేతులు; ముకుళించి = జోడించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; వినుతించె = స్తోత్రము చేసెను.

భావము:

రమ్యమైన శుభలక్షణాలు గల గోళ్ళు, పాదములు, మడములు, మోకాళ్ళు, పిక్కలు, తొడలు, కటిప్రదేశము, నాభి, నడుము, కడుపు కలవాడు; ఆదరముతో కూడిన వాడు; శ్రీవత్సమనే పుట్టుమచ్చ, కౌస్తుభము అనే మణి, వనమాల అనే పేరు గలిగిన పూవులు ఆకులు చేర్చి కట్టి మెడ నుండి కాళ్ళ వరకు వ్రేలాడు మాలతో విరాజిల్లే వెడల్పైన రొమ్ము కలవాడు; తెల్లతామరల వంటి కన్నులు కలవాడు; సత్త్వగుణ సంపన్నుడు; జందెము, మొలతాడు, ముత్యాలపేరు, భుజకీర్తులు, అందెలు, కంకణాలు, మకరకుండలాలు, కిరీటము మొదలైన ఆభరణాలతో అలంకృత మైనవాడు; భక్తులను కాపాడేవాడు; చక్కని చెక్కిళ్ళు, నొసలు, ముక్కు, పెదవి, ముఖము చెవులు కలవాడు; నీలమేఘము వంటి దేహకాంతి కలవాడు; ప్రహ్లాదుడు, నారదుడు, సునందుడు, నందుడు మున్నగువారిచే పూజింపబడుతూ ఉండువాడు; లక్ష్మి, పుష్టి, తుష్టి, కీర్తి, కాంతి, ఇల, ఊర్జ, విద్య, అవిద్య, శక్తి, మాయ మున్నగు తేజోమూర్తులు శక్తులచే సేవింపబడేవాడు అయిన ఆ పరమాత్మునికి అక్రూరుడు మ్రొక్కాడు. భక్తిసంభ్రమాలతో తటాలున చేతులు జోడించి డగ్గుత్తికతో ఈవిధంగా స్తోత్రం చేసాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : శ్రీమానినీచోర దండకము

శ్రీమానినీమానచోరా! శుభాకార! వీరా! జగద్దేతుహేతుప్రకారా! సమస్తంబు నస్తంగతంబై
 మహాలోకల్లోల మాలాకులాభీల పాథోనిధిం గూలఁగా బాలకేళీగతిం దేలి నారాయణాఖ్యం
 బటుఖ్యాతిఁ శోభిల్లు నీ నాభికంజంబులో లోకపుంజంబులం బన్ను విన్నాణి యై మన్న యా బమ్మ
 యుత్పన్నుఁ డయ్యెం గదా పావ కాకాశ వాతావనీ వార్యహంకార మాయామహామానసాదుల్
 హృషీకాదులున్ లోకముల్ లోకబీజంబులున్ నిత్యసందోహమై నీ మహాదేహమం దుల్లసించున్;
 వసించున్; నశించున్; జడత్వంబు లేకాత్మ యై యొప్పు నీ యొప్పిదం బెల్ల నోచెల్ల; చెల్లన్
 విచారింపఁ దారెంత; వారెంత వారైన మాయాదులా మాయతోఁ గూడి క్రీడించు లోకానుసంధాత
 యౌ ధాత నిర్ణేతయే? నీ కళారాశికిం గొంద టంభోజగర్భాదు లధ్యాత్మ లందున్న శేషాధిభూతంబు
 లందు న్ననేకాధిదైవంబు లందున్ సదా సాక్షివై యుందువంచుం దదంతర్గతజ్యోతి వీశుండ
 వంచుం ద్రయాపద్ధతిం గొంద టింద్రాదిదేవాభిదానంబులన్, నిక్క మొక్కండ వంచున్ మఱిం
 గొంద టారూఢకర్మంబులం ద్రెంచి సంసారముం ద్రుంచి సన్యస్తులై మించి విజ్ఞానచక్షుండ
 వంచున్, మఱిం బాంచరాత్రానుసారంబునం దన్మయత్వంబుతోఁ గొందఱీ వాత్మ వంచున్, మఱిం
 గొంద టా వాసుదేవాది భేదంబులన్ నల్వరై చెల్వబాటింతు వంచున్; మఱిన్ నీవు
 నారాయణాఖ్యుండ వంచున్; శివాఖ్యుండ వంచున్; మఱిం బెక్కుమార్గంబులన్ నిన్ను నగ్గింతు;
 రెగ్గేమి? యేఱుల్ పయోరాశినే రాసులై కూడు క్రీడన్ విశేషంబు లెల్లన్ విశేషంబులై డింది నీ యం
 దనూనంబు లీనంబులౌ; నేక రాకేందుబింబంబు కుంభాంతరంభంబులం బింబితంబైన
 వేఱున్నదే? యెన్ననేలా ఘటాంతర్గతాకాశముల్ దద్దుటాంతంబులం దేకమౌ రేఖ లోకావధిన్ వీక
 నే పోకలం బోక; యేకాకివై యుండు; దీశా! కృశానుండు నెమ్మొము, సోముండు భానుండు కన్నుల్
 దిశల్ కర్ణముల్ భూమి పాదంబు లంభోనిధుల్ గుక్తి, శల్యంబు లద్రుల్, లతాసాలముల్ రోమముల్,
 గాలి ప్రాణంబు, బాహుల్ సురేంద్రుల్, ఘనంబుల్ కచంబుల్, నభోవీధి నాభిప్రదేశంబు,
 రేలుంబగళ్ళున్ నిమేషంబు, లంభోజగర్భుండు గుహ్యంబు, వర్షంబు వీర్యంబు, నాకంబు
 మూర్ధంబుగా నేకమై యున్న నీమేని దండం బయోజాత గర్భాండముల్
 మండితోదుంబరానోకహనేక శాఖా ఫలాపూరి తానంత జంతు ప్రకాండంబు లీలం
 బ్రసిద్ధోదరాశిస్థ జంతుప్రకారంబుగా నిండి యుండున్; మహారూప! నీ రూపముల్ వెగ్గలం
 బుగ్గడింపన్; లయాంభోధిలో మీనుమేనన్ విరోధిన్ నిరోధించి సాధించి మున్ వేధకున్
 వేదరాశిం బ్రసాదింపవే; ద్రుంపవే కైటభశ్రీమధుం జక్తివై మొత్తవే; యెత్తవే మందరాగంబు
 రాగంబుతోఁ గూర్మలీలా పరిష్పందివై పందివై మేదినిన్ మీదికిం ద్రోచి దోషాచరుం గొమ్ములన్

నిమ్మలం జిమ్మచుం గ్రువ్వవే త్రవ్వవే ఘోరవైరిన్ నృసింహుండవై దండివై, దండి వైరోచనిం జూచి
 యాచింపవే, పెంపవే మేను బ్రహ్మాండము న్నిండఁ, బాటుండవై రాజకోటిన్ విపాటింపవే, రాజవై
 రాజబింబాస్వక్తై దుర్మదారిన్ విదారింపవే నొంపవే క్రూరులన్ వాసుదేవాది రూపంబులన్, శుద్ధ
 బుద్ధుండవై వైరిదా రాంతరంగంబుల న్నంతరంగంబులుంగాఁ గరంగింపవే పెంపు దీపింపవే
 కల్కిమూర్తిం బ్రవర్తించు నిన్నెన్న నేనెవ్వఁడన్; నన్ను మాయావిపన్నున్ విషణ్ణుం బ్రపన్నుం
 బ్రసన్నుండవై భిన్నతం బాపి మన్నింపవే పన్నగాధీశతల్పా! కృపాకల్ప! వందారుకల్పా! నమస్తే
 నమస్తే నమస్తే నమః.

టీకా:

శ్రీ = లక్ష్మీదేవి అనెడి {శ్రీ - లక్ష్మీదేవి, బ్రహ్మవిద్య}; మానినీ = స్త్రీ {మానిని - మానస్యో ఇతి మానినీ
 (వ్యుత్పత్తి)}; మాన = మనసును; చోరా = దొంగిలించినవాడా; శుభ = మంగళకరమైన; ఆకార =
 స్వరూపము కలవాడ; వీరా = శూరుడా; జగత్ = చతుర్దశ భువనములకు {జగత్ - జాయతే గచ్ఛతి
 ఇతి జగత్ (వ్యుత్పత్తి)}, జనన లయములు గల పదునాలుగు లోకములు; హేతు = కారణభూతమైన;
 ప్రకారా = విధము గలవాడా; సమస్తంబున్ = బ్రహ్మాది పిపీలక పర్యంతమైన; అస్తంగతంబు =
 ప్రళయ కాలమున నశించినది; ఐ = అయ్యి; మహా = మిక్కిలి; లోల = చలించునట్టి; కల్లోల = పెద్ద
 అలల; మాలా = పరంపరలచే; ఆకుల = వ్యాకులమై; ఆభీల = భయంకరమైన; పాథోనిధిన్ =
 సముద్రము నందు; కూలగాన్ = పడిపోగా; బాల = పిల్లల; కేళీ = ఆటల; గతిన్ = వలె; తేలి =
 తేలుతు; నారయణ = నారాయణుడు అనెడి; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; పటు = మిక్కిలి; ఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధితో;
 శోభిల్లు = ప్రకాశించెడి; నీ = నీ యొక్క; నాభి = బొడ్డు; కంజంబు = తమ్మి {కంజము - కం (నీటి
 యందు) జము (పుట్టునది), పద్మము}; లోన్ = అందు; లోక = సమస్త లోక; పుంజంబులన్ =
 సమూహములను; పన్నన్ = ఏర్పరుప, సృజింప; విన్నాణి = మిక్కిలి నేర్పరి; ఐ = అయ్యి; మన్న =
 ఉండునట్టి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; బమ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఉత్పన్ను డయ్యెన్ = పుట్టినాడు; కదా = కదా;
 పావక = అగ్ని; ఆకాశ = ఆకాశము; వాత = వాయువు; అవనీ = భూమి; వారి = నీరు; అహంకార =
 అహంకారము; మాయా = మూలప్రకృతి; మహామానస = మహత్తత్వము; ఆదుల్ = మొదలగునవి,
 పంచతన్మాత్రలు; హృషీక = చతుర్దశేంద్రియములు; ఆదులున్ = వాని వృత్తులు; లోకముల్ = చతుర్దశ
 భువనములు; లోక = లోకములకు; బీజంబులున్ = కారణభూతులైన బ్రహ్మాదులు; నిత్య = సత్యము
 మొదలగు; సందోహము = సమూహములు; ఐన్ = అయిన; నీ = నీ యొక్క; మహాదేహము =

విరాట్చరము; అందున్ = అందు; ఉల్లసించున్ = పుట్టును; వసించున్ = వర్ధిల్లును; నశించున్ =
 లయించును; జడత్వంబు = మూఢత్వము; లేక = లేనట్టి; ఆత్మ = పరమాత్మవు {ఆత్మ - ఆతతిత్తద్వస్తు
 రూపేణ సర్వత్ర వ్యాప్తోతీత్యాత్మా. (వ్యుత్పత్తి), సర్వ రూప నామ క్రియలతో కూడినది ఆత్మ}; ఐ =
 అయ్యి; ఒప్పు = ఉండెడి; నీ = నీ యొక్క; ఒప్పిదంబు = చక్కదనములు; ఎల్లన్ = సమస్తము; ఓచెల్ల =
 జెరా; చెల్లన్ = తగినట్లు; విచారింపన్ = తరచి తెలిసికొనుటకు; తారు = వారు; ఎంత = సమర్థులు;
 వారు = వారు; ఎంతవారు = ఎంత గొప్పవారు; ఐనన్ = అయినను; మాయ = మూలప్రకృతి;
 ఆదులన్ = మొదలగునవి; మాయ = ప్రకృతి; తోన్ = తోటి; కూడి = చేరి; క్రీడించు = వినోదించునట్టి;
 లోకా = లోకములను; అనుసంధాత = గూర్చువాడు; జె = అయిన; ధాత = బ్రహ్మదేవుడు; నిర్ణేతయే =
 నిర్ణయించ గలవాడా; నీ = నీ యొక్క; కళా = చిత్కళా; రాశి = సముదాయమున; కిన్ = కు; కొందఱు
 = కొంతమందైన; అంభోజగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు {అంభోజ గర్భుడు - అంభోజ (పద్మము)నందు
 గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ}; ఆదులున్ = మొదలగువారు; అధ్యాత్మలు = చతుర్థశేంద్రియముల;
 అందున్ = వానిలో; అశేష = అనేకమైన; ఆధిభూతంబులు = ఇంద్రియ విషయములు; అందున్ =
 వానిలో; అనేక = అనేకులైన; అధిదైవంబులు = ఇంద్రియాధి దేవతలు (చంద్రాదులు); అందున్ =
 వానిలో; సదా = ఎల్లప్పుడు; సాక్షివి = ఎడంగా నుండి చూచువాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండువు =
 ఉంటావు; అంచున్ = అని; తత్ = వాని; అంతర్గత = లోనుండు; జ్యోతివి = ప్రకాశమువు; ఈశుండవు
 = సర్వనియామకుడవు; అంచున్ = అని; త్రయీ = వేద; పద్ధతిన్ = మార్గమున; కొందఱు =
 కొంతమంది; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలగు; దేవా = దేవతలు; అభిదానంబులన్ = పేర్లతో;
 నిక్కున్ = నిజమునకు; ఒక్కండవు = ఇతరము లేనివాడవు; అంచున్ = అని; మఱిన్ = ఇంకను;
 కొందఱు = కొంతమంది; ఆరూఢ = స్థిరములైన; కర్మంబులన్ = ప్రారబ్ధకర్మలను; త్రించి =
 నాశనముచేసి; సంసారమున్ = భవబంధములను; త్రుంచి = తెగగొట్టి; సన్యస్తులు =
 సన్యసించినవారు; ఐ = అయ్యి; మించి = అతిశయించి; విజ్ఞాన = బ్రహ్మజ్ఞానము అనెడి; చక్షుండవు
 = దృష్టిచేత తెలుసుకొన గలవాడు; అంచున్ = అని; మఱిన్ = ఇంకను; పాంచరాత్ర =
 పాంచరాత్రాగమమును; అనుసారంబునన్ = అనుసరించుటచేత; తన్మయత్వంబు = ఇతర
 స్వరూపాక్ష లేమి; తోన్ = తోటి; కొందఱు = కొంతమంది; ఈవు = నీవు; ఆత్మవు = ప్రత్యగాత్మవు;
 అంచున్ = అని; మఱిన్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; ఆ = ప్రసిద్ధమైనట్టి; వాసుదేవాది =
 చతుర్వ్యాహముల {చతుర్వ్యాహములు - 1వాసుదేవ 2ప్రద్యుమ్న 3సంకర్షణ 4అనిరుద్ధ
 రచనావిశేషములు, ఇంకొక విధముగ వాసుదేవాదులు (1వాసుదేవుడు 2అచ్యుతుడు 3అనంతుడు

4గోవిందుడు)); భేదంబులన్ = విశేషములచే; నల్వరు = నలుగురు; ఐ = అయ్యి; చెల్వన్ = చక్కగా;
 పాటింతువు = వ్యక్తమౌతావు; అంచున్ = అని; మఱిన్ = ఇంకను; నీవు = నీవు; నారాయణ =
 నారాయణుడు అనెడి {నారాయణుడు - నారం విజ్ఞానం తదయనమాశ్రయో యస్యసః
 నారాయణః, రిష్యతే క్షీయత యితరః రిజ్జయే ధాతుః సనభవతీతి నరః అవినాశ్యాత్మాః (వృత్పత్తి));
 ఆఖ్యుండవు = పేరు గలవాడవు; అంచున్ = అని; శివ = శివుడు అనెడి {శివుడు - శిష్టజనుల
 హృదయముల శయనించువాడు}; ఆఖ్యుండవు = పేరు గలవాడవు; అంచున్ = అని; మఱిన్ =
 ఇంకను; పెక్కు = అనేకమైన; మార్గంబులన్ = రీతులలో; నిన్నున్ = నిన్ను; అగ్గింతురు = స్తుతింతురు;
 ఎగ్గు = తక్కువ; ఏమి = ఏమున్నది; యేఱుల్ = నదులు; పయోరాశిన్ = సముద్రము నందే; రాసులు
 = సమూహములు; ఐ = అయ్యి; కూడు = చేరునట్టి; క్రీడన్ = రీతిగా; విశేషంబులు = జీవేశ్వరాది
 భేదములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; విశేషంబులు = మిగులుట లేకుండినవి; ఐ = అయ్యి; డింది =
 అణగి; నీ = నీ; అందన్ = లోనే; అనూనంబు = కొఱత లేకుండు నట్లుగా, యావత్తు; లీనంబులు =
 ఐక్యమైనవి; జెన్ = అగును; ఏకన్ = ఒకటి ఐన; రాకేందు = నిండుపున్నమి నాటి; బింబంబు =
 చంద్రబింబము; కుంభ = కుండల; అంతర = లోని; అంభంబులన్ = నీళ్ళలో; బింబితంబు =
 ప్రతిఫలించెడిది; ఐన = అయినను; వేఱు = భేదము; ఉన్నదే = ఉన్నదా ఏమి, లేదు; ఎన్నన్ =
 విచారించుట; ఏలా = ఎందులకు, అక్కర లేదు; ఘటా = కుండల; అంతర్గత = లోని; ఆకాశముల్ =
 ఆకాశములు; తత్ = ఆయా; ఘటా = కుండల; అంతంబులన్ = పరిలిపోవుటలు; అందే = తోనే;
 ఏకము = ఒకటి; జె = అగు; రేఖ = విధముగ; లోకా = లోకముల యొక్క; అవధిన్ = ముగియుట
 యందు; వీకన్ = పూనికతో; ఏ = ఎట్టి; పోకలన్ = ప్రవర్తించుటకు {పోకలు - పంచకృత్యములు
 (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహములు) లోని వర్తించుట}; పోకన్ = చెయ్యకుండ; ఏకాకి
 = ద్వితీయము లేనివాడవు {ఏకాకి - శ్రు. ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మః, బ్రహ్మ}; ఐ = అయ్యి; ఉండుదు =
 ఉండెదవు; ఈశా = స్వామీ; కృశానుండు = అగ్ని {కృశానుడు - తాకినవానిని కృశింప చేయువాడు,
 అగ్ని}; నెమ్మొము = నిండైన ముఖము; సోముండు = చంద్రుడు {సోమన్ - వృత్పత్తి, షు-ను
 (అభిషవే), షూ - సూ (ప్రేరణే - ప్రసవే) సు - సూ + మన్, కృ.ప్ర. అమృతము ఒసగువాడు, ప్రేరకుడు,
 చంద్రుడు (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము)); భానుండు = సూర్యుడు {భానుడు - ప్రకాశించువాడు,
 సూర్యుడు}; కన్నుల్ = కళ్ళు; దిశల్ = దిక్కులు; కర్ణముల్ = చెవులు; భూమి = భూమండలము;
 పాదంబులున్ = పాదములు; అంభోనిధులు = సముద్రములు {అంభోనిధి - అంభము (నీరు) కి
 నిధివంటిది, సముద్రము}; కుక్షి = కడుపు; శల్యంబులు = ఎముకలు; అద్రుల్ = కొండలు; లతా =

తీగలు; సాలముల్ = చెట్లు; రోమముల్ = వెంట్రుకలు; గాలి = వాయువు; ప్రాణంబు =
 పంచప్రాణవాయువులు {పంచప్రాణములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3సమానము 4ఉదానము
 5వ్యానము}; బాహుల్ = చేతులు; సురేంద్రుల్ = ఇంద్రాదులు; ఘనంబుల్ = మేఘములు; కచంబుల్
 = తలవెంట్రుకలు; నభోవీధి = ఆకాశప్రదేశము; నాభి = బొడ్డు; ప్రదేశంబు = ప్రాంతము; రేలున్ =
 రాత్తులు; పగళ్ళున్ = పగటి సమయములు; నిమేషంబులన్ = కనురెప్పపాటులు;
 అంభోజగర్భుండు = బ్రహ్మదేవుడు {అంభోజగర్భుడు - అంభోజము (పద్మము నందు) గర్భుడు
 (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ}; గుహ్యంబు = రహస్యావయవము; వర్షంబు = వాన; వీర్యంబు = రేతస్సు;
 నాకంబు = స్వర్గము; మూర్ధంబు = శిరస్సు; కాన్ = అగుచుండ; ఏకము = అఖండ స్వరూపము; ఐ =
 అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ యొక్క; మేని = దేహపు; దండన్ = అండగా కలిగి;
 పయోజాతగర్భాండమ్ముల్ = బ్రహ్మాండములు; మండిత = అలంకరింపబడిన; ఉదుంబర = అత్తి;
 అనోకహ = చెట్టు యొక్క; అనేక = పెక్కు; శాఖా = కొమ్మలు; ఫలా = పండ్ల యందు; ఆపూరితా =
 నిండి యున్న; అనంత = లెక్క లేనన్ని; జంతు = జంతువుల; ప్రకాండంబున్ = సమూహములు;
 లీలన్ = వలెనే; ప్రసిద్ధ = ప్రసిద్ధమైనట్టి; ఉదరాశిష్ఠ = సముద్రము నందుండు; జంతు = జీవజాలము;
 ప్రకారంబుగా = వలెనే; నిండి = వ్యాపించి; ఉండున్ = ఉండును; మహారూప = గొప్ప స్వరూపము
 కలవాడ; నీ = నీ యొక్క; రూపముల్ = స్వరూపములు; వెగ్గలంబున్ = మిక్కుటమైనవి; ఉగ్గడింపన్
 = ఇట్టిదని చెప్పుటకు; లయాంబోధి = ప్రళయ సముద్రము; లోన్ = అందు; మీను = మత్స్యము, చేప;
 మేనన్ = దేహముతో; విరోధిన్ = శత్రుని (సోమకాసురుని); నిరోధించి = అడ్డగించి; సాధించి =
 సాధించి; మున్ = పూర్వము; వేధ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; వేదరాశిన్ = వేదము లన్నిటిని;
 ప్రసాదింపవే = ఇవ్వలేదా; త్రుంపవే = నశింపజేయ లేదా; కైటభ = కైటభాసురుని; శ్రీన్ = కలిమిని;
 మధున్ = మధు అనేడి రక్కసుని; చక్రివి = చక్రము ధరించిన వాడవు; ఐ = అయ్యి; మొత్తవే =
 శిక్షింపలేదా; ఎత్తవే = ఎత్తలేదా; మందర = మందర అనేడి; అగంబున్ = పర్వతమును; రాగంబు =
 అనురాగము; తోన్ = తోటి; కూర్మ = కూర్మావతార మనేడి; లీలా = విలాసపు; పరిష్పందివి =
 పరికరము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; పందివి = వరాహావతారుడవు; ఐ = అయ్యి; మేదినిన్ =
 భూమండలమును; మీదికిన్ = పైకి; త్రోచి = ఎత్తి; దోషాచరున్ = రాక్షసుని (హిరణ్యాక్షుని);
 కొమ్ములన్ = కొమ్ములతో; ఇమ్ములన్ = బాగా; చిమ్ముచుం = కుమ్ముతూ; గ్రువ్వవే = కూల్చలేదా;
 త్రెవ్వవే = పేగులు తెంపలేదా; ఘోర = భయంకరుడైన; వైరిన్ = శత్రువును (హిరణ్యకశిపు);
 నృసింహుండవు = నరసింహావతారుండవు; ఐ = అయ్యి; దండివి = బ్రహ్మచారివి {దండి - దండము

ధరించువాడు, బ్రహ్మచారి; ఐ = అయ్య; దండిన్ = గాంభీర్యముతో; వైరోచనిన్ = బలిచక్రవర్తిని
 {వైరోచనుడు - విరోచనుని కొడుకు, బలి}; చూచి = చూసి; యాచింపవే = యాచించలేదా; పెంపవే =
 పెంచలేదా; మేనున్ = దేహమును; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండము నంతటిని; నిండన్ =
 నిండిపోవునట్లుగా; పాటుండవు = బ్రాహ్మణుడవు (పరశురామావతారుడవు); ఐ = అయ్య; రాజ =
 రాజవంశస్థుల; కోటిన్ = సమూహమును; విపాటింపవే = సంహరించలేదా; రాజవు = రాజు,
 రామావతారుడవు; ఐ = అయ్య; రాజబింబాస్య = చంద్రముఖి (సీత); కై = కోసమై; దుర్ = చెడ్డ; మద
 = గర్వము గల; అరిన్ = శత్రువును (రావణుని); విదారింపవే = సంహరింపలేదా; నొంపవే =
 అణచివేయలేదా; క్రూరులన్ = క్రూరస్వభావులను; వాసుదేవాది = కృష్ణ బలరామాది {వాసుదేవాది
 - వాసుదేవ ప్రద్యుమ్న అనిరుద్ధ సంకర్షణులు అనేడి చతుర్వ్యూహములు
 (మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు ఈ నామములకు ఒప్పును)}; రూపంబులన్ = మూర్తులతో; శుద్ధ =
 పరిశుద్ధుడైన; బుద్ధుండవు = బుద్ధావతారుడవు {బుద్ధుడు - జ్ఞానోదయము పొందిన శుద్ధోదనుడు,
 బుద్ధావతారము}; ఐ = అయ్య; వైరి = శత్రువు (త్రిపురాసురుల); దారా = భార్యల; అంతరంగంబులన్
 = మనస్సులను; అంతరంగంబులు = స్వరూప నాశమైనవి; కాన్ = అగునట్లుగా; కరగింపవే =
 కరగజేయలేదా; పెంపు = అధిక్యము; దీపింపవే = ప్రకాశింపజేయలేదా; కల్కిమూర్తిన్ =
 కల్యాణావతారమున {కల్కి - కపటస్వభావము కలవాడు. కల్యాణావతారము}; ప్రవర్తించు = మెలగెడి;
 నిన్నున్ = నిన్ను; ఎన్నన్ = శ్లాఘింపగా; నేన్ = నేను; ఎవ్వడన్ = ఎంతవాడను; నన్నున్ = నన్ను;
 మాయా = మాయవలన; విపన్నున్ = ఆపద పొందినవాడను; విషణ్ణున్ = మనోవేదన
 పొందినవాడను; ప్రపన్నున్ = ఆశ్రయించినవానిని; ప్రసన్నుండవు = అనుగ్రహించువాడవు; ఐ =
 అయ్య; ఖిన్నతన్ = దుఃఖమును; పాపి = పోగొట్టి; మన్నింపవే = ఆదరింపుము; పన్నగాధీశతల్పా =
 శ్రీకృష్ణా {పన్నగాధీశ తల్పుడు - పన్నగాధీశుడు (ఆదిశేషుడు) తల్పుడు (పాన్పుగా కలవాడు),
 విష్ణువు}; కృపాకల్పా = శ్రీకృష్ణా {కృపా కల్పుడు - దయ ఆభరణముగా కలవాడు, విష్ణువు};
 వందారుకల్పా = శ్రీకృష్ణా {వందారు కల్పుడు - సేవకులకు కల్పవృక్షము వంటివాడు, విష్ణువు};
 నమస్తే = నమస్కారము; నమస్తే = నమస్కారము; నమస్తే = నమస్కారము; నమః =
 నమస్కారించుచున్నాను.

భావము:

"ఓ శ్రీమన్నారాయణా! అభిమానవతి అయిన లక్ష్మీదేవి అంతరంగాన్ని అపహరించినవాడా! మంగళ స్వరూపం కలవాడా! ఓ వీరుడా! నిఖిల ప్రపంచ సృష్టికి కారణ మైన పృథివ్యాది పంచమహాభూతాలకూ కారణ మైనవాడా! మిక్కిలి చలించు తరంగశ్రేణిచే కలత నొందిన భయంకర జలరాశిలో సర్వప్రపంచం రూపుమాసి లీన మైపోయి నప్పుడు నీవు నారాయణ నామంతో ఖ్యాతిని వహించి బాలుడవై అందు తేలియాడావు. అప్పుడు నీ నాభికమలం నుంచి సకల భువనాలను సృజించు విజ్ఞాన సంపన్నుడైన బ్రహ్మదేవుడు ఉద్భవించాడు. అగ్ని ఆకాశం వాయువు భూమి నీరు అహంకారము మాయ మహత్తత్వము మనస్సు మొదలైనవీ ఇంద్రియములూ ఇంద్రియవృత్తులైన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములూ లోకములూ లోకకారణములూ ఈ సమస్తమూ నీ మహా శరీరం నుండి పుట్టి పెరిగి నశిస్తూ ఉంటాయి. జడ స్వభావం లేక ఆత్మస్వరూపుడవై యున్న నీ మహిమ ఇలాంటిదని వర్ణించుటకు ఎంత గొప్పవారయినా సమర్థులు కారు. మాయ మున్నగు తత్త్వములు జడములు కాన నీ స్వరూపం గ్రహించలేవు. లోకాలను సృజించే పరమేష్టి మాయా సంబంధ మైన గుణాలచే ఆవరింపబడున్నాడు. కనుక అతడు నిన్ను ఇలాంటివాడిగా నిర్ణయింపలేడు. హిరణ్యగర్భుడు మున్నగువారు నిన్ను ఆధ్యాత్మ ఆధిదైవ ఆధిభూతములకు అనగా దేహాంద్రియాధి దేవతలకు సాక్షిగా అంతర్యామిగా నియామకు డైన ఈశ్వరునిగా భావిస్తారు. వేదమార్గగాములైన కొందరు కర్మయోగులు నీవు ఒక్కడవే ఇంద్రాది నామధేయాలతో నెగడుతుంటావు అంటారు. ఇది నిజ మంటున్నారు. మరికొందరు జ్ఞాన యోగులు అన్ని కర్మలను వదలి సంసారం త్యజించి సన్యాసులై నిన్ను విజ్ఞాన స్వరూపునిగా పేర్కొంటున్నారు. వేరొక కొందరు పాంచరాత్రాగమ పద్ధతిని అనుసరిం నీవు వాసుదేవ, సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ భేదాలతో నలువురై సొంపు ఘటిస్తున్నా వంటున్నారు, కొందరు నీవు నారాయణుడ వనీ, కొందరు శివుడవనీ అనేక రకాలుగా శ్లాఘిస్తున్నారు. ఇందులో తప్పులేదు. ఏరులన్నీ సాగరాన్నే చేరుతున్నట్లు విశేషాలన్నీ నిశ్శేషంగా నీలోనే లీనమవుతున్నాయి. ఒకే పూర్ణచంద్రబింబము ఘటాలలోని జలాలలో పెక్కులుగా ప్రతిఫలించిన మాత్రాన దానికంటే ఈ ప్రతిబింబాలు వేరు కావు కదా. ఘటాంతర్గతమైన ఆకాశం ఘటం నశించగానే మహాకాశంలో చేరినట్లు లోకాలన్నీ నశించగానే నీవు ఏ జాడలం ద్రొక్కక ఒంటరివాడవై యుంటావు. ఓ ప్రభూ! అగ్ని నీ ముఖము; చంద్రసూర్యులు నీ కన్నులు; దిక్కులు నీ

చెవులు; చెట్లు నీ రోమములు; గాలి నీ ప్రాణము; ఇంద్రాదులు నీ బాహువులు; మేఘాలు నీ
తలవెంట్రుకలు; ఆకాశం నీ నాభి; రేయింబవళ్ళు నీ రెప్పపాట్లు; బ్రహ్మ నీ మేధము; వర్షము నీ
వీర్యము; స్వర్ణము నీ శిరస్సు; ఇలా నీ శరీరంలో బ్రహ్మాండములు అత్తి చెట్టు కొమ్మలలో ఉన్న పండ్ల
వలె నీ అందు అనంత ప్రాణి సమూహం మహాసముద్రంలో జంతువుల మాదిరి నిండి ఉన్నాయి.
ఓ విరాట్పురుషా! నీ రూపములు పొగడ్తకు అందనివి. మునుపు మత్స్యాకృతితో ప్రళయ సాగర
మందు శత్రు వగు సోమకు నెదిరించి సాధించి వేదప్రపంచాన్ని బ్రహ్మకు ప్రసాదించావు కదా.
హయగ్రీవుడవై చక్రముచే బూని మధు, కైటభులను సంహరించావు కదా. కూర్మ రూపంతో
సంచరిస్తూ మందరగిరిని ఎత్తావు కదా. వరాహ రూపం ధరించి క్రుంగుతున్న భూమండలాన్ని లేవ
నెత్తి హిరణ్యాక్షుని ఎముకలు విరుగునట్లు కోరలతో పొడిచి చంపావు కదా. భయంకర శత్రు వగు
హిరణ్యకశిపుని నరసింహాకృతితో నీవు సంహరింప లేదా? ప్రతాపశీలి వగు నీవు వామనమూర్తివై
బలిచక్రవర్తిని యాచించ లేదా? బ్రహ్మాండములు నిండునట్లు మేను పెంచలేదా? భార్గవ రాముడవై
క్షత్రియ సమూహమును వధింప లేదా? దశరథ రాముడవై చంద్రబింబము వంటి మోము గల
జానకి కొరకు దుర్మదంతో కూడిన రావణుని దునుమాడ లేదా? వాసుదేవాది రూపములను
దాల్చి క్రూరులను శిక్షించ లేదా? శుద్ధబుద్ధ స్వరూపుడవై శత్రుభార్యల మనస్సులు రహస్యముగా
కరగించావు కదా. కల్కిరూపము ధరించి పెంపుతో వెలుగొందవా? నిన్ను పొగుడుటకు నేను
ఏపాటివాణ్ణి; నేను మాయచే ఆపద పాలైన వాణ్ణి; దుఃఖము చెందిన వాణ్ణి; అనుగ్రహబుద్ధితో నా
దిగులు దీర్చి నన్నాదరించు. ఆదిశేషుడు తల్పముగా గలవాడా! కరుణయే అలంకారముగా
కలవాడా! నమస్కరించు వారికి కల్పవృక్షము వంటివాడా! నీకు అభివాదము. నీకు నమస్కారము.
నీకు వందనము. నీకు ప్రణామము.

10.1-1237-మ.

క్రలం బోలెడి పుత్రమిత్ర వనితాగ్రాది సంయోగముల్

జలవాంఛారతి నెండమావులకు నాసల్ చేయు చందంబునం

దలతున్ సత్యములంచు; మూఢుడ వృధాత్వజ్ఞుడన్నాకు నీ

విలసత్పాదయుగంబుఁ జూపి కరుణన్ వీక్షింపు లక్ష్మీపతీ!"

టీకా:

కలలన్ = స్వప్నములు; పోలెడి = వంటి; పుత్ర = కొడుకులు; మిత్ర = స్నేహితులు; వనితా = స్త్రీలు;
ఆగార = ఇండ్లు; ఆది = మున్నగు; సంయోగముల్ = కూడుటలు; జలవాంఛా = దప్పికవలని; రతిన్
= అపేక్షచేత; ఎండమావుల్ = ఎండమావులు; కున్ = కు; ఆసల్ = ఆశపడుట; చేయు = చేసెడి;
చందంబునన్ = విధముగ; తలతున్ = భావించును; సత్యములు = నిజమైనవి; అంచున్ = అని;
మూఢుడన్ = తెలివితక్కువవాడను; వృధాతత్వజ్ఞుడన్ = వ్యర్థమైన విషయాలను సార్థకమైనవిగా
ఎంచువాడను; నా = నా; కున్ = కు; నీ = నీ యొక్క; విలసత్ = ప్రకాశించెడి; పాద = పాదముల;
యుగంబున్ = జంటను; చూపి = అండగా నిచ్చి; కరుణన్ = దయతో; వీక్షింపు = చూడుము;
లక్ష్మీపతి = కృష్ణా {లక్ష్మీపతి - లక్ష్మీదేవికి భర్త, విష్ణువు}.

భావము:

లక్ష్మీనాథుడవైన శ్రీకృష్ణా! దాహం తీర్చుకోడానికి జలము వలె తోచే ఎండమావులకు ఆశపడినట్లు
స్వప్న సమానము లయిన పుత్రులు మిత్రులు కళత్రములు గృహములు మొదలైన జంజాటము
సత్యమని భావిస్తుంటాను. నేను మూఢుణ్ణి మిథ్యాతత్వజ్ఞుణ్ణి ఇలాంటి నాకు ప్రకాశించు నీ పాదాల
జంటను చూపి కరుణతో కటాక్షించు."

10.1-1238-వ.

అని మఱియును వినుతింప, నక్రూరునికి యమునాజలంబుల లోనం దన మొదలి మేను చూపి,
చాలించి, నటునికైవడిఁ దిరోహితుండైన, నక్రూరుండు నీరు వెడలి వెలుగుపడుచు వచ్చి,
రథారోహణంబు చేసిన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియును = ఇంకను ననేక విధముల; వినుతింపన్ = స్తుతింపగా; అక్రూరున్ =
అక్రూరుని; కిన్ = కి; యమునా = యమునానదీ; జలంబుల = నీటి; లోనన్ = లోపల; తన = తన
యొక్క; మొదలి = మూల; మేనున్ = దేహమును; చూపి = చూపించి; చాలించి = ఆపివేసి; నటుని =
వేషములు వేయువాని; కైవడిన్ = వలెనే; తిరోహితుండు = అంతర్ధానుడు; ఐన = కాగా;

అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; నీరున్ = నీటినుండి; వెడలి = బయటకు వచ్చి; వెఱంగుపడుచున్ = ఆశ్చర్యపోతూ; వచ్చి = చేరి; రథా = రథమును; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేసినన్ = చేయగా; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని మరల మరల తనను స్తోత్రం చేస్తున్న అక్రూరుడికి తన పూర్వరూపం చూపి నటుడు తన పాత్ర పోషణ అయ్యాక ఆ వేషాన్ని తెరమరుగైనట్లు, తిరిగి దానిని మరగుపరచి భగవంతుడు అంతర్ధానం అయిపోయాడు. అక్రూరుడు నీటి నుండి బయటకు వచ్చి ఆశ్చర్యపోతూ వచ్చి రథాన్ని అధిరోపించాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు అతనితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1239-క.

"జలములు చేరువ నున్నవి

తలపోయఁగ నీవు పోయి తడ వయ్యె; నదీ

జలముల నభమున ధరణిం

గలుగని చోద్యములు నీకుఁ గానంబడెనే?"

టీకా:

జలములు = నీరు; చేరువన్ = దగ్గరలోనే; ఉన్నవి = ఉన్నాయి; తలపోయఁగ = విచారించగా; నీవు = నీవు; పోయి = వెళ్ళి; తడవు = చాలాసేపు; అయ్యెన్ = అయినది; నదీ = నది యొక్క; జలమున = నీళ్ళ యందు; నభమునన్ = ఆకాశమునందు; ధరణిన్ = భూమిమీద; కలుగని = లేనట్టి; చోద్యములు = వింతలు; నీ = నీ; కున్ = కు; కానంబడెనే = కనబడినవా ఏమి.

భావము:

"నీళ్ళు దగ్గరలోనే ఉన్నాయి కదా. నీవు స్నానానికి వెళ్ళి చాలా సేపయింది. ఆకాశంలోనూ, భూమిలోనూ లేని వింతలేమైనా నదీజలాలలో కాని కన్పించాయా?"

10.1-1240-వ.

అనిన నతం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అతండు = అతను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన కృష్ణుడితో అక్రూరుడు ఇలా అన్నాడు

10.1-1241-క.

"నీలోన లేని చోద్యము

లేలోకములందుఁ జెప్ప రీశ్వర! నీటన్

నేలన్ నింగిని దిక్కుల;

నీలో చోద్యంబు లెల్ల నెగడు మహాత్మా!"

టీకా:

నీ = నీ; లోనన్ = అందు; లేని = లేనట్టి; చోద్యములు = వింతలు; ఏ = ఏ ఒక్క; లోకములు = లోకము
{త్రిలోకములు - 1స్వర్గ 2మర్త్య 3పాతాళ లోకములు}; అందున్ = లోను; చెప్పరు = ఉన్నవని
తెలుపుటలేదు; ఈశ్వర = స్వామీ; నీటన్ = నీటిలోను; నేలన్ = నేలమీద; నింగినిన్ = ఆకాశము
నందు; దిక్కులన్ = నలుదిక్కు లందు {నలుదిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తరము};
నీ = నీ; లోన్ = అందు; చోద్యంబులు = వింతలు; ఎల్లన్ = అన్నియు; నెగడు = వర్ధిల్లును; మహాత్మా =
గొప్పవాడా.

భావము:

"స్వామీ నీలో లేని వింతలు ఏ లోకాలలోనైనా ఉంటాయని పెద్దలు చెప్పలేదు. ఇక నీటిలో, నేలలో,
నింగిలో ఉంటాయా? మహాత్మా! సర్వదిక్కులలోని విచిత్రాలన్నీ నీలోనే ఉన్నాయి కదా."

10.1-1242-వ.

అని పలికి సాయంకాలంబునకు నక్తూరుండు మధురానగరంబు చేర రథంబు గడపె నంతట
నటమున్న చని నందాదులు పురోపవనంబున విడిసి యుండ వారలం గూడుకొని కృష్ణుం
డక్తూరునిం జూచి "నీవు రథంబు గొనుచు నగరంబునకుం జనుము మేము వెనుక వచ్చెద"
మనిన నతం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; సాయంకాలంబున్ = సంధ్యాసమయమున; కున్ = కు; అక్తూరుండు =
అక్తూరుడు; మధురా = మధుర అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణము; చేరన్ = చేరునట్లుగా; రథంబున్ =
రథమును; గడపెన్ = నడిపెను; అంతట = ఆ తరువాత; అట = అంతకు; మున్న = ముందుగనే; చని
= వెళ్ళి; నంద = నందుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; పుర = పట్టణము దగ్గరి; ఉపవనంబునన్ =
ఉద్యానవనమునందు; విడిసి = విడిదిచేసి; ఉండన్ = ఉండగా; వారలన్ = వారిని; కూడుకొని =
కలుసుకొని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అక్తూరునిన్ = అక్తూరుని; చూచి = చూసి; నీవు = నీవు;
రథంబున్ = రథమును; కొనుచున్ = తీసుకొని; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చనుము =
వెళ్ళుము; మేము = మేము; వెనుకన్ = తరువాత; వచ్చెదము = వస్తాము; అనినన్ = అనగా;
అతండు = అతను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికినను.

భావము:

ఇలా చెప్పి అక్తూరుడు సాయంకాలానికి మధురాపురి చేరేటట్లుగా రథాన్ని నడిపాడు. ముందుగా
వెళ్ళిన నందుడు మొదలైనవారు పొలిమేరలోని తోపులో బసచేసి ఉన్నారు. కృష్ణుడు వారిని
కలుసుకుని అక్తూరుడిని చూసి "నీవు రథాన్ని తోలుకుని పట్టణానికి వెళ్ళు. మేము తర్వాత
వస్తాము" అని చెప్పగా అతడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1243-క.

"నా యింటికి విచ్చేయుము

నీ యంఘ్రి సరోజరేణుని కరము సొకన్

నా యిల్లు పవిత్రం బగు

శ్రీయుత! నీ భటునిఁ బెద్ద సేయం దగదే."

టీకా:

నా = నా యొక్క; ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కి; విచ్చేయుము = రమ్ము; నీ = నీ యొక్క; అంఘ్రి = పాదములు అనెడి; సరోజ = పద్మముల యొక్క; రేణు = ధూళికణముల; నికరము = సమూహము; సోకన్ = తాకగా; నా = నా యొక్క; ఇల్లు = నివాసము; పవిత్రంబు = పరిశుద్ధమైనది; అగున్ = అగును; శ్రీయుత = కృష్ణా శ్రీయుతుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి, సంపత్కరము)తో యుతుడు (కూడినవాడు), విష్ణువు; నీ = నీ యొక్క; భటుని = సేవకుని; పెద్దసేయందగదే = మన్నింపుము.

భావము:

"లక్ష్మీసంపన్నుడవైన శ్రీకృష్ణా! నీవు మా యింటికి రావాలి, నీ పద్మాలవంటి పాదాల ధూళి సోకి మా యిల్లు పావనము అవుతుంది, నీ బంటునైన నన్ను ఆమాత్రం ఆదరింపకూడదా?"

10.1-1244-వ.

అని మఱియుం ప్రార్థించిన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ప్రార్థించిన = వేడుకొనిన; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంటూ మరీ మరీ వేడుకుంటున్న అక్రూరునితో హరి ఇలా అన్నాడు.

10.1-1245-క.

"య_{దు}కుల విద్యేషణఁడై

_మదమున వర్తించు కంసు _మర్దించి భవ

త్స_దనంబుఁ జాడ వచ్చెదఁ

_{బొ}ద యీ స్యందనముఁ గొనుచుఁ _{బు}రమున కనఘా!"

టీకా:

యదు = యాదవ; కుల = వంశమునకు; విద్వేషణుడు = విరోధము గలవాడు; ఐ = అయ్యి;
మదమున = గర్వముచేత; వర్తించు = నడచెడి; కంసున్ = కంసుని; మర్దించి = చంపి; భవత్ = నీ
యొక్క; సదనంబున్ = నివాసమును; చూడన్ = చూచుటకు; వచ్చెదన్ = రాగలవాడను; పొద =
పొమ్ము; ఈ = ఈ యొక్క; స్యందనమున్ = రథమును; కొనుచున్ = తీసుకొనిపోవుచు; పురమున్ =
నగరమున; కున్ = కు; అనఘా = పాపరహితుడా.

భావము:

“పాపరహితుడవైన అక్రూరా! యాదవులకు శత్రువై గర్వంతో సంచరిస్తున్న కంసుణ్ణి సంహరించిన
తర్వాత నీ గృహం సందర్శించడానికి వస్తాను. ఇప్పుడు నీవు ఈ రథాన్ని తీసుకుని నగరానికి
వెళ్ళు.”

10.1-1246-వ.

అని పలికిన నక్రూరుండు పురంబునకుం జని రామకృష్ణులు వచ్చిరని కంసున కెఱింగించి తన
గృహంబునకుం జనియె; నంత నపరాహ్లాంబున బలభద్ర గోపాల సహితుండై కృష్ణుండు.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పగా; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చని
= వెళ్లి; రామ = బలరామ; కృష్ణులు = కృష్ణులు; వచ్చిరి = వచ్చారు; అని = అని; కంసున్ = కంసుని;
కున్ = కి; ఎఱింగించి = తెలిపి; తన = తన యొక్క; గృహంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; చనియెన్
= వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = ఆ తరువాత; అపరాహ్లాంబున = మధ్యాహ్నవేళ యందు; బలభద్ర =
బలరాముడు; గోపాల = గోపకులతో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణుండు =
కృష్ణుడు.

భావము:

ఇలా చెప్పిన శ్రీకృష్ణుడి మాటలు విని, అక్రూరుడు నగరంలోకి వెళ్ళి రామకృష్ణులు వచ్చారని కంసుడికి తెల్పి తన ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. కృష్ణుడు మధ్యాహ్నం సమయంలో బలరాముడు గోపకులు తాను కలిసి మధురానగరం ప్రవేశించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు మధురను గనుట

10.1-1247-మ.

పరిఖల్ గోటలు కొమ్మలుం బడగలుం బ్రాసాదముల్ వీధులున్

హరులుం దేరులు వీరులున్ గజములున్ హర్మ్యంబులున్ వాద్యముల్

తరుణుల్ ధాన్యములున్ ధనంబులు మహాద్రానంబులున్ దీర్ఘికల్

గర మాశ్చర్యరూచిం దనర్చు మధురన్ గాంచెన్ విభుం డంతటన్.

టీకా:

పరిఖల్ = అగడ్తలు, కందకములు; కోటలు = నగరప్రాకారము; కొమ్మలున్ = బురుజులు; పడగలున్ = ధ్వజములు; ప్రాసాదముల్ = భవనములు; వీధులున్ = మార్గములు {వీధులు - ఇండ్లవరుసల మధ్యనుండు దారులు, మార్గములు}; హరులున్ = గుఱ్ఱములు; తేరులున్ = రథములు; వీరులున్ = శూరులు; గజములున్ = ఏనుగులు; హర్మ్యంబులున్ = మేడలు; వాద్యముల్ = వాద్యవిశేషములు; తరుణుల్ = స్త్రీలు; ధాన్యములున్ = పండిన పంటలు; ధనంబులు = సంపదలు; మహా = గొప్ప; ఉద్యానంబులున్ = తోటలు; దీర్ఘికల్ = దిగుడు బావులు; కరము = మిక్కిలి; ఆశ్చర్య = అద్భుతమైన; రుచిన్ = ప్రకాశముతో; తనర్చు = చక్కగా ఉన్నట్టి; మధురన్ = మధురా పట్టణమును; కాంచెన్ = చూసెను; విభుండు = కృష్ణుడు; అంతటన్ = అప్పుడు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు అల్లంతదూరంలో అగడ్తలు, కోటలు, బురుజులు, పతాకాలు, రాజభవనాలు, వీధులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, వీరులు, ఏనుగులు, మేడలు, వాద్యాలు, యువతులు, ధాన్యాలు, ధనాలు, గొప్ప

గొప్ప ఉద్యాన వనాలు, నడబావులు మున్నగు వాటి అత్యద్భుతమైన శోభతో ఒప్పునట్టి మధురను చూసాడు.

10.1-1248-వ.

కని య ప్పురంబు ప్రవేశించి వచ్చు సమయంబున.

టీకా:

కని = చూసి; ఆ = ఆ యొక్క; పురంబున్ = నగరములోనికి; ప్రవేశించి = చేరి; వచ్చు = వచ్చెడి; సమయంబున = వేళ.

భావము:

అలా చూసి, ఆ పట్టణంలో ప్రవేశించి సంచరిస్తున్న సమయంలో....

10.1-1249-ఉ.

"నంద తపఃఫలంబు సుగుణంబుల పుంజము; గోపకామినీ
బృందము నోముపంట; సిరివిందు దయాంబుధి యోగిబృందముల్
డెందము లందుఁ గోరెడు కడింది నిధానము చేరవచ్చె నో!
సుందరులార! రండు చని చూతము కన్నుల కొరికిదీరఁగన్."

టీకా:

నందతపఃఫలంబు = కృష్ణుడు (నంద తపః ఫలము - నందుని యొక్క తపస్సునకు ఫలితముగ లభించినవాడు, కృష్ణుడు); సు = మంచి; గుణంబుల = గుణముల; పుంజంబు = పోగు; గోప = గొల్ల; కామినీ = భామల; బృందము = సమూహము యొక్క; నోము = వ్రతముల; పంట = ఫలము; సిరి = లక్ష్మీదేవికి; విందు = చుట్టము, ప్రియుడు; దయాంబుధి = దయాసాగరుడు; యోగి = ఋషుల; బృందముల్ = సమూహములు; డెందముల్ = మనసుల; అందున్ = లో; కోరెడు = అపేక్షించునట్టి; కడింది = అసాధ్యమైన; నిధానము = నిధి; చేరన్ = దగ్గరకు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; ఓ = ఓ;

సుందరులార = అందగత్తెలు; రండు = రండి; చని = వెళ్ళి; చూతము = చూచెదము; కన్నుల = కళ్ళ
యొక్క; కోర్కి = కోరికలు; తీరగన్ = నెరవేరునట్లుగా.

భావము:

“ఓ రమణులారా! నందుడి తపస్సుకు ఫలముగా కలిగిన వాడు, మేలిగుణాల ప్రోవు అయిన
వాడు, గొల్ల పడచుల నోముల పంట ఐన వాడు, లక్ష్మీదేవి హృదయానికి ఆనందం కూర్చేవాడు,
కరుణాసముద్రుడు, యోగులు అందరూ తమ మనస్సులో కోరుకునే అపురూపమైన పెన్నిధి
వంటివాడు అయిన శ్రీకృష్ణుల వారు వస్తున్నారు. కన్నుల కాంక్ష తీరేలా వెళ్ళి వీక్షిద్దాము రండి”

10.1-1250-వ.

అని మఱియు గోవింద సందర్శన కుతూహలంబునం బౌరసుందరులు పరస్పరాహవాయమానలై
భుంజానలై భోజన భాజనంబులు దలంగఁ ద్రోచియు, శయానలై లేచియు, నభ్యంజ్యమానలై
జలంబులాడకయు, గురుజనశిక్ష్యమాణలై యోడకయు, గృహకార్య ప్రవర్తమానలై
పరిభ్రమింపకయు, రమణరమమాణలై రమింపకయు, శిశుజన బిభ్రాణలై డించియు
నలంకుర్వాణలై యన్యోన్య వస్త్రాభరణ మాల్యానులేపనంబులు వీడ్వడ ధరించియు నరిగి.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = మిక్కిలి; గోవింద = కృష్ణుని; సందర్శన = చూడవలెనని;
కుతూహలంబునన్ = వేడుకతోటి; పౌర = పురములోని; సుందరులు = స్త్రీలు; పరస్పర = ఒకరిచే
నొకరు; ఆహవాయమానలు = పిలువబడినవారు; ఐ = అయ్యి; భుంజానలు = భోజనములు
చేసినవారు; ఐ = అయ్యి; భోజనభాజనంబులు = తిన్నకంచములు; తలగ = తొలగ; త్రోచియున్ =
తోసేసి; శయానలు = పండుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; లేచియు = లేచిపోయి; అభ్యంజమానలు =
తలంటుకొనువారు; ఐ = అయ్యి; జలంబు లాడకయు = స్నానములు చేయకుండ; గురు = పెద్ద; జన
= వారిచేత; శిక్ష్యమాణలు = నిగ్రహింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; ఓడకయున్ = వెనుదీయకుండ;
గృహకార్య = ఇంటిపను లందు; ప్రవర్తమానలు = చేయుచున్నవారు; ఐ = అయ్యి;
పరిభ్రమింపకయున్ = మెదలకుండ; రమణ = భర్తలను; రమమాణలు =
రమింపజేయుచున్నవారు; ఐ = అయ్యి; రమింపకయున్ = క్రీడింపకుండ; శిశుజన = చంటిబిడ్డలను;

బిభ్రాణలు = ఎత్తుకొన్నవారు; ఐ = అయ్య; డించియున్ = దింపేసి; అలంకుర్యాణలు =
అలంకరించుకొనుచున్నవారు; ఐ = అయ్య; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు, ఒండొరుల; వస్త్ర = బట్టలు;
ఆభరణ = భూషణములు; మాల్య = పూలదండలు; అనులేపనంబులున్ = గంధములు; వీడ్వడన్ =
జారిపోవునట్లు; ధరించియున్ = ధరించి; అరిగి = వెళ్ళి.

భావము:

అంటూ ఆ మధురానగర కాంతలు శ్రీకృష్ణుని చూడాలనే ఆసక్తి తోకూడిన తొందరలో ఒకరినొకరు
పిలుచుకుంటూ, భోజనాలు చేసి, భోజనపాత్రలను మూలకి తోసేసి, పడుకుని లేచి,
తలంటున్నానాలుచేసి చేయక, పెద్దలు వారిస్తున్నా వినిపించుకోకుండా, ఇంటి పనులలో నిమగ్నలై
మెసలకుండా, భర్తలను సేవించడంలో మనసు లగ్నం చేయకుండా, ఎత్తుకున్న బిడ్డలను దింపేసి,
ఒండొరుల బట్టలు, ఆభరణాలు, పువ్వులు, గంధాలు అలంకారాలు చేసేసుకుని, అవి జారిపోతున్నా
లెక్కచేయకుండా బయలుదేరిపోయారు.

10.1-1251-క.

వీటక గల చేడె లెల్లను

హాటకమణిఘటిత తుంగ హర్మ్యగ్రములం

గూటువలు గొనుచుఁ జూచిరి

పాటించి విశాలవక్షుఁ బద్మదళాక్షున్.

టీకా:

వీటన్ = పురములో; కల = ఉన్నట్టి; చేడెలు = స్త్రీలు; ఎల్లను = అందరును; హాటక = బంగారపు; మణి
= రత్నాలు; ఘటిత = పొదిగిన; తుంగ = ఎత్తైన; హర్మ్య = భవనముల; అగ్రములన్ = మీద భాగము
లందు; కూటువల్ = గుంపులు; కొనుచున్ = కూడుచు; చూచిరి = చూసారు; పాటించి = ఆదరించి;
విశాలవక్షున్ = కృష్ణుని {విశాలవక్షుడు - విశాలమైన వక్షస్థలము కలవాడు, కృష్ణుడు};
పద్మదళాక్షున్ = కృష్ణుని {పద్మదళాక్షుడు - తామరరేకులవంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

అలా కృష్ణసందర్శన వాంఛా తొందరలలో, ఆ పట్టణంలో ఉండే పడతులు అందరూ రత్నాలు, కూర్చిన ఎత్తయిన బంగారు మేడలపై గుంపులు గూడి, విశాలమైన వక్షము కలవాడూ తామరరేకుల వంటి కన్నులు కలవాడూ అయిన శ్రీకృష్ణుణ్ణి వీక్షించారు.

10.1-1252-సీ.

"వీడఁటే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్ముఁ-

బాలు ద్రావిన మేటిబాలకుండు;

వీడఁటే నందుని వెలదికి జగమెల్ల-

ముఖమందుఁ జూపిన ముద్దులూఁడు;

వీడఁటే మందలో వెన్నలు దొంగిలి-

దర్పించి మెక్కిన దాఁపరీఁడు;

వీడఁటే యెలయించి వ్రేతల మానంబు-

చూఱలాడిన లోకసుందరుండు;

10.1-1252.1-తే.

వీడు లేకున్న పుర మటవీస్థలంబు

వీనిఁ బొందని జన్మంబు విగత ఫలము

వీనిఁ బలుకని వచనంబు విహగ రుతము

వీనిఁ జూడని చూడ్కులు వృథలు వృథలు;

టీకా:

వీడటే = ఇతనేను; అటే = అట (అటే - అట స్త్రీల నుద్దేశించి చెప్పుట); రక్కసి = రాక్షసిని (పూతనను); విగతజీవ = మరణించినది; కన్ = అగునట్లు; చన్నుబాలు = స్తన్యము; త్రావిన = తాగినట్టి; మేటి = గొప్ప; బాలకుండు = పిల్లవాడు; వీడు = ఇతనేను; అటే = అట; నందుని = నందుడి; వెలది = భార్య (వెలది - నిర్మలమైన స్త్రీ, భార్య); కిన్ = కు; జగము = భువనము; ఎల్లన్ =

అంతటిని; ముఖమున్ = నోటి; అందున్ = లో; చూపిన = చూపించినట్టి; ముద్దులాడు =
 ముద్దుగానున్నవాడు; వీడు = ఇతనేను; అటే = అట; మంద = గొల్లపల్లె; లోన్ = అందు; వెన్నలున్ =
 వెన్నలను; దొంగిలి = దొంగిలించి; దర్పించి = విజృంభించి; మెక్కిన = అధికముగా తిన్న; దాపరీడు =
 దొంగ, చోరుడు; వీడు = ఇతనేను; అటే = అట; ఎలయించి = ఆసక్తిగొలిపి; వ్రేతల = గోపస్త్రీల;
 మానంబున్ = మానమును; చూటలాడిన = కొల్లగొట్టిన, దొంగిలించిన; లోక = లోకము మొత్తము
 మీద; సుందరుండు = అందగాడు.

వీడు = ఇతను; లేకున్న = లేకపోయినచో; పురము = ఊరు; అటవీ = అడవి; స్థలంబు = ప్రాంతము;
 వీనిన్ = ఇతనిని; పొందని = కలియని; జన్మంబు = పుట్టుక; విగతఫలము = పనికిరానిది; వీనిన్ =
 ఇతనితో; పలుకని = మాట్లాడని; వచనంబు = మాటలు; విహగ = పక్షుల; రుతము = కూతలు;
 వీనిన్ = ఇతనిని; చూడని = చూడనట్టి; చూడ్కులు = చూపులు; వృథలువృథలు =
 మిక్కిలివ్యర్థములు.

భావము:

"రాకాసి పూతన ప్రాణాలు తోడేసేలా స్తన్యపానం చేసిన అసాధ్యపు అర్భకుడు వీడేనటే; నందుని
 ఇల్లాలికి తన నోట్లో విశ్వమంతా చూపించిన ముద్దుబిడ్డడు వీడేనటే; మందలో వెన్నలు అన్నీ
 దర్పంగా దొంగిలించి భక్షించిన దొంగ వీడే నటే; గొల్లకన్నెల మనసుల ఆసక్తి రగిల్చి మానాలను
 కొల్లగొట్టిన భువనైక సుందరుడు వీడేనటే; ఇతడు లేని ఊరు ఉత్త అరణ్యమేలే; ఇతడిని కలియని
 జన్మ మెందుకూ పనికిరానిదేనే; ఇతడిని పలకరించని పలుకు పక్షి కూతలేనే; ఇతడిని దర్శించని
 చూపులు వట్టి వ్యర్థములేనే.

10.1-1253-మ.

చెలియా! గోపిక లీ కుమారతిలకుం జింతించుచుం బాడుచుం

గలయం బల్కుచు నంటుచున్ నగుచు నాక్షర్ణించుచున్ హస్తగా

మలకక్రీడకుఁ దెచ్చి నిచ్చలును సమ్మానంబులం బొందఁగాఁ

దొలి జన్మంబుల నేమి నోచిరొ కదే దుర్గప్రదేశంబులన్?"

టీకా:

చెలియా = స్నేహితురాల; గోపికలు = గోపస్త్రీలు; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధమైన; కుమార = బాలకులలో
{కుమారుడు - కుచ్ఛితం స్వేతర బుద్ధిం మారయతి మాశయతీతి కుమారః (వ్యు)}; తిలకున్ =
శ్రేష్ఠుని; చింతించుచున్ = స్మరించుచు; పాడుచున్ = కీర్తించుచు; కలయన్ = కలగలపుగా;
పల్కుచున్ = మాట్లాడుతు; అంటుచున్ = తాకుతు; నగుచున్ = నవ్వుతు; ఆకర్షించుచున్ =
చేరదీయుచు; హస్తగామలక = చేతిలోఉసిరికాయ; క్రీడ = ఆటల; కున్ = కి; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి;
నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడు; సమ్మానంబులు = మన్ననలు; పొందగాన్ = పొందుటకు; తొలి = ముందటి;
జన్మంబులన్ = పుట్టుకలలో; ఏమి = ఏ విధముగ; నోచిరో = నోములు నోచినారో; కదే = కదా; దుర్గ
= చేరరాని; ప్రదేశంబులన్ = చోటు లందు.

భావము:

ఓ చెలీ! బాలక శ్రేష్ఠుడైన ఈ కృష్ణుడిని గోపకన్యలు నిత్యం ధ్యానిస్తూ, కీర్తిస్తూ, చేతిలో ఉసిరికాయ
ఆట వంకతో పిలిచి తాకుతూ, పిలుస్తూ, సంభాషిస్తూ, నవ్వుతూ, లాలిస్తూ ఆనందిస్తుంటారు.
ఇంతటి ఆదరాన్ని అందుకోడానికి పూర్వజన్మలలో చేరలేని ఏ చోటులకు చేరి, ఎంతటి నోములు
నోచారో కదా"

10.1-1254-క.

అని మఱియుఁ బౌరకాంతలు

మునుకొని హరిరూపు నేత్రముల వెంటను లోఁ

గొని తాల్చిరి హృదయములను

జనితప్రమదమున విరులు నల్లుచు నధిపా!

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = మిక్కిలిగా; పౌర = నగర; కాంతలు = స్త్రీలు; మునుకొని = పూనుకొని; హరి
= కృష్ణుని; రూపున్ = స్వరూపమును; నేత్రములన్ = కళ్ళ; వెంటన్ = ద్వారా; లోగొని = గ్రహించి;

తాల్పిరి = ధరించిరి; హృదయములను = మనసు లందు; జనిత = కలిగిన; ప్రమదమునన్ =
సంతోషముతో; విరులు = పూలు; చల్లుచున్ = చల్లుతు; అధిప = రాజా.

భావము:

అంటూ ఓ పరీక్షనృహారాజా! ఆ నగర వనితలు సంతోషంతో పూలు జల్లుతూ, అదేపనిగా ఆయన
రూపాన్ని కళ్ళతో ఆస్వాదిస్తూ, తమ హృదయములలో కృష్ణుడి రూపాన్ని ప్రతిష్ఠించుకున్నారు.

10.1-1255-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా....

10.1-1256-క.

నానావిధ గంధములు ప్ర

సూనఫలాదులును హరితశుభలాజములుం

గానుక లిచ్చుచు విప్రులు

మానుగఁ బూజించి రా కుమారోత్తములన్.

టీకా:

నానా = పెక్కు; విధ = రకములైన; గంధములున్ = సువాసన ద్రవ్యములు; ప్రసూన = పూలు; ఫల =
పండ్లు; ఆదులును = మున్నగువానిని; హరిత = పచ్చని; శుభ = శుభ సూచకములైన; లాజములున్
= అక్షింతలను; కానుకలు = బహుమతులుగా; ఇచ్చుచు = ఇస్తు; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; మానుగన్

= చక్కగా; పూజించిరి = అర్చించిరి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; కుమార = బాలకులలో; ఉత్తములన్ = ఉత్తమమైన వారిని.

భావము:

ఆ మధురానగరంలోని బ్రాహ్మణులు అనేక రకాల సువాసన ద్రవ్యాలు, పూలు, పండ్లు మున్నగువాటిని; శుభకరములైన పచ్చని అక్షతలనూ కానుకలుగా ఇస్తూ ఉత్తములైన ఆ వసుదేవకుమారులను ఉత్సాహంగా పూజించారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : రజకునివద్ద వస్త్రము లొనుట

10.1-1257-వ.

ఆ సమయంబున నగరద్వారంబున నుండి వచ్చు రాగకారుం డగు నొక్క రజకునిం గాంచి హరి యిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము నందు; నగర = కోట; ద్వారంబున్ = గుమ్మము; నుండి = నుండి; వచ్చు = వస్తున్న; రాగకారుండు = దూర్తుడు, రంగులు వేయు వృత్తి కలవాడు; అగు = ఐన; ఒక్క = ఒకానొక; రజకున్ = చాకలివానిని (రజకుడు - బట్టలు ఉతుకువాడు, చాకలి); కాంచి = చూసి; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సమయంలో నగరము వాకిటి నుండి వస్తున్న రంగులు వేసే (రాగకారుడు అనగా ధూర్తుడు అని కూడ అర్థం ఉంది) ఒక రజకుని చూసి శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు

10.1-1258-ఉ.

"విందులమై నరేశ్వరుని వీటికి వచ్చితి మేము; మాకు మా
మందలలోనఁ గట్టికొన మంచి పటంబులు లేవు; నీ ముడిన్
సుందరధౌత చేలములు శోభిలుచున్నవి; తెమ్ము నిన్ను మే
లందెడు; నిమ్ము రాజదెస నల్లర; మో! రజకాన్వయాగ్రణీ!"

టీకా:

విందులము = చుట్టాలము; ఐ = అయ్యి; నరేశ్వరుని = రాజ యొక్క; వీటి = పట్టణమున; కిన్ = కు;
వచ్చితిమి = వచ్చాము; ఏము = మేము; మా = మా; కున్ = కు; మా = మా యొక్క; మంద = వ్రేపల్లె;
లోనన్ = అందు; కట్టికొనన్ = కట్టుకొనుటకు; మంచి = మేలయిన; పటంబులు = వస్త్రములు; లేవు =
లేవు; నీ = నీ యొక్క; ముడిన్ = మూటలో; సుందర = అందమైన; ధౌత = ఉతికిన; చేలములున్ =
వస్త్రములు; శోభిలుచున్నవి = ప్రకాశించుచున్నవి; తెమ్ము = తీసుకు రమ్ము; నిన్నున్ = నీకు; మేలు =
శుభములు; అందెడున్ = కలుగును; ఇమ్ము = ఇచ్చివేయుము; రాజ = రాజు; దెసన్ = వైపు;
అల్లరము = అల్లుళ్ళము; ఓ = ఓయీ; రజక = రజకుల; అన్వయ = వంశపు; అగ్రణీ = గొప్పవాడా.

భావము:

"ఓ రజకకులశ్రేష్ఠా! మేము రాచనగరికి అతిథులుగా వచ్చాము. మాకు మా పల్లెలో ధరించడానికి
మంచి బట్టలు లేవు. నీ మూటలో ఉతికిన అందమైన బట్టలు ఉన్నాయి. మేము రాజుగారికి
అల్లుళ్ళం. ఆ వస్త్రాలు మాకు ఇచ్చేయ్యి. నీకు మేలు కలుగుతుంది."

10.1-1259-వ.

అనిన రోషించి వాఁ డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; రోషించి = కోపగించి; వాడు = అతడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా బట్టలు ఇమ్మని శ్రీకృష్ణుడు అడగటంతో, ఆ ఆస్థాన రజకుడు ఎంతో కోపంచేసుకుని ఇలా అన్నాడు.

10.1-1260-శా.

"ఎట్టిట్రా? మనుజేంద్రు చేలములు మీ కీ బాడియే? మీరలుం

గట్టం బోలుదురే? పయో ఘృత దధి గ్రాసంబులన్ మత్తులై

యిట్టాడం జనెఁగాక గొల్లలకు మీ కెబ్బంగి నోరాడెడిన్;

గట్టా! ప్రాణముఁ గోలుపోయెదు సుమీ కంసోద్ధతిన్ బాలకా!

టీకా:

ఎట్టిట్రా = ఎలాగెలారా; మనుజేంద్రు = రాజ యొక్క; చేలములున్ = బట్టలను; మీ = మీ; కున్ = కు;
ఈన్ = ఇచ్చుట; పాడియే = ధర్మమా; మీరలున్ = మీరు మాత్రము; కట్టంబోలుదురే =
కట్టుకొనగలరా; పయన్ = పాలు; ఘృత = నెయ్యి; దధి = పెరుగు; గ్రాసంబులన్ = తాగుటచేత;
మత్తులు = మత్తెక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆడన్ = అనుట; చనెగాక = జరిగి
ఉండవచ్చును; గొల్లల్ = గోపకుల; కున్ = కు; మీ = మీ; కున్ = కు; ఎబ్బంగి = ఏ విధముగ;
నోరాడెడిన్ = నోళ్ళు తిరుగుతున్నాయి; కట్టా = అయ్యబాబోయ్; ప్రాణము = ప్రాణము;
కోలుపోయెదు = పోతుంది; సుమీ = సుమా; కంస = కంసుడి యొక్క; ఉద్ధతిన్ = ఉద్వృత్తిచేత,
ఆవేశముచేత; బాలకా = పిల్లవాడా.

భావము:

ఎలాగెలారా? ఒరే కుట్టాడా! మహారాజ బట్టలా? మీకివ్వచ్చుట్రా? ఇలాంటి బట్టలు మీరు
కట్టగలరుట్రా? పాలు నెయ్యి పెరుగులు మెక్కి తలకొవ్వెక్కి ఇలా కూశారుగాని. లేకపోతే
గొల్లపిల్లలకు మీకు ఇలాంటి మాటలు నోటికెలా వస్తాయి? అయ్యబాబోయ్! కంసమహారాజ గారి
ఆవేశానికి ప్రాణాలు పోగొట్టుకుంటారురోయ్!

10.1-1261-శ.

మా రాజసొమ్ముఁ గైకొన

నే రాజలు వెఱుతు; రింత యెల్లిదమే; నీ

కీ రాజరాజగృహమున

నీ రాజసమేల? గొల్ల! యేగుము తలఁగన్."

టీకా:

మా = మా; రాజ = రాజ యొక్క; సొమ్మున్ = సంపదలను; కైకొనన్ = తీసుకొనుటకు; ఏ = ఏ ఇతర;
రాజలున్ = రాజు లైనాసరే; వెఱుతురు = బెదరెదరు; ఇంత = ఇంత అధికమైన; ఎల్లిదమే =
ఎగతాళియా; నీ = నీ; కున్ = కు; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధమైన; రాజరాజ = మహారాజ యొక్క; గృహమునన్
= నివాసము నందు; ఈ = ఇలాంటి; రాజసము = రాజసము; ఏలన్ = ఎందుకు; గొల్ల = గోపకుడా;
ఏగుము = వెళ్ళిపొమ్ము; తలఁగన్ = తొలగి.

భావము:

ఓ గొల్లపిల్లవాడా! మా రాజుగారి సొమ్ము ముట్టుకోడానికి ఎంతటి రాజులైనా భయపడతారు. నీ
కంతా వేళాకోళంగా ఉందేం! రాజులకు రాజైన ఈ కంసుని రాజ్యంలో నీ కింత రాజసమా
దూరంగా తొలగిపో!"

10.1-1262-వ.

అనిన విని రోషించి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రోషించి = కోపగించి.

భావము:

ఆ రాజకుని మాటలకు గోపాల కృష్ణుడు మిక్కిలి కోపగించి....

10.1-1263-క.

ఘోర కరాగ్రతలంబున

ధీరుడు కృష్ణుండు శిరము దెగిపడఁ గొట్టెం

బొరుల గుండెలు పగులఁగ

ఉద్రేకిన్ మదావివేకిన్ జాకిన్.

టీకా:

ఘోర = భయంకరమైన; కరాగ్రతలంబునన్ = అరచేతితో; ధీరుడు = ధైర్యవంతుడు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; శిరమున్ = తల; తెగి = తెగిపోయి; పడన్ = పడిపోవునట్లుగ; కొట్టెన్ = కొట్టెను; బొరుల = పురజనుల; గుండెలు = హృదయములు; పగులగన్ = ముక్క లగునట్లు; వీర = మిత్రమీరిన; ఉద్రేకిన్ = ఉద్రేకము కలవానిని; మద = గర్వముచేత; అవివేకిన్ = తెలివిమాలినవానిని; చాకిన్ = రజకుని.

భావము:

ఆ రజకుడు అలా బీరంతో రెచ్చిపోవడంతో, పొగరుబోతుతనంతో తెలివితప్పి మెలగడంతో, భయంకర మైన తన అరచేత్తో ధీరుడైన శ్రీకృష్ణుడు తల తెగిపడేలా కొట్టాడు. అది చూసిన నగరంలోని ప్రజల గుండెలు పగిలిపోయాయి.

10.1-1264-వ.

అంత భగ్నుశిరుం డైన రజకుం జూచి వానివారలు వెఱచి పటంబులు డించి పఱచిన రామకృష్ణులు వలసిన వస్త్రంబులు ధరియించి కొన్ని గోపకుల కొసంగి చనుచుండ.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; భగ్ను = తెగిన; శిరుండు = తల కలవాడు; ఐన = అయిన; రజకున్ = ఆ చాకలివానిని; చూచి = చూసి; వాని = అతనికి చెందిన; వారలు = వారు; వెఱచి = బెదిరి; పటంబులు = బట్టలు; డించి = దింపేసి; పఱచిన = పారిపోయిన; రామ = రాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణులు; వలసిన = కావలసినట్టి; వస్త్రంబులు = బట్టలు; ధరియించి = తొడగొని; కొన్ని = కొన్నిటిని; గోపకుల్ = గోపకుల; కున్ = కు; ఒసంగి = ఇచ్చి; చనుచుండన్ = వెళ్తూ ఉండగ.

భావము:

అలా నేలకూలిన రజకుని చూసిన వాడి మనుషులు బట్టలు అక్కడే వదిలేసి భయంతో పారిపోయారు. అప్పుడు బలరాముడు కృష్ణుడు తమకు కావలసిన బట్టలు కట్టుకుని, కొన్ని గోపకుల కిచ్చి ముందుకుసాగారు.

10.1-1265-క.

అంతట నొక వాయకుఁ డా

క్రంతన్ వసుదేవసుతులఁ గని బహువర్ణా

త్యంతమృదు పటాభరణము

లెంతయు సంతసముతోడ ఇచ్చెన్ మెచ్చన్.

టీకా:

అంతటన్ = అప్పుడు; ఒక = ఒకానొక; వాయకుడు = బట్టలు నేయువాడు; ఆ = ఆ యొక్క; క్రంతన్ = దారిలో; వసుదేవసుతులన్ = బలరామ కృష్ణుడులను; కని = చూసి; బహు = అనేక; వర్ణా = రంగులు కలిగిన; అత్యంత = మిక్కిలి; మృదు = మృదువైన; పటా = వస్త్రములు; ఆభరణములు = అలంకారములు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; సంతసము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనునట్లు.

భావము:

అటు పిమ్మట ఆ దారిలో వస్తున్న ఒక నేతపనివాడు వసుదేవుడి కుమారులైన రామకృష్ణులను చూసి వారు మెచ్చుకొనేలా మిక్కిలి మెత్తనైన రంగు రంగుల వస్త్రాభరణాలను పరమ సంతోషంతో ఇచ్చాడు.

10.1-1266-శా.

కారుణ్యంబున వానిఁ గైకొని యలంకారంబు గావించి శృం

గారోదంచిత దిగ్గజేంద్ర కలభాకారంబులం బొల్చి రా

శూరుల్; మాధవుఁ డంత వాయకుని శుశ్రూషన్ మహాప్రీతుడై

సారూప్యంబును లక్ష్మీయు న్నొసఁగె నైశ్వర్యాది సంధాయయై.

టీకా:

కారుణ్యంబునన్ = దయతో; వానిన్ = వాటిని; కైకొని = తీసుకొని; అలంకారంబున్ =
శృంగారించుకొనుట; కావించి = చేసి; శృంగార = అలంకారములచే; ఉదంచిత = మిక్కిలి చక్కనైన;
దిగ్గజ = గొప్ప ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల యొక్క; కలభ = ఏనుగు గున్నల; ఆకారంబులన్ =
ఆకారములతో; పొల్చిరి = చక్కగ ఉన్నారు; శూరుల్ = వీరులు; మాధవుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ =
అప్పుడు; వాయకుని = నేతపనివాని; శుశ్రూషన్ = సేవచేత; మహా = మిక్కిలి; ప్రీతుడు =
సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; సారూప్యంబును = సమానమైన రూపమును; లక్ష్మీయున్ =
సంపదలను; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము; ఆది = మున్నగునవి; సంధాయి = కూర్చెడివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శూరులైన రామకృష్ణులు ఆ వస్త్రాభరణాలను దయతో స్వీకరించి అలంకరించుకుని
సింగారింపబడిన దిగ్గజాల గున్నల మాదిరి అందగించారు. పిమ్మట కృష్ణుడు ఆ నేతపనివాడి
పరిచర్యకు మిక్కిలి సంతృప్తుడు అయ్యాడు. వాడికి సకల ఐశ్వర్యాలను అనుగ్రహించి, తన
సారూప్యమును సంపత్తినీ ప్రసాదించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సుదాముని మాలలు గైకొనుట

10.1-1267-వ.

అంత నా రామకృష్ణులు సుదాముం డను మాలాకారు గృహంబునకుం జనిన; నతండు గని లేచి
గ్రక్కున మ్రొక్కి చక్కన నర్హ్య పాద్యాదికంబు లాచరించి; సానుచరు లయిన వారలకుఁ దాంబూల
కుసుమ గంధంబు లొసంగి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = తరువాత; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; సుదాముండు = సుదాముడు
{సుదాముడు - సు (మంచి) దామములు (దండలు) వాడు, మాలాకారుడు}; అను = అనెడి;
మాలాకారు = పువ్వులు కట్టువాని; గృహంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; చనిన = వెళ్ళగా;
అతండు = అతను; కని = చూసి; లేచి = లేచి నిలబడి; గ్రక్కున = చటుక్కున; మ్రొక్కి = నమస్కరించి;
చక్కనన్ = వెంటనే; అర్ఘ్య = అర్ఘ్యమిచ్చుట {అర్ఘ్యము - పూజకొఱకైనది, అష్టార్ఘ్యములు (1పెరుగు
2తేనె 3నెయ్యి 4అక్షతలు 5గఱిక 6నువ్వులు 7దర్భ 8పుష్పము)}; పాద్య = పాద్య మిచ్చుట
{పాద్యము - పాదముల కొఱకైనది, జలాదులు}; ఆది = మున్నగునవి; ఆచరించి = చేసి;
సానుచరులు = అనుచరులతో కూడినవారు; అయిన = ఐన; వారలు = వారి; కున్ = కి; తాంబూల
= తాంబూలము; కుసుమ = పూలు; గంధంబులు = మంచిగంధములు; ఒసంగి = ఇచ్చి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ తరువాత, రామకృష్ణులు పూలదండలు కట్టి సుదాముడి ఇంటికి వెళ్ళారు. అతడు వారిని చూసి
వెంటనే లేచి నమస్కరించాడు. చక్కగా ఆర్ఘ్యము, పాద్యము, మొదలైన విధులతో సత్కరించాడు.
రామకృష్ణులకూ, వారి వెంట వచ్చినవారికీ తాంబూలములు, పూలు, గంధములు ఇచ్చి ఇలా
అన్నాడు,

10.1-1268-ఉ.

"**పా**వన మయ్యె నా కులము; **పం**డె దపంబు; గృహంబు లక్ష్మికిన్
సేవిత మయ్యె; నిష్ఠములు **సే**కుటె; విశ్వనిదానమూర్తులై
భూవలయంబుఁ గావ నిటు **పు**ట్టిన మీరలు రాకఁ జేసి నే
నేవిధ మాచరింతుఁ? బను **లై**య్యెవి? బంట; నెఱుంగఁ జెప్పరే."

టీకా:

పావనము = పరిశుద్ధమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; నా = నా యొక్క; కులము = వంశము; పండెన్ = ఫలించినది; తపంబున్ = తపస్సు; గృహంబున్ = నివాసము కూడ; లక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; సేవితము = ఆశ్రయించదగినది; అయ్యెన్ = అయినది; ఇష్టములు = కోరికలు; చేకుటెన్ = సిద్ధించెను; విశ్వ = జగత్తునకు; నిదాన = మూలకారణమైన; మూర్తులు = వారలు; ఐ = అయ్యి; భూవలయంబున్ = భూమండలమును; కావన్ = కాపాడుటకు; ఇటు = ఈ విధముగ; పుట్టిన = అవతరించిన; మీరలున్ = మీరు; రాకన్ = వచ్చుట; చేసి = వలన; నేన్ = నేను; ఏ = ఎట్టి; విధము = ప్రకారము; ఆచరింతున్ = చేయవలెను; పనులు = నెరవేర్చవలసినపనులు; ఎయ్యవి = ఏవి; బంటన్ = బంటును, సేవకుడను; ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పరే = చెప్పండి.

భావము:

“జగత్తుకు ఆధికారణమూర్తులైన మీరు భూలోకాన్ని సంరక్షించడం కోసం ఇలా అవతరించారు. అటువంటి మీరాక వలన మా వంశం పవిత్రమయింది. నా తపస్సు ఫలించింది. నా ఇల్లు సిరిసంపదలతో నిండింది. నా కోరికలు ఈడేరాయి. నేను ఏ విధంగా నడచుకోవాలి? ఏం పనులు చెయ్యాలి? నేను మీ బంటును. సెలవియ్యండి.”

10.1-1269-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

ఇలా అని ఆ మాలాకారుడు...

10.1-1270-క.

దామోదర రాముల కు

ద్దామ యశోహసిత తుహినదాములకు వధూ

కాములకుఁ దెచ్చి యిచ్చె సు

దాముఁడు ఘనసురభి కుసుమదామము లధిపా!

టీకా:

దామోదర = కృష్ణుడు; రాముల్ = బలరాముల; కున్ = కు; ఉద్దామ = అధికమైన; యశః = కీర్తిచేత;
హసిత = ఎగతాళి చేయబడిన; తుహినదాముల్ = చంద్రులు కలవారికి; కున్ = కి; వధూ = స్త్రీలకు;
కాముల్ = మన్మథులవంటి వారల; కున్ = కి; తెచ్చి = తీసుకుక వచ్చి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను;
సుదాముడు = సుదాముడు; ఘన = గొప్ప; సురభి = పరిమళము కల, సంపెంగ; కుసుమ = పూల;
దామము = దండలను; అధిపా = రాజా.

భావము:

చంద్రుడిని సైతం అపహసించగల అతిశయించిన కీర్తి గలవారూ, మగువల పాలిటి
మన్మథాకారులూ అయిన ఆ రామకృష్ణులకు సుదాముడు గొప్ప పరిమళములు గల
పూలమాలలు సమర్పించాడు.

10.1-1271-క.

వారును మాలికుఁ డిచ్చిన

భూరి కుసుమ దామములను భూషితులై నీ

కోరిన వరమిచ్చెద మని

కారుణ్యము సేయ నతఁడు గ్రని యిట్లనియెన్.

టీకా:

వారునున్ = వారు కూడ; మాలికుడు = మాలాకారుడు; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; భూరి = బాగా పెద్ద;
కుసుమ = పూల; దామములను = దండలచే; భూషితులు = అలంకరింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి;

నీ = నీవు; కోరిన = కోరుకున్న; వరమున్ = వరమును; ఇచ్చెదము = ఇస్తాము; అని = అని;
కారుణ్యము = దయ; చేయన్ = చూపగా; అతడు = అతను; కని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియెన్ = పలికిన.

భావము:

సుదాముడు ఇచ్చిన ఆ పెద్ద పెద్ద దండలను రామకృష్ణులు అలంకరించుకుని "నీవు కోరిన
వరమిస్తాము. ఏమి వరం కావాలో కోరుకో" అని దయతో అనుగ్రహించారు. అతడు అది గ్రహించి
శ్రీకృష్ణుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1272-క.

"నీ పాదకమల సేవయు

నీపాదార్పకులతోడి నెయ్యమును నితాం

తాపార భూతదయయునుఁ

తాపసమందార! నాకు దయచేయఁ గదే!"

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; కమల = పద్మముల యందు; సేవయున్ = భక్తి; నీ = నీ
యొక్క; పాద = పాదముల; అర్పకుల = భక్తుల; తోడి = తోటి; నెయ్యమును = స్నేహము; నితాంత =
విస్తారమైన; అపార = అంతులేని; భూత = జీవుల యెడ; దయయును = దయ కలిగి యుండుట;
తాపసమందార = కృష్ణ {తాపస మందారుడు - తపస్సు చేయువారికి కల్పవృక్షము వంటివాడు,
విష్ణువు}; నా = నా; కున్ = కు; దయచేయగదే = అనుగ్రహింపుము.

భావము:

తాపసులకు కల్పవృక్షం వంటివాడా! శ్రీకృష్ణా! కమలముల వంటి నీ పాదాల పరిచర్యను, నీ
పాదాలు పూజించే భక్తులతో చెలిమినీ, సర్వ ప్రాణులమీద అపరిమితమైన దయనూ నాకు
ప్రసాదించు.

10.1-1273-వ.

అని వేడికొనిన నిచ్చి మఱియు మాధవుం డమ్మాలికునకు బలాయుః కాంతి కీర్తి సంపద లొసంగి
వాని గృహంబు వెడలి రాజవీధిం జనిచని.

టీకా:

అని = అని; వేడికొనినన్ = అర్థించగా; ఇచ్చి = ప్రసాదించి; మఱియున్ = ఇంకను; మాధవుండు =
కృష్ణుడు; ఆ = ఆ యొక్క; మాలికున్ = మాలాకారుని; కున్ = కి; బలా = బలము, శారీరకశక్తి; ఆయుః
= ఆయుస్సు, జీవితకాలం; కాంతి = తేజస్సు; కీర్తి = యశస్సు; సంపదలు = ధనాదులు; ఒసంగి =
కూర్చి; వాని = అతని; గృహంబున్ = నివాసమును; వెడలి = బయటకు వచ్చి; రాజవీధిన్ = ముఖ్య
రహదారి; చనిచని = చాలా దూరము వెళ్ళి;

భావము:

సుదాముడికి అలా వేడుకున్నవన్నీ శ్రీకృష్ణుడు అనుగ్రహించాడు. ఆ పైన బలము, ఆయుష్షు,
తేజస్సు, యశస్సు, సిరిసంపదలు కరుణించి వాడి ఇంటి నుండి బలరాముడుతో కలిసి
బయలుదేరి రాజవీధమ్మట వెళ్తూ వెళ్తూ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కుబ్జ ననుగ్రహించుట

10.1-1274-క.

ఆ **న**ళినాక్షుఁడు గాంచెను

నానా లేపముల భాజ**న**ముఁ జేఁగొనుచుం

బూ**ని** చనుదెంచు దానిని

నానన రుచి నిచయ వినమి**త్రా**బ్ధం గుబ్జన్.

టీకా:

ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; నళినాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; కాంచెను = చూసెను; నానా = రకరకముల;
లేపముల = మైపూతలు కల; భాజనము = పాత్రను; చేకొనుచున్ = తీసుకొనుచు; పూని = ధరించి;
చనుదెంచు = వచ్చుచున్న; దానిని = ఆమెను; ఆనన = ముఖము యొక్క; రుచి = కాంతుల; నిచయ
= సమూహముతో; వినమిత = తలవంచుకొన్న; అబ్జన్ = పద్మములు కలామెను; కుబ్జన్ = మరుగుజ్జు
స్త్రీని.

భావము:

అలా రాచవీధిని వెళ్తున్న, కమలముల వంటి కన్నులు కల కన్నయ్య రకరకాల మైపూతలు గల
పాత్ర పట్టుకుని వస్తున్న కుబ్జును చూసాడు. అప్పుడు ఆమె ముఖము ముందు పద్మం
తలవంచుకునే టంత కాంతివంతంగా వెలిగిపోతోంది.

10.1-1275-వ.

కని యిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా వెలిగిపోతున్న ముఖంతో ఎదురు వచ్చిన కుబ్జును చూసి కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1276-క.

"ఎవ్వరిదానవు? లేపము

లెవ్వరికిం గోరికొనుచు నేగెదు? నీ పే

రెవ్వరు మా కి మ్మిన్నియు

నివ్వటిలెదు చక్కనగుచు నీరజనేత్రా!"

టీకా:

ఎవ్వరి = ఎవరికి సంబంధించిన; దానవు = దానివి; లేపములు = మైపుతలు, కలపములు; ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కి; కోరి = కావాలని; కొనుచున్ = తీసుకొనుచు; ఏగెదు = పోవుచున్నావు; నీ = నీ యొక్క; పేరు = నామధేయము; ఎవ్వరు = ఏమిటి; మా = మా; కున్ = కు; ఇమ్ము = ఇవ్వవలసినది; ఇన్నియున్ = ఇవన్నిటిని; నివ్వటిలేదు = అతిశయించెదవు; చక్కన = అందము కలామెవు; అగుచున్ = అయ్యి; నీరజనేత్రా = సుందరీ {నీరజనేత్ర - నీరజ (కమలముల) వంటి నేత్ర (కన్నులు కలామె), స్త్రీ}.

భావము:

"ఓ పద్మాక్షీ! నీ వెవరి దానివి? ఈ పూతలు ఎవరి కోసము తీసుకువెళ్తున్నావు? నీ పేరేమిటి? ఈ లేపనము లన్నీ మాకియ్యి. నీవు చక్కనిదాని వయ్యి ప్రకాశిస్తావులే."

10.1-1277-వ.

అనిన న య్యబల యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ యొక్క; అబల = స్త్రీ {అబల - బలము లేని ఆమె, స్త్రీ}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కృష్ణుడి మాటలు విని, ఆ ముదిత ఇలా అంది.

10.1-1278-ఉ.

"**చక్క**నివాడ వోదు; సర**సం**బుల నొంపకు; మెల్లవారికిం
జక్కదనంబు లెక్కడివి; **చా**రుశరీర! త్రివక్త్ర యంధ్రు; నే
నిక్కము కంసుదాసిని; వి**ని**ర్మల లేపన విద్యదాన; నన్
మిక్కిలి రాజమెచ్చు; దగ **మీ**రు విలేపనముల్ ధరింపరే!"

టీకా:

చక్కని = అందము కలిగిన; వాడవు = వాడవు; ఔదు = అయ్యివుండవచ్చును; సరసంబులన్ = సరసపుమాటలు; ఒంపకుము = ఒలకబోయకు; ఎల్లవారి = అందరి; కిన్ = కి; చక్కదనములు = అందముగా నుండుట; ఎక్కడివి = ఎక్కడనుండి వచ్చును; చారు = అందమైన; శరీర = దేహము కలవాడా; త్రివక్త = త్రివక్త {త్రివక్త - మువ్వంకలామె, వంకరమెడ, దొడ్డికాళ్ళు, గూనినడుము అను మూడు వంకరలను త్రివక్తములు అంటారు}; అండ్లు = అంటారు; నేన్ = నేను; నిక్కము = నిజముగ; కంసు = కంసుని యొక్క; దాసిని = పరిచారికను; వినిర్మల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; లేపన = మైపుతలు చేసిడి; విద్యదాన = నేర్పు కలామెను; నన్ = నన్ను; మిక్కిలి = అధికముగ; రాజు = రాజు (కంసుడు); మెచ్చున్ = మెచ్చుకొనును; తగన్ = చక్కగా; మీరు = మీరు; విలేపనముల్ = కలపములను; ధరింపరే = వేసుకొనండి.

భావము:

"ఓ సుందరాంగుడా! నీవు బలే అందగాడివేలే కానీ, సరసాలతో నన్ను వేధించకు. అందరికీ అందాలు ఎక్కడ నుంచి వస్తాయి? త్రివక్త అంటారు నన్ను. నేను కంసుడి దాసిని. స్వచ్ఛమైన మైపుతలు చేయుట తెలిసినదానిని. నన్ను రాజు ఎంతో మెచ్చుకుంటూ ఉంటాడు. మీరు ఈ విలేపనాలు చక్కగా రాసుకోండి."

10.1-1279-క.

అని పలికి యా కుమారుల

తనువులు నగవులును వీక్షితములు మాటల్

తన చిత్తముఁ గరఁగించిన

ననులేపము లిచ్చె వారి క్కబల ప్రియముతోన్.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; ఆ = ఆ యొక్క; కుమారుల = బాలుర; తనువులున్ = రూపులు; నగవులును = నవ్వులు; వీక్షితములు = చూపులు; మాటల్ = పలుకులు; తన = తన యొక్క;

చిత్తమున్ = మనసును; కరగించినన్ = మెత్తగా కరిగించగా; అనులేపములు = మైపుతలు; ఇచ్చెన్
= ఇచ్చెను; వారి = వారల; కిన్ = కు; అబల = స్త్రీ; ప్రియము = ప్రేమ, ఇష్టము; తోన్ = తోటి.

భావము:

ఆ పడచువారైన బలరామకృష్ణుల చక్కటి స్వరూపాలు, నవ్వులు, చూపులు, మాటలు తన
మనస్సును కరగించగా, ఆ కుబ్జ ప్రేమతో ఇలా అంటూ వారికి మైపుతలు ఇచ్చింది.

10.1-1280-సీ.

ఇవిధంబునఁ గుబ్జ యిచ్చిన లేపంబు-

అన్నియుఁ దాను దేహమున నలఁది

కొని ప్రసన్నత నొంది కుబ్జ మువ్వంకల-

యొడలు చక్కఁగ నొత్తి యునుపఁ దలఁచి

తత్పదంబుల మీదఁ దన పదంబులు ద్రొక్కి-

హస్తాంగుళద్యయ మబల గవుద

క్రింద విప్పుగ నిడి కృష్ణుడు మీదికి-

నెత్తఁగ వక్రత లెల్ల మాని

10.1-1280.1-ఆ.

చక్కనైన చిత్తజన్మబాణము క్రియఁ

గొమరుమిగిలి పిఱుఁడుఁ గుచయుగంబు

సొంపుఁ జేయఁ దరుణి సుందరమూర్తి యై

క్రమలనయనుఁ జూచి కాంక్షతోడ.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; కుబ్జ = కుబ్జ; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; లేపంబులు = మైపుతలు;

అన్నియున్ = అన్నిటిని; తాను = అతను; దేహమునన్ = శరీరముపై; అలదికొని = రాసుకొని;

ప్రసన్నతన్ = సంతృప్తి; ఒంది = చెంది; కుబ్జ = కుబ్జ యొక్క; మువ్వంకలన్ = త్రివక్రములుగల

{మువ్వంకలు - 1దొడ్డికాళ్ళు 2గూని 3మెడవంకర}; ఒడలు = దేహమును; చక్కగనొత్తి = చక్కబెట్టి;
ఉనుప = ఉంచవలెనని; తలచి = భావించి; తత్ = ఆమె; పాదముల = కాళ్ళ; మీదన్ = పైన; తన =
అతని యొక్క; పదంబులున్ = కాళ్ళతో; తొక్కి = తొక్కిపెట్టి; హస్త = చేతి; అంగుళ = బొటకనవేళ్ళు;
ద్వయమున్ = రెంటిని; అబల = స్త్రీ యొక్క; గవుద = చెంపల; క్రిందన్ = కింద; విప్పుగన్ = విరివిగా;
ఇడి = ఉంచి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; మీది = పై; కిన్ = కి; ఎత్తగన్ = లేపగా; వక్రతలు = వంకరులు;
ఎల్లన్ = సర్వము; మాని = పోయి.

చక్కని = అందమైనది; ఐన = అయినట్టి; చిత్తజన్ము = మనమధుని {చిత్తజన్ముడు - మనసున
పుట్టువాడు, మనమధుడు}; బాణము = బాణము; క్రియన్ = వలె; కొమరుమిగిలి = అందగించి;
పిఱుదున్ = పిఱుల; కుచ = స్తనముల; యుగంబున్ = జంటలు; సొంపు = చక్కదనము; చేయన్ =
కలిగించగా; తరుణి = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయస్కురాలు}; సుందర = అందమైన; మూర్తి =
స్వరూపస్తురాలు; ఐ = అయ్యి; కమలనయనున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; చూచి = చూసి; కాంక్ష = కోరిక;
తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఇలా కుబ్జ ఇచ్చిన మైపూతలు అన్నీ కృష్ణుడు తన వంటి నిండా రాసుకుని ప్రసన్నుడయ్యాడు.
మువ్వంపులు గల దాని దేహాన్ని చక్కనొత్తి ఆమెను అనుగ్రహించ దలచాడు. దాని పాదాల మీద
తన పాదాలు వేసి తొక్కిపట్టాడు. తన చేతి రెండు వేళ్ళను దాని గడ్డము క్రింద పెట్టి దేహము
చక్కగా సాగేలా పైకెత్తాడు. అంతే ఆమె వంపులు తీరి మనమధుడి సమ్మోహనాస్త్రం అన్నంత
అందగత్తె అయిపోయింది. పిరుదులు, చనుగవ సొంపు మీరగా, కుబ్జ చక్కని చుక్క అయింది. ఆమె
కమలాక్షుడి వైపు కాంక్షతో చూసి....

10.1-1281-క.

"వేంచేయుము నా యింటికిఁ

బంచశరాకార"! యనుచుఁ బైకొం గాక

ర్నించి హరిఁ దిగిచెఁ గామిని

పంచాశుగబాణజాల భగ్నహృదయయై.

టీకా:

వేంచేయుము = రమ్ము; నా = నా యొక్క; యింటి = నివాసమున; కిన్ = కు; పంచశరాకార = కృష్ణా
{పంచశరాకారుడు - పంచశరుని (మన్మథుని) వంటి ఆకారము కలవాడు, కృష్ణుడు}; అనుచున్ =
అని పలుకుచు; పైకొంగు = ఉత్తరీయము చెంగును; ఆకర్షించి = పట్టుకొని లాగి; హరిన్ = కృష్ణుని;
తిగిచి = గుంజి; కామిని = స్త్రీ {కామిని - కామము గలమె, స్త్రీ}; పంచాశుగ = మన్మథుని
{పంచాశుగుడు - ఐదుబాణములు కలవాడు, మన్మథుడు}; బాణ = బాణముల; జాల =
పరంపరచేత; భగ్న = భంగపడిన; హృదయ = మనస్సు గలమె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మదనుని బాణాలు తాకి కుబ్జ హృదయం చెదిరింది. కృష్ణుడిని కామిస్తున్న ఆ కామిని
“మన్మథాకారా! నా ఇంటికి దయ చెయ్యి” అంటూ అతడి కండువా చెంగు పట్టుకుని లాగుతూ
పిలిచింది.

10.1-1282-క.

కామిని తిగిచినఁ గృష్ణుఁడు

రాముని వీక్షించి నగుచు "రాజానన! మ

త్కామితముఁ దీర్చి పిదపన్

నీమందిరమునకు వత్తు నేడలుగకుమీ!"

టీకా:

కామిని = స్త్రీ; తిగిచినన్ = లాగగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; రాముని = బలరాముని; వీక్షించి = చూసి;
నగుచున్ = నవ్వుతు; రాజానన = చంద్రముఖి, సుందరి; మత్ = నాకు; కామితమున్ =
కావలసినదానిని; తీర్చి = నెరవేర్చి; పిదపన్ = తరువాత; నీ = నీ యొక్క; మందిరమున్ =
నివాసమున; కున్ = కు; వత్తున్ = వచ్చెదను; నేడు = ఇవాళ; అలుగకుమీ = కోపగించవద్దు.

భావము:

ఆ మదవతి తనను అలా లాగగా కృష్ణుడు బలరాముడిని చూసి నవ్వి, ఆమెతో ఇలా అన్నాడు "ఓ చంద్రముఖీ! నేను వచ్చిన పని సాధించిన తరువాత నీ ఇంటికి వస్తాను. ఇప్పటికి కోపించబోకు."

10.1-1283-వ.

అని వీడుకొలిపి కృష్ణుండు విపణిమార్గంబునం జనిచని తాంబూల మాలికాగంధంబులును బహువిధంబు లయిన కానుకలు పౌరు లిచ్చినఁ బరిగ్రహించుచు ధనుశ్శాల కరిగి యందు.

టీకా:

అని = అని; వీడుకొలిపి = పోవ ననుజ్ఞ ఇచ్చి, సాగనంపి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; విపణి = అంగళ్ళ; మార్గంబునన్ = వీధమ్మట; చనిచని = చాలా దూరము పోయి; తాంబూల = తాంబూలములు {తాంబూలము - తమలపాకులు యందు వక్కలు సున్నము ఇష్టానుసారముగ ఇతర సుగంధద్రవ్యాదులు కలిపి ఉంచబడినది}; మాలికా = పూలదండలు; గంధంబులును = సుగంధ ద్రవ్యములు; బహు = అనేక; విధంబులు = విధములు; అయిన = ఐన; కానుకలు = బహుమతులు; పౌరులు = పురవాసులు; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; పరిగ్రహించుచు = పుచ్చుకొనుచు; ధనుశ్శాల = విల్లులు ఉంచు ఇంటి; కిన్ = కి; అరిగి = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో.

భావము:

కృష్ణుడు ఇలా అంటూ ఆమెను సాగనంపాడు. తరువాత బజారు వీధమ్మట వెళ్ళి వెళ్ళి, పురప్రజలు ఇచ్చిన తాంబూలాలు, పూలదండలు, చందనములు, ఇంకా అనేక రకాల కానుకలను స్వీకరిస్తూ ధనుశ్శాల దగ్గరకి వెళ్ళాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : విల్లు విరుచుట

10.1-1284-క.

సురరాజ వింటికైవడి

గురుతరమై భూరివీరగుప్తంబై దు

స్తరమైన విల్లు పొడగని

నరులు వల దనంగ బిట్టు నగి వికసితుడై.

టీకా:

సురరాజు = ఇంద్రుని; వింటి = ధనుస్సు; కైవడి = వలె; గురుతరము = మిక్కిలి పెద్దది (గురుతము - గురుతరము - గురుతమము); ఐ = అయ్యి; భూరి = అనేకులైన; వీర = శూరులచేత; గుప్తంబు = కాపాడబడుచున్నది; ఐ = అయ్యి; దుస్తరము = సాధించుటకు రానిది; ఐన = అయినట్టి; విల్లున్ = ధనుస్సును; పొడగని = కనుగొని, చూసి; నరులు = అక్కడివారు; వలదు = వద్దు; అనంగన్ = అని చెప్పుచుండగా; బిట్టు = గట్టిగా; నగి = నవ్వి; వికసితుడు = ఉల్లాసము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

దేవేంద్రుడి ధనుస్సు వలె మిక్కిలి గొప్పదైనది. మేటి వీరులచే రక్షింపబడుతున్నది, పట్టరాని అయిన ఆ ధనుస్సును కృష్ణుడు చూసాడు. రక్షకులు వద్దంటుంటే విప్పారిన మోముతో పక్కున నవ్వి...

10.1-1285-శా.

బంధుల్ మేలన వామహస్తమునఁ జాప్తం బెత్తి మౌర్వీలతా

సంధానం బొనరించి కొంచెపుఁదెగన్ శబ్దించుచున్ ధీరతా

సింధుం డా హరి దాని ఖండితముగాఁ జేసెన్ జనుల్ చూడగా

గంధేభంబు రసాలదండము నొగిన్ ఖండించు చందంబునన్.

టీకా:

బంధుల్ = చుట్టములు; మేలు = బాగుబాగు; అనన్ = అనుచుండగ; వామ = ఎడమ; హస్తమునన్ = చేతితో; చాపంబున్ = ధనుస్సును; ఎత్తి = పైకిలేపి; మౌర్వీలత = అల్లెతాడును; సంధానంబు = కట్టుట; ఒనరించి = చేసి; కొంచెపు = మెల్లని తెగన్ = రీతిలో; శబ్దించుచున్ = మోగించుచు;

ధీరతాసింధుండు = ధైర్యసముద్రుడు; ఆ = ఆ యొక్క; హరి = కృష్ణుడు; దానిన్ = దానిని; ఖండితము = విరిగిపోయినది; కాన్ = అగునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; జనుల్ = ప్రజలు; చూడగా = చూచుచుండగా; గంధ = మదపు; ఇభంబు = ఏనుగు; రసాల = చెరుకు; దండమున్ = గడను; ఒగిన్ = చక్కగా; ఖండించు = విరగగొట్టు; చందంబునన్ = విధముగ.

భావము:

సముద్రమంత ధైర్యము కల శ్రీకృష్ణుడు తన చుట్టాలు మెచ్చుకునేలా, ఎడమచేత్తో ధనుస్సును పైకెత్తాడు. అల్లెత్రాడు తగిలించాడు. మెల్లగా నారిని మోగిస్తూ, మదపుటీనుగు చెరకుగడను విరిచినంత సుళువుగా జనులు అందరూ చూస్తుండగా దానిని విరిచేసాడు.

10.1-1286-క.

కోదండభగ్నునిర్గత

నాదము వీనులకు భీషణంబై యాశా

రోదోంతరములు నిండుచు

భేదించెన్ భోజవిభుని బింకము నధిపా!

టీకా:

కోదండ = విల్లు; భగ్ను = విరుగుటచే; నిర్గత = వెలువడిన; నాదము = శబ్దము; వీనుల్ = చెవుల; కున్ = కు; భీషణంబు = భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; ఆశా = దిక్కలు; రోదోంతరములు = ఆకాశము అంతయు; నిండుచున్ = వ్యాపించుచు; భేదించెన్ = బద్దలు చేసెను; భోజవిభుని = భోజవంశపురాజు, కంసుని; బింకమున్ = శౌర్యమును; అధిపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షనృహారాజా! ధనుస్సు విరిగినప్పుడు పుట్టిన ఆ చప్పుడు చెవులకు భీతిగొలుపుతూ దిగంతాలను నింపేస్తోంది. ఆ ధ్వనికి భోజరాజు కంసుడి ధైర్యం చెదిరిపోయింది.

10.1-1287-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అలా కృష్ణుడు ఆ ధనుస్సుని విరగొట్టగానే..

10.1-1288-ఉ.

"అద్ధిర! రాచవిల్ విఱిచె నర్భకుఁ డింతయు శంకలేక నేఁ
ఉద్ధవిడిన్ సహింపఁ దగ దుగ్రతఁ బట్టుద" మంచుఁ గ్రుద్దులై
రద్దన లేచి తద్దనువు కావలివా రరుదేర వారి న
య్యిద్దఱుఁ గూడిఁబట్టి మడియించిరి కార్ముకఖండ హస్తలై.

టీకా:

అద్ధిర = ఔరౌరా; రాచవిల్లును = పెద్ద ధనుస్సును; విఱిచెన్ = విరగొట్టెను; అర్భకుడు = పిల్లవాడు;
ఇంతయున్ = కొంచెముకూడ; శంక = బెదురు, అనుమానము; లేక = లేకుండ; నేడు = ఇవాళ;
ఉద్ధవిడిన్ = గొబ్బున; సహింపన్ = తాళ; తగదు = రాదు; ఉగ్రతన్ = భీకరముగా; పట్టుదము =
పట్టుకొనెదము; అంచున్ = అని; క్రుద్దులు = కోపించినవారు; ఐ = అయ్యి; రద్దన = తటాలున; లేచి =
లేచినిలబడి; తత్ = ఆ యొక్క; ధనువు = విల్లుకి; కావలివారు = కాపలాకాసెడివారు; అరుదేర =
రాగా; వారిన్ = వారిని; ఆ = ఆ; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరు; కూడి = కలిసి; పట్టి = పట్టుకొని; మడియించిర =
సంహరించిరి; కార్ముక = వింటి; ఖండ = విరిగిన ముక్కలు; హస్తలు = చేతిలో కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ ధనుస్సు కాపాలా కాస్తున్న వీరులు "ఆశ్చర్యం! ఏ మాత్రం సందేహించకుండా ఈ పిల్లాడు
శౌర్యంతో ఇప్పుడు రాజగారి ధనుస్సు గొబ్బున ఖండించాడు. ఇది సహింపరాని సాహస కార్యం.

మనం పౌరుషం చూపి ఇతగాడి పని పట్టాలి" అంటూ కోపోద్ద్రేకంతో చటుక్కున లేచి, అతడి మీదకి వచ్చారు. అంతట రామకృష్ణులు ఇద్దరూ కలిసి ఆ విరిగిన విల్లు ముక్కలను చేతులలోకి తీసుకుని, వారిని పట్టి కొట్టి మట్టుపెట్టారు.

10.1-1289-వ.

ఇట్లు రామకృష్ణులు మధురాపురంబున విహరించి వెడలి విడిదులకుం జని; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రామ = బలరామ; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; మధురా = మధుర అనేడి;
పురంబున్ = నగరములో; విహరించి = సంచరించి; వెడలి = బయలుదేరి; విడిదుల్ = తాము దిగి
ఉన్న చోటి; కున్ = కి; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంత = ఆ తరువాత.

భావము:

అలా బలరామకృష్ణులు మధురానగరంలో విహారం చేసారు. అక్కడ నుండి బయలుదేరి తాము విడిది దిగిన తావులకు వెళ్ళిపోయారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సూర్యాస్తమయ వర్ణన

10.1-1290-మ.

గగనారణ్య చరాంధకార గజముం గాలాహ్వయ వ్యాధుఁ డ
మృగఁ బట్టన్ గమకించి మచ్చిడుటకై మూతాంకురశ్రేణిచే
నొగిఁ గల్పించిన కందుకం బనఁగ సూర్యుఁడంత వీక్షింపఁగాఁ
దగె మందప్రభతోడఁ బశ్చిమ మహాధ్రాత్రీ ధరేంద్రంబునన్.

టీకా:

గగన = ఆకాశము అనెడి; అరణ్య = అడవి యందు; చర = తిరుగుతున్న; అంధకార = చీకటి అనెడి;
గజమున్ = ఏనుగును; కాల = కాలము అని; ఆహ్వాయ = పిలువబడెడి; వ్యాధుడు = వేటగాడు,
బోయవాడు; అచ్చగన్ = ఒప్పుగ; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; గమకించి = యత్నించి; మచ్చి =
ప్రలోభము, ఎర; ఇడుట = పెట్టుట; కై = కోసము; చూత = మామిడి; అంకుర = చిగుళ్ళ; శ్రేణి =
సమూహము; చేన్ = చేత; కల్పించిన = ఏర్పరచిన; కందుకంబు = బంతి; అనగన్ = అన్నట్లుగా;
సూర్యుడు = సూర్యుడు; అంత = అప్పుడు; వీక్షింపగాన్ = చూచుటకు; తగెన్ = తగి ఉండెను;
మంద = తక్కువ, తగ్గిన; ప్రభ = ప్రకాశము; తోడన్ = తోటి; పశ్చిమ = పడమర; మహా = గొప్ప;
ధాత్రీధరేంద్రంబునన్ = శ్రేష్ఠమైన కొండమీద {ధాత్రీ ధరము - భూమిని ధరించునది, పర్వతము}

భావము:

కాలమనే వేటగాడు ఆకాశమనే అడవిలో చీకటి అనే ఏనుగును పడదామని పూనుకుని మచ్చు
పెట్టుట కోసం తయారుచేసిన మామిడిచిగుళ్ళ కందుకమా అన్నట్లుగా సూర్యుడు మందగించిన
కాంతితో పడమటి కొండ మీద ముచ్చట గొలిపాడు.

10.1-1291-క.

తరుణుడగు శీతకిరణుని

మరిగి వియల్లక్ష్మి తన్నుమాని ముదుకడున్

ఖరకరుడు ననుచు ద్రొబ్బిన

కరణిన్ రవి పశ్చిమాద్రికడఁ గ్రుంకె నృపా!

టీకా:

తరుణుడు = లేతవయసు కలవాడు; అగు = ఐన; శీతకిరణుని = చంద్రుని {శీతకిరణుని - చల్లని
కిరణములు కలవాడు, చంద్రుడు}; మరిగి = వలచినది; ఐ = అయ్యి; వియత్ = ఆకాశము అనెడి; లక్ష్మి
= దేవి, స్త్రీ; తన్ను = తనను; మాని = విడిచిపెట్టి; ముదుకడున్ = వయసు మీరిన వాడు; ఖరకరుడు =
సూర్యుడు {ఖర కరుడు - ఖర (తీక్షణమైన) కరుడు (కరములు అను కిరణములు కలవాడు),

సూర్యుడు; అనుచున్ = అని; ద్రొబ్బిన = పడదోసిన; కరణిన్ = విధముగా; రవి = సూర్యుడు;
పశ్చిమాద్రి = పడమటికొండ; కడన్ = వద్ద; క్రుంకెన్ = అస్తమించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! ఆకాశలక్ష్మి పడుచువాడూ, చల్లని కరములవాడూ అయిన చంద్రుడిని వలచి, వృద్ధుడూ,
కరకు కరమువాడూ అంటూ తనను త్రోసిరాజన్న విధంగా భానుడు పడమటి పర్వతం మాటున
అస్తమించాడు.

10.1-1292-ఆ.

కళలు గలుగుఁ గాక; కమల తోడగుగాక;

శివుని మౌళిమీదఁ జేరుఁ గాక;

యన్య నొల్లఁ దపనుఁ డైన మత్పతి యని

సాధ్విభంగిఁ గమలజాతి మొగిడె.

టీకా:

కళలు = పోడశకళలు, శోభలు; కలుగుగాక = ఉంటే ఉండనిమ్ము; కమల = లక్ష్మీదేవి; తోడు =
తోడబుట్టువు; అగుగాక = అయితే అయ్యుండనిమ్ము; శివుని = పరమేశ్వరుని; మౌళి = శిఖ; మీదన్ =
పైకి; చేరుగాక = ఎక్కి ఉంటే ఉండనిమ్ము; అన్యన్ = ఇతరుని; ఒల్లన్ = అంగీకరించను; తపనుడు =
తపింపజేయువాడు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; మత్ = నా యొక్క; పతి = భర్త; అని = అనుచు; సాధ్వి
= పతివ్రత; భంగిన్ = వలె; కమలజాతి = కమలముల సమూహము; మొగిడెన్ = ముడుచుకొనెను.

భావము:

చంద్రుడు కళలు కలవాడు అయితే అగు గాక, లక్ష్మీదేవి తోబుట్టువు అయితే అగు గాక, శివుడు
నెత్తిని పెట్టుకొన్న వాడు అయితే అగు గాక, (ఎంత గొప్పవాడు అయినా) అన్యడు అయిన చంద్రుడి
పొత్తు మా కక్కర లేదు. తపింప జేసే వాడే అయినప్పటికీ, మా భర్త సూర్యుడే అని పతివ్రత వలె
పద్మినీజాతి ముడుచు కొంది.

10.1-1293-క.

సుందర సాయంసంధ్యా

వందన విప్రార్థ్యతోయ వజ్రహతోద్య

న్మందేహసుర రక్త

స్యందము క్రియఁ గెంపుసొం పెనఁగె నపరదిశన్.

టీకా:

సుందర = అందమైన; సాయం = సాయంకాలపు; సంధ్యావందన = సంధ్యావందనము చేయు; విప్ర = బ్రాహ్మణునిచే విడువబడిన; అర్థ్య = అర్థ్యపు; తోయ = జలము లనెడి; వజ్ర = వజ్రాయుధముచేత; హత = చంపబడుటచేత; ఉద్యత్ = పుట్టుచున్న; మందేహ = మందేహు లనెడి; అసుర = రాక్షసుల యొక్క; రక్త = నెత్తుటి; స్యందము = ప్రావము; క్రియన్ = వలె; కెంపు = ఎరుపు రంగు చేత; సొంపు = చక్కదనము; ఎసగెన్ = అతిశయించెను; అపర = పడమటి; దిశన్ = దిక్కు నందు.

భావము:

అందమైన ఆ సాయంకాలం బ్రాహ్మణులు సలుపు సంధ్యావందనము, ఆర్థ్యప్రదానం అనే వజ్రాయుధంతో కొట్టబడిన మందేహరాక్షసుల రక్తప్రావం వలె పడమటి దిక్కులో ఎఱ్ఱదనం సొంపారింది.

10.1-1294-ఆ.

భూమి నిండి మింటఁ బూర్ణమై కర్కట

మకర మీనరాశి మహితమైన

హరియశస్సుధాభి యందుల తుంపురు

లనఁగఁ జక్క లొప్పె నాకసమున.

టీకా:

భూమిన్ = భూలోకమంతా; నిండి = నిండిపోయి; మింటన్ = ఆకాశము అంతటను; పూర్ణము = నిండిపోయినది; ఐ = అయ్యి; కర్కట = కర్కాటక, ఎండ్రకాయలు; మకర = మకర, మొసళ్ళ; మీన = మీన, చేపల; రాశి = నక్షత్రరాశుల, గుంపులచే; మహితము = గొప్పదనము కలది; ఐన = అయినట్టి; హరి = విష్ణుమూర్తి; యశస్సు = కీర్తి; సుధాబ్ధి = పాలసముద్రము; అందుల = లోని; తుంపురులు = నీటిబిందువులు; అనగన్ = అన్నట్లుగా; చుక్కల్ = నక్షత్రములు; ఒప్పెన్ = చక్కగ ఉన్నవి; ఆకసమునన్ = ఆకాశము నందు;

భావము:

భూమ్యాకాశాలు నిండి కర్కట మకర మీనరాశులచే భాసించు నారాయణుడి కీర్తి అనే పాలసముద్రంలోని తుంపరలా అన్నట్లు ఆకాశంలో చుక్కలు మెరిసాయి. విష్ణువు కీర్తిని పాలసముద్రాన్ని పోలుస్తూ కర్కట అని కర్కాటక రాశిని ఎండ్రకాయలని; మకర అని మకరరాశిని, మొసళ్ళని; మీన అని మీనరాశిని, చేపలను; రాశి అని నక్షత్రరాశులను, గుంపులను స్ఫురింపజేయడంతో పద్యం అందం ఇనుమడించింది.

10.1-1295-క.

ఎల్లదిశలు నిండిన శ్రీ

వల్లభగుణమహిమ బ్రహ్మ వాసించుటకై

చల్లిన మృగమద మనఁగా

వెల్లివిరిసెఁ దమము గగనవీధుల నెల్లన్.

టీకా:

ఎల్ల = అన్ని; దిశలున్ = దిక్కులందు; నిండిన = నిండినట్టి; శ్రీవల్లభు = విష్ణుదేవుని (శ్రీవల్లభుడు - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు); గుణ = గొప్పగుణముల; మహిమన్ = మహత్వమును; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; వాసించుట = పరిమళింపజేయుట; కై = కోసము; చల్లిన = చల్లినట్టి; మృగమదము =

కస్తూరి; అనగా = అన్నట్లుగా; వెల్లివిరిసెన్ = దట్టముగా వ్యాపించెను; తమము = చీకటి; గగన = ఆకాశపు; వీధులన్ = మార్గము లందు; ఎల్లన్ = అంతటను.

భావము:

సకల దిక్కులలోనూ వ్యాపించిన లక్ష్మీనాథుడి మహిమను పరిమళంప చేయటం కోసం బ్రహ్మదేవుడు చల్లిన కస్తూరి కాబోలు అన్నట్లు ఆకాశవీధులు అన్నింటిలో చీకట్లు ముసురుకున్నాయి.

10.1-1296-క.

ఆ **చీకటి** వెనుదగిలినఁ

బ్రాచీదిశనుండి గంతు **పరువున** రవి భ

ర్మా**చలము** మలక త్రోవను

వేచనియెంగాక నిలిచి **విలుగ**క యున్నే.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; చీకటి = చీకట్లు; వెనుదగిలినన్ = వెంబడించి తరుమగా; ప్రాచీ = తూర్పు; దిశ = దిక్కు; నుండి = నుండి; గంతు = గంతులతోకూడిన; పరువునన్ = పరుగుతో; రవి = సూర్యుడు; భర్మాచలము = మేరుపర్వతపు {భర్మాచలము - బంగారుకొండ, మేరుపర్వతము}; మలకత్రోవను = వంకరదారిలో; వేచనియెన్ = తొందరగా వెళ్ళిపోయెను; కాక = అలాకానిచో; నిలిచి = ఆగి; విలుగక = ఓడిపోకుండ; ఉన్నే = ఉండునా.

భావము:

చీకటి వెన్నాడుతుండగా రవి తూర్పుదిక్కు నుండి పరుగున గంతులేస్తూ మేరుపర్వతం చుట్టుదారిలో వేగంగా వెళ్ళిపోయాడు. అలా కాకుండా అతడు ఆగి ఉంటే ఈపాటికి వీగిపోయేవాడే.

10.1-1297-ఉ.

మీకును వైరి; యెప్పుడును మిక్కిలి మాకును వైరి; రాజు దో
షాకరు; డింక వచ్చు జలజాతములార! మదీయ బాలురం
జేకొనుఁ డంచు బాలకులఁ జీకటి దాచిన భంగిఁ జిక్కి రా
రాక వసించెఁ దుమ్మెదలు రాత్రి సరోరుహకుట్మలంబులన్.

టీకా:

మీ = మీ; కును = కు; వైరి = శత్రువు; ఎప్పుడును = ఎల్లప్పుడు; మిక్కిలి = చాలా ఎక్కువగా; మా =
మా; కును = కు; వైరి = శత్రువు; రాజు = చంద్రుడు; దోషాకరుడు = చంద్రుడు {దోషాకరుడు -
దోషవర్తనకు అనుకూలమైన రాత్రిని కలిగించువాడు, చంద్రుడు}; ఇంక = ఇక; వచ్చున్ =
ఉదయించును; జలజాతములార = ఓ కమలములు; మదీయ = నా యొక్క; బాలురన్ = పిల్లలను;
జేకొనుడు = తీసుకోండి; అంచున్ = అని; బాలకులన్ = పిల్లలను; చీకటిన్ = చీకట్లలో; దాచిన్ =
దాచిన; భంగిన్ = విధముగా; చిక్కిరి = చిక్కుకొనిరి; ఆ = ఆ యొక్క; రాక = నిండుపున్నమి;
వసించెన్ = ఉన్నవి; తుమ్మెదలు = తుమ్మెదలు; రాత్రి = రాత్రి; సరోరుహ = తామరపూల;
కుట్మలంబులన్ = మొగ్గల యందు.

భావము:

"ఓ తామరమొగ్గలారా! చంద్రుడు మీకు మాకూ శత్రువే. అతడు దోషాకరుడు. అంటే రాత్రిని
కలుగజేసేవాడు. అడుగో రాబోతున్నాడు. మా పిల్లలను స్వీకరించి భద్రంగా మీ కడుపులలో
పెట్టుకుని కాపాడండి" అంటూ, చీకటి తన పిల్లలను దాచమని అప్పచెప్పాయా అన్నట్లు తుమ్మెదలు
తామరమొగ్గలలో చిక్కుకుని వెలుపలికి రాలేక రాత్రి అంతా అక్కడే నివసించాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చంద్రోదయ వర్ణన

10.1-1298-సీ.

ప్రాచీదిశాంగనా ఫాలతలంబున-

దీపించు సింధూరత్తిలక మనఁగ

దర్పించి విరహాల ధైర్యవల్లులు త్రెంప-

దర్పకుం డెత్తిన దాత్ర మనంగ

నలిగి కాలకిరాతుఁ డంధకారమృగంబు-

ఖండింప మెరియించు ఖడ్గ మనంగ

గగనతమాలవృక్షము తూర్పుకొమ్మను-

లలితమై మెరియు పల్లవ మనంగఁ

10.1-1298.1-తే.

దొంగలు సంతసిల్ల దొంగలు భీతిల్లఁ

గడలి మిన్నముట్టి కడలుకొనఁగఁ

బొడిచె శీతకరుఁడు భూరిచకోరక

ప్రీతికరుఁడు జారభీతికరుఁడు.

టీకా:

ప్రాచీ = తూర్పు; దిశా = దిక్కు అనెడి; అంగనా = స్త్రీ యొక్క; ఫాలతలంబున = నుదుటి యందు;

దీపించు = ప్రకాశించునట్టి; సింధూర = సింధూరపు; తిలకము = బొట్టు; అనగన్ = అన్నట్లుగా;

దర్పించి = గర్వించి; విరహాల = ప్రేమ ఎడబాటుగలవారి; ధైర్య = ధైర్యము అనెడి; వల్లులు = తీగలు;

త్రెంపన్ = తిరిపివేయుటకు; దర్పకుండు = మన్నుడు; ఎత్తిన = చేతిలోపట్టుకొన్న; దాత్రము =

కొడవలి; అనగన్ = అన్నట్లుగా; అలిగి = కోపించి; కాల = కాలము అనెడి; కిరాతుడు = వేటగాడు;

అంధకార = అంధకారము అనెడి; మృగంబు = మృగమును; ఖండింపన్ = నరకుటకు;

మెరియించు = ఝళిపించుతున్న; ఖడ్గము = కత్తి; అనగన్ = అనగా; గగన = ఆకాశము అనెడి;

తమాల = చీకటి; వృక్షము = మాను; తూర్పు = తూర్పుదిక్కు; కొమ్మను = కొమ్మ యందు; లలితము =

చక్కటివి; ఐ = అయ్యి; మెరియు = మెరుస్తున్న; పల్లవము = చిగురు; అనగన్ = అన్నట్లుగా; తొగలు =

కలువలు.

సంతసిల్లన్ = సంతోషింపగ, వికసించగా; దొంగలు = చోరులు; భీతిల్లన్ = భయపడునట్లు; కడలి =

సముద్రము; మిన్నముట్టి = ఆకాశమును తాకి; కడలు = గొప్ప అలలు; కొనగన్ = కలది అగునట్లు;

పొడిచెన్ = ఉదయించెను; శీతకరుడు = చంద్రుడు; భూరి = విశేషముగా; చకోరక = చకోరపక్షులకు;

ప్రీతి = సంతోషమును; కరుడు = కలిగించువాడు; జార = విటులకు; భీతిన్ = భయమును; కరుడు = కలిగించువాడు.

భావము:

చకోరపక్షులకు ప్రీతిని, విటులకు భీతిని కలిగిస్తూ చంద్రుడు ఉదయించాడు. అతడు తూర్పుదిక్కునే మగువ ముఖంమీద దీపించే కుంకుమబొట్టా అన్నట్టుగానూ; వియోగుల ధైర్యమనే తీగలను త్రొచడానికి గర్వంతో మన్నధుడు ఎత్తిన కొడవలా అన్నట్టుగానూ; కాలుడు అనే వేటగాడు అంధకారము అనే మృగాన్ని ఛేదించడం కోసం జళిపించే కరవాలమా అన్నట్టుగానూ; ఆకాశమనే కానుగుచెట్టు యొక్క తూర్పుకొమ్మలో మెరిసే మెత్తని చిగురాకా అన్నట్టుగానూ ఉన్నాడు. అతడిని చూసి కలువలు వికసించాయి. దొంగలు భయపడ్డారు. సముద్రం తరంగాలు ఎత్తి ఆకాశాన్ని అందుకుంది.

10.1-1299-క.

దర్శిత తారాధిప పరి

సర్విత కిరణౌఘమిళిత సకలదిశంబై

యేర్పడి కమలభవాండము

కర్పూరపు క్రోవి భంగిఁ గనుపట్టె నృపా.

టీకా:

దర్శిత = విజృంభించిన; తారాధిప = చంద్రుని యొక్క తారాధిపుడు - నక్షత్రములకు భర్త, చంద్రుడు; పరిసర్విత = పూర్తిగా ఆవరించిన; కిరణ = కిరణముల; ఓఘ = సమూహములతో; మిళిత = కూడి యున్న; సకల = ఎల్ల; దిశంబు = దిక్కులు కలది (దశదిశలు - 1తూర్పుదిక్కు 2పడమరదిక్కు 3దక్షిణముదిక్కు 4ఉత్తరముదిక్కు 5ఈశాన్యముల 6ఆగ్నేయముల 7నైఋతిముల 8వాయవ్యముల 9పైవైపు 10కిందవైపు); ఐ = అయ్యి; ఏర్పడి = తయారై; కమలభవాండము = బ్రహ్మాండము (కమలభవాండము - కమలభవ (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము); కర్పూరపు = కర్పూరపు; క్రోవి = మూస; భంగిన్ = వలె; కనుపట్టెన్ = కనబడెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓరాజా! విజృంభిస్తున్న నక్షత్ర విభుడైన చంద్రుడి కిరణాల సమూహం నాలుగుప్రక్కలా
వ్యాపించగా బ్రహ్మాండం ఒక కర్పూర మూసలా కనిపిస్తోంది.

10.1-1300-క.

ఆ రేయి గోపయుతులై

క్షీరాన్నముఁ గుడిచి రామకృష్ణులు మదిఁ గం

సారంభ మెఱిగి యిష్ట వి

హారంబుల నప్రమత్తులై యుండి రిటన్

టీకా:

ఆ = అట్టి; రేయి = రాత్రి; గోప = గోపకులతో; యుతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; క్షీరాన్నమున్ =
పరవాన్నమును (క్షీరాన్నము - పాలతో ఉడికించిన అన్నము, పరవాన్నము); గుడిచి = భుజించి;
రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; మదిన్ = మనసు నందు; కంస = కంసుని యొక్క;
ఆరంభమున్ = ప్రయత్నములు; ఎఱిగి = తెలిసి; ఇష్టవిహారంబులన్ = క్రీడాసంచారము లందు;
అప్రమత్తులు = జాగరూకత కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండిరి = ఉన్నారు; ఇటన్ = ఇక్కడ.

భావము:

రామకృష్ణులు ఆ రాత్రి గోపకులతో కలసి పాలబువ్వ తిని కంసుడి ప్రయత్నాలన్నీ మనసున
ఎరిగిన వారై, యథేచ్ఛా విహారాలలో ఆ నగరోపవనంలో జాగరూకతతో ఉండి గడిపారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసుడు దుశ్శకునము ల్లనుట

10.1-1301-క.

తన పురికి రామకృష్ణులు

చనుదెంచి నిజానుచరులఁ జంపుటయు మహా

ధనువుఁ గదిసి విలుచుటయును

విని కంసుఁడు నిద్రలేక విహ్వలమతియై.

టీకా:

తన = అతని యొక్క; పురి = పట్టణమున; కిన్ = కు; రామ = బలరామ; కృష్ణులు = శ్రీకృష్ణులు;
చనుదెంచి = వచ్చి; నిజ = తన యొక్క; అనుచరులన్ = సేవకులను; చంపుటయున్ =
సంహరించుటను; మహా = గొప్ప; ధనువున్ = విల్లును; కదిసి = చేరి; విలుచుటయును =
విరగగొట్టుట; విని = ఆలకించి; కంసుడు = కంసుడు; నిద్ర = నిద్ర; లేక = పట్టక; విహ్వలమతి =
భయాదులచేత వశము తప్పిన మనసు కల వాడు, కలతబారిన మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కంసుడు తన పట్టణానికి బలరామకృష్ణులు రావటమూ, తన అనుచరులను సంహరించడమూ,
అంత గొప్ప ధనుస్సును విరిచివేయడమూ విన్నాడు. అతనికి నిద్రపట్టలేదు మనసు కలతబారింది.

10.1-1302-సీ.

కర్ణరంధ్రములు చేఁ గప్పిన లోపలి-

ప్రాణ ఘోషము వినఁబడక డిందెఁ

దోయాదికములందుఁ దొంగిచూచుచు నుండ-

తల గానరాదయ్యెఁ దనువుమీఁదఁ

గరశాఖ నాసికార్తంబుపై నిడి చూడ-

గ్రహతారకలు రెంటఁ గానబడియె

వెలుగున నిలుచుండి వీక్షింపఁగా మేని-

నీడ సరంధ్రమై నేలఁ దోచె

10.1-1302.1-ఆ.

నడుగుజాడ దృష్టమౌట లే దయ్యెను

దరువులెల్ల హేమతరువు లగుచు

మెరియుచుండెఁ గాలమృత్యువు డగ్గరి

బుద్ధి యెల్లఁ గలఁగె భోజపతికి.

టీకా:

కర్ణ = చెవుల; రంధ్రములు = కన్నములు; చేన్ = చేతితో; కప్పినన్ = కప్పినచో; లోపలి = లోపలుండెడి; ప్రాణ = ప్రాణవాయు సంచారపు; ఘోషము = ధ్వని; వినబడక = వినిపించకుండగ; డిందెన్ = అణగిపోయెను; తోయ = నీళ్ళు; ఆదికముల = మున్నగువాని; అందున్ = లోకి; తొంగి = వంగి; చూచుచునుండన్ = చూస్తుంటే; తల = శిరస్సు; కానరాదు = కనబడకపోవుట; అయ్యెన్ = జరిగినది; తనువు = దేహము; మీదన్ = పైన; కరశాఖ = చేతివేలు; నాసిక = ముక్కు; అగ్రంబు = కొన; పైన్ = మీద; ఇడి = పెట్టి; చూడన్ = చూడగా; గ్రహ = గ్రహములు; తారకలు = నక్షత్రములు; రెంటన్ = రెండేసిగా; కానబడియెన్ = కనుపించెను; వెలుగునన్ = ఎండలో; నిలుచుండి = నిలబడి; వీక్షింపగా = చూడగా; మేని = దేహము యొక్క; నీడ = నీడ; సరంధ్రము = రంధ్రము కలది; ఐ = అయ్యి; నేలన్ = నేలపై; మట్టిలో; అడుగు = అడుగువేసిన; జాడ = ఆనమాలు.

దృష్టము = కనబడినది; టెట = అగుట; లేదు = లేకపోవుట; అయ్యెనున్ = జరిగెను; తరువులు = చెట్లు; ఎల్లను = అన్ని; హేమ = బంగారపు; తరువులు = చెట్లు; అగుచున్ = ఔతున్నట్లు; మెరియుచుండెన్ = ప్రకాశించుచుండెను; కాల = సమయము; మృత్యువు = చనిపోవుటకు; డగ్గరిన్ = సమీపించగా; బుద్ధి = మనసు; ఎల్లన్ = అంత; కలగెన్ = కలతచెందెను; భోజపతి = కంసున; కిన్ = కు.

భావము:

భోజరాజు కంసుడికి చేతులతో చెవిరంధ్రాలను మూసుకుంటే తన లోపలి ప్రాణవాయువు శబ్దం వినపడకుండా పోయింది. నీటిలోకానీ అద్దములోకానీ తొంగిచూస్తే శరీరము మీద శిరస్సు కన్పించడం లేదు. వ్రేలు ముక్కుకొనను ఉంచి చూస్తే సూర్యుడు మొదలైన గ్రహాలు అశ్వినీ మున్నగు నక్షత్రాలు ఒక్కక్కటి రెండు రెండుగా కనిపించసాగాయి. వెలుతురులో నిలబడి చూస్తే తన దేహం నీడలో ఖాళీలు కనబడసాగాయి. నేల మీద తన అడుగుల గుర్తులు కనబడటం లేదు. చెట్లన్నీ బంగారు వన్నెతో భాసించాయి. కాలమృత్యువు సమీపించి అతని బుద్ధి కలత చెందింది.

10.1-1303-క.

గరళముఁ దినుటయుఁ బ్రేతము

బరిరంభించుటయు నగ్నభ్రావుఁ డవుటయున్

శిరమునఁ డైలము పడుటయు

ఖరపతి నెక్కుటయు నతఁడు కలలోఁ గనియెన్.

టీకా:

గరళము = విషము; తినుటయున్ = తిన్నట్లుగను; ప్రేతమున్ = శవముతో; పరిరంభించుటయున్ = ఆలింగనము చేసికొన్నట్లు; నగ్నభ్రావుడు = దిగంబరుడు; అవుటయున్ = అగుట; శిరమునన్ = తలపై; డైలము = నూనె; పడుటయున్ = పడినట్లు; ఖరపతిన్ = పెద్దగాడిదను; ఎక్కుటయున్ = ఎక్కినట్లు; అతడు = అతను; కల = స్వప్నము; లోన్ = అందు; కనియెన్ = చూసెను.

భావము:

కంసుడికి కలలో విషం తిన్నట్లు; చనిపోయిన వారిని కౌగిలించుకొన్నట్లు; దిగంబరంగా ఉన్నట్లు; తల మీద నూనె పడినట్లు; గాడిద మీద ఎక్కినట్లు అనిపించింది.

10.1-1304-వ.

మఱియు రక్త కుసుమమాలికాధరుండై యొక్కరుండును నెక్కడేనియుం జనుచున్నవాడ నని కలఁ గాంచి మరణహేతుక భీతిం జింతాక్రాంతుండై నిద్రఁజెందక వేగించుచున్న సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = అంతే కాక; రక్త = ఎఱ్ఱని; కుసుమ = పూల; మాలికా = మాలలను; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒక్కరుండును = ఒంటరిగా; ఎక్కడేనియున్ = ఎక్కడకో; చనుచున్నవాడను = పోవుతున్నాను; అని = అని; కలన్ = స్వప్నములో; కాంచి = చూసి; మరణ = చావును; హేతుక = కారణపు; భీతిన్ = భయముతో; చింతా = విచారముతో; ఆక్రాంతుండు =

ఆక్రమింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిద్రన్ = నిద్ర; చెందక = పోలేక; వేగించుచున్న = జాగరము
చేస్తున్న; సమయంబున = సమయము నందు.

భావము:

అంతేకాకుండా, ఎఱ్ఱని పూలదండలు ధరించి ఒంటరిగా ఎక్కడికో వెళుతున్నట్లు అతడు
కలగన్నాడు, మరణ భయంతో దుఃఖక్రాంతుడై నిదురపోకుండా ఆ రాత్రి ఎలాగో తపిస్తూ జాగరము
చేస్తూ ఉండగా....

10.1-1305-క.

అరుణ హరినఖర విదళిత

గురుతిమిరేభేంద్రకుంభకూట వినిర్ము

క్తరుధిరమౌక్తికముల క్రియ

సురపతిదిశఁ గెంపుతోడఁ చుక్కలు మెఱసెన్.

టీకా:

అరుణ = ఉదయభానుడు అనెడి; హరి = సింహము యొక్క; నఖర = గోళ్ళచేత; విదళిత =
చీల్చబడిన; గురు = గొప్ప; తిమిర = చీకటి అనెడి; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము యొక్క; కుంభ =
కుంభస్థలము అనెడి; కూట = శిఖరముల యందుండి; వినిర్ముక్త = రాలుతున్న; రుధిర =
నెత్తురోడుతున్న; మౌక్తికముల = ముత్యాల; క్రియన్ = వలె; సురపతిదిశన్ = తూర్పుదిక్కువైపు; కెంపు
= ఎరుపు; తోడన్ = తోటి; చుక్కలు = నక్షత్రములు; మెఱసెన్ = ప్రకాశించినవి.

భావము:

అరుణుడు అనే సింహం గోళ్ళతో చీల్చిన చీకటి అనే గజేంద్రుడి కుంభస్థలం నుండి వెలువడిన
నెత్తుటితో కలిసిన ముత్యాల వలె తూర్పుదిక్కున ఎఱ్ఱదనంతో నక్షత్రాలు మెరిశాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సూర్యోదయ వర్ణన

10.1-1306-సీ.

పౌలోమి తన బాలు పాన్పుపైఁ గనుపట్టఁ-

బన్నిన పవడంపు బంతి యనఁగ

నాయురర్థముల వ్యయంబు లొత్తులి చాటు-

కాలశాంఖికు చేతి ఘంట యనఁగ

ఘనజంతుజీవితకాలరాసుల విధి-

గొల్వనెత్తిన హేమకుంభ మనఁగఁ

బశ్చిమదిక్కాంత ప్రరగఁగ గైసేయుచో-

ముందట నిడుకొన్న ముకుర మనఁగఁ

10.1-1306.1-తే.

గోకతాపోపశమదివ్యఘటిక యనఁగఁ

బద్ధినీకాంత నోములఫల మనంగ

మూడుమూర్తుల సారంపు ముద్ద యనఁగ

మిహిరమండల ముదయాద్రిమీద నొప్పె.

టీకా:

పౌలోమి = శచీదేవి {పౌలోమి - పులోముని కుమార్తె, శచీదేవి}; తన = ఆమె యొక్క; బాలు = పిల్లవాని; పాన్పు = పక్క, మంచము; పైన్ = మీద; కనుపట్టన్ = కనబడునట్లుగా; పన్నిన = ఏర్పరచిన; పవడంపు = పగడపు; బంతి = చెండు; అనగన్ = అన్నట్లుగ; ఆయుస్ = ఆయుష్షు అనెడి; అర్థముల = సంపదల; వ్యయంబులు = తరుగుదలలను, క్షయములను; ఒత్తిలి = నొక్కి; చాటు = చెప్పెడి; కాలశాంఖికు = సమయసూచకుని {కాలశాంఖికుడు - సమయము తెలుపుటకై చాటింపు వేయువాడు, సమయసూచకుడు}; చేతి = చేతిలోని; ఘంట = గంట; అనగన్ = అన్నట్లుగ; ఘన = అనేకమైన; జంతు = జంతువుల యొక్క; జీవితకాల = ఆయుష్షుల; రాసుల = సమూహములను;

విధి = బ్రహ్మదేవుడు; కొల్వ = కొలచుటకు; ఎత్తిన = ఏర్పచిన; హేమ = బంగారపు; కుంభము = కుండ; అనగన్ = అన్నట్లుగ; పశ్చిమ = పడమటి; దిక్కు = దిక్కు అనెడి; కాంత = స్త్రీ; పరగన్ = చక్కగా; కైసేయుచోన్ = అలంకరించుకొనుచు; ముందటన్ = ఎదురుగా; ఇడుకొన్న = ఉంచుకొన్న; ముకురము = అద్దము; అనగన్ = అన్నట్లుగ;
 కోక = చక్రవాకముల; తాప = తాపమును; ఉపశమ = తగ్గించెడి. దివ్య = మహత్తరమైన; ఘటిక = మాత్ర, గుళిక; అనగన్ = అన్నట్లుగ; పద్మినీ = తామరతీగ అనెడి; కాంత = స్త్రీల యొక్క; నోముల = నోములు నోచుటవలన; ఫలము = కలిగిన ఫలితము; అనంగన్ = అన్నట్లుగా; మూడుమూర్తుల = త్రిమూర్తుల {త్రిమూర్తులు - 1బ్రహ్మ 2విష్ణు 3మహేశ్వరుడు}; సారంపు = సత్తచే చేయబడిన; ముద్ద = ముద్ద; అనగన్ = అన్నట్లుగ; మిహిర = సూర్య; మండలము = గోళము, బింబము; ఉదయ = తూర్పు; అద్రి = కొండ; మీదన్ = పైన; ఒప్పెన్ = చక్కగనుండెను.

భావము:

సూర్యబింబం తూర్పుకొండ మీద ఉదయించింది. అది శచీదేవి తన పిల్లవాడికి కనబడేలా పానుపు మీద చిలుకల పందిరికి అమర్చిన పగడాల బంతా అన్నట్లుంది; ఆయుస్సు అనే ధనం వ్యయమై పోతున్నది అని గట్టిగా చాటుతున్న కాలమనే వార్తాహారుని చేతిలోని గంటా అన్నట్లుంది; బ్రహ్మదేవుడు ప్రాణుల జీవితకాలమనే ధాన్యరాసులను కొలవడానికి ఎత్తిన బంగారు కుంచమా అన్నట్లుంది; పడమటిదిక్కు అనే అంగన అలంకరించుకునే టప్పుడు ముందుంచుకున్న అద్దమా అన్నట్లుంది; చక్రవాక పక్షుల పరితాపం మాన్చే దివ్యమైన మందుగుళికా అన్నట్లుంది; పద్మిని అనే నాయిక వ్రతఫలమా అన్నట్లుంది; ముమ్మూర్తుల వెలుగు ముద్దా అన్నట్లుంది.

10.1-1307-క.

వచ్చెం జల్లని గాడ్పులు

ఁచెచ్చెం గమలములు; దమము ఁరిసి బిలంబుల్

చొచ్చెం; బద్మమరందము

మొచ్చెం దుమ్మెదలు గ్రోలి మిహిరుఁడు పొడమన్.

టీకా:

వచ్చెన్ = వచ్చినవి; చల్లని = చల్లటి; గాడ్పులు = గాలులు; విచ్చెన్ = వికసించినవి; కమలములు = తామరలు; తమము = చీకట్లు; విరిసి = విడిపోయి; బిలంబుల్ = గుహలలో; చొచ్చెన్ = దూరినవి; పద్మ = తామరల; మరందమున్ = మకరందమును; మెచ్చెన్ = బాగుందనగా, సంతోషించెను; తుమ్మెదలు = తుమ్మెదలు; క్రోలి = తాగి; మిహిరుడు = సూర్యుడు; పొడమన్ = ఉదయించగా.

భావము:

సూర్యోదయ సమయంలో చల్లటి గాలులు వీచాయి. పద్మాలు పూచాయి; చీకట్లు పటాపంచలై గుహలలో దూరాయి; తుమ్మెదలు తామరపూల మకరందం త్రాగి ఆనందించాయి.

10.1-1308-క.

సంకాశితోదయాచల

పంకజసఖ కిరణరాగ పరిపూర్ణంబై

పంకేరుహగర్భాండము

కుంకుమ సలిలంపుఁ గ్రోవి కొమరున నొప్పెన్.

టీకా:

సంకాశిత = చక్కగా ప్రకాశించెడి; ఉదయా = తూర్పు; అచల = కొండ యందలి; పంకజసఖ = సూర్యుని (పంకజ సఖుడు - పంకజ (పద్మముల) సఖుడు (స్నేహితుడు), సూర్యుడు); కిరణ = కిరణముల యొక్క; రాగ = ఎరుపు చేత; పరిపూర్ణంబు = బాగా నిండినది; ఐ = అయ్యి; పంకేరుహగర్భాండము = బ్రహ్మాండము (పంకేరుహగర్భాండము - పంకేరుహగర్భ (పద్మమునందు పుట్టినవాని, బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము); కుంకుమ = కుంకుమ కలిపిన; సలిలంబు = నీళ్ళ; క్రోవి = బుడ్డి; కొమరునన్ = వలె; ఒప్పెన్ = అందముగా ఉండెను.

భావము:

తూరుపు కొండ మీద ఉదయించిన సూర్యుడి కిరణాల ఎరుపు రంగుతో నిండినదై బ్రహ్మాండము
కుంకుమ నీటితో కూడిన బుడ్డి వలె అందగించింది.

10.1-1309-వ.

తదనంతరంబ.

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆ తరువాత.

భావము:

అటుపిమ్మట...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : మల్లరంగ వర్ణన

10.1-1310-^{సీ}.

పాషాణ వల్గీక పంకాది రహితంబు;

మృదులకాంచననిభ మృణ్మయంబు

గమనీయ కస్తూరికాజలసిక్తంబు;

బద్ధచందనదారు పరివృతంబు

మహనీయ కుసుమదామధ్వజ తోరణ;

మండితోన్నత మంచ మధ్యమంబు

బ్రాహ్మణ క్షత్రాది పౌరకోలాహలం;

బశ్రాంత తూర్యత్రయాంచితంబు

10.1-1310.1-ఆ.

నిర్మలంబు సమము నిష్కంటకంబునై

పుణ్యపురుషు మనముఁ బోలి కంస

సైన్య తుంగ మగుచు సంతతుష్ట లోకాంత

రంగమైన మల్లరంగ మొప్పె.

టీకా:

పాషాణ = రాళ్ళు; వల్మీక = పుట్టలు; పంక = బురద; ఆది = మున్నగునవి; రహితంబు = లేనిది;
మృదుల = మెత్తనైన; కాంచన = బంగారము; నిభ = లాంటి; మృత్ = మట్టితో; మయంబు = నిండి
యున్నది; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; కస్తూరికా = కస్తూరికలుపిన; జల = నీళ్ళచేత; సిక్తంబు =
తడపబడినది; బద్ధ = కట్టబడిన; చందన = మంచిగంధము; దారు = వ్రాకులచేత; పరివృతంబు =
చుట్టును కలది; మహనీయ = గొప్ప; కుసుమ = పూలు; దామ = దండలు; ధ్వజ = స్తంభములు,
జండాలు; తోరణ = తోరణములుచేత {తోరణము - అలంకరణార్థమై మామిడాకులు
మున్నగువానిచే వరుసలుగా కట్టబడిన తాడు}; మండిత = అలంకరింపబడిన; ఉన్నత = ఎత్తైన;
మంచ = మంచెలు, రంగస్థలము; మధ్యంబున్ = మధ్యన కలది; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు; క్షత్ర =
రాజులు; ఆది = మున్నగు; పౌర = పురజనుల; కోలాహలంబు = కలకలధ్వని కలది; అశ్రాంత =
ఎడతెగని; తూర్యత్రయ = తూర్యత్రయములచే {తూర్యత్రయము - 1నాట్యము 2గీతము 3వాద్యములు
అనెడి మూడు, 1తంత్రీ 2చర్య 3ఊదెడి రకముల వాద్యములు}; అంచితంబు = చక్కగానున్నది.
నిర్మలంబు = పరిశుద్ధమైనది; సమము = సమతలముగానున్నది {సమతలము - మిట్టపల్లములు
లేని ప్రదేశము}; నిష్కంటకంబున్ = ముళ్ళులేనిది; ఐ = అయ్యి; పుణ్య = పుణ్యాత్ముడైన; పురుషున్ =
మనుష్యుని; మనమున్ = మనసు; పోలి = సరిపోలి; కంస = కంసుని యొక్క; సైన్య = సేనచేత;
తుంగము = శ్రేష్ఠమైనది; అగుచున్ = అగుచు; సంతతుష్ట = సంతోషించిన; లోక = జనుల యొక్క;
అంతరంగము = మనసులు కలది; ఐన = అయిన; మల్ల = మల్లయుద్ధ; రంగ

భావము:

మహారాజు కంసుడు మల్లయుద్ధానికి సిద్ధం చేయించిన క్రీడాప్రాంగణము రాళ్ళు పుట్టలు బురద
మున్నగునవి లేకుండా మెత్తని బంగారువన్నెమట్టితో ఒప్పింది. దానికి కమ్మని కస్తూరి జలంతో
కళ్యాపి జల్లారు. చుట్టూ గంధం కట్టలతో కంచె అమర్చారు. పెద్ద పెద్ద పూల దండలతో, జండాలతో,

తోరణాలతో అలంకరించారు. ఎత్తయిన ఆసనముల మధ్య ఆ రంగం నిర్మించారు. అది బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు మొదలగు పురప్రజల కోలాహలంతో నిండి ఉంది. ఎడతెగకుండా మ్రోగుతున్న వాద్యాల ధ్వనులతో అతిశయించింది. అది పుణ్యపురుషుడి మానసంలా మాలిన్యం లేనిది. సమంగా కంటక రహితమై శోభిల్లేది. అది కంసుడి సైన్యంతో ఉన్నతమై ఒప్పారేది. జనుల మనసులను సంతోషం కలిగించేది.

10.1-1311-క.

ఆ మల్లరంగ పరిసర

భూమిస్థిత మంచమందు భోజేంద్రుడు మా

న్యామాత్యసంయుతుండై

భూమీశులు గొలువ నుండెఁ బొక్కుచు నధిపా.

టీకా:

ఆ = అట్టి; మల్ల = మల్లయుద్ధ; రంగ = రంగస్థలమునకు; పరిసర = సమీపమున ఉన్న; భూమి = నేలపై; స్థిత = వేయబడిన; మంచము = ఆసనము; అందున్ = మీద; భోజేంద్రుడు = కంసమహారాజు {భోజేంద్రుడు - భోజవంశపు ప్రభువు, కంసుడు}; మాన్య = పూజ్యులు {మాన్యుడు - మన్నింప దగినవాడు, పూజ్యుడు}; అమాత్య = మంత్రులతో {అమాత్యుడు - మంత్రముతో (ఆలోచనతో) కూడి ఉండువాడు, మంత్రి}; సంయుతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భూమీశులు = రాజులు {భూమీశుడు - భూమి (రాజ్యము)నకు ఈశుడు, రాజు}; కొలువన్ = సేవించుచుండగా; ఉండెన్ = ఉండెను; పొక్కుచున్ = తపించుచు.

భావము:

ఆ మల్లరంగానికి దగ్గరలో ఉన్న ఆసనం మీద భోజమహారాజు కంసుడు మాన్యులగు మంత్రులతో కూడి సామంతులు సేవిస్తుండగా భేదపడుతూ కూర్చుని ఉన్నాడు

10.1-1312-మ.

సకలాంభోనిధి మేఖలావహనముం జాలించి యేతెంచు నా
గకులాగంబుల భంగి నొప్పుచుఁ దగం కైసేసి చాణూర ము
ష్టికకూటుల్ చలకోసలుల్ గురువులన్ సేవించుచున్ రంగధా
త్రికి నేతెంచిరి తూర్యఘోషముల నుద్రేకం బనేకంబుగన్.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; అంభోనిధిమేఖలా = భూమండలము యొక్క (అంభోనిధిమేఖల -
సముద్రములు పరివేష్టించినది (మొలనూలుగా కలది), భూమండలము); వహనమున్ =
మోయుటను; చాలించి = ఆపి; ఏతెంచు = వచ్చెడి; నాగ = దిగ్గజములు; కులాగంబుల =
కులపర్వతముల; భంగిన్ = వలె; ఒప్పుచున్ = అతియిస్తూ; తగన్ = తగినట్లు; కైసేసి =
అలంకరించుకొని; చాణూర = చాణూరుడు; ముష్టిక = ముష్టికుడు; కూటుల్ = కూటుడు; చల =
చలుడు; కోసలుల్ = కోసలుడు; గురువులన్ = ఆచార్యులను; సేవించుచున్ = కొలుచుచు; రంగ =
మల్లయుద్ధ; ధాత్రి = క్షేత్రమున; కిన్ = కు; ఏతెంచిరి = వచ్చిరి; తూర్య = వాద్యముల యొక్క;
ఘోషములన్ = ధ్వనులచేత; ఉద్రేకంబు = ఉద్విగ్నత; అనేకంబుగన్ = మిక్కిలి హెచ్చుతుండగ.

భావము:

సమస్త సముద్రాలు సరిహద్దులుగా ఉన్న భూమండలాన్ని మోయడం మానుకుని నడచి వస్తున్న
దిగ్గజాలలా, కులపర్వతాలలా ఒప్పుతూ, తగినట్లు అలంకరించుకుని చాణూరుడూ, ముష్టికుడూ,
కూటుడూ, చలుడూ, కోసలుడూ తమ గురువులను కొలుస్తూ వాయిస్తున్న వాద్యాల శబ్దాలకు
ఉద్రేకం చెలరేగుతుండగా రంగస్థలానికి వచ్చారు.

10.1-1313-క.

నందాదులైన గోపకు

లందఱు చని కానుకలు సమర్పించి నృపున్

సందర్శించి తదనుమతిఁ

జెంది మహామంచముల వసించిరి వరుసన్.

టీకా:

నంద = నందుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఐన = అయినట్టి; గోపకులు = యాదవులు; అందఱున్ = ఎల్లరు; చని = పోయి; కానుకలు = కానుకలను; సమర్పించి = ఇచ్చి; నృపున్ = రాజును {నృపుడు - నరులను పాలించు వాడు, రాజు}; సందర్శించి = చూసి; తత్ = అతని; అనుమతిన్ = అంగీకారము; చెంది = పొంది; మహా = గొప్ప; మంచములన్ = మంచెలపై, అరుగుపై; వసించిరి = కూర్చుండిరి; వరుసన్ = వరుసలుగా.

భావము:

నందుడు మొదలగు గోపాలురు అందరూ వెళ్ళి కంసరాజును దర్శించి, కానుకలు సమర్పించి, అతని అనుమతితో పెద్దపెద్ద ఆసనాల మీద వరుసలు కట్టి కూర్చున్నారు.

10.1-1314-వ.

అంత నా రామకృష్ణులు నలంకృతులై మల్లదుందుభి నినదంబు విని సందర్శన కుతూహలంబున.

టీకా:

అంతన్ = ఆ పిమ్మట; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణుడు కూడ; అలంకృతులు = శృంగారించుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; మల్ల = మల్లలు; దుందుభి = భేరీ; నినదంబు = ధ్వని; విని = విని; సందర్శన = చూడవలెనని; కుతూహలంబున = వేడుకతో.

భావము:

అప్పుడు బలరామకృష్ణులు జెట్టీల భేరీనినాదాలు విని అలంకరించుకున్నవారై మల్లరంగం చూడడానికి ఉబలాటంతో...

10.1-1315-క.

ఓడక రంగద్వారము

జాడం జని వారు కనిరి సమద కువలయా

పీడంబున్ భిన్నపరా

క్రీడంబుం బ్రమదకంటక్రిత చూడంబున్.

టీకా:

ఓడక = వెనుదీయక; రంగ = రంగస్థలము యొక్క; ద్వారము = గుమ్మము; జాడన్ = దారమ్మట; చని = వెళ్ళి; వారు = వారు; కనిరి = చూసిరి; సమద = మదించిన; కువలయాపీడంబున్ = కువలయాపీడమును ఏనుగును (కువలయాపీడము - కు (భూ) వలయ (మండలమును) పీడము (భాధించునది), కంసుని ఏనుగు పేరు); భిన్న = విరిగిన; పర = శత్రువు లనెడి; ఆక్రీడంబును = ఉద్యానవనములు కలది; ప్రమద = మిక్కిలిమిక్కిలి మదించుటచే; కంటక్రిత = ముళ్ళుగల; చూడంబును = కుంభస్థలము గలది.

భావము:

రామకృష్ణులు జంకూ గొంకూ లేకుండా రంగస్థలం ప్రవేశ ద్వారం దగ్గరకు వెళ్ళి మదించిన కువలయాపీడమనే పెద్ద ఏనుగును చూసారు. అది ఇతర గజాలను ఓడించడంలో మిక్కిలి నేర్పు కలది. ఆ గజరాజు పెచ్చు మీతిన మదంతో గగుర్పొడుస్తున్న కుంభస్థలము కలది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కరిపాలకునితో సంభాషణ

10.1-1316-వ.

కని తత్కరిపాలకశ్రేష్ఠుండైన యంబష్ఠునికి మేఘనాదగంభీర భాషణంబుల రిపుభీషణుం డగు హరి యిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూసి; తత్ = ఆ యొక్క; కరిపాలక = మావటిలలో కరిపాలకుడు - ఏనుగును పాలించువాడు, మావటి; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; ఐన = అయిన; అంబష్ఠుని = అంబష్ఠుని; కిన్ = కి; మేఘనాద = ఉరుము యొక్క; గంభీర = గంభీరత కలిగిన; భాషణంబులన్ = పలుకులతో; రిపు =

శత్రువులకు; భీషణుండు = భయము కలిగించువాడు; అగు = ఐన; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అరివీర భయంకరుడైన శ్రీకృష్ణుడు ఆ మదించిన ఏనుగును చూసి, మేఘగర్జన వలె గంభీరమైన కంఠంతో దాని మావటివాళ్ళ నాయకుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1317-శా.

"**ఓరీ!** కుంజరపాల! మా దెసకు నీ **యు**ద్యన్మదేభేంద్రముం
ప్రేరేపం బనిలేదు; త్రిప్పు మరలం **ప్రేరే**పినన్ నిన్ను గం
బ్రీరాశనితుల్య ముష్టిహతులన్ **భే**దించి నే డంతకుం
చేరంబుత్తు మహత్తరద్విపముతో **సి**ద్ధంబు యుద్ధంబునన్."

టీకా:

ఓరీ = ఓయీ; కుంజరపాల = మావటివాడా {కుంజరపాలుడు - కుంజరము (ఏనుగు)ను కాచువాడు, మావటి}; మా = మా; దెస = వైపున; కున్ = కు; నీ = నీ యొక్క; ఉద్యత్ = ఉద్యోగము కలిగిన; మద = మదపు; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్రమున్ = శ్రేష్ఠమును; ప్రేరేపన్ = పురికొలుపవలసిన; పనిలేదు = అవసరము లేదు; త్రిప్పు = మరలించుము; మరలన్ = ఇంకొకసారి; ప్రేరేపినన్ = పురికొల్పినచో; నిన్నున్ = నిన్ను; గంభీర = గంభీరమైన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; అశని = పిడుగుపాటుతో; తుల్య = సమానమైన; ముష్టి = పిడికిటి; హతులన్ = పోట్లతో; భేదించి = బద్దలుచేసి; నేడు = ఇవాళ; అంతకున్ = యముని; చేరన్ = దగ్గరకు పోవునట్లు; పుత్తున్ = పంపించెదను; మహత్తర = మిక్కిలి గొప్ప {మహా - మహత్తరము - మహత్తమము}; ద్విపము = ఏనుగు; తోన్ = తోటి; సిద్ధంబు = ప్రసిద్ధముగ; యుద్ధంబునన్ = యుద్ధము నందు.

భావము:

“ఓరీ మావటీ! మా వేపుకు ఈ మత్తగజాన్ని ఎందుకు ఉసిగొల్పుతావు. వెనుకకు మరలించు. వినకుండా డీకొట్టమని పోరుకు ఉసికొల్పావంటే, నీ మదపుటేనుగును, నిన్ను కలిపి గంభీరమైన దారుణమైన పిడుగుపాటుల వంటి నా పిడికిలిపోటులతో పొడిచి పొడిచి యముని పాలికి ఇప్పుడే పంపడం తథ్యం సుమా.”

10.1-1318-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

ఇలా ఆ మావటీని హెచ్చరించి...

10.1-1319-మ.

మించిన కొప్పుఁ జక్కనిడి మేలనఁ బచ్చనిచీర కాసె బం

ధించి లలాటకుంతలతతిన్ మరలించుచు సంగరక్రియా

చుంచుతఁ బేర్చి బాలకుఁడు చూచు జనంబులు దన్ను బాపురే!

యంచు నుతింప డగ్గటియె హస్తజితాగము గంధనాగమున్.

టీకా:

మించిన = అతిశయించిన; కొప్పున్ = జట్టుముడిని; చక్కన్ = చక్కగా; ఇడి = పెట్టుకొని; మేలు = బాగుంది, శ్రేష్ఠము; అనన్ = అనిపించెడి; పచ్చని = పచ్చటి పీతాంబరము; చీర = బట్టను; కాశ = గోచీకట్టుతో; బంధించి = ఎగగట్టి; లలాట = నొసటి; కుంతల = ముంగురుల; తతిన్ = సమూహమును; మరలించుచున్ = వెనుకకు తోసుకొనుచు; సంగర = యుద్ధ; క్రియా = క్రీడకు;

చంచుతన్ = జుట్టును, కొప్పును; పేర్చి = బలముగా చేర్చికట్టి; బాలకుడు = పసివాడు, కృష్ణుడు;
 చూచు = చూస్తున్న; జనంబులున్ = వారు; తన్ను = అతనిని; బాపురే = బళీ; అంచున్ = అనుచు;
 నుతింపన్ = స్తుతించుచుండగ; డగ్గటియె = దగ్గరకు పోయెను; హస్త = తొండముచేత; జిత =
 జయింపబడిన; అగమున్ = కొండలు కలదానిని; గంధ = మదపు; నాగమున్ = ఏనుగును.

భావము:

కన్నయ్య తన చిక్కటి జుట్టుముడిని గట్టిగా బిగించుకున్నాడు. మెల్లగా పీతాంబరాన్ని దట్టిగా
 బిగించి కట్టుకున్నాడు. నుదుట వ్రేలాడుతున్న ముంగురులను పైకి త్రోసుకుని పోరాటానికి
 అనువైన సిగచుట్టాడు. చూస్తున్న జనాలు బాలుడైన ఆ శ్రీకృష్ణుడిని "అయ్యబాబోయ్!" అంటూ
 మెచ్చి పొగడుతుండగా, తొండంతో కొండలను పిండిచేసే ఆ మదగజం దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కువలయాపీడముతో బోరుట

10.1-1320-క.

అంజక బాలకుఁ డనియునుఁ

గొంజక దయమాలి రాజకుంజర! యంతన్

గుంజరమును డీకొలిపెనుఁ

గుంజరపాలకుఁడు గోపకుంజరుమీదన్.

టీకా:

అంజక = జంకకుండ; బాలకుడు = పిల్లవాడు; అనియునున్ = అని యైనను; కొంజక
 = సంకోచింపకుండ; దయమాలి = జాలిచూపక; రాజకుంజర = రాజశ్రేష్ఠుడా; అంతన్ = అప్పుడు;
 కుంజరమును = ఏనుగును; డీకొలిపెన్ = డీకొట్టించెను; కుంజరపాలకుడు = మావటీడు (కుంజర
 పాలకుడు - ఏనుగు కావలివాడు, మావటీ; గోప = గోపకులలో; కుంజరు = శ్రేష్ఠుని; మీదన్ =
 మీదికి.

భావము:

ఓ రాజశేఖరా! కృష్ణుడు హెచ్చరించినా వెఱవక, ఆ మావటివాడు బాలుడని సంకోచ,
దయాదాక్షిణ్యాలు లేకుండా, ఏనుగును "డీకొట్ట" మని గోపాలశ్రేష్ఠు డైన శ్రీకృష్ణుడి మీదకు
పురికొల్పాడు.

10.1-1321-వ.

మఱియు, న య్యనేకపం బనేకపపాలక ప్రేరితంబై, మహావాత సంఘాత సముద్ఘాతంబగు
విలయకాల కీలికేళిని బిట్టు మిట్టిపడి, మృత్యుదేవత యెత్తునం, గాలు పోలిక, శమను గమనిక
నెదిరి మదసలీల పరిమళ లుబ్ధ పరిభ్రమదదభ్ర భ్రమర గాయక ఝంకృతు లహంకృతి సొంపు
సంపాదింపం, గులకుంభినీధర గుహాకుంభ గుంభనంబుగ ఘీంకరించి, రోషభీషణ శేషభోగిభోగ
భయంకరంబగు కరంబున శౌరిం జీరి, చీరికిం గొనక, పట్టఁ నందుపట్టి యట్టిట్టు గెంటి, విధుంతుడ
వదన గహ్వరంబువలన విడివడి యులుకు తరణి కరణి దర్పించి, కుప్పించి, పాదమధ్యంబునకు
నసాధ్యుండై దూఁటి, దాఁటి మాటుపడినం సింధురంబు గ్రోధబంధురంబై మహార్ణవమధ్య
మంథాయమాన మందరమహీధరంబు కైవడి జిఱజిఱం దిరిగి కానక భయానకంబై కాలి
వెరవునం గని, పొంగి, చెంగటం బ్రళయదండిదండ ప్రశస్తంబగు హస్తంబు వంచి వంచించి
చుట్టిపట్టి పడవేయం గమకించినం జలింపక తెంపున హరి కరి పిఱింది కుఱికి మహారాహు
వాలవల్లి కాకర్షణోదీర్ఘం డగు సుపర్ణ తెఱంగున నెగిరి శుండాలంబు వాలంబు లీలం గేల
నొడిసిపట్టి జళిపించి పంచవింశతి బాణాసన ప్రమాణ దూరంబున జిఱజిఱం ద్రిప్పి వైవ, న
వ్వారణంబు దుర్నివారణంబై రణంబున కోహటింపక సవ్యాపసవ్య పరిభ్రమణంబుల నవక్రంబై
కవిసిన నపసవ్యసవ్యక్రమణంబులఁ దప్పించి రొప్పి కుప్పించి యెదుర్కొనినఁ గర్కశుండై
మేచకాచలతుంగ శృంగ నిభంబగు కుంభికుంభంబు చక్కటి వ్రక్కలై చెక్కులెగయ దురంత
కల్పాంత జీమాత ప్రభూత నిర్ఘాత నిష్ఠురంబగు ముష్టి సారించి యూఁచి పొడిచినం
దద్విక్రీర్ణపూర్ణ రక్తసిక్త మౌక్తికంబులు వసుంధరకు సంధ్యారాగ రక్త తారకాచ్ఛన్నం బగు మిన్ను
చెన్నల వరింప నిలువరింపక మ్రొగి మోఁకరిలి మ్రొగక దిగ్గన న గ్గజంబు లేచి చూచి త్రోచి నడచి,
సంహారసమయ సముద్ర సంఘాత సంభూత సముత్తంగ భంగ సంఘటితం బగు
కులాచలంబుక్రియఁ గ్రమ్మఱ న మృహాభుజని భుజాదండంబువలన ఘట్టితంబై, కట్టలుక ముట్టి

నెట్టి డీకొని ముమ్మరమ్ముగం గొమ్ములం జిమ్మిన న మేటి చేసూటి మెఱసి హస్తాహస్తి
 సంగరంబునఁ గరంబొప్పి దప్పింబడ నొప్పించిన నకుంతిత కాలకంఠ కఠోర భల్లభగ్నం బగు
 పురంబు పగిది జలధిం జటుల ఝంఝానిల వికలంబగు కలంబు కైవడి న మృదకలభంబు
 బలంబు దక్కి చిక్కి స్రుక్కిపడి, లోభికరంబునుంబోలె దానసలీలధారావిరహితంబై, విరహి
 తలంపునుం బోలె నిరంతర చిత్తజాతజనక నిగ్రహంబై, గ్రహణకాలంబును బోలెఁ
 బరాధీనఖరకరంబై, ఖరకరోదయంబునుం బోలె భిన్నపుష్కరంబై, పుష్కరవైరి విలసనంబునుం
 బోలె నభాసిత పద్మకంబై యున్న సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = అంతేకాక; ఆ = ఆ యొక్క; అనేకపంబు = ఏనుగు; అనేకపపాలక = మావటివానిచే;
 ప్రేరితంబు = పురిగొల్పబడినది; ఐ = అయ్యి; మహా = గొప్ప; వాత = గాలిచేత; సంఘాత =
 సమూహముచేత; సమూద్ధాతంబు = ఎగురకొట్టబడినది; అగు = ఐన; విలయ = ప్రళయ; కాల =
 సమయపు; కీలి = అగ్ని; కేళిని = వలె; బిట్టు = మిక్కిలి; మిట్టిపడి = ఎగిరిపడి; మృత్యుదేవత =
 యముని; యెత్తునన్ = వలె; కాలు = కాలపురుషుని; పోలికన్ = వలె; శమను = యముని; గమనికన్
 = తీరున; ఎదిరి = ఎదిరించి; మద = మదపు; సలీల = జలము; పరిమళ = సువాసనలచే; లుబ్ధ =
 ఆసక్తి కలిగి; పరిభ్రమత్ = తిరుగుచున్న; అదభ్ర = మెండైన; భ్రమర = తుమ్మెదలు అనెడి; గాయక =
 పాఠకుల; ఝంకృతులన్ = ఝంకార రూప మైన; హంకృతి = హంకారము; సొంపు = చక్కదనము;
 సంపాదింపన్ = కలుగజేయగా; కులకుంభినీధర = కులపర్వతముల; గుహా = బీలము అనెడి; కుంభ
 = కుండ యందు; గుంభనంబుగన్ = రీతి, కూర్చున (ఆంధ్ర శబ్ద రత్నాకరము); ఘంకరించి = గీకపెట్టి;
 రోష = కోపముచే; భీషణ = భయంకరమైన; శేష = ఆదిశేషు డనెడి; భోగి = సర్పము యొక్క; భోగ =
 దేహమువలె; భయంకరంబు = వెరపు పుట్టించెడిది; అగు = ఐన; కరంబునన్ = తొండముచేత;
 శౌరిన్ = కృష్ణుని {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; చీరి = తాకి; చీరికింగొనక = లక్ష్యపెట్టకుండ;
 పట్టన్ = పట్టుకొనగా; నందుపట్టన్ = కృష్ణుని {నందుపట్టి - నందుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; అట్టిట్టున్ =
 అటునిటు; గెంటి = తోసి; విధుంతుద = రాహువు యొక్క; వదన = నోరు అనెడి; గహ్వరంబు =
 గుహ; వలన = నుండి; విడివడి = విడిపించుకొని; ఉలుకు = గెంతెడి; తరణి = సూర్యుని {తరణి -
 చీకటినుండి తరింపజేయువాడు, సూర్యుడు}; కరణిన్ = వలె; దర్పించి = అహంకరించి; కుప్పించి =
 గెంతి; పాద = కాళ్ళ; మధ్యంబున్ = నడిమి; కున్ = కి; అసాధ్యుండు = అందనివాడు; ఐ = అయ్యి;

దూటి = ధిక్కరించి; దాటి = దూకి; మాటుపడినన్ = దాగికొనగ; సింధురంబు = ఏనుగు; క్రోధ =
 కోపముతో; బంధురంబు = ఒప్పినది; ఐ = అయ్యి; మహా = మహా; ఆర్ణవ = సముద్రము; మధ్యన్ =
 నడిమి యందు; మంథాయమాన = కవ్వముగా చేయబడిన; మందర = మందర; మహీధరంబు =
 పర్వతము {మహీధరము - మహిని ధరించునది, పర్వతము}; కైవడిన్ = వలె; జిఱజిఱన్ = గిరగిర;
 తిరిగి = తిరిగి; కానక = చూడలేక; భయానకంబు = భీకరమైనది; ఐ = అయ్యి; కాలి = కాలికి;
 వెరవునన్ = వైపు; కని = చూసి; పొంగి = ఉప్పొంగి; చెంగటన్ = సమీపము నందు; ప్రళయ =
 ప్రళయకాలము నందలి; దండి = యముని యొక్క; దండ = దండమువలె; ప్రశస్తంబు = గొప్పది;
 అగు = ఐన; హస్తంబున్ = తొండమును; వంచి = వంచేసి; వంచించి = ఏమార్చి; చుట్టిపట్టి =
 ఒడిసిపట్టుకొని; పడవేయన్ = పడేయుటకు; గమకించినన్ = సిద్ధపడగ; చలింపక = బెదరకుండా;
 తెంపునన్ = తెగువతో; హరి = కృష్ణుడు; కరి = ఏనుగు; పిఱింది = వెనుక; కున్ = కి; ఉటికి = దూకి;
 మహా = గొప్ప; రాహు = రాహువు అనేది పాము; వాల = తోక అనేది; వల్లికా = తీగను; ఆకర్షణా =
 పట్టిలాగుట యందు; ఉదీర్ణుండు = అధికుడు, గొప్పవాడు; అగు = ఐన; సుపర్ణు = గరుత్మంతుని;
 తెఱంగునన్ = వలె; ఎగిరి = గెంతి; శుండాలంబు = ఏనుగు {శుండాలము - తొండముతో నీరు
 గ్రహించునది, ఏనుగు}; వాలంబు = తోకను; లీలన్ = విలాసముగా; కేలన్ = చేతితో; ఒడిసి =
 ఒడుపుగా; పట్టి = పట్టుకొని; జళిపించి = కుదిపి; పంచవింశతి = ఇరవైయైదు (25); బాణాసన =
 విల్లుల; ప్రమాణ = పొడుగు; దూరంబునన్ = దూరమునకు; జిఱజిఱన్ = గిరగిర; త్రిప్పి = తిప్పి;
 వైవన్ = విసిరివేయగా; ఆ = ఆ యొక్క; వారణంబు = ఏనుగు {వారణము - శత్రువు బలమును
 వారించునది, ఏనుగు}; దుర్నివారణంబు = నివారింపరానిది; ఐ = అయ్యి; రణంబున్ = యుద్ధమున;
 కున్ = కు; ఓహటింపక = వెనుదీయకుండా; సవ్యాప్తసవ్య = కుడి యెడమల; పరిభ్రమణంబులు =
 తిరుగుట లందు; అవక్రంబు = తిరుగులేనివి; ఐ = కాగ; కవిసినన్ = ఆక్రమింపగా; అపసవ్యసవ్య =
 ఎడమ కుడి యందు; క్రమణంబులన్ = దాటుటచే; తప్పించి = తప్పించుకొని; రొప్పి = తటిమి,
 అదలించి; కుప్పించి = దూకి; ఎదుర్కొని = ఎదిరించి; కర్కశుండు = కఠినత్వము కలవాడు; ఐ =
 అయ్యి; మేచక = నల్లని; అచల = కొండ యొక్క; తుంగ = పెద్దదైన; శృంగ = శిఖరము; నిభంబు =
 వంటిది; అగు = ఐన; కుంభి = ఏనుగు యొక్క {కుంభి - కుంభస్థలము కలది, ఏనుగు}; కుంభంబు =
 కుంభస్థల; చక్కటి = ప్రదేశమును; వ్రక్కలు = ముక్కలు; ఐ = అయిపోయి; చెక్కులు = ముక్కలు;
 ఎగయన్ = లేవగా; దురంత = మేరలేని; కల్పాంత = ప్రళయకాలపు; జీమూత = మేఘములందు;
 ప్రభూత = పుట్టిన; నిర్ఘాత = పిడుగువలె; నిష్ఠుంరంబు = కఠినము; అగు = ఐన; ముష్టి = పిడికిలి;

సారింది = చాచిపెట్టి; ఊచి = ఊపి; పొడిచినన్ = పొడవగా; తత్ = దానినుండి; విక్రీర్ణ = జారిపడి;
 పూర్ణ = పూర్తిగా; రక్త = రక్తముచేత; సిక్త = తడిసిన; మౌక్తికంబులు = ముత్యములు; వసుంధర =
 భూమి {వసుంధర - ధనాదికమును ధరించునది, భూమి}; కున్ = కి; సంధ్యా = సంధ్యాకాలము
 నందలి; రాగ = ఎరుపుకాంతివలన; రక్త = ఎరుపు రంగుతో; తారకా = నక్షత్రములచేత; చన్నంబు =
 కప్పబడినది; అగు = ఐన; మిన్ను = ఆకాశము; చెన్ను = అందమును; అలవరింప = అందుకొనగా;
 నిలువరింపక = ఆపుకొనలేక; మ్రొగ్గి = ముందుకు వంగిపోయి; మోకరిలి = మోకాళ్ళమీద
 పడిపోయి; మ్రొగ్గక = వంగి ఉండకుండా, తత్తరపడకుండా; దిగ్గనన్ = తటాలున; ఆ = ఆ యొక్క;
 దిగ్గజంబు = గొప్ప ఏనుగు; లేచి = పైకి లేచి; చూచి = చూసి; త్రోచి = నెట్టుకొని; నడచి = వచ్చి;
 సంహార = ప్రళయ; సమయ = కాలము నందలి; సముద్ర = సముద్రముల; సంఘాత =
 సమూహమునందు; సంభూత = పుట్టిన; సముత్తుంగ = మిక్కిలి ఎత్తైన; భంగ = అలలచేత;
 సంఘటితంబు = కొట్టబడినది; అగు = ఐన; కులాచలంబు = కులపర్వతముల; క్రియన్ = వలె;
 క్రమ్మఱన్ = మరల; ఆ = ఆ యొక్క; మహాభుజని = కృష్ణుని {మహాభుజుడు - గొప్ప భుజబలము
 కలవాడు, కృష్ణుడు}; భుజా = చేయి అనెడి; దండంబు = కట్ట; వలన = వలన; ఘట్టితంబు =
 కొట్టబడినది; ఐ = అయ్యి; కట్ట = మిక్కిలి; అలుకన్ = కోపముతో; ముట్టి = తాకి, కదిసి; నెట్టి = తోసి;
 డీకొని = డీకొని; ముమ్మరమ్మగన్ = అధికముగా; కొమ్మలన్ = దంతములతో; జిమ్మినన్ =
 విసిరివేయగా; ఆ = ఆ యొక్క; మేటి = శూరుడు; చే = చేతి యొక్క; సూటి = గురి; మెఱసి =
 ప్రకాశింపజేసి; హస్తాహస్తి = హస్తముతో హస్తముపట్టు, ముష్టాముష్టి, ద్వంద్వ యుద్ధము;
 సంగరంబునన్ = యుద్ధమునందు; కరంబున్ = మిక్కిలి; ఒప్పి = చక్కనై; దప్పింబడన్ =
 బడలునట్లుగా; నొప్పించినన్ = కొట్టగా; అకుంతిత = మొక్కపోని; కాలకంఠ = శివుని యొక్క
 {కాలకంఠుడు - నల్లని కంఠము కలవాడు, పరమేశ్వరుడు}; కఠోర = కరుకైన; భల్ల = బాణములచే;
 భగ్నంబు = చెడినది; అగు = ఐన; పురంబున్ = త్రిపురాసురులపట్టణముల; పగిదిన్ = వలె; జలధిన్
 = సముద్రమునందు {జలధి - జలమునకునిధి, కడలి}; చటుల = ఊపేస్తున్న; ఝంఝా = గాలివాన
 {వాయువునందలి భేదములు - 1గోగంధనము (ఎదురు గాలి) 2వాసంతము (తెమ్మేర) 3చారము
 (వడగాలి) 4కించులుకము (మీదిగాలి) 5ఇరింగణము (వడిగాలి) 6ఝంఝ (గాలివాన) 7చూషకము
 (సరిగాలి) 8వాత్య (సుడిగాలి)}; అనిల = గాలిచేత; వికలంబు = పగిలిపోయెడి; కలంబు = ఓడ;
 కైవడిన్ = వలె; ఆ = ఆ యొక్క; మద = మదపు; కలభంబు = ఏనుగు; బలంబు = శక్తి; దక్కి = క్షీణించి;
 చిక్కి = నీరసించి; స్రుక్కి = తెలివితప్పి; పడి = పడిపోయి; లోభి = లుబ్ధుని, పిసినిగొట్టు; కరంబునున్ =

చేతుల; బోలె = వలె; దానసలీల = దానజల, మదజల; ధారా = ధారలు; విరహితంబు = లేనిది; ఐ = అయ్యి; విరహి = ఎడబాటు చెందిన ప్రియుల; తలంపునున్ = భావనల; బోలె = వలె; నిరంతర = ఎడతెగని; చిత్తజాతజనక = కృష్ణుని, కోరిక (చిత్తజాతజనకుడు - చిత్తజాత (మన్మథుని) జనకుడు, కృష్ణుడు); నిగ్రహంబు = తిరస్కారముకలది (చిత్తజాతజనకము - చిత్తజాత (మన్మథుని) జనకము, కోరిక); ఐ = అయ్యి; గ్రహణకాలంబునున్ = గ్రహణము పట్టుకాలము; బోలెన్ = వలె; పరాధీన = పగవారికి అధీనమైన, స్వాధీనముతప్పిన; ఖరకరంబు = సూర్యుడు కలది, గట్టి తొండము కలది (ఖరకరుడు - తీక్ష్ణమైన కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు); ఐ = అయ్యి; ఖరకరోదయంబునుం = సూర్యోదయమును; బోలె = వలె; భిన్న = విరిసిన, తెగిన; పుష్కరంబు = తామరలు కలది, తొండగ్రము కలది; ఐ = అయ్యి; పుష్కరవైరి = చంద్రుని (పుష్కరవైరి - తామరల శత్రువు, చంద్రుడు); విలసనంబునున్ = కాంతి; బోలెన్ = వలె; అభాసిత = వికసింపని, ప్రకాశింపని; పద్మకంబు = పద్మములు కలది, ఏనుగు మొగము నందలి బొట్టు కలది; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అంతే కాకుండా ఇంకా చాలా మంది మావటులు చేరి ఆ ఏనుగు కువలయాపీడమును పురికొల్పారు. ఆ మదగజం త్రుళ్లిపడుతూ, పెనుగాలులకు పైకెగసిన ప్రళయకాలం లోని అగ్నిజ్వాలల వలె, మృత్యుదేవత మాదిరి, కాలపురుషుని కైవడి, యముని తీరున కృష్ణుడిని ఎదుర్కొంది; తన మదజల వాసన మీది ఆశతో చుట్టూ తిరుగుతున్న తుమ్మెదలనే గాయకుల ఝుంకారంతో ఆ గజం హఠాంకరించింది; అది కులపర్వతాల గుహల వంటి కుంభాలను తన ఘీంకారంతో పూరించింది; ఆగ్రహోదగ్రుడైన ఆదిశేషుని పడగ వలె భయంగోలిపే తన తొండంతో నిర్లక్ష్యంగా శౌరిని పట్టుకుంది. అప్పుడు అసాధ్యుడైన హరి అటు ఇటు గింజుకుని రాహువు నోట్లొంచి తప్పించుకుని వెలికురికే భాస్కరుడి వలె; చెంగున ఎగిరి దాని కాళ్ళ నడుమ దూరి దాగుకొన్నాడు. కృష్ణుడు కనిపించక పోయేసరికి కువలయాపీడానికి క్రోధం పెల్లుబికింది. మహాసాగర మధ్యంలో పరిభ్రమించే మందరగిరి లాగ, అది గిరగిర తిరుగాడింది; వాసన పసికట్టి కృష్ణుడున్న చోటు తెలుసుకుని ఉప్పొంగి పోయింది; ప్రళయకాలంలోని యమదండం లాంటి ప్రచండమైన తన తొండాన్ని క్రిందికి వంచి అది పద్మాక్షుని వంచించి చుట్టిపట్టి పడవేద్దామని ప్రయత్నించింది; మాధవుడు చలింపక తెంపుతో దాని వెనుకవైపునకు ఉరికాడు. రాహువు తోకను

పట్టిలాగే జగజెట్టి గరుడుని చందంగా శ్రీకృష్ణుడు ఒక్క ఎగురు ఎగిరి ఆ ఏనుగు తోకను చేతితో ఒడిసిపట్టుకొని, మించిన పరాక్రమంతో వందమూరల దూరానికి దానిని గిరగిర త్రిప్పి విసరికొట్టాడు. ఆ మత్తేభం అడ్డుకోలేని అవక్రపరాక్రమంతో, పోరాడటానికి వెనుదీయక కుడిఎడమలుగా తిరుగుతూ మళ్ళీ మాధవుడి మీదకి ఉరికింది. అప్పుడు కృష్ణుడు కుంజరం కుడిప్రక్కకు తిరిగినప్పుడు తాను ఎడమప్రక్కకు, ఆ ఏనుగు ఎడమ వైపుకు తిరిగినప్పుడు తాను కుడి వైపుకు తిరుగుతూ దానికి బాగా రొప్పు తెప్పించాడు. అతడు కారిన్యం వహించి దాని పైకి చెంగలించాడు. ప్రళయకాల మేఘాల నుండి పడిన కఠోరమైన పిడుగులాంటి తన పిడికిలి బిగించి ఈడ్చిపెట్టి దాని కుంభస్థలాన్ని గ్రుద్దాడు. ఎత్తయిన అంజనగిరి శిఖరం లాంటి దాని కుంభస్థలం పగిలి ముక్కచెక్కలై ఎగిరిపడింది. ఆ కుంభస్థలం నుంచి నెత్తుటితో తడిసి చెదరి నేలరాలిన ముత్యాలు సంజకెంజాయలో ఎట్టటి నక్షత్రాలతో కప్పబడిన ఆకాశం అందాన్ని ధరణికి సంతరించాయి. ఆ ఏనుగు అంతటితో ఆగక మ్రొగ్గి మోకరిల్లి సంబాళించుకుని వెంటనే లేచింది. అటు ఇటు చూసి, ముందుకు దూకింది. ప్రళయకాలంలో సముద్రాల సముత్తం తరంగాలచే కొట్టబడిన కులపర్వతం వలె అది మళ్ళీ భుజబలసమేతుడైన శ్రీకృష్ణునిచే కొట్టబడింది. మిక్కుటమైన క్రోధంతో కువలయాపీడం గోవిందుడిని ఒక్కుమ్మడిగా తన కొమ్ములతో చిమ్మింది. నందనందనుడు హస్తలాఘవం చూపి బాహబాహి యుద్ధంలో బాగా విజృంభించి దానిని తల్లడిల్ల చేసాడు. అప్పుడు ఆ మదగజం మొక్కవోని ముక్కంటి బల్లెముచే భగ్నమైన పురంలా; సముద్రంలో తీవ్రమైన ఝంఝూమారుతం వల్ల పాడైన ఓడలా శక్తి కోల్పోయింది; బక్కచిక్కి స్రుక్కిపోయింది; ఎన్నడూ దానాలు ధారపోయని పిసినారి చెయ్యి వలె, అది మదజలధారలు లేనిది అయింది; ఎడతెగని మదనుని పోరుగల వియోగి హృదయంలా ఎడతెగక మదిలో జనించిన విరోధం కలది అయింది; పరాధీనుడైన ప్రభాకరుడు కల గ్రహణవేళ వలె ఎండిన తొండము కలది అయింది; పూచిన తామరలు కల సూర్యోదయం లాగా చీలిన తొండపుకొన గలది అయింది; ప్రకాశింపని పద్మాలు కల చంద్రప్రకాశం వలె వెలవెల పోయింది. ఆ సమయంలో...

10.1-1322-ఉ.

కాలం ద్రొక్కి సలీలుడై నగవుతోఁ **గం**రీరవేంద్రాకృతిం

గేలన్ భీషణ దంతముల్ పెఱికి సంక్షీణంబుగా మొత్తి గో

ప్రాణగ్రామణి వీరమౌళిమణియై ప్రాణంబులం బాపె నా

శైలంద్రాభముఁ బ్రాణలోభము నుదంచుత్సారగంధేభమున్.

టీకా:

కాలన్ = కాలితో; త్రొక్కి = తొక్కి; సలీలుడు = విలాసముతో ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; నగవు = నవ్వు;
తోన్ = తోటి; కంఠీరవ = సింహ; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము; ఆకృతిన్ = రూపుతో; కేలన్ = చేతితో; భీషణ =
భయంకరమైన; దంతముల్ = దంతములను; పెరికి = పీకివైసి; సక్షీణంబు = నశించిపోవుట; కాన్ =
జరుగునట్లు; మొత్తి = కొట్టి; గోపాలగ్రామణి = కృష్ణుడు {గోపాల గ్రామణి - గోపాలురలో ముఖ్యుడు,
కృష్ణుడు}; వీర = శూరులలో; మౌళిమణి = అతి శ్రేష్ఠుడు; ఐ = అయ్యి; ప్రాణంబులన్ = ప్రాణము;
పాపెన్ = పోగొట్టెను; ఆ = ఆ యొక్క; శైల = పర్వత; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము; ఆభమున్ = పొలినది; ప్రాణ =
ప్రాణముల యందు; లోభమున్ = అత్యాసక్తి కలదానిని; ఉత్ = మిక్కిలి; అంచత్ = చక్కనైన; సార =
సత్తా కలిగిన; గంధ = మదపు; ఇభమున్ = ఏనుగును.

భావము:

గోపాలశేఖరుడూ వీరశిరోరత్నమూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు ఒక మహా సింహం మాదిరి, మహా
పర్వతంతో సమానమైనదీ ప్రాణాలపై భయంకలదీ అయిన ఆ మత్త గజాన్ని, సవిలాసంగా
నవ్వుతూ కాలితో త్రొక్కిపెట్టి, చేతితో భయంకరమైన దాని దంతాలు ఊడబెరికి, కృశించి నశించేలా
బాది ప్రాణాలు తీసాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : మల్లావనీ ప్రవేశము

10.1-1323-వ.

మఱియు దంతిదంత తాడనంబుల దంతావళపాలకుల హరించి తత్ప్రదేశంబుఁ బాసి.

టీకా:

మఱియున్ = అంతే కాకుండ; దంతి = ఏనుగు {దంతి - దంతములు కలిగినది, ఏనుగు}; దంత = దంతముల; తాడనంబులన్ = దెబ్బలచేత; దంతావళపాలకులన్ = మావటివారిని {దంతావళ పాలకులు - దంతావళము ప్రశస్తమైన దంతములు కలది, పెద్ద ఏనుగు}ను పాలకులు (కాచువారు), మావటీలు; హరించి = చంపి; తత్ = ఆ; ప్రదేశంబున్ = చోటును; పాసి = విడిచిపెట్టి.

భావము:

తరువాత ఆ ఏనుగు దంతాలతోనే దాని మావటిలను మట్టుపెట్టి, ఆ చోటు వదలి...

10.1-1324-మ.

కరిదంతంబులు మూపులందు మెరియన్ **ఘ**ర్మాంబువుల్ మోములన్

నెరయన్ గోపకు లంతనంత మెలయన్ **ని**త్యాహవస్థేము లా

హరిరాముల్ చనుదెంచి కాంచిరి మహో**ర**ాడంబరాపూరితా

మరమర్త్యాది జనాంతరంగము లస**న్మ**ల్లావనీరంగమున్.

టీకా:

కరి = ఏనుగు; దంతంబులున్ = దంతములను; మూపున = భుజముపై; మెరియన్ = ప్రకాశించుచుండగా; ఘర్మ = చెమట; అంబువుల్ = నీళ్ళు; మోములన్ = ముఖములపై; నెరయన్ = నిండిపోతుండగా; గోపకుల్ = గొల్లవారు; అంతనంతన్ = సమీప ప్రదేశములలో; మెలయన్ = మెలగుచుండగా; నిత్య = నిత్యము; ఆహవ = యుద్ధము చేయు; స్థేములు = బలముకలవారు; ఆ = ఆ యొక్క; హరి = కృష్ణుడు; రాముల్ = బలరాములు; చనుదెంచి = వచ్చి; కాంచిరి = చూసిరి, కనుగొనిరి; మహా = మిక్కిలి; ఉర్ర = భయంకరమైన; ఆడంబర = సందడిచేత; ఆపూరిత = నిండిన; అమర = దేవతలు; మర్త్య = మానవులు; ఆది = మొదలగు; జన = వారి; అంతరంగమున్ = మనస్సులు కలది; లసత్ = చక్కని; మల్ల = మల్లయుద్ధ; అవనీ = భూమి; రంగమున్ = ప్రదేశమును.

భావము:

కదనరంగంలో మడమ త్రిప్పక పోరాడే ఆ రామకృష్ణులు ఏనుగుదంతాలు తమ భుజాల మీద
మెరుస్తుండగా; స్వేదబిందువులు ముఖము నిండా కమ్ముకోగా; గోపాలకులు చుట్టూ చేరి
వస్తుండగా; బయలుదేరి వచ్చి మల్లరంగాన్ని చూసారు. అది మహా భయంకర మైన ఆడంబరంతో
దేవతల, మానవుల హృదయాలను కలవరపెడుతూ ఉంది.

10.1-1325-⁵సి.

మహితరౌద్రంబున మల్లర కశనియై-

నరుల కద్భుతముగ నాథుఁ డగుచు

శృంగారమునఁ బురస్త్రిలకుఁ గాముడై-

నిజమృత్యువై కంసునికి భయముగ

మూఢులు భీభత్సమునుఁ బొంద వికటుడై-

తండ్రికి దయరాఁగఁ దనయు డగుచు

ఖలులకు విరసంబుగాఁ దండ్రియై గోప-

కులకు హాస్యంబుగాఁ గులజుఁ డగుచు

10.1-1325.1-ఆ.

బాంధవులకుఁ బ్రేమ భ్రాసిల్ల వేలుపై

శాంత మొనర యోగి జనుల కెల్లఁ

బరమతత్వ మగుచు భ్రాసిల్లె బలునితో

మాధవుండు రంగమధ్య మందు.

టీకా:

మహిత = విశేషమైన; రౌద్రంబునన్ = రౌద్రముచేత; మల్లర్ = జెట్టీల; కున్ = కి; అశని = పిడుగు; ఐ

= అయ్యి; నరుల్ = జనుల; కున్ = కు; అద్భుతముగన్ = ఆశ్చర్యకరముగ; నాథుడు = ప్రభువు;

అగుచున్ = ఔతూ; శృంగారమునన్ = అందముతో; పుర = నగర; స్త్రీల = కాంతల; కున్ = కు;

కాముడు = మన్మథుడు, మోహము కలుగజేయువాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = అతనికి; మృత్యువు = మరణము; ఐ = అయ్యి; కంసుని = కంసుని; కిన్ = కి; భయము = భీతి; కన్ = కలుగునట్లు; మూఢులు = తెలివితక్కువవారు; భీభత్సమును = భయముచేతొట్టుపాటు; పొందన్ = పొందునట్లు; వికటుడు = వికటించువాడు; ఐ = అయ్యి; తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; దయ = కరుణ; రాగన్ = కలుగునట్లు; తనయుడు = పుత్రుడు; అగుచున్ = అగుచు; ఖలుల్ = దుర్జనుల; కున్ = కు; విరసంబు = వెగటు; కాన్ = కలుగునట్లు; దండి = దండించువాడు; ఐ = అయ్యి; గోపకుల్ = గొల్లవారి; కున్ = కి; హాస్యంబుగా = వేళాకోళముగా; కులజుడు = స్వకులమువాడు; అగుచున్ = అగుచు. బాంధవుల్ = చుట్టముల; కున్ = కు; ప్రేమ = ప్రీతి; భాసిల్లన్ = ప్రకాశించునట్లు; వేలుపు = దేవుడు; ఐ = అయ్యి; శాంతము = శాంతము; ఒనరన్ = ఒప్పునట్లు; యోగి = మునులైన; జనుల = వారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; పరమతత్వము = పరబ్రహ్మము; అగుచున్ = అగుచు; భాసిల్లెన్ = ప్రకాశించెను; బలుని = బలరాముని; తోన్ = తోటి; మాధవుండు = కృష్ణుడు; రంగ = రంగస్థలము యొక్క; మధ్యము = నడిమి; అందున్ = ప్రదేశములో.

భావము:

మల్లరంగం నడుమ బలరామ సహితుడైన కృష్ణుడు, రౌద్రరసంతో మల్లరకు పిడుగులా కనిపించాడు; అద్భుతరసంతో పురస్తీలకు పంచశరుడుగా భాసిల్లాడు; భయానకరసంతో కంసునికి వాడి పాలిటి మృత్యువుగా మూర్తీభవించాడు; భీభత్సరసంతో మూర్ఖులకు వికటుడుగా కనిపించాడు; కరుణరసంతో తండ్రికి కన్నబిడ్డడుగా కరుణ కలిగించాడు; వీరరసంతో దుర్మార్గులకు విద్వేషం కలిగించాడు; హాస్యరసంతో గోపకులను కులదీపకుడుగా గోచరించాడు; ప్రేమరసంతో చుట్టాలకు దేవుడుగానూ, శాంతరసంతో యోగిజనులకు పరబ్రహ్మ స్వరూపుడుగానూ ప్రకాశించాడు.

10.1-1326-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా బలరామకృష్ణులు ఏనుగు దంతాలతో మల్లరంగం ప్రవేశించిన సమయంలో....

10.1-1327-క.

చచ్చిన కుంభేంద్రంబును

వచ్చిన బలమాధవులను వరుసం గని తా

నొచ్చిన చిత్తముతోడుతఁ

జెచ్చెరఁ గడు వెఱచె భోజసింహుం డధిపా.

టీకా:

చచ్చిన = మరణించిన; కుంభే = ఏనుగు; ఇంద్రంబును = శ్రేష్ఠమును; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; బల = బలరాముడు; మాధవులను = కృష్ణులను; వరుసన్ = వరసగా; కని = చూసి; తాన్ = అతను; నొచ్చిన = బాధపడుతున్న; చిత్తము = మనసు; తోడుతన్ = తోటి; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; కడున్ = మిక్కిలి; వెఱచెన్ = భీతించెదెను; భోజసింహుడు = కంసుడు {భోజ సింహుడు - భోజులలో సింహము వంటివాడు, కంసుడు}; అధిపా = రాజు.

భావము:

ఓ రాజా! చచ్చిన కరి కువలయాపీడమునూ, వచ్చిన రామకృష్ణులనూ చూసిన భోజకులారజుడైన కంసుడి మనసు బాగా నొచ్చుకుంది. అతను మనసులో ఎంతగానో భయపడ్డాడు.

10.1-1328-ఉ.

ధీరుల వస్త్ర మాల్య మణి దీప్త విభూషణధారులన్ నటా

కారుల సర్వలోక శుభకారుల మానవ మానినీ మనో

హారుల రంగభూతల విహారుల గోపకుమారులన్ మహా

వీరులఁ జూచి చూచి తనివొందుదిముట్టక లోకు లందఱున్.

టీకా:

ధీరులన్ = ధైర్యవంతులను; వస్త్ర = బట్టలు; మాల్య = పూలదండలు; మణి = రత్నములచేత; దీప్త = కాంతివంతమైన; విభూషణ = ఆభరణములను; ధారులన్ = ధరించినవారిని; నట = నటులవంటి; ఆకారులన్ = రూపములు కలవారిని; సర్వ = సమస్త; లోక = లోకములకు; శుభ = మేళ్ళు, శుభములు; కారులన్ = కలిగించు యత్నములు చేయు వారిని; మానవ = పురుషుల; మాననీ = స్త్రీల; మనః = మనసులను; హారులు = దొంగిలించువారిని; రంగ = మల్లరంగస్థల; భూతల = ప్రదేశమునందు; విహారులన్ = చరించుచున్నవారిని; గోప = యాదవ; కుమారులన్ = పిల్లలను; మహా = గొప్ప; వీరులన్ = శూరులను; చూచిచూచి = ఎంతోసేపు చూసినను; తనవిన్ = తృప్తిని; తుదిముట్టక = పూర్తిగా చెందకుండ; లోకులు = ప్రజలు; అందఱున్ = ఎల్లరు.

భావము:

ధీరులూ, వస్త్రములూ పూలదండలూ రత్నాలతో ప్రకాశిస్తున్న నగలు ధరించినవారూ, నాట్యాలు చేసేవారి వలె ఉన్నవారూ, సకల జగాలకు క్షేమం కలిగించే వారూ, మగవారి మనసులు, మగువుల మనసులూ ఆకర్షించేవారూ, మహావీరులూ అయిన ఆ గోపకుమారులు మల్లరంగంలో విహరిస్తుంటే జనాలు అందరూ ఎంత చూసినా తనివితీరక మాటిమాటికీ చూడసాగారు.

10.1-1329-ఉ.

సన్నుత రామకృష్ణముఖ **చంద్ర**మయూఖ సుధారసంబులం

గన్నుల ద్రావు చందమున **గాంచు**చు జిహ్వల నంటి చూచు లీ

లన్నుతి చేయుచుం గరము**లం**బరిరంభము చేయు భంగి న

త్యున్నతిఁ జూపుచుం దగిలి **యొం**డొరుతోడ రహస్యభాషలన్.

టీకా:

సన్నుత = స్తుతింపదగిన; రామ = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుల; ముఖ = మోములు యొక్క; చంద్ర = చంద్రుని; మయూఖ = కిరణము లనెడి; సుధారసంబులన్ = అమృతధారలను; కన్నులన్ = కళ్ళతో; త్రావు = తాగుతున్న; చందమునన్ = విధముగా; కాంచుచున్ = చూస్తూ; జిహ్వలన్ = నాలుకలతో;

అంటి = తాకి; చూచు = చూస్తున్న; లీలన్ = విధముగా; నుతి = స్తోత్రములు; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 కరములన్ = చేతులతో; పరిరంభమున్ = కౌగిలించుకొనుట; చేయు = చేస్తున్న; భంగిన్ =
 విధముగా; నతి = మిక్కిలి మ్రొక్కుటతో, ఒంగుటతో; ఉన్నతిన్ = గౌరవమును; చూపుచున్ =
 చూపించుచు; తగిలి = ఆసక్తిని పొంది; ఒండొరులతోడన్ = ఒకరితో నొకరు; రహస్య =
 రహస్యముగా పలికెడి; భాషలన్ = మాటలతో.

భావము:

అందమైన రామకృష్ణుల ముఖచంద్రబింబాల నుండి ప్రసరించే అమృతరసాన్ని కన్నులతో
 త్రాగుతున్నారా అన్నట్లు చూస్తూ; నాలుకలతో చప్పరించి చవిచూస్తున్నారా అన్నట్లు స్తుతిస్తూ;
 చేతులతో కౌగిలించుకుంటున్నారా అన్నట్లు మున్ముందుకు వాలుతూ; అక్కడి ప్రజలు అందరూ
 ఒకరితో ఒకరు గుసగుసలుగా ఇలా మాట్లాడుకోసాగారు.

10.1-1330-క.

వసుదేవు నివాసంబున

వసుధన్ రక్షింప వీరు వైష్ణవతేజో

ల్లసనమునఁ బుట్టినారట

పసిబిడ్డలనంగఁ జనదు పరదేవతలన్.

టీకా:

వసుదేవు = వసుదేవుని యొక్క; నివాసంబునన్ = ఇంటిలో; వసుధన్ = భూలోకమును (వసుధ -
 వసు (సంపదల)ను ధరించునది, భూమి); రక్షింపన్ = కాపాడుటకై; వీరు = వీరు; వైష్ణవ =
 విష్ణుమూర్తి; తేజన్ = అంశ యొక్క; ఉల్లసనమునన్ = వికాసముచేత; పుట్టినారు = జన్మించిరి; అట
 = అనుచున్నారు; పసిబిడ్డలు = చిన్నపిల్లలు; అనగన్ = అనుట; చనదు = తగదు; పర =
 లోకాతీతులగు; దేవతలన్ = దేవుళ్ళను.

భావము:

“వీరు విష్ణుదేవుడి తేజోవిలాసంతో భూలోకాన్ని కాపాడుట కోసం, వసుదేవుడి ఇంట్లో పుట్టారట. పరబ్రహ్మ స్వరూపు లయిన వీరిని పసిపాపలు అనడం తగదు” అనుకున్నారు.

10.1-1331-సీ.

చంపె రక్కసిఁ బట్టి; చక్రవాకునిఁగూల్చె-

బడ ద్రొబ్బె మద్దుల; బకునిఁ జీఱె;

నఘదైత్యుఁ బొరిగొనె; నడరి వత్సకుఁ ద్రుంచె-

గిరి యెత్తి దేవేంద్రుఁ గిందుపఱిచె;

గాళియు మర్దించె; గహనానలముఁ ద్రావె-

గేశి నంతకుపురి క్రీవ కనిచె;

మయపుత్రుఁ బరిమర్చె; మఱియు దానవ భటు-

లహరించి గోపకులంబుఁగాచె;

10.1-1331.1-తే.

గోపకాంతల మనముల కోర్కిదీర్చె;

నీసరోరుహలోచనుండీ శుభాంగుఁ

డీ మహామహుడీ దిగ్గజేంద్ర మడచె;

మనుజమాత్రుడె తలపోయ మాధవుండు."

టీకా:

చంపెన్ = సంహరించెను; రక్కసిన్ = రాక్షసిని, పూతనను; పట్టి = పట్టుకొని; చక్రవాకునిన్ =

తృణావర్తుని {చక్రవాకుడు - సుడిగాలివాడు, తృణావర్తుడు}; కూల్చెన్ = సంహరించెను; పడద్రొబ్బెన్

= పడదోసెను; మద్దులన్ = జంటమద్దిచెట్లను; బకునిన్ = బకాసురుని; చీఱెన్ = చీల్చివేసెను;

అఘదైత్యున్ = అఘాసురుని; పొరిగొనెన్ = చంపెను; అడరి = విజృంభించి; వత్సకున్ =

వత్సాసురుని; త్రుంచెన్ = చంపెను; గిరి = గోవర్ధనగిరిని; ఎత్తి = ఎత్తి; దేవేంద్రున్ = ఇంద్రుని;
 క్రిందుపఱచెన్ = కించపరచెను; కాళీయున్ = కాళీయుడను సర్పమును; మర్దించెన్ = శిక్షించెను;
 గహనానలమున్ = కార్చిచ్చును; త్రావెన్ = తాగెను; కేశిన్ = కేశి అను దానవుని; అంతకపురి =
 యయుని పట్టణము; క్రేవ = దరి; కున్ = కి; అనిచెన్ = పంపించెను; మయుపుత్రున్ =
 వ్యోమాసురుని; పరిమార్చెన్ = చంపెను; మఱియున్ = ఇంకా; దానవ = రాక్షస; భటులన్ =
 కింకరులను; హరించి = చంపి; గోపకులంబున్ = గోకులమును, గొల్లవారిని; కాచెన్ = కాపాడెను.
 గోపకాంతల = గోపికల యొక్క; మనముల = మనసులలోని; కోర్కె = కోరికను; తీర్చెన్ = నెరవేర్చెను;
 ఈ = ఈ యొక్క; సరోరుహలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఈ = ఈ యొక్క; శుభాంగుడు =
 కృష్ణుడు {శుభాంగుడు - శోభనకరమైన దేహము కలవాడు, కృష్ణుడు}; ఈ = ఈ యొక్క; మహా =
 మిక్కిలి; మహుడు = గొప్పవాడు; ఈ = ఈ యొక్క; దిగ్గజేంద్రమున్ = కువలయాపీడమును
 {దిగ్గజేంద్రము - దిగ్గజమువంటి గొప్ప ఏనుగు, కువలయాపీడము}; అడచెన్ = చంపెను;
 మనుజమాత్రుడే = సామాన్యమానవుడేమిటి; తలపోయన్ = తరచిచూచినచో; మాధవుండు =
 కృష్ణుడు.

భావము:

నళినముల వంటి నయనములు కల వాడూ, మంగళకర మైన అంగసౌష్ఠ్యము కలవాడూ, గొప్ప
 తేజస్సు కలవాడూ. లక్ష్మీదేవికి పతి అయినవాడూ అయిన ఈ శ్రీకృష్ణుడు తరచి చూస్తే సామాన్య
 మానవుడు కాదు. పూతన రక్కసిని పట్టి చంపాడు; సుడిగాలి రూపుడు తృణావర్తుడిని
 హతమార్చాడు. మద్ది చెట్లను పడగొట్టాడు; బకాసురుడిని సంహరించాడు; అఘుడనే అసురుణ్ణి
 అంతం చేసాడు; విజృంభించి వత్సాసురుణ్ణి వధించాడు; గోవర్ధనగిరిని ఎత్తి దేవేంద్రుడి గర్వం
 అణచాడు; నాగరాజు కాళీయుడిని మర్దించాడు; కార్చిచ్చు త్రాగాడు; కేశి అనే దానవుడిని
 యమపురికి పంపాడు; మయుని కొడుకు వ్యోమాసురుడిని సంహరించాడు; ఇంకా ఎందరో రాక్షస
 వీరులను నిర్మూలించి, గోపకులను కాపాడాడు; ప్రేతల మనసులలోని కోరికలను తీర్చాడు; దిగ్గజం
 లాంటి కువలయాపీడ కరీంద్రమును కడతేర్చాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చాణూరునితో సంభాషణ

10.1-1332-వ.

అని పలుకుచు సకలజనులును జూచుచుండ రామకృష్ణులకుఁ జాణూరుండు యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచు = మాట్లాడుకొనుచు; సకల = సర్వ; జనులు = ప్రజలు; చూచుచుండన్ = చూస్తుండగా; రామ = బలరాముడు; కృష్ణుల్ = కృష్ణుల; కున్ = కు; చాణూరుండు = చాణూరుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

పౌరులు అందరూ రామకృష్ణులను చూస్తూ ఇలా అనుకుంటుండగా, చాణూరుడు రామకృష్ణులతో ఇలా అన్నాడు...

10.1-1333-మ.

"**వన**మార్గంబున గోపబాలకులతో **వత్సంబు**లన్ మేపుచుం
వైనగన్ మిక్కిలి నేర్చినా రనుచు నీ **పు**థ్విజనుల్ చెప్ప మా
మనుజేంద్రుం డిట మిమ్ముఁ జీరఁ బనిచెన్ **మ**ల్లాహవక్రీడకుం;
జనదే కొంత పరాక్రమింప మనకున్ **స**భ్యుల్ విలోకింపఁగన్.

టీకా:

వన = అడవి; మార్గంబునన్ = దారిలో; గోప = యాదవ; బాలకుల = పిల్లల; తోన్ = తోటి;
వత్సంబుల్ = దూడలను; మేపుచున్ = కాచుచు; పెనగన్ = కుస్తీపట్టు, మల్లయుద్ధం; మిక్కిలి =
చాలాఎక్కువగా; నేర్చినారు = నేర్చుకొన్నారు; అనుచు = అని; ఈ = ఈ యొక్క; పుథ్వి =
రాజ్యములోని; జనులు = ప్రజలు; చెప్పన్ = చెప్పుచుండగా; మా = మా యొక్క; మనుజేంద్రుండు =
రాజు {మనుజేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; ఇటన్ = ఇక్కడకు; మిమ్మున్ = మిమ్ములను;

చీరన్ = పిలువ; పనిచెన్ = పంపించెను; మల్ల = కుస్తీపట్ట; ఆహవ = యుద్ధపు; క్రీడ = ఆట; కున్ = కి;
 చనదే = తగదా ఏమి, తగును; కొంత = కొంచెము; పరాక్రమింపన్ = పరాక్రమము చూపుట; మన =
 మనల; కున్ = కి; సభ్యుల్ = సభ వారు; విలోకింపగన్ = చూచునట్లుగా.

భావము:

“అడవిదారు లమ్మట గొల్లకుట్టాళ్ళతో కలసి దూడలు మేపుతూ కుస్తీపోటీలలో చాలా
 నేర్చుగడించా రని ఈ రాజ్యంలో ప్రజలు చెప్పుకుంటూంటే వినిన మా మహారాజు మల్లయుద్ధ
 క్రీడకు మిమ్మల్ని ఇక్కడకు పిలిపించాడు. ఇప్పుడు మనం మన మన పరాక్రమాలను సభాసదులు
 చూస్తూండగా కొంచెం ప్రదర్శించడం సముచితం.

10.1-1334-మ.

జవసత్వంబులు మేలె? సాము గలదే? సత్రాణమే మేను? భూ

ప్రవరుం బోసన మిమ్మనంగ వలెనే? పాలే లభీష్టంబులే?

పవివో? కాక కృతాంతదండకమవో? ఫాలాక్షు నేత్రాగ్నివో?

నవనీతంబుల ముద్దగాదు; మెసగన్ నా ముష్టి గోపార్భకా!

టీకా:

జవ = వడి, వేగము; సత్వంబులు = బలములు; మేలె = బాగా ఉన్నవా; సాము = వ్యాయము
 చేయుట; కలదే = కలదా; సత్రాణమే = కాచుకునే శక్తి కలదేనా; మేను = దేహము; భూప్రవరుండున్
 = రాజుకు; పోసనము = పోషణ, బ్రతుకు; ఇమ్ము = ఇప్పించమని; అనంగవలెనే = చెప్పవలెనా;
 పాలేలు = పాలేలు {పాలేలు - మల్లవిద్యావిశేషములు}; అభీష్టంబులే = ఇష్టమేనా; పవివో =
 వజ్రాయుధమువా ఏమో; కాక = కాని ఎడల; కృతాంత = యముని {కృతాంతుడు - చేయబడిన
 వినాశము కలవాడు, యముడు}; దండకమవో = దండాయుధమువా ఏమో; ఫాలాక్షు = శివుని
 {ఫాలాక్షుడు - నుదుట కన్ను కలవాడు, శివుడు}; నేత్ర = కంటి; అగ్నివో = నిప్పువా ఏమో తప్పించి;
 నవనీతంబుల = వెన్న {నవనీతము - నవోద్భవము, నవీనమైన పెరుగునుండి తీయబడినది, వెన్న};
 ముద్ద = కడి; కాదు = కాదు; మెసగన్ = మెక్కుటకు; నా = నా యొక్క; ముష్టి = పిడికిటి గుద్దు; గోప =
 గొల్ల; అర్భకా = పిల్లవాడా.

భావము:

ఓ గొల్లపిల్లాడా! నీకు జవసత్త్వాలు బాగా ఉన్నయా? బాగా సాము నేర్చావా? శరీరం గట్టిదేరిందేనా? మహారాజు మిమ్మల్ని మెచ్చుకోవాలా? మల్ల విద్యా విశేషం పాళీలు అంటే ఇష్టమేనా? నా పిడికిటిపోటంటే ఏమిటో తెలుసా? ఇది పిడుగు లాంటిది లేదా యముని కాలదండం వంటిది లేదా ముక్కంటి కంటిమంట అనుకో నా పిడికిలిగుద్దు వెన్నముద్ద కాదు తినటానికి. అర్థమయిందా?

10.1-1335-క.

జనములు నేర్చిన విద్యలు

జననాథునికొఱకుఁ గాదె? జననాథుఁడు నీ

జనములు మెచ్చఁగ యుద్ధం

బున మనముం గొంత ప్రొద్దు పుత్తమె? కృష్ణా!"

టీకా:

జనములు = ప్రజలు; నేర్చిన = నేర్చుకొన్నట్టి; విద్యలు = నేర్పులు; జననాథుని = రాజు; కొఱకున్ = కోసము; కాదె = కాదా ఏమి; జననాథుడున్ = రాజు; ఈ = ఈ యొక్క; జనములున్ = ప్రజలు; మెచ్చగన్ = భళి అనగా, శ్లాఘించగా; యుద్ధంబునన్ = మల్లయుద్ధ క్రీడ యందు; మనమున్ = మనము; కొంత = కొంచెము; ప్రొద్దు = సమయము; పుత్తమె = గడుపుదామా; కృష్ణా = కృష్ణా.

భావము:

ఓయీ కృష్ణా! జనులు విద్యలు నేర్చుకోవడం మహారాజు మెప్పు కోసమే కదా! ప్రభువూ, ఈ ప్రజలూ మెచ్చుకొనేలా మనం మల్లయుద్ధంతో కొంత కాలక్షేపం చేద్దామేం?"

10.1-1336-వ.

అనిన విని హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

వాడు అలా అనగా వినిన కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1337-ఉ.

"సాములు లేవు; పిన్నలము; సత్వము గల్గినరాదు; మల్ల సం

గ్రామ విశారదుల్ గులిశ కర్కశదేహులు మీరు; మీకడన్

నేము చరించు టిట్లు? ధరణీశుని వేడ్కలు చేయువారముం

గ్రాము; వినోదముల్ సలుపఁ గ్రాదనవచ్చునె యొక్కమాటికిన్.

టీకా:

సాములు = సాముగరిడీలు చేయుటలు; లేవు = లేవు; పిన్నలము = చిన్నవాళ్ళము; సత్వము = బలము; కల్లు = ఉంది; అనరాదు = అనుటకు లేదు; మల్ల = కుస్తీ; సంగ్రామ = పోటీలలో; విశారదుల్ = మిక్కిలి నేర్పరులు; గులిశ = వజ్రాయుధమువలె; కర్కశ = కఠినములైన; దేహులు = శరీరములు కలవారు; మీరు = మీరు; మీ = మీ; కడన్ = వద్ద; నేము = మేము; చరించుట = మెలగుట; ఎట్లు = ఎలా; ధరణీశుని = రాజనకు; వేడ్కలు = వినోదములు; చేయువారమున్ = చేసేవాళ్ళము; కాము = కాదు; వినోదముల్ = వేడుకలు; సలుపన్ = చేయుటకు అంటే; కాదు = వద్దు; అనవచ్చునె = అని చెప్ప వచ్చా, చెప్పరాదు; ఒక్క = ఒక; మాటికిన్ = సారికైనను.

భావము:

"మాకు సాములు తెలియవు. మేము చిన్నవాళ్ళం. సత్తా ఉందని చెప్పలేము. మీరేమో కుస్తీపట్లలో నిష్టాతులు. వజ్రాయుధం లాంటి కరుకైన శరీరాలు కలవారు. ఇలాంటి మీతో మేము ఎలా తలపడాలి. మీ రాజుగారికి వినోదం కలిగించే వాళ్ళము కాము కానీ, ఆడదామని ఆహ్వానిస్తే ఎప్పుడైనా కాదని అనరాదు కదా!

10.1-1338-క.

నీ తోడుత నేఁ బెనఁగెదఁ

ప్రీతిన్ ముష్టికునితోడఁ బెనగెడి బలుఁ డు

గ్రాతత మల్లాహవమున

భూతలనాథునికి మెచ్చు పుట్టింతు సభన్."

టీకా:

నీ = నీ; తోడుతన్ = తోటి; నేన్ = నేను; పెనగెద = కలబడెదను; ప్రీతిన్ = ఇష్టముతో; ముష్టికుని = ముష్టికుడి; తోడన్ = తోటి; పెనగెడిన్ = కలబడును; బలుడు = బలరాముడు; ఉగ్ర = భయంకరము; ఆతత = విరివిగా కల; మల్ల = మల్లజెట్టి; ఆహవమునన్ = యుద్ధము నందు; భూతలనాథున్ = రాజు; కిన్ = కి; మెచ్చు = సంతోషమును; పుట్టింతున్ = కలిగించెదను; సభన్ = సభలో.

భావము:

నీతో నేనూ, ముష్టికుడితో మా అన్న బలరాముడూ ఉత్సాహంగా కుస్తీపడతాము. భయంకర మల్లయుద్ధంతో భూలోకానికి ప్రభువైన కంసుడికి మెప్పు కలిగిస్తాము."

10.1-1339-వ.

అనిన విని రోషించి చాణూరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రోషించి = కోపించి; చాణూరుండు = చాణూరుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కృష్ణుడి మాటలు వినిన చాణూరుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1340-శా.

"**నాతో** బోరగ నెంతవాడ? విసిరో! **నా**పాటియే నీవు? వి
ఖ్యాతుండం; గులజండ; సద్గుణుడ; సత్కర్మస్వభావుండ; నీ
కీతాదృగ్విభవంబు లెల్ల గలవే; **యీ** వీట బోరాడుటల్
వైతల్ చూడగ గుప్పిగంతు లిడుటే? **వీ**క్షింపు గోపార్థకా!

టీకా:

నా = నా; తోన్ = తోటి; పోరగన్ = పోరాడుటకు; ఎంతవాడవు = ఏ మాత్రము తగనివాడవు; ఇసిరో
= ఛీ; నా = నాకు; పాటియే = సరితూగువాడవా, కాదు; నీవు = నీవు; విఖ్యాతుండన్ = ప్రసిద్ధుడను;
కులజండన్ = సత్కులంలో పుట్టినవాడిని; సద్గుణుడన్ = సుగుణములు కలవాడను; సత్ = మంచి;
కర్మ = పనులు చేసెడి; స్వభావుండన్ = స్వభావము కలవాడను; నీ = నీ; కున్ = కు; ఏతత్ = అట్టి;
దృగ్విభవంబులు = గుణసంపదలు; ఎల్లన్ = అన్ని; కలవే = ఉన్నాయా; ఈ = ఈ యొక్క; వీటన్ =
పట్టణము నందు; పోరాడుటల్ = యుద్ధ క్రిడలు; వైతల్ = గోపికలు; చూడన్ = చూచుచుండగ;
కుప్పిగంతులు = కుప్పిగంతులు; ఇడుటే = వేయటమా, కాదు; వీక్షింపు = ఆలోచించి చూసుకొనుము;
గోప = గొల్ల; అర్థకా = పిల్లవాడా.

భావము:

"ఔరా! గొల్లకుట్టాడా! నాతో కుస్తీకి నీవెంతవాడివి? నీవు నాకు సమానుడవి అవుతావా? నేను
ప్రసిద్ధుడిని; సత్కులంలో పుట్టినవాడిని; సత్కర్మలు ఆచరించే స్వభావం కలవాడిని; నీకు ఇలాంటి
గొప్పతనముందా? ఈ రాచనగరిలో పోరాడటం అంటే గొల్లల ముందు కుప్పిగంతులు వేయటం
కాదు. బాగా ఆలోచించుకో.

10.1-1341-శా.

స్థాణున్ మెచ్చడు; బ్రహ్మ గైకొనడు; విష్ణుకేను నవ్వున్; జగ
త్రాణున్ రమ్మన డీడుగా డని; మహా **బ్రా**హ్మబలప్రౌఢి న

క్ష్మీణం; డాజికి నెల్లి నేఁ డనఁడు; వైచిత్రీన్ వినోదించు న

చ్చాణూరుం డొక గోపబాలు పనికిన్ **శక్తుండు** గాకుండునే?

టీకా:

స్థాణున్ = శివుని (స్థాణుడు - ప్రళయకాలమునను నుండువాడు, శివుడు); మెచ్చడు =
లెక్కజేయడు; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మదేవుని; కైకొనడు = లెక్కజేయడు; విష్వక్సేనున్ = విష్ణుమూర్తిని
(విష్వక్సేనుడు - అంతటను వ్యాపించిన సేన కలవాడు, విష్ణువు); నవ్వున్ = ఎగతాళి చేయును;
జగత్పాణున్ = వాయువును (జగత్పాణుడు - విశ్వమునకు ప్రాణము ఐనవాడు, వాయువు, గాలి);
రమ్ము = యుద్ధమునకు రా; అనడు = అని పిలవడు; ఈడు = సరిజోడు; కాడు = కాడు; అని = అని;
మహా = బహుమిక్కిలి; బాహా = భుజముల యొక్క; బల = బలము; ప్రౌఢిన్ = సామర్థ్యములచే;
అక్షీణుండు = అధికుడు (అక్షీణుడు - తక్కువకానివాడు, అధికుడు); ఆజి = యుద్ధమున; కిన్ = కు;
ఎల్లి = రేపు; నేడు = ఇవాళ; అనడు = అని చెప్పడు; వైచిత్రీన్ = విశేష విధములతో; వినోదించున్ =
క్రీడించును; ఆ = అట్టి; చాణూరుండు = చాణూరుడు; ఒక = ఒక; గోప = గోల్ల; బాలున్ = పిల్లవాని;
పనికిన్ = పనిపట్టుటకు, శిక్షించుటకు; శక్తుండు = శక్తి కలవాడు; కాకుండునే = కాకపోవునా,
తప్పకగును.

భావము:

ఈ చాణూరుడు ఈశ్వరుడినే మెచ్చుకోడు; బ్రహ్మదేవుడిని కూడ లెక్కచేయడు; విష్వక్సేనుడినైనా
గేలిచేస్తాడు; తనకు సాటిరాడని వాయుదేవుడిని సైతం రణరంగానికి రమ్మని పిలవడు;
అధికతరమైన భుజబలాతిరేకం తరగనివాడు; యుద్ధానికి రేపుమాపు అనని వాడు; చిత్రవిచిత్రంగా
అలవోకగా కుస్తీలు పట్టేవాడు; ఇలాంటి జగజెట్టి అయిన చాణూరుడు ఒక గొల్ల కుఱ్ఱాడి
పనిపట్టడానికి చాలడా?

10.1-1342-క.

ప్రల్లద మేటికి గోపక!

బల్లిదుఁడను; లోకమందుఁ **బ్ర**ఖ్యాతుఁడ; నా

చల్లడము క్రింద దూఱని

మల్లరు లే రెందు ధరణిమండలమందున్.

టీకా:

ప్రల్లడము = బింకపు మాటలు; ఏటికి = ఎందుకు; గోపక = గొల్లవాడ; బల్లిదుడను = మిక్కిలి
బలశాలిని; లోకము = లోకము; అందున్ = లో; ప్రఖ్యాతుడ = ప్రసిద్ధుడను; నా = నా యొక్క;
చల్లడము = గుడిగ, తొడలాగు {చల్లడము - మోకాలివరకు గోచిపోసి కట్టుకోనెడి వస్త్ర కవచము,
గుడిగి; క్రిందన్ = కిందకి; దూఱని = దూరనట్టి; మల్లరు = మల్లవీరులు; లేరు = ఎవరు లేరు;
అందున్ = ఎక్కడకూడ; ధరణిమండలము = భూమండలము; అందున్ = లో.

భావము:

గోవులను మేపుకునే కుజ్జాడా! ప్రగల్భాలెందుకు? నేను మహా బలవంతుడిని. లోకంలో బాగా
ప్రసిద్ధి గాంచిన వాడిని. ఓడిపోయి నా లంగోటా క్రింద దూరని జట్టిలు ఈ భూమండలంలో
ఎక్కడా లేరు సుమా.

10.1-1343-సీ.

చలమున నను డాసి జలరాశిఁ జొరరాదు-

నిగిడి గోత్రముదండ నిలువరాదు;

క్రీడించి కుంభిని క్రిందికిఁ బోరాదు-

మనుజసింహుడ నని మలయరాదు;

చేరిన బడవైతుఁ జెయి చాపఁగారాదు-

బైరసి నా ముందటఁ బైరుఁగరాదు;

భూనాథ హింసకుఁ బోరాదు నను మీటి-

శోధింతుఁ గానలఁ జొరఁగరాదు;

10.1-1343.1-ఆ.

ప్రబలమూర్తి ననుచు భాసిల్లగారాదు;

ధరఁ బ్రబుద్ధుఁడ నని దఱుమరాదు;

కలికితనము చూపి గర్వింపగారాదు;

తరముగాదు; కృష్ణ! తలఁగు తలఁగు.

టీకా:

చలమున = పట్టుదలతో; ననున్ = నన్ను; డాసి = ఎదిరించి; జలరాశిన్ = సముద్రము నందు;
చొరరాదు = దూరకూడదు (మత్స్యావతారుడవై); నిగిడి = అతిశయించి, నిక్కి; గోత్రము = కొండ
(మంధర)కు; దండ = ఆధారముగ; నిలువరాదు = ఉండకూడదు (కూర్మావతారుడవై); కేడెంచి =
మారుమొగము పెట్టుకొని; కుంభిన్ = భూమి; క్రింది = కింద; కిన్ = కి; పోరాదు = పోకూడదు
(కూర్మావతారుడవై); మనుజసింహుడను = నరులలో సింహమును; అని = అని; మలయరాదు =
మెలగకూడదు (నరసింహావతారుడవై); చేరినన్ = దగ్గరకు వస్తే; పడవైతున్ = పడదోసెదను; చెయి
= చెయ్యి, హస్తము; చాపగారాదు = చాపకూడదు; బెరసి = చేరి; నా = నా; ముందటన్ = ఎదుట;
పెరుగరాదు = ఎదగ కూడదు (త్రివిక్రముడవై); భూనాథ = రాజులను; హింస = చంపుట; కున్ = కు;
పోరాదు = పోకూడదు (పరశురాముడవై); ననున్ = నన్ను; మీటి = దాటి; శోధింతున్ =
వెదకిపట్టుకొనెదను; కానలన్ = అడవులలో; చొరగరాదు = దూరకూడదు (శ్రీరామావతారుడవై).
ప్రబలమూర్తిని = గొప్పబలముకలవాడను; అనుచున్ = అని; భాసిల్లగారాదు = ప్రకాశింపకూడదు
(బలరామావతారుడవై); ధరన్ = భూలోకమున; ప్రబుద్ధుడను = మిక్కిలిబుద్ధికలవాడను; అని =
అని; తఱుమరాదు = తరిమేయకూడదు (బుద్ధావతారుడవై); కలికితనము = చాతుర్యము; చూపి =
కనబరచి; గర్వింపగరాదు = అహంకరింపకూడదు (కల్యాణావతారుడవై); తరముగాదు = నీకు
శక్యముకాదు; కృష్ణ = కృష్ణుడా; తలగుతలగు = తొలగిపొమ్ము.

భావము:

ఓ కృష్ణా! పౌరుషానికి పోయి నా దగ్గరకి వచ్చేక ఇక వేషాలేసి నాటకాలాడి తప్పించుకు పోడానికి
అవకాశం ఉండదు జాగ్రత్త. తర్వాత (మత్స్యావతారంలో లా చేపలా వేషం కట్టి) సముద్రంలోకి
పోడానికి కుదరదు. (కూర్మావతారంలో మంధర పర్వతానికి కింద నిలబడి ఆధారంగా ఉన్నా నని
తాబేలు వేషం కట్టి) కొండల దన్ను తీసుకోడానికి అవ్వదు. (వరహావతారంలో భూమిని ధరించి

దాని కిందున్నా కదా అని పంది వేషం కట్టి తప్పించుకుపోయి భూమి కిందకి దూరడానికి
 వీలవదు. (నరసింహావతారం ఎత్తిన వాడిని కదా అని) సింహంలాంటి మగాణ్ణి అన్ని
 విష్ణువీగడానికి కుదరదు. (వామనావతారంలో చెయ్యి చాచడం అలవాటే అనుకోకు) దగ్గరకు వస్తే
 పడదోసేస్తా. ఇక చెయ్యి చాచడానికి కూడ సందుదొరకదు. (త్రివిక్రమావతారం ఎత్తిపెరిగా కదా
 అని) నా ఎదురుగా పెచ్చుమీరడమూ అలవికాదు. (పరశురామావతారంలో రాజులను చంపేసా
 అనుకోకు) నన్ను దాటి రాజుని హింసించడ మన్నది సాధ్యం కాదు. (రామావతారంలో అడవులకు
 పోయా కదా అని) అవసరమైతే అరణ్యంలో దాక్కుంటా అనుకోకు, గాలించి మరీ పట్టుకుంటా.
 (బలరామావతారం ఎత్తిన) ప్రబలమైన ఆకారం కలవాడను నేనే అని విష్ణువీగడానికి వీలుండదు.
 (బుద్ధావతారం ఎత్తిన వాడిని) పుడమిలో నేనే ప్రబుద్ధుణ్ణి అని బెదిరించి తరిమేద్దాం అనీ (కల్కి
 అవతారం ఎత్తుతా కదా అని) కపటంతో జయించేస్తా అని గర్వించటమూ వీలుకాదు సుమా.
 నాతో యుద్ధం చేయడం నీ తరంగాదులే, పో కృష్ణా! పారిపో.

10.1-1344-వ.

అదిగాక నీవు శ్రీహరి నంటేని.

టీకా:

అదిగాక = అంతేకాకుండ; నీవు = నీవు; శ్రీహరిని = విష్ణుమూర్తిని; అంటేని = అనినచో.

భావము:

అలాకాదని, నీవు ఆదినారాయణుడను అంటావేమో; అలా అయితే విను...

10.1-1345-నీ.

మహిమతో నుండగ మధురాపురము గాని-

పొలుపార వైకుంఠపురము గాదు

రర్వంబుతో నుండఁ రంసుని సభ గాని-

సంసార రహితుల సభయుఁ గాదు

ప్రకటించి వినఁగ నా బ్రాహ్మనాదము గాని-

నారదు వీణాస్వనంబు గాదు

చదురు లాడగ మల్లజన నిగ్రహము గాని-

రమతోడి ప్రణయ విగ్రహము గాదు

10.1-1345.1-తే.

వెలసి తిరుగంగ వేదాంతవీధి గాదు

మొఱిగిపో ముని మనముల మూల గాదు

సాగి నడువంగ భక్తుల జాడ గాదు

శౌరి! నా మ్రోల నీ వెందు జనియె దింక."

టీకా:

మహిమన్ = మహిమలు; తోన్ = తోటి; ఉండగన్ = ఉండుటకు; మధురా = ఇది మధుర అనేడి;
పురము = పట్టణము; కాని = కాని; పొలుపారు = ఒప్పెడి; వైకుంఠపురము = వైకుంఠము; కాదు =
కాదు; గర్వంబు = అహంకారము; తోన్ = తోటి; ఉండన్ = ఉండుటకు; కంసుని = కంసుడి యొక్క;
సభ = సభ ఇది; కాని = కాని; సంసారరహితుల = ఏకాంతుల; సభయున్ = సభ ఏమీ; కాదు =
కాదు; ప్రకటించి = ప్రసిద్ధపఱచి; వినగన్ = వినుటకు; నా = నా యొక్క; బాపలనాదము =
భుజములుచరచినశబ్దం; కాని = కాని; నారదు = నారదుని యొక్క; వీణా = వీణవాయింఛిన;
స్వనంబు = ధ్వని; కాదు = కాదు; చదురులు = పరిహాసములు, నేర్పులు; ఆడగన్ = పలుకుటకు;
మల్ల = మల్లయోధులైన; జన = వారితోటి; విగ్రహము = పోరాటము; కాని = కాని; రమ = లక్ష్మీదేవి;
తోడి = తోటి; ప్రణయ = ప్రేమ; విగ్రహము = కలహము; కాదు = కాదు.

వెలసి = ప్రసిద్ధిపఱచి; తిరుగంగన్ = మెలగుటకు; వేదాంత = వేదాంతుల; వీధి = మార్గము; కాదు
= కాదు; మొఱిగి = వంచించి; పోన్ = పోవుటకు; ముని = ఋషుల; మనముల = మనసులందలి;
మూల = మూల; కాదు = కాదు; చాగి = అతిశయించి; నడువంగన్ = వెళ్ళుటకు; భక్తుల = భక్తుల
యొక్క; జాడ = దారి; కాదు = కాదు; శౌరి = కృష్ణా; నా = నాకు; మ్రోలన్ = ఎదురుగా; నీవు = నీవు;
ఎందున్ = ఎక్కడకి; చనియెదు = పోయెదవు; ఇంక = ఇకమీద.

భావము:

వైభవోపేతంగా ఉందామనుకుంటున్నావేమో ఇది విలసిల్లే వైకుంఠం కాదు మధురానగరం;
దర్పంతో తిరగడానికి ఇది సన్నాసుల సభ కాదు కంసమహారాజు కొలువుకూటమి;
చక్కగావిందాం అనుకోకు. ఇది నారదుడి వీణా నాదము కాదు నా భుజాస్ఫాలన శబ్దం;
పరిహాసాలు ఆడటానికి ఇది లక్ష్మీదేవి తోటి ప్రణయకలహము కాదు మల్ల యోధులతో రణరంగం;
యధేచ్ఛగా సంచరించడానికి ఇది వేదాంతుల వీధి కాదు; దాగి ఉండటానికి ఇది మునుల
మనఃకుహరం కాదు; అతిశయించి వెళ్ళడానికి ఇది భక్తులసంగతి కాదు; గుర్తుంచుకో కృష్ణా! నా
ముందు నుంచీ ఇక నీవెక్కడకీ వెళ్ళలేవు."

10.1-1346-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి.

భావము:

చాణూరుడు ఇలా కృష్ణుడితో పలికి...

10.1-1347-నీ.

రోషాగ్నిధూమప్రరోహంబు కైవడి-

శిరమున సన్నపు శిఖ వెలుంగ

నాశామదేభేంద్ర హస్తసన్నిభములై-

బ్రాహ్మదండంబులు భయదములుగ

లయసమయాంతకోల్లసిత దంష్ట్రల భంగి-

జాగిన కోట మీసములు మెఱయ

నల్లని తెగఁగల నడకొండ చాడ్చున-

నాభీల నీలదేహంబు వెలయఁ

10.1-1347.1-ఆ.

జరణహతుల ధరణి సంచలింపఁగ నభో

మండలంబు నిండ మల్ల చఱచి

శౌరి దెసకు నడచెఁ జాణార మల్లుండు

పౌరలోకహృదయభల్లుఁ డగుచు.

టీకా:

రోష = కోపము అనెడి; అగ్ని = నిప్పువలని; ధూమ = పొగ; ప్రరోహంబు = మొలక; కైవడిన్ = వలె;
శిరమునన్ = తలపైన; సన్నపు = సన్నదైన; సిక = శిగ; వెలుంగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; ఆశా =
దిక్కులందలి; మద = మదపు; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము యొక్క; హస్త = తొండములతో;
సన్నిభములు = సమానములు; ఐ = అయ్యి; బాహు = భుజములు అనెడి; దండంబులున్ = కట్టలు;
భయదములున్ = భయంకరములు; కన్ = కాగా; లయ = ప్రళయ; సమయ = కాల; అంతక =
యముని; ఉల్లసిత = విజృంభించిన; దంష్ట్రల = కోరల; భంగిన్ = వలె; చాగిన = సాగినట్టి; కోఱ =
పెద్ద; మీసములున్ = మీసములు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; నల్లని = నలుపురంగుకల; తెగ =
ఎత్తు; కల = కలిగిన; నడకొండ = నడచెడికొండ; చాడ్చునన్ = వలె; ఆభీల = భయంకరమైన; నీల =
నల్లని; దేహంబు = శరీరము; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముకాగా; చరణ = అడుగుల; హతుల =
తొక్కుడులచే.

ధరణి = భూమి; సంచలింపఁగన్ = అదురునట్లుగ; నభః = ఆకాశ; మండలంబు = ప్రదేశము; నిండన్
= నిండిపోవునట్లుగ; మల్లచఱచి = భుజములుచరిచి; శౌరి = కృష్ణుని; దెస = వైపున; కున్ = కు;
నడచెన్ = వచ్చెను; చాణార = చాణూరుడనెడి; మల్లుండు = మల్లవీరుడు; పౌర = పురజనుల; లోక
= సమూహము యొక్క; హృదయ = మనస్సులకు; భల్లుడు = బల్లెమైనవాడు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

గగనమండలం నిండేలా భుజాలు చరిచిన చాణూర మల్లుడు, కోపమనే అగ్ని నుంచి ప్రసరించే సన్నని పొగ మాదిరిగా అతని తలపై పిలకజుట్టు ప్రకాశిస్తుండగా; దిగ్గజముల తొండాలకు సమానమైన పొడుగాటి చేతులు భీతిని కలిగిస్తుండగా; ప్రళయకాలం లోని యమధర్మరాజు పదునైన కోరల వలె పొడవైన కోరమీసాలు మెరుస్తుండగా; నల్లని నిడుపైన నడకొండలాగ భయంకరమైన నల్లని దేహం పెల్లుబుకుతుండగా; అడుగుల తాకిడికి నేల అదురి పోతుండగా; చూస్తున్న పట్టణ ప్రజల హృదయాలకు ఆ దృశ్యం బల్లెంలా తగులుతుండగా చాణూరమల్లుడు కృష్ణుడి వేపు నడిచాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చాణూర ముష్టికులతో పోరు

10.1-1348-వ.

ఇ ట్లగ్గలం బగు నగ్గలిక డగ్గఱిన మల్లునిం గని మెల్లన మొల్లంబగు బీరంబు వెల్లిగొన,
వల్లవీవల్లభుం డుల్లసిల్లి బాహునాదంబున రోదోంతరాళంబు పూరించి మించి కవిసె; నట్టిద్దఱు
నుద్ధవిడి నున్నత విషమంబులగు తాణ లిడి, కరి కరియును, హరి హరియును గిరి గిరియునుం
దాఁకు వీఁకం దలపడి యితరేతర హేతిహింసితంబులగు దవానలంబుల తెఱంగునఁ బరస్పర
దీర్ఘనిర్భాత ఘట్టితంబులగు మహాభ్రంబుల విభ్రమంబున నన్యోన్య తుంగతరంగ తాడితంబు లగు
కల్పాంతకాల సముద్రంబుల రౌద్రంబున నొండరుల ముష్టిఘట్టనంబుల ఘట్టితశరీరులై దద్దరిలక
డగ్గఱి గ్రద్దన నయ్యిద్దఱుం దిరుగు నెడ హరి చొచ్చి పేర్చి యార్చి జెట్టింబట్టి పడం దిగిచి
పాదంబుల జాడించి సముల్లాసంబున నెసకంబునకు వచ్చిన మెచ్చి నొచ్చి య చ్చపలుండు
మీఱి మోర సారించి తెరలక పొరలం ద్రొబ్బిన న బృలానుజుం డుబ్బి గొబ్బున మేను వర్ధిల్ల
నర్దాంగకంబున నుండి జానువుల నొత్తుచు నురవడింగరవడంబున నున్ననా దుర్నయుండును
"బాల! మేలు మే"లని లీలం గాలు చొరనిచ్చి త్రోచినం జూచి యేచి ఖేచరు లగ్గించి యుగ్గడింప న
గ్రోపకుమారుండు పాటవంబున రాటవంబునకుంజని వెన్నెక్కి నిక్కిన న క్కంసభటుండు
మదజలరేఖా బంధురం బగు గంధసింధురంబు చందంబునఁ పదంబునుఁ బదంబునం జూపి
కరంబునుఁ గరంబున గ్రహించి సహించి వహించి నైపుణ్యంబున లోపలం దిరిగి యట్టిట్టు

దట్టించిన దిట్టతనంబునం దిటవు దప్పక న ప్పద్మలోచనుండు కేడించి యేచి సమతలంబున
వైచి ప్రచండం బగు వాని పిచండంబు వాగించి కాలఁధిక్కరించి డొక్కరంబు గొనిన న య్యభ్యాసి
సభ్యులు సన్నుతింపం గ్రమ్మఱించి జడ్డనం గా లడ్డగించి రక్షించుకొనిన నా రక్షోవైరి వైరి
కటిచేలంబు పట్టి యెత్తి యెత్తి నడుమ రాగెయిడి సందుబెట్టి నవ్విను, న వ్విరోధికాలు కాలిలో నిడి
వేధించి నిరోధించిన, నిరోధంబుఁ బాసి తిరిగిన వసుదేవుపట్టి పట్టిసంబుఁ గొని దట్టించిన
నుబ్బరిక చేసి చాణూరుండు హరికరంబుపట్టి హుమ్మని నెమ్మొగంబునం గాలిడి మీదైనం గేళి
బాలకుండు కాలుగాల నివారించి మీదై నెగడియుండనీయక దుర్వారబలంబున విదలించిలేచి
గృహీత పరిపంథి చరణుండయి విపక్షుని వక్షంబు వజ్రివజ్ర సన్నిభంబగు పిడికిటం బొడిచిన
వాఁడు వాడిచెడక విజృంభించి యంభోరాశి మథనంబునం దిరుగు శైలంబు పోలిక నేల
జిఱజిఱం దిరిగి తన్నిన వెన్నుండు కుప్పించి యుప్పరం బెగసి మీద నుటికిన నతండు
కృష్ణపాద సంధి పరిక్షిప్తపాదుండై యెగసి లేచి సముద్ధతుం డయ్యె, న య్యెడ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అగ్గలంబు = అధికము; అగు = ఐన; అగ్గలికన్ = ఉత్సాహముతో; డగ్గఱిన =
సమీపించిన; మల్లునిన్ = మల్లవీరుని; కని = చూసి; మెల్లన = తిన్నగా; మొల్లంబు = అధికము; అగు
= ఐన; బీరంబు = శౌర్యము; వెల్లిగొనన్ = మిక్కిలి పెరగగా; వల్లవీవల్లభుండు = కృష్ణుడు (వల్లవీ
వల్లభుడు - గోపికలకు ప్రിയుడు, కృష్ణుడు); ఉల్లసిల్లి = ఉత్సహించి; బాహు = భుజములు చరచిన;
నాదంబునన్ = శబ్దముతో; రోదోంతరాళంబున్ = భూమ్యాకాశ మధ్యభాగం; పూరించి = నిండించి;
మించి = అతిశయించి; కవిసెన్ = ఎదుర్కొనెను; అట్లు = అలా; ఇద్దలును = ఇద్దరు (2); ఉద్దవిడిన్
= బహు శీఘ్రముగా; ఉన్నత = అధికముగా; విషమంబులు = కఠినమైనవి, భయంకరమైనవి; అగు =
ఐన; తాణలిడి = పట్టు పట్టి; కరి = ఏనుగు; కరియును = ఏనుగును; హరి = సింహము; హరియును
= సింహమును; గిరి = కొండ; గిరియునున్ = కొండను; తాకు = తలపడెడి; వీకన్ = విధముగ;
తలపడి = తలపడి; ఇతరేతర = ఒండొంటి; హేతి = మంటలచే; హింసితంబులు = కొట్టబడినవి; అగు
= ఐన; దవానలంబుల = కార్చిచ్చుల; తెఱంగునన్ = వలె; పరస్పర = ఒకదానినొకటి; దీర్ఘ = పెద్ద;
నిర్ఘాత = పిడుగులచే; ఘట్టితంబులు = కొట్టబడినవి; అగు = ఐన; మహా = గొప్ప; అభ్రంబుల =
మేఘముల; విభ్రమంబునన్ = విలాసముచే; అన్యోన్య = ఒండొంటి యొక్క; తుంగతరంగ = పెద్ద
అలలచేత; తాడితంబులు = కొట్టబడినవి; అగు = ఐన; కల్పాంత = ప్రళయ; కాల = సమయపు;

సముద్రంబుల = సముద్రముల; రౌద్రంబునన్ = భీకరత్వము చేత; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు;
 ముష్టి = పిడికిటి; ఘట్టనంబులన్ = పోటులతో; ఘట్టిత = కొట్టబడిన; శరీరులు = దేహములు
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; దద్దరిలక = చలింపక; డగ్గటి = కదిసి; గ్రద్దనన్ = శీఘ్రముగా; ఆ = ఆ; ఇద్దఱున్
 = ఇద్దరు (2); తిరుగు = సంచరించు; ఎడన్ = అప్పుడు; హరి = కృష్ణుడు; చొచ్చి = చొరవచేసి
 ప్రవేశించి, అధిగమించి; పేర్చి = విజృంభించి; ఆర్చి = సింహనాదముచేసి; జెట్టిన్ = మల్లవీరుని; పట్టి
 = పట్టుకొని; పడందిగిచి = పడగొట్టి; పాదంబులన్ = కాళ్ళతో; జాడించి = తన్ని; సమ = మిక్కిలి;
 ఉల్లాసంబునన్ = ఉత్సాహముతో; ఎసకంబున్ = మీరుట, మించుట; కున్ = కు; వచ్చినన్ = రాగా;
 మెచ్చి = శ్లాఘించి; నొచ్చి = నొప్పిని పొంది; ఆ = ఆ యొక్క; చపలుండు = చపలత కలవాడు
 {చపలత - రాగద్వేషాదులచే పనుల యందు కలుగు తబ్బిబ్బు}; మీటి = మించి, అతిశయించి; మోర
 = మూతి; సారించి = మీదికెత్తి; తెరలక = వెనుదీయక; పొరలన్ = కిందుమీదగునట్లు; ద్రొబ్బినన్ =
 తోయగా; ఆ = ఆ యొక్క; బలానుజండు = కృష్ణుడు {బలానుజుడు - బలరాముని సోదరుడు,
 కృష్ణుడు}; ఉబ్బి = దేహముపెంచి; గొబ్బునన్ = తటాలున; మేను = శరీరము; వర్ధిల్లన్ = పెరుగగా;
 అర్ధాంగకంబునన్ = అర్ధాంగకము అను స్థానకమునందు; ఉండి = ఉండి; జానువులన్ =
 మోకాళ్ళతో; ఒత్తుచున్ = నొక్కుతూ; ఉరవడిన్ = మిక్కిలి వడితో; కరవడంబునన్ = కరవడము
 అను స్థానకమునందు; ఉన్నన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ యొక్క; దుర్నయుండును = దుష్టుడు; బాల =
 పిల్లాడా; మేలుమేలు = బాగుబాగు; అని = అని; లీలన్ = విలాసముగా; కాలు = కాలును; చొరనిచ్చి
 = దూర్చి, చొప్పించి; త్రోచినన్ = తోయగా; చూచి = చూసి; ఏచి = విజృంభించి; ఖేచరులు = దేవతలు
 {ఖేచరులు - ఆకాశ గమనము కలవారు, దేవతలు}; అగ్గించి = పొగడి; ఉగ్గడింపన్ = చెప్పుకొనగా;
 ఆ = ఆ; గోపకుమారుండు = కృష్ణుడు {గోపకుమారుడు - గొల్లపిల్లవాడు, కృష్ణుడు}; పాటవంబున్ =
 నేర్పుచేత; రాటవంబున్ = రాటవము అను మల్లస్థానకమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; వెన్ను =
 వీపుమీదకు; ఎక్కి = ఎక్కి; నిక్కినన్ = నిక్కగా; ఆ = ఆ యొక్క; కంస = కంసుని యొక్క; భటుండు =
 సేవకుడు; మదజల = మదజలము; రేఖా = స్త్రావముచే; బంధురంబు = ఉన్నతమగునది; అగు =
 ఐన; గంధ = మదపు; సింధురంబు = ఏనుగు; చందంబునన్ = వలె; పదంబును = పాదమును;
 పదంబునన్ = పాదములందు; చాపి = చాపి; కరంబును = చేతిని; కరంబునన్ = చేతితో; గ్రహించి =
 పట్టుకొని; సహించి = నొప్పినోర్చుకొని; వహించి = పూని; నైపుణ్యంబునన్ = నేర్పుతో; లోపలన్ =
 కాలు చేతుల లోపలి వైపుకు; తిరిగి = తిరిగి; అట్టిట్టు = అటునిటు; దట్టించినన్ = బిగించగా;
 దిట్టతనంబునన్ = చలింపని నేర్పుతో; దిటవు = పట్టు; తప్పక = విడువకుండ; ఆ = ఆ యొక్క;

పద్మలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; కేడించి = తొలగి, వెనుకమొగమై; ఏచి = చెలరేగి;
 సమతలంబునన్ = అడ్డంగా; వైచి = పడదోసి; ప్రచండంబు = చేరరానిది, అసాధ్యమైనది; అగు =
 ఐన; వాని = అతని; పిచండంబున్ = కడుపును; వాగించి = తట్టి; కాలన్ = కాలితో; ధిక్కరించి =
 తన్ని, నిలువరించి; డొక్కరంబున్ = డొక్కరము అను మల్లవిజ్ఞానమును {డొక్కరము - మూపుమీద
 మోకాళ్ళు మోపి చేతులతో అణచిపట్టుట}; ఆకొనినన్ = అవలంభింపగా; ఆ = ఆ యొక్క; అభ్యాసి
 = చాణూరుడు {అభ్యాసి - మంచి అభ్యాసము చేసినవాడు, చాణూరుడు}; సభ్యులు = సభికులు;
 సన్నుతింపన్ = శ్లాఘించగా; క్రమ్మటించి = మరలించి; జడ్డనన్ = తటాలున; కాలు = కాలును;
 అడ్డగించి = అడ్డముగపెట్టి; రక్షించుకొనినన్ = కాపాడుకొనగా; ఆ = ఆ యొక్క; రక్షోవైరి = కృష్ణుడు
 {రక్షోవైరి - రాక్షసుల శత్రువు, విష్ణువు}; వైరి = పగవాని; కటి = నడుము; చేలంబున్ = బట్టను; పట్టి =
 పట్టుకొని; ఎత్తి = పైకెత్తి; ఒత్తి = నొక్కిపెట్టి; నడుమ = నడుమ; రాగె = రాగ అను విజ్ఞానము (పట్టు);
 ఇడి = కనబరచి; సందుబెట్టి = సందుబెట్టి; నవ్వినన్ = నవ్వగా; ఆ = ఆ యొక్క; విరోధి = శత్రువు,
 చాణూరుడు; వేధించి = పీడించి; నిరోధించినన్ = అడ్డగించగా; నిరోధంబున్ = అడ్డు; పాసి =
 తొలగించుకొని; తిరిగినన్ = మరలగా; వసుదేవుపట్టి = కృష్ణుడు; పట్టిసంబు = ఇనుపగుదియను;
 కొని = చేతబట్టి; దట్టించినన్ = అదలించగా; ఉబ్బరిక = పైకెగురుట; చేసి = చేసి; చాణూరుండు =
 చాణూరుడు; హరి = కృష్ణుని; కరంబున్ = చేతని; పట్టి = పట్టుకొని; హుమ్మ = హుమ్మ; అని = అని
 శబ్దముతో; నెటి = విశాలమైన; మొగంబునన్ = ముఖముమీద; కాలు = కాలును; ఇడి = పెట్టి;
 మీదైనన్ = పైకెక్కగా; కేళీబాలకుండు = కృష్ణుడు; కాలున్ = కాలును; కాలన్ = కాలితో; నివారించి =
 అడ్డగించి; మీద = మీరినవాడు; ఐ = అయ్యి; నెగడి = మించి; ఉండియున్ = ఉండి; ఉండక = అట్లే
 ఉండకుండా; దుర్వార = నివారింపరాని; బలంబునన్ = బలముతో; విదలించి = విదల్చికొని; లేచి =
 పైకి లేచి; గృహీత = పట్టుకొనబడిన; పరిపంథి = పగవాని; చరణుండు = కాళ్ళు కలవాడు; అయి =
 అయ్యి; విపక్షుని = పగవాని; వక్షంబు = రొమ్ముప్రదేశమును; వజ్ర = ఇంద్రుని; వజ్ర =
 వజ్రాయుధమును; సన్నిభంబు = వంటిది; అగు = ఐన; పిడికిటన్ = ముష్టితో; పొడిచినన్ = గుద్దగా;
 వాడు = అతడు; వాడి = నిశితము, శౌర్యము; చెడక = చెడినవాడు కాకుండ; విజృంభించి = చెలరేగి;
 అంభోరాశి = సముద్ర; మథనంబునన్ = మథనము సమయములో; తిరుగు = తిరుగునట్టి; శైలంబు
 = మంధరపర్వతము; పోలికన్ = వలె; నేలన్ = నేలమీద; జిఱజిఱన్ = గిరగిరా; తిరిగి = తిరిగి;
 తన్నినన్ = తన్నగా; వెన్నుండు = కృష్ణుడు; కుప్పించి = గెంతి; ఉప్పరంబు = మీదకి; ఎగిసి = ఎగిరి;
 మీదన్ = మీదకి; ఉటికినన్ = దుముకగా; అతండు = అతను; కృష్ణ = కృష్ణుని; పాద = కాలిచేత; సంధి

= కీళ్ళసంధు లందు; పరిక్షిప్త = తన్నబడిన; పాదుండు = కాళ్ళు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎగసి = ఎగిరి; లేచి = పైకి లేచి; సముద్ధతుండు = నిక్కినిలిచినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ యొక్క; ఎడ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా మితిమీరిన శౌర్యంతో సమీపించిన ఆ మల్లుడిని గోపాలప్రియుడు చూసాడు; క్రమంగా పరాక్రమాటోపం అతిశయిల్లగా అతడు ఉల్లాసంగా భుజాలు అప్పళించాడు; ఆ శబ్దం భూనభోంతరాళాలు నిండిపోయింది; అతడు చాణూరమల్లుని ఎదుర్కొన్నాడు; వారిద్దరూ మహా పరాక్రమంతో పెద్ద చిన్న మల్లయోధుల పట్టు పట్టారు. ఏనుగు ఏనుగుతో, సింహం సింహంతో, కొండ కొండతో ఢీకొన్నట్లు ఒకరితో ఒకరు తలపడ్డారు; రెండు కార్చిచ్చులు తమ తమ అగ్నిజ్వాలలతో ఒకదాని నొకటి పీడించుకున్నట్లుగా; రెండు మహా మేఘములు పరస్పరం పెద్ద పెద్ద పిడుగులు రాల్చుకొన్నట్లుగా; ప్రళయకాలంలో రెండు సముద్రాలు ఒకదానినొకటి సముత్తంగతరంగాలతో కొట్టుకున్నట్లుగా; వారిద్దరూ రౌద్రంతో ఒకరినొకరు పిడికిళ్ళతో గ్రుద్దుకున్నారు; తబ్బిబ్బు పడక ఇద్దరూ ఎదురు బెదురుగా చేరి వేగంగా మల్లరంగంలో పరిభ్రమించారు. అప్పుడు హరి విజృంభించాడు బొబ్బరిస్తూ చాణూర జెట్టిని పట్టిపడలాగాడు; కాళ్ళు జాడించి మిక్కిలి ఉల్లాసంతో ఆ మల్లుడు విజృంభించడం చూసి గోవిందుడు మెచ్చుకున్నాడు; చపలుడైన చాణూరుడు నొప్పెడుతున్నప్పటికీ మెడ నిక్కించి తొలగిపోక మురారిని దొర్లిపోయేలా త్రోసాడు; అంతట బలరాముని తమ్ముడైన కృష్ణుడు శరీరము ఉప్పొంగగా తటాలున అర్ధాంగకంలో ఉన్నవాడై మోకాళ్ళతో వానిని ఒత్తాడు; వేగంగా కరవడ మనే ఒక మల్లబంధం భంగిమలో ఉన్నాడు; అప్పుడు దుర్నీతీపరుడైన మల్లుడు "డింభకా! మేలు మే"లని పలుకుతూ అలవోకగా కాలు చొప్పించి కృష్ణుడిని పడద్రోసాడు; అంతట వెన్నుడు చెలరేగి వ్రేల్పులు ప్రస్తుతించగా చాతుర్యంతో వెనుకకు వెళ్ళి చాణూరుడి వీపుమీదకి ఎక్కి నిక్కాడు; ఆ కంస భృత్యుడు అయిన చాణూరుడు మదజలధారల చారికలతో నిండుగా ఉన్న మదపుటీనుగులా మాధవుడి పాదాన్ని తన పాదంతో, చేతిని తన చేతితో పెనవేసి పట్టుకుని నేర్పుగా మల్లరంగం అంతా తిరుగుతూ అటూ ఇటూ కుదిలించి వేసాడు; కమలలోచనుడు దిట్టతనముతో దిటవు కోల్పోకుండా తొలగి, చెలరేగి, జెట్టిని మల్లరంగతలం మీద పడద్రోసి పెద్దదైన వాడి కడుపు మీద మోదాడు; తన కాలితో వాడి కాలిని మెలిపెట్టి డొక్కర మనే మల్లబంధ

విశేషాన్ని చూపాడు. మంచి మల్లవిద్యాభ్యాసం పొంది ఉన్న చాణూరుడు సభలోనివారు తన్ను పొగుడుతుండగా కృష్ణుడిని వెనుకకు మరలించి, తటాలున తన కాలితో అడ్డగించి తనను తాను రక్షించుకున్నాడు; రాక్షసవిరోధి యగు కృష్ణుడు వాడి దట్టి పట్టి ఎత్తి ఒత్తి రాగెయిడి సందుపెట్టి నవ్వాడు. పగతుడైన మల్లుడు తన కాలిని కృష్ణుడి కాలితో చేర్చి బాధించి నిరోధించాడు; వాసుదేవుడు విరోధి నిరోధాన్ని తప్పించుకుని, అడ్డకత్తి చేబూని అదలించాడు; చాణూరుడు చెలరేగి గెంతి శ్రీహరి బాహువు పట్టుకుని హుమ్మని హూంకరించి ముఖాన కాలుపెట్టి మీదుమిగిలాడు; లీలామానుషబాలుడైన శ్రీకృష్ణుడు చాణూరుని కాలిని తన కాలితో అడ్డగించి, వాడి విజృంభణము అణచి, అడ్డుకొనరాని బలిమితో విదిలించుకుని లేచాడు; శత్రువు పాదాన్ని త్రొక్కిపట్టి వజ్రాయుధం వంటి పిడికిలితో వాడి వక్షంపైన పొడిచాడు; వాడు పోడిమిచెడక చెలరేగాడు; సాగరమథనవేళ సముద్రంలో తిరిగే మందరపర్వతం మాదిరి వాడు నేలమీద గిరగిర తిరుగుతూ, కృష్ణుణ్ణి తన్నాడు; వెన్నుడు కుప్పించి పైకెగిరి వాడిపైకి దూకాడు; కృష్ణుడి పాదాలు వాడి పాదాల సందిబంధాలను తాకయి; వాడు ఎగిరి పైకి లేచి విజృంభించాడు. అదే సమయంలో..

10.1-1349-క.

బలభద్రుడు ముష్టికుడును

బలములు మెఱయంగఁ జేసి బ్రాహ్మబాహిం

బ్రళయాగ్నుల క్రియఁ బోరిరి

వెలయంగఁ బహువిధములైన విన్నాణములన్.

టీకా:

బలభద్రుడు = బలరాముడు; ముష్టికుడును = ముష్టికుడు; బలములు = బలములు; మెఱయంగన్ = ప్రకాశించునట్లు; చేసి = చేసి; బ్రాహ్మబాహిన్ = ముష్టాముష్టి, చేతులతో పెనగులాటల చేత; బ్రళయ = ప్రళయకాలపు; అగ్నుల = అగ్నిశిఖల; క్రియన్ = వలె; పోరిరి = పోరాడిరి; వెలయగన్ = ప్రసిద్ధముగా; బహు = అనేక; విధములు = విధములు; ఐన = అయినట్టి; విన్నాణములన్ = నేర్పులతో.

భావము:

అనేక రకాల బలవిన్యాసాలతో బలరాముడు, ముష్టికుడు తమ తమ బలాలు చూపుతూ ప్రళయకాలం లోని అగ్నుల చందాన చేతులతో ఒకరినొకరు త్రోసుకుంటూ పోరాటం సాగించారు.

10.1-1350-వ.

ఇవిధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఈ విధంగా...

10.1-1351-క.

వల్లవులు పెనఁగి రున్నత

గల్లులతో భిన్నదిగిభక్తరవల్లులతో

మల్లరతో రిపుమానస

భల్లులతో భీతగోపపల్లులతోడన్.

టీకా:

వల్లవులు = బలరాముడు కృష్ణులు; పెనఁగిరి = పోరాడిరి; ఉన్నత = శ్రేష్ఠమైన; గల్లుల =

చెంపలుగలవారి, జెట్టిల; తోన్ = తోటి; భిన్న = భేదింపబడిన; దిగిభ = దిగ్గజముల {దిగిభము - దిక్

+ ఇభము, దిగ్గజము}; కర = తొండములవంటి; వల్లుల = చేతులను తీగలు గలవారి; తోన్ = తోటి;

మల్లర = మల్లవీరుల; తోన్ = తోటి; రిపు = శత్రువుల; మానస = మనసులకు; భల్లుల =

బల్లెమువంటి వారి; తోన్ = తోటి; భీత = భయపడిన; గోప = గొల్ల; పల్లుల = పల్లెలు గలవారి; తోడన్

= తోటి.

భావము:

నిక్కిన చెక్కిళ్ళు కలవారూ, దిగ్గజాల తొండాలను భేదించే తీవల వంటి చేతులు కలవారూ, శత్రువుల మనస్సులకు బల్లెముల వంటివారూ, గోపకుల సమూహానికి భయము కల్పించేవారూ అయిన మల్ల యోధులతో గోపాలబాలకులైన బలరామకృష్ణులు పోరాడారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పౌరకాంతల ముచ్చటలు

10.1-1352-వ.

ఆ సమయంబునం బౌరకాంతలు మూఁకలు గట్టి వెచ్చనూర్చుచు ముచ్చటలకుం జొచ్చి తమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = సమయము నందు; పౌర = పురమునందలి; కాంతలు = స్త్రీలు; మూకలు = గుంపులు; కట్టి = కూడి; వెచ్చనూర్చుచుచున్ = వెచ్చిన నిట్టూర్పులతో; ముచ్చటలు = కబుర్లాడుట; కున్ = కు; చొచ్చి = మొదలిడి; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా బలరామకృష్ణులు మల్లలతో పోరాడుతున్న సమయంలో మధురలోని మగువలు గుంపులుగా చేరి, వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ తమలో తాము ఇలా ముచ్చటించుకున్నారు.

10.1-1353-ఉ.

"మంచి కుమారులం గుసుమ మంజు శరీరులఁ దెచ్చి చెల్లరే

యంచిత వజ్రసారులు మహాద్రి కఠోరులు నైన మల్లురం

గ్రించులఁ బెట్టి రాజు పెనఁగ్రించుచుఁ జూచుచు నున్నవాఁడు; మే

లించుకలేదు; మాను మనఁ డిట్టి దురాత్ముని మున్ను వింటిమే?

టీకా:

మంచి = యోగ్యులైన; కుమారులన్ = పిల్లలను; కుసుమ = పూలవంటి; మంజు = కోమలమైన;
శరీరులన్ = దేహములు కలవారిని; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; చెల్లరే = అయ్యో; అంచిత = చక్కటి; వజ్ర =
వజ్రాయుధమువంటి; సారులు = సత్త కలవారు; మహా = గొప్ప; అద్రి = కొండలవంటి; కఠోరులు =
కఠినదేహము కలవారు; ఐన = అయినట్టి; మల్లరన్ = మల్లవీరులకు; క్రించులన్ = క్రూరులకు; పెట్టి
= ఎదుట పెట్టి; రాజు = కంసుడు; పెనగించుచున్ = పోరాడించుచు; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; మేలు =
మంచితనము; ఇంచుకన్ = కొంచెముకూడ; లేదు = లేదు; మానుము = ఆపివేయండి; అనడు =
అనుట లేదు; ఇట్టి = ఇలాంటి; దురాత్ముని = దుష్టుని; మును = ఇంతకుపూర్వ మున్నట్లు; వింటిమే =
విన్నామా, లేదు.

భావము:

“ఔరా! పువ్వులలా సుకుమారమైన శరీరాలు కల ఈ చక్కటి బాలురను రప్పించి, వజ్రాయుధ
మంత సత్తా కలవారూ, పర్వతా లంత కఠోరులు అయిన వీరులతో మల్లయుద్ధం చేయిస్తూ రాజు
వినోదం చూస్తున్నాడు. ఇందులో ఏమాత్రం మంచితనం లేదు. ఈ రాజు పోరు ఆపమని అనడయ్యే.
ఇలాంటి దుర్మార్గులను మునుపు ఎన్నడైనా విన్నామా కన్నామా?

10.1-1354-క.

చూచెదరు గాని సభికులు

నీ చిన్నికుమారకులకు నీ మల్లరకు

న్నో చెల్ల! యీడు గాదని

నూచింపరు పతికిఁ దమకు శోకము గాదే?

టీకా:

చూచెదరు = చూస్తున్నారు; కాని = తప్పించి; సభికులున్ = సభలోని పెద్దలు; ఈ = ఇట్టి; చిన్ని =
చిన్నవారైన; కుమారకుల్ = పిల్లల; కున్ = కు; ఈ = ఈ; మల్లర్ = మల్లవీరుల; కున్ = కు; ఓచెల్ల =

అయ్యో; ఈడు = సాటి; కాదు = కాదు; అని = అని; సూచింపరు = తెలియజేయరు; పతి = రాజున; కిన్ = కు; తమ = వారల; కున్ = కు; శోకము = దుఃఖము; కాదే = కలుగదా.

భావము:

సభాసదులైనా చూస్తున్నారే తప్ప; ఈ పసిపిల్లలకూ, ఈ మల్లయోధులకూ జోడు కుదరదని చెప్పరు. ఇది అధర్మం. ఇది వారికీ వారి రాజుకూ శోకం కలిగించదా?

10.1-1355-సీ.

వేణునాళములమై వెలసిన మాధవుం-

డధరామృతము లిచ్చి యాదరించు

బింఛదామములమై పెరిగిన వెన్నుండు-

మస్తకంబునఁ దాల్చి మైత్రి నెఱపు

బీతాంబరములమై బెరిసిన గోవిందుం-

డంసభాగమునఁ బాయక ధరించు

వైజయంతికలమై వ్రాలినఁ గమలాక్షుఁ-

డతి కుతూహలమున నటుతఁ దాల్చు

10.1-1355.1-తే.

దనరు బృందావనంబునఁ దరులమైనఁ

గృష్ణుఁ డానందమునఁ జేరి క్రీడ సల్పు

నెట్టి నోముల నైన ము న్నిట్టి విధము

లేల కామైతిమో యమ్మ! యింక నెట్లు?

టీకా:

వేణునాళములము = మురళీలము; ఐ = అయ్య; వెలసిన = పుట్టినను; మాధవుండు = కృష్ణుడు;

అధరామృతములున్ = ముద్దులను {అధరామృతములు - పెదవినుండి స్రవించెడి అమృతములు,

ముద్దులు, ఉపదేశములు}; ఇచ్చి = ఇచ్చి; ఆదరించున్ = మన్నించును; పింఛ = నెమలిపింఛముల;

దామములము = దండలము; ఐ = అయ్య; పెరిగినన్ = వర్ధిల్లినచో; వెన్నుండు = కృష్ణుడు;
 మస్తకంబునన్ = తలపైన; తాల్చి = ధరించి; మైత్రి = స్నేహమును; నెఱపున్ = ప్రకటించును;
 పీతాంబరములము = పట్టువస్త్రములము; ఐ = అయ్య; బెరిసినన్ = దరిచేరినచో; గోవిందుడు =
 కృష్ణుడు; అంసభాగములన్ = మూపులపై; పాయక = విడువకుండ; ధరించున్ = ధరించును;
 వైజయంతికలము = వైజయంతీ మాలికలము; ఐ = అయ్య; వ్రాలినన్ = అతిశయించినచో;
 కమలాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; అతి = మిక్కిలి; కుతూహలమునన్ = వేడుకతో; అఱుతన్ =
 కంఠమునందు; తాల్చున్ = ధరించును; తనరు = అతిశయించెడి.

బృందావనంబునన్ = బృందావనమునందు; తరులము = చెట్లము; ఐనన్ = అయినచో; కృష్ణుడు =
 కృష్ణుడు; ఆనందమునన్ = ఆనందముతో; చేరి = దగ్గరచేరి; క్రీడన్ = ఆటలాడుటను; సల్పున్ =
 చేయును; ఎట్టి = ఎటువంటి; నోములన్ = నోములునోచుటచే; ఐనన్ = అయినప్పటికి; మును =
 మునుపు; ఇట్టి = ఇలాంటి; విధములు = రీతులము; ఏలన్ = ఎందుకు; కామైతిమో = కాకపోతిమో;
 అమ్మ = తల్లి; ఇంకన్ = ఇక; ఎట్లు = ఏలానో.

భావము:

మనము వేణువలమై ఉండి ఉంటే వేణుమాధవుడు కెమ్మోవిసుధలు ఇచ్చి మన్నించేవాడు;
 నెమలిఈకల దండలమై ఉండి ఉంటే నల్లనయ్య నెత్తిపై పెట్టుకుని నెయ్యం నెరపేవాడు; పచ్చని
 పట్టుబట్టలమై ఉండి ఉంటే ఈ వల్లవుడు భుజాలపై విడువక ధరించి ఉండే వాడు.
 వనమాలికలమై ఉండి ఉంటే వనమాలి కృష్ణుడు మిక్కిలి ఆసక్తితో కంఠాన కైసేసి ఉండేవాడు.
 అందమైన బృందావనంలో వృక్షాలమై ఉండి ఉంటే కృష్ణుడు ఆనందముతో దరిచేరి క్రీడించేవాడు.
 ఓ యమ్మా! పూర్వజన్మలో ఎంతటి కష్టమైన వ్రతాలనైనా ఆచరించి ఈలా కాలేకపోయాము
 కదా. హూ!.. ఇప్పుడు ఇంకేమి చేయగలం.

10.1-1356-ఉ.

పాపపు బ్రహ్మ; గోపకుల **ప్ర**ల్లెలలోన సృజింపరాదె; ము

న్నీపురిలోపలన్ మనల **నే**ల సృజించె? నట్టిన నిచ్చలుం

జేపడుఁ గాదె; యీ సుభగుఁ **జెం**దెడి భాగ్యము సంతతంబు నీ

గోపకుమారుఁ బొంద మును **గో**పకుమారిక లేమి నోచిరో?

టీకా:

పాపపు = పాపరూపుడైన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; గోపకుల = గొల్లవారి; పల్లెల = ఊర్ల; లోనన్ = అందు; సృజింపరాదె = పుట్టించకూడదా; మున్ను = మునుపు; ఈ = ఈ యొక్క; పురి = పట్టణము; లోపలన్ = అందు; మనలన్ = మనలను; ఏలన్ = ఎందుకు; సృజించెన్ = పుట్టించెను; అటు = అలా; ఐనన్ = అయినచో; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడు; చేపడున్ = లభించును; కాదె = కాదా; ఈ = ఈ యొక్క; సుభగున్ = మనోహరుని; చెందెడి = పొందెడి; భాగ్యమున్ = అదృష్టమును; సంతతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; ఈ = ఈ యొక్క; గోప = గొల్లవారి; కుమారున్ = పిల్లవానిని; పొందన్ = పొందుటకు; మును = మునుపు; గోప = గొల్ల; కుమారికలు = భామలు; ఏమి = ఎట్టి; నోచిరో = నోములు నోచితిరో కదా.

భావము:

ఈ పాపిష్టి బ్రహ్మదేవుడు మునుపే మనలను ఆ వ్రేపల్లెలో పుట్టించి ఉండకూడదా. ఈ మధురలో ఎందుకు పుట్టించాడో, ఆ గొల్లపల్లెలోనే పుట్టించి ఉంటే ఈ అందగాడిని పొందే సౌభాగ్యం, సంతోషం ఎల్లప్పుడూ మనకు సమకూడేవి కదా. ఈ గోపశేఖరుణ్ణి పొందడానికి ఆ గోపికలు పూర్వజన్మలలో ఎలాంటి నోములు నోచారో!

10.1-1357-క.

గోపాలకృష్ణుతోడను

గోపాలన వేళలందుఁ గూడి తిరుగు నా

గోపాలు రెంత ధన్యులొ

గోపాలుర కైన నిట్టి రురురుచి గలదే?

టీకా:

గోపాల = గోవులను పాలించెడి వాడైన; కృష్ణు = కృష్ణుని; తోడను = తోటి; గో = గోవులను; పాలన = కాచెడి; వేళలు = సమయములు; అందున్ = లో; కూడి = కూడుకొని; తిరుగున్ = మెలగును; ఆ = అట్టి; గోపాలురు = గొల్లవారు; ఎంత = ఎంత అధికముగ; ధన్యులొ = కృతార్థులొ; గో = భూమిని;

పాలురు = ఏలెడివారి; కైనన్ = అయినప్పటికి; ఇట్టి = ఇటువంటి; గురు = గొప్ప; రుచి = గౌరవము; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

గోవులను మేపే సమయంలో గోపాలకృష్ణుడితో కలసిమెలసి తిరిగే ఆ గోపాలకు లెంత పుణ్యాత్ములో ఎంతటి ప్రభువులకైనా ఇంతటి గొప్ప అనుభవం దక్కదు కదా.

10.1-1358-క.

శ్రమజలకణసిక్తంబై

కమలదళేక్షణుని వదనకమలము మెరిసెన్

హిమజలకణసిక్తంబై

కమనీయం బగుచు నున్న కమలము భంగిన్.

టీకా:

శ్రమజల = చమటనీటి; కణ = బిందువులచే; సిక్తంబు = తడసినది; ఐ = అయ్యి; కమలదళేక్షణుని = కృష్ణుని (కమలదళేక్షణుడు - తామర రేకులవంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు); వదన = మోము అనెడి; కమలము = పద్మము; మెరిసెన్ = ప్రకాశించెను; హిమ = మంచు; జల = నీటి; కణ = బిందువులచే; సిక్తంబు = తడసినది; ఐ = అయ్యి; కమనీయంబు = అందమైనది; అగుచున్ = అగుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కమలము = పద్మము; భంగిన్ = వలె.

భావము:

మంచునీటి చుక్కలతో తడిసి మనోహరంగా ఉండే పద్మం వలె కలువరేకుల వంటి కన్నులు కల కృష్ణుని ముఖకమలం చెమటబిందువులతో తడిసి ప్రకాశిస్తున్నది.

10.1-1359-ఆ.

సభకుఁ బోవఁ జనదు; సభవారి దోషంబు

నెఱిఁగి యారకున్ననెఱుఁగకున్న

నెఱిఁగి యుండియైన నిట్టట్టు పలికినఁ

బ్రాజ్ఞఁ డైనఁ బొందుఁ బాపచయము."

టీకా:

సభ = సభ (సభ - అనేకులు చేరిన కూటమి); కున్ = కు; పోవన్ = వెళ్ళుట; చనదు = తగదు; సభ = సభలోని; వారి = వారి యొక్క; దోషంబున్ = తప్పులను; ఎఱిగి = తెలిసి; ఊరక = ఏమి అనకుండ; ఉన్నన్ = ఉండినను; ఎఱుగక = తెలియకుండ; ఉన్నన్ = ఉన్నప్పటికి; ఎఱిగి = తెలిసి; ఉండియైనన్ = ఉన్నను; ఇట్టట్టు = ఇటుఅటు; పలికినన్ = మాట్లాడినచో; ప్రాజ్ఞుడు = మిక్కిలి తెలివైనవాడు; ఐనన్ = అయినను; పొందు = చెందును; పాప = పాపముల; చయము = సమూహము;

భావము:

సభకు వెళ్ళరాదు. వెళితే సభలోనివారు చేసే దోషాలు తెలిసి ఉపేక్షించరాదు, ఆ దోషాలు తెలుసుకోలేకపోయినా, దోషాలు తెలిసి కూడా న్యాయవిరుద్ధంగా పలుకరాదు. లేకపోతే, ఎంతటి పండితుడి కైనా ఆ పాపం పట్టుకు తీరుతుంది."

10.1-1360-వ.

అని పెక్కండ్రు పెక్కువిధంబులం బలుకుచుండఁ దద్బాహు యుద్ధంబున.

టీకా:

అని = అని; పెక్కండ్రు = అనేకులు; పెక్కు = అనేక; విధంబులన్ = విధములుగా; పలుకుచుండన్ = మాట్లాడుచుండగా; తత్ = ఆ యొక్క; బాహుయుద్ధంబునన్ = మల్లయుద్ధమునందు;

భావము:

ఇలా ఎందరో పురస్త్తీలు రకరకాలుగా పలుకుతుండగా ఆ ముష్టి యుద్ధంలో...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : చాణూర ముష్టికుల వధ

10.1-1361-క.

ధృతిచెడి లోబడె మల్లుం

దతులిత భవజలధితరికి హతరిపు పురికిన్

జితకరికిన్ ధృతగిరికిం

దత హరిరవ భరిత శిఖరిదరికిన్ హరికిన్.

టీకా:

ధృతి = ధైర్యము; చెడి = నష్టపోయి; లోబడెన్ = లొంగిపోయెను; మల్లుండు = మల్లవీరుడు; అతులిత = సరిపోల్చరాని; భవ = సంసారము అనెడి; జలధి = సముద్రమునకు; తరి = ఓడ యైనవాని (తరి - దాటించునది, ఓడ); కిన్ = కి; హత = కొట్టబడిన; రిపు = శత్రువుల; పురి = పట్టణములు కలవారి; కిన్ = కి; జిత = జయించు; కరి = ఏనుగు (కువలయాపీడము)కల వాని; కిన్ = కి; ధృత = ధరించిన; గిరి = కొండగలవాని; కిన్ = కి; తత = పెద్ద; హరి = సింహ; రవ = నాదముచే; భరిత = నిండిన; శిఖరి = కొండ; దరి = గుహలు కలవాని; కిన్ = కు; హరి = కృష్ణున; కిన్ = కు.

భావము:

సాటిలేని సంసారసాగరాన్ని దాటడానికి నావ వంటివాడూ; శత్రుపురాలను ధ్వంస మొనర్చినవాడూ; కువలయాపీడ గజాన్ని ఓడించినవాడూ; గోవర్ధనగిరిని ఎత్తినవాడూ; గొప్ప సింహగర్జనతో పర్వత గుహలను పూరించినవాడూ అయిన శ్రీకృష్ణునికి చాణూరుడు ధైర్యంచెడి లోబడిపోయాడు.

10.1-1362-క.

హరికిని లోబడి బెగడక

హరి యురము మహోగ్రముష్టి నహితుండు పొడువన్

హాఠి కుసుమమాలికాహత

కృతి భంగిఁ బరాక్రమించెఁ గలహోద్ధతుఁడై.

టీకా:

హారి = కృష్ణుని; కిని = కి; లోబడి = అధీనుడై; బెగడక = బెదిరిపోకుండ; హారి = కృష్ణుని; ఉరమున్ = వక్షమును; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; ముష్టిన్ = పిడికిలితో; అహితుడు = పగవాడు; పొడువన్ = పొడవగా; హారి = కృష్ణుడు; కుసుమ = పూల; మాలికా = దండలచేత; హత = కొట్టబడిన; కరి = ఏనుగు; భంగిన్ = వలె; పరాక్రమించెన్ = పరాక్రమము జూపెను; కలహా = కలహము నందు; ఉద్ధతుడు = చెలరేగినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

విరోధి చాణూరుడు కృష్ణుడికి లోబడినప్పటికీ, భయపడక అతడి రొమ్ముపై మహా భయంకరమైన పిడికిలిపోటు పొడిచాడు. పూదండచే కొడితే ఏనుగు లెక్కచెయ్యని విధంగా, వాడి పోటును లెక్కచేయక శ్రీహరి విజృంభించి ఆ పోరులో పరాక్రమం చూపించాడు.

10.1-1363-క.

శౌరి నెఱిఁజొచ్చి కరములఁ

గ్రూరగతిం బట్టి త్రిప్పి కుంభిని వైచెన్

శూరుం గలహ గభీరున్

వీరుం జాణూరు ఘోరు వితతాకారున్.

టీకా:

శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; నెఱిన్ = నిండుగా; చొచ్చి = చొరవచూపి; కరములన్ = చేతులతో; గ్రూర = క్రూరమైన; గతిన్ = విధముగా; పట్టి = పట్టుకొని; త్రిప్పి = తిప్పి; కుంభినిన్ = నేలపైన; వైచెన్ = పడవేసెను; శూరున్ = మహావీరుని; కలహా = పోరాటమునందు;

గభీరున్ = గాంభీర్యము కలవానిని; వీరున్ = సత్తా కలవానిని; చాణూరున్ = చాణూరుని; ఘోరున్ = భయంకరుడైనవానిని; వితత = గొప్ప; ఆకారున్ = రూపము కలవానిని.

భావము:

పరాక్రమవంతుడూ, యుద్ధమందు గంభీరుడూ, భీతిగొలిపేవాడూ, దొడ్డ దేహం కలవాడూ, వీరుడూ అయిన చాణూరుడిని కృష్ణుడు చొరవగా చొచ్చుకుపోయి కర్కశంగా వాడి చేతులు పట్టుకుని గిరగిర త్రిప్పి నేలపై పడదోసాడు.

10.1-1364-క.

శోణితము నోర నొలుకగఁ

జాణూరుం డట్లు కృష్ణ సంభ్రామణ సం

క్షీణుండై క్షోణిం బడి

ప్రాణంబులు విడిచె గంసు ప్రాణము గలగన్.

టీకా:

శోణితము = రక్తము; నోరన్ = నోటినుండి; ఒలుకగన్ = కారుతుండగా; చాణూరుండు = చాణూరుడు; అట్లు = ఆ విధముగ; కృష్ణ = కృష్ణుని చేత; సంభ్రామణ = త్రిప్పబడుట చేత; సంక్షీణుండు = మిక్కిలి నీరసించిన వాడు; ఐ = అయ్యి; క్షోణిన్ = నేలపై; పడి = పడిపోయి; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములను; విడిచెన్ = వదిలెను; కంసు = కంసుని యొక్క; ప్రాణమున్ = ప్రాణులు; కలగన్ = కలచెందగా.

భావము:

అలా కృష్ణుడిచేత గిరగిర త్రిప్పబడిన చాణూరుడు బలమంతా క్షీణించినవాడై నోటిలోనుండి రక్తం కారుతుండగా నేలమీద పడి ప్రాణాలు విడిచాడు. అతడి ప్రాణం పోడంతో కంసుడి ప్రాణం కలతబారింది.

10.1-1365-క.

బలభద్రుండును లోకులు

బలభద్రుం డనఁగఁ బెనఁగి పటుబాహుగతిన్

బలభేది మెచ్చఁ ద్రిప్పెను

బలవన్ముష్టికునిఁ గంసు బలములు బెగడన్.

టీకా:

బలభద్రుండును = బలరాముడు కూడ; లోకులు = ప్రజలు; బల = బలమునందు; భద్రుండు = మేలైనవాడు; అనంగన్ = అనునట్లుగా; పెనగి = పోరాడి; పటు = దృఢమైన; బాహు = భుజ; గతిన్ = విన్యాసములతో; బలభేది = ఇంద్రుడు; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనునట్లు; త్రిప్పెను = గిరగిర తిరుగునట్లు చేసెను; బలవన్ = బలవంతుడైన; ముష్టికునిన్ = ముష్టికుడిని; కంసు = కంసుని యొక్క; బలములు = సేనలు; బెగడన్ = భయము పొందగా.

భావము:

"బలభద్రుడు నిజంగా బలంలో భద్రుడే" అంటూ లోకులు అంటూండగా; బలాసురుని సంహరించిన ఇంద్రుడు "మేలు మే"లని మెచ్చుకోగా; బలరాముడు అపారమైన బాహుబలంతో బలవంతుడైన ముష్టికుడిని పట్టుకుని గిరగిరా త్రిప్పాడు. అది చూసిన కంసుడి సేన బెదిరిపోయింది.

10.1-1366-ఆ.

త్రిప్పి నేలవైవ దిగ్గన రక్తంబు

వదనగహ్వరమున వఱదవాఱ

ముష్టికుండు ఘోరముష్టి సత్వము చెడి

గూలె గాలిఁ దరువు గూలునట్లు.

టీకా:

త్రిప్పి = గిరగిరత్రిప్పి; నేలన్ = నేలపైన; వైవన్ = పడవేయగా; దిగ్గనన్ = చటుక్కున; రక్తంబు = రక్తము; వదన = నోరు అనెడి; గహ్వరమునన్ = గుహనుండి; వఱద = వరదరూపమున; వాఱన్ = ప్రవించగా; ముష్టికుండు = ముష్టికుడు; ఘోర = భయంకరమైన; ముష్టి = మల్లయుద్ధ; సత్త్వము = సమర్థత; చెడి = నశించి; కూలెన్ = పడిపోయెను; గాలి = గాలిచేత; తరువున్ = వృక్షము; కూలునట్లు = కూలిపోవువిధముగా.

భావము:

బలరాముడు అలా గిరగిరా త్రిప్పి నేలమీదకి దబ్బున పడవేయడంతో ముష్టికుడి గుహలాంటి నోటినుంచి రక్తం వరదలై పారింది. బలరాముడి ఘోరమైన ముష్టిఘాతంతో ముష్టికుడు సత్త్వవ కోల్పోయి, పెనుగాలికి మహా వృక్షం కూలునట్లు, కూలిపోయాడు.

10.1-1367-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

10.1-1368-క.

పాటవమునఁ బలుపిడికిట

సూటిం బడఁబొడిచె బలుఁడు శోభిత ఘన బా

హటోప నృపకిరీటుం

గూటున్ వాచాటు నధిక మోర లలాటున్.

టీకా:

పాటవమునన్ = సమర్థతతో; బలు = పటువైన; పిడికిటి = ముష్టిచేత; సూటిన్ = గురిపెట్టి; పడన్ = పడిపోవునట్లుగా; పొడిచెన్ = కొట్టెను; బలుడు = బలరాముడు; శోభిత = ప్రకాశించునట్టి; ఘన = గొప్ప; బాహా = భుజముల; ఆటోపన్ = పరాక్రమముతో; నృప = రాజ (కంసుని)కి; కిరీటున్ = ముఖ్యమైనవానిని; కూటున్ = కూటుడు అనువానిని; వాచాటున్ = అతిగా వాగెడివానిని; అధిక = మిక్కిలి; ఘోర = భయంకరమైన; లలాటున్ = నుదురు కలవానిని.

భావము:

గొప్ప భుజబలాటోపంతో రాజునకు ముఖ్యమైన వాడూ, పరమ వదరుబోతూ, మిక్కిలి భయంకరమైన నుదురు కలవాడూ అయిన కూటుడు అనే మల్లుడిని బలభద్రుడు దిటవైన తన పిడికిలితో సూటిగా పడబోడిచాడు.

10.1-1369-వ.

అంత న ద్దనుజాంతకుండు చరణప్రహరణంబుల భిన్నమస్తకులం జేసి వాని చెలుల నంతకాంతికంబున కనిచిన.

టీకా:

అంతన్ = ఆ పిమ్మట; ఆ = ఆ యొక్క; దనుజాంతకుండు = కృష్ణుడు (దనుజాంతకుడు - రాక్షసులకు యముని వంటివాడు, విష్ణువు); చరణ = కాలి; ప్రహరణంబులన్ = తాపులచేత; భిన్న = పగిలిన; మస్తకులన్ = తలలు కలవారినిగా; చేసి = చేసి; వాని = అతడి; చెలులన్ = స్నేహితులను; అంతక = యముని; అంతికంబున్ = వద్ద; కున్ = కు; అనిచినన్ = పంపించగా.

భావము:

అటుపిమ్మట, రాక్షసుల పాలిటి యముడైన బలరాముడు, వాడి మిత్రులైన తోసలుడు శలుడు అనే వారిని తన కాలితాపులతో తలలు పగలకొట్టి, యముడి దగ్గరకు పంపేసాడు.

10.1-1370-క.

"వల్లవబాలకు లని మన

మల్లవరులు పెనఁగి నేడు మడిసిరి వీరల్

బల్లిదులు; తలఁడు తలఁడని

చెల్లాచెదరైరి పాటి చిక్కిన మల్లుల్.

టీకా:

వల్లవ = గొల్ల; బాలకులు = పిల్లవారు; అని = అని; మన = మన యొక్క; మల్ల = జెట్టి; వరులు = శ్రేష్ఠులు; పెనఁగి = పోరి; నేడు = ఇవాళ; మడిసిరి = చచ్చిపోయిరి; వీరల్ = వీరు; బల్లిదులు = మిక్కిలి బలవంతులు; తలఁడుతలఁడు = తొలగిపొండి; అని = అని; చెల్లాచెదురు = మిక్కిలి చెదిరినవారు; ఐరి = అయ్యారు; పాటి = పారిపోయి; చిక్కిన = మిగిలిన; మల్లుల్ = మల్లవీరులు.

భావము:

కేవలం గోపాలబాలకులు అనుకుని వారితో యుద్ధం చేసి మన మల్లశ్రేష్ఠులు మరణించారు. ఈ రామకృష్ణులు చాలా బలవంతులు. "దూరంగా పొండి" అంటూ తక్కిన మల్లరు అందరూ చెల్లాచెదరై పారిపోయారు.

10.1-1371-ఉ.

మల్లురఁ జంపి గోపక సమాజములో మృగరాజ రేఖ శో

భిల్లఁగఁ బాదపద్మములఁ బెల్లుగ నందెలు మ్రోయ వచ్చు నా

వల్లవరాజనందనుల వారక చూచి మహీసురాదు ల

ల్లన సంస్తుతించిరి ప్రియంబుగఁ గంసుఁడు దక్క నందఱున్.

టీకా:

మల్లురన్ = మల్లవీరులను; చంపి = సంహరించి; గోపక = గొల్లవారి; సమాజము = సమూహము; లోన్ = అందు; మృగరాజ = సింహము {మృగరాజ - మృగములలో రాజ వంటిది, సింహము};

రేఖన్ = వలె; శోభిల్లగన్ = ప్రకాశించగా; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మములన్ = పద్మము లందు;
 పెల్లుగన్ = అధికముగా; అందెలు = కాలి కడియములు; మ్రోయన్ = మోగుతుండగా; వచ్చు =
 వచ్చుచున్న; ఆ = ఆ యొక్క; వల్లవరాజనందనుల = బలరామ కృష్ణులను {వల్లవరాజనందనులు -
 వల్లవరాజు (నందుని) నందనులు, బలరాముడు కృష్ణుడు}; వారక = ఉపేక్షింపకుండ; చూచి = చూసి;
 మహీసుర = బ్రాహ్మణులు {మహీసురుడు - భూమిపై దేవత, విప్రుడు}; ఆదులు = మున్నగువారు;
 అల్లల్లన = మెల్లిమెల్లిగా; సంస్తుతించిరి = కీర్తించిరి; ప్రియంబుగన్ = ఇష్ట పూర్తిగా; కంసుడు =
 కంసుడు; తక్కన్ = తప్పించి; అందఱున్ = ఎల్లవారు.

భావము:

గొల్లలరాజైన నందుడి నందనులు మల్లులను చంపి గొల్లలమధ్య సింహాలలా ప్రకాశిస్తూ, అందెలు
 మ్రోగుతున్న అడుగుదామరలతో అడుగులు వేస్తూ వస్తుంటే, ఒక్క కంసుడు తప్పించి బ్రాహ్మణులు
 మొదలైన వారు అందరూ రెప్పవల్చక చూసి ప్రీతితో పొగడారు.

10.1-1372-వ.

అంత సభాజనంబుల కలకలంబు నివారించి మంత్రులం జూచి కంసుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంత = అప్పుడు; సభా = సభలోని; జనంబుల = ప్రజల యొక్క; కలకలంబున్ = కోలహలమును;
 నివారించి = అణచి; మంత్రులను = సచివులను; చూచి = చూసి; కంసుండు = కంసుడు; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు సభాసదుల కోలాహలాన్ని నివారించి కంసుడు తన మంత్రులను చూసి ఇలా అన్నాడు.

10.1-1373-ఉ.

"**వల్ల**వబాలురన్ నగరి **వా**కిటికిన్ వెడలంగఁ ద్రొబ్బు; డీ

గొల్లల ముట్టికోల్ గొనుండు; **క్తూ**రుని నందునిఁ గట్టు; దుర్వికిం

దెల్లముగాఁగ నేడు వసుదేవునిఁ జంపుఁడు; తండ్రి గాఁడు వీఁ

దెల్లవిధంబులం; బరుల క్రిష్టుఁడు కావకుఁ డుగ్రసేనునిన్."

టీకా:

వల్లవ = గొల్ల; బాలురన్ = పిల్లలను; నగరి = అంతఃపురపు; వాకిటి = ద్వారము; కిన్ = బైటికి;
వెడలంగన్ = పోవునట్లు; ద్రొబ్బుడు = తోసివేయండి; ఈ = ఈ యొక్క; గొల్లలన్ = గోపకులను;
ముట్టకోల్గొనుడు = ఆక్రమించండి; క్రూరుని = క్రూరుడైన; నందుని = నందుడిని; కట్టుడు =
కట్టివేయండి; ఉర్వి = భూమి; కిన్ = కి; తెల్లము = స్పష్టము; కాగన్ = అగునట్లు; నేడు = ఇవాళ;
వసుదేవుని = వసుదేవుడిని; చంపుడు = చంపండి; తండ్రి = తండ్రి; కాడు = కాదు; వీడు = ఇతడు;
ఎల్ల = అన్ని; విధంబులన్ = రకములుగాను; పరుల్ = పగవారి; కిన్ = కి; ఇష్టుడు = కావలసినవాడు;
కావకుడు = కాపాడకండి, చంపండి; ఉగ్రసేనునిన్ = ఉగ్రసేనుడిని.

భావము:

"ఈ గొల్లపిల్లలను నగరద్వారం బైటకి పడిపోయేలా నెట్టియండి. ఈ యాదవులను
ముట్టడించండి. క్రూరుడైన నందుణ్ణి బంధించండి. లోకానికి వెల్లడి అయ్యేలా, ఇప్పుడే వసుదేవుణ్ణి
చంపివేయండి. ఈ ఉగ్రసేనుడు నాకు తండ్రి కాదు. అన్నివిధాలా శత్రువుకు ఇష్టమైనవాడు. వాడిని
కాపాడకండి."

10.1-1374-వ.

అని పలుకు సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = అనుచుండెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా కంసుడు యాదవులను ముట్టడించమని అంటుండగా..

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంస వధ

10.1-1375-శా.

జంఘాలత్వముతో నగోపరి చరత్సారంగ హింసేచ్ఛను
ల్లంఘింపన్ గమకించు సింహము క్రియన్ లక్షించి పౌరప్రజా
సంఘాతంబులు తల్లడిల్ల హరి కంసప్రాణహింసార్థి యై
లంఘించెం దమగంబు మీదికి రణోల్లాసంబు భాసిల్లగన్.

టీకా:

జంఘాలత్వము = మిక్కిలి వేగమైన నడక; తోన్ = తోటి; నగ = కొండ; ఉపరి = మీద; చరత్ =
తిరుగుతున్న; సారంగ = జింకను; హింస = చంపెడి; ఇచ్చన్ = కోరికతో; ఉల్లంఘింపన్ =
దూకవలెనని; గమకించు = ఉత్సహించునట్టి; సింహము = సింహము; క్రియన్ = వలె; లక్షించి =
పూని; పౌర = పురములోని; ప్రజా = జనుల యొక్క; సంఘాతంబులు = సమూహములు; తల్లడిల్ల =
కలత చెందుతుండగా; హరి = కృష్ణుడు; కంస = కంసుని యొక్క; ప్రాణ = ప్రాణములను; హింసా =
పోగొట్టవలెనని; అర్థి = కోరువాడు; ఐ = అయ్యి; లంఘించెన్ = దూకెను; తమగంబు = గద్దె; మీది =
పై; కిన్ = కి; రణ = యుద్ధము నందు; ఉల్లాసంబు = ఉత్సాహము; భాసిల్లగన్ = ప్రకాశించగా.

భావము:

కొండశిఖరాన తిరిగే జింకను చంపడానికి, పిక్కబలంతో కుప్పించి దూకే సింహకిశోరం లాగున,
శ్రీకృష్ణుడు కంసుని సంహరించాలని తలచినవాడై గురి చూసి మంచె మీదికి యుద్ధోత్సాహంతో
దూకాడు. కొలువులో ఉన్న ప్రజలు అందరూ తల్లడిల్లారు.

10.1-1376-శ.

తమగమున కెగురు యదు స

త్తమగణ్యునిఁ జూచి ఖడ్గధరుఁడై యెదిరెం

దమ గమివారలు వీరో

త్తమగణవిభుఁ డనఁగఁ గంసఁధరణీపతియున్.

టీకా:

తమగమున్ = మంచెపైకి; ఎగురు = దుముకు; యదు = యదువంశపు; సత్తమ = శ్రేష్ఠులలో;
గణ్యునిన్ = ఎన్నదగినవానిని; చూచి = చూసి; ఖడ్గ = కత్తి; ధరుడు = పట్టినవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఎదిరెన్ = ఎదిరించెను; తమ = వారి యొక్క; గమి = సమూహము; వారలు = వారు; వీర =
వీరులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడు; గణ = రాజ్యమునకు; విభుడు = ప్రభువు; అనగన్ = అనునట్లుగా; కంస
= కంసుడు అనెడి; ధరణీపతి = రాజు {ధరణీపతి - రాజ్యమునకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

తానున్న గద్దెమీదకి ఎగిరి దూకుతున్న యాదవ మహావీరుడు శ్రీకృష్ణుడిని చూసి మధురను ఏలే
కంసుడు ఖడ్గాన్ని చేపట్టి ఎదిరించాడు అతని పక్షంలోని వారంతా కంసుడు గొప్పవీరుడైన
ప్రభువు అని ప్రశంసించారు.

10.1-1377-శా.

పక్షీంద్రుం దురగంబుఁ బట్టు విధ మొప్పన్ గేశబంధంబు లో

క్లక్షోభంబుగఁ బట్టి మౌళిమణు లాకల్పాంతవేళాపత

న్నక్షత్రంబుల భంగి రాల రణసంరంభంబు డిందించి రం

గక్షోణిం బడఁద్రొబ్బె గృష్ణుఁడు వెసం గంసున్ నృపోత్తంసునిన్.

టీకా:

పక్షీంద్రుండు = గరుత్మంతుడు {పక్షీంద్రుడు - పక్షులలో శ్రేష్ఠుడు, గరుత్మంతుడు}; ఉరగమున్ =
పామును; పట్టు = పట్టుకొనెడి; విధము = రీతి; ఒప్పన్ = వలె; కేశ = జుట్టు; బంధంబున్ = ముడిని;
లోక = ప్రజలందరకు; క్షోభంబు = కలవరపాటు; కన్ = కలుగునట్లు; పట్టి = పట్టుకొని; మౌళి = శిఖ
యందలి; మణులు = రత్నములు; కల్పాంత = ప్రళయ; వేళా = సమయమునందు; పతన్ = పడెడి;

నక్షత్రంబుల = నక్షత్రముల; భంగిన్ = వలె; రాలన్ = రాలుతుండగా; రణ = యుద్ధ; సంరంభంబున్ = ఆటోపమును; డిందించి = అణచివేసి; రంగ = మల్లరంగస్థల; క్షోణిన్ = ప్రదేశమునందు; పడన్ = పడిపోవునట్లుగా; ద్రొబ్బెన్ = తోసెను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; వెసన్ = శీఘ్రముగ; కంసున్ = కంసుని; నృప = రాజులలో; ఉత్తంసునిన్ = గొప్పవానిని.

భావము:

పక్షులకు ప్రభువైన గరుత్మంతుడు పామును ఎలా పట్టుకుంటాడో, అలా శ్రీకృష్ణుడు కంసుడి జుట్టుముడి పట్టుకున్నాడు. సభలోని జనులంతా భయభ్రాంతులు అయ్యారు. ప్రళయకాలంలో నక్షత్రాల మాదిరి అతని కిరీటంలోని మణులు జలజల నేలరాలిపోయాయి. కంస మహారాజు యుద్ధ సన్నాహం అణగించి, యదువల్లభుడు మల్లరంగస్థలంమీదకి పడద్రోసాడు.

10.1-1378-శా.

మంచారంబుననుండి రంగధరణీమధ్యంబునం గూలి యే
సంచారంబును లేక చిక్కి జను లాశ్చర్యంబునుం బొందగా
పంచత్వంబును బొంది యున్న విమతుం బద్మాక్షుఁ డీడ్చెన్ వడిం
బంచాస్యంబు గజంబు నీడ్చు పగిదిన్ బాహాబలోల్లాసియై.

టీకా:

మంచ = గద్దె; అగ్రంబునన్ = మీద; నుండి = నుండి; రంగధరణీ = రంగస్థలము; మధ్యంబునన్ = నట్టనడిమి యందు; కూలి = పడిపోయి; ఏ = ఎట్టి; సంచారంబును = కదలికలు; లేక = లేకుండ; చిక్కి = దొరికిపోయి; జనులు = ప్రజలు; ఆశ్చర్యంబును = ఆశ్చర్యమును; పొందగా = పడుతుండగా; పంచత్వంబును = మరణించుటను; పొంది = పొంది; ఉన్న = ఉన్నట్టి; విమతున్ = పగవానిని; పద్మాక్షుడు = కృష్ణుడు; ఈడ్చెన్ = లాగెను; వడిన్ = వేగముగా; పంచాస్యంబు = సింహము (పంచాస్యము - విస్తీర్ణమైన ముఖము కలది, సింహము); గజంబున్ = ఏనుగును; ఈడ్చు = ఈడ్చుకుపోవు; పగిదిన్ = విధముగా; బాహా = భుజముల; బల = బలముయొక్క; ఉల్లాసి = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మంచెమీది నుంచి మల్లక్రీడారంగ మధ్యలోకి వచ్చి పడిన కంసుడు ఎలాంటి కదలికలు లేక కట్టిలాగ బిగుసుకు పోయి అక్కడికక్కడే మరణించాడు. అక్కడి జనుల ఆ దుర్మతి సంహారాన్ని అబ్బురపడుతూ చూసారు. సింహం ఏనుగును ఎలా ఈడుస్తుందో అలా కలువ కన్నులున్న కృష్ణుడు భుజబలవిజృంభణంతో కంసుడిని ఈడ్చాడు.

10.1-1379-క.

రోషప్రమోద నిద్రా

భాషాశన పాన గతులఁ బ్రాయక చక్రిన్

దోషగతిఁ జూచి యైన వి

శేషరుచిం గంసుఁ డతనిఁ జెందె నరేంద్రా!

టీకా:

రోష = కోపమునందు; ప్రమోద = సంతోషమునందు; నిద్రా = నిద్ర యందు; భాషా = మాట్లాడుట యందు; అశన = ఆహారము తినుట యందు; పాన = తాగుటందు; గతులన్ = నడచుట యందును; పాయక = విడువకుండ; చక్రిన్ = కృష్ణుని; దోష = తప్పుడు; గతిన్ = విధానమున; చూచి = చూసి; ఐనన్ = ఉన్నప్పటికిని; విశేష = విశిష్ట మైన; రుచిన్ = తేజస్సుతో; కంసుడు = కంసుడు; అతనిన్ = అతనిని; చెందెన్ = లీనమయ్యెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా పరీక్షిత్తూ! కంసుడు రోషంలో, సంతోషంలో, నిద్రలో, మాటలు మాట్లాడుతున్నప్పుడు, తిండి తింటున్నప్పుడు, నీరు త్రాగుతున్నప్పుడు, చక్రాయుధు డైన శ్రీకృష్ణుని ద్వేషబుద్ధితోనే దోషబుద్ధితోనే అయినప్పటికీ వదలకుండా తలచి తలచి అతడు భగవంతుడిని పొంది ఉత్తమగతి అందుకున్నాడు.

10.1-1380-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా కంసుని సంహరించిన సమయంలో ..

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంససోదరుల వధ

10.1-1381-క.

గోపాలుఁ డొక్కఁ డద్దిర

భూపాలకుఁ జంపె వీనిఁ బొడువుం డేత

ద్రూపాలస్యము లేలని

తాపాలఘురోషు లగుచు ద్రోధతులై.

టీకా:

గోపాలుడు = గొల్లవాడు; ఒక్కడు = ఒకడు; అద్దిర = ఔరా; భూపాలకున్ = రాజును {భూపాలకుడు - భూ (రాజ్యమును) పాలించువాడు, రాజు}; చంపెన్ = చంపెను; వీనిన్ = ఇతనిని; పొడువుండు = చంపేయండి; ఏతద్రూప = అటువంటి; ఆలస్యములు = జాగుచేయుటలు; ఏల = ఎందుకు; అని = అని; తాప = సంతాపమువలని; అలఘు = అధికమైన; రోషులు = కోపము కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; దర్ప = గర్వముచే; ఉద్ధతులు = అతిశయించినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“ఔరా! ఎంత ఆశ్చర్యం? ఒక గోవులు కాచుకునేవాడు ప్రభువుని చంపేసాడు. వీడిని పొడిచెయ్యండి. ఇంకా ఆలస్యం ఎందుకు?” అంటూ పరితాపంతో అగ్గలమైన కోపంతో పొగరు బోతులై

10.1-1382-శా.

న్యగ్రోధుండును గహ్వడున్ మొదలుగా నానాయుధానీక సా
మగ్రిం గంసుని సోదరుల్గవియుండున్ మాద్యధజేంద్రాభుడై
యుగ్రుండై పరిఘాయు ధోల్లసీతుడై యొండొండఁ జెండాడి కా
లారగ్గోణికిఁ బంచె రాముండు గరీయస్థముడై వారలన్.

టీకా:

న్యగ్రోధుండునున్ = న్యగ్రోధుడు {కంసుని సోదరులు - 1న్యగ్రోధుడు 2కహ్వడు 3సునామకుడు
4శంకుడు 5సుభుడు 6రాష్ట్రపాలుడు 7విసృష్టుడు 8తుష్టిమంతుడు}; కహ్వడున్ = కహ్వడు;
మొదలుగాన్ = మున్నగువారు; నానా = వివిధములైన; ఆయుధ = ఆయుధముల; అనీక = ఆయుధ;
సామగ్రిన్ = పరికరములుతో; కంసుని = కంసుని యొక్క; సోదరులు = తోడబుట్టినవారు;
కవియుడున్ = తాకగా; మాద్యత్ = మదించిన; గజ = ఏనుగు; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠమును; ఆభుడు =
పోలినవాడు; ఐ = అయ్య; ఉగ్రుండు = భయంకరుడు; ఐ = అయ్య; పరిఘ = ఇనపగుదియ అనెడి;
ఆయుధ = ఆయుధముతో; ఉల్లసీతుడు = ఉత్సహించినవాడు; ఐ = అయ్య; ఒండొండె = ఒక్కొక్కడిని;
చెండాడి = పడగొట్టి; కాల = యముని; అరగ్గోణికిన్ = వాకిలికి; పంచెన్ = పంపించెను; రాముడు =
బలరాముడు; గరీయ = అధికమైన; స్థముడు = బలము కలవాడు; ఐ = అయ్య; వారలన్ = వారిని.

భావము:

న్యగ్రోధుడు, గహ్వడూ మొదలైన కంసుడి సోదరులు అనేక రకాల ఆయుధ పరికరాలతో కృష్ణుడి
మీద కలియబడ్డారు. అప్పుడు మహాబలుడైన బలభద్రుడు రౌద్రమూర్తి అయి పరిఘ అనే
ఆయుధం ధరించి మదించిన ఏనుగు లాగా ఒక్కొక్కరిని చెండాడి యముడి సన్నిధికి పంపాడు.

10.1-1383-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అలా కంస సంహారం జరిగిన సమయంలో ...

10.1-1384-క.

చేతులఁ దాళము లొత్తుచుఁ

జేతోమోదంబుతోడ సిగముడి వీడం

బాతర లాడుచు మింటను

గీతము నారదుడు పాడెఁ కృష్ణా! యనుచున్.

టీకా:

చేతులన్ = చేతితో; తాళముల్ = తాళములను; ఒత్తుచు = వాయించుచు; చేతోమోదంబు = మనోల్లాసము; తోడన్ = తోటి; సిగముడి = జట్టుముడి; వీడన్ = జారిపోగా; పాతరలాడుచున్ = నర్తనములు చేయుచు; మింటను = ఆకాశమునందు; గీతము = పాట; నారదుడు = నారదుడు; పాడెన్ = పాడెను; కృష్ణా = కృష్ణా; అనుచున్ = అని.

భావము:

నారదమహర్షి చేతులతో తాళాలు వాయిస్తూ జట్టుముడి వీడిపోగా, ఆనందంతో ఆకాశంలో "కృష్ణా!" అంటూ పాడుతూ నర్తించాడు.

10.1-1385-క.

వాఁజభవ రుద్రాదులు

భూఁకుసుమవృష్టిఁ గురిసి పొగడిరి కృష్ణున్

భేరులు మ్రోసెను నిర్జర

నారులు దివి నాడి రధిక నటనముల నృపా!

టీకా:

వారిజభవ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; భూరి = మిక్కిలి అధికమైన;
కుసుమ = పూలు; వృష్టిన్ = వానను; కురిసి = కురిపించి; పొగడిరి = కీర్తించిరి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని;
భేరులు = పెద్దనగారాలు; మ్రోసెను = మోగినవి; నిర్జర = దేవతా; నారులు = స్త్రీలు; దివిన్ =
ఆకాశమునందు; ఆడిరి = నాట్యముచేసిరి; అధిక = విశేషమైన; నటనములన్ = నాట్యములతో;
నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్నరేంద్రా! బ్రహ్మదేవుడు, శివుడు మొదలైన దేవతలు కొల్లలు కొల్లలుగా పూలజల్లులు
కురిపిస్తూ శ్రీకృష్ణుడిని స్తుతించారు. దేవదుందుభులు మ్రోగాయి. దేవతాంగనలు ఆకాశంలో అనేక
రకాల నాట్యాలు చేశారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కంసుని భార్యలు విలపించుట

10.1-1386-వ.

అంతం గంసాదుల కాంతలు భర్తమరణదుఃఖాక్రాంతలై కరంబుల శిరంబులు మోదికొనుచు
నశ్రుసలిలధారాపరిషిక్త వదనలై సదనంబులు వెలువడి వచ్చి వీరశయ్యా నిద్రితులైన విభులం
గౌఁగిలించుకొని సుస్వరంబుల విలపించి; రందుఁ గంసు భార్య లిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అటు పిమ్మట; కంస = కంసుడు; ఆదులు = మున్నగువారి; కాంతలు = భార్యలు; భర్త =
భర్త యొక్క; మరణ = చావుకై; దుఃఖ = దుఃఖముచే; ఆక్రాంతలు = ఆక్రమింపబడినవారు; ఐ =
అయ్యి; కరంబులన్ = చేతులతో; శిరంబులన్ = తలలు; మోదికొనుచున్ = మొత్తుకొనుచు; అశ్రు =

కన్నీటి; సలిల = జలములు; ధారా = ధారలచే; పరిషిక్త = బాగా తడపబడిన; వదనలు = ముఖములు
కలవారు; ఐ = అయ్యి; సదనంబులున్ = ఇండ్లనుండి; వెలువడి = బయటపడి; వచ్చి = వచ్చి;
వీరశయ్యా = యుద్ధభూమి యందు; నిద్రితులు = మరణించినవారు; ఐన = అయిన; విభులన్ =
భర్తలను; కౌగిలించుకొని = ఆలింగనము చేసికొని; సుస్వరంబులన్ = మంచిరాగములతో;
విలపించిరి = ఏడ్చిరి; అందున్ = వారిలో; కంసు = కంసుని యొక్క; భార్యలు = భార్యలు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అంతట కంసుడు మొదలగువారి భార్యలు భర్తల మృతికి శోకాక్రాంతలై చేతులతో తలలు
బాదుకుంటూ కన్నీటిధారలతో తడిసిన ముఖాలతో తమ తమ మందిరాల నుండి వచ్చారు.
వీరశయ్యలందు దీర్ఘనిద్ర చెంది ఉన్న తమ పతులను పరిష్కరింపగలరని, చక్కటి గద్గద
కంఠధ్వనులతో ఏడ్చారు. వారిలో కంసుడి భార్యలు ఇలా అన్నారు...

10.1-1387-సీ.

"గోపాలసింహంబు గోపించి వెల్వడి-

నిను గజేంద్రుని భంగి నేడు గూల్చె

యాదవేంద్రానిల మాభీలజవమున-

నిను మహిజము మాడ్కి నేల వ్రాల్చె

వాసుదేవాంభోధి వారి యుద్వేలమై-

నిను దీవి కైవడి నేడు ముంచె

దేవకీసుతవజ్రి దేవత లలరంగ-

నినుఁ గొండ క్రియ నేడు నిహతుఁ జేసె

10.1-1387.1-తే.

హా! మనోనాథ! హా! వీర! హా! మహాత్మా!

హా! మహారాజ! నీ విట్లు హాతుడవైన

మనుచు నున్నార మక్కట! మమ్ముఁ బోలు

కఠినహృదయలు జగతిపైఁ గలరె యెందు?

టీకా:

గోపాల = కృష్ణుడు అనెడి; సింహంబు = సింహము; కోపించి = కోపగించి; వెల్వడి = బయలుదేరి;
నినున్ = నిన్ను; గజ = ఏనుగులలో; ఇంద్రుని = శ్రేష్ఠుని; భంగిన్ = వలె; నేడు = ఇవాళ; కూల్చెన్ =
చంపెను; యాదవేంద్ర = కృష్ణుడు అనెడి {యాదవేంద్రుడు - గొల్లప్రభువు, కృష్ణుడు}; అనిలము =
వాయువు; ఆభీల = భయంకరమైన; జవమునన్ = వడితో; నినున్ = నిన్ను; మహాజము = వృక్షము;
మాడ్కిన్ = వలె; నేలగూల్చెన్ = చంపెను; వాసుదేవ = కృష్ణుడు అనెడి; అంభోధి = సముద్రపు; వారి
= నీరు; ఉద్వేలము = చెలియలికట్టదాటినది; ఐ = అయ్యి; నినున్ = నిను; దీవి = ద్వీపము; కైవడిన్ =
వలె; నేడు = ఇవాళ; ముంచెన్ = ముంచివేసెను; దేవకీసుత = కృష్ణుడు అనెడి; వజ్రి = ఇంద్రుడు;
దేవతలు = దేవతలు; అలరంగన్ = సంతోషించునట్లుగా; నినున్ = నిన్ను; కొండ = పర్వతము;
క్రియన్ = వలె; నేడు = ఇవాళ; నిహతున్ = కొట్టబడినవానిగా; చేసెన్ = చేసెను.

హా = అయ్యో; మనోనాథ = భర్తా; హా = అయ్యో; వీర = శూరుడా; హా = అయ్యో; మహాత్మా =
గొప్పమనసు కలవాడ; హా = అయ్యో; మహారాజ = మహారాజ; నీవు = నీవు; ఇట్లు = ఇలా;
హతుడవు = చనిపోయినవాడవు; ఐనన్ = అయినచో; మనుచున్ = జీవించుచు; ఉన్నారము =
ఉన్నాము; అక్కట = అయ్యో; మమ్మున్ = మమ్ములను; పోలు = పోలెడి; కఠిన = కఠినమైన;
హృదయలు = మనసుకలవారు; జగతి = లోకము; పైన్ = అందు; కలరె = ఉన్నారా, లేరు; ఎందు =
ఎక్కడ కూడ.

భావము:

"ఓ ప్రాణనాయకా! కోపంతో వచ్చిన గోపాలుడనే సింహం గజేంద్రుడి వంటి నిన్ను హతమార్చింది
కదా. హా శూరుడా! యదునాథుడనే గాలి దారుణమైన వేగంతో వీచి మహా వృక్షము లాంటి నిన్ను
నేలపై కూలగొట్టింది కదా. ఓ మహానుభావా! వాసుదేవుడనే సముద్రజలం చెలియలికట్టను దాటి
పొంగి వచ్చి దీవి వంటి నిన్ను ఇప్పుడు ముంచేసింది కదా. రాజేంద్రా! దేవకీపుత్రుడనే దేవేంద్రుడు
దేవతలు సంతోషించే విధంగా కొండవంటి నిన్ను సంహరించాడు కదా. అయ్యో! నీవిలా

చనిపోయినప్పటికీ మేము ఇంకా బ్రతుకే ఉన్నాము. అక్కటా! మా అంత కఠిన హృదయం
కలవారు భూమిమీద ఎక్కడైనా ఉన్నారా?

10.1-1388-క.

భూతముల కెగ్గుచేసిన

భూతంబులు నీకు నెగ్గు పుట్టించె వృథా

భూత మగు మనికి యెల్లను

భూతద్రోహికిని శుభము పొంద దధీశా!

టీకా:

భూతములు = జీవులు; కిన్ = కు; ఎగ్గు = కీడు; చేసినన్ = చేయగా; భూతంబులు = జీవులు; నీ = నీ;
కున్ = కు; ఎగ్గు = కీడు; పుట్టించెన్ = కలిగించెను; వృథాభూతము = వ్యర్థమైనది; అగు = అయిన;
మనికి = జీవితము; ఎల్లను = అంతయు; భూత = ప్రాణులకు; ద్రోహి = ద్రోహముచేయువాని; కిని = కి;
శుభము = మేలు; పొందదు = కలుగదు; అధీశ = రాజా.

భావము:

ప్రాణులకు నీవు కీడుచేయగా, ఆ ప్రాణులే నీకు కీడు చేశాయి. ప్రాణులకు ద్రోహం చేసినవాడికి
మేలు కలుగదు. బ్రతు కంతా వ్యర్థమవుతుంది.

10.1-1389-క.

గోపాలకృష్ణతోడను

భూపాలక! మున్ను తొడరి పొలిసినవారిన్

నీ పాల బుధులు చెప్పరె

కోపాలస్యములు విడిచి కొలువం దగదే."

టీకా:

గోపాల = గొల్లవాడైన; కృష్ణు = కృష్ణుని; తోడను = తోటి; భూపాలక = రాజ; మున్ను = ఇంతకు
మునుపు; తోడరి = తలపడి; పొలిసిన = చచ్చిన; వారిన్ = వాళ్ళను; నీ = నీ; పాలన్ = దగ్గర;
బుధులు = పెద్దలు; చెప్పరె = చెప్పలేదా; కోప = కోపము; ఆలస్యములున్ = జడత్వములను; విడిచి =
వదలివేసి; కొలువందగదే = సేవించవలసినది కదా.

భావము:

కంసమహారాజా! భూమండలాన్ని ఏలే వాడవు కదా. గోవుల పాలించే వాడైన శ్రీకృష్ణుడిని ఇంతకు
ముందు ఎదిరించిన వారందరూ మరిణించిన విషయం బుద్ధిమంతులు ఎవరూ నీకు చెప్పలేదా?
క్రోధము జడత్వమూ వదలిపెట్టి గోవిందుని సేవించవలసింది కదా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : దేవకీ వసుదేవుల విడుదల

10.1-1390-వ.

అని విలపించుచున్న రాజవల్లభుల నూరార్చి, జగద్వల్లభుండైన హరి కంసాదులకుం
బరలోకసంస్కారంబులు చేయం బనిచి దేవకీ వసుదేవుల సంకలియలు విడిపించి, బలభద్ర
సహితుండై వారలకుం బ్రణామంబులు జేసిన.

టీకా:

అని = ఈ విధముగ; విలపించుచున్న = తపించుచున్న; రాజ = కంసుని యొక్క; వల్లభులన్ =
భార్యలను; నూరార్చి = ఊరడించి; జగత్ = లోకమునకు; వల్లభుండు = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి;
హరి = కృష్ణుడు; కంస = కంసుడు; అదుల్ = మొదలగువారల; కున్ = కు; పరలోకసంస్కారంబులు
= అంత్యక్రియలు; చేయన్ = చేయుటకు; పనిచి = నియమించి; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవులన్ =
వసుదేవులను; సంకలియలు = బంధనముల నుండి; విడిపించి = విడుదల చేయించి; బలభద్ర =
బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వారల = వారి; కున్ = కి; ప్రణామంబులు
= నమస్కారములు; చేసిన = చేయగా.

భావము:

అలా ఏడుస్తున్న రాజు భార్యలను ఓదార్చి, లోకేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు కంసుడు మొదలైన వారికి ఉత్తరక్రియలు చేయమని ఆదేశించాడు. పిమ్మట, దేవకీవసుదేవులను చెర విడిపించి, బలరాముడు తను కలిసి వారికి నమస్కారాలు చేయగా...

10.1-1391-మ.

కని లోకేశులుగాని వీరు కొడుకుల్లారంచుఁ జిత్తంబులన్
జనయిత్రీ జనకుల్ విచారపరులై శంకింపఁ గృష్ణుండు దా
జనసమ్మోహినియైన మాయఁ దదభిజ్ఞానంబు వారించి యి
ట్లనియెన్ సాగ్రజుడై మహావినతుడై యానందసంధాయియై.

టీకా:

కని = చూసి; లోక = లోకములనేలెడి; ఈశులు = భగవంతులు; కాని = తప్పించి; వీరు = వీరు;
కొడుకులు = పుత్రులు; కారు = కారు; అంచున్ = అని; చిత్తంబులన్ = మనసులలో; జనయిత్రీ = తల్లి;
జనకుల్ = తండ్రులు; విచారపరులు = విచారించువారు; ఐ = అయ్యి; శంకింపన్ =
సందేహించుచుండగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; తాన్ = అతను; జన = ఎల్లరను; సమ్మోహిని =
మోహింపజేసెడిది; ఐన = అయినట్టి; మాయన్ = మాయచేత; తత్ = ఆ యొక్క; అభిజ్ఞానంబున్ =
ప్రత్యక్షజ్ఞానమును; వారించి = పోగొట్టి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; సాగ్రజుడు =
అన్నతో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మహా = మిక్కిలి; వినతుడు = వినయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఆనంద = సంతోషమును; సంధాయి = కలిగించెడివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

తల్లితండ్రులైన దేవకీవసుదేవులు తమ పుత్రులను చూసి "వీరు సకల లోకాలకు ప్రభువులు తప్ప సాధారణ మానవులు కారు" అని ఆలోచిస్తూ తమ మనసులలో సంశయ పడసాగారు. అప్పుడు, శ్రీకృష్ణుడు జనులను సమ్మోహింప జేసే మాయాశక్తిని ప్రయోగించి, వారి ఎరుకను మరుగు పరచి, అన్న బలభద్రుడుతో కూడి వచ్చి మిక్కిలి వినయంతో ఆనందాలు పంచుతూ ఇలా అన్నాడు

10.1-1392-సీ.

"మమ్ముఁ గంటిరిగాని మా బాల్య పొగండ-

కైశోర వయసులఁ గదిసి మీర

లెత్తుచు దించుచు నెలమి మన్నించుచు-

నుండు సౌభాగ్యంబు నొంద రైతి;

రాకాంక్ష గలిగియున్నది దైవయోగంబు-

/> తల్లిదండ్రుల యొద్ద తనయు లుండి

యేయవసరమున నెబ్బంగి లాలితు-

లగుచు వర్ధిల్లుదు రట్టి మహిమ

10.1-1392.1-తే.

మాకు నిన్నాళ్ళు లే దయ్యె మఱియు వినుఁడు

నిఖిల పురుషార్థహేతువై నెగడుచున్న

మేని కెవ్వార లాధ్యులు మీరకారె

యా ఋణముఁ దీర్చ నూటేండ్లకైనఁ జనదు.

టీకా:

మమ్మున్ = మమ్ములను; కంటిరి = జన్మింపజేసితిరి; కాని = తప్పించి; మా = మా యొక్క; బాల్య = శైశవపు {బాల్యము - తనకు తాను లేవలేని దశ (5 సం.), కౌమారము, పసితనము}; పొగండ = పొగండపు {పొగండము - 5 నుండి 10 సంవత్సరముల బాల్యము}; కైశోర = కిశోరపు {కైశోరము - మంచిచెడ్డలు చెప్పినను తెలిసికోచాలని దశ (15)}; వయసులన్ = ప్రాయములందు; కదిసి = చేరి; మీరలు = మీరు; ఎత్తుచున్ = ఎత్తుకొనుచు; దించుచున్ = దింపుతు; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; మన్నించుచున్ = గారాముచేయుచు; ఉండు = ఉండెడి; సౌభాగ్యంబున్ = అదృష్టమును; ఒందరు = పొందనివారు; ఐతిరి = అయ్యారు; ఆకాంక్ష = కోరుతు; కలిగియున్నన్ = ఉన్నప్పటికిని; అది = ఆస్థితి; దైవయోగంబు = దైవనిర్ణయము; తల్లిదండ్రుల = తల్లిదండ్రుల; ఒద్దన్ = దగ్గర; తనయులు = పిల్లలు; ఉండి = ఉండి; ఏ = ఏవ; అవసరమునన్ = సమయము లందు; ఎబ్బంగి = ఏ విధముగ; లాలితుల్

= లాలనచేయబడినవారు; అగుచున్ = అగుచు; వర్తిల్లుదురు = పెరుగుదురో; అట్టి = అటువంటి; మహిమ = గొప్పదనము.

మా = మా; కున్ = కు; ఇన్ని = ఇన్ని; నాళ్ళు = దినములవరకు; లేదు = కలుగనిది; అయ్యెన్ = అయినది; మఱియున్ = ఇంకను; వినుడు = వినండి; నిఖిల = సమస్తమైన; పురుషార్థ = చతుర్విధపురుషార్థముల {చతుర్విధపురుషార్థములు - 1ధర్మము 2అర్థము 3కామము 4మోక్షము}; హేతువు = కారణభూతము; ఐ = అయ్యి; నెగడుచున్న = అతిశయించుచున్న; మేని = శరీరమున; కున్ = కు; ఎవ్వారలు = ఎవరు; ఆఘ్యలు = మూలమైనవారు; మీర = మీరే; కారె = కాదా, అవును; ఆ = ఆ యొక్క; ఋణమున్ = పితృఋణము {ఋణత్రయము - 1దేవఋణము 2ఋషిఋణము 3పితృఋణము}; తీర్పన్ = తీర్చుకొనుటకు; నూలు = వంద; ఏండ్ల = సంవత్సరముల; కైనన్ = అయినప్పటికి; చనదు = శక్యముకాదు.

భావము:

“అమ్మా! నాన్నా! మమ్మల్ని కన్నారు కానీ, మా బాల్య, పొగండ, శైశవ ప్రాయాలలో ప్రేమగా ఎత్తుకుంటూ, దింపుతూ, లాలించి పాలించే భాగ్యాన్ని మీరు పొందలేదు. కోరిక ఉండి కూడా దైవయోగము చేత అది తీరలేదు. తలితండ్రుల సమక్షంలో బిడ్డలుండి ఎప్పుడూ బుజ్జగింప బడుతూ ఎలా ఎదుగుతారో, అలాంటి అదృష్టం మా కిన్నాళ్ళూ లేకపోయింది. ధర్మార్థకామమోక్షము లనే పురుషార్థములు సాధించడానికి కారణమైన ఈ శరీరాలకు కర్త లేవరు? జననీజనకులైన మీరే కదా! ఆ ఋణాన్ని తీర్చుకోవడానికి నూరేండ్లయినా సరిపోదు.

10.1-1393-క.

చెల్లుబడి గలిగి యెవ్వడు

తల్లికి దండ్రుకిని దేహధనముల వృత్తుల్

చెల్లింపఁ డట్టి కష్టుడు

ప్రల్లదుఁ డామీద నాత్మప్రలలాశి యగున్.

టీకా:

చెల్లుబడి = సాగుదల; కలిగి = ఉన్నను; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కి; తండ్రి = తండ్రి; కిని = కి; దేహ = శారీరక; ధనములన్ = ఆర్థిక; వృత్తుల్ = జరపదగిన పనులు; చెల్లింపడు = జరుపడో; అట్టి = అలాంటి; కష్టుడు = కఠినుడు; ప్రల్లదుడు = దుష్టుడు; ఆ = అటు; మీద = పిమ్మట; ఆత్మ = స్వంత; పలల = మాంసము; ఆశి = తినువాడు; అగున్ = అవుతాడు.

భావము:

ఎవడైతే సమర్థత కలిగి ఉన్నా కూడా తన శరీరంతో ధనంతో తన తల్లితండ్రులకు సేవచేయడో, అలాంటి వాడు కష్టుడు దుష్టుడు. వాడు చచ్చాక తన మాంసం తానే తింటాడు

10.1-1394-క.

జననీజనకుల వృద్ధులఁ

దనయుల గురు విప్ర సాధు దారాదులనే

జనుఁడు ఘనుఁ డయ్యుఁ బ్రోవక

వనరును జీవన్మృతుండు వాఁడు ధరిత్రిన్.

టీకా:

జననీజనకుల = తల్లిదండ్రులను; వృద్ధులన్ = పెద్దవారిని; తనయులన్ = కొడుకులు కూతుళ్ళు; గురు = ఉపాధ్యాయులు; విప్ర = బ్రాహ్మణులు; సాధు = సాధువులు; దార = భార్య; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; ఏ = ఏ యొక్క; జనుడు = మానవుడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ప్రోవక = పోషింపకుండ; వనరునున్ = తపించునో; జీవన్మృతుడు = నడుస్తున్నశవము లాంటివాడు; వాడు = అతడు; ధరిత్రిన్ = భూమిమీద.

భావము:

ఏ నరుడైతే తల్లితండ్రులను, వయోవృద్ధులనూ, భార్యాపిల్లలనూ, గురువులనూ, బ్రాహ్మణులనూ, సాధువులను మొదలైనవారిని సమర్థుడై ఉండి కూడా పోషింపక ఏడుస్తుంటాడో, అలాంటి వాడు ఈ భూమి మీద బ్రతికున్న శవం వంటి వాడే.

10.1-1395-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

10.1-1396-శా.

కారాశాలల మా నిమిత్తము మిముం గంసుండు గారింపగా
వారింపంగ సమర్థతల్ కలిగియున్ వారింపగా లేక ని
ష్కార్యుత్ములమైన క్రూరుల మహాకౌటిల్యసంచారులన్
సారాతిక్షములార! మమ్ముఁ గొఱతల్ సైరించి రక్షింపరే."

టీకా:

కారాశాలలన్ = చెరశాలలో; మా = మా; నిమిత్తమున్ = కారణముచేత; మిమున్ = మిమ్ములను;
కంసుండు = కంసుడు; కారింపగా = బాధించుచుండగా; వారింపంగన్ = అడ్డుకొనుటకు; సమర్థతల్
= సామర్థ్యములు; కలిగియున్ = ఉన్నప్పటికి; వారింపగాన్ = మాన్నివేయుట; లేక = చేయలేక;
నిష్కార్యుత్ము = దయలేని; ఆత్ములము = మనసు గలవారము; ఐన = అయిన; క్రూరులన్ =
కఠినులను; మహా = మిక్కిలి; కౌటిల్య = వంకర; సంచారులన్ = నడకవారిని; సారా = శ్రేష్ఠమైన; అతి

= మిక్కిలి; క్షములార = ఓర్పుకలవారలూ; మమ్మున్ = మమ్ములను; కొఱతల్ =
నిష్ప్రయోజకత్వములను; సైరించి = ఓర్చి; రక్షింపరే = క్షమించండి.

భావము:

జననీజనకులారా! మీరు మిక్కిలి ఓర్పు కలవారు. మా కారణంగా మిమ్మల్ని కంసుడు చెరసాలలో
బంధించి, బాధిస్తూ ఉంటే, వారించే సామర్థ్యం ఉండి కూడా వారించని దయమాలినవాళ్ళం;
క్రూరులం; మిక్కిలి కుటిలమైన నడత కల వాళ్ళం. మా లోపాలు సహించి మమ్మల్ని మన్నించండి."

10.1-1397-వ.

అని యిట్లు మాయామనుష్యుడైన హరి పలికిన పలుకులకు మోహితులై వారల నంకపీఠంబుల
నిడుకొని కౌగిలించుకొని వారి వదనంబులు కన్నీటం దడుపుచుఁ బ్రేమపాశబద్ధులై,
దేవకీవసుదేవు లూరకుండి; రంత వాసుదేవుండు మాతామహుండైన యుగ్రసేనుం జూచి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; మాయా = మాయతోటి; మనుష్యుండు = మానవుడుగా; ఐన =
వర్తించువాడు అయిన; హరి = కృష్ణుడు; పలికినన్ = చెప్పిన; పలుకుల్ = మాటల; కున్ = కు;
మోహితులు = మోహములో పడినవారు; ఐ = అయ్యి; వారలన్ = వారిని; అంక = ఒడి అనెడి;
పీఠంబులన్ = పీటలమీద; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; కౌగిలించుకొని = ఆలింగనము చేసికొని; వారి
= వారి యొక్క; వదనంబులు = ముఖములను; కన్నీటన్ = అశ్రుజలములచే; తడపుచున్ =
తడిపేస్తూ; ప్రేమ = ప్రీతి అనెడి; పాశ = తాళ్ళచే; బద్ధులు = కట్టబడినవారు; ఐ = అయ్యి; దేవకీ =
దేవకీదేవి; వసుదేవులు = వసుదేవులు; ఊరక = మారుమాట్లాడకుండ; ఉండిరి = ఉన్నారు; అంత =
అటు పిమ్మట; వాసుదేవుండు = శ్రీకృష్ణుడు (వాసుదేవుడు - వసుదేవుని కొడుకు, కృష్ణుడు);
మాతామహుండు = తాత (అమ్మకి తండ్రి); ఐన = అయినట్టి; ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనుని; చూచి =
ఉద్దేశించి.

భావము:

అంటూ ఇలా పలికిన మాయామానుషవిగ్రహుడైన శ్రీకృష్ణుడి మాటలకు దేవకీవసుదేవులు మోహము చెందారు. వారు తమ పుత్రులను ఒడిలోకి తీసుకున్నారు; గట్టిగా ఆలింగనం చేసుకున్నారు; కన్నీళ్ళతో వారి తలలు తడిపారు; ప్రేమాతిశయం వలన మాటలు పెగలక మౌనం వహించారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు తన తల్లికి తండ్రిగారైన ఉగ్రసేనుడితో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఉగ్రసేనుని రాజగ చేయుట

10.1-1398-చ.

"అనఘ! యయాతి శాపమున యాదవ వీరులకున్ నరేశ్వరా
సనమున నుండరాదు; నృపసత్తమ! రాజపు గమ్ము భూమికిన్;
నినుఁ గొలువంగ నిర్జరులు నీకరిఁబెట్టుదు రన్య రాజులం
బనిగొను టెంత; రమ్ము జనపాలనశీలివి గమ్ము వేడ్కతోన్."

టీకా:

అనఘ = పాపము లేనివాడ; యయాతి = యయాతి యొక్క; శాపమునన్ = శాపమువలన;
యాదవ = గోపక; వీరుల్ = శూరుల; కున్ = కి; నరేశ్వరాసనమునన్ = సింహాసనముమీద
{నరేశ్వరాసనము - రాజకి ఐన పీఠము, సింహాసనము}; ఉండరాదు = కూర్చొనకూడదు; నృప =
రాజులలో; సత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; రాజపు = రాజవిగా; కమ్ము = అగుము; భూమికిన్ = రాజ్యమునకు;
నినున్ = నిన్ను; కొలువంగన్ = సేవించుటకు; నిర్జరులు = దేవతలు {నిర్జరులు - జర
(ముసలితనము) లేనివారు, దేవతలు}; నీ = నీ; కున్ = కు; అరిబెట్టుదురు = కప్పమిత్తురు; అన్య =
ఇతర; రాజులన్ = రాజులను; పనిగొనుట = ఆజ్ఞాపించుట; ఎంత = ఎంతపని, చిన్నవిషయమే; రమ్ము
= రా; జనపాలన = రాజ్యమేలుట; శీలివి = చేసెడివాడవు; కమ్ము = అగుము; వేడ్క = సంతోషము;
తోన్ = తోటి.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్ముడా! ఉగ్రసేన రాజేంద్రా! యయాతి శాపం వలన ఎంతటి వీరులైనా యాదవులు రాజ్యవీరం అధిష్టించడానికి వీలుకాదు. కాబట్టి, ఈ రాజ్యానికి నీవే రాజుగా ఉండు. మేము నిన్ను సేవిస్తూ ఉంటాము. దేవతలు సైతం నీకు కప్పం చెల్లిస్తారు. ఇక ఇతర రాజులు నీ ఆజ్ఞ శిరసావహిస్తారుని వేరుగా చెప్పనక్కర లేదు కదా. సంతోషంగా ప్రజలను పాలించడానికి సిద్ధంకా."

10.1-1399-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

అలా పలికి...

10.1-1400-క.

మన్నించి రాజుఁ జేసెను

వెన్నుడు సత్యావధాను విశ్రుతదానున్

సన్నుతమానున్ గదన

చ్చిన్నాహితసేను నుగ్రహేనున్ దీనున్.

టీకా:

మన్నించి = గౌరవించి; రాజున్ = రాజుగా; చేసెన్ = చేసెను; వెన్నుడు = కృష్ణుడు (విష్ణువు (ప్ర) - వెన్నుడు (వి)); సత్యా = సత్యము నందు; అవధానుడు = ఎచ్చరిక కలవాడు; విశ్రుత = ప్రసిద్ధమైన; దానున్ = ఈవి కలవానిని; సన్నుత = పొగడబడిన; మానున్ = నడవడిక కలవానిని; కదన =

యుద్ధము నందు; ఛిన్న = ఛేదింపడిన; అహిత = శత్రు; సేనున్ = సేనలు కలవానిని; ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనుని; దీనున్ = దీనావస్థలో ఉన్నవానిని.

భావము:

సత్యనిష్ఠ కలవాడూ, దాతగా పేరుపొందిన వాడూ, అభిమానవంతు డని పొగడ్త కాంచినవాడూ, సమరంలో శత్రుసైన్యాలను సంహరించే వాడూ, గర్వం లేని వాడూ అయిన ఉగ్రసేనుడిని వాసుదేవుడు గౌరవించి మధురానగరానికి రాజుగా చేసాడు.

10.1-1401-వ.

తదనంతరంబ తొల్లి కంసభీతులై విదేశంబులం గృశియించు చున్న యదు, వృష్ణి, భోజ, మరు, దశార్హ కకురాంధక ప్రముఖు లగు సకల జ్ఞాతి సంబంధులను రావించి చిత్తంబు లలర విత్తంబు లిచ్చి వారి వారి నివాసంబుల నుండ నియమించె; ని విధంబున.

టీకా:

తదనంతరంబ = అటు పిమ్మట; తొల్లి = ఇంతకు ముందు; కంస = కంసుని వలన; భీతులు = భయము చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; విదేశంబులన్ = అన్య రాజ్యము లందు; కృశించి = అణగిపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; యదు = యాదవులు; వృష్ణి = వృష్ణికులు; భోజ = భోజులు; మరు = మరువులు; దశార్హ = దశార్హులు; కుకుర = కుకురులు; అంధక = అంధకులు; ప్రముఖులు = మొదలగువారు; అగు = ఐన; సకల = అయినట్టి; జ్ఞాతి = దాయాదులు; సంబంధులను = చుట్టములను; రావించి = రప్పించి; చిత్తంబులు = మనసులు; అలరన్ = సంతోషించునట్లు; విత్తంబులు = ధనములు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; వారివారి = వారి యొక్క; నివాసంబులన్ = ఇండ్లలో; ఉండన్ = ఉండునట్లుగా; నియమించెన్ = ఆజ్ఞాపించెను; ఈ = ఈ; విధంబున = విధముగా.

భావము:

అటుపిమ్మట, శ్రీకృష్ణుడు ఇంతకు ముందు కంసుడి భయం వలన ఇతర దేశాలలో బాధలు పడుతున్న తన జ్ఞాతులూ చుట్టాలూ అయిన యదువులు, వృష్ణులు, భోజులు, మరువులు,

దశార్లులు, కుకురులు, అంధకులు మొదలైన వారిని అందరినీ పిలిపించాడు. వారి మనసులు తృప్తిచెందేలా వారికి ధనాదికాలు బహూకరించి, వారి వారి గృహాలలో నివసించం డని నియోగించాడు. ఈ విధంగా...

10.1-1402-క.

మధుసూదన సత్కరుణా

మధురాలోకన విముక్త మానస భయులై

మధురవచనములఁ దారును

మధురానగరంబు ప్రజలు మనిరి నరేంద్రా!

టీకా:

మధుసూదన = కృష్ణుని యొక్క {మధుసూదన - మధు అనేడి రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు}; సత్ = మంచి; కరుణా = దయతో కూడిన; మధుర = మధురమైన; ఆలోకన = చూపులచేత; విముక్త = విడువబడిన; మానస = మనస్సు లందలి; భయులు = భయములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; మధుర = తియ్యని; వచనములన్ = మాటలతో; తారును = వారు; మధురా = మధుర అనేడి; నగరంబు = పట్టణము; ప్రజలు = పౌరులు; మనిరి = బతికిరి; నరేంద్రా = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులకు ఇంద్రుని వంటివాడు, రాజు}.

భావము:

మధుసూదనుడు కృష్ణుడి యొక్క మిక్కిలి కరుణాపూరితమైన మధురాతిమధురమైన కటాక్షవీక్షణాలతో మనసులోని భీతి తొలగినవారై తీయ తీయని సల్లాపాలతో వారూ మధురాపురి పురప్రజలు కలసి మెలసి జీవించారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నందుని వ్రేపల్లెకు పంపుట

10.1-1403-వ.

అంత నొక్కనాడు సంకర్షణ సహితుండై నందునిం జీరి గోవిందుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అటు పిమ్మట; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; సంకర్షణ = బలరామునితో;
సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నందుని = నందుడిని; చీరి = పిలిచి; గోవిందుండు =
కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటు తరువాత, ఒకరోజు కృష్ణుడు బలరాముడితో కలిసి నందుడిని పిలిపించి ఇలా అన్నాడు...

10.1-1404-శా.

"తండ్రిం చూడము తల్లిఁ చూడము యశోదాదేవియున్ నీవు మా
తండ్రిం దల్లియు నంచు నుండుదుము సద్ధర్మంబులం; దొల్లి యే
తండ్రుల్ బిడ్డల నిట్లు పెంచిరి? భవత్సౌజన్య భావంబులం
దండ్రీ! యింతటివార మైతిమిగదా! తత్తద్వయోలీలన్.

టీకా:

తండ్రిన్ = కన్నతండ్రిని; చూడము = చూసి ఎరుగము; తల్లిన్ = కన్నతల్లిని; చూడము = చూసి
ఎరుగము; యశోదదేవియున్ = యశోదమ్మ; నీవున్ = నీవు; మా = మా యొక్క; తండ్రిన్ = తండ్రి;
తల్లియున్ = తల్లి; అంచున్ = అనుకొనుచు; ఉండుదుము = ఉండెదము; సద్ధర్మంబులన్ =
మంచిస్వభావములుకలిగి; తొల్లి = ఇంతకు పూర్వము; ఏ = ఎవరి; తండ్రుల్ = తండ్రులు; బిడ్డలన్ =
పిల్లలను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పెంచిరి = పెద్దచేసిరి; భవత్ = నీ యొక్క; సౌజన్య = మంచితనపు;
భావంబులన్ = విధానములతో; తండ్రీ = తండ్రీ, నాన్న; ఇంతటి = ఇంతగొప్ప; వారము = వారలము;
ఐతిమి = అయ్యాము; కదా = కదా; తత్తత్ = ఆయా; వయః = ప్రాయపు; లీలలన్ = వర్తనలందు.

భావము:

"జనకా! మేము తండ్రిని చూడ లేదు. తల్లిని చూడ లేదు. యశోదాదేవీ, నీవూ మా తల్లితండ్రులని
భావిస్తూ ఉన్నాము. ఇంతకు ముందు ఏ తల్లి తండ్రులు కూడ మీ అంత గారాబంగా తమ బిడ్డలను

పెంచలేదు. మీ మంచితనం వలన ఆయా వయసులకు తగిన ఆటపాటలతో పెరిగి ఇంత వారము అయ్యాము.

10.1-1405-ఉ.

ఇక్కడ నున్న బాంధవుల కైల్లను సౌఖ్యము చేసి వత్తు మే
మక్కడికిన్; మదీయులకు నందఱికిన్ వినుపింపు మయ్య యే
మెక్కడ నున్న మాకు మది నెన్నడు పాయవు మీ వ్రజంబులో
మక్కువతోడ మీరు కృప మా కొనరించు క్రియావిశేషముల్."

టీకా:

ఇక్కడన్ = ఇక్కడనే; ఉన్నన్ = ఉన్నట్టి; బాంధవుల్ = చుట్టముల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు;
సౌఖ్యమున్ = సుఖములు; చేసి = కలుగజేసి; వత్తుము = వచ్చెదము; ఏము = మేము; అక్కడికిన్ =
అక్కడికి; మదీయుల్ = మనవారి; కున్ = కి; అందఱి = ఎల్లర; కిన్ = కు; వినుపింపుము = చెప్పుము;
అయ్య = తండ్రి; ఏము = మేము; ఎక్కడన్ = ఎక్కడైన; ఉన్నన్ = ఉన్నప్పటికి; మదిన్ =
మనసులోనుండి; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; పాయవు = తొలగవు; మీ = మీ యొక్క; వ్రజంబు = మంద;
లోన్ = లోని; మక్కువన్ = ప్రీతి; తోడ = తోటి; మీరు = మీరు; కృపన్ = దయతో; మా = మా; కున్ = కు;
ఒనరించు = చేసిడి; క్రియా = ఉపచారాదుల గురించిన; విశేషముల్ = విషయములు.

భావము:

మేము ఇక్కడ మధురలో ఉన్న మన చుట్టాలందరికీ మేలు కలిగించి అక్కడికి వ్రేపల్లెకు వస్తాము.
ఈ సంగతి మన వారందరికీ చెప్పండి. మీరు గోకులంలో ఎంతో మక్కువతోనూ, దయతోనూ
మాకు చేసిన ఉపచారాలు, మేము ఎక్కడున్నా మా మనసుల నుండి ఎన్నటికినీ దూరము కావు."

10.1-1406-వ.

అని పలికి వస్త్రభూషణాదు లొసంగి సాదరంబుగం గౌరెగిలించుకొని గోవిందుం డనిచిన
నందుండు ప్రణయవిహ్వలుండై బాష్పజలపూరితలోచనుం డగుచు వల్లవులుం దానును
వ్రేపల్లెకుం జనియె; నంత

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; వస్త్ర = బట్టలు; భూషణ = ఆభరణములు; ఆదులు = మున్నగునవి;
ఒసంగి = ఇచ్చి; సాదరంబుగన్ = ఆదరముతోటి; కౌగిలించుకొని = ఆలింగనము చేసికొని;
గోవిందుండు = కృష్ణుడు; అనిచినన్ = పంపించగా; నందుండు = నందుడు; ప్రణయ =
ప్రేమాతిశయముచే; విహ్వలుండు = చలించిన మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బాష్పజల =
కన్నీటిచే; పూరిత = నిండిన; లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; వల్లవులున్ =
గోపకులు; తానునున్ = అతను; వ్రేపల్లె = గొలపల్లి; కున్ = కి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంత =
అటు పిమ్మట.

భావము:

ఈ విధంగా పలికిన శ్రీకృష్ణుడు వస్త్రాలు, ఆభరణాలు మొదలైన వాటిని ఇచ్చి, ఆదరంతో
కౌగిలించుకుని, సాగనంపాడు. నందుడి మనసు అనురాగాతిశయంతో చలించింది. కన్నీళ్ళతో
నిండిన కన్నులు కలవాడై, గొల్లపెద్దలతో కలిసి వ్రేపల్లెకు బయలుదేరి వెళ్ళాడు. అనంతరం...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : రామకృష్ణుల ఉపనయనము

10.1-1407-క.

గర్గాది భూసురోత్తమ

వర్గముచే నుపనయనము వసుదేవుడు స

న్మార్గంబునఁ జేయించెను

నిర్గర్వచరిత్రులకును నిజ పుత్రులకున్.

టీకా:

గర్గ = గర్గుడు; ఆది = మున్నగు; భూసుర = బ్రాహ్మణ; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుల; వర్గము = సమూహము; చేన్
= చేత; ఉపనయనము = వడుగు; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; సన్మార్గంబునన్ = మంచి

విధానములతో; చేయించెను = చేయించెను; నిర్గర్వ = గర్వము లేనట్టి; చరిత్రుల్ = నడవడిక కలవారి; కును = కి; నిజ = తన; పుత్రుల్ = కుమారుల; కున్ = కు.

భావము:

వసుదేవుడు గర్వరహితమైన చరిత్ర కల తన పుత్రులకు గర్గుడు మొదలైన బ్రాహ్మణ పురోహితుల సన్నిధిలో యథావిధిగా ఉపనయన సంస్కారం జరిపించాడు.

10.1-1408-క.

ద్విజరాజ వంశవర్కులు

ద్విజరాజ ముఖాంబుజోపదిష్టవ్రతులై

ద్విజరాజత్వము నొందిరి

ద్విజరాజాదిక జనంబు దీవింపంగన్.

టీకా:

ద్విజరాజ = చంద్ర {ద్విజరాజ - బ్రాహ్మణులకు ప్రభువు, చంద్రుడు}; వంశ = కులపు; వర్కులు = శ్రేష్ఠులు; ద్విజ = బ్రాహ్మణుల {ద్విజుడు - పుట్టుక ఉపనయనము అనేడి రెండు జన్మలు కలవాడు, విప్రుడు}; రాజ = రాజుల యొక్క; ముఖ = ముఖములనెడి; అంబుజ = కమలముల నుండి; ఉపదిష్ట = ఉపదేశించబడిన; వ్రతులు = వ్రతములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ద్విజ = రెండు జన్మలు కలిగిన {ద్విజ - పుట్టుక ఉపనయనము అనేడి రెండు జన్మలు}; రాజత్వమున్ = రాజు లగుటను; ఒందిరి = పొందిరి; ద్విజ = విప్రులు, పక్షి, నాగ; రాజ = క్షత్రియులు, రాజులు; ఆదిక = మున్నగు; జనంబు = వారు; దీవింపన్ = ఆశీర్వదింపగా.

భావము:

చంద్రవంశజులలో అగ్రగణ్యులై అలరారుతున్న బలరామకృష్ణులు బ్రాహ్మణోత్తముల ముఖకమలాల నుండి ఉపనయన మంత్రాల ఉపదేశములు పొందారు. విప్రులు, రాజులు, గరుత్మంతుడు, ఆదిశేషుడు మొదలైనవారూ దీవెనలీయగా ద్విజత్వం అందుకున్నారు.

10.1-1409-వ.

ఉపనయ నానంతరంబున వసుదేవుండు బ్రాహ్మణులకు సదక్షిణంబులుగా ననేక గో హిరణ్యాది దానంబు లొసంగి తొల్లి రామకృష్ణుల జన్మసమయంబు లందు నిజమనోదత్తలైన గోవుల నుచ్చరించి యిచ్చి కామితార్థంబుల నర్థులకుం బెట్టి; నిట్లు బ్రహ్మచారులై.

టీకా:

ఉపనయన = వడుగు; అనంతరంబునన్ = అయిన పిమ్మట; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; బ్రాహ్మణుల్ = విప్రుల; కున్ = కు; సదక్షిణంబులు = దక్షిణలతో కూడినవి; కాన్ = అయిన; అనేక = పెక్కు; గో = ఆవులు; హిరణ్య = బంగారము; ఆది = మున్నగు; దానంబులు = దానములు; ఒసంగి = ఇచ్చి; దానముచేసి; తొల్లి = ఇంతకు పూర్వము; రామ = బలరాము; కృష్ణుల = కృష్ణులయొక్క; జన్మ = పుట్టిన; సమయంబుల్ = సమయముల; అందున్ = లో; నిజ = తన; మనః = మనసు నందు; దత్తలు = దానము చేయబడినవి; ఐన = అయిన; గోవులన్ = ఆవులను; ఉచ్చరించి = చెప్పుకొని; ఇచ్చి = దానము చేసి; కామిత = కోరిన; అర్థంబులన్ = కోరికలను; అర్థుల్ = కోరినవారి; కున్ = కి; పెట్టన్ = ఇచ్చెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; బ్రహ్మచారులు = బ్రహ్మచర్యమున ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఉపనయనము జరిగిన పిమ్మట, వసుదేవుడు విప్రులకు దక్షిణల సహితంగా ధేనువులు, బంగారము మొదలైన అనేక దానాలు చేసాడు. ఇంతకు మునుపు రామకృష్ణులు జననకాలంలో తాను మనస్సులో దానం చేసినట్లు చేసిన సంకల్పం ప్రకారం, ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా గోవులను ఇచ్చాడు. కోరిన వారికి కోరినట్లు సమస్త వస్తువులూ సమర్పించాడు. ఈ విధంగా బలరామకృష్ణులు బ్రహ్మచర్యవ్రతం అవలంబించి...

10.1-1410-శా.

ఉర్విన్ మానవు లెవ్వరైన గురువా క్రోద్యుక్తులై కాని త

త్పూర్వారంభము సేయఁ బోల దనుచున్ బోధించు చందంబునన్

సర్వజ్ఞత్వముతో జగద్గురువులై సంపూర్ణులై యుండియున్

గుర్వంగీకరణంబు సేయఁ జని; రా గోవిందుడున్ రాముడున్.

టీకా:

ఉర్విన్ = భూలోము నందు; మానవులు = మనుష్యులు (మానవుడు - మనువు వలన
పుట్టినవాడు, మనుజుడు); ఎవ్వరు = ఎవరు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; గురువు = గురువువలన; వాక్య
= ఉపదేశమును; ఉద్యుక్తులు = పొందినవారు; ఐ = అయ్యి; కాని = కాని; తత్ = దానికి; పూర్వ =
ముందుగనే; ఆరంభము = ప్రయత్నము; చేయబోలదు = చేయకూడదు; అనుచున్ = అని; బోధించు
= తెలియజేసెడి; చందంబునన్ = రీతిని; సర్వజ్ఞత్వము = అన్ని తెలిసి యుండుట; తోన్ = తోకూడి
ఉండి; జగత్ = లోకములకు; గురువులు = గొప్పవారు; ఐ = అయ్యి; సంపూర్ణులు = ఎట్టి
లోటు(లోపము)లేని వారు, నిండు స్వభావులు; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; గుర్వు =
గురువును; అంగీకరణంబు = స్వీకరించుట; చేయన్ = చేయుటకు; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఆ = ఆ
ప్రసిద్ధులైన; గోవిందుడును = కృష్ణుడు; రాముడున్ = బలరాముడు.

భావము:

భూలోకంలో మానవులు ఎవరైనా సరే గురువు నుండి ఉపదేశం పొందితే తప్ప ఏ విద్య
అనుష్ఠానం మొదలుపెట్ట రాదు సుమా, అని లోకానికి బోధించాలని బలరామకృష్ణులు
భావించారు. సమస్తము నెరిగిన వారైనప్పటికీనీ జగద్గురువులు అయినప్పటికీ; పరిపూర్ణులు
అయినప్పటికీ; బలరామకృష్ణులు ఆచార్యుడి కోసం అన్వేషిస్తూ బయలుదేరారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : సాందీపుని వద్ద శిష్యు లగుట

10.1-1411-వ.

చని మహావైభవరాశియైన కాశిం జేరి తత్తీరంబున నవంతీపుర నివాసియు
సకలవిద్యావిలాసియు నైన సాందీపుం డను బుధవర్యునిఁ గని యథోచితంబుగ దర్శించి,
శుద్ధభావవర్తనంబుల భక్తి సేయుచునుండ, వారలవలన సంతృప్తుండై.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; మహా = గొప్ప; వైభవ = వైభవములకు; రాశి = ఉనికిపట్టు; ఐన = అయిన; కాశిన్ = కాశీపట్టణమును (కాశి - ప్రకాశింపజేయునది); చేరి = పోయి; తత్ = దాని; తీరంబునన్ = వెంబడి; అవంతీ = అవంతీ అనెడి; పుర = పురము నందు; నివాసియున్ = ఉండువాడు; సకల = సమస్తమైన; విద్యా = విద్యలకు; విలాసియున్ = విలాసము యైన వాడు; ఐన = అయిన; సాందీపుండు = సాందీపుడు; అను = అనెడి; బుధ = పండిత; వర్యున్ = ఉత్తముని; కని = కనుగొని; యధోచితంబుగ = తగిన విధముగ; దర్శించి = దర్శనము చేసికొని; శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; భావ = మనసులతో; వర్తనంబులన్ = నడవడికలతో; భక్తిన్ = సేవించుట; చేయుచున్ = చేయుచు; ఉండన్ = ఉండగా; వారల = వారి; వలన = వలన; సంతుష్టుండై = తృప్తి చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రామకృష్ణులు గొప్ప వైభవములకు కాణాచి అయిన కాశీపట్టణం చేరారు. అక్కడ ఉన్న అవంతీపట్టణ నివాసి, సమస్త విద్యలకూ గని వంటి వాడూ అయిన సాందీపనీ అనే పండితోత్తముడిని సముచిత రీతిని సందర్శించారు. స్వచ్ఛమైన మనస్సుతో సత్ప్రవర్తనతో ప్రగాఢమైన భక్తితో ఆయనను సేవించారు. ఆచార్యులు ఆ శిష్యుల వినయ విధేయతలకు ఎంతో సంతోషించారు.

10.1-1412-శా.

వేదశ్రేణీయు నంగకంబులు ధనుర్వేదంబుఁ దంత్రంబు మ
న్వాదివ్యాహృత ధర్మశాస్త్రములు నుద్యన్వాయముం దర్శవి
ద్యాదక్షత్వము రాజనీతియును శబ్దప్రక్రియం జెప్పె నా
భూదేవగ్రణి రామకృష్ణులకు సంభూతప్రమోదంబునన్.

టీకా:

వేదశ్రేణి = చతుర్వేదములు {చతుర్వేదములు - 1ఋగ్వేదము 2యజుర్వేదము 3సామవేదము 4అధర్వణవేదము}; అంగకములు = వేదాంగములారంటిని {వేదాంగములు - 1శిక్ష 2వ్యాకరణము

3చంధస్సు 4నిరుక్తము 5జ్యోతిషము 6కల్పము; ధనుర్వేదంబున్ = విలువిద్య; తంత్రంబు = తంత్రశాస్త్రము; మన్వ = మనువు; ఆది = మున్నగువారిచే; వ్యాహృత = వచింపబడిన; ధర్మశాస్త్రములు = ధర్మశాస్త్రములు; ఉద్యత్ = మిక్కిలి ప్రకాశించెడి; న్యాయమున్ = నీతిశాస్త్రము; తర్కవిద్యా = తర్కశాస్త్రము నందు; దక్షత్వమున్ = పాటవమును; రాజనీతి = రాజనీతిశాస్త్రము; శబ్దప్రక్రియన్ = శబ్ద లక్షణ ప్రకారమును; చెప్పెన్ = తెలిపెను; ఆ = ఆ యొక్క; భూదేవ = విప్రు; అగ్రణి = శ్రేష్ఠుడు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణుల్ = కృష్ణుల; కున్ = కు; సంభూత = పుట్టిన; ప్రమోదంబునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

బ్రాహ్మణోత్తముడైన సాందీపని సంతోషించిన మనసుతో రామకృష్ణులకు నాలుగు వేదములు మరియు శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందము, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము అను ఆరు వేదాంగములు, ధనుర్వేదము, తంత్రము, మనుశాస్త్రాది సకల ధర్మశాస్త్రాలు, చక్కటి న్యాయశాస్త్రము, తర్కశాస్త్రము, రాజనీతి మొదలైనవాటిని తేటతెల్లంగా బోధించాడు.

10.1-1413-క.

అఱువదినాలుగు విద్యలు

నఱువదినాలుగు దినంబు లంతన వారల్

నెఱవాదులైన కతమున

నెఱి నొక్కొక నాటి వినికి నేర్పి రిలేశా!

టీకా:

అఱువదినాలుగు = అరవైనాలుగు (64); విద్యలున్ = చతుషష్టివిద్యలను {చతుషష్టివిద్యలు - చౌషష్టి విద్యలు చూ. అనుయుక్తముల దస్త్రము (X.i_537 వద్ద)}; అఱువదినాలుగు = అరవైనాలుగు (64); దినంబుల్ = రోజుల; అంతనన్ = వ్యవధిలోనే; వారల్ = వారు; నెఱవాదులు = మిక్కిలి నేర్పరులు; ఐన = అయిన; కతమునన్ = కారణముచేత; నెఱిన్ = క్రమముగా; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; నాటి = దినమున; వినికి = వినుటచేతనే; న = నేర్చుకొనిరి; ఇలేశా = రాజా {ఇలేశుడు - ఇల (రాజ్యము)నకు ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! రామకృష్ణులు ఎంతో నేర్పరులు కనుక, అరవైనాలుగు కళలనూ
అరవైనాలుగు రోజులలో చక్కగా ఒక్కొక్క రోజు ఒక్కొక్క కళ చొప్పన వినడంతోనే నేర్చుసుకున్నారు.

10.1-1414-క.

గురువులకు నెల్ల గురులై

గురులఘుభావములు లేక కొమరారు జగ

ధురులు త్రిలోకహితార్థము

గురుశిష్యన్యాయలీలఁ గొలిచిరి వేడ్కన్.

టీకా:

గురువుల్ = గురువుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరికంటెను; గురులు = గొప్పవారు; ఐ = అయ్యి;
గురు = గొప్పదనము; లఘు = చిన్నతనము; భావములున్ = అనేడి భావములు; లేక = లేకుండగ;
కొమరారు = చక్కనైనట్టి; జగత్ = లోకములకు; గురులు = గురువులు; త్రిలోక = ముల్లోకములకు
{ముల్లోకములు - భూలోకము స్వర్గలోకము పాతాళలోకములు }; హిత = మేలు కలిగించుట;
అర్థము = కోసము; గురుశిష్యన్యాయ = గురుశిష్యన్యాయము {గురు శిష్య న్యాయము - గురువు
(నేర్పువాడు)ను శిష్యుడు (నేర్చుకొనువాడు) సేవించవలెననెడి గౌరవించవలెనెడి న్యాయము};
లీలన్ = విధానములో; కొలిచిరి = సేవించిరి; వేడ్కన్ = వినోదముగా.

భావము:

గురువులకే గురువులు, ఒకరు ఎక్కువ ఒకరు తక్కువ అనే భేద భావములు లేక ప్రకాశించు
లోకగురువులు అయిన రామకృష్ణులు, ముల్లోకాలకు మేలు కలిగించడం కోసం, సంతోషంగా
గురుశిష్య న్యాయంతో గురువు అయిన సాందీపుడిని సేవించారు

10.1-1415-వ.

ఇట్లు కృతకృత్యులైన శిష్యులం జూచి వారల మహాత్మ్యంబునకు వెఱగుపడి సభార్యుండైన సాందీపుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృతకృత్యులు = తలచిన పనినెరవేరినవారు; ఐన = అయిన; శిష్యులన్ = శిష్యులను; చూచి = చూసి; వారల = వారి యొక్క; మహాత్మ్యంబు = మహిమ; కున్ = కు; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; సభార్యుండు = భార్యతో కూడినవాడు, పండిత సభలలో గౌరవింపబడు వాడు; ఐన = అయిన; సాందీపుండు = సాందీపుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికిను.

భావము:

ఇలా, కృతార్థులైన శిష్యులను చూసి వారి ప్రభావానికి ఆశ్చర్యపడి భార్యతో ఆలోచించి, సాందీపని రామకృష్ణులతో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1416-శా.

"అంభోరాశిఁ బ్రభాసతీర్థమున మున్నస్మత్తనూసంభవుం
డంభోగాహము సేయుచున్ మునిఁగి లేడయ్యెం గృపాంభోనిధుల్
శుంభద్వీర్వులు మీరు మీ గురునకుం జోద్యంబుగా శిష్యతన్
గాంభీర్యంబునఁ బుత్రదక్షిణ యిడం గర్తవ్య మూహింపరే.

టీకా:

అంభోరాశిన్ = సముద్రమునందు; ప్రభాస = ప్రభాసము అనెడి ప్రభాసము - మిక్కిలి ప్రకాశించెడిది; తీర్థంబునన్ = పుణ్యతీర్థము నందు; మున్ = ఇంతకు పూర్వము; అస్మత్ = మా యొక్క; తనూసంభవుండు = పుత్రుడు తనూసంభవుడు - తనువున పుట్టినవాడు, కొడుకు; అంభోగాహము = స్నానము; చేయుచున్ = చేస్తూ; మునిగి = మునిగిపోయి; లేడయ్యెను = మరణించెను లేడగు - ఎప్పటికి లేనివాడు అగు, మరణించు; కృపాంభోనిధుల్ = దయాసాగరులు; శుంభత్ = ప్రకాశించెడి; వీర్వులు = పరాక్రమము కలవారు; మీరు = మీరు; మీ = మీ యొక్క; గురున్

= గురువున; కున్ = కు; చోద్యంబుగా = అద్భుతముగా, ఆశ్చర్యము కలిగేలాగ; శిష్యత = శిష్యత్వము
యొక్క; గాంభీర్యంబునన్ = గొప్పదనముతో; పుత్ర = కొడుకు అనెడి; దక్షిణన్ = దక్షిణను; ఇడన్ =
ఇచ్చుట; కర్తవ్యము = యుక్తమైనది; ఊహింపరే = ఆలోచించండి.

భావము:

“నాయనలారా! మా కుమారుడు కొన్నాళ్ళ క్రితం సముద్రంలో ప్రభాసమనే తీర్థ ఘట్టం వద్ద స్నానం
చేయడానికి నీటిలో దిగి మునిగిపోయాడు. అంతే మళ్ళీ కనిపించ లేదు. దయసముద్రులూ,
ప్రకాశవంతమైన ప్రతాపం కలవారూ అయిన మీరు శిష్యధర్మం వహించి, మాకు గురుదక్షిణ
ఇవ్వాలి. అందుచేత, అందరికీ అచ్చెరువు కలిగేలాగ మా కుమారుడిని తీసుకొని వచ్చి
గురుదక్షిణగా ఇవ్వండి.

10.1-1417-క.

శిష్యులు బలాధ్యులైన వి

శేష్యస్థితి నొంది గురువు జీవించును ని

ర్థూష్యగుణ బలగరిష్ఠులు

శిష్యులరై గురుని కోర్కె సేయం దగదే?”

టీకా:

శిష్యులున్ = శిష్యులు; బలాధ్యులు = శక్తిమంతులు; ఐనన్ = అయినచో; విశేష్య = మేలైన; స్థితిన్ =
స్థితిని; ఒంది = పొంది; గురువు = గురువు; జీవించును = బతుకును; నిర్థూష్య = దూషింపదగని
మంచి; గుణ = లక్షణములచేత; బల = బలముచేత; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు; శిష్యులరు =
శిష్యులైనవారు; ఐ = అయ్యి; గురుని = గురువు యొక్క; కోర్కెన్ = కోరిక ప్రకారము; చేయన్ =
చేయుట; తగదే = తగినదికాదా, అగును.

భావము:

శిష్యులు మిక్కిలి బలవంతులైతే గురువు విశేషమైన ఉత్తమస్థితిని పొంది తలెత్తుకొని జీవిస్తాడు. అనింద్య గుణములతో, అఖండ పరాక్రమంతో విరాజిల్లే మీ వంటి శిష్యులు గురుడి కోరిక నెరవేర్చడం న్యాయం కదా."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గురుపుత్రుని తేబోవుట

10.1-1418-వ.

అనిన విని రామకృష్ణులు గుర్వర్థంబుగా దుర్వారరథారూఢులై రయంబునం జని రౌద్రంబున సముద్రంబుఁ జేరి యిట్లనిరి.

టీకా:

అనినన్ = అనగ; విని = విని; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణులు; గుర్వు = గురువు;
అర్థంబుగా = కొరకు; దుర్వార = ఆపరాని; రథా = రథము నందు; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారు; ఐ =
అయ్యి; రయంబునన్ = వేగముగా; చని = వెళ్ళి; రౌద్రంబునన్ = భీకరముగ; సముద్రంబున్ =
సముద్రమును; చేరి = దగ్గరకు పోయి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా పలికిన తమ గురువు పలుకులు విని, రామకృష్ణులు వారి కోరిక తీర్చడం కోసం ఎదురు లేని రథాన్ని అధిరోహించారు. తత్క్షణం సముద్రుడి దగ్గరకి వెళ్ళి కోపంతో ఇలా అన్నారు

10.1-1419-క.

"సాగర! సుబుద్ధితోడను

మా గురుపుత్రకునిఁ దెమ్ము మా జాడిన నీ

వాగడ మగుదువు దుస్సహ

వేగరణాభీల నిశిత విశిఖాగ్నులకున్."

టీకా:

సాగర = సముద్రుడా; సుబుద్ధి = మంచి బుద్ధి; తోడను = తోటి; మా = మా; గురు = గురువు యొక్క;
పుత్రకునిన్ = కుమారుని; తెమ్ము = తీసుకొనిరమ్ము; మాఱాడినన్ = ఎదురు చెప్పినచో; నీవున్ =
నీవు; ఆగడము = చెఱుపు, నశించినవాడవు; అగుదువు = అయిపోవుదువు; దుస్సహ =
సహింపరాని; వేగ = వడిగల; రణ = యుద్ధము నందు; ఆభీల = భీకరమైన; నిశిత = వాడియైన;
విశిఖ = బాణములవలని; అగ్నుల్ = అగ్నుల; కున్ = చేత.

భావము:

"ఓ సముద్రుడా! మంచి బుద్ధితో మా గురువుగారి కుమారుడిని తెచ్చి మాకు అప్పగించు. ఎదురు
చెప్పావు అంటే, సహింపరాని వేగం కలవీ, రణరంగ భయంకరాలూ అయిన మా పదునైన
బాణాలు విరజిమ్మే అగ్నిజ్వాలలకు నీవు గుఱి అవుతావు."

10.1-1420-వ.

అనిన వారలకు జలరాశి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; వారల్ = వారి; కున్ = కి; జలరాశి = సముద్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికిన రామకృష్ణులతో సాగరుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1421-ఉ.

"వంచన యేమి లేదు యదువల్లభులార! ప్రభాసతీర్థమం

దంచితమూర్తి విప్రసుతుఁ డాధ్యుఁడు తోయములాడుచుండ ను

త్సంచలితోర్మి యొక్కటి ప్రచండగతిం గొనిపోయెఁ బోవఁగాఁ

బంచజనుండు మ్రింగె నతిభ్రాసురశీలుని విప్రబాలునిన్."

టీకా:

వంచన = మోసము; ఏమి = ఏమాత్రము; లేదు = లేదు; యదువల్లభులారా = ఓ రామకృష్ణులు;
ప్రభాస = ప్రభాసము అనెడి; తీర్థమున్ = పుణ్యతీర్థము; అందున్ = లో; అంచిత = చక్కటి; మూర్తి =
ఆకారము కలవాడు; విప్ర = బ్రాహ్మణుని; సుతుడు = పుత్రుడు; ఆధ్యుడు = ధన్యుడు; తోయములు =
జల; ఆడుచున్ = క్రీడలాడుచు; ఉండన్ = ఉండగా; ఉత్ = మిక్కిలి; సంచలిత్ = ఎగయుచున్న; ఊర్మి
= అల; ఒక్కటి = ఒకానొకటి; ప్రచండ = తీవ్రమైన; గతిన్ = వేగముతో; కొనిపోయెన్ =
తీసుకుపోయెను; పోవగా = తీసుకుపోగా; పంచజనుండు = పంచజనుడను రాక్షసుడు; మ్రింగెన్ =
మింగివేసెను; అతి = మిక్కిలి; భాసుర = ప్రకాశించెడి; శీలుని = నడవడిక కలవానిని; విప్ర =
బ్రాహ్మణ; బాలునిన్ = పిల్లవానిని.

భావము:

"యాదవేశ్వరులారా! నా మాటలలో ఏమాత్రం మోసం లేదు. ప్రభాసతీర్థంలో మంచి అందమైన
చక్కటి బ్రాహ్మణ బాలుడు స్నానం చేస్తుండగా, పెద్ద అల ఒకటి పైకెగిసి భయంకరవేగంతో అతడిని
లోపలికి తీసుకుపోయింది. అలా తీసుకునిపోగా బహు చక్కనైన స్వభావం కల ఆ బ్రాహ్మణ
పిల్లాడిని పంచజనుడనే దైత్యుడు మ్రింగివేశాడు."

10.1-1422-వ.

అని వాని వసియించు చో టిఱింగించిన.

టీకా:

అని = అని; వాని = అతని; వసియించు = నివసించెడి; చోటున్ = స్థలమును; ఎఱిగించిన =
తెలుపగా.

భావము:

అంటూ సముద్రుడు ఆ రాక్షసుడుండే చోటు రామకృష్ణులకు తెలియజేసాడు.

10.1-1423-శా.

శంఖారావముతోడఁ బంచజనుఁ డాశంకించి చిత్తంబులో

సంఖిన్నుండయి వార్ధిఁ జొచ్చె దహనజ్వాలాభ హేమోజ్జ్వల

త్ప్తంఖాస్త్రంబునఁ గూల్చి వాని జఠరంబున్ వ్రచ్చి గోవిందుఁ డ

ప్రేమచిత్తుఁడు బాలుఁ గానక గురుప్రేమోదితోద్యోగుడై.

టీకా:

శంఖా = శంఖధ్వని వంటి; రావము = శబ్దము; తోడన్ = తోటి; పంచజనుడు = పంచజనుడు;
ఆశంకించి = మిక్కిలి భయపడి; చిత్తంబు = మనసు నందు; సంఖిన్నుండు = మిక్కిలి
దుఃఖించెడివాడు; కన్ = ఐ; వార్ధిన్ = సముద్రము నందు; చొచ్చెన్ = దూరెను; దహన = మండెడి;
జ్వాలా = నిప్పు; ఆభ = వంటి; హేమ = బంగారు మయమైన; ఉజ్వలత్ = వెలుగుచున్న; పుంఖ =
పింజ కలిగిన; అస్త్రంబునన్ = బాణములచేత; కూల్చి = పడగొట్టి; వానిన్ = అతనిని; జఠరంబున్ =
కడుపును; వ్రచ్చి = చించి; గోవిందుడు = కృష్ణుడు; అప్రేంఖత్ = డోలాయమానముకాని; చిత్తుడు =
మనసు కలవాడు; బాలున్ = పిల్లవానిని; కానక = చూడకుండ; గురు = గురువుమీద; ప్రేమ = ప్రీతి;
ఉదిత = పుట్టిన; ఉద్యోగుడు = ప్రయత్నము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు శంఖం పూరించగా, ఆ శంఖారావం వినిన పంచజనుడు భయ సందేహాలతో
కంపించిపోయి, సాగర జలంలో ప్రవేశించాడు. శ్రీకృష్ణుడు వాడిని అగ్నిజ్వాలలతో సమానములైన
బంగారుపింజల రంగారు బాణాలతో పడగొట్టి, వాడి పొట్టను చీల్చాడు. అచంచలమనస్కు డైన
శ్రీకృష్ణునకు పంచజనుని కడుపులో విప్రకుమారుడు కనిపించలేదు. అతడు గురువు పట్ల గల
ప్రీతిచే కార్య తత్పరుడు అయ్యాడు.

10.1-1424-క.

దానవుని దేహజం బగు

మానిత శంఖంబుఁ గొనుచు మసలక బలుఁడుం

దో నేతేరగ రథి యె

దానవరిపుఁ డరిగె దండధరుపురికి నృపా!

టీకా:

దానవుని = రాక్షసుని యొక్క; దేహజంబు = దేహములో ఉన్నది; అగు = ఐన; మానిత = గొప్ప;
శంఖంబున్ = శంఖమును; కొనుచు = తీసుకొనుచు; మసలక = ఆలస్యము చేయకుండ; బలుండున్
= బలరాముడు; తోన్ = కూడా; ఏతేరగన్ = వచ్చుచుండగ; రథి = రథమును ఎక్కినవాడు; ఐ =
అయ్యి; దానవరిపుడు = కృష్ణుడు {దానవ రిపుడు - రాక్షసశత్రువు, విష్ణువు}; అరిగెన్ = వెళ్ళెను;
దండధరు = యముని; పురి = పట్టణమున; కిన్ = కు; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! రాక్షసవిరోధి అయిన శ్రీకృష్ణుడు పంచజన రాక్షసుడి శరీరం నుంచి జనించిన
పాంచజన్యం అనే గొప్ప శంఖాన్ని తీసుకున్నాడు. ఆలసించక బలభద్ర సహితుడై రథము ఎక్కి,
యమ పురికి వెళ్ళాడు.

10.1-1425-వ.

చని సంయమనీనామ నగరంబు చేరి తద్వారంబునఁ బ్రళయకాల మేఘగంభీర నినద భీషణం
బగు శంఖంబు పూరించిన విని వెఱఁగుపడి.

టీకా:

చని = పోయి; సంయమనీ = సంయమనీ అనెడి; నామ = పేరు కలగిన; నగరంబు = పట్టణము; చేరి
= దగ్గరకు పోయి; తత్ = అతని; ద్వారంబునన్ = వాకిటి యందు; ప్రళయ = ప్రళయపు; కాల =
సమయ మందలి; మేఘ = మేఘములవంటి; గంభీర = గంభీరమైన; నినద = ధ్వనితో; భీషణంబు =

భయంకరము; అగు = ఐన; శంఖంబున్ = శంఖమును; పూరించినన్ = ఊదగా; విని = విని;
వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి;

భావము:

అలా వెళ్ళిన శ్రీకృష్ణుడు సంయమని అనే పేరు కల ఆ యముడి పట్టణం చేరి ఆ పట్టణం వాకిట
ప్రళయకాల మేఘం వలె గంభీరధ్వనితో భీతిగొలిపే తన శంఖాన్ని పూరించాడు. ఆ
శంఖఘోషము వినిన యమధర్మరాజు ఆశ్చర్యపోయాడు.

10.1-1426-శా.

"అస్మద్బాహుబలంబుఁ కైకొనక శంఖారావమున్ మాన సా
పస్మారంబుగ నెవ్వఁ డొక్కొ నగరప్రాంతంబునం జేసె? మ
ద్విస్మేరాహవ రోషపావకునిచే విధ్వస్తుఁడై వాఁడు దా
భస్మంబై చెడు" నంచు నంతకుఁడు కోపప్రజ్వలన్మూర్తియై.

టీకా:

అస్మద్ = నా యొక్క; బాహు = భుజముల; బలంబున్ = బలమును; కైకొనక = లెక్కపెట్టకుండా;
శంఖా = శంఖము పూరించిన; రావమున్ = ధ్వనిని; మానస = మనసునకు; అపస్మారంబు =
కలతపెట్టినది; కన్ = అగునట్లు; ఎవ్వడొక్కొ = ఎవడో; నగర = పట్టణపు; ప్రాంతంబునన్ = దగ్గర;
చేసెన్ = చేసెనో; మత్ = నా యొక్క; విస్మేర = అట్టహాసముతో కూడిన; ఆహవ = యుద్ధములోని;
రోష = కోపము అనెడి; పావకుని = అగ్ని; చేన్ = చేత; విధ్వస్తుడు = మిక్కిలి ధ్వంసమైనవాడు; ఐ =
అయ్యి; వాడు = అట్టివాడు; భస్మంబు = బూడిద; ఐ = అయ్యి; చెడున్ = నశించును; అంచున్ =
అనుచు; అంతకుడు = యముడు; కోప = కోపముచేత; ప్రజ్వలన్ = మండిపడుతున్న; మూర్తి = ఆకృతి
కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“నా యమపురి ముందట ఎవరో నా భుజబలాన్ని లెక్కచేయకుండా నా మనసుకు క్రోధావేశం కలిగేలా శంఖం పూరిస్తున్నాడు. వాడు అద్భుతావహ మైన నా క్రోధాగ్నికి బూడిద అయిపోతాడు.” అంటూ దండధరుడు కోపంతో మండిపడుతూ వచ్చాడు.

10.1-1427-వ.

వచ్చి రామకృష్ణులం గని వారు లీలామనుష్యులైన విష్ణుమూర్తులని యెఱింగి; భక్తితోడ శుశ్రూష చేసి సర్వభూతమయుం డగు కృష్ణునకు నమస్కరించి “యేమి చేయుదు నానతి” మృనిన నమహాత్ముండు యిట్లనియె.

టీకా:

వచ్చి = బైటకు వచ్చి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; కని = చూసి; వారు = వారు;
లీలా = విలాసముగా; మనుష్యులు = మానవులు; ఐన = అయినట్టి; విష్ణు = విష్ణుదేవునియొక్క;
మూర్తులు = స్వరూపములు కలవాడు; అని = అని; ఎఱింగి = తెలిసికొని; భక్తి = పూజ్యభావము;
తోడన్ = తోటి; శుశ్రూష = పరిచర్యలు; చేసి = చేసి; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవులలోను;
మయుండు = నిండియున్నవాడు; అగు = ఐన; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కు; నమస్కరించి =
నమస్కారము చేసి; ఏమి = ఎట్టిపని; చేయుదున్ = చేయవలెను; ఆనతిమ్ము = తెలుపుము; అనినన్
= అనగా; ఆ = ఆ యొక్క; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా వచ్చిన యముడు బలరామకృష్ణులను చూడగానే. వారు లీలావతారం ధరించిన విష్ణువు అవతార మూర్తులు అని గ్రహించాడు. భక్తితో పూజించాడు. సకల భూత హృదయ నివాసి అయిన కృష్ణుడికి నమస్సులు సమర్పించి. “నేనేమి చెయ్యాలో ఆజ్ఞాపించ” మని అడిగాడు. యముడి మాటలు విని ఆ పరమాత్మ ఇలా అన్నాడు.

10.1-1428-క.

"చెప్పెద మా గురునందనుఁ

దప్పుగలుగఁ జూచి నీవు దండనమునకుం

దెప్పించినాడ వాతని

నొప్పింపుము మాకు వలయు ఉత్తమచరితా!"

టీకా:

చెప్పెదన్ = తెలిపెదను; మా = మా యొక్క; గురు = గురువు యొక్క; నందనున్ = పుత్రుని; తప్పు = దోషము; కలుగన్ = జరుగుటను; చూచి = కనుగొని; నీవున్ = నీవు; దండనమున్ = దండనమున; కున్ = కు; తెప్పించినాడవు = తీసుకురమ్మంటివి; ఆతనిన్ = అతనిని; ఒప్పింపుము = అప్పజెప్పుము; మా = మా; కున్ = కు; వలయున్ = కావలెను; ఉత్తమచరితా = యముడా {ఉత్తమచరితుడు - ఉత్తమమైన నడవడిక కలవాడు, యముడు}.

భావము:

"ఓ పుణ్యశీలా! యమధర్మరాజా! చెబుతాను విను. మా గురుపుత్రునిలో తప్పు చూసి దండించడం కోసం తెప్పించుకున్నావు. మాకు అతడు కావాలి, అప్పగించు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గురుపుత్రుని తెచ్చి ఇచ్చుట

10.1-1429-క.

అనిన విని "వీడె వీనిం

గొనిపొం" డని భక్తితోడ గురునందను ని

చ్చినఁ గృష్ణుఁడు వీడ్కొలిపెను

ఘనదుర్జనదమను మహిషమనున్ శమనున్.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; వీడె = ఇతడే అతడు; వీనిన్ = ఇతనిని; కొనిపొండు = తీసుకు
వెళ్ళండి; అని = అని; భక్తి = భక్తి; తోడన్ = తోటి; గురు = గురువు యొక్క; నందనునిన్ = పుత్రుని;
ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; వీడ్కోలిపెను = నెలవిచ్చి పంపెను; ఘన = గొప్ప; దుర్జన =
చెడ్డవారిని; దమనున్ = శిక్షించువానిని; మహిష = దున్నపోతు; గమనున్ = వాహనముగా
కలవానిని; శమనున్ = యముని {శమనుడు - ప్రాణములను శమింపజేయు వాడు, యముడు}.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి మాటలు వినిన యమధర్మరాజు "ఇడుగో వీడే. వీడిని తీసుకుపోండి." అని భక్తితో
గురుపుత్రుని ఇచ్చివేశాడు. దుర్మార్గులను అణచివేసేవాడూ దున్నపోతు వాహనంగా కలవాడు
అయిన యముడికి కృష్ణుడు వీడ్కోలు చెప్పి, గురుకుమారుణ్ణి కూడా తీసుకొని బయలుదేరాడు.

10.1-1430-వ.

ఇట్లు జము నడిగి తెచ్చి రామకృష్ణులు సాందీపునికిం బుత్రుని సమర్పించి "యింకనేమి
చేయవలయు నానతిం" డనిన న మహాత్ముం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; జమున్ = యముడిని {యముడు (ప్ర) - జముడు (వి)}; అడిగి = అడిగి ; తెచ్చి
= తీసుకొని వచ్చి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; సాందీపుని = సాందీపుని; కిన్ = కి;
పుత్రుని = కుమారుని; సమర్పించి = ఇచ్చి; ఇంకన్ = ఇంతేకాకుండగ; ఏమి = ఏమి; చేయవలయున్
= చేయవలెదరు; ఆనతిండు = చెప్పండి; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ యొక్క; మహాత్ముండు =
గొప్పవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా యముడి దగ్గర నుండి గురుపుత్రుడిని తీసుకొని వచ్చి తమ గురువు సాందీపనుడికి ఇచ్చి, రామకృష్ణులు "ఇంకా ఏమి చేయమంటారో చెప్పండి" అని అడిగారు. ఆ మహానుభావుడు సాందీపని వారితో ఇలా అన్నాడు...

10.1-1431-క.

"గురునకుఁ కోరిన దక్షిణఁ

గరుణన్ మున్నెవ్వఁ డిచ్చె? ఘనులార! భవ

ధురునకుఁ గోరిన దక్షిణఁ

దిరముగ నిచ్చితిరి మీరు దీపితయశులై.

టీకా:

గురున్ = గురువున; కున్ = కు; కోరిన = అపేక్షించినట్టి; దక్షిణన్ = గురుదక్షిణను; కరుణన్ = దయతోటి; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; ఎవ్వడు = ఎవడుమాత్రము; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఘనులార = ఓ గొప్పవారు; భవత్ = మీ యొక్క; గురున్ = గురువున; కున్ = కు; కోరిన = అపేక్షించినట్టి; దక్షిణన్ = దక్షిణను; తిరముగన్ = శాశ్వతముగా; ఇచ్చితిరి = ఇచ్చారు; మీరున్ = మీరు; దీపిత = ప్రకాశించెడి; యశులు = కీర్తి కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఓ మహాత్ములారా! గురువు కోరిన దక్షిణ తెచ్చి ఇచ్చారు. మీ యశస్సు దిగంతాలలో ప్రకాశింపజేసారు. ఇంతవరకూ తన గురువునకు అతడడిగిన ఇలాంటి దక్షిణ దయతో ఇచ్చినవాడు ఎక్కడా లేడు.

10.1-1432-క.

కాలుని వీటికిఁ జని మృత

బాలకుఁ దే నొరుల వశమె? భవదీయ కృపన్

మేలు దొరకొనియె మాకు; వి

శాల మగుంగాత మీ యశము లోకములన్.

టీకా:

కాలుని = యముని; వీటి = పట్టణమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; మృత = మరణించిన; బాలకున్ = పిల్లవానిని; తేన్ = తీసుకు వచ్చుట; ఒరుల = ఇతరులకు; వశమే = శక్యమా, కాదు; భవదీయ = మీ యొక్క; కృపన్ = దయవలన; మేలు = శుభములు; దొరకొనియెన్ = లభించెను; మా = మా; కున్ = కు; విశాలము = విస్తారము; అగుంగాత = అగుగాక; మీ = మీ యొక్క; యశము = కీర్తి; లోకములన్ = అన్ని లోకము లందును.

భావము:

యమపురికి వెళ్ళి చనిపోయిన పిల్లవాడిని తెచ్చి ఇవ్వడము అన్నది మీకు చెల్లింది కాని, ఇతరులకు సాధ్యమా? ఎంతో శ్రద్ధాభక్తులతో మాకు మేలు కలిగించారు. మీ కీర్తి లోకాలలో విస్తరిల్లు కాక!

10.1-1433-వ.

మహాత్ములార! యేను కృతార్థుండ నైతి"నని దీవించిన సాందీపుని వీడ్కొని కృతకృత్యులై రామకృష్ణులు రథారోహణంబు చేసి మధురకుఁ జనుదెంచి పాంచజన్యంబుఁ బూరించిన విని నష్టధనంబులు గనినవారి భంగిం బ్రజలు ప్రమోదించి; రంత నొక్కనాఁ డేకాంతంబున.

టీకా:

మహాత్ములారా = ఓ గొప్ప బుద్ధి కలవారు; ఏను = నేను; కృతార్థుండను = ధన్యుడను; ఐతిని = అయినాను; అని = అని; దీవించినన్ = ఆశీర్వాదించగా; సాందీపుని = సాందీపుని; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; కృతకృత్యులు = తలచి పని చేసినవారు, నెరవేరిన పని గలవారు; ఐ = అయ్యి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడులు; రథా = రథమును; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేసి = చేసి; మధుర = మధురానగరమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; పాంచజన్యంబున్ =

పాంచజన్యమును {పాంచజన్యము - పంచజనుని యొక్క దేహమునుండి వచ్చిన శంఖము, కృష్ణుని శంఖము}; పూరించినన్ = ఊదగా; విని = విని; నష్ట = పోయిన; ధనంబులన్ = ద్రవ్యములను; కనిన = పొందిన; వారి = వారి; భంగిన్ = వలె; ప్రజలు = పౌరులు; ప్రమోదించిరి = సంతోషించిరి; అంతన్ = ఆ తరువాత; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; ఏకాంతంబునన్ = రహస్య స్థానము నందు.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ములారా! నేను ధన్యుడను అయ్యాను." అని సాందీపని వారిని దీవించాడు. రామకృష్ణులు కృతార్థులై గురువు దగ్గర సెలవు పుచ్చుకుని రథం ఎక్కి మధుర వెళ్ళి శంఖాన్ని ఊదారు. అప్పుడు ప్రజలు పోయిన సొమ్ము తిరిగి లభించిన వారిలా సంతోషించారు.

10.1-1434-శా.

"నాపైఁ జిత్తము లెప్పుడున్ నిలుపుచున్ నా రాకఁ గాంక్షించుచున్
నాపే రాత్మల నావహించుచు వగన్ నానాప్రకారంబులన్
గోపాలంగన లెంత జాలిఁబడిరో? కోపించిరో? దూటిరో?
వ్రేపల్లెన్ నిజధర్మ గేహములలో విభ్రాంతచైతన్యలై."

టీకా:

నా = నా; పైన్ = మీద; చిత్తములు = మనసులను; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; నిలుపుచున్ = ఉంచుకొని; నా = నా; రాకన్ = వచ్చుటను; కాంక్షించుచున్ = కోరుకొనుచు; నా = నా; పేరు = నామములను; ఆత్మలన్ = మనసు లందు; ఆవహించుచు = ధరించుచు, తలచుచు; వగన్ = తపించుటచేత; నానా = పెక్కు; ప్రకారంబులన్ = విధములుగ; గోపాల = గొల్ల; అంగనలు = భామలు; ఎంత = ఎంత అధికమైన; జాలిన్ = దుఃఖమును; పడిరో = పొందినారో; కోపించిరో = కోపము చేసారో; దూటిరో = దూషించినారో; వ్రేపల్లెన్ = గొల్లపల్లెలో; నిజ = తమ; ధర్మ = పుణ్య; గేహముల = నివాసముల; లోన్ = అందు; విభ్రాంత = మిక్కిలి భ్రాంతి పొందిన; చైతన్యలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఒకరోజు ఏకాంతంలో ఇలా ఆలోచించసాగాడు "వ్రేపల్లెలోని గొల్లముదితలు సదా నా మీదనే మనసు లగ్నం చేసుకుని ఉంటారు. నా ఆగమనం కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటారు. నా పేరు మనసులో నిరంతరం ధ్యానిస్తూ, ప్రణయపారవశ్యంతో తమ పుణ్య గృహాలలో అనేక విధాలుగా వగలు చెందుతుంటారు. పాపం వారెంత దైన్యం పాలవుతున్నారో? నాపై ఎంత కినుక వహించారో? నన్నెంతగా దూషించుతున్నారో?"

10.1-1435-వ.

అని చింతించి.

టీకా:

అని = అని; చింతించి = తలచుకొని.

భావము:

ఇలా తలపోసిన కృష్ణుడు ...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపస్త్రీలకడ కుద్ధవుని బంపుట

10.1-1436-క.

సిద్ధవిచారు గభీరున్

వృద్ధవచోవర్ణనీయ వృష్టిప్రవరున్

బుద్ధినిధి నమరగురుసము

మృద్ధవునిం జూచి కృష్ణుఁ డొయ్యనఁ బలికెన్.

టీకా:

సిద్ధ = ఫలించెడి; విచారున్ = ఆలోచనలు కలవానిని; గంభీరున్ = గంభీరమైనవానిని; వృద్ధ = పెద్దలచేత; వచోవర్ణనీయున్ = వర్ణింపదగినవానిని; వృష్టి = వృష్టికుల; ప్రవరున్ = వంశస్తుని; బుద్ధి = మంచి బుద్ధికి; నిధిన్ = నిధివంటి వానిని; అమరగురు = బృహస్పతితో {అమరగురువు - దేవతల గురువు, బృహస్పతి}; సమున్ = సమానమైనవానిని; ఉద్ధవునినన్ = ఉద్ధవుడిని; చూచి = చూసి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఒయ్యనన్ = మెల్లగా; పలికెన్ = చెప్పెను.

భావము:

ఫలవంత మైన భావాలు కలవాడు, గంభీరుడు, పెద్దలు మెచ్చదగిన వాడు, వృష్టివంశోత్తముడు, గొప్ప తెలివి కలవాడు, దేవతల గురువైన బృహస్పతితో సమానుడు అయిన ఉద్ధవుడిని పిలచి, మెల్లగా ఇలా చెప్పాడు

10.1-1437-శా.

"**రమ్మా** యుద్ధవ! గోపకామినులు నా **రాకల్** నిరీక్షించుచున్
సమ్మోహంబున నన్నియున్ మఱచి యే **చందంబు**నం గుందిరో
తమ్మున్ నమ్మినవారి డిగ్గవిడువన్ **ధర్మంబు** గాదండ్రు; వే
పొమ్మా; ప్రాణము లే క్రియన్ నిలిపిరో **ప్రోద్యద్వియోగా**గ్నులన్.

టీకా:

రమ్మా = రమ్ము; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుడా; గోప = గోపికా; కామినులు = స్త్రీలు {కామిని - కామించదగినామె, స్త్రీ}; నా = నా యొక్క; రాకల్ = వచ్చుటలకై; నిరీక్షించుచున్ = ఎదురుచూచుచు; సమ్మోహంబునన్ = అధికమైన మోహముతో; అన్నియున్ = ఎల్ల కార్యములను; మఱచి = మరిచిపోయి; ఏ = ఏ; చందంబునన్ = విధముగా; కుందిరో = దుఃఖించిరో; తమ్మున్ = తమను; నమ్మిన = నమ్ముకొన్న; వారిన్ = వారిని; డిగ్గవిడువన్ = వదలిపెట్టుట; ధర్మంబు = న్యాయము; కాదు = కాదు; అండ్రు = అని పెద్దలు చెప్తారు; వేన్ = శీఘ్రమే; పొమ్మా = వెళ్ళుము; ప్రాణముల్ =

ప్రాణములను; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగా; నిలిపిరో = నిలబెట్టుకొన్నారో; ప్ర = మిక్కిలి; ఉద్యత్ = పెరుగుచున్న; వియోగ = ఎడబాటు నెడి; అగ్నులన్ = తాపములచేత.

భావము:

"ఉద్ధవా! ఇలా రా! గోపికలు ప్రణయమూర్తులు. నా ఆగమనానికి ఎదురుచూస్తూ, నా మీది వ్యామోహంతో అన్నీ మరచిపోయి ఎంతగానో దుఃఖపడుతూ ఉంటారు. నమ్మకున్న తమను విడవడం ధర్మం కాదని పెద్దలుఅంటూ ఉంటారు. వేగంగా వెళ్ళు. పెచ్చుమీరుతున్న వియోగమనే అగ్నిజ్వాలలతో వారెలా ప్రాణాలు నిలబెట్టుకుంటూ ఉన్నారో?"

10.1-1438-క.

"**లౌకిక** మొల్లక న న్నా

లోకించు ప్రపన్నులకును **లోబడి** కరుణా

లోకనములఁ బోషింతును

నా **కా**శ్రితరక్షణములు **నై**సర్గికముల్.

టీకా:

లౌకికమున్ = భౌతికవాంఛలను; ఒల్లక = అపేక్షింపకుండ; నన్నున్ = నన్నే; ఆలోకించు = చూచెడి; ప్రపన్నులు = భక్తుల; కును = కు; లోబడి = అధీనుడినై; కరుణా = దయతోకూడిన; ఆలోకనములన్ = చూపులతో; పోషింతున్ = కాపాడెదను; నా = నా; కున్ = కు; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారిని; రక్షణములు = కాపాడుటలు; నైసర్గికముల్ = సహజధర్మములు, స్వాభావిక గుణములు.

భావము:

లోకధర్మాలు అన్నీ విడచిపెట్టి నా మీదనే చూపు నిలిపి, భక్తి ప్రపత్తులు సలిపేవారికి నేను లోబడి, వారిని దయతో చూస్తూ కాపాడుతాను. ఆశ్రితులను ఆదుకోవడం నాకు స్వభావసిద్ధమైన గుణం.

10.1-1439-క.

సందేహము మానుం డర

విందాననలార! మిమ్ము విడువను వత్తున్

బృందావనమున కని హరి

సందేశము పంపె"ననుము సంకేతములన్."

టీకా:

సందేహమున్ = అనుమానములను; మానుండు = విడిచిపెట్టండి; అరవిందాననలారా = ఓ
పద్మముఖులు; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; విడువను = వదలివేయను; వత్తున్ = తప్పక వచ్చేదను;
బృందావనమున = బృందావనమున; కున్ = కు; అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; సందేశమున్ =
సమాచారము; పంపెను = పంపించెను; అనుము = అని చెప్పుము; సంకేతములన్ =
సంకేతములతో {సంకేతస్థలము - సంకేతము (రహస్యముగ ఏర్పాటు చేసుకొన్న గుర్తు)గా
పెట్టుకొన్నవి}.

భావము:

సంకేతస్థలమునకు వెళ్ళి గోపికలతో "పద్మముల వంటి మోములు కల పడతులారా! సంశయం
మానండి. మిమ్మల్ని వదలిపెట్టను. బృందావనానికి వస్తాను" అని కృష్ణుడు వార్త పంపాడని నీవు
చెప్పు."

10.1-1440-వ.

అని మందహాస సుందర వదనారవిందుండై కరంబు కరంబున నవలంబించి, సరసవచనంబు
లాడుచు వీడుకొల్పిన నుద్ధవుండును రథారూఢుండై సూర్యాస్తమయ సమయంబునకు
నందవ్రజంబు జేరి వనంబులనుండి వచ్చు గోవుల చరణరేణువులం బ్రచ్చన్న రథుండై చొచ్చి,
నందు మందిరంబు ప్రవేశించిన.

టీకా:

అని = అని; మందహాస = చిరునవ్వు కలిగిన; సుందర = అందమైన; వదన = ముఖము అనెడి;
అరవిందుడు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కరంబు = చేతిని; కరంబునన్ = చేతితో;
అవలంబించి = పట్టుకొని; సరస = రసవంతములైన; వచనంబులున్ = మాటలు; ఆడుచున్ =
పలుకుతూ; వీడుకొల్పినన్ = సెలవిచ్చి పంపగా; ఉద్ధవుండును = ఉద్ధవుడు; రథ = రథమును;
ఆరూఢుండు = అధిరోహించిన వాడు; ఐ = అయ్యి; సూర్యాస్తమయ = సాయంకాల; సమయంబున్
= సమయమున; కున్ = కు; నంద = నందుని; వ్రజంబున్ = మందకు, వ్రేపల్లెకు; చేరి =
దగ్గరకుపోయి; వనంబుల = అడవుల; నుండి = నుండి; వచ్చు = వెనుకకు వచ్చెడి; గోవులన్ =
పశువుల యొక్క; చరణ = కాలి; రేణువులన్ = దుమ్ముచేత; ప్రచ్ఛన = కమ్మబడిన; రథుండు =
రథము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చొచ్చి = చేరి; నందు = నందుని యొక్క; మందిరంబున్ =
నివాసమును; ప్రవేశించినన్ = ప్రవేశించగా.

భావము:

అని చిరునవ్వుతో అందమైన అరవిందం వంటి వదనము గల గోవిందుడు ఉద్ధవుడి చేతిలో
చెయ్యేసి పట్టుకుని, సరసమైన మాటలు పలుకుతూ సాగనంపాడు. ఉద్ధవుడు రథము ఎక్కి
సూర్యుడు అస్తమించే వేళకు గోకులం చేరాడు. అడవులలో మేతమేసి వచ్చే గోవుల పాద ధూళి
అతని రథాన్ని కప్పివేస్తుండగా, ఉద్ధవుడు వ్రేపల్లె చేరి నందుడి ఇంటికి వెళ్ళాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : నందోద్ధవ సంవాదము

10.1-1441-శా.

ఆ పుణ్యాత్మునిఁ గౌఁగిలించుకొని నందాభీరుఁ డానంది యై
మా "పాలింటికిఁ గృష్ణు డీతఁ" డనుచున్ మున్నించి పూజించి వాం
ఛాపూర్ణంబుగ మంజులాన్నమిడి మార్గాయాసముం బాపి స
ల్లాపోత్సాహముతోడ నిట్లనియె సంలక్షించి మోదంబునన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; పుణ్యాత్మునిన్ = మంచిమనసు కలవానిని; కౌగిలించుకొని = ఆలింగనముచేసి;
నంద = నందుడనెడి; ఆభీరుడు = గోపకుడు; ఆనంది = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; మా =
మా; పాలింటి = మట్టు; కిన్ = కు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఈతడు = ఇతనే; అనుచున్ = అని; మన్నించి
= మిక్కిలి మర్యాదలు చేసి; పూజించి = పూజించి; వాంఛా = కోరిక; ఆపూర్ణంబు = తీరినది; కన్ =
అగునట్లుగ; మంజుల = చక్కటి; అన్నము = అన్నమును; ఇడి = పెట్టి; మార్గాయసమున్ =
ప్రయాణబడలికను; పాపి = పోగొట్టి; సల్లాప = ముచ్చటలాడెడి; ఉత్సాహము = వేడుక; తోడన్ =
తోటి; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; సంలక్షించి = చూచి; మోదంబునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

నందుడు ఆ పుణ్యాత్ముడిని ఆనందంతో ఆలింగనం చేసుకున్నాడు. "ఇతడు మా పాలింటి
గోపాలకృష్ణుడు" అంటూ సాదరంగా మన్ననలు చేసాడు. కడుపునిండా కమ్మని భోజనం
పెట్టించాడు. ప్రయాణం బడలిక పోగొట్టాడు. ముచ్చటలాడే కోరికతో ఉద్దవుడితో ఎంతో
సంతోషంగా ఇలా అన్నాడు.

10.1-1442-క.

"నా మిత్రుడు వసుదేవుడు

సేమంబుగ నున్నవాడె? చెలువుగఁ బుత్రుల్

నేమంబున సేవింప మ

హామత్తుండైన కంసుఁ డడగిన పిదపన్.

టీకా:

నా = నా యొక్క; మిత్రుడు = స్నేహితుడు; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; సేమంబుగ = క్షేమముగా;
ఉన్నవాడె = ఉన్నాడా; చెలువుగన్ = బాగుగా; పుత్రుల్ = కుమారులు; నేమంబునన్ =
నియమముతో; సేవింపన్ = కొలచుచుండగా; మహా = మిక్కిలి; మత్తుండు = మదించినవాడు; ఐన
= అయిన; కంసుడు = కంసుడు; అడగిన = చచ్చిన; పిదపన్ = పిమ్మట.

భావము:

“నా చెలికాడు వసుదేవుడు క్షేమమే కదా! గర్వాంధు డైన కంసుడు కనుమూసాక తన కుమారులు చక్కగా సేవలు చేస్తుంటే సుఖంగా ఉన్నారు కదా!

10.1-1443-శా.

అన్నా! భద్రమే? తల్లిదండ్రుల మమున్ హర్షించి చింతించునే?

తన్నుం బాసిన గోపగోపికల మిత్రవ్రాతమున్ గోగణం

బు నిత్యంబు దలంచునే? వన నదీ భూముల్ ప్రసంగించునే?

వెన్నుం డెన్నుడు వచ్చు నయ్య! యిట మా వ్రేపల్లెకు న్నుద్ధవా?

టీకా:

అన్నా = సోదరుడా; భద్రమే = కుశలమేనా; తల్లిదండ్రులన్ = అమ్మానాన్నలను; మమున్ = మమ్మల్ని; హర్షించి = సంతోషించి; చింతించునే = తలచుకొనునా; తన్నున్ = అతనిని; పాసిన = ఎడబాసినట్టి; గోప = గోపకుల; గోపిక = గోపికాస్త్రీల; మిత్ర = స్నేహితుల; వ్రాతమున్ = సమాహములను; గో = ఆవుల; గణంబున్ = సమాహములను; నిత్యంబున్ = అస్తమాను; తలచునే = గుర్తుచేసుకొనుచుండునా; వన = అడవి; నదీ = నదుల; భూముల్ = ప్రదేశములను; ప్రసంగించునే = చెప్పుతుండునా; వెన్నుండు = కృష్ణుడు (విష్ణువు (ప్ర) - వెన్నుడు (వి)); ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; వచ్చును = వచ్చును; అయ్య = తండ్రీ; ఇట = ఇక్కడి; మా = మా యొక్క; వ్రేపల్లె = గొల్లపల్లె; కున్ = కి; ఉద్ధవా = ఉద్ధవుడా.

భావము:

అన్నా! ఉద్ధవా! మమ్మల్ని తల్లితండ్రులను కృష్ణుడు సంతోషంతో తలచుకొంటూ ఉంటాడా? తనకి దూరంగా ఉంటున్న గోపగోపికలనూ, చెలికాండ్రనూ, ఆలమందలనూ ఎప్పుడూ గుర్తుచేసుకుంటూ ఉంటాడా? ఇక్కడి వనాలనూ నదులను గూర్చి ముచ్చటిస్తూ ఉంటాడా? వెన్నుడు ఇటు మా వ్రేపల్లెకు ఎప్పుడు వస్తాడయ్యా?

10.1-1444-క.

అంకిలి గలుగక మా కక

అంకిందుని పగిదిఁ గాంతిలలితంబగు న

పంకజనయనుని నెమ్మొగ

మింక విలోకింపఁ గలదె యీ జన్మమునన్?"

టీకా:

అంకిలి = అడ్డు యేమియు; కలుగక = లేకుండ; మా = మా; కున్ = కు; అకలంక = కళంకములేని;
ఇందుని = చంద్రుని; పగిదిన్ = వలె; కాంతి = కాంతివంతమై; లలితంబు = లావణ్యము కలది; అగున్
= ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; పంకజనయనుని = పంకజాక్షుని, కృష్ణుని; నెఱి = నిండు; మొగమున్ =
ముఖమును; ఇంకన్ = అసలు; విలోకింపన్ = చూచుట; కలదె = కలుగునా; ఈ = ఈ; జన్మమునన్
= జన్మలో.

భావము:

మచ్చలేని చంద్రుడిలా అందాలు చిందే కాంతులు వెదజల్లే ఆ కమలాక్షుని నిండుమోము కమ్మగా
చూసే అదృష్టం మళ్ళీ మాకు ఈ జన్మలో లభిస్తుందా?"

10.1-1445-క.

అని హరి మున్నొనరించిన

పనులెల్లనుఁ జెప్పి చెప్పి బాష్పాకుల లో

చనుఁడై డగ్గుతికతో

వినయంబున నుండె గోపవీరుం డంతన్.

టీకా:

అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; మున్ను = మునుపు; ఒనరించిన = చేసిన; పనులు = పనులు; ఎల్లనున్
= అన్నిటిని; చెప్పిచెప్పి = వివరముగా చెప్పి; బాష్ప = కన్నీటిచే; ఆకుల = కలతచెందిన; లోచనుడు =
కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; డగ్గుతిక = గద్గద స్వరంతో, బొంగురు పోయిన గొంతు {డగ్గుతిక -

దుఃఖాదులచే నోట మాట వెడలుటలోని ఇబ్బంది, గొంతు బొంగురు పోవుట; తోన్ = తోటి;
వినయంబునన్ = అణకువతో; ఉండెన్ = ఉండెను; గోపవీరుండు = నందుడు {గోపవీరుడు -
గోపకులలో వీరుడు, నందుడు}; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అని గోపాలశ్రేష్ఠుడు నందుడు పలికాడు. శ్రీకృష్ణుడు మునుపు చేసిన కృత్యములు అన్నీ మళ్ళీ
మళ్ళీ చెప్పి చెప్పి బొంగురుపోయిన కంఠంతో మాటాడలేక కన్నీటితో కలకబారిన కన్నులు
కలవాడై మిన్నకున్నాడు.

10.1-1446-క.

పెనిమిటి బిడ్డని గుణములు

వినిపింప యశోద ప్రేమవిహ్వలమతియై

చనుమొనలఁ బాలు గురియఁగఁ

గనుగొనలను జలము లొలుకఁ బెగ్గిలియెన్.

టీకా:

పెనిమిటి = భర్త; బిడ్డని = పిల్లవాని యొక్క; గుణములున్ = గుణములను; వినిపింపన్ =
చెప్పుతుండగా; యశోద = యశోదాదేవి; ప్రేమ = ప్రేమవలన; విహ్వల = చలించిన; మతి = మనసు
కలామె; ఐ = అయ్యి; చనుమొనల = స్తనాగ్రములనుండి; పాలున్ = స్తన్యము; కురియగన్ = మిక్కిలి
స్తవించుచుండగా; కనుగొనలనున్ = కడకన్నులనుండి; జలములు = నీళ్ళు; ఒలుకగా =
కారుతుండగా; పెగ్గిలియెన్ = శోకించెను.

భావము:

అలా భర్త కృష్ణుడి గుణాలు వర్ణిస్తుంటే; నందుడి భార్య యశోద మనసు ప్రేమతో పరవశమై
చలించి పోగా చనుమొనల నుండి పాలు జాలువారాయి; కనుకొనల నుండి కన్నీరు ధారలు
కారాయి.

10.1-1447-వ.

ఇట్లు గోవింద సందర్శనాభావ విహ్వలురైన యశోదానందులకు నుద్ధవుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోవింద = కృష్ణుని; సందర్శన్ = చూడగలుగట; అభావ = లేకపోవుటచేత;
విహ్వలురు = కలత నొందిన వారు; ఐన = అయిన; యశోదా = యశోదాదేవి; నందుల్ =
నందుడుల; కున్ = కు; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కృష్ణుడు కనబడకుండా ఉండడంతో బెంగపట్టుకున్న ఆ యశోదానందులతో ఉద్ధవుడు ఇలా
అన్నాడు.

10.1-1448-క.

"జననీజనకుల మిమ్ముం

గనుగొన శీఘ్రంబె వచ్చుఁ గని భద్రంబుల్

వనజాక్షం డొనరించును

మనమున వగవకుడు ధైర్యమండనులారా?

టీకా:

జననీజనకుల = తల్లిదండ్రులను; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; కనుగొనన్ = చూచుటకు; శీఘ్రంబె =
తొందరలోనే; వచ్చున్ = వచ్చును; కని = చూసి; భద్రంబుల్ = క్షేమములను, మేలు; వనజాక్షండు =
పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఒనరించున్ = చేయును; మనమునన్ = మనసు నందు; వగవకుడు =
విచారపడకండి; ధైర్యమండనులారా = ఓ ధీరులు {ధైర్య మండనులు - ధైర్యమును
అలంకారముగా కలవారు, ధీరులు}.

భావము:

“మీరు ధైర్యంగా ఉండండి. కృష్ణుడు త్వరలోనే వస్తాడు. తలితండ్రులైన మిమ్మల్ని చూస్తాడు. మీకు శుభములు చేకూరుస్తాడు. చింతించకండి.

10.1-1449-మ.

బలుడుం గృష్ణుడు మర్త్యులే? వసుమతీ **భా**రంబు వారింప వా

రల రూపంబులఁ బుట్టినాడు హరి నిర్వాణప్రదుం; డిప్పు డు

జ్ఞలుఁడై ప్రాణవియోగకాలమునఁ దత్తర్వేశుఁ జింతించువాఁ

దలఘుశ్రేయముఁ బొందు బ్రహ్మమయుఁడై యర్కాభుఁడై నిత్యుఁడై

టీకా:

బలుడున్ = బలరాముడు; కృష్ణుడున్ = కృష్ణుడు; మర్త్యులే = మానవులూ, కాదు; వసుమతీ = భూమి యొక్క; భారంబున్ = భారమును; వారింపన్ = నివారించుటకై; వారల = వారి యొక్క; రూపంబులన్ = ఆకృతులతో; పుట్టినాడు = అవతరించెను; హరి = విష్ణువు; నిర్వాణ = మోక్షమును; ప్రదుండు = ఇచ్చువాడు; ఇప్పుడు = ఈ సమయమునందు; ఉజ్జ్వలుడు = ప్రకాశించుచున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రాణ = ప్రాణము; వియోగ = పోయెడి; కాలమునన్ = సమయము నందు; తత్ = ఆ యొక్క; పరమేశున్ = భగవంతుని {పరమేశుడు - అత్యున్నతమైన నియామకుడు, విష్ణువు}; చింతించు = తలచెడి; వాడు = వాడు; అలఘు = అధికమైన; శ్రేయమున్ = మేలును, మోక్షమును; పొందున్ = పొందును; బ్రహ్మమయుడు = పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు {పరబ్రహ్మ - నజాయతే మ్రియతేవా కథాచిన్నాయంభూత్వా భవితా వా నభూయః, అజోనిత్యశ్శాశ్వత్వతోయం పురాణో నహన్యతే హన్యమానే శరీరే (శ్రుతి ప్రతిపాద్య బ్రహ్మతత్వము)}; ఐ = అయ్యి; అర్క = సూర్యుని {అర్కుడు - కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు}; అభుడు = పోలినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిత్యుడు = శాశ్వతమైనవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈ రామకృష్ణులు సామాన్య మానవులు కారు. మోక్షము ఇచ్చే ఆ శ్రీమహావిష్ణువే భూభారాన్ని దించడం కోసం రామకృష్ణుల రూపాలలో అవతరించాడు. జ్ఞాని యై ప్రాణంపోయే టప్పుడు సర్వమునకు ప్రభువైన ఆ హరిని స్మరించిన వాడు బ్రహ్మస్వరూపుడై, సూర్యుడి వలె తేజోవిరాజితుడై, నిత్యత్వం పొంది ముక్తిరూపమైన శ్రేయస్సు చూరగొంటాడు.

10.1-1450-సీ.

అట్టి నారాయణుం డఖిలాత్మభూతుండు-

కారణమానవాకారుడైనఁ

జిత్తంబు లతనిపైఁ జేర్చి సేవించితి-

రతికృతార్థులరైతి; రనవరతము

శోభిల్లు నింధనజ్యోతి చందంబున-

నఖిల భూతములందు నతఁ డతనికి

జననీ జనక దార సఖి పుత్ర బాంధవ-

శత్రు ప్రియాప్రియ జనులు లేరు

10.1-1450.1-ఆ.

జన్మకర్మములును జన్మంబులును లేవు

శిష్టరక్షణంబు సేయుకొఱకు

గుణవిరహితుఁ డయ్యు గుణి యగు సర్వ ర

క్షణ వినాశకేళి సలుపుచుండు."

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నారాయణుండు = విష్ణుమూర్తి {నారాయణ - శ్లో. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తాః ఆపోవై నరసూనవః, అయనంతస్యతా ప్రోక్తాః స్తేన నారాయణ స్మృత్యః. (విష్ణుపురాణము)}, నారాయణశబ్ద వాచ్యుడు, విష్ణువు; అఖిల = స్థావరజంగమరూపసర్వ; ఆత్మ = ప్రాణులు; భూతుండు =

తనరూపముగ కలవాడు; కారణ = నిమిత్తార్థము, ప్రయోజనము కోసము; మానవ = మనుష్య;
 ఆకారుడు = రూపము వహించినవాడు; ఐన = అయిన; చిత్తంబులు = మనసులను; అతని = ఆ
 విష్ణువు; పైన్ = మీద; చేర్చి = లగ్నముచేసి; సేవించితిరి = కొలిచిరి; అతి = మిక్కిలి; కృతార్థులరు =
 ధన్యులైనవారు; ఐతిరి = అయినారు; అనవరతము = ఎల్లప్పుడు; శోభిల్లున్ = విలసిల్లును; ఇంధన
 = కట్టెలలోని; జ్యోతి = అగ్ని; చందంబునన్ = ఉండుట వలె; అఖిల = సమస్తమైన; భూతములు =
 జీవుల; అందున్ = లోను; అతడున్ = అతను; అతని = అతని; కిన్ = కి; జననీజనక = తల్లిదండ్రులు;
 దార = భార్య; సఖి = మిత్రులు; పుత్ర = పిల్లలు; బాంధవ = బంధువులు; శత్రు = పగవారు; ప్రియ =
 ఇష్టులు; అప్రియ = అయిష్టులు అయిన; జనులు = వారు; లేరు = లేరు.

జన్మకర్మములు = జన్మహేతువులైనకర్మములు {జన్మకర్మములు - ఆగామికర్మములు (పాపపుపనులు
 ఫలితము ఇంకను ప్రారంభింపబడనివి) సంచితకర్మములు (కూడబెట్టబడి ఫలితము
 ప్రారంభింపబోవునవి) ప్రారబ్ధ కర్మములు (ఫలితము ప్రారంభించినవి), జన్మహేతువులైన కర్మములు,
 జన్మసంశ్రయములు); జన్మంబులును = పుట్టుకలు; లేవు = లేవు; శిష్ట = యోగ్యులను; రక్షణంబు =
 రక్షించుటను; చేయు = చేయుట; కొఱకు = కోసము; గుణ = త్రిగుణములు (త్రిగుణములు (వృత్తులు)
 - 1సత్వగుణము (శాంతవృత్తి) 2రజోగుణము (ఘోరవృత్తి) 3తమోగుణము (మూఢవృత్తి));
 విరహితుండు = బొత్తిగాలేని వాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; గుణి = త్రిగుణములు కలవాడు;
 అగున్ = అగును; సర్వ = సర్వులను {సర్వులు - బ్రహ్మాది పిపీలక పర్యంతము - బ్రహ్మ మొదలు
 క్రిమివరకు కల సమస్తమైన మూర్తులను}; రక్షణ = రక్షించుట; వినాశ = నశింపజేయుట అనెడి;
 కేళిన్ = క్రీడను; సలుపుచుండున్ = చేయుచుండును.

భావము:

సర్వ జీవుల యందు ఆత్మగా ఉన్నవాడు, కారణ వశంచే మానవ విగ్రహం గైకొన్న వాడు అయిన
 అటువంటి శ్రీమన్నారాయణుడు మీద మీరు మనసులు లగ్నం చేసి కొలిచారు; మీరు పరమ
 ధన్యులు అయ్యారు; ఆయన కట్టెలలో నిప్పు చొప్పున ఎల్లప్పుడూ సకల జీవుల యందు ప్రకాశిస్తూ
 ఉంటాడు; ఆయనకు తల్లి, తండ్రి, భార్య, స్నేహితుడు, చుట్టము, విరోధి, ఇష్టుడు, అనిష్టుడు అంటూ
 ఎవ్వరూ లేరు; జనన మరణాలు లేవు; సజ్జనులను సంరక్షించుట కొరకు త్రిగుణరహితుడు
 అయినప్పటికీ, గుణములు ధరించి సృష్టి స్థితి లయములు అనే లీలలు సాగిస్తూ ఉంటాడు."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : గోపికలు యుద్ధవుని గనుట

10.1-1451-వ.

అని మఱియుఁ బెక్కు విధంబుల హరి ప్రభావంబు లుపన్యసించుచు నారేయి గడపి
మఱునాడు దధిమథనశబ్దంబు లాకర్ణించుచు లేచి కృతానుష్ఠానుండై యుద్ధవుం డొక్క
రహస్యప్రదేశంబున నున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; మఱియు = ఇంకను; పెక్కు = అనేక; విధంబులన్ = విధములుగ; హరి = విష్ణువు
యొక్క; ప్రభావంబులున్ = మహిమలను; ఉపన్యసించుచున్ = పేర్కొనుచు; ఆ = ఆ యొక్క; రేయి =
రాత్రి; గడపి = జరిపి; మఱునాడు = తరువాతి దినమున; దధి = పెరుగు; మథన = చిలికెడి;
శబ్దంబులు = ధ్వనులు; ఆకర్ణించుచున్ = వినుచు; లేచి = నిద్రలేచి; కృతా = చేయబడిన;
అనుష్ఠానుండు = ఆచారములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; ఒక్క = ఒకానొక;
రహస్య = సంకేత, ఏకాంత; ప్రదేశంబునన్ = స్థలమునందు; ఉన్నన్ = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ =
సమయమునందు.

భావము:

అని ఉద్ధవుడు అనేక విధాల శ్రీకృష్ణుడి మహిమలను గురించి చెప్తూ ఆ రాత్రి గడిపాడు. వేకువనే
పెరుగు చిలుకుతున్న చప్పుళ్ళు విని నిద్రలేచాడు. నిత్యానుష్ఠానాలు అన్నీ నెరవేర్చుకున్నాడు.
తరువాత ఒక ఏకాంత స్థలంలో ఉన్నాడు. ఆసమయంలో...

10.1-1452-శా.

"రాజీవాక్షుఁడు సుందరాస్యుఁడు మహోరస్సుండు పీతాంబరుం
డాజానుస్థిత బాహుఁ డంబురుహ మాత్రాలంకృతుం డుల్లస
ద్రాజత్కుండలుఁ డొక్క వీరుఁ డిచటన్ రాజిల్లుచున్నాఁడు మా
రాజీవాక్షుని భంగి" నంచుఁ గనిరా రాజాన్వయున్ గోపికల్.

టీకా:

రాజీవాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; సుందర = అందమైన; ఆస్యుడు = ముఖము కలవాడు; మహా = పెద్ద; ఉరస్కుడు = వక్షస్థలము కలవాడు; పీత = పచ్చని; అంబరుండు = వస్త్రములు కలవాడు; ఆజానుస్థిత = మోకాళ్ళవరకు ఉన్న; బాహుండున్ = చేతులు కలవాడు; అంబురుహ = పద్మముల {అంబురుహము - నీట పుట్టినది, పద్మము}; మాల = దండచేత; అలంకృతుండు = అలంకరింపబడినవాడు; ఉల్లసత్ = వికాసము కలిగి; రాజత్ = ప్రకాశించుచున్నట్టి; కుండలుండు = కుండలములు గలవాడు; ఒక్క = ఒకానొక; వీరుడు = శూరుడు; ఇచటన్ = ఇక్కడ; రాజిల్లుచున్నాడు = విలసిల్లుచున్నాడు; మా = మా యొక్క; రాజీవాక్షుని = కృష్ణుని; భంగిన్ = వలె; అంచున్ = అని పలుకుచు; కనిరి = చూసిరి; ఆ = ఆ యొక్క; రాజాన్వయున్ = ఉద్భవుని {రాజాన్వయుడు - రాజ (చంద్ర) అన్వయుడు (వంశమువాడు), ఉద్భవుడు}; గోపికల్ = గోపస్త్రీలు.

భావము:

చంద్రవంశస్థుడైన ఉద్భవుణ్ణి చూసి అక్కడకి వచ్చిన గోపవనితలు "పద్మముల వంటి కన్నులు కలవాడు; అందమైన మోము కలవాడు; విశాలమైన వక్షము కలవాడు; పచ్చని పట్టుబట్టలు కట్టినవాడు; మోకాళ్ళ వరకు వేలాడు చేతులు కలవాడు; కలువల దండలు అలంకరించుకున్న వాడు; మెరుస్తున్న కుండలములు ధరించినవాడు అయిన ఒకానొక వీర పురుష పుంగవుడు మా కృష్ణుడి వలె ఇక్కడ ప్రకాశిస్తున్నాడు" అని అనుకోసాగారు

10.1-1453-వ.

కని లజ్జాసహిత హాసవిలోకనంబులు ముఖంబులకుం జెలువొసంగ నిట్లనిరి.

టీకా:

కని = చూసి; లజ్జా = సిగ్గుతో; సహిత = కూడిన; హాస = చిరునవ్వుల; విలోకనంబులు = చూపులు; ముఖంబుల్ = ముఖముల; కున్ = కుండలములుగలవాడు; చెలువ = సొగసు; ఒసంగను = కలిగించుచుండగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా చూసిన ఆ గొల్లభామినుల వదనాలు సిగ్గుతో కూడిన నవ్వులు చూపులుతో అందాలు చిందుతున్నాయి. వారు ఉద్ధవుడితో ఇలా అన్నారు.

10.1-1454-చ.

"**ఎ**ఱుగుదు మేము నిన్ను వనజేక్షణమిత్రుడ వీవు; కూరిమిన్
మెఱయుచుఁ దల్లిదండ్రులకు **మే**లెఱిగింపఁ బ్రియుండు పంపఁగా
వఱలెడు భక్తి వచ్చితివి; **వ**ారలనైన మనంబులోపలన్
మఱవఁడు శౌరి మేలు; మఱి **మ**ాన్యులు రాజన కెవ్వ రిచ్చటన్.

టీకా:

ఎఱుగుదుము = తెలిసియున్నాము; ఏము = మేము; నిన్నున్ = నిన్ను; వనజేక్షణ = కృష్ణుని
{వనజేక్షణుడు - వన (నీటిలో) జ (పుట్టినది) (పద్మము) వంటి ఈక్షణుడు (కన్నులు కలవాడు),
కృష్ణుడు}; మిత్రుడవు = స్నేహితుడవు; ఈవు = నీవు; కూరిమిన్ = స్నేహము నందు; మెఱయుచున్ =
అతిశయించుచు; తల్లిదండ్రుల్ = అమ్మానాన్నల; కున్ = కు; మేలు = కుశలములు; ఎఱిగింపన్ =
తెలుపుటకు; ప్రియుండు = మా కిష్టమైన వాడు; పంపగాన్ = పంపించగా; వఱలెడు = చక్కటి; భక్తిన్
= భక్తితో; వచ్చితివి = వచ్చావు; వారలన్ = వారిని; ఐనన్ = అయినైనను; మనంబు = మనసు;
లోపలన్ = లో; మఱవడు = మరచిపోడు; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు};
మేలు = మంచిది; మఱి = ఇంక; మాన్యులు = మన్నింపదగినవారు; రాజన్ = రాజు ఐన కృష్ణున;
కున్ = కు; ఎవ్వరు = ఎవరున్నారు; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ.

భావము:

"మాకు నీవు తెలుసును. నీవు కమలముల వంటి కన్నులు కల కన్నయ్య నెచ్చెలివి. తన క్షేమ
సమాచారాలు తల్లితండ్రులకు చెప్పడం కోసం ఆయన నిన్ను ఇక్కడికి పంపించగా ప్రస్ఫుటమైన
భక్తితో వచ్చావు. మా ప్రియుడు ఆ శూరసేన మహారాజు మనవడు తన అమ్మా నాన్నలను కూడా

మరచిపోలేదు పోనీలే. ఇంకా ఆయనకు గుర్తుపెట్టుకోదగ్గ వారు ఇక్కడ ఈ వ్రేపల్లెలో మరింకెవరు ఉన్నారుట?

10.1-1455-క.

మునివరులైనను బంధుల

ఘనసఖ్యము విడువలేరు గాక విడువరే

యనిమిత్తసఖ్య మాకటి

ప్రనిదీరిన నళులు విరులఁ బ్రాయునో లేదో"

టీకా:

ముని = ముని; వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఐననున్ = అయినను; బంధుల = బంధువులతోడి; ఘన = మిక్కిలి అధికమైన; సఖ్యమున్ = స్నేహమును; విడువలేరు = వదలలేరు; కాక = కాని; విడువరే = వదలరా, వదలెదరు; అనిమిత్త = ప్రయోజనములేని; సఖ్యమున్ = స్నేహమును; ఆకటిపని = కడుపునిండుట; దీరిన = పూర్తి యైన తరవాత; ఆళులు = తుమ్మెదలు; విరులన్ = పూలను; పాయునోలేదో = విడుచునుకదా.

భావము:

బంధువులతోడి స్నేహానుబంధాన్ని సర్వసంగ పరిత్యాగులైన మహాత్ములు సైతం వదులుకోలేరు. మఱి శ్రీకృష్ణుడు తన జననీజనకులకు ప్రియ మాచరించడంలో వింత ఏముంది. కాని, ఆకలి తీరిన పిదప తుమ్మెదలు పూలను విడవడం లేదా? అలాగే కొందరు ప్రయోజనం తీరిన స్నేహబంధం వదలివేస్తారు కదా."

దశమ స్కంధము - పూర్వ : భ్రమర గీతములు

10.1-1456-చ.

అని యిటు గోపికల్ పలుక నందొక గోపిక కృష్ణపాదచిం

తనమునఁ జొక్కి చేరువను ధైవవశంబునఁ గాంచె నుజ్జ్వల

త్సనిశిత సద్వివేకముఁ బ్రహ్మనమరంద మదాతిరేకమున్

ఘనమృదునాద సంచలిత కాముక లోకముఁ జంచరీకమున్.

టీకా:

అని = అని; ఇటు = ఈ విధముగ; గోపికల్ = గొల్లస్త్రీలు; పలుకన్ = అనుచుండగా; అందున్ = వారిలో; ఒక = ఒకానొక; గోపిక = గొల్లస్త్రీ; కృష్ణ = కృష్ణుని; పాద = పాదము లందు; చింతనమునన్ = తలచుకొనుట యందు; చొక్కి = పరవశురాలై; చేరువను = దగ్గరలో; దైవవశంబునన్ = దైవానిర్ణయానుసారము; కాంచెన్ = చూసెను; ఉజ్జ్వలత్ = ప్రకాశించుచున్న; సునిశిత = మిక్కిలి తీక్షణమైన; సత్ = మంచి; వివేకమున్ = తెలివి కలదానిని; ప్రసూన = పూల; మరంద = మకరందమువలని; మద = గర్వము యొక్క; అతిరేకమున్ = అతిశయము కలదానిని; ఘన = గొప్ప; మృదు = మంజులమైన; నాద = ధ్వనిచేత; సంచలిత = చలింప చేయబడిన; కాముక = కాముకుల; లోకమున్ = సమూహము కలదానిని; చంచరీకమున్ = తుమ్మెదను {చంచరీకము - పూలయందు చరించునది, తుమ్మెద}.

భావము:

అని ఈ విధంగా గొల్లపడుచులు పలుకుతుండగా వారిలో ఒక గోపిక శ్రీకృష్ణచరణధ్యానపరవశురాలు అయింది. ఆమె తన సమీపంలో విధివశాన ఒక తుమ్మెదను చూసింది. అది బహు చురుకైన తెలివితేటలు కలదీ, పూతేనెను గ్రోలి మత్తెక్కినదీ, తన మధుర మంజుల ఝుంకార స్వరంతో కాముకులను కలవరపెట్టునదీ. అయిన ఒక గండు తుమ్మెద.

10.1-1457-వ.

కని హరి దన్నుం బ్రార్థింపఁ బుత్తెంచిన దూత యని కల్పించుకొని యుద్ధవునికి నన్యాపదేశంబై యెఱుకపడ నయ్యళికిం దొయ్య లిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూచి; హరి = కృష్ణుడు; తన్ను = ఆమెను; ప్రార్థింపన్ = వేడుకొనుటకు; పుత్తెంచిన = పంపించినట్టి; దూత = రాయబారి; అని = అని; కల్పించుకొని = భావించుకొని; ఉద్ధవుని = ఉద్ధవుని; కిన్ = కి; అన్యపదేశంబు = వంకపెట్టి చెప్పునది {అన్యపదేశము - అన్య వస్తు నెపనముగ చెప్పబడునది}; ఐ = అయి; ఎఱుకపడన్ = తెలియునట్లుగ; ఆ = ఆ యొక్క; అళి = తుమ్మెద; కిన్ = కి; తొయ్యలి = వనిత; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా తుమ్మెదను చూసిన ఆ గోపిక తనను వేడుకోవడం కోసం ప్రియుడు పంపిన దూతగా కల్పించుకుని, ఉద్ధవుడికి తెలిసేలా ఆ భ్రమరంతో అన్యపదేశంగా ఇలా అనసాగింది.

10.1-1458-మ.

"**భ్రమ**రా! దుర్జనమిత్ర! ముట్టకుము మా **పా**దాబ్జముల్ నాగర
ప్రమదాళీకుచకుంకుమాంకిత లస**త్ప్రా**ణేశదామప్రసూ
నమరందారుణితాననుండ వగుటన్ **నా**థుండు మన్నించుఁగా
కమమున్నేఁపుచుఁ బౌరకాంతల శుభా**గ్రా**రంబులన్ నిత్యమున్.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

భ్రమరా = తుమ్మెదా {భ్రమరము - భ్రమించుచు ఉండునది, తుమ్మెద, భ్రమింప చేయునది}; దుర్జన = చెడ్డవారికి; మిత్ర = స్నేహితుడైనవాడ; ముట్టకుము = తాకవద్దు; మా = మా యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; అబ్జముల్ = పద్మములను; నాగర = పట్టణపు; ప్రమద = స్త్రీల {ప్రమద - మిక్కిలి యౌవనమదము కలామె}; అళి = సమూహముల యొక్క; కుచ = స్తనము లందలి; కుంకుమ = కుంకుమ; అంకిత = అంటినట్టి; లసత్ = చక్కటి; ప్రాణేశు = మనోనాయకుని; దామ = పూలదండలోని; ప్రసూన = పువ్వుల యొక్క; మరంద = మకరందముచేత; అరుణిత = ఎఱుగైన;

ఆననుండవు = మోము కలవాడవు; అగుటన్ = అగుటచేత; నాథుండు = ప్రభువు; మన్నించుగాక = ఆదరించవచ్చుగాక; మమ్మున్ = మమ్ములను; ఏపుచున్ = తపింపజేయుచు; పౌర = పురములోని; కాంతల = స్త్రీల; శుభ = మేలైన; ఆగారంబులన్ = ఇండ్ల యందు; నిత్యమున్ = ప్రతిదినము.

భావము:

ధూర్తుల మిత్రుడ వైన ఓ మధుపమా! మా పాదపద్మాలు తాకకు; మా ప్రాణవల్లభుని పూమాలల యందలి మకరందం గ్రోలి, అక్కడ అంటిన మధురానగరపు కాంతల స్తనకుంకుమలతో ఎఱ్ఱబారిన నీ మోము (అందాన్ని) చూసి అతడు మన్నిస్తాడేమో గాని; మమ్మల్ని విరహాలతో వేపుకుతింటు, అక్కడ నగర కాంతల శోభనగృహాలలో కులుకుతుండే నిన్ను మేము మాత్రం మన్నించము.

10.1-1459-మ.

ఒక పువ్వుందలి తేనెఁ ద్రావి మధుపా! యుత్సాహివై నీవు వే
ఊకటిం బొందెడి భంగి మ మ్మధరపియ్యాపంబునం దేల్చి మా
యకలం కోఞ్జల యౌవనంబు గొని యన్యాసక్తుఁ డయ్యెన్ విభుం
డకటా! యాతని కెట్లు దక్కె సీరి? మిథ్యాకీర్తి యయ్యెంజమీ.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; పువ్వు = పుష్పము; అందలి = లోని; తేనెన్ = మకరందమును; త్రావి = తాగి; మధుపా = తుమ్మెద (మధుపా - మధువు తాగునది, తుమ్మెద, కల్లు తాగుటచేత వలె మనసును కలతపెట్టినది); ఉత్సాహివి = ఉత్సాహము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; నీవు = నీవు; వేలు = ఇంక; ఒకటిన్ = ఒకదానిని; పొందెడి = చేరెడి; భంగిన్ = విధముగ; మమ్మున్ = మమ్ములను; అధరపియ్యాపంబున్ = అధరామృతములతో; తేల్చి = సంతృప్తులను చేసి; మా = మా యొక్క; అకలంక = స్వచ్ఛమైన; ఉఞ్జల = ప్రకాశవంతమైన; యౌవనంబున్ = యౌవనమును; కొని =

గ్రహించి, అపహరించి; అన్య = ఇతరుల ఎడ; ఆసక్తుడు = ఆసక్తి కలవాడు; అయ్యన్ = అయ్యాడు;
విభుండు = ప్రభువు; అకటా = అయ్యో; ఆతని = అతని; కిన్ = కి; ఎట్లు = ఏ విధముగా; దక్కెన్ =
దొరికెను; సిరి = లక్ష్మి; మిథ్యా = అబద్ధపు; కీర్తి = కీర్తి; అయ్యెన్ = కలిగినది; సుమీ = సుమా.

భావము:

ఓ మధువులు పానీయం చేసే ఓ తుమ్మెదా! ఒక పువ్వులోని మకరందాన్ని పానం చేసి దానిని
విడిచిపెట్టి ఉత్సాహంగా మరో పువ్వును నీవు ఆశ్రయించినట్లే, శ్రీకృష్ణుడు తన అధరసుధారసాన్ని
మమ్మల్ని గ్రోలనిచ్చి, మా అచ్చమైన ఉజ్వలమైన యవ్వనం దొంగిలించాడు. పిమ్మట అన్యకాంతా
ఆసక్తుడు అయ్యాడు. అయ్యయ్యో! ఇలాంటి చంచలచిత్తుడికి శ్రీమహాలక్ష్మి ఎలా కైవశం అయినదో?
అతడి ఉత్తమశ్లోకుడన్న కీర్తి వట్టి బూటకం అయినది కదే.

10.1-1460-శా.

భృంగా! కృష్ణుడు మంచివాఁ డనుచు సంప్రీతిం బ్రశంసించె; దీ
సంగీతంబున నేము చొక్కుదుమె? తచ్చాచిత్రముల్ వింతలే?
యంగీకారము గావు మాకుఁ; బురకాంతాగ్రప్రదేశంబులన్
సంగీతం బొనరింపు వారిడుదు రోజు న్నీకు నిష్ఠార్థముల్.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

భృంగా = ఓ తుమ్మెదా {భృంగము - నీలిమను వహించునది, తుమ్మెద}; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు;
మంచివాడు = మంచివాడు; అనుచు = అని; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి ప్రీతితో; ప్రశంసించెడు =
కీర్తించెదవు; ఈ = ఈ యొక్క; సంగీతంబునన్ = పాటలు పాడుట యందు; ఏము = మేము;
చొక్కుదుమె = పరవశింతుమా, కాము; తత్ = అతని; చాచిత్రముల్ = నడవడికలు; వింతలె = కొత్తవా
ఏమి, కాదు; అంగీకారము = అంగీకరమైనవి; కావు = కావు; మా = మా; కున్ = కు; పుర = పట్టణపు;
కాంతా = స్త్రీల; అగ్రప్రదేశంబులన్ = ముందర; సంగీతంబున్ = పాటలు పాడుటను; ఒనరింపుము

= చేయుము; వారు = వారు; ఇడుదురు = ఇచ్చెదరు; ఓజన్ = క్రమముగా; ఇష్టార్థముల్ = కోరినకోరికలను.

భావము:

ఓ తుమ్మెదా! నీలంగా ఉండే భృంగరాజువు కనుక రంగు సారూప్యం కొద్దీ శ్రీకృష్ణుడు మంచివాడని ఎంతో కీర్తిస్తున్నావు. నీ గానం విని మేము సొక్కిసొలిపోతాం అనుకున్నావేమో, అతని కథలు మాకు క్రొత్తవేమీ కాదులే. నీ సంగీతాలు మాకు అంగీకారం కాదు. ఆ మధురానగరి మగువల ముందుట నీ విద్య ప్రదర్శించు, వారు మెచ్చుకుని నీవు కోరేవి చక్కగా ఇస్తారు.

10.1-1461-శా.

సమదాళీశ్వర! చూడు ముజ్జ్వలిత హాసభ్రూవిజృంభంబులన్

రమణీయుండగు శౌరిచేఁ గరగరే రామల్ త్రిలోకంబులం?

ప్రమదారత్నము లక్ష్మి యాతని పదాబ్జాతంబు సేవించు ని

క్రము నే మెవ్వర మా కృపాజలధికిం గారుణ్యముం జేయఁగన్?

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

సమద = మదముతో కూడిన; ఆళీ = తుమ్మెదల; ఈశ్వర = రాజా; చూడుము = ఆలోచించి చూడు; ఉజ్జ్వలిత = కాంతివంతమైన; హాస = చిరునవ్వులచేత; భ్రూ = కనుబొమల; విజృంభంబులన్ = కదలికలచేత; రమణీయుండు = మనోహరుడు; అగు = ఐన; శౌరి = కృష్ణుని; చేన్ = చేత; కరగరే = అనురక్తిని పొందరా, పొందుతారు; రామల్ = స్త్రీలు {రామ - రమింప చేయునామె, స్త్రీ}; త్రిలోకంబులన్ = ముల్లోకములలోను; ప్రమదారత్నము = లక్ష్మీదేవి {ప్రమదారత్నము - స్త్రీలలో శ్రేష్ఠురాలు, లక్ష్మి}; లక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; ఆతని = అతని యొక్క; పదా = పాదములు అనెడి; అబ్జాతంబున్ = పద్మమును {అబ్జాతము - అప్పునందు జాతమైనది, పద్మము}; సేవించున్ = కొలచును; నిక్రమున్ = నిజముగా; నేము = మేము; ఎవ్వరము = ఏపాటివారిమి; ఆ = ఆ యొక్క; కృపాజలధి = దయాసాగరుని; కిన్ = కి; కారుణ్యమున్ = దయచూపుటను; చేయగన్ = చేయుటకు.

భావము:

మకరందాలు మిక్కిలిగా త్రాగి మదించిన ఓ తుమ్మెదల రాయుడా! మనోహరుడగు శ్రీకృష్ణుడి
మందహాస ప్రకాశములకూ, బొమముడి విలాసములకూ కరిగిపోని కాంతలు స్వర్ణ మర్త్య
పాతాళములనే ముల్లోకాలలో ఉండరు కదా! అన్నలమిన్న యైన ఆ కమలాదేవియే అతని
చరణకమలాలను సేవిస్తూ ఉంటుంది కదా. నిజానికి ఆ దయాసాగరుడిని అనుగ్రహం
పొందడానికి మేము ఏపాటివారములే!

10.1-1462-శా.

రోలంబేశ్వర! నీకు దౌత్యము మహారూఢంబు; నీ నేరుపుల్
చాలున్; మచ్చరణాబ్జముల్ విడువు మన్ననాథపుత్రాదులన్
లీలంబాసి పరంబు డించి తనకున్ లీనత్వముం బొందు మ
మ్మేలా పాసి విభుండు? ధార్మికులు మున్నీచందముల్ మెత్తురే.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

రోలంబ = తుమ్మెదల(రోడ్డు అంటే ఉన్మాదం, అంబచ్ అంటే కలది కనుక మకరందాలు మిక్కిలిగా
త్రాగి మదించేది తుమ్మెద రోలంబము.); ఈశ్వర = రాజా; నీవు = నీ; కున్ = కు; దౌత్యము =
రాయబారము చేయుట; మహా = మిక్కిలి; రూఢంబు = అలవాటున్నది; నీ = నీ యొక్క; నేరుపుల్ =
చమత్కారములు; చాలున్ = ఇక చాలు; మత్ = మా యొక్క; చరణ = పాదములనెడి; అబ్జముల్ =
పద్మములను; విడువుము = వదులు; అస్మత్ = మా యొక్క; నాథ = పెనిమిటి; పుత్ర = కొడుకులు;
ఆదులన్ = మున్నగువారిని; లీలన్ = అలక్ష్మముగా; పాసి = విడిచి; పరంబున్ = పరలోక సద్గతిని;
డించి = వదలి; తన = అతని; కున్ = కి; లీనత్వమున్ = ఐక్యమును; పొందు = చెందెడి; మమ్మున్ =
మమ్ములను; ఏలా = ఎందుకు; పాసిన్ = దూరమయ్యెను; విభుండు = ప్రభువు; ధార్మికులు =
ధర్మమున నిష్ఠ కలవారు; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; ఈ = ఈ; చందముల్ = విధములను;
మెత్తురే = మెచ్చుదురా, మెచ్చరు.

భావము:

ఓ తుమ్మెదలరాయుడా! రాయబారం నడపటంలో నీవు చాల గడసరివేలే. నీ నేర్పులు ఇకచాలు. మా చరణపద్మాలను వదలిపెట్టు. మా భర్త, పుత్రాదులను చులకన చేసి పరిత్యజించి, సద్గతిమాట తలపెట్టక తనతో లీనమై ఉన్న మమ్మల్ని ప్రభువు ఎందుకు విడిచిపెట్టాడు? ఇలాంటి వర్తనలు ధర్మాత్ములు మెచ్చుకుంటారా?

10.1-1463-శా.

వాలిం జంపెను వేటగాని పగిదిన్ **వం**చించి; దైత్యానుజన్

లోలం బట్టి విరూపిఁ జేసెను; బలిన్ **లో**భంబుతోఁగట్టి యీ

త్రైలోక్యంబు మొఱంగి పుచ్చుకొనియెన్; **ధర్మ**జ్ఞుడే మాధవుం?

దేలా షట్పద! యెగ్గు మా వలన నీ **కై**గ్గింపఁగా నేటికిన్.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

వాలిన్ = వాలిని; చంపెను = సంహరించెను; వేటగాని = బోయవాని; పగిదిన్ = వలె; వంచించి = మోసగించి; దైత్యానుజన్ = శూర్పణఖను {దైత్యానుజ - దైత్యుడు (రావణాసురుడు) యొక్క అనుజ (సోదరి), శూర్పణఖ}; లోలన్ = ఆసక్తి కలామెను; పట్టి = పట్టుకొని; విరూపిన్ = వికృతరూపిగా; చేసెను = చేసెను; బలిన్ = బలి (చక్రవర్తి)ని; లోభంబు = లుబ్ధత్వము; తోన్ = తోటి; కట్టి = బంధించి; ఈ = ఈ సమస్తమైన; త్రైలోక్యంబున్ = ముల్లోకముల రాజ్యమును; మొఱంగి = మోసగించి; పుచ్చుకొనియెన్ = తీసుకొనెను; ధర్మజ్ఞుడే = ధర్మాత్ముడేనా, కాదు; మాధవుండు = కృష్ణుడు; ఏలా = ఎందుకే; షట్పద = తుమ్మెద {షట్పద - ఆరు కాళ్ళు కలది, తుమ్మెద, అటునిటి పోవునది}; ఎగ్గు = అనాదరము, అపరాధనము; మా = మా; వలన = ఎడల; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎగ్గింపగాన్ = హేళన చేయుట, దూషించుట; ఏటికిన్ = ఎందుకులే.

భావము:

ఓ తుమ్మెదా! నీవు ఆరు కాళ్ళున్న పట్టదానివేలే. తాను వేటకాడిలా వంచించి వానరరాజైన వాలిని వధించాడు. మరులుగొన్న రావణుని చెల్లెలు శూర్పణఖను ముక్కుచెవులు కోసి విరూపను కావించాడు. బలిచక్రవర్తిని పేరాశతో బంధించి మోసపుచ్చి ముల్లోకాలు పుచ్చుకున్నాడు. లక్ష్మీవల్లభుడగు ఆ శ్రీకృష్ణుడు ధర్మమెరిగినవాడా! నీవేమో అతనిని కొనియాడుతావు మావల్ల తప్పేమున్నది చెప్పు.

10.1-1464-ఉ.

పన్నుగ మింటిపై కెగసి పాటు విహంగములైన వీనులం
దన్నొక మాటు విన్న గృహ దార సుతాదులఁ బాసి విత్తసం
పన్నత డించి సంసరణపద్ధతిఁ బాపెడువాఁడు నిత్యకాం
క్షన్నెఱి నున్న మా బ్రతుకు సైచునె యేల మధువ్రతోత్తమా!

టీకా:

పన్నుగ = యుక్తిగ; మింటి = ఆకాశము; పైన్ = మీదకి; ఎగిసి = ఎగిరి; పాటు = పోతుండెడి;
విహంగములు = పక్షులు; ఐనన్ = అయినను; వీనులన్ = చెవులతో; తన్ను = అతనిని; ఒక = ఒకే
ఒక్క; మాటు = సారి; విన్నన్ = వినిన పక్షమున; గృహ = నివాసము; దార = భార్య; సుత = పిల్లలు;
ఆదులన్ = మున్నగువారిని; పాసి = విడిచిపెట్టి; విత్త = ధనము; సంపన్నతన్ = మిక్కిలి
కలిగుండుటను; డించి = అణచివేసి; సంసరణ = సాంసారిక; పద్ధతిన్ = మార్గమును; పాపెడు =
పోగొట్టెడు; వాడు = వాడు; నిత్య = ఎడతెగని; కాంక్షన్ = లాలసతో, అపేక్షతో; నెఱిన్ = నిండి; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; మా = మా యొక్క; బ్రతుకున్ = జీవితములను; సైచునె = ఓర్చునా; ఏల = ఏమిటి; మధువ్రత
= తుమ్మెద {మధు వ్రతము - మకరందమే గ్రహించెడి వ్రతము కలది, తుమ్మెద, చక్కటి వర్తన కలది};
ఉత్తమా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

స్వేచ్ఛగా ఆకాశంలో ఎగిరే పక్షులు సైతం చెవులారా అతని పేరొక్కమాటు చెవులారా వింటే చాలు ఇల్లు, ఇల్లాలు, పిల్లలు మున్నగువాటిని దూరం చేసి; విత్తాధిక్యతను వదలగొట్టి; సంసారమార్గం పోగొట్టే ఆ కృష్ణుడికి ఎడతెగని కాంక్షలతో తప్పకున్న మా బ్రతుకులు రుచిస్తాయా. చెప్పు మధుర మైనవే గ్రహించే వ్రతం పట్టిన ఓ చక్కని తుమ్మెదా!

10.1-1465-మ.

కమనీయంబగు వేటకానిపలు కాకర్ణించి నిక్కంబుగాఁ

దమ చిత్తంబులఁ జేర్చి చేరి హరిణుల్ దద్బాణ నిర్భిన్నలై

యమితోగ్రవ్యథ నొందుభంగి హరిమా యాలాపముల్ నమ్మి దుః

ఖములం జెందితి మంగజాస్త్ర జనితో శ్రాంతి నిందిందిరా!

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

కమనీయంబు = ఇంపైనది; అగు = ఐన; వేటకాని = వేగాడి; పలుకున్ = పలుపులను; ఆకర్ణించి = విని; నిక్కంబుగాన్ = నిజమైనదిగా; తమ = వాటి యొక్క; చిత్తంబులన్ = మనసులందు; చేర్చి = గ్రహించి; చేరి = దగ్గరకుపోయి; హరిణుల్ = ఆడుజింకలు; తత్ = వాని; బాణ = బాణములచేత; నిర్భిన్నలు = భేదింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; అమిత = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీకరమైన; వ్యథన్ = బాధను; ఒందు = చెందెడి; భంగిన్ = విధముగన్; హరి = కృష్ణుని; మాయా = మోసపు; ఆలాపముల్ = మాటలు; నమ్మి = నమ్మి; దుఃఖములన్ = దుఃఖములు; చెందితిమి = పొందాము; అంగజ = మన్మథ; అస్త్ర = బాణములచేత; జనిత = కలిగినది; ఉగ్ర = భయంకరమైన; శ్రాంతిన్ = శ్రమచేత; ఇందిందిరా = తుమ్మెదా {ఇందిందిరము - పద్మములతో కూడి యుండునది, తుమ్మెద, వృ. ఇంది = పరమైశ్వర్యే - ఇందతి ఇందిరయా; పద్మసంపదతో కూడినది, లక్ష్మీదేవి, తుమ్మెద.}.

భావము:

ఓ తుమ్మెదా! ఆకర్షణీయమైన వేటగాడి పిలుపులు వినిన పారవశ్యంతో ఆడుజింకలు చెంతకుచేరి
వాడి బాణాలకు గురై అతిదారుణమైన బాధను పొందుతాయి. శ్రీకృష్ణుడి మాయ మాటలు నమ్మి
మన్మథ బాణాల తాకిడికి స్రుక్మి మేము దుఃఖాల పాలైయ్యాము.

10.1-1466-ఉ.

బంధుల బిడ్డలన్ మగల భ్రాతలఁ దల్లులఁ దండ్రులన్ మనో
జాంధతఁ జేసి డించి తను నమ్మిన మమ్ము వియోగదుర్దశా
సింధువులోనఁ ద్రోచి యిటు చేరక పోవుట పాడిగాదు; పు
ష్పంధయ! మీ యధీశునకుఁ బాదములంబడి యొత్తి చెప్పవే.

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

బంధులన్ = బంధువులను; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; మగలన్ = భర్తలను; భ్రాతలన్ = తోబుట్టువులను;
తల్లులన్ = తల్లులను; తండ్రులన్ = తండ్రులను; మనోజ = మన్మథ వేదనవలని; అంధతన్ =
గుడ్డితనము; చేసి = చేత; డించి = విడిచి; తనున్ = అతనిని; నమ్మిన = నమ్మినట్టి; మమ్మున్ =
మమ్ములను; వియోగ = ఎడబాటు వలని; దుర్దశా = దుఃఖము నెడి; సింధువు = సముద్రములో;
త్రోచి = పడతొసి; ఇటు = ఈ పక్కకి; చేరకపోవుట = రాకపోవుట; పాడి = న్యాయము; కాదు = కాదు;
పుష్పంధయ = తుమ్మెద (పుష్పంధయము - పువ్వులలోని మధువునుం గ్రోలునది, తుమ్మెద); మీ =
మీ యొక్క; అధీశున్ = ప్రభువు; కున్ = కి; పాదములన్ = కాళ్ళమీద; పడి = పడి; ఒత్తి = నొక్కి;
చెప్పవే = చెప్పుము.

భావము:

ఓ తుమ్మెదా! (పుష్పాలలోని మధువు గ్రోలే దానవు. పూల వలె మృదువైన దానివి.) చుట్టాలనూ,
సుతులనూ, భర్తలనూ, అన్నదమ్ములనూ, తలితండ్రులనూ మనసును మధిస్తున్న ఈ అంధత్వముచే
వదలిపెట్టి, తన్నే శరణు జొచ్చాము. అలాంటి మమ్ముల్ని కాదని, విరహాన్ని కడలిలో త్రోసివైచి,

ఈలాగున మా వంక చేరకుండుట న్యాయము కాదని ప్రభువు శ్రీకృష్ణుడి కాళ్ళ మీద పడి గట్టిగా నొక్కి చెప్పు.

10.1-1467-సీ.

కాంచనరత్నసంఘటిత సౌధంబులే-

మాకుటీరంబులు మాధవునకు?

వివిధ నరేంద్రసేవిత రాజధానియే-

మాపల్లె యదువంశమండనునకు?

సురభిపాదప లతాశోభితారామమే-

మాయరణ్యము సింహమధ్యమునకు?

గమనీయ లక్షణ గజ తురంగంబులే; -

మాధేనువులు కంసమర్దనునకు?

10.1-1467.1-తే.

రూప విభ్రమ నైపుణ్య రూధలైన

మగువలమె మేము మన్మథమన్మథునకు?

నేల చింతించు మము? గృష్ణుఁ డేల తలఁచు?

బృథివి నధిపులు నూతన ప్రియులు గారె.?

Your browser does not support the audio element.

టీకా:

కాంచన = బంగారము; రత్న = మణులతో; సంఘటిత = కూర్చబడిన; సౌధంబులే = భవనములా;

మా = మా యొక్క; కుటీరంబులు = పాకలు, గుడిసెలు; మాధవున్ = కృష్ణుని {మాధవుడు -

యదుపుత్రుడైన మధువు వంశము వాడు, కృష్ణుడు}; కున్ = కి; వివిధ = అనేకమైన; నరేంద్ర =

రాజులచే; సేవిత = కొలువబడెడి; రాజధాని = ముఖ్యపట్టణమా ఏమి {రాజధాని -

రాజుండెడిపట్టణము, ముఖ్యపట్టణము}; మా = మా యొక్క; పల్లె = పల్లెటూరు; యదువంశమండను

= కృష్ణుని {యదువంశమండనుడు - యాదవ వంశమునకు అలంకారమైన వాడు, కృష్ణుడు}; కున్

= కి; సురభి = మనోహరమైనవి యైన; పాదప = చెట్లతోను; లతా = తీవెలతోను; శోభిత = అందమైన; ఆరామమే = ఉద్యానవనమా; మా = మా యొక్క; అరణ్యము = అడవి; సింహమధ్యమున్ = కృష్ణుని {సింహమధ్యముడు - సింహము వంటి నడుము కలవాడు, కృష్ణుడు}; కున్ = కి; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; లక్షణ = శుభలక్షణములు కల; గజ = ఏనుగులు; తురంగంబులు = గుఱ్ఱములునా; మా = మా యొక్క; ధేనువులు = ఆవులు; కంసమర్దనున్ = కృష్ణుని {కంసమర్దనుడు - కంసుని శిక్షించినవాడు, కృష్ణుడు}; కున్ = కి. రూప = చక్కటిస్వరూపముచేత; విభ్రమ = విలాసములచేత; నైపుణ్య = నేర్పరితనములచేత; రూఢలు = ప్రసిద్ధవహించినవారు; ఐన = అయిన; మగువలమే = స్త్రీలమా; మేము = మేము; మన్మథమన్మథున్ = కృష్ణుని {మన్మథమన్మథుడు - మన్మథునికే మోహము పుట్టించువాడు, కృష్ణుడు}; కున్ = కి; ఏలన్ = ఎందుకు; చింతించున్ = తలచును; మమున్ = మమ్ములను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఏలన్ = ఎందుకు; తలచున్ = తలచుకొనును; పృథివిన్ = భూలోకమందు; అధిపులు = రాజులు; నూతన = కొత్తవాని యెడల; ప్రియులున్ = ప్రీతి కలవారు; కారె = కాదా, అవును.

భావము:

లక్ష్మీవల్లభుడైన శ్రీకృష్ణుడికి బంగారమణులతో నిర్మింపబడిన మేడలు తప్ప మా పూరిగుడిసెలు కనబడతాయా? యదుకులమునకు అలంకారమైన యశోదానందనుడికి ఆనడానికి మా పల్లెటూరు ఏమైనా ఎందరో రాజులచే సేవింపబడు ముఖ్యపట్టణమా? సింహము నడుము వంటి నడుము గల శ్రీహరికి కనడానికి మా అడవి, సువాసనలీను చెట్లతో పూతీగలతో చెలువారు ఉద్యానవనమా? కంస విధ్వంసి అయిన కృష్ణుడికి మా గోవులు, సర్వ శుభలక్షితము లైన ఏనుగులా? గుఱ్ఱములా? మన్మథునికి మన్మథుడైన ఆ వన్నెకాడికి గొల్లపడచుల మైన మేము రూప విభ్రమ విలాసములతో వినుతికెక్కిన విలాసినులమా ఏమి? కనుక ఆ శ్రీకృష్ణుడు మమ్ము గురించి ఎందుకు ఆలోచిస్తాడు? ఎందుకు మమ్మల్ని స్మరిస్తాడు? లోకంలో ప్రభువులు నవ్యత్వ ప్రియులు కదా!"

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఉద్ధవుడు గోపికల నూరార్చుట

అని మఱియు నిట్లనేక విధంబులఁ గృష్ణసందర్శన లాలసలై పలుకుచున్న గోపికల వచనంబులు విని యుద్ధవుండు మధురాలాపంబుల నూరార్చుచు, యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనేక = పెక్కు; విధంబులన్ = రకములుగా; కృష్ణ = కృష్ణుని; సందర్శన = చూడట యందు; లాలసలు = అధికాసక్తి కలవారు; ఐ = అయ్యి; పలుకుచున్న = మాట్లాడుతున్న; గోపికల = గొల్లస్త్రీల యొక్క; వచనంబులు = మాటలు; విని = విని; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; మధుర = తీయని; ఆలాపంబులన్ = మాటలతో; ఊరార్చుచున్ = ఊరడింప జేయుచు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగానూ, ఇంకా అనేక రకాలుగానూ కృష్ణసందర్శన మందు ఆశ కలవారై మాట్లాడుతున్న గొల్లవధువుల మాటలు వినిన ఉద్ధవుడు, తీయటి పలుకులతో వారిని ఊరడిస్తూ ఇలా అన్నాడు.

10.1-1469-మ.

"జపదానవ్రత హోమ సంయమ తపస్వాధ్యాయ ముఖ్యంబులన్
నిపుణుల్ గోరియు నే విభున్ మనములన్ నిల్పంగలే రట్టి స
ద్విప్రులకారునిపై మహామహిముపై విశ్వేశుపై మీ కజ
ప్రపటుధ్యానము లిట్లు నిల్చునె? భవచ్ఛారిత్రముల్ చిత్రముల్.

టీకా:

జప = మంత్రము జపించుటలు; దాన = దాన మిచ్చుటలు; వ్రత = వ్రతము లాచరించుటలు; హోమ = యజ్ఞములు చేయుటలు; సంయమ = హింసాదులను విడుచుట; తపస్ = తపస్సులు చేయుట; స్వాధ్యాయ = వేదములను చదువుట; ముఖ్యంబులన్ = మున్నగువానివలన; నిపుణుల్ = నేర్పరులైనవారు; కోరియున్ = ఎంత కోరుకొనుచున్నను; ఏ = ఏ; విభున్ = భగవంతుని; మనములన్ = మనసు లందు; నిల్పంగలేరు = నిలుపజాలరు; అట్టి = అటువంటి; సత్ = సత్యమైన,

శాశ్వతమైన; విపుల = మిక్కిలి విస్తారమైన; ఆకారుని = స్వరూపము కలవాని; పై = మీద; మహా = గొప్ప; మహిము = మహిమ కలవాని; పైన్ = మీద; విశ్వేశు = కృష్ణుని (విశ్వేశుడు - లోకములను నియమించువాడు, విష్ణువు); పైన్ = మీద; మీ = మీ; కున్ = కు; అజస్త = నిత్యమైన, ఎడతెగని; పటు = దృఢమైన; ధ్యానములు = ధ్యానములు; ఇట్లు = ఇలా; నిల్చునె = ఉండునా; భవత్ = మీ యొక్క; చారిత్రంబుల్ = చరిత్రలు; చిత్రముల్ = అద్భుతమైనవి.

భావము:

“జపము, దానము, వ్రతము, హోమము, ఆత్మనిగ్రహము, తపము, వేదాధ్యయనం మొదలగువాటి యందు మిక్కిలి నేర్పరులైనవారు కూడ ఏ భగవంతుడిని తమ మనస్సులలో ఎంత ప్రయత్నించినా నిలుపుకొనలేరో, అలాంటి బాగా గొప్పవాడూ, మహా మహిమోపేతుడూ, జగదధీశ్వరుడూ అయిన శ్రీకృష్ణునిపై మీకు నిరంతరం ధృఢమైన ధ్యానం ఈ విధంగా నెలకొని ఉన్నది కదా ఔరా! మీ చరిత్రలు బహు అద్భుత మైనవి.

10.1-1470-క.

నను మీకడకుం గృష్ణుడు

పనిపంపెడు వేళన్ బిలిచి పలికిన పలుకుల్

వినుడు; డన్నియు వివరించెద

వనజేక్షణలార! మీరు వగవకుం డింకన్."

టీకా:

ననున్ = నన్ను; మీ = మీ; కడ = వద్ద; కున్ = కు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; పనిపంపెడు = కార్యార్థము పంపించెడి; వేళన్ = సమయము నందు; పిలిచి = పిలిచి; పలికిన = చెప్పిన; పలుకుల్ = మాటలను; వినుడు = వినండి; అన్నియున్ = అన్నిటిని; వివరించెద = వివరముగా తెలిపెదను; వనజేక్షణలారా = ఓ ఇంతులు (వనజేక్షణ - వనజ (పద్మములవంటి) ఈక్షణ (కన్నులు కలామె), సుందరి); మీరు = మీరు; వగవకుండు = విచారించకండి; ఇంకన్ = ఇక.

భావము:

కలువ కన్నుల గోపికా కన్నెలారా! శ్రీకృష్ణుడు నన్ను మీ దగ్గరకు పంపే పని అప్పజెప్పుతూ నాతో చెప్పిన మాటలన్నీ మీకు వివరింగా చెప్తాను. వగవు మాని సావధానంగా వినండి."

10.1-1471-వ.

అని హరివచనంబులుగా నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; హరి = కృష్ణుని; వచనంబులున్ = మాటలు; కాన్ = అగునట్లు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఉద్ధవుడు కృష్ణుడు చెప్పిన మాటలు అన్నీ ఇలా వినిపించాడు

10.1-1472-నీ.

"ఎల్లకార్యములకు నేను ప్రధానకా-

రణము గావున, మీకు రమణులార!

కలుగదు మద్వయోరము, చరాచరరూప-

ములలో మహాభూతములు వసించు

కరణి నుండుదు సర్వరతుఁడనై నే మనః-

ప్రాణ బుద్ధి గుణేంద్రి యాశ్రయుండ

నాత్మయం దాత్మచే నాత్మఁ బుట్టింతు ర-

క్షీంతును ద్రుంతు హృష్కభూత

10.1-1472.1-తే.

గుణగణాకార మాతృలోఁ గొమరుమిగుల

నిబిడ మాయానుభవమున నిత్యశుద్ధ

మాతృవిజ్ఞానమయము నై యమరు గుణము

ప్రకృతికార్యమనోవృత్తిఁ బట్టి పొందు.

టీకా:

ఎల్ల = సర్వ; కార్యముల్ = కార్యముల; కున్ = కు; నేను = నేను; ప్రధాన = ముఖ్య; కారణము =
హేతువును; కావునన్ = కనుక; మీ = మీ; కున్ = కు; రమణులారా = ఓ మగువలు {రమణులు -
రమింపజేయువారు, స్త్రీలు}; కలుగదు = కలుగనేరదు; మత్ = నా యొక్క; వియోగము = ఎడబాటు;
చర = జంగమ; అచర = స్థావర; రూపముల = జీవుల; లోన్ = అందును; మహాభూతములు =
పంచమహాభూతములు {పంచమహాభూతములు (అంశము) - 1భూమి (చర్మము) 2జలము
(రక్తము) 3అగ్ని (జఠరాగ్ని) 4వాయువు (ప్రాణాదులు) 5ఆకాశము (లోని అవకాశము)}; వసించు =
ఉండెడి; కరణిన్ = విధముగ; ఉండుదు = ఉండెదను; సర్వ = సమస్తమునందును; గతుడను =
ఉండువాడను; ఐ = అయ్యి; నేన్ = నేను; మనః = మనసుకి {మనస్సు - సంకల్పరూపమైనది}; ప్రాణ
= ప్రాణమునకు {పంచప్రాణములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3సమానము 4ఉదానము
5వ్యానము}; బుద్ధి = బుద్ధికి {బుద్ధి - నిశ్చయరూపమైనది}; గుణ = త్రిగుణములకు, ప్రకృతికి
{త్రిగుణములు - సత్త్వరజోస్తమ గుణములు}; ఇంద్రియ = చతుర్దశేంద్రియములకు
{చతుర్దశేంద్రియములు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు (5) పంచకర్మేంద్రియములు (5)
అంతఃకరణచతుష్కము (4)}; ఆశ్రయిండును = ఆశ్రయమైనందువాడను {ఆశ్రయము - పుట్టుట
నిలుచుట వృద్ధి పొందుట క్షీణించుట నశించుటలకు ఆధారముగ ఉండుట}; ఆత్మ = జీవుల, నా;
అందున్ = నుండి; ఆత్మ = జీవుల, నా; చేన్ = చేత; ఆత్మన్ = జీవులను, నన్నే; పుట్టింతున్ =
జనింపజేసెదను; రక్షింతున్ = పోషించెదను; త్రుంతున్ = నశింపజేసెదను; హృషీక =
పద్మాలుగింద్రియములు {చతుర్దశేంద్రియములు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు (5)
పంచకర్మేంద్రియములు (5) అంతఃకరణచతుష్కము (4)}; భూత = పంచమహాభూతములు.
గుణ = గుణత్రయము; గణ = సమూహముల యొక్క; ఆకారము = రూపములలో, వృత్తులలో;
కొమరుమిగులన్ = చక్కదనము అతిశయించ; నిబిడ = దట్టమైన; మాయా = ప్రకృతి;
అనుభవమునన్ = అభ్యాసముచేత; నిత్య = నిత్యము {నిత్యశుద్ధము - నిత్యము (భూత భవిష్య

వర్తమానములందు చెడనిది) శుద్ధము (పంచమలములైన ఆణవ కార్మిక మాయిక మాయేయ తిరోధానములు లేనిది); శుద్ధము = నిర్మలమునైనది; ఆత్మ = పరమాత్మ; విజ్ఞానమయమున్ = అపరోక్షజ్ఞానస్వరూపము; ఐ = అయ్యి; అమరు = ఉండెడి; గుణము = గుణము; ప్రకృతి = మాయ యొక్క; కార్య = కార్యమైన; మనః = అంతఃకరణ; వృత్తిన్ = వ్యాపారమును; పట్టి = అనుసరించి; పొందు = పొందును.

భావము:

“ఓ రమణీమణులారా! నేను సమస్త కార్యములకు ముఖ్యకారణమై ఉన్నాను. నా యెడబాటు మీకు కలుగదు స్థావరజంగమాత్మకము లైన సకల ప్రాణులలో పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశము లనే పంచ మహాభూతాలు ఉండే విధంగా; నేను మనస్సునకు, పంచప్రాణాలకు, బుద్ధికి, ఇంద్రియ వృత్తులైన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాలకు, జ్ఞానకర్మేంద్రియాలకు, ఆధారభూతుడను అయి ఉన్నాను. నా యందే నా సంకల్ప మహిమతో నాలో సూక్ష్మరూపమున అణిగి యున్న చరాచర ప్రపంచాన్ని స్థూలరూపంతో సృజిస్తాను; రక్షిస్తాను; నశింపజేస్తాను. స్వరూపము చేత నిర్మలుడు జ్ఞానస్వరూపుడు అయిన జీవునకు ప్రపంచ స్వరూపం సత్త్వాదిగుణములు లేదా భూతేంద్రియ గుణాలతో కలుగుతున్నది మాయాకార్యము లైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తు లనే మనోవృత్తు లందు అతడు దేవమనుష్యాదిరూపాలతో తోచుచున్నాడు.

10.1-1473-చ.

కలగని లేచి మున్ను గలగ కన్న సమస్తవిధంబు గల్ల గాఁ
దలచిన భంగి మానసపదార్థముచే నిఖిలేంద్రియార్థముల్
బలమునఁ గట్టి తద్దుండ ప్రపంచము లేదనుఁ దన్మనంబుఁ దా
రలయక గట్టుడున్ బుధుల క్షవ్వల నొండొక భేదమున్నదే?

టీకా:

కల = స్వప్నమును; కని = చూసి; లేచి = నిద్రలేచి; మున్ను = ఇంతకుముందు; కలన్ = స్వప్నములో;
కన్న = చూసిన; సమస్త = సర్వ; విధంబున్ = విషయములను; కల్ల = అసత్యములు; కాన్ = ఐనట్లు;
తలచిన్ = ఎంచిన; భంగిన్ = విధముగ; మానస = మనస్సు అనెడి; పదార్థము = వస్తువు; చేన్ =

చేత; నిఖిల = ఎల్ల; ఇంద్రియార్థముల్ = విషయములు; బలమునన్ = బలముగా; కట్టి = అణచి;
 తడ్డుడు = తత్వవేత్త; ప్రపంచము = తన కితరమైన లోకము; లేదు = లేదు; అనున్ = అనును; తత్ =
 ఆ యొక్క; మనంబున్ = మనస్సును; తారు = వారు; అలయక = విసుగు చెందకుండ; కట్టుడున్ =
 నిలిపిన యెడల; బుధుల్ = తత్వజ్ఞాని; కిన్ = కి; అవ్వల = అటుపిమ్మట; ఒండొక = వేరొక; భేదము =
 భేదము; ఉన్నదే = కలదా, లేదు.

భావము:

నిద్ర నుండి మేల్కొన్నవాడు, తాను స్వప్నంలో చూచినది అంతా అసత్యమని తలచినట్లు, తత్వవేత్త
 మనసనే పదార్థంతో శబ్దస్పర్శాది సకల విషయాలను దృఢంగా నిరోధించి తన కన్నా భిన్నంగా
 ప్రపంచం లేదని చెబుతాడు. ఆ మనస్సును పండితులు విసుగు చెందకుండా అరికట్టడంతో
 అటుపై భేదభావం అన్నది ఉండదు.

10.1-1474-ఆ.

సాంఖ్య యోగ నిగమ సత్య తపో దమ

ములు మనోనిరోధమును గడపల

గాఁగ నుందు జలధి కడపలగాఁ గల

నదుల భంగి నళిననయనలార!

టీకా:

సాంఖ్య = ఆత్మానాత్మవివేకము {సాంఖ్యము - బ్రహ్మజ్ఞానమును ఎంచి లెక్కించి తరచి తరచి

చూసిడి మార్గమున అభ్యసించుట, చూ. అనుయక్తముల దస్తము}; యోగ =

చతుర్విధయోగాభ్యాసములు {చతుర్విధయోగాభ్యాసములు - మంత్ర లయ హఠ రాజ

యోగాభ్యాసములు}; నిగమ = వేదాధ్యయనవిధానము {వేదాధ్యయనము - చతుర్వేదములు

షష్ఠాంగకములు ఆదులను అధ్యయనము చేయుట}; సత్య = సత్యశోధన {సత్యము - నిత్యము

అనంతము అనితరము అవిభక్తము అవిభాజ్యము ఐనది సత్యము అదే పరబ్రహ్మము అని

విచారించుట సత్యశోధన}; తపస్ = తపస్సు {తపస్సు - స్వధర్మమును నడపుట,

కాయికవాచికమానసికములనెడి త్రివిధనిష్ఠ}; దమములు = ఇంద్రియనిగ్రహములు {దమము -

జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములను వశపరచుకొనుట; మనోనిరోధమును = మనోనిగ్రహము
 {మనోనిరోధము - మనస్సును విషయాసక్తము కానీకుండ లోబరచుకొనుట}; కడపల = మేర,
 అంతముగా కలది; కాగన్ = అగునట్లు; ఉందున్ = ఉండెదను; జలధి = సముద్రము; కడపల = మేర,
 అంతముగా కలది; కాన్ = అగునట్లు; కల = ఉన్నట్టి; నదుల = నదుల; భంగిన్ = వలె;
 నళిననయనలారా = ఓ గోపికలు {నళిననయనలు - పద్మముల వంటి కన్నులు కలవారు,
 గోపికలు}.

భావము:

కలువ కన్నులుకల కన్నెలారా! నదులన్నీ కదలి పోయి పోయి కడకు కడలిని చేరినట్లు, అత్మా
 నాత్మా విచార రూప మైన సాంఖ్యము; యమ నియమాదిక మైన అష్టాంగయోగము; వేదము;
 సత్యము; తపము; ఇంద్రియనిగ్రహ మైన దమము; మనోనిగ్రహమూ పొలిమేరగా కలిగి ఉంటాను.

10.1-1475-మ.

చెలువల్ దవ్వుల నున్న వల్లభులపైఁ జిత్తంబులం గూర్తు రు
 త్కలికం జేరువవారికంటె నదియుంఁగా దెప్పుడున్ నన్ను మీ
 రలు చింతించుచు నుండఁగోరి యిటు దూరస్థత్వముం బొందితిం
 దలకం బోలదు నన్నుఁ బొందెదరు నిత్యధ్యానపారీణులై."

టీకా:

చెలువల్ = స్త్రీలు {చెలువలు - చెలువ (అందము) వ (కలామె), అందగత్తె}; దవ్వులన్ = దూరముగా;
 ఉన్న = ఉన్నట్టి; వల్లభుల = ప్రియుల; పైన్ = మీద; చిత్తంబులన్ = మనసులతో; కూర్తురు = ప్రేమ
 కలవారై ఉందురు; ఉత్కలికన్ = తహతహలచేత; చేరువన్ = దగ్గరలో ఉన్న; వారి = వారి; కంటెన్ =
 కంటె; అదియున్ = అంతమాత్రమే; కాదు = కాదు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; నన్నున్ = నన్ను; మీరలు
 = మీరు; చింతించుచున్ = తలచుకొనుచు; ఉండన్ = ఉండుటను; కోరి = అపేక్షించి; ఇటు = ఈ
 విధముగ; దూరస్థత్వము = దూరముగా ఉండుటను; పొందితిన్ = పొందినాను; తలకన్ =
 కలతపడు; పోలదు = తగినదికాదు; నన్నున్ = నన్ను; పొందెదరు = పొందగలరు; నిత్య = ఎడతెగని;
 ధ్యాన = ధ్యానము నందు; పారీణులు = నేర్పరులైనవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

స్త్రీలు సమీపంలో ఉన్నవారి కన్నా దూరంలో ఉన్న ప్రియుల పట్ల తహతహపాటుతో చిత్తము లందు అనురక్తి కలవారై ఉంటారు. అంతేకాక, మీరెల్లప్పుడు నన్నే స్మరిస్తూ ఉండాలి అని మీకు దూరంలో ఉన్నాను భయపడకండి. నిరంతర ధ్యానపారంగతలై మీరు నన్నే పొందగలరు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ఉద్ధవునికడ గోపికలు వగచుట

10.1-1476-వ.

అని మీకుం జెప్పు మని కృష్ణుండు సెప్పె"ననవుడు నుద్ధవునికి గోపికలు సంతసించి యిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; మీ = మీ; కున్ = కు; చెప్పుము = చెప్పుము; అని = అని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అనవుడు = అనగా; ఉద్ధవుని = ఉద్ధవుని; కిన్ = కి; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; సంతసించి = సంతోషించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అని మీకు చెప్పమని శ్రీకృష్ణుడు నాకు చెప్పి పంపాడు" అని ఉద్ధవుడు చెప్పాడు. ఆ పలుకులు వినిన గోపికలు సంతోషించి ఆయనతో ఇలా అన్నారు.

10.1-1477-ఉ.

"**ఇమ్ము**లనున్నవాడె హరి? **యి**క్కడి కెన్నడు వచ్చు వచ్చి మా
యుమ్ములికంబుఁ బాపునె **ప్రియుం**డిట వచ్చెదనన్న సైతరే?
య **మ్ము**ధురాపురీ రమణు **ల**డ్డము వత్తురుగాక చెల్లరే!
మమ్ము విధాత నిర్దయుడు **మ**న్మథవేదన పాలు సేసెనే.

టీకా:

ఇమ్ములన్ = సుఖముగ; ఉన్నవాడె = ఉన్నాడా; హరి = కృష్ణుడు; ఇక్కడ = ఇక్కడ; కిన్ = కి; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; వచ్చున్ = వచ్చును; వచ్చి = వచ్చి; మా = మా; ఉమ్మలికంబున్ = పరితాపమును; పాపునె = పోగొట్టునా; ప్రియుండు = కృష్ణుడు; ఇటన్ = ఇక్కడికి; వచ్చెదన్ = వస్తాను; అన్నన్ = అనగా; సైతురే = ఓర్పుకొనుదురా; ఆ = ఆ యొక్క; మధుర = మధుర; పురీ = పట్టణపు; రమణులు = స్త్రీలు; అడ్డము = దారికడ్డముగ; వత్తురు = వచ్చెదరు; కాక = కదా; చెల్లరే = అయ్యో; మమ్మున్ = మమ్ములను; విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; నిర్దయుడు = దయలేనివాడు; మన్మథ = మన్మథతాపమువలని; వేదనన్ = వ్యధకు; పాలు = ఆధీనులుగా; చేసినే = చేసెనుకదా.

భావము:

“శ్రీకృష్ణుడు సుఖంగా ఉన్నాడా? ఆయన ఇక్కడికి ఎప్పుడు వస్తాడు? వచ్చి మా పరితాపం తీరుస్తాడా? మా ప్రాణేశ్వరుడు ఇక్కడికి వస్తానంటే ఆ మధురానగర అతివలు అడ్డగిస్తారు తప్ప సహిస్తారా? అయ్యయ్యో! దయమాలిన బ్రహ్మ మమ్మల్ని మన్మథ బాధలకు గురిచేసాడు కదా.

10.1-1478-చ.

మఱిచునొకో మదిం దలచి **మా**ధవుఁ డా యమునాతటంబునం

దఱుచగు దివ్యసౌరభ ల**తా**గృహసీమల నేము రాగ; మా

మఱువులనుండి నీడలకు **మ**మ్మెలయించి కలంచి దేహముల్

మఱిచినఁ దేల్చి నూల్కొలిపి **మ**న్మథలీలలఁ దేల్పు చందముల్.

టీకా:

మఱిచునొకొ = మరచిపోయేనేమో; మదిన్ = మనసునందు; తలచి = తలచుకొని; మాధవుడు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ యొక్క; యమునా = యమునానదీ; తటంబునన్ = తీరమునందు; తఱిచు = దట్టమైనది; అగు = అయిన; దివ్య = మంచి; సౌరభ = పరిమళములుగల; లతాగృహ = పొదరిండ్ల; సీమలన్ = ప్రదేశములందు; ఏము = మేము; రాగ = వచ్చుటతోనే; మా = మా యొక్క; మఱువుల = మాటల; నుండి = నుండి; నీడల్ = పొదరిండ్లనీడలలోని; కున్ = కి; మమ్మున్ = మమ్ములను;

ఎలయించి = చేర్చి; కలంచి = కలవరపెట్టి; దేహముల్ = ఒళ్ళు; మఱచినన్ = తెలియకపోగా; తేల్చి = పరవశముచేసి; నూల్కొలిపి = పురికొలిపి; మన్మథలీలన్ = మన్మథక్రీడల యందు; తేల్చు = సంతోషపెట్టు; చందముల్ = విధములను.

భావము:

లక్ష్మీదేవి వలచిన వాడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు యమునానది ఒడ్డున దివ్యపరిమళాలు వెదజల్లు పూపొదరిండ్ల నీడలకు మమ్మల్ని జేర్చి, ఎలచి కలచి మేము మైమరపు చెందగా బుజ్జగించి ప్రోత్సహించి మమ్మ మన్మథ క్రీడలలో తేల్చిన ఘట్టాలు మరచెనా ఏమి?

10.1-1479-శా.

నీతో నర్మగృహంబులం బలుకునే నేమెల్ల వంశోల్లస
ధీత భ్రాంతలమై కళిందతనయా తీరంబునం జేరినం
జేతోజాత సుఖంబులం దనిపి మా చిత్తస్థితుల్ చూడ లీ
లా తంత్రజ్ఞతఁ దాఁగి మెల్లన మదాలాపంబు లాలించుటల్.

టీకా:

నీ = నీ; తోన్ = తోటి; నర్మ = ఏకాంత; గృహంబులన్ = గృహములందు; పలుకునే = చెప్పునా; నేము = మేము; ఎల్లన్ = అందరము; వంశ = మురళినుండి; ఉల్లసత్ = వెలువడెడి; గీత = పాటలచే; భ్రాంతలము = భ్రమించిన వారము; ఐ = అయ్యి; కళిందతనయా = యమునానదీ {కళిందితనయ - కళింద పర్వతమునకు పుట్టినది, యమునానది}; తీరంబునన్ = గట్టుమీదకి; చేరినన్ = చేరగా; చేతోజాత = మన్మథక్రీడలవలని; సుఖంబులన్ = సుఖములచేత; తనిపి = తృప్తిపరచి; మా = మా యొక్క; చిత్త = మనసు; స్థితుల్ = రీతులను; చూడన్ = పరీక్షించుటకు; లీలా = విలాసపు; తంత్రజ్ఞతన్ = తంత్రములు తెలియుటచే; దాఁగి = మఱుగున దాగుకొని; మెల్లన = మెల్లిగా; మదాలాపంబుల్ = అప్పటి మా మాటలను; లాలించుటల్ = ఆదరించుటలను.

భావము:

మేము అంతా వేణుగానం విని విభ్రాంతలమై యమునాతీరానికి రాగా, మమ్మల్ని మదనలీలలో తనిపాడు. ఆ పైన మా మనోగతులు తెలుసుకోవడానికి విలాస తంత్రజ్ఞుడు కనుక, ఎక్కడో దాగికొని ఉండి మెల్లగా మా మాటలు వినేవాడు. శ్రీకృష్ణుడు నీతో ఏకాంతంలో ఉన్నప్పుడు ఈ వృత్తాంతాలు అన్నీ చెప్తాడా?

10.1-1480-క.

ముచ్చట వేళలఁ జెప్పునె

యచ్చుగ మును నేము నోము నప్పుడు జలముల్

సొచ్చిన మా చేలంబులు

ముచ్చిలి యిచ్చిన విధంబు మూలం బెల్లన్.

టీకా:

ముచ్చట = వేడుకమాటల; వేళలన్ = సమయము లందు; చెప్పునే = చెప్పుతాడా; అచ్చుగన్ = విశదముగా; మును = మునుపు; నేము = మేము; నోమున్ = నోమునోచెడి; అప్పుడు = సమయము నందు; జలముల్ = నీళ్ళలో; చొచ్చినన్ = దిగగా; మా = మా యొక్క; చేలంబులు = బట్టలు; ముచ్చిలి = దొంగిలించి; ఇచ్చినన్ = తిరిగి యిచ్చిన; విధంబున్ = విధమునకు; మూలంబు = కలకారణము; ఎల్లన్ = అంతటిని.

భావము:

కాత్యాయనీ వ్రతం కావించుటకు మేము వివస్థలమై స్నానార్థం నీళ్ళలో ప్రవేశించినప్పుడు మా వలువలు దొంగిలించి మళ్ళీ మా ప్రార్థనలపై చీరలు ఇచ్చిన విషయం గురించి, శ్రీకృష్ణుడు నీతో ముచ్చటాడే వేళలలో చెప్తుంటాడా?

10.1-1481-శా.

ఏకాంతంబున నీదుపైఁ నొరగి తా నేమేని భాషించుచో

మాకాంతుండు వచించునే రవిసుతా మధ్యప్రదేశంబునన్

రాకాచంద్ర మయూఖముల్ మెరియఁగా రాసంబు మాతోడ నం

గీకారం బొనరించి బంధనియతిం గ్రీడించు విన్నాణముల్.

టీకా:

ఏకాంతంబునన్ = ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు; నీదు = నీ; పైన్ = మీదకు; ఒరగి = వాలి; తాను = అతను;
ఏమేని = ఏదైనా; భాషించుచో = మాట్లాడు నప్పుడు; మా = మా యొక్క; కాంతుండు = ప్రియుడు,
కృష్ణుడు; వచించునే = చెప్పునా; రవిసుతా = యమునానదీ (రవిసుత - సూర్యుని పుత్రిక, యమున);
మధ్య = నడిమి; ప్రదేశంబునన్ = స్థలము లందు; రాకా = నిండుపున్నమినాటి; చంద్ర = చంద్రుని
యొక్క; మయూఖముల్ = కిరణములు; మెరియఁగా = మెరుస్తుండగా; రాసంబున్ = రాసక్రీడను;
మా = మా; తోడన్ = తోటి; అంగీకారంబు = చేయనొప్పుకొనుట; ఒనరించి = చేసి; బంధ =
రాసబంధముల; నియతిన్ = నియమముల ప్రకారము; గ్రీడించు = ఆడిన; విన్నాణముల్ = నేర్పులు.

భావము:

నీతో కృష్ణుడు ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు, నీ మీదకి ఒరగి నీతో ముచ్చట్లు చెప్పున్నప్పుడు, పున్నమి
వెన్నెల రాత్రి యమునానది మధ్యభాగంలో మాతో రాసక్రీడలు నెరపుతూ బంధరతు లొనర్చిన
నేర్పులు అతడు చెప్తుంటాడా.

10.1-1482-సీ.

తనుఁబాసి యొక్కింత తడవైన నిటమీద-

నేలపై మేనులు నిలువ వనుము

నేలపై మేనులు నిలువక యట మున్న-

డైర్యంబు లొక్కటఁ దలగు ననుము

డైర్యంబు లొక్కటఁ దలఁగిన పిమ్మటఁ-

జిత్తంబు లిక్కడఁ జిక్క వనుము

చిత్తంబు లిక్కడఁ జిక్క వచ్చినఁ-

బ్రాణంబు లుండక పాయు ననుము

10.1-1482.1-తే.

ప్రాణములుపోవ మఱి వచ్చి ప్రాణవిభుఁడు

ప్రాణిరక్షకుఁ డగు తన్నుఁ బ్రాణులెల్లఁ

జేరి దూఱంగ మఱి యేమి సేయువాఁడు

వేగ విన్నప మొనరింపవే మహాత్మా!

టీకా:

తనున్ = అతనిని; పాసి = విడిచి; ఒక్కొక్కత = కొద్దిగానైన; తడవు = ఆలస్యము; ఐనన్ = అయినను;
ఇట = ఇక; మీద = పిమ్మట; నేల = భూమి; పైన్ = మీద; మేనులు = దేహములు; నిలువవు =
ఉండవు; అనుము = అని చెప్పుము; నేల = భూమి; పైన్ = మీద; మేనులు = దేహములు; నిలువక =
ఉండకపోయిన; అటమున్నన్ = దానికిముందే; ధైర్యంబులు = స్థైర్యములు, తాలిమి; ఒక్కటన్ =
మొత్తముగా; తలగున్ = తొలగిపోవును; అనుము = అని చెప్పుము; ధైర్యంబులు = తాలుములు;
ఒక్కటన్ = మొత్తంఅంతా; తలగినన్ = తొలగిపోయిన; పిమ్మటన్ = తరువాత; చిత్తంబులు =
మనసులు; ఇక్కడన్ = ఇచ్చట; చిక్కవు = నిలబడవు; అనుము = అని చెప్పుము; చిత్తంబులు =
మనసులు; ఇక్కడన్ = ఇచ్చట; చిక్క = నిలబడని దశ; వచ్చినన్ = రాగ; ప్రాణంబులు =
ప్రాణములు; ఉండక = దేహముననుండకుండ; పాయును = తొలగును; అనుము = అని చెప్పుము.
ప్రాణములు = ప్రాణములు; పోవన్ = పోయినచో; మఱి = ఇక; వచ్చి = ఇక్కడకు వచ్చి; ప్రాణవిభుడు
= మనోనాయకుడు, కృష్ణుడు; ప్రాణి = ఎల్ల ప్రాణులను; రక్షకుడు = రక్షించెడివాడు; అగు = ఐన; తన్ను
= అతనిని; ప్రాణులు = జీవులు; ఎల్లన్ = అందరు; చేరి = కూడి; దూఱంగన్ = దూషించుచుండగా;
మఱి = పిమ్మట; ఏమి = ఏమిటి; చేయువాడు = చేయగలడు; వేగన్ = శీఘ్రమే; విన్నపము = మనవి;
ఒనరింపవే = చేయుము; మహాత్మా = గొప్పవాడా.

భావము:

ఓ ఉద్ధవా! మహానుభావా! మా మాటలుగా ప్రాణేశ్వరుడికి ఇలా విన్నవించు "తనను విడచి ఇక మీద కొంచెం సేపైన మా దేహములు భూమ్మీద ఉండ వని చెప్పుము. నేలపై మా శరీరములు నిలువకుండపోవుటకు మునుపే ఒక్కసారిగా మా మనోధైర్యములు తొలగిపోతా యని చెప్పుము. మా మనోధైర్యాలు ఒక్కసారిగా తొలగిపోయిన పిదప మా మనసులు ఇక్కడ ఉండ వని చెప్పుము. ఇక్కడ మనసులు నిలువక పోగా మా ప్రాణములు ఎగిరిపోవు నని చెప్పుము. మా ప్రాణములు ఎగిరిపోయిన పిమ్మట ప్రాణేశ్వరు డగు తాను వచ్చిననూ జీవరక్షకు డగు తనను జీవులు అందరూ గుమికూడి నిందింపగా ఏమి చేయగలడు? నీ వీ సంగతి వెంటనే అతనికి విజ్ఞప్తి చేయుము.

10.1-1483-క.

తగులరె మగలను మగువలు?

దగులదె తను మున్ను కమల? తగవు విడిచియుం

దగిలిన మగువల విడుచుట

దగదని తనుఁ దగవు బలుకఁ దగుదువు హరికిన్.

టీకా:

తగులరె = మోహింపరా; మగలను = మగవారిని; మగువలు = స్త్రీలు; తగులదె = మోహింపలేదా;
తనున్ = అతనిని; మున్ను = పూర్వము; కమల = లక్ష్మీదేవి; తగవు = తమ సంసార ధర్మమును;
విడిచియున్ = వదలి; తగిలిన = మోహించినట్టి; మగువలన్ = స్త్రీలను; విడుచుట = విడుచుట;
తగదు = తగినపని కాదు; అని = అని; తనున్ = ఆ కృష్ణునికి; తగవున్ = న్యాయము; పలుకన్ = చెప్పుటకు; తగుదువు = తగినవాడవు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి.

భావము:

పడతులు పురుషులను ప్రేమించరా? లక్ష్మీ మునుపు తనను ప్రేమించలేదా? న్యాయము విడిచి మరీ ప్రేమించే రమణీమణులను విడిచిపెట్టడం తగదు అనే న్యాయమును కృష్ణుడికి చెప్పడానికి నీవే తగిన వాడవు.

10.1-1484-సీ.

విభుఁడు మా వ్రేపల్లె వీధుల నేతేరఁ-

జాతుమే యొకనాడు చూడ్కు లలరఁ?

బ్రభుఁడు మాతో నర్మభాషలు భాషింప-

విందుమే యొకనాడు వీను లలరఁ?

దనువులు పులకింప దయితుండు డాసీనఁ-

గలుగునే యొకనాడు క్రొగలింపఁ?

బ్రాణేశు! మమ్మేల పాసీతి వని దూఱఁ-

దొరకునే యొకనాడు తొట్టుపడఁగ?

10.1-1484.1-తే.

వచ్చునే హరి మే మున్న వనముఁ జూడఁ?

దలఁచునే భర్త మాతోడి తగులు తెఱఁగుఁ?

దెచ్చునే విధి మన్నాథుఁ డిట్టువడక?

యెఱుఁగ బలుకు మహాత్మా! నీ కైఱుఁగ వచ్చు."

టీకా:

విభుడు = కృష్ణుడు; మా = మా యొక్క; వ్రేపల్లె = గొల్లపల్లెలోని; వీధులన్ = వీధులలో; ఏతేరన్ = వచ్చుచుండగ; చూతమే = చూడగలమా; ఒకనాడున్ = ఏదినమునకైన; చూడ్కుల = కన్నులు; అలరన్ = ఆనందించగా; ప్రభుడు = కృష్ణుడు; మా = మా; తోన్ = తో; నర్మ = ప్రియమైన; భాషలు = మాటలు; భాషింపన్ = పలుకగా; విందుమే = వినగలమా; ఒకనాడున్ = ఏరోజుకైన; వీనులు =

చెవులు; అలరన్ = ఆనందించగా; తనువులు = శరీరములు; పులకింపన్ = గగుర్పాటు చెందగా;
 దయితుండు = ప్రియుడు; డాసినన్ = దరిచేరగా; కలుగునే = లభించునా; ఒకనాడున్ =
 ఏదినమునకైన; కౌగిలింపన్ = ఆలింగనము చేసికొనుట; ప్రాణేశున్ = మనోవిభుని; మమ్మున్ =
 మమ్ము; ఏల = ఎందుకు; పాసితివి = ఎడబాసితివి; అని = అని; దూఱన్ = దూషించుట; దొరకునే =
 లభించునా; ఒకనాడున్ = ఏదినమునకైన; తొట్టుపడగన్ = తడబడునట్లుగా.
 వచ్చునే = కలుగునా; హరి = కృష్ణుడు; మేము = మేము; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వనమున్ = అడవిని;
 చూడన్ = చూచుటకు; తలచునే = గుర్తుచేసుకొనునా; భర్త = ప్రభువు; మా = మా; తోడి = తోటి;
 తగులు = కల సంబంధము యొక్క; తెఱగున్ = వివరమును; తెచ్చునే = తీసుకు వస్తాడా; విధి =
 బ్రహ్మదేవుడు; మత్ = మా యొక్క; నాథున్ = విభున్; తిట్టువడక = తిట్టగలుగుట; ఎఱుగన్ =
 తెలియ; పలుకు = చెప్పుము; మహాత్మా = గొప్పమనసు కలవాడ; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎఱుగవచ్చు =
 తెలిసుండవచ్చును.

భావము:

మా ప్రియతముడు వ్రేపల్లె వీధులకు రాగా కనులపండువగా మేము ఒకరోజైనా
 చూడగల్గుతామా? మా ప్రభువు మాతో ప్రియంగా మాట్లాడే మాటలను ఒకనాడైనా
 వీనులవిందుగా వినగలుగుతమా? వల్లభుడు చెంతకు రాగా ఒక రోజు అయినా ఒడలు
 గగుర్పొడిచేలా కౌగిలించుకొనే భాగ్యము మాకు కలుగుతుందా? ఓ ప్రాణనాయకా!
 మమ్మల్నెందుకు దూరం పెట్టావు అని తొట్టుపడతూ తనను దూషించడానికి ఏరోజైనా అవకాశం
 ఏర్పడుతుందా? కృష్ణుడు ఎప్పటికైనా మేమున్న ఈ బృందావనము చూడ్డానికి వస్తాడా? మా
 మనోవల్లభుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు తనకు మాతో కల సంబంధమును స్మరిస్తుంటాడా. మా చేత
 తిట్లు తినక ముందే బ్రహ్మదేవుడు మా నాథుని మాదగ్గరకు తీసుకొస్తాడా? ఓ మహాత్మా! ఇన్నియు
 నీకు తెలిసి ఉండవచ్చును. కనుక, మాకు వివరముగా చెప్పు.

10.1-1485-వ.

అని “దుఃఖార్థవమగ్నంబయిన గోపకులంబు నుద్ధరింపుము రమానాథ” యని గోపికలు వగచి
 తదనంతరంబ మఱియు నుద్ధవ నిగదితంబు లయిన కృష్ణసందేశంబులవలన విరహవేదనలు

విడిచి యుద్ధవునిం బూజించి; రిట్లు కృష్ణలీలావర్ణనలు చేయుచు వ్రేపల్లె నుద్ధవుండు గొన్ని నెలలుండి నందాదుల వీడ్కొని మరలి రథారూఢుండై చనిచని.

టీకా:

అని = అని; దుఃఖ = దుఃఖము అనెడి; అర్ణవము = సముద్రమున {అర్ణవము - నీటికి నిలయమైనది, సాగరము}; మగ్నంబు = మునిగినది; అయిన = ఐన; గోప = గొల్లవారి; కులంబునున్ = వంశమును; ఉద్ధరింపుము = కాపాడుము; రమానాథ = కృష్ణుడా {రమానాథుడు - లక్ష్మీదేవికి భర్త, విష్ణువు}; అని = అని; గోపికలు = గొల్లస్త్రీలు; వగచి = శోకించి; తదనంతరంబ = అటు పిమ్మట; మఱియున్ = ఇంకను; ఉద్ధవ = ఉద్ధవునిచే; నిగదితంబులు = చెప్పబడినవి; అయిన = ఐన; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; సందేశంబులు = సమాచారములు; వలన = వలన; విరహ = ఎడబాటు వలన; వేదనలు = తాపములను; విడిచి = వదలి; ఉద్ధవునిన్ = ఉద్ధవుని; పూజించిరి = అర్చించిరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; లీలా = లీలలను; వర్ణనలు = వర్ణించుటలు; చేయుచున్ = చేయుచు; వ్రేపల్లెన్ = వ్రేతల పల్లెలో; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; కొన్ని = కొద్ది; నెలలు = మాసములు; ఉండి = ఉండి; నంద = నందుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; వీడ్కొని = నెలవుతీసుకొని; మరలి = వెనుతిరిగి; రథా = రథముపై; ఆరూఢుండు = అధిరోహించినవాడు; ఐ = అయ్యి; చనిచని = శీఘ్రమే పోయి.

భావము:

ఆ విధంగా, "ఓ లక్ష్మీపతి! దుఃఖసముద్రములో మునిగిపోయిన గోకులాన్ని ఉద్ధరింపుమా" అంటూ, ఉద్ధవుడి ముందు గోపికలు శోకించారు. అటుపిమ్మట, ఉద్ధవుడు తెలియజేసిన శ్రీకృష్ణ సందేశం విని వారు విరహవేదనలు విడిచి అతడిని పూజించారు. ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణ లీలలు వర్ణిస్తూ ఉద్ధవుడు కొన్నిమాసాలు వ్రేపల్లెలో గడిపాడు. పిదప నందాది యదుపుంగవులను వీడ్కొని మధురకు బయలుదేరి రథం మీద వెళ్ళాడు.

10.1-1486-క.

సా^రమతిఁ బ్రణతి సేయుచు

నా^రయ నుద్ధవుండు గాంచె ^నఘనంహరిన్

హారిన్ మధురానగర వి

హారిన్ రిపుజన మదాపహారిన్ శౌరిన్.

టీకా:

సారమతి = మంచిబుద్ధితో; ప్రణతి = స్తోత్రము; చేయుచున్ = చేయుచు; ఆరయన్ = కనుగొని;
ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు; కాంచెను = చూసెను; అఘ = పాపములను, అఘాసురుని; సంహారిన్ =
నశింపజేయువానిని, సంహరించిన వానిని; హారిన్ = హరములు కలవానిని; మధురా = మధుర
అనెడి; నగర = పట్టణములో; విహారిన్ = విహరించువానిని; రిపు = శత్రువులైన; జన = వారి; మద =
గర్వమును; అపహారిన్ = అణచువానిని; శౌరిన్ = కృష్ణుని.

భావము:

ఆ విధంగా స్థిరచిత్తంతో శ్రీహరి సంకీర్తనలు చేస్తూ వెళ్ళిన ఉద్ధవుడు పాపాలను పోగొట్టే వాడు,
అఘాసురుని సంహరించిన వాడు, శత్రువుల అందరి గర్వాన్ని అణిచేవాడు, మధురానగరంలో
విహరించేవాడు అయిన శ్రీకృష్ణ భగవానుడిని దర్శించాడు.

10.1-1487-వ.

కని యథోచితంబుగా భాషించుచుఁ దనచేత నందాదులు పుత్తెంచిన కానుకలు బలకృష్ణులకు
నుగ్రసేనునికి వేటువేట యిచ్చె"నని చెప్పి శుకుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూసి; యథోచితముగా = అప్పటికి తగినట్లుగా; భాషించుచున్ = మాట్లాడుతూ; తన =
అతని; చేత = ద్వారా; నంద = నందుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; పుత్తెంచిన = పంపిన;
కానుకలున్ = బహుమతులను; బల = బలరాముడు; కృష్ణుల్ = కృష్ణుల; కున్ = కు; ఉగ్రసేనుని =
ఉగ్రసేనుని; కిన్ = కి; వేటువేట = విడివిడిగా; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు
= శుకుడు; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు; నరేంద్రున్ = మహారాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

అలా కృష్ణుని దర్శించుకొనిన ఉద్ధవుడు అతడితో తగు రీతి మాటలాడుతూ తన ద్వారా నందుడు మున్నగువారు పంపించిన బహుమానములు కృష్ణ బలరాములకు, ఉగ్రసేన మహారాజుకు వేర్వేరుగా సమర్పించాడు." అని పలికి శుకయోగీంద్రుడు మళ్ళీ పరీక్షన్మహారాజుతో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కుబ్జగృహంబున కేగుట

10.1-1488-ము.

"**తను** మున్నంగజకేళిఁ గోరిన లతా**తన్విన్** రతిక్రీడలం
దనుపం గోరి జనార్దనుం డరిగె ర**త్న**స్వర్ణ మాల్యాను లే
పన భూషాంబర ధూపదీప పరిదీ**ప్తం**బై మనోజప్రదీ
పనమై యున్న తదీయ గేహమునకుం **బం**చేషుపంచేషుడై.

టీకా:

తను = అతను; మున్ను = మునుపు; అంగజ = మన్మథ {అంగజడు - దేహమున పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; కేళిన్ = క్రీడను; కోరిన = అడిగిన; లతాతన్విన్ = కుబ్జును {లతాతన్వి - తీగవంటి దేహము కలామె, స్త్రీ}; రతి = మన్మథ; క్రీడలన్ = కేళిలో; తనుపన్ = తృప్తిపొందించవలెని; కోరి = అనుకొని; జనార్దనుండు = కృష్ణుడు {జనార్దనుడు - జనులను రక్షించువాడు, విష్ణువు}; అరిగెన్ = పోయెను; రత్న = మణులు; స్వర్ణ = బంగారము; మాల్య = దండలు; అనులేపన = మైపూతలు; భూష = ఆభరణములు; అంబర = వస్త్రములు; ధూప = వాసనపొగలు; దీప = దీపములచేత; పరిదీప్తంబు = మిక్కిలి ప్రకాశించెడిది; ఐ = అయ్యి; మనోజ = మన్మథోద్రేకమును; ప్రదీపనము = ఉత్తేజపరచెడిది; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తదీయ = ఆమె; గేహమున్ = ఇంటి {గృహము (ప్ర) - గేహము (వి)}; కున్ = కి; పంచేషు = మన్మథునకే {పంచేషుడు - పంచబాణుడు, మన్మథుడు}; పంచేషుడు = మోహము కలిగించివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పూర్వం తనను మన్మథక్రీడకి ఆహ్వానించిన ఆ లతాంగి కుబ్జని శృంగారకేళిలో తృప్తి పరచవలెనని జనులను రక్షించే వాడైన శ్రీకృష్ణుడు భావించాడు. ఆమె మందిరము మణులు, బంగారము, పూలదండలు, మంచిగంధపు మైపురాతలు, నగలు, వస్త్రములు, ధూపములుతో విలసిల్లుతూ బహు మన్మథోద్ధీపనకరంగా ఉంది. అటువంటి ఆమె గృహానికి మన్మథమన్మథుడు వలె శృంగారించుకుని శ్రీకృష్ణుడు వెళ్ళాడు.

10.1-1489-వ.

ఇ ట్లరిగి త ధేహంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అరిగి = వెళ్ళి; తత్ = ఆమె; గేహంబునన్ = గృహమునందు.

భావము:

ఆవిధంగా గోవిందుడు వెళ్ళిన సమయంలో ఆమె ఇంటిలో ...

10.1-1490-ఆ.

కాము శరము వోలెఁ గమలారికళ వోలె

మెలఁగి యాడనేర్చు మెఱుఁగు బోలె

నిఖిలభువనమోహిన్ దేవతయుఁ బోలెఁ

జెలువు మెఱసియున్న చెలువఁ గనియె.

టీకా:

కాము = మన్మథుని; శరము = బాణము; బోలెన్ = వలె; కమలారి = చంద్రుని; కళ = కాంతి; బోలెన్ = వలె; మెలగి = నడచుచు; ఆడ = నటనలు; నేర్చు = నేర్చుకొన్న; మెఱుగున్ = మెరుపు తీగ; బోలెన్ = వలె; నిఖిల = ఎల్ల; భువన = లోకములను; మోహినీ = మోహింపజేసెడి; దేవతయున్ = దేవత;

బోలెన్ = వలె; చెలువున్ = సౌందర్యముతో; మెరిసి = మెరిసిపోతు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చెలువన్ = అందగత్తెను; కనియె = చూచెను.

భావము:

మన్మథబాణంలాగ; కమలాలకు శత్రువైన చంద్రుని కళలలాగ; కదలాడుతున్న మెరుపు తీగలాగ; సకల జగత్తులనూ సమ్మోహపరిచే మోహినీ దేవతలాగా తన గృహంలో వెలిగిపోతూ ఉన్న ఆ సుందరాంగి కుబ్జును శ్రీకృష్ణుడు చూసాడు.

10.1-1491-మ.

హరి యేతెంచిన లేచి సంభ్రమముతో **నాళి** సమూహంబుచే
సిరి యొప్పన్ విహితోపచారములు తా **జే**యించి సౌవర్ణ సుం
దరతల్పస్థితఁ జేసి యుద్ధవుని నుద్యత్ప్రీతిఁ బూజించి భా
సుర పీఠంబున నుండఁ బంచి మది నొత్సుక్యంబు శోభిల్లగన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; ఏతెంచినన్ = రాగా; లేచి = లేచి నిలబడి; సంభ్రమము = తత్తరపాటు; తోన్ = తోటి;
ఆళి = చెలికత్తెల; సమూహంబు = సమూహము; చేన్ = చేత; సిరి = శోభ; ఒప్పన్ = చక్కగా
కనబడునట్లు; విహిత = తగిన; ఉపచారములు = సేవలు; తాన్ = ఆమె; చేయించి = చేయించి;
సౌవర్ణ = బంగారపు; సుందర = అందమైన; తల్ప = పాన్పున; స్థితున్ = ఉన్నవానిగా; చేసి = చేసి;
ఉద్ధవునిన్ = ఉద్ధవుడిని; ఉద్యత్ = కలుగుచున్న; ప్రీతిన్ = ప్రేమతో; పూజించి = ఆరాధించి; భాసుర
= కాంతివంతమైన; పీఠంబునన్ = పీఠముపైన; ఉండన్ = ఉండుము అని; పంచి = చెప్పి; మదిన్ =
మనసు నందు; ఔత్సుక్యంబు = ఉత్సాహము; శోభిల్లగన్ = ప్రకాశించుచుండగా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు రాగానే ఆమె సంభ్రమంతో దిగ్గున లేచింది. చెలికత్తెలచే తగురీతి వైభవోపేతంగా ఉపచారాలు చేయించింది. ఆయనను అందమైన బంగారపు మంచం మీద కూర్చోపెట్టింది.

ఉద్ధవుడిని మిక్కిలి ప్రీతితో పూజించి ప్రకాశవంత మైన పీఠం మీద కూర్చోమని చూపించింది.
ఆమె మనసు ఉబలాటంతో ఉవ్విళ్ళూరుతుండగా...

10.1-1492-క.

ఆళీనివహ నివేదిత

మాలా మృగనాభిపంక ముణిమయభూషా

చేలాలంకృత యగుచును

హేలావతి గోరె వనరుహేక్షణుఁ గవయన్.

టీకా:

ఆళీ = చెలికత్తెల; నివహ = సమూహముచే; నివేదిత = ఇయ్యబడిన; మాలా = పూలదండలు;
మృగనాభి = కస్తూరి కలిపిన; పంక = గంధము; ముణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; భూషా =
ఆభరణములు; చేలా = వస్త్రములచే; అలంకృత = అలంకరింపబడిన ఆమె; అగుచును = అగుచు;
హేలావతి = విలాసవంతురాలు; గోరెన్ = అపేక్షించెను; వనరుహేక్షణున్ = కృష్ణుని; కవయన్ =
కలియవలెనని.

భావము:

చెలికత్తెలు ఆమెను పూల దండలతో, కస్తూరి లేపనంతో, మణులు పొదిగిన నగలు వలువలుతో
అలంకరించారు. విలాసవతియైన కుబ్జ తామరరేకుల వంటి కన్నులు కల శ్రీకృష్ణునితో సంగమాన్ని
కోరింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కుబ్జతో క్రీడించుట

10.1-1493-క.

లీలావతీకృతోల్లస

దేలా కర్పూర మిళిత హిత మధుర మహా

హా^లారసపాన మద

శ్రీ^లాలిత యగుచు నబల ^{చే}రెం గృష్టున్.

టీకా:

లీలావతి = విలాసవంతులు చేత; కృత = చేయబడిన; ఉల్లసత్ = ఉత్సాహము కలిగించెడి; ఏలా = ఏలకులు; కర్పూర = పచ్చకర్పూరము; మిళిత = కలపబడిన; హిత = రుచికరమైన; మధుర = తీయని; మహా = గొప్ప; హేలారస = మద్యమును; పాన = తాగుటచే; మద = మత్తుచేత; శ్రీ = వృద్ధిపొందిన; లాలిత = లాలిత్యము కలామె; అగుచున్ = అగుచు; అబల = కుబ్జ; చేరెన్ = సమీపించెను; కృష్టున్ = కృష్ణుడును.

భావము:

విలాసవతులచే ఏలకులు పచ్చకర్పూరము కలపి తయారుచేయబడిన హితకరమైన తియ్యటి గొప్ప ఆసవము సేవించి కలువ కంటి కుబ్జ మైమరచి కరగిన హృదయంతో శ్రీకృష్ణుడిని చేరింది.

10.1-1494-మ.

^సరసాలోకనవృష్టి పైఁ కురియుచున్ ^సమ్యగ్వచో వైఖరిం

^రరగం జేసి సువర్ణకంకణసమ^రంబైన సైరంద్రీ కేల్

^రరపద్మంబునఁ బట్టి తల్పమున కా^కర్షించి గంభీరతం

^బరంభాదుల నానపుచ్చి మరుసం^{భా}వించుచుచున్ వేడుకన్.

టీకా:

సరస = సరసపు; ఆలోకన = చూపులు అను; వృష్టిన్ = వానను; పైన్ = మీద; కురియుచున్ = కురిపించుచు; సమ్యక్ = మంచి; వచః = మాటల; వైఖరిన్ = రీతిచేత; కరగన్ = రక్తిపొందునట్లు; చేసి = చేసి; సువర్ణ = బంగారు; కంకణ = కంకణములతో; సమగ్రంబు = నిండుదనము కలిగినది; ఐన = అయిన; సైరంద్రీ = కుబ్జ యొక్క సైరంద్రీ - సైరంద్రీ పరవేశ్యస్థా స్వవశా శిల్పకారికా. (అమరము), శృంగారించు టాదుల కైన పనిగత్తె; కేల్ = చేతిని; కర = చేయి అనెడి; పద్మంబునన్ = పద్మముతో;

పట్టి = పట్టుకొని; తల్పమున్ = మంచముమీద; కున్ = కి; ఆకర్షించి = లాగి; గంభీరతన్ = గాఢముగా;
 పరిరంభ = కౌగిలించుట; ఆదులన్ = మున్నగువానిచే; నానపుచ్చి = సిగ్గుపోగొట్టి; మరున్ =
 మన్నుడుని; సంభావించుచున్ = గౌరవించుచు; వేడుకన్ = కుతూహలముతో.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు శృంగార రసం వెల్లివిరిసే చూపులసొన కుబ్జపై క్రుమ్మరిస్తూ, సరసపు మాటలతో ఆమె
 హృదయాన్ని కరగించాడు. పద్మమువంటి తన చేతితో బంగారుకంకణాలతో అలంకృతమైన ఆమె
 చేతిని పట్టుకుని పక్క పైకి లాగి గట్టిగా కౌగిలించుకున్నాడు. సిగ్గువల్ల కలిగే జంకుగొంకులు
 పోగొట్టాడు. కామకేళికి ఉత్సహించాడు.

10.1-1495-ఉ.

జాతియుఁ గాలముం గళయు సత్వము దేశము భావచేష్టలున్

ధాతువుఁ బ్రాయముం గుణముఁ దద్దశయుం హృదయంబుఁ జాడ్కియుం

ప్రీతి విశేషముం దెలిసి పెక్కువిధంబులఁ దొయ్యలిన్ మనో

జాత సుఖంబులం దనిపె శౌరి వధూహృదయాపహారియై.

టీకా:

జాతియున్ = జాతిభేదమును (స్త్రీజాతులు - 1పద్మిని 2శంఖిణి 3చిత్తిని 4హస్తిని); కాలమున్ =
 అనుకూలసమయము (సురతానుకూలకాలములు - జాతి (యామము) 1హస్తిని (మొదటి)
 2శంఖిణి (రెండవ) 3చిత్తిని (మూడవ) 4పద్మిని (నాల్గవయామము, తెల్లవారగట్ల) మిక్కిలి
 అనుకూలము); కళయున్ = కళాస్థానముల ఎరుక (కళాస్థానములు - బొటకనవేలు స్థనము
 చెక్కలి ముఖము ఆది కళాస్థానములు వాని శక్తి చంద్రకళలను అనుసరించును మరియొక
 విధముగ చతుషష్టి మన్మథ కళలు); సత్వము = శక్తిసామర్థ్యలక్షణము (సత్వములు - 1దేవ 2మనుజు
 3నాగ 4యక్ష 5గంధర్వ 6పిశాచ 7వాయు 8వానర 9గార్దభ 10కూర్మ 11పర్యటన సత్వములు);
 దేశము = పుట్టినప్రదేశ ప్రభావము (దేశము - 1దేశీయ 2లాట 3ఆంధ్ర 4కోసలోత్తర 5పాటల
 మహారాష్ట్ర 6వంగ గౌళ 7కామరూప 8ఉత్కళ ఆది జన్మస్థానప్రత్యేకతలు); భావచేష్టలున్ = స్వభావ
 లక్షణములను (భావభేదములు - 1శ్లేధ 2ఘన 3పౌఢ 4బాల భావములు); ధాతువు =

ప్రకృతిభేదము {ధాతుభేదములు - 1వాత 2పైత్య 3శ్లేష్మ ప్రకృతులు}; ప్రాయమున్ = వయోప్రభావము
 {ప్రాయోపభేదములు - 1బాల (16సం. వరకు) 2యౌవన (30సం. వరకు) 3పౌఢ (40సం. వరకు) 4లోల
 (40సం. పైన) ఆయా ప్రాయోభేదమును అనుసరించి ఉపచారలక్షణములు ఉండును}; గుణమున్
 = త్రిగుణప్రభావములు {త్రిగుణములు - 1సత్త్వగుణము 2రజోగుణము 3తమోగుణము}; తత్ =
 ఆయా; దశయున్ = అవస్థలు {దశవిధమన్మథావస్థలు - 1చూచుట 2తలచుట 3కోరుట 4కాచుట
 5చిక్కిపోవుట 6అరుచిపుట్టుట 7సిగ్గువిడుచుట 8నడచుట 9మూర్ఛిల్లుట 10ప్రాణముపోవుట};
 హృదయంబున్ = మనసు గతి; చూడ్కులున్ = చూచునట్టి రీతి; ప్రీతివిశేషమున్ = ప్రీతి భేదము
 {ప్రీతివిశేషములు - 1అభ్యాసయోగము 2అభిమానయోగము 3సంప్రత్యయోగము 4వైషయికము
 5స్వభావసాత్వికము}; తెలిసి = అర్థముచేసికొని; పెక్కు = అనేకమైన; విధంబులన్ = విధములుగా;
 తొయ్యలిన్ = వనితను {తొయ్యలి - పురుషునికి సహచరి; స్త్రీ}; మనోజాత = మన్మథ, రతి;
 సుఖంబులన్ = సుఖము లందు; తనిపెన్ = తృప్తిపరచెను; శౌరి = కృష్ణుడు; వధూ = ఇంతి; హృదయ
 = మనసును; అపహారి = దొంగిలించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

జాతి, కాలము, కళ, బలము, దేశము, భావము, చేష్ట, ధాతువు, ప్రాయము, గుణము, దశ, హృదయము,
 దృష్టి, సంతృప్తి ఇన్నిటిని ఎరిగి, మగువ మనసును దోచి, ఆ శూరుని మనుమడైన శ్రీకృష్ణుడు, అనేక
 విధముల మదవతి కుబ్జను మన్మథసౌఖ్యాలలో ఓలలాడించి తృప్తి పరచాడు.

10.1-1496-క.

కరపద్మంబుల మాధవుఁ

గరమొప్పం గొంగిలించి కామానలముం

గరభోరువు వర్జించెను

గర మరు దని తోడిశీతకరముఖు లలరన్.

టీకా:

కర = చేతు లనెడి; పద్మంబులన్ = పద్మములచే; మాధవున్ = కృష్ణుని; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పగన్ =
 చక్కగా; కౌంగిలించి = ఆలింగనము చేసికొని; కామ = మన్మథ; అనలమున్ = అగ్నిని; కరభోరువు =

సుందరి, కుబ్జ (కరభోరువు - కరభమును (చేతిచిటికెనవేలికి మణికట్టునకు నడిమి భాగమును) పోలిన ఊరువు (తొడలు కలిగినామె) (ఆంధ్రవాచస్పతము, విద్యార్థికల్పతరువు), అందగత్తె, ఏనుగుతొండము వంటి తొడలు గలది . శ్రీహరి నిఘంటువు); వర్జించెను = వదలిపెట్టెను; కరము = మిక్కిలి; అరుదు = దుర్లభము; అని = అని; తోడి = తోటి; శీతకరముఖులు = అందగత్తెలు (శీతకరముఖి - చంద్రముఖి, స్త్రీ); అలరన్ = సంతోషించగా.

భావము:

లక్ష్మీపతి అయిన శ్రీకృష్ణుడిని తామరపూలవంటి తన చేతులతో గట్టిగా కౌగిలించుకుని, అందమైన తొడల సుందరి అయిన కుబ్జ, మదనతాపాన్ని దిగవిడిచింది. చంద్రబింబమువంటి మోములు కల ఆమె చెలులు అందరూ ఎంతో అదృష్టమని సంతోషించారు.

10.1-1497-మ.

సనకాదుల్ దలపోసి కానని విభున్ సర్వప్రభున్ దుర్లభున్
మును దా నిచ్చిన యంగరాగ సుకృతామోదంబునం గూడియున్
ఘన నిర్వాణవిభూతి యిమ్మనక నా కంజాక్షి "యేఁ బాయఁజా
లనుం గొన్ని దినంబు లంగభవకేళిందేల్పవే?" నావుడున్.

టీకా:

సనకాదులు = సనకాదిమునులు (సనకాదులు - 1సనకుడు 2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్కుజాతుడు); తలపోసి = తలచుకొన్నను; కానని = తెలిసికోజాలని; విభున్ = కృష్ణుని (విభుడు - సర్వవ్యాపకుడు); సర్వప్రభున్ = కృష్ణుని (సర్వప్రభువు - సర్వులను బ్రహ్మాది పిపీలక పర్యంతమును) ప్రభావము చూపు (నియమించు) వాడు, విష్ణువు); దుర్లభున్ = కృష్ణుని (దుర్లభుడు - పొందరాని వాడు, విష్ణువు); మును = ఇంతకు ముందు; తాన్ = ఆమె; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; అంగరాగ = మైపూతల వలని; సుకృత = పుణ్యము; ఆమోదంబునన్ = వాసనలచేత; కూడియున్ = కలిగి యున్నను; ఘన = గొప్పదైన; నిర్వాణ = మోక్షము అనెడి; విభూతిన్ = వైభవమును, సంపదను; ఇమ్ము = ఇవ్వవలసినది; అనక = అని అడుగకుండా; ఆ = ఆ యొక్క; కంజాక్షి = పద్మాక్షి, కుబ్జ; ఏన్ = నేను; పాయజాల = ఎడబాయలేను; ననున్ = నన్ను; కొన్ని = కొద్ది; దినంబులున్ =

రోజులు; అంగజభవ = మన్మథ {అంగభవకేళి - అంగభవ (మన్మథుని) కేళి (క్రీడ), సురతము}; కేళిన్ = క్రీడ యందు; తేల్పవే = ఆనందింపజేయుము; నావుడున్ = అనగా.

భావము:

కమలముల వంటి కన్నుల కుబ్జ ఇంతకు ముందు తాను మైపూతలను సమర్పించుటచే సమకూడిన పుణ్యం కొద్దీ, దేవర్షులైన సనకసనందాదు లంతటి వారు సైతం ధ్యానం చేసినా దర్శింపలేని ప్రభువు, అఖిల లోకములకు అధీశ్వరుడు, దుర్లభుడు అయినట్టి పరమాత్ముడిని కలియ కలిగింది. గొప్పదయిన కైవల్యసంపదను కోరుకోక, "కృష్ణా! నీ పొందు విడచి ఉండలేను. నన్ను కొన్నాళ్ళు మన్మథలీలలలో తేల్చుము" అని వేడుకుంది.

10.1-1498-ఆ.

వనిత గోరుకొనిన వరమిచ్చి యా శౌరి

యుద్ధవుండు దాను నువిద యిల్లు

వెడలె నపుడు తియ్యవిలుకాడు సురభితోఁ

దీగయిల్లు వెడలు తెఱగు మెఱయ.

టీకా:

వనిత = స్త్రీ, కుబ్జ; గోరుకొనిన = అడిగిన; వరమున్ = వరమును; ఇచ్చి = ప్రసాదించి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి = శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; తానున్ = అతను; ఉవిద = స్త్రీ, కుబ్జ; ఇల్లు = నివాసమును; వెడలెన్ = వదలెను; అపుడు = అప్పుడు; తియ్యవిలుకాడు = మన్మథుడు; సురభి = వసంతము; తోన్ = తోపాటు; తీగయిల్లు = పొదరిండ్లనుండి; వెడలు = బయల్పడు; తెఱగున్ = రీతి; మెఱయన్ = ప్రకాశమగునట్లు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఆమె కోరుకున్న వరం అనుగ్రహించాడు. మదనుడు వసంతుడు పొదరింటి నుండి వెలువడే చందంగా, ఆ దేవమీధుడి (శూరసేనుని) మనుమడు శ్రీకృష్ణుడు, ఉద్ధవుడు కుబ్జ గృహంలో నించి బయటకు వచ్చారు.

10.1-1499-క.

ఏ వేదంబులఁ గానని

దేవోత్తముఁ గాంచి ముక్తి తెరు వడుగక రా

జీవేక్షణ రతి యడిగెను

భావింపఁ దదీయ కర్మఫల మెట్టిదియో.

టీకా:

ఏ = ఎలాంటి; వేదంబులున్ = వేదవిద్యలచే నైనను; కానని = తెలియరాని; దేవ = దేవతా;
ఉత్తమున్ = శ్రేష్ఠుని; కాంచి = చూసి, పొంది; ముక్తిన్ = మోక్షము పొందెడి; తెరువున్ = మార్గమును;
అడుగక = వేడుకొనకుండ; రాజీవేక్షణ = కుబ్జ {రాజీవేక్షణ - పద్మాక్షి, స్త్రీ}; రతి = సురతమును;
అడిగెను = కోరుకొనెను; భావింపన్ = తరచిచూసినచో; తదీయ = ఆమె యొక్క; కర్మఫలము =
పూర్వకర్మఫలము; ఎట్టిదియో = ఎలాంటిదో కాని.

భావము:

వేదములకు కూడా అందరాని దేవతాశిరోమణి అయిన శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించి కూడా పద్మములవంటి కన్నులు కల కుబ్జ, మోక్షపదవిని అడుగకుండా తుచ్చమైన విషయసుఖం కోరుకుంది. ఆలోచించి చూస్తే ఆమె కర్మఫలమే అలాంటిదేమో.

10.1-1500-క.

కారుణ్యంబునఁ గృష్ణుడు

తారుణ్యము మెఱసి మదనతంత్రంబుల లీ

లారణ్యవీధిఁ దేల్చెను

సైరంధ్రన్ విభవవిజిత శక్రపురంధ్రన్.

టీకా:

కారుణ్యంబునన్ = దయతో; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; తారుణ్యము = యౌవనము; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి; మదన = మన్మథ; తంత్రంబులన్ = ఉపాయములచేత; లీలా = విలాసపు; అరణ్య = అడవి; వీధిన్ = దారివెంట; తేల్చెను = ఆనందింపజేసెను; సైరంధ్రన్ = కుబ్జును (సైరంధ్ర - సైరంధ్రీ పరవేశస్థా స్వవశా శిల్పకారికా. (అమరము), శృంగారించుటాదులకైన పనిగత్తె); విభవశక్రపురంధ్రన్ = వైభవముచేత; విజిత = గెలువబడిన; శక్ర = ఇంద్రుని; పురంధ్రన్ = భార్య కలామెను.

భావము:

సౌభాగ్యము నందు శచీదేవిని సైతము జయించిన ఆ కుబ్జును ఎంతో దయతో శ్రీకృష్ణుడు యవ్వనము అతిశయిల్లగా మదనశాస్త్ర తంత్రాలతో శృంగార విలాసములనే వనవీధులలో విహరింపజేసి తృప్తి పరచాడు.

10.1-1501-వ.

తదనంతరంబ కృష్ణుం డుద్ధవ రామ సహితుండై హస్తినాపురంబునకు నక్రూరునిం బనుపందలంచి తద్గృహంబునకుం జనిన నతండు వారలం గని లేచి రామకృష్ణులకు నమస్కరించి యుద్ధవుం గౌగలించుకొని వారి నందఱ యథావిధిం బూజించి హరిపాదంబులు తన తొడలమీఁద నిడుకొని యిట్లనియె.

టీకా:

తదనంతరంబ = అటు పిమ్మట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుడు; రామ = బలరాములతో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హస్తినా = హస్తిన అనెడి; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అక్రూరునిన్ = అక్రూరుడును; పనుపన్ = పంపించవలెనని; తలంచి = భావించి; తత్ = అతని; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; చనినన్ = వెళ్ళగా; అతండు = అతను; వారలన్ = వారిని; కని =

చూసి; లేచి = లేచి నిలబడి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణుల్ = కృష్ణుల; కున్ = కు; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవుని; కౌగిలించుకొని = ఆలింగనము చేసికొని; వారిన్ = వారలను; అందఱన్ = అందరిని; యథావిధిన్ = తగిన విధముగా; పూజించి = గౌరవించి; హరి = కృష్ణును; పాదంబులున్ = కాళ్ళను; తన = అతని; తొడల = తొడలు; మీదన్ = పైన; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ తరువాత శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురానికి అక్రూరుడిని పంపుదామని, బలరాముడు ఉద్ధవులతో కూడి అతని ఇంటికి వెళ్ళాడు. అక్రూరుడు వారిని చూడగానే లేచి బలరామకృష్ణులకు వందనం చేసాడు. ఉద్ధవుడిని కౌగిలించుకున్నాడు. వారిని అందరినీ తగురీతి పూజించాడు. అక్రూరుడు, కృష్ణుడి పాదములు తన ఒడిలో పెట్టుకుని ఒత్తుతూ ఇలా అన్నాడు.

10.1-1502-క.

"అనుచరులుఁ దానుఁ గంసుఁడు

చనియెన్ మీచేత జమునిసదనంబునకున్

ఘనులార! మీ బలంబున

నొనరంగ యాదవకులంబు మధ్యత మయ్యెన్.

టీకా:

అనుచరులున్ = తోటివారితోపాటు; తానున్ = అతను; కంసుండు = కంసుడు; చనియెన్ =

చనిపోయెను; మీ = మీ; చేతన్ = చేత; జముని = యముని {యముడు (ప్ర) - జముడు (వి)};

సదనంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; ఘనులార = ఓ మహాత్ములు; మీ = మీ; బలంబునన్ =

సామర్థ్యముచేత; ఒనరంగ = చక్కగా; యాదవ = యాదవుల; కులంబున్ = వంశము; ఉధృతము =

ఉద్ధరింపబడినది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

“ఆర్యులారా! మీ శౌర్యంచేత కంసుడూ అతని అనుయాయులూ యమమందిరానికి వెళ్ళిపోయారు. యాదవకులం ఉద్ధరించబడింది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుడు పొగడుట

10.1-1503-వ.

మహాత్ములార! మీరు విశ్వాదిపురుషులరు, విశ్వకారణులరు, విశ్వమయులరగుట మీకుఁ గార్యకారణంబులు లే; వధరింపుము. పరమేశ్వరా! నీవు రజోగుణంబున నఖిలంబు సృజించి కారణరూపంబునఁ దదనుప్రవిష్టుండవై కృతదృష్టకార్యరూప ప్రపంచాకారంబున దీపించుచుందువు; కార్యరూప చరాచర దేహంబులకుం గారణంబులైన భూప్రముఖంబు లనుగతంబులైనఁ గార్యరూప దేహంబులునై ప్రకాశించు చందంబున నొక్కండవుఁ గారణరహితుండవు నాత్మతంత్రుండవునై యుండియు విశ్వాకారంబునఁ బెక్కుగుడువు సృష్టి స్థితి లయంబులఁ జేయుచుండియును విజ్ఞానమూర్తి వగుటం బరిభ్రాంతుండైన జీవుని భంగి గుణకర్మబద్ధుండవు కావు; కావున సిద్ధంబు తన్నిమిత్తంబున బంధహేతువు సిద్ధింపదు.

టీకా:

మహాత్ములారా = ఓ మహాత్ములు; మీరు = మీరు; విశ్వ = జగత్తునకు; ఆది = మూల; పురుషులు = వ్యక్తరూపులు; విశ్వ = జగత్తు యొక్క; కారణులరు = కారణభూతులైనవారు (కారణభూతులు - సృష్టి స్థితి లయాదులకు కారణమైనవారు); విశ్వ = జగత్తు; మయులు = స్వరూపముగా కలవారు; అగుటన్ = అగుటచేత; మీ = మీ; కున్ = కు; కార్య = పుట్టుట; కారణంబులు = పుట్టించునవి; లేవు = కలుగగవు; అవధరింపుము = నా మనవి వినుము; పరమేశ్వరా = భగవంతుడా (పరమేశ్వరుడు - సర్వోత్కృష్టమైన మఱియు సర్వుల (బ్రహ్మది పిపీలక పర్యంతమును) నియమించు వాడు, విష్ణువు); నీవు = నీవు; రజోగుణంబునన్ = రజస్సుతో; అఖిలంబున్ = జగత్తు సమస్తమును; సృజించి = సృష్టించి; కారణ = కారణభూత (కారణభూతము - కార్యకారణన్యాయములో కారణము ఐ ఉండునది); రూపంబునన్ = రూపముతో; తత్ = దాని యందు; అనుప్రవిష్టుండవు =

ప్రవేశించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; కృత = కల్పింపబడినది; దృష్ట = చూడబడునది; కార్య = జగత్తు
అనేడి; రూప = రూపములు కలది; ప్రపంచ = ప్రపంచము యొక్క; ఆకారంబును = స్వరూపము
నందు; దీపించుచుండువు = ప్రకాశిస్తుంటావు; కార్య = కార్యము యొక్క; రూప = రూపములోనున్న;
చర = జంగమ; అచర = స్థావర; దేహంబుల్ = శరీరముల; కున్ = కు; కారణంబులు = హేతువులు,
ఉత్పత్తి కారణములు; ఐన = అయిన; భూప్రముఖంబులు = పంచభూతములు; అనుగతంబులు =
అనుసరించి ఏర్పడినవి; ఐన = అయిన; కార్య = కార్యము యొక్క; రూప = రూపమున ఉన్న;
దేహంబులును = శరీరములు; ఐ = అయ్యి; ప్రకాశించు = వ్యక్తమగు; చందంబునన్ = విధముగా;
ఒక్కండవున్ = ఒంటరివాడవు, అద్వితీయుడవు {ఒక్కండు - ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ (శ్రుతి),
సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదములు లేనివాడు బ్రహ్మ, అద్వితీయుడు}; కారణ = నీ
సృష్టాదులకు హేతువు; రహితుండవు = లేనివాడవు; ఆత్మతంత్రుండవును = స్వతంత్రుడవు; ఐ =
అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికీ; విశ్వాకారంబునన్ = జగద్రూపమున; పెక్కు = అనేక రూపముల
వాడవు; అగుదువు = అయ్యెదవు; సృష్టి = బ్రహ్మరూపమున పుట్టించుట; స్థితి = విష్ణురూపమున
పాలించుట; లయంబులన్ = రుద్రరూపమున నాశనముచేయుట; చేయుచున్ = చేస్తూ;
ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికీ; విజ్ఞాన = పరబ్రహ్మ, జ్ఞానము; మూర్తివి = స్వరూపముగా కలవాడవు;
అగుటన్ = అగుటచేత; పరిభ్రాంతుండు = సంసారములో భ్రమించు వాడు {పరిభ్రాంతుండు -
జననమరణములలో తిరుగు తున్నవాడు, సంసారి}; ఐన = అయిన; జీవుని = జీవుని; భంగిన్ =
వలె; గుణ = త్రిగుణములచే; కర్మ = జననమరణహేతువులచే; బద్ధుండవు = కట్టబడినవాడవు,
జననాదులు కలవాడవు; కావు = కావు; కావున = కనుక; సిద్ధంబు = స్వతసిద్ధముగనే; తత్ = వాని;
నిమిత్తంబునన్ = వలన; బంధ = జననమరణబంధ; హేతువు = కారణము; సిద్ధింపదు = కలుగదు.

భావము:

మహానుభావులారా! మీరు విశ్వమునకు మూల పురుషులు; విశ్వమునకు కారణభూతులు;
విశ్వమయులు; కావున మీకు కార్యకారణములు లేవు. దేవా! చిత్తగించుము. నీవు రజోగుణముచే
సమస్తము సృష్టించి; కారణరూపముతో దాని యందు ప్రవేశిస్తావు కార్యరూపమైన
చరాచరశరీరాలకు కారణములైన పృథివ్యాపస్తేజో వాయువ్యాకాశములు {1. పృథివి, 2. జలము, 3.
తేజస్సు, 4. వాయువు, 5. ఆకాశము.

10.1-1504-సీ.

పరగ జీవునికైన బంధమోక్షము లంట-

అంటునే పరతత్వమైన నిన్ను

అంటునే యీశ! దేహాద్యుపాధులు నని-

ర్వచనీయములుగాన వరుస నీకు

జన్మంబు జన్మసంశ్రయ భేదమును లేదు-

కావున బంధమోక్షములు లేవు;

గణతింప ని న్నలూఖలబద్ధుఁ డనుటయు-

నహిముక్తుఁ డనుటయు నన్మదీయ

10.1-1504.1-ఆ.

బాలబుద్ధిఁ గాదె? పాపంఁడ ముఖర మా

ర్థములచేత నీ జగద్ధితార్థ

మైన వేదమార్గ ముడఁగిపో వచ్చిన

నవతరించి నిలుపు దంబుజాక్ష.

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; జీవుని = జీవుని; కైనన్ = కి అయినను; బంధ = సంసారబంధములు;

మోక్షములు = ముక్తి (మోక్షము - సంసారబంధములనుండి విమోచనము, ముక్తి); అంటవు =

సోకవు; అంటునే = సోకునా, సోకవు; పరతత్వము = పరబ్రహ్మము, పరమాత్మ; ఐన = అయిన; నిన్ను

= నిన్ను; అంటునే = సోకునా, సోకవు; ఈశ = భగవంతుడా; దేహాది = దేహము మున్నగు;

ఉపాధులున్ = ఉపాధులు (ఉపాధులు - 1సమిష్ట వ్యష్టి స్థూల సూక్ష్మ కారణదేహములు 2జాగ్రత్త

స్వప్న సుషుప్తి అనెడి మూడవస్థలు 3విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞ విరాట్ హిరణ్యగర్భ అవ్యాకృత

నామములు మొదలైన వ్యాపారములు); అనిర్వచనీయములు = మాయాకల్పితమగుటచేత

ఉచ్చరింపదగనివి; కాన = కనుక; వరుసన్ = క్రమముగా; నీ = నీ; కున్ = కు; జన్మంబు = పుట్టుక;

జన్మసంశ్రయ = కర్మమముల (జన్మసంశ్రయములు - జన్మపొందుటకు హేతువులైన ఆగామి

సంచిత ప్రారబ్ధ కర్మములు; భేదమును = భేదము; లేదు = లేదు; కావున = కనుక; బంధ = కట్టుబడుట; మోక్షములు = కట్టువలనివిడుపు; లేవు = లేవు; గణుతింపన్ = ఎంచిచూడ; నిన్నున్ = నిన్ను; ఉలూఖల = రోటికి; బద్ధుడు = కట్టబడినవాడు; అనుటయున్ = అనుట; అహి = (కాళీయ) సర్పముచేత; ముక్తుడు = విడువబడినవాడు; అనుటయున్ = అనుట; అస్మదీయ = మా యొక్క; బాలబుద్ధి = మూఢబుద్ధి; కాదె = కాదా, అవును; పాపండ్ = వేదనిందచేయుట {పాపండాదులు - పాపండ్ కాపాలిక బౌద్ధ చార్వాక జైన శైవ శాక్త గాణాపత్యాది మతస్థుల మార్గములు; ముఖర = మున్నగు; మార్గముల = మతముల; చేతన్ = చేత; ఈ = ఈ యొక్క; జగత్ = లోకములకు; హిత = మేలు; అర్థము = కోసము; ఐన = అయిన; వేద = వేదోక్త; మార్గమున్ = రీతి; అడగిపోన్ = అణగిపోయేడిదశ; వచ్చినన్ = వచ్చినచో; అవతరించి = పుట్టి; నిలుపుదు = నిలబెట్టెదవు ధర్మమును; అంబుజాక్ష = కృష్ణా {అంబుజాక్షుడు - పద్మాక్షుడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ కలువకన్నుల కన్నయ్యా! పరమేశ్వరా! బంధమోక్షములు జీవాత్మకే అంటవు అనగా, జ్ఞానస్వరూపుడవు అయిన నీకు అంటుతాయా? దేహాదు లైన ఉపాధులు (కారణ దేహములు, అవస్థలు, వ్యాపారములు మున్నగునవి) మాయాకల్పితములు కనుక ఉచ్చరింపదగినవి కావు. కావున, జీవులకు వలె నీకు జన్మము గాని, జన్మలకు కారణమైన ఆగామి, సంచిత, ప్రారబ్ధ కర్మ భేదము గాని లేదు. ఆ కారణం వలన నీకు బంధమోక్షములు లేవు. ఆలోచించి చూస్తే, నువ్వు రోటికి కట్టుబడ్డావు అనీ, యమునా ప్రాదంలో కాళీయ సర్పం నుండి బయటపడ్డావు అనీ అనడం మా అవివేకం మాత్రమే కదా. లోకాలకు మేలు కలిగించేది వేదమార్గం అయి ఉండగా, నాస్తిక మార్గముల చేత ఆ ప్రాచీన వేదపథం అణగారిపోయే సమయం వస్తే, నీవు అవతరించి ధర్మమును కాపాడుతావు.

10.1-1505-క.

ఆ నీవు ధరణిభారము

మానిచి రక్కసుల నెల్ల ముద్దించుటకై

యానకదుందుభి యింటను

మానక జన్మించితివి సమంచితకీర్తిన్.

టీకా:

ఆ = అట్టి; నీవు = నీవు; ధరణిభారమున్ = భూభారమును; మానిచి = పోగొట్టి; రక్కసులన్ = రాక్షసులను; ఎల్లన్ = అందరిని; మర్దించుట = చంపుట; కై = కోసము; ఆనకదుందుభి = వసుదేవుని {ఆనకదుందుభి - పుట్టినప్పుడు ఆనక (తప్పెట్లు) దుందుభి (భేరీలు) మోగిన వాడు, వసుదేవుడు}; ఇంటను = ఇంటిలో; మానక = తప్పక; జన్మించితివి = పుట్టితివి, అవతరించితివి; సమంచిత = మిక్కిలి చక్కటి; కీర్తిన్ = యశస్సుతో.

భావము:

నీవు భూభారం తొలగించి రాక్షసులను అందరిని మట్టుపెట్టడానికి వసుదేవుడి ఇంట కీర్తిశాలివై పుట్టావు.

10.1-1506-మ.

త్రిజగత్పావన పాదతోయములచే దీపించి వేదామర

ద్విజ ముఖ్యాకృతివైన నీవు కరుణన్ విచ్చేయుటం జేసి మా

నిజగేహంబులు ధన్యతం దనరెఁ బో; నిన్నార్కు లర్చింపఁగా

నజితత్వంబులు వారి కిత్తు వనుకంపాయత్త చిత్తుండవై.

టీకా:

త్రిజగత్ = లోకత్రయమును {లోకత్రయము - ముల్లోకములు, 1స్వర్గలోకము 3మర్త్యలోకము

3పాతాళలోకములు}; పావన = పవిత్రము చేయువాడ; పాద = పాదములు కడిగిన; తోయముల్ =

నీళ్లు; చేన్ = చేత; దీపించి = ప్రకాశించి; వేద = వేదములు; అమర = దేవతలు {అమరులు -

మరణము లేని వారు, దేవతలు}; ద్విజ = బ్రాహ్మణులు {ద్విజులు - జన్మ ఉపనయన యనెడి రెండు

(2) జన్మలు కలవారు, విప్రులు}; ముఖ్య = ప్రధానమైన; ఆకృతివి = స్వరూపముగా గలవాడవు; ఐన =

అయిన; నీవు = నీవు; కరుణన్ = దయతో; విచ్చేయుటన్ = వచ్చుట; చేసి = వలన; మా = మా

యొక్క; నిజ = స్వంత; గేహంబులున్ = ఇండ్లు; ధన్యతన్ = కృతార్థత్వమున; తనరెబో = చక్కగా

చెందినవి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆర్కులు = పెద్దవారు; అర్చింపగాన్ = పూజించగా; అజిత =

ఇంద్రియములచే జయింపబడకుండెడి; తత్త్వంబులున్ = స్థితులను; వారి = వారల; కీన్ = కు;
ఇత్తువు = ఇచ్చెదవు; అనుకంపాయత్త = కరుణ కలిగిన, దయామయ మైన; చిత్తుండవు = మనసు
కలవాడవు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నీ పాదజలములు ముల్లోకాలను పవిత్రీకరిస్తాయి, నీవు దేవ, బ్రాహ్మణ, వేదాది స్వరూపుడవు.
అటువంటి నీవు కృపతో విచ్చేయడం వలన మా గృహాలు పావనం అయ్యాయి. నిన్ను పెద్దలు
పూజించగా దయాపూరిత మనస్కుడవై వారికి జయశీలతను అనుగ్రహిస్తావు.

10.1-1507-శా.

ఏ పుణ్యాతిశయప్రభావముననో యీ జన్మము దిక్కడన్
నీ పాదంబులు గంటి నిన్నెఱిగితిన్ నీవుం గృహింతుండవై
నాపై నర్మిలించెనేని మాన్పగదవే నానా ధనాగార కాం
తా పుత్రాదులతోడి బంధనము భక్తవ్రాతచింతామణి!"

టీకా:

ఏ = ఏ; పుణ్య = పూర్వజన్మ పుణ్యముల; అతిశయ = గొప్పదనము యొక్క; ప్రభావముననో =
మహిమవలననో; ఈ = ఈ యొక్క; జన్మము = జన్మ; అందున్ = లో; ఇక్కడన్ = ఇచ్చట; నీ = నీ
యొక్క; పాదంబులున్ = పాదములను; కంటిన్ = చూడగలిగితిని; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎఱిగితిని =
తెలిసికొంటిని; నీవున్ = నీవు; కృపా = దయాగల; అళుండవు = శీలము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; నా
= నా; పైన్ = మీద; అర్మిలిన్ = కృప; చేసి = చూపి; మాన్పగదవే = పోగొట్టుము; నానా =
వివిధములైన; ధన = సంపదలు; ఆగార = ఇండ్లు; కాంతా = స్త్రీలు; పుత్రా = కుమారుల; ఆదుల =
మున్నగువాని; తోడి = తోటి; బంధనమున్ = తగులమును; భక్తవ్రాతచింతామణి = శ్రీకృష్ణా (భక్త వ్రాత
చింతామణి - అనన్య భక్తుల సమూహమునకు చింతామణి (తలచిన కోరికలు తీర్చెడి మణి)
వంటివాడు, విష్ణువు).

భావము:

భక్తుల పాలిటి చింతామణివైన శ్రీకృష్ణా! ఏ మహా పుణ్య మహిమ వలననో ఈ జన్మలో ఇక్కడ నీ పాదపద్మాలు దర్శించగలిగాను; నిన్ను తెలుసుకోగలిగాను. నీవు దయాస్వభావుడవై నా పై ఆపేక్ష చూపి; విత్త, గృహ, దార, సుతాదుల మీద నాకు మోహ పాశమును తొలగించు"

10.1-1508-వ.

అని పలికిన నగుచు నక్రూరునికి మాటలవలన సంసారబంధం బగు మోహంబును గీలుకొలుపుచు హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = స్తుతించగా; నగుచున్ = నవ్వుతూ; అక్రూరుని = అక్రూరుడిని; కిన్ = కి;
మాటల = పలుకుల; వలన = వలన; సంసార = సంసారముతోటి; బంధంబు = తగులములు; అగు = ఐన; మోహంబును = అజ్ఞానమును; కీలుకొలుపుచున్ = కూర్చుచు; హరి = శ్రీకృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అక్రూరుడు మోహ విచ్ఛేదము చేయమని అడుగగా, నవ్వుతూ తన మాటలతో సంసార సంబంధం అయిన వ్యామోహమును నెలకొల్పుతూ శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1509-క.

"బంధుండవు సద్ద్యోహిత

సంధుండవు వావిఁ జూడ జనకుడవు కృపా

సింధుండ వెల్ల గుణముల

సంధుండవుగావు ప్రోవ నర్హుండ వెందున్.

టీకా:

బంధుండవు = చుట్టమైనవాడవు; సద్యత్ = వెంటనే, తక్షణమే; హిత = మేలు; సంధుండవు = కూర్చోడి వాడవు; వావిన్ = బంధుత్వ వరుసకి; చూడన్ = చూచినచో; జనకుడవు = తండ్రివి; కృపా = దయకు; సింధుడవు = సముద్రమువంటి వాడవు; ఎల్ల = సర్వ; గుణములన్ = సుగుణము లందును; అంధుండవు = గుడ్డివాడవు; కావు = కావు; ప్రోవన్ = కాపాడుటకు; అర్హుండవు = తగినవాడవు; ఎందున్ = ఎక్కడైన సరే.

భావము:

"నీవు మా బంధుడవు; మాకు తక్షణమే మేళ్ళు కలిగిస్తావు; వరుసకు పినతండ్రివి; దయా సముద్రుడవు; సుగుణ దర్శనుడవు; మమ్మల్ని కాపాడటానికి సమర్థుడవు.

10.1-1510-చ.

కొలుతురు మర్త్య లిప్తములు గోరి శిలామయ దేవసంఘమున్
జలమయ తీర్థసంఘమును సంతతము న్నటు వారు కొల్వగా
వలదన రాదుగాక భగవత్పద భక్తులరైన మీ క్రియన్
సొలయక దేవతీర్థములు చూచిన యంతనె కోర్కు లిచ్చునే.

టీకా:

కొలుతురు = సేవించెదరు; మర్త్యులు = లోకములోని మానవులు; ఇప్తములున్ = కోరికలు తీరవలెనని; కోరి = తలచెడివారై; శిలామయ = శిలాప్రతిమరూప; దేవ = దేవతల; సంఘమున్ = సమూహములను; జలమయ = నీటిరూపమున ఉండు; తీర్థ = పుణ్యతీర్థ; సంఘమును = సమూహములను; సంతతమున్ = ఎల్లప్పుడు; అటు = ఆ విధముగా; వారు = వారు; కొల్వగా = సేవించుచుండగా; వలదు = వద్దు; అనరాదు = అని చెప్పరాదు; కాక = కాని; భగవత్ = భగవంతుని; పద = పాదముల యందలి; భక్తులరు = భక్తి గలవారు; ఐన = అయిన; మీ = మీ; క్రియన్ = వలె; సొలయక = వెనుదీయక; దేవ = దేవాలయములు; తీర్థములున్ = పుణ్యతీర్థములను; చూచినన్ =

దర్శించిన; అంతనె = అంతమాత్రముచేతనే; కోర్కులు = కోరికలు తీరుటను; ఇచ్చునే = ఇచ్చునా, ఇవ్వలేవు.

భావము:

మానవులు కోరికలు సాధించుకోవాలని కోరి రాతితో చేసిన దేవతాప్రతిమలనూ; పవిత్ర జలాలు కల గంగాది పుణ్యతీర్థములనూ నిరంతరం సేవిస్తుంటారు. వారలా సేవిస్తుంటే వద్దని చెప్పడం పాడి గాదు. కాని, నిజానికి భగవత్పాద భక్తులైన మీవంటి వారు దర్శన మాత్రము చేతనే తక్షణము అభీప్సితార్థములు అనుగ్రహించగలరు. దేవతా విగ్రహారాధనము, పుణ్యతీర్థ సేవనము అలా చేయగలవా?

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరుని హస్తిన పంపుట

10.1-1511-వ.

మహాత్మా! పరమభాగవతుండవైన నీవు మాకభీష్టంబు లొనరింప నర్హుండవు; వినుము పాండురాజు పరలోకగతుండైనఁ గుంతీ సహితులైన పాండవులు ధృతరాష్ట్ర శాసనంబున నేతెంచి కరిపురంబున నున్నవారట; నిజపుత్రమోహితుం డగు న య్యంధ నృపతి వారి యందు సమత్వంబునం జరింపం డటుగావున.

టీకా:

మహాత్మా = గొప్పవాడా; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; భాగవతుండవు = భగవద్భక్తుడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; మా = మా; కున్ = కు; అభీష్టములున్ = కోరిన కోరికలు తీరునట్లు; ఒనరింపన్ = చేయుటకు; అర్హుండవు = తగినవాడవు; వినుము = వినుము; పాండురాజు = పాండురాజు; పరలోకగతుండు = మరణించినవాడు; ఐనన్ = కాగా; కుంతీ = కుంతీదేవితో; సహితులు = కూడినవారు; ఐన = అయిన; పాండవులున్ = పాండవులు; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్ర ని; శాసనంబునన్ = ఆజ్ఞప్రకారము; ఏతెంచి = వచ్చి; కరిపురంబునన్ = హస్తినాపురము నందు; ఉన్నవారు = ఉన్నారు; అట = అట; నిజ = తన; పుత్ర = కొడుకు యందలి ప్రేమచే; మోహితుండు =

మోహమున పడినవాడు; అగున్ = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; అంధ = గుడ్డి; నృపతి = రాజు; వారి = వారి;
అందున్ = ఎడల; సమత్వంబునన్ = సమత్వభావముతో; చరింపడు = వర్తింపడు; అటుగాన =
అట్లగుటచేత.

భావము:

మహాత్మా! భాగవతోత్తముడవైన నీవు మాకోరిక తీర్చుటకు తగినవాడవు. విను. పాండురాజు
చనిపోవడంతో, ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞ ప్రకారం, తల్లి అయిన కుంతితో పాటు పాండవులు విచ్చేసి
హస్తినాపురంలో ఉన్నారు. ఆ గుడ్డిరాజు తన కొడుకులైన దుర్యోధనాదులు అందరి
వ్యామోహముతో కురుపాండవుల ఎడ సమబుద్ధితో మెలుగుట లేదు. అందుచేత...

10.1-1512-క.

వారలు బంధులు కావున

వారలకును మే లొనర్చి వారలరంగా

వారింప వలయు దుస్థితి

వారిజరిపువంశ! పొమ్ము వారిం జూడన్."

టీకా:

వారలు = వారు; బంధులు = బంధువులు; కావునన్ = కనుక; వారల = వారి; కున్ = కి; మేలు =
మంచి; ఒనర్చి = చేసి; వారలు = వారు; అలరంగా = సంతోషించగా; వారింపవలయున్ =
పోగొట్టవలెను; దుస్థితిన్ = దుర్దశను; వారిజరిపువంశ = అక్రూరా {వారిజరిపువంశుడు -
వారిజరిపుని (చంద్రుని) వంశమువాడు, అక్రూరుడు}; పొమ్ము = వెళ్ళు; వారిన్ = వారిని; చూడన్ =
చూచుటకు.

భావము:

ఓ అక్రూరా! నీవు తామర శత్రువైన చంద్రుని వంశంలోనే ఉత్తముడవు. (పాండురాజు పుత్రులు
ముగ్గురిద్దరు, ధృతరాష్ట్ర పుత్రులు వందమంది రెండుపక్షాలుగా ఉన్నా) వారూ వీరూ చుట్టాలే కదా.

కనుక ఇరుపక్షాల వారికి మేలుచేకూర్చి, వారు సంతోషించేటట్లు, దుఃస్థితిని నివారించాలి. కనుక, నీవు హస్తినలో వారిని పరామర్శించడానికి వెళ్ళు."

10.1-1513-వ.

అని పలికి సంకర్షణోద్ధవసహితుండై హరి నిజగృహంబునకుంజనుటయు నక్రూరుండు
కౌరవరాజధాని యగు కరిపురికరిగి యందు ధృతరాష్ట్ర భీష్మ విదుర బాహ్లిక భారద్వాజ గౌతమ
దుర్యోధన కర్ణాశ్వత్థామాదులం గుంతీసహితులైన పాండవులం దక్కిన బంధువులనుం గని
యధోచిత సత్కారంబుల నొంది తత్తద్వర్తనంబు లెఱింగికొనుచుఁ గొన్నిదినంబు లుండ
నొక్కనాడు విదురుండు విన నేకతంబున నక్రూరునికిఁ గుంతి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; సంకర్షణ = బలరామునితో; ఉద్ధవ = ఉద్ధవునితో; సహితుండు =
కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు; నిజ = తన; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి;
చనుటయున్ = వెళ్ళగా; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; కౌరవ = కురువంశస్థుల; రాజధాని =
ముఖ్యపట్టణము; అగు = ఐన; కరిపురి = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; అరిగి = వెళ్ళి; అందున్ =
అక్కడ; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు; భీష్మ = భీష్ముడు; విదుర = విదురుడు; బాహ్లిక = బాహ్లికుడు;
భారద్వాజ = ద్రోణుడు; గౌతమ = కృపాచార్యుడు; దుర్యోధన = దుర్యోధనుడు; కర్ణ = కర్ణుడు;
అశ్వత్థామ = అశ్వత్థాముడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; కుంతీ = కుంతీదేవితో; సహితులు =
కూడినవారు; ఐన = అయిన; పాండవులన్ = పాండవులను; తక్కిన = తతిమా; బంధువులనున్ =
చుట్టములను; కని = చూసి, కలిసి; యధోచిత = తగిన విధమైన; సత్కారంబులన్ = మర్యాదలను;
ఒంది = పొంది; తత్తత్ = వారివారి; వర్తనంబులు = నడవడికలు; ఎఱింగికొనుచు = తెలిసికొనుచు;
కొన్ని = కొద్ది; దినంబులున్ = రోజులు; ఉండన్ = ఉండగా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
విదురుండు = విదురుడు; వినన్ = వినుచుండగా; ఏకతంబునన్ = రహస్యముగా; అక్రూరుని =
అక్రూరుని; కిన్ = కి; కుంతి = కుంతీదేవి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా వచించి, ఉద్ధవ, బలరామ సహితుడై శ్రీకృష్ణుడు తన భవనమునకు వెళ్ళాడు. అక్రూరుడు కురురాజుధాని అయిన హస్తినాపురానికి వెళ్ళాడు. దృతరాష్ట్రుడు, భీష్ముడు, విదురుడు, బాహ్లికుడు, భరద్వాజుడు, గౌతముడు, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ మున్నగువారిని; కుంతీ దేవితోపాటు పాండవులను; మిగిలిన చుట్టాలనూ అక్కడ దర్శించాడు. వారు చేసిన తగిన సత్కారాలు పొందాడు. అక్కడ వారి వారి నడవడికలు ఎలా ఉన్నాయో పరామర్శిస్తూ కొన్ని దినాలు అక్కడ ఉన్నాడు. అంత, ఒకనాడు విదురుడు మాత్రమే వింటుండగా కుంతీదేవి అక్రూరుడితో ఇలా అన్నది.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూరునితో కుంతి సంభాషణ

10.1-1514-శా.

"అన్నా! తల్లులుఁ దండ్రులున్ భగినులున్ నల్లుండు మద్భాతలున్

నిన్నుం బొమ్మనువేళ నే మనిరి? మా నెవ్వల్ విచారించురే?

యన్నారా సుఖయుక్తులై? మృగి వృక వ్యూహంబులో నున్న రే

ఐ న్నే నిక్కడ నున్నదానఁ గుమనః కౌరవ్యమధ్యంబునన్.

టీకా:

అన్నా = సోదరా; తల్లులున్ = పినతల్లి పెదతల్లులు; తండ్రులున్ = పినతండ్రి పెదతండ్రులు;

భగినులున్ = అక్కచెల్లెళ్ళు; అల్లుండున్ = మేనల్లుళ్ళు; మత్ = నా యొక్క; భ్రాతలున్ =

అన్నదమ్ములు; నిన్నున్ = నిన్ను; పొమ్మను = పంపించెడి; వేళన్ = సమయము నందు; ఏమి =

ఏమని; అనిరి = చెప్పిరి; మా = మా యొక్క; నెవ్వల్ = ఆపదలను; విచారించురే = తలచుకొందురా;

ఉన్నారా = ఉన్నారా; సుఖ = సౌఖ్యముతో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మృగి = ఆడులేడి;

వృక = తోడేళ్ళ; వ్యూహంబు = గుంపు; లోన్ = నడుమ; ఉన్న = ఉన్న; రేఖన్ = విధముగా; ఇక్కడన్ =

ఇచ్చట; ఉన్నదానన్ = ఉన్నాను; కుమనః = దుష్టబుద్ధి గలవారు; కౌరవ్య = కౌరవుల; మధ్యంబునన్

= నడుమ.

భావము:

“అన్నా! తల్లులు, తండ్రులు, అక్కచెల్లెళ్ళు, అల్లుళ్ళు మా సోదరులు నిన్నిక్కడికి పంపేటప్పుడు నీతో ఏమి చెప్పి పంపారు? మా దుఃఖాలు వారు కంటున్నారా? వారందరూ సుఖంగా ఉన్నారా? నే నిక్కడ దుర్బుద్ధి గల కౌరవుల నడుమ తోడేళ్ళ గుంపు మధ్యలో ఆడుజింక ఉన్న విధంగా ఉన్నాను.

10.1-1515-మ.

కరిపించెన్ ఫణికోటిచే; లతికలం కట్టించి గంగానదిన్

నెటించి ద్రోపించె; విషాన్నితాన్న మొసంగెన్; నిద్రారతిం జెంది యే

మమియుండం బొడిపించె నాయుధములన్మత్తుత్రులం; దేమియుం

కొరిగాడు డీ ధృతరాష్ట్రసూనుడు మహాకూరుండు కార్యంబులన్.

టీకా:

కరిపించెన్ = కరిపించెను; ఫణి = పాముల {ఫణి - ఫణములు (పడగలు) కలది, సర్పము}; కోటి = సమూహము; చేన్ = చేత; లతికలన్ = తీగలతో; కట్టించి = బంధింపించి; గంగానదిన్ = గంగానదిలో; నెటించి = పూర్తిగా; ద్రోపించెన్ = తోయించెను; విష = విషముతో; అన్నిత = కూడిన; అన్నమున్ = అన్నము, ఆహారము; ఒసంగెన్ = పెట్టెను; నిద్రా = నిద్ర యందు; ఆరతిన్ = ఆసక్తిని; చెంది = పొంది; ఏమమి = పరాకుగా; ఉండన్ = ఉండగా; పొడిపించెన్ = పొడిపించెను; ఆయుధములన్ = ఆయుధములతో; మత్ = నా యొక్క; పుత్రుల్ = కొడుకుల; అందున్ = ఎడల; ఏమియున్ = కొంచెమైనను; కొరిగాడు = సరిపడడు, అక్కరికురాడు; ఈ = ఈ యొక్క; ధృతరాష్ట్రసూనుడు = దుర్యోధనుడు {ధృతరాష్ట్ర సూనుడు - ధృతరాష్ట్రుని కొడుకు, దుర్యోధనుడు}; మహా = మిక్కిలి; కూరుండు = క్రూరమైనవాడు; కార్యంబులన్ = పనుల సాగించుటలో.

భావము:

దృతరాష్ట్రుడి కొడుకైన దుర్యోధనుడు నా పిల్లలను పాములచే కరపించాడు; తీగలచే కట్టించి గంగానదిలో త్రోయించాడు; విషాన్నము తినిపించాడు; మైమరచి నిద్రపోయే సమయంలో ఆయుధాలతో పొడిపించాడు. వాడు మిక్కిలి క్రూరుడు. నా బిడ్డలంటే వాడికి బొత్తిగా సరిపడదు.

10.1-1516-మ.

బలుడుం గృష్ణుడు నెన్నడైనఁ దమలో భాషించి మేనత్త బి
డ్డలకున్ మేలు తలంతురే? వగవులన్ డయ్యంగఁ బాలై రయో
జలజాతాక్షుడు భక్తవత్సలుఁ డిలాచక్రంబు భాగించి యి
మ్ముల నిప్పించునె నా కుమారకులకున్ ముఖ్యప్రకారంబునన్."

టీకా:

బలుడున్ = బలరాముడు; కృష్ణుడున్ = కృష్ణుడు; ఎన్నడు = ఎప్పుడు; ఐనన్ = అయినా; తమలో = వారిలోవారు; భాషించి = మాట్లాడుకొని; మేనత్త = మేనత్త యొక్క; బిడ్డల్ = కొడుకుల; కున్ = కు; మేలు = క్షేమమును; తలంతురే = తలచుకొనెదరా; వగవులన్ = దుఃఖములతో; డయ్యంగన్ = కృశించుటను; పాలైరి = చెందారు; అయో = అయ్యో; జలజాతాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; భక్తవత్సలుడు = కృష్ణుడు {భక్తవత్సలుడు - భక్తుల యెడ వాత్సల్యము కలవాడు, విష్ణువు}; ఇలాచక్రంబున్ = భూమండలమును, రాజ్యమును; భాగించి = భాగము పంచి; ఇమ్ములన్ = చక్కగా; ఇప్పించునె = ఇప్పించునా; నా = నా యొక్క; కుమారకుల = పుత్రుల; కున్ = కు; ముఖ్య = గామిడి, శ్రేష్ఠమైన; ప్రకారంబునన్ = రీతిగా.

భావము:

బలరాముడు కృష్ణుడు ఎప్పుడైనా ఇద్దరూ మాట్లాడుకునే టప్పుడు మేనత్తబిడ్డల క్షేమం స్మరిస్తారా? పుండరీకాక్షుడు భక్తవత్సలుడు అగు శ్రీకృష్ణుడు ఉండగా, అయ్యో! మా బిడ్డలు దుఃఖముల పాలై కృశింపవలసి వచ్చిందే. భక్తవత్సలుడగు శ్రీహరి రాజ్యాన్ని పంచి వారి భాగం భాగించి నా పుత్రులకు చక్కగా ఇప్పిస్తాడా?"

అని పలికి కృష్ణునిఁ జిత్తంబున నిల్చి నమస్కరించి సంకీర్తనంబు చేసి "సర్వాత్మ! సర్వపాలక!
పుండరీకాక్ష! శరణాగతనైన నన్ను రక్షింపు రక్షింపు" మని వగచుచున్న కుంతికి నక్రూరుండు
విదురసమేతుండై ప్రియవచనంబుల దుఃఖోపశమనంబు చేసి వీడ్కొని బంధుమిత్ర మధ్యంబున
సుఖోపవిష్టుండైన ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; కృష్ణుని = కృష్ణుని; చిత్తంబునన్ = మనసులో; నిల్చి = ఉంచుకొని;
నమస్కరించి = నమస్కారము చేసి; సంకీర్తనంబు = స్తుతించుట; చేసి = చేసి; సర్వాత్మ = సమస్తము
నీవైనవాడ; సర్వపాలక = సర్వులను పాలించువాడ; పుండరీకాక్ష = పద్మాక్షుడా; శరణాగతను =
శరణువేడు దానను; ఐన = అయిన; నన్ను = నన్ను; రక్షింపు = కాపాడు; రక్షింపుము = కాపాడు; అని
= అని; వగచుచున్ = దుఃఖించుచున్న; కుంతి = కుంతీదేవి; కిన్ = కి; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు;
విదుర = విదురునితో; సమేతుండు = కూడుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రియ = ఇంపైన;
వచనంబులన్ = మాటలతో; దుఃఖ = దుఃఖమును; ఉపశమనంబు = అణచుటను; చేసి = చేసి;
వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; బంధు = బంధువులు; మిత్ర = స్నేహితులు; మధ్యంబునన్ = నడుమ;
సుఖ = సుఖముగా; ఉపవిష్టుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐన = అయిన; ధృతరాష్ట్రున్ = ధృతరాష్ట్రున;
కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికి తన మనస్సులో శ్రీకృష్ణుని నిల్పుకుని, నమస్కరించి, కీర్తించి "ఓ కమలపత్రనయన! నీవు
సర్వాత్మకుడవు, సర్వపాలకుడవు, ప్రపన్నులను అయిన నన్ను కాపాడవయ్యా" అని దుఃఖిస్తున్న
కుంతీదేవికి ఇంపైన మాటలతో విదురుడు, అక్రూరుడు దుఃఖం శాంతింప చేసారు. ఆమె వద్ద
వీడ్కోలు తీసుకున్నారు. బంధుమిత్రుల మధ్యన సుఖముగా కూర్చుండి యున్న ధృతరాష్ట్రుడితో
అక్రూరుడు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అక్రూర ధృతరాష్ట్రుల సంభాషణ

10.1-1518-ఉ.

"నీయనుజుండు పాండుధరణీవిభుఁ డీల్గిన నీవు భూమి ధ
ర్మాయతబుద్ధి నేలుచుఁ బ్రజావళిఁ గాచుచు గౌరవంబుతోఁ
బ్రాయక లోకులందు సమభావతఁ జేసితివేనిఁ గీర్తియున్
శ్రేయముఁ గల్గు వేటొకటి చేసిన దుర్గతిగల్గు భూవరా!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; అనుజుండు = తమ్ముడు; పాండు = పాండు; ధరణీవిభుడు = రాజు {ధరణీవిభుడు -
రాజ్యమునకు ప్రభువు, రాజు}; ఈల్గిన = చనిపోవగా; నీవు = నీవు; భూమి = రాజ్యమును; ధర్మా =
ధర్మముచేత; ఆయత = విశాలమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; ఏలుచున్ = పాలించుచు; ప్రజా = జనుల,
సంతతి; ఆవళిన్ = సమూహమును; కాచుచున్ = పోషించుచు; గౌరవంబు = గురుత్వ, పెద్దరికము;
తోన్ = తోటి; పాయక = విడువక; లోకులు = ప్రజలు; అందున్ = ఎడల; సమభావతన్ =
సమానముగా చూచుట; చేసితివి = నీవు చేసిన ఎడల; కీర్తియున్ = యశస్సు; శ్రేయమున్ = మేలు;
కల్గున్ = కలుగును; వేటొకటి = మరొకలా; చేసినన్ = చేసినట్లే; దుర్గతిన్ = నరకము, దుర్దశ;
కల్గున్ = కలుగును; భూవర = రాజా, ధృతరాష్ట్రా {భూ వర - భూమికి వరుడు, రాజు}.

భావము:

"ఓ ధృతరాష్ట్రమహారాజా! నీ తమ్ముడు అయిన పాండుభూపతి మరణానంతరము నీవు రాజ్యం
ధర్మ బద్ధంగా ఏలుతూ, లోకులను కాపాడుతున్నావు. గౌరవం భంగం కాకుండా సంతానాన్ని
అందరిని సమదృష్టితో చూసుకున్నావంటే యశస్సు, క్షేమం లభిస్తాయి. ఇందుకు భిన్నంగా వర్తిస్తే
దుర్గతి కలుగుతుంది సుమా!

10.1-1519-నీ.

అవనీశ! పాండవులందు నీ నందను-

లందు సమానుండ వగుట బుద్ధి

యెవ్వనితో యోగ మిందెవ్వనికి నిత్య-

మంగనాగార పుత్రాదికముల

వలన నయ్యెడి దేమి? వసుమతి నొక జంతు-

వుదయింప నొక జంతు వుక్కడంగు

నొకడు పుణ్యము జెందు నొకడు పాపము నొందు-

మీనజీవనభూత మిళిత జలముఁ

10.1-1519.1-ఆ.

దత్తనూజ లెట్లు ద్రావుదు రట్లు మూ

ఢాత్ము విత్త మెల్ల నపహరింతు

రహితులైన కొడుకు లటమీద మనియైనఁ

జచ్చియైనఁ దండ్రి జూడఁ జనరు

టీకా:

అవనీశ = రాజా, ధృతరాష్ట్రా {అవనీశ-భూమికి ఈశుడు,రాజు}; పాండవులు = పాండవులు

{పాండవులు - పాండురాజు పుత్రులు, 1ధర్మరాజు 2భీముడు 3అర్జునుడు 4నకులుడు

5సహదేవుడు}; అందున్ = ఎడల; నీ = నీ యొక్క; నందనులు = కొడుకులు; అందున్ = ఎడల;

సమానుండవు = సమానముగాచూచువాడవు; అగుట = ఐ ఉండుట; బుద్ధి = మంచి బుద్ధి; ఎవ్వని

= ఎవడి; తోన్ = తోటి; యోగము = కూడిక; ఇందు = ఈ లోకమునందు; ఎవ్వనికిన్ =

ఎవడికిమాత్రము; నిత్యము = శాశ్వతమైనది; అంగన = భార్య; ఆగార = ఇంట్లు; పుత్ర = బిడ్డలు;

ఆదికములు = మున్నగునవాని; వలనన్ = వలన; అయ్యెడిది = కాగలమేలు; ఏమి = ఏమున్నది,

ఏమీలేదు; వసుమతిన్ = భూమిమీద {వసుమతి - బంగారము గర్భమున కలది, భూమి}; ఒక =

ఒకానొక; జంతువు = ప్రాణి; ఉదయింపన్ = పుట్టుతుండగా; ఒక = మరియొక; జంతువు = ప్రాణి;

ఉక్కడంగున్ = చచ్చును; ఒకడు = ఒకానొకడు; పుణ్యమున్ = పుణ్యమును; చెందున్ = పొందును;

ఒకడు = మరియొకడు; పాపమున్ = పాపమును; ఒందున్ = పొందును; మీన = చేపలకు;

జీవనభూత = జీవితో; మిళిత = కూడిన; జలమున్ = నీటిని; తత్ = వాటి; తనూజలు = పిల్లలు;
 ఎట్లు = ఏవిధముగానైతే; త్రావుదురు = తాగెదరో; అట్లు = అదే విధముగ.
 మూఢాత్మున్ = మూఢబుద్ధి కలవాని; విత్తము = ధనము; ఎల్లన్ = అంతటిని; అపహరింతురు =
 లాగికొనెదరు; అహితులు = శత్రువుల వంటివారు; ఐన = అయిన; కొడుకులు = పుత్రులు; అటమీద
 = అటు పిమ్మట; మనియైనన్ = జీవించి ఉన్నను; చచ్చియైనన్ = చచ్చిపోయినను; తండ్రి = తండ్రి;
 జాడన్ = వైపునకు; చనరు = వెళ్ళరు.

భావము:

రాజా పాండుకుమారుల ఎడా, నీ కుమారుల ఎడా సమబుద్ధితో మెలగుట నీకు మంచిది.
 లోకంలో ఎవరితో సాంగత్యం ఎవరికి శాశ్వతం కనుక? పుత్ర, కళత్ర, గృహదుల వల్ల ఏమి
 ఒరుగుతుంది? భూమి మీద ఒక ప్రాణి పుడుతూనే మరో ప్రాణి గిడుతుంది. ఒకడు పుణ్యం
 సంపాదిస్తాడు. మరొకడు పాపం సంపాదిస్తాడు. తల్లిచేపకు జీవనమైన నీళ్ళను దాని పిల్లలు
 త్రాగెడి విధంగా, బుద్ధిహీనుడైన తండ్రి ధనము అంతటిని అతని పుత్రులే శత్రువులై హరిస్తారు.
 అటుపై ఆ తండ్రి చచ్చినా బ్రతికినా అతని విషయం వారు పట్టించుకోరు.

10.1-1520-క.

కావున మూఢాత్ముడవై

నీవార్జించిన ధనంబు నీపుత్రులు దు

ర్భావులు పుచ్చుకొనంగా

భూవర! నిందితుడ వగుదు భూనాకములన్.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; మూఢాత్ముడవు = మూఢబుద్ధి గలవాడవు; ఐ = అయ్యి; నీవు = నీవు;
 ఆర్జించిన = సంపాదించిన; ధనంబున్ = సంపదలను; నీ = నీ యొక్క; పుత్రులు = కొడుకులు;
 దుర్భావులు = దుష్ట స్వభావము గలవారు; పుచ్చుకొనంగా = కొల్లగొనగా, లాగుకొనగా; భూవర =
 రాజా, ధృతరాష్ట్ర; నిందితుడవు = దూషింపబడినవాడవు; అగుదువు = అయ్యెదవు; భూ =
 ఇహలోకము నందు; నాకములన్ = పరలోకము నందు.

భావము:

కావున ఓ రాజా! నీవు అధర్మపరుడవై గడించిన సంపదలు అన్నీ దుర్బుద్ధులైన నీ కొడుకులు తీసేసుకుంటారు. నీవేమో ఇక్కడ భూలోకంలోనూ, అక్కడ స్వర్గలోకంలోనూ నిందల పాలవుతావు.

10.1-1521-శా.

నిందం బొందకు మయ్య! యీ తనువు దా నిద్రా కళా దృష్టమౌ
సందోహంబు విధంబు నిల్వదు సుమీ; జాత్యంధతం బొందియున్
మందప్రజ్ఞత లేల చేసెదవు సమ్యక్జ్ఞాన చక్షుండవై
సందేహింపక యిమ్ము పాండవులకున్ సర్వంసహా భాగమున్."

టీకా:

నిందన్ = దూషింపబడుటను; పొందకుము = పొందవద్దు; అయ్య = నాయనా; ఈ = ఈ యొక్క;
తనువు = దేహము; తాన్ = అది; నిద్రా = నిద్రయందు; ఆకళా = కలలో అవగాహన మగు దాని వలె;
దృష్టము = తోచునది; ఔ = ఐనట్టి; సందోహంబు = వస్తుసముదాయము; విధంబు = వంటిది;
నిల్వదు = స్థిరముగా ఉండదు; సుమీ = సుమా; జాత్యంధతన్ = పుట్టుగుడ్డి తనమును; పొందియున్
= పొందినప్పటికిని; మందప్రజ్ఞలు = తెలివిమాలిన తనములు; ఏలన్ = ఎందుకు; చేసెదవు =
చేయుచున్నావు; సమ్యక్ = మంచి; జ్ఞాన = బుద్ధి అనెడి; చక్షుండవు = కన్నులు కలవాడవు; ఐ =
అయ్య; సందేహింపక = అనుమానములు పెట్టుకోకుండ; ఇమ్ము = పంచి ఇచ్చివేయుము;
పాండవుల్ = పాండవుల; కున్ = కు; సర్వంసహా = భూమి యందలి సర్వంసహా - సమస్తమును
భరించునది, భూమి; భాగమున్ = భాగమును.

భావము:

ఈ శరీరం స్వప్నదృష్ట వస్తుసముదాయం వంటిది, నిలబడి ఉండేది కాదు, అనిత్యమైనది. నీవు పుట్టంధుడవు అయినను, మందబుద్ధివి మాత్రం కావద్దు. జ్ఞాననేత్రుడవై సంశయము మాని పాండవులకు రాజ్యంలో వారి భాగము వారికి పంచి ఇచ్చివేయి."

10.1-1522-వ.

అనిన ధృతరాష్ట్రం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ధృతరాష్ట్రండు = ధృతరాష్ట్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా ధర్మ బోధ చేసిన అక్రూరుడితో ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1523-సీ.

"నీమాట మంచిది నిశ్చయ మగు; నైన-

నస్థిరంబైన నా అంతరంగ

మందు నిల్వదు సుదామాచలస్ఫటిక శి-

లాతత దృతి తటిల్లతిక భంగి;

నమృతంబు నొందియు నానందితుఁడు గాని-

నరుమాడ్కి నేను నానంద మొంద;

నీశ్వరాజ్ఞావిధ మెవ్వఁడు దప్పింప-

నోపు విజ్ఞానియె యుండియైన

10.1-1523.1-ఆ.

విశ్వమెల్ల జేసె విభజించి గుణముల

నెవ్వఁ డనుసరించె నెవ్వఁ డవని

భారమెల్ల బాపఁ బ్రభవించె దేవకి

కెవ్వఁ డాత్మతంత్రుఁ డీశ్వరుండు.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మాట = పలుకు; మంచిది = మేలైనదే; నిశ్చయము = నిజమైనదే; అగున్ = ఔను;

ఐనన్ = అయినను; అస్థిరంబు = నిలకడలేనిది; ఐన = అయిన; నా = నా యొక్క; అంతరంగము =

మనసు; అందున్ = లో; నిల్వడు = నిలిచియుండదు; సుదామ = సుదామ అనెడి; అచల = కొండ
యందలి; స్ఫటిక = స్ఫటికపు; శిలా = రాతి; తల = ఫలకముపై; ఆద్యత = పడిన, ప్రతిఫలించిన;
తటిల్లతిక = మెరుపు; భంగిన్ = వలె; అమృతంబున్ = అమృతమును {అమృతము - మృతము
(చావును) చేరనీయనిది}; ఒందియున్ = పొందినప్పటికిని; ఆనందితుడు = సంతోషించువాడు; కాని
= అవ్వని; నరు = మానవుని; మాడ్కిన్ = వలె; నేనున్ = నేనుకూడ; ఆనందమున్ = సంతోషమును;
ఒందన్ = పొందను; ఈశ్వరాజ్ఞావిధము = దైవయోగము; ఎవ్వడున్ = ఎవడుమాత్రము; తప్పింపన్
= తప్పించుటకు; ఓపున్ = చాలును; విజ్ఞాని = మిక్కిలి జ్ఞానముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండియైనన్
= ఉన్నప్పటికి.

విశ్వము = ప్రపంచము; ఎల్లన్ = అతటిని; చేసె = సృష్టించెనో; విభజించి = వేరుపరచి; గుణములన్
= త్రిగుణములను; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఐనన్ = అయినను; అనుసరించెన్ = అవలంబించెనో; ఎవ్వడు
= ఎవడు; అవని = భూమి యొక్క; భారమున్ = భారమును {భారము - అధికమైన బరువు
మీదనుండుట}; ఎల్లన్ = సర్వమును; పాపన్ = తొలగించుటకు; ప్రభవించెన్ = పుట్టినో; దేవకి =
దేవకీదేవి; కిన్ = కి; ఎవ్వడు = ఎవడు; ఆత్మతంత్రుడు = స్వతంత్రుడో; ఈశ్వరుండు =
సర్వజ్ఞానసంపన్నుడో;

భావము:

నీవు పలికినమాట నిజమైనదే, మంగళకరమైనదే ఐనను, అది సుదామ పర్వత మందలి
స్ఫటికశిలా ప్రదేశంలో ఉదయించి తళుక్కున మెరిసి మాయమైపోయే మెరుము వలె నామదిలో
స్థిరంగా నిలువదు. ("సుదామ" పర్వతం పైని తొలుత మెలుస్తుంది కాబట్టి మెలుమునకు
సౌదామని అని పేరు వచ్చిందని ఒక కథ; సుదామము అంటే - 1. మబ్బు, 2. కొండ. 3 సముద్రము -
ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము). అమృతమును పొందినను ఆనందించని మరణశీలి యగు మానవుడు
వలె నేను కూడ ఆనందమును పొందలేను. పరమేశ్వర సంకల్పమును ఎవడు తప్పించగలడు.
ఎవడు జ్ఞానస్వరూపుడై ఉండి ఈ విశ్వమును సృజించి అందులో ప్రవేశించి జీవులకు కర్మలను
వాటికి తగిన ఫలములను విభాగించి ఇచ్చుచున్నాడో? ఎవడు భూభారం మాన్పుటకు
దేవకీదేవికి సుతుడై జన్మించినాడో? తనకు విహార తంత్రమైన సంసారచక్రభ్రమణానికి ఎవడు
కారణమైన పరమేశ్వరుడో?...

అట్టి కృష్ణునకు నమస్కరించెద; నా నందనందనుని దివ్యచిత్తంబునం గల తెఱంగునన్ బ్రతుకం గలవార" మని వీడ్కోలిపిన, నక్తూరుం డతని తలంపెఱింగి "నీతలంపుఁ గనుగొంటి నీకిష్టం బగునట్లు వర్తింపు" మని పలికి మరలి మధురకుం జనుదెంచి తదీయ వృత్తాంతంబు రామకృష్ణుల కెఱింగించె; నంతఁ గంసుభార్యలగు నస్తీయు బ్రాస్థీయు విధవలయి దుఃఖించుచుం దమ తండ్రి యయిన జరాసంధుని కడకుం జని.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; నమస్కరించెదన్ = నమస్కారము చేసెదను; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధు డైన; నందనందనుని = కృష్ణుని (నంద నందనుడు - నందుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు); దివ్య = మహిమాన్వితమైన; చిత్తంబునన్ = మనస్సులో; కల = ఉన్న; తెఱంగునన్ = రీతిగనే; బ్రతుకన్ = జీవించి; కలవారము = ఉండెడివారము; అని = అని; వీడ్కోలిపిన = సెలవిచ్చి పంపగా; అక్తూరుండు = అక్తూరుడు; అతని = అతని; తలంపు = భావము; ఎఱింగి = తెలిసి; నీ = నీ యొక్క; తలంపు = ఉద్దేశమును; కనుగొంటి = తెలిసికొంటిని; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇష్టంబు = ఇచ్చ; అగునట్లు = వచ్చిన విధముగ; వర్తింపుము = నడచుకొనుము; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మరలి = వెనుదిరిగి; మధుర = మధురానగరమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; తదీయ = అతని; వృత్తాంతంబున్ = సమాచారము; రామ = బలరాముడు; కృష్ణుల = కృష్ణుల; కున్ = కు; ఎఱింగించె = తెలిపెను; అంతన్ = అప్పుడు; కంసు = కంసుని యొక్క; భార్యలు = పెండ్లాములు; అస్తీ = అస్తీ; ప్రాస్థీయున్ = ప్రాస్థీ; విధవలు = భర్తలేనివారు; అయి = అయ్యి; దుఃఖించుచున్ = ఏడుస్తూ; తమ = వారి యొక్క; తండ్రి = తండ్రి; అయిన = ఐనట్టి; జరాసంధుని = జరాసంధుని (జరాసంధుడు - జర అనెడి రాక్షసిచే రెండుభాగములైన శరీరము సంధానింపబడి జీవించిన వాడు, మగధ దేశపు ఒక రాజు); కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అట్టి పరమపురుషు డగు శ్రీకృష్ణునకు వందనము సమర్పిస్తున్నాను. ఆ నందుడి కుమారుడి యొక్క దివ్యచిత్తమున ఎట్లున్నదో అట్లే మా జీవితాలు నడుస్తాయి." అని చెప్పి వీడ్కోలు పలికాడు.

అక్రూరుడు ధృతరాష్ట్రుని భావము అర్థము చేసుకున్నాడు. "నీ అభిప్రాయము గ్రహించాను నీ కేది హితవో అట్లే కానివ్వు." అని పలికి హస్తినాపురము నుండి మరలి మధురకు చేరి ధృతరాష్ట్రుని చందమంతా కృష్ణబలరాములకు తెలిపాడు. అంతలో, కంసుడి భార్యలైన అస్తి, ప్రాస్తి అనేవారు విధవలై దుఃఖిస్తూ తమ తండ్రి ఐన జరాసంధుడి దగ్గరకు వెళ్ళి...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : అస్తిప్రాస్తులు మొరపెట్టుట

10.1-1525-శా.

"వాండ్రున్ వీండ్రును రాజులే యనుచు గర్వప్రౌఢితో యాదవుల్

వేండ్రుంబైన బలంబుతో మధురకున్ వేవచ్చి నిష్కారణం

బాండ్రున్ బిడ్డలు బంధులున్ వగవఁ గంసాదిక్షమానాథులం

దండ్రీ! చంపిరి కృష్ణచేత నిటు వైధవ్యంబు వచ్చెన్ జమీ."

టీకా:

వాండ్రున్ = వాళ్ళు; వీండ్రున్ = వీళ్ళు కూడ; రాజులే = రాజులేనా; అనుచున్ = అని; గర్వ = అహంకార; ప్రౌఢి = అతిశయము; తోన్ = తోటి; యాదవుల్ = రామకృష్ణులు {యాదవులు - యదువంశము వారు, కృష్ణుడు బలరాముడు}; వేండ్రుంబు = తీక్షణమైనది; ఐన = అయిన; బలంబు = సైన్యం; తోన్ = తోటి; మధుర = మధురాపట్టణమున; కున్ = కు; వే = వేగముగా; వచ్చి = వచ్చి; నిష్కారణంబు = కారణము లేకుండ; ఆండ్రున్ = ఆడవారు; బిడ్డలున్ = పిల్లలు; బంధులున్ = బంధువులు; వగవన్ = దుఃఖించునట్లుగ; కంస = కంసుడు; ఆది = మున్నగు; క్షమానాథులన్ = రాజులను {క్షమానాథుడు - భూమికి పతి, రాజు}; తండ్రీ = తండ్రి; చంపిరి = చంపేసారు; కృష్ణు = కృష్ణుని; చేతన్ = వలన; ఇటు = ఇలా; వైధవ్యంబున్ = భర్తలేని విధవత్వము; వచ్చెన్ = వచ్చినది; చుమీ = సుమా.

భావము:

అలా అస్త్రీ, ప్రాస్త్రీ వెళ్ళి తమ జనకునితో "తండ్రీ! లోకంలో వారూ వీరూ రాజులేనా? అని యాదవులు మిక్కిలి గర్వించి దుస్సహమైన సైన్యంతో వచ్చి మధురను ముట్టడించారు. భార్యలు పిల్లలు చుట్టాలు ఆక్రందిస్తుండగా కంసుడు మున్నగు భూపతులను వధించారు. ఈ విధంగా మాకు కృష్ణుడి వలన వైధవ్యం సంప్రాప్తించింది."

10.1-1526-వ.

అనిన విని, ప్రళయకాలానలంబు తెఱంగున మండిపడి శోకరోషంబులు బంధురంబులుగా జరాసంధుం డిట్టనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; ప్రళయకాల = ప్రళయకాలపు; అనలంబు = అగ్ని; తెఱంగునన్ = వలె; మండిపడి = మిక్కిలి కోపించి; శోక = దుఃఖము; రోషంబులు = కోపములు; బంధురంబులు = తీవ్రమైనవి; కాన్ = అగుటచేత; జరాసంధుండు = జరాసంధుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని కూతుళ్ళు చెప్పగా వినిన జరాసంధుడు ప్రళయకాలాగ్ని మాదిరి మండిపడ్డాడు. శోకరోషములు మనసున పెనుగొనగా ఇలా అన్నాడు.

10.1-1527-శా.

"**ఏమీ?** కంసునిఁ గృష్ణుడే రణములో **హిం**సించె నోచెల్ల! నా **సామ**ర్థ్యంబు దలంప డించుకయు మ**చ్చం**దప్రతాపానలో **ద్దామ**ార్పుల్ వడి నేడు గాల్పు యదుసం**తా**నాటవీ వాటికన్ **భూమి**ం గ్రుంగిన నింగిఁ బ్రాకిన మహాం**భ్రో**రాశిలోఁ జొచ్చినన్.

టీకా:

ఏమీ = ఏమిటీ; కంసుని = కంసుడిని; కృష్ణుడే = కృష్ణుడు; రణము = యుద్ధము; లోన్ = అందు;
హింసించెనా = చంపెనా; ఓచెల్ల = ఔరా; నా = నా యొక్క; సామర్థ్యంబున్ = శక్తిని; తలపడు =
తలచుకొనడు, గుర్తించడు; ఇంచుకయు = కొంచెము కూడ; మత్ = నా యొక్క; చండ = తీవ్రమైన;
ప్రతాప = పరాక్రమము అనెడి; అనల = అగ్ని యొక్క; ఉద్ధామ = అణచరాని; అర్చుల్ = మంటలు;
వడిన్ = వేగమే; నేడు = ఇవాళ; కాల్పున్ = మసిచేయును; యదు = యాదవ; సంతాన = సంతతి
అనెడి; అటవీ = అడవి; వాటికన్ = వరుసలను; భూమిన్ = భూమిలోకి; క్రుంగినన్ = దూరిపోయిన;
నింగిన్ = ఆకాశముపైకి; ప్రాకినన్ = ఎగబ్రాకిన; మహా = గొప్పదైన; అంభోరాశి = సముద్రము; లోన్
= లోపలకి; చొచ్చినన్ = మునిగిన.

భావము:

"ఏమిటీ! కృష్ణుడు యుద్ధములో కంసుణ్ణి సంహరించాడా? ఔరా! అతడు నా సమర్థత ఏమాత్రము
గణించలేదా? చెలరేగుతున్న నా ప్రతాపాగ్నిజ్వాలలు యదువు వంశములో పుట్టిన ఆ
యాదవులనే అడవిని అంతా నేడే దహించి వేయగలవు. భూమిలో దాగునో; ఆకాశమునకు
ఎగబ్రాకునో; మహాసముద్రంలోకి ప్రవేశించునో చూచెద గాక!

10.1-1528-క.

యాదవ విరహిత యగుఁ బో

మేదిని నాచేత నేడు మీదుమిగిలి సం

పాదిత బలులై హరి రు

ద్రాదులు నింద్రాదు లేవ్వ ర్థం బైనన్."

టీకా:

యాదవ = యదువంశము; విరహిత = లేనిది; అగుబో = ఐపోవునుగాక; మేదినిన్ = భూమిపైన; నా
= నా; చేతన్ = చేత; నేడు = ఇవాళ; మీదుమిగిలి = మీదుమిక్కిలి, అతిక్రమించి; సంపాదిత =
కూర్చుకొన్న; బలులు = సేనలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణువు; రుద్ర = శివుడు; ఆదులన్ =

మున్నగువారు; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఎవ్వరు = ఎంతటి వారు; అడ్డంబైనను = అడ్డుపడిన కూడ.

భావము:

నేడు ఈ భూమండల మొత్తం నేను యాదవ రహితం చేయబోతున్నాను. మీదుమిక్కిలి, తమతమ బలములతో హరిహరేంద్రాదులు సహా ఎవరు అడ్డుపడినా సరే, ఇది తప్పదు."

10.1-1529-వ.

అని పలికి సమరసన్నాహ సంకులచిత్తంబునఁ గోపంబు దీపింప సంగరభేరి వ్రేయించి కదలి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; సమర = యుద్ధమునకు; సన్నాహ = సిద్ధపడుట యందు; సంకుల = వ్యాపించిన; చిత్తంబునన్ = మనసులో; గోపంబున్ = కోపము; దీపింపన్ = అతిశయింపగా; సంగర = యుద్ధ; భేరి = భేరీలను; వ్రేయించి = వాయింపజేసి; కదలి = బయలుదేరి.

భావము:

అని శపథం చేసి జరాసంధుడు కోపము జ్వలించగా యుద్ధసమాయత్త చిత్తుడై యుద్ధభేరి మ్రోగించి, కదిలాడు.

10.1-1530-క.

దక్షుండై యిరువదిమూ

దక్షాహిణులైన బలము లనుగతములుగా

నాక్షణమ జరాసంధుఁడు

ప్రక్షోభముతోడ మధురఘ్నేజనియె నృపా!

టీకా:

దక్షుండు = సమర్థుడు; ఐ = అయ్యి; ఇరువదిమూడు = ఇరవైమూడు (23); అక్షోహిణిలు = అక్షోహిణులు సంఖ్య {అక్షోహిణి - 21,870 రథములు 21,870 ఏనుగులు 65,610గుఱ్ఱములు 109,350కాల్బలము కల సేనాసమూహము}; ఐన = కలిగిన; బలములను = సేనలను; అనుగతంబులు = అనుసరించునవి; కాన్ = కాగా; ఆక్షణమ = అప్పుడే, తక్షణమే; జరాసంధుడు = జరాసంధుడు; ప్రక్షోభము = కలత, వ్యాకులత; తోడన్ = తోటి; మధుర = మధురాపట్టణము; పైన్ = మీదకి; చనియెన్ = ముట్టడింప పోయెను; నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! జరాసంధుడు దక్షుడై ఇరవైమూడు అక్షోహిణుల సైన్యం వెంటబెట్టుకుని ఆ క్షణమే బయలుదేరి సరభసంగా యాదవరాజధాని ఐన మధుర పైకి దాడి చేయడానికి వెళ్ళాడు.

10.1-1531-క.

గంధేభ తురగ రథ భట

బంధుర చరణోత్థితోగ్ర పాంసుపటల యో

గాంధీభూతములై దివి

మంధరగతి నడచె నపుడు మార్తాండ హరుల్.

టీకా:

గంధ = మదించిన; ఇభ = ఏనుగులు; తురగ = గుఱ్ఱములు; రథ = రథములు; భట = కాల్బలముల; బంధుర = దట్టమైన; చరణ = అడుగులవలన; ఉత్థిత = పుట్టుచున్న; ఉగ్ర = భయంకరమైన; పాంసు = దుమ్ము యొక్క; పటల = సమూహములు; యోగ = కూడుటచేత, కమ్ముటచే; అంధీభూతములు = గుడ్డివి చేయబడినవి; ఐ = అయ్యి; దివి = ఆకాశమునందు; మంధర = మెల్లని; గతిన్ = విధముగా; నడచెన్ = పోవుచుండెను; అపుడు = అప్పుడు; మార్తాండ = సూర్యుని {మార్తాండుడు - మృతుండు అనువాని పుత్రుడు, బ్రహ్మాండము మృతి (రెండు ముక్కలు) ఐనప్పుడు పుట్టినవాడు, సూర్యుని సుషమ్న అనెడి రశ్మి యొక్క అవతారము}; హరుల్ = గుఱ్ఱములు.

భావము:

(అలా దాడివెడలిన జరాసంధుడి చతురంగబలం లోని) రథ, గజ, తురగ, పదాతుల పాదఘట్టనలచే ఎగసిన దుమ్ము వలన కండ్లు కనిపించక సూర్యుని రథాశ్వములు గగనతలంలో మెల్లగా నడిచాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జరాసంధుని మధుర ముట్టడి

10.1-1532-వ.

ఇట్లు చని నిరంతర కిసలయ, పత్ర, కోరక, కుసుమ, ఫలభార వినమిత వృక్షవిలసిత మహోద్యానంబును; నుద్యానవనభాగ వలమాన జలోన్నయన దారుయంత్ర లతానిబద్ధ కలశ విముక్త సలీలధారా శీకరపరంపరా సంపాదిత వర్షాకాలంబును; గాలకింకర సదృశ వీరభట రథ తురగ సామ జానీక సంకులంబును; గులాచార ధర్మప్రవీణ పౌరజన భాసురంబును, సురాభేద్యమాన మహోన్నతాట్టాలక యంత్ర భయంకర ప్రాకారచక్రంబును; జక్ర, సారస, హంసాది కలకలరవ కలిత సరోవరంబును; సరోవర సంపుల్ల హల్లక కమల పరిమళమిళిత పవన విరాజితంబును; జితానేక మండలేశ్వర భూషణ మణిగణ రజోనివారిత మదగజేంద్ర దానజల ప్రభూత పంకంబును; బంకరహిత యాదవేంద్రదత్త సువర్ణాచల కల్పతరు కామధేను సమ్మర్దిత విద్వజ్జన నికేతనంబును; గేతన సన్నిబద్ధ చామర మయూర చాప శింజనీనినద పరిపూరితాభ్రంబును; నభ్రంలిహ మహాప్రాసాద సౌధ గవాక్షరంధ్ర నిర్గత ఘనసార ధూపధూమపటల విలోకన సంజనిత జలధర విభ్రాంత శిఖండితాండవ రుచిరంబును; జిరతరానేక దేవాలయ జోఘుష్యమాణ తూర్యనినద పరిభావిత పారావార కల్లోల ఘోషంబును; ఘోషకామినీ ప్రాణవల్లభ బాహుదండ పరిరక్షితంబునై, పరులకు నలక్షితంబైన మధురానగరంబు చేరి, వేలాలంఘనంబు చేసి, వెల్లివిరిసిన మహార్ణవంబు తెరింగునఁ బట్టణంబునకు ముట్టణంబుచేసి, చుట్టును విడిసిన జరాసంధుని బలౌఘంబుఁగని వేళావిదుం డగు హరి తన మనంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చని = పోయి; నిరంతర = దట్టమైన; కిసలయ = చిగుళ్ళు; పత్ర = ఆకులు; కోరక = మొగ్గలు; కుసుమ = పూలు; ఫల = పండ్లు యొక్క; భార = అధికమైన బరువుచేత; వినమిత = మిక్కిలి వంగిన; వృక్ష = చెట్లతో; విలసిత = విలసిల్లుచున్న; మహా = గొప్ప; ఉద్యానంబును = ఉద్యానవనములు కలది; ఉద్యానవన = ఉద్యానవనముల; భాగ = ప్రదేశములందు; వలమాన = తిరుగుచున్న; జల = నీటిని; ఉన్నయన = పైకి తోడుతున్న; దారు = చెక్క; యంత్ర = యంత్రము లందు; లతా = తీగలచే; నిబద్ధ = కట్టబడిన; కలశ = కుండలనుండి; విముక్త = కారుతున్న; సలిల = నీటి; ధారా = ధారల; శీకర = తుంపరల; పరంపరా = జల్లులచే; సంపాదిత = కలుగజేయబడిన; వర్షాకాలంబునున్ = వర్షాకాలము కలది; కాల = యమ; కింకర = భటుల; సదృశ = సమానులైన; వీర = శూరులైన; భట = సైనికులు; రథ = రథములు; తురగ = గుఱ్ఱములు {తురగము - త్వరగా పోవునది, గుఱ్ఱము}; సామజ = ఏనుగులుతో {సామజము - సామవేదముల వలన పుట్టినది, ఏనుగు}; సంకులంబును = కలకలము కలది; కులా = తమతమ వంశము యొక్క; ఆచార = ఆచార వ్యవహారములో; ధర్మ = ధర్మములలో; ప్రవీణ = నేర్పరులైన; పౌరజన = ప్రజలచే; భాసురంబును = ప్రకాశించునది; సురా = దేవతలచేత అయినను; అభేద్యమాన = భేదింపరాని దగుచున్న; మహా = మిక్కిలి; ఉన్నత = ఎత్తైన; అట్టాలక = కోటబురుజుల (అటకల) యందలి; యంత్ర = ఆయుధములచే; భయంకర = భయంకరమైన; ప్రాకారచక్రంబునున్ = కోటగోడవలయము కలది {ప్రాకార చక్రము - కోట యొక్క సరిహద్దుగా కల గోడ, బురుజులు, కందకము మున్నగు రక్షణ వలయములు}; చక్ర = చక్రవాక పక్షులు; సారస = బెగ్గురు పక్షులు; హంస = హంసలు; ఆది = మున్నగువాని; కలకల = కోలాహల; రవ = ధ్వనితో; కలిత = కూడిన; సరోవరంబును = సరస్సులు కలది; సరోవర = సరస్సుల యందలి; సంపుల్ల = పూర్తిగా వికసించిన; హల్లక = ఎఱ్ఱకలువలు; కమల = తామరలు యొక్క; పరిమళ = సువాసనలచే; మిళిత = కూడుకున్న; పవన = గాలులచే; విరాజితంబును = విలసిల్లుచున్నది; జితా = జయింపబడిన; అనేక = పెక్కుమంది; మండలేశ్వర = రాజుల యొక్క; భూషణ = ఆభరణములలోని; మణి = రత్నాల; గణ = సమూహముల; రజః = పొడిచేత; నివారిత = తొలగింపబడిన; మద = మదించిన; గజ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; దాన = మద; జల = జలమున; ప్రభూత = పుట్టినట్టి; పంకంబును = బురదకలది; పంక = పాపములచే; రహిత = విడువబడిన; యాదవ = యదువంశపు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులచే; దత్త = ఇవ్వబడిన; సువర్ణాచల =

కనకాచలము (అంత ధనము); కల్పతరు = కల్పవృక్షము (లాంటి తోటలు భూములు); కామధేను = కామధేనువులచే (లాంటి ఆవులు); సమ్మర్ద్ధిత = సందడి కలిగిస్తున్న; విద్వజ్జన = విద్వాంసుల; నికేతనంబును = నివాసములు కలది; కేతన = స్తంభములకు; సన్నిబద్ధ = కట్టబడిన; చామర = వింజామరలు; మయూర = నెమలిపింఛములు కల; చాప = ధనుస్సుల యొక్క; శింజనీ = అల్లె త్రాళ్ళ, వింటినారి; నినద = ధ్వనులతో; పరిపూరిత = నిండిపోయిన; అభ్రంబును = ఆకాశము కలది; మహాప్రాసాద = రాజాంతఃపురము యొక్క; సౌధ = భవనముల యొక్క; గవాక్ష = కిటికీల; రంధ్ర = కన్నములనుండి; నిర్గత = వెలువడెడి; ఘనసార = కర్పూరపు; ధూప = ధూపముల, అగరవత్తుల; ధూమ = పొగ; పటల = సమూహములను; విలోకన = చూచుటచే; సంజనిత = పుట్టిన; జలధర = మేఘములని; విభ్రాంత = భ్రమించుచున్న; శిఖండి = నెమళ్ళ యొక్క; తాండవ = నాట్యములచేత; రుచిరంబును = ప్రకాశించుచున్నది; చిరతర = మిక్కిలి తరచైన; అనేక = పెక్కు; దేవాలయ = గుడుల యందు; జోఘుష్యమాణ = ఘోషించుచున్న; తూర్య = వాయిద్యముల; నినద = ధ్వనిచేత; పరిభావిత = అవమానింపబడుతున్న; పారావార = సముద్రము నందలి {పారావారము - అపారమైన తీరము కలది, కడలి}; కల్లోల = పెద్ద అలల; ఘోషంబును = ఘోష కలది; ఘోషకామినీప్రాణవల్లభ = కృష్ణుని ఘోషకామినీ ప్రాణవల్లభుడు - గోపికాస్త్రీల ప్రాణముతో సమానమైన ప్రియుడు, కృష్ణుడు; బాహుదండ = భుజ; పరిరక్షితంబును = చక్కగా కాపడబడుతున్నది; ఐ = అయ్యి; పరుల్ = శత్రువుల; కున్ = కు; అలక్షితంబున్ = చూడరానిది; ఐన = అయిన; మధురా = మధుర అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణమును; చేరి = దగ్గరకు పోయి; వేలా = చెలియలికట్ట; లంఘనంబు = దాటుట; చేసి = చేసి; వెల్లివిరిసిన = ప్రవాహరూపమున వెడలిన; మహా = గొప్ప; ఆర్ణవంబు = సముద్రము; తెఱంగునన్ = వలె; పట్టణంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; ముట్టణంబుచేసి = ముట్టడించి; చుట్టును = నాలుగు పక్కల; విడిసిన = విడిదిచేసుకొని ఉన్న; జరాసంధుని = జరాసంధుని; బల = సైన్యము యొక్క; ఓఘంబున్ = సమూహమును; కని = చూసి; వేళావిదుండు = వేళతెలిసినవాడు; అగు = అయిన; హరి = కృష్ణుడు; తన = అతని; మనంబునన్ = మనసులో.

భావము:

ఆవిధంగా పోయిపోయి జరాసంధుడి సేనలు మధురాపట్టణం చేరాయి. ఆ మధురాపురం దట్టమైన చిగురుటాకులతో, ఆకులతో, మొగ్గలతో, పూలతో, పండ్ల బరువుతో వంగిన చెట్లతో, అందాలు చిందే ఉద్యానవనాలు కలిగి ఉంది. ఆ ఉద్యానవన వీధులలో నీటిని పైకి తెచ్చే

దారుయంత్రాలు గిట్టున తిరుగుతూ వాటికి బిగించబడిన గిండిగల నుంచి నీటిని పైకి
 ఎగచిమ్ముతుండగా ఆ నీటితుంపరలు పట్టణంలో కృత్రిమవర్షాకాలాన్ని తలపిస్తూ ఉంది;
 యమకింకరులతో సమానులైన వీరభటులతో, రథ, గజ, తురంగాలతో నగరం సంకులంగా ఉంది;
 కులాచారము గల ధర్మవీరులైన పౌరులతో పట్టణం పరిధివిల్లుతూ ఉంది; ఆ మధురాపురి మిక్కిలి
 ఎత్తైన కోటబురుజులతో, వెఱపు పుట్టించే యుద్ధ యంత్రాలతో కూడి దేవతలకైనా భేదించ రాని
 ప్రాకారాలు కలిగి ఉంది; జక్రవాకాలు, బెగ్గురుపిట్టలు, హంసలు మొదలైన పక్షుల
 కిలకిలారావములతో నిండిన సరస్సులతో ఆ నగరం అందగిస్తూ ఉంది; సరస్సులలో వికసించిన
 కలువలు కమలాలు వీటి పరిమళాలతో మేళవించిన వాయువులతో ఆ పురి పొలుపారుతూ
 ఉంది; నిర్ణీతులైన రాజుల మణిభూషణాల రాపిడి వలన రాలిన పొడివలన పట్టణంలో
 మదగజముల దానధారలతో ఏర్పడిన పంకములు అణగిపోయి ఉంది; పాపరహితులైన యదు
 ప్రముఖుల చేత దానం చేయబడిన కనకాచల, కల్పవృక్ష, కామధేనువులతో క్రిక్కిరిసి మధురలోని
 పండితుల ఇండ్లు ప్రకాశిస్తున్నాయి; టిక్కములకు కట్టబడిన వింజామరల యొక్క, నెమలిఈకలు
 గల వింటి నారుల యొక్క ప్రాతలతో మధురానగర గగనతలం ఆవరింపబడి ఉంది;
 ఆకాశమును ముద్దాడుతున్న రాజభవనాల సౌధాల కిటికీ రంధ్రాల నుంచి వెలువడుతున్న
 కర్పూరధూప ధూమాలను చూసి, మబ్బుల గుంపు లని భ్రమించి నెమళ్ళు పురివిప్పి ఆ పురిలో
 మనోహరంగా నృత్యం చేస్తున్నాయి; అక్కడున్న అనేక దేవాలయములలో నిరంతరంగా
 మ్రోగుతున్న మంగళవాద్య ధ్వనులు సముద్ర తరంగ ఘోషను తిరస్కరిస్తున్నాయి;
 యాదవభామినుల ప్రాణపతుల యొక్క బాహుదండములచే కాపాడబడుతూ ఉంది. అటువంటిది,
 అన్యులకు తేరిపారజాడ శక్యముగానిది అయిన ఆ మధురానగరం చేరి, చెలియలికట్ట నతిక్రమించి
 పొంగివచ్చే మహాసముద్రం వలె పట్టణమును ముట్టడించి చుట్టూ విడిసియున్న జరాసంధునడి
 సైనికశిబిరాలను చూసి, సమయజ్ఞుడైన శ్రీహరి తన మనసులో ఇలా ఆలోచించాడు.

10.1-1533-మ.

"ఐదున్నాలుగునాఱురెండునిరుమూ డక్షాహిణుల్ సుట్టి సం
 ఛాదించెన్ బురమెల్ల మాగధునెడన్ సామంబు దానంబు సం
 భేదంబున్ బనిలేదు దండవిధి శోభిల్లం బ్రయోగించి యీ
 భూదేవీ గురుభార మెల్ల నుడువం బోలున్ జయోద్భాసినై.

టీకా:

అయిదున్నాలుగునాఱురెండునిరుమూడు = ఇరవైమూడు (5+4+6+2+6 = 23); అక్షోహిణుల్ = అక్షోహిణుల సైన్యము; చుట్టి = చుట్టుముట్టి; సంఘాదించెన్ = కమ్ముకొనెను; పురము = మధురానగరము; ఎల్లన్ = అంతటిని; మాగధు = జరాసంధుని {మాగధుడు - మగధ దేశాధీశుడు, జరాసంధుడు}; ఎడన్ = విషయములో; సామంబున్ = సామము {చతురోపాయములు - 1సామ 2దాన 3భేద 4దండోపాయములు}; దానంబు = దానము; సంభేదంబున్ = బేధములతో; పనిలేదు = అవసరములేదు; దండవిధిన్ = దండోపాయము; శోభిల్లన్ = ప్రకాశించునట్లుగ; ప్రయోగించి = ఉపయోగించి; ఈ = ఈ; భూదేవీ = భూమి యొక్క; గురు = అధిక; భారమున్ = భారము; ఎల్లన్ = అంతటిని; ఉడుపన్ = పోగొట్టుట; పోలున్ = తగును; జయత్ = గెలుపుచేత; ఉద్భాసిని = ప్రకాశించువాడను; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“ఇరవైమూడక్షోహిణులసేన పట్టణాన్ని చుట్టూ ముట్టడించి ఉంది. ఈ మగధదేశ అధిపతి అయిన జరాసంధుడి పట్ల సామ దాన భేదాలు అనే ఉపాయాలు పనికిరావు. కాబట్టి నాల్గవది ఐన దండోపాయం ప్రయోగించి జయంతో వెలుగొందుతూ భూభారం తొలగించాలి.

10.1-1534-క.

ఏ నవతరించు టెల్లను

మానుగఁ జతురంత ధరణిమండలభరమున్

మానుపుకొఱకుం గాదే

ప్రానెద నిది మొదలు దగిలి భూభర ముడఁపన్.

టీకా:

ఎన్ = నేను; అవతరించుట = పుట్టుట; ఎల్లను = అంతయు; మానుగన్ = బాగుగా; చతుః = నాలుగు; అంతన్ = దిశలందలి; ధరణీమండల = భూమండలము యొక్క; భరమున్ = భారమును; మానుపు = పోగొట్టుట; కొఱకున్ = కోసమే; కాదే = కాదా, అవును; ప్రానెదన్ = మొదలిడెదను; ఇది

= దీనితో; మొదలు = మొదలుకొని; తగిలి = ప్రయత్నించి; భూ = భూమండలము యొక్క; భారమున్
= భారమును; అడపన్ = అణచుటకు.

భావము:

భూమండలం నాలుగు చెరగుల పెరిగిపోయిన బరువులు తప్పక నివారించుట కొరకే కదా నేను
అవతరించినది. కనుక, నేటి నుంచి భూభారం హరించుటకు ఉద్యమిస్తాను.

10.1-1535-ఆ.

మగధనాథుఁ బోర మడియింపఁ బోలదు

మడియకున్న వీడు మరలమరల

బలముఁ గూర్చుకొనుచుఁ బటతెంచుఁ బటతేటఁ

త్రుంపవచ్చు నేల దొసఁగు దొఱఁగ."

టీకా:

మగధనాథున్ = జరాసంధుని {మగధనాథుడు - మగదదేశాధీశుడు, జరాసంధుడు}; పోరన్ =
యుద్ధము నందు; మడియింపన్ = ఇప్పుడే చంపుట; పోలదు = తగినది కాదు; మడియక =
చావకుండా; ఉన్నన్ = ఉంటే; వీడు = ఇతను; మరలమరల = అనేక మారులు; బలమున్ =
సైన్యములను; కూర్చుకొనుచు = సమకూర్చుకొనుచు; పటతెంచున్ = పరుగెట్టివచ్చును; పటతేటన్
= రాగానే; త్రుంపవచ్చు = చంపవచ్చును; నేలన్ = భూమి యొక్క; దొసగు = ఆపద, భారము;
తొఱగన్ = తొలగునట్లుగా.

భావము:

మగధేశ్వరుడైన జరాసంధుడిని ఈ యుద్ధంలో చంపేయ రాదు. వీడు చావకుండా ఉంటే,
మళ్ళీమళ్ళీ సైన్యాన్ని సమకూర్చుకుని వస్తూ ఉంటాడు. అప్పుడు ధరాభారం ఉడిపి, అటుపిమ్మట
వీణ్ణి చంపవచ్చు."

10.1-1536-వ.

అని యిట్లు చింతించుచున్న సమయంబున నభోభాగంబుననుండి మహాప్రభా సమేతంబులును, సపరిచ్ఛదసూతంబులును, ననేక బాణ బాణాసన చక్రాది వివిధాయుధోపేతంబులునైన రథంబులు రెండు మనోరథంబులు పల్లవింప దైవయోగంబునం జేరవచ్చినం జూచి హరి సంకర్షణున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; చింతించుచున్న = ఆలోచించుచున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు; నభోభాగంబున = ఆకాశము; నుండి = నుండి; మహా = మిక్కిలి అధికమైన; ప్రభా = కాంతితో; సమేతంబులును = కూడుకొన్నవి; సపరిచ్ఛద = పైకప్పులుతో; సూతంబులును = సారథులతో కూడినవి; అనేక = పెక్కు; బాణ = అంబులు; బాణాసన = విల్లుల; చక్ర = చక్రాయుధము; ఆది = మున్నగు; వివిధ = పెక్కువిధములైన; ఆయుధ = ఆయుధములచే; ఉపేతంబులును = కూడుకొన్నవి; ఐన = అయిన; రథంబులు = తేరులు, రథములు; రెండు = రెండు (2); మనోరథంబులు = కోరికలు; పల్లవింపన్ = చిగురించునట్లు, నెరవేరునట్లు; దైవయోగంబునన్ = దైవనిర్ణయానుసారము; చేర = దగ్గరకు; వచ్చినన్ = రాగా; చూచి = చూసి; హరి = కృష్ణుడు; సంకర్షణున్ = బలరాముని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా గోవిందుడు తలపోస్తుండగా మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైనవీ సారథులతో, ధ్వజకవచాదులతో కూడినవీ; అమ్ములు, ధనస్సులు, చక్రములు మొదలైన రకరకాల ఆయుధములతో ఒప్పునవీ అయిన రెండు రథాలు ఆకాశవీధినుండి దైవయోగం వలన వచ్చిచేరాయి వాటిని చూసి మనోరథములు చిగురింపగా సాక్షాత్ శ్రీహరి అయిన కృష్ణుడు సంకర్షణుడైన బలదేవుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1537-శా.

"**కంటే** రామ! రథంబు లాయుధములున్ **గ్రా**ధప్రకాశంబులై
మింటన్ వచ్చెను వీనిఁ గైకొని సురల్ **మె**చ్చన్ నృపశ్రేణులం

పంటింపం బనిలేదు చంపుము ధరాభారంబు వారింపు మీ

వెంటన్ నీ యవతారమున్ సఫలమౌ వేవేగ లె మ్మాజికిన్."

టీకా:

కంటే = చూసితివా; రామ = బలరాముడా; రథంబులున్ = రథములు; ఆయుధములున్ = ఆయుధములు; గాఢ = మిక్కిలి; ప్రకాశంబులు = ప్రకాశవంతములు; ఐ = అయ్యి; మింటన్ = ఆకాశమునుండి; వచ్చెను = వచ్చినవి; వినిన్ = వీటిని; కైకొని = తీసుకొని; సురల్ = దేవతలు; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనునట్లు; నృప = రాజుల; శ్రేణులన్ = సమూహములను; పంటింపన్ = సందేహించను; పనిలేదు = అక్కరలేదు; చంపుము = చంపివేయుము; ధరా = భూ; భారంబున్ = భారమును; వారింపుము = పోగొట్టుము; ఈ = ఈ; వెంటన్ = రీతిని; నీ = నీ యొక్క; అవతారమున్ = పుట్టుకకూడ; సఫలము = ధన్యము; ఔన్ = అగును; వేవేగన్ = శీఘ్రముగా; లెమ్ము = సిద్ధముకమ్ము; ఆజి = యుద్ధమున; కిన్ = కు.

భావము:

"బలరామా! చూడు చూడు. పరమ ప్రభావంతము లైన రథాలు ఆయుధాలతో సహా ఆకాశం నుంచి దిగి వచ్చాయి. వీటిని స్వీకరించు. తడబాటు పడాల్సిన పని లేదు. దేవతలు హర్షించేలా శత్రురాజులను జాగుచేయక సంహరించు. ఈవిధంగా నీ అవతార ప్రయోజనం నెరవేరుతుంది. కనుక యుద్ధానికి శీఘ్రంగా సిద్ధం కమ్ము."

10.1-1538-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

అని శ్రీకృష్ణుడు బలరాముడిని ఉత్సాహపరుస్తూ పలికి...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జరాసంధునితో పోర వెడలుట

10.1-1539-క.

ఖరులై దృఢకవచ ధను

శ్రులై యధిగత రథానుచరులై మదవ

తరులై ఘన హరులై బల

హరు లయ్యెడ నాజి కేగి రతిభీకరులై.

టీకా:

ఖరులు = తీక్షణస్వభావులు; ఐ = అయ్యి; దృఢ = గట్టి; కవచ = కవచములను; ధనుః = ధనుస్సులు;

శరులు = శరములు ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; అధిగత = పొందబడిన; రథ = రథములు;

అనుచరులు = అనుచరులు; ఐ = కలవారై; మదవత్ = మదించిన; కరులు = ఏనుగులు కలవారు;

ఐ = అయ్యి; ఘన = గొప్ప; హరులు = గుఱ్ఱములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; బల = బలరామ; హరులు

= కృష్ణులు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; ఆజి = యుద్ధమున; కున్ = కు; ఏగిరి = వెళ్ళిరి; అతి

= మిక్కిలి; భీకరులు = భయంకరులు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

తీక్షణస్వభావం గలవారు; గట్టి కవచములు; ధనుర్భాణములు కలవారు; మదగజములు

గొప్పఅశ్వములు కలవారు వారు; అతిభయంకరులు; అయి బలరామ కృష్ణులు అనుచరులతో

యుద్ధభూమికి వెళ్ళారు.

గమనిక - ఈ అందమైన పద్యం వైచిత్రి చూడండి. "ర" కార ప్రాసను యుద్ధానికి వెళ్తున్నారు కనుక

రజోగుణ సూచకంగా వాడారు; రౌద్రానికి, అగ్నిభీజానికి, తేజోమయానికి సంకేతంగా వాడారు;

బలరామ, కృష్ణులను "ఘన హరులై బలహారులు" అని శత్రువు బలము హరించువారు అన్న అర్థము స్ఫురింప జేస్తున్నారు.

10.1-1540-వ.

ఇట్లు సమరసన్నాహంబునం బురంబు వెడలి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమర = యుద్ధము; సన్నాహంబునన్ = సిద్ధపడుట యందు; పురంబున్ = పట్టణము; వెడలి = వెలువడి.

భావము:

ఈలాగున సమరసన్నాహం వహించి బలరామ కృష్ణులు నగరం నుంచి వెలువడి...

10.1-1541-ఉ.

అన్యులు తల్లడిల్ల దనుజాంతకుఁ డొత్తె గభీరఘోష కా

రిన్య మహాప్రభావ వికటీకృత పద్మభవాండ జంతు చై

తన్యము ధన్యమున్ దివిజ తాపస మాన్యముఁ బ్రీత భక్త రా

జన్యము భీత దుశ్చరిత శాత్రవసైన్యముఁ బాంచజన్యమున్.

టీకా:

అన్యులు = శత్రువులు; తల్లడిల్లన్ = కలత చెందునట్లుగా; దనుజాంతకుడు = కృష్ణుడు (దనుజాంతకుడు - రాక్షసులను సంహరించువాడు, విష్ణువు); ఒత్తెన్ = పూరించెను; గభీర = గంభీరమైన; ఘోష = ధ్వనితో; కారిన్య = కఠినమైన; మహా = గొప్ప; ప్రభావ = ప్రభావము కలది; వికటీకృత = కలత నొందించబడిన; పద్మభవాండ = బ్రహ్మాండము నందలి (పద్మభవాండము - పద్మభవ (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము); జంతు = జీవుల; చైతన్యమున్ = చేతనత్వము కలది; ధన్యమున్ = కృతార్థత్వము కలది; దివిజ = దేవతలచేత; తాపస = మునులచేత; మాన్యమున్ = గౌరవింపబడునది; ప్రీత = సంతోషింప జేయబడిన; భక్త = భక్తులలో; రాజన్యమున్ = శ్రేష్ఠులు కలది;

భీత = భయపెట్టబడిన; దుశ్చరిత = చెడ్డ నడవడిక కల; శాత్రవ = శత్రువుల; సైన్యమున్ = సైన్యము కలది; పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యము అను శంఖము {పాంచజన్యము - పంచజనుని దేహమునుండి పుట్టిన శంఖము, కృష్ణుని శంఖము}.

భావము:

శత్రువులు చలించిపోయేలా, దైత్యవిధ్వంసి ఐన శ్రీకృష్ణుడు గంభీరము, కర్మశము అయిన తన నినాద మహా మహిమచే బ్రహ్మాండములోని జీవరాసుల చైతన్యాన్ని వికటీకరించేది; దేవతలచేత మునులచేత మన్నింపబడేది; భక్తులైన రాజులను సంతోషపెట్టేది; చెడునడతగల వైరి సైన్యములకు భయము కల్పించేది; ధన్యమైనది అయిన పాంచజన్యమనే తన శంఖాన్ని పూరించాడు.

10.1-1542-క.

సింధుర భంజనపూరిత

బంధురతర శంఖనినద భారమున జరా

సంధునికిం గల సైన్యము

అంధములై సంచలించె నాహవభూమిన్.

టీకా:

సింధుర = ఏనుగులను; భంజన = భంగపెట్టినదిగా; పూరిత = ఊదబడిన; బంధురతర = మిక్కిలి గంభీరమైన {బంధురము - బంధురతరము - బంధురతమము}; శంఖ = శంఖము యొక్క; నినద = ధ్వని యొక్క; భారమునన్ = అతిశయము వలన; జరాసంధుని = జరాసంధుని; కిన్ = కి; కల = ఉన్న; సైన్యములు = సేనాబలగములు; అంధములు = గుడ్డివి; ఐ = అయ్యి; సంచలించెన్ = కలతచెందినవి; ఆహవ = యుద్ధ; భూమున్ = క్షేత్రమున.

భావము:

ఏనుగులను భంగపరుస్తూ శ్రీకృష్ణుడు పూరించిన గంభీరతరమైన పాంచజన్య నినాదభారంతో జరాసంధుడికి ఉన్న సేనలన్నీ యుద్ధభూమిలో కన్నులు కానరాక కలత చెందాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జరాసంధుని సంవాదము

10.1-1543-వ.

ఆ య్యవసరంబున మాగధుండు మాధవున కిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; మాగధుండు = జరాసంధుడు; మాధవున్ = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సమయమున, ఆ మగధాధిపతి అయిన జరాసంధుడు, మధురాధిపతి అయిన మాధవునితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1544-స్.

"అదలించి రొప్పంగ నాలమందలు గావు-

గంధగజేంద్ర సంఘములు గాని

పరికించి వినఁగ నంభారవంబులు గావు-

వాజేంద్ర హేషారవంబు గాని

పదహాతిఁ గూల్పంగఁ బాత బండ్లివి గావు-

నగసమానస్యందనములు గాని

ప్రియము లాడంగ నాభీరలోకము గాదు-

కాలాభ వైరివర్గంబు గాని

10.1-1544.1-తే.

యార్ప వనవహ్ని గాదు బాణాగ్ని గాని

మురియ బృందావనము గాదు మౌనలు గాని

యమున గాదు నటింప ఘోరాజి గాని

పోరు నీకేల గోపాల! పొమ్ముపొమ్ము.

టీకా:

అదలించి = బెదిరించి; రొప్పన్ = తోలుటకు; ఆలమందలు = ఆవులగుంపులు; కావు = కావు; గంధ = మదించిన; గజ = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; సంఘములు = సమూహములు; కాని = తప్పించి; పరికించి = తరచిచూసినచో; వినగన్ = వినుటకు; అంభారావంబులు = ఆవులఅరుపులు; కావు = కావు; వాజీ = గుఱ్ఱములలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; హేషా = సకిలింపుల; రవంబు = ధ్వని; కాని = కాని; పద = కాలి; హతిన్ = తాకుడుచేత; గూల్పంగ = పడగొట్టుటకు; పాత = పాతవైపోయిన; బండ్లు = బండ్లు; కావు = కావు; నగ = పర్వతములతో; సమాన = సమానమైన; స్యందనములున్ = రథములు; కాని = కాని; ప్రియముల = సరసపు మాటలు; ఆడంగన్ = మాట్లాడుటకు; ఆభీర = గొల్లవాళ్ళ; లోకము = సమూహములు; కాదు = కాదు; కాల = యమునితో; ఆభ = పోల్చదగిన; వైరి = శత్రువుల; వర్గంబు = సమూహము; కాని = కాని.

ఆర్పన్ = ఆర్పివేయుటకు; వనవహ్ని = కార్చిచ్చు; కాదు = కాదు; బాణ = బాణముల; అగ్ని = నిప్పు; కాని = కాని; మురియన్ = మురిసిపోవుటకు; బృందావనము = బృందావనము; కాదు = కాదు; మొనలు = సేనలు; కాని = కాని; యమున = యమునానది; కాదు = కాదు; నటింపన్ = నాట్యము చేయుటకు; ఘోర = భయంకరమైన; ఆజి = యుద్ధభూమి; కాని = కాని; పోరు = యుద్ధము; నీ = నీ; కున్ = కు; ఏల = ఎందుకు; గోపాల = కృష్ణుడా; పొమ్ముపొమ్ము = వెళ్ళిపొమ్ము.

భావము:

"ఓరీ కృష్ణా! ఆవులు మేపుకునే వాడా! ఇవి అదలించి పారద్రోలుటకు ఆవుల మందలు అనుకుంటున్నావేమో, ఇవి మదించిన ఏనుగుల యాధములు; ఇవి వీనులొగ్గి వినుటకు ఆంబోతుల అంభారావములు కావు, జవనాశ్వముల సకిలింత చప్పుళ్ళు; పాదహతులతో పడగూల్చుటకు పాత బండ్లు కావు, ఇవి అద్రి సమానము లైన రథములు; కోరి ముచ్చట లాడుటకు గొల్లల గుంపు అనుకోకు, ఇది యముడితో సమానమైన శాత్రవ సమూహము; ఆర్పివేయుటకు దావానలం కాదు, ఇది బాణాగ్ని; మురిసిపోడానికి ఇది బృందావనం కాదు, సేనావ్యూహము; నర్తనలు ఆడుట కిది దారుణ యుద్ధభూమి కాని యమునానదీతీర భూమి కాదు; కనుక ఈ

యుద్ధము నీ కెందుకు గాని, పోపొమ్ము. గమనిక - నిందా స్తుతి.. నిందిస్తూ ఉన్నా కృష్ణలీలలు
వత్సాసుర వధ, సప్తవృషభాలను కట్టుట, శకటాసుర సంహారం, గోపికా విహారాలు, దావాగ్నిని
త్రాగుట, రాసక్రీడ తలచుకోవడం చమత్కృతి.

10.1-1545-మ.

తరుణిం జంపుటయో బకున్ గెడపుటో **ధాత్రీజముల్** గూల్పుటో

ఖరుని ద్రుంచుటయో ఫణిం బఱపుటో **గాలిన్** నిబంధించుటో

గిరి హస్తంబునఁ దాల్పుటో లయమహార్నిస్ఫార దుర్వార దు

ర్భర బాణాహతి నెట్లు నిల్చెదవు సప్రాణుండవై గోపకా!

టీకా:

తరుణిన్ = వనితను (పూతనను); చంపుటయో = చంపుటకాదు; బకుని = బకాసురుని; గెడపుటో =
చంపుటకాదు; ధాత్రీజముల్ = చెట్లను (మద్దిగవను); కూల్పుటో = పడదోయుటకాదు; ఖరుని =
గాడిదను(ధేనుకాసురుని); త్రుంచుటయో = చంపుటకాదు; ఫణిన్ = పామును (కాళియుని);
పఱపుటో = తరుముట కాదు; గాలిన్ = గాలిని (తృణాసురుని); నిబంధించుటో = కట్టుటకాదు;
గిరిన్ = కొండను (గోవర్ధనమును); హస్తంబునన్ = చేతిమీద; తాల్పుటో = ధరించుటకాదు; లయ =
ప్రళయకాలమునందలి; మహా = గొప్ప; అగ్ని = మంటలు; స్ఫార = వ్యాపించుటలాంటి; దుర్భర =
భరింపరాని; బాణ = బాణముల యొక్క; హతిన్ = దెబ్బలకు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; నిల్చెదవు =
తట్టుకొనెదవు; సప్రాణుండవు = ప్రాణాలతో నున్నవాడవు; ఐ = అయ్యి; గోపకా = కృష్ణా.

భావము:

ఓ గోపాలకృష్ణా! ఇది యువతిని చంపుట (పూతన), కొంగను ద్రుంచుట (బకాసురుడు), చెట్లను
కూల్పుట (జంట మద్దులు), గాడిదను గెడపుట (ధేనుకాసురుడు), పామును పారద్రోలుట
(కాళియుడు), గాలిని నిర్బంధించుట (తృణాసురుడు), శైలమును చేత ధరించుట (గోవర్ధన గిరి)
కాదు సుమా, ప్రళయకాలాగ్ని వలె తపింప చేసే, దుర్వారములు దుస్సహములు అయిన నా
శరాహతులకు ఎట్లోర్చి నీవు ప్రాణాలతో ఉండగలవు. గమనిక - నిందా స్తుతి.. నిందిస్తూ
కృష్ణలీలలను తలచుకోవడం చమత్కృతి.

10.1-1546-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాదు

10.1-1547-నీ.

గోపికావల్లకీ మోషణంబులు గావు-

శింజనీరవములు చెవుడుపఱచు

వల్లవీకరముక్త వారిధారలు గావు-

శరవృష్టి ధారలు చక్కుచేయు

మోషాంగనాపాంగ కుటిలాహతులు గావు-

నిశితాసి నిహతులు నిగ్రహించు

నాభీరకామినీ హస్తాబ్జములు గావు-

ముష్టి ఘాతంబులు మురువడంచు

10.1-1547.1-తే.

నల్ల వ్రేపల్లెగాదు ఘోరావనీశ

మకరసంఘాత సంపూర్ణ మగధరాజ

వాహినీసాగరం బిది వనజనేత్ర!

నెఱసి నిను దీవి కైవడి నేడు ముంచు."

టీకా:

గోపికా = గొల్లస్తీల; వల్లకీ = వీణల యొక్క; ఘోషణంబులు = ధ్వనులు; కావు = కావు; శింజనీ = అల్లెతాళ్ళ; రవములు = ధ్వనులు (టంకారములు); చెవుడు = చెవులు వినబడకుండ; పఱచున్ = చేయును; వల్లవీ = గోపికల; కర = చేతులనుండి; ముక్త = జల్లబడిన; వారి = నీటి; ధారలు = జల్లులు; కావు = కావు; శర = బాణముల; వృష్టి = వాన; ధారలు = ధారలు; చక్కు = చిన్నభిన్నము; చేయున్ = చేయును; ఘోషా = వ్రేపల్లె; అంగనా = స్త్రీల; అపాంగ = కడకంటి; కుటిల = వంకరల; ఆహతులున్ = దెబ్బలు; కావు = కావు; నిశిత = వాడియైన; అసి = కత్తుల; నిహతులు = గట్టిదెబ్బలు; నిగ్రహించున్ = చంపును; ఆభీర = గొల్ల; కామినీ = భామల; హస్త = చేతులు అనెడి; అబ్జములు = పద్మములు; కావు = కావు; ముష్టి = పిడికిలి; ఘాతంబులు = పోట్లు; మురువు = గర్వమును; అడంచున్ = అణచివేయును; అల్ల = ఆ యొక్క;

వ్రేపల్లె = గొల్లపల్లె; కాదు = కాదు; ఘోర = భయంకరమైన; అవనీశ = రాజులు అనెడు; మకర = మొసళ్ళ; సంఘాత = సమూహములతో; సంపూర్ణ = నిండిన; మగధ = మగధ దేశపు; రాజు = రాజు యొక్క; వాహినీ = సేనలు అనెడి {వాహిని - 81 ఏనుగులు 81రథములు 243 గుఱ్ఱములు 405 కాల్బంట్లు కల సేనాసమూహము}; సాగరంబు = సముద్రము; ఇది = ఇది; వనజనేత్ర = పద్మాక్షా, కృష్ణా; నెఱసి = వ్యాపించి; నినున్ = నిన్ను; దీవి = ద్వీపమును; కైవడిన్ = వలె; నేడు = ఇవాళ; ముంచు = ముంచివేయును.

భావము:

ఇవి గొల్లపడచుల వీణావాదనలు కాదు, అల్లెత్రాటి మ్రోతలు నీ చెవులు చిల్లులుపడతాయి సుమా; ఇవి గొల్ల తరుణులు చేతులతో చల్ల నీటి జల్లులు కావు, బాణాలనే వర్షధారలు నీ శరీరాన్ని తుండతుండములు చేసేస్తాయి; ఇవి గోపికల క్రీగంటి చూపులు కావు, వాడికత్తుల వేటులు నిన్ను నిగ్రహిస్తాయి; ఇవి వ్రజా కాంతల తామరల వంటి చేతులు కావు, పిడికిటి పోటులు నీ పోడిమిని పోకారుస్తాయి; ఇది వ్రేపల్లె కాదు, ఉగ్రులైన రాజులనే మొసళ్ళ మొత్తంతో నిండిన జరాసంధుడి సైన్య సముద్రం; ఈ మహాసముద్రం పెల్లుబికి దీవిని ముంచినట్లు ఇవాళ నిన్ను ముంచివేస్తుంది."

అనిన శ్రీహరి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శ్రీహరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఈవిధంగా ప్రగల్భాలు పలుకుతున్న జరాసంధుడితో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1549-ఉ.

"పంతములేల తొల్లి జనపాలురఁ బోరుల గెల్చినాడ వం
ఘంటియ చాలదే? బిరుదు అడుట బంటుతనంబు త్రోవయే?
యంతటఁ దీతెనే? మగధ! యేటికిఁ బ్రేలెదు? నీవ యేల క
ల్పాంత మహోగ్రపావకునినైన హరింతు వరింతు సంపదన్.

టీకా:

పంతములు = పంతము మాటలు; ఏలన్ = ఎందుకు; తొల్లి = మునుపు; జనపాలురన్ = రాజులను;
పోరులన్ = యుద్ధములలో; గెల్చినాడవు = జయించావు; అంధ్రు = అంటారు; అంతియ = అది;
చాలదే = సరిపడదా, చాలులే; బిరుదు = పౌరుషము మాటలు; అడుట = పలుకుట; బంటుతనంబు
= శూరత్వపు; త్రోవయే = పద్ధతా, కాదు; ఇంతటన్ = దీనితోనే; తీతెనే = అయిపోయిందా; మగధ =
జరాసంధుడా {మగధ - మగధదేశాధీశుడు, జరాసంధుడు}; ఏటికిన్ = ఎందుకు; ప్రేలెదు =
వదరెదవు; నీవ = నీవు; ఏలన్ = ఏమిటి; కల్పాంత = ప్రళయకాలపు; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; పావకునిన్ = అగ్నిని; ఐనన్ = అయిన; హరింతు = నశింపజేసెదను; వరింతున్ =
సంపాదించెదను; సంపదన్ = జయలక్ష్మిని.

భావము:

“ఓ మాగధుడా! బీరము లెందుకు? మునుపు కొందరు రాజులను నీవు కదనంలో గెలిచావు అంటారు. అది చాలదా నీకు? దంబాలు పలకడం శూరుల పద్ధతి కాదు. ఇంతటితో తీరిపోయిందా? ఎందుకు వదరుతావు? నేను ప్రళయకాలంలోని భయంకరాగ్నినైనా సరే హరిస్తాను విజయలక్ష్మిని వరిస్తాను.

10.1-1550-క.

గోపాలుడ వని పలికితి

భూపాలక! దీన నేమి? పోరాడంగా

గోపాల మహీపాల

వ్యాపారాంతరము దెలియవచ్చుం బోరన్.”

టీకా:

గోపాలుడవు = గొల్లాడివి {గోపాలుడు - గోవులను పాలించువాడు, గొల్ల}; అని = అని; పలికితి = అన్నావు; భూపాలక = రాజా {భూపాలుడు - భూమి (రాజ్యము)ను పాలించువాడు, రాజు}; దీనన్ = ఇంతోటిదానికి; ఏమి = ఏమున్నదిలే; పోరాడంగా = యుద్ధము చేయగా; గోపాల = యాదవుల; మహీపాల = రాజుల; వ్యాపార = పనిలోని; అంతరము = తేడా; తెలియవచ్చు = విశదమగును; పోరన్ = యుద్ధము నందు.

భావము:

ఓ రాజ్యాన్ని ఏలే వాడా! జరాసంధా! నన్ను పశువులను పాలించే వాడా అన్నావు కదా. దీని వలన నాకు కలిగిన లోటేం లేదు కాని. యుద్ధం చేస్తే గోపాల భూపాలకుల రణనైపుణ్యాల తారతమ్యం ఏమిటో తెలిసి వస్తుంది లే.”

10.1-1551-వ.

అనిన రోషబంధురుండై జరాసంధుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; రోష = కోపముచేత; బంధురుండు = కమ్ముకోబడినవాడు; ఐ = అయ్య; జరాసంధుండు = జరాసంధుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని శ్రీకృష్ణుడు పలుకగా క్రోధావిష్టుడైన జరాసంధుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1552-ఉ.

"బాలుఁడ వీవు కృష్ణ! బలభద్రునిఁ బంపు రణంబు సేయ; గో
పాలక! బాలుతోడ జనపాలశిఖామణి యైన మాగధుం
డాలము సేసె నంచు జను లాడెడి మాటకు సిగ్గు పుట్టెడిం
జాలుఁ దొలంగు దివ్యశరజాలుర మమ్ము జయింపవచ్చునే?"

టీకా:

బాలుడవు = పిల్లవాడవు, బలము తక్కువ వాడవు; ఈవు = నీవు; కృష్ణ = కృష్ణుడా; బలభద్రునిన్ = బలరాముడిని; పంపు = పంపించుము; రణంబు = యుద్ధము; చేయన్ = చేయుటకు; గోపాలక = గొల్లవారి; బాలు = పిల్లవాని; తోడన్ = తోటి; జనపాల = రాజులలో; శిఖామణి = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు; ఐన = అయిన; మాగధుండు = మగధాధీశుడు; ఆలము = ఆగడము, యుద్ధము; చేసెను = చేసెను; అంచున్ = అని; జనులు = ప్రజలు; ఆడెడి = పలికెడి; మాట = మాటల; కున్ = కు; సిగ్గు = లజ్జ; పుట్టెడిన్ = కలుగుతుంది; చాలున్ = ఇక చాలు; తొలంగు = తప్పుకొనుము; దివ్య = మహిమాన్వితములైన; శర = బాణములువేయ; చాలురన్ = సమర్థులను; మమ్మున్ = మమ్ము; జయింపవచ్చునే = గెలువశక్యమా, కాదు.

భావము:

"కృష్ణా! ఓ పశువుల కాసేవాడా! నీవు చిన్న పిల్లవాడివి. నాతో పోరాడడానికి మీ అన్న బలరాముడిని పంపు. రాజచూడామణి అయిన ఈ మగధ రాజ్యాధిపతి పిల్లకాయతో

యుద్ధంచేసా డని లోకులు అంటుంటే మేము సిగ్గుతో తలవంచుకోవలసి వస్తుంది. మేము అమోఘమైన బాణాలు కలవాళ్ళం మమ్మల్ని నువ్వు ఎక్కడ గెలవ గలవు కాని, ఇక చాలు అవతలికి పొమ్ము."

10.1-1553-వ.

అనిన నగి నగధరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; నగి = నవ్వి; నగధరుండు = కృష్ణుడు (నగధరుడు - నగ (గోవర్ధనగిరిని) ధరుడు (ఎత్తిపట్టినవాడు), కృష్ణుడు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ జరాసంధుడి మాటలకు నవ్వి గోవర్ధనగిరిధారి కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1554-క.

"పొగడుకొనుదురే శూరులు;

మగటిమిఁ జూపుదురు గాక మాగధ! నీకున్

మగతనము గలిగెనేనియుఁ

దగు మెఱయ వికత్తనములు దగ దీ పోరన్."

టీకా:

పొగడుకొనుదురే = పొగుడుకుందురా; శూరులు = వీరులు; మగటిమి = శూరత్వమును;

చూపుదురు = కనబరచెదరు; కాక = తప్పించి; మాగధ = జరాసంధుడ; నీ = నీ; కున్ = కు;

మగతనము = పౌరుషము; కలిగెను = ఉండిన; ఏనియున్ = అట్లయితే, పక్షమున; తగు = తగును;

మెఱయన్ = విజృంభించుట; వికత్తనములు = గొప్పలు చెప్పుకొనుట; తగదు = చెల్లదు; ఈ = ఈ

యొక్క; పోరన్ = యుద్ధము నందు.

భావము:

“జరాసంధా! వీరులైనవారు పౌరుషం చూపుతారే తప్ప నీమాదిరిగా తమ్ముతాము పొగుడుకోరు. పౌరుషము ఉంటే యుద్ధంలో నీ ప్రతాపం ప్రదర్శించు ఆత్మస్తుతి చాలించు.”

10.1-1555-వ.

అనిన రోషించి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; రోషించి = కోపించి.

భావము:

కృష్ణుడు అలా అనడంతో జరాసంధుడికి ఆగ్రహం వచ్చింది.

10.1-1556-చ.

పవనుడు మేఘరేణువుల భాను కృశానులఁ గప్పు కైవడిన్
వివిధబలౌఘముం బనిచి వేగమ మాగధుఁ డావరించె భూ
మృవన చరిష్ణులన్ విమతమానవనాథ నిరాకరిష్ణులన్
దివిపదలంకరిష్ణుల నత్తిస్థిరజిష్ణుల రామకృష్ణులన్.

టీకా:

పవనుడు = వాయువు {పవనుడు - పరిశుద్ధము చేయువాడు, వాయుదేవుడు}; మేఘ =
మేఘములచేత; రేణువుల = ధూళికణములచేత; భానున్ = సూర్యుని {భానుడు - ప్రకాశించువాడు,
సూర్యుడు}; కృశానులన్ = అగ్నులను {కృశానుడు - తనను తాకినవానిని కృశింపజేయువాడు,
అగ్ని}; కప్పు = ఆవరించు (క్రమముగా); కైవడిన్ = రీతిగా; వివిధ = పలువిధములైన; బల = సేనల;
ఓఘమున్ = సమూహములను; పనిచి = పంపించి; వేగమ = శీఘ్రముగా; మాగధుడు =
జరాసంధుడు; ఆవరించెన్ = చుట్టుముట్టెను; భూమి = భూలోకమును; అవన = కాపాడెడి;

చరిష్టులన్ = నడవడిక కలవారిని; విమత = శత్రువుల {విమతి - వ్యతిరేక పద్ధతి నడచువాడు, శత్రువు}; మానవనాథ = రాజులను; నిరాకరిష్టులన్ = భంగపరచు స్వభావము కల వారిని; దివిషత్ = దేవతలను; అలంకరిష్టులన్ = అలంకరించు స్వభావము కల వారిని; అతి = మిక్కిలి; స్థిర = నిలుకడ కలిగిన; జిష్టులన్ = జయించు స్వభావము కల వారిని; రామ = బలరామ {బలరాముడు - బలముచే రమింపజేయువాడు}; కృష్టులన్ = కృష్టులను {కృష్టుడు - భూభారమును కృశింపజేయు స్వభావము కలవాడు}.

భావము:

వాయువు మబ్బులతో సూర్యుని, ధూళితో అగ్నులను కప్పేసే విధంగా; మాగధుడు వివిధ సేనా సమూహములను ముందుకు నడిపించి, భూలోకాన్ని కాపాడటం కోసం అవతరించి చరించేవారూ; శత్రురాజులను నిగ్రహించేవారూ; దేవతలకు అలంకారమైనవారూ; మిక్కిలి స్థిరమైన విజయ శీలం కలవారూ; అయిన బలరామ కృష్టులను చుట్టుముట్టాడు.

10.1-1557-మ.

హయహేషల్ గజబృంహితంబులు రథాం**గ**రావముల్ శింజనీ

చయ టంకారములున్ వివర్ధిత గదా **చ**క్రాస్త్ర నాదంబులున్

జయశబ్దంబులు భేరి భాంకృతులు ని**స్సా**ణాది ఘోషంబులున్

భయదప్రక్రియ నొక్కవీరక నెగసెన్ **బ్ర**హ్మాండభేద్యంబుగన్.

టీకా:

హయ = గుఱ్ఱముల; హేషల్ = సకిలింతలు; గజ = ఏనుగుల; బృంహితంబులున్ = ఘీంకారములు; రథాంగా = రథచక్రముల; రవముల్ = ధ్వనులు; శింజనీ = వింటినారి {శింజని - ధనుస్సుకు సంధించెడి తాడు, అల్లెతాడు}; చయ = సమూహముల; టంకారములున్ = టం అను ధ్వనులు; వివర్ధిత = విశేషముగ వర్ధిల్లెడి, సమృద్ధి చెందిడి, విజృంభించెడి; గదా = గదాయుధముల యొక్క; చక్రా = చక్రాయుధముల యొక్క; అస్త్ర = అస్త్రముల; నాదంబులున్ = శబ్దములు; జయ = విజయ; శబ్దంబులున్ = నినాదములు; భేరీ = పెద్దనగారాల యొక్క; భాంకృతులు = భాం అను మోతలు; నిస్సాణ = పెద్దడప్పులు, రాండోళ్ళు {నిస్సాణ - చర్మవాద్య విశేషము}; ఆది = మున్నగువాని;

ఘోషంబులున్ = చప్పుళ్ళు; భయద = భయము కలిగించెడి; ప్రక్రియన్ = రీతిగా; ఒక్కవీగన్ = ఒకసారిగా; ఎగసెన్ = లేచినవి, మోగినవి; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండమును; భేద్యంబు = బద్దలుచేయునవి; కన్ = అయినట్లుగ.

భావము:

(ఆ ముట్టడిలో) గుఱ్ఱాల సకిలింపులు; ఏనుగుల ఘోంకారాలు; రథచక్రాల ధ్వనులు; వింటినారి మ్రోతలు; పెచ్చుమీరుతున్న గద చక్రం బాణం మున్నగు ఆయుధముల శబ్దాలు; జయజయారావాలు; భేరి మొదలైన చర్మవాద్యముల భంకారాలు; భయజనకములై బ్రహ్మాండాన్ని భేదిస్తున్నట్లు ఒక్కపెట్టున చెలరేగాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జరాసంధునిసేన పోరాటము

10.1-1558-వ.

మఱియు నయ్యెడ మాగధ మాధవ వాహినులు రెండు నొండొంటిం దాకి రౌద్రంబున
సంవర్తసమయ సముద్రంబుల భంగి నింగికిం బొంగి చెలంగి చలంబునం దలపడి పోరునెడ
మసరుకవిసి మహారణ్యంబులు వెలువడి మార్కొను మదగజంబుల మాడ్కిని,
మహోత్కంఠంబులగు కంఠీరవంబుల గ్రద్దన, దుర్లభంబులగు శరభంబుల చాడ్పునం,
బ్రచండంబులగు గండభేరుండంబుల గమనికం దమతమ మొనలకుం దలకడచి వీరరసంబుల
వివిధరూపంబులైన విధంబునం బదుగురు నూర్వు రేవురు గములై కులకుధర
గుహాంతరాళంబులు నిండ సింహనాదంబు లొనర్చుచు, నార్చుచు నట్టహాసంబులు సేయుచు,
నరివీరుల రోయుచు పటహ కాహళ భేరి శంఖ శబ్దంబులకు నుబ్బుచు, గర్వంబులం బ్రబ్బుచు,
గదల వ్రేయుచుఁ గాండంబు లేయుచు, ముద్గరంబుల నొత్తుచు, ముసలంబుల మొత్తుచుఁ,
గుంతంబుల గ్రుచ్చియెత్తుచుఁ గరవాలంబులం ద్రెంచుచుఁ, జక్రంబులం ద్రుంచుచు శస్త్రంబులఁ
దఱుగుచుఁ, జిత్రంబులం దిరుగుచు పరిఘంబులఁ ద్రిప్పికొట్టుచుఁ, బ్రాసంబులఁ బెట్టుచు,
శూలంబులఁ జిమ్ముచు, సురియల గ్రుమ్ముచు బహుభంగులఁ బరాక్రమించు వీరభటులును, నిబిడ
నీరంధ్రం నేమినిర్ఘోషంబుల నాకాశంబు నిరవకాశంబుగ ననర్గళ చక్రమార్గణంబులం బడు
పదాతులును జదియు నరదంబులును వివిధాయుధ ప్రయోగంబుల వైరుల వ్రచ్చి వందఱలాడు

రథికులును, రథిక శరపరంపరలఁ గంపింపక మహామోఘ మేఘధారలకుఁ జలింపని
ధరణీధరంబుల చాడ్చున రథంబులకుం గవిసి కల్పాంతకాల దండిదండ ప్రచండంబులగు
శుండాదండంబులు సాఁచి యూఁచి కడనొగ లొడిసి తిరిచి కుదిచి విఱిచి కూబరములు
నులుములుగ జిఱజిఱం ద్రిప్పివైచియు, భటులం జటుల గతి బంతుల క్రియ నెగుర వైచి
దంతంబుల గ్రుచ్చియు ఘోటకంబుల వ్రచ్చియు విచ్చలవిడిం దిరుగు కరులును, వజ్ర
వజ్రధారలకుం దప్పి కకుప్పులకు నెగయు టెక్కలుగల గిరుల సిరులం బక్కెరల తోడ హేషారవ
భీషణంబులయి మనోజవంబులగు తురంగంబులం బఱిపి తురంగ పదపాంసుపటల ప్రభూత
బహుళాంధకారంబులు కరకలిత కఠోర ఖడ్గ మరీచి జాలంబుల నివారించుచు
నానాప్రకారంబులం బ్రతివ్యూహంబులం జించి చెండాడు రాహుత్తులుం గలిగి సంగ్రామంబు
భీమం బయ్యె నందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయ మందు; మాగధ = జరాసంధుని; మాధవ =
కృష్ణుని; వాహినులున్ = సేనలు; రెండున్ = రెండు (2); ఒండొంటిన్ = ఒకదాని నొకటి; తాకి =
ముట్టడించి; రౌద్రంబునన్ = భయంకరత్వముచేత; సంవర్త = ప్రళయ; సమయ = కాలపు;
సముద్రంబుల = సముద్రముల; భంగిన్ = వలె; నింగి = ఆకాశమున; కిన్ = కి; పొంగి = ఉప్పొంగి;
చెలంగి = చెలరేగి; చలంబునన్ = పట్టుదలతో; తలపడి = తాకి; పోరున్ = యుద్ధము చేయు; ఎడన్
= సమయమందు; మసరు = మదము; కవిసి = ఎక్కి; మహా = గొప్ప; అరణ్యంబులున్ =
అడవులనుండి; వెలువడి = బయల్పడి; మార్కొను = తలపడెడి; మద = మదించిన; గజంబుల =
ఏనుగుల; మాడ్కిని = వలె; మహా = మిక్కిలి; ఉత్కంఠంబులు = తమకములు కలవి; అగు = అయిన;
కంఠీరవంబుల = సింహముల {కంఠీరవము - కంఠమున ధ్వని కలది, సింహము}; గ్రద్ధనన్ = వలె;
దుర్లభంబులు = పట్టరానివి; అగు = ఐన; శరభంబుల = శరభమృగముల; చాడ్చునన్ = వలె;
ప్రచండంబులు = భయంకరమైనవి {ప్రచండము - మిక్కిలి తీవ్రమైనది, భయంకరమైనది}; అగు =
ఐన; గండభేరుండంబుల = గండభేరుండపక్షులు; గమనికన్ = వలె; తమతమ = వారివారి; మొనల
= సేనల; కున్ = కి; తలకడచి = మీరి; వీరరసంబులన్ = వీరత్వములతో; వివిధ = పెక్కువిధముల;
రూపంబులు = వ్యూహములు కలది; ఐన = అయిన; విధంబునన్ = విధముగ; పదుగురు =
పదేసిమంది (10); నూర్వరు = నూరేసిమంది (100); గములు = సమూహములు; ఐ = అయ్యి;

కులకుధర = కులపర్వతముల; గుహా = గుహలు; అంతరాళంబులు = లోపలి అవకాశములు; నిండన్
 = నిండిపోవునట్లుగా; సింహనాదంబులు = గర్జనలు; ఒనర్చుచు = చేయుచు; ఆర్చుచున్ =
 పెడబొబ్బలు పెట్టుచు; అట్టహాసంబులు = పెడనవ్వులు నవ్వుట; చేయుచున్ = చేయుచు; అరి =
 శత్రువుల యొక్క; వీరులన్ = శూరులను; రోయుచున్ = నిందించుచు; పటహా = తప్పెటలు; కాహళ
 = బాకాలు, బూరాలు; భేరీ = భేరీలు; శంఖ = శంఖములు యొక్క; శబ్దంబుల్ = ధ్వనుల; కున్ = కు;
 ఉబ్బుచున్ = ఉప్పొంగిపోతూ; గర్వంబులన్ = అహంకారములచే; ప్రబ్బుచున్ = కలయతిరుగుచు;
 గదలన్ = గదలతో; వ్రేయుచున్ = మొత్తుచు; కాండంబులు = బాణములు; ఏయుచున్ = వేయుచు;
 ముద్గరంబులన్ = ఇనపగుదియలతో, సమ్మేటలతో; ఒత్తుచు = అణచివేయుచు; ముసలంబులన్ =
 రోకళ్ళతో; మొత్తుచున్ = కొట్టుతు; కుంతంబులన్ = ఈటెలతో; గ్రుచ్చి = పొడిచి; ఎత్తుచు = పైకెత్తుతు;
 కరవాలంబులన్ = కత్తులతో; త్రొంచుచున్ = తెగనరుకుతు; చక్రంబులన్ = చక్రములతో; త్రుంచుచున్
 = తునకలుచేయుచు; శస్త్రంబులన్ = పెడకత్తులతో; తఱుగుచున్ = కోసివేయుచు; చిత్రంబులన్ =
 విచిత్రరీతులలో; తిరుగుచున్ = గుండ్రముగా తిరుగుచు; పరిఘంబులన్ = ఇనపకట్ల గుదియలను,
 బాణాకట్టలను; త్రిప్పి = తిప్పి; కొట్టుచున్ = కొట్టుతు; ప్రాసంబులన్ = బల్లెములతో; పెట్టుచు =
 నాటించుచు; శూలంబులన్ = శూలములతో; చిమ్ముచున్ = ఎగురగొట్టుచు; సురియలన్ =
 చురకత్తులతో; క్రుమ్ముచు = పొడుచుచు; బహు = పెక్కు; భంగులన్ = విధములుగ; పరాక్రమించు =
 పరాక్రమమును చూపెడి; వీర = శూరులైన; భటులును = సైనికులు కలది; నిబిడ = దట్టమైన;
 నీరంధ్ర = ఎడతెగని; నేమి = రథచక్రముల పైకమ్ముల; నిర్ఘోషంబులన్ = గట్టి చప్పుళ్ళతో; ఆకాశంబు
 = ఆకాశము; నిరవకాశంబున్ = ఖాళీలేనిది, నిండినది; కన్ = కాగా; అనర్గళ = అడ్డములు లేని; చక్ర
 = చక్రములు; మార్గణంబులన్ = బాణములచే; పడు = పడిపోయెడి; పదాతులును = కాల్యంట్లు;
 చదియు = చతికిలబడెడి; అరదంబులును = రథములు, తేరులు; వివిధ = బహువిధములైన;
 ఆయుధ = ఆయుధములను; ప్రయోగంబులన్ = ప్రయోగించుటలచేత; వైరులన్ = శత్రువులను;
 వ్రచ్చి = చీల్చి; వందఱలాడు = చెండాడు; రథికులును = రథము మీది యోధులు; రథిక = రథికుల
 యొక్క; శర = బాణముల; పరంపరలన్ = జల్లులచే; కంపింపక = బెదిరిపోకుండ; మహా = గొప్ప;
 అమోఘ = చెదరని; మేఘ = మేఘములు వర్షించెడి; ధారల = జడి; కున్ = కి; చలింపన్ = బెదరని;
 ధరణీధరంబుల = పర్వతముల {ధరణీధరములు - భూమిని మోయునవి, పర్వతములు};
 చాడ్చునన్ = వలె; రథంబుల్ = తేరుల; కున్ = కు; కవిసి = తాకి; కల్పాంత = ప్రళయపు; కాల =
 సమయము నందలి; దండి = యముని యొక్క {దండి - దండించుటను (శిక్షించుటను)}

ధరించువాడు, దండాయుధ ధారి, యముడు; దండ = దండాయుధమువలె; ప్రచండంబులు =
 భీకరములు; అగు = ఐన; శుండా = తొండములు అనెడి; దండంబులున్ = దండములను; సాచి =
 చాచి, సాగదీసి {చాచి (ప్ర) - సాచి (వి)}; ఊచి = ఊపి; కడలన్ = తొండము చివరలతో; నొగలన్ =
 రథముల నొగలను {నొగ - రథములకు బండ్లకాడికి ఆధారముగ ముందుండెడి పొడవాటి
 చట్రము, కూబరము}; ఒడిసి = ఒడుపుగా; తిగిచి = లాగి; కుదిచి = కుదిపి; విఱిచి = ముక్కలుచేసి;
 కూబరములున్ = బండినొగలు {కూబరము - రథములకు బండ్లకాడికి ఆధారముగ ముందుండెడి
 పొడవాటి చట్రము, నొగ}; ఉలుములు = తునుకలు; కన్ = అగునట్లు; జిఱజిఱన్ = గిరగిర; త్రిప్పి =
 తిప్పి; వైచియు = విసిరేసి; భటులన్ = సైనికులను; చటుల = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగ;
 బంతుల = చెండ్ల; క్రియన్ = వలె; ఎగురవైచి = మీదికి విసిరేసి; దంతంబులన్ = దంతములతో;
 గుచ్చియున్ = గుచ్చి; ఘోటకంబులన్ = గుఱ్ఱములను {ఘోటకము - భూమి యందు పొరలునది,
 గుఱ్ఱము}; వ్రచ్చియున్ = చీల్చివేసి; విచ్చలవిడిన్ = ఇష్టంవచ్చినట్లు; తిరుగు = తిరుగుచున్నట్టి;
 కరులును = ఏనుగులు; వజ్రి = ఇంద్రుని; వజ్ర = వజ్రాయుధము యొక్క; ధారల = పదును అంచుల;
 కున్ = కు; తప్పి = తప్పించుకొని; కకుప్పుల్ = దిక్కుల; కున్ = కు; ఎగయు = ఎగిరిపోయెడి; టెక్కలు =
 రెక్కలు; కల = ఉన్నట్టి; గిరుల = పర్వతముల; సిరులన్ = వలె; పక్కెరల = కవచముల; తోడన్ = తోటి;
 హేషా = సకిలింతల; రవ = ధ్వనిచేత; భీషణంబులు = భయంకరమైనవి; అయి = ఐ;
 మనోజవంబులు = మనోవేగములు కలవి; అగు = ఐన; తురంగంబులన్ = గుఱ్ఱములను
 {తురంగము - త్వర యైన గమనము కలది, గుఱ్ఱము}; పఱిపి = పరుగెత్తించి, తోలి; తురంగ =
 గుఱ్ఱముల; పద = కాలి; పాంసు = దుమ్ము; పటల = తెరలచే; ప్రభూత = కలిగిన; బహుళ = మిక్కిలి
 అధికమైన; అంధకారంబులు = చీకట్లను; కర = చేతులలో; కలిత = ఉన్నట్టి; కఠోర = గట్టి; ఖడ్గ =
 కత్తుల యొక్క; మరీచి = మెరుపుల; జాలంబులన్ = సమూహములచే; నివారించుచున్ =
 పోగొట్టుచు; నానాప్రకారంబులన్ = బహువిధములుగా; ప్రతి = శత్రు; వ్యూహంబులన్ =
 సేనారచనలను {వ్యూహము - విశేషమైన శత్రుదుర్భేధ్యమైన సేనా రచనలు}; చించి = విరగదీసి;
 చెండాడు = బంతులవలె చెదరగొట్టు; రాహుత్తులును = గుఱ్ఱపు రౌతులు; కలిగి = కలిగి;
 సంగ్రామంబు = యుద్ధము; భీమంబు = భయంకరమైనది; అయ్యెన్ = అయినది; అందు = దానిలో.

భావము:

అప్పుడు కృష్ణుడి సేనలు, జరాసంధుడి సేనలు పరస్పరం ఎదుర్కొని రౌద్రంతో ప్రళయకాల మందలి సముద్రాల మాదిరి ఆకాశము అంటేటంత ఉప్పొంగి పొరుషంతో పోరాడసాగాయి. మదమెక్కి మహారణ్యాల నుండి వెలువడి డీకొనే మదపుటేనుగులు లాగ; మిక్కిలి వేగిరపాటు గల సింహాలు మాదిరి; అపూర్వములైన శరభముల వలె; భీతిపుట్టించే గండభేరుండముల కరణి; యోధులు తమ తమ సేనల్ని మించి వీరరసం పలురూపులు గైకొన్నట్లు పదిమంది, నూరుమంది, వెయ్యిమంది వంతున గుంపులై కులపర్వత గుహంతరాళాలు నిండేటంత బిగ్గరగా పెడబొబ్బలు పెట్టారు; వెడనవ్వులు నవ్వారు; శత్రువీరులను తూలనాడారు. పటహము, కాహళ, భేరి, శంఖం మొదలైన వాద్యాల శబ్దాలకు వారు ఉద్రేకాలు పొందారు; గర్వంతో చెలరేగారు; పరవీరులను గదలతో మోడారు; బాణాలు ప్రయోగించారు; సమ్మెటలతో మర్దించారు; రోకళ్ళతో మొట్టారు; బల్లెములతో గుచ్చి పైకెత్తారు; కత్తులతో ఖండించారు; చక్రాలతో ఛేదించారు; శస్త్రాలతో తరిగారు; విచిత్ర రీతులలో తిరుగుతూ ఇనుపకట్ల గుదియలు త్రిప్పికొట్టారు; ఈటెలు శూలాలుతో చిమ్మారు; చురకత్తులతో క్రుమ్మారు; ఈ విధంగా వీరభటులు పలురకాల పరాక్రమించారు. ఎడతెరపిలేని రథచక్ర ఘోషలతో ఆకాశం నిండిపోయింది. చక్రాలక్రిందపడి పదాతిదళాలు నలిగేటట్లు రథములు తోలించి అనేక రకములైన ఆయుధములు ప్రయోగించి రథం ఎక్కి యుద్ధం చేస్తున్న శూరులు శత్రువులను చీల్చిచెండాడారు. ఆ రథికుల శరపరంపరలకు చలించక మహావర్షధారలకు చలించని పర్వతాల మాదిరి ఏనుగులు రథాల మీదకి నడచి ప్రళయకాలంలోని యమదండంవలె భయంకరమైన దండముల వంటి తొండాలు సాచి పూనికతో తొండం చివరలతో రథాల నొగలను ఒడిసిపట్టి లాగి, కుదిపి, జిరజిర త్రిప్పి, విరిచి, పొడిపొడి గావించాయి. భటులను బంతుల ఎగరేసినట్లు ఎగురవేసి దంతాలతో క్రుమ్మాయి; గుఱ్ఱాలను చీల్చివేసి విచ్ఛలవిడిగా విహరించాయి; దేవేంద్రుడి వజ్రాయుధపు వేటులు తప్పించుకుని దిగంతాలకు ఎగిరిపోయే రెక్కలున్న కొండల కైవడి భాసిస్తూ జీనులతో కూడినవై దారుణంగా సకిలిస్తూ మనస్సు వలె వడి గలిగిన గుఱ్ఱాలు విజృంభించాయి; వాటిని ఉసికొలిపి తోలేటప్పుడు వాటి కాలిడెక్కల దుమ్ముచే కారుచీకట్లు వ్యాపించాయి; ఆ కారుచీకట్లను తమ చేతిలోని కరకుకత్తుల కాంతిపుంజములతో నివారిస్తూ, గుఱ్ఱపురౌతులు శత్రువుల ప్రతివ్యూహాలను పటాపంచలు గావించారు; ఈవిధంగా భీషణమైన సమరం జరిగింది.

10.1-1559-క.

చెడు రథములుఁ దెగు హరులును

బడు కరులును మడియు భటులుఁ బఱచు రుధిరమున్

మడియు తల లొఱగు తనువులుఁ

బొడి యగు తొడవులును మధురిపుని దెసఁ గలిగెన్.

టీకా:

చెడు = చెడిపోయెడి; రథములున్ = తేరులు; తెగు = తెగిపోయెడి; హరులును = గుఱ్ఱములు; పడు = పడిపోయెడి; కరులును = ఏనుగులు; మడియు = చనిపోయెడి; భటులున్ = సైనికులు; పఱచు = ప్రవహించెడి; రుధిరమున్ = రక్తము; మడియు = తెగిపడిన; తలలున్ = శిరస్సులు; ఒఱగు = వాలిపోయిన; తనువులున్ = దేహములు; పొడి = చూర్ణము; అగు = అయిన; తడవులును = భూషణములు; మధురిపు = కృష్ణుని; దెసన్ = వైపున; కలిగెన్ = కలిగినవి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుని పక్షంలోని రథములు భగ్నమయ్యాయి; అశ్వాలు తెగిపడిపోయాయి; ఏనుగులు కూలిపోయాయి; భటులు మరణించారు; నెత్తురు ప్రవహించింది; తలలు తెగిపోయాయి; దేహములు వ్రాలిపోయాయి; భూషణములు పొడిపొడి అయి రాలిపోయాయి,

10.1-1560-క.

భీతంబై హతసుభట

వ్రాతంబై భగ్న తురగ వారణ రథ సం

ఘాతంబై విజయశ్రీ

వీతంబై యదుబలంబు విఱిగె నరేంద్రా!

టీకా:

భీతంబు = బెదిరిపోయినది; ఐ = అయ్యి; హత = చంపబడిన; సు = మంచి; భట = బంట్ల యొక్క;
వ్రాతంబు = సమూహము కలది; ఐ = అయ్యి; భగ్న = దెబ్బతిన్న; తురగ = గుఱ్ఱములు; వారణ =
ఏనుగులు {వారణము - శత్రు బలమును వారించునది, ఏనుగు}; రథ = తేరులు యొక్క;
సంఘాతంబు = సమూహము కలది; ఐ = అయ్యి; విజయ = గెలుపు యొక్క; శ్రీ = కలిమి; వీతంబు =
లేనిది; ఐ = అయ్యి; యదు = యాదవుల యొక్క; బలంబు = సైన్యము; విఠిగెన్ = చెదిరిపోయినది;
నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తు! యాదవసైన్యం భీతిల్లింది; మేటివీరులు మరణించారు; గుఱ్ఱాలు,
ఏనుగులు, రథాల సమూహములు భగ్నమయ్యాయి; విజయలక్ష్మి విరహితమై యాదవబలం
వెనుకకు తగ్గింది.

10.1-1561-శా.

యోధాగ్రేసరుఁ డా హలాయుధుఁడు లోకొత్కృష్ట బాహుబల
శ్రీధోరేయుఁడు కృష్ణుఁ డిట్టి ఘనులం జిత్రంబు; నే డిట్లు సం
రోధించెన్; బలముం దెరల్చె; మగధేంద్రుండు నీక్షించుచున్
సౌధాగ్రంబులఁ బొరకాంతలు మహావంతులై రెంతయున్.

టీకా:

యోధా = యుద్ధవీరులలో; అగ్రేసరుడు = మొదటివాడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హలాయుధుడు =
బలరాముడు {హలాయుధుడు - నాగలి ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు}; లోక =
ప్రపంచము నందు; ఉత్కృష్ట = మిక్కిలి మేలైన; బాహుబల = భుజబలము అనెడి; శ్రీ = సంపద
యొక్క; ధోరేయుడు = భారము మోసెడివాడు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఘనులన్ =
గొప్పవారిని; చిత్రంబు = విచిత్రము; నేడు = ఇవాళ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సంరోధించెన్ =
నిరోధించెను; బలమున్ = సేనలను; తెరల్చెన్ = పారిపోవునట్లు చేసెను; మగధేంద్రుండు =

జరాసంధుడు; అంచున్ = అనుచూ; ఈక్షించుచున్ = చూచుచు; సౌధ = భవనముల; అగ్రంబులన్
= మీద; పౌర = పురము నందలి; కాంతలు = స్త్రీలు; మహా = అధికమైన; సంతప్తులు = తాపము
పొందువారు; ఐరి = అయినారు; ఎంతయున్ = మిక్కుటముగా.

భావము:

“బలరాముడు వీరులలో అగ్రగణ్యుడు; శ్రీకృష్ణుడు లోకోన్నత భుజబలసంపన్నుడు; ఇంతటి మహా
మహులను జరాసంధుడు అడ్డగించి వారి సేనలను తరిమికొట్టడం, చాలా వింతగా ఉంది.” అని ఆ
పట్టణపు స్త్రీలు మేడల మీద చేరి ఎంతో పరితాపం చెందారు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కృష్ణుడు విజృంభించుట

10.1-1562-వ.

ఇట్లు తన మొనలు విఠిగి పాఠినం గనుంగొని, సమరసంరంభంబున హరి విశ్వంభరాభరణ
వేదండ తుండాభంబులగు బాహుదండంబులం బెంచి, విజృంభించి, బ్రహ్మాండకుహరకుంభ
పరిస్ఫృటనం బగు పాంచజన్య నినదంబు నిబిడ నిర్ఘాత శబ్దంబులుగ నుదంచిత
పింఛదామంబు సంక్రందన చాపంబుగఁ, బ్రశస్త హస్తలాఘవంబున శరాకర్షణ సంధాన
మోక్షణంబు లేర్పడక, నిర్వక్త చక్రాకారాంబుతోడ మార్తాండమండల ప్రభా ప్రచండం బగు శార్ఙ్గ
కోదండంబు క్రొమ్మెఱుంగులు మెఱుంగులుగ, దిగ్గజేంద్ర కర్ణభీషణంబులగు గుణఘోషంబులు
ఘుమఘుమారావ దుస్సహంబు లయిన గర్జనంబులుగ రథ తురంగమ రింఖా సముద్ధాత
పరాగపటల పరంపరా సంపాదిత పుంజీభూతంబగు పెంజీకటి యిరులుగ
నసమసమరసన్నాహ చాతురీ విశేషంబులకుం జొక్కి నిక్కి కరంబు లెత్తి నర్జనంబులం బ్రవర్తించు
నారద హస్త విన్యాసంబులు లీలాతాండవమండీత మహోత్కంఠంబు లగు నీలకంఠంబులుగ
సుందర సృందననేమి నిర్ఘోషభీతులై కుంభి కుంభంబులపై వ్రాలు వీరులు మత్తమయూర కేకారవ
చకితులై యువతీ కుచకుంభంబుల మీఁద వ్రాలెడు కాముకులుగ నానా నరేంద్ర రక్తపిపాసా
పరవశంబులై వాచఱిచుచున్న భూతవ్రాతంబులు వర్షవర్షేతి నిస్వనంబు లొసంగు చాతకంబులుగ
నభంగ సంగర ప్రేరకుండగు హలాయుధుండు వృష్టికారణంబగు మందసమీరణంబుగ, ననల్ప
కల్పాంతకాల నీలవలాహకంబు భాతిం బరఁగు మేని చాయతోడం దోయజనాభుం డరాతి

చతురంగ దేహక్షేత్రంబులం బుంఖానుపుంఖంబులుగ నసంఖ్యాత బహువిధ దివ్యబాణవర్షంబు
గురియునెడ శస్త్రాస్త్రపరంపరా సంఘట్టన జనితంబులగు మిడుగులులు వర్షాకాలవిహిత
విద్యోతమాన ఖద్యోతంబులుగ, విశిఖ వికీర్ణ వీర కోటిర ఘట్టిత పద్మరాగశకలంబు
లింద్రగోపంబులుగ, మహిత మార్గణ విదళిత మత్తమాతంగ కుంభ మౌక్తికంబులు వడగండ్లుగ,
జటు లార్థచంద్రశరచ్చిన్న చరణంబులై "కృష్ణ! కృష్ణ! నిలునిలు" మని పలుకుచుం గూలెడి మేనులు
కృషీవల కర పరశుధారా విదళిత మూలవిశాల సాలంబులుగ, భాసురభల్లభగ్నంబులైన
వదనగహ్వరంబులవలన డుల్లెడు దంతపుంజంబులు మాలతీకుసుమ మంజరులుగ నవ్య
నారాచభిన్న దేహంబులయి దిగ్గనఁ గ్రొగ్గండ్లవలన వెడలు రక్త స్యందసందోహంబులతో
సంచరింపక ప్రాణంబులు విడుచు శుండాంబులు సెలయేలులతోడి కొండలుగఁ గఠోరకాండ
ఖండితంబు లైన భుజాదండంబులతోడం గలసిపడిన వజ్రమయ కంఠికాభరణంబులు
భోగిభోగసమేత కేతకీ కుసుమంబులుగఁ బ్రళయార్ణవ కల్లోల శబ్దసన్నిభంబులైన భేరీరవంబులు
భీకర భేకీనికర రవంబులుగ దారు ణేషు విలూన వాహ వారణ మనుజ మస్త మస్మిష్కంబు
రొంపియునై సొంపుమెఱయ నాభీల కీలాల ప్రవాహంబులు ప్రవహించె; నందు భుజంబులు
భుజంగంబులుగఁ, గపాలంబులు కమఠంబులుగ, శిరోజంబులు శైవలంబులుగఁ, గరంబులు
మీనంబులుగ, హయంబులు నక్తంబులుగ గజంబులు దీవులుగ ధవళఛత్రంబులు నురువులుగఁ,
జామరంబులు కలహంసంబులుగ, భూషణరత్నరేణురాసులు పులినంబులుగ నొప్పె; నప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = అతని; మొనలు = సేనలు; విఱిగి = చెదిరి; పాఱినన్ = పోగా;
కనుంగొని = చూసి; సమర = యుద్ధము నందలి; సంరంభంబునన్ = ఆటోపముచేత; హరి =
కృష్ణుడు; విశ్వంభర = భూమిని; భరణ = మోచునట్టి; వేదండ = దిగ్గజముల; తుండా =
తొండములును; ఆభంబులు = పోలునట్టివి; అగు = ఐన; బాహు = భుజము లనెడి; దండంబులన్ =
కఱ్ఱలను; పెంచి = చాచి; విజృంభించి = చెలరేగి; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము అనెడి; కుహర = గుహల;
కుంభ = కుంభమును; పరిస్ఫృటనంబు = బద్దలుచేయునది; అగు = ఐన; పాంచజన్య =
పాంచజన్యశంఖము; నినదంబు = ధ్వని; నిబిడ = దట్టమైన; నిర్ఘాత = పిడుగుల; శబ్దంబులు =
ధ్వనులు; కన్ = అగునట్లుగాను; ఉదంచిత = బహుచక్కని; పింఛ = నెమలిపింఛముల; దామంబు =
దండ; సంక్రందనచాపంబుగ = ఇంద్రధనుస్సుగా {సంక్రందనుడు - శత్రువులను ఆక్రందనము

(మొఱలు) పెట్టించు వాడు. దేవేంద్రుడు; ప్రశస్త = శ్లాఘించదగిన; హస్తలాఘవంబునన్ =
 మెలకువవలన; శర = బాణమును; ఆకర్షణ = తీయుట; సంధాన = ధనుస్సునకూర్చుట;
 మోక్షణంబులు = వేయుటలు, వదలుట; ఏర్పడక = తెలియరాక; నిర్వక్త = తిరుగులేని; చక్ర = గుండ్రని;
 ఆకారంబునన్ = ఆకారముతో; మార్తాండ = సూర్య; మండల = బింబపు; ప్రభా = ప్రకాశము యొక్క;
 ప్రచండంబు = తీవ్రత కలది; అగు = ఐన; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అనెడి; కోదండంబు = ధనుస్సు యొక్క;
 క్రొమ్మెఱుంగులు = కొత్తతళుకులు; మెఱుంగులుగన్ = మెరుపులుగా; దిగ్గజ = దిగ్గజ; ఇంద్ర =
 శ్రేష్ఠములకు; కర్ణ = చెవులకు; భీషణంబులు = విని సహింపరానివి; అగు = ఐన; గుణ = వింటినారి;
 ఘోషంబులున్ = ధ్వనులు; ఘుమఘుమా = ఘుమఘుమ అనెడి; రావ = శబ్దములచే;
 దుస్సహంబులు = సహింపరానివి; అయిన = ఐన; గర్జనంబులుగ = ఉరుముల గర్జనలుగా; రథ =
 రథముల; తురంగమ = గుఱ్ఱముల యొక్క; రింఖా = గిట్టల తాకుడుచే; సముద్ధాత = బాగా రేగిన;
 పరాగ = దుమ్ము; పటల = తెరల; పరంపరా = సమూహములచే; సంపాదిత = కలుగజేయబడిన;
 పుంజీభూతంబు = దట్టముగా నేర్పడినవి; అగు = ఐన; పెంజీకటి = గాఢాంధకారము; ఇరులుగన్ =
 చీకట్లుగా; అసమ = సాటిలేని; సమర = యుద్ధ; సన్నాహ = ప్రయత్నముల; చాతురీ = నేర్పుల;
 విశేషంబుల్ = ప్రత్యేకతల; కున్ = కు; చొక్కి = పరవశులై; నిక్కి = నిగిడి; కరంబులు = చేతులు; ఎత్తి =
 ఎత్తి; నర్తనంబులన్ = నాట్యము లందు; ప్రవర్తించు = తిరుగుచున్నట్టి; నారద = నారదుడి; హస్త =
 చేతులు; విన్యాసంబులు = లయబద్ధముగా త్రిప్పుటలు; లీలా = విలాసపు; తాండవ = నటనలచే;
 మండిత = చక్కనైన; మహా = మిక్కుటమైన; ఉత్కంఠంబులు = తమకములు కలవి; అగు = ఐన;
 నీలకంఠంబులుగ = నెమళ్ళుగా; సుందర = అందమైన; స్యందన = రథముల; నేమి = కడకమ్ముల
 యొక్క; నిర్ఘోష = ధ్వనికీ; భీతులు = భయపడినవారు; ఐ = అయ్యి; కుంభి = ఏనుగుల (కుంభి -
 కుంభస్థలము కలది, ఏనుగు); కుంభంబుల = కుంభస్థలముల; పైన్ = మీద; వ్రాలు = ఒరగెడి;
 వీరులు = సైనికులు; మత్త = మదించిన; మయూర = నెమళ్ళ; కేకా = కేకల; రవ = శబ్దములచే;
 చకితులు = నిశ్చేష్టులు; ఐ = అయ్యి; యువతీ = స్త్రీల యొక్క; కుచ = స్తనములు అనెడి; కుంభంబుల
 = కలశముల; మీదన్ = పైన; వ్రాలెడు = ఒరగునట్టి; కాముకులుగ = విటులుగా; నానా = పెక్కుండు;
 నరేంద్ర = రాజుల యొక్క; రక్త = రక్తమును; పిపాసా = తాగునిచ్చుచేత; పరవశంబులు = చొక్కివి; ఐ =
 అయ్యి; వాచఱచుచున్న = శోకరాగాలు పెడుతున్న; భూత = భూతముల; వ్రాతంబులున్ =
 సమూహములు; వర్షవర్ష = వానవాన; ఇతి = అని; నిస్వనంబులు = కేకలు; ఒసంగు = పెట్టెడి;
 చాతకంబులుగ = చాతకపక్షులుగా, వానకోయిలలుగా; అభంగ = చెడని; సంగర = యుద్ధమును;

ప్రేరకుండు = ప్రేరేపించువాడు; అగు = ఐన; హలాయుధుండు = బలరాముడు; వృష్టి = వానకు;
 కారణంబు = హేతువు; అగు = ఐన; మంద = మెల్లని; సమీరణంబుగన్ = గాలిగా; అనల్ప = గొప్ప;
 కల్పాంతకాల = ప్రణయ సమయపు; నీల = నల్లని; వలాహకంబు = మేఘముల; భాతీన్ = వలె;
 పరగు = ప్రసిద్ధమగు; మేని = దేహపు; చాయ = వర్ణము, రంగు; తోడన్ = తోటి; తోయజనాభుండు =
 కృష్ణుడు {తోయజనాభుడు - పద్మనాభుడు, విష్ణువు}; అరాతి = శత్రువుల యొక్క; చతురంగ =
 చతురంగసేనలోని; దేహ = భాగములు అనెడి; క్షేత్రంబులన్ = మూర్తులపై;
 పుంకానుపుంఖంబులుగన్ = పింజనంటి పింజలు నాటునట్లుగా; అసంఖ్యాత = లెక్కలేనన్ని; బహు
 = అనేక; విధ = విధములైన; దివ్య = మహిమాన్వితము లైన; బాణ = బాణముల; వర్షంబున్ =
 వానను; కురియు = వర్షించెడి; ఎడన్ = సమయము నందు; శస్త్రా = కత్తి మొదలైన ఆయుధములు;
 అస్త్ర = బ్రహ్మాస్త్రాది ఆయుధముల; పరంపరా = జల్లుచేత; సంఘట్టన = గట్టిగా తగులుటచేత;
 జనితంబులు = పుట్టినవి; అగు = ఐన; మిడుగులులు = నిప్పురవ్వలు; వర్షాకాల = వానాకాలమున;
 విహిత = తప్పక వచ్చెడివి అగు; విద్యోతమాన = మెరుస్తున్నవి అగు; ఖద్యోతంబులుగ = మిణుగురు
 పురుగులుగా; విశిఖ = బాణములచే; వికీర్ణ = చెదరగొట్టబడిన; వీర = వీరుల యొక్క; కోటీర =
 కిరీటములచే; ఘట్టిత = కూర్చబడిన; పద్మరాగ = కెంపుల; శకలంబులు = ముక్కలు;
 ఇంద్రగోపంబులుగన్ = పుట్టగొడుగులుగా; మహిత = మహిమాన్వితమైన; మార్గణ = బాణములచే;
 విదళిత = కొట్టబడిన; మత్త = మదించిన; మాతంగ = ఏనుగుల {మాతంగము - మతంగుడు అను
 ఋషివలన పుట్టినది, ఏనుగు}; కుంభ = కుంభస్థలము నందలి; మౌక్తికంబులు = ముత్యాలు;
 వడగండ్లుగన్ = వడగళ్ళుగా; చటుల = భీకరమైన; అర్థచంద్రశర = అర్థచంద్రబాణములచే; భిన్న =
 విడిగిపోయిన; చరణంబులు = కాళ్ళు గలవి; ఐ = అయ్యి; కృష్ణకృష్ణ = కృష్ణకృష్ణ; నిలునిలు = ఇక
 ఆగుము; అని = అని; పలుకుచున్ = అనుచు; కూలెడి = పడునట్టి; మేనులున్ = దేహములు;
 కృషీవల = రైతు {కృషీవలుడు - వ్యవసాయము చేయువాడు, రైతు}; కర = చేతిలోని; పరశు = గొడ్డలి;
 ధారా = పడునుచేత; విదళిత = నరకబడిన; మూల = మోదళ్ళు; విశాల = లావుగా కలిగిన;
 సాలంబులుగ = చెట్లుగా; భాసుర = ప్రకాశవంతములైన; భల్ల = బాణములచే; భగ్నంబులు =
 పగులగొట్టబడినవి; ఐన = అగు; వదనగహ్వరంబుల = నోళ్ళ; వలన = నుండి; డుల్లెడి = రాలెడి;
 దంత = దంతముల, పండ్ల; పుంజంబులున్ = సమూహములు; మాలతీ = జాజి; కుసుమ = పూల;
 మంజరులుగన్ = గుత్తులుగా; నవ్య = కొత్త; నారాచ = బాణములచే; భిన్న = పగిలిన; దేహంబులు =
 శరీరములు కలవి; అయి = ఐ; దిగ్గనన్ = తటాలున; క్రొగ్గండ్ల = కొత్తగాయముల; వలన = నుండి;

వెడలు = స్రవించు; రక్త = నెత్తుటి; స్యంద = ప్రవాహముల; సందోహంబుల్ = సమూహముల; తోన్ = తోటి; సంచరింపక = కదలకుండా; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములను; విడుచు = వదలివేసెడి; శుండాలంబులు = ఏనుగులు; సెలయేఱుల = కొండ యేరుల; తోడి = తోటి; కొండలుగన్ = కొండలుగా; కఠోర = కఠినములైన; కాండ = బాణములచే; ఖండితంబులు = తెగిపోయినవి; ఐన = అగు; భుజా = చేతులు అను; దండంబుల్ = కఱ్ఱల; తోడన్ = తోటి; కలసి = కూడి; పడిన = పడిపోయిన; వజ్ర = రత్నములు; మయ = పొదిగిన; కంఠికా = కంటెలు అనెడి; ఆభరణంబులు = భూషణములు; భోగి = సర్పముల; భోగ = దేహములుతో; సమేత = కూడిన; కేతకీ = మొగలి; కుసుమంబులుగన్ = పూలుగా; ప్రళయ = ప్రళయకాల; ఆర్ణవ = సముద్రమునమందలి; కల్లోల = పెద్ద అలల యొక్క; శబ్ద = ధ్వనులతో; సన్నిభంబులు = సమానములు; ఐన = అయిన; భేరీ = దుందుభుల; రవంబులు = ధ్వనులు; భీకర = భయంకరమైన; భేకీ = ఆడుకప్పల; నికర = సమూహముల; రవంబులుగన్ = అరుపులుగా; దారుణ = క్రూరములైన; ఇషు = బాణములచేత; విలూన = నరకబడిన; వాహ = గుఱ్ఱముల; వారణ = ఏనుగుల; మనుజు = మానవుల; మస్త = తలల యందలి; మస్కిష్కంబు = మెదళ్ళ; రొంపియున్ = బురద; ఐ = అయ్యి; సొంపు = చక్కదనము; మెఱయన్ = అతిశయించగా; ఆభీల = భయంకరమైన; కీలాల = నెత్తుటి; ప్రవాహంబులు = వెల్లువలు; ప్రవహించెన్ = పారినవి; అందు = వానిలో; భుజంబులు = చేతులు; భుజంగంబులుగన్ = పాములుగా; కపాలంబులు = పుట్టెలు; కమఠంబులుగన్ = తాబేళ్ళుగా; శిరోజంబులున్ = తలవెంట్రుకలు; శైవలంబులుగన్ = నాచుతీగలుగా; కరంబులున్ = అరచేతులు; మీనంబులుగన్ = చేపలుగా; హయంబులు = గుఱ్ఱములు; నక్తంబులుగన్ = మొసళ్ళుగా; గజంబులున్ = ఏనుగులు; దీవులు = నడిమిదిబ్బలుగా; ధవళ = తెల్లని; ఛత్రంబులు = గొడుగులు; నురువులుగన్ = నురగలుగా; చామరంబులు = వింజామరలు; కలహంసలుగన్ = రాజహంసలుగా; భూషణ = ఆభరణములలోని; రత్న = మణుల; రేణు = పొడుల యొక్క; రాసులు = సమూహములు; పులినంబులుగన్ = ఇసుకతిన్నెలుగా; ఒప్పెన్ = చక్కదనముపొందినవి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

తన సేనలు ఓడిపోయి పారిపోవడం చూసిన శ్రీహరి సమరాటోపంతో భూభారం వహించే దిగ్గజాల తొండాలతో సమానము లైన తన బాహుదండాలు సారించి విజృంభించాడు. బ్రహ్మాండభాండం బద్దలయ్యేలా పాంచజన్య శంఖం పూరించాడు. ఆ శంఖధ్వని పెళపెళ మనే

పిడుగుల మ్రోత వలె వినబడింది; అతను ధరించిన నెమలిపింఛం ఇంద్రధనస్సు వలె కనబడింది;
 మెచ్చదగిన హస్తలాఘవం చేత బాణములు అల్లెత్రాటి యందు సంధించడం, లాగడం విడవడం
 తెలియరాకుండా ఉంది. మండలాకారంతో సూర్యమండల ప్రభవలె తేరిచూడరానిదై అతని
 శార్ఙ్గమనే ధనుస్సు క్రొత్తమెరుపు వలె తేజరిల్లింది; దిగ్గజాల చెవులకు వెరపు కలిగించే అతని
 ధనుష్టంకారాలు ఘుమఘుమ ధ్వనులతో సహింపరానివై ఉరుముల చప్పుళ్ళుగా ఒప్పాయి;
 రథానికి కట్టిన గుఱ్ఱాల గిట్టల తాకిడికి లేచిన ధూళి మూలాన ఏర్పడ్డ చీకటి అంధకారమై
 తోచింది; అతని సాటిలేని యుద్ధసన్నాహ వైపుణ్యానికి పరవశించి నిక్కి చేతులెత్తి నాట్యం చేస్తున్న
 నారదమహర్షి హస్తవిన్యాసాలే, మిక్కిలి సంబరంతో తాండవనృత్యం సలిపే నెమళ్ళుగా నెగడాయి;
 అందమైన ఆయన రథచక్రాల రవళికి జంకి ఏనుగుల కుంభస్థలాలపై ఒరుగుతున్న వీరులు,
 మదించిన నెమళ్ళ క్రీంకారాలకు ఉలికిపడి తరుణుల కుండల వంటి కుచాల మీద వ్రాలే
 కాముకులుగా దీపించారు; నానా దేశాల రాజుల నెత్తురు ద్రావు కోరికతో పరవశములై
 పెనుబొబ్బలు పెట్టు పిశాచబృందాలు, “వర్షం వర్షం” అని పలవరించే చాతకాలుగా ద్యోతకము
 అయ్యాయి; అమోఘ యుద్ధప్రేరకు డయిన బలరాముడు వర్షానికి కారణమైన మందమారుతము
 అయ్యాడు; ఘోర విలయ సమయం లోని కారుమబ్బు వలె ప్రకాశించే శరీరచ్ఛాయ కల
 కమలనాభుడు శత్రువులకు సంబంధించిన రథ, గజాశ్వ పదాతుల దేహాలనే భూము లందు
 పుంఖానుపుంఖంగా లెక్కింపరాని పలురకాలైన దివ్యబాణములు అనే వర్షం కురిపించాడు; అలా
 అతడు శరవర్షం కురిపించే టప్పుడు శస్త్రాస్త్రముల రాపిడికి పుట్టిన నిప్పురవ్వలు వానకాలంలోని
 మిణుగురు పురుగులుగా నెగడినాయి; బాణాలచే చెదరిన వీరుల కిరీటములందు తాపబడిన
 పద్మరాగమణి ఖండాలు ఆరుద్ర పురుగుల మాదిరి ఉన్నాయి; గొప్ప తూపులచే చీల్చబడిన
 మదగజ కుంభాలలోని ముత్యాలు వడగండ్లుగా ఉన్నాయి; తీవ్రములైన అర్థచంద్రబాణాలచే
 కాళ్ళు ఖండింపబడగా “కృష్ణా! కృష్ణా! నిలు నిలు” మని పలుకుతూ నేలపై కూలుతున్న శరీరాలు
 సేద్యగాండ్ర చేతులలోని గండ్రగొడ్డళ్ళచే నరకబడి కూలుతున్న పెనువృక్షాలుగా ఉన్నాయి; వాడి
 బల్లెములచే భగ్నములైన గుహలవంటి నోళ్ళ నుంచి రాలుతున్న దంతముల సమూహం
 మొల్లపూల గుత్తులుగా ఉన్నాయి; నిశిత బాణాలు నాటిన శరీరాలుకలవై క్రొత్తగాయాలనుండి
 పిలపిల నెత్తురు ప్రవహింపగా తిరగలేక ప్రాణాలు విడిచే ఏనుగులు సెలయేళ్ళతో కూడిన
 కొండలుగా ఉన్నాయి; కర్కశము లైన శరములచే ఖండింపబడిన బాహుదండాలతో కలసి నేలపై
 పడిన వజ్రమయ కంఠాభరణాలు పాముపడగలతో కూడిన మొగలిపూలయ్యాయి; ప్రళయకాల

మందలి సముద్రతరంగ ఘోషకు సాటివచ్చే భేరి స్వనాలు దారుణ మైన కప్పల బెకబెక ధ్వనులు అయ్యాయి; భీషణము లయిన బాణములచే కోయబడిన గుఱ్ఱముల ఏనుగుల మనుష్యుల మెదడులు రొంపులు అయి సొబగు మీరాయి; భయంకరమైన నెత్తురు వెల్లువలు ప్రవహించాయి; ఆ ప్రవాహంలో బాహువులు పాములుగా, తలపుట్టెలు తాబేళ్ళుగా, తలవెంట్రుకలు నాచుగా, చేతులు చేపలుగా, గుఱ్ఱాలు మొసళ్ళుగా, ఏనుగులు దీవులుగా, తెల్లగొడుగులు నురుగులుగా, వింజామరలు రాయంచలుగా, చితికిపోయిన ఆభరణాలలోని రత్నాల పొడులు ఇసుకతిన్నెలుగా అతిశయించాయి.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : బలరాముడు విజృంభించుట

10.1-1563-లవి.

హసిత హరినీలనిభ **వసనము** విశాలకటి-

నసమ నయనాద్రి పరి**లసిత**మగు మేఘా

ల్లసనము వహింపఁ గర**కిసల**యము హేమ మణి-

విసర వలయద్యుతులు **దెసల** తుదలందుం

బసలు గురియంగ సర**భస**మున బలుండు దర-

హసితము ముఖాబ్జమున **నెసఁగ** ఘనకాలా

య సమయ మహోగ్రతర **ముసలము** వడిన్ విసరి-

కసిమసఁగి శత్రువుల **నసువులకు** బాపెన్.

టీకా:

హసిత = నవ్వుబడిన; హరినీల = ఇంద్రనీలాలతో; నిభ = సమానమైన; వసనము = బట్ట; విశాల = పెద్దదైన; కటిన్ = నడుమునందు; అసమనయనాద్రి = కైలాసపర్వతముచే (అసమనయనాద్రి -

అసమనయనుని (శివుని) అద్రి (పర్వతము), కైలాసపర్వతము); పరిలసిత = బాగా

కాంతివంతమైనది; అగు = ఐన; మేఘ = మేఘము యొక్క; ఉల్లసనమున్ = వికాసమును;

వహింపగన్ = పొందగా; కర = చేయి అనెడి; కిసలయము = చిగురాకు యొక్క; హేమ = బంగారపు;

మణి = రత్నాల; విసర = సమూహములు కల; వలయ = కడియముల; ద్యుతులు = మెరుపులు;

దెసలతుదలు = దిగంతములు; అందున్ = అందు; పసలు = ప్రకాశములు; కురియంగన్ =
 వెదచల్లబడగా; సరభసమునన్ = హడావిడితో; బలుండు = బలరాముడు; దరహాసితము =
 చిరునవ్వు; ముఖ = ముఖము అనెడి; అబ్జమునన్ = పద్మమునందు; ఎసగన్ = అతిశయించగా;
 ఘన = పెద్దది; కాలాయ = ఇనుపముతో చేయబడి; సమయ = చంపివేసెడి; మహా = మిక్కిలి;
 ఉగ్రతర = అతిభయంకరమైన {ఉగ్రము - ఉగ్రతరము - ఉగ్రతమము}; ముసలము = రోకటిని; వడిన్
 = వేగముగా; విసరి = విసురుటచేత; కసి = కోపము; మసగి = రేగి; శత్రువులను = విరోధులను;
 అసువులకుబాపెన్ = చంపెను.

భావము:

బలరాముడి విశాలమైన కటిప్రదేశంలోని ఇంద్రనీల మణితో సమానమైన నీలాంబరం, కైలాసగిరి
 యందు లెస్సగా ప్రకాశించే మేఘంలా అందగించింది. అతని చిగురుటాకుల వంటి చేతులకు గల
 కనక ఖచిత రత్న కంకణముల కాంతులు దిగంతములు అంతా ప్రకాశాలు వెదజల్లాయి.
 బలరాముడు పద్మమువంటి తన మోమున చిరునవ్వు చిందుతుండగా, దృఢమైన ఇనుముతో
 చేసిన మిక్కిలి భయము కలిగించే రోకలిని మహావేగంతో గిరగిర త్రిప్పుతూ విజృంభించి, విరోధుల
 ప్రాణాలు హరించాడు.

10.1-1564-లవి.

ప్రళయసమయాంతకుని చెలువునఁ గటాక్షముల-

నలఘు చటులాగ్ని కణములు చెదరఁ గోలా

హలముగ సువర్ణమణివలయ నిచయోజ్జ్వలిత-

హలము వడిఁజూచి శిరములు నురములు న్ని

ర్థళితములుగన్ శకలములుగ నొనరింపఁ గని-

బెలుకుటి జరాసుతుని బలము రణవీధిన్

జలిత దనుజావళికి బలికి భయభీత సుర-

ఫలికిఁ ద్రిజగచ్ఛలికి హలికిఁ దల డించెన్.

టీకా:

ప్రళయసమయ = ప్రళయకాల; అంతకున్ = యముని; చెలువునన్ = వలె; కటాక్షముల =
కడకండ్లనుండి; అలఘు = మిక్కుటమైన; చటుల = తీక్షణమైన; అగ్ని = నిప్పు; కణములు = రవ్వలు;
చెదరన్ = ఎగిరిపడుతుండగా; కోలాహలముగన్ = కలకలధ్వనితో; సువర్ణ = బంగారపు; మణి =
రత్నాలుపొదిగిన; వలయ = కట్ల యొక్క; నిచయ = సమూహముచే; ఉజ్వలిత = మెరుస్తున్న;
హలమున్ = నాగలి ఆయుధమును; వడిన్ = విసురుగా; చాచి = సాగించి; శిరములున్ = తలలు;
ఉరములున్ = వక్షస్థలములు; నిర్దళితములుగన్ = బద్దలైనవిగా; శకలములుగన్ =
ముక్కలుముక్కలుగా; ఒనరింపన్ = చేయగా; కని = చూసి; పెలుకుటి = విహ్వలులై; జరాసంధుని =
జరాసంధుని యొక్క; బలమున్ = సైన్యము; రణవీధిన్ = యుద్ధభూమి యందు; చలిత =
చెదరగొట్టబడిన; దనుజ = రాక్షసుల; ఆవళి = సమూహము కలవాని; కిన్ = కి; బలి = బలవంతున;
కిన్ = కు; భయ = భయముచేత; భీత = బెదిరిన; సుర = దేవతలకు; ఫలి = ప్రయోజనకారి; కిన్ = కి;
త్రిజగత్ = ముల్లోకములలోను; చలి = చరించుట కలవాని; కిన్ = కి; హలి = బలరాముని (హలి -
హలాయుధము కలవాడు, బలరాముడు); కిన్ = కి; తలడించెన్ = లొంగిపోయెను.

భావము:

రాక్షసులగుంపును కలవరపెట్టువాడు; ప్రబలమైన బలము కలవాడు; భయత్రస్తులకు
కల్పవృక్షమువంటి వాడు; ముల్లోకాలను గడగడలాడించేవాడు; హలము ఆయుధముగా
ధరించువాడు అయిన బలరాముడు ప్రళయకాల యముని వలె ప్రకాశించాడు. అతడి
కడకన్నులందు మిక్కిలి భయంకరములైన నిప్పురవ్వలు గుప్పుగుప్పున వెలువడ్డాయి. కనకరత్న
ఖచితములైన కడియాల పట్టీలతో శోభిల్లు తన ఇనుపనాగలిని వేగంగా విసురుతూ అతడు
విరోధుల తలలు, రొమ్ములు చీల్చి ముక్కలు చేసాడు. అది చూసిన జరాసంధుడి సైన్యం భయంతో
విలవిలలాడుతూ రణరంగంలో తల్లడిల్లాయి.

10.1-1565-శా.

రోషోద్రేకకళాభయంకర మహారూపంబుతో నొక్క చే

నీషాదండము సాచి లాంగలము భూమీశోత్తమగ్రీవలన్

భూషల్ రాలం దగిల్చి రాదిగిచి సంపూర్ణోద్ధతిన్ రోకటన్

వేషంబుల్ చెడమొత్తె రాముడు రణోర్విన్ నెత్తురుల్ జొత్తిలన్.

టీకా:

రోష = కోపము యొక్క; ఉద్రేక = అతిశయములను; కళా = కళచేత; భయంకర = వెలుపు
పుట్టించుచున్న; మహా = గొప్ప; రూపంబు = రూపము; తోన్ = తోటి; ఒక్క = ఒకానొక; చేన్ = చేతితో;
ఈషా = నాగేటి, నాగలి ఆయుధము; దండము = పట్టుకొనెడి పొడుగు కణ్ణి; సాచి = చాచి (చాచు
(ప్ర) - సాచు (వి)); లాంగలమున్ = నాగేటి ఆయుధమును; భూమీశ = రాజు; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుల;
గ్రీవలన్ = మెడ లండు; భూషల్ = ఆభరణములు; రాలన్ = రాలిపోవునట్లు; తగిల్చి =
తగుల్కొనునట్లుచేసి; రాదిగిచి = దగ్గరకు లాగి; సంపూర్ణ = పూర్తి; ఉద్ధతిన్ = శక్తితో; రోకటన్ =
ముసలముతో; వేషంబుల్ = వస్త్రాది అలంకారములు; చెడన్ = చెడిపోవునట్లు; మొత్తెన్ = కొట్టెను;
రాముడు = బలరాముడు; రణ = యుద్ధ; ఉర్విన్ = భూమిని; నెత్తురుల్ = రక్తములు; జొత్తిలన్ =
స్రవించగా .

భావము:

బలరాముడు విజృంభించిన కోపముతో, మహా భయంకర రూపంతో విలసిల్లాడు. ఒక చేతితో
చర్మాకోల సాచి, నగలురాలి పడేలా నాగలిని ఆ రాజశ్రేష్ఠుల మెడకు తగిలించి దగ్గరకు లాగి,
అమిత దర్పంతో మరొక చేతిలోని రోకలితో వారి వేషాలు చెదరేలా రణరంగంలో నెత్తురుపారేలా
మొత్తాడు.

10.1-1566-క.

హలి హలహృత కరికుంభ

స్థల ముక్తాఫలము లోలిఁ దనరెఁ గృషిక లాం

గల మార్గ కీర్ణ బీజా

వలి కైవడి నద్భుతాహవక్షేత్రమునన్.

టీకా:

హాలి = బలరాముడు; హాల = నాగేటి ఆయుధముతో; హృత = హరింపబడిన; కరి = ఏనుగుల;
కుంభస్థల = కుంభస్థల మందలి; ముక్తాఫలముల్ = ముత్యములు; ఓలిన్ = క్రమముగా; తనరెన్ =
ఒప్పినవి; కృషిక = సేద్యగాని, రైతు; లాంగల = నాగలి; మార్గ = చాళ్ళందు; కీర్ణ = చల్లబడిన; బీజ =
విత్తనముల; ఆవలి = సమూహముల; కైవడిన్ = వలె; అద్భుత = ఆశ్చర్యకరమైన; ఆవహ = యుద్ధ;
క్షేత్రమునన్ = భూమి యందు.

భావము:

అపూర్వమైన ఆ యుద్ధభూమిలో బలరాముడి నాగలిచే బద్దలుకొట్టబడిన ఏనుగు
కుంభస్థలముల లోని ముత్యాలు నేలరాలి కర్షకుల నాగటిచాళ్ళలో చల్లబడిన విత్తనాల లాగ
విలసిల్లాయి.

10.1-1567-క.

తఱిమి హాలి హాలము విసరుచు

నెఱిగదినిన బెగడి విమతనికరము లెడలై

వెఱిగుపడు నొడుగు నడగును

మఱుపడు జెడు మడియు బొరలు మరలుం దెఱున్.

టీకా:

తఱిమి = వెంటబడి; హాలి = బలరాముడు; హాలమున్ = నాగలి ఆయుధమును; విసరుచున్ =
విసురుగా వేయుచు; నెఱిన్ = క్రమముగా; కదినినన్ = దగ్గరకురాగా; బెగడి = వెరచి; విమత =
శత్రువుల; నికరములు = సమూహములు; ఎడలు = చెదిరినవి; ఐ = అయ్యి; వెఱిగుపడున్ =
ఆశ్చర్యపోవును; ఒడుగున్ = ముడుచుకొనును; అడగును = ఆణిగిపోవును; మఱుపడు = ధాగును;
చెడున్ = అంగవిహీనతచెందును; మడియున్ = చచ్చును; పొరలు = పొర్లెదరు; మరలున్ =
వెనుదిరుగును; తెఱున్ = పారిపోవును.

భావము:

బలభద్రుడు తరుముతూ తన నాగలిని త్రిప్పుతూ సమీపించగా శత్రుసమూహాలు భయపడి దూరంగా పారిపోతాయి; ఆశ్చర్య పోతాయి; ప్రక్కకు తొలగుతాయి; లోబడుతాయి; చాటుకు పోతాయి; చెడిపోతాయి; చనిపోతాయి; నేలబడి పొర్లుతాయి; వెనుదిరిగి పారిపోతాయి; కలతచెందుతాయి.

10.1-1568-క.

హాతి తిగ్మగోశతంబుల

హాతిదంతర మెల్లఁ గప్పు నాకృతిఁ గడిమిన్

హాతి తిగ్మగోశతంబుల

హాతిదంతర మెల్లఁ గప్పె నతిభీకరుడై.

టీకా:

హరి = సూర్యుడు; తిగ్మ = తీక్షణములైన; గో = కిరణముల; శతంబులన్ = సమూహములచే; హరిత్ = దిక్కుల; అంతరము = నడిమిప్రాంతము; ఎల్లన్ = అంతటిని; కప్పు = ఆవరించడి; ఆకృతిన్ = విధముగనే; కడిమిన్ = శౌర్యముచేత; హరి = కృష్ణుడు; తిగ్మ = తీక్షణములైన; గో = బాణముల; శతంబులన్ = సమూహములచేత; హరిత్ = దిక్కుల; అంతరము = నడిమిప్రాంతము; ఎల్లన్ = అంతటిని; కప్పెన్ = నింపెను; అతి = మిక్కిలి; భీకరుడు = భయంకరుడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సూర్యుడు వందలకొలది వాడికిరణాలచే దిగంతాలను కప్పేసే విధంగా, పరాక్రమశాలి అయిన శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలి భయంకరుడై వందలకొలది వాడి అమ్ములతో దిగంతాలను కప్పివేశాడు.

10.1-1569-నీ.

పదుగురేగురు దీర్ఘబ్రాణము ల్లాడిన-

గుదులు గుచ్చిన భంగిఁ గూలువారు;

దలలు ద్రెవ్విస మున్ను దారు వీక్షించిన-

వారల నొప్పించి వ్రాలువారు;

బదములు దెగిబడ్డ బాహులఁ బోరి ని-

ర్మూలిత బాహులై మ్రొగువారు;

క్షతముల రుధిరంబు జల్లింప నిర్ధర-

యుత శైలములభంగి నుండువారు;

10.1-1569.1-ఆ.

భ్రాతృ పుత్ర మిత్ర బంధువుల్ వీఁగిన

నడ్డమరుగుదెంచి యడఁగువారు;

వాహనములు దెగిన వడి నన్యవాహనా

ధిష్ఠులగుచు నెదిరి ద్రెళ్ళువారు.

టీకా:

పదుగురు = పదేసి (10); ఏగురు = ఐదేసి (5); దీర్ఘ = పొడవైన; బాణముల్ = బాణములు; కాడినన్ = నాటుకొనగా; గుదులు = గుత్తగా, కలిపి; గ్రుచ్చిన = గుచ్చిన; భంగిన్ = విధముగా; కూలు = చనిపోవు; వారున్ = వారు; తలలు = తలకాయలు; త్రెవ్విసన్ = తెగిపోగా; మున్ను = అంతకుముందు; తారు = వారు; వీక్షించిన = చూసిన; వారలన్ = వారిని; నొప్పించి = కొట్టి; వ్రాలు = ఒరుగు; వారున్ = వారు; బదములు = కాళ్ళు; తెగి = తెగుటచేత; పడ్డ = పడిపోయిన; బాహులన్ = చేతులతో; పోరి = పోరాడి; నిర్మూలిత = మొదలంటానరకబడిన; బాహులు = చేతులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; మ్రొగు = వాలిపోవు; వారున్ = వారు; క్షతముల = గాయములనుండి; రుధిరంబు = రక్తము; జల్లింపన్ = అధికముగా కారగా; నిర్ధర = సెలయేళ్ళతో; యుత = కూడి ఉన్న; శైలముల = పర్వతముల; భంగిన్ = వలె; ఉండు = ఉండెడి; వారున్ = వారు.

భ్రాతృ = సోదరులు; పుత్ర = కొడుకులు; మిత్ర = స్నేహితులు; బంధువుల్ = చుట్టములు; వీగినన్ = చలించినచో; అడ్డము = అడ్డముగా; అరుగుదెంచి = వచ్చి; అడుగు = అణగు; వారున్ = వారు; వాహనములున్ = వాహనములు; తెగినన్ = చెడిపోయినచో; వడిన్ = వేగముగా; అన్య =

ఇతరమైన; వాహనా = వాహనములను; అధిష్ఠులు = ఎక్కినవారు; అగుచున్ = అగుచు; ఎదిరిన్ = ఎదిరించి; త్రెళ్ళు = చనిపోవు; వారు = వారు;

భావము:

పొడవైన బాణములు నాటగా పదేసి మంది, ఐదేసి మంది వంతున గుదులు గుచ్చినట్లుగా కూలుతున్నారు. కొందరు తలలు తెగిపడగా పూర్వం తాము చూసినవారిని బాధించి మరికొందరు వ్రాలుతున్నారు. వేరొక కొందరు కాళ్ళు తెగిపడి నప్పటికీ చేతులతో పోరాడి, అవి కూడా తెగిపోగా మ్రొక్కుతున్నారు. ఇంకొందరు గాయాల నుండి నెత్తురు చిందుతుండగా సెలయేళ్ళతో కూడిన శైలాలవలె ఉన్నారు. కొందరు సోదరులు పుత్రులు స్నేహితులు చుట్టాలు ఓడిపోగా అడ్డు వచ్చి హతం అవుతున్నారు. మరికొందరు గుట్టములు తెగిపడిపోతే, వెంటనే ఇంకో గుట్టం ఎక్కివచ్చి ఎదిరించి, మరణిస్తున్నారు.

10.1-1570-శా.

ఈ కాయంబులఁ బాసినంతటనె మా కెగ్గేమి? జేతృత్వమున్
నీకుం జెల్లదు కృష్ణ! నిర్జరులమై నిన్నోర్తు మీమీఁదటన్
వైకుంఠంబున నంచుఁ బల్కు క్రియ దుర్వారాస్త్ర భిన్నాంగులై
యాకంపింపక గొందఱాడుదురు గర్వాలాపముల్ గృష్ణునిన్.

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; కాయంబులన్ = దేహములను; పాసిన = విడిచిన; అంతటనే = అంతమాత్రముచేత; మా = మా; కున్ = కు; ఎగ్గు = కీడు; ఏమి = ఏమిటి; జేతృత్వమునన్ = జయశీలత్వము; నీ = నీ; కున్ = కు; చెల్లదు = అందదు; కృష్ణ = కృష్ణా; నిర్జరులము = దేవతలము, జర లేని వారము; ఐ = అయ్య; నిన్నున్ = నిన్ను; ఓర్తుము = గెలుచుకొందుము; ఈమీదటన్ = ఇకపైన; వైకుంఠంబునన్ = వైకుంఠమునందు; అంచున్ = అని; పల్కు = పలుకుతున్న; క్రియన్ = విధముగ; దుర్వార = వారింపరాని; అస్త్ర = అస్త్రములచే; భిన్న = తెగిన; అంగులు = అవయవములు కలవారు; ఐ = అయ్య; ఆకంపింపక = వెరవక; కొందఱు = కొంతమంది; ఆడుదురు = పలికెదరు; గర్వా = గర్వపు; మాటల్ = మాటలను; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని గురించి.

భావము:

ఇంకా మరికొందరు "కృష్ణా ఈ శరీరాలు విడచినంత మాత్రాన మాకు కలిగే కీడు ఏమీ లేదులే. నీకు విజయం లభించడం కల్గి. ఎందుకంటే, మేము చచ్చాక అమరులమై వైకుంఠంలో నిన్ను గెలుస్తాము" అంటూ వారింపరాని శస్త్రాలచే ఛేదించబడిన కాయములు కలవారై ఏమాత్రం చలింపక కొందరు శ్రీకృష్ణుడితో దంభాలు పలికారు.

10.1-1571-వ.

ఇ విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబున = విధముగ.

భావము:

ఆ విధంగా బలరాముడు శ్రీకృష్ణుడూ శత్రుసైన్యంతో యుద్ధం చేసే సమయంలో...

10.1-1572-క.

జగతీశ! యేమిచెప్పుదు?

నగణితలయవార్ధి భయదమై మూగిన య

మృగధీశు బలము నెల్లను

తెగఁ జూచిరి హరియు హలియుఁ దీవక్రీడన్.

టీకా:

జగతీశ = రాజా; ఏమి = ఏమని; చెప్పుదున్ = చెప్పగలను; అగణిత = ఎంచరాని; లయ =

ప్రళయకాల మందలి; వార్ధి = సముద్రమువలె {వార్ధి - నీటికి నిధి, కడలి}; భయదము =

భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; మూగిన = చుట్టుముట్టిన; ఆ = ఆ యొక్క; మగధీశు = జరాసంధుని;

బలమున్ = సైన్యమును; ఎల్లన్ = అంతటిని; తెగజూచిరి = చంపిరి {తెగజూచు - తెగునట్లు

(చనిపోవునట్లు) చూచు, చంపు); హరియున్ = కృష్ణుడు; హలియున్ = బలరాముడు; తీవ్ర = తీవ్రమైన; క్రీడన్ = విధముగ.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! ఏమని చెప్పేది ప్రళయకాలసాగరం వలె భయంకరంగా చుట్టుముట్టిన ఆ మగధరాజ యొక్క లెక్కించలేనంత సైన్యం అంతటినీ బలరాముడూ కృష్ణుడూ తీక్షణంగా చీల్చిచెండాడి మట్టుబెట్టారు.

10.1-1573-క.

భువన జనుస్థితవిలయము

అవలీలం జేయు హరికి నరినాశన మెం

త విషయమైన మనుజుడై

భవ మొందుటఁ జేసి పొగడఁ బడియెం గృతులన్.

టీకా:

భువన = లోకముల యొక్క; జనుః = పుట్టుక; స్థిత = ఉనికి, సంరక్షణము; విలయములున్ = నాశనములను; అవలీలన్ = సుళువుగా; చేయు = చేసెడి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; అరి = శత్రువుల; నాశనము = నాశముచేయుట; ఎంత = ఏపాటి; విషయము = పని; ఐనన్ = అయినను; మనుజుడు = మానవునిగా; ఐ = అయ్యి; భవమున్ = పుట్టుక; ఒందుట = పొందుట; చేసి = వలన; పొగడబడియెన్ = కీర్తింపబడెను; కృతులన్ = కావ్యము లందు.

భావము:

లోకములను అవలీలగా పుట్టించనూ, పెంచనూ, గిట్టించనూ సమర్థుడైన నారాయణునకు, శత్రునాశనము చేయుట ఒక లెక్క లోనిది కాదు. అయినా, మానవుడై పుట్టినందున కావ్యము లందు అలా శ్లాఘింపబడ్డాడు.

10.1-1574-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

10.1-1575-శా.

అంహాకర్ములు దల్లడిల్ల భయదా**హం**కారుడై సీరి దో

రంహం బొప్ప హలాహతిన్ రథ ధనూ**ర**థ్యంబులం గూల్చి త

త్సంహరస్పహఁ జొచ్చి పట్టెను జరా**సం**ధున్ మదాంధున్ మహా

సింహంబుం బ్రతిసింహముఖ్యము బల**శ్రీ**బట్టు నేర్పేర్పడన్.

టీకా:

అంహస్సు = పాపము; కర్ములు = కర్మములు చేయువారు; తల్లడిల్లన్ = చలించగా; భయద = భయంకరమైన; అహంకారుడు = అహంకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సీరి = బలరాముడు (సీరి - సీర (నాగలి) ఆయుధమును ధరించివాడు, బలరాముడు); దోః = భుజబలము యొక్క; అహంబు = గర్వము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగా; హల = నాగేటి; ఆహతిన్ = దెబ్బతో; రథ = రథములను; ధనుః = విల్లులను; రథ్యంబులన్ = గుఱ్ఱములను; కూల్చి = పడగొట్టి; తత్ = అతనిని; సంహర = చంపుట యందలి; స్పహన్ = ఇచ్చచేత; చొచ్చి = చొరబడి; పట్టెను = పట్టుకొనెను; జరాసంధున్ = జరాసంధుడిని; మదా = గర్వముచేత; అంధున్ = గుడ్డివాడైన వానిని; మహా = గొప్ప; సింహంబు = సింహము; ప్రతి = ప్రతిపక్ష; సింహ = సింహ; ముఖ్యమున్ = శ్రేష్ఠమును; బల = బలము యొక్క; శ్రీన్ = సంపదచేత; పట్టు = పట్టుకొను; నేర్పు = ప్రావీణ్యము; ఏర్పడన్ = తెలియబడునట్లుగ.

భావము:

పాపకర్ములు తల్లడిల్లేలా హలధారి బలరాముడు విరోధులకు వెరపు కలిగించే దర్పంతో బహు
వేగమైన నాగటిపోటులతో రథాలనూ, ధనస్సులనూ, గుఱ్ఱాలనూ కూల్చివేశాడు. మహాసింహ
మొకటి ప్రత్యర్థి అయిన మరో సింహాన్ని పట్టుకునే శక్తి సామర్థ్యాలు కనబరుస్తూ, శత్రుసంహార
కాంక్షతో బలరాముడు కావరంతో కన్నుగానని జరాసంధుణ్ణి చొరబడి పట్టుకున్నాడు

10.1-1576-వ.

ఇట్లు పట్టుకొని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పట్టుకొని = పట్టుకొని.

భావము:

హలుడు అలా మాగధుడిని పట్టుకుని...

దశమ స్కంధము - పూర్వ : జరాసంధుని విడుచుట

10.1-1577-ఉ.

కుంఠితులై పరుల్ బెగడ ఘోరబలుండు బలుండు వాని సో
ల్లుంఠము లాడుచుం దిగిచి లోకభయంకరమైన ముష్టిచేఁ
గంఠగతాసుఁ జేసి తమక్రంబున మొత్తఁగ భూభరక్షయో
త్కంఠుఁడు చక్రి మీఁదెఱిఁగి కార్యము గల్గని మాన్సి యిట్లనున్.

టీకా:

కుంఠితులు = ఓడిపోయినవారు; ఐ = అయ్యి; పరుల్ = శత్రువులు; బెగడన్ = వెరచుచుండగా; ఘోర
= భయంకరమైన; బలుండు = బలరాముడు (బలుడు - బలము కలవాడు, బలరాముడు); వానిన్ =

అతనిని; సోల్లుంఠములు = దెప్పిపొడుపుమాటలు {సోల్లుంఠములు - మర్మభేదకములైన మాటలు, దెప్పిపొడుపుమాటలు}; ఆడుచున్ = పలుకుచు; తిగిచి = దగ్గరకులాగి; లోక = లోకములకు; భయంకరమైన = భీకరమైన; ముష్టి = పిడికిటిపోటు; చేన్ = చేత; కంఠ = కంఠమున; గత = గల; ఆసున్ = ప్రాణములు కలవానిని; చేసి = చేసి; తమకంబు = సంభ్రమముతోటి; మొత్తగన్ = మోదగా; భూ = భూమి; భర = భారమును; క్షయ = అణచివేయుట యందు; ఉత్కంఠుండు = ఆసక్తి కలవాడు; చక్రి = కృష్ణుడు {చక్రి - చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు}; మీదన్ = జరుగబోవునది; ఎటిగి = తెలిసి; కార్యము = పని; కల్లు = కలదు, ఉన్నది; అని = అని; మాన్సి = ఆపించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనుచుండెను.

భావము:

శత్రువులు చెదరిబెదరిపోగా భయంకర బలశాలి అయిన బలభద్రుడు వాడిని ఎత్తిపొడుపు మాటలతో పొడుస్తూ, లాగి లోకాలకు వెరపు కలిగించే తన పిడికిటి పోటుతో కంఠగతప్రాణుణ్ణి గావించాడు. భూభారము అడగింప నెంచిన చక్రాయుధుడు భావికార్యం తలపోసి, కావలసిన పనుందని చెప్పి అన్నను ఆపి, మాగధునితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1578-శా.

"**దుఃఖింపం** బనిలేదు; పొమ్ము; బలసం**దోహంబులం** దెమ్ము; చే **తఃఖేదం** బెడలంగ రమ్ము; రిపులం **దండింపు**; కాదేని భూ **స్వఃఖేలజ్జన** మెల్ల మెచ్చ నృప! నీ **శౌర్యోన్నతుల్** జూపి మే **దుఃఖిం**డంబులు భూతముల్ దినఁ దను**త్రా**గంబు చేయం దగున్."

టీకా:

దుఃఖింపన్ = విచారించవలసిన; పని = అవుసరము; లేదు = లేదు; పొమ్ము = వెళ్ళిపో; బల = సైన్యముల; సందోహంబులన్ = సమూహములను; తెమ్ము = తీసుకురా; చేతన్ = మనసులోని; ఖేదము = వ్యాకులత; ఎడలన్ = తొలగునట్లు; కరమ్ము = అధికముగా; రిపులన్ = శత్రువులను; దండింపు = శిక్షింపుము; కాదు = అలాకాని; ఏని = ఎడల; భూ = భూలోకమున; స్వః = స్వర్గలోకమున; ఖేలత్ = విహరించెడి; జనము = వారు; ఎల్లన్ = అందరు; మెచ్చన్ =

శ్లాఘించునట్లు; నృప = రాజా; నీ = నీ యొక్క; శౌర్య = పౌరుషము యొక్క; ఉన్నతులున్ = అధిక్యములను; చూపి = కనబరచి; మేదః = మెదడుకండల; ఖండంబులున్ = ముక్కలు; భూతముల్ = పిశాచములు; తినన్ = తినునట్లు; తనుత్యాగంబున్ = చనిపోవుట; చేయన్ = చేయుట; తగున్ = యుక్తమగును.

భావము:

"ఓ నరపతీ! నీవు దుఃఖించవలసిన అవసరం లేదు. పొమ్ము. సేనలను సమకూర్చుకుని మనోవ్యధ తొలగేలా మళ్ళీ రా. శత్రువులను శిక్షించు. లేకపోతే భూలోక, స్వర్గలోకాలలో సంచరించే వాళ్ళు మెచ్చుకునేలా నీ పరాక్రమాతిశయం చాటి, నీ మెదడు ముక్కలు పిశాచాలు తినేలా నీ దేహాన్నివదలి పెట్టు."

10.1-1579-వ.

అని నగుచు విడిపించిన విడివడి చిడిముడికి నగ్గలంబైన సిగ్గున మ్రొగి నెమ్మొగంబు చూపక, కోప కపట భావంబులు మనంబునం బెనంగొనఁ దపంబు చేసి యైన వీరలం జయించెద నని పలాయితులైన రాజులం గూడుకొనుచు జరాసంధుండు విరిగి చనియె; సురలు కుసుమవర్షంబులు గురియ హలియు హరియును మధురానగర జన వందిమాగధ జేగీయమానులై వీణా వేణు మృదంగ శంఖ దుందుభి నినదంబు లాకర్ణించుచు, మృగమద జలసిక్త విమల వీధికాశతంబును, వివిధ విచిత్ర కేతనాద్యలంకృతంబును సువర్ణ మణిమయ జయస్తంభ నిబద్ధ తోరణ సంయుతంబును, వేద నాద నినాదితంబును, సంతృప్తజన సంకుల గోపురంబునునైన పురంబుఁ బ్రవేశించి; రండు.

టీకా:

అని = అని; నగుచున్ = నవ్వుతు; విడిపించినన్ = వదలిపెట్టగా; విడివడి = విడుదలపొంది; చిడిముడి = తొట్టుపాటు; కిన్ = కంటెను; అగ్గలంబు = మించిన; సిగ్గునన్ = సిగ్గుచేత; మ్రొగి = తలవంచుకొని; నెఱి = నిండు; మొగంబున్ = ముఖమును; చూపక = కనబరచకుండ; కోప = కోపము; కపట = కపటము కల; భావంబులున్ = భావములు; మనంబున్ = మనసును; పెనంగొనన్ = చుట్టుముట్టగా; తపంబున్ = తపస్సును; చేసి = చేసి; ఐనన్ = అయినను; వీరలన్ =

వీరిని; జయించెదను = గెలిచెదను; అని = అనుకొని; పలాయితులు = పారిపోయినవారు; ఐన =
 అయిన; రాజులన్ = రాజులను; కూడుకొనుచు = కలుసుకొనుచు; జరాసంధుండు = జరాసంధుడు;
 విరిగి = ఓడి; చనియెన్ = పోయెను; సురలు = దేవతలు; కుసుమ = పూల; వర్షంబులున్ = వానలు;
 కురియన్ = కురిపించగా; హలియున్ = బలరాముడు; హరియును = కృష్ణుడు; మధురా = మధుర
 అను; నగర = పట్టణపు; జన = ప్రజలచే; వంది = వందించువారిచే {వంది - వందించు (స్తుతి
 పాఠములు చదువు) వారు}; మాగధ = మాగధులచే {మాగధులు - వంశావళి చదువువారు};
 జేగీయమానులు = కీర్తింపబడుచున్నవారు; ఐ = అయ్యి; వీణా = వీణలు; వేణు = మురళీలు;
 మృదంగ = మద్దెలలు; శంఖ = శంఖములు; దుందుభి = భేరీల యొక్క; నినదంబులు = ధ్వనులు;
 ఆకర్ణించుచున్ = వినుచు; మృగమద = కస్తూరి కలిపిన; జల = నీళ్ళచే; సిక్త = కళ్ళాపిజల్లబడిన;
 విమల = నిర్మలమైన; వీధికా = వీధుల; శతంబును = అనేకముకలది; వివిధ = పెక్కు; విచిత్ర =
 చిత్రములైన; కేతన = జండాలు; ఆది = మున్నగువానిచే; అలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది;
 సువర్ణ = బంగారము; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; జయ = గెలుపులను తెలుపు; స్తంభ =
 ధ్వజస్తంభములు; నిబద్ధ = కట్టబడిన; తోరణ = తోరణములుతో; సంయుతంబును = కూడి
 యున్నది; వేద = వేదపఠనముల; నాద = రవములుచే; నినదితంబును = మోగునది; సంతృప్త =
 తృప్తిచెందిన; జన = ప్రజల; సంకుల = కలకలారావములు గల; గోపురంబును = పురద్వారముల
 కలది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = పట్టణమును (మధురను); ప్రవేశించిరి = ప్రవేశించిరి; అందు =
 దానిలో.

భావము:

అలా నవ్వుతూ అని, వాడిని విడిచిపెట్టాడు. వాడేమో తొట్టుపాటును మించిన సిగ్గుతో
 కుమిలిపోయి, ముఖము ఎత్తుకోలేక, కోపం కుటిలత్వం మనసును చుట్టుముట్టగా, 'తపస్సు చేసి
 అయినా వీళ్ళను జయించితీరాలి' అని అనుకున్నాడు. పారిపోయిన తన రాజులను అందరిని
 కలుపుకుని ఓడి వెనక్కి వెళ్ళిపోయాడు. దేవతలు బలరామకృష్ణుల మీద పూలవాన కురిపించారు.
 అప్పుడు, వారు తమను మధురానగరవాసులూ వందిమాగధులూ కీర్తిస్తుండగా; వీణలు,
 వేణువులు, మృదంగాలు, శంఖాలు, దుందుభులు మొదలైన మంగళతూర్య రావాలు ఆలకిస్తూ
 పురప్రవేశం చేసారు. అలా వీధులు అన్నీ శుభ్రంగా కస్తూరి కలిపిన నీళ్ళతో తడపబడి, అనేక
 విచిత్రము లైన జెండాలు మున్నగు వాటితో అలంకరించబడి, కనకరత్నమయము లైన విజయ

స్తంభాలకు తోరణాలు కట్టబడి ఉండి; వేదధ్వనులతో ప్రతిధ్వనిస్తూ, సంతృప్తహృదయులైన ప్రజలు కలిగిన వాకిళ్ళతో కళకళలాడుతున్న ఆ మధురానగరాన్ని బలరాముడు శ్రీకృష్ణుడు ప్రవేశించారు.

10.1-1580-ఉ.

"వెల్లువలైన వైరినృపవీరుల నెల్ల జయించి వీటికిన్
బల్లిదులైన కృష్ణబలభద్రులు వచ్చుచున్నవారు రం;
దుల్లములారఁ జాత" మని యున్నత సౌధము లెక్కి వారిపైఁ
బల్లవ పుష్ప లాజములఁ బౌరపురంధ్రులు చల్లి రెల్లెడన్.

టీకా:

వెల్లువలు = వరదలెత్తినట్టివి; ఐన = అయిన; వైరి = విరోధి; నృప = రాజ; వీరులన్ = భటులను;
ఎల్లన్ = అందరిని; జయించి = గెలిచి; వీడు = పట్టణమున; కిన్ = కు; బల్లిదులు = బలవంతులు;
ఐన = అయిన; కృష్ణ = కృష్ణుడు; బలభద్రులు = బలరాముడులు; వచ్చుచున్నవారు = వస్తున్నారు;
రండు = రండి; ఉల్లములు = మనసులు; ఆరన్ = అతిశయిల్లగా, నిండుగా; చూతము = చూచెదము;
అని = అని; ఉన్నత = ఎత్తైన; సౌధములు = మేడలు; ఎక్కి = ఎక్కి; వారి = వారల; పైన్ = మీద; పల్లవ
= చిగుళ్ళను; పుష్ప = పూలను; లాజములన్ = పేలాలను; పౌర = పట్టణపు; పురంధ్రులు = స్త్రీలు
{పురంధ్ర - గృహమును ధరించునామె, గృహిణి}; చల్లిరి = చల్లిరి; ఎల్ల = అన్ని; ఎడన్ = చోటులందు.

భావము:

"వెల్లువలా పెల్లుబికి వచ్చిన వీరులైన శత్రురాజులు అందరినీ జయించి, బలవంతులైన
బలరామకృష్ణులు విచ్చేస్తున్నారు; రండి! రండి! మనసార దర్శిద్దాము" అని ఎత్తయిన మేడలెక్కి,
పురస్త్రీలు వారి మీద చిగుళ్ళూ పూలూ సేసలూ చల్లారు.

10.1-1581-వ.

ఇట్లు పురంబు ప్రవేశించి యుద్ధప్రకారంబెల్ల నుగ్రసేనున కెఱింగించి కృష్ణుం డిచ్ఛావిహారంబుల
నుండె; మఱియు నెక్కువ మత్సరంబున నమ్మాగధుండు మహిమండలంబునంగల
దుష్టమహిపతుల నెల్లం గూడుకొని సప్తదశ వారంబులు సప్తదశాక్షాహిణీ బల సమేతుండై

మధురానగరంబుపై విడిసి మాధవ భుజాప్రాకార రక్షితు లగు యాదవులతోడ నాలంబు చేసి
నిర్మూలిత బలుండై పోయి క్రమ్మఱ నష్టాదశ యుద్ధంబునకు వచ్చునెడం గలహ విద్యావిశారదుం
డగు నారదుండు కాలయవను కడకుం జని యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పురంబున్ = పట్టణము; ప్రవేశించి = లోనికివెళ్ళి; యుద్ధ = యుద్ధముజరిగిన;
ప్రకారంబున్ = విధమును; ఎల్లన్ = అంతటిని; ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనుని; కిన్ = కి; ఎఱింగించి =
తెలిపి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఇచ్చా = కోరినట్లు; విహారంబులన్ = విహరించుటలందు; ఉండెన్ =
ఉండెను; మఱియున్ = తరువాత; ఎక్కువ = అధికమైన; మత్సరంబునన్ = మాత్సర్యముతో; ఆ = ఆ;
మాగధుండు = జరాసంధుడు (మాగధుడు - మగధదేశరాజు, జరాసంధుడు); మహీ = భూ;
మండలంబునన్ = లోకములో; కల = ఉన్న; దుష్ట = చెడ్డవారైన; మహీపతులన్ = రాజులను
(మహీపతి - మహీ (రాజ్యమునకు) అధిపతి, రాజు); ఎల్లన్ = అందరిని; కూడుకొని = కూడగట్టుకొని;
సప్తదశ = పదిహేడు (17); వారంబులు = మారులు; సప్తదశ = పదిహేడు (17); అక్షౌహిణీ =
అక్షౌహిణుల; బల = సేనలతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మధురా = మధుర;
నగరంబున్ = పట్టణము; పైన్ = మీద; విడిసి = చుట్టుముట్టి; మాధవ = కృష్ణుని; భుజ = భుజములు
అనెడి; ప్రాకార = కోటచేత; రక్షితులు = రక్షింపబడువారు; అగు = ఐన; యాదవుల = గోపకుల;
తోడన్ = తోటి; ఆలంబు = యుద్ధము; చేసి = చేసి; నిర్మూలిత = మొదలంటానశింపబడిన; బలుండు
= సేనలుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; పోయి = వెళ్ళి; క్రమ్మఱన్ = మరల; అష్టాదశ = పద్దెనిమిదవ;
యుద్ధంబున్ = యుద్ధమున; కున్ = కు; వచ్చున్ = వచ్చుచున్న; ఎడన్ = సమయమునందు; కలహ
= కలహములు పుట్టించెడి; విద్యా = నైపుణ్యములందు; విశారదుండు = మిక్కిలినేర్పుకలవాడు; అగు
= ఐన; నారదుండు = నారదుడు; కాలయవను = కాలయవనుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా పట్టణంలో ప్రవేశించిన రామకృష్ణులు యుద్ధము ఎలా జరిగిందో ఉగ్రసేన మహారాజుకు
తెలిపారు. శ్రీకృష్ణుడు యధేచ్ఛా విహారాలతో ఉన్నాడు, కాని జరాసంధుడు పెనుమచ్చరంతో
భూమండలంలోని దుష్టరాజులు అందరినీ కలుపుకుని పదిహేడుసార్లు, పదిహేడు

అక్షౌహిణులసేనతో మధురపై దండెత్తాడు. కృష్ణ భుజములనే ప్రాకారాలతో పరిరక్షితులైన
యాదవులతో అతడు కయ్యాలు గావించాడు, తడవతడవకూ తన బలములు అన్నీ
నశించిపోతున్నా జరాసంధుడు మళ్ళీ పదునెనిమిదవ పర్యాయం కదనానికి సిద్ధపడి కదిలివస్తూ
ఉండగా కలహవిద్యలో ఆరితేరిన నారదుడు కాలయవనుడు దగ్గరకువెళ్ళి ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాలయవనునికి నారదుని బోధ

10.1-1582-మ.

"**యవనా!** నీవు సమస్త భూపతుల బాహ్నిఖర్వగర్వోన్నతిం
బ్రవనుం డభ్రములన్ హరించు పగిదిన్ **భం**జించియున్నేల యా
దవులన్ గెల్వవు? వారలన్ మఱచియో **దర్ప**ంబు లేకుండియో?
యవివేకస్థితి నొందియో? వెఱచియో? **హై**న్యంబునం జెందియో?

టీకా:

యవనా = యవనుడా; నీవు = నీవు; సమస్త = ఎల్ల; భూపతులన్ = రాజుల యొక్క; బాహ్ =
బాహుబలమువలని; అఖర్వ = అధికమైన; గర్వ = గర్వము యొక్క; ఉన్నతిన్ = అతిశయమును;
పవనుండు = వాయుదేవుడు {పవనము - పరిశుద్ధము చేయునది, గాలి}; అభ్రములన్ =
మేఘములను {అభ్రము - అప్పు (నీటిని) భరించునది, మేఘము}; హరించు = నశింపజేసెడి;
పగిదిన్ = వలె; భంజించియున్ = మొత్తి ఉన్నప్పటికి; ఏలన్ = ఎందుచేత; యాదవులన్ =
గోపకులను; గెల్వవు = జయించవు; వారలన్ = వారిని; మఱచియో = మరచిపోవుటవలననా;
దర్పంబు = పరాక్రమము; లేకుండియో = లేకపోవుటచేతనా; అవివేక = తెలియని; స్థితిన్ = స్థితిని;
ఒందియో = పొందుటచేతనా; వెఱచియో = బెదురుట వలననా; హైన్యంబునన్ = తక్కువ తనము;
చెందియో = పొందుటచేతనా.

భావము:

"ఓ కాలయవనా! వాయువు మేఘములను ఎగురగొట్టునట్లు, నీవు భుజగర్వాతిశయంతో రాజులను అందరిని గెలిచావు కాని, ఎందుకు ఇంకా యాదవులను జయించ లేదు. వాళ్ళను మరచిపోయావా, గర్వములేకనా, తెలియకనా, భయమా లేక అల్పత్వమా?"

10.1-1583-క.

యాదవులలోన నొక్కఁడు

మేదినిపై సత్వరేఖ మెఱసి జరాసం

ధాదులఁ దూలం దోలెనుఁ

దాదృశుఁ డిలలేడు వినవె తత్కర్మంబుల్."

టీకా:

యాదవుల = గొపకులలో; ఒక్కఁడు = ఒకానొకఁడు; మేదిని = భూమి; పైన్ = మీద; సత్వరేఖన్ = బలాతిశయముచే; మెఱసి = ప్రకాశించుచు; జరాసంధ = జరాసంధుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; తూలందోలెను = తూలగొట్టెను; తాదృశుడు = వానికి సమానుడు; ఇలన్ = భూమిపైన; లేడు = ఎవడులేడు; వినవె = వినుము; తత్ = అతని; కర్మంబుల్ = పనులను.

భావము:

యాదవులలో ఒకఁడు బలాధిక్యంతో భూమ్మీద తేజరిల్లుతూ జరాసంధుడూ మొదలైనవారిని తరిమేసాడు. అంతటి వాడు ఈ భూలోకంలోనే మరొకఁడు లేడు. అతను చేసిన ఘనకార్యములు నీవు వినలేదా?"

10.1-1584-వ.

అనిన విని, కాలయవనుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; కాలయవనుండు = కాలయవనుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా చెప్పిన నారదుని మాటలు వినిన కాలయవనుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1585-శా.

"**ఏమీ**; నారద! నీవు చెప్పిన నరుం **డే** రూపువా? డెంతవా?

డేమేరన్ విహరించు? నెవ్వడు సఖుం? **డెం**దుండు? నేపాటి దో

స్సామర్థ్యంబునఁ గయ్యముల్ సలుపు? న**స్మ**ద్బాహు శౌర్యంబు సం

గ్రామక్షోణి భరించి నిల్వఁ గలడే? **గ**ర్వాధ్యుడే? చెప్పుమా!"

టీకా:

ఏమీ = ఏమిటి; నారద = నారదుడా; నీవు = నీవు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; నరుండు = మానవుడు; ఏ = ఎలాంటి; రూపు = స్వరూపము; వాడు = కలవాడు; ఎంత = ఎంతటి; వాడు = వాడు; ఏమేరన్ = ఎంతమర్యాదతో; విహరించున్ = మెలగుచుండును; ఎవ్వడు = ఎవడు; సఖుండు = స్నేహితుడు; ఎందు = ఎక్కడ; ఉండున్ = ఉండును; ఏపాటి = ఎంతమాత్రము; దోః = భుజముల; సామర్థ్యంబునన్ = బలముతోటి; కయ్యముల్ = పోరులను; సలుపున్ = చేయును; అస్మత్ = నా యొక్క; బాహు = భుజముల; శౌర్యంబున్ = పరాక్రమమును; సంగ్రామక్షోణిన్ = యుద్ధభూమి యందు; భరించి = తట్టుకొని; నిల్వగలడే = నిలబడగలడా; గర్వ = గర్వము అను; ఆధ్యుడే = సంపద కలవాడేనా; చెప్పుమా = తెలుపుము.

భావము:

"ఏమిటిమిటి? నారదా! నీవు చెప్పిన ఆ మానవుడు ఎలా ఉంటాడు? ఎంతటి వాడు? ఏ విధంగా వ్యవహరిస్తూ ఉంటాడు? ఎక్కడ ఉంటాడు? వానికి మిత్రుడు ఎవడు? ఏపాటి భుజబలంతో

యుద్ధం చేయగలడు? మా బాహు పరాక్రమమును తట్టుకుని రణరంగములో ఎదురు నిలుబడగలడా? దర్శిద్ధతుడేనా? చెప్పు."

10.1-1586-వ.

అనిన విని దేవముని యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; దేవముని = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అడిగిన కాలయవనుడుతో దేవర్షి అయిన నారదుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1587-నీ.

"నీలజీమూత సన్నిభ శరీరమువాఁడు-

తామరసాభ నేత్రములవాఁడు

ప్రార్థేందుబింబంబుఁ బోలెడి మోమువాఁ-

డున్నత దీర్ఘ బాహువులవాఁడు

శ్రీవత్సలాంఛనాంచిత మహోరమువాఁడు-

కౌస్తుభమణి పతకంబువాఁడు

శ్రీకర పీతకౌశేయ చేలమువాఁడు-

మకరకుండల దీప్తి ములయువాఁడు

10.1-1587.1-తే.

రాజ! యింతంతవాఁ డనరానివాఁడు

మైఱిసి దిక్కుల నెల్లను మైఱియువాఁడు

తెలిసి యే వేళలందైనఁ దిరుగువాఁడు

పట్టనేర్చినఁ గాని లోబడనివాఁడు."

టీకా:

నీల = నల్లని; జీమూత = మేఘముల; సన్నిభ = లాంటి; శరీరము = దేహవర్ణము కల; వాడు = వాడు; తామరస = పద్మములతో; ఆభ = సాటిరాగల; నేత్రములవాడు = కన్నులు కలవాడు; పూర్ణేందు = నిండుపున్నమిచంద్రుని; బింబంబున్ = బింబమును; పోలెడి = వంటి; మోము = ముఖము కలిగిన; వాడు = వాడు; ఉన్నత = గొప్ప; దీర్ఘ = పొడవైన; బాహులు = చేతులు కల; వాడు = వాడు; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము అనెడి; లాంఛన = పుట్టుమచ్చచే; అంచిత = అలంకరింపబడిన; మహా = గొప్ప; ఉరము = వక్షస్థలము కల; వాడు = వాడు; కౌస్తుభ = కౌస్తుభము అనెడి; మణి = రత్నముకల; పతకంబు = పతకముకల {పతకము - మెడలోని హారమునకు వేళ్ళాడు బిళ్ళ}; వాడు = వాడు; శ్రీకర = శుభప్రదమైన; పీత = పచ్చని; కౌశేయ = పట్టు; చేలము = వస్త్రము కల; వాడు = వాడు; మకర = మొసలిరూపు; కుండల = చెవికుండలముల; దీప్తి = ప్రకాశము; మలయు = వ్యాపించెడి; వాడు = వాడు.

రాజ = రాజా; ఇంత = ఇంతటివాడు; అంత = అంతటి; వాడు = వాడు; అనన్ = అనిచెప్పుటకు; రాని = వల్లకాని; వాడు = వాడు; మెఱసి = అతిశయించి; దిక్కుల = దిశల; ఎల్లను = అన్నిటి యందు; మెఱయు = ప్రకాశించు; వాడు = వాడు; తెలిసి = నైపుణ్యము ఉండి; ఏ = ఎట్టి; వేళలన్ = సమయముల; అందు = అదు; ఐనన్ = అయినను; తిరుగు = సంచరించగల; వాడు = వాడు; పట్టన్ = పట్టుకొనుట; నేర్చినన్ = నేర్చుకొంటి; కాని = తప్పించి; లోబడని = లొంగను; వాడు = వాడు.

భావము:

"ఓ యవనేశ్వరా! కాలయవనా! విను. అతడు నల్లని మేఘంవంటి దేహము కలవాడు. తామరపూలవంటి కన్నులు కలవాడు. పూర్ణచంద్రబింబంవంటి ముఖము కలవాడు. పొడవైన ఎగుభుజములు కలవాడు. శ్రీవత్సము అనే పుట్టుమచ్చతో పొలుపారు విశాలవక్షము కలవాడు. అతడు కౌస్తుభమణి ధరిస్తాడు. సంపత్కరమైన పసుపు పచ్చని పట్టుపుట్టాలు కడతాడు. చెవులకు ధరించిన మకరకుండలాల కాంతులు కలవాడు. ఇంతవాడు అంతవాడు అని చెప్పశక్యం కానివాడు. అన్ని దిక్కులలో పరాక్రమంతో ప్రకాశించేవాడు. ఏవేళలందు అయినా నైపుణ్యంతో సంచరించేవాడు. పట్టుకోడం నేర్చుకుంటే తప్ప లొంగనివాడు."

అని మఱియు నితర లక్షణంబులుం జెప్పిన విని, సరకుజేయక.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇతర = మిగిలిన; లక్షణంబులున్ = లక్షణములను; చెప్పినన్ = తెలియజెప్పగా; విని = విని; సరకుజేయక = లక్ష్యపెట్టకుండ.

భావము:

అని ఇంకా ఎంతో వివరంగా వర్ణించి నారదుడు శ్రీకృష్ణుని లక్షణాలు చెప్పాడు. వినిన కాలయవనుడు లెక్కచేయకుండా ఇలా అన్నాడు.

10.1-1589-ఉ.

"**యా**దవుఁ డెంతవాఁడు ప్రళ**యాం**తకుఁడైన నెదిర్చె నేనియుం

గాదనఁ బోర మత్కలహ **కర్కశ** బాహుధనుర్విముక్త నా

నాదృఢ హేమపుంఖ కరి**న్**జ్వలదస్త్ర పరంపరా సము

ద్వాదిత వహ్నికీలముల భస్మము చేసెదఁ దాపసోత్తమా!"

టీకా:

యాదవుడు = కృష్ణుడు; ఎంత = ఎంతమాత్రపు; వాడు = వాడు; ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; అంతకుడు = యముడు; ఐనన్ = అయినను; నెదిర్చెనేనియున్ = ఎదిరించిన పక్షమున; కాదు = కాదు; అనన్ = అనను; పోరన్ = యుద్ధము నందు; మత్ = నా యొక్క; కలహ = యుద్ధము నందు; కర్కశ = కఠినము లైన; బాహు = చేతులచే; ధనుః = ధనుస్సునుండి; విముక్త = వదలబడిన; నానా = అనేకములైన; దృఢ = గట్టివి యైన; హేమ = బంగారపు; పుంఖ = పింజలచేత; కరిన్ = కఠోరములైన; జ్వలత్ = వెలుగుచున్న; అస్త్ర = అస్త్రముల; పరంపరా = సమూహములచే; సముద్వాదిత = పుట్టిన; వహ్ని = నిప్పు; కీలముల = శిఖలతో; భస్మము = బూడిద; చేసెదన్ = చేసెదను; తాపస = ముని; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

“ఓ మునిశ్రేష్ఠుడా! నారదా! యాదవుడు నా ముందు ఎంతటి వాడు. నేను ప్రళయకాలయముడు అయినా సరే ఎదిరిస్తానంటే కాదనను. కదనరంగంలో కఠినమైన నా చేతులు ప్రయోగించే బంగారు పింజలు కల అనేక రకాల గట్టి నిశితాస్త్ర పరంపరలకు జనించే అగ్నిజ్వాలలతో అతడిని బూడిద చేసేస్తాను.”

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాలయవనుని ముట్టడి

10.1-1590-వ.

అని పలికి కాలయవనుండు మూడుకోట్ల మ్లేచ్ఛవీరులం గూడుకొని, శీఘ్రగమనంబున దాడివెడలి, మధురాపురంబుమీఁద విడిసినం జూచి, బలభద్ర సహితుండై కృష్ణుం డిట్లని వితర్కించె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; కాలయవనుండు = కాలయవనుడు; మూడుకోట్ల = మూడుకోట్ల (3,00,00,000); మ్లేచ్ఛ = తురుష్క; వీరులన్ = శూరులను; కూడుకొని = కూడగట్టుకొని; శీఘ్ర = వేగవంతమైన; గమనంబునన్ = నడకలతో; దాడి = ముట్టడించుటకు; వెడలి = వెళ్ళి; మధురా = మధుర అనేడి; పురంబు = పట్టణము; మీదన్ = పైన; విడిసినన్ = ముట్టడించగా; చూచి = చూసి; బలభద్ర = బలరామునితో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; వితర్కించెన్ = తనలోతాను అనుకొనెను.

భావము:

ఆ విధంగా నారదుడితో వీరోక్షలాడి, కాలయవనుడు మూడుకోట్ల మ్లేచ్ఛవీరులను సమకూర్చుకుని అతి వేగంగా దాడి వెడలి, మధురానగరాన్ని ముట్టడించాడు. అది చూసి బలరాముడితో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా ఆలోచించాడు.

10.1-1591-నీ.

"యవనుండు పుర మెల్ల నావరించెను నేటి-

యెల్లిటి యెల్లుండి యీ నడుమను

మాగధుండును వచ్చి మనమీద విడియును-

యవన మాగధులు మహాప్రబలులు

పురి రెండువంకల బోరుదు రట్టిచో-

నోపిన భంగి నొక్కొక్కచోట

మనము యుద్ధము సేయ మఱియొక్క డెడఁ సొచ్చి-

బంధుల నందఱు బట్టి చంపు

10.1-1591.1-తే.

నొండె గొనిపోయి చెఱఁబెట్టు మగ్రకర్ము

డైన మాగధుఁ; డదిగాన యరివరులకు

విడియఁ బోరాడఁగా రాని విషమభూమి

నొక్క దుర్గంబు జేసి యం దునుపవలయు."

టీకా:

యవనుండు = కాలయవనుడు; పురము = పట్టణము; ఎల్లన్ = అంతటిని; ఆవరించెను = కమ్ముకొనెను; నేటి = ఇవాళ; ఎల్లటి = రేపు; ఎల్లండి = ఎల్లుండి; ఈ = ఈ; నడుమన్ = మధ్యలో; మాగధుండును = జరాసంధుడును; వచ్చి = వచ్చి; మన = మన; మీదన్ = పైన; విడియును = యుద్ధమునకు దిగును; యవన = యవనులు; మాగధులు = మగధులు; మహా = మిక్కిలి; ప్రబలులు = అధిక బలము కలవారు; పురిన్ = పట్టణమును; రెండు = రెండు (2); వంకలన్ = వైపులనుండి; పోరుదురు = యుద్ధము చేయుదురు; ఇట్టి = ఇటువంటి; చోన్ = సమయమునందు; ఓపిన = సామర్థ్యము; భంగిన్ = కొలది; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; చోటన్ = తావు నందు; మనము = మనము; యుద్ధము = పోరు; చేయన్ = చేయుచుండగా; మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్కడు = ఒకడు; ఎడన్ = ఈ మధ్యలో; చొచ్చి = చొరబడి; బంధులన్ = బంధువులను; అందఱన్ = అందరిని; పట్టి = పట్టుకొని; చంపున్ = చంపును; ఒండెన్ = లేదా; కొనిపోయి = తీసుకు వెళ్ళి.

చెఱబెట్టున్ = బంధించును; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కర్ముడు = పనులు చేయువాడు; ఐన = అగు;

మాగధుడు = జరాసంధుడు; అదిగాన = అందుచేత; అరి = శత్రు; వీరుల్ = శూరుల; కున్ = కు;
 విడియన్ = దాడిచేసి; పోరాడగా = యుద్ధముచేయుటకు; రాని = శక్యముకాని; విషమ =
 అననుకూలమైన, నీటిమధ్య; భూమిన్ = ప్రదేశమున; ఒక్క = ఒక; దుర్గంబున్ = కోటను; చేసి = కట్టి;
 అందున్ = దానిలో; ఉనుపవలెను = బంధుజనులనుంచవలె.

భావము:

"యవనుడు పట్టణాన్ని ముట్టడించాడు. ఇవాళో రేపో ఎల్లుండో మాగధుడు కూడా మన మీద
 దాడిచేస్తాడు. కాలయవనుడు జరాసంధుడు మిక్కిలి బలవంతులు. వారు నగరం రెండు వైపుల
 చేరి పోరాడుతారు. అప్పుడు, మనం శక్తికొద్దీ ఒకచోట యుద్ధం చేస్తుంటే, మరొకడు సందు
 చూసుకుని మన చుట్టూ లందరినీ పట్టి చంపవచ్చు, లేదా పట్టుకుపోయి చెర పట్టవచ్చు.
 జరాసంధుడు అతి క్రూరకర్ముడు. కాబట్టి శత్రువులు దండు విడియుటకు, పోరు సల్పుటకు వీలు
 కాని ప్రదేశంలో ఒక దుర్గం నిర్మించి, అందులో మనవారిని అందరినీ ఉంచాలి."

10.1-1592-వ.

అని వితర్కించి సముద్రు నడిగి సముద్రమధ్యంబునం బండ్రెండు యోజనంబుల నిడుపు నంతియ
 వెడల్పుం గల దుర్గమ ప్రదేశంబు సంపాదించి, తన్మధ్యంబునం గృష్ణుండు సర్వాశ్చర్యకరంబుగ
 నొక్క నగరంబు నిర్మింపు మని విశ్వకర్మం బంచిన.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించి = ఆలోచించి; సముద్రున్ = సముద్రుడిని; అడిగి = వేడుకొని; సముద్ర =
 సముద్రమునకు; మధ్యంబునన్ = నడుమ; పండ్రెండు = పన్నెండు (12); యోజనంబుల =
 యోజనముల; నిడుపు = పొడవు; అంతియ = అంతే; వెడల్పున్ = వెడల్పు; కల = కలిగిన; దుర్గమ =
 చోరరాని; ప్రదేశంబున్ = చోటును; సంపాదించి = సంపాదించి; తత్ = దాని; మధ్యంబునన్ =
 నడుమ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; సర్వ = ఎల్లరకు; ఆశ్చర్య = ఆశ్చర్యమును; కరంబుగన్ =
 కలిగించెడిదిగ; ఒక్క = ఒక; నగరంబున్ = పట్టణమును; నిర్మింపుము = కట్టుము; అని = అని;
 విశ్వకర్మన్ = విశ్వకర్ముని; పంచినన్ = నియమింపగా.

భావము:

అని ఆలోచించి, శ్రీకృష్ణుడు సముద్రుణ్ణి అడిగి సముద్రం మధ్యన పన్నెండు ఆమడల పొడవు, అంతే వెడల్పు కల ఒక దుర్గమ ప్రదేశాన్ని సంపాదించాడు. దాని మధ్య అందరికీ అశ్చర్యం కలిగించే ఒక పట్టణం నిర్మించ మని దేవశిల్పి అయిన విశ్వకర్మను ఆజ్ఞాపించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : ద్వారకానగర నిర్మాణము

10.1-1593-ఆ.

వరుణపురముకంటె వాసవుపురికంటె

ధనదువీటికంటె దండధరుని

నగరికంటె బ్రహ్మ నగరంబుకంటెఁ బ్ర

స్ఫుటముగాఁగ నొక్క పురముఁ జేసి.

టీకా:

వరుణపురము = శ్రద్ధావతీ పట్టణము {వరుణపురము - వరుణదేవుని పట్టణము, శ్రద్ధావతి};
కంటెన్ = కంటె; వాసవుపురి = అమరావతీ పట్టణము {వాసవుపురి - వాసవుని (వసువులు
(రత్నములు) కల వాని, ఇంద్రుని) పట్టణము, అమరావతి}; కంటెన్ = కంటె; ధనదువీటి = అలకాపురీ
పట్టణము {ధనదువీటి - ధనదుడు (ధనమును ఇచ్చు వాడు, కుబేరుని) వీటి (పట్టణమ),
అలకాపురి}; కంటెన్ = కంటె; దండధరునినగరి = సంయమనీ పట్టణము {దండధరుడు -
దండించుటను ధరించిన వాడు, యముడు}; కంటెన్ = కంటె {దండధరునినగరి - యమపురి,
సంయమని}; బ్రహ్మనగరంబు = సత్యవతీ పట్టణము {బ్రహ్మనగరంబు - బ్రహ్మదేవుని పట్టణము,
సత్యవతి}; కంటెన్ = కంటె; ప్రస్ఫుటము = మిక్కిలి ప్రకాశవంత మైనది; కాగన్ = అగునట్లుగా; ఒక్క =
ఒకానొక; పురమున్ = పట్టణమును; చేసి = నిర్మించెను.

భావము:

విశ్వకర్మ సముద్రం మధ్యన వరుణుడు, దేవేంద్రుడు, కుబేరుడు, యముడు, బ్రహ్మదేవుడు మొదలైన వారి పట్టణాల కంటే దృఢముగా ఒక నగరం నిర్మించాడు.

10.1-1594-వ.

అందు.

టీకా:

అందు = దానిలో.

భావము:

ఆ పట్టణంలో

10.1-1595-క.

ఆకసము తోడిచూ లనఁ

ప్రాకారము పొడవు గలదు పాతాళమహా

లోకముకంటెను లోఁ తెం

తోకల దా పరిఖ యెఱుఁగ దొరక దొకరికిన్.

టీకా:

ఆకసము = ఆకాశము; తోడిచూలు = తోడబుట్టినది; అనన్ = అన్నట్లుగా; ప్రాకారము = కోటగోడ;
పొడవున్ = ఎత్తుగా; కలదు = ఉన్నది; పాతాళ = పాతాళము అనెడి; మహా = గొప్ప; లోకము =
లోకము; కంటెను = కంటే; లోతు = లోతు; ఎంతో = అధికముగా; కలదు = ఉన్నది; ఆ = ఆ యొక్క;
పరిఖ = అగడ్త, కందకము; ఎఱుగను = తెలిసికొనుటకు; దొరకదు = అందదు; ఒకరికిన్ =
ఎవరికైనను.

భావము:

ప్రాకారం ఆకాసానికి అప్పచెల్లెలులా ఉంది. కందకం పాతాళం కంటే లోతయినది. దాని లోతు. ఎంతో ఎవరికీ అంతు చిక్కదు.

10.1-1596-క.

కోటయు మిన్నును దమలోఁ

బాటికి జగడింప నడ్డపడి నిల్చిన వా

చాటుల రుచి దారకములు

కూటువలై కోటతుదలఁ గొమరారుఁ బురిన్.

టీకా:

కోటయున్ = కోట; మిన్నున్ = ఆకాశము; తమలోన్ = ఒకదానితో నొకటి; పాటి = సరిపోలుట; కిన్ = కు; జగడింపన్ = దెబ్బలాడుకొనుచుండగా; అడ్డపడి = అడ్డుకొన వెళ్ళి; నిల్చిన = నిలబడినట్టి; వాచాటుల = తీర్పరుల; రుచిన్ = విధముగా; తారకలు = నక్షత్రములు; కూటువులు = రాశులుగా; ఐ = అయ్యి; కోట = కోట యొక్క; తుదలన్ = కొనలందు; కొమరారు = అందగించును; పురిన్ = ఆ పట్టణము నందు.

భావము:

ఎత్తు విషయములో కోట, ఆకాశము కలహించుకోగా అడ్డపడి నిలచిన తీర్పరుల వలె కోట అగ్రభాగాన చుక్కల గుంపులు ప్రకాశిస్తూ ఉంటాయి.

10.1-1597-శా.

సాధుద్వార కవాట కుడ్య వలభి స్తంభార్గళాగేహళే

వీధివేది గవాక్ష చత్వర సభా వేశ్య ప్రఘాణ ప్రపా

సౌధాట్టాలక సాల హర్య విశిఖా సౌపాన సంస్థానముల్

శ్రీధుర్యస్థితి నొప్పుఁ గాంచనమణి స్త్రిగ్రంబులై య ప్పురిన్.

టీకా:

సాధు = చక్కని; ద్వార = గుమ్మములు; కవాట = తలుపులు; కుడ్య = గోడలు; వలభి = వసారాలు, ముందు చూరులు; స్తంభా = స్తంభములు; అర్గళా = గడియమాను, అడ్డగడియ; గేహళీ = గడపలు; వీధి = వీధులు; వేది = అరుగులు; గవాక్ష = కిటికీలు; చత్వర = ముంగిళ్ళు; సభా = సభాస్థలములు {సభ - అనేకులు కలసి సంభాషణాదులుకై కూడునది}; వేశ్మ = ఇండ్లు; ప్రఘాణ = కొట్టుగది {ప్రఘాణము - తలవాకిటికి పక్కన ఉండెడి చిన్నగది, కొట్టుగది}; ప్రపా = పానీయశాలలు {ప్రప - చలిపందిరి, పానీయశాలిక}; సౌధ = రాజభవనములు {సౌధము - రాజగృహము, నగరు}; అట్టాలక = అటకల ఇళ్ళు; సాల = చావిడీ, శాల; హర్మ్య = మిద్దె ఇళ్ళు, మేడలు; విశిఖా = రాజమార్గములు; సౌపాన = మెట్లు; సంస్థానముల్ = సన్నివేశ స్థలములు; శ్రీ = శోభ; ధుర్య = వహించినట్టి; స్థితిన్ = విధముగా; ఒప్పున్ = చక్కగా ఉన్నవి; కాంచన = బంగారము; మణి = రత్నాలు; స్నిగ్ధంబులు = చిక్కగా కలవి; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ యొక్క; పురిన్ = పట్టణము నందు.

భావము:

ఆ పురమందు చక్కని ద్వారములతో, తలుపులతో, గోడలతో, ముందర చూరులతో, స్తంభములతో, గడియలతో, గడపలతో, వీధి అరుగులతో, కిటికీలతో, ముంగిళ్ళతో, చావళ్ళతో, వాకిటి గదులతో కూడిన సౌధములు; మేడలు; పానీయశాలలు; కొటబురుజులు; ప్రాకారములు; రాజమార్గములు; సౌపానములు; హేమరత్నమయములై శోభాసమృద్ధితో సొంపారుతూ ఉంటాయి.

10.1-1598-క.

కూడి గ్రహంబులు దిరుగఁగ

మేడలతుది నిలువులందు మెలఁగెడి బాలల్

క్రీడింపరు పురుషులతో

వ్రేడం దద్వేళ లందు విను మా వీటన్.

టీకా:

కూడి = చేరి; గ్రహంబులున్ = సూర్యాది; తిరుగగన్ = తిరుగుచుండగా; మేడలన్ = అంతస్తుల
భవనము; తుదిన్ = చివరి; నిలువులు = మీది అంతస్తు; అందు = మీద; మెలగెడి = తిరుగునట్టి;
బాలల్ = బాలికలు; క్రీడింపరు = రమింపరు; పురుషుల = పెనిమిటుల; తోన్ = తోటి; వ్రీడన్ =
సిగ్గుచేత; తత్ = ఆయా; వేళలన్ = సమయము లందు; వినుమా = నమ్ముము; ఆ = ఆ యొక్క;
వీటన్ = పట్టణము నందు.

భావము:

ఆ పట్టణపు మేడల చివరి అంతస్తులలో సూర్యాదిగ్రహములు సంచరిస్తూ ఉండడం వల్ల ఆ
సమయాలలో అక్కడ నివసించే కన్యలు సిగ్గుచేత పురుషులతో క్రీడించడం మానివేస్తారు.

10.1-1599-ఉ.

ఆయత వజ్ర నీలమణి **హాటక** నిర్మిత హర్య సౌధ వా
తాయనరంధ్ర నిర్యదసి**తా**భ్ర మహాగరు ధూపధూమముల్
తోయద పంక్తులో యనుచు **దుం**గమహీరుహ రమ్యశాఖలం
జేయుచునుండు దాండవవి**శే**షము ల ప్పురి కేకిసంఘముల్.

టీకా:

ఆయత = ఎత్తైన, నిడుపైన; వజ్ర = వజ్రములు; నీల = ఇంద్రనీలములు; మణి = రత్నములు; హాటక =
బంగారముచేత; నిర్మిత = రచింపబడిన; హర్య = మేడలు; సౌధ = రాజభవనముల యొక్క;
వాతాయన = కిటకీల; రంధ్ర = రంధ్రములనుండి; నిర్యత్ = వెడలుచున్న; అసిత = నల్లని; అభ్ర =
మబ్బుల వంటి; మహా = గొప్ప; అగరుధూప = అగరోత్తుల; ధూమముల్ = పొగలను; తోయద =
మేఘముల; పంక్తులో = సమూహములేమో; అనుచున్ = అని; తుంగ = ఎత్తైన; మహీరుహ =
వృక్షముల {మహీరుహము - భూమినందు పుట్టునది, చెట్టు}; రమ్య = మనోహరములైన; శాఖలన్ =
కొమ్మ లందు; చేయుచున్ = చేయుచూ; ఉండున్ = ఉండును; తాండవ = నాట్యములలోని;

విశేషముల్ = విశిష్టతలను; ఆ = ఆ యొక్క; పురి = పట్టణపు; కేకి = నెమలి; సంఘముల్ = సమూహములు.

భావము:

ఆ నగరంలో వజ్రాలు, ఇంద్రనీలమణులు, బంగారం మున్నగునవి విస్తృతంగా వాడ కట్టిన మేడలు మిద్దెల కిటికీల నుంచి నల్లని అగరు ధూపధూమాలు వెలువడుతూ ఉంటాయి. అవి మేఘమాలికలు అనే భ్రమ కలిగిస్తాయి. అందుకే అక్కడ ఎత్తైన చెట్లకొమ్మలపై చేరి నెమిళ్ళ గుంపులు నాట్యం చేస్తుంటాయి.

10.1-1600-ఆ.

సరస నడచుచుండి సౌధాగ్ర హేమ కుం

భ్రములలోన నినుడు ప్రతిఫలింప

వేర్పరింపలేక నినులు పెక్కం ద్రంచు

ప్రజలు చూచి చోద్యపడుదు రందు.

టీకా:

సరసన్ = పక్కన; నడచుచుండి = వెళ్ళుచు; సౌధ = రాజగృహముల; అగ్ర = మీద; హేమ = బంగారు; కుంభముల = కలశముల; లోనన్ = అందు; ఇనుడు = సూర్యుడు; ప్రతిఫలింపన్ = ప్రతిబింబించగా; ఏర్పరింపన్ = వివరము తెలిసికొన; లేక = లేకపోవుటచేత; ఇనులు = సూర్యులు; పెక్కండు = అనేకులు ఉన్నారు; అంచున్ = అని; ప్రజలు = లోకులు; చూచి = చూసి; చోద్యపడుదురు = ఆశ్చర్యపోవుదురు; అందు = ఆ పట్టణము నందు.

భావము:

సమీపాన సంచరిస్తుండి భవనాల ఉపరిభాగమున ఉన్న బంగారు కలశాలలో సూర్యుడు ప్రతిబింబించగా చూసి నిర్ధారణ చెయ్యలేక, సూర్యులు పలువురు ఉన్నారు అని అక్కడి ప్రజలు భ్రమ చెందుతుంటారు.

10.1-1601-ఉ.

శ్రీరమణీయ గంధములఁ జెన్నవహించుఁ బురీవనంబులం

గోరక జాలకస్తబక కుట్మల పుష్పమరందపూర వి

స్ఫారలతా ప్రకాండ విటప్తచృద పల్లవవల్లరీ శిఫా

సారపరాగ మూల ఫల సంభృత వృక్షలతా విశేషముల్.

టీకా:

శ్రీ = శోభచేత; రమణీయ = మనోహరములైన; గంధములన్ = సువాసనలతో; చెన్ను = అందము; వహించున్ = కలిగి ఉండును; పురీ = ఆ పట్టణపు; వనంబుల్ = ఉద్యానవనము లందు; కోరక = మొగ్గలు; జాలక = పసరు మొగ్గలు; స్తబక = పూలగుత్తులు; కుట్మల = విరియబోవు మొగ్గలు; పుష్ప = పువ్వులు; మరంద = మకరందపు; పూర = ప్రవాహములచే; విస్ఫార = ప్రకాశించుచున్న; లతా = తీగలు; ప్రకాండ = చెట్టు మొదళ్ళు; విటప = కొమ్మలు; చృద = ఆకుల; పల్లవ = చిగుళ్ళు; వల్లరీ = పూచిన లేత కొమ్మలు; శిఫా = ఊడలు; సార = దట్టమైన; పరాగ = పుప్పొడి; మూల = వేళ్ళతో; ఫల = పండ్లతో; సంభృత = నిండుదనము కలిగిన; వృక్ష = చెట్లు; లతా = తీగలు; విశేషముల్ = రకరకములవి.

భావము:

అక్కడి ఉద్యానవనాలలో రకరకాల వృక్షాలు, లతలు, మదికి ఇంపుగొల్పుతూ; మొగ్గలతో, పసరుమొగ్గలతో, అరవిరి మొగ్గలతో, విరిసిన పూలతో, తేనెలతో, బోదెలతో, కొమ్మలతో, ఆకులతో, చిగురాకులతో, పూచిన లేత కొమ్మలతో, ఊడలతో, దట్టమైన పుప్పొడితో, వేళ్ళతో, పండ్లతో కూడినవై కమ్మని సువాసనలు విరజిమ్ముతూ ఉంటాయి.

10.1-1602-క.

శ్రీకరములు జనహృదయ వ

శ్రీకరములు మందపవనశ్రీర్ణ మహాంభ

శ్రీకరములు హంస విహం

గాకరములు నగరి కువలయాబ్జాకరముల్.

టీకా:

శ్రీ = సంపదలను; కరములు = కలిగించునవి; జన = ప్రజల; హృదయ = మనస్సులను; వశీకరములు = మైమరపించెడివి; మంద = మెల్లని; పవన = గాలిచేత; శీర్ణ = చెదిరిన; మహా = గొప్ప; అంభః = నీటి; శీకరములు = తుంపరలు కలవి; హంస = హంసలకు; విహంగ = పక్షులకు; ఆకరములు = ఉనికిపట్టు; నగరి = పట్టణపు; కువలయాబ్జాకరముల్ = సరోవరములు {కువలయాబ్జాకరము - కువలయ (కలువల) అబ్జ (తామరల) కు ఆకరము (ఉనికిపట్టు), సరస్సు}.

భావము:

ఆ పురంలో సరస్సులు కలువలతో, కమలములతో, కూడి శ్రీకరములై జనులకు మనరంజకములై ఉంటాయి. అక్కడ పిల్లగాలులచే చెదరగొట్టబడిన నీటితుంపరలు విస్తారంగా ఉంటాయి. ఆ సరోవరాలులో అనేక హంసలు, మొదలైన పక్షులు నివాసం ఉంటాయి.

10.1-1603-క.

నవకుసుమామోద భరా

జవనము రతిఖిన్నదేహజ స్వేదాంభో

లవనము సమధిగతవనము

పవనము విహరించుఁ బౌరభవనము లందున్.

టీకా:

నవ = మృదువైన; కుసుమ = పూల; ఆమోద = సువాసనలతో; భర = నిండుటచేత; అజవనము = మెల్లనిది; రతి = మన్మథక్రీడ యందు; ఖిన్న = బడలినట్టి; దేహ = శరీరము లందు; జ = పుట్టిన; స్వేద = చెమట; అంభః = నీటిని; లవనము = తొలగించునది; సమధిగత = పొందబడిన; వనము = తేమ

గలది; పవనము = గాలి; విహరించున్ = వీచుచుండును; పౌర = పట్టణములోని; భవనములు = గృహముల; అందున్ = లో.

భావము:

ఆ ఉద్యానవనాల నుంచి వచ్చే మలయమారుతం కొత్తపూల పరిమళములను విరజిమ్ముతూ సురతశ్రాంతుల శరీరాలమీది చెమటబిందువులను తొలగిస్తూ ఆ పట్టణ మందిరాలలో విహరిస్తుంది.

10.1-1604-క.

బ్రహ్మత్వము లఘు వగు నని

బ్రహ్మయు బిరుదులకు వచ్చి పట్టడుగా కా

బ్రహ్మాది కళలఁ దత్పురి

బ్రహ్మజనుల్ బ్రహ్మఁ జిక్కు పఱుపరె చర్చన్

టీకా:

బ్రహ్మత్వము = బ్రహ్మపదవి కలిగి ఉండుటకు; లఘువు = చులకన; అగున్ = కలుగును; అని = అని;
బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు కూడ; బిరుదుల్ = పోటీలకు; వచ్చి = వచ్చి; పట్టడు = వహించడు; కాక
= లేనిచో; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; బ్రహ్మ = వేదములు; ఆది = మున్నగు; కళలన్ = విద్య లందు; తత్ = ఆ
యొక్క; పురి = పట్టణపు; బ్రహ్మజనుల్ = బ్రాహ్మణులు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; చిక్కు =
కలతను; పఱుపరె = చెందించరా, చెందింతురు; చర్చన్ = శాస్త్రవిచారము లందు.

భావము:

బ్రహ్మత్వము తేలిక అవుతుందని బ్రహ్మదేవుడు పంతాలకు రాడు కాని, వస్తే ఆ వీటి లోని విప్రులు బ్రహ్మవిద్యా చర్చల్లో అతడిని చీకాకుపరచగలంత వారు.

10.1-1605-క.

నగరీభూసుర కృత లస

దగణిత మఖధూమ పిహితమై గాక మహా

గగనము నీలం బగునే?

మిగులగ బెడగగునె గ్రహసమ్పద్ధం బయ్యున్.

టీకా:

నగరీ = పట్టణపు; భూసుర = బ్రాహ్మణులచేత; కృత = చేయబడిన; లసత్ = ప్రకాశించుచున్న;
అగణిత = లెక్కపెట్టలే నన్న; మఖ = యాగముల యొక్క; ధూమ = పొగచేత; పిహితము =
కప్పబడినది; ఐ = అగుటచేత; కాక = తప్పించి; మహాగగనము = మహాభూతమైన ఆకాశము;
నీలంబు = నీలము రంగు కలది; అగునే = కాగలదా, కాలేదు; మిగులగ = మిక్కిలిగ; బెడగు =
అతిశయించినది; అగునె = కాగలదా, కాలేదు; గ్రహ = చుక్కలు; సమ్పద్ధంబు = అధికముగా కలది;
అయ్యున్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

ఆ పురిలోని బ్రాహ్మణులు సలిపే యజ్ఞ హోమలలో పుట్టిన పొగ ఆవరించడం మూలాన ఆకాశం
నల్లబడింది. కాకపోతే, సూర్యచంద్రాది గ్రహాలతో కూడినదైనట్టి అంబరం అలా కావడానికి మరో
కారణం ఏముంది.

10.1-1606-క.

తిరుగరు పలు కర్థులకును

సురుగరు ధన మిత్తు రితర సుదతీమణులన్

మరుగరు రణమునఁ బిఱిదికి

నరుగరు రాజన్యతనయు లానగరమునన్.

టీకా:

తిరుగరు = తప్పరు; పలుకు = ఇచ్చిన మాటను; అర్థుల్ = కోరినవారి; కున్ = కి; సురుగరు = ముఖము చాటియరు; ధనమున్ = ధనములను; ఇత్తురు = ఇచ్చెదరు; ఇతర = అన్య;
సుదతీమణులన్ = స్త్రీలను; మరుగరు = మోహించరు; రణమునన్ = యుద్ధము నందు; పిటిది = వెనుదిరగుట; కిన్ = కు; అరుగరు = వెళ్ళరు; రాజన్య = రాచవారి; తనయులు = పిల్లలు; ఆ = ఆ యొక్క; నగరమునన్ = పట్టణము నందు.

భావము:

ఆ నగరిలోని రాజకుమారులు ఆడినమాట తప్పరు; అర్థిజనులకు ధనమిచ్చుటలో వెనుదీయరు; పరకాంతల పొందుకోరరు; సమరంలో వెనుకంజ వేయరు;

10.1-1607-క.

రత్నాకరమై జలనిధి

రత్నము లీ నేర దద్ది రత్నాకరమే?

రత్నములఁ గొనుదు రిత్తురు

రత్నాకరజయులు వైశ్యరత్నములు పురిన్.

టీకా:

రత్న = రత్నములకు; ఆకరము = నిధి; ఐ = అయి ఉండే; జలనిధి = సముద్రము (జలనిధి - నీటికి ఉనికిపట్టు, కడలి); రత్నముల్ = రత్నములను; ఈన్ = ఇచ్చుటకు; నేరదు = చాలదు; అద్ది = అది; రత్నాకరమే = సముద్రమేనా; రత్నములన్ = నవరత్నములను; కొనుదురు = వెలయిచ్చి తీసుకొందురు; ఇత్తురు = అమ్ముదురు; రత్నాకర = సముద్రములను; జయులు = జయించువారు; వైశ్య = వ్యాపారులలో; రత్నములు = శ్రేష్ఠులు; పురిన్ = ఆ పట్టణము నందు.

భావము:

సముద్రము రత్నాలకు నిలయమని పేరు పడింది కాని, ఎవరికీ రత్నాలివ్వదు. మరి అదేమి రత్నాకరమో. కాని ఇక్కడి వైశ్యరత్నాలు మాత్రం రత్నాలు కొంటారు. అమ్ముతారు. వారు నిజంగా రత్నాకరమునే జయించారు. రత్నాకరజయులు వైశ్యరత్నములు అని వారు సముద్ర వ్యాపారంలో దిట్టలు అని సూచిస్తున్నారు.

10.1-1608-క.

తుంగంబులు కరహత గిరి

శృంగంబులు దానజల వశీకృత భంగీ

భృంగంబులు శైలాభ స

మాంగంబులు నగరి మత్తమాతంగంబుల్.

టీకా:

తుంగంబులు = ఉన్నతమైనవి; కర = తొండముచేత; హత = కొట్టబడిన; గిరి = కొండ; శృంగంబులు = శిఖరములు కలవి; దాన = మద; జల = జలముచేత; వశీకృత = లోబరచుకొనబడిన; భంగీ = అట్టివైన; భృంగంబులు = తుమ్మెదలు కలవి; శైల = పర్వతముల; ఆభ = శోభతో; సమాంగంబులు = సరిపోలునవి; నగరి = పట్టణము నందలి; మత్త = మదించిన; మాతంగంబుల్ = ఏనుగులు.

భావము:

ఆ పట్టణంలోని మదపుటీనుగులు ఎత్తైనవి. కొండల వంటి దేహాలు కలవి. తొండాలతో కొండశిఖరాలనైనా పగలగొట్టగలవు. మదజలాలచే ఆడు తుమ్మెదలను మగ తుమ్మెదలను వశపరచుకుంటాయి.

10.1-1609-క.

ప్రియములు జితపవన మనో

రయములు కృతజయము లధికరమణీయ గుణా

స్వయములు సవినయములు ని

ర్భయములు హతరిపుచయములు పట్టణ హయముల్.

టీకా:

ప్రియములు = ప్రియమైనవి; జిత = జయింపబడిన; పవన = గాలి యొక్క; మనః = మనస్సు యొక్క;
రయములు = వేగములు కలవి; కృత = చేయబడిన; జయములు = విజయములు కలవి; అధిక =
మిక్కిలి; రమణీయ = మనోహరమైన; గుణ = సుగుణములు; అన్వయములు = వంశపారంపర్యము
కలవి; సవినయములు = చెప్పిన మాటవినునవి; నిర్భయములు = భయములేనివి; హత =
చంపబడిన; రిపు = శత్రువుల; చయములు = సమూహములు కలవి; పట్టణ = పట్టణములోని;
హయముల్ = గుఱ్ఱములు.

భావము:

అ నగరంలోని అశ్వాలు అందమైనవి. వాయువేగ మనోవేగాలను మించినవి. విజయము
చేకూర్చేవి. మిక్కిలి చక్కని గుణాలూ జాతీ కలవి. భయం లేనివి, అణకువ కలవి. శత్రువు
సమూహాలను హతమార్చేవి.

10.1-1610-క.

పులుల పగిదిఁ గంఠీరవ

ముల క్రియ శరభముల మాడ్కి ముదిత మదేభం

బుల తెఱఁగున నానావిధ

క్షహమహోద్భటులు భటులు గల రా వీటన్.

టీకా:

పులుల = పెద్దపులుల; పగిదన్ = వలె; కంఠీరవముల = సింహముల; క్రియన్ = వలె; శరభముల =
శరభవృగముల {శరభమ - సింహములను తినునది, మీద కళ్ళు, 8 కాళ్ళు ఉండెడి జంతువు,
మీగండ్లమెకము}; మాడ్కిన్ = వలె; ముదిత = సంతోషించిన; మదేభంబుల = మదపుటనుగుల;

తెఱగున = వలె; నానా = పెక్కు; విధ = రకములైన; కలహ = యుద్ధము లందు; మహా = గొప్ప;
ఉద్భటులు = దిట్టదనము వారు; భటులు = సైనికులు; కలరు = ఉన్నారు; ఆ = ఆ యొక్క; వీటన్ =
పట్టణము నందు.

భావము:

ఆ వీటి లోని వీరభటులు పులులు సింహాలు శరభాలు మత్తగజాల వంటివారు అన్నివిధాల
యుద్ధాలలో ఆరితేరినవారు.

10.1-1611-క.

ఆ **వీట** నుండువారికి

భావింపగ లేవు క్షుత్తి**పా**సాదులు త

ధో**విం**ద కృపావశమున

దేవప్రతిమాను లగుచు **దీపిం**తు రిలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; వీటన్ = పట్టణములో; ఉండు = నివసించెడి; వారి = వారల; కిన్ = కు; భావింపగన్
= తలచుటకు కూడ; లేవు = లేవు; క్షుత్ = ఆకలి బాధలు; పిపాస = దప్పిక బాధలు; ఆదులు =
మున్నగునవి; తత్ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; గోవింద = కృష్ణుని; కృపా = దయ యొక్క; వశమునన్ =
విశేషమువలన; దేవ = దేవతలతో; ప్రతిమానులు = సరితూగువారు; అగుచున్ = అవుతూ;
దీపింతురు = ప్రకాశించెదరు; ఇలన్ = భూమిమీద.

భావము:

ఆ పట్టణంలోని ప్రజలకు ఆకలిదప్పులు లేవు. గోవిందుని కరుణావశమున వారు దేవతలతో
సమానులై తేజరిల్లుతుంటారు.

10.1-1612-నీ.

ఆసక్తి కృష్ణముఖావలోకనమంద-

హరిపాదసేవనమంద చింత

వెఱపు నారాయణ విముఖకార్యములంద-

పారవశ్యము విష్ణుభక్తి యంద

బాష్పనిర్గతి చక్రిపద్య సంస్తుతులంద-

పక్షపాతము శార్ఙ్గిభక్తులంద

లేమి గోవిందాన్య లీలాచరణమంద-

శ్రమము గోవిందపూజనములంద

10.1-1612.1-తే.

బంధ మచ్యుతపరదుష్టపథములంద

జ్వరము మాధవవిరహితక్షణములంద

మత్సరము లీశ కైంకర్యమతములంద

నరవరోత్తమ! వినుము త న్నాగరులకు.

టీకా:

ఆసక్తి = ఇష్టము; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణుని; ముఖ = ముఖమును; అవలోకనము = చూచుట; అంద = అందుమాత్రమే; హరి = శ్రీకృష్ణుని; పాద = పాదములను; సేవనము = కొలచుట; అంద = అందుమాత్రమే; చింత = స్మరించుకొనుట; వెఱపు = భయము; నారాయణ = శ్రీకృష్ణుని; విముఖ = వ్యతిరేకములైన; కార్యములు = పనులు; అంద = అందుమాత్రమే; పారవశ్యము = పరవశించుట; విష్ణు = శ్రీకృష్ణుని; భక్తి = భక్తి; అంద = అందుమాత్రమే; బాష్ప = కన్నీళ్ళు; నిర్గతి = కార్చుట; చక్రి = శ్రీకృష్ణుని; పద్య = పద్యములు; సంస్తుతులు = స్తోత్రములు; అంద = అందుమాత్రమే; పక్షపాతము = మొగ్గుచూపుట; శార్ఙ్గి = శ్రీకృష్ణుని {శార్ఙ్గి - శార్ఙ్గము అను విల్లు కలవాడు, విష్ణువు}; భక్తులు = భక్తులు; అంద = అందుమాత్రమే; లేమి = లేకపోవులు; గోవింద = శ్రీకృష్ణునికంటె; అన్య = ఇతరమైనవారి; లీలా = లీలలను; ఆచరణము = నడపుట; అంద = అందుమాత్రమే; శ్రమము = శ్రమించుటలు; గోవింద = శ్రీకృష్ణుని; పూజనములు = పూజించుటలు; అంద = అందుమాత్రమే. బంధము = తగులము; అచ్యుత = విష్ణువునకు; పర = విరుద్ధమైన; దుష్ట = చెడ్డ; పథములు =

మార్గములు; అంద = అందుమాత్రమే; జ్వరము = పరితాపము; మాధవ = శ్రీకృష్ణుని; విరహిత = ఎడబాసిన; క్షణములు = వేళల; అంద = అందుమాత్రమే; మత్సరము = చలములు; ఈశు = కృష్ణుని; కైంకర్య = కొలచుట లందలి; మతములు = పద్ధతులు; అంద = అందుమాత్రమే; నరవరోత్తమ = మహారాజా {నరవరోత్తముడు - నరవరుల (రాజుల)ల ఉత్తముడు, మహారాజు}; వినుము = శ్రద్ధగా విను; తత్ = ఆ యొక్క; నాగరుల్ = పట్టణమున నందు వారి; కున్ = కి.

భావము:

ఓ రాజశ్రేష్ఠుడా! పరిక్షన్మహారాజా! విను. ఆ ద్వారక లోని ప్రజలకు శ్రీకృష్ణుని వదనారవింద సందర్శనమందే అపేక్ష. ఆ గోవిందుని చరణాలు సేవించుట యందే వారు తలంపు కలిగి ఉంటారు. హరికి విరుద్ధము లైన పనులు అంటే వారు భయపడతారు. విష్ణుభక్తి యందే వారికి మైమరపు కలుగుతుంది. చక్రధరుని మీద పద్యాలల్లి ప్రస్తుతించేటప్పుడు వారికి ఆనందబాష్పాలు కారుతాయి. విష్ణుభక్తులు అంటేనే వారికి అభిమానం ఎక్కువ. అచ్యుతుని కంటే అన్యములైన లీలలను ఆచరించుట విషయంలో వారికి ఉన్నది లేమిడి. పురుషోత్తముని పూజించుట కోసమే వారు ఎక్కువ శ్రమిస్తారు. శ్రీహరిని పొందించని కుమార్గములే వారికి చెఱులు. క్షణకాలం పద్మనేత్రుని విడిచితే వారు పరితపించిపోతారు. పరమేశ్వరుని కైంకర్యములు విషయంలో వారికి పట్టుదల ఎక్కువ.

10.1-1613-వ.

మఱియు న ప్పురవరంబున హరికిం బారిజాతమహీజంబును సుధర్మ మనియెడి దేవసభను దేవేంద్రుం డిచ్చెఁగఁగైకదేశంబుల నలుపు గలిగి మనోజవంబులును శుక్లవర్ణంబులు నైన తురంగంబుల వరుణుం డొసంగె; మత్స్య కూర్మ పద్మ మహాపద్మ శంఖ ముకుంద కచ్చప నీలంబు లను నెనిమిది నిధులఁ గుబేరుండు సమర్పించె; నిజాధికార సిద్ధికొఱకుఁ దక్కిన లోకపాలకులును దొల్లి తమకు భగవత్కరుణా కటాక్షవీక్షణంబుల సంభవించిన సర్వసంపదల మరల నతిభక్తితో సమర్పించి రి విధంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ యొక్క; పుర = పట్టణములలో; వరంబునన్ = శ్రేష్ఠమైనదాని
యందు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; పారిజాత = కల్ప; మహీజంబును = వృక్షమును; సుధర్మ = సుధర్మ;
అనియెడి = అనెడి; దేవ = దివ్యమైన; సభను = సింహాసనమును; దేవేంద్రుండు = ఇంద్రుడు; ఇచ్చెన్
= ఇచ్చెను; కర్ణ = చెవులు; ఏక = ఒకే ఒక్క; దేశంబులన్ = చోటులందే; నలుపు = నలుపురంగు; కలిగి
= ఉండి; మనః = మనస్సు వంటి; జవంబులును = వేగములు కలిగినవి; శుక్ల = తెల్లటి; వర్ణంబులున్
= రంగు కలవి; ఐన = అయినట్టి; తురంగంబులన్ = గుఱ్ఱములను; వరుణుండు = వరుణదేవుడు;
ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; మత్స్య = మత్స్యము; కూర్మ = కూర్మము; పద్మ = పద్మము; మహాపద్మ =
మహాపద్మము; శంఖ = శంఖము; ముకుంద = ముకుందము; కచ్ఛప = కచ్ఛపము; నీలంబున్ =
నీలములు; అను = అనెడి; ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); నిధులన్ = నిధులను {నిధులు - ఎనిమిది
చెప్పబడినవి (1మత్స్య 2కూర్మ 3పద్మ 4మహాపద్మ 5శంఖము 6ముకుందము 7కచ్ఛపము
8నీలము) తొమ్మిదవది వరము తప్పించి, మరియొక విధమున నవనిధులు అని చెప్పెదరు
(1పద్మము 2మహాపద్మము 3శంఖము 4మకరము (మొసలి) 5కచ్ఛపము (తాబేలు) 6ముకుందము
7కుందము (పంది) 8నీలము 9వరము (ఖర్వము)), మరియొక విధమున నవనిధులు అని
చెప్పునవి 1. కాళము 2. మహాకాళము 3. పాండుకము 4. మాణవకము 5. నైసర్పము 6.
సర్వరత్నము 7. శంఖము 8. పద్మము 9. పింగళము.}; కుబేరుండు = కుబేరుడు; సమర్పించెన్ =
ఇచ్చెను; నిజ = తమతమ; అధికార = అధికారముల; సిద్ధి = సిద్ధించుట; కొఱకున్ = కోసము; తక్కిన
= మిగిలిన; లోకపాలకులును = దిక్పాలకులు; తొల్లి = మునుపు; తమ = వారి; కున్ = కి; భగవత్ =
పరమేశ్వరుని; కరుణా = దయగల; కటాక్ష = దృష్టితో; వీక్షణంబులన్ = చూచుటచేత; సంభవించిన =
కలిగిన; సర్వ = సమస్తమైన; సంపదలన్ = సంపదలను; మరల = తిరిగి; అతి = మిక్కిలి; భక్తి = భక్తి;
తోన్ = తోటి; సమర్పించిరి = ఇచ్చితిరి; ఈ = ఇట్టి; విధమున = విధముగా.

భావము:

మఱియు శ్రేష్ఠమగు ఆ పట్టణంలో నివసించే కృష్ణుడికి పారిజాతవృక్షమును, సుధర్మ అనే
దేవసభను దేవేంద్రుడు ఇచ్చాడు. ఒక చెవి మాత్రమే నలుపురంగు తక్కిన శరీరం అంతా తెల్లటి
రంగు కలిగి మనోవేగం కలిగిన గుఱ్ఱాలను వరుణుడు ఇచ్చాడు. వరము తప్పించి నవనిధులలోని

మత్స్యం, కూర్మం, పద్మం, మహాపద్మం, శంఖం, ముకుందం, కచ్ఛపం, నీలం, అనే పేర్లు కల ఎనిమిది నిధులను కుబేరుడు సమర్పించాడు. తక్కిన లోకపాలురు అందరూ తమతమ అధికారాల సిద్ధి కోసం మునుపు తమకు భగవంతుని అనుగ్రహం వలన లభించిన సకల విభూతులను మరల అచ్యుతునికే మిక్కిలి భక్తితో సమర్పించుకున్నారు.

10.1-1614-క.

దర్పించి చేసి పురము స

మర్పించెను విశ్వకర్మ మంగళగుణ సం

తర్పిత గహ్వరికిని గురు

దర్పిత దుఃఖప్రవాహ తరికిన్ హరికిన్.

టీకా:

దర్పించి = విజృంభించి; చేసి = నిర్మించి; పురమున్ = పట్టణమును; సమర్పించెను = ఇచ్చెను;
విశ్వకర్మ = విశ్వకర్మ అను దేవశిల్పి; మంగళ = శుభప్రదమైన; గుణ = సుగుణములచేత; సంతర్పిత
= తృప్తి పొందింపబడినట్టి; గహ్వరి = భూదేవి కలవాని; కిని = కి; గురు = మిక్కిలి, గురువునకు;
దర్పిత = ఉప్పొంగెడి; దుఃఖ = దుఃఖపు; ప్రవాహ = వెల్లువను; తరి = దాటించెడివాని; కిన్ = కి; హరి
= కృష్ణుని; కిన్ = కి.

భావము:

ఆ విధముగా, విశ్వకర్మ మిక్కిలి ఉత్సాహంతో నైపుణ్యంతో పట్టణం నిర్మించి; కల్యాణగుణాలు కూడిన భూదేవి భర్త, మహా విజృంభణం కలిగిన దుఃఖమనే ప్రవాహాన్ని దాటడానికి నావ, సకల పాపాలు హరించువాడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడికి సమర్పించాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : పౌరులను ద్వారకకు తెచ్చుట

10.1-1615-వ.

ఇట్లు విశ్వక్రమ నిర్మితంబైన ద్వారకానగరంబునకు నిజయోగ ప్రభావంబున మధురాపురజనుల నందఱం జేర్చి, బలభద్రున కెఱింగించి; తదనుమతంబున నందనవనంబు నిర్గమించు పూర్వదిగ్గజంబు పెంపున, మేరుగిరిగహ్వరంబు వెలువడు కంఠీరవంబు తెఱంగున హరిహయ దిగంతరాళంబున నుదయించు నంధకారపరిపంథికైవడి మధురానగరంబు వెలువడి నిరాయుధుండై యెదుర వచ్చుచున్న హరిం గని.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; విశ్వక్రమ = విశ్వక్రమ అను దేవశిల్పిచే; నిర్మితంబు = కట్టబడినది; ఐన = అయిన; ద్వారకా = ద్వారక అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; నిజ = తన యొక్క; యోగ = యోగమాయా; ప్రభావంబునన్ = మహిమచేత; మధురా = మధుర అనెడి; పుర = పట్టణములోని; జనుల్ = ప్రజలను; అందఱన్ = అందరిని; చేర్చి = తరలించి; బలభద్రుని = బలరాముని; కిన్ = కి; ఎఱింగించి = తెలిపి; తత్ = ఆయన; అనుమతంబున = అంగీకారముతో; నందనవనంబున్ = నందనవనమునుండి (నందనవనము - ఇంద్రుని ఉద్యానవనము); నిర్గమించు = వెడలెడి; పూర్వదిగ్గజంబు = ఐరావతము (పూర్వదిగ్గజము - తూర్పు దిక్కు నందలి ఏనుగు, ఐరావతము); పెంపునన్ = వలె; మేరుగిరి = మేరుపర్వతము; గహ్వరంబున్ = గుహనుండి; వెలువడు = బయటకు వచ్చెడి; కంఠీరవంబు = సింహము (కంఠీరవము - కంఠమున ధ్వని కలది, సింహము); తెఱంగునన్ = వలె; హరిహయదిక్ = తూర్పుదిక్కు (హరిహయ దిక్కు - ఇంద్రుని యొక్క దిక్కు, తూర్పు); అంతరాళంబునన్ = మధ్యనుండి; అంధకారపరిపంథి = సూర్యుని (అంధకార పరిపంథి - చీకటికి శత్రువు, సూర్యుడు); కైవడిన్ = వలె; మధురా = మధుర అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణమునుండి; వెలువడి = బయటకు వచ్చి; నిరాయుధుండు = ఆయుధము ధరించని వాడు; ఐ = అయ్యి; ఎదురన్ = ఎదురుగా; వచ్చుచున్న = వస్తున్నట్టి; హరిన్ = కృష్ణుని; కని = చూసి.

భావము:

అలా, విశ్వక్రమచే నిర్మింపబడిన ద్వారకాపట్టణానికి శ్రీకృష్ణుడు తన యోగమహిమతో మధురానగర ప్రజలు అందరినీ తరలించి బలరాముడికి తెలియజేసాడు. ఆయన అంగీకారంతో నందనవనం నుంచి వెలువడే ఐరావత గజం వలె, మేరుపర్వత గుహ నుంచి బయలుదేరిన వీరకేసరి వలె, తూర్పు దిక్కున ఉదయించే సూర్యుని వలె మాధవుడు మధురాపురం వెలువడి,

ఆయుధాలు లేకుండా కాలయవనునికి ఎదురు వెళ్ళాడు. అలా నిరాయుధుడై వస్తున్న ఆయనను కాలయవనుడు చూసి....

10.1-1616-మ.

"**కరి** సంఘంబులు లేవు; రావు తురగౌ**ఘం**బుల్; రథవ్రాతముల్

పరిసర్పింపవు; రారు శూరులు ధను**ర్బా**ణాసి ముఖ్యాయుధో

త్తరముం బట్టెడు; శక్తచాప యుత మే**ఘ**స్ఫూర్తితో మాలికా

ధరుం డొక్కం డదె నిర్గమించె నగర**ద్వారం**బునం గంటిరే.

టీకా:

కరి = ఏనుగుల; సంఘంబులు = సమూహములు; లేవు = రాలేదు; రావు = రాలేదు; తురగ = గుఱ్ఱముల; ఓఘంబుల్ = సమూహములు; రథ = రథముల; వ్రాతముల్ = సమూహములు; పరిసర్పింపవు = చుట్టిరాలేదు; రారు = రాలేదు; శూరులు = సైనికులు; ధనుస్ = విల్లు; బాణ = బాణములు; అసి = కత్తి; ముఖ్య = మున్నగు; ఆయుధ = ఆయుధముల; ఉత్తరమున్ = సమూహమును; పట్టెడు = ధరించలేదు; శక్తచాప = ఇంద్రధనుస్సుతో; యుత = కూడిన; మేఘ = మేఘము యొక్క; స్ఫూర్తి = ప్రకాశము; తోన్ = తోటి; మాలికా = పూలదండలను; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఒక్కండు = ఒకా నొకడు; అదె = అదిగో; నిర్గమించెన్ = వెలువడెను; నగర = పట్టణపు కోట; ద్వారంబునన్ = గుమ్మమునుండి; కంటిరే = చూసారా.

భావము:

అలా వస్తున్న శ్రీకృష్ణుని చూసి, కాలయవనుడు తన వారితో ఇలా అన్నాడు "ఏనుగుల గుంపులు లేవు; గుఱ్ఱాల పౌజలు లేవు; తేరుల బారులు నడువవు; శూరులు వెంట రావటం లేదు; ధనుస్సు, బాణములు, ఖడ్గము, మొదలైన ఆయుధాలు ధరించకుండా; ఇంద్రధనుస్సుతో కూడిన మేఘంవలె శోభిస్తూ; మెడలో హారం ధరించినవాడు పట్టణద్వారం నుంచి ఒంటరిగా వస్తున్న అతగాడిని చూసారా.

10.1-1617-శా.

ఎన్నే నయ్యె దినంబు లీ నగరిపై నేతెంచి పోరాటకున్

మున్నెవ్వండును రాఁడు వీడొకఁడు నిర్ముక్తాయుధుం డేగు దెం

చెన్న న్నోర్వగనో ప్రియోక్తులకునో శ్రీ గోరియో చూడుం డం

చు న్నాత్మీయజనంబుతోడ యవనే శుం డిట్లు తర్కింపఁగన్.

టీకా:

ఎన్నేని = ఎన్ని; అయ్యెన్ = అయినవి; దినంబులు = రోజులు; ఈ = ఈ యొక్క; నగరి = పట్టణము; పై = మీదికి; నేను = నేను; ఉండి = ఉండి; పోరాట = దాడిచేయుట; కున్ = కు; మున్ను = ఇంతకు మునుపు; ఎవ్వండును = ఎవడు కూడ; రాడు = రాలేదు; వీడు = ఇతను; ఒకడు = ఒక్కడే; నిర్ముక్త = విడువబడిన; ఆయుధుండు = ఆయుధములు కలవాడు; ఏగుదెంచెన్ = వచ్చెను; నన్ = నన్ను; ఓర్వగన్ = తట్టుకొనుటకునా; ప్రియోక్తుల్ = సంధియత్నమాటల; కునో = కోసమా; శ్రీన్ = సంపదలను; కోరియో = ఆశించియా; చూడుండు = చూడండి; అంచున్ = అని; ఆత్మీయ = తన యొక్క; జనంబు = పరివారము; తోడన్ = తోటి; యవన = యవన దేశపు; ఈశుండు = ఏలిక; ఇట్లు = ఈ విధముగ; తర్కింపన్ = విచారించుచుండగా.

భావము:

ఈ మధురానగరిపైకి మనం దండెత్తి చాలా రోజులు అయింది కదా. ఇన్నాళ్ళూ ఎవరూ రాలేదు. ఇప్పుడు వీడెవడో ఆయుధాలు లేకుండా వస్తున్నాడు. నన్ను జయించడానికో; రాయబారం మాట్లాడడానికో; ఏదైనా సంపదను అడగడానికో; తెలియకుండా ఉంది. చూడండి" అంటూ ఆ యవనాధిపతి తన వారితో చర్చించాడు

10.1-1618-క.

విభులగు బ్రహ్మప్రముఖుల

కభిముఖుడై నడవకుండునట్టి గుణాధ్యం

డిభరాజగమన మొప్పఁగ

నభిముఖుడై నడచెఁ గాలయవనున కధిపా.

టీకా:

విభులు = ప్రభువులు; అగు = ఐన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ప్రముఖుల్ = మొదలగువారి; కిన్ = కి;
అభిముఖుడు = ఎదుటబడివాడు; ఐ = అయ్యి; నడవకుండునట్టి = మెలగకుండెడి; గుణ =
సుగుణములచేత; ఆధ్యుండు = అధికముగా కలవాడు; ఇభ = ఏనుగు; రాజ = శ్రేష్ఠము యొక్క;
గమనము = నడకవలె; ఒప్పగన్ = చక్కగానుండగా; అభిముఖుడు = ఎదురుగా వచ్చువాడు; ఐ =
అయ్యి; నడచెన్ = వచ్చెను; కాల = కాల అనెడి; యవనున్ = యవన దేశపువాని; కున్ = కు; అధిపా
= రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా బ్రహ్మదేవాది దేవతాధీశులకు అయినా ఎదురురాని మహా కల్యాణగుణ
సంపన్నుడైన శ్రీకృష్ణుడు గజరాజు నడక వంటి నడకతో కాలయవనుడికి అభిముఖంగా
వెళ్ళసాగాడు.

10.1-1619-వ.

ఆ సమయంబు న య్యాదవేంద్రుని నేర్పడం జూచి.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = వేళ; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; యాదవేంద్రునిన్ = కృష్ణుని
{యాదవేంద్రుడు - యాదవుల ప్రభువు, కృష్ణుడు}; ఏర్పడన్ = స్పష్టముగా, నిదానించి; చూచి =
చూసి.

భావము:

అలా యదునాయకుడైన శ్రీకృష్ణుడు వస్తుంటే తేరిపార చూసి కాలయవనుడు తనలో ఇలా
అనుకున్నాడు.

10.1-1620-మ.

వనజాతాక్షుడు సింహమధ్యుడు రమా**వ**క్షుండు శ్రీవత్సలాం
చనుఁ డంభోధరదేహుఁ డిందుముఖుఁ డం**చ**ద్దీర్ఘబాహుండు స
ద్రవనమాలాంగద హార కంకణ సము**ద్ర**్యతుండలుం డీతఁ డా
ముని సూచించిన వీరుఁ డౌ ననుచు న**మూ**ఢుండు గాఢోద్ధతిన్.

టీకా:

వనజాతాక్షుడు = పద్మాక్షుడు; సింహ = సింహమువంటి; మధ్యుడు = నడుము గలవాడు; రమా =
 లక్ష్మి; వక్షుండు = వక్షస్థలమున కలవాడు; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము అనేడి; లాంఛనుండు = పుట్టుమచ్చ
 కలవాడు; అంభోధర = మేఘము వంటి; దేహుడు = దేహము కలవాడు; ఇందు = చంద్రుని వంటి;
 ముఖుడు = ముఖము కలవాడు; అంచత్ = చక్కటి; దీర్ఘ = నిడుపాటి; బాహుండు = చేతులు
 కలవాడు; సత్ = మంచి; వనమాల = ఆకులు పూలుకట్టిన దండ; అంగద = భుజకీర్తులు; హార =
 ముత్యాల హారములు; కంకణ = చేతి కడియములు; సమ = మిక్కిలి; ఉద్యత్ = మెరుపుగల;
 కుండలుండు = కర్ణాభరణములు గలవాడు; ఈతడు = ఇతనే; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ముని = ముని,
 నారదుడు; సూచించిన = చెప్పిన; వీరుడు = వీరపురుషుడు; అనుచున్ = అని; ఆ = ఆ; మూఢుండు
 = తెలివితక్కువవాడు; గాఢ = అధికమైన; ఉద్ధతిన్ = అహంకారముతో.

భావము:

పద్మాల వంటి కళ్ళూ, సింహం నడుము వంటి నడుము, వక్షస్థలాన శ్రీలక్ష్మి మఱియూ శ్రీవత్సమనే
 పుట్టుమచ్చ, చంద్రుడి వంటి మోము, ఒడ్డికైన పొడుగాటి చేతులు కలవాడూ; చక్కటి వనమాల,
 భుజకీర్తులు, ముత్యాల దండలు, కంకణాలు, కర్ణకుండలాలు ధరించిన వాడూ అయిన ఈ వీరుడు
 ఆ నారదముని సూచించిన వీరాధివీరుడే అయి ఉండాలి" అని ఇలా భావించుకునిన ఆ
 మూర్ఖపు కాలయవనుడు మితిమీరిన కావరంతో మిడిసిపడ్డాడు.

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాలయవనుడు వెంటజనుట

చటులవాలాభీల సైంహికేయుని భంగి-

లాలితేతర జటాలతిక దూలఁ

బ్రళయావసర బృహద్రాను హేతిద్యుతిఁ-

బరుషారుణ శ్మశ్రుపటలి వ్రేలఁ

గాదంబినీచన్న కాంచనగిరిభాతిఁ-

గ్రవచ సంవృత దీర్ఘకాయ మమర

వల్మీక సుప్త దుర్వారాహి కైవడిఁ-

గోశంబులో వాలు క్రమరు మిగుల

10.1-1621.1-ఆ.

నార్చి పేర్చి మించి యశ్వంబుఁ గదలించి

కమలసంభవాది ఘనులకైనఁ

బట్టరాని ప్రోడఁ బట్టెద నని జగ

ద్రవనుఁ బట్టఁ గదిసి యవనుఁ డధిప!

టీకా:

చటుల = భయంకరమైన; వాల = తోకవలె; ఆభీల = భీకరమైనట్టి; సైంహికేయుని = రాహువు
సైంహిక - సింహిక, కొడుకు, రాహువు; సింహిక - హిరణ్యకశిపుని కూతురు, కుమారుడు స్వర్భాను,
ఇతను దొంగతనంగా అమృతం తాగుతుంటే విష్ణువు చక్రంతో తల నరికాడు ఆ రాహువు
కేతువులుగా గ్రహాలు అయ్యారు, నీడను బట్టి ఆ సింహికను హనుమంతుడు సంహరించాడు;
భంగిన్ = వలె; లాలిత = మనోజ్ఞమైనది; ఇతర = కానట్టి; జటాలతిక = పిలక; తూలన్ =
తూగుతుండగా; ప్రళయ = ప్రళయపు; అవసర = కాలమునందలి; బృహత్ = పెద్ద; భాను =
సూర్యకిరణముల; హేతి = మంటలవంటి; ద్యూతిన్ = ప్రకాశముతో; పరుష = బిరుసైన; అరుణ =
ఎర్రని; శ్మశ్రు = మీసముల; పటలి = సమూహము; వ్రేలన్ = వేళ్ళాడుతుండగా; కాదంబనీ =
మేఘములపంక్తిచే; ఛన్న = కప్పబడిన; కాంచనగిరి = మేరుపర్వతము; భాతిన్ = వలె; కవచ =
కవచముచే; సంవృత = కప్పబడిన; దీర్ఘ = ఉన్నతమైన; కాయము = శరీరము; అమరన్ = ఉండగా;
వల్మీక = పుట్టలో; సుప్త = నిద్రిస్తున్న; దుర్వార = అడ్డగింపరాని; అహి = పాము; కైవడిన్ = వలె;

కోశంబు = ఒర; లోన్ = లోపల; వాలు = కత్తి; కొమరుమిగులన్ = అందము అతిశయించగా; అర్చి = బిగ్గరగా అరచి.

పేర్చి = అతిశయించి; మించి = మీరి; అశ్వంబున్ = గుర్రమును; కదలించి = బయలుదేరదీసి;
కమలసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలగు; ఘనుల్ = గొప్పవారి; కైనన్ = కి అయినను;
పట్టరాని = పట్టశక్యముకాని; ప్రోడన్ = శక్తిమంతుని; పట్టెదను = పట్టుకొనెదను; అని = అని;
జగదవనున్ = లోకరక్షకుని, కృష్ణుని; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; కదియెన్ = సమీపించెను; యవనుడు
= యవనుడు; అధిప = రాజు.

భావము:

ఓ పరీక్షన్నరేంద్రా! బ్రహ్మదేవుడు మొదలైన దేవతా ప్రముఖులకు కూడా పట్టనలవికాని మహా
నెఱజాణ, లోకరక్షకుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని పట్టుకోడానికి కాలయవనుడు తన అశ్వాన్ని
ఉఱికించి గర్జిస్తూ దరికి చేరబోయేడు. అలా గుఱ్ఱం ఎక్కి అతను వస్తుంటే మిక్కిలి
భయంకొల్పుతున్న రాహువు తోక వలె కాలయవనుని తీగవంటి జడ కదులుతూ ఉంది;
ప్రళయకాలంలో పెద్ద సుర్యగోళపు అగ్నిశిఖల వంటి కాంతితో అతని కణుకైన ఎఱ్ఱుని మీసాలు
వ్రేలాడుతున్నాయి; మబ్బుల గుంపుచే కప్పబడిన మేరుపర్వతం లాగా అతని సమున్నతదేహం
కవచంతో కప్పబడి ఉంది; పుట్టలో నిద్రిస్తున్న పాము లాగా అతని ఒరలో ఖడ్గం ప్రకాశిస్తోంది.

10.1-1622-క.

ఇటు దన్ను బట్టవచ్చినఁ

పటుతర జవరేఖ మెఱసి పట్టుబడక ది

క్రటము లదుర హరి పాటెం

జటలగతిన్ వాడు దోడఁ జనుదేరంగన్.

టీకా:

ఇటు = ఈ విధముగ; తన్నున్ = అతనిని; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; వచ్చినన్ = రాగా; పటుతర =
మిక్కిలి అధికమైన (పటువు - పటుతరము - పటుతమము); జవ = వేగపు; రేఖ = రీతి; మెఱసి =
ప్రకాశించి; పట్టుబడకన్ = దొరకకుండ; దిక్టటములు = దిగంతములు; అదురన్ =

అదిరిపోవునట్లుగా; హరి = కృష్ణుడు; పాతెన్ = పరుగెత్తెను; చటుల = తీవ్రమైన; గతిన్ = వేగముగ పోవుటచే; వాడు = అతను; తోడన్ = కూడా, వెంట; చనుదేరన్ = వచ్చుచుండగా.

భావము:

అలా యవనుడు తనను పట్టడానికి వస్తుంటే కృష్ణుడు పట్టుపడకుండా మిక్కిలి వేగంగా దిక్కులదరిలా పరుగెత్తాడు. కాలయవనుడు అతని వెంటపడ్డాడు.

10.1-1623-వ.

అప్పుడు కాలయవనుం డిట్టనియె.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; కాలయవనుండు = కాలయవనుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా వెంటపడి తరుముకు వెళ్తున్న కాలయవనుడు పద్మాక్షుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1624-మ.

"**యదు**వంశోత్తమ! పోకుపోకు రణ మీ **నర్థంబు**; కంసాదులం

గదనక్షోణి జయించి తీ వని సమి**త్తా**మంబునన్ వచ్చితిన్;

విదితఖ్యాతులు వీటిపోవ నరికిన్ **వె**న్నిచ్చి యిబ్బంగి నే

గుదురే రాజలు? రాజమాత్రుడవె? వై**రు**ణ్యంబు వచ్చెంజుమీ?

టీకా:

యదు = యాదవ; వంశ = వంశము నందలి; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; పోకుపోకు = పారిపోకుము;

రణమున్ = యుద్ధము; ఈన్ = నీతో చేయ నిచ్చుటకు; అర్థంబు = తగినవాడనే; కంస = కంసుడు;

ఆదులన్ = మున్నగువారిని; కదనక్షోణిన్ = యుద్ధభూమిలో; జయించితి = గెలిచావు; ఈవు = నీవు;
 అని = అని; సమిత్ = పోరాడలనే; కామంబునన్ = కోరికతో; వచ్చితిన్ = వచ్చాను; విదిత =
 ప్రసిద్ధమైన; ఖ్యాతులు = కీర్తులు; వీటిపోవన్ = నష్టపోవునట్లుగా; అరికిన్ = శత్రువునకు; వెన్నిచ్చి =
 వీపుచూపి; ఇబ్బంగిన్ = ఈ విధముగ; ఏగుదురే = పారిపోదురా; రాజులు = క్షత్రియులు;
 రాజమాత్రుడవే = సామాన్యరాజువా నీవు; వైగుణ్యంబు = అపకీర్తి, గుణహీనత; వచ్చున్ = వస్తుంది;
 చుమీ = సుమా.

భావము:

"ఓ యదువంశ శ్రేష్ఠుడా! శ్రీకృష్ణా! ఆగు ఆగు. పారిపోకు. నాతో పోరాడు. నీవు యుద్ధరంగంలో
 కంసుడు మొదలైన వాళ్ళను జయించిన వీరుడవు అని విని, నీతో పోరుకోరి ఎంతో ఉత్సుకతతో
 వచ్చాను. గడించిన పేరుప్రఖ్యాతులు చెడిపోయేలాగ, నీవంటి రాజులు విరోధికి వెన్నుచూపి ఇలా
 పారిపోతారా? నీవేమీ సాధారణ రాజువు కూడా కాదు? నీకు అపఖ్యాతి వచ్చేస్తుంది సుమా!

10.1-1625-మ.

బలిమిన్ మాధవ! నేడు నిన్ను భువనప్రఖ్యాతిగాఁ బట్టుదున్
జలముల్ సొచ్చిన, భూమి క్రిందఁ జనినన్, **శైలంబుపై** నెక్కినన్,
బలిదండన్ విలసించినన్, వికృతరూపంబుం బ్రవేశించినన్,
జలధిన్ దాటిన, నగ్రజన్మ హలి కాశ్వాటాకృతుల్ దాల్చినన్.

టీకా:

బలిమిన్ = బలవంతముగా; మాధవ = కృష్ణా; నేడు = ఇవాళ; నిన్ను = నిన్ను; భువన = లోక; ప్రఖ్యాతి
 = ప్రసిద్ధము; కాన్ = అగునట్లు; పట్టుదున్ = పట్టుకొనెదను; జలముల్ = నీటిలో; చొచ్చినన్ =
 (మత్స్యమువై) మునిగిన; భూమి = భూమి; క్రిందన్ = కిందికి వెళ్ళి; చనినన్ = (కూర్మమువై) దూరిన;
 శైలంబున్ = కొండలు; పైన్ = మీదికి; ఎక్కినన్ = (వరాహుడవై) ఎక్కినను; బలి = బలిచక్రవర్తి;
 దండన్ = సహాయముచేత; విలసించినన్ = (వామనుడవై) విలసిల్లిన; వికృత = వికారమైన;
 రూపంబున్ = (నరసింహ) వేషమును; ప్రవేశించినన్ = ధరించినను; జలధిన్ = సముద్రమును;
 దాటినన్ = (రాముడవై) దాటినను; అగ్రజన్మ = బ్రాహ్మణ (పరశురామ); హాలిక = దున్నేవాని

(బలరామ); అశ్వాట = గుట్టపురొతు (కల్కి); ఆకృతుల్ = వేషములను(అవతారాలు); తాల్చిననన్ = ధరించినను.

భావము:

మాధవా! నీటిలో ప్రవేశించినా (మత్స్యావతారం) భూమి క్రింద దూరినా (కూర్మావతారం) కొండపైకి ఎక్కినా (వరాహావతారం) బలి సమీపాన చేరినా (వామనావతారం) వికారరూపం గైకొన్నా (నృసింహావతారం) సాగరాన్ని దాటినా (రామావతారం) బ్రాహ్మణ, హాలిక, అశ్వాట రూపాలు ఏవి దాల్చినా (పరశురామ, బలరామ, కల్యాణావతారములు) సరే బలిమితో లోకప్రసిద్ధి పొందేలా నేడు నిన్ను తప్పక పట్టుకుంటాను.

10.1-1626-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

ఇంకా...

10.1-1627-మ.

శరముల్ దూఱవు; మధనుర్గుణలతాశబ్దంబు లేతేర; వీ
హరిరింఖోద్ధతిధూళి గప్ప; దకటా! హస్యండవై పాటె; దు
ర్వరపై నే క్రియఁ బోరితో కదిసి మున్ వాతాశితోఁ గేశితో
గఠితో మల్లరతో జరాతనయుతోఁ గంసావనీనాథుతోన్."

టీకా:

శరముల్ = బాణములేవీ; దూఱవు = నాటుకొనలేదు; మత్ = నా యొక్క; ధనుః = వింటి; గుణ = నారి, అల్లెతాడు; శబ్దంబులు = ధ్వనులేవీ; ఏతేరవు = రానేలేదు; ఆ = ఆ యొక్క; హరి = గుఱ్ఱము; రింఖా = డెక్కల, గిట్టల; ఉద్ధతిన్ = విజృంభణమువలని; ధూళిన్ = దుమ్మైనా; కప్పదు = ఆవరించలేదు; అకటా = అయ్యో; హాస్యండువు = ఎగతాళి చేయబడెడి వాడవు; ఐ = అయ్యి; పాఠెదు = పారిపోతున్నావు; ఉర్వర = భూమి; పైన్ = మీద; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగా; పోరితో = యుద్ధము చేసితివో; కదిసి = చేరి; మున్ = ఇంతకుముందు; వాతాశి = అఘాసురుని {వాతాశి - వాయుభక్షకుడు, సర్పము, అఘాసురుడు}; తోన్ = తోటి; కేశి = కేశి అను ఘాటకాసురుని {కేశి - కంసుని వద్ద ఉన్న కేశి అను పేరు గల గుఱ్ఱము రూపు రాక్షసుడు}; తోన్ = తోటి; కరి = కువలయాపీడము {కువలయాపీడము - కువలయ (భూమండలమునకు) పీడము (పీడగా నున్నది), కంసుని వద్ద ఏనుగు}; తోన్ = తోటి; మల్లర = చాణూర ముష్టికులాదుల {చాణూర ముష్టికాదులు - కంసుని వద్ద మల్లల్లరు}; తోన్ = తోటి; జరాతనయు = జరాసంధుని {జరాతనయుడు - జర అను రాక్షసి చేత పుట్టినప్పుడు 2 ఖండములుగ నున్న దేహము కలుపుటచేత బతికిన వాడు, మగధదేశాధీశుడు, జరాసంధుడు}; తోన్ = తోటి; కంస = కంసుడు అను; అవనీనాథు = రాజు {అవనీనాథుడు - అవని (రాజ్యమున)కు నాథుడు, రాజు}; తోన్ = తోటి.

భావము:

ఇంకా, నా గుఱ్ఱాల కాలిడెక్కల ధూళి నిన్ను కప్పేయ లేదు. నా వింటి అల్లెత్రాటి మ్రోతలు వినిపించనే లేదు. నీ శరీరంలో నా బాణాలు నాటనే లేదు. అయ్యయ్యో అప్పుడే పారిపోతున్నా వేమిటి. మునుపు కాళీయుడితో, కేశితో, కువలయాపీడంతో, మల్లుజెట్టిలతో, జరాసంధుడితో, కంసడితో ఏలా పోరాడావో ఏమిటో?

10.1-1628-వ.

అని పలుకుచుఁ గాలయవనుండు వెంట నరుగుదేర సరకుచేయక మందహాసంబు ముఖారవిందంబునకు సౌందర్యంబు నొసంగ "వేగిరపడకు; రమ్మ ర" మృనుచు హరియును.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్ = చెప్పుతు; కాలయవనుండు = కాలయవనుడు; వెంటన్ = వెంటపడి;
అరుగుదేర = వస్తుండగా; సరకుచేయక = లక్ష్యపెట్టకుండ; మందహాసంబు = చిరునవ్వు; ముఖ =
ముఖము అను; అరవిందంబున్ = పద్మమున; కున్ = కు; సౌందర్యంబున్ = అందమును; ఒసంగన్
= కలిగించుచుండగా; వేగిర = తొందర; పడకు = పడ వద్దు; రమ్మరమ్మ = వచ్చేయ్యి; అనుచున్ =
అని చెప్పుతు; హరియును = కృష్ణుడు.

భావము:

ఇలా అంటూ తనను వెంబడిస్తున్న కాలయవనుడి మాటలను లెక్కచేయకుండా శ్రీకృష్ణుడు
చిరునవ్వు అలంకరించిన మోముతో "తొందరపడకు. రమ్మ రమ్మ" అంటూ....

10.1-1629-సీ.

అదె యిదె లోబడె **న**ని పట్టవచ్చినఁ-

గుప్పించి లంఘించు **గొ**తతడవు

పట్టరా; దీతని **ప**రు వగ్గలం బని-

భావింపఁ దన సమీ**ప**మున నిలుచు

నడరి పార్శ్వంబుల **క**డ్డంబు వచ్చినఁ-

గేడించి యిట్టట్టు **గి**కురుపెట్టు;

వల్మీక తరు సరో**వ**రము లడ్డంబైన-

సవ్యాపసవ్య సం**చ**రతఁ జూపుఁ;

10.1-1629.1-తే.

బల్లముల డాఁగు; దిబ్బల **బ**యలుపడును;

నీడలకుఁ బోవు; నిలుముల **ని**గిడి తాఱు

"**న**న్నుఁ బట్టిన నీవు మా**న**వుండ" వనుచు

యవనుఁ డెగువంగ బహుజగ**ద**వనుఁ డధిప!

టీకా:

అదె = అదిగో; ఇదె = ఇదిగో; లోబడెన్ = చిక్కెను; అని = అని; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; వచ్చినన్ = రాగా; కుప్పించి = గెంతి; లంఘించున్ = దాటును; కొంత = కొంత; తడవు = సేపు; పట్టరాదు = పట్టుకొనశక్యముగాదు; ఈతని = ఇతని యొక్క; పరువు = పరుగు; అగ్గలంబు = అధికమైనది; అని = అని; భావింపన్ = తలచినచో; తన = అతని; సమీపమునన్ = దగ్గరలోనే; నిలుచున్ = ఆగును; అడరి = విజృంభించి; పార్శ్వంబులన్ = పక్కల; కున్ = కు; అడ్డంబున్ = అడ్డముగా; వచ్చినన్ = వచ్చినచో; కేడించి = తప్పుకొని; ఇట్టట్టు = ఇటు నటు; కికురుపెట్టు = వంచించిపోవును; వల్మీక = పుట్టలు; తరు = చెట్లు; సరోవరములు = చెట్లు; అడ్డంబున్ = అడ్డముగావచ్చుట; ఐనన్ = జరిగినచో; సవ్య = కుడి; అపసవ్య = ఎడమలకు; సంచరతన్ = తిరుగుటను; చూపున్ = కనబరచును; పల్లములన్ = గోతులలో.

డాగు = దాగుకొనును; దిబ్బల = గుట్టల మీదకి; బయలుపడును = కనబడును; నీడల్ = నీడలలోని; కున్ = కి; పోవున్ = వెళ్ళును; ఇటుముల = మటుగులందు, చాటు ప్రదేశము లందు; నిగిడి = నిక్కి; తాఱున్ = మరుగుపడును; నన్నున్ = నన్ను; పట్టినన్ = పట్టుకొనినచో; నీవు = నీవు; మానవుడవు = అభిమానము కలవాడవు; అనుచున్ = అని పలుకుచు; యవనుడు = కాలయవనుడు; ఎగువంగన్ = తరుముచుండగా; బహుజగదవనుడు = కృష్ణుడు (బహుజగదవనుడు - అనేక లోకములను రక్షించువాడు, విష్ణువు); అపుడు = ఆ సమయంలో.

భావము:

“ఇదిగో దొరికేసాడు. అదిగో చిక్కిపోయాడు” అని అనుకుంటూ కాలయవనుడు పట్టుకొనుటకు రాగా కృష్ణుడు కుప్పించి దుముకుతాడు. “ఇతని వేగం చాలా ఎక్కువగా ఉంది. వీణ్ణి పట్టుకోలేను” అని కాలయవనుడు భావించి నప్పుడు దగ్గరగా వచ్చి నిలబడతాడు. అతడు బంధించడానికి ప్రక్కకి వచ్చినపుడు శ్రీహరి వాని కనుగొని తప్పించుకుని వెడతాడు. పుట్టలు, చెట్లు, తటాకాలు అడ్డం వచ్చినప్పుడు గోవిందుడు కుడి ఎడమ వైపులకు మళ్ళి పరుగులు తీస్తాడు. పల్లపు నేలలో దాగుకుంటాడు. మిట్టలెక్కి బయట పడతాడు. నీడలలోకి వెడతాడు. మారుమూలలో తారాట్లాడుతాడు. “నన్ను పట్టుకుంటేనే నీవు మగాడివి” అంటూ లోకరక్షకుడైన శ్రీకృష్ణుడు తనను తరుముతున్న కాలయవనుడిని ముప్పతిప్పలు పెట్టాడు.

10.1-1630-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా.....

10.1-1631-నీ.

సకలభూతవ్రాత సంవాసుఁ డయ్యును-

వనములు నగములు వరుస దాఁటు;

లోకోన్నతుండును లోకచక్షుఁడు నయ్యు-

మాటిమాటికి నిక్కి ముగిడి చూచుఁ;

బక్ష విపక్ష సంబంధ శూన్యం డయ్యుఁ-

ద్రనుఁ విపక్షుఁడు వెంటఁ దగుల నిగుడు;

విజయాపజయభావ విరహితుం డయ్యుఁ దా-

నపజయంబునుఁ జెందినట్లు తోఁచు;

10.1-1631.1-ఆ.

నభయ భయ విహీనుఁ డయ్యు భీతుని మాడ్కిఁ

గానఁబడును సర్వకాలరూపుఁ

డయ్యుఁ గాలచకితుఁడైన కైవడి వన

మాలి పఱచు వెఱపుమాలి యధిప!

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; భూత = స్థావరజంగమజీవుల; వ్రాత = సమూహములకు; సంవాసుడు = ఉనికిపట్టయినవాడు; అయ్యును = అయినప్పటికీ; వనములు = అడవులను; నగములున్ = కొండలను; వరుసన్ = క్రమముగా; దాటున్ = దాటును; లోకోన్నతుండును = లోకముకంటెఅధికుడు {లోకోన్నతుడు - అణోరణీయాన్ మహతో మహియాన్ (శ్రుతి) కనుక లోకముకంటె ఉన్నతుడు సూక్ష్మడు, విష్ణువు}; లోకచక్షుడు = జగత్తంతనుచూచువాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; మాటిమాటికి = అస్తమాను; నిక్కి = నిగిడి; మగిడి = వెనుదిరిగి; చూచున్ = చూస్తుండెను; పక్ష = స్వపక్షమువారు; విపక్ష = విపక్షమువారు వంటి; సంబంధ = సంబంధములు; శూన్యండు = లేనివాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; తనున్ = అతనిని; విపక్షుడు = శత్రువు; వెంటదగులన్ = వెంటపడగా; నిగుడున్ = పారిపోవును; విజయ = గెలుపు; అపజయ = ఓటములు వంటి; భావ = భావములు; విరహితుండ = లేనవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; తాన్ = అతను; అపజయంబునున్ = ఓటమి; చెందినట్లు = పొందినవిధముగ; తోచున్ = కనబడును; అభయ = భయములేకపోవుట.

భయ = భయము ఉండుట; విహీనుడు = లేనివాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; భీతుని = బెదిరిపోయినవాని; మాడ్కిన్ = వలె; కానబడును = కనిపించును; సర్వకాల = సమస్తమైన కాలములు {సర్వకాలములు - నిమేషమాది మహాప్రళయాంతము వరకు కల సమస్తమైన కాలములు, సమస్తమైన కాలములు}; రూపుడు = తనరూపమే ఐనవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; కాలచకితుడు = కాలముచేత వెరచువాడు {కాలచకితుడు - కాల ప్రభావమున కలుగు మరణాదులకు భయపడువాడు, కాలముచేత వెరచువాడు}; ఐన = అయిన; కైవడిన్ = విధముగా; వనమాలి = కృష్ణుడు {వనమాలి - వనమాలలు ధరించువాడు, కృష్ణుడు}; పఱచున్ = పరుగెట్టును; వెఱపు = భయము; మాలి = లేనివాడయ్యి; అధిప = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్నరేంద్రా! వనమాల ధరించేవాడైన ఆ శ్రీకృష్ణుడు, (యవనుడు తనను వెంటబడుతుంటే) బెఱుకు వీడి పరుగెడుతున్నాడు. నిఖిల భూతములలో నివసించు వాడు అయినా, అడవులు కొండలు వరుసగా దాటుతున్నాడు; లోకాలకే అధికుడు లోకాలకు కన్నువంటి వాడు అయినా,

సారెసారెకూ నిక్కినిక్కి చూస్తున్నాడు; తన వారు పైవారు అన్న భేదం లేనివాడు అయినా, తాను ఓటమి చెందినట్లు గోచరిస్తున్నాడు; భయ నిర్భయాలు లేనివాడు అయినా, భయపడ్డవాని వలె కనిపిస్తున్నాడు; కాలస్వరూపుడు అయినా కాలానికి (కాలయవనుడు) కలతపడ్డవాడిలా కనపడుతున్నాడు.

10.1-1632-వ.

ఇ విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

అలా అలా....

10.1-1633-క.

దా^{రి}త శాత్రవ భవను న

^{పా}ర మహావేగ విజిత ^పవనున్ యవనున్

దూ^రము గొనిచని కృష్ణుడు

^{ఘో}రంబగు నొక్క శైల^{గు}హ వడిఁ జొచ్చెన్.

టీకా:

దారిత = భేదింపబడిన; శాత్రవ = శత్రువుల యొక్క; భవనునన్ = భవనములు కలవానిని; అపార = అమితమైన; మహా = గొప్ప; వేగ = వేగముతో; విజిత = గెలువబడిన; పవనున్ = వాయువు కలవానిని; యవనున్ = కాలయవనుని; దూరమున్ = మిక్కిలి దూరముగా; కొనిచని = తీసుకొనిపోయి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఘోరంబు = భయంకరమైనది; అగు = ఐన; ఒక్క = ఒకానొక; శైల = కొండ; గుహన్ = గుహలోనికి; వడిన్ = వేగముగా; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు, శత్రువుల మందిరాలను భేదించినవాడూ, అంతులేని గొప్పవేగంతో గాలినైనా ఓడించువాడూ అయిన యవనుడిని దూరంగా తీసుకుపోయి భయంకరమైన ఒక కొండగుహలో చటుక్కున దూరాడు.

10.1-1634-క.

అదె లోబడె నిదె లోబడె

నదె యిదె పట్టెద నటంచు నాశావశుడై

యదుసింహుని పదపద్ధతి

వదలక గిరిగహ్వరంబు వాడుం జొచ్చెన్.

టీకా:

అదె = అదిగో; లోబడెన్ = దొరికెను; ఇదె = ఇదిగో; లోబడెన్ = దొరికును; అదె = అదిగో; ఇదె = ఇదిగో; పట్టెదన్ = పట్టుకొనదను; అటంచన్ = అని; ఆశావశుడు = ఆశకు లోబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; యదుసింహుని = కృష్ణుని {యదు సింహుడు - యాదవులలో సింహము వంటి వాడు, కృష్ణుడు}; పదపద్ధతిన్ = అడుగు జాడలను; వదలక = విడువకుండ; గిరి = కొండ; గహ్వరంబున్ = గుహను; వాడున్ = అతను కూడ; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను.

భావము:

"అదిగో దొరికేసాడు, ఇదిగో దొరికేసాడు, అదిగో పట్టుకుంటున్నాను, ఇదిగో పట్టేసుకుంటాను" అనే ఆశకు లోబడి, ఆ యదువంశపు సింహం అడుగులజాడలమ్మట పట్టుదలగా కాలయవనుడు తాను కూడా ఆ పర్వతగుహలోకి వెళ్ళాడు.

10.1-1635-వ.

ఇట్లు చొచ్చి మూఢహృదయంబునుం బోలెఁ దమఃపూర్ణంబయిన గుహంతరాళంబున దీర్ఘతల్పనిద్రితుండయి గుఱక లిడుచున్న యొక్క మహాపురుషునిం గని శ్రీహరిగాఁ దలంచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చొచ్చి = ప్రవేశించి; మూఢ = మూఢుని; హృదయంబున్ = మనసు; బోలెన్ = వలె; తమః = చీకటి అను అజ్ఞానముతో; పూర్ణంబు = నిండినది; ఐన = అగు; గుహ = గుహ; అంతరాళంబునన్ = లోపలిభాగము నందు; దీర్ఘ = విశాలమైన; తల్ప = పక్కపై, మంచముపై; నిద్రితుండు = నిద్రపోతున్నవాడు; అయి = ఐ; గుఱకలిడుచున్న = గురక పెడుతున్న; ఒక్క = ఒకానొక; మహా = గొప్ప, పెద్ద; పురుషునిన్ = మానవుడిని; కని = చూసి; శ్రీహరి = కృష్ణుని; కాన్ = అయినట్లు; తలంచి = ఎంచికొని.

భావము:

అజ్ఞానంతో నిండిన మూఢుని హృదయం మాదిరి చీకటితో నిండిన ఆ గుహలోపలకి యవనుడు ఈలాగ చొరపడి, అక్కడ పెద్ద పాన్నుమీద నిద్రలో మునిగి గురకపెడుతున్న ఒక మహాపురుషుడిని చూసి అతడే శ్రీకృష్ణుడని అనుకుని.....

10.1-1636-ఉ.

"ఆలము చేయలేక పురుషాధమ! దుర్లభ కంటకద్రుమా
భీల మహాశిలా సహిత భీకర కుంజర ఖడ్గ సింహ శా
ర్దూల తరక్షు సంకలిత దుర్గపథంబున బాటుతెంచి యీ
శైలగుహన్ సనిదుక్రియ జాగి నటించిన బోవనిత్తునే?

టీకా:

ఆలమున్ = పోరు; చేయలేక = సలుపజాలక; పురుషాధమ = అల్పుడా (పురుషాధముడు - మగవారిలో తక్కువవాడు, అల్పుడు); దుర్లభ = కష్టసాధ్యమైన; కంటక = ముళ్ళు; ద్రుమ = చెట్లతో; ఆభీల = భయంకరమైనట్టి; మహాశిలా = బండరాళ్ళతో; సహిత = కూడుకొన్న; భీకర = భయంకరమైన; కుంజర = ఏనుగులు; ఖడ్గ = ఖడ్గమృగముల; సింహ = సింహములు; శార్దూల = పెద్దపులులు; తరక్షు = సివంగులుతో; సంకలిత = కూడుకొన్న; దుర్గ = చొరరాని; పథంబునన్ = దారిలో; పాటుతెంచి = పరుగెత్తుకు వచ్చి; ఈ = ఈ యొక్క; శైల = కొండ; గుహన్ = గుహలో;

సనిద్రున్ = నిద్రపోతున్నవాని; క్రియన్ = వలె; చాగి = సాచి, ప్రవర్తించి; నటించినన్ = వేషాలు
వేసినంతమత్రాన; పోవనిత్తునే = వదిలిపెట్టను.

భావము:

“ఓరీ! పురుషాధమా! నాతో యుద్ధం చేయలేక ముళ్ళ చెట్లు, బండ రాళ్ళు, ఏనుగులు, ఖడ్గమృగాలు,
సింహములు, శార్దూలములు, సివంగులు మొదలైన జంతువులతో భీతికొల్పుతూ నడవడానికి
వీలుకాని దారిలోపడి పరుగెత్తుకుని వచ్చి ఈ కొండగుహలో దూరి నిద్రిస్తున్న వాడి వలె
నటిస్తున్నావా? నిన్ను వదుల్తాను అనుకుంటున్నావా?

10.1-1637-క.

ఎక్కడ నెవ్వారలకును

జిక్కి వనుచు నారదుండు చెప్పెను; నాకుం

జిక్కి తి వెక్కడఁ బోయెదు?

నిక్కముగా నిద్రపుత్తు నిన్నీ కొండన్.”

టీకా:

ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; ఎవ్వారల = ఎవరి; కును = కి; చిక్కవు = దొరకవు; అనుచున్ = అని; నారదుండు
= నారదుడు; చెప్పెను = చెప్పెను; నా = నా; కున్ = కు; చిక్కితివి = దొరికిపోయావు; ఎక్కడన్ = ఇక
ఎక్కడకి; పోయెదు = పోగలవు; నిక్కముగా = తప్పకుండా; నిద్రపుత్తు = చంపెదను; నిన్నున్ = నిన్ను;
ఈ = ఈ యొక్క; కొండన్ = కొండవద్ద.

భావము:

నీవు ఎక్కడా ఎవరికీ చిక్కవని నారదుడు చెప్పాడు. ఇదిగో ఇక్కడ నాకు చిక్కావు. ఇంకెక్కడకి
వెడతావు నిద్రనటిస్తున్న నిన్ను నిజంగా ఈ కొండగుహలోనే దీర్ఘనిద్రలోకి పంపుతానులే.”

దశమ స్కంధము - పూర్వ : కాలయవనుడు నీరగుట

10.1-1638-ఆ.

అనుచు యవనుఁ డట్టహాసంబు గావించి

చటుల కరిన కులిశ సదృశమైన

పాదమెత్తి తన్నెఁ బాటి తద్దేహంబు

నగగుహం బ్రతిస్వనంబు నిగుడ.

టీకా:

అనుచున్ = అని; యవనుడు = కాలయనుడు; అట్టహాసంబున్ = బిగ్గరగానవ్వుటను; కావించి = చేసి; చటుల = వడిగల; కరిన = గట్టి; కులిశ = వజ్రాయుధము; సదృశము = వంటిది; ఐన = అగు; పాదమున్ = కాలిని; ఎత్తి = ఎత్తి; తన్నెన్ = తన్నెను; పాటి = పరుగెటుకొని వెళ్ళి; తత్ = ఆ యొక్క; దేహంబున్ = శరీరమును; నగ = కొండ; గుహన్ = గుహ; ప్రతిస్వనంబు = మారుమ్రోగుట, ప్రతిధ్వని; నిగుడన్ = విజృంభించగా.

భావము:

అంటూ కాలయవనుడు అట్టహాసంగా నవ్వి, పరుగెట్టుకొని వెళ్ళి, ఎగిరి, కర్కశమైన వజ్రాయుధంవంటి తన కాలితో ఆ నిద్రపోతున్న పురుషుడిని తన్నాడు. ఆ తన్నుకు పర్వతగుహ అంతా మారుమ్రోగిపోయింది

10.1-1639-ఉ.

తన్నైన లేచి నీల్గి కనుద్రమ్ములు మెల్లన విచ్చి లోపలన్

సన్నపు గిన్న వర్ణిల దిశల్గని దృష్టి సమిధ విగ్రహో

తృన్న మహాగ్నికీలముల భ్రస్మముచేసె నతండు సాయక

చ్చిన్నవిరోధికంఠవను శ్రీభవనున్ యవనున్ లఘుక్రియన్.

టీకా:

తన్నినన్ = తన్నుటచేత; లేచి = నిద్రలేచి; నీల్గి = ఒళ్ళువిరుచుకొని; కను = కళ్ళు అనెడి; తమ్ములున్ = పద్మములను; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; విచ్చి = తెరచికొని; లోపలన్ = మనసు లోపల; సన్నపు = చిన్నగా; కిన్క = కినుక, కోపము; వర్ధిల్లన్ = పెరుగుతుండగా; దిశల్ = నలుదిక్కులకు; కని = చూసి; దృష్టి = చూపులందు; సమిద్ధ = మిక్కిలి తేజరిల్లుతున్న; విగ్రహ = అసహనముచేత; ఉత్పన్న = కలిగిన; మహా = గొప్ప; అగ్ని = నిప్పు; కీలములన్ = మంటలచేత; భస్మము = బూడిద; చేసెన్ = చేసెను; అతండు = అతను; సాయక = బాణములచే; ఛిన్న = భేదింపబడిన; విరోధి = శత్రువుల; కంఠ = కంఠములు అను; వసునన్ = వనము కలవానిని; శ్రీభవనున్ = కాలయవనుని {శ్రీభవనుడు - సంపదలకు నిలయమైన వాడు, కాలయవనుడు}; యవనున్ = కాలయవనుని; లఘు = సుళువైన; క్రియన్ = విధముగ.

భావము:

అలా యవనుడు తన్నడంతోనే నిద్రలేచిన ఆ పురుషుడు ఒళ్ళువిరుచుకుంటూ, పద్మాలవంటి కన్నులువిచ్చి, పొటమరించిన కోపం వృద్ధిపొందగా. నాలుగు మూలలా చూసాడు. తన చూపులలో మహోగ్రమైన ఆగ్రహంవలన జనించిన మహాగ్ని జ్వాలలతో ఆయన, శత్రువుల కుత్తుకలనే అడవులను తన కత్తితో భేదించినవాడూ, సంపదలకు నిలయమైనవాడూ అయిన కాలయవనుడిని అలవోకగా బూడిద చేసేసాడు.

10.1-1640-వ.

ఇట్లే క్షణమాత్రంబున యవనుండు నీఱయ్యె" ననిన విని రాజు యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; ఏక = ఒకే యొక; క్షణ = క్షణప్రమాణకాలము; మాత్రంబునన్ = మాత్రములోనే; యవనుండు = కాలయవనుడు; నీఱయ్యెను = బూడిద; అయ్యెను = అయ్యెను; అనినన్ = అనగా; విని = విని; రాజు = పరీక్షిత్తు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అలా ఒక్క క్షణకాలంలో యవనుడు భస్మ మైపోయాడు" అని శుకమహర్షి చెప్పగా వినిన పరీక్షిన్నరేంద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

10.1-1641-ఆ.

"ఎవ్వడాతఁ డతని కెవ్వండు దండ్రీ? ఘో

రాద్రిగుహకు నేటి క్తఁడు వచ్చి

నిద్రపోయె? యవను నిటు గాల్ప నెట్టోపె?

దెలియఁ బలుకు నాకు ధీవరేణ్య!"

టీకా:

ఎవ్వడు = ఎవరు; అతడు = అతను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఎవ్వండు = ఎవరు; తండ్రీ = నాన్న;
ఘోర = భయంకరమైన; అద్రి = కొండ; గుహ = గుహ; కున్ = కు; ఏటికన్ = ఎందుకని; అతండు =
అతను; వచ్చి = చేరి; నిద్రపోయెన్ = నిద్రించెను; యవనునన్ = కాలయవనుని; ఇటు = ఇలా;
కాల్పన్ = కాల్పివేయుటకు; ఎట్లు = ఏ విధముగా; ఓపెన్ = చేయగలిగెను; తెలియన్ = తెలియునట్లు;
పలుకు = చెప్పుము; నా = నా; కున్ = కు; ధీవరేణ్య = ప్రజ్ఞచేత శ్రేష్టుడా.

భావము:

"బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్టుడా! శుకా! ఆ పురుషుడు ఎవరు? అతని తండ్రీ ఎవరు? అలా భయంకరమైన
గుహలోకి వచ్చి అత డెందుకు నిద్రపోయాడు? అతడు కాలయవనుడిని ఎలా
కాల్పివేయగలిగాడు? ఈ విషయ మంతా నాకు తెలిసేలా విశదీకరించు."

10.1-1642-వ.

అనినం బరీక్షిన్నరేంద్రునకు నతికుతూహలంబుతో శుకయోగివర్యుం డిట్లనియె "నిక్షాకు
కులసంభవుండు మాంధాత కొడుకు ముచికుందు డను రాజు, రాక్షసభీతులైన వేల్పులం

బెద్దకాలంబు సంరక్షించిన మెచ్చి; వా రమరలోక రక్షకుండైన యా రాజకుమారుని కడకుం జేరి
వరంబు వేడు మనిన; వారలం గనుంగొని మోక్షపదం బడిగిన; వార లతని కిట్లనిరి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; పరీక్షిత = పరీక్షితు అనెడి; నరేంద్రున్ = మహారాజు; కున్ = కి; అతి = మిక్కిలి;
కుతూహలంబు = కౌతుకము; తోన్ = తోటి; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = మునులలో; వరేణ్యుండు
= శ్రేష్టుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఇక్ష్వాకు = ఇక్ష్వాకుని; కుల = వంశమందు;
సంభవుండు = పుట్టినవాడు; మాంధాత్రు = మాంధాత యొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు;
ముచికుందుండు = ముచికుందుడు; అను = అనెడి; రాజు = రాజు; రాక్షస = రాక్షసులవలన; భీతులు
= భయపడినవారు; ఐన = అయిన; వేల్పులన్ = దేవతలను; పెద్దకాలంబు = చాలా కాలముపాటు;
సంరక్షించినన్ = కాపాడగా; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; వారు = వారు; అమర = దేవతలను; రక్షకుండు =
కాపాడినవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; రాజకుమారుని = రాకుమారుడిని; కడ = వద్ద;
కున్ = కు; చేరి = చేరి; వరంబున్ = వరమును; వేడుము = కోరుకొనుము; అనినన్ = అనగా;
వారలన్ = వారని; కనుంగొని = చూసి; మోక్షపదంబున్ = ముక్తిమార్గమును; అడిగినన్ =
కోరుకొనగా; వారలు = వారు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఇలా ప్రశ్నించిన మహారాజు పరీక్షితుకు మిక్కిలి ఆసక్తి పూర్వకంగా యోగిపుంగవుడైన
శుకుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. "ఆ పురుషుడు ఇక్ష్వాకు వంశంలో జన్మించిన మాంధాత యొక్క
పుత్రుడు. ముచుకుందుడు అనే మహారాజు. అతడు అసురులకు భయపడిన దేవతలను
బహుకాలం సంరక్షించాడు. దేవలోకాన్ని కాపాడిన ఆ రాకుమారుడిని మెచ్చుకుని దేవతలు
అతనిని ఏదైనా వరము కోరుకోమన్నారు. అతడు మోక్షమును కోరగా దేవతలు అతనితో ఇలా
అన్నారు.

10.1-1643-మ.

"జగతిన్ నిర్గతకంటకం బయిన రాజ్యంబున్ విసర్జించి శూ

రగణాగ్రేసర! పెద్దకాలము మమున్ రక్షించి; తీలోన నీ

మగువల్ మంత్రులు బంధులున్ సుతులు సంబంధుల్ భువిన్లేరు కా

లగతిం జెందిరి; కాల మెవ్వరికి దుర్లంఘ్యంబు దా నారయన్.

టీకా:

జగతిన్ = భూమిపైన; నిర్గత = పోయిన; కంటకంబు = శత్రువులు కలది; అయిన = అగు;
రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును {రాజ్యము - 1స్వామి 2అమాత్య 3సుహృత్త 4కోశ 5రాష్ట్ర 6దుర్గ
7బలంబులు అనెడి సప్తాంగములు కలది}; విసర్జించి = వదలిపెట్టి; శూర = మహావీరులు; గణ =
అందరిలోను; అగ్రేసర = గొప్పవాడా; పెద్దకాలము = చాలాకాలముపాటు; మమున్ = మమ్ములను;
రక్షించితి = కాపాడితివి; ఈలోనన్ = ఈ సమయము నందు; నీ = నీ యొక్క; మగువలు = స్త్రీలు,
భార్యలు; మంత్రులు = సచివులు; బంధులున్ = చుట్టములు; సుతులున్ = కొడుకులు; సంబంధులు
= నీకు చెందినవారు; భువిన్ = భూమిపైన; లేరు = లేరు; కాలగతిన్ = మరణమును; చెందిరి =
పోందిరి; కాలము = కాలప్రభావము; ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కైనను; దుర్లంఘ్యంబు = దాటరానిది;
తాన్ = అది; ఆరయన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

“ఓ వీరాగ్రేసరా! ముచికుందా! మానవలోకంలో శత్రువులే లేని నీ రాజ్యాన్ని వదలి వచ్చి, చిరకాలం
మమ్మల్ని సంరక్షిస్తూ ఇక్కడే ఉండిపోయావు. ఈ లోపల నీ పత్నీలు, స్నేహితులు, చుట్టాలు,
కుమారులు నీకు సంబంధించిన వారు అందరూ భూమిని విడిచారు. వారంతా మరణించారు.
ఎంతటి వారైనా కాలప్రభావాన్ని గడవలేరు కదా!

10.1-1644-క.

కాలము ప్రబలురకును బలి

కాలాత్ముం డీశ్వరుం డగ్రణ్యుడు జనులం

గాలవశులఁగాఁ జేయును

గాలముఁ గడవంగలేరు ఘ్నును లెవ్వారున్.

టీకా:

కాలము = కాలము; ప్రబలురకునున్ = మిక్కిలి బలము గలవారి కంటె; బలి = బలము కలది;
కాలాత్ముండు = కాలస్వరూపుడు; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; అగణ్యుడు = ఈశ్వరుడు
{అగణ్యుడు - ఇట్టివాడని ఎంచుటకు వాక్కుచేత కాని మనస్సుచేత కాని శక్యముకానివాడు,
భగవంతుడు}; జనులన్ = ప్రజలను; కాల = కాలమునకు; వశులన్ = అధీనమైన వారు; కాన్ =
అగునట్లు; చేయును = చేయును; కాలమున్ = కాలమును; గడవంగలేరు = దాటలేరు; ఘనులు =
గొప్పవారు; ఎవ్వారున్ = ఎవరుకూడ.

భావము:

కాలం మహాబలవంతుల కంటే బలమయినది. భగవంతుడే కాలస్వరూపుడు. అతడు ఇలాంటి
వాడని నిరూపించటం సాధ్యం కాదు. అతడు జనులను కాలానికి లోబరుస్తాడు. ఎంతటి
గొప్పవారయినా కాలాన్ని దాటలేరు.

10.1-1645-క.

వరమిచ్చెద మర్థింపుము

ధరణీశ్వర! మోక్షపదవి దక్కను మే మె

వ్వరమును విభులము గా మీ

శ్వరుడగు హరి దక్క మోక్షసంగతిఁ జేయన్."

టీకా:

వరము = కోరిక సాఫల్యమును; ఇచ్చెదము = ఇచ్చెదము; అర్థింపుము = కోరుకొనుము; ధరణీశ్వర =
రాజా {ధరణీశ్వరుడు - రాజ్యమునకు ప్రభువు, రాజు}; మోక్షపదవిన్ = మోక్షము పొందుటను;
తక్కను = తప్పించి; మేము = మేము; ఎవ్వరమును = ఎవరము కూడ; విభులము = అంతటి
ప్రభువులము; కాము = కాము; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; అగు = ఐన; హరి = విష్ణుమూర్తి; తక్కన్
= తప్పించి; మోక్ష = ముక్తిని; సంగతిన్ = చెందునట్లు; చేయన్ = చేయుటకు.

భావము:

ఓ ముచికుంద మహారాజా! కైవల్యం తప్ప మరి ఏ వరమైనా సరే కోరుకో, ఇస్తాము. భగవంతుడు విష్ణువుకి తప్ప మోక్షము ఇవ్వడానికి మాకు ఎవరికీ అధికారం లేదు."

10.1-1646-వ.

అని పలికిన దేవతలకు, నమస్కరించి ముచికుందుడు నిద్ర గోరి దేవదత్త నిద్రావశుండయ్యి పర్వతగుహాంతరాళంబున శయనించి యుండె; యవనుండు నీలయిన పిమ్మట హరి ముచికుందుని ముందట నిల్చిన.

టీకా:

అని = ఇట్లు; పలికినన్ = చెప్పగా; దేవతల్ = దేవతల; కున్ = కు; నమస్కరించి = నమస్కారము చేసి; ముచికుందుడు = ముచికుందుడు; నిద్రన్ = నిద్రపోవుటను; కోరి = కోరుకొని; దేవ = దేవతలచే; దత్త = ఇవ్వబడిన; నిద్రా = నిద్రకు; వశుండు = అధీనమైనవాడు; అయ్యి = ఐ; పర్వతగుహ = కొండగుహ; అంతరాళంబునన్ = లోపల; శయనించి = పడుకొని; ఉండెన్ = ఉండెను; యవనుండు = కాలయవనుడు; నీలు = బూడిద; అయిన = ఐన; పిమ్మట = తరువాత; హరి = కృష్ణుడు; ముచికుందుని = ముచికుందును; ముందట = ఎదుట; నిల్చినన్ = నిలబడగా.

భావము:

ఇలా చెప్పిన దేవతలకు అభివాదం చేసి ముచుకుందుడు నిద్రను కోరుకున్నాడు. దేవతలు ఇచ్చిన నిద్రకు లోబడి, అతడు కొండగుహలోపల ఇంత కాలమూ పండుకొని ఉన్నాడు. కాలయవనుడు భస్మమైన పిదప శ్రీకృష్ణుడు ముకుందుని ఎదుట నిలబడి సాక్షాత్కారం ఇవ్వగా.....

10.1-1647-నీ.

వనరుహలోచను వైజయంతీదామ-

శోభితు రాకేందు సుందరాస్య

మకరకుండలకాంతి మహితగండస్థలు-

కౌస్తుభగైవేయు ఘనశరీరు

శ్రీవత్సలాంఛనాంచితవక్ష మృగరాజ-

మధ్యఁ జతుర్భాహ మందహాసుఁ

గాంచన సన్నిభ కౌశేయవాసు గాం-

భీర్య సౌందర్య శోభితుఁ బ్రసన్ను

10.1-1647.1-ఆ.

న మృహాత్ముఁ జూచి యాశ్చర్యమును బొంది

తన్మనోజ్ఞదీప్తిఁ దనకుఁ జూడ

నలవిగాక చకితుఁడై యెట్టకేలకుఁ

బలికెఁ బ్రీతి నవనిపాలకుండు.

టీకా:

వనరుహలోచనున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; వైజయంతీదామ = వైజయంతీమాలచేత; శోభితున్ = శోభిల్లుతున్నవానిని; రాక = నిండు పున్నమినాటి; ఇందు = చంద్రుని వంటి; సుందర = అందమైన; ఆస్యన్ = ముఖము కలవానిని; మకరకుండల = మొసలిరూపుచెవిపోగుల; కాంతి = ప్రకాశముచేత; మహిత = మేలువహించిన; గండస్థలున్ = చెక్కిలిప్రదేశము కలవాని; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణిగల; గైవేయున్ = కంఠహారముగలవానిని; ఘన = మేఘవర్ణపు; శరీరున్ = దేహముగల వానిని; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సమును; లాంఛన = పుట్టుమచ్చచే; అంచిత = ఒప్పుచున్న; వక్షున్ = వక్షస్థలముగల వానిని; మృగరాజ = సింహము వంటి; మధ్యన్ = నడుము కలవానిని; చతుః = నాలుగు; బాహున్ = చేతులు కలవానిని; మందహాసున్ = చిరునవ్వు కలవానిని; కాంచన = బంగారమును; సన్నిభ = పోలి; కౌశేయ = పట్టుబట్టు; వాసున్ = ధరించినవానిని; గాంభీర్య = గాంభీర్యముచేత; సౌందర్య = అందముచేత; శోభితున్ = ప్రకాశించువానిని; ప్రసన్నున్ = అనుగ్రహించువానిని; ఆ = ఆ యొక్క; మహాత్మునిన్ = గొప్పఆత్మ కలవానిని; చూచి = చూసి; ఆశ్చర్యమును = ఆశ్చర్యమును; పొంది = పొంది; తత్ = అతని; మనోజ్ఞ = మనోహరమైన; దీప్తిన్ = తేజస్సును; తన = తన; కిన్ = కు; చూడన్ = చూచుటకు; అలవిగాక = శక్యముకాక; చకితుడు =

నిశ్చేష్టుడు; ఐ = అయ్య; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకి; పలికెన్ = చెప్పెను; ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్తిగా;
అవనిపాలకుండు = రాజు;

భావము:

కలువల వంటి కన్నుల కలవాడు; వైజయంతి అనే వనమాలతో విలసిల్లువాడు; పున్నమి నాటి చంద్రబింబం వంటి అందమైన మోము కలవాడు; మకరకుండలాల కాంతితో నిండిన చెక్కిళ్ళు కలవాడు; కౌస్తుభమణితో అలంకరింపబడిన వక్షస్థలము కలవాడు; మేఘవర్ణపు దేహం కలవాడు; శ్రీవత్సము అనే పుట్టుమచ్చతో ఒప్పుతున్న ఉరం కలవాడు; సింహం నడుము వంటి నడుము కలవాడు; నాలుగు చేతులతో అలరారువాడు; చిరునవ్వులు చిందించువాడు; పసిడివన్నె పట్టుబట్టలు కట్టుకున్నవాడు; నిండు సౌందర్యంతో విలసిల్లువాడు; ప్రసన్నుడు అయిన ఆ మహానుభావుడిని ముచుకుంద మహారాజు చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. నారాయణుడి మనోహరమైన కాంతి చూడడానికి తనకి అలవి కాక పోవడంతో అతడు సంభ్రమం చెంది, చివరికి ప్రీతితో ఇలా అన్నాడు.

10.1-1648-మ.

"శశివో? ఇంద్రుడవో? విభావసుడవో? చండప్రభారాశివో?

శశిచూడామణివో? పితామహుడవో? చక్రాంకహస్తుండవో?

దిశలున్ భూమియు మిన్ను నిండె నిదె నీ తేజంబుఁ జూడంగ దు

ర్వశ; మెవ్వండ విటేల వచ్చి తిచటన్ వర్తించె దేకాకివై.

టీకా:

శశివో = చంద్రుడవా {శశి - శశము (కుందేలు) బింబమున కలవాడు, చంద్రుడు}; ఇంద్రుడవో = ఇంద్రుడవా; విభావసుడవో = సూర్యుడవా {విభావసుడు - విశేషమైన కాంతియే ధనముగ కలవాడు, సూర్యుడు}; చండప్రభారాశివో = అగ్నిదేవుడవా {చండప్రభారాశి - తీవ్రమైన కాంతుల సమూహము కలవాడు, అగ్ని}; శశిచూడామణివో = పరమశివుడవా {శశి చూడామణి - శశి (చంద్రుడు) చూడామణిగా (శిరోమణిగా) కలవాడు, శివుడు}; పితామహుడవో = బ్రహ్మదేవుడవా {పితామహుడు - అందరి తండ్రులను పుట్టించినవాడు, బ్రహ్మ}; చక్రాంకహస్తుండవో =

విష్ణుమూర్తివా {చక్రాంక హస్తాదు - చక్రాయుధము చేతి యందు ధరించు వాడు, విష్ణువు}; దిశలున్
 = దిక్కులందు; భూమియున్ = నేలను; మిన్నున్ = ఆకాశమును; నిండెన్ = నిండిపోయినది; ఇదె =
 ఇదిగో; నీ = నీ యొక్క; తేజంబున్ = తేజస్సును; చూడంగన్ = చూచుటకు; దుర్వశము =
 శక్యముకానిది; ఎవ్వెడవు = ఎవరివి; ఇటు = ఈ పక్కకి; ఏల = ఎందుకు; వచ్చితివి = వచ్చావు; ఇటన్
 = ఇక్కడ; వర్తించెదు = మెలగెదవు; ఏకాకివి = ఒంటరివాడవు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“అయ్యా! నీవు చంద్రుడివో? మహేంద్రుడివో? అగ్నిదేవుడివో? సూర్యుడివో? చంద్రశేఖరుడివో?
 బ్రహ్మదేవుడివో? చక్రపాణివో? తెలియడం లేదు. దిక్కులూ భూమ్యాకాశములూ సర్వం నిండిన, నీ
 ప్రకాశం పరికించడానికి చూడ శక్యము కావటం లేదు. నీవు ఎవడవు? ఇక్కడకి ఎందుకు
 వచ్చావు? ఎందుకు ఇక్కడ ఒంటరిగా ఉన్నావు?

10.1-1649-క.

ఈ యడవి విషమకంటక

భూయిష్ఠము ఘోరసత్వపుం జాలభ్యం

బో! యయ్య! యెట్లు వచ్చితి?

నీయడుగులు కమలపత్ర నిభములు సూడన్.

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; అడవి = అడవి; విషమ = మిట్టపల్లాలు కలిగి; కంటక = ముళ్లుచేత; భూయిష్ఠము
 = నిండి ఉన్నది; ఘోర = భయంకర మైన; సత్వ = జంతువుల; పుంజ = సమూహములచేత;
 అలభ్యంబు = పొందరానిది; ఓ = ఓయి; అయ్య = తండ్రీ; ఎట్లు = ఎలా; వచ్చితి = రాగలిగితివి; నీ = నీ
 యొక్క; అడుగులు = పాదములు; కమల = తామర; పత్ర = ఆకుల; నిభములు = వంటివి; చూడన్ =
 చూడబోతే.

భావము:

ఈ అడవి చూస్తే మిట్టపల్లాలతో, ముళ్ళతో నిండి ఉంది. భయంకర జంతుజాలం వల్ల దుర్గమంగా ఉంది. నీ అరికాళ్ళు చూస్తే పద్మపత్రాల మాదిరి ఉన్నాయి. ఇక్కడికి ఎలా నడచి వచ్చావు?

10.1-1650-వ.

మహాత్మా! యేను నీకు శుశ్రూషణంబుజేయం గోరెద నీ జన్మగోత్రంబు లెటింగింప నే నర్హుండనైన నెటింగింపు; నే నిక్షాకువంశ సంభవుండను; మాంధాతృ నందనుండను; ముచికుందుం డనువాడ; దేవహితార్థంబు చిరకాల జాగరశ్రాంతుండనై నిద్ర నొంది యింద్రియ సంచారంబులు మఱచి.

టీకా:

మహాత్మా = గొప్ప ఆత్మగలవాడా; ఏను = నేను; నీ = నీ; కున్ = కు; శుశ్రూషణంబు = సేవ; చేయన్ = చేయవలెనని; కోరెదన్ = ఆశించుచున్నాను; నీ = నీ యొక్క; జన్మ = పుట్టుక; గోత్రంబులున్ = వంశమును; ఎటింగింపన్ = తెలుపుటకు; నేన్ = నేను; అర్హుండను = తగినవాడను; ఐనన్ = అయినచో; ఎటింగింపుము = తెలుపుము; నేను = నేను; ఇక్షాకు = ఇక్షాకుని; వంశ = వంశము నందు; సంభవుండను = పుట్టినవాడను; మాంధాతృ = మాంధాత యొక్క; నందనుండను = పుత్రుడను; ముచికుందుండు = ముచికుందుడు; అనువాడన్ = అను పేరుగల వాడను; దేవ = దేవతలకు; హిత = మేలు కలిగించుట; అర్థంబున్ = కోసము; చిర = చాలా; కాల = కాలము పాటు; జాగర = మెళుకువగా ఉండుటచే; శ్రాంతుండను = బడలిక చెందినవాడను; ఐ = అయ్యి; నిద్రన్ = నిద్రను; ఒంది = పొంది; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల {ఇంద్రియ సంచారములు - వినుట చూచుట మొదలైనవి, ఇంద్రియ విషయములు}; సంచారంబులు = వ్యాపారములు; మఱచి = లేకుండా.

భావము:

ఓ మహానుభావా! నీ కులం గోత్రం నాకు తెలియదు. కాని నీకు సేవ చేయ్యాలని నేను కోరుకుంటున్నాను. నేను వినదగ్గ వాడిని అనిపిస్తే చెప్పు. నేను ఇక్షాకు వంశంలో జన్మించిన వాడను. మాంధాత పుత్రుడిని. నా పేరు ముచుకుందుడు అంటారు. దేవతల మేలు చేయడం కోసం

ఎంతోకాలం మేలుకుని ఉండటంతో బడలిక చెందాను. నిద్రలో మునిగి ఇంద్రియ వ్యాపారాలు మరచి.....

10.1-1651-శా.

ఏనిద్రించుచు నుండ నొక్క మనుజుం డేతెంచి దుష్కర్ముడై

తానీటై చెడె నాత్మకిల్బిషమునన్ ద్రోర్పగుడై; యంతటన్

శ్రీనాథాకృతివైన నిన్నుఁ గని వీక్షింపన్నశక్తుండనై

దీనత్వంబునుఁ జెందితిన్ ననుఁ గృపాదృష్టిన్ విలోకింపవే."

టీకా:

ఏన్ = నేను; నిద్రించుచున్ = నిద్రపోతూ; ఉండన్ = ఉండగా; ఒక్క = ఒకానొక; మనుజుండు = మానవుడు; ఏతెంచి = వచ్చి; దుష్కర్ముడు = చెడ్డపని చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; తాన్ = అతను; నీటు = బూడిద; ఐ = అయిపోయి; చెడెన్ = చనిపోయెను; ఆత్మ = స్వంత; కిల్బిష = పాపము అనేడి; దావాగ్ని = కార్చిచ్చు; చేన్ = చేత; దర్ప = గర్వంతో; ఉగ్రుడు = భయంకరుడు; ఐ = అయి; అంతటన్ = తరువాత; శ్రీనాథ = విష్ణుమూర్తి (శ్రీనాథుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి, సంపదలు)కు నాథుడు, విష్ణువు); ఆకృతివి = స్వరూపము కలవాడవు; ఐన = అయినట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; కని = కనిగొని; వీక్షింపన్ = చక్కగా చూచుటకు; అశక్తుండను = చాలనివాడను; ఐ = అయ్యి; దీనత్వంబునన్ = దైన్యము; చెందితిన్ = పొందితిని; ననున్ = నన్ను; కృపా = దయగల; దృష్టిన్ = చూపుతో; విలోకింపవే = చూడుము.

భావము:

నేను నిద్రిస్తుండగా. ఎవడో మానవుడు ఒకడు వచ్చాడు. వాడు దుష్కర్ముడు. దారుణమైన గర్వం కల వాడు. వాడు తన పాపం వలన భస్మమై నశించాడు. తరువాత, శ్రీలక్ష్మీనాథ రూపుడవైన నిన్ను దర్శించాను. తేరిపార చూడ్డానికి అశక్తుడనై, దైన్యం పొందాను. నన్ను నీ దయగల చూపులతో చూసి కటాక్షించు."

10.1-1652-వ.

అనిన విని మేఘగంభీర భాషణంబుల హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; మేఘ = మేఘధ్వని(ఉరుము) వలె; గంభీర = గంభీరమైన;
భాషణంబులన్ = పలుకులతో; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికిన ముచుకుందుని పలుకులు విని, మేఘగంభీర మైన కంఠంతో మాధవుడు ఇలా
అన్నాడు.

10.1-1653-సీ.

"భూరజంబులనైన భూనాథ! యెన్నంగఁ-

జనుఁ గాని నా గుణ జన్మ కర్మ

నామంబు లెల్ల నెన్నంగ నెవ్వరుఁ జాల-

రదియేల; నాకును నలవిగాదు

నేలకు వ్రేగైన విఖిల రాక్షసులను-

నిర్జించి ధర్మంబు నిలువఁబెట్ట

బ్రహ్మచే మున్నునేఁ బ్రార్థింపఁబడి వసు-

దేవు నింటను వాసుదేవుఁ డనఁగ

10.1-1653.1-ఆ.

గరుణ నవతరించి కంసాఖ్యతో నున్న

కాలనేమిఁ జంపి ఖలుల మఱియు

దుంచుచున్నవాఁడఁ దొడరి నీ చూడ్కి నీ

తైనవాఁడు కాలయవనుఁ డనఁఘ!

టీకా:

భూరజంబు = భూమిమీది ఇసుక రేణువులను; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; భూనాథ = రాజా; ఎన్నంగ
= గణించుట; చనున్ = శక్యమగును; కాని = కాని; నా = నా యొక్క; గుణ = గుణములు
{భగవంతుని గుణములు - సర్వజ్ఞత అకింత అజ్ఞాత్వాది గుణములు}; జన్మ = జన్మములు,
అవతారములు {భగవంతుని జన్మములు - స్థావర జంగమ జీవులన్ని తనే కనుక
అసంఖ్యాకంబులు}; కర్మ = అసంఖ్యాకమైన పనులు; నామంబులు = అసంఖ్యాకమైన పేర్లు
{నామములు - గుణాదులను వర్ణించుచు సంకేతముగా ఉండు పేర్లు, శ్రీరామ, గోవింద నారాయణ
ఆదులు}; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; ఎన్నంగన్ = గణించుటకు; ఎవ్వరున్ = ఎవరూ కూడ; చాలరు =
సమర్థులు కారు; అదియేల = అంతెందుకు; నా = నా; కున్ = కు కూడా; అలవి = శక్యము; కాదు =
కాదు; నేల = భూమండలమున; కున్ = కు; వ్రేగు = భారముగా; ఐన = తయారైన; నిఖిల =
సమస్తమైన; రాక్షసులను = రాక్షసులను; నిర్జించి = చంపి; ధర్మంబున్ = వర్ణాశ్రమధర్మములను;
నిలువబెట్టన్ = ఉద్ధరించుటకు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేన్ = చేత; మున్ను = పూర్వము; నేన్ = నేను;
ప్రార్థింపబడి = వేడుకొనబడి; వసుదేవుని = వసుదేవు యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; వాసుదేవుడు =
వాసుదేవుడు {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని కొడుకు, కృష్ణుడు, వసువులే (సంపదలే) తానైన దేవుడు,
సర్వదేహము లందు అంతరాత్మగా వసించెడి వాడు, విష్ణువు}; అనగన్ = అనుపేరుతో; కరుణన్ =
దయతో; అవతరించి = పుట్టి, (తానే దిగివచ్చి).

కంస = కంసుడు అను; ఆఖ్య = పేరు; తోన్ = తోటి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కాలనేమి = కాలనేమి
అనురాక్షసుని; చంపి = సంహరించి; ఖలులన్ = దుష్టులను; మఱియున్ = ఇంకా ఉన్న వారిని;
తుంచుచున్నవాడన్ = చంపుతున్నవాడను; తొడరి = పూని; నీ = నీ యొక్క; చూడ్కి = చూపుల
వలన; నీలు = బూడిద; ఐన = అయిపోయిన; వాడు = అతడు; కాలయవనుడు = కాలయవనుడు;
అనఘ = పుణ్యుడా {అనఘుడు - పాపము లేనివాడు, పుణ్యాత్ముడు}.

భావము:

"ఓ రాజేంద్రా! భూమ్మీద ఉన్న దుమ్మరేణువులను అయినా లెక్కించడం సాధ్యమ అవుతుందేమో
కాని, నాకు గల గుణములు, జన్మములు, కర్మములు, నామములు అన్నిటిని ఇన్ని అని ఎవరూ
గణించ లేరు. ఇంత ఎందుకు నాకు కూడ సాధ్యం కాదు. భూదేవికి భారముగా అయిన రాక్షసులు

అందరినీ జయించి, ధర్మాన్ని స్థాపించడం కోసం బ్రహ్మ పూర్వం నన్ను ప్రార్థించాడు. లోకానుగ్రహ కాంక్షతో నేను అంగీకరించి యదు వంశంలో వసుదేవుడి ఇంట అవతరించాను. వసుదేవ నందనుడిని కనుక నన్ను "వాసుదేవుడు" అంటారు. కంసనామంతో ఉన్న కాలనేమిని సంహరించాను. ఇంకా దుర్జనులను తునుమాడుతున్నాను. ఓ దోషరహితుడా! నీ చూపు తగిలి దగ్గుడైనవాడు కాలయవనుడు.

10.1-1654-వ.

వినుము; తొల్లియు నీవు నన్ను సేవించిన కతంబున నిన్నునుగ్రహింప నీ శైలగుహకు నేతెంచితి; నభీష్టంబులైన వరంబు లడుగు మిచ్చెద మద్భక్తులగు జనులు క్రమ్మఱ శోకంబున కర్ణులు గా" రనిన హరికి ముచికుందుండు నమస్కరించి, నారాయణదేవుం డగుట యెఱింగి యిరువదియెనిమిదవ మహాయుగంబున నారాయణుం డవతరించు నని మున్ను గర్థుండు చెప్పుటఁ దలచి.

టీకా:

వినుము = శ్రద్ధగా వినుము; తొల్లియున్ = ముందునుండి; నీవు = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; సేవించిన = కొలిచిన; కతంబునన్ = కారణముచేత; నిన్నున్ = నిన్ను; అనుగ్రహింపన్ = అనుగ్రహించుటకోసము; ఈ = ఈ యొక్క; శైల = కొండ; గుహ = గుహ; కున్ = కు; ఏతెంచితి = వచ్చితిని; అభీష్టంబులు = మిక్కిలి ఇష్టమైనవి అగు; వరంబులున్ = కోరికలుతీరుటను; అడుగుము = కోరుకొనుము; ఇచ్చెదన్ = ఇచ్చెదను; మత్ = నా యొక్క; భక్తులు = భక్తులు; అగు = ఐన; జనులు = వారు; క్రమ్మఱన్ = మరల; శోకంబున్ = దుఃఖము పొందుట; కున్ = కు; అర్థులు = తగినవారు; కారు = కాదు; అనినన్ = అనగా; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ముచికుందుండు = ముచికుందుడు; నమస్కరించి = నమస్కారము చేసి (నమస్కారము - న మహా: (నేను నీకు ఇతరుడను కాను) అని తెలుపుకొను ప్రక్రియ, చేతులు జోడించుటాది); నారాయణదేవుడు = ఇతనే విష్ణుమూర్తి (నారాయణుడు - నారం విజ్ఞానం తదయనమాశ్రయో యస్యసః నారాయణః, రిష్యతే క్షీయత యితరః రిజ్జయే ధాతుః సనభవతీతి నరః అవినాశ్యాత్మాః (వృత్పత్తి)); అగుటన్ = అయి ఉండుటను; ఎఱింగి = తెలిసికొని; ఇరువదియెనిమిదవ = ఇరవైయెనిమిదవ (28); మహాయుగంబునన్ = మహాయుగమునందు (మహాయుగము - ఒక చతుర్యుగపర్యంత కాలము (1కృతయుగము

1728000, 2త్రేత 1298000, 3ద్వాపర 864000 కలి 432000, మొత్తం 4320000 మానవ సంవత్సరముల కాలమునకు సమానము)); నారాయణుండు = విష్ణుమూర్తి (నారాయణ - శ్లో. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తాః ఆపోవై నరసూనవః, అయనంతస్యతా ప్రోక్తాః స్తేన నారాయణ స్మృత్యః. (విష్ణుపురాణము), నారాయణశబ్ద వాచ్యుడు, విష్ణువు); అవతరించును = తన అంశతో పుట్టును; అని = అని; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; గర్గుండు = గర్గమహా ఋషి; చెప్పుట = తెలియజెప్పుట; తలచి = జ్ఞప్తితెచ్చుకొని, స్మరించి.

భావము:

పూర్వం నీవు నన్ను ఆరాధించావు ఆ కారణం చేత నిన్ను అనుగ్రహించడం కోసం ఈ పర్వతగుహకు వచ్చాను. నీ కిష్టమైన వరాలు అడుగు ఇస్తాను. నా భక్తులైనవారు ఇక శోకం పొందుటకు తగరు." అని శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పాడు. ముచుకుందుడు నందనందనుడికి నమస్కరించి, అతడు సాక్షాత్తు నారాయణుడని తెలిసి ఇరువైయెనిమిదవ మహాయుగంలో భూమిపై విష్ణువు అవతరిస్తాడని తొల్లి గర్గాచార్యులు చెప్పిన మాట జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుని ఇలా అన్నాడు.